31
10 F
15

Ex speciali dono facto P. Cherubino M.ro de Arena ab Adm R.P.
Alexio a S. Vito Alm de Romana Prov. Ministro Prov.li 1620.

MELCHIORIS CANI

EPISCOPI CANARIENSIS,

Ex Ordine Prædicatorum,

OPERA,

CLARE DIVISA;

Et Præfatione instar Prologi Galeati illustrata

A P. HYACINTHO SERRY

Doct. Sorbon. & in Patav. Lyceo S. Theol. Primario Profess.

EDITIO NOVISSIMA

Cæteris nitidior, atque a plurimis aliarum mendis summa diligentia expurgata.

VENETIIS,

MDCCLIX.

EX TYPOGRAPHIA REMONDINIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

TYPOGRAPHUS

AD LECTOREM.

DUO præcipue in anteactis omnibus immortalis hujuſce Operis de Locis Theologicis Melchioris Cani editionibus quærebantur Theologiæ ſtudioſi viri ; unum nempe , quod cum in eo plures ex ſacris literis, ſanctis Patribus, aliiſque cum ſacris, tum profanis ſcriptoribus textus afferantur, illi uno ſemper eodemque characteris genere expreſſi ſunt, ita ut Auctoris verba ab aliis aliorum Auctorum quos citat verbis vix, aut ne vix quidem aliquando dignoſci poſſent. Alterum quod cum Auctorum citationes in margine nullo appoſito ſigno omnes ſcriptæ ſint, in tanto editionum numero, & varietate factum eſt, ut plurimæ e ſuo loco detur beatæ ſint, atque in alienum ita translatæ, ut inter ſe invicem fœde miſceantur, & confundantur. Nos igitur novam Operis hujus editionem paraturi duobus hiſce incommodis occurrendum duximus . Primo quidem Scri-

pturæ, SS. Patrum, aliorumque Auctorum verba, ut melius ſecernantur, italicis formis, quas nos *corſivas* dicimus, excudenda curavimus. Deinde citationes omnes ex margine ad uniuscujuſque paginæ calcem opportune tranſtulimus, adjectis in corpore numeralibus notis, quæ citationibus apte reſpondeant. Quod vero ad Bibliorum citationes attinet, cum plurima menda in iis citandis irrepſerint, nos improbo quodam labore omnes cum ſuis fontibus contulimus, & innumeris in locis emendavimus. Quoniam vero tempore, quo Canus noſter ſcribebat, nondum Biblia in verſiculos diſtributa erant, iccirco in illis citandis Capita ille ſolum indicarat. Nos ut eorum, quos ſacrorum librorum fontes ipſos adire juvat, labori parceremus, Biblicorum Capitum citationibus fere ubique Verſiculos etiam adjecimus. Nihil denique omiſimus, ut editio iſthæc noſtra, quantum fieri poſſet, a mendis expurgata prodiret in lucem. Diligentiam hanc noſtram, Lector humaniſſime, æqui bonique conſulas. Vale.

ELEN-

ELENCHUS EORUM,

Quæ hoc Volumine continentur.

Melchioris Cani Vindicationes, quibus nonnullorum in ejus libros de locis Theologicis accuſationes refelluntur.

Ejuſdem locorum Theologicorum libri duodecim, quibus non modo oſtenditur vera ratio univerſos Chriſtianæ religionis hoſtes refellendi, ac ſacra dogmata confirmandi; verum etiam omnia fere, quæ hodie in controverſiam vocantur, luculentiſſime examinantur, ac diſcutiuntur.

Ejuſdem Relectio de Sacramentis in genere, habita in Academia Salmanticenſi.

Ejuſdem Relectio de Pœnitentiæ Sacramento, in ſex partes diviſa.

Digitized by Google

CENSURA
F. RODERICI VADILÆI
BENEDICTINI,

Sacræ Cæſareæ Majeſtatis a Sacris Concionibus, in libros de Locis Theologicis Adm. R. P. F. Melchioris Cani, Sancti Dominici Monachi, Epiſcopi Canarienſis.

DE Mandato Regii Senatus, Opus, cui titulus eſt, De Locis Theologicis, admodum Rev. Magiſtri Fratris Melchioris Cani, Ordinis Sancti Dominici Monachi, olim Canarienſis Epiſcopi, inſpiciendum ac excutiendum accepi. Laborem ſane viribus ingenii mei longe diſparem ſentiens, non ſum æverſatus, tum ob tanti Senatus dignitatem, cujus obſiſtere imperio citra græviſſimi criminis notam haud licebat; tum ob ejuſdem Operis magnam toti Eccleſiæ utilitatem futuram. Adde, quod ejuſdem Auctoris elucubrationes, hanc præſertim, perlegendi magno tenebar deſiderio. Itaque legi, evolvi, perlegi præſens opus. Sed, quid potiſſimum in tanto quidem opere laudem, vix dicere queo. Nam ſi dictionis caſtitatem, & elegantiam quæras, eam certe reperies, quæ cum Ciceroniana conferri poſſit. Si vero rerum geſtarum hiſtoriam, rationemque tractandæ hiſtoriæ requiras, Salluſtio hiſtorico ſatis laudato, ſe non ſuperiorem, inferiorem profecto non invenies. Si autem Philoſophiæ ſubtilem, accuratamque rationem percupias, hic compendio omnem Platonicæ, Ariſtotelicæque diſciplinæ rationem cumulatiſſime contemplari licebit. Si vero Theologiæ Scholaſticæ capiaris argumento, poſt Divum Thomam (quem ſemper excipiendum duxi) nullo ex multis, qui de hac Familia docte ac diſerte ſcripſerunt, inferiorem judicare licebit, ita ut vere illius non ſatis laudati Magiſtri Fratris Franciſci a Victoria diſcipulum eximium agnoſcere poſſis, cui omnes ſuos is auctor (quæ non ejus prudentiæ, eruditionis, modeſtiæ, ac humilitatis laus minima exiſtimanda eſt) progreſſus in re Theologica refert acceptos. Porro ſi juris Pontificii (cui auctor non contemnendam dedit operam) affectes peritiam, ex hujus Monachi laboribus compendiariam tractandi ejuſdem juris rationem petere licebit. Jam vero ſi ſacrarum profunda literarum myſteria perſentire, ac perveſtigare cures, nullo, poſt illos magnos ſanctæ Eccleſiæ Doctores, magiſtro plenius ac clarius diſces. Quid dicam de eo, quo adverſus omnes hæreticos zelo accendebatur? quos ſane ceu venaticus procul odorabatur canis, perſequebaturque, magni illius Athanaſii incorruptos ac catholicos referens mores, ac fortes labores: quos omnes pro catholicæ veritatis amore inſtar magni Patriarchæ Jacobi facile perpetiebatur. Cæterum tanti Auctoris utilitatem, doctri-

Etrinam, omniumque disciplinarum tractandarum rationem, Christiane lector, Illustrissimo, ac Reverendissimo Archiepiscopo Hispalensi, Ferdinando Valdesio, supremo rerum fidei cognitori (quem hujus præclari Operis hæredem reliquit) acceptam referto, qui summo curavit studio, ut præsens opus in lucem omnium utilitati profuturum ederetur. Nec minor, studiose lector, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Gasparo de Cuniga, Archiepiscopo Compostellano, summo Sacræ Cæsar. Majest. Capellano gratia debetur, qui pro ea necessitudine, qua auctori devinctus erat, summopere studuit, ut quam brevi tam insigne opus in lucem ederetur. Quapropter opus tam elegans, eruditum, omniumque disciplinarum genere refertissimum (ut prætermittam valde catholicum, hisque calamitosis temporibus apprime utile, immo dicam necessarium) excudendum, non solum magna cum laude totius sanctissimi Patris Dominici Ordinis, sed etiam totius Hispaniæ, immo Ecclesiæ Catholicæ, oppido duximus.

Madriti 15. *die mensis Augusti, Anni Dominici MDLXII.*

Rodericus Vadilæus.

NOI

NOI
RIFORMATORI
Dello Studio di Padova

CONcediamo Licenza a *Giambattiſta Remondini* Stampator di *Venezia* di poter riſtampare il Libro intitolato *Melchioris Cani &c. Opera cum Præfatione P. Hyacinthi Serry*, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. il primo Ottobre 1758.

(Gio. Emo Proc. Rif.
(Alviſe Mocenigo 4°. Cav. Proc. Rif.
(Marco Foſcarini Cav. Proc. Rif.

Regiſtrato in Libro a Carte 51. al Num. 408.

Gio. Girolamo Zuccato Segretario.

MELCHIORIS CANI VINDICATES,

Quibus nonnullorum in ejus Libros de Locis Theologicis accusationes refelluntur.

CAPUT PRIMUM.

Egregia Virorum Illustrium de Melchiore Cano testimonia.

NICOLAUS ANTONIUS HISPALENSIS J. C.

In Bibliotheca Hispanica.

FMelchior Canus, vulgo Cano, Prædicatorum Sodalis, oppidum quoddam Toletanæ Diœcesis *Tarancon* appellatum patriam fortitus mihi videtur fuisse. Ibi enim edita est Anna ejus soror, Melchioris alterius Cani, qui in eadem Dominicana familia excellentem vivus, morienſque pietatis famam sustinuit, mater: quod Monopolitanus Episcopus, Historiæ hujus Ordinis parte 4. lib. 3. cap. 31. diserte affirmat. Parentis ipse meminit initio lib. 11. de locis Theologicis, Viennæ Austriæ tunc extincti, cum absolvisset is superiorem huic librum; cujus quidem causa, non solum se hunc laborem suscepisse, sed & ei nuncupaturum, si viveret, fuisse ait. Nomen autem cur reticuit ejus, quem dignum hoc munere, & apud mortales, qualis ille fuit, reliquum esse nullum, vir doctissimus, & prudentissimus non temere, ac impotenter dixisse credendus est. Dominicanis se aggregavit Salmanticæ ad S. Stephani amplissimam hujus Ordinis domum. Profecit in Theologicis maxime, sub summo ætatis suæ, & professionis viro Francisco Victoria ibi docente; qui Cani ingenio, ut ipse ajebat, egregie delectabatur; & tamen vereri se adjungebat, *ne hujus insolentia elatus, & exultans* (verba audis ex principio lib. 12. de Locis) *immoderate jactaretur, & grandior effectus, non læte modo, & libere ingrederetur, sed temere etiam ac liceuter præceptoris vestigia conculcaret.* Quod Victoriæ judicium ne in se comprobaret, sedulam dedisse operam, sibi ipse arrogat; quamquam illos probare non soleat, qui velut sacramento rogati, vel etiam superstitione constricti, ut Fabius ait, nefas ducunt a suscepta semel persuasione discedere. *Theologo quippe nihil est necesse* (utor semper elegantissimis, & prudentissimis ejus verbis, eodem loco) *in cujusquam jurare leges. Majus enim est opus, atque præstantius, ad quod ipse tendit, quam ut Magistri debeat vestigiis semper insistere, si quidem est futurus Theologiæ laude perfectus.* Id vero ingenium tantæ expectationis non rotum is scholæ dedit, atque ejus conflictationibus; quod fere alii apud nos solent; nescientes quam non lauta sibi ea, qua maxime gloriantur, exinde cum pedem moverint, apparitura sit suppellex. Imo cogitationes suas in id se aliquando contulisse, initio libri 10. affirmat, ut se quavis via, & ratione ab iis liberaret. Interim animadverso, verum Theologum præstare illum vix posse, qui sine literarum sæcularium, & historiæ cognitione, linguarumque orientalium peritia, jejune dijudicandis scholæ quæstionibus horas omnes impenderit: non solum ab his disciplinis egregia sibi comparavit adjumenta, & ornamenta, sed & insignem eloquentiæ cultum, veluti elegantissimam vestem pulchro corpori adjunxit. Quo magis instructus ad scholam rediit, cum Academia Viros illos summos amisisset, qui huic Doctrinæ operam dabant; prudenter existimans honestissimum se in eo exhibiturum officium Christianæ reipublicæ, si animum in schola suum; ut ipse loquitur libro 10. vel repugnantem contineret. Victoriæ nempe ad MDXLVI. diem suum obeunte, Canus noster docendi locum e cathedra principe suscepisse dicitur, qui forte jam vespere militabat. Bartholomæus Garanza, & Miranda, qui postea fuit Toletanus Antistes, florebat eo jam tempore in Provincia Castellæ, non minus

minus opinione literarum, quam dignitate; quocum noſtro male conveniebat, adeo ut factio ſua quemque, ab ejus cognomine appellata, in negotiis domeſticis ſectaretur. Unde nata eſt fama, Mirandæ calamitatis, de qua in ejus mentione locuti ſumus, aliqua extitiſſe Canum ex parte auctorem. Impatiens enim quiſque eorum fuiſſe loci ſecundi in literarum laude, aut in ſodalium exiſtimatione videri poteſt. Academico iſto conſpicuus munere, in Italiam ad Concilium venit ſub Paulo III. Tridentinam ad urbem convocatum, ibique tam perſpicaciæ mentis, atque judicii maturitatis, quam profundæ ſapientiæ, & ſingularis facundiæ laudem eximiam communi omnium collegarum ſententia reportavit. Cujus rei ſatis idoneum teſtimonium præſtare poterit Sforza Pallavicinus S. R. E. Cardinalis doctiſſimus, ante paucos annos e vivis ereptus, dum in Concilii hujus Hiſtoria, vulgaris linguæ Italicæ, vix uſquam, quin ſimul commendet, Cani recordatur. In Hiſpaniam reverſus, Salmanticæ adhuc docuit, ſuccedentique vice Caroli Philippo filio gratus valde extitit: cui nempe Regi auctor fuiſſe dicitur, non tamen ſine totius Collegii Salmanticenſium Theologiæ, ac Juris Doctorum ſuffragatione, conſilii de juſtitia belli adverſus quemcumque ſuprema etiam in terris dignitate ſublimem, pro defenſione propriæ ditionis excuſabiliter inferendi. Quod quidem ingratiſſimum fuiſſe dicitur Paulo Quarto, ſummo Pontifici, vixque ab eo obtineri potuiſſe, etiam pacatis rebus, ut ad nutum Regis Epiſcopus ille Canariarum inſularum in locum Franciſci de la Ceda ejuſdem Ordinis Dominicani, Capræ comitis filii, crearetur. Cum tamen huic honori, ne ab Hiſpania diſcederet, renunciaſſet; non diu poſt electus ante annum Provinciæ ſuæ Caſtellæ Præfectus. Sæculi ſuperioris ſexageſimo vitam cum morte Toleti commutavit, immortali præparata ſibi fama, in opere illo vix juſti voluminis, quod vere tot laudatores, & admiratores, quot lectores habet, locorum ſcilicet Theologicorum lib. 12. in quibus non modo vera refellendi univerſos Chriſtianæ religionis hoſtes, confirmandique ſacra dogmata ratio, ac uſus exacte oſtenditur, verum etiam omnia fere, quæ hodie in controverſia habentur, luculentiſſime examinantur.

Id non niſi poſt Auctoris mortem, primum Salmanticæ publici juris factum fuit, apud Mathiam Gaſtium 1563. in fol. editionem promovente D. Ferdinando de Valdes Hiſpalenſi Archiepiſcopo, & Generali Hiſpaniarum Inquiſitore, cui Canus edendum legato reliquerat, nec tamen perfectum. Deſtinaverat enim is decimumtertium, ac decimumquartum libros pro colophone operis adjungere, ad quos non ſemel, aut bis (nempe in fine capitis 3. lib. 10. cap. 2. lib. 8. cap. 4. lib. 12. & cap. 1. lib. 11. eorum, quibus hodie fruimur) lectorem remittit. Venetiis dein prodiit opus ex officina Bartholomæi Rubini 1567. in octavo, Lovanii 1569. Coloniæ 1574. iterumque 1585. apud Bitkman in octavo, tertioque 1603. cum Relectione de pœnitentia, &c.....

Præter locos Theologicos, reliquit etiam Relectionem de Pœnitentia, habitam in Academia Salmanticenſi anno 1548. ſuper decimaniquartam diſtinctionem lib. 4. ſententiarum. Compluti apud Petrum Rombles, 1563. in fol.

Item Relectionem alteram *de Sacramentis in genere*; Quæ una cum ſuperiore Mediolani edita eſt 1580. in octavo. Judicium quoque id, cujus meminimus, *de ſecta Jeſuitarum* tribuit ei is, qui ſub nomine Alphonſi de Vargas latere voluit, in *Relatione ad Reges, & Principes Chriſtianos* cap. 7. atque item *Adverſus ſtatutum* Eccleſiæ Toletanæ, quo infecti ſanguinis homines a beneficiis hujus Eccleſiæ arcentur, aliquid ſcripſiſſe, idque in lucem emiſſum fuiſſe alicubi legimus.

CARDINALIS SFORTIA PALLAVICINUS

In Vindicationibus Societatis Jeſu, capite 28.

PLacet hoc loco recitare, quid exiſtimaverit hac de re non acutulus quidam ſophiſta, qui non tam Theologiam, quam Theologiæ fumum, & umbram per captationes, & ſcitamenta ſectaretur; ſed Theologus evoluti ſæculi pereruditus, doctrina pariter, atque ingenio præſtans, fama magnus, re major. Loquor Melchiorem Canum, qui aureo plane volumine hanc ipſam de locis Theologicis tractationem ante omnes & ſupra omnes eſt executus. Idemque primus fuit, reor, qui docuerit, &, quod minus eſt, latinam linguam in lyceo divina effari, & quod maximum, Catholicos novatoribus bellum, & cladem inferre. Perinfenſum noſtræ familiæ hominem laudo: ſed laus judicii munus debet eſſe, non voluntatis; & merito, non amori rependitur.

ANTO-

ANTONIUS POSSEVINUS SOCIETATIS JESU

In apparatu Sacro,

QUod ad libros locorum communium ſpectat, negandum non eſt, quia e fœcundo, erudito, & facundo ingenio prodierint, eo commemorandi magis, quod ipſe noſtra ætate primus ea brevitate, copia, diſpoſitione, ac perſpicuitate de iis perutiliter egerit.

FRANCISCUS GARSIA E SOCIETATE JESU

In Prolegomenis Evangelici Concionatoris, de Eccleſiæ Canarienſis Præſulibus,

VEriſſime poſſum affirmare, unum Melchiorem Canum, ſuſpicienda Monachalis Togæ authoritate, acumine ingenii in diſſerendo, conſtantia, atque felicitate, argumentorum multiplici nexu vinctorum robore, in ipſa Doctorum Inſtituti Dominicani Academia, potuiſſe integræ claſſis vicem præſtare.

SERAPHYNUS RAZZIUS

Prælectione ſecunda de locis Theologicis.

MElchior Canus, natione Hiſpanus, profeſſione Dominicanus, dignitate Canarienſis Epiſcopus, Fratris Franciſci de Victoria viri doctiſſimi quondam diſcipulus, Dominici Bannes Mondragonenſis olim præceptor, & denique primariæ Cathedræ in Academia Salmanticenſi aliquando magni nominis Præfectus: quem ego hominem de facie novi Florentiæ, in Ædibus Divæ Mariæ Novellæ tranſeuntem hoſpitem. Obiit anno Domini 1560.

BENEDICTUS PERRERIUS SOCIETATIS JESU

Lib. 12. Comment. in Danielem. cap. 7.

EX omnibus Theologis, qui Concilio Tridentino interfuerunt, Melchior Canus maximæ, clariſſimæque famæ fuit. Nemo ab illius ætate myſteria ſacrarum Scripturarum melius explicuit.

AUBERTUS MIRÆUS

De Scriptoribus Eccleſiaſticis.

MElchior Canus fuit vir politus, & elegans, atque in Hiſtoria Sacra verſatiſſimus.

ANTONIUS SENENSIS

In Bibliotheca Fratrum Prædicatorum.

FRater Melchior Canus natione Hiſpanus, qui fuit aliquando Canarienſis Eccleſiæ Præſul, &, poſtquam Epiſcopatui ceſſit, factus fuit Provincialis Hiſpaniæ, vir eloquentiſſimus, Græcæ etiam linguæ non ignarus, in Ariſtotelis, & D. Thomæ doctrina pleniſſime inſtructus, in Sacris vero literis, & in Patribus adeo verſatus, ut toto vitæ ſuæ tempore in nulla re alia occupatus fuiſſe videatur. In hiſtoricis quoque evolvendis magnifice tritus, & undequaque doctus. Unde & in Concilio Tridentino etiam viris eminentibus admirationi fuit, & ab omnibus in multo pretio habitus. Scripſit librum illum eruditiſſimum, qui hodie omnium paſſim manibus teritur, ac merito, cui titulus

titulus est *de locis Theologicis*, in quo tam insigniter, & exacte, & tanta eloquentia firmat, quæ sunt Theologo potissima loca ad suas firmandas Conclusiones, & veluti bases, quibus nixa tota debet structura Theologica confurgere, ut nihil possit esse exactius, & absolutius. Edidit quoque Relectionem quandam de Sacramentis in genere, aliam quoque de Sacramento Pœnitentiæ, dum publice Theologiam profiteretur in celebri Universitate Salmanticensi. Claruit anno Dom. 1540.

DOMINICUS BANNEZ

Prima parte, Quæst. prima, Artic. 8.

INter Theologos recentiores diligentissime, ac cum mirabili eruditione Præceptor meus Cano, in locis Theologicis pertractandis supereminere videtur.

GABRIEL NAUDÆUS

In Bibliographia Politica.

UTile erit Cassandrum evolvere, qui tot lites de Religione aperte quidem componere tentavit; & Melchiorem Canum, qui hoc idem, sed occulte conatus est ingenio majori, quam pietate, ac propemodum admirabili judicio. Vix enim potest imaginatio consequi, quantum authorum hujusmodi lectione Politicorum mentes acuantur, excitenturque ad saluberrime de rebus istis consulendum, quibus non unius, aut alterius hominis modo, sed universæ plerumque Reipublicæ salus, & belli, pacisque momenta continentur.

AMBROSIUS DE ALTAMURA

In Bibliotheca Ord. Prædic. centur. 4. ad annum 1554.

MElchior Canus vir fuit summa eloquentia ditatus, in Græca lingua, Hebraica peritus; in Sacris litteris, in Patribus, in Historiis, in Divi Thomæ & Aristotelis doctrina versatissimus.

ADRIANUS BAILLET

In suo Eruditorum judicio, Gallice Parisiis edito, Tomo secundo 1. partis.

MElchior Canus Dominicanus, Episcopus Canariensis, criticus ævi sui sagacissimus, ac liberrimus, ad aniles fabulas, erroresque populares, libris præsertim historicis insertos, carpendos perstringendosque a natura factus videbatur. De eo, ubi de Theologis agemus, fermo redibit. Id unum notare in præsentia satis fit, Criticam ejus artem Vossio maxime probari; eundemque *censorum Magistrum* a Combefisio vocari solitum fuisse; quamquam ejus in censendo libertas nonnihil Cardinali Baronio stomachum moverit.

ELLIES DU PIN

In Bibliotheca Authorum Ecclesiast. sæculo 16. Tom. 14.

MElchior Canus sublimi ingenio pollens, non modo Philosophiam, & Theologiam apprime edoctus erat, verum etiam in historia, & politiori litteratura versatissimus, cultissimo sermone latino utebatur .... Tractatus de locis Theologicis opus plane aureum est, omnibusque numeris absolutum, summaque elegantia concinnatum.

JA-

JACOBUS GADDIUS

De Scriptoribus non Eccleſiaſticis, Tom. 1.

CAnus nomine Melchior, Canarienſis Epiſcopus, Theologus doctrinæ, & eruditionis maximæ, cui parem addidit pietatem, atque eloquentiam, condidit inſigne opus, ac memorabile de locis Theologicis communibus, in quo graviter, candideque præcipua Theologiæ, ac religionis argumenta videtur tractaſſe.

ALPHONSUS GARSIAS MATAMORUS

Libro de Academiis, & doctis viris Hiſpaniæ.

SUmmi viri Melchioris Cani, & Bartholomæi Mirandenſis, omnis illa ingeniorum, & doctrinæ numquam ſatis laudata facultas, ex monumentis ipſorum non inelegantter ſcriptis perſpici poteſt. Quæ & omnino abſoluta eſt, perfecte diſerta, in eoque conſtituta loco, quem multi mirentur, & pauci attingant.

VINCENTIUS CONTENSONIUS

Libro 5. Theologiæ, diſſert. præambula, ſeu commendatione locorum Theologicorum.

DE locis Theologicis omnium primus methodice, nec minus eleganter egit Melchior Canus, vir litteris, & eruditione præcipuus, moribus, & pietate inſignis, Pontificalibus etiam inſulis conſpicuus, & in rebus Theologicis ſumma eloquentia dicendis, nulli ſui temporis ſecundus. Inſignis ille author integrum, & aureum librum de decem locis edidit, quem vere theſaurum dicam, ex variis fodinis extractum, in quo nihil non pretioſum, non obryzum, non numeris omnibus abſolutum invenitur. Nam ſecum advehit omnes priſcorum hominum divitias, quas, magnis aliorum voluminibus diffuſas; compendioſa utilitate contrahit; non arido ſtylo, ſed locutione ſelecta, ornato verborum contextu, & perquam exquiſito rerum apparatu proponit. Patrum, & Eccleſiaſticæ doctrinæ gemmas non parca manu, ſed plena diffundit; Et cuncta, quæ ſunt vel difficilia dictu, vel ſenſu grandiora, vel digniora lectu, excerpſit, & in uno medullato volumine, Theologorum uſibus profutura, tranſtulit .... Hunc quiſquis ſerio, & attente legerit, ultro fatebitur, vix ullum hactenus librum aut copia ditiorem, aut methodo commodiorem, aut varietate feraciorem, aut oratione cultiorem, aut rerum omnium digeſtu illuſtriorem (ſolis exceptis Eccleſiæ Patribus) poſt hominum memoriam prodiiſſe: quippe in quo eximius elegantiæ nitor, ſublimis ſapientia, & profunda eruditio de palma contendunt.

NATALIS ALEXANDER

In Hiſtoria Eccleſiaſtica ſæculo 16. In ſynopſi, articulo 2. de Theologis ſæculi 16.

MElchior Canus Hiſpanus, Canarienſis Epiſcopus, ex Ordine Fratrum Prædicatorum aſſumptus, vir non ſolum in Scholaſtica, ſed in poſitiva Theologia eruditiſſimus, magnum ſibi nomen in Concilio Tridentino ſub Julio III. peperit; ingeniique ſui, doctrinæ, & induſtriæ perenne reliquit monumentum, libros 12. de locis Theologicis, elegantiſſimo ſtylo elaboratos, & Relectiones de Sacramentis in genere, & Pœnitentia. Obiit vir laudatiſſimus, cujus ingenium præ cæteris Dominicani Ordinis Scriptoribus poſt S. Thomæ Angelicam mentem maxime ſuſpicio, Toleti anno 1560.

CA-

CAPUT II.

Diluitur prima in Melchiorem Canum accusatio, de læso Gregorio magno in Dialogis, & Venerabili Beda in Anglorum historia.

QUamquam tot virorum illustrium præconiis celebratus sit Canus noster, nonnullorum tamen censuras expertus est, qui sublime licet ingenium, & omnigenam eruditionem demirati, nonnullas tamen illius opiniones improbarunt, nimiamque in alienis carpendis licentiam objicere. In iis eruditionis fama, & dignitatis amplitudine princeps est Cardinalis Baronius, quem doleo in Theologum laudatissimum fuisse aliquando minus æquum; ac tum maxime, ubi nullus, aut certe minimus reprehensioni locus erat. Hunc durioribus verbis excipit in Annotationibus ad Martyrologium Romanum ad diem 23. Decembris, quali nimis acrem in libros Dialogorum Gregorii Magni, necnon in Anglorum Historiam Venerabilis Bedæ censuram exercuisset lib. 11. de locis Theologicis cap. 6. Inconstantis, & inconsulti judicii incusat, quod illos Gregorii libros (de Bedæ siquidem Historia nihil minutatim observat) *quos jam mille fere annis tam Occidentalis, quam Orientalis Ecclesia summa fide, digna veneratione, immensisque est laudibus prosecuta, ausus sit novus assertor in controversiam revocare, ac fide minuere.* Hinc in Divi Gregorii laudes effunditur, multaque veterum testimonia congerit, quibus ejus Dialogorum libros commendet. Canum etiam adversus Canum adducit, quasi sui immemor de Gregorii Dialogis hoc ipso in capite mitius pronunciasset, dum videlicet leges tradens, quibus veraces historias a fallacibus distinguere, atque internoscere liceat, *prima lex*, inquit, *ex hominum probitate, integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum, quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab iis, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in Epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini; in libris quoque hujus de Civitate Dei; in Dialogis Gregorii; breviter, in omnibus fere Doctorum Ecclesiæ probatissimorum scriptis, in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus Viri sanctissimi, atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus hujusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur.*

Baronium imitatur Philippus Labbè, lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis, de libris Dialogorum Gregorii Magni sermonem habens, seque Melchioris Cani cavillos, ac machinas in examine dissoluturum spondet.

Stylum multo acrius in eumdem exercet Theophilus Raynaudus, sub Petri a Valle clausa nomine delitescens, in Diatribis contra Cyriacos, multa in Virum celeberrimum pro more suo convicia congerens, & Baronii observationes duntaxat exscribens. Male habet, Cani librum vel ob id solum non fuisse a Romanis censoribus aut prohibitum, aut scopa mundatum. *De sanctis itaque Gregorio, & Beda* inquit, *talia scriptis committere ausum Melchiorem Canum, res est profecto dignissima admiratione. Nec minus stupendum est, talia scripsisse hominem religiosum, & impune tulisse: ita ut nullus judex publicus de libro adeo petulans de Sanctis Scriptoribus judicium continente præscribat, aut supprimendum esse, aut corrigendum.* Sic sane Melchioris Cani reprehensores.

Age itaque, quid tandem in Gregorii Magni Dialogos, & in Bedæ Historiam Canus scripserit, quo tam acres in se reprehensiones excitavit, paulo distinctius videamus. *Veteres excuso*, inquit ille, libro 11. de locis, cap. 6. *& Sanctas, & eruditos viros, quorum & libros, & nomina volentem ascribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererer, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum Sanctorum omnium historiam vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur, Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda, atque Gregorio jure fortas-*

fortaſſe, ac vere dicere poſſum. Quorum ille in Hiſtoria Anglorum, hic in Dialogis quædam miracula ſcribunt vulgo jactata, & credita, quæ hujus præſertim ſæculi Ariſtarchi incerta eſſe cenſebunt. Equidem hiſtorias illas probarem magis, ſi earum auctores, juxta præfinitam normam, ſeveritati judicii curam in eligendo majorem adjunxiſſent. Sed quoniam modeſte, & circumſpecto judicio de tantis viris pronuntiandum eſt, ne in his quidem duobus rejicienda ſunt plurima. Pauca enim in eis poſſis arguere, quamvis hiſtoriam Eccleſiaſticam revocare ad ſeveriora judicia contendas. Ac ſi neceſſe eſt in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam reprobari malo. Hæc ibi.

Ita ne vero in Gregorium, & Bedam injurius Canus, quia & illos in hiſtoricis narrationibus oneri ceſſiſſe aliquando, & ingeniorum ſuorum voluptati, vulgoque indulſiſſe dixit? ita in Divos nimis audax, quod quædam illos miracula vulgo jactata, & credita, quæ hujus præſertim ſeculi Ariſtarchi incerta eſſe cenſeant, ſcripſiſſe notet, eorumque hiſtoriam ſe multo magis probaturum profiteatur, ſi, juxta præfinitam normam, ſeveritati judicii curam in eligendo majorem adjunxiſſent? Nemo ſane eſt judicio vel leviter accurato, qui non talia plerumque moneat de miraculorum ac piarum hiſtoriarum ſcriptoribus, ex aliena præſertim fide, geſta narrantibus. Idque præ cæteris æquiori jure monere debuit Melchior Canus, qui pro ſui operis inſtituto non pium lectorem, pro componendis moribus, fovendaque pietate, ad religioſæ hiſtoriæ lectionem informat, ſed Theologum accuratum, erudit ad manus contra religionis hoſtes conſerendas, ex hiſtoriæ fide penitus inconcuſſa. Valeant ergo, per Canum licet, ad informationem morum petita undecumque miracula, hiſtoricæ narrationes a viris probis ac piis undevis acceptæ, quales plerumque in eum finem ex aliena fide Gregorius narrat in Dialogis: at expugnandis Hæreticis valere omnia illa, ſine criterio, ſine diſcrimine, ſine delectu nemo dicet, qui ſeveriores illos ſeculi Ariſtarchos, & Hæreſeos ingenium expertus eſt.

Egit ergo Gregorius in Dialogis pro ſuo inſtituto quod debuit, laude, eaque plurima longe digniſſimus: interim tamen aſceticum Hiſtoricum egit, non Polemiſtam. Verum perſonam aliam in locis Theologicis induit Canus noſter, monetque ex officio, quid Theologis congruat, ut certa & indubitata habeant argumenta, reſellendis hæreticis opportuna. *Aliud quippe eſt*, inquit Hieronymus contra Jovinianum, *gymnaſticos libros ſcribere, aliud dogmaticos; aliud quærere, aliud definire.*

Ad hæc, cum Gregorius ex amicorum fide pleraque geſta, ac miracula referat, ut loquitur Epiſt. quinquageſima; quid mirum, ſi, ut erat & adverſa admodum valetudine, dum ſcriberet, & publicis Eccleſiæ negotiis implicitus, atque diſtrictus, ſatis illi non fuit otii, ut ſingula ad ſeverioris criticæ limam vocaret, quæ aliunde (quod unum illi ſtudium erat hoc loco) & pietati favebant, & fidelium genio arridebant?

Cæterum tantum abeſt, ut grandia illa Gregorii, ac Bedæ nomina contempſerit Canus noſter, ut ſuam potius in illos venerationem hoc ipſo in loco, qui a cenſoribus reprehenditur, egregie teſtatus ſit. *Veteres*, inquit, *excuſo, & Sanctos & eruditos viros; quorum & libros, & nomina volentem aſcribere pudor me ac religio vetaret, niſi contra verer .....ſed quoniam modeſte, & circumſpecto judicio de tantis Viris pronunciandum eſt, ne in iis quidem duobus rejicienda ſunt plurima. Pauca enim in eis poſſis arguere.*

Melchioris Cani de libris Dialogorum judicium probarunt Viri doctiſſimi. Petrus Gonzavillæus, operum Sancti Gregorii diligentiſſimus editor, uſque adeo Sanctum Doctorem piæ amicorum fidei plus juſto in enarrandis hiſtoriis dediſſe putat, ut *pietatis errorem* illum fuiſſe dicat; quam non decet in iſtiuſmodi factis adeo eſſe ſollicitam.

In ejuſdem ſententiam venit Natalis Alexander ſæculo 6. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, ubi Sanctiſſimi Pontificis dialogos a Dallæi cavillationibus vindicans, Melchioris Cani, ſeu *viri doctiſſimi* judicium probat, ac pene tranſcribit ex integro, facitque ſuum.

Adſtipulatur verbis etiam multo durioribus, a quibus Canus longe abeſt, Ellies Du Pin in Bibliotheca Eccleſiaſtica, Tomo quarto, ſæculo ſexto. *Tametſi*, inquit, *in dubium verti nequeat, an, qui Sancti Gregorii nomen Dialogi præferunt, illius reipſa ſint: quandoquidem eos ipſe ſuos agnoſcit, & ab ejus diſcipulis, cæteriſque, qui paulo poſt floruere, ſcriptoribus agnoſcuntur: minus tamen Pontificis Sanctiſſimi gravitatem, judiciumque referre videntur: adeo ſcilicet prodigiis prorſus inuſitatis narrationibusque fidem omnem ſuperantibus paſſim abundant. Equidem hæc ille aliena fide narrat: verum nec fidem illis ita de facili adjungere debuit, nec ea uti certiſſima venditare. Opus in quatuor libros diſtributum eſt, in*

Dialogi modum, quo Gregorius ipse, ac Petrus Diaconus colloquuntur. Stylus plus æquo humilis serpit: Gesta rudi & impolita oratione narrantur: elegantia nulla, lepore nullo condiuntur. Petri interlocutiones fatuæ semper & inconditæ, sæpius etiam a proposito aberrant. Narratæ historiæ, sola sæpe fenum imperitorum stante fide, aut pervagato rumore: prodigia adeo frequentia, stupendaque, ac levi interdum de causa perpetrata recitantur, ut fidem universis adjungere difficillimum sit. Historias etiam nonnullas vix cum eorum, de quibus narrantur, ætate conciliaveris: ut voluntariam Divi Paulini custodiam sub Vandalorum Rege. Visiones, ac somnia frequentius, quam alibi uspiam, recitantur. Unde & Gregorius ipse sub finem Dialogorum profitetur, plura ætate sua, quam retroactis seculis, de altera vita fuisse retecta. Verum haud satis scio, an quis facta illa, dictaque omnia velit in se recipere.

Quid si ea libertate de Gregorii Magni Dialogis pronuntiasset Canus? Quam dura animadversione excideretur? At posuit ille censuræ suæ modum. Falli Gregorium potuisse in enarrandis ex amicorum fide, ac vulgi fama nonnullis miraculis, observavit: quia tametsi summus, homo tamen erat: multisque negotiis, curisque distractus animum totius orbis saluti intentum ad minutiarum istarum examen adducere non poterat. Quid hic porro mali, cum id de se fateatur Optimus Pontifex iis ipsis in Dialogis, quos expendimus? Miranti siquidem Petro, qui fieri potuerit, ut de sancto Abbate Equitio (quem Apostolici muneris indignum Gregorius a nonnullis æmulis circumventum judicaverat) Pontifici tanto subreptum esset; respondet, ad rem, quam versamus, admodum appposite: *Quid miraris Petre, quia fallimur qui homines sumus? An mente excidit, quod David, qui propheticum spiritum habere consueverat, contra innocentem Jonathæ filium sententiam dedit, cum verba pueri mentientis audivit? Quod tamen, quia per David factum est, & occulto Dei judicio justum credimus, & tamen humana ratione, qualiter justum fuerit, non videmus: Quid ergo mirum, si ore mentientium aliquando in aliud ducimur, qui Prophetæ non sumus? Multum vero est, quod uniuscujusque Præsulis mentem curarum densitas vastat: cumque animus dividitur ad multa, sit minor ad singula: tantoque ei in unaqualibet re subripitur, quanto latius multis occupatur.* Lib. 1. Dialog. cap. 4.

Neque vero secum ipse pugnare censendus est Canus, quemadmodum opponit Cardinalis Baronius, dum is paulo supra Gregorii Dialogos iis Patrum, Scriptorumque probatissimorum libris annumerat, quibus fides omnino est adhibenda, nullumque in eis mendacium suspicari licet. Hoc etenim ejus est in Gregorium venerationis argumentum; quo eum a mendacio studiose conficto, & ad illudendum simplicibus de industria consarcinato alienum, pro sua sanctitate reputavit. Id siquidem magnis præclarisque virtutibus meruit Sanctissimus Pontifex; etsi, ut homo erat, cespitationi, atque obreptioni esset obnoxius. Valde quippe duo illa inter se distant, mendacium, ac cespitatio: primum perverse voluntatis, alterum humanæ conditionis est vitium. Habent viri Sancti, quia Sancti sunt, ut fallere nolint; sed habent, quia homines sunt, ut falli ab hominibus possint. Nec quia emunctiorem in Gregorio narem desideravit Canus, fidem illi negavit omnem. Quod enim delusus aliquando fuerit, casu factum est; quod vera sæpius dixerit, voluntate.

Baronium ipsum ea in re judicem volo, ac etiam appello. Is certe Trajani Imperatoris ex inferis liberationem Divi Gregorii precibus impetratam, tametsi a Sancto Joanne Damasceno in Oratione de Fidelibus Defunctis magna pompa explicatam, narratamque, ad fabulas amandat totum Æsopum olentes, in Annalibus ad annum 604. n. 60. Sed quid tum, ne Damasceni sanctitati, ac doctrinæ injurius habeatur, cujus historicam narrationem exsufflat? Audi historici eminentissimi promptam liberamque excusationem. *Primum quidem, inquit, ab omni impostura suspicione virum sanctissimum immunem reddimus, nihilque ab ipso commentitium esse factum vel excogitatum constanter asserimus: sed quod ipse vere factum accepit, ac credidit, hoc ipsum, quomodo audivit, scriptis suis bona fide mandavit. At in iis, quæ ad rerum gestarum veritatem spectant, quam frequenter accidat falli etiam prudentissimos, non in antiquis tantummodo, sed & in iis quæ dicuntur in eodem loco, quo ipsi sunt, & quo vivunt tempore, cum usus doceat, pluribus demonstrare supervacaneum esse putavimus. Ob idque nihil est, ut quantavis sive sanctitatis, sive Doctrinæ cujuslibet prærogativa Viri, quod non factum sit unquam, ut factum asserentis, ipsi veritati præjudicium possit inferre, cum in his quæ sunt facti, non dogmatis, potuerit quisque sanctissimus, atque doctissimus, fideique orthodoxæ professor, atque defensor aliquando falli.* Recte id quidem, prudenterque Annalium parens. At quid aliud sibi voluit Canus noster, ubi pauculas illas ex Divi Gregorii Dialogis

logis fabulas rejecit, ex alienorum fide, & narratione recitatas? Mirum in Melchiore Cano damnaſſe Baronium, quod is pari fiducia, ac majori etiam libertate uſurpavit.

CAPUT III.

Altera Criminatio refellitur, de eodem Gregorio læſo in Epiſtola 31.

LEgimus apud Gregorium Magnum lib. 6. epiſt. indictione 14. epiſt. 31. *In hiſtoria autem Sozomeni, de quodam Eudoxio, qui Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopatum arripuiſſe dicitur, aliqua narrantur. Sed ipſam quoque hiſtoriam Sedes Apoſtolica ſuſcipere recuſat, quoniam multa mentitur, & Theodorum Mopſueſtiæ nimium laudat, atque uſque ad diem obitus ſui magnum Doctorem Eccleſiæ fuiſſe perhibet.* Quem Gregorii locum ad trutinam revocans Melchior Canus lib. 11. de locis cap. 6. nihil tale apud Sozomenum de Theodoro Mopſveſteno legi notat, bene vero apud Theodoretum lib. 5. Hiſtoriæ cap. 17. ubi Theodorum iſtum *præclarum Doctorem* fuiſſe ſcribit: & cap. 40. ubi ſic habet: *Moritur Theodorus Epiſcopus Mopſueſtias, cum omnium Eccleſiarum Doctor, tum hæreticæ cohortis proſtigator.*

Quare nodum ut ſolvat Vir eruditus, ita pronunciat: *Non video, quemadmodum reſponderi poſſit, niſi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legiſſe, qui in manus noſtras non venerunt; aut memoria lapſum, pro Theodoreto Sozomenum ſcripſiſſe.* Quid aptius, rectiuſque excogitari potuit; cum alias certo certius ſit, quæ de Theodoro Mopſveſteno a Gregorio recitantur, non apud Sozomenum, ſed apud Theodoretum hodie reperiri? Et hoc tamen Cani reſponſum ſugillat Baronius in Annotationibus ad diem 23. Novembris. Quodque mirandum magis, priorem reſponſionis partem diſſimulans, quaſi de interciſis Sozomeni Codicibus nihil Canus obſervaſſet; imo primam illam reſponſi partem, uti ſolvendæ difficultati opportunam arripiens, ita de Cani judicio pronunciat: *Gregorius Sozomeni locum citat de Laude Theodori Mopſveſteni Epiſcopi. Quem quidem cum Canus apud Sozomenum non reperiri contendat, quaſi oſcitantiæ Gregorium redarguens, locum illum dicit eſſe Theodoreti lib. 5. cap. 29. ſed non animadvertit, nos non habere integram hiſtoriam Sozomeni, ac complures ejus libros excidiſſe.*

Lectorum fidem appello, an non id quoque, ac primo etiam loco animadverterit Canus? *Aut Gregorius*, inquit ille, *alios libros Sozomeni legit, qui in manus noſtras non venerunt: aut &c.* Illius quippe, ut vidimus, bimembre reſponſum eſt: hancque primam, de interciſis Sozomeni Codicibus, ſolvendi nodi intricatiſſimi viam aperuit, quam unam occurrere Baronius exiſtimavit. Quare ſi quid in ea probabilitatis eſt, totum id Melchiori Cano, qui eam primus omnium aperuit, acceptum referre debuit, non oſcitantiæ, quaſi minus adverterit, redarguere.

Sed & in hoc multo magis falſus eſt Baronius, quod ita ſolutioni huic ſtandum velit, ut alteram ab eodem Cano ſubjunctam deſpicetur; viroque erudito ſuccenſeat, quod Gregorium Magnum memoria forte lapſum dixerit, ut Sozomenum pro Theodoreto nominaret. Quandoquidem longe certius eſt, Sozomenum pro Theodoreto ex memoriæ lapſu a Gregorio ſcriptum eſſe, quam aliquos Sozomeni libros, quod conſtanter Baronius aſſerit, exciditſe.

Et quidem Henricus Valeſius in ſuis ad Socratem, & Sozomenum, quos latine reddidit, obſervationibus, hanc Baronii reſponſionem improbat, ut alteram ex Cano petitam ineat. *Hæc*, inquit, *Baronii reſponſio, licet Mireo, & Voſſio, aliiſque placuerit, mihi tamen haudquaquam ſatisfacit. Quis enim credat Gregorii Magni ætate integriores fuiſſe Sozomeni Codices, quam nunc ſint? Nam Caſſiodori ætate, qui Gregorium Magnum anteceſſit, nihilo auctiores erant Sozomeni Codices iis, quos nunc habemus: Idque ex Hiſtoria tripartita ejuſdem Caſſiodori facile eſt cognoſcere.*

Decretorium profecto eſt contra Baronium Valeſii argumentum, quod ex Tripartita Caſſiodori Hiſtoria repetit. Cum enim is e tribus Græcis Auctoribus Theodoreto, Socrate, ac Sozomeno per Epiphanium Scholaſticum latine redditis hiſtoriam ſacram compendio redegerit, non ultra hiſtoriam ex Sozomeno deſloratam producit, quam ubi hodierni Sozomeni Codices deſinunt. Adeo verum eſt, Caſſiodori ætate, atque adeo multo magis Græ-

gorii Magni temporibus Sozomeni codices nihilo auctiores fuisse iis, quos nunc habemus. Falsum itaque, libros aliquos posteriores ejus historiæ excidisse, e quibus illa de Theodoro Mopsvestæno lacinia a Gregorio Magno peti potuerit. *Hæc igitur*, inquit Cassiodorus in Præfatione, *Historia Ecclesiastica, quæ cunctis Christianis valde necessaria comprobatur, a tribus Græcis Auctoribus mirabiliter constat esse descripta; uno scilicet Theodoreto venerabili Episcopo, & duobus disertissimis viris, Sozomeno, & Socrate; quos nos per Epiphanium Scholasticum latino condentes eloquio, necessarium duximus eorum dicta deflorata in unius styli tractum, Domino juvante, perducere, & de tribus auctoribus unam facere dictionem.*

Iis adde, Sozomenum, si pauca e suo penu interjecta excipias, nil nisi Socratem exscripsisse in historia concinnanda. Res legenti, & utrumque historicorum conferenti perspicua est. At Socrates historiam ad ea dumtaxat tempora perduxit, quo eam hodierni Sozomeni Codices referunt. Non ergo pro arbitrio fingendum est, posteriores ejusdem historiæ extitisse libros, quos & Gregorius legerit, & injuria temporum nobis abstulerit.

Sed rem totam plane conficit, & Baronio prorsus occludit os Sozomeni præfatio ad Theodosium Imperatorem, cui suam nuncupavit historiam. Novem dumtaxat hujus historiæ libros se scripturum adpromittit: *In novem libros commode distribui posse judicavi.* Totidem porro referunt hodierni Codices, a quibus controversa lacinia procul abest. Quo itaque jure plures hujus historiæ libros fingere liceat, qui a Gregorii ætate nobis exciderint?

Satius igitur est, hodiernos Sozomeni codices integros fateri, & Gregorium Magnum memoria lapsum Sozomenum pro Theodoreto nominasse. Nam & ea levis ofcitantia est, quam viri vel maximi pati possunt, cujus & exempla non pauca Baronius ipse nobis subministrat in Annalibus ad annum 604. atque istud maxime *Divi Gregorii Nazianzeni, Theologi antonomastice dicti, Sanctitate, atque Doctrina celeberrimi, qui in ea oratione, quam de Sancto Cypriano ad populum habuit, manifesto lapsus errore cognoscitur, cum duos in unum Cyprianos conflat, Antiochenum, atque Carthaginensem, quos constat fuisse diversos, inter seque distinctos.* Aliunde vero in Theodoretum, uti Canus notat, optime cadunt quæcumque hoc ipso, quem expendimus, loco refert Gregorius Pontifex. Theodoretus enim lib. 5. cap. 27. & 40. Theodorum Mopsvestænum commendat, ceu præclarum Doctorem, & hæreticæ factionis debellatorem: atque ob id ipsum a Quinta Synodo Generali damnatus est, actione quinta, can. 13. & 14.

Melchioris Cani judicium probat Christianus Lupus in Notis ad Collat. 5. Synodi Quintæ; *Gregorius*, inquit, *lapsus est memoria, dicens, Hermiæ Sozomeni historiam finiri laudibus Theodori.*

Cardinalis Henricus de Noris in Dissertatione Historica de quinta Synodo cap. 11. in Cani sententiam propendet magis. *Sententia Cani est probabilior*: eumque idcirco *acerrimi judicii virum vocat*; & Baronii in illum censuram minus probat.

In eandem Cani sententiam concedit, & Henrici Valesii in illius confirmationem prolata momenta mutuatur, ac probat Natalis Alexander in Synopsi Historiæ Ecclesiasticæ quinti sæculi cap. 4. art. 18. *Aut dicendum est, Gregorium Magnum memoriæ vitio lapsum fuisse, qui id, quod a Theodoreto dictum est, Sozomeno tribuerit, qua in sententia fuit noster Melchior Canus lib. 11. locorum Theologicorum: Aut certe cum Baronio, in Annotationibus ad martyrologium Romanum, dicendum est, maximam partem libri noni Hermiæ Sozomeni hodie desiderari: Historiam scilicet annorum circiter decem, & octo, a Consulatu Agricolæ, & Eustachii usque ad Consulatum decimum septimum Theodosii Augusti; & in iis capitibus, quæ hominum incuria periere, Sozomenum ea scripsisse de Theodoro Mopsvestæno, quæ a S. Gregorio Magno referuntur. Verum hanc Baronii responsionem Valesius non probat, quia Gregorii Magni ætate integriores non erant Sozomeni Codices, quam nunc sint. Nam Cassiodori ætate, qui S. Gregorium antecessit, nihilo auctiores erant iis, quos nunc habemus. Quod ex historia tripartita ejusdem Cassiodori perspicuum est.*

At iis omnibus præstat Justinianus Imperator in edicto contra tria capitula, ubi postquam Theodori lapsum recitavit, ita subdit: *Pro iis testimonium præbent Sozomenus, & Hesichius, & Socrates, & Theodoretus, qui multas pro Theodoro laudes fecit.* Theodoreto itaque speciale fuit, ut Theodorum laudibus commendaret, non Sozomeno. Quod quidem argumentum pro Melchiore Cano adversus Baronium videtur invictum.

Verum opponit Baronius: Spondet Sozomenus in præfatione ad Theodosium, se perducturum

clarum historiam suam usque ad 17. Consulatum ipsius, nempe ab anno 324. usque ad annum 439. Hodierni vero Codices desinunt in Consulatu Agricolæ, & Eustachii. Terminantur enim nece, seu potius placida morte Constantii Imperatoris Collegæ Honorii, qui sub Agricola, & Eustachio Consulibus extinctus est anno 421. Desunt ergo anni circiter 18. qui ab eo Consulatu ad 17. Theodosii Consulatum effluxere. Quibus præsertim temporibus, oborta hæresi Nestoriana, quæ a prædicto Theodoro Mopsuesteno ducit originem, de eodem Theodoro prolixior erat absque dubio narratio.

Ita sane spondet Sozomenus. At qui historiam ad decimum septimum Consulatum Theodosii se perducturum spondet, hanc quoque novem dumtaxat libris se complexurum profitetur: *Porro hoc opus meum*, inquit ille, *a tertio Consulatu Crispi & Constantini Cæsarum, usque ad septimum decimum Consulatum tuum progreditur. Idque in novem libros commode distribui posse existimavi*. Nonum autem librum habemus. Quid ergo? Profecto si quidpiam hujus historiæ intercidit, ubi decem, & octo annorum spatia concludantur, non libri integri, ut Baronius putat, sed capitula forte aliqua interciderunt; quæ post decimum septimum, quod in hodiernis codicibus ultimum est, legebantur. Quidni etiam dicamus, Sozomenum alienis forte curis occupatum non stetisse promissis? Divinationi enim hic locus est.

Ut ut est, excitata illa a Baronio difficultas nihil juvat Gregorii Magni causam. Demus quippe historiam decem & octo annorum ex Sozomeni Codicibus intercidisse: eam certe ante Gregorium intercidisse necesse est, cum in Cassiodori Compendio, qui Gregorio ætate superior est, desideretur. Atque adeo nihil ex ea de Theodori laudibus exscribere potuit Sanctissimus Pontifex.

Interea quod ad Canum attinet, is profecto in tuto est. Nemo prudens responsionem ejus improbaverit, in ea utrinque difficultatum obsidione. Alterutrum enim necessario respondendum est: Vel Gregorium alia in Sozomeno legisse, quæ ad manus nostras non venere vel memoria lapsum, pro Theodoreto Sozomenum scripsisse.

CAPUT IV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Tertia de læso Doctore Angelico accusatio depellitur.

PErgo ad alteram quorundam reprehensorum criminationem. Res sic se habet. Oraculum Evangelicum Lucæ secundo, *Jesus autem proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum, & homines*, exponens in Catena Aurea Doctor Angelicus, congestis pro more suo variorum Patrum interpretationibus, ita Gregorium Nazianzenum loquentem inducit. Græcus Nazianzenus: *dicitur autem secundum humanitatem proficere, non quod ipsa susceperit augmentum, quæ ab initio fuit perfecta, sed ex eo quod paulatim manifestabatur*. In quæ verba observat Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. lectionem vitiosam esse, eumque locum immerito tribui Gregorio Nazianzeno, apud quem nihil hujusmodi legere est. *Græcus*, inquit ille, *quem refert sæpissime Divus Thomas in Catena (quamvis hoc loco vitiosa sit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno) ait, dicitur secundum humanitatem proficere*, &c.

Cani censuram, qua locum illum Gregorio Nazianzeno falso tribui monet, carpit Jacobus Billius in Annotationibus ad Orationem 20. S. Gregorii Nazianzeni num. 65. *Vir doctissimus Melchior Canus lib. 12. de locis cap. 14. in hoc fallitur, quod ille, ubi Divi Thomæ Catenam citat, vitiosam lectionem esse ait, falsoque ea verba Nazianzeno nostro tribui. Vides enim Græcum illum, quem Divus Thomas profert, Græcum nostrum esse. Quare periculosum est, negare aliquid in auctore quopiam esse, nisi totus ille memoria teneatur*. Nazianzeni vero locus, quem a Doctore Angelico vere indigitatum Billius opinatur, sic habet ea in Oratione, quæ est de Basilii laudibus: *quod ego in Salvatore prospicio, atque etiam, ut opinor, sapientiorum quilibet, quo tempore nobiscum extitit, id quod supra nos, & nostrum erat formatus, hoc quoque hic contigisse animadverto. Proficiebat enim, inquit, ut ætate, ita etiam sapientia: non quod hæc in illo incrementum caperent (quid enim in eo, quod a principio perfectum erat, perfectius esse possit?) sed quod hæc paulatim detegerentur, & elucerent. Eodem modo Basilii virtutem eo tempore non incrementum, sed majorem operationem accepisse arbitror, uberiorem nempe materiam suppeditante potestate*.

Billii animadverſionem mutuatur Theophilus Rainaudus in diatribis adverſus Cyriacos, multaque in Canum probra jacit, atque dicteria. At perperam illi & injuria; Ac primo quidem, quod hic cenſura notat Melchior Canus, Divum Thomam non tangit, ſed ejus dumtaxat operis editorem. Siquidem Doctor Angelicus paſſim in Catena Aurea Græcum illum expoſitorem indicat, abſque ulla peculiari nomenclatione, vage tantum, atque ex ſolo nomine patriæ: Qui vero veteres editiones curarunt, vagum illud Græci auctoris nomen ſpeciali quadam nota determinarunt; prout in Græcis Auctoribus reperiſſe ſibi viſi ſunt, quæ ex Græco auctore Doctor Angelicus recitabat. Ea fiducia freti viri boni, Gregorium Nazianzenum notarunt hoc loco, quaſi ex eo petita eſſet recitata ſententia; quia non nihil ſimile apud eum legere eſt Oratione 20. de laudibus S. Baſilii. Quare non Divum Thomam, ſed ejus veteres editores carpit hic Canus noſter. Jure porro, an injuria carpat, expendamus.

Certe, quantum capio, jure omnino id agit. Nam ſi ſententiam ab Angelico Doctore ex græco auctore relatam cum Nazienzeni loco conferamus, non verbis modo, ſed &, quod notandum magis, ſenſu differunt. Sententia quippe a Divo Thoma laudata de profectu humanitatis aperte differit, prout complectitur *eſſentialia* homini, quatenus homo eſt: Nazianzeni autem Oratio de accidentibus, ætate ſcilicet, atque ſapientia. Non ergo Græci auctoris nomine Nazianzenus deſignatur. Hincque effectum eſt, ut Joannes Nicolai Theologus Pariſienſis noviſſimus, cæteriſque omnibus diligentior, & accuratior Catenæ Angelicæ editor, totam illam Græci expoſitoris indiſtincte laudati pericopem, non Nazianzeno, ſed Cyrillo Alexandrino tribuerit, apud quem (videlicet aſſertione 28. theſauri) legi poteſt, ſin minus totidem verbis, at certe ſenſu, ac poteſtate.

Ego vero, ut fatear ipſe quod ſentio, nec Nazianzenum, nec Cyrillum, nec alium ex notis auctoribus hoc loco (aut aliis quibuſvis, ubi Græcus ſimpliciter expoſitor notatur) legi velim. Sentio quippe, nec forte mihi vana fides, Græcum illum certum auctorem eſſe, ſed Anonymum, qui, ut aliis contigiſſe notum eſt, ſua dumtaxat ſcripta ſciri ad publicam utilitatem, ſed ſe neſciri, ad privatam humilitatem voluit. Etſi, quoquo pacto ſe res habeat, ſtat prudens, nullique animadverſioni obnoxia Cani cenſura.

CAPUT V.

De oppugnato Divo Hieronymo querela refutatur.

IN judicium a nonnullis traducitur Canus, tamquam in Divum Hieronymum nimis injurius lib. 11. de locis cap. 5. ubi recolens S. Doctoris ſententiam de veterum Patrum traditione, qua Adamum in monte Calvariæ ſepultum, ajunt, *Non debuit*, inquit, *tantopere ridere Hieronymus Adami in loco Calvariæ ſepulturam: Nec nos, viri licet ſanctiſſimi exemplo, hiſtorias hujuſmodi ridere debemus.* Id ſcilicet minus reverenter dictum criminantur nonnulli reprehenſores. Age itaque videamus, a quibus, & per quos ad nos uſque ea traditio manarit, quæ a Divo Hieronymo irriſa eſt; ut hinc judicari merito poſſit, an irriſionem moleſte tulerit Canus noſter. Certe vix ulla de pia quadam, ac religioſa hiſtoria traditio ferri poteſt, quæ adſtipulatoribus & antiquitate, & auctoritate majoribus adnitatur.

Horum agmen, ut par eſt, duceret Tertullianus lib. 2. contra Marcionem metrice ſcripto, ſi ipſius re vera opus eſſet, ut a multis creditum eſt. Ita quippe ibi legere eſt.

Golgotha locus eſt, capitis calvaria quondam,
Lingua paterna prior ſic illum nomine dixit.
Hic medium terræ eſt, hic eſt victoria ſignum,
Os magnum hic veteres noſtri docuere repertum:
Hic hominem primum ſuſcepimus eſſe ſepultum;
Hic pariter Chriſti pio ſanguine terra madeſcit,
Pulvis Adæ ut poſſit veteris cum ſanguine Chriſti
Commixtus, ſtillantis aquæ virtute ſanari.

Verum ſpurium Tertulliani partum rejiciunt quotquot extant criticæ ſcientiæ periti, quibus perſuaſum eſt tantum virum tam iratas muſas non habuiſſe.

Quare meliori titulo chorum ducet S. Cyprianus tractatu de Reſurrectione Chriſti: *Nos*

ad

ad Chriſtum pertinentes, cujus ſanguine conſperſa creditur Adam Calvaria, qui ſub loco, quo crux Domini fixa eſt, humatus dicitur ab antiquis, ejuſdem ſanguinis ſanctificati elapſu lætemur, & delectemur in Domino.

Sequitur Origenes tractatu 35. in Matthæum. *Venit ad me traditio quædam talis, quod corpus Adæ primi hominis ibi ſepultum eſt, ubi crucifixus eſt Chriſtus; Ut ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic in Chriſto omnes vivificentur: Ut in illo loco, qui dicitur Calvariæ locus, ideſt locus capitis, caput humani generis reſurrectionem inveniat cum populo univerſo per reſurrectionem Domini Salvatoris, qui ibi paſſus eſt, & reſurrexit.*

Succedit Baſilius magnus enarratione in cap. 5. Eſaiæ. *Obtinuit fama quædam in Eccleſia memoriam conſervans, non quidem ſcripto proditam, quæ & talis eſt. Quod prima utique Judæa hominem habebat incolam, nimirum Adam, ſimul atque excidit deliciis Paradiſi, in hac terra collocatum, ad mitigandam jacturam bonorum, quibus fuerat exutus. Prima igitur etiam mortuum hominem excepit, qui & illic eam ſententiam condemnationis plane eſt executus. Itaque inſolens eſſe ac novum videbatur illius ætatis hominibus ſpectaculum. Os capitis defluente carne nudum. At illi recondentes cranium, loco illi indidere κρανιον, ideſt Calvariam. Probabili ratione potuit Noe non ignoraſſe ſepulchrum principis hujus, & mortalium omnium primigenii. Siquidem hac de re fama a diluvio mox per orbem propagata eſt ab ipſo, & dimanavit. Eoque Dominus excuſſa origine humanæ mortis, in loco, qui κρανιον dicitur, ideſt Calvaria, paſſus eſt: Ut quo in loco corruptio, ſive mors hominum initium accepit, illic vita regni ſuum ſumeret exordium. Et quemadmodum invaluit in Adam, ita & in Chriſti morte inefficax redderetur, & peſſum iret.*

S. Athanaſius, aut quiſquis alius auctor pervetuſtus Homiliæ de Paſſione, ſeu de Cruce Domini, apud eundem. *Ubi corruptum eſt genus humanum, ibi Chriſtus proprium corpus expoſuit: Ut ubi ſeminata eſt corruptio, ibidem incorruptio oriatur: Propter quod in loco Calvariæ crucifigitur: Dicit enim, Et poſtquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum: Quem locum Doctores Judæorum ajunt eſſe ſepulchrum Adæ.*

Chryſoſtomus homilia 84. in Joannem: *Et exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locus: Ubi quidam dicunt, Adam & mortuum, & ſepultum eſſe: Et Jeſum, ubi mors dominata eſt, ibidem trophæum erexiſſe, hoc eſt crucem, quam tulit contra mortis tyrannidem.*

Ambroſius lib. 4. in Lucam: *Ipſe autem Crucis locus vel in medio, ut conſpicuus omnibus: vel ſupra Adæ, ut Hebræi diſputant, ſepulchrum. Congruebat quippe, ut ibi vitæ noſtræ primitiæ locarentur, ubi fuerunt mortis exordia.*

Theophylactus in caput 27. Matthæi: *Calvaria Cranii locus dictus eſt, eo quod dicunt, quod traditiones Patrum tenent, quod Adam illic ſepultus ſit.*

Idem in cap. 19. Joannis: *Porro Calvariæ locum dicebant, ſicut narratio prodit, quod illic ſepultus ſit Adam; ut ubi principium mortis, illic & caſus ejus fieret. Traditio enim Eccleſiaſtica eſt; quia prior Judæa, poſtquam ejectus fuit homo de Paradiſo, domicilium ibi habuit, in ſolatium bonorum quæ in Paradiſo perdiderat, data eſt ei terra illa, quæ omnium aliarum optima eſſet, & pinguiſſima. Propterea & prima omnium ſuſcepit hominem. Homines igitur, qui tunc erant, habuerunt pro miraculo mortui Calvariam depilatam; in illo loco habitantes, inde eum nominaverunt, & poſt diluvium fama hæc in omnes divulgata eſt.*

S. Epiphanius lib. 1. adverſus Hæreſes tom. 3. verſus finem: *Eſt profecto, quod intelligenti mirum videatur id quod e librorum monimentis deducimus: Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum in Golgotha eſſe crucifixum, nimirum in eo potiſſimum loco, in quo Adami corpus jaceret. Hic enim e Paradiſo digrediens diu ex adverſo illius habitavit. Deinde longo poſtea tempore in illum, quem dixi Hieroſolymorum locum ſeceſſit, ubi & vita functus, in Golgotha ſepultus eſt. Qua ex re merito locus ipſe nomen accepit, ut Calvariæ interpretando diceretur.* Tum quorundam opinationem confutat, qui locum illum Calvariam dictum ajunt, quod in Calvariæ ſimilitudinem aptatus ſit; ac demum ſubdit: *Unde igitur Calvariæ nomen obtinuit? quod nimirum primi hominis illic calvaria reperta ſit, ejuſque reliquiæ defoſſæ, ob id Calvariæ locus appellatus eſt: In quo Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſublatus in cruce, per aquam illam, & ſanguinem, ex ejus perforato latere profluentem, velut imaginem quandam, totum ſalutis noſtræ negotium adumbravit. Dum primi hominis reliquias ab ipſo maſſæ principio rigare cæpit, ut ad detergendam labem, fæditatemque noſtram, ac pœnitentis animæ repurgationem, ſui ſanguinis aſperſionem oſtenderet.*

Paula, & Euſtochium, doctæ Virgines, in Epiſtola ad Marcellam, inter Hieronymianas

17. *In hac urbe (Hieroſolyma) imo in hoc toto loco & habitaſſe dicitur , & mortuus eſſe Adam. Unde & locus , in quo crucifixus eſt Dominus noſter , Calvaria appellatur , ſcilicet quod ibi ſit antiqui hominis calvaria condita. Ut ſecundi Adami, ideſt Chriſti , ſanguis in cruce ſtillans, primi Adam, & jacentis protoplaſti peccata dilueret, & tunc ſermo ille Apoſtoli compleretur, Excitare qui dormis, & reſurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus.*

Eos inter antiquæ traditionis ſuffragatores, ac teſtes annumeratur ab aliquibus Auguſt. ſermone 71. de tempore, ubi ita legimus; *Hoc antiquorum relatione refertur, quod & Adam primus homo in ipſo loco, ubi crux fixa eſt, fuerit aliquando ſepultus. Et ideo calvariæ locum dictum eſſe, quia caput humani generis ibi dicitur eſſe ſepultum. Et vere, fratres, non incongrue creditur, quod ibi erectus ſit medicus, ubi jacebat ægrotus ; & dignum erat , ut ubi occiderat humana ſuperbia, ibi ſe inclinaret Divina miſericordia ; & ſanguis ille pretioſus etiam corporaliter pulverem antiqui peccatoris , dum dignatur ſtillando contingere , redemiſſe credatur.* Verum ſermo ille in noviſſima Benedictinorum editione velut apocryphus in appendicem rejectus eſt. Imo, quod notandum magis, tota illa de Calvariæ loco narratio a manuſcriptis codicibus abeſt.

Laudat Cardinalis Baronius eundem Auguſtinum quæſt. 161. in Geneſim: At non de Adam, ſed de Abrahamo, cæteriſque Patriarchis dumtaxat agit, dum inquit: *Ubi ergo ſepelienda erant cadavera Patriarcharum , niſi in ea terra, ubi ille crucifixus eſt , cujus ſanguine facta eſt remiſſio peccatorum?* Eumdem illum Doctorem ſanctiſſimum lib. 16. de civit. Dei cap. 32. laudat Maldonatus, ſed aberrat: Nihil quippe de ea, quam movemus, quæſtione eo loci legere eſt. Quare fruſtra inter hujus traditionis teſtes producitur.

Iis longe verius certiuſque adjungendi veniunt Anaſtaſius Sinaita, Gyrillus Monachus, Nonnus Panopolitanus, S. Germanus, Euthymius, Honorius Auguſtodunenſis, quorum teſtimonia recenſet Malvenda noſter, de Paradiſo voluptatis cap. 55.

Primus omnium adverſus traditionem tot teſtibus quavis exceptione majoribus aſſertam calamum acuit S. Hieronymus, ac veluti anilem fabellam exſufflavit lib. 4. commentariorum in Matthæum, ad cap. 27. quaſi a privato quodam, vacuoque cerebello excogitatam. *Audivi quemdam*, inquit ille, *expoſuiſſe Calvariæ locum, in quo ſepultus eſt Adam, & ideo ſic appellatum eſſe, quia ibi antiqui hominis ſit conditum caput ; & hoc eſſe , quod Apoſtolus dicat: Surge, qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera. Extra urbem enim, & foras portam loca ſunt, in quibus truncantur corpora damnatorum ; & Calvariæ , ideſt decollatorum, ſumpſere nomen. Propterea autem ibi crucifixus eſt Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum, ibi erigerentur vexilla martyrii: Et quomodo pro nobis maledictum crucis factus eſt , & flagellatus, & crucifixus, ſic pro omnium ſalute, quaſi noxius, inter noxios crucifigeretur. Sin autem quiſpiam contendere voluerit, ideo ibi Dominum crucifixum, ut ſanguis ipſius ſuper Adæ tumulum diſtillaret; interrogemus eum, quare & alii latrones eodem loco crucifixi ſint? Ex quo apparet, Calvariam non ſepulchrum primi hominis, ſed locum ſignificare decollatorum ; ut ubi abundavit peccatum, ſuperabundaret gratia. Adam vero ſepultum juxta Hebron, & Arbee, in Jeſu filii Nave volumine legimus.* Joſue 14. Quibus ſimilia habet lib. 3. commentariorum in epiſt. ad Epheſios ad caput 3.

Hieronymum ſecutus eſt Iſidorus lib. 15. originum cap. 1. *Hebron civitas Judææ : Ipſa eſt Harbe, a numero ita vocatâ, quod ibi tres Patriarchæ ſepulti ſint, & quartus Adam.*

Subſcripſit Venerabilis Beda in capnt 27. Matthæi: *Golgotha namque*, inquit ille: *Syrum nomen eſt, & interpretatum Calvariæ. Eſt autem ipſe locus in Helia, tunc extra urbem ad ſeptentrionalem plagam montis Sion, & Calvariæ, non ob calvitium primi hominis, quem ibi quidam errantes ſepultum fruſtra ſuſpicantur: ſed ob decollationem reorum, atque damnatorum dicitur. Et propterea, ibi crucifixus eſt Dominus, ut ubi prius area damnatorum erat, erigerentur vexilla martyrii.* Lege eundem in cap. 23. Lucæ.

Adſtipulati ſunt Paſchaſius Ratbertus lib. 12. in Evang. Matthæi, & Doctor Angelicus 3. p. quæſt. 47. art. 10. ad 3. ubi Divi Hieronymi verba exſcribit, eorumque rationem iſtam profert, quia *magis Jeſus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quam juxta ſepulchrum Adæ ; ut oſtenderetur, quod crux Chriſti non ſolum erat in remedium contra peccatum perſonale ipſius Adæ, ſed etiam contra peccatum totius mundi.*

Porro nemo erit, opinor, qui ſi rem paulo penitius introſpiciat, traditionem ab Hieronymo irriſam, teſtibus longe pluribus, iiſque gravioribus, confirmatam non agnoſcat. Atque

ita

ita Canum noſtrum ex hiſtoriæ legibus egiſſe, dum pro defendendis tot reliquis Patribus; a me paulo ante laudatis, ab Hieronymo in re præſertim ad fidem minime ſpectante, quæque facti dumtaxat eſt, diſceſſit. Quin imo nil dubitandum, Cypriani, Origenis, Baſilii, Athanaſii, Chryſoſtomi, Ambroſii, Epiphanii teſtimonia Hieronymum latuiſſe; quibus ſi probatam de Adami calvaria traditionem noviſſet, non ita libenter irriſiſſet, tanquam ab obſcuri nominis homunculo excogitatam.

Melchioris Cani de contraria Hieronymi opinione judicium probat annalium parens ad annum 34. *At*, inquit ille, *tanti Patris in primis rogata venia, his nequaquam adduci poſſumus, at quod non ab uno, vel alio, ſed ab omnibus fere antiquis Patribus, nec ut quidpiam recens excogitatum, ſed a majoribus traditum, & ſcriptum eſt, tam facile contemnamus, cum præſertim ea, quæ ad hæc impugnanda inducunt, non videantur eſſe hujuſmodi, quæ nos ab illis penitus diſſentire compellant.* Quod idem habent Pamelius in notis ad ſermonem S. Cypriani de reſurrectione, Perrerius lib. 7. in Geneſim, Toletus in cap. 19. Joannis annotatione 12. Bellarminus lib. 3. de ſtatu peccati cap. 12. Fevardentius in notis cap. 34. lib. 2. S. Irenæi, & alii non pauci.

Et vero duo duntaxat in oppoſitum adducit Hieronymus. Primum, quod Calvariæ locus non a primi Parentis cranio, ſeu calvaria nomen traxerit, ſed a capitibus decollatorum; quia illic truncabantur capita damnatorum: ſecundum quod Joſue 14. Adam ſepultus dicatur in Cariatharbe, verſu 15. *nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe; Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt.* Utrumque vero elumbe eſt. Ac primum quidem nihil conficit. Eſto quippe a capitibus truncatorum Calvariæ locus appellatus eſſet; quid tamen vetat, ne & locus ille, ubi primus homo ſepultus aſſeritur, poſtmodum ſit electus ad ſupplicia damnatorum; quod in edito ſitus eſſet, & Hieroſolymis proximus? Nos locum publicum damnatorum fuiſſe non ambigimus: fuerunt enim ibi cum Chriſto & alii crucifixi latrones: ſed unde Calvariæ nomen obtinuerit, certo neſcimus. Nam quod de truncatis ibi reorum capitibus dicitur, vix credi poteſt: cum ejuſmodi ſupplicium apud Hebræos neo lege ſancitum eſſet, nec conſuetudine comprobatum. Unicum enim ante Chriſti paſſionem Joannis Baptiſtæ capite minuti exemplum occurrit apud Hebræos, cætera inde ſecuta, quæ vel in Scripturis, vel in antiquæ memoriæ inſtrumentis occurrunt, a Romanis tunc imperitantibus, apud quos hæc ſupplicia in uſu erant, ad Judæos ſibi ſubditos derivata ſunt. Quare nihil ex ea nuncupatione certo colligi poteſt. Quin & Cyrillus Hieroſolymitanus Catecheſi 13. locum hunc, nec ex Adami cranio, nec ex capitibus damnatorum, ſed a Chriſto capite noſtro ibidem aliquando paſſuro, Calvarium prophetice nuncupatum affirmat. *Redde uſuram illi, qui propter te hoc ſacro Golgotha crucifixus eſt. Golgotha vero interpretatur Calvariæ locus. Aliqui ergo prophetice locum hunc Golgotham appellaverunt, in quo verum caput Chriſtus crucem ſuſtinuit.*

Secundum ex Joſue 14. petitum argumentum eruditiſſime a Cano noſtro confutatum eſt; cui hac in parte conſentiunt Critici ſacri Baronius, Maldonatus, Serrarius, Eſtius, & alii pene omnes adverſus Hieronymi opinationem. Minus etiam iis interpretibus probatur, quod Sanctus Doctor in epiſtola ad Euſtochium de Paulæ epitaphio ſcripſerat: *Hæc eſt Cariatharbe, id eſt oppidum virorum quatuor, Abraham, Iſaac, Jacob, & Adam magni, quem ibi conditum, juxta librum Jeſu Nave Hebræi autumant. Licet plerique Caleb, quartum putent, cujus ex latere memoria monſtratur.* Obſervant ſcilicet laudati Bibliorum interpretes, Cariatharbe ſignificare potius civitatem Arbeæ, *la Città di Arbea*, quæ & magnitudine, & robore celebris erat, necnon Enaci Pater: unde & Enacitæ dicti ſunt gigantes illi prægrandes, quorum comparatione Iſraelitæ *quaſi locuſtæ videbantur*, Numerorum cap. 13. verſu 34. Is enim civitati nomen dederat; ibique demum ſepultus eſt, quod Scriptura iis verbis ſignificat: *Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt*, Joſue 14. verſu 15. Quaſi diceret, *homo maximus inter gigantes Enacitas ibi ſepultus eſt.* Adam enim quandoque commune nomen eſt, hominem quemcumque ſignificans.

Merito itaque Canus noſter veterum traditionem ab Hieronymo irrideri moleſte tulit, cui leves dumtaxat rationes Sanctus Doctor oppoſuit, & ab omnibus pene Interpretibus impugnatas.

Ratio vero Doctoris Angelici in contrarium excogitata congrua quidem eſt, & ingenioſa, poſita facti veritate, ſed factum non evincit: cum & rerum contingentium, quæque meri facti ſunt, nulla dari ratio poſſit. Aut certe ſi quid hæc myſtica ratio valet, ea

certe

certe quadrabit longe felicius in hypothesi traditionis a Divo Hieronymo rejectæ. Si enim crucifixus est Christus eo in loco, ubi & sepultus est Adam, & rei communiter plectebantur; hinc colligere erit, Christum & in remedium contra peccatum personale ipsius Adæ, & contra peccatum totius mundi mortem sustinuisse.

CAPUT VI.

De actis sextæ Synodi œcumenicæ oscitanter lectis, ac temere usurpatis querimoniæ diluuntur.

POssevinus in apparatu sacro Canum male habet, quod ex aliis minus fidis Scriptoribus nonnulla narravit. *In qua tanta segete rerum*, inquit, *& historiarum, si quid irrepsit ex aliis minus fidis Scriptoribus, id jam ab aliis est indicatum.* Exemplum porro minus fidorum Scriptorum, quorum narrationibus plus æquo tribuerit Canus, mox subjicit: *Sane*, inquit, *Auctor Summæ Conciliorum contra fidem epistolarum Agathonis Pontificis maximi scripsit (cujus tamen rei mentio nulla fit) scriptam fuisse epistolam illam ad Concilium sextum; cum ad Imperatorem utraque fuerit scripta. Extant vero illæ secundo Conciliorum tomo. Cæterum corrigendi quicumque auctores tum Græci, tum Latini, qui Honorio Pontifici maximo notam inurere hæreseos alicujus ausi sunt, ex Synodi actionibus a Theodoro depravatis.* Hæc ille. Ad marginem vero librum 4. indigitat de locis communibus cap. 3. quasi ibi Canus noster hac in parte lapsus sit; cum nihil ea de re eo loci habeat, sed verius lib. 6. cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum.

Baronius non absimiliter in Annalibus ad annum 681. num. 37. hac ipsa de causa eidem insultat: *Quem*, inquit, *voluissem sensibus potius Canum, quam nomine.* Hoc idem in Cano carpit Bellarmiaus lib. 4. de Romano Pontifice cap. 11. Verum quo titulo, perpendamus.

Ita igitur Canus noster libro sexto, cap. ultimo, in responsione ad ultimum argumentum: *Sententiam in Honorium latam ex Romani Pontificis consensu fuisse, exploratum est in sexta Synodo generali, actione quarta, ubi Agatho in epistola ad Concilium, Honorium ipsum anathematizat.* Utrumque illud, si Possevino, Baronio, Bellarmino credimus, falsum est. Nam & epistola, inquiunt illi, ad Imperatorem directa est, & nulla in ea legitur Honorii mentio, sed aliorum tantummodo; *quorum auctores*, Agathonis verba sunt, *extiterunt Theodorus Pharanitanus, Cyrus Alexandrinus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus Constantinopolitani, vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt.*

Sed etsi venialis esse posset Cani culpa, si quid forte hac in re ab illo aberratum esset; quia, ut ipsi fatentur reprehensores, Auctor Summæ Conciliorum, quæ illius ætate circumferebatur, contra fidem epistolarum Agathonis, Honorii nomen addiderat, nihil tamen ab ipso erratum evinco. Nam & epistola illa ad Concilium quodam sensu scripta dici poterat, etsi ad Imperatorem directa esset: quia nihil aliud erat, quam Legatorum, quos ad Synodum Agatho dirigebat, *instructio doctrinalis.* Unde & illam actione quarta in Synodo legi necesse fuit, & in octava confirmari: & ad illam rescripto responderunt Synodi Patres. Quare ad Imperatorem pro Synodi Patribus scripta erat.

Honorium etiam ferit, & anathematizat ea in epistola Agatho Pontifex, sin minus distincto nomine, at saltem generali sententia, ob doctrinæ scilicet communionem. Unde & ait, *vel quivis ei consentanei usque in finem demonstrati sunt.* Quos inter profecto fuit Honorius. Nec vana ille conjectatio est, sed ipsius sextæ Synodi auctoritate confirmata, in epistola Synodica ad Agathonem Romanum Pontificem; ubi Honorium cum ceteris Monothelitis anathematizare se profitentur Episcopi, ob sententiam jam in ipsos ab ipsomet Agathone in datis epistolis pronunciatam. *Anathematibus interficimus, ex sententia per sacras vestras literas de iis prius lata, Theodorum Episcopum Pharam, Sergium, Honorium, Cyrum, Paulum, Pyrrhum, & Petrum.* Quæ res argumento est, vel Honorium distincto nomine cum cæteris anathemate percussum fuisse, in ea Agathonis epistola; quod subinde nescio quo pietatis officio a quopiam expunctum sit: vel quod certius longe est, Honorium ex communione causæ, generali cum cæteris damnatione petitum fuisse.

Id

Id etiam ex actione 13. ejuſdem ſextæ Synodi compertum eſt: Ubi cum ſententiam in Sergium, Cyrum, Pyrrhum, Paulum, Petrum, & Theodorum ab Agathone ea in epiſtola latam memoraſſent Synodi Patres, ſuoque calculo comprobaſſent, Honorium conſequenter eodem telo petitum colligunt. *Cum iis vero*, inquiunt, *ſimul projici a Sancta Dei Catholica Eccleſia, ſimulque anathematizari prævidimus & Honorium, qui fuerat Epiſcopus antiquæ Romæ, eo quod invenimus per ſcripta, quæ ab eo facta ſunt ad Sergium, quia in omnibus ejus mentem ſecutus eſt, & impia dogmata confirmavit.*

Adſtipulatur Adrianus Secundus Romanus Pontifex in epiſtola lecta, & approbata in octava Synodo. Ubi poſtquam Honorium a ſexta Synodo damnatum memoravit, ob injectam hæreſeos accuſationem ſubjungit: *quamvis nec ibi, nec Patriarcharum, nec cæterorum Antiſtitum cuipiam de eo fas fuerit proferendi ſententiam, niſi ejuſdem primæ ſedis Pontificis conſenſus præceſſiſſet auctoritas.* Quibus verbis ſignificat, Honorium ab Agathone primam ſedem obtinente fuiſſe prædamnatum.

Cæterum, an Honorius, uti privata perſona, re ipſa de fide duplicis in Chriſto voluntatis male ſenſerit; atque idcirco Hæreticus fuerit, quod Canus exiſtimat: an œconomia, & conniventia in Monothelitas dumtaxat peccaverit, atque idcirco uti fautor erroris anathemate petitus ſit, quod alii plerique ſentiunt, opinionis eſt, Bellarmino teſte libro 4. de Romano Pontifice cap. 11. in reſpontione ad 4. nullaque idcirco lis in virum eruditum movenda eſt.

Quod vero ſuffugium quærunt laudati cenſores, Baronius ſcilicet, Bellarminus, & Poſſevinus, ut Honorium, quacumque vel aſſerti erroris, vel favoris errantibus impenſi labe liberent, vitiata ſcilicet eſſe ſextæ Synodi acta a Theodoro viro hæretico; pie quidem excogitatum eſt, at non ita certo. Quamquam hic inſtituti noſtri non eſt, illud expendere. Hoc dicam unum: ſi ſextæ Synodi acta, ibi inter Monothelitas notatur Honorius, ab aliquo nebulone, qui venerandum Pontificis nomen intulerit, vitiata ſunt; vitiata quoque dicenda ſunt acta Synodi ſeptimæ, & octavæ, ubi ejuſdem Honorii nomen cæteris Monothelitis annumeratur; vitiata quoque epiſtola Leonis Secundi ad Conſtantinum Imperatorem, quæ ſextæ Synodi acta confirmavit. Nam & illic perinde Honorius anathemate petitur. Sed ab invidioſa, noſtroque inſtituto inutili quæſtione temperandum.

CAPUT VII.

Cani ſententia de Sacramenti Matrimonii adminiſtro ab æmulorum cenſuris eximitur.

Diſplicet non paucis Melchioris Cani ſententia de Sacramenti Matrimonii adminiſtro, quem uſque adeo presbyterum eſſe docet lib. 8. de locis cap. 5. ut matrimonium ſtare quidem velit ratum, ac firmum titulo contractus, non tamen titulo ſacramenti, dum a Miniſtro eccleſiaſtico ſacris, ac ſolemnibus verbis minime celebratur. Similiter & verba, quibus conſenſum mutuum conjuges exprimunt, formam eſſe vult contractus conjugalis, non itidem ſacramenti; perſonaſque contrahentes miniſtros eſſe fatetur contractus civilis, non ſacramenti conjugii.

Hanc opinionem uti *novam & ſingularem* fugillat Bellarminus lib. 1. de matrimonio cap. 6. & ſequentibus; quin etiam addit, Canum, dum totis viribus probare conatur Matrimonium ſine forma verborum a miniſtro eccleſiaſtico prolata celebratum non eſſe Sacramentum, illud etiam evincere, quantum in ſe eſt, nullum re vera eſſe in Eccleſia matrimonii ſacramentum. Non deſunt & alii, qui ſuis præjudiciis occupati in eamdem eruditi viri ſententiam liberius obloquantur, variiſque pro arbitrio cenſuris afficiant.

Non eſt hic inſtituti noſtri Theologicas quæſtiones integras texere, dum obſervationes dumtaxat apologeticas damus. Nec idcirco officii ratio poſtulat, ut, quæ pro tuenda illa Cani ſententia ferri poſſunt, ſummo ſtudio congeramus. Id nobis ad præſens ſatis eſt, ſi hanc eruditi viri doctrinam nec ſingularem, nec novam probemus, & cum novatorum errore, qui matrimonii ſacramentum ab Eccleſia pellunt, nihil habere commune demonſtremus.

No-

Novam esse profecto non dicet, quisquis eam a Guillelmo Parisiensi traditam noverit, lib. de sacramentis, tractatu de Matrimonio cap. 9. quæst. 1. & cap. 1. de Baptismo: a Petro Paludano in 4. senten. dist. 5. quæst. 2. a Simone Vigorio Theologo Parisiensi, in suffragio Tridenti dato, cujus meminit Cardinalis Pallavicinus lib. 22. historiæ cap. 9. num. 5. Addam etiam a Divo Thoma (etsi illum suas in partes vel invitum cæteri trahant) in 4. sentent. dist. 1. quæst. 2. art. 3. ad 5., ubi inquit: *Matrimonium secundum quod est in officium, & pœnitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum; sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba, sicut in matrimonio sunt verba exprimentia consensum, & iterum benedictiones ab Ecclesia institutæ; In pœnitentia autem est absolutio Sacerdotis, verbo tenus facta.* Ac tandem a Synodi Colonienſis anno 1536. celebratæ Patribus, in Enchiridio Christianæ institutionis: *Videmus*, inquiunt, *& in veteri lege quosdam fuisse, qui Dei vice conjuges jungerent. Quanto ergo magis putandum est, in nova lege Sacerdotes, qui legatione pro Deo funguntur, legitimos hujus Sacramenti ministros esse? In lege quidem veteri Pater, aut, defuncto patre, proximus puellæ agnatus, seu tutor Dei loco conjuges jungebat..... ad eumdem modum ab Apostolorum temporibus, matrimonii sacramentum in facie Ecclesiæ celebrandum est, ministris sacerdotibus Christi.*

Quæ omnia, ut a reliquis temperem, nec novam, nec singularem in Melchiore Cano doctrinam illam fuisse, plus satis ostendunt. Sed & qui patronos præeuntes habuit, sequaces, eosque magni nominis adstipulatores invenit: Dominicum Bannes in prima parte Divi Thomæ quæst. 1. art. 8. ubi contrariam magistro suo Melchiori Cano sententiam a multis improbari ait, illiusque opinionem *a multis jam absque ulla temeritate defendi*: Franciscum Cardinalem Toletum lib. 7. Instit. 2. diserte statuentem, *efficientem causam matrimonii esse ipsos contrahentes, in quantum est contractus quidam: at vero, ut sacramentum, Deum esse causam principalem, & ministrum esse causam instrumentalem, sicut in aliis sacramentis*: Guillelmum Estium in 4. Sentent. dist. 26. §. 10. & sequentibus: Franciscum Sylvium in supplemento, quæst. 42. art. 1. quæsito 1. Joannem Marium Scribonium disput. 9. de matrimonio: Vincentium Contensonium lib. 11. Theologiæ mentis, & cordis parte 4. distinct. 4. capit. 1. de Sacramento Matrimonii: Combefisium ad orationem Damasceni in Constantinum Caballinum numer. 8. Gasperem Jueninum in Commentario historico dogmatico de Sacramentis dissert. 12. de matrimonio quæst. 3. Claudium Frassenium in Scoto academico tract. 3. de Matrimonio disput. ultima artic. 1. quæst. 3. Natalem Alexandrum in Theologia dogmatica, & morali lib. 2. de sacramento Matrimonii art. 5. §. 2. Apud quos quidem magni nominis Theologos, quisquis Melchioris Cani, quam tuentur, sententiæ fundamenta ex Patribus, atque Conciliis petita legere voluerit, nimiam profecto in ea vellicanda Bellarmini, aliorumque licentiam deprehendet. Sed & Gaspar Jueninus supra laudatus Dissertationem gallicam edidit in hujus Melchioris Cani sententiæ defensionem, ubi permultos hujus ævi, qui eam tuentur, scriptores percenset; ut obviam iret obtrectationibus nonnullorum, qui singularitatis insimulabant propositionem, in suo Oratorii Collegio Bisuntino Granvelano, de hac materia, publicis thesibus propugnatam. Illud etiam notissimum, sententiam hanc frequentius in Academia Parisiensi defendi, nec ab ea abhorrere Romanos publicarum illic conclusionum censores; quibus probantibus Cani sententiam defendi quandoque publice & vidi ipse Romæ dum degerem, & ab aliis, ex quo discessi, non semel accepi.

Tantum vero abest, ut hæc tot virorum eruditorum doctrina Neotericis sacramentum Matrimonii de medio tollentibus faveat ut potius Ecclesiæ fidem multo felicius in tuto ponat, dum quæ meræ Theologos inter opinationis sunt, a fidei summa secernit; ut, illis in doctorum arbitrio relictis, hoc unum, quod religionis est, adversus hæreticos tueatur. Et quidem matrimonium ecclesiastico ritu celebratum sacramentum esse, fides docet. Hoc adversus Lutheranos, & Calvinistas summo studio tuendum, propugnandumque est. An autem sacro ritu semoto, nullo sacerdotis accedente ministerio, ex solo conjugum assensu sacramentum olim fuerit: An steterit alias fixum, ratumque, ratione contractus, non servata dignitate sacramenti, ubi sine ministro sacerdote ducebatur: An nunc etiam ministri vices obeant ambo conjuges, non sacerdos: An consensus conjugum acceptus forma sit, an sacerdotis sacra verba: Theologorum sunt opiniones, quas a fidei capite secernere necesse est, ne dum hæc promis-

cue

scue confundimus, tanto imbecillius Ecclesiæ causam videamur agere, quanto levius molliusque privatæ hominum opinationes defenduntur. Prudentius ergo, aclonge felicius Ecclesiæ causam Bellarminus egisset, si, Canum imitatus, quæ Fidei sunt, a scholasticis disceptationibus discreviſſet; & in hoc unum intentus, quod Fidei caput est, peregrinas quæstiones, quæ causam multo plus implicant, hæreticisque cavillandi aditum præbent, a polemicis quæstionibus longius amandasset. Etenim, ut prudenter Estius observat, statuta Cani sententia, multa vitantur paradoxa, quæ contra hæreticos ex traditione tueri difficile est, ut quod hujus sacramenti minister non sit unus, sed duo, non ordinati, sed laici, vir, & mulier: quod iidem suscipientes sint, & conferentes; quod forma consistat sine verbis; quod nullam contineant ceremoniam particularem. Quæ omnia ad scholasticos ablegare satius est, quam, uti fidei dogmata, tueri velle.

Fuit hoc unum Melchioris Cani institutum, dum de matrimonii ministro obiter dixit. *Primum*, inquit, *opinionem a dogmate secerni, & internosci volumus: Deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis est, & ad tempus, sed maturo judicio de rebus hisce pronuncient, in quibus præsertim non ita facile expediri potest, ad fidem pertineant, nec ne . . . . . id ago, scholasticas opiniones oportere a decretis sejungere, Fideique quæstiones ab iis, quæ modo huc, modo illuc trasferuntur, & sine pietatis jactura possunt in utramque partem disputari. Decreta arcte tenere debemus, accurateque defendere; Opiniones non item; sed si non cum Academiæ, at cum Christianæ modestiæ temperamento . . . . . Nego enim scholæ certo, constantique decreto finitum, matrimonium sine Ecclesiæ ministro contractum esse vere, & proprie dictum sacramentum; nego eam rem ad fidem, & religionem attinere; nego omnes scholæ Theologos id asseruisse.* Quæ certe Cani doctrina a nullo prudenti, sanoque Theologo damnari potest.

Quod vero ex Cani opinione derivatur incommodum, ut idcirco ab æmulis cauterio digna judicetur? Si ita est, inquiunt illi, matrimonia clandestina, quæ ante Concilium Tridentinum frequentiora erant, sacramenti dignitate caruerunt, cum tamen sacra Synodus de illis ita pronunciaverit sess. 34. cap. 1. de reformatione; *Tametsi dubitandum non est, clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata, & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit, & proinde jure damnandi sunt illi, & eos Sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera, & rata esse negant.* Egregie scilicet ac solerter. Age vero demus, illatam consecutionem veram esse, nihil tamen ex Cani sententia contra Tridentinam Synodum sequeretur, quæ matrimonia clandestina rata quidem, ac vera matrimonia fuisse definit, quod & Canus contendit; sed illis dignitatem sacramenti non arrogavit. Quin & illam Tridentinorum Patrum prudentiam fuisse monet Cardinalis Pallavicinus in Historia lib. 23. & cap. 9. ut ab illa controversia scholæ consulto abstinerent: ne quod liberæ opinionis est, in Fidei dogma converterent; *Omitto*, inquit ille, *nunquam declarasse Concilium, matrimonia clandestina fuisse sacramenta: adeo ut quidam graves Theologi id negent.* Quos inter graves Theologos Melchiorem Canum dubio procul intelligi vult, qui hanc suam opinionem ab obtrectatoribus intempestive vellicatam, coram sacro Concilio impune, ne dicam laudabiliter, defendit.

Sed & perfracte nego consecutionem illam ita generatim elicitam, (matrimonia scilicet clandestina ante Tridentinam Synodum contracta fuisse irrita) ex Cani sententia fluere. Quæ enim ante Concilium vocabantur clandestina matrimonia, nec ita frequentia erant, ut vulgus putat; nec semper absente Presbytero, qui ministerium exhiberet, contrahebantur; sed vel absente Parocho, vel sine solemnitatibus, testibusque ducebantur: Horum enim defectu, clandestina quoque vocari, & esse poterant.

CAPUT VIII.

Pia Melchioris Cani sententia de Christi Domini tristitia in Passione, a reprehensorum morsibus vindicatur.

SI qua unquam virorum Theologorum censuras passa est Melchioris Cani sententia, ea profecto est, quam de tristitia Christi ad Crucis sacrificium properantis docet lib. 12. de

de locis, cap. 13. ſub finem. Quæſtionem a Theologis tritam movet, qui fieri potuerit, ut Chriſtus cum beatus re ipſa fuerit, atque idcirco infinito ex Dei viſione profluente gaudio perfuſus, ſumma triſtitia ſit affectus, ut diceret, *triſtis eſt anima mea uſque ad mortem*; Matthæi 26. Duas in primis celebriorem Theologorum difficillimi nodi ſolutiones aſſert; quaſque ſecum difficultates involvant, pro more differit: illorum nempe, qui vel Chriſtum ſecundum inferiorem dumtaxat animæ partem triſtatum ajunt, dum ſacro illo in ſuperiori animæ parte gaudio potiretur; vel qui ſummam triſtitiam cum ſummo gaudio, ex divino miraculo, una eademque parte ſtare poſſe profitentur. Tum demum, (quod multi ægris auribus excipiunt) propugnatam a ſe quondam, cum juvenis eſſet, enodandæ ſalebroſæ difficultatis viam exponit. *Sed & olim juvenis*, inquit, *ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod ſicut per totam vitam Dominus, gloriam animæ quaſi premebat, ne in corpus efflueret: ſic ſaltem in Cruce retinuit gaudium, quod ſuapte natura exclara Dei notitia prodiret. Gaudium fateor ex Deo viſo in voluntate neceſſario naſci, non ſecus atque ex ſole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando ſol radios ſuos, & ne caleſaceret, comprehenſus eſt etiam ignis. Quare nihil mirum videri cuipiam debet, ſi in hominum redemptione, per hominis unius dolores explenda voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex viſione Dei proficiſci naturæ ratio demonſtrat.* Quod ille ſubinde paucis adſtruit, ac demum ita colligit, pietatis ſuæ ſenſus in hanc ſuam ultimam aſſertionem explicans: *Certe ſive primo, ſive ſecundo, ſive tertio modo quæſtionem ſolvas, miraculum facis. Sed & hoc poſtremum eo plauſibilius, quo majores in nobis igniculos excitat tum pœnitentiæ, tum amoris, tum gratitudinis.*

Mirum quantum in piam illam aſſertionem nonnulli Theologi invehantur quos vellem non adeo in ferendis cenſuris fuiſſe præcipites. Hanc Henricus *hæreticam* dicit, quodlib. 8. quæſt. 7. Hanc Suarez 3. parte, diſput. 38. ſect. 3. & Vaſquez 3. parte diſput. 73. *temerariam* vocant: Hanc Joannes de Lugo diſput. 22. de Incarnatione ſect. 2. *velut a Theologis conſtanter rejectam* inſectatur. Aliique bene multi, quos numerare longum eſſet, variis pro arbitrio cenſuris inurunt. Sic ſua quemque præjudicia occupant; quæque ipſi non probant cenſoria virga, quaſi ex ſenatuſconſulto, configunt.

Itane vero diris devovenda ſententia hæc? Meo quidem judicio eſſet etiam vir maximus venia aliqua dignus, ſi quid forte novi procudiſſet, ex nimio pietatis ſenſu, quæ ſeveriores Theologiæ leges quandoque non conſulit: minuſque accuratam enodandæ difficultatis viam aperuiſſet, ex nimio, quo fervebat, commendandæ Chriſti erga nos charitatis deſiderio. Sed nec eget ille venia, imo laude plurima dignus eſt: ſatiuſque ſibi ii Theologi conſuluiſſent, ſi a cenſuris nulla, ut arbitror, ratione fultis abſtinuiſſent. Sua quippe probabilitate frui Cani ſententiam, multa probant,

Suffragatur in primis Divus Ambroſius lib. 10. in Lucam, ad illa verba, *Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat a me calix iſte*: quem non tam expreſſiſſe, quam exſcripſiſſe Canus viſum eſt. *Ergo pro me doluit Chriſtus, qui pro ſe nihil habuit quod doleret: &, ſequeſtrata delectatione divinitatis æternæ, tædio meæ infirmitatis afficitur.* Sequeſtrationem illam delectationis divinitatis æternæ paſſionis tempore occurrentem, quid commodius, quam gaudii ex divina viſione profluentis repreſſionem a Cano aſſertam intelligamus?

Hanc Divi Ambroſii mentem eſſe, docet Societatis ſcriptor longe doctiſſimus Alphonſus Salmeron, qui & Cani doctrinam hac parte ſummopere commendat, uti ſolvendo nodo intricatiſſimo opportunam, tomo 10. tract. 11. de triſtitia animæ Chriſti. *Secundum ſententiam Beati Ambroſii, de qua ſuperius (ſequeſtrata delectatione divinitatis æternæ) & quorumdam aliorum, qui eum in hoc ſecuti videntur, Chriſtus ſponte privavit ſe conſolatione ex viſione Dei reſultante, quo ſic magis peccato ſatisfaceret, & triſtitiæ convenienti delectationem noſtram in illo habitam expungeret: Et hoc uſque ad mortem. Nam propterea ſuſcitatus dixit, Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes tuæ in dextera tua uſque in finem. Nam quemadmodum, dum vixit, ſuſpendit animæ gloriam in corpus redundantem, ut poſſet pro nobis & pati, & mori; ita ad tempus per aliquot horas cœpit triſtari, id eſt ſuſpendere delectationem animæ, quæ ex viſione Dei reſultabat, ut poſſet pro nobis ſupremum & timoris, & triſtitiæ ſenſum habere; quod ingens erga nos Charitatis argumentum fuit. Nam difficile capere poſſumus, quomodo ſummus dolor exiſteret cum ſummo ejus gaudio. Nam etſi manus poſſit in ſummo eſſe frigida, poſita in nivibus, & altera in ſummo calida, poſita in igne: tamen quod una & eadem manus ſimul ſit frigi-*

frigidissima, & simul calidissima, vix intelligimus. Quamvis dici possit, ut alias etiam tetigi, aliam esse rationem, propterea quod eadem voluntas non secundum idem fuit summe beata, & summe tristis, sed secundum diversas animæ rationes, nimirum superiorem, & inferiorem.

Accedit Maldonatus ejusdem Societatis Theologus non ignobilis, & Scripturarum interpres celeberrimus, in caput 26. Matthæi, ad hunc versiculum, *cœpit contristari, & mœstus esse.* Ubi quæstionem movet, qui fieri potuerit, ut Christus, cum beatus fuerit, tristitiam habuerit? Rejicit in primis eorum opinationem, qui illum secundum inferiorem tantum animæ partem tristatum ajunt: tum subdit, in Cani sententiam descendens: *Melius igitur alii, dispensatione quadam factum fuisse dicunt, ut, cum Christus beatus esset, tristitiam etiam in superiorem animæ partem admiserit. Nam sicut beatitudinem suam cohibere potuit, ne deflueret in corpus, ut pati posset; ita premere eam potuit, & quodammodo occultare, ut ad tempus tristitiæ cederet, quæ una passionis suæ pars futura erat.*

Explicatius vero Gregorius de Valentia, cum officiosa quoque Melchioris Cani commendatione, 3. parte, quæst. 9. puncto 2. *Quomodo vero Christus, etsi fuerit secundum animam beatus, potuerit nihilominus non solum secundum corpus pati, sed etiam secundum animam tristari, & angi, explicat bene Canus: quia scilicet divinitus passionis tempore factum est, ut ex visione beatifica ne ad animam quidem aliqua delectatio manarit. Quamquam sunt etiam, qui sentiant, potuisse cum summa delectatione orta ex beatitudine consistere maximum dolorem, & tristitiam, respectu aliorum objectorum. Sed illa expositio Cani consonat magis cum magnitudine, & acerbitate passionis, quam existimamus fuisse in Christo: & sic demum melius intelligitur, Christum in passione etiam a Patre suo fuisse derelictum, per hoc quod is prohibuerit redundantiam illam beatificæ delectationis; sicut ipse Dominus in cruce clamavit, Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? Matthæi 27.*

Hæc si Suarez, si Vasquez, si Lugo attentius perpendissent sodalium suorum egregia testimonia, non ita forsan incaute Cani sententiam censuris proscidissent, & a Theologorum nemine propugnatam affirmassent.

Sed & numquid, vel ob id maxime, probanda venit ea Cani sententia, quod faciliorem nobis viam sternat, qua nonnullas veterum Patrum duriores loquendi formulas exponamus, qui de Christi derelictione differentes ad illa Evangelii verba, *Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti?* divinitatem a Christo brevi aliquo tempore recessisse volunt, & ab illo aliquandiu fuisse separatam?

Sic Divus Ambrosius lib. 10. in Lucam, hæc Evangelistæ verba recolens, *clamans voce magna emisit spiritum*, in hunc sensum interpretatur: *Evidens est manifestatio contestantis Dei secessionem divinitatis, & corporis: Sic enim habes, clamavit Jesus voce magna dicens, Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti? Clamabit homo separatione divinitatis moriturus.*

Sic Divus Hilarius commentario in Matthæum cap. 3. *clamor ad Deum, corporis vox est, recedentis a se verbi Dei contestata discidium.*

Sic S. Ephiphanius hæresi 69. n. 62. hæc Christi spiritum emittentis verba perpendens, *Deus Deus meus, quare me dereliquisti?* sic habet: *videns divinitatem jam in procinctu quodam esse, ut Sanctum corpus desereret, ex ipsius hominis Dominici persona, hoc est, humanæ naturæ a Verbo susceptæ ..... vox ad conjunctam divinitatem illam est edita, Deus Deus meus, &c.*

Sic Leporius in libello emendationis: *Divinitas cum unita sibi anima, non crucifixum hominem reliquit in pœnam, sed examinam carnem reliquit ad tempus.*

Certe iis Patrum sententiis explicandis impense favet Cani sententia; secundum quam divinitatis separationem, ac recessionem ab iis insinuatam commode interpretabimur, *sequestrationem delectationis divinitatis* (ut fuimet interpres est Divus Ambrosius,) gaudiique ex divina visione orituri repressionem, ac cessationem; sic ut nihil aliud Patres illi, aliique nonnulli, quos recensere facile fuerit, sensisse hac in parte videantur, quam quod Canus explicatius distinctiusque defendit.

Haud me fugit, Magistrum Sententiarum l. 3. dist. 21. §. 1. aliam laudatorum Patrum interpretationem excogitasse: *Divinitatem scilicet separasse se foris, ut non adesset ad defensionem, sed non defuisse intus ad unionem.* Sed etsi non contemnenda illa expositio videatur; opportunior forte ex Cani sensu petita interpretatio censebitur. Nam priori modo ex-

posita

posita separatio divinitatis, de qua laudati Patres, non ad mortis tantum agonem referenda foret, sed ad totum mortalis vitæ tempus; quo certe divinitas separata est foris, ut non adesset ad defensionem, juxta illud Augustini sermone nunc 77. num. 11. *Deus est; & fit homo: seponit divinitatem, ideſt, quodammodo sequestrat, hoc est, occultat quod suum erat, apparet quod acceperat.* Speciale vero extremo agoni fuisse videtur, ut etiam divinitas separata sit intus juxta Cani sensum, interioris scilicet gaudii repressione, non unionis hypostaticæ solutione.

Jejunum porro est, quod in oppositum objicit solet. Primo, delectationem a Dei fruitione sejungi non posse; quia fieri nequit, ut summum bonum sine delectatione videatur. Secundo, minus congruere, ut Christus aliqua beatitudinis perfectione defraudetur; alias Sanctis Deo in cælo fruentibus fuisset inferior. Tertio, eadem libertate fingi posse, Christum interdum visione beata fuisse privatum. Quarto, pari jure statuendum fuisse, Christum toto pene vitæ tempore gaudio illo ex divina visione profluente destitutum fuisse, cum frequentissime tristatus sit, tum in peccata hominum intuens, tum mortem suam uti præsentem animo revolvens.

Primum negatur omnino, si Dei præsertim potestas attenditur. Non enim gaudium fruitio ipsa est, sed fruitionis quietæ confectarium. Hinc fruitur homo arboris suæ fructibus, fuisque divitiis avarus, cum etiam per morbum voluptatem ex eis nullam capit.

Secundum nihil movet. Nemo enim defraudatur volens. Id porro voluisse Christum, contendit Canus, in majoris charitatis argumentum; alias & gloria corporis toto vitæ tempore concedenda illi fuisset, ne & illo jure defraudaretur, & hac parte Sanctis post resurrectionem Deo fruentibus esset inferior. At sunt hæ futiles argutiæ. Semotis quippe quibusvis illis beatitudinis confectariis, Sanctis omnibus præstabat vel hoc solo titulo Deus homo, quod Deum præ illis altiori longe modo cerneret ejus anima, persona comprehenderet.

Tertium nihilo plus officit. Visio etenim essentia beatitudinis est, delectatio confectarium. Christi vero animam beatam fuisse, inconcussum dogma est.

Quartum negatur, ob facti discrimen longe maximum. Major quippe tristitia fuit imminente morte, quam fuerit ante; minusque idcirco cum summo gaudio componenda. Rursus, quod hic maxime notatum velim, non ob id solum gaudium ex visione beata profluens, Passionis tempore repressum dicit Canus noster, quasi absoluta ratione, Deoque ita volente, cum summa tristitia sociari non posset; sed ut suam in nos Charitatem miris omnino modis ostenderet. Hæc vero in extremo mortalis vitæ sacrificio maxime comprobata fuit: nec quod ea extrema mortalis vitæ periodo ingenti miraculo factum est, ad totam retroactam Christi vitam referri propterea potest.

CAPUT IX.

Melchior Canus Divo Stephano Protomartyri nequaquam injurius ostenditur.

MInus nonnullis arridet Cani responsio, qua gravissimam difficultatem, ex Stephani Protomartyris Concione petitam edidit lib. 2. de locis cap. ultimo. Objectæ difficultatis summa hæc erat. Genesis 23. versu 16. legimus Abraham locum sepulchri emisse quadringentis siclis argenti ab Ephron filio Seor: Ac rursus Genesis 33. versu 19. Jacob agri partem, in qua fixerat tentoria, emisse centum agnis a filiis Hemor patris Sichem. Stephanus vero Protomartyr concionem ad Judæos habens, a Luca relatam Actorum 7. narrat vers. 16. Jacob, & filios ejus in Ægypto defunctos, *translatos esse in Sichem, & positos esse in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Hemor filiis Sichem.* Quo loco duplex videtur aberratio contineri: Tum quod Abraham non emisset a filiis Hemor sed ab Ephron filio Seor: Tum quod Hemor, a quo verius emerat Jacob, non fuerit filius Sichem, sed pater.

Eo ut se nodo Canus expediat, cum varias interpretum expositiones attulisset, quibus recitata auctorum verba conciliare nituntur; easque partim coactas, partim solvendo nodo impares observasset; Bedæ tandem, & Rabani solutionem amplectitur; qua nempe contendunt, *Stephano id, quod vulgo fere solet, accidisse, ut in longa videlicet narratione, eademque præ-*

ſertim

sertim subita, conſuderit nonnulla, & miſcuerit: in quibuſdam etiam memoria lapſus fuerit, in iis dumtaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinent. Nam cauſæ, de qua potiſſimum agebatur, erat intentus. Lucas vero hiſtoriæ veritatem retinere volens, ne jota quidem inmutavit, ſed rem, ut a Stephano narrata erat, expoſuit.

Cani ſententiam, quidquid Æmuli cavillentur, ipſa in primis argumenti neceſſitas probabilem facit. Quandoquidem vix alia, quæ plane objectæ difficultati reſpondeat, expoſitio ſuppetit. Probabilitatem auget Bedæ, ac Rabani mediæ ætatis Scriptorum auctoritas, quos duces ſecutus eſt Canus. Venerabilis Bedæ, quem Rabanus exſcripſit, hæc verba ſunt in Commentariis ad eum Scripturæ locum: *Docet Geneſis, Abraham ab Ephron filio Seor Hethæi in Cariatharbe locum Sepulchri quadringentis argenti ſiclis emiſſe, in quo ipſe Abraham, Iſaac, & Jacob, & Adam Protoplaſtus ſepulti: Itemque Jacob de Meſopotamia reverſus, juxta urbem Sichem, partem agri, quo tabernacula tenderet, ab Hemor patre Sichem datis centum agnis acceppiſſe. Non emit ergo Abram ab Hemor Sichimita, ſed ab Ephron Hethæo, in quo duodecim Patriarchæ non ſunt ſepulti, ſed in Sichem. Verum Beatus Stephanus vulgo loquens vulgi magis in dicendo ſequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumſtantis hiſtoriæ, quam cauſam de qua agebatur intendit. Qui enim inſimulabatur adverſus locum Sanctum, & legem docuiſſe, pergit oſtendere, quomodo Jeſus Chriſtus ex lege monſtraretur eſſe promiſſus, & quod ipſi nec tunc Moyſi, nec Domino nunc ſervire voluerint. Hæc ut potui dixi, non præjudicans ſententiæ meliori, ſi adſit.*

Has Venerabilis Bedæ, & Rabani Mauri interpretationes mutuatus eſt vetus Auctor Gloſſæ ordinariæ in Actus Apoſtolicos, necnon etiam Nicolaus de Lira in ſuis ad eundem locum Commentariis.

Nec defuere ſecutis inde temporibus magni nominis Viri, qui Cani ſententiam vel amplexi ommino ſint, vel ſaltem uti probabilem admodum commendarint.

Petrus Lorca Ciſtercienſis Ordinis, & Complutenſis Academiæ profeſſor eximius 2. 2. poſt q. 16. in append. ad tr. de fide diſp. 2. memb. 3. n. 24. etſi Melchioris Cani ſententiam non paucis diſplicere notet, eam tamen ſibi ſatis probari ſignificat. *Tertio*, inquit, *objicitur narratio Stephani, Act. 7. in cujus explicationem libenter amplecterer reſponſum ſapientiſſimi magiſtri Melchioris Cani lib. 2. de locis cap. ult. Stephanum pro celeritate ſermonis, & fervore ſpiritus alio intentum, pauca illa tranſmutaſſe, ut pro Jacob, Abraham, pro Patre, filium dixerit. Nam ſi id dicamus, primo in Scriptura nullum mendacium admittitur; Scriptura enim non illo modo refert hiſtoriam, ſed refert Stephanum ita locutum. Deinde nec Stephano aliquid detrahitur: nam leves illæ immutationes hiſtoriæ facile, & abſque omni culpæ contingere potuerunt. Quin potius Scripturæ veritas maxime commendatur: quæ referens viri ſancti ſermonem prout ipſe protulit, punctim, & verbatim narravit, non omittens illa etiam, in quibus memoria lapſus eſt. Quæ ſolutio abſque omni nota, & ſcrupulo admitti poteſt: tum quia primo tradita eſt a Sancto Beda, & Rabano in commentariis hujus loci: tum etiam ſi quid contra objici poteſt, illud eſt, quod Stephanus ante, & poſt illam narrationem plenus Spiritu ſancto dicitur: in eo autem, qui Spiritu ſancto plenus loquebatur, nefas eſt admittere non ſolum mendacium, ſed nec lapſum aliquem memoriæ, & linguæ, in quo a veritate deviet. Hoc tamen non urget, quia Stephanus dicitur plenus Spiritu ſancto, quatenus erat plenus gratia, & ſapientia, non tamen quia Spiritu ſancto movente, omnia, & ſingula locutus fuerit. Nec eſt verbum, quo hoc modo per Spiritum ſanctum locutum fuiſſe convincatur. Et certe ſolutio hæc omnem difficultatem evacuat, & infidelibus plus ſatisfaciet, qui calumniari non poterunt, aliquid gratis excogitatum eſſe ad fugam argumenti.*

Emmanuel Sa Societatis Jeſu in annotationibus ad hunc locum: *Quidam dicunt, Stephanum intentum, ut fit, in aliud, pro Jacob dixiſſe Abraham, & pro Patris Sichem, filii Sichem: Lucam vero fideliter, quod ille dixerat, retuliſſe. Quæ mihi opinio non diſplicet. Nec enim id repugnat Stephani ſapientiæ, & ſpiritui, quo plenus erat. Accidit enim id interdum ſapientiſſimis, & ſanctiſſimis.*

Guillelmus Eſtius in annotationibus, Stephanum quidem memoria lapſum diſſertis, diſtinctiſque verbis non aſſerit: ſed id nihilominus adſtruit, unde illum memoria lapſum eſſe, neceſſario colligas, cum diverſas hiſtorias in unam ab illo commixtas fuiſſe contendat. Ita quippe habet: *Hic difficultas in hiſtoria concilianda. Ac primum leve illud eſt, quod poſtremo loco dicitur, Hemor filii Sichem, cum Hemor Pater fuerit*

rit Sichem. Nam in græco tantum habetur τῦ Συχεμ, quod juxta fidem Hiſtoriæ Geneſeos, & Joſue, vertendum potius erat, Patris Sichem. Sed cætera multum diſcrepare videntur, & continere commixtas diverſas hiſtorias; Nempe de ſpelunca duplici in Hebron, quam ab Hephron Hethæo emit Abraham quadringentis ſiclis argenti; ubi ſepulti ſunt Sara, Abraham, Iſaac, Rebecca, Lia, Jacob, Gen. 23. 25. 35. 49. & 50. & alteram de agro Sichem, quem a filiis Hemor Hethæi patris Sichem emit Jacob centum agnis, ubi ſepultus eſt Joſeph. De eo habes Geneſis 33. & Joſue ultimo.

Salianus in Annalibus veteris Teſtamenti ad annum mundi 2175. numer. 8. *Gravis hoc loco exoritur difficultas ex cap. 7. Actuum, ubi Divus Stephanus ait, hunc ſepulchri locum ab Abrahamo emptum a filiis Hemor filii Sichem: cum hic dicatur emptus ab Ephron filio Seor.* Poſtmodum eorum relata opinione, qui Ephronis patrem binomium fuiſſe putant, ſubjungit: *verum quia dicitur Jacob emiſſe partem agri a filiis Hemor patris Sichem, cenſuit Beda, & Rabanus, Divum Stephanum duas pariter narrationes conjunxiſſe, nec tam ordinem hiſtoriæ, quam cauſam, de qua agebatur, intendiſſe.* Ac demum concludit: *Eligat lector utram interpretationem amplecti malit. Ego venerabilis Bedæ, & Rabani expoſitionem non improbo, cui vides graves, & doctos viros ſubſcripſiſſe.*

Natalis Alexander in diſſertatione anticritica contra Fraſſenium art. 46. difficultatem iſtam expendens data opera: *Si vulgata verſio*, inquit, *ſervetur, dicendum, Sanctum Stephanum lapſu memoriæ duo facta ſimilia confudiſſe, emptionem ſcilicet ab Abrahamo factam, de qua Gen. 23. cum ea, quæ a Jacobo facta eſt Cen. 33. verſ. 19. Agrum quidem, in quo erat ſpelunca duplex, emiſſe Abram ab Ephron quadringentis ſiclis argenti: Jacob vero emiſſe partem agri, in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem, centum agnis: Stephanum utramque hiſtoriam confudiſſe: Sanctum vero Lucam ne jota quidem immutare voluiſſe in Sancti Protomartyris verbis.* Quam quidem obſervationem multis confirmat Alexander, variiſque contra Fraſtenii cavillationes momentis confirmat. Tot porro ſuffragantibus viris doctiſſimis, an non tibi videtur Canus in tuto eſſe?

CAPUT X.

Accuſatio de vellicato nomine Societatis Jeſu depellitur.

SCribens Melchior Canus lib. 4. de locis cap. 2. de Eccleſia, hujuſque nominis poteſtatem expendens ex Epiſt. 1. ad Corinth. cap. 1. ita habet: *Fidelis Deus per quem vocati eſtis in ſocietatem Filii ejus Jeſu Chriſti: Quæ ſine dubio ſocietas cum Chriſti Eccleſia ſit, qui titulum illum ſibi arrogant, ii videant an Hæreticorum more, penes ſe Eccleſiam exiſtere mentiantur.* Quo loco Jeſuitas, ob arrogatum ſibi Societatis Jeſu nomen, tacite ſugillari perſpectum eſt: Tametſi, ut Canum excuſent, nonnulli repugnent, qui Lutheranos, & Calviniſtas eo loco perſtringi dicunt, Eccleſiæ nomen Marcionitarum, & Donatiſtarum more ſibi ſuperbius arrogantes. Verum conatu plane irrito. Canus ſiquidem non eos ibi deſignat, ac mordet, qui penes ſe Eccleſiam exiſtere mentiuntur; ſed illos potius, qui Societatis Jeſu ſibi titulum arrogant. Vereturque, ne & ipſi, contra mentem Apoſtoli, penes ſeſe Eccleſiam exiſtere mentiantur. Quid ergo? nihil ne excuſationis habebit Canus, quod id nominis in Ignatii filiis vellicare auſus ſit? Dicam ego ſimpliciter, quod res eſt: Canum ea ætate temporum ſcripſiſſe, qua rebus nondum ad liquidum perductis, ſiniſtræ neſcio quæ de naſcente Societatis inſtituto ſuſpiciones, virorum etiam inſignium ingenia occupaverant, quas ſucceſſu temporis religioſa Societas eluit. Nec mirandum idcirco, ſi ſiniſtrum quidpiam de arrogato ſibi, ut plurimis videbatur, ſuperbo Societatis Jeſu nomine fuerit ſuſpicatus vir alias prudentiſſimus. Fuit enim hæc illi tum temporis cum aliis multis ſuſpicio communis, cujus nobis & domeſtici Societatis, & extranei teſtes fidem plurimam faciunt.

Franciſcus Suarez tomo 4. de relig. tract. 10. lib. 1. cap. 1. numer. 9. *Non defuere*, inquit,

inquit, *viri Catholici, & docti arrogantiæ Patrum Societatis tribuentes, quod nomen universæ Catholicæ religionis ſibi uſurparent.....Atque hic primus dicitur fuiſſe articulus cenſuræ, quam contra Societatem Univerſitas Pariſienſis edidit.*

Cardinalis Sfortia Pallavicinus in Vindicationibus Societatis Jeſu cap. 6. *Certarunt*, inquit, *nonnulli invidiam creare huic nomini, tamquam ſuperbiori....Accuſatio hæc levior videretur, quam ut in ejus purgatione immoraremur, niſi grandia Theologorum nomina illam nobis intentaſſent.*

Jacobus Auguſtinus Thuanus in hiſtoria tomo 1. lib. 15. *Jeſuitæ poſtea*, inquit, *novo, atque, ut pleriſque viſum eſt, ſuperbo nomine appellati ſunt.* Quibus paria refert Alexander Ziliolus in hiſtoria rerum memorabilium, parte 1. lib. 9. pag. 241.

Et quidem Academia Pariſienſis in judicio, quod inſtante auguſtiſſimo Galliarum Senatu, de naſcente Societate tulit anno 1554. die 1. Septembris, cujus fragmentum exſcribit Nicolaus Orlandinus in hiſtoria Societatis ſuæ parte 2. lib. 15. numer. 45. *Hæc nova Societas*, inquit, *inſolitam nominis Jeſu appellationem peculiariter ſibi vindicans*, &c.

Conventus etiam Epiſcoporum Galliæ Piſſiaci congregatorum anno 1561. Patres Societatis Pariſiis admittendos cenſuit, ea inter alias conditione ac lege, ut Jeſuitarum, aut Societatis Jeſu nomen deponerent: „ Que cette Compagnie des Jeſuites „ eſtoit reçue par forme de ſocieté & college, & non par forme de Religion nouvelle„ ment inſtituée, à la charge qu' ils ſeroient tenus de prendre autre titre, que de Je„ ſuites, ou de la Societé de Jeſus, &c. „ Uti fuſius legere eſt apud Stephanum Paſquier, in Oratione pro Academia Pariſienſi, habita in auguſtiſſimo Galliarum Senatu, anno 1564., quam ex integro inſeruit lib. 3. diſquiſitionum, ſeu ut gallice ſcribit, *des Recherches*.

Quæ omnia non idcirco ſunt a me recitata, ut vel id nominis religioſis viris ereptum velim, vel etiam jure a quoquam vellicatum exiſtimem: ſed ut omnes intelligant, hanc primitus inſediſſe viris etiam maximis opinionem, quæ Melchiori noſtro, antequam ſubobſcuris initio rebus nonnihil lucis accederet. Nec idcirco laudatiſſimo Theologo ſuccenſendum, ſi quid ſuperbiæ ea in appellatione initio ſuſpicatus ſit, tot, ac tantis in eamdem ſuſpicionem adductis viris variorum Ordinum ſpectatiſſimis, antequam Gregorius XIV. anno 1591. ſuſpicionem demum omnem amoviſſet, ita peculiari diplomate decernendo: *Statuimus, nomen Societatis Jeſu, quo laudabilis hic Ordo naſcens a Sede Apoſtolica nominatus eſt, & hactenus inſignitus, perpetuis futuris temporibus in eo retinendum eſſe*. Imo præ cæteris venia dignior habendus eſt Canus, qui quod de nova illa Societatis Jeſu appellatione judicium fecit, modeſte admodum, & oblique dumtaxat innuit, quod alii plerique apertis, & invidioſis declamationibus prodiderunt.

CAPUT XI.

Judicis Pontificii in Religioſis Inſtitutis approbandis indeficientia, qualis a Melchiore Cano negata ſit, explicatur.

ECcleſiæ in religioſis Ordinibus approbandis indeficientiam a Melchiore Cano negatam lib. 5. de locis, cap. 5. multi volunt, ejuſque ea de re judicium ſummæ temeritatis arguunt, atque audaciæ. Sic porro ille eo loci: *Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non e ſcientia id ſolum, ſed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus ſummus Pontifex errare nequit*. Quod ſubinde multis oſtendit argumentis.

Si quis tamen Cani mentem intimius explorare velit, nihil ab eo traditum inveniet, quam quod Theologorum vulgus agnoſcit. Duo quippe in inſtituendis Ordinibus ſecernunt prudentiſſime: Primum, quod ad ſubſtantiam Ordinum ſpectare dicunt, vota ſcilicet, legeſque, quibus viri religioſi ad Chriſtianam per-

 ſe-

fectionem veluti manu ducuntur: Alterum, quod ad circumſtantias inſtitutorum Ordinum, multitudinem ſcilicet, neceſſitatemque, pro temporum, locorumque ratione, pertinere volunt. In primo decernendo, non in altero Eccleſiam falli neſciam communiter docent. Hoc ipſum dedita opera propugnat Franciſcus Suarez, ex iis ſcilicet unus, qui in Melchiorem Canum liberius declamant, tom. 3. de Relig. lib. 2. cap. 17. num. 18. *Omnino ſentiendum, & dicendum eſt, non poſſe errare Pontificem in approbatione religionis, quoad judicium de honeſtate, & ſufficientia talis modi vivendi, ut ſit ſtatus perfectionis acquirendæ, ſeu religionis; quidquid ſit de approbatione practica, quoad licentiam, & facultatem introducendi de novo aliquam religionem, & quoad judicium prudentiale, in quo talis conceſſio fundatur.*

Diſertius vero, & explicatius Dominicus Bannes in 2. 2. quæſt. 2. art. 10. dub. 8. concl. 5. *Poſſibile eſt, ſummum Pontificem ex negligentia, aut ignorantia, aut falſa informatione aliquo modo errare, ſecundum prudentiam, in approbatione, & confirmatione plurium Religionum, quam opus erat in Eccleſia Dei. Nunquam tamen hujuſmodi error cedet in perniciem Eccleſiæ, quamvis quibuſdam poſſit eſſe nocivus. Utraque pars concluſionis facile a nobis probabitur ..... Noſtra concluſio ita eſt intelligenda, ut error, qui contingere poteſt in confirmandis Religionibus, non ſit major, quam qui accidere poteſt in multiplicatione legum Eccleſiaſticarum de iis rebus, quæ ad ſalutem neceſſaria non ſunt, ut ita, vel aliter fiant, niſi ſolum propter legis obligationem. Cum igitur in hujuſmodi communibus legibus, juxta communem etiam opinionem Doctorum, poſſit ſummus Pontifex minus prudenter procedere, non eſt quare timeamus aſſerere, quod etiam in confirmandis tot, tamque variis Religionibus, ex quibus in Eccleſia confuſio poteſt oriri, & talia incommoda ad perfectam Eccleſiæ, & tranquillam gubernationem emergere, poſſit etiam ſummus Pontifex minus caute aliquam, vel aliquas Religiones approbare, & confirmare.*

Quid aliud amabo Canus noſter? perſpicua ejus verba ſunt, modo quis mentem intendat. *Ordines*, inquit, *vel probare, vel refellere, quoniam non e ſcientia id ſolum, ſed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus ſummus Pontifex errare nequit.* Ea igitur parte Pontificii judicii deficientiam admittit, in qua non ſcientia, ſed prudentia duce decernit. Scientia porro duce de religioſi ſtatus ſubſtantia judicat, prudentia vero de accidentibus.

Et vero nihil aliud ſuis in probationibus inculcat vir eruditus, quam de accidentibus, & circumſtantiis, multitudine ſcilicet, & utilitate religionum verti quæſtionem. Duplici enim capite aſſertionem ſuam evincit. Primo, quod nimia religionum multitudine nonnumquam exortæ ſint querimoniæ in Conciliis, ſcilicet Lateranenſi, & Lugdunenſi: Secundo, quod nonnullæ primitus approbatæ, ſucceſſu temporis, mutatiſque rerum conditionibus, ut noxiæ, vel certe inutiles extinctæ ſint. Quapropter dum ait, *imbecillum eorum argumentum eſt, qui ex hujuſmodi privilegiis, quæ iis facile temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter, ac de cælo lapſas excipiendas eſſe confirmant; eas quoque, quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a ſuis editam profitentur:* non ipſam novarum religionum ſubſtantiam inſectatur, ſed conſectaria accidentia, ex privilegiis extortis conſecuta, quibus demum evenire ſolet, ut noxiæ tandem, & inutiles habeantur. Unde & concludit: *Noſtro hoc ſæculo tam multæ ſunt religiones a Pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit, tamquam Eccleſiæ vel utiles vel neceſſarias, hic imprudentiæ, ne dicam ſtultitiæ nomine, jure optimo, ſummiſque rationibus arguatur.* Quod quam verum, certumque ſit, paulo poſt probavit eventus, dum Pius Quintus Pontifex Sanctiſſimus Ordinem Humiliatorum ab Eccleſia ſuſtulit, aliique ſubinde Pontifices alios ut inutiles ſuſtulere.

Nihil ergo a Melchiore Cano hoc de argumento dictum exiſtimo, quam quod Theologi de more docent: adeo ut mirari mihi ſubeat, licet illi hac ipſa de cauſa fuiſſe a plurimis intentatam. Quamquam, ut fatear ipſe quod cenſeo, in eum commoveantur aliqui paulo vehementius, quod ſuum fortaſſe inſtitutum oblique

Digitized by Google

que ab eo vellicatum putent; cujus, ut arbitrantur, confirmationem ætate ſua recentem moleſte tulerit. Sed cum id Cani verba non poſtulent, non eſt de religioſiſſimo viro, Epiſcopoque digniſſimo temere pronunciandum, nec interni animi ſenſus incuſandi ſunt, ubi innoxia verba ſe produnt.

Non deſunt qui, ut majorem illi invidiam creent, factam eo loci in prioribus editionibus de Societate recens confirmata expreſſam mentionem dictitent; quæ tamen e poſterioribus a prudentibus curatoribus expuncta ſint. At id pro arbitrio dictum, cujus nulla probatio. Et quidem extant hic Patavii, ubi hæc ſcribo, primæ editionis anni 1563. Salmanticæ apud Matthiam Gaſtium adornatæ exemplaria duo; alterum quidem in celebri Abbatia Divæ Juſtinæ, alterum in Cœnobio Divi Auguſtini, in quibus ne verbum quidem, quod a poſterioribus diſſideat editionibus deprehenditur: nec dubitandum, quin cætera omnia ejuſdem primæ editionis exempla per omnia, & in omnibus congruant.

Addunt iidem Cani oſores, iſtiuſmodi priorum editionum, ſpecialem Societatis Inſtituti mentionem habentium codicem ab Ozorio viſum, quo & ipſe ad ejuſdem confutationem uſus ſit. Sed & Ozorius ipſe, qui Cani ſententiam perperam ac latius, quam par eſt, intellectam prolixe confutat part. 2. Inſtitutionum moralium lib. 5. cap. 7. nihil vel de ſugillata ab ipſo nominatim Societate, vel de prioribus editionibus aliter, quam hodiernæ habeant ferentibus, omnino habet. Subjungunt pari fidentia, ac libertate iidem reprehenſores, ſervari illorum codicum unum Romæ in quadam bibliotheca. At quæ ſit illa, ne innuunt quidem; quod profecto, ſi res ipſa ſic eſſet, diligentius adnotaſſent: adeo ut perſpicuum ſit, fervidiores illos Cani accuſatores nil niſi verba dare, ut decantatas ſæpe nænias, atque fabellas ſpeciosis pigmentis obducant.

Paris levitatis eſt alterum a Morerio in Dictionario Hiſtorico exaratum commentum, & a Dupinio tranſcriptum, in nova Bibliotheca Scriptorum Eccleſiaſticorum tomo 17. ſæculo 16. *Academiam Salmanticenſem Cani conſilio repugnaſſe Philippo Secundo Hiſpaniarum Regi dato, de juſtitia belli adverſus quemcumque ſuprema etiam in terris dignitate fulgentem inferendi, ubi de tuendis Coronæ juribus ageretur.* Cujus quidem aſſertionis teſtem Nicolaum Antonium Bibliothecæ Hiſpanicæ Scriptorem advocat Morerius. Tantum enim abeſt, ut Cani conſilio Academiam Salmanticenſem repugnaſſe ſignificet Nicolaus Antonius, ut potius id conſilii Philippo datum aſſerat, *non ſine totius Collegii Salmanticenſium Theologiæ, ac Juris Doctorum ſuffragatione.*

CAPUT XII.

De S. Auguſtino temere depreſſo circa immortalitatem, & originem animarum, querela repellitur.

LIppis, & cæcis ſcripſiſſe Carterium puto, dum in ſuis adverſus Canum expoſtulationibus, eidem fidenter affingit, quod Auguſtino licentius inſultarit lib. 12. de locis cap. 15. ubi poſt inſinuata nonnulla Scripturarum oracula, quibus Sanctiſſimus Doctor animæ immortalitatem colligere ſibi viſus erat, ita ſubjungit Canus noſter: *Quod Auguſtinus affirmat, ex lege Moyſis eſſe cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri ſolet, ut animas ab interitu vindicemus.* Solis quippe oculis opus eſt, ut internoſcat quiſque iis uti voluerit, ea a Carterio corraſa Melchioris Cani verba non certam ſummi viri ſententiam continere, ſed verius objectionem, cui ille multis interjectis reſpondet ad finem capitis, ibi: *ſed jam tempus eſt, ut objectiones oppoſitas repellamus*, &c. Quapropter in refellenda criminatione adeo futili operam ludere nolim.

Meliori fortaſſe fide, ac non ita inſigni eruditionis, ac doctrinæ ſpecimine Canum laceſſit idem Carterius, quod Auguſtinum *in eam opinionem, quæ animas a parentibus generari docet, magis inclinaſſe*, dixerit; *ſeque eam hodie tamquam errorem condemnare* ſignificarit lib. 12. de locis cap. 15. Ecquis enim neſciat in eam re ipſa ſententiam inclinaſſe Auguſtinum, aut certe hæſiſſe dubium, num ex traduce fierent animæ noſtræ; certoque

poſuiſſe, quæſtionem illam totam ad fidem Catholicam minime pertinere? Quod unum Auguſtino tribuit eo loci Canus noſter. In eo quippe totus eſt Sanctiſſimus Doctor, quatuor ferme libris editis de origine animæ, tribus ad Optatum datis epiſtolis, alteraque Hieronymo inſcripta, quæ eſt 28. ac demum lib. 10. de Geneſi ad literam cap. 6. & ſequentibus. Id porro citra Præſulis Hipponenſis injuriam, pro ſui conditione temporis, ut erroneum rejicere potuit Canarienſis Epiſcopus, quod ille pro ætate quidem ſua innoxie, & inculpate tradiderat. Auguſtini enim ætate, actum deinceps, ad undecimum uſque ſæculum, dubia in Eccleſia Catholica quæſtio erat de origine animarum; Patrum quidem aliis in ſingulorum hominum conceptione a Deo creari opinantibus, aliis non creari illas a Deo, ſed ex parentis anima traduci ſtatuentibus: ut plane Auguſtini dubitatio veterum Patrum ſuffragatione niteretur. Quod multis adverſus Bellarminum momentis evincit Cardinalis Henricus de Noris in Vindiciis Auguſtinianis cap. 4. §. 3. Secutis vero temporibus tam altas in ſcholis Theologorum radices egit ea ſententia, quæ ſingulas ſingulis corporibus creari a Deo animas ponit, ut a multis inter fidei capita numeretur. Quid ergo peccavit Canus, quamve Auguſtino irrogavit injuriam? Etſi enim diverſa ſenſerint ambo, uterque tamen pro ſui conditione temporis recte ſenſit.

Neque enim in iis numerandus eſt Auguſtinus, neque a Melchiore Cano numeratus eſt unquam, qui animas *per corporeum ſemen traduci*, cum Tertulliano commenti ſunt: (quem ſenſum hæreticum pronunciavit Doctor Angelicus prima par. quæſt. 118. art. 2.) cum & id diſerte damnarit Hipponenſis Antiſtes epiſt. 157. ad Oceanum: *Illi, qui animas ex una propagari aſſerunt, quam Deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, ſi Tertulliani opinionem ſequuntur, profecto eas non ſpiritus, ſed corpora eſſe contendunt, & corpulentis ſeminibus exoriri. Quo perverſius quid dici poteſt?* At id unum ut ſumme voluit, ſeu verius de hoc uno dubitavit, *Utrum incorporeum animæ ſemen, ſua quadam occulta, & inviſibili via, ſeorſum ex patre currat in matrem, cum ſit conceptus in fœmina? An, quod eſt incredibilius, in ſemine corporis lateat?* Quod quidem incorporeum ſemen, ſeu materiam ſpiritualem, ex qua fieret anima, captu ſemper difficilem exiſtimavit: maxime vero lib. 7. de Geneſi ad literam cap. 7. ubi tam multa de ea quærit, nihil certo definiens, ſtatuenſque, *An illa ſpiritualis materia, ſi fuit ulla, unde anima fieret; vel ſi eſt ulla, unde animæ fiunt, quod ipſa eſt? quod nomen, quam ſpeciem, quem uſum in rebus conditis tenet? Vivit, an non?* &c.

CA-

CAPUT XIII.

De commissis invicem Romanis Pontificibus Pio II. & Sixto IV.

HAud multo æquior in Canum Theophilus Raynaudus diatriba 2. de immunitate Cyriacorum, cruda in eum verba jaciens, quasi Romanos Pontifices in edendis decretis humano affectu ductos scripsisset lib. 5. de locis cap. 5. *Nec sapientior fuit idem Canus* (Theophili verba sunt) *in negotio stigmatum sanctæ Catharinæ Senensis, quæ a Sixto IV. Ordinis Minorum abrogata, & soli Sancto Francisco adscripta, affirmat admissa a Pio II. Senensi, quippe Beatæ Catharinæ cive. Videndus lib. 5. de locis cap. 5. Quasi Pontifices colludere, & ex sæculi, ac carnis legibus moveri ad decernenda plane contraria, res sit flocci facienda.*

Iniqua profecto, si uspiam alibi, accusatio. Certe Sixtum Quartum sacras Divæ Catharinæ imagines cum stigmatibus pingi deinceps vetuisse, pictasque deleri jussisse anno 1483. indubitata res est, historicorum bene plurium testimonio confirmata. Nec minus certum, Pium Secundum, re plenius discussa, non modo pictas illas cum stigmatibus imagines permisisse, verum etiam eo sacrorum stigmatum privilegio donatam Divam Catharinam carmine celebrasse.

Quem latet virtus, facinusque clarum,
Quo nequit dici sanctius per orbem?
Vulnerum formam miserata Christi
Exprimis ipsa.

Quam subinde litem Prædicatores inter & Franciscanos pendentem, Urbanus Octavus ex Sacræ Rituum Congregationis consulto, die 16. Februarii 1630. multo distertius, firmiusque Prædicatoribus adjudicavit. Non ergo culpandus Canus, quod illud Romanorum Pontificum in factis duntaxat historicis invicem dissidentium exemplum dederit. Nihil quippe certius, & exploratius. Reprehensioni ut ut maxime obnoxius videretur, si Sixtum Quartum, & Pium Secundum humanis duntaxat affectibus ductos innuisset, ut ita pugnantia decernerent. At nihil ejusmodi Canus noster, sed ita simpliciter; *Sixtus IV. docuit Divam Catharinam Senensem stigmata non habuisse; non defuit, qui contra judicarit. Neutrius Pontificis judicium ad Ecclesiam spectat; utrumque aut probare, aut improbare sine fidei discrimine possumus.* Ubi ne Franciscana quidem Sixti Quarti professio, aut Pii Secundi patria, nomenve, unde ad contraria decernenda moti credi possent, insinuantur.

CA-

INDEX

LIBRORUM, & CAPITUM.

LIBER I.

Cap. 1. *De totius Operis partitione.* pag. 3
Cap. 2. *De duobus generibus argumentorum, quibus omnis disputatio transigitur.* ibid
Cap. ult. *De locorum Theologicorum numero, atque ordine.* 5

LIBER II. De auctoritate Sacræ Scripturæ.

Proœmium. 5
Cap. 1. *De sacrarum literarum solidissimo firmamento, & quatuor machinis, quibus illud impetitur.* ibid.
Cap. 2. *Ubi argumenta referuntur volentium, quod Deus fallere aliquando potest.* 6
Cap. 3. *Ostendit, Deum nec per se, nec per alium fallere unquam posse.* 7
Cap. 4. *Ubi argumenta Cap. 2. diluuntur.* 9
Cap. 5. *Ubi quatuordecim libri e sacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt esse canonicos, vel certe a canone rejiciunt.* 16
Cap. 6. *Continet argumenta eorum, qui suadere conantur, Scripturam sacram non egere Ecclesiæ approbatione.* ibid.
Cap. 7. *Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.* 17
Cap. 8. *Ubi confutantur argumenta capitis sexti.* 21
Cap. 9. *Ostendit, illos libros, de quibus erat controversia, habendos esse sine dubio pro canonicis.* 27
Cap. 10. *Continet argumentationes adversariorum contra ea, qua capite superiori definita sunt.* 29
Cap. 11. *Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo posita.* 33
Cap. 12. *Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia Scripturarum, ad fontes Hebraicum, & Græcum recurrendum.* 42
Cap. 13. *In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos, Græcosve recurrendum.* 45
Cap. 14. *In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.* 50
Cap. 15. *De linguarum Hebraicæ, & Græcæ utilitate.* 55
Cap. 16. *Ubi ponuntur argumenta eorum, qui sunt opinati, sacros auctores in libris canonicis non semper divino Spiritu fuisse locutos.* 59
Cap. 17. *Ubi ostenditur, singulas particulas librorum canonicorum Spiritu sancto assistente scriptas fuisse.* 61
Cap. 18. *Ubi refelluntur argumenta capitis decimisexti.* 62

LIBER III. De Traditionibus Apostolicis.

Cap. 1. *Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apostolicas traditiones impugnarunt.* 71
Cap. 2. *Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.* 72
Cap. 3. *In quo quatuor fundamenta ponuntur ad traditiones Christi, & Apostolorum constituendas.* 74
Cap. 4. *Ubi sternuntur viæ ad traditiones Christi, & Apostolorum investigandas.* 78
Cap. 5. *De variis generibus Traditionum Apostolicarum.* 80
Cap. 6. *De firmitate, & certitudine Traditionum Apostolicarum.* 81
Cap. postremum, *In quo refelluntur argumenta capitis primi.* 83

LIBER IV.

De Ecclesiæ Catholicæ auctoritate.

Cap. 1. *Quibus argumentis Ecclesiæ auctoritas impugnetur.* 88
Cap. 2. *Quid Ecclesiæ voce significatur.* 92
Cap. 3. *Quinam sint fideles illi, e quibus vere & proprie Ecclesia confletur.* 94
Cap. 4. *Quænam sit Ecclesiæ catholicæ in fidei dogmate auctoritas.* 97
Cap. 5. *Adversus hanc postremam conclusionem objectiones quædam.* 102
Cap. postremum. *In quo argumenta primi capitis confutantur.* 106

LIBER V. De auctoritate Conciliorum.

Cap. 1. *Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.* 118
Cap. 2. *Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut Concilii hoc sane loco significet.* 120
Cap. 3. *In quo Synodorum varia genera ponuntur.* 122
Cap. 4. *Ubi conclusiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.* 123
Cap. 5. *Ubi nodi quidam solvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari solent.* 127
Cap. postremum. *In quo refelluntur argumenta capitis primi.* 140

LIBER VI. De Ecclesiæ Romanæ auctoritate.

Cap. 1. *Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.* 149
Cap. 2. *In quo redditur causa, cur sedes Apostolica quintum locum obtineat.* 151
Cap. 3. *Triæ pronunciatæ continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad successores quoque derivari.* ibid.
Cap. 4. *In quo ostenditur, quod Romanus Episcopus ille sit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controversiis divino jure succedat.* 155
Cap. 5. *Ubi conclusio eadem ostenditur Sanctorum veterum testimoniis manifestis.* 158
Cap. 6. *Ubi Conciliorum clarissimæ testimonia referuntur, quibus Ecclesiæ Romanæ vis, & auctoritas comprobatur.* 159
Cap. 7. *Rationibus Theologiæ probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.* 160
Cap. 8. *Ubi argumenta capitis primi refutantur.* 163

LIBER VII. De Sanctorum auctoritate.

Cap. 1. *Argumenta complectitur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.* 172
Cap. 2. *Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate potest disputari.* 173
Cap. 3. *Certis conclusionibus Patrum auctoritatem definit, atque defendit, simulque satisfacit argumentis capitis primi.* 174
Cap. 4. *Nonnullos Osiandri, & Cajetani scrupulos eximit.* 186

LIBER VIII. De auctoritate Doctorum Scholasticorum.

Cap. 1. *Lutheranorum in Theologiam furor: quinam veri nominis Theologi censendi.* 187
Cap. 2. *Multiplex Theologiæ Scholasticæ munus exponit.* 188
Cap. 3. *Præcipua Lutheranorum in Schola auctoritatem argumenta complectitur.* 190
Cap. 4. *Scholæ auctoritatem certis finibus circumscriptam tuetur, atque defendit.* ibid.
Cap. 5. *Respondet argumentis capitis tertii; docetque, quid de variis Theologorum placitis statuendum.* 192
Cap. 6. *De auctoritate juris Pontificii prudentium.* 199
Cap. 7. *Quis usus Juris Canonici in Theologica facultate.* 200

LI-

LIBER IX. De argumentis Rationis Naturalis.

Cap. 1. *Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re Theologica rationi naturali tribuatur.* 202
Cap. 2. *Extremum aliorum errorem percenſet, qui a naturæ rationibus prorſus abhorrent, quorum etiam argumenta proponit.* 203
Cap. 3. *Memorati erroris architectos, ac ſectatores percenſet.* 205
Cap. 4. *In quo recenſitus error refellitur.* *ibid.*
Cap. 5. *Philoſophiam Theologo neceſſariam oſtendit.* 207
Cap. 6. *Apoſtolos, alioſque ſanctos viros naturæ etiam rationibus uſos evincit.* 208
Cap. 7. *Extrema quorumdam Theologorum vitia in uſu Philoſophiæ caſtigantur.* 209
Cap. 8. *Quæ ſit hujus loci firmitas in Theologica diſciplina.* 210
Cap. 9. *Satisfacit argumentis capite ſecundo propoſitis.* 211

LIBER X. De Philoſophorum auctoritate.

Cap. 1. *Hujus loci pertractandi neceſſitatem exponit.* 215
Cap. 2. *Ubi argumenta proponuntur, quibus Philoſophorum auctoritas elevatur.* 216
Cap. 3. *Qui Philoſophi ſint Theologis utiles.* *ibid.*
Cap. 4. *Quam habeat in re Theologica certitudinem Philoſophorum auctoritas.* 218
Cap. 5. *Quibus finibus Ariſtotelis auctoritas circumſcribenda.* 220
Cap. 6. *Ubi ſatisfit argumentis capite ſecundo poſitis.* 222
Cap. 7. *De Juris civilis in Theologicis controverſiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.* ibid.
Cap. 8. *Juris civilis ſtudium Theologo utiliſſimum probat.* ibid.
Cap. 9. *Quæ vis, aut poteſtas argumenti ex jure civili deſumpti.* 223

LIBER XI. De humanæ hiſtoriæ auctoritate.

Cap. 1. *Nuncius de morte parentis, vix dum finito ſuperiori libro allatus, enarratur.* 225
Cap. 2. *De hiſtoriæ humanæ in Theologiam utilitate.* ibid.
Cap. 3. *Argumenta continet, quibus auctoritas humanæ hiſtoriæ impugnatur.* 227
Cap. 4. *Quod Auctoritas humanæ hiſtoriæ aliquando probabilis, quandoque etiam certa ſit.* 230.
Cap. 5. *Ubi reſpondetur argumentis capitis tertii.* 232
Cap. 6. *Qui ſint probatæ fidei auctores, qui contra non ſint.* 255
Cap. poſtremum, *In quo* 15. 16. 17. & 18. *argumenta capite tertio propoſita refelluntur.* 270.

LIBER XII. De locorum uſu in Scholaſtica diſputatione.

Cap. 1. *Proœmium.* 272
Cap. 2. *Quid Theologia ſit, quæ ei objecta res, quis finis.* 273
Cap. 3. *Quæ ſint Theologiæ principia.* 276
Cap. 4. *Capitis ſuperioris argumenta refellit.* 281
Cap. 5. *Quæ ſint quæſtiones, ſeu concluſiones Theologicæ.* 285
Cap. 6. *Quibus notis quæſtiones Fidei dijudicari poſſint.* 290
Cap. 7. *De variis errorum gradibus, primumque de hæreſi, & hæretica propoſitione.* 295
Cap. 8. *Contra hæreſis finitionem argumenta quædam.* 297
Cap. 9. *Regulæ tres, ad quas Fidei externa judicia ſunt dirigenda.* 309
Cap. 10. *De propoſitione erronea, ſapiente hæreſim, piarum aurium offenſiva, temeraria, ſcandaloſa.* 309
Cap. 11. *Quemadmodum argumenta Theologiæ invenienda, atque e locis ducenda ſint.* 314
Cap. 12. *Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in quæſtionem vertitur. Controverſia de Euchariſtiæ ſacrificio.* 319
Cap. 13. *Exemplum ſecundum, ubi Theologiæ concluſio in quæſtionem vertitur. Quæſtio de viſione Animæ Chriſti.* 346

Cap.

Cap. 14. *In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet.*
Disputatio de Animi immortalitate. 356

RELECTIO de Sacramentis in genere, in quinque partes divisa. F

Pars 1. *De definitione Sacramenti.* 367
Pars 2. *De necessitate fidei Christi ad salutem.* 370
Pars 3. *De necessitate Sacramentorum ad salutem.* 382
Pars 4. *De Sacramentis causantibus gratiam.* 384
Pars 5. *De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.* 390

RELECTIO De Sacramento Pœnitentiæ, in sex partes divisa.

Pars 1. *De definitione Pœnitentiæ.* 393
Pars 2. *De Pœnitentia ut virtute.* 400
Pars 3. *De necessitate Pœnitentiæ ut virtutis.* 405
Pars 4. *De præcepto Pœnitentiæ ut virtutis.* 425
Pars 5. *De necessitate Sacramenti Pœnitentiæ.* 426
Pars 6. *De præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.* 438

FRATRIS

MELCHIORIS CANI

ORDINIS PRÆDICATORUM,

& Sacræ Theologiæ Profeſſoris,

Epiſcopi Canarienſis, ac Primariæ Cathedræ in Academia Salmanticenſi olim Præfecti

IN LIBRUM

DE LOCIS THEOLOGICIS

PROOEMIUM.

Æpe mecum cogitavi, Lector optime, boni ne plus is attulerit hominibus, qui multarum rerum copiam in diſciplinas invexit, an qui rationem paravit, & viam, qua diſciplinæ ipſæ facilius, & commodius ordine traderentur. Nam & rerum inventoribus nos debere multum, negare non poſſumus, & debemus certe iis multum, qui ratione, atque arte res inventas ad communem uſum accommodarunt. Equidem cum veterum eruditionem conſidero, & variam in eis doctrinæ ſupellectilem animo colligo, non minimam video per eos invectam eſſe partem commodorum. Cum autem junioris ſcholæ operam & curam repetere inſtituo, plurimas utilitates intelligo novæ hujus artis ſubſidio, & diligentia comparatas. Ac me ſane diu cogitantem ratio ipſa in hanc potiſſimum ſententiam ducit, ut exiſtimem utroſque de bonis artibus juxta eſſe bene meritos. Quoniam etſi priſci doctrinarum auctores doctiſſimis quibuſque, ac diligentiſſimis magnam divitiarum copiam ſuppeditavere: at recentiorum inopia docendi facilitate penſatur: qua in rudium, & inertium ani-

mos artificioſius inſtuunt, & quæ fuſe olim diſputabantur ac libere, ea nunc articulatim preſſeque dicentes, lucem non parvam inventis priſcorum obſcurioribus afferant. Atque hac una in re, quantum animi mei conjectura colligere poſſum, juniores vel pares antiquis, vel etiam ſuperiores reperientur, cæteris omnibus longe inferiores. Certe poſt priores illos, in rerum inventione tribuere ſibi poſteriores vix quicquam poſſunt. Ordinem vero, diſpoſitionem, perſpicuitatem ſibi ſi aſſumunt, videntur ea jure ſuo quodammodo vendicare. Quapropter utriſque legendis efficiet Theologus ſcholaſticam diſputationem ſine dubio pleniorem. Nam ex illis quaſi materiam, ex his tanquam formam differendi mutuatus, potens nimirum erit exhortari in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt, arguere. Quod eſt (ut Apoſtolus Paulus ad Titum ait) Chriſtiani doctoris præcipuum inſtitutum. Cujus explicandi deſiderium omnino me movit, ut de Locis Theologicis diſputationem inſtituerem, viris doctis (niſi me opinio fallit) non prorſus ineptam, indoctis vero magnopere neceſſariam. Id autem eo libentius feci, quod nemo Theologorum adhuc, quod equidem ſciam, genus hoc argumenti tractandum ſumpſit: cum præter communem illam artem differendi, quam a Dialecticis accepimus, aliam Theologus habeat neceſſe ſit, alioſque item ad diſputandum locos, unde argumenta non quaſi communia, & aliena, ſed tanquam propria ducat & ſuis dogmatis confirmandis, & adverſariorum ſententiis refellendis. Hoc vero opus, arduum quidem illud, ſtatim exordior, ſi prius animo demiſſo, atque humili ad opem Jeſu Chriſti ſupplex, abjectuſque confugio. Non enim ego illud aut ingenio, aut eruditione mea fretus aggredior, ſed Spiritus ſancti auxilio, atque favore; quem ſi Pater & Filius mihi ad hunc librum conficiendum impertierint, operæ pretium haud mediocre, ut ſpero, Theologis facturus ſum, in quorum gratiam vel maxime opuſculum editur.

DE

DE LOCIS THEOLOGICIS

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De totius Operis partitione.

DE locis ego Theologicis perpetuam orationem habiturus, totam mox in quatuordecim libros partiri conſtitui. Quorum primus breviter enumeret locos, e quibus idonea poſſit argumenta depromere, ſive concluſiones ſuas Theologus probare cupit, ſeu refutare contrarias. Decem reliqui erunt, qui fuſius & accuratius doceant, quam vim unuſquiſque locorum contineat, hoc eſt, unde argumenta certa, unde vero probabilia ſolum eruantur. In duodecimo & tertiodecimo differetur, quem uſum ejuſmodi loci habeant, tum in ſcholaſtica pugna, tum in ſacrarum Literarum expoſitione. Nam in concione populari quis eorum ſit uſus, haud ſane difficile dictu eſt: ſed prætereundum tamen, ne ab ſcholæ inſtituto aliena videatur oratio. Poſtremus denique liber, quoniam non omnes loci omni diſputationi conveniunt, ſigillatim oſtendet, quibuſnam argumentis proprie adverſum hæreticos, quibus peculiariter adverſum & Judæos, & Saracenos, quibus vero tandem adverſum Paganos tranſigenda Theologo diſputatio ſit, ſi quando ſit cum his pro fide Catholica decertandum. Quæ ſcilicet cum, favente Deo, plenius abſolvero, undique apta atque perfecta erit de locis Theologiæ diſputatio mea, expletaque omnibus ſuis numeris & partibus.

CAPUT II.

De duobus generibus argumentorum, quibus omnis diſputatio tranſigitur.

PRius autem, quam locos Theologicos numero, quod pars hujus diſputationis prima poſcetur, illud nobis conſtituendum eſt, omne argumentum vel a ratione, vel ab auctoritate duci. His enim duobus modis cujuſque rei, quæ in controverſiam venit, aſſenſionem facimus. Cum vero in reliquis diſciplinis omnibus primum locum ratio teneat, poſtremum auctoritas, at Theologia tamen una eſt, in qua non tam rationis in diſputando, quam auctoritatis momenta quærenda ſunt. Etenim locum ab auctoritate adeo ſibi proprium vendicavit, ut rationes vel tanquam hoſpites & peregrinas excipiat, vel in ſuum etiam obſequium adſciſcat, quaſi longe repetitas. Quippe fidei potiſſimum innititur: quæ niſi ab auctoritate proficiſcatur, non modo fides eſſe, ſed ne intelligi quidem poteſt. Eſt namque fides (ut Apoſtolus (1) tradit) *argumentum rerum non apparentium*, quas ſi certas certa velis ratione facere, cum ratione profecto inſanies. Principem itaque locum, ſicut apud fideles, ita apud Theologos auctoritas habet. Ratio deinde veluti pediſſequa ſequitur. Id quod Apoſtolus (2) videtur ſignificare, cum ait, oportere Eccleſiæ doctorem *amplecti eum, qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt, arguere*. Primum enim ſtringat fidei ſermonem neceſſe eſt, quicunque Chriſtianæ ſcholæ magiſter eſſe volet; ſed, niſi mox doctrinæ rationem adhibeat, fidelis quidem eſſe poterit, ſed fidelium doctor eſſe non poterit. Nam & homines quamlibet experientes, quod ex Ariſtotele (3) recte colligit D. Thomas,

(1) *Hebr.* xi. 1. (2) *Tit.* i. 9. (3) 1. *Metaph.*

disputare cum adversariis non queunt, nisi experimento ratio artis accesserit. Utraque igitur Theologo necessaria est, & auctoritas, & ratio: sed ita tamen, ut auctoritas primas in Theologia partes obtineat, ratio vero habeat postremas. Quod ergo Primæ partis fundamentum erat, præclare illud jactum est. Nam traditi sunt quidem, e quibus argumenta ducuntur, duplices loci, uni ex auctoritate, alteri ex ratione; sed omnia ferme argumenta Theologica a priore illo fonte derivantur. Quam rem, sicut & locorum numerum atque ordinem, index, qui sequitur, ostendet.

CAPUT ULT.

De locorum Theologicorum numero atque ordine.

QUod a Platone prius & Aristotele traditum præcipit Cicero, Omnem institutionem, quæ de re quacunque suscipitur, debere a definitione proficisci, ut intelligatur, quid sit id, de quo disseritur; hoc mihi in disputatione, quæ de locis Theologicis futura est, non erat certe negligendum, ut, quid esset locus Theologicus, ante omnia explicaretur, nisi ex iis, quæ diximus, ita esset in promptu, ut res explicatione non egeret. Non enim in hoc opere de locis communibus, qui de universa re tractari solent, seu de capitibus rerum illustrium, quæ nunc etiam communes appellantur loci, ut de justificatione, de gratia, de peccato, de fide, deque aliis hujus generis, nos disputaturos pollicebamur, (id quod e nostris fecere plurimi, e Lutheranis non modo Philippus, sed Calvinus etiam fecit, homines non parum eloquentes, impii tamen, ut Lutheri discipulos possis agnoscere) sed, quemadmodum Aristoteles in Topicis proposuit communes locos, quasi argumentorum sedes & notas, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur, sic nos peculiares quosdam Theologiæ locos proponimus, tanquam domicilia omnium argumentorum Theologicorum, ex quibus Theologi omnes suas argumentationes, sive ad confirmandum, sive ad refellendum inveniant. Quare, cum definitio loci Theologici ante oculos ex iis esset, quæ in proœmio dicta sunt, non erat hic nobis accuratius explicanda, sed, quod obscurum erat, id statim aggrediendum, & locorum hujusmodi certus definitusque numerus indicandus. Locorum ergo Theologicorum elenchum denario nos quidem numero complectimur, non ignari, futuros aliquos, qui eosdem hos locos in minorem numerum redigant, alios, qui velint etiam esse majorem. Sed de enumerationis figura nihil morandum est, modo nullus omnino locus vel superfluus numeretur, vel prætermittatur necessarius.

Primus igitur locus est auctoritas sacræ Scripturæ, quæ libris Canonicis continetur.

Secundus est auctoritas Traditionum Christi, & Apostolorum, quas, quoniam scriptæ non sunt, sed de aure in aurem ad nos pervenerunt, vivæ vocis oracula rectissime dixeris.

Tertius est auctoritas Ecclesiæ Catholicæ.

Quartus auctoritas Conciliorum præsertim generalium, in quibus Ecclesiæ catholicæ auctoritas residet.

Quintus auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ divino privilegio & est, & vocatur Apostolica.

Sextus est auctoritas Sanctorum veterum.

Septimus est auctoritas Theologorum scholasticorum, quibus adjungemus etiam Juris Pontificii peritos. Nam juris hujus doctrina, quasi ex altera parte, scholasticæ Theologiæ respondet.

Octavus ratio naturalis est, quæ per omnes scientias naturali lumine inventas latissime patet.

Nonus est auctoritas Philosophorum, qui naturam ducem sequuntur, in quibus sine dubio sunt Cæsarei Jurisconsulti, qui veram & ipsi (ut Jureconsultus ait) Philosophiam profitentur.

Postremus denique est humanæ auctoritas Historiæ, sive per auctores fide dignos scriptæ, sive de gente in gentem traditæ, non superstitiose atque aniliter, sed gravi constantique ratione.

Sunt itaque hi loci decem, in quibus argumenta omnia Theologica delitescunt, eo scilicet discrimine in lucem eruenda, ut, quæ ex septem prioribus locis eliciantur, propria fere sint ea hujus facultatis; quæ vero ex tribus posterioribus, adscriptitia sint, ac velut ex alieno emendicata. Nam cum sint, ut supra dixi, duo genera argumentandi, unum per auctoritatem, alterum per rationem, cumque illud proprium sit Theologi, hoc Philosophi, confugiendum Theologo est ad posterius, si uti ei non licet superiori. Quanquam licet aliquando utrumque simul argumentandi genus adhibere, ut suo postea loco demonstraturi sumus. De prima igitur operis parte, quoniam, ut a principio diximus, longa oratione non egebat, hactenus dictum sit.

Libri Primi Finis.

DE

DE LOCIS THEOLOGICIS

LIBER SECUNDUS.

In Librum Secundum de Locis Theologicis

PROOEMIUM.

Uamquam plures in illa ſententia eſſe video, qui orationis ſplendore illuſtrare cogitationes ſuas neſciat, eum, ſi ſcribat, impudenter abuti & ſcientia & literis: ego tamen, ſi Theologus non aſſerat eloquentiam, tantum abeſt ut aſperner, ut ne flagitem quidem. Nam de rebus obſcuris, atque ad intelligendum difficilibus dilucide dicere, nec ſententiis ſolum argute, ſed verbis etiam ornate, adeo eſt operoſum & arduum, ut iniquus futurus ſit, qui voluerit efflagitare. Atque id equidem paucis adhuc video contigiſſe, ut iidem utroque in genere laborarent, ſimulque in Theologia controverſiis ſequerentur & elegans illud dicendi, & hoc argutum diſputandi genus. Nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum ſit judicium, utrumque certe ſequuti ſumus. Flumen enim nobis inanium verborum diſplicet, quibus ſententia deeſt; nec ſententiarum ſubtilitate capimur, ſi orationis eſt ſiccitas. Ac de ſermonis cultu noſtra legens ſuo quiſque judicio libere utatur; nihil enim impedio: in rerum autem earum tractatione, quas his libris multas, & graves, & utiles accuravi, copioſeque diſputaturi ſumus, magnum, ut videmur, afferemus adjumentum Theologis noſtris, ut non modo rudes, ſed etiam docti aliquantum fortaſſe adepturi ſint & ad diſſerendum, & ad judicandum. Nec vero hoc arroganter dictum exiſtimari velim: nam eloquendi ſcientiam concedens multis, quod eſt ſcholæ proprium, ſtrictim, preſſeque diſſerere, & quaſi ad vivum omnia reſecare, quoniam in eo ſtudio ætatem conſumpſi, non ſum (ni fallor) arrogans, ſi id jure quodam meo vendicarim. Nec uſque adeo ineptus ego ſum, ut non verear me in rebus quoque ipſis ſæpe etiam hallucinatum. Sed aliud eſt nunquam falſum ſentire, quod mihi non tribuo; aliud res tam graviſſimas, tum difficillimas via & ratione premere, quod utique aſſumpſit jure, ut mihi videor: at falli poſſum, condonetur injuria. Etenim quæ dixi, eo pertinent omnia, non ut rerum mihi ſcientiam arrogem: quid enim a viro modeſto alienius eſſe poteſt? ſed ut nemo politioris literaturæ candidatus in ſcholaſtica diſputatione orationem a me terſam poſtulet, nedum rhetorum phaleris adornatam. Scholam enim ego placare volo, ſcholæ propria verba, peculiareſque loquendi formas ſubmovere non audeo. Nam etſi diſputare cupio ornatius, quam ſolent noſtri, at non debeo tamen labores duos afferre Theologis, unum in rerum, alterum in verborum intelligentia. Breviter lectoribus ego meæ mentis fateor arcanum: qui per me formam in Theologia diſſerendi habiturus eſt, nolo ut is mea ſcripta difficulter intelligat, & ad Theologum cognoſcendum Grammaticum quærat interpretem. Sed de his ſatis. Jam enim tempus eſt, ut ea perſequatur, quæ ſunt deinceps explicanda. Quæ quidem ut magnum negotium nobis, ita quoque prolixam diſputationem exhibebunt. Sed prolixitas utilitate penſabitur. Nihil autem utilius ſcholæ Theologorum tradi poteſt, quam ut diſcant, quiſnam locus argumenta firma, & quis contra infirma ſubminiſtret. Qua re vel maxime Theologiæ nervi, atque artus preſſi, ſolidique conſiſtunt.

CAPUT I.

De ſacrarum literarum ſolidiſſimo firmamento, & quatuor machinis, quibus illud impetitur.

AC primus quidem locus ſine controverſia firmus eſt divina, eademque graviſſima auctoritate. Nam libros Sacros & Canonicos appellamus, quos, Spiritu Sancto dictante, ſacri auctores exceperunt. Quos igitur tales eſſe conſtiterit, eos dubio procul certiſſimos ac veriſſimos eſſe credemus; quemadmodum Auguſtinus lib. de Civit. Dei 11. cap. 3. & lib. confeſſ. cap. 15. & epiſt. 7. ad Marcellinum, & epiſt. 19. ad Hieron. & lib. 1. de doct. Chriſti. cap. 37. & lib. 2. de baptiſ. cont. Donat. cap. 3. & in proœmio 3. lib. de Trinit. docet, reſumit, inculcat. Ac recte ille quidem. Niſi enim fundamentum hoc fideliter jeceris, quidquid in Theologia ſuperſtruxeris, corruet: corruetque adeo civitas illa Dei, cujus fundamenta in montibus ſanctis, & in ſcripturis principum, qui fuerunt in ea. Quarum ſcripturarum auctor non eſt homo, ſed Deus. *Dominus enim narrabit in ſcripturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea.* (1) Dominus itaque hujus loci auctoritatem tuetur, tuentur & principes. Turris quippe David eſt, (2) & mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Quam omnino rem, quoniam in ter-

(1) *Pſal.* 76. 6. (2) *Cantic.* 4. 4.

tiodecimo libro ſumus latius explicaturi, ſatis hic fuerit breviter attigiſſe. Verum enim vero turris hæc tam alioquin munita arietibus quatuor concuti ſolet. Primo, quod homines a Deo aliquando deceptos ſacræ ipſæ literæ prodidere: fieri igitur poteſt, ut auctores ſacri ab Spiritu ſancto fallantur: ita quodcumque ex hujuſmodi auctoribus argumentum ſumas, incertum erit. Altero, quod nondum videtur exploratum, quinam libri ſint in Canonem ſanctarum Scripturarum referendi, cum ex veteri teſtamento ſeptem, ex novo totidem a viris & doctis, & catholicis rejiciantur. Quocirca ſi argumentum inde Theologus promat, imbecillum erit, carebitque divina auctoritate. Tertio, quod, ut certo conſtaret, quinam eſſent hujuſmodi ſacri libri, non tamen adhuc conſtat, an Latini codices Græcis Hebraicisque concordent; quapropter argumentatio, ex Latino exemplari ducta, infirma erit, cum ſolius interpretis ſenſu, intelligentiaque nitatur. Quarto, quod, ut perſpicuum eſſet, quodnam exemplar potiſſimum ſequendum ſit: tamen an Apoſtoli, vel Prophetæ in teſtimoniis, quæ videlicet ex ipſis afferuntur, de Spiritu Dei, an de ſuo loquantur, non perinde certum eſt, cum auctores ſacri nonnulla humano more citra divinam revelationem ſcribere videantur. Non itaque omnia librorum canonicorum teſtimonia Dei auctoritatem habent, ut certam fidem facere poſſint. Nec vero in his argumentis explicandis eam copiam, quam poſſumus, perſequemur; ne hoc uno in loco tota infumatur oratio: ſed quatuor hos arietes, quibus noſtræ religionis mœnia nonnulli quatere, & diruere conantur, quanta maxima brevitate licebit, repellere curabimus. Non enim materiam huc & farraginem multarum rerum conamur invehere, ſed formam Theologo diſſerendi præſcribere. Quæ nimirum quo brevior, eo præſtabilior erit.

CAPUT II.

Ubi argumenta referuntur ſuadere volentium, quod Deus fallere aliquando poteſt.

1. CONTROVERSIA. UT autem ab illa controverſia ordiamur, quæ licet facillima tamen caput eſt cæterarum, prima veniat in medium juniorum opinio, quæ pleriſque notiſſima eſt, non omnium quidem, ſed paucorum, aſſerentium, aliquando Deum humano angelicove miniſterio homines feſelliſſe. Nam quod Spiritus veritatis ipſe per ſe quempiam fallat, ne impietatis invidiam ſubeant, in dubium vocare non audent. Quod vero per alium decipere Deus poſſit, id perſuadere ſe poſſe arbitrantur.

1. ARGU. Primum, quod Abraham pueris mentitus eſt, inquiens (1) *Expectate hic; ego & puer, poſtquam adoraverimus, revertemur ad vos.* Et tamen illa erat prophetia divinæ revelationis, ut docet Ambr. lib. 1. de Abraham cap. 8. (2) in hæc verba: *Prophetavit quod ignorabat: ipſe ſolus diſponebat redire immolato filio, ſed Dominus per os ejus locutus eſt. Captioſe autem loquebatur cum ſervulis, ne cognito negotio aut impediret aliquis, aut gemitu obſtreperet, aut fletu.* Hominis ergo miniſterio homines Deus fallit.

2. ARGU. Alterum quoque ejuſdem rei argumentum proferunt, quod Jacob patrem ſuum Iſaac mendacio etiam de induſtria conficto decepit, dicens (3) *Ego ſum primogenitus tuus Eſau: feci, ſicut præcepiſti mihi, ſurge, & comede de venatione mea.* Et paulo poſt, cum Iſaac interrogaſſet, *Tu es filius meus Eſau?* reſpondit Jacob, *Ego ſum.* Mentitus eſt ergo Jacob: id quod agnovit pater, inquiens, *Venit germanus tuus fraudulenter*, &c. At ea omnia Jacob & fecit, & dixit ex divina revelatione, ut Innocentius tradit (4). Deus igitur per alium decipere poteſt.

3. ARGU. Ad hæc Eſaias Ezechiæ: *Cras*, inquit, (5) *morieris, & non vives.* Eſaias autem ſine dubio ſuis ipſe verbis aſſentiebatur, nec vero niſi lumine prophetico: agnoſcebat enim revelationem illam eſſe divinam. Lumen ergo prophetiæ cauſa quandoque prophetæ eſt, ut decipiatur. Non enim tunc temporis mortuus eſt Ezechias, ſed convaluit.

4. ARGU. Præterea cum Dominus aliquando interrogaſſet: (6) *Quis decipiet Achab? egreſſus ſpiritus, Ego*, inquit, *decipiam illum.* Cui Dominus, *In quo?* Tum ille: *Ego ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Et dixit Dominus, Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* Subdit vero Michæas: *Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritum mendacii in ore omnium prophetarum, qui hic ſunt, & Dominus locutus eſt contra te malum.* Deus itaque per cacodæmonem adminiſtrum decipit. Id quod Auguſt. lib. 83. Quæſt. confitetur. (7) Quemadmodum enim judex damnatum percutere, ſua perſona indignum & nefarium judicat, ejus tamen juſſu hoc facit carnifex: ita quem Deus per ſe non falleret, eum fallit Deo jubente cacodæmon. Libet namque ſimilitudine eadem, eiſdemque pene verbis, quibus Auguſtin. utitur, hujus rei argumentum facere.

5. ARGU. Item Judæi Domino præcipiente Ægyptios decepere. (8) *Fecerunt enim filii Iſrael, ſicut præceperat Dominus Moyſi, & petierunt ab Egyptiis vaſa argentea & aurea. Dominus autem dedit gratiam populo ſuo coram Ægyptiis; ut commodarent eis; & ſpoliaverunt Ægyptios.* Deo igitur auctore homo hominem fallit. Nec mirum, ſi hoſtem decipi dignum deci-

(1) *Geneſ.* 22. 5. (2) Hoc Ambr. teſtimonio Grati. 22. quæſt. 2. §. Abraham. mendacii culpa liberat Patriarchas. (3) *Geneſ.* 27. 19. *& ſeq.* (4) *De div. c. gaudemus.* (5) *Eſai.* 38. 1.
(6) 3. *Reg.* 22. 22. *& ſeq.* (7) *Quæſt.* 53. (8) *Exod.* 12.

decipere Deus jubet, quoniam hoc pertinet ad juſtitiam, & veritatem, ut dignis digna diſtribuantur: quemadmodum idem Auguſtinus loco nunc citato argumentatur.

6. ARGU. Atque hæc teſtimonia non perinde urgent; illa difficiliora ſunt, quæ quoniam unius modi ſunt ferme, ſimul commemorabuntur. Primum eſt illud: (1) *Qui immutat cor principum, & decipit eos: & errare eos facit quaſi ebrios.* Secundum illud: (2) *Homo, qui poſuerit immunditias in corde ſuo, & venerit ad Prophetam interrogans per eum me. Ego Dominus reſpondebo ei in multitudine immunditiarum ſuarum: & Propheta cum erraverit, & locutus fuerit verbum, ego Dominus decepi Prophetam illum.* Tertium illud: (3) *Quare errare nos feciſti, Domine, de viis tuis?* Quartum eſt Apoſtoli dicentis: (4) *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* Quintum eſt etiam ejuſdem Apoſtoli: (5) *Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ideo mittet illis Deus operationem erroris.* Quibus teſtimoniis Auguſtin. (6) manifeſte doceri exiſtimat, Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates in malum, nedum mentes in falſum.

7. ARGU. Nec ab his ratio aliena eſt. Cum enim error poena ſit, nihil obſtat, quominus Deus, qui poenirum omnium auctor eſſe a Prophetis dicitur (7), errorem ipſe efficiat in eo præſertim, qui antecedentibus culpis commeruit, ut a juſto judice in errorem induceretur. *Vita & mors*, inquit, (8) *paupertas & honeſtas a Deo ſunt: ſapientia & diſciplina apud Deum: error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt.*

8. ARGU. Confirmat autem illud vel maxime, quod cujuſque motionis Deus eſt cauſa: *in ipſo enim movemur & ſumus.* (9) Errorem itaque, qui hominis errantis motio eſt, Deus efficere in homine poteſt, poteritque proinde decipere.

9. ARGU. Cujus etiam rei argumentum aliud eſt, quod mendacium non eſt ſuapte natura malum. Poteſt ergo Deus cuiquam præcipere, ut mentiatur. Illud vero primum ex eo oſtenditur, quod Joſeph mendacium etiam juramento confirmavit. *Per ſalutem* (inquit) (10) *Pharaonis exploratores eſtis.* Non eſt autem credendum, quod mendacium juramento firmatum vir juſtus diceret, niſi divinam haberet revelationem, per quam a mortali peccato excuſaretur. Deinde illud etiam probatur ex eo, quod Michæas ait: (11) *Utinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer.* Non ergo eſt intrinſecus malum, quod Propheta Deo inſtigante deſiderat. Adde huc, quod Ariſtot. 4. Ethicorum (12) Mendacium in jactantiam & ironiam partitur, quæ eſt diviſio propria mendacii, auctore Divo Thoma 2. 2. quæſt. 110. art. 2. At uſus ejus, quæ diſſimulatio Latine dici poteſt, Græce enim ἰρωνία dicitur, frequens in ſacris Literis eſt, ut ibi: (13) *Ecce Adam quaſi unus ex nobis factus eſt.* Et alio loco. (14) *Jam ſaturati eſtis, jam divites facti eſtis, ſine nobis regnatis.* Et 3. Reg. 22. 15. *Aſcende* (ait Michæas) *& vade proſpere*, &c. Si igitur ironia mendacium eſt, Deus vero per ſacros auctores ironice interdum loquitur, non eſt, ut videtur, cur negemus, Deum poſſe per alios mentiri. His teſtimoniis atque rationibus opinationem ſuam ſuadere poterant Theologi novi, & in ſacris Literis parum exercitati. Nam quibus ipſi argumentis utuntur, ego data opera fileo: ne, qui hunc librum legerint, ſcholaſticis illis auctoribus invidiam conflent, vulgique & imperitorum inſcitiam Academiis præferant, cum ea audierint, quæ nonnunquam diſſeruntur a noſtris. Sed de his hactenus. Jam quæſtionem ipſam explicemus: divinamque veritatem (quod erit facile) ab ejuſmodi adverſariis vindicemus. Deum namque deceptorem credere, nefarium & impium eſſe, quis non facillime intelligat?

CAPUT III.

Oſtendit, Deum nec per ſe, nec per alium fallere unquam poſſe.

EA igitur explicanda quæſtione, quoniam brevis eſſe cupio, illud ſtatim ponendum eſt, divinæ potentiæ deſcriptionem eſſe duplicem. Nam & generalem quandam intelligimus, quæ, quoniam lege nulla etiam naturali conſtringitur, a Theologis abſoluta vocatur; & aliam huic ſubjectam, quæ ſpectat in rerum ordinem præfinitum, ideoque potentiam appellant ordinatam. Atque illa ſuperior definiri ſolet circa eas res, quas eſſe non repugnat, quæve non implicant contradictionem: ſic enim ſoquuntur. Quæ autem potentia ordinaria ſubjecta illi priori quaſi generi eſt, eam definiunt circa ea, quæ eſſe poſſunt ſalva lege, ſtatutiſque divinis. Illud etiam ponere debemus, mentiri nihil aliud eſſe, quam afferere falſum animo fallendi. Sic enim Auguſt. (15) ac Gelaſius (16) definierunt. Ex duobus itaque mendacium conflatur, ſi falſum dicitur, & ſi eo animo dicitur, ut fallantur audientes. Sed & quis proprie dicatur fallere, explicandum eſt ante breviter, quo facilius id, quod docere volumus, intelligi poſſit. Non enim qui verum dicit, is proprie fallax exiſtimandus eſt, licet ille, qui audit, ex prava intelligentia veritatis in maximos incurrat errores (17). Improprie autem res a Deo creatæ dicuntur eſſe fallaces: di-

(1) *Job.* 12. 24. & 25. (2) *Ezech.* 14. 4 & 9. (3) *Eſai.* 63. 17. (4) *Rom.* 1. 28. (5) 2. *Theſſ.* 2. 10. (6) *De gra. & li. ar. c.* 21. (7) *Amos* 3. 6. *Eſaiæ* 45. (8) *Eccle.* 11. 14. 15. & 16. (9) *Actor.* 17. 28. (10) *Geneſ.* 42. 16 (11) *Mich.* 2. 11. (12) *Cap.* 7. (13) *Geneſ.* 3. 22. (14) 1. *Cor.* 4. 8. (15) *Lib.* 1. *de men. cap.* 3. & 4. *lib. Item de men. c.* 12. (16) 12. q. 2. *c. Beatus.* (17) *Matth.* 13.

cuntur item esse *muscipulæ*, sed *pedibus insipientum* (1). Ecquis igitur alium proprie fallit? nempe qui falsum asserendo, causa alii est ut fallatur. Alioqui si ex alieno errore & ignorantia fallacem quempiam definimus, ipsa quoque veritas erit nobis fallacissima.

1. Conclusio. His positis sit prima conclusio. Hæreticum est asserere, quod Deus de potentia ordinaria mentiri possit. *Est enim* Deus *verax*; *omnis autem homo mendax* (2). Et rursum, *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest* (3). Et alio loco tandem, *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur* (4). Atque hæc quidem conclusio adeo est apud omnes certa, ut eam testimoniis etiam apertis confirmasse, supervacaneum fuisse videatur. Quare illa breviter posita, pergamus ad reliqua.

2. Conclusio est. Qui existimat, Deum ex ordinaria potentia per administrum posse vel mentiri, vel fallere, errat ille in fide turpissime. Nam hæreseos notam huic inurere, ad Ecclesiæ auctoritatem pertinebit. Atque hæc quidem conclusio primum ex eo colligitur, quod ejusdem est præcipere malum, & facere malum: quisque enim ejus rei causa est, quæ eo imperante fit. At juxta fidem catholicam Deus auctor peccati esse non potest; ergo ne mendacii quidem, quod juxta potentiam ordinariam peccatum est. Non itaque Deo auctore, vel angelus, vel homo quempiam fallit. Deinde cum Dominus per administros, vel angelos, vel homines nobis loquitur, ipse se loqui testatur: ut multis locis sacrarum literarum constat (5). Ita si Dei administri mentirentur Deum quoque mentiri necesse esset. Quod quam absurdum sit, quis non videt?

Præterea, sic opinantibus non constaret, an Deus nos per Apostolos & Prophetas fefellerit. Et cum in sacris literis Deus ipse per se quidem raro fuerit locutus, per angelos autem, & per homines frequentissime: si his administris falli a Deo possumus, certe sacrarum literarum firmitas corruet. Atque hæc quidem ratio tam magnum apud me momentum habet, ut non dubitem, ab Ecclesia Catholica errorem hunc hæreseos nota damnatum iri, si in consultationem referatur; quippe qui aut prorsus evertit noitræ fidei fundamenta, aut certe non patitur firma consistere. Porro sacris auctoribus fidem habere non tenebimur, si semel eam opinionem induerimus, quod Deus per alios decipere possit. Nec ulla Dei pollicitatio firma erit, nisi quam Deus per se ipse præstiterit. Id quod aperte cum Apostolo pugnat. Nam cum in Epistola ad Hebræos in eam promissionem incidisset, quæ Abraham per angeli haud dubie ministerium facta est, *volens* (inquit (6) *Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam*. Non esset autem tuta & firma, si huic opinationi credimus. Efficitur itaque, Deum nullo modo posse fallere. Nec mihi dicas, scriptores sacros justos sanctosque fuisse; *Spiritu enim Sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines* (7); & rursum, *Sicut locutus est per os sanctorum*, &c. (8) per hujusmodi autem viros Deum nec velle fallere, nec vero posse, sed improborum ministerium posse. Primum enim si spiritu Dei inspiratus loquitur etiam impius (9), Deo verba illa tribuuntur, atque adeo Dei auctoritatem habent. Deinde si Dei vel consilio vel præcepto mentitur impius (10), certe eodem consilio præceptove mentiri poterit pius. Non igitur Deus potest per alium fallere, id quod secunda conclusione dictum est.

3. Conclusio. Deus etiam ex absoluta potentia nec per se, nec per alium mentiri potest. *Cum sit* inquit August. (11) *omnipotens, mori non potest, falli non potest, mentiri non potest*. Et rursum idem, *Dum de omnipotentia Dei*, ait (12), *tam multa diximus, si volunt invenire quod omnipotens non potest, habent prorsus: Ego dicam, mentiri non potest*. Dominus autem id mihi manifeste videtur confirmare, cum ait (13): *Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt*. Vel concidat ergo omne cælum, omnisque natura, divina tamen veritas consistat necesse est. Præterea & illud Apostoli testimonium, quod ante citatum est, idipsum ostendit. *Est*, inquit, *Deus verax, omnis autem homo mendax*. Quo loco Paulus non significat quidem omnes homines mentiri, sed eo esse ingenio, ut mentiri possint. De natura quippe agit, non de more. Nam reperire licet viros aliquando, qui vel rationem ducem sequentes, vel Evangelii gratia legeque adjuti ac moniti a mendacio abhorrent, veritatem amplectuntur. Sed quoniam humanitatis ea est imbecillitas, ut veritatem, quam tenet, destituere interdum possit, idcirco scriptura omnem hominem dixit esse mendacem. Ex quo intelligitur, in eo sensu Deum appellari veracem, quod cum divina natura mendacium pugnet. Id, quod non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria Theologorum ratione concluditur. Nam quæ contrarietas est mali & boni, eadem est veri & falsi; sed primæ bonitati repugnat facere malum: ergo & primæ veritati dicere falsum. Hinc enim illa sunt (14). *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*. Et (15), *Fidelis Deus, & absque ulla iniquitate*. Tam alienus itaque Deus est a falsitate, quam ab iniquitate: & sicut nec per

(1) *Sap.* 14. 11. (2) *Rom.* 3. 4. (3) 2. *Tim.* 2. 13. (4) *Num.* 23. 19.
(5) *Exod.* 3. *Est.* 1. *Hier.* 1. 2. 3. 4. 5. *Luc.* 1. *ad Hebr.* 1. *Vide Hilar. in Psal.* 118. *in illum vers. Declaratio sermonum tuorum illuminat, &c.* (6) *Hebr.* 6. 17. & 18. (7) 2. *Pet.* 1. 21.
(8) *Luc.* 1. 70. (9) *Joan.* 11. 51. (10) Num. 23. (11) *Lib.* 1. *de Sym. cap.* 1.
(12) *Lib.* 20. *de Civit. Dei, c.* 25. (13) *Luc.* 21. 33. (14) *Psal.* 144. 13. (15) *Deut.* 32. 4.

per ſe, nec per alium iniquitatem facere, ita nec fallere quempiam poteſt. Quod ſi quiſpiam Deo auctore falleretur, jam a fonte veritatis mendacium emanaret. At non ſolum Evangeliſta teſtante (1), ſed natura etiam duce cognovimus, omne mendacium non eſſe ex veritate. At revera (ut eo, unde egreſſa eſt, referat ſe oratio) utrumque, & malum facere, & falſum dicere, cum natura ſtabili immobilique pugnat. Inde enim cum Scriptura dixiſſet (2), *Non eſt Deus, ut homo, ut mentiatur*, e veſtigio ſubdidit, *Nec ut filius hominis, ut mutetur*. Mendacium quippe mobilis naturæ nota eſt. Adde huc, quod ſi per alium Deus decipere homines poteſt, & per ſe quoque idem poterit efficere. Cætera ſiquidem mala, quæ pœnam habent a culpa disjunctam, Deus dare & per miniſtros, & ſine miniſtris per ſe ipſe poteſt. Atque ut ſemel finiam, ſi Deus mentiri poſſet, merito etiam nos formidare poterimus, an fuerit aliquando mentitus. At nullus eſt, inquies, formidandi locus, cum ex potentia ordinaria conſtet, Deum non poſſe mentiri. Belle id quidem: ſed, cum hoc niſi per revelationem conſtare nequeat, qui ſcire poſſumus, an illa ipſa revelatione Deus potentia ſua abſoluta fuerit abuſus? Ut enim apud Auguſtinum (3) eſt, quomodo credendum eſt ei, qui putet quandoque eſſe mentiendum? Nam & forte tunc mentitur, cum præcipit, ut ei credamus. Perit ergo, ni ita ſit, ſacrarum literarum certitudo. Præterquamquod apud Philoſophos tam evidens eſt, Deum non mentiri, quam eſſe tum optimum, tum ſapientiſſimum, ac proinde nec fallere, nec falli poſſe: nihil autem intereſſe, an per ſe ipſe id efficiat, an per adminiſtros ſuos. Etenim nec puriſſima veritas eſt, cui quodammodo eſt vel falſitas, vel fallacia permixta; nec ſumma intelligitur, qua majorem aliam cogitamus. Veracior autem is eſſet, qui nec per ſe nec per alium, quam qui per alium, fallere poſſet. Ita divina veritate firmiter poſita, ac rationum, ac teſtimoniorum certitudine corroborata, non aliud ſupereſt, niſi ut adverſariorum argumenta diluamus.

CAPUT IV.

Ubi argumenta cap. ſecundi diluuntur.

RESPON. AD 1. AD primum igitur argumentum non eſt Theologorum una & ſimplex reſponſio. Sunt enim (4), qui pie graviterque contendant, Abraham non eſſe mentitum. Non enim, ut ajunt, contra id, quod mente gerebat, locutus eſt: quin filium credidit protinus ſuſcitandum: quemadmodum Apoſtolus videtur in hæc verba tradere (5): *Fide obtulit Abraham Iſaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, in quo ſuſceperat repromiſſiones: arbitrans quia & a mortuis ſuſcitare potens eſt Deus*. Sunt alii contra (6), quibus ego vehementer aſſentior, qui admittunt quidem Abraham ea ratione fuiſſe mentitum, quod contra mentem diſſimulandi cauſa locutus eſt; prophetaſſe autem, quia dixit verum, quod tunc ſcilicet ignorabat. Id namque Ambroſii verba præ ſe ferunt. De primo igitur argumento ſatis dictum eſt. Deinceps, ut erat propoſitum, & de reliquis dicamus.

RESPOND. AD 2. Ad ſecundum Theologi quidem non ignobiles reſpondent (7), utique Jacob mentitum fuiſſe, ſed matre conſulente, non Deo revelante. At nos, quibus in animo eſt Sanctorum ſenſa pro noſtra quidem virili tueri, multo aliter reſpondere debemus. Auguſt. ſiquidem in quæſtionibus ſuper Geneſim, Jacob a mendacio excuſat; adducitque in hoc, quod de illo Scriptura dixit, virum ſimplicem fuiſſe, hoc eſt, non fictum & ſine dolo, ut 70. Interpretes converterunt. Sine dolo igitur erat, qui dolum feciſſe videtur. Quapropter in eo loco, ut ait, ſpirituale myſterium cogimur intelligere. Et 16. lib. de civitat. Dei, (8) *Quis eſt* (inquit) *dolus ſimplicis, quæ fictio non mentientis, niſi profundum myſterium veritatis?* Chryſoſt. etiam hom. 6. in epiſt. ad Coloſs. & hom. 53. in Gen. ſicut Abraham & Phinees ab homicidio, ita & Jacob (quoniam Deum illi cooperatum eſſe credit) a mendacio excuſat. Excuſant etiam Ambr. l. 2. de Jacob & vita beata, cap. 2. & 3. Innocent. de divort. cap. gaudemus, Magiſt. ſent. 3. d. 38. Gratian. 22. quæſt. 2. cap. quæritur, Alexand. Alen. 2. part. quæſt. 139. mem. 6. D. Thom. 2. 2. quæſt. 110. art. 3. ad 3. Nec vero audiendi ſunt (9), qui putarunt Jacob per revelationem quidem excuſari, non ne mentitus ſit, ſed ne peccarit mentiendo. Quod mendacium, ut ajunt, recte nonnunquam dici poteſt ex familiari conſilio Spiritus Sancti. Quos ego auctores non modo redarguerem, verum etiam quam plurimis argumentis graviter erraſſe monſtrarem, niſi D. Auguſt. in eadem cauſa adverſum Priſcillianiſtas accurate elaboraſſet, atque ita multa diſſeruiſſet (10), ut, ſi labor idem rurſum a nobis ſuſciperetur, nihil aliud quam actum ageremus, quod vetamur veteri proverbio. Hos itaque cum ſua iſta Theologia relinquamus, cum doctores ſancti non modo negent peccaſſe Jacob, ſed aſtruant etiam & verum dixiſſe, & verbis illis prophetaſſe. Qua in re illud equidem animadverto, Majores noſtros, quod perſpicuum & exploratum erat, id latere non potuiſſe, (11) nempe verba illa Jacob in ſenſu proprio eſſe mendacium; nec eſſe tamen abſurdum, ſi homo quamlibet juſtus ſemel aut iterum mentiatur.

Quamobrem cum conſtanter aſſeruerint Jacob non fuiſſe mentitum, exiſtimandi ſunt peculiares, eaſdemque graves cauſas habuiſſe, quibus in hanc

(1) 1. *Joan.* 2. (2) *Num.* 23. 19. (3) *Lib. cont. Mend. cap.* 4. & 18. *Et de Mend. cap.* 8.
(4) *Gabr.* 3. *d.* 38. *ſequut. eſt Auguſt. ſerm.* 1. *de immol. Iſaac. Eſt hic in n.* 71. *Id. in ſerm.* 72. *ad Heb.* 11.
(5) *Heb.* 11. 17. (6) *Adrianus quodlib.* 2. *ad primum princ.* (7) *Scot.* 3. *d.* 38. *Cajet. in Gen.* 9. 71.
(8) *Cap.* 37. (9) *Gab.* 3. *d.* 38. *qu. un. ad* 2. *Pet. Alia.* 1. *ſen. q.* 12. *Nec Lyr. ab hac ſen. abhorrere videtur.*
(10) *In lib. de men. in l. con. men.* (11) *Augu. cont. men. c.* 10.

in hanc sententiam inducerentur. Porro quemadmodum per legitimas allegoriæ rationes justus figura justorum, iniquus iniquorum est, ita & falsum absurde in typum veritatis assumitur. Scio quæ contra hoc dici possunt. Legi enim D. Gregorii Commentaria, in quibus huic regulæ non alligat expositionem suam: legi & Hieron. qui Abac. 1. cum spiritum malum per tropologiam convertisset in bonum, *Tropologia*, inquit, *libera est, & his tantum legibus circumscripta, ut pietatem sequatur intelligentiæ.* Sed hæc longior pugna est: nec hujus temporis patitur angustias. Equidem abuti hac libertate nollem, sed mysticos sensus quibusdam potius terminis lineisque præscribere. Nec enim consentaneum est, nisi a rebus vicinis, & similibus, ut metaphoram, ita & figuram imaginemque rerum trahi; quippe cum rem, quæ alterius figura est, ejus similitudinem gerere necesse sit. Nec Salomon in peccatis Christi typus erat, sed in pace: nec Jephte in impietate adversus filiam typus erat Dei, sed in zelo. At D. Thomas 2. secund. quæst. 88. articul. 2. ad 2. repugnat: videtur profecto. Verum jam dixi, hic me non agere de liberis allegoriis, sed de his, quæ certa via & ratione premuntur. Quo sensu nec Hieronymus, nec Thomas locuti sunt. Quæ enim conventio lucis ad tenebras? quid Christo cum Belial, ut per mysticum sensum, lucem quidem tenebrarum, Christum vero Belial figuram faciamus? Sed de his plura alio loco opportunius. Nunc, ut ad propositum revertamur, nobis ad certam regulam divinæ scripturæ tractandæ sunt; nec iniquum in eo, quo iniquus est, nec mendacem in eo, quo mendax, aut justi aut veracis typum faciemus. Quia ergo constat, Jacob tum etiam, cum præriputit fratri benedictionem, gentium fidem præmotasse, consequens sit, ex peculiari Dei procuratione ea omnia & dicta & facta futuræ veritatis imaginem habuisse, ac proinde non fuisse mendacia. Quid ergo? verumne illud est, Ego sum primogenitus tuus Esau? Nempe verum est. Est enim & primogenitus secundum carnem, & primogenitus secundum jus. Nam & Apostolus duo filiorum genera exprimit, inquiens (1): *Non omnes, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; nec qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine.* Et statim: *Non solum autem illæ, sed & Rebecca ex uno concubitu, &c.* Et *quia major serviet minori*, &c. Paulus itaque semen Abrahæ vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem, cui major erat serviturus. Ut igitur sine mendacio gentium hic populus in fidem jam & hæreditatem Judæorum sufficetus dicere poterat, Ego sum semen Abrahæ: ita & Jacob, quoniam jus habebat ad primogenituram, in quam Deo auctore fuerat substitutus, vere utique dixit, Ego sum primogenitus tuus Esau.

Quid? cum Joannes Baptista Elias a Domino vocatus sit, (2) non natura quidem, sed præcursoris officio; num non & ad eundem quoque modum Jacob, qui hæreditario jure fratri successit, se esse Esau sine falsitate potuit asserere? Sed ais; Unde jus hoc Jacob intellexit ad se pertinere? Certe vel Deo revelante, vel matre instruente, quam Dei familiare consilium habuisse, Gen. 25. cap. traditur. Atque in secundi argumenti confutationem satis multa diximus.

RESPON. AD 3. Tertium autem, quod ex Esaiæ testimonio nobis opponitur, D. Thom. 2. 2. q. 171. art. 6. ad 2. confutat. Quæ quidem confutatio, quoniam prolixa est, nos vero brevitati studemus, non est hic adscribenda. Nam & aliter responderi brevius potest, ejusmodi prophetias comminatorias esse; sic enim scholastici vocant. Id quoniam Prophetæ intelligebant (nam intelligentia opus est in prophetia) minime fallebantur. Quin potius fide quidem bona suo ministerio functi, existimabant tamen comminationes mutatis posse moribus commutari. Ob eam enim causam Jonas nolebat Ninive subversionem prænunciare, quod divinam putabat misericordiam Ninivitis pœnitentibus esse flectendam. Quocirca in simplicibus ejusmodi denunciationibus natura rerum, ususque communis eo nos ducit, ut conditionem tacitam subaudiamus. Cujus rei insigne exemplum legitur Gen. cap. 20. ubi Abimelech regem corripiens Dominus his verbis utitur: *En morieris propter mulierem quam tulisti.* Postquam autem ille se excusavit, in hunc modum Dominus locutus est: *Nunc redde viro suo uxorem, & orabit pro te, & vives. Si autem noluerit reddere, scito, quod morte morieris.* Vides ut primo edicto vehementius animum ejus concutiat, quo fatisfactioni reddat intentum: secundo autem voluntatem liquido suam explicet, qua pœnam denunciando nihil aliud significat, quam eos se monere, quibus vult parcere: nisi quod syllabatim non exprimit, quod intelligere tamen promptum est. Ad tertium itaque argutum sic respondum esto.

RESPON. AD 4. Ad quartum autem facile respondetur, verbum imperandi non semper aut præceptum, aut consilium secum, sed aliquando etiam permissionem ferre, ut apud Joannem; (3) *Quod facis, fac citius*: & alio loco Dominus ad Balaam; (4) *Si vocare*, inquit, *te venerint homines isti, surge, & vade cum eis.* Cui tamen postea Angelus dixit. *Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est vita tua.* D. Th. de Malo quæst. 3. art. 1. ad 17. *Sic igitur dictum est*, egredere & fac: *sitque omnino, Deum dedisse Spiritum mendacii in ore omnium Prophetarum, concedendo scil. non jubendo.* In quem sensum illud etiam intelligitur, (5) *Et ne nos inducas in tentationem*: & illud forsitan, (6) *Tu rex*

(1) *Ad Rom. 9. 6. 7. & seq.* (2) *Matth. 11. 14.* (3) *Joan. 13. 27.* (4) *Num. 22. 20.*
(5) *Matth. 5. 13.* (6) *Dan. 2. 37.*

rek regum es, & Deus tali regnum, & imperium dedit tibi, &c. & illud: (1) *Non haberes poteſtatem in me ullam, niſi tibi datum eſſet deſuper*: atque illud demum; Quod pater dicitur filium in manus impiorum tradidiſſe. Quia vero permiſſionem ipſam Divinam (redeundum eſt enim ad propoſitum) qua homo vel in errorem, vel in culpam inducitur, non miniſtri boni, ſed mali exequuntur; ideo Auguſtinus aſſeruit, per adminiſtros malos Deum aliquando decipere. Ac quarto argumento refutando hæc dicta ſint modo; nam poſterius illud apertiore fortaſſe via & ratione refutabimus.

RESPON. AD 5. Argumentationi quoque, quæ quinto loco poſita eſt, ita reſpondeo: Deum non juſſiſſe quidem filiis Iſrael, ut circumvenirent Ægyptios, ſed ut vaſa argentea, & aurea peterent commodato. Præcepit vero poſtea, ne accepta vaſa redderentur. Id quod facere legitime potuit, tum propter alia, tum his præcipue de cauſis: Una, quod Ægyptii operarum mercedem Judæis non reddiderant. Preſſerant ſiquidem eos operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, ut Exodi 1. cap. legitur. Itaque vel in pace mercedem ab invitis rapere potuerunt, quando res alioqui debitas nulla alia erat via repetendi. Altera autem erat cauſa, quoniam in bello juſto res hoſtium victoriæ jure auferre poterant. Quemadmodum & Epiphanius in libro Ancoratus explicuit, & docuit ante Clemens Alexandrinus lib. 1. ſtromat. Certe utramque cauſam e Sapientiæ cap. 10. colligere licet. Priorem ibi, *Et reddidit juſtis mercedem laborum ſuorum*; poſteriorem autem ibi, *Ideo juſti tulerunt ſpolia impiorum*. Magiſter vero ſent. in 3. diſt. 37. Judæos affirmat viros optimos nullo modo peccaſſe: infirmis autem, qui cupiditate quadam Ægyptios fefellere, magis eſſe illud ut facerent permiſſum, quam juſſum. Quod enim Auguſtinus dicit, Iſraelitas juſſos eſſe hoſtem decipere, id ipſe eodem porſus loco, ac quæſtione correxit, inquiens: *Factum eſt, ut juberet Deus, vel potius pro illorum cupiditate permitteret*. Pertinet vero ad juſtitiam, & veritatem, ut is qui meretur decipi, decipiatur a Deo quidem concedente, ab homine autem, vel angelo malo efficiente. Quos juſtitiæ ſuæ adminiſtros licet Deus ſevere ſane ad vindicandum proferat, non continuo tamen pravi eorum operis cauſa eſt. Non enim mox, ſi quis ab uſurario pecunias petit, hominiſque perverſi culpa utitur, idem ipſe uſurarum eſt auctor. Nec vero difficile videbitur eadem opera ad Deum, Satanamque referri, ſi in uno eodemque motu actionem, & paſſionem res plane diverſas inſpiciamus. Hæ namque res duæ faciunt, ut in talibus longe alia ſit ratio divinæ, diabolicæque actionis. In calamitate porro ſua Job non ſolum dæmonis, ſed Dei etiam opus recognoſcit, quem ea dicit ſibi abſtuliſſe, quæ inſtigante, impellenteque Satana per Chaldæos fuerant erepta. Etenim; quia paſſio bona juſta erat, conſilium quoque Dei optimum, finiſque ſanctiſſimus, in promptu viro Dei fuit, ibi inculpatam Dei operationem agnoſcere, ubi hominum, Satanæque nequitia cum prava ſua operatione ſe prodidit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum a me eſſe paulo obſcurius: ſed experiar, & dicam, ſi potero, planius. In opere illo malo & culpa erat, & pœna, actioque prava rectæ junctæ paſſioni. Deus igitur illic non erat otioſus: ſed ejus erat omnino auctor, quod in illo opere erat bonum; ab eo autem erat alienus, quod in illo erat malum. Ita Deus viro ſancto camelos abſtulit quidem, at non juſte ſolum, ſed benigne: Abſtulit & Sathan, at crudeliter, nedum impie: Chaldæi quoque abſtulerunt: at tum avare, tum etiam inique. Nihil ergo eſt abſurdi, ſi opus idem, quatenus pœna eſt, ad Deum, quatenus eſt culpa, ad Satanam auctorem referamus: ut Satan & in culpa agat, & in pœna; Deus in pœna agat quidem, at in culpa non agat, ſed permittat.

RESPON. AD 6. Atque hac eadem reſponſione ſextum quoque argumentum refellitur. Non enim decipit Deus deceptionem ipſam faciendo, ſed permittendo ut fiat. Qua etiam ratione corda & excæcare dicitur, & indurare: ut Gregorius 13. moral. lib. cap. 16. & Tho. 3. adverſus Gentes cap. 162. docuere. Et Clemens Alexandrinus, lib. Strom. 1. explicans illud Matthæi 13. *Ideo in parabolis loquor eis*, &c. *Non Dominus præbet ignorationem*, inquit (*hoc enim ſentire eſt nefarium*) *ſed ipſam, quæ inerat, prophetice arguit*. Sic etiam homines tradit Deus in reprobum ſenſum, & in paſſiones ignominiæ. *Dimiſit eos*, ait, *ſecundum deſideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus ſuis*. Atque hoc item ſenſu reliqua teſtimonia interpretanda ſunt. Nam Auguſtini verba ipſe idem Auguſtinus in libro de prædeſtinatione, & gratia, cap. 4. docuit, quomodo accipere debeamus. *Non operatur*, inquit, *Deus in homine ipſam duritiam cordis, ſed indurare eum dicitur, quem mollire noluerit: ſic etiam excæcare, quem illuminare noluerit; & repellere eum, quem noluerit vocare*. Hactenus ille. Et in libro de articulis ſibi falſo per Pelagianos impoſitis, art. 10. eorum opinionem deteſtatur, qui Deum pravæ cujuſquam aut voluntatis, aut actionis credunt auctorem, ſive excitantem, ſive ſuadentem, ſive impellentem peccantium cupiditates. *Deus* quippe *neminem tentat*. (2) Et rurſum. (3) *Non dicas, ille me implanavit*. Et iterum (4) *Perditio tua, Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum*. Et alio loco. (5) *Diligis omnia quæ ſunt: & nihil odiſti eorum quæ feciſti*. At odio habet Deus cæcitatem cordis, errorem, obſtinationem: cum

(1) *Joan.* 19. 11. (2) *Jac.* 1. 13. (3) *Eccl.* 15. 12. (4) *Oſea* 13. 9. (5) *Sap.* 11. 25.

cum *odio ſint Deo impius, & impietas ejus.* (1) Deus igitur nihil ejuſmodi in homine proprie facit, ſed tantum judicio permittit. Nam obſtinatio, error animi, ac cæcitas, peccata ſunt; quæ ſcilicet in hominibus, ſi proprietatem verbi ſequi volumus, Deus nullo modo operatur. Niſi Melancthonis ſtultitia placet, (2) qui æque proprium Dei opus, Judæ proditionem, ac vocationem Pauli eſſe ait. Verum hic error non ſolum ſcripturæ teſtimoniis, ſed naturæ quoque rationibus manifeſte refellitur. Primum enim illa Auguſtini (3) ratio expedita eſt: nullo ſapiente auctore aliquem deteriorem fieri. Tanta enim culpa eſt, quæ in ſapientem quemvis hominem cadere nequeat. Multo igitur minus Deo auctore fiet homo deterior, cum ſit Deus quovis homine ſapiente præſtantior. Illa item ejuſdem Auguſtini (4) cauſa non eſt levis, quod, quæ me auctore fiunt, ea me volente, & aut ſuadente, aut conſulente, aut imperante fieri neceſſe eſt: nullum autem Dei juſtum, rectumque de culpis judicium futurum eſſet, ſi homines Dei voluntate, ſuaſu, conſilio, præceptoque peccarent. Plato inſuper in ſecundo de Republica libro, modis omnibus pugnandum eſſe ait, ne Deus, qui bonus eſt, dicatur eſſe malorum cauſa: alioqui ſecum Deum pugnaturum, qui ſuis legibus contraria fieri mandaverit. Ita eos civitate extrudi jubet, qui verba illa neſaria dixerint, nobis utique pernicioſa, ut inquit, ſibique ipſis male conſona. Sed alterius, & loci, & temporis eſt, hanc ſive amentiam, ſive inſaniam refutare. Nunc reliqua proſequamur. Nam & eis refellendis hujus ſexti argumenti teſtimonia apertius explicabuntur.

Respon. ad 7. Cum itaque ſeptimo loco objicitur, Deum eſſe omnium pœnarum cauſam, nos certe id negamus: ſed earum vere ac proprie cauſa eſt, quæ ſolum pœnæ ſunt, non culpæ. Eſt autem interdum, ut ad Romanos, & Theſſalonicenſes tradit Apoſtolus (5), una culpa alterius pœna. Quo caſu in pœnam incurrit impius Deo deferente, non efficiente. At vero Cajetanus in illud, (6) *Ecce ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua. Eſt ſermo*, inquit, *non de malo culpæ, ſed de malo pœnæ. Deus enim non eſt auctor peccati, ut ſic, ſed quatenus pœna eſt peccantis, vel alterius.* Hactenus ille. Et in illud (7), *Dominus præcepit ei, ut malediceret David: Agnoſcit*, ait, *maledictionem illam, quatenus pœnalem, ſibi precedere a Deo. Efficit ſiquidem Deus per Semei maledictionem illam, non quatenus erat peccatum, ſed quatenus erat pœna ipſius Davidis. Quemadmodum ſuperius etiam per os Nathan dixerat:* Suſcitabo malum de domo tua; *non quatenus erat malum culpæ, ſed pœnæ.* Hactenus etiam ille. Ac poſterior hæc ſententia quidem faciliore ratione defendi poteſt, ſi ea diſtinctio repetatur, quæ quinto argumento diluendo poſita eſt, in opere uno, eodemque & actionem conſiderari & paſſionem. Cum autem res temporariæ, ſalus quoque, & vita auferuntur, paſſio non modo ex parte Dei juſta eſt, verum etiam ex parte patientis eſt bona. Non utilem patienti dico (nam hoc quis dubitet?) ſed honeſtam ac meritoriam, ſi æquo animo, patienterque feratur. Quia vero quo paſſio eſt, eo pœna eſt, rite, ni fallor, dici poteſt Deus auctor eſſe operis mali, non qua eſt malum culpæ, ſed qua eſt malum pœnæ. Cum enim Ariſtoteli (8) actio, & paſſio iidem motus ſint, illud perinde eſt, ac ſi Deum auctorem dicamus eſſe non malæ actionis, ſed bonæ paſſionis. Cæterum quando unum peccatum alterius eſt pœna, res non ita facile expediri poteſt. Tunc enim nec actio, nec paſſio honeſta eſt: ſed is, qui plectitur, & agendo, & patiendo peccat: ut, cum gentes, verbi cauſa, contumeliis affecerunt corpora ſua in ſemetipſis, & relicto naturali uſu, turpitudinem naturæ inimicam operati ſunt, mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes, nihil omnino illic diſtinguere poſſumus, cujus Deum cauſam aſſeramus. Sive enim agentes, ſive patientes, & quia agebant, & quia patiebantur, utrinque omnino peccabant. Quamobrem Deus nec actionum ejuſmodi auctor erat ullo modo, nec paſſionum. Illud igitur, quod priore loco Cajetanus ait, dilutius videtur eſſe, quam ut conſiſtere in vera Theologia poſſit, quæ an argutias adeo formales recipiat, ignoro. Si enim Deus auctor peccati eſt, quatenus eſt pœna peccantis, omnium pœnarum abſolute cauſa erit, tum etiam, cum peccantis culpa poſterior culpæ prioris pœna eſt. Ita erit cauſa indurationis, cæcitatis, erroris, earumque paſſionum, quas ne nominare quidem per verecundiam licet. Et cum cauſa moralis, de qua in præſenti ſermo eſt, non agat niſi per voluntatem movens: Deo certe volente, atque adeo vel jubente, vel ſuadente, vel inſtigante, ea peccata provenient, quæ in priorum pœnam accidunt. Quæ nimirum omnia & per ſe ſunt falſa perſpicue; & inter ſe vehementer repugnantia. Intelligo autem D. Auguſt. lib. cont. Julian. 5. longa oratione contendere, non permiſſionis tantum, aut patientiæ divinæ eſſe peccata, ſed etiam potentiæ: quum priora videlicet per poſteriora puniuntur. Adducit vero in hoc non ea modo teſtimonia, quæ nos in argumentis attulimus; verum illa etiam (9): *Miſcuit Dominus ſpiritum vertiginis in medio ejus; & errare fecerunt Ægyptum, ſicut errat ebrius.* Et (10) *Domini ſententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, & non mererentur ullam clementiam, ſicut præceperat Dominus Moyſi.* Et (11) *Non acquievit Rex populo, quoniam averſatus*,

(1) *Sap.* 14. 9. (2) *In Annotat. ep. ad Rom.* (3) *Lib.* 83. *qq. q.* 3. (4) *In lib. de arbitrio pro Pelag. impoſ.* (5) *Rom.* 1. 2. *Theſſ.* 2. (6) 2. *Reg.* 12. 11. (7) 2. *Reg.* 16. 11. (8) 3. *Phyſic. text.* 18. (9) *Eſa.* 19. 14. (10) *Joſ.* 11. 20. (11) 3. *Reg.* 12. 11.

fatus fuerat eum Dominus, ut ſuſcitaret verbum ſuum, &c. loco autem ejus, quod noſtra translatio habet, *quoniam averſatus fuerat eum Dominus*, LXX. tranſtulerunt, ὅτι παρὰ Κυρίου τὴν ἡ μετασροφὴ. Quæ verba Auguſtinus ita reddidit, *quoniam a Domino erat converſio*. Ac recte ille quidem; nam μετασροφὴ, proprie *converto* eſt. Huic vero illud etiam ſimile eſt, *Convertit cor eorum, ut odirent populum ejus, & dolum facerent in ſervos ejus*. Addit denique Auguſtinus & illud, quo uno cauſam videtur obtinere; *In hoc ipſum exciſavi te, ut oſtendam in te virtutem meam*; ac protinus: *Quem vult, indurat*. Volens ergo inducrat Deus. Et poſterius: *Quod ſi Deus volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam*, &c. Potentiæ igitur divinæ ſunt ejuſmodi peccata: quare Deus in his egit etiam, nedum permittit. Confirmat autem hoc vel maxime, quod, cum David increparet Abiſai, qui caput Semei cuperet amputare, *Dimitte*, inquit (1), *eum; Dominus enim præcepit ei, ut malediceret David*: & paulo poſt, *Dimitte eum*, ait, *ut maledicat juxta præceptum Domini*. In eam quæſtionem, quam velis equiſque, ut dicitur, fugere conabar, volens nolens incurri. Ita enim conjuncta eſt huic, quæ præſenti loco verſatur, ut illam ab hac non potuerim ſeparare, quamvis in ea re diu multumque elaboraverim. Cum enim conſidero, quid ferat inſtituti operis ratio, occurrentes, conſequenteſque etiam controverſias pro mea certe virili declino; magis adeo eas, quas dignas eſſe video, ut & tractentur fuſius, & explicentur accuratius. Hinc quippe volumen mihi grande diſplicet; inde autem moleſte fero, res quam graviſſimas minus accurata diligentia expendi, quam earum amplitudo requirat. Id quod in ea, quæ eſt nunc in manibus, accidat neceſſe eſt. Nam etſi multa dicentur, multa tamen prætereunda ſunt, quæ huic argumento plene abſolvendo erant valde neceſſaria. Atque veteres Patres, ne feneſtram impiis aperirent, duritiem, cæcitatem, erroreſque ſuos, & peccata in Deum referendi, in id genus locutionibus, quæ actionem Dei ſonare videntur, ſolam permiſſionem agnoſcunt (2). Quam ſobrietatem ut exoſculor, ita minime periculoſam judico, ſi permiſſioni nonnihil addamus, quod nec actio proprie Dei ſit, nec ſola permiſſio. Ita enim, ut reor, ſcripturæ ſacræ intelligentiam germanam, ſolidam, expreſſamque tenebimus. Principio autem illud intelligendum eſt, vim ſcripturæ & energiam in illiuſmodi locis non ſatis per negationem explicari. Etenim, ſi eum Deus excæcat, quem non illuminat; eumque indurat, quem non emollit: omnes profecto, quicumque in peccato ſunt mortui, excæcati a Deo ſunt & indurati. Quod nec ſcriptura, nec ratio recipit. Quoſdam ſiquidem peculiariter excæcatos a Deo & induratos legimus: in quibus iram, juſtitiam, ac potentiam ſuam inſigni ſingularique vindicta Dominus oſtenderit. Deinde id quoque certum nobis expeditumque ſit, Deum nec proprie excæcare, nec indurare, nec decipere, nec hominum corda in odium convertere, nec ea demum facere, quæ in literæ ſuperficie facere aſſeritur. Illa enim, quemadmodum ante conſtituimus, a natura Dei abhorrent omnia. Itaque Deo improprie & figurate tribuuntur; triplici, ut ego ſentio, ratione. Primum enim, cum, ſublato ejus lumine, nihil aliud, quam caligo, & cæcitas ſuperſit; cum, ablato ſuavitatis ejus ſpiritu, corda noſtra in lapides obdureſcant; cum, ceſſante ejus directione, in obliquitatem contorqueantur, excæcare eos, indurare, errare facere dicitur, quibus facultatem videndi, liqueſcendi, ad veritatem rectam ingrediendi adimit. Nam & qui lucem hanc oculis noſtris auferrent, & qui columnam, qua firmatur, & conſiſtit ædificium, tollerent; ii vere ac jure & obtenebrare oculos, & diruere ædificium dicerentur. Cum autem dicimus, Deum facultatem videndi auferre, cæteraque ſimilia, id non ita accipiendum eſt, quaſi homo arbitrii facultate privatus nec videre, nec molleſcere, nec recta ingredi ipſe poſſit; ſed ita demum intelligere oportet, ut, quia ſine lumine videre homo non valet, nec ſine ſpiritus ſuavi oleo emolliri, nec ſine Dei directione recta ingredi, idcirco qui illa juſto hominibus judicio adimit, hic facultatem quoque ea exequendi quodammodo dicatur adimere. Altera eſt ratio, quæ propius ad verborum proprietatem videtur accedere, quod ad exequenda judicia ſua Satana adminiſtro utitur, ob idque ea dicatur efficere, quæ miniſter illius auctoritate roboratus efficit; quemadmodum quæ judicis adminiſter, dum juſtam ejus ſententiam exequitur, facit, ea ſuo modo a judice quoque fieri ſane intelligimus. Tertiam rationem Hieronymus ad Hedibiam (3) reddidit. Sicut enim unus eſt ſolis calor, & ſecundum eſſentias ſubjacentes alia liquefacit, alia indurat; alia ſolvit, alia aſtringit; liquatur enim cera, & induratur lutum; & tamen caloris non eſt diverſa natura: ſic Deus eodem omnino lumine male affectum excæcare dicitur, bene inſtitutum illuminare; eodemque prorſus beneficio indurare illum, hunc mollire. Videlicet miraculis eiſdem editis emollitus Iſrael eſt, obduruit Pharao; eadem doctrinæ luce Apoſtoli viderunt, Phariſæi cæci facti ſunt. Quoniam divina lux, tametſi per ſe quidem ad videndum editur, ſed per occaſionem tamen in eo cæcitatem efficit, qui prave affectos habet oculos; in eo duritiem, qui pravo affectus eſt animo. Atque huic illud ſimile eſt, quod hi ſeducere decipereque dicuntur, qui oratione dubia, vel obſcura tenebras alicui offundunt. Hac enim ratione Dominus, in parabolis turbas alloquutus, eas excæ-

(1) 2. *Reg.* 16. 11. (2) *Vid. Damaſc. l. cap.* 1. *ubi ait*, *morem eſſe divinæ ſcripturæ*, *permiſſionem Dei*, *ſtudium ejus vocare*. (3) *Qu.* 10.

excæcasse dicitur. Ac Hieremias, *Seduxisti* (ait (1) *me Domine, & seductus sum*. Quia enim in principio illud audierat (2), *Prophetam in gentibus dedi te*; & iterum, *Ecce constituti te super gentes & regna*: arbitratus est, nihil se contra populum Judæorum, sed contra diversas in circuitu nationes esse dicturum; unde & Prophetiam libenter assumpsit. Cum vidisset autem aliter sibi, ac existimaverat, accidisse, queritur a Domino se esse deceptum: non fallitate autem deceptus est, sed ambiguitate. Nihil autem refert, an (quod Hieronymus ait) inde Hieremias fuerit seductus, an ex illis potius verbis *Ne timeas a facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te, &c.*

His igitur tribus rationibus non illa solum explicantur, quæ retro citata sunt, sed & illud simul intelligitur, quod Deus ministros iræ suæ nunc sibilo evocaturum se minatur (3), nunc eos instar novaculæ sibi fore ad radendum caput, & barbam universam (4); nunc fagenam & rete ad irretiendos improbos (5); nunc malleum ad feriendos (6), virgam denique, securim, ferram (7), quam elevet, in qua secet, quam trahat. Num, quod 2. Reg. 16. legitur, Domini præcepto Semei Davidi regi maledixisse, id per figuratam dictionem usurpatum esse, vel illud satis abunde magno argumento est, quod Ecclesiast. 15. scribitur, *Nemini mandavit impie agere*. Et re vera cum recta ratione pugnat, in eo peccare hominem, quod Deo præcipiente agit. At Semei sine dubio maledicendo peccavit. Præceptum igitur in libris sacris pro lege & ordinatione quandoque accipitur, sive sit lex obligans ex imperio, sive permissio, sive pœna præscripta, seu ordo etiam naturæ præfixus. Sic enim quod Matth. 19. dicitur, *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis*, Marc. cap. 10. dictum est, *Scripsit vobis præceptum istud*. Sic etiam Threnor. 3. *Quis est iste, qui dixit, ut fieret, Domino non jubente?* Quem locum alii ita vertunt, *Quis hoc dixerit, aliquid fieri, quod Dominus non præcipiat?* Et iterum: *Statuit ea in æternum & in seculum seculi, præceptum posuit*, &c. Quod ergo ordine divinæ justitiæ fit, id divino præcepto fieri dicitur. Jam illud fueram oblitus, quod Paulus ait: *Quem vult, indurat*. Sed primum, voluntas etiam permissionis a Theologis ponitur. Unde Augustinus in Enchirid. cap. 95. *Non fit quicquam*, ait, *nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo*. Deinde, volente aliquo ea fieri dicuntur, quæ illo non invito fiunt. Sic enim pater volens dicitur filium gignere. Ac de 7. argumento nimis multa dicta sunt.

Respon. Ad 8. Octavum autem brevissime refutabitur. Intelligendum est enim causarum duo esse genera, naturale, & morale. Ut qui imperat, qui consulit, qui suadet, qui impellit, is ejus rei, quæ imperio, consilio, suasione, impulsu ejus fit, causa moralis dicitur. Est autem Deus causa naturalis quidem omnium motionum; nam generali naturalique concursu cum omnibus causis agentibus operatur: at causa moralis non est nec erroris, nec pravæ cujusque actionis. Actus igitur ille, qui peccatum est, si in genere rerum naturalium consideratur, ad causas tantum naturales referendus est; sin consideratur in rerum moralium ordine, ad causas naturaliter agentes inepte quidem, & absurde revocabitur. Stultus quippe erit is, qui in cælorum motrices intelligentias culpas vel proprias, vel alienas retorserit. Quocirca, tametsi res, atque actiones universæ, quatenus effecta naturæ sunt, Deum auctorem habent: sed, cum de peccatis agitur, quoniam mox in peccati nomine liber & moralis actus intelligitur, ineptissimi profecto erimus, quicunque in Deum errores, peccataque nostra regeremus. Ille enim, quemadmodum diximus, in moralis causæ modum nec ad errorem movet, nec ad pravam aliam quamlibet actionem, hoc est, nec mentitur omnino, nec suadet, aut imperat malum. Quibus modis, ac similibus & deciperet proprie, & causa peccatorum haberetur. Sed hæc causæ partitio in relectione de Sacramentis in genere uberius explicata est. Nunc ad octavi argumenti explicationem diximus satis.

Respon. Ad 9. At postremum facile refellitur. Nego enim id, quod primo loco antecedit, cui scilicet suadendo tota illa argumentatio incumbit. Mendacium namque ita malum natura est, ut nulla ratione quisquam juste mentiri possit; quod & Arist. 4. Ethic. tradit, & Augustinus in lib. de mendacio demonstrat. Ad primam vero rationem, qua hujus contrarium suadetur, sunt qui respondeant, Joseph fuisse revera mentitum, sed joco tamen. Et si objicias, perjurium omne esse mortale peccatum, argute respondent, Joseph non juravisse absolute, eos esse exploratores, sed ex conditione. Ait enim, *Mittite ex vobis unum, & adducat eum, donec probentur ea, quæ dixistis, vera, an falsa sint; alioqui per salutem Pharaonis exploratores estis vos*. At D. Augustinus in quæst. super Genes. (8) totam assertionem a mendacio liberat, & verbum illud *Estis* accipit pro verbo, habebimini. Quæ verbi usurpatio non est insolens. Nam 3. Reg. 18. Elias ait *Qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus*, hoc est, habeatur. In quam sententiam D. quoque Bonaventura ivit, adjecitque, Joseph illa verba tentando, & quasi inquirendo (quod Judices solent) sine mendacio dixisse. In judiciis nimirum enunciationes loco interrogationum usurpantur. Interrogantes autem non mentiuntur. Nihil enim censentur asserere, sed ut veritatem eliciant, pertentare.

(1) *Hier.* 20. 7. (2) *Id.* 1. 5. (3) *Isa.* 7. 24. (4) *Id.* 7. 20. (5) *Ezech.* 12. 13.
(6) *Hier.* 50. 23. (7) *Esai.* 10. 15. (8) *Qu.* 139.

tentare. Qualis illa interrogatio fuit (1) *An ignoratis, quod non eſt ſimilis mei in ſcientia augurandi?* Gratianus (2) tamen docet, joco id eſſe dictum, quare non habendum pro mendacio, ut quod non animo fallendi dictum ſit.

Ad ſecundam vero rationem reſpondeo, ſermonem Prophetæ eſſe figuratum, vel ad exprimendam rei maximam certitudinem, vel ad deſiderium vehemens explicandum, ut ſi fieri poſſet, ea mala non acciderent; quod vulgo apud Hiſpanos inculpate dicitur, *plega a Dios que yo mienta*. At tertiæ rationi hoc habeatur reſponſum: Ironiam ab Ariſtotele ibi accipi pro cavillatione quadam turpi, ac diſſimulata, aſtuteque parata ad decipiendum (3). Verbum enim Græcum εἰρωνεύομαι interdum idem eſt, atque cavillatorie decipere. Atqui Socrates in omni oratione ſimulator, quem εἴρωνα Græci nominarunt, non ſolum abſque vitio, ſed etiam cum laude fuit. Nam & ironia, illuſio, ſeu irriſio, eſt figura apud Latinos uſurpata, ubi nullum mendacium ineſt. Argumenta igitur omnia, quæ a principio hujus controverſiæ poſuimus, hoc quidem pacto fuerint refutata.

QUÆSTIO INCIDENS: Occurri autem nobis poteſt, & quidem a doctis, & eruditis, quærentibus, ſatiſne prudenter agere videamur, qui cum in hujus operis initio Dei veritatem, cui fides innititur, primum Theologiæ principium eſſe docuerimus, nunc tamen longe aliter doctrinam videmur inſtituere; quoniam divinam veritatem in quæſtionem revocamus, & rationibus etiam Philoſophiæ confirmare nitimur. Abſurdum eſt autem, ut Ariſtot. docet, de cujuſque diſciplinæ principiis velle cum quovis homine diſſerere. Et Baſilius in Pſal. 115. *in quolibet ſtudio*, inquit, *quod ordine in finem procedit, impoſſibile eſt primorum ſubjectorum demonſtrationes inquirere. Sed neceſſe eſt, omnium artium, quæ probatione nituntur, principiis ſine inveſtigatione, aut ratione poſitis, reliqua, quæ deinceps ſequuntur, cum ratione oſtendere. Sic & Theologiæ myſterium ex fide minime rationibus probata ædificium quærit.* Hactenus Baſilius. Atque Hilarius in lib. ad Conſtantium Auguſtum, *Fides*, ait, *non in quæſtione Philoſophiæ eſt, ſed in Evangelii doctrina*. Cum ergo & Theologia, & fides eo tanquam ſummo principio adnitantur, quod omnia in Scripturis a Deo revelata vera ſint, ſtultum videtur eſſe, id aut in dubium vertere, aut philoſophiæ argumentis velle finire, quaſi fides in quæſtionibus philoſophiæ ſit, & non magis oporteat, cum in aliis doctrinis, tum in hac maxime diſcipulum addiſcentem credere. Ac revera quemadmodum prima philoſophiæ principia quibuſque non omnino rationis expertibus animo antecepta ſunt, nec niſi abſurdiſſime in quæſtionem vocarentur; ſic omnes Chriſtiani illam ſive anticipationem, ſive prænotionem, nullo argumento intercedente, habent animo quaſi inſculptam, Deum eſſe natura veracem, neminemque proinde ab eo poſſe falli. Quamobrem imprudentiæ nomine, ut dictum eſt, accuſari a viris etiam eruditis poſſumus, qui de re, quæ controverſia eſſe non debet, controverſiam fecimus, & primum Fidei, ac Theologiæ fundamentum non teſtimonio ſolum, ſed etiam ratione conſtituimus.

RESPON. AD QUÆ. INCIDENTEM. Quibus vellem ſatis cognita eſſet noſtra ſententia. Non enim ſumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat unquam quid ſequatur. Quæ enim iſta eſſet Theologia, vel quæ diſciplina potius principiorum ratione ſublata? Quæ prorſus tollitur, ſi perinde atque concluſio, principium quoque in controverſiam veniat. Quoniam autem mihi interdum videor differere non cum perfectis Theologis, pleneque ſapientibus, ſed cum iis, quibuſcum præclare agitur, ſi inſunt ſimulacra Theologiæ, non nullos lapides ego moveo, quos ſcilicet non moverem, niſi quorundam imprudentiam veritus, qui dum juniores paſſim Theologos ſine judicio legunt, in eas opiniones incurrunt, quas reſellere, ut videtur, neceſſe eſt, ut Theologiæ fundamenta & doctis, & indoctis pariter jaciamus. Itaque concedendum nobis eſt, ſi imperitorum cauſa quædam præter differendi artem diſſerimus. Nec prudentiam noſtram ibi deſiderare oportet, ubi doctor tanto prudentior eſt, quanto ſeſe magis indoctorum ingeniis & imperitiæ accommodat. Porro autem (ut viris doctis nonnihil etiam reſpondeamus) diſciplinarum principia non eandem rationem univerſa ſubeunt. Quædam enim ſunt tam nota, atque perſpicua, ut, qui ea in quæſtionem vocent, hi non ſint verbis, argumentis, & diſputatione philoſophorum, ſed verberibus, vinculis, & carcere fatigandi; ut, quodlibet eſſe, vel non eſſe, omne totum eſſe majus ſua parte: alia vero ſunt ejuſmodi, ut & negari ex ignorantia quandoque poſſint, & rationibus etiam illuſtrioribus comprobari. Sic enim Ariſtoteles tradidit, Dialecticen, ac Metaphyſicen eos coarguere, qui aliarum diſciplinarum Principia inficiantur; atque ipſe idem ſæpe ex effectis manifeſtis cauſas rerum minus manifeſtas perſuadet, quibus cauſis tamen philoſophiæ principia continentur. Sed & duas eſſe cujuſque diſciplinæ partes exploratum eſt: unam, in qua principia ipſa tanquam fundamenta ponimus, ſtatuimus, firmamus; alteram, in qua principiis poſitis, ad ea, quæ ſunt inde conſequentia, proficiſcimur. Atque in hac quidem poſteriore, ſi quis principia negarit, quæ nimirum in ſcientia ſupponuntur, non eſt cum eo contentioſa diſputatione certandum. Si enim Theologo ſuas concluſiones ex principiis colligere volenti neget quiſquam, Deum eſſe, ſtultus erit, ſi adverſum ejuſmodi diſputationem Theologicam velit inſtituere. In illa vero, quam priorem eſſe diximus, licebit uti-

(1) Gen. 44. 15. (2) 22. qu. 2. ca. quod aut. (3) Cic. l. 1. off.

utique non ſolum obſcura perſpicuis illuſtrare, ſed etiam minus nota principia ex his, quæ ſunt nobis notiora, oſtendere. Fere autem fit, ut cauſæ rerum, quæ ſunt ſuapte natura manifeſtæ, ſint nobis obſcuræ. Quemadmodum oculo nictycoracis radii ſolares tenebræ ſunt; ita ſi viro ſapienti negaretur Deus eſſe, licet primum ſit Theologiæ principium, daret tamen ille operam, ut via aliqua & ratione Deum eſſe conſtitueret. Non igitur mirum eſſe cuipiam debet, ſi hoc ſane libro, ubi de principiorum Theologicorum firmitudine agimus, ipſa nos principia non modo explicemus, verum etiam conſtituamus. Aliter autem urbium fundamenta inimicus concutit, qui conatur evertere: aliter artifex, qui nititur non ſolum jacere, ſed etiam confirmare. Sed jam iſta omittamus, & ad ea quæ propius ac validius urgent, feſtinemus. Nam prima illa quidem machina non erat adeo inſtructa, ut ad eam deturbandam aut longior, aut acrior futura eſſet oratio. In illam vero alteram, ut quam adverſarii majori arte, & viribus inſtruxerint, majori quoque nos ſtudio, & acriori diſputationis vi debemus incumbere.

CAPUT V.

Ubi quatuordecim libri e ſacris Bibliis numerantur, quos quidam vel ambigunt eſſe canonicos, vel certe a canone rejiciunt.

IN dubium itaque & olim & noſtra hac tempeſtate vocatum eſt, an ſeptem illi libri veteris teſtamenti, Baruch, Tobias, Judith, Sapientia, Eccleſiaſticus, duoque Machabæorum ſint habendi canonici. Ex novo quoque Teſtamento, quæſtio ferme eadem exiſtit de Epiſtola Pauli ad Hebræos, de Epiſtola Jacobi, de ſecunda Petri, duabuſque poſterioribus Joannis, de Epiſtola Judæ, & libro Apocalypſis. Sunt enim Theologi & fuerunt, atque in his quidem & nobiles veteres longeque principes; & quidam juniores docti & graves, qui multis magniſque rationibus adducti, negarint eos libros oportere in canonicis computari. Alii vero auctores, ipſi quoque præſtantiſſimi, contra aſſeverant, hos omnes eſſe canonicos. Atque ad eam rem confirmandam plurimis etiam maximiſque argumentis utuntur. Ita addubitare cogit doctiſſimorum hominum de maxima re tanta diſſenſio. Ego autem, quo controverſiam hanc manifeſtius explicem, dividam omnino totam iſtam de libris canonicis quæſtionem in quatuor partes. Primum illud oſtendam, ad cujuſnam auctoritatem ſpectet definire, quis liber ſit canonicus. Deinde eos libros, qui nunc in dubium veniunt, ſacros eſſe demonſtrabo. Tum adducam argumenta, quæ veriſimilitudine homines alioqui & doctos & pios fallere potuerunt. Poſtremo eadem argumenta diluam. Hæc enim omnia ad hanc quæſtionem referenda ſunt.

CAPUT VI.

Continet argumenta eorum, qui ſuadere conantur, ſcripturam ſacram non egere Eccleſiæ approbatione.

I. CONTROVERSIÆ PARS. ET quidem, quod ad primam partem attinet, Lutherani aliquando aſſeruerunt, ſcripturam non egere Eccleſiæ, aut alterius cujuſque approbatione, ſed judicium de ſcriptura ex ipſis ſcripturis eſſe faciendum: ſeu potius per ipſas ſcripturas cætera omnia judicanda, eas vero per ſe quidem cuique habenti Spiritus Sancti, & fidei lumen eſſe manifeſtas. Quod ſi ab illis roges, ecquis nobis fidem faciat, hæc a Deo prodiiſſe; ecquis ſalva & intacta ad noſtram uſque ætatem perveniſſe certiores reddat, ecquis perſuadeat, librum hunc reverentia excipiendum, illum vero numero expungendum: ajunt, perinde eſſe ac ſi quis roget, unde diſcemus lumen diſcernere a tenebris, album a nigro, ſuave ab amaro: non enim obſcuriorem veritatis ſuæ ſenſum ſcripturam præ ſe ferre, quam coloris ſui res albas ac nigras, ſaporis ſuaves, & amaras; ſicut etiam apud philoſophos per communes animi conceptiones (ſic enim vocant) reliqua omnia probantur, cum ipſæ probatione non egeant. Ita exiſtimant Lutherani, divini verbi cognitionem, quod eſt doctrinæ catholicæ commune principium, uſque adeo in promptu eſſe, ut nulla hominum approbatio ſit neceſſaria. Atque hic idem pernicioſiſſimus error olim apud Wiclefiſtas invaluit, ut Thomas Waldenſis auctor eſt, lib. 2. doctr. fid. Antiq. c. 19. ne quiſquam exiſtimet a Luthero hanc primum hæreſim prodiiſſe.

1. ARGU. Suadent autem in principio ex eo, quod Dominus apud Joan. dicit: *Ego non ab homine teſtimonium accipio*. At ſive Summus Pontif. ſive concilium, ſeu etiam Eccleſia tota homines ſunt: non igitur ab his Chriſti Evangelium, aut reliquæ ſcripturæ partes accipiunt teſtimonium.

2. ARGU. Idem rurſum ex illo confirmant, quod Joan. Apoſt. (1) ait, *Non neceſſe habetis, ut aliquis doceat vos: ſed ſicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum eſt.*

3. ARGU. Tertio loco argumentatur ex eo verbo Domini (2). *Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoſcet ex doctrina, utrum ex Deo ſit;* cui ſimile eſt illud (3), *Oves meæ vocem meam audiunt*, alienum autem non ſequuntur. Quo teſtimonio Lutherus quaſi re confecta gloriatur, & nondum collata manu, tanquam ferox victor inſultat. Aperte enim (ut ait) Evangelium teſtatur, ipſas per ſe oves habere idoneam diſcernendi ſcripturas facultatem.

4. ARGU. Quarto illud Joannis aſſerunt (4): *Si teſtimonium hominum accipitis, teſtimonium Dei*

(1) 1. Joan. 2. 27. (2) Joan. 7. 17. (3) Joan. 10. 27. (4) 1. Joan. 5. 9. & 10.

Dei majus est: Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. In omnibus igitur, quæ ad fidem pertinent, non ad externa hominum testimonia recurrere debemus, sed ad id, quod Deus intra nos testimonium præbet.

5. ARGU. Addunt etiam huc illud ex Deuter. (2) *Qui verba* Prophetæ, *quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Propheta autem, qui voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi, ut diceret, interficietur. Quod si tacita cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit: hoc Dominus non est locutus*, &c. Ecce quemadmodum discernendis verbis Dei a verbis hominum non remittitur fidelis populus ad Pontificem aut Sacerdotem, non ad hominum concilium, sed ex ipsa rerum evidentia, ut discernat, instituitur.

6. ARGU. Eodem quoque pertinet illud Joannis (3): *Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur spiritus Dei* &c.

7. ARGU. Confirmat præterea idem ex illo Apostoli testimonio (4): *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, spiritualis autem judicat omnia*; rursum ex eo (5): *Prophetæ duo aut tres dicant, ceteri dijudicent*; & paulo post: *Si quis videtur esse spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quod Domini sunt mandata*. Quicunque igitur, in quo est spiritus Dei, cognoscere verba Domini, eaque discernere jure suo potest. Proferunt etiam alia testimonia, quæ quoniam eodem spectant, eodemque modo refelluntur, non est necesse ea hoc loco proferre: sed rationes illas addere, quibus etiam utuntur in sui erroris confirmationem.

1. RATIO. Si Ecclesia, inquiunt, de divinis scripturis judicium ferret, tum inferior in superioris legem auctoritatem usurparet. Id quod absurdum plane est. Nam, ut Augustinus inquit, non licet judici de legibus judicare, sed secundum ipsas, dist. 4. cap. in istis.

2. RATIO. Præterea quæ securitas (ajunt) nobis erit æternæ vitæ, si quæcunque de ea in sacris literis extant promissiones, solo hominum judicio fultæ consistant? Rursum fides nostra quantum apud homines in suspicionem vocabitur, si credatur hominum beneficio non secus, ac præcariam habere auctoritatem? Et cum Apostolus asserat, fundamentum Ecclesiæ esse catholicam & Apostolicam doctrinam, suam huic certitudinem ante costare oportet, quam illa extare incipiat. Nam si Christiana Ecclesia Prophetarum scriptis, & Apostolorum prædicatione fundata fuit, ubicunque reperiatur ea doctrina, Ecclesiam certe præcessit ejus approbatio, sine qua nunquam Ecclesia ipsa extitisset. *Vanissimum ergo commentum est* (1. cap. institut. Calvinus ait) *scripturæ judicandæ potestatem esse penes Ecclesiam, quasi ab hujus nutu illius certitudo pendeat.*

3. RATIO. Præterea si scripturæ sacræ veritas ab hominum testimonio penderet, ex eoque comprobaretur, tunc ultima fidei resolutio in Ecclesiæ auctoritatem fieret. Credimus enim Christum fuisse filium David: quoniam Deus Prophetis & Apostolis revelavit. Quod si Deum revelasse, ex Ecclesiæ auctoritate teneremus, jam fides nostra non in Deum tandem, sed in homines revocaretur. Quocirca ratio fidei formalis non divina, sed humana veritas esset.

4. RATIO. Postremo, ut Aristoteles docuit 1. lib. Post. cap. 2. *Propter quod unumquodque tale, & illud magis.* Si igitur scriptura canonica Ecclesiæ auctoritate comprobaretur, plus hominibus, quam Deo crederemus. Constat vero nullam auctoritatem majorem esse divina: qua videlicet sacræ literæ pollent. Non ergo scripturæ sacra per Ecclesiam confirmabitur, & ab illius approbatione pendebit. His, atque aliis argumentis errorem suum Hæretici suadere possunt, persuadere non possunt. Errant enim vehementer, cum in asserendis scripturis Ecclesiæ auctoritatem labefactare conantur. Qua de re nunc breviter, & ad hanc solum de libris canonicis causam disputabimus; propteraque quod & a plerisque viris catholicis contra hæreticos de Ecclesiæ auctoritate accuratissime disputatum est, & hanc nos quoque in universum postea asserere & confirmare debemus.

CAPUT VII.

Docet, ad cujus auctoritatem spectat de libris canonicis judicare.

1. CONCL. SIt igitur, quod ad præsentem locum attinet, prima propositio. Judicium de scripturis per scripturas ipsas nullo pacto idoneum esse potest. Nam, ut de pluribus aliis taceamus, quorum similis omnino causa est, certe libros Ruth, Esther, Job, esse canonicos, nullo modo ex ipsis scripturis comprobabitur. Ergo si res hæc in controversiam veniat, aliunde, quam ex sacris literis petenda probatio est. Deinde, quoniam hoc idem amplius urgere volumus, si in controversia sit, an ambo Testamenta novum & vetus Deo auctore sint edita, per nullam alteutrius Testamenti auctoritatem hæc disceptatio componi potest. Qua enim ratione de toto volumine dubitabatur, eadem quoque de qualibet particula voluminis ambigetur. Necesse igitur est, hujus quæstionis aliquem præter sacras literas judicem constituere. Præterea Basilides Prophetas hescio quos produxit, Barchabam, Barchob, aliosque id genus, qui revera prioribus sæculis nunquam extiterint, ut auctor est Eusebius lib. 4. Eccles. histor. cap. 8. At hujusmodi prophetarum libri per scripturas ipsas refelli non possunt. Diceret

(1) 1. *Joan.* 5. 9. & 10. (2) *Deut.* 18. 19. & 20. (3) 1. *Joan.* 4. 1. (4) 1. *Cor.* 2. 14. & 15. (5) 1. *Cor.* 14. 29.

namque Basilides, præter quatuor majores, & quatuordecim minores, alios item Prophetas in veteri Testamento fuisse, idque ejusdem testamenti testimoniis confirmaret. Nec his rationibus alia exempla desunt. Nam quidam hæretici rejecerunt Evangelia, quod Christus Dominus nec scripserit aliquid, nec scribendum præceperit, ut August. 2. retract. cap. 16. refert. Alii omnes Epistolas Pauli respuerunt, apud Eusebium lib. 3. hist. Eccles. cap. 27. Iren. lib. 1. cap. 26. & Origen. in 82. Psal. referente eodem Euseb. lib. 6. cap. 28. vide Iren. cap. illo 26. 29. Alii universam Moysi legem, atque adeo omnes instrumenti veteris scripturas abnegarunt, ut August. cum alias sæpe, tum in lib. contr. Faustum, & Euseb. 5. lib. cap. ult. auctores sunt. Nos vero hos libros in universum recepimus. Item, quæ Nicodemi & Bartholomæi nomine ab Hæreticis proferuntur, Evangelia contemnimus, Marci Evangelium veneramur. Ac nos quidem harum rerum causam reddimus: illi vero ejus, quod universa tenet, tenuitque semper Ecclesia, rationem reddere nullo pacto queunt. Imo, vivorum judicum auctoritate sublata, nihil illis superest, nisi ut totum sacrorum Bibliorum codicem de medio tollant. Adde, quod scriptura Judex est mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam ipse eloqui valet. Accedit, quod, si in humana aliqua republ. talis judiciorum esset forma præscripta, ut nulli essent judices vivi, sed solis exaratis literis controversia quæcunque de illius reip. scriptoris exorta finiretur, præterquam quod forma judicandi stultissima esset, nullus etiam esset litigandi finis. Ei enim, qui neget instrumentum, nulla vis inferri queat, si vivi judices nulli habeantur. Ita Deut. 17. non ad scripturam dissidentes homines referuntur, sed ad vivorum examen judiciumque. Et Malach. 2. cap. *Labia*, inquit, *sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore ejus*: de ore ejus, ait, non de lege ipsa. Et Actor. 15. non ad scripturam appellaverunt Antiocheni, ut intelligerent an verba Pauli divina essent, sed ad Apostolos & seniores, qui erant Hierosolymis. Nec Apostoli & seniores scripturam judicem, sed semetipsos & Spiritum sanctum posuerunt. *Visum est*, inquiunt, non scripturæ, sed *spiritui sancto, & nobis*. Sanctus quippe spiritus non habitat in litera, sed in spiritu: non in syllabis, sed in cordibus. Quod si ii qui Paulo adversabantur, scripturæ in causa illa judicium peterent, quæstio hodie maneret ambigua.

2. Propositio. Judicium de scripturis canonicis ad privatos reipub. Christianæ cives non pertinet. Primo, quia in humana repub. ejusmodi judicia non permitterentur privatis hominibus, nisi legislatores desipuissent. Uterque enim eorum, qui dissidium habent, hanc sibi judicandi pari ratione vindicaret auctoritatem; sicque nullus esset dissidiorum finis. Privatas ergo cujusque vel revelationes, vel opinationes velle sequi, idque in quæstione fidei necessaria, stultum erit. Pro sua etenim factione quisque definiet, & quæ ipse existimaverit, ea sibi asseret a Deo revelata.

Quid quod nullus homo privatus certam habet in Ecclesia auctoritatem, nullus apud reliquos fideles exploratam & solidam veritatem? ita judicium quodcunque ab ejusdem privato cive profectum infirmum erit: & scripturarum proinde fides incerto & imbecillo fundamento nitetur. Quid quod Deuter. 17. quæstiones graves non ad privatos jubentur deferri, sed ad eos, qui habent publicam in Ecclesia potestatem? Quid? Num Antiocheni privati homines judicium sibi assumpsere in illa controversia, qua dubium erat, Pauline verba Dei essent, an non? Minime vero; sed miserunt ad Apostolos & seniores, qui erant in Hierusalem; Actor. 15. Adde huc, quod, cum quidam viri doctissimi negarint Epistolam ad Hebræos esse canonicam, alii auctores quoque ipsi non ignobiles Apocalypsim Joannis excluserint, non posset ex cujusque privati hominis sensu ea doctissimorum virorum controversia componi. Vide Origenem homilia 7. in Ezech. Gregor. Nazianzenum in Apol. Hieron. in Ezech. cap. 13. & in Hiere. cap. 23. ut intelligas, quam parum sit deferendum in hujusmodi rebus privatorum hominum præjudiciis. Sed de his multa posterius. Nunc reliqua persequamur.

3. Propositio. Ab Ecclesia est determinandum, quisnam liber sit canonicus, & illius auctoritas certa regula est ad libros vel in sacrorum numerum recipiendos, vel etiam ex eo numero rejiciendos. Hanc tenuit Irenæus lib. 3. adversus Hæreses cap. 2. 3. & 4. & August. lib. contra Faustum 13. cap. 4. & lib. 28. cap. 2. & 4. & secundo libro de doctrina Christiana, cap. 8. denique in libro contra Epistolam Manichæi cap. 5. ubi illa est omnium sermone trita sententia, *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas*.

Hæc eadem definitur a Concilio Toletano primo in hæc verba: *Si quis dixerit, vel crediderit alias scripturas esse Canonicas, præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, anathema sit*. Ecclesiæ igitur catholicæ auctoritas certum argumentum exhibet ad libros sacros vel recipiendos, vel rejiciendos, id quod multis magnisque rationibus comprobatur.

Primum enim, si hujusmodi res in contentionem veniat, cum nec ex scripturis ipsis, nec ex privata cujusvis opinatione sit censura ferenda, ex aliquo hanc loco petere necesse est. Non est autem, unde commodius atque constantius ejusmodi judicium censuramque petere debeamus, quam ab Ecclesia, quæ est *columna & firmamentum veritatis* (1). Ad Ecclesiæ igitur tribunal est hæc quæstio referenda; & ejus decretum Lydius lapis erit ad ex-

pla-

(1) 1. Timot. 3. 15.

plorandum, qui liber canonicus ſit.

Item, ut D. Auguſtinus (1) contra Fauſtum Manichæum argumentatur, in libris Ethnicorum non alia ratione magis veros auctores exploramus, quam ex communi conſenſu & teſtimonio eorum, qui fuerunt ante nos. Unde enim Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis libros novimus, niſi ex eorum, qui nos ætate anteceſſerunt, continuis teſtimoniis? Si ergo in cæteris omnibus hæc via tutiſſima, & certiſſima eſt ad cognoſcendum cujuſque libri auctorem, cur hæc eadem non erit certa, & explorata viro catholico ad intelligendum hunc librum eſſe Matthæi, illum non eſſe Thomæ, hanc Epiſtolam eſſe ſcriptam a Paulo, illam a Paulo ſcriptam non fuiſſe? Eccleſiæ itaque teſtificatione libri ſacri ſunt admitteudi. Quod videtur Joannes Evangeliſta ſignificaſſe, cum ait (2), *Hic eſt diſcipulus ille, qui teſtimonium perhibet de his: & ſcimus quia verum eſt teſtimonium ejus*, Joannes ergo teſtimonium perhibet Evangelii, & Eccleſia probat, inquiens. *Et ſcimus*, &c. Alioqui, quorſum illa numeri tam ſubita & inopinata mutatio? Apoſtolus quoque Paulus id manifeſte docet in Epiſtola ad Galat. cap. 2. Nam cum accepiſſet Evangelium per revelationem Jeſu Chriſti, & manſiſſet cum Petro & Jacobo diebus quindecim; aſcendit rurſus Hieroſolymam ſecundum revelationem, & contulit cum Apoſtolis & fidelibus Evangelium, quod prædicabat in gentibus; ſeorſum autem iis, qui videbantur aliquid eſſe: ne forte in vanum curreret aut cucurriſſet. Quod ſi Eccleſiæ probatio non eſſet neceſſaria, certe non fuiſſet ſollicitus Paulus, ut aſcenderet ad conferendum Evangelium, ne forte, &c. Atque (ut Auguſtinus contra Fauſtum ait (3)) ſi Apoſtolus Paulus non inveniret in carne Apoſtolos, cum quibus conferret Evangelium, Eccleſia illi omnino non crederet. Et Hieronym. in Epiſt. ad Auguſtinum hæc Apoſtoli verba pertractans: *Ex his*, inquit, *oſtendit, ſe non habuiſſe ſecuritatem Evangelii prædicandi, niſi Petri, & qui cum eo erant, fuiſſet ſententia roboratum*. Eſt autem hæc Epiſt. etiam in tomo operum Auguſtini ſecundo num. 11. Et Tertull. lib. 4. adverſus Marcionem, *Propterea*, inquit, *Paulus Hieroſolymam aſcendit ad Apoſtolos conſultandos, ne forte in vacuum cucurriſſet. Non enim ſufficeret ad fidem ſingularitas inſtrumenti deſtituta patrocinio anteceſſorum. Denique, ut cum auctoribus contulit, & convenit de regula fidei, dexteras miſcuere. Igitur, ſi ipſe illuminator Lucæ auctoritatem anteceſſorum & fidei, & prædicationis ſuæ optavit, quanto magis eam Evangelio Lucæ expoſtulem, quæ Evangelio magiſtri ejus fuit neceſſaria?* Hactenus ille.

Idem quoque habetur Act. 15. Cum enim apud Antiochiam dubitaretur, an Paulus, & Barnabas vere ſentirent, & docerent de ceſſatione legalium, ſtatuerunt fideles, ut aſcenderent Paulus, & Barnabas, & quidam alii ad Apoſtolos, & Presbyteros in Hieruſalem. Non ergo unuſquiſque per ſe cognoſcit, an doctrina ex Deo ſit, necne, aut ipſa ſtatim doctrina cuivis ſeſe eſſe divinam manifeſtat; ſed Eccleſiæ opus eſt approbatione. Quod Lutherani tandem in comitiis Auguſtanis confeſſi ſunt, habere ſcilicet Eccleſiam auctoritatem ad diſcernendum verba Dei a verbis hominum. Atque Lutherus in libro de captivit. Babylonica, ubi de Ordinis Sacramento agit, confitetur quidem, Eccleſiam habere poteſtatem diſcernendi verbum Dei a verbis hominum, ſed non proinde tamen judicem eſſe verbi Dei. Quemadmodum Auguſtinus ait, quod veritate ipſa ſic capitur anima, ut per eam de omnibus certiſſime judicare poſſit, ſed veritatem judicare non poſſit; dicere autem cogatur infallibili certitudine, hanc eſſe veritatem judicata magis, quam judicans: ita & in Eccleſia talis, inquit, eſt ſenſus, illuſtrante ſpiritu, in judicandis, & approbandis doctrinis, quem demonſtrare non poteſt, & tamen certiſſimum habet. Sicut enim apud Philoſophos de communibus conceptionibus nemo judicat, ſed omnes per eas judicantur: ita apud nos de ſenſu ſpiritus, qui judicat omnes, & a nemine judicatur. Sed nos hoc ſane loco de verbis certare nolumus.

Tantum definimus, id quod jam Lutherani vel inviti concedunt, ex Eccleſiæ auctoritate certum argumentum ſumi vel ad libros ſacros admittendos, vel ad eos repellendos, qui ſacri non ſunt.

At vero non parva quæſtio ſe offert, an nomine Eccleſiæ ſignificemus hoc loco Eccleſiam, quæ fuit tempore Apoſtolorum; an fidelium congregationem, qui modo ſunt; an potius univerſam collectionem Chriſtianorum a Baptiſmo Chriſti per Apoſtolos & cæteros ſucceſſores eorum uſque ad hæc tempora propagatam. Durandus enim in 3. Senten. diſtinct. 24. quæſt. 1. & Gerſon. de vita ſpirituali animæ, lect. 2. coroll. 7. hujuſmodi auctoritatem ſacros libros approbandi, vel etiam non ſacros reprobandi, ad Eccleſiam referunt fidelium, qui cum Apoſtolis exiterunt. At Joannes Driedonis lib. 1. de Eccleſiaſticis Scripturis, & dogmatib. cap. 1. & Thomas Waldenſis lib. 2. de doctrinal. fid. antiquæ cap. 19. & 20. hanc auctoritatem exiſtimant referendam ad fidem Patrum omnium, & fidelium ab Apoſtolis ſuccedentium: quæ eadem profecto videtur fuiſſe ſententia Irenæi lib. 3. cap. 3. & libro 4. cap. 63. adverſus hæreſes: & Tertulliani lib. 4. adverſus Marcionem, & Auguſtini lib. 33. contra Fauſtum Manichæum, & in lib. 2. cap. 6. contra Julianum Pelagianum, & lib. 2. de doctrina Chriſti, cap. 8. & Epiſt. 63. Sed & alii tamen hanc auctoritatem hujus etiam temporis Eccleſiæ tribuunt: quæ videlicet eadem eſt cum antiqua, habetque eundem veritatis ſpiritum aſſiſtentem.

(1) *Lib.* 33 *c.* 6. (2) *Joan. ult.* 24. (3) *Lib.* 23. *c.* 4.

Ego vero primum sentio, ad Apostolos pertinuisse libros sacros probare, non sacros rejicere. Nec enim alios libros canonicos habemus sive veteris, sive novi testamenti, quam quos Apostoli probaverunt, atque Ecclesiæ tradiderunt.

Existimo deinde, hujusmodi traditionem Apostolicam non alia ratione melius innotescere, quam per Patres, & Doctores Ecclesiæ post Apostolos succedentes; quemadmodum non alia via certior, atque expeditior est ad Christi & Apostolorum reliquas traditiones cognoscendas: quod suo postea loco demonstrabimus. Atque horum quidem neutrum opus est exquisitis rationibus confirmare: tantum satis est admonere.

Illud vero demonstrandum est, Ecclesiam fidelium nunc viventium non quidem scribere canonicum librum posse, sed definire, an liber, de quo disputatio est, canonicus sit, an non. Quia definitio dubiorum, quæ circa fidem modo exoriuntur, ad præsentem Ecclesiam pertinet. Oportet enim judicem vivum in Ecclesia esse, qui fidei controversias decidere possit: siquidem Deus in necessariis Ecclesiæ suæ non defuit. At librum esse canonicum, necne, fidem maxime tangit. Ad Ecclesiam igitur hujus temporis hujus rei judicium pertinebit. Nam si errores, qui sanæ doctrinæ adversantur, Ecclesia, quæ nunc est, condemnare nequit; profecto, judicibus de medio sublatis, hujus sæculi hæretici impune vivere, atque adeo regnare possunt.

Rursum, tempore Hieronymi dubitare catholico licuit, an Apocalypsis Joannis sacra & canonica esset. Nunc autem, ut suo loco ostendemus, id non licet in dubium vertere. Ergo post tempora Hieronymi Ecclesia auctoritatem habuit illam quæstionem profligandi.

Quamobrem cum nostro tempore quidam in dubium vocent, an Baruch, & Machabæorum libri, ac cæteri, de quibus quæstio in manibus est, canonici sint, necne; hanc certe ambiguitatem præsentis Ecclesiæ judicium explanare poterit.

Præterea Ecclesia, quæ nunc est, in side errare non potest. Ergo, si crediderit, aliquem librum esse canonicum, ex ejus testimonio idoneum firmumque sumetur a Theologis argumentum. Nam & Ecclesia præsens docere eos, qui fidem susceperint, suo jure potest, quæcumque fidei sunt, & sacros libros, quos per traditionem veterum accepit, posteris suis ipsa tradere. Qui quidem posteri fidem proxime habeant Ecclesiæ præsenti necesse est; ut præsentes credidimus proxime antecedentibus, & illi superioribus, sese quadam & ordine usque ad Apostolos, quibus fideles tunc vivi proximos crediderunt.

Sicut enim in disciplinis duo principiorum genera cernimus, unum remotum, alterum proximum, hoc postremum, illud primum, nec conclusiones ad prima initia, nisi per postrema, referuntur: sic nec fides succedentium ad eos, qui nos ætate anteceserunt, nisi per nos referri potest, donec ad Apostolos, & inde ad Christum pervenitur, ubi tanquam in primo fundamento catholica fides consistit. Quemadmodum etiam utraque disciplinarum principia firma sunt, utraque item conclusiones certo probant, licet altera mediata, altera immediata sint: ita & Ecclesia, quæ nunc est, certum argumentum dogmatis Christiani exhibet, quamvis ipsius demum fides ad Christi & Apostolorum sit doctrinam referenda.

Qua in re videtur mihi falsus Thomas Waldensis. Etenim, ut paulo ante indicavimus, aliud est quærere, quid Ecclesia præsens definire possit, & quousque habeat controversias decernendi auctoritatem; aliud vero investigare, quanam via & ratione ad rectam & firmam harum rerum definitionem valeat pervenire. Ac nos quidem ingenue fatemur, non esse nunc novas revelationes expectandas, sive a summo Pontifice, sive a Concilio, sive etiam ab Ecclesia tota; sed inquirenda potius majorum documenta, ac Sanctorum scripta. Apostolicas rursum traditiones, sacras etiam literas consulendas, atque per hujusmodi conquisita media quæstionem de fide propositam decernendam. Nam & Apostoli & seniores congregati in Concilium Hierosolymitanum, magna facta conquisitione, tum ex rebus ante actis, tum ex scripturis Prophetarum, sententiam de re proposita atque in quæstionem vocata tulerunt.

Fallitur & in alia re, nisi fallor ego, Thomas Waldensis, cum asserit testimonium laicorum fidelium etiam huc pertinere; sed ideo ad eos non esse opus recurrere, quia nescierunt, inquit, fidem suam congruis vocabulis, atque ab omni intricatione liberis successorum consignare memoriis. Nam, quæ ad fidem spectant, sunt in duplici differentia. Altera, quæ omnes fideles explicite credunt; ut Filium Dei humanam naturam suscepisse; altera vero sunt, quæ videlicet soli majores credere tenentur explicite, populus autem implicite in majorum fide; ut Patrem &. Filium esse unum principium Spiritus Sancti. A populo igitur rudi in rebus fidei, quæ sub priori genere continentur, jure forsitan testimonium postulaveris, quod earum rerum fides æque ad majores ac minores pertinet. At in his quæ ad alterum genus spectant, si qua quæstio exoriatur, ineptissimum erit, ut imperitum vulgus, delirus senex, garrula anus, sutor indoctus consulatur; idque maxime, si non ad ecclesiam præsentem, sed ad eam, quæ superiorum fuit temporum, hujusmodi quæstiones sint referendæ. Quod fieri oportere, Thomas ipse Waldensis asserit. Cum igitur fides de numero canonicorum librorum explicita non popularium sit, sed majorum, ad quos utique spectat, quinam sint sacri libri, cognoscere, fateamur necesse est, in hujusmodi quæstione, quam modo versamus, testimonium a plebe non esse requirendum, sed a doctoribus Ecclesiæ, quibus & plebs rudis debet credere, ad quosque similium rerum judicium pertinere, ut justum; ita quoque certum est. Quo fit, ut si omnes sancti & doctores Ecclesiæ asserue-

seruerint aliquem librum esse canonicum, id pro certo habendum sit, perinde ac si tota Ecclesia asseruisset. Quod uberius alio loco explicandum est. De tertia igitur propositione satis est dictum.

4. PROPOSITIO. Ad Concilium universale præcipue pertinet definire, quis liber sit canonicus. Quam quidem propositionem æquo animo paterer ab hæreticis non admitti. Sed illud tamen doleo vehementer, quod eam nonnulli fideles inficiantur, in quibus Thomas Waldensis esse videtur, lib. 2. doctrinalis fidei antiq. cap. 19.

Probatur tamen illa manifeste, quia proponere fidelibus ea, quæ sunt divinitus revelata, ad Ecclesiæ pastores maxime spectat: tum quia tota Ecclesia hujusmodi revelata proponere & docere non valet; tum quoniam, ut posset, non deceret tamen, ut tota Ecclesia docendi officium assumeret; tum quia pascere oves in scientia & doctrina, proprium munus pastorum est, ut Hieremiæ 3. dicitur; tum quoniam aliquando inter ipsos catholicos concertatio est, an hic, aut ille liber canonicus sit. Ad dirimendam igitur hujusmodi disceptationem, oportet in Ecclesia judices esse, quorum sententias fideles debeant sequi. Judices autem in doctrina fidei non alios conuenientius accipimus, atque Episcopos & Doctores, quibus fidelium instructio demandata est, quosque si de medio tollas, Ecclesiæ universalis judicia protinus aufers; cum tota ipsa Ecclesia, hoc est, fideles omnes, convenire ad judicandum de proposita quæstione nec debeant, nec vero possint.

Præterea Concilium est certa regula in his, quæ fidei sunt, ut posterius ostendemus. Cum igitur hæc quæstio de libris sacris atque canonicis ad fidem attineat, Concilii testimonio abunde poterit definiri. Id quod Antiochenos intellexisse constat. Non enim quæstionem de legalibus ad fidelium plebem, sed ad Apostolorum & seniorum Synodum retulere. Nec post Concilii sententiam ullus relictus est dubitandi locus, Actorum 15.

5. PROPOSITIO. Ad summum Pontificem pertinet definire, quinam liber sit canonicus. Primo, quia majores Ecclesiæ causæ ad summum Pontificem referendæ sunt, ut Innocentius probat de baptismo cap. *majores*, nosque idem etiam sumus demonstraturi. At hæc de libris canonicis causa maxima est: ad summum itaque Pontificem est referenda. Deinde quia contingit esse dissidium inter Patres in concilio congregatos. Quod si non esset judex in Ecclesia, qui hanc contentionem litemque dirimeret, certe non esset Ecclesiæ a Deo provisum in rebus necessariis.

Præterea quia Summus Pontifex, quoties de fide pronunciat, errare nequit: quod suo postea loco etiam commonstrandum est. Ipsius ergo Pontificis testimonio tanquam certo judice probare poterimus, quis liber sit canonicus, quis contra non sit.

Postremo id ostenditur argumento Nicolai Papæ (1). Nam quod vere sedes Apostolica probavit, hodie tenetur acceptum, & quod illa repulit, hactenus inefficax prorsus habetur. Ita opuscula doctorum, quæ approbavit, Ecclesia probat; quæ contra reprobavit, Ecclesia reprobat. Summorum ergo Pontificum de hisce rebus testimonium, ipso etiam perpetuo rerum experimento, firmum ac certum habere compellimur. Nam & Evangelium, quod Paulus prædicabat in gentibus, ut ante ex Tertulliano, Hieronymo, & Augustino monstravimus, non fuisset ab Ecclesia receptum, nisi Petri auctoritate fuisset roboratum; &, ut idem Hieron. in lib. de viris illustribus (2) ex Clemente in *6. ὑποτυπώσεων* scribit, Marci Evangelium, cum Petrus audisset, probavit, & Ecclesiæ legendum sua auctoritate edidit. Idem vero Eusebius libro 2. Ecclesiasticæ historiæ, cap. 15. non soluni Clementis, sed & Papiæ testimonio confirmat. Constat autem, qui Petro succedit, hunc eamdem potestatem habere in illis sane, quæ sunt Ecclesiæ necessaria. Ad summum ergo Pontificem hujusmodi de libris canonicis judicium pertinet. Nam & si qua similis quæstio in veteri lege exoriretur, ad Pontificem ejus definitio pertineret, ut Deut. 17. legimus.

Hactenus quanta fieri potuit brevitate a nobis ea dicta sunt, quæ præsenti loco satis erant, ut pius lector intelligeret, quibus auctoribus, in libris canonicis constituendis, fidem habere oporteret. Nam si qua horum majori vi & argumentis indigent, ut in universum probentur omnibus, ea suis postea locis confirmabuntur. Nunc vero illud agendum esse puto, ut argumentationes hostium veræ religionis, quam brevissime etiam possumus, refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi confutantur argumenta capitis sexti.

RESPON. AD 1. AD primum igitur argumentum sic respondeo. Si Christus ab homine testimonium non accipit, ubinam illud est (3), *Fuit homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet de lumine?* Ubi rursus illud (4), *Vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis?* Ubi denique illud (5) (ne omnia repetamus) *Eritis mihi testes in Hierusalem* &c. Sensus igitur est: Ego hominis testimonio non egeo quidem, sed affero tamen testimonium Joannis propter vos. Ideoque subjungit: *Sed hæc dico, ut vos salvi sitis.* Quod autem ipse humanum testimonium non quærat, quo videlicet ipse minime egere credendus est, probat subjungens, *Ego habeo testimonium majus Joanne*, &c. Et revera convincit, ut, qui divinum testimonium habet, ipse quidem propter se non accipiat ab homine testimonium, sed oblatum tamen propter aliorum utilitatem non repudiet. In eundem quoque sensum deinde subinfert, *Claritatem ab hominibus non accipio*; cum tamen

(1) *C. ſi Romanorum 19. diſt.* (2) *In Marc.* (3) *Joan. 1. 6.* (4) *Joan. 15. 27.* (5) *Matt. 1. 8.*

BIBLIOTECA VAL. ROMA. VITTORIO EMANUELE

Petrus dictus ſit (1) ſua morte Deum glorificaſſe. Ac de primo quidem argumento ſatis.

RESPON. AD 2. Ad ſecundum vero facile reſpondetur, Apoſtolum ibi non eum imperitis, ſed cum doctis habere ſermonem. Ait enim, *Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam.* Sapientibus ergo Eccleſiæ magiſtris unctio interior ſufficit ad ea, quæ fidei adverſantur, refutanda; at ignorantibus opus eſt etiam externa doctrina, eorum maxime, quos Deus conſtituit in Eccleſia paſtores & doctores. Intelligendum eſt etiam, doctrinam fidei ſingulis hominibus neceſſariam unicuique per ſe forte ignoteſcere, ſi ſpiritum manentem in ſe habet. At vero, quæ ſunt in fide non ſingulis quidem neceſſaria, ſed ad Eccleſiæ communem utilitatem pertinentia, non ea ſtatim a bonis viris cognoſcuntur, quamlibet ſpiritum Dei & unctionem habentibus. Si enim ſimplici mulierculæ proponatur, an accidentia in Sacramento altaris ſine ſubjecto ſint, quamvis ſancta ſit & juſta, non eſt opus ea de re ab unctione doceatur. Sed ſi illud ab ea inquitas, num Chriſtus pro peccatis noſtris ſanguinem fuderit, id profecto ab unctione docebitur, quoniam præſtanti, quod in ſe eſt, Deus fidem ad ſalutem neceſſariam non negat. Porro autem, cum quæſtio hæc de numero librorum Canonicorum non ſpectet ad ſingulos, ſed ad doctos in Eccleſia viros referenda ſit, ſit conſequens, ut ad cognoſcendum, an hic liber, an ille ſit Canonicus, non ſit ſatis unctionem habere. Non enim unctio quemcumque ſimpliciter docet de omnibus, ſed quemque de his, quæ ſunt ei propria & neceſſaria. Atque hæc ſatis abunde erant, ut ſecundum argumentum eluderetur. Sed, ut iis morem geramus, qui aliud præterea quicquam in illius teſtimonii explicatione deſiderant, tertia adhuc reſponſio adjicienda eſt. Non, ſi quidam in Eccleſia primitiva tantos habuere & in virtute & in doctrina progreſſus, ut nullo doctore externo indigerent, quippe qui ſpiritu docente noſſent omnia, idcirco gratiam illam Spiritus Sancti nos & ad omnes, & ad hoc etiam tempus referemus. Alioqui ſi quis aut linguarum donum, aut alia multa, quæ ſpiritus a principio fidelibus impertiebatur, modo non habeat, non ſe arbitretur ſpiritum accepiſſe, nec unctum eſſe exiſtimet, niſi cum Antonio Monacho Ægyptio ſine ulla ſcientia literarum divinas ſcripturas intellexerit. (2) Quod ſi etiamnum unctio docet ſine externo doctore de omnibus; non doceant parentes parvulos ſuos doctrinam Chriſti: ſed ne ad ipſum quidem Evangelium audiendum atque diſcendum eat populus in Eccleſias; quin etiam codices nullos legat, nec legentem explicantemque hominem audiat; expectet vero rapi ſe uſque ad tertium cælum, & ibi omnia Chriſtianæ doctrinæ myſteria percipere. *Caveamus*, Auguſtinus ait, *tales tentationes ſuperbiſſimas, magiſque cogitemus & ipſum Apoſtolum Paulum, licet divinis & voce & ſpiritu inſtructum, ad hominem tamen miſſum eſſe, ut ab eo diſceret, quid ſe oporteret facere*; Actor. 9. *Et Cornelium cogitemus, quamvis & exaudites orationes ejus, eleemoſynaſque reſpectas ei Angelus nunciarit, Petro tamen traditum imbuendum, a quo, quid credendum, quid ſperandum, quid diligendum, audiret*, Act. 10. Ac de 2. argumento hactenus.

RESPON. AD 3. Tertium vero eludi primum poterat eo rerum diſcrimine repetito, quod in ſuperioris argumenti confutatione poſuimus. Concedimus enim liberaliter, doctrinam cuique in ſua vita & ſtatu neceſſariam, illi fore perſpectam & cognitam, qui fecerit voluntatem Dei: ſicut enim guſtus bene affectus differentias ſaporum facile diſcernit; ſic animi optima affectio facit, ut homo doctrinam Dei ad ſalutem neceſſariam diſcernat ab errore contrario, qui ex Deo non eſt: quæ vero Eccleſiæ ſunt communia, nec ad judicium & fidem ſpectant ſingulorum, ea non a quovis diſcerni & judicari poſſunt, quantumcunque is Dei faciat voluntatem. Hujuſmodi autem ſunt, quæ verſantur in hac controverſia de librorum divinorum numero. Nec illarum etiam rerum judicium adeo perſpicuum eſt cuivis, ut ſtatim, ac ſine doctore in promptu ſit. Erant enim quidam verbum Pauli cum aviditate ſuſcipientes, & quotidie tamen ſcrutabantur ſcripturas, ſi hæc ita ſe haberent: (Actor. 17.) & cum quidam docuiſſent, ſine circumciſione neminem poſſe ſalvari, non protinus cuilibet exploratum fuit, num ea vox ac doctrina ex Deo eſſet, an non; ſed relata eſt potius ad Apoſtolos & ſeniores quæſtio, &, adhibito concilio, magnaque prius facta diſquiſitione, finita. Act. 15. Quod ſi, quæ in hujus argumenti refutatione dicta ſunt, cuipiam adhuc non eſſe illa ſatis videantur, habeat & hoc reſponſum, Chriſtum non dixiſſe quidem, qui fecerit voluntatem Dei, hunc per ſe & ſine magiſtro vetam omnem Prophetarum, Evangeliſtarum, Apoſtolorumque doctrinam poſſe a falſa diſcernere, aut oves ſine doctore externo vocem Chriſti internoſcere, contrariamque alieni refutare: ſed id docuit, cum adeſt fidei magiſter idoneus, qui rem credendam aptis loco & tempore, ſolido pondere ac certa auctoritate proponat, tunc auditorem, ſi bonus eſt, Dei Doctrinam acceptorum, ſin malus, repudiaturum. De ſe quippe Chriſtus ſuaque doctrina peculiariter loquebatur: quoniam Patet ſignaverat Deus, ducem ac præceptorem mundo dederat, omnique teſtimoniorum genere comprobatat, ei, tot, tantiſque argumentis Evangelium annuncianti, ei vitæ, doctrinæ, miraculorum gloria præſtanti, ei humana atque adeo divina auctoritate pollenti, fidem non habere nemo ſine peccato poterat. Abeat nunc Lutherus, & quaſi Eccleſiæ fidem vali-

(1) *Joan. cap. 19.* (2) *Vide Aug. in proœmio lib. de doct. Chriſtian.*

validiſſimis arietibus concuſſerit, vaniſſima exultatione bacchetur: nos vero intelligamus potius illum, quem diximus, eſſe verborum Chriſti ſenſum, cum ex aliis Evangeliſtæ teſtimoniis, tum vero præcipue ex ipſo eodem, quod ex cap. 10. Lutherus adverſus nos citat. *Opera*, inquit Dominus, *quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc teſtimonium perhibent de me; ſed vos non creditis, quia non eſtis ex ovibus meis*: & ſtatim, *Oves meæ vocem meam audiunt*. Nam certe ſi non audirent, eæ oves Chriſti non eſſent, ut quæ ad vocem proprii paſtoris tam exploratam & certam clauſis auribus obſurdeſcerent. Qua ex re patet, quam inepte a Luthero illa Domini teſtimonia in hac cauſa, de qua nunc diſſerimus, referantur. De 3. igitur argumento tantum.

RESPON. AD 4. NONNULLIS PRÆMISSIS. Quarto priuſquam reſpondeo, operæ pretium mihi facturus video, ſi ſtrictim quædam attigero, quo facilius non hoc ſolum argumentum diluatur, verum etiam ea, quæ deinceps diſſerenda ſunt, explicari queant.

Primum ergo id ſtatuo, juxta communem legem, aliqua exteriora & humana incitamenta neceſſaria eſſe, quibus ad Evangelii fidem inducamur. *Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante* (1). Item (2): *Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent*: &, *Si opera non feciſſem, quæ nemo alius fecit, exculationem haberent de peccato ſuo*. Non igitur ſolum neceſſarium eſt, ut credituro ea, quæ ſunt fidei, ſimpliciter ab homine proponantur, quaſi prima principia diſcipulo; verum etiam opus eſt exteriorem aliquam perſuaſionem, & humanum incitamentum adhiberi: quomodo principia Geometriæ nonnulla a magiſtro explicantur, & ſuadentur. Hinc illud eſt, quod cum dixiſſet Moyſes Domino (3), *Non credent mihi*, Dominus ei dedit poteſtatem ſignæ faciendi; hinc rurſum illud (4): *Prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis*. Huc illa pertinent (5): *Hic venit in teſtimonium*, &c. *ut omnes crederent per illum*. Et Sergius Paulus vir prudens cum vidiſſet factum, credidit, admirans ſuper doctrina Domini, Actor. 13. Et Centurio videns quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens, *Vere filius Dei erat iſte*, Lucæ 23. Et (6): *Cognovit pater, quod illa hora eſſet, in qua dixit ei Jeſus, Filius tuus vivit; & credidit ipſe, & domus ejus tota*. Et paulo ante, *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia quæcunque feci*: &, (7) *Multi venerunt ad Jeſum, & dicebant, Quia Joannes quidem ſignum facit nullum. Omnia autem, quæcunque dixit Joannes de hoc, vera erant*. Et Joan. 20. *Introivit ille diſcipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit. Nondum enim ſciebant ſcripturam, quia oportuit eum a mortuis reſurgere*. Philippus (8) denique & Petrus (9) non aliter fidem Eunucho, Cornelioque propoſuere; ſed & cauſas etiam adhibuerunt, & cær.

Deinde id quoque ſtatuendum eſt, auctoritatem humanam & incitamenta omnia illa prædicta, ſive alia quæcunque adhibita ab eo, qui proponit fidem, non eſſe ſufficientes cauſas ad credendum, ut credere teneamur: ſed præterea opus eſſe interiori cauſa efficiente, id eſt, Dei ſpeciali auxilio moventis ad credendum. Docet id Divus Thomas ad Rom. 10. Lection. 2. ac Divus Auguſtinus lib. 1. retract. cap. 21. & alias ſæpe. Quin facræ literæ id quoque docent. *Quam ſpecioſi*, inquit (10), *pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! ſed non omnes obediunt Evangelio. Eſaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt?* Item (11): *Nolite murmurare invicem: nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum. Et ſcriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*. Et inferius, quibuſdam diſcipulis dicentibus: *Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? Propterea* (inquit Dominus) *dixi vobis, quod nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum a Patre meo*. Et alio loco (12), *Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum, ut ſermo Eſaiæ impleretur: Domine, quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt?* &c. Externæ igitur omnes & humanæ perſuaſiones non ſunt ſatis ad credendum, quantumcumque ab hominibus competenter ea, quæ ſunt fidei, proponantur; ſed neceſſaria eſt inſuper cauſa interior, hoc eſt divinum quoddam lumen incitans ad credendum, & oculi quidam interni Dei beneficio ad videndum dati. *Videruntque* (inquit Moyſes (13)) *oculi tui ſigna illa, portentaque ingentia: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, & aures ad audiendum, nec oculos ad videndum*. Hoc quoque ſua voce dilucide confirmavit Chriſtus Petro inquiens (14), *Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non revelavit tibi, ſed Pater meus qui in cælis eſt*. Certe Petrus audierat Joannis Baptiſtæ teſtimonium (15), quo aperta voce clamaverat, Chriſtum eſſe filium Dei; multa inſuper Chriſti miracula viderat: & tamen poſt hæc omnia non aut teſtimonio, aut auctoritati Joannis, non miraculis viſis, fidei confeſſionem Chriſtus aſſignat, ſed divinæ revelationi. Et ad Theſſalonicenſes (16). *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepiſſetis a nobis verbum auditus fidei, accepiſtis illud non ut verbum hominum, ſed, ſicut eſt vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidiſtis*. Sunt & alia pleraque ſacrarum lite-

(1) *Ad Rom.* 10. 14. (2) *Joan.* 15. 22. *& ſeq.* (3) *Exodi* 4. 1. (4) *Marc. ult.* 20. (5) *Joan.* 1. 7. (6) *Joan.* 4. 53. (7) *Joan.* 10. 41. (8) *Actor.* 8. (9) *Actor.* 10. (10) *Ad Rom.* 10. 15. (11) *Joan.* 6. 43. *& ſeq.* (12) *Joan.* 12. 37. *& 13*) *Deut.* 29. 3. (14) *Matth.* 16. 17. (15) *Joan.* 1. 34. (16) 1. *Theſſ.* 2. 13.

rarum teſtimonia in hujus rei confirmationem, ut ad Corinth. (1) *Nemo poteſt dicere, Dominus Jeſus, niſi in Spiritu Sancto*, & cætera quæ ſequuntor. Et rurſum inter ſpiritus charismata Paulus (2) enumerat fidem; & alibi (3). *Non ſumus ſufficientes*, &c. Et apud Lucam (4), Quædam mulier colens Deum audivit Paulum; *cujus Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur a Paulo*. Et illud (5), *Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quaſi magiſtrum: Dominus Deus aperuit mihi aurem*. Dies me deficiet, ſi omnia velim commemorare, quibus ſecundum hoc fundamentum ſtabilitur.

Cui & tertium ſubjiciendum eſt, rationem formalem noſtræ fidei non eſſe Eccleſiæ auctoritatem, hoc eſt, fidei ultimam reſolutionem non fieri in Eccleſiæ teſtimonium. Ipſæ ſcholaſticæ res formas dicendi ſcholaſticas rapiunt, & quæ vocabula ſcholarum conſuetudo diuturna trivit, ea Latini nobis condonare debent. Nec enim tam ſermonis ornatum, quam diſputationis lucem ſequimur. Sed ad rem. Eorum hic errorem diſſimulare non poſſum (6) qui aſſerunt, fidem noſtram eo, tanquam in ultimam credendi cauſam, reducendam eſſe, ut credamus, Eccleſiam eſſe veracem, cui prius (inquiunt) aſſentimur per fidem acquiſitam, quam per infuſam. Quod ſi verum eſſet, prima ratio formalis infuſæ fidei non eſſet veritas increata, ſed creata. Quare fides noſtra non innitereturtanquam ſuo fundamento divinæ veritati, ſed humanæ. Deinde, cum aſſenſus concluſionis non ſit certior principiorum aſſenſu, ut Ariſtoteles 1. Poſt. lib. demonſtrat, ſi fides infuſa fide acquiſita niteretur, tum Deum eſſe trinum, cui aſſentimur per infuſam fidem, non eſſet nobis aut firmius, aut certius, quam Eccleſiam eſſe veracem, cui juxta horum ſenſum aſſentimur per fidem acquiſitam, & per humanarum cauſarum incitamenta.

Præterea nonquam hominem quemvis ita per fidem acquiſitam exiſtimamus eſſe veracem, quin formidemus, eum poſſe vel falli, vel fallere. Quapropter, ſi aſſenſus catholicæ fidei ex acquiſita fide penderet, firmus omnino eſſe non poſſet.

Ad hæc, ſi omnes hi, qui me docuerunt, imo adeo angeli cælorum mihi aſtruerent oppoſitum ejus, quod fide teneo, non ex eo fides mea labefactaretur, juxta Pauli Apoſtoli præſcriptum illud (7): *Licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis*, &c. Noſtræ igitur fidei aſſenſio humanis cauſis, & incitamentis non innititur, quæ ſcilicet fides acquiſita ſectatur. Quare, ne mens noſtra vacillet, altius petenda, quam ab hominis vel ratione, vel auctoritate Scripturæ divinæ auctoritas eſt.

Præterea Apoſtoli, & Propheræ teſolvebant ultimo fidem ſuam in divinam & auctoritatem & veritatem. Ergo nos in humanam Eccleſiæ auctoritatem fidem noſtram non reſolvimus. Eadem enim fides eſt, idemque proinde habet objectum, rationemque formalem.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea, quæ per accidens contingunt objecto alicujus habitus, non variant illius objecti formalem rationem: Sed articulos credendos proponi per hos, aut illos homines, per accidens omnino contingit. Cum ergo Prophetæ, & Apoſtoli aſſentirentur articulis fidei, quia Deus revelavit: eandem quoque nos credendi rationem habebimus. Niſi forte fides noſtra non eſt virtus Theologica, cujus videlicet prima & formalis ratio, ſi his credimus, non divina, ſed humana veritas eſt.

Nec, deſunt ſacrarum teſtimonia literarum in hujus rei confirmationem, ut illud (8), *Crediderunt Domino, & Moyſi ſervo ejus*. Non dixit, Moyſi & Domino, ſed, Domino & Moyſi. Item (9), *qui credit in me, non credit in me, ſed in eum qui miſit me*, & cætera quæ ſequuntur: & ad Theſſalon. (10) *Gratias agimus Deo, quoniam cum accepiſſetis a nobis verbum auditus fidei, accepiſtis illud, non ut verbum hominum, ſed, ſicut eſt vere, verbum Dei*.

His vero tribus certis ſtabilibuſque ſententiis illa etiam conjuncta eſt, ultimam fidei noſtræ reſolutionem fieri in cauſam interiorem efficientem, hoc eſt, in Deum moventem ad credendum. Verbi gratia, huic articulo, Deus eſt trinus, & huic, Eccleſia non poteſt errare, & cæteris univerſis doctrinæ Chriſtianæ principiis aſſentio per infuſam fidem, non quod Joannes dixerit, aut quivis alius homo, ſed quod Deus revelaverit: huic autem Deus revelavit, immediate credo, a Deo motus per inſtinctum ſpecialem. Itaque ex parte objecti ratio formalis movens eſt divina veritas revelans; ſed illa tamen non ſufficit ad movendum, niſi adſit cauſa interior, hoc eſt, Deus etiam movens per gratuitum ſpecialemque concurſum; Divus Thomas 2. 2. quæſt. 2. art. 9. ad 3. Auguſtin. 11. confeſſ. cap. 3. Et licet fundamento in hoc ſecundo jam jacto firmiter hæreat, ſubſiſtit tamen eo etiam teſtimonio, quod in argumento refertur. Hunc enim ſenſum habet, quod Joannes Apoſtolus dicit: *Si teſtimonium hominum accipimus, teſtimonium Dei majus eſt*. Atqui, unde credemus, Apoſtole, id eſſe Dei teſtimonium? *Qui credit*, inquit, *in filium Dei, habet teſtimonium Dei in ſe*. Quod ſi rem hanc a capite arceſſere, & unde omnia manant, videre volumus; illud tandem intelligamus oportet, habitum fidei in ordine ad Theologiæ diſciplinam ſe habere, ut habitus intellectus ſe habet ad humanas ſcientias, & facultates. Quemadmodum itaque intellectus noſter in diſcurſu diſciplinarum naturalium, primo cum principiis congreditur, deinde ad reliqua cognoſcenda

profi-

(1) 1. ad Cor. 12. 3. (2) 1. ad Cor. 13. (3) 2. Cor. 3. 5. (4) Actor. 16. 14.
(5) Iſa. 50. 4. (6) Vide Sco. 3. ad 23. quæſt. unic. & Durand. d. 24. quæſt. 1. art. 3. & d. 25. quæſt. 3. & Gabr. d. 23. quæſt. 2. art. 1. & 2. qui videntur eſſe in hoc errore.
(7) Galat. 1. 8. (8) Exod. 14. 31. (9) Joan. 12. 44. (10) Theſſ. 2. 13.

proficiſcitur, quæ videlicet a principiis poſitis derivantur: ſic in cognitione ſupernaturalium rerum quædam ſunt principia ſupernaturalia, ex quorum fide fidelis animus ad cætera inveſtiganda procedit. *Accedentem* (inquit (1)) *ad Deum oportet credere quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*; & iterum (2), *Cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſum indigetis, ut doceamini, quæ ſint elementa exordii ſermonum Dei*; & ſtatim docet, quænam ſint ejuſmodi elementa, inquiens (3): *Intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, ad perfectiora feramur, non rurſum jacentes fundamentum pœnitentiæ, fidei ad Deum, baptiſmatum doctrinæ, impoſitionis quoque manuum, reſurrectionis mortuorum, & judicii æterni*. Quibus rebus expoſitis, facile (ut opinor) intelligi poteſt, vera eſſe, quæ paulo ante ſunt dicta, hoc eſt, oportere humana quædam & exteriora adminicula intervenire ad credendum; nec tamen ea eſſe idonea per ſe, nec fidei noſtræ reſolutionem in ejuſmodi fieri, ſed in interiorem cauſam divinam, quæ excitet, & moveat, ut credamus. In aſſenſum ſiquidem principiorum Geometriæ, vel Arithmeticæ multa veniunt quaſi præambula & antecedentia, ut cognitio ſenſitiva, explicatio, & ſuaſio præceptoris, qui eadem principia non utcumque proponit, ſed explicat etiam vel per exempla ſenſibus manifeſta, vel per effecta notiſſima. At ratio aſſentiendi formalis non eſt quicquam illorum, ſed ſunt illæ quaſi determinationes, & veluti conditiones, ſine quibus ejuſmodi principia a diſcipulo non intelligerentur. Ratio autem formalis lumen naturale eſt inexiſtens, quo videlicet evidens ille aſſenſus efficitur, ut & lumen hoc exterius ratio formalis eſt, quæ colores efficit evidentes. In hunc ergo modum, proponere credenda, ſuadere, miracula facere, determinant quidem intellectum, ut credat, quaſi conditiones, ſine quibus vix unquam intellectus determinatur; at ratio formalis aſſentiendi lumen fidei eſt, quod Deus infundit credenti.

RESPON. AD RATIONES ARGUMENTIS SUBJECTAS. Jam ſi hæc, quæ diximus, ſacris literis accommodaveris, inveniesprofecto, ea eſſe uſque adeo conſentanea, ut obtinere a quovis adverſario debeamus. Huc enim pertinet illud Joannis 4. *Jam non propter tuam loquelam credimus; ipſi enim audivimus, & ſcimus, quia hic eſt vere Salvator mundi*: ut illa alia prætereamus, quæ retro ſunt nobis commemorata. Nam quarto argumento refellendo ſatis ſuperque dictum eſt, unde tamen tria poſtrema argumenta facillime diluantur. Quamvis enim, reſpectu unius aut alterius hominis ſacras videlicet literas rejicientis, prior ſit Eccleſiæ auctoritas, quoniam jure probamus illi hanc eſſe epiſtolam Pauli, illam Jacobi, per Eccleſiæ auctoritatem; non tamen inde colligitur, quod abſolute Eccleſiæ auctoritas ſit ratio credendi formalis: quomodo ſi neganti principia philoſophiæ naturalis ex effectis notiſſimis nitamur ea ſuadere; non quærimus cauſam, a qua principia philoſophiæ pendeant, ſed argumentum aliquod vel indicium certum ejus rei, quæ in controverſiam venit. Ac fere in omnibus diſciplinis contingit, ut adverſus ignorantem cauſam utamur effectu; & adverſus negantem effectum utamur cauſa, propter utriuſque mutuam connexionem. Atque id quidem copioſe variis multarum diſciplinarum exemplis monſtrare poſſem, ſed, quæ perſpicua ſunt, longa eſſe non debent. Adhibebimus ergo exemplum unicum generis ejus, quod & facile intellectu ſit, & poſitum in una re transferri per multas poſſit. Terram interjici inter Solem & Lunam, ex Lunæ defectu ſuadet Aſtrologus; nec affert tamen genus argumentationis ineptum. Præclare enim eſt hoc uſurpatum a doctiſſimis, quorum auctoritate non uterer, ſi mihi apud aliquot agreſtes habenda eſſet oratio. Cum vero ad eos ſcribam, quibus hæc inaudita non ſunt, cur ego ſimulem, me, ſi quid in his ſtudiis operæ poſuerim, perdidiſſe? Uſurpatum eſt igitur ab eruditiſſimis viris quodnam argumentandi genus, quod a poſteriori juniores vocant, Ariſtoteles juxta veterem interpretum demonſtrationem quia eſt, nos ab effectis vocamus. Quæ quoniam ſuis ſæpe cauſis notiora ſunt, ad eas commonſtrandas identidem inferuntur; hec illico tamen effecta hæc cauſarum ſuarum formales rationes erunt. Non enim, ut in eodem verſemur, ſi terram interjici ex Lunæ defectu ſuademus, idcirco defectus ipſe ratio eſt interjectionis formalis: quin e contrario, ſi rerum natura ſpectetur, ipſa terræ interjectio ratio eſt formalis, cur Luna defectum patiatur. Quod igitur in cæteris artibus, idem quoque in Theologia contingit, ut rerum ordo interdum humani ingenii cauſa permutetur: ita fit, ut contra negantes novum Teſtamentum aptiſſime argumentemur ex veteri, atque e diverſo contra negantes vetus ex novo. Etenim ab his, quæ notiora ſunt nobis, ad ea, quæ minus nota ſunt, quodam quaſi naturæ ductu homines ferri non ſolum Philoſophus auctor eſt, ſed nullo etiam philoſopho auctore experimur. Quamobrem Judæo, cui vetus Teſtamentum certius eſt, novum ex veteri ſuademus. *Habemus*, inquit, (4) *firmiorem propheticum ſermonem: cui bene facitis attendentes quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris*. Et Actor. 17. Si qui cum aviditate verbum Pauli ſuſceperant, ſcrutabantur quotidie ſcripturas, an hæc ita ſe haberent. Contra vero oportet, ut adverſus eum, qui novum Teſtamentum recipit, ac rejicit vetus, ex novo veteris auctoritatem colligamus. Ad eundem quoque modum auctoritas Eccleſiæ cum ſacrarum literarum auctoritate connexa eſt, & per legem connexorum utramque in alterius probationem ſumimus. At ſi generaliter quæratur, unde fideli conſtet,

(1) *Ad Hebr.* 11. 6. (2) *Ad Hebr.* 5. 12. (3) *Ad Hebr.* 6. 1. (4) 2. *Pet.* 1. 19.

fiet, ea, quæ fide tenet, esse a Deo revelata, non poterit Ecclesiæ auctoritatem inducere, quia nuum de revelatis est, Ecclesiam errare non posse, ut 1. ad Tim. 3. cap. habetur. Nec verus catholicus, quod nonnulli fingunt, assentitur huic, Ecclesia est verax, solum per conjecturas humanas, quibus acquisita fides innititur: ad quem modum & Saraceni suis præceptoribus, & Judæi suis Rabbinis, & gentes suis Philosophis, & omnes denique suis majoribus inhærent. Non sic (inquam) Christiani; sed per interius lumen infusum a Spiritu Sancto: quo firmissime atque certissime moventur ad credendum, Ecclesiam Christianam errare non posse; Saracenorum, Judæorum, Paganorum errare posse. Deinde responderi potest, quod etiamsi in universum opus esset, ut Ecclesia ea, quæ sunt credenda, proponeret, non tamen proinde colligeretur, ultimam fidei resolutionem in Ecclesiæ auctoritatem fieri. Non est enim Ecclesiæ auctoritas ratio per se movens ad credendum, sed causa sine qua non crederemus. Quippe ut nos credamus juxta præscriptam a Paulo legem, oportet, ut illa, quæ credere debemus, nobis per hominem proponantur. Providit autem Deus, ut Ecclesia esset, quæ certo ac firmo judicio ea, quæ vere nobis sunt credenda, proponeret. Proponit enim Ecclesia (ut rem exempli causa illustremus) Evangelium Matthæi esse a Deo revelatum; nec mihi proponere nisi verum potest. Ego igitur non credo, Evangelistam dicere verum, quia Ecclesia eum dicat verum dicere, sed quia Deus revelavit. Et tamen Ecclesia proponens est causa, sine qua ego non admitterem illud Evangelium esse Matthæi. Spiritu itaque sancto Ecclesiam afflatam certo credo, non ut veritatem, auctoritatemve libris canonicis tribuat, sed ut doceat, illos, non alios esse canonicos. Nec si nobis aditum præbet ad hujusmodi sacros libros cognoscendos, protinus ibi acquiescendum est; sed ultra oportet progredi, & solida Dei veritate niti. Qua ex re intelligitur, quid sibi voluerit Augustinus, cum ait, *Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ moveret auctoritas*; & rursum, *Per Catholicos Evangelio credideram*. Videlicet negotium Augustino erat cum Manichæis, qui absque controversia suo cuidam Evangelio credi volebant, & Manichæo fidem astruere. Rogat igitur August. ecquid facturi sint, si in hominem incidant, qui ne Evangelio quidem credat; quoque genere persuasionis sint eum in suam sententiam adducturi. Certe se affirmat non aliter potuisse adduci, ut Evangelium amplecteretur, quam Ecclesiæ auctoritate victum. Non itaque docet fundatam esse Evangelii fidem in Ecclesiæ auctoritate, verum simpliciter nullam esse certam viam, qua, sive infideles, sive in fide novitii, ad sacros libros ingrediantur, nisi Ecclesiæ Catholicæ unum eumdemque consensum. Id quod ejusdem epistolæ cap. 4. & in libro de utilit. cred. ad Honorat. satis ipse explicavit. Certum itaque argumentum in controversia de unoquolibet libro sacro ex Ecclesiæ auctoritate sumitur, idque Augustinus tradit; sed non ad hanc, sed ad divinam auctoritatem fides librorum divinorum referenda est.

Respon. ad 5. Nec post hæc in postremis illis tribus argumentis eluendis lectorem amplius morari volumus, sed ad ea, quæ in medio relicta sunt, explicanda properare. Testimonium igitur ex Deuteron. illud, quo deinceps adversarii utuntur, pro eis nihil omnino facit. Quemadmodum enim, cum Dominus fideles monuit, ut a lupis attenderent, eosque ceu arbores non ex foliis, sed ex fructibus internoscerent; non statim excluditur nec canum fida custodia, & ad discernendum lupos naturæ mira sagacitas, nec pastorum vigilans cura, & diligens omnium providentia; nam si isthæc desunt, ipsæ per se oves sibi cavere non possent, quamlibet signum a Christo habeant, unde lupi internoscantur: sic Moses discernendis prophetis falsis per rerum quidem eventa populum instituit, sed non proinde tamen sacerdotum in his judicium neglegit, ad quos scilicet causas omnes dubias ipse idem paulo ante referri jusserat. Sæpe autem usuvenire poterat, ut difficile esset & ambiguum de propheta quoplam judicium, & variæ, ut fit, discrepantesque sententiæ.

Respon. ad 6. et 7. Testimonium vero, quod affertur ex Joanne, quoniam simile est, simili quoque ratione convellitur. Aliud vero ex prima ad Corinthios epist. non ita facile refelli potest; sed id constat, verba Pauli mirifice a Lutheranis torqueri. Nam si spiritualis homo, id est, in quo est spiritus Dei (sic enim illi interpretantur) judicat in universum omnia; quomodo Elisæus, *Anima*, inquit, *ejus in amaritudine est, & Dominus celavit a me?* 4. Reg. 4. Quomodo Job, cum multa se ignorare argumentis certis cognovisset, ignorationem suam fatetur, inquiens, *Insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excedunt scientiam meam?* Job 38. 39. 40. 41. 42. Quomodo Apostoli non intelligebant, quæ dicebantur? Luc. 18. Quomodo Petrus & Joannes nondum sciebant scripturam? Joan. 20. Quomodo aperuit scripturas discipulis suis Christus, quæ illis antea erant clausæ? Luc. 24. Quomodo Petrus non judicavit simulationem suam esse Evangelio contrariam? Quomodo rursus idem, *Absit, Domine*, inquit, *quia nunquam manducavit omne commune & immundum?* Hæsitavit enim intra se, quidnam esset visio, quam vidisset. Act. 10. Expediant mihi si possunt Lutherani, cur Eunuchus, in quo sine dubio spiritus Dei erat, locum Esaiæ sine externo doctore expedite non poterat, Actor. 8. Explicent & id quoque, quamobrem fideles, qui erant ex circumcisione, disceptabant adversus Petrum, quod ad Cornelium accessisset, si omnia viri justi dijudicare possunt. Exponant item,

item, id quod paulo ante in hac cauſa retulimus, quidnam Antiochenis impedimento fuit, ut non diſcernerent doctrinam Pauli veram eſſe, allorum vero falſam; ſed in ſenatum Hieroſolymitanum retulerunt, ut ſeniorum, Apoſtolorumque concilio illa quæſtio dijudicaretur. Adderem e ſacris libris hujuſcemodi non pauca, niſi in promptu eſſent; & ea etiam, quæ poſuimus, ſatis ſunt ad evincendam cauſam. Paulus itaque non vult quemvis hominem juſtum poſſe de omnibus judicare. Erant enim inter Corinthios ipſos parvuli quidam & imperfecti, quibus etſi ſpiritus ad juſtitiam non deerat, deerat tamen ad ea diſcernenda myſteria, quæ Apoſtolus perfectis communicabat. *Non potui*, inquit, *vobis loqui quaſi ſpiritualibus; tanquam parvulis in Chriſto lac potum vobis dedi, &c.* Per viros igitur ſpirituales, perfectos intelligit, inter quos ſapientiam ipſe loquebatur, qui ſimiles Paulo ſpiritum Apoſtolicum acceperant, ut ſcirent, quæ ipſis donata eſſent, quæ loquebantur non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, qui breviter ſenſum Chriſti peculiari ſpiritus dono poſſidebant. Sed ne ii quidem ſimpliciter omnia dijudicabant, niſi velimus eos per ſpiritum & Geometras, & Phyſicos, & Aſtrologos fuiſſe. Atque nec ſpiritualia univerſa cognoſcebant. Nam quædam ſibi ſpiritus reſervavit, quædam privatim uni, alia alii revelavit. Eſt ergo diſtributio accommoda, ut ibi: *Ille docebit vos omnem veritatem:* & ibi etiam, *Unctio docet vos de omnibus.* Spirituales igitur & Apoſtolici viri omnia diſcernunt, hoc eſt, ſupernaturalia & naturalia, ſpiritualia & corporalia, non ſingula, ſed ea omnia, quæ ad ſalutem fuerint neceſſaria. Quibus rebus intellectis, nihil eſt opus reſpondere ad alterum ejuſdem epiſtolæ teſtimonium. At vero prima ratio hoc modo eluditur. Non decet veros graveſque Theologos verborum ambiguitate ludere. Non itaque hoc loco Judicium uſurpamus pro ejus ſententia, qui re ipſa, quam judicat, ſuperior eſt. Alioqui, ſi ea ſemper eſſet vocis hujus ſignificatio, cum juxta Paulum prophetæ duo aut tres loquuntur, & cæteri dijudicant, oporteret hos, qui judicium ferunt, & prophetis, & prophetia eſſe ſuperiores. Aſſerimus ergo Eccleſiam de ſcripturis earumque ſenſu judicare, id eſt, diſcernere humanam a divina, verum a falſo. Atque Eccleſia ſine uſurpata auctoritate, quemadmodum ante conſtituimus, hanc habet a Chriſto facultatem. *Spiritus*, inquit, *meus, qui eſt in te, & verba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore ſeminis tui uſque in ſempiternum.* De qua re quoniam alio loco ſumus ſuſe diſputaturi, nihil eſt nunc præterea dicendum. Rationes autem, quæ ſequuntur, omnes jam ſunt in quarti argumenti reſponſione confutatæ. Pergamus itaque ad reliquas controverſias, & inſtitutum ordinem perſequamur.

CAPUT IX.

Oſtendit, illos libros, de quibus erat controverſia, habendos eſſe ſine dubio pro canonicis.

IN ſecunda hujus controverſiæ parte polliciti ſumus, nos quidem oſtenſuros, quatuordecim illos libros, qui in dubium ſunt vocati, canonicos eſſe. Id ut fiat quam breviſſime, ſit prima concluſio.

1. CONCL. Baruch a Canone ſanctarum ſcripturarum eximere, non ſolum temerarium, ſed etiam erroneum eſt. Erroneum vero hic appello (quoniam varia & ambigua eſt hujus nominis ſignificatio) id, quod hæreſi proximum, hæreſim non audeo vocare.

Hæc primum patet ex concilio Florentino ſub Eugenio IV. in Decreto ſuper unione Jacobinorum & Armeniorum, ubi Baruch inter Prophetas & ſacros auctores annumeratur.

Deinde Synodus Tridentina ſub Paulo III. aperte librum Baruch in Canonicis cenſet. Erroneum igitur eſt, illum a canonicis excludere: nam & Euſebius libro de demon. Evangel. c. 19. Prophetiam Baruch divinam eſſe non dubitat affirmare; affirmat quoque idem Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. cap. 3.

Denique in vigilia Pentecoſtes, nomine prophetæ, toti populo Chriſtiano per omnes Eccleſias legitur, qua in re ſi Eccleſiæ Chriſti fallerentur, pernicioſiſſime fallerentur. Quid ita? Nempe ſimul atque populus intelligeret, ſe in re ejuſmodi a ſacerdotibus ludificari, nullam deinceps certam fidem haberet aut prophetiis, aut etiam Evangelia proponentibus, ut qui in ſimili cauſa atque negotio jam & eſſent falſi, & fefelliſſent. Quod ſi hic plebis Chriſtianæ fides vacillat & claudicat; certe ego non video, quo alio in loco poſſit firma conſiſtere. Eorum autem, qui volunt plebem rudem non a Sacerdotum auctoritate pendere, ſed per ſeipſam exquirere, an liber, qui legitur, Canonicus ſit, jam pridem exploſa ſententia eſt.

Fateamur ergo, ne in Eccleſiæ doctrina graviter erremus, librum Baruch, quem illa nomine prophetæ a multis annorum centuriis legit, inter canonicos eſſe cenſendum. Nec enim viro cuiquam pio perſuaderi poteſt, Deum paſſurum fuiſſe, ut populus Chriſtianus tot ſeculis in re adeo gravi deluderetur.

2. CONCLUSIO. Tobiam, Judith, Sapientiam, Eccleſiaſticum, duoſque Machabæorum libros a Canone rejicere, multo magis erroneum eſt, ne dicam hæreticum. Auguſtinus in primis hos etiam ſex inter alios Canonicos enumerat, lib. 2. de doctrin. Chriſtian. cap. 4. ubi divinarum ſcripturarum catalogum intexuit, ex communi Eccleſiæ proculdubio ſententia.

Iſidorus quoque 6. etymolog. cap. 1. de his libris loquens ait, quod, licet Hebræi intra ſuum

cano-

canonem non recipiant, ſed Eccleſia Chriſtiana inter divinos honorat, & prædicat libros.

Hanc præterea concluſionem definit Innocentius I. in Epiſt. ad Exuperium Toloſanum Epiſcop. cap. ultimo, quo loco ſanctarum Scripturarum libros inſerit.

Gelaſius etiam Papa cum concilio 70. Epiſcoporum id decrevit, aſſeruitque, hos quoque libros ſanctam & Catholicam Romanam Eccleſiam in ordine veteris teſtamenti ſuſcipere ac venerari.

Hanc eandem concluſionem docet Concilium tertium Carthaginenſe. Quod tametſi provinciale fuit, confirmatum eſt tamen & a Leone IV. 20. diſtin. cap. de libellis & a Synodo in Trullo celebrata. Nec movere nos debet, quod Trullana illa ſynodus Concilium Carthagineníe probaſſe legitur, non concilia; quoniam apud Græcos Carthagineníe unicum eſt, quod Græcum vocatur, in cujus 24. c. hæc habetur ſacrorum librorum annumeratio. Tametſi Patres Trullanæ ſynodi non Concilium Carthagineníe probent numero ſingulari, ut Gratianus accepit, ſed canones editos in nova Carthagine.

Poſtremo. Hanc eamdem concluſionem habes apud duo Concilia jam citata, & Florentinum ſub Eugenio IV. & Tridentinum ſub Paulo III.

3. Conclusio. Hæreticum eſt, Epiſtolam ad Hebræos inter canonicas non reponere. Primo, quoniam adverſatur definitioni omnium Pontificum & Conciliorum ſacros libros annumerantium, ut (1) Innocentii I. atque Gelaſii, Concilii tertii Carthaginenſis, Florentini inſuper ac Tridentini, denique Laodicenſis; quod utique Concilium manifeſte confirmatum eſt a ſynodo Trullana.

Deinde probatur hæc concluſio, quoniam Epiſtola ad Hebræos recepta eſt in Concilio Nicæno, ut auctor eſt D. Thom. in commentariis ſuper eandem. Rem vero adeo gravem vir S. non aſtrueret, niſi compertum habuiſſet.

Præterea manifeſte id oſtenditur ex Concilio Epheſino (2), cujus verba ſunt: *Pontificem & Apoſtolum confeſſionis noſtræ factum eſſe Chriſtum divina ſcriptura commemorat. Si quis ergo Pontificem & Apoſtolum noſtrum negat eſſe factum ipſum Dei verbum, anathema ſit.* Hactenus concilium. Id autem non alio loco, niſi in Epiſtola ad Hebræos Apoſtolus dixit. Divina igitur ſcriptura eſt: ex cujus etiam ſolius auctoritate efficax argumentum trahitur ad hæreſim revincendam.

Quod ſi poſt tam præclara & ſummorum Pontificum & Conciliorum teſtimonia ſanctos auctores in hujus ſententiæ confirmationem citare voluero, vereor, ne mihi illud objiciatur, quod afferam in re non dubia teſtes minime neceſſarios. Atqui non eſt leve argumentum, quod ex communi omnium ſanctorum conſenſione ducitur. Atque ut Græcos ſcriptores præteream, quorum omnium (ut Hieronymus ad Dardanum ait) manet ad unum firma conſenſio; utque Latinos omittam reliquos, præter unum Hieronymum (de quo, quid ſentiat, poſtea diſſeremus) D. Auguſtinus conſtantiſſime ubique tenet, hanc Epiſtolam eſſe canonicam. Nam in lib. 2. (3) de doctrina Chriſtiana in Canonem ſanctarum ſcripturarum refert; & tertio de Trinit. (4) ita ſolidam credit hujus Epiſtolæ auctoritatem, ut ab ea (ſicut ne ab aliis quidem divinis ſcripturis (5) aberrare non liceat (5). Cumque poſt Auguſtini tempora omnes ſancti, omnes Theologi, omnes Catholici pro canonica eam epiſtolam habuerint, quid eſt, quod Juniores iſti in meridianam lucem tenebras inferre conentur? Niſi volunt univerſam Eccleſiam abhinc mille annos in ſummo errore, inque magna hujus quæſtionis ignoratione verſatam: cujus videlicet uſu cunctis gentibus nomine Apoſtoli hæc epiſtola legitur.

4. Conclusio. Hæreticum eſt, Epiſtolam Jacobi in Canonicas non referre. Primo, quoniam Hieronymus in lib. de viris illuſtribus aſſerit, hanc (licet aliquando fuerit dubitatum) paulatim tamen procedente tempore meruiſſe auctoritatem. Jam ergo vel D. Hieronymi ætate hanc epiſtolam Eccleſia receperat.

Item quoniam Innocentius, & Gelaſius, Conciliaque omnia, Carthaginenſe, Laodicenſe, Florentinum, Tridentinum eam inter ſacras repoſuerunt. His adde Sanctos antiquos, quos nominatim etiam poſtea commemorabimus, omneſque juniores cum veteribus Theologis ſcholaſticis, breviter omnes Catholicos. Uſu quippe Eccleſiæ legitur ubique gentium pro ſacra & Apoſtolica. Abeat igitur Lutherus, & reliqui, graviſſimis teſtimoniis, ſibi ſoli fidem habeat, teſti ſcilicet integro atque incorrupto. Nos autem ſolido fundamento innixi teneamus, illam eſſe canonicam.

Atque, ſi ſuper hoc Eccleſiæ fundamentum ſane ædificare volumus, ſecundam Epiſtolam Petri, duas poſteriores Joannis, & illam aliam Judæ in Canonicis numerémus, hujuſque contrarium dogma hæreticum cenſeamus. Cauſæ enim omnino ſubſunt eædem, quas dixi paulo ante.

Prima, quod hujus ſententiæ fuit Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum, Auguſtinus 2. de Doctr. Chriſt. cap. 8. Iſidorus 6. lib. Etymologiarum cap. 1. Damaſcenus 4. lib. cap. 18. ne omnes commemorem antiquos: e quibus nullus ex his epiſtolis tamquam divinis teſtimonia non refert.

Altera, quod Innocentius, Gelaſius, Concilium Laodicenum, Carthaginenſe, Florentinum, Tridentinum, illas communi conſenſu in Canonicis ſupputant. Id quoniam conſtat inter omnes, fateamur opus eſt, has eſſe Canonicas. Poſtre-

(1) *Cap. 59. Cap. 2. 16. diſtin. C. quoniam.* (2) *Cap. 10.* (3) *Cap. 8.* (4) *Cap. 11.*
(5) *Vide lib. 2. de Baptiſm. par. c. 27.*

Poſtrema, quod diverſis anni temporibus has Eccleſia univerſalis nomine Apoſtolorum proponit & legit. Qua in re (ut eundem locum frequentius urgeam) ſi populus a Sacerdotibus laudificaretur, nulla poſtea ratione poſſet adduci, ut ſuis paſtoribus etiam in eamdem ſententiam concurrentibus fidem indubitatam haberet, quo malo non aliud gravius in eccleſiam poſſet invadere.

5. Conclusio. Librum Apocalypſis a Canonicis excipere, hæreticum eſt. Patet in primis, quoniam D. Hieronymo auctore in lib. de Viris Illuſtribus, & in Epiſtola ad Dardanum, & in Epiſtola ad Paulinum, & aliis quoque locis, D. quoque Auguſtino referente 2. de Doctr. Chriſti, Eccleſia librum Apocalypſis pro Canonico habet.

Item Epiphanius hæreſi 51. quæ fuit Alogorum, tanquam Hæreticos eos retellit, qui Joannis ſive Evangelium, ſive Apocalypſin ſcripturam ſacram eſſe negant. Et Clemens Alexandrinus lib. 2. pædag. c. 12. inter ſcripturas Apocalypſim cenſet. Et Dionyſius libro Eccleſ. Hierarch. cap. 3. Evangeliſtæ Joannis eſſe comprobat. Et Orig. apud Euſebium 6. lib. Eccl. hiſtor. cap. 18. Ipſe quoque idem Euſeb. in Chronicis. Ac Dionyſ. Alex. per Dei ſpiritum ſine dubio Apocalypſim eſſe ſcriptam affirmat, Euſebio auctore 7. lib. Eccl. hiſtor. cap. 23. Et Juſtin. mart. apud Euſeb. lib. 4. Eccl. hiſtor. cap. 18. extat locus in dialog. cum Tryphon. Et Irenæus lib. 4. adverſum hæreſes. Et Chryſoſt. Suida referente. Et Damaſ. 4. lib. cap. 18. Nam recentiores præterea, qui hunc etiam librum ſuis commentariis illuſtrarunt, Bedam, Caſſiod. Rabanum, Ruperum, Ricard. a ſancto Victore, & alios bene multos. Quamobrem veriſſime Tertullianus lib. 4. adverſus Marcionem attruit, ordinem Epiſcoporum ab Apoſtolis ſuccedentium hunc eundem librum Joannſ Evangeliſtæ tribuere. Scriptura igitur ſacra eſt, ſi ordini Epiſcoporum ab Apoſtolis ſuccedentium credimus.

Præterea Innocentius, Gelaſius, Concilium Carthaginenſe, Florentinum, Tridentinum, inter libros canonicos habendam eſſe Apocalypſim definierunt.

Præterea Concilium Toletanum quartum, *Apocalypſim*, inquit, *multorum Conciliorum auctoritas, & præſulum Romanorum ſynodica decreta inter divinos libros recipiendam eſſe conſtituerunt: & quia plurimi ſunt, qui ejus auctoritatem non recipiunt, ſi quis deinceps non receperit, excommunicationis ſententiam habebit*. Hactenus Concilium.

Tandem, cum uſu Eccleſiaſtico nomine Joannis Evangeliſtæ, hoc eſt, tanquam ſacra populo legenda proponatur; dubitare non licet, quin ſit canonica. Quibus rebus & apertiſſime expoſitis, & firmiſſime corroboratis, ſatis docuiſſe videor, id quod ſecunda quæſtionis hujus parte promiſeram, quatuordecim illos libros veteris ac novi teſtamenti honore divino cum ſacris reliquis afficiendos, habendoſque poſthac citra controverſiam pro canonicis.

CAPUT X.

Continet argumentationes adverſariorum contra ea, quæ capite ſuperiori definita ſunt.

Nunc tertia pars argumenta ſubjiciet, quibus permoti eſſe videntur, qui adverſa dogmata temere & inconſulte tenuerunt. Nam, quod Lutherus argumentatur, nullum librum veteris teſtamenti a Chriſtiano recipiendum, quia, ſi accipimus Moyſen in uno mandato, oportet Moyſen totum accipere, circumcidi, & Sabbatum obſervare, nihil eſt cur ſolicitari debeamus; cum & Tertullianus libris quinque adverſus Marcionem, & Auguſtinus triginta tribus libris contra Fauſtum Manichæum non hoc ſolum Lutheri argumentum, ſed & multa alia copioſe, docteque refutaverint. Præterquam quod multas multorum objectiones dedita etiam opera in hoc libro diſſimulamus, partim, quod frivolæ ſint & nugatoriæ, (docuit autem prudenter Ariſtoteles, quolibet ſtulto proferente contraria, non decere ſolicitum eſſe ſapientem) partim, quod ſint aut ouioſæ, aut inutiles; nec in opere, quod ego & graviſſimum & utiliſſimum fore cupio, expectandum eſt, dum de remo inflexo, & de collo columbæ reſpondeam.

1. Argu. Primum itaque argumentum primam concluſionem præfinitam labefactare conatur, quod Baruch libellum illum nec Auguſtinus, nec Damaſcenus, nec Innocentius, nec Gelaſius, nec Concilium Laodicenum, nec Carthaginenſe in numero librorum canonicorum ſupputarunt. Imo Auguſtinus, cum totum canonem ſcripturarum divinarum texere ſe profiteretur, libellum Baruch in numeratione prætermiſit: & Innocentius, cæteris præter hunc unum ſupputatis, reliquos aſſerait eſſe damnandos.

Confirmat autem hujus argumenti vim procemiolum in hunc librum, ubi, quoniam in Hebræo canone non habetur, propter notitiam ſolum legentium adſcribi dicitur. Eſt autem deſumptum ex procemio D. Hieronymi in commentaria Hieremiæ. Ob quam etiam cauſam, cum Hieronymus reliquos omnes Prophetas ſuis commentariis illuſtraſſet, in hunc nihil prorſus commentatus eſt.

2. Argu. Secundum vero argumentum ſecundam concluſionem infirmare nititur, quod D. Hieronymus in prologo Galeato, qui præmittitur libris Regum, & in Epiſtola ad Chromatium & Heliodorum, quæ Proverbiorum procemium eſt, ſex illos libros veteris teſtamenti excipit a canone. Quos autem libros rejicit Hieronymus, Eccleſia rejicit, ut c. ſancta Romana 15. diſt. Gelaſius tradit. Non igitur ſunt canonici. Confirmatur quoque idem alia argumentatione non levi. Nam Cyprianus in Expoſitione Symboli eoſdem ſex libros Patrum auctoritate, a quibus ſe accepiſſe ait, a numero ſacrorum eximit. Quod idem fecit Melito: qui quidem ad Orientem

hujus

hujus rei scifcitandæ causa perrexit, ubi scilicet prædicationis nostræ cœpit exordium: cumque diligenter de omnibus exploraverit, omni investigatione comperit, hos libros esse a veteris instrumenti canone rejiciendos, ut auctor est Eusebius 4. Ecclesiasticæ historiæ libro, cap. 26. Origenes etiam in Psalmum primum hos sex libros cum Hebræis a Canone rejicit, quod Eusebius refert lib. 6. cap. 18. Sed & idem Eusebius lib. 6. cap. 11. hos libros a sacris videtur eximere. Nec ab hac sententia alienus est Damascenus 4. lib. cap. 18. nec D. Thomas (1) de Ecclesiastico certus est; sed ne D. quidem Augustinus in libro de cura pro mortuis gerenda. Epiphan. quoque in libello de ponderibus & mensuris, libros Sapientiæ & Ecclesiasticí a canone rejicit. Eadem autem est ratio de aliis quinque. Non est igitur tam explorata ista conclusio, quam volumus.

Confirmatur deinde hujus argumenti robur, quoniam in Concilio Laodiceno (2) ex veteri testamento ii solum enumerantur, quos Hieronymus numerat, nec ulla prorsus mentio de sex illis habetur.

Confirmatur præterea idem, quoniam a Trullana Synodo probantur octoginta quinque capita canonum Apostolorum; at capite 84. non numerantur inter canonicos nec Tobias, nec Judith, nec Ecclesiasticus; non ergo sunt canonici. Nam hujusmodi libros Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; nec alios sacros habemus, quam quos ab ipsis accepimus.

Confirmat autem id postremo, quod synagoga in fide errare non poterat, (erat siquidem eadem tunc Ecclesia, quæ in gentes deinceps propagata est; quocirca eodem Divino Spiritu continebatur, eundemque Deum assistentem & gubernatorem habebat) sed Hebræi omnes sex illos libros a canone rejeeerunt, ut constantissime non Hieronymus modo, & Josephus (3), verum etiam Origenes in primum Psalmum, & auctores reliqui perhibent: non igitur illi sex libri sunt canonici.

3. ARGUM. Tertium autem argumentum contra ambas conclusiones insistit. Si enim esset erroneum libros illos veteris instrumenti a canone rejicere, profecto viri pii juxta ac docti, post Pontificum Conciliorumque definitiones, in damnatum errorem neutiquam incidissent. Nec enim verisimile est, ejusmodi viros latuisse, quid de hac re Summi Pontifices, & Concilia præscripserint. Constat autem plurimos eosdemque doctissimos in contrariam sententiam iisse; qui tamen semper in Ecclesia catholici sunt habiti. Nam glossa in procœmium Hieronymi super omnes Divinæ Scripturæ libros, Joannes item Driedonis primo lib. de Ecclesiasticis dogmatibus negant, Baruch esse Canonicum. At Nicolaus Liranus super Esdram, cap. 1. & super Tobiam, Abulensis super Matthæum cap. 1. D. Antoninus 3. part. tit. 18. Cajetanus cum aliis locis, tum maxime in fine commentariorum super libros historicos Veteris Testamenti, alios etiam sex sacros esse inficiantur. Quos omnes si daremus a fidei definitione exorbitasse, non in ipsos modo, verum in reliquos etiam fideles essemus contumelioši; ut in quibus zelus Christi ita obdormierit, ut nullus contra præscriptos auctores proclamaverit. Quod certe, ut nullum esset aliud, satis magnum argumentum est, cur eos libros non esse Canonicos confiteamur.

4. ARGU. Porro quartum argumentum peculiare est, ut Machabæorum libri e numero canonicorum expungantur. Nam Gelasius Papa rejecit secundum librum, ubi supra commemoravimus; D. autem Greg. lib. moral. 19. (4) rejicit ambos; rejicit Eusebius in lib. de Temporibus: & Richardus lib. 2. exceptionum, cap. 9. & Ocham. 4. parte dialogorum, tractatu primo lib. 3. cap. 19. ac D. August. contra secundam Gaudentii Epistolam, c. 23. docet, ab Ecclesia quidem esse receptos, sed non certa fide.

RATION. IN CONFIRMAT. 4. ARGU. Nec deest hoc loco copia rationum, quibus idem suaderi possit.

Prima est, quod priori libro (5) dicitur Antiochus illustris regnasse anno centesimo trigesimo septimo regni Græcorum; quem tamen anno centesimo quinquagesimo tertio regnum tenuisse, compertum est tum ex annalibus Græcorum, tum ex Eusebio in sua Chronographia. Item eodem libro & capite abominationem desolationis, quæ prædicta est a Daniele, ad idolum Antiochi detorsit auctor libri ejus; qua in re falsus est, ut Cajetanus in cap. Matthæi 24. ostendit.

Secunda ratio est, quod in 2. lib. (6) auctor culpam a lectoribus deprecatur: quod alienum est a divina auctoritate. Certe qui scripta sua indigere venia fatetur, is Spiritus sancti oracula non esse clamat, ut etiam Calvinus cap. 9. institutionis argumentatur.

Tertia ratio est, quod eodem libro (7) statim a principio in Epistola, quæ priori loco ponitur, fit mentio de altera, quæ e vestigio subditur; dicitur autem scripta anno centesimo sexagesimo nono; cum tamen scripta fuerit anno centesimo octogesimo octavo, quemadmodum in ejusdem Epistolæ initio videre licet.

Quarta ratio, quod in ea, quæ secundo loco ponitur, cujus videlicet in superiori commemoratio fit, Judas refertur esse vivus; qui tamen non solum anno centesimo octogesimo octavo, verum etiam anno centesimo sexagesimo nono jam erat vita functus, ut primo Machabæorum libro (8) cernere est.

Quin-

(1) 1. part. q. 89. art. 8. ad 2. (2) Cap. ult. (3) Joseph lib. 1. adv. Apionem, ubi quæ volumina apud Hebræos in authoritate habeantur, secundum Majorum traditionem docet, ut author est Euseb. lib. 3. Hist. Evang. c. 9. & 10. (4) Cap. 37. (5) Cap. 1. (6) Cap. ult. (7) Cap. 7. (8) Cap. 9.

Quinta ratio, quod eodem libro ſecundo (1) dicitur Antiochus membratim diviſus; at poſtea mors ejus longe diverſa deſcribitur.

Sexta ratio, quod eodem libro ſecundo (2) quædam apocrypha referuntur de Arca Domini, probanturque ea ex deſcriptionibus Hieremiæ; quæ tamen ne per ſomnium quidem Hieremias adumbravit, quin etiam contraria ſcripſiſſe videtur, cap. 3. ſuæ Prophetiæ, inquiens: *Non dicent ultra arcam Domini, &c.*

Poſtrema ratio, quod utroque libro referuntur Machabæi duces fuiſſe ſuper Judam, & Jeruſalem, quos tamen de tribu Juda non fuiſſe, ſed de tribu Levi notius eſt, quam ut a me ſit in præſentia confirmandum. Philo ſiquidem libro 2. de temporibus (3), ob eam cauſam, inquit, inimicitias, & ſimultates ortas id temporis fuiſſe, quod Machabæi ducatum a Domo David ſurripuerint, id autem manifeſte pugnat cum illa Jacob Prophetia (4), *Non auferetur ſceptrum de Juda, nec dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt.* Quæ ſingulæ rationes ſi non movent, at ſimul omnes movere poſſunt, non ſolum indoctos, ſed etiam doctos, ut libros Machabæorum non eſſe arbitrentur in canone. Atque hæ rationes univerſæ quarti argumenti appendices ſunt, ut ſecunda concluſio labefactetur.

5. ARGU. Nam quantum præcipuum argumentum cum concluſionibus quidem non pugnat; rationem tamen eam, quæ a nobis affertur, non ſatis firmam eſſe contendit. Nam Concilium Carthaginenſe, & Innocentius numerant quinque libros Salomonis, Proverbia, Eccleſiaſtem, Cantica, Sapientiam, Eccleſiaſticum. At hos duos poſteriores non eſſe Salomonis, inter doctiſſimos quoſque fere convenit; ut Auguſtinus etiam tradit de civitate Dei 17. lib. cap. 20. Erravit igitur Innocentius, erravit quoque Concilium. Quocirca nolebant quicquam de fide pronuntiare, ſed ex opinione loquebantur. Ita nullum aut ex Pontificibus, aut ex Conciliis certum argumentum ſumitur ad id, quod volumus, confirmandum.

6. ARGU. Sextum etiam argumentum invehitur in eas rationes, quæ duabus iſtis concluſionibus confirmandis conſtitutæ ſunt. Nam canonicus liber Latine dicitur regularis. Id vero bifariam eſſe poteſt. Vel enim regularis intelligitur ad firmandam fidem, vel ad inſtruendos mores. Ergo licet illi libri a Pontificibus & Conciliis definiantur eſſe canonici, non cogimur protinus credere, Canonicos eſſe ad fidei dogmata confirmanda; ſed ſat eſt, ſi Canonicos poſteriori ſignificatione fateamur. Sancti quoque auctores eadem religione teſtimonia ex quarto libro Eſdræ referunt, qua ex his ſeptem, qui a nobis approbantur, ut patet apud Ambroſium, libro de bono mortis, c. 10. & ſuper Lucam, cap. 1. At quartum Eſdræ librum certum eſt non eſſe canonicum. Non igitur ex eo, quod Sancti ex hujuſmodi libris teſtimonia tanquam ſacra referant, ſatis oſtenditur, eos eſſe divinos.

7. ARGU. Septimum argumentum contra tertiam concluſionem eſt, quod D. Hieronymus ambigit, an Epiſtola illa ad Hebræos ſit canonica; imo aſſerit, Latinos eam non recipere, ut patet ex lib. de viris illuſtr. in Cajo, & ex commentariis ſuper Eſaiam (5). Euſebius item libro 6. cap. 16. *Cajus*, inquit, *vir diſertiſſimus Pauli Apoſtoli tredecim eſſe Epiſtolas aſſerit, eam, quæ ad Hebræos ſcripta eſt, non commemorans, quæ & nunc apud Latinos putatur non eſſe Pauli Apoſtoli.* Non igitur certum eſt, eam eſſe canonicam. Dubitat etiam idem Hieronymus (6) de auctoritate hujus Epiſtolæ in lib. de viris illuſtribus in Paulo, & in Epiſtola ad Paulinum, & in commentariis Hieremiæ.

RATION. IN CONFIRMAT. 7. ARGU. Ac ne omnia ad Divi Hieronymi auctoritatem revocentur, ratio hoc idem ipſa ſuadet. Prima Lutheri eſt, in prologis dicentis: „ Ad Hebræos Epiſtola nec Pauli eſt, nec ullius Apoſtoli. Nam durum habet nodum, quod in 6. & in 10. capite ſimpliciter denegat pœnitentiam peccatoribus poſt baptiſmum; & duodecimo cap. ait, Eſau non inveniſſe pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquiſiverit eam. Quod eſt contra omnia Evangelia, & Epiſtolas Pauli. „ Hæc Lutherus.

Alteram quoque rationem adjiciunt viri quidam haud mediocriter in Eccleſia Catholica celebres, quod ſi Pauli hæc epiſt. fuiſſet, procul dubio ad Hebræos ab Hebræo, ſermone fuiſſet Hebraico conſcripta. At non eſſe, multis argumentis ſuadent; tum quoniam auctor hujus epiſtolæ, *Melchiſedech*, inquit, *interpretatur rex juſtitiæ:* quod ſi Hebraica lingua diceret, abſurdum eſſet, non aliter ac ſi dixiſſet, Melchiſedech interpretatur Melchiſedech: tum quoniam idem auctor Hebraica teſtimonia citat (7), non juxta veritatem Hebraicam, ſed juxta tranſlationem Septuaginta; non erat igitur Hebræus Hebræa lingua ſcribens ad Hebræos: tum quoniam epiſtola Hebraica nuſquam gentium reperitur; non eſt autem probabile, ex omnibus epiſtolis Apoſtolicis hanc unam periiſſe: nam reliquæ in idiomate, quo ab Apoſtolo ſunt ſcriptæ, apud nos ſervantur.

Tertia inſuper ratione ſuadent, auctorem hujus epiſtolæ non fuiſſe Paulum, quoniam ad probandum Hebræis, Chriſtum eſſe filium Dei, illo teſtimonio utitur (8), *Ipſe erit mihi in filium,*

(1) *Cap.* 1. (2) *Cap.* 9. (3) An Philonis liber hic ſit, incertum eſt. Euſeb. certe *lib. Eccleſ. hiſt.* 2. c. 18. cum indicem librorum Philonis diligentiſſime ſcripſerit, hujus libelli non meminit: ita e pleriſque rejicitur.
(4) *Geneſ.* 49. 10. (5) *Cap.* 6. & 8. (6) *Cap.* 31.
(7) *Cap.* 8. 9. & 10. (8) *Cap.* 1.

filium, & ego ero illi in patrem. Quod tamen in germano literæ sensu de Salomone intelligitur: ut patet in lib. 2. Reg. (1) & in 1. lib. Paralipomenon (2). Dedecet autem tantum Apostolum in tanta re, idque in principio Epistolæ, Hebræis pertinacibus loquentem, argumento imbecillo uti.

Quartam adhuc rationem addunt, quoniam auctor hujus epistolæ asserit (3), se in doctrina Evangelica ab his, qui Dominum audiere, confirmatum. At Paulus ad Galatas clamat (4), se non didicisse Evangelium ab homine, sed sine homine per revelationem Jesu Christi.

Quintam rursum apponunt, quod hujus Epistolæ auctor loquens (5) proprie de testamento, qua ratione a pacto distinguitur, probat vetus quoque Testamentum morte ac sanguine confirmatum, probatque Exodi testimonio (6), ubi tamen Moyses non de testamento proprie, sed de pacto loquebatur. Non est igitur ille Paulus, ut qui minus apte referat sacrarum testimonia literarum.

Postrema ratio est, quoniam ejusdem Epistolæ auctor astruit (7), in arca fuisse urnam mannæ, virgam Aaron, & tabulas; cum tamen tertio libro Reg. (8) expresse dicatur, in arca non nisi tabulas fuisse. Nec igitur Pauli est, nec Epistola Canonica, utpote quæ cum libro canonico evidentissime pugnet. Ecce quibus rationibus Erasmus Roterodamus, & hunc secutus Cajetanus tertiam conclusionem moliuntur evertere.

8. ARGU. Quartam vero conclusionem infirmare conantur argumentis ejusmodi.

Salutatio Epistolæ, quæ Jacobi inscribitur, nihil Dei, nihil Jesu Christi, nihil gratiæ pacisve sonat, sed profano more salutem dicit. Non ergo sapit Apostolicum usum & auctoritatem. Quare non videtur Jacobus auctor ejus Epistolæ, atque adeo ne alius quidem Apostolus. Cujus rei alia conjectura est apud Eusseb. lib. 2. hist. Eccles. cap. 23. de hac epistola differentem his verbis: *Sciendum tamen est, quod a nonnullis non recipiatur, nec facile quis antiquorum meminerit ejus.* Nam quod Lutherus pingui Minerva argumentatur, hanc epistolam nullius Apostoli esse, quia contra Paulum tribuit operibus justificationem, & a viris doctis prorsus contemnendum est, & a nobis dissimulandum, ne de fide, & operibus πυρίφυρος disseramus.

9. ARGU. Nonum argumentum adversus eandem conclusionem interditur; quod stylus Epistolæ secundæ, quæ Petro tribuitur, longe alius sit ab stylo primæ, ac proinde non sint ab eodem auctore conscriptæ. Certum est autem, auctorem primæ fuisse Petrum Apostolum. Non igitur secunda a Petro Apostolo scripta fuit.

Ob hoc enim argumentum de illa secunda epistola in secunda epistola ad Cyprianum Hieronymus dubitat; atque Eusebius libro tertio, cap. 3. *de secunda Petri multis*, inquit, *incertum est, &c.*

10. ARG. Decimum argumentum in eandem conclusionem est, quod Eusebius libro tertio Eccles. histor. (9) eorum sententiæ subscribit, qui asserunt, duas posteriores Joannis Epistolas non esse Evangelistæ, sed cujusdam Joannis cognomento presbyteri; unde & salutatio harum epistolarum hujusmodi est: *Senior Cajo, Senior Electæ.* Est autem idem senior, qui presbyter. Sed etiam Hieronymum in hanc Eusebii opinionem liquet descendisse, in libro de viris illustribus, cum & Joannis Evangelistæ, & Papiæ vitam operaque texeret.

11. ARG. Undecimum eandem item conclusionem labefactare contendit: quod epistola Judæ testimonium refert ex libro Enoch apocrypho. Quamobrem multi eam merito rejecerunt. Nam plerosque vetustissime Hieronymus auctor est; Eusebius item 3. Ecclesiast. hist. lib. (10)

12. ARGU. Postremum argumentum contra quintam conclusionem multis conjecturis nititur, quas omnes congessit Erasmus in annotationibus in Apocalypsim. Igitur quantum complector animo, novem causas reperit, cur Apocalypsis non esse Joannis Apostoli, & Evangelistæ videatur; unam, quod Eusebius libro 3. hist. Eccles. (11) asserit, Apocalypsim non esse Joannis Evangelistæ: alteram, (12) quod Dionysius Alexandrinus, gravis imprimis auctor, & qui candidissime de hoc libro judicavit, suspicatur opus ab alio quopiam Joanne conscriptum: tertiam, quod Dorotheus Tyri Episcopus ac martyr prodidit, Joannem Evangelium suum scripsisse in insula Pathmo; de Apocalypsi autem nullam omnino facit mentionem (13): quartam, quod Cajus, vir sane orthodoxus, aperte negat, Apocalyplim esse Joannis Evangelistæ, apud Eusebium libro septimo, capite vigesimo primo: quintam, quod Anastasius in suo catalogo, ubi sine controversia de hujusce modi rebus accuratissime disputavit, non audet affirmare, hoc opus esse Joannis Evangelistæ: sextam, quod Joannes Evangelista nomen fuum per modestiam in Evangelio tacet, auctor vero Apocalypseos suum contra nomen frequenter inculcat: septimam, quod Græci hunc librum non receperunt, ut auctor est Hieron. ad Dardanum; imo multi eruditissimi viri totum librum ceu fictum insectati sunt, quasi nihil haberet Apostolicæ gravitatis, nec in sententiis quicquam esset, quod Apostolica majestate dignum videretur: octavam, quod stylus Evangelii & hujus libri magnopere discrepant: nonam, quod in Græcis codicibus non erat titulus Joan-

(1) *Cap.* 7. (2) *Cap.* 28. (3) *Cap.* 2. (4) *Cap.* 1. (5) *Cap.* 9. (6) *Cap.* 24. (7) *Cap.* 9. (8) *Cap.* 8. (9) *Cap.* 25. (10) *Cap.* 25. (11) *Cap.* 39. (12) *Euseb. lib.* 7. *Cap.* 25. (13) *Vide etiam eumdem l.* 3. *c.* 25.

Joannis Evangeliſtæ, ſed Joannis Theologi, qui alias Presbyter cognominatus eſt. His conjecturis Eraſmus utitur, ut hunc librum Joanni Evangeliſtæ adimat. At Lutherus nec Apoſtolicum, nec Propheticum exiſtimat, quod beatos dicat eos, qui ſervant, quæ in ea ſcripta ſunt, cum tamen nemo ſciat, an felix ſit an non ſit; & præterea cum humana intelligentia ſcripturam illam penitus non aſſequatur, tantumdem (inquit) eſt, ac ſi eam non haberemus. Quippe divini libri, quoniam ad populi utilitatem accommodantur, ab humana intelligentia non ſunt prorſus remoti. En argumenta, quibus fidei veritas impugnari quidem ab hominibus poteſt, vinci certe, aut ſuperari non poteſt. Quod parte hujus quæſtionis ultima palam fiet ubi eorum argumentorum quantum quodque valeat, quantunque idoneum ſit unumquodque videbimus.

CAPUT XI.

Ubi confutantur argumenta capite nunc proximo poſita.

NOn ego catholica dogmata craſſis iſtorum circumfunderem tenebris, niſi lumen poſſem accendere, quo quaſi ſole ex oriente fugarentur. Alioqui in hæreticorum argumentationibus recitandis digitos ad fontes ſolum intendere, ne videlicet lutulentæ illorum aquæ in noſtra ſcripta deriventur, conſilium eſt amicorum quidem, ſed (niſi me fallit amor) timentium, ubi non eſt timor. Exiſtimarent namque imperiti, argumenta eſſe majora, quam ut a nobis refelli poſſent, ſi aut ſummatim & breviter perſtringeremus, aut certe omnino diſſimularemus. Mucronem itaque adverſariorum ipſi, qui acuimus, retundemus.

RESPON. AD 1. Nam ad primum argumentum tametſi reſpondere poſſumus, non omnes libros canonicos eſſe ſimul ab univerſa Eccleſia receptos, quo fieri potuiſſe, ut quem priora Concilia minime recepiſſent, eum poſteriora confirmarent; reſpondemus tamen (idque verius) Baruch prophetiam tanquam partem quandam Hieremiæ fuiſſe a veteribus computatam. Quod (ne noſtrum videatur eſſe commentum) teſtimoniis antiquitatis roborandum eſt. Auguſtinus in primis tradit hoc 18. de civit. Dei lib. (1) hæc in verba: *Prophetans autem de Chriſto Hieremias*, Hic Deus meus (*inquit* (2)) & non æſtimabitur alter ad eum: *Poſthac in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt*. Atque e veſtigio Auguſtinus, *hoc teſtimonium*, ait, *quidam non Hieremiæ, ſed Baruch ſcribæ ejus attribuunt: ſed Hieremiæ celebratius habetur*. Et auctor lib. qu. vet. & nov. teſtam. quæſt. 102. ſive Auguſtinus, ſive quicunque tandem alius is fuerit, Caſſiod. etiam in Pſalm. 81. Chryſoſtomus quoque idem teſtimonium nomine Hieremiæ citat, in homil. quadam de Trinitate. Sexta etiam Synodus ſeſſ. 8. refert ex ejuſdem Chryſoſt. altera homilia, cujus initium eſt, *Profundam ſectionem*, nomine Hieremiæ illud idem teſtimonium. Clemens item Alex. lib. 1. pædag. cap. 10. illud, *Audi Iſrael mandata vitæ*, &c. quod Baruch 3. nos habemus, Hieremiæ aſſignavit: & l. 2. c. 3. referens illud, *Ubi ſunt*, &c. divinam ſcripturam vocat. Et Baſil. 4. lib. contra Eunomium ſuper illud, *Ut cognoſcant te ſolum verum Deum*. Ambroſius item lib. 1. de pœnitentia, cap. 8. & lib. 3. Exaemeron, cap. 14. & lib. 1. de fide cap. 2. ex eodem lib. ſub nomine Hieremiæ teſtimonia referunt. His adde Sixtum Papam in epiſt. ſua prima ad omnes Chriſti fideles; Felicem in Ep. ad Petrum Epiſcopum Antiochenum in 5. Synodo condemnatum; Pelagium denique in Epiſtola ad Vigilium. Ecce qui libellus Baruch nomine nunc legitur, eum olim antiqui Hieremiæ tribuebant: eſſetque difficile credere, niſi teſtes hujus rei certiſſimos haberemus, quorum auctoritate primum illud argumentum difficulter quidem, ſed abunde tamen eluſimus.

Ad confirmationem autem facilius reſponderi poteſt. Fateor enim tempore D. Hieronymi, quod nunc tenemus, id non fuiſſe adeo certum. Sed quemadmodum ante tempora Hieronymi, licet quidam aſſeruerint Epiſt. Jacobi ab alio ſub nomine ejus editam; tamen paulatim (ut idem ait) procedente tempore, obtinuit auctoritatem: & Epiſtola Judæ, quam a pleriſque Hieronymus aſtruit fuiſſe rejectam, auctoritatem uſu meruit: ita & liber ille Baruch, quamquam olim a quibuſdam non fuerit receptus, modo tamen dignus eſt habitus, qui ab Eccleſia & Conciliis univerſalibus reciperetur.

RESPON. AD 2. Secundum quoque argumentum facile diluitur. Nec enim verum eſt, in libris canonicis decernendis Eccleſiæ regulam eſſe Hieronymum, quod Cajetanus perperam, ne dicam pernicioſe exiſtimavit. Hieron. quippe (ut Joan. Cochlæus vere dixit (3)) in enumeratione canonicorum librorum veteris Teſtamenti Joſephum ſecutus eſt; qui in 1. lib. adverſus Appionem ex majorum ſuorum traditione, ut inquit, 22. libros enumerat. Auctor eſt Euſeb. lib. 3. c. 9. & 10. At Auguſt. non Judæos, ſed Chriſtianos in ea re ſequitur, & recte hic quidem. Nam Eccleſia gentium columna eſt, & firmamentum veritatis. Probatur vero a Gelaſio ſententia Hieronymi non in canone ſanctarum ſcripturarum conſtituendo, ſed in his auctoribus condemnandis, quos Hieronymus zelo Dei & fidei religione reprehendit. Atque ad ſecundum argumentum hæc ſatis dicta ſint.

Nam ad primam ejus confirmationem reſpondeo

C

(1) *Cap.* 33. (2) *Baruch* 3.
(3) *In prine. Ep. ad Heb. & in reſp. ad* 16. *artic. Pariſii damnatos, art.* 4. *in prologo Galiato Hiſt. Eccleſ.*

pondeo (id quod Doctiores fere credunt) librum illum non esse Cypriani , sed Ruffini . Certe D. Cyprianus in Epistola ad Rogatianum, Ecclesiasticum, & in libro de habitu virginum, Sapientiam, ut divinos libros citat : quod vero Ruffinus asserit, ex patrum traditione eos libros a canone rejiciendos (pace lectoris dictum sit) patrum traditiones ignoravit . Tertium namque Carthaginense concilium, quod hos inter canonicos numeravit , dicit se a patribus accepisse ; & Augustin. lib. 1. de prædest. Sanctorum , proximos Apostolorum affirmat librum Sapientiæ tanquam divinum citavisse ; atque Dionysius ex eodem libro magno præfationis honore testimonium allegat, inquiens (1): *In primis scripturarum institutionibus quendam de divina sapientia dixisse comperies , Amator factus sum formæ illius* . Quid omnes commemorem ? Hieronymus in primum caput Hieremiæ (2) , ut librum prophetæ citat ; Ambrosius autem 1. lib. de fide, Gregor. 18. moralium, & Concil. Sardicense in Epistola ad omnes Episcopos, ut divinum librum Sapientiæ referunt ; Concilium demum Toletanum undecimum (3) in confessione fidei sanctam esse scripturam asseverat.

Quid Ecclesiasticum? Ut divinum citat Clemens Alexand. 7. lib. Strom. (4) Ambros. serm. 31. & lib. 4. de fide ; Evaristus Papa in Epistola prima ad Episcopos Africanos ; Sixtus secundus in Epistola ad Gratum Episcopum. Utrumque autem lib. divinam scripturam esse , tanquam rem certam in fide tradit Epiphanius hæresi 76. Anomæorum . Non igitur patrum traditione eos libros Ruffinus , sed suo potius sensu refutavit . At eo tempore, quo res nondum erat definita. Qua etiam ratione & reliquos excusamus. Nam quod D. Thom. in eam sententiam advocatur , id ferendum nullo modo est, ut ex 1. parte, q. 1. art. 3. colligere licet, & ex commentariis in quartum caput de divinis nominibus . Sed in illa quæst. 89. nihil de suo dixit ; quin ad verbum retulit Augustinum ; qui tamen quam haberet constantem firmamque sententiam lib. 2. de doct. Christiana cap. 8. & lib. 17. de Civitate Dei, c. 8. & ad Horosium contra Priscillianistas, cap. 11. imo eo ipso libro de cura pro mortuis gerenda , c. 17. manifeste declaravit .

Secunda autem confirmatio, quæ ab auctoritate Concilii Laodiceni sumitur , imbecilla est . Non enim Concilium negat esse canonicos ; licet inter canonicos noluerit annumerare ; quod nondum ea res satis erat explorata. Videlicet (quod sæpe jam diximus) non omnes libri canonici ab Ecclesia sunt communi consensu recepti .

Ad tertiam vero confirmationem (quoniam nihil in præsentia de auctoritate canonum , qui dicuntur Apostolorum, disputare volumus ; nam hæc quæstio ab ea, quæ nunc in manibus est , separatur) dupliciter respondemus . Prius , ne quis ejusmodi argumento nos velit urgere , intelligat eodem cap. 84. tres Machabæorum libros inter canonicos supputari . Quod si Apostolorum hos octoginta quinque canones recipere cogimur ; respondeant hic ipsi nobis, qui Machabæorum libros rejiciunt : sin autem , ne confiteantur , hos esse canonicos, testimonium hujus capituli contemnunt, jam profecto non est, cur pondere illius nos velint obruere. Sed hanc disputationem (ut diximus) in aliud tempus reservantes, quod ad præsentem locum satis est , alteram responsionem subjicimus : Clementem , qui eos canones dispersos in unum volumen congregasse dicitur , non omnes libros canonicos collegisse, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. Non enim aliunde vel Concilia , vel Patres Apostolorum proximi, hos esse sacros , quam ab Apostolis didicerunt. Ait tamen Iren. lib. 3. c. 3. referturque ab Euseb. lib. 5. cap. 6. Clementem , quoniam cum Apostolis vitam semper egerit, atque ab Apostolis institutus fuerit, recentem gessisse traditionis eorum memoriam, & eorum formam semper in oculis habuisse. Ita si hæc responsio non placet, detur alia : non omnes illos canones a Clemente editos , sed nonnullos a Græcis adjectos esse.

Ad postremam denique confirmationem, hujusmodi habeto responsum. Ut cum iis liberaliter agamus, donemusque eis , Synagogam in fide errare non posse (quod tamen non perinde, ut de Ecclesia catholica certum est) negamus, hos libros a Synagoga esse rejectos. Aliud est enim non recipere, aliud vero rejicere . Judæi ergo intra suum canonem hos quidem libros publica auctoritate minime receperunt : tamensi nonnulli etiam ex eis divinos, & sacros esse crediderunt. Qua de re vide Cochlæum in libello de canonicæ scripturæ & catholicæ Ecclesiæ auctoritate (5). De secundo igitur argumento hactenus .

Respon. ad 3. Ad tertium autem præcipuum argumentum respondetur, ante id temporis nec rem fuisse tam expeditam, nec Conciliorum lectionem tam assiduam, nec hæreticorum impudentiam tam procacem in libris canonicis vel infirmandis , vel etiam rejiciendis. Quo circa non fuerunt perinde soliciti fideles de hujusmodi quæstione , cujus definitionem sine jactura pietatis poterant ignorare. Quod si argumentum idem contorqueremus in adversarios volumus, nihil est, quod facilius efficere possimus. Nam (ut ex Concilio primo Toletano didicimus) si quis dixerit , vel crediderit, alias scripturas præter eas, quas Ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas esse, vel venerandas , anathema est. Cum ergo plerique (quod retro nos ostendimus) hos libros tanquam divinos venerentur, certe, si Ecclesia non reciperet , in anathema Concilii Toletani pariter omnes incurrerent. Ne igitur hos audaciæ & temeritatis condemnemus , illos potius ignorantia laboraſſe concedamus .

Imo

(1) 4. *Cap. de divin. nom.* (2) *Cap.* 4. (3) *Cap.* 2. (4) *Cap.* 4. (5) *Cap.* 11.

Imo cum perniciosius Ecclesiæ sit libros recipere pro sacris, qui revera non sunt, quam librum rejicere, qui alias vere sacer est (ut D. Thom. prima parte quæst. 88. artic. 5. & de potentia quæst. 4. articul. 1. latius explicat) cum Concilium Carthaginense, Florentinum, Tridentinum, Innocentius, Gelasius, ac fere sancti omnes hos libros tanquam sacros Ecclesiæ tradiderint: profecto si ii non essent, pernicioſissime falleremur. De tertio igitur argumento satis dictum est.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero argumentum primo dicitur, quod Gelasius forsitan unius libri nomine ambos complectitur; quod etiam in Esdra non ipse modo fecit, sed & Isidorus (1), & Hieronymus, qui Esdram interpretatus unicum edidit, sequens Hebræorum consuetudinem, qua Esdræ primus & secundus liber in uno est, ut Origen. in primum Psalmum docet, & Eusebius lib. 6. capitulo 18. Hanc autem mentem fuisse Gelasii vel illud abunde magnum argumentum est, quod idem ipse probat lectionem scripturarum, quæ per anni circulum distribuuntur, librum autem Machabæorum pro Dominicis Octobris, in quibus ambos Ecclesia legit. Deinde respondetur, Gelasium de secundo libro ambiguam forte sententiam tenuisse, eoque consilio in enumeratione eum librum prætermisisse. At August. 18. de Civitate Dei (2), & Isidorus 6. Etymologiarum (3), utrumque Machabæorum ab Ecclesia recipi asseverant: quod & in procemio horum librorum asseritur. Nec id modo in dubium vocare licet, quod D. Gregorio, Euseb. atque reliquis licuit aliquando dubitare.

RESPON. AD RATION. 4. ARGUM. Jam ad primam rationem, quæ in hujus quarti argumenti confirmationem affertur, Joannes Annius in commentariis super secundum librum, Philonis de temporibus (4) tradit, libros Machabæorum, qui absque temporibus scripti erant, Josephum adjectione temporum apocryphos reddidisse. Ostendit vero id argumento, quo nos usi sumus; quo eodem Joannes quoque Lucidus permotus est 4. suæ chronographiæ libro. Unde autem Annius noster acceperit, aut sine temporibus Machabæorum olim libros haberi, aut Josephum adjecisse tempora (ingenue fateor) me præterit. Sed si id verum est, quemadmodum mendum, quod in numeris facillimum est, non auctoribus, sed librariis imputatur, ita menda, quæ Josephi per incuriam inducta sunt, non auctoti libri Machabæorum, sed Josepho tribuemus; nec ob id libros hos apocryphos existimabimus. Tametsi Josephum germanam veramque catholicorum lectionem vitiasse, viris Ecclesiasticis omnibus dissimulantibus, atque adeo conniventibus, mihi quidem non fit verisimile. Nisi volumus, mille quingentos annos, & eo amplius, Ecclesia in utramque aurem dormitante, inimicum hominem zizania superseminasse. Quamobrem multo melius Euseb. Cæsariensis, licet hos libros non crediderit in sacrorum numerum referendos, asserit tamen auctorem illorum non supputare Græcorum regnum ab Alexandro, sed a Seleuco Nicanore, qui regnavit in Syria anno a morte Alexandri exacto undecimo. Cui numero si addas quinque annos (5), quibus Alexander tanquam Monarcha imperavit Græcis, conficitur numerus annorum exactus sexdecim; quibus minor erat supputatio Monarchiæ Græcorum juxta rationem Hebraicam. Nam Græci ab Alexandro supputabant. Igitur quod juxta annalia Græca Antiochus regnasse dicitur anno centesimo quinquagesimo tertio, & juxta primum Machabæorum anno centesimo trigesimo septimo, verborum, non rerum dissensio est. Quippe, si centesimo trigesimo septimo sexdecim adjicias, numerus centesimus quinquagesimus tertius conficietur. Joannes vero Lucidus in eo discrepat ab Eusebio, quod scribit (6) Alexandrum post adeptam Monarchiam annos septem regnasse, Seleucum vero anno octavo post mortem Alexandri jam exacto. Sed quod ad præsentem attinet quæstionem, non admodum refert, utrum ex his verum sit, cum supputatio præcipua, de qua hic agimus, minime varietur.

In hujus vero confirmatione argumenti Ambrosius Catharinus Cajetanum affirmat tot peccata admisisse, quot verba pene effudit. Sic enim ille loquitur. Nec advertit homo ad carpendum promptulus, se quoque in reprehendendo Cajetano sæpe ac multum erasse. Hoc certe loco ter erravit. Sed istius errores coarguere nec meum est, nec hujus temporis. Quid ergo? Nonne hic peccavit Cajetanus? Peccavit sane. Primum in eo, quod temere & inconsideratè, ne superbe dicam & arroganter, auctorem libri Machabæorum ait in intelligentia Danielis esse deceptum, quem constat Spiritus sancti afflatu eum librum scripsisse. Deinde falso existimat Cajetanus, si auctor libri Machabæorum verba Danielis usurpat, idcirco Danielem interpretari. Quasi non licuerit Bernardo verbis scripturarum passim uti: quas si arguat ab ipso male intelligi, quod verba non in eum afferat sensum, qui scripturarum erat germanus & proprius, is stultus esse videatur. Certe Poetæ recentiores veterum versus etiam integros usurparunt elegantissime, nec tamen priorum illi versus a posterioribus in eandem sententiam capiuntur. Fallitur præterea Cajetanus in eo, quod putat Danielis prophetiam non potuisse ad Idolum Antiochi referri, quia Dominus ad futura tempora referendam declaravit. Eadem quippe scriptura & ad Luciferum pertinet, & ad Nabuchodonosor, & ad Antichristum. Vanissimum ergo fuit, auctorem libri Machabæorum reprehendere, quod in Idolo, abominatione, & desolatione Antiochi ad verba Danie-

(1) 9. *Etymol. cap.* 1. (2) *Cap.* 36. (3) *Cap.* 1. (4) Annius hos libros Philoni tribuit, at docti negant.
(5) Quinque annos integros: nam regnavit præterea & aliquot menses. (6) *Lib.* 4. *c.* 2.

lis alluſerit, vel ea certe in ſimili cauſa uſurparit. Nam etſi in illum ſenſum Danielem adduxiſſet, id feciſſet egregie, quod & Paulus, & Apoſtoli cæteri ſæpe fecerunt.

At ſecunda ratio duobus modis reſellitur. Prius enim nihil impedit, ut Spiritus S. ſcriptori aſſiſtat, qui in quibuſdam tamen humano more ex modeſtia loquitur. Sic enim Paulus ait (1), *Etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia*; & rurſum, *Ut minus ſapiens dico, plus ego.*; & iterum (2), *Donate mihi hanc injuriam.*

Poſterius, aliud eſt loqui de ipſius hiſtoriæ veritate, aliud de interpretatione in aliam linguam. Interpres ergo veniam petit, non falſitatis, quæ nulla erat, ſed elocutionis, quæ ab homine erat. Secunda igitur illa ratio hac duplici reſponſione convellitur.

Sed & tertia bis quoque confutari poteſt; & quia non eſt opus confiteri, epiſtolam, cujus in priori fit mentio, eam eſſe, quæ e veſtigio ſubditur; & quod ſi eſſe quis contendat, habet in promptu quid dicat, puncta librariorum incuria eſſe male diſtincta. Illa enim verba, *anno centeſimo octogeſimo octavo*, non ſunt initium epiſtolæ ſequentis, ſed finis antecedentis; ut ſubſequens epiſtola hoc principium habeat, *Populus qui eſt Hieroſolymis*. Cujus rei illud eſt argumentum, quod diem, annum ve, quo ſcribitur epiſtola, non ab initio ſtatim, ſed a fine ponere ſolemus; ſalutationem vero ſtatim a principio. Tametſi utrumque Conſtantinus & in epiſt. ad Donum Papam, & in epiſtola ad Georgium Conſtant. Patriarcham, conjunxerit. Quæ igitur ſecundo loco ponitur, hæc ſcripta eſt anno centeſimo ſexageſimo nono, ut in priori epiſtola dicitur: quæ vero ordine quidem ſcripturæ antecedit, ſed reipſa tamen poſterius miſſa eſt, ea ſcripta fuit anno centeſimo octogeſimo octavo.

Ita ad quartam rationem facile dici poterat (quod ante monuimus) illam Epiſtolam non eſſe, cujus prior meminit. Quare nec neceſſe eſt fateri, eam eſſe ſcriptam anno centeſimo ſexageſimo nono. Quin compilator illius ſecundi libri, ſive is fuerit Joſephus, ut Annio placet, ſive quiſquam alius, quaſcunque Epiſtolas invenire potuit a Judæis ſcriptas, nullo ſervato ordine, in initio libri forſitan collocavit.

Quod ſi ſecundam illam eſſe admittimus, quam commemorat prima, dicere oportet, numerum non ſecundum Hebraicam computationem haberi, ſed ſecundum Græcam. Potuit enim (nec id incommode) fieri, ut qui eas literas dederint, ii Græcam monarchiæ ſupputationem fuerint ſecuti, quam tamen is, qui librum illum dicitur in compendium redegiſſe, noluit immutare, ſed exſcribere numerum, ut ſcriptum reperit. In aliis vero ſecutus eſt ſemper ſupputationem Hebraicam. Judas itaque mortuus eſt, juxta Hebræorum rationem, anno centeſimo quinquageſimo ſecundo expleto, hoc eſt, anno centeſimo quinquageſimo tertio. Quibus ſi appones ſeadecim annos Græcæ ſupputationis, conſtat numerus centeſimus ſexageſimus nonus, qui idem eſt cum priori. Nam, quo anno Judas mortuus eſt, ſcripſit epiſtolam. Ita non eſt neceſſe cum Ruperto, libro de victoria verbi (3), alium a Machabæo Judam divinare, qui eam epiſtolam dederit.

Ad quintam, non deſunt, qui exiſtiment non Antiochum membratim diviſum, ſed ducem ab eo miſſum; ſic enim videtur 1. capite ſignificari: illum vero fuga elapſum morbo peſtilenti interiiſſe, ut capitulo 9. dicitur. Sunt etiam, qui contendunt, in cap. illo 1. particulam, *Et*, adjectam eſſe librariorum vitio, lectionem autem veram hanc eſſe, *Percuſſerunt ducem, & eos, qui cum ipſo erant, diviſerunt membratim*, &c. Scio autem, verbum *percutere* interdum ſignificare idem, quod occidere, ut eo loco, *Percuſſit Philiſtæum*, &c. & ibi, *Percuſſit Saul mille*, &c. Sed non cogimur hic, vocabuli propria ſignificatione deſerta, ad dictionem confugere figuratam: præſertim cum Danielis 11. cap. de Antiocho ſcriptum ſit, *Et venient ſuper eum Romani, & percutietur*; quo loco Hieronymus, *Percuſſus*, ait, *dicitur eſſe, non quod interierit*, &c. & 2. Reg. 2. *Servi David percuſſerunt de Beniamin 360. qui & mortui ſunt*. Sed ne illud quidem huic expoſitioni repugnat, quod Lyranus objicit, Antiochum (ut hic dicitur) cecidiſſe. Non enim ſemper eo verbo mors ſignificatur; ſed, qui victus eſt, cecidiſſe vere aſſeritur. *Ceciderunt*, inquit (4), *per prona fugientes*. Sed ne illud quidem obſtat, quod ibi legitur, *Cum ingreſſus eſſet intra ambitum fani, clauſerunt templum; cum autem intraſſet Antiochus*, &c. ubi videtur deſignari, Antiocho concluſo nullum fuiſſe locum fugiendi relictum. Non enim intelligendum eſt templum clauſum poſt ingreſſum ducis, ſed cum milites eſſent intra fani ambitum: ut, ſi exempli cauſa dicamus, in atriis ſacerdotes clauſerunt januas templi. At contra, cum milites Antiochi aditum templi occluſum aperuiſſent, ut cognita res eſt, lapidibus ſunt a Judæis obruti. Potuit ergo dux ipſe percuſſus, ſi ducis nomine Antiochus intelligitur, quo aditu aperto intraverat, exire atque fugere: ob quam fugam cap. 9. dicitur, inhoneſte ac turpiter de Perſide rediiſſe. Sed ne rimulas quærere ad elabendum videamur, illa reſponſio & planior & verior eſt (cui hiſtoricorum gravium conſentit auctoritas) non eundem eſſe Antiochum, de quo primo capite, & de quo capite nono perhibetur: ſed ibi Antiochi Magni mortem ſcribi, hic vero Antiochi Epiphanis, cujus etiam finis primi libri capite ſexto texitur. Nam illum Strabo libro 16. ait templum Beli expoliare conatum, finitimos Barbaros interemiſſe.

Ad ſextam, licet Rupertus omnia ea figurate velit intelligi de arca novi teſtamenti, id eſt, humanitate Jeſu Chriſti; ad literam tamen miraculum illud vel jam factum eſt, cum expulſis gentibus a Judæa Hebræi ex diverſis locis, ubi erant diſperſi, convenerunt: vel forte etiam in converſione Judæorum ante diem judicii futura, fiet.

Nec

(1) 2. *Cor.* 11. 6. & 23. (2) 2. *Cor.* 12. 13. (3) *Lib.* 10. *de vict. verb.* 6. 15. (4) *Joſue* 7. 5.

Nec noſtris conjecturis divina promiſſio debilitanda eſt. Eſt enim Deus verax, omnis autem homo mendax.

Poſtrema demum ratione ſolvenda varie torquentur auctores. Alii namque fingunt, Machabæos per matrem a tribu Juda originem ducere; eaque ratione defendunt, ſceptrum de Juda non eſſe translatum. Alii, ſequentes traditiones Thalmud, aſſruunt, Machabæis quoque exiſtentibus ducibus fuiſſe judices quoſdam ex tribu Juda, penes quos ſumma decernendi atque imperandi poteſtas reſideret, qui Hebraice *Zanedrin*, Latine ſenatus, ut apud Romanos, appellabatur. Unde illud eſt: *Populus qui eſt Hieroſolymis, ſenatuſque & Judas*, &c. Hos itaque cum Herodes, qui primus ex alienigenarum genere ortus regnum Judaicæ gentis obtinuit, in odium Davidici regni de medio ſuſtulit, tunc vere ſceptrum de tribu Juda dicitur abtuliſſe. Alii hunc nodum ſolvunt, aſſirmantes illam Jacob Prophetiam, promiſſionem fuiſſe ad legem comminationum intelligendam; quæ ſcilicet mutatis moribus commutetur: & quemadmodum ſententia adverſus Ninivitas poſt pœnitentiam translata eſt, ita quoque hæc divina promiſſio filiis Juda peccantibus fuerit commutata. Quam quidem normam in explicandis tum comminationibus, tum promiſſionibus ex Ezechiele (1) deſumunt, apud quem Dei & comminatio & pollicitatio pro converſis, aut averſis hominum moribus transferuntur. Nos vero, quibus conſilium eſt alienas expoſitiones non inimice aut inſectari, aut repellere, facilius hunc locum expediemus, ſi ex primo Machabæorum libro intelligamus, populum Judæorum ducatum Machabæis tradidiſſe, non tanquam proprium & hæreditarium, ſed ad legem depoſiti conſervandam; ut videlicet Iſraeliticam plebem interea tuerentur, donec ſurgeret Propheta fidelis, vel qui eos inſtitueret, vel quem de tribu Juda venturum expectabant. Qua ex re ſceptrum de tribu Juda non auferebatur; eo præſertim, quod ipſa quoque tribus in hoc populi conditum ſententiamque a principio ſaltem creditur conſenſiſſe. Quartum ergo argumentum cum ſuis confirmationibus hoc modo fuerit confutatum. Nam quod argumentum Cajetanus in Matthæi 24. cap. ponit, auctorem libri Machabæorum erraſſe in interpretatione Prophetiæ Danielis, quam ad Antiochum ille refert, cum Lucas ad exercitum Romanorum perſpicue retulerit, id nullius momenti eſt. Eadem quippe litera & ad Nabuchodonoſorem & ad Antichriſtum ſpectare poteſt. Sic eadem & ad Antiochum, & ad Idolum Romanorum, & ad Antichriſtum pertinet. Quæ omnino res, quoniam nihil obſcura eſt, noſtra explicatione non eget.

RESPON. AD 5. At quintum argumentum refellamus. Non modo concilium Carthagineſe, & Innocentius, ſed plerique alii Sapientiam & Eccleſiaſticum Salomoni aſſignaverunt (2). Nam librum quidem Sapientiæ nomine Salomonis citat Tertullianus de præſcriptionibus hæreticorum; Origen. ſuper Epiſt. ad Romanos lib. 8. Cyprianus ſermone quarto de immortalitate; Baſilius lib. 5. contra Eunomium; Ambroſius ſermone 8. in Pſ. *Beati Immaculati*, & lib. 3. Exameron cap. 23. & 4. lib. de fid. cap. 6. & Euſeb. 11. lib. *Præparationis Evangelicæ* cap. 5. Quin Euſebius ipſe lib. 4. Eccl. hiſt. cap. 22. aſſerit, Egeſippum, Irenæum, & omnes antiquos librum Sapientiæ Salomoni tribuiſſe. Tribuerunt certe Evariſtus in Epiſt. ad Epiſcopos Africanos; Felix primus ad omnes Epiſcopos Galliæ; Felix ſecundus ad Athanaſium & cæteros Epiſcopos Ægypti; Epiphanius hæreſi 76. Anomœorum; Damaſcenus quarto ſuæ Theologiæ libro (3), ubi Jodocus Clicthoveus multis argumentis contendit, librum illum non fuiſſe Philonis, ſed Salomonis: in quibus illud maximum eſt, quod verba, quæ auctor cap. 9. ejuſdem libri de ſe dicit, non alii, quam Salomoni congruere poſſunt.

Eccleſiaſticum quoque auctores nobiliſſimi Salomonis nomine retulerunt; Clemens Alexand. lib. 7. Strom. Gregorius Nazianzenus oratione octava; Baſilius quarto libro contra Eunomium; Chryſoſtomus, ſive quis alius fuerit, homil. tertia imperfecti operis in Matthæum; Ambroſ. ſuper 7. caput prioris ad Corinth. Hieronymus in cap. 10. Eccleſiaſtis; Cyprianus ad Rogatianum, & 3. lib. ad Quirinum, & 1. ſerm. de eleemoſyna; Caſſiodor. in Pſal. 55. & 66. & 93. Gregorius 10. lib. Moralium (4), & 1. quæſt. 1. cap. *Non eſt putanda*; Sixtus primus in Epiſt. ad omnes fratres; Marcellinus ad Salomonem Epiſcopum; Fabianus Epiſt. ad omnes Orientales Epiſcopos; Sixtus ſecundus ad Gratum; Damaſus ad Epiſcopos Italiæ; Joannes Papa ad Valerium Epiſcopum. Quod ſi poſt tot, tamque graves auctores libros illos Salomonis eſſe aſſeveremus, nihil erit profecto cur timere debeamus.

Deinde librum eſſe hujus aut illius ſcriptoris non admodum intereſt catholicæ fidei, dummodo Spiritus ſanctus auctor eſſe credatur (5). Quod Gregorius in prœmio ſuper Job c. 1. erudite & tradit & explicat. Nec enim refert, qua penna rex Epiſtolam ſcripſerit, ſi vere ſcripſit. Unde nihil obſtaret, ut in ea re, quæ ad fidem non pertinet, Innocentius, & Concilium Carthaginenſe communem antiquorum opinionem ſequerentur. Nec proinde tamen in libris canonicis enumerandis errare potuere, quippe quod ad fidem attinere certum ſit.

Deinde, ut has duas reſponſiones prætermitteremus, habemus aliam multo potiorem, quam ex Euſeb. lib. 11. *præparationis Evangelicæ* (6). Joannes Driedonis expreſſit. Cum enim Salomon, juxta ſcripturam (7) locutus fuerit tria millia parabolarum, & carminum quinque millia, quæ non

(1) *Ezech.* 33. *vid.* 2. *Regum* 7. & 3. *Reg.* 9. *de promiſſione throni Davidi facta.*
(2) *Hilar. in Pſ.* 118. *Caſſiod. in Pſal.* 88. & 89. & 91. *Et* 5. *l. hiſt. Eccle. c.* 18. (3) *Cap.* 18. (4) *Cap.* 14.
(5) Vide ea, quæ in confutat. 7. argum. ex Hieron. referuntur. (6) *Cap.* 5. (7) 3. *Reg.* 4.

sunt in unum aliquod volumen a Salomone coacta, fuerunt alii atque alii, qui sententias Salomonis sparsas collegerunt, ut patet Proverbiorum c. 25. Ita Augustinus Eugubinus (1), secutus Rabbi Moysen, & Thalmudistas, credidit Esaiam libros Salomonis scripsisse: quod equidem incertum habeo; illud vero exploratum, sententias librorum, qui Sapientiales vulgo nuncupantur, a Salomone quidem fuisse primum excerptas, sed non ab eodem auctore collectas. Unde & Jesus Syrach in Ecclesiastico (2) non air, se protulisse, sed renovasse sapientiam de corde suo. Hujus ergo rei Innocentius & concilium Carthaginense non ignari, optima ratione hos omnes libros Salomoni dederunt. Ac de quinto argumento hæc dixerimus.

Respon. ad 6. Sextum vero argumentum Cajetani est in fine commentariorum super libros historicos veteris Testamenti. Pudet autem virum alioqui ingeniosum & doctum, virum pium, ac nostræ familiæ columen, vano distinctionis novæ commento argumentum firmissimum eludere voluisse, atque, ut leviorem plagam repelleret, graviorem accepisse. Cum enim nomen libri canonici apud scriptores omnes, uno excepto Cajetano, pro sacro atque divino sumatur, non modo comprehendi animo, sed ne suspicione quidem potest attingi, Pontifices & Concilia omnia aliter vocabulum usurpasse, quam erat in usu universorum. Deinde concilium Carthaginense, ne quis aliter inverteret, quid nomine scripturarum canonicarum intelligeret, declaravit inquiens: *Præter scripturas canonicas, nihil in Ecclesia legatur sub nomine divinarum scripturarum. Sunt autem canonicæ scripturæ*, &c. Et Innocentius, *Hi libri*, ait, *recipiuntur in canonem sanctarum scripturarum*. Et in concilio Florentino eodem spiritu inspirante illi omnes libri, quos suscipit, & veneratur Ecclesia, & de quibus præsens disputatio instituitur, scripti a sacris auctoribus asseruntur. Præterea, cum sub eodem contextu omnes illi libri nullo facto discrimine definiantur esse canonici, ridiculum est, ut partim in una significatione, partim in alia libros canonicos habeamus. Ac si hanc semel distinctionem admittimus, auctoritate conciliorum atque pontificum nullus liber sacer constare poterit. Nam pari causatione, si id quidem lubitum esset, hæretici dicerent, unum quemlibet de cæteris non esse canonicum ad firmandam fidem, sed ad instruendos mores. Id quoniam absurdum omnino est, retineamus potius eam rationem oportet, quam Cajetanus voluit evertere, vir (ut sæpe jam dixi) cum primis eruditus & pius, sed qui in libris sacris constituendis Erasmi novitates, ingeniumque secutus, dum alienis vestigiis voluit insistere, propriam gloriam maculavit. Ac de sexto argumento hactenus.

Ad confirmationem autem facilius responderi potest, non Ambrosium modo, sed & Cyprianum ad Pompejanum, & Augustinum 18. de Civ. Dei (3), referre ex 3. & 4. libro Esdræ testimonia, sed non tanquam ex spiritu divino edita, quibus scilicet nefas sit refragari.

Respon. ad 7. In septimo principali argumento moleste fero, non alienos modo, verum etiam nostrates (bona venia legetur) in tam novam, ne dicam levem, sententiam incidisse, ut Epistolam ad Hebræos Apostoli Pauli esse negaverint (4). Sed id multo molestius, ut, si Pauli non sit, protinus sit canonica. Nam, auctore incerto, poterit Epistola certo esse canonica. Sive enim Lucas, seu Barnabas (quod quidam sunt opinati) eam Epist. scripserint, canonica erit. Nam & per Lucam & per Barnabam Spiritus Sanctus loquebatur. Sed ad rem. Cum hæreticum sit, hanc Epist. a sacris scripturis excludere, certe temerarium est (ne quid amplius dicam) de hujus Epistolæ auctore dubitare, quem Paulum fuisse certissimis testimoniis confirmatur. Origenes inprimis lib. 1. commentariorum super Matthæum, & refertur ab Eusebio lib. 6. Ecclesiasticæ historiæ (5), *Ego dico* (ait) *quod ipsa manifestissime est Pauli Apostoli; & semper omnes antiqui majores nostri eam ut Pauli Apostoli suscepterunt: & opinio usque ad nos pervenit, quod sermo ejus est Græco sermone compositus, vel per Clementem Romanæ urbis Episcopum, vel per Lucam.*

Clemens item Alexandrinus apud Eusebium 6. Ecclesiasticæ historiæ libro (6), *Manifeste* (inquit) *est Pauli, scripta quidem Hebræo sermone tanquam Hebræis, sed a Luca in Græcum interpretata.*

Eusebius quoque in eandem sententiam ivit, 3. libro historiæ Ecclesiasticæ (7). Ubi cum dixisset, Clementem Romanum Episcopum in Epistola ad Corinthios nomine Pauli testimoniis hujus Epistolæ usum, continuo subjicit: *Unde constat, quod Apostolus hanc Epistolam tanquam Hebræis mittendam, patrio eam sermone conscripserit: & (ut quidam tradunt) Lucam Evangelistam, alii autem Clementem interpretatum esse: quod & magis verum est, quia & stylus ipse Epistolæ Clementis cum hac concordat, & sensus nimirum utriusque scripturæ plurimam similitudinem ferunt.* Hactenus Eusebius. Et cap. 3. ejusdem libri (8) *Pauli manifeste* 14. *sunt Epistolæ*. Dies me deficiet, si velim enumerare auctores Græcos, qui hanc Epistolam Paulo tribuerunt. Nec minus si commemorem etiam Latinos. Quid enim referam Athanasium in Epistola ad Episcopos Africanos, & lib. 11. de fide Trinitatis? Quid Cyrillum 12. lib. Thesauri? Quid Chrysostomum infinitis prope locis? Quid Ignatium? Quid Irenæum? Quid Damascenum? Quid Anacletum in Epistola de ordinatione Episcoporum? Quid Higinium in Epistola ad omnes Christi fideles? Quid Concilium Laodicenum? Quid tandem concilium Ephesinum (1)? cum omnes

(1) *In comment. super Gen.* (2) *Cap.* 50. (3) *Cap.* 56. (4) Arrius negavit hanc Epistolam esse Pauli, ut auctor est Epiph. hær. 69. (5) *Cap.* 18. (6) *Cap.* 11. (7) *Cap.* 38. (8) *Cap.* 9.

omnes Græci ſcriptores (ut auctor eſt Hieronymus ad Dardanum) hanc epiſtolam Apoſtoli Pauli eſſe una voce fateantur. Theophylactus certe miratur eorum impudentiam, qui hanc epiſtolam Pauli eſſe infiçiantur; affirmatque eos non ſecus peccare, quam ſi a Paulo abeſſe Chriſtum negarent. Quid Latini? Nempe fatentur etiam. Fatetur Ambroſius ſuper Pſalmum, *Beati immaculati*; & libro *de his, qui myſteriis initiantur*, cap. 8. Auguſtinus inſuper 2. lib. de doctr. Chriſtian. cap. 8. & ſæpe alias. Item Gregor. 5. lib. Moralium cap. 3. Gelaſius cum concilio ſeptuaginta Epiſcoporum: Innocentius Papa: Concilium Carthaginenſe, Florentinum, Tridentinum. Quid moror? mille quingentos abhinc annos Eccleſia legit hanc nomine Pauli Apoſtoli, & audemus nos in dubium vertere, quod omnes catholici tot retro ſæculis ſine ambiguitate tenuerunt? Omitto quod Petrus, niſi me valde opinio fallit, teſtatur Paulum Hebræis epiſtolam ſcripſiſſe. Nam primam Petri Hebræis ſcriptam eſſe, ſalutatio ipſa adeo aperte docet, ut ne Cajetanus ipſe quidem negare potuerit. At ſecunda Petri eiſdem quoque ſcripta eſt. Ait enim: *Ecce jam vobis hanc ſecundam ſcribo epiſtolam*. In hujus vero fine ſic Petrus inquit: *Sicut & cariſſimus frater noſter Paulus ſcripſit vobis, ſicut & in omnibus epiſtolis*, &c. Vobis, ſcilicet Hebræis, ad quos ſcribebat Petrus. Unde facta diſtinctione ſubjungit, *Sicut & in omnibus epiſtolis*: ut non obſcure intelligeres, quod Paulus Hebræis de longanimitate & ſalute Chriſti, idem & in aliis epiſtolis ſcripſiſſe. Non eſt ergo, cur de auctore hujus epiſtolæ quiſquam dubitet.

At Hieronymus dubitat. Certe, ut dubitaſſet, non proinde noſtram hanc certam, indubitatamque fidem ambiguam efficere potuiſſet. Sed negamus, Hieronymum ancipitem hoc loco (quod illi falſiſſime impingitur) habere ſententiam. Nam ut innumera loca ſilentio prætereamus, quibus refert Hieronymus ex hac epiſtola nomine Pauli teſtimonia; ut illud etiam diſſimulemus, quod de viris illuſtribus in Paulo, cum quorumdam contrarium ſenſum expreſſiſſet, eorum argumenta refellit: ille profecto locus Hieronymianæ ſententiæ clariſſimus teſtis eſt, qui habetur in epiſtola ad Dardanum de terra promiſſionis, in hæc verba: *Vas electionis loquitur ad Hebræos, fide, qui vocatur Abraham*, &c. *Nec me fugit, quod perfidia Judæorum hæc teſtimonia non ſuſcepit. Illud noſtris dicendum eſt, hanc epiſtolam, quæ inſcribitur ad Hebræos, non ſolum ab Eccleſiis Orientis, ſed ab omnibus retro Græci ſermonis ſcriptoribus, quaſi Pauli Apoſtoli, ſuſcipi; & nihil intereſſe cujus ſit, cum Eccleſiaſtici viri ſit, & quotidie Eccleſiarum lectione celebretur. Quod ſi eam Latinorum conſuetudo non recipit inter ſcripturas canonicas, nec Græcorum Eccleſiæ Apocalypſim Joannis eadem libertate ſuſcipiunt; & tamen nos utramque ſuſcipimus, nequaquam hujus temporis conſuetudinem, ſed veterum ſcriptorum auctoritatem ſequentes, qui utriuſque teſtimoniis utuntur, non ut interdum de apocryphis facere ſolent, ſed quaſi canonicis & Eccleſiaſticis*. Hactenus Hieronymus. Et in Epiſtolam ad Titum (2), *Lege* (inquit) *ad Hebræos epiſtolam Pauli Apoſtoli, ſive cujuſcunque alterius eam eſſe putas, quia jam inter Eccleſiaſticas eſt recepta*.

RESP. AD RATIONES 7. ARGUMENTI. Ad primam igitur rationem, quoniam in relectione de pœnitentia accurate ſane ac diligenter illa Apoſtoli loca explicata ſunt, non eſt neceſſe modo reſpondere.

Ad ſecundam reſpondere neceſſe eſt, & quidem eo ordine, quo adverſum conſtitutam veritatem objectionis ſingulæ particulæ fuere propoſitæ. Nam, quod prima particula objiciebatur, facile diluitur, cum contingere potuerit, ut interpres reliquerit quidem in textu verba Hebraica, ſed in margine, quod fieri ſolet, addita fuerit interpretatio, quam librarius textui deinceps inſeruerit. Quod etiam idem in Matthæo uſu fortaſſe venit in verbis illis (3) *Eli, Eli*, &c. Quod autem, quæ expoſitor fortaſſe quiſpiam in margine appoſuerit, ea ſcriptorum vitio textui nonnunquam inſerantur, Nicolaus Liranus recte 2. Reg. 8. animadvertit: illa enim verba, *De quo fecit Salomon omnia vaſa aurea in templo, & mare æneum & columnas, & altare*, in hunc modum & adjecta, & inſerta eſſe conſtat.

Potuit & alia ex cauſa proficiſci, ut Apoſtolus vel Evangeliſta Hebraice ſcribens, quorundam vocabulorum interpretationem adjecerit, quod apud Judæos erant verba quædam vel Chaldaica, vel Syriaca, quæ potuerunt commode in linguam Hebraicam verti; ut (4) *Golgotha*, & *Ephphetha*.

Ecce duas cauſas, quibus interim argumentum illud Cajetani poſſet eludi. Quo ne librum quidem Geneſeos Hebraico ſermone ſcriptum ſibi Cajetanus ſuaderet. Nam ibi legitur (5) Rachel vocaſſe filii ſui nomen Benoni, id eſt, filium doloris mei: nomen vero ei a patre inditum Beniamin, ideſt, filium dextræ; & in Exodo (6), *Eſt enim phaſe, ideſt & tranſitus Domini*. Reſpondeant nobis iſti, qui ſimili argutia negotium nobis exhibere volunt: & ſi non valuerint, tertiam cauſam nos reddemus. Videlicet, ſunt nomina compoſita ex multis ſimplicibus, quæ nonnumquam integra in compoſitione

(1) Concilium Epheſinum expreſſe docet Apoſtoli teſtimonio probari, quod Chriſtus eſt factus Pontifex, & Apoſtolus confeſſionis noſtræ. Conc. Epheſinum dixi, quia illa ep. licet Cyrilli ſit, præſidebat tamen Synodo, & eſt a Synodo approbata. Caſſiod. in Pſal. 102. Adrian. in epiſt. ad Conſt. & Irenem.

(2) *Cap.* 8. (3) *Caſ.* 27. 46.

(4) *Joan. c.* 14. videtur aſtruere vocem Hebræam eſſe. Sed quia voces Chaldææ erant Hebræis quaſi proprie, ideo Evangeliſta dixit; *Hebraice autem Golgotha*: quemadmodum ſi ego dicam, Hiſpane autem Javali. Quam vocem punicam eſſe certum eſt pro apro ab Hiſpanis uſurpatam. (5) *Cap* 35. 18. (6) *Cap.* 12. 11.

ne manent, interdum corrupta; ea si aliis verbis eadem etiam lingua explicare voluero, nihil absurdum orietur: ut si verbi causa dicam Deicola, interpretatur Dei cultor: paterfamilias, hoc est, domus gubernator & parens. Quod idem in nominibus Benoni & Melchisedech evenire potuit.

Sed ne ad hæc tanquam in aram confugiamus, illa causa & præstantissima & verissima est, interpretem id jure suo facere potuisse, cum videlicet necessum fuit Hebraica verba manere. Si enim interpres transtulisset, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* non fuisset a Latinis perceptum, quorsum astantes dixerint, *Heliam vocat iste*. Quare verba Hebraica retinere coactus, eorum interpretationem appposuit, quod facere æque poterat verbis Hebraicis non retentis. Certe Geneseos 35. & Exodi 12. in Hebræo nominum interpretatio non habetur: sed interpres adjecit de suo.

Quod si objicias, illam particulam non esse sacram scripturam, si hoc verum est, ut quæ ab officina interpretis prodierit: primum conceditur concluso; nec ego video cur perhorrescere debeamus. Deinde, negatur illa collectio, si ab interprete proficiscitur, extra sacras literas est. Nam particula quæ ad servandam vel congruitatem, vel intelligentiam in sacrarum literarum interpretatione additur, non censetur a sacris literis aliena. Unde Hieronymus in commentariis epistolæ ad Galatas (1), *Hanc consuetudinem*, inquit, *in pluribus locis scripturæ conservat, ut Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat; Bartimeus Filius Timei, Aser, divitiæ, Tabita, Dorcas, & Mesech, veraculus*. Ecce scripturam Hieronymus vocat etiam eam particulam, quam interpretem addidisse compertum est. Atque id in epistola ad Hebræos vel maxime locum habet; cujus interpres fuit vel Lucas, vel Clemens; quod Apostolo & vivente & vidente factum esse, ad veritatis similitudinem videtur esse propensius. Verum esse asseverarem, nisi Academiæ temperamentum in causa conjecturali placeret. Nihil ergo prima illa causa movere nos debet, ut credamus hanc epistolam Hebraice scriptam non fuisse. Sed ne secunda quidem causa movet; eadem enim in Apostolum torqueretur, qui in Actorum lib. (2) Judæis loquens citat scripturam veterem juxta translationem Septuaginta. Itaque interpres aut Lucas, aut Clemens, licet Hebræos Hebraice Paulus fuerit allocutus, versionem tamen septuaginta interpretum magis reddere voluit, ne Græci literæ novitate turbarentur. Quam etiam ob rem Apostolus (3) Romanis scribens abutitur testimonio Habacuc juxta translationem septuagita, ne Romanis auribus insuetam orationem afferret: ut Hieronymus auctor est in commentariis super Habacuc (4).

Jam vero tertia illa causa, quæ in postrema hujus rationis parte nobis opponitur, nulla est. Audivi equidem ab Hebræo, cui Hebræi Carpentoratenses primas ex suis hominibus deferebant, epistolam hanc Hebraicam hodie etiam, Matthæique Evangelium extare (5). Sed ut Judæus ille nos irridere voluerit, aut etiam ex aliculus Hebræi versione illi habeant nunc Hebraicam epistolam Pauli, Evangeliumque Matthæi, perierint vero legitimum Matthæi ad Hebræos Evangelium, & epistola Pauli ad Hebræos, Judæorum cura id verisimillimum est accidisse.

Ad tertiam rationem, qua etiam id agitur, ut Paulus auctor hujus epistolæ non credatur, prius respondetur, testimonium illud in sensu literali ad Christum referri. Nec obstat, sensum etiam literalem ad Salomonem etiam pertinere; cum eadem litera plura simul literalia sensa contineat; ut D. Thom. (6), & ante hunc D. Augustinus (7) tradidere. Quemadmodum igitur nomine David Christus interdum ad literam significatur, ut Ezech. 34. *Suscitabo super ea Pastorem unum, servum meum David*: & Hieremiæ 30. *Serviens Domino Deo suo, & David regi suo*, &c. sic & per nomen Salomonis Christum Dominum eo loco scriptura signavit. Id ne nos præteriret, adjecit, *Stabiliam thronum ejus usque in sempiternum*. Quod apud Lucam (8) Angelum ad Christum retulisse, notius est, quam ut explicandum sit: *Filius*, inquit, *altissimi vocabitur, & super domum David sedebit*. Augustinus porro auctor est (9) Psalm. 71. licet in Salomonem inscribatur. Judæos tamen de Christo esse prophetiam invictissime defendere, quia nonnulla ibi dicta sunt, ut in Salomonem convenire non possint. Quæ eadem profecto causa, ut de Psalmo 44. idem sentiamus, cogit.

Posterius, ut in sensu allegorico hoc testimonio Paulus abuteretur, nihil a suo more faceret alienum; qui cum sæpe alias, tum maxime in priori ad Corinth. epistola (10), ex sensu allegorico argumentatur. Aliud est enim ex sensu spirituali certum & efficax argumentum trahi, quod Augustinus (11), Dionysius (12), Hieronymusque (13) negarunt; aliud vero argumentum inde probabile duci, id quod nemo sane doctus negare potest. Quod enim Rhetores argumenta verosimilia certis & exploratis adjungunt, id Apostolus quoque facit. Potuit autem hoc loco multo & commodius & vehementius facere, ubi Hebræi intelligebant ea, quæ David in Salomone Deus promiserat, in Christo esse complenda. Intelligebant autem eisdem sacris literis sæpius admoniti, ut Mich. 4. Dan. 7. patet.

Ad quartam rationem non oporteret respondere, si oratio Pauli colo & commate aptius distingueretur. Itaque lectio in hunc modum habere debet: *Quæ cum initium accepisset enarrari per*

(1) *Cap.* 4. *in illud*, Abba pater. (2) *Actor.* 12. (3) *Cap.* 1. 17. (4) *Cap.* 2. (5) Ante paucos annos Sebastianus Muusterus dedit Evangelium Matthæi Heb. & ejus in Latinam linguam versionem. (6) 1. *part. q.* 1. *art.* 10. (7) 3. *de doct. Christ. c.*29. & 12. *Conf. c.* 26. 31. & 32. (8) *Cap.* 1. 32. (9) *De unitat. Eccle. c.* 8. (10) *Cap.* 9. (11) *Augustin. ad Fimin. Donatistam epist.* 48. (12) *Dionys. in epist. ad Tit.* (13) *Hier. in* 13. *Matth. c.*

per Dominum ob eis qui audierunt, in nos confirmata eſt ; ut illa verba, *Ab eis, qui audierunt* non ad participium ſequens, ſed ad infinitivum antecedens referantur. Sed cui hæc diſplicent, is tale habeat reſponſum. Quod Paul. ait, *In nos confirmata eſt*, non ad ſe peculiariter refert, ſed ad Judæos generaliter, ut Gloſſa interlinearis admonuit. Præterquam quod Paulus non ait ſe accepiſſe doctrinam ab eis, qui audierunt, ſed ſalutis confirmationem : accepit enim & Sacramenta ab illis, & doctrinæ confirmationem, tum quia Ananias dixit illi, quid oporteret eum facere, tum quia aſcendit ad anteceſſores Apoſtolos, ne forte in vanum curreret, &c.

Ad quintam vero reſpondere oportet in hunc modum : nomen Teſtamenti apud Latinos interdum ſignificare pactum, & promiſſionem, ut Hieron. in Hierem. 31. cap. & in Malac. 2. cap. ſcripſit, & Innocentius in capite *Cum Marthæ, de celebratione miſſæ*, erudite poſtea docuit. In quam ſignificationem illud tradidit accipiendum, quod in canone dicitur, *Hic eſt calix novi & æterni Teſtamenti*, id eſt, novæ ac æternæ promiſſionis : & illud etiam ad Hebræos (1) *Novi Teſtamenti mediator eſt, ut repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt, hæreditatis æternæ*. Illud etiam exploratum eſt, apud Græcos nomen διαθήκη, interdum proprie teſtamentum, nonnunquam pactum, fœdus, & pollicitationem ſignificare, ut ex Actorum Apoſtolicorum capite tertio Budæus in commentariis probat. In qua etiam poſteriori ſignificatione & Geneſeos nono, & Pſal. 54. & 88. & 105. nomen διαθήκη legitur.

Vocabulum quoque Hebraicum *Berith*, quod Exodi 24. & Hierem. 31. habetur, licet frequenter pactum fœduſque ſignificet, quandoque tamen ad teſtamenti ſignificationem flectitur. Nam & Hieron. Zachariæ nono, & Pſalmorum interpres Pſal. 44. nomen *Berith* in teſtamentum vertit. Imo licet Aquila nomen illud ſemper pactum interpretetur, at 70. tamen fere teſtamentum, ut Hieron. in 2. cap. Malach. teſtatur. In nomine igitur Hebraico Paulus ludere potuit Rhetorum more, & vocem a proprio ad improprium ſignificatum flectere : quod idem, ſi aut Græce, aut Latine loqueretur, facere potuiſſet. Idque eo magis, quod inſtrumentum, a ſanis obſignatum, teſtamentum dicitur ; quamvis codicillo poſtea vel mutentur aliqua, & aliqua inducantur, vel etiam totum omnino, quod teſtamento ſemel cautum erat, antiquetur. Quocirca & vetus illud legatum, teſtamentum quidem erat ſignatum a vivo : ſed apertum meriente Chriſto, ut velum ſciſſum oſtendit, ac per Evangelicam Legem velut per codicillum abolitum. Id quod Lactantius de vera ſapientia (2) videtur mihi intelleciſſe. Nihil igitur obſtat, quominus Exodum loquentem de veteri fœdere, loquens etiam proprie de teſtamento Paulus adducat. Quinimo conſentaneum argumentum eſt, ut perfectum teſtamentum, ſcilicet novum, ſanguine confirmatum ſit & morte teſtatoris : quandoquidem imperfectum illud vetus non ſine ſanguine firmatum eſt : ut figura figurato congrueret. Atque hæc quidem reſponſio argumento Cajetani ſatis facit ; etiamſi nomen Hebraicum non teſtamentum proprie, ſed fœdus ſolum ſignificet ; quod & Hieronym. in 31. cap. Hierem. & Hebræi docti contendunt.

Ad poſtremam vero rationem is ipſe, qui poſuit, reſpondet ; illa tria quidem in arca fuiſſe omnia, ut Paul. dicit, ſed urnam & virgam foris pendentes a latere ; tabulas vero intus, ut 3. lib. Regum (3) habetur. Rurſum etiam forte poſt illa Salomonis tempora Sacerdotes cupientes, virgam, & manna in ſecretiori tutiorique eſſe cuſtodia, intra arcam cum tabulis poſuerunt. Cujus rei Paulus non erat inſcius ; nos ſumus, qui Hebræorum traditiones ignoramus. Theoph. in Epiſtol. ad Hebræos cap. 9. aſſerit Paulum optime inſtitutum in rebus Judaicis a Gamaliele ex traditione hoc hauiſſe, hodieque Phariſæorum ſectam aſſentiri, rem ita ſe habere. Admonuerat fere idem prior Chryſoſtom. hom. 18. De ſeptimo itaque argumento, & huic adjunctis rationibus ſatis eſt dictum. Nam quod ex illis verbis, *Celerius autem videbo vos*, Cajetanus argumentatur, alienum a ratione videri, ut, poſtquam appellaverit Cæſarem, ſpondeat ſe Paulus daturum Judæis ; adeo leve eſt, ut referre pigeat, nedum refellere.

RESPON. AD 8. In octavo vero principali argumento, quo quarta concluſio coarguitur, Cajetanus quidem non negat, Epiſtolam Jacobi eſſe canonicam, ſed auctorem aſſerit incertum eſſe. Eraſmus addit, eam non ſapere apoſtolicam auctoritatem. At cum Hieronym. de viris illuſtr. (4) Urbanus Papa in Epiſtol. de communi vita, Alexand. quintus a Petro in Epiſt. ad omnes Epiſcopos, Amæletus in Epiſt. de oppreſſione Epiſcoporum, Marcellus Papa ad Epiſcopos Antiochenæ provinciæ, Gelaſius cum Concilio ſeptuaginta, Innocentius I. Concil. Milevitanum cap. 7. Concil. Laodicen. Carthag. Florent. Trid. hanc Epiſtolam Jacobi Apoſtoli, Jacobi, inquam, Apoſt. eſſe affirmaverint, idque Eccleſiæ univerſalis uſu confirmante ; temerarium eſt, ne dicam erroneum, hujus Epiſtolæ certitudinem velle aut ex incerto auctore, aut ex ſtylo ſalutationis infirmare ; idque argumento leviori, quam cui reſpondere debeamus.

RESPON. AD 9. Ad nonum argumentum ſic reſpondeo. Erroneum eſt, ne dicam hæreticum, ſecundam illam Epiſtolam Petri Apoſtoli eſſe, negare. Adverſatur enim in primis omnibus ſanctis ; deinde Innocentio & Gelaſio ; præterea conciliis Laodiceno, Carthaginenſi, Florentino, Tridentino ; denique uſui catholicæ Eccleſiæ, quæ legit eam in feſto tranſfiguationis nomine Petri Apoſtoli.

Contineret etiam aliquid falſi, ſi Petrus Apoſtolus ejus auctor non fuiſſet. Nam licet argumentum ex ſalutatione ipſius Epiſtolæ forſitan elude-

(1) *Cap. 9. 15.* (2) *Cap. 20.* (3) *Cap. 8.* (4) *Orig. 2. ho. in Lev.*

eluderetur, quod a falsario quopiam esset adjecta; at, quod capite primo illius epistolæ legitur, eludi nulla ratione potest. *Hanc vocem* (ait) *nos audivimus de cælo allatam, cum essemus in monte sancto cum ipso*. Quod si Petrus non scripsit epistolam, (Joanni autem Jacobove tribuere, stultitiæ manifestariæ est) falsum epistola continet: Quod est Hæreticum. Argumentum vero illud, quod Erasmum movit, imo plerosque olim ante Hieronymum (ut refert idem de viris illustribus in Petro) infirmum est; cum eundem auctorem sæpe contingat non aliam modo, verum eandem quoque sententiam stylo scribere differenti. Quod (ut reliquos prætereamus) in D. Gregorio videre licet: cujus epistolas si cum aliis ejusdem operibus conferas, judiciumque feras ex diverso dicendi charactere, ab alio auctore scriptas esse judicaveris. Hieronymus tamen ad Hedibiam, quæst. 11. aliter respondet, inquiens: *Duæ epistolæ, quæ feruntur Petri, stylo inter se & charactere discrepant, structuraque verborum: ex quo intelligimus, Petrum pro necessitate rerum diversis fuisse usum interpretibus.* En Hieronymus ex dissimili stylo non diversos auctores colligit, sed interpretes differentes (1). Apostoli enim in aliena lingua malebant per interpretem scribere, quam dono linguarum abuti; quod non ad elegantiam & luxum, sed ad usus necessarios acceperant. Nec me fugit, quod Erasmus hunc locum Hieronymi detorquet: sed more suo facit, ut pro sua libidine interturbet omnia.

Respon. ad 10. Propter decimum argumentum Erasmus & Cajetanus duas illas posteriores epistolas negant esse Joannis Evangelistæ. Quam ego sententiam non temerariam modo, sed etiam erroneam esse crediderim. Quoniam si Joannis, cognomento Senioris, asseruntur, non sunt profecto canonicæ. Nec enim quisquam Joannem presbyterum auctorem factum existimavit. Sunt autem sine dubio, ut ante a nobis demonstratum est, epistolæ canonicæ: non ergo sunt Joannis presbyteri, sed Evangelistæ. Quod Origenes in 1. Psalm. apud Eusebium 6. lib. Ecclesiast. hist. cap. 18. Clemens lib. 2. strom. (2) Damasc. 4. lib. (3), Isidorus sevio etymolog. August. 2. de doctrina Christiana (4), Hieronymus ad Evagrium, Innocentius primus (5), Gelasius, Concilium Laodicenum, Carthaginense, Florentinum, Tridentinumque testantur. Sed tempore Paschali universalis Ecclesia quas has epistolas nomine Joannis Apostoli populo legit. Ecclesiæ autem, conciliis, & sanctis antiquis tutius nos committemus, quam novitiis istis auctoribus; quorum argumentum cum imbecillum sit, alia confutatione non eget.

Respon. ad 11. Undecimum vero argumentum indignum esset, quod in aliorum numerum censeretur, nisi ob illud Cajetanus asseruisset, hanc epistolam minoris esse auctoritatis, quam alias, quæ sunt certo scripturæ sacræ. Nam hujus epistolæ auctoritatem expresse negare non audet, ne quid invidiæ subeat, aut criminis. Cum autem Hieronymus asserat, auctoritatem jam vetustate & usu meruisse, & inter canonicas computari; miror equidem, cur Cajetanus aliorum opinionem sub Hieronymi censuram non redegerit, quem pro certa regula sacrorum librorum habendum existimavit. Cajetani igitur assertio hoc loco periculosa est, si vis comparativi teneatur: *Minoris* (inquit) *auctoritatis est iis, quæ sunt certo scripturæ sacræ*. Non est igitur certo scriptura sacra: quod est etroneum. At quidam ante Hieronymum hanc epistolam non probarunt. Fateor; sed fuerunt nonnulla ante Hieronymum in controversia, quæ modo in dubium vertete hæreticum est. At citat librum apocryphum. Forsitan apocryphus apud Hebræos non erat. Quod si esset, ut & Hieronymo, & plerisque aliis placet, nihil mirum, si ab Apostolo Juda refetatur; cum testimonia referat Paulus ex Arato (6), Menandro (7), Epimenide (8), ethnicis prophanisque poetis. Vide Hieronymum in epist. ad Epiph. c. 5. & ad Tit. 1. At coarguit hoc responsum Cajetan. *Non absre*, inquiens, *hæc epistola a multis refutata est: quoniam, etsi citare apocrypha multo magis licet, quam poetas; auctoritati tamen sacræ scripturæ derogat, ut apocryphæ Prophetia, ut simpliciter & absolute Prophetia, inducatur*. Hæc ille. Verum aliud est, totum librum apocryphum esse, quod Hieronymus ait, quia scilicet quædam in eo libro continerentur, quæ essent ambigua; aliud, particulam illam, quam Judas excitavit, apocryphum esse, quod nec Hieron. nec alius ex catholicis dixit. Nam licet ex alio loco non haberemus eam esse Prophetiam; at auctoritas Judæ satis est, ut illam verissime a Spiritu sancto exititisse sentiamus; sicut credimus illa verba, *Beatius est magis dare, quam accipere*, Jesu Christi esse, quia Paulus dixit. Sed stultus ego sum, qui hujusmodi argumenta conor refellere.

Respon. ad 12. Ad postremum argumentum, ubi Erasmi Lutheriqne conjecturæ ponuntur, ut Apocalypseos auctoritas infirmetur, post ea, quæ diximus, non fuetit opus respondere; tantum satis fuerit admonere discipulos. Manifesta enim percurrimus, ut in obscurioribus immoremur, atque Franciscus Titelmanus in hac causa accutatissime labotavit, ediditque peculiatem controversiam, unde lector petere ea poterit, quæ huic responsioni nostræ deesse videbuntur. Nam ratio postulat, ut secundæ hujus controvetsiæ finem aliquando faciamus.

CAPUT XII.

Ubi eorum argumenta ponuntur, qui suadere volunt, in sacrarum intelligentia scripturarum, ad fontes Hebraicum, & Græcum recurrendum.

In tertia vero quæstione magna dissensio est, eaque nisi dijudicetur, in summo errore necesse

(1) *Clem. Alex. 7. lib. Strv.* Glauciam tradit fuisse Petri interpretem. (2) *Cap.* 18.
(3) *Cap.* 1. (4) *Cap.* 8. (5) 93. *dist. c. legimus*. (6) *Act.* 17. 28. (7) 1. *Cor.* 15. 33. (8) *ad Tim.* 1. 12.

ceſſe eſt nos, atque in maximarum rerum ignoratione verſari: An in ſacrarum literarum intelligentia ad Hebraicum Græcumque fontem ſit recurrendum: an potius editio ipſa Latina tam magnæ ſit auctoritatis & ponderis, ut nec ab originali ſcriptura pendeat, nec per eam aut corrigi oporteat, aut limari.

1. ARG. Prior autem hujus controverſiæ pars ſuadetur ante omnia D. Hieronymi teſtimonio, qui in libro adverſus Helvidium hujus aſſertionis primus auctor eſſe creditur, ea ratione vel maxime, quod multo purior credenda ſit manare fontis unda, quam rivi. Idem etiam in epiſtola ad Marcellam (1), cujus initium, *Poſt priorem*, cum fateretur, aliqua ſeſe in vulgata editione Evangeliorum Latinorum emendaſſe, atque ad Græcam originem revocaſſe Latina, obtrectatores ſuos contemnens: *ſi diſplicet* (inquit) *fontis unda puriſſimi, cænoſos rivulos bibant, & diligentiam, qua avium ſylvas, & concharum gurgites norunt, in ſcripturis legendis abjiciant*. Idem confirmat in epiſtola ad Damaſum de verbo Oſanna (2), cujus initium eſt, *Multi*; & in commentariis ſuper Zachariam (3), dicens, *Cogimur ad Hebræos recurrere, & ſcientiæ veritatem de fonte magis, quam de rivulis quærere: nempe, ut Cicero de oratore etiam ait, tardi ingenii eſt, rivulos conſectari, fontes rerum non videre*. Et in epiſtola ad Vitalem docet, ſe ad Hebraicam veritatem, tanquam in præſidium & arcem, ſolitum eſſe confugere.

2. ARG. Huc adde Auguſtini teſtimonium ex 2. de doct. Chriſti cap. 15. & 18. de civit. Dei (4), quibus locis Hieronymi ſententiæ ſubſcribit.

Præterea Damaſus coegit Hieronymum, ut novum Teſtamentum ad Græcam reduceret veritatem, quemadmodum Hieronymus idem in præfatione ſuper quatuor Evangelia teſtatur. Id vero Damaſus non juſſiſſet, niſi intellexiſſet novi Teſtamenti veritatem a Græco fonte petendam.

3. ARG. Hieronymus quoque ipſe in commentariis veterem interpretem ſæpe vellicat, ut qui interpretando frequenter errarit. Non igitur veteri editioni Latinæ fidem habere neceſſum eſt; niſi Hieronymum aut malevolentiæ velimus arguere, ſi dicta opera, aut imperitiæ, ſi ignorans ea, quæ bene converſa erant, reprehendit. Aliunde igitur, quam ab editione Latina, quærenda eſt ſacrarum literarum firma intelligentia. Quid quod Laurentius Faber, Eraſmus, Eugubinus, aliique nonnulli juniores veteris interpretis nunc obſcuritatem, nunc negligentiam, nunc imperitiam, nunc ſuperſtitionem coarguere idoneis cauſis rationibuſque videntur? Nec animus eſt tamen omnia eorum argumenta referre, qui Latinam editionem, qua Eccleſia utitur, ſolent reprehendere. His enim argumentis refurandis aliud & temporis, & operis dandum eſt. Illas ſolum reprehenſiones afferemus, quibus veterem editionem falſitatis accuſant. Primum autem Num. ultim. cap. Latinum ajunt interpretem ſenſum reddidiſſe non Hebraicæ modo veritati, verum etiam ſacris omnino literis repugnantem. Illius enim editio præceptum non obſcurum habet, ut nullus vir fœminam ducat, niſi de tribu & familia ſua; nec ulla fœmina viro nubat alterius tribus & familiæ. Id autem tantum abeſt a ſcripturæ fide, ut nihil illis magis poſſit eſſe contrarium. Moyſes quippe primus hoc neglexit, nec uſque de ſua ille tribu duxit uxorem. Aaron uxorem accepit Eliſabeth de tribu Juda. Exod. 6. Soror regis Judæ nupſit Jojadæ Pontifici. 2. Paralip. 22. & 4. Reg. 11. Eliſabeth, cum eſſet de filiabus Aaron, cognata erat Beatæ Mariæ, quæ ſine dubio erat e tribu Juda. David Michol duxit filiam Saulis de tribu Beniamin. Undecim tribus non legem, ſed juramentum prætexunt, quominus filias ſuas Beniaminitis collocent, cum interim tamen eos, qui non juraranr, nulla lege prohiberi apertiſſime præ ſe ferant. Jud. 21. Subditicium ergo eſt, adulterinum, & falſum, quod interpretis ſolum auctoritate redditum eſt. Deinde Michææ 5. Latina vetus editio hunc in modum habet: *Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Judæ, ex te mihi egredietur, &c.* At Matthæus contrario penitus ſenſu verba eadem allegavit, inquiens, *Et tu Bethlehem nequaquam minima es*. Præterea Pſalm. 7. verſ. 12. noſtra editio habet, *Nunquid iraſcitur per ſingulos dies?* ubi Hebraica veritas contrarium ſenſum habet, cui Hieronymus omnino conſentit. Contendit etiam Calvinus, locum illum Eccleſiaſtes 9. *Nemo ſcit, utrum odio vel amore dignus ſit*, mendoſe eſſe ab interprete redditum, falſamque eſſe ſententiam interpretis, cum plerique ſciant, ſe odio dignos eſſe, & nonnulli ſcierint, ſe fuiſſe amore dignos. Ac ſunt, qui credant interpretem Matth. 24. falſam reddidiſſe lectionem, dum pro, *Fulgore*, reddidit, *Fulgur*: quod utique non pertingit ab oriente in occidentem, ſed ſolis fulgor eſt, qui pertingit. Atque illud quoque urgent, quod Jonæ 4. vertit interpres, Dominum hederam præparaſſe, ut eſſet umbra ſupra caput Jonæ, &c. cum, ipſo quoque Hieronymo auctore (5), *kikaion* nec hedera ſit, nec cucurbita, ſed quoddam genus fruticis, Latinis & Græcis incognitum, quod Syris familiare eſt. Non ergo Dominus hederam præparavit, nec Jonas ſub umbra hederæ requievit, quod interpres falſo tranſtulit.

4. ARG. Ad hæc, ſi veteris latini interpretis editioni addicti eſſe debemus, compellemur adeo hiſtoriam Suſannæ (6) recipere, atque etiam Bel draconis narrationem (7); quam quoniam Hebraica veritas non habet, Hieronymus fabulam vocat, non eam ſacris libris additurus, niſi apud imperitos (ut ipſe ait) videretur magnam partem voluminis detruncaſſe: item coguntur etiam Marci poſtremum caput accipere, quod Hieron. ad Hedib. quæſt. 3. non credit eſſe neceſſarium; cum

(1) *Poſtrema 2. tomi epiſtol.* (2) 5. *Tomo.* (3) *Cap 3.* (4) *Diſt. 9. c. ut veter.*
(5) *In præfat. ſuper Dan. & Abacuch.* (6) *Daniel.* 13. (7) *Daniel.* 13.

cum in raris feratur Evangeliis, & omnibus pene Græciæ libris hoc capitulum non habeatur: necessarium quoque erit historiam adulteræ mulieris venerari, quæ Joannis 8. cap. nunc habetur, cum eam tamen nec Eusebius cognoscat, nisi in Evangelio secundum Hebræos; nec Hieronymus eam prorsus agnoscat; sed ne Chrysostomus quidem eam interpretatione sua dignatus sit, quamvis illius alias fecerit mentionem. Atque Euthymius, licet eandem enarret, paulo tamen superius ait, in exactioribus exemplaribus non haberi, eo quod illegitima videatur.

5. ARG. Rursum, si Latini interpretis sequenda esset editio, fateri oporteret, omnes esse resurrecturos, ac proinde morituros, juxta id, quod in priore ad Corinthios epistola (1) dicitur, *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. At huic sententiæ stare non cogimur, ut D. etiam Thom. in commentariis super eundem locum astruit: quin probabilissima opinio est, homines, qui reperientur in die judicii vivi, nulla interveniente morte vivos esse judicandos, quod Apostolus certe videtur asserere in priore ad Thessalon. epistola (2). Adde huc, quod interpres non erat Propheta, auctorve sacer, sed humano spiritu, & intelligentia sacras literas ex aliena lingua in propriam transferebat. Errare igitur fallique interpretando potuit. Quamobrem interpretis sensum non tenemur amplecti, sed ipsum textum, quemadmodum ab auctore sacro vel Hebraice, vel Græce traditus est. Aliud quippe fuerit (ut Hieronymus ait (3)) vatem esse, aliud interpretem; ibi enim spiritus ventura prædicit; hic eruditio & verborum copia, quæ intelligit, transfert.

6. ARG. Præterea, si non licet ab interpretis Latini translatione discedere, damnamus juniorum omnium in vertendis sacris literis diligentiam, linguarumque peritiam, tanquam videlicet otiosam ad sacras literas intelligendas. Nimirum, etiamsi alium sensum habeant verba vel Hebraica, vel Græca, hic scilicet contemnendus est: ille vero omni ratione tenendus, quem Latina vetus littera præferat. Nec his argumentis satisfieri ea responsione potest, quod Hieronym. hujus editionis auctor (4) multo fuerit linguarum peritior, quam alius quispiam, ac proinde illius auctoritas, ingenium, & eruditio majora sint, quam cujusquam alterius interpretis junioris. Hæc (inquam) responsio non facit satis. Primum, quoniam præstat oculis tuis videre, quam alieuis: satius igitur erit, ut quisque linguas ipsas calleat, & videat ipse porius, quam credat interpreti. Deinde etiam, quoniam cum septuaginta interpretes, viri doctissimi, atque Hebraicæ, Græcæque linguæ peritissimi interdum lapsi interpretando fuerint, non est cur existimemus, unum Hieronymum nusquam a vero, dum interpretaretur, errasse. Ut illud prætereamus, quod editio hæc vetus an Hieronymi sit, an alterius, summa virorum doctissimorum dissensione certatur: novum certe testamentum (ut de veteri taceam) aut Hieronymus non vertit, aut si vertit, ejus versio non extat. Quod si extaret, manet semper integrum argumentum, quod modo posuimus, Hieronymi utique sensum, ut qui sacer auctor non fuerit, non oportere semper amplecti.

7. ARG. Præterea, in Clementina prima, titulo de magistris, Viennense concilium statuit, in Universitatibus Bononiensi, Parisiensi, Salmanticensi parandos esse trium linguarum doctores, qui earum peritiam studiosa institutione in alios transfundant; quod nisi esset ad sacras literas intelligendas magnopere necessarium, nulla ratione synodus statuisset.

Insuper non videtur hoc divinæ scripturæ negandum, quod humanis scripturis omnibus concedere necesse est, ut, cum de aliqua scriptura scilicet ambigitur, ad archetypum, unde translata est, recurratur.

His argumentis, & iis quidem non levibus, sed (ut plerique judicant) sane firmis novarum rerum studiosi sibi primum persuaserunt, ad veritatem novi ac veteris testamenti cognoscendam duarum linguarum Græcæ & Hebraicæ peritiam esse necessariam: inde rursum in eam opinionem descenderunt, ut non se existiment sacras literas exponere, si interpretationem Latinam vulgarem sequantur; id enim (inquiunt) est non auctorem scripturæ sacræ, sed ejus interpretem explicare: denique & eo progressi sunt, ut asserant, non oportere Latini interpretis auctoritatem amplecti, sed ipsius textus Hebræi in veteri testamento, Græci autem in novo; quo fieri, ut Latina editio nostra per exemplaria Hebraica & Græca sit omnino limanda ac corrigenda.

Hanc vero persuasionem, Lector optime, si forsitan induisti, exue, rogo, tantisper, dum tibi, quæ sunt veriora certioraque, proponimus. Nos siquidem hanc sententiam a plerisque receptam refellere tentabimus. Refellemus autem (ut spero) illo ferente opem, cujus tueri causam cupimus adversum impugnatores veritatis. Ego enim si ant ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi ad hanc potissimum disputationem me applicui, non modo scelitiam meam, sed etiam mores & ingenium condemnandum puto. Nam si in minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia coercetur; ego ne de maximis; & quæ ad Ecclesiæ unitatem continendam magnopere pertineant, aut certare cum aliis pugnaciter, aut frustrari cum alios, tum etiam me ipsum velim? Causa igitur veri reperiendi disputare cupientes, controversiam hanc quatuor conclusionibus brevissime definiemus.

CA-

(1) *Cap.* 15. 51. (2) *Cap.* 4. 14. *& seq.* (3) *In præfat. super Pentateuch.*
(4) Hieron. in Epist. ad August. cujus initium, *Tres simul*; & de Viris illustribus in fine emendationem agnoscit, non interpretationem.

CAPUT XIII.

In quo veteris vulgatæ editionis auctoritas demonstratur, & quod non est nunc ad Hebræos Græcosve recurrendum.

PRima concluſio, quæ maxime rem, cauſamque continet, nam cæteræ ſunt quaſi conſectariæ: editionem hanc veterem atque vulgatam, quam poſt tempora D. Hieronymi Latina Eccleſia uſurpavit, fidelibus eſſe retinendam in his omnibus, quæ ad fidem & mores ſpectabunt.

Secunda. Si qua morum & fidei quæſtio inter catholicos exoriatur, eam definiri oportere per latinam hanc veterem editionem; cujus videlicet ſi aliquod teſtimonium alteram quæſtionis partem confirmaverit, ea ſit catholicis amplectenda: ſin contra reprobaverit, rejicienda.

Tertia. In fide ac morum diſputatione non eſſe nunc temporis ad Hebraica Græcave exemplaria provocandum, nec ex iis certam controverſiarum fidem eſſe faciendam.

Quarta. In his, quæ ad fidem & mores pertinent, non eſſe Latina exemplaria per Hebraica, vel Græca corrigenda.

Primum, ſive axioma, ſive pronunciatum, ſive propoſitionem ſcholaſtico more vocare velis, Concilium Tridentinum ſeſſione 4. in hæc verba definit: *Sacra Synodus conſiderans non parum utilitatis accedere poſſe Eccleſiæ Dei, ſi ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur, ſacrorum librorum, quænam pro authentica habenda ſit, innoteſcat, ſtatuit & decrevit, ut hæc ipſa vetus & vulgata editio, quæ longo tot ſæculorum uſu in Eccleſia probata eſt, in publicis lectionibus, diſputationibus, prædicationibus, aut expoſitionibus pro authentica habeatur, & quod eam nemo rejicere quovis prætextu audeat vel præſumat.* Hactenus Concilium.

Ne autem Concilii ſolum auctoritate adverſarios obtruamus, cauſas cur id definierit, ſubjiciemus; nec enim ſynodo rationes deeſſe potuerunt, quibus ita judicaverit.

Primum enim, vel in hac ſcriptura Latina aliquod falſum continetur, quod ad fidem moreſque pertineat; vel e contrario verum eſt, quod nobis ubique tradit. Si verum eſt, id confirmare nitimur; ſin falſum, jam Eccleſia Romana atque Latina, in qua vel ſola nunc temporis fides catholica perſeverat, circa ea, quæ fidei ſunt, graviter aberraret: falſam enim aliquam ſcripturam, tanquam ab Spiritu ſancto revelatam nomine vel Prophetæ, vel Apoſtoli, vel Evangeliſtæ proponeret. Qua una re auctoritatem ſibi adimeret in reliquis proponendis; quo nihil aut abſurdius, aut incommodius poſſet accidere.

Deinde (ut exempli cauſa ponatur aliquid, quod latius pateat) ſi forte modo vocetur in dubium, An hiſtoria mulieris adulteræ vera ſit, neget autem quiſpiam veram eſſe; tunc aut hic error ſatis exploditur ex codicum Latinorum unanimi conſenſione, & id profecto eſt, quod quærimus: aut non ſatis exploditur, impuneque licet eam hiſtoriam contemnere, quæ Latinorum omnium conſenſu celebratur, quæque nomine Joan. Evangeliſtæ quotannis in Eccleſia legitur; & jam Romanæ, Latinæque ac Catholicæ Eccleſiæ fides & auctoritas infringitur, violatur, enervatur, dum errare in cæteris poſſe ſimili ratione exiſtimabitur. Quod quoniam abſurdum penitus erat, jure idem Concilium Tridentinum eadem ſeſſione decernit, ut, *ſi quis libros ipſos canonicos integros cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia Catholica legi conſueverunt, & in veteri vulgata editione habentur, pro ſacris non ſuſceperit, anathema ſit.* Conficitur itaque, editionem Latinam tot annorum centenariis uſu Eccleſiæ comprobatam in his, quæ ad fidem & mores attinent, eſſe inconcuſſe tenendam.

Præterea, cum ſcholaſtici auctores abhinc fere quadringentos annos in dogmatis theologicis confirmandis, aut etiam in hæreſibus refellendis ſolam Latinam editionem tenuerint; id peto, an quicquam in ſuis diſputationibus confecerint, necne? Quod ſi nihil certi confectum eſt, o miſeros homines, qui tercentum annos, atque eo amplius, & oleum & operam perdiderunt! Quippe linguæ Græcæ atque Hebraicæ non habuerunt peritiam; ſed, ſolo interprete Latino contenti, ſcholæ quidem dogmata confirmabant, rejiciebant autem univerſa, quæ illis adverſarentur, Romana atque adeo Latina Eccleſia tacente, vidente, probante. Sin vero confectum eſt a Theologis ſcholaſticis quippiam, credendum eſt certe, ſuis ſtabiliendis concluſionibus tuto ſeſe Latinæ editioni commiſiſſe. Ea igitur editio eſt a fidelibus retinenda.

Poſtremo Hæreticæ pravitatis inquiſitores in refutandis hæreticis atque puniendis, rogo, an hanc editionem Latinam ſedulo tenere debeant? an potius neceſſe eſt illis, ad Græcam & Hebraicam, quam minime noverunt, recurrere veritatem? Quod ſi indignum eſt, a re prorſus incognita graviſſimi tribunalis pendere judicium, ſi abſurdum, e noſtratibus ad alienos, id eſt, Hebræos & Græcos appellare, ſi impium, ad Judæorum, & ſchiſmaticorum ſenatum referre catholicæ fidei conſultationem: haud equidem intelligo, quorſum Theologus huic errori conſentiat, ut non exiſtimet, editioni Latinæ certam fidem habendam. Intelligo autem, noſtra hæc dilemmata verſutos homines & impudentes cum plauſu etiam eluſuros. Nam & irridet ſcholæ univerſos auctores, & totum negotium cognitionis fidei cavillantur (1). Sed nos his argumentis ſane volumus hæreticos petulantes tanquam adverſarios convincere, ſed Theologis modeſtis veritatem ſuadere.

Enim

(1) Lutherani de peritia linguarum ſuperbientes, mox veteres Theologos contempſere. Quod ſi quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant ſtatim lectionem Græcam, & continuo in Græcarum & Hebraicarum literarum ignaros plenis convitiorum plauſtris invehebantur. Cochlæus auctor eſt.

Enim vero, qui hanc noſtram editionem infirmare cupiunt, videntur mihi nihil aliud moliri, niſi quoddam occultum hæreticorum patrocinium. Nempe inquiſitores deſpicient, qui ſcripturam Latinam tanquam certam regulam teneant, cum veritatis Græcæ atque Hebraicæ ignorantia teneantur: Scholaſticos auctores deſpicient, qui vulgari Latino interpreti fidem ſuam alligarint, cujus tamen (ut ajunt) intelligentiam ſequi non cogimur; deſpicient ſanctos etiam priſcos, qui Hebraicæ linguæ peritia caruere. Nam ex Græcis Dorotheum, Origenem, & Euſebium Hebraicas literas legimus calluiſſe; ex Latinis autem, præter Clementem, & Hieronymum, vix alius quiſpiam Hebræas literas novit. Quocirca fere ſanctos in veteri teſtamento hallucinari neceſſe erat, imo adeo ejuſdem inſtrumenti ſacramenta omnia cæcis oculis attrectare. Ea ſi Chriſtianæ aures merito perhorreſcunt, conſentiamus, prorſus Latinam vulgatam editionem a fidelibus eſſe tenendam. Sane (quod Frater Franciſcus Titelmannus, vir literis & eruditione præcipuus, moribus & pietate inſignis, præclariſſime dixit) dum providam Dei diſpenſationem advertimus, facile videmus, quemadmodum cum fidei rectitudine connexa ſemper fuerit ſcripturæ veritas, & cum illa ſolita fuerit emigrare. Donec enim apud Judæos ſolos firmitas perſtitit rectæ fidei, apud eos quoque ſolos ſcripturarum ſoliditatem cognoſcimus latitaſſe. Poſtea vero quam veritas a Judæis repulſa a gentibus ſuſcepta eſt, digna Eccleſiæ gentibus eſt habita, quæ proprio ſuo idiomate, id eſt, Græco, quod & vulgatiſſimum erat inter eos, qui ex gentibus crediderant, & latiſſime cognitum, ſcripturam novi teſtamenti acciperet in ſtabilimentum fidei ſalutaris. Porro autem, cum ad Latinos devolvi jam fidei veritas cœpit, Græcis maxima ex parte vel ob innatam levitatem, vel ob contentionis ſtudium ab Eccleſiæ corpore diſjunctis, certe dignam aliquam, divino munere, ſcripturæ ſtabilitatem Latinos accepiſſe conſequens fuit. Nec quoquam pacto illud fieri veriſimile poteſt, Latinam Eccleſiam, apud quam jam inde a multis annis Chriſtianæ fidei veritas fuit, nullam adhuc ſcripturam Latinam habuiſſe, cui ſuis ſtabiliendis dogmatis tuto inniti, ſuæque fidei adverſarios condigna poſſet auctoritate revincere.

Aliud quoque graviſſimum incommodum in Eccleſiam mihi videntur inferre, qui, Latina editione poſtpoſita, aliande cenſent puram firmamque veritatem hauriendam: Quod Latini fideles, Græcas videlicet Hebraicaſque literas ignorantes, cum ſcripturam ſacram in ſuo idiomate Latino legerint, ſemper ancipiti ſententia pendebunt. Siquidem neſciunt, num, quæ Latine legunt, ſic, an aliter apud Græcos & Hebræos habeantur. Vacillabit itaque omni loco legentium fides, nec poterit alicubi firma conſiſtere. Quo quid perniciouſius eſſe poteſt? Latinam igitur vulgatam editionem tutam eſſe legentium fidelium anchoram, ſine dubio teneamus: eisdemque argumentis etiam ſecundam concluſionem, quæ (ut ante diximus) hujus primæ, quam modo confirmavimus, corollaria eſt.

Tertiam vero primum oſtendimus ex eo, quod plures ſcripturæ particulæ nobis ſubtrahentur, quæ ſcilicet in Græcis aut Hebraicis hujus temporis exemplaribus non leguntur: ut hiſtoria puerorum & Suſannæ apud Danielem (1): & hiſtoria mulieris adulteræ apud Joannem (2). Imo & illud egregium de Trinitate teſtimonium (3), *Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, &c.* ex Græcorum mendis ante aliquos annos nobis fuerat detractum: ut & Marci extremam coronidem (4), atque alia item multa ex Latino exemplari novi iſti interpretes expunxerunt. Non igitur in Græca, vel Hebraica exemplaria fidei controverſia reſolvenda eſt; alioqui eas ſcripturæ partes rejiciamus oportet, quas Concilium Tridentinum atque adeo eccleſia una voce & conſenſu recipit.

Deinde tertia illa concluſio hoc etiam argumento monſtratur, quod, ſi eſt ad Græca exemplaria veritas expendenda, in Pſal. 13. octo verſus nos habemus, quos Hebraicus textus minime habet. Ita merito a nobis expungerentur, cum eos tamen auctoritate Apoſtoli (5) nos habeamus.

Huic vero argumento nec Origenem (6), nec Hieronymum (7) feciſſe ſatis, Eccleſia demonſtravit, quæ uſque ad hoc temporis octo illos verſus in Pſal. 13. ſervandos credidit, non ſervatura, ſi (quod illi aſſerunt (8)) errore ignorantium ſuiſſent inſerti.

Item Hebraorum doctores, noſtri videlicet inimici, multo ſtudio contenderunt textum Hebraicum corrumpere, ut vetus teſtamentum noſtris exemplaribus faceret eſſe contrarium, ut Euſeb. lib. 4. Eccleſ. hiſt. cap. 18. refert. Græci quoque eadem contentione multis locis, ut ſcripturam ad ſuum ſenſum traherent, novum teſtamentum violarunt, ut Tertul. 5. lib. adverſus Marcionem teſtatur, & Euſeb. lib. 5. Eccl. hiſt. cap. ult. & Iren. adverſ. hær. lib. 1. cap. 29. & Baſil. l. 2. contra Eunom. D. quoque Ambroſ. in comment. ſuper Epiſt. ad Roman. & in proœmio primi libri ſuper Lucam, & Hieron. in proœmio ſuper epiſt. ad Philemonem, & Origenes in commentariis ſuper Epiſtolam ad Romanos. Nam in pleriſque Græcis exemplaribus deeſt tota illa claufula, *Ei autem qui potens eſt*, &c. quam ne Theophylactus quidem habuit. Nec in ſacris literis ſolum, ſed in ſanctorum codicibus fecere idem. Nam & in ſexto Concilio Conſtantinopolitano (9) Macarius, ejuſque diſcipuli convicti ſunt, quod in

con-

(1) *Dan.* 3. & 13. (2) *Joan.* 8. (3) 1. *Joann.* 5. 7. (4) Hieron. ad Hedibiam q. 3. aſſerit hoc caput in variis exemplaribus haberi. (5) *Ad Rom.* 3. (6) *in comment. ſuper epiſt. ad Rom.*
(7) *In proœm. ſuper.* 16. *lib. comment. in Eſaiam.* 8. Cajetan. in illum Pſalm. homo, ut ſolet, ad ſcribendi licentiam liber, nos omnes tanquam ignorantes & confidentes damnat. (9) *Action.* 8.

confirmationem ſui erroris ſanctorum teſtimonia aut truncarint, aut depravarint. Et in 7. Syn. Actione. 4. oſtenditur, Iconomachos ex teſtimonio beati Nili depravato nonnullis impoſuiſſe, & Act. 5. oſtenſi ſunt ſynodo libri quidam ab Hæreticis depravati. Quin ſub nomine Vigilii Romani Pontificis duos libellos productos, & Epiſtolam nomine Mennæ ad eundem Vigilium ſcriptam, titulos ementitos & ſuppoſititios habuiſſe, eodem Concilio palam factum eſt. Et Leo in Epiſtola quadam ad Palæſtinos quæritur Epiſtolam, quam ad Flavianum ſcripſerat, a Græcis depravatam. Atque hunc Græcorum morem fuiſſe, Nicolaus in Epiſtola ad Michael. Imperatorem teſtatur. Exiſtimat Gregorius Epiſtola decima quarta 5. lib. Chalcedonenſem Synodum, ſicut & Epheſinam, eſſe a Græcis depravatam. Unde monet Narſum, ut non novis codicibus paſſim credat. Romanos autem codices veriores eſſe affirmat, quam Græcos. Dionyſius quoque Corinthienſ. Epiſcop. apud Euſeb. l. b. 4. cap. 23. *Quid autem mirum*, inquit, *ſi dominica verba ſanctæ ſcripturæ falſare conati ſunt, qui vilia hæc, quæ nos ſcripſimus, corruperunt?* Hæc Dionyſ. cum quereretur, ſuas epiſtolas eſſe ab Hæreticis adulterinis detractionibus, additionibusque corruptas. Extat Epiſt. Cyrilli ad Succeſſum Dioca ſarienſ. Epiſcopum, ubi refert ſe ſciſcitatum a Budo, Emeſenæ civitatis Epiſcopo, an conſentiret Epiſtolæ Athanaſii ad Epictetum Corinthiorum Epiſcopum, reſpondiſſe, *Si hæc apud vos ſcripta non ſunt adulterata, nam plura ex his ab hoſtibus Eccleſiæ deprehenduntur eſſe depravata. Et cum contuliſſent Epiſtolam cum antiquis exemplaribus, depravatam invenerunt &c.* Quo loco admonendi ſunt omnes boni, ut a Calvini, Philippi, ac cæterorum ſimilium fraude cavendum intelligant, quoties ſanctorum veterum ſententias ad cauſam ſuam accommodabunt. Id vero tum magis, cum nec librum, nec locum annotaverint; ibi enim eorum fides in veterum ſententiis proferendis ſuſpectior eſt. Proferrem autem multa hujuſmodi loca, niſi eſſet lectori moleſtum, nec nunc alias res nos ageremus. Non igitur ad Hebraica & Græca exemplaria, ut quæ depravata ſint, eſt recurrendum. At Hieronym. in Eſa. 6. cap. non credit eſſe veroſimile, ut Hebræi ſcripturam ſuam depravarint. Quid Hieronymi ætate fuerit, ego non diſputo: quamvis Juſtinus Triphonem evicerit, quod a Judæis multa Propheratum loca detruncata fuiſſent; illuduque inter cætera retert, *Dicite in nationibus, quia Dominus regnavit a ligno*. E quo verſu illa verba, *A ligno*, detracta fuiſſe contendit. Poſt ea certe tempora a Judæis ſcripturas contaminatas Hieronymus, ſi viveret, non negaret. Præterea, qui Hebraicis exemplaribus adhæreſcunt, neceſſe eſt eos ſequi Rabbinorum expoſitiones, & non catholicorum. Nam catholici vel ſeptuaginta interpretum, vel Latinam editionem expoſuere. Indignum autem eſt, ut nunc denuo ab Hebræis noſtræ fidei oracula petantur. Chriſtiana quippe veritas ab Eccleſiæ viris quærenda eſt, non a Rabbinis Synagogæ.

Ad hæc, ut ex multis unum aut alterum exemplum in medium proferatur, Geneſeos octavo capite noſtra editio Latina habet, quod corvus a Noe dimiſſus egrediebatur, & non revertebatur. Sic Hieronymus habet in dialogo contra Luciferianos, & in Epiſtola ad Oceanum; ſic Cyprianus in Epiſtola ad Novatianum hæreticum, *quod lapſis non eſt ſpes venie denegenda*; ſic Ambroſius de Noe & Arca, cap. 17. ſic Auguſtinus tractatu ſexto in Joannem; ſic Iſidorus & Chryſoſtomus in commentariis ſuper Geneſim; ſic Euſeb. in chron. ſic breviter omnes doctores catholici tam Græci, quam Latini, tum veteſti, tum juniores ex 70. interpretibus habuere. Contra nunc Judæi legunt, Corvum egredi & reverti: quos ſequuntur novi interpretes Lutherani, Pelicanus & Munſterus. Quibus ergo putas potius credendum eſſe? Num Judæis hoſtibus Chriſti? Num hæreticis inimicis Eccleſiæ? Nonne magis ſeptuaginta interpretibus? Nonne magis Hieronymo? Nonne magis ſanctis antiquis viris Eccleſiaſticis? Qui omnes inter ſe concinentes eadem aſſerere nullo modo poſſent, niſi uno divino ſpiritu continerentur. Symmachi, Theodotionis, Aquilæ translationes, quod vel Judaiſmo infecti, vel hæreſeos nota eſſent infames, parum auctoritatis habere Hieronym. (1) non ſemel teſtatur. Irenæus etiam apud Euſeb. lib. 5. eccleſ. hiſt. cap. 8. hoc argumento Theodotionis & Aquilæ translationem infirmat, quod Judæi eſſent ambo, & Proſelyti, coſque Hebionitæ ſequerentur. Et nos Judæos atque hæreticos Judæorum interpretes, & in errore ſocios admittemus? ira ne omnia exemplaria noſtra tam Græca, quam Latina, tam antiqua, quam nova a librariis corrupta ſunt, ſicque mille annis permanſerunt? minime vero gentium. Quod ſi recentiores aliud ſentiunt, quam vetteres Hebræi, quis non malit veterum ſententiæ ſubſcribere, quam horum magis adhærere? præſertim cum tot exiliis agitati, tantaque cæcitate ſint percuſſi, ut, amiſſa ſuæ linguæ & omnium bonarum diſciplinarum cognitione, nullam in Deum fidem, hominum vero vix communem ſenſum obtineant. Quo loco mirari ſatis non poſſum, Auguſtinum Eugubinum, virum alioqui egregie doctum & pium, maluiſſe Judæis & hæreticis, quam Catholicis conſentire (2). Nam Cajetanus eiſdem ſemper veſtigiis inhærendo, per omnia in veteri teſtamento Hebraïcos, in novo Græcos codices prorſus amplectitur, vix ulla Latini interpretis habita ratione. Non eſt autem vel a ſeipſo admonitus, qui cum in Luc. 3. cap. ſcriberet, conſentaneum rationi eſſe dixit, ut potius novi textus Hebræi manci & corrupti ſint, quam ut 70. Interpretes, viri boni & inſignes, ſtuduerint commento & mendacio fingendo. Hæc nimirum apud viros doctos vehemens idoneaque ratio eſt. Nam quas illi ratiunculas addunt ad com-

(1) *In præfat. ſuper Job, & in prolog. Eſdræ.* (2) Pagninus quoque Judæos novos ſequutus eſt.

compurgandam incredibilem novitatem, non eſt quidem diei locique hujus refutare. Satis enim modo eſt, adverſarios ſuis quoque argumentis refellere: quoniam his de gradu dejectis, abunde ſententiæ noſtræ veritas comprobatur. Ut igitur eo, unde digreſſa eſt, recurrat oratio, ſi vocetur in quæſtionem, an corvus reverſus fuerit ad Arcam, rogo, an impune libereque a catholico negari poſſit, etiam ſi in Hebraicis omnibus exemplaribus (quod iſti dicunt) contrarium habeatur. Si negari poteſt, profecto evicimus, Hebraica exemplaria nec firma, nec apta eſſe ad catholicas controverſias finiendas. Si non poteſt, jam dicito, ſi ita libet, nec Hieronym. nec Ambroſ. nec Cyprian. nec Auguſt. nec Chryſoſt. nec reliquos hujus ordinis viros catholicos eſſe, nos vero hæreticos etiam dicito: corvum namque ad arcam reverſum inficiamur. Hoc dicere quoniam inſolentiſſimæ veſaniæ eſt, illud dicamus potius, Hebræorum nova illa exemplaria in Theologiæ quæſtionibus nihil virium habere ad faciendam fidem.

Præterea magna eſt diſſenſio ſæpe numero Græcorum codicum, qui nunc habentur in manibus: unde & qui noſtris temporibus ad Græca dicunt ſe expendere Latina, haud raro inter ſe diſſident, non in verbis modo, ſed in ſententiis quoque. Quid, quod interim eadem exemplaria novi illi interpretes non eodem ſenſu interpretantur? Nam verſum quartum Pſalm. 109. aliter Lutherus, aliter Pomeranus, aliter Pelicanus, aliter Bucerus, aliter Munſterus, aliter Zuinglius, aliter Felix, aliter Pagninus traduxerent, ut jam mihi videantur Theodotionis, Symmachi, Aquilæ, quinta, item ſexta, & ſeptima editio, ac vulgata quoque ſeptuaginta numero pauciſſimæ, ſi ad horum innumeras conferamus. Quid, quod Eraſmo cum ſeipſo non convenit? Extat enim quinta, extatet & ſexta editio, niſi vel inconſtantiæ notam inurendam ſibi metuiſſet, vel morte fuiſſet interceptus. At certe hæc varietas verſionum ſemper fuit hæreticis quaſi gentilis & propria. Id enim Artemonitis olim a viris Eccleſiaſticis objectum eſt, quod ne ipſa quidem exemplaria ſibi ipſis concordarent, ſi priora cum poſterioribus conferrent: *Semper*, inquit (1), *emendant, quibus ſemper diſplicet quod emendant, & nova quæque perquirunt, cum eis, quæ in uſu ſunt, videbuntur adverſa.* Et Lutherus primum quidem novi Teſtamenti veterem editionem Germanica ſua verſione mutavit, quo perſuaderet populo ſcilicet, majores noſtros uſque ad id temporis verum Evangelii textum non habuiſſe. Ipſe tamen idem non poſt multos annos ſuam editionem ita correxit, ut ex ſolo Matthæi Evangelio annotaverint viri docti triginta, & eo amplius locos immutatos. Itaque homines leves non tam ex fontibus ſacras literas vertunt, quam circa fontes ipſi vertuntur, doctrinisque variis & peregrinis adducti, parvuli fluctuant, & circumferuntur omni vento doctrinæ. Et re vera, cum novitas quælibet quaſi novus ventus ebullit, ſtatim cernitur frumentorum gravitas, & levitas palearum, tunc ſine magno molimine id excutitur ab area, quod nullo pondere intra aream tenebatur. Quorſum hæc (inquies) tam longo repetita principio? Nempe, ut intelligamus, novitios iſtos interpretes, vel exemplarium, vel interpretationum diſcrepantia, varietatem in Eccleſiam inducere magnopere ſuſpectam, & ptis omnino mentibus formidandam. Ac novitas ipſa quidem primum timenda eſt, quæ ſine Reipubl. perturbatione eſſe non poteſt; ob eam cauſam Hebræis regem petentibus, ſi Gregorio credimus, Dominus ſuccenſuit, quod omnem in Republ. novitatem habeat exoſam. Metuenda quoque rerum mutatio eſt; nam & parva momenta tantum valent ad communem ſtatum civium perturbandum, ut mutatis (quod Plato ait (2)) muſicæ modis & Reipubl. morumque neceſſe ſit mutationem fieri. Quamobrem qui graviſſimos legis divinæ modos novis aliis, acutis illis fortaſſe quidem, ſed levibus tamen commutare pergunt, videant illi, ne religionis cæremonias, ſacramenta, ſacerdotium, verbonum prætextu, ſimul inverſant. Adeo hæc enim inter ſe connexa copulataque ſunt, ut ex his nullum a cæteris nec divelli, nec diſtrahi poſſit. Ita qui unum horum quodlibet verſarit, reliqua etiam verſet oportet; id quod Lutheranorum exemplo didicimus, qui novis inventis univerſa illa pariter mutaverunt. Porro autem varietatem, ut ante dixi, ac multo etiam magis reſpuere ac formidare debemus, quæ nimirum conſtantiæ atque unitatis inimica eſt. Quas Eccleſia virtutes habere nequit, ſi ſcripturæ non eſt unitas eadem & conſenſus. Qua in parte feliciora noſtra ſecula ſunt, quam antiqua. Nam olim tot pene vulgabantur exemplaria, quot codices. At vero nunc ſancti Spiritus ſine dubio peculiari providentia, Damaſi ſolicitudine, Hieronymi ſummis laboribus, Eccleſia ſancta concordem Scripturarum unitatem accepit, omniſque ſublata de medio varietas eſt, unica Latina editione omnium conſenſione recepta. Quapropter, qui ad Græca exemplaria nos revocant, eandem varietatem inferre volunt, a qua olim Hieronymus libros noſtros aſſernit, imo eandem falſitatem, a qua ille codices noſtros expurgavit. Nam varietas codicum facilis depravationis occaſio eſſe ſolet. Atque ut nulla depravatio ſit, ipſa tamen varietas noxia eſt. Nec enim poteſt unquam verum aſſeri, quod diverſum eſt, ut Hieronymus ad Donemonem, & Rogatianum ſcripſit, & ad Damaſum: *Verum*, inquit, *non eſſe quod variat, etiam maledicorum teſtimonio comprobatur. Si enim Latinis*, ait, *exemplaribus fides eſt adhibenda, reſpondeant ii, quibus tot ſunt exemplaria pene, quot codices.* Varietas igitur exemplarium Latinorum, quæ tunc erat, fidem

ejus-

(1) *Euſeb. lib. 5. Eccleſ. hiſt. cap. ult.* (2) *Cicer. 2. de legibus.*

ejuſmodi exemplatibus derogabat. Atque hujus quidem argumenti tanta vis & efficacia fuit, ut vel refractariam illam Lutheri procacitatem retuderit. Is ſiquidem, referente Cochlæo in libro de Canonicæ Scripturæ auctoritate (1), ſic ait: *Si diutius ſteteris mundus, iterum eris neceſſarium, ut propter diverſas Scripturæ interpretationes, quæ nunc ſunt, ad conſervandam fidei unitatem Concilii decreta recipiamus.* Providentiſſime igitur a ſacra Synodo Tridentina conſtitutum eſt, ut ex multis Latinis editionibus ſacrorum librorum, una vetus & vulgata editio, longo tot ſeculorum uſu recepta, in publicis diſputationibus pro authentica habeatur. Non eſt itaque nunc temporis in fidei ac morum diſceptatione ad Hebraica Græcave exemplaria provocandum: quippe cum fidei dogmata per diſcrepantes aut Hebræorum, aut Græcorum codices male confirmari poſſint, aut Eccleſiæ unitas contineri.

Atque eiſdem fere argumentis quarta illa poſtremaque concluſio perſuaderi poteſt. Nec enim ſunt Hebræorum aut Græcorum codices modo emendatiores quam Latini: imo plerumque aliter habent, quam ratio ipſa & veritas poſtulant; quemadmodum Frater Franciſcus Titelmannus & in Collationibus ſuper Epiſtolam ad Romanos, & in Apologia pro veteri interprete doctiſſime copioſiſſimeque diſſerit. Unde duo ſolum ex innumeris loca deſumere placuit, ut in his Theologi diſcant, quam parum novis illis interpretibus ſit fidendum.

Unus locus eſt ad Rom. 12. Ubi enim noſtra editio habet, *Domino ſervientes*, novi fere interpretes reddunt, *Tempori ſervientes*; & tamen noſtra litera præferenda eſt, quam & olim Græci emendati codices habuere. Chryſoſtomus ſiquidem, & Theophylactus non legunt τῷ καιρῷ δουλεύοντες, ſed τῷ κυρίῳ. Quam etiam lectionem habuit Origenes. Atque adeo Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, cujus initium eſt, *Poſt priorem epiſtolam*, cum lectionem aliam reprehendiſſet, aſſeruit, ſecundum Græcam veritatem legendum eſſe, *Domino ſervientes*.

Alter habetur prioris ad Corinthios ſeptimo. Nam ubi nos legimus, *Qui cum uxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt*; iſti ex Græco (ut ajunt) fonte ſic vertunt, *Qui cum uxore eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, diviſa eſt uxor & virgo*. Quam poſteriorem lectionem D. Hieron. in priori adverſus Jovinianum libro docet, non eſſe Apoſtolicæ veritatis. Quamquam fateatur ſe aliquando illum locum in eum ſenſum ediſſeruiſſe, &c. Sic igitur quædam exemplaria, tum Hebraica, tum Græca, olim Hieron. nactus eſt, multo emendatiora, quam ea, quibus juniores interpretes & expoſitores fidem ſuam alligarunt. Cumque nobis opponunt codices quoſdam ante annos ſexcentos aureis literis deſcriptos (hos enim fontes appellant) Hieronym. pro nobis illis reſpondet, inquiens (2): *Habeant qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis auro argentoque deſcriptos, vel uncialibus (ut vulgo ajunt) literis, onera magis exarata, quam codices: dummodo mihi meiſque permittant pauperes habere ſchedulas, & non tam pulchros codices, quam emendatos.* Quamobrem hominibus his, qui novandis rebus ſtudent, illud ſæpe accidit, ut, dum codicum vel Hebraicorum, vel Græcorum, quos penes ſe habent, exempla ſequuntur, nihil aliud agant, quam ex non correctis emendata corrigere.

Quo quidem in loco Iſidorus Clarius ferendus non eſt, cujus emendatio nihil eſt aliud, quam interpretis veteris reprehenſio. Pollicetur enim in operis fronte veterem editionem correctam; poſtea vero quam pollicitatione hac depellit invidiam novitatis, multa inſerit, adjicit quædam, nonnulla mutat; ut lector non aliud poſſit in locis mutatis intelligere, quam aut veteris interpretis errorem, aut veterum codicum depravationem. Quam bellum erat potius novam editionem confiteri, quam veterem emendatam: ne lectores ſimplices verbis ambiguis deciperentur. Nota ſunt ejuſmodi plurima loca apud Iſidorum Clarium & in veteri & in novo Teſtamento; proferremque illa, niſi ad alia properaret oratio. Illud tantum admoneo, hujuſmodi vel mutationes, vel detractiones, vel additiones, quæ curioſos homines ſæpe delectant, parentibus noſtris, ſi nunc viverent, futuras eſſe moleſtiſſimas. Id quod ex primo libro Hiſtoriæ (3), quam vocant Tripartitam, colligere licet. *Cum enim* (ut ibi dicitur) *multi Epiſcopi convenirent, & quidam eorum rogatus eſſet, ut faceret ſermonem populo, vir ſcilicet eloquio & ſapientia præditus, ille locus venit in medium*, Tolle lectum tuum, & ambula: *ubi pro* lecto, Cubile *dixit. Tunc Spiridion Cyprioruni Epiſcopus vir ſanctiſſimus indignatus in eum, & exiliens de cathedra ſacerdotali*, Tu melior es (*inquit*) eo, qui lectum dixit, quia ejus verbis uti confunderis? *Hoc autem fecit populo conſpiciente, mediocritatem docens eum, qui eloquii ſupercilio prætumebat. Erat enim idoneus ad pudorem incutiendum, cum eſſet venerandus, & operibus glorioſus, ſimulque presbyter avo atque ſacerdotis officio.* Quid hic faceret, ſi Iſidori Clarii, quid ſi Eraſmi, quid ſi Cajetani, quid ſi reliquorum tam varias & multas verſiones & inverſiones audiret? Quo putas animo ferret, cum in aliis libris, tum maxime in Davidicis Pſalmis, Cajetani lectionem & textum uſque adeo a noſtro diſcrepantem, ut vix poſſis agnoſcere, an idem liber ſacer, an alius ſit? Quid Hieronymus? Pſalmoſne ad verbum translatos pateretur? Qui in libro de ratione interpretandi Horatianum præceptum illud, *Nec verbum verbo*

(1) *Cap.* 11. (2) *In præfat. ſuper Job.* (3) *Cap.* 16.

aurabit reddere fidus interpres, etiam in sacris literis interpretandis magnopere commendat? Et in epistola ad Augustinum asserit Hieronymus sensuum potius veritatem, quam verborum se ordinem conservasse; & ad Suniam & Fretellam boni interpretis regulam ponit, ut non verba servis quasi paria & demensa respondeant, sed sensus sensui. Quid, quod Cicero in lib. 3. de finibus ait, verbum e verbo exprimere indisertos interpretes solere? Fallitur ergo præ cæteris Cajetanus, qui hujus præcepti immemor, Psalmorum versionem dum fidam voluit reddere, reddidit ad Ecclesiæ quidem usum prorsus inutilem.

CAPUT XIV.

In quo argumenta capitis duodecimi refutantur.

Respon. ad 1. Ac primum quidem, cum Hieronymi auctoritas nobis objicitur, haud difficile erit respondere. Duabus enim ex causis tunc erat ad fontes recurrendum; una quod non tam turbidi fontes erant, nec primariæ scripturarum scaturigines conturbatæ; altera, quod tunc varietas Latinorum codicum & dissonantia magna erat, nec tolli commode poterat, nisi ad exemplaria Græca atque Hebraica Latina referrentur. Has vero causas fuisse Hieronymo, ut in eam sententiam induceretur, manifeste patet ex procemio super quatuor Evangelia ad Damasum, & ex epistola ad Suniam & Fretellam. At modo cum exemplarium Latinorum una apud omnes concordia sit, potius Græca variantia per nostram Latinam editionem sunt limanda, atque in primitivam unitatem reducenda: sanioriusque consilii est, limpidam aquam e lacunulis defæcatis, quam ex turbato fonte liquorem obscœnum bibere. Porro (ut ab scholastica disputatione interim excurrere annuenne lectore liceat) nos, qui Abraham secundum promissionem filii sumus, puteos fodimus in aliena Palæstinorum regione: at vero Palæstini alienæ felicitati invidentes, puteos inventos conantur obstruere (1). Quos tamen Isaac multa diligentia refodit, ac repurgavit: donec aqua viva reperta est. Ibi pastores Geraræ cum pastoribus jurgantur Isaac, dicentes: *Nostra est aqua. Quamobrem nomen putei Isaac ex eo, quod accideral, vocavit Calumniam. Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: Itaque vocavit nomen ejus Latitudo.* Fodit in hunc omnino modum Ecclesia Romana atque Latina puteos aquarum viventium, hoc est sacrarum literarum; invenit autem aquam sapientiæ salutaris; venas vitæ (inquam) invenit: sed in aliena veluti regione Judæorum & Græcorum. At illi puteos oblimare, obstruereque niuntur; quin etiam jurgantur contra nos, & inquiunt, *Nostra est aqua*: fons noster est: qui Hebraicus Græcusque non fuerit, in alieno solo fodere non debet. Nostro idiomate, ajunt, locutus est Christus, locuti Prophetæ, Apostoli, & Evangelistæ. Vos Latini hospites estis: & has literas a nobis emendicare debetis: nostra opera, nostraque castigatione restituendi sunt in genuinam veritatem vestri codices. Sic puteos nostros Judæi, hæretici, curiosi novarum rerum amatores huc usque opplere contendunt, certantque nobiscum; sed mera calumnia est. Qui enim sunt alieni a corpore, quo pacto illustrabunt ipsum? Qui sensum Christi non habent, quomodo sensa Christi interpretabuntur? Qui adversum nos pugnant, num arma nostra sunt instructuri? nequaquam. Fodiamus igitur alium puteum, quem Latitudinem nuncupemus: Ecclesiam scilicet longe lateque dispersam, pro quo nulla controversia excitetur. Est enim Ecclesia *columna & firmamentum veritatis* (2); est civitas Dei, *quam fluminis impetus lætificat* (3). Hæc potavit filios suos mille abhinc annis hujus fluminis aqua. Hanc nos aquam & probare & tenere debemus, nec alios fontes veritatis exquirere.

Respon. ad 2. Sed prima argumenta vidimus; jam reliqua videamus. Nam, quod Augustini ac Damasi auctoritas objicitur, post ea, quæ dicta sunt, nihil ponderis habet. Sive enim Augustinum, seu Damasum nobis opponas, de suo tempore ambo loquuntur. Innocen. vero 20. *distin. de quibus* (4), quem nonnulli etiam nobis adversum esse volunt, quid sibi velit, equidem non intelligo, nisi locus depravatus sit. Existimo enim non Græca, sed Canonica esse legendum. De qua re alio libro fortasse latius.

Respon. ad 3. Nam illud quidem, quod Erasmus gravissime urgere existimavit, levissimum est. Multa si quidem, quæ Hieronym. primum & in novi testamenti editione veteri & translatione 70. errata esse crediderat, ea post majori diligentia perpendens, aut etiam vel ab amicis, vel certe ab inimicis admonitus, compererit non esse corrigenda; id quod Franciscus Titelmannus in Apologia declaravit. Certe Hieronymus in Hebraicis quæstionibus 70. interpretes notat, quod contra Hebraicam veritatem pro *Amico Opilionem* verterint. Et ipse tamen post ea 70. secutus est. Nec me præterit Augustini Eugubini sententia; sed eam esse commentitiam patet. Quid enim ineptius dici potest, quam 70. Interpretum errorem vitio librariorum in Hieronymi editionem irrepsisse? Quid rursum improbabilius, quam 70. Interpretes viros clarissimos in re apertissima, quæ vel vulgo facilis erat, fuisse hallucinatos? Jam vero quam indigne a Laurentio, Fabro, Erasmo vetus editio passim reprehendatur, in una Epist. ad Romanos Franciscus Titelmannus liquido ostendit. Ex qua re satis intelligitur, quantum fidei Aristarchis istis sit habendum.

At

(1) *Genes.* 20. (2) 1. *Tim.* 3. 15. (3) *Psalm.* 45. 5. (4) *L.* 3. *c.* 5. *q.* 3.

At illud primum, quo falſitatis noſtra vetus editio inſimulatur, Oſiandri eſt in Harmonia Evang. argumentum. Atque eandem ante notam veteri interpreti inuſſarant Nicolaus Lyranus, *Judicum* 10. & Burgen. *Num.* 36. Sed Hieronymus ſecutus eſt 70. Quibus conſentiunt Damaſc. *lib.* 4. *cap.* 15. Euſeb. *lib.* 1. *Eccleſ. hiſt. cap.* 6. Epiphan. *Hæreſ.* 78. Ambr. *lib.* 3. *comment. in Lucam*, Niceph. *lib.* 1. *cap.* 11. Beda *lib.* 1. *in Lucam cap.* 10. Quorum libentius ego æmulor negligentiam. Igitur, cum in lege ratio finis habeatur, lex intelligenda eſt de fœminis illis, quæ ex defectu maſculorum pateruam hæreditatem ſortiuntur. Quæ cauſa fuit Divi Thomæ, 1. 2. *quæſt.* 105. *art.* 2. *ad ſecundum*, & 4. *Sentent. diſtin.* 30. *quæſt.* 2. *art.* 1. *quæſt.* 3. *ad quartum*, ut filiabus Aaron liberum matrimonium concederet; in quibus ſcilicet ratio hujus legis deerat. Et Levitici 21. jubetur Pontifex ducere uxorem virginem de populo ſuo, non da familia aut tribu ſua. Et Judicum 10. conſtat, Tholaa & Abimelech conſanguineos fuiſſe, quorum alter fuit ex tribu Iſachar, alter ex tribu Manaſſes. Et vir Levites de ſorte Ephraim uxorem duxit de tribu Juda, *Judic.* 19. Joſephus *libro quinto annal. cap.* 6. Non ergo falſa eſt editio noſtra, ſed eſt tamen litera ſane interpretanda. Quid ergo (nam hoc dicet aliquis) pertinet ad Dominum generationis ordo deductus uſque ad Joſeph? Certe pertinet multum. Nam quando Evangeliſta ſcribebat, Judæis erat exploratum, Joſeph ex eadem tribu eſſe; ideo enim ambo in Bethlehem conſentur, ut da una videlicet ſtirpe generati. At Beatam Virginem nullos fratres habuiſſe, hiſtoriæ omnes conſentiunt. Itaque viro contribuli nupſerat. Quod ergo populo tunc Judaico notum erat, nun erat opus, ut Evangeliſta ſcriberet: id docuit, Joſaph a David deſcendiſſe. Qua una re & ſarvavit conſuetudinem ſcripturarum, qua mulierum in generationibus ordo non texitur, & vere docuit id, de quo poterat eſſe controverſia. Nam quod Maria ex eadem familia eſſet, ut quod eo tempore plebi notiſſimum erat, non putavit Evangeliſta admonendum.

Argumentum atiam alterum ejuſdem Oſiandri eſt in *Harmon. Evangel.* ubi tradit „ Hebræos in dictionum inflexionibus neutrum genus non habere, ex quo effici, ut voce maſculina vel fœminina pro neutra abutantur. „ Ut ubi nos dicimus, *Non eſt bonum hominem „ eſſe ſolum*, imperitus interpres redderet, *Non „ eſt bonus eſſe Adam ſolus*. Ad eundem quo„ que modum, loco ejus, quod Hieronymus vertit, *Parvulus es*, perſpicue, & vere convertendum eſt, *Parum eſt, ut ſis inter Chiliarchos, ſeu principes Judæ*. Cujus axiomatis cauſa aptiſſime redditur, *Et te enim*, &c. Quæ „ ratio ineptiſſima eſt, ſi ad præcedens pronunciatum juxta Hieronymi verſionem accommodetur. Quod autem poſterius membrum prioris ratio ſit, ſermonis natura prodit, ſenſus communis judicat, & Spiritus Sanctus per „ os Evangaliſtæ teſtatur „. Hactenus Oſiandri verba retulimus. Sed miranda eſt hæretici inſolentis impudentia. Chaldæa paraphraſis, recentiores Judæi omnes, Septuaginta Interprates cum Hieronymo conſentiunt, & hic unus ſibi ſolus ſapit. Sed cum Habraicus textus conjunctionem non habeat, poteſt quidem ſic tota oratio accipi, ut ſecundum membrum cauſa ſit primi. Quem ſenſum Pontifices, & ſcribæ habuerunt, quorum verba fide qua oportuit Matthæus retulit. Poteſt autem ſic etiam accipi, ut poſterior pars quaſi adverſative intelligatur, quo ſenſu accepit Hieronymus, ut paret ex commentariis in Michæam. Ac ſi rem ipſam diligentius animadvertas, parum certe intereſt, uiro modo accipiatur oratio. Quocirca ridiculus eſt Oſiander, qui in re nihili tantas tragœdias exciter.

Illud eſt facile, quod tertio loco additur. Nam Codices 70. Interpretum interrogandi notam habuere, & ita convertarunt, *Nunquid iraſcetur per ſingulos dies?* Et Auguſtinus quidem, licet ſine interrogatione legerit, noſtrum tamen ſenſum expreſſit, inquiens, *Longanimis, & non iram adducens per ſingulos dies*. Itaqua 70. Interpretes optime ſenſum illius verſiculi videntur expreſſiſſe, ſi antecedentia conſequentibus hærere debeant. Quod vero Calvinus cap. 5. Inſtitut. objicit, frigidum id languidumque eſt, tum quoniam, ut quibuſdam placet, de amore, & odio prædeſtinationis, & reprobationis loquitur Salomon, idque ſuaderi putant ex eo, quod ſubjungitur, ſed omnia in futurum ſervantur incerta; tum quoniam ſecundum communem legem loquitur, atque ad communam etiam loquendi formam orationem accommodat, qua cum ignoret homo an amore dignus ſit, vere dicit, *Neſcit homo, utrum odio vel amore dignus ſit*; tum quoniam, ut alias in eo libro ſæpe, argumentantis locum aſſumit, atque perſonam, non definientis. Itaque eo capite argumentatur a principio ſtatim, multa mala conſaqui ex eo, quod omnia æque avaniant juſtis, & impiis in hoc mundo. Unum autem ex abſurdis, quæ proponit, eſt, quod ſint in domo Domini ſervi differentes, alii boni, alii pravi, & tamen Dominus non declaret, quem amet, quem odio proſaquatur: ſed ita benigne ſa erga impium, ut erga pium gerere videatur; nec minus gravis & ſeverus ſit erga bonos ſervos, quam erga improbos. Omnia enim bona, malaque hujus vitæ utriſque ſunt communia. Nihil ergo falſi noſtra editio continet, ſive primum, ſive ſecundum, ſive tertium hunc ſenſum amplectamur.

Nam quod ſuſpicantur quidam, Matthæi 24. interpretem falſo pro *Fulgore Fulgur* raddidiſſe, ideo, quod non fulgur exit ab oriente, & protenditur uſque in occidentem, ſed fulgor, perridiculum argumentum eſt. Primum enim, ſi quis hoc in loco error ineſt, hunc non interpretis, ſed librariorum fuiſſe, ad veritatis ſimilitudinem

videbatur esse propensius. Voces quippe illæ, *Fulgur*, & *Fulgor*, usque adeo similes sunt, ut proclive sit unam pro altera substituere (1). Quare parum æque ea in interpretem culpa rejicitur, quam librariis assignare æquius erat. Deinde interpretis peccatum hic nullum omnino esse potuit, ubi græca omnia exemplaria & vetera, & nova consentiunt, nec aliud, quam ἀστραπὴ legunt, quæ utique vox non fulgorem, sed fulgur sonat. Sed ne de fulgore quidem accipi potest, etiamsi græca vox utrumque sonaret. Sol namque paulatim oritur, ejusque adventus diu præsentitur, antequam appareat. Illius itaque fulgor non inexpectatus advenit. Dominus autem sine dubio significat, adventum suum subitum, & inopinatum fore. Id quod fulguris similitudine aptissime exprimitur, quod priusquam expectes, jam emicuit & abiit. Et quanquam fulgur non pertingit ab oriente usque in occidentem, si ad Philosophiæ rationem expendas, sed ad exprimendum subitum & inexpectatum quidem, sed conspicuum omnium oculis adventum Christi, satis est accommodare id, quod oculis nostris apparet. Alioqui argnatur Divus Thom. quasi perspectivæ facultatis indoctus, qui explicaturus quemadmodum res divinæ in humanis elnceant, exemplum ponit speculi, in quo, ut ait, imago conspicitur; quod licet revera ita non sit, nobis tamen ita videtur: qninetiam arguatur Moyses tanquam Astronomiæ imperitus, qui duo luminaria magna posuit, cum sint alia multo majora. Sed sensui nostro illa duo maxima apparent; nec alienum est a sacræ Scripturæ auctoribus se se populo rudi attemperare, loquique, ut vulgus solet. Hisce vero rebus exempla plura ego adjungerem, nisi de hoc argumento satis superque esset dictum. Heliu certe juxta hanc rationem illud dixit, *Ab inferioribus egrediatur tempestas, & ab arcturo frigus*: Job trigesimo septimo. Ad eundem modum Propheta ait, *Qui fundavit terram super aquas*: quasi aquæ inferiores sint, cum tamen emineant, ut decimotertio libro ostendemus. Simili quoque lege tres Angeli, qui Patriarchæ apparuerunt, comedisse dicuntur, non quod revera comederint, sed quod comedere visi sunt. Quamquam Justinus figurate accipit, perinde ut ignis devorare & exedere dicitur, quia consumit. Est autem locus in Dialogo cum Triphone. Jam vero illa non longam orationem desiderant, quamobrem existimarent interpretes, non oportere semper easdem omnino res, quæ in Hebræo sunt significatæ sermone, in Græcum, Latinumque transferri; sed satis esse quandoque, si proximæ, atque simillimæ ponerentur. Illud enim in sacris etiam literis convertendis præ se tulerunt, quod de lege interpretanda est a Cicerone dictum, verba non numeranda esse, sed ponderanda, sensumque sensui ita reddendum, ut quoad fieri posset & liceret, verborum quoque interdum neglecta cura, lectoris intelligentia juvaretur. Id vero tum vel maxime liecre sibi arbitrati sunt, cum Hebræi auctores similitudine unaqualibet aut animalis, aut arboris, aut fruticis, aut herbæ, aut rei denique alius nisi essent, quæ esset Græcis ac Latinis incoguita; ut Esaiæ 1. ubi Latina editio habet, *Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis*, Hebraice habetur *Ela*, quæ vox, si 70. Interpretibus, ac Hieronymo etiam ipsi in commentariis credimus, Terebinthum magis, quam quercum sonat. At quia Terebinthus est arbor peregrina, & incognita, soloque apud Latinos nomine celebrata, non incongrue Terebinthi loco Quercus posita est, arbor omnibus & linguis, & gentibus manifesta. Psalmo item 101. pro pelicano in Hebræo habetur *Lika*, pro nicticorace autem *kokom*. Illud alii monedulam, alii onocrotalum, alii pelicanum: hoc, partim bubonem, partim cuculum, partim noctuam reddiderunt. Ac 70. Interpretes quidem vocem Hebræam, quam Hieronymus in onocrotalum perpetuo vertit, nunc in pelicanum, nunc in avem, nunc etiam in leonem transtulerunt. Nec vero ita id factum est ab illis, quod voces essent multiplices & ambiguæ, sed quod cum apud Hebræos animantium præsertim, plantarumque vocabula penitus ignorata sint, nihil referre existimarunt unamquamlibet ex rebus similibus poni, si idem omnino sensus remaneret. Similitudo enim ibi quæritur, in qua res omnes illæ conveniunt, non alia quævis propria, specialisque natura. Quemadmodum etiam cum apud Latinos proverbialiter dicitur, *In præsepio canis*; si Hispane quispiam verteret, *el perro del Ortolano*, Olitoris canis, optime profecto interpretaretur; quoniam sub re, & voce diversa unus idemque sensus esset lectori insinuatus. Quamobrem illa Cajetani religio nimia fuit, qui Esaiæ 1. vocem *Ela* noluit in Latino exemplari mutari: quasi periculum esset, si aut quercum, aut terebinthum, aut aliam quamvis similem arborem legeremus. Ex eadem quoque re illorum error coarguitur, qui, quoniam ibi Hieronymus onocrotalum reddit, ibi fere Septuaginta reddunt pelicanum, eandem esse avem existimarunt. In quo errore auctor etiam commentariorum fuit, quæ Hieronymi titulo in Psalmos circumferuntur. Ea vero Divo Hieronymo tribnere, manifestariæ ignotantiæ esse vel ex hoc uno loco aperte convincitur (2). Ait enim hic auctor, pelicanum Latine dici onocrotalum. Ecqua autem ignoratio major esse potest, quam vocem onocrotali Latinam existimare? Sed de his hactenus. Nunc illud etiam atque etiam asserimus, in hujusmodi comparationibus transferendis nihil omnino interesse, an res eadem

(1) *Origenes a fulgure, de quo primum locutus est, ad fulgorem deinde labitur. At nec Græcum nomen idem utrumque significat, nec voces, quæ Græcis fulgur, fulgoremque designant, similes, cognataque sunt, sed valde diversæ.*

(2) Non nego omnia illa esse Hier. Credo enim in quosdam Psalm. eum commentaria edidisse.

dem in eaſdem, an in ſimiles & proximas convertantur, ſi ſenſus non diverſus, ſed idem eſt.

Quid quod cum Latinis res ipſa Hebræa & nomenclatura deeſt, ſi interpres ex re agnata & vicina rem nobis alias incognitam nominavit, nihil prorſus abſurdi fecit? Quin rem tentavit interpretibus univerſis aut ex auctoritate, aut ex vicinitate conceſſam, ut aut nomen Latinum ad ſignificandum imponeret, aut certe ad rem ſimilem vel proximam inſinuandam transferret. Cum itaque Jonæ c. 4. alii cucurbitam, alii hederam converterunt, uſi ſunt illi quidem jure ſuo, nec verborum religione aſtricti debuerunt committere, ut illo in loco nullam omnino rem ſit Græci intelligerent, nec Latini. Non eſt autem huic illud diſſimile, quod Danielis Prophetiæ objecit Porphyrius, confictam eſſe ſcilicet, nec haberi apud Hebræos, ſed Græci ſermonis eſſe commentum: quia in Suſannæ hiſtoria contineatur, ἀπὸ τῦ πρίνε, πρίσαι, ἢ ἀπὸ τῦ σχίνε, σχίσαι. Quam etymologiam Græco magis ſermoni convenire, quam Hebræo. Cui quoniam id, quod Euſebius, Apollinaris, atque Hieron. reſponderunt, ab eccleſia reprobatum eſt: multo nos verius reſpondemus, hoc interpretem Græcum facere potuiſſe, aut jure potuiſſe quidem, quod Latinus interpres reformidavit. Non enim neceſſe erat, eaſdem arbores eo loco reddi, quas lingua haberet Hebræa, quoniam ſi eædem redderentur, non ſolum etymologia ſervari non poterat, ſed nec prophetiæ feſtivitas, nec ratio ſententiæ. Alias ergo vel ſimiles, vel proximas vertit, in quibus judicii prophetici & acumen ſervaretur & cauſa. Præterquamquod arbores illæ a Propheta Chaldæo ſunt nominatæ ſermone: nec opus eſt, ſolicitos nos eſſe, ſi in Hebræo nec illæ, nec ſimiles habeantur.

Argumentis igitur, quibus editionis noſtræ veritas impugnari ſolet, abunde, ni fallor, reſponſum eſt. Quanquam nonnulla de induſtria prætermiſi, quæ ſcilicet faciliora viſa ſunt, quam quibus refellendis deberem aut oleum, aut operam ſumere. Quale illud eſt, quod Faber Stabulenſis ait, Eccleſiam interpretis errore verſatam impie pro Deo angelos legere. Nam lectionem illam impiam credit, *Minuiſti eum paulo minus ab Angelis*. Qua in re quam indocte & inconſulte, quam temere & inſipienter errarit, non eſſet difficile oſtendere, niſi ante nos Eraſmus magna argumentorum vi eandem cauſam eviciſſet.

Certe interpres epiſtolæ ad Hebræos vel Clemens, vel Lucas fuit, quemadmodum auctores graviſſimi prodidere. Horum utrumlibet impietatis inſimulare, piaculum erit. Eccleſiam quoque accuſare, quæ eam probarit epiſtolam, in qua error impius eſt, an ſine impietate fieri poſſit, ignoro. Sed de his ſatis. Jam reliqua perſequamur.

Enimvero cum hiſtoriam Suſannæ poſt ea tempora Eccleſiaſticus uſus approbarit, & Danielis prophetæ nomine populo legerit, cumque Tridentinum Concilium ſua quoque id definitione firmaverit, ea certe hiſtoria nunc a fidelibus recipienda eſt. Africanus quidem Origeni objecit, quod hiſtoria Suſannæ ficta videatur, & aliena a ſcriptura prophetica, ut Euſebius teſtis eſt lib. 6. cap. 23. At illi tamen, ut idem Euſebius ait, *Origenes manifeſtiſſime referibens aſſerit, nequaquam Judæorum commentis, & fabulis auſcultandum, ſed hoc ſolum pro vero habendum in Scripturis divinis, quod 70. Interpretes tranſtuliſſent; nam id eſſe ſolum, quod auctoritate Apoſtolica confirmatum ſit*. Hæc Euſebius. Idem vero refert Hieronym. in catalog. de Julio hoc Africano loquens; & Hieronymus ipſe lib. 1. Apol. adverſus Ruffin. quæ in præfationibus dixerat, ea purgat, inquiens: *Quod autem refero, quid adverſus Suſannæ hiſtoriam, & hymnum trium puerorum, & Belis draconis fabulas, quæ in volumine Hebraico non habentur, Hebræi ſoleant dicere; qui me criminatur ſtultum, ſe ſycophantam probat: non enim quid ipſe ſentirem, ſed quid illi contra nos dicerent, expli-cavi*. Hactenus Hieronymus.

Respon. ad 5. Ad illud ergo argumentum, quoniam nolumus eſſe longi in ſingulis explicandis, breviter reſpondetur, eum locum ex priori epiſtola ad Corinthios bifariam apud Græcos legi, & ut vulgata habet editio, & in hunc modum, *Omnes quidem non dormiemus, ſed omnes immutabimur*. Cujus rei auctor eſt Didymus; & Hieronymus in epiſtola ad Minerium, & Alexandrum. Neutra autem lectio a viris Eccleſiæ reprobata eſt. Quin admoneare ſemper, lectionem dubiam, & variam eſſe; nec alterutram ex eis ut certam & exploratam amplexi ſunt. Neutram igitur lectionem recipere cogimur, quia neutram partem Doctores Eccleſiæ tanquam exploratam & catholicam aſſeruere. Quod idem in alia particula qualibet Latinæ editionis fieret, ſi idem penitus contigiſſet. At ubi doctores catholici unam, & eandem lectionem ſine varietate tenuerunt, nec ancipitem aſſertionis libra vere ſententiam, nobis non licet Latinam editionem in quæſtionem vertere. Sed ne in hoc quidem loco Eraſmi, Fabri, & Cajetani ſententia probari poteſt, qui in re, ubi nihil intererat, utro modo diceretur, eam lectionem deligere maluerunt, quam novitatis ratio redderet plauſibiliorem. Id quod gentile his eſt, qui curioſa ſectari volunt magis, quam ſolida. Nos autem Origenem, Didymum, Athanaſium, Auguſtinum (1), Cyprianum, Tertullianum, communemque Latinorum conſenſum ſequi malumus. Nam & Acacius Cæſareæ civitatis Epiſcopus apud Hieronymum (2) in plu-

(1) *Lib. 20. de civit. Dei c. 20.* (2) *Ad Minor. & Alex.*

pluribus Græcis exemplaribus lectionem noſtram haberi dicit, aliam vero in paucioribus. Nec me tamen illud præterit, quod Chryſoſtomus, & Theophylactus in commentariis, & Hieronymus quoque in epiſtola quadam ad Marcellum (1) ſcripſere. Sed, quod ante dixi, male habet, in rebus, quæ in utramque partem controvertantur, nova delectare Theologos magis, quam vetera, eaque uſu parentum noſtrorum comprobata. Ac de quinto argumento ſatis.

Ad id vero, quod ſequitur, hoc habeto reſponſum. Magnus error eorum eſt, qui ſine Spiritus ſancti peculiari dono Scripturam ſacram exiſtimant ſe poſſe vel intelligere, vel interpretari (2). Quod utique donum quanto magis ſacris litteris intelligendis atque interpretandis opus eſt, tanto rarius difficiliuſque contingit. Nam eruditionem, verborum copiam, multarum linguarum peritiam hominum diligentia præſtat. At ſi ſpiritus quidem peculiaris, non tam ob ipſius, qui percipit, quam ob Eccleſiæ utilitatem, gratuita Dei miſeratione donatus facrorum librorum interpreti deſit, jejuna erunt & frigida omnia, quamlibet elaborata, & diu ante excogitata & inventa fuerint; imo falſa erunt in interpretatione pleraque humano ſenſu intelligentiaque traducta. Nam interpretationem Scripturæ prophetiam, & inſpirationem Dei credit Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. & Apoſtolus in priori ad Corinthios epiſtola inter reliqua Spiritus Sancti dona commemorat; nec philoſophiam, ſed prophetiam vocat: videlicet quod ſacris litteris explicandis eodem ſpiritu opus ſit, quo ipſæ ſunt condítæ, divino utique atque prophetico. Id quod Petrus poſteriori ſua epiſtola (3) confirmat, inquiens: *Habemus firmiorem propheticum ſermonem: cui bene facitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco; hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia ſcripturæ propriæ interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu Sancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.* Hoc autem, quemadmodum ante nos viri clariſſimi intellexerunt, eum habet ſenſum, Bene quidem facitis prophetis attendentes: ſed id primum intelligite, divinas prophetias humana & propria interpretatione non intelligi. Spiritu enim ſancto locuti ſunt ſancti Dei homines, & animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. Quis enim cognovit ſenſum Domini? Atque idipſum Eſaias ſignificavit, inquiens (4). *Dominus dedit mihi linguam eruditam ut ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt verbo. Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quaſi magiſtrum;* & apud Lucam (5), *Aperuit Dominus diſcipulis ſenſum, ut intelligerent ſcripturas.* Quo teſtimonio probat Hilarius in Pſalm. 115. ſcripturarum intelligentiam donum Dei eſſe. Quod ſi ſcripturarum intelligentia donum Dei eſt, ſcripturas autem interpretari, nemo, niſi qui intelligit, poteſt: conficitur utique, ſacrarum literarum in aliam linguam verſionem ſine Dei peculiari gratia nemini poſſe contingere. Alioqui ſi D. Hieronym. ſufficere exiſtimat verborum copiam, eloquentiam ſecularem, trium linguarum peritiam, rerum multijugam cognitionem, cum his omnibus abunde ſe noverit inſtructum, cur in epiſtola ad Deſiderium deprecatur alienarum orationum adjutorium, ut eodem ſpiritu, quo ſcripti ſunt libri, in Latinum eos poſſit transferre ſermonem? Cur item in epiſtola ad Paulinum Scripturas ſanctas interpretaturus, *Revela*, inquit, *oculos meos; & conſiderabo mirabilia de lege tua? Lex enim ſpiritualis, & revelatione opus eſt, ut intelligatur:* & rurſum, *Quanti*, inquit, *hodie putant ſe noſſe literas, & tenent ſignatum librum, nec aperire poſſunt, niſi ille reſeraverit, qui habet clavim Davidi:* & in illud ad Galat. 1. *Sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Chriſti, Omnis*, ait, *qui evangelium alio interpretatur ſpiritu, quam ſcriptum eſt, credentes turbat, & convertit Evangelium Chriſti; ut id, quod in facie eſt, poſt tergum faciat, & ea, quæ poſt tergum ſunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam ſequitur, poſteriora ponit in faciem; ſi quis Judæorum interpretationibus acquieſcit, poſt tergum mittit ea, quæ ex natura ſua in faciem conſtituta ſunt:* &. poſterius eodem quoque cap. in illud, *Notum vobis facio Evangelium, quia non eſt ſecundum hominem*, & cætera, *Marcion, & Baſilides*, ait (6), *& cæteræ Hæreticorum peſtes, non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum Sanctum, ſine quo humanum ſit Evangelium quod docetur. Nec putemus in verbis ſcripturarum eſſe Evangelium, ſed in ſenſu; non in ſuperficie, ſed in medulla; non in ſermonum foliis, ſed in radice rationis.* Hactenus Hieronymus. Qui ſi vera dicit, cogit nos profecto credere, aut veterem interpretem Spiritus Sancti peculiari dono ſacras literas convertiſſe, aut Eccleſiam Latinam multis retro ſeculis non Dei habuiſſe Evangelium, ſed hominis. Cum igitur objicis, interpretem non fuiſſe Prophetam; ſane vero propheta non fuit, habuit tamen (ut Titelmannus recte aſſeverat) Spiritum quendam prophetico vicinum & proximum; quidem neceſſarium eſſe oſtendimus ſacris literis interpretandis: imo qualis erat neceſſarius, ut Eccleſia Latina editionem ſacrorum librorum haberet, quam tuto in fide & moribus ſequeretur.

Jam

(1) Initium epiſt. eſt, *Magis hos provocas.* (2) Jamblicus Pythagoræ doctrinam ait, quoniam divinitus tradita fuerit, nonniſi quopiam Deorum interpretante intelligi poſſe. Itaque invocandum eſſe Deum a diſcipulo, cum Deorum auxilio egeat. (3) *Cap.* 1. 19. (4) *Eſa.* 50. 4. (5) *Luc. ult.* 45. (6) 1. *queſt.* 1. *Marcion.*

Jam ad poſtremum argumentum facile reſpondemus. Quod ſi Latinorum ad Græca Hebraicaque collatio a nobis negligeretur, exemplo D. Ambroſii tueri nos utcunque poſſemus, qui cum Græce ſciret, & commentarios in ſacras literas ederet, ſæpe tamen non eſt dignatus Græca conſulere, etiam ubi diverſitatem aliquam lectionis eſſe conſtabat. Videre hoc eſt in commentariis ſuper caput duodecimum epiſtolæ ad Romanos. Quod ſi interpretum etiam magis varietate turbamur, quam juvaremur, Sophronii nos excuſaret exemplum, qui id de ſe apud Hieronymum (1) fatebatur. *Nos vero nec verſiones novorum interpretum, nec linguarum peritiam, nec ad Græca & Hebraica exemplaria Latinorum collationem damnare volumus; quin potius magnopere commendamus.* Nam ſi Auguſtinus de doctrina Chriſt. lib. 2. cap. 11. vulgarium etiam & parum doctorum interpretum verſiones plus adjuvare inquit intelligentiam, quam impedire, ego varias doctiſſimorum hominum editiones jure reprehendere nec poſſum, nec debeo. Atque ut invidiam eorum deprecer, qui nos aut miſeros & barbaros, bonarumque literarum expertes, aut etiam laborum alienorum invidos reprehenſores calumniari poſſunt; ego in linguarum cognitione plura etiam commoda ad ſacras literas intelligendas eſſe fateor, & id quidem peringenue. Tantum abeſt, ut linguarum peritiam inſecter.

CAPUT XV.

De linguarum Hebraicæ & Græcæ utilitate.

PRincipio enim ſunt linguæ utiliſſimæ, ubi diſſeritur cum infidelibus; vel etiam ubi infideles alienæ linguæ ad fidem inſtituuntur. Quæ cauſa vel ſola redditur in illa Clementina 1. *de magiſtris*, propter quam linguæ ſunt in academus perdiſcendæ. Alioqui, quorſum attinebat Arabica lingua, quæ ibi doceri præcipitur? Qua de re, leviter motus videtur Eraſmus, (2) ut Clementinæ hujus argumento aſsereret, ad ſacras literas intelligendas Hebraicam, Græcamque linguam eſſe neceſsarias. Altera linguarum commoditas eſt in his dictionibus explicandis, quæ magnam emphaſim habent, aut aliquam innatam proprietatem apud Hebræos & Græcos, quam Latinus ſermo exprimere non valet. Hujuſmodi dictiones multas cum in Hebraicis quæſtionibus, tum in commentariis adnotavit Hieronymus. Nos unam aut alteram exempli cauſa ponemus. Ut Marc. 6. interpres reddidit, *Et cum dimiſiſſet eos;* ubi verbum tamen Græcum ἀποτάσσεσθαι non ſignificat ſimpliciter dimittere, ſed dimittere benigne ac gratioſe, quemadmodum amicis celebrato convivio benevole valedicimus. Qua in re Evangeliſta Græce ſcribens, Jeſu Chriſti etiam erga ruſticos ſummam comitatem & gratiam commendavit. Id quod Latina voce exprimi vix poteſt. Et in epiſt. ad Epheſ. pro eo, quod noſtra editio habet, *A conſtitutione mundi* Græce habetur καταβολῆ, cujus vocis emphaſim Hieronymus in commentariis explicare volens, *Non idipſum* (inquit) καταβολὴ, *quod conſtitutio ſonat; unde & nos propter paupertatem linguæ & rerum novitatem, & (ſicut quidam ait) quod ſit Græcorum ſermo latior, & lingua felicior, conabimur non tam verbum transferre e verbo (quod impoſſibile eſt) quam vim verbi quodam explicare circuitu: καταβολὴ proprie dicitur cum quid deorſum jacitur, vel cum aliqua res ſumit exordium. Unde & bi, qui ædium futurarum jaciunt fundamenta, καταβάλλεσθαι dicuntur. Volens itaque Paulus o. ſtendere, quod Deus univerſa ſit machinatus ex nihilo, non conditionem, non creaturam atque factturam, ſed καταβολὴν, id eſt, initium fundamenti ad eum retulit.* Hactenus Hieronymus. Et 1. lib. adverſus Jovinian. tractans illum locum 1. Corinth. 7. *Non ut laqueum vobis injiciam, Sed & proprietatem*, ait, *Græcam Latinus ſermo non explicat; quibus enim verbis quis poſſit dicere*, &c. unde & in Latinis codicibus ob translationis difficultatem hoc penitus non invenitur. Cujuſmodi ſunt & alia exempla plurima, quæ nos cauſa brevitatis omittimus. Legat multa qui volet apud Hilarium in expoſitione Pſalmorum, pluribus in locis aſserentem (3), Latinum ſermonem plenam Græcæ literæ intelligentiam non reddere. Ambroſius quoque in explanatione Pſalm. 118. Latinos, ait, non poſſe in omnibus vim Græci ſermonis exprimere quod in Græco plerumque major ſit vis & pompa ſermonis. Qua in re plurimum Theologos juvare poſsunt Eraſmi in noſtrum Teſtamentum adnotationes, niſi eas tam multis erroribus aſperſiſset.

Eſt alia quoque utilitas ad accipiendos plures ſenſus catholicos ex eadem ſcriptura, præſertim cum apud Græcos & Hebræos eſt æquivoca. Sic enim dictiones polyſemas & ambiguas dialectici noſtri vocare ſolent. Nam interpres unam ſolam vocabuli ſignificationem reddere potuit. Ut Eccleſ. 2. ubi noſtra editio habet, *Cogitavi abſtrahere a vino carnem meam*, alii vertunt, *Trahere in vinum carnem meam*, alii, *Attrahere in vino carnem meam*. Cujus quidem contrariæ omnino verſionis contrarius ver-

(1) *Hieron. in epiſt. ad Sophronium.* (2) *In præfat. ſuper Laurentii annotat.*
(3) *In Pſal. 65. in illum verſ. Pſalm. 118.* Omnis conſummationis vidi finem: *& in illum*, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum; *& in illum*, Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum.

bi Hebraici ſignificatus cauſa fuit. Quod & Hieronym. ipſe in commentariis admonuit. Atque 1. lib. Apologiæ adverſus Ruffinum, tractans illud 2. Pſalm. *Apprehendite diſciplinam*, pro quo ipſe interpretatus eſt, *Adorate filium*, vel etiam, *Adorate pure: Niſi* (inquit) *prolixum eſſet, & redoleret gloriolam, jam nunc tibi oſtenderem, quid utilitatis habeat magiſtrorum limina terere, & artem ab artificibus diſcere; & videres, quanta ſylva ſit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum, quæ res diverſæ interpretationi materiam præbuit, dum unuſquiſque inter dubia, quod ſibi conſequentius videtur, hoc transfert.* Hactenus Hieronym. Ambroſium item vide, in Pſalm. ſecundum de verbo, *Bereſit*. Ambiguitas etiam in aliena lingua feſtivum quandoque vocis uſum luſumque præbet, qui in noſtra non ſolum conſervari nequit, ſed ne ſenſus quidem germanus ſine magna licentia reddi. Ut Hierem. primo, pro eo, quod nos habemus, *Vigilantem*, in Hebræo eſt vocabulum, *Soced*, quod ambiguum eſt, nucemque & vigilias ſignificat; ut Hieronymus ibidem & in Eccleſiaſtis cap. ult. differit. Dum itaque Prophetæ in viſione virga nucea ſeu amygdalina fuiſſet oſtenſa, rogatus a Domino quid videret, Hebræa lingua virgam *Soced* ſe videre reſpondit. Tunc ergo Dominus ſermonis occaſione ludens, *Bene*, inquit, *vidiſti: quia vigilabo ego*, &c. Ita quanquam Hieremias in una ſignificatione nomen accepit, at Dominus ad alteram flectens, fecit ex ſermonis ambiguitate concentum ſententiæ elegantiſſimum, ut ſi ſydus quoddam cæleſte quis videns, canem ſe videre diceret, ſcite illi diceretur, *bene vidiſti, Canis enim latrabit te*, &c. Jam vero ſi interpres Latinus *Soced* in nucem tranſtuliſſet, quod 70. fecerant, abſurde ſane ſubjungeretur, *Bene vidiſti, quia vigilabo*, &c. unde coactus fuit nova quadam, inſolitaque interpretandi licentia, virgam vigilantem Latinis auribus reddere. Quæ ego aſſererę non auderem, niſi auctor graviſſimus Hieronymus (1) aſtruxiſſet.

Quarta utilitas in linguarum eruditione eſt ad cognoſcenda idiomata, phraſes, & proverbia linguæ alienæ, ut ſunt illa (2), *Ne reſpicias poſt tergum*; & (3) *neminem ſalutaveritis in via*; quibus maxima quædam itineris celeritas quaſi proverbialiter & figurate ſignificatur. Illud etiam per proverbialem figuram apud Hebræos atque Hiſpanos dicitur, (4) *Omni habenti dabitur, ab eo autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo*. Sic apud Eccleſiaſticum (5) de conſiliatio infido & traditore dicitur., *A conſiliatio ſerva animam tuam, ne forte mittat ſudem in terra, & dicat tibi, Bona eſt via tua*. Sic Hebræa phraſi, *filii exciſſorum* robuſti & expediti dicuntur. Qua de re Hieronym. lege in epiſtola ad Marcellam, cujus initium, *Beatus Pamphilus*. Sic *filia carminis*, Eccleſiaſt. 22. aures intelliguntur. Sic Saul *filius unius anni* dicitur, cum regnare cœpiſſet, id eſt, annoceus. Niſi (quod Eucherio viſum eſt) ita intelligas, Saulem electum a Samuele uno anno domi tacuiſſe, & expleto anno cœpiſſe regnare. Sed de hoc exemplo alias. Nam vitio ſcribentium forte, pro 21. anni, unius anni inducitur. Sic Nemrot robuſtus venator coram Domino, id eſt, ſub cælo, quaſi robuſtiſſimus omnium hominum, qui ſub cælo erant. Scio quoſdam ita interpretari, ut venator coram Domino dictus ſit, quaſi Dei venator: quod ſignificaretur civilem unius monarchiæ poteſtatem vindictam eſſe a Deo approbatam, ut quæ Dei adminiſtra ſit. Sed id, quod prius dixi, Hebræorum doctiſſimis placet. Vel certe venator coram Deo vocatur, id eſt, ſub dio. Homines enim ferarum more palantes in agris ad civilem ſocietatem coegit.

Sic pluiſſe Dominum a Domino, Hebraiſmum eſſe quidam exiſtimant, id eſt, deſuper: ſed filium a patre intelligunt Euſeb. lib. 1. Eccleſiaſt. Hiſt. cap. 1. Hieronym. Oſeæ 1. Irenæus lib. 3. cap. 6. Baſilius lib. 5. contra Eunom. Marcellinus ad Salomonem Epiſcopum, Concil. Sirmienſ. canon. 15. Ac certe, ut alios libros veteris Teſtamenti prætermittamus, Salomonis Proverbia, niſi habita ratione Hebraicæ conſuetudinis & ſermonis, vix ullo pacto explicari queunt. Nam quod apud Hebræos proverbiali figura dicitur, id apud Latinos nullum quandoque proverbium eſt; quod plerique ignorantes, in proverbiorum expoſitione aut ad aliegorias confugiunt, aut varia etiam deliramenta confingunt: multoque melius fuerat, ſimpliciter inſcitiam confiteri, quam imperitiæ ſuæ alios hæredes facere. Horum ego Latinorum errata facile commemorarem, niſi aliud hujus temporis ratio poſtularet; & nos aut reverentiæ, aut benevolentiæ cauſa neminem hic certo nomine volumus lacerare. Illud conſtat, Parabolas aliud in medulla, aliud in ſuperficie polliceri, neque hoc ſonare, quod ſcriptum eſt. Ex quo, ut Hieronym. in Eccleſiaſt. cap. ult. ait, manifeſtum ſit, Proverbiorum librum non, ut ſimplices arbitrantur, patentia habere præcepta, ſed quaſi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirſutis caſtaneorum operculis abſconditus fructus inquiritur, ita in eis divinum ſenſum altius perſcrutandum. Id quod ſine Hebrææ linguæ peritia difficulter, ne quid amplius dicam, faciemus. Juvaret autem Hierony-

(1) *In 12. cap. Eccl. & in 21. c.* Hier. (2) Gen. 19. 17. (3) Luc. 10. 4.
(4) *Hiſpane*, Nos eas oydoni viſto: *ideſt*, *nullam moram facias*. Al rico todos le dan &c. al pobre aun lo que tiene le qui tan. Habla con vos y coge piedras con plos les.
(5) *Cap.* 37. 9.

ronymus vehementer Latinam intelligentiam, ſi commentarios in libros Proverbiorum edidiſſet. Nam, qui circumferuntur, quanquam Hieronymo in Decretali tit. de conſtit. tribuuntur, Hieronymi tamen non eſſe liquido deprehenditur.

Quinta commoditas eſt ad menda ea corrigenda, quæ ex incuria videlicet typographorum, aut eorum, qui exſcripſere, imperitia ſubrepſerunt. Ut Joſue 11. cap. *Non fuit civitas, quæ ſe non traderet*; ubi ſecunda negatio ſuperfluit, ut ex conſequentibus manifeſte colligitur. Sed quia fortaſſe 70. interpretes negationem illam in exemplari habuerunt, coacti ſunt verbum *Tradidit* ad ſuppoſitum aliud referre, & pronomen *Se* vel expungere, vel omittere. Item Pſalm. 29. *Ut videam voluntatem Domini*, pro *Voluptatem*, Græce τερπνότητα: & in tit. Pſalm. 62. *Idumææ*, pro *Judææ*, ut Græca omnia Hebræaque exemplaria demonſtrant. Et Pſalm. 65. *Et exultavi ſub lingua mea*, pro *Exaltavi*, id quod tam ex Græcis, quam ex Hebræis manifeſtum eſt. Sunt qui putent, etiam ſubeſſe mendum Pſalm. 19. *Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt*; pro, *Obliquati ſunt*: ſic enim Hieronymus vertit, *Incurvati ſunt*; & conſentiunt cæteri interpretes. Ac Pſal. rurſum 124. *Declinantes autem in obligationes*, pro *Obliquationes*; Hieronymus reddidit *pravitates*; Felix *perverſa*; alii *iniquitates*. Conſentit hic Titelmannus. Verum hæc duo loca incorrupta ſunt. In priore ſiquidem Græce habetur συνεπλίσθησαν. Συμπλίζω autem eſt, obligo, nexus impedio, & implico. In poſteriore vero Græce legimus ἀρτηριαλγίαι, quæ vox Latinis eſt obligatio, nodus, & nexus implicatus; quemadmodum & Nazianzenus in orat. uſurpavit. Ac Hieronym. in Eſaiæ cap. 58. obligationes nobiſcum legit. Unde & nodus gutturis, & locus ſtrangulationis, σφαγάλη Græcis dicitur: & σφαγαλόω, ſtrangulo, ſuffoco. Illud ſane corruptum eſt in Pſalmo 106. *Effuſa eſt contentio ſuper principes*, pro *Contemptio*; Græce, ἐξουδένωσις. Quam eandem vocem, Pſal. 122. in *Deſpectionem* vertit interpres. Ruffinus autem libro 8. Hiſt. Eccl. cap. 1. illud ita convertit, *Effuſa eſt contumelia ſuper principes*. Et Job. 19. *Vel ſcelte ſculpantur in ſilice*, pro *Certe* (1); & Lucæ 10. *Suſpiciens*, pro *Suſcipiens*, ὑπολαβών, tametſi auctor libelli de vera & falſa pœnitentia, qui nomine Auguſtini circumfertur, communem errorem ſecutus eſt; Et Lucæ decimoquinto, *Evertit*, pro, *Everrit*, σαροῖ; & primæ ad Corinthios 2. *Spiritualiter examinatur*: pro, *Examinantur*, ἀνακρίνεται; & capitulo 10. *Omnes, qui de uno pane*, pro, *Omnes quidem*; & cap. 15. *Quotidie morior propter gloriam veſtram*, pro, *Per gloriam*. Jurat quippe ibidem Apoſtolus, & particula ναὶ adverbium juſtantis eſt apud Græcos. Et ad Hebræos cap. 5. *interpretabilis ſermo*, pro *ininterpretabilis*, hoc eſt, ineffabilis, explicatuque difficillimus, quemadmodum ex Hieronymo in Epiſt. ad Evagrium liquet. Atque idem Hieron. in quæſtion. Hebr. Geneſ. 3. legendum ait, *Ipſe conteret caput tuum*, non *ipſa*. Cum enim apud Hebræos neutro genere ad ſemen referatur, interpres rem ſignificatam perpendens, in maſculino genere tranſtulit *Ipſe*. Quod imperiti non intelligentes, vitiumque ſcriptoris exiſtimantes, ſubſtituerunt *Ipſa*. Ut illa prætereamus, quæ Auguſtinus Eugubinus commemorat. *Sicut cervus deſiderat umbram* (2), pro *Servus*; & *ſolis ardore* (3), pro *Salis*; & *Sitivit anima mea ad Deum fontem* (4), pro *Fortem*: & *interfecta eſt terra a ſanguinibus*, pro *Infecta*. Nam & Pſal. 10. pro eo, quod nos habemus, *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam*, Divus Hieronym. legendum credit, *Anima ſua*, hoc eſt ipſius: refertur enim anima ſua, ad Deum, non ad peccatorem. Senſus autem mirifice convenit, ut Deus ſcilicet intelligatur utrumque quidem interrogare, & juſtum & impium; ſed impium tamen reprobare: odium enim Dei reprobatio eſt. Nos autem Græca 70. interpretum exemplaria, quæ nunc quidem extant, ſequi poſſumus. Non enim illa habent, τῆς ψυχῆς, ſed τὴν ψυχὴν. Atque fortaſſis hinc illud apud Tobiam acceptum eſt (5), *Qui autem faciunt iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ*. Similiter & in Epiſtola ad Suriam & Fretellam, pro eo, quod in Pſalm. 5. legitur, *Dirige in conſpectu tuo viam meam*, legendum contendit, *Dirige in conſpectu meo vitam tuam*. Sic enim ipſe verterat, *Dirige ante faciem meam viam tuam*. At in hoc etiam nos Græcorum exemplaria ſequimur; & vulgatam lectionem, cum fieri ſane poteſt, approbamus. Simile illud eſt ad Philippen. 3. *Qui ſpiritu Deo ſervimus*, ubi *ſpiritui* legendum eſſe credidit Ambroſius lib. 2. de Spiritu Sancto, cap. 6. Nec ſolum in Latina Lingua hujuſmodi errores accidunt; ſed eos etiam in Hebraica & Græca deprehendimus. Deprehendit Cajetanus, ac vere ille, meo judicio quidem, 2. Regum 21. vocem *Michol* falſo ab Hebræis pro *Merob* fuiſſe ſubſtitutam, ut patet 1. Reg. 12. Deprehendit quoque Hieronym. in Pſalm. 131. ſeptuaginta interpretes non χήραν, id eſt, *viduam*, ſed θήραν, ideſt, *venationem* transtuliſſe, ſed propter vocum ſimilitudinem pro, θήραν, id eſt, *venatione*, χήραν, id eſt, *viduam*, eſſe ſuppoſitam, maxime quia in ſequenti verſiculo *Pauperes* ſequebantur. Niſi forte Latinus interpres *Victum*, aut *Venationem* reddidit, & error obtinuit, ut *Vidua* legeretur. Nam vox Hebraica nullo modo viduam, ſed venationem, victum, viaticumque ſignificat. Hujuſmodi menda gravi ratione, prudentique conſilio corrigi poſſunt. Nam illos quis ferat, qui ſicut eſt apud Quinctilianum, dum librariorum inſectantur inſcitiam, produnt ſuam? & dum

libros

(1) *Vid. Job.* 12. (2) *Joh.* 7. 2. (3) *Deut.* 29. 25. (4) *Pſalm.* 41. 3. (5) *Cap.* 12. 10.

libros sacros mendis (ut ajunt) scatentes purgare volunt, contaminant? Fateor fiquidem procline fuisse & facile indocto, & negligenti librario, præsertim in verborum & rerum nonnulla similitudine, ea, quæ recta erant, explodere, & quæ erant depravata, substituere; fateor etiam, tanram fuisse olim in sacras literas reverentiam, ut, quæ menda quamlibet dilucida semel irrepserant, religio fuerit attingere: sed video quoque hujus temporis improbam temeritatem, quæ adeo nihil non audet sacris cocidibus corrigendis, ut Manichæi olim parum in hac re immodestii fuisse videantur, quos Augusti. ad Hieron. scribit (1), multa divinarum scripturarum loca vitiata esse contendere solitos, non ab scribentibus Apostolis, sed a quibusdam (nescio quos) codicum depravatoribus. Verum hæc hactenus (2). Illud tamen non est prætereundum, quod D. Hieron. in 40. c. Ezechielis scribit, omnia prope verba Hebraica, & nomina, quæ in Latina translatione sunt posita, nimia esse vetustate corrupta, scriptorumque vitio depravata. Ut igitur hæc emendentur, Hebraicæ linguæ cognitio necessaria est. Nam etsi nomina adhuc integra & illibata manerent omnia, sed Ipsæ tamen nominum interpretationes, quibus multa Scripturæ sacræ mysteria aperiuntur, sine hujus linguæ peritia non habentur: ut Augusi. 2. de doct. Christ. cap. 16. auctor est. Quo etiam loco illud agnoscit, non parum beneficii eos Latinis hominibus contulisse, qui Hebraica nomina separatim interpretati sunt.

Sexta utilitas fuerit ad intelligenda quædam oca, scilicet quæ vel apertius ab interprete reddi poterant, vel etiam quæ sine linguarum cognitione nequeunt explicari, ut apud Joannem (3), *Erat quidam regulus*; pro quo Græce, βασιλικός, hoc est, de aula regia, seu Palatinus, ut Hieron. in Esaiam (4) annotavit. Videtur interpres Græce legisse, βασιλίσκος. Græca vero exemplaria habent omnia βασιλικὸς, id est regalis, seu regius. Qua ex re conjectura fit, interpretem *Regalem* vertisse, sed a sciolo *Regulum* esse suppositum. Et Joannis primo, *Qui post me venturus est, ante me factus est*, quod evidentius verteretur, *Mihi præpositus*, seu *ante latus est*, ut Augusi. super Numeros, quæst. 51. & super Joannem homil. 3. subnotavit: & Actor. 27. *Cum non esset tuta navigatio, eo quod jejunium jam præteriisset*, pro eo, *Quod ultra tempus subsistuissent inediam*: & ad Roman. 12. *Non vosmetipsos defendentes*, pro *Ulciscentes*. Nam numerum bestiæ, qui Apoc. cap. 13. scribitur, sine alphabeti Græci secundum ordinem arithmeticum intelligentia, aut vix, aut certe nullo modo exponere possumus. De qua re 14. libro (5) fusius differemus.

Septima utilitas, ad evitandum errorem ex Latini sermonis amphibologia. Ut, *filius hominis* in Evangelio dicitur Christus. Ubi cum genitivus apud Latinos communis generis sit, apud Græcos articulo masculino definitur: ut non filius virginis, sed filius Adam intelligatur. Filius quidem hominis juxta Hebraicam phrasim dicitur, ut filius terræ, homo obscurus & contemptibilis; qua utique nomenclatura Dei filius identidem in Evangelio gloriatur. Tanta fuit Verbi incarnati modestia! Quamquam, ut Augustinus ait, commendat Christus frequenter nobis, quid misericorditer dignatus sit esse pro nobis. Hujusmodi etiam exemplum est ad Romanos ultimo, *Salutat vos Cajus hospes meus*, & *universæ Ecclesiæ*, ubi, *Universæ Ecclesiæ* casus gignendi est, non nominandi, ut Caius intelligatur, non Paulum modo; verum etiam totam Ecclesiam hospitio excipere. Et Lucæ 11. *Quod superest, date eleemosynam*; ubi Latinus sermo anceps est. Potest enim intelligi, *Quod supereste*, pro eo, quod unum illud vobis restat, seu reliquum est: vel, *Quod superest*, id est, quod superfluum est. Quam utramque intelligentiam Latinus quidem sermo recipit; Græcus tamen excludit. Habetur enim τὰ ἐνόντα, idest, quæ insunt, seu quæ habetis, ut & Theophylactus, & Cyrillus lib. 2. in Leviticum, & Augustinus super Psal. 125. & Chrysost. homil. 33. ad populum, & super Epistol. ad Hebræos, hom. 9. exponunt. Nam hunc postremum sensum Græca lectio habet, primum & secundum non videtur habere: tametsi secundus ille D. Thomæ placuerit; qui quidem in ea re & Bedam sequitur super Lucam, & Gregorium in Epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum; referturque 12. quæ. 1. cap. *Quia tua*.

Alia denique utilitas est, ad quædam vocabula vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanserunt, vel propter sanctiorem antiquitatis servandam auctoritatem, vel quia in linguam alienam transferri commode non potuerunt, quod Augustin. lib. 18. de civitate Dei, c. 11. tradit: ut Matthæi 11. *Pauperes evangelizantur*, id est, bonum accipiunt nuncium. Cum enim in humano principatu regum mysteria secreta ad pauperes per divites derivantur, in Christi regno e contrario nuncia cælestia ad divites per pauperes sunt delata: & 1. ad Corinth. ult. *Anathema, Maranatha*: Quorum illud prius Græcum, hoc posterius non tam Hebræum, quam Syrum est. Qua de re Hieronymus differit in Epistola quadam ad Marcellam, cujus initium est, *Nuper*; & in Epist. ad Damasum de verbo *Osanna*, in qua Hilarium notat, quod ob linguæ hebraicæ imperitiam, verbum illud male fuerit interpretatus. Sunt & aliæ forsitan in peritia linguarum utilitates. Nec enim ego omnes enumerare potui; sed quæ satis erant, ne hujus rei invidia labefactaretur disputatio mea. Ilthæc autem melius ab aliis copio-

(1) *Augusi. 2. de doctrin. Christ. c. 12.* (2) Vide Aug. lib. de bono perser. c. 11.
(3) *Cap. 4. 46.* (4) *Cap. 65.* (5) Vide notam in fine libri 12.

copioſiſque tradentur, qui linguarum patrocinium forte ſuſceperint. Qua in cauſa quæ volent, omnia poterunt dicere, ac nos quidem libenter audiemus, ſi intra præſcriptos modo religionis modeſtiæque terminos ſe contineant; nec aut veras linguarum utilitates fallaci vanitate, aut etiam veterem Latini interpretis editionem novis aliis quaſi elegantioribus melioribuſque permutent. Sunt enim nonnulli, quibus, quoniam novi Teſtamenti antiqua verſio parum elegans & culta eſt, placeret maxime, ut, illa ſummota, in illius locum Latinior alia ſuccederet. Scilicet artis coloribus Dei volunt ſapientiam pingere, & quaſi puellam rhetorum roſculis exornare. At illa modeſta cum ſit, non ambit ornatum; cum ſit gravis, fucum ignorat; cum virilis, mundo muliebri non capitur. Sine phaleris eſt, ait quidam, omne quod dictat affectio. Amor itaque phaleras neſcit. Diſcendi ornamenta, alius inquit, non ſunt negotii, ſed otii; nec militiæ ſunt picta verba, ſed quietis. Igitur quæ bellicum canit, quæ exaltat quaſi tuba vocem ſuam, quæ irruentes hoſtes, mortem præſentem intonat: ea horridum neſcio quid & barbaricum ſonat: non tanquam lyra citharave carmen muſicum ſuavi dulcique ſono canit. Quid Theopompo acciderit in Scriptora ſacra rhetorum more ludenti, memoriæ proditum eſt (1). Sed dimittamus externa, ad noſtra veniamus. *Non in perſuaſibilibus*, ait (2), *humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis.* Et rurſum (3), *O Timothee, devita*, inquit, *prophanas vocum novitates.* Si ergo vitanda eſt vocum etiam novitas, tenenda eſt antiquitas; &, ſi prophana novitas eſt, vetuſtas ſacrata eſt; quemadmodum Vincent. Lirinenſ. dixit. Item, *Eloquia domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum.* Scilicet ab ſpiritu puro & ſimplici pura, ſimplexque oratio expectanda erat. Nec fœminam gravem, honeſtam, ſeniorem decebat, niſi caſtus ornatus: vide Aug. lib. de doct. Chriſti. 4. cap. 6. Quamobrem ingenue dicam, ne illos quidem probare unquam potui, qui paraphraſes quamlibet Latinas & elegantes in ſacras literas ediderunt. Cum enim perſonam Chriſti, Paulive loquentis aſſumunt, quo elegantius nitidiuſque eloquuntur, eo minus illorum ſpiritum & majeſtatem ſervant, atque adeo rei quodammodo ſiunt læſi ſpiritus, & majeſtatis. Certe, quod olim puer magno aſſenſu virorum ſapientium dixi, Si aut Chriſtus, aut Paulus iſtorum mihi lingua loqueretur, nec Chriſtus mihi, nec Paulus eſſent. Non eſt nitidulus Chriſtus, mihi crede, non eſt comptulus, non elaborate ornatus: Paulus vero non ſcientia ſic quidem, ſed ſermone imperitus eſt tamen. Permitte Chriſto igitur linguam ſuam, linguam ſuam permitte Paulo: utraque enim *calamus eſt ſcribæ velociter ſcribentis*, non ad ſingula verba & apices elaborantis. Novi ergo teſtamenti vetus editio, id namque agebamus, quamvis ſimplex & inculta ſit, non eſt propter hoc minoris facienda. De tertia igitur, quæſtione ſatis dictum eſt.

CAPUT XVI.

Ubi ponuntur argumenta eorum, qui ſunt opinati, ſacros auctores in libris Canonicis non ſemper Divino Spiritu fuiſſe locutos.

CONTROVERSIA 4. QUarta conſequens ſit, An auctores ſacri in libris Canonicis ſpiritu interdum humano ſine divina & ſupernaturali revelatione loquantur. Fuerunt enim viri Eccleſiaſtici nonnulli (ut Hieronymus in procemio ſuper Epiſtolam ad Philemonem teſtatus eſt) qui crederent, non ſemper auctores ſacros Spiritum in ſe loquentem habuiſſe.

1. ARG. Quia nec humana imbecillitas unum tenorem ſancti Spiritus tam longo orationis decurſu ferre potniſſet; nec dignum eſt (inquiunt) ut ad hujus corpuſculi naturales & evidentes neceſſitates Spiritus ſancti majeſtatem ſine cauſa deducamus. Adhibent vero hujus rei exempla ex Epiſtola ad Timotheum 2. *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum*; & illud, *Lucas eſt mecum ſolus*; &, *Trophimum reliqui infirmum*; & alia hujuſmodi, quæ paſſim in Epiſtolis Pauli humanitus ſcripta inveniuntur. Non igitur ſcriptores ſacri Spiritum ſanctum ſemper manentem, & in ipſis loquentem habuere. Nam & hoc Chriſto Domino peculiare fuit, ut Joannis 1. cap. dicitur: *Super quem videris* (inquit) *Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum*, & cæt. Confirmatur autem idem hoc argumento, maxime quod ſicut Deus non deficit in neceſſariis, ita non redundat in ſuperfluis, quemadmodum Ariſtoteles demonſtravit. Ad ea vero, quæ naturali lumine nota erant, non erat ſupernaturalis revelatio neceſſaria. Quæ igitur ſcriptores ſacri viderant, & manibus attrectaverant, non divino lumine infuſo, ſed humano locuti ſunt.

2. ARG. Deinde, Apoſtolus in priori ad Corinthios Epiſtola quædam ponit, de quibus aſſerit, quod domini ſunt mandata. *Præcipio* (inquit) *non ego, ſed Dominus.* Mox vero ſubdit, *Cæteris ego dico, non Dominus.* Quod ſi Paulus ex interna revelatione Spiritus ſancti omnia ſcriberet, profecto non diceret, *Ego dico, non Dominus*: quoniam ejuſmodi conſilia, quæ Deo revelante dantur, Domini ſunt: quemadmodum quæ a prophetis per revelationem dicebantur, Dei verba erant. Non enim Propheta aſſeruiſſet, *Hoc ego dico, non Dominus.*

Hanc vero argumentationem non leviter, ſed haud ſcio an graviſſime Baſilius confirmat lib. 5. contra Eunomium capite penultimo, in hæc verba: *Quæcunque ſpiritus loquitur, Dei verba ſunt;*

(1) *Euſeb. de Præparat. Evangel. l. 11. c. 1.* (2) *1. Cor. 2. 4.* (3) *Tim. 6. 20.*

sunt ; & propterea omnis scriptura divinitus inspirata, & utilis est, quam locutus est spiritus. Nam vere id monstrat, spiritum non esse creaturam ; quoniam omnis rationalis creatura est, quando ea, quæ Dei sunt loquitur : ut cum dicit Paulus, De virginibus autem præceptum non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus: his autem, qui matrimonio conjuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus. *Et prophetæ*, O Domine, judicia loquar ad te. Quid, quoniam impii prosperantur? *Et rursus*, Heu me mater, ut quid me peperisti? *Nonnunquam autem dicit*, Hæc dicit Dominus. *Et nonnunquam Moyses*, Ego sum tenuis voce, & tardæ linguæ. *Aliquando vero is ipse*, Hæc dicit Dominus, emittas populum meum, ut mihi sacrificet. *Spiritus autem non sic. Non enim aliquando sua, aliquando quæ Dei sunt, loquitur (id namque creaturæ est), verum omnia spiritus verba Dei verba sunt.* Hactenus Basilius. Sed & Origenes homilia 16. super Numeros (1), *Sermo* (ait) *qui apud Jonam scriptus est, & non est factus, a Jona potius, quam a Deo prolatus esse videtur. Non enim semper ea, quæ per prophetam dicuntur, quasi a Deo dicta suscipiantur oportet. Nam per Moysen multa quidem locutus est Deus, aliquanta tamen & Moyses propria auctoritate mandavit. Quod Dominus in Evangeliis evidentissima distinctione secernit, cum dicit de repudio mulieris interrogatus* (2), Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic, &c. *Ostendit hæc & Paulus in literis suis, cum dicit de quibusdam*, Dominus dicit, & non ego; *& de aliis*, Hæc autem ego dico, non Dominus; *& iterum in aliis* (3), Præceptum Domini non habeo, consilium autem do: *& iterum* (4), Quæ loquor, non loquor secundum Deum. *Unde similiter etiam in cæteris Prophetis aliqua quidem Dominus locutus est, & non Propheta, alia vero Propheta, & non Dominus.* Hactenus Origenes ; qui eandem quoque sententiam in procemio commentariorum in Joannem amplexus est. Et Ambros. lib. 8. in Lucam, c. 60. explicans illud, *Ad duritiam cordis vestri*, &c. *Ostendit*, ait, *locus hic, quæ propter fragilitatem humanam scripta sunt, non a Deo scripta. Unde & Apostolus*, Denuntio, *inquit*, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere ; *Et infra*, Cæteris, *inquit*, ego dico, non Dominus: Si quis, &c. *Hic Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecunque solvatur.* Tantum Ambrosius. Cum igitur Basilius, Ambrosius, & Origenes viri clarissimi, non in ea modo sententia fuerint, verum etiam scripturæ sacræ testimoniis confirmaverint, nihil erit absurdi, si nos etiam asseramus, non omnia quæ sacri auctores scripsere, Spiritus Sancti afflatu scripta fuisse.

3. ARG. Adde quod Apost. in posteriore ad Corint. Epistola (5), affectum se pœnitentia dicit, quod illos prioris Epistolæ reprehensione vexarit. Rei autem semel scriptæ non alium pœnitere potest, nisi eum, qui scribendo crediderit se errasse. Non igitur Paulus, quæcunque ad Corinthios scripsit, divino ea spiritu se scripsisse existimavit. Adde rursum, quod in hac etiam Epistola posteriore (6), *In quo quis audet*, inquit, *in insipientia dico, audeo & ego. Ministri Christi sunt (ut minus sapiens dico) plus ego.* At blasphemum est, verba Spiritus sancti in insipientia dicta affirmare. Spiritu igitur hominis Paulus ibidem locutus est. Adde etiam quod in eadem Epistola, cum dixisset Apostolus, se plus omnibus laborasse, correctio. ne mox adhibita, docet parum se caute fuisse locutum. *Non autem ego*, inquit, *sed gratia Dei mecum.*

ARG. 4. Præterea, si quæcunque Apostoli præscripserunt, ex divina auctoritate ac revelatione exstiunt omnia, certe illud Pauli præceptum, quo jubet, ut Episcopus sit unius uxoris vir, divinum esset, non humanum. Ita fieret, ut summus Pontifex in eo dispensare non posset. Nam, ut Aug. ad Januarium ait (7), quæ Christus præscripsisset, ea nemo auderet variare. At, ut qui bigamus fuisset, is fieret Episcopus, summus Pontifex, orbe etiam probante, aliquando fecit. Non ergo Apostoli decreta omnia Spiritu sancto auctore præscripta sunt.

5. ARG. Matthæus insuper memoria lapsus est; nam pro Zacharia Hieremiam posuit (8) & Marcus item (9), cum in Esaia scriptum affirmet, quod in Malachia scriptum est; & cum rursum hora tertia narret Dominum crucifixum, qui hora fere sexta a Pilato judicatus est, ut Joan. c. 19. dicitur. Qua ex re fit, ut non semper in omnibus Evangelistæ scribenti Spiritus Sanctus affuerit.

6. ARG. Præterea Lucas capite Evangelii 3. dicit Cainam filium fuisse Arphaxad, Sale autem filium Cainam. Constat vero Gene. cap. 11. Sale non Arphaxad nepotem fuisse, sed filium, nullamque inter hos mediam generationem intercessisse. Superflua igitur est in genealogia Christi una generatio, atque adeo non est instinctu Sancti Spiritus appolita.

7. ARG. Lucas denique idem act. 7. multa refert, quæ spiritu affilante referri non poterant. Ut est illud primum, quod Joseph accersivit omnem cognationem suam in animabus 75. At genes. 46. & Exod. 1. septuaginta solum animæ enumerantur. Nec vero dici potest, Stephanum Josephi eos etiam filios supputare, qui nati sunt postea

(1) *Nititur Origenes illo Deut. testimonio* : Quod si in nomine Domini Propheta quicquam prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est locutus.
(2) *Matth.* 19. 8. (3) 1. *Cor.* 7. 25. (4) 2. *Cor.* 11. 17. (5) *Cap.* 2. 5. (6) *Cap.* 11. 21.
(7) *Epist.* 111. (8) *Matth.* 27. 9. (9) *Marc.* 1. 2.

poſtea; & per anticipationem aut prolepſim hos cum illis ſimul 75. dicere. Eos enim Joſephus accerſire non potuit. Dicit autem Lucas, Joſeph 75. animas accerſiſſe. Illud gravius eſt, quod deinde ſubjicitur, Jacob & Patriarchas translatos fuiſſe in Sichem, cum Joſephus 2. antiq. lib. c. 8. fratres Joſeph affirmet conditos eſſe in Hebron. Qua in re non aliud ſcribere credendus eſt, quam quod a majoribus per manus traditum vulgo etiam tenebatur. Præterquamquod Lucas hic aperte dicit, Patriarchas ſepultos eſſe in ſepulchro, quod emit Abraham. Atqui certum eſt, Abraham in Hebron emiſſe ſepulchrum, Geneſ. 23. Tertium vero multo difficilius eſt, quod rurſum addit, Abraham ſepulchrum emiſſe a filiis Emor, filiis Sichem. Jacob ſiquidem a filiis Emor partem agri emit, ut Gen. cap. 33. ſcribitur; Abraham autem non a filiis Emor, ſed ab Ephron filio Sohac ſpeluncam emit duplicem, quod Gen. cap. 23. non obſcure traditum eſt. Quid, quod Emor Lucas dicit filium fuiſſe Sichem, cum Geneſ. 33. contra dicatur, Emor patrem Sichem fuiſſe, non filium? Fruſtra ergo, ut videtur, aſſerimus, nihil in ſacris eſſe libris, quod non idem ſpiritus afflatu ſcriptum ſit. Verum a contraria parte illud facit, quod ſi in libris Canonicis aliqua humano more & ſpiritu vel ſcripta, vel commemorata fuiſſent, nihil obſtare videretur, quominus in iis aliquod mendacium eſſet. Jam ſi errorem aliquem in ſcripturis ſacris agnoſcimus, earum auctorem Spiritum ſanctum eſſe quis credet?

CAPUT XVII.

Ubi oſtenditur, ſingulas particulas librorum canonicorum Spiritu ſancto aſſiſtente ſcriptas fuiſſe.

IN hac quæſtione & controverſia non defuiſſe, qui priorem illam partem amplecterentur, auctor eſt D. Hieron. (1) non in eo ſolum loco, quem paulo ante retulimus, ſed in commentariis etiam ſuper quintum Michææ caput. Cujus erroris nota Eraſmo quoque, ut alios diſſimulem, inuſta eſt. Is autem error quam ſit impius, illo primum argumento demonſtro, quod ſacrarum ſcripturarum magna ex parte labefactatur auctoritas, ſi hæc opinio vera eſt. Nam, ut Auguſtinus ait (2), ſi in ſacro quovis libro una quælibet falſitas reperitur, totius libri certitudo interit. Quo uno argumento Auguſtinus de conſen. Evang. lib. 2. cap. 12. ſatis oſtenſum ac patefactum eſſe credit, Prophetarum & Apoſtolorum ſcripta nullam omnino habere falſitatem, non ſolum eam, quæ mentiendo promitur, ſed ne eam quidem, quæ obliviſcendo. Levibus, inquiunt, in rebus, & nihil ad ſalutem noſtram pertinentibus, auctores ſacri & falluntur, & fallunt. Ea igitur in dubium vocare poſſumus, quæ maxima, & graviſſima ſunt. Non eadem, ajunt, cauſa eſt; quoniam, ſi Eccleſiam, cujus erudiendæ gratia ſpiritum ſacri auctores habuere, ſpiritus ipſe in parvis deſtituit, non mox deſtituit in magnis. Conſentiunt enim Theologi graviſſimi, Eccleſiam errare in minimis poſſe, in maximis non poſſe. Quid igitur obſtat, inquiunt, cur non ad eundem quoque modum aſſeramus, Apoſtolos, & Evangeliſtas in rebus parvi momenti interdum lapſos, cum in rebus neceſſariis lapſi non fuerint? Nam, ſi ſuperis placet, hujuſmodi errores in Apoſtolis maxime, & Evangeliſtis agnoſcunt; quod ſi dicimus, ſpiritus ſuggeſſit Apoſtolis & Evangeliſtis omnia; ajunt, non omnia ſimpliciter, ſed quæcunque Chriſtus dixiſſet illis. Hæc autem erant maxima. Si addimus, docuit ſpiritus eos omnem veritatem; reſpondent, non abſolute omnem quidem; ſed quæ eſſet ad ſalutem neceſſaria. Sic elabi conantur iſti. Sed fruſtra conantur tamen. Principio enim ecquid, rogo, iſti facturi ſunt, ſi cum homine diſſerant, qui multa Evangeliorum miracula commentitia eſſe, Evangeliſtaſque, Herodoti, Xenophontis, ac Platonis exemplo, confictis narrationibus abuſos dicat, aut Chriſti illuſtrandi gratia, aut fidelium in Chriſtum affectus excitandi? Nempe hoc facere, ut homines, ſine Dei ſpiritu potuere.

Deinde quam facile erit cuique res vel graves, vel leves pro ſuo arbitratu ingenioque æſtimare? Jam hic dicet tibi, tres unius ſubſtantiæ prædicari perſonas leviculum eſſe, nec ad ſalutem noſtram pertinere: jam contendet alius, duas in Chriſto & operationes & voluntates e rebus eſſe non gravibus. Nam & ſpiritus a patre & filio procedentis unicum eſſe principium, tanquam rem levem quidam contemnendam arbitrabitur. Quin, quod tertia die an quarta Chriſtus reſurrexerit, cum non valde ad ſalutem attineat, pro nihilo quiſpiam habebit. In his itaque Evangeliſtas, Apoſtolos, Prophetas errore labi, hallucinari potuiſſe. Porro, ut reliquas ſcripturæ partes prætereamus, in ſacris hiſtoriis diſtingui diſcernique non poſſet, quid ex Deo, quid ex homine ſit; quid auctor ex revelatione divina, quid contra ex ſpiritu humano & ingenio proferat. Quocirca fluctuaret paſſim & legentium & audientium fides, dum ignoraret, quonam ſpiritu, hominis, an Dei, unaquælibet chronicorum ſanctorum particula fuiſſet ſcripta. Quis eſt autem tam perfrictæ frontis (ut pro Evangeliſtis nonnihil humano more loquamur) ut, ſi quid in publicum ſcribere velit de rebus, quarum memoria ſit recentiſſima, quaſque lectores fere ſuis non auribus audierint, ſed conſpexerint oculis; ea ſponte inferat, quæ cum ad rem nihil faciant, tum narrationem totam falſam & incertam efficiant? Adeone ſtulti erant Evangeliſtæ, ut ea, quæ omittere ſine

(1) *In admon. in c. 2. Matt. & 1. Marc. & rurſ. in cap. 27. Matth.*
(2) *Epiſt. 8. & 13. ad Hieron. Diſt. 9. c. Si ad ſcripturas, & cap. Ego ſolis.*

sine periculo poterant, aut affingerent, aut etiam pro certis assererent cum manifesto discrimine causæ, quam persuadendam acceperant? Quod si tales fuissent, certe Judæi, quibus tanto erant opere invisi, omni vi & arte contenderent, atque adeo efficerent, ut hujusmodi vel figmenta vel errata deprehenderentur. Sed humana loquimur. Nam si in subitis concionibus Spiritus Sanctus Apostolorum linguas attemperabat, quid in scriptis, quæ futura erant æterna? Et si novi testamenti idonei administri Apostoli & Evangelistæ facti sunt, illorum profecto sufficientia non ex illis, sed ex Deo est: illorum proinde error Dei est, non illorum. Nos enim ab Apostolis Christi testamentum accepimus; & cum illos audimus, Christum audimus; cum eorum Evangelium legimus, Christi legimus Evangelium. At cum lex Moysis, quod est ministerium mortis, tam exacta diligentia scripta sit, ut iota unum aut unus apex ex ea præteriri non possit, multo certe magis Evangelium Christi, quod est ministerium spiritus ac vitæ, scriptum erit tanta cura & Dei assistentis afflatu, ut non modo verbum, sed ne apex quidem ullus sit, qui non sit a spiritu divino suppeditatus. Quid, quod Apostolus officiosum mendacium, quodque ad Dei laudem maxime pertinere videretur, penitus horret, inquiens, *Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra; inanis est & fides vestra. Invenimur autem & falsi testes Dei; quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.* Quod si falsitas hæc, quam cum Dei potentiam commendaret, tum populum in officio contineret, a sacris auctoribus excluditur, certe quæcunque alia ac multo etiam magis rejicietur. Nulla enim in sacris literis levis, sed gravis esset, per quam scripturæ auctoritas elevaretur.

Jam si in hujus rei confirmationem arcanarum literarum nos testimonia referre velimus, verendum sane est, ne, qui oppositum errorem foveri cupiunt, illa se ratione tueantur, quod auctor scripturæ sacræ eo etiam loco, qui a nobis afferetur, non de spiritu divino, sed de suo fuerit locutus. Ita fieret, ut vix ullum e sacris literis testimonium adversum hæreticos firmum esset. Quamobrem hos quidem ab hoc sermone removeamus, qui erronea sententia omnem scripturæ & vim minuunt, & elevant auctoritatem. Ipsi vero fateamur, singula quæque sive magna, seu parva a sacris auctoribus Spiritu sancto dictante esse edita. Id a patribus accepimus, id fidelium animis inditum & quasi insculptum est; id itaque & nos, & Ecclesia præsertim ipsa magistra & duce, retinere debemus.

CAPUT XVIII.

Ubi refelluntur argumenta capitis decimi sexti.

RESPON. AD 1. Confirmandæ atque tuendæ veritati ea rationum ac testimoniorum præsidia satis sint, quæ capite superiore sunt posita. Nunc vero argumenta ea confutanda sunt, quibus adversarii contra pugnarunt. Atque a primo quidem argumento, quo veritas impugnabatur, facilis est & expedita defensio. Fateor enim, non singulas scripturæ particulas, ut a sacris auctoribus scriberentur; propria, & expressa revelatione indigisse; sed singulas tamen scriptas ex peculiari Spiritus sancti instinctu afflatuque, vere & jure contendo. *Ille*, Christus ait (1), *vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Alias etiam oblita suggeret, alias etiam vestris auribus audita suggeret, quæ alias natura sponteque sua in mentem venire poterant, ea quoque suggeret, non supernaturalia modo, sed & naturalia suggeret, & quæ alias humano more scriberentur. *Omnia*, inquit, *quæcunque dixi vobis.* Atque Apostolus, *Nos*, ait (2), *non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis: quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis enim judicat omnia, sicut scriptum est, Quis cognovit sensum Domini? Nos autem sensum Christi habemus.* Ecce Apostoli, in quorum nomine Paulus loquitur, ad doctrinam spiritus edendam spiritum accepere, per quem in Christi sensu omnia judicabant. Nimirum animalia illa oculis undique plena ad expressionem quatuor Evangelistarum posita, per scriptores omnes sacros transferte merito & optimo jure possumus. Nihil ergo auctores sacri cæcis oculis scribebant; sed scribentium calamum spiritus ipse attemperabat, ne scribendo laberentur. Inde enim, cum in secunda ad Cor. Epistola (3) quædam dixisset Apostolus, quæ humano more ab Ecclesiæ præfecto dici possent, subjecit protinus, *an experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* Spiritu igitur sancto inspirati, quasvis scripturæ partes scripsere sancti Dei homines. *Nolite*, inquit (4), *cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Quod idem profecto sacris auctoribus præceptum erat, ut non cogitarent scilicet, quomodo, aut quid scriberent; dabatur enim illis in illa hora quid scriberent. Hoc vero Spiritus sancti donum toto vitæ decursu non habebant; sed tantisper dum lingua eorum calamus erat scribæ velociter scribentis. At Christus nullam unquam verbum locutus est, quod non idem ab Spiritu sancto extiterit. Erat enim, ut scholæ verbis

(1) *Joan.* 14. 26. (2) 1. *Cor.* 2. 12. (3) *Cap.* 13. (4) *Matth.* 10. 19.

verbis utar, Chriſti Jeſu ſacratiſſima lingua perpetuum divinitatis inſtrumentum. Et hinc apparet ejus argumenti certa ruina, quo deinde contrariam partem confirmabamus. Non enim aſſerimus, per immediatam Spiritus ſancti revelationem, quæ quidem proprie revelatio dicenda ſit, quamlibet Scripturæ Sacræ partem fuiſſe editam. Quin Lucas, quæ ab Apoſtolis accepit, ea ſcripto ipſe mandavit, ut in Evangelii ſui proœmio teſtatur: & Marcum, quæ a Petro didicerat, rogatum a diſcipulis ſcripſiſſe, auctores ſunt Clemens in *6. diſpoſitionum libro*, apud Euſebium *libro* 2. *Eccleſ. hiſt. cap.* 15. Papias apud eundem eodem *lib.* &c. & *lib.* 8. *cap. ult.* & Orig. 1. *lib. comment. in Matth.* eodem Euſeb. referente, *lib. 6. cap.* 18. & Euſeb. quoque ipſe *lib.* 3. *cap.* 4. & Hieronymus *de viris illuſtribus in Marco*, & Irenæus *lib.* 3. *adverſum hæreſes*, *cap.* 1. Sive ergo Matthæus & Joannes, ſive Marcus & Lucas, quamvis illi viſa, hi audita referrent, non egebant quidem nova Spiritus ſancti revelatione, egebant tamen peculiari Spiritus ſancti directione. Primæ igitur argumentationi hoc modo ſatisfecerimus.

RESPON. AD 2. Secundæ vero ſic reſponſum eſto, Paulum Domini ſeu præceptum, ſeu conſilium eo ſane loco vocare, quod Chriſtus Dominus ore proprio vel præcepit in Evangelio, vel conſuluit. Nam, quod conſilium ſuum Paulus Spiritus ſancti conſilium exiſtimaret, ſatis ipſe indicat, dicens (1), *Beatior erit, ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium: puto autem, quod & ego Spiritum Dei habeam*. Hujus vero argumenti confirmatio ex iis maxime elicitur, quæ primæ ſunt argumentationi reſponſa. Etenim, quæ ſacri auctores ſcripſere, hæc in duplici ſunt differentia. Quædam, quæ ſupernaturali ſolum revelatione cognoſcebant; & ea Baſilius tradit a Spiritu ſancto eſſe: alia vero naturali cognitione tenebant, quæ ſcilicet aut oculis viderant, aut manibus etiam attrectaverant. Atque hæc quidem, ut paulo ante diximus, ſupernaturali lumine & expreſſa revelatione, ut ſcriberentur, non egebant, ſed egebant tamen Spiritus ſancti præſentia & auxilio peculiari, ut, licet humana eſſent, & naturæ ratione cognita, divinitus tamen ſine ullo errore ſcriberentur. Hæc vero illa ſunt, quæ juxta Baſilium Paulus & Prophetæ de ſuo loquebantur. Solent etiam nonnulli veterum Origenis non ſententias modo, ſed verba referre, non aliter certe accipienda, quam Origenes ipſe acceperit. At Origenes eam rem ſignificavit potius, quam aſſeruit. Nec enim in ea ſententia perſiſtit. Sed & Ambroſius *in priorem Epiſtolam ad Corinthios* (2), ubi locus proprius erat, nobiſcum apertiſſime ſenſit.

RESPON. AD 3. Ad illud vero, quod tertio loco objectum eſt, brevis & non difficilis eſt reſponſio. Non enim ibi, pœnitere, reſipiſcere eſt, ſed triſtari. Triſtatur autem pater, cum filios dolentes videt; ſed lætatur, cum dolorem ad ſalutem fuiſſe intellexit. Nam quod additur, id facillimum etiam eſt. Quo enim modo Paulus ſit intelligendus, Paulus ipſe explicat, inquiens: *Quod loquor, non loquor ſecundum Deum, ſed quaſi in inſipientia*; & paulo ante: *Iterum dico, ne quis me putet inſipientem eſſe, alioquin vel ut inſipientem accipite me*; & capite ejuſdem Epiſtolæ duodecimo: *Si voluero gloriari, non ero inſipiens: veritatem enim dicam*; & paulo poſt, *Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis*. Quid ergo, ſapiens, & inſipiens? Nempe ſapiens re vera, ſed quaſi inſipiens, qui tanquam inſipientis perſonam aſſumere, & ſeipſum jactare videretur. Laudare quippe ſe inſipientis hominis nota eſt. Verum hæc, quæ ſtultitia eſſe videbatur, Dei erat ſapientia, ut Apoſtolus non ſponte, ſed coactus, non ex vanitate, ſed ex charitate gloriaretur. Ab ſpiritu igitur ſancto erat hujuſmodi quaſi ſtulta gloriatio. Sed ne illud quidem eſt difficile, quod deinde ſubjicitur: non enim, quod ait quidam, incaute Paulus fuerat locutus; ſed ne quis in ea laude aut arrogantiam, aut vanitatem aliquam ſubeſſe interpretaretur, docet ſe non in ſe, ſed in Domino gloriari; *Non ego*, inquit, *ſed gratia Dei mecum*. Simile fere illud eſt, quod, cum Dominus doctrinam Evangelii ſuam appellaſſet, ſubjecit protinus, *Mea doctrina non eſt mea, ſed ejus qui miſit me Patris*. Hunc igitur in modum cum Paulus vere dixiſſet, ſe plus omnibus laboraſſe, addit, & vere etiam addit, ſe non plus omnibus laboraſſe, &c.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero argumentum ſunt qui reſpondeant, Eccleſiæ auctoriratem tantam eſſe, ut quædam etiam de ſcripturis ſacris immutarit. Hujus generis exempla ponunt, Sabbatum, eſum ſuffocati, & ſanguinis, Baptiſma in nomine Jeſu: & quod Chriſtus cœnatis dedit Euchariſtiam, Eccleſia jejunis: Chriſtus ſub ambabus ſpeciebus, Eccleſia laicis ſub una: quod Paulus denique permiſit diſpares in fide conjuges, Eccleſia improbavit. Ita quamvis lex ſcripturæ ſit, ut is non ordinetur Epiſcopus, qui duas habuerit uxores, Eccleſia tamen eam legem poterit vel ex parte ſolvere, vel etiam omnino abrogare. Hoc autem reſponſum hanc quidem habet viam, quæ deducit ad convenientiam conſervationemque Eccleſiaſticæ auctoritatis, quam ſi ſequemur, nunquam aberrabimus, ſequemurque & id, quod certum & tutum eſt, & id, quod ad fidelium conſociationem accommodatum, & id, quod vehemens atque ſorte. Sed cavendum ſane eſt, ne, ſi in argumentorum confutatione ad Eccleſiam tanquam in aram confugimus, ruſtici potius, quam Theologi eſſe videamur. Mihi itaque aliud reſponſum multo & doctius videtur, & verius, quod duplici partitione ſubnixum eſt. Una eſt hujuſmodi: Scripturæ præcepta quædam temporaria erant, id eſt ad tempus, ex loci, temporis, perſonarum, alia-

(1) 1. *Cor.* 7. 40. (2) *Cap.* 36.

aliarumve rerum & cauſarum ratione ſervanda. Atque hujuſmodi ipſa ex ſe in præfinito tempore antiquabantur, nulla etiam Eccleſiæ intervenientе auctoritate. Quod enim pro neceſſitate temporis ſtatutum eſt, ceſſante neceſſitate, debet ceſſare pariter quod urgebat, 1. qu. 1. *Quod pro neceſſitate*. Ejus generis fuit Sabbatiſmus, & reliqua omnia, quæ proprie ad legem veterem pertinebant: talis etiam lex illa fuit de immolatis, ſanguine, & ſuffocato: talis quoque uſus Apoſtolicus de baptiſmo in nomine Jeſu (1). Alia vero præcepta æterna ſunt, quorum ſervandorum ratio non brevis & temporalis, ſed perpetua, & ſempiterna eſt. Sempiternum autem ſcripturæ more voco, quod ſemper erit, non quod ſemper fuit. In hoc genere ſunt omnia naturæ præcepta, quæ tam in veteri, quam in novo Teſtamento continentur: in hoc etiam lex illa, *Niſi quis renatus fuerit*, &c. & altera ſimilis de pœnitentiæ Sacramento. Præceptæ rurſum Apoſtolorum, quæ in ſacris literis ſcripta ſunt, quædam a Chriſto ipſi acceperunt gentibus evulganda, juxta illud (2): *Baptizate omnes gentes, docentes eos ſervare omnia, quæcunque mandavi vobis*: altera vero non fuerunt quidem a Chriſto Apoſtolis injuncta; ſed ipſi poſt Chriſtum in cælos aſſumptum ea populis tradiderunt. Quæ tamen Chriſti Deique præcepta dicuntur, non ob eam modo cauſam, quod per acceptam a Domino poteſtatem lata ſunt; verum etiam quia Dei Spiritu peculiariter ſuggerente edita fuere. *Viſum eſt*, inquiunt, *Spiritui ſancto, & nobis, nihil ultra imponere*, &c. Quæ verba Baſil. 5. lib. contra Eunomium referens, *Spiritui*, ait, *viſum eſt quidem, a quo ut Domino Eccleſiæ leges datæ ſunt; Apoſtolis vero tanquam miniſtris, per quos decreta ſunt edita*. Quod autem præcepta hæc Chriſti quoque dici poſſint; Chriſtus ipſe docet, inquiens, *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit*. Inter hæc autem ſcripturæ mandata non leve diſcrimen eſt, quod prioria illa a Domino Apoſtolis tradita, ut propria ſunt legis novæ præcepta, ita ea Eccleſia nec ſolvere, nec remittere ulli poteſt, ſicut ne legem naturæ quidem. Cujus rei cauſam nos in relectione de pœnitentia dedimus, quod legis auctor Evangelicæ Chriſtus Dominus non alia præcepta per ſe ipſe edidit, quam quæ eſſent ſummopere ad ſalutem neceſſaria. At poſteriore mandata proprie quidem humana & Eccleſiaſtica fuere, quæ videlicet ab Apoſtolis Eccleſiam gubernantibus edita ſunt, non aliter atque alia fuere poſtea a præfectis Eccleſiæ ſubſequentibus, diſpari tamen auctoritate. Nam Apoſtolorum nemo in præceptis ſuis errare poterat; ſed a Spiritu Sancto peculariſſime eorum quiſque dirigebatur in ferendis Eccleſiæ legibus. Poſteriores vero antiſtites hanc peculiarem Spiritus ſancti præſentiam non habent, niſi cum in nomine Chriſti & Eccleſiæ congregantur: Quod utique fit in conciliis generalibus. Qua de re libro poſtea quinto fuſius differemus. His autem præceptis, licet Apoſtolica fuerint, & in ſacris etiam literis ſcripta, Summus Pontifex ſubditos ſuos liberare, vel ex parte, vel omnino poteſt: qua etiam ratione, ut alia non eſſet, lex illa Apoſtolica de abſtinendo a ſanguine & ſuffocato per Eccleſiæ poteſtatem abrogari patuit. Quamquam, ut diximus, ea lege admonitæ ſunt gentes, ne ſua libertate in fratrum offenſionem abuterentur. Præſcribunt autem Apoſtoli quatenus pro tempore expediebat, quibus illæ rebus in fratrum offenſionem poſſint incurrere. Quia igitur lex a fine ſuo æſtimanda eſt, tunc hæc intelligitur abrogata, cum ab illis offenſionibus ac diſſidiis, quibus occurrere voluerunt Apoſtoli, nihil amplius periculi ſuit. Quibus poſitis, facile, ut opinor, quartum illud argumentum refelletur (3). Nam Pauli præceptum de non ordinando Epiſcopo, qui bigamus fuerit, ſecundi generis eſt, id eſt, humanum & Eccleſiaſticum; cujus proinde vinculum ſolvere Eccleſia jure ſuo poteſt. Sed id tamen, niſi ſemel aut iterum, & gravi etiam urgente cauſa non fecit. Nec id niſi ſummo Pontifici permiſſum in Eccleſia eſt: nam Epiſcopis contra Apoſtolum diſpenſare cum bigamis non licet; ut Lucius & Innocentius tradunt (4). Divus vero Auguſtinus de legibus primi generis loquebatur, quas ſi Chriſtus ipſe tulerit, ut quæ vere, & proprie divinæ & Evangelicæ ſunt, nemo aut poſſit, aut auſit immutare. Quarto igitur argumento diluendo ſatis dixiſſe mihi videor. At quintum ſic refellitur.

RESPON. AD 5. Primum, ſunt qui velint, aut impiorum malitia, aut librariorum errore pro Zacharia Hieremiam ſcriptum eſſe. Cujus ſententiæ fuit Euſebius lib. 10. demonſtr. Evangel. demonſtr. 4. Id quod nec Origeni diſplicuit, & Cajetanus vero ſimile exiſtimavit. Nec Hieronymus certe ab hac opinione alienus eſt: quin in Pſalm. 77. errore ſcriptoris dicit pro Zacharia Hieremiam eſſe ſuppoſitum. Sunt alii, qui opinentur, eandem ſententiam & apud Hieremiam olim ſcriptam reperiri, ſed non omnia Hieremiæ vaticinia nunc extare. Opinatur quoque Auguſtinus libro de conſen. Evangeliſt. 7. cap. 7. quoniam eodem ſpiritu Hieremias & Zacharias ſcripſere, nihil referre, ſi unius ſententiam alteri tribuas; imo peculiari Spiritus ſancti conſilio id factum eſſe, ut ab eodem auctore ſcripti libri omnes ſacri credantur.

Illud vero, quod Marco Evangeliſtæ objectum eſt, frivolum his videri ſolet, qui Latinam editionem paſſim ad Græca exemplaria expendunt. In quibus quoniam non legitur, *Sicut ſcriptum eſt in Eſaia*, ſed, *Sicut ſcriptum eſt in Prophetis*; argumentum eſſe infirmum ajunt, ut quod

(1) *Act.* 2. 38. (2) *Matth. ult.* 19. (3) *D. Thom. in Addit. q. 66. art. 5. ad 2.*
(4) *De Bigam. non ordin. cap. ſuper, & c. a nobis.*

quod librorum depravatione nititur. Huic vero ſententiæ Theophylactum ſubſcripſiſſe, facile profecto ſuaderi poteſt. Non enim *in Eſaia*, ſed *in prophetis*, legit. Atque Hieronymus in comment. ſuper 3. Matthæi caput, huic quoque opinioni ſubſcribit, inquiens: *Nos nomen Eſaiæ putamus additum ſcriptorum vitio, quod & in aliis locis probare poſſumus; aut certe de diverſis teſtimoniis ſcripturarum unum corpus effectum.* Exiſtimat ergo Hieronymus, ſive hoc, ſive illud accipias, locum eſſe depravatum. Id quod & de Pſalm. 13. credidit. At Eraſmus, tametſi fatetur Græca exemplaria omnia, quæ videre quidem ipſe potuit, *ἐν προφήταις* habere: lectionem noſtram probat tamen, Græcamque aſſerit a Græcis fuiſſe immutatam. Hieronymus etiam ipſe in Epiſtol. ad Pammach. de opt. gen. inter. ſolam hanc, quam habemus lectionem, probat; alterius autem eo loco ne meminit quidem. Et Porphy. 14. lib. Marcum Evangeliſtam eo nomine accuſat, quod homo imperitus & rudis vel ſuas literas neſciat, idque quaſi ab uno eodemque propheta ſcriptum referat, quod non ab uno, ſed a duobus ſcriptum eſt. Cui calumniæ Chryſoſtomus (2) reſpondens non cauſatur, aut codices mendoſos eſſe, aut certe ab impio locum depravatum; ſed plane conſentit, eo prorſus modo lectum iri, quo Porphyrius in objectione legit. Qua ex re perſpicuum fit, ante Chryſoſtomi & Hieronymi tempora in editionem noſtram omnes & Græcos & Latinos codices conſenſiſſe. Ubi non poſſum novitios iſtos interpretes non ridere, qui tanta facilitate & confidentia e pravis Græcis Latina emendant non prava! Nimirum enim patientur hic, ſi de ipſis ludimus, quibus in uſu eſt ludere de nobis; imo patientur potius, ut, quod hoc loco eorum anteſignanus Eraſmus ſummo jure magnaque ratione facit, idem nos aliis quoque locis faciamus, &, Græcis exemplaribus poſthabitis, Latinam editionem veneremur. Sed ut eo revocetur, unde huc declinavit oratio, cum argumentum illud non ſit tam facile, quam illis eſt viſum, majore omnino vi & arte refellendum eſt. Illa igitur verba, *Sicut ſcriptum eſt in Eſaia*, non referuntur ad omnia ea, quæ ſequuntur; ſed ad id tantum, *Vox clamantis in deſerto*, &c. Illa vero, *Ecce ego mitto Angelum meum*, &c. tanquam de ſuo Evangeliſta addidit, quod facere jure potuit, quamvis eadem in alio propheta reperiantur. Non enim, ſi Ariſtotelem refero, opus eſt ſequentia verba omnia Ariſtotelis eſſe; quin licet mihi nonnulla de meo adjicere, præſertim ſi ad explicationem Ariſtotelis conducunt maxime. Sic, quoniam Evangeliſtæ illa verba, *Ecce ego mitto Angelum meum*, &c. verborum Eſaiæ erant expoſitio quædam; nihil Marci derogat fidei, ſi Eſaiæ teſtimonium verbis ejuſmodi adjectis & expoſuit, & ornavit. Niſi infidelis ſervus eſt, qui appoſito verborum ornatu heri ſui munus amplificat. Hoc reſpondet Chryſoſtomus. Hieronymus (2) autem Evangeliſtas fuiſſe ait non de verbis, ſed de ſenſu ſollicitos; omnia vero illa quæ in Marco ſequuntur, ab Eſaia ſcripta, non ſecundum verba quidem, ſed ſecundum ſenſum eſſe. Qui enim vocem clamantem, &c. aperte dixit, is Angelum eundem eſſe ſenſit, qui viam Domino præpararet. Atque hæc reſponſio a Beda vel maxime probatur in commentar. ſuper Marcum. Jam, quod falſitatis etiam Marcus arguitur, qui Chriſtum ſcripſerit hora tertia crucifixum, de hac re quatuor video ſententias ferri, quarum nulla eſt, in qua non major adhuc probabilitas deſideretur. Prima eorum eſt, qui animadvertunt, Joannem non ſcribere, Pilatum hora ferme diei ſexta pro tribunali ſedisſe, ſed paraſceves hora fere ſexta. Aliunde vero diem, aliunde paraſcevem initium ſumere. Nam Judæos ante diei principium, hoc eſt, ante ſolis ortum præparationi paſchali operam dare ſolitos, rationi conſentaneum eſt. Si enim Chriſtiani in hujuſmodi feſtorum vigiliis multo ante diluculum incipiunt quædam neceſſaria præparare, Judæi, ac multo etiam magis idem feciſſe credendi ſunt, qui non modo azyma in multos dies, verum complura quoque alia erant paraturi, non ſolum ad feſtum diem, ſed ad veſperam etiam Paſchæ. Sunt & alii, qui Auguſtinum ſecuti, putant, Marcum non de crucifixione militum locutum eſſe, ſed de crucifixione Judæorum. Hi enim vel maxime Chriſtum crucifixerunt; quemadmodum Actorum cap. 4. illi Petrus edixit. Ut ergo oſtenderet Evangeliſta, Dominum Jeſum non tam a militibus, qui ſimplex miniſterium præſidi tribuere, quam a Judæis crucifixum, poſteaquam militum miniſterium expreſſit, inquiens, *Et crucifigentes eum, diviſerunt* &c. tum vero ad vocem, quæ ſanguinem juſti petiit, auctoreſque flagitii crucem Domini revocavit in hæc verba, *Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum*. Horam quippe crucifixionis militum, ut quæ vulgo nota erat, non credidit exprimendam. Alii credunt huic ſe abſurditati ſatis occurrere, ſi dicant, Chriſtum intra horam tertiam, & ſextam crucifixum; & ab utroque extremo, quemadmodum media ſolent, horam mortis Chriſti eſſe nominatam, ab uno videlicet tertiam, ab altero ſextam. Sed hæc reſponſio patentem habet ſcrupulum. Quod enim hora quinta fiat, hoc ſi quis vel quarta, vel ſexta fieri ab utroque extremo dicat, quamvis improprie id quidem dicat, ſed ferri tamen utcunque poteſt. At quod in quinta hora fit, hoc in tertia, vel ſecunda fieri, nec uſus profecto, nec ratio fert. Ponunt igitur alii hoc, quod, quemadmodum nox in quatuor vigilias, ita dies in quatuor ſtationes, & partes diviſus a Judæis eſt. Quarum prima incipiebat a diluculo, & durabat

 uſque

(1) *In hom. de initiis Evang. ſecundum Marc.* (2) *De opt. gen. Interp.*

uſque ad horam diei tertiam, vocabaturque prima eo, quod ab hora prima initium ſumeret; ſecunda autem incipiebat ab hora tertia, & durabat uſque ad horam ſextam, vocabaturque hora tertia, quod ab hora tertia principium haberet; tertia vero diei pars incipiebat ab hora ſexta, & durabat uſque ad horam nonam, appellabaturque ſimiliter ab hora, unde principium acceperat, hora ſexta; quarta demum ſtatio, parſque diei incipiebat ab hora nona, & durabat uſque ad occaſum ſolis, vocabaturque vel hora nona, vel veſpera. Quæ ſi vera ſunt, jam pulchre conſentient Evangeliſtæ. Nam in ſecunda ſtatione, quæ hora tertia dicebatur, circa finem Chriſtus crucifixus eſt, hora ſcilicet illa nondum elapſa. Aliquanto vero prius, in eadem hora tamen ſtationeque diei, Pilatus pro tribunali ſedit, nempe hora quaſi ſexta. Vere ſiquidem tertia erat, ſed erat proxima ſexta. Quæ nimirum opinio longe erit probabiliſſima, ſi probetur ad eum modum diem a Judæis dividi ſolitum. Atque in hiſtoria paſſionis quidem nominatim diluculi, tertiæ, ſextæ, & nonæ horarum mentio fit; de reliquis autem interfluentibus omnino tacetur. At parabola de patrefamilias operarios in vineam ſuam conducente, quam iſti etiam afferunt in hujus rei confirmationem, non ſolum nihil juvat, ſed etiam officit, quoniam ibi Dominus non tantum primæ, tertiæ, ſextæ, & nonæ, ſed undecimæ meminit. Id quod abſurdum eſſet, ſi quarta diei pars, hoc eſt, hora nona, reliquum omne ejuſdem diei tempus complecteretur. Ac re vera, ut breviter, ſimpliciterque dicatur, qui undecimæ horæ, quæ inter nonam, & duodecimam interfluxit, expreſsam mentionem fecit, eum certo certius conſtat diem non ad eum modum in ſtationes, & horas quatuor, ſed, ut moris eſt noſtri, in partes, & oras duodecim diviſiſſe. Verum ut hæc cunque habeant, huic nos reſponſioni libentiſſime ſubſcribemus, ſi illa diei in ſtationes quatuor partitio, illæque rurſum ab initio denominationes, quatuor, aut idoneo teſtimonio, aut probabili ratione conſiſtant.

Nec etiam deſunt, qui exiſtiment, hæc a recentioribus Judæis eſſe conficta omnia. Nam ſecundæ diei ſtatio, cum tres ſolam horas complecteretur, quartam, quintam, & ſextam, non hora tertia a fine ſcilicet ſtationis proxime elapſæ, ſed ora quarta ab initio ſtationis ejuſdem nominanda erat. Ecquis autem ferre poſſit ſtationem, quæ a decima uſque ad duodecimæ finem protenditur, nonam horam appellari? Certe ſicut prima hora, ſi verum eſt, quod iſti dicunt, a principio ſuo nomen accipit, ſic & ſtationes cæteræ a ſuis propriis principiis nominarentur. Mihi ſimpliciſſima ratio hujus loci explicandi eſſe apparet, ſi cum Theoph. (1) & Cajet. diverimus, Marcum ita ſcripſiſſe, ἦν δὲ ὥρα ϛ, id eſt, *erat autem hora ſexta*; ſed indoctos, oſcitanteſve librarios notam illam ſenarii ϛ in γ, quæ eſt nota ternarii, mutaſſe. Quod & hoc loco ob nonnullam literarum ſimilitudinem facile proclive fuit, & in his auctoribus, quorum libri hujuſcemodi numeros & notas habent, ſæpe fieri notius eſt, quam ut indicandum ſit. Nec Theoph. ſolum & Cajet. auctoritas, ſed ratio quoque me, ut ita tenerem, impulit. Nam ſexta hora Dominum vere ac proprie crucifixum, ut omittam quod & vulgo Chriſtianorum perſuaſum eſt, & paſſim in crucis officio ac precibus celebratur, certe ex Joannis Evangelio colligitur. Tradit enim, Pilatum hora ferme ſexta pro tribunali ſediſſe. Erat igitur propemodum elapſa quinta. Alioqui falſo hora fere ſexta diceretur. Incredibile autem eſt id, quod reliquum erat horæ quintæ, cum eſſet breve, & perexiguum, in ſententia ferenda, in ſuſcipiendo Jeſu & educendo, in cruce uſque ad Calvariæ locum bajulanda, non eſſe inſumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantum fuit celeritatis in via, ut non potuerit interea & Simon angariari Cyrenenſis, & a Chriſto oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque ſine dubio, ſi proprie & vere Marcus loqui voluit (cur autem noluerit, nulla eſt cauſa) non ſcripſit hora tertia, ſed ſexta Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, ſi is tamen horum commentariorum eſt auctor, in Pſalm. 77. aperte docet. Sed quiſquis illum Pſalmum expoſuit, ſi non fuit Hieronymus, certe eruditus fuit. Atque Eraſmus in annotationibus ſuper hunc Marci locum nomine Hieronymi hunc commentarium refert. Accedit, quod non alia fere ſcribit Marcus, quam Matthæus, idque maxime in hiſtoria paſſionis Chriſti. Itaque dum conſidero, Marcum in hiſtoria paſſionis non ſolum eadem eodem ordine cum Matthæo, ſed eiſdem etiam pene verbis ſcripſiſſe, facile adducor, ut ſentiam, ipſum non notam ternarii, ſed ſenarii, ut eſt apud Matthæum, poſuiſſe. Quod autem huic ſententiæ objicit auctor commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillime refellitur. *Si ſexta*, inquit, *hora Dominus fuit crucifixus, cum a ſexta uſque ad nonam tenebræ ſuffuderint terram, non potuiſſent prætereuntes in eum movere capita, quem per tenebras omnino non cernerent.* Cui ego reſpondeo breviſſime, Chriſtum in ſextæ horæ principio crucifixum. Hora autem eadem labente, convicia in eum jacta ſunt. Sed circa ejuſdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appoſitiſſime ſignificare videtur his verbis, *Et facta hora ſexta*. Quid enim expeditius eſt, quam factam intelligere, non incipientem, ſed expletam? Id quippe factum & vulgo, & Philoſophis vere dicitur, non quod inchoatum, ſed quod conſummatum eſt. Qua ex re, velit nolit Oſiander, ſatis plane intelligitur, omnia Evangeliſtæ dicta cohærere, ſi legamus,

(1) *Refert. a D. Th. in catn. Joan.* 19.

gamus, *Erat autem hora sexta, & crucifixerunt eum*. Qua hora interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ Evangelista subjicit, idcirco ait tandem, *Et facta hora sexta tenebræ* &c. ut expleta jam hora, nisi valde essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quinta objectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

RESPON. AD 6. Eam vero objectionem, quæ sexto loco posita est, qua via Cajetanus noster repellere tentaverit, invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne in Evangelii veritate tuenda nostris videar pepercisse. Significat certe ille primum (nam deinde in ea opinione non perstat) Lucam Evangelistam 70. interpretum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore, secutum. Id quod ego non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim Evangelista imprudens 70. interpretes errantes in historia Evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, fictam a 70. narrationem suo Evangelio inserit, errat quoque, & eo magis, quod dedita opera Evangelii sinceritatem fabula commentitia contaminat. Breviter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Sale filius Cainam, falsa est profecto Evangelica historia, in qua non obscure dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Salec vero filius Cainam. Quod autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id Evangelistam culpa liberare fortasse poterit, Evangelium certe errore non poterit. Quo magis Eugubinum reprehendendum censeo, qui aperte, constanter, & sine ullo aut modestiæ aut reverentiæ temperamento asserit, errasse 70. eosque Lucam in errore secutum. Jam, quod Hieron. adversus Helvidium ait, Evangelistas opinionem vulgi quandoque exprimere, quæ, ut inquit, vera historiæ lex est; id recte dicitur, si ad voces spectes. Non solum enim historici, sed omnes omnino sapientes, ut Aristot. monuit, licet aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpe loquuntur; nec loquuntur falso tamen. Sic scriptura eos fratres appellat, qui juxta Philosophiæ regulas proprie & vere fratres non sunt, sed qui vulgo, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur; sic etiam Evangelistæ Joseph patrem Domini vocaverunt, nec re tamen ipsa falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Joseph sine mendacio dicebatur, & quia nutritius erat, & quia vir matris Christi erat: utrique enim patres vocari solent. Quid ergo facturi sumus, qui, ut in proverbio est, lupum utraque aure tenemus? Si enim veteris testamenti versionem, qua Ecclesia utitur, asserere & vindicare nitimur: arguimus non solum 70. Interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris Evangelistam. Sin Lucam defendere tuerique volumus, versionem scripturæ sacræ Ecclesiæ usu decretoque probatam improbamus. Incidit in Scyllam cupiens vitare Carybdim.

Nobis autem illud in primis vitandum est, ne Lucam Evangelistam, atque adeo Christi Evangelium sua, hoc est, divina auctoritate fraudemus. Tueamur itaque illam in genealogia Christi generationem, quam Lucas ex 70. Interpretum editione posuit. Etenim hanc quoque editionem Ecclesia suo usu probavit. Græci certe scriptores omnes hanc generationem cum 70. Interpretibus agnoscunt, & Augustinus 16. de civitat. Dei cap. 10. Nec quoquam pacto fit vero simile, 70. Interpretes viros probos vane frigideque generationem illam unam confinxisse. Quid quod, ut Origenes ait (1), hoc pro vero habendum in scripturis divinis est, quod 70. Interpretes transtulerunt? nam id est, quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Nostra igitur testamenti veteris editio imminuta est. Exemplaria vero, quæ Hieron. nactus est, non fuerunt integra (2). Itaque sine culpa & errore potuit unam generationem omittere. Nam & Evangelista Matthæus plures omisit, & sine errore omisit, quum Christi genealogiam texeret. Alioqui nostram nos editionem a falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vindicamus. Nec me illud latet, quod ab Hermanno, Joanne Nauclero, & Lucido dictum est, Lucæ Evangelium esse depravatum, ac pro verbo *Fuit* particulam *Et* substituendam hoc modo, *Qui fuit Sale, qui & Cainam*; ut Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem 70. legisse, unde Cainam nomen ab Evangelista acceptum est. In editione quippe 70. Interpretum eundem fuisse Sale & Cainam, ne fingi quidem potest. Sed & aliter, ac fortasse melius hæc controversia dirimitur, si dicamus, exemplaria Hebraica vera & emendata non habere quidem generationem illam Cainam; sed a septuaginta Interpretibus fuisse adjectam. Nec adjecta est falso tamen; quin vel ex majorum traditione, vel ex historiis fide dignis habitum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam vero genuisse Sale. Septuaginta igitur Interpretes non vere solum, sed forte etiam prudenter illam unam generationem posuere; id videlicet metuentes, ne Ethnici aut Hebræorum antiquas traditiones, aut sacras certe literas falsitatis arguerent, si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale genuisse. Spiritus autem Dei occulta nobis ratione Moysis mentem manumque permovit, ut in ea patrum serie unam illam generationem præteriret; quemadmodum divino consilio Matthæus plures etiam in Christi genealogia prætermisit.

(1) *Euseb. lib. 6. Ec. hist. c. 25.* (2) Id vero similius esse credit Cajetan. in 3. Luc. C. Atque Hier. in commen. ad Galat. 3. non censet esse absurdum, si dicatur aut libros Hebraicos aliter ante passionem Christi habuisse, aut Hebræos post passionem aliqua vel detraxisse, vel addidisse.

miſit. Eandem vero cauſam Moyſi Matthæoque fuiſſe, non abſurde hac conjectura aſſequemur. Matthæus ubi primum Chriſti majores recenſuit, *Omnes*, inquit, *generationes ab Abraham uſque ad David*, &c. ut ne quis ſuſpicaretur, aliquem ex majoribus memoriæ lapſu, & non potius de induſtria fuiſſe ſilentio præteritum. Et quamvis multas rei hujus fortaſſe cauſas Evangeliſta poſſet reddere, eam magis tamen in epilogo videtur præ ſe ferre, quæ teſſaradecadis commendationem habet. Ob id quippe tres generationum ordines numero æquales eſſe voluit, ut numerus 14. rer etiam in Domini ſtemmate conſecraretur. Quod Moyſes ut fecerit, ſubeſt omnino cauſa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes attexuit; a Noe autem ad Abraham decem item alteras: ut in denario numero, in quem majorum utramque ſeriem redegerat, myſterium aliquod ſubeſſe intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem Evangelicam, decimus vero ad naturæ legem referatur, non eſt hujus diei locique differere. Ubi id tantum dicimus, nec ſine cauſa ſeptuaginta interpretes Cainam generationem addidiſſe, nec ſine myſterio eandem Moyſen prætermiſiſſe; utrumque vere, utrumque prudenter factum eſſe: alterum & vere, & prudenter Lucam eſſe ſecutum. Nec vero quis tragœdias nobis excitare debet, quod editionem noſtram imperfectam eſſe in quibuſdam locis dixerimus. Poſſunt enim verba Hebraica nonnulla in medium adduci (1), quæ Hieronymus ipſe in commentariis fatetur ſignificantius & melius potuiſſe transferri. Quin etiam in Iſaiæ cap. 19. *In eo*, inquit, *quod nos tranſtulimus*, Incurvantem & refrænantem, *poſſumus dicere*, Iucurvum & laſcivientem. *Nos autem verbum Hebraicum*, *Akum*, * *dum celeriter quæ ſcripta ſunt*, *vertimus*, *ambiguitate decepti*, Refrænantem *diximus*. *Quod ſignificantius* Aquila *tranſtulit* στρεβλοῦντα, *id eſt*, *qui nihil recte agit*, *ſtrebomne perverſum*. Hactenus Hieronymus; qui & cap. 9. ejuſdem Prophetæ vocabulum idem in *depravantem* verterat. Ac certe nec ſenſus, nec verba Hebraica patiuntur, ut *Refrænantem* admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de ſexto argumento dictum eſt ſatis, ut arbitror, diligenter.

Respon. ad 7. Ad illud vero, quod ſeptimo demum loco ſequitur, multa quidem & varia ſunt virorum doctiſſimorum reſponſa, ſed adeo tamen improbabilia, ut nec doctis, nec piis faciant ſatis. Nam primum objectionis particulam Auguſtinus Eugubinus ita repellit, ut in editione 70. Interpretum, & Geneſ. 46. & Exod. 1. librariorum vitio dicat pro 70. animabus ſcriptum eſſe 75. Eandem quoque corruptelam a librariis Actor. 7. accidiſſe; vel etiam Lucam, ut qui Hebraice neſcierit, locum, ut ſe haberet ea tempeſtate, corruptum citaſſe; aut certe ſi 70. Interpretes ita converterint, Evangeliſtam eorum editionem, quæ ubique erat receptiſſima, ſuiſſe ſecutum. At Hieronymus in quæſtionibus Hebraicis librariorum negligentiæ nihil imputat, ſed docet reclamare quidem Hebræam veritatem; 70. autem Interpretes per prolepſim 75. animas poſuiſſe: Lucam vero non debere contrarium aliquid ſcribere adverſus eam ſcripturam, quæ jam fuerat gentibus divulgata. Majoris enim opinionis illo dumtaxat tempore 70. Interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus, & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur. *Licet plerique*, inquit, *tradant Lucam Evangeliſtam*, *ut proſelytum*, *Hebraas litteras ignoraſſe*. Tantum Hieronymus. Principio autem, ut a capite exordiamur, omnia exemplaria, tum nova, tum vetera, Græcaque & Latina tribus ſimul locis fuiſſe corrupta, vix credibile eſt. Nullum vero auctorem ante Eugubinum, quum & in ea loca, & in hanc quæſtionem incurriſſent plurimi, rem apertiſſimam animadvertere potuiſſe, mihi quidem non fit vero ſimile. Atque ſi hujuſmodi ſolvendis nodis librariorum incuria pro libidine abutimur, verendum ſane illud eſt, ne, dum alienam prodere conamur inſcitiam, prodamus noſtram. Alioqui ſi ita placet, omnes ambiguas quæſtiones, & quæ in ſcriptura ſacra videntur eſſe pugnantia, ad iſtum modum explicemus. Id quod paſſim Eugubinus facit. Nam & ad poſtremam objectionis partem pellendam affirmat, ſcribentium vitio pro *Jacob* poſitum eſſe *Abraham*, & *Patris* poſitum eſſe pro *Filii*. Certe ſi Div. Hieronym. quum ipſi 70. Interpretum objiceretur auctoritas, hac ſe defenſione tueri poſſet, ea libentiſſime abuteretur. Sed, quum videret exemplaria univerſa mirifice conſentire, Expoſitoreſque omnes unum idemque ſonare, non mendoſos codices cauſatus eſt, ſed confeſſus eſt plane 70. Interpretes ita vertiſſe, quos Lucas Evangeliſta ſequeretur. At enim Lucam Evangeliſtam locum ex veteri teſtamento, ut ea erat ætate, depravatum citaſſe, multo abſurdius invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem: Aut enim ignorantem facimus Evangeliſtam, ſi eum lateba depravatio; aut timidum facimus, ſi divina auctoritate pollens, non eſt auſus depravata reſtituere, quod ſine ulla auctoritate Eugubinus eſt auſus. Impium eſt autem, quod Spiritus ſancti conſilio ſcripſit Lucas, id Hebraicarum literarum ignorationi tribuere. Cum ergo ſingulas ſcripturæ particulas divina inſpiratione & afflatu ſcriptas eſſe cauſis neceſſariis dixerimus, nulla earum profecto poteſt a linguarum ignorantia proficiſci, niſi Spiritus ſanctus, qui

(1) In Zachar. 11. cap. *Pro plaſte*, Hieron. ait, *atque fictore*, *ſtatuarium olim interpretatus ſum verbi ambiguitate compulſus*; *cum melius certe figulum tranſtuliſſes*, *quemadmodum apud Matth. 27. interpres vere converſit*.

(*) *Agmen*.

qui Evangelistæ regebat & mentem & manum, Hebraicas literas ignorarit. Dicamus igitur id, quod præsenti loco satis est, 70. interpretes 75. animas Genes. 46. & Exod. 1. posuisse, id quod ex contextu manifeste colligitur. Cum enim Genes. 46. filios Manasses & Ephraim, hoc est, Nachir, Galaad, Sutalaam, Taam, Edem, interpretes 70. annumeraverint, necesse fuit, ut numerus 75. constaretur. An vero Hebraica exemplaria, quæ 70. interpretes converterunt, nepotes illos Josephi. in illa genealogia supputarint, an potius ipsi 70. interpretes per anticipationem addiderint, incertum est. Illud certum, quæ detraxerint, bona fide hæc, & prudenti fortasse consilio detraxisse; quæ adjecerint, ea sine dolo adjecisse. Constat enim, eos nonnullis locis magis paraphrasim, quam interpretationem edere. Lucas vero, ac cæteri Apostoli & Evang. 70. interpretum editione usi sunt, quoniam eo tempore illa erat præstantissima. Nec alienum sequuntur errorem, quod nonnulli imprudenter affirmant, sed in eo, quo illi vere locuti sunt, eorum testimoniis utuntur. Nec me illud terret, quod quidam objicient, historiæ hujus veritatem nonnisi per figuratam dictionem defendi posse. Nam & editio nostra eadem defensione eget. Quum enim 70. animæ ingressæ in Ægyptum dicuntur, necesse est quoque Ephraim & Manassem ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in Ægyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70. interpretum editione anticipatio sit, cum etiam in nostra admittamus postpositionem. Geneseos siquidem cap. 12. post mortem Thare præceptum Domini scribitur, quo jubet Abraham exire de terra ac cognatione sua. At Actor. 7. Stephanus non obscure docet, præceptum illud datum esse in Chaldæa prius, quam Thare moreretur, & veniret in Charran. Id quod & Divus August. acute vidit 16. lib. de civit. Dei (1), & ratio quoque ipsa demonstrat. Cum enim jubeatur Abraham exire de terra & cognatione sua, Chaldæam cogitur intelligere, quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habebat cognationem suam. Si autem de Charran juberetur exire, certe nec de terra sua exiret, nec de cognatione. Nam licet Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chaldææ pars, quod quidam parum docte asseruerunt. Nec clam me est, Hieronym. in Ezech. 30. cap. scripsisse, in libris historicis præposteram narrationem nullam reperiri, sed in Psalmis, & Prophetis. Quod mirari magis equidem, quam refellere debeo, cum in Evangeliis (2) constet anticipationes usurpari. Qua de re alio loco diligentius. Sed ne illud quidem movet, quod Joseph dicitur 75. animas accersisse: eadem enim difficultas esset, si 70. solum animas posuisset, cum Ephraim & Manassem nusquam omnino accersierit. Non igitur (ut Hieron. ad Pammach. de opt. gen. interp. recte dixit) in scripturis verba sunt consideranda, sed sensus. De prima ergo 6. argumenti particula hactenus.

Jam secunda, licet difficilior esse videatur, facilius tamen refelletur. Nam 12. Patriarchas sepultos esse non in Hebron, sed in Sychem, non solum ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio namque Paulæ ad Eustochium, quum Paulæ peregrinationem scriberet, ita ait; *Transivit Sychem, & circa puteum Jacob extructam intravit Ecclesiam. Atque inde divertens, vidit* 12. *Patriarcharum sepulcra*. Ad Pamma. autem de opt. gen. int. *Duodecim*, inquit, *Patriarchæ non sunt sepulti in Hebron, sed in Sychem*. Quam eandem sententiam Beda sequitur, aliique viri Ecclesiastici. Quantum vero fidei Josepho sit in historia habendum, undecimo postea loco demonstrabimus. Atque de 2. argum. 6. parte tantum dictum sit.

Tertia vero, eademque posterema indissolubilem videtur habere quæstionem (3). Nam quod Augustin. Eugubinus, & hunc secutus Aloysius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, & pro *Abraham*, legendum esse *Jacob*, pro *Filii*, esse subtituendum *Patris*: consistere hoc nullo modo potest; tum quoniam omnia exemplaria Græca atque Latina jam inde ab Apostolorum etate fuisse corrupta, non vero simile quidem est; tum quoniam non est probabile, Hieronymum, Rabanum, Bedam, aliosque item Ecclesiæ auctores, qui in hunc locum & quæstionem incidere, hujusmodi defensionis præsidium neglectoros, si vel tantillum probabilitatis in ea inesse existimassent. Nec viri prudentes & graves difficillimam quæstionem esse dixissent, quæ minimo quidem negotio, ut junioribus illis visum est, explicaretur. Quid quod in vocibus adeo dissimilibus nulla depravationis occasio erat? Si enim librarii pro *Evertit*, scribant *Evertit*; pro *Fortem Fontem*, vocum scilicet magna similitudine fallentur. At pro *Jacob*, *Abraham*, pro *Patris*, scribere *Filii*, in tanta nimirum nominum discrepantia nullæ depravationis causæ fingi possunt, nisi librariorum aut ebrietas, aut amentia. Quid quod in exemplari Græco nec Filii, nec Patris expressum est, sed post vocem *Emor*, solus genitivus τῶ Συχὲμ scriptus legitur? Ubi Latinus interpres, quoniam propensius id erat, filium subintellexit, non patrem. Ad quem omnino modum Sanctes quoque Pagninus interpretatur. Nec me fugit, in Epistola ad Pamma. de opt. ge. int. *Patris* legi, non *Filii*. Sed Erasmi fortasse lectio illa est, non Hieronym. Verum de voce patris nihil moror. Nam si Græca phrasis permittit, quod permittit certe, ut vel filii, vel patris nomen subintelligatur, Stephanus, qui Græce locutus est, nihil patietur in hac parte calumniæ. At in voce Abraham locum non habet Eugubini responsum (4), pro qua si Lucas Jacob scripsisse dicitur, nihilo secius accusabitur.

(1) *Cap.* 31. (2) *Matth.* 10. (3) Hieron. de op. gen. int. proponit, & non solvit.
(4) *Vide Eugubinum in recog. Genes.*

Jacob enim non pretio argenti ſepulchrum emit, ſed centum novellis ovibus, ut Joſue cap. ultim. ſcriptum eſt. Scio autem, quæ novitii interpretes hoc loco diſſerant; ſed ſcriptura, quam Eccleſia probat, editio quoque 70. *Centum novellas oves* habent, non, *Numnos argenteos centum*. Maneat igitur, exemplaria non eſſe corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum reſponſiones coargui poſſunt, nihil video eſſe cauſæ, cur eis retellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum ſententias reprehendimus.

Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui & Rabanus aſſenſus eſt. Verba illius in hunc modum habent: *Beatus Stephanus, vulgo loquens, vulgi magis in dicendo ſequitur opinionem. Dum enim pariter narrationes conjungens, non tam ordinem circumſtantiæ hiſtoriæ, quam cauſam, de qua agebatur, intendit*, &c. Eadem fere Rabanus. Quibus verbis verecunde quidem ac modeſte ſignificarunt, Stephano, id quod vulgo fere ſolet, accidiſſe, ut in longa videlicet narratione, eademque præſertim ſubita, confuderit nonnulla & miſcuerit, in quibuſdam etiam memoria lapſus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omuino attinerent. Nam cauſæ, de qua potiſſimum agebatur, erat intentus. Lucas vero hiſtoriæ veritatem retinere volens, ne jota quidem immutavit, ſed rem, ut a Stephano narrata erat, expoſuit. Nos autem non Stephanum ab omni lapſu, ſed Evangeliſtam vindicare debemus? Solis quippe Apoſtolis, Prophetis, & Evangeliſtis hunc honorem referre Catholica fide docente didicimus, ut nullum eorum vel memoria lapſum eſſe credamus, nullum nec in magnis, nec in parvis erraſſe. At Stephanus plenus erat Spiritu ſancto. Fateor. At ſpiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor. Sed aliter in Chriſto ſpiritus loquitur, aliter in Prophetis & Apoſtolis, aliter in Stephano & Ambroſio. At certe per hos omnes loquebatur. Per Concilium generale Deus Eccleſiæ loquitur, per Eccleſiæ Paſtores Deus Eccleſiæ loquitur, per veteres Sanctos Deus Eccleſiæ loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi poſſunt, memoria præſertim, ubi lapſus facilior eſt. Scriptorum ergo ſacrorum hoc privilegium eſt, ut eorum nullus in ſcribendo erret. Apoſtolorum privilegium eſt, ut nullus eorum in docendo erret. Stephano privilegium hoc nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec vero a ſacris auctoribus alienum eſt, errantium quoque verba referre. Sic enim Jephte Judic. 11. trecentos annos poſſeſſionis prætendit, cum revera trecenti non fuiſſent. Et ſacer tamen hiſtoricus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus (1), ſi Hieronymo credimus, prophetiam Michææ, non ut a Michæa ſcripta erat, ſed, ut a ſcribis erat enuntiata, retulit. Scribere autem, quam vanis & frivolis argumentis hanc Hieronymi ſententiam Eraſmus (2) reprehenderit, non eſt hujus aut loci, aut temporis. Illud dicendum eſt, Hieronym. & Auguſt. verba in eum torquere ſenſum, ut credantur aſſerere Evangeliſtas eſſe aliquando lapſos, niſi parum prudenter fieri non poſſe. Cum enim Hieronymus in Epiſtola de opt. gen. inter. quædam loca a ſacris auctoribus retuliſſet, quæ lapſui memoriæ aſſignari poſſent, ſubdit, *Hæc replico, non ut Evangeliſtas arguam falſitatis. Hoc quippe impiorum eſt, Celſi, Porphyrii, Juliani*. Id tamen ita Eraſmus (3) accipit, ut falſitatis crimen abominetur in Evangeliſtis Hieronymus, memoriæ lapſum non item. Quaſi falſum non ſit, niſi quod mendacio de induſtria confiſto ſcriptum eſt. Certe ſive memoria, ſeu ignorantia lapſi Evangeliſtæ a veritate diſceſſerint, jure falſitatis arguentur. Cumque etiam Auguſtinus libro de conſenſu Evangeliſt. 3. cap. 7. non lapſui memoriæ, non errori tribuerit, quod Evangeliſta Matth. cap. 27. nomine id Hieremiæ ciuaverit, quod apud Zachariam reperitur; ſed tribuerit Spiritus Sancti conſilio, directioni, conſtitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud ſine falſitate eſſe factum; at Eraſmus (4) errorem & lapſum Evangeliſtæ ex Auguſtini ſententia interpretatur. Ea quam falſo viris ſanctiſſimis impingantur, facillime judicari poterit cum ex iis ipſis locis diligenter evolutis, tum ex aliis eorundem auctorum teſtimoniis, quæ nos capite ſuperiori citavimus. Nam quartæ controverſiæ, jam tempus eſt, ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludetur, non paucis ille quidem (uam id fieri non poterat, quod ampliſſimus eſſet, & juſti voluminis copioſam materiam ſuppeditaret) ſed quam pauciſſimis fieri licuit, ut loci firmiſſimi auctoritas eo ſtatu eſſet, quem neque humani ingenii temeritas, neque Hæreticorum labefactaret injuria.

Secundi Libri Finis.

DE

(1) *Matth.* 2. *Mich.* 5. (2) *In annot. in* 2. *c. Matth.* (3) *In annot. in* 2. *c. Matth.* (4) *In annot. in* 27. *Matth. c.*

DE TRADITIONIBUS APOSTOLICIS,

Quæ ſecundo loco poſitæ ſunt.

LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Ubi eorum argumenta referuntur, qui Apoſtolicas traditiones impugnarunt.

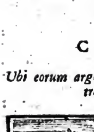

Ene habet. Scripturæ divinæ auctoritatem primo jam loco conſtituimus. Ad ſecundum deinceps aggrediamur; Apoſtolicarumque traditionum quanta ſit & vis & auctoritas, via, & ratione explicemus. Et quidem hunc locum Lutherani imbecilliorum eſſe credunt, quam ut ductis inde argumentis dogmata fidei confirmentur. Nam, quod Eccleſiæ traditiones a Chriſto & Apoſtolis deſcenderint, exiſtimant nullo modo poſſe probari. Non enim adeo ſunt ſtupidi, ut verba Chriſti, quæ modo Chriſti eſſe conſtarent, infirmare pergant, quod non fuerint ab Evangeliſtis ſcripta. Sed quoniam quid Chriſtus, quidve Apoſtoli fuerint locuti, eos ſolum noſſe putant, qui Chriſtum & Apoſtolos audiere, colligunt, apud nos nunc ne unum quidem dogma poſſe traditione probari; quin oportere omnes fidei & religionis controverſias ſacrarum literarum teſtimoniis componere; finire vero nihil, niſi quod ſacris literis ſit expreſſum. Eraſmus etiam cum ſæpe alias, tum in Epiſtola nuncupatoria operum Hilarii, hoc demum aſſerit eruditionis vere Theologicæ eſſe, nihil ultra, quam ſacris libris proditum eſt, definire; cætera omnia eſſe problemata in illud rejicienda tempus, quum ſublato ſpeculo videbimus Deum de facie. Nec hi tamen aut primi, aut ſoli peſtem huic loco afferre tentarunt. Tentaverat idem prior Wicleffus, ut Thomas Waldenſis ſcribit lib. doctr. fid. antiq. 2. cap. 9. Tentarant hoc aliis ante ſæculis Hæretici quidam, quos Bernardus homil. 66. in Cantica commemorat. Sed & Arianis hanc hæreſim tribuit Auguſtinus in conflictu contra Maximinum, Thom. Waldenſe referente libro de Sacramental. doctr. 2. Ariani certe, qui in Synodum Seleucianam convenerunt, non obſcure teſtati ſunt, ſe in fidei quæſtione præter divinas ſcripturas nihil omnino recepturos, ut auctor eſt Epiphanius hæreſ. 73. qui & ipſe Arianis hunc errorem aſſignat, hæreſ. 75. Baſilius Eunomium dicit in eodem errore verſatum. Tertullianus lib. de præſcript. hæret. & Irenæus 3. lib. adverſus hæreſes, cap. 2. his adjungunt Valentinum, ac Marcionem. Baſilius vero quidam Anciranus Epiſcopus in confeſſione, quam exhibuit ſeptimæ Synodo, Anathematiſmo ſeptimo, non ſolum Iconomachorum, ſed Arii, Neſtorii, Eutychis, Dioſcori ſententiam hanc communem fuiſſe confitetur. Quamquam autem error hic communis fuit hæreticis pene omnibus, Lutherani tamen quaſi proprium uſurparunt, quantaque maxima potuere vi aſtruere niſi ſunt, nihil præter ſcripturas ſacras Apoſtolicam habere auctoritatem.

1. ARG. Infidelis, inquiunt, eſt, & incerta illa per manus traditio, quod is, qui accipit, vel non ſatis accurate auſcultat, vel morbi, ætatis, natnræque injuria nonnumquam obliviſcitur, vel certe interdum moritur, antequam tradat accepta. Ea etiam, quæ de aure in aurem tranſeunt, aut in dies majora fiunt, aut non eadem profecto perſeverant, ſed mutatis auribus permutantur. Quin etiam pereunt, niſi ea literarum monimenta conſervent. Pythagoræ quam pauca extant? Druidarum ecquid eſt reliqui? Nempe traditionibus illi confiſi, nihil ad memoriæ æternitatem literis prodiderunt. Quamobrem quæ Chriſtus Dominus ad ſalutem fidelium vidit eſſe neceſſaria, & quæ in Eccleſia certa eſſe voluit, atque perpetua, ea literis conſecrari vel juſſit, vel fuggeſſit.

2. ARG. Auguſtinus item teſtis eſt (1), multa quidem Dominum & feciſſe, & dixiſſe, quæ ſcripta non ſunt; electa vero eſſe, quæ ſcriberentur, quæ credentium ſaluti ſufficerent. Auguſtinus etiam idem docuit (2), *quod ubi de re obſcuriſſima diſputatur, non adjuvantibus divinarum ſcripturarum certis, clariſque documentis, cohibere ſe debet humana præſumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* Et mox; *illud credo*, inquit, *quod divinorum eloquiorum etiam hinc clariſſima auctoritas eſſet, ſi homo illud ſine diſpendio promiſſæ ſalutis ignorare non poſſet.* Nihil ergo creditu neceſſarium extra ſacras literas eſt.

3. ARG. Paulus (3) quoque ſcripturam idoneam

(1) *In Jo. tr. 4. 9.* (2) *Lib. 2. de pec. mer. & rem. c. ult. Id. in ep. ad Optat. de orig. an.* (3) 2. *Tim.* 3.

esse docet, ut per eam perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Si igitur quæ erant satis, ut fideles essent ad omne opus bonum instructi, ea scripta sunt omnia, quorsum istæ non scriptæ Traditiones moribus formandis necessariæ finguntur?

4. & 5. ARG. Quid quod non jubemur credere quæcunque nos docuerint sacerdotes, sed quæ docuerint juxta legem Domini (1)? Si ergo quicquam illi præter legem docent, fidem eis habere non est necesse. Cum enim ex ipsis veris Ecclesiis frequenter exeant seductores, quod auctor Imperfecti (2) argute dixit, *ne cæcitoribus quidem credendum est, Ecclesiarum traditionem quamlibet præferentibus, nisi ea dicant, quæ scripturarum congruant veritati*. Nam & Papias mille ille suos post resurrectionem futuros annos, tanquam Apostolis tradentibus inferens (3), Irenæum aliosque multos Ecclesiæ viros, non tam veritate disputationis, quam Apostolicæ traditionis auctoritate commovit. Et Irenæus quoque ipse Joannis Evangelistæ, aliorumque Apostolorum traditione docet (4) Christum Dominum, quo die mortuus est, annos quadraginta fuisse natum. Quod tantum abest a veritate, ut nihil veritati magis possit esse contrarium.

6. 7. & 8. ARG. Ita Theophilus Alexandrinus (5) scripsit, dæmoniaci spiritus esse, aliquid extra scripturarum auctoritatem putare divinum. Et Hieronymus (6) dogmata condemnavit, quæ absque auctoritate & testimoniis scripturarum ex traditione Apostolica præferuntur. Et rursum (7), *Sine auctoritate*, ait, *scripturarum garrulitas non habet fidem*; & iterum, *Eorum sententiam, qui traditione veteris historiæ tenuerunt, Zachariam illum, qui occisus fuit inter templum & altare, patrem fuisse Joannis Baptistæ, ea solum ratio reprobat, quod de scripturis non habet auctoritatem. Unde eadem facilitate contemni, qua probatur.* Atque Origenes (8), *Necesse est*, inquit, *nobis scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem.*

9. ARG. Confirmat autem hoc maxime oratio illa, qua in Nicæna Synodo usum fuisse Constantinum, refert Theodoretus (9), *In disputationibus*, inquit, *rerum divinarum habetur sancti Spiritus doctrina præscripta. Evangelici enim, & Apostolici libri cum Prophetarum antiquorum oraculis, plene nobis ostendunt sensum numinis. Proinde sumamus ex dictis divini Spiritus explicationes quæstionum.* Cui orationi, Calvinus ait, nemo tunc fuit, qui refragaretur. Quod silentium perfidia non carebat, si verum est, præter scripturas sacras Evangelistarum, Apostolorum, & Prophetarum traditiones esse tenendas in fidei ambiguis quæstionibus. Cum igitur Theodoretus scribat, Episcopos libenter amplexos esse id, quod dixit Imperator, constat novum esse traditionum dogma, illisque sæculis omnino incognitum. Traditiones igitur istæ seniorum parum valent ad dogmata fidei comprobanda; quin cum humanæ sint, non divinæ, non sunt nobis magni faciendæ; ne quod Pharisæis, idem nobis objiciatur (10), *Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum.*

10. ARG. Quid quod hæreticis semper gentile fuit, mysteriis, & traditionibus suos discipulos imbuere? Id quod a Christi doctrina alienum est (11), *qui palam locutus est mundo, & in occulto locutus est nihil.* Ac si quid in tenebris dixit, profecto jussit (12) Apostolis, ut dicerent ipsi in lumine, & quod in aurem audierunt, ut prædicarent super tecta (13). Non ergo habemus Christiani occultas mysteriorum traditiones.

11. & 12. ARG. Quod si veterum traditionibus fidem & religionem nostram asserimus, id Pagani, id Judæi, id Saraceni faciunt, eoque præsertim nomine sectas suas retinent, quod quemadmodum nos, ita ipsi quoque majorum institutis inhærent: eaque longissimi temporis possessione tuentur, justumque pro illis bellum suscipiunt. Non est autem disciplina nostra Pythagorica, ut traditionibus quasi vestigiis insistamus; literis est Christi doctrina prodita, illas in omni fidei & religionis quæstione amplecti debemus. Hæc Lutherani argumentantur.

CAPUT II.

Supervacaneam videri cum Lutheranis non de hoc solum loco, sed de quibusque aliis disputationem.

EGO vero cum Lutheranis quotiescunque me comparo ad disserendum, repente a me avertitur oratio mea, & omnis statim mihi disputandi ratio tollitur. Quo uamque consilio adversum hos disputare aut debeam, aut possim, qui cum omnia Theologiæ principia tollunt, tum una fere sola asseverandi audacia utuntur, quæ illis perpetua est pro locis Dialecticis Theologicisque omnibus? Quid ego contra hos scriham, qui nullam in Ecclesia legem esse volunt, per quam scriptoræ sensa finiantur; sed suo cuique ingenio esse utendum; nec id sentire oportere, quod alii senserint, sed quod ratio propria præscripserit? Quid autem stultius, quam cum eo disputare, qui nihil admittit nisi scripturæ verba, sed hujus interpretationem sibi uni reservans, reli-

(1) *Deut.* 17. (2) *Ho.* 49. *in Matth.* (3) *Euseb. lib.* 3. *Eccles. hist. c. ult.*
(4) *Lib.* 2. *cap.* 39. & 40. (5) *Lib Pasc* 2 (6) *In Aggæum cap.* 1.
(7) *In Ep. ad Tim. c.* 2. *in Matth c* 23. *Bas. de hum Christi gen. & Orig. ho.* 26. *in Matt.*
(8) *In Hierem. hom.* 1. (9) *Lib.* 1. *hist. sua Eccl. c.* 7. (10) *Matth.* 15. 9.
(11) *Joan* 18. 20. (12) *Matth.* 10 27. (13) *Ire. l.* 1. *c.* 23. *scribit hæreticor. præceptum esse, non oportere mysteria rerum effari, sed in abscondito continere.*

reliquos omnes exiſtimat miris modis hallucinanari? Machumetus, ne ſi res eſſet via & ratione explorata, in male ſuſcepta cauſa cadere cogeretur, omne diſputationis aditum lege ſuis edita præcluſit, & Lutherus diſſerendi principia ſuis univerſa tollens, ſi diſputationem inſtituat, nec aditum, nec exitum poterit reperire. Perinde enim eſt, ſcripturas ſolas ſine lege & pro cujuſque interpretatas arbitrio accipere, ac ſi nullum fixum certumque diſſerendi principium acceperis. Quaproptet miſeri Lutherani, haud ſecus atque Saraceni, nec ſuas, nec magiſtri poſſunt ineptias deprehendere; nec nos cum iis diſſerendo aliud poſſumus, quam tempus & operam lndere. Qui tamen haberent jus ſuum diſputandi, ſi principiorum aliquem delectum reliquiſſent, ut ad veritatis inventionem aditus eſſet. Nunc autem nulla principia relinquunt. Vana igitur cum eis erit, & futilis diſputatio. Omnino enim memineriſſe debemus, id quod ab ſcholaſticis ſæpiſſime uſurpatum jam quaſi in proverbii conſuetudinem venit: Contra negantem principia, quoniam ſtuſtra id fiat, non eſſe diſputandum.

Accedit eodem, quod paradoxa cum communi ſenſu pugnantia aſſerunt, quæ ſi vis argumentando refellere, res minime dubias argumentando dubias facis. Cum enim illa, quæ in ſyllogiſmo antecedunt, ut fidem aliquam faciant, certiora notioraque eſſe oporteat his, quæ ex antecedentibus conſequuntur, verendum ſane eſt, quando Lutheranorum placita coarguimus, ne res maxime abſurdas minore evidentia refellentes peccatum hoc ratiocinationis vitioſæ ineptæque peccemus.

Nec vero hujus rei explicandæ gratia longe exempla petenda ſunt, cum habeamus in manibus. Etenim ut hanc, quam modo dixi, opinationem Lutherani tueantur, ponunt primo ſacras literas non habere plures ſenſus. Falſo autem illud ponunt: ſed demus hoc eis liberaliter. Aſſument deinde, in ſcripturis ſenſum illum unum certiſſime familiariſſimeque doceri, nec eſſe eas, velut cereum quendam naſum, in ſenſum omnem flexibiles, ſed potius eſſe per ſe expoſitas, & in promptu cuique ſine magiſtro & docente patere. Quibus egregie ſciteque poſitis, jam facile conficiunt, ſacris libris intelligendis nec veterum traditionem, nec Eccleſiæ judicium expectandum. Quæ omnia cum & per ſe ſint falſa perſpicue, & ſcripturis ipſis vehementer repugnantia, ſi contendam ego ex adverſo refellere, aqua mihi, ut dicitur, hærebit; qui ſcilicet intelligam, quam ſit ridiculum confutare velle vanas commentitiaſque ſententias, portenta non differentium Theologorum, ſed hominum ſomniantium; quam ſtultum cuilibet opponenti contraria reſpondere; quam inutile faces in meridianam ſolis lucem inferre; quam denique otioſum in re manifeſta periclitari. Petrus ait, in Paulinis epiſtolis eſſe quædam difficilia intellectu, quæ indocti homines & inſtabiles depravant ad ſuam ipſorum perditionem: hi vero contra ajunt, omnes Pauli epiſtolas eſſe intellectu facillimas. Paulus perfectis ſapientiam loquitur in myſterio abſconditam, parvulis autem lac potum dat, quoniam ferre aliud non poſſunt: iſti ſine diſcrimine omnes, ac, ſi Deo placet, inter pocula univerſa ſcripturæ ſacramenta devorant, & ſolitum etiam cibum ſtruthionum more concoquunt. Sapientibus & prudentibus quædam pater abſcondit: iſtis omnia revelavit. Filius diſcipulis ſuis aliquando in parabolis eſt locutus; his palam ſemper loquitur, & proverbium nullum dicit. Liber in Apocalypſi ſeptem ſigillis ſignatus oſtenditur, quem cum dederis homini ſcienti literas ut legat, reſpondebit tibi, *Non poſſum; ſignatus eſt enim:* at his librum agnus aperuit, aperuit item oculos, ut videant, quæ nos miſeri & cæci videre non poſſumus, imo quæ Origenes, Baſilius, Gregorius, Chryſoſtomus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Hilarius non viderunt (t). Eunuchus ille actorum Apoſtolorum tam religioſus, ut relicta aula regia de extremis mundi finibus veniret ad templum, tam divinæ legis amator, ut etiam in vehiculo ſacras literas legeret, non poterat Eſaiam intelligere, niſi aliquis eum doceret: & ab iſtis prophetæ omnes ſine magiſtro & interprete intelliguntur. Breviter, ut Hieron. ait, nulla ars ſine præceptore petcipi potest; ſola ſcripturarum ſcientia eſt, quam hi paſſim ſibi omnes vendicent, præſumant, doceant, antequam diſcant.

Sunt in libris ſacris loca plurima, in quibus tanta difficultas & obſcuritas ineſt, ut, poſt veterum omnium interpretum vigilias, ſtudia, operas adhuc vix a doctiſſimis & optimis quibuſque intelligi poſſe videantur. Et multitudo imperita, in qua nec ratio ineſt, nec judicium, univerſos ſcripturæ locos facile expediet atque interpretabitur? Itane facile eſt expedire, ut reliqua taceam, Hebræi ſermonis ambiguitatem, tropos vel vetuſtate obſcuriſſimos, phraſes alienas ab hiſce linguis, quibus aſſuevimus, noſtris inaudita proverbia, parabolas peregrinas, translationes interdum etiam longiſſime petitas? Expone mihi facile, ſi potes, Proverbia Salomonis & Cantica: Ezechielis, Danielis, Eſaiæ, Hieremiæ prophetias: Davidicos Pſalmos expone: & ſi expoſueris, tum vero libri ſacri nec ſunt difficiles, neque obſcuri. *Quis ſapiens*, ait Oſeas, *& intelliget iſta; intelligens, & ſciet hæc?* & Salomon, *Quis talis, ut ſapiens eſt?* &, *quis cognovit ſolutionem verbi?* Atqui ſapientes ſunt omnes iſti, & ſumma facilitate difficillimas ſcripturæ quæſtiones ſolvunt. Quod ſi ſcripturæ in varium ſenſum torqueri flectique non queunt, quomodo hæreſes omnes ex prava intelligentia ſcripturarum ortæ

ſunt

(t) *Vide Hier. ad Paulin. & Auguſt. in præmio libri de doctr. Chriſt.*

ſunt (1)? At hoc non ſolum tradentibus Hilario 2. lib. de Trinit. Hieronyme ad Galat. 1. Irenæo lib. 1. adverſ. hæreſ. cap. 1. Auguſtino in Joannem, tractat. 18. Vincentio Lirinenſi contra propha. nov. Septima Synodo, act. 6. ſed manifeſte etiam experimento cognovimus. Unde vero inter ipſos quoque Lutheranos de rebus maximis controverſiæ, ſi ſcripturæ in varios ſenſus non flectuntur? Nam illa verba, *Hoc eſt enim corpus meum*, alii proprie, alii per tropum accipiunt. Quæ cum ita ſint, alia ratione, atque iſti dicunt, ſcripturæ divinæ inveſtiganda, tenendaque intelligentia eſt. Si enim ad privatam hæc regulam dirigatur, unde evincetur Helvidius de perpetua Mariæ virginitate? unde Arius de vera Dei in Chriſto natura? imo vero unde conſtabit, hujus ne, an illius intelligentia vera ſit, ſi ſcripturas cuique licet pro ſuo ingenio interpretari? Cum enim variæ erunt, ut fit, de eodem ſcripturarum loco ſententiæ, quæ certa ſit, eam nemo præſtabit. Ii enim omnes, qui inter ſe diſſentient, pari ratione ſuum quiſque ſenſum tuebuntur. Hoc enim morbi fere innatum eſt hominum ingeniis, ut cedere neſciant, ſimul atque res in contentionem vocata eſt; quæ poſtquam incaluit, hoc cuique videtur veriſſimum, quod temere etiam tuendum ſuſceperit. Aut igitur ſenſum quiſque ſuum certum habet, & redibit inſania veterum, quam Ariſt. 4. Metaph. lib. manifeſtis argumentis exploſit: aut nullius ſententia certa erit, & præterquamquod diſſidiorum nullus erit finis, nullum habebimus certum fidei Chriſtianæ judicium, ſed ex ſua opinione quiſque ſuam fidem ſibi affinget. Ita fides catholica nulla erit. Ac re vera ridiculi Lutherani ſunt, qui poſtulent, ut ipſis ſacras literas interpretantibus, ac novo quidem mirabilique more interpretantibus certa fides habeatur. Non eſt creditum Apoſtolis, ut ſalſe ridet Eraſmus, donec multa magnaque miracula fidem adſtruxiſſent doctrinæ; & nunc quilibet ſibi poſtulat credi, quod affirmet ſe habere ſpiritum intelligentiæ, cum nullus eorum tamen ne equum quidem clandum ſanare potuerit. Multa præterea unda ſunt, ne quid habeat injucunditatis oratio; & tamen multa dicuntur, quæ apertæ horum inſaniam refutent.

Sane niſi Cochlæus in epiſtolis ad Germaniæ Principes & ad Bernenſes antevertiſſet, exemplis poſitis periculum facerem, & in illis varie in utramque partem luderem, ut vel hoc ipſo periculo compertum eſſet omnibus, quam non ſit difficile unumquodlibet thema e ſacris literis aut probari, aut improbari, ſi pro ſuo eas quiſque ingenio interpretetur. Quanquam, fateor, nonnulla ſunt ſcripturæ loca, quæ in alium atque alium ſenſum trahi, ne a contentioſis quidem, poſſunt. Quis enim illud torqueat, quod Paulus ad Corinthios ſcripſit (2), alii per ſpiritum dari ſermonem ſapientiæ, alii ſermonem ſcientiæ, alii interpretationem ſermonum? At iſti omnia eccleſiaſtici corporis munia confundunt, iſtis totum corpus eſt oculus. Omnes ſiquidem Spiritu doctore intelligent ſcripturæ univerſa myſteria. Sed bene habet, quod vel Lutherus ipſe quædam in Pſalmis loca ſe non intelligere confitetur. Bene habet, quod doctores in Eccleſia Chriſtus dedit, non omnes, ſed *quoſdam, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii* (3). Verum de his & multa in ſecundo libro (4) diſſerui, & plura adhuc in ſeptimo (5) differentur, non quo adverſum Lutheranos pugnam inire velimus, qui clauſis, ut dicitur, oculis more Andabatarum pugnant; ſed quo videant catholici, cum omnes locos ratione animoque luſtraverint, nullum eſſe certiorem, nullum ſtabiliorem, nullum denique ſacris literis exponendis magis neceſſarium, quam is eſt, quo Eccleſiæ traditio continetur. Quo eſt deteſtabilior Lutheranorum impudentia, qui hunc locum labefactare, ac funditus delere nituntur. Sed ut hæc omnis quæſtio ſemel hic, ubi proprius eſt locus, conſtituatur, aliquot fundamenta jacienda ſunt, quæ Theologiæ fideique ſimul nervos, ac vires continent.

CAPUT III.

In quo quatuor fundamenta ponuntur, ad traditiones Chriſti & Apoſtolorum conſtituendas.

Primum fundamentum.

ECcleſiam eſſe antiquiorem ſcriptura, fidemque proinde ac religionem ſine ſcriptura conſtare. Nam veteriſſimi illi primorum ſæculorum patres, qui in lege naturæ ante Moyſen veri Dei cultores ſunt habiti, ſacrificiorum ritum, veramque de rebus divinis ſententiam non ſcriptis legibus, ſed more & inſtituto majorum ſervavere (6). Circumciſionem quoque a Deo primum acceptam, Abraham deinceps familiæ prodidit. Proles vero illa hominum Hebræorum ejuſmodi ſacramentum non aut membranis, aut tabulis inſcriptum, ſed in animis conſuetudine imbutis quaſi impreſſum conſervavit: multoſque annos in Ægypto citra ullam ſcriptam legem, unius Dei veram fidem & religionem tenuit. Chri-

(1) *Tertull. de reſur. car.* Hæreſes, ait, eſſe non poſſunt, ſi non & perperam ſcripturæ intelligi poſſent.
(2) 1. *Cor.* 12. 8. (3) *Epheſ.* 4. (4) *C.* 6. 7. & 8. (5) *c.* 3. *concl.* 5. & 6.
(6) *Joſeph. c.* 4 *lib.* 1. *Antiq.* tradit, Seth & poſteros duas columnas edidiſſe, unam lateritiam, alteram lapideam, in quibus diſciplinam rerum cœleſtium inſculpſerunt, ne quæ ab ipſis inventa erant, deperirent. Sed de inventis loquitur, non de iis, quæ a majoribus acceperant: ſed ne de his quidem, quæ ad mores pertinerent. Has forte vocat Jamblicus antiquas Mercurii columnas, quas Plato quondam & Pythagoras cum lectitaſſent, Philoſophiam conſtituerunt.

Chriſtus etiam Dominus librum nullum ſcripſit, imo, quantum legimus, ne præcepit quidem, ut ſcriberetur. *Euntes*, non ait, *ſcribite*, ſed *prædicate evangelium omni creaturæ*, Mar. ult. Et per Hierem. cap. 30. *Dabo*, inquit, *legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam*. Et Apoſtolus 2. Corint. 3. *Epiſtola*, ait, *eſtis Chriſti, miniſtrata a nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus*. Lex ergo evangelica, quæ lex ſpiritus eſt, non literæ, non eſt a principio literis exarata, ſed in animis fidelium inſculpta. Nam & exteri Apoſtoli prius viva voce evangelium docuerunt, deinde mandarunt literis, ut teſtes ſanis graves & idonei ſunt, Irenæ. 3. adverſus Valentinum libro, Euſeb. (1) cum aliis locis non obſcure, tum luculentius in 3. hiſtor. Eccleſ. lib. cap. 24. Chryſoſt. Homil. 1. in Matthæum, Theophyla. ctus in initio comment. in Matth. Hieron. in catalogo ſcri. Eccleſ. in Mart. & in Joan. breviter, ne omnes ſigillatim enumerem, univerſi Eccleſiaſtici auctores. Nolo enim in apertis rebus multus lectori videri: eo maxime, quod Lucas Evangeliſta hujus rei certiſſimum teſtimonium præbet, inquiens: *Quoniam multi conati ſunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ ſunt, rerum: ſicut tradiderunt nobis qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis: viſum eſt mihi aſſecuto omnia, a principio diligenter ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile, ut cognoſcas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem*. Conſtat igitur, doctrinæ fidei jam vulgatæ ſcriptionem Evangeliorum acceſſiſſe. Acceſſiſſe, inquam, non præceſſiſſe. Conſtat item, Chriſtianam Eccleſiam & religionem non literis primum, ſed traditione ſubſtitiſſe. Conſtat rurſus, fidei doctrinam in Eccleſia primitiva non a ſcripturis habuiſſe auctoritatem, ſed contra ſcripturas a traditione. *Sicut tradiderunt*, ait, *nobis, qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt ſermonis*. Conſtat denique, aliquando in Eccleſia Chriſti fuiſſe catholica dogmata, quæ ſactis nullis litteris continerentur. Qua re permotus Irenæus (2) ait: Quod etſi Apoſtoli nullas nobis ſcripturas reliquiſſent, tamen & opottebat nos ſequi ordinem traditionis Eccleſiæ, quam fideles ſcilicet ante ſcriptum Evangelium ſequebantur.

Secundum fundamentum.

Non omnia, quæ ad doctrinam Chriſtianam pertinent, eſſe etiamnum in ſacris literis expreſſa. Nam perpetuam beatæ Mariæ Virginitatem, deſcenſum Chriſti ad inferos, Baptiſmum parvulorum, converſionem panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti, proceſſionem Spiritus ſancti ex Filio, trium perſonarum in una ſubſtantia æqualitatem, earundemque per relativas proprietates diſtinctionem, non ita expreſſa in libris canonicis invenies, ſed adeo tamen certa in fide ſunt, ut contrariorum dogmatum auctores Eccleſia hæreticos judicarit. Quemadmodum igitur articulus reſurrectionis continebatur in illo, *Ego ſum Deus Abraham, & Iſaac*, quod poſtea Chriſtus Dominus minus intelligentibus expoſuit; ita nonnulla per ſpiritum veritatis explicuit Eccleſia, quæ in ſacris literis habentur obſcura.

Tertium fundamentum.

Multa pertinere ad Chriſtianorum doctrinam & fidem, quæ nec aperte, nec obſcure in ſacris literis continentur. Id primum Innocentius probat de celebr. miſſæ c. *cum Marthæ*. Verba enim, quibus in calicis conſecratione utimur, quibuſque Chriſtum dominum uſum eſſe profiremur, ſcilicet, *Myſterium fidei*, & *æterni teſtamenti*, in Evangeliſtis non habentur. Ac ne illud quidem, *Elevatis oculis ad Deum patrem ſuum*. Sententiam quoque illam (3), *Beatius eſt multo dare, quam accipere*, Chriſtum dixiſſe neſciremus, niſi Paulus in Actis docuiſſet. Quemadmodum ergo non omnia geſta Jeſu Evangelica ſcriptura complexa eſt (4); ita ne omnia verba quidem, ſed quædam per traditionem accepta ſunt. Rurſum, ſanctorum Martyrum auxilium precibus implorandum, eorumque memorias celebrandas, imagines venerandas eſſe, in ſacrificio Euchariſtiæ ſimul tum corpore ſanguinem ſacerdotibus eſſe & conficiendum & ſumendum, ſacramenta confirmationis & ordinis non iteranda, ſacræ literæ nuſquam forte tradiderunt. At ejuſmodi atque alia pleraque id genus ita firmiter Eccleſia catholica retinet, ac ſi ſacris codicibus ſuiſſent inſcripta. Quatuor demum evangelia, quæ nunc Eccleſia recipit, quatuordecim epiſtolas Pauli, breviter, ut in ſumma dicam, utrumque & vetus & novum teſtamentum firmiſſime retinemus: nec tamen ea tenere poſſumus ſcripturæ auctoritate. Multa igitur ſunt fidei catholicæ dogmata, quæ ſactis literis non habentur.

Quartum fundamentum.

Apoſtolos maximis de cauſis alia quidem literis, alia autem viva voce prodidiſſe. Sed quæ illæ cauſæ ſint, repetendum altius videtur. Morem porro hunc tradendi quædam diſcipulis non ſcripto, ſed verbo, olim quoque ſcimus a Philoſophis obſervatum. Pythagoram certe hunc in modum diſcipulos inſtituiſſe, poſteriorum omnium ſcripta teſtantur; qui & ipſe, ut t. Strom. Clemens Alexandr. refert, circumciſus fuit, ut adyta ingrediens Ægyptiorum myſticam

(1) *lib. 2. Eccl hiſt. c. 15. & lib. 3. c. 4.* (2) *Lib. 3. c. 4.*
(3) *Cap. 20. 35.* (4) *Joan. ult. 25.*

ſticam diſceret philoſophiam. Galenus libro 2. de anatomica admin. veteres Phyſicos ait artes a majoribus quaſi per manus traditas conſervaſſe. Cicero libro 1. de legibus ſeremdos in Republica mores exiſtimat, nec ſcriptis omnia ſancienda; & eodem rurſus libro, ſacra putat melius in Republica conſervari, ſi a patribus accepta deinceps familiis prodantur. Cæſar de bello Gallico lib. 6. Druidas ſcribit diſciplinæ præcepta nefas exiſtimaſſe, ut literis mandarentur. Scribunt item, non modo celebres Hebræorum doctores, ſed ex noſtris Hilarius (1) & Origenes (2), Moyſen non legem ſolum, ſed ſecretiorem legis enarrationem in monte divinitus accepiſſe: præceptum autem ei a Deo, ut legem quidem populo ſcriberet, legis autem occulta myſteria ipſe miniſtro ſuo Joſue, hic deinceps ſuccedentibus ſacerdotum primoribus magna ſilentii religione revelaret. Anatolius quoque apud Euſebium lib. 7. eccleſ. hiſt. cap. 28. 70. interpretes refert Ptolemæo regi percontanti multa ex Moyſis traditionibus reſpondiſſe. Atque illud etiam auctor 4. Libri Eſdræ, cap. 14. non obſcure teſtatur. *Enarravi*, inquit, *Moyſi mirabilia multa, & præcepi ei dicens; Hæc in palam facies verba, & hæc abſcondes*. Quod idem præceptum Dominus Eſdræ lege inſtauranda dedit, inquiens, *Quædam palam facies, quædam ſapientibus abſconſe trades*. Ad hujuſmodi vero traditiones Propheta videtur ſpectaſſe, cum ait (3), *Deus auribus noſtris audivimus, patres noſtri annunciaverunt nobis*; & rurſum (4), *Quanta mandavit patribus noſtris, nota ea facere filiis ſuis*. Ad ſimiles quoque veterum traditiones Moyſes ipſe revocat (5), ubi dicit, *Interroga patres tuos, & dicent tibi: majores tuos, & annunciabunt tibi*. Quædam igitur non ſcripto, ſed verbo tradere, non philoſophorum modo, verum Moyſis, imo Dei etiam conſilium fuit. Hujus ergo optimi conſilii rationem Jeſus Chriſtus vitæ magiſter habuit, habuerunt Apoſtoli. Multa enim a Domino illis tradita ſcribere noluerunt. Quibus vero rebus adducti idipſum fecerint, breviter explicandum eſt. Cæſar de bello Gall. lib. 6. duabus de cauſis Druidas inſtituiſſe dicit, ne diſciplinæ præcepta literis proderentur: quod neque in vulgus diſciplinam efferri velint, neque eos, qui diſcunt, literis confiſos minus memoriæ ſtudere. Quod fere pleriſque accidit, ut literarum præſidio diligentiam in perdiſcendo ac memoriam remittant. Nimirum, ut Joanni Pico in Apologia placet, prior illa cauſa Pythagoræ ac Platoni præcipua fuit, ut myſteria quædam occulta verborum traditione diſcipulis commendarent. Nec enim aliter exiſtimarunt Philoſophiæ dignitatem ſe poſſe tueri. Ægyptios, Clemens Alexand. 5. Stromat. refert, non quibuslibet myſteria commiſiſſe, nec rerum divinarum cognitionem ad prophanos deferre ſolitos, ſed ad eos ſolos, qui erant ad regnum perventuri: & ex ſacerdotibus iis, qui judicati fuerant probatiſſimi & educatione, & doctrina, & genere. Extat Lyſidis Pythagoræi epiſtola, in qua Hipparchum reprehendit, quod publice, contra ac magiſter inſtituit, philoſopharetur. Nec enim fas eſſe, ea omnibus porrigere, quæ paucis & iis quidem diſertis & laborantibus communicanda ſunt. Qui autem Pythagoræ præcepta paſſim vulgo traderent, æque eos impios haberi, ut qui prophanis hominibus Eleuſinarum dearum arcana patefacerent. Eis etiam eſſe ſimiles, qui in præaltum puteum cœno plenum aquam puram atque nitentem effuderint, quos nihil aliud, quam cœnum turbare & aquam amittere. Nec ſolum a Lyſide Hipparchus reprehenſus eſt, ſed accuſatus a diſcipulis aliis, & expulſus e ſchola & propter ipſum tamquam propter mortuum facta columna eſt, quemadmodum Clemens Alexand. 5. Strom. ſcripſit. Non licet, inquit quoque Pindarus, apud omnes veterem aperire orationem, præterquam fideliſſimis ſilentii viis. Amat enim natura celari, ut Porphyrius (6) ſcripſit, nec divina myſteria Deus patitur in aures vulgi introire pollutas. Aurum & gemmas in altiſſimas terræ latebras natura condidit: ita magno habentur in pretio: vileſcerent, ſi eſſent expoſita. Baſil. in lib. de Spiritu Sancto, cap. 29. & Origenes homil. 5. in Num. ob id aſſerunt Moyſen non eſſe paſſum, ut omnia, quæ erant in templo, omnibus eſſent pervia, quod ſciret, res uſu tritas, expoſitas eſſe contemptui: quod vero ſepoſitum eſt, & rarum, huic conjunctam eſſe ſummam admirationem & reverentiam.

Plato ſcribens Dionyſio de quibuſdam ſacris myſteriis monet, ut epiſtolam e vellegio concerpat, ne in manus indigni vulgi perveniat. Tantæ fuit olim vel ethnicis curæ, diſciplinarum myſteria & a contemptu, & a prophano abuſu defendere. Id vero maxime, ſi ad res ſacras myſterium pertineret. Tarquinius rex Marcum Tullium duumvirum, quod librum ſecreta ſacrorum continentem, ſuæ fidei cuſtodiæque commiſſum, Petronio Sabino ſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abjici juſſit (7); quod ſupplicii genus multo poſt parricidis irrogatum eſt. Ac juſtiſſime quidem, ut Valerius ait, quia pari vindicta parentum, ac Dei violatio expianda eſt. Quæ videlicet cauſa Apoſtolis fuit, ut ſecreto quædam ex animo in animum ſolo intercedente verbo transfunderent: Conſentaneum enim erat, myſteria quædam, præſertim ſacra clam populo rudi habere, perfectis & majoribus ſeorſum communicanda. *Non judicavi*, inquit (8), *me ſcire aliquid inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Sapientiam autem loquimur inter perfectos*. Et rurſum, *Formam*

ait,

(1) *Hilar. ſuper 2. Pſa.* (2) *Origen. hom. 5. in Num.* (3) *Pſalm. 43. 2.*
(4) *Pſalm. 77. 3.* (5) *Deut. 32. 7.* (6) *Lib. 7. hiſt. cap. 2.*
(7) *Val. Max. de ſeru. relig. lib. 1.* (8) *1. Cor. 2. 2. & 6.*

ait, (1) *habe ſanorum verborum, quæ a me audiſti. Bonum depoſitum cuſtodi, & quæ a me audiſti per multos teſtes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Quod ſi Apoſtoli, quibus formis ſacramenta eſſent conficienda, quibuſve ritibus adminiſtranda, aliaque id genus religionis ſecreta, paſſim vulgo tradidiſſent, quid eſſet aliud, quam adverſus Chriſti legem ſanctum dare canibus, & inter porcos ſpargere margaritas? Imo vero quid eſſet aliud, quam omnia myſteria Chriſtianæ religionis abolere? Nec enim myſterium eſt, quod ad populares aures affertur. Hæc itaque prima ratio eſt cur, Apoſtoli quædam ſine ſcripto traderent; nempe ne aut ab ethnicis ſacra noſtra irriderentur, aut vulgo etiam fidelium venirent in contemptum. Secunda eſt, quoniam habet neſcio quid latentis energiæ viva vox, & in aures diſcipuli de auctoris ore transfuſa fortius ſonat, quemadmodum Hieronymus ad Paulinam ait (2). Indignum ergo erat, ut tota Evangelii doctrina, quæ lex eſt ſpiritus & vitæ, mortuis ubique literis committeretur, nec ulla ex parte committeretur cordibus, cum de ea peculiariter ſcriptum eſſet, *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.* Servorum, & rudium eſt, omnia ex præſcripto agere. Judæorum ergo ſit ſcripta hæc lex, qua univerſa, etiam minima præſiniantur. At filii perfecti jam viri, & in libertatem gratiæ vocati, habeant legem inſculptam in cordibus. Quamobrem, qui Evangelium omni ex parte in characteribus & membranis includunt, nihil illius verbo, nihil cordibus relinquentes, hi Evangelio multum adimunt & dignitatis, & virium. Papias apud Euſebium (3), *Si quando*, ait, *adveniſſet aliquis ex iis qui ſecuti ſunt Apoſtolos, ab ipſis ſedulo expiſcabar, quid Andreas, quid Petrus dixerit, quid autem Philippus, vel Thomas, quid vero Jacobus, Joannes, Matthæus. Nec enim tantum mihi librorum lectiones prodeſſe credebam, quantum vivæ vocis, præſentiſque magiſterium.* Hactenus Papias. Ubi vero gentium eſt verbum, quod tantopere Lutherani jactare ſolent? Nam ſcriptum verbum, ſi vere ac proprie loqui volumus, non eſt verbum. Apud nos autem, qui Chriſti & Apoſtolorum oracula vocesque tuemur, verbum Domini vere & proprie manet in æternum. Verbum, inquam, vivum, quod ex doctorum ore in diſcipulorum transfuſum aures fortius relonat. *Verba*, inquit, *mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore ſeminis tui amodo, & uſque in ſempiternum.*

Adde, quod ad confutandos hæreticos major vis in traditione, quam in ſcriptura eſt. Egeſippus apud Euſebium (4) refert, virginem mundam & immaculatam Eccleſiam permanſiſſe, donec diſcipuli Domini extiterunt, corruptoribus veritatis, ſi qui forte fuerunt, in occultis terræ hiatibus delitescentibus: ut vero omnis illa ætas, quæ a Domino ſuſceperat vivæ vocis auditum, de hac luce diſceſſit, tum hæreticos, nudato, ut ajunt, capite Apoſtolicam veritatem oppugnaſſe. Et Ignatius apud eundem ea maxime ratione docet, hæreticorum vitari contagia, ſi diligentius ac tenacius Apoſtolorum traditionibus inhæreatur (5). Tertullianus quoque adhuc apertius monet, ut adverſum hæreticos magis traditionibus, quam ſcripturis diſſeramus. Scripturæ enim in varios ſenſus facile trahuntur, traditiones non item. Nemo hæreticorum eſt, ut Hilarius ad Conſtantium Auguſtum tradit, qui ſe non ſecundum ſcripturas prædicare ea, quibus blaſphemat, mentiatur. Omnes ſcripturas ſine ſenſu loquuntur. Et Irenæus 1. lib. 1. cap. *Hæretici*, inquit, *ſcripturis nituntur ſua dogmata confirmare, ne ſine teſte eſſe videantur. Sed reformant eloquia Dei, atque ex figura hominis vulpis aut urſi figuram reddunt.* Hactenus ille. Faciunt porro hæretici, quod patrem ſuum feciſſe vident, ut Vincentius Lirinenſis elegauter ait, & auctoris ſui callida machinamenta ſectantur. Nam quid ille non faciet miſellis hominibus, qui ipſum Dominum majeſtatis ſcripturarum teſtimoniis appetivit? *Si filius*, inquit, *Dei es, mitte te deorſum: Scriptum eſt enim*, &c. Ita, quodcunque dogma hæreticus proferat, ſtatim ait, *Scriptum eſt enim*, & non unum, ſed mille teſtimonia, mille exempla parat de Lege, de Pſalmis, de Apoſtolis, de Prophetis, quibus novo more interpretatis ſententiam ſuam approbare conatur. Quorſum hæc tam longo ſermone repetita? Nempe, ut intelligas non modo adverſum hæreticos plus habere traditionem, quam ſcripturam virium, ſed etiam omnem ferme cum hæreticis diſputationem ad traditiones a majoribus acceptas eſſe referendam. Nam cum utrique & catholici, & hæretici pro ſua ſententia, quiſque ſacras literas referant, in ſenſu & interpretatione diſcrimen eſt. Quis autem verus ac legitimus ſcripturæ ſenſus habendus ſit, niſi Eccleſiæ traditione cognoſci certo non poteſt. Quemadmodum & paulo ante docuimus, & 7. libro (6) ſumus multis, magniſque argumentis demonſtraturi. Atque hinc patet cauſa graviſſima, cur traditiones Apoſtolicæ fuerint neceſſariæ. Senſus enim ſcripturarum Apoſtolicarum non erat ab Apoſtolis ſcripturis aliis explicandus, niſi ipſi in opera ſua ederent commentarios, quod a viris graviſſimis ſemper alienum fuit. Intelligentiam ergo ſcripturæ ſacræ diſcipulis ſuis viva voce tradiderunt, ut illud Deus omni tempore in ſuis

Ec-

(1) 2. *ad Tim.* 1. 13. & 2. 2. (2) *Vide Hieron. ad Gal.* 4. *in illud*: Vellem apud vos modo eſſe, & mutare vocem meam. 3) 3. *l. Eccleſ. hiſt. c.* 39. (4) 3. *l. eccleſiaſt. hiſt. c.* 32.

(5) *Montanus primus traditioni contraria nova quædam ingeſſiſſe dicitur hiſt. eccleſ. l.* 5. *c.* 16. *2. lib. eccleſ. hiſt. c* 36 *in lib. de præſ. hæret.* (6) *cap* 3. *conc.* 5. & 8.

Eccleſiis impleret, *Dabo legem meam in viſceribus eorum*. *Lex* liquidem *Evangelica*, ut Hieronimus in commentar. ad Galatas (1) ſcripſit elegantiſſime, *non in ſcripturis eſt, ſed in ſenſu; non in ſuperficie, ſed in medulla; non in verborum foliis, ſed in radice rationis*. Ex quo magis emergit, per hujuſcemodi traditiones eccleſiaſticos ordines ſuo quemque loco divinitus contineri; dum & majores, qui regni cœlorum claves habent, ſacroſanctæ ſcripturæ ſacræ myſteria, quibus quoque & tempore, & loco dignum viſum fuerit, aperiunt, & minores ab Eccleſiæ magiſtris libri clauſi ſacramenta percipiunt. Alioqui nulli eſſent Eccleſiæ doctores, ſed quivis, quamlibet plebejus, & rudis, earum per ſe rerum ſine præceptore quæreret intelligentiam, quas Apoſtolorum interpretatione, & literis obvias expoſitaque haberet. Nunc autem traditiones Apoſtolicæ non quibuslibet commendatæ ſunt, ſed, juxta Paulum (2), ſapientibus & prudentibus, fidelibus quoque, ac religioſis depoſiti ſacramenti cuſtodibus, qui etiam idonei ſint & alios docere. Qua de re Dionyſius (3) Timotheum diligentius admonet, ne ſancta ſanctorum efferat, ea paſſim rudibus exponens, ſed ſanctis ſolis ſacrarum rerum intelligentias ſecretius pandat: ob hanc enim cauſam primos illos noſtros duces neceſſario ſumma, & ſuperſubſtantialia partim ſcripſit, partim non ſcriptis inſtitutionibus, juxta quod ſacræ deſiniunt leges, tradidiſſe. Quid quod, ut Cicero ait, ſuavius mores in republica traditione ſeruntur? ne ſi ſcripto ſanciantur omnia, & moleſta illa fiant, & legem, ac doctrinæ codex ſua mole & magnitudine terreat. Quid quod hac via vel maxime Eccleſiæ commendatur auctoritas, quam ut ſponſæ chariſſimæ, Chriſtus tantopere commendavit? Cum enim ſponſi ſui non verba modo, ſed ſenſum etiam in corde ſervat, vere, quod Apoſtolus dixit, *columna eſt & firmamentum veritatis*. Et æquum erat, ut aliquis quaſi lydius lapis in manu Eccleſiæ relinqueretur, quo falſas, veraſque doctrinas exploraret, verumque item ſcripturæ ſenſum a falſo diſceerneret. Sed de cauſis hactenus.

Nunc fundamentum illud confirmandum eſt, oſtendendumque, Apoſtolos Evangelii doctrinam partim ſcripto, partim etiam verbo tradidiſſe. Cujus rei primum teſtes ſunt Dionyſius lib. de eccleſiaſt. hierar. cap. 1. Clemens Alexandrinus in lib. de paſch. apud Euſebium lib. 6. eccleſ. hiſt. c. 11. & in l. Strom. 1. & 5. (4) Origenes homil. 5. in Num. Papias apud Euſebium lib. 6. Eccleſiaſt. hiſt. cap. 39. Egeſippus, eodem Euſebio auctore, lib. 4. eccl. hiſt. cap. 8. Ignatius, eodem Euſebio referente, lib. 3. cap. 36. Irenæus lib. 3. cap. 3. & 4. quem etiam Euſebius retulit lib. 4. eccleſ. hiſt. cap. 14. & lib. 5. cap. 6. & 20. Tertullianus in libro de corona militis; Cyprianus de ablutione pedum: Epiphanius de hæreſibus cum alias ſæpe, tum ibi maxime, ubi Arianorum, & Apoſtolicorum (5) dogmata coarguit; Hieronymus adverſum Luciferianos; Auguſtinus lib. 2. de Bapt. contra Donatiſtas cap. 7. & lib. 4. cap. 24. & lib. 5. cap. 23. & 26. Damaſcenus lib. 4. cap. 13. & 17. Baſilius lib. de Spiritu ſancto, cap. 27. & 29. Refert autem ex his unum, & item alterum Gratianus 11. diſtinct. cap. *eccleſiaſticarum*, & 12. diſtin. cap. *Illa autem*. Poteſt igitur quicquam verum eſſe, quod ſit huic talium virorum choro contrarium? Sed ſi tanta nubes teſtium hæreticorum corda non movet, vel divinis teſtimoniis moveantur. Quanquam quod uno eodemque conſenſu tot, tantique viri teſtati ſunt, id non humanum, ſed divinum eſt. At ſuppetunt etiam ſcripturæ divinæ præclara teſtimonia. *State*, inquit Paulus (6), *& tenete traditiones, quas accepiſtis, ſive per epiſtolas, ſive per ſermonem*; & rurſum (7) *Laudo autem vos fratres, quod, ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*; & eodem cap. poſtea, *Ego accepi a Domino, quod & tradidi vobis*; & paulo poſt, *Cætera, cum venero, diſponam*; atque ad Timotheum (8), *Formam habe ſanorum verborum*, ait, *quæ a me audiſti, bonum depoſitum cuſtodi*; & deinceps (9), *Quæ audiſti a me per multos teſtes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Ac Joannes in epiſt. 2. *Plura*, inquit, *habens vobis ſcribere, noluì per chartam, & atramentum: ſpero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui*. Quid multa? Duas Petri epiſtolas habemus, & credimus mutum annis ſeptem Antiochiæ ſedisſe, elinguem Romæ annis vigintiquinque? Num nihil aliud verbo docuit, quam quod epiſtolis duabus ſcriptum reliquit? Quid? Andreas, Thomas, Bartholomæus, Philippus, nonne ſine ſcriptura, ſolo intereurrente verbo, Eccleſias ſibi deſtinatas & fundarunt in fide, & in religione continuerunt? Conſentiamus igitur, quod negari non poteſt, fidei doctrinam non ſcripto totam, ſed ex parte verbo ab Apoſtolis eſſe traditam.

CAPUT IV.

Ubi ſternuntur via ad traditiones Chriſti, & Apoſtolorum inveſtigandas.

His igitur cognitis, reſtat illud explicandum, ubi totius orationis cardo verſatur, quonam modo Theologo conſtare poſſit, hoc, aut illud dogma ab Apoſtolis eſſe traditum. Verbi cauſa ponamus aliquo, quæ pateant latius. Si in quæſtionem veniat, num minores Ordines, Jejunium quadrageſimæ, Baptiſma parvulorum, Imaginum veneretionem, Symbolum fidei ex traditione A-

(1) *ad Galat.* 5. (2) 2. *Tim.* 1. 2. & 2. 15. (3) *De caleſt. Hier. c.* 1.
(4) *Juſt. martyr. q.* 128. *a gentib. poſita.* (5) *Hæreſ.* 76. & 61. (6) 2. *Theſſ.* 2. 14.
(7) 1. *Cor.* 11. 13. (8) 2. *Tim.* 1. 13. (9) 2. *Tim.* 2. 2.

poſtolorum habeamus: id nunc explicandum eſſe dicimus, anne ſit via aliqua plana & expedita, qua ad certam earum rerum intelligentiam poſſit perveniri. Non enim ſumus ii, qui Phariſæorum inſtar traditiones noſtras velimus quaſi divinas & Apoſtolicas venditare, ſed ubique gentium cupimus, ut vera a falſis, ita, ab humanis divina ſecernere; eo vero in loco maxime, ubi de dogmatis fidei Catholicæ agitur. Quo in loco quidem rerum illiuſmodi permixta confuſio pernicioſiſſima eſt. Sunt igitur viæ quatuor apertæ, quas ſi ſequamur, traditionibus Apoſtolorum veſtigandis minime aberrabimus,

Prima via ab Auguſtino aperitur cum aliis locis, tum lib. 4. contra Donatiſt. (1) in hæc verba: *Quod univerſa tenet Eccleſia, nec conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi auctoritate apoſtolica traditum rectiſſime creditur.* Eſt autem ratio hujus in promptu. Si enim conſuetudinis cujuſquam diu in tota Eccleſia obſervatæ originem & principium nec ad ſummos Pontifices, nec ad concilia Epiſcoporum referre poſſumus, ſed ea conſuetudo ad Apoſtolorum uſque tempora retro trahitur, conficitur plane illam ab Apoſtolis eſſe profectam. Ut ſi in dubium vocetur, an minores Ordines, ſubdiaconatus, lectoratus, & cæteri, ex Apoſtolorum traditione in Eccleſia ſint, hunc in modum perveſtigabitur. Si horum ordinum initium vel a Damaſo ſit, vel a Symmacho, vel ab ullo alio ſeu Pontifice, ſeu Concilio, certe Apoſtolorum traditio non fuit. Sin ante quemcunque Pontificem, ante quodcumque etiam concilium meutio hujus rei apud priores habetur, donec ad Apoſtolorum tempora perventum eſt, tunc demum intelligimus, minores Ordines ex Apoſtolica traditione fuiſſe, ut & re vera fuerunt, quoniam non poſteriores modo, ſed Ignatius epiſt. 8. ad Antioch. Dionyſ. 3. cap. eccleſ. hier. Clemens in epiſt. ad univerſ. Anacler. in decretis ſuis, ejus rei tanquam in eccleſia jam acceptæ meminerunt. Eadem quoque ratione docebis, Jejunii legem traditionis Apoſtolicæ fuiſſe: cujus videlicet mentionem feciſſe conſtat Auguſt. ad Caſulanum epiſt. 86. & ad Januar. epiſt. 118. & 119. Hieron. ad Letam de inſtitutione filiæ, & lib. 2. adverſ. Jovinianum, & in Eſaiam cap. 58. Ambroſ. ſerm. 25. & 38. Chryſoſt. ad popul. Antioch. hom. 3. & 16. Baſil. cum in aliis concionibus, tum in ejus initio, quam in ebrioſos habuit, & in poſteriore de jejun. Concil. Nicæn. referturque 18. diſtin. cap. *Habeatur*: Concil. Laodic. multis capitibus; Sozomenum hiſt. tripart. lib. 1. cap. 10. Origenem hom. 10. in Levit. Irenæum apud Euſebium eccleſiaſtic. hiſt. lib. 5. cap. 24. Teleſphorum in epiſt. ad univerſos, qui jejunii noſtri auctor falſo a quibuſdam exiſtimatur (2). Quoniam Ignatius in epiſt. 4. ad Philipp. ejus rei prior meminit, atque habemus etiam canonem Apoſtol. 68. probatum etiam a Trullan. Synod. canone 9. & canone 20. Quamobrem vere ac jure Theophil. Alexandr. lib. Paſchali 1. & 3. non ſolum legem jejunii a majoribus traditam eſſe præſcribit, ſed affirmat fuiſſe Evangelicam traditionem. Et Epiphanius hæreſi 80. ubi doctrinam Eccleſiæ docet, & fidem, quæ traditione eccleſiaſtica ſervatur, cum meminit jejunii quadrageſimæ, tum dixit aperte Apoſtolos tradidiſſe jejunia 4. & 6. feriæ. Atque Leo Papa in concione de Pentecoſt. cujus initium, *Plenissime*, jejunium quatuor temporum Trinitatis ab Apoſtolis dicit eſſe inſtitutum. Hieronym. autem ad Marcellam adverſus Montanum non obſcure tradit, quadrageſimam nos ſecundum traditionem Apoſtolorum jejunare. Quod vero in hoc exemplo fecimus, id facere per multa poſſumus; & hac eadem ratione parvulorum baptiſma, confecrationem virginum, monaſticam profeſſionem, lucernam in templis, cereoſque ducentes, imaginum veneration em, & alia id genus multa, Apoſtolis tradita comprobare. Sane quod in moribus diximus, idem in fidei dogmate ſervandum eſt, ſi unumquodlibet novum eſſe hæreſici calumnientur. Hujus rei illuſtre exemplum habes apud Euſebium lib. eccleſiaſt. hiſtor. 5. cap. ultim. Sed nos pergamus ad reliqua.

Secunda itaque via huic proxima, & ea quidem expeditior eſt. Si quod fidei dogma partes ab initio ſecundum ſuorum temporum ſucceſſionem concordiſſime tenuerunt, hujuſque contrarium ut hæreticum refutarunt, quod tamen e ſacris literis non habetur, id nimirum per Apoſtolicam traditionem habet Eccleſia. Exempla ſunt, Perpetua B. Mariæ virginitas, Deſcenſus Chriſti ad inferos, ut animam Adæ & reliquorum patrum, qui ibi tenebantur, erueret: Certus evangeliorum numerus, & cætera id genus, quæ, ne longum faciam, non ſunt annumeranda. Omnia ſiquidem fidei dogmata ab Apoſtolis accepit Eccleſia vel ſcripto, vel verbo, quoniam ii miniſtri fuere ſermonis; nec ullas in fide novas revelationes Eccleſia habet; ſed eas ſervat, quas Apoſtoli per Spiritum ſanctum fideli populo reliquerunt, quemadmodum poſtea ſumus demonſtraturi.

Tertia via. Si quicquam eſt nunc in Eccleſia communi fidelium conſenſione probatum, quod tamen humana poteſtas efficere non potuit, id ex Apoſtolorum traditione neceſſario derivatum eſt. Ut vota diſſolvere, & remittere juramenta, non erat humanæ poteſtatis; tum quia jure naturæ vota nuncupata Deo reddere, & juramenta ſervare tenemur, humana vero facultas ea, quæ jure naturæ debita, & conſtituta ſunt, condonare, ac tollere non poteſt, ut Gratianus

(1) *Cap.* 34. (2) *V. Euſeb. de temporib.* Forte ante hæc tempora jejunium more ab Apoſt. accepto ſervatum eſt: a Teleſph. autem primum lege præſcriptum, ac præceptum eſt.

nus 13. distinct. statim a principio docet, tum etiam, quia in his quæ superiori ex conventione debentur, inferioris potestas nulla est. Eademque est ratio de matrimonii rati dirempti one per monasticum solemne votum. Cum enim matrimonium etiam non consummatum ante Evangelicam legem jure esset naturæ indissolubile, nec esset in republica humana facultas ulla hujusmodi matrimonii dirimendi, consequens fit, hunc Ecclesiæ morem ex Christi, & Apostolorum instituto descendisse. Nec enim credi potest, Ecclesiam Dei aliquam sibi potestatem generaliter usurpasse in his, quæ ad jus naturæ pertinerent, nisi quam Christo & Apostolis tradentibus accepisset. Jam enim hic error esset gravis in moribus, in quibus Ecclesiam errare non posse, suo loco ostendemus. Nec me clam est, quod Alexander Tertius aliter in postremo illo exemplo docere videatur (1). Cum enim illi esset objectum, non posse per solemne religionis votum matrimonium dirimi, quoniam scriptum esset, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, respondit, hoc scripturæ testimonium de matrimonio consummato esse interpretandum. Quo videlicet responso significavit, matrimonium ratum, si consummatum non esset, licere humanitus separari. Verum ut omittam, quod verba illa Adæ, *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*, &c. e quibus Dominus collegit, quod conjunxisset Deus, id hominem separare nec debere, nec vero posse, eo tempore fuerunt in Paradiso dicta, quo nondum erat matrimonium consummatum; utque illud etiam præteream, quod matrimonii ipse contractus adeo natura sua firmus ac perpetuus est, ut ne voluntate quidem contrahentium dissolvi possit, quæ tamen hominum conventionibus dirimendis valere solet plurimum: certe Theologis gravissimis semper absurdum visum est, matrimonium ullum per hominem separari. Quanto gravius Innocentius Tertius aliorsum quidem, sed ad hunc etiam locum apposite dixit (2), non hominem, sed Deum id solvere, quod summus Pontifex non humana, sed divina auctoritate dissolveret. Nimirum quod Dominus Petro dixit, *Quodcunque solveris super terram*, &c. quousque, & quatenus vel amplificandum esset, vel etiam constringendum, id ab Apostolis Ecclesiam accepisse contentaneum est, qui ejusmodi res ad Ecclesiæ gubernationem necessarias sine dubio tradidere. Atque tradunt nonnulli (3), Joannem Evangelistam jubente Christo a sponsa sua Evangelii gratia fuisse seiunctum. Hieronymus certe 1. adverf. Jovinian. libro Joannem affirmat & virginem fuisse, & maritum. Theclam quoque Epiphan. hær. 78. tradit a Paulo nuptiis exsolutam, cum sponsum haberet primarium urbis formosissimum, & virginem sanctam contempsisse terrena, ut cœlestium potens efficeretur. Sed contra Alexandrum dicimus. Nam hoc forte dicet aliquis: Minime vero gentium. Nec enim statim Pontifici contrarius est, qui argumento quo Catholici urgentur, aliam responsionem parat. De tertia igitur via dictum est satis.

Quarta via eadem & mollior, & tritior, est hujusmodi. Si viri ecclesiastici aliquod dogma, vel unam quamlibet consuetudinem uno ore testentur nos ab Apostolis accepisse, sine dubio certum argumentum est, ut ita esse credamus. Ut imagines ab Apostolis esse traditas, Patres in septima Synodo generali actione sexta diserunt. Et symbolum fidei, quo vulgus fidem suam profitetur, Ecclesiam Apostolis tradentibus habuisse, auctores sunt Rufinus in expositione symboli, Hieronymus ad Pammachium de erroribus Joannis Hierosol. Ambrosius in serm. 38. de jejunio, & quadragesima, Cassianus lib. 6. ad Leonem Imperatorem, Isidorus lib. 6. etymol. cap. 18. Leo Papa in epist. 8. & 13. ad Augustam, Clemens in epistola prima ad Jacobum (4), si Clemens tamen illius epistolæ auctor est. Sed de his hactenus. Nam plura exempla ponere longum esset, nec ad rem, quam instituimus, necessarium. Satis autem fuerit, quatuor vias demonstrasse, quibus traditionem aliquam esse Apostolicam investigetur.

CAPUT V.

De variis generibus Traditionum Apostolicarum.

AT vero, priusquam hujus loci auctoritatem confirmo, illud animadvertendum censeo, præcepta, & instituta Apostolorum esse in duplici differentia. Quædam enim temporaria fuere, quorum ratio brevis & ad tempus fuit; alia fuere perpetua, utpote quæ causam habuere sempiternam, ut in Ecclesia servarentur. Illius generis exempla sunt, de baptismo in nomine Jesu, de abstinentia a sanguine & suffocato; hujus autem posterioris exemplum est, de aqua permiscenda calici. Atque etiam alia divisio est Apostolicæ traditionis. Nam alteras Apostoli a Christo domino acceperunt, ut Matrimonium, Confirmationem, Extremam Unctionem, esse sacramenta novæ legis, quæ ipse quidem instituit Christus, suorum sacramentorum primus idemque solus auctor, sed Apostolis tradidit Christiano populo administranda; alteras vero traditiones Apostoli ipsi, Spiritu sancto suggerente, ad Ecclesiæ utilitatem ediderunt, quas tamen eis Christus Dominus, dum in terra degeret, nusquam edidit, ut quadragesimæ jejunium; quod licet Hieronymus in secundum Joannæ caput, Ambrosius conc. 36. Chrysostomus hom. 1. in Genes. ad Christum auctorem referre

(1) *De conc. con. cap. ex publico.* (2) *De transl. epist. cap. quamvis.*
(3) *Præmio in Jo. Evang. quod Hieron. nonnulli tribuunt.* (4) *24. dist. cap. Canones.*

re videantur, ac revera, ut equidem sentio, Apostolicum institutum fuit. Quod Christo tamen assignatur, vel quia ad Christi jejunantis exemplum ab Apostolis institutum est; vel quia Apostolica edicta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiæ loquebatur, atque adeo per Spiritum Sanctum Apostolis juxta illud, quod Joannis 16. cap. scriptum est, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur a semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Et Apost. cum quoddam de suo consilium dedisset, *Puto autem*, ait (1), *quod & ego spiritum Dei habeam*; & rursum (2), *An experimentum ejus quæritis, qui in me loquitur Christus?* In his autem traditionum generibus illa eadem considerandæ sunt quidem, quæ in superiore libro (3) de scripturæ etiam legibus admonuimus; sed discrimen illud maxime, quod de scripturarum præceptis tibi positum, transferri huc ad traditiones debet. Ex traditionum quippe vinculo, quas a Christo acceptas Apostoli fidelibus servandas teliquere, Ecclesia fideles eximere non potest, nec illas contraria aliqua consuetudine abolere. Si enim exempli causa, materias & formas sacramentorum Confirmationis, Ordinis, Extremæ Unctionis a Christo Apostoli, nos ab Apostolis accepimus: si ad eundem quoque modum matrimonia non consummata per solemnem castitatis professionem dirimi, consummata vero per conversionem ad fidem, conjuge infideli discedente, Christus Dominus Apostolis, illi nobis edixerunt, in his tanquam in divinis institutis Ecclesia nihil habet potestatis.

In quem sensum explicanda sunt duo illa capita, *Sunt quidam*, &, *Contra statuta*, 25. quæst. 1. Nec hujusmodi traditiones possunt per contrariam consuetudinem antiquari; sed tali adversæ consuetudini jure objiciuntur cap. *Veritate*, & cap. *Si consuetudinem*, & cap. *Frustra*, 8. distinctione. In aliis vero, quæ videlicet Apostoli constituerunt tanquam Ecclesiæ pastores, poterit quidem summus Pontifex, ut in ceteris Ecclesiæ legibus dispensare (sic enim schola loquitur), poteritque item contrarius populi mos instituta hujus generis abrogare. Ut trina immersio quam ex Apostolica traditione in Baptismi sacramento Ecclesiam habuisse, Canon Apostolorum 49. ostendit, per contrariam consuetudinem abolita est. Ejusdem quoque ordinis est, Quadragesimæ jejunium, ac pœnæ rursum ab Apostolis pro criminibus præfinitæ, quæ 82. distinctione, cap. *Presbyter*, ex Concilio Gangrensi referuntur. Ad hoc genus illud refertur, quod ex Anacleti prima epistola hæretici urgere solent (4), *Peracta consecratione omnes communicent, qui noluerunt Ecclesiasticis carere liminibus*: *sic enim Apostoli statuerunt*. Quamquam de ministris, qui Episcopo sacrificanti in diebus solemnioribus inserviebant, Anacletus loquitur. Quare inde colligi non potest, omnes eos, qui missæ intererant, oportere etiam tunc communionem Eucharistiæ sumere, in his præsertim diebus qui solemniores non essent; nam, ut antiquo more, Apostolorum instituto communio totius etiam populi a principio statim nascentis Ecclesiæ exigeretur, ætate tamen Chrysostomi præceptum relaxatum esse constat, & communionem astantium voluntati permissam, ad quam eos Diaconus alta voce invitabat, non cogebat. Hæc enim & alia hujusmodi tametsi ab Apostolis tradita sunt, non sunt tamen ita fixa, ut moveri non queant; cum Christi ipsius præcepta & instituta, quemadmodum diximus, adeo stabilia rataque sint, ut convelli nullius hominis auctoritate liceat. Cujus ratio loco superiore reddita, frustra hic a nobis resumeretur. Atque illud de institutis ad gubernationem populi pertinentibus intelligi volo. Nam dogmata fidei sive Christus ipse per se Apostolis revelarit, seu Spiritus sanctus post Christi ascensionem in cælum, mutari non possunt, sed firma hæc in vetitate remanent, perinde atque illa, qui Christi sunt ore prodita.

CAPUT VI.

De firmitate & certitudine Traditionum Apostolicarum.

QUibus rebus expositis, non etit difficile ostendere, id quod in hac parte maxime quæritur, ex Christi & Apostolorum traditionibus certissima posse argumenta elici, & ad Ecclesiæ consuetudines, & ad fidei dogmata comprobanda. Si enim Apostolus Paulus Ecclesiæ consuetudinem Corinthiis contentiosis opponit, (5), cur nos itidem Ecclesiæ morem ab Apostolis usque receptum, totque sæculorum usu ac gentium consensione probatum, non opponemus hæreticis, cum a nobis scripturam in cujusque rei confirmationem efflagitant? Certe Paulus, cum & per scripturas, & per naturæ rationem satis dixisse videretur ad ejus rei fidem faciendam, quam Corinthiis persuasam esse cupiebat: considerans tamen inter Corinthios fore quosdam, qui illiusmodi forte & testimoniis & rationibus repugnarent, non aliud potius argumentum ad causam evincendam habuit quam si eos ad Ecclesiæ morem revocaret: *Si quis*, ait, *videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei*. Quod dicit, tale est: Si quis adeo est durus & pertinax, ut argumentis positis non adducatur, sed adhuc contendat, fœminam aperto capite orare opottere, hunc ego non aliter refello, quam quod Ecclesiæ Dei talem consuetudinem non habent. Tanta vis in traditione est, ut quos nec scripturæ, nec naturæ

(1) 1. Cor. 7. 40. (2) 2. Cor. 13. 3. (3) Cap. 18. in resp. ad 4. arg.
(4) De cons. di. 4. c. Si quis presbyter. (5) 1. Cor. 11. 16.

ratio moviſſet, eos Paulus exiſtimarit, Eccleſiarum more & inſtituto refellendos. In priore rurſum ad Timoth. epiſtola (1), *Si quis*, ait, *aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus*: non dicit, Scripturis. Et ad Galat. (2). *Si quis*, inquit, *vobis evangelizaverit præter id, quod accepiſtis, anathema ſit*. Quibus ex locis recte Origenes in commentariis epiſtolæ ad Titum (3) definit hæreticum eum, qui ſe Chriſto credere profitetur, & aliud de veritate fidei Chriſtianæ credit, quam habeat traditio eccleſiaſtica. Et lib. 1. Periar. *Sicut multis*, inquit, *apud Græcos & Barbaros pollicentibus veritatem, deſuevimus apud omnes eam quærere, qui eam falſis opinionibus aſſerebant, poſtquam credidimus filium Dei eſſe Chriſtum, & ab ipſo hanc diſcendam eſſe perſuaſi ſumus: ita, cum multi ſint, qui ſe putant ſcire quæ Chriſti ſunt, & nonnulli eorum diverſa a prioribus ſentiant, ſervetur vero eccleſiaſtica prædicatio per ſucceſſionis ordinem ab Apoſtolis tradita, & uſque ad præſens in Eccleſiis permanens, illa ſola credenda eſt veritas, quæ in nullo ab Eccleſiaſtica traditione diſcordat*. Hactenus Origenes. Ignatius quoque in epiſtola ad Heronem, *Omnis*, ait, *qui dixerit præter ea, quæ tradita ſunt, tametſi fide dignus ſit, tametſi jejunet, tametſi dignitatem ſervet, tametſi ſigna faciat, tametſi prophetet, lupus tibi appareat*. Si igitur anathema, hæreticus, & lupus habendus eſt, qui eccleſiaſticæ traditioni repugnat, ex illa profecto certiſſima argumentatio promitur ad fidei dogmata & Eccleſiæ mores comprobandum. Præterea auctores graviſſimi aperte confirmant, hujuſmodi inſtituta etiam ſine literis accepta eandem vim habere, ac ſi ſcripta ab Apoſtolis fuiſſent. Irenæus lib. 3. adverſ. hæreſes, cap. 4. & lib. 4. cap. 43. Tertullian. item, quamvis ipſe poſtea ab Eccleſiæ traditione diſceſſerit, in lib. tamen *de corona militis* eandem ſententiam habet. Cujus verba licet in præſentia referre: nec enim ſolum quid ſentiat, tradit, ſed eur etiam ſentiat. *Antiquas*, inquit, *obſervationes Eccleſiæ, ſi nulla ſcriptura determinavit, certe conſuetudo corroboravit, quæ ſine dubio de traditione manavit*. Et ſtatim, cum quarundam traditionum meminiſſet, quarum in ſcripturis mentio nulla eſt. *Iſtarum*, ait, *& aliarum diſciplinarum ſi expoſtulas legem, nulla tibi legis traditio prætendetur. Auctrix eſt conſuetudo, confirmatrix eſt, & fidei obſervatrix, idonea eſt teſtis traditionis veteris. Conſuetudo autem etiam in civilibus rebus pro lege ſuſcipitur: nec differt, ſcriptura, an ratione conſtiſtat*. Hactenus Tertullianus. Ac præclare ille quidem; quoniam ſi legem ratio commendat; mos, qui ratione conſtet, non minus, quam lex habet commendari; Diſt. 1. cap. conſuetudo. Baſilius inſuper, in libro de Spiritu ſancto, cap. 27. ac magno quidem argumento eandem rem confirmat, inquiens: *Dogmata, quæ in Eccleſia prædicantur, quædam habemus e doctrina ſcripto prodita, quædam rurſus ex Apoſtolorum traditione in myſterio occulto recepimus. Quorum utraque parem vim habent ad pietatem; nec in his quiſquam contradicit, qui ſane vel tenuiter expertus eſt. Nam ſi conſuetudines, quæ ſcripto proditæ non ſunt, tanquam non multum habentes momenti, conemur rejicere; & ea damnabimus, quæ in Evangelio neceſſaria ad ſalutem habentur: imo potius ipſam fidei prædicationem ad nudum nomen contrahimus*. Hactenus Baſilius. Cujus ratio, ſi auctoritas negligitur, certiſſimam rei hujus facit fidem. Cum enim ſcripturas ipſas Eccleſiæ auctoritate recipiamus; nec certiore argumento Evangelium Matthæi nomine inſcriptum ipſius vere eſſe probemus, quam quod ſic a patribus accepimus; ſimili profecto ratione ex reliquis inſtitutis, quæ videlicet ab Apoſtolis retinemus, firma argumenta derivabimus. Quod ſi quis novum librum facrum ingerat, quem patres noſtri minime receperunt (ut Baſilides, qui prophetas ſibi nuncupavit atque conſtituit (4)) is non alio certiore argumento refelli poteſt, quam traditione majorum: ut ſecundo jam libro (5) latius explicatum eſt. Sic quippe apud Euſebium lib. 6. cap. 10. Evangelium nomine Petri ab hæreticis prolatum, Serapion graviſſime exclusit. Atque, ut Baſilius argumentatur, etiam in reipubl. judiciis, ubi ſcripturæ deeſt inſtrumentum, teſtibus habetur fides; & ſicut in rebus humanis oculatos teſtes, ita in fide auritos accipimus, quia fides ex auditu eſt. Eſſet autem ridicula reſpublica, quæ in Judiciis ſcripto omnia, nihil ſine ſcripto probaret. Scripturas enim propter litigioſos facimus. Alioqui boni viri ſolo verbo in veritate & officio continentur.

Præterea multa ad Chriſtianos mores & doctrinam pertinent, quæ e ſacris literis non habentur, ut ante a nobis conſtitutum eſt: ſultum ergo fuerit in omnibus ſcripturam poſtulare. Traditione itaque opus aliquando eſt ad fidei dogmata comprobanda. Rurſus, cum traditiones non ſcriptas Polycarpus, Tertullianus, Irenæus, Marcioni ac Valentino; Epiphanius Melchiſedechianis, Apoſtolicis, Aerianis; Hieronymus Vigilantio, Auguſtinus Donatiſtis; denique (ut in ſumma dicam) omnes ſancti adverſariis Catholicæ fidei fidenter objecerint, earumque vi, perinde ac ſi fuiſſent ſcriptæ, hæreſes ſui quique temporis deturbaverint: certe non minori efficacia per hujuſmodi traditiones nos hæreticorum, qui aut nunc ſunt, aut etiam ſunt futuri, quæcunque dogmata refellere ac deturbare poterimus. Abſurdiſſimum quippe fuerit, ut Hieronymus adverſus Vigilantium colligit, unum Lutherum, aut Oecolampadium in Eccleſiæ angulo obloquentem audire, univerſos autem majores noſtros uſque ab Apoſtolis contemne-

(1) *Cap. 6.* (2) *Cap. 1. 9.* (3) His comm. caremus, ſed retertur locus in Apologia Pamphil.
(4) *Euſeb. lib. 4. Eccleſiaſt. hiſt. cap. 8.* (5) *Cap. 7.*

nhere; quorum traditiones si negligamus, difficile dicta est, quantum religio detrimenti sit latura, quemadmodum distinct. 11. cap. Ecclesiasticorum, dicitur. Qualis enim rerum omnium facies erit, qualis præsertim erga Deum pietas, cultus, cæremoniæ, non in Ecclesia dico, cujus & mysteria, & sacramenta maxima ex parte traditione constant; sed in unaquaque republica vel mediocriter instituta, si mores illi, qui a principio statim cum republ. adoleverunt, contemnantur, labefactentur, evertantur?

Longiores hoc loco sumus, quam necesse est. Quis enim est, cui non perspicua sint illa quæ pluribus verbis a quibusdam commemorantur? Commemoratur ab his Augustinus in epistola ad Januarium, & in altera quoque ad Casulanum (1), in quibus scripsit insolentissimæ insaniæ esse disputare, an ejusmodi consuetudines servandæ sint; nec minus esse eos coercendos, qui has contemperint, quamvis humanæ aliquæ illarum sint, quam si divinas leges prævaricarentur. Commemorare & alios auctores possumus, sed uteremur in re non dubia testibus non necessariis. Paulus enim unus abunde rei hujus facit fidem in 2. ad Thes. epistola, cap. 2. inquiens; *Tenete traditiones, quas accepistis sive per epistolam, sive per sermonem.* Parem ergo vim habent Apostolica dogmata, pariterque retinenda sunt, sive scripto, seu verbo ad Ecclesiam pervenerint, ut D. Basilius in lib. de Spir. sancto cap. 29. ex hoc ipso Apostoli testimonio argumentatur. Quin Apostolus ipse ad Hebræos, & ex scripturis, & ex traditione argumentatus est, quemadmodum Chrysostomus homilia 18. in Epistola ad Hebræos admonuit.

Ex quibus omnibus, multisque aliis perspicuum est, qui traditiones contemperint, eos tanquam hæreticos jure ac merito ab Ecclesia fuisse semper explosos. Ita enim hæretici illi sunt habiti, qui solemnia quadragesimæ jejunia ab Apostolis accepta pro nihilo habuere, ut apud Augustinum de hær. cap. 53. & apud Concil. Gangrens. in epistol. ad Episcopos Armeniæ videre licet; ita qui distinctionem Episcopi & Presbyteri negarunt, etiam hi hæreseos sunt damnati, ut apud Augustinum eodem lib. & cap. & apud Epiphanium lib. 3. cap. 75. & apud Concilium Constantiense reperies; ita breviter, sive Wicleffistas, sive Lutheranos, sive alias quascunque antiquiores pestes non minus exhorruit Ecclesia in eo, quod hujusmodi traditiones inficiati sunt, quam in eo, quod scripta dogmata rejicerunt. Inde adeo venit, ut septima Synodus generalis actione. 7. doctrinam nostræ orationi maxime consentaneam ediderit in hæc verba: *Fatemur nos Ecclesiasticas traditiones sive scripto, sive consuetudine valentes retinere velle, quarum de numero est imaginum effigiatio. Catholice igitur Ecclesiæ traditionem observantes, definimus sanctas imagines venerandas. Qui ergo ausi fuerint aliud sentire, aut more impiorum hæreticorum Ecclesiasticas traditiones contaminare, si Episcopi fuerint, deponuntur; si laici, communione privantur.* Et in fine ejusdem sessionis, *si quis*, ajunt patres, *traditiones Ecclesiæ sive scripto, seu consuetudine valentes non curaverit, anathema sit.* Et Concilium Tridentinum sessione 4. idem definit his verbis: *Sacrosancta Tridentina Synodus prospiciens veritatem Evangelii salutarem, & morum doctrinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus ipsius Christi, quæ ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt; traditiones ipsas tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu, ac reverentia cum libris sacris suscipit, ac veneratur.* Et posterius, *Si quis autem traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit.* Ne plura. Reverti enim decet ad ea, quæ capite tertio posui fundamenta, ex quibus ut nihil aliud adjiceremus, id ipsum, quod hoc nunc capite persequimur, satis exploratum esset. Verum ut singula persequi, est operis infiniti; ita quædam explicare fusius, est necessarium. Nec tamen quæ huic loco explicando dedimus, nimis multa videri debent. Quo enim huic loco vis ab hæreticis major infertur, eo nobis magis elaborandum erat, ut is quam diligentissime & explicaretur, & muniretur. Atque quemadmodum supra diximus, ex decem partibus, in quas loci Theologici naturam, vimque divisimus, secunda hæc quæ in Traditione consistit, maxime Theologiam, & fidem attingit. Et res tanta paucis absolvenda non erat. Sed jam argumenta ea tandem diluamus, quæ capite primo adversum traditiones opposuimus.

CAPUT POSTREMUM

In quo refelluntur argumenta Capitis primi.

RESPON. AD 1. ILlud vero argumentum, quod est a principio positum, non est difficile refutare. Ridiculum est enim credere, Apostolicas traditiones non eadem fide ac diligentia posse in fidelium cordibus asservari, ac si in papyro scriberentur. Nam nec scriptura Spiritus Dei vivi facilius quam atramenti deletur, & sunt pleræque traditiones, quas more & usu facillime videas retineri. Quod si Christi providentia Ecclesiæ Christianæ deest, tum vero nec traditione asservatas ego defendo, nec certam scripturæ auctoritatem: utraque enim juxtas res sine Dei procuratione non constat, quam si tollas, neque traditio, nec scriptura vindicatur. Sed si Christo curæ Ecclesia sua est, jam non erit ambiguum: quin quemadmodum Evangelium illa in sensu potius, quam in litera custo-

(1) *Dist. 11. c. in his rebus.*

dit, ita & cæteras cuſtodiat traditiones, quas ei Apoſtoli tantopere commendarunt. *O Timothee*, inquit Paulus, (1) *depoſitum cuſtodi, devitans prophanas vocum* (2) *novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ*. Quem locum miror a Cajetano de gregis commiſſi depoſito, non de commiſſa doctrina eſſe intellectum; præſertim cum alterum ſimillimum in poſteriore ad Timotheum epiſtola non de grege, ſed de doctrina interpretetur. Debuerat autem Cajetanus admoneri, Paulum de verbo Dei fuiſſe locutum, ex iis, quæ e veſtigio ſubdit, *Devitans prophanas vocum novitates, & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ*; utraque enim harum traditioni Apoſtolicæ adverſa eſt, vocum prophana novitas, & falſi nominis ſcientia. Traditio quippe veſtutate commendatur; &, ſi quid audieris in Eccleſia novi, tum vero id ſcias eſſe, ut antiquitati, ita quoque Apoſtolicæ fidei contrarium. Cum autem legis, voces eſſe vitandas, non tibi vocum ſonus veniat in mentem, ſed vocum ſignificatus. Dogmata enim ſententiaſque novitias vitare jubet Apoſtolus, non verborum ſonitus inanes aut novos. Tametſi novitia quoque verba, quoad licebit, vitare in fidei, morumque diſciplina debemus. Scientiam vero falſi nominis vel Sophiſticen, vel artem Cabaliſticam intellige. Nam traditionibus Apoſtolicis occultæ illæ Cabaliſtarum traditiones non aliter opponuntur, ac fabuloſa veris, ſacris ſuperſtitioſa. Quanquam adverſus Gnoſticos Apoſtolus differens, ut vere Theophylactus affirmat, falſam illorum ſcientiam traducit, quam tamen illi tudi plebi magno pretio vendebant. Quod ſi nihil eſt tam contra tradita ab Apoſtolis antiqua dogmata, quam opiniones in Eccleſia tum novæ, tum prophanæ, (vetera enim, eademque ſacra myſteria fides Apoſtolica probat, aſpernaturque contraria) nihilque tam eſt ſecundum Apoſtolos, quam non recedere ab his, quæ olim accepimus, (nimirum de verbi, non de gregis depoſito Apoſtolus loquitur) itemque ſi falſi nominis ſcientia vel Sophiſtica intelligitur, ut quibuſdam placet, vel Cabaliſtica, ut etiam Cajetano eſt viſum, vel illa Gnoſticorum, ut Theophylacto, mihique etiam probatum eſt: neceſſe eſt, eum veræ falſa ſcientia adverſetur, contrariorum eundem eſſe ſermonem. Quæ quanquam ita ſunt in promptu, ut res confirmatione non egeat, ſunt tamen nobis Vincentii Lirinen. viti graviſſimi auctoritate confirmanda. *Depoſitum*, inquit, *id eſt, quod tibi creditum eſt, non quod a te inventum: quod accepiſti, non quod excogitaſti: rem non ingenii, ſed doctrinæ: non privatæ uſurpationis, ſed traditionis publicæ; rem ad te perductam, non a te prolatam: in qua non auctor eſſe debes, ſed cuſtos: non inſtitutor, ſed ſectator: non ducens, ſed ſequens. Aurum accepiſti, aurum redde: nolo mihi pro aliis alia ſubjicias. Cuſtodi propter inimicos, propter fures; cuſtodi etiam diligenter, ſedulo, fideliter, ut ſuo tempore, cum oportuerit, quibuſque oportuerit, reddas devitans prophanas vocum novitates, id eſt, ſententiarum, dogmatum, rerum, quæ ſunt vetuſtati contrariæ. Nulla quippe hæreſis niſi ſub certo nomine, certo loco, certo tempore emerſit; nec quiſquam hæreſim inſtituit, niſi qui ſe prius ab Eccleſiæ catholicæ & antiquitatis conſenſione diſcreverit. Hoc ergo apud omnes hæreſes legitimum fuit atque ſolemne, ut prophanis novitatibus gaudeant, antiquitatis ſcita faſtidiant. Contra vero Catholicorum hoc proprium, depoſita ſanctorum Patrum & commiſſa ſervare, damnareque prophanas novitates. Ita enim in concilio Epheſ. omnium patrum una fuit vox, ut, quod erat antiquitus traditum, teneretur; quod adinventum nuper, exploderetur.* Hactenus Vincentius. Hujus vero Apoſtolici teſtimonii tanta vis adverſum Hæreticos fuit, ut Clemens Alexandr. 2. Strom. lib. ſcribat, Hæreticos, quoniam eo teſtimonio evincebantur, epiſtolas Pauli ad Timoth. exploſiſſe. Ut eo igitur, unde digreſſa eſt, ſe referat oratio, non fuerunt majores noſtri in re tam neceſſaria negligentes, ſed quod Apoſtolus Timotheo, & in illo magna cura commiſit omnibus, id magna etiam illi cura ſervarunt. Itaque in primo illo argumento Lutherani haud ſecus ratiocinantur, ac ſi non divinitus res Eccleſiaſticæ gererentur. Quod ſi ita pergunt, pari ratione ſuadebunt, nec canonicos libros quidem eoſdem manſutos ſemper, ſed ſi placet, etiam perituros. Nam quot libri tineas paſcunt blattaſque diſerti? Quot auctorum monumenta hominum ineuria interciderunt? Nimirum enim Pythagoras quoque ipſe, ut Lyſias Pythagoricus ad Hipparchum ſcribit, commentariolos quoſdam Damæ filiæ teſtamento reliquit; qui tamen, ac multo etiam magis quam traditiones, interiere. Quæ cum ita ſint, verendum non eſt, ne Apoſtolorum inſtituta, quæ digito Dei non in tabulis lapideis, ſed in Eccleſiæ viſceribus ſcripta ſunt, humana oblivione deleantur. Ac de primo quidem argumento ſatis multa diximus: vereor etiam ne nimis multa.

RESPON. AD 2. At ſecundo ita reſpondeo. Non vult Auguſtinus, dicta, factaque Jeſu ab Evangeliſtis ſcripta, ad ſalutem fidelium & doctrinam eſſe ſatis. Alioqui epiſtolæ Apoſtolicæ, Apoſtolorum acta, liber Apocalypſis, totum etiam legis veteris inſtrumentum, ſupervacanea eſſe, non neceſſaria viderentur. Sed hoc vult, non fuiſſe opus ad fidelium ſalutem, ut ex dictis, factiſque Jeſu alia ſcriberentur, quam quæ ſcripta ſunt. Hæc enim ſcribere ſatis fuiſſe, reliqua ab Evangeliſtis ſine culpa prætermiſſa. Nam quod rurſum nobis Auguſtinus objicitur, facilis eſt & prompta defenſio. Quæ enim uſu

(1) 1. *ad Tim.* 6. 20 (2) κενοφωνίας noſter legit interpres, quemadmodum & Amb. & Chryſ. legiſſe videntur. Certe Latina eccl. *Novitates* legit, non *inanitates*. Sic etiam Baſ. ubique legit, ut auctor eſt Theoph. 2. Tim. 2. in illud, *Profana autem & vaniloquia devita*, & in hunc ipſum locum 1. *Tim.* 6.

usu & more Ecclesiæ tenemus, ea non modo non sunt obscura, sed adeo sunt aperta, ut de iis disputare insolentissimæ insaniæ esse idem Augustinus (1) existimarit. Cum ergo ait, *ubi de re obscurissima disputatur*, &c. satis indicat, se de his loqui nullo modo, quæ Ecclesiæ instituto & traditione constant. Alioqui illud nobis adversarii expediant velim, quod Augustinus idem lib. cont. Cresconium. 1. cap. 33. diserte tradit in hæc verba: *Quamvis hujus rei certe de scripturis canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen scripturarum etiam in hac re a nobis teneretur veritas, cum hoc facimus, quod universæ jam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum scripturarum commendat auctoritas: ut quoniam sancta scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit, eandem Ecclesiam consulat, quam sine ulla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat.*

RESPON. AD 3. Jam vero Apostoli testimonium perverse nobis opponitur. Nam hominem Dei Ecclesiæ doctorem hic Paulus appellat, qui per literas sacras ad omne ministerii sui opus instruitur. Quatuor quippe sunt res, quas verbi sacri administer præstare debet: nempe docere, arguere, corripere, erudire. Quæ utique omnia doctoribus Evangelii scriptura divina suppeditat. Quod si quisquam contendit, generaliter hunc locum intelligendum, huic non maximo equidem opere repugnaverim; concedat mihi modo, scripturas non singulatim & in specie semper de rebus universis præcipere. Si enim specialiter scripta sunt omnia, quid illud est (2) *Cetera cum venero, disponam?* Quid illud rursum (3), *Plura habens vobis scribere, nolui per chartam & atramentum: spero enim me futurum apud vos, & ore ad os loqui?* Scriptura itaque divina non de iis solum instruit, quæ scripta sunt; sed de iis etiam, quæ non sunt scripta. *Tenete*, inquit Paulus (4), *traditiones quas accepistis, sive per epistolas, sive per sermones.* Et in hoc ipso 3. cap. posterioris ad Tim. epist. cujus nos testimonio impetimur, cum dixisset Apostolus, *Tu autem assecutus es meam doctrinam & institutionem* (quibus verbis utrumque genus disciplinæ complexus est, quod scripto, & quod instituto continetur) mox subjungit, *Tu vero permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi.* Didicerat enim sacras literas Tim. ut ibid. tradit Apost. & præterea mysteria Evangelicæ doctrinæ concredita acceperat, ut cap. 2. dictum erat, & cap. 6. prioris ad eundem epistolæ. Non ergo eo loco traditiones excludit Apostolus, sed potius commendat.

RESPON. AD 4. Sane vero quod argumentum ex Deuter. 17. cap. Lutherus addit, hoc nullius propemodum est momenti. Legem enim nos non in chartis solum papyraceis scriptam accepimus, sed eam magis, quæ in visceribus inscripta est. Nec adeo rudes sumus, ut apud nos lex verbo tenus tradita legis nomen minus habeat, quam ea, quæ literis editur. Fatemur ergo sacerdotes non esse audiendos, nisi docuerint juxta legem Domini. Sed qui institutæ Apostolicæ Ecclesiæ tradunt, ii vel maxime docent nos juxta legem Domini; qui vero contra ecclesiasticas traditiones pugnant, hos cum lege Domini pugnare contendimus. Qua ex re Calvini calumnia facile obteritur. Accusat enim Ecclesiam, quasi traditiones contra sacras literas invexerit. Dicitur enim Deuter. 12. ne requiramus alias in colendo Deo cæremonias præter eas, quæ lege præceptæ sunt, nec his quicquam vel addamus, vel minuamus. Et Salomon, *Ne addas*, inquit (5), *quicquam verbis Dei, & arguaris, inveniarisque mendax.* At vero quamvis traditiones Ecclesiæ quædam essent scripturæ sacræ additamenta, non tamen sunt illæ verbo Dei additæ; quin potius divina verba sunt, non aliter, ac illa, quæ sacris libris scripta sunt. Non enim in præsenti de traditionibus disserimus, quæ a posteris Ecclesiæ præfectis prodierunt, quas alterius loci & temporis est defendere; sed de Christi & Apostolorum traditionibus disputatio est, quas hic nos, ut divina oracula, jure, vereque tuemur. Nec traditiones etiam hujusmodi divinarum scripturarum sunt additamenta; sed complementa sunt potius, & earum quasi commentaria. Alioqui accusentur prophetæ, quod legi Moysis quidpiam adjecerint; accusentur Apostoli, qui epistolas addiderint Evangeliis, asinæque & pulli simplicitatem suis apposite vestimentis ornarint; accusa item, si placet, eosdem, qui decretum de idolothytis, sanguine, & suffocato sanxerint, ac canones quoque aliquot ediderint, qui in sacris libris scripti non sunt. At non sunt istæ, ut diximus, scripturæ additiones, sed interpretationes, quemadmodum adversus Græcos in Concil. Florentino sess. 4. 5. 6. & 7. latius explicatum est. Qua ætate ratione Ecclesiasticas & doctrinam & leges, institutaque salutaria defendimus. Non enim Ecclesia his edendis aut nova fundamenta jacit, aut novas fabricas addit; sed superædificat super fundamentum Apostolorum & Prophetarum aurum, argentum, & lapides pretiosos; regnique cælorum semina reddit non alia, sed eadem auctiora, ut Eus. 3. l. eccl. hist. c. 37. dixit. Atque nos itidem hanc eandem doctrinam lib. 7. capite postremo, si vita supereset, locupletabimus. Nunc de 4. argumento dictum est satis.

RESPON. AD 5. Ad quintum respondeamus. Chrysostomus porro, sive quis alius est auctor, non ait, *scripturarum veritati*, quod hæretici citare solent, sed *nisi ea dixerint, quæ convenientia sunt veritati.* Quanquam, qui traditiones Apostolicas docent, ii revera ea dicunt, quæ congruunt scripturarum etiam veritati. Quod vero de Papiæ traditione nobis opponitur, id ab Eusebio refellitur 3. lib. Eccles. hist. cap. ultimo, ubi ait Papiam,

(1) *In epist. ad Casul.* (2) 1. *Cor.* 11. 34. (3) *Joan. in* 2. *epist.* v. 12.
(4) 2. *Thes.* 2. 14. (5) *Prov.* 30. 6.

piam, ut qui exigui sensus vir & minus capacis esset, spirituales & mysticas Apostolorum traditiones corporaliter & secundum literam fuscepisse. Non ergo si unus aut item alter traditionum Apostolicarum prætexerit auctoritatem, fidem nos statim habere debemus. Nam & nonnulli sacras literas præferunt, quos jure ac merito explodimus, quoniam sacrarum literarum testimoniis abutuntur. Eodem quoque modo Irenæus potuit a Papia, & aliis discipulis Joannis decipi in ætate Domini salvatoris: credidit enim, nec discussit, an vera dicentibus crederidet. Sed de hac re differemus postea diligentius.

Respon. ad 6. 7. et 8. Theophili autem, Hieronymi, Origenisque testimoniis non est cur pluribus respondeamus. Nam adversum eos loquuntur, qui vel humana commenta sacris etiam literis adversa, vel historias quasdam apocryphas, tanquam res divinas & certas, posteris venditabant. Alioqui si Hieronymus (hujus enim testimonium urgentius premunt) non existimabat quicquam esse credendum, nisi quod sacris literis esset proditum, qua fronte adversus Luciferianos, Vigilantium, Helvidium traditionum auctoritate argumentatur?

Calvini porro confirmatio quam frivola sit, & plane ridicula, faciam ut nullo negotio intelligant ii, qui mecum eam paululum expendere volent. Equidem eum quoque hortarer, ut huc animum serio adverteret, si quid docendo proficere me apud illum posse confiderem. Sed quando Lutheranis, omissa veritatis ratione, hoc unum propositum est, quacunque possunt via rem suam agere, pauca tantum dicam, quibus sese boni ac veri Theologi ab eorum captionibus expedire queant. Primum autem Joachimus Camerarius, non *plene*, sed *plane*, habuit in hunc modum, *Evangelia enim*, &c. *plane instruunt nos de sensu numinis*. Deinde, ut quem in modum Calvinus citat, nos quoque legeremus; nihil affertur tamen. Nam cum scripturæ ipsæ & Ecclesiæ magisterium, & traditionum auctoritatem non obscure commendent, profecto *de sensu numinis plene nos instruunt*. Docent enim sensum numinis sive scripto, seu verbo traditum juxta esse tenendum. Quid quod concitatæ & ineruditæ concionis esset, statim in procemio verba dicentis retundere, ejus præsertim, qui bona fide loqueretur? An mox cieri turbas æquum esset, & id impudenter antevertere, quod erat in Concilio magna vi, & contentione transigendum? Illud enim Ariani præscripserant, ut capite primo ostensum est, sese in fidei quæstione præter scripturas nihil omnino receptoros. Confueverunt autem Synodi Patres, quæ obiter ab unoquolibet dicuntur, qui non sit fidem facturus Concilio, ea prudentissime dissimulare, quo res, de qua potissimum agendum est, suo & loco & tempore commodius agatur; quemadmodum nobis libro postea quinto explicandum est. Nec Nicæni Patres omnia ea, quæ Constantinus dixerat, amplexi sunt: sed cum monuisset, ut hostili posita discordia quæstiones explicarentur, & omnes cuperet confiteri Apostolicorum dogmatum unitatem; *His*, inquit Theodoretus, *assensus maxima partis accessit, interque se concordiam & amicitiam dogmatum constituerunt. Pauci tamen* &c. Ex Constantini igitur testimonio, Synodique silentio nihil omnino conficitur. Prætorquamquod etsi literis sacris disputatio esset instituenda, sensum earum tamen non ex ipsis literis mortuis, sed ex vivæ vocis traditione oporteret accipere: ita traditionis semper usu, & auctoritate indigeremus. De octavo igitur argumento hactenus.

Respon. ad 9. Traditiones autem Apostolorum, de quibus agimus, humanæ non sunt, sed divinæ. Itaque qui eas docent, hi non docent doctrinas hominum; quæ omnino doctrinæ vel Dei præceptis contrariæ intelliguntur, juxta illud, quod Dominus Marci decimoquinto dixit, *Quare vos transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras?* vel otiosæ quædam, & vanæ traditiones; qualis erat illa de manibus a prandio abluendis, quæ ad manuum quidem purificationem utilis esse fortasse poterat, ad Dei certe cultum non poterat. Quam ob causam recte per Esaiam Dominus dixerat: *Sine causa autem colunt me*. At Cyprianus in ea epistola eos reprehendit, qui morem novum Christi instituto repugnantem inserere conabantur.

Respon. ad 10. Decimum vero argumentum instantius equidem pressi, ut in hac responsione explicaretur, inter hæreticorum, & Catholicorum traditiones maximum esse discrimen. Hæretici enim mysteria sua mulierculis, & idiotis homunculis produnt; at Catholici mysticas, & sacras Ecclesiæ traditiones mulierculorum, homuncionumque vulgo prodere, piaculi loco habent. Cujus rei causæ quoniam capite tertio sunt redditæ, illinc lector assumet, quæ ad hunc locum pertinebunt. Hæretici rursum secretas illas traditiones suas a viris doctis, præsertim iis, qui Ecclesiis catholicis præsunt, abscondere solent; catholici contra, juxta quod Apostolus præcipit, Christianæ disciplinæ mysteria iis solum committunt, qui idonei sunt & alios docere. Quare doctrinæ depositum publicum est, utpote quod reipublicæ magistratibus commendatur. *O Timothee*, inquit (1), o Episcope, qui Ecclesiæ & præfectus, & doctor es, *depositum custodi*; & rursum (2), *Quæ audisti a me, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere*. Atque illud animadvertendum est diligentius, quod non clam in angulo, & privatim hoc depositum Timotheo commissum est, sed coram multis testibus, ut res non privatæ usurpationis, non clandestinæ, furtivæque doctrinæ, sed publicæ traditionis, disciplinæ manifestæ, sineque dolo intelligeretur. Quod qui

(1) 1. *Tim.* 6. 20. (2) 2. *Tim.* 2. 2.

qui parum perſpicinnt, hi non ſatis expediunt, quemnam ſenſum locus ille habeat, *Ego in occulto locutus ſum nihil*. Doctrinam quippe Chriſti, in qua nihil fucatum, nihil fictum, nihil fraudulentum eſt, ſed omnia ſincera, vera, ſimplicia, nihil habet omnino rectum, penetrale, tenebricoſum. Hoc quoniam hæretici habent, eorum doctrina occulta recte dicitur; quemadmodum civis quiſque tum quicquam reipublicæ occulere dicendus eſt, quum quæ magiſtratibus revelanda ſunt, ea non illis plane, ſed privatis hominibus fortim prodit. Nam qui, quæ populo vulganda ſunt, ea populo invulgat, quæ contra ſolis reipublicæ magiſtratibus expedit aperiri, ſolis quidem magiſtratibus, ſed aperte tamen manifeſtat, hic nihil prorſus occulte gerit. Non itaque nos hæreticorum more myſteria occultimus, ſed Apoſtolorum inſtituto ea vulgo celamus, majoribus aperimus, quæ majores ſcire decet, vulgus ſcire non decet. Quid igitur ſibi vult, inquies (1), *Quæ in aure auditis, prædicate ſuper tecta?* Quod enim ſuper tecta prædicatur, id in vulgus effertur. Enim vero quo tempore Dominus hoc diſcipulis præceptum edidit, nondum eis aperuerat ſenſum, ut intelligerent ſcripturas; nondum per dies quadraginta locutus illis fuerat de regno Dei, id eſt, de reipublicæ Chriſtianæ adminiſtratione; nondum ſpiritum miſerat, qui doceret ea, quæ vivente Chriſto portare non poterant: eam partem Evangelicæ diſciplinæ tradiderat, quæ ad omnes fideles pertineret, eaſque leges, quas vulgo etiam notas eſſe expediret. Hujuſmodi igitur præceptum dominicum eſt: Quod audiſtis in myſterio, apertius prædicate, quod didiciſtis abcondite, publice loquimini, quod vos erudivi vel in monte, vel intra domum, in urbibus audacter dicite. Sed temporis rerumque ratio habenda eſt. Nam habeo multa vobis dicere, quæ non poteſtis portare modo. Ea cum vobis edixero, alia videlicet lex erit. Nolo illa prædicetis ſuper tecta, nolo vulgo annuncietis. Eadem enim vobis celandi cauſa tunc erit, quæ mihi nunc eſt: quod vulgus portare non poterit. Scio Clemen. Alexandr. 1. Strom. lib. de arcanis traditionibus, quæ in autem editæ ſunt, hunc locum intelligere: quas exponit ſuper tecta prædicandas, id eſt, excelſe & excellenter. Sed mihi id, quod dixi, multo probabilius apparet. Nam & noſtrum hunc ſenſum illud habet, *Ego ſemper docui in Synagoga & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus ſum nihil*. Decimum igitur argumentum confutatum eſt ſatis.

Respon. ad 11. At Undecimum, quoniam tertiodecimo hujus operis libro eſt nobis diligenter explicandum, non eſt animus in præſentia refellere. Tantum ſunt lectores admonendi, id quod Lucianus martyr apud Euſeb. 9. lib. eccleſ. hiſt. cap. 6. ſuſe eruditeque perſequitur, nos Chriſtianos non humanæ alicujus perſuaſionis errore conſtringi, nec indiſcuſſa, ut alios, parentum traditione decipi, ſed auctorem nobis inſtitutionis & doctrinæ Deum eſſe, quo magiſtro jure ac vere gloriamur. Sed de his plura alias. Nunc poſtremum argumentum diluendum eſt.

Respon. ad 12. Sed & ejus argumenti confutatio, ut quæ ad 13. quoque lib. referenda eſt, breviſſima hoc loco erit. Sane Julianus Apoſtata Chriſtianis objecit irrationabilitatem & ruſticitatem, ſapientiamque, ubi nihil eſſet aliud, præterquam credere. Huic vero objectioni Greg. Nazianz. reſpondet in 1. adver. Julianum Stelliteutica, *non alienum eſſe a ſuis philoſophis, quos ille tantopere admiratur, ut hac ſpecie doctrina utantur. Siquidem primum & maximum Pythagoræ præceptum erat, ut ſi quis diſcipulos ſuos de dogmatibus interrogaſſet, aut eorum rationem aliquam exegiſſet, nihil aliud reſponderent, quam quod ita viſum fuiſſet Pythagoræ; eſſetque illa dogmatis ratio inculpabilis. Ita ergo, ac multo etiam magis, exigit ratio, ne fidem nos denegemus iis, quæ a divinis dicta ſunt hominibus, habeaturque pro rationis demonſtratione fide digna illorum relatio omni vi rationabili & irrationabili validior* (2). Hactenus Gregorius. Ubi certe non videtur Gregor. horrere, id quod in argumento quaſi abſurdum reſellitur, diſciplinam noſtram eſſe ſimilem Pythagoricæ, aut hanc potius noſtræ eſſe ſimilem. Sed eſto, diſſimillima ſit, cur magis argumentum illud contra doctrinam verbo traditam, quam adverſum eam pugnet, quæ literis prodita eſt? Nimirum enim utramque credimus, & utrinſque, ſi poſſumus, conabimur reddere rationem. Reddemus autem, ſi Dominus vitam conceſſerit, multas, maximas, atque graviſſimas, quo ſumus loco polliciti. Nam locus hic concludi jam poteſt. Ac de ſecundo quidem argumentorum fonte diximus. De octo autem reliquis latiſſime patet diſputandi ratio: ſed nos, quoad poterimus, & licebit, in breves angustias contrahemus.

Finis Libri Tertii.

(1) *Matth.* 10. 27. (2) Illud Platonis in Timæo, *fieri non poteſt, ut deorum filiis fides non habeatur, etiam ſi abſque neceſſariis dicant demonſtrationibus*, huc etiam refert Clemens Alexand. in *Strom.* At certe a Plat. videtur Gregorius hanc ſententiam deprompſiſſe.

DE ECCLESIÆ CATHOLICÆ AUCTORITATE,

Quæ tertio loco continetur.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Quibus argumentis Eccleſiæ auctoritas impugnetur.

Tertia hujus operis pars perfecta eſt, quam Theologis cupio eſſe notiſſimam. In quarto nunc libro auctoritatem Eccleſiæ explicare ac tueri debemus: de qua ita copioſe a viris Eccleſiaſticis diſputatum eſt, ut una hac de re magna etiam volumina ediderint. Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſane ad hoc tempus. Illud autem eſt hujus inſtitutæ ſcriptionis ac temporis, de Eccleſiæ auctoritate in fidei judicio diſſerere, atque adeo id docere breviter, an ex fidelium communi ſenſu firma duci argumenta poſſint ad dogmata Theologiæ comprobanda. Ac Montanus quidem diſcipulis ſuis primus ſuaſit, ut nihil reverentiæ deferrent Eccleſiæ, quæ per orbem terræ eſt, quemadmodum Apollinaris (1), Euſebiuſque (2) teſtati ſunt. Neſtorius deinde totam Eccleſiam errare affirmavit, *quæ ignaros* (ſic enim ajebat) *erroneoſque doctores ſequeretur*, ut Vincentius Lirinenſis retulit (3). Et Iconomachi poſt aſſeruere, Eccleſiam adorandis imaginibus diu ac multum in turpi errore verſatam, quod Synodus ſeptima in actione ſexta tradidit. Nam & Donatiſtas, & Rogatianos Eccleſiæ catholicæ auctoritatem non voce illos quidem, ſed re ipſa tamen contempſiſſe, Auguſtinus ſcripſit cum alias ſæpe, tum in epiſtolis, 48. ad Vincentium, 50. ad Bonifacium, 161. ad Honoratum. Et, ne omnes commemorem, Lutherus demum ſuum Wicleffum locutus eſt, Eccleſiamque cum in aliis, tum in eo errare dixit, quod ſub una ſpecie, contra Chriſti legem, communionem tribuit laicis. Quin aſſruxit aliquando, ſi vera Cochlæus perhibet, erraſſe illam mox ab initio, ut quæ Paulo repugnante ſenſerit (4), legem & opera eſſe neceſſaria ad ſalutem. Breviter, hæreticis omnibus hoc gentile eſt, ſimulatque ſeſe Eccleſiæ auctoritate urgeri vident, aut illam ſpernere, aut Eccleſiæ rem ad ſe nomenque transferre, & eam in illis eſſe negare, in quibus revera eſt. Utrumque horum, quoniam ambo in unum idemque reciduut, plurimis argumentis hæretici perſuadere conantur.

1. ARG. Primum eſt hujuſmodi. Aaron ſummus ipſe Sacerdos, aliique ex plebe, ſive majores, ſive minores, vitulum conflatilem adoraruut, eique obtulerunt hoſtias pacificas & holocauſta (5). Eccleſia ergo Chriſti ad eundem modum poterit ſculptile & imagines adorare. Id ſi faciat, ut facit, errabit ſine dubio in fide ac religione turpiſſime.

2. ARG. Rurſum, Eccleſia Eſaiæ, Hieremiæque temporibus in unius veri Dei cultu lapſa eſt: quid igitur prohibet, quominus & nunc in Deo uno veroque colendo erret? Eadem quippe Eccleſia eſt, nec in hac re ullum reperitur populi novi veteriſque diſcrimen. Quod vero eſt hujus argumentationis antecedens, id eorundem Prophetarum clariſſimis teſtimoniis exiſtimant ſe oſtendere. *Cognovit bos*, prior ille inquit (6), *poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, Iſrael autem me non cognovit*, &c. *A planta pedis uſque ad verticem capitis non eſt in eo ſanitas.* Et poſterior (7), *Confuſi ſunt*, ait, *domus Iſrael, ipſi, & reges eorum, principes & ſacerdotes, & Propheta, dicentes ligno, Pater meus es tu, & lapidi, Tu me genuiſti;* & paulo poſt, *Quid vultis mecum judicio contendere? Omnes dereliquiſtis me, dicit Dominus;* item (8): *Circumite vias Hieruſalem, & quærite, an inveniatis virum facientem judicium, & quærentem fidem: & propitius ero ei. Ego autem dixi, forſitan pauperes ſunt & ſtulti, ignorantes viam Domini, judicium Dei ſui. Ibo igitur ad optimates, ipſi enim cognoverunt viam Domini. Et ecce magis hi confregerunt jugum*, &c. Tota igitur Eccleſia eo tempore errabat.

3. ARG. Præterea Eccleſiam non oportet digito demonſtrari; quin nulla apparente forma conſiſtere in occulto poteſt. Fruſtra autem ejus judicium expectes, quam quæ ſit, penitus ignores. Illud ſuadent, quoniam in populo Judæorum ſic ſæpe Eccleſia deformata eſt, ut nulla ejus ſpecies extaret. Quam enim putamus formam eminuiſſe, cum Elias ſolum ſe relictum deploraret (9)? Quam, cum populus ille apud Babylonios, Perſas, Ægyptioſque diſperſus ſine ſacerdotio, ſine templo, ſine ſceptro, gentibus, ac diis alienis in terra aliena ſerviret? A Chriſti ergo adventu deformis etiam

late-

(1) 3. *lib. adv. Cataph.* (2) 5. *lib. eccl. hiſt. c.* 16. (3) *In lib.* 2. *de Prophan. nov.* (4) *Act.* 15. *ubi præſcriptum eſt, abſtinere a ſanguine & ſuffocato neceſſarium eſſe.*
(5) *Exod.* 32. (6) *Iſai* 1. 3. (7) *Hier.* 2. 26. (8) *Hier.* 5. 1. (9) 3. *Reg.* 19.

latere Eccleſia poterit, belliſque, ſeditionibus, & hæreſibus ita opprimi, ut nulla parte refulgeat.

4. ARG. Et ſane ſuo jam ſæculo Hilarius latentem Eccleſiam potius credebat, quam cernebat: adeo Ariana factio omnia miſcuerat. *Male*, inquit (1), *vos parietum amor cepit; male Eccleſiam Dei in tectis ædificiiſque veneramini: male ſub his pacis nomen ingeritis. Anne ambiguum eſt, in iis Antichriſtum eſſe ſeſſurum* (2)? *Montes mihi, & ſylvæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores: in his enim Prophetæ aut manentes, aut demerſi prophetabant.* Quibus ille verbis modeſte ac verecunde ſignificat, Eccleſiam Chriſti non in Epiſcopis, non in ſacerdotibus, non in templis, non in populi frequentia, ſed in piis eſſe quærendam: qui interdum Prophetarum more vel in agro lociſque deſertis errant, vel in ſylvis abſtruſi ſunt, in ſpeluncis & in cavernis terræ (3).

5. ARG. Quid quod ſub diverſis Pontificibus, diu ſchiſmate perdurante, nulla interim Eccleſiæ facies apparuit? Manifeſtam porro Eccleſiam ſi ejus ſeculi fideles requiſiſſent, nec aliam crederent, quam quæ oculis cerneretur humanis, nullam profecto invenilſent. An vero tunc nulla fuit, quoniam occulta fuit?

6. ARG. Atque ut antehac Eccleſia dilucide clareque reſplenduiſſet, qui ſcimus tamen, an poſthac veram ſemper genuinamque formam ſit habitura? Nimirum enim ſi præteritis ſeculis ita Dominus populi ſui facinora vindicavit, ut eum & abſurdiſſimis mendaciis ludi, & altiſſimis tenebris offundi paſſus ſit, cur non timeamus, Eccleſiam Chriſti etiamnum cæca nocte, craſſaque caligine adeo occultari & circumfundi poſſe, ut nulla ejus vera facies effulgeat? Quaſi vero jam nulla ſint Domini judicia, ut eodem pœnæ genere mundum hodie puniat, quo populi veteris ingratitudinem aliquando ultus eſt; nempe, ut paſtores atque oves ſtupore ac cæcitate percutiat, Eccleſiæque ſuæ exteriorem notitiam ab hominum aſpectu auferat. Hic videlicet hæretici quaſi re confecta inſultant, noſque miris modis irridenr, qui gloriemur in verbis illis (4), *Templum Domini, templum Domini eſt*. Translata, inquiunt, Samaria eſt: & cum Hieruſalem exterus larvis inhærens templum, cæremonias, ſacerdotium, ſacramenta, ſcripturaſque jactaret, & ipſa quoque translata eſt. Ita, quod de orientali Eccleſia accidit, idem occidentali poterit, ut forma ejus vel in fumos abeat, vel certe omnino deliteſcat. Ecquis autem fidem fecit, aut peccata noſtra, quam illorum, eſſe leviora, aut Deum in nos, quemadmodum in illos, non eſſe animadverſurum? Præſertim cum non obſcure vaticinetur Apoſtolus (5), venturam in Eccleſia deſectionem, quæ utique venire non poteſt, dum vera Eccleſiæ forma & facies extiterit. Qualis autem hæc illo erit tempore, de quo Dominus ait (6), *Veruntamen filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?* Qualis, inquam, erit, cum (7) *deficient hoſtia & ſacrificium?* Qualis demum, cum, ut Joannes ſcribit (8), putei fumus ſolem & aerem obſcurabit? Qua ex re nihil ſane aliud intelligitur, quam Eccleſiam uſque adeo noſtra hac ætate obſcurandam, ut niſi in tenebris inveniri non queat. Quid autem externam Eccleſiæ faciem fulgoremque defendimus, cum *omnis gloria filiæ regis ab intus* (9)? Quod ſi inviſa & occulta Eccleſia eſt, inexploratum quoque & incertum erit, quod ſumetur ex ejus auctoritate argumentum.

7. ARG. Præterea Eccleſia ex ſolo prædeſtinatorum numero conſtituitur: ſoli autem Deo notus eſt numerus electorum in ſuperna felicitate locandus: Eccleſia igitur nobis abdita omnino & incognita eſt. Prior illa propoſitio, in qua difficultas tota ineſt, ſuadetur in primis Auguſtini teſtimonio, diſertis verbis aſſerentis (10), ex numero ſolum prædeſtinatorum, qui in occulto ſunt intus, conſtare hortum concluſum, fontem ſignatum, puteum aquæ vivæ, paradiſum cum pomorum fructibus (11). Nemo vero fidelium dubitat, Eccleſiæ Chriſti hæc proprie eſſe attributa omnia. Sed ne ambigi quidem poteſt, quamvis non ita Auguſtinus exponeret, in horto concluſo & fonte ſignato non alios intelligi, atque eos, de quibus ſcriptum eſt (12), *Firmum fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc: Novit Dominus, qui ſunt ſui*. Probat quoque eandem rem Auguſtinus (13) ex eo, quod Petrus (14) arcam Eccleſiæ typum eſſe dixit, *in qua octo animæ ſalvæ factæ ſunt per aquam*. Non ergo niſi ii, qui ſervantur, intra arcam eſſe exiſtimandi ſunt. Nam Chriſtus non eſt alterius Eccleſiæ caput, niſi ejus, cujus ſalvator eſt, & quam ſibi exhibet glorioſam, ut ad Epheſios docet Apoſtolus (15). Ii ergo, qui nec ſalvi, nec glorioſi futuri ſunt, non ſunt ejus Eccleſiæ partes, cujus Chriſtus caput eſt. Deinde, e filiis Dei Eccleſia conficitur, utpote cum non aliorum ſit Eccleſia mater ac eorum, quorum Deus pater eſt. Hos autem vere filios Dei eſſe liquet, qui paternam hæreditatem percepturi ſunt. *Si filii*, inquit (16), *& hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti*. Ovile item Chriſti nonniſi ex Chriſti ovibus conſtituitur: at oves Chriſti illæ modo ſunt, de quibus ipſe ait (17), *Oves meæ vocem meam audiunt, & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum*. Joannes denique Evangeliſta de quibuſdam, qui ab Eccleſia exiiſſe videbantur, cum revera nunquam fuiſſent in Eccleſia, *Ex nobis*, ait (18), *prodierunt*; *ſed non erant ex nobis*. Quid ita? Quia *ſi fuiſſent*, inquit, *ex nobis, permanſiſſent utique nobiſcum*. Non igitur ex Eccleſia ſunt, niſi qui in ſuſcepta gratia permanent. Atque hunc locum, quoniam in promptu eſt, Auguſt. in lib.

(1) *Conſ. Auxentium*. (2) 2. *Theſſ.* 2. 4. (3) *Hebr.* 11. 38. (4) *Hierem.* 7. 4. (5) 2. *Theſſ.* 2. (6) *Luc.* 18. 8. (7) *Daniel.* 9. 27. (8) *Apocal.* 9. 2. (9) *Pſal.* 44. 14. (10) *Lib.* 5 *conf. Don.* c. 17. (11) *Cant.* 4. 19. (12) 2. *Tim.* 2. 19. (13) *Lib.* 5. *c.* 18. (14) 1. *Petr.* 3. 20. (15) *Epheſ.* 5. 27. (16) *Rom.* 8. 17. (17) *Joan.* 10. 27. (18) 1. *Joan.* 2. 19.

lib. de correp. & gr. cap. 9. & de bono perſev. cap. 8. de prædeſtinatis intelligit, ſcilicet Hieronymum ſecutus in dialogo adverſum Luciferianos (1).

8. ARGU. Ad hæc, veram Chriſti Eccleſiam perfectam eſſe & immaculatam oportet. *Tota enim pulchra eſt, & macula non eſt in ea* (2). Et rurſum, *Una*, ait (3), *eſt columba mea, perfecta mea*. Et Apoſtolus (4) quoque ipſe ſine macule eam ee ruga deſcribit. Et Eſaias, *Non adjiciet*, inquit (5), *ut pertranſeat per te incircumciſus & immundus*. Eccleſiam vero immaculetam cenſere, cujus membra nonnihil impuritatis habeant omnia, quam inane ac fabuloſum eſt? Nulla igitur ejuſmodi nunc temporis exrat Eccleſie. Illo ſolum tempore extitiſſe videtur, eum vere a Joanne ſcriptum eſt (6), *Omnis, qui peccat, non cognovit eum*. Et, *Omnit, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit*: &, *Non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt. In hoc manifeſti ſunt filii Dei, & filii diaboli*. Quod ſi univerſos, qui Eccleſiaſticæ ſocietatis participes ſunt, neceſſe eſt ſine peccato & macule exiſtere; aut nulli profecto ſunt, aut occulti nobis & incogniti ſunt. Quod Apoſtolus videtur affirmare, eum Eccleſiem Chriſti a Synagoga diſcernens, non eam ſenſibilem & tractatam, ſed ſpiritualem intractetamque deſcribit, nempe ex ſolis perfectis prædeſtinetiſque conſtantem. *Non acceſſiſtit*, ait (7), *ad tractabilem montem, & actenſibilem ignem, ſed ad Sion montem & civitatem Dei viventis, Hieruſalem cæleſtem, & Eccleſiam primitivorum, qui conſcripti ſunt in cælis, & ſpiritus juſtorum perfectorum*.

9. ARG. Adde, quod Eccleſiam non quamlibet, ſed ſanctam fideles tenentur credere. At in ſancta congregetione non niſi ſancti intelliguntur. *Filii ſapientiæ*, inquit (8), *Eccleſia juſtorum*. Quod ſi homines aliquot demonſtres, quorum vel unus iniquus ſit, falſo dixeris hos eſſe æquos, quemedmodum ſi ex decem viris unus ſedeat, cæteris licet currentibus, decem currere falſum eſt. Eſt quoque altera cauſa ejuſdem rei vehementiſſima, quod ſi mali membra Eccleſiæ ſunt, membra etiem Chriſti erunt; ſunt eutem haud dubie membra diaboli. Quare & iidem cives Hieruſalem ac Babyloniæ ſimul erunt, & membra quoque ſimul Chriſti & diaboli. Quo quid abſurdius ent dici, aut excogitari poteſt? Niſi forte *ſocietas eſt luci ad tenebras, conventio Chriſti ad Belial* (9). Membra certe corporis ejuſdem ſibi viciſſim contreria eſſe non queunt; at *contra bonum malum eſt*, contra vitam mors, *& contra virum juſtum peccator*, ut Sapiens ait (10): non ergo juſtus & peccator Eccleſiaſtici ſunt corporis membra. Docet item Ariſtoteles (11) auctor ſentiendi graviſſimus, cui etiam Divus Thomas eſſentitur, membra mortua non aliter eſſe membra, etque ea, quæ dicta & figurate ſunt. Peccator ergo, eum mortuus ſit, membrum Eccleſiæ, & pars vere ee proprie non eſt, ſed æqui. voce ac figurate. Præterea *unus panis & unum corpus multi ſumus*, quemadmodum in priore ed Corinthios Epiſtola Apoſtolus tradidit (12): conſtat autem, ut acute Cyprianus (13) ad Magnum argumentatur, panem ex multorum granorum adunatione congeſtum: peccatores ergo, qui paleæ ſunt, ſicut nec in panis, ita nec in corporis Eccleſiæ compoſitionem veniunt. Id quod Auguſtinus non obſcure teſtatur; etque ita multis in locis, ut de judicio ejus dubiteri non poſſit, quin hene habuerit firmam perpetuamque ſententiam. Libro enim contra Petilianum ſecundo (14), *Nec putandi ſunt mali*, eit, *in Chriſti corpore eſſe, quod eſt Eccleſia, quamvis ſacramentorum ejus corporaliter participes fiant*; item libro contre Creſconium ſecundo (15), *Qui mente*, inquit, *perverſa videtur intus eſſe, cum foris ſit, ab ipſo Chriſto jam judicatus eſt*; & poſterius, *Etiam neſciente Eccleſia propter malam pollutamque conſcientiam damnati a Chriſto jam in corpore Chriſti non ſunt, quod eſt Eccleſia, quoniam non poteſt habere Chriſtus membra damnata. Proinde & ipſi extra Eccleſiam baptizant. Omnia quippe iſta monſtra abſit omnino, ut in membris columbæ illius unicæ computentur*. Loquitur autem dubio procul de fidelibus peccatoribus, et ex entecedentibus & conſequentibus liquido epparet. Item libro de unitate Eccleſiæ affirmet (16), malos in Eccleſia minime deputari. Item libro quarto (17) de baptiſmo contra Donat. & libro ſexto (18) diſerte etiam effirmet, qui contra Chriſti mandata faciunt, eos ad illam Eccleſiam non pertinere; quam Chriſtus mundat lavacro aquæ, & de qua ſcriptum eſt, *Una eſt columba mea*. Et libro ſeptimo ait (19), malos non pertinere ad compagem domus, quæ eſt Eccleſie, atque haud ſecus in domo eſſe, quam palea dicitur eſſe in frumento. Sed & in eodem libro (20) Cyprianum refert in Epiſtola ad Magnum, hujus ſententiæ non ſolum auctotem, ſed etiam confirmatorem. Confirmat autem eam illo prophetico teſtimonio, *Qui habitare facit unanimes in domo*. Quibus igitur nec una enima, nec unum cor in Domino eſt, hi in Eccleſia, quæ domus Dei eſt, nullo modo habitant. Et Hieronym. (21) *Eccleſia*, ait, *Chriſti non habet maculam, nec rugam. Qui ergo peccator eſt, & aliqua ſorde maculatus, de Eccleſia Chriſti non poteſt appellari*.

Poſſi-

(1) *De Punit. d. 4. c. ſi ex bono*. (2) *Cant. 4. 7.* (3) *Cant. 6. 8.* (4) *Epheſ. 5. 27.*
(5) *Iſai 52. 1.* (6) *1. Joan. 3. 6. & ſeqq.* (7) *Heb. 12. 18.* (8) *Eccl. 3. 1.*
(9) *2. Cor. 6. 15.* (10) *Eccleſiaſtic. 33. 14. 15.* (11) *2. de anim. tex. 9.* (12) *1. ad Cor. 10. 17.*
(13) *Ep. 6. l. 1.* (14) *Cap. ult.* (15) *Cap. 21.* (16) *Cap. 12.* (17) *Cap. 3.* (18) *Cap. 3.*
(19) *Cap. 52.* (20) *Cap. 49. & 50.* (21) *In Epiſt. ad Epheſ. cap. 5.*

Poſſibile eſt autem, ut peccator currat ad medicum, & curentur vulnera ipſius, & fiat de Eccleſia, quæ corpus eſt Chriſti. Quod ſi Eccleſiam, cujus auctoritati deferimus, ſanctam eſſe neceſſe eſt, atque adeo ex piis ſolum juſtiſque conſtare; nuſquam porro faciet certam in Theologia fidem, quouſque certo indicio demonſtret ſe ſanctam eſſe. Id quod nullo modo poteſt, ſiquidem ſolus Deus novit corda filiorum hominum (1).

10. ARG. Quærunt etiam a nobis, cur in cenſenda Eccleſia inſaniamus, cum eam minime dubio ſymbolo deſignarit Chriſtus? *Ego*, inquit (2), *ſum paſtor ille bonus, & cognoſco oves meas, & cognoſcunt me meæ; Oves meæ meam vocem audiunt, & ego cognoſco eas, & ſequuntur me.* Qui ergo vocem Chriſti non audit, is ad Chriſti ovile non pertinet, ac proinde ne pars quidem Eccleſiæ Chriſti eſt.

11. ARG. Præterea ſi Eccleſiam boni ſimul ac mali conſtituerent, qua ratione propter juſtos pauculos ſancta dicitur, eadem, ac multo etiam majore, propter iniquos plurimos iniqua Eccleſia diceretur. Quamobrem idem omnino cœtus & Chriſti eſſet Eccleſia & ſynagoga Sathanæ. Non igitur niſi boni Chriſti Eccleſiam conficiunt. Quocirca inviſa hominibus illa eſt, atque adeo minus cognita, quam ut ejus teſtimonium certam & exploratam faciat fidem.

12. ARG. Duæ inſuper Eccleſiæ ſunt, Græca, & Latina; quarum utri credendum ſit, non ſatis, ut ajunt, expeditum eſt. Reſponderi ſolet, Græcos eſſe ſchiſmaticos; idcirco apud eos Eccleſiam periiſſe. Quo jure? Quia a Romano Pontifice deſciſcendo, privilegium Eccleſiaſtici nominis amiſerunt. Quid vero? an non multo magis amittunt, qui a Chriſto vero Eccleſiæ capite deficiunt? Atque ante Chriſti nativitatem una priorum omnium Eccleſia fuit, nec in ea tamen fuit unus paſtor aut rector. Non ergo ex uno Pontifice Eccleſiæ nomen ac veritas pendet. Eccleſia igitur Græca erit, quamvis Epiſcopo Romano non pareat: quo videlicet mortuo, nihilo ſecius una Eccleſia eſt, eademque & columna, & firmamentum veritatis. Non ergo ex hoc capite Eccleſiæ veritas unitaſque exiſtit. Sed ſi unum Dominum habet, unam Chriſti fidem, unum baptiſma, ſi unum Filium agnoſcit, unum Spiritum colit, unum Deum & patrem omnium ſuſcipit, una Chriſti Eccleſia erit. Iis enim rebus unam Chriſti Eccleſiam definit Apoſtolus. (3). Nihil itaque cauſæ eſt, cur Græci, in quibus ea omnia inſunt, in quibuſque multi etiam boni ſunt viri, Eccleſiam Chriſti non faciant. Arroganter igitur Eccleſia Latina in fidei judicio Eccleſiæ Catholicæ ſibi nomen uſurpat. Quapropter niſi idem cum Græca ſentiat, Eccleſiæ univerſalis auctoritate caret, non tenemurque perinde ejus judicium reverori, ac ſi catholica vere eſſet.

13. ARG. Præterea catholica Eccleſia ideo vocatur, quia per omnes gentes, perque totum orbem diffuſa eſt, ut Auguſtin. lib. 2. cont. Petilian. (4) patefecit: hæc vero ſola eſt, quæ ſuo nos judicio ligat & aſtringit, quoniam hanc & non aliam quamlibet ſacræ nobis literæ commendarunt, quemadmodum plurimis in locis idem Auguſt. (5) oſtendit: non ergo Eccleſia, quæ modo eſt, ſi qua demum eſt, certam auctoritatem habet, ut quæ catholica, id eſt univerſalis eſſe deſierit.

14. ARG. Præterea ex univerſalis Eccleſiæ ſententia nullum omnino argumentum ſumi poteſt. Quomodo enim fidelium omnium ſenſum in fidei quæſtione requiremus? Vanum eſt igitur ab Eccleſia Catholica velle argumentum ducere. Forſitan quiſpiam dixerit; Paſtores Eccleſiam repræſentant, atque adeo ipſiſſima Eccleſia ſunt. Eorum itaque ſenſum quærere ſatis eſſe, quippe cum idem omnino ſenſus Eccleſiæ ſit. At erat Eſaiæ temporibus Eccleſia Hieroſolymis: de paſtoribus vero ſic loquitur (6): *Speculatores ejus cæci omnes, neſcierunt univerſi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes & amantes ſomnia. Ipſi paſtores ignoraverunt intelligentiam. Omnes in viam ſuam declinaverunt a ſummo uſque ad noviſſimum.* Durabat quoque Eccleſia ad tempus Hieremiæ; audiamus quid de paſtoribus dicat (7): *Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt? Vere mendacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarum. Confuſi ſunt ſapientes, verbum enim Domini projecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis. A minimo uſque ad maximum omnes avaritiam ſequuntur: a propheta uſque ad ſacerdotem cuncti faciunt mendacium.* Cur autem ſecundum hanc rationem Eccleſiam non referrent 400. prophetæ illi, qui Achab mentiebantur omnes (8)? At Eccleſia Dei vera, id eſt, quicunque in populo erant pii, a partibus Michææ ſtabant. Certe, ſi res ad eum modum ſe habet, Eccleſiæ imaginem præ ſe ferrent prophetæ & ſacerdotes, cum adverſus Hieremiam omnes ad unum fidenter ſane jactarent (9), non poſſe fieri, ut periret *lex a ſacerdote, conſilium a ſapiente, verbum a propheta.* Adverſum omnes tamen unus Hieremias mittitur, qui a Domino denunciet fore, ut lex pereat a ſacerdote, conſilium a ſapiente, verbum a propheta. Quod ſi ſacerdotes & paſtores Eccleſiam Dei conſtituunt, cujus revereri teſtimonium oporteat, ſequitur, ab Eccleſia Dei alienos fuiſſe, cumque illa etiam pugnaſſe, in Iſrael quidem Heliam, Michæam, & ſimiles, in Juda autem Eſaiam, Hieremiam, & reliquos ejus notæ, quos ſui ſæculi ſacerdotes, paſtores, & prophetæ non a ſe modo abalienarunt, ſed diris etiam execrati ſunt. Illud ſi abſurdum & impium exiſtimandum eſt, ut ne dicam etiam ſtultum; maneat, ſacerdotes & paſtores

(1) 2. *Par.* 6. 30. (2) *Joan.* 10. 14. (3) *Epheſ.* 4. 4. & *ſeqq.* (4) *Cap.* 38.
(5) *Cont. Petil. lib.* 2. *cont. Crescon. l.* 3. *de unic. Eccleſ. lib. un. Ep.* 48. 50. 161.
(6) *Iſa.* 56. 10 (7) *Hier.* 8. 8. (8) 3. *Reg.* 22. (9) *Hier.* 18. 18.

flores Ecclesiam Dei non fuisse, sed impiam adversus Deum conspirationem, cœtumque hominum pessimorum, a quorum necesse fuit consensione desciscere. Cum itaque pastores etiamnum similes veterum esse possint, nec Christi Ecclesiam profecto referunt, nec ex eorum judicio dogmata fidei probantur. Atque si ex pastoribus & Episcopis Dei Ecclesia constat, ubinam gentium Ecclesia resident, ex quo Basilienſe Concilium Eugenium Pontificatu dejecit, subrogato in ejus locum Amedæo? Concilium siquidem, quantum ad externos ritus attinet, legitimum fuit; nec ab uno solum Pontifice, sed a duobus indictum. Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciæ, cum toto Cardinalium & Episcoporum grege, qui Concilio refragabantur. Ex illorum schismaticorum, rebellium, pertinacium gremio prodiit, quicquid postea Paparum, Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, Presbyterorum fuit. Utram igitur in partem Ecclesiæ nomen conferetur? Negabimusne generalem synodum eam fuisse, quæ præsidente Romanæ sedis Legato consecrata est? An fatebimur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, a qua omnes succedentes Episcopi sanctificati sunt? Aut ergo pastores in Concilium etiam generale coacti Ecclesiam Dei minime repræsentant, aut quotquot sunt, ab hæreticis & schismaticis ordinati sunt. His potissimum argumentis Lutherani abutuntur. Nam, quod Calvinus addit, duo esse Ecclesiæ symbola, verbi sinceram prædicationem, & sacramentorum administrationem rectam; in Catholicorum vero cœtu pro verbi ministerio mendaciis conflatam regnare doctrinam, in locum cœnæ Domini fœdissimum sacrilegium subisse, publicos in templa conventus idololatriæ & impietatis scholas esse; quamobrem veram apud nos & germanam Christi Ecclesiam non esse, sed Satanæ exitialem & sacrilegam conjurationem; id quoniam imprudenter, turpiter, & maledice objicitur, non est in præsentia refellendum.

CAPUT II.

Quid Ecclesiæ voce significatur.

EGO vero pergam, & id faciam, quod in principio fieri, cum in omnibus disputationibus, tum in hac magis oportere censeo, ut quid illud sit, de quo disputatio sit, explanetur, ne vagari & errare cogatur oratio, si ii, qui inter se dissenserint, non idem esse illud, de quo agitur, intelligent. Ecclesia ergo Græcum nomen est, &, si verbum verbo reddas, Latine convocatio dicitur, sive quod omnes ad se vocet, ut Julio (1) & Rabano (2) visum est, sive quod quicumque in eam conveniunt, hi non meritis & justitia sua, sed Dei gratia & vocatione conveniant. Nam & hanc nominis etymologiam spero lectoribus placituram. Ecclesiæ quippe Romanæ scribens Paulus, *Omnibus*, ait (3), *qui sunt Romæ, vocatis sanctis*: atque in priore ad Corinthios Epistola, *Ecclesiæ Dei*, inquit (4), *quæ est Corinthi, vocatis sanctis*; & paulo post, *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi*. Quæ sine dubio societas cum Christi Ecclesia sit, qui titulum sibi illum arrogant, hi videant, an hæreticorum more penes se Ecclesiam existere mentiantur. Verum de nominis ratione nihil moror, Ecclesia certe concio est; unde Ecclesiastes, concionator. Et licet generaliter vox illa quandoque usurpata sit pro quacunque concione sive impiorum, sive piorum, infidelium atque fidelium (5); sed in novo testamento, quantum memoria repetere possum, nusquam infidelium concio Ecclesia vocata est. Qui quidem usus adeo in Christianis invaluit, ut in nulla nunc multitudine Ecclesiæ nomen agnoscant, nisi quæ Christi fide & vocatione coaluerit. Est autem Ecclesia & locus ipse, quo multitudo confluit, & ipsa proprie multitudo. Cujus utriusque rei exempla sunt in sacris literis plurima (6). Illud vero discrimen inter Synagogam & Ecclesiam scriptores sancti observarunt, quod populus ille vetus æque & Ecclesia a Synagoga nuncupatus est; at Christianam plebem nec scriptura sacra, nec ullus unquam probatus auctor Synagogam appellavit (7). Id porro aut discernendæ utriusque reipubl. causa factum est, aut quod inter congregationem, quod Synagoga notat, & convocationem, quod sonat Ecclesia, nonnihil interest. Congregari enim pecora solent, unde & greges dicimus, non hominum proprie, sed pecudum & bestiarum; at convocari nisi homines non solent. Tantum Christi Ecclesia Synagogam excellit. Et quamvis societas Angelorum & hominum interdum vocetur Ecclesia (8), nonnunquam vero regnum cælorum, quod ex hominibus comprehensoribus viatoribusque conficitur (9); nobis tamen in præsenti non est animus differendi, nisi de Ecclesia militante, hoc est, cœtu fidelium viatorum. Nec necesse est, hos vocis significatus exemplis adhibitis ostendere, cum ea passim & in literis sacris (10), & in sanctorum hominum libris occurrant. Sane vero, quemadmodum infideles nondum baptizatos in Ecclesiæ Christi voce intelligere, non cum veritate solum, sed cum sensu etiam communi pugnat: ita hæreticos partes Ecclesiæ non esse

(1) *Jul. in Dec. cap.* 5. *apud Burch. lib.* 3. (2) *Raban. de instit. Cler. cap.* 1.
(3) *Rom.* 1. 7. (4) *Cap.* 1. 2. (5) *In Psal. Ecclesia sanctorum, & Ecclesia malignantium.*
(6) *Deut.* 23. 1. *Judith.* 6. 21. 1. *Cor.* 11. 18. *Num.* 20. 4. *Galat.* 1. 13. *Eph.* 1. 22.
(7) *Augus. in Psal.* 77. *Bed. in* 5. *cap. Prov. Isid.* 8. *lib. etym. cap.* 8.
(8) *Ephe.* 1. 22. (9) *Ephe.* 5. 27. (10) *Ephe.* 3. 10.

esse, constituendum est. Id quod commune est quidem omnium Theologorum, non eorum modo, qui nuper scripserunt, sed eorum etiam, qui vetustate ipsa habentur nobilissimi. Testantur hoc Cyprianus, Augustinus, Gregorius, duoque Concilia, Lateranense & Florentinum (1). Recte igitur Nicolaus Papa definit, Ecclesiam esse catholicorum collectionem. Certe nervosius qui Ecclesiam finiunt, illi non dubitant eam fidelium tantum numero constari; qui autem remissius, hi tamen non audent, quos catholicos esse non vident, eos Ecclesiæ homines appellare. Absurdum est enim, qui catholicæ Ecclesiæ partes non sint, hos Ecclesiæ Christi partes asserere.

OBJECT. At Papa etiam hæreticus, donec ab Ecclesia deponatur, cum suam retineat semper auctoritatem, caput adhuc Ecclesiæ erit: hæretici itaque in Ecclesiæ partibus numerabuntur. Apostolus quoque cum dixisset Hymenæum & Philetum a veritate excidisse, & subvertisse quorundam fidem, subjunxit (2), *In magna domo non solum esse vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia; & quædam quidem in honorem, alia vero in contumeliam.* Quibus verbis, ut Augustinus ait (3), eos etiam, qui a fide aberrarunt, in magna domo esse significat, scilicet non ut vasa in honorem, sed ut vasa in contumeliam. Quam omnino sententiam Cypriani quoque testimonio confirmat (4). Sed enim ad ea, quæ promissimus, ea solvenda properantibus non est consilium scrupulos omnes, qui in via objiciuntur, excutere. Quid enim illud hoc loco expendemus, an Papa hæreticus esse possit? Quid illud rursum, an, simulatque in hæresim lapsus est, Ecclesiæ caput esse desierit? At horum utrumque tamen proprie argumento diluendo necesse erat explanare. Quod nec brevitatis nostræ est, nec ad opus institutum pertinet; & si quid de hisce rebus dicendum erit, alio loco opportunius dicetur. Atque illam quæstionem quidem in libro sexto nos explicaturi sumus; de hac autem in libro de Auctor. Pap. & Conc. Cajetanus noster longe lateque disseruit.

RESPON. AD OBJECTION. Ne antem argumenti hujus difficultate deterriti dare terga videamur, intelligendum est, dupliciter Ecclesiam posse dici. Primum eam, quam fidelium omnium ab initio mundi usque in finem congregatio conficit, quomodo divus Thomas de Ecclesia loquitur 3. parte, quæstione 8. articulo 3. illique omnes, qui esse nunc eandem Ecclesiam dicunt, quæ fuit & in populo Judæorum sub lege Moysi, & in hominibus piis sub lege olim naturali. In quem sensum Catechumeni sunt membra Ecclesiæ verissima. Non enim hæc baptismi sacramento secernitur, sed fide, quæ omni tempore populum Dei ab infidelium cœtibus discriminavit. Deinde & ea Ecclesia dicitur, quæ in Christi nomine per baptismum cogitur, qui & fidei sacramentum est, & proprie Ecclesiæ membra parteque facit, & Christi Ecclesiam a Synagoga distinguit. Hujus Ecclesiæ nec Catechumeni partes sunt, & illi omnes sunt partes, qui a baptismo Christi characterem habent, nisi post hæresim exteriorem publico Ecclesiæ judicio fuerint excisi. Quamdiu enim aliquis reipublicæ minister est, ejusque auctoritate & potestate fungitur, tamdiu illius pars dici & potest, & debet. In hoc igitur sensu quemadmodum Ecclesia, hoc est, Respub. Christiana, non interiore solum fide constituitur, sed baptismi, etiam exteriore sacramento; sic ejus partes non interior modo infidelitas, sed schisma, exteriusque judicii divisio separat. Itaque si in illa Nicolai finitione Ecclesia hoc secundo modo accipiatur, fideles dicantur oportet non a Christi, sed a fidei sacramento. Verum de hoc in capite hujus libri postremo plura. Argumento vero posteriori ita respondeo. Apostolus ad Hymenæum & Philetum verba illa retulit, non ad id tempus spectavit, quo jam domo fidelium communi per sectam privatam exierant, sed ad illud potius, quo per susceptam fidem ac baptismum in magna domo continebantur. Quæ sententia est Augustini his ipsis, quos attulimus, locis. Quanquam propter Cyprianum, cujus se dicit auctoritate urgeri, fatetur etiam hæreticos in magna domo quodammodo esse, propter eadem sacramenta, quibus administrandis cum Ecclesia conveniunt. Verum id Augustinus, ut dixi, invitus addidit: nam illud libenter sequitur. Ego vero, ut, quemadmodum sentio, loquar, non intelligo, quid causæ Augustino fuerit, ut verba Cypriani in eum sensum acciperit, qui mihi sane tam apparet a Cypriani mente alienus, quam cælum e terræ natura alienum est. Nam, ut omittam, quod in locis paulo ante a me citatis Cyprianus ipse hæreticos non obscure ab Ecclesia excludit, certe in epistola ad Antonianum, cujus Augustinus testimonio abutitur, non solum non ab ea sententia discedit, sed eandem apertius confirmat, inquiens; *Quod vero ad Novatiani personam pertinet, scias nos curiosos esse non debere, cum foris doceat. Quisquis ille est, & qualiscunque est, Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est*, &c. Nec alia Cypriano causa fuit hæreticorum baptisma negandi, nisi quia eos extra Ecclesiam & esse, & baptizare, perpetua illi fuit firmaque sententia. In verbis autem, quæ Augustinus refert, nihil aliud Cyprianus significat, quam Novatianorum arrogantiam & tumorem, qui

(1) *Epist. 3. 1. lib. ad Cornel. & 6. ad Magn. De hæres. Firmissime 12. Mors. c. 15. de sym. Trin. Firmiter de conc. d. 1. Eccles.*
(2) *2. Tim. 2. 20.* (3) *L. 3. de Baptismo. cap. postrem. lib. 4. de Baptis. c. 12.*
(4) *Ad Antonian. lib. 4. epist. 22.*

qui putarent ſe poſſe facere id, quod ne Apoſtolis quidem conceſſum eſt, ut zizania a frumento diſcernerent, paleas ſepararent a trifico, vaſiſque ligneis & fictilibus ejectis, aurea argenteaque ſeligerent. Ubi per vaſa lignea & fictilia non eos Cyprianus accepit, quorum ſermo ut cancer ſerperet, ſed eoſdem prorſus, quos & zizaniâ, & paleas vocaverat, hoc eſt, fragiles & imbecillos, qui firmis perfectiſque erant, ſuntque ſemper in Eccleſia permixti. Quos Novatiani quoniam ferre non poterant, humilitatis ac lenitatis obliti, ab Eccleſia ante tempus ejicere conabantur. Quamquam vaſa lignea fictiliaque ad ſolos improbos referre, quod Cyprianus facit, non Auguſtino ſolum, ſed mihi etiam parum probatum eſt. Senſus igitur Apoſtoli planus eſt. Cum enim dixiſſet, quoſdam a veritate excidiſſe, &c. ne omnes fragiles exiſtimarentur, ac proinde Eccleſiæ fidei timeremus, ſubjicit, *Sed firmum fundamentum Dei ſtat*, &c. Quia vero quæreret fortaſſe quiſpiam, cur Deus in Eccleſia ſua alios firmos, alios infirmos haberet, hos ſtare, illos excidere pateretur; huic reſpondet Apoſtolus, *in magna domo non ſolum eſſe vaſa aurea & argentea, ſed lignea & teſtacea*, &c.

Eſt & altera hujus Apoſtolici teſtimonii intelligentia (1), ex qua Manichæorum, Pelagianorum, Catharorum, Donatiſtarum, Beguardorum, & Beguinarum pariter eluuntur errores, in quos Hymenæus forte & Philetus incurrerant. Non enim vero ſimile ſit, in eam hos amentiam incidiſſe, ut aſtruerent corporum reſurrectionem eſſe jam factam. Sed quoniam falſa abſolutæ ſanctimoniæ perſuaſione imbuti, vitam in carne mortali aſſerebant ſimilem ei, quam juſti cum angelis poſt reſurrectionem immortales habituri ſunt, ab omni ſcilicet fragilitate & imperfectione alienam; idcirco vas electionis Apoſtolus eos aſſeruiſſe ait reſurrectionem eſſe jam factam. Horum igitur vanam futilemque ſententiam paucis refutat Paulus, inquiens, *Sed firmum fundamentum Dei ſtat*, &c. Quæ verba, ni fallor ego, hunc ſenſum habent, Electio fidelium ex parte Dei quidem certa atque immutabilis eſt. Hanc enim ille vocat fundamentum, quoniam primum eſt humanæ ſalutis initium. Nam *quos prædeſtinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & juſtificavit; quos autem juſtificavit, illos & glorificavit* (2). Firmum igitur fundamentum Dei ſtat, habens ſignaculum hoc, Novit Dominus qui ſunt ſui. Electio quippe noſtra, nobis ipſis obſcura & incognita, ſolius Dei notitia quaſi ſignaculo quodam obſignata claudituſ, ut hic & apud nos incerta & occulta ſit, & apud Deum ſtata & fixa. Sed quia ſalus noſtra a noſtro quoque arbitrio pendet, nemo ex electione Dei certam ſibi ſtabilemque juſtitiam polliceri debet, nemo ſenſu inflatus carnis ſuæ angelorum religionem in carne mortali prædicare, nemo impeccantiam & virtutem omnibus numeris abſolutam ſibi aſſumere, nemo reliquorum fidelium aſpernari conſortium, in quibus humanum adhuc aliquid ſubeſſe cernat. Hoc eſt autem, quod ſubjungit, *Diſcedat ab iniquitate*, &c. Satagat, inquit (3), in primis per bona ipſe opera certam facere vocationem ſuam, nec tantum munditiæ ſuæ fidat, ne timeat iniquitate ſe poſſe contaminari & pollui. Intelligat deinde, in magna domo non ſolum eſſe vaſa aurea & argentea, ſed lignea & fictilia; ac quædam quidem in honorem, alia autem in contumeliam. Ita ſi vaſa aliqua frangi cognoverit, reformet ea pro ſua virili & conſolidet conſiderans ſeipſum, ne forte & ipſe frangatur. Atque ſi vas in honorem ſibi videtur eſſe, ferat patienter vaſa in contumeliam, nec horum abominatione a magna domo diſcedat. Nam & vaſa iſta inhonorata & ingloria, quemadmodum libero arbitrio verſa ſunt in contumeliam, ſic verti eadem libertate poterunt in honorem. Quibus ex rebus non modo argumentum illud eliditur, verum etiam id conſtat, quod in hac definitione vel maxime quæritur, Eccleſiam omnium fidelium, & fortium & imbecillium, & juſtorum & iniquorum collectione conſtitui. Id quod ſi plane ac breviter confecerimus, nec nos induſtriæ noſtræ, nec ſui lectorem laboris pœnitebit.

CAPUT III.

Quinam ſint fideles illi, e quibus vere & proprie Eccleſia conflatur.

ENimvero in partibus Eccleſiæ cenſendis tres errores fuiſſe animadvertimus. Primus eorum fuit, qui non putarunt illic Eccleſiam habere partem, ubi non eſt ſolida vitæ puritas, & integritas (4). Tales olim fuere Cathari, & qui ad horum veſaniam accedebant, Donatiſtæ; hodie ſunt ex Lutheranis Anabaptiſtæ, qui cum Pelagianis perfectam omnino in hac etiam mortali vita fidelium eſſe juſtitiam volunt; cum Catharis & Donatiſtis nullam in Eccleſia infirmitatem ferunt. Fuere alii, qui ſolis prædeſtinatis ad gloriam locum in Eccleſia conceſſerunt; cujus erroris auctores præcipui reperiuntur Joannes Wicleffus, & Joannes Hus, damnati in Concilio Conſtant. (5). Poſtremi ſolos probos ad Eccleſiam pertinere arbitrati ſunt, improbos autem nullo modo. Id quod poſt veteres quoſdam modo aſſerunt Lutherani non omnes, ſed qui in eis habentur nobiliſſimi. Verum non eſt animus, quæ advetſum hos errores a catholicis diſputata ſunt, ea hic exquiſite reſumere. Summatim etgo argumenta referemus, quibus ſinguli confutantur.

Primus

(1) *Clem. ad noſtram de Hær.* (2) *Rom.* 8. 30. (3) 2. *Pet.* 2. 10. *Vid. Iren. lib.* 3. *cap.* 2.
(4) *Aug. lib.* 3 *cont. Parm. cap* 2. (5) *Seſſen.* 15.

Digitized by Google

Primus itaque error ante omnia refellitur eisdem omnino teſtimoniis, quibus Pelagiani olim & Donatiſtæ (1) refutati ſunt. *Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt* (2), item (3), *Dimitte nobis debita noſtra*: quam orationem Chriſtus Apoſtolos ſuos docuit, qui Eccleſiæ nimirum partes erant; item (4), *In multis offendimus omnes*; item (5), *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur, ut offerat ſacrificia pro peccatis, qui condolere poſſit iis, qui errant, quoniam & ipſe circumdatus eſt infirmitate, & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam pro ſemetipſo offerre pro peccatis*: item (6); *Non intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur coram te omnis vivens*; item (7), *Non eſt homo, qui non peccet*; item (8), *Quis poteſt dicere, mundum eſt cor meum, mundus ſum a peccato?* item (9) *Non eſt homo juſtus in terra, qui faciat [illegible], & non peccet*; cæteraque ſimilia, quæ ex Job & Daniele (10) referri ſolent. Si igitur Eccleſiam in ſingulis etiam membris omni prorſus labe & culpa vacare oporteret, nulla profecto in terris eſſet Eccleſia, quoniam nemo uſquam mortalium eſt, ut prædicta teſtimonia comprobant, qui omni ex parte perfectus & immaculatus ſit. Præterea Cephas Eccleſiæ ſina dubio pars erat, qui Eccleſiæ columna erat; at ei tamen in faciem Apoſtolus reſtitit (11), quia reprehenſibilis erat, nec recte ambulabat ad veritatem Evangelii. Non ergo opus eſt Eccleſiæ membra adeo non pura eſſe, ut nulla in eis macula, nullus nævus reſideat.

Ad hæc, in Theſſalonicenſibus Eccleſiam agnoſcebant Apoſtolus (12): in his vero iiſdem quoſdam etiam notabat (13) *ambulantes inquiete, & curioſe agentes*, quod docet non quaſi alienos & inimicos exiſtimandos, ſed corripiendos ut fratres. Chriſti igitur confraternitas & ſocietas aliquos habet fratres & ſocios imperfectos. Quid plura? Nonne Apoſtolus parvulos quoſdam & imbecilles in Eccleſia eſſe affirmat? *Tamquam parvulus in Chriſto*, ait (14), *lac potum dedi, non eſcam*; & rurſum (15); *Infirmum in fide aſſumite*. Quid illud (16)? *Quoſdam quidem dedit Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorum in ædificatione corporis Chriſti, donec occurramus omnes in virum perfectum, ut jam non ſimus parvuli fluctuantes*. Et ſtatim, *Creſcamus*, inquit, *in illo, ex quo totum corpus compactum & connexum, augmentum corporis facit in menſuram uniuſcujuſque membri*. Non igitur omnia Eccleſiæ membra undique conſummata ſunt, expletaque ſuis omnibus numeris & partibus. Sed otioſum erit amplius in erroris hujus confutatione verſari, præſertim cum Auguſtinus (17) & Hieronymus (18) in hac ferme eadem cauſa diligentiſſime elaboraverint. Pergamus itaque ad reliqua.

Secunda porro hæreſis a noſtris majoribus primum exploſa eſt, quoniam nexu neceſſario illi cohærent aliæ peſtilentiſſimæ in eodem Concilio (19) damnatæ. *Si Papa fuerit præſcitus, non habet poteſtatem ſuper fideles, niſi forte a Cæſare*: item, *Nullus ſine revelatione poteſt rationabiliter de ſe aſſerere, quod ſit caput particularis Eccleſiæ*: item, *præſens juſtitia & gratia non facit aliquem eſſe aut Chriſti membrum, aut Eccleſiæ*; item, *prædeſtinati etiam infideles ſemper ſunt Chriſti Eccleſiæque membra. Quare nec Paulus unquam fuit membrum diaboli, nec Judas Chriſti*. Quæ omnia & per ſe ſunt falſa perſpicue, & catholicæ fidei vehementer repugnantia. Res certe Chriſti publica fuiſſet inſipientiſſime conſtituta, ſi magiſtratuum in ea poteſtas tantis eſſet tenebris circumfuſa, ut nulli prorſus fidelium eluceret. Cum enim univerſi fideles dubitent, an ſummus Pontifex, Epiſcopi, ſacerdotes, ac cæteri Eccleſiæ miniſtri prædeſtinati ſint, necne? dubitent etiam oportet, num decretis judiciisque eorum aſtringantur. Ita fiet, ut Eccleſiæ ac Conciliorum dogmata ambigua ſint omnia, & leges cunctæ imbecilles, ſineque vi ad coercendum idonea. Quid autem ſtultius dici poteſt, quam civem civitatis ſuæ magiſtratus cognoſcere, qui ſint, omnino non poſſe? Qui igitur ita ſentiunt, ii cum ſtultum Chriſtianæ Reipublicæ auctorem faciunt, tum omnia ſcita, præcepta, ſanctiones evertunt, omnemque funditus Eccleſiæ poteſtatem; quæ apud eos ſane vacillet & cadat neceſſe eſt, quibus occulta, incerta, atque infirma eſt. Nec argumentis a ratione ductis opus eſt irrationalem, non opinionem dicam, ſed inſaniam coarguere, cum ad eam refellendam manifeſtiſſima ſint ſcripturæ teſtimonia. *Vos*, inquit (20), *eſtis lux mundi. Non poteſt civitas abſcondi ſupra montem poſita, nec accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio*, &c. item (21). *Si non audierit eos, dic Eccleſiæ, ſi autem Eccleſiam non audierit*, &c. Eccleſiam igitur manifeſtam & cognitam fidelibus eſſe neceſſum eſt. Item, ad regnum cælorum familiamque ſuam Chriſtus eum quoque ſervum pertinere docuit, qui, quoniam conſervi ſui non eſt miſertus, tortoribus traditus eſt. Non

ergo

(1) *Conc. Mil. c. 6. 7. & 8.* (2) *1. Joan. 1. 8.* (3) *Matth. 6. 12.* (4) *Jacobi 3. 2.*
(5) *Hebr. 5. 1.* (6) *Pſalm. 142. 2.* (7) *3. Reg. 8. 46.* (8) *Prov. 20. 9.*
(9) *Eccl. 7. 21.* (10) *Job 9. & 14. Dan. 9.* (11) *Gal. 2. 11.* (12) *2. Theſſ. 2.*
(13) *2. Theſſ. 3. 11.* (14) *1. Cor. 3. 1.* (15) *Rom. 14. 1.* (16) *Epheſ. 4. 11.*
(17) *In lib. de perfect. juſtitiæ lib. 1. & 2. adv. Pelag.*
(18) *Lib. 2. cont. Jovin. in Ep. ad Cteſiphon.* (19) *Conc. Conſtant. Seſſ. 15.*
(20) *Matth. 5. 14.* (21) *Matth. 18. 17.*

ergo in Chriſti familia, quæ Eccleſia eſt, ſoli ſervi prædeſtinati continentur. Item (1), *Simile factum eſt regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, in quas intravit etiam ille, qui miſſus eſt in tenebras exteriores*. Item (2), *Simile eſt regnum cælorum decem virginibus, quarum quinque erant fatuæ, & quinque prudentes*. Non ait, quinque ſimile eſſe, ſed decem. Et tamen quinque ex illis clauſa eſt janua. Item Eccleſiam eſſe ex prædeſtinatis præſcitiſque permixtam, illa Chriſti parabola (3) demonſtrat, in qua reti comparatur, quo piſces omne genus colliguntur, nec ſeliguntur, donec in littore ſint expoſiti, ubi angeli ſeparabunt de medio juſtorum malos, & mittent eos in caminum ignis.

Illa quoque idem oſtendit, in qua agri dicitur ſimilis (4), qui bona fruge conſitus, zizaniis inimici fraude inficitur, quibus non exputgatur, donec in aream advecta fuerit meſſis, cum colligenda zizania ſunt, & alliganda in faſciculos ad comburendum (5). Et quoniam omnia perſequimur, Eccleſia area illa eſt, in qua ſic collectum eſt triticum, ut ſub palea deliteſcat, donec vanno & cribro repurgatum in horreum tandem reconditur: paleæ autem comburuntur igni inextinguibili. Præterea non ex præſcientia, ſed ex præſenti juſtitia Dei populum, civitatem, familiam nominati, illud demonſtrat (6), *Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei*; illud item (7); *Eratis illo in tempore alienati a converſatione Iſrael, & hoſpites teſtamentorum; jam autem non eſtis hoſpites & advenæ, ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei*, &c. Quod niſi ita ſit, beatus & juſtus eſt omnis ille, qui eſt prædeſtinatus ad gloriam, tum etiam cum miſer & impius eſt. Non igitur a præſcientia, ſed a præſenti juſtitia proprie denominantur. *Dedit eis poteſtatem*, ait (8), *filios Dei fieri*. Quibus? Num iis, quos præſcivit eſſe credituros? Non, ſed his, *qui credunt in nomine ejus*. Item (9), *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate*. Item (10), *An neſcitis, quia corpora veſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis?* Item (11), *Qui facit juſtitiam, juſtus eſt: qui facit peccatum, ex diabolo eſt. In hoc manifeſti ſunt filii Dei & filii diaboli*. Item (12), *Multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra*. Quod niſi ſecundum juſtitiam præſentem nullo modo ſumus. Item (13), *In uno ſpiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus*. Per baptiſmum ergo, & non per prædeſtinationis gratiam in Chriſti corpus transimus. Sed in hujus erroris confutationem ſatis multa diximus. Jam tertium eundemque poſtremum refutemus.

Id quod in primis eædem omnino Evangelii parabolæ conficiunt, quibus ante uſi ſumus. E quibus hoc idem Cyprianus (14), Hieronymus (15), Auguſtinus (16), argumentantur. In agro quippe dominico inter nitentia culta, lappæque, & tribuli, & ſteriles dominantur avenæ. In area paleæ frumentum operiunt. In reti piſces & boni concluduntur & mali. In magna domo vaſa ſunt lignea, & fictilia, honorata quoque, & inhonorata. In regno cælorum cum ſapientibus virginibus fatuæ ſunt. In Chriſti familia ſervus neqnam invenitur; non ille ſolum, qui conſervo negavit miſericordiam, ſed is etiam, qui ſuper familiam conſtitutus, cum moram Domini canſaretur, priſtinumque timorem abjiceret (17), cœpit percutere ſervos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari. Quid? an non Eccleſias in Apocalypſi (18) legimus, quarum angelos & miniſtros Deus ad pœnitentiam admiſſi criminis cohortatur? Nonne Apoſtolus ad Galatas (19) eas etiam Eccleſias vocat, quas ipſe idem errore argnit depravatas? Inter Corinth. quoque non una erat peccati ſpecies, ſed plurimæ: neque levia erant errata, ſed flagitia. Et tamen Apoſtolus (20) eos non ſolum Eccleſiam, ſed ſanctam Chriſti ſocietatem & agnoſcit, & prædicat. Si inter Corinthios manet Eccleſia, ubi fervent contentiones, ſectæ, æmulationes; ubi lites vigent & jurgia; ubi favetur ſceleri, quod gentibus ipſis foret execrabile; ubi proſcinditur Pauli nomen, quem ceu patrem colere debuerunt; ubi divina dona ambitioni, non charitati ſerviunt; ubi quidam mortuorum reſurrectionem ludibrio habent; ubi permulta demum indecenter & inordinate geruntur: ecquis audet Eccleſiæ titulum eripere iis, quibus decima pars iſtorum criminum impingi non queat? Qui tanta moroſitate ſæviunt in præſentes Eccleſias, quid quæſo Galatis, Corinthiiſque feciſſent, tantum non Evangelii deſertoribus? Habet igitur Eccleſia carnales ſuos, quos non eſſe a ſpiritualibus deſerendos monet Apoſtolus (21), habet ſuos ægrotos & infirmos, quibus parata a Chriſto Sacramentorum remedia medici adminiſtrant. Iis quip-

(1) *Matth.* 22. 2. (2) *Matth.* 25. 1. (3) *Matth.* 13. 47. (4) *Matth.* 13. 25.
(5) *Aug. cont. Parm. parabolam hanc inſigniter explicat.* (6) 1. *Pet.* 2. 10.
(7) *Epheſ.* 2. 12. (8) *Joan.* 1. 12. (9) *Epheſ.* 5. 8. (10) 1. *Cor.* 6. 15.
(11) *Joan.* 3. 7. *Vide Orig. in Joan.* 8. *cap. tom.* 21. (12) *Rom.* 12. 5.
(13) 1. *Cor.* 12. 13. (14) *Epiſt.* 3. *l.* 3. & 2. *lib.* 4. (15) *Adv. Luciferian.*
(16) *Cont. Petil. l.* 3. *c.* 2. 3. 9. 12. & 18. *cont. Parm. lib.* 1. *c.* 2. & *l.* 3. *c.* 4. & 5. *de unit. Eccl. c.* 18. 25. & 18. *cont. Donat. poſt collati. c.* 4. & 6.
(17) *Luc* 12. 45. (18) *Apoc.* 2. & 3. (19) *Galat.* 1. & 3.
(20) 1. *Cor.* 1. (21) *Galat.* 6. 1.

quippe, qui intus ſunt, pœnitentiæ ſacramentum paratum eſt. Quod fruſtra eſſet in Eccleſia, ſi nulli eſſent in ea peccatores. Atque Lutherani, quoniam eludere Eccleſiæ judicia volunt, ne fateri cogantur, improbos habere Eccleſiaſticam poteſtatem, hos Eccleſiæ patres eſſe negant, ſibique proinde Eccleſiam fingunt, quam nullus hominum videre poteſt, ut quæ tenebras habitat inacceſſibiles: Eccleſiam certe, quam ego non intelligo. Puderet me dicere non intelligere, ſi ipſi intelligerent, qui defendunt. At involvere illi, & obſcurare id volunt, quod in clara luce a Chriſto poſitum eſt, ne a catholicæ Eccleſiæ unitate receſſiſſe videantur. Nulla eſt autem, ut Auguſtinus ait (1), ſecuritas unitatis, niſi apud Eccleſiam, quæ ſupra montem poſita abſcondi non poteſt (2), & ideo neceſſe eſt, ut omnibus terrarum partibus nota ſit. Recte etiam eſt ab eodem Auguſtino (3) dictum, ubi Eccleſia manifeſta non eſt, ibi ne Chriſtum quidem manifeſtum eſſe poſſe: qui per Eccleſiam non ſolum hominibus, ſed principibus, & poteſtatibus in cœleſtibus innotefcit (4). Nobis itaque Eccleſia lucerna eſt, ſuper candelabrum poſita (5), quam videant omnes qui in domo ſunt. Qualis nimirum Antiochenis fuit (6), cum diſceptationis cauſa finiendæ Hieroſolymam aſcenderunt. Qualem præſcripſit Dominus, ubi ait (7), *Dic Eccleſiæ*, &c. Alioqui, quibus Eccleſia occulta eſt, quid habent illi facere, cum in graves incidunt de lege, ac religione controverſias? Num animi pendere uſque, & nullo firmo loco conſiſtere? incerta nempe erunt omnia, ſi apud ſolos pios Eccleſia eſt. In quocunque enim Eccleſiæ judicio excipiet is, contra quem ſententia dicitur, quod judices non ſint pii. Quamobrem qui Eccleſiam juſtorum ſolum numero definiunt, ii cum a malis Eccleſiæ paſtoribus omnem poteſtatem auferunt, tum judiciorum Eccleſiaſticorum vires infirmant, nec ulla habere poſſunt Eccleſiæ firma dogmata. Ac niſi Chriſtus intelligeret, malos Eccleſiæ ſuæ non partes quaslibet, ſed primas etiam aliquando futuros, nuſquam illud profecto admoneret (8): *Super Cathedram Moyſi ſederunt ſcribæ, & phariſæi: quæcumque dixerint vobis facite, ſecundum autem opera eorum nolite facere.* Quid vero Paulus? *Hic jam quæritur*, ait (9), *inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo eſt, ut a vobis judicer*, &c. Quod ſi neceſſarii eſſent boni mores, ut quis Eccleſiæ pars, & adminiſter eſſe poſſet: non utique pro minimo haberet Apoſtolus ab hominibus judicari: quippe ejuſmodi judicium cum Apoſtolicæ poteſtatis ruina cernebat eſſe conjunctum. Nunc autem videns ad diſpenſatoris poteſtatem illud non eſſe neceſſarium, quod Corinthii nonnulli requirebant, *Mihi*, ait, *pro minimo eſt*, &c. Jam quot, quamque vehementes ſcrupuli, quanta confuſio, atque perplexitas ipſis etiam diſpenſatorum animis injicerentur, ſi ex peccato ab Eccleſia fierent protinus alieni, omnemque adeo Eccleſiæ poteſtatem amitterent? Bene igitur ſubdit Apoſtolus, *Sed nec meipſum judico*, &c. Humanorum autem judiciorum quanta temeritas, ſi ab animi virtute Eccleſiæ partes, officiaque penderent? Ea propter adjunxit: *Itaque nolite ante tempus judicare*, &c. Quantum vero ſchiſmatum quotidie in Eccleſia videremus, dum unus alteri diceret, *Tu non es de Eccleſia, quia malus es: ego de Eccleſia ſum, quia ſum bonus?* Dumque etiam quem hic damnaret, eum ille defenderet: quantam putas fore litium, jurgiorumque materiam? Præclare itaque concludit Apoſtolus, *Hæc autem transfiguravi in me, & Apollo; ne unus adverſus alterum inflatur pro alio*, &c. Maneat igitur, Eccleſiæ nomen fideles univerſos, probos, improboſque complecti. Quod in hoc capite ſuſcepimus explicandum.

CAPUT IV.

Quænam ſit Eccleſiæ Catholicæ in fidei dogmate auctoritas.

DE Eccleſiæ nomine ea dicta ſunt; quæ cum neceſſaria viderentur, præteriri a nobis nec poterant, nec debebant. Nunc ad rem ipſam, quæ eſt in manibus, aggrediamur, oſtendamuſque Eccleſiæ auctoritatem tantum habere ad faciendam fidem virium, ut firmiſſima etiam theologis argumenta ſuppeditet. Hoc priuſquam facio, admonere operæ pretium eſt, Eccleſiam non ipſam modo catholicorum concionem eſſe, quæ per baptiſmum Chriſto & nomen dedit, & peculiaris, novaque reſpublica confecrata eſt, verum etiam principes, ac præfectos ipſos Eccleſiaſticos, in quibus ſcilicet reipublicæ hujus auctoritas potiſſimum reſidet. Nec id nos aut recenti opinione confingimus, aut ſine ſcripturæ teſtimonio aſſerimus. Præclarum eſt Ariſtotelis illud (10), Civitatem id maximo eſſe, quod eſt in ea principale. Inde enim, quæ principes, ac gubernatores civitatis faciunt, & ſentiunt, ea civitas facere, ſentireque dicitur. Cujus rei in ſacris illud exemplum eſt (11), *Congregati ſunt omnes majores natu Iſrael cum principibus tribuum, & duces familiarum in Jeruſalem.* Et inferius; *Convertitque rex faciem ſuam, & benedixit omni Eccleſiæ Iſrael: omnis enim Eccleſia Iſrael ſtabat.* Illud eſt etiam ſimile huic (12), *Venit Moyſes, & convocans majores natu populi, expoſuit omnes ſermones, quos mandaverat Dominus.*

(1) *Contr. Parm. lib 3. cap. 4.* (2) *Matth. 5. 14.* (3) *Ad Vincent. Epiſt. 48.*
(4) *Epheſ. 3. 10.* (5) *Matth. 5. 15.* (6) *Act. 15.*
(7) *Matth. 18. 17.* (8) *Matth. 23. 2.* (9) *1. Cor. 4. 3.*
(10) *Eth. 9. c. 9.* (11) *3. Reg. 8. 1.* (12) *Exod. 19. 7.*

Responditque omnis populus simul: *Cuncta*, *quæ locutus est Dominus*, *faciemus*. Non est igitur, cur in hac significatione Ecclesiæ vocabulum fideles perhorrescant; quod hæretici facere solent in odium Ecclesiasticæ potestatis, quam Christus non penes populares, sed penes Ecclesiæ sacerdotes, ac pastores esse voluit, ut alio & loco, & tempore, si facultas erit, explicabitur. Nunc scholæ more rem totam, quæ hujus libri caput est, quatuor conclusionibus absolvemus. Sit ergo prima conclusio.

1. Concl. Ecclesiæ fides deficere non potest. Est enim sponsa Christi per fidem, sicut scriptum est (1): *Desponsabo te mihi in fide*. Quod si Ecclesiæ fides deesset, jam sponsi, sponsæque matrimonium dirimeretur: quorum tamen est indissolubilis, perpetuaque conjunctio. *Sponsabo*, ait (2), *te mihi in sempiternum*: Et Sponsa, *Tenui*, inquit (3), *eum*, *nec dimittam*. Et ille rursum, *Ecce ego vobiscum sum*, ait (4), *omnibus diebus*, *usque ad consummationem sæculi*. Quo testimonio ad id probandum utitur Leo (5) ad Augustam & Theodorum. Probat etiam Julius in decretis suis illo Psalmi testimonio (6). *Circumdate Sion*, *& complectimini eam*, *quoniam hic est Deus noster in sæculum*: *ipse reget nos in sæcula*. Quod de Ecclesia Christi intelligi oportere, quicunque Psalmum leget, etiam me non demonstrante, intellecturus est. Idem quoque ostenditur ex eo (7), *Regnabit in domo Jacob in æternum*, *& regni ejus non erit finis*. Si ergo in æternum Ecclesia Christi manu sustinetur, Christi præsidio armatur, Christi virtute sulcitur, Christi sapientia regitur, fides profecto in ea permanebit, sine qua regnum Christi in terris nullum est. Confirmat autem hoc clarissima illa Esaiæ vaticinatio (8), *Hoc fœdus meum cum eis*, *dicit Dominus*, *spiritus meus*, *qui est in te*, *& verba mea quæ posui in ore tuo*, *non recedent de ore tuo*, *& de ore seminis tui amodo*, *& usque in sempiternum*. Huic & illa similis est (9); *Disposui testamentum electis meis*, *juravi David servo meo*, *usque in æternum præparabo semen tuum*. Item (10), *Elegit Dominus Sion*, *elegit eam in habitationem sibi*. *Hæc requies mea in sæculum sæculi*. Illa vero Hieremiæ est longe similima (11), *Ecce dies veniunt*, *dicit Dominus*, &c. Præterea vir sapiens describitur a Domino is, *qui ædificavit domum suam super petram* (12). Christus igitur domum suam super petram fundavit. Quare nec pluvia, nec flumina, nec venti obruere illam possunt. At fide stamus, ut ait Paulus (13). Ecclesia igitur fidem semper habebit. Nam alias non stabit, sed ruet. Quid quod apertis verbis hanc fidei firmitatem Ecclesiæ suæ Dominus pollicetur, inquiens (14), *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, *& portæ inferi non prævalebunt adversus eam?* Ecclesiæ igitur fidem non poterit vel infernus adimere.

Conclusio Secunda. Ecclesia in credendo errare non potest. Nonnulli enim Ecclesiæ perpetuam fidem sic interpretantur, ut intelligant, Deum Ecclesiæ esse præsentem usque ad sæculi consummationem, ne unquam vera illi fides, & charitas desit; sed posse tamen probabiliter ignorare rem unamquamlibet, qua scilicet ignorata, non proinde Ecclesia fidem amitteret. Faciamus enim disputationis gratia, non esse a Deo revelatum, Divam Virginem ab originali peccato immunem extitisse. Nihil enim prohiber rem fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur: quamquam exemplum verum est, ut posterius ostendemus.

Ajunt ergo, quod quamvis Ecclesia crederet, Sanctam Virginem fuisse sine peccato conceptam, idemque definiret ab omnibus esse credendum; non ramen in eo fidei jacturam facere existimaretur. Nam licet falleretur, at error probabilis, & inculpatus fidem Ecclesiæ non excluderet. Cujus sententiæ, si de facie consideres, videntur esse Glossa interlinearis (sic enim vocant) in illud, *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*: & D. Thom. in 4. dist. 6. quæst. 1. artic. 3. quæst. 2. ad 3. & Cardinalis Turrecremata lib. summæ Ecclesiæ 2. cap. 91. & Alphonsus a Castro Zamoren. de justa hær. punit. lib. 1. cap. 5.

At revera id nos superiore propositione constituimus, nempe Ecclesiam semper fidem habituram. Verum est hoc, quis negat? Sed præterea Ecclesiam in fide errare non posse, sic a fidelibus accipiendum est, ut quicquid Ecclesia tanquam fidei dogma tenet, verum sit, nec quicquam falsum, quod illa aut credit, aut docet esse credendum. Cum enim Corpus Christi sit, ut ad Ephesios docet Apostolus (15), a suo certe capite movetur, ac regitur. Ecclesiæ igitur error ad Christum auctorem referetur. Nullo itaque pacto errare in fide potest. Nam spiritus veritatis est hujus corporis anima. *Unus*, inquit (16), *spiritus*, *& unum corpus*. Quod si spiritu veritatis Ecclesia agitur, ad nullum errorem ne insciens quidem moveri poterit. Præclaram deinde promissionem habet Ecclesia, quod nunquam sit a Christo deserenda; quin etiam spiritu in omnem ducatur veritatem. *Ego rogabo Patrem* (17), ait, *& alium Paracletum dabit vobis*,

ut

(1) *Osee* 2. 20. (2) *Osee* 2. 19. (3) *Cant.* 3. 4. (4) *Matth. ult.* 20.
(5) *Epist.* 11. & 69. (6) *Psal.* 47. 13. (7) *Luc.* 1. 32.
(8) *Isaiæ* 59. 21. (9) *Psal.* 88. 4. (10) *Psal.* 131. 13.
(11) *Hieremi.* 31. 38. (12) *Matth.* 7. 24.
(13) 2. *Cor.* 1. 23. (14) *Matth* 16. 18. (15) *Ephes.* 5.
(16) *Ephes.* 4. 4. (17) *Joan.* 14. 16.

ut maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem vos cognoscetis, quia apud vos manebit. Et postea (1), *Paracletus autem Spiritus sanctus ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.* Item, *Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Nec me fugit, quod hæretici argumentum hoc duobus modis eludere conantur. Primum enim, ejusmodi verba, ajunt, de solis Apostolis intelligenda, neque ad posteros in Ecclesia pertinere: mox affirmant, Christum non tantum numero duodenario conjunctim, sed Apostolis quoque seorsum singulis spiritum veritatis promisisse; imo aliis similiter discipulis, vel quos jam assumpserat, vel qui postea accessuri erant. Nam si ejusmodi promissiones sic interpretemur, quasi nemini Christianorum datæ sint, sed universe simul Ecclesiæ, nihil nos aliud, quam Christianis omnibus consolationem tollere, quæ inde ad ipsos redire eximia debuerat. Sed utraque justa in re rustice, indocteque nugantur. Principio enim, verba illa non modo ad Apostolos, sed ad successores etiam referri oportere, ex eo ante omnia patet, (2) *Qui manet vobiscum in æternum.* Quod illi simile est (3), *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Rursum ex eo quoque patet (4), *Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Pro eis ego sanctificabo meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem ego rogo tantum, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Atque promissionis hujus Esaias mihi videtur illustris non vates modo, sed interpres. *Spiritus meus*, ait, (5) *qui est in te, non recedet de ore tuo, & de ore seminis tui amodo & usque in sempiternum.* Quem igitur spiritum veritatis Christus promisit Apostolis, Ecclesiæ item post eos futuræ promisit: nisi velimus Ecclesiam defunctis Apostolis fuisse a Domino destitutam; imo vero ad eam nec consilia, nec præcepta evangelii pertinere. Siquidem quæ Dominus Apostolis loquebatur, hæc ad illos duntaxat, non ad futuros in Ecclesia post eos spectare dicuntur. Quo quid stultius dici potest?

Jam secunda illa tergiversatio quam vana etiam, & ridicula est! Si enim hoc ita communiter fidelibus dictum esse volunt, ut seorsum quadret in singulos, sequitur, coicunque fideli spiritum veritatis sempiternum adesse, qui eum doceat omnem veritatem, suggeratque ei omnia quæcunque dicta in evangelio sunt. Sed esto, spiritu sapientiæ, intelligentiæ, lucis, veritatis omnes polleant: num inficias ire possumus, quicquid particulatim membrorum uniculque tribuitur, id penitus, & ad plenum corpori convenire? Quid ad hoc respondeat Calvinus, audiamus. *Hoc*, ait, *tametsi habet nonnullam veri speciem, verum tamen esse nego.* O stultum hominem, & repugnantem manifestæ veritati! An ignorat, quæ Spiritus sancti dona singulis membris distribuuntur, in commune conferri omnia? An videt oculus, & non magis homo videt? An non lucerna corporis est oculus? Quid vero absurdius, quam membrum posse quicquam, quod corpus nequeat efficere, partem habere, quod non habet totum? *Unicuique*, ait (6), *nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, &c. ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi.* Et posterius, *Crescamus in illo, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.* Membrum igitur, quoniam id, quod est, totius corporis est, nihil sibi vindicat proprium, sed ita in corpus omnia confert, ut magis corporis, quam membri actiones, perfectionesque esse videantur. Quocirca illud absurdum est, quod ii scilicet, quibuscum nunc differitur, eam curam, quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, qua debent carere. Non enim probant, verba Christi minime ad Ecclesiam attinere, probant attinere ad singulos: quod contra oportebat, si propositum illis erat argumenti vires infirmare. Nos sane, quemadmodum scimus animam actum & perfectionem esse maxime quidem corporis physici organici, secundo autem loco membrorum etiam singulorum, in quibus varias licet edat functiones, sed omnes illæ & corporis propriæ sunt, & propter corpus ipsum membris a natura tributæ: ita spiritum veritatis ad corpus primum Ecclesiæ referimus; deinde propter Ecclesiam ad singulas etiam Ecclesiæ partes, non ex æquo, sed analogia, & proportione quadam, juxta mensuram uniuscujusque membri. *Unum corpus*, inquit, (7) *& unus spiritus. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Quænam vero hæc mensura Christi est? *Secundum operationem*, ait, *in mensuram uniuscujusque membri.* Spiritus ergo suo quidem modo singulis promissus est, ut magnos doceat, doceat & parvulos; at parvulis lac potum dat, (8) majoribus solidum cibum; illis Christum loquitur, & hunc crucifixum, (9) his loquitur sapientiam in mysterio absconditam. Verum singulis membris sic spiritus veritatis adest, ut non solum corpori universo non desit, sed corpori, quam membris prius, potiusque intelligatur adesse. Quin etiam, si veritas omnium membrorum donum est, tunc nimiram illa erit & firmior & certior, cum in eam omnia simul membra concurrerint. Quamobrem, si quid falsi haberet Ecclesia tanquam fidei catholicæ dogma, nec spiritus Christi æternum

(1) *Joan.* 14. 26. (2) *Joan.* 14. 16. (3) *Matth. ult.* 20. (4) *Joan.* 17. 17. (5) *Esaiæ* 59. 21.
(6) *Ephes.* 4. 4. (7) *Ephes.* 4. 4. (8) 1. *Cor.* 3. 2. (9) 1. *Cor.* 2. 2.

cum fidelibus permaneret, nec eos omnem doceret veritatem: quæ, niſi Chriſti pollicitationes vanas, & irritas facimus, vera rataque eſſe non poſſunt. Ac ſi dogma falſum Eccleſia crederet, credendumve proponeret, quamlibet ex ignorantia id faceret, quomodo *columna, & firmamentum eſſet veritatis* (1)? Certe ſi veritas in Eccleſiæ humeris innixa eſt, deeſſe illi omnino non poteſt, niſi & Eccleſiæ ſuæ Chriſtus, & Chriſto ipſa veritas deſit. In ſumma, ſi Eccleſia poſſet in fidei quæſtione falli, librum quoque ut divinum recipere poſſet, qui tamen a Deo non fuiſſet, cum ſit eadem ratio de uno libro, ac de unoquolibet dogmate. Quare non valeret argumentum, Eccleſia habet Evangelium Matthæi pro canonico, ergo canonicum eſt. Quod quoniam impiiſſime & abſurdiſſime diceretur, illud nos dicamus potius, recte fideles Eccleſiam Catholicam credere, non ſolum in eo ſenſu, ut Eccleſiæ Catholicæ fides deficiat nunquam, ſed in eo etiam, ut nihil ipſa credere aut docere poſſit, quod ſit veræ fidei contrarium. Subdole autem atque verſute mentem noſtram Calvinus, Bucerusque interpretantur. Quaſi in eum ſenſum Eccleſiam negemus errare poſſe, quod ſpiritus favore, ac præſentia freta, quocunque volet pergere, tuto etiam ſine verbo incedat. Proinde, ſi quid præter Dei verbum erediderit, ſtatuerit, finierit, id habendum eſſe non aliò loco, quam certum Dei oraculum. In hoc igitur diſcrimen eſſe ajunt, quod nos Eccleſiæ auctoritatem extra verbum Dei collocamus: ipſi verbo annexam volunt, nec patiuntur ab eo ſeparari. Laborat autem Calvinus vehementer in iis locis colligendis, in quibus Prophetæ, Apoſtoli, atque adeo Chriſtus ipſe nihil ex ſe attuliſſe, ſed de ore Domini locuti fuiſſe memorantur. Conficit multo æquius eſſe Eccleſiam Chriſti diſcipulam, ab ejus ore aſſidue pendere; nec ex ſe ſapere, & cogitare quicquam, ſed ſtatuere ſapientiæ ſuæ terminum, ubi loquendi finem ille fecerit. Sanctiſſime enim Chryſoſtomus (2), *Multi*, inquit, *Spiritum Sanctum jactant, ſed qui propria loquuntur, falſo illum prætendunt*. Ut Chriſtus non a ſeipſo loqui ſe teſtabatur: ita ſi quid præter Evangelium ſub titulo ſpiritus obtrudatur, ne credamus. Sane Chriſtus nihil plus de ſuo ſpiritu denunciat expectandum, quam ut mentes illuminet ad percipiendam doctrinæ ſuæ veritatem. *Spiritus*, ait, *ducet vos in omnem veritatem*. Sed quomodo? *Quia ſuggeret omnia, quæcumque dixero vobis* (3). Hæc omnia Calvinus. Nam Bucerus dixit multo etiam indoctius, tunc eſſe Eccleſiæ credendum, cum pronunciat ſecundum ſcripturas recte intellectas. Sed hoc cum dicit, omnia facit ambigua, quæ ſint ab Eccleſia definita. Si enim aliter poteſt pronunciare, quam ſcriptura ſane intellecta exigit: excipiemus ſemper, Eccleſiam in eo falli, quod falſo ſcripturam intelligit. Ecquis vero judex erit, an Eccleſia ſcripturam rite, an ſecus interpretetur? Nihil igitur afferunt, qui Eccleſiæ auctoritatem non abſolute, ſed ex conditione ponunt. Si namque ad eum modum res ſe habet, & mihi quoque fides habenda eſt, quando pronunciavero ſecundum ſcripturas recte intellectas. Id enim eſt non mihi, ſed ſcripturæ credere. At abſolute, non ex conditione populus Domino credidit, & Moyſi ſervo ejus. Abſolute etiam Prophetis & Apoſtolis populi crediderunt. Quale vero eſſet Prophetis Apoſtoliſque loquentibus fidem ea exceptione detrahere, quod perperam Dei verba intellexiſſent? Quale item eſſet, ſi illa quoque exceptio adderetur (4), *Mendacium tu loqueris, non miſit te Dominus Deus noſter?* Ac valde mirum eſt, tam nihil eſſe frontis iſtis nebulonibus. Quid enim tandem auctoritatis in Eccleſia erit, ſi in omni dogmate, lege, definitione dupliciter eludi poteſt, quod aut ſermonem ipſa ſuum efferat, aut, ſi ſermo Domini ſit, non ſane intellectum? Sed redeo ad Calvinum, qui cum ſibi vulgatum illud Domini teſtimonium objeciſſet (5), *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus*, fatetur demum Eccleſiam audiendam eſſe, ut quæ nunquam niſi in veritatem Dei conſentiat, nihil niſi ex verbo Domini pronunciet. In hoc ſe inſiſtere, non licere Eccleſiæ novam doctrinam condere, & plus pro oraculo tradere, quam quod Dominus verbo ſuo revelavit.

Verum enim vero inter ſuos hic mirifice garrit, & vel ſtulte ignorat, vel malitioſe mentitur, cum dicit, nos id pro oraculo fidei habere, quod homines ſine Dei revelatione cenſuerint. Nos ſane fidem noſtram individuo nexu cum verbo Dei conjunctam eſſe volumus, nec ullum Eccleſiæ aſſenſum fidenter firmeque ſuſtinemur, niſi quem a Deo extitiſſe habemus cognitum, & firmo conceptum animo. Sed illud quoque certo nobis perſuaſum eſt, Dominum Eccleſiæ ſuæ perpetuo ac continenter adeſſe, & eam ſpiritu ſuo regere, ne quicquam pro fidei doctrina tradat, quod non idem fuerit Apoſtolis a Deo traditum. Ita omnes prophanas novationes exeramur, omneque illud in fidei judicio reſpuimus, quod non Apoſtoli Eccleſiæ tradiderint. Non ergo in hoc, ſed in eo potiſſimum cardine quæſtio verſatur, quod Lutherani negant Eccleſiam quicquam ſine ſcripto ab Apoſtolis accepiſſe: nos contra plura eſſe accepta aſſeveramus. Qua de re multa alias ſæpe diximus, & dicemus multa poſterius (6). Quamquam in ſuperiore lib. adeo plene ac copioſe quæſtio hæc explanata eſt, ut nihil præterea deſiderandum eſſe videatur. Ipſa mihi veritas manum injecit, & pauliſper conſiſtere, & commorari coegit, dum priores concluſiones explico. Celerius proinde in poſteriores incurrendum.

3. Concl.

(1) 1. *Tim.* 3. 15. (2) *Hom. de S. & adorando Spiritu.* (3) *Joan.* 14. 26.
(4) *Hieron.* 42. 2. (5) *Matth.* 18. 17. (6) *Libro 7.*

3. CONCL. Sit igitur tertia concluſio. Non ſolum Eccleſia antiqua in fide errare non potuit, ſed ne Eccleſia quidem, quæ nunc eſt, quæve futura eſt uſque ad conſummationem ſæculi, errare in fide aut poteſt, aut poterit. Hæc concluſio partim oſtenſa eſt in libri ſecundi capite ſeptimo, partim ex his, quæ dudum diximus, comprobatur. Nam pollicitationes Chriſti de præſentia ſua, de ſpiritu veritatis, de regno ipſius ſempiterno, de corpore, cujus ipſe erat futurus caput, non ad Eccleſiam modo, quæ fuit tempore Apoſtolorum, verum etiam ad Eccleſiam Catholicam, quæ futura erat in ſæculi finem, pertinere neceſſum eſt. Id quoniam ex argumentis, quæ prioribus concluſionibus confirmandis poſita ſunt, manifeſte colligitur: vanum profecto erit, aut acta agere, ſi eadem argumenta repetimus, aut, ſi nova ponimus, uti in re non dubia rationibus minime neceſſariis. Certe qui Eccleſiæ præſenti ſpiritum veritatis negare prætenderit, is negabit eidem poteſtatem ligandi atque ſolvendi, negabit ſacramenta & ſacerdotium, omniaque adeo Spiritus Sancti charismata. Ita nunc Eccleſia Chriſti ad nudum nomen contrahetur, eritque ſine re vocabulum commentitium. Verum de tertia concluſione hactenus.

QUARTA CONCLUSIO. Non ſolum Eccleſia univerſalis, id eſt, collectio omnium fidelium hunc veritatis ſpiritum ſempiternum habet, ſed eundem habent etiam Eccleſiæ principes ac paſtores. Diximus enim, Eccleſiæ vocem & pro populo fideli, & pro Eccleſiæ paſtoribus uſurpari. Priores itaque concluſiones illud aſtruebant, quicquid Eccleſia, hoc eſt, omnium fidelium concio teneret, id verum eſſe; hæc autem illud affirmat, paſtores Eccleſiæ & doctores in fide errare non poſſe, ſed quicquid fidelem populum docent, quod ad Chriſti fidem attineat, eſſe veriſſimum. Hanc concluſionem mox oſtendam, ſi prius admonuero, paſtoris unius & alterius, item errorem paſtorum omnium fidei non derogare, ſicut ne paucorum quidem fidelium error fidei derogat populi Chriſtiani. Paſtores igitur ac doctores omnes a fide nunquam poſſe aberrare contendimus. Sic eſt ſane.

Id primum, mea ſententia quidem, manifeſte demonſtrat illud Apoſtoli teſtimonium (1). *Et ipſe dedit quoſdam Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios autem paſtores, & doctores ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumventionem erroris.* Sane ſi paſtores ac doctores huc atque illuc errarent, a rectoque fidei tramite diſcederent, oves profecto ipſæ etiam errarent, nec aliter, quam ſine paſtore diſperſæ vagarentur. Cum enim paſtor per abrupta graditur, neceſſe eſt, quod Gregorius ait, ut per præcipitium grex ſequatur. Nec fieri poteſt, ut membra reliqua eo non deferantur, quo & oculi ſuam vim atque aciem intenderint, & caput ſeſe inclinaverit atque deflexerit. Bene ergo Paulus, ne populus variis doctrinæ ventis circumferatur, divinæ procurationis eſſe aſtruit, doctores & paſtores Eccleſiæ dare: quorum videlicet auctoritate plebs ſua natura concitata atque mutabilis in fidei conſtantia ſuperno munere contineatur. Quod ſi nullum Eccleſiæ ſuæ paſtorem daret Chriſtus, jam ſine dubio ovile ſuum paſtor bonus ille deſereret, Atqui multo melius Eccleſiæ eſt nullos habere, quam errantes habere. Si igitur paſtores ad unum omnes a veritate diſcederent, oves ſuas Chriſtus vel maxime deſtituiſſet. Præterea ſi paſtores omnes in errore aliquo verſarentur, iidem omnino populum aut de ſtatu ſuo, & ſede moverent, aut certe nutare facerent, vacillare, fluctuare. Ita domus Chriſti non eſſet *columna & firmamentum veritatis* (2). Faciamus ioſuper omnes ſimul Epiſcopos in eandem ſententiam convenire, hancque populo rudi credendam proponere: tunc rogo, an populus hoc ſequi debeat, an non? Si debet, cum errantibus ergo ſacerdotibus & Epiſcopis plebs quoque erret neceſſe eſt. Quare ſacerdotum omnium error totius erit error Eccleſiæ. Sin autem populo omnium paſtorum doctrinam levem exiſtimare licet, vide quæſo, an hac ſententia abſurdior alia dici, aut excogitari poſſit. Si enim hinc paſtores, inde oves in contrarias partes ſeparentur: corporis compacti ac per omnem juncturam connexi disjunctio omnem Eccleſiæ diſtrahet unitatem; & non ſolum inter optimates & populum conſtitutam a Chriſto ſocietatem evertet, ſed communem etiam inter ſe fidelium conſociationem dirimet, cujus conſociationis arctiſſimum vinculum fidei eſt conſpiratio eadem & conſenſus partium non divulſus. Divulſus autem omnino erit, ſi populorum membra a ſuis capitibus divellantur. Atque ubi ſemel plebs rudis a doctorum ſuorum communi ſententia declinaverit, quorum doctrinam poſtea ſecutura eſt? Si ſalem abjecerit, in quo ſalietur (3)? Si a luce mentis aciem abduxerit, quid niſi tenebras intuebitur? Si oculus eſt malus, nonne & corpus tenebroſum erit (4)? Ubi vero illud (5), *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi, quæcunque dixerint vobis facite?* Anne meliore ſtatu & conditione Scribæ & Phariſæi erunt, quam Eccleſiæ Chriſti paſtores ac doctores? Certe ſi præſentibus ſolum, & non item futuris Dominus loqueretur, ut auctor imperfecti argumentatur (6), dicta illa fuiſſent, non ſcripta. Dicta ſunt autem propter illos, ſcripta propter iſtos. Ad hæc veritas fidei in catholicorum

(1) *Eph.* 4. 11. (2) 1. *Tim.* 3. 15. (3) *Matth.* 5. 13. (4) *Luc.* 11. 34.
(5) *Matth.* 23. 2. (6) *Hom.* 42. *in Matth.*

controversiis, quemadmodum in secundo libro constituimus, librisque etiam quinto & septimo confirmandum est, non est a populo quærenda: tum quoniam id esset operis infiniti, ut ad quæstionem unamquamlibet decernendam omnium sententia fidelium rogaretur; tum etiam quoniam, ut fieri id commodissime posset, non deceret tamen aut cerdonum, aut mulierc̃larum sigillatim inquirere & expectare judicium. Sive enim unumquemque seorsum interroges de quæstione, quæ in dubium venit, seu universos velis in concilium cogere, ridicula sane futura sit hujus generis inquisitio. Ita per Ecclesiæ auctoritatem nulla penitus controversia finiretur, si ad eam finiendam totius consensum plebis requirere deberemus. Addendum eodem est, quod jampridem diximus, quædam ad doctrinam fidemque Ecclesiæ pertinere, quæ populares prorsus ignorant, ut, Patrem & Filium esse unum principium Spiritus Sancti, Animam intellectualem esse formam substantialem humani corporis, Librum Esther esse canonicum, aliaque similia, in quibus sententiam populi requirere tam est absurdum, ut non in sapientium modo animos, sed ne in stultorum quidem casurum sit; nec enim placere cuipiam potest, tantas res imperiti vulgi calculis judicari. Præterea in Epistola Ephesini concilii ad Nestorium, id a Nestorio; si tacere satis Ecclesiæ velit, exigitur, ut jurejurando fateatur, sentire se & docere, quæ uni; versi per orientem & occidentem Episcopi præsidesque populorum crederent ac docerent. Quæ eadem Epistola comprobata etiam est a sexta synodo action. 11. In concilio item Trident. sess. 3. definitum est, Ecclesiæ esse judicare de vero sensu & interpretatione scripturarum. At totam fidelium congregationem de re ejusmodi velle judicium ferre, insanum esset. Pastores igitur Ecclesiæ ac doctores illi sunt, ad quos id genus judicia pertinent. Atque Egesippi diligentissima fidei inquisitio Eusebii Cæsarien. (1) literis celebrata est, qui cum Romam pergeret, non popularium sententiam de fide requisivit, sed satis sibi feciſſe ad fidei suæ confirmationem visus est, si cum Episcopis per loca singula in sermone congressus, omnes ejusdem fidei prædicatores doctoresque reperiret. Irenæus rursum (2) cum Ecclesiæ auctoritatem hæreticis objicit, Episcoporum tantum sententiam objicit, secundum seriem ab Apostolis succedentium, horumque sensum & fidem Ecclesiæ sensum & fidem existimat, & illis qui refragetur, eum Ecclesiæ refragari. Cyprianus item in lib. de simplicit. prælat. *An esse sibi*, inquit, *cum Christo videtur, qui adversus sacerdotes Christi facit? qui se a cleri societate secernit? Arma ille contra Ecclesiam portat, contra Dei dispositionem repugnat, &c. qui contemptis Episcopis, & Dei sacerdotibus relictis audet*, &c. Et in Ep. ad Pupianum (3), *Christus dicit ad Apostolos*, ait, *ac per hos ad omnes præpositos, qui Apostolis vicaria ordinatione succedunt: Qui vos audit, me audit, & qui vos rejicit, me rejicit*. Et posterius asserit, Ecclesiam non esse multitudinem contumacium, sed plebem sacerdoti adunatam, & gregem suo pastori adhærentem (4). Unde qui cum Episcopis non sint, eos in Ecclesia non esse, frustraque sibi eos blandiri, qui pacem cum sacerdotibus non habuerint: cum Ecclesia, quæ catholica una est, scissa non sit, sed connexa, & cohærentium sibi invicem sacerdotum glutino copulata, &c. Augustinus demum (5), quoniam longum est omnes commemorare, cum adversum hæreticos Ecclesiæ auctoritate nititur, Episcopos Apostolis ad sua usque tempora succedentes plane intelligit.

CAPUT V.

Adversus hanc posteremam conclusionem objectiones quædam.

ATque in harum conclusionum & explicationem & confirmationem abunde hæc dicta sufficerent, nisi huic postremæ illud a quibusdam Theologis objiceretur, quod tempore dominicæ passionis Apostoli omnes Christi fidem amiserunt, quo fieri, ut & Episcopi omnes Apostolis succedentes possint Christi fidem amittere. Nam quod eo tempore in sola Beata Virgine fides permanserit, caudela, inquiunt, illa significat, quæ in officiis eorum dierum sola non extinguitur, unde discipuli lumen, quod amiserant, receperunt. Quoniam autem ratio hæc infirma illis etiam videbatur, eandem omnino rem & sanctorum veterum, & scripturæ sacræ testimoniis confirmant.

Primum ergo argumentum ex illo trahitur, quod per Matthæum Dominus dicit (6), *Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte: scriptum est enim: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis*, id est, ab unitate fidei solventur. Sic enim glossa interlinearis exponit.

Secundum ex eo, quod apud Lucam (7) legitur, verba mulierum nunciantium Christi resurrectionem visa Apostolis esse quasi deliramenta.

Tertium ex eo, quod Marcus tradit (8), Christum exprobrasse omnibus Apostolis incredulitatem, & duritiam cordis.

Quartum ex Augustino illud Psalmi (9), *Defecerunt oculi mei: Omnes*, inquit, *discipuli desperaverunt, quod ipse esset Christus. A latrone Apostoli victi sunt, qui tunc credidit, quando ipsi defecerunt*. Refert etiam Cardinalis Turrecremata

(1) *Euseb. l. 4. Eccles. hist. c. 22.* (2) *Lib. 3. c. 3 lib. 4. c. 43. & 63.* (3) *Nona lib. 4.*
(4) *7. q. 1. Serre debet.* (5) *Lib. 28. cont. Faustum c. 2. & l. 33 cap. 6.*
(6) *Cap. 26. 31.* (7) *Cap. 24. 11.* (8) *Cap. 16. 14.* (9) *Psal. 68. 4.*

eremata (1) in hoc idem Ambroſium, Hieronymum, Gregorium, Iſidorum.

Respon. ad Arg. Verum difficile eſt, de eorum facilitate, perinde ut cauſa poſtulat, dicere: qui hujuſmodi argumentis permori, Apoſtolos in univerſum omnes fidem perdidiſſe ajunt. Id quod non cum ratione ſolum, ſed etiam cum ſacris literis pugnat. Nam, ut de Petro taceamus, cujus fidem non defeciſſe, poſterius demonſtraturi ſumus (2), adhuc opinio illa de cæteris Apoſtolis non modo non certa, ſed ne probabilis quidem eſt. *Diſcipuli*, inquit (3), *abierunt in Galilæam in montem, ubi conſtituerat illis Jeſus: & videntes eum adoraverunt, quidam autem dubitaverunt.* Quidam, ait, non omnes. Video autem hanc dubitationem a nonnullis non ad Apoſtolos, ſed ad alios neſcio quos diſcipulos referri: ſed mihi ſemper Theophylacti magis ac Remigii ſententia placuit, qui illam docent ad tempus, quo Chriſtus ante diſcipulis apparuerat, referendam. Id quod Marcus, ut opinor, inſellexit, cum ait, *Increpavit incredulitatem & duritiam cordis, quia iis, qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderant.* Sive enim apparitio hæc, quam Marcus ſcribit, in die Aſcenſionis fuerit, ut multis placet, ſive antea, quemadmodum nonnullis etiam videtur, dubitandum non eſt, quin eas increpationes hic Marcus recapitulando perſtrinxerit, quas ſparſim alii Evangeliſtæ conſcripſerunt. *Quia iis*, inquit, *qui viderant eum reſurrexiſſe, non crediderant.* Conſtat autem ex aliis Evangeliſtis, incredulitatem & duritiam cordis ex ea ſcilicet cauſa, quia his, qui viderant Chriſtum ſurrexiſſe, non eſt creditum, non ad omnes Apoſtolos pertinere. Petrus namque & Joannes audito nuntio concurrerunt ad monumentum: ac Jacobus juxta Hebræorum Evangelium ab hora, qua biberat Domini calicem, juravit ſe non comeſturum panem, donec Chriſtum viderat reſurgentem; ut auctor eſt Hieronymus in catalogo ſcriptorum Eccleſiaſticorum. Non igitur omnes Apoſtoli fidei jacturam feciſſe credendi ſunt: niſi, quod abſurdum eſt, omnes infideles fuiſſe crediderit (4). Non enim fides ſemel a Chriſtiano ſuſcepta, niſi per infidelitatem tollitur. Illud abſurdius, hæreſeos notam Apoſtolis univerſis inurere. Quod qui faciunt, idque ſine idoneis & urgentibus cauſis, hi non ſolum illis, ſed Chriſto etiam & Eccleſiæ injurii ſunt. Jam argumenta illa infirma eſſe quis non videt, quæ auctores illius opinionis ſubjecerunt? quæ quidem partim a nobis ante confutata ſunt, partim uno nunc verbo confutabuntur. Si enim quicquam probant, id ſolum probant, Apoſtolos in fidei confeſſione defeciſſe, aut etiam in fide viva, quæ per dilectionem operatur. Huc vero referri poteſt conſuetudo illa Eccleſiaſtica extinguendi omnes cereos præter unum. Quanquam Rupertus libro de divinis officiis 5. aſſerit, extinctos cereos priores ſignificare Prophetas a Judæis interemptos: ac cereum illum, qui ad breve tempus abſconditur, ſignificare Chriſtum. Sane vero etiamſi Apoſtoli tunc temporis fide caruiſſent, nihil tamen contra concluſionem haberetur. Nam, ut Auguſtinus (5) admonuit; tunc Apoſtoli defecerunt, cum nondum erant duces Eccleſiæ; nec illud impletum fuerat, *Ego confirmavi columnas ejus.* Unus ergo tunc erat paſtor Jeſus Chriſtus. At Petrus ac reliqui A. poſtoli poſteaquam a Chriſto paſtores conſtituti ſunt, ſine controverſia fidem ſemper Catholicam tennere. Cæterum quod hæretici calumniantur, paſtores Eccleſiæ homines eſſe, fallereque proinde, ac falli poſſe; argumentum exiguum ſane atque mendicum eſt. Aliud quippe fuerit de humanæ naturæ imbecillitate diſputare, aliud de divina gratia & providentia, qua homines in veritate fidei continentur. Tota namque ſimul fidelium concio homines ſunt. Prophetæ item, Apoſtoli, & Evangeliſtæ homines erant, ſed quoniam ſpiritum veritatis accepere, in falſam fidei doctrinam venire non poterant. Sic ergo & Eccleſiæ doctores univerſi homines quidem ſunt, ſed quoniam divino ſpiritu gubernantur, & aguntur in vera dogmata, nequeunt in falſa declinare.

Illud autem quam ineptum, quam frivolum, quam ridiculum, quod quidam interpretantur, ideo nos in Eccleſiam non credere, quia homines ſunt: omnis vero homo mendax. Non eſt hæc illa profecto cauſa, quæ graviſſimos viros adduxerit, ut in Eccleſiam credendum eſſe negarent. Sed antiquior & pulchrior, & ab auctoribus ipſis profecta alia cauſa eſt. Auguſtinus quippe, *Credimus*, ait (6), *Petro, credimus Paulo, in Paulum aut Petrum non credimus: credere enim in eum, eſt credendo amare, credendo in eum ire.* Hactenus Auguſtinus. Et Ruffinus, *Non dicitur*, inquit, *in ſanctam Eccleſiam, ſed ſanctam Eccleſiam credendam eſſe, non ut Deum, ſed ut Eccleſiam Deo congregatam. Hac itaque præpoſitionis ſyllaba creator a creaturis ſecernitur.* Hæc ille. Ob id igitur auctores hi non admittunt, ut in Eccleſiam credamus, quia Eccleſia fidei noſtræ finis non eſt.

Exiſtit autem hoc etiam loco quædam quæſtio ſubdifficilis. Cum enim ab Hieronymo (7) dupliciter Eccleſia dicatur, & ea quæ non habet maculam aut rugam, & vere corpus Chriſti ſit, & ea, quæ in Chriſti nomine, abſque plenis

(1) *Lib. 3. Summæ c. 61.* (2) *Lib. 6. c. poſtremo.* (3) *Matth. ult. 16.*
(4) *Apoſt. omnes fuiſſe infideles Turrecre. concedit lib. 3. Sum. c. 61.*
(5) *In Pſal. 114.*
(6) *In Pſal 77. & tract. 29. in Joan. de pœn. diſt. 2. §. ex præmiſſo.*
(7) *In comm. ad Galat. 1.*

virtutibus, imo cum vitiis quibuſdam admixtis, congregatur: unde nobis conſtare poterit, utronam modo nomen Eccleſiæ capiatur, cum dicitur columna & firmamentum veritatis? Hæretici liquidem quicquid in ſcripturis proditum eſt, quod ad Eccleſiæ vel auctoritatem ſpectet, vel veritatem, id totum non in poſteriore ſenſu, ſed in priore accipiendum cavillantur. Concedunt itaque ſpiritum veritatis Eccleſiæ ſanctorum: Eccleſiæ, quæ malos habeat permixtos, non concedunt. Nec ea ſe ſolum ratione tuentur, quod in voce ambigua liberum eſt utramlibet ſignificationem eligere: ſed argumentis aliis in id etiam incumbunt, ut hoc loco & quæſtione Eccleſiæ nomen non aliter uſurpandum eſſe perſuadeant. Illud primum eſt, quod Hieronymus ſentit, Eccleſiam in ſecundo ſignificatu abuſive dici: *ut ſortis*, inquit, *prudens, caſtus, juſtus, & temperans interdum plene pro his, qui perfectæ virtutis ſunt, interdum abuſive pro his, qui ſunt incipientes, accipiuntur*. Si ergo prior ſignificatio propria eſt, poſterior impropria: commodius ſine dubio Eccleſiæ vocem in illa priore, hoc eſt, pro juſtorum concione uſurpabimus. Rurſum cum Apoſtolus illa dicit, *Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto*: & *Chriſtus dilexit Eccleſiam*, &c. & *Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſalvator corporis ejus*; vox illa pro ſanctorum congregatione accipitur, ut Hieronymus, Auguſtinuſque interpretati ſunt. Quid igitur cauſæ erit, cur aliter accipiamus, cum Eccleſiam ſcribit Apoſtolus columnam eſſe ac firmamentum veritatis? Præterea encomio illo nobilitavit Paulus non Eccleſiam quamlibet, ſed eam, quæ eſſet domus Dei. At domus Dei ſoli juſti eſſe creduntur, ut etiam Auguſtinus ait (1): non ergo columna veritatis eſt, niſi Eccleſia ſanctorum. Præterea Auguſtinus diſerte docet (2), domum Eccleſiamque Dei, quæ in bonis ſolum fidelibus eſt, & ſanctis Dei ſervis, eam eſſe, quæ ædificata eſt ſupra petram, quæ etiam claves accepit, ac poteſtatem ſolvendi & ligandi. Eadem ergo domus Dei eſt, quæ eſt columna & firmamentum veritatis. Quamobrem, ſi paſtores, qui Eccleſiæ ſibi nomen vendicant, mali ſunt, non ad eos hæc & alia ſimilia pertinent. Quod & Auguſtinus idem multis aliis locis confirmat (3). Quæ ſi vera ſunt, non ſolum concluſio illa poſtrema, quæ nunc expenditur, ſed reliquæ omnes funditus evertuntur, & quicquid omnino hoc nobis loco conſtitutum eſt. At vero, quamquam in eam ſententiam hæc & alia plura ab hæreticis diſputantur, nos tamen Eccleſiam ſequi oportet, & ab omni, quod abhorret ab ipſius approbatione, fugere. Primum autem hoc intelligendum puto, quæ nunc ab illis defenſionis ratio viaque tentatur, eam non modo noſtras rationes evertere, ſed ad id etiam deducere, quod fidei catholicæ rerumque omnium publicarum naturæ diſſonum atque inimicum ſit. Si enim ſpiritus veritatis ſolum bonis a Chriſto eſt in Evangelio promiſſus: cæteræ quoque romiſſiones ad Eccleſiam, quæ ex ſolis juſtis conſtituitur, pertinebunt. Quocirca (dicendum eſt enim ſæpius) nec legum ferendarum auctoritas, nec clavium poteſtas, nec peccatorum remiſſio, nec doctrinæ vis, nec ſacerdotii religio, nec ulla omnino publica Evangelii facultas, niſi in Eccleſia omni ex parte bona invenietur. Cum vero in Eccleſia carholica, quæ inde ab Apoſtolis fuit, ſemper fuerint mali bonique permixti: in ea nimirum nulla fuiſſet firma fides, nulla certa veritas, nulla expreſſa poteſtas, nulla ſolida auctoritas. Ita omnia, quæ vel pontificum, vel conciliorum, vel totius etiam Eccleſiæ conſenſione decreta ac definita ſunt, nullas omnino haberent vires. Sive enim excipias, eos non eſſe juſtos ſive, ut juſti ſint, eſſe tamen nobis incognitos: utralibet via & modo illorum dogmata, ſcita, leges eludes, eritque, quemadmodum ſupra diximus, res Chriſti publica omnium, quæ fingi poſſunt, ſtultiſſime, atque abſurdiſſime conſtituta.

Itaque ſit verum illud, quod initio dixi, ſpiritum veritatis, fidei catholicæ fulcimentum, cæteraque Spiritus ſancti chariſmata ei Eccleſiæ eſſe & promiſſa, & data, quam Apoſtoli ſuæ doctrina, miraculiſque fundarunt, ad quam iidem ſuas conſcripſere Epiſtolas, quam in terris ſemper habuit Chriſtus, quam ſacræ literæ aperte, prudenterque deſcribunt ex bonis ac malis piſcibus, ex frumento & zizaniis, ex tritico & palea, ex fatuis ſapientibuſque virginibus, e ſervis probis improbiſque conſtantem. Hæretici ergo Eccleſiæ nomen ſibi habeant invidioſum & obſcurum, eamque Eccleſiam interpretentur, quam adhuc nemo eſt mortalium intuitus; nos autem Eccleſiam ex conſuetudine tum divini ſermonis, tum etiam vitæ noſtræ interpretemur. Nec metiamur eam, ut ſuperbi, & arrogantes, verborum magnificentia; ſed Eccleſiam eam, quæ habetur, exiſtimemus, illam autem omittamus, quæ omnino nuſquam reperitur. Homines enim ſumus, remque proinde publicam, quæ eſt in hominum uſu vitaque communi, non eam, quæ fingitur, ſperare debemus. Quæ omnia ſic a me dicta exiſtimari velim, non ut nulla in terris ſit coram Deo bonorum multitudo, atque collectio, quæ & Eccleſia, & ſponſa, & amica Dei in ſacris litteris nuncupetur: ſed ut eos nos a malis in domo & Eccleſia Dei minime ſeparemus, ubi vaſa aurea & argentea ſunt, lignea quoque & fictilia; non in honorem omnia; ſed quædam vel in contumeliam. Verum hæc explanata ſunt ante ſatis, ut arbitror, diligenter. Jam argumentis illis reſpondeamus, quæ modo ſug-

(1) *Lib. 7. cont. Donat. c. 51. 22. q. 1. omnibus.* (2) *Ibidem.*
(3) *Lib. cont. Donat. c. 18. & l. 5. c. 20. & 21. & l. 6. c. 3. 1. q. 1. remiſſionem. de con. d. 4. Quomodo cuncuſis.*

ſuggeſſimus: nam iis, quæ a principio libri hujus ſunt poſita, capite ſequenti, eodemque poſtremo reſpondebimus.

In voce, inquiunt, ambigua licet e multis unumquodlibet ſignificatum accipere. Minime, inquam, gentium; ſed antecedentia primum, & conſequentia ſpectanda ſunt; deinde conſideRandum, quæ natura rerum ſit, quid cohæreat, quid repugnet, multaque omnino alia, quæ nos in tertiodecimo libro accuratius, & exquiſitius perſequemur. Quod ſi, ubi dona Eccleſiæ Chriſtus pollicetur, continendis in officio ac veritate fidelibus neceſſaria, ea nos ad latentia ſolum & inviſa membra referimus: inania. profecto eſſent dona illa, parumque ad communem utilitatem accommodata. Quin, ut ſupra oſtenſum eſt, noxia eſſent, ac pernicioſa valde, quippe quæ perditiſſimis quibuſque civibus & diſſidiorum præberent perpetuas cauſas, & in omnibus omnino flagitiis impunitatem ac licentiam ſempiternam. Jam vero ſi ratione duce, ac magiſtra eam injuriam principi bono & ſapienti cenſemus, qui illius privilegia ſic interpretatur, ut non ſolum fruſtra, ſed in perniciem conceſſa eſſe videantur; quanto magis ille erit Chriſti iniquus, pravus, & malitioſus interpres, qui gratias, & favores, quos reipublicæ ſuæ promiſit Chriſtus, in eum ſenſum acceperit, qui non modo vanitatem præ ſe ferat, ſed afferat vel exitium? De Eccleſia igitur, quæ bonos ſimul, maloſque complectitur, locus ille Pauli, cæteraque ſimiles intelligendi ſunt. At talis concio ac cœtus abuſive Eccleſia dicitur. Id primum nego. Nec enim de ſorti, prudenti, juſto, ac temperanti eadem eſt cauſa: Fateor ſiquidem cum Hieronymo, ejuſmodi virtutum vocabula ad incipientes atque imperfectos non poſſe niſi per abuſum traduci; quouiam vera virtutis definitio non illas inchoantes, &, ut ita dicam, informatas diſpoſitiones, ſed habitus plane abſolutos atque perfectos exprimit, quemadmodum Ariſtoteles, D. Thomas, ac reliqui viri Philoſophi tradiderunt. At Eccleſiæ vox nihil tale indicat, quale iſti fingunt, unde malos ab eo cœtu excludamus, qui Eccleſiæ ſibi nomen proprie vindicat. Quamobrem nulla eſt improprietas, nullus abuſus, ſi Eccleſia etiam ea nuncupetur, quæ in uno baptiſmo, una fide, una religione improbos habeat probis admixtos.

Quanquam aliter deinde reſpondere poſſumus, Hieronymum de Eccleſia Chriſti in eum ſenſum fere loqui, in quo populum Dei, domum Dei, ſervos Chriſti propemodum uſurpamus (1). Fit enim ueſcio quomodo, ut caſus ſignendi additus, ad bonos potiſſimum vocum illarum intelligentiam deducat. Ita ſi ad Eccleſiam vitio depravatam referantur, abuſus fortaſſe nonnullus eſt; qui mente magis concipi, quam verbis ſignificari poteſt. Nam & populus Dei ille in ſacris literis dicitur frequentiſſime, qui Deo peculiariter dicatus eſt, in quo ſcilicet Dei fides viget, ac cultus; quamvis in eo ſint aliqui peccatores. Sed ad Hieronymi teſtimonium ſatis.

Ad id vero, quod ſubjunctum eſt, capite ſequenti reſpondebimus, ubi explicabitur, quonam ſenſu ad Epheſ. 5. Apoſtolus Eccleſiam nominarit. Quod autem domus Dei etiam illa ſit Domus magna, in qua ſunt vaſa aurea, & argentea, lignea quoque & fictilia, non eſt neceſſe demonſtrare. Id tamen, etſi perſpicuum eſt, ad futurum tempus reſervamus, cum primi capitis argumenta diluentur. Jam, quod poſtremo loco ex verbis Auguſtini objicitur, id edute & legendum, & audiendum eſt; quemadmodum ante nos viri eccleſiaſtici admonuerunt. Poſſunt enim verba illa duplicem ſenſum ingerere, unum, ut ſoli juſti intelligantur Chriſti & Eccleſiæ adminiſtri eſſe, ſoli remittere peccata, ſoli eccleſiaſticam habere & auctoritatem & poteſtatem. Quem ſenſum conſtat non rationi ſolum, ſed Eccleſiæ, fidei, ſacriſque etiam literis repugnare. Sed de hac re non eſt hujus aut loci, aut inſtituti diſſerere. Alter ergo ſine dubio Auguſtini ſenſus eſt, ut ſoli juſti dicantur claves regni cælorum, poteſtatem ligandi ac ſolvendi, ſpiritum veritatis, & reliquas ſpirituales gratias accepiſſe; quod univerſa dona hæc non propter malos, ſed propter bonos & promiſſa & collata ſint. Sic enim quæ œconomis, ac diſpenſatoribus paterfamilias tribuit in familiæ commoditates diſtribuenda, non œconomis hæc, ſed familiæ ipſi tributa eſſe intelliguntur.

Si quæ epiſcopis, & clericis populus dedit in pauperum expendenda uſus, ea non epiſcopis, & clericis, ſed pauperibus dicitur contuliſſe; ſic etiam, ſi principes homini ignoto quicquam ob amici ſui preces meritumque donarit, id jure, ac vere dicet ſe non homini ignoto, ſed amico donaſſe. Ad quam omnino legem illa quoque explicanda ſunt, quæ ex Auguſtino contra Petri, & ſucceſſorum ejus auctoritatem afferuntur (2). *Claves non unus homo Petrus, ſed unitas accepit Eccleſiæ.* Item (3), *Poteſtatem ligandi, ac ſolvendi Petrus cum omnibus tanquam perſonam gerens ipſius unitatis accepit.* Item (4), *Eccleſiæ claves datæ ſunt, cum Petro datæ ſunt: & cum ei dicitur, ad omnes dicitur, Paſce oves meas.* Quæ omnia, ut opinor, nihil aliud ſignificant, quam Petrum, ac cæteros Eccleſiæ miniſtros, nec ſibi, nec ob ſua merita, ſed Eccleſiæ, obque Eccleſiæ cauſam claves, reliquaque Evangelii publica munera accepiſſe. Quanquam priora illa ſcio aliter ab aliis interpretari. Sunt enim qui ea referant ad uſum poteſtatis, quem mali, quia legitimum habere non poſſunt, dicuntur non habere. Alii referunt omnino ad

grz.

(1) *Duplicitur homo Dei dicitur. S. Thom. 3. p. q. 4. art. 4. ad 1.* (2) *In ſer. Apoſt. Petri, & Pauli.*
(3) *Hom. 10. in Joan.* (4) *In lib. de ago. Chriſti.*

gratiam, non illam ſacramentalem, quæ etiam per malos miniſtros dari ſolet, ſed quæ precibus miniſtri reſponder, ut de conſec. diſt. 4. quo modo Auguſtinus viderur ſignificare (1). Alii tandem exiſtimánt, Auguſtinum de publicis raptoribus, uſurariis, concubinaris, ſacrilegis loqui, a quibus olim, perinde ut ſi eſſent ab Eccleſia præciſi, non licebat ſacramenta percipere. Ideoque illiuſmodi miniſtri gratiam ſacramentorum non dabant. Verum hoc diſputare, ut ſæpe jam diximus, non eſt hujus diei ac temporis. Et Valdenſium inſania jampridem exploſa eſt: nec in eo negotio nos nunc oporter elaborare. Itaque de his dictum eſt ſatis. Nunc argumenta, quæ a principio contra Eccleſiæ auctoritatem poſita ſunt, quam breviſſime poſſumus, refellamus.

CAPUT POSTREMUM.

In quo argumenta primi capitis confutantur.

RESPON. AD 1. PRimum vero argumentum promptiſſimum eſt refellere: nec uno tantum, ſed multis etiam modis; tum, quod nec Moyſes, nec Joſue, in quorum gubernatione tempus illud erat poſitum, in populi futorem & inſaniam inciderunt; tum, quod ne certum eſt quidem, eos, qui in caſtris remanſerint, in flagitium omnes conſenſiſſe: quin vero ſimillimum eſt, nonnullos etiam repugnaſſe. Nam ubi primum Moyſes illam vocem edidit, *Si quis eſt Domini, jungatur mihi; congregati ſunt ad eum omnes filii Levi, conſecraruntque manus ſuas Domino, unuſquiſque in filio & in fratre ſuo*. Ex quo intelligitur, qui ad unam Moyſi vocem ſe illi conjunxerint, qui a Domino ſteterint, quos Dominus juſtitiæ ſuæ adminiſtros in ultione fecerit, hos in eo ſcelere cæterorum ſocios & conſortes non fuiſſe. Quid quod Aaron nondum ſacerdotio fuerat initiatus, nec adhuc ei fuerat ſuperhomerale impoſitum, rationaliqve adſtrictum & aptatum, *in quo erat doctrina & veritas* (2). Nihil ergo mirum, ſi Aaron, filiique ejus, nec paſtores populi conſtituti, nec ſacerdotes conſecrati, in fide ac religione errarunt. Quanquam Aaron, quod & Petro & Marcellino poſtea accidit, metu peccavit, non infidelitate. Nihil ergo contra nos affertur, qui aſſerimus, ſacerdotes paſtores jam Eccleſiæ a Chriſto inſtitutos errare omnes in fide ac religione non poſſe. De argumento itaque primo tantum.

RESPON. AD 2. Secundum autem videtur eſſe gravius, quo non Calvinus modo, ſed Donatiſtæ etiam adverſum catholicos uſi ſunt, quemadmodum in libro de unit. Eccleſiæ cap. 12. Auguſtinus tradit. Sed non eſt neceſſe nova nunc reſponſa meditari, quando huic argumento egregie ab Auguſtino reſponſum eſt. *Plerumque*, ait, *ſermo divinus impias turbas Eccleſiæ ſic redarguit, tanquam omnes tales ſint, & nullus bonus omnino remanſerit. Inde quippe admonemur, in ſuo quodam numero eos dici omnes, id eſt, omnes filios gehennæ. Iſti ergo vel imperite, vel fallaciter agentes, colligunt de ſcripturis talia, quæ vel in malos bonis uſque in finem permixtos, vel de vaſtatione prioris populi Judæorum dicta reperiuntur; & volunt ea detorquere in Eccleſiam Dei, ut tanquam defeciſſe ac periiſſe de toto orbe videatur*. Hactenus Auguſtinus. Hujuſmodi ergo Prophetarum oracula hunc in primis ſenſum habent, ut, quoniam in comparatione malorum adeo pauci boni ſunt, ut nulli eſſe videantur, ſcriptura totum una comprehenſione populum reprehendat, quamvis in eo nonnulli ſint boni. Deinde prædictiones propemodum illæ erant, non reprehenſiones. Deſcribitur enim populus ille non qualis tunc erat, ſed qualis poſt Meſſiæ adventum futurus erat. Utergve ſenſus, ne hæretici noſtrum eſſe cauſentur, exemplis Scripturæ manifeſtis comprobandus eſt. Ezechiel eodem, quo & Hieremias, tempore vaticinatus eſt. Quid dicat ei Dominus, audiamus (3). *Domus Iſrael nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde*. Et putas in tota hac deprayata domo partem aliquam ſupereſſe, cui generalis illa ſententia non conveniat? Audi quid etiam dicat Dominus (4): *Signa Thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus*. Non ergo omnes in populi flagitium conſenſerant, non omnes attrita fronte & duro erant corde. Eſto aliud exemplum. *Salvum*, inquit (5), *me fac, quoniam defecit ſanctus. Vana locuti ſunt unuſquiſque ad proximum ſuum*. En unus totius generis humani culpas voce magna & queribunda deplorat, perinde ac ſi relictus ſit ſolus. Sed quid dicit illi divinum reſponſum? *Propter miſeriam inopum, & gemitum pauperum nunc exurgam*. Intelligens ergo jam ſuæ querimoniæ ſe plures habere conſortes, *Tu, Domine*, inquit, *ſervabis nos a generatione hac in æternum*. In libro autem contra Donatiſtas poſt collationem cap. vigeſimo idem quoque Auguſtinus, *Ne forte*, ait, *arbitrentur Prophetarum tantummodo moris fuiſſe, & non ad novum Teſtamentum, ſed ad veteris conſummationem pertinere, ſic arguere reprehenſibiles, quaſi omnes in eo populo arguantur, & ſic alloqui laudabiles, quaſi omnes ibi laudentur; ecce ſic ad Corinthios Apoſtolus loquitur: Paulus Eccleſiæ, quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini, gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei, quæ*

(1) *Cont. Donat. l. 5. c. 22.* (2) *Levit. 8. 8.* (3) *Ezech. 3. 7.*
(4) *Ezech. 9. 4.* (5) *Pſalm. 11. 2.*

quæ data eſt vobis in Chriſto, quia in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia, &c. *Quis hæc audiens credat in Eccleſia Corinthiorum eſſe aliquos reprobos, quandoquidem verba iſta ſic ſonant, velut ad omnes directa ſit iſta laudatio? Et tamen paulo poſt dicit: Obſecro autem, fratres, ut non ſint in vobis ſchiſmata*, &c. *Et in hoc horrendo vitio tanquam omnes increpans dicit: Diviſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizatis eſtis*, &c. Hactenus ille. Poterat & ea commemorare, quæ in eadem epiſtola ſubjecta ſunt (1): *Tanquam parvulis in Chriſto lac potum vobis dedi, non eſcam: nondum enim poteratis: ſed nec nunc quidem poteſtis, adhuc enim carnales eſtis. Cum enim ſit inter vos zelus & contentio*, &c. Item (2), *Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit*. Item ex epiſtola ad Galatas (3), *O inſenſati Galatæ, & quis vos faſcinavit non obedire veritati*, &c. Et poſtea tamen ait (4), *Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, hujuſcemodi inſtruite ſpiritu lenitatis*, &c. Item ad Philippenſes, *Omnes quæ ſua ſunt quærunt, & non quæ ſunt Jeſu Chriſti*, &c. Quas res in ea diſputatione, & multas alias ſimiles a ſummo Theologo præteritas arbitror, quod eſſent faciles; ſunt certe ad præſens inſtitutum utiles, eaſque fere in epiſtola ad Vincentium attigit. Jam quod pleraque ejuſmodi prophetarum teſtimonia ad populi Judaici ſtatum & mores poſt Meſſiam referenda ſint, & ſequenti libro ex multis exemplis cognoſcetur, & nunc ſatis in uno exemplo demonſtrabitur. Aggæus Zorobabelem, ac Jeſum ſacerdotem magnum, totumque omnino populum, ut domum Dei ædificarent, his verbis admonuit (5): *Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Jeſu ſacerdos magne, & confortare omnis populus terræ, & facite: quoniam ego vobiſcum ſum, & Spiritus meus erit in medio veſtrum, nolite timere*. At eodem poſtea capite ſubjunxit Aggæus: *Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Et reſponderunt Sacerdotes, contaminabitur. Et reſpondit Aggæus: Sic populus iſte ante faciem meam, dicit Dominus, & ſic omne opus manuum eorum: & omnia, quæ obtulerunt ibi, contaminata erunt*. Quem omnino locum convenientius de populi ſtatu poſt Teſtamenti veteris conſummationem intelligimus, tametſi Auguſtinus (6) ad formam quoque ſuperiorum hoc exemplum interpretatus eſt. Sed, ut dixi, & ad populi conditionem poſt Meſſiæ adventum aptius hoc congruentiuſque refertur, & plurà alia præſertim apud Eſaiam huic propoſito inſervire, lib. proximo oſtenſuri ſumus. Itaque de Eſaiæ, Hieremiæque teſtimoniis dictum eſt ſatis.

RESPON. AD 3. Illud vero, quod tertio loco ſubjicitur, Eccleſiam occultam eſſe poſſe, Donatiſtæ etiam olim poſuere. Quibus tamen Auguſtinus (7) occurrit in hæc verba: *Non eſt Eccleſia nobis operta, quia non eſt ſub modio, ſed ſuper candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo ſunt. Et de illa dictum eſt; Non poteſt civitas abſcondi ſuper montem poſita. Donatiſtis operta eſt*, &c. Tantum Auguſtinus.

Primum autem illud falſum eſt, veterem populum aliquando nullam Eccleſiæ ſpeciem habuiſſe. Nam cum ſe ſolum relictum quereretur Elias, ſeptem millia virorum Scriptura commemorat genua ſua non curvaſſe ante Baal; quibus ſane illud perſpectum & exploratum erat, non fidem & unitatem, ſed regnum eſſe diviſum; extareque proinde in Hieruſalem templum Dei, ſummum ſacerdotem, veram de lege ac religione doctrinam. Ejuſmodi Tobias erat, qui, (8) cum tribules reliqui irent ad vitulos aureos, quos fecerat Jeroboam, ipſe pergebat ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, decimas fideliter offerens, & cætera his ſimilia ſecundum legem Dei puerulus etiam obſervans.

Deinde non ſequitur, ſi populus ille ita vacillavit, ut pene cecidiſſe videatur, ſi ita diſperſus eſt, ut propemodum formam & ſpeciem amiſerit, Chriſti quoque Eccleſiam uſque adeo obſcurari poſſe, ut nulla ejus ſpecies effulgeat. Plebs enim illa vetus, ut quæ caſura eſſet, ruinam ſæpe minabatur. Et quoniam futurum erat, ut illi reipublicæ tanquam ſempiterna nox eſſet offuſa; nihil mirum, ſi ſenſim obſcurata eſt, & evanuit. Quid autem, ſi quandoque etiam vix apparuit, cum tam parva lux tenuiſque noctis ſplendor affulſit? nempe lucerna lucens in caliginoſo loco (9). Sed hæc explicabuntur in ſequenti libro diligentius.

RESPON. AD 4. Nam Hilarii auctoritatem, qua nos Calvinus urgendos exiſtimat, Vincentius Auguſtino quondam oppoſuit; ſed hic loca omnia, quæ ille ex Hilario collegerat, tanquam meras calumnias contudit, & obtrivit fere in hæc verba (10): *Eccleſia aliquando obſcuratur quidem multitudine ſcandalorum, ſed etiam tunc in ſuis firmiſſimis eminet. Aliquando tentationum fluctibus operitur atque turbatur; & tale tunc erat tempus, de quo ſcripſit Hilarius, unde putaſti inſidiandum contra teſtimonia tot divina*, &c. *Potes hoc modo dicere, nec Eccleſias Galatiæ tunc fuiſſe, quando dicebat Apoſtolus, O ſtulti Galatæ, quis vos faſcinavit? Sic enim*

(1) 1. *Cor.* 3. 1. (2) 1. *Cor.* 5. 2. (3) *Galat.* 3. 1. (4) *Gal.* 6. 1.
(5) *Agg.* 1. 5. (6) *L. con. Donat. poſt collat. c.* 20. (7) *De unitate Eccl. c.* 14.
(8) *Tob.* 1. 5. (9) 2. *Pet.* 1. 19. (10) *In epiſt. ad Vincent. num.* 48.

nim calumniaris docto viro, qui tardicordes & timidos graviter increpabat. Quis enim nescit, illo tempore obscuris verbis multos parvi sensus fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arianis, quod etiam ipsi credebant; alios autem timore cessisse, & simulate consensisse? Quanquam & illi, qui tunc firmissimi fuerunt, & verba hæreticorum insidiosa intelligere potuerunt, pauci quidem erant in comparatione cæterorum, sed tamen etiam ipsi quidem pro fide fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Hilarius ergo deem provinciarum Asianarum aut zizania, non triticum arguebat, aut ipsum etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur, quanto vehementius, tanto utilius arguendum putabat. Habent enim etiam Scripturæ canonicæ hunc arguendi morem, ut tanquam omnibus dicatur, & ad quosdam verbum perveniat. Hactenus Augustinus.

Ac Hieronymus (1), *Ingemuit totus orbis*, inquit, *& Arianum se esse miratus est. Periclitabatur navicula Apostolorum, urgebant venti, fluctibus latera tundebantur, nihil jam supererat spei, Dominus excitatur, imperat tempestati, bestia moritur, tranquillitas redit. Manifestius dicam; omnes Episcopi, qui de propriis sedibus fuerant extermitati, ad Ecclesias redeunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Ægyptus excepit, tunc Hilarium de prælio revertentem Gallarum Ecclesia complexa est, tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit.* Hæc Hieronymus, multaque alia, quæ brevitatis studio prætereo. Sed hæc satis sunt, ut omnes intelligant, navem Ecclesiæ in alto hæresum, seditionum, discordiarumque procellis fluitantem, fuisse jactatam quidem, ac pene opertam fluctibus (2); sed non fuisse tamen in tanta etiam tempestate demersam. Quin in suis licet paucis fortissimis eminuit, qui quo magis in remigando laborarunt, eo aspectabiliores clariores que fuerunt. Nec hoc loco opus est Ecclesiæ Romanæ fidem lucemque proferre, quæ nunquam omnino ipsa latuit, sed toti imper orbi manifesta fuit, quemadmodum sexto postea libro accuratius ostendetur.

Respon. ad 5. Nec vero sub diversis Pontificibus fides Ecclesiæ aut solvitur, aut occultatur; quin eo etiam tempore Ecclesia catholica fidei suæ manifestum argumentum edit. Judicia tunc pastorum periclitantur, quæ sine certo Ecclesiæ capite infirma atque incerta erunt. De qua re alio libro differemus.

Respon. ad 6. Jam in sexto argumento Calvinus & multum operæ ac verborum sumit, & vano se labore frangit. Poterat brevius ac facilius dicere, quoniam synagoga extincta omnino & deleta est, Ecclesiam quoque Christi fundatus esse delendam. At discessio, quam prædixit Apostolus, venire non potest, dum vera Ecclesiæ facies extiterit. Id Calvinus dicit, non probat. Itaque falsum est. Quin postea quam Germania non solum a Romano Pontifice, sed a Romano eodemque suo Imperatore majore ex parte defecit, illa fortassis Pauli prædictio impleta est, instantque proinde Antichristi infelicissima tempora. At filius hominis veniens fidem non inveniet in terra. Sed huic argumento respondet Hieronymus (3), illam hic fidem nominari, de qua Dominus ajebat, *Fides tua te salvam fecit*; & alibi de Centurione, *Non inveni tantam fidem in Israel*; & rursum ad Apostolos, *Quid timidi estis modicæ fidei?* nec non & in alio loco, *Si habueritis fidem, sicut granum sinapis*, &c. Nec enim Centurio, aut illa mulier cula in Trinitatis sacramenta crediderant; sed simplicitas mentis & devota Deo suo anima commendata est. Hæc est fides, quam raro inventam Deus pronunciavit; hæc est fides, quæ etiam apud eos, qui bene credunt, difficile perfecta invenitur. Eodem quoque modo Augustinus respondet (4), Dominum de perfecta fide loqui, quæ ita difficilis est in hominibus, ut in ipsis admirabilibus sanctis inveniatur aliquid, ubi trepidaverint. Addit rursum, propter iniquorum abundantiam & paucitatem bonorum, quæ illa potissimum ætate erit, Dominum ita loquutum. Propterea enim non dixit, Filius hominis veniens non inveniet fidem in terra: sed quasi dubitans, *Putasne*, ait, *inveniet fidem?* non quod ille cuncta sciens de aliqua re dubitaret, sed ut sua dubitatione figuraret nostram: quia propter multa scandala circa finem sæculi pullulantia hoc erat infirmitas humana dictura. Illorum autem error eripiendus est, qui vanissimis argumentis adducti sunt ut putarent fidem in solo uno manere posse. Cum enim Ecclesia nomen collectivum sit, si unus tantum crederet, non crederet Ecclesia. Adde quod Dominus per Matthæum dicit (5), *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.* Vobiscum, ait. Et per Joannem (6), cum pollicetur spiritum veritatis fidelibus sempiternum, pluribus illum pollicetur, non tantum uni. Adde etiam, quod corpus non est unum membrum, sed multa, ut Apostolus ad Corinthios docet (7). Sed corpus Christi, quod est Ecclesia, ut idem ad Ephesios ostendit (8), usque in finem permanebit. Non ergo unquam resulti fideles in Ecclesia deerunt.

Præterea triticum simul cum zizaniis in agro, bonique pisces cum malis in reti (9) usque ad consummationem sæculi durabunt. Non ergo solum in uno manebit fides. Sed deficiet hostia & sacrificium. Equidem hanc Danielis vaticinationem non ad finem sæculi, sed ad Syna-

(1) *Adversus Lutif.* (2) *Matth.* 8. 24. (3) *In Dialog. adverf. Luciferi.*
(4) *De unitate Eccl. c.* 13. (5) *Matth. ult.* 20. (6) *Joan.* 14. & 16.
(7) 1. *Cor.* 12. 14. (8) *Ephes.* 1. 23. (9) *Matth.* 7.

nagogæ consummationem existimo referendam. Quod si quis ad tempus Antichristi referre velit, cum hoc ego non magnopere contenderim, modo sic interpretetur, ut propter crudelissimi tyranni sævitiam sacerdotes a publico & solemni sacrificio desistant. Quod vero ex Apocalypsi Joannis objicitur, quoniam valde obscurum est, nihil contra nos habet ad faciendam fidem virium: tametsi hoc oraculum in Luthero fateor esse completum, cui data est clavis putei abyssi, ut errores penitus demersos atque defossos eruendo tanta caligine orbem obduceret, ut vel lucem ipsam tenebris circumfudisse videretur. Sed affulget adhuc Ecclesiæ lumen his, qui oculos habent ad videndum. Nam Lutherani cæci sunt, & duces cæcorum. Si autem omnis gloria filiæ regis ab intus, nihilque in ea externi splendoris est; qui fieri potest, ut illa cohæreant, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate?* item, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona?* Et, *Non potest civitas absconditi super montem posita, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant?* cæteraque similia, quæ sunt, ne longum faciam, prætereunda. Planum est igitur, in sponsa Christi, in qua nihil fictum, nihil simulatum est, sed omnia vera, sincera, solida, omnem etiam externam gloriam ab interiore virtute & splendore procedere. Ac de sexto argumento nimis multa diximus.

Reliquis vero argumentis diluendis illud admonere operæ pretium est, per figuratam dictionem multa, quæ parti conveniunt, in totum solere transferri. Id nobis in usu est, cum persæpe alias, tum magis cum de civitate, populo, regno, omnique omnino cœtu loquimur, de quibus ea in universum dicimus, in quæ non omnes reipublicæ partes, sed interdum paucæ etiam concurrunt. Populum enim robustum, gentem bellicosam appellamus, non quod omnes in ea republica aut robusti aut bellicosi sint, sed quod viri ex ea ad rem bellicam selecti ejusmodi soleant esse. Nec enim aliter de humana republica, ac de humano corpore loquimur. Dicitur autem homo agere vel pati, quæ manus pesque vel agit vel etiam patitur. Dicitur mundus immundusve, si facies aut munda aut immunda sit: eodemque omnino modo similiter in reliquis. Inde adeo venit, ut vocabula, quæ quibusdam Ecclesiæ partibus convenire videmus, Ecclesiæ ipsi attribuantur. Ad hanc enim legem Ecclesia dicitur amica, pulchra, immaculata, sancta, videlicet ratione bonorum: hortus conclusus, fons signatus ratione electorum. Qui cum prima atque optima pars sint Ecclesiæ Christianæ, imo vero regni cælorum cum sint principes, quamvis in terrena republica despicatissimi ac contemptissimi, vere ac jure ea, quæ in eos conveniunt, in totam Ecclesiam transferuntur; quoniam, ut ex Aristotele etiam ante docuimus, id civitas aut esse aut facere dicitur, quod in ea primarii aut optimates aut esse dicuntur, aut facere. Neque hoc loco, ubi a Lutheranis vel maxime petimur, Lutheri testimonium negligendum est, quo intelligant hi rem esse tam apertam atque dilucidam, ut eam ne Lutherus ipse quidem negare potuerit. Is igitur cum in concione quadam ad populum explicaret, quemadmodum Ecclesia sancta diceretur, per synecdochem docet Matthæum scripsisse, latrones blasphemasse, cum unum eorum id feciſſe Lucas scribat. Sic unus & idem populus, ut ait, arguitur in Prophetis, cum multi sint inter eos boni: rursus laudatur, cum multi sint inter eos mali. Et pulcherrimæ charitatis ea est figura, quæ communia faciat omnia bona, communia item omnia mala; ut alter alterius onera portet, & sic impleat legem Christi. Sic civitas, vel regio, vel domus feciſſe, aut passa esse dicitur, quod aliquot in ea fecerunt, aut passi sunt. Hactenus Lutherus. Hic ego hæreticos universos appello, ut jam vel ipsi sint judices, num prudenter nobis opponant Ecclesiam hortum conclusum esse, fontem signatum, puteum aquæ vivæ, paradisum cum pomorum fructibus, sanctam, pulchram, perfectam, sine macula, & ruga gloriosam, ut in ea nullum præscitum, nullum infirmum, nullum improbum esse conficiant. Sed respondeamus ad singula.

Respon. ad 7. In septimo argumento Cantericum de Ecclesia encomium ponitur, cui abunde, ut reor, satisfecimus. Additur deinceps, in arca solos eos fuisse, qui salvi facti sunt: arcam autem Ecclesiæ imaginem extitisse. At ne quis in hunc errorem incidere, ut putaret omnes, qui per baptismum in Ecclesiam transeunt, esse salvos, idcirco Petrus caute, & sapienter adjecit, *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio*, &c. Alioqui etiam, quod Hieronymus adversum Luciferianos ait, ut in arca omnium animalium genera, ita & in Ecclesia universarum gentium, & morum homines sunt: ut ibi pardus & hœdi, lupus & agni; ita & hic justi & peccatores, ideſt, vasa aurea & argentea cum ligneis & fictilibus commorantur. Arca igitur in eo potissimum Ecclesiæ typus est, quod extra eam nullus servatus est, non in eo, quod omnes intra illam facti sunt salvi. Sed arcæ Sacramenta ex Hieronymo in dialogo illo petantur. Nos pergamus ad reliqua.

Christus, ajunt, non est alterius Ecclesiæ caput, nisi ejus cujus salvator est. Hoc primum non est adeo expeditum. Est enim caput Angelorum Christus, nec constat tamen, an eorum sit proprie servator. Certe ego non puto, quamvis contra sit a nonnullis disputatum. De qua re non est hic locus differendi. Deinde ea connexio infirma est, Christus est Ecclesiæ

siæ salvator, ergo omnes, qui sunt in Ecclesia, servat. *Est* enim *salvator omnium hominum, maxime fidelium* (1); nec omnes tamen reipsa salvos facit. Atque ut Christus corpus suum, quod est Ecclesia, servet; servet, inquam, rei efficientia & exitu: adhuc non sequitur, eum omnes qui sunt in Ecclesia servare. Tum quoniam jam satis ostensum & patefactum est, quædam de Ecclesia vere dici, quæ ei non omnium, sed quarundam partium ratione conveniunt; tum quoniam totius partiumque vocabula latius fusa sunt, quam voces corporis, atque membrorum, quemadmodum paulo post explanaturi sumus. Ita non fit, ut si corpus Christi, omniaque ejus membra servantur, partes Ecclesiæ serventur omnes. Nec vero Paulus ait, Christum exhibere sibi gloriosam Ecclesiam; solum astruit seipsum tradidisse, ut eam exhiberet gloriosam. Quemadmodum autem mortuus ille est, ut omnes viveremus, nec vivunt omnes tamen; sic se tradidit pro Ecclesia, ut eam mundaret & glorificaret, nec tamen omnes, qui in Ecclesia sunt, mundantur & glorificantur. Tametsi vere Ecclesiam suam sibi exhibet gloriosam; sed nec in omnibus partibus, nec in hoc fortasse tempore.

Porro id, quod sequitur, facillimum est. Nam quamquam filii Dei aliquando secundum præ-destinationem nominentur; at propria, eademque frequens denominatio a præsenti justitia fit, ut capite tertio explanatum est. Videmus autem vere filios exhæredari, ac juste aliquando quidem. Non itaque colligitur, Filius est, igitur percipiet hæreditatem; nisi illud simul ponas: Et jus quod accepit, non amisit. Quoniam autem filius Dei non semper probus intelligitur, sed is quoque interdum, qui paterna bona prodegerit; etiam hoc distinguendum puto, Ecclesiam e Dei solum filiis constare. Nam si filios voces, qui per baptismum sunt Christo & Ecclesiæ geniti; id nos asserimus. Sed in his sunt improbi quidam & stulti filii, quos patris, matrisque cura parturire iterum gestit, donec formetur in eis Christus. Sin filios Dei juxta frequentiorem Scripturæ usum eos tantum appelles, qui probi, & sapientes sunt; certe Ecclesia non ex his modo constituitur, sed ex illis etiam, qui paternæ & probitatis & sapientiæ effigiem eluerunt. Nam & in hos nomen filii quandoque diffunditur. *Nonne*, inquit (2), *ipse est pater tuus?* At generatio perversa erat, & infideles filii. Item (3), *Filios enutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Item (4), *Convertimini, filii revertentes, & sanabo aversiones vestras.* Item (5): *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Quod de sanctis Ecclesiæ viris dictum esse, omnes Christi fideles agnoscunt. Unde autem appellat *spinas*, nisi, ut Augustinus ait (6), propter malignitatem morum? & eadem unde filias, nisi propter communionem sacramentorum? Bona ergo filia in medio malarum est, ia eademque paterna domo. Sed ovile Christi nonnisi ex Christi ovibus constituitur. Quid tum? quasi non alias pecudes habeat pastor. Habet sane capras, habet & hœdos. Pastori itaque non modo ovile est, sed & caprile, & hœdile. Herdi porro, & agni in Dei cognitione intelligentiaque discreti sunt, in hominum scientia, & cogitatione confusi. Dum hic vivitur, diversi licet greges, in una tamen congregatione sunt, adeoque permixti, ut segregari non possint, donec ille veniat, qui separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis, & statuet quidem oves a dextris, hœdos autem a sinistris (7).

Sed ut argumento huic scholæ more pressius diffinctiusque respondeam, illud considerandum censeo, quod ut nomen ovis non in eo solum loco, sed in sacris fere literis (8) pro bonis ac justis accipitur, sic ovile Ecclesiam in bonis justisque delignat; quales sunt, quemadmodum supra diximus, voces aliæ nonnullæ, ut exempli causa, amica, columba, immaculata, hortus conclusus, fons signatus, paradisus cum pomorum fructibus, quæ nimirum voces Ecclesiæ vel propter justos, vel etiam propter electos tribuuntur. Quocirca non fit, ut si in ovili non sunt nisi oves, in Ecclesia non sint hœdi, quos sponsa pascere jussa est, quoad eos ab agnis pastor ille summus segregaverit. Nomen etiam ovis malos nonnunquam in Ecclesia significat, nedum probos. Hinc enim illa sunt (9), *Erravi sicut ovis quæ perierat.* Et (10), *Omnes nos quasi oves erravimus.* Et (11) *Sicut oves in inferno positi sunt.* Et (12), *Iratus est furor tuus super oves pascuæ tuæ.* Et in Evangeliis (13) ovem errantem legimus. Et (14), *Oves, quæ perierunt, domus Israel.* Atque cum Dominus Petro commisit oves, si nomen hoc pro solis bonis usurpatum censeamus, verendum est utique, ne mali a Petri cura exilliment se exemptos. Sane vero quicunque fidei sacramentum habent a Petro intelliguntur esse commissi: nec ab eo modo requirendum, si gregem bonorum paverit; sed illa etiam, an, quod infirmum fuit, consolidarit, & quod ægrotum, sanarit, & quod confractum, alligarit, & quod abjectum, reduxerit, & quod perierat, requisierit. In quem sensum ovile Christi non est angustius, quam Ecclesia; sed perinde ut illa, cum sanis morbosas etiam oves continet. Dominus autem Joannis capite decimo in illum alterum sensum vocem ovis usurpavit. Jam quod in hoc septimo principali argumento demum objicitur, id in promptu est, refelle-

re.

(1) 1. *Tim.* 4. 10. (2) *Deut.* 32. 6. (3) *Esa.* 1. 2. (4) *Hierem* 3. 22. (5) *Cant.* 2. 2. (6) *De unitat. Eccle. c.* 13. (7) *Matth.* 25. 33. (8) *Joan.* 10. (9) *Psalm.* 118. 176. (10) *Esa.* 53. 6. (11) *Psal.* 48. 15. (12) *Psalm.* 73. 1. (13) *Matth.* 18. 12. *Luc.* 15. 4. (14) *Matth.* 10. 6. & 15. 24.

re. Nam si ex discipulis pseudoprophetæ exierunt, intus ergo prius domique erant: nec enim aliter exire potuissent. At *non erant*, inquit, *ex nobis*. Hoc duobus modis exponitur. Initio significat Joannes fictos illos, & simulatos Christi discipulos fuisse, qui quasi amici ad tempus, & socii mensæ, in die necessitatis recesserint (1). Inter nos versabantur, ait, eandem nobiscum mensam cæteraque omnino sacramenta habebant communia, sed simulatio virtutis erat, venditatio, ostentatio; ideoque, quod non erant ex animo, & vere nostri, non erant ex nobis; nam si fuissent tales, quales nos sumus ex animo Christiani, permansissent utique nobiscum. Deinde de viris forte Apostolicis loquitur, cum ait, *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis*. Nonnulli siquidem statim a principio nascentis Ecclesiæ nomine se Apostolos venditarunt, cum non essent Apostoli Christi veri, sed pseudoapostoli (2). Quod igitur dicit, tale est: *Ex nobis exierunt*, hoc est, a nostra schola, & societate: *sed non erant ex nobis*, id est, non vere erant Apostoli: si enim ii fuissent, nobiscum profecto permansissent. Veri enim Apostoli, quos ad Evangelii munus delegit Christus, non tum hoc, tum illud, sed idem dicebant semper: eratque illis constans ac perpetua ratio & veritatis, & vitæ. Hoc enim ad auctoritatem Evangelii pertinebat, ut ejus primi administri, quibus scilicet illud est creditum, odorem, saporemque Christi (3) semper, & in omni loco servarent. Contra vero operarii subdoli, quamvis aliquando se transfigurarent in Apostolos Christi (4), sed insipientia tandem eorum manifesta erat omnibus (5), & fini secundum opera ipsorum. Quamquam, si de prædestinatis, ut Hieronymo, & Augustino visum est, Joannes loqueretur, nihil adhuc hæretici conficerent. Nam quæ rerum consequentia est, Non sunt ex nobis, id est, non sunt ex electis: non igitur sunt in domo Dei, quæ est Ecclesia? Quasi vero in domo Dei non sint cum vasis electis in honorem vasa etiam non electa, nempe in contumeliam. Sed ad argumentum septimum diximus multa. Nunc octavum diluamus.

Respon. ad 8. Et ad testimonia quidem ex Canticis post ea, quæ dicta sunt, nihil est necesse respondere. Illud autem, quod ex Apostolo objectum est, Divus Augustinus in libro secundo Retractationum (6) ita interpretatur, ut Ecclesiam describat Apostolus, non quæ jam sit, sed quæ præparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa. Et in libro de perfectione justitiæ, *Cum enim*, ait, *non tantum Apostolus dixerit, ut exhiberet sibi Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, sed addiderit gloriosam, satis significavit: quando erit sine macula, aut aliquid hujusmodi, tunc utique, quando gloriosa. Non enim modo in tantis malis, in tantis scandalis, in tanta permistione hominum pessimorum, in tantis opprobriis impiorum dicendum est, eam esse gloriosam. Nam si Dominus ipse non fuit glorificatus, nisi resurrectionis gloria, quomodo dicenda est ante resurrectionem suam Ecclesia ejus esse gloriosa?* Mundat ergo eam lavacro aquæ abluens peccata præterita; deinde perficiens ejus sanitates, *facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula, & ruga*. Hactenus Augustinus. Cujus sententiæ fuit non solum D. Thomas (7), sed etiam Hieronymus (8) ac Bernardus (9). In quem omnino sensum Isaiæ (10) testimonium idem Augustinus interpretatus est in lib. cont. Donatist. post collat. cap. 8. Quanquam altera est ejus loci commodior intelligentia, ut incircumcisus & barbarus populus non sit Ecclesiam Dei oppressurus, quemadmodum opprimit qui pede calcat. Et cap. 9. decet distinguenda esse tempora Ecclesiæ, & pro diversitate varia Scripturæ loca, quæ partim Ecclesiæ puritatem, partim malorum permistionem enuntiant, esse concilianda. Memini me tamen sic Pauli verba aliquando exponere, ut ad efficientiam baptismi etiam præsentem illa omnia referantur. Quod enim ait, *Ut eam sibi exhiberet sine macula*, hoc planum & expeditum est, cum sine controversia omnes omnino maculas baptisma deleat: quod vero subjungit, *Sine ruga*, id certum est ad baptismi novitatem attinere, qui veterem hominem fustulit & absumpsit. Renovatur quippe, ut aquilæ, juventus nostra per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quam effudit in nos abunde (11), &c. At, quomodo Ecclesia per baptismum gloriosa? Nempe tunc gloriosa sponsa sponso suo exhibetur, cum illi virgo genere ac virtute clara, pulchra, munda, veste pretiosa, auro gemmisque ornata exhibetur. Non autem regina illa, quæ astitit a dextris regis in vestitu deaurato circundata varietate; non Esther regio fulgens habitu, & circundata gloria sua; non in omni gloria sua Salomon, ita gloriosi descripti sunt, quin gloriosior Ecclesia sua Christo sit recens baptismi initiata sacramento. Nec enim minus in Ecclesiam, quam in synagogam illa quadrant (12), *Lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te: & unxi te oleo, & vestivi te discoloribus, & calceavi te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento: & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro, & argento*, &c. Quæ singillatim in baptismi efficientia explanare, erat facile id quidem, sed hujus temporis non est. Non ergo cogimur ad futurum tempus ea effecta refer-

(1) *Eccles.* 6. 10. (2) 2. *Cor.* 11. 13. (3) 2. *Cor.* 2. & 15. (4) 2. *Cor.* 11. 13. (5) 2. *Tim.* 3. 9. (6) *Cap.* 19. (7) 3. *p. q.* 8. *art.* 3. *ad* 1. (8) *In Hier. cap.* 31. (9) *In fest. omn. Sanct. hom.* 3. (10) *Isaiæ* 52. (11) *Tit.* 3. 5. (12) *Ezechiel.* 16. 9.

referre, quæ in præsenti baptismus Ecclesiæ præstat (1). Omnia siquidem illa in duo hæc Apostolus contulit, ut Ecclesia sit sancta & immaculata. *Ut exhiberet*, inquit, *sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata*; qualem certe nunc etiam credimus esse, non in omni sua parte quidem, (nam id quemadmodum ante diximus, non est necesse) sed in multis membris, quorum sanctitas & puritas facit, ut Ecclesia ipsa sancta vere immaculataque dicatur.

Sane in parvulis adultisque nunc primum per baptismum lotis, nulla prorsus quæstio est, quin Ecclesia sancta & immaculata sit: sed esse sine macula, ut Augustinus docuit (2), non absurde etiam ille dicitur, qui & criminibus caret damnabilibus, & ipsa peccata venialia non negligit mundare eleemosynis. Hos enim immaculatos Scriptura vocat. *Ero*, ait, *immaculatus cum eo*. Quomodo? *Observabo me ab iniquitate mea*. Item, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*. In his ergo, qui ab iniquitate & crimine mundi sunt, (sunt autem plurimi) Ecclesia immaculata est, quamvis impuritatis nonnihil, hoc est, culpæ venialis ex levi inconstantiquenatura contrahant omnes.

Secundum hanc interpretationem, quæ mihi & verbis & sententiæ Pauli magis consentanea videtur, patet, Ecclesiam etiamnum extare in quibusdam suis membris quidem prorsus immaculatam, hoc est sine omni omnino macula, in quibusdam vero ita puram, ut quiddam maculæ, lævis illius tamen, possit habere. Sic in quibusdam columba est, in quibusdam perfecta. Perfectos autem pingui, ut ajunt, Minerva appellamus eos, quibus vita mortalis contenta est, qui assequuntur, quantum homines possunt, & optimam in terra vivendi rationem & viam, tametsi in rebus minimis quandoque deficiunt. At *omnis, qui peccat, non cognovit Deum: & omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit*. Hunc locum D. Bernardus in Concione de Septuagesima, cujus initium, *Magna mihi consolatio*, accipit de filiis Dei secundum prædestinationem, quos interpretatur non peccare, id est, non permanere in peccato. Divus autem Augustinus Homilia quarta in hanc Joannis epistolam, & secundo libro de Baptismate parvulorum, cap. 8. & lib. 2. contra Parmenianum, cap. 7. & multo fusius in lib. de perfect. justit. exponit filios Dei non peccare ex hoc, quod filii Dei sunt; eos vero, qui peccant, non cognoscere Deum, qua ratione peccant. Peccatum enim non a fide & scientia, sed ab ignoratione proficiscitur. Fides contra & charitas, quibus filii Dei sumus, non agunt perperam, sed refutant omne peccatum. Quam sententiam Divus Thomas cum familia sua sequitur, secunda secundæ, quæstione vigesima quarta, articulo undecimo ad primum. Eandem secuti sunt cum Augustino alii Episcopi Africani, ut patet in epist. quinque episcoporum ad Innocentium.

Quemadmodum enim Paulus dicere potuit (3): *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*; ita homo justus, si ex lege alias naturæ repugnanti leviter aliquando deficiat, illud quoque vere dicet, *Jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*. Quam interpretationem, quoniam ei & hujus epistolæ quædam loca, & viri clarissimi consentiunt, non audeo equidem improbare. Sed ut dicam ex animo quod sentio, mihi magis Hieronymi (4) sententia placet, qui non putat Joannem in genere de peccato loqui, sed tantum de mortali. Id quod in toto quasi contextu epistolæ facile cernitur. Hoc enim Apostolus ibidem agit, ut ostendat nullam esse communicationem lucis ad tenebras, Christi ad Belial, nec misceri posse justitiam & iniquitatem, crimina & charitatem, Christum & Antichristum?, non plus certe, quam noctem & diem. Nam fuere quidam hæretici, quales nunc sunt ex Lutheranis plurimi, quibus satis fuit, si semel baptismo suscepto fidem haberent etiam sine operibus. Quem errorem a primo statim cap. Joan. cœpit depellere in hæc verba, *Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. Si diximus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur*. Item cap. 2. *In hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus. Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est*. Item eodem cap. *Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare. Qui dicit se in lucе esse, & fratrem suum odit, in tenebris est*. Item, *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo*, &c. Item cap. tertio, *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit*. Scilicet, ne quis putaret de quolibet peccato etiam levi futurum esse

---

(1) *Ad eccles. in præsenti hoc omnino referre videntur Fab. Papa ep. 3. ad Hilar. Gelasius in decret. de apoc. Conc. Tol. 6. cap. 1. Sixt. 3. ep. unic. cap. 5. Hieron. in ep. ad Eph. cap. 5.*

(2) *De perfect. just. cont. Cælest.* (3) *Rom. 7. 20.*

(4) *In 2. lib. adversf. Jovin. de pan. dist. 2. Si enim. Simon Soleten quandam quæstionariam sibi conjunxit, & discipulos suos docuit libros agere quæ vellent: secundum enim gratiam salvari homines, & non secundum opera justa Irenæus auctor est lib. 1. cap. 20. Gnostici quoque in cognitione & scientia, quam mentibus fallo politicabantur, beatitudinem constituebant, cum tamen opera charitatis negligerent: adversum quos epistol. ad Tim. se ipse suos tepid. Jud. & Pet. 2. & 1. Joan.*

eſſe ſermonem. Iniquitas enim grave peccatum eſt. Tunc ergo ſubjungit, *Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non* (*) *vidit eum, nec cognovit eum.* Nam eſt cognitio quædam ſcientiaque de Deo iis familiaris, & propria, qui ſpiritum intellectus, ſcientiæ, ſapientiæ, conſiliique habent: quo nimirum ſpiritu omnes improbi carent. Itaque nec vident, nec cognoſcunt Deum, quamlibet viſiones & revelationes Dei habere ſe prædicent. Item. *Filioli, nemo vos ſeducat. Qui facit juſtitiam, juſtus eſt. Qui facit peccatum, nempe mortale, ex diabolo eſt. Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit*: videlicet quamdiu filius Dei eſt, quoniam ſemen ipſius, hoc eſt, Charitas, in eo manet; & ut arbor bona, niſi vitietur, non poteſt malos facere fructus; ſic filius Dei crimen & flagitium committere non poteſt, niſi filius Dei eſſe deſierit. *In hoc manifeſti ſunt filii Dei, & filii Diaboli.* Qui juſtus eſt, filius Dei eſt; qui non eſt juſtus, nec diligit fratrem ſuum, filius eſt diaboli. Item in fine epiſtolæ: *Omnis, qui natus eſt ex Deo, non peccat*, hoc eſt, non violat charitatem, ſed ſervat mandata, quoniam *generatio Dei conſervat eum, & malignus non tangit eum.* Nimirum quamdiu ſemen ille conſervat, generatio Dei conſervat eum, & malignus non tangit eum. At ſi volens ſemen illud abjecerit; ex quo ſemine natus eſt, tunc profecto filium Diaboli effectum jam malignus non ſolum tanget, ſed uterus eo etiam pro ſuo. Quem Hieronymi ſenſum Auguſtinus etiam amplectitur, homilia in hanc epiſtolam quinta. Atque utinam hæc Apoſtoli doctrina noſtri ſæculi hominibus non eſſet neceſſaria. Sed videmus eſſe multos, qui cura fratrum ſuorum & charitate neglecta, aliiſque Evangelii & naturæ præceptis omiſſis, preculis, meditationculis (non enim contemplationes dicam) die noctuque vacantes, mentiuntur ſe & noſſe, & diligere Deum. At in hoc ſcimus quod cognoſcimus eum, ſi mandata ejus obſervamus. Qui enim non diligit, non novit Deum. Hæc eſt autem charitas Dei, ut mandata ejus cuſtodiamus. Sane qui tum ſecundam, tum maxime tertiam epiſtolam ejuſdem Apoſtoli legerit, intelliget evidentius, totum Apoſtoli ſermonem eos coarguere, qui bonos, juſtos, amicos, & filios Dei ſe eſſe ſine proximi charitate mentiebantur. Id vero gravius, quo majori ſimulationis artificio fingebant ſe cognitioni Dei, & contemplationi vacare. Verum de hoc argumento plura dicta ſunt, quam fortaſſe ratio inſtituti operis poſtulabat.

Itaque ad illud ex epiſtola ad Hebræos teſtimonium, ne moleſtum ſit plura dicere, dicemus nihil. Nec neceſſe eſt tamen aliquid dicere, cum in ejuſmodi argumentis diluendis noſtra opera, & ſtudium minime deſideretur.

RESPON. AD 9. Illud etiam eſt facile, quod in nono argumento primum opponitur. Jam enim demonſtratum eſt, ut Eccleſia ſancta ſit, non oportere omnes eos ſanctos eſſe, qui illius partes eſſe dicuntur. Non autem, quamvis id Hieron. fecerit (1), Eccleſiam dupliciter uſurpamus, & eam, quæ undique ſancta & tota corpus Chriſti ſit, & eam, quæ cum ſanctis malos habeat permixtos; ſed id docemus populum Chriſtianum vere ſanctum dici, licet non omnes, qui in hoc populo numerantur, ſancti ſint. Nam argutias illas elegantiſſimas, quibus hoc impugnatum eſt, conſilium eſt negligere: Sophiſtarum quippe ſunt meræ nugæ, gerris, ut ajunt, Siculis vaniores. Præterquam quod forſitan Eccleſiam ſanctam credimus, quia populus eſt Deo per baptiſmum dicatus, conſecratus, ſanctificatus; hos enim Scriptura ſanctos appellare ſolet. Illud vero, quod ſtatim additur, diligenter expendendum eſt. Aliud porro eſt partes Eccleſiæ eſſe, aliud eſſe Eccleſiæ membra (2). Nomen ſiquidem partis latius diffunditur, nomen membri contractius eſt. Pars ad totum refertur, membrum ad animantis corpus. Ita pars ſine vita invenitur, ut in lapide, ligno, ac cæteris ejuſmodi: membrum autem vere & proprie ſine vita ne intelligi quidem poteſt. Quamobrem improbi partes quidem Eccleſiæ ſunt, membra Eccleſiæ aut Chriſti non ſunt: Sunt autem diaboli membra; at in Eccleſia eſſe cenſentur, eiveſque civitati huic & annumerati & adſcripti: cives mali & flagitioſi tamen. Quo vero pacto probi atque improbi eundem omnino populum conflent, nec ſit tamen ſocietas lucis ad tenebras, conventio Chriſti ad Belial, D. Auguſtinus egregie explicat contra Donatiſt. poſt coll. cap. 6. Qua una ex re cæteræ hujus argumenti confirmationes extremis, quod ajunt, digitulis evertuntur. Sive enim dicas corpus, ſive panem, ſive granum, ſive triticum, ſive alia ſimilia quævis: nomina ſunt, quæ bonis per ſe conveniunt quidem, ſed per bonos illi etiam populo, cujus boni primariæ ſunt partes. Hunc vero ſenſum omnia quoque Auguſtini verba (3) præ ſe ferre notius eſt, quam ut indicandum ſit. Negat enim malos in corpore Chriſti eſſe, nec poſſe habere Chriſtum membra damnata. Negat in columbæ membris computari. Negat ad illam Eccleſiam pertinere, quæ non habet maculam nec rugam. Negat ſpectare ad compagem domus Dei, aut in ea etiam habitare, in qua unanimes ſolum habitant. Etenim hæc univerſa, ut perſæpe dictum eſt, tantum probis ex ſe attribuuntur, & horum ratione attribuuntur Eccleſiæ: quemadmodum ratione partis in toto ipſo inſignis atque præcipuæ quædam de toto enunciari ſolent, quæ partibus ſingulis non pesinde conveniunt. Quanquam Auguſt. illam fortaſſe Hieronymi partitionem ſecutus eſt, ut Eccleſiam bifariam diſtribueret: & eam, quæ omni

(*) *Preteritum pro præſenti.* (1) *In comm. ep. ad Galat.*
(2) *D. Th. 3. p. q. 8. ar. 3. ad ſecund.* (3) *Vid. 3. de doct. Chr. c. 32.*

ex parte bona Christique corpus sit: & eam, quæ ex bonis malisque confletur. Qua vero fronte nobis Augustinum objiciunt, qui in libro retract. 2. cap. 18. & in Psalmum 24. ac 25. & libro contra Petil. 3. cap. 12. & de unitate Ecclesiæ cap. 13. & contra Donatist. post collat. a 4. usque ad undecimum cap. (1) nostram habet apertissime constantissimeque sententiam? Nec dubium est, Cyprianum atque Hieronymum eadem nobiscum concinuisse; illum in epistola ad Maximum (2), hunc in comment. epistolæ ad Galatas (3), & in dialogo adversum Luciferianos. Ac de nono argumento hactenus.

RESPON. AD 10. Decimo vero argumento ex his, quæ in 7. dicta sunt, satis, ut arbitror, responsum est.

RESPON. AD 11. At undecimo argumento hoc habeto responsum. Non abhorret a sacrarum literarum consuetudine, si eundem omnino populum nunc propter justos felicem beatumque dicamus, nunc propter improbos miserum & infelicem. En Moyses Israelem modo vocat populum electum, beatum, gentem sanctam, populum Dei peculiarem: modo durissimæ cervicis populum stultum, & insipientem. Atque Esaias interdum populum Gomorrhæ, interdum etiam populum Dei appellat. Et reverta si Scripturæ usus est, quemadmodum in consutatione secundi argumenti multis exemplis patefecimus, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ut si omnes essent boni: confectarium est quoque, ut populus idem & in reprehensione vituperationeque vocetur iniquus, & in consolatione ac laudatione sanctus. Nec Augustinus dubitavit, Ecclesiam nigram in malis, formosam in bonis interpretari in 3. lib. de doct. Christ. cap. 32. Quin Origenes Ecclesiam propter eos, qui columbas in illa vendunt, speluncam latronum appellavit, tract. in Matth. 15. Quod si hoc nos præsidium deficeret, habemus alterum: quod in hujusmodi major quædam vis boni, quam mali est, plusque omnino valent pauci boni, ut plebs bona sit, quam multi mali, ut nominetur mala. Ecclesiam præterea sanctam dicimus, quod Deo peculiariter sacra sit: qua ratione, quamvis mali in ea sint plurimi, Synagoga Satanæ appellari nec debet, nec potest. Hinc enim in Concilio Constantiensi ejus impudens maledicentia damnata est, qui Romanam Ecclesiam Synagogam Satanæ appellavit. De undecimo autem argumento dictum est satis.

RESPON. AD 12. Duodecimum vero infirmum & negatorium est, tametsi Calvinus inde exultare non dubitet, unde erubescere debuisset. Ratiocinatur ille quidem interdum argute, sæpius eleganter; sed quandoque adeo inepte, insulse, frigide, ut vix eum credas, non dico eruditionem acumenve, sed aut rationem omnino ullam, aut sensum etiam communem habuisse. Tantum hæreticus error & cæca pertinacia potest, ut omnem prorsus doctrinam adimat, intelligentiæ lumen extinguat, & universam ingenii retundat aciem. Sed ad rem. Illud est verum, Græcos esse schismaticos, ideoque apud eos Ecclesiam non esse. Credimus enim unam catholicam Ecclesiam. Quare necesse est, ut qui ab unitate se separat, quoniam non est in una Ecclesia catholica, ne in Ecclesia quidem ille sit. Nec Græci solum schismatici sunt, sed sunt etiam hæretici, tum propter alia, tum hæc præcipue de causa, quod negant unum totius Ecclesiæ pastorem esse a Christo in B. Petro institutum. Sed hæc importune hoc loco, alibi opportune differentur. Quod si quia Christo vero Ecclesiæ capite ita deficiant, ut ei abrogent fidem: hos fateor, ac multo etiam magis privilegium ecclesiasticci nominis amittere. Mortuo autem summo Pontifice, una sine dubio Ecclesia manet, & manet in ea spiritus veritatis: sed manca & imminuta sine Christi vicario, & Ecclesiæ catholicæ uno pastore relinquitur. Quocirca licet veritas tunc etiam in Ecclesia sit, at si controversiæ fidei & religionis oriantur, Ecclesiæ judicia sine capite in terris non adeo certa erunt. Quæ persequi, hujus loci non est. Atqui Apostolus, cum eo loco dedita opera Ecclesiæ unitatem definire vellet, ejus rei prorsus oblitus est, a qua re nos dicimus unitatem Ecclesiæ pendere. Sed mirari satis non possum istorum hominum futilitatem, qui cum non servarint unitatem spiritus in vinculo pacis, sed ab Ecclesiæ se corpore sejunxerint, Paulum eo loco nobis objicient, qui illis vel adversissimus est. Nam si unum corpus, & non duo Christus habet; quo modo nos duas Ecclesias admittemus? Et si una est fides: qui in fide & religione discrepat, hic quomodo in una Ecclesia est? Qui autem Christi vicarium contemnit, is ne unum filium agnoscit? Certe qui cultum Dei pro suo sibi arbitrio fingit, is nec spiritum unum colit, nec patrem unum suscipit, nec in una proinde Ecclesia est: quæ sine recta & catholica fide Deum unum nec colere, nec habere potest. Verum istæc, quæ extra causam, præterque institutum invitis occurrunt, paucis refellenda sunt. Reliqua itaque persequamur. In Græcis, ajunt, viri boni sunt aliqui. Sane, si sunt aliqui, hi tantum erunt, qui cum catholica fide consentiunt, qui ab schismate alieni sunt, qui unum unius corporis tenent caput (4), unumque unius ovilis pastorem, non in cœlis solum, sed etiam in terris. Sic enim Christo capiti nostro ac pastori visum est, unum loco sui Ecclesiæ relinquere: quem simulatque fidelis abjiceret, & corporis & ovilis defereret unitatem. Quemadmodum in Israel sub Hieroboam quidem erant viri pii, sed illi tantum, qui in divisione regni nullam fidei, religionis, sacerdotii divisionem meditaban-

(1) *De com. dist. 4. Est unitas* (2) *3. lib. Ep. 3.* (3) *Cap. 1.* (4) *Coloss. 2. 19.*

bantur. Verum hæc alias. Nunc illud admonendum puto, Apoſtolum eo loco Eccleſiæ perfectam unitatem communionem deſcribere: nimirum qualis in bonis ſanctiſque viris reperitur. Meminiſſe enim opus eſt, corporis nomen proprium eſſe Eccleſiæ juſtorum. Unum igitur corpus uno primum ſpiritu definitur, qui illud non modo quaſi anima vivificet, ſed tamquam ſpiritus membra ejus ſingula ad finem ſuum quoque agat, moveat, inſtiget. Deinde unum corpus unam quoque ſpem vocationis requirit: ubi ſpei vox pro re gloriaque ſperata uſurpatur, ut illo etiam loco, *Spes autem, quæ videtur non eſt ſpes*. Unum igitur finem, ſicut cætera, hæc etiam reſpub. habet, ad quem omnes ejus cives vocati ac deſtinati ſunt, in quem proinde ſpectant omnia hujus corporis membra. Tertio loco una reſp. unum Dominum, unum regem, unum caput deſiderat. Nam ſi duo habeat capita, monſtroſa erit. Exigit præterea unam fidem. Niſi enim hujus reip. cives fideles ſint, Dei populum non conficiunt. Populus autem Dei intelligitur divino cultui ac religioni dicatus. Quod niſi una ſit omnium communis fides, ne una quidem religio erit, atque adeo nec una Dei Eccleſia. Quid quod ſi diverſa credimus, cum fides ſit quaſi hujus corporis oculus, eundem ſcopum & finem habere non poſſumus? Una ergo fides neceſſaria eſt. Neceſſarium eſt denique, præter hæc, baptiſma unum, in quo ineſt cæterorum ſacramentorum communicatio. Plebs quippe Chriſtiana non interiore ſolum fidei communione ac charitatis vinculo, ſed externa etiam fidei teſtatione, ſacramentorumque conſociatione conſtat. Ex quo fit, ut niſi in eodem baptiſmo, eiſdemque omnino ſacramentis membra exterius colligata ſint, in unum Chriſti corpus, quod eſt Eccleſia, coire non queant. Fecit autem Apoſtolus ſolius baptiſmi mentionem, tum quoniam inter omnia ſacramenta vel maxime eſt unum: tum quoniam hoc ſacramentum Chriſtianæ gentis proprium ſignaculum eſt, quo videlicet non conſignamur modo, ſed etiam ſacramur. Id quod Synagogæ circumciſio præſtabat. Jam in verbis, quæ addit Paulus, *Unus Deus, unus Pater*, &c. eo, ut mihi videtur, reſpicit, ne in uno hujus reip. domino tyrannidem ac dominationem ſubeſſe putaremus. Unum itaque dominum cum dixiſſet, blandioribus vocibus dominatum mollit ac mitigat. Ne te, inquit, terreat unus Dominus: unus enim Deus idem eſt, unuſque et. iam pater. In Dei porro nomine bonitatem, ſuavitatem, providentiam numinis intellige. Beatus, ait, populus, cujus Dominus Deus ejus, ſed ille multo beatior, cujus Dominus pater ejus. In patre ſiquidem ſingularis amor & cura minime vulgaris deſignatur, ut non tam regnum, quam patris unam filioromque familiam intelligas. Sed neſcio quo pacto, dum Pauli verbis inſtitit atque hæſit oratio, a propoſito longius excurri, inſtitutique mei pene immemor factus ſum. Dicebam, Apoſtolum perfectam corporis Eccleſiæ unitatem cauſis ſuis omnibus definire. Eccleſiæ vero unitas latius extenſa eſt, & in eis inveunitur, qui non ſervant unitatem ſpiritus in vinculo pacis, nec inter ſe per amorem adhærefcunt, nec alii alios apprehendentes capiti ſuo connectuntur, Quin etiam partes quædam in hoc toto ſine fide inſunt, ut hæretici occulti, quamdiu ab Eccleſia non ſunt excluſi. In quibus ſatis eſt unum baptiſma, ſacramentorumque eadem ſocietas & communio, ut in una Eccleſia eſſe dicantur. Nam ſummum pontificem, epiſcopos, cæteroſque Eccleſiæ miniſtros poteſtate ac juriſdictione per hæreſim abditam interioremque privari, non modo non certum ſed ne probabile quidem eſſe, maxima auctoritate Theologi affirmant. Rectores vero ac magiſtratus, & reip. omnino adminiſtros illos eſſe, qui reipub. hujuſmodi partes non ſint, ne cogitatione quidem informari poteſt. Ex quibus magna ſignificatio fit, non eſſe æquam in omnibus Eccleſiæ partibus unitatem, ſed in quibuſdam valde imperfectam, Id ſi minus intelligitur, ex corpore naturali percipi poteſt: in quo ſic ſpiritus & anima exiſtit, ut partibus quibuſdam vim ſentiendi tribuat, quibuſdam vim creſcendi, aliis, ut videtur, ne ullam quidem aut animalem, aut ſpirabilem facultatem, perinde ut ſi partes illæ nec animam, nec ſpiritum in ſe haberent. Quin etiam videmus, cum membrum aliquod ſenſu & vita carens areſcit in corpore, quoniam reliquis omnino partibus continuatur, motum quemdam externum ab ſpiritu participare: quamquam ſpiritus illi nihil interius vitale, quæ communicat. Quem profecto modum ſpiritus Chriſti in corpore Eccleſiæ tenet ac ſervat. Quaſdam enim partes ita animat, & vivas facit, ut nihil illis deeſſe vitalium motionum videatur: in quaſdam ſic influit, ut non vitam eis quidem, ſed interiorem quandam ſpirationem quaſi vitalem conferat; aliis autem exteram vim ſuam facultatemque dimittat, ut quamvis mortua prorſus & arida membra ſint, quia non ſunt tamen a corpore exciſa, a ſpiritu cum corpore moveantur. Quæ partium affectarum mirabilis continuatio ac ſeries, licet tenuis illa quidem & modica ſit, at tantum in Eccleſia valet, ut propter locum, quem habent in corpore, nonnullæ partes vel capita Eccleſiaſtici corporis appellentur. *Væ*, inquit (1), *vobis, qui opulenti eſtis in Sion, optimates, capita populorum*: Membra videlicet aliquando, non ex vita, quam ſua ſponte & natura vendicant, ſed ex ſitu, quem ſortita in corpore ſunt, per metaphoram transferri ſoleut. Ita qui locum primum in Eccleſiæ gubernatione tenet, caput Eccleſiæ ille dicitur: tametſi proprie ac vere membrum corporis Eccleſiæ non eſt. Sed de his, quæ ad Eccleſiæ unitatem ſpectabant, quantum huic loco

(1) *Amos* 6. 1.

ſatis etat, dixiſſe videmur. Nunc de univerſitate Eccleſiæ dicamus: nam id in tertio decimo argumento quæritur.

RESPON. AD 13. Καθόλου Græce, ſi verbum verbo reddas, ſecundum totum interpretabere: ὅλον enim totum eſt. Unde catholica, ut Auguſtinus ait, nomen accepit: quod in toto orbe juxta prophetarum prædictiones (1) diffuſa eſt. Quia vero in toto orbe univerſæ etiam gentes intelliguntur, inde adeo venit, ut Eccleſia catholica, id eſt, univerſalis nominetur, quoniam in omni gente, populo, natione, ſexu, conditione longe lateque patet. Cujus utriuſque rei extat inſigne illud oraculum (2), *Poſtula a me, & dabo gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*. Atque hoc diſcrimine non ſolum a Synagoga, ſed ab hæreticorum etiam conventiculis congregationibuſque diſtinguitur. Sunt etiam qui dicant, Eccleſiam propter communem fidem, univerſalemque doctrinam, catholicam appellatam. Fides autem Eccleſiæ atque doctrina multifariam communis & univerſalis eſt. Primum ratione hominum juxta illud (3): *Prædicate Evangelium omni creaturæ*: deinde ratione loci, quemadmodum ſcriptum eſt (4), *Prædicaverunt ubique*, & (5), *In omnem terram exivit ſonus eorum*. Præterea ratione temporis; quoniam Apoſtoli non tum hoc, tum illud, ſed idem dixere ſemper. *Fidelis*, inquit (6), *Deus: quia ſermo noſter, qui fuit apud vos, non eſt in illo, Eſt, & Non: ſed, Eſt, in illo fuit*. Item (7), *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, ſed non ut lex tua. Omnia mandata tua veritas*. Et poſterius, *In æternum Domine permanet verbum tuum, in generationem & generationem veritas tua*. Quod igitur ab omnibus in omni & loco & tempore certo atque conſtanter creditur & docetur, id vero dogma catholicum nuncupatur; & quæ hujuſmodi dogmata ac diſciplinam habet, ea vere Eccleſia catholica. Nam hæreticorum conciones privatas habent, peregrinas, inconſtantes, clandeſtinaſque doctrinas. Bene ergo & prudenter Vincentius Lirinen. de proſa. nova. *In ipſa*, inquit, *catholica Eccleſia, ad quam non una natio, non unus angulus, ſed maris multitudo convertitur, id teneamus, quod ubique, quod ſemper, quod ab omnibus creditum eſt. Hoc eſt enim vere proprieque catholicum, quod ipſa vis nominis ratioque declarat: quæ omnia hæc vere univerſaliter comprehendit. Qua cum ita ſint, ille eſt verus germanuſque catholicus, qui, quicquid univerſaliter antiquitus Eccleſiam catholicam tenuiſſe cognoverit, id ſolum ſibi tenendum credendumque decernit. Quidquid vero ab aliquo deinceps uno præter omnes vel contra omnes novum & inauditum ſub-induci ſenſerit, id non ad religionem, ſed ad tentationem potius intelligat pertinere*. Hactenus Lirinen. Scio cauſas profert alias ſolere, cur Eccleſia catholica ſit; ſed hæ mihi viſæ ſunt cognominis hujus aſſerendi graviſſimæ. Quibus poſitis illud argumentum facile diluitur. Primum enim Eccleſia non ita modo contracta eſt & adducta in anguſtum, ut in orbe diffuſa non ſit; quin noſtra memoria novus orbis apparuit multo maximus atque latiſſimus, in quem diſcipulorum Chriſti ſonus exivit, ne quiſpiam dicat, Hiſpanos, Gallos, Italos, Germanos, cæteraſque nationes, in quibus Chriſti nomen aut vivit, aut non omnino deletum eſt, minorem partem orbis occupare. Deinde ſatis eſt, Eccleſiam ſemel in totum mundum eſſe ſuſam, ut etiamnum vere catholica dicatur. Nempe eadem Eccleſia eſt, eandemque fidem tenet, quam Apoſtoli in univerſa terra vulgarunt. Sane vero fidei præſentis univerſitas ad eam univerſitatem referenda eſt, quæ tempore anteacto in Eccleſia fuit; & hæc ad illam tandem, quam Apoſtoli in totum orbem ediderunt, quemadmodum in ſecundo libro demonſtratum eſt. Ex quo efficitur, utiquamvis Chriſtiana fides in unius forte provinciæ anguſtias redigeretur, nihilominus catholica eſſet, & provincia item, quæ eam fidem haberet, Eccleſia eſſet etiam catholica. Nam & Eccleſiæ ſingulæ ſub univerſali comprehenſæ catholicæ vocitantur, quoniam eam fidem habent, quam univerſalis tenet, tenuitque ſemper Eccleſia. Sed hæc, & ea quoque quæ reſtant, perſpicua ſunt omnia. Breviter itaque expedienda ſunt.

RESPON. AD 14. Objicitur ergo in quarto decimo argumento, fruſtra omnium fidelium ſenſum expectari. Cui ego argumento hæc breviſſime retulerim. Duo ſunt rerum genera, ut alias dictum eſt, quæ ab Eccleſia creduntur. Unum eſt earum, quæ ad omnes æque pertinent; ut Deum eſſe hominem, animum noſtrum eſſe immortalem. Et in hoc genere non eſt valde difficile, omnium fidem ſenſumque cognoſcere. Non dico autem, ut ſeorſum rogentur ſinguli, quod & permoleſtum eſſet, & oppido quam ridiculum, ſed ſingulorum fidem in hujuſmodi rebus ſtatim ſe ſe prodere: ſatiſque mediocri adhibita diligentia cognitam nobis & perſpectam eſſe poſſe, præſertim ſi res in contentionem veniat, & vulgus ſuo more caleſcat. Alterum eſt genus earum rerum, quas cognoſcere non rudium & imperitorum in Eccleſia, ſed majorum & ſapientium intereſt; ut epiſtolam ad Hebræos eſſe canonicam, ac reliqua ſimilia quamplurima. Quo in genere ſi vulgarem plebis ſententiam roges, perinde erit, ac ſi a cæco ſenſum colorum poſtularis. Caute igitur atque prudenter, cum hujuſmodi fortaſſe res in ſermonem popularem incidunt, qui in vulgo paulo modeſtiores ſunt, nihil omnino affir-

(1) *Malach.* 1. 11. *Daniel* 2. 44. *Eſai.* 54. 5. *Pſ.* 18. 5. & 71. 8. *Marc. ult.* 15. *Actor.* 1. 8. *Geneſ.* 26. 4. *Pſalm.* 21. 28. & 116. 1. *Luc.* 24. 47. *Apoc.* 5. 10. *Coloſ.* 3. 11.
(2) *Pſalm.* 2. 8. (3) *Marc.* 16. 15. (4) *Matt.* 16. 20. (5) *ad Rom.* 10. 18.
(6) 2. *Cor.* 1. 18. (7) *Pſalm.* 118. 85.

affirmate aſſeveranterque pronunciant; ſed id ſe credere ac ſentire in hiſce rebus profitentur, quod Eccleſia credit, ac ſentit. Quo profecto nomine ſapientes Eccleſiæ majoreſque deſignant. Porro ſive in hoc, ſive in illo genere quæſtio verſetur, populus quaſi de tribunali ſententiam dicere nec debet, nec vero poteſt: quoniam, ut hic pro certo, & probato ſumimus, ligandi, ſolvendi, judicandique potaſtas in ſingulis fidelibus non eſt, ſed in Eccleſiæ præfectis, atque paſtoribus. De qua re alio loco diſſeremus. Nunc illud dicimus, in communi omnium controverſia certum argumentum ex communi fidelium ſenſu depromi; quamvis non oporteat ſigillatim omnium ſenſum perſcrutari. In fide autem earum rerum, quæ propriæ ſunt doctorum, atque ſapientum, ſolam horum ſententiam expetendam, vulgi ne expectandam quidem. Nam illi certam fidem faciunt catholici dogmatis; hi faciunt nullam. At vero in utrarumque rerum decretis ac legibus nec vulgus, nec ſapientes omnes habent locum; ſed ii tantum, qui ſint Eccleſiæ paſtores, quemadmodum libris ſequentibus explicaturi ſumus. Ea vero argumenta, quibus paſtorum vetita atque auctoritas impugnata eſt, in librum huic proximum differantur, ubi hæc, multaque id genus alia longe opportunius refutabimus.

Cæterum quod duo ſymbola Eccleſiæ internoſcendæ Calvinus ponit, nempe ordinem in verbo, & ſacramentis a Chriſto commendatum, ad quas omnino noras ceu ad lydium lapidem omnis congregatio exigenda ſit, quæ Eccleſiæ nomen obtendat: bene profecto haberet, niſi hunc lydium lapidem in manu habere ipſe vellet, cæteris negaret omnibus. Nos aſſerimus, Lutheranos nec ſinceram Evangelii doctrinam, nec legitimam ſacramentorum adminiſtrationem retinere. Illi contra nobis utramque notam inurunt. Ecquis erit judex? Negant apud nos Eccleſiam eſſe; apud ſe, ut nos dicimus, exiſtere mentiuntur. Ecqui ſunt ii tandem, quibus lapis iſte lydius eſt certus, ſolidus, germanus ad veram Eccleſiam explorandam? Arius, Neſtorius, Macharius, Donatus, Pelagius, cæterique omnes hæretici, tum etiam cum Eccleſiæ bellum facient, eadem omnino inſolentia ſe habere præferent duas illas Eccleſiæ quaſi teſſeras. Quapropter in quacunque de fide cum hæreticis controverſia Eccleſiæ notio periclitabitur. Excipient enim protinus, nos aut in fidei errore verſari, aut Chriſti ſacramenta non perinde gerere, ut a Chriſto nobis inſtitutum, atque præſcriptum eſt.

Notior eſt Eccleſia, mihi crede, notior eſt quam ut quibuslibet motis quæſtionibus ejus non ſolum auctoritas, ſed res omnino & nomen in dubium revocentur. Verum hoc loco Calvinus ſic inſulſus extitit, ut nihil aliud ejus, niſi ipſa inſulſitas rideatur. Eccleſiam enim apud nos eſſe, modo ait, modo negat: nunc Eccleſiam dicit nunquam fuiſſe intermortuam, nunc contra verbi puram prædicationem aſſerit aliquot jam ſæculis evanuiſſe; tum affirmat ſub Romano Pontifice, quem Antichriſtum vocat, non eſſe Eccleſiæ nomen abolitum, ſed ſub ejus quoque tyrannide Eccleſias manere: tum aſtruit, præſentes omnes catholicorum cœtus idololatria, impiaque doctrina contaminatos eſſe, clavimque proinde non habere poteſtatem. Quod ſi ita eſt, Chriſti Eccleſiæ qui ſunt? Nempe, ſi Chriſti Eccleſiæ ſunt, Eccleſiæ catholicæ membra erunt. Porro ſi membra ſunt veræ catholicæque Eccleſiæ, nequeunt vel idololatriæ probare ſcelus, vel errores Evangelio contrarios docere. Item niſi ſtultum mihi quoque ipſi videretur, exigerem ex illo, cogeremque ut reſponderet, num viros aliquot probos in catholicorum concione eſſe arbitretur. Si nullos, quoniam, ut ait, omnes ad unum ſunt idololatræ, & in impietate eſſe pius nemo poteſt; eadem profecto cauſa ante Lutherum vir bonus in catholicis nemo eſſet, quippe cum ejuſdem criminis rei eſſent omnes, in eodemque errore verſarentur. Eccleſia ergo Chriſti catholica jam ante Lutherum nulla in orbe erat. Et ubinam ſunt illæ de æterno Chriſti regno promiſſiones, quas, quoniam apertæ, claræ, perſpicuæ ſunt, nulla iſte interpretatione potuit eludere? Sin autem vere pii inter nos ſunt aliqui; non eſt certe apud nos Eccleſia impia, ſed pia; a qua cum ſe contentionis ſtudio Lutherani ſeparaverint, exploratiſſimum eſt, a vera eos Chriſti Eccleſia deſciviſſe.

Quid? Anne ambiguum eſt, Ambroſium, Hieronymum, Auguſtinum, Baſilium, Chryſoſtomum, cæteroſque optimos, ac præſtantiſſimos viros, quos catholici & veneramur & agnoſcimus, vera Eccleſiæ Chriſti membra fuiſſe? At illi ſtant a nobis univerſi, Lutheranis univerſi repugnant; quod facillimum eſt oſtendere. Sed quid ego ſtultus, qui ſuadere velim, Lutheranos hæreticorum more cum Eccleſia Chriſti bellare? Quaſi vero difficile eſſet, cauſis evidentibus, ac neceſſariis addicere, hos neque in Apoſtolica, neque in catholica, neque in ſancta, neque in una Eccleſia eſſe. Nihil ſane facilius eſſet, nihil explicatius, nihil promptius, ſi hujus eſſet aut loci aut temporis. Nimirum quibus omnino rebus cum Donatiſtis Auguſtinus egit, ut eorum animos ad veram notionem Eccleſiæ unius, ſanctæ, Catholicæ, atque Apoſtolicæ revocaret, iiſdem nos Lutheranos vincere nullo negotio & labore poſſumus. Atque ſi res ipſæ, quæ tamen in manu noſtra ſunt, in hac nos pugna deſererent; at cognomina Catholici, ac Lutherani apertiſſime, planiſſimeque demonſtrant, veram germanamque Eccleſiæ notam & characterem habere nos, illos non habere: quamvis Eccleſiæ nomen fingant, ſimulent, obtegant. Sicubi, ait Hieronymus (1), audieris eos, qui dicuntur Chriſti, a quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas, Valentiania-

(1) *Adverſ. Luciferian.*

nianos, Pelagianos, &c. ſcito non Eccleſiam Chriſti, ſed Antichriſti eſſe ſynagogam. Quo eodem diſcrimine Auguſtinus (1), atque Epiphanius (2) hæreticos a Catholicis diſtinguendos eſſe docuerunt. Cum itaque Lutherani cognomen ex Luthero traxerint, planum & expeditum eſt, eos a communi fide, atque Eccleſia catholica in privatam, & ſingularem hæreſim abiiſſe. Nobis autem ſuper terram nullus fidei magiſter eſt; unus Cæleſtis eſt Chriſtus, a quo Chriſtianorum cognomen eſt, quod habemus ex illo hæreditarium. In Chriſti igitur Eccleſia ſumus, de qua hæc ut breviſſime dici potuerunt, ita a me dicta ſunt. Nunc ad reliquos locos ex ordine inſtituto progrediar: meque ad meum munus, penſumque revocabo.

(1) *Lib. 1. contr. Creſcon.* (2) *Hæreſ. 70. Audianor.*

Finis Libri Quarti.

DE AUCTORITATE CONCILIORUM,

Quæ quarto loco eſt poſita,

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Argumenta continet, quibus hæretici utuntur ad hujus loci auctoritatem labefactandam.

1. ARG. POſt Eccleſiæ auctoritatem auctoritas Conciliorum ſequitur, quam hæretici plurimis argumentis oppugnant. Illud primum eſt, quod Eccleſia columna eſt, & firmamentum veritatis. At in Synodum ſoli Cardinales, & Epiſcopi veniunt, qui & numero pauciores ſunt, nec auctoritatis pondere, hoc eſt, nec virtute, nec ſapientia graviores: non ergo Synodus regula credendi Eccleſiæ eſt, ſed contra, Eccleſia ſynodo.

2. ARG. Deinde Pontifices & Phariſæi collegerunt concilium, cujus ſententia impia fuit, ut Joannis 11. capitulo legitur: non ergo ſemper Synodi ſacerdotalis judicium probandum eſt. Sicut enim principes ſacerdotum, & omne concilium quærebant falſum teſtimonium contra Jeſum, Matth. 26. & omnes principes ſacerdotum, & ſeniores populi adverſum Jeſum conſilium inierunt, Matth. 27. ita & epiſcopi ac pontifices noſtri contrariam Jeſu Chriſto ſententiam ferre poſſunt.

3. ARG. Præterea ſi veritatem epiſcopi tenent, & falli non queunt, id ex divino aliquo pacto proficiſcetur. At pactum hoc nuſquam apparet; atque ut appareat, haud aliter interpretandum eſt, quam illud, quod cum Levi olim & poſteris ejus Dominus iniit. *Pactum*, inquit, (1) *meum cum Levi. Lex veritatis fuit in ore ejus, & iniquitas non eſt inventa in labiis ejus: in pace & æquitate ambulavit mecum, & multos avertit ab iniquitate. Labia enim ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum eſt. Vos autem receſſiſtis de via, & ſcandalizaſtis plurimos in lege: irritum feciſtis pactum Levi, dixit Dominus exercituum.* Item: (2) *Obſecro, Domine, cuſtodientes pactum cuſtodientibus mandata tua.* In quæ verba Hieronymus, *Non ergo*, ait, *quod pollicetur Dominus, ſtatim futurum eſt, ſed in eos ſua promiſſa complet, qui cuſtodiunt mandata illius.* Unde conſtat, pactum retinendæ veritatis quondam cum ſacerdotali tribu initum per poſterorum culpas irritari. Quo fit, ut ad eundem quoque modum, ſi Apoſtolis, & ſuccedentibus omnino Pontificibus veritas a Chriſto promiſſa eſt, eandem tandiu ſint ſervaturi, quamdiu id non ſuis peccatis egerint, ut veritate deſtitui mereantur. Alioqui, ut Hieronymus in hunc Malachiæ locum ait, *Ad ſacerdotum quidem pertinet diſciplinam, interrogatos reſpondere de lege, ſed ſi ignorantiam in cæteris diligentem in ſcripturis ſanctis obtenderint negligentem, fruſtra jactant dignitatem, cujus opera non exhibent.* Atque idem etiam Hieronymus ſcribit, falſo ſacerdotes illa jactare (3): *Non peribit lex a ſacerdote, nec conſilium a ſapiente, nec ſermo a Propheta*, cum

(1) *Malach. 2. 3. & ſeqq.* (2) *Dan. 9. 4.* (3) *Hierem. 18. 18.*

cum Scriptura dicat, *In perversam animam non intrabit sapientia*. Et per Ezechielem Dominus (1), *Quærent*, ait, *visionem de Propheta, & lex peribit a sacerdote, & consilium a senioribus*. In quæ verba idem ipse Hieronymus, *Hæc autem*, inquit, *non solum eo tempore, quando Babylonius contra Hierusalem veniebat exercitus, a Prophetis, sacerdotibus, & senioribus quærebantur, sed quotidie in Ecclesiis requiruntur. Quæ si visionem, legem, consiliumque perdiderint, frustra Prophetas, & sacerdotes, & seniores habere se jactant*. Adde huc illud Hieremiæ testimonium (2), *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? & tenentes legem meam nescierunt me, & pastores prævaricati sunt in me, & Prophetæ prophetaverunt in Baal*. Quibus verbis utendum esse adversus ordinis magistros, Hieron. in commentariis auctor est. Adde illud etiam (3), *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi; canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes, & amantes somnia. Ipsi pastores ignorarunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt*. Quibus ex rebus facile intelligitur, non esse fidendum pastorum facerdotumque judiciis, præsertim si illis Dominus iratus est. Si ergo illi solum in concilium coguntur, concilium profecto errare potest.

4. ARG. Præterea conciliorum auctoritas illo potissimum testimonio probari solet (4). *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo. Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. At hoc testimonium probaret æque, provincialium synodorum certa esse judicia: quod a recta fide alienum esse cum ex aliis, tum vero magis ex Concilio Carthaginensi sub Cypriano constat, in quo non duo vel tres, sed octoginta episcopi congregati, contra orthodoxam de unico baptismo doctrinam errarere (5): Synodorum ergo veritas infirmo, aut nullo potius fundamento nititur. Atque in eo testimonio his tantum conciliis se affuturum promisit Christus, quæ in nomine ipsius convenirent. Primum ergo fidem faciant se coire in Christi nomine: nam fieri potest, ut improbi episcopi adversus Christum consipirent. Deinde nihil verbo Dei addant, aut detrahant; illis enim hæc lex præscripta est.

5. ARG. Ad hæc concilium Ariminense sexcentorum episcoporum erravit cum Ario, Ephesinum secundum etiam frequentissimum cum Dioscoro, Constantinopolitanum vero trecentorum pontificum cum Leone Imperatore (6). Concilia igitur quamlibet generalia nullum argumentum firmum Theologis subministrant.

6. ARG. Sexta item synodus apud Trullum celebrata non unum, sed multa peccavit, ut videre est canone secundo, tertio, decimotertio, quinquagesimo quinto, & sexagesimo septimo. Errare igitur in fide & moribus concilia possunt.

7. ARG. Albertus insuper. Pighius vir doctus & pius multis argumentis ostendit, acta, quæ nomine sextæ, & septimæ synodi circumferuntur, varios errores continere. Non igitur conciliorum etiam generalium fides adeo certa est, ut in dubium vocari non debeat.

8. ARG. Præterea Concilium Constantiense definiit (7), Concilium esse supra Papam, Florentinum autem sub Engenio IV. (8) & Lateranense sub Leone X. contrarium dogma finierunt: conciliorum ergo auctoritas infirma est.

9. ARG. Rursum Concilium Basilense definit (9), esse hæreticum qui negaverit, Concilium esse supra Papam, aut asseruerit Papam transferre in alium locum posse Concilium, aut in alind tempus prorogare. Et tamen nemo tam insanus post ea tempora fuit, ut sententiæ contrariæ auctores hæreticos existimaverit: conciliorum ergo judicia incertiora sunt, quam ut certam fidem facere possint.

10. ARG. Præterea Augustinus lib. 2. de baptismo contra Donatistas, cap. 3. *Plenaria concilia*, inquit, *sæpe priora a posterioribus emendari*. Id quod certe non fieret, si semper veritatem assequerentur. Sed & Isidorus quinquagesima distinctione, capite, Domino, *Quotiescunque*, inquit, *in gestis conciliorum discors sententia invenitur, illius sententia concilii magis teneatur, cujus antiquior & potior extat auctoritas*. Non igitur conciliorum decreta certa sunt omnia, sed interdum varia sunt, atque adeo inter se pugnantia.

11. ARG. Præterea, cum concilium dicitur errare non posse, aut intelligitur mutilum sine capite, aut integrum interveniente etiam capitis auctoritate. Si mutilum erravit aliquando, ut catholici ultro ipsi fatentur: sin integrum, frustra ad fidei quæstionem finiendam congregabitur, cum Romanus Pontifex sine generali concilio rite de fide pronunciet, quemadmodum loco proximo sumus demonstraturi. Aut igitur conciliorum dogmata incerta sunt, aut vane profecto congregantur. Id quod Gregorius Nazianzenus in epistola ad Procopium, quæ est numero centesimo secundo, plane testatur in hæc verba: *Quodcunque episcoporum concilium*

(1) *Cap.* 7. 26. (2) *Cap.* 2. 8. (3) *Esa.* 56. 10. (4) *Matth.* 18. 19.
(5) *Augus. de bapt. contr. Donati. lib.* 2. *cap.* 18. *Rufin. lib. eccles. hist.* 10. *cap.* 27. *Leo epist.* 12. 13. 11. 22. 3. 4. 26.
(6) *Theo. Vual lib.* 2. *doct. fid. am. c.* 9. *Vin. in spec. lib.* 14. *cap.* 22. *Turr. lib.* 3. *cap.* 38. *Septima Synodus ubi illa Const. damnata est.*
(7) *Sess.* 4. & 5. (8) *Sess. ult. oBio.* 22. (9) *Sess.* 33.

fugio, propterea quod hactenus nullius omnino Synodi finem aliqua utilitate præditum, & unde res male habentes non magis exacerbate, quam curatæ fuerint, videre licuit.

12. ARG. Postremo Oecolampadius argumentatur ex Concilio Romano sub Nicolao (1), ubi Berengarius, ut inquit, coactus est adjurare in verba falsissima, quæ nec Roffensis libro tertio contra Oecolampadium cap. 12. nec Cajetanus in libello de Cœna Domini ab errore liberare potuerunt. His atque aliis argumentis contra hujus loci auctoritatem hæretici pugnare solent. Lutherus autem more suo rem nulla argumentatione, sed sola assertione conficit, inquiens (2), *Sæpius erraverunt concilia, præsertim Constantiense, quod omnium impiissime erravit.* Et in quadam ad populum concione, concilium primum, cui Apostoli & eorum discipuli interfuerunt, erraſſe ait, eo quod senserint legem & opera necessaria esse ad salutem. Sed enim hunc nos locum & confirmare, & tueri semper oportet, nec ex vera Ecclesiæ sententia falsa ulla ratione moveri.

CAPUT II.

Docet, quidnam nomen aut Synodi, aut concilii hoc sane loco significet.

NIhil dubium erat, quin synodi vel concilii nomine, eadem quippe res est, patres semper nostri intellexerint sacerdotes, præsertim episcopos, in locum unum congregatos, ut causas eas scilicet definirent, quæ ad Ecclesiæ sive fidem, seu mores pertinerent. At Lutherani novum concilium volunt, omnibus retro sæculis inauditum, ubi de fidei quæstione judicent non episcopi & sacerdotes, sed rhetores, & laicorum turba, qui non via & ratione, sed verbis & clamore prævaleant. Verum hujusmodi errorem facillimum est eripere.

Tota enim fidelium Ecclesia congregari non potest, &, ut posset quidem, non expedit tamen, ut ad indisciplinatum vulgus disciplinæ nostræ controversiæ referantur. Quod si ad rempublicam vel in pace, vel in bello continendam stultum esset concitatæ & ineruditæ plebis consilium requirere, stultum quoque est, ac multo etiam magis, velle ut in gravissimis de fide quæstionibus populi consensionem atque judicium requiramus. Ac si populus in rebus temporariis toto & prudenter magistratuum curæ, diligentiæ, consilio sese tradit, nec ferendis legibus quicquam sibi aut consilii aut auctoritatis vendicat: cur plebem hi Christianam incitant, ut suis nolit rectoribus se committere, sed pergat in confessum illum admitti, ubi causæ omnino publicæ non a privatis hominibus, sed a publicis ecclesiæ magistratibus transigendæ sunt? Non sumus, inquiunt, adeo rudes & tardi, ut velimus aut totam plebem in concilium cogi, quod esset amentiæ, aut doctrinæ quæstiones ad indoctum vulgus referri, quod esset stultitiæ: sed id cupimus, quod & merito & optimo jure cupimus, ut nec sacerdotes imperiti in concilium veniant, & qui laici sacrarum literarum periti sint, sunt autem plurimi, hi ad synodum evocentur; & sive sacerdotes, sive laici, deligantur viri prudentia ac sapientia celebres, quorum consilio res omnes ecclesiæ, publicaque negotia gerantur. Quoniam non decet, ut in his, quæ religionis sunt, irreligiosus episcopus laico pio anteferatur: aut in his, quæ sunt doctrinæ, laico docto antesset sacerdos indoctus.

Sed quod de ignaris episcopis calumniantur, id in confutatione argumentorum explicabimus: nam & hoc primo jam capite inter cætera objectum est. Quod vero dicunt, selectos e plebe viros in synodum cogendos esse, errant in eo turpissime, nec intelligunt, qualis sit reipublicæ Christianæ facies & forma a Christo instituta. Qua de re satis abundanter multis voluminibus ab Alberto Pighio, aliisque Catholicis disputatum est. Nunc vero cum Lutheranis ego non pugno, utrum omnes fideles sacerdotes sint; non, utrum fœminæ a Christo sint ad ecclesiæ munia & sacrorum administrationem admissæ: quoniam hujusmodi quæstiones non sunt præsentis operis & instituti. Tantum dico, non fœminas, non laicos, sed solos sacerdotes & episcopos oportere in concilium cogi. *Veniam*, inquit Dominus Moysi (3), *ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Descende, & contestare populum, ne forte velit transcendere terminos, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, & ascendes tu, & Aaron tecum*, &c. In hanc ergo formam Christus per Episcopos & Sacerdotes populum Christianum instituit: nec plebeii ascendere ad consultandum cum sacerdotibus debent, sed præscriptis terminis contineri.

Sed ais, Moyses sacerdos non erat, & tamen ille docebat populum, religionisque quæstiones finiebat. At primum, nego Moysen sacerdotem non fuisse. *Moyses*, inquit, *& Aaron in sacerdotibus ejus*, Psalmo nonagesimo octavo. Item non modo obtulit Deo munera & immolavit; verum etiam Aaron & filios ejus consecravit. Sacerdos igitur erat. Illud Levitici octavo diserte explicatum est. Deinde dato mihi legislatorem alium, dato ducem & prophetam a Deo constitutum, dato hominem, cujus verbis Deus tantum auctoritatis dederit, & tune ego fortasse dicam, ejusmodi virum, etiam si laicus sit, cum sacerdotibus consulendum. Sed illud uni Moysi concessum est. Transferri itaque passim in alios non debet. Nam quod proprie in controversiis finiendis legislator ipse præ-

(1) *de cons. dist.* 2. *Ego Beren.* (2) *in lib. de cap. Bab.* (3) *Exod.* 19. *v.* 9. & 21.

præscripserit, planum in lege & expeditum est. *Si difficile*, ait (1), *& ambiguum apud te judicium esse perspexeris, venies ad sacerdotes Levitici generis*, &c. *sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dextram, nec ad sinistram.* In ambiguis ergo quæstionibus ad sacerdotes populus habet currere, in eorumque judicio requiescere. Adde huc illud Aggæi (2), *Interroga sacerdotes legem*. Adde etiam illud Malachiæ (3), *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus: quia angelus Domini exercituum est*. Nec in veteri Testamento solum ea præscripta forma est in controversiis finiendis præcipiendaque doctrina; sed in novo etiam assertur, ut in utraque juxta re populus ab Episcoporum sacerdotumque labiis & judicio pendeat. Nam, quod ab Episcopis percipienda Evangelii doctrina sit, testis est Paulus ad Ephes. 4. inquiens, *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores*, &c. Quo loco Paulus, cum Apostolos, Prophetas, Evangelistas quasi in tres classes distribuisset, pastores tamen & doctores severe sane atque prudenter re ipsa confusos, sola cogitatione distinxit, ut iidem esse in Ecclesia, qui & pascerent, & docerent, intelligerentur. Sed in his verbis lapsa consuetudo deflexit de via, sensimque eo deducta est, ut alios pastores, alios doctores intelligeret, qua nulla pernicies major Christianorum vitæ potuit afferri. Apostolus autem penes Episcopos ut regendi, ita quoque pascendi, ac docendi auctoritatem esse voluit. *Attendite*, inquit (4), *vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Et rursum ad Timotheum (5), & Titum (6), non alios Episcopos, alios doctores, sed eumdem Episcopum doctoremque præscripsit. Ac per Hieremiam Dominus (7), *Dabo*, inquit, *pastores, qui pascent vos scientia & doctrina*. Doctrina igitur Evangelica a pastoribus Ecclesiæ expectanda est, quos & Episcopos esse, & doctores tradidit Paulus. At vero, quod Episcoporum ac Sacerdotum etiam sit de fidei controversiis decernere, Act. 15. c. tradit Lucas. Cum enim veniisset Paulus, & Barnabas, & quidam alii Hierosolymam, suscepti quidem sunt ab Ecclesia, quæ erat Hierosolymis, sed cum proposita esset quæstio, *convenerunt*, ait, non fœminæ, non juvenes, non laici; sed *Apostoli & Presbyteri videre de verbo hac*. Quod si Petrus, ut mentes Antiochenorum dubitantium Synodi auctoritate firmarentur, non fideles omnes, sed solos Presbyteros cum Apostolis congregandos existimavit, quid est, quod nos in Ecclesiæ gravissimum cœtum mulierculas, lanios, coquos, sartores convenire cupiamus? Scimus enim, apud Lutheranos hujusmodi multos sacrarum sibi literarum scientiam assumere. Præterea cum in dubium venit, quænam pascua sint ovibus permittenda, quæ contra vitanda, pastorum ea consultatio est, non ovium. Ecclesiæ igitur pastoribus hujusmodi causas Dominus demandavit. Præterea claves regni cælestis Christus non vulgo passim, sed Apostolis, eorumque successoribus concessit, ut in cap. *Firmiter de sum. Trin.* dicitur; nec enim quæ alterius & loci & temporis sunt, ea nunc probare debemus: in clavium autem potestate eædem res sunt, aperire & solvere, & claudere & ligare, quemadmodum vel ipse Christus Matt. 16. cap. explicuit. Solvere ergo quæstiones circa fidem exortas, ligareque fideles expleto jam judicio ad credendum non quorumlibet est, sed eorum tantum, qui ut claudendi & aperiendi, ita ligandi solvendique auctoritatem habent.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod ea impedimenta tollere, quibus janua regni cælorum clauditur, clavium munus est proprium. Ignorantiam igitur fidei, quæ sine dubio in ejusmodi impedimentis est, ii proprie tollent, quibus claves concessæ sunt. Accedit ad hæc, quod Apostolus ad Rom. 10. cælos esse intellexit Apostolos, cum eis illud aptavit, *In omnem terram*, &c. Apostolorum ergo, & eorum, qui Apostolis succesſere, proprium erit illustrare cæteros, ac vi sua populum continere. Quod si cæli illustrationes tollis, quibus omnia, quæ terra parit, maturata pubescunt: infœcunda hæc maneat necesse est, ac vere juxta nomen suum arida. Atque etiam si tenebræ operient terram, & caligo populos, non has alii discutient, quam quibus a Christo dictum est, *Vos estis lux mundi*. Qui vero, quod superiorum est munus, inferioribus in Ecclesia tribunt, hi similes sunt, ut si qui ant in terra vim illustrandi ponant, aut in pedibus vim cernendi. Sed quoniam de his fusius & accuratius ab aliis disputatum est, satis fuerit hæc nos pauca breviter attigisse. Nec est profecto cur majorem in hac re lucem desideremus, quam nostratio modo, sed perpetuus etiam Ecclesiæ usus fecit esse perspicuam. Non enim patrum memoria, nisi episcopi & presbyteri in concilium vocantur; nec hi omnes, sed qui pastores Ecclesiæ, & rectores sunt. Episcopi enim, quos annlares nostri vocant, sine causa aliquando in synodum sunt admissi. Sed nihil mirum. Nam & sine causa in Ecclesia sunt. Verum hæc alias.

Nunc complectar quod proposui brevi. Sane, nisi me opinio fallit, sicut nec simplices presbyteri, ita nec anulares isti Episcopi quidem in synodum cogendi sunt. Totum quippe Ecclesiastici Concilii negotium non ordinis, sed jurisdictionis potestate transigitur. Ferre namque sententiam, solvere aut ligare absque jurisdictione nemo potest. Constat autem, patres in synodo aut leges de moribus dare populo, aut

(1) *Deut.* 17. 8. (2) *Cap.* 2. 12. (3) *Cap.* 2. 7. (4) *Act.* 20. 28.
(5) 1. *Tim* 3. 2. (6) *Tit.* 1. 9. (7) *Cap.* 3. 15.

aut de fidei quæſtionibus judicare: quorum neutrum ſine ligandi, ſolvendique jure ſacerdos facit. Sed utcunque hæc habeant, errant certe in media luce Lutherani, qui ſynodum alirer quam Epiſcoporum & ſacerdotum collectione definiunt; errat quoque turpiter pueriliterque Bucerus, cum ait, in ſynodum Eccleſiæ non debere cogi, niſi Dei filios. Primum enim, ſi ſolum Dei filii ſynodum Eccleſiæ faciunt, quæro an convenire debeant ultro nec vocati, an potius futurus ſit aliquis, cujus evocentur impetio. Si vocati in concilium veniant, ecquis, rogo, ille futurus eſt, qui veros Dei filios internoſcat? Sin ultro veniant, quiſque ergo de ſe judicium feret, & ſuæ bonitatis opinione tretus in concilium ſeſe ingeret. Sed ut de ſe conjecturam habeat, quomodo reliquos juſtos eſſe & ſanctos intelliget? Atque ut hujuſmodi hominum inſaniam apertius deprehendas, finge in rep. unaqualibet eives, qui ſua & ſponte, & auctoritate ſe congregent ad cenſendum de legibus, de magiſtratibus, de religione, idque eo quiſque audacius, quo magis virtuti ſuæ & ſtudiis fidit. Num talis Reip. forma & ſpecies, non a Solone dico, aut Lycurgo, ſed ab ullo omnino cordato homine probaretur? Non igitur ea confuſio ac perturbatio in Eccleſiæ ſynodum inferenda eſt, quam ne in vicis quidem & oppidulis homo ſanæ mentis admitteret. Niſi forte in illam inſaniam recidamus, ut putemus, hominem, ſimulatque Dei filius eſſe deſierit, poteſtate quoque regendi, paſcendi, judicandi, ligandi, ſolvendi iri deſtitutum. Quod quidem quale ſit, non eſt hujus operis oſtendere; ſed in Repub. prophana animadverti poteſt, ubi civium tamen vel probitas, vel improbitas non adeo obſcura eſt, ut non queat aliquando facile deprehendi: id quod in Chriſtiana Repub. non perinde facile eſt, cujus ſcilicet præcipua virtus, qua filii Dei & nominantur & ſunt, occultiſſima eſt. Non enim qui in manifeſto Judæus eſt, nec quæ in manifeſto in carne eſt circumciſio, ſed qui in abſcondito Judæus eſt, & circumciſio cordis in ſpiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt. Quamobrem ſi charitate amiſſa poteſtas item publica amitteretur, dici non poteſt, quantis tenebris Eccleſia eſſet circumfuſa. De quo argumento & nos ſuperiore libro diſſeruimus, & alii plerique diſſeruerunt multo copioſius: nos quaſi prætereuntes hæc diximus, ut lectores intelligant, quod ad præſentem locum ſatis eſt, Epiſcopos etiam malos in ſynodum congregandos, ut qui poteſtatem paſcendi, judicandi, ligandi, ſolvendi non amiſerint. Lutheranos itaque ab hoc quidem ſermone removeamus: ipſi autem intelligamus, ſynodi Eccleſiaſticæ nomen non quoſvis, ſed Paſtores, & Pontifices Eccleſiæ complecti in unum locum congregatos, ut de eauſis Eccleſiaſticis, hoc eſt de moribus, fide, religione pronuncient.

CAPUT III.

In quo Synodorum varia genera ponuntur.

QUorum hominum conventum ſynodus Eccleſiaſtica præſeferat, ſatis explicatum arbitror capite ſuperiore. Nunc vocabulum partiendum eſt, ut ſingula conciliorum genera quidnam veritatis & auctoritatis habeant, videamus. Et quidem Gratianus 3. diſt. c. Regula, Synodos bifariam partitur, in generales, & provinciales. Hac autem diviſione, cum præterire aliquid maximum vitium in dividendo ſit, unum prætermiſſum eſt. Nec enim ſolum generales & provinciales ſynodi ſunt, ſed etiam epiſcopales. Ita ſi placet nominemus, fabricemurque, ſi opus erit, verba. Sunt enim rebus novis, ut Cicero tradit, nova ponenda nomina. Quamvis hoc receus quidem illud, ſed perceptum tamen uſu a noſtris, tritumque non a barbaris modo, verum etiam a Latinis. Concilia equidem generalia voco, quæ omnium Chriſtianorum pontificum convocatione celebrantur. Inter multos autem ſæpe diſceptatum eſt, an generalis convocatio ſatis ſit, an etiam ſit neceſſaria congregatio generalis. Si enim Summus Pontifex concilium generale indiceret, non congregarentur tamen niſi ſoli decem ex Italia Pontifices, hujuſmodi profecto ſynodus non eſt cur generalis videatur. At contra, ſi neceſſe eſt, Epiſcopos omnes congregari, primum nullum forte in Eccleſia tale adhuc concilium fuit, in quod Epiſcopi univerſi convenerint. Deinde peſſimus quiſque Epiſcopus, dum non ſolum per negligentiam, ſed per malitiam ſynodo adeſſe contemſerit, generalem non eſſe calumniabitur. Et princeps in republica quilibet, ſi illi ſynodus diſplicuerit, interturbare eam minimo negotio poterit, cauſarique Epiſcopos ſuos vel morborum, vel tumultuum cauſa concilio intereſſe non poſſe. Verum, quoniam omnes hujuſmodi controverſias perſequi non eſt operis inſtituti, huic quæſtioni breviter reſpondemus. Non ſatis eſt quidem ad concilium generale, ſi evocatio generalis eſt, quando adeo pauci congregantur, ut major meliorque provinciarum pars relicta eſſe videatur: præſertim ſi cauſa legitima ſit, cur Epiſcopi Synodo non affuerint. At ſi per malitiam hominum peſſimorum una & item altera provincia deſit, non propterea concilii generalis nomen amittitur. Sed ne ſi per negligentiam quidem, aut aliam occaſionem quamlibet Epiſcopi aliquot deſint, nominis ſui jacturam generale concilium faciet, niſi in dubium vertimus, an Concilia illa quatuor, Nicænum, Epheſinum, Conſtantinopolitanum, Chalcedonenſe, generalia ſint. Quamobrem ut fideles, ita nos hoc loco loquimur, ut ſynodum generalem omnium Epiſcoporum evocatione legitima finiamus, licet non ſit omnium congregatio. Communi enim fidelium ſenſu agendum eſt, cum de rebus vocibuſque Eccleſiæ loquimur. Idque

que eodem modo fecerunt ſapientes. Nec ſatis eſt tamen ad generale concilium evocatio generalis, niſi ſit etiam generalis congregatio. Sed ad generalem congregationem omnium Epiſcoporum congregatio non requiritur. Neque hic definimus niſi id, quod frequens in Eccleſia eſt. Scimus enim concilia generalia ſine evocatione celebrari aliquando poſſe, ſed id perrarum, atque adeo præter artem eſt. Verum de his poſtea diligentius. Nunc ad reliquas partes propoſitæ diviſionis revertamur. Provincialia concilia ſunt, cum a Metropolitano, vel Primate omnes unius provinciæ aut etiam regni Pontifices evocantur. Epiſcopalia ſunt ſynodi facerdotum, quæ ab epiſcopis ſingulis in ſua diœceſi haberi modo ſolent ob privatas ſingularum Eccleſiarum cauſas. Nam ſynodi hujuſmodi, præſertim in Hiſpania, non erant in uſu olim, niſi ob eam cauſam, quæ decima octava diſtin. cap. poſtremo exprimitur.

Hac diviſione poſita, & omnium conſenſu approbata, altera aſſumitur, Conciliorum, ſive generalium, ſive provincialium, ſeu epiſcopalium quædam eſſe congregata Romani Pontificis auctoritate, alia vero non item: rurſum alia confirmata ab eodem Romano Pontifice, alia vero non ab eo confirmata. Nam Concilium Epheſinum ſecundum, auctore Leone, coactum eſt quidem, ſed non eſt a Leone, aut alio quovis ſummo Pontifice comprobatum. Baſilienſe quoque Eugenius Quartus indixit, nec tamen confirmavit. At Conſtantienſe, quamvis a principio nullius Romani epiſcopi auctoritate congregatum fuerit, confirmavit illud tamen Martinus Quintus Pontifex maximus. Concilium item Milevitanum, quod & Innocentius, & Cæleſtinus probaverunt, ſine auctoritate ſummi Pontificis coactum fuit. Cum ergo, quam Gratianus duplicem putavit eſſe rationem, in tres partes diſtributi debere reperiatur, & ſingulæ trium bis diſtribuantur in duas: primum eſt de generali Concilio, ſed dupliciter; tum pari ratione de provinciali: poſt de epiſcopali differendum.

CAPUT IV.

Ubi concluſiones ponuntur, quibus loci hujus auctoritas continetur.

1. Conc. His ſumptis, prima concluſio ſit. Concilium generale, quod auctoritate Romani Pontificis nec congregatum, nec confirmatum eſt, errare in fide poteſt. Hanc concluſionem manifeſte probat error Concilii Ariminenſis, & Conſtantinopolitani ſub Leone Imperatore: quem hujus loci auctoritati in quinto argumento capitis primi objiciebamus. Id ipſum quoque oſtendit Gratianus decima ſeptima diſtinctione, capite *Regula*, & capite *Multis*, Julii, & Pelagii clariſſimis teſtimoniis. Idem definit Damaſus in epiſtola ad Stephanum Archiepiſcopum, & tria Concilia Africana, quæ in epiſtola ad eundem Damaſum hoc ipſum confeſſa fuerant. Non eſt quippe verum, ratumque Concilium, quod auctoritate Epiſcopi Romani caret: quemadmodum non ii ſolum Pontifices, ſed Concilia etiam ipſa tradiderunt. Tradidit ſeptima ſynodus, actione ſexta, tomo primo, & octava ſynodus, actione prima, & ſeptima, & ſynodus Romana ſub Symmaco, 96. diſtinctione, cap. *Bene*, & ſynodus nonaginta Epiſcoporum ſub Damaſo: hiſtoria tripartita libro quinto, capite vigeſimonono, & Concilium Lateranenſe ſub Leone decimo, ſeſſione undecima, ubi eadem res dicitur in ſynodo Alexandrina definita. Ita Socrates libro quarto hiſtoriæ tripartitæ, capite nono tradit, regulam Eccleſiaſticam jubere, ut Concilia ejuſmodi præter ſententiam Romani Pontificis non celebrentur. Id quod Julius in epiſtola ad Orientales dixit fuiſſe a Nicæna ſynodo definitum, & Marcellus in epiſtola ad Antiochenos hoc ait Apoſtolos ſtatuiſſe. Videlicet ejuſmodi Concilia non ſolum infirma in Eccleſia fuere ſemper ad fidem veritatis faciendam, ſed conventicula propemodum fuere iniquitatis, & triſtes atque adeo exitiales exitus habuerunt. Mentiri vero ait Bucerus eos, qui affirmant, non licere ſine Romani Pontificis aſſenſu concilium cogere. Id autem primum Euſebii & hiſtoriæ tripartitæ teſtimoniis confirmat. Deinde *Eſt Canon*, inquit, *Nicæni Concilii de ſynodis habendis. Sunt quoque Canones Apoſtolici, qui quotannis binas ſynodos in provincia qualibet præſcribunt. Aſſerit autem firmum acratum eſſe quicquid in hujuſmodi Conciliis ſtatuitur pro veritate contra mendacium, ita ut ne a ſummo quidem Pontifice refcindi poſſit.*

Sed hujus hominis impudentiæ quis poterit ſine ſtomacho reſpondere? Principio namque illud impudentiæ quantum eſt, quod hiſtoriam Euſebii, & Tripartitam nobis objicit, in quibus contra nos refertur nihil, pro nobis multa? Quid illud alterum? quod Nicænum Concilium, & Canones Apoſtolicos opponit, in quibus de Synodis provinciarum ſermo eſt, quas ſummi Pontifices pro recta Eccleſiarum inſtitutione, & adminiſtratione præſcripſerunt. Nos autem de ſynodis generalibus loquimur, quas ſine ſummi Pontificis aſſenſu cogere non aliter accipiendum eſt, ac ſi regni primarii ſine principis aſſenſu, atque adeo illo repugnante cogerentur. Illud vero quale eſt, firmum eſſe velle quicquid in his ſynodis ſtatuitur? *Pro veritate*, ait, *contra mendacium*. Scilicet, ſi pro veritate eſt, ubicunque ſtatuatur, accipiendum eſt. Sed quis nos cerniere reddet, pro veritate eſſe quæcunque a ſynodis provinciarum decreta ſunt? Verum de his hactenus. Nam in quarta concluſione fuſius iſthæc explicabuntur.

Secunda Concl. Concilium generale, etiam congregatum Romani Pontificis auctoritate, errare in fide poteſt. Hæc demonſtratur aperte exemplo Concilii Epheſini ſecundi, ubi Legatis Leonis repugnantibus Epiſcopi ferme

omnes

omnes Dioscori hæresi subscripserunt. Confirmat hanc luculentius Leo Papa, in Epistolis retro citatis ad quintum argumentum, & synodus octava actione septima, & Nicolaus ad Michaelem Imperatorem, & Eugenius Quartus in decreto super unione Jacobitarum, in quo postea quam Ephesinam secundam synodum sub Leone congregatam condemnavit, quæ videlicet Eutychiano errori consensit, *Suscepit*, ait, *sancta Romana Ecclesia omnes universales synodos; auctoritate Romani Pontificis legitime congregatas, ac celebratas, & confirmatas*. Non dixit congregatas solum, sed celebratas, & confirmatas. Eadem res ostenditur exemplo quoque Basilicnsis synodi; cujus errorem in nono argumento capitis primi opponebamus. Sed de hac re in responsione ad hoc argumentum latius. Præterea nullum Concilium ratum est, aut fuit, quod Romani Pontificis non fuerit fulcitum auctoritate, ut Julius, Damasus, Pelagius, aliique Patres in prioris conclusionis confirmationem allegati non obscure tradiderunt: at quamvis Concilium sit edicente Pontifice summo coactum, si tamen non sunt ab eo Concilii dogmata confirmata, sed potius vel ei, vel ejus Legati pugnarunt, tum certe synodus non est fulcita Apostolica auctoritate: non igitur rata, & firma erit, ac proinde ne idonea quidem, ut ex ea fidem faciamus. Sed hæc conclusio capite proximo fusius explicabitur.

Tertia Conclusio. Concilium generale confirmatum auctoritate Romani Pontificis certam fidem facit Catholicorum dogmatum. Quam quidem conclusionem ita exploratam habere opus est, ut ejus contrariam hæreticam esse credamus (1). Primum, quoniam redibunt alias hæreses universæ Conciliorum generalium auctoritate damnatæ: & symbolum quoque Nicænum erit ambiguum, Concilii generalis auctoritate sublata. Deinde, si Concilium hujusmodi errare in fide posset, nulla profecto certa via esset reliqua, ut in fidei controversiis Catholicum dogma exploraremus. Qui enim summi Pontificis, ac reliquorum omnium Ecclesiæ pastorum judicium detrectat, is nullum vivum judicem inventurus est, a cujus tribunali non liceat discedere. Volunt Lutherani judicem in concilio scripturam esse, quæ nec sentit, nec intelligit, nec eloqui ipsa judicium valet. Lutherus ipse clamat illa verba, *Hoc est corpus meum*, proprie accipienda; Zuinglius contra figurate. Quis sententiam dicet? Num scriptura ipsa? an potius judex Ecclesiæ summus cum concilio sacerdotum, quemadmodum Deuter. 17. c. scriptum est? Quod si in judiciis humanis vivos judices quis recusaret in Republica constitutos, & ad literas mutas, & inanimes confugeret, omnibus omnino modis exploderetur. Sed de his & diximus multa alias, & multa sæpe dicemus. Nunc ad propositum revertamur. Sane Concilium fide rejecta, Scripturæ quoque bonam partem amittemus. Nam si quis Epistolam Jacobi cum Luthero a literis Canonicis expunxerit, per scripturam hæc certe quæstio definiri non potest. Vivi ergo judices constituantur oportet. Quod si pastorum detrectato judicio ad aliud tribunal provoces, nihil aliud profecto facies, quam Christi, & Ecclesiæ declinare judices, & pro divinis humanos substituere. Quoscunque nimirum præter pastores Ecclesiæ delegeris, humana illi incertaque auctoritate pollebunt. Ad hæc vel populus fidelis tenetur stare definitioni Concilii, vel potest etiam repugnare. Si tenetur, jam errante Concilio populus in eodem errore versabitur. Sin repugnare potest, ubinam illud est (2), *Qui vos audit, me audit?* Ubi illud rursum (3), *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis, facite?* Ajunt. Si quæcunque dixerint nobis, ea facere jubemur: cur alio loco (4) Christus cavere voluit a fermento Pharisæorum? Nam illud Matthæus Pharisæorum doctrinam interpretatur. Cur rursum eorum traditiones exemplo etiam proprio contemnere docuit? Aliquid ergo doctrinæ propriæ puritati Evangelii admiscere possunt: in quo non solum non sunt audiendi, sed etiam sunt refutandi. Id ergo præcavit Christus, ne plebs malis docentium exemplis ad contemptionem veræ doctrinæ inducatur. Tunc ergo quæ dixerint nobis Pharisæi, eadem facere jubet Christus, eum super cathedram Moysi sederint, hoc est, legem Dei enarraverint, docuerint, proposuerint. Nam si sua docaent, eos negligere non solum possumus, sed debemus, quemadmodum Augustinus in Joannem (5) non obscure interpretatus est. Nihil ergo pastores Evangelicæ illæ sententiæ juvant; quin cum de suo loqui possint, possunt a nobis vel sperni. Unde Hieronymus in Matthæi decimo septimo capite, super illis verbis, *Non omnis qui dicit mihi*, &c. *Sicut supra*, inquit, *dixerat, eos, qui haberent vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc e contrario asserit, ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter vivunt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt*. Sed isti, quod de mercenariis ab Augustino dicitur, id ad veros Ecclesiæ pastores vafre malitioseque traducunt; nec intelligunt, inter mercenarios veros semper in Ecclesia pastores esse, quorum vocem audire oves oportet, præsertim si omnium eadem sit. Tunc enim pastorum vox, Ecclesiæ quoque vox, atque adeo Christi est. Alioqui, quidnam illud sibi vult (6), *Obsecro vos, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata? ... Divisus est Christus?* Absit. *Non est dissensionis Deus, sed pacis* (7). Ac revera, ut hoc argumentum conferamus in pauca, si oves

omnium

(1) *Dist.* 15. *cap. Sicut, & c. Sancta Romana.* (2) *Luc.* 10. 16. (3) *Matth.* 23. 2.
(4) *Matth.* 16. 6. (5) *Tract.* 46. (6) 1. *Cor.* 1. 10. (7) 1. *Cor.* 14. 33.

omnium paſtorum unam eandemque doctrinam ſequantur, nihil culpæ in ovibus erit. Sequantur ergo (fac ita), & errantibus paſtoribus univerſis oves item omnes errabunt. Quod ſuperiore libro fieri non poſſe demonſtratum eſt. Jam vero Hieronymus quid ſibi velit, ſtatim indicat. Docet enim utrumque Dei ſervis neceſſarium eſſe, quo eis fides accommodetur, ut & opus ſermone, & ſermo operibus comprobetur.

Præterea Martinus Quintus in Concilio Conſtantienſi inter reliquas interrogationes, quibus ſuſpecti in fide ſunt examinandi, eam etiam proponit, *Utrum credant, quod quodlibet concilium generale univerſalem Eccleſiam repræſentet.* Si igitur concilium generale univerſalis Eccleſiæ habet auctoritatem; qui illam de medio tollit, totius Eccleſiæ auctoritatem eadem opera diſſolvit. Præclarum igitur illud Auguſtini eſt libro primo de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. decimo octavo, plenarii concilii ſententiam totius Eccleſiæ conſenſionem eſſe. Præterea Paulo non alia via commodior viſa eſt ad vetitatem in quæſtione exorta veſtigandam, quam ſi ad concilium Hieroſolymitanum controverſia referretur. Eam igitur viam, quam Paulus ad fidei quæſtionem terminandam aptiſſimam exiſtimavit, nos ingredi & tenere debemus: eamque modeſtiam imitari, quæ & in Judæis, & in Gentibus a Luca Actorum quintodecimo capite deſcribitur. Poterant enim Gentes cum Concilio illo Hieroſolymitano expoſtulare, quod libertatem ſibi a Chriſto datam eriperent, quodque cæremonias nonnullas humeris diſcipulorum tanquam neceſſarias imponerent, quæ minus neceſſariæ eſſe videbantur, cum Chriſti fides eſſet ad ſalutem idonea. Sed ne Judæi quidem repugnavere, qui tamen concilii definitioni ſcripturam poſſent opponere dicentem, *Homo, cujus caro præputii*, &c. Tantum itaque honoris concilio deferentes, formam futuris ſervandam ſæculis exhibuere, ut ſynodis Petri, ſucceſſorumque ejus auctoritate firmatis certa fides haberetur. *Viſum eſt*, inquiunt, *Spiritui Sancto, & nobis*. Concilii ergo ſententia Spiritus Sancti ſententia ipſiſſima eſt. Accedit illa quoque cauſa, quod Eccleſia Catholica conciliorum generalium decreta ſemper accepit, ab ipſiſque habitos hæreticos, tales etiam eſſe ſine dubio exiſtimavit. Neceſſarium eſt igitur conciliorum tenere fidem, ſi Eccleſiæ fidem tenere volumus. Quæ res libro etiam ſuperiore magnis argumentis confirmata eſt.

Quarta Conclusio. Concilium provinciale non confirmatum a Summo Pontifice errare in fide poteſt. Cujus rei exemplum habes in concilio Mediolanenſi libro 10. hiſtor. Eccleſ. cap. 20. & in Concilio Antiocheno 90. Epiſcoporum lib. 4. hiſt. trip. cap. 9. & in Scleuciano lib. 1. tripart. cap. 34. & in Carthaginenſi, cujus inter arguendum mentionem fecimus. Hæc quoque concluſio non exemplis modo, ſed teſtimonio etiam Symmachi (1) comprobatur, inquientis: *Concilia ſacerdotum Eccleſiaſticis legibus per provincias decreta, quia præſentiam Papæ non habent, valetudinem perdiderunt*. Ita leges aut nimis duras, aut parum rationi conſentaneas a conciliis provincialibus interdum editas non eſt negandum. Qualis illa fortaſſe fuit apud Aquiſgranum, quæ refertur trigeſima ſexta quæſtione ſecunda, cap. *Placuit*. Illa rurſum non imprudenter modo, verum etiam impie a Concilio Elibertino (2) lata eſt de tollendis imaginibus. Quod ſi generale concilium, cui auctoritas Epiſcopi Romani deeſt, errare in fide poteſt, errabit aliquando, ac multo etiam magis ſynodus provincialis.

Quinta Conclusio. Concilium provinciale Summi Pontificis auctoritate firmatum in fide nequit errare. Multorum autem hæreticorum damnatio eſſet incerta, ſi hæc concluſio certa non eſſet. Plerique enim hæretici non per concilia generalia, ſed per provincialia ſunt damnati.

Ut, Priſcillianus in concilio Toletano primo, Helvidius in concilio Thelenſi, Pelagius in conciliis Milevitano & Carthaginenſi (3). Quanquam Pelagium in ſynodo etiam Epheſina damnatum, de hæret. c. Fraterniratis, Gregorius tradit. Sed hæc ſententia hodie apud Epheſinum concilium non extat. Deinde nec expedit, nec tolerabile eſt, ſingulis hæreticis condemnandis ſingulas generales ſynodos cogere. Cum ergo Eccleſiæ ſuæ Deus proſpexerit in neceſſariis, nimirum ad hæreſes privatas in provinciis refutandas, concilia provincialia ſatis erunt, ſi erunt modo Summi Pontificis auctoritate roborata. Præterea quoſcunque ejuſmodi concilia damnavere, Eccleſia eos ſemper exploſit: errare igitur illa in fide nequeunt. Quod ſi poſſent, vel unum certe exemplum proferretur. At nullum omnino eſt. Nam quod Œcolampadius adfert e Romana ſynodo ſub Gelaſio, ubi definitum eſſe ait, ſubſtantiam panis in Euchariſtiæ Sacramento manere, id commentitium eſſe loco proximo demonſtraturi ſumus. Nullius enim ſynodi illa ſententia eſt, ſed ne Gelaſii quidem.

Præterea Symmachus Papa (4) tradit concilia provincialia quotannis per Eccleſiæ leges decreta, *quia præſentiam Papæ non habent, valetudinem perdidiſſe*: ergo ſi præſentiam habent, valida erunt. In 7. item ſynodo, actione 3. cum Theodorus concilia generalia recepiſſet, ſtatim ſubdit, *Locales ſynodos* (5) *non averſamur, ſed magis amamus, amplectimur, & recipimus. Earum etiam divinitus inſpiratas canonicas conſtitutiones, correctiones, & legislationes ſumma obſervantia colimus*. Hanc autem Epiſtolam Theodori & orientalium probat ipſa 7. ſynodus. Atque 8. ſynodus ſeſſione poſtrema Canone 1. *Regulas*, inquit, quæ *Eccleſiæ ſanctæ tam a Sanctis Apoſtolis, quam ab orthodoxorum*

(1) 17. d. cap. *Concilia*. (2) *Cap.* 36. (3) Primum confirmatum eſt a Leone, 2. a Siricio, 3. & 4 ab Innocentio, & Cœleſtino. (4) 17. d. *cap. Concilia*. (5) Locales hic vocantur Provinciales.

rum universalibus, nec non & localibus conciliis traditæ sunt, servare ac custodire profitemur. Sed & omnes, qui Christiano censentur vocabulo, damnationibus & justificationibus, quæ per illas prolatæ sunt, canonice subjici decernimus. Hactenus 8. Synodus. Cujus verba in iis maxime conciliis locum habere intelligenda sunt, quæ a summo Pontifice sunt confirmata. Summus enim Pontifex, ut sequenti loco demonstrabitur, in fidei judicio errare non potest. Conciliorum ergo provincialium decreta ad fidem pertinentia firma & certa sunt, si a Romano Pontifice confirmentur. Id quod Actorum 15. capite explicatum est. Quod enim ibi congregatum legitur, hoc non generale, sed provinciale concilium fuit. At non minor fides habita est Petro præsidenti, quam si esset Synodus generalis. Qua ex re Erasmi calumnia retunditur. Cum enim in annotat. super epistolam ad Romanos capite 5. dixisset, se non usque adeo astringi synodo Milevitana, aliisque similibus conciliis provincialibus, subdidit: *Alioqui si quis urgeat, esse servanda quæcunque in illis decreta sunt, præsertim ex illis dogmata quædam, quæ nunc Ecclesia damnat pro hæreticis.* Hactenus ille: sed, ut diximus, Milevitanum Concilium confirmatum est, ideo illo Christianus urgetur. Illa vero, e quibus dogmata hæretica proferentur, confirmata non sunt. Ac de his aliam conclusionem adjicimus.

Sexta Conclusio. Ex conciliis provincialibus, licet eis auctoritas Episcopi Romani desit, probabile quidem argumentum sumitur ad fidei dogmata suadenda. Hujus rei vel illud abunde magnum argumentum est, quod ex innumeris conciliis ejusmodi vix quinque aut sex reperiuntur, quæ a recta definiendi ratione ac via declinarint. Si ergo hujusmodi concilia rectam ut plurimum fidem tenent, raro deficiunt: probabilissimum sine dubio est, quod ex id genus conciliis argumentum promitur. Atque certe, nisi sint peculiariter reprobata, communi Ecclesiæ vel silentio, vel etiam implicito consensu commendantur, si ad Ecclesiæ communem notitiam pervenerint. Non enim fit aliquo pacto vero simile, ut concilii provincialis toto orbe vulgati hæresim Ecclesia diu dissimulaverit. *Error* enim, *cui non resistitur, approbatur*, 83. dist. c. *Error*. Nec mihi concilium Elibertinum objicias. Nam in ea parte qua erravit, semper a Catholicis explosum est. Hæc ergo causa est vel maxima, cur Toletana, Arelatensia, Hispalensia, & alia similia antiqua concilia, licet non expresse, implicite tamen probata ab Ecclesia videantur (1). Nam Ancyritanum, Neocæsariense, Gangrense, Sardicense, Africanum, & Carthaginensia a Leone 4. confirmata sunt, 2. dist. cap. *de libellis*. Trullana quoque synodus quædam concilia provincialia probavit: sed quantum hæc Trullana approbatio valeat, postea fusius disputandi. Nunc illud solum asserimus, concilia, quæ a summo Pontifice comprobata non sunt, non certum quidem illud, sed probabile tamen argumentum suppeditare ad fidei dogma corroborandum. Id quod ex Innocentio colligitur, 20. dist. c. *de quibus*.

Septima Conclusio. Concilia Episcopalia, si a Romano Pontifice in decretis fidei confirmentur, certum argumentum veritatis exhibent. Si enim Toletana synodus, præsidente & confirmante Petri successore, in fide errat, non videtur causa esse, cur Romana synodus errare non possit. Item concilium provinciale a Summo Pontifice confirmatum certæ auctoritatis est; ergo & synodus episcopalis. Sed non venit in mentem alia episcopalis synodus in judicio fidei a Romano episcopo confirmata, præter Complutensem sub Alphonso Carillo Archiepiscopo Toletano, ubi damnatus est magister quidam Oxoniensis, qui falso de clavibus Ecclesiæ, & pœnitentiæ sacramento sentiret.

Postrema Conclusio. Synodus episcopalis per se quidem in judicio hæresis probabilem fidem facere potest, certam non potest. Illud prius expedire debemus, nam hoc posterius satis expeditum est. Illud ergo ostenditur ex cap. *Ad abolendam, de hæreticis*, ubi a Lucio tertio vinculo perpetui anathematis innodantur ii, *quos vel Romana Ecclesia, vel singuli episcopi per dioeceses suas cum concilio clericorum, vel etiam, si oportuerit, vicinorum episcoporum, hæreticos judicaverint*. Non ergo levis conjectura accipietur ex hujusmodi synodorum judiciis, quæ Lucius tanti fecit, ut pro excommunicatis habendos esse decreverit, quos eadem synodi hæreticos definierint. Nec mea clam est, quod quidam viri docti hanc Lucii decretalem de deprehensis in manifesta hæresi interpretantur. Alioqui jus negant concilio Episcopali, atque adeo provinciali de hæresi judicandi. Id probant, quod fides res est omnibus communis, quare potestas censendi de fide hæresique contraria non penes privatas Ecclesias, sed penes universalem Ecclesiam erit. Item suadent id ex cap. *Majores de baptis.* & ex capit. *Quoties*, 24. quæst. 1. ubi ejusmodi causæ ad solam sedem Apostolicam dicuntur esse referendæ, cum illi speciali privilegio a Domino reservatæ sint. Ac post verba citata idem Lucius hoc videtur confirmare, inquiens, *Præsenti nihilominus ordinatione sancimus, ut quicunque manifeste fuerit in hæresi deprehensus*, &c. Loquitur ergo Pontifex in casu, quo hæresis est manifesta. Sed mihi semper longe probabilior illorum sententia visa est, qui putant, eos plane & simpliciter anathematis vinculo per hanc Lucii decretalem alligari, quos vel Romana Ecclesia, vel synodus provincialis, aut etiam Episcopalis hæreticos judicaverint, quamvis non sit hæresis omnibus manifesta. Primum enim non dixit textus, *Quos hæreticos de-*

cla-

(1) 16. *dist. c. Quoniam.*

claraverint, ſed, *judicaverint*. Alioqui ſi declaratio illa rei manifeſtæ erat, non verum in cauſa fidei judicium, quorſum eam rem ad Epiſcopum cum concilio clericorum, & non magis ad Theologos Lucius retulit, ut ſcilicet eos anathemate percelleret, qui a Theologis eruditis hæretici declarentur? Deinde, ſi Lucius non proprie verbum illud, *Judicaverint*, uſurpavit, ſed improprie, pro eo quod eſt, rem manifeſtam exponere: cum idem omnino verbum ſimul & ad Eccleſiam Romanam, & ad Epiſcopum cum clericis ſuis referatur, conſequens fieret, ut etiam pari modo per Eccleſiam Romanam non hæreticos judicatos, ſed declaratos excommunicati a Lucio intelligeremus. At conſtat, vocem illam de Eccleſia Romana proprie & ſimpliciter intelligi: non eſt igitur, cum ad ſynodum Epiſcopi referatur, in alium ſenſum detorquenda. Adde, quod multifariam cauſa ejus, qui hæreſeos inſimulabatur, ad id genus ſynodos referri poterat. Primo ex ſedis Apoſtolicæ commiſſione peculiari, ut de cauſa Priſcilliani cognovit concilium Toletanum primum (1): & de cauſa Magiſtri cujuſdam Oxonienſis cognovit ſynodus Complutenſis, ſub Domino Alphonſo Carillo Archiepiſcopo Toletano (2). Mox ſine commiſſione pontificis ſpeciali, id quod inquiſitores modo faciunt, in hæreſi quidem manifeſta, ſed ubi non erat manifeſtum, an reus eſſet hæreticus, vel quia non erat probatum & notum, eum propoſitionem hæreticam aſſeruiſſe, vel certe quia, etſi aſſeruiſſet, nondum erat comperta pertinacia, ſine qua hæreticus nullus eſt. Poſtremo in hæreſi non perinde manifeſta, ut omnibus paſſim eſſet expoſita, ſed tali tamen, ut non eſſet neceſſe, aut ad concilium generale, aut ad Apoſtolicam Eccleſiam referre eam: quod periti Theologi hæreſim eſſe conſentirent. Et in his omnibus caſibus jus & olim habebat Synodus, & nunc habent ii, quibus fidei cognitio eſt mandata, pronunciandi ac judicandi de cauſa fidei. Tameſi hujuſmodi tribunalium judicia non adeo explorata ſunt, ut falſa eſſe non poſſint, non in re dubia ſolum, interque viros doctos controverſa, quo caſu ſynodi locales non habent de hæreſi pronunciare; ſed etiam in re, quæ omnibus provinciæ Theologis videretur manifeſta, quo caſu ſine crimine uſurpati judicii de cauſa fidei pronunciant. In his ergo tribus caſibus, licet judicia hæc certa & firma in Eccleſia non ſint, expedit tamen, ut, quoniam ſunt valde probabilia, maximi a fidelibus habeantur. Nec enim erit parum Eccleſiæ noxium, ſi non interim ab his perinde ut ab excommunicatis caveat, quos non Eccleſia Romana modo, verum etiam ſynodus aut provincialis, aut Epiſcopalis hæreticos judicarit. Seu primam objectionem videamus. Cauſa, inquiunt, fidei omnibus communis eſt, atque adeo privatis judicibus non licet de ea ſententiam ferre. Et læſæ majeſtatis, ac proditæ Reipublicæ crimen cives univerſos tangit, & privati tamen judices de eo cenſere ſolent. Nam capitula illa, quæ afferunt, intelligenda ſunt, cum res inter ipſos Epiſcopos, & viros Theologos eſt ambigua: quemadmodum Pelagius explicuit 17. diſtinct. cap. *Multis*. Qui etiam ſenſus ex Deut. 17. c. manifeſtius habetur. *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te judicium eſſe perſpexeris, & judicum intra portas tuas videris verba variari, ſurge & aſcende ad locum, quem elegerit Dominus*, &c. Nam illud quidem, quod Lucius addit, nihil militat adverſum nos. Non enim dixit, *Quicunque fuerit in manifeſta hæreſi deprehenſus*: ſed, *Quicunque manifeſte fuerit in hæreſi deprehenſus*. Vult autem, quod ibidem perſpicuum eſt, ut nemo tradatur brachio ſæculari, niſi hæreticum eſſe conſtiterit. Ejuſmodi enim pœnæ, ut executioni mandentur, probationes exiguut luce meridiana clariores. Sed de conciliorum auctoritate dictum eſt ſatis.

CAPUT V.

Ubi nodi quidam ſolvuntur, quibus interdum homines etiam docti illigari ſolent.

QUibus rebus expoſitis, nihil aliud ſupereſſe videbatur, niſi ut argumenta refelleremus, quæ a principio ſunt poſita. Sed parauti mihi eas objectiones repellere objecerunt ſe ſcrupuli aliquot, quos prius conveuit excutere, quam ad alia pergamus, ne in via, quam ſuperiore capite aperuimus, ſint Theologis impedimento.

1. QUÆST. Primum igitur dubium illud excutiendum eſt, an concilium per legatos ſummi Pontificis celebratum firmam certamque habeat auctoritatem: an potius Epiſcopi Romani confirmatio expectanda ſit, ut certa habeantur decreta concilii. At Cajetanus quidem, qui ſine controverſia de auctoritate Papæ, & concilia accuratiſſime diſputavit, quemque nos correctione quadam adhibita potiſſimum ſecuti ſumus, multa hic diſſerte dicit, quæ a præſenti inſtituto videntur eſſe aliena: ſed affirmat denique, id quod ad præſentem locum, & quæſtionem attinet, concilium per legatos Pontificis actum errare in fide poſſe. Supereſt enim adhuc ille, pro cujus fide rogavit Chriſtus, ille, inquam, ad quem fidei ſumma tandem referenda eſt. Quare niſi definitiones conciliorum per ſummos Pontifices & probentur, & confirmentur, certas firmaſque eſſe non oportet. Idem etiam Cardinalis Turrecremata ſenſit libro tertio, capite ſexto, octavo, & trigeſimo octavo, quibus locis fuſiſſima oſtendit, omnia retro antiqua concilia a ſummis Pontificibus confirmationem dogmatum petiiſſe, non id profecto acturа, niſi exiſtimaſſent neceſſarium. Nam quod confir-

(1) *Leo commiſit.* (2) *Sixtus 4. commiſit.*

confirmatio Pontificis ad fidei quoque dogmata referatur, liquet ex Epistola Nicænæ synodi ad Sylvestrum Papam. *Quicquid*, ajunt, *constituimus, precamur ut vestri oris consortio confirmetur*. Et Sylvester eidem synodo rescribens, *Confirmo*, inquit, *figoque ad doctrinam vestram reclamantes de unitate Trinitatis*. Et paulo post, *Probo*, ait, *vera fuisse, quæ in vestrum nostrumque manavere mysterium*, &c. Et patres Concilii Chalcedon. in Epist. ad Leonem, *Omnem*, inquiunt, *vobis gestorum vim insinuavimus, ad comprobationem nostræ sinceritatis, & ad eorum, quæ a nobis gesta sunt, firmitatem & consonantiam*. Et Leo Papa in Epistola ad Concilium Chalcedonense, quæ est in ordine 59. (1). *Ne ergo*, ait, *dubitabile videatur, utrum quæ per unanimitatem vestram de fide statuta sunt, approbem* &c. & postea dicit se approbationem gestorum synodalium in sola causa fidei mittere, propter quam scilicet concilium congregatum est. Idem patet ex Epistola Leonis hujus nominis tertii, qua confirmat sextam synodum generalem. Adde huc, quod Ecclesia ante ipsius Pontificis confirmationem nunquam firmum habuit & ratum, quod a legatis concilio præsidentibus definitum est. Hinc enim Martianus August. a Leone contendit, ut concilii Chalcedonensis de fide judicium approbaret. Et Leo ob hanc quoque causam Martiano commendavit, ut confirmatio approbatioque Concilii ad omnes Ecclesias perferretur, quemadmodum Epistola 57. ad eundem Martianum scribitur. Præterea concilium sine legatis errare potest: at summus Pontifex non transfert in legatos suæ fidei soliditatem, quam scilicet sibi soli privatim vendicat, eo quod Christi Vicarius est, pastor Ecclesiæ universalis, & petra, supra quam Christus suam fundavit Ecclesiam. Legati ergo simul cum Concilio errare poterunt. Non enim pro legatis Petri, sed pro Petro rogavit Christus, &c. Ad hæc, Concilium provinciale, cui legati summi Pontificis adsint, errare in fide potest: non autem si a summo Pontifice confirmatum est. Non igitur Legati eam habent in fidei dogmatis auctoritatem, quam summus ipse Pontifex habet. Quocirca infirma adhuc erunt decreta Concilii, quamvis per legatorum judicium confirmata. Præterea Concilium Ephesinum secundum erravit cum Dioscoro; & tamen legitime, auctore Leone, congregatum est: non ergo firmum & ratum est Concilii decretum, nisi sit a summo Pontifice confirmatum. Nec valet dicere, legatos Pontificis, & paucos quosdam alios repugnasse. Non enim oportet omnes patres synodali sententiæ subscribere, ut generale Concilii judicium habeatur: quoniam ne omnes quidem Episcopi judicio Nicænæ synodi subscripserunt. Ac si legati ipsi, ut docti omnes consentiunt, errare possunt, nihil obstaret, quominus aliis Episcopis errantibus consensissent. Legatus demum Pontificis aderat, cum in secunda & tertia sessione Concilii Basilienſis vehementer erratum est; errori quoque cæterorum Legatus ipse subscripsit: non ergo satis est Concilium esse coactum Pontificis auctoritate, & legatos Concilii sententiam approbasse, ut firma & certa esse in Ecclesia existimetur.

At contra viri quidam doctissimi sentiunt, Concilium generale legitime congregatum, etiam absente Papa, solidam certamque habere auctoritatem, priusquam a summo Pontifice confirmetur: cujus sententiæ duas potissimum causas reddere possunt. Unam, quod ejusmodi Concilium per legatos Episcopi Romani celebratum Ecclesiam universalem repræsentat, quoniam est Concilium Ecclesiæ generale: non ergo errare in fide potest, sicut ne Ecclesia quidem universalis. Quod autem omne Concilium generale Ecclesiam universalem repræsentet, definitum est a Martino quinto in fine Concilii Constantiensis. Altera causa est, quod Concilium generale legitime congregatum, in Spiritu sancto congregatum est: quare habet spiritum assistentem, cujus præsentia freti possunt utique patres, cum aliquid definiunt, dicere (2): *Visum est spiritui sancto, & nobis*. Confirmat autem hoc vel maxime testimonium Julii ad orientales Episcopos inquientis (3). *Regula vestra nullas habet vires, quoniam Romanæ Ecclesiæ legatus non interfuit, canonibus præcipientibus, sine ejus auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est concilium, quod ejus non fuerit fulcitum auctoritate*. Hactenus Julius. Sentit ergo sine dubio, Concilium habere vires, ratum esse, Romanæ Ecclesiæ niti auctoritate, si Romanæ Ecclesiæ legatus interfuit.

Ad hanc difficilem quæstionem explicandam illud ponimus, quod rerum gestarum experimento constat, summi Pontificis legatos non solere ad Concilium accedere, ubi quæstio de fide agitanda est, nisi instructos prius & monitos de Ecclesiæ Romanæ fide circa ea, quæ sunt in Concilio finienda. Solere, inquam, non item oportere. Nam legati in Concilium Tridentinum non potuere commode de quæstionibus differendis ante instrui, quoniam erant propemodum infinitæ. Sed cætera fere Concilia ad unam, aut alteram fidei tractandam causam coacta sunt: ideoque legati de Apostol. Ecclesiæ fide prius instructi accesserunt. Principio igitur illud statuo, posse Concilium legatorum doctrinæ, & instructioni repugnare, atque e contrario legatos posse repugnare Concilio: quo casu decreta Concilii non solum non erunt fulcita Apostolica auctoritate, sed erunt potius refutata. Sicut enim congregatio Concilii reclamante vero cetoque Ecclesiæ Pontifice, vana est & irrita; sic doctrina, cui vel præsens Pontifex per se, vel absens

(1) *Vide etiam Epist. 58. ad Pulcheriam.* (2) *Act. 15. 28.*
(3) *17. dist. cap. Regula.*

abſens per legatos ſuos contradicit, incerta eſt & imbecilla: idque eodem prorſus argumento, quoniam utrique auctoritas Epiſcopi Romani deeſt, ſine qua nec Concilium, nec Concilii decreta rata ſunt. Quod ſi qui exiſtiment, Concilium ſemel rite ac legitime congregatum errare tum etiam non poſſe, cum legati Pontificis repugnant, reſpondeant illi argumento velim, quo ſecundam concluſionem cap. 4. probabamus, Concilii Epheſini ſecundi exemplum proferentes, ubi ab omnibus pene Epiſcopis erratum eſt. Non fuit liberum Concilium, inquiunt, ſed ſententia a Dioſcoro arte, minis, & terroribus extorta eſt. Video, ſed ſi ſecundum hominem loquimur, qui metu frangitur, is cupiditate etiam frangatur neceſſe eſt (1). Quocirca ſi per metum vera & legitima ſynodus errat, cauſabuntur hæretici, reliquas etiam omnes Pontificum & Imperatorum cupiditatibus infeſtviſſe. Ita fiet ut nullius ſynodi explorata auctoritas habeatur. Quanto gravius illud nos aſſerimus, Concilium Apoſtolica auctoritate firmatum nullis humanis affectibus a vera poſſe fide diſcedere: ut ne Eccleſia quidem, quamvis deſcendat pluvia, veniant flumina, irruant venti, cedere loco poteſt, fideique ſtationem deſerere. Sed Concilii reliqua pars, quamlibet maxima, ſi Pontifea & legati pugnent, infirmari affectu poteſt. Huc enim illud pertinet, *Tu, o Petra, confirma fratres tuos.*

Sed ais, Quid ſi legatus doctrinam, quam a Pontifice accepit, deſerat, & multitudinis ſenſum amplectatur? Primum, nullum hujuſmodi exemplum proferetur, niſi forte ex Concilio ſub Michaele Imperatore, ubi Radoaldus & Zacharias Michaeli & Photio conſenſerunt adverſus Nicolai inſtructionem atque mandata, ut videre eſt in Epiſtola Nicolai ad Patriarchas, Metropolitas, ac reliquos Epiſcopos. Deinde ſi legatus contra inſtructionem agit, non cenſetur ex poteſtate delegata agere, atque adeo non eſt, cur eo modo acta ſuperioris auctoritate probata eſſe credantur. Inde enim Agatho Papa, ut patet actione 4. ſeatæ ſynodi, *Auctoritatem*, inquit, *eis*, hoc eſt legatis, *dedimus, in quantum eis duntaxat injunctum eſt, ut nihil præſumant augere, minuere vel mutare, ſed traditionem hujus Apoſtolicæ ſedis ſinceriter enarrare.* Et Leo Epiſt. 43. ad Pulcheriam Auguſtam, *Lucentium*, inquit, *Epiſcopum, & Baſilium presbyterum dirigere præparavi, qui diſpoſitiones meas ſecundum eas, quas acceperunt, regulas exequantur.* Decreta igitur, ſi quæ a legato contra ſedis Apoſtolicæ traditionem approbentur, non habent Romanæ Eccleſiæ auctoritatem; nec aliter ſe habent, quam ſi a Concilio ſine legatis prodiiſſent. Quid vero, ſi legati ſine Apoſtolicæ ſedis inſtructione ad ſynodum acceſſere? Num ſynodi judicium firmum erit & certum, prius quam a ſummo Pontifice comprobetur? Certe in his, quæ ad fidem non attinent, ſed ad Eccleſiaſticam gubernationem, ejuſmodi ſynodorum decreta non oportet a Spiritu Sancto proficiſci. Quare non ſunt omnino valida, niſi Romani Epiſcopi conſenſione firmentur; ut videre eſt in Epiſtola 51. Leonis ad Anatolium, 52. ad Martianum, 53. ad Pulcheriam, & 59. ad Concilium Chalcedonenſe. Sed ne in cauſis fidei quidem adeo exploratam auctoritatem habent, ut qui ea in dubium vocet, hæreticus ſit; tum quia auctores nobiliſſimi, quos ante diximus, Cajetanus, & Turrecremata non ſolum citra hæreſeos crimen, ſed probabiliter etiam conſentiunt, nihil firmi dogmatis ab ejuſmodi ſynodis proficiſci, quouſque per Chriſti Vicarium approbentur; tum quia, ut ante dictum eſt, ſolidam auctoritatem, quam in confirmandis & fratribus, & dogmatis Petrus habet, in legatos transferre non poteſt; tum quia ſi legati, qui inſtructionem ab Apoſtolica ſede acceperunt, diſcedere ab illa poſſunt, illi etiam, qui ad Concilium ſine inſtructione accedunt, poterunt cum ſedis Apoſtolicæ doctrina pugnare. Quare eorum confirmario infirma eſt. Quid, quod legatus Julianus Concilii Baſilienſis doctrinæ conſenſit, quam nullus Theologus ita ſolidam & certam exiſtimat, ut hæreticos credat, qui ab ea doctrina diſſentiunt?

Nec contraria argumenta quicquam efficiunt. Nam primum ſic refellitur. Fateor equidem quodcunque Concilium generale univerſalem Eccleſiam repræſentare, ſicut omnes proceres & procuratores civitatum, cum de rebus publicis tractaturi conveniunt, regnum totum repræſentant. Sed dum urges Eccleſiam errare non poſſe, verum eſt id in eo ſenſu, qui a fidelibus accipitur; intelligimus enim totam ſimul Eccleſiam, hoc eſt, fideles omnes non errare. At nihil obſtat, cur major Eccleſiæ pars non erret. Sic igitur non ego admitto, ut totum Concilium cum legatis errare poſſit. At errare poterit major pars Concilii, & erranti illi poterunt legati ſubſcribere. Atque id eſt, quod nos in præſentia dicimus, judicium majoris partis, etiamſi legati ſequantur, non eſſe certum: certum autem eſſet, ſi a ſummo Pontifice confirmaretur. Nec enim opus eſt, quemadmodum paulo ante docuimus, ſententiam Concilii omnes ſimul patres approbare. Secundo vero argumento hoc habeto reſponſum, Concilium utique generale, cui legati præſunt, in Spiritu Sancto congregatum eſſe, quoniam auctore Chriſti Vicario, eodemque legitimo Eccleſiæ principe coactum eſt. Sed Eccleſia quoque unum corpus eſt, cujus ſpiritus Deus eſt, qui Eccleſiæ ſemper aſſiſtit. Quemadmodum ergo quod toti pariter Eccleſiæ visum eſt, id Spiritui ſancto etiam viſum eſt; ſed non continuo quod major Eccleſiæ pars judicarit, hoc Spiritus

(1) *Eug. 4. in decreto unionis Jacobinorum. Et Leo Papa Epiſt. 43. ad Martianum Auguſtum.*

sancti judicium est: ita, si quid omnibus quidem Episcopis judicatum fuerit, a Spiritu profecto Dei judicatum est: at non statim si plures Concilii Patres in unam sententiam convenerint, Spiritus Sancti ea sententia credenda erit, nisi per summum Pontificem confirmetur. Ad quem nimirum spectat Patrum lites, dissidiaque componere. Jam Julii testimonium explicatu facillimum est. Tacet enim, quod manifestum erat, concilium illud summi Pontificis præsentia caruisse: ponit autem ne legatos quidem Ecclesiæ Romanæ affuisse. E quibus duobus altero tacito, altero expresso, colligit nullam prorsus Ecclesiæ Romanæ auctoritatem in eo Concilio intercessisse. Quare irritum & vanum esse. Alioqui, si quis rusticè sane eo nos testimonio urgeat, is nullo negotio expoditur. Nihil enim valet illa collectio, si concilium legatos non habuit, infirmum ejus judicium fuit: ergo, si habuit, fuit firmum. Sed de prima quæstione dictum est satis.

2. QUÆST. Sequitur altera. An Patres Concilii vere judices sint, an potius consiliarii? Sunt enim auctores non omnino pessimi, qui conciliorum auctoritatem non in judicanda, & finienda causa fidei, sed in quærenda & investiganda veritate sitam esse velint. Omnem quippe judicii vim ad unum Ecclesiæ principem, eundemque Christi Vicarium revocant, qui ad fidei causam decernendam eo vel plures, vel pauciores in consilium adhibet, quo causa vel gravior, vel facilior est. Hujus vero rei primum argumentum ponitur, quod in sex libris Decretalium & Clementinis non Patribus, sed summo Pontifici sententia tribuitur, sacro tamen approbante Concilio. Unde Clemens Quintus Concilio Viennensi præsidens, *Nos*, inquit, *ad tam præclarum testimonium, ac sanctorum Patrum communem sententiam, Apostolicæ considerationis* (ad quam dumtaxat hæc declarare pertinet) *aciem convertentes, sacro approbante Concilio declaramus, &c.* Solum ergo ad sedem Apostolicam judicium pertinet; Patrum vero non judicium, sed consilium est. Præterea cum Pontifex Ecclesiæ Romanæ presbyteros in conventum cogit, ut causa aliqua fidei judicetur, *De fratrum*, inquit, *nostrorum consilio* (1), *&c.* Consulunt ergo, non judicant. Ad hæc, Deuter. 16. *Si difficile & ambiguum*, &c. *venies*, ait, *ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem, qui fuerit illo tempore*, &c. Et post, *Qui autem superbierit*, inquit, *nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille.* Ecce imperium non omnibus, sed summo sacerdoti assignatur, & decretum non judicum, sed judicis esse dicitur. A consiliis ergo sunt reliqui sacerdotes, non sunt judices. A contraria vero parte facit, quod in Concilio illo primo Hierosolymitano non solum Petrus, sed reliqui etiam Apostoli, & seniores judices esse dicuntur. *Propter quod ego judico*, Jacobus ait, *non inquietari*, &c. Actorum 15. Et posterius cap. eodem, præcepta Concilii vocat Paulus præcepta Apostolorum. Et cap. 16. dicit, ea dogmata esse decreta ab Apostolis & senioribus.

Ad hanc quæstionem perfacilis est, & expedita responsio, Episcopos concilii in fidei causa non modo consiliarios esse, verum etiam judices. Alioqui non solum Episcopi ad ferendam sententiam synodalem adhiberentur, sed etiam docti Theologi, & viri in Ecclesia prudentes. Quod inauditum est, contraque formam Actorum decimoquinto præscriptam, ubi Apostoli tantum cum presbyteris de fidei quæstione judicarunt. Cum igitur Ecclesiæ perpetuo usu soli pastores in Concilio sedeant, consequens fit, censores eos esse, non modo consultores. Nam si, ut consulerent, advocarentur, iis Episcopis, qui Theologiæ rudes & imperiti essent, nullus esset omnino in Concilio locus, quando Theologiæ quæstio veniret in dubium. Præterea non Romanus Episcopus modo, verum reliqui etiam Episcopi claves regni cælestis habent: ergo in causa fidei ligandi quoque ac solvendi potestatem. *Visum est*, inquiunt, *Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hæc necessaria, &c.* Omnes ergo Episcopi onus, præceptumque imponunt, omnesque simul sententiæ synodalis auctores sunt. Atque consiliarii, qui non sunt simul judices, non solent judicio, sententiæque subscribere. At in synodali sententia non Pontificis solum, sed cæterorum Episcoporum subscriptiones adponuntur. Sunt igitur sine dubio judices.

Verum scrupulus hic existit, qui male quosdam habet. Nam si omnes Episcopi sunt judices, summus nimirum Pontifex tenebitur in ferenda sententia majorem partem judicum sequi, eorumque doctrinam approbare. In omni enim recto, & bene instituto tribunali is, qui præsidet, plurium judicium confirmare debet, paucorum negligere. Huic solvendæ quæstioni Cardinalis Turrecremata lib. 3. Summæ Ecclesiæ capite sexagesimoquarto, & sexagesimoquinto, jurisperitos ipse sequens multa dicit, quæ mihi non probantur omnia. Nec est animus tamen singula persequi, & cujusque opiniones refutare. Acute enim disputantis, ut Cicero tradit, illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Quod igitur assumptum est, Patres Concilii non modo consiliarios esse, verum etiam judices, id inficias ire nec possumus, nec debemus. Nam Patres Nicænæ synodi a Sylvestro contendunt, ut quidquid constituerunt, confirmet. Et Leo, quæ a Concilio Chalcedonensi de fide statuta sunt, ea dicit se probare. Et Concilium ipsum ad Leonem, *Decretis*, inquit, *tuis nostrum honora judicium.* Et sexta Synodus, actione decimaoctava, *Anathematizamus*, inquit, *Theodorum, Sergium, Cyrum*, &c. & paulo post, *His omnibus*, ait,

(1) *Ex extravagant. multis hoc patet.*

ait, *a ſancto hoc concilio conſtitutis, & per ſubſcriptionem noſtræ fortitudinis confirmatis, ſanximus, ut nullus aliud quicquam de fide ſatagat*, &c. Num verba hæc conſulentis ſunt? an potius judicantis? Atque in cæteris Patres non ut conſiliarii, ſed ut judices loquuntur. Caput enim tertium Nicænæ ſynodi ſic habet: *Interdixit per omnia magna ſynodus*, &c. Scrupulum vero, qui nunc opponitur, facile eximo. Nego enim, cum de fide agitur, ſequi plurimorum judicium oportere. Nec hic, ut in humanis vel electionibus, vel judiciis, ex numero ſuffragiorum ſententiam metimur. Scimus frequenter uſuvenire, ut major pars vincat meliorem: ſcimus non ea ſemper eſſe optima, quæ placent pluribus: ſcimus in rebus, quæ ad doctrinam pertinent, ſapientum ſenſum eſſe præferendum. Et ſapientes pauciſſimi ſunt, cum ſtultorum infinitus ſit numerus. Quadringenti Prophetæ Achab mentiti ſunt (1): ex ore vero Michææ ſolius quidem & contemptibilis veritas egreſſa eſt. Non ſunt igitur divina judicia humanis rationibus moderanda. In paucis aliquando citius, quam in multis ſalvat Dominus. Major quippe pars Epheſini Concilii ſecundi in Dioſcori ſententiam venit, nec legati tamen plurium judicio ſubſcripſere. Quocirca Summus Pontifex majoris partis ſententiam non tenetur amplecti; imo ſive pauci, ſive plures ad errorem deflexerint, munus eſt Apoſtolici Antiſtitis ad veram eos fidem revocare juxta illud, quod Petro dixit Chriſtus, *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, & tu* (non unum, & item alterum, ſed ſive paucos, ſen multos) *confirma fratres tuos*. Ita Damaſus ſcribens ad Epiſcopos per Illyricum conſtitutos, numerum concilii Ariminenſis magna libertate contempſit, illique tantæ multitudini unum Vincentium, & alios pancos oppoſuit, qui contra illius concilii ſententiam dixerunt. Et Leo, cum Anatolius decretum Chalcedonenſis ſynodi de Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ primatu, ſexcentorum triginta patrum conſenſione præferret, *Quaſi*, inquit (2), *refutari nequeat, quod illicite voluerit multitudo. Nulla ſibimet de multiplicatione congregationis concilia blandiantur; nec trecentis illis decem atque octo copioſior numerus ſacerdotum comparare ſe audeat, vel præferre, cum tanto divinitus privilegio Nicæna ſit ſynodus conſecrata, ut ſive per pauciores, ſive per plures Eccleſiaſtica judicia celebrentur, omni penitus auctoritate ſit vacuum, quidquid ab illorum fuerit conſtitutione diverſum*. Hactenus Leo.

Non itaque, quod in humanis conſeſſibus fit, plurimi apud nos ſententia prævalet. Quod ſi ſemel fidei cauſam ad humanas conjecturas, prudentiamque deducimus, verendum eſt ſane, ne Eccleſiæ negotium ex divino humanum facia mus. Quin etiam certum eſt, qui probabili multorum judicio nituntur, eos fidei noſtræ firmitudinem labefactare. Secundum quippe concilium generale centum quinquaginta patrum numero conſtitit, quartum vero patres habuit ſexcentos triginta: utrumque tamen pari veneratione ſuſcepit Eccleſia. Non enim numero hæc judicantur, ſed pondere. Pondus autem Conciliis dat ſummi Pontificis & gravitas, & auctoritas: quæ ſi adſit, centum patres ſatis ſunt, ſin deſit, nulli ſunt ſatis, ſint quamlibet plurimi. Nec ſi major pars patrum vere ſentiat, ſummus Eccleſiæ Pontifex repugnabit. Id enim ad peculiarem Chriſti procurationem pertinet, ſemperque pertinuit, ne Eccleſia in factiones duas dividatur. Nec Romanus unquam epiſcopus, ſi exemplum quæritur, contra patres concilii vere ſentientes dixit. Ad ſecundam autem quæſtionem nihil eſt, quod addere debeamus: nam argumenta ex adverſo poſita ex his, quæ diximus, facile diluuntur.

3. QUÆST. 1. ARG. IN CONTR. Alia quæſtio etiam exiſtit, quæ non eſt ad exponendum facilis. Si enim concilium ſummi Pontificis auctoritate firmatum Spiritu ſancto regitur fidei cauſis judicandis, ejus ergo definitiones ad ſacram ſcripturam pertinebunt. Nam ſcriptura ſacra vocatur, quæ Spiritu ſancto afflante ſcripta eſt.

2. ARG. Hujus vero argumenti concluſionem vir apprime doctus, & qui tantos habebat in Theologia progreſſus, ut cum excellentibus Theologis compararetur, non eſt veritus me præſente concedere. Atque in hanc opinionem Gratianus quoque videtur deſcendiſſe, Divi Auguſtini teſtimonio confirmatus 19. diſtin. cap. *In canonicis*, ubi ſummorum Pontificum epiſtolas decretales canonicas ſcripturas eſſe dicit: eadem igitur ratione Concilii decreta in Canonicis ſcripturis habebuntur.

3. ARG. Sed & Innocentius de celebr. Miſſ. capite, *Cum Marthæ*, eandem ſententiam videtur amplecti. Ait enim ſcripturam ſacram aſſerere, quod injuriam facit martyri, qui orat pro martyre. Hoc autem teſtimonium alicujus nimirum vel Pontificis, vel Concilii eſt.

4. ARG. Ratio item his teſtimoniis conſentit. Fides enim Catholica nihil credit, niſi quod eſt a Deo revelatum. Quod ſi Concilii decreta tenemur certa ſecundum fidem habere; ea ſunt certe a Deo revelata, atque ex conſequenti ſcriptura Canonica.

RESPON. AD 1. At hæc opinatio quam ſit inconſiderata, lector, vel me non docente, intellecturus eſt. Nam ſi ſymbolum Athanaſii concilive Nicæni inter ſacras literas refertur, cur nec in codicem ſacrorum bibliorum redigitur, nec cum libris canonicis annumeratur? Jam libros, qui decretales Pontificum Epiſtolas, ſynodorumque judicia continent, in ſacris & canonicis habere abſurdum eſt. Duplex enim diſcrimen inter ſacros auctores, & ſummum Pontificem patreſque concilii reperitur. Unum, quod auctores ſacri ex proxima Dei vel revelatione, vel inſpiratione ſcribunt Catholica dogmata. Nec

(1) 3. *Reg.* 22. (2) *Ep.* 51. *ad Anatol.*

enim egent exteris ad ſcribendum inciamentis, aut humana ratiocinatione e ſcripturis aliis argumentantur, diſquirunt, colligunt. At Concilium & Pontifex humana via inceduut, rationemque ſequuntur: atque argumentando verum a falſo diſcernunt. Non enim exiſtimandus eſt ſummus Pontifex eam habere facultatem, quæ in Apoſtolis, Prophetis, & Evangeliſtis inerat, ut propoſita unaqualibet de fide quæſtione protinus dignoſcere poſſit, utra quæſtionis pars vera falſave ſit; ſed adhibere prius conſilium neceſſe eſt, & expendere utriuſque partis argumenta: tum deinde ſequetur auxilium Dei, quod videlicet opus eſt, ut ſummus Pontifex in recta fide contineatur. In Conciliis itidem non habent patres mox quaſi ex auctoritate ſententiam abſque alia diſcuſſione dicere: ſed collationibus & diſputationibus re ante tractata, precibuſque primum ad Deum fuſis, tum vero quæſtio a Concilio ſine errore finietur, Dei videlicet auxilio atque favore, hominumque diligentia & ſtudio confluentibus.

Nam & Apoſtolis, & Presbyteris in ſynodum Hieroſolymitanam congregatis non ſtatim revelatum eſt, quid eſſet in fidei cauſa decernendum: ſed facta eſt prius, ut Lucas ait (1), magna conquiſitio. Et in Nicæna ſynodo, ut Rufinus tradit (2), per ſingulos dies agitabatur conventus: nec facile aut temere de re tanta ſtatuere audebant Patres. Evocabatur frequenter Arius in Concilium, & aſſiduo tractatu aſſertiones ejus diſcutiebantur, & quid adverſum hæc teneri deberet, aut ſtatui, ſumma cum libratione quærebatur. Ita poſt diutinum multumque tractatum firmiſſima omnium ſententia Arius condemnatus eſt. Ex quo perſpicuum eſt, non dormientibus & oſcitantibus Patribus Spiritum S. aſſiſtere, ſed diligenter humana via & ratione quærentibus rei, de qua diſſeritur, veritatem. Alterum autem diſcrimen eſt, quod ſcriptoribus ſacris, quemadmodum primo loco fuſius explicuimus, Dei ſpiritus adeſt in ſingulis. Etiam ne in minimis rebus? Etiam. At patribus ſynodi Spiritus veritatis non eſt præſens in omnibus, ſed in rebus ſolum ad ſalutem neceſſariis. Quod enim in ſymbolo Athanaſii dicitur, carnem & animam unum eſſe hominem, id non oportet verum eſſe, quamvis cum Athanaſio Concilium Nicænum conſenſiſſet. Nam utrum homo partes illæ complexæ ſint, an non ſint, ad Philoſophiæ rationem pertinet, non fidei: quare Philoſophorum quæſtio eſt, non fidelium. Synodus autem provincialis ſub Stephano hujus nominis ſeptimo per errorem omnes ordinationes factas a Bonoſo irritas eſſe decrevit, quod in Synodo Romana ſub Joanne Nono jure reprobatum eſt. Sed judicium rerum geſtarum erat, non religionis fideique decretum. Hujuſmodi ſunt ea, quæ in Clement. *Paſtoralis*, de ſent. & re judic. tranſiguntur. Non enim ad fidem & religionem attinent. Quocirca licet erraſſet Clemens, quod Bucerus contendit, nihil inde concilii auctoritas labefactaretur. Tametſi Clementina illa Clementis eſt, non concilii. Verum Pontificum & Conciliorum eadem cauſa eſt. Sixtus Quartus docuit, D. Catharinam Senenſem Stigmata non habuiſſe, non deſuit qui contra judicarit. Neutrius Pontificis judicium ad Chriſti Eccleſiam ſpectat: utrumque aut probare aut improbare ſine fidei diſcrimine poſſumus. Sed valeant ſtulti, qui de rebus nihili digladiantur. Nos enim hic exempla ponimur, ut lector intelligat, aliter auctores ſacros eſſe habendos, aliter conciliorum patres: illos ubique vera dicere; hos poſſe in parvis errare. Ita quod Chriſtus Eccleſiæ ſuæ pollicitus eſt, Spiritum eam docturum omnem veritatem, hoc ad fidei veritatem referendum eſt, ut diſerte Auguſtinus docet, & in commentariis ſuper Joannem, & in actis contra Felicem libro ſecundo. Nec enim rogavit Chriſtus, ne deficeret Petro aut Philoſophiæ, aut rerum geſtarum cognitio & veritas, ſed ne deficeret ei fides.

Forſitan quiſpiam dixerit; Nonne igitur concilii Hieroſolymitani decreta ſacra ſcriptura ſunt? Facta eſt enim magna conquiſitio: dictum eſt autem ſcripturæ ſacræ auctoribus minime convenire, ut diſquirant, & humanitus ratiocinentur.

Item (nam & hoc dicet aliquis) ſi ſummus Pontifex & concilia, niſi diligentiam adhibeant, errare poſſunt: eum nobis non conſtet, an ſummus Pontifex patreſque Concilii præſtiterint ſe diligentes, & induſtrios, ut via & ratione procederet inquiſitio, ne conſtabit quidem an erraverint. Ita quæcunque definierint, erunt incerta.

Ac primus quidem ſcrupulus facilius eximitur. Quemadmodum enim verba Pilati ad canonem pertinent, non qua Pilatus dixit, ſed qua ſcripſit Evangeliſta; ſic & concilii Hieroſolymitani definitio ſacra ſcriptura eſt, quod Lucas eam reliquis hiſtoriæ ſuæ partibus contexuerit. Ut e contrario verba Petri, quæ refert Clemens, non ſunt de canone, quoniam Clemens ſcriptor ſacer non fuit. Quæ cauſa idonea eſt, ut Canones Apoſtolorum, quos idem Clemens ſcripſiſſe fertur, in libris canonicis non habeantur, tametſi Damaſcenus lib. 4. cap. 18. in catalogum, ut videtur, ſacrorum librorum referat, & Epiphanius ad hæreſim poſtremam refellendam Apoſtolorum conſtitutiones divinam ſcripturam vocet. Loquitur autem ſine dubio de his conſtitutionibus, quæ in ſacris Bibliis ſcriptæ non ſunt. Sed alia eſt illa, cum veritas ipſa limatur in diſputatione, ſubtilitas: alia cum obiter & in tranſcurſu ad vulgarem quandam opinionem accommodatur oratio. Quamobrem ut ſapientes, ita nos hoc loco verbis Eccleſiaſticis utimur, ut eos ſolum, qui Spiritu dictante ſcripti ſunt libri, ſacros & canonicos appellemus.

Alter

(1) *Act.* 15. 7. (2) *lib.* 10. *Hiſt. Eccl. c.* 2.

Alter vero ſcrupulus ita Sylveſtri animo reſedit (1), ut vix eum inde pellere potuerit; meliuſque fuiſſet occulere, quam ſtimulare cæteros, quo ipſe ſcrupulo pungebatur. Ac ſunt etiamſi, qui non obſcure dicant, quod ſi quando Romanus Pontifex in definitione fidei erravit, inde evenire potuit, quod non tantam, quantam debeat, adhibuit diligentiam, antequam ſententiam proferret: quoniam vel rem non plene examinavit, vel non eos, quos oportebat, conſuluit. Quibus ſi objicias, Apoſtolicam Sedem errare in fide non poſſe, fatentur id quidem; ſed ajunt, Sedis Apoſtolicæ nomen non ſolum Summum Pontificem ſignificare, ſed ipſum, ut facit ea, quæ ad cathedram ſpectant, hoc eſt quatenus non ex ſuo, ſed ex conſilio bonorum virorum & doctorum procedit: ita Sedis Apoſtolicæ judicia intelligi, non quæ occulte, malitioſe, inconſulte, per ſolum Romanum Epiſcopum, aut etiam cum paucis ſibi faventibus proferuntur; ſed quæ ab eo ex conſilio plurimorum virorum ſapientum plane prius re examinata prodeunt. Quæ res ut de Conciliis quoque dicatur, ſubſunt omnino cauſæ eædem, quas dixi paulo ante. Non enim exiſtimare debemus ſuminum ſolum Pontificem, cum dormierit, errare, cum non dormierit, verum dicere, Patres autem, ſive dormiant, ſive vigilent, ſemper recta ingredi, & clauſis, quod ajunt, oculis vel in tenebris obſcura cernere. Commune eſt, crede mihi, omnibus Eccleſiæ judicibus, ut, ſi decreta ediderint temeritate quadam, ſine judicio, repentino quaſi vento incitati, nihil omnino conficiant, quod ſolidum, quod grave, quod certum habeatur. Ea par eſt & gravia & certa in Eccleſia haberi, quæ judicio, conſideratæ, conſtanterque edita ſint. Quamobrem qui ſive Pontificum, ſeu Conciliorum diligentiam in Fidei cauſa finienda in dubium vocant; eos neceſſe eſt omnia Pontificum judicia, ac Conciliorum infirmare. Nos igitur ſcrupulum illum poſteriorem, ſi cui infixus eſt, aliter ex animo evellemus. Nam Deus ſuaviter diſponit omnia, ſimulque proſpicit, & finem, & media ad finem neceſſaria. Si enim promitteret cuiquam æternam vitam, mox conferret etiam illi bonarum gratiam actionum, quibus eam vitam conſequeretur. Videlicet quos glorificavit, eoſdem & juſtificavit; & vocavit, ut ad Romanos octavo capite dicitur. Sic omnino, cum Eccleſiæ fidei firmitatem fuerit pollicitus, deeſſe non poteſt, quominus tribuat Eccleſiæ preces, cæteraque præſidia, quibus hæc firmitas conſervatur. Nec vero dubitari poteſt, quod in rebus naturalibus contingit, idem in ſupernaturalibus quoque uſuvenire; ut qui dat finem, det conſequentia ad finem. Quod quoniam Philoſophorum pronunciatum eſt, & Theologorum etiam ore teritur, permittant mihi, obſecro, Latiniores, interdum cum noſtris noſtra loqui. Nam etſi ornatius, quam hi ſolent, nos plerumque differimus, ſed nonnunquam quas ſententias a ſcholaſticis accepimus, eiſdem verbis efferre volumus, ne dicendi forma penitus immutata, diſceſſiſſe a ſchola videamur.

Itaque præſtat ſemper Pontifex, quod in ſe eſt, præſtarque Concilium, cum de fide pronunciant: caditque cauſa, ſi quis e noſtris aliter exiſtimat. Quemadmodum enim, ſi Chriſtus Petro diceret, *Ego rogavi pro te, ne deficiat charitas tua*; certo certius intelligeretur, diligentiam, curam, vigilias, preces, cæteraque auxilia opportuna illi impetraſſe, quæ ſunt ad charitatis conſervationem neceſſaria: ita cum dixit, Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua, procul dubio intelligimus id a Patre ſuo conſecutum, ut quæ ad rectum de fidei quæſtione judicium pertinerent, ea adeſſent Petro omnia, ſive a Deo, ſive ab homine expectarentur. Quod ſi Deus in ſequentem annum frugum abundantiam polliceretur, ecquid ſtultius eſſe poſſet, quam dubitare, an ne homines ſemina terræ mandaturi ſint? Certe ſi ſeruerint, metent: ſi non ſeruerint, nun metent. Sed ex Dei pollicitatione colligimus pon ſolum propitias cæli converſiones, quibus omnia, quæ terra gignit, uberiora proveniunt, ſed agricolarum etiam curas, operas, diligentiam. Non enim frugum abundantia illa promiſſa niſi arantibus, ſeminantibus, laborantibuſque continget. Quibus ex rebus facile comprehenditur, cum ſpiritum veritatis Chriſtus Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus in fidei judicio promiſerit, nihil omnino illis defuturum, quod fidei controverſiis finiendis fuerit neceſſarium. Ac ſi ſemel hæreticis hanc licentiam permittimus, ut in quæſtionem vocent, num Eccleſiæ judices eam diligentiam & curam exhibuerint, quæ opus erat, ut quæſtio via, & ratione finiretur: ecquis adeo cæcus eſt, qui non videat, omnia mox Pontificum, Conciliorumque judicia labefactari? Porro ſi illud in quæſtionem veniat, nec certis argumentis confirmari poſſit; at hæc res tamen Theologis conſtituta ſit ac definita, concilia, quoquo modo ſe habeant, ſi a ſummo Pontifice confirmata ſunt, errare in fide non poſſe. Quamquam, me quidem judice, abſurdum eſt, ad finem aliquem niſi per conſentanea media perveniri. Ita nunquam ego admittam, aut Pontificem, aut Concilium diligentiam aliquam neceſſariam quæſtionibus fidem decernendis omiſiſſe. Id, quod privato cuicunque alteri homini accidere poteſt, ut nec diligentem naver operam ad diſquirendam veritatem, & ut navaverit, integrumque ſe ſe in ea re præſtiterit, erret adhuc tamen, quamvis error ſine culpa ſit. Error autem, vel inculpatus, ab Eccleſia Dei longiſſime abeſt, quemadmodum libro ſuperiore conſtituimus. Quæ res abunde magno argumento eſt, ut nec Pontifex, nec Concilia neceſſarium quicquam in deliberando præter-

(1) *In verbo fidei §. ult.*

miſerint. Fac enim, quidpiam ex neceſſariis omiſſum eſſe: tum rogo, an fideles his, qui de fidei quæſtione judicarunt, tantiſper parere debeant, dum illorum negligentia innoteſcit Eccleſiæ. Parere debent, ajunt. Jam igitur eo tempore, errantibus judicibus, errabit Eccleſia. Sine vitio ſuo, inquis, Eccleſia tunc errabit. Agnoſco. Sed, ut dictum eſt, ne hunc quidem errorem admittere in Dei Eccleſia debemus. Quid quod ſi ſemel de diligentia judicum dubitamus, novum examen, judiciumque ſemper recens poſtulabitur, ut de diligentia adhibita, vel non adhibita cenſeatur. Concedamus ergo judicibus a Deo in Eccleſia conſtitutis nihil eorum deeſſe poſſe, quę ad rectum, verumque judicium ſunt neceſſaria. Quibus explicatis facile intelligitur, ut ad tertiæ hujus quæſtionis caput recurramus, nec Pontificum, nec Conciliorum decreta ſacræ ſcripturæ partes eſſe: id quod in primo argumento objiciebatur.

2. REFELLITUR. Dicamus igitur ad ea, quæ in ſecundo argumento ſunt dicta; ubi Gratianus Auguſtini ſententiam non eſt aſſecutus. Cui errori cauſam fortaſſe præbuit codex quiſpiam depravatus. Auguſtini enim vera lectio ſic habet: *In canonicis ſcripturis Eccleſiarum Catholicarum quamplurimum auctoritatem ſequatur. Inter quas*, ſcilicet Eccleſias, *ſane illæ ſunt, quæ Apoſtolicas ſedes habere, aut Epiſtolas accipere meruerunt.* Eſt autem ſenſus hujuſmodi: in judicio librorum Canonicorum primum videndum eſſe, quid Eccleſiæ Catholicæ ſentiant; ſed inter Catholicas Eccleſias illarum eſſe teſtimonium præferendum, quę vel fuere ſedes Apoſtolorum, ut Hieroſolymitana, vel ab Apoſtolis aliquam Epiſtolam acceperunt, ut Corinthia, Galatia. Non itaque Auguſtinus loquebatur de Epiſtolis Pontificum Decretalibus, ut Gratianus falſo exiſtimavit. Id quod ante nos quidam etiam alii viri diligentiſſimi deprehenderunt.

3. DISSOLVITUR. Tertio vero argumento occurri poteſt in hunc modum: Leges Pontificias quandoque ſacras appellari, ut a legibus principum diſcriminentur. Atque hoc ſenſu ſacram ſcripturam vocavit Innocentius. Sic forſitan divina lex vocatur Canonica, humana vero civilis, de juram. calum. cap. 1. ut Cardinalis Hoſtienſis, Andreas Barbatius Siculus, & alii juriſperiti notaverunt, & Gloſſa cap. *Ex diligenti*, de Simonia. Atque adeo Innocentius Quarrus cap. *Cum de diverſis*, de privil. in 6. non obſcure jus Canonicum divinum vocat, civile autem humanum. Et legem Canonicam, ſacram ac divinam appellat Juſtinianus in Authen. *ut Clerici apud proprios Epiſcopos*, §. *ſi vero*. Quam rem ſciolus fortaſſe quiſpiam ignorans 20. diſt. c. *De quibus*, ubi lectio vera habebat: *Ad divina recurrite ſcripta canonica*, loco hujus poſtremæ vocis ſubſtituit *græca*. Nihil enim minus Innocentius eo capite agebat, quam in Eccleſiaſticis cauſis judicandis ad Græca Bibliorum exemplaria judices mittere. Alioqui cur non etiam ad Hebræa? Nec vero ſimile eſt, in cauſis Eccleſiæ decernendis ſcripta canonica eſſe ab Innocentio prætermiſſa; quin poſt divinam ſcripturam ſecundo ea loco poſuit etiam ante Sanctorum ſcripturas. Et hoc erat Gratiani in ea diſtinct. proprium inſtitutum. Nihil igitur nobis mirum eſt, ſi ſcriptura Canonum ſacra & divina quandoque nuncupetur. Sed nos alio ſenſu de ſcriptura ſacra loquimur. Quamquam ab Innocentio teſtimonium citatum quidem Auguſtini eſt de verb. Apoſt. inquientis, *Injuria eſt pro martyre orare, cujus debemus precibus commendari.*

ULT. REFUTATUR. At poſtremum argumentum ſic facillime refutatur: Duplex concluſionum genus poſſe in Concilio definiri. Unum eſt earum, quæ ſunt propriæ Theologicæ facultatis, quoniam vel ex duobus principiis per fidem crediris, vel alio credito, alio lumine naturæ cognito colligantur. Alterum autem genus eſt earum quas Spiritus Sanctus ipſe revelavit quidem Apoſtolis, Evangeliſtis, aut Prophetis, ſed quoniam non erat id perinde manifeſtum, a ſynodo declaratur. Quæ ſunt prioris generis, ad fidem ſpectant ſecundario, & ut ita dicam, mediate. Quare, quod ſuo poſtea loco fuſe ſumus explicaturi, qui eas negaverit, hic hæreticus erit, quod ex conſequenti negat principium, unde illæ conficiuntur. Quæ vero ſunt poſterioris generis, proprie, & per ſe ad fidem pertinent: nec has a Pontificibus, aut Conciliis novas expectare debemus. Id enim etiam atque etiam aſſerimus, nullas alias ſcripturas ſacras Eccleſiam aut habere nunc, aut deinceps habituram, præter ſcripturas *populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea*: Non ſunt, inquam, aut erunt, ſed fuerunt. Omnia ſiquidem, quæ Pater Filio ſuo Unigenito Eccleſiæ declaranda commiſit, primum ipſe Filius Apoſtolis revelavit, deinde eadem ut invulgarent, juſſit. *Vos*, inquit, *dixi amicos, quia omnia, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis*, Joan. 15. Et rurſum, *Ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis*, Jo. 14. Et iterum, *Cum venerit ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, Joannis 16. Hi enim fuere novi Teſtamenti miniſtri, *qui revelata facie gloriam Domini ſpeculati ſunt*, ſecundæ ad Corinthios 3. Hi fuere miniſtri ſermonis ut Lucas capite Evangelii primo teſtatur. His quoque dictum eſt, *Docete omnes gentes ea ſervare, quæcunque præcepi vobis*, Matthæi ultim. Omnem ergo Fidei veritatem vel a Chriſto, dum in terra degeret, vel a Spiritu ſancto Apoſtoli poſtea acceperunt, eamque juxta præſcriptam legem aut ſcripto, aut verbo Eccleſiæ tradiderunt. Hinc enim eſt, quod Irenæus, Hieronymus, Auguſtinus adverſum hæreticos ſemper id agunt, ut videant, an illorum nova dogmata congruant cum antiqua traditione & fide. Et ſi quas ſcripturas novas hæretici proferant, ſi ſe Apoſtolos aut Prophetas confingant, ſtatim novitatis odio exploduntur. Itaque poſt Apoſtolos, & eos, qui ab Apoſtolis probati

ſunt,

sunt, nullos auctores sacros expectamus. Sed sive summus Pontifex, seu concilia, primum de vero sensu, & interpretatione scripturarum judicant, ut in Concilio Tridentino sessione tertia definitur. Et absurdum est sane, ut Ecclesia auctoritatem habeat discernendi verba Dei a verbis hominum, sensum Dei ab humano sensu non habeat. Id igitur ante omnia Conciliis tribuamus. Deinde & illud, quod veras & legitimas Christi, & Apostolorum traditiones via, & ratione investigant. Rursum, quænam conclusiones his cohæreant, quæ contra dissideant, certa complexione, & connexione conficiunt. Consulunt autem in hujusmodi rebus finiendis non sacras literas modo, verum etiam Apostolorum instituta, priora Concilia, summorum Pontificum decreta, Sanctorum veterum scripta, Scholasticorum Theologorum dogmata, rectam Philosophiæ rationem. Breviter, causam, de qua disseritur, in eos locos conjiciunt, de quibus liber hic noster instituitur. Nec enim ex aliis fontibus argumenta derivare possunt ad Fidei Theologicæve solvendas quæstiones. Novas autem revelationes & scripturas sacras quærere, Judæorum est, qui recentes etiamnum Prophetas præstolantur.

4. QUÆST. Alia etiam quæstio valde difficilis ex his, quæ diximus, oritur. Si non omnia in Conciliis certa sunt, (nec enim in singulis Spiritus Sanctus Conciliis assistit) ecqua via & ratione vestigabimus Conciliorum certa in fide decreta? Principio namque in Clementina unica de summa Trinitate, & fide Catholica ea opinio tanquam probabilior eligitur, quæ habet, in baptismo gratiam, & virtutes infundi. Pari ergo causa & in aliis Conciliorum decretis dicere possumus, probabiles opiniones eligi, non res exploratas definiri. Deinde in cap. *Firmiter, de summa Trinitate, & fide Catholica*, Patres Concilii Lateranensis, *Firmiter*, inquiunt, *credimus, & simpliciter confitemur, quod unus est solus verus Deus creator omnium, visibilium, & invisibilium, spiritualium & corporalium, qui simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicam videlicet & mundanam*. At non est fidei adversum, Angelos ante mundum corporeum creatos. Id enim asserunt Gregorius Nazianzenus in prima oratione de natali Domini, Basilius in exam. congressione prima, Damascenus 2. lib. cap. 3. Ambrosius in exam. lib. 1. c. 5. Hieronymus in comment. super 1. cap. Epist. ad Tit. Cassianus collat. 8. cap. 7. Unde nec Augustinus libro de civit. Dei 21. cap. 32. nec D. Thomas 1. par. qu. 61. artic. 3. hanc opinionem Fidei esse contrariam putaverunt. Ac Concilium illud Lateranense Thomas viderat, imo in illud ipsum caput ediderat commentaria: non ergo Concilium aut definitiones, aut Fidei confessiones certæ sunt, sed Patres, etiam cum asserunt se firmiter quicquam, & profiteri & credere, nihil omnino definiunt, quod fideles sequi teneamur.

Huic quæstioni illud primum dandum est, non sat esse, ut Conciliorum, & Pontificum judicia firma esse credantur, in divino officio publice a tota etiam Ecclesia celebrari. Nec enim historiæ, quibus martyrum & confessorum gesta narrantur, quamvis per summum Pontificem, aut Concilium approbatæ sint, fidei decreta sunt: sicut ne opuscula quidem doctorum Ecclesiasticorum, quæ probantur a synodo Gelasii Papæ, decimaquinta distinctione, cap. *Sancta Romana*.

Item illud damus, ac libenter quidem, non statim si quicquam juris Canonici volumine continetur, Fidei dogma esse credendum. Nam ut libro huic proximo apertius ostendemus, nonnulla habentur in Epistolis decretalibus, quæ fidei Catholicæ decreta non sunt, idque ipsum nunc ex Clementina unica de summa Trinitate diserte ostendebamus. Quod non in hac solum Clementina existimandum est interveniisse, sed idcirco hic admoneri nos, ut in aliis quoque locis simile quippiam credamus posse contingere: Id vero tum maxime, cum aut verbis opinandi utuntur judices, aut responsa non ad totam universalem Ecclesiam, sed ad privatas Ecclesias, & Episcopos referuntur. Intelligendi sunt enim eo tantum casu de fide pronunciare, ubi judicium in omnes Christi fideles spectat, omnes ligat. Certitudo quippe Fidei judicibus a Deo constitutis non propter Ecclesias privatas promissa & concessa est, quæ singulæ errare possunt, sed propter Ecclesiam universalem, quæ errare non potest. Itaque summorum Pontificum conciliorumque doctrina, si toti Ecclesiæ proponatur, si cum obligatione etiam credendi proponatur, tum vero de fidei causa judicium est. Sed animadvertendum est diligentius, & quæ natura rerum sit, de quibus judicium est, & quæ verborum proprietas & pondus. Nimirum enim Ecclesiasticæ doctrinæ, quam amplecti etiam tenemur, non idem est gradus, nec omnia judiciorum decreta eodem loco habenda sunt. De qua re quoniam in duodecimo libro fusius longe lateque disputaturi, nunc dicere non est operæ pretium. Id dicimus, nec omnia, quæ aut juris, aut Conciliorum voluminа continent, doctrinæ Christianæ esse judicia, nec omnia rursum doctrinæ judicia, Fidei censuras esse. Multa siquidem ad sanam Ecclesiæ disciplinam attinent, quæ Fidei decreta non sunt.

Nonne igitur, dixerit quis, erit aliqua nota, qua conciliorum de fide judicia internosci queant? Erit plane. Prima, & ea quidem manifesta, si contrarium afferentes pro hæreticis judicentur. Cujus rei exempla habes capit. *Damnamus, de summa Trinitate*, & cap. *Unico, de summa Trinitate* in 6. & Clement. unic. *de summa Trinitate*, §. 2. Altera nota est, cum in hanc formam synodus decreta præscribit: *Si quis hoc aut illud senserit, anathema sit*, qualia permulta sunt in Concilio Toletano primo, & in synod. Trident. Tertia est, si in eos, qui contra dixerint, excommunicationis sententia ipso jure feratur.

ratur. Exemplum est de hæreticis, cap. *Cum Christus*, &c. *Ad abolendam*, in Concilio tamen Trident. sess. habita 11. Octobris Anni 1551. de Eucharistiæ Sacramento definitum est, confessionem Sacramentalem Eucharistiæ præmittendam esse, si conscientia peccati mortalis gravat. Et protinus, *Si quis*, ait synodus, *contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat*. Sed hoc propter periculum cautum est: erat enim opinio contraria perniciosa, ideoque excommunicatio illa ad publicam doctrinam vel maxime refertur. Nam quod sententia Cajetani non fuerit pro hæretica condemnata, & nos testes fumus, qui Concilio interfuimus, & contextus ipse demonstrat, habet enim Canon 11. idemque postremus in hunc modum: *Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimæ Eucharistiæ Sacramentum, anathema sit*. E veltigio autem adduntur mutata dicendi forma hæc verba, *Et ne tanum Sacramentum*, &c. Ubi vides Cajetani sententiæ anathema non dici, sed quoniam non solum falsa, sed noxia etiam erat, reprobari: & propter periculum, publicam præsertim prædicationem & disputationem interdici. Quarta, si quicquam expresse & proprie a fidelibus firmiter credendum, aut tanquam dogma Fidei Catholicæ accipiendum dicatur, vel aliis similibus verbis aliquid esse Evangelio doctrinæve Apostolorum contrarium. Dicatur, inquam, non ex opinione, sed certo & firmo decreto. Licet enim opinio Durandi reprobetur, cap. *Gaudemus, de divortiis*: sed qui dixit, *Verum absonum hoc videtur & inimicum fidei Christianæ*, is noluit hæreseos illum condemnare. Verbum enim, *Videtur* judicium infirmat certitudinem. Porro autem, quæ in Conciliorum vel Pontificum decretis vel explicandi gratia inducuntur, vel ut objectioni respondeatur, vel etiam obiter & in transcursu præter institutum præcipuum, de quo erat potissimum controversia; ea non pertinent ad fidem, hoc est, non sunt catholicæ fidei judicia. Exempli causa ponamus aliquid, quod positum in una re, transferri per multas possit. Quod in capite *Firmiter*, de *summa Trinitate* dicitur, Angelos esse incorporeos, id non fidei decretum est, cum post decretalem illam nonnulli & Philosophi & Theologi falso quidem, sed citra hæreseos notam contrarium asseruerint. At enim, ut explicaret synodus, id quod fidei Catholica tenet, Deum esse creatorem omnium visibilium & invisibilium, adjecit, corporalium & incorporalium. Quas particulas exponendi, non definiendi gratia adjectas esse constat. Ac quem admodum Concilium sumpsit id, quod & verum, & longe, longeque plurimum probabile erat, Angelos ut invisibiles, ita quoque incorporeos esse; sic forte & illud accepit, Angelos & mundum simul esse congenitos. Non enim eo tempore hoc agebatur, ut Gregorii Nazianzeni, & aliorum hunc sequentium opinio damnaretur. Nec ego tamen is sum, qui opinationem hanc tueri in præsentia velim. Non enim dubito, eam hoc sane tempore temere & inconsiderate, ne quid præterea dicam, defendi. Sed id ago, qua in re operæ pretium me Theologis facturum existimo, non omnia, quæ etiam absolute & simpliciter in Conciliis affirmantur, fidei decreta esse. Cujus rei exempla, si opus esset, permulta facile promerem: sed nolo esse longus in singulis explicandis. Nam de quarta quæstione satis.

5. QUÆST. 1. ARG. Postrema vero quæstio animum pulsat, An concilia in moribus errare possint. Nam si quis ait, habet imprimis argumentum illud, quod Dominus solum rogavit pro Petro, ne deficeret fides ejus: in aliis ergo, quæ non ad fidem, sed ad mores attinent, errare Ecclesia poterit.

2. ARG. Deinde nihil a Catholicis certa fide creditur, quod non sit idem divinitus Ecclesiæ revelatum: quicquid ergo definiat synodus, si non ad fidem, sed ad mores attinet, non oportet certa fide credi.

3. ARG. Præterea in canonizatione sanctorum, sic enim nostri vocant, fidem Ecclesiæ detrahere sine fidei diffirimine possumus. Compertum est autem, eam rem ad mores spectare: errare igitur Ecclesia in morum judicio potest. Illud vero Thomæ (1) & Antonini (2) testimonio comprobatur, qui non ajunt certo & firmiter, sed pie credendum esse Ecclesiam in re hujusmodi non errare. Nam quod absolute possit, illa ratio confirmat, quod in id genus judiciis Ecclesia hominum eorum testimoniis innititur, qui & fallere & falli possunt. Jam si Concilium, cum de Theologiæ dogmate censet, non certis & exploratis argumentis, sed probabilibus niteretur, fidem certe dogmatis illius indubitatam non faceret. Fides ergo ambigua summo Pontifici habebitur, ut qui cum hominem quemvis in divorum numerum refert, incertis mediis & argumentis nititur.

4. ARG. Ordinum approbatio eandem, in quibus sub diversis institutis & regulis varia hominum genera Christo militare dicuntur, ad mores haud dubie pertinet. At dubium non est, aliquos Ordines non modo inutiliter, verum noxie etiam approbatos. Etenim in tam multis & ordinibus & institutis usque adeo religioni incommodatum est, ut inter reliqua malorum remedia hoc etiam a synodo generali jure ac merito expectarent viri pii, ut, paucis quibusdam selectissimis retentis Otdinibus, cæteri omnes exploderentur. Falsum est ergo aliquando & imprudens de moribus Ecclesiæ judicium: siquidem id quandoque approbat, quod non approbasse oportuisset. His argumentis quidam auctoritatem

(1) *Quodlib. 9. art. ult.* (2) 3. *part. tit.* 11. *cap.* 8.

tatem ecclesiasticam infirmare pergunt, tantum in judicio morum; nam in fidei decretis firmam esse nobiscum etiam consentiunt. Sed quoniam quædam Ecclesiæ de moribus judicia sine dubio certa sunt, quæ sint illa, repetendum altius videtur.

Omnis de rebus Theologicis duplex est quæstio. Unum genus est, qqod ad contemplationem & rerum cognitionem pertinet: alterum, quod positum est in morum præceptis, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit.

Atque etiam alia divisio est Theologicæ quæstionis. Nam & una est, cujus cognitio & explicatio ad salutem est necessaria: est & altera, cujus ignoratio sine pietatis salutisque jactura esse potest. Non enim in Theologia semper de necessariis agitur, sed interdum etiam de his, quæ utilia esse videntur, quamvis non sint adeo necessaria.

Multa sunt autem & in superioribus libris, in hoc etiam adversum eos disputata, qui de Ecclesiæ auctoritate in fidei judiciis parum recte sentirent: atque in sequenti libro nonnulla quoque disputabuntur. Ecclesiæ vero auctoritatem eam nunc appello, quæ synodorum etiam generalium ac summi pontificis est. Hæc enim est una res prorsus, ut non differat multum inter Ecclesiæ, conciliorum, sedisque Apostolicæ judicia: propterea quod connexa hæc & colligata sunt, quemadmodum esse videmus humanum corpus & caput. Itaque quæ erant ecclesiasticæ auctoritatis in fidei decretis propria, locis suis aut dicentur, aut dicta sunt. Quæ autem pertinent ad judicium morum, de quibus jam diu loquimur, nunc dicenda sunt.

1. Concl. Sit igitur prima conclusio. Ecclesia in morum doctrina eorum, qui ad salutem necessarii sunt, errare non potest. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat Jatius: an fideles laicos Eucharistiæ sacramentum sub utraque specie accipere oporteat, an panis potius species sola satis sit? quæstio est earum rerum, sine quibus salus esse non potest. In hac ergo & aliis id genus controversiis Ecclesiæ decretum certum est. Itaque si quid necessario vel-agendum, vel vitandum firmo judicio definit, in hoc errare nequit, sicut ne in fide quidem. Deus enim non deficit in necessariis, ut sæpe ante dictum est: in doctrina ergo morum eorum, qui sunt ad salutem necessarii, judices, & doctores Ecclesiæ a Deo dati errare non queunt. Confirmat autem illud vel maxime, quod Dominus Petro inquit (1), *Pasce oves meas*, & Paulus (2) dedisse Deum pastores & doctores, ait, *ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omni vento doctrinæ*. At si errarent in moribus ejusmodi, non paceremt salubriter oves. Non enim moralis doctrina minus exigitur ad pastum ovium Christi salutarem, quam fidei disciplina. Iu his igitur Ecclesiæ pastores errare non possunt. Adde, quod Dominus apud Joannem pollicitus est (3) Spiritum doctorum Ecclesiam omnem veritatem, scilicet ad vitam æternam consequendam necessariam. At utraque veritas necessaria est, & quæ ad contemplationem pertinet, & quæ ad actionem: in utraque ergo definienda Spiritus docet Ecclesiam.

Præterea Apostolus in priore ad Timotheum epistola cap. 3. *Hæc*, inquit, *scribo tibi, ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis*. Ea autem, quæ ibi scribebat Paulus, ad morum veritatem magna ex parte spectare perspicuum est. Est ergo Ecclesia firmamentum, non ejus veritatis solum, quæ in contemplatione cernitur, sed illius etiam, quæ aliquid molitur ut faciat: nimirum, ut sciamus, quomodo oporteat nos in domo Dei conversari.

Præterea si Ecclesiæ pastores, in concilium præsertim congregati, leges & præcepta vitæ sinistre interpretarentur, ut videlicet quæ essent ad salutem necessaria, ea non necessaria dicerent, aut quæ contra minime essent necessaria, hæc esse necessaria definirent: cum Christus dixerit, *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, quæcunque dixerint vobis facite*; & rursum, *Qui vos audit, me audit*; Ecclesia certe pastores errantes sequens, juxta quod illi præscriptum est, hujus erroris Christum præcipuum haberet auctorem. Ad hæc si lex Evangelica manca & imminuta non fuit, ut revera non fuit, eos omnino mores præfinivit, qui essent ad salutem necessarii. Imperfectus enim legislator est, nisi ea præscribat, sine quibus reipub. finis constare non potest. At Spiritus veritatis Apostolis, eorumque successoribus suggerit, quæcunque Christus dixit nobis: in præceptis ergo vitæ necessariis errare illi non possunt. Item Matthæi 16. *Tibi*, inquit Dominus Petro, *dabo claves regni cælorum*. Regnum autem cœlorum utraque ignoratione claditur, & fidei, & morum. Ecclesia ergo utrasque quæstiones aperire Christo auctore potest, utrosque modos solvere, sive ad fidem, sive ad mores attineant. Huc enim illud accedere credendum est, *Quæcunque solveris super terram, erunt soluta & in cœlis*. At, inquis, intelligitur clave non errante. Bene volo. Sed aliud est de privatis pastorum judiciis disserere, quæ negligere etiam aliquando possumus, aliud de Ecclesiæ communibus, quæ perinde ut Ecclesiæ decreta debemus amplecti. Et quidem cum Pontifex, quicumque ille sit tandem, quicquam privatim agit, solvitque, aut ligat, errare per ignorantiam, aut etiam malitiam potest, & abuti clavium potestate. At cum publica sunt totius Ecclesiæ judicia, eaque in rebus ad salutem necessariis, Ecclesiæ totius communes judices, quales sunt concilii Patres, errare nequeunt, ne per hujusmodi

(1) *Joan.* 21. 17. (2) *Ad Eph.* 4. 11. (3) *Joan.* 16. 13.

modo errorem Chriſtiana tota plebs in ignoratione veritatis ad vitam inſtituendam neceſſariæ verſetur.

Præterea Concilium Conſtantienſe ſeſſ. 13. condemnat in hæreticos eos, qui dixerint, Eccleſiam errare in conſuetudine adminiſtrandi populo Euchariſtiam ſub una ſpecie tantum. Et Martinus Quintus in literis, quibus concilium approbavit, qui hoc eccleſiæ inſtitutum damnant, eos definit tanquam hæreticos, vel ſapientes hæreſim coercendos. Eccleſia igitur in morum hujuſmodi judiciis non errat, atque ex conſequenti ne concilia quidem ſummi Pontificis auctoritate firmara.

2. Conc. Hujus vero concluſionis & altera conſectaria eſſe videtur, Eccleſiam, cum in re gravi quidem, & quæ ad Chriſtianos mores formandos apprime conducat, leges toti populo dicit, non poſſe jubere quicquam, quod aut Evangelio, aut rationi naturæ contrarium ſit. Non ego hic omnes Eccleſiæ leges approbo: non univerſas pœnas, cenſuras, excommunicationes, ſuſpenſiones, irregularitates, interdicta commendo. Scio nonnullas ejuſmodi leges eſſe, in quibus ſi non aliud præterea quicquam, at prudentiam certe, modumque deſideres. Id ergo dico, ſummorum Pontificum, Conciliorumque præcepta, ſcita, ſanctiones omnibus nobis probatum iri, ſi moribus fidelium inſtituendis ſint neceſſaria. Si enim Eccleſiæ conſuetudo, quod modo ex concilio Conſtantienſi afferebamus, Evangelio adverſari non valet, ergo ne Eccleſiæ quidem lex Evangelio adverſabitur.

Deinde Eccleſia non poteſt definire, quippiam eſſe vitium, quod honeſtum eſt, aut contra honeſtum eſſe, quod eſt turpe: ergo nec ſua edita lege probare quicquam, quod Evangelio, rationive inimicum ſit. Si enim eccleſia expreſſe vel judicio, vel lege lata turpia probaret, aut reprobaret honeſta, hic jam nimirum error non ſolum fidelibus peſtem ac perniciem afferret, ſed fidei etiam quodammodo adverſaretur, quæ omnem virtutem probat, univerſa vitia condemnat. Accedunt illa, *Quæcunque dixerint vobis facite*; &, *Qui vos audit, me audit*. Quibus præcipimur Eccleſiæ legibus obtemperare. Ita ſi errat illa, Chriſtus nobis erroris auctor eſt. Quæ qui videat, non modo indocte, verum etiam impie faciat, ſi Eccleſiam in morum doctrina errare contendat: præſertim ſi mores & præcepta vivendi ſint ad ſalutem neceſſaria. Quæ autem ratio id de ſe Eccleſia convincit, eadem convincit de Concilio, in quo univerſalis Eccleſiæ auctoritas reſidet. Quare quemadmodum concilium falſa plebi credenda proponere nequit, ſic nec mala poteſt proponere facienda. Proponere, inquam, firmo, certoque decreto, quo omnes & ad credendum, & ad faciendum ſub æterna pœna obligantur.

Sed an ſit hæreticum aſſerere, vel aliquam Eccleſiæ conſuetudinem eſſe malam, vel aliquam ipſius legem injuſtam, non auſim definire. Nam licet Concilium Conſtantienſe ſeſſione 13. ſtatuerit, eos pro hæreticis condemnandos, qui affirmarint, Eccleſiam errare in more communicandi plebem ſub una ſpecie tantum: at eo tempore ſtatuit, quo ſine capite erat. Contendit autem Cajetanus in opuſculo de auctoritate Papæ, & Concil. & in Apologia cap. 20. & 21. Turrecremata item tertio libro, cap. 32. & 33. Concilium mutilum ſine capite in decretis fidei ferendis nullam habere certam auctoritatem. Et quamquam id multis quidem argumentis ſuadere nituntur: ſed apud me illud eſt maximum, quod ſicut Deus non deficit in neceſſariis, ita non abundat in ſuperfluis. Cum ergo ſola auctoritas deponendi Pontificem hæreticum, & aut eligendi, aut decernendi catholicum ſit Eccleſiæ neceſſaria in caſibus, quibus Eccleſia concilium ſine capite cogere jure ſuo poteſt; nihil cauſæ eſt, cur ampliorem poteſtatem concilio imperfecto tribuamus. Reliqua ſiquidem per integrum concilium expediri poſſunt, vel electo Pontifice catholico, qui non erat, vel definito certo, cum inter multos, quiſnam eſſet verus Pontifex, dubium erat. Adde, quod, ut ſupra dictum eſt, concilii dogmata non ſunt firma, niſi a Romano Pontifice confirmentur. Quando ergo concilium ſine capite eſt, non habet dogmatum certitudinem. Præterea Martinus Quintus in literis, quibus concilium probat, non ſimpliciter probat illum articulum: ſed ſolum definit, eos, qui docuerint Eccleſiam in conſuetudine ejuſmodi errare, eſſe vel ut hæreticos, vel ut ſapientes hæreſim condemnandos. Quod ergo Martinus Concilio præſidens non eſt auſus nomine hæreſeos condemnare, id ego graviore cenſura accuſare non audeo, nec debeo. Quod ſi in more ad ſalutem neceſſario, qualis ille videtur eſſe, de quo in Concilio Conſtantienſi erat controverſia, tanta fuit Martini modeſtia, quanto nos modeſtiores eſſe oportet in aliis erroribus condemnandis, qui conſuetudini Eccleſiæ minime ad ſalutem neceſſariæ refragantur? Morem circumgeſtandi ſolemni proceſſione per vias publicas Euchariſtiæ ſacramentum Lutetani reprobant. Si originem erroris & principium ſpectes, hæreſis tibi erit. Nam ideo illi morem hunc circumferendi Sacramenti rident, quia veram Chriſti præſentiam in Sacramento negant. Sed ſi ipſum in ſe errorem contempleris, hæreſim ſapit, temeritas & impudentia eſt. Quamvis enim multis nominibus hic error eſt notandus, non tamen eſt hæreſis, cum etiamſi in hac conſuetudine erraret Eccleſia, non proinde in gravioribus rebus ejus periclitaretur auctoritas. Quæ cauſa Concilio Tridentino fuit, ut canonem ſextum de Euchariſtiæ ſacramento caute formarit in hæc verba: *Si qui dixerit, in ſancto Euchariſtiæ ſacramento Chriſtum non eſſe cultu latriæ etiam externo adorandum, atque ideo nec feſtiva peculiari celebritate venerandum, nec pro-*

ceſſio-

ceſſionibus ſecundum laudabilem Eccleſiæ conſuetudinem ſolemniter circumgeſtandum, *anathema ſit*. Non enim eos anathemate ſimpliciter percellit ſynodus, qui ritum illum Eccleſiæ reprehenderint, ſed qui idcirco hoc faciunt, quia nec præſentiam corporalem Chriſti in Euchariſtia admittunt, atque adeo ne ipſius quidem adorationem & cultum. Atque hæc eadem fortaſſe cauſa Martinum quintum impulit, ut qui reprehenderent Eccleſiaſticam illam conſuetudinem impartiendi Euchariſtiam populo ſub una ſpecie, eos non ut hæreticos, ſed ut ſapientes hæreſim condemnarit. Cum enim ſub utraque olim ſpecie plebs ſacramentum Euchariſtiæ acceperit, idque Apoſtolorum auctoritate & uſu confirmata, non erat hæreticum in dubium vertere, an vetus ille Eccleſiæ mos novo eſſet præferendus. Sed quoniam Uviclefiſtæ idcirco aſſerebant Eccleſiam errare, quia exiſtimabant neceſſarium eſſe plebi ad ſalutem, utramque Sacramenti ſpeciem ſumere, huc detorquentes illa Domini verba, *Niſi manducaveritis*, & cætera: prudentiſſime Martinus quintus vituperationem Eccleſiaſtici novi moris non dixit hæreſim, ſed hæreſim ſapere. Eſt quoque illud argumentum grave, cur hujuſmodi erroribus hæreſeos nota non inuratur, quod ut poſtea dicemus, non eſt hæreticum credere, Eccleſiam hominibus in divos referendis errare poſſe. At jubet Eccleſia interdum divos, quos hujuſmodi honore afficit, peculiari die feſto, & cultu colere: non eſt igitur hæreſis aſtruere, in hac de uno, aut altero divo colendo lege ac conſuetudine Eccleſiam errare. Sed intelligendum eſt, Eccleſiæ mores quoſdam a Chriſto & Apoſtolis Eccleſiæ traditos, in quibus qui Eccleſiam errare diceret, hic erroris ejus Chriſtum & Apoſtolos auctores faceret. Quamobrem hæreticus conferetur ut Iconomachi, qui Eccleſiam in veneratione & cultu imaginum errare aſſeruerunt. Alii vero mores ſunt poſt Apoſtolos inducti, in quibus quamvis Eccleſia erraret, non propterea fide periclitaretur. Sine periculo igitur hæreſeos teneri poteſt, Eccleſiam in aliqua lege & more poſſe errare. Sed de ſecunda concluſione hactenus. Sit tertia concluſio.

Conc. 3. In moribus non toti Eccleſiæ communibus, ſed qui ad privatos homines vel Eccleſias referuntur, errare per ignorantiam Eccleſia poteſt, non in judicio ſolum rerum geſtarum dico, ſed in ipſis etiam privatis præceptis & legibus. Cum quis enim occulte una uxore habita, alteram ducit publice, jubet illi Eccleſia, ut priore relicta, poſteriorem accipiat. Qua in re ſine dubio fallitur, & id præcipit homini, quod rationi Evangelioque adverſum eſt. Hujus vero concluſionis veram & idoneam cauſam Innocentius tertius reddidit in cap. *A nobis* de ſententi excom. in hæc verba: *Judicium Dei veritati, quæ non fallit, nec fallitur, ſemper innititur: judicium autem Eccleſiæ nonnunquam opinionem ſequitur, quam & fallere ſæpe contingit, & falli: propter quod contingit interdum, ut qui ligatus eſt apud Deum apud Eccleſiam ſit ſolutus; & qui liber eſt apud Deum, Eccleſiaſtica ſit ſententia innodatus.* Hactenus Innocentius. Hæc autem, quæ perſpicua eſſe videntur, breviter & ſine diſceptatione dijudicanda ſunt. Nec enim omnia nos, ut quæramus, exponimus: ſed ut explicemus. Hoc itaque loco non tam concluſio, quam concluſionis cauſa conſideranda eſt. Nam inde liquet, id quod eſt animadverſione dignitſimum, certa & firma Eccleſiæ decreta eſſe non poſſe, quæ non certis & firmis principiis ac fundamentis innitantur. Quocirca ſi vel unum ex his, a quibus Eccleſiæ judicium pendet, incertum eſt, certum Eccleſiæ decretum eſſe non poteſt, ſive quæſtio ſpeculativa ſit, ſeu practica: ſic enim noſtri loqui ſolent. Concluſio quippe, ut in dialecticorum proverbio eſt, debiliorem partem ſequitur, & ſi unumquodlibet principiorum claudicat, eam quoque ex illa parte debilitari neceſſe eſt (1). Qua ex re facile intelligitur, Eccleſiæ judicia, quæ ab incertis hominum teſtimoniis proficiſcuntur, infirma eſſe ad certam & exploratam faciendam fidem. Quale illud eſt, quo ſanctum aliquem divorum catalogo adſcribendum cenſet. Nec tamen impune licet hujuſmodi decreta in dubium revocare; quin temerarium & irreligioſum eſt, in divis conſecrandis Eccleſiæ abrogare fidem. *Injuriam enim facit Martyri, qui orat pro Martyre*, ut capit. *Cum Marthæ*, de celebr. miſſ. Innocentius tradit: injurius ergo eſt, ac multo etiam magis, qui Martyrum catalogo aſcriptum e divorum numero rejicit. Id quoniam temere & inconſiderate faciet, jure profecto ab Eccleſia punietur.

Mox etiam ſi unum aliquod hujus generis decretum in quæſtionem veniat, certe Hieronymi, Ambroſii, Auguſtini, ac reliquorum ſanctitatem ſine crimine in quæſtionem vocare poterimus: atque adeo aſſerere, illos cum dæmonibus condemnatos. Ita poſſes eos maledictis concidere, ac vexare contumeliis, quæ omnia aures ſane fidelium perhorreſcunt. Quod ſi viris juſtis in divorum catalogum reponendis Eccleſia erraret, nimirum non eſſet valde abſurdum, divorum omnium cultum ab Eccleſia explodere, eorum qui poſt Clementem conſecrati ſant. Quo quid ant ſtultius, aut impudentius dici poteſt? Item multum refert ad communes Eccleſiæ mores, ſcire, quos debeas religione colere: quare ſi in illis erraret Eccleſia, in moribus quoque graviter falleretur. Nec differt, diabolum colas, an hominem condemnatum. Atque ſi Eccleſia ab-

(1) *Antoninus* 3. *p. Tit.* 12. *c.* 8. *Cajet. opuſc. de indul. ad Julian. c.* 8. *D. Tho. in quodl.*

abſtinentiæ legem rogaret, quæ vel rationi, vel Evangelio adverſa eſſet, turpiter ab illa profecto erraretur, turpiter ergo etiam errabit in doctrina morum, ſi legem ferat de colendo divo, quem colere, ſi divus non eſt, & cum ratione & cum Evangelio pugnat. Ne igitur tantus error in Eccleſia ſit, Deus peculiariter providere credendus eſt, ne Eccleſia, quamlibet hominum teſtimonia ſequatur, in ſanctorum canonizatione erret. Cujus peculiariſſimæ providentiæ abunde magnum argumentum eſt, quod nunquam infirmata eſt fides ab humanis teſtibus ſemel in hujuſmodi Judiciis ſuſcepta. Quod in cauſis civilibus ſæpe accidit. Quæ ſi ſingula fortè non movent, univerſa certe tamen inter ſe connexa atque conjuncta movere debebunt, ut qui fidem in his Eccleſiæ detrahunt, eos non hæreticos quidem, ſed temerarios, impudentes, irreligioſos eſſe credamus. Quibus rebus expoſitis, primum, ſecundum, ac tertium argumentum facile refelluntur.

Nam quæ de poſtremo diſputari poſſunt, illa nobis alio tempore atque ad aliud inſtitutum, ſi facultas erit, explicabuntur.

Respon. ad 4. Nunc illud breviter dici poteſt, qui ſummi Pontificis omne de re quacunque judicium temere, ac ſine delectu defendunt, hoc ſedis Apoſtolicæ auctoritatem labefactare, non fovere, evertere, non firmare. Nam ut ea prætereamus, quæ paulo ante in hoc capite explicata ſunt, quid tandem adverſum hæreticos diſputando ille proficiet, quem viderint non judicio, ſed affectu patrocinium auctoritatis pontificiæ ſuſcipere, nec id agere, ut diſputationis ſuæ vi lucem ac veritatem eliciat; ſed ut ſe ad alterius ſenſum voluntatemque convertat? Non eget Petrus mendacio noſtro, noſtra adulatione non eget. Ordines igitur vel probare, vel refellere, quoniam non e ſcientia id ſolum, ſed etiam e prudentia pendet, non ad ea pertinet, in quibus ſummus pontifex errare nequit. Atque jam vel in concilio Lateranenſi (1) advertebatur, religionum nimiam multitudinem, quam nunc eſſe videmus, valde Eccleſiæ Chriſti incommodare. Concilium quoque Lugdunenſe fatetur (2), quod importuna petentium inhiatio contra ſynodi decretum aliquarum religionum confirmationem extorſit. Unde quoſdam ordines per ſedem etiam Apoſtolicam approbatos, tanquam Eccleſiæ vel noxios, vel inutiles abolendos eſſe ita decrevit, ut nullum deinceps ad eorum profeſſionem admitterent. Et Cœleſtinus quintus ſtatum vitamque Fratricellorum ſuo privilegio confirmavit: quod tamen confirmationis privilegium Joannes XXII. aperte infirmum eſſe dixit (3): quod Bonifacius ex certis rationabilibus cauſis ea, quæ Cœleſtinus conceſſerat, viribus penitus evacuaſſet. Paulus item tertius ordinem, quem in Italia frater Baptiſta Cremenſis inſtituit, literis ſuis probaſſe dicitur: at nuper & ordo ille a Venetis, eii edicto publico exploſus, & Baptiſtæ doctrina, cui illius ordinis homines inhærebant, Romæ eſt condemnata. Imbecillum itaque eorum argumentum eſt, qui ex hujuſmodi privilegiis, quæ his facile temporibus vel conceduntur, vel potius extorquentur, novas religiones non aliter ac de cœlo lapſas excipiendas eſſe confirmant, eas quoque, quæ nullam regulam ex approbatis habent, nullam vel a ſuis editam profitentur. Nec ejus generis privilegia certa ſunt ſedis Apoſtolicæ judicia, quibus ſcilicet omnes fideles aſtringantur. Satis fuerit, ſi eam habeant auctoritatem, quam epiſtolæ decretales: quarum nonnullas conſtat a poſterioribus meliore conſilio refutatas, quoniam non ex firmo decreto, ſed ex pontificum opinione prodierunt. Er quidem ante D. Thomæ tempora adeo reſtricte & gravate novi ordines admittebantur, ut ex tam gravi anguſtoque judicio probabile argumentum prudentis conſilii ſumeretur. Noſtro vero hoc ſæculo tam multæ ſunt religiones a pontificibus confirmatæ, ut qui eas omnes tueri voluerit tanquam Eccleſiæ vel utiles vel neceſſarias, hic imprudentiæ, ne dicam ſtultitiæ nomine jure optimo ſummiſque rationibus arguatur. Sed jam liber de conciliorum auctoritate concludendus eſt: ſi prius tamen eorum conatum refutemus, qui in hujus loci firmiſſimam ſoliditatem impetum facere, & incurſionem voluerunt.

CAPUT POSTREMUM,

In quo refelluntur argumenta capitis primi.

Aespon. ad 1. PRimum igitur adverſariorum argumentum ex his, quæ ſuperiore libro dicta ſunt, promptiſſime refellitur. Oſtendimus enim, Eccleſiæ nomen principibus & majoribus ſolere tribui: & in illis reipublicæ ſitam eſſe auctoritatem, quos *Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei* (4). Ac ſi Eccleſia columna eſt & firmamentum veritatis, Apoſtoli etiam ſunt Eccleſiæ fundamenta, ut ad Epheſ. cap. 2. & Apoc. 21. dicitur; corporis quoque robur & firmitas a capite pendet, quod ſi tollas, cadat corpus neceſſe eſt. Epiſcopi vero populorum capita ſunt, & Petrus Eccleſiæ caput eſt, quemadmodum ſequenti libro demonſtraturi ſumus. At ſunt idiotæ Epiſcopi. Valentinus olim & ſimiles imperitiam ſanctorum presbyterorum arguerunt, non contemplantes, quanto pluris ſit idiotæ religio-

(1) *De rel. do. cap. ult.* (2) *De rel. do. in 6. etiam extrava. Quia quorundam de verb. ſignific. ejuſdem* (3) *In extrav. Sanctæ Romanæ de relig. do. Vide etiam Joan.* 22. (4) *Act.* 20. 28.

gioſus blaſphemo & impudente ſophiſta, quemadmodum Irenæus ait lib. 5. Sabinus quoque idem objecit concilio Nicæno, ut lib. 2. hiſt. trip. cap. 8. ſcribitur. Sed & Apoſtoli idiotæ erant: per quos tamen Deus ſapientes hujus mundi confudit. *Videte*, inquit (1), *vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes*, &c. *ſed quæ ſtulta mundi, elegit Deus, ut confunderet ſapientes*. Non propter ſapientiam majorem paſtores Eccleſiæ firmi in fide & doctrina ſunt, ſed propter peculiarem Chriſti procurationem, ne paſtoribus & doctoribus vacillantibus populus fluctuet, circumferaturque omni vento doctrinæ. Quid vero, ſi ſancti epiſcopi non ſunt? An ſolvendi & ligandi poteſtatem amittunt? Num paſcendi auctoritate carent? *Super cathedram*, inquit (2), *Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: quæcunque dixerint vobis facite, ſecundum autem opera eorum nolite facere*. Quoniam vero cum ab aliis pleriſque, tum ab Auguſt. maxime oſtenſum & pateſactum eſt, per malos etiam adminiſtros Chriſti radios in Eccleſia fundi: ſupervacaneum erit ei nunc argumento pluribus reſpondere, cui ante per nos abunde reſponſum eſt.

Respon. ad 2. Ad id quoque, quod deinceps ſequitur, non eſt difficile reſpondere. Nam ſacerdotum veterum acta quidem Chriſto adverſa fuerunt; at ſententia hominum alioqui peſſimorum non ſolum veriſſima, ſed reipubl. etiam utiliſſima fuit. Quin divinum oraculum fuiſſe Joannes Evangeliſta teſtatur. Cum enim poſt longam variamque concilii deliberationem Caiphas, qui ut ſummus Pontifex concilio præſidebat, ſententiam illam, cui omnes ferme conſenſerunt, dixiſſet, *Expedit nobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*: mox Evangeliſta ſubjecit: *Hoc autem a ſemetipſo non dixit, ſed cum eſſet pontifex anni illius, prophetavit*. Qua ex re fit, ut & noſtrorum pontificum vita quidem & opera contraria ſorte ſint Domino Jeſu; ſed eorum judicia, quæ videlicet a ſummo Pontifice comprobata ſint, & vera erunt, & Chriſtianis utilia, ut quæ ad populi ſalutem ſint divinitus inſtituta: imo ad eo a Spiritu ſancto erunt ob eam cauſam, quam ab Evangeliſta didicimus, quia ſcilicet Eccleſiæ Chriſti Pontifices ſunt. Ac de ſecundo argumento ſatis.

Respon. ad 3. Tertium vero argumentum ſic reſellitur. Nego, nullum Chriſti pactum cum Eccleſiæ ſacerdotibus eſſe. Eſt enim primum cum Petro cæteriſque qui illi in Pontificatu ſuccedunt, ut Matth. 16. & Luc. 22. videre eſt. Promiſit item Apoſtolis, eorumque proinde ſucceſſoribus Chriſtus Spiritum veritatis, Joann. 14. 15. & 16. Pactum quoque veritatis cum Eccleſia initum (3), ad Eccleſiæ tandem paſtores & doctores referendum eſt. Non enim Eccleſiam ſuam Deus aliter, quam orbem adminiſtrat, ubi infima per media, media per ſuprema geruntur, quemadmodum Dionyſius admonuit. Pacta vero & conventa illa vetera longe alia ac noſtra ſunt. Illa enim temporaria erant, ſicut & lex & ſacerdotium. Ablatum eſt quippe a Judæis regnum, ablata lex, translatum ſacerdotium.

Sacerdotalis autem & veritas & auctoritas paulo ante adventum Chriſti labefactari cœperunt. Nam quod antiquatur, & ſeneſcit, ac prope interitum eſt, id debiliterur oportet, atque infirmum fiat. Prophetæ igitur ii vel maxime, qui Chriſti adventui proximiores fuerunt, identidem hanc legis, veritatis, auctoritatis, ſacerdotii, ſceptrique ruinam Judaico populo annunciabant. Eorum hæc de re oracula ſi quis ad Chriſti Eccleſiam referre niſi ex parte velit, illa prorſus ignorat (4). *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*; item (5), *Hic eſt Deus noſter in æternum, & in ſæculum ſæculi, ipſe reget nos in ſæcula*; item, *In miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui: Dixit redemptor tuus Dominus: Sicut in diebus Noe iſtud mihi eſt, cui juravi, ne inducerem aquas ultra ſuper terram: ſic juravi, ut non iraſcar tibi. Montes enim commovebuntur, & colles contremiſcent: miſericordia autem mea non recedet a te, & fœdus pacis meæ non movebitur*, Iſaiæ 54. Item (6), *Feriam domui Iſrael & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus veſtris: quod irritum fecerunt*, &c. Et paulo poſt: *Hæc dicit Dominus, qui dat ſolem in lumine diei: Si defecerint leges iſtæ coram me, tunc & ſemen Iſrael deficiet, ut non ſit gens coram me cunctis diebus*, &c. Item (7), *Feriam ei pactum ſempiternum, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me*. Item (8), *Percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis*: cæteraque in novo teſtamento ſimilia (9): *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis* (10). *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque in conſummationem ſæculi* (11). *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis* (12). *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*. Hic eſt ſanguis novi & æterni teſtamenti. Reprehenſiones igitur comminationeſque illæ Prophetarum generales ad tempus Dominicæ paſſionis potiſſimum referendæ ſunt, ut Hieronymus ipſe (13) non ſemel teſtatur. Quid ergo ſibi vult, cum

(1) 1. *Cor.* 11. 26. (2) *Matth.* 23. 2. (3) *Ezech.* 34. 25. & 37. 26.
(4) *Pſalm.* 109. 4. (5) *Pſalm.* 47. 15. (6) *Hierem.* 31. 31. (7) *Hierem.* 32. 40.
(8) *Ezech.* 37. 26. (9) *Luc.* 1. 32. (10) *Matth.* 28. 20. (11) *Joann.* 14. 16.
(12) *Matth.* 16. 18. (13) *In Iſa.* 3. 56. 57. 59. & 63. cap.

eum quæ adversum antiquos sacerdotes dicta sunt, ea in nostros torquet omnia? Nempe omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem propter utilitatem nostram. Ea igitur, quæ Prophetæ in illo populo reprehendunt, ad nos quoque pertinent, servato tamen synagogæ Ecclesiæque discrimine, ut illa ad tempus, hæc perpetua esse intelligatur. Compertum est autem, sine lege & doctrina, sine sacerdote & doctore, sine Christo & spiritu veritatis, Ecclesiam nullo posse modo consistere. Quod quoniam aliis locis abunde satis explicatum est, non est frustra hic repetendum. Nam & novæ legis sacerdotibus conferre veteres, scripturarum ignoratio est. Hier. 3. & 23. Ezech. 34. secunda ad Corinth. 3. & 4. Cui autem aliquando veterum dictum est, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi*, &c. Et rursum (1), *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*? Quibus vero synagogæ sacerdotibus & pastoribus spiritus veritatis promissus est (2), qui cum ipsis in æternum maneret, & in omni instrueret veritate? Hieronymus itaque nec de sacerdotum Concilio loquitur, nec de omnibus simul Ecclesiæ pastoribus. Ad singulas Ecclesias, privatosque & pontifices & sacerdotes verba Prophetarum refert, in Ecclesiam catholicam ejusque aut sacerdotium aut veritatem nihil dicit.

At vero illud movere quempiam poterit, quod Isaiæ 22. cap. scriptum est, *Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te. Et vocabo servum meum Eliacim, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & potestatem tuam dabo in manu ejus, & erit quasi pater habitantibus Hierusalem, & domui Juda. Et dabo clavem domus David super humerum ejus, & aperiet, & non erit, qui claudat; & claudet, & non erit, qui aperiat. Et figam illum paxillum in loco fideli, & erit in solium gloriæ domui patris ejus*, &c. Quæ de translatione sacerdotii veteris legis in novum Christi sacerdotium prophetata esse, in dubium vocari non potest. Quod autem sequitur, videtur sensui nostro esse contrarium. *Auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli, & frangetur, & cadet, & peribit, quod pependerat in eo, quia Dominus locutus est*. Si enim Christus Dominus, qui tanquam paxillus in Ecclesia fixus est, auferatur, & qui ex eo fide ante pependerant, postea peribunt & cadent, quomodo nos Ecclesiæ in fide firmitatem perpetuam pollicemur?

Quomodo etiam asserimus, Christum Ecclesiæ semper pastoribus assuturum? Hoc Hieronymus (3) in commentariis ita solvit, ut ad dies novissimos referatur, cum (4) *refrigescet charitas multorum*, & locum habebit illud (5) *Putas filius hominis veniens inveniet fidem super terram?* Quod, quemadmodum libro superiore diximus, non sic intelligendum est, quasi nulla tunc Ecclesia futura sit, nulla Christi fides, nullum mysticum fidelium corpus, nullus veritatis in eo corpore spiritus, quæ omnia sacris ipsis literis adversarentur; sed ubi scripturarum, quod in comparatione aliorum minimum est, nullum esse dicitur. In tantum ergo in illis diebus fidelium numerus minuetur, ut Christus de medio Ecclesiæ sublatus esse videatur. Sed non avolabit a paucis illis, qui residui erunt, doctor suus (6): dabit eo quoque tempore Christus pastores & doctores (7), qui dat eos, *donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Occurremus enim nos, qui vivimus, qui relinquimur in adventum Domini, & simul cum Domino erimus (8). Ecclesia igitur, ejusque species & forma in finem usque sæculi permanebit, permanebitque adeo cum ea & Christus, & spiritus veritatis, sine quibus constare illa non potest. Atque Hieronymus illam Esaiæ vaticinationem ad Christum secundum anagogen refert. Nam sensum historicum & literalem libro Commentariorum quinto explicuerat. Ex sensu autem anagogico nullum certum argumentum trahitur. Sane vero illud etiam considerandum est, Prophecias illas reprehensiones non sic in omnes ejus temporis pastores & sacerdotes convertendas, ut nullus intelligatur exceptus. Concionatoribus siquidem hoc permissum est, ut quod plerosque tangit, id ita enuncient, quasi tangat omnes. Sic aliquando totus ille populus ab Esaia reprehenditur, tanquam in eo a planta pedis usque ad verticem capitis non sit inventa sanitas (9): & tamen idem Prophetæ viros aliquos justos relictos esse fatetur, inquiens: *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen* &c. Sic Helias in omnes invehitur, quasi relictus sit solus: at dicit illi divinum responsum: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua sua Baal*. Sed de tertio argumento satis multa diximus. Nam & ex his, quæ superiore libro responsa sunt, poterat abunde confutari.

RESPON. AD 4. Ad quartum vero respondeo primum conciliorum auctoritatem illi testimonio non inniti. Nihil enim de Ecclesiæ conciliis præfinire videtur eo loco Christus, sed unitatis consensionem commendare, cujus ad imperandum magna vis est. Quod si propter Innocentium, 20. d. cap. *de quibus*, & propter synodum 6. action. 17. & propter synodum Chalcedonensem in epistola ad Leonem, de synodis locus ille intelligatur, aliter deinde respondere possumus, quod quemadmodum in nomine prin-

(1) *Luc.* 22. 31. (2) *Joan.* 14. 16. & 16. 7. (3) *L.* 7. *comm. in Esa.*
(4) *Matth.* 24. 12. (5) *Luc.* 18. (6) *Esa.* 30. 20. (7) *Eph.* 4. 13.
(8) 1. *Thes.* 4. 10. (9) *Esai.* 3. 6.

principis concilium aggregatur, cum ejus auctoritate indicitur, ſic ſynodus eccleſiaſtica in Chriſti nomine cogitur, cum indicente Chriſto, vel ejus Vicario cogitur. Concilia itaque, quæ præter auctoritatem Romani pontificis fiunt, non oportet Chriſtum in medio habeant. Talis autem ſynodus illa Cypriani fuit. Tametſi ne omnes quidem viri juſti, qui in nomine etiam Chriſti congregantur, quamvis Chriſtum in medio habeant, ad hunc ſemper effectum habent, ut veritatem quæſtionis propoſitæ decernere & tenere poſſint. Sed ſi fuerit res ad ſalutem neceſſaria, hoc fiet illis a Patre cæleſti, ut vel ab eo, in cujus nomine & auctoritate congregati ſunt, probentur, ſi vera dixerint, vel doceantur, ſi vera non dixerint. Id enim ſatis eſt, ut preces illorum exauditæ dicantur juxta præſcriptum Matthæi teſtimonium. Illæ vero, quæ ſequuntur, frivolæ ſunt Calvini calumniæ, quibus non eſt operæ pretium reſpondere. Nam priori quidem nunc ſatisfeciſſe mihi videor, poſteriori autem & in capitis ſuperioris tertia quæſtione ad poſtremum argumentum, & in tertii libri capite ultimo ad quartum reſpondimus. Sed de quarto argumento hactenus.

RESPON. AD 5. Porro ad quintum reſponſio ante oculos eſt ex his, quæ dicta ſunt. Nam concilium Ariminenſe invito Liberio Papa hæreticorum opera coactum fuit, ut & in hiſtoria eccleſiaſtica, & in epiſt. Damaſi ad Africanos epiſcopos, & in 15. diſt. c. *Sancta Romana*, ex Gelaſio refertur. Epheſinum quoque ſecundum, licet auctore Leone congregatum fuerit, ſed Dioſcori tum minis, tum favoribus corruptum eſt, pontificis legatis, & quibuſdam aliis bonis viris repugnantibus. Ita nuſquam fuit confirmatum, ſed damnatum potius a Leone & ſynodo Chalcedonenſi. Conſtantinopolitanum denique illud repugnante Eccleſiæ pontifice coactum eſt, reprobatumque poſtea in 7. ſynodo generali 367. Patrum, qui apud Nicæam convenerunt. Quo ex loco manifeſte refelluntur ii, qui concilii auctoritate retenta, ſummi pontificis exiſtimant non eſſe tenendam. Quid enim cauſæ eſt, cur concilium Conſtantinopolitanum primum 150. patrum tamquam unum ex Evangeliis habeatur, hoc autem alterum Conſtantinopolitanum, ubi multo plures fuerunt epiſcopi, habeatur pro nihilo? nempe conciliorum robur ab illo eſt, pro quo rogavit Chriſtus, ne deficeret fides ejus, quo fratres ſuos poſſet in fide firmare. Sed de his ſequenti libro diligentius.

RESPON. AD 6. Nunc ſextum argumentum diluamus, in quo non parva quæſtio eſt, num canones Trullani Eccleſiaſticam habeant auctoritatem. Nam quod habeant, his argumentis ſuadetur. Primum, quod Gratianus nomine ſextæ ſynodi hos canones perpetuo citaverit (1), ut patet 16. diſt. cap. *placuit*, & cap. *Quoniam* & de conſ. diſt. 1. cap. *Jacobus*, & de conſ. diſtinct. 2. cap. *Ad dicimus*, & 27. quæſt. 1. *Si quis Epiſcopus*. Sexta vero ſynodus ſine dubio Eccleſiæ auctoritatem habet, ut paulo poſt demonſtraturi ſumus. Trullanos ergo canones catholici probare debemus.

Deinde id ſuaderi poteſt ex Innocent. 3. de ætat. & qualit. ord. cap. *A multis*, qui in 6. ſynodo conſtitutum eſſe dicit, ut ſi qui eorum, qui ad clerum accedunt, nuptiali jure mulieri voluerit copulari, hoc ante ſubdiaconatus ordinem faciat. Conſtat vero hunc eſſe canonem 6. inter Trullanos.

Præterea Adrianus Papa hos canones, & ſynodum, a qua ſunt editi, probat & recipit, ut cernere eſt 16. diſt. cap. *Sextam*: & de conſ. diſ. 3. cap. *Sextam*. Non igitur de Trullanis canonibus dubitare catholico licet.

Quarto loco id ipſum demonſtratur ex 7. ſynodo, act. 3. ubi Tharaſius, *Ejuſdem*, inquit, *ſextæ ſynodi recte & divine decreta edita, traditoſque canones recipio*. Et actio. 4. (2) Petrus epiſcopus dixit: *Habeo codicem ſextæ ſacræ ſynodi canones continentem*. Sanctiſſimus autem patriarcha Tharaſius ſubjecit: *Quæ eſt hæc ignorantia, qua plerique laborant circa hos canones?* Scandalum enim eſt dubitare, num ſint ſextæ ſynodi. Et action. 6. Epiphanius, qui loco ſynodi reſpondebat Iconomachis, *Sacra*, ait; *ſexta ſynodus poſteaquam ſententiam ſuam de una voluntate Chriſti ſub Conſtantino pronunciaſſet, iterum unanimiter omnes divina voluntate poſt 4. aut 5. annos congregati, duos & centum canones edidere*. Quod ſi divina voluntate unanimiter illi canones a patribus ſunt editi, probati utique ſunt ſpiritu ſancto etiam ſynodi teſtimonio. Atque eadem 7. ſynodus (3), *Definierunt*, inquit, *ſextæ ſynodi ſancti patres, conventum per ſingulas provincias ſemel in anno fieri. Hunc ergo canonem & nos renovamus*. Auctoritatem ergo finiendi patres illi habuerunt, & ſi ſancti fuerunt, ut hic dicitur, nihil ſibi uſurparunt contra Eccleſiæ regulas. At ſi præter ſententiam Romani Pontificis coactum illud concilium eſt, adverſum eccleſiaſticas regulas coactum eſſe conſtat: habet igitur Trullana hæc ſynodus ſolidam auctoritatem, ſi ſeptimæ ſynodo credimus. Accedit his, quod 7. ſynodus, act. 5. & 6. Nicolaus in epiſt. ad Michaelem Imperat. Concil. Florentinum ſeſſ. 5. horum canonum auctoritate utuntur.

Sed mihi rem hanc diligentius conſideranti contraria opinio & probabilior, & gravior videri ſolet. Cujus ſententiæ auctores habeo Anaſtaſ. Apoſtolicæ ſedis bibliothecarium in proœmio in 8. ſynodum, ad quam juſſu Adriani ſecundi venit: nam erat utriuſque linguæ Græcæ & latinæ peritiſſimus, ut 63. diſt. cap. 2. dicitur: In eadem opinione eſt Theophanes Græcus hi-

(1) 31. *diſt. c. Quoniam*, 32. *diſt. cap. ſi quis*, 93. *diſt. c. fin.*
(2) *diſt.* 20. *c. Habeo*. (3) 18. *diſt. cap. Quoniam*.

hiſtoricus, & Humbertus Silvæ Candidæ Epiſcopus Apocriſiarius Leonis noni, in libello contra epiſtol. Michaelis patriarchæ Conſtantinopolitani. Qui liber citatur a Gratiano (2), ut liber Leonis noni contra epiſtolam Nicetæ Abbatis. Sed & a Latinis non recipi hos canones, referunt Theodorus Balſamon, & Matthæus monachus, maximi Latinorum detractores, ille in interpretatione eorundem canonum, hic in hiſtoria conciliorum & virorum illuſtrium. Sunt autem argumenta, quæ hanc ſententiam confirment, irrefragabilia. Primum, quod ſexta ſynodus ſub Conſtantino Imperatore contra Monothelitas ab Agatone congregata, a Leone ſecundo comprobata, nullos ediderit canones. Illa vero ſynodus, quæ ſub Juſtiniano Imperatore poſtea coacta eſt, cur ſexta ſynodus appelletur, nulla eſt cauſa. Sed de nomine nihil moror. Hoc ſolum aſſero, ei concilio nec Romanum pontificem, nec ejus legatos interfuiſſe. Subſcriptiones epiſcoporum videantur, & res fiet manifeſta. Juſtinianus primum ſubſcripſit, deinde epiſcopi qui ſextæ ſynodo affuerant, ſed nec numero pares, nec nominibus omnino ſimiles, ut Theophanes & Anaſtaſius eviceerunt. Romani vero pontificis, & legatorum ejus nulla ſubſcriptio eſt.

Alterum argumentum eſt, quod Juſtinianus bis ſynodum apud Conſtantinopolim coegiſſe legitur, prius ſub Sergio Rom. Pontifice, poſterius ſub Joanne ſeptimo eodem quoque epiſcopo Romano (2). Et de priore quidem Beda de natura rerum, cap. 67. ait, Juſtinianum Romanæ Eccleſiæ pontificem Sergium, quia erraticæ ſuæ ſynodo, quam Conſtantinopoli fecerat, favere, & ſubſcribere noluiſſet, juſſiſſe Conſtantinopolim deportari, qui tamen ob culpam perfidiæ regni gloria poſtea privatus, exul in Pontum ſeceſſit. Hactenus Beda. Et Platina in vita Sergii; *Juſtinianus*, inquit, *ſynodum habuit, in qua nonnulla approbata ſunt orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergii apocriſiarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſubſcriptione ſua ſtolide nimium confirmavit. Verum cum poſtea Romam delata a Sergio explorarentur, ira percitus Juſtinianus Zachariam miſit, qui Sergium ad ſe vinctum traheret.* Hactenus Platina. De poſteriore autem idem Platina in vita Joan. VII. ita ſcribit: *Juſtinianus eadem ſtultitia vexatus, qua fuerat ante amiſſum imperium, Sergio pontifici duos metropolitanos Romam miſit, qui Joannem adhortarentur, ut habita ſynodo, quæ de homouſio crederent orientales, eadem etiam occidentales affirmarent, præpoſitis libellis, in quibus ei ſubſcribendum erat. Homines tamen re infecta ad Imperatorem pontifex remiſit.* Hæc ille. Ac ſi quis Trullani concilii verba velit expendere, ſtatim deprehendet, quale illud concilium fuerit. Sic enim habent (3), *Quoniam ſanctæ univerſales ſynodi quinta & ſexta, de myſterio fidei plaviſſime diſputantes, canones non fecerunt, propterea nos convenientes in hanc imperialem urbem ſacros canones conſcripſimus. Oportebat enim, ut ſynodus univerſalis canones Eccleſiaſticos promulgaret.* Hactenus concilium. Principio autem, ſi in Conſtant. urbem conveniſtis, dicite mihi, ec. quo evocante conveniſtis? Anne Romanus aliquis epiſcopus vobis concilium indixit? Minime id quidem. At Romanus Pontifex eo tempore certus erat, catholicus erat, addo etiam probus erat. Primates autem Eccleſiæ ſine principis Eccleſiaſtici & veri & Catholici & pii voluntate cogere, hoc non eſt ſynodum velle facere, ſed adverſus Eccleſiæ principem conſpirare. Quemadmodum ſi regni proceres ad res publicas pertractandas ſine regis arbitrio conveniant, conjuratio illa potius, quam congregatio exiſtimabitur. Juſtinianus, inquis, eos facit convenire. Bene profecto narras: nam iſtum improbum fuiſſe, & Eccleſiæ Rom. inimicum, memoriæ proditum eſt. Qualem autem ſynodum a tali viro profectam eſſe arbitrabimur? Sed audiamus cauſſam conventus faciendi. *Quoniam ſanctæ univerſales ſynodi quinta & ſexta canones non fecerunt, propterea nos in hanc Imperialem urbem convenientes, canones conſcripſimus. Oportebat enim, ut ſynodus univerſalis canones Eccleſiaſticos promulgaret.* Itaque hæc Trullana ſynodus ſupplementum duarum eſſe dicitur, & quod deerat quintæ & ſextæ, id nimirum addidiſſe. Ideo enim nec ſexta, ajunt, proprie nominatur, ſed πενθέκτη, id eſt, quinisexta. Scilicet nomine ſextæ ſynodi Trullana ſe prius venditare volebat. At nunc nec ſexta, nec quinta, nec ſeptima eſt, ſed monſtrum quoddam, quiniſexta. Illud vero quis ferat, quod iniſimulant patres hi duo graviſſima concilia tanquam mutila & imminuta, ut cauſa congregationis neceſſaria videatur? Enimvero concilium generale Eccleſia ne unum quidem habuit, ubi cauſa aut hæreſis, aut ſchiſmatis nulla eſſet. Trullana hæc ſynodus ſola eſt, quæ non ad profligandam hæreſim, non ad tollendum ſchiſma, ſed ad canones edendos cogitur. Ecquid autem erat opus, paſtores Eccleſiarum omnium ſuis ſedibus cieri, ut poſt innumeros fere canones Apoſtolicos, Nicænos, Ancyritanos, Neocæſarienſes, Antiochenos, aliorumque plurimorum & martyrum, & confeſſorum, qui canone ſecundo Trullano comprobantur, alii centum duo ab his patribus ederentur? Quanto vero gravius ſexta ſynodus egit, quæ, cauſa fidei, ob quam convenerat, abſoluta, noluit Eccleſiam canonibus onuſtam diſcedere. Non igitur neceſſe erat canones condere, ſed ſi verum fateri vultis, alia Juſtiniano cauſa veſtræ congregationis fuit, nimirum ut Latinos, ſedemque præſertim Apoſtolicam inſectaretur, nique, quod

(1) 16. *diſt. cap. Clementis.* (2) *Idem Paul. Diaconus l. de Roman. geſtis 8. c. 9. ſcribit.*
(3) 16. *diſt. cap. Quoniam.*

quod Platina ait, aliqua veſtra auctoritate probaret orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Nam ſi, ut ipſi dicitis, poſt quatuor aut quinque annos a ſexta ſynodo exacta (1), ſub Juſtiniano, filio Conſtantini Conſtantinopoli conveniſtis, certe (computate tempora) hæc illa eſt erratica ſynodus, cui, auctore Beda, Sergius noluit ſubſcribere. Sed jam videamus, ut reliqua, quæ nunc non extant, diſſimulemus, cur his centum duobus veſtris canonibus ſubſcribere Sergius nec voluerit, nec vero debuerit.

In canone ſecundo ſuſcipitis & confirmatis 85. canones Apoſtolorum: hos ſedes Apoſtolica non recepit, ut auctor eſt Iſidorus 16. diſt. cap. *Canones*. Id quod cum ex Leone IX. c. *Clementis*, eadem diſt. oſtendi poteſt, tum vero magis ex Gelaſio 15. diſt. cap. *Sancta Romana*. Cur autem ſedes Apoſtolica probet 84. Canonem, quem vos probatis, ubi tres Machabæorum libri contra omnium conſenſum Eccleſiarum admittuntur? Atque in eodem ſecundo canone ſynodum Cypriani de rebaptizandis hæreticis comprobatis, quaſi ſecundum traditam Afris conſuetudinem lex illa conſtituta ſit, & non magis adverſetur omnibus Eccleſiis Dei. Nec enim decretum illud Cypriani explicari poteſt ad normam 95. canonis Trullani, & 19. Nicæni; quoniam canon Cypriani de omnibus in univerſum hæreticis præſcriptus eſt, maxime Donatiſtis, quos conſtat in nomine Trinitatis baptizaſſe. Decretum ergo Cypriani ab univerſali Eccleſia ſimpliciter reprobatum Sergius approbare non debuit, quod Trullana ſynodus fecit. In canone tertio Eccleſiæ Romanæ legem de bigamis non ordinandis ſummum jus appellatis, & ex rigore auſterum: ſedis autem Conſtantinopolitanæ mollities ac diſſolutio benignitas vobis eſt. Mediam quaſi ex duabus componitis, ſed talem Eccleſia Latina ſemper exploſit. Jure igitur hanc veſtram Synodum exploſit Sergius.

Canon 13. jubet, ut hypodiaconi, diaconi, presbyteri a ſuis legitimis uxoribus non ſeparentur. Ea conſuetudo apud Græcos quidem invaluit, ſed ſynodus generalis eam toti Eccleſiæ contra Latinorum uſum male præſcripſit. Bene ergo Sergius veſtros canones reprobavit.

Canone 36. decernitis, ut thronus Conſtantinopolitanus æqualia privilegia cum Apoſtolica ſede obtineat, & Alexandrinus, Antiochenus, ac Hieroſolymitanus aliis præferatur. Scitis adverſum hunc canonem olim a Sancto Papa Leone pugnatum. Et quanquam ratione pugnatum eſt, at ſequentes Romani Pontifices Conſtantinop. huic ambitioni, & vanitati contradicere noluerunt. De privil. Antiq.

Canone 62. præcipitis, in omnibus diebus quadrageſimæ, præter ſabbatum, & dominicam, nullas novas hoſtias conſecrari, ſed ut apud nos in die paraſceves, fieri præſanctificatarum ſacrificium. Hoc veſtris Græcis præcipite, ſi vultis: Romanus enim Epiſcopus hoc in totam Eccleſiam decretum non probaret.

Jam Canon 55. nulla noſtra confutatione eget: abſurdus enim per ſe eſt, & manifeſte in Romanam Eccleſiam injurius. Ipſum audiamus. *Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in ſanctis quadrageſimæ diebus in ejus ſabbatis jejunare præter Eccleſiaſticam traditam conſuetudinem: ſancta ſynodo viſum eſt, ut in Romanorum Eccleſia, ſi quis fuerit inventus ſabbato jejunans, clericus deponatur, laicus ſegregetur.* Num tibi videtur a Romano aliquo Pontifice hunc canonem probatum iri? Minime vero gentium. Quid 67.? Vide an probandus ſit. *Sacra*, inquiunt, *ſcriptura nobis præcipit, ut abſtineamus a ſanguine & ſuffocato. Merito igitur damnamus eos, qui cujuſcumque animalis ſanguinem arte aliqua condiunt, & ſic comedunt.* Ecqua autem major ſcripturarum ignoratio eſſe poterat, quam exiſtimare, præceptum illud Apoſtolicum ad ea uſque tempora perduraſſe? Quanto verius Latini decretum Hieroſolymitanum, quoad ſanguinem & ſuffocatum attinebat, ad breve tempus tantiſper manere interpretati ſunt, quamdiu Judæorum & Gentium conſuetudo coaleſceret, quamdiuque ſynagogam Eccleſia cum honore quodam ſepeliret. Abeat nunc Gratianus, & ſextæ ſynodo canones Trullanos tribuat, Innocentius vero decretum Gratiani eodem nomine retulit, quo erat a Gratiano citatum: id quod & Divo Thomæ, & aliis quoque viris doctis aliquando accidit, ut Gratiani diligentia fiſi capita decreti ementitis auctoribus, & titulis referant. Idem quoque Gregorio Nono contigit, qui titulo de conſtit. nomine Hieronymi commentaria in Proverbia retulit, quæ Hieronymi non eſſe certum eſt. Caput autem illud, quod Innocentius citat, habetur 32. diſt. cap. *Si quis eorum*, nomine ſextæ ſynodi. Adrianum vero Trullanos canones recepiſſe, tantum abeſt a veritate, ut nihil magis veritati poſſit eſſe contrarium. Verba ſiquidem illa reperiuntur in epiſt. Tharaſii ad Adrianum, non ſicut Gratianus memoria lapſus exiſtimavit, in Epiſtola Adriani ad Tharaſium. Tharaſius itaque recepit illos, non Adrianus, ut patet actione ſecunda & tertia ſeptimæ ſynodi. Adrianus ſiquidem verba Tharaſii refert, ut Conſtantinopolitanos proprio mucrone confodiat. *Si enim*, inquit, *vos fatemini canones illos divinos & legales eſſe, canone autem 82. imaginem Chriſti venerandam eſſe concediditis, quid nunc contra ſacras imagines depugnatis?* Quod ſi ſeptima ſynodus uno canone utitur, ut ipſorum Græcorum teſtimonio imagines eſſe venerandas comprobet, ecquid inde argumenti promitur, ut cæteros item canones approbarit?

(1) *Theophan. putat a 6. ſynodo ad hos editos Canon. 25. ann. interfluxiſſe.*

Quasi totum Menandrum, Aratum, aut Epimenidem confirmarit Paulus, quod horum aliquando sit testimoniis usus. Nec verba illa, quæ ex septima synodo retulimus, ipsius synodi sunt, sed Tharasii, Petri Episcopi, Epiphanii. Quæ non erat ejus temporis & instituti expendere. Non enim id tum agebatur, an Trullana synodus probanda esset, sed an essent imagines venerandæ. Quamobrem, quæ obiter, & præter institutum a privatis hominibus in Concilio dicebantur, ne novæ lites suborirentur, illa sapienter a Patribus dissimulata sunt, eo vel maxime, quod in causa præcipua, de qua ibi erat controversia, Trullanæ synodi auctoritate libenter utebantur. Id ne comminisci videamur, Nicolaus nimirum est auctor adhibendus, qui in epistola ad Michaelem Imperatorem, cum ad quandam causam suadendam synodi hujus Trullanæ canone quodam vellet uti, in hunc modum differit: *Provide hoc Constantinopolitanæ synodus canonum suorum sexto dignoscitur prohibere capitulo. Quod tamen non apud nos invenitur, sed apud vos haberi perhibetur. Verum novimus nos Apostoli imbuti documentis etiam sententiis uti Paganorum; quanto magis Christianorum, & contra ipsos, quorum nec vitam sequimur, nec mentem erroneam imitamur? Denique Apostolus Paulus de libris Paganorum aliqua in suis scriptis posuit: nunquid ideo etiam cuncta recipienda sunt, quæ cum his pariter sunt prolata?* Hactenus Nicolaus. Non itaque si aut Innocentius, aut septima synodus, aut Nicolaus, aut Concilium Florentinum horum auctoritate canonum abtuntur, probato uno, aut item altero, reliquos probaverunt. Quanquam Patres synodi Florentinæ hos 102. citasse canones, me omnino præterit. Nam quod actione quinta refertur, id non ex synodo, ubi hi canones sunt editi sub Justiniano, sed ex sexto concilio universali sub Constantino illius patre depromptum est, ut actione 17. ejusdem sexti concilii patet. Sed quoniam & hæc synodus apud Trullum regium palatium scilicet celebrata est, quod de hac dicitur, hoc per errorem ad Trullanos canones creditum est pertinere. Quorum auctoritas ideo a nobis labefactata est, ne quispiam falso errore deceptus eos veris, legitimisque conciliis opponeret. Video autem dubitari posse, cur inter reliquos canones Ecclesiæ Romanæ contrarios non & 82. notaverimus, ubi prohibitum est, ne Christus deinceps sub figura agni pingeretur. Sed nolui equidem has Trulli regulas inimice insectari. Nego itaque in 82. canone secundum veram lectionem tale aliquid prohiberi; quin potius in eo picturæ illa veneranda, qua agnus digito Præcursoris demonstratur, & inscipitur, & deinceps conservari in Ecclesia jubetur. Id quod colligere licet ex epistola Adriani ad Tharasium, septimæ synodi actione prima, & ex actione quarta ejusdem septimæ synodi. De Trulli igitur canonibus, atque adeo de sexto argumento hactenus.

Respon. ad 7. In argumento vero septimo Pighii contentio pertinax coarguenda est, qui ut opinionem, quam semel induerat, tueretur, synodos Ecclesiæ decreto susceptas vanis conjecturis infirmare perrexit. Tantum studium certandi, ubi semel efferbuit, & dura pertinacia potest. Mihi vero non est hoc loco opus pro sexta synodo, unde emersit certamen, depugnare, quam & Agatho coegit, & Leo II. confirmavit, quam & Beda lib. de temp. rat. c. 56. & cæteri post eum catholici probaverunt, quam & concilium Florentinum sess. 5. recipit, & Eugenius IV. in decreto super unione Jacobitorum veneratur. Alii pro sexta & septima synodis apologiam edant, si diligentia illis Francisci Turrensis non adhuc facit satis. Nos enim id dogmate fidei, & decretis ad salutem fidelium necessariis conciliorum auctoritatem asserimus, in rerum gestarum judicio & ordine non asserimus. Nec in his, quæ parum, vel certe nihil ad nos attinent, tempus & operam fumimus.

Respon. ad 8. Ad octavum ergo argumentum Cajetanus in opusculo de auctor. Papæ, & Concil. cap. 8. respondet, Concilium Constantien. quo tempore illud decretum edidit, non fuisse & universale & integrum. Erat enim tum schisma in Ecclesia sub tribus Pontificibus Joanne XXIII. Gregorio XII. & Benedicto XIII. Unde asserere, quod id temporis illud concilium erat generale, nihil aliud est, quam revocare antiquum schisma, aliosque damnare, qui Benedictum & Gregorium sequebantur. Quod tamen fuit, estque semper ambignum. Quod si objicias, Martinum V. in ultima sessione approbasse omnia, & singula decreta in materiis fidei, quæ prius a Concilio Constantiensi prodiissent: respondet idem Cajetanus, id proprie ad fidem pertinere, & tanquam fidei decretum a Martino probari, quod adversum hæreticos fuisset definitum, ut in octava, 15. & 21. sessione factum est. Quod autem Martinus V. ea solum probet, patet primum, quoniam ad petitionem Oratoris Regis Poloniæ illa approbatio facta est, qui hoc tantum exigebat, utacta in Concilio contra hæreticos confirmarentur. Patet etiam, quia Martinus dicit, se omnia sic conciliariter facta approbare, & non aliter, nec alio modo. Supponebat enim quædam non conciliariter acta. Nam in illa quarta, & quinta sessione, ut idem Cajetanus admonet, nec disputatio, aut disquisitio aliqua intercesserat, nec delecti fuerant adhuc viri docti ad differendum, & tractandum ea, quæ in fidei doctrina essent constituenda, sed id cantum postea a concilio fuit in sessione sexta. Ita si quis tradita in sessione quarta diligenter expendat, inveniet ea non formam habere decreti, quo videlicet aut fideles obligentur, aut contrarium sentientes explodantur. Patet demum ex literis Martini Quinti, in quibus errores Joannis Wicleffi, Joannis Hussi, & Hieronymi Pragensis expresse damnantur, nulla de ea re, an Concilium sit,

lo-

ſupra Papam, facta mentione. Sed quoniam quæ de Concilio Conſtantienſi in dubium verti ſolent, ea pulcherrime explicantur a diſcipulis D. Thomæ, maxime a Cajetano (1), viro in noſtra familia excellentiſſimo, nos de hac re ne verbum quidem ullum præterea faciamus. De octavo igitur argumento tantum.

RESPON. AD 9. In nono vero miror equidem illorum cæcitatem, qui concilium Baſilienſe tueri volunt, cum manifeſtum ſit, illud, licet a principio Eugenio Quarto conſentiente fuerit congregatum, poſtea tamen ab eodem primum Ferrariam, deinde Florentiam translatum, ubi Baſilienſes conatus publica Eccleſiæ auctoritate repreſſi ſunt. Nam & unio Armenorum, & Græcorum populi Chriſtiani conſenſione approbata, non in Concilio Baſilienſi, ſed in Florentino facta eſt. Eugenium Eccleſia etiam poſt illam depoſitionis Baſilienſis ſententiam, pro vero Pontifice habuit: Felicem autem illum in ſynodo electum contempſit. Quorſum ergo attinet mordicus Concilium Baſilienſe tenere? Quorſum favere hæreticis, qui conciliorum in hæreticos judicia infirma eſſe contendunt, quod concilium Baſilienſe eos hæreſis nomine damnarit, qui etiamnum Catholici judicantur? Quæ qui non ſentiat, is nihil omnino ſenſurus eſſe videatur. Quocirca non dubito, eſſe nunc grande piaculum, pro Concilio Baſilienſi ſtare velle, cum ſchiſma illud jam extinctum non alia ratione magis denuo poſſit accendi. Et Nicolaus Quintus aperte ſentit, Felicem illum non fuiſſe verum Eccleſiæ paſtorem, ſed nominatum; nec verum Concilium & generale, ſed congregatum vocat nomine Concilii generalis: Eugenium vero felicis recordationis prædeceſſorem ſuum honorificentius appellat. Ita in literis ſuis non probat, niſi beneficiorum collationes (ſic loqui ſolent) & hujuſmodi cætera, quæ ſi irrita haberentur, populus mutatis aut paſtoribus aut officialibus multum incommodi acciperet. Atque Leo Decimus in Concilio Lateranenſi ſeſſione 11. plane definit, Concilium Baſilienſe non fuiſſe legitime congregatum. Et poſtea, cum de quadam ſanctione ageretur a Concilio Baſilienſi edita, *Sicut Leo*, inquit, *ea, quæ in ſecunda Epheſina ſynodo temere contra juſtitiam & Catholicam fidem geſta fuerunt, poſtmodum in Chalcedonenſi Concilio fecit revocari: ita nos a tam nefariæ ſanctionis revocatione retrahi, ſalva conſcientia, & Eccleſiæ honore non poſſumus; cum ea omnia, poſt translationem ejuſmodi Concilii Baſilienſis per felicis memoriæ Eugenium Papam IV. prædeceſſorem noſtrum factam, a Baſilienſi conciliabulo, ſeu potius conventiculo facta extiterint, ac propterea nullum robur habere potuerint; cum etiam ſolum Romanum Pontificem, tanquam auctoritatem ſuper omnia Concilia habentem, Conciliorum indicendorum, transferendorum, ac diſſolvendorum plenum jus, & poteſtatem habere, nedum ex ſacræ Scripturæ teſtimonio, dictis ſanctorum Patrum, ac aliorum Romanorum Pontificum decretis, ſed propria etiam eorundem conciliorum confeſſione manifeſte conſtet*: Hactenus Lateranenſe concilium. Probat autem ea, quæ dixerat, multis & teſtimoniis, & exemplis, quæ nos, ne ſit longum, prætermiſimus. Sed provocaverunt Doctores Pariſienſes a Concilio Laterauenſi, & appellatio nomine Academiæ circumfertur. Quorum illa fuerit, ego hic non diſputo: illud aſſero, non ſine Eccleſiæ ſcandalo, atque pernicie circumferri. Extat anathema Pii Secundi in eos, qui ad futurum Concilium appellaverint; & ſine Pii cauſis, quas multas ſuis literis reddidit, manifeſtum eſt, rem hanc & hæreticorum omnium ſummum patrocinium eſſe, & feneſtram vel maximam aperire ad obedientiæ Eccleſiaſticæ jacturam, ac perniciem veræ pietatis. Sed de his non eſt hujus loci, temporiſque differere. Verum objicis ea, quæ in ſecunda ſeſſione Concilii Baſilienſis decreta ſunt, a legitimo Concilio eſſe decreta, ut patet ex literis Eugenii, quæ lectæ ſunt 16. ſeſſ. ejuſdem concilii. Sed nos huic quæſtioni breviter reſpondemus, non approbaſſe Eugenium decreta edita, ſed ſolum Concilium generale Baſilienſe a tempore inchoationis ſuæ legitime continuatum fuiſſe. Deinde Concilium in ſecunda ſeſſione non erat plenum, quia major pars epiſcoporum deerat, imo pauciſſimi aderant. Quare inchoatione quidem generale erat, ſed nondum erat vere & perfecte re ipſa generale. Præterea Legatus ſine commiſſione proceſſit ad ea decreta ferenda, ut ex literis Eugenii ad Julianum colligitur. Adde quod cum gravis atque difficilis ſemper fuiſſet inter catholicos altercatio, quibuſdam dicentibus Papam ſupra concilium eſſe, aliis contra aſſerentibus concilium eſſe ſupra Papam, nulla conquiſitione facta, nullo examine præcedenti, poſitum eſt id quod erat ambiguum. Quare non fuit decretum Fidei, ſed ſimplex quædam commemoratio ejus doctrinæ, quæ erat in Concilio Conſtantienſi tradita. Id quod videntes hujus ſynodi patres, rurſum in ſeſſione 33. rem eandem aliter tractaverunt, definientes ea tanquam Fidei decreta eſſe deinceps amplectenda. Sed tunc omnis legatorum poteſtas erat abolita, & ſynodus Florentiam translata. Quare nihil mirum, ſi turpiter & pueriliter erraverit, eos pro hæreticis condemnando, qui nunc ſine controverſia fideles habentur.

RESPON. AD 10. Ad decimum vero argumentum reſponſio eſt facillima, plenaria concilia a ſummo Pontifice minime confirmata per alia legi-

(1) 2. 2. *queſt.* 1. *artic.* 10. & *in apol. cap.* 12. & *in orat. habita de diff. ſynod. in Concil. Lateran.*

legitima, & probata emendari. At quod plenarium concilium ſummi Pontificis auctoritate firmatum per aliud poſterius emendetur, exemplum ne unum quidem proferri poteſt. Nam & hujuſmodi concilia Auguſtinus non infirmat, ſed tuetur ejuſdem libri c. 4. Quamquam Auguſtinus non videtur loqui de emendatione Fidei, ſed de emendatione legum, quæ ad res ſcilicet vel geſtas, vel gerendas referuntur. *Ipſa plenaria*, inquit, *concilia priora a poſterioribus emendantur, cum aliquo rerum experimento aperitur, quod clauſum erat.* Quod ad fidei veritatem reſerri vix poteſt, quæ non rerum experimentis innotefcit. Leges ergo nonnullæ, in quibus per imprudentiam falli concilia poſſunt, nihil obſtat quo minus a poſterioribus conciliis emendentur. Iſidoro autem ex his etiam reſpondetur. Non enim ſunt nobis explicanda ſingula.

Respon. ad 11. Ad undecimum diximus ſæpe concilia integra & capitis auctoritate perfecta ea eſſe, quæ nos ab errore vendicamus. Nec ſi ſummus pontifex firmus in fidei cauſa judex eſt, concilia fruſtra coguntur. Primum enim, ut capite ſuperiore admonebamus, Romanus Pontifex non temere & ſtulte, ſed conſiderate atque ſapienter debet fidei controverſias definire, advocando ſcilicet conſiliarios, vel plures, vel pauciores, juxta rei, de qua differitur, gravitatem. Juvant enim patres concilii ſummi Pontificis fidem atque doctrinam. Unde in concilio Hieroſolymitano, cum facta eſſet magna conquiſitio, Petruſque ſententiam dixiſſet nullo ſacrarum literarum teſtimonio ſulcitam, Jacobus probavit eam quidem additis teſtimoniis prophetarum. Adjecit item quaſi de ſuo legem maxime neceſſariam de abſtinentia ab idolothytis, fornicatione, ſuffocatis, & ſanguine. Ita enim divina procuratio in eccleſiam ſe fundit, ut membra præcipua, tametſi a capite ipſa pendeant, caput tamen tueantur & juvent. Facit quoque concilium plauſibiliorem populo fidem propter acceptiſſima multorum teſtimonia atque judicia. Nam & leges, quæ communi optimatum conſenſu & rogantur, & feruntur, libentius populus accipit, quam ſi a rege ſolum ederentur. Quamobrem Beda libro retra. in actus Apoſtolorum prudenter ſane monuit, Paulum contuliſſe cum Apoſtolis aliis Evangelium, quod prædicabat in gentibus, ſolerter in concilio diſquirendo, an recte de legalium ceſſatione doceret. *Non quod ipſe de hac re*, inquit, *aliquid dubitaret, ſed ut mente dubitantium Apoſtolica ſynodi auctoritate firmarentur.* Gregorius autem de ſynodis provincialibus locutus eſt, quæ in cauſa fidei vix quicquam obtinere potuerunt, niſi eſſent ſummi pontificis auctoritate roboratæ. Illa expertus eſt Gregorius, hæc non eſt expertus. Quamquam & illo tempore concilii Nicæni utilitas nondum erat ſatis explorata.

Respon. ad ult. De poſtremo argumento difficile dictu eſt. Quid Theologi fere opinentur, video. Hoc tamen vere licet dicere, Romanum illud Nicolai concilium locutum eſſe multo ad ſenſum fidelium accommodatius. Concilii verba prius audiamus: poſterius expendemus, verane, an falſa ſint. *Profiteor*, inquit Berengarius (1), *non ſolum ſacramentum, ſed verum etiam corpus Chriſti manibus ſacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri.* Hæc Berengario præſcripta a ſynodo confeſſionis forma. Ubi alterum poteſt habere dubitationem, An corpus Chriſti ratione ſacramentalium ſpecierum vere & tractari dicatur, & frangi; alterum dubitari non poteſt, quin in ſeipſo Chriſtus nec tractetur a ſacerdotibus, nec frangatur. Atque alii dicent forte pro ſuo arbitratu quiſque: nos autem hoc quidem tempore, & in hac quæſtione ſequemur potiſſimum Thomam Waldenſem, qui in libro ſacramentali. tit. 4. cap. 24. docet, ejuſmodi loquendi formulas & eſſe veriſſimas, & eſſe etiam olim a Patribus uſurpata. Refert in hoc Dionyſium cap. 3. lib. *de eccleſiaſt. Hierarch.* Refert quoque Chryſoſtomum *in Matth. homil.* 83. Retulerat autem & cap. ſuperiore Paſchaſium in lib. *de corpore & ſanguine Chriſti*. Fideles ſane cum ſpecies ſacramentales viderint, Chriſtum ſe vidiſſe teſtantur, eundemque, cum illas terigerint, tetigiſſe. Quod magnum profecto argumentum eſt, cur ita eſſe credamus. A fidelium vulgo, inquis, iſta ſumis. Metuebam ne a lenonibus diceres. Chriſtiani rudes diſſerunt iſto modo. Bene profecto narras. Nam in quæſtione fidei communis fidelis populi ſenſus haud levem facit fidem. Quæro enim ex te, quando de rebus Chriſtianæ fidei inter nos contendimus, non de philoſophiæ decretis: utrum potius quærendum eſt, quid philoſophi, atque ethnici, an quid homines Chriſtiana & doctrina & fide inſtituti ſentiant? Præſertim cum huic ſententiæ conſenſerint Patres etiam veteres, quemadmodum paulo ante demonſtratum eſt. Præterea motis ſpeciebus ſacramentalibus, id quod inter doctiores fere convenit, Chriſtus item per accidens quidem, ſed movetur tamen: nihil igitur obſtat, quin viſis, tactiſque ſpeciebus, Chriſti corpus & videatur, & tangatur. Nam nec ipſa ſubſtantia ſenſilis, niſi per accidentia, ſentiri poteſt. Ad hæc, cum ſpecies panis vinique miſcentur, Eccleſia fatetur corporis & ſanguinis Domini mixtionem fieri: ergo cum videntur & tanguntur ſpecies, corpus Chriſti & videtur, & tangitur. Quid multa? Sic mihi perſuaſi, ſic ſentio, Chriſti corpus in locum panis ita ſucceſſiſſe, ut præter ea, quæ fidei

(1) *de conſ. d.* 2. *Ego Berengarius.*

fidei hujus ſacramenti repugnant, omnia ſibi vendicet, quæ panis ante ratione accidentium vendicabat. Alioqui qui ſpecies panis manducaret, is Chriſti corpus non ederet, nec ille biberet ſanguinem, qui vini ſpecie potaretur. Atqui ſcriptum eſt, *Accipite, & comedite: hoc eſt corpus meum;* & rurſum, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem*, &c. & iterum, *Qui manducat indigne, judicium ſibi manducat, non dijudicans corpus Domini*. Quod ſi caro Chriſti in ſacramento editur, certe frangitur, dentibuſque fidelium atteritur. Utrumque enim ei cibo, quem edimus, eſt & conjunctum, & proprium. Quid quod per Lucam, ſi Græci ſermonis habetur ratio, Dominus ait, *Accipite, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis frangitur?* Nec vero nobis Divus Thomas in 4. ſententiarum objici debet, cum in tertia parte, quæſtione 77. artic. 7. ad tertium argumentum, noſtræ hujus ſententiæ auctor fuerit vel præcipuus: quem quis non præferat ſexcentis Œcolampadiis? De poſtremo igitur argumento diximus ſatis: ſatiſque proinde de quarto loco diximus. Ad ſequentem deinceps tranſeamus.

Finis Libri Quinti.

DE ECCLESIÆ ROMANÆ AUCTORITATE,

Quæ quinto loco continetur.

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Ubi ponuntur argumenta, quibus hujus loci auctoritas impugnatur.

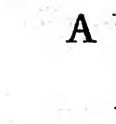

NEnim locum incidimus, quem longe, lateque patentem Theologi, præſertim juniores, copioſe tractare ſolent, propterea quod ſedis Apoſtolicæ non auctoritas modo, & gravitas, verum etiam omnis omnino vis & facultas, cum ſemper ab hæreticis impugnata eſt, tum multo magis hoc tempore a Lutheranis impetitor, quorum in Romanam Eccleſiam contentio pertinax, & odium æternum eſt. Sed non ego perſequar quæſtiones infinitas de Romani Pontificis poteſtate: tantum de auctoritate dogmatum videamus. Nolo autem agere confuſe, ut id explicemus hac diſputatione, quod quæritur. Itaque eorum imprimis argumentationes exponemus, qui locum impugnant. Deinde locis nos vim & auctoritatem cum catholica Eccleſia conſervabimus. Poſt hæc adverſariorum argumenta diluemus. Quæ ſi longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparata, fortaſſe etiam brevior videbitur. Qui igitur locum hunc infirmare pergunt, his argumentis, ut ſibi videntur, efficiunt.

1. ARG. Primo, Joannes vigeſimus ſecundus publice docuit, juſtorum animas non videre Deum uſque ad judicii diem: cavitque, ne Pariſiis Theologiæ gradum quiſquam conſequeretur, niſi prius in hanc ſententiam juraviſſet. Errare igitur ſummus Pontifex, atque adeo ſedes Apoſtolica in fide poteſt.

2. ARG. Secundo, Cæleſtinus Tertius definivit, quod cum alter conjugum labitur in hæreſim, diſſolvitur matrimonium, ut patet de divortiis, cap. *Quanto*. Super quo affirmat Hoſtienſis, Cæleſtini epiſtolam decretalem habitam olim in corpore juris. Erravit igitur in fide Cæleſtinus, nam definitio illa Evangelio contraria eſt.

3. ARG. Tertio, Alexander Tertius de ſponſa duorum, cap. *Licet*, aſſerit, quoſdam ſuos prædeceſſores judicaſſe, quod ſi poſt matrimonium contractum per verba de præſenti, non conſummatum tamen, aliud novum matrimonium conſummetur, primum dirimitur, ſecundum eſt validum. Hic autem error eſt ſine dubio in fide, & moribus manifeſtus.

4. ARG. Quarto, idem Alexander Tertius, cap. *Cum eſſet, de teſtament.* definit, alienum eſſe & a generali Eccleſiæ conſuetudine, & a divina lege, & ſanctorum Patrum inſtitutis, ut teſtamenta, niſi quinque, vel ſeptem teſtium fuerint ſubſcriptione firmata, penitus reſcindantur. Conſtat autem, civilem legem, quæ ejuſmodi teſtamenta minus ſolemnia irritat, a viris hodie Eccleſiaſticis comprobari. Falſus eſt igitur in

fide Alexander, ut qui pronuntiet, legem aliquam esse divinæ contrariam, quæ re vera contraria non est.

5. ARG. Quinto, Innocentius Primus in epistola ad Rufum, & Eusebium, cap. 1. *Qui viduas*, inquit, *acceperunt uxores, ad summum Sacerdotium agnoscimus perveniſſe. Quod contra legis esse præcepta nullus ignorat, cum Moyses clamitet, Uxorem virginem sacerdos accipiat: contra quod præceptum divina auctoritate subninum nulla defensio opponitur, nisi consuetudo vestra, quæ ex ignorantia profecta est.* Et Innocentius Tertius, cap. *Per venerabilem*, *Qui filii sint legitimi*, eum quandam legem Deuteronomii retuliſſet, *Sane*, ait, *cum Deuteronomium secunda lex interpretetur, ex vi vocabuli comprobatur, ut quod ibi decernitur, in novo testamento debeat observari.* At decreta veteris legis debere a nobis observari, sacris etiam literis, non modo Concilio Florentino adversatur.

6. ARG. Sexto, Nicolaus Tertius in extravaganti, *Exiit, qui seminat*, de verborum significatione, decernit, abdicationem proprietatis omnium rerum tam in speciali, quam in communi Christum Dominum & verbo & exemplo docuisse. Quod erroneum esse Joannes Vigesimus secundus docet in extravaganti, *Cum inter nonnullos*.

7. ARG. Septimo, Nicolaus ad consulta Bulgarorum, referturque de consecratione distinct. 4. cap. *A quodam Judæo*, definit, quod si in nomine Christi aliquis baptizetur, rebaptizari non debet: Cujus oppositum Pelagius Papa determinat in epistola ad Gaudentium episcopum, referturque eadem dist. cap. *Multi*, & cap. *Si re vera*, quæ ambo capitula ex eadem epistola sunt deprompta. Consentit & cum Pelagio Zacharias Papa, cap. *In synodo* eadem distinctione. Aut Nicolaus igitur, aut Pelagius falso de fidei quæstione decrevit.

8. ARG. Octavo, Divus Gregorius in epistola quadam ad Augustinum Cantuariensem Archiepiscopum, Gregorius quoque tertius in epistola ad Bonifacium episcopum, ex Apostolicæ, Romanæque Ecclesiæ auctoritate pronunciarunt, quod si mulier infirmitate aliqua fuerit correpta, nec valuerit debitum marito suo reddere, maritus quidem aliam uxorem ducere potest, ea lege tamen, ut subsidii opem conjugi priori non subtrahat. Quod autem vir ab uxore, quæ per infirmitatem debitum reddere non valet, discedere possit, atque ad secundas nuptias transire, doctrinæ Evangelicæ, Apostolicæque adversum est, ut Gratianus 31. quæst. 7. dixit.

9. ARG. Nono, Gelasius contra Eutychem, & Nestorium definit, in altaris sacramento, facta etiam consecratione, panis, vinique substantiam manere. Id quod a fide catholica alienum est.

10. ARG. Decimo, Romani Pontifices literas sæpe sacras falso exposuerunt. Nam ut ea loca prætermittam, quæ Cajetanus refert in opusculo 27. quæstionum, q. ult. certe Gelasius Papa cum concilio septuaginta episcoporum, & refertur sub nomine Pelagii, 21. dist. cap. *Quamvis*, atque Anacletus 22. dist. cap. *Sacrosancta*, probant, Romanam Ecclesiam cæteris esse prælatam illa Evangelica voce Domini salvatoris, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Quod idem plures etiam alios Pontifices sensisse constat. Ridiculum autem videtur esse Evangelicum testimonium in eum sensum velle flectere. Ad eundem quoque modum plerique summi Pontifices ad probandum, majores ecclesiæ causas ad sedem Romanam esse referendas, inducunt illud ex Luca, *Ego rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua*. Quod quam ineptum sit, vel ex eo liquere ajunt quod ibi Dominus Petro solum, non item posteris loquebatur. Subdit enim, *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. Quæ verba si ad posteros referantur, nimirum Romanos Pontifices, prius aversos fuisse oporteret, ut aliquando conversi confirmarent fratres suos. Cum itaque Romani Episcopi sacras literas falso interpretentur, falli & fallere in fidei dogmate possunt. Nam ex sacrarum literarum recta intelligentia vera dogmata, ex obliqua vero falsa trahuntur.

11. ARG. Undecimo. Si Apostolica sedes in fide errare non posset, id maxime ex privilegio Petri Luc. 22. *Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*. At Petri fides defecit, juxta id, quod Ambrosius ait (1), *Fidelior factus est Petrus, postquam fidem se perdidisse deflevit*. Multo ergo magis cæteri successores errare in fide potuerunt. Ut erravit certe Anastasius 19. distin. cap. *Anastasius*. Erravit quoque Honorius, ut in Concilio sexto Constant. actione 13. & 18. definitur.

12. ARG. Postremo, Hieronymus in epistola ad Evagrium, cum illi objiceretur Romanæ Ecclesiæ consuetudo, *Si auctoritas*, inquit (2), *quæritur; orbis major est urbe. Ubicunque fuerit episcopus, sive Romæ, sive Constantinopoli, sive Alexandriæ, ejusdem meriti, ejusdem est & sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. Cæterum omnes Apostolorum successores sunt. Quid ergo mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges ecclesiæ vindicas?* Hactenus Hieronymus. Et Ambrosius lib. 3. de Sacram. capite primo, eum Romanam consuetudinem sibi opponeret, *In omnibus*, ait, *cupio sequi ecclesiam Romanam: sed tamen & nos homines*

(1) *Dist. 50. c. fidelior. Ex serm. 47. de fide Petri.* (2) *93. dist. cap. Legimus.*

mines ſenſum habemus: ideo quod alibi rectius ſervatur, & nos recte cuſtodimus. Ipſum ſequimur Apoſtolum Petrum: ad hoc eccleſia Romana quid reſpondet? Utique ipſe auctor eſt nobis hujus aſſertionis Petrus Apoſtolus, qui ſacerdos fuit eccleſiæ Romanæ. Quod ſi Hieronymus & Ambroſius eccleſiæ Romanæ inſtituta facile rejiciunt, certe non eſt cur Apoſtolicæ ſedis præſcriptam in moribus regulam ſequi debeamus. Eo vel maxime quod Troll. ſynodus can. 55. aſſerit, Romanam eccleſiam præter eccleſiaſticam traditam conſuetudinem Sabbatis quadrageſimæ jejunare: corrigitque hunc eccleſiæ Romanæ morem, qui contra Apoſtolorum canonem 65. inoleverit. His potiſſimum argumentis hunc locum quidam infirmum eſſe contendunt. Credunt enim ſedem Apoſtolicam errare poſſe, etiam cum de fidei quæſtione judicat. Inter Pariſienſes Gerſon & Almain hujus ſententiæ præcipui auctores habentur. Eandem ſequitur Adrianus in 4. ſentent. de confir. quæſt. ultima. Ac Thomas quidem Wal. l. 2. doctrin. fid. anti. c. 19. eandem videtur ſequi, tametſi in lib. de ſacramentalibus, doctrina to. longe aliter ſentit. Gratianus 19. diſtin. §. *Hoc autem intelligendum eſt*, eidem opinioni videtur etiam aſſentiri. Nec ab hac, ut apparet, alienus eſt Cardinalis Turrecr. lib. 4. par. 2. c. 16. Quamvis in l. 2. c. 109. 110. contrariam ſententiam & tenuerit & oſtenderit. Hanc Eraſmus libenter amplectitur ſuper epiſt. Hieronymi ad Damaſum de nomine Hypoſtaſis. Quin in libro de ratione veræ theologiæ feneſtram dicit aperire ad perniciem veræ pietatis eos, qui doceant, Romanum Pontificem errare non poſſe, quoties de moribus, aut fide pronunciat. Huic Lutherus ſubſcribit, huic Wicleffiſtæ, atque adeo omnes hæretici ſubſcribunt libentiſſime.

CAPUT II.

In quo redditur cauſa, cur Sedes Apoſtolica quintum locum obtineat.

HOrum ego opinionem ex academiis theologicis exploſurus ſum, efficiamque, ut ſpero, vi argumentorum meorum, ſi integris animis expendantur, ſemotis contentione & odio, quibus omne judicium exoculari ſolet. Ut autem evidentius intelligatur, quam ſit magnus hujus opinionis error, fingamus animo unum eſſe Lutherum, in quem ſtylus hic noſter acuatur. Nam errantium multitudo non parit erroris patrocinium. Sit ergo primus idemque ſolus qui audeat affirmare, ſummum pontificem eccleſiamque Romanam in fidei controverſiis decernendis poſſe contra evangelium errare. Niſi ego probavero certioribus argumentis, id eſſe erroneum, quam probent catholici aut purgatorium eſſe, aut indulgentias pontificias divina auctoritate conſtare, auctoritas hæc mea quantula ea cunque eſt, apud lectores periclitabitur. Illud vero melius oſtendo, ſi ad locum hunc firma ratione conſtabiliendum, altius hujus rei fundamenta jacio. Sed ante tamen, cur hunc locum quintum fecerimus, paucis explicandum eſt. Erunt enim fortaſſe quidam, quibus aptior ordo videretur, ſi priorem, quo conciliorum auctoritas continetur, hic locus antecederet. Qui etiam ſi aberraut a conjectura, video tamen quid ſequatur; nempe ſedis Apoſtolicæ auctoritate ſublata, concilia quæcunque non ſolum vacillare, ſed cadere: at ſedem Apoſtolicam per ſe etiam ſine conciliis ſuam habere auctoritatem: priorem itaque eſſe eccleſiæ Apoſtolicæ, quam conciliorum auctoritatem. Rebus autem ſuum cuique ſervare locum natura jubet, quemadmodum locus elementis ſuus eſt cuique proprius, ut terra infimum teneat, hanc innodet aqua, ſuperior æther, ignibus altiſſima ora reddatur. Quibus breviter reſpondemus, nos humani ingenii habita ratione, naturæ ordinem ſæpe negligere. Eſt autem hominibus comparatum, quod Ariſtoteles non ſemel admonuit, ut a notioribus ad ea, quæ minus ſunt nota, proficiſcantur. Quamobrem, cum conciliorum auctoritas pleriſque ſit & acceptior, & notior, nihil mirandum eſt, ſi naturæ ordinem anteverterimus. Præterquamquod concilia Eccleſiam repræſentant, & ab Eccleſia catholica Concilia catholica ſejungere, non erat ſatis ex ordine. Merito igitur Eccleſiæ Concilia hærere fecimus. Sed de his hactenus. Jam id, quod erat inſtitutum, perſequamur.

CAPUT III.

Tria pronunciata continet, quibus efficitur, Petri in fide firmitatem ad ſucceſſores quoque derivari.

ETſi non ſum neſcius, quam ſit ſcholaſtica diſputationis forma quibuſdam inviſa: ſed non debeo tamen aliam inire diſputandi rationem, præter eam, quam & viris clariſſimis probatam eſſe intellexi, & ad errores omnes refellendos ſemper aptiſſimam exiſtimavi. Certe quæ Auguſtinus contra adverſarios Eccleſiæ diſſeruit, tametſi & inventa ſunt acutius, & dicta ſubtilius, quam ut quivis ea poſſit agnoſcere, ad evincendas tamen hæreſes eo aptiora judicantur, quo tenuius ad vivum reſecata ſunt. Demonſtraturus igitur Apoſtolicam eandemque Romanam ſedem errare in fide non poſſe, Scholæ more tres propoſitiones habeo ponere, in quibus hujus quæſtionis cardo vertitur.

PRIMA PROPOSITIO, Petrum Apoſtolum fuiſſe a Chriſto inſtitutum paſtorem Eccleſiæ univerſalis.

Hanc probat aperte illud apud Joannem teſti-

monium (1), *Pasce oves meas*. Qui enim non distinxit inter has oves & illas, alienam a suo demonstravit ovili, quæ Petrum pastorem non recognoscerent: ut Innocentius de majo. & obe. cap. *Solitæ*, & Bernardus lib. de consid. ad Eugen. cap. 6. evidentissime argumentantur. Nec dubitari potest, ad Petrum eam curam specialiter pertinuisse, quem Dominus, priusquam oves illi committeret, interrogavit, nec id semel aut bis, sed tertio etiam, *Simon Jona diligis me plus his?* Ubi non expressit solum Simonis proprium nomen, sed patris etiam nomenclaturam adjecit, ne ulla posset ambiguitate Petri potestas eludi, aut perverse in alium torqueri. Atque idem rursus ex altero apud Matthæum testimonio declaratur. *Beatus es*, inquit Dominus (2), *Simon Bar Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est. Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & quodcunque solveris super terram*, &c. Ubi noandum in primis illud, quod cum omnes discipuli rogati fuissent, cæteris tacentibus, unus Petrus respondit. Deinde & illud advertendum, quod & nomen Petri antiquum Christus servavit, inquiens, *Beatus es Simon*, & patris etiam nomen addidit, ne ad Cananæum possent verba referri. Nomen quoque novum indidit, quod Petro non commune cum reliquis Apostolis esset, sed proprium. *Et ego dico tibi*, ait, non Joanni, non Jacobo: sed, *tibi: tu es*, non solum vocaris, sed es Petrus, hoc est, saxum. Unde & Joannis primo cap. *Cephas*, id est petra ingens, seu rupes magno ferendo ædificio idonea, a Domino vocatus est. *Et super hanc petram*, inquit, *ædificabo Ecclesiam meam*, id est, super te o Petre, ut exponit Hilarius super Matthæum, Ambrosius sermone 47. de fide Petri, Cyprianus in epistola ad Quintum, Hieronymus 1. lib. contra Jovinian. & super Matth. & in epistola quadam ad Marcellam, & in Esaiæ 2. & 16. c. quamvis in concione quadam de pentecoste aliter exposuerit. Chrysost. homil. 55. in Matth. Cyrillus lib. 2. in Joann. cap. 12. Origenes hom. 1. in Matth. & hom. 5. super Exodum, Theophylactus Lucæ 22. Gregorius in quadam epistola ad Mauricium Augustum (3), & in alia ad Eulogium Alexand. episcop. 6. lib. epist. 37. Leo concione 2. de Apostolis Petro & Paulo. Sed & in epistola ad Flavianum, *Petrus*, inquit, *a principali petra soliditatem & virtutis traxit & nominis*. Atque in Epist. 67. ad Episcop. Viennens. id apertius exponit, 19. dist. cap. *Ita Dominus*, Tertul. l. de præscr. hære. Epiphanius in lib. Anacoratus, Dionysius item in ep. ad Timoth. Petrum dicit a Paulo vocatum fundamentum ecclesiarum. Et Concil. Chalcedon. vocat Petrum petram & crepidinem catholicæ Ecclesiæ; atque ex consequenti fatetur, Ecclesiam catholicam super Petrum ædificatam. Nec me latet, August. super Joannem homil. ultima, de verb. Domini homil. IV. id veritum esse concedere. At lib. 1. retract. cap. 21. hunc commnnem sanctorum sensum non reprobat. Nec reprobari sane is poterat, quem non summi modo Pontifices, verum Concilia quoque probarunt, quemadmodum ex his, quæ postea dicemus (4), perspicuum erit.

Sed non est opus, rem alioqui lucidissimam externis admotis luminibus illustrare. Quorsum enim dicit Dominus Simoni filio Jonæ, *Tu es Πέτρος*, hoc est, saxum, nisi ut intelligeremus, cum e vestigio addit, *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, ipsissimum Petrum esse, super quem esset Ecclesia ædificanda? Cum vero idem sit secundum metaphoram domus fundamentum, quod servata corporis analogia caput; manifeste colligitur, Petrum ut Ecclesiæ caput, ita etiam fundamentum esse. Cur autem nomen capitis in Petro vereamur, si rectorem ovium Christi enm negare non possumus? Nam populi rectores, capita dicuntur, Amos 6. & Saul quoniam rex erat, caput populi dicitur, 1. Regum 15. Sed testimonia patrum Bucerus quæsit, negatque Petrum ab ullo unquam caput Ecclesiæ vocatum. Impudentissime vero negat. Quoniam Evaristus, Alexander hujus nominis primus, Pius etiam primus, Callixtus primus item, Gregorius, Athanasius, Chrysostomus, Patres Concilii Chalcedonensis, Constant. septimæ synodi, Petrum, ac successores ejus caput Ecclesiæ non obscure appellaverunt. Quorum testimonia paulo post adscripturi sumus. Fateamur igitur, Petrum & caput & fundamentum, & rectorem pastoremque esse a Christo constitutum Ecclesiæ universalis. Hæc enim omnia adeo sibi cohærent, ut si unum ex illis tollas, reliqua tollere necesse sit. Ac Clemens 6. dispo. lib. *Petrus, Jacobus & Joannes*, inquit, *quamvis a Christo fuerint omnibus pene prælati, tamen non sibi vendicabant primatus gloriam, sed Jacobum, qui dicebatur Justus, Apostolorum episcopum statuunt*. Non igitur Clementi Petrus erat pastor Ecclesiæ universalis. Hujusmodi scilicet testimonia hinc inde venantur hæretici, ut luci tenebras offundant. Dionysius 3. c. de Div. Nomin. Petrum dicit supremum fuisse decus & Theologorum columen. Euseb. lib. 2. Eccles. hist. cap. 14. Petrum scribit, probatissimum omnium Apostolorum & maximum, fideique magnificentia primorum principem. Epiphan. hæres. 51. affirmat, Christum elegisse Petrum, ut esset dux suorum discipulorum. Leo in epist. ad Episcop. Viennen. Evangelici muneris sacramentum, ait, ita Dominum ad omnium Apostolorum officium pertinere voluisse, ut in beatissimo Petro omnium Apostolorum summo principaliter collocaret. His, nam alios enumerare longum est, his, inquam, tam multis & idoneis

(1) *Cap.* 21 17. (2) *Cap.* 16. 17. (3) 12. *dist.* 6. *præceptis*. (4) *Cap.* 6.

neis teſtibus non credunt hæretici ; & volunt nos uni Clem. credere, qui dicat Jacobum Apoſtolorum Epiſcopum inſtitutum eſſe. Hieroſolymorum Epiſcopus Jacobus agnoſcitur ; Apoſtolorum Epiſcopus non agnoſcitur. Quamquam Apoſtoli ædificationis gratia, cum erant Hieroſolymis, Jacobo ſane plurimum deferebant ; quo poſteris Epiſcopis exemplo eſſent, ut tanquam ſubditos in aliena Eccleſia ſe gererent. Sed bene habet, quod non aſſerit Clemens Dominum ſtatuiſſe, ſed Apoſtolos modeſtiæ cauſa. Nos vero hac prima propoſitione aſſerimus, Petrum a Domino paſtorem Eccleſiæ Catholicæ inſtitutum. Quod quoniam Cajetanus in libel. de auctoritat. Papæ & Concilii, & ſuſius adhuc in altero de Eccl. Romanæ primatu plurimis maximiſque argumentis oſtendit (1), nos breviter demonſtraſſe ſufficiat.

SECUNDA PROPOSITIO, Petrum, cum Eccleſiam docebat, aut oves in fide firmabat, errare non potuiſſe. Hæc primum oſtenditur ex illo teſtimonio Lucæ 22. *Simon, Simon* (2), *ecce Satan expetivit vos, ut cribraret ſicut triticum : ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua : & tu aliquando converſus, confirma fratres tuos.* En cum dixiſſet Dominus, *Satan expetivit vos*, non ait, *Ego rogavi pro vobis*, ſed, *pro te* : nec dixit, *Et vos aliquando converſi*, ſed, *Tu aliquando converſus, confirma fratres tuos.* Cum autem oratio Chriſti, ut auctor eſt Paulus, ſemper fuerit exaudita, quod Chriſtus oravit, id certe conſecutus eſt, ne Petri fides deficeret, ut fratres poſſet in fide firmare. Deinde hanc etiam demonſtrat illud Matthæi 16. *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.* Quæ verba explicans hom. 1. in Matth. Origenes ait, *Manifeſtum eſt, etſi non exprimatur, quod nec adverſus Petrum, nec adverſus Eccleſiam portæ prævalere poterunt inferorum. Nam ſi prævaleret adverſus petram, in qua Eccleſia fundata erat, contra Eccleſiam item prævalerent.* Petrus ergo firmus ſtabat in fide, ne fabrica ſuper ipſum fundata rueret. Præterea ſi Petro peculiari ratione & privilegio Claves non unius cæli, ſed cælorum datæ ſunt, quemadmodum homil. 6. in Matth. annotavit Origenes, Claves autem cælos aperiunt, conſequens fit, ut omnia cælorum impedimenta tollant. At ex parte intellectus ingreſſum in cælos impedit ignorantia fidei, ſiout ex parte voluntatis affectio prava : data eſt igitur Petro poteſtas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. Quæcunque itaque ſolviſſet, & quæcunque ligaſſet, ſive ſpectarent ad intellectum, ſive ad affectum, ea ligata fuiſſent ſoluta que in cælis. Quamobrem quæſtiones in fide difficiles ſolvere jure ſuo Petrus poterat, ligare. que proinde ſuo judicio, ut id tenerent fideles, quod ipſe decerneret. Atqui falſo de fide judicio Fideles ligari non queunt. Quod ſi *divinatio in labiis regis, & in judicio non errabit os ejus*, ut Proverb. 16. c. dicitur, cur nos exiſtimabimus, Petrum regni cælorum principem a Deo conſtitutum, in graviſſimo de fide judicio errare potuiſſe? Et ſi Caiphas, vir in ſynagoga impius, cum eſſet pontifex anni illius, quia pontifex tamen erat, prophetavit, nonne magis Petrum ſummum a Chriſto Pontificem Eccleſiæ datum, divino Spiritu ad veritatem ſiniendam agi credemus? Si paſtor denique omnium Fidelium Petrus eſt a Deo conſtitutus, doctor ergo, & magiſter Eccleſiæ ſupremus effectus eſt. Quod ſi paſcua doctrinæ ſalubris ovibus Chriſti non daret, ſed poſſet eas erroribus falſis ac perniciosis paſcere, nimirum non eſſet a Chriſto Eccleſiæ proviſum. Proviſum eſt autem ſine dubio, niſi Petrus ipſe nos fefellerit, inquiens, *Viri fratres, vos ſcitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere.* Petrum ergo peculiariter inter cæteros elegit Chriſtus, ut eum gentes in fidei controverſia non audirent ſolum loquentem, ſed etiam crederent. Ita enim eum Petrus ſententiam edixiſſet, tacuit omnis multitudo, Petro definienti conſentiens, ut Actor. 15. a Luca refertur.

TERTIA PROPOSITIO, Petro defuncto, divino jure eſſe, qui illi ſuccedat in eadem auctoritate & poteſtate. Nam cum oves Chriſti eſſent uſque ad conſummationem ſæculi futuræ, deſipient profecto, qui Chriſtum exiſtimabit ovili perpetuo paſtorem temporarium ſuffeciſſe. Quod igitur Dominus inſtituendo paſtorale Eccleſiæ munus primo paſtori contulit, id ordinarie cuilibet ſucceſſori intelligitur contuliſſe, ut Cajet. de prim. Eccleſ. Rom. cap. 12. eruditiſſime comprobavit. Præterea regnum Chriſti futurum erat æternum ; ergo & Eccleſiæ principatus non fuit temporalis, quod libro etiam ſuperiore probatum eſt. Alioqui ſi Petri poteſtas ad poſteros non eſt translata, ne cæterorum quidem Apoſtolorum poteſtatem ad ſuccedentes Epiſcopos tranſmiſſam agnoſcemus. Ita nunc in Eccleſia nulla aut Epiſcoporum, aut ſacerdotum poteſtas erit. Qui eſt error in fide manifeſtus. Utitur etiam Bernardus ad Eugen. l. 2. cap. 6. in hujus rei confirmationem illo Exod. teſtimonio (3), *Eſto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut oſtendas populo cæremonias, & ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant. Provide autem de omni plebe vires ſapientes, qui judicent populum omni tempore. Quidquid autem majus fuerit, referant ad te, & ipſi minora tantummodo judicent. Si hoc feceris, implebis imperium Domini. Quibus auditis, Moyſes fecit omnia, quæ Jetro ſuggeſſerat.* Quod ſi Jetro conſi-

(1) *Vide etiam Turrecr. l. 2. ſummæ Eccleſ. c. 15. Agatho, action. 4. ſexta ſynodi.*

(2) *Bis Simonis nomen in Græco repetitur, & ſic legis*

(3) *Cap. 12. 19.*

conſilium & optimum fuiſſe conſtat, & Synagogæ maxime neceſſarium, ut unus eſſet ſummus judex, ad quem majores cauſæ & quæſtiones referrentur: nullo pacto veriſimile fit, Chriſto Domino hujuſmodi conſilium defuiſſe, quod Eccleſiæ erat ſimiliter neceſſarium. Non ergo Petro ſolum ea poteſtas collata eſt a Domino, ſed ad poſteros quoque tranſiit, niſi Deus majorem ſynagogæ curam habuerit, quam Eccleſiæ. Confirmat eam rem vel maxime alterum legis veteris teſtimonium, quo uſus eſt Innocentius III. cap. *Per venerabilem, qui Filii ſunt legitimi* (t). *Si difficile*, inquit, *& ambiguum apud te judicium eſſe proſpexeris, & judicum intra portas tuas videris verba variari, ſurge & aſcende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, venieſque ad ſacerdotes Levitici generis, & ad judicem, qui fuerit illo tempore, quæreſque ab eis, qui judicabunt tibi, judicii veritatem. Et facies quæcunque dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus, ſequeriſque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur homo ille, ut nullus deinceps intumeſcat ſuperbia.* In quibus verbis illud primum advertendum eſt, non quaslibet cauſas ad metropolitanum judicem ſummumque ſacerdotem eſſe referendas, ſed difficiliores, quam ut minorum judicum auctoritate abſolvi poſſent. Deinde & illud admonendum, ſupremum illud tribunal, a cujus ſententia juxta legis normam nulla prorſus erat appellatio, ſenatum ſuum habuiſſe quidem Levitarum & Sacerdotum, ſed unum eſſe primum judicem, ſummumque unum Sacerdotem, qui in ſententia ferenda vel ſolus ſignificatur habere auctoritatem: *Qui autem ſuperbierit*, inquit, *nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat*, vel præſidenti ad miniſtrandum, ut ſeptuaginta tranſtulerunt. Et rurſum: *Ex decreto judicis morietur homo ille*. Non ait, *Sacerdotum & judicum*, ſed Sacerdotis & judicis. Nec illud prætereundum, quod non jubet Dominus concilium ex tota ſynagoga congregari, ſed concilium adhiberi jubet Sacerdotum & Levitarum, qui ſenatus loco ſummo ſacerdoti in civitate matricia ſemper adeſſent. Quia enim in promptu erat, ut id genus quæſtiones & controverſiæ identidem orirentur, paratum, & aditu facile oportebat eſſe tribunal: id quod non eſſet, ſi frequens cogendum eſſet ex omni ſynagoga concilium, ut univerſas controverſias definirent.

Sed ne id quidem negligendum eſt, legislatorem abſolute præſcribere, ut poſt ſacerdotis præſidentis judicium omnes ſuis opinionibus cedant. *Facies*, ait, &c. *ſequeriſque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram aut ſiniſtram*. Nec injuria id quidem præſcribit legislator, quoniam ante, ut ſecuros diſceptantes redderet, fuerat pollicitus, judicium illius ſenatus, ad quem conſultatio referretur, verum eſſe futurum, *Qui judicabunt*, inquit, *tibi judicii veritatem*. Sed, ait Bucerus, vera erunt hæc, ſi protulerit ſecundum legem. Sic enim habet Moyſes, *Facies quæcunque docuerint te juxta legem ejus*. Hic primum, quod iſti ſæpe contra nos faciunt, revocare eos libet ad Hebraicam veritatem. Septuaginta quippe hoc modo verterunt, *Facies ſecundum verbum, quod nunciaverint tibi ex loco, quem elegerit Dominus Deus tuus. Et cuſtodies valde, ut facias ſecundum omnia quæ ſancita fuerint tibi, ſecundum legem, & juxta judicium, quod dixerint tibi, facies*. Et Sanctes Pagninus ita reddidit, *Facies ſecundum ſermonem verbi, quod annunciabunt tibi, & cuſtodies faciendo juxta omnia, quæ docebunt te. Juxta ſermonem legis, quem docebunt te, & ſecundum judicium, quod dicent tibi, facies*. Ubi non præcipit Moyſes, ut ſacerdotibus credant, ſi judicarint ſecundum legem, ſed potius, ut quæ ſacerdotes docuerint, ea pro lege habeantur. Alioqui ſi de legis ac religionis controverſia ad ſenatum recurrentibus hanc cauſam liceret arripere, nulla unquam ejuſmodi quæſtio finiretur. Semper enim ille locus dubitandi eſſet reliquus, an ſacerdotes proferrent juxta legem: cujus dubitationis nullus eſſet judex inſtitutus. Sed de his diſputatum eſt alio loco ſatis, ut arbitror, diligenter. Nunc autem id ſolum agimus, Deum poſt tempora etiam Moyſis, quamdiu ſynagoga futura erat, inſtituiſſe maximi Pontificis unum tribunal ſummum, e cujus judicio privati omnes cives ac judices etiam minores penderent. Quid ergo? Moyſes providit ſynagogæ, & Chriſtus non providit Eccleſiæ? An volumus, ut his diebus non ſit judex in Iſrael, ſed unuſquiſque quod ſibi videatur bonum, id & faciat & ſentiat? *Volumus*, inquiunt, *Evangelii libertatem*. An ne eſt libertas civitati, nullum habere, a quo regatur? Eſt libertas navi, ſine gubernatore undis ventoque permitti? libertas ergo erit, ut quidam ait, nullum eſſe in ſchola præceptorem, nullum in humano corpore caput, nullam mentem in homine, ſed ſolis cupiditatibus turbari ac miſceri omnia pro libidine. Id vero ne pecudes quidem cuperent, quarum intereſt paſtores habere, a quibus deducantur in paſcua, atque in eis defendantur ab injuria ferarum. Non itaque, ut ad propoſitum revertamur, domus una ſine paterfamilias, una civitas ſine rectore, ovile unum ſine paſtore, uno mortuo Petro, relictum eſt, ſed eſt aliquis, qui illi in regendi ac paſcendi oves auctoritate ſuccedat.

Quod ſi objicias, ex typo & figura non ſumi idoneum argumentum, meminerit, quæ in veteri populo illo quaſi delineata ad illius ſpeciem & ordinem pertinerent, ea ad ſpeciem Eccleſiæ

(t) *Similis judiciorum forma Gallis olim erat ut Cæſar auctor eſt de bell. Gallico, lib. 6.*

ſiæ & ordinem referri oportere. Nec nos ex figura argumentamur & typo, ſed a minori ad majus argumentamur, evidenti ſane ratione. Incredibile eſt enim, ſynagogam componendis de fide, lege, & religione controverſiis judicem & ſenatum Deo auctore habuiſſe, Eccleſiam non habere: præſertim cum Eccleſiæ id ſit multo etiam magis neceſſarium (1). Quæ cum ex tam variis nationibus, linguis, ingeniis, inſtitutis emerſerit, neceſſe eſt, ut plures gravioreſque habeat de fide & religione controverſias. Quas niſi hujus Reipub. princeps valeat componere, Eccleſiæ profecto forma & ſpecies turpiſſima eſt, & ſors multo quam ſynagogæ deterior. Sed Eccleſiæ ac ſynagogæ omiſſa comparatione, ex fine certe præſcribitur auctoritas, quæ principi in unaquaque ſocietate congruat. Non enim æqua eſt auctoritas cuilibet imperanti; ſed alia patrifamilias, alia præfecto, alia regi convenit: unicuique vero horum tanta, quanta ad cujuſque ſocietatis finem neceſſaria erit, ut eam patrifamilias præſtemus auctoritatem neceſſe eſt, quam ad finem domeſtici convictus neceſſariam eſſe, ratio recta & doctrina præſcripſerit: quoniam in una domo eodemque tecto, ubi varia eſt hominum natura, & officium cujuſque diverſum, non aliter vivi omnino poteſt. Tantam ergo habet ſummus a Chriſto inſtitutus Pontifex in Eccleſia auctoritatem, quanta ad continendos Chriſtianæ Reipub. cives in fide, religione, officio eſt neceſſaria. Suboriri autem inter nos neceſſum eſt de fide ac religione controverſias, quibus componendis ſi nullus eſt a Chriſto datus judex, ad quem referetur tandem ejuſmodi quæſtio omnis, ſine fine eſſet, perpetuaque diſſenſio, totque, ac tam diſſonantes de fide ac religione ſententiæ, quot ſunt in Eccleſia, & quam ſunt diverſa capita. Quas ob res ſi Eccleſiæ unitatem, charitatem, conſociationem conſervare oportet, neceſſe eſt profecto, ut unus ſit relictus a Chriſto princeps, qui non aliter ac Petrus diſſidentium lites dirimere, ſolvereque quæſtiones poſſit. Videmus enim principi cujuſque alterius ſocietatis id convenire, ut ſi inter ſocios aliquæ controverſiæ oriantur, præſertim quæ ad finem illius ſocietatis proprie pertineant, dirimere eas valeat, cum adjuncto ſibi ſeniorum prudentiumque conſilio. Atque hæc demum propoſitio tertia definita eſt in Concilio Conſtantienſi. Nam 8. ſeſſ. ille error Wicleffi damnatur, *Papa non eſt proximus & immediatus Vicarius Chriſti*. Et ſeſſ. 15. ſeptimus error damnatus eſt hujuſmodi, *Petrus non fuit, nec eſt caput ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ*. Et tertius decimus, *Papa non eſt manifeſtus & verus ſucceſſor Petri*. Et 27. error, *Non eſt ſcintilla apparentiæ, quod oporteat eſſe unum caput in ſpiritualibus regens Eccleſiam, quod ſemper cum ipſa militanti Eccleſia converſetur & conſervetur*. Et in Bulla Martini quinti eidem Concilio præſidentis. *Utrum credat, quod Papa canonice electus, qui pro tempore fuerit, ſic ſucceſſor B. Petri, habens ſupremam poteſtatem in Eccleſia Dei*. Neque hoc novum ſane fuit; quin Eccleſia ſemper unum ſummum pontificem, ac totius Eccleſiæ paſtorem Petro ſuccedentem agnovit. Quod ſi reliqua omnis poteſtas Petro conceſſa ſive ad remittenda peccata, ſive ad quæcunque alia Reipubl. Chriſtianæ neceſſaria munia, non ad Petrum ſolum, ſed ad ſucceſſores pertinet: certe quod dictum eſt, *Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam*: illud rurſum, *Tibi dabo claves regni cælorum*: Illud item, *Paſce oves meas*; illud denique, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, ad ſummos Pontifices, qui Petro in Eccleſia ſuccedunt, eſt referendum. Privilegium quippe in fide non errandi, ob Eccleſiæ utilitatem, Petro conceſſum eſt. Ideo enim cum dixiſſet Chriſtus, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, ſubdidit protinus, *Et tu confirma fratres tuos*. Verum hæc in genere dicta ſint: jam in ſpecie, quæ ad hanc controverſiam pertinent, ea evidentius explicabuntur.

CAPUT IV.

In quo oſtenditur, quod Romanus Epiſcopus ille ſit, qui Petro & in fidei firmitate, & in componendis religionis controverſiis, divino jure ſuccedat.

SEquitur, ut doceamus Romanam ſedem eam eſſe, ubi Petri & ſoliditas & auctoritas, Deo auctore collocata ſint. Quod quoniam non hæretici modo impudenter, verum etiam catholici nonnulli imprudenter inficiati ſunt, diligentiſſime eſt nobis corroborandum. Tam enim diligenter, etſi minus vere, ſed tamen accurate non modo fundatam, verum etiam extructam opinionem non eſt facile diruere: ſi opinio tamen dicenda eſt, quæ adeo certis argumentis refelletur. Et quidem hac de re quamvis plura dicta ſint a Cajetano, cum aliis in locis, tum in libello de Romanæ Eccleſiæ primatu: quia tamen vel ob ſtyli quaſi ingenitam obſcuritatem, vel ob id forſitan, quod minus attente a pleriſque legitur, nihil etiamnum viris doctis & ingenioſis perſuaſit, oportebit nos de rebus eiſdem iterum diſputare. Explicabuntur autem hæc fortaſſe jejunius: his enim ubertas orationis adhiberi vix poteſt. Veruntamen de rebus grandioribus, atque ad exponendum difficilibus omne, quod dilucide dicitur, egregie & præclare dicitur. Locum igitur arduum explanaturi, teſtibus primum id faciemus, quorum audita teſtimonia locum dubitationi non relinquant. Nolo autem quam plurimis poſſum teſtimoniis lecto.

(1) *Vide Pighium l. 2. de Eccleſ. Hier. c. 2.*

ſeſtorem onerare, ſed graviſſima & apertiſſima ſolum adſcribam. Ordiar autem ab ipſis ſummis Pontificibus, quorum de hac re clara judicia & certa ſunt. Simpliciter autem adſcribentur, ne, inquit & ait, ſæpius interponantur.

Anacletus in epiſt. 1. de oppreſſione epiſcoporum. *Difficiliores quæſtiones & majores cauſæ ad ſedem Apoſtolicam referantur: quoniam Apoſtoli hoc ſtatuerunt juſſione Salvatoris, ut majores & difficiles quæſtiones ſemper ad ſedem deferantur Apoſtolicam, ſuper quam Chriſtus univerſam conſtruxerit Eccleſiam, dicente ipſo ad beatum principem Apoſtolorum, Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo Eccleſiam meam.* Et in 3. epiſtola de Patriarchis & Primatibus explicat (1), quidnam per ſedem Apoſtolicam intellexerit in hæc verba: *Hæc ſacroſanctæ Romanæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Domino ſalvatore noſtro primatum obtinuit, & eminentiam poteſtatis ſuper univerſas Eccleſias, ac totum Chriſtiani populi gregem aſſecuta eſt, ſicut ipſe beato Petro Apoſtolo dixit, Tu es Petrus,* &c.

Evariſtus. *Ad ſedem Apoſtolicam tanquam ad caput ſunt dubia referenda.* Id vero dixit Evariſtus epiſcopis Africanæ regionis, cum illum de fidei quæſtione conſulerent. Dixit etiam eos in hoc normam patrum ſecutos. Ab ineunte igitur Eccleſia Romanus Pontifex magiſter fidei eſt agnitus. Quod erat Petri proprium munus.

Alexander hujus nominis primus in epiſt. ad omnes orthodoxos. *Hujus ſanctæ & Apoſtolicæ Sedis apices ſummarum diſpoſitiones cauſarum, & omnium negotia Eccleſiarum ab ipſo Domino tradita ſunt, quaſi capiti.* Probat vero hoc eodem Matth. teſtimonio, *Tu es Petrus*, &c.

Sixtus primus ad Gallicanas Eccleſias, & Eleutherius ad eaſdem affirmant, vel a ſanctis Apoſtolis eſſe inſtitutum, ut epiſcoporum judicia ad ſedem Apoſtolicam referantur, Scilicet, *quia majores Eccleſiæ cauſæ*, &c.

Pius primus in epiſt. ad omnes Eccleſias: *Hanc ſanctam ſedem Apoſtolicam omnium Eccleſiarum caput Dominus eſſe præcepit, dicens principi Apoſtolorum Petro, Tu es Petrus*, &c.

Victor in epiſt. ad Theophilum, ad Romanum epiſcopum epiſcoporum omnium cauſas ab Apoſtolorum tempore pertinere definit; probatque illo teſtimonio, *Quæcunque ligaveris*, &c. Citat etiam in hoc inſtitutum Apoſtolorum, in quo Romana ſedes vocatur univerſalis Apoſtolica Eccleſia. Eundem quoque Apoſtolicum canonem nomine Eccleſiæ refert in hoc ipſum Sixtus II.

Zephirinus in epiſtola ad epiſcopos Sicilianos. *Majores Eccleſiæ cauſæ a ſede Apoſtolica, & non ab alia, ſicut Apoſtoli ſtatuerunt, ſunt terminandæ, juxta illud, quæcunque ligaveris*, &c.

Marcellus ad epiſcopos Antiochenæ provinciæ idem confirmat ex illo, *Tu es Petrus*, &c. Aſſerit etiam, ex divina juſſione, & Apoſtolorum traditione ad Eccleſiam Romar. tanquam ad caput, referenda majora Eccleſiæ negotia.

Euſebius ad epiſcopos Campaniæ & Tuſciæ, cum affirmaſſet Romanam Eccleſiam Petri privilegio eſſe donatam, ſubjicit: *Prima ſalus eſt, rectæ fidei regulas cuſtodire, & a conſtitutis patrum nullatenus deviare. Nec poteſt Domini noſtri præ termitti ſententia, dicentis, Tu es Petrus*, &c. *Et hæc, quæ dicta ſunt, verum probantur effectibus. Quia in ſede Apoſtolica extra maculam ſemper eſt catholica ſervata religio.*

Melchiades in Epiſtol. ad Hiſpaniarum epiſcopos: *Privilegium epiſcopos judicandi Dominus beato clavigero Petro ſua vice ſolummodo commiſit. Quod ejus prærogativum ſuæ concedit ſedi futuris hæreditandum temporibus. Quod utique privilegium a temporibus Apoſtolorum ſtatutum eſt ſervare: & illæſum manet uſque in hodiernum diem: Ne quando membra a ſuo diſcrepent capite, & ſchiſmata oriantur.*

Marcus ad Athanaſium. *Sancta Romana Eccleſia, quæ ſemper immaculata manſit, & Domino provident, & Beato Petro Apoſtolo opem ferente, in futuro manebit ſine ulla hæreticorum inſultatione firma & immobilis. Hæc Apoſtolorum viva traditio. Hæc ſancta & apoſtolica mater omnium Eccleſiarum Chriſti Eccleſia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite Apoſtolicæ traditionis nunquam erraſſe probatur, ſed illibata ſinetenus manet, ſecundum ipſius Domini pollicitationem, Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua.* Quo eodem teſtimonio probat idem Lucius ad conſulta epiſcoporum Gallorum & Hiſpanorum: & Felix ad Benignum.

Julius in epiſt. ad orientales epiſcopos: *Conciliorum convocandorum jura, & majores cauſas ad ſedem Apoſtolicam evangelicis apoſtoliciſque inſtitutis referri oportet. Id a ſanctis Apoſtolis & ſucceſſoribus eorum: id a Nicæna ſynodo definitum eſt.* Affert vero hic pontifex ad illud confirmandum teſtimonium Chriſti a cæteris repetitum, *Tu es Petrus*, &c. illam quoque rationem, ne membra a ſuo capite diſſideant.

Idem quoque Julius in epiſtola ad epiſcopos congregatos Antiochiæ: *Sanctam Romanam Eccleſiam & Apoſtolicam ipſe Dominus decenter allocutus eſt, inquiens, Tu es Petrus*, &c. *Habet enim poteſtatem ſingulari privilegio ſibi conceſſam, & Domini ore ſacrata atque deſuper exaltata eſt. Et ſicut beatus Petrus primus fuit apoſtolorum omnium, ita & hæc Eccleſia ſuo nomine conſecrata Domino inſtituente prima & caput eſt cæterarum, ut ad eam, quaſi ad matrem & apicem omnium majores Eccleſiæ cauſæ referantur.* Aſtruit vero in Nicæna ſynodo eſſe definitum, non debere præter ſententiam Romani pontificis ullo modo aut concilia celebrari,

(1) 22. *diſt. c. ſacroſ.* nR.

brari, aut episcopos damnari, cui majora Ecclesiarum negotia ab ipso Domino speciali privilegio tradita sunt. Citat vero in hujus rei confirmationem 18. caput Nicæni Concilii in hæc verba : *Omnes episcopi in gravioribus causis libere Apostolicam appellent sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant, cujus dispositioni omnes majores Ecclesiasticas causas antiqua Apostolorum auctoritas reservavit.* Citat rursum 19. caput ejusdem Nicæni concilii in hæc verba : *Quanquam accusati pontificis causam comprovincialibus episcopis scrutari liceat, non tamen inconsulto Romano pontifice definire, cum beato Petro Apostolo non ab alio, quam ab ipso Domino dictum sit, Quæcunque ligaveris super terram*, &c. En Nicænum concilium non obscure, quæ potestas beato Petro a Domino data est, eam in Romanum pontificem asserit esse transmissam. Nec obstat sane, quod hæc capitula in nostris nunc exemplaribus non habentur, tum quoniam Julius ipse sub gravi juramento testatur, ea in scrinio Romanæ sedis haberi ; (fuit autem Julius hujus nominis primus, qui hoc testimonium perhibet, vir integra & incorrupta fide) tum quoniam adversus eos scribebat epistolam, quorum plerique Nicæno concilio ipsi interfuerunt ; nec ullo pacto fieri potest verosimile, quod canones iis objecerit, qui facile probare possent fuisse a pontifice confictos ; tum, quoniam id etiam testantur Athanasius, & Pontifices Ægyptiorum Thebaidis & Libiæ in epistola ad Felicem, qui concilio, quoque eidem præsentes fuerunt. (1) *Scimus*, inquiunt, *in Nicæna magna synodo ab omnibus concorditer esse roboratum, non debere absque Romani pontificis sententia concilia celebrari, nec episcopos damnari.* Tradunt autem in eadem epistola ejusmodi capitula, & alia plura necessaria ab hæreticis incensa, nobisque sublata. Eundem item canonem nomine Nicæni concilii protulerunt in sexta synodo Carthaginensi Faustinus, Philippus, & Asellius, Apostolicæ sedis legati ex litteris Zozimi Rom. pontificis. Testatur etiam Athanasius in epistola ad Marcum papam, fuisse 70. capitula Nicæni concilii, id quod Marcus ipse eidem rescribens plane confirmat (2). Et Felix papa in epistola ad Episcopos Ægyptios queritur, ea capitula, de quibus nunc agimus, hæreticos expunsisse. Sed & Pelagius 17. distin. cap. *Multis*, id quod nos probare utimur, dicit sanctam synodum statuisse, Nicænum videlicet intelligens. Quod expressit Innocent. I. ad Victricium seu Victoricium cap. tertio, & Leo ad Theodosium Junior. em. Non ergo dubitari potest, quin nostra hæc sententia fuerit a Nicæno concilio definita, quem admodum Julius pontifex asseveravit.

Damasus ad trium conciliorum Africanorum Episcopos, *Summas causarum definiri absque Rom. sedis auctoritate non licet, Synodumque sine ejus auctoritate fieri, non est catholicum. Nec ulla concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate. Est enim firmamentum a Deo fixum & immobile omnium episcoporum Apostolica sedes, & vertex Ecclesiarum, supra quam Christus universalem construxit Ecclesiam : ait enim, Tu es Petrus*, &c. Vide eundem quoque in epistola ad Prosperum, & cæteros Numidiæ orthodoxos episcopos.

Innocentius primus in epistolis ad concilia duo Carthaginense & Milevitanum. *Congrue Apostolicæ sedis arcana consulitis, antiquæ regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe nostris esse servatam, præsertim quoties ratio fidei ventilatur.* Breviter, quoniam omnium verba referre molestissimum esset, idem omnino confirmant Leo epist. 54. ad Anastasium, & epist. 67. ad episcopos Viennensis provinciæ, Gelasius ad Anastasium Augustum (3), & in decretis, quæ cum 70. episcopis tulit, & in epistola ad episcopos Dardaniæ, Vigilius in decretis suis cap. ult. Pelagius II. ad episcopos, qui convenerant in civitatem Constantinopolitanam, D. Gregorius in epistola ad Augustum. Anglorum episcopum, aliique multi pontifices, quorum testimonia habes 12. dist. & 17. & 19. & 20. & 21. & 22. & 80. dist. cap. *urbes*, & 96. dist. cap. *bene*, & 24. quæst. 1. per multa capita, & 25. quæst. 1. & de electione cap. *Significasti*, & de Privileg. cap. *Antiqua*, & de Baptis. cap. *Majores*, & de elect. in 6. cap. *Fundamenta*, & in Extravag. *Unam sanctam*. Quam extravagantem innovavit, & approbavit concil. Lateranense sub Leone decimo.

Cum ergo omnes episcopi, Petro in Ecclesiæ Romanæ sede succedentes, unanimi consensione asseruerint, fidei soliditatem Petro collatam ad Romanos pontifices, tanquam ad legitimos successores pertinare, certe si frenet (4) Canon verus est, qui hoc negaverit, Ecclesiæ auctoritatem ipse negat. Quæ causa idonea fuit, ut si quæ Ecclesiæ a Romana sede defecerint, non aliter a summis pontificibus ad unionem Ecclesiasticam fuerint receptæ, quam sub hujusmodi confessionis forma.

Prima salus est rectæ fidei regulam custodire ; & a constitutis patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & hæc quæ dicta sunt, rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio ; anathematizamus omnes, qui contra sanctam Romanam & apostolicam Ecclesiam fuis eriguntur cervices, sequentes, in omnibus apostolicam sedem, in qua est integra & vera Christianæ religionis & perfecta soliditas : Profitemurque sequestratos a communione Ecclesiæ Catholicæ, id est, non consentientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra

(1) *Vide totam epistolam, in qua Rom. epist. caput omnium dicitur, & doctor orthodoxæ doctrinæ.*
(2) 26. *dist. cap. septuagin.* (3) 19. *d. c. ita Dominus.* (4) *Lib. 2. contr. Valent.*

sacra recitanda non esse mysteria, qui videlicet sanctæ Rom. & Apostol. Ecclesiæ privilegia cassare nituntur. Hanc confessionis normam præscripsit Bonifacius II. in epist. ad Eulalium Carthaginens. episcopum: hanc Joannes Constantinop. episcopus fecit; cum Ecclesia Costantinopolitana Romanæ, a qua Acacio auctore defecerat, uniretur. Eandem Hormisda Papa ad episcopos Hispaniæ misit, ut si qui ex schismate venientes Ecclesiasticam communionem ab eis exposcerent, secundum illam professionis formam admitterentur. Hanc denique Adrianus Papa dedit ad 8. synodum generalem. Satis igitur persuasum esse debet, nisi valde sumus pertinaces, in Romana sede Petri auctoritatem & firmitatem esse sitam.

CAPUT V.

Ubi conclusio eadem ostenditur sanctorum veterum testimoniis manifestis.

NEc vero audiendi sunt illi, qui reprehendunt & irridenr, quod eorum hic testimonia referamus, quorum tanquam in propria causa judicium merito & optimo jure detrectare adversarii possunt. Non enim pontificum Romanorum causa isthæc propria erat, sed Ecclesiæ gentiumque omnium communis. Atque in iis testibus quidam Latini erant, alii Græci, partim Hispani, partim Africani, partim Galli & Germani, quibus fere hominibus Ecclesiæ Rom. causa non solum propria non erat, sed erat etiam aliena. Fuerunt quoque in his viri plurimi adeo graves integrique doctrina, vita, moribus, ut eorum fides suspecta esse nec debeat, nec vero possit. Accedit, quod nonnulli ex his vel Apostolorum fuere discipuli, vel illi certe sæculo proximi, cui nullam fictionis notam inurere, nisi impius, & perfrictæ frontis hominibus permissum est. Sed ne ullus rergiversandi locus relinquatur, liber quoque sanctorum veterum, qui Romani pontifices non fuere, testimoniis uti. Nam ii causam cur aut ignorarent, aut fingerent, nullam profectò habuerunt. Irenæus lib. 3. adverſ. hæreſ. cap. 3. *Sed quoniam omnium Ecclesiarum numerare successiones valde longum est: maximæ & antiquissimæ, & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem & annunciatam hominibus fidem, pervenientem usque ad nos, indicantes, confundimus omnes eos, qui præterquam oportet, colligunt. Ad hanc enim Ecclesiam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper conservata est ea, quæ est ab Apostolis traditio.* Hactenus Irenæus. Qua re persuasus Augustinus contra epistolam Manichæi, cap. 4. *Multa sunt, ait, quæ in Ecclesiæ gremio me justissime tenent. Tenet ab ipsa sede Apostoli Petri, cui pascendas oves suas Dominus commendavit usque ad præsentem episcopatum, sacerdotum successio.* Hanc etiam apostolicam cathedram & principatum in Romana Ecclesia agnoscit idem Augustinus in epist. 162. ad Glorium & Eleusium, & in epist. 106. ad Paulinum, & in Joan. tract. 56. & lib. 2. contra Pelag. & Cælest. & lib. 2. contra Donatist. cap. 1. (1)

Cyprianus lib. 1. epist. in epistola ad Cornelium, & lib. 4. in epist. ad Pupianum, & in tract. de simpl. prælat. eandem sententiam apertissime tenet(2).

Ambrosius quoque ejusdem rei testis est clarus, in lib. de excessu fratris sui Satyri cap. 7. & serm. 47. de fide Petri.

Cyrillus apud D. Thom. in libello contra errores Græcorum multo evidentius, quam auctores cæteri, huic veritati testimonium perhibet. (3) Nec mireris, quod in libris Thesauri, e quibus loca illa a D. Thom. referuntur, ea nunc reperire non licet. Detruncarunt enim hæretici librum illum, & quæ in eo ad Rom. pontificis auctoritatem pertinebant, hæc eraserunt omnia. Quod idem in commentariis Theophylacti super Joann. (4) hæreticos fecisse, a viris hodie catholicis & deprehensum & patefactum est. Quamquam non omnes libri Thesauri latini facti sunt: nam in synodo 6. citatur 32. liber, qui nobis non est redditus.

Maximum quoque refert D. Thom. eandem sententiam non afferentem modo, verum etiam eo argumento confirmantem, quod Paulus Apostolus ad Petri magisterium venit, formam videlicet futuris præstans, ut ad Petri successores Romanos pontifices in simili causa recurrerent.

Hieronymus insuper in epistola ad Damasum de nomine Hypostasis, hujus rei telkis locupletissimus est. Cujus verba retulit Gratianus 24. quæstione prima, cap. *Quoniam vetusto.* Nam quod ea causa, & quæst. cap. *Hæc est fides* refertur ex explanatione Symboli ad Damasum, consulto præterea: quoniam Erasmus eam epistolam Hieronymi esse negat. Sed bene habet, quod illa ad Damasum de nomine hypostasis Hieronymi sine controversia est. Adde, quod lib. 1. apolog. adversus Rufinum pro eodem habet, quempiam Romanam fidem tenere, & catholicum esse.

Bernardus quoque a nobis facit in epist. 131. ad Mediolanenses, & 166. ad Innocentium, & 189. ad eundem, & 237. ad Eugenium, & 142. ad Romanos. Referrem alios, nisi hi satis abunde essent ad ejus rei faciendam fidem. Quid enim? tot tantorumque Patrum consentiens, conspiratus, continuataque sententia, quem non coget ea, quæ dicuntur, comprobare? Prætereaquam quod ea sentiunt, quæ sanctarum etiam synodorum testimonia confirmant, id quod cap. sequenti demonstrabitur.

CAPUT

(1) 2. *quæst.* 7. *cap.* puto 24. *quæst.* 1. *cap.* Pudenda.
(2) 24. *quæst.* 1. *cap.* Loquitur Dominus, & 93. *d. cap. Qui cathedram.*
(3) 24. *quæst.* 1. *cap. quæ dignior*, & 22. *quæst.* 2 *cap.* Omnes (4) *Joan.* 21.

CAPUT VI.

Ubi Conciliorum clariſſima teſtimonia referuntur, quibus Eccleſiæ Romanæ vis & auctoritas comprobatur.

HIs duobus capitibus ſupetioribus nec ſummorum omnium verba Pontificum, nec veterum ſanctorum adſcripſimus, ne longior atque adeo moleſtior fieret oratio. Tantum loca indicavimus, quæ quum videat lector, tum plane intelligat, nihil nos obſcurum, nihil ineptum, aut quod ad rem non faceret, attuliſſe. Nunc ſynodica hac de re non judicia ſolum, ſed verba quoque referemus: ut adverſarii nube etiam horum teſtium gravius opprimantur.

Primum igitur ſit Concilii Nicæni teſtimonium, quod quoniam capite quarto adſcriptum eſt, non eſt operæ pretium hic reſumere.

Alterum ſit Concilii Chalcedonenſis, quod retulit Div. Thomas in opuſculo contra errores Græcorum, in hæc verba: *Veneramur ſecundum ſcripturas & canonum definitionem, ſanctiſſimum antiquæ Romæ epiſcopum, primum eſſe & maximum epiſcoporum.* Et infra, *Si quis epiſcopus prædicatur infamis, liberam habet ſententiam appellandi ad beatiſſimum epiſcopum antiquæ Romæ; quia habemus Petrum petram refugii, & ipſi ſoli libera poteſtate loco Dei ſit jus diſcernendi, ſecundum claves a Domino ſibi datas: & omnia ab eo definita teneantur, tanquam a vicario Apoſtolici throni.* Ac re vera in hujus ſynodi act. 1. Leo dicitur Apoſtolicum gubernare thronum, & ſedes Romana caput omnium Eccleſiarum. Et act. 2. cum eſſet lecta epiſt. Leonis, Patres clamaverunt, *anathema, qui ita non credit. Petrus per Leonem locutus eſt.* Et in action. 3. Romanum epiſcopum dominum noſtrum vocant, eique acclamantes Apoſtolicum & univerſalem appellant: & ejus doctrinam, ut beati Petri amplectuntur, atque univerſa concilii dogmata optant ſedis Apoſtolicæ auctoritate confirmari. Et cum Leo Dioſcorum condemnaſſet, ſynodus ait, *Sanctiſſimus Archiepiſcopus magnæ Romæ una cum ter beatiſſimo Petro, qui eſt petra, & crepido Catholicæ Eccleſiæ, & ille, qui eſt rectæ fidei fundamentum, nudavit eum epiſcopatus dignitate.* Et in epiſtola ſynodali ad Leonem gratulantur patres, quod tantum amiſſitem Apoſtolicæ ſedi, unde religionis noſtræ fons & origo manat, Dominus dederit. Atque hæc in concil. Chalcedon. quidem. Ea vero, quæ D. Thomas refert, in hujus temporis exemplaribus non habentur. Sed ab hæreticis erafa Gregorius queritur, lib. 5. epiſt. epiſtola 14. ad Narſem Comitem.

Tertium teſtimonium extat in ſynodo quinta generali, apud Conſtantinopolim celebrata. In ſententia ſiquidem illa, quam contra Anthymum pronunciavit Mennas Conſtantinopol. Archiepiſcopus, cui videlicet omnes concilii patres ſubſcripſerunt, hæc verba ipſe idem Mennas adjecit. *Nos apoſtolicam ſedem ſequimur, & obedimus, ſicut charitas veſtra ſcit, & ipſius communicatores, communicatores habemus, & condemnatos ab ipſa & nos condemnamus.* Synodus ergo quinta generalis, Mennæ judicio ſubſcribens, apoſtolicæ ſedis decreta tanquam certa amplectitur. Non enim aliter eos in univerſum Catholicos haberet, qui Romanæ apoſtolicæque fidei communicaſſent, nec illos damnaret omnes, quos apoſtolica ſedes damnaviſſet.

Aliud teſtimonium graviſſimum habes in ſexta ſynodo generali, actione quarta: ubi ſcribitur profeſſio fidei, quam Agatho Romanus epiſcopus ad concilium miſit. Quam etiam repetit Agatho idem in ſuggeſtione ſynodica, (ſic enim ibi appellatur) cui innumerabiles epiſcopi ſubſcripſerunt. Atque hæc ſuggeſtio, nequis calumnietur, probata eſt ab omnibus concilii Patribus, actione 8. 13. & 17. Verba autem profeſſionis ſynodicæ hoc modo habent: *Beati Apoſtoli adnitente præſidio, hæc Apoſtolica ejus Eccleſia nunquam a via veritatis in qualibet erroris parte deflexa eſt. Hujus auctoritatem, utpote Apoſtolorum omnium principis, ſemper omnis catholica Chriſti Eccleſia, & univerſales ſynodi fideliter amplectentes in cunctis ſecutæ ſunt: omneſque venerabiles patres Apoſtolicam ejus doctrinam ſunt amplexi, per quam & probatiſſima Chriſti luminaria claruerunt, quam & ſancti doctores orthodoxi venerati & ſecuti ſunt: hæretici autem falſis criminationibus ac derogationum odiis inſecuti. Hæc enim Apoſtolica Chriſti Eccleſia per Dei gratiam a tramite Apoſtolicæ traditionis nunquam erraſſe probabitur, nec hæreticis novitatibus depravata ſuccubuit: ſed ut ab exordio Chriſtianæ fidei percepit ab auctoribus ſuis Apoſtolorum Chriſti principibus, illibata ſine tenus permanet, ſecundum ipſius Domini ſalvatoris divinam pollicitationem, Petre, Petre, ecce Sathan expetivit vos, &c. Ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua. Et tu confirma fratres tuos. Quod apoſtolicos pontifices, meos prædeceſſores, confidenter feciſſe ſemper eſt cognitum.* Hactenus Agatho Roman. epiſcopus. Et actione 18. ipſa ſynodus aperte profitetur, Romanum epiſcop. Agathonem ſucceſſorem eſſe in ſede principis Apoſtolorum.

In ſeptima etiam ſynodo generali actione 2. lecta eſt epiſtola ſynodica Adriani primi, qua definit, Eccleſiam Roman. caput eſſe omnium Eccleſiarum. Recepta vero epiſtola eſt atque probata a concilio generali, ut patet ead. act. 2.

In octava quoque ſynodo generali habetur libellus Adriani hujus nominis ſecundi, ab ipſa ſynodo acceptus & confirmatus, qui illam fidei confeſſionem continet, quam in capitis quarti fine poſuimus. Patres vero hujus 8. Synodi Romani pontificis doctrinæ in hæc verba conſentiunt (1). *Sequentes in omnibus Apoſtolicam ſedem ſperamus, ut in una communione, quam ſedes Apoſtolica prædicat,*

(1) *Hunc ſcilicet in modum refert Turretremus, lib. 2. cap. 109.*

dicat, esse mereamur, in qua est vera & integra Christianæ religionis soliditas. Quare non consentientes sedi Apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda. Hactenus Patres. In eadem rursum synodo approbata est (1) epist. Ignatii Constantinop. Patriarchæ ad Adrianum, ubi eadem hæc res aperte docetur. Approbatus quoque est libellus Ecclesiæ Romanæ, & synodus item Nicolai, in quibus eadem doctrina est. Sed & in postrema sessione canone 21. Romanam sedem vocat synodus sedem Petri principis Apostolorum.

Synodus Romana insuper sub Symmacho assentitur (2), Romanæ sedis præsulem merito beati Petri Apostoli per universum orbem primatum obtinere sacerdotii, & statutis synodalibus solere tribuere firmitatem.

Præterea synodus alia universalis, cui Nicolaus præsedit: *Si quis* (3), ait, *dogmata, vel decreta pro catholica fide, aut Ecclesiastica disciplina, a sedis apostolicæ præsule promulgata contempserit, anathema sit.* Quam fere sententiam Lucius III. accepit cap. *Ad abolendam*, de hæreticis.

Leo quoque hujus nominis IX. in epist. Synodica ad Petrum Antiochenum Patriarcham affirmat, sanctam Romanam & Apostolicam Ecclesiam caput esse omnium Ecclesiarum, ad quam majores causas esse referendas. *Concilia*, inquit (4), *omnia, & sanctus sanctorum, rex regum confirmant.* Præterea, concilium Lateran. sub Innoc. 3. sic habet. *Nolumus quicquam Abbati Joachim derogari, cum omnia scripta sua assignari mandaverit Apostolicæ sedis judicio approbanda, vel etiam corrigenda, firmiter confitens se illam fidem tenere, quam Romana tenet Ecclesia, quæ disponente Domino cunctorum fidelium mater est & magistra.* Quod idem concilium Lugdunense sub Gregorio docuit (5). Ex Domini itaque institutione Romana Ecclesia fidelium magistra est, ac proinde Romanus episcopus Petro succedit in Ecclesiæ magisterium. Idem tradit concilium Lugdunense sub Innoc. IV. (6). Idemque omnino tradit Concil. Trid. sess. 7. in hæc verba: *Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non esse veram de baptismi sacramento doctrinam, anathema sit.*

Concilium vero Lugdunense sub Gregorio dicit (7) Romanum pontificem esse vicarium Jesu Christi, successorem Petri, rectorem Ecclesiæ universalis.

At concilium Viennense sub Clemente asserit (8), dubia fidei declarare ad sedem Apostolicam duntaxat pertinere.

Præterea Patres concilii Florentini. *Definimus* (inquiunt) *sanctam Apostolicam sedem, & Romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, & ipsius pontificem Romanum successorem esse B. Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem ac doctorem existere, & ipsi in B. Petro pascendi & gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plenam potestatem traditam esse: sicut in gestis œcumenicorum conciliorum continetur.* Hactenus concilium Florentinum. Sed conciliorum testimonia satis multa retulimus. Rationibus modo Theologicis eam, quæ posuimus, corroborandâ sunt: idque magis, Romanum pontificem, cum de fide judicat, errare non posse.

CAPUT VII.

Rationibus Theologiæ probat, Romanum Pontificem in fidei controversiis finiendis errare non posse.

ROmanum pontificem in Petri locum, fidem, auctoritatemque succedere, Ecclesia ab Apostolorum tempore semper agnovit. Quod, quoniam totius orbis consensione usque firmatum erat, ne Ariani quidem negare potuerunt, ut Sozomenus lib. 4. histor. trip. cap. 15. & 16. prodidit. Ad Romanam porro sedem episcopos Ecclesiarum in causis quibusque gravissimis provocasse, ab illius ore fideles fidei semper oracula petiisse, illius judicium catholicos omnes in religionis controversiis expectasse, illius denique & vim & auctoritatem sacra omnia efflagitasse concilia, adeo certum & manifestum est, ut sim ego ineptus, si velim ostendere. Quibus ex rebus, quoniam negari non possunt, conflatur & efficitur id, quod quærimus argumentum, quo ex multis magnisque haud facile quis dixerit aliud aut evidentius, aut certius. Si enim legum Christi interpres nullus sanior est, quam perpetuus Ecclesiæ usus, Ecclesia vero in fidei religionisque quæstione ac cæteris gravissimis controversiis non ad Antiochenum, Alexandrinum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Mediolanensem, Parisiensem, Colonien sem, Toletanum, aut Bracharensem episcopos, sed ad Romanum omni semper ætate recurrit: quis dubitet, hunc esse, quem ut successorem Petri, ita quoque doctrinæ Apostolicæ magistrum, quæstionumque de fide Judicem habemus? Nam si aliquem ejusmodi post Petrum, ad Ecclesiam instituendam atque in veritate continendam reliquit Christus, nimirum aut hic est, aut nullus est; quippe cum de aliarum Ecclesiarum episcopis nulla quæstio sit, quin non fuerint loco Petri universali Ecclesiæ doctores pastoresque a Deo dati. Romanus igitur Episcopus, Ecclesiæ usu interpretante, ille est, cui Dominus in Petro ait, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam:* &, *Tibi dabo claves regni cælorum:* &, *Quodcunque solveris*, &c. ac rursum, *Pasce oves meas:* & iterum, *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu confirma fratres tuos.*

Quid quod ipso etiam rerum experimento comperimus, Christi de Petro & successoribus vaticinia

(1) *Act. 2. synod. 8.* (2) *96. d. cap. Bene.* (3) *25. quæst. 2. cap. Si quis.*
(4) *De summa Trinit. cap. Damnamus* (5) *De summ. Trin. in 6.* (6) *De homil. cap. unico.*
(7) *cap. Ubi periculum de elect. in 6.* (8) *Clem. unica de sum. Trin.*

cinia in Eccleſia Romana manifeſtius impleri? Hanc enim conſtat fixam & immobilem, orbe etiam toto omni illam machinarum genere quatiente, in fide & auctoritate Petri permanſiſſe. Et cum cæteras Apoſtolorum Eccleſias vel ab infidelibus occupatas, ſine fidei veſtigio, vel ab hæreticis aliquando affectas viderimus: at adverſum hanc unam Romanam ſedem nec Pagani, nec hæretici prævalere potuerunt. Pugnatum eſt ſiquidem vehementer, non a Græcis ſolum, ſed ab aliis pleriſque totius orbis epiſcopis, ut hoc Romanæ Eccleſiæ privilegium labefactaretur. Atque habebant pro ſe illi quidem & Imperatorum arma, & majorem Eccleſiarum numerum: nunquam tamen effiecre potuerunt, ut aut Romani pontificis poteſtatem abrogarent, aut in alium transferrent epiſcopum. Quinimo qui a Romana quidem ſede defecerunt, hi ſchiſmatici ſemper in Eccleſia ſunt habiti: qui vero hujus ſedis de fide judicia detrectarunt, hæretici. Quæ profecto omnia ſatis oſtendunt, non humano, ſed divino decreto Eccleſiam Romanam & cæteris eſſe præpoſitam, & Petri privilegia jure ſuo ſibi vendicaſſe, & eam demum petram eſſe, ſupra quam Chriſtus univerſalem conſtruxit eccleſiam, adverſus quam portæ inferi prævalere non poſſunt. Quod ni ita eſſet, qui potuiſſet Eccleſia Romana tot, tamque magnis principibus repugnantibus, tam multis hæreticis contradicentibus, tam variis eccleſiis defectionem molientibus obſiſtere? Quod ſi commentitia, vanaque opinione hoc Romani Epiſcopi privilegium Theologi aſſeruiſſent, non tam ſtabilis ſententia permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum ſæculis, ætatibuſque hominum inveteraſſet. Etenim videmus opiniones fictas, atque vanas, viriis præſertim eruditis adverſantibus, diuturnitate extabuiſſe. Opinionum enim commenta delet dies, fidei judicia confirmat. Adde, quod Apoſtolicarum traditionum ſinceritas non poſſet ad nos uſque ſervari, alias eccleſias hæreticis epiſcopis toties occupantibus, niſi una ſedes Apoſtolica, inter tot orbis tumultus, fixa, intemerataque conſiſteret. Ad hæc cum concilia & provincialia & generalia, ſine Romani pontificis auctoritate nonnunquam erraverint, nunquam autem, ſi Romani pontificis auctoritate firmata ſunt, ſatis perſuaſum eſſe debet, conciliorum, atque adeo totius eccleſiæ firmitatem a Romano pontifice derivari. De quo quoniam in loco ſuperiore multa diximus, illinc lector aſſumet, quæ ad hujus argumenti explicationem pertinebunt. Atque ſi in definienda fidei quæſtione Romanus epiſcopus errare poſſet, redditur ſtatim incerta nobis multarum hæreſum condemnatio: pleræque enim non ſunt damnatæ per generalis Concilii, ſed per Romanæ Eccleſiæ judicium & decretum.

Præterea ſi inter Patres concilii eſt controverſia vel de intellectu ſacrarum literarum, vel de unoquolibet libro, an canonicus ſit, necne, vel de alia hujus generis quæſtione, ad hanc litem componendam judicem ponere neceſſe eſt: cujus tamen, ſi errare poſſit, incertum judicium erit. Judex autem inter Patres concilii diſſidentes nullus in Eccleſia, niſi Romanus epiſcopus eſt agnitus.

Præterea Eccleſiæ conſuetudo hoc manifeſte declarat. Nunquam enim admiſſa eſt appellatio in cauſis fidei a ſede Romana, ſed hæreticos ab ea judicatos, Eccleſia ſemper hæreticos etiam judicavit. Et certe, ſi Romanæ ſedis judicium fallax eſſet, concilii vero eſſet verax & certum, naturæ, rationi, veræque Theologiæ is adverſaretur, qui appellationem a Pontifice ad concilium denegaret. Quo uno argumento oſtendit Gelaſius, ſedem Apoſtolicam de tota Eccleſia judicare, ipſam vero ad nullius pertinere judicium. Jam illiuſmodi appellationes, in Fidei præſertim dogmate, eccleſia neſcit: nam iis hæretici ſolum utuntur. Quod ſi ad ſingulos hæreticos condemnandos opus eſſet congregare generale concilium, cum id ſæpenumero non modo difficile, verum etiam impoſſibile ſit, licebit profecto interim hæreticis impune vivere, donec ſynodus a tota Eccleſia cogatur. Id ſi alienum eſſe conſtat a Chriſti providentia, fateamur potius Romanæ ſedis auctoritatem ſatis eſſe ad hæreſes revincendas. Ita fiet, ut hujus tribunalis de fide judicium certum omnino habeatur. Quid quod non ſolum eccleſiam catholicam credimus, ſed etiam Apoſtolicam? At Eccleſia Romana Patrum, ſideliumque conſenſu Apoſtolica dicitur, cum reliquæ omnes jam inde a multis annis hoc cognomen amiſerint.

Sed quæris, Erit ne hæreticum aſſerere Romanam Eccleſiam degenerare quoque ut ceteras poſſe, & Apoſtolicam etiam ſedem a fide poſſe Chriſti deficere? Huic quæſtioni breviter reſpondemus. Nolumus hic nos eccleſiæ ſententiam prævenire, ſed ſi ad generale concilium referatur, hæreſeos nota errori illi inuretur. Nec enim video, cur, quid ipſe ſentiam de hac re, non audeam dicere, quam eo melius cernere mihi videor, quod & eam propius diligentiuſque contemplor, & ſine affectu, perturbationeque contemplor. Quod ſi in hoc erro, quod Romanæ ſedis privilegia a Chriſto illi conceſſa & tueor, & contradicentes hæreſeos nomine condemnandos eſſe credo, non ſolum tuto, ſed libenter erro: nec mihi errorem utilem, quo etiam delector, ſine rationis præſertim vi extorqueri volo. Nam me non ſolum ratio, ac diſputatio impulit, ut ita crederem, ſed nobilitas etiam ſummorum Theologorum & auctoritas. Hieronymus prophanum eſſe, & perjurum dicit (1), qui cathedræ Petri, & Romanæ ſedis fidem non fuerit ſecutus. Cyprianus alienum ait eſſe (2); prophanum eſſe, hoſtem eſſe, qui univerſalis Eccleſiæ non tenet unitatem, hoc eſt lumen unum, unde multi radii: radicem unam, unde multi rami: fontem unum, unde multi rivi: petram unam, ſupra quam Eccleſia ædificata eſt: unum

L

(1) *De nomine Hypoſtaſis ad Damaſ.* (2) *De ſimplic. præl. n. 8.*

num Pontificem, qui cæteros omnes ſua & vi, & auctoritate contineat. A quo ſi radium tollas, extinguatur, ſi frangas ramum, intereat: ſi præſcindas rivum, areſcat. Sic enim ille declarat. At qui in Fidei controverſia Apoſtolicæ ſedis fidem, judiciumque detrectat, is nec unitatem tenere poteſt, nec lumen, nec radicem, nec fontem. Atque Cyprianus idem, *Qui cathedram*, inquit, (1) *Petri, ſupra quam fundata eſt Eccleſia, deſerit, in Eccleſia eſſe non confidat*. Ambroſius pro eodem penitus habet, (2) catholicum eſſe, & cum Romana Eccleſia convenire. Gregorius (3) ſic Sedis Romanæ auctoritatem in religionis, fideique cauſa exiſtimat eſſe amplectendam, ut qui nolnerit, ab ejus petræ, ſuper quam Chriſtus univerſalem fundavit Eccleſiam, ſoliditate convellatur. Leo (4) exortem divini myſterii eum eſſe affirmat, qui auſus fuerit a Petri ſoliditate recedere, & impiam præſumptionem, quæ Petræ iſtius firmitatem Deo ædificante conſtructam, nititur violare.

Nicolaus finit, (5) quod qui Romanæ Eccleſiæ privilegium ab ipſo ſummo omnium Eccleſiarum capite Chriſto traditum auferre conatur, hic procul dubio in hæreſim labitur. *Nam fidem*, inquit, *violat, qui adverſus illam agit, quæ eſt mater fidei*. Hanc vero Nicolai ſententiam noli quæſo lector contemnere, quæ ſcilicet actione prima, & ſeptima ſynodi octavæ confirmata eſt. Ubi & condemnati ſunt Photius, & Michael, qui hoc Sedis Romanæ privilegium quatefacere nitebantur. Quod ſi in hæreſim labitur, qui Romanum Epiſcopum Petro ſucceſſiſſe negat, & Eccleſiam proinde Romanam cæteris eſſe præpoſitam: ecquid de illo ſentiendum eſt, qui privilegia Petro ob Eccleſiæ utilitatem a Chriſto data, privilegia, inquam, quæ Petro ut Pontifici, Doctori, & Paſtori conceſſa ſunt, ea ad ſucceſſores quoque pertinere negaverit? At enim, doctrina ſana oves paſcere, fratres in fide confirmare, univerſas gentes per os illius audire verbum Evangelii, & credere, ſupra illum ædificare Eccleſiam, ut portæ inferi non prævalerent adverſus eam, non Petro ut privato homini, ſed ut reipublicæ Chriſtianæ præfecto congruebat. Quocirca ambigi inter Catholicos nec debet, nec vero poteſt, quin Romanæ Sedis de Fide, & Religione judicia certa ſint. Præterea, qui negaret, in ligando atque ſolvendo eandem poteſtatem in Romano nunc Epiſcopo ineſſe, quam Petro Chriſtus contuliſſe creditur, is jure ac merito haberetur hæreticus: qui ergo firmitatem Petri ad fratres in fide confirmandos, his, qui Petro ſuccedunt, denegaverit, hic hæreticus judicandus erit. Ad hæc faciamus ambiguam eſſe aliquam inter fideles de religione controverſiam. Tum quærimus, ſi Romana eademque Apoſtolica ſedes, ut diſſidentium Eccleſiarum lites, diſceptationeſque componat, e Petri cathedra, tribunalique pronunciet, an ſequi illius ſententiam debeamus, aut non? Si ſequimur, Romana ſede errante, Eccleſia tota in illius errore verſabitur. Si non ſequimur, ubinam illud eſt, *Quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælis?* Ubinam rurſum illud, *Deus elegit in nobis per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere?* Quod igitur, ſaltem in rebus ambiguis, ligaverit ſucceſſor Petri, id ligatum erit, & quod in quæſtione de fide propoſita dixerit, hoc gentes non audire debent modo, verum etiam credere. Non hic refero, quæ Leo in hujus rei confirmationem dicit 20. diſtinct. cap. de libellis, non quæ Damaſus & Adrianus 25. qnæſt. 1. cap. *Violatores*, & cap. *Generali*. Illud referam, quod in Concilio Complutenſi confirmato a Sixto Quarto condemnatus eſt Petrus Oxonienſis nomine etiam hæreſis, in eo quod aſſerit, Eccleſiam urbis Romæ errare poſſe. Quem item errorem eodem quoque hæreſis nomine damnavit Sixtus idem, in extravaganti adverſum Petrum Oxonienſem edita. De qua quoniam in relectione de pœnitentia ſatis multa diximus, eo lector revocandus erit. Coactus eſt igitur ille ſententiam recantare in hanc formam: *Confentio ſanctæ matri Eccleſiæ Romanæ, & ſedi Apoſtolicæ, & ore, ac corde confiteor illam me fidem tenere, quam dominus Sixtus Papa auctoritate Apoſtolica, & Evangelica tenet. Et omnes, qui contra hanc fidem venerint, dignos æterna damnatione pronuncio*. Hactenus ex Conc. Compl. Martinus vero quintus in fine Concilii Conſtantienſis, *Sacro*, inquit, *approbante Concilio mandamus archiepiſcopis, epiſcopis &c. ut qui de ſacramento corporis & ſanguinis Domini, vel de baptiſmate, ſeu peccatorum confeſſione, pœnitentiæ pro peccatis injunctione, vel reliquis Eccleſiæ ſacramentis, ſeu Fidei articulis aliter ſentit ac docet, quam ſacroſancta Romana Eccleſia docet, & obſervat, eum tanquam hæreticum judicetis*. Concilium ergo Conſtantien. illos eſſe hæreticos judicavit, qui Romanæ Eccleſiæ Fidei & doctrinæ refragarentur. Illud poſtremo addam. Cum ex traditionibus Apoſtolorum ad evincendam hæreſim argumentum firmum certumque trahatur: conſtet autem, ſi teſtimonia rationeſque hoc loco poſitas cum iis regulis conferas, quas in 3. lib. poſuimus, Romanos epiſcopos Petro in totius Eccleſiæ Pontificatum & Fidei magiſterium ſucceſſiſſe, ab Apoſtolis eſſe traditum; cur non audebimus aſſertionem adverſam tanquam hæreticam condemnare? Sed, ut dixi, nolo ego Eccleſiæ judicium anteverterre. Quanquam non videor antevertere: cum jam ipſius Eccleſiæ ſermo noſtram omnem comprobarit de Romanæ ſedis auctoritate ſententiam. Sed hoc vix ægre dico propter viros quoſdam doctos & pios, qui nos contradixerunt. Illud aſſero,

(1) *Lib. 4. ep. 9.* (2) *Lib. de ex. fratris ſui Satyr. c. 7.* (3) 22. *diſt. ca. præceptis.* (4) 19. *diſt. c. ita Dominus* (5) 22. *diſt. cap. Omne.*

aſſero, ac fidenter quidem aſſero, peſtem eos Eccleſiæ ac perniciem afferre, qui aut negant Romanum Pontificem Petro in Fidei doctrinæque auctoritate ſuccedere, aut certe aſtruunt ſummum Eccleſiæ paſtorem, quicunque tandem ille ſit, errare in Fidei judicio poſſe. Utrumque ſcilicet hæretici faciunt: qui vero illis in utroque repugnant, hi in Eccleſia catholici habentur.

Quamobrem non equidem intelligo, quonam concilio Fideles quidam hæreticorum, quam catholicorum opinionibus favere malint. Nam hæretici video quid ſequantur, nempe vivendi deſcendique licentiam, & in his omnibus impunitatem. Volunt ſine capite corpus, ut neque pes, neque mens ſuum officium faciant. Volunt ſine paſtore uno oves, ut cum lupi ipſi ſint, paſtores tamen eſſe videantur. Volunt ſine judice lites, ut diſſidiorum nullus finis ſit; atque ita cum amoto arbitro adverſus doctos dimicent, victores a turba judicentur. Turbari demum omnia volunt, quoniam, ut in Hiſpanorum proverbio eſt, turbatum flumen piſcatorum eſt lucrum. Nos autem communem catholicorum ſententiam ſequamur: tuto enim ſequimur, quoniam communis catholicorum eſt. Præterquamquod ea ſentiunt, quæ ſacrarum etiam literarum teſtimonia confirmant, pontificum decreta ſiniunt, veterum ſanctorum chorus conciuit, conciliorum patres affirmant, Apoſtolorum traditio probat, perpetuus Eccleſiæ uſus obſervat. Quapropter ſi ea quæ dixi, ſole ipſo illuſtriora & clariora ſunt, ſi omnia dixi hauſta ex Eccleſiæ Scripturæque fontibus, ſi tota oratio noſtra certis Theologiæ rationibus, integriſque & incorruptis teſtibus omnem ſibi fidem confirmat, aſſentiamur tandem, ex Apoſtolicæ ſedis auctoritate firma Theologos argumenta ſumere ad fidei Theologicæque dogmata comprobanda. De quinti igitur loci firmitate tantum dixerimus. Nunc adverſariorum argumentationes refellamus.

CAPUT VIII.

Ubi argumenta capitis primi refutantur.

ATque in illis argumentis, quæ a principio ſunt poſita, Theologi nonnulli, minime mali illi quidem, ſed non ſatis acuti, quoquo modo poſſunt, tergiverſantur. Romanam quippe Eccleſiam a Romano pontifice diſcernunt: ajuntque hunc in fide errare poſſe, illam non poſſe. Sic ſibi videntur omnia propemodum argumenta diluere. Nam pleraque ex illis non Eccleſiæ Romanæ, ſed ſummi Pontificis fidem impugnant. Atqui Eccleſiam Romanam iſti, non Romanum Epiſcopum, ab errore vindicant. Verum ſi de errore in Fidei judicio atque decreto loquimur, ut vere loquimur, nullum ego diſcrimen inter Apoſtolicam ſedem, & Apoſtolicæ ſedi inſidentem invenio. Primum quoniam cum ad ſedem Apoſtolicam accedimus Fidei oracula poſtulaturi, non ſingulos Romanæ Eccleſiæ Fideles interrogamus, nec Eccleſiam ipſam Romanam in concilium cogimus, ſed Pontificis maximi judicium quærimus, ejuſque ſententiam expectamus.

Rurſum quoniam non Romanus populus eſt, qui Eccleſiam univerſalem docet ea, quæ ad fidem attinent, ſed Romanus Epiſcopus. Nec poteſtas judicandi de cauſis Fidei, ligandi, ſolvendi, paſcendi, in populo Romano eſt, ſed in Romano paſtore, Vicario Jeſu Chriſti. Concilia quoque non exiguot confirmationem & robur ab ipſa Romana plebe, ſed a plebis Romanæ Antiſtite.

Præterea privilegium firmitatis, ut ante probatum eſt, Petro ſuit peculiariter datum. *Ego*, inquit, (1) *rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua, & tu confirma fratres tuos.* Et iterum (2) *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Quocirca ſi veræ Theologiæ rationem ſequimur, quæ capite tertio explicata eſt, in Petro, & ſucceſſoribus primum firmam certamque doctrinam aſſeremus, mox vero in Eccleſia Romana, cujus Petrus cum ſucceſſoribus & caput & fundamentum eſt. Atque illud etiam animadverto, quod ſicut omnibus ſimul Epiſcopis docentibus errores falſos neceſſe eſſet ſane totam Eccleſiam vario in errore verſari: ita ſi paſtor Eccl. Romanæ errorem Fidei contrarium decerneret, oves quoque errante paſtore diſpergerentur. Teſtimonia demum, quæ retulimus, id fere probant, ſummum Eccleſiæ pontificem, Petri ſucceſſorem & Chriſti Vicarium, cum de fide pronunciat, errare non poſſe (3). Quo magis illos reprehendendos judico, qui ſe dirempturos controverſiam putaverunt, ſi Apoſtolicam ſedem ab Apoſtolico præſule ſecernerent. Non recipit iſtam reſponſionem ratio, aſpernatur, repellit. Illud potius ſumit, errorem eſſe duplicem, alterum perſonalem, alterum judicialem. Nec enim ſcholæ propria vocabula, etiamſi minus Latina ſint, averſari debemus, ſed malle, quod Auguſtinus ait, (4) apertos, quam nitidos habere ſermones. Error itaque perſonalis privatus eſt cujuſque error, judicialis eſt publicus. Edidit Innocent. hujus nominis IV. in libros decretalium commentaria, ſi in his quicquam errati eſt, hominis nimirum eſt, non pontificis, quamvis ea commentaria a pontifice edita ſint. At ſi idem Innocentius in judicio de fidei quæſtione definiret quippiam, quod revera falſum eſſet, jam hic error a publico Eccleſiæ cenſore proficiſceretur, eſſetque proinde judicialis.

RESPON. AD 1. Qua ex re primum argumentum facile refellitur. Nec enim hiſtoria ſi e

(1) *Luc.* 22. 32. (2) *Matth.* 16. 18. (3) *Vide lib.* 5. *c.* 5. *ſ.* 3. (4) 58. *d. Sedulo.*

digna docet Joannem XXII. poſt ſummum adeptum pontificatum de ejuſmodi re aliquid definiſſe; quin potius quum ad hujus rei definitionem ſe pararet, ut Benedictus XI. in extravag. ſua ait, morte præventus definire nequivit. Nec, ſi antequam eſſet pontifex, errorem illum habuerit, hæreticus cenſendus eſt: ſicut nec Irenæus, nec Chryſoſtomus, nec Theophylactus, nec Bernardus, quos, re nondum expreſſe per Eccleſiam definita, illius opinionis fuiſſe, ſunt qui contendant, vere ne, an falſo contendant non eſt diei locique hujus diſputare.

RESPON. AD 2. Ad ſecundum etiam eodem modo reſpondetur. Non enim Cæleſtinus quicquam definivit. Verba quippe Innocen. III. ſic habent (1): *Licet quidam prædeceſſores noſtri ſenſiſſe aliter videantur*. Senſiſſe, ait, non definiviſſe. Sed ne Innocentius quidem definit quicquam, ſed explicat ſententiam & opinionem ſuam, inquiens: *Non credimus, quod in hoc caſu is, qui relinquitur, poſſit ad ſecundas nuptias tranſire*. Quod profecto verum eſt, quanquam per illam Innocen. decretalem non firmiter definitum. Nec enim ſtatim, ſi aliquid juris volumine continetur, Fidei dogma eſſe credendum eſt. Quod penultimo ſuperioris libri capite latius explicatum eſt.

RESPON. AD 3. Tertio vero argumento nullum negotium eſt reſpondere. Nam verbum, *Judico*, frequenter in ea ſignificatione uſurpatur, ut idem ſit, quod ſentio, ſeu opinor. Quomodo Alexander accipit, cum ait, quoſdam prædeceſſores ſuos aliter judicaſſe.

RESPON. AD 4. Ad quartum argumentum longe difficillimum eſt, nec poteſt ita breviter expediri. Aperte enim Alexander docet, conſuetudinem illam civili etiam lege confirmatam, quæ teſtamenta minus ſolennia reſcindit, & a divina lege, & a patrum inſtitutis, & a generali Eccleſiæ conſuetudine alienam. Quod autem ex auctoritate pontificia hoc ſane loco pronunciet, illud eſt evidens argumentum, quod ſub interminatione anathematis prohibet, ne quis ejuſmodi audeat reſcindere teſtamenta. Unde & capite proxime ſequenti judicibus mandat, ut in id genus cauſis tres duoſve ſolummodo teſtes exigant, nec civiles leges, ſed canonica decreta ſequantur. Si ergo juſſit eccleſiæ pontifex, & anathematis interminatione juſſit, ut nemo ea irritet teſtamenta, quæ duorum, vel trium teſtium ſunt teſtimonio firmata: nimirum non ut privatus quivis homo, ſed ut publicus Eccleſiæ judex eam quæſtionem definivit. Atqui non eſt Dei Evangeliique præceptum, quod tamen Alexander videtur aſtruere, ut omnes cauſæ tribus duobuſve tantum teſtibus abſolvantur (1). Alioqui non ſolum Leo quartus, ſed Sylveſter etiam in Synodi Romanæ cap. 3. legem Evangelio Deoque contrariam edidiſſent. Decreverunt enim, ut, niſi in 72. teſtibus, non damnaretur epiſcopus. Qua ex re intelligitur, legem civilem, quæ tollendis e repub. fraudibus cavet, ut teſtamenta non valeant, niſi quæ ſeptem fuerint teſtibus obſignata, non eſſe legi Evangelicæ adverſam: quemadmodum ne illa quidem, quæ, ut conflatæ in Epiſcopos invidiæ occurreret, ſtatuit, ut ad Epiſcopi condemnationem duo ſolum teſtes non ſufficerent. Atque ſi mortalium vita eſſet mediocriter inſtituta, moreſque ad naturam, non ad avaritiam compoſiti, duorum hominum teſtimonium idoneum profecto erat, ut quæcunque in judicio cauſa finiretur. Sed ſicut juramentum a malo eſt, non illius, qui jurat, ſed ejus, qui verum dicenti non credit: ſic plures, quam duos teſtes requirere, a malo quidem fuit non requirentis legis, ſed hominis defraudantis. Sed hæc diſſerere non eſt hujus aut loci, aut temporis. Illud proprie huc pertinet, an Alexander erraverit.

Et quidem in decretis pontificiis duo cum primis diſtinguenda ſunt. Unum eſt, tanquam intentio concluſioque decreti: alterum quaſi ratio & cauſa a pontifice reddita ejus rei, quam conſtituerit. Atque in concluſione pontifices ſummi errare nequeunt, ſi Fidei quæſtionem ex Apoſtolico tribunali decernant. Sin vero pontificum rationes neceſſariæ non ſunt, ne dicam aptæ, probabiles, idoneæ, in his nihil eſt videlicet immorandum. Non enim pro cauſis a Pontificibus redditis, tanquam pro aris & focis depugnamus. Alexander igitur non definit, conſuetudinem illiuſmodi eſſe divinæ legi contrariam, ſed, quod juris peritis fere placere video, jubet, ut in legatis piis duo, vel tres ſolum teſtes a judicibus exigantur. Hæc decreti hujus concluſio eſt, hic finis: nec dubium eſt, quin rem eam pontifex jure quodam ſuo potuerit præſcribere. Sed ſi in ejus præſcripti confirmationem Deuteronomii lege utitur, hanc quippe divinam nuncupat, ſi ad canonum ſtatuta revocat, ſi eccleſiæ morem affert, non eſt operæ pretium rationes illas ad vivum reſecare; quemadmodum ſi concilia quædam definiant, duas eſſe in Deitate perſonas, patrem & filium, afferantque in hoc illud quoque Geneſeos teſtimonium, *Pluit Dominus a Domino* non protinus in Fidei judicio errant, quamvis ex illo loco parum apte Trinitas comprobetur. Extat item ſynodus, ubi de perpetua Mariæ Virginitate pronunciatum eſt. Ad eam rem ſuadendam referunt patres portam apud Ezechielem clauſam. Irrideat, ſi quis vult, ſed ridebit tamen fruſtra. Non enim ſemper patres in Fidei quæſtione cauſas afferunt neceſſarias, ſed interdum vero ſimiles. Quod ſi etiam pontifices in hujuſmodi ponendis cauſis quandoque fallantur, ne calumniandi ſunt quidem: tantum abeſt, ut inde loci hujus auctoritas infirmetur. Porro autem, ſi valere quicquam judicium meum poteſt, neque in concluſione Alexander, neque in cauſis erravit. Nam ſuis in utro-

(1) c. *Quanto. de divor.* (1) 2. *quæſt.* 4. *Nullam.* 2. *quæſt.* 2. *Præſul.*

utroque ſoro ſubditis ferebat leges, Hoſtienſibus nempe civibus, ac judicibus Vellenen. Non ergo legem civilem, qua Imperatores in regionibus ſuæ ditioni ſubjectis utuntur, improbare voluit Alexander: ſed voluit judices etiam laicos in eccleſiæ patrimonio non ſecundum Imperatorum leges, ſed ſecundum ſtatuta canonum de teſtamentis judicare. Nec enim æquum eſſe conſet, ut in rebus temporariis adjudicandis tam ſint ſoliciti ſacri canones, quam ſunt leges civiles; honeſtiuſque eſſe credit, in civitatibus & oppidis, quæ in eccleſiæ jure ac dominio ſunt, non legis civilis, ſed canonum conſuetudinem obſervari. Quo fit, ut, ſi decretalis hujus ratio preſſius teneatur, non ſolum in terris Romanæ eccleſiæ ſubjectis, ſed in quibuſcumque aliis, quæ ſub epiſcoporum eccleſiarumque dominio ſunt, lex hæc Alexandri debeat ſervari: non in his modo, quæ pietatis cauſa eccleſiæ relinquuntur, verum etiam in aliis quibuſque legaris. Honeſta ergo Alexandri lex eſt, ſancta, legitima. Sed ne in cauſis erravit quidem. Nam licet non ſint neceſſariæ, non ſunt tamen prorſus ineptæ. Conſuetudo, inquit, quæ plores, quam tres duoſve teſtes poſtulat, primum aliena eſt a divina lege, veteris ſcilicet inſtrumenti, quæ duos ſolum treſve ut plurimum teſtes exigebat: aliena etiam a patrum inſtitutis, hoc eſt, a more, jureque canonico, ubi in rebus præſertim temporariis duo teſtes ſufficiunt: aliena demum a conſuetudine Eccleſiæ generali, quæ in ejuſmodi cauſis duobus, vel tribus teſtibus eſt contenta. Aliena autem, non quaſi contraria, ſed tamquam nova & extranea, ob ibque parum in Eccleſiæ judicio probanda. Quod ſi hanc animi ſinceritatem, dextramque de teſtibus opinionem, ſi hanc veteris legis ac juris canonici conſuetudinem principes ſæculi in tribunalibus ſuis ſequi noluni, ſed, ut fraudes tollant, majorem teſtium numerum in teſtamentis civium ſuorum exigant, ſuo quidem judicio libere poſſunt uti: nihil enim Alexander impedit per illam epiſtolam decretalem, quæ nimirum eos ſolum ligat, qui Eccleſiæ in utroque foro fuerint ſubjecti. Sed de quarto argum. ſatis ſuperque dictum eſt.

Respon. ad 5. Quintum vero facillime diluitur ex iis, quæ in quarti argumenti refutatione ſunt dicta. Cauſas enim Pontifices quandoque adferunt, non quæ cogant, ſed quæ ſuadeant. Nam quia leges quaſdam ſynagoga olim a Deo habuit, non modo ad gubernandum utiles & accommodas, verum etiam ad plebis cujuſque mores ac religionem inſtituendam propemodum neceſſarias, Eccleſia eas Chriſti in ſuum uſum vendicavit. Quamobrem & ſummi pontifices, & juris periti horum auctoritate confirmati leges aliquot veteres probatas rurſum ac denuo reſtitutas ab Eccleſia, divinas vocant: non quod Dei nunc præcepta ſint, cum lex illa vetus ſit abolita, ſed quod Dei præcepta fuerint, ſervanda etiamnum a nobis, non ex vi quidem veteris legis, quod falſo pontificibus doctiſſimis impingebatur, ſed ex Eccleſiæ nova inſtitutione. Quæ tamen nova Eccleſiæ inſtitutio ſeu reſtitutio potius, ex veteri divina lege probabiliter ſuadetur.

Respon. ad 6. Ad ſextum argumentum Turrecremata reſpondet lib. 2. c. 112. nullam eſſe inter pontifices illos pugnam. Quin Joannes exponit Nicolaum. Nam poſt verba prædicta Nicolaus ſubjunxit, *Nec hic quiſquam putet obſiſtere, quod interdum Chriſtus loculos dicitur habuiſſe: infirmorum enim perſonam Chriſtus ſuſcepit in loculis*. Id vero eſt, quod Joan. vigeſimus ſecundus definivit, nempe hæreticum eſſe, negare, Chriſtum & Apoſtolos aliquid habuiſſe in communi, quod contrarium ex Luc. 22. Joan. 4. & 13. Actor. 4. conſtaret.

Respon. ad 7. Ad ſeptimum primo dicitur, quod neuter ibi pontifex definivit ejuſmodi controverſiam. Reſpondent enim ſæpe Pontifices ad privatas hujus, aut illius Epiſcopi quæſtiones, ſuam opinionem de rebus propoſitis explicando, non ſententiam ferendo, qua Fideles obligatos eſſe velint ad credendum. Certe, ut de Pelagio taceamus, Nicolaus nihil eo loco, quod ad hanc quidem quæſtionem attineat, decrevit. Non enim illi propoſita fuerat quæſtio, An baptiſmus in nomine Chriſti collatus eſſet validus, ſed an baptizatus a Pagano, vel Judæo verum baptiſmi ſacramentum ſuſcepiſſet. Obiter autem & in tranſeurſu, cum huic quæſtioni propoſitæ reſponderet, de ſuo non interrogatus adjecit, baptiſma in nomine Chriſti conferri. Qua in re falli ſine dubio potuit. Imo adeo falſus eſt, ut in 4. ſentent. libro magnis argumentis oſtendimus.

Deinde duo hi Pontifices fortaſſe non pugnant. Nam Nicolaus intelligitur docuiſſe, quod in ſimili neceſſitate, qualis Apoſtolorum tempore fuit, ſi cætera paria ſint, baptiſmus in nomine Chriſti nunc etiam ratus erit. Pelagius autem definit, citra ejuſmodi neceſſitatem non valere; quemadmodum ſi nunc deeſſet balſamum, aut liber & calix qui tangeretur, & confirmationis & ordinis ſacramenta manu ſolum impoſita conficerentur, ut ætate Apoſtolorum a principio ſtatim fieri conſuevit. At ubi non eſſet ſimilis neceſſitas, nec ordinatio forte, nec confirmatio ſine ejuſmodi ſacramentorum materia valeret. Hæc autem de baptiſmo in nomine Chriſti communem ſecuti opinionem diximus. Primum enim nuſquam, ut ego quidem ſentio, baptiſma in eam formam adminiſtratum eſt: *Ego te baptizo in nomine Chriſti*. Quod & divus Ambroſ. & plerique alii videntur intelleziſſe, Sed ſi qua ejuſmodi forma Apoſtoli uſi ſunt, ea fuit: *Ego te baptizo in nomine Jeſu Chriſti*, Act. 2. 38. & 19. Deinde, non neceſſe eſt Apoſtolos ſub alterutra illarum forma Baptiſmi ſacramentum contuliſſe. Nec ſi ſcriptura dicit, quidquam in Chriſti nomine fuiſſe geſtum, ſtatim cogimur exiſtimare, his conceptis

verbis non gestam administratamque fuisse. Exempla sunt in divinis literis plurima. Illud est in promptu. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos.* Item, *Cæsis denunciaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu.* Act. 5. Item, *Paulus* dicitur *fiducialiter egisse in nomine Jesu.* Act. 9. Hebræis porro id in alicujus nomine fit, quod auctoritate ac virtute cujuspiam transigitur. Quare qui regis loco, & tanquam illius minister quidpiam agit, hic in nomine regis eam rem dicitur agere. Recte igitur qui tanquam Christi Administri in aqua & spiritu homines sanctificabant, eos in nomine Christi baptismi gratiam exhibuisse interpretamur. Non ergo necesse est sentire, quod Apostoli baptismi formam a Christo præscriptam immutarunt. Nam & hodie nos vere in Christi nomine, hoc est, loco, vi, & auctoritate, baptisma conficimus. Ac si præscripta illa formula nominis Jesu Christi Apostoli baptizarunt, non putandi sunt tamen Spiritus sancti Patrisque nomen omisisse: sed in nomine Patris, & Filii ejus Jesu Christi, & Spiritus sancti baptizasse. Quod alterius loci est demonstrare. De septimo igitur argumento satis.

Respon. ad 8. In Octavi argumenti explicatione multa quidem dici possent, sed nos in pauca conferemus. Sane Gratianus 32. qu. 7. audacius sane multo, quam disertius ait, illam Gregorii sententiam. Evangelicæ, & Apostolicæ doctrinæ esse contrariam. A quo ego longe dissentio. Nam, ut Romanorum Pontificum auctoritatem negligamus, non possumus tamen utriusque Gregorii & primi, & tertii, contemnere definitionem, cum fuerint ambo tum doctissimi, tum etiam sanctissimi. Itaque non erraverunt, quod Gratianus falso existimavit, sed locuti sunt potius de ea, quæ ante matrimonium per infirmitatem inepta erat ad copulam conjugalem, hoc est, ut Scholæ verbis utamur, quæ erat impotens ad solvendum debitum. Cujus simile exemplum habes de frigidis, c. *Consultationi*. Atque ipse idem Gregor. hoc modo sententiam suam explicat in Epist. ad Ravennatem Archiepisc. referturque a Grat. 33. q. 1. cap. *Requisisti*. Nec desunt huic argumento aliæ etiam responsiones, sed hæc & planior & expeditior est. Quam quoque Gloss. sequitur 20. d. c. *De libellis*, in verbo *Junioris*.

Respon. ad 9. In nono argum. nobis Lutherani, præsertim Œcolampadius, Bucerus, & Calvinus insultant. Sed pueriliter tamen. Quoniam librum illum Gelasii Rom. Pontificis non esse, magnis argumentis a me & animadversum & patefactum est. Primum enim auctor opusculi dicit, esse recentem altercationem de veritate duarum naturarum in Christo. Non autem erat recens tempore Gelasii, sed olim profligata a Leone & Concilio Chalcedon. ubi Eutychis & Nestorii explosa sententia est. Rursum in toto lib. Nec Leonis, nec Concilii Chalcedonens. meminit. Id quod maxime feciſſet, si auctor esset Gelasius. Nam in Epistola ad Faustum hujus concilii auctoritate libenter utitur, libentius hic usurus, ubi adversarios posset tantæ synodi testimonio revincere. Ac certe cum Damasum contra Arium citaverit, citasset ac multo magis etiam Leonem contra Eutychem, si post tempora Leonis scripsisset. Atque Gelasius multis annis fuit Leone posterior. Quid quod auctor ille Damasum nomine Episcopi Romani nullo alio honoris titulo retulit? Quod a more posteriorum pontificum, cum priorum testimonia referunt, valde est alienum. Præterea ejus operis auctor ad probandam utriusque naturæ in Christo veritatem, inter magistros Ecclesiæ catholicos censet Eusebium Pamphili, ejusque testimoniis utitur. Quem tamen apertissimum impietatis Arianæ propugnatorem fuisse, Hieronymus affirmat in Epist. ad Pammachium & Oceanum cujus initium est, *Scheduæ*. Quin etiam tanquam Arianus, Eusebius hic cum suis operibus damnatus est, Act. 5. & 6. septimæ synodi generalis. In asserenda item Christi utraque natura, e patribus Latinis auctor ille solum Ambrosium refert: qui si esset Gelasius, Hilarii, Hieronymi, Augustini testimoniis uteretur, nec quosdam Græcos ibi scriptores excitasset, qui latinis demortui semper & sunt & fuerunt. At Gelasius scripsit de utraque Christi natura adversus Eutychem & Nestorium. Non inficiamur; sed quinque libros scripsisse legitur, non hoc parvum opusculum, quod ementito titulo circumfertur. Gennadius quoque contra Eutychem scripsit: cur magis hoc opus Gelasii, quam Gennadii fateamur? Fuit etiam Gelasius quidam episcopus Cæsareæ Palæstinæ, quem Hieronym. tradit quærdam eo tempore scripsisse, sed celasse. Huic ego opusculum tribuerem, nisi quod purum & politum sermonem dicit eum Hieron. habuisse, quidem in hoc libello equidem non agnosco; nisi bono & eleganti auctori contigit malus & impurus interpres. Falluntur autem, qui opus hoc Gelasio pontifici Rom. tribunt, ex verbis illis, *Cum sedem Apostolicam vestra dilectio unanimiter teneat, constanter prædicet, sapienterque defendat* quo loco legendum esse, *fidem Apostolicam*, vel me non demonstrante lector probaturus est. Nec novum est sane, ut nomine pontificum Romanor. libri ejusmodi proferantur. Nam actione 5. Synodi 7. Iconomachi duos libellos prodiderunt auctore Vigilio Rom. pontif. Sed falso tamen. Atque, ut opus constaret esse Gelasii, nihil tamen affertur. Cum enim edunt libros de re qualibet Romani pontifices, sententiam suam, ut homines alii docti, exprimunt, non tanquam Ecclesiæ judices de fide pronunciant. Nonum igitur argumentum satis, ut arbitror, evidenter confutatum est.

Respon. ad 10. Decimo autem refutando, quæ Cajetanus in illo 27. quæstionum opusculo dixit,

xit, non ſunt hic ea nobis reſumenda ne acta agamus, quod vetamur veteri proverbio (1). Quod nunc inſtat, id diligenter explicandum eſt, quid videlicet conſequentiæ ſit, ut ſi ſuper Petrum Chriſtus Eccleſiam ædificavit, Romana ſtatim ſedes cæteris eſſe præpoſita divino jure intelligatur. Inde enim plana quoque erit illa collectio: Si Petri fides juxta Chriſti orationem non defecit, majores Eccleſiæ cauſæ ad Romanum epiſcopum ſunt referendæ. Video autem, ejuſmodi res plane & perſpicue expedire non poſſe, niſi doctum & intelligentem virum. Cujus rei tantæ tamque difficilis facultatem conſecutum eſſe me non profiteor, ſecutum eſſe præ me fero. Ea enim exponenda in hoc me opere ſuſcepiſſe conſtat, non quæ eſſent pervia, & omnium ſermone trita, ſed quæ vix adhibita etiam diligentia a doctiſſimis quibuſque intelligerentur. Quod ſi ſuccedat conatus, jure eſt laudandus: ſin vero non ſuccedat, non eſt certe reprehendendus. Sed hæc hactenus. Rem jam ipſam explicemus. Primum autem illud commemorandum eſt, quod alias ſæpe diximus, quæ Petro dicta in Evangelio a Chriſto ſunt, non ut homini privato, ſed ut Eccleſiæ præſecto, ea ad ſucceſſores quoque ſine vi aliqua, aut literæ inverſione pertinere, quemadmodum quæ Dominus Apoſtolis commendavit æque congruentia fidelibus univerſis, eadem futuris Chriſtianis omnibus in ſenſu literali commendata ſunt: juxta id, quod Chriſtus ipſe Marci 13. explicuit, inquiens, *Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate*. Vigilare quippe ad omnes æque pertinet, quare etiam ſi Chriſtus id non adeo diſerte fuiſſet interpretatus, ut ille explicuit, ita nos quoque neceſſario explicaremus. Pari item ratione quæ Dominus Apoſtolis locutus eſt, ad ipſos quidem ſpectantia quatenus Eccleſiæ ſacerdotes, hæc non ad fideles omnes, ſed ad reliquos futuros in Eccleſia ſacerdotes catholici referimus. Quale illud eſt Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*. Cum enim Dominus panem & accepto & fracto, elevatiſque in cælum oculis Deo gratias egerit, calicemque ſimul & acceperit & levaverit, ſine dubio Euchariſticum ſacrificium, hoc eſt, gratiarum actionis, Judæorum ritu obtulit: niſi ſtultus fuit & ingratus, qui eum referre Patri ſummam gratiam poſſet, quæ ab illo nobis acceperat ſumma dona eidem referendo, minime retuliſſet. Jubens itaque Apoſtolis ſuis Chriſtus, ut hoc ipſi facerent, quod ſcilicet illum videbant facere, nimirum id præcepit, ut hoſtiam Euchariſtiæ & gratiarum actionis offerent. Quod & Cyprian. ad Cæcilium, & Irenæus lib. 4. cap. 32. divine expoſuerunt (2). Quia ergo ſacrificium facere, ſacrificorum, & ſacerdotum proprium munus eſt, quod eo loco Dominus Apoſtolis commendavit, id proprie ad futuros Eccleſiæ ſacerdotes ſpectat, non ad vulgus etiam mulierculorum, quod hæretici credidere. Porro quæ iiſdem Chriſtum, quia paſtores Eccleſiæ futuri erant, mandaſſe legimus, hæc ipſa epiſcopis, & paſtoribus ſuccedentibus ad literam credamus eſſe mandata. Hujus rei exemplum eſt illud Matthæi 18. *Quæcumque alligaveritis*, &c. Et illud item Joann. 20. *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum Sanctum*, &c. Hanc vero regulam ſi in ſacris literis explicandis tenuerimus, vitabimus procul dubio permixtam illam, & tenebricoſam confuſionem, quam in ſcripturæ intelligentia hæretici patiuntur. Quorſum hæc? nempe, ut ea, quæ Petro in Evangelio dicta ſunt, apte ac prudenter diſtinguamus; & ſi quid illi, ut privato, congruit, hoc ad ſingulos fideles ſpectare exiſtimemus (cujuſmodi illud eſt (3), *Si peccaverit in te frater tuus, corripe illum inter te, & ipſum ſolum*, &c.) ſin vero quicquam illi convenit, ut Apoſtolorum principi, & Eccleſiæ paſtori, hoc citra controverſiam putemus ad ſuccedentes in Eccleſiæ pontificatu eſſe referendum, idque in genuino literæ ſenſu. Nam & quæ legislator civilis ſuis delegatis præſcribit, non ad eum ſolum, cui viva voce loquitur, ſed ad cæteros, qui illi in eodem officio ſuccedent, referuntur.

Deinde illud quoque magnopere advertendum eſt, Romanum Pontificem Petro ſuccedere, non eſſe per ſe quidem in ſacris literis revelatum, ſed aliunde conſtare: ex eo ſcilicet, quod hiſtoriæ graviſſimæ prodidere, Petrum Apoſtolum ſuam cathedram Romæ demum collocaſſe, ibique cum eſſet epiſcopus, fuiſſe defunctum. Hoc Velenus, hoc Sebaſtianus Francus, hoc hæretici quidam alii negant; quin etiam ajunt, Petrum ne Romam quidem inviſiſſe. Quod tamen, cum hiſtorici omnes graves prodiderint, malitioſe negatur. Non enim exiſtimandi ſunt iſti, quod verbis negant, id mente ſentire, niſi pueri, & pueri ſtulti eſſe creduntur. Quid enim tam ſtultum, tamque puerile dici poteſt, quam ſi ea nos eſſe olim in republica geſta negemus, quæ geſta eſſe vir quiſque ante nos graviſſimus affirmavit? Quod ſi ejus rei, de qua diſſerimus, auctores queris, Dionyſius unus eſt in epiſtola ad Timoth. Dionyſius Corinthiorum epiſcopus alter eſt apud Euſebium lib. 2. Eccleſiaſt. hiſt. cap. 25. Tertius teſtis eſt Clemens in epiſtola prima. Quartus eſt Anacletus in epiſtola de ordinatione epiſcoporum. Quintus eſt Marcellus 24. quæſt. 1. cap. *Rogamus*. Sextus eſt Leo in concione prima de feſto Petri & Pauli. Septimus eſt Gelaſius cum concilio 70. Epiſcoporum. Octavus eſt Innocentius III. in cap. *Per venerabilem*, *Qui filii ſint legitimi*. Nonus eſt Nicolaus III. cap. *Fundamenta* de elect. in 6. Decimus eſt Leo IX. in epiſtola ſynodica ad Petrum Antiochenum Pariarcham. Undecimus Conſtantinus in edicto ante Nicænam ſynodum, 96. diſt. cap. *Conſtan-*

(1) *Vide Cajet. de primatu eccleſiæ Rom. c. 13.* (2) *De conſ. d. 2. c. Scripſ.* (3) *Matth. 18. 15.*

tinus. Duodecimus Epiphanius hæresi 27. quæ est Carpocratis. Tertiusdecimus Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 3. Quartusdecimus Tertullianus lib. 4. adversus Marcionem, & lib. de præscript. hæret. Quintusdecimus Ambrosius in oratione contra Auxentium de Basil. trad. (1). Sextusdecimus Hieronymus in lib. de viris illustr. in Petro. Decimusseptimus Egesippus 3. lib. de excid. Hierosol. cap. 2. Decimusoctavus Augustinus lib. 1. contra Julianum Pelag. Postremus Eusebius lib. 2. Ecclesiast. histor. cap. 14. & 15. libro quoque tertio, capit. 2. & 25. Quibus locis etiam refert Origenem, Cajum, Papiam. Tam vero multis & incorruptis testibus qui non credit, is aut stultum, aut hæreticum certe se esse demonstrat: ut publicam Romanæ urbis vocem, loca item ipsa urbis prærreamus, quæ etiamnum vitæ, mortique Petri testimonium perhibent. His itaque positis, difficilis, & perobscura quæstio facile explicatur, quæquidem, ut dixi, doctissimos viros ita implicuit, ut se expedire non valuerint. Quod enim pastor post Petrum a Christo in Ecclesia suffectus potestatem Petri ordinariam habeat, ac cætera privilegia propter Ecclesiam Petro concessa, ex Evangelio habetur: juxta ea, quæ primo documento animadversa nobis, & demonstrata sunt. Quod vero ille, quem Christus Petro mortuo suffecit, Romanus fuerit episcopus, e re gesta colligitur. Nam si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut ecepit, sine dubio episcopus Antiochenus illi legitime in pontificatum successisset.

Sed & id postremo considerandum (est enim res magna, ac diligenti contemplatione dignissima) non illud modo ad doctrinam catholicam pertinere, quod Apostolis expresse revelatum est, verum hoc etiam, quod ex altera propositione revelata, & altera certa in lumine naturali, syllogismo, collectioneque evidenti conficitur. Ut Christum Dominum habere voluntates duas, duoque intellectus, utriusque item actiones, & creatam, & increatam, aut Christum etiam ridere suapte natura, ut homines cæteros posse, in sacris forte literis non habetur expressum. Sed quoniam traditum in illis est, Filium Dei esse hominem, & naturali ratione constat, omnem hominem habere voluntatem, intellectumque creatum, operationesque utriusque potentiæ etiam creatas, omnem item hominem, ut fiere, ità quoque ridere posse: qui nonnunquodlibet horum negaverit, is hæreticus judicabitur: propterea quod negando consequens, scilicet Filium Dei habere intellectum intellectionemque creatam, negat proinde antecedens, ex quo illud colligebatur, hoc est, Filium Dei esse hominem. Esto aliud exemplum. Concilium Nicænum in fide non errasse, aut Chalcedonense, aut Ephesinum, nec in sacris libris, nec in Apostolorum traditionibus explicatum est; sed id solum, Concilia in Spiritu sancto legitime congregata errare non posse. At quod Concilium Nicænum, Chalcedonense, Ephesin. legitime fuerint coacta, ex divina revelatione non creditur, creditur tamen ex humana fide & traditione historiæ fide dignæ, per quam habemus, eas synodos, indicentibus, & confirmantibus veris Ecclesiæ pastoribus, ex universo orbe convenisse. Unde licet earum rerum certitudo ac veritas, quæ in ejusmodi conciliis definitæ sunt, ex duobus quasi principiis pendere videatur, quorum alterum revelatum a Deo est, concilia videlicet legitime congregata certissimæ veritatis esse, alterum vero sola certitudine naturali credatur, per ea, quæ scriptores graves & incorrupti memoriæ prodidere: ar hæreticus erit, qui negarit earum synodorum fcita atque decreta, non aliter ac si negaret Evangelium. Esto quoque aliud exemplum apertissimum. Quod sacerdotes nostræ hujus ætatis a vera Episcopis rite fuerint confecrati, non est sacris literis proditum: sed res gesta potius est, quæ ex urbis & animo confecrantium pendeat. Ex hoc igitur principio, quod humana certitudine tenemus, videlicet hos sacerdotes rite initiatos esse illud pendere necesse est, an in Ecclesia nunc sit verum Eucharistiæ sacramentum. Quod qui inficiaretur, hunc Ecclesia existimaret hæreticum. Tametsi illa solum enunciatio universalis per revelationem accepta sit, omnes veros sacerdotes, si rectam intentionem habeant consecrandi, verum Eucharistiæ sacramentum conficere. Sed quod it, qui modo vivunt, sint ejusmodi, non Evangelium solum, sed gravis, & constans naturæ ratio simul cum Evangelio probat. Ad eundem profecto modum, qui negaverit Romanum Pontificem eandem habere potestatem, quam Petrus a Christo accepit, Fidei adversarius censendus est: quamvis ex Evangelio nihil aliud proxime colligatur, quam Petri successores eundem habere cum Petro principatum. Nam si huic Evangelicæ conclusioni illam addas, Episcopum Romanum esse Petri successorem, quam ex historiis a traditione virorum gravissimorum accepimus, manifeste colligitur, Romanum Episcopum & cæteris episcopis superiorem esse & eandem habere in Ecclesia potestatem & auctoritatem, quam habuit Petrus. Apte igitur summi Pontifices, atque prudenter testimonia illa Evangelica ad Romanum Episcopum, sedemque Apostolicam retulerunt.

Quod si sententia hæc nostra minus viris doctis fuerit probata, quanquam haud scio, cur probetur minus, habemus tamen adhuc aliam hujus rei explicandæ formam, unde liqueat, Pontificem Romanum ex divina institutione fuisse Petri in Ecclesiæ totius Pontificatu successorem, atque adeo Romanis Episcopis ea testimonia convenire, quæ Petri probant & primatum, & fidem. Diximus quippe retro, fidem

(1) 2. q 7. cap. Beati.

dem noſtram non ſolum ſcripto, ſed etiam traditione contineri. Ita, licet Romanos Epiſcopos Petro ſuccedere in ſacris libris non habeatur ſcriptum, ab Apoſtolis tamen Eccleſiæ, quaſi per manus, traditum eſt. Jam quod hæc fuerit Apoſtolorum viva traditio, ex his ſcilicet viis manifeſte conſtat, quas in tertio libro nos vel aperuimus, vel indicavimus. Non enim ſingillatim ſunt nobis explicanda omnia, ne longa oratione negotium lectori faceſſamus. Certe hujus rei illud eſt evidens argumentum, quod non ante Phocam modo, & Conſtantinum, non ante Nicænam ſolum ſynodum, verum etiam ante quemcunque poſt Neronem Imperatorem, ante quodcunque Eccleſiæ concilium, ante quoſcunque poſt Petrum pontifices maximos, ſemper a viris Eccleſiaſticis Romanus Epiſcopus Petri ſucceſſor eſt agnitus (1). Atque Apoſtolicam traditionem fuiſſe, non obſcure tradit Anacletus Petri diſcipulus in epiſtola prima de oppreſſione Epiſcoporum, Sixtus primus ad Gallicanas Eccleſias, Eleutherius ad eaſdem, Victor in epiſtola ad Theophilum, Sixtus Secundus in epiſtola ad Gratum Epiſcopum, Zephirinus in epiſtola ad Epiſcopos Siciliauos, Marcellus ad Epiſcopos Antiochenæ provinciæ, Melchiades ad Epiſcopos Hiſpaniarum, Marcus in epiſtola ad Athanaſium, Julius ad Orientales Epiſcopos. Nec veriſimile fit, ut rem tam neceſſariam ad Eccleſiæ unitatem continendam Chriſtus Dominus Apoſtolis ſuis non revelarit. Si enim Moyſi locus ille revelatus eſt, quem Dominus elegerat, ut inde a Judæis divina oracula peterentur, quanto magis credendus eſt Chriſtus Petro manifeſtaſſe, quiſnam eſſet ille locus, ubi conſtituerat regni ſui & principatum, & ſedem collocare? Atque ſi, ut transferretur Eccleſia Hieroſolymitana in civitatem Pellam, voce Domini ſunt Apoſtoli admoniti, ut Euſebius 3. lib. Eccleſiaſt. cap. 5. & Epiphanius lib. 3. contr. hær. cap. ult. referunt, multo magis credemus, ut e civitate Antiochena Romam emigraret Petrus, cathedramque inde transferret, Dominicis oraculis fuiſſe commonitum. Quod ſi ita eſt, ut revera eſt, nec aliud niſi abſurdiſſime credi poteſt, jam hinc fideles intelligant, unde illa vox Lutheranorum fuerit, qua inter cæteros articulos Wormatiæ propoſitos, hunc etiam poſuere, ut abrogaretur Romani Pontificis poteſtas, quam ſibi ſumit ſupra cæteros Epiſcopos: intelligant rurſum, quidnam illi moliantur, qui Romani Epiſcopi monarchiam aſſerunt fuiſſe poſt D. Hieronymi tempus exortam (2). Nam qui Phocam ſcribunt inſtituiſſe, Romanam Eccleſiam omnium eſſe Eccleſiarum caput, pie quidem fortaſſe id, nullius enim animum ego judico; ſed imprudenter tamen ſcripſerunt: intelligant etiam unde D. Th. lib. quarto adverſas gentes, capite ſeptuageſimo ſexto aſſirmet, eorum præſumptuoſum errorem eſſe, qui ſe ſubducere nituntur ab obedientia & ſubjectione Petri, ſucceſſorem ejus Romanum Pontificem univerſalis Eccleſiæ paſtorem non recognoſcentes: intelligant demum qua ratione Leo X. Lutheri articulum vigeſimumquintum condemnaverit in hæc verba: *Romanus Pontifex Petri ſucceſſor non eſt Chriſti vicarius ſuper omnes totius mundi Eccleſias, ab ipſo Chriſto in beato Petro inſtitutus.* Decimo igitur argumento, quoniam in eo exponendo difficultas erat maxima, non potuit a nobis verbis paucioribus reſponderi.

RESPON. AD 12. Ad nadecimum vero ſic reſpondeo. Non eſt profecto admittendum, fidem etiam perſonalem Petri defeciſſe. Nam Petri judicium in fide publicum falſum aſſerere, hæreſis eſt manifeſta. Sed cum Apoſtolorum nemo in fidei doctrina errare poſſet, id peculiare Petri privilegium fuit, ut ejus ne perſonalis quidem fides deficere potuiſſet.

Quod enim quidam aſſerunt, Chriſtum Dominum recumbentium undecim exprobraſſe incredulitatem (3), &c. hoc Petrum Apoſtolum ne tangit quidem. Nam cum Lucas cap. 24. ſcripſiſſet, Mulieres undecim Apoſtolis ea, quæ a Domino audierant, annunciaſſe, nec illos credidiſſe mulieribus, ſed earum verba deliramenta judicaſſe, protinus ſubdidit, *Petrus autem cucurrit ad monumentum.* Non enim cucurriſſet, niſi credidiſſet (4). Et conjunctio adverſativa, qua Evangeliſta uſus eſt, ſatis oſtendit, Petro verba mulierum non eſſe viſa deliramenta. Atque oratio Chriſti pro Petro fuſa (5) id aperte demonſtrat, Petri fidem non defeciſſe. At exponunt adverſarii, oraſſe Dominum, ne fides Petri deficeret ſualiter, ſic enim loquuntur, ſed nullius diſcipuli fides hoc modo defecit. Ita oratio Chriſti non in ſingulare Petri privilegium cederet, quod non ſolum Chryſoſtomo, Theophylacto, Ambroſio, & Bedæ, ſed contextui etiam contrarium eſt. Cum vero Ambroſius Petrum fidem amiſiſſe ait, nomen fidei pro fidelitate accipit, quam ſcilicet amico ſuo Chriſto non ſervavit. Quamquam illud etiam eſt frequens, ut fides pro fidei confeſſione uſurpetur. At ridiculum eſt, ut, ſi Chriſtus collegium Apoſtolicum increpaſſe dicitur, ſingulos increpaſſe intelligatur, quaſi vero non a Prophetis ſæpe populus arguatur, in quo multi eſſent, ad quos reprehenſio nullo modo attineret. De qua re libro quarto uberius diſputatum eſt. Id vero,

(1) *V. Innoc. I. ad Concil. Carthagin. & Milevitan. Et Gelaſ. ad Anaſt. Aug.* (2) *Hrofuus in conf. epiſt. Hieron. qua inſcribitur, de objectis. alt. Beatus Rhen. in l. Tertull. de præſcr. hær. Matth. Palmerius, & Herman.*
(3) *Marc. 16. 14.* (4) *Contr. auctor. comm. in Pſalm. qui Hieron. vit. circumferunt: in Pſ. 98. Perfudiſti eum confuſione.* (5) *Luc. 22. 32.*

vero, quod de Anaſtaſio & Honorio additur, non parvam ingerit quæſtionem. Quoniam ſi oratio Chriſti non ad Petrum modo, verum ad poſteros quoque Romanos epiſcopos referenda eſt; qua ratione Petri fides nec publica nec privata deficere potuit, eadem etiam nullius ſucceſſoris deficiet fides, nec in judiciis publicis, nec in colloquiis, aut conſenſione privata. Sia vero cum ad poſteros oratio illa refertur, intelligenda ſolum eſt de fide publica, ſcilicet in quæſtionibus fidei decernendis; temere profecto & inconſtanter eo teſtimonio videmur Petri fidem, etiam perſonalem, vindicaſſe.

Huic loco Albertus Pighius Campenſis (1) non aliter potuit occurrere, quam omnes Romanos Pontifices erroris nota liberando. Ita contendit nullum unquam in hæreſi incidiſſe. Atque ut Anaſtaſium in libertatem aſſereret, Gratianum vexavit contumelioſiſſime, Juriſperitis turpiſſime maledixit. Ut vero Honorium tueretur, ſextæ generalis ſynodi exemplaria falſarios corruppiſſe, multis conjecturis ſuadere niſus eſt. Deinde etiam in eam opinionem inclinavit, ut crederet, epiſtolam Honorii ad Sergium a Græcis de more fuiſſe viviatam: Synodum autem in eo judicio deceptam. Quin adeo duorum conciliorum ſexti & ſeptimi acta omnia calumniatus eſt (2), ac pro ſua certe virili amborum labefactavit & auctoritatem & fidem. Hæc vero Alberti opinatio nova quidem in Eccleſia eſt; ſed ea etiam ratione confirmari poteſt, quod non eſt veroſimile, ut homini, qui hæreticus eſſe poſſit, Fidei ſummam Dominus commiſerit. Rectum enim eſt regula ſui & obliqui, ut Ariſtoteles docet. Quare ſi Fides Romani pontificis dirigere ipſum non valet, multo minus, ut videtur, alios in fide rectos efficiet. Quid, quod imbecillus in fide fratres in fide confirmare nequit? Si igitur Romanus epiſcopus juxta Chriſti pollicitationem fratres ſuos confirmatorus eſt, firmum ipſum eſſe oportebit. Quamvis autem multis in locis dicat Pighius, ſicut hic dicit, ſatis probabiliter de ſummi pontificis auctoritate: tamen non id ſpectandum eſt, quid dicat, ſed quid conſentaneum ſit ei dicere, cui veritatem tueri ac retinere ſententia eſt. Dicit itaque ille multa multis locis de hac re quidem, ſed aqua hæret, ut ajunt. Defendat Liberium Pighius, quem tædio victum exilii in pravitatem hæreticam ſubſcripiſſe, auctor eſt Hieronymus in Chronicis. Excuſet Marcellinum, quem timore fractum idolis ſacrificiam obtuliſſe, memoriæ proditum eſt. Victorem vindicet, quem Paulianiſtæ ſuum eſſe mentiti ſunt, ut ſcribit Euſeb. 5. lib. Eccl. hiſt. cap. 2. Anaſtaſium liberet, quem ſine certo & probabili teſtimonio Gratianus hæreſeos inſimulavit. At Honorium quomodo ab errore vindicabit? quem hæreticum fuiſſe, tradit Pſellus in carmine de ſeptem ſynodis, Tharaſius ad ſummos ſacerdotes Antiochiæ, Alexandriæ, & ſanctæ urbis, ut 7. ſynodo, actione 3. ſcriptum eſt, Theodorus cum ſynodo ſua Hieroſolymitana in confeſſione Fidei, quæ habetur eadem actione tertia, Epiphanius reſpondens hæreticis in conſpectu concilii ejuſdem actione 6. tomo 2. tota demum ipſa 7. ſynodus actione ultima, & in epiſtola ad omnes ſacerdotes & clericos. Adrianus quoque Romanus pontifex in actione 5. Synodi octavæ generalis, *De Romano* (inquit) *pontifice quemquam judicaſſe non legimus: licet enim Honorio ab orientalibus poſt mortem Anathema ſit dictum, ſciendum tamen eſt, quod fuerat ſuper hæreſi accuſatus, propter quam ſolum licitum eſt minoribus majorum ſuorum motibus reſiſtere.* Hactenus Adrianus. Ubi etiam addit, ſententiam in Honorium latam ex Romani pontificis conſenſu fuiſſe. Id quod exploratum eſt in 6. ſynod. generali, actione quarta. Ubi Agatho in epiſtola ad concilium, Honorium ipſum anathematizat. Beda item de natura rerum cap. 67. in ſexta ſynodo (ait) *Macarius cum ſuis ſequacibus ſimul & præceſſoribus, Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, anathematizatus eſt.* In libro præterea pontificali refertur Leo ſecundus ſextam Synodum ſuſcepiſſe, in qua condemnati ſunt Cyrus, Sergius, Honorius. Atque in fine ſextæ ſynodi ponitur epiſtola Leonis ad Conſtantinum, ubi poſt ſuſceptum confirmatumque concilium, *Anathematizamus* (inquit) *Cyrum, Sergium, nec non & Honorium, qui hanc apoſtolicam Eccleſiam non Apoſtolicæ traditionis doctrina illuſtravit, ſed profana proditione immaculata fidem ſubvertere conatus eſt.*

Præterea illud caput, *Si Papa*, 40. diſtin. quod pro nihilo habet Campenſis, nos maximi habere debemus. Quoniam ille unus caſus, in quo oves paſtorem ſuum judicare poſſunt, ſcilicet cum fuerit hæreticus, habetur, ut alia loca præteream, in quinta ſynodo Romana 218. epiſcoporum, in hæc verba: *A multis anteceſſoribus noſtris ſynodaliter decretum, atque firmatum eſt, ut oves paſtorem ſuum nec reprehendere niſi a fide exorbitaverit, præſumant.* Idem tradit Anacletus in epiſt. 3. de patriarchis, & primatibus, inquiens, *Paſtor Eccleſiæ, ſi a fide exorbitaverit, erit a fidelibus corrigendus; ſed pro reprobis moribus magis eſt tolerandus, quam diſtringendus, quia rectores Eccleſiæ a Domino ſunt judicandi.* Idem Euſebius docet ad Epiſcopos Ægyptios, referturque 2. quæſt. 7. cap. *Oves.* Idem Joannes Papa in epiſt. ad Zachariam. Idem in octava ſynodo traditum eſt, ut nunc referebamus. Refert etiam Burchardus lib. 1. cap. 13. t28. 139. Calixtum, Clementem, Gajum in hanc eandem ſententiam.

Non eſt igitur negandum, quin ſummus Pontifex hæreticus eſſe poſſit, cujus rei exemplum unum & item alterum forſitan proferentur: at quod in fidei judicio contra fidem definierit, ne unum quidem proferri poteſt. Itaque objectioni poſitæ hoc

(1) 4. *lib. Eccleſ. Hier. cap.* 8. (2) *In diatriba de actis 6. & 7. Synod.*

hoc reſponſum habeto. Aliud eſt in Petro, quod ſpectat ad hominis privatam excellentiam, aliud quod pertinet ad communem Eccleſiæ utilitatem. Quod negarit Chriſtum, hominis erat; quod confirmarit fratres, erat Eccleſiæ. Illud proprium, hoc commune erat. Similiter, quod fides Petri propria ſemper interius ſervaretur, hominis privilegium erat; quod vero aliis confirmandis ſolidam fidem proponeret, nec in Fidei judicio deficeret, Eccleſiæ publicum privilegium erat. Romanus igitur Epiſcopus non fuit hæres aut privilegiorum, aut culparum Petri propriarum, quæ videlicet ex accidenti publicæ Petri poteſtati conjungebantur, ſed ſucceſſit in his, quæ ſpectabant ad Eccleſiæ communes, & neceſſarias commoditates. Nam privilegia Apoſtolis a Chriſto conceſſa aliter ad ipſos, aliter ad ſucceſſores referuntur. Quippe in Apoſtolis fuerunt etiam privilegia perſonalia amplioris gratiæ, quam in poſteris. Ut, verbi cauſa, per illa verba, *Quæcumque ligaveris ſuper terram*, &c. & per illa, *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos*, &c. intelligimus, poteſtatem generalem in univerſum orbem Apoſtolos ſuſcepiſſe. Ita pares Petro dicuntur 21. diſt. cap. *In novo*, & 24. quæſt. 1. cap. *Loquitur*. Sed epiſcopi poſteriores non ſucceſſere Apoſtolis in poteſtate generali extraordinaria, ſed in ordinaria, quam ſinguli in ſuis Eccleſiis Apoſtoli habuerunt, ut Simeon Jacobo in Eccleſia Hieroſolymitana, &c. Eſto aliud exemplum: Ex verbis illis, *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis*, recte quidem Theologi colligunt, Apoſtolos poſt Spiritus ſancti adventum in gratia confirmatos. Cæterum non ita tranſiit hic Spiritus in epiſcopos ſuccedentes, ut in eis æternum maneat per gratiæ confirmationem, quod Apoſtolis ex privilegio perſonali donatum eſt, ſed id ſolum tranſiit ad poſteros Eccleſiæ paſtores, quod neceſſarium erat ad Eccleſiæ communem utilitatem. Sic omnino privilegium Fidei indeficientis, quod in Petro perſonale etiam fuit, ad Epiſcopos Romanos tranſmiſſum eſt, non in eo, quod Petri erat peculiare, ſed in eo quod commune erat Eccleſiæ. Unde & aliæ objectiones repelluntur, quæ pro Alberti ſententia poſitæ ſunt. Non enim fides interior Romani Pontificis Eccleſiæ eſt neceſſaria: nec illius occultus & privatus mentis error Eccleſiæ Chriſti nocere poteſt. Quapropter non eſt neceſſe, ut interioris Fidei conſervatione Romanis Pontificibus Deus ſemper aſſiſtat. At, quod, dum ea decernunt, quæ fidelibus credenda ſunt, dumque Eccleſiam Chriſti in fide dirigunt, non deficiant, ſed divina manu teneantur, id Eccleſiæ opus eſt, idque proinde Romanis Epiſcopis etiam imbecillis, & alias privatim errantibus non negabitur, ne videlicet per publicæ poteſtatis errorem Eccleſiam faciant in communi veritatis ignoratione verſari: Undecimum igitur argumentum abunde, ni fallor, confutatum eſt.

RESPON. AD ULT. At poſtremo argumento refutando illud non ſunt lectores admonendi, eſt enim in prompto, malos urbis mores, ſi quos forte urbs malos habeat, non eſſe hujus loci defendere. Non ſumus tam rudes & ſtupidi, quam Lutherani nos eſſe calumniantur. Oculos etiam nos eruditos habemus, ſed modeſtos tamen. Scriptum eſt enim, quod Patris nudata verenda boni filii averſi veniendo texerunt (1). Averſari autem id dicimur, quod reprobamus. Quid autem eſt, filios verenda patris ſuperjecto dorſi pallio averſos operuiſſe, niſi, ut Gregorius ait (2), bonis ſubditis ſic præpoſitorum ſuorum mala diſplicere, ut tamen hæc ab aliis occultent? *Operimentum*, inquit, *averſi deferunt; quia judicantes factum, & venerantes magiſterium, nolunt videre, quod tegunt*. Sic magiſtrorum vitam diſcipuli probe jure apud ſe taciti reprehendunt, & eos, etiam cum diſplicent, venerantur. *Super cathedram*, inquit Chriſtus, *ſederunt Scribæ & Phariſæi, quæcunque dixerint vobis facite, ſecundum vero opera eorum nolite facere*. Sed hæc hactenus. Illud eſt potius lector admonendus, ut animadvertat, Romanas conſuetudines alias eſſe Romæ cum tota Eccleſia communes, quas videlicet ex Apoſtolorum Petri & Pauli traditione creditur accepiſſe, de quibus Auguſtinus in epiſtola ad Januarium, numero 118. multa, ſed plura fuſius Innocentius Primus in epiſtola ad Decentium tradit (3). Aliæ vero ſunt conſuetudines, quas Eccleſia Romana vel a ſe habuit privatim inſtitutas, vel a Petro quidem Apoſtolo accepit, non tamen in univerſum orbem promulgandas, de quibus Auguſtinus diſerte loquitur in epiſt. 86. ad Caſulanum, & in epiſtola 118. 119. ad Januarium. Priores igitur conſuetudines, quas Eccleſia Romana non modo tenet, verum etiam ab univerſa Eccleſia docet eſſe ſervandas, omnino tenere debemus, ut Julius 11. diſt. cap. *Nolite*; & Innocentius ead. diſt. cap. *Quis neſciat*; & Calixtus 12. diſtin. cap. *Non decet*; & Gregorius ead. diſt. cap. *Præceptis*, docuerunt. Poſteriores vero Eccleſiæ Romanæ conſuetudines non oportet privatas Eccleſias ſequi, ut D. Auguſtinus locis poſitis tradidit, & Nicolaus 12. diſt. cap. *Scit*; & Gregorius ead. diſt. cap. *Novit*. Idemque omnino traditur 31. diſt. cap. *Quoniam*, & cap. *Aliter*. In una enim fide nihil officit ſanctæ Eccleſiæ conſuetudo diverſa, ut habetur de condiſt. 4. cap. *De trina*. Atque de hujuſmodi conſuetudinibus & Ambroſius & Hieronymus intelligendi ſunt in iis locis, quæ ſunt objecta. Illud vero, quod ex Trullana ſynodo affertur, facile diluitur; quoniam, ut ſuperiore libro latius explicatum eſt, ſynodus hæc nullam habet in Eccleſia auctoritatem, in his præſer-

(1) *Gen.* 9. 23. (2) 25. *Mor. cap.* 22. (3) *d.* 23. *cap. Illa.*

sertim, in quibus contra Ecclesiam Romanam Græca se contentione exerit. Nec Conciliorum conatus de legibus aut ferendis, aut abrogandis quicquam valet, nisi summi Pontificis decreto & sententia confirmetur. Et consuetudinem illam de jejunio sabbati ex his esse constat, quas in posteriore genere collocavimus, ut etiam Ambrosius dicit, duodecima distinctione, cap. *Illa*. Quocirca vane de hac re a Concilio Trullano Ecclesia Romana reprehenditur. Sextus igitur liber hunc in modum absolutus sit, quem plus fortasse nimio longum fecimus: tametsi non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Finis Libri Sexti.

DE SANCTORUM AUCTORITATE,

Quæ sexto loco continetur.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Argumenta complectitur, quibus Sanctorum Patrum auctoritas impugnatur.

Auctorum auctoritas sexto jam loco nobis constituenda est, quam hæretici, maxime Lutherani, de gradu dejicere moliuntur.

1. ARG. Ac primum quicquid antiqui Sancti asserunt, incertum esse suadent D. Augustini plurimis testimoniis, quæ retulit universa Gratian. 9. dist. decr. ex procem. l. 3. de tri. ex l. ad Vincen. Vict. 2. ex epist. ad. Hier. 19. ex ep. item altera ad Marcellin. 7. ex epistola rursum ad Vincent. 48. ex epistola quoque alia ad Fortunat. III. ex lib. denique 2. de baptismo cont. Donat. cap. 3. His enim locis omnibus sui Augustinus similis idem dicit, hoc est, præter auctores sacros, qui libros scripsere Canonicos, alios omnes ita legendos, ut quantalibet sanctitate, doctrinaque polleant, non ideo verum sit putandum illud, quod asserierint, quia ipsi ita senserunt, sed quia nobis vel auctorum sacrorum testimonio, vel probabili ratione id persuadere potuerunt: licereque proinde contra atque illi sentire, & salva honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere. Hoc autem Divi Augustini testimonium tam constans, tamque multis locis non obscure repetitum, si verum esse credimus, fateamur necesse est, nullum omnino a sanctis auctoribus firmum argumentum sumi posse ad fidei Theologicæ dogmata corroboranda. Id quod D. Thomas D. Augustini auctoritate confirmatus 1. par. quæst. 1. art. 8 ad 2. arg. plane testatur in hæc verba: *Auctoritatibus canonicæ scripturæ utitur sacra doctrina ex necessitate argumentando: auctoritatibus autem aliorum doctorum Ecclesia probabiliter arguendo.* Atque ejus rei causam etiam subdit, quod innititur fides nostra revelationi factæ iis, qui canonicos libros scripserunt, non autem revelationi, si qua fuit aliis doctoribus facta. Quod si duo hi testes clarissimi contemnuntur, si ratio quoque D. Thomæ contemnitur, rationibus certe aliis minime contemnendis id ipsum confirmari potest. Nam si in libro canonico una quælibet falsitas inveniretur, quemadmodum superiore quoque loco argumentabamur, totius libri certitudo interiret. Cum ergo in libris sanctorum scriptorum unam & item alteram falsitatem liceat reperire, vel in his etiam, quæ ad fidem pertinent, fit consequens, ut sanctis scriptoribus certam fidem habere non sit necessarium. *Scio*, inquit Hieronymus (1), *me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores; illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare.*

2. ARG. Præterea, ne de singulorum auctoritate differatur, quam incertam esse satis exploratum haberi potest, majus aliquid adversarii conficere argumentando volunt: nempe sanctos scriptores, etiamsi plerique in eamdem sententiam conveniant, probabilem quidem fidem facere posse, certam non posse.

Nam plurimi ex eis asseruere, mundi hujus partes omnes non eodem simul die, sed multis po-

1) *In epist. ad. Theophilum adversf. Joan. Hierosolym.*

potius fuiſſe editas, ornatas, abſolutas. Aſſeruit certe id Baſilius in hom. 2. Examer. & aliis ſequentibus, Euſebius in principio ſuæ chronograph., Chryſoſtomus hom. 2. ſuper Geneſim, Damaſcenus lib. 2. ſuæ Theologiæ, Ambroſ. lib. 1. Exameron. cap. 7. Gregor. 32. moral. cap. 10. Sed & Magiſt. ſentent. in 2. diſtinct. 12. & 13. Hieronymum in hanc ſententiam citat. Poſſet autem facile tum Bedam, Rabanum, Strab. tum alios hujus ordinis viros commemorare, qui communi ſenſu opera illa, quæ Geneſeos 1. cap. enarrantur, ſex diebus ſuccedentibus condita eſſe intellexerunt. At communis hic Sanctorum conſenſus nullum argumentum certum theologis ſubminiſtrat; quin unius Auguſtini opinio cæteris omnibus adverſa probabilis ſemper in Eccleſia eſt habita. Non itaque ex communi Sanctorum ſententia firmum argumentum promitur, quo concluſiones Theologicæ, aut etiam fidei dogmata confirmentur. Atque hujus rei, ut in eodem verſemur, aliud quoque exemplum proferre poſſumus. Plurimi namque ex Sanctorum ſcriptorum numero tradiderunt, Moyſen Dei naturam, dum in hoc mortali corpore viveret, aperte, &, quod dici ſolet, ad faciem non vidiſſe. Tradit ita Hieron. ad Damaſum Papam in 6. cap. Eſaiæ, Gregorius Nazianzenus 2. lib. ſuæ Theologiæ, Div. Greg. 18. moral. cap. 36. Chryſoſt. hom. 14. in Joannem, Cyrillus lib. 1. in Joannem, cap. 22. Evariſtus Papa in prima ſua epiſt. decret. Dionyſ. in lib. de myſt. Theol. cap. 1. Origen. lib. 2. periar. cap. 4. At opinio Auguſtini (1) contraria non modo non eſt rejecta, verum etiam habetur apud Theologos probabiliſſima. De communi igitur Sanctorum conſenſione nihil certi in Theologia conficitur, id quod hoc etiam argumento confirmari poteſt.

3. ARG. Sancti namque omnes, qui in ejus rei mentionem incidere, uno ore aſſeverarunt, Beatam Virginem in peccato originali conceptam. Hoc videlicet Ambroſ. aſtruit ſuper Pſ. 118. concione 6. hoc Auguſt. ſuper Pſal. 34. in illum verſic. *Ego autem, cum mihi moleſti eſſent*, &c. & lib. 2. de baptiſ. parvulor. cap. 24. & 10. ſuper Gen. ad lit. cap. 18. & lib. 53. cont. Julian. cap. 9. hoc Chryſoſt. ſuper Matth., hoc Euſeb. Emiſſ. in 2. conc. Nativ. Dom., hoc Remigius ſuper Pſal. 21., & Maximus in ſerm. de Aſſumpt. B. Virginis aſtruxere. Idem quoque affirmat Beda in homilia ſuper *Miſſus eſt*, Anſelmus in libro *cur Deus homo*, cap. 16. Bernardus in epiſt. ad Lugdunenſes 174. Erardus epiſcopus, & martyr in concione quadam de Nativit. B. Virg., S. Antonius Paduan. in concione etiam de Nativit. ejuſdem ſanctæ Virginis, S. Bernardinus in ſermonum ſuorum opere tertio, in tractatu de B. Virgine, concione quarta, Div. Bonaventura 3. ſentent. diſt. 3. q. 1. art. 2. D. Thomas 3. par. quæſt. 27. art. 2. Div. Vincentius in ſerm. de Conceptione B. Virginis, Div. Antonin. 1. part. tit. 8., Damaſ. lib. 3. ſententiarum ſuarum, Hugo de ſancto Victore de ſacram. par. 2. cap. 4. & cum nullus Sanctorum contravenerit, infirmum tamen ex omnium auctoritate argumentum ducitur: quin potius contraria ſententia & probabiliter, & pie in Eccleſia defenditur. En argumentum illud Achillicum, quo Eraſmus omnium etiam Sanctorum teſtimonio non ſe exiſtimat obruendum, ſi quando univerſis repugnaverit.

4. ARG. Cujus ſententiæ ratio etiam illa ſuffragatur, quod Sancti univerſi, præter auctores ſacros, qui libros ſcripſere Canonicos, humano ſpiritu libros ſuos ediderunt. Nam ſi Spiritu ſancto inſpirante ipſi etiam locuti ſunt, nihil videtur obſtare, quominus eorum libri in canonicis habeantur. Infirmus igitur hic locus eſt, quo Sanctorum auctoritas continetur. Humana enim veritas firma, & certa eſſe non poteſt. Omnis quippe homo mendax. Oſiander vero 1. lib. annot. in harmoniam Evangelicam, illud argumentum addit, quod omnes veteres commentatores a tempore Apoſtolorum id, quod Matth. de Chriſto affert, *Ex Ægypto vocavi filium meum*, in genuino literæ ſenſu ad Iſraelem referunt, juxta allegoriam vero ad Chriſtum; cum tamen, ut ait, allegoria, utcumque fingatur, conſtare non queat, quoquo enim te vertas, nihil ſimile videtur eſſe, præterquamquod utrique fuerunt in Ægypto. Ita contendit literæ ſenſum a principio capitis de Chriſto Domino eſſe, qui Rex Iſraelis eſt, & auroræ merito comparatus. Quod ſi in ſacrarum literarum expoſitione Sancti omnes errant, horum certe auctoritas firmum argumentum Theologis exhibere non poteſt. Ecce argumenta, quibus adverſarii noſtri locum hunc aggredi, & expugnare contendunt.

CAPUT II.

Varios modos exponit, quibus de Sanctorum Patrum auctoritate poteſt diſputari.

NObis autem pro ejus defenſione vehementer pugnandum eſt, illudque in primis ponendum, de auctoritate Sanctorum trifariam diſputari poſſe. Primum de unius aut alterius proprio placito, quale fuiſſe videtur Auguſtini de opere ſex dierum (2). Rurſum de communi plurium ſanctorum conſenſu, a quo tamen unus aut alter ſanctorum deſciverit. Poſtremo de omnium unanimi concordique ſententia: nam de his omnibus facta in argumentis mentio eſt.

Id rurſum conſiderandum eſt, ſanctorum teſtimonia referri poſſe vel ad philoſophiæ con-

(1) *Auguſt. ſecutus eſt Baſilium hom. 2. Exa. & Ambr. 1. Ex. c. 2.* (2) *Auguſt. ſequutus eſt Orig. 2. Periar. Orig. vero Clem. Alexand. 6. Strom.*

confitmanda dogmata, vel ad aſſertiones aut fidei, aut Theologiæ comprobandas. Erant enim ex ſanctis ſcriptoribus quidam non in ſacris literis modo, & aliis, quæ ad Chriſtianam pertinebant diſciplinam eruditi, verum etiam in his, quæ philoſophi tum de natura, tum de moribus docuere.

Illud demum & quidem diligentiſſime eſt adverteudum, inter auctores etiam eccleſiaſticos duo eſſe diſputationum genera; alterum earum rerum, quæ vere ad fidem ſpectant doctrinamque catholicam, alterum earum, quæ citra jacturam pietatis ignorari non ab imperitis modo, verum a doctis etiam poſſunt, quod nec fidei dogmata ſunt, neque ex illis derivantur.

Hæc autem duo rerum genera non eſt facile diſcernere; quoniam etſi nonnulla quæ alioqui per ſe quidem ad fidem pertinebant, ut Apoſtolis, Prophetis, atque Evangeliſtis revelata, in dubium venire poſſint, antequam ſint ab Eccleſia definita; ſed id tamen per ignorantiam fit, qua videlicet excuſantur, qui ea vertunt in quæſtionem, quæ alias divinitus ſunt tradita: ut proceſſionem Spiritus Sancti a Patre & Filio tanquam ab uno principio, ante Eccleſiæ definitionem Græci quidam negare ſine culpa potuere, tametſi Evangelium id Apoſtolique tradiderunt. At hæc nos ſub priori genere complectimur: quippe cum fidei catholicæ dogmata non ex accidenti imprudentium hominum ignorantia, ſed ex divina revelatione hoc ſane loco metiamur. Illud ergo aſſerebamus eſſe difficile ad diſcernendum, ecquæ res ſub illud primum genus, ecquæ autem ſub hoc ſecundum ſua quaſi ſponte, & natura veniant. Et quidem generalitet, unaque comprehenſione in promptu definite licet, in illo primo rerum genere omnia ea contineri, quæ Apoſtoli vel ſcripto vel verbo Eccleſiæ tradiderunt; illa rurſum, quæ inde certa connexione probantur exiſtere: quemadmodum in ſecundo genere ea ſunt, quæ neque a Chriſto, neque ab Apoſtolis accepimus; neque ex iis certo colliguntur, quæ Chriſti & Apoſtolorum auctoritate retinemus. At omnia hæc ſpeciatim certa definitione præſcribere vix poſſumus, quanquam exemplis peculiaribus quædam horum indicare poſſumus. Ut verbi cauſa; An gratia, qua juſtificamur, qualitas quædam ſit animo impreſſa, quæ ipſi præſtet & eſſe & vivere, unde qualitates aliæ conſequantur, hoc eſt, virtutes quædam tum Theologicæ, tum morales infuſæ, per quas animus divinas & ſupernaturales habeat actiones, inter ſcholaſticos quidem diſputatur. Item, An Sacramenta, quæ cauſa gratiæ & virtutum eſſe dicuntur, hujuſmodi effecta vi quadam, & qualitate inexiſtente divinitus indita efficiant, necne, magna multorum diſſenſione certari ſolet. Hujus generis vero quæſtiones in poſteriorum ego numerum redigo, neque ſacrarum literarum teſtimonia de his qualitatibus intelligenda eſſe exiſtimo: neque controverſiam catholicorum cum Pelagianis de gratia ad credendum, ad ſperandum, ad amandum, ad implendam legem, ad perſeverandum, de qualitatibus potiſſimum eſſe, ſed de Dei auxilio gratuito & ſpeciali. Rurſum, ſi quis forte curioſe differere voluerit, An Evangeliſta Joannes e vita jam exceſſerit, an potius cum Elia & Enoch maneat vivus, atque jam mortuus fuerit, an caro ejus viderit corruptionem, an proxime fuerit ſuſcitatus, utrinque rationes afferre poterit: & ſalva fide utrumlibet vel probare vel improbare. Nam tametſi ſtatutum ſit omnibus hominibus ſemel mori, ſed unum aut alterum ex illa generali lege per privilegium eximere, non perinde ſacris literis adverſatur, ut non queat in dubium revocari. Tria vero hæc principia, quoniam per ſe ipſa ratione conſentiunt, non eſt opus diligentius perſequi: nam ſi quæ ſunt perſpicua, in quibus non eſt controverſia, viri docti argumentari non ſolent: perſpicuitas enim, ut ait Cicero, argumentatione elevatur. His itaque omnium aſſenſu approbatis, prima concluſio eſt.

CAPUT III.

Certis concluſionibus Patrum auctoritatem definit atque defendit, ſimulque ſatisfacit argumentis capitis primi.

1. Concl. SAnctorum auctoritas, ſive paucorum, ſive plurium, cum ad eas facultates affertur, quæ naturali lumine continentur, certa argumenta non ſuppeditat, ſed tantum pollet, quantum ratio naturæ conſentanea perſuaſerit.

Primum quidem, quoniam ſancti auctores non erant adeo ſolliciti in philoſophiæ dogmatis perſcrutandis: quin philoſophorum libros, ut totos ſeſe divinæ ſapientiæ dederent, aut valere ſinebant, aut etiam interdum a limine ſalutabant. Gregorius quippe Nazianzenus, & Baſilius tredecim annos, omnibus libris ſæcularium remotis, ſolis divinæ ſcripturæ voluminibus operam dediſſe, referuntur a Ruffino, libro Eccleſiaſticæ hiſtor. ſuæ ſecundo, cap. 9. Et Hieron. in proœmio commentariorum 3. lib. ſuper epiſtolam ad Galatas, *Pluſquam quindecim anni ſunt*, inquit, *ex quo in manus meas nuſquam gentilium literarum quilibet auctor aſcendit: & ſi quid forte inde, dum loquimur, obrepit, quaſi antiqui per nebulam ſomnii recordamur.* Et de ſtudiis noſtrorum paulo poſt, *Quotuſquiſque*, ait, *nunc Ariſtotelem legit? quanti Platonis vel libros novere vel nomen? vix in angulis otioſi eos ſenes recolunt. Ruſticanos vero & piſcatores noſtros totus orbis loquitur, univerſus mundus ſunt.* Hactenus ille. Pluta exempla non quæro; cum manifeſtius hoc fit, quam ut pluribus indigeamus.

Accedit, quod ex ſanctis antiquis nonnulli Phyſicen & Metaphyſicen vel non habuere quidem, vel certe leviter attigerunt. Alii vero ma-

ro magna ex parte fuere Platonici, priuſquam converterentur ad fidem. Quamobrem cum in philoſophiæ quæſtione incidunt, aut vulgi & Rhetorum opiniones ſequuntur, aut etiam quas a Platonicis acceperant, in Chriſtianorum ſcholam invehunt. Ita viri docti errores forte quoſdam (quod ad philoſophiam quidem humanam attinet) in ſanctis antiquis deprehendunt. Atque hujus rei exempla proferre facillimum eſſet, ſed non libet etiam in his parvis majores noſtros deſignare.

SECUNDA CONCLUSIO. Unius aut duorum ſanctorum auctoritas, etiam in his, quæ ad ſacras literas & doctrinam fidei pertinent, probabile quidem argumentum ſubminiſtrare poteſt, firmum vero non poteſt. Ita deſpicere & pro nihilo habere, impudentis erit; ſuſcipere & habere pro certo, erit omnino imprudentis. Atque hanc concluſionem demonſtrat ratio illa manifeſta, cui nulla prorſus via occurri poteſt, quod cum ſanctorum quiſque, his duntaxat exceptis, qui libros canonicos ediderunt, ſpiritu fuerit humano locutus, & aliquando vel in eo errarit, quod ad fidem ſpectare poſtea demonſtratum eſt; aperte conſtat, ex hujuſmodi auctoritate exploratam fidem fieri non poſſe. Quo in loco admonendi ſunt hi, qui præceptis Theologiæ nullis acceptis, poſt bonas, quas vocant, literas, ſtatim ad ſanctorum veterum lectionem appellunt animum.

Non enim quæcunque ibi legerint, ea ſunt probanda omnia. Nec quemquam hoc errore duci oportet, ut ſi quid Ambroſius, aut Hieronymus contra morem doctrinamque hujus temporis fecerint, locutive fuerint, idem ſibi arbitretur licere.

Primum quoniam res nonnullæ non erant tunc adeo in Eccleſia definitæ, ut nunc eſſe videmus. Deinde quoniam magnis illi & divinis bonis quadam licentia faciendi dicendique aſſecuti ſunt, quæ non eſt paſſim cuilibet permittenda. Atque etiam ſi noſtra hac ætate illi fuiſſent, quædam profecto aliter & facerent & loquerentur. Quid quod, ut ante dicebamus, in rebus quoque ipſis, quæ ad fidem attinent, ſancti nonnunquam erravere? a quibus ſi ne tranſverſum quidem unguem diſcedendum ſit, neceſſe eſt ſane in magnos quandoque errores, fidei etiam adverſos, incurrere.

At Gelaſ. 15. diſt. decret. cap. *Sancta Romana*, probat opuſcula Cypriani, Chryſoſtomi, Gregorii Nazianzeni, Baſilii, Ambroſii. Nihil ergo in his fidei catholicæ contrarium reperitur. Alioqui cur Ruffini opera non eodem modo ibi probata ſunt, ſed potius reprehenſa; quod Hieronymus eum in quibuſdam de arbitrii libertate notavit? Cur item Origenis libri damnantur, non etiam Ambroſius, aut Cyprianus, ſi hi quoque in nonnullis fidei orthodoxæ contradixerunt? Ant igitur damnentur omnes, in quibus error aliquis doctrinæ ſanæ contrarius invenitur, aut probentur omnes, quamlibet uno, & item altero errore ſint aſperſi. His videlicet argumentis Gloſſ. 9. diſtin. decret. docet, ea Divi Auguſtini teſtimonia, quibus certa fides veteribus derogatur, intelligenda eſſe ſecundum illa tempora, cum ſcripta ſanctorum Patrum authentica non erant: libet enim verba Gloſſæ uſurpare. *Sed hodie*, inquit, *jubentur omnia teneri uſque ad ultimum jota*. Verum hic error ab aliis confutatus non deſiderat orationem meam. Quid enim? An hoc agere Gelaſius voluit, in veterum libris non eſſe quicquam erroris? Atqui laterem, ut ajunt, laverit quiſquis iſthuc conetur. Hanc ſiquidem felicitatem Deus in ſolis divinis voluminibus ineſſe voluit, quem admodum Auguſtinus graviſſime, ac veriſſime tradidit. Cæteroqui nemo quamtumvis eruditus & ſanctus, non interdum hallucinatur, non alicubi exceurit, non quandoque labitur. Sanctus vero is fuit, qui credidit ab hæreticis baptizatos eſſe rebaptizandos. Sanctus fuit, qui in Chriſti corpore & ſenſum pœnæ, & dolorem fuiſſe negavit. Sanctus fuit, qui in Chiliaſtarum dogma deſcendit. Sanctus fuit, qui viro ob adulterii culpam uxorem repudianti alterum matrimonium conceſſit. Sanctus fuit, qui animis piorum uſque ad judicii diem veram felicitatem ademit. Sanctus fuit, qui animam hominis ex traduce eſſe putavit. Sanctus fuit, qui animam Adæ ante corpus fuiſſe editam opinatus eſt. Sancti fuere, qui angelos multis ante mundum corporeum æternitatibus creatos eſſe exiſtimarunt. Atque horum opuſcula Gelaſio comprobata ſunt. Hos ego tamen reverentiæ cauſa propriis nominibus non appello. Malo enim antiquitati, ſanctitatique parcere, quam otioſo lectori facere ſatis. Legentur itaque a nobis Patres veteres cum reverentia quidem, ſed ut homines, cum delectu, atque judicio. Quod ſi quis aliter ſapit, nec ſanis conſiliis acquieſcit, hic jam non ſanctorum religione, ſed ſui ipſius amore capitur; & ſub veterum nomine novas opinationes invehere conatur. Qua de re Vincentius Lirinenſis: *O rerum*, inquit, *mira converſio! Auctores ejuſdem opinionis catholici, conſectatores vero hæretici judicantur. Abſolvuntur magiſtri, condemnantur diſcipuli. Quod quidem mihi divinitus promulgatum videtur eſſe judicium, propter eorum maxime fraudulentiam, qui cum ſub alieno nomine hæreſim concinnare machinentur, captant plerumque veteris cujuſpiam viri ſcripta paulo involutius edita, quæ pro ipſa ſui obſcuritate dogmati ſuo congruant, ut illud, quod proferunt, nec primi, nec ſoli ſentire videantur. Quorum ego nequitiam odio dignam judico, quod ſanctî cujuſque viri memoriam, tanquam ſepultos jam cineres, prophana manu ventilant, & quæ ſilentio operire oportebat, redivivæ opinione diffamant, ſequentes omnino veſtigia auctoris ſui Cham, qui nuditatem venerandi Noe non modo operire neglexit, verum quoque irridendam cæteris enunciavit.*

Lon-

Longe aliter fratres illi fui, qui nuditatem ipſam reverendi patris nec ſuis temerare oculis, nec alienis patere voluerunt: ſed averſi, ut ſcribitur, texerunt eum. Quod eſt, erratum ſanctiſ viri nec approbaſſe, nec prodidiſſe. Hactenus ille. Ac rurſum, *Quid*, inquit, *ſi in ipſa vetuſtate duorum, aut trium error deprehenditur? Curabimus omnino, ut paucorum inſcitiæ univerſalis Concilii decreta præponantur. Quæ ſi deſint, collatas inter ſe majorum ſententias lector conſulat eorum, qui diverſis licet temporibus, & locis in unius tamen Eccleſiæ catholicæ communione ac fide permanentes, magiſtri probabiles extiterunt. Et quidquid non unum aut duos tantum, ſed omnes pariter uno, eodemque conſenſu, aperte, frequenter, perſeveranter tenuiſſe, ſcripſiſſe, docuiſſe cognoverit, id ſibi quoque intelligat abſque ulla dubitatione credendum.* Hæc Vincentius Lirinenſis non minus prudenter, quam vere dicit. Quibus ex rebus Calvini calumnia facile retunditur, qua apud regem Galliæ Franciſcum, ut Lutheranorum impudentiam excuſaret, Catholicorum innocentiam traduxit. Cum enim Lutheranis veriſſime ac graviſſime objiceretur, quod Patrum eſſent ubique & contemptores & adverſarii, *Multæ*, ait Calvinus, *ignoraruntſancti illi viri: ſæpe inter ſe conflictantur, interdum etiam ſecum ipſi pugnant.* Tum deinceps, quotquot patrum errores colligere potuit, falſo etiam illis affictos, enumerat, quæritque. Cur nos item a Patribus diſcedamus? Nos autem divi Auguſtini partitione primum utimur, qui libro adverſus Julianum 1. capite 2. *Alia ſunt*, inquit, *in quibus inter ſe aliquando etiam do ctiſſimi atque optimi regulæ Catholicæ defenſores, ſalva fidei compage, non conſonant: alia vero, quæ ad ipſa fidei pertinent fundamenta.* In prioribus illis a Patribus nos quandoque diſcedimus, in poſterioribus Lutherani. At nos quidem modeſte ac reverenter oculos a Patrum errore avertimus. Lutherani autem Patres aut irridendos, aut certe deſpiciendos propinant. Deinde nos ab uno interdum, aut altero Patrum diſſentimus; at Lutherani ab omnibus conſentientibus ſæpe diſſentiunt. Aliud eſt autem unius, aut duorum ſanctorum privatum dogma repellere, quod hac ſecunda concluſione aliquando licere dicimus, aliud vero contra omnium communem fidem & doctrinam dicere, quod quarenus liceat, & quomodo, ſequentibus concluſionibus demonſtrabitur; ſi prius tamen explicatum fuerit, quid ſibi Eccleſia velit, cum ſanctorum Patrum libros approbat. Id namque a nobis in hac forte diſputatione deſideratur. Nondum enim argumenta diluimus, quæ illius Gloſſæ opinionem confirmabant.

Eccleſiaſtici auctores etiam probatiſſimi non eodem gradu & loco ſunt omnes. Nec magnopere conandum eſt eorum hic ſtultitiam, refellere, qui libris canonicis Hieronymi, aut Auguſtini opuſcula æquarint. Quemadmodum autem res a Deo conditæ, probatæ quidem fuere univerſæ (vidit enim Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona) ſed rerum variæ differenteſque naturæ non eundem locum, vim, ſtabilitatem accepere; (nam ſunt corpora cœleſtia, & corpora terreſtria) ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia autem terreſtrium, alia claritas ſolis, alia lunæ, alia ſtellarum: (*ſtella enim a ſtella differt in claritate*, 1. Corinth. 15.) ſic ſane ſcriptores Eccleſiaſtici probati ſunt, qui ſcilicet Spiritus ſancti illuſtrati luce Eccleſiam ipſi illuſtrarunt; ſed alia tamen claritas Matthæi, alia Hieronymi, alia Eſaiæ, alia Ambroſii. Atque auctores canonici, ut ſuperni, cœleſtes, divini, perpetuam ſtabilemque conſtantiam ſervant; reliqui veto ſcriptores ſancti inferiores & humani ſunt, deficiuntque interdum, ac monſtrum quandoque pariunt præter convenientem ordinem inſtitutumque naturæ. Quin ergo probatur Euſebius Cæſarienſ. Epiſcopus? Quin Ruffinus? Quin Origenes? nam & hi Eccleſiam Chriſti ſuis literis illuſtrarunt. Nempe aliud fuit errare in rebus obſcuris, & quæ non erant eo tempore explicatæ ac definitæ, aliud in apertis, & quæ tunc etiam in Eccleſia firmiſſime credebantur. Illud aut Cypriano, aut Ambroſio, aut Auguſtino accidit: hoc Origeni, Euſebio, ac Ruffino. Cyprianus item, Ambroſius, Hieronymus in nullo a ſanctæ Romanæ Eccleſiæ conſortio deviarunt, nec ab ejus fideli prædicatione ſejuncti ſunt, ſed communionis ipſius gratia ſemper fuere participes, ut Gelaſii verbis etiam utamur: at Origenes deſeruit unitatem, & fons Arii jure ac merito exiſtimatus eſt. Hinc ſchiſmaticus a Gelaſio dicitur; hinc etiam Euſebius Origenis laudator nimius, Ariſautor acerrimus reprehenditur. Nam Ruffinus vir alioqui religioſus, præterquam quod in libero arbitrio, re videlicet manifeſtiſſima erravit, Origeni, Origeniſque diſcipulis vehementer faviſſe convincitur. Fuit autem Eccleſia ſemper non ſolum cauta, ſed etiam acris & ſevera in Origeniſtas, ut a quibus grandem in doctrina Eccleſiaſtica peſtem fuerit experta. Sed de ſecunda concluſione ſatis. Jam pergamus ad reliquas.

TERTIA CONCLUSIO. Plurium Sanctorum auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo ſufficere & præſtare non valet. Id quod ex ſecundo argumento ante poſito ſatis oſtenditur. Angelos quoque eſſe corporeos, Auguſtinus ac pauci quidem alii inter veteres ſanctos aſſeruerunt: & quamvis opinio hæc falſa ſit, ſed tanquam Fidei adverſa ex communi veterum ſententia evinci non poteſt. At Thom. Walden. in præcemio doctrinalis Fidei antiquæ docet, quod major pars Patrum ab Apoſtolis ſenſerit, id eſſe catholicæ Eccleſiæ fidem. Id quoque Vincen. Lirin. tradit in libro adverſ. prophan. novationes. Vera ſunt hæc, non inficior, ſed tunc cum unius aut paucorum contrariam ſententiam Eccleſia penitus exploſit, ut illorum, qui putarunt ab hæ-

reti-

reticis venientes esse iterum baptizandos; illorum etiam, qui Melchisedech non hominem quempiam, sed Spiritum Sanctum esse dixerunt; utrumque enim horum post ea tempora Ecclesia semper exhorruit. Porro autem si unius, aut pancorum opinatio non fuerit ab Ecclesia rejecta, tum plurimorum auctoritas, quemadmodum diximus, nihil certum firmumque conficiet. De tertia igitur conclusione hactenus.

4. Concl. Omnium etiam sanctorum auctoritas in eo genere quæstionum, quas ad fidem diximus minime pertinere, fidem quidem probabilem facit, certam tamen non facit. Quam ego conclusionem postremo illo argumento abunde probatam existimo. Quod enim ea controversia non sit ex illarum numero, quæ catholicam fidem aut promovere, aut emovere possint, vel ex eo perspicuum est, quod beatam Virginem a peccato originali fuisse penitus liberam, e libris sacris juxta germanum literæ sensum unquam habetur; quinimo lex generalis in eis traditur, quæ universos filios Adam, carnali scilicet propagatione creatos, sine ulla exceptione complectitur. Nec vero dici potest, per traditionem Apostolorum id in Ecclesiam descendisse, cum hujusmodi traditiones non per alios, quam per Episcopos illos antiquos & sanctos auctores Apostolis succedentes ad nos usque pervenerint. At constat, priscos illos scriptores non id a majoribus accepisse. Traderent enim bona fide & ipsi posteris suis. Non igitur ad fidem illud attinere potest, quod neque sacris literis, aut Apostolorum traditionibus invenitur, neque ex eis certa valet connexione confici. Cæterum, quod opposita etiam assertio, hoc est, B. Virginem peccatum originale a parentibus contraxisse, non sit in numero dogmatum catholicorum, manifestissime colligitur ex eo, quod a lege universali per singulare privilegium unam Dei Matrem excipere, sacrarum literarum fidei nullo pacto adversum sit. Alioqui cum sacræ literæ in universum clament, *Non videbit me homo, & vivet*, *Deum nemo vidit unquam*; qui Paulum, aut Moysen excepisset, sacras literas contra pugnasset. Atque ea causa est, nisi toto cælo animus meus errat, quamobrem nec Sixtus IV. nec concil. Lateranen. sub Leone X. nec synodus Triden. sub Paulo & Julio tertiis inchoata eam quæstionem definierunt. Neutram enim ex illis opinationibus poterant tanquam dogma catholicum approbare. Ita is erravit, qui asserit, erroneum esse, aliquem præter Christum a lege illa originalis peccati liberare. Erravit ac multo etiam magis Basiliense concilium, cum definivit, doctrinam illam, quæ docet beatam Virginem Mariam unquam originali subjacuisse peccato, tanquam consonam scripturæ sacræ ac Fidei catholicæ amplectendam fore, nulliqne de cætero licitum esse in contrarium docere. In pari quippe errore versantur, qui alterutram partem ad catholicam fidem attinere posse credunt. Difficile est hoc dicere. Credo, si in concione quæratur: at hoc loco & disputatione facillimum. Non enim hic cum vulgi imperitia certamus, sed eos instituimus, qui veræ germanæque Theologiæ solidam, & expressam effigiem tenere cupiunt, nec fugientes umbras persequi. Propositum est autem veri reperiendi causa, & contra nostros, & pro alienis etiam dicere: &, cum res postulat, utrosque nullius accepta persona reprehendere. Atque in eo opere maxime, quod ad Ecclesiæ publicam utilitatem cudimus, privatis non debuimus affectibus inservire. Nec deerunt post hæc etiam ex viris plane doctis, qui me objurgent, erunt etiam qui vituperent, quod in quæstionem multis nominibus invidiosam consulto & cogitato inciderim, ut rem alias gravissimam nullius in Christiana religione esse momenti asseverarem. At ego & benevolos objurgatores placare, & invidos vituperatores constitare possum, ut alteros reprehendisse pœniteat, alteri didicisse se gaudeant. Nulla mihi, fateor ingenue, alia via patuit ad illud Erasmi argumentum elidendum, quo sanctorum auctoritatem acute ille quidem tentavit elidere. Nec fuit integrum, quod hæreticis semper proprium fuit, antiquorum Patrum libros corrumpere, & bonam etiam partem voluminum detruncare; ut ore saltem, reclamante licet conscientia, possem Bernardum, Augustinum, Ambrosium, aliosque item patres in ea fuisse opinione negare. Quid enim prod. est, si verum scire cupis, sanctorum testimonia membranis inscripta radere, cum animo insculpta abolere non possis? Porro, si, ut sanctorum auctoritatem in doctrina catholica tueremur, quod erat ecclesiæ Dei apprime necessarium, quorundam opinationes, ne dicam factiones, asseruimus non esse ad fidem & mores necessarias; quid est, per Deum obsecro, quod nos ea de re valeat quisquam aut admonere amice, aut inimice infectari? Atque hæc quidem hactenus in quartæ conclusionis confirmationem dicta sint. In qua etiam causa habemus testem satis idoneum & gravem Vincent. Lirinen. in libro adversum prophanas novationes, ubi, *Antiqua*, ait, *sanctorum patrum consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula, magno nobis studio & investiganda est, & sequenda*: id quod quinta conclusionn explicandum est. In qua quoniam hujus loci cardo vertitur, etsi multa prætereunda, multa tamen dicenda sunt, & ad cognitionem sacrarum literarum utilissima, & ad scholæ usum necessaria.

5. Concl. Quinta igitur conclusio est. In expositione sacrarum literarum communis omnium sanctorum veterum intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas: quippe cum sanctorum omnium sensus Spiritus sancti sensus ipse sit. Quam ego conclusionem magnis quidem argumentis confirmaturus sum, & quæ, nisi me fallit animus, controversiam decernere ita possint, ut inter

catholicos ultra referri quæstio nequeat. Aggrediar autem ad eam rem, si prius pauca quasi de fama Cajetani dixero. Ego virum hunc, ut sæpe alias testatus sum, semper feci maximi. Plurimum enim ecclesiam Christi suis literis juvit. Longum est autem hominis commendare sive eruditionem sive ingenium: molestum etiam universa ipsius opera commemorare. Illud breviter dici potest, Cajetanum summis ædificatoribus ecclesiæ parem esse potuisse, nisi quibusdam erroribus doctrinam suam, quasi cujusdam lepræ admixtione fœdasset, & vel curiositatis libidine affectus, vel certe ingenii dexteritate confisus, literas demum sacras suo arbitratu exposuisset, felicissime quidem fere, sed in paucis quibusdam locis acutius sane multo, quam felicius. Nam & vetustæ traditionis parum tenax, & in sanctorum lectione parum quoque versatus, libri signati mysteria ab his noluit discere, qui non suo sensu illa, sed majorum traditione, vera scilicet verbi Dei clave aperuerunt. Ita quum plurima scripsisset egregie, vertit ad extremum omnia, & novis quibusdam scripturæ expositionibus aliorum, quæ vel gravissime dixerat, aut elevavit, aut imminuit certe auctoritatem. Invitus quidem facio, ut doctissimum virum nomine etiam expresso reprehendam, sed cum nominis ac gloriæ celebritas hoc loco a Lutheranis objiceretur, notandam temeritatem putavi.

Atque error in quem incidit, est ejusmodi, ut eum ego subinovere omni ratione debeam, nec sine summi tamen viri aperta reprehensione possim. In initio siquidem commentariorum in Genesim, *Si quando*, inquit, *occurrerit novus sensus textui consonus, quamvis a torrente doctorum sacrorum alienus, æquum se præbeat lector censorem* (1). Et paulo post, *Nullus*, ait, *detestetur novum sacræ scripturæ sensum, ex hoc quod dissonat a priscis doctoribus: non enim alligavit Deus expositionem scripturarum sacrarum priscorum doctorum sensibus, sed scripturæ ipsi integræ sub catholicæ ecclesiæ censura: alioqui spes nobis & posteris tolleretur exponendi scripturam sacram, nisi transferendo, ut ajunt, de libro in quinternum.* Hactenus ille. Ac revera sequi majores nostros per omnia, & illorum vestigiis nos quoque pedes nostros figere, ut pueri faciunt per lusum, nihil videtur esse aliud, quam ingenia nostra damnare, judicio nos privare nostro, & facultate inquirendæ veritatis. Sequamur veteres, bene habet: sed ut duces, non ut dominos. Non enim Fidei nostræ dominaturi sunt, nec illis ita debemus esse addicti & mancipati, ut sacris literis exponendis nullum habeamus arbitrium. Hoc scilicet argumento Cajetanus moveri potuit, ut quintæ conclusioni adverseretur. Nam Lutheranos crassioribus conjecturis commoveri solet. In prologo siquidem assertionis suorum articulorum, patrum auctoritate dicit neminem esse cogendum: quod in omnium scriptis multi inveniantur errores, sæpe sibi ipsis pugnent, sæpe invicem dissentiant, & scripturas torqueant. Leges autem interpretandi verbi Dei nullas patitur, quod verbum Dei non debeat esse alligatum, sed liberum, quodque ejusdem sit leges condere & interpretari. Quare homines legum quidem humanarum certos interpretes esse posse, divinarum autem nullo modo. Hanc eandem sententiam tenuit Wicleffus apud Thomam Walden. lib. doct. fid. antidoctrin. 3. Eandem quoque Petrus Abailardus tenuit in ipso itaque suarum disputationum exordio: ut auctor est Divus Bernardus in epistola ad Innocent. num. 190. *Ecclesiasticorum doctorum*, inquit Bernardus, *unam omnium de hac re Petrus Abailardus dicit esse sententiam, & ipsam ponit ac pernit, & gloriatur se habere meliorem, non veritus contra præceptum sapientis transgredi terminos antiquos, quos posuerunt patres nostri*. In eadem etiam erroris navi fuere Arius, Nestorius, Eutyches, Dioscorus, ut septima synodo act. 1. Anathematismo 7. Basilius ipse fatetur. De Ario certe, ejusque discipulis habes testem Alexandrum Alexandriæ episcopum, lib. 1. histor. trip. cap. 14. Nestorius autem dum eloquens fuisset, & se putaret doctum, libris antiquorum interpretum dedignabatur incumbere, omnibusque se meliorem putabat esse, ut lib. 12. hist. trip. cap. 4. refertur. Eadem etiam via ingressus est Paulus Samosatenus, Eusebio auctore lib. 7. ecclesiast. hist. c. 26. Severiani quoque eadem via ingressi sunt, ut idem Euseb. lib. 4. ecclesiast. histo. cap. 29. testatur. Quid vero Vincentius Lirinen. adversus prophanas novationes de Origene referat, non pigebit adscribere, ut vel hoc uno exemplo viri pii sacris literis exponendis discant esse modesti. Cum igitur is auctor Origenis ingenium, eruditionem, eloquentiam, virtutesque alias admirabiles extulisset, *Hic idem*, ait, *tantus ac talis, dum gratia Dei insolentius abutitur, dum ingenio suo nimium indulget, sibique satis credit; dum parvipendit antiquam Christianæ religionis simplicitatem, dum se plus cunctis patribus præsumit, dum ecclesiasticas traditiones & veterum magisteria contemnens, quadam scripturarum capitula novo more interpretatur, meruit ut de se quoque diceretur: Si surrexerit in medio tui propheta, &c.* Deuter. 13. Hæreticorum iraque, & schismaticorum communis fuisse videtur Cajetani illa sententia. Nec ego hic tamen hæreticos volo argumentando revincere. Quid enim illis facias, qui eadem impudentia & apostolicæ sedis judicia, & concilionum dogmata, & Apostolorum traditiones, & sanctorum omnium doctrinam contempsere?

Adversus Cajetanum omnis oratio suscipitur a nobis, qui ut erat ingeniosus, nostras rationes expenderet, utque erat pius auditis gravissimis testi-

(1) *Si novus sensus esset, sed non a sanctorum sensu dissors & difficilens; bene haberet fortasse. At novus sensus, qui ita a priscorum sententia discrepet & abhorreat, ut sit vere contrarius, erroneus sit necesse est. De hoc autem Cajetanus loquitur, ut patet.*

teſtimoniis minime refragaretur. Atque nobis unum ſat erat, ita nobis majores noſtros tradidiſſe. Sed Cajetanus auctoritatem contemnit, ratione pugnat: patietur igitur rationes meas cum ſua ratione contendere. Quamquam a Philoſophis quidem rationem philoſophicæ concluſionis jure poſtularis: in ſacrarum autem literarum intelligentia majoribus noſtris debes, nulla etiam ratione reddita, credere, & quas ſententias de lege, de fide, deque religione ab illis acceperis, defendere. Ego vero eas defendam, ſemperque defendi; nec me ea eo ſenſu, quem a patribus accepi, ullius unquam ratio aut docti, aut indocti movebit. Sed age, ratiocinemur, oſtendamuſque in expoſitione ſanctarum ſcripturarum concordem antiquorum ſenſum eſſe tenendum, ſi volumus eſſe catholici. Sed prius tamen quid majores noſtri de ea re ſenſerint, explicemus. Quando enim me in hunc locum deduxit oratio, docebo quid didicerim, non modo Theologorum ratiocinationibus, verum etiam teſtimoniis antiquitatis.

Clemens in primis ad diſcipulos Hieroſ. (1). *Relatum eſt*, inquit, *quoſdam docere, non ſecundum traditionem patrum, ſed juxta ſenſum ſuum. Multas enim ex his, quæ legunt ſecundum ingenium hominum verſimilitudines capiunt. Ideo diligenter obſervandum eſt, ut lex Dei non ſecundum propriam intelligentiam doceatur. Sunt enim multa verba in ſcripturis divinis, quæ poſſunt trahi ad eum ſenſum, quem ſibi quiſque ſponte præſumpſit. Quod fieri non oportet. Non enim ſenſum, quem extrinſecus attuleritis, alienum & extraneum debetis quærere, ſed ex ipſis ſcripturis ſenſum capere veritatis. Et ideo oportet ab eo intelligentiam diſcere ſcripturarum, qui eam a majoribus ſecundum veritatem ſibi traditam ſervat, ut & ipſe poſſit ea, quæ recte ſuſcepit, competenter afferere.* Hactenus Clemens; qui & lib. 10. recognit. (ſi liber hic modo recipitur) documentum hoc a Petro Apoſtolo ſe accepiſſe teſtatur.

Dionyſius item 1. cap. lib. de cæleſt. Hierar. *Ad ſanctiſſimarum*, ait, *ſcripturarum intelligentias, prout illas a patribus accepimus, contendas pro viribus pergamus.* Accedit eodem teſtis locuples Irenæus, qui etiam ſcribit lib. 4. cap. 63. expoſitionem legitimam ſcripturarum per traditionem majorum accipiendam.

Epiphanius rurſum (2), cum hæreticos, qui ſe vocabant Apoſtolicos, refutat, *Scripturæ*, inquit, *ſpeculatione indigent, ad cognoſcendam uniuſcujuſque argumenti vim & facultatem, oportet autem & traditione uti: non enim omnia a divina ſcriptura accipi poſſunt.* Hæc Epiphanius. Traditionem autem ſine dubio vocat intelligentiam & ſenſum a patribus acceptum. Illam enim clavem verbi Dei eſſe, auctor eſt Petrus apud Clementem lib. 10. recogn. Hanc autem legiſperiti habuiſſe dicuntur, ad quos ſcilicet traditiones Moyſis & ſeniorum quaſi per manus venerant.

Clemens vero Alexandrinus Strom. lib. 7. qui adverſus Eccleſiaſticam traditionem ſcripturas interpretantur, hos regulam veritatis amiſiſſe affirmat. Et poſtea eodem quoque lib. de hæreticis diſſentes, *Glorie*, inquit, *tenentur deſiderio, qui ea, quæ ex ſua natura conveniunt, ſermonibus divinitus inſpiratis tradita a beatis Apoſtolis & magiſtris, ſua ſponte fallaci ſapientiæ ſimulatione corrumpunt per alias tractationes, humanis doctrinis reſiſtentes divinæ traditioni. Nam inter eos viros, qui tanti erant in Eccleſiaſtica cognitione, quid reſtabat dicendum a Marcione, Prodico, & ſimilibus, qui non ſunt ingreſſi rectam viam? neque enim eos, qui præceſſerunt, ſuperare poterant ſapientia, ut aliquid adinvenirent iis, quæ ab illis vere dicta ſunt. Sed bene cum eis actum eſſet, ſi ſcire potuiſſent ea, quæ prius ſunt tradita.* Atque Origenes tractatu in Matth. 29. *Quoties hæretici*, inquit, *canonicas proferunt ſcripturas, in quibus omnis Chriſtianus confeſſi & credit, videntur dicere: ecce in domibus verbum eſt veritatis. Sed nos illis credere non debemus, nec exire a prima & eccleſiaſtica traditione, nec aliter credere, niſi quemadmodum per ſucceſſionem Eccleſiæ Dei tradiderunt nobis.* Hæc Origenes.

Ambroſius quoque tertio ad Gratianum de fide libro (3), *Servemus*, ait, *præcepta majorum, nec hæreditaria ſignacula auſi rudis temeritate violemus; librum ſacerdotalem quis noſtrum (*) reſignare audeat, ſignatum a confeſſoribus, & multorum jam martyrio conſecratum?*

Hieronymus inſuper in epiſtol. ad Evagrium, *Revolvi me*, inquit, *ad veterum libros, ut viderem, quid ſinguli dicerent, uti tibi quaſi de multorum conſilio reſponderem. Et deprehendi, horum omnium opiniones ad unum compatum perveniſſe, ut dicerent Melchiſedech hominem fuiſſe Chananæum*; & poſt multa, quæ narrare longiſſimum eſt, *Habes*, ait, *quæ audierim, quæ legerim de Melchiſedech. Meum ſuit recitare teſtes: tuum ſit de fide teſtium judicare. Quod ſi omnes repuleris, tuum certe illum ſpiritualem interpretem non recipies, qui tanto ſupercilio, & auctoritate Melchiſedech Spiritum ſanctum pronunciavit, ut illud veriſſimum comprobarit, quod apud Græcos canitur. Imperitia confidentiam, eruditio timorem creat.* Et in Danie. 12. c. *Scripture*, inquit, *ſanctæ intelligentiam abſque Dei gratia & doctrina majorum ſibi imperitiſſimi vel maxime vendicant.* Et in epiſtola illa ad Paulinum celebri, multis & teſtimoniis exemplisque & rationibus elegantiſſime docet, neminem in ſcripturis ſacris ſine prævio & monſtrante ſemitam poſſe ingredi. Id quod Clemens Alexand. 5. Strom.

(1) *Epiſt. 5. 37. diſt. cap. Relatum.* (2) *Hær. 61.*
(3) *Cap. 7.* (*) *alii legunt* deſignare.

lib. docuerat. Et Cicero, *In universum nulla ars*, inquit, *literis sine præceptore & interprete percipi potest*. Is autem ad sacras literas sine doctore aggreditur, qui neglecto sensu antiquorum patrum, arcanam scripturam ex suo interpretatur.

His etiam similia concinit Augustinus in libro de utilita. cred. ad Honoratum cap. 7. (1) Cum enim sacros iste libros sine aliena ope & legere & intelligere se posse arbitraretur; *Ita ne est?* Augustinus ait. *Nulla imbutus poetica disciplina Terentium sine magistro attingere non auderet. Asper, Cornutus, Donatus, & alii innumerabiles requiruntur, ut quilibet poeta possit intelligi: tu in sanctos libros sine duce irruis, & de his sine præceptore audes ferre sententiam?* Et cap. 17. *Si unaquæque disciplina*, inquit, *quanquam vilis & facilis, ut percipi possit, doctorem aut magistrum requirit, quid temeritate superbiæ plenius, quam divinorum sacramentorum libros ab interpretibus suis nolle cognoscere?* Hactenus Augustinus. Gregorius etiam lib. 28. Mor. cap. 9. hanc etiam conclusionem confirmat, exponens de sanctis doctoribus illud, *Super quo bases illius solidatæ sunt*.

Unum his Cassiodorum adjiciam in procemio lib. divinar. institut. dissentem in hæc verba: *Ad divinam scripturam ascendamus per expositiones probabiles Patrum, velut per quandam scalam visionis Jacob, ut eorum sensibus provecti, ad cognitionem Domini efficaciter pervenire mereamur.* Et lib. eod. c. 11. *Sunt nonnulli*, ait, *qui putant esse laudabile, si quid contra antiquos sapiant, & aliquid novi, ut periti videantur, inveniant.* Et cap. ejusdem libri 25. *Cuncta*, inquit, *quæ antiqui expositores probabiliter dixerunt, solicita mente tenenda sunt: illa vero, quæ ab eis intacta sunt relicta, ne infructuoso labore fatigemur, primum rimanda sunt, quas virtutes habeant, aut ad quæ nos instituta perducant.*

Adde huc quoque Gregor. Nazianz. & Basil. qui, ut lib. 11. Eccles. hist. (2) Ruffinus tradit, *divinarum scripturarum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex majorum scriptis & auctoritate secuti sunt, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligentiæ regulam suscepisse constabat.* Hactenus ibi. Atque hæc satis erant homini modesto, ut in nostram sententiam induceretur. Nam clarissimis monumentis contestata consignataque antiquitas quem non moveat? Certe cum Clementem, Dionysium, Irenæum, Epiphanium, Nazian. Basil. Ambr. Hier. Aug. Cassiod. Bernard. audio unum & idem proferentes, non existimo totidem hominum doctissimorum quidem & sanctissimorum, attamen hominum, me audire sententiam, sed Catholicæ Ecclesiæ, cujus illi fuere columnæ præcipuæ. Nec enim aliud viri illi omnes tanto consensu sensisse credendi sunt, quam quod communiter Ecclesia catholica sentiebat. Sed habemus præterea graviores testes ad hujus rei fidem plenam & integram faciendam. Dixerit enim fortasse quispiam, testimonia fere illa, quæ retulimus, adversum Lutheranos magis, quam Cajetanum facere. Non enim hic adeo fuit insolens, ut aut omnino veterum magisterium contemneret, aut eorum in sacras literas commentaria. Negavit solum, communem antiquorum intelligentiam certam esse lineam, ad quam intelligentias nostras semper dirigere debeamus. Id quod nondum adhuc videmur refelliſſe. Verum utcunque hæc habeant, placet mihi jugulum causæ petere, ac propius conferre pedes, ut Cajetani error certissimis argumentationibus refutetur.

Primum autem in synodo sexta generali sess. 11. ob id damnati sunt Origenistæ, quod easdem expositiones, quas hic novas Cajetanus infert, conati fuerint contra majorum traditionem invehere. *Multa alia*, ait Sophronius, *extra Apostolicam atque paternam traditionem asseruerunt, paradisi plantationem projicientes, in carne Adam formatum fuisse nolentes, ex eo Evam formatam fuisse vituperantes, serpentis fonitum refutantes.* Hactenus ille. Est autem probata hæc Sophronii epistola Synodica actione 13. ejusdem sexti concil. generalis.

Deinde Canon 19. Synodi Trullanæ sic habet: *Oportet eos, qui præsunt Ecclesiis, clerum & populum docere, ex divina scriptura colligentes intelligentias & judicia veritatis, & non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed etsi ad scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesiæ luminaria & doctores suis scriptis exposuerunt; & majorem ex his laudem assequantur, quam si ea, quæ a se dicuntur, componant; ne, dum quandoque ad id hæsitant, ab eo, quod convenit, excidant.* Hactenus Conc. Trullan.

Ad hæc, cum de intelligentia illius testimonii Joannis Evangelistæ (3), *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum*, &c. inter fideles quæstio esset exorta, eaque ad Viennen. Conc. referretur, Clemens concilio præsidens ita loquitur (4): *Nos ad sanctorum patrum & doctorum communem sententiam Apostolicæ considerationis aciem convertentes, sacro approbante concilio declaramus*, &c. Sedes ergo Apostolica, & Viennen. concilium, cum de fide & intelligentia sacrarum literarum pronunciant, sanctorum communem sensum tanquam Thesei filum tenent, eosque quasi duces intelligentiæ sequuntur.

Concilium quoque Lateran. sub Leone decimo, acti. 11. præcipit omnibus, qui Evangelicam veritatem populum docturi sunt, ut sanctam scripturam juxta interpretationem doctorum, quos Ecclesia, vel usus diuturnus approbavit, explanent: ne quicquam eis proprio sensu contrarium aut dissonum adjiciant, sed illis semper insistant, quæ a præfatorum doctorum interpretationibus non discordant.

Est

(1) *Vide etiam eundem August. in proem. lib. de doctrin. Christ.*
(2) *Cap. 5.* (3) *Joan. 19. 33.* (4) *Clem. 1. De sum. Trin.*

Eſt præterea idem definitum apertius in ſynodo Trident. ſeſſ. 4. in hæc verba: *Decrevit ſancta ſynodus ad coercenda petulantia ingenia, ut nemo ſuæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum ad ædificationem doctrinæ Chriſtianæ pertinentium, ſacram ſcripturam ad ſuos ſenſus contorqueat, aut contra eum ſenſum, quem tenuit & tenet ſancta mater Eccleſia, aut etiam contra unanimem conſenſum Patrum ipſam ſcripturam ſacram interpretari audeat.* Hactenus Concil. Trident. Poteram huc addere decretum quintæ ſynodi ex Ivone titulo 11. lib. 2. cap. 14. Alterum etiam ſimile concilii Meldeu. cap. 11. ex Burch. lib. 1. cap. 61. ſed multa prætermittimus, ne diſputatione longa negotium lectori faceſſamus. Sed enim e ſacris quoque literis ad ejuſdem rei confirmationem habemus teſtimonia non pauca. Ac primum illud ex Eccleſiaſtico cap. 8. *Non te prætereat narratio ſeniorum: ipſi enim didicerunt a patribus ſuis: quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore neceſſitatis dare reſponſum.* Deinde illud Apoſtoli ad Rom. 12. *Non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & unicuique ſicut Deus diviſit menſuram fidei. Habentes donationes ſecundum gratiam differentes, ſive prophetiam ſecundum rationem fidei,* &c. Illud vero conſtat, prophetæ vocabulum Apoſtolo uſurpari non modo pro eo, qui futura videt atque prænunciat, verum etiam pro eo, qui Spiritus ſancti dono Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum oracula intelligit & expouit. Juber autem Paulus, ut qui ejuſmodi munus in Eccleſia ſuſceperit, primum quidem non plus ſapiat, quam oportet, ſed ad modeſtiam & temperantiam ſapiat: deinde, ut prophetiam habeat ſecundum rationem fidei, hoc eſt, ne ſacris literis exponendis humani acumen ingenii, aut naturæ vim rationemque ſequatur, ſed eas juxta fidem a majoribus acceptam, & hujus fidei proportionalem rationem interpretetur. Nam philoſophos quidem poteris forſitan exponere juxta rationem ſcientiæ, nulla etiam adhibita fide: at ſacros libros ſobrie ſine majorum fide & doctrina non poteris. Sed & qui explicando Ariſtotele veteres omnes Peripateticos pro nihilo haberet, & his magna conſenſione reclamantibus ex philoſophi ſententia paradoxum nuſquam auditum nova nobis interpretatione præſcriberet, parum ille ſobrius haberetur. Multo vero etiam magis, qui in Apoſtolorum libris ſuopte ingenio novas quaſdam ſententias comminiſcitur, eaſque Apoſtolorum diſcipulis & antiquis omnibus interpretibus adverſas, hic non eſt profecto, cur ſatis ſanus habeatur. Sed de ſecundo teſtimonio ſatis.

Tertium 1. ad Cor. 14. habes. *Prophetæ*, inquit Apoſtolus, *duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent.* Ne quis autem a reliquis temere diſſentiat. *Non eſt* autem, ait, *diſſenſionis Deus, ſed pacis*; id eſt, non ejus, qui a conſentiendi unitate defecerit, ſed eorum, qui in conſentiendi pace permanſerint, ut Vincent. Lirinenſ. expoſuit. *Sicut in omnibus*, inquit, *Eccleſiis ſanctorum doceo*, hoc eſt, catholicorum. Quæ ideo ſanctæ ſunt, quia in ſanctorum communione perſiſtunt. Ac nequis tandem harum rerum judicium ad ſe unum deſpectis cæteris revocarer, paullo poſt addit: *An a vobis verbum Dei proceſſit? aut in vos ſolos pervenit? Si quis videtur eſſe propheta, aut ſpiritualis cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia Domini ſunt mandata.* Mandatum utique eſt, ut ſi quis eſt ſpiritualium rerum magiſter ſummo ſtudio unitatis cultor exiſtat, ut nec opiniones ſuas communibus reliquorum omnium præferat, & ab univerſorum ſenſibus non recedat: id fiet autem, ſi duo præcepta teneantur. Unum, ut ſacrarum literarum interpres ſemper in priores ſpectet, a quibus verbum Dei proceſſit in poſteros: hujus enim rei Apoſtolus Corinthios monet, inquiens, *An a vobis verbum Dei proceſſit?* Alterum, ut ne ſenſum ſuum tenaci contentione defendat, ſed prius reliquos Eccleſiæ doctores conſulat, ut ſi viderit omnibus id probari quod ſentit, tuto jam teneat: ſin reprobari, tuto jam deſerat. Hoc enim ſignificat Apoſtolus dicens: *Aut in vos ſolos pervenit?* Sic enim mihi plane videor Pauli ſententiam interpretari. Quod ſi hoc Apoſtoli teſtimonium videbitur cuipiam ad ſuadendum magis, quam evincendum idoneum; cum illo non exiſtimarim equidem contentioſa diſputatione certandum. Nec enim vel ipſi credimus omnia argumenta, quibus utimur, eſſe palmaria.

Quartum porro ejuſdem Apoſtoli teſtimonium gravitſimum eſt. Habetur autem ad Epheſ. 4. in hæc verba: *Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios autem paſtores & doctores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti, ut non ſimus iam parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumventionem erroris.* Quæ quidem Pauli verba, quoniam in tertio loco uberius explicata ſunt, levi nunc brachio attingemus, quantumque ſatis erit ad id, de quo nunc agimus, confirmandum. Ex his itaque verbis plane intelligitur, divinæ providentiæ fuiſſe, ut non ſolum Prophetarum, Apoſtolorum, & Evangeliſtarum codices haberemus, verum etiam ſanctorum doctorum in illos commentaria. Ob eam enim certe cauſam, poſt Prophetas, Apoſtolos, & Evangeliſtas, Eccleſiæ a Chriſto doctores dantur, ut illorum ſacros hi libros interpretentur. Hos ergo in Eccleſia Dei divinitus per tempora & loca procuratos quiſquis in ſcripturæ ſenſum eundem conveuientes contempſerit, non hominem contemnit, ſed Deum, a quo in id illi ſuere deſtinati, ut populum Chriſtianum ſacras Prophetarum, Apoſtolorum, Evangeliſtarumque literas edocerent. Quod ſi ſancti omnes, dum illa interpretarentur, errarunt, Deo auctore erraret Eccleſia; cum doctores ſibi a Chriſto datos ſequeretur, & in ſacrorum codicum intelligentia eorum veſtigiis inſiſteret.

Nec me clam est, Paulinum, Augustinumque in epist. 58. & 59. Prophetas in hoc Apostoli testimonio non eos accipere, qui ante Domini adventum futura prædixerant, quorum nos scripturas ut canonicas ac divinas retinemus, sed illos, qui in Ecclesia Christi tempore Apostolorum prophetandi gratia eminuere. At quoniam utrosque Ecclesiæ a Christo datos negare non possumus: nihil mirum videri debet, si neutros ab Apostoli verbis excluserimus.

Sed quærat hic forsitan aliquis (1): Cum sit perfectus scripturarum canon, sibique ad omnia satis superque sufficiat, quid opus est, ut ei sanctorum & intelligentia jungatur, & auctoritas? Quia videlicet scripturarum sacrarum pro ipsa sui & altitudine & obscuritate non uno eodemque sensu omnes accipiunt, sed aliter atque aliter alius atque alius interpretatur, ut pene quot homines, tot illine sententiæ erui posse videantur. Aliter namque illam Novatus, aliter Sabellius, aliter Arius, aliter Donatus exponit. Quocirca necesse est, ut propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea propter tam varii erroris antiquissimi secundum normam aliquam dirigatur. Ob id ergo post Prophetas, Apostolos, & Evangelistas, sanctos quoque Doctores accepimus: quo eorum catholicam, hoc est, universalem intelligentiam, tanquam Ecclesiæ regulam a Deo præscriptam sequeremur. Præclare igitur illud adjectum est, *Ad consummationem sanctorum, in ædificationem corporis Christi, ne simus parvuli*, &c. Ac de verbis quidem Apostoli hactenus. Nunc Salomonis unicum testimonium addemus, quod si diligentius expendatur, multum conferet ad eam rem, de qua disserimus, corroborandam. *Verba sapientium*, ait, *sicut stimuli* (2), *& quasi clavi in altum defixi. Quæ per magistrorum concilium data sunt a pastore uno, his auditis, fili mi, ne requiras*. In quem locum Hieronymus, *Exceptis*, inquit, *his verbis, quæ ab uno pastore sunt data, & a concilio atque consensu probata sapientium, nihil tibi vindices: majorum sequere vestigia, ab eorum auctoritate non discrepes*. Hæc Hieronymus. Nos vero, quis ille unus pastor sit, per Ezechielem intelligimus (3). *Suscitabo*, ait, *super eas pastorem unum, qui pascat eas: ipse erit eis in pastorem*. Ne autem existimares, quod ipse per se Christus hoc semper esset facturus, per Hieremiam monet, inquiens, *Dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina*. Quod autem verba sanctorum data fuerint ab illo pastore uno, talis tantusque omnium consensus ostendit: nec enim intelligere idem omnes una mente possent, nisi uno eodemque Christi spiritu in ea unitate continerentur. Unde divine ait Salomon, per magistrorum concilium data esse a pastore uno. Sanctos quippe antiquos sapientes fuisse, nemo negat; Ecclesiæ fuisse magistros, certo constat; a Deo fuisse Ecclesiæ datos, Christi erga Ecclesiam providentia manifestat; datos esse ut Apostolorum, Prophetarum, Evangelistarumque oracula exponerent, Paulus innuit; ab uno pastore tam multos, atque adeo diversis & loco & tempore fuisse procuratos, sententiæ unitas & concordia monstrat: ut nihil aliud, quam magistrorum concilium liceat intueri, quod ab uno veritatis spiritu fuerit congregatum. Certe, ut Augustinus lib. adversus Julianum 2. dicit, si episcoporum synodus ex toto orbe congregaretur, ut controversiam decernerent circa sacros libros exortam, nec tales possent facile sedare, nec tot. Quia nec sancti uno tempore fuerunt.

Te nunc, Cajetane pater, si filio patrem appellare licet, appello te; Cajetane, inquam, appello, te in concilium voco, te non in lyceum aut academiam in luco, sed in sanctorum patrum pacificum honorandumque conventum. Pone tibi ob oculos, rogo te, tam numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in hunc usque diem tot seculorum consensus approbavit, quos præter admirabilem sacrarum literarum peritiam vitæ quoque pietas mira commendat. Aspice illos, obsecro te, quodammodo aspicientes te, & manusuere ac leniter dicentes tibi: Itane nos, fili Cajetane, in sacrarum expositione literarum simul omnes erramus? Itane nobis omnibus, quos Ecclesiæ Christus præceptores dedit, spiritus intelligentiæ defuit? Itane tu unus adversum nos pugnare audes, & Ecclesiam credis unius sensum hominis secuturam, hujus vero gravissimi sanctissimique senatus commune judicium deserturam? Utram plus tribuendum esse judicas tot eruditorum, sanctorum, martyrumque præjudiciis, an tuo singulari privatoque judicio? Respondebis ne ad hæc, aut omnino hiscere audebis? Videre mihi videor, Cajetane pater, modestiam tuam, ingenique candorem, atque adeo in sanctos religiosam reverentiam & pietatem, & quali coram esses, audio vocem tuam aures meas circumsonantem: Victimus utrique; uterque nostrum palmam refert: tu mei, & ego erroris. Sed nescio, bone lector, quo me impetus animi & nimius differendi calor evexit. Nam & Cajet. eo jam diu loco est, ubi omnes sine mea disputatione vicit errores: & ego non consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Sed nos, ut cœpimus, persequamur, & Theologiæ quoque rationibus hunc errorem confutemus. Licet enim ad fidem in Theologia faciendam auctoritas plus polleat, quam ratio; quippe cum ea sine ratione satis habeat momenti, ratio sine auctoritate non multum valeat: sed auctoritati tamen ratio conjuncta, quantum voler, habebit ad faciendam fidem vitium. Et nos jam inde a principio pollicebamur hanc cum Cajetano causam ratione magis, quam testimoniis transacturos.

Primum autem, qui novam hanc exponendi sacras literas rationem suscitant, hi præterquam quod veteres obterunt majorum laudes, cum vanis

(1) *Vide. Licinianis & quæri & respondet.* (2) *Adversum quos durum sit recalcitrare.* (3) *Ezech.* 34. 23.

nis hominibus, tum magis hæreticis exemplo sunt, ut novis falsisque commentis sacrarum literarum vera sensa contaminent. Quod si semel admissa fuerit hæc licentia, ut libros sacros pro suo quisque arbitrio interpretetur, horreo dicere, quantum abolendæ religionis periculum consequatur. Etenim unaqualibet particula sanctarum scripturarum humanorum ingeniorum libertati permissa, alia quoque atque alia, & omnes jam quasi ex more reliquæ humanitus tractabuntur. Porro autem si totam scripturam divinam hominum quorumlibet ingenio arbitratuque exponi liceat, nihil firmum relinquetur; *sed sit ibi deinceps errorum lucubrationi necesse est, ubi erat ante castæ & incorruptæ sacrarium veritatis*, quemadmodum Vincentius Lirinensis non minus vere, quem eleganter asseruit. Quin etiam præter incommoda & multa & magna, quæ futuris in Ecclesia fidelibus hæc opinatio affert, Ecclesiam, quæ nos antecessit, erroris gravissimi nota liberare nequit. Cum enim sive concionatores, sive scriptores omnes, qui sanctis antiquis succesſere, sacræ scripturæ sensum populo tradiderint juxta doctrinam a sanctis acceptam, populus autem sensum eundem fidenter acceperit: nimirum qui concordem sanctorum veterum expositionem rejicit, intelligentiam, quam habetenus Ecclesia habuit, rejicere convincitur. Exempli causa ponatur aliquid, quod pateat latius. Sancti omnes exposuere, Hevam e costa Adæ, ut litera sonat, fuisse conditam. Id quoniam sacerdotes sequentes ita invenere a sanctis expositum, populo Christiano sedulo significarunt, & populus ipse bona utique fide credidit. Ita efficitur, ut sanctis antiquis errantibus in illius loci interpretatione, tota Ecclesia in eodem fuerit errore versata. Atque sanctorum & Ecclesiæ ignorationem esse conjunctam, Nestorius plane intellexit, a concilio Ephesino damnatus in hæc verba; *Invecti sumus in Nestorii sceleratam præsumptionem, quod sacram scripturam se primum & solum intelligere, & omnes eos ignorasse jactaret, quicunque ante se magisterii munere præditi divina eloquia tractavissent; totam etiam nunc Ecclesiam errare, quæ, ut ipsi videbatur, ignaros Doctores sequeretur.* Hactenus Ephesinum concilium: refertur autem a Vincentio Lirinensi in libello illo vere aureo adversum prophanas novationes.

Adde, quod, ut jam pridem dicebamus, in his, quorum cognitio non pertinet ad populum, Ecclesiæ fides fides majorum est. Cum igitur e scriptura sacra veram & sinceram intelligentiam accipere non spectet ad plebem, nisi Lutheranorum insaniam sequi volumus, patrum certe nostrorum in libris sacris intelligentia Ecclesiæ intelligentia ipsissima est. Quamobrem si sancti omnes antiqui in divinis literis intelligendis errarunt, Ecclesia dubio procul erravit, idque Deo præcipiente. Peccaret enim populus, si scripturæ juxta sanctorum omnium sensum expositæ repugnaret: in his præsertim, quorum judicium non ad plebem, sed ad majores spectat.

Præterea ab omnibus sanctis, communi unaque mente idem sentientibus, non potuit Dei verbum recedere; ut videlicet omnes simul haberent aliquam scripturam pro canonica, quæ canonica non esset, aut e diverso aliquam communi consensu exploderent, quæ canonica esset. Ergo nec vera intelligentia verbi Dei potuit simul ab illis recedere. Utrumque enim Ecclesiæ promissum est, & spiritus, & verbum; & si utrumlibet omnibus sanctis doctoribus defuisset, Ecclesiæ quoque pariter defuisset. Illud autem, quod priore loco assumptum est, si minus intelligitur, ex aliis fidei dogmatis percipi potest, in quibus sanctos simul omnes errare non posse, magnis argumentis ostensuri sumus: nec ita multo post, sed panca ante dicenda sunt. Quod vero & verbum & spiritus intelligentiæ in Ecclesiæ conjuncta sint, quemadmodum posteriori loco assumebamus, per Esaiam Dominus in hæc verba testatur (1): *Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui amodo usque in sempiternum.* Semen vero Christi fidelium Ecclesiam esse negabit nemo, qui vel parum fuerit in sacris literis exercitus. Quis est igitur, qui res a Christo in Ecclesia copulatas audeat errore divellere, & aut verbum, aut verbi sensum sanctis omnibus ac proinde Ecclesiæ tollere?

Præterea, ut Hieron. in comment. super 1. cap. epist. ad Galat. ait, Ecclesia Dei quæ a posteris Apostolorum fidem audivit, non accepit hominis Evangelium, sed Dei. *Doctores enim Ecclesiæ*, inquit, *non tam ipsi docent, quam in ipsis Deus, qui ad sanctos loquitur: Ego dixi, dii estis, & filii excelsi omnes* (2). *Qui autem dii sunt, tradunt Dei Evangelium, & non hominis. Marcion & Basilides, & cetera hæreticorum pestes non habent Dei Evangelium, quia non habent Spiritum sanctum, sine quo humanum fit Evangelium, quod docetur.* Hactenus Hier. Et eodem loco statim, *Nec putemus*, inquit, *id in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu: non in superficie, sed in medulla: non in sermonum foliis, sed in radice rationis. Alioquin & diabolus, qui loquitur de scripturis, & omnes hæreses inde sibi consuunt cervicalia. Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne forte interpretatione perversa de Evangelio Christi hominis fiat Evangelium, aut quod pejus est, diaboli.* Hæc quoque Hieronymus. Quæ ut conferamus in pauca, hanc rationem habent: Si a sanctis antiquis Apostolorum successoribus fideles sensum scripturæ falsum accepere, certe non receperunt Dei Evangelium, quod non est in verbis scripturarum, sed in sensu: non in litera occidente, sed in spiritu vivificante: non in membranis, sed in cordibus. Id quod non Hieron.

(1) *Esa.* 59. 21. (2) *Psalm.* 81. 6.

modo, verum etiam Hilar. in lib. ad Conſtan. Auguſtum tradidit. Et ſi lex ſpiritualis eſt, & ſpiritu indiget, ut intelligatur, quod in primo jam loco abunde monſtravimus, ecqua, rogo, tanta dementia eſt, Spiritum ſanctum mihi uni affuiſſe dicere, ſanctis omnibus defuiſſe? Age enim, ut a divinis ad humanas rationes noſtra defluat oratio, ſi in ſcripturæ interpretatione quicquam tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingeniis aut acutius, aut perſpicacius? quid in literis ſacris exercitatius? Nec vero Latinis Sanctis defuit ingenium, nec literarum ſacrarum peritia defuit. Nolumus enim modo aut Latinos Græcis, aut Græcos Latinis anteponere. Utroſque conſtat & ingenio & eruditione valuiſſe. Quod ſi in hoc judicio magis ſpectatur vitæ ſanctimonia, quis homo recens veteres illos Eccleſiæ primarios viros excellet? Verum, ajunt, ſed homines erant. At ego &. novitios iſtos interpretes homines eſſe reor. Audio; quid multitudo facit ad ſenſum ſpiritus? Reſpondeo; quid facit paucitas? ſed & in his, quæ vel apud homines fide creduntur, nonnihil facere ſolet teſtium multitudo, maxime ſeniorum. Nam veterrimi quique ſolent eſſe graviſſimi. Juniores autem, quaſi pueri, ſi ſpeciem afferant veritatis, non eſt illa quidem protinus repudianda: vetuſtas tamen ſuo loco conſervanda eſt. Maxima enim eſt vis & auctoritas vetuſtatis, & ubi eum novitate certet, eſt illa ſine dubio præferenda. Sed neſcio quo modo a rationibus graviſſimis ad has leviores oratio noſtra delapſa eſt. Jam ad illas redeamus, eaſque ipſas concludamus aliquando. Illud ergo urgentius & inſtantius premebamus, qui ſanctos veteres in univerſum omnes in ſacræ unoquolibet ſpripturæ loco exponendo erraſſe affirmat, eum catholicæ Eccleſiæ hunc ipſum errorem attribuere. Id quod hoc etiam argumento confirmari poteſt. Ubicumque eſt enim Eccleſiæ corpus, ibi etiam eſt ſpiritus veritatis, ut Irenæus docet (1), imo Chriſtus Dominus inquiens (2), *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis.* Docet quoque idem apette Paulus ad Epheſios 4. & 1. Corinth. 12. Spiritus autem in corpore non eaſdem omnibus corporeis partibus tribuit functiones, quemadmodum Apoſtolus ad Romanos 12. & prioris ad Corinthios cap. duodecimo elegantiſſime perſequitur. *Alii* namque *datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alii prophetia, alii interpretatio ſermonum*, &c. Nec enim in Eccleſia omnes Apoſtoli, nec omnes Prophetæ, nec omnes interpretantur, &c. Certum eſt autem, quod ſacrarum literarum intelligentia ſanctis doctoribus, ſi quibus maxime per ſpiritum data eſt. Qui ergo ſpiritum veritatis ſanctis omnibus in ſcripturæ ſacræ interpretatione negat, hic ſine dubio eundem ſpiritum Eccleſiæ tollit; quemadmodum qui ab oculis videndi munus aufert, hic reliquas etiam omnes corporis partes obſcurat; nam ſi oculus non ſerit lucidus, *totum corpus tenebroſum erit* (3). Atque hæc ſunt quintæ concluſionis cauſæ graviſſimæ. Poſſunt enim eſſe aliæ leviores. Certe Patrum optimorum & ſapientiſſimorum exemplum non omnino leve eſt, qui quanquam erant acerrimo ingenio, ſcripturæ tamen ſanctæ interpretationes ita illi referunt, ut a majoribus didiciſſe, non ut ex ſe reperiſſe videantur. Ad quam legem nos non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti eſſe debemus. Ac de quinta concluſione dictum eſt ſatis.

Sexta Conclusio. Sancti ſimul omnes in fidei dogmate errare non poſſunt. Hanc primum oſtendit D. Auguſtinus in libro adverſus Julianum primo cap. 3. Cum enim Julianum vellet ſanctorum teſtimoniis in dogmate fidei, de quo erat controverſia, revincere, *Non omnium*, inquit, *de hac re ſententias commemorabo, ſed ponam pauca paucorum, quibus tamen noſtri contradictores coguntur erubeſcere, & cedere, ſi ullus in eis vel Dei timor, vel hominum pudor tantum malum pervicaciæ ſuperaverit.* Et poſterius, *Alia ſunt*, ait, *in quibus inter ſe etiam doctiſſimi atque optimi regulæ catholicæ defenſores ſalva fidei compage non conſonant, & alius alio de una re melius aliquid dicit & verius. Hæc autem unde nunc agimus, ad ipſa fidei pertinet fundamenta.* Et lib. 2. adverſus eundem ita loquitur: *Hoc probavimus catholicorum auctoritate ſanctorum, ac per hoc non eſt conſequens, ut falſum ſit. Tales quippe ac tanti viri ſecundum catholicam fidem hoc verum eſſe confirmant, ut veſtra fragilis & argutula novitas ſola auctoritate conteratur illorum. Præterquamquod ea dicunt, ut ſe per eos loqui veritas ipſa teſtetur. Sed tunc auctoritate primitus eorum veſtra eſt contumacia comprimenda, ut dum tales homines Dei in fide catholica errare potuiſſe non creditis, auſus præcipites refrænetis.* Et paullo inferius, *Ego te*, inquit, *ante iſtos judices conſtituo, quos non amicos meos, & inimicos tuos in hac noſtra diſceptatione conſtitui cognitores, nec quorum ſententiæ de hoc, quod inter nos diſputatur, incertæ ſunt, inani cogitatione confinxi: ſed ſanctos, & in ſancta Eccleſia illuſtres Antiſtites Dei, non Platonicis & Ariſtoteleicis & Zenonicis (quanquam & in his nonnulli ex eis docti fuere) verum omnes ſacris literis eruditos nominatim, ſicut oportebat, expreſſi, ut in eis timeas non ipſos, ſed illum, qui ſibi eos utilia vaſa formavit. Qui tunc de iſta cauſa judicaverunt, cum ab odio, amicitia, inimicitia, ira vacui erant, quod invenerunt in Eccleſia, tenuerunt.* Et poſterius, *Uſque adeo*, ait, *permiſcuit imis ſumma longus dies, ut videant Pelagius, Celeſtius, Julianus, & cæci ſint Hilarius, Gregorius, Ambroſius, Cyprianus, Sed qualiſcunque homo ſis, tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam (ſi tamen non in te ſpes eſt omnis emortua ſanitatis) & quodammodo audio vocem tuam, qua reſpondes: Abſit, ut audeam cæcos iſtos viros vel cogitare, vel*

(1) *Lib.* 3. (2) *Joan.* 14. 16. (3) *Luc.* 11. 34.

vel dicere. Et in fine libri tandem, qui ſanctos rejiciunt, eos univerſam Chriſti Eccleſiam rejicere teſtatur. Et Vincentius Lirinenſis, *Neceſſe eſt*, inquit, *omnibus catholicis, qui ſe ſe Eccleſiæ legitimos filios probare ſtudent, ut ſanctorum Patrum fidei inhæreant, adglutinentur, immoriantur: prophanas vero novitates deteſtentur, horrefcant, perſequantur. Concilio enim Epheſino divinitus placuit, nihil aliud poſteris credendum decernere, niſi quod ſacrata ſibi conſentiens ſanctorum Patrum tenuiſſet antiquitas*. Hactenus ille. Nec Epheſina ſolum ſynodus ita ſenſit, ſed Conſtantinopolitana ſexta, actione 12. in hæc verba. *Et dixit ſancta ſynodus: Omnino neceſſe eſt non ſolum ſecundum ſenſum ſequi Sanctorum Patrum dogmata, ſed eiſdem vocibus uti cum illis, nihilque penitus innovari*. Et iterum: *Sanctorum Patrum dogmata tanquam legem ſanctæ Dei ſuſcipiunt Eccleſiæ*. Nec obſtat, has ſententias Sergii eſſe, non ſynodi, tum quoniam ſi hæreticus ipſe Sergius, publica Eccleſiæ conſenſione victus, hanc noſtram concluſionem negare non potuit, certe inimici noſtri ſunt judices; tum quoniam ſynodus actione 17. & 18. ſanctos ipſos Patres tanquam regulam ſequitur, & ſynodus Lateranenſis ſub Martino Quinto can. 11. & 13. quæ omnes conſonantes Eccleſiæ Patres reſpuunt, ea Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam reſpuere dicit, & quæ credunt, credere. Id quod non modo Auguſtini, Vincentii, Concilioruмque graviſſimis teſtimoniis, verum etiam invictiſſimis rationibus confirmari poteſt. Nam ſi Sancti in aliquo fidei dogmate falſi ſunt, & populi, qui eos ſequebantur, falſi fuiſſent. Conſtat enim, populum Chriſtianum ante nos fidei ſanctorum doctorum acquieviſſe. Neque enim aliter fidem in Jeſum habere poterat, niſi haberet etiam in ſanctos ejus. (*) *Gratias ago Deo meo*, ait Paulus ad Philemonem, *audiens fidem, quam habes in Domino Jeſu, & in omnes, Sanctos ejus*. In quæ verba Hieronymus: *Quicunque*, inquit, *Deo credidit, aliter ejus fidem recipere nequit, niſi credat & in Sanctos ejus. Non eſt enim in Deum perfecta fides, quæ in miniſtros ejus inſi lelitate tenuatur*.

Præterea cum quædam ad fidem pertineant, (quod etſi ſæpe dictum eſt, dicendum eſt tamen ſæpius) quæ plebs penitus ignorat, ſi ſancti omnes in fide rerum hujuſcemodi decepti fuiſſent, Eccleſia certe fuiſſet decepta. Ad hæc, Sanctorum omnium fide repulſa, magna ex parte Chriſti, & Apoſtolorum traditiones repellentur. Non enim aliunde apertius, quam ex Sanctorum veterum teſtimoniis pleraſque Apoſtolicas traditiones agnovimus. Unde in ſeptima ſynodo generali, actione 1. Anathematiſmus 7. Baſilii pœnitentis ſic habet: *Qui doctrinas ſanctorum Patrum, & traditionem Catholicæ Eccleſiæ contemnunt, quique cauſantur, & voces Arii, & Neſtorii, Eutychis, & Dioſcori jactant dicentes, quod niſi ſatis ex veteri, & novo Teſtamento inſtructi eſſemus, ſanctorum Patrum, & Catholicæ Eccleſiæ traditiones ſequeremur, execratio*. Hæc igitur duo ita ſunt connexa atque conjuncta, ut diveliſ ac diſſociari non poſſint, doctrina ſanctorum Patrum, & Eccleſiæ traditio. Quiſquis unum iſtorum tentarit labefactare, alterius quoque fidem concutiat neceſſe eſt. Atque ejuſdem ſynodi actione 7. tomo quinto, Epiphanius pro ſynodo ſic ait: *Quod ſi is, qui hanc expoſitionem contra venerandas imagines edidit, aſſerit, ſe a ſanctis patribus, qui circa ea tempora floruerunt, non fuiſſe receptum, quomodo ea, quæ ſancti patres non probaverunt, nos qui indigni ſumus, ut diſcipuli eorum nominemur, recipiemus?* Neque ſynodus hæc modo, verum reliqua concilia omnia, omnes pontifices ac ſancti doctores hac via & ratione univerſas hæreſes refutarunt. Non enim commode aliter poterant, niſi & in ſcripturis ipſis canonicis, & in reliquis fidei decretis majorum ſententiam, ut acceperant, tenuiſſent. Qua de re libet prorſus verba Vincentii Lirinenſis adſcribere. *Sacra*, inquit, *vetuſtatis auctoritate prophanæ novitatis conteremus audaciam. Neque hoc ſane novum, ſiquidem mos iſte ſemper in eccleſia viguit, ut quo quiſque floreret religioſior, eo promptius novellis adinventionibus contrairet. Exemplis talibus plena ſunt omnia: ſed ne longum fiat, ſummatim nonnulla ac breviter perſtringemus, ut omnes luce clarius videant, beatorum Apoſtolorum beata ſucceſſio qua via ſemper ingreſſa novas doctrinas refutarit. Intelligebant enim viri ſancti atque prudentes, nihil aliud rationem pietatis admittere, niſi ut omnia, qua fide a patribus ſuſcepta forent, eadem filiis conſignarentur? idque eſſe proprium Chriſtianæ modeſtiæ ac gravitatis, non ſua poſteris tradere, ſed a majoribus accepta ſervare. Ducatum quippe præbet nobis religio, non nos religioni: nec majorum ſenſa qua volumus trahemus, ſed potius qua illa trahunt retrahuntque ſequemur*. Hactenus ille. Unum vero idemque præcipuum ejus rei, quam dixerat, exemplum affert ex Epheſino concilio, ubi cum de faciendis fidei regulis contra Neſtorium diſceptaretur, decretum eſt, ut ſanctorum patrum in medium ſententiæ proferrentur. Quod cum ita factum eſſet, Neſtorius tanquam catholicæ verſuſtati contrarius, damnatus eſt. Cyrillus vero, tanquam ſacroſanctæ antiquitatis conſentaneus, eſt probatus. Sed, ut ipſe idem dixerat, *exemplis talibus plena ſunt omnia*. Sic enim Hieronymus Helvidii dogma revicit; ſic Baſilius ad Amphilochium ſpiritus ſancti divinitatem aſſeruit; ſic Aug. Donatiſt. & Pelagianos refellit; ſic Paulus Samoſatenus (1) a celebri quodam ſcriptore ſuperatus eſt; ſic Theodoretus Alexandrini concilii definitiones comprobavit (2); ſic

(*) *Qui Deo credit, & in ſanctos ejus credere neceſſe eſt*. (1) *Euſ. 5. l. eccl. hiſt. c. 28.*
(2) *L. 6. hiſt. trip. c. 20.*

ſic Leo Papa apud Leonem imperatorem Entychem hujuſque ſectatores confudit, aſſernitque, a ſanctis doctoribus conſentientibus nullos niſi impios & hæreticos diſcrepare; ſic Agatho Papa eccleſiaſticum dogma de duplici Chriſti voluntate & operatione firmavit (1), nempe ſanctorum ſcriptorum conſentientibus teſtimoniis: quibus ea ſolum ratione hæretici reſpondere ſe poſſe exiſtimarunt, ſi libros depravaſſent, & alia ex eiſdem ſanctis teſtimonia vel mutila, vel etiam conficta in confirmationem erroris adduxiſſent. Neque enim negare ſanctorum auctoritatem integrum vel hæreticis videbatur. Quorſum autem poſt vetera exempla nunc novitia proferamus? ex Bernardo epiſtola 77. ad Hugonem, ex Innocen. De presbytero non bapti. cap. *Apoſtolicam*, ex concilio Florentino, ex multis quoque aliis, quos ne longum ſit, miſſos in præſentia faciemus. Satis enim nobis, ſi modo in philoſophia Chriſtiana aliquid profecimus, poſitis exemplis rationibuſque & teſtimoniis, perſuaſum eſſe debet, ſanctorum omnium communem ſenſum certam fidem facere catholicorum dogmatum, ac proinde ex omnium auctoritate certa argumenta depromi Theologicis concluſionibus confirmandis.

Satisfit Argumentis Caietis Primi. Id quod ſexto hoc demum loco erat nobis conſtituendum. Conſtituimus autem longa oratione id quidem; (quomodo enim rem tantam verbis pauciboribus explicaremus?) ſed adeo præclare tamen, ut tenebræ, quas adverſarii veritati offundere ſuis argumentationibus conati ſunt, jam ſuperioris diſputationis luce fugatæ eſſe videantur. Certe primum, ſecundum, & tertium argumentum, poſt ea, quæ dicta ſunt, nulla reſponſione egent. Sed ne ratio illa quidem deinceps appoſita. Eadem enim non magis contra veteres ſanctos, quam contra patres conciliorum omnes, atque adeo contra totam eccleſiam valet. Ita nos antea duobus illam locis refutavimus. Oſiandri ergo & Cajetani ſcrupuli modo reſtant, qui ſi fuerint exempti, nihil profecto erit amplius, quod ſexto loco explicando deſideretur.

CAPUT IV.

Nonnullos Oſiandri & Cajetani ſcrupulos eximit.

CUm igitur contendit Oſiander, expoſitores uſque ab Apoſtolis univerſos in prophetiæ illius intelligentia erraſſe, primum nihil nobis contrarium affert. Nam, ut Vincentius Lirinenſis recte dixit, *Antiqua ſanctorum patrum conſenſio non in omnibus divinæ legis quæſtiunculis, ſed ſolum in fidei regula nobis certo eſt ſequenda, atque in his præcipue quæſtionibus, quibus catholici dogmatis fundamenta nituntur*. Quod etiam capite ſuperiore paulo latius explanavimus. Porro autem Oſeæ Prophetia an in ſenſu literali, an in allegorico ad Chriſtum referenda ſit, ad fidei quæſtionem non pertinet. Ita quamvis ſancti in hoc falſi fuiſſent, non in re gravi, ſed quæ parvi momenti in eccleſia eſt, fuiſſent falſi. Deinde falſum eſt, omnes auctores uſque ab Apoſtolis locum illum in ſenſu ſolum allegorico ad Chriſtum retuliſſe. Referunt quidem omnes ad populum Iſrael, & ad Chriſtum quoque referunt, ſed non omnes aſſerunt per allegoriam id fieri; quin nonnulli affirmant, eundem ſcripturæ locum plures habere interdum ſenſus literales. Poſtremo, ſi dicamus ſenſum eſſe allegoricum, nullus eſt error. Nam objectioni Oſiandri Hieronymus in comment. ſuper Oſeam docte reſpondet. Vana igitur iſta ratio apud eos valet, qui ipſi decipi ſallique volunt. Graviores conſtantioreſque admonendi ſunt, ut animadvertant, ne callida altera ratione capiantur. Aperte enim ſophiſticantem nemo non videt, niſi qui admodum eſt indoctus: Callidus ille & occultus ſophiſta, ne veritatis ſpecie fallat, ſtudioſe cavendum eſt. Nec enim facile agnoſcitur. Nec vero exiſtimari velim, Cajetanum aut in ſophiſtis eſſe cenſendum, aut aſinte, vafre, malitioſeve quempiam fallere voluiſſe. Sed vir ingenioſus & doctus non fallebatur, niſi ſpecie quadam obſcuræ rationis. Quocirca quoniam vim habet majorem, quam cæteri ad decipiendum, majori cura & diligentia ab hoc ſane cavendum eſt.

Argumentatur itaque Cajetanus: *Non alligavit Deus expoſitionem ſcripturæ ſacræ priſcorum doctorum ſenſibus*, &c. Imo vero alligavit, ſi omnes ad unum in eandem ſententiam concurrerint. Tenentur enim univerſi catholici ſenſum eccleſiæ ſequi. Senſum autem eccleſiæ fuiſſe, qui idem fuit doctorum eccleſiaſticorum omnium, explicatum eſt paulo ante ſatis, ut arbitror, diligenter. Nec eccleſia nunc de ſcripturarum ſenſu judicat divinando, ſed ex traditione majorum eas interpretatur. Quemadmodum enim, ſi qua alia fidei quæſtio occurrerit, eccleſiæ judicium nihil novi auribus Chriſtianæ plebis infert, ſed majorum antiquam in ea re fidem & inquirit & ſequitur; ita, cum de ſacrarum literarum ſenſu exiſtit aliqua controverſia, nullam novam intelligentiam a cenſura eccleſiaſtica expectare debemus, ſed eam, quæ magna facta diſquiſitione patrum noſtrorum communem eſſe conſtiterit. *Spes*, inquiunt, *nobis & poſteris tollitur exponendi ſacras literas, niſi transferendo de libro in quinternum*. Minime vero gentium. Nam, ut illud præteream, quod in ſacris Bibliis loci ſunt multi, atque adeo libri integri, in quibus interpretum diligentiam eccleſia deſiderat, quibuſque proinde juniores poſſent & eruditionis & ingenii poſteris ipſi quoque ſuis monumenta relinquere; in illis etiam, quæ antiquorum ſint ingenio ac diligentia elaborata, nonnihil nos Chriſtiano populo, ſi volumus, præſtare & quidem utiliſſime poſſumus. Poſſumus enim vetuſtis novitatem dare, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, faſtiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus

(1) 6. *Synod. act.* 4.

bus naturam ſuam, & naturæ ſuæ omnia. Sed quoniam huic Cajetani argumento Vicentius Lirinenſis doctiſſime elegantiſſimeque reſpondit, verba nos ipſius aſcribamus, digna illa profecto, quæ aureis literis ſcriberentur. *Ego*, inquit, *o Doctor, quaſi Beſeleel,* (1) *& pretioſas divini dogmatis gemmas exſculpe, fideliter coapta, adorna ſapienter, adjice ſplendorem, gratiam, venuſtatem, intelligatur te exponente illuſtriut, quod antea obſcurius credebatur. Eadem tamen, quæ didiciſti, doce, ut cum dicas nove, non dicas nova. Sed forſitan dicet aliquis: Nullufne ergo in eccleſiam Chriſti profectus habebitur intelligentiæ? habeatur plane & maximus; ſed ita tamen, ut vere profectus ſit ille fidei, non permutatio. Siquidem ad profectum pertines, ut in ſemetipſa unaquæque res amplificetur: ad permutationem vero, ut aliquid ex alio in aliud tranſvertatur. Imitetur animarum ratio rationem corporum, quæ licet annorum proceſſu numeros ſuos evolvant & explicent, eadem tamen, quæ erant, permanent. Parva lactentium membra, magna juvenum, eadem ipſa ſunt tamen: quot parvulorum artus, tot virorum: & ſi quæ illa ſunt, quæ ævi maturioris ætate pariuntur, jam in ſeminis ratione præinſerta ſunt, ut nihil novum poſtea proferatur in ſenibus, quod non in pueris jam ante latitaverit. Quod ſi humana ſpecies in aliquam deinceps non ſui generis vertatur effigiem, aut certe addatur quippiam membrorum numero vel detrahatur, neceſſe eſt, ut totum corpus vel prodigioſum fiat, vel etiam intercidat, vel certe debilitetur. Ita etiam ſacratum literarum intelligentia ſequatur has decet progreſſuum leges, ut annis ſcilicet conſolidetur, dilatetur tempore, ſublimetur ætate: incorrupta tamen, illibataque permaneat.* Et paulo poſt, *Quodcumque igitur*, ait, *in eccleſiæ paradiſo Dei agricultura, patrum labore ſatum eſt, hoc idem filiorum induſtria colatur, floreat, matureſcat, proficiat, perficiatur. Et priſca illa cæleſtis philoſophiæ dogmata a poſteris excurentur, limentur, poliantur. Sed nefas eſt, ut commutentur, detruncentur, mutilentur, humanorumque ingeniorum quaſi extranea additamenta recipiant: Accipiant licet evidentiam, lucem, diſtinctionem, ſed retineant neceſſe eſt plenitudinem, integritatem, proprietatem.* Hactenus ille. Cujus tota oratio eo mihi videtur probabilior, quo magis ex Apoſtolo ad Epheſ. 4. videtur eſſe deprompta. Ubi illam corporalis augmenti ſimilitudinem adeo & aperte, & copioſe proſecutus eſt, ut nulla mea oratione opus ſit. Tantum fuerunt lectores admonendi. De ſexto autem loco hactenus. Jam ad ſeptimum tranſeamus, hoc eſt, ſcholæ novæ auctoritatem. De qua etſi nonnihil fortaſſe novi dicturus ſum, ea tamen, quæ pios lectores probaturos eſſe confidam.

(1) *Exodi* 36.

Finis Libri Septimi.

DE AUCTORITATE DOCTORUM SCHOLASTICORUM,

Quæ ſeptimo loco poſita eſt.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

Lutheranorum in Theologiam furor: quinam veri nominis Theologi cenſendi.

Equitur locus huic diſputationi vel maxime neceſſarius, qui Scholæ Theologicæ continet auctoritatem, quam hæretici juniores non modo elevant, & extenuant, verum etiam explodunt, & exſibilant. Ac ſigniter impietatis Germanicæ Lutherus, Wicleffi in hoc, ut in aliis, diſcipulus, in libro quidem adverſus Jacobum Latomum aſſerit, Theologiam ſcholaſticam eſſe nihil aliud, quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Coloſſenſes cap. 2. Apoſtolus præcavet. In libro autem de abroganda Miſſa privata, Academias dicit eſſe Antichriſti lupanaria. Philippus vero Melanchton in Apologia contra Pariſienſes, Lutetiæ natam eſſe, ait, prophanam ſcholaſticen, qua admiſſa, Evangelium obſcuratum, ac fidem extinctam. Breviter, Lutherani omnes ad unum ſcholæ noſtræ auctoritatem & mirifice contemnunt, & inimice inſectantur. Atque hinc fortaſſe tanquam ex primo fonte reliquæ illorum hæreſes derivatæ ſunt. Principio namque, quod erat facile, ſcholæ auctoribus contemptis, ſcholæ quoque judicia contempſerunt. His neglectis, mox neceſſe erat, Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, Ambroſius, Baſilius negligerentur, quos Theologi recentes dogmatum ſuorum auctores habebant. At antiquis Sanctis poſthabitis, deſpectui quoque habita ſunt eorum concilia. Unde conſecutum eſt, ut & libros quoſdam canonicos, & eccleſiaſticam auctoritatem Lutherani concideret. Adeo verum illud eſt, qui minima negligit,

gligit, paulatim deſſuit. Abſit invidia verbo. Nec enim minima ſcholæ auctoritas eſſe poteſt, quam parvi facere nemo ſine fidei diſcrimine poteſt. Connexæ quippe ſunt, ac fuere ſemper poſt natam ſcholam ſcholæ contemptio, & hæreſum peſtes. Quamobrem tuear etiam hunc locum, meque facile, ac breviter, ut mihi videtur, expediam. Nam etſi facultatem differendi a Dialecticis exercitationibus acceptam ſcholaſtica in vobis Theologia amplificavit; neque enim mediocrem a primo tempore ætatis in eo ſtudio operam, curamque conſumpſimus: at hic ſane quamquam in loco proprio verſamur, non ad copiam noſtram nos in utramque partem exercere volumus, ſed ad noſtrum morem tenuiter anguſteque diſſerere: Sed in omni oratione memento, Lector, eam me defendere ſcholæ doctrinam, quæ ſacrarum literarum fundamentis conſtituta ſit. Ex quo id efficitur, quod ego magno cum aſſenſu omnium dicere me video, miſeram eſſe ſcholæ doctrinam, quæ ſe titulis magiſterii defendat; miſeram etiam, atque haud ſcio an multo magis, quæ detracta ſcripturæ ſacræ auctoritate, ſyllogiſmis contortis de rebus divinis philoſophatur; imo ne de rebus divinis quidem, ſed nec de humanis, verum de his, quæ nihil ad nos attinent. Intelligo autem fuiſſe in ſchola quoſdam Theologos aſcriptitios, qui univerſas quæſtiones Theologicas frivolis argumentis abſolverint, & vanis, invalidiſque ratiunculis magnum pondus rebus graviſſimis detrahentes, ediderint in Theologiam commentaria vix digna lucubratione anicularum. Et cum in his ſacrorum Bibliorum teſtimonia rariſſima ſint, conciliorum mentio nulla, nihil ex antiquis Sanctis oleant, nihil ne ex gravi philoſophia quidem, ſed fere e puerilibus diſciplinis; ſcholaſtici tamen, ſi ſuperis placet, Theologi vocantur: nec ſcholaſtici ſunt, nedum Theologi, qui ſophiſmatum fæces in ſcholam inferentes, & ad riſum viros doctos incitant, & delicatiores ad contemptum. Quem vero intelligimus ſcholaſticum Theologum? aut hoc verbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, qui de Deo, rebuſque divinis apte, prudenter, docte e literis, inſtitutiſque ſacris ratiocinetur. Quod etſi ita eſſe pluribus verbis poſtea differendum eſt, illud tamen nunc brevi confitendum eſt, niſi quis is ſit, eſſe Theologum ſcholæ neminem.

Intelligo etiam in ſchola fuiſſe nonnullos quaſi ad diſcordiam natos, qui tum optime diſſerui. ſe ſe putant, cum contra doctores dixerint, ut non tam verum inveniſſe velle videantur, quam adverſarios convincere, concertationibuſque & rixis totas chartas implere. Atque hos, ſunt in Eccleſia multi, qui tamquam milites auctorati vel tuentur, vel impugnant, & tota eorum de re Theologica diſputatio partium ſtudium eſt, contentio, atque diſſidium. Quos ego probare nec debeo, nec poſſum. Nam quamvis diſſentientium inter ſe reprehenſiones non ſint vituperandæ, concertationes tamen in diſputando pertinaces indignæ philoſophia prophana, noſtra doctrina, mihi videri ſolent. Nec enim, quod Cicero diſertiſſime dixit, diſputari ſine reprehenſione, nec cum pertinacia recte diſputari poteſt. Atque illud vere a Publio dictum eſt, veritatem nimium altercando amitti. Minime vero aſſentior iis, qui ex circulorum ſcholaſticorum diſputationibus ortam eſſe pertinaciam volunt, irritationemque ſcalpendi omnia. Quin iſtiuſmodi malorum exiſtimo in moribus eſſe culpam, non in ſchola. Moderati enim, nec contentioſi homines, nec pertinaces, quaſcunque res ſobrie, ad temperantiamque definient. Quod cum omnibus eſt faciendum, qui diſciplinam quamlibet profitentur, tum nemini potius quam Theologo. Fuere autem ſine dubio in ſchola multi, qui his vitiis declinatis, rem Theologicam graviter ſane ac modeſte tractarunt. Nam quos iſti pertinaces vocant, omniaque ſcalpentes Theologos, paucos, ſi vere loqui volunt, ſignificare poſſunt. Qui etiam mihi, ſi cui maxime diſpliceant: ſed propter paucorum vitia non eſt omnium corona traducenda; quod & ſi plerique Theologi in his vitiis eſſent, iniqua eſſet adhuc ulla calumnia. Quemadmodum enim nemo juſtus & prudens univerſos adoleſcentes accuſat, quamvis plurimum ſint libidinoſi, quoniam libido non eſt omnium adoleſcentum, ſed non proborum: ſic quoniam iſta ſcholaſtica pertinacia Theologorum levium eſt, non omnium, inique profecto, ut modo dicebam, ſchola traducitur propter ea vitia, quæ non ſunt ſcholæ, ſed inertis, vanæ, contentioſæ ſcholæ. Theologos itaque ſcholaſticos, qui modo hoc cognomine digni ſunt, afferere quidem, & vindicare volo, idque faciam, ſi prius ſcholæ proprium inſtitutum, & rationem docendi propoſitam oſtendam, qua minime intellecta, nihil recte aut pro illis, aut contra illos dici poteſt.

CAPUT II.

Multiplex Theologiæ Scholaſticæ munus exponit.

THeologiæ ſcholaſticæ proprium munus, quantum & a majoribus accepimus, & hujus facultatis alumni quotidianis fere congreſſibus experimur, illud primum eſt, ut quæ in ſacris literis & Apoſtolorum traditionibus abdita continentur, ea in lucem quaſi e tenebris eruantur. Colligit enim Theologus ex principiis fidei a Deo revelatis concluſiones ſuas, atque in principiis ipſis implicitas per argumentationem naturæ conſentaneam explicat. Quemadmodum enim Muſica facultas ex iis, quæ ſunt in Arithmetica poſita, ea ratiocinando connectit, quæ ſunt in numeris ſonantibus aut conſona, aut diſſona; ita ſcholæ Theologia ex his, quæ fides poſuit, ea quæ ſunt conſequentia, naturæ ratione conficit, de Deo, rebuſque divinis. Quod ſi Aſtrologia, Muſica, perſpiciendi facultas, atque aliæ id genus diſciplinæ, tametſi ex alienis facul-

cultatibus quaſi mendicæ, ſed habentur in pretio tamen, tanquam utiles & neceſſariæ: ecquiſnam iſte malus genius eſt, ſcholaſticam diſciplinam profligare velle, quæ non ex Arithmetica, non ex Geometria, non ex Phyſica, ſed ex ſacris diviniſque & literis & inſtitutis docet, quid conſequens ſit, quid contra repugnans? Nec vero audiendi ſunt (1) qui ſcholaſticas quæſtiones ut curioſas reprehendunt, & ſcholæ temeritatem inſimulant, quod de rebus longe ſemotis a captu noſtro audeat pronunciare, & tam multa definire, quæ citra ſalutis diſpendium vel ignorari poterant, vel in ambiguo relinqui. Hujus generis exempla ponunt: Quid diſcernat Patrem a Filio; Quid ab utroque Spiritum S. Quid interſit inter Filii nativitatem & Spiritus proceſſionem; Utrum Spiritus ſancti a Patre, & Filio proficiſcentis unicum ſit principium, an duo. Ita cenſent id præclari & magni Theologi eſſe, nihil ultra quam ſacris literis proditum eſt definire, hoc eſt, in Theologiæ principiis hærere, mentem a conſequentibus, & repugnantibus revocare. Quorum ſententia quid ſibi velit non intelligo. Poteſt enim quicquam eſſe abſurdius, quam ſola diſciplinæ principia habere definita, concluſiones vero, quæ certo atque evidenti ſyllogiſmo ex illis conficiuntur, aut ignorari velle, aut in ambiguo relinqui? Quod ſi in Geometria, Phyſica, Aſtrologiave quiſquam aſſereret, vere & jure ſtultiſſimus haberetur. Sed de his hactenus. Non libet enim mihi rem exploratam ſuadere, quod multi, & hi docti ſæpe fecerunt. Itaque pergamus ad reliqua.

Habet rurſum hæc diſſerendi in ſchola facultas alium propoſitum ſcopum, fidei noſtræ adverſus hæreticos defendendæ. Eſt quippe doctoris ſcholaſtici, ut Magiſter ſententiarum in procemio ex Auguſtino (2) tradit, ſcire, quemadmodum fides catholica & piis opituletur, & adverſus impios defendatur. Quod ſi ſcholæ doctor non poſſit docere fideles doctrinam ſanam, & eos, qui ſanam non habent, redarguere, apud vulgus theologus eſſe aliquando poterit, revera nunquam erit. Atque ob eam cauſam ſcholaſticorum diſputationibus adeo ſunt hæretici infenſi, quod intelligunt, catholicam fidem, quam expugnare moliuntur, horum ſtudio doctrinaque muniri. Agnoſcunt ſane lupi canes, eoſque odio proſequuntur: & ſcholæ nomen iſtis inviſum eſt, quæ lupos arcet a gregibus, & eorum inſidias porro cavet. Atque in hoc genere nihil eſt quidem admirandum. Illorum autem hominum genus mirari non deſino, qui cum catholici & habeantur & ſint, his planſus tamen excitare ſolent, qui neſciunt juventutem ad linguarum ſtudium adhortari, niſi prius Theologos ſcholaſticos maledictis figant, totiſque concidant volnuminibus. At ſuaviſſime maledicunt. Venenum animi linguæ mella tegunt, eoque perniciouſius paratum, quo ſuavius obbibitur. At ſunt moroſi & prolixi ſcholaſtici theologi, ſi quærimus, anxie etiam ſuperſtitioſi: ſed hæc, ut dixi, morum vitia ſunt, non ſcholæ. At moroſitas tamen, & ea vitia, quæ theologis objiciuntur, habent aliquid excuſationis vel juſtæ, vel quæ probari poſſe videatur. Nam de rebus multis & variis non ſolum in genere, ſed ſingulatim etiam differentes, non potuerunt hæc brevi oratione conficere. Hinc autem myriades articulorum, quas iſti reprehendunt, quæ ſi eſſent adagiorum, non reprehenderent, ſed ſuſpicerent. Accedit, quod perſpicuitas non ſolet eſſe conjuncta brevitati. Obſcuri namque fiunt, qui breves eſſe laborant. Ita perſpicui Theologi eſſe cupientes, longiores aliquanto fuere. Adde, quod res difficiles & obſcuræ, quas plurimas Theologi ediſſerunt, paucis explicari non queunt. Rudibus quoque & imperitis ſchola ſeſe attemperat, atque adeo plura & quærit & definit, quæ doctis hominibus, iis etiam qui ingenio haud multum valent, ſupervacanea videtur. Scholaſtico demum more in utramque partem Theologi diſſerentes, neceſſe eſt, ut quæcunque docent, longiore ea ſermone complectantur. Anxia vero ſuperſtitio quæ dicitur, religio eſt, non ſuperſtitio. Nempe non licet apud nos ſuſque deque omnia ferri, ſed ſcholæ nomia decretoque univerſos, qui aut diſputare aut ſcribere de re theologica velint, certis oportet limitibus ac præſcriptis lineis contineri. Hinc illæ lachrymæ. Illis libertas placet, imo vero licentia dicendi ſcribendique: nos cum de rebus theologicis diſputamus, licentiam omnem & temeritatem perhorreſcimus. Sed totum hoc ſcholaſticum differendi genus ſpinoſum eſt: & pes ſpinis confixus greſſum deinde figere non valet. Scilicet tenerrimi iſtorum pedes ſunt: & quos errores non pungunt, pungit diſciplina, quam, ut ante dicere cœperam, ob id odio iſti proſequuntur, quod ars eſt, quæ doceat tum propugnare fidem, tum hæreſes expugnare. Id quoniam poſtremo libro ſumus ſuſe ac diligenter explicaturi, breviter & ſine diſceptatione modo ponendum eſt. Nec enim decet omnia eodem loco demonſtrare.

Spectat denique ad ſcholaſticorum functionem, Chriſti Eccleſiæque doctrinam, quantum fieri poteſt, ex diſciplinis humanis aut illuſtrare, aut etiam confirmare. Nam, quod Auguſtinus docuit, (3) vaſa argentea & aurea, cæteramque Ægyptiorum ſupellectilem, etiam ſi commodatam acceperimus, jure quaſi noſtra facere poſſumus, inque fidelium uſus vendicare: & alienigenam mulierem, ut Hieronymus admonet, (4) taſis crinibus, rejectiſque ſuperſtitionis, ad Dei populum introducere. Id quod ſi, quo decet, temperamento gravitateque fiat, nemo, ut opinor, tam ſtultus futurus eſt, qui reprobet, niſi horum nihil unquam reputaverit. Diſcunt theologi a David extorquere

de

(1) *Eraſmus in procemio ſuper Hilarium.* (2) *de Trinit. cap.* 1. (3) *Lib.* 2. *de doct. Chriſtian. cap.* 4. *Dent.* 21. (4) *In epiſt. ad Magnum oratorem, & ad Damaſum de filio prodigo.*

de manibus hoſtium gladium (1), & Goliæ ſuperbiſſimi caput proprio mucrone truncare. Diſcunt a Paulo (2) vel inſcriptionem fortuitam arte torquere in argumentum fidei, & quæ in alium uſum ſcripta ſunt, ea ad emolumentum eccleſiaſticæ doctrinæ convertere. Diſcunt cum Daniele ac Moyſe Chaldæorum Ægyptiorumque ſapientiam, ſi non ut ſequantur, at ut indicent atque convincant. Nec æquum eſt, ut ſi adverſum philoſophos diſputant ignorent dogmata philoſophorum: nam & ſi quiſpiam adverſus Mathematicos velit ſcribere imperitus Matheſeos, riſui patet. 37. d. capit. *Qui de menſa*. Poſſem perſequi multa hujus rei argumenta: ſed ea ipſa, quæ dixi, ſentio fuiſſe longiora. Ignoſcet autem Lector. Nam & ſtudio rerum noſtrarum provectus ſum, & ſchola eſt paulo loquacior, ne ab omnibus eam vitiis videar vindicare. De his igitur hactenus. Egi enim ſecus, atque initio dixeram, & in loco preſſo atque anguſto ſpatia dicendi videor quæriſſe. Sed difficile erat rem & ab alienis conſciſſam, & a quibuſdam e noſtris male tractatam ne levi quidem ratione farcire.

Tres itaque ſines veræ theologiæ conſtituendi ſunt. Nec enim tantum de ſcholaſtica, ſed de omni omnino theologia diſputo. Lutheranorum autem hæreſis, ſi ſibi conſentanea eſſe velit, de ſcholæ inſtituto nihil queat dicere, in qua nunquam ſe exercuiſſe vel ipſa fatetur. Nemo autem audiendus eſt, qui de ea re, quam nec uſu, nec ratione habet cognitam, diſputabit. Quod ſi tria illa veræ theologiæ ſunt communia, ea vero ſchola omnia præſtat, certe in his perniciоſus eſt error, qui ſcholam negligendam eſſe exiſtimant. Hæc eſt enim vera theologia, in qua omnia inſunt, quæ ſunt in theologo requirenda, ſcientia Dei, cæleſtium rerum cognitio, humanarum prudentia & uſus: ut cum hæc adſint, perfecta doctoris Chriſtiani diſciplina ſit, & ſine his eſſe non poſſit. Quod cum optimum maximumque ſit, ſi id volumus adipiſci, theologiæ ſcholaſticæ opera danda eſt, ſine qua nullam omnino perfectam in Eccleſia doctrinam conſequi poſſumus. Ea vero neglecta, qui ſe Theologos eſſe arbitrantur, tum ſe denique erraſſe ſentient, cum eos aut diſputatio eum hæreticis, aut gravis aliquis & perplexus conſcientiæ caſus experiri coget. Nec vero quiſquam ſcripturæ ſaucte ſtudioſus vereri debet, ne ex ſcholæ ſtudio ſacrarum literarum ſtudium retardetur. Nam & ad hunc fructum ferendum non modo non retardat, verum etiam invitat atque alleƈtat ſchola: noſque ipſi quidquid ad ſacras literas attulimus, ſi modo aliquid attulimus, a doƈtoribus atque doƈtrina ſcholaſtica inſtruƈti ad eas & ornati acceſſimus. Sed jam tempus eſt, ut doceamus, quod eſt nobis hoc loco præcipuum inſtitutum, an ſcholaſticorum auƈtoritas firma argumenta theologo præſtet, an infirma.

CAPUT III.

Præcipua Lutheranorum in Scholæ auƈtoritatem argumenta compleƈtitur.

1. ARG. INfirma autem ea omnia argumenta eſſe, quæ ab ſcholæ auƈtoritate derivantur, illa primum ratio ſuadet, quod nec e ſacris literis, nec ex Apoſtolorum inſtitutis, neque ex eccleſiæ definitione ſcholæ auƈtoritas comprobatur: Cumque ſcholaſticis auƈtoribus Spiritum veritatis nuſquam Dominus fuerit pollicitus, errare, ut homines poſſunt, atque adeo nullum argumentum ex corum auƈtoritate firmum erit.

2 ARG. Item nullum eſt in ſchola certum dogma, ſed partium faƈtionibus plena ſunt omnia. Nihil igitur certi ex ſcholæ auƈtoritate confici poteſt.

3 ARG. Præterea theologi ſcholæ omnes aſſeruere, matrimonium etiam ſine eccleſiæ miniſtro contraƈtum eſſe vere ac proprie novæ legis ſacramentum. At hæc omnium communis ſententia non ſolum non facit certam fidem, ſed ne probabilis quidem videtur eſſe. In nulla igitur re alia ſcholæ teſtimonium certum erit.

At nos & quid ſentiamus, & cur etiam ſentiamus, pauciſſimis quam fieri poterit exponemus: pugnabimuſque pro ſcholæ auƈtoritate non affeƈta, ſed ratione. Quanquam non ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos: quod vitare nullo modo potuimus, niſi nihil omnino ſcriberemus.

CAPUT IV.

Scholæ auƈtoritatem certis finibus circumſcriptam tuetur atque defendit.

QUod fuerit Academiæ theologicæ initium, quis progreſſus, quos inſtitutores habu erit, quosve auƈtores, tametſi ad ſcholæ commendationem attinet, non eſt tamen hujus loci dicere: ubi hoc ſolum conamur explicare, quantum habeat virium ad faciendam fidem argumentum ex ſcholæ auƈtoritate depromptum. Ea igitur re explicanda, ſit prima concluſio.

1. CONC. Theologorum ſcholaſticorum etiam multorum teſtimonium, ſi alii contra pugnant viri docti, non plus valet ad faciendam fidem, quam vel ratio ipſorum, vel gravior etiam auƈtoritas comprobarit. Videlicet in ſcholaſtica diſputatione plurium auƈtoritas obruere theologum non debet: ſed ſi paucos viros modo graves ſecum habeat, poterit ſane adverſum plurimos ſtare. Non enim numero hæc judicantur, ſed pondere. Hanc vero concluſionem probare argumentis non debeo. Nam ſi quid eſt evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari non ſoleo; *perſpicuitas* enim, ut ait Cicero, *argumentatione elevatur*. Certe ubi variæ ſunt doƈtiſſimorum hominum diſcrepanteſque ſententiæ, Academicorum temperamentum imitari, & a rebus incertis

(1) 2. *Reg.* 17. 51. (2) *Act.* 17. 23.

certis certam aſſenſionem cohibere debemus. *Quid* enim *tam temerarium, tamque indignum ſapientis gravitate atque conſtantia*, ut idem Cicero elegantiſſime tradit, *quam, quod non ſatis explorate perceptum ſit & cognitum, id ſine ulla dubitatione defendere?* Quo loco ſane arguendi ſunt ſcholaſtici nonnulli, qui ex opinionum, quas in ſchola acceperunt, præjudiciis viros alias catholicos notis gravioribus inurunt, idque tanta facilitate, ut merito rideantur. Nobis autem ſchola noſtra magnam quidem licentiam dat, ut quodcumque maxime probabile occurrat, id noſtro jure liceat defendere: ſed non licet tamen eos, qui nobis ſunt adverſi, temere ac leviter condemnare. Alia ſunt ſcholæ placita, de quibus mox dicturi ſumus, alia ſunt præcepta ſectæ, de quibus modo loquimur. Quæ ab illis diſſident, ea notam habent, quæ ab his, non habent. Nec enim ſi quid aut Scoticis aut Thomiſticis pronunciatis contrarium eſt, error illico eſt. Sed hæc hactenus.

SECUNDA CONCLUSIO. Ex auctorum omnium ſcholaſticorum communi ſententia, in re quidem gravi, uſque adeo probabilia ſumuntur argumenta, ut illis refragari temerarium ſit. Nam in quacunque arte peritis credendum eſſe, ratio monſtrat. Nec enim ſanus haberetur, qui nautis in navigandi ratione non crederet. Qui igitur in arte hac de Theologiæ dogmatibus diſſerendi experientibus & exercitis nullam fidem habet, aut parum ſanus, aut certe temerarius eſt. Deinde in Clement. uni. de ſumma Trinit. Patres concilii Viennenſ. *Opinionem illam*, inquiunt, *quæ dicit tam parvulis, quam adultis conferri in baptiſmo informantem gratiam & virtutes, tanquam probabiliorem, & doctorum modernorum Theologiæ magis conſonam & concordem, fore a catholicis eligendam.* Si ergo in re, quæ olim inter ipſos etiam ſcholaſticos theologos controverſa fuerat, opinio concors juniorum tanti apud patres in concilio fuit; quanto magis nos res omni tempore ab ſchola præſcriptas tenere ac revereri debemus? Et ſi opinatio ipſa theologorum recentiorum communis fidem facit concilio, illudque inclinat, ut definiat hujuſmodi opinationem eſſe tenendam; quid ſi non ex opinione, ſed ex certo & minime circumductili animo quicquam theologi omnes præfinierint? An non exiſtimas, concilium Viennenſe pro ejuſdem dogmatis firmiter in ſchola receptis graviore cenſura judicaturum? Scholæ igitur communem conſenſum non niſi impudenter & temere rejiciemus. Præterea cum inter ipſos Theologos ſcholaſticos magna fere ubique diſſenſione certetur, ita ut in hac parte jure forſitan reprehendantur, certe non idem omnes aſſererent, niſi eodem divino ſpiritu permoverentur. Nec minus mirandum eſt, varias ſcholæ factiones doctoreſque tam inter ſe diſcrepantes in unam eandemque ſententiam concurriſſe, quam ſeptuaginta interpret. diverſis (ut ferunt (1) cellulis incluſos, in unam eandemque convenſſe interpretationem. Non igitur poterit eſſe verum illud, quod ſcholaſticorum theologorum choro idem concinenti fuerit contrarium.

TERTIA CONCLUSIO. Concordem omnium theologorum ſcholæ de fide aut moribus ſententiam contradicere, ſi hæreſis non eſt, at hæreſi proximum eſt. Scholæ porro placita, ſi ita vocare libet, in duplici ſunt differentia. Altera ad philoſophiæ magis rationem expediunt, quam fidei: altera ad fidem pertinent, moreſque Chriſtiano populo neceſſarios. Quæ ab illis diſſonant, ea ſcholaſtico theologo non ſunt hæretica: quæ vero huic poſteriorum rerum generi ſunt adverſa, ea nos hic tanquam venena refugimus. Nam iis hæreſeos crimen, ut quod ſit ipſum per ſe atrociſſimum, impingere aperte & ſimpliciter non audemus: inquo equidem ſæpe theologorum requiro prudentiam. Abſurdum eſt enim, ut crimen graviſſimum niſi rebus quoque graviſſimis impingatur. Sed ad rem. Illa concluſio, ut eſt a me poſita, primum oſtenditur, quod nullum dogma reperietur, quod eadem mente oreque ſcholaſtici omnes certo ac firmiter aſſeruerint, quin idem in univerſum Eccleſia teneat, eorum auctoritate mota. Nam ſi aliquod invenire hæretici poſſunt, proferant, & tacebimus. Quod ſi nullum proferri poteſt, ſine dubio, velint, nolint, id, quod ſcholæ totius auctoritate firmatur, verum eſt, ſi ad fidem, ut dixi, moreſque pertineat. Adde quod nullum tam proprium ſcholæ decretum eſt, quod vel ex ſacris literis, vel ex Apoſtolorum traditione, vel ex conciliorum aut pontificum definitionibus non habeat certam originem. Ita qui ſcholæ decreta refutarunt, hi ſemper inventi ſunt & fontem, unde illa manant, repudiaſſe. Atque, ut uno verbo dicam, nemo qui in catholicis habeatur, omnes ſine diſcrimine theologos exploſit. Quod abunde ſatis magnum argumentum eſt, ſine fidei diſcrimine ejuſmodi ſcholæ placita negari non poſſe.

Præterea ſi qua in quæſtione univerſi Theologi eadem inter ſe concinunt, profecto ſi in eo errant, Eccleſiam item errandi periculo exponunt. Sive enim qui confeſſiones audiunt, ſive qui ad populum habent conciones, utrique plebem inſtituunt, ut a Theologis acceperunt. Ita fit, ut Eccleſia eorum in fide communem errorem diſſimulando, Chriſti fideles ſuo ſilentio deciperet. *Error* enim, *cui non reſiſtitur, approbatur: & veritas, cum non defenditur, opprimitur*, ut Innocentius ait 83. diſt. c. *Error* Atque Deus ipſe ſi Theologorum omnium errorem non aperiret, in neceſſariis Chriſtiano populo deeſſet. Quid enim facturus eſt populus imperitus, niſi eos ſequi, quos pro illo tempore Eccleſiaſticæ doctrinæ magiſtros accepit? An poſt hæc omnia ſcholæ Theologia contemnenda eſt? Crederem, niſi ejus auctoritate Eccleſia res plurimas definiſſet. Quippe trecentos abhinc annos, ſi quas

Ec-

(1) *Irenæus, Euſebius, Epiphan. Auguſtin. Clemens Alexand. Juſtinus martyr.*

Eccleſia hæreſes condemnavit, ſi qua de fide & moribus decreta tulit, in utriſque ſcholaſticorum ſubſidio & diligentia vehementer adjuta eſt. Id quoniam conſtat inter omnes, quibus vel conciliorum geſta, vel negotia cognitionis fidei ſunt cognita, fateamur neceſſe eſt, doctores ſcholaſticos ſimul omnes in fide & moribus errare non poſſe.

Præterea, cum Dominus dixit, *Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit*, non modo ad primos Theologos, hoc eſt, Apoſtolos verba illa referebat; ſed ad doctores etiam in Eccleſia futuros, quamdiu paſcendæ eſſent oves in ſcientia & doctrina. Quemadmodum igitur qui Theologos Chriſto ſuccedentes contemnebat, Chriſtum is etiam Dominum contemnebat: ita qui Theologos juniores antiquis ſuccedentes deſpicit, hic Chriſtum quoque ipſum deſpiciat neceſſe eſt. Unde Chryſoſt. ſive quis alius fuerit, in commentariis ſuper Matthæum imperfectis, hom. 42. *Cum audieris*, inquit, *aliquem beatificantem antiquos doctores, proba qualis eſt circa ſuos doctores. Si enim illos, cum quibus vivit, ſuſtinet & honorat, ſine dubio illos, ſi cum illis vixiſſet, honoraſſet. Si autem ſuos contemnit, ſi cum illis vixiſſet, illos contempſiſſet.* Hactenus ille in ea verba Chriſti, *Væ vobis, qui ædificatis ſepulcra prophetarum, & ornatis monumenta juſtorum, & dicitis: Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocii eorum in ſanguine prophetarum. Itaque teſtimonio eſtis vobiſmet ipſis, quod filii eſtis eorum, qui prophetas occiderunt. Et vos implete menſuram patrum veſtrorum.* Nimirum Phariſæorum inſtar hæretici ratiocinantur. Si eſſent ſcholaſtici doctores, quales erant Hilarius, Hieronymus, Baſilius, ſequeremur eos: ſi in diebus Auguſtini, Ambroſii, Hieronymi fuiſſemus, non eſſemus ſocii Manichæi, Novati, Vigilantii, Pelagii, Joviniani. Itaque teſtimonio ſunt, quod filii ſunt eorum, qui ſanctos antiquos contempſerunt, cum juniores ſcholæ Theologos pro nihilo putant. Poſtremo, ut ad Epheſ. 4. Apoſtolus docet, *Alios dedit* Chriſtus in Eccleſia *Apoſtolos, quoſdam Prophetas, alios vero Evangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in unitatem fidei in virum perfectum: ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* Quamdiu igitur Chriſti corpus, hoc eſt, Eccleſia fuerit, ad divinam procurationem pertinebit, ut ii, qui in Eccleſia ſacræ doctrinæ doctores habentur, tanquam a Deo dati veritatem in fide teneant, ne populus parvulorum more circumferatur (t). Nec vero ſi hoc Apoſtoli teſtimonium æque pro antiquis & junioribus facere dicimus, juniores Theologos priſcis illis mox æquamus: (ſcimus enim, quantum antiquitati deferendum eſt, quantum etiam ſanctitati) ſed firmum eſſe hunc etiam locum, tum ex multis aliis, tum ex hoc Apoſtoli teſtimonio, pro noſtra quidem virili contendimus. Recte ne, an ſecus, aliorum eſto judicium. Nos enim in argumento novo, ubi nullum, quem imitaremur, habebamus, quæ nobis probabiliſſima viſa ſunt, ea lectoribus expoſuimus. Si quis vero ſic noſtra rejiciat, ut adducat meliora, volentes ac libentes amplectemur. Nihil autem neceſſe eſt, de me ipſo dicere mihi. Quamquam non eſt verendum, ne vera & aperta de me prædicans, nimis videar aut inſolens, aut loquax. Sed utcumque hunc ſcholæ locum ego tractavi, gratiſſimum, ut puto, Theologis feci; quoniam cum explicatiſſime de ea re diſſeruerim, diſcent hodie a me, quibus facillime rationibus ſcholaſticæ Theologiæ aſſerere & gravitatem poſſint, & auctoritatem. Atque hæc hactenus. Nunc objectiones a principio contra poſitas repellamus.

CAPUT V.

Reſpondet Argumentis Capitis tertii; docetque quid de variis Theologorum placitis ſtatuendum.

RESPON. AD 1. AC primo quidem argumento refellendo non eſt opus quicquam præter ea, quæ ſunt dicta, adjicere. Oſtendimus enim, ut opinor, ſcholaſticæ Theologiæ aſſereudæ non deeſſe Eccleſiæ ſcripturæque ſanctæ teſtimonium. Quæ teſtimonia nos habuimus, ea jam protulimus: ab aliis forte poſt & plura & graviora proferentur.

RESPON. AD 2. Secundum etiam argumentum nihilo minus confutatum eſt. Diximus enim, id quod etſi ſæpe dictum eſt, dicendum eſt tamen ſæpius, factiones in ſchola, quaſi juratas, ſtudium contradicendi, & ſi quæ ſunt ſimilia mala, non ſcholæ, ſed hominum vitio contigiſſe. Alioqui decreta multa ſunt inter ſcholaſticos certa & firma, eoque magis, quo nulla unquam factio ea in quæſtionem revocavit.

RESPON. AD 3. At tertium argumentum difficillimum eſt, egetque diſquiſitione non parva.

Quare ſi longiorem orationem hujus argumenti difficultas exigit, non debet Lectori moleſtum eſſe: nam orationis longitudo magnitudine utilitatis penſabitur. Principio autem Theologos omnes admonitos eſſe velim, ut ſepoſitis non affectibus modo, ſed opinionum etiam præjudiciis, de cauſis fidei prudenter graviterque decernant. Non enim ſi quidquam in ſchola bonis etiam temporibus inveteravit, mox fidei dogma exiſtimandum eſt. Sunt autem nonnulli, qui per eas perſuaſiones, quibus a principio ſunt imbuti, de rebus graviſſimis ſententiam ferunt, temeritate quadam, ſine judicio, repentino quaſi vento incitati, quæ longe alia eſſet, ſi judicio conſidetate conſtanterque lata fuiſſet. Hi autem in eo primum errant, quod ſcholæ opiniones a certis conſtantibuſque decretis non ſeparant. Deinde erraut in eo, quod duo rerum genera confun-

(t) 25. q. 1. c. 7.

fundunt, unum earum, quæ ad religionem attinent, earum alterum, quæ hanc ne attingunt quidem. Ac ſi ſanctorum veterum conſenſio, ut libro ſuperiore definitum eſt (1), non in omnibus legis quæſtionibus ſequenda nobis, & tenenda eſt, ſed ſolum in fidei regula; nec quævis illorum etiam in re gravi communis opinio fideles aſtringit, ſed firmum conſtanſque judicium: ecquid de recentioribus ſcholæ Theologis dicere oportet, quos veteres illi longe & vitæ merito, & ſcripturarum uſu, & auctoritatis pondere ſuperarunt? Verum his de rebus non neceſſe habeo dicere ea, quæ me viri multi pii cupiunt commemorare, tametſi cauſa poſtulat, tamen quia poſtulat, non flagitat, præteribo. Quoniam vero utriuſque erroris exempla, cum alias ſæpe poſui, tum in duodecimo libro varia etiam adjuncturus ſum: uno nunc exemplo contentus ero; quod ſatis erit tamen, ut ii, qui in cenſuris Theologicis præcipites eſſe ſolent, ſuæ temeritatis admoneantur.

Magiſter ergo ſententiarum dixit (2), baptiſmi ſacramentum fuiſſe ante Chriſti mortem, & a Chriſto ipſo inſtitutum, & ab Apoſtolis miniſtratum. Huic D. Thomas, cæterique ſcholæ Theologi aſſenſi ſunt. Nimirum Divum Auguſtinum (3) Magiſter ſecutus eſt, cujus opiniones ſchola libenter amplectitur. At enim ſi quiſpiam forte contra fuerit opinatus, baptiſma novæ legis verum & proprium, idemque primum ſacramentum non prius a Chriſto editum, quam in cruce paſſus ſit, non ſtatim vexare eum gravi Theologiæ cenſura debemus; ſed primum illud expendere, num Theologi hoc loco, quaſi re cerca & confecta, quicquam plane ſuo judicio definiant, an potius re nondum ſatis ad liquidum explorata probabiliter opinentur: deinde id etiam veſtigare, pertineat ne ad catholicam fidem, Chriſtum ſacramentum hoc ante paſſionem ſuam edidiſſe, an non. Ac Magiſter ſententiarum quidem nihil certo ſtatuit, ſed probabiliorem opinionem elegit. *Commodius*, inquit, *dicitur*, &c. Auguſtinus quoque, *Baptizabat Chriſtus*, inquit (4), *non per ſe ipſum, ſed per diſcipulos ſuos, quos intelligimus jam fuiſſe baptizatos, ſive baptiſmo Joannis, ſicut nonnulli arbitrantur, ſive, quod magis credibile eſt, baptiſmo Chriſti.* En Auguſtinus non certo pronunciat, Apoſtolos prius eſſe baptiſmo Chriſti baptizatos, quam illud baptiſma adminiſtrarent, cujus Joannis tertio & quarto capite mentio fit; quin ubique docet (5), nos ignorare, quando Apoſtoli fuerunt baptizati. Nullo autem pacto fit veriſimile, ſi Apoſtoli veri ſacramenti baptiſmatis jam inde adminiſtri erant, eos non prius idem ſacramentum accepiſſe. Quo fit, ut utrumque juxta in opinione, non firmo conſtantique decreto ſitum ſit.

Præterea & in forma baptiſmatis illius Scholaſtici diſſident. Nam Magiſter & Adrianus exiſtimant, Apoſtolos tum etiam in nomine Trinitatis baptizaſſe, id quod ego mihi perſuadere non poſſum. Alii vero tradunt, eos baptizaſſe in nomine Jeſu Chriſti, id quod veroſimilius eſt. Sed hæc in baptiſmi forma tanta diſſenſio a certitudine dogmatis aliena eſt. Non itaque certum quippiam Theologi de hac re ſtatuere voluerunt. Nec Divi Thomæ verba, ſi quis attente legat, aliud præ ſe ferunt. *Videtur*, inquit, *quod baptiſmus ante Chriſti paſſionem fuit inſtitutus*, &c. Quo ſcilicet verbo Divus Thomas uti fere ſolet, cum res non eſt plana & definita. Itaque exiſtimo, Divum Thomam, cum dixerit, *Videri*, hoc ipſum ſenſiſſe, quod differit, videri modo, non etiam oportere. Quid autem definiviſſet vir alioqui prudens, & gravis in ea re, quam rem ad fidem nihil attinere intelligeret? Non enim aut e literis ſacris, aut ex Apoſtolorum inſtitutis colligi certo poteſt, baptiſma, quod Apoſtolis ſtatim a converſione ſua in uſu erat, peccata remittere, gratiam conferre. Nam quod Auguſtinus refert (6) *Qui lotus eſt, non indiget, niſi ut pedes lavet, ſed eſt mundus totus*; id non oportet de baptiſmi munditie intelligi, ſed de ea, de qua poſtea (7) *Jam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem locutus ſum vobis.* Quod vero a quibuſdam refertur, *Ego neſciebam eum, ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt, qui baptizat Spiritu ſancto*; id nihil etiam cogere ultro quoque ipſi fatentur, qui eo teſtimonio abutuntur. At conſtat Apoſtolos baptizaſſe, Joannis 3. & 4. cap., & non baptiſmo Joannis, ut notum eſt: ergo baptiſmo Chriſti. Sic enim Magiſter argumentatur. Sed hoc argumentum infirmius & incertius eſt, quam ut quid firmum certumque conficiat. Baptiſmus enim Joannis dupliciter vocari poteſt, ut Joannis inſtituto & auctoritate exhibitus, aut baptiſmus aquæ, quale baptiſma Joannis erat, qui videlicet nihil aliud eſſet, quam meditatio quædam & præparatio ad novæ legis ſacramentum. Baptiſmus item Chriſti aut ſic vocari poteſt, quia Chriſto jubente & auctore miniſtratus eſt, aut quia inſtitutus a Chriſto ad abluenda peccata. Dicetur ergo, nec abſurde id quidem, illud Apoſtolorum baptiſma, cujus Joann. 3. & 4. capite mentio fit, non fuiſſe Joannis Baptiſtæ in priore ſenſu, ſed in poſteriore tantum; fuiſſe autem baptiſmum Chriſti, quoniam illius præcepto & auctoritate Apoſtoli baptizabant. Unde ſi quis colligat, jam tum illum fuiſſe verum novæ legis ſacramentum, pari ratione argumentabitur, Unctionem, qua Apoſtoli ante paſſionem uſi ſunt, jam inde a principio fuiſſe verum & proprium extremæ unctionis ſacramentum. Quod tametſi nonnulli Theologi aſſeruerint, non tamen expeditum eſt. Apud veros ſane graveſque

(1) *c. 2. & 3.* (2) *4. diſt. 3.* (3) *Tract. 5. & 13. in Joan. & in Epiſt. ad Seleucian.* (4) *In epiſt. ad Seleucian.* (5) *De Orig. anima ad Vincent. Victor. l. 3. c. 9.* (6) *Joan. 13. 10.* (7) *Joan. 15. 3.*

Theologos, Unctionem extremam ſacramentum eſſe, fidei dogma eſt: an ante Chriſti paſſionem, an poſt fuerit inſtitutum, nihil ad rem exiſtimant pertinere. Quod idem & de ſacramentis Confirmationis & Pœnitentiæ ſentiunt. Nec video, cur de baptiſmo nos aliter ſentiamus, putemuſve fidei quæſtionem eſſe, num ante paſſionem Chriſti hoc ſacramentum fuerit inſtitutum. Inſtitutum enim eſſe, dictu quidem eſt proclive; itaque fere Theologi loquuntur; ſed quis eſt tandem, qui hoc eſſe verum idoneis argumentis oſtenderit? Quid quod Theophylactus in cap. Joann. tertium, & Chryſoſtomus homilia in Joann. 28. diſerte negant, illud baptiſma, de quo agimus, ſacramentum eſſe, quod peccata remitteret, gratiamque conferret? Quid quod Hieronymus in dialogo adverſus Luciferianos, cum duplex baptiſma diſtinxiſſet, perfectum & imperfectum, non obſcure docet, niſi in cruce & reſurrectione nullum baptiſma perfectum eſſe; quamobrem Joannis baptiſma fuiſſe imperfectum? Quid quod Leo in epiſtola ad Epiſcopos Siciliæ inſcripta, eorum omnino videtur ſententiæ ſubſcribere, qui contenderent Baptiſmi ſacramentum, non quando Chriſtus a Joanne baptizatus eſt, ſed poſt reſurrectionem editum & conſtitutum? Quæ non eo dixi, candide Lector, quo ſcholæ communes opiniones improbarem. Nos enim ea Theologia plus utimur, in qua dicuntur ea, quæ non multum diſcrepant ab opinione communi. Quid ergo eſt? Primum opinionem a dogmate ſecerni & internoſci volumus: deinde Theologos admoneri, ne affectu animi, qui plerumque brevis eſt & ad tempus, ſed maturo judicio de rebus hiſce pronuncient, in quibus præſertim non ita facile expediri poteſt, ad fidem pertineant, nec ne. Nam ſi in exemplo, quod modo poſuimus, eas rationes ſcripturæque teſtimonia liberet adjungere, quibus a contraria parte adverſus communem ſchoiæ opinationem pugnari poteſt, quæſtio forte in utramque partem adeo ambigua redderetur, ut difficile eſſet judicare, utra cum fide magis & religione conſentiat. Sed, ut dixi, non diſputo nunc, ſcholæ communis opinio verane, an falſa ſit; quanquam ab inſtituto noſtro non adeo fortaſſis alienum: ſed id ago, ſcholaſticas opiniones oportere a decretis ſejungere, fideique quæſtiones ab his, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, & ſine pietatis jactura poſſunt in utramque partem diſputari. Decreta arcte tenere debemus, accurateque defendere: opiniones non item, ſed ſi non cum Academicæ, at cum Chriſtianæ modeſtiæ temperamento. Pro fide etiam cum vitæ diſcrimine pugna ſit; pro his, quæ fidei non ſunt, ſit pugna, ſi ita placet, ſed incruenta ſit tamen. Hæc præſcripta ſervantem licet magnifice, graviter, animoſeque diſſerere, licet judicare conſtanter, vere, doctiſque & indoctis utiliter. Quorſum hæc, inquies, non ſolum longe, ſed longis etiam ambagibus repetita? Nempe ut explicaremus, id quod cap. ſuperiori in concluſionibus breviter ſignificatum eſt, nos non in ſcholæ opiniones, ſed in certa conſtantiaque de fide moribuſque judicia juraſſe. Hæc hujus loci eſt defendere, illas alterius & loci & temporis. His igitur expoſitis, facile, ut opinor, tertium illud argumentum refelli poteſt. Nego enim ſcholæ certo conſtantique decreto finitum, Matrimonium ſine Eccleſiæ miniſtro contractum, eſſe vere & proprie ſacramentum. Nego eam rem ad fidem & religionem attinere. Nego omnes ſcholæ Theologos id aſſeruiſſe. Hæc tria cum docuero, argumentum poſitum omni ex parte refutatum erit.

Oſtendam ergo primum, opinionem communem illam eſſe, non ſcholæ dogma firmumque judicium. Qui hoc intelligi poteſt? Quia de hac re Theologi videlicet ita diſſerunt, ut nihil finiſſe velle videantur. Lege Magiſtrum, Div. Thom. Scotum, Bona. Ricar. Palud. Duran. cæteroſque ſcholæ Theologos, & niſi ſtatim eorum pendentes ac vacillantes animos deprehenderis, tum vero me aut ſtultum, aut temerarium judicato. Nam & cum quærunt, an matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime finiendum erat, non definiunt tamen, ſed in his referunt, quæ in hominum opinione ſunt poſita. In materia item & forma hujus ſacramenti ſtatuenda adeo ſunt inconſtantes & varii, adeo incerti & ambigui, ut ineptus futurus ſit, qui in tanta illorum varietate ac diſcrepantia rem aliquam certam, conſtantem, exploratam conetur efficere. Quod ſi in forma & materia ſacramenti, quæ res in ſacramentorum tractatione vel graviſſima eſt, ambigue Theologi inconſtanterque loquuntur, nec definiunt omnino quicquam: cur in ea quæſtione, quæ & levior eſt, & minus ad ſacramenti hujus conſtitutionem neceſſaria, aliquid eos certi præſcripſiſſe fateamur? Concilium certe Florentinum de materia, forma, miniſtro ſacramenti Matrimonii præſtituit nihil: id quod ſine dubio faceret, cum hoc in cæteris omnibus Eccleſiæ ſacramentis feciſſet, ſi de iis rebus videret quippiam eſſe a Theologis in ſchola definitum. Præterea num Matrimonium ſine Eccleſiaſtico adminiſtro novæ legis ſacramentum eſſet, nec proprie & expreſſe in quæſtionem Theologi vocarunt, nec via & ratione, ut ſolent, veſtigarunt, nec argumentis ullis concluſerunt. Qui igitur vult, eos ſine diſquiſitione attenta, ſine diligenti tractatu, ſine idoneis argumentationibus certo de rebus Theologicis pronunciaſſe, hic videat, ne eadem opera illis & injurius ſit, & in rebus quoque graviſſimis deroget fidem. Adde, quod in Conciliorum ſcriptis, ac ſummorum Pontificum epiſt. decretalibus id obſervandum eſt, ut non quævis ſimplex aut affirmatio aut negatio certum ſit exploratumque judicium, ſed ſunt notæ quædam peculiares, quibus certas Conciliorum Pontificumque definitiones internoſcimus, quemadmodum libro

bro 5. (1) latius explicatum eſt. His ergo notis, ac multo etiam magis ad ſcholæ quoque decreta ſecernenda uti debemus. Alioqui ſi quæcumque ſcholaſticorum ſimplex aſſertio dogma fidei certum eſt, major eſt profecto horum, quam Pontificum & Conciliorum auctoritas. Quod ſi probari nemini poteſt, illud certe probari omnibus neceſſe eſt, Theologos hoc loco & quæſtione nihil omnino definiſſe. Etenim nec ſententiam adverſam hæreticam erroneamve dixerunt, nec quod dixerunt, id firmiter catholicis amplectendum: breviter, nullam notam interpoſuere earum, quæ certa conſtantiaque judicia indicare ſolent.

Quæ cum ita ſint, id quod primum conficiendum erat, confectum eſt: Theologos ea de re, quam modo verſamus, nihil certo & conſtanter decreviſſe, ſed incerta inconſtantique opinione probabilem unius ſenſum cæteros eſſe inſecutos. Ita caſu quodam communis forte conſenſio facta eſt: cum contra uſu quoque venire potuerit, ut ſi primus aſſeruiſſet, non omne fidelium conjugium ſacramentum eſſe, ſed quod religioſe ſacrateque fuiſſet conſtitutum; ſecundus, tertius, ac deinceps reliqui, quoniam probabile etiam id eſſet, eandem ſententiam ſequerentur. Sequitur ut oſtendam, quicquid Theologos opinari contigerit, nihil tamen ad fidem ſpectare, an ejuſmodi Matrimonium Eccleſiæ ſacramentum ſit, an non ſit. Quod, ut mihi videor, uno hoc argumento facile & evidenter expedio. Tres ſunt res, quibus efficitur aliquid ad fidem pertinere. Aut enim in ſacris libris habetur ſcriptum, aut apoſtolicis inſtitutis eſt traditum, aut ex utrislibet plane certa complexione & conſecutione colligitur. Nulla autem harum rerum efficere poteſt, Matrimonium ſine miniſtro prophane contractum eſſe novæ legis ſacramentum. Ubi ego, ſi Thomiſtæ omnes cum Scotiſtis exiſtant, ſi cum antiquis juniores velint contra me pugnare, tamen ſuperior ſim neceſſe eſt. Non enim, quemadmodum nonnulli putant, omnia ſunt in Theologorum auctoritate. Eſt quædam tamen ita perſpicua veritas, ut eam infirmare nulla res poſſit. Experiantur hic quantum poſſunt vires ſuas, ſi qui forte contra voluerint dicere, & cum in hac eos cauſa ſacræ literæ, Apoſtolorum traditiones, Scholæ ſyllogiſmi deſtituerint, tum vero, niſi rudes & tardi ſunt, mecum omnino intelligant, eam quæſtionem minime ad fidem pertinere.

At argumentabitur quiſpiam, fidelium Matrimonium eſſe novæ legis ſacramentum; non autem eſſe majorem rationem de uno, quam de alio: omne igitur fidelium Matrimonium eſſe ſacramentum. Appelletur vero hic Theologus, aut hoc etiam nomine dignus putetur? Dum quidem ita argumentabitur, non modo Theologus, ſed Philoſophus, aut etiam Dialecticus omnino habendus non erit. Anne ad hunc modum graves Theologi ratiocinantur? Anne hiſce argumentis adducti de rebus Fidei pronunciant? Equidem Baptiſma ſacramentum eſſe ſcio, ſed ſi formam ſacram miniſtrumve non habeat, baptiſmus erit, ſacramentum non erit. Unctionis quoque ſacramentum agnoſco: ſed ſine ſacra forma, ſine Eccleſiæ miniſtro, unctio quidem eſſe poterit, ſacramentum vero eſſe non poterit.

Pœnitentiæ demum ſacramentum amplector, at ſine forma ſacra & miniſtro pœnitentiam reperio, ſacramentum reperire nec debeo, nec vero poſſum. Sic igitur, tametſi Matrimonium ſacramentum eſt, non ideo tamen conjugium quodcunque venerari cogimur, ſed id, quod formam ſacram habeat, & a vero Eccleſiæ miniſtro conſecratum ſit. Alioqui, ſi quodlibet fidelium conjugium Theologis neceſſario ſacramentum eſt, quis Scotum tuebitur, qui conjugia, quæ ſolis nutibus contrahuntur, negat eſſe ſacramenta? Ac niſi me fallit animus, recte negat. Etenim non Magiſter, & Divus Thomas modo, verum etiam Concilium Florentinum docet, omnia ſacramenta verbis conſtare, quæ ſi deſint, nullum omnino confici ſacramentum. Quod ſi ſemel admittimus, formam ſacramenti eſſe poſſe aliquando nutus verborum loco ſubſtitutos, nullo pacto effugere poterimus, quin & nutus ſacerdos a peccatis abſolvere, & nutus epiſcopus ſacris initiare poſſit. Atque Matrimonium non aliis quandoque nutibus contrahitur, quam carnali copula. Cum enim poſt ſponſalia ſponſus & ſponſa affectu maritali coeunt, fateantur omnes & Juriſperiti & Theologi verum matrimonium confici. At carnis commixtionem novæ legis proprie ſacramentum dicere abſurdum eſt; Spiritus quippe ſanctus, & ſacramenti gratia per coitum non datur, 32. quæſt. 2. capit. *Connubia*: non igitur Eccleſia docet, quodlibet fidelium matrimonium ſacramentum eſſe. Niſi quis adeo deſipit, ut Cajetanum damnet, qui & probabiliſſime, & me quidem judice veriſſime, Matrimonium, quod inter abſentes per literas procuratoreſque contrahitur, Sacramentum eſſe inficiatus eſt. Nam qui in hoc Cajetanum erraſſe clamant, hi non intelligunt, nec quæ loquuntur, nec de quibus affirmant. Quod ſi nullo idoneo & neceſſario argumento, ſed ſtultis turbulentiſque clamoribus alienas refellere ſententias pergunt, atque adeo damnare quæ probabiliter & vere dicta ſunt, tum nos in quiete & ſilentio taciti illorum ſtultitiam amentiamque ridebimus. Concedant illi, unum pro altero ſacramentum ſumere, cum pro altero contrahit; concedant, ſacramenta Chriſti abſentibus adminiſtrari, eiſdemque & gratiam conferre, & peccata remittere. Nos enim, quoniam hæc abſurda ſunt, concedere potius volumus, ejuſmodi contractus, qui inter abſentes tranſiguntur, matrimonia quidem veriſſima eſſe, vera ſacramenta nullo modo. Quibus ex rebus breviter diſputatis intelligi poteſt, non

(1) *Cap.* 5.

ſolum non eſſe dogma fidei, omne fidelium matrimonium ſacramentum eſſe, ſed etiam contrariam omnino ſententiam probabiliorem eſſe. Quod ſi licuit Scoto, ac Cajetano, ut vere licuit, matrimonia, quæ vel non verborum, ſed rerum notis, vel per procuratores conficerentur, ab Eccleſiæ Sacramentis eximere, ecqua religio nos aſtringit, ut matrimonium, quod civiliter & prophaoe Judæorum, Saracenorum, Ethnicorum more, ſine ſacris cæremoniis, ſineque Eccleſiæ miniſtro contrahitur, ſacramentum eſſe proprie fateamur? Præſertim cum contraria ſententia non modo probabilior, ſed & ad catholicam fidem tucodam facilior, & ad Lutheranorum tela depellenda ſolidior ſit.

Age vero, quando me in hunc locum deduxit oratio, quibus ego argumentis perſuaſus ſum, eiſdem Lectori perſuadere conemur, Matrimonium ejuſmodi ſacramentum proprie non eſſe, quod ſcilicet & ſignum ſanctificationis ſit, & ejuſdem ſanctificationis in ſumentibus digne cauſa ſit. Quem laborem ſpero me non fruſtra ſuſceperum, cum videam mecum & rationes, & teſtimonia, & ſacramentorum demum oaturam totam mirifice conſentire. Illud vero mihi perſuaſi primum, quoniam ſacramenta proprie dicta ſacræ ſunt religionis cæremoniæ. Sacrorum enim uſus ad religionem, qua Deum colimus, pertinet. Quocirca Sacramentum opus eſt religionis. In Sacramentis quoque profitemur, nos ſalutem a Deo ſalutari quærere: hæc vero profeſſio, quæ Fidei interioris externa teſtatio eſt, ad eam virtutem attinet, qua Deo cultum exhibemus. Atque peccata, quæ in ſacramentorum abuſu ſunt, virtuti religionis adverſantur. Et Auguſtinus (1) non quodlibet ſignum rei ſacræ deſinit eſſe ſacramentum, ſed quod ſit ſacrum ſignum. Quibus rebus efficitur, ut ſacramenta divini cultus ac religionis ſacra quædam opera ſint. Cum igitur Matrimonium ſolis verbis viri & fœminæ civiliter prophaneque contractum, licet rei ſacræ ſignaculum ſit, non ſit tamen opus religionis ſacrum, certe non eſt proprie ſacramentum. Alioqui ſi rebus ſatis eſt ſignificationem affingere, ut ſacramenta dicantur, ſerpens æneus, atque manna proprie ſint ſacramenta, atque adeo in univerſum omnia, quæ gratia ſignificandi res ſacras inſtituta ſunt. Id quoniam abſurdum eſt, conſentiamus verum illud eſſe quod poſuimus, connubia ſine ſacro miniſtro, ſineque aliqua religionis ſacra cæremonia inita, non eſſe Chriſtianæ religionis ſacramenta.

Deinde concilium Florentinum, enumeratis ſeptem novæ legis ſacramentis, *Hæc omnia ſacramenta*, inquit, *tribus perficiuntur, videlicet rebus tanquam materia, verbis tamquam forma, & perſona miniſtri conferentis ſacramentum*. Quorum ſi aliquod deſit, non perficitur ſacramentum. At in matrimonio, quod modo verſamus, nullus eſt ſacramenti miniſter: nullum ergo conficitur ſacramentum. Nec vero audiendi ſunt illi, qui putabunt, virum ac fœminam eſſe ſibi viciſſim ſacramenti miniſtros: quos ego manifeſtis argumentis evincerem, niſi ad alia graviora feſtinaret oratio.

Præterea fideles non ſe exiſtimant eſſe ſacrilegos, ſi non ſunt in gratia, quo tempore ſic prophane contrahunt: in animis ergo fidelium inſcriptum eſt, ejuſmodi contractum non eſſe Eccleſiæ ſacramentum. Nam ſi ſacramentum eſſet, ſacrilegium haud dubie committeret is, qui in peccato mortali conjugem duceret. Atque ſi excommunicatus matrimonium hujuſmodi contraheret, ſacrilegus quoque bis eſſet, utpote qui ſacramentis Eccleſiæ ſe indigne ingereret, quibus privatus per Eccleſiam eſt. Quæ omnia quam abhorreant a fidelium communi ſenſu, facile, etiamſi ego non admoneam, intelligitur. Ad hæc Auguſtinus in epiſt. ad Boniſacium tradit (2), oportere res ipſas corporeas, quibus ſacramenta conſtant, imaginem & ſimilitudinem gerere ejus ſanctificationis, cujus ſigna & cauſæ eſſe dicuntur. Ut baptiſmus lotione exterius adminiſtrata, ſpiritualis ablutionis, quam efficit, imaginem & figuram habet. Euchariſtia refectione potus cibique viſibilis inviſibilem refectionem adumbrat. Eodemque omnino modo in cæteris ſacramentis externa quadam actione & repræſentatione ſanctificatio interior delineatur, & quaſi ob oculos ponitur. Matrimonium autem hujuſmodi civile & prophanum nec ſanctificationis imaginem gerit, nec ad ſanctificandum ſub quadam exteriore ſanctitatis ſpecie exhibetur. Non eſt itaque proprie ſacramentum.

Præterea Concilium Florentinum docet, idque Theologorum omnium decretum eſt, omnia ſacramenta verbis conſtare tanquam forma, qua perficitur ſacramentum. Incredibile eſt autem, niſi a forma ſacra ſacramentum perfici. Quemadmodum enim humana forma hominem efficit, & albedo facit album; ita prorſus neceſſe eſt a forma ſacra quodcunque ſacramentum exiſtere. Atqui in matrimonio, quod civili more prophaneque contrahitur, nulla verba ſacra ſunt: nulla igitur eſt ibi ſacramenti ne facies quidem. Nec vero dici poteſt, verba, quibus utuntur contrahentes, nempe, *Ego te accipio in meam*, &c. eſſe hujus ſacramenti formam. Primo quia verba ejus, qui ſuſcipit ſacramentum, materia ſacramenti eſſe poſſunt, forma eſſe non poſſunt. Forma ſiquidem ab agente exiſtit in paſſum, mediantibus caoſis adminiſtris. Sacramentorum ergo formæ a Deo per ſacrorum miniſtros in eos prodeunt, qui ſacramenta recipiunt; id quod inductione manifeſtiſſima liquet in omnibus ſacramentis, quæ ſine controverſia ſacramenta ſunt. Tum quia in omnibus ſacramentis, licet materia ſit res aliqua naturalis, & quæ ante in humanos uſus conferri ſolcat, forma tamen ſuperuaturalis ſit oportet, cujus ſcilicet & vis & ſignificatus non a oatura, ſed a cauſa

(1) *l.* 10. *de Civit. Dei c.* 5. (2) *Epiſt.* 23.

causa quadam superiore oriatur. Cum enim sacramentum quiddam supernaturale sit, forma, qua constituitur, per fidem accipienda est, non item per naturam. At illa verba, *Ego te accipio in meam*, undique naturalia sunt, atque omnibus usurpata gentibus, quæ etiam sine fide contrahunt. Adde, quod forma sacramenti significat eum spiritualem effectum, cujus causa sacramentum esse dicitur. Nam sacramenta, ut in scholæ proverbio est, efficiunt quod figurant. Significatio autem sacramenti in forma vel maxime elucet. Illa vero verba, *Ego te accipio in meam*, nullius effecti spiritalis signa sunt. Verba insuper, quæ sunt sacramentorum formæ, divina institutione præscripta & determinata sunt, neque possunt hominum arbitrio immutari, quemadmodum D. Thomas in tertia parte demonstrat. At verba, quibus matrimonium contrahendum sit, nulla sunt omnino definita: sed innumeris verborum formis, non synonymis, sed variis & dissimilibus ejusmodi contractus fieri pot. est. Non ergo verba illa, quibus utuntur sponsus & sponsa ad contrahendum, forma sacramenti Christiani sunt. Præterea, quando verba aliqua sunt forma sacramenti, si nutus vel scriptura vel aliud unumquodlibet signum eorum loco verborum substituitur, inanis nimirum actio est. At si contrahentes loco verborum nutus vel scripturam supponant, æque conficiunt matrimonium, ac si verborum millibus uterentur. Quod profecto si quis recte consideret, non leve argumentum est, cur verba contrahentium hujus sacramenti materia sint. Nam præterquamquod materiam sacramentiis, qui suscipit, administrare potest, formam non potest, cum in idem forte sacramentum verba loco materiæ formæque recurrone, pro verbis, quæ materiæ vicem habent, nutus aliaque signa poni possunt, pro verbis autem, quæ formæ vice sunt, poni non possunt. Quæ res in Pœnitentiæ sacramento facile cernitur. Verba igitur contrahentium, pro quibus omnino verbis signa quævis alia substituere licet, materia sacramenti esse forsitan queant, forma non queant. Id quod hoc etiam argumento confirmari potest. Nomen enim sacramenti pro materia accipi solet, pro forma non item: quemadmodum D. Thom. egregie diferteque docet 4. sen. d. 1. q. 1. a. 1. q. 5. ad 1. & d. 3. q. 1. art. 1. q. 1. ad 2. Baptismus enim, id est ablutio, sacramentum est, non illa verba, *Ego te baptizo*, &c. Unctio, Confirmatio, Pœnitentiaque similiter. Verba autem contrahentium sunt sacramentum, ut idem auctor testis est additionum quæst. 44. artic. 1. ad 1. Dicimus namque matrimonium esse sacramentum. Matrimonium autem contractus ille est, qui ex amborum verbis constituitur. Verba igitur contrahentium materia sacramenti sunt, forma non sunt. Jam illa falsa & commentitia esse quis non videt, quæ juniores Theologi confinxere, ut civilem hunc humanumque contractum Christi & Ecclesiæ sacramentum esse tuerentur? Quæ quidem pleraque infidelibus valde nugatoria sunt, fidelibus autem parum solida. Hic tibi dicit, contrahentes ipsos esse materiam sacramenti, hic, non ipsos, sed consensum: alius, gestus, & nutus, qui a viro fœminaque exceptis verbis adhibentur: alius, prioris loquentis verba materiam esse affirmat, posterioris formam. Quæ utinam graviter, vere, probabiliter dicerentur, ne jure ab hæreticis rideremur. Quot sum autem attinet, in re gravissima tenuiter, ne dicam ridicule philosophari? Quorsum in re ad fidem & religionem necessaria tanta varietas & inconstantia? Non enim, ut Hieronymus ait, *potest unquam verum asseri, quod diversum*. Et rursum, *Verum*, inquit, *non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur*. Quid quod materiam nos & formam sacramenti quærimus, hoc est, res quasdam religione sacras, hi vero de forma materiaque contractus prophani naturalisque respondent. Nam si apud Ethnicos de pacti illius conventionisque materia & forma controversia esset, non aliter profecto illi ac nostri Theologi loquerentur. Ita Lutherus more suo Theologos satis jocose lusit, quod religionis nostræ sacramentum ex his vel integrum & perfectum constituissent, quæ penitus omnia in matrimoniis paganorum reperirentur. Ac certe materiam & formam civilis naturalisque contractus quibus in omni semper lege omnes usi sunt, quæque perpetuo & fidelibus & infidelibus fuere communes, eadem omnino esse materiam & formam, quibus integra & perfecta nostræ religionis constituantur sacramenta, non Luthero dicam, sed vix cuiquam persuaderi poterit, nisi ei, apud quem tantum opinio præjudicata potest, ut etiam sine ratione valeat. Equidem cum ad respondendum argumentis Lutheri me comparo, quibus ille multipliciter sacramentum hoc conatur evertere, non id defendendum sumo, matrimonium ejusmodi sacramentum esse, in quo nulla sacri facies appareat, quodque univoce cum cæteris sacramentum esse, ne cogitatione quidem informari possit videatur. Sed sive nostra opinio vera, sive falsa sit (nihil enim moror) si Lutherani de hoc matrimoniorum genere disceptare voluerint, intelligant se in scholæ disceptationes incurrisse; nec oportere catholicum ad eorum argumenta respondere. Sin vero argumententur, Matrimonium cum sacris ceremoniis, cum sacra materia, cum sacra forma, a sacro ministro administratum, quemadmodum in Ecclesia Romana semper usque ab Apostolis administratum est; si hoc, inquam, argumententur, sacramentum Ecclesiæ non esse, tunc catholicos respondeat fidenter, animose defendat, secure contrapugnet. Poterit enim consentaneas causas omni poscenti reddere de ea, quæ est in Ecclesia firma, perpetua, constansque doctrina; poterit fidem quoque nostram & suaviter insimuare fidelibus, & graviter ab insidelium calumniis vindicare. Quam ego cum Lutheranis disputationem libentiſſi-

mo nunc animo aggrederer, si id hujus libri institutum pateretur. Video autem me plus, quam ratio argumenti positi postulabat, digressum esse: si disgressio tamen dicenda est, ubi quod in utramque partem adeo probabiliter disputari potest, hoc nos contendimus non ad catholicam fidem, sed ad scholæ opiniones referendum. At ea res verbis paucioribus dici poterat. Poterat sane. Verum difficile est, ut in omni loco verba rebus quasi paria & demensa respondeant. Et libuit tandem quamplurimis argumentis addicere, sine ecclesiæ ministro conjugii sacramentum nullum esse, ut inde pateret, eam quæstionem nullo modo ad fidem attinere, quod secundo loco pollicitus sum.

Attende nunc, Lector, dum illud, quod postremum erat, absolvimus. Non omnes, inquam, scholæ Theologi in eam sententiam convenerunt, quemadmodum in argumento sumitur. Quin etiam nonnulli graves auctores nobiscum sentiunt. Atque in primis Guillelmus Parisiensis, in libro de Sacramentis, tract. de Matrimonio, capit. 9. quæst. 1. (1) negat, matrimonium veri nominis sacramentum esse, & sacramentalem virtutem habere, nisi sacerdotali ministerio confœctum fuerit. Nam Magistrum & Durandum non refero, qui in universum opinantur, matrimonium gratiam non conferre. Qui profecto hoc loco non errassent, nisi communis opinio in extremo posita eis vehementer improbaretur. Patres item concilii Colonienſis aperte inficiantur, clandestinum matrimonium esse proprie sacramentum: atque iidem quoque non obscure asserunt, aliud esse verbum, quo contrahitur matrimonium, aliud, quod efficit matrimonii sacramentum; nec satis esse ad sacramentum ea verba, quibus mutuus consensus exprimitur, sed aliud verbum requirendum, quod, ut in cæteris sacramentis, accedens ad elementum faciat sacramentum: quod utique verbum fidei sit, non naturæ. Quorum in hoc sententiam difficile est factu non probare. In eo non probo, quod verbum illud, quo sacramenti forma continetur, non inde petunt, unde semper catholicis petitum est. Enimvero quibus ritibus, quibusque omnino verbis sacramenta ecclesiæ conficienda sint, non aliunde verius, tutius, constantius peti potest, quam ab ecclesiæ Romanæ perpetua consuetudine. Sed de his non est hic locus differendi. Alio forte opportunius propriam hujus sacramenti materiam & formam explicabimus. Nunc ad id, quod instituimus. Non ibi solum, quos diximus, nostræ sententiæ assentiuntur, sed Petrus Palud. 4. sent. dist. 5. quæst. 2. imprudens in eam quoque descendit. Nam quum vir & fœmina civiliter contrahunt, etiamsi peccatores sint, nec pœnitentiam agant, non credit eos esse reos sacrilegii. Id quod nullo modo probabile esset, si ejusmodi matrimonium esset verum ecclesiæ sacramentum. Omnes quippe sine controversia sacrilegi sunt, qui post peccatum mortale sine pœnitentia Christi sacramenta percipiunt. D. vero Thomas licet in scriptis communes fere opiniones sequeretur, sed a veritate tandem rationeque coactus nostræ opinioni subscripsit. Cum enim in 4. dist. 1. qu. 1. art. 3. docuisset, verba in omni sacramento necessaria esse, quinto id argumento impugnavit in hunc modum: *Pœnitentia & matrimonium sunt sacramenta; sed de integritate eorum non sunt verba aliqua*, &c. Cui argumento ille quidem respondit, quod *matrimonium secundum quod est in officium, & pœnitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum: sed secundum quod utrumque est sacramentum, in dispensatione ministrorum ecclesiæ consistens, utrumque habet aliqua verba*. Hactenus D. Thom. Et 4. lib. adversus gentes, cap. 78. non aliter docet nuptias sacramentum esse, nisi ad modum, quem diximus, per ecclesiæ ministros populo dispensentur. *Ea*, inquit, *quæ per ministros ecclesiæ populo dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundum quod consistit in conjunctione maris & fœminæ intendentium prolem ad cultum Dei generare, & educare, est ecclesiæ sacramentum. Unde & quædam benedictio nubentibus per ministros ecclesiæ adhibetur.* Hæc ille. Ac patrum quidem memoria matrimonium proprie esse sacramentum, ita demum proditum est, si sacerdotis ministerium interveniat. Sic Calixtus in epist. ad omnes Galliarum episcopos prodit. (2) Sic Siricius ad Cumerium Tarraconens. episcopum, cap. 4. Sic Nicolaus 31. quæst. 2. c. *Lotharius*. Sic Hormisda, Evaristus, Isidorus, quos refert Gratian. 30. q. 5. prodidere. Sic concilium Carthaginense 4. c. 13. refertur que 30. q. 5. c. *Sponsus*. Sic concilium Lugdunense, & refertur 35. q. 3. c. *Nulli*. Sic concilium Lateranense de Simo. c. *Cum in ecclesiæ corpore*. Sic concilium Constantiense sub Martino V. in fine concilii. Sic Clemens de privileg. Religiosi. Sic Ambros. lib. 1. epistolarum, epist. 1. quæ scribitur ad Vigilium. Quorum ego testimonia nec asscribo, nec expendo, quoniam, ut dixi, alterius & loci & temporis est disputatio. Certe Evaristus (3) matrimonium clandestinum sine sacerdote contractum, tantum abest, ut sacramentum ecclesiæ fateatur, ut adulterinum etiam contubernium appellet. His adde, quod nostræ etiam opinioni subscribunt jurisperiti promodum universi, qui quum negant, matrimonium gratiam conferre, sine dubio id intelligunt de contractu civili, quem sacramentum latius usurpato vocabulo appellant. At cum administratio sacerdotalis accedit, non obscure jurisperiti tradunt, per actum sacerdotis consecrantis conjugium gratiam conferri; ideoque non licere pro eo pecuniam accipere, quia sacramentum ecclesiasticum est. Ubi jureconsulti probabi-

(1) *Vid. etiam eund. cap. 1. de baptism.* (2) 1. q. 4. *cap. Consanguinitatem.* (3) *In epist. 3. suorum decretorum.*

babilius, ut equidem ſentio, quam theologi loquuntur. Tametſi Theologi etiam quidam docti ſane & graves inventi ſunt, quibus communis illa reliquorum ſententia diſplicet. Pro qua ſi qui adhuc contra nos ſteterint, non debent ſtatim noſtra placita damnare, ſed idonea aliqua argumentatione refellere. Ego enim etſi non is ſum, qui nihil unquam falſi approbem, ſed ea, quæ diſſero tamen, non arroganter præjudico, nec revoco ad arbitrium meum, ſed vel ſanctorum teſtimoniis, vel ratione probabili conſentaneaque confirmo. Sic jure ac merito poſſum a viris doctis poſtulare, ut de me non niſi cauſa cognita judicent. Quod ſi rationibus, quibus ego docor, falſam me habere ſententiam doceant, gratiſſime accepturas ſum. Ut vero ſine argumentis quiſquam ſola me aſſeveratione vincat, fieri certe vix poteſt. Sed de ſcholæ auctoritate dictum eſt ſatis.

CAPUT VI.

De auctoritate juris Pontificii prudentium.

ATque hic quidem liber concludi jam poterat, niſi Theologiæ juris pontificii prudentia jungeretur, eſſetque proinde hoc etiam loco explicandum, quantum juris hujuſmodi prudentium auctoritas Theologo ad argumentandum conferat. Sunt enim quidam uſque adeo in ea facultate doctis infenſi, ut illorum auctoritatem ab uſu prorſus Theologiæ remotam eſſe arbitrentur. Nos vero, hujuſmodi doctorum auctoritas quanti ſit Theologo facienda, paucis oſtendemus, illo principio ſumpto, Theologis, qui pontificum canones ignorent, nimis multa deeſſe ad uſus Theologiæ neceſſarios.

Principio enim, ſi a Theologis animarum cura non eſt aliena, ſed potius animas regere eorum quaſi peculiare munus eſt, procul dubio canonici juris ſcientia eſt illis neceſſaria (1). Nam quemadmodum non eſt in Abbatem eligendus, niſi qui ante fuerit in regula competenter inſtructus, ut c. *Officii* de elect. Innoc. tradit: ita ne cura quidem Eccleſiam gubernandi eſt ei committenda, qui eccleſiaſticas regulas neſcit. Theologus igitur, qui vel epiſcopus, vel parochus futurus eſt, niſi canones ante didicerit, quibus fideles debent in Chriſtiana religione & eccleſiæ cæremoniis inſtitui, non habebit profecto ad rem hanc publicam gerendam Theologiæ officinam ſatis inſtructam. Atque hinc illa ſunt ex Cæleſtino, Leone, Auguſtino, ſeptima ſynodo, concilio Carthaginenſi 5. concilio Toletano 4. concilio Aurelianenſi 4. quæ partim a Gratiano, partim a Burchardo referuntur (2). Quibus omnibus locis idem omnino præſcribitur, hoc eſt, ſacerdotes Canonum eccleſiaſticorum oportere eſſe peritos. Epiſcopis item juris canonici intelligentiam eſſe neceſſariam, facile oſtenditur ex c. *Accedentibus*, de exceſſ. prælat. ubi definit Pontifex, ad epiſcopum pertinere de cauſis matrimonialibus cognoſcere; publicas pœnitentias vel injungere, vel tollere, indulgentias concedere. At hæc omnia niſi ſciat, quomodo & quatenus per jus liceant, nulla ratione rite agere poteſt. Qua de re quoniam late diſſerunt Innocen. Hoſtien. Anton. de Butri. Cardin. Abbas, & cæteri juriſperiti in cap. *Cum in cunctis*, de elect. & in cap. *Niſi cum pridem*, de renun. & in cap. 1. de conſanguinit. & affinit. Gratianus quoque 21. diſ. Coſmus in pragmat. ſanctione Gallicana, tit. de collatio. §. *taliter*, Joan. de Anania in cap. *Quia nonnullis*, de magiſtris, Auguſtin. de Anco. in lib. de poteſtate eccleſ. quæſt. 108. art. 3. Anton. 3. part. tit. 5. cap. 2. nos hic nihil ſuperaddemus. Solum argumentabimur, canonici juri cognitionem Theologo eſſe perneceſſariam. Cum enim Theologi propria functio ſit, exhortari fideles in doctrina ſana, iidem quippe Theologi, qui magiſtri animarum eſſe dicuntur; doctor vero eccleſiæ non divinas modo leges, verum etiam eccleſiaſticas populum docere debeat: abſurdum ſane eſt, auferre a Theologi munere canonum diſciplinam. Nam licet in ſcriptura ſacra præcepta vivendi majori ex parte traduntur, ſed, ut Cardinal. Turrecremat. in procemio decreti docet, doctrina morum in ſpecie, ſecundum gradus ſingulos & ordines officiorum eccleſiæ, ſine juris eccleſiaſtici cognitione non habetur. At ſermones morales abſoluti eſſe nequeunt, ſi generatim & non ſpeciatim habeantur, ut Ariſtotel. in ethicis ſuis monet. Ad diſciplinæ igitur eccleſiaſticæ cumulum Theologus nimirum ſacras eccleſiæ leges debet addiſcere. Confirmat autem hoc vel maxime Concil. Lateranenſ. ſub Innocent. III. in cap. *Quia nonnullis*, de Magiſtris. Præcipit enim, quod theologus in Eccleſia Cathedrali ad docendum conſtitutus ſacerdotes doceat in ſacra pagina, & in his præſertim informet, quæ ad animarum curam ſpectare noſcuntur. Atqui canonibus plurima ſunt inſtituta, quæ ad animarum pertinent curam: canones igitur non habet theologus ignorare.

Præterea omnis doctrina divinitus inſpirata utilis eſt ad docendum, arguendum, & corripiendum, ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus, 2. Timoth. 3. At canones eccleſiaſtici inſtinctu Spiritus ſancti ſunt editi, ut Damaſus ait 25. quæſtione prima, cap. *Violatores*.

Præterea Theologi a ſummo pontifice & epiſcopis aſciſcuntur, tamquam adjutores & comminiſtri, non ſolum in prædicationis officio, verum etiam in audiendis confeſſionibus & pœnitentiis injungendis, ac cæteris ejuſmodi, quæ ad ſalutem animæ pertinent: ut ex cap. *Inter cætera*, de offi. jud. ordina. rum etiam rerum experimento docemur. Confeſſiones autem audire, ac pœnitentias injungere ſine juris peritia

(1) D. *Antonius* 3. p. tit. 22. c. 2. §. 6. (2) *Gratian. diſt.* 38. & 61. & *Burchard. l.* 2. c. 159.

vix quiſquam poteſt. Nam quod Cajetanus dixit (1), pœnitentes in excommunicationibus, ſuſpenſionibus, irregularitatibus, aliiſque ejuſmodi pœnis ad juriſperitos remittendos eſſe, ne confeſſor ipſe alterius facultatis onere prægraveretur, id ignoro prorſus quemadmodum ſine magnis incommodis fieri queat.

Primum enim interdum in pœnas juris incurrunt fœminæ, quas pro conſcientiæ remedio juriſperitorum adire domos abſurdum erit, ac certe parum muliebri verecundiæ conſentaneum. Deinde etiam cum juriſperiti & ſcientiam & verba locare ſoleant, ad confeſſionis ſacramentum non niſi prius data pecunia erit acceſſus. Adde, quod homines vel ſacerdoti verentur ſua peccata detegere. Quod ſi ad juriſperitos etiam relegentur, ſacramenti hujus onus gravius efficietur, quam ut ferri ab imbecillis poſſit. Sed quid ego incommoda numerare pergo, in quæ confeſſores incidant neceſſe eſt, atque adeo pœnitentes, ſi confeſſores ipſi canonum ſunt ignari, cum manifeſtiora ſint, quam ut indicare debeamus? Fatendum eſt igitur, juris peritiam theologis magno uſui futuram. Nec adeo longe repetite ergumente conquirere opus eſt, cum paſſim ipſi videamus, quanta canonum multitudine theologorum ſint referta volumina, illorum præſertim, qui indices quæſtionum ſcripſere, quas ſummas noncupare conſuevimus. Ubi quantum jus canonicum theologis conferat, vel ipſi judices eſſe poſſunt, qui quantumvis eximie doctrina polleant, has & leguut, & amant epitomas. Sed & ſumma ipſa Cajetani, ſi, quæ ex jure canonico multa continet, demas, magna ex parte imperfecta reperietur.

Præterea cum ad theologum nullæ cauſæ frequentius referantur, quam matrimonii, ſi non reſpondeat, indoctus habebitur; ſin citra juris peritiam reſpondeat, ne dicam impudens, erit imprudens. Nam, ut Alexand. cap. 1. de con. & aff. tradit, cauſæ matrimonii non ſunt tractandæ per quoslibet, ſed per viros diſcretos, & qui ſtatute canonum non ignorent. Ad hæc ſummorum Pontificum decreta a jure divino, hoc eſt, e libris utriuſque teſtamenti dimanaſſe creduntur, id quod habes de trasla. epiſc. cap. 1. & de accuſa. cap. *Qualiter & quando*, ſecundo. Cum ergo Theologia ex eiſdem fontibus ſuos rivulos ducet, inepte nimirum theologus faciet, niſi opera ſummorum pontificum velit uti; qui cum multorum conſiliis exquiſitis, tum Spiritu ſancto ſuggerente, ex divinis oraculis dogmate & leges, ſive ad fidem, ſive ad fidelium mores, & eccleſiaſticos ritus, & ceremonias collegerunt. Item theologice facultas non eſt ejuſmodi, ut tantummodo animo rem cernat, ſed etiam aliquid molitur & facit. Eſt enim, ut ſchulæ verbis utar, partim ſpeculativa, partim practica, quemadmodum Divus Thomas prima part. quæſt. prima, articulo quarto demonſtrat. At juris canonici diſciplina Theologia quædam practica eſt, ut Alvarus Pelagius docet lib. de planctu eccleſ. ſecundo, art. 20. tum quia ejus facultatis finis eſt, dirigere animas per canonicas leges in ſalutem æternam; tum etiam, quia in ſolo volumine decretalium multi caſus & articuli continentur, utiles & neceſſarii tàm in conſiliis animarum, & pœnitentiæ foro, quam in regendis & diſponendis Eccleſiis, & rebus eccleſiaſticis (2). Agit enim liber ille de baptiſmo, de ſacra unctione, de celebratione Miſſarum, de Matrimonio, de ordinibus, & cæteris ſacramentis; de ſtatu Monachorum, de clericorum honeſtate, de voto, de jurejurando, atque aliis ejuſmodi; de Simonia, de perjurio, de uſuris, de furtis, & reliquis id genus criminibus, de irregularitate, ſuſpenſione, excommunicatione, interdicto, pœniſque ſimilibus; quæ omnia ſi theologus ignoret, non ſolum idiota erit, ut cap. *Ex multa*, de voto Innocent. vocat, ſed in multis, præſertim quæ ad actionem pertinent, & ad mores Chriſtianos, hallucinatur. Atque utinam theologi, qui juris canonici ſunt penitus ignari, vel a decernendis conſcientiæ caſibus abſtinerent, ne imperiti riſui haberentur, cum de his nonnunquam reſpondent ut magiſtri, quæ nunquam ut diſcipuli didicerunt; vel certe ea eſſent modeſtia præditi, uti juriſperitos conſulerent, ne divinando de ſenſu proprio reſponderent. Quod ſi docere vellemus, in quot errores Theologi nonnulli ob juris pontificii ignorationem incurretint, facillimum quidem eſſet, niſi eſſet longum, & alio noſtra oratio properaret. Sentiamus igitur, id quod poſitum eſt, juris canonici doctrinam theologo eſſe valde neceſſariam, eo vel maxime, quod ſummi pontificis, & conciliorum auctoritas, quæ hujus doctrinæ voluminibus continetur, theologis argumente ſubminiſtret propria Theologicæ facultatis, ut abunde duobus ante libris demonſtretum eſt.

CAPUT VII.

Quis uſus Juris canonici in Theologica facultate.

SEd enim hoc poſito non adhuc apparet, cuinam uſui juris interpretes & profeſſores theologis diſſerentibus eſſe poſſint; quæve argumente, & qualia eorum auctoritas Theologicis diſputationibus adminiſtret. Id quoniam nemo vel leviter attigit, dicam ego, ut potero, incondite fortaſſe, ſed tamen, ut res poſſit intelligi. Juris pontificii volumina circa varia rerum genera verſentur. Primum enim catholicam fidem & profitentur & explicant, ut in tit. de ſum. Trinit. Deinde de moribus definiunt, & religione Chriſtiana, quantum aut ex evangelica lege, aut naturæ ratione definire licet; ut videre eſt in tit. de uſura, de jurejurando, de divortiis, de ſimonia. Præterea diſſerunt quoque de moribus Eccleſiaſticis, deque religionis cæremoniis,

(1) *In ſumma. P. confeſſori neceſſaris.* (2) *Vid. Innoc. ſup. prooem. Decretal.*

niis, & officiis miniſtrorum Eccleſiæ, quatenus hæc omnia diſponuntur legibus poſitivis: nam ſcholaſtico verbo libenter utimur, nec Grammaticorum cenſuras pertimeſcimus: alioqui, ut Ariſtoteles ait, res graviſſimæ interdum nitore verborum atque ornamentis immodicæ diligentiæ deformantur. Atque hæc mihi cauſa eſt, cur ſermone eo quandoque utar, qui ſcholæ notus eſt, ne, ut quidam latiniſſime loquentes, a ſcholæ theologis jure optimo irridear. Quoniam vero ſcio, graves ſententias inconditis verbis elatas, delicatiorum præſertim aures offendere, adhibere ſoleo ſermonis munditiam non odioſam, nec exquiſitam nimis, tantum quæ fugiat agreſtem quorumdam negligentiam. Sed ad rem. Humanas ego leges de ritibus & moribus Eccleſiaſticis, quoniam ſic vocant, poſitivas appellavi: quales ſunt multæ in tit. de celebra. Miſſ. de cleri. peregri. conjugatis, &c. de ætate & qualitate ordi. de obſer. jeju. & breviter in lib. 1. decre. de officiis judicum, & in 2. de ordine judiciario. Poſtremo autem hujuſmodi pontificia jura præſcribunt pœnas his, qui leges vel Evangelicas, vel naturales, vel etiam eccleſiaſticas perruperint, ut in titu. de excō. de rapto. de apoſta. de hæreticis licet cernere.

1. Concl. Hoc igitur fundamento poſito, ſit prima concluſio. In his, quæ ad fidem pertinent, juriſconſultorum auctoritate theologus non eget. Quin potius eorum titulorum expoſitionem, qui de fide decernunt, legiſperitus a theologo mutuari debet. Ratio vero in promptu eſt. Sive enim pontifices, ſeu concilia, quæ in volumina juris coguntur, quicquam definiant, quod ad fidem ſpectare videatur, id certe, ut alio jam loco explicuimus, non ex ſenſu ſuo, ſed ex ſacris literis, atque Chriſti & Apoſtolorum traditionibus colligant neceſſe eſt. Cum ergo principia, unde pontifices & concilia ad quæſtionem fidei decernendam proficiſcuntur, propria ſint Theologicæ facultatis, cujus eſt cognoſcere, quæ a Deo ſunt revelata, quæque his ſunt vel conſequentia, vel repugnantia: plane conficitur, in ejuſmodi rebus canonum ſacrorum intelligentiam non a juriſperitis, ſed a Theologis eſſe petendam. Id quod patres, quibus eſt fidei cognitio mandata, libenter agnoſcunt. Non enim prius quenquam hæreſeos crimine damnant, quam theologi definierint, quod in judicium venit, id hæreſim eſſe.

Quæ cum ita ſint, non video equidem quonam conſilio nunc apud noſtros in negotio cognitionis fidei partes poſtremæ, ne dicam nullæ, theologis permittantur, jure conſultis vero vel primæ, vel etiam omnes. Cumque præcipuus ſit in hoc negotio labor decernere, quid hæreſis ſit, quid hæreticum faciat, quid fides teneat, quid contra eam fide pugnet, quantum & quatenus doctrinæ ſanæ ac Catholicæ adverſetur id quod reus aſſeruerit; ad reorum quidem pœnas decernendas, quod poſterius eſt, decreti ſunt in republica judices, ad illud autem, quod & gravius eſt, & in fidei negotio prius, nullos habet reſpublica Theologos patres conſcriptos, quorum de culpis judicium, cum de pœnis judicant, juriſperiti ſequantur. Fecit Chriſtus, cujus hæc cauſa eſt, ut principes Chriſtiani, qui huic operi, quo fides & religio continetur, libentiſſime favere ſolent, rem, quam ſemel cœperunt, abſolvant, & graviſſimo tribunali theologos probatiſſimos, probatiſſimos inquam, adjungant ad hujus divini negotii abſolutiſſimam moderationem. Id enim ſi fuerit Eccleſiæ præſtitum, nihil erit, quod in ſanctiſſimo & maxime neceſſario inquiſitionis officio deſideretur. Sed de prima concluſione ſatis. Jam pergamus ad reliqua.

2. Concl. In his etiam, quæ ad mores pertinent, quatenus vel lex Evangelica, vel ratio Philoſophiæ de hujuſmodi præſcribit, jure conſultorum auctoritas parum, aut certe nihil Theologo conferre poteſt. Quin rectam & ſanam earum rerum cognitionem juriſperiti a theologis mutuam accepturi ſunt. Nam quemadmodum Muſicus ab Arithmetico concluſionum ſuarum rationem ſumit, quod hæ concluſiones a principiis Arithmeticæ derivantur; ita & ſi quæ dogmata de moribus jus Pontificum vel ex Evangelio, vel ex philoſophia colligit, ea ſane tanquam a propriis principiis accepta Theologus agnoſcet, rectiuſque & intelliget, & interpretabitur. Qua ex re facilis conjectura eſt, juriſperitos quoſdam in ſummo errore, & magna veritatis ignoratione verſari, cum aſſerunt in materia uſurarum, ſimoniæ, & aliis ejuſmodi, in quibus de peccato mortali agitur, ad juriſperitos potius, quam ad Theologos recurrendum. Quo in errore fuerunt Ancharanus in diſputatione, cujus initium eſt, *Antiquis, & modernis temporibus*, & Joannes de Anania, in cap. *in civitate*, de uſuris, & Alexander in concilio primo, & Alvarus Pelagius lib. 2. art. 20. & Hoſtienſis in c. penult. de ætat. & qualit. ordin. Quos tamen non eſt difficile refellere. Nam cum Theologo ſacrarum literarum cognitio propria ſit, quæcunque de moribus vel in ſacris literis continentur, vel ex eiſdem per certam connexionem conficiuntur, ubivis Theologus invenerit, ea tanquam ſua vendicabit, juriſperitus autem ut aliena mutuabitur. Cumque rurſum philoſophiæ principia a Theologis etiam habeantur, ut qui de virtutibus & vitiis, de fine humanæ vitæ, deque actionibus, quibus ad hunc finem pervenitur, longe lateque diſſerant, & ſuper harum rerum jactis fundamentis morum fabricam extruant: certe quæ in jure de moribus ex principiis naturæ ratione conſtitutis præſcribuntur, ea Theologus quaſi ſuo ſibi jure aſſumet, jureconſultiſque expoſita & enucleata tradet.

3. Concl. In tertio illo genere rerum, ubi ſcilicet de moribus Eccleſiæ & religionis inſtitutis per leges tantum pontificias decernitur, in illo etiam poſtremo, ubi pœnæ juris præfiniuntur, juriſperitorum omnium communis conſenſus, concorſque ſententia Theologo magnam

gnam fidem facere debet, si quando incidat quæstio circa res hujusmodi. Ut si exempli causa veniat in dubium, an hic aut ille homo sit vel irregularis, vel excommunicatus, vel interdicto, vel suspensioni obnoxius: item, an delegatus possit subdelegare, an episcopus in his, illisve possit dispensare (scholæ verbis liceat uti) an Ecclesiæ pastor rite sit electus, num judex Ecclesiasticus causam in judicio legitime definierit: in his, aliisque sexcentis hujus generis, theologus insolentissimus erit, si, quod ignorat, judicarit; insolentior, si poste quam jurisperitos consuluerit, omnium auctoritati refragabitur. Etenim, ut alias sæpe diximus, cujusque rei peritia non aliis certius, meliusque contingit, quam ejusdem rei peritis hominibus. Ita doctissimis quibusque in arte sua fidem habere opus est. Juris ergo Pontificii prudentibus in his, quæ propria sint illius facultatis, non credere, erit profecto temerarium.

Deinde in ejusmodi canonum interpretatione Ecclesiæ judices, & administri concordem omnium jureconsultorum sententiam amplectuntur. Qui enim in actionibus vel judiciis Ecclesiasticis suo sensu, & non communi jurisperitorum omnium duceretur, sine dubio suo illum judicio Ecclesia coerceret. Ita Ecclesia usum judicum approbando (1), eorum quoque videtur intelligentiam approbare, quos hi in Ecclesiæ administratione sequuntur. Nec alienum est a vera conjectura, Christum Dominum juris hujus peritis quodammodo etiam adesse in legum ecclesiasticarum vera interpretatione. Cum enim sacri canones instigante Spiritu sancto ad ecclesiæ sint utilitatem editi, ut Damasus Papa definit, consentaneum est, ut ecclesia, cui canones illi sunt necessarii, quo in religione & moribus ecclesiasticis continentur, interpretes a Deo sanos acceperit earum legum, & institutorum, quibus est administranda. Parum enim profuisset leges mortuas in membranis scriptas habere, nisi haberet quoque respublica Christiana vivos interpretes, qui rectum earum legum sensum assequerentur. Deus itaque, quoniam non deficit in necessariis, non in theologos solum, sed in juris Pontificii peritos spiritum veritatis effudit. Quapropter ex concordi omnium sententia probabilissimum argumentum sumere theologus potest ad eas quæstiones decernendas, quæ circa illa duo rerum genera posteriore loco posita exorientur. Exorientur autem in utroque genere plurimæ, quarum definitionem theologis ignorare fas non est: his vel maxime, qui aut laicorum & clericorum confessiones audiunt, aut etiam Theologiam in Academiis profitentur. Hi enim, quoniam de multis, qui ex jure pendent, magnum munus respondendi sustinent, si responsa, atque decreta jurisconsultorum negant, periculose nonnunquam, ac turpiter errabunt. Quæ autem cum viris in sua quibusque arte peritis consuluntur, ea aut minimo, aut nullo certe periculo respondentur. Ac de septimo quidem loco satis dixisse mihi videor.

(1) *De constit. cap. 1.*

Finis Libri Octavi.

DE OCTAVO LOCO, QUI RATIONIS NATURALIS Argumenta continet.

LIBER NONUS.

CAPUT I.

Primus error in hujus loci usu vitandus, ne plus æquo in re Theologica rationi naturali tribuatur.

Sequitur, ut doceam, quidnam argumentorum rario naturalis Theologo suppeditet, quod in octavo loco me acturum pollicebar. Agam autem, quantum res ipsa patietur, brevissime. Est enim hic locus late patens, & quamquam non est theologiæ proprius, sed alienus, magnus tamen est, & cum ab scholasticis reliquis, tum a D. Thomæ familia excultus uberrime; non quod de loci hujus aut vi, aut usu quisquam adhuc scholæ theologus disputaverit, sed quod universi philosophiam, cæteraque naturali ratione partas disciplinas vel in scholam Christianam invexerint, vel certe ab aliis invectas excoluerint: pro sua quidem facultate quisque, sed in theologorum, ut ita dicam, grege sine controversia D. Thomas excelluit. Principio autem in hujus loci tractatione duos errores contrarios fugere debemus. Primus est eorum, qui usque adeo argumentis a ratione ductis addixerunt se, ut sive disputent, sive scribant, scripturam sacram, sanctorumque Patrum libros ne legisse quidem videantur. Qui parum illis

lis diſſimiles ſunt, quos Euſebius 5. lib. hiſt. eccleſ. poſtremo capite commemorat, in tantum ſtultitiæ prolapſos, ut ſi quis ſermonem de ſcripturis propoſuiſſet, illi e contrario opponerent, utrum ille ſermo, de quo agebatur, conjunctum an ſeparatum genus ſyllogiſmi faceret. De quibus rurſum Euſebius, *Derelinquentes*, ait, *ſanctas ſcripturas Dei, geometriam tractant, & qui vere de terra ſunt, de terra loquuntur: & ideo eum, qui de ſurſum eſt, & de cœlis venit, ignorant. Denique Euclides apud eos vel maxime in Geometria diſciplinis viget. Sed & Ariſtoteles, & Theophraſtus ab his in admiratione habentur. Galenus vero a nonnullis eorum adoratur etiam.* Ac fuiſſe olim in eccleſia nonnullos, qui rationem auctoritati præferentes, rem theologicam ſyllogiſmis abſolverint, Auguſtinus in epiſtola ad Dioſcorum numero 56. Bernardus quoque epiſt. 189. teſtes locupletiſſimi ſunt. Hoc vero ſæculo fuiſſe etiam in Academiis multos, qui omnem ferme theologiæ diſputationem ſophiſticis, ineptiſque rationibus tranſegerint, utinam ipſi non fuiſſemus experti. Egit autem diabolus, quod ſine lacrymis non queo dicere, ut quo tempore adverſum ingruentes ex Germania hæreſes oportebat ſcholæ Theologos optimis eſſe armis inſtructos, eo nulla prorſus haberent, niſi arundines longas, arma videlicet levia puerorum. Ita irriſi ſunt a pleriſque, ac merito irriſi, quoniam veræ Theologiæ ſolidam effigiem nullam tenebant, umbris utebantur, easque ipſas utinam ſequerentur. Feruntur enim e ſcripturæ ſacræ principiis, cujus iſti vel umbras non ſunt aſſecuti. Quocirca homines verbo tenus in Theologia magiſtri, pugnavere illi quidem adverſum eccleſiæ inimicos, ſed valde tamen infeliciter. Male enim ſe res habet, cum quod ingenio & eruditione effici debet, id tentatur a viris, qui & ingenio parum valent, nec ſunt admodum eruditi. Errabant illi autem a principio ſtatim ſtudiorum ſuorum. Cum enim facultates eas, quæ linguam expoliunt, mirum in modum neglexiſſent, cum ſe ſe in ſophiſtica arte torſiſſent diutius, tumque demum ad Theologiam aggreſſi, non Theologiam, ſed ſumum Theologiæ ſequebantur. Quod ſi vituperandi ſunt, qui per ignorantiam erraverunt, quid de iis exiſtimandum eſt, qui volentes & prudentes in errorem inciderunt? Nam cum rem perditam & collapſam ſua reſtituere auctoritate deberent, tempori, ut inquiunt, ſervientes, non modo ſophiſmate non profligarunt, verum etiam auxerunt. Quæ nimirum cum a philoſophia, tum vero magis a Theologia tollenda ſunt, eaque argutandi ars, quæ volt illa quidem videri ſe eſſe Dialecticam, ſed abeſt ab ea diſtatque plurimum. Dialectica enim eſt locata in peritia uſuque partiendi, finiendi, argumentandi, id quod Theologo eſt pernecceſſarium; Sophiſtice autem nihil habet niſi argutationes vanas, quarum nullus in Theologia fructus eſt. Quin adeo nulla pernicies Theologiæ major inveniri poteſt, quam in ſophiſmatum ſæce ſimulatio Theologiæ. Ex quo illa abſurda naſcuntur, ut ſophiſtæ Theologi eſſe videantur. Quod ſi quem etiam iſta delectant, ne bellum omnino indixiſſe videar ſophiſmatibus, quorum eſt etiam fortaſſe quidam modus, non intelligo, quid cauſæ fuerit viris doctis, ut ſub Dialecticæ nomine exponibiles, obligationes, inſolubiles, reflexivas, aliave id genus monſtra in ſcholam intulerint, de uſu autem Dialecticæ non fecerint ne verbum quidem ullum. Nonne igitur illa ſunt pueris utilia? ſint; nam nos quoque ſophiſtæ ſuimus aliquando: ſed obſecro, ita utilia habeantur iſta, non ut ornamenta virorum, ſed ut exercitamenta puerorum. Atque vel ipſi pueri intelligant, ſophiſmatum brevem quendam ludum eſſe oportere, aliumque uſum a Dialectica requirendum, Philoſophiæ, Theologiæque maxime neceſſarium. Verum hæc hactenus. Jam ad propoſitum revertamur. Qui igitur Theologiæ dogmata humanis metiuntur argumentis, nec ea, quæ a ratione ducuntur, volunt præponderari auctoritate, hi primum omnem vim Theologiæ & gravitatem amittunt, deinde faciunt, ut Theologia detracta auctoritate non ſolum contemnatur, ſed ne Theologia quidem ſit. Nam ſi vera & legitima Theologia eſt, a fide deſcendat oportet, ubi hujus facultatis propria principia reſident, quemadmodum in hujus operis initio conſtituimus. Fides autem tota ſcripturarum & Eccleſiæ auctoritate continetur. Quamobrem ſatis exploratum habere poſſumus, quam male valeant ii de re Theologica aut ſcribere aut diſputare, qui ſacros libros, Apoſtolorum traditiones, Conciliorum dogmata, juris Pontificii decreta, ſanctorum veterum doctrinam vel rejiciunt vel ignorant. Itaque hoc quidem opinantium genus pellatur e medio; eſt enim totum improbabile & impium, qui opinantur aptiora Theologo ea argumenta eſſe, quæ ex ratione, quam ea, quæ ex auctoritate ducantur. Rebus enim ante dictis aperte intelligitur, cum de Deo præſertim, diviniſque myſteriis diſputatio incidit, argumentis philoſophiæ præponenda eſſe argumenta, quæ pertinent ad Dei fidem, qua nihil Theologo debet eſſe antiquius. Sed prioris hujus erroris levitas, quoniam facile deprehenditur, non eſt pluribus refutanda.

CAPUT II.

Extremum aliorum errorem percenſet, qui a naturæ rationibus prorſus abhorrent; quorum etiam argumenta proponit.

ALter autem error illorum eſt, qui ſolis ſacrarum literarum teſtimoniis, aut interdum etiam ſcriptorum veterum omnia definiunt, ab argumentis naturæ haud aliter abhorrentes, quam ſi eſſent Theologiæ adverſa & inimica. Hunc autem errorem plurimis teſtibus ſuadent.

1. ARG. Ac primus teſtis citatur Gregorius Nazianzenus, orat. 1. in Julianum, ubi ait, diſciplinam noſtram eſſe Pythagoricam. Atqui apud Pythagoræos tantum auctoritas præjudicata po-

poterat, ut ſine ratione valeret. Alter eſt Hieronymus in 10. Matthæi caput, quo loco non vult Evangelii doctores humanæ ratiocinationis præſidiis niti; quia hujuſmodi, ut inquit, *virga & baculus arundineus eſt, quem ſi paululum preſſeris, frangitur, & manum perforat incumbentis.* Et in 31. caput Hieremiæ, de verbis Dei humano ſenſu argumentari dicit eſſe ſacrilegum. Tertius eſt Aug. lib. 1. de actis cum Felice Manichæo, cap. 10. Cum enim Felix Manichæus efferret, quod docuiſſet diſcipulos ſuos initium, medium, & finem, & quomodo, vel quare factus ſit mundus, de curſu ſolis, & lunæ, deque aliis hujuſmodi rebus phyſicis (1). Auguſtinus contra ait, quod Spiritus paracletus non docet has veritates. Chriſtianos enim vult facere, non Mathematicos. Sufficere autem, ut homines de his rebus propter humanos uſus noverint id, quod in ſchola didicerunt, ſcilicet priuſquam ad Chriſti religionem converterentur. Propter humanos uſus, inquit: ad uſum igitur Theologiæ humanæ ratio doctrinæ nihil catholico proderit. Referuntur etiam a Gratiano trigeſimaſeptima diſtinctio. ne duo teſtimonia, unum ex Ambroſio, alterum ex quarto Concilio Carthaginenſi, quibus ſuaderi videtur humanas diſciplinas, ut pernicioſas, vel certe ut inutiles, a Theologia repellendas. Concilium quippe Carthaginenſe quartum vetat epiſcopis, ne libros gentilium legant. Ambroſius autem dicit, Aſtrologiam, & alias hujuſmodi diſciplinas nihil valere ad ſalutem, ſed in errorem mittere. Epiphanius quoque hæreſi ſeptuageſimaſexta adverſus Aetium diſſerens, ait, quod non revelat Deus Patrem & Filium per Spiritum ſanctum his, qui de ipſo per ſyllogiſmos ratiocinantur. Qui ergo in Theologiam humanas rationes invehunt, hi divinæ revelationis non poſſunt eſſe participes.

2. ARG. Nec ſolum teſtimoniis Patrum, ſed ſacrarum etiam literarum abutuntur in ſui erroris confirmationem. Principio enim afferunt illud Eccleſiaſtis primo. *Propoſui in animo meo quærere, & inveſtigare ſapienter de omnibus, quæ fiunt ſub ſole. Hanc occupationem peſſimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea. Vidi quæ fiunt cuncta ſub ſole, & ecce univerſa vanitas, & afflictio ſpiritus.* Si ergo occupatio peſſima eſt ſtudium humanæ literaturæ, ſi vanitas, & afflictio ſpiritus, non eſt profecto a Theologis expetenda.

3. ARG. Deinde argumentantur ex illo Proverbiorum quinto, *Ne attendas fallacia mulieris: favus enim diſtillans labia meretricis*, &c. poſtea, *Quare ſeduceris, fili mi, ab aliena*, &c. Hanc autem humanam ſapientiam interpretantur, quam nimirum eſſe fallacem ad Coloſſenſes ſecundo teſtatur Apoſtolus in hæc verba, *Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam.*

4. ARG. Addunt illud primæ ad Corinthios primo, *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi ſapiens, ubi ſcriba? ubi inquiſitor hujus ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi?* Addunt etiam illud ex eodem Apoſtolo primæ Corinthiorum octavo, *Scientia inflat.* Aliud quoque primæ ad Timotheum ſexto, *Si quis non acquieſcit ſanis ſermonibus, & ei, quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ, ſuperbus eſt, nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones.* Quo loco volunt Apoſtolum ſignificare, diſciplinas humanas morbos eſſe, ſolamque Chriſti doctrinam eſſe ſanam: hanc ſecundum pietatem, ideſt religioni conformem & conſentaneam eſſe, illas non eſſe.

5. ARG. Præterea Apoſtoli non habuerunt Philoſophiam: non eſt igitur Theologo neceſſaria. Si enim Spiritus ſanctus docuit Apoſtolos omnem veritatem, juxta Domini pollicitationem Joannis decimoſexto, & has diſciplinas non docuit; ſequitur non eſſe Chriſtiano doctori utiles, atque adeo ne verſari quidem circa veritatem. Præterea vel Philoſophia eſt Theologo neceſſaria, dum imperfectos in Eccleſia inſtruit, vel dum perfectos alloquitur. Imperfectis hac Apoſtolus dat, nec exiſtimat ſe quicquam inter hujuſmodi ſcire, Chriſtum, & hunc crucifixum. Perfectis vero ſapientiam loquitur, non hujus ſæculi, neque principum hujus ſæculi, hoc eſt Philoſophorum. Non ergo Theologus Philoſophia eget, ſive cum parvulis, ſeu cum provectioribus ſermones divinos conferat.

6. ARG. Pergunt etiam argumentari, quod ſi utilis, & neceſſaria eſſet Theologo philoſophia, hoc eſſet ob id maxime, quod non alia via, & ratione melius Philoſophi Chriſti repugnantes evincerentur. At hoc conſtat eſſe vaniſſimum; primum quoniam evacuaretur crux Chriſti, ut Apoſtolus ait (2), ſi de philoſophis, & ſophiſtis per humanam ſapientiam triumpharet; rurſus quoniam, ut idem Apoſtolus ſecundæ ad Corinthios capite decimo auctor eſt, arma Chriſtianæ militiæ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti.

Non ergo Theologus, Chriſti miles, humanarum diſciplinarum præſidiis eget, ut fidei adverſarios poſſit evincere. Id, quod exemplo Nicæni Concilii facile demonſtratur, ubi Philoſopho ſuperando plus valuit ſimplicis hominis ſincera fides, quam omnes omnium Dialecticorum, & Philoſophorum argutiæ (3). Certe Hieronymus ad Pammachium adverſus Joannis errores, argumenta a ratione ducta, & de gentilium forte manantia, tanquam gentilium arma, Chriſtiano dicit eſſe deponenda. Poſtremo etiam argumentantur, Chriſti doctrinam perfectam eſſet non itaque philoſophiæ ſubſidiis indigere.

CA-

(1) *Sacr. l. 2. hiſtor. c. 8.* (2) *1. Cor. 2. 17.* (3) *Ruffin. l. 1. cap. 8.*

CAPUT III.

Memorati erroris architectos, ac ſectatores percenſet.

His argumentis nituntur illi, qui in hoc errore fuerunt. Nam fuiſſe quoſdam teſtatur Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro in hæc verba: *Non me autem latuerunt ea, quæ ab aliquibus imperite tumultuantibus jactantur, qui dicunt oportere in his verſari, quæ fidem continent, externa autem, & quæ ſunt ſupervacanea, tranſilire, quæ nos fruſtra conterunt, & detinent in iis, quæ ad fidem nihil conferunt: Alii autem etiam philoſophiam ex malo ad hominum perniciem exiſtimant in vitam eſſe ingreſſam, ut quæ profecta ſit a maligno aliquo inventore.* Et rurſum eodem libro, *Nonnulli*, ait, *qui ſe putant eſſe ingenioſos, nec Philoſophiam attingere volunt nec Dialecticam, ſed nec contemplationem diſcere naturalem, ſed ſolam & nudam fidem requirunt, perinde ac ſi cum nullam vitis curam geſſerint, velint ab initio ſtatim botros accipere. Dicitur autem Dominus vitis allegorice, a quo cum diligentia & agri colendi arte, quæ ſit ratione, ac ſermone, fructus eſt vindemiandus*, &c.

Lutherus etiam, qui omnes omnium hæreticorum hæreſes in unam fecit Camarinam confluere, non modo aſſeruit Philoſophiam eſſe Theologo inutilem & noxiam, verum etiam omnes ſpeculativas diſciplinas errores eſſe. Scilicet morum Philoſophiam novus hic Socrates mirifice complexus eſt: quæ in contemplatione verſatur, eam ſolum damnat. Cornelius quoque Agrippa, vir poſt hominum memoriam vaniſſimus, in ſuo illo libro, qui de vanitate ſcientiarum inſcribitur, non ſicut Zethus ille Pacuvianus, Philoſophiæ ſolum, ſed omnibus humanis diſciplinis, atque adeo divinis bellum indixit. Atque horum hominum ingenium quale eſſe ſoleat, non eſt neceſſe diſputare: eſt enim in promptu. Facile ſiquidem intelligitur, quamobrem illi diſcipulos ſuos a facultatibus, quæ ratione conſtant, alienos eſſe velint.

Quemadmodum enim Epicurus rejicit Dialecticam (1), Alfaqnini etiam Machumetis Saracenos procul ab omnibus diſciplinis abducunt, quoniam intelligunt diſciplinas, arteſque omnes rationales doctrinæ perverſæ eſſe contrarias: ita Lutherani, nequando a diſcipulis errores ſectæ abſurdiſſimi deprehendantur, cupiunt eos ab omni cognoſcendi ratione revocare. Sed enim cum veritas veritati nunquam adverſetur; conſentiat ſemper, & ſubſerviat, jure ac merito ſcholæ noſtræ auctores nobiliſſimi humanas omnes ſcientias, tanquam ancillas, ad artem & miniſterium veræ ſapientiæ advocarunt. Id, quod Julianus invidens, Chriſtianis lege interdixit ſtudiis bonarum artium. Socrates libro tertio hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capite 12. & 16. Sozomenus libro ſexto hiſtoriæ tripartitæ, capite 37. Quapropter mirari non deſino, morem ejiciendi humanas rationes, cum in Theologia diſſeritur, in quibuſdam etiam catholicorum Gymnaſiis inſertum eſſe, haud parva certe jactura Eccleſiaſticæ diſciplinæ, ſi illa conſuetudo invaleſcat. Erunt enim ii, ſi ita res procedit, optimi, præſtantiſſimique Theologi, qui plurima loca memoria tenuerint, &, quod Juriſperitis objicitur, qui Elenchi fuerint librorum & indices. Id, quod in Germania, regnante Luthero, accidit, ut ſutores, qui novum Teſtamentum memoriæ mandarant, magni, & præclari Theologi haberentur: atque adeo mulierculæ, quoniam Evangelia, & Paulinas epiſtolas memoriter recitare poterant, omnium Academiarum Theologos ad diſputandum provocarent, auderentque viris concurrere non virgines, ſed mulieres corruptiſſimæ.

Talis ſcilicet eſt Lutherana Theologia, in qua quoniam nullum acumen, nullum ingenii ſpecimen eſt, optimo quiſque, ſplendidiſſimoque ingenio, quamlibet acie mentis, & veri perſpicientia polleat, quamlibet rerum & divinarum, & humanarum ordinem ac connexionem teneat, quamlibet omnium cauſas, effecta, antecedentia, conſequentia non animo ſolum perluſtrarit, ſed etiam comprehenderit, nullo tamen apud iſtos habeatur in pretio. Sed hæc alio loco forte tempeſtivius dicentur. Nunc ad id, quod erat inſtitutum, revertamur.

CAPUT IV.

In quo recenſitus error refellitur.

Aures itaque ad naturæ rationes occludere, ſi quando a Theologis afferantur, id nos in errore maximo ducimus. Si enim cadit in Theologum aliquando, ut de rebus humanis philoſophetur, quod profecto cadit, niſi ex eo extirpatam humanitatem arbitremur, quænam, rogo, cauſa eſt, cur naturales argumentationes a Theologia pellamus, ne, ut quæ divina ſit, humanis adminiculis eguiſſe videatur? Non egeat his eſto: cum ſnis, hoc eſt divinis quaſi lineis contineatur. At volumus ne nos Theologum; qui ſolum divina calleat, in humanis erret, labatur, cæcutiat, hallucinetur? Quid autem intereſt, ratione animi ſublata, non dico inter ruſticum & Theologum, ſed inter Theologum & pecudem, aut ſaxum etiam, aut truncum, aut quidvis generis ejuſmodi? Quæ vero iſta ſit mens, vel quæ hominis ratio potius, ſi nec philoſophiam, nec Dialecticam habeat, nec ullam omnino humanæ rationis diſciplinam? Intelligendum eſt autem, Chriſtianæ doctrinæ profeſſores duabus quaſi indutos eſſe perſonis; quarum una eſt communis, ex eo, quod omnes participes ſumus rationis, a qua omnis argumentatio naturæ trahitur, & ex qua ratio inveniendi argumenti naturalis exquiritur; altera autem, quæ pro-

(1) *Plutarc. de plac. philoſ. Euſeb. lib. 1 præpar. Evang. c. 3.*

proprie Theologis eſt attributa, unde argumenta expectantur, quæ propria ſunt Theologicæ facultatis. Deponat igitur Theologus perſonam hominis, ſi ita placet, cum divina tractat; cum vero tractat humana, quænam, rogo, ſtultitia erit hominem ex homine tollere? Quamquam in quacunque diſputatione, ſive de humanis, ſive de divinis differatur, utramlibet perſonam deponere ſtultiſſimum erit. Quid enim ſtultius eſſe poteſt, quam vel pedem abjicere, cum caput munus ſuum explet, vel caput tollere, cum pes munere ſuo fungitur? Nam nec pes capiti officit, nec caput pedi, quin etiam, ut Apoſtolus monet (1), non poteſt caput dicere pedibus, *Non eſtis mihi neceſſarii*. Sic nimirum, cum nec humanarum rerum intelligentia divinarum cognitioni obſit, nec divinarum cognitio humanarum intelligentiæ, neutram debemus in alterius propria functione abjicere, niſi volumus eſſe ſtulti. Porro qui Theologiam ſic inſtituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ diſciplinæ dogmata ſola ſcripturarum fide metitur, hic, ſi in ea opinione perſiſtat, & non interdum naturæ bonitate vincatur, nec Theologiam colere, tuerique poſſit, nec fidem, nec humanitatem. Non humanitatem, ſæpe enim dicendum eſt, quia ſine ratione humanitas extirpatur; qui autem rationales diſciplinas Theologo auferunt, hi ſuam illi rationem eripiunt; quoniam ſi veritatem, quæ in diſciplinis cernitur & hominis intelligentia, a ratione tollas, jacebit profecto, vel nulla erit potius. Nec fides rurſum ſe ipſa ſola ſine doctrina, & ratione tutari poteſt. Nam philoſophia, & omni ratione diſputandi ſublata, cum fide ſanctæ ruſticitas manet, quæ, ut Hieronymus ad Paulinum ſcribit, quantum prodeſt vitæ merito, tantum ſimplicitate nocet, ſi adverſariis non reſiſtat. Itaque vacillabit fides, niſi fidelis, quod Petrus ait, paratus ſit reddere rationem, id quod ſola fide ſine ratione fieri non poteſt. Theologia denique citra naturæ rationem non conſtat. Cum enim ſit homo rationalis, eſt illi ingenita ratiocinatio, ſive agat ſecum quid, ſive cum altero, ſive velit humana, ſeu divina cognoſcere. Quare ubi homines diſſerent, rationem naturalem repellere nec debent, nec vero poſſunt, niſi homines eſſe deſierint. Ratio enim res omnes continet, quoquo te veteris, præſto eſt, nulla diſputatione excluditur. Quamobrem qui naturalem rationem ab uſu Theologiæ remotam eſſe volunt, ii omnem a Theologia diſputationem excludunt: ſine qua tamen, quid in unaquaque re verum ſit, diſcerni & comprehendi non valet. Quocirca hoc quidem conſtat, ut opinor, Theologis inter Theologos neceſſariam eſſe rationem, quæ eſt diſputationis cujuſque fons a natura conſtitutus. Quid quod gratia non tollit naturam, ſed perficit, nec natura gratiam repellit, ſed ſuſcipit? Sacra igitur Theologia humanæ naturæ rationem non abjiciet. Multa etiam in Theologiæ principiis continentur, ut alio quodam loco diximus, quæ niſi naturali ratione, & diſcurſu interveniente, intelligi, & explicari non poſſunt. In principiis vero ipſis hærere, a conſequentibus, & repugnantibus oculorum aciem fevocare ſtultum erit. Rationem item ſi a Theologia ſubmoveas, Theologia ipſa & rem amittet & nomen. Nec enim quicquam aliud eſt Theologia, ſi interpretari velis, quam ſermo, ratioque de Deo. Si autem rem ipſam quæras, eſt, ut a veteribus Theologis definitur, rerum divinarum ſcientia. *Scientia* vero, ut Ariſtoteles demonſtravit (2), *nonniſi per ſyllogiſmum queritur*. Quod ſi etiam illud addimus, quod recte addi poteſt, nihil eſſe fere, cujus in ſcriptura ſacra mentio non fiat, non angelum, non animam, non aerem, non ignem, non aquam, non cælum, non terram; concedatur profecto verum eſſe, ſi ornate & erudite hæc Theologus explicare velit, Philoſophiam, hoc eſt, rerum hujuſmodi intelligentiam eum habiturum. Maximum itaque ornamentum Theologiæ tollit, qui ex ea tollit Philoſophiam, qua ſcriptura etiam ipſa divina, nedum humana ratio excolitur. Ac mea quidem ſententia, omnis inſtitutio Theologiæ humanæ rationis adjumenta deſideret, ſed illa in primis, in qua de rebus naturæ diſſeritur. Differitur autem de hujuſmodi ſæpenumero. Atque ut illud omittam, quod ſacra doctrina mores naturæ moderationi conſentaneos præſcribit, vitia rationi contraria refutat; quo loco ſive in ſchola de hiſce definias quicquam, ſive populo in concione perſuadeas recta, prava diſſuadeas, naturæ, rationis, Philoſophiæ opem contemnere, amentis erit: hoc tamen expeditum eſt, multa in ſacris literis ha. beri, quæ ſine Philoſophiæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Geographiæ, Aſtronomiæque ſubſidiis expediri non queunt. Pleni exemplorum ſunt ſacri libri, cum ſæpe alias, tum maxime, ubi rerum naturalium quaſi miracula, quæ in diſciplinis humanis explicantur, a Salomone, Davide, Job, & cæteris Prophetis in divinæ vel potentiæ, vel ſapientiæ commendationem afferuntur. Quod quoniam in tertio decimo libro ſuſe ſumus ac diligenter perſecuturi, non libet in præſentia exponere. Nunc enim ſatis eſt fuiſſe demonſtratum, rationes humanas homini Theologo non ſolum utiles, ſed etiam neceſſarias eſſe. Homo quippe, rationem omnem tollens, Theologus, ex auctoritate omnia ſtatuens, eſſe certe nullo modo poteſt. Quo etiam magis vituperanda eſt rei maxime neceſſariæ tam noxia reprehenſio. Una eſt enim Philoſophia in rebus humanis; de cujus utilitate Eccleſiæ ſcriptores eodem omnes ore conſentiunt, quamquam a Lutheranis ipſa contemnitur, & fallacia quædam atque oſtentatio eſſe dicitur. Qui autem hoc dicunt, aut nihil contra naturæ rationem exiſtimant ſe dicere, aut cenſent ſe gigantum more bella-

(1) 1. *Cor.* 12. 21. (2) 2. *Poſt. lib.*

bellare cum diis, id eſt, naturæ repugnare. Si nihil exiſtimant diſſonum rationi ſe docere, quid cum illis diſſeras, qui rationem naturalem hominis theologo eripere, non intelligunt rationi eſſe contrarium? Sin adverſari quidem rationi putant: errant in eo turpiter, quod homini rationali errorem rationi adverſum ſuadere ſe poſſe credunt. Abeant igitur, & quoniam cum hominibus homines nec ratiocinari, nec philoſophari volunt, ei qui ſit ex pecudum genere (ſunt enim quidam homines non re, ſed nomine) ſe ſuamque Theologiam inſinuent.

CAPUT V.

Philoſophiam Theologo neceſſariam oſtendit.

PORro ut ad illud, quod de Eccleſiaſticorum auctorum conſenſu diximus, revertamur, Clemens Alexand. 1. ſtro. lib. & a nobis ſtat, & multas etiam cauſas affert, cur Philoſophia ſit Theologo neceſſaria. Unam ad philoſophos edocendos; ſimili enim edocemur ſimile. Sicut ergo Apoſtolus Hebræis factus eſt, atque adeo omnia omnibus, ut omnes lucrifaceret: ita Theologiæ profeſſor fiat neceſſe eſt Philoſophus Philoſophis, ut hos convenientius faciliſque lucretur. Exhibenda enim cuique ſunt, quæ ei conveniunt, & quæ ſunt familiaria, ut per propria ad fidem veniat veritatis. Atque hanc etiam cauſam ſ. lib. Strom. reſumit. Alteram affert ad refellendos ſophiſtas. Nam quo pacto fallaces Philoſophorum argutias refutare poſſumus, niſi arguendi & refellendi artem perſequamur? Tertiam, quod varia ac multiplex præceptoris doctrina & delectat, & admirationem adferr, atque adeo auditores captat. Quod varie item multiformi argumento ſuadetur, id firmius hæret animis diſcipulorum. Apoſtolus quoque docere ſe ait (1) *in omni ſapientia, ut exhibeat omnem hominem perfectum in Chriſto. In omni*, inquit, *ſapientia*, hoc eſt, divina & humana, ut cujuſvis generis homines afficeret perficeretque in Chriſto. *Aſſitit* præterea *Regina a dextris* Chriſti, *circundata varietate* (2). Ad hæc quomodo ferri ac ſilicis concuſſione ignis, ſic hominum doctiſſimorum conflictu, & diſputatione veritas elicitur. Quam ob cauſam Peripateticorum morem de omnibus rebus in utranque partem diſſerendi Cicero ſibi dicit placuiſſe. Diſputationes autem inter homines humanæ diſciplinæ imperitos ſolent eſſe ineptiſſimæ. Quod ſi inutilis eſſet ſapienti philoſophia, quorſum Deus Salomoni philoſophiam indidiſſet (3) *Dadit* autem illi *Deus horum, quæ ſunt, ſcientiam veram, ut ſciret diſpoſitionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, diviſiones temporum, ſtellarum diſpoſitiones, naturas animalium, vim ventorum, differentias virgultorum*. Si igitur Dominus harum rerum ſcientiam docet, eſt vero Deus, qui utilia docet, ut Eſaias ait, certe illa non poteſt eſſe Theologo noxia, ſed erit potius accommoda. Et ſi hæc ſcientia vera eſt, ut dicit Salomon, quid dicet Lutherus, qui ſpeculativas omnes diſciplinas errores eſſe affirmat, inaneſque fallacias? Pergit Clemens argumentari ex eo etiam, quod athleta, qui non ſe prius inſtruxit ad certamen, jure contemnitur. Qui ergo ad certandum cum fidei adverſariis multiformibus non eſt etiam multiformi diſciplina inſtructus, is non eſt dignus, qui in perfectis Theologis habeatur. Inſuper *dividere*, inquit, *voces, quæ in ſcriptura afferuntur ancipites, Theologo neceſſarium erit, ne ex amphibolia & eludat & eludatur*. Hoc autem præſtare ſine Grammaticæ artis auxilio non poterit. Quod ſi Grammatica ſemel admittitur, quidni Dialectica? quidni Philoſophia? An volunt Grammatici ſibi ſolis Theologiam vendicare, cæteros omnes, Dialecticos, Phyſicos, Aſtronomos, Geometras ab illius participatione ſecludere? Id quoniam conſtat eſſe vaniſſimum, fateamur neceſſe eſt, humanas diſciplinas Theologo eſſe perutiles. *Quod ſi non ſunt*, inquit Clemens, *adhuc neceſſe eſt illas addiſcere, ut rite valeant damnari. Quæ enim fronte de his ſententiam ferimus, quæ perſpecta, & cognita non habemus?* Hactenus Clement. Alex. ſecuti ſumus, non ut interpretes, ſed, ut ſolemus reliquos, judicio arbitrioque noſtro, quantum quoque modo videtur e fontibus eorum haurientes.

Origenes autem, ut Euſebius auctor eſt lib. ſexto Eccleſiaſt. hiſt. cap. 15. (4) Philoſophiæ ſtudia detrectantibus reſpondet, ſe huic quidem operam navaſſe diligentem, ſed non abſque virorum graviſſimorum exemplo, Pantbæni, Heraclæ, aliorumque ſimilium, qui cum eſſent doctores Apoſtolici, nihilo ſecius Philoſophorum libros legere, & in Philoſophiæ ſtudiis exerceri ſolebant. Refert etiam Euſebius Origeni morem iſtum fuiſſe, ut ſi quos noſtrorum adoleſcentulorum ingenioſos videret, traderet eis etiam ea, quibus Philoſophi diſcipulos ſuos velut primis elementis imbuere ſolent: dicere vero ſolitum, non parum ad intelligentiam ſcripturarum emolumenti fidelibus conferri, ſi in liberalibus & philoſophicis literis exercerentur, noſtræ enim philoſophiæ partes Græcos antevertiſſe; nec debere partes ſuas omittere veritatem, quia eas ſibi præveniens falſitas vindicaſſet. Vide etiam Euſebium lib. 4. cap. 7. & Sozomenum lib. 3. hiſt. ſuæ, c. 15.

Theodoretus quoque lib. 8. hiſt. tripar. c. 8. Didymum refert Grammaticam, Rhetoricam, Arithmeticam, Geometriam, Aſtronomiam, ſyllogiſmoſque Ariſtotelis didiciſſe, quod adverſus mendacium arma veritatis exiſterent. Fortiter enim expugnantur hoſtes, quando adver. ſum eos ipſorum armis utimur. Socrat. 3. lib. c. 16. & Damaſus 4. lib. c. 18. Neque ſtatim prava opinione fallaris, contra hoſtes hoc eſſe lici-

(1) *Coloſſ.* 1. 28. (2) *Pſalm.* 44. 10. (3) *Sap.* 7. 17.
(4) *In verſione Muſcul. habentur hæc, cap.* 28. & 20.

licitam, in aliis disputationibus dissimulandum; quia, ut Hieronymus ad Magnum ait, omnes pene omnium doctorum Ecclesiæ libri ejusmodi eruditionis plenissimi sunt. Quod autem ibidem Theodoretus ait, hujusmodi disciplinis veritatem, nempe fidei, non eruditi, id significat, non his Evangelium quasi tignis fulciri, aut inde Catholicæ veritatis probationem pendere. Alioqui viri gravissimi ad ea etiam suadenda, quæ fidei nostræ ac religionis propria sunt, naturalia argumenta inferuerent. Exemplo nobis sunt Eusebius libro tertio hist. Eccles. cap. 25. & lib. 9. cap. 8. Melito rursum apud eundem lib. 4. cap. 26. Justinus quoque, eodem Eusebio referente, lib. 4. cap. 8. Tertullianus præterea in Apolog. id quod Euseb. etiam retulit lib. 2. cap. 24. Lucianus denique Martyr, & summa eruditione vir, eodem Eusebio auctore, lib. 9. c. 6. Non hic refero Damascenum 4. lib. c. 4. non Epiph. hæresi 76. non Aug. lib. 1. de mo. Eccles. (1) & toto primo adversus Cresconium libro, qui ut Grammaticus Dialecticam in Augustino damnabat, & de utili. cre. capit. 97. & contra epist. Funda. cap. 4. & 18. de civi. cap. 41. Non Bedam 37. d. c. *Turbatur*, non Hiero. ea. d. c. *Si quis artem*, & c. *Qui de mensa*, non Syn. Eug. Pap. c. *De quibusdam*, non Clem. c. *Relatum*. Hæc, inquam, & alia plura non refero, quoniam libris sequentibus hujusmodi argumentum sum diligentius persecuturus. Id modo constat, clarissimos viros, non solum ad ea suadenda, quæ rationi naturæ consentiunt, sed etiam ad ea, quæ lumen naturæ superant, humanis rationibus usos esse: eisdemque ab Ethnicis calumniantibus Christianam religionem asseruisse.

CAPUT VI.

Apostolos, alioſque sanctos viros naturæ etiam rationibus usos evincit.

SEd quoniam hæreticis proclive est veterum patrum usum auctoritatemque contemnere, offendam deinceps, ipsorum quoque Apostolorum doctrina, & exemplis rationes naturales in Theologiam invectas: his adductos exteros ad fidem, confirmatos fratres, invitatos dociles, repulsos repugnantes (2). Adducuntur primum ratione exteri ad fidem, & quasi præparantur. Deus quippe ad fidem in mortalium mentes inducendam naturæ incitamentis utitur, ut primo loco susius explicatum est. Hinc etenim & resurrectionis suæ oculatos testes protulit, & miracula doctrinæ conjunxit (3); nimirum, ut Apostoli non solum per verbum, sed etiam per ipsum opus persuaderent fidem audientibus, ut Epipha. lib. 2. hæres. 51. docet, & Ambr. in commen. epist. ad Rom. cap. 1. *Testis*, ait, *doctrinæ virtus est, ut quia quod prædicatur, incredibile mundo est, gestis fieret credibile*. Et Beda lib. 3. in Luc. c. 7. *Concessa*, inquit, *primo potestate signorum, misit prædicare regnum Dei, ut fidem verbis daret virtus ostensa*. Signis ergo & miraculis via fidei per sensus & rationem sternitur. Sic enim Sergius Paulus vir prudens, *cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini* (4). Sic Centurio (5) videns quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, *Vere filius Deus erat iste*. Petrus etiam, ac Paulus (6) quo suavius audientes ad fidem resurrectionis allicerent, rationem naturæ ostendunt, locum illum scripturæ, *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, de David intelligi non posse, ac proinde de Christo intelligendum. Ac Petrus ipse alio iterum loco (7) Christi resurrectionem insinuat audientibus, primum testium oculatorum certissimo testimonio, deinde evidentia miraculi editi. *Nos*, ait, *testes hujus sumus*. Et mox, *In nomine ejus*, inquit, *hunc, quem vos vidistis & nostis, Deus confirmavit, & dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum*. En Petrus, sensus ipsos citando testes clarissimos veritatis, Christi resurrectionem suadere conatur. Nec frustra tamen; multi enim audientium crediderunt.

Confirmantur deinde ratione naturæ fratres. Non enim ait, *præcedentibus*, sed, *sequentibus signis*: nec, *Sermonem inferente*, sed *confirmante*, Marci ultimo cap. Ita Hieronymus in octavum Matthæi caput adnotat, Dominum, post sermonem illum montis, egregium miraculum edidisse, ut per hoc præteritus apud audientes sermo firmaretur. Petrus insuper persuasurus fidelibus conclusionem illam de legalibus, de qua in concilio erat controversia, *Viri fratres*, inquit (8), *qui novit corda, Deus testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum*, & cæt. Et protinus tacuit omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum narrantes, quanta Deus fecisset signa in gentibus. En quæ accederant res externæ & sensuum testimonia referuntur in controversia etiam fidei apud catholicos dirimenda. Atque in concilio illo legem de abstinendo a sanguine & suffocato, idolothyto & fornicatione, Apostoli nullo modo tulissent, nisi rationem naturæ sequerentur. Testimonia siquidem nulla suppetebant, quæ ad eam legem probandam idonea viderentur. Non modo igitur ad externos, qui naturam ducem solam habent, sed etiam ad eos, qui intra Ecclesiam sunt, humanis rationibus Theologo licet uti. Id vero eo loco magis, ut ante jam diximus, ubi res naturæ lumine cognoscibiles, sive alienis seu nostris persuadere cupit. Hac enim via Barnabas & Paulus ingressi sunt, ut Actio. 14. legitur. Nam cum sacerdos & populus Barnabæ & Paulo sacrificare vellent, quod erat naturæ rationi contrarium, naturali quoque ratione ipsi contradixerunt: *Viri*, inquiunt, *quid hæc facitis? & nos mortales sumus*,

(1) *Cap.* 3. (2) *Cle. Alex. lib.* 1. & 7. *Strom. c.* 8. (3) *Act.* 1. v. 3. & 3. v. 15. & 15. v. 30.
(4) *Act.* 13. 12. (5) *Matth.* 27. 54. *Luc.* 23. 47. (6) *Act.* 2. & 13. (7) *Actio.* 3. 15. (8) *Actio.* 15. 8.

mus, similes vobis homines, annunciantes vobis converti ab his vanis ad Deum vivum, qui fecit cælum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt, &c. *Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de cælo, dans pluvias, & tempora fructifera*, &c. Quia ergo res naturales testimonium perhibent Deo, quemadmodum hoc loco Apostolus asserit, non est absurdum, quin etiam est maxime consentaneum, ut Theologus de divinis quoque differens, hujusmodi etiam naturalium rerum testimoniis utatur. Nam & Act. 17. Paulus idem probat, Deum non indigere aliquo, quod cæli & terræ sit dominus, & det ipse omnibus vitam & inspirationem & omnia. Probat item, Deum non esse longe ab unoquoque nostrum, quoniam in ipso vivimus, movemur, & sumus. Ac Propheta Psal. 138. ostendit Deum cognoscere nos & intima nostra, qui formavit nos, & posuit super nos manum suam. Quod idem naturale argumentum habes & Ps. 93. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, id quod ante ponebamus, dociles quidem, si infideles sunt, ratione allici invitarique ad fidem, sin vero fideles, confirmari: utrosque autem in his, quæ naturalia sunt, persuaderi. Quod si indociles sunt & repugnantes, ut evincantur, ratio quoque naturæ valet. Principes enim & seniores *videntes Petri constantiam & Joannis* (1), *comperto quod homines essent sine literis & idiotæ, admirabantur: hominem quoque videntes stantem cum eis, qui curatus fuerat, nihil poterant contradicere*. Cæcus quoque ille apud Joannem Judæos Christo adversos naturæ ratione eludit inquiens (2): *In hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos*. Dominus item Matt. 12. eos, qui calumniabantur, quod in sabbato curasset ægrotum, naturali & ratione & exemplo refellit; & Matt. 22. Sadducæos refutat duobus principiis positis. Quorum unum erat Exodi testimonium illud, (3) *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob*: quo posito, & adversariorum consensu approbato, alterum Christus e ratione naturali assumpsit, nempe non esse Deum mortuorum, sed viventium. Quo syllogismo collegit, Abrahami, Isaaci, & Jacobi animas vivere, quod Sadducæi repellentes, resurrectionem mortuorum ex consequenti negabant. Rationes itaque naturales contra fidei adversarios multum valent. Nec sunt arma Saulis, quæ pugilem Christi magis gravent, quam juvent, ut quidam inepte per allegoriam argumentantur: sed si allegoriis agendum est, sunt potius gladius Goliat, quem cum ipsi e manibus extorseris, suo illum gladio jugulas. Sed ajunt: Si credo quod traditum est, quid opus est operosa disputatione? Si non credo, nullis humanis rationibus persuadebitur. Egregio vero dilemmate rem alioqui lucidissimam obscurare volunt. Non credo, adducor; credo, confirmor. Repugno: confundor. Ratione non domina, sed administra, syllogismo non præsidente, sed subserviente. Quid multa? Nonne videmus, cum reliquorum Apostolorum, tum vero maxime Pauli epistolas & adversarios concidere, & fidei domesticos instruere non scripturarum modo testimoniis, verum etiam naturæ rationibus? Id quoniam dubium non est, maneat, hunc differendi morem a Christo Domino profectum, ab Apostolis repetitum, a Sanctis auctoribus confirmatum, Theologis non solum utiliter, sed etiam necessario usurpari.

CAPUT VII.

Extrema quorundam Theologorum vitia in usu Philosophiæ castigantur.

IN hoc tamen disciplinarum genere Theologiæ professoribus & honesto & necessario duo illa vitia maxime vitanda sunt, quæ Cicero commemoravit. Unum, ne incognita pro cognitis, incertaque pro certis habeamus. Qua in re etiam in Theologia multa peccantur, ut illi, qui Divi Thomæ Scotique opiniones vel indiscussas amplectuntur, proque his non aliter pugnant, ac pro aris & focis. Quamvis autem qui nihil certo comprehendi posse existimarunt, multa illi absurde dixerint, hoc præclare tamen, debere sapientem ea, quæ sibi probabilia viderentur, sequi, quæ contra, improbare, atque affirmandi arrogantiam vitantem fugere temeritatem, quæ a sapientia dissidet plurimum. Sed hoc vitium effugere, qui volet, non satis est, si ad res considerandas adhibeat & tempus & diligentiam, nisi ad ea etiam, quæ ignorat, a doctissimis quibusque interrogandis adhibeat & curam, & modestiam. Qui vero in Academiis Christiani orbis insignibus literas discunt, hi & eruditissimorum virorum frequenti disputatione instructi, & juvenum exercitatissimorum quotidiana confictatione vexati, vitium hujusmodi vitare facilius possunt. Præclare autem cum eo agetur, cui præceptor contigerit & eruditus & pius; qui cum certa ab incertis separet, tum vanis quæstionibus declinandis, utiles & necessarias seligat, doceatque discipulos esse quandam doctam, ut ita dicam, ignorantiam, sapientiosque esse, quædam nescire, quam scire. Alterum enim est vitium, quod quidam nimis magnum studium multamque operam in res obscuras atque difficiles conferunt, easdemque non necessarias. Quo in genere multos etiam e nostris peccasse video; ut eas quoque quæstiones latissime persequerantur, quibus Porphyrius abstinuit, homo impius, sed in hac re prudens tamen, ut Platonis Aristotelisque discipulum possis agnoscere, qui nec quicquam nisi opportunis & loco & tempore tractavere, nec quæstiones ullas persecuti sunt, quæ juvenum ingenia obruerent, non juvarent. Nostri autem Theologi, importunis vel locis,

(1) *Act.* 4. 13. (2) *Joan.* 9. 30. (3) *Exod.* 3. 6.

longa de his oratione differunt, quæ nec juvenes portare possunt, nec senes ferre. Quis enim ferre possit disputationes illas de universalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de principio individuationis, (sic enim inscribunt) de distinctione quantitatis a re quanta, de maximo & minimo, de infinito, de intensione & remissione, de proportionibus & gradibus, deque aliis hujusmodi sexcentis, quæ ego etiam, cum nec essem ingenio nimis tardo, nec his intelligendis parum temporis & diligentiæ adhibuissem, animo vel informare non poteram? Puderet me dicere non intelligere, si ipsi intelligerent, qui hæc tractarunt. Quid vero illas nunc quæstiones referamus? num Deus materiam possit facere sine forma, num plures angelos ejusdem speciei condere, num continuum in omnes suas partes dividere, num relationem a subjecto separare, aliasque multo vaniores, quas scribere hic nec libet, nec decet, ne qui in hunc forte locum inciderunt, ex quorundam ingenio omnes scholæ auctores æstiment. Illis igitur vitiis declinatis, quod in rebus naturalibus & cognitione dignis operæ curæque ponetur, id non modo, ut inquit ille, jure laudabitur, verum id ut fiat, erit etiam summopere necessarium, si Theologi perfecti pleneque sapientes esse volumus. Prudenter enim Hieronymus Pammachium admonet, ut si adamarit captivam mulierem, id est, sapientiam sæcularem, decalvet eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus amputet. Multos enim tunc fœtus captiva dabit, & de Moabitide efficietur Israelitis.

CAPUT VIII.

Quæ sit hujus loci firmitas in Theologica disciplina.

QUibus rebus expositis, superest, ut doceamus, an hic locus in Theologia firmus, an potius infirmus sit. Ubi nihil nobis immorandum esse video, cum naturæ argumentationes constet unas certas, alteras incertas esse. Ac certæ quidem sunt, quas Dialectici demonstrationes vocant, hoc est, quæ ex perspicuis exploratisque principiis aliquid certo evidenterque conficiunt. Incertæ vero, quæ licet probabiles sint, conjecturis tamen huc atque illuc trahuntur; nullam habent suadendi necessitatem. Firmum argumentum illud est: *Non longe est Deus ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, sumus*, Acto. 17. illud item, *Qui plantavit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat?* Psalm. 93. Atque illud etiam, *Edentes & bibentes, quæ apud illos sunt: dignus est enim operarius mercede sua.* Lucæ 10. & 1. Corint. 9. Probabile argumentum hoc est, quo Petrus Act. 2. utitur: *Non enim ebrii sunt hi, cum sit hora diei tertia.* Ita patet, naturæ argumentationes, quæ in usum Theologiæ veniunt, interdum infirmas, firmas nonnunquam esse. Nam qui omnium rerum infinitam volunt esse quæstionem, & nullo loco veritatem fixam constantemque persistere, ii & in naturam ipsam, & in Deum impii sunt. Sapienter siquidem Apostolus, cum rationes a natura profectas manifestas esse dixisset, tum demum ad Deum eas auctorem revocavit. *Quod notum est Dei*, inquit (1), *manifestum est in illis. Deus enim manifestavit.* Num per angelos? Num per prophetas? Num per Apostolos? Minime id quidem: *Sed invisibilia Dei*, ait, *a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Conspicuæ igitur & certæ sunt quandoque naturæ rationes. *Vani* namque *sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei, neque operibus attendentes cognoverunt, quis esset artifex A magnitudine etiam speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri* (2). Evidentes itaque sunt, atque adeo firmæ naturales quædam argumentationes. Non ergo speculativæ disciplinæ quæ ex hujusmodi argumentationibus conflantur & efficiuntur, errores sunt, inanesque fallaciæ. Quod Lutherus non stulte modo, verum impie etiam asseruit. Quod enim humana scientia atque sapientia omnis a Deo sit, non solum illo Apostoli testimonio, quod modo posuimus, ostenditur, sed aliis etiam, quæ a Clemente Alexandrino referuntur. Unum est illud (3), *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Alterum illud (4), *Vocavi ex nomine Beseleel, & implevi eum sapientia & intelligentia ad excogitandum quicquid fabrefieri potest*, &c. Fabrilis igitur ars, atque omnis proinde humana disciplina ad Deum tanquam ad fontem, & primum sapientiæ cujusque principium referenda est. Ex quo, & multis aliis intelligi debet, qui philosophiam errorem esse inanemque fallaciam ajunt, eos non solum stultitiæ, sed etiam impietatis esse damnandos. Deus quippe veritas est, & ab eo error est nullus. Qua ex re facile etiam intelligitur, cum Philosophiæ rationes a divina vetitate sint sumptæ atque petitæ, qui illas rejiciunt, hos Dei vetitati, qua illæ subsistunt, refragari. Nec quod tali fundamento nititur, imbecillum esse aut infirmum potest. Quocirca frustra homines vani conabuntur philosophiæ, naturæque rationes evertere. Utrumque enim lumen & naturæ & fidei, quorum altero naturalia, altero supernaturalia videre dicimur, a Deo est. Illa enim (5), *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem.* Et (6) *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, ad naturalem etiam mentis illustrationem referuntur. Ita non minus a Deo falleremur, errantes in naturæ lumine, quam si per fidei lumen erraremus. Luminis igitur naturalis ductum, investigationem, argumenta repellere, non modo stultum est, quod Aug. 4. de Trin. (7) docet,

(1) *Rom.* 1. 19. (2) *Sap.* 13. 1. & 5. (3) *Eccl.* 1. 1.
(4) *Exod.* 31. 2. (5) *Joan.* 1. 9. (6) *Psal.* 4. 7. (7) *Cap.* 6.

cet, verum etiam impium, quod hoc nos loco abunde docuimus. Qui quidem locus concludi jam poterat, niſi prius argumentis illis reſpondendum eſſet, quæ hæretici contra poſuerunt. Prima igitur videamus, deinceps ordine reliqua.

CAPUT IX.

Satisfacit argumentis Capite ſecundo propoſitis.

RESPON. AD 1. PRincipio itaque veterum nobis auctoritatem opponunt. Quod dum faciunt, veteribus ſunt injurii. Quid enim eſt aliud humanas ſcientias omnes a patribus condemnari, quam eos fuiſſe non modo imperitos, verum etiam alienos ab humanitate? Nam, quoniam homo rationis eſt particeps, conſequentia cernit, principia & cauſas rerum videt, earumque progreſſus, & quaſi anteceſſiones inquirit, ſimilitudines comparat, & rebus viſibilibus adjungit atque annectit inviſibiles. Qua mentis inquiſitione inveſtigationeque efficiuntur naturales in homine diſciplinæ, quarum ſtudium qui vituperat, haud ſane intelligo, quidnam ſit, quod laudandum putet. Quia vero longum eſſet alia loca ex eiſdem ipſis patribus adſcribere, in quibus humanæ doctrinæ commendantur, non libet niſi unum ſolum ex Auguſtino referre, in illo etiam ipſo libro contra Felicem Manichæum, cujus teſtimonium nobis iſti vel maxime objiciunt. Auguſtinus igitur, quamvis eos hæreticos reprehendiſſet, qui auderent auctoritatem eccleſiæ rationis pollicitatione ſuperare, naturales tamen rationes ſuo loco & gradu commendat, inquiens, *Fidei imperator clementiſſimus, & per conventus celeberrimos populorum, atque gentium, ſedeſque ipſas Apoſtolorum arce auctoritatis munivit eccleſiam, & per pauciores pie doctos copioſiſſimis apparatibus etiam invictiſſimæ rationis armavit. Verum illa rectiſſima diſciplina eſt, in arcem fidei recipi infirmos, ut pro eis jam in tuto poſitis fortiſſima ratione pugnetur.* Ex quo loco quid Auguſtino placeat, lectores vident. Cum enim apud illum ratio cum auctoritate confertur, jacet quidem rationis ſpecies, valet auctoritas. Sed nuſquam ille tamen has duas argumentandi virtutes ita ſejungit, quaſi poſſit quiſquam, qui non idem ſimul & ratione & auctoritate nitatur, eſſe theologus. Indoctum quippe armat fides, doctum etiam ratione. Non igitur humanas diſciplinas, naturaleſve earum ratiocinationes damnant doctiſſimi viri, ſed illos, qui cum in unitate catholica non ſint, & Chriſtiano tamen nomine glorientur, audent imperitos quaſi ratione traducere: quia jacere ſe abjectiſſime ſentiunt, ſi eorum cum auctoritate catholica auctoritas conferatur, ut ab Auguſtino ad Dioſcorum ſcriptum eſt. Illos etiam damnant, qui Philoſophiam Evangeliis præferunt, quibus Averroes Paullus eſt, Alexander Aphrodiſæus Petrus, Ariſtoteles Chriſtos, Plato non divinus, ſed Deus, cujuſmodi nos ipſi præſertim in Italia vidimus multos, qui ſcriptura ſacra neglecta, ad horum Philoſophorum doctrinas tanquam ad Syrenum ſcopulos adhærebant, poſtque galeros etiam & inſulas non Prophetas, non Apoſtolos, non Evangeliſtas, ſed Cicerones, Platones, Ariſtoteles perſonabant. Eos quoque ſacerdotes patres noſtri reprehendunt, qui plus nimio philoſophorum libris indulgent. Noluerunt enim illi, quos occupationibus & graviſſimis, & maxime neceſſariis oportebat eſſe diſtrictos, eos philoſophiæ ſtudiis præpediri. Baſilius certe ac Gregorius tredecim annis (1), ut litteris ſacris totos ſe dederent, ſapientiæ ſæcularis libris omnibus valedixerunt. Teſtatur etiam de ſe in epiſtol. ad Galat. Hieronymus, annis quindecim nullum ſapientium Gentilium librum ne in manus quidem aſcendiſſe. Clemens porro Alexandrinus (2) hujuſmodi viris, qui in Eccleſia doctores perfecti & abſoluti eſſe debent, Philoſophiæ ſtudia, cauſa ſolum relaxandi animi, in otio permittit: & quoniam ancillas, ut vocarent ad arcem, ſapientia miſit (3), admonuere patres, diſciplinas, quas vocant liberales, Theologiæ ſubſervire oportere, non dominari. Curatorum itaque illarum ſtudioſum (4), ne ancillarum amatoriis delectatus, dominam, hoc eſt, veram ſapientiam negligat; quin etiam curatorum, ut ſi Agar Ægyptia Abrahami complexibus inſoleſcit (5), ejiciatur foras atque exulet, nec ſinatur aut Iſmael Iſaaci ſimplicitatem irridere, aut Agar Saræ bonitatem contemnere (6). Affligat ancillam domina & corrigat, habeat in manibus, utatur ea ut libitum fuerit. Si enim modeſta, erit utilis: quæ cum ei præter modum indulgetur, eſt etiam pernicioſa. Fugax eſt enim vita noſtra, & quod plus temporis ſtudiis humanis impartimur, id divinis adimamus neceſſe eſt, quibus nos Chriſti religio conſecravit. Qui doctrinis item liberalibus nimium vacant, ii fere errores imbibunt, qui vix elui poſſunt. Qua de re lege quoque cautum eſt in Concilio Lateranenſi ſub Leone Decimo, ſeſſione decima. Eſt enim lex apud noſtros ſanctiſſima, quæ in hujuſmodi diſciplinis ſolum adoleſcentes, neque omnes, ſed ingenioſos exercet; grandioribus autem natu, ingenioque tardiore ſtudia hæc interdicit. Quod ſi legem perrumpunt quidem, aut in philoſophia & dialectica plus temporis & curæ ſumunt, quam æquum eſt, non propter iſtorum vitium eſt aut Philoſophiæ ſpeculativa, aut ſcholaſtica Theologia, quæ illam in uſum ſuum vendicat, contumelioſe vexanda. Nam ne illa quidem nos fugiunt, quæ vulgi etiam ſermone teruntur, *Nequid nimis*: *Modus omnibus in rebus eſt optimus*, & quod verſibus

(1) *Lib. 10. hiſt. ſuæ cap. 8. Ruffinus.* (2) *Lib. 6. Strom.*
(3) *Prov. 9. 3.* (4) *Clemens 1. Strom.* (5) *Geneſ. 16. & 21.*
(6) *Hieronym. ſermo in Prophetis inculcus aliquando non glacuit.*

perſecutus eſt Horatius, *Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines*: cæteraque graviſſime. Notum enim lectoribus carmen. Utrumque itaque vitium reprehendimus, & eorum, qui Ariſtotelis Platoniſve libros die noctuque verſant, & eorum, ac multo etiam magis, qui cum omni rerum naturalium cognitione vacui ſint, ubi primoribus, quod ajunt, labris ſacras literas degustarint, tum ſe Theologos abſolutiſſimos profitentur, tum Philoſophiam quaſi rebus Theologicis tractandis ineptam negligunt. Sed ad ſanctorum teſtimonia ſatis dixiſſe videmur.

Respon. ad 2. E ſacris vero literis Eccleſiaſtis primum teſtimonium objicitur. Cujus tamen veram germanamque intelligentiam facile aſſequemur, ſi libri totius quaſi ſcopum & mentem teneamus. Salomonis autem eo libro præcipuum inſtitutum eſt, declarare, quiſnam ſit hominis ille finis, gratia cujus ſit conditus, hoc eſt, quonam loco humana felicitas ſita ſit. Nam cætera, quæ Eccleſiaſtes ea concione diſſerit, huc demum pertinent & revolvuntur omnia. Ponit igitur a principio ſtatim generale pronunciatum illud, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, quo ſignificat, nulla hujus ſæculi bona ea eſſe, quæ finem homini ſuum exhibere poſſint, veramque illi præſtare felicitatem. Hoc enim ſenſu res omnes vanas Sapiens vocat. Nec abſurde id quidem. Vanum namque id definiri ſolet (1), quod fine caret, ſeu ad finem, qui quæritur, otioſum eſt. Jure itaque res illæ vanæ vocantur, ut quibus quietem homo ſi quæxat, non inveniat; felicitatem ſi expectet, fruſtra expectet: finem ſuum ſi perſequi ac tenere cupiat, vanus fiat. Themate igitur in hunc ſenſum ab initio concionis poſito, quo univerſa hujus mundi bona Salomon complexus eſt, tum deinde ſigillatim omnia perſequitur, oſtenditque non in ſapientia, non opibus, non divitiis, non voluptate hominis beatitudinem eſſe locandam. Monſtrat autem primo capite, per humanas diſciplinas hominem non beari. Id quam apte & divine probet, non eſt hujus loci exponere. Tantum ſunt lectores admonendi, ut ne Ariſtotelis vario verſentur errore, qui in contemplatione rerum ſupremarum ſummum hominis bonum collocavit (2). Qui ſi loqueretur de mentibus corpore ſolutis, & vitæ futuræ felicitatem quæreret, nobis id eſt Divi Thomæ familiæ, aliquid profecto diceret. Sed cum de immortalitate animi tum hoc, tum illud, nec idem dicat ſemper, quidque potiſſimum ſentiat, difficile ſit intelligere, de altera profecto vita, quam vel non habebat exploratam, vel penitus ignorabat, ecquid dictutus erat homo aut impius, aut certe varius & anceps, ſenſuumque præſidio deſtitutus, quibus ille adminiſtris in judicio rerum omnium utebatur? De felicitate igitur præſentis vitæ loquitur. Hinc enim in Ethicis & Politicis opes, divitias, amicos, ſalutem, cæteraque hujuſmodi caduca etiam & temporaria bona, quaſi felicitatis adjumenta requirit. Et in lib. de bona fort. ſine exterioribus bonis, quorum fortuna, ut ait, eſt domina, negat aliquem felicem eſſe. Quam ob rem de judicio Ariſtotelis dubitari non poteſt: recte ne autem dixerit an ſecus, de eo fortaſſe dubitari poteſt. Verum qui Eccleſiaſtis hoc primum caput intellexerit, is jam ſine dubio poterit Ariſtotelis errorem facile deprehendere. Nam cujuſmodi felicitatem habebit ſuperna illa ac ſupercælestia contemplando, animus tanta mole corporis non onuſtus, ſed obtutus? (*) *Cogitationes*, inquit Sapiens (3), *mortalium timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ. Corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt; & quæ in proſpectu ſunt, invenimus cum labore: quæ autem in cælis ſunt quis* inveſtigabit? (**) Eccleſiaſtes quoque primo, *Cuncta*, ait, *res difficiles: non poteſt eas homo explicare ſermone*. Miranda ſane, & digna Salomone ſententia, quæ declarat id, quod Ariſtoteles quoque ipſe ſevere atque prudenter dixit, mentis noſtræ aciem non aliter ad ea quæ manifeſtiſſima ſunt caligare, quam noctuæ oculos ad fulgorem ſolis. Quo magis Ariſtotelis conſilium nonnulli, ac recte illi quidem, admittantur, quod cum non ignoraret, quam infirmæ eſſent ingenii noſtri vites, memoria anguſta, fluxa, infidelis; acumen retuſum, impeditum, debile; ſegnis diligentia & tarda: in eo conſtituerit felicitatem, quod adeo in hac vita tenue eſt & exiguum, adeo obſcurum & imperfectum, adeo infirmum & inſtabile, adeo non per ſe idoneum ad beandum, adeo denique paucorum hominum, ut nihil propemodum habere videatur ex his, quæ veræ felicitatis definitio continet. Quális enim felicitas eſt, quæ frequentiſſime intercipitur, & rebus abjectiſſimis cedit? quæ non eſt commune bonum humani generis, ſed quod pauciſſimi conſequi ac tenere poſſint?

ad

(1) 2. *Phyſic. Auſt.* (2) 10. *Eth. lib.* (*) *Hier. in c. Eccl.* 10. *Lege*, inquit, *Plat. Auſt. revolve verſuias: Zenonem & Carneadem diligentius intuere, & probabis verum eſſe, quod dicitur*, Labor ſtultorum affliget eos. *Veritatem illi quidem omni ſtudio quæſierunt: ſed quia non habuerunt ducem, & prævium itinerit, & humanis ſenſibus vati ſunt ſe comprehendere poſſe ſapientiam, ad civitatem minime pervenerunt. De qua in Pſalmo dicitur: Dominus in civitate tua imaginem ipſorum diſſipabit. Omnes enim umbras, & diverſas imagines atque perſonas, quas ſibi in variis dogmatibus induerunt, in urbe ſua Dominus diſſipabit.* (3) *Sap.* 9. 14. (**) *Eccle.* 7. Alta profunditas: quis inveniet eam? Luſtravi univerſa animo meo, ut quærerem ſapientiam, *&c. & poſt*, virum de mille *&c. & c.* 8. Appoſui cor meum ut ſcirem, *&c. & poſt*, Et intellexi, quod omnium *&c. Eccl.* 1. Qui addit ſcientiam, addit & laborem; *Eccl.* 1. Non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu impletur. *&* 7. dixi, ſapiens efficiar, & ipſa longius receſſit a me.

ad quam ſi omnes homines, ut par eſt, ad finem ſuum conarentur, reſpublica omnis interiret? quæ auctа hominis requiem non augeat, ſed laborem? quæ hominis deſiderium non ſatiet, ſed excitet? humana quippe mens, quandiu hic vivitur, rerum cognitione torqueri poteſt, ſatiari non poteſt. Manet igitur, vitæ hujus felicitatem in primæ Philoſophiæ uſu, hoc eſt, in rerum immaterialium contemplatione non conſiſtere, ut quam morbus tollere valeat, dolor intercidere, inopia interturbare. Nam ſi ad ſtanc Ariſtotelicam felicitatem neceſſarius eſt aliorum etiam bonorum quaſi concentus, talem nobis ſeficem Ariſtoteles fingit, qualis ut arbitror, nemo unquam erit: & ut confirmare poſſum, nemo certe fuit. Quid quod ut idem Ariſtoteles in libro de bona fortuna tradit, *ubi plurimus intellectus, ibi minima fortuna, ubi autem plurima fortuna, ibi minimus intellectus?* Eccleſiaſtes cap. 9. *Vidi*, ait, *nec ſapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, ſed eſſe tempus caſumque in omnibus.* Qua igitur ratione fortunæ bona ad felicitatem neceſſaria eſſe dicemus, quæ caſui ſubjecta inſipienti, quam ſapienti magis obveniunt? Quanto ſapientius Salomon hominis finem, qualis in hac mortali vita quæri poteſt, in Dei timore & amore conſtituit: *Deum time*, inquit, *& mandata ejus ſerva, hoc eſt omnis homo.* Atque ſententiæ huic reliqua omnis divina ſcriptura conſentit, *Beatus vir*, ait, *qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis.* Et; *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Et, *Beati immaculati in via*, &c. Et apud Matthæum Dominus, *Beati*, inquit, *qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam.* Et, *Beati mundo corde.* Nimirum in præſenti ſæculo aut hæc beatitudo eſt, aut nulla omnino eſt. Per hanc enim veram & perfectam felicitatem aſſequimur, per hanc etiam ſumme beato, hoc eſt, Deo maxime appropinquamus. Quemadmodum autem quo quidque eſt maxime calido propinquius ac ſimilius, eo calidius eſt: ita quo quis Deo eſt in hac vita proximior, ac ſimilior, eo beatior ac felicior erit. Paulus etiam Apoſtolus (1), non modo D. Thomas (2), dixit, dilectionem Dei in hac vita cognitioni ſcientiæque præſtare. In dilectione itaque Dei hujus vitæ felicitas ſita eſt, non in cognitione. Nec ſi rerum terreſtrium atque cœleſtium cognitio, quam naturales in homine diſciplinæ pariunt, neminem facere felicem poteſt, ſtatim eſt a Salomone damnata. Sed ſtudium humanæ ſcientiæ occupationem vocat peſſimam, quod moleſtiſſima ſit. Malum enim in ſcripturis (3) interdum non pro culpa, ſed pro pœna uſurpatur. Idem quoque ſtudium vanitatem nuncupat, quod nec homini finem ſuum præſtat, & ad veram felicitatem conſequendam otioſum eſt. Hoc vero teſtimonio ſi adverſum liberales ſcientias abutimur, vituperemus ſimul opes, divitias, regna, artes, omnia denique, quæ ſub ſole fiunt. Nam eadem de his quoque Sapiens dixit. Illud quoniam ſtultiſſimum eſt, fateamur omnino ex verbis Eccleſiaſtis nihil contra diſciplinas humanas confici poſſe.

RESPON. AD 3. Multo vero minus ex Proverbiis conficitur: nam verba illa plane de cæca voluptate intelliguntur (4), quam apud Ciceronem (5) Plato eſcam malorum appellat, quod ea videlicet homines capiantur, ut hamo piſces. Non eſt Philoſophia meretrix illa vaga, & garrula, quietis impatiens, procax, blanda adulatrix, præparata ad decipiendas animas, ſed, ſi quid tale eſt, eſt illa Thamar, quæ cauſa prolis fedit in trivio, ad quam ſtudioſus, & fidelis Judas declinavit, indeque genuit Phares & Zaram, qui in Evangeliis memorantur. Non ſunt Muſæ Sirenes, ut eſt apud Pythagoram: caſtæ ſunt, non meretrices: veraces ſunt, non fallaces. Qui Sirenum cantibus delectantur, hi ſunt in vitio: qui Muſas amant, in vitio non ſunt. In epiſtola autem ad Coloſſenſes, eodem Clemente auctore (6), non reprehendit Apoſtolus Philoſophiam veram, hoc eſt, quæ de naturæ rebus vere ſentit, ſed Epicuream, quæ videlicet tollit providentiam, & in Deorum numerum refert voluptatem, & præter res corporeas nihil eſſe credit. Hujuſmodi ergo, aliaſque ſimiles Philoſophorum doctrinas condemnat Paulus, quæ ab ipſis auctoribus Philoſophiæ nomine venditantur, cum nihil re vera minus ſint, ſed ignorantiam hominum traditiones, quemadmodum eas vocat Apoſtolus (7). Vera autem, & naturalis Philoſophia non hominum traditione, ſed Dei revelatione habita eſt, ut ſupra ejuſdem etiam Apoſtoli teſtimonio oſtendimus. Cum vero eodem ipſo capite ſcriptum ſit, *Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonis*, mirum eſt, cur Lutherus, Philippus, & alii, quos, quoniam adhuc in Catholicis habentur, nolo hic nominatim cum hæreticis lacerare, eloquentiam, & omnem ſublimem dicendi characterem non reprehenderint. Abſurdum eſt enim, ut quibus verborum diſciplinæ placent, his rerum cognitio diſpliceat. Sed periculoſa curioſitas (nam hoc dicit quidam) & nimia in definiendis rebus obſcuris audacia e Philoſophiæ ſtudio ſunt nobis natæ. Atque idem excuſatione ſummæ ſtultitiæ, ſummæ improbitatis odium deprecans adjicit, ſe non in totum Philoſophiam damnandam putare. Hoc autem calumniandi genus, quale ſit, & cujus hominis, quis non videt? Certe non aperti, non ſimplicis eſt, non ingenui, non juſti, non viri boni: ſed verſuti potius, obſcuri, aſtuti, fallacis, malitioſi, callidi, veteratoris, vafri. Non naſcuntur, mihi crede, e ſtudio Philoſophiæ vitia, ſed ex errore,

(1) 1. *Cor.* 13. 2. (2) 2. 2. *q.* 3. *art.* 6. *ad* 1. *Nam quod Cajet. ait dilectionem Dei naturalem virtutem non eſſe, abſurdum eſt.* (3) *Eſai.* 45. 7. *Amos* 3. 6.
(4) *Cic.* 1. *ſtrat.* (5) *In Cat. Major.* (6) 1. & 6. *lib. ſtrom.* (7) *Coloſ.* 2. 8.

& ignorantia naſcuntur. Quid enim Philoſophiæ magis contrarium eſſe poteſt, quam aut vane, periculoſaque ſectari, aut quod non ſatis exploratum ſit & cognitum, id ſine ulla dubitatione definire? Quid vero ſibi vult oratio illa, ſe non in totum philoſophiam damnandam putare? Quam igitur partem philoſophiæ damnat? An, ut Lutherus, eam, quæ contemplatur, & cernit? Explicet, atque excutiat intelligentiam ſuam, ut videat, quæ ſit in ea ſpecies, forma, & notio philoſophiæ. Nos enim non more vulgi doctrinam Stoicam, aut Platonicam, aut Pythagoricam, aut Ariſtotelicam, philoſophiam appellamus: ſed, ut homines definiendi periti, ſi interpretari volumus, ſtudium ſapientiæ, ſi rem ipſam quærimus, rerum humanarum ac divinarum, terreſtrium atque cæleſtium ſcientiam. Quam non dico in totum, ſed ne in partem quidem damnare, vel inſignis ſtultitiæ eſt, vel malitiæ manifeſtæ. Auguſtinus porro libro primo de morib. Eccleſ. cathol. cap. 28. curioſam naturæ inquiſitionem, & nimium quendam amorem terrenæ ſapientiæ cavendum intelligit, non veram philoſophiam, quæ eſt amor ſapientiæ moderatus.

RESPON. AD 4. Jam vero quod ex priore ad Corinthios epiſtola opponitur, nihil illud movere poteſt. Nam quod ait, *Perdam ſapientiam ſapientium*, id perinde eſt ac ſi dixiſſet, ſapientiam ſapientium obſcurabo. Quomodo? Nempe illuſtrando mundum majori doctrinæ lumine, ad quam doctrina Philoſophorum omnis nulla eſſe videatur; ſicut etiam ſol fulgore ſuo ſtellarum, lucernarumque lucem dicitur perdidiſſe. Prudentiam autem prudentium Deus reprobavit, quia non elegit, niſi quæ ſtulta ſunt mundi, ut confunderet ſapientes. In quem ſenſum fortes, & potentes reprobaſſe dicitur, quia infirmos, & ignobiles elegit Apoſtolos, ut Dei virtus magis in Evangelii prædicatione clareret (1). Quamquam Clemens primo libro & quinto Stromatum docet, non eſſe hic forte ſermonem de vere ſapientibus & prudentibus, ſed de his, qui ſibi ſapientes & prudentes viderentur. Sicut non vocatur Evangelium ſtultitia, quod ſtultitia ſit, ſed quod ita hujus mundi ſapientibus viſa ſit. Nam illud, *Scientia inflat*, facillimum intellectu eſt. Non enim magis ſcientiam hic damnat Apoſtolus, quam opes, regna, pulchritudinem, vires, abſtinentiam, virginitatemque damnaret is, qui hæc omnia inflare teſtaretur. Clemens vero Alexandrinus ſecundo Stromatum libro de illis hoc exponit, qui ſe ſapientes exiſtimant, cum tamen ſuperbi ſint, nihil re vera ſcientes, ſed langnentes circa quæſtiones (2). Quæ intelligentia ex eo probabilior efficitur, quod ſtatim Apoſtolus ſubdit: *Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognovit, quemadmodum oporteat eum ſcire.* Non itaque vera ſcientia inflat, ſed quæ videtur eſſe, nec eſt tamen, ea inflat. At ſeptimo Stromatum libro, nove exponit inflare, pro eo, quod eſt, facere ut magnifice ſentiant, qui eam habuerint. Refert vero in hoc illud Eccleſiaſtici quarto capite, ἡ σοφία υἱὸν ἑαυτῆς ἀνύψωσε, id eſt, *ſapientia filios ſuos inflavit*: ſic enim vertit interpres. Quod alii, *exaltavit*, Hieronymus vero, *vitam inſpiravit*. Verbum autem ἀνυψόω, elevare, & tollere eſt. At vero illi teſtimonio ex priore ad Tim. cap. 6. Divus Hieronymus in commentariis ſuper epiſtolam ad Titum. 1. cap. reſpondet in hæc verba: *Quæritur, quare ad id, quod Apoſtolus ait, Secundum fidem electorum Dei, & cognitionem veritatis junxerit, quæ juxta pietatem eſt, utrumnam ſit aliqua veritas, quæ non in pietate ſit poſita, & nunc ad diſtinctionem illius inferatur cognitio veritatis, quæ juxta pietatem eſt. Eſt plane veritas, quæ non habet pietatem, ut ſi quis Grammaticam artem noverit, vel Dialecticam, ut rationem recte loquendi habeat, & inter falſa & vera dijudicet. Geometria quoque, & Arithmetica, & Muſica habent in ſua ſcientia veritatem, ſed non eſt ſcientia illa pietatis. Scientia pietatis eſt noſſe legem, & intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apoſtolos non ignorare. Abſque pietate vero notitia veritatis delectat ad præſens: ſed æternitatem non habet præmiorum.* Hactenus Hieronymus. Sanos ergo ſermones vocat Apoſtolus eos, qui ſalutem animæ præſtant, pios vero, qui pios & religioſos homines faciunt. Hæc humana ſcientia non exhibet: ſed non proinde eſt Theologo inutilis.

RESPON. AD 5. At Apoſtoli non fuerunt humanis literis eruditi. Fateor. Chriſtus non docuit eos Geometriam, Aſtrologiam, Phyſicam. Et hoc item fateor. Spiritus Sanctus docuit eos omnem veritatem, nec Philoſophiam, Arithmeticam, aut Geographiam docuit. Verum eſt & id quidem. Chriſtus nobis & Apoſtoli non Dialecticam artem, ſed nudam ſcientiam, quæ fide ac bonis operibus cuſtoditur, tradiderunt (3). Non repugno. Non igitur ſunt diſciplinæ illæ Chriſtiano doctori utiles. Id vero eſt, quod ego conſtantiſſime pernego. Apoſtolis ſiquidem, ut ait Clemens (4), Spiritus Sanctus omnia plene ſuggerebat, quæ erant & ad ſcripturam ſacram intelligendam, & ad docendum cujuſvis generis homines neceſſaria. Nos autem, qui Spiritus hoc peculiare donum non habemus, ſi humanarum ſimus literarum rudes & ignari, nec divinas percipere ſane poſſumus, nec perfecti eſſe in Eccleſia doctores. Chriſtus etiam & Apoſtoli non docuerunt nos humanas diſciplinas, ut fides noſtra non eſſet in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Docere etiam nihil voluerunt, niſi quod eſſet

(1) *Id ſentit Hieron. in Eſ. c. 29. Quin tradis ibi, non de quibuſque propheticum eſſe ſermonem, ſed de ſapientibus & magiſtris Judæorum, quos in adventu Chriſti Dei judicio excæcatos conſtat.* Peribit, *ait*, ſapientia a ſapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abſcondetur.
(2) 2. *Tom.* 6. (3) *Socr. lib.* 1. *hiſt. Eccleſ. cap.* 8. (4) 1. *Strom.*

ſet ad ſalutem neceſſarium. Alioqui, ſi exemplum placet, ignoremus Grammaticam, quoniam Apoſtoli Grammatici non fuere. Simus barbari, quia non fuerunt eloquentes Apoſtoli. Nihil conſulto, ac cogitato meditatum, & præparatum inferamus, quod Apoſtoli hæreticis, Philoſophis, Tyrannisque evincendis repente, atque ex tempore ſapientiſſime loquebantur. Quomodo autem docti ſint omnem veritatem, Auguſtinus in Joannem declaravit. Sunt autem ſine dubio humanæ quædam veritates, quas tametſi Apoſtoli non ſunt edocti, nos tamen utiliter addiſcimus.

Quod enim diſciplinis humanis ſubjecta ſit veritas, quam tractent, & in qua verſantur, adeo eſt manifeſtum, ut ſtultum ſit & me probare velle, & alios negare. Quo vero tempore, quo loco, quocum hominum genere diſciplinis humanis Theologo ſit utendum, nam & hoc in argumento quæritur, alio libro ſumus fuſe, ac diligenter explicaturi. Itaque nunc res eas prætermittimus, quarum ratio & major eſt, & in aliud tempus differenda (1).

Respon. ad 6. Tantum ergo poſtremum illud argumentum reſtat, cui reſpondere debeamus. Id quod argute Clemens Alexandrinus primo Stromatum libro facit, inquiens: *Non per ablationem Philoſophiæ perimitur veritas, ſed ad eam cooperatrix, & adjutrix invenitur: ſicut primus & ſecundus gradus ei, qui aſcendit in cœnaculum, & Grammaticus ei, qui eſt philoſophaturus. Nam & viſus, & auditus confert ad veritatem, mens autem eſt, quæ eam appoſite & naturaliter cognoſcit. Perſpicuitas etiam opem fert ad tradendam veritatem: & Dialectica, ne præſternamur ab hæreſibus. Et eſt quidem per ſe perfecta Servatoris doctrina, & nullius indiga, cum ſit Dei virtus, & ſapientia. Accedens autem philoſophia non veritatem facit potentiorem, ſed debilem adverſus eam efficit ſophiſticam argumentationem, & propulſans doloſas adverſus veritatem inſidias, vineæ eſt ſepes, & vallum. Et quæ eſt quidem ex fide veritas, tanquam panis neceſſaria eſt ad vivendum. Quæ autem præcedit diſciplina, eſt obſonio ſimilis, & bellariis. Deſinente cœna, ſuavis eſt placentula, ut ait Pindarus Thebanus.* Hactenus Clemens (2). Hactenus etiam nos de octavo loco dixerimus, Ac ſi quæ ſunt forte reliqua, ea in nono, qui ſtatim ſequitur, differentur.

(1) *Lib. poſtr.* (2) *Socr. etiam vid. l. 3. Eccl. hiſt. c. 16.*

Finis Libri Noni.

DE PHILOSOPHORUM
Naturam ducem ſequentium
AUCTORITATE,
Quæ nono loca poſita eſt.

LIBER DECIMUS.

CAPUT I.

Hujus loci pertractandi neceſſitatem exponit.

QUemadmodum argumenta Theologo ducerentur a Philoſophia, atque ab omni omnino ratione naturæ, ſatis explicatum arbitror loco ſuperiore. Sequitur, ut cætera perſequar, quæ pertinent ad Philoſophorum & hiſtoriæ humanæ auctoritatem. Hi namque ſoli duo reſtant ex locis, qui ſunt in initio propoſiti: de quibus dicere aggrediar, ſi pauca prius de inſtituto, ac judicio meo dixero. Quamvis enim libri noſtri non modo in ſcholaſtica pugna, & concertatione verſentur, ſed multa etiam alia contineant iis utiliſſima, qui interiores ſcrutantur, & reconditas literas: tamen interdum vereor, ne quibuſdam bonis viris ſcholæ nomen ſit inviſum, mirenturque, in ea illuſtranda tantum me operæ & temporis ponere. Ego autem, quandiu res ſcholaſtica pet eos getebatur, qui juventutem ad ſcholæ Theologiam incitare ſunt ſoliti, meas curas, cogitationeſque omnes in id conferebam, ut me quavis via, & ratione a ſcholaſticis conflictationibus liberarem. Non enim exiſtimabam, meam operam ſcholæ Theologis quoquo modo neceſſariam. Cum autem Academia viros illos ſummos amiſerit, & quidam ex reliquis, qui hujus rei tuendæ ſocii eſſe deberent, ſtudia hæc vel tanquam arida, contentioſaque dimiſerint, vel certe ut laborioſa, & moleſta declinaverint, Lutherani vero quaſi noxia quoque reprehenderint, indignum judicavi illi me otio dare, quod multis ante mihi, magnique deſideriis optaram. Itaque in his ſtudiis ab initio vetſatus ætatis, exiſtimavi honeſtiſſime me Chriſtianæ Reipublicæ inſervire poſſe, ſi animum in ſchola meum vel repugnantem continerem. Cui cum multum adoleſcens, diſcendi cauſa, temporis tribuiſſem, poſteaquam Theologiam publice profiteri cœpi, meque ipſum diſcipulis tradidi, tempus fere totum conſumebatur in docendo, ſcribendi otium non etat. Suſtinebam enim magnum onus, non diſcipulos

scipulos modo quotidianis & lectionibus, & disputationibus instituendi, verum etiam de multis & verbo, & scripto respondendi. Accedebant etiam non infrequentes ad populum conciones, quibus me vel necessitas adjudicabat, vel voluntas. Plures autem res, præsertim magnas, eodem simul tempore non modo agere, sed ne cogitare quidem possumus. Quamobrem de hoc opere absolvendo, in quo tantam difficultatem inesse videbamus, ut viro indigeret non solum egregie docto, sed nullis aliis negotiis præpedito, omnem omnino spem sæpius abjecimus. Sed partim discipulorum precibus efflagitati, partim amicorum convictuis evicti, tuo vero jussu potius, Pater optime, cujus studiis, præsertim in re tam justa, cum difficilie est, tum ne æquum quidem obsistere, subscribis ut ajunt, horis, opus hoc informare decrevimus, ut si quo forte casu nequeamus absolvere, certe instituisse videamur. Eo vero me minus instituti mei pœnitet, quod facile sentio, ut nihil aliud agam, excitare me hominesnon socordes ad rei magnæ investigandæ cupiditatem. Nos enim si non assecuti, at id secuti profecto sumus, ut ea his libris explicaremus, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Sed jam ad instituta pergamus. Danda enim opera est, ut etiam si ad alia aberrare aliquando cœperit, ad hæc revocetur oratio.

CAPUT II.

Ubi argumenta proponuntur, quibus Philosophorum auctoritas elevatur.

1. ARG. Fuisse olim in Ecclesia nonnullos, qui Philosophorum auctoritatem a schola Christiana rejecerint, Clemens Alexandrinus perhibet, gravis in primis auctor. Tradit etiam hanc illos persuasionem induisse, quod Dominus apud Joannem dixerit, omnes quotquot ante se venissent, fures fuisse & latrones: nec audisse eos oves. Fures autem vocatos ajunt, quod fuerint sophistæ fallaces. Nam sophisticen quandam furandi artem ipse quoque Aristoteles dixit,

2. ARG. Et Justinus, cum docuisset Philosophos similes esse latronibus, & tanquam deceptores redarguisset, per insidias Crescentis Philosophi interemptus est, ut Eusebius scribit lib. 4. Ecclesiast. hist. c. 16. Non sunt igitur Philosophi audiendi, præsertim cum nostræ semper doctrinæ repugnarint. Nam ut Ruffinus lib. 1. Ecclesiast. hist. c. 2. refert, Ario favebant viri in quæstionibus callidi, & ob id simplicitati fidei adversi. Atque Epiphanius lib. 2. adversum hæreses, cap. 69. eo nomine taxat Arianos, quod fuerint novi Aristotelici, & ab hoc Philosopho veneni jaculationes sibi ipsis affricuerint, relictaque Domini mansuetudine, Aristotelem induerint. Ita nec spiritus donum in se habere digni facti sunt. Et Hieron. adversum Luciferian. Arianam dicit hæresim argumentationum rivos de Aristotelis fonte mutuari.

3. ARG. Paulus denique ait, Philosophos dicentes te esse sapientes, stultos factos esse, traditosque in reprobum sensum. Eorum igitur auctoritas nullius apud nos momenti esse debebit. His, & similibus argumentis vetustus error ille nitebatur. Quem tamen jam diu sepultum sine ullo etiam argumento Lutherus suscitare conatus est, damnareque subinde cum scholasticos cæteros, tum magis D. Thom. quasi *auctor fuerit regnantis Aristotelis, vastatoris piæ doctrinæ*: sic enim loquitur contra Latomum. Videlicet Domitiani exemplo philosophos non urbe solum, sed orbe pellendos esse credit. Nos autem quid Fides Catholica, ratioque sana teneat, breviter, & sine disceptatione docebimus.

CAPUT III.

Qui Philosophi sint Theologis utiles.

Philosophorum auctoritas eorum, qui falsa senserunt, nostram non potest adjuvare doctrinam, & latentia cognita facere, ut Augustinus ad Dioscorum (1) vere, & sapienter scripsit. *Quid* enim *nobis est*, ait, *propter defensionem Christianæ religionis, quæsiere quid senserint Anaximenes, Democritus, Epicurus, Parmenides, & Melissus, aliique similes hujus farinæ philosophi, quorum doctrina erroribus naturæ rationi contrariis plena fuit?* Non itaque omnes Philosophi scholæ nostræ probati sunt, sed illi, de quibus apud Platonem (2) Socrates, *Sunt*, inquit, *in mysteriis multi quidem, qui gestant ferulam, pauci vero Bacchi*. Magnifica vero vox, & magno viro, ac sapiente digna, qua docemur, multos utique barba, & pallio tenus, sed paucos re vera fuisse Philosophos. Paucos igitur hos, qui scilicet naturæ vim & effecta, morum ac vitæ normam via & ratione investigarunt, magnaque ex parte confecuti sunt, Theologis esse utiles, hac nos oratione contendimus. Nec video equidem, cur ejusmodi Philosophos tanto Lutherani odio prosequantur, nisi quod auctores obscuros, intellectuque difficiles perdiscere nec volunt, nec vero possunt. Etenim optimi cujusque Philosophi commentaria, præsertimque Aristotelis discipulum non modo ingeniosum, sed amantem etiam laboris exigunt. Isti vero cum parum ingenio valent, tum in laboribus e vita etiam Christiana pellendis occupati & sunt & fuerunt. Quamobrem, quod in philosophorum libris difficile atque arduum esse vident, id & horrent ipsi, & ab eo juvenum animos alienant. Quid autem sibi Theophilus Alexandrinus velit, penitus non intelligo, cum in secundo paschali libro Origenem carpit, quod Philosophorum argutias tractatibus suis miscuerit, atque ita ex malo exordio in fabulas & deliramenta processerit, ac Theologicum dogma ludum & jocum fecerit. Quanto illud apud Porphyrium, quamquam ab impio Philosopho dictum est, verius tamen & luculentius

(1) *Epist. 56.* (2) *In Phædro.*

lentius dictum est, Origenem Græcorum divitias omnes ad Christianum dogma locupletandum convertisse. Sed hæc forte obscura sunt, cum lente argumentis nullis appositis explicantur. Factis primum illustranda sunt summorum virorum hæc, deinde patrum nostrorum testimoniis, tum rationibus apertissimis illis quidem, sed quam paucissimis. Cum enim in hujusmodi caulis, quæ scholæ propriæ sunt, verear equidem, ne cui ex scholasticorum disputationibus, non ex Ecclesiæ sensu deprompta nostra videatur oratio, interdum argumenta ducta a ratione perstringimus, & veritatem, quam sequimur, majorum potissimum auctoritate suademus. Intelligendum est autem, cum proposita sint genera decem, e quibus argumenta ratiocinationesque manarent, splendidissimum videri, quod in veterum traditione exemplisque consistit. Atque si bono loco res essent, quæ more aguntur & institutis Ecclesiæ, de his nihil erat argumentandum: illa enim ipsa certissima argumenta sunt. Lutheranorum vero oratio tota mox erat ejicienda. Est enim inimica Ecclesiasticæ regulæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil constans, nihil verum. Sed hæc alias; nunc quod instat agamus. Porro olim Ecclesiæ Doctores summi fuere, qui iidem fuere philosophi, Didymus, Justinus, Origenes, Gregorius Nazianzenus, Basilius, Gregorius Nyssenus, Damascenus, Augustinus. Tales enim, cum habebantur, Ecclesiasticæ scholæ præsici solere, Eusebius libro 5. Eccles. hist. cap. 10. scribit his verbis: *Consuetudo antiquitus tradita servabatur, ut divinarum scripturarum doctores in schola Ecclesiastica haberentur viri duntaxat scientia, & eruditione probatissimi. Hujus officii auctor & dux tunc satis illustris habebatur Panthænus, qui in Philosophis Stoicis prius nobiliter floruisset.* Tradit quoque Origenes apud Eusebium, lib. 6. capite 15. non solum a Panthæno, sed ab Heracla, aliisque plerisque doctoribus Apostolicis Philosophorum libros legi solitos. Quod si sanctorum loca referre voluerimus, quibus illi philosophorum testimoniis utuntur, non eorum modo, qui de moribus, sed eorum etiam, qui de natura scripserunt, verendum nobis est, ne in causa parum dubia testibus utamur minime necessariis. Legant isti omnia eorum commentaria, quibus de opere sex dierum disputatio instituta est; atque in his vel solis videre poterunt, & quanta fuerit majorum nostrorum in perlegendis philosophis diligentia, & quantus sit Philosophorum explicandis sacris literis usus. Vide autem etiam Hieronym. in 17. cap. Hierem. & lib. 2. adversus Jovinian. Ubi etiam cum hæretico differens, variis philosophorum testimoniis utitur: multisque philosophorum commentariis, rerum naturalium exemplis editis, plane docet, quantum horum auctoritas Theologo ad argumentandum conferat. Sed de hac re paulo post. Nunc id, quod erat institutum, persequamur. Sane ut reliquos prætereamus, quos itare a nobis adversarii nostri non dubitant, Epiphanius certe ipse, quem nobis objiciunt, Philosophorum auctoritatem haud semel usurpat: Doctorus enim hæresi 51. quanam ratione essent hæretici fugandi, *Ajunt*, inquit, *hi, qui hæc in consuetudine habuerunt, odore Dictamni, Styracis, Libanotidis, Abrotoni, Bituminis, Thymiamatis, Lapidis Gagatæ, aut cornu cervi fugari serpentia, & venenum jaculantia.* Item hæresi 78. cum multis argumentis suasisset, Beatam Virginem post partum virginitatem conservasse, subdit: *Si vero etiam ab aliis quadam speculatione ipsas res accipere convenit, attingemus quoque rationum naturæ cognationes. Ajunt leænam non parere præterquam semel & unum* (1). Cumque subjecisset causam, quam ejus rei Philosophi naturales redderent, colligit Beatam virginem, quæ Leonem peperit de tribu Juda, non nisi semel atque unicum peperisse. En Epiphanius & Christianos instruens, & cum hæreticis de fide certans, Philisophorum testimonia refert. Quin etiam Paulus non solum cum ethnicis persuadet, sed etiam cum fideles instituit, Poetarum & Philosophorum testimonia referre solet, exque iis argumenta sumere. Nam ad Athenienses loquens ex Arati Astronomi Phænomenis usurpat illud, *Ipsius enim & genus sumus:* ad Corinthios vero ex Euripidis Poetæ tragediis illud (2), *Corrumpunt bonos mores colloquia prava:* ad Titum autem ex oraculis Epimenidis Philosophi illud, *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.* Ac subjicit hic protinus, *Testimonium hoc verum est.* Si igitur quæ dicit Apostolus, ea Philosophorum testimoniis confirmat, Pauli etiam, non modo aliorum sanctorum exemplo facere nos idem & possumus & debemus.

Alter erat locus, a patrum testimoniis ostendere Theologis Philosophos esse utiles, ubi nihil laboris esse video, cum testentur hoc plerique quidem non obscure, sed apertissime Augustin. lib. de doctrina Christiana 2. cap. 40. Socrates lib. 3. histor. Eccles. cap. 16. Num locupletiores quæris auctores? Citarem alios, nisi alio nostra festinaret oratio. Certe Hieronymus in epistol. ad oratorem magnum non testatur hoc modo, sed magis etiam argumentis confirmat. Tertium est propositum, rationibus illud ipsum demonstrare. Id quod faciam plane, & faciam brevius, quam res tanta fieri possit.

Multa a Philosophis prudenter fuisse & graviter disputata, multa etiam breviter, & commode dicta, multa denique ingeniose & luculenter exposita, qui negaverint, ii non sunt verbis & ratione, sed vinculis & carcere fatigandi. Atque si etiam hoc naturæ ratio præscribit, ut qui viri graves, ingeniosi, eruditi acute diligenter-

(1) *Vid. Arist. 6. animal. & Gell. l. 13. c. 7. & Herodo. l. 3.* (2) *Hoc Hieronym. & ad Titum 3. & ad Ephes. 5. Menandro tribuit; Clemens vero Alex. Euripidi.*

terque tradiderint, ea juvenes memoriæ mandent, fierique studeant illorum & scientia, & prudentia docti; necesse est, Philosophorum doctrinam non juvenibus solum, sed his etiam omnibus esse utilem, quibus ullum aliquando commercium cum humana sapientia & prudentia fueram est. Quod si ita est, idque nos superiore loco satis ostendimus, Theologos ad res multas hujusmodi commercium habituros; nimirum quo ad poterunt & licebit, ab eorum latere non discedent, qui recte de moribus & natura sentiunt. Idque ipsum si ita est, Philosophorum certe libris Theologi dare operam debent; non enim alios hodie reperient, qui de rebus hujusmodi aptius & sapientius philosophentur. Verum autem primum, verum igitur & extremum. Nam illud quidem absurdum est, quod quidam dicunt, omnia esse sacris literis prodita, quæ ad rationem hominis instituendam videntur esse opportuna & necessaria. Quorum error, quoniam abunde ex iis, quæ supra diximus, (1) explositur, non est hic pluribus refellendus. Quid enim stultius esse potest, quam aut in scriptura sacra liberales omnes disciplinas traditas credere, aut hujusmodi disciplinis existimare hominis rationem non bene & utiliter institui? Quod si philosophia Theologo utilis & bona est, eam autem nisi philosophorum libris adiutus consequi non potest, non utique sunt ei philosophi negligendi. Cum autem herbarum, lapidum, animantium, arborum, elementorum, aliarumque rerum terrestrium cælestiumque cognitio sacris literis intelligendis sit magnopere necessaria, quemadmodum Augustus. 2. de doctrina Christiana lib. docet, nosque etiam supra idem in 13. hujus operis libro fusius demonstraturi; insanus profecto erit, qui in harum rerum cognitione paranda eos auctores neglexerit, qui & summo ingenio, & magna perveſtigatione, & multi temporis experimentis in his cognoscendis elaborarunt. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin Philosophi plurimum Theologis prosint, illud, de quo dubitari a doctis etiam potest, jam statuendum est, argumenta e philosophorum auctoritate petita, certa ne, an potius incerta sint.

CAPUT IV.

Quam habeat in re theologica certitudinem Philosophorum auctoritas.

PHilosophorum omnium una eademque consensio certam fidem facit Philosophici dogmatis. Quod enim in aliis artibus valet, ut auctores probati tantum apud eos, qui eam artem sequuntur, auctoritatis habeant, ut inde non nisi temere discedi soleat, id in Philosophia, ac multo etiam magis valere debet, ne in rerum naturalium cognitione vario discipuli verſentur errore, nec habeant unquam quos sequantur. *Bene*, inquit Aristoteles libro secundo de cælo, *sese habet quemque sibi persuadere, veteres, & majorum maxime nostrorum sententias veras esse*. Atque si in omni disciplina, & arte oportet addiscentem credere, ut & Aristoteles idem prudenter admonuit (2), & Theodoretus magna exemplorum vi ostendit, & patefecit, in Philosophia certe perdiscenda scientiæ hujus professoribus, in eamdem præsertim sententiam concurrentibus, fidem habeamus oportet. Quanta vero argumentatio erit, quanta temeritas, non cum Platone dicam, Aristotele, Hippocrate, Galeno, Theophrasto, Themistio, Alexandro, Dioscoride, cæterisque hujus chori Philosophis, unum idem concinentibus dissentire, quorum scripta & magna cura, studioque elaborata, & posterorum non examinatione modo expensa, verum etiam consensione probata sunt: sed contra sui temporis homines doctos dicere, & singularia placita communibus anteponere? Nempe id est, ut ille inquit, bellare cum diis, id est, naturæ repugnate: major enim pars eo deferri solet, quo a natura ipsa deducitur. Ex quo intelligitur, non esse alienum Theologicis institutis ad ea conjectanda, quæ in natura dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, & si morum quæstio est, usu peritos: & quid his de unoquolibet quæstionis genere placeat, exquirere. Quod si pictores, & ii, qui signa fabricantur, & veri etiam Poetæ, suum quisque opus a vulgo etiam considerari vult, ut si quid reprehensum sit a pluribus, corrigatur, quanto magis Theologo prudenti non vulgi, sed sapientum Philosophorum judicio, permultæ de rebus naturæ sententiæ mutandæ & corrigendæ sunt, licet illi veræ esse videantur? At enim in rebus, quæ ad mores pertinent, non doctissimorum Philosophorum modo, sed virorum quoque optimorum, nulla etiam causa reddita, valebit auctoritas. Nam, quod Aristoteles docte, ut omnia fere, tradidit, quemadmodum de saporibus palatum sanum recte judicat, infectum non item: sic vir bonus & justus bonum a malo, rectumque a pravo egregie discernit, contra autem omnis affectus animi perturbati tollit judicium veri, idque adulterat. Adeo illud verum est, qualis unusquisque erit, tale etiam judicium proferet. Atque ipse idem Aristoteles (3) plane testatur, non minus eorum, qui sunt experti, & seniorum, prudentiumque sententiis, quam ipsis demonstrationibus adhibere animum oportere. Tanquam oculum enim, ait, per experientiam, habentes principia ipsa rerum agendarum cernunt, & ab iis perinde atque a natura acti recte discernunt. Quamobrem sancte, ac prudenter Innocentius, (4) in morum judiciis sanctorum exempla nos sequi voluit. Gravissime quoque Plato in Timæo. *Fieri*, inquit, *non potest, ut deorum filiis fides non habeatur, etiam*

(1) *lib. 8. c. 4.* (2) *1. ll. de cur. Greg. affe.* (3) *6. Eth. c. 11.*
(4) *d. 20. c. de quibus.*

iam ſi abſque probabilibus, & neceſſariis dicant demonſtrationibus. Et Eccleſiaſticus (1): *Cor*, ait, *boni conſilii ſtatue tecum. Anima enim viri ſancti enuntiat aliquando vera, melius quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum.* Quæ cauſa mihi ſemper fuit, pater ſanctiſſime, atque optime, ut in rebus hujuſmodi graviſſimum judicium tuum non minus expectarem, quam alterius cujuſque eruditiſſimi Philoſophi, atque Theologi. Intelligebam enim, virtutes illas omnes, quas expertus fueram in te, nullo etiam Dialectico ſyllogiſmo interveniente, id quod rectum eſſet, ſecuturas, declinaturaſque contrarium. Mihi autem hæc oratio ſuſcepta non de te eſt, ſed de proborum genere toto. Neque illam de ſcientiæ dogmatis, ſed de prudentiæ judiciis potiſſimum intellectam velim. Judicia quippe prudentiæ, mutatis moribus, permutantur, ſcientiæ vero decreta non item. Ab his autem longe diſſentio, qui decernendis conſcientiæ caſibus (ſic enim vocant) relictis doctiſſimis Philoſophis, ac Theologis, ſpirituales neſcio quos homines conſulunt, qui *viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini* (2). Multa quoque perfectione, exercitationeque virtutum opus eſt, quemadmodum ait in 4. cap. Joannis Origenes, ut bona & mala, vera & falſa dijudicare poſſimus. Rari antem illi ſunt, qui quod Apoſtolus ait, exercitatos habeant ſenſus ad diſcretionem boni & mali. Sed hæc hactenus. Nunc eo redeamus, unde huc digreſſi ſumus. Conſtitutum eſt igitur, Philoſophorum judicium, eorum ſcilicet, qui magna doctrina excellentique ingenio valuerunt, in magno pretio eſſe nobis habendum, ſi nolumus haberi temerarii.

Omnino ſi quicquam eſt probabile, nihil eſt profecto magis, quam naturæ principem naturalis diſciplinæ doctores aliquos mortalium generi providiſſe. Quis enim adeo eſſet inſipiens, ut academiam unamquamlibet ſine præceptoribus inſtitueret? Certe, quoniam notus in Judæa Deus, quaſi divinæ ſcientiæ Gymnaſium erexit, Rabbinos ibi etiam procuravit. Et quoniam apud Chriſtianos Evangelicæ doctrinæ academias eſſe voluit, Apoſtolos quoque, Prophetas, Evangeliſtas, Doctores dedit, qui eam in Chriſti repub. doctrinam profiterentur. Quapropter, cum univerſis gentibus edocendis naturæ leges ac diſciplinas ediderit, non fit veroſimile, nullos hujuſmodi legum ac diſciplinarum magiſtros inſtituiſſe. Atque etiam, & ab alia ſimilitudine argumentari convenit, Clemens Alexan. (3) Philoſophiam ait Græcis a Deo veluti proprium teſtamentum eſſe datam. Quemadmodum ergo nec Judæorum, nec Chriſtianorum teſtamenta, ita ne Græcorum teſtamentum quidem abſque interprete dereliquit. Quocirca divinæ hic quoque procurationis erat, ut non omnes ſimul Philoſophi aut in Dei cognitione, aut in morum & vitæ regula, aut etiam in rerum naturalium intelligentia, quæ quidem eſſet ad illa duo priora neceſſaria, hallucinarentur. Quæ res effecit, ut juxta Pauli ſententiam Græci fuerint inexcuſabiles. Qui tamen excuſari poſſent, ſi eorum præceptores non ad veritatem bonitatis inſtructi ſatis, informatique eſſent, auctore naturæ optimo duce atque magiſtro. Id vero ſcripturæ etiam divinæ teſtantur. De Deo enim in Pſalmo ſcriptum eſt (4): *Qui docet hominem ſcientiam*: & rurſum in libro Job: (5) *Qui docet nos ſuper jumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos*. Nimirum ſicut quibuſdam animantibus, qui tanquam principes, & duces reliquorum a natura dati ſunt, conceſſi ſunt quidam inſtinctus, quibus ad gregis quiſque ſui ducatum rectum utilemque ferantur, ab obliquo retrahantur & noxioſita in hominum eorum mentibus, qui natura duces ſunt cæterorum, inditas eſſe notiones exedendum eſt, quibus in illa, quæ ad imperitorum & rudium populorum doctrinam ſpectant, inducantur. Nec enim melior eſt belluarum conditio, quam noſtra. Atque Boetius magno vir ingenio, in primiſque doctus, communes ſapientum conceptiones (ſic enim appellat) non minoris facit, quam ſi communes eſſent omnium hominum. Noſque ipſi 6. ac 7. loco, ad eandem quoque rationem oſtendimus, communia doctorum eccleſiaſticorum prædijudicia non aliter eſſe accipienda, ac ſi omnium fidelium eſſent communes, conſpiranteſque ſententiæ. Quamobrem id quidem non eſt dubium, quin verum & exploratum illud ſit, de quo omnium philoſophorum ratio conſentit. Quomodo enim homines & ambitioſi honoris & gloriæ, & cæci fere aviditate carpendi, & plurimis ſæculis maximiſque locorum intervallis ſejuncti, in unam ſententiam convenirent, niſi in hanc quaſi conſpirationem naturæ impulſu quodam agerentur? Ex quo rurſum intelligi perſpicique licet, id quod paulo ante dictum eſt, Philoſophos ab uno aliquo mortalium magiſtro excepiſſe ea, quæ populis ac gentibus univerſis communi conſenſione conſcripſerint. Veriſſima ergo ſunt communia philoſophorum placita, nec ab illis licer, ſi omnes ad unum idem ſentiant, diſſentire. At Hieronymus lib. 1. adverſus Pelagianos, cum adverſarius eam Philoſophorum communem ſententiam objeciſſet, qui unam habeat, eum omnes habere virtutes: reſpondet eam quidem Philoſophorum fuiſſe ſententiam, ſed non Apoſtolorum, neque eſſe illi curæ, quid Ariſtoteles, ſed quid Paulus doceat. Sane quis ſit Hieronymi in dialogo mos, quæ in argumentis eludendis figura, ne longum faciam, hoc loco præteream. Huic enim argumento facile reſpondetur, Hieronymum ſententiam hanc eandem & veram conſenſiſſe, & Philoſophorum auctoritate probaſſe: ut in Eſa. cap. 16. *Philoſophorum*, ait, *ſententia eſt, & Apoſtoli Jacobi, hæc habere ſibi virtutes, ut cui una deſue-*

(1) *Cap.* 37. 17. (2) *Hier.* 23. 16. (3) 6. *Strom.* (4) *Pſalm.* 93. 10. (5) *Job.* 35. 11.

defuerit, huic omnes desint. Et in 56. caput ejusdem Prophetæ, *Virtutes*, inquit, *invicem sequuntur, ita ut qui unum habuerit, omnes habeat, & qui una caruerit, cunctis careat*. In dialogo igitur illo non vult Hieronymus se in dogmate fidei auctoritate philosophorum urgeri, quam tamen ipse idem aliis locis usurpat.

CAPUT V.

Quibus finibus Aristotelis Auctoritas circumscribenda.

CUm vero de unius aut alterius Philosophi secta differitur, longe diversa quæstio est. Atque quo quisque doctior & gravior est, eo est illius quidem & probabilior auctoritas, & fide dignius testimonium. Sed nulli Theologus ita sese adjudicare debet, ut ab eo ne latum quidem unguem putet discedendum. Non enim æquum est, ut apud Christi discipulos tantum Ethnici unius auctoritas possit, ut etiam sine ratione vincat. Refert certe in quacunque arte plurimum, unum in illa excellentem auctorem legere, cui potissimum te addicas. Nullus tamen, & quamlibet eruditus, sentiendi tibi ac dissentiendi auctor futurus est. Nemo enim fuit omnium, qui non, ut homo, interdum hallucinaretur. Enim vero quis primas inter Philosophos habeat, quisque proinde ille sit, cui præcipuam dare operam operæ pretium sit, variæ sunt doctissimorum hominum discrepantesque sententiæ. Nam, ut alios præteream, in hujusmodi causa aliud D. Aug. videri solet, cui cave quenquam anteponas; nec enim doctior vir fuit Augustino quisquam, nec clarior. Aliud autem videtur D. Thomæ maximo gravissimoque Theologo atque Philosopho. D. Augustino Plato summus est, D. Thomæ summus est Aristoteles: sic fere res habent, ut id doctrinæ genus quisque maxime probet, cui a teneris annis maxime assuetus est. Exoritur Augustini ratio ex altera parte, nullos esse omnium Christianæ magis doctrinæ concordes, quam Platonicos. Plato siquidem fuit ex Hebræis philosophus, ut Clemens Alexand. (1) auctor est. Imo vero, inquit Thom. Peripateticorum doctrina Christiano dogmati consentit plurimum. Clemens enim Alexand. lib. 5. Strom. etiam refert, Aristobulum multis libris probasse philosophiam Peripateticam ex lege Mosaica & aliis dependisse Prophetis. Ac D. Thomæ sententia quidem, & omnium pene gentium & multorum sæculorum usu probata est. Platonem enim jam inde a multis annis vix in angulis homines otiosi legunt: Arist. vero magno consensu orbis academiæ resonant. In Aristotelem quoque illud elogium unicum universæ consentiunt gentes, per antonomasiam philosophum, hoc est philosophorum primarium fuisse: Jure ergo illum amplectimur, cujus de laude omnium sit fama consentiens. Divo etiam Thomæ ita sunt Theologi scholastici assensi, ut in schola Theologiæ Plato ne locum habeat quidem, ita eam Aristoteles occupavit. Illud constat, neminem in rebus naturalibus plene eruditum esse posse, si solum Platonem legat. Solus autem Aristotel. abunde sat est, ut sit homo in Philosophiæ tribus omnino partibus eruditus. Sane, ne quis causetur, misero sæculo Aristotel. Theologis, Platonem autem meliore Ecclesiæ statu placuisse, sciat is, quicunque est tandem, scholam Aristotelicam Alexandriæ tum etiam vigere solitam, cum ibi doctores Apostolici vigerent plurimum (2). Sed enim, ut mihi quidem videtur, nec Augustini, nec Thomæ contemnenda est sententia. Nam & iis concedendum est, qui Aristotelem amant, & iis fortitan, qui Platonis amici sunt. Quorum judicium in eo quod de animi immortalitate, de Dei providentia, de rerum creatione, de finibus bonorum & malorum, deque alterius vitæ vel præmio vel pœnis, Platonem apertius constantiusque locutum asserant, difficile factu est non probare. Probanda vero magis est Divi Thomæ opinio, sed ita tamen ut adhibeatur moderatio quædam, sine qua probari illa non potest. Placet enim quoque nobis Aristoteles, & recte placet, modo ne repugnantem etiam illum ad Christi velimus semper dogma convertere. Id quod interpretes fere solent. Qui vim contextui sæpe afferunt, atque Aristotelem cogunt, ut velit nolit pro fide catholica pronunciet. Periclitemur autem, si placet, & in iis quidem exemplis, in quibus erraſſe Aristotelem vulgus Theologorum fortasse non putat. Nec enim hoc loco de æternitate mundi, mentiumque præsinito numero differendum est: sed ne de animi immortalitate quidem. Nam illa priora obvia sunt omnibus, hæc autem quæstio in his commentariis, quos de anima scripsit, accuratissime est a Cajetano disputata. Verum hæc consideremus, quæ difficiliora sunt, & quæ Aristoteles vafre, verbisque de industria ad imponendum compositis, obscure videtur enuntiasse, ut si a doctis fortasse viris jure quandoque & vere reprehenderetur, haberet quo posset elabi, atque ab amicis excusari. Nec ego hic tamen adversus Aristotelem accusationem instituo, virum doctissimum, deque humanis literis omnibus bene meritum. Sed cum plerique ab illo nunc non aliter atque ob oraculo pendere videantur, secernque omnia illius opera legere, minuenda est hæc opinio, ne ab hujus Philosophi placitis dissentire, piaculi loco sit. Audivimus enim Italos esse quosdam, qui suis & Aristoteli & Avverroi tantum temporis dant, quantum sacris literis ii, qui maxime sacra doctrina delectantur; tantum vero fidei, quantum Apostolis & Evangelistis ipsi, qui maxime sunt in Christi doctrinam religiosi. Ex quo nata sunt in Italia pestifera illa dogmata de mortalitate animi, & divina circa res humanas improvidentia, si verum est, quod dicitur. Nihil enim præter au-

ditum

(1) 1. *Strom.* (2) *Euseb. l. 7. Eccl. hist. cap. 32.*

ditum habeo: cum homines Ariſtotelis inflati opinionibus turpiter ſibi blandiuntur, & inde in maximo verſantur errore. Sed hæc hactenus. Nunc ad propoſitum revertamur.

Primus igitur locus, ubi contra ſcripturarum fidem erraſſe Ariſtotelem exiſtimo, habetur de ſomno & vigilia, quo loco negat Deum immittere ſomnia, redditque ejus rei cauſam, quod ſi Deus eorum eſſet auctor, ſapientibus vel maxime, & his quidem vigilantibus ea immitterentur.

Alterum exemplum eſt in tractatu de bona fortuna, ubi res fortuitas divinæ gubernationi ac directioni ſubtrahit, duobus argumentis perſuaſus: uno quod res ſecundæ pravis obveniant, quorum Deum habere curam non ſit vero ſimile: altero, quod Deus potius dirigeret in effecta fortunæ homines ſapientes, cum contra fere videamus, imprudentiſſimos quoſque eſſe fortunatiſſimos.

Tertius locus eſt libro primo de cælo, ubi quicquid genitum eſſet, id corruptibile aſſeruit: nec incorruptibile quicquam, quod non eſſet ingenitum. Poſuerat vero ante omnia varias harum vocum ſignificationes, ne res verbi ignorantia clauderetur. Ratus itaque ſe adverſus Platonem bonam habere cauſam, certamque proinde ſibi victoriam pollicitus, contra morem ſuum non obſcure, ſed quam fieri potuit aperte docuit, quidquid incorruptibile eſſet, id ingenitum eſſe ac perpetuum oportere, hoc eſt, nullo unquam modo incepiſſe. Sic enim vocem illam interpretatur. Qua ex re fieret, ut anima rationalis aut corruptioni eſſet obnoxia, aut eſſet certe ingenita ac ſempiterna.

Quartus locus eſt libro quinto, rurſumque duodecimo Metaphyſ. quibus locis deſinit, Deum animal eſſe perpetuum & optimum. Vocat autem Deum communi nomine ſubſtantiam quamcumque cæleſtem, & divinam. Nam poſt hæc incipit inquirere, an illa ſubſtantia ſempiterna una, an plures ſint. Atque eodem lib. 12. conſentit bene, antiquos res illas præſtantiſſimas deos appellaſſe. Ludit autem per amphiboliam: nunc enim mentem ipſam Deum vocat, nunc cælum, cujus anima mens eſt, id quod libro etiam ſecundo de cælo videre licet (1). Sed ne quis ſit admiratus, quod cæleſtes ſubſtantias animalia hic Ariſtoteles nuncupet: nam veterum more ſubſtantiam animatam ſive anima ſenſitiva, ſeu intellectiva vocat animal. Itaque arbitratur Deum illum unum principem cæterorum, extremo cælo affixum, per ſe movere ipſum, quomodo cæteræ mentes ſuos orbes movent, ſuntque Ariſt. ipſorum orbium animæ: ut & D. Tho. 2. con. gent. c. 70. admittit. Nec Ariſto. aut 8. Phyſi. aut 12. Metaph. hominis intelligentiam ad aliud principium revocat, quam ad illam primam mentem, quæ vi ſempiterna primum mobile ciet.

Quintus locus eſt eodem quoque libro, ubi ſubſtantiis intellectualibus cælorum motricibus virtutem tribuit infinitam, quod infinito tempore moveant.

Sextus locus eſt eodem etiam libro, ubi, ut mihi quidem videtur, Dei providentiam, præmiaque & ſupplicia, quæ probos & improbos in futura vita manent, fabulas eſſe ſignificavit, gratia vulgi continendi in officio confidas. *Reliqua*, ait, *fabuloſe jam ſunt allata ad perſuaſionem vulgi, atque ad uſum legum, vitæque humanæ utilitatem.* Ecquæ enim rogo illa ſunt veteribus tradita, in quibus hæc ambo conveniant, ut ſint & ad uſum legum, & ad vitæ humanæ utilitatem tradita niſi ea, quæ nos explicare voluimus, Ariſtoteles noluit, ne proborum hominum, eorum vel maxime, qui Reipublicæ curam gererent, invidiam ſibi odiumque conflaret? Nam, quod Ariſtoteles Deo rerum humanarum providentiam adimat, maxima auctoritate Theologi affirmant, Clemens Alexand. lib. 5. Strom. & Epiphan. 3. lib. adverſum hæreſes, cap. ultimo (2). Quos autem locupletiores auctores quærimus, quam ſanctos eruditos, in Græcorumque doctrinis apprime verſatos? Anne ipſius etiam Ariſtotelis de ſe teſtimonium expectamus? Nimirum 12. Metaphyſices libro verbis artificioſe excogitatis, ne in hoc etiam a more ſuo diſcederet, abſurdum eſſe docuit, Deum de quibuſdam intelligere, quod præſtet videre aliquam, quam non videre. Ubi non dicit abſurdum eſſe Deum quædam intelligere, ſed de quibuſdam intelligere, aut meditari, ut vetus interpres reddidit: ut non tam ſimplex rerum vilium intelligentia, quam providentia earum, & cura ſignificaretur. Sentit itaque Deum magna curare, parva negligere. Atque in libello de mundo, ſi modo ejus eſt hoc opus, Deum facit ſimilem magno Perſarum regi Xerxi, vel Cambyſi, vel Dario, qui ipſe per ſe maxima & pulcherrima regni obeat munia, minora, & ſordida mandet aliis. Ac 19. Ethicorum libro, *Quod ſi dii*, inquit, *curam habent aliquam humanarum rerum, quemadmodum exiſtimatur & creditur, rationabile eſt eos, amantibus mentem honorantibuſque favere, tanquam rerum ſibi chariſſimarum curatoribus, ac bene agentibus.* Nota, *ut exiſtimatur & creditur*, & cæt. Jam Diogenes Laertius aperte tradit, Ariſtotelem Dei providentiam ad cæleſtia uſque perſtringere. Jam quod libertatem Deo in naturæ rebus Ariſtoteles neget, viri docti & graves ita magnis argumentis ſuadent, ut ſupervacaneum ſit, eas hic a me rationes repeti, quas in promptu eſt ex illorum libris cognoſcere. Certe ubi de mundi æternitate velis equiſque, ut ajunt, cum Platone certat, ſi naturæ auctorem liberum faciat, ridiculus eſſe videatur. Quid de indignatione ob proſpera impiorum eventa, quam ad bonos mores pertinere ſecundo Rhetoricorum libro affirmat? Quid quod 7. Politicorum libro præſcribit, nihil mutilum, & imminutum orba-

(1) *Tex.* 13. (2) *Cajet.* 2. 2. q. 36. *art.* 2.

orbarumque natura educendum? scilicet, ne nimia filiorum multitudine res sua illa publica formam speciemque congruentem amitteret; propter quam etiam causam prævertendos fœtus existimat, abortumque ante animationem faciendum. Nam postquam vitam acceperint, nefas putat attingere. Quid de animarum infinita multitudine? quam admittat necesse est, ne in Pythagoræ μετεμψύχωσιν incidat. Illa vero admissa, cum infinita corpora esse non posse existimet demonstratum, resurrectionis articulum non admittet. Quid quod duo principia Aristoteles posuit, Deum, & materiam? nec enim rerum creationem ex nihilo agnovit. Cujus quidem rei testes non mediocres, sed haud scio an gravissimos, Clementem Alexandrinum, Epiphaniumque nobis lector contemnere. Atque hæc quidem Aristotelis sensa fuisse, verecundius asserо propter D. Thomam, qui hujus Philosophi solet fere esse patronus: sed doctores doctissimi probant illum ita sensisse, quos ego in hac parte secutus sum. Si quis vero pro Aristotelis sensu apologiam adornet, cum hoc ego non magnopere contenderim. Tantum a Lectore postulo, ut mihi concedat, si potest, Aristotelem in his locis errasse: sin hoc non licet per D. Thomam, at illud certe dabit, vel caute eum ut varium & lubricum esse legendum, vel certe esse in nonnullis placitis reprobandum. Mihi utrumvis satis est, & tum hoc, tum illud probabilius videtur, nec præterea quicquam probabile. Quantum ergo Philosophi vel simul omnes, vel separatim singuli ad faciendam fidem habeant virium, satis, ut arbitror, diligenter explicatum est.

CAPUT VI.

Ubi satisfit argumentis capite secundo positis.

RESPON. AD 1. NUllius vero negotii erit, objectiones contra a principio positas repellere. Primum enim facile intelligitur, non eos, qui missi sunt, sed illos, qui venerunt, vel Pseudoprophetas, vel Pseudophilosophos a Domino reprobari. *Non mittebam*, inquit, (1) *& ipsi currebant*. Veros autem Philosophos divinitus fuisse procuratos, satis supra, ni fallor, argumentati sumus. Deinde Græciæ Philosophos alia ratione sures esse dictos contendit Clemens, quod ultra quam a Moyse & Prophetis sapientiam subripuerint, gloriolæ aucupandæ gratia quasi suam jactare sunt soliti. Pythagoras quidem discipulus fuit Judæi cujusdam Nazareti, ut Alexander in libro de symbolis Pythagoricis scribit. Quin Divus Ambrosius Pythagoram genere fuisse Hebræum non obscure tradidit. Certe fuisse circumcisum Clemens Alexandrinus auctor est (2).

Clearchus autem Peripateticus in primo libro de somno dicit se nosse Judæum quendam, gravissimum non solum eloquio, sed etiam animo, cum quo versatus est Aristoteles. Nam Platonem non solum a Pythagora, sed a nostris etiam doctrinam accepisse, & Augustinus & Clemens testati sunt, & Ambrosius multis argumentis suadet. Id quod Plato ipse in Timæo ingenue fatetur. Cum itaque ea, quæ a philosophis recte & sapienter dicta sunt, nostris nos dispurationibus inseruerimus, repetemus nostra tunc, non aliena mutuabimur. Ac de primo quidem argumento hactenus. Nam cætera sunt hujusmodi, ut negotium lectori facturi simus, si ea modo refutemus.

CAPUT VII.

De Juris civilis in Theologicis controversiis auctoritate. Quibus impetatur argumentis.

QUoniam vero pertinet quidem ad hunc locum juris civilis auctoritas, & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, sed sit in promptu: necesse est ut de illa quoque pauca dicantur. Est enim sine dubio juris legumque peritia recta morum & vitæ disciplina: philosophia autem vitæ lex est ac ratio. Quo fit, ut legum civilium periti philosophi censendi sint, scilicet qui veram, ut ille ait, philosophiam profitentur. Jus vero civile nulla in parte Theologis prodesse posse, ex eo primum suadetur, quod hujusmodi jura discere, presbyteris atque adeo monachis est interdictum. Repugnat ergo Theologiæ illa facultas, a qua ut clerici abhorreant, lege canonica præscribitur. Cumque Theologia rursum de rebus divinis sit, jus vero civile in rerum humanarum earumque temporalium administratione versetur, vix intelligi potest, quem usum Theologo de rebus æternis differenti scientia, quæ res temporarias administrat, præstare queat. Ac Cyprianus fatetur quidem (3) pontifices legibus imperatorum uti, sed pro cursu rerum tantummodo temporalium. Non igitur viri Ecclesiastici, cum res Theologicas, hoc est, divinas sempiternasque tractare volunt, leges imperiales usurpare debent. Imperatorum quoque edicta, quæ jus civile continent, Dei quandoque legibus adversantur (4).

Non ergo Theologus ex illis argumentum aliquod idoneum accipiet ad conclusiones Theologiæ comprobandas.

CAPUT VIII.

Juris civilis studium Theologo utilissimum probat.

SEd illud verius est, juris humani facultatem in multis theologo commodam esse posse. Si enim illi canonica scientia est necessaria, huic autem peritia legum adeo conjuncta, & colligata est, ut vix altera possit ab altera seperari, theologus sane ut jus canonicum, ita quo-

(1) *Jer.* 23. 21. (2) *Vide Josephum. 1. con Appi. Ale. libro.* (3) *Dist. 14. c. quoniam.*
(4) 11. *qu.* 3. *ca. Imperator. distin.* 10. *c. legg 96. ca. Bened.*

quoque & civile cum illo connexum vendicare debet. Quod autem ſacrarum ſtatuta canonum principum conſtitutionibus adjuventur, viciſſimque illas juvent, teſtatur Lucius 3. de novi operis nun. cap. 1. Unde illud apud Italos, *Il legiſta ſenza capitolo vale poco, ma il canoniſta ſenza legge vale niente*, factum eſt jam tritum ſermone proverbium. Rurſum Pontificum jura plerunque civili auctoritate rationeque utuntur. A Theologo igitur, cui jus pontificium familiare eſſe oportet, non erit juris civilis cognitio aliena. Auguſtinus præterea non improbat, ſi terreni imperii leges in ſuum adjutorium hæretici aſſumant; id enim fecit Apoſtolus. Probandus eſt igitur, ac multo etiam magis Theologus, ſi adverſum hæreticos, cum vel de rerum temporalium diſpoſitione recta diſſerit, vel de moribus in republica aut conſtituendis aut conſtitutis, legum civilium auctoritatem adſciſcit. Id quod Auguſtinus idem contra Donatiſtas ſæpe facit. Nec enim peculiarem aliquem locum referre libet, cum tam multis hoc ſit a Divo Auguſtino uſurpatum. Ad hæc in diſputationem de juſtitia, & jure incidat Theologus aliquando neceſſe eſt: Quo loco ſane ineptus erit, ſi ea, quæ graviter a viris clariſſimis de jure dicta ſunt, negligere voluerit. Præterea in pactis, ſtipulationibus, cæteriſque contractibus, in rerum dominio, præſcriptione, teſtamentis, donationibus, teſtibus, judicibus, aliiſque ſexcentis hujus generis, quoties Theologo opus eſt album a nigro, æquumque ab iniquo ſecernere? Sæpe nimirum; ſi ejus munus eſſe creditur, animarum cavere periculis, earumque ſaluti conſulere: Injuſtitia quippe mortale peccatum eſt. Quare nihil eſt mirandum, ſi, qui & multorum conteſſiones audire debet, & de injuſtitia plurimis reſpondere, ab eo legum qualem qualem cognitionem ipſe requiram. Quid enim ad reſtitutionis materiam apte, exacteque tractandam de rebus hujuſmodi Theologus diſputaturus eſt? Num juſtitiæ & æquitatis, in foro etiam conſcientiæ, rectus arbiter eſſe poterit, niſi multa a jureconſultis, & civili prudentia mutuetur? Minime id quidem. Nam licet juſtum, injuſtumque internoſcere philoſophorum, Divique Thomæ libris Theologus adjutus poſſit: at id ſolum faciet in genere, in ſpecie autem ſine juris aliqua peritia non faciet. Sed hæc videri poſſunt obſcuriora, dum ſine appoſitione exemplorum lentius diſputantur. Exemplis illuſtranda ſunt hæc, quæ rationibus ſubtilius quam ſatis eſt, diſputari videntur. Proferam autem aliqua e multis exempla; nam omnia erit operis infiniti. Sit igitur primum: Si pœnitens dicat ſe habere ſcrupulum ſuper his aut illis bonis, quæ videlicet ex præſcriptione longi temporis poſſidet, quæ ex donatione uxoris alienæ habet, quæ ex teſtamento minus ſolenni, quæve ab inteſtato obvenerunt. Sit ſecundum exemplum: Si ait pœnitens ſe habere litem ſuper hac, illave cauſa, neſcireque ſe an cedere debeat liti, an potius illam valeat juſte proſequi. Sit tertium: Si quis primogenitus a Theologo quærat, an peccet mortaliter, niſi Sorores juſto matrimonio collocet, niſi æs alienum ſolvat, quod parens contraxerit, niſi protogenium curet, & tueatur. Quid in donatario? An teneatur ad debita? Quid in domino? An a ſubditis poſſit ſolita quædam munera exigere, eoſque ad conſueta onera ſive realia, ſive perſonalia obligare? Placent enim nobis hoc loco quidem juriſperitorum illæ voces; nec ſemper nos oportet accurata dictione differere; quin ſatius eſt de nominibus parum eſſe ſolicitos, eſſeque interdum faciles, & negligentes, quemadmodum Plato nos & in Theæteto, & in Politico admonuit. Verum hæc obiter. Jam ad illa redeamus. Sed quid opus eſt plura? Anne ſpeciatim definire, quando in judiciis, in contractibus, in ultimis voluntatibus, ac nonnunquam etiam in delictis committatur injuſtitia, vires Theologi non excedit? cum caſus occurrant innumeri, qui naturæ lege definiri non queunt. Id ſi ita eſt, ut eſt certe, infolentiæ erit maximæ, in ejuſmodi quæſtionibus juris peritiam contemnere. Juris autem peritia non aut conſultius inveſtigari, aut inveniri certius poteſt, quam in juris voluminibus; quæ non alia quæcunque philoſophorum volumina, nec eloquentia, nec prudentia ſuperant. De quinquaginta loquor Pandectarum libris. Nam poſteriores leges multum omnino utraque in re ab illis declinarunt. Quod ſi bibliothecas omnium philoſophorum unus Ciceroni viſus eſt duodecim tabularum libellus & auctoritatis pondere, & utilitatis ubertate ſuperare, quid nos credere oportet de illis quinquaginta libris, quibus non leges modo duodecim tabularum, verum multæ etiam aliæ continentur de hominum conventionibus, deque jure & æquo prudenter, ſanctèque præſcriptæ? Sanctum, inquam, volumen eſt, & juſtitiæ templum merito illud Juſtinianus appellavit (1). Atque cum e ſacra morum philoſophia jus eſſe ortum civile conſtet, ut fontem, ſic certe & rivulos Theologus colet, ne parum ſit in philoſophiam ipſam religioſus. Sane qui jus civile Theologo negligendum putat, is bonam partem philoſophiæ moralis revellit: cujus ſubſidium ſi quis illi neget de moribus differenti, ſtultus eſſe videatur. Quia ergo ſæpe utitur Theologus ſubſidio juris in diſputatione Theologica, idcirco iſtam juris ſcientiam Theologiæ tanquam ancillulam, pediſſequamque adjunxi.

CAPUT IX.

Quæ vis ac poteſtas argumenti ex jure civili deſumpti.

ET quanquam argumentum, quod a jure civili ducitur, nec certum fortaſſe, nec explora-

(1) *C. de vet. ju. enu. l. 1.*

tum eſt: ſed probabiliſſimum eſt tamen, cum omne, tum illud magis, quod a legibus Chriſtianæ Reipublicæ uſu probatis Theologus accipiet. Non enim ſine divino nutu hujuſmodi leges Romanis eſſe datas credendum eſt; quin divinitus per ora principum promulgatas fuiſſe, Joannes VIII. prædicat. Et Auguſtinus inquit, humana jura per imperatores & rectores ſæculi Deum humano generi diſtribuiſſe. Ac Demoſthenes leges inventum, munuſque deorum eſſe putat. Et Cicero principis legem ad jubendum, & vetandum aptam, rationem rectam eſſe ait ſummi Jovis (1). Et Salomon, *Divinatio*, inquit (2), *in labiis regis, in judicio non errabit os ejus*. Ad Dei ergo procurationem pertinuit, ut numine quodam legum Romanarum latores afflarentur, quo ad Reipublicæ moderationem ea ſcita præſcriberent, quæ eſſent juſta atque legitima. Quamobrem ſi Theologus ex illis argumentum ſumat, nihil abhorrebit a profeſſionis ſuæ inſtituto, & ſi non certo, at probabiliter argumentabitur. Nec enim mihi Lodovicus Vives probari poteſt in eo, quod univerſam legum Romanarum & vim nititur frangere, & elevare auctoritatem. Plus ille nimio interdum ſibi indulget, dum corruptas diſciplinas perſequitur; nec novitios ſolum errores, qui vel irrepſerunt, vel invaſerunt, coarguere, ſed antiquorum recepta placita convellere pertentat, maximo quidem ſemper verborum ambitu, ſed vi quandoque argumentorum minima. Dixit ille quidem in libris de corruptis diſciplinis multa vere, multa præclare: atqui fidenter pronunciavit aliquando, tanquam e divorum concilio deſcendiſſet. Multo autem viris doctis probaretur magis, ſi qua diligentia, & diſertitudine cauſas corruptarum artium expreſſit, eadem collapſas reſtituiſſet, ſed in tradendis diſciplinis elanguit, cum in carpendis erroribus viguiſſet. Nec mirum. Nam aliorum errata etiam probabiliter reprehendere, facile eſt id quidem; artes vero, quas jam inde a multis annis viri quidam & indocti, & barbari deflexerunt, ad rectam lineam revocare, ſcilicet hoc opus, hic labor eſt. Hucque erat omnino conandum, ſi quicquam magna laude dignum agendum erat. Aliud eſt autem leges civiles, præſertim in republica bene inſtituta, longo uſu probatas reprehendere, aliud errorem interpretum increpare. Quanquam Ludovicus, quod ad juriſperitos attinet, eadem nobiſcum ſenſit. Ait enim: Ac juris civilis veteres interpretes ſummo olim in honore fuere, jure quidem merito magniſque rationibus. Quoniam jus civile, ut a præclaris philoſophis graviter, prudenterque editum fuerat, ita illud etiam non niſi graves, prudenteſque philoſophi interpretabantur. Poſtea vero quam facultas hæc in eorum manu eſſe cœpit, qui nulla philoſophia, nulla gravi diſciplina ante inſtructi ad eam & ornati acceſſerant, ſcientiæ hujus ſplendor omnis deletus eſt: neque ejus profeſſores habentur in pretio niſi a vulgo, quod litibus plenum eſt omne. Quemadmodum autem Ægyptii ſacerdotes mirifice colebantur, quod multam in mathematicis poſuiſſent operam (3), Geometria vero Ægyptus tota indigeret, confuſis per annos ſingulos agrorum limitibus ab inundante Nilo: ſic cum lites inundatione ſua orbis Chriſtiani fines pervaſerint, miſcuerint, confuderint, neceſſe eſt, os honore ſummo affici, qui jurgiorum componendorum dicuntur eſſe periti. Componant nec ne, ipſi viderint: hoc nos certe videmus, minus ibi eſſe litium, ubi minus eſt hujus generis literatorum. Novitios itaque eos jureconſultos ne ego quidem in ſuum theologiæ vendicare cupio. Nec enim mihi jure conſultus eſt legulejus quiſpiam, cautus & acutus, cautor formularum, auceps ſyllabarum, injuſtitiæ æque ut juſtitiæ patronus. Sed id doceo, civiles leges, eas vel maxime, quæ Chriſtiani populi uſu & more obſervatæ diu ſunt, theologo ad argumentandum eſſe utiles. Sed de his ſatis. Nunc de Hiſtoriæ auctoritate dicamus. Nam argumenta, quæ poſuimus, ut juris civilis auctoritatem elevaremus, faciliora ſunt, quam quibus refutandis noſtra immorari debeat oratio.

(1) *L. nam & ff. de leg. & l. jus civile, ff. de juſtit. & jure.* (2) *Prov. 16. 10.*
(3) *Diodor. in pri.*

Finis Libri Decimi.

DE

DE HISTORIÆ HUMANÆ AUCTORITATE,

Quæ Poſtremo loco eſt poſita.

LIBER UNDECIMUS.

CAPUT I.

Nuncius de morte Parentis vixdum finito ſuperiori libro allatus enarratur.

Uperiorem locum vix dum finieram, & ecce nuncius affertur, parentem meum chariſſimum Viennæ diem extremum obiiſſe. Eo vero audito nuncio, ſi motum me negem, quam id recte faciam, viderint ſapientes, ſed certe mentiar. Motus ſum enim tali parente orbatus, qualis, ut arbitror, apud mortales reliquus nullus eſt. Cum autem ego illi meas has lucubrationes nuncuparem, ſcilicet a laboribus, quos ejus potiſſimum cauſa ſuſceperam, aliquandiu ceſſatum eſt. Mihi enim ante ita jucunda hujus libri confectio erat, ut non modo omnes abſtergeret laborum moleſtias, ſed efficeret labores molles etiam & jucundos. At vero poſtea nihil omnino erat, quo tædium & cura levaretur. Etenim vivo patre, cum de locis Theologicis aliquid vellem ſcribere, ille mihi occurrebat non eo ſolum dignus munere, ſed in cujus etiam nomine vigiliæ noſtræ gratius apparerent. Nunc autem quem ſimilem inventurus ſum, ut patris loco ſubſtituam? Solebam mihi equidem chariſſimum parentis vultum ſiſtere; & quotieſcumque ſcribendum erat, aut ego eram cum illo, aut ille mecum. Ille addebat aculeos, ille torpentem excitabat: ille ne oſcitare quidem me ſinebat. Tanta erat in abſentem etiam patrem reverentia. At modo opus cœptum perſequi cupienti aqua hæret, ut ajunt, nec quicquam conor, ut non labaſcat animus victus quam cito. Longo enim a me ille ſpatio ſejunctus, non minus mihi reliquit moriendo doloris, quam aſferebat vivendo lætitiæ. Sed cum accepto vulnere otium mihi magnum, inſperatumque contigerit, nihil autem agere animus nec deberet, nec poſſet, ad poſtremum locum omnino appelleudus fuit; ne res bene & utiliter inchoata, ejus morte interciperetur, qui etiamnum e ſuperis vigiliarum mearum munus exigit. Nec vero dubitem ego quærenti, cui ſcribam, reſpondere: Patri meo ſcribo, qui me non ipſi hæc tantummodo dare voluit, ſed etiam aliis prodere. Quanta igitur apud Theologos ſit hiſtoriæ humanæ & utilitas, & auctoritas, explicaturi modo ſumus. Orabit autem ſine dubio Pater, ut quod iter illo in terris cogente carpſimus, eodem nunc e cælis faventé peragamus.

CAPUT II.

De Hiſtoriæ humanæ in Theologiam utilitate.

EMerſi jam e vadis, & ſcopulos prætervecta eſt oratio mea. A rebus enim difficillimis ad res faciles delapſus ſum, neque hiſtoriæ humanæ auctoritate explicanda poteſt aut ingenium, aut Theologia mea periclitari. Multo vero id minus, cum illud explico, quam ſit Theologo humana hiſtoria utilis, & neceſſaria. Nullos quippe hic adverſarios habemus, nulla contra veritatem argumenta ſunt. Etenim viri omnes docti conſentiunt, rudes omnino Theologos illos eſſe, in quorum lucubrationibus hiſtoria muta eſt. Mihi quidem non Theologi ſolum, ſed nulli ſatis eruditi videntur, quibus res olim geſtæ ignotæ ſunt. Multa enim nobis e theſauris ſuis hiſtoria ſuppeditat, quibus ſi careamus, & in Theologia, & in quacunque ferme alia facultate inopes ſæpenumero & indocti reperiemur. Cum vero pateat, quandoque in re quondam geſta Theologicæ diſputationis cardinem verti, quis eſt hic, qui neget, interdum etiam in ſcholaſtica diſputatione opus eſſe ex annalium monumentis teſtes excitare clariſſimos veritatis? Equidem hiſtoriam eſſe Theologo diſſerenti neceſſariam, cum ſæpe alias, tum maxime in hoc opere animadverti: ubi quantus mihi fuerit hiſtoriæ humanæ uſus, qui ſuperiores libros attigerint, ii facile judicabunt. Nam quam magnus poſtea futurus ſit, non audeo ego in præſentia dicere, ne montes aureos videar polliceri.

Certe quantum hiſtoriæ cognitione Theologus indigeat, vel illi abunde magno argumento ſunt, qui ejus ignoratione ſunt in varios errores lapſi. Hujus generis quidam exemplum ponunt, quod Trajanum Gregorii precibus a gehenna liberatum, non vulgo ſolum, ſed Divo etiam Thomæ olim juveni perſuaſum eſt. Perſuaſum eſt autem Joannis Damaſceni auctoritate, cui D. ſane Thomas plurimum deferebat. Sed illius fabellæ, inquiunt, argumento nemo adduceretur, ſi ex temporum ratione intelligeret,

Joannem Damaſcenum rei ejus auctorem eſſe non poſſe, ut qui plus uno ſæculo juxta horum ſententiam Gregorium anteceſſerit. Nam Raphael Volaterranus, Vincentius Valvacenſis, ac Divus Antoninus illum tradunt ſub Theodoſio floruiſſe. Sed hoc exemplum ineptum eſt, cum Joannes ille Damaſcenus, qui quatuor de orthodoxa fide libros edidit, ſub Conſtantino & Leone floruerit, hoc eſt, Divo Gregorio jam defuncto. Nec in re aperta opus eſt aut Joannem Patriarcham Hieroſolymitanum, aut rerum ſcriptorem Romanarum lib. 21. & 22. aut alios etiam hiſtoricos excitare, ubi Joannes ipſe Damaſcenus non obſcure indicat, quo tempore extiterit. Primum enim Cyrillum ſæpe refert, qui poſt Theodoſium fuit. Synodi quoque Chalcedon. aliquando meminit. Quin lib. 3. cap. 10. Petri cujuſdam Gnaphæi facit mentionem, qui ſub Juſtiniano in quinta ſynodo damnatus eſt. Sed & lib. 4. cap. 17. contra Iconomachos ſcribit, eoſdemque in libro hæreſ. Iconoclaſtas & Thymoleontes appellat, a Leone ſcilicet, qui ſectæ illius præcipuus & auctor & adjutor fuit. Eodem præterea hæreſ. lib. Monothelitas commemorat Cyrum, Sergium, & Euſtathium, qui damnati ſunt in ſexta ſynodo ſub Agathone Papa: adverſum quos copioſe etiam ſcripſit lib. 3. de orthod. fid. cap. 14. & 15. Quæ omnia qui expendat, is facile intelligat, Joannem Damaſcenum poſt Gregorium extitiſſe. Nam quod Trithemius ait, duos fuiſſe hujus nominis, alterum ſub Theodoſio, qui libros illos Theologiæ compoſuerit, alterum ſub Leone, qui pro imaginibus depugnarit, id commentitium totum eſt, ut ex locis modo recitatis apparuit. Nec vero hiſtoriam ego illam probo. Mirum enim eſt, hominem Græcum rem noſtram, & toto, ut ipſe inquit, orbe vulgatam Græcis ſuis prodidiſſe, quam hiſtoria tamen omnis Latinorum ignorat. Sint ego fabulæ, non repugno, ea quæ de Trajano & Gregorio referuntur. At non ob illam cauſam tamen, quia prior Gregorio Damaſcenus fuerit. Verum hoc in genere Hiſpanus noſter Geneſius Sepulveda nuper erravit, homo neque meo judicio imperitus, & ſuo valde doctus, certe & eloquendi arte clarus, & a Theologiæ ſtudio non abhorrens: qui cum perſuadere vellet, barbaris novi orbis oppugnandis juſtam eſſe belli cauſam, in eam argumentationem incubuit, quod Gregorius in epiſtola lib. primi ſeptuageſima tertia, (id quod referunt 23. qu. 4. *Si non*) Gennadium commendat, qui tantum Chriſtianæ dilatandæ cauſa Reipub. bella ſuſceperit, quatenus Chriſti nomen per ſubditas gentes Fidei prædicatione circumquaque diſcurreret. Hoc vero Gregorii teſtimonium quam ſit ineptum ad rem propoſitam comprobandam, is quoque ipſe Geneſius facile judicaſſet, ſi ex hiſtoriis didiciſſet, eos, adverſum quos bella Gennadius geſſit, hoſtes non imperii Romani modo, verum etiam Eccleſiæ Chriſtique fuiſſe. Id quod ex alia quadam ad eundem Gennadium epiſtola, quæ eſt in eodem lib. numero 72. luce clarius videre licet (1). Nec dubitari poteſt (2), Vandalos, quorum reliquiæ eo uſque in Africana provincia ſupererant, Ariana peſte affectos: nec ignoratut Donatiſtas, quibus Africa tum etiam plena erat, præmiis, & vi contra Catholicos, non ſolum diſputatione pugnaſſe. Sed de his exemplis non eſt hic locus diſſerendi, ubi breviter & in tranſcurſu Theologum admonemus, ut ne hiſtoriam Eccleſiaſticam negligat, cujus & cognitio magnos fructus parit, & ignoratio parit errores.

Jam vero Auguſtinus lib. de doctr. Chriſt. 2. cap. 28. ethnicorum etiam hiſtorias ad intelligentiam ſcripturæ ſacræ plurimum conferre tradit, oſtenditque ex earum ignoratione quoſdam circa ſcripturas erraſſe. Videlicet Irenæus & Tertullianus (3) circa ætatem, qua Chriſtus paſſus eſt, in vario ſunt quidem errore verſati, ſed ob eandem cauſam tamen. Hiſtorias enim humanas hoc loco neglexerunt, quibus cognitis ea res facillime expeditur. Quanquam uterque erroris ſui ex Evangelio quoque poterat admoneri. Atque Eraſmus, quas tenebras ſuper univerſam terram factas plane ſcribit Evangeliſta (4), eas ipſe ſuper Judæam tantum fuſas intelligit (5), falſæque intelligentiæ cauſam ponit neque veram, neque ſi vera eſſet, ſatis idoneam, quod ſi hæ tenebræ tanto ſpatio contigiſſent per univerſum orbem, aliquis certe ſui Latinus ſeu Græcus ſcriptor ejus rei meminiſſet. Nam epiſtolam, qua Dionyſius aſtruit eclipſim illam ſe diligenter & vidiſſe oculis, & animo conſideraſſe, quaſi nomine Dionyſii confictam deridendam propinat. At vero nec quam Philoſophiæ & doctrinæ laudem Dionyſio Areopagitæ eripere conatur Eraſmus, eam ego in hoc opere aſſerere inſtituo; nec id etiam reprehendo, quod D. Hieronymum ejus interpretationis auctorem facit, cui non alius quiſquam ſcripturæ interpres apertius contradicit. Illud ago, niſi humanas hiſtorias hic ignoraret Eraſmus, tenebras profecto illas aliter, ac vere quidem, interpretaturum. Phlegon enim Olympiadarum egregius ſupputator, in quartodecimo libro ita ſcribit: *Quarto autem anno 207. olympiadis, magna & excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio ſolis eſt facta. Dies hora ſexta ita in tenebroſam noctem verſus, ut ſtellæ cælo viſæ ſint, terræque motus in Bithynia Nicææ urbis multas ædes ſubverterit.* Quem annum cum paſſione Dominica concurriſſe Euſeb. in chronicis

pate-

(1) 23. q. 3. c. *Sicut.* (2) *Proſp. in Chron.* (3) *Iren. 2. lib. c. 39. & 40. Tertull. in opere adverſ. Jud. Vid. Euſeb. l. 2. eccl. hiſt. cap. 20. Epiph. hæreſ. 51. Aug. lib. de doct. Chriſt. 2. c. 28. Iren. in 40. anno Chriſtum paſſum eſſe dixit, Tertull. in 30. ſecutus Cle. Alex. in 1. Strom. & Lactant. inſt. divin. lib. 4.*
(4) *Matth. 27. 45.* (5) *In Annotat. ſup. Matth. c. 27. & ſuper Act. Apoſt. c. 17.*

Digitized by Google

patefecit. Lucianus quoque presbyter Antiochenus, vir moribus & eruditione præcipuus, cum gentibus de fide Christiana disputans, *Requirite*, inquit, *in annalibus vestris, & invenietis temporibus Pilati, Christo patiente, fugato sole incorruptum tenebris diem*. Auctor est Eusebius libro 9. Ecclesiast. histor. capite 6. Tertullianus demum, *Eodem*, inquit, *momento dies medium orbem signante sole subducta est. Deliquium utique putaverunt, qui id super Christum prædicatum non scierunt: & tamen eum mundi casum relatum in archiviis vestris habetis*. Hactenus ille in Apoc. cap. 21. Quibus ex rebus facile intelligitur, sacris literis exponendis historias etiam gentilium esse necessarias. Quæ quanquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat, sunt tamen nobis in tertio decimo libro fusius explicanda.

Cum igitur ibi hæc simus exemplis manifestissimis illustraturi, non est cur quæ ejus libri propria doctrina erit, hoc nos eam loco importune antevertamus. Atque ut Geometræ solent non omnia argumentis ostendere, sed postulare, ut quædam sibi concedantur; quo facilius quæ velint, explicent: sic ego interim a lectore postulo, ut mihi concedat esse in libris sacris loca plurima, quæ sine historiæ humanæ cognitione expediri non queunt. Quod autem in dissertatione adversum fidei Christianæ inimicos rerum gestarum monumenta Theologo peropportuna sint, clarissimorum virorum usus aperte confirmat. Tertullianus ex ipsis Romanorum historiis argumentatur (1), pessimos quosque sævos Christianis crudelesque fuisse. Bonum itaque esse id, quod mali homines infectarentur. In libro vero ad Scapulam, quod rerum gestarum exemplis usus est, ut persuaderet ob vexatos Christianos, multos gentilium præsides tristes exitus habuisse? Quamobrem qui cum nostris pugnavissent, eos cum Deo quoque sine dubio certasse. Cyprianus (2) idolorum omnium vanitatem qua historiarum scientia & commemoratione coarguit? Hieronymus (3) quot quamque varias adversum Jovinianum historias in commendationem virginitatis callidasque commemorat? Lucianus presbyter, quemadmodum supra diximus, ipsos gentium annales excitat, ut nostræ etiam fidei dogmata illorum testimoniis asserat. Eusebius (4) Judæos, & Paganos sæpe ex historiis humanis refutat. Non ergo historia solum Ecclesiastica, sed ea etiam, quæ est ab ethnicis auctoribus scripta, theologo contra adversarios fidei utilissima est. Quapropter rudem esse omnino in historiis gentium, aut inertissimæ segnitiæ est, aut fastidii delicatissimi. Enimvero quod commode ac prudenter non in concionibus modo, sed etiam in disputationibus Theologus exempla proferat, dum quippiam vel justum esse suadet, vel injustum, quoniam a viris aut probis, aut improbis usurpatum est. Tertullianus (5), Hieronymus (6), aliique viri gravissimi latis offendunt, qui non raro hujuscemodi persuasionis genere delectantur. At exempla probabilia sine historiæ cognitione proferri qui possunt? Quam late igitur historiæ utilitas fusa sit, apparet: siquidem quacunque Theologi ingredimur sive concionando, sive disputando, seu sacras literas exponendo, in aliquam historiam vestigium ponimus. Itaque cum ad has multas res Theologo perutiles sint historiarum libri, studiose profecto ab eo legendi sunt, ne turpiter in rebus ad se maxime pertinentibus erret, eaque ignoret, quæ ignorari non sine imprudentia modo, sed ne sine imperitia quidem possunt. Historia quippe, ut Cicero verissime dixit, cum magistra vitæ est, tum lux etiam veritatis. De historiæ ergo utilitate hactenus dictum est, nunc de auctoritate videamus.

CAPUT III.

Argumenta continet, quibus auctoritas humana historiæ impugnatur.

QUanquam, ut paulo ante dicebamus, e locis scopulosis enavigavit oratio, nec ea, quæ in hujus loci explicatione dilerenda sunt, ingenii vim aciemque desiderant, egent tamen quædam horum gravi maturoque judicio. Qua ex re fit, id quod vix credibile est, ut in loco facili & explicato perdifficiles & lubricæ quæstiones existant. In primis enim constituendum est, qualis quantaque sit historiæ humanæ auctoritas, & quam faciat in Theologia fidem, quod non adeo expeditum est; deinde quis auctor probabilis ac fide dignus existimari debeat: quæ res est omnium difficillima. Cum enim non ex sermone hominum recenti, sed ex majorum memoria atque annalium vetustate eruenda sæpe sit veritatis explicatio ejus, quæ in Theologica disputatione versatur, oportebit sane de historia præsertim veteri judicare, historicos omnes internoscere, mendacesque a veracibus secernere. Quam faculratem quoniam mihi nec arrogo, nec debeo, fateor me non sine meta ac pudore quodam hanc provinciam suscepisse munere necessitatis, non voluntatis opere perfuncturus: non quod mihi in tanto officio, tamque gravi causa cura deluerit, sed quod video periculosum esse, eo vel maxime loco judicem velle fieri, ubi vir ille nimirum exigitur, qui & antiquitatis memoriam in numerato habeat, & prudentia summa gravissimoque judicio sit præditus. Sed quo citius hoc, quod suscepimus, non mediocre munus conficere possi-

(1) *In apologetico.* (2) *In lib. quod idola non sint dii.*
(3) 1. *l. adverſ. Jovinian.* (4) 1. *lib. eccleſ. hiſt. c.* 6. & 11. *l.* 2. *c.* 2. *l.* 3. *c.* 7.
(5) *In Apolog.* (6) *L.* 1. *cont. Jovinian.*

mus, omissa aut ignorationis meæ, aut temeritatis, aut utriusque etiam deprecatione, ad earum rerum, quas proposuimus, explicationem disputationemque veniamus.

Principio itaque historiæ humanæ auctoritatem argumentis appositis impugnabimus. Mox docebimus ex ejusmodi historia qualia in Theologiæ usum argumenta ducantur. Tertio loco ostendemus, quinam illi auctores sint, quos in historia Theologi probare debeant. Postremo argumenta opposita refutando finem hujus libri faciemus.

1. ARG. Primum ergo argumentum, quo historiæ humanæ fides labefactari potest, est hujusmodi. Joseph secundum naturam filium fuisse Jacob, secundum legem fuisse filium Eli, Africanus in epistola ad Aristidem, Justinus martyr quæstione ad Orthodoxos 66. Eusebius libro 1. Ecclesiast. histor. cap. 7. Nicephorus lib. item primo cap. 11. Ambrosius lib. in Lucam 3. Hieronymus in primum Matthæi cap. August. lib. 2. de concord. Evang. cap. 3. & 2. retractat. lib. cap. 5. & 16. Damascenus lib. 4. cap. 15. Beda lib. prim. in Lucam cap. 10. Theophylactus in Lucæ tertium caput, omnesque fere patres scripserunt. Neque illis subito reperta hæc, aut sine auctoribus conficta sunt, sed ab ipsis Salvatoris nostri propinquis & consanguineis tradita, quemadmodum Africanus affirmat. Hæc vero multis argumentis commentitia esse probat libro primo harmoniæ Evangelicæ Osiander, atque, ut sibi quidem videtur, ita probat, ut non modo D. Thomæ, cæterisque Theologis, quasi portenta somniantibus insultet, verum etiam eos insanos appellet, qui hæc primi in lucem ediderunt.

2. ARG. Secundum argumentum est, quod Joseph vir Mariæ alterum prius uxorem habuisset, ex qua filios suscepisset, qui fratres Domini in Evangelio dicuntur, Eusebius libro secundo Ecclesiast. histor. cap. 1. Nicephorus lib. 2. cap. 3. ubi etiam refert Hippolytum ejusdem sententiæ auctorem, Ambrosius in libro de instit. virgin. cap. 6. Epiphanius lib. 2. cont. hær. cap. 51. & 78. Hilarius can. 1. in Matth. aperte consentiunt. At historiam hanc Hieronymus in Matthæi duodecimum caput tanquam apocryphorum deliramenta contemnit: quin etiam adversus Helvidium asserit, audaci eam temeritate confictam.

TERTIUM ARGUMENTUM. Hieronymus scribit, veterem historiam narrare, quod Herodias, cujus Matthæus meminit (1), filia fuerit Aretæ regis: idem quoque affirmat Beda libro com. in Marcum secundo, Eusebiusque Ruffino interprete, libro Ecclesiast. histor. primo, cap. 13. At illud esse falsum & Josephus lib. 18. antiq. cap. 5. & Egesippus lib. 2. de exci. Hier. cap. 12. testes locupletissimi sunt. Quibus etiam assentitur Nicephorus lib. 1. cap. 20. Nihil igitur ex rerum veterum publica commemoratione, non certo dicam, sed ne probabiliter quidem suadere possumus. Nam si historias, quæ in his tribus argumentis referuntur, explodere, & pro nihilo putare licet; nulla profecto humana historia reperietur, quæ quicquam habeat ad faciendam fidem virium.

QUARTUM ARGUMENTUM. Magos, qui Christum adoraturi ex Oriente venerunt, reges fuisse, nedum philosophos, tradunt Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, & manifesta Trinit. Athanasius quæstione secunda ad regem Antiochum, Hieronymus in Psal. 71. Augustinus sermone quadragesimo tertio *ad fratres in eremo*, *& de mirabilibus sacræ scripturæ*, si tamen hæc Opera Augustini sunt, Chrysostomus homilia sexta in Matth. Tertullianus contra Judæos, Doctor quidam antiquus, nomine Christianus, in cap. Matth. 2. Isidorus in præfatione Missæ, quæ vulgo dicitur *Mozarave*. Divus Thomas in Matth. cap. 2. & in Joannis 11. cap. nam & tertia parte, quæstione trigesimasexta, articulo tertio, ait, non solum fuisse sapientes, sed potentes. Ejusdem sententiæ fuerunt Albertus Magnus, D. Vincentius, Nicolaus Lyranus, Dionysius Carthusianus, Simon de Cassia, Doctor incognitus in Psal. 71. Titelmannus, Joannes Echius, D. Antoninus, aliique ex junioribus, quos longum est enumerare. At certe historia esse videtur per manus a majoribus nostris accepta. Sed hæc tamen communis traditio nullam prorsus in Ecclesia facit fidem. Quin probabilissime a Baptista Mantuano, aliisque recentioribus asseritur, Magos reges non fuisse. Non enim id silentio prætermissurum Evangelistam, quod ad rem magnopere pertinebat; Nec Herodem, si reges essent, eos adeo imperiose, & inciviliter excepturum.

QUINTUM ARGUMENTUM. Magos venisse Hierosolymam diebus a Christi nativitate tredecim, non Hieronymus modo, & Augustinus, verum etiam omnes prope auctores & veteres & recentes memoriæ prodiderunt. At Epiphanius hæresi quinquagesima prima constanter affirmat, post duos annos a nato Christo Magos ex Oriente advenisse (2). Cujus opinionis duæ causæ sunt non omnino pessimæ. Una, quod in die Purificationis non agnum (3), sed turturem, aut columbæ pullum Christi mater obtulit: non ergo potuit invenire manus ejus pretium agni, atque adeo ne thesaurum quidem a Magis acceperat. Altera causa est, quod Herodes occidit omnes pueros a bimatu, & infra, secundum tempus quod exquisierat a Magis. Non est autem verosimile, Herodem bimos pueros interfecturum juxta tempus stellæ, cujus apparitionem diligenter a Magis exquisierat, si ab ortu stellæ ad Magorum adventum non nisi tredecim dies interfluxissent. His adde, quod ipsi quoque testati sunt, se stellam in Oriente vidisse. Quæ profecto verba plus aliquid significant, quam regionem, unde profecti sunt, comparatione

(1) *Matth.* 14. (2) *Id. Zach. Chrysopol.* (3) *Levit.* 12. 6.

tione tantum ad Hierosolymam Orientalem fuisse. Si igitur, ut plane scribit Evangelista, ab Oriente venerunt, cum non sit obscurum, Hierosolymam longissimo intervallo ab Oriente distare, intra tam paucos dies & stellam vidisse, & consilium de profectione communicasse, & adornasse iter, & ab Orientis partibus per tot regiones ac populos ad Palæstinam accessisse, prorsus abhorret ab humanæ judicio rationis.

SEXTUM. Miraculum nuptiarum in die anniversaria Epiphaniæ fuisse editum, *posteritati fuæ*, quod ait Maximus, *fidelis mandavit antiquitas*. At Epiphanius contra docet, (1), eodem die, quo Christus natus est, completo jam anno trigesimo, filium cum matre convivio nuptiali interfuisse. Nihil igitur certum ex temporum publica commemoratione accipere possumus.

SEPTIMUM. Lex veræ historiæ est, ut Hieronymus sæpe dixit (2), ea scribere, quæ vulgus existimat, quamvis re ipsa falsa sint. Sic enim Joseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Jesu, & Herodem Evangelista contristatum esse ait, non quod re vera eum aut Joseph pater Christi esset, aut Herodes esset animo contristatus: sed quod illud eo tempore sic vulgo ab hominibus putaretur, hoc autem discumbentes existimarent: cum potius illud credendum sit, dissimulasse mentis suæ malitiam artificem homicidam, cum tristitiam in facie, & lætitiam haberet in mente. Ob quam causam vulpes est a Domino appellatus (3). Unde & Josephus 18. antiq. lib. cap. 7. asserit, ab Herode Joannem esse occisum, quia timebat ne auctore Joanne defectionem populus moliretur. Ambiguum igitur omne argumentum est, quod ex historia petitur. Nam vulgi ferme opinio falsa est: & poterit omnis ejusmodi argumentatio refelli, quod historicus non veritatem rerum, sed vulgi opinionem expresserit.

OCTAVUM. Augustinus sermone 71. de immolatione Isaac, *Antiquorum*, ait, *relatione refertur, quod Adam primus homo in ipso loco, ubi crux fixa est, fuerit sepultus*. Et Cyprianus in sermone de resurrectione Christi, *Adam*, inquit, *sub loco, quo crux Domini fixa est, humanus traditur ab antiquis*. Atque Paula & Eustochium in epistola ad Marcellam, eandem historiam tanquam habitantium ore celebratam narrant. Ita eam refert quasi minime dubiam Epiphanius lib. 2. cont. hæres. cap. ultimo. At Hieronymus in Matth. 27. cap. & in 5. cap. epistol. ad Ephes. quasi fabulam irridet, quod Josue 14. cap. Adam in Cariath Arbe dicatur esse conditus. Opinionem vero Hieronymi Isidorus sequutus est.

NONUM. Clemens Alexandrinus (4), Eusebius Cæsariens. (5). Theodoretus (6), Hieronymus (7), & Augustinus (8) ex annalium ratione colligunt, septuaginta desolationis annos in secundo Darii Hystaspis fuisse completos. At hoc non modo falsum & commentitium est, sed sacris etiam literis adversum, quæ non implicite & abscondite, sed patentius, & expeditius continent, septuaginta illos annos statim ab initio regni Cyri absolutos (9). Nullum ergo idoneum argumentum ex temporum ratione promitur.

DECIMUM. Hieronymus (10) auctor gravissimus historiæ prodit, quod in secundo Darii anno templum ædificari cœptum est. At vero explorate perceptum est & cognitum, Zorobabelem sub Cyro templi fundamenta jecisse (11). Imbecillum ergo est quodcumque argumentum ex historia humana depromptum, quamliber historiæ auctor gravis sit.

UNDECIMUM. Plerique historici & ii nobiles tradiderunt (12), Artaxerxem ædificationem templi impedisse. At contra scriptura tradit (13), templum ædificatum esse præcipiente Cyro, Dario, & Artaxerxe.

DUODECIMUM. Josue post mortem Moysis 26. annos imperasse, auctores sunt Josephus lib. 5. antiq. cap. 1. Sabellicus Ennead. 1. lib. 4. Nauclerus Chronographiæ suæ generatione 28. Nam Eusebius in chronicis, atque hunc secuti Isidorus, Severus Sulpicius, & Joannes Carion. 27. anno Josue imperio tribuerunt. Quæ si vera essent, non esset vera summa 480. annorum, quæ ab exitu filiorum Israel de Ægypto ad templi ædificationem 3. Reg. lib. cap. 6. colligitur.

TERTIUM DECIMUM. Si qua historia Theologo probanda est, ea erit maxime, quæ omnium Ecclesiarum ore celebratur. At ejusmodi mulræ nullam faciunt prorsus in Theologia fidem. Etenim, ut ea prætereamus, quæ ridicule & false de Cirico & Julita, de Gregorio, de Catharina martyre, deque undecim mille Virginibus referuntur, certe historia Thomæ Apostoli apocrypha & commentitia est, non solum Gelasio 15. dist. cap. *Sancta Romana*, sed etiam August. lib. 22. contra Faust. cap. 79. & lib. unico adversus Adimantum, cap. 17. & lib. 1. de ferm. Dom. in mon. cap. 38. His adde Marthæ & Mariæ Magdalenæ fabulam, quæ narrat, ad Mariam quidem Magdalum, ad Martham vero Bethaniam sorte hæreditaria perveniisse: cum contra scribat Joannes (14), Bethaniam castellum Mariæ Marthæque fuisse.

QUARTUM DECIMUM. Ea historia reliquas videtur excellere, quæ a summis Pontificibus probata est: Constantini vero donatio, lepra, baptismus, sanitas, non modo historiis celebrantur Ecclesiæ, verum etiam per summos Pontifices approbantur (15). At hæc ficta esse omnia multi viri doctissimi contenderant. Nulla igitur Ecclesiastica historia Theologo idonea argumenta ministrat.

(1) *Hæres* 51. (2) *Adv. Helvi. & in Matt. 14. cap. Idem Beda lib. 2. comm. in Marc.*
(3) *Euseb. l. 1. Eccl. hist. c. 21.* (4) *Clem. in 1. Strom.* (5) *Euseb. in Chron.* (6) *Theod. in 1. Zach. cap.* (7) *Hieron. in præam. sup. Agg. & in 1. Zach. ca.* (8) *Aug. lib. 18. de civ. Dei c. 26.*
(9) *Dan. 9. & 2. Paral. 26. & 1. Esdr. 1.* (10) *In 7. c. Dan.* (11) *Esdr. 3.*
(12) *Joseph. l. 11. c. 3. Archi. 1. par. tit. 4. c. 1. Herm. in Chron.* (13) *1. Esdræ 6.*
(14) *Joan. 11. 1.* (15) *In extrav. unigenit. de pan. & remiss. quæ est Clem. 6. & in c. fundam. de elect. in 6.*

Quintum Decimum. Nemo in Eccleſiaſticis viris eſt, qui hiſtoriæ probabilis auctor haberi queat. Non Philo in temporum breviario. Nam in eo libello, quamvis exiguo, tot mendacia ſunt, ut ſint numeratu difficillima. Non Joſephus. Primum, quia multa tradit ſacris literis vehementer repugnantia. Deinde, quia teſtium Eſdræ librum in hiſtoria ſequitur, quem Hieronymus non aliter, quam ſomnia rejicit. Poſtremo, quia in temporibus rerum notandis vario fuit errore verſatus. Ecquis ergo in Eccleſia auctor hiſtoriæ certus habebitur? An Africanus? Sed hujus hiſtoria Gelaſio (1) Apocrypha eſt. An Euſebius? Sed hujus quoque hiſtoriam, tanquam apocryphum, idem Gelaſius reprobat. Sed in hiſtoria tripartita Sozomenus princeps habetur. At hunc damnat Gregorius, inquiens (2). *In hiſtoria Sozomeni de quodam Eudoxio aliqua narrantur. Sed ipſam hiſtoriam Sedes Apoſtolica recipere recuſat: quoniam multa mentitur, & Theodorum nimium laudat, atque uſque ad ultimum ſui diem magnum Eccleſiæ doctorem fuiſſe prædicat.* Si igitur qui primas in hiſtoria Eccleſiaſtica partes habent, incerti ac mendaces auctores ſunt; nimirum neque ex aliis, quorum minor eſt auctoritas, idoneum ſumet Theologus argumentum ad ſuas concluſiones corroborandas.

Sextum Decimum. Innocentius 20. diſt. c. *De quibus*, ſolas Eccleſiaſticas hiſtorias in cauſis Eccleſiæ finiendis approbavit. Ethnicorum ergo de rebus geſtis monimenta parum in Theologiæ uſum valere poſſunt. Id quod concilium Florentinum ſeſſione ſeptima confirmat in hæc verba: *Romanorum, aut Græcorum hiſtoria nequaquam in ſynodo uti debemus.*

Decimum Septimum. In Aſſyriorum monarchia Beroſus commendari ſupra cæteros ſolet. At hujus auctoris nulla extat hiſtoria. Nam quæ Beroſi nomine eſt ab Annio edita, eam fictam eſſe viri eruditi deprehenderunt. In Perſarum vero rebus geſtis commemorandis præfertur Metaſthenes, qui veros & publicos Perſarum annales, ut fertur, ſecutus eſt. At hujus etiam monimenta multo falſiore titulo Annius edidit. Metaſthenes ſiquidem iſte Annianus, octo ſolum Perſarum reges fuiſſe tradit, cum tamen fuerint quatuordecim, quos ordine & Hieronymus in ſeptimum Danielis caput, & Euſebius cenſet in chronicis. Jam Græcarum rerum hiſtoria quid niſi fabulas continet, quas illi paſſim pro veris hiſtoriis edunt? Cicero quippe auctor eſt gravis, (3) quod teſtimoniorum religionem Græca natio non coluit. Scipio item apud Livium (4) non aliter hiſtorias Græcas ac fabulas refert. Vere quoque dixit Fabius (5), Græcis hiſtoriis plerunque poeticæ ſimilem eſſe licentiam: Ut jure illud ex Satyra vulgi etiam ſermone teratur (6): *Et quidquid Græcia mendax audet in hiſtoria.* Atque Joſephus in procemio lib. de bello Judaico veritatem a Græcis in hiſtoria negligi teſtis eſt. Id quod in 1. cont. App. lib. confirmat. Sed & e noſtris Hieronymus (7) cum Græcas hiſtorias oppoſuiſſet: *Non debemus*, inquit, *eorum auctoritati acquieſcere, quorum mendacia deteſtamur.* Sane, ut taceam de reliquis, Herodotus, & Xenophon, quod hiſtoriæ parentes Græci habent, confictis fere narrationibus abutuntur. (8) Quid in imperio Romanorum? An ulli extant annales publici, quibus credere debeamus? Minime gentium. Sed quiſque pro affectu ſuo res illorum geſtas ſcripſit. *Laudationibus porro*, quod Tullius ait, (9) *hiſtoria rerum Romanarum eſt facta mendoſior.* Quædam autem in Livio eſſe, quædam in Salluſtio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo, quorum fides manifeſtis teſtimoniis labefactari poſſit, Flavius Vopiſcus (10) veriſſime dixit. Nil ergo fidei ethnicorum hiſtoriis habendum eſt, utpote quæ nullam habeant non modo certam, ſed ne probabilem quidem auctoritatem.

18. Arg. Poſtremum argumentum hiſtorias omnes generaliter & Eccleſiaſticas & prophanas impugnat. Illud eſt hujuſmodi. Fidem humanam idcirco Ariſtoteles virtutum intellectualium numero exemit, quod juxta ad falſum & verum inclinat. Theologia ergo, quæ tota veritate perpenditur, non accipiet ab humana fide adjutorium, ne verax cum fallaci ad argumentandum conſociationem contrahat: quoniam tale argumentum ex ea parte, qua humanæ fidei inuititur, æque falſitati ac veritati innitetur. Confirmat autem hoc vel maxime, quod homines mendaces ſunt, fallereque & falli omnes ad unum poſſunt. Sive igitur pauci ſeu plures hiſtorici quicquam affirment, imbecilla ea omnis argumentatio erit, quæ in teſtimonia hominum inclinata recumbit. Quocirca argumentum quodcumque ex humana hiſtoria petitum imbecillius eſt, quam ut in Theologia ullam omnino faciat fidem. His argumentis loci hujus auctoritas impugnatur. Nam ſi quæ ſunt alia, eruut autem fortaſſe plura, ſimilia ſunt, atque adeo ſimiliter refellentur.

CAPUT IV.

Quod auctoritas humanæ hiſtoriæ aliquando probabilis, quandoque etiam certa ſit.

Sequitur, ut explanemus, qualis quantaque ſit humanæ hiſtoriæ apud Theologos auctoritas: nam hoc ſecundo loco nos acturos pollicebamur. Quod quo magis intelligi poſſit, illud priu-

(1) 15. *diſtinct. Sancta Romana.* (2) *l. 6. epiſt. 31.* (3) *In orat. pro L. Flacco.*
(4) Dec. 3. *l. 8.* (5) *Lib. 2. orat. inſtit. c. 4.* (6) *Juven. Sat. 10.*
(7) *In c. 27. Ezech. vid. Joſeph. l. 1. contra Appionem.* (8) *Cicero de leg. 1. Apud Herodotum*, inquit, *hiſtoriæ patrem, & apud Theopompum ſunt innumerabiles fabulæ.*
(9) *De clar. Orator.* (10) *In vit. Aureliani.*

principio ponendum eſt: Neceſſarium eſſe homines hominibus credere, niſi vita pecudum more degenda ſit. Eam rem quoniam Theodoretus in opere de cura Græc. affect. lib. primo, Auguſtinus item in libro de utilitat. cred. ad Honorat. cap. 12. & de fide rerum invisibilium, cap. primo & ſecundo diligentiſſime perſecuti ſunt, non erit nobis hic magnopere laborandum. Atque Auguſtinus quidem plane aſſerit, non amicitiam modo, verum omnem omnino humanam ſocietatem interire, niſi amicus amico, maritus uxori, parentibus filii, fratres fratribus, civibus cives, ſociis ſocii fidem habeant. Multa ille affert, quibus oſtendat, neceſſitudinem & pietatem duo generis humani ſanctiſſima vincula violari atque diſſolvi, nihilque prorſus in hominum conſociatione incolume remanere, ſi nihil credere ſtatuerimus, quod non idem poſſumus quaſi manu tangere ac tenere perceptum. Humanæ itaque vitæ neceſſarium eſſe, hominum dictis homines ſine ulla etiam dubitatione credere. Theodoretus vero fidem eſſe ceu primariam artium baſim, diſciplinarumque omnium crepidinem probat etiam manifeſte. Nec enim, ut cætera taceamus, pueri elementarii ullam omnino poſſunt diſciplinæ puerilis facultatem adipiſci, niſi & nomina literarum & ſyllabarum nexus fide a præceptoribus acceperint: ut illud Iſaiæ in omni etiam & arte, & ætate veriſſimum comprobetur (1): *Niſi credideritis, non intelligetis*. Præclarum eſt igitur Ariſtotelis illud (2): *in omni facultate atque doctrina oportere addiſcentes credere*. Experimentis quippe quotidianis hoc nos nullo admonente diſcimus, quod cognitionem ac rerum intelligentiam præcedit fides, ſubſequitur autem fidem ſcientia quæcunque veri. Qua ex re fit, ut naturæ auctor in hominum mentibus inclinationem ad credendum naturalem impreſſerit: ſiquidem non minus fides neceſſaria eſt hominis & vitæ & diſciplinæ, quam aut igni locus ſupremus, aut terræ imus, ut bene habeant, neceſſarius eſt. His autem propenſiones quaſdam, & quaſi appetitiones natura indidit ad fines & perfectiones neceſſarias. Quamobrem qui humanam fidem ex hominum animis evellere conantur, ii non ſolum ſtulti ſunt, ſed gigantum more cum diis bellant, hoc eſt, cum natura pugnant. An vero quicquam tam puerile & ſtultum dici poteſt, quam ſi ea, quæ viderunt alii, negemus eſſe, quia ipſi non vidimus? Credere igitur neceſſe eſt, niſi pueris ſtultiores eſſe volumus. Quibus poſitis, ſit prima concluſio.

1. Conc. Præter auctores ſacros nullus hiſtoricus certus eſſe poteſt, id eſt idoneus ad faciendam certam in Theologia fidem. Hæc, quoniam cuique per ſe eſt obvia & manifeſta, non eſt noſtris argumentationibus comprobanda. Flavius porro Vopiſcus vere ſalſeque dixit, neminem hiſtoricorum non aliquid eſſe mentitum: unde fidenter ſe hiſtoriam aggredi, habiturum mendaciorum comites.

Secunda Conclusio. Hiſtorici graves ac fide digni, quales nonnulli ſine dubio & in eccleſiaſticis & in ſæcularibus fuere, probabile argumentum Theologo ſuppeditant, cum ad ea, quæ ſua ſunt corroboranda, tum ad falſas adverſariorum opiniones refellendas. Quæ concluſio ſatis per ſe etiam videtur expoſita. Nec enim eſt hominis bene inſtituti, & ad vitam humanam recte compoſiti, viro gravi rem credibilem aſſerenti non credere. Rem credibilem dixi, quoniam quædam a Plinio, aliiſque hiſtoricis vel graviſſimis referuntur, quæ cum vix credibilia ſint, ſi ea fuiſſe negemus, non ideo hiſtoriæ auctoritatem labefacimus. Uterque igitur, & qui cito credit, & qui ad credendum nimium eſt tardus, jure reprehenditur: multo vero hic magis, ſi cum pluribus hiſtoricis probatis gravibuſque diſſenſerit. Si namque in duorum ore, vel trium ſtat omne verbum, cur adverſus hanc legem plurimis teſtibus rem eandem olim geſtam conteſtantibus fidem Theologus abrogabit? Præſertim cum teſtimonia ex vetuſtate deſumpta hoc potentiora ad probandum ſint, quod ea ſola, ut Fabius ait, criminibus odii gratiæque vacant. Nimirum Innocentius auctor eſt gravis, (3) in humanis hiſtoriis nonnihil probabilitatis ineſſe, cum lege edita præcepit, ut in cauſis eccleſiæ finiendis illarum auctoritate, quamvis cætera argumenta deeſſent, eccleſiaſtici judices uterentur. Sed plerique noſtra hac ætate perverſe, ne dicam impudenter, res, quas eſſe geſtas graviſſimi auctores teſtati ſunt, in dubium vocant. Qui ſi idoneas cauſas probabileſque redderent, audiendi fortaſſe eſſent. Cum vero reddant nullas, contemnendi ſunt, ut qui communem hominum ſenſum exuerint, judiciorum humanorum potiſſima inſtrumenta, hoc eſt, teſtimonia rejecerint, vitæ magiſtram, prudentiæ ſubſidium, lucem veritatis hiſtoriam neglexerint.

Tertia Conclusio. Si omnes probati ac graves hiſtorici in eandem rem geſtam concurrant, tunc ex horum auctoritate certum argumentum promitur, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione conſtituantur. Exempla ſunt ejus rei multa, ſed pauca ſubjiciam. Petrum Romæ & collocaſſe ſedem, & pro Chriſto martyrii gloria coronatum eſſe, omnes graves hiſtoriæ tradunt: unde nos certa in 5. libr. argumentatione confecimus, Romanum Epiſcopum Petro in pontificatu ſuccedere. Item concilium Nicænum tempore Conſtantini a Sylveſtro vero eccleſiæ Pontifice eſſe coactum, hiſtorici quique graviſſimi prodidere. Ea nos e re colligimus, concilii Nicæni definitiones certas eſſe: quod certum ſit, ſynodum eccleſiæ generalem Romano Pontifici comprobatam errare non poſſe: certum quoque, Nicænam ejuſmodi eſſe, cui nec univerſi-

(1) *Iſa. 7. juxta LXX. Interpr.* (2) 1. *Elench.*
(3) *Burchard. l. 3. c. 128. 20. diſt. cap. de quibus.*

verſitas paſtorum Eccleſiæ defuerit, nec Romani Epiſcopi comprobatio. Plurima ſunt ejuſmodi, quæ communi hiſtoricorum conſenſione traduntur. Hæc non modo negare, ſe in his etiam addubitare, ſtultiſſimum eſt. Quid enim ſtultius eſſe poteſt, ut eundem locum diutius urgeam, quam ſi ea genera belluarum, quæ in rubro mari Indiave gignuntur, nulla eſſe dicamus, quia nunquam vidimus? Omnia rollamus ergo, ſi ita placet, quæ aut hiſtoria nobis, aut teſtes graves & probati adferunt. Ita fit ut mediterranei mare eſſe non credant, nec in inſula nati, in qua lepuſculos vulpeculaſque ſolum viderint, credant leones & pantheras eſſe; ſi vero de elephanto quis dicat, etiam rideri ſe putent. Hiſtoriæ igitur fides vel certa habenda eſt, cum in idem auctores univerſi conſentiunt. Certa quippe apud homines ea ſunt, quæ negari ſine pervicacia, & ſtultitia non poſſunt. Præclare itaque Joſephus t. contra Appionem lib. illud veritatis hiſtoriæ ſignum certum eſſe dixit, ſi de iiſdem rebus eadem omnes conſcribant. Verum de his, licet breviter, diximus tamen quod ſatis eſt. Nam his paucis expoſitis, niſi ego fallor, qualis quantaque ſit hiſtoriæ humanæ auctoritas, facile intelligetur. Hiſtoria nimirum etſi, ut Quintilianus ait, ſcripta eſt non ad probandum, ſed ad narrandum, aliquid tamen ſine dubio probat, probabiliter fere: nam aliquando etiam neceſſarie. Nunc argumenta contra hiſtoriæ fidem poſita diluamus.

CAPUT V.

Ubi reſpondetur argumentis capitis tertii.

RESPON. AD 1. NOn eſt facile contrarias objectiones excutere: ſed exeutiendæ ſunt tamen. Atque in primo argumento quidem non Oſiander modo, verum etiam Catholici quidam omni vi & ratione contendunt, id, quod de duobus patribus Joſeph naturali, & legali refertur, commentum, portentum, monſtrum, ſomnium eſſe. His enim nominibus ſententiam illam Africani notandam putant. Certe auctor lib. qq. vet. & no. teſta. (1) ſive Auguſt. is fuerit, ſeu quiſquam alius, ſententiam eam aſſerit nec probabilem eſſe, nec ad ullam rem proficere; ne ſit qui exiſtimet veterem hiſtoriam ſolis juvioribus diſplicuiſſe. Utuntur autem hi ad Africani traditionem infirmandam argumentis hujuſmodi.

Primo, quod nullum vel teſtimonium vel exemplum nec e ſacris, nec ex prophanis Hebræorum literis erui poſſit, quo talis primogenitus filius defuncti nuncupetur: non ergo mortuus ille pater primogeniti vocabitur.

Deinde, Ut demus, inquiunt, quantumvis iniqua conditione, ejuſmodi primogenitum duos patres ſortitum eſſe, adhuc tamen nihil faciet, ut Evangelicæ diſcrepantiæ ſcrupulus eximatur. Nam legalem filium nemo poterat ex uxore defuncti procreare, niſi frater fuiſſet defuncti germanus, ſimulque cum eo habitaſſet, quemadmodum Deut. 15. evidentiſſime traditur. Illud vero non contingit niſi ex eodem patre natis: nam qui diverſos habent patres, il diverſas etiam capiunt hæreditates, atque adeo non habitant ſimul. Nunc autem Jacob & Heli nec fuerunt ex iiſdem patribus, avis, aut proavis: nec ſimul habitare potuerunt, cum alter cenſeatur in poſteris Nathan, alter in poſteris Salomonis. Nam, quod etiam argumentantur, Joſeph non fuiſſe vocatum nomine patris legalis, quæ res erat neceſſaria juxta illam Deuter. legem, id exiguum ſane ac mendicum argumentum eſt, cui Auguſt. & 5. lib. qq. in Deut. q. 46. & lib. 2. retract. c. 12. nullo negotio reſpondet. Mihi vero opinio communis magis placet: quamvis illorum opinio non diſpliceat, qui aſſerunt, Heli Joſephi ſocerum fuiſſe eundem, qui & Joakim parentem virginis Mariæ; ut Lucas genealogiam Chriſti per matrem attexuerit, Matthæus vero per eum, qui pater putabatur. Nec proinde tamen genealogiam mulierum contra ſcripturæ uſum Evangeliſta texuit. Nam cum ait, *Qui fuit Heli*, relativum ad Chriſtum referendum eſt, ut ſit ſenſus: Et ipſe Jeſus putabatur quidem eſſe Joſephi, at re vera non illius fuit, ſed Heli. Cum enim ſine virili opera ex virgine matre natus ſit, nullum habuit in terris, cujus filius vere dici poſſet; præter Heli, qui avus ſcilicet ipſius maternus erat (2). Ne quis ergo miraretur, quod in texenda genealogia Chriſti ab nepote ſtatim tranſilierit ad avum, interjecit cauſam: quia Joſeph, quem patrem Chriſti dicere debebat, non vere erat pater, ſed putabatur. Quanquam & relativum ad Joſeph quoque referri poteſt, ut intelligas eum fuiſſe Heli non naturalem filium, ſed ad eum modum, quo gener ſoceri filius eſſe dicitur. Itaque Joſephum evangeliſtæ ad parentes ſuos retulerunt, alter ad eos, quos ex ſe habuit, alter ad eos, quos ex conjugio ſortitus eſt. Hujus opinionis Auguſtinus lib. quæſtionum evangelicarum 2. q. 5. meminit. Hanc tenuit auctor libelli cujuſdam de ortu Virginis, qui Hieronymo falſo tribuitur. Hanc Joannes Annius, Joannes item Lucidus, Georgius Wicelius, aliique nonnulli juniores amplexi ſunt. Huic etiam nominum ſignificatio conſonat. Nam Joakim, Eliachim, Heli, idem fere ſignificant (3), proque eodem fere uſurpantur, 4. Reg. 23. 2. Paral. 36. Probabilis opinio hæc ſit. Quis negat? Sed ne ipſa quidem certa eſt. Oſiandri enim argumenta, quæ ille firma eſſe exiſtimat, ſunt profecto infirmiſſima.

Objicit primo, nuſquam in ſacris literis reperiri; quod ille primogenitus filius mortui nuncupetur.

(1) *Quæſt.* 56. (2) *De verb. ſignific. Nam & Rex.* (3) *Philo Judæus tradit, Syris, & Ægyptiis Joakim, Eliachim, & Heli eſſe ſynonyma.*

petgr. Id vero de mote imprudenter objicit. Si enim Obed filius Noemi, illique natus esse dicitur (1), cur non dicatur natus Maaloni, hujusque proinde etiam filius? item (2), *Accipiet eam*, inquit, *frater ejus, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit*. Præterea ecquid obsecro est suscitare semen fratris, nisi filium illi gignere? Quid? Nonne illud manifestum est, *Ille sciens non nasci sibi filios, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur?* Gene. 38. At hæc ipsa loca retulit Osiander: retulit quidem, sed ita tamen, ut apertis testimoniis respondere nequiverit, nisi hæreticorum ritu aut vulgatam editionem accusaret, aut etiam scripturæ & verba & sensum eluderet. Nam sanctorum omnium communem intelligentiam pro nihilo habere est illi familiare, & cum cæteris Lutheranis gentile, ac proprium. Jam quod secundo loco accipit, fratres, de quibus lex loquitur, simul habitare oportere, id est in eadem hæreditate paterna, atque adeo germanos esse, ab eodemque patre genitos; speciem fortasse veritatis habet, veritatem nullam profecto habet. Fratres quippe in illa Deuteronomii leges non germani modo intelligendi sunt, verum etiam consanguinei, qui scripturarum usu fratres appellantur. Id quod non communi solum sanctorum omnium sententia, sed aperto scripturæ testimonio comprobari potest. Booz enim Maalonis non germanus erat, sed propinquus. Nec confundimus nos negotium redemptionis cum negotio leviri, quod Osiander calumniatur. Sed contendimus, summoque omnino jure contendimus, exemplum libri Ruth ad legem illam Dent. pertinere. Alioqui, si eos simul habitare interpretamur, qui in eadem hæreditate paterna habitant, cur non magis, nam hoc simplicius est, eos, qui in eadem domo? Ita quamvis fratres germani sint, nisi eandem domum habeant communem, ea lege minime tenebuntur. Quod ne Osiander ipse quidem, quamlibet perfricta fronte, concessurus esset. Exponamus igitur, quod & Hebræorum mos, & legis ratio exigit, tum etiam fratres habitare simul, cum in eodem oppido, vel civitate habitarint. Id vero non duobus solum uterinis, quales Jacob & Heli fuisse perhibentur, usuvenire potuit, sed propinquis etiam altis vel remotis. Nihil ergo nos Osiandri argumenta movent, quominus fidem Africano habeamus.

Illud forte movere potest, quod in tertia conclusione capitis superioris assumimus, communem scriptorum omnium traditionem certo, nedum probabiliter pro vera historia habendam esse. Huic autem Africani traditioni historici omnes ecclesiastici testimonium perhibent. Igitur non modo probabilis, sed certa illa doctrina erit, quæ duos patres Joseph legalem, & naturalem infert. Minime vero. Multum enim refert, res gestas qua historici asseveratione narrent. Si enim is ipse, qui primus auctor historiæ fuit, rem non ut visam ac certam, sed ut auditam & incertam scripserit, tunc qui simili temperamento rem eam probabilem referunt, ii quamvis consentiant omnes, non faciunt tamen historiæ firmitudinem. Porro autem Africanus, unde cæteri hanc historiam acceperunt, nihil præter auditum habuit, nec referentibus certam habuit fidem. Nam postquam rem, perinde ut a Judæis quibusdam acceperat, ad Aristidem retulisset, hujusmodi verba, Musculo interprete, adjecit: *Sive itaque ad hunc modum, sive aliter habet res ista, non poterit quisquam, meo judicio, clariorem illius, scilicet quæ objecta erat, Evangelistarum discrepantiæ expositionem reperire. Quisquis autem æquo animo præditus est, idem quod nos curabit, etiamsi certum desit testimonium: ob id videlicet, quod meliorem ac veriorem expositionem proferre non poterit. Evangelium sane per omnia quæ vera sunt, tradit*. Hactenus Africanus. Quibus verbis satis ille significat, si componendis Evangelistis ratio alia quæcunque probabilior appareret, eam se libenter amplexurum. Quæ omnino res & August. & Thom. (3) videtur compulisse, ut præter hanc, alias quoque rationes tollendæ discrepantiæ investigarent. Sed de primo argumento satis multa diximus.

Respon. ad 2. Ad secundum vero dicendum est, hujusmodi quoque res non tam ex fide historiæ, quam ex probabili eorum conjectura pendere, qui sacras literas interpretantur. Non est enim aliquis probatus auctor, qui asserat se præter Mariam, aliam Josephi uxorem aut vidisse, aut certis testibus accepisse. Sed cum in evangelio fratres Domini legerentur, & religio vetaret filios Mariæ suspicari, scripturæ expositoribus conjectandum fuit, quonam id pacto fieri potuerit: ut veritas evangelii cum Mariæ perpetua virginitate congrueret. Ita quidam filios Joseph ex alia uxore intulerunt, Christique proinde fratres non veros, sed qui putarentur, interpretati sunt: nam & Joseph non verus erat pater, sed putabatur. Neque horum conjectura vana commentitiaque fuit, nullave ratione tantum ad respondendum hæreticis excogitata; sed probabiles habuit causas, quæ scripturarum etiam testimoniis niterentur. Primum quia Jacobus Jerosolymitanus episcopus non peculiariter esset frater Domini cognominatus, si cognatione solum fratres Domini vocarentur: cum & Jacobus Zebedæi filius, a quo ille cognomento distinguitur, ad eum quoque modum frater Domini esset. Deinde non simpliciter quidam in Evangelio diceret (4), *Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te* alloqui, si generali sanguinis conjunctione fraternitatem definiret. Jacobus namque & Joannes tunc temporis cum Christo intra domum erant, qui illo modo erant fratres.

Ac-

(1) *Ruth.* 4. (2) *Deut.* 25. 5. *Matth.* 22. 24. *Luc.* 20. 28. (3) 3. *p. q.* 31. *art.* 3. (4) *Matth.* 12. 47.

Accedit quod apud Marcum a quibuſdam dictum eſt (1): *Nonne hic eſt faber filius Mariæ, frater Jacobi, & Joſeph, & Judæ, & Simonis? Nonne & ſorores ejus hic nobiſcum ſunt? Filius*, inquiunt, *Mariæ, frater Jacobi & Joſephi*, &c. ut non ex Maria, ſed ex Joſepho fratres intelligerentur. Unde & juxta Lucam interrogant (2), *Nonne hic eſt filius Joſeph?* Atque ſorores, filiis Joſephi Ellher & Thamar intelligendas eſſe, Hippolytus ac Nicephorus graves in primis auctores aſſerunt. Fratres ergo ſimiliter intelligendi ſunt Jacobus, Joſeph, Simeon, & Juda, quos quatuor filios ex priore conjuge, cui nomen erat Salome, Joſephum ſuſcepiſſe, iidem auctores prodidere. Accedit etiam, quod Joſephum, cum Mariam uxorem accepit, 80. annorum ſuiſſe ſenem, Epiphanius non ſemel aſtruit. At in tam longa ætate non eſt profecto veriſimile illum ſine conjuge extitiſſe. Hæc auctores illi ſine fidei diſcrimine argumentari, atque adeo aſſerere potuerunt. Sed Hieronym. tamen rem diligentius animadvertens, ut erat in ſacris literis apprime verſatus, probabiliorem multo rationem invenit, qua citra & Mariæ corruptionem, & Joſephi bigamiam fratres Domini in ſcripturis intelligerentur. Quod enim Jacobus frater Domini vulgo cognominatus, Joſephi filius non fuerit, ex Evangeliis videtur manifeſte colligi. Marcus ſiquidem quos capite ſexto fratres Domini vocatos ſcripſerat, eos capite quintodecimo filios eujuſdam Mariæ ſcribit eſſe, quæ nimirum uxor Joſephi eſſe non poterat, niſi duas illum ſimul uxores habuiſſe contendas, Mariam Virginem, & alteram Mariam, quod nulla ratio probat, nulla prodit hiſtoria. Quin hominem pauperem, qui vix unam alere & ſuſtinere poſſet, duarum conjugum onera ſubiiſſe, & imprudentiæ, & incontinentiæ argumentum eſt. Ea vitia viro juſto tribuere quam ſit ſtultum, ne dicam impium, non eſt opus longa oratione ſuadere.

Adde, quod hæc eadem a Joanne Maria Cleophæ cognominata eſt. Erat autem Cleophas frater Joſephi, ut Euſebius lib. 3. eccl. hiſt. cap. 11. ex Egeſippo retulit: ob quam cauſam, niſi me conjectura fallit, ſoror Mariæ Virginis appellatur. Nam & leviri fratres vulgo dici ſolent, & fratrum uxores ſorores. Non igitur, ut ſentio equidem, Maria illa tanquam mater, ſed tanquam uxor Cleophæ, nomen accepit. Joſephi itaque conjux non erat; atque adeo nec hujus filii, filii erant Joſephi, ſed Cleophæ. Verum quemadmodum Joſephus pater Chriſti exiſtimabatur, ſic filii Cleophæ, Jacobus, Joſeph, Judas, Simeon exiſtimabantur Chriſti conſobrini, Chriſtique patruus Cleophas. Qua ratione Maria iſta Chriſti materiera nuncupari poteſt, non quod vere Mariæ Virginis germana fuerit, ſed quod ſoror & habita & dicta ſit (3). Atqui conſobrinos fratres etiam dici, omnis ſcriptura demonſtrat. Nec prioris opinionis neceſſe eſt argumenta refellere. Nonnulla enim aſſumit, quæ certis de cauſis a pleriſque aliter exiſtimantur. Ut filios Zebedæi Chriſti eſſe conſanguineos, & proinde ſcripturæ uſu fratres, item Joſephum 80. annos natum eſſe, cum Mariam uxorem accepit. Quæ res dici poſſunt, probari non poſſunt. Nam & Act. cap. 1. Lucas cum Jacobum Alphæi, Simonem, & Judam retuliſſet, ſubdit: *Hi omnes erant perſeverantes in oratione cum Maria matre Jeſu, & fratribus ejus*. Conſtat autem, Jacobum Alphæi, Simonem, ac Judam fratres Domini appellatos. Sed de his diſputatum eſt ab aliis diligentius. Nos in præſenti non id agimus. Tantum dicimus, ex diverſis opinionibus, quas in ſcripturarum interpretatione orthodoxi ſequuntur, minime hiſtoriæ fidem periclitari. Hæc quippe ſola oratio erat ſecundo argumento confutando neceſſaria.

Respon. ad 3. At tertium ſic diluitur. Non fuit Herodias filia Arethæ regis, ſed Ariſtobuli, ſicut Joſephus multis in locis (4) teſtatus eſt. Id quod nomen quoque ipſum indicat. Eſt enim quaſi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud ſignificat quam filiam, vel neptem, vel aliquam e poſteris Herodis. Quamobrem cum Aretha rege Arabum nihil videtur habere commune: cum Herode magno, cujus fuit neptis, commune habet genus. Quod autem Hieronymus tradit ex vetere hiſtoria, pace tanti viri dixerim, in ea re ſine dubio fallitur. Apparet eum ſane vel in hiſtoriam quampiam auctoris incerti incidiſſe; ob id enim quidam veterem hiſtoriam appellatam volunt: vel certe in Euſebii (5) Latinam incidit, quam Ruffinus fecit ſua traditione vitioſam. Quo autem res planior fiat, verba loci illius ſubſcribemus. *Concordi vero teſtimonio etiam Joſephus de hoc ſcribit nominatim, etiam de Herodiade commemorans, velut de conjugio fratris Philippi viventis violenter abſtracta, & ſuis ab Herode inceſtis nuptiis ſociata, propria, & legitima uxore depulſa, quam Herodiadem filiam fuiſſe dicit Arethæ regis Arabiæ*. Hactenus Euſebius, Ruffino interprete. E quibus verbis ſi tollas nomen *Herodiadem* poſteriore loco poſitum, quod nec Euſebius habet, nec Joſephus, vera erit lectio, atque adeo germana Euſebii Græci in latinum converſio. Nam relativum, *Quam*, non ad Herodiadem, quod Ruffinus falſo intellexit, ſed ad propriam & legitimam uxorem depulſam referendum eſt: quod recte Muſculus in nova nunc interpretatione fecit. Verum de tertio argumento hæc nobis dicta ſint.

Respon. ad 4. Ad quartum ita reſpondeo. Quicquid ſit de Magis, an fuerint reges nec ne,

(1) *Marc. 6. 3.* (2) *Luc. 4. 22.* (3) *Iſidor. in lib. de ortu & vit. & obit. ſanct. patr. dicit, Alphæi filium fuiſſe ſororis matris Domini, unde & fratrem Domini vocatum.*
(4) *Lib. 18 antiq. c. 9. Lib. 2. Eccl. hiſt. c. 12.* (5) *Lib. 2. Eccl. hiſt. c. 13.*

ne, quod in controverſia eſt poſitum, certum illud eſt, non ex ea re hiſtoriæ fidem labefactari, quod plurimi auctores magos reges fuiſſe tradiderint. Nempe res hæc ejus generis eſt, quam nemo hiſtoricorum ſeſe affirmet aut vidiſſe, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audiviſſe. Nituntur itaque auctores illi non hiſtoriæ auctoritate, quam nullam probatam habuere, ſed probabilibus conjecturis, quas porro habuere nonnullas. Qualis eſt, quod in Magis videtur impletum illud (1), *Reges Tharſis & inſulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent.* Item illud (2), *Ambulabunt reges in ſplendore ortus tui*, &c. Quæ in Epiphania Domini non hodiernum vulgus, ſed antiquus ſemper eccleſiæ chorus intonuit. Accedit quod, ut Tertullianus ait, *Magos reges fere habuit Orions.* Accedit quod in reges illud maxime quadrat (3), *Apertis theſauris ſuis*, &c. Extat etiam Claudiani epigramma, ubi Magos appellat Chaldæos reges. Quod ſi Claudiani non eſt, certe elegantiſſimi poetæ eſt. Hanc opinionem, ut quæ plauſibilis ſit ac popularis, Chriſti fideles jam olim libenter induerunt. Neque opera pretium judico, ſi quis in concione publica eam diſſuadere conetur. Nam diſſuadere nihil attinet: ac fruſtra niti, & nihil aliud, quam laborando odium quærere, extremæ dementiæ eſt. Quod ſi paueis forte quibuſdam fidem argumentatione tua feceris, multas tamen in populo querelas, diſſidia, ac lites induces. Sine ergo, plebem probabiliſſimam opinionem, præſertim quæ penitus inſedit atque inveteravit, cum ſuis maioribus retinere. Quod ſi conjecturis aliis permotus contrariam ſententiam habes, liceat per me, equidem non repugno. Illud ago, ſive hæc, ſive illa opinio vera ſit, non inde hiſtoriæ auctoritatem aut elevari aut imminui, cum neutra earum opinionum hiſtoriæ auctoritati, ſed probabili conjecturæ innitatur. Quod enim regum nomen Evangeliſta ſupperſerit, id omnino nihil eſt. Non enim exiſtimavit evangelii teſtimonium regio apparatu cumulandum, quod Magorum ſapientiam & gravitatem ampliſſime ornaverat. In veritate ſane occulta confirmanda regia appellatio obſcura, & otioſa erat, Magorum vox præclara & opportuna. Nam quod Herodes Magos parum honorifice exeeperit, hoc aut Herodiani faſtus indicium eſt, aut Romanæ gloriæ, & majeſtatis. Indignum vero eſt magni regis tumorem in minutorum invidiam odiumque convertere.

RESPON. AD 5. De quarto igitur argumento hactenus. Nunc ad quintum reſpondeamus. Non Hieronymus modo, Auguſtinus, Thomas, ac cæteri fere omnes auctores, verum etiam antiqua eccleſiæ traditio tenet, quod Magi Chriſtum decimo tertio die, ex quo natus fuerat, adoraverunt. Cujus quidem rei cum cauſam quærerem, quidnam eſſet cur tanta id conſenſione ab Eccleſia receptum ſit, quamquam veteri traditioni in hujuſmodi rebus multum debetur fidei, ut ratio alia non ſubſit, has eauſas tamen inveniebam duas, eaſque ambas ex ipſo Evangelio collectas. Unam, quod Matthæus dicit, *Cum natus eſſet Jeſus, ecce Magi ab Oriente venerunt.* Sane ſi quando Magi venerunt, Chriſtus eſſet annieulus, aut bimus, ut Epiphanius, Zacharias, Faber, Oſiander exiſtimant, non dixiſſet evangeliſta, *Cum natus eſſet, ecce Magi.* Quod non de re tam fera, ſed de ſubita & improviſa, vel certe proxima, & quaſi præſenti dici ſolet. *Necdum*, inquit (4), *intra ſe verba compleverat, & ecce Rebecca egrediebatur.* Et Poeta: *Audiit hæc aliquis, vel qui venit, ecce Palæmon.* Hinc etiam cum Mariæ diviſſet Angelus, *Ecce concipies*, &c. intelligens ipſa ſtatim ſe concepturam ait: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Recens ergo natus erat infans, quando Magi advenerunt. Altera cauſa eſt hæc, Magi iſtvenerunt puerum in Bethleem: ergo ante diem purificationis acceſſerunt: quia ultra id temporis Chriſtus non fuit in Bethleem. Lucas enim iis deſcriptis, quæ ad purificationem attinebant, ſubdit (5). *Ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reverſi ſunt in Galilæam in civitatem ſuam Nazareth.* Non ait, *in Bethleem*, ſed, *in Nazareth.* Cur autem Bethleem reverterentur, ubi adeo nihil habebant ſupellectilis, ut Virgini ad reclinandum infantem non alius, quam præſepe locus fuerit in diverſorio? Nec Evangeliſta docet eos veniſſe ut morarentur, ſed ut profiterentur in civitate ſua. Manſerunt itaque ibi. dem quantum neceſſe fuit ad implendam legem, quæ jubet, ut poſt circumciſum infantulum maneat mulier *triginta tribus diebus in ſanguine purificationis ſuæ.* Intra quos dies Bethleem venieſſe Magos recte credimus, & puerum indicio ſtellæ inventum adoraſſe.

In ea vero ratione, quæ primum opponitur, quidam liberalitatem ac beneficentiam Virginis animadvertunt, quæ brevi aurum acceptum in pauperes erogarit: alii prudentiam, quod viatieum paraverit in Ægyptum. Sive enim Joſeph ante purificationem de fuga ab Angelo fuerit admonitus, juxta illud (6), *Cum Magi receſſiſſent, ecce Angelus apparuit in ſomnis*, &c. ſive Magi oraculum de reditu per aliam viam Virgini communicaverint: credibile profecto eſt, fœminam prudentiſſimam jam inde illud, quod ad fugam & peregrinationem opus erat, providere. Sunt qui modeſtiam advertant. Atque hæc ratio mihi videtur ſanctiſſime & providentiſſime conſtituta. Non decebat enim, ut quæ pauper erat, ea divitum oblationem ſubito inferret. Ab omni faſtu, & oſtentatione erat virgo aliena, nec mutare conditionem illi erat animus,

(1) *Pſalm.* 71. 10. (2) *Iſai.* 60. 3. (3) *Matth.* 2. 11.
(4) *Geneſ.* 24. 15. (5) *Luc.* 2. 39. (6) *Matth.* 2. 13.

mus, quam ſciebat Dei Filio placuiſſe. Quid quod aurum Deo a Magis oblatum in ſacros fortaſſe uſus cenſuit conſecrandum? Prima itaque adverſariorum ratio his omnino modis ſacile diluitur. Secunda preſſius videtur urgere. Si enim diligenter a Magis Herodes tempus ſtellæ didicit, *occidit* autem *omnes pueros a bimatu, & infra, ſecundum tempus, quod exquiſierat a Magis*, biennium ergo ante ſtella Magis apparuit. Non igitur mox a Chriſto nato advenerunt. Nam ſtatim recedentibus Magis, Herodes occidit pueros. Illa enim particula, *Tunc*, non minus rem præſentem proximamve ſignificat, quam vocula, *Ecce*, cujus vim paulo ante expendebamus. Ait vero Evangeliſta: *Tunc Herodes videns quoniam illuſus eſſet a Magis, mittens occidit*. Sed hic nodus bifariam ſolvi poteſt. Primum enim, quod Euthymius admonuit, illa oratio; *Secundum tempus*, &c. non refertur ad id, quod præceſſit, *a bimatu*, ſed ſolum ad particulam, *Infra*, cui proxime conjuncta eſt. Itaque continenter legendum eſt, *Occidit omnes pueros, qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus ejus a bimatu*. Et ibi facta hypodiaſtole ſubjungatur: *Et infra, ſecundum tempus, quod exquiſierat a Magis*. Non itaque intelligendus eſt peremiſſe bimulos ſecundum tempus exquiſitum: ſed tantum alios minimos, quibus videlicet ſolis tempus ſtellæ accommodavit. Sed ais, Cur bimos interfecit, ſi non ſecundum tempus ſtellæ? Reſpondeo, Cur in omnibus finibus Bethleem, ſi in Bethleem juxta prophetam natus eſt Chriſtus? Quemadmodum ergo ex propria malitia ampliavit locum, ſic ampliavit & tempus. Deinde probabile eſt id, quod mihi ſemper vero ſimilius fuit, Herodem Romam evocatum, ut accuſationi filiorum reſponderet (1), ſtragem illam puerorum edere diſtuliſſe; quam edidit poſtea cum Hieroſolymam regreſſus eſt. Quod ſi neceſſe eſſet biennium Magis ad iter faciendum concedere, quod tamen abſurdum eſt, non protinus neceſſario fit conſequens, ut biennio poſt Chriſtum natum advenerint. Multo enim facilius expediriuſque dicetur, quod Chryſoſtomo, Auguſtinoque video placuiſſe, apparuiſſe ſtellam Magis tanto ante Chriſti nativitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus, ac provinciis peragratis, puerum haud multo ante natum adorarent.

Cum vero demum quæritur, Qui fieri potuerit ut ab Oriente Magi tam paucis diebus pervenerint: huic quæſtioni reſponſum facile, & promptum eſt. Non enim opus fuerit, quod Remigius facit, eam rem uati pueri facultati viribuſque tribuere, qui Magos ad ſe tam brevi dierum ſpatio perduxerit. Sed Oriens in ſacris literis frequenter accipitur pro terris, quæ Orientales ad illam ſint, in qua ſunt, qui loquuntur. Ut ibi (2), *Elegit ſibi Loth regionem circa Jordanem, & receſſit ab oriente*. Item (3), *De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis*. Sive ergo Magi poſteri fuerint Balaam, ac proinde ex Meſopotamia Syriæ venerint, ut Chryſoſtomo, Hieronymo, & Ambroſio viſum eſt; ſive ex Arabia acceſſerint, quæ ſententia Juſtini martyris perpetua fuit; ſeu ſapientes alii, vel Perſæ, vel Chaldæi, quod Magorum nomen præ ſe fert: dubitari non poteſt, quin totum illud quicquid erat itineris, decem diebus conficere potuerint. Diſtat ſiquidem Hieruſalem ab Aram centum ſeptuaginta duabus paraſangis Perſicis & Hiſpanis, ab Ur vero Chaldæorum ducentis duodecim. Atque cum Laban Jacob fugientem a Meſopotamia in Judæam inſequeretur, ſeptimo die conſecutus eſt illum in monte Galaad, qui eſt principium Libani (4). Et ferebat tamen Jacob greges, & uxores, ac parvulos. At Laban non ante tertium diem fugam deprehenderat. Quid quod in regione illa abundant dromedarii, quos uno die ſtadiorum mille iter confiecte, ſcribit in vita Apollonii Philoſtratus (5)? Ariſtoteles quoque lib. 9. hiſt. animal. cap. ultimo teſtatur, celerius eos cutrere, quam Niſæos equos. Nec te illud turbet, quod Hieronymus in Hierem. 25. cap. imo Hieremias ipſe, Chaldæam, ait, in aquilonis parte juxta ſitum Hieruſalem collocatam eſſe (6). Quia enim inter aquilonem & orientem ſita eſt, modo aquilonaris, modo orientalis nuncupatur. Hæc faſtidioſo lectori ſcio moleſta fore: ſed erat oſtendendum, quam temere quidam a ſincera hiſtoriæ fide, & communi ſanctorum opinione diſſenſerint. Verum de quinto argumento ſatis. Nunc ſequentia refellamus.

Respon. ad 6. Sane quidem, cum in ſexto argumento Epiphanii ſententia contra hiſtoriæ fidem ponitur, nihil prorſus movere nos debet. Primum, quoniam in rerum geſtarum temporumque ratione nullos ille graves auctores ſequi ſolet: atque adeo in earum rerum memoria interdum fallitur. Deinde quoniam hoc ſaltem loco nulla argumentatione probabili, nullis prolatis veteribus monumentis, antiquo eccleſiæ uſui contradicit. Quod ſi verum eſt, ut verum eſt profecto, Chriſtum paſſum eſſe anno ætatis ſuæ trigeſimo tertio, inchoato per tres menſes ac decem fortaſſe dies; nam de hac te nullam modo quæſtionem habere volumus; docuiſſe autem eum tribus annis, & Ignatius in epiſtol. 1. ad Trallianos, & Euſebius in Chronicis prodiderunt; certe Epiphanii opinio videtur vera eſſe non poſſe. A trigeſimo namque anno expleto uſque ad paſſionem, non niſi duo anni ſuperſunt. Quamvis nodum hunc ſolveret Epiphanius, ſi tempus doctrinæ Chriſti non a nuptiis, ſed a baptiſmo inchoaret. Quod nos quoque dicere oportet, qui Maximi ſententiam, veteremque eccleſiæ uſum propugnamus: nuptias quippe anno poſt baptiſmum integro elapſo factas eſſe credimus. Qua in re nobiſcum diſſentiunt quidam, nec

(1) *Joſeph. l. 16. anti. c. 7.* (2) *Gene. 13. 11.* (3) *Num. 23. 7.*
(4) *Gen. 31. 23.* (5) *Lib. 2.* (6) *Idem Zachar. 6. 2.*

nec ſine cauſa diſſentiunt tamen. Primum enim toto illo anno nihil, inquiunt, ſcriptum habetemus de doctrina Chriſti, quin eo anno nihil omnino docuiſſet. Quod eſt credibile nullo modo. In baptiſmo ſiquidem filius, ac ſapientia Dei, dux populi, atque magiſter, patris teſtimonio declaratus eſt. Nec poſt Evangelii munus evidentiſſima Triadis commendatione, teſtificationeque ſuſceptum, otioſus Chriſtus tot diebus vitam in ſilentio degeret. Sed illud, ut par erat, protinus exequeretur. Id quod non conjectura noſtra ſolum, ſed Joannis etiam Evangelio comprobatur. Joannes porro ita diſerte rerum geſtarum poſt baptiſmum tempora notat, ut ad nuptias, non dicam annus, ſed ne pauci quidem menſes interfluxiſſe videantur. *Altera*, inquit, *die vidit Joannes Jeſum venientem ad ſe*; & rurſum paulo inferius, *Altera die iterum ſtabat Joannes, & ex diſcipulis ejus duo*, &c. Et poſtea, *In craſtinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum*, &c. Denique ſtatim in ſecundi capitis initio, *Et die tertia nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ*. En cum Joannes Judæorum legatis reſpondiſſet, poſtero die vidit Jeſum venientem ad ſe; quo tempore Jeſus nec notus erat, nec diſcipulos acceperat, ut ex hoc primo Joannis capite manifeſtiſſime liquet. Sed poſtero die, hoc eſt, tribus a legatione diebus, duo diſcipuli Joannis ſecuti ſunt Jeſum: ac proximo huic die exiens in Galilæam Jeſus ipſe Philippum invenit. Cum vero ſubjungit Evangeliſta, *Et tertia die nuptiæ factæ ſunt in Cana Galilææ*, ſatis aperte indicat, quam breve tempus inter baptiſmum, vocationem diſcipulorum, ac nuptias fluxerit. Non itaque annus integer interceſſit. Præterea poſt ſecundum adventum in Galilæam cœpit Jeſus prædicare, ut Matthæi c. 4. dicitur. Non ergo ante nuptias prædicaverat. Nam illæ factæ ſunt, cum poſt baptiſmum primo advenit in Galilæam. Quod ſi annus integer a baptiſmo ad nuptias interfluxiſſet, jam tres anni prædicationis Chriſti nullo modo invenirentur. Adde, quod ex ea ſententia conſequens fieret, ut Chriſtus anno ætatis ſuæ trigeſimoquarto inchoato fuerit paſſus. Illud non obſcure colligitur; quoniam ſi vera eſſet, quinquies paſcha a baptiſmo ad mortem interveniſſet. Primum id eſſet, de quo nihil habemus in Evangelio ſcriptum inter baptiſmum & nuptias. Secundum, quod Joannes ſtatim poſt nuptias commemorat, cap. 2. ubi Chriſtus ementes, ac vendentes ex templo primum ejecit. Tertium, de quo fit mentio Joannis quinto, cum ſanavit paralyticum. Quartum, cujus idem Evangeliſta meminit, cap. 6. inquiens, *Erat autem proximum paſcha*, &c. Quintum, in quo paſſus eſt Chriſtus: de quo Joannis 12. & 13. Nam quod tertium illud, de quo dubium eſſe poteſt, feſtum paſchæ fuerit, non modo Rupertus (1), ſed Irenæus etiam (2) teſtatur. Ac re vera nomen feſti ſimpliciter pro paſcha ſolet in evangeliis accipi; ut ibi: *Non in die feſto*, Matthæi 26. Item, *Secundum conſuetudinem diei feſti*, Luc. 2. Item, *Eme ea, quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum*, Joann. 13. Cum itaque Chriſtus baptizatus fuerit anno triceſimo ætatis ſuæ inchoato per tredecim dies; erat enim incipiens quaſi annorum triginta, ut Lucas affirmat (3), ſi quinquies feſtum paſchæ interceſſit, nimirum mortuus eſt anno ætatis ſuæ trigeſimoquarto. Quod licet Beda (4), aliique nonnulli juniores aſſeruerint, defendi tamen nulla ratione poteſt, ut Paulus epiſcopus Foroſempronienſis, lib. 9. 2. par. & lib. 4. ejuſdem partis, Joannes item Lucidus in libro de vero die paſſionis Chriſti oſtenderunt. At vero nullæ hujuſmodi rationes ab antiqua Patrum traditione, quam communis eccleſiæ conſuetudo in divino officio, hymnis, antiphoniſque confirmat, potuerunt me movere. Non quod hæc ad fidem, religionemve magnopere attineant, ſed quod in rebus vel ex utraque parte probabilibus, vel etiam ambignis, veteris eccleſiaſticæ hiſtoriæ fides communis me delectat.

AD 1. ALTERIUS OPIN. ARG. Sed prima videamus. Anno, qui inter baptiſmum, & nuptias fluxit, nihil omnino docuit Chriſtus: ceſſator ergo fuit maximus, qui poſt injunctum munus tamdiu fuit otioſus. Sane quidem eo anno non eſt publice concionatus Chriſtus, neque turbis Evangelium prædicavit. Sed non fuit interim otioſus. Quin & frequenter ad Joannem acceſſit, ut frequens etiam de ipſo Joannes teſtimonium diceret, & privatim quoque docuit quoſdam, ne Eccleſiæ concionator repente prodiret. Non enim diſcipuli Joannis illum Rabbi (5), hoc eſt, magiſtrum appellarent, niſi jam docere incepiſſet, quemadmodum Cajetanus noſter diligenter advertit.

AD 2. ARG. Nam quod ajunt, ex Joannis evangelio colligi, paucos dies inter baptiſmum & nuptias interceſſiſſe, id nullo modo verum eſt: cum Joannes adventum Jeſu ad baptiſmum nuſquam omnino narraverit, ut idem Cajetanus manifeſta argumentatione confecit. Quanquam in eo fallitur, quod pro certo aſſerit, ex quatuor Baptiſtæ teſtimoniis, quæ primo capite Evangeliſta refert, tertium datum eſſe die proximo poſt ſecundum. Secundum quippe, ut mihi videtur quidem, de futuro eſt; & licet ſcripturæ ordine ſequatur, tempore tamen primum etiam teſtimonium anteceſſit, ut vel Cajetanus ipſe confitetur. Illud enim, quod a Joann. legatis Judæorum impartitum eſt, idem omnino ipſum fuit, quod ſe ante dixiſſe Baptiſta meminerat. Eſtque multo vero ſimilius eo tempore nondum Chriſtum a Joanne baptiſmum ſuſcepiſſe. *Medius*, inquit, *veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis. Ipſe eſt, qui poſt me venturus eſt*. Cum ergo Evangeliſta inquit, *Altera die vidit Joannes Jeſum ve-*

(1) *Lib. 5. com. in Jo.* (2) *Lib. 3. c. 39.* (3) *Luc. 3. 23.* (4) *Lib. de temp. c. 47. Annus 34. non fuit annus paſſionis Chriſti, quia paſcha illo anno fuit in die Martis* (5) *Joan. 1. 38.*

venientem ad se, nec intelligit de adventu ad baptismum, nec scribit quid postero die a legatione Judæorum gestum sit: sed docet, tertium testimonium altero die post illud, quod primo loco scripserat, datum esse. Nam secundum obiter est utrique, id est primo & tertio ab Evangelista interpositum, ut explicaretur Baptistam semper fuisse sui in testificatione similem, nec aliud futurum ante diviſſe, quam in præsenti testificaretur. Itaque temporis ordine, ut diximus, illud fuit primum, quod secundo loco Evangelista commemorat. Deinde secutum est id, quod a principio positum est. Post hoc proximo die tertium Baptistæ testimonium dedit, cum vidit Jesum venire ad se. Sæpe enim post baptismum, ut supra dictum est, ad Joannem veniebat. Postero autem die quartum testimonium addidit, cum interessent illi ex discipulis ejus duo, quorum unus erat Andreas. Cum igitur, non constet, quantum temporis inter baptismum, & tria illa testimonia de præsenti fluxerit, quamvis omnia illa post baptismum data sint, certe ex Evangelio Joannis non colligitur, paucos dies inter baptismum ac nuptias interfluxisse. Quid quod cum ait, *In crastinum voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum*, non Christum fortasse Evangelista intellexit, sed Andream, quem primum dixerat invenisse Simonem, nunc dicit, postero die invenisse Philippum, cum ex habitaculo Christi in Galilæam exiisset? Ob id enim interpres latinus ait: *Et dicit ei Jesus*, cum nomen Jesus non reperiatur in Græco.

Ad 3. arg. Quot autem dies interceſſerint inter postremum illud testimonium Joannis, coram duobus discipulis tributum, & hunc diem, quo Andreas invenit Simonem, incertum est. Nam illud quidem apud Matthæum de publica ad plebem prædicatione intelligitur: cum perspicuum sit, in primo adventu Christi ad Galilæam, quem solus Joannes capite secundo narrat, jam Christum discipulos habuisse. Matthæus autem de secundo adventu loquitur, quum jam Joannes erat in carcere. Non igitur de privata doctrina, sed de pubblica & populari intelligi potest.

Ad 4. arg. At vero tempus prædicationis Christi quantum fuerit, non satis a veteribus expeditum est. Eusebius quoque ipse parum sibi in hac re constare videtur. Nam in Chronicis post quintumdecimum annum Tiberii tribus annis scribit Dominum prædicasse; idque astruit a Joanne etiam in Evangelio conscriptum (1). Cæterum idem in libro demonstrat. Evangel. 8. demonstratione secunda, Joannis item testimonio confirmat, tribus annis, & sex mensibus Christum prædicaviſſe. Quod si ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo, ut in Chronicis Eusebius ait, qui fieri potest, ut post annum Tiberii quintumdecimum, annis tribus, & sex mensibus prædicarit? Atqui post annum decimumquintum Tiberii inchoatam esse evangelii doctrinam, e Lucæ 3. cap. patescit.

Ad 5. arg. Nos autem si trium annorum doctrinam explere volumus, unum doctrinæ privatæ, duos vero publicæ doctrinæ impartiemur. Huic enim totum triennium dare nulla ratio cogit, nulla probat auctoritas. Negamus siquidem, probabiliterque negamus, festum, cujus Joannes c. 5. meminit, pascha fuisse, Chrysostomos porro (2), ac Cyrillus (3) affirmant, fuisse Pentecostes. Quod mihi, fateor ingenue, non fit verosimile. Primo, quoniam post Pascha Jesus moratus est in Judæa cum discipulis suis, ut cap. 3. Joann. scribit: at mora jux a scripturæ usum in paucis his diebus, qui ad Pentecosten interfluxerunt, intelligi non potest: eo vel maxime, quod postquam Christus moratus in Judæa est, abiit iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Joannis cap. 4. dicitur. Ac rursum e Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam brevi tempore, nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Cajetanus sane in quartum Joannis caput (4), haud absurda ratione computat, Christum in Judæa post pascha celebratum, in quo vendentes ejecit de templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Non igitur festum illud, quod cap. 5. commemoratur, Pentecostes solenne erat.

Ad 6. arg. Deinde quod c. 5. unum miraculum Evangelista narrarit in Pascha patratum, & quod sexto statim capite ad alterum pascha transierit, omnibus & gestis, & dictis unius ani intermissis, non ita probabile apparet. Festum ergo illud, in quo paralyticus sanatus est, ut recte Cajetanus existimavit, hyemale fuit. Nihil autem interest, five dicas fuisse festum dedicationis templi secundi sub Zorobabele, quod celebrabatur tertia die mensis Adar (5), hoc est, Februarii; five potius festum sortium, quod Judæis solenne erat 14. & 15. die ejusdem postremi mensis (6). Tunc enim ordine egregio cap. 6. sequitur: *Erat autem proximum pascha*, &c. Sed in hujus argumenti confutationem nimis multa diximus.

Respon. ad 7. Septimo vero argumento libri secundi cap. decimo octavo respondisse videmur. Sed ibi breviter: nunc ubi proprius est locus, longiore oratione argumentum illud refellendum est. Non sunt verba Hieronymi in eum sensum intelligenda, ut existimemus ad veritatem historiæ satis esse, si ea, quæ auctor affirmat, vera a vulgo esse credantur, tum etiam cum falsa sunt. Alioqui si ad eam regulam liceret scripturæ historias interpretari, diceremus, cum Apostolus ait, Saulum regnasse 40. annis, eum vulgo loquentem hoc, quod fama crebrior haberet, dicere voluisse. Quod Beda in 13. c. Actor. Apostolicorum asserit: recte

(1) *Hieron. in 9. c. Dan.* (2) *Chrys. hom. 35. in Jo.* (3) *Cyril. l. 2. 123. c. Idem ait Liran.*
(4) *In illud*: adhuc quatuor menses sunt, & messis venit. (5) 1. *Esd. 6. 15.* (6) *Esth. c. 9. 12.*

ne, an ſecus, aliorum eſto judicium. De tanto quippe viro non libet in præſenti judicare. Diceremus rurſum, Matthæum virum Mariæ Joſephum appellaſſe, non quod revera eſſet, ſed quod vulgo eſſe crederetur: turbatum quoque Herodem, & omnem cum illo Hieroſolymam non re quidem, ſed opinione vulgi: mortuum denique, ſi ita placet, eſſe Chriſtum, non vere, ſed ad vulgi exiſtimationem apparenter. Certe ſi conſuetudinis ſcripturarum eſt, ut opinionem multorum ſic narret hiſtoricus, quomodo eo tempore ab hominibus credebatur: omnia quæ de Nabuchodonoſore, Dario, Cyro, Alexandro, Samſone, Machabæis ſcriptura refert, poterit quis inficias ire, quod videlicet auctores ſacri ea narrarint, quæ vulgo erant perſuaſa, non quæ ipſi vera eſſe crediderint. Quod quam ſit auditu horribile ac pertimeſcendum, nemo fidelium non videt. Alius eſt igitur Hieronymi ſenſus multo & ſanior & verior, quem ex ſubjecta partitione facile lector accipiet. Falſæ vulgi opiniones in duplici ſunt differentia. Quædam, quæ non niſi verbis falſis ſignificari atque exprimi poſſunt: Ut Chriſtum eſſe Joannem Baptiſtam, vel Hieremiam, vel unum ex prioribus Prophetis. Atque hujuſmodi opiniones ſemper auctores ſacri ita referunt, ut non ex ſe, ſed ex vulgi nomine retuliſſe videantur. Aliæ ſunt vulgi opiniones falſæ quidem, ſed verbis iis expreſſæ ac ſignificatæ, quæ in ſenſu aliquo vulgari vera ſint: ut Joſeph eſſe patrem Chriſti ad vulgi ſenſum falſum omnino erat, ſed vere tamen pater, & ſine falſitate dicebatur; tum quoniam nutritius erat, tum quoniam vir matris erat (1). Et licet vulgi ſermone, vere tamen privignus filius vocatur, mater noverca, vitricus pater. In quibus rebus, fateor, vera hiſtoriæ lex eſt vulgi opinionem exprimere. Nam ſi de priore rerum genere ſermo ſit, in hiſtoria profana abſurdus eſt, in ſacra etiam impius. Sapientes quippe cum vulgo loquuntur tere, ſed non ſentiunt cum vulgo. Nec mendacii tamen rei ſunt, quoniam quæ loquuntur, ea ſecundum aliquem verbi ſignificatum vera eſſe intelligunt. Sic Maria virgo dixit: *Pater tuus & ego dolentes quærebamus te*, ſermone vulgi quidem, ſed vere tamen. Sic etiam ſi nullam habuiſſet interiorem admirationem Chriſtus, vere tamen admiratus dici poſſet, cum ſpeciem admirantis exhibuit, quemadmodum Beda lib. 2. in Luc. cap. 24. expoſuit. Sic contriſtatum Herodem Matthæus, Marcuſque dixerunt, qui triſtitiam haberet in vultu. In quem ſenſum hypocritas triſtitiam ſimulantes, triſtes quoque appellavit Dominus (2). Vulgata enim dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus uſurpantur. Tametſi in præſcriptis exemplis & Chriſtus, ſi divo Thomæ credimus, aliquo modo interius admiratus eſt, & Herodes etiam contriſtatus. Etenim peccatores ſimul in vitiis triſtantur & exultant, gaudent, dolentque. At de hoc argumento ſatis. Jam pergamus ad reliqua.

Respon. ad 8. Non debuit ſane tantopere ridere Hieronymus Adami in loco Calvariæ ſepulturam: nec nos, viri licet ſanctiſſimi exemplo, hiſtorias ejuſmodi ridere debemus. Vulgus, video equidem, hiſce rebus credendis nimium eſt facile. Credulitas etiam in optimi cujuſque mentem facillime irrepit. At viri quidam excellentes cum a vulgi facilitate & credulitate declinant, in adverſum quandoque vitium incurrunt: ſuntque tum etiam increduli, cum in fide nihil eſt vitii, in incredulitate vitii nonnihil eſt. Teſtimonium autem, quod ex Joſue c. 14. hiſtoriæ veteri opponitur, nihil profecto urget; utpote cum nomen Adam eo loco non proprium ſit, ſed commune. Reddit enim ſcriptura cauſam, cur quæ poſt Hebron, ea ante Cariath-Arbe, id eſt, civitas Arbeæ dicta ſit; quod videlicet Arbe, quem Arbeam LXX. vocavere, homo inter gigantes, magnus ibi fuerit (3). Qui ſenſus præterquam quod ſcripturæ contextui aptiſſime jungitur, (qua propter a Chaldæo interprete, Pagnino, aliiſque viris clariſſimis expreſſus eſt) inde etiam facile probari poteſt, quod capite ejuſdem libri decimo quinto Arbe pater Enach fuiſſe dicitur: ut promptum ſit cuique intelligere, & Arbe nomen fuiſſe gigantis proprium, a quo Cariath-Arbe nominata ſit, & Arbe patrem primumque fuiſſe illius terræ gigantum. Omitto hic verſionem LXX. (4) qui tametſi magnitudinem non ad Arbe, ſed ad civitatem retulerunt, ut ea urbs Metropolis intelligeretur, ſatis tamen indicarunt, Arbe nomen eſſe gigantis proprium, unde civitas illa ſuum olim cognomento acceperit. Itaque primi parentis in civitate Arbeæ fuiſſe ſepulcrum, nec ex eo loco, neque aliunde colligitur. Quin illud multo probabilius eſt, quod publica rerum veterum memoria prodidit, primum Adam ibi jacere conditum, ubi ſecundus etiam ſepultus eſt. De octavo igitur argumento hactenus.

Respon. ad 9. Nonum argumentum non ſolum in Chronographia, ſed in ſcripturarum intelligentia difficillimam quæſtionem habet, quæ auctores nobiliſſimos in varias ſententias traxit. Joſephus ſane (5) 70. illos annos Judaicæ captivitatis ad primum Cyri annum computavit. Quem ſecuti ſunt Africanus in quinto temporum volumine, Abulenſis noſter in ſecundum Matth. cap. quæſt. 91. Annius cum Philone ſuo lib. 14. Joannes Lucidus lib. 2. cap. 11. aliique viri graves, & antiqui & juniores. Nituntur vero hi ſcripturæ ſacræ clariſſimis teſti-

mo-

(1) *Vide Bed. l. 1. in Luc. cap. 7.* (2) *Matth. 6. 16.*
(3) *Sic omnes Hebræi teſtantur. Sed Hieron. videns in Hebr. utroque modo vocem accipi poſſe, reliquit in Latina lingua eandem Hebr. vocem.*
(4) *Certe habuerunt aliud exemplar Hebraicum.* (5) *Lib. XI. de Antiq. Jud. cap. 5.*

moniis. Primum eſt Hieremiæ capit. 25. inquientis, *Servient gentes iſtæ regi Babylonis 70. annis. Cumque impleti fuerint 70. anni, viſitabo ſuper regem Babylonis*, &c. Septuaginta ergo anni Judaicæ captivitatis jam tunc expleti erant, cum Babylon capta a Perſis ac vaſtata eſt. At rem hanc primo anno Cyri geſtam eſſe, nemo eſt qui ignoret. Item Hieremiæ 29. *Cum cœperint impleri in Babylone 70. anni, viſitabo vos, & ſuſcitabo ſuper vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum iſtum*. Quam vaticinationem primo Cyri anno ſuiſſe expletam 2. lib. Paralip. cap. 36. & 1. lib. Eſdræ c. 1. non obſcure traditur. Atque Hieronymus ipſe, quamvis aliis in locis aliter ſenſerit in hunc tamen Hieremiæ locum non potuit cum manifeſta veritate pugnare. *Niſi*, inquit, *ſeptuaginta anni expleti fuerint, Cyro rege Perſarum laxante captivos, nequaquam in patriam revertemini*.

A contraria parte illud primum eſt, quod Angelus, qui in Zacharia loquebatur, *Uſquequo*, ait, *non miſereberis Hieruſalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Iſte jam ſeptuageſimus annus eſt* (1). Iſtum autem annum Darii ſecundum eundem eſſe, Zacharias cap. 1. teſtatus eſt: non ergo 70. anni in primo anno Cyri, ſed in ſecundo Darii completi ſunt. Quo argumento Clemens, Theodoretus, Euſebius, Hieronymus, Auguſtinuſque nituntur. Quod vero exponunt quidam, *iſte jam 70. annus eſt*, ſcilicet jam din tranſactus, vix audiri ſine moleſtia poteſt: cum pronomen, *Iſte*, hanc intelligentiam evidentiſſime exeludat: quæ ſi pronomen abjiceretur, eſſet fortaſſe probabilis. Deinde 70. illi anni, quos prædixerat Hieremias, non tranſmigrationis Judæorum (2), ſed deſolationis templi ac civitatis intelliguntur. At 70. deſolationis anni non ſunt ad primum Cyri annum, ſed ad ſecundum Darii referendi. Annus ergo 70. de quo eſt Hieremiæ vaticinatio, non in primo Cyri anno, ſed in Darii ſecundo expletus eſt. Illud prius, quod in hac argumentatione ſumpſimus, ex 2. Paralipom. c. 36. probari facile poteſt, ubi hæc verba ſcripta ſunt: *Cunctis diebus deſolationis egit ſabbatum, uſque dum complerentur 70. anni*, &c. Et Danielis 9. *In anno 1. Darii filii Aſſueri de ſemine Medorum, ego Daniel intellexi numerum annorum, de quo factus eſt ſermo Domini ad Hieremiam Prophetam, ut complerentur deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni*. Et Hierem. 25. *Et erit terra in ſolitudinem, & in ſtuporem, & ſervient regi Babylonis 70. annis*. Anni ergo ſeptuaginta non tranſmigrationis, ſed deſolationis intelligendi ſunt, ut Joſephus etiam teſtis eſt libro de antiq. 10. c. 10. & l. 1. cont. App. Deſolationis autem annos non in primo anno Cyri, ſed in ſecundo Darii fuiſſe completos, id enim poſteriore loco ſumptum eſt, Eſdræ teſtimonio a Hieronym. (3) comprobatur. Eſdras quippe verbis minime obſcuris teſtimonium perhibet, templum uſque ad Darii tempora deturbatum perſtitiſſe. Septuaginta igitur everſionis annos non ad primum Cyri annum, ſed ad Darii ſecundum computare debemus. Quibus ex rebus ſatis profecto intelligitur, quantis omnino tenebris quæſtio præſens ſacras etiam literas circumfundat: ſed in ratione quoque temporum adeo impedita, & complicata eſt, ut vix aut nullo certe modo expediri atque extricari poſſit. Clemens porro Alexandrinus a deſolationis initio, quod decimo nono Nabuchodonoſoris anno, & Sedechiæ undecimo fuiſſe, 4. Regum 25. ſcribitur, ad primum annum Cyri, quo laxata captivitas Judæorum eſt, non niſi triginta annos computavit. Cui numero, ut dixi, Euſebius, Theodoretus, Hieronymus, Auguſtinuſque conſentiunt. Cujus rei et iam illud argumentum eſt, quod ſi ad imperium Cyri 70. anni interfluxere, Mardochæus certe ea ætate res tales ac tantas geſſiſſe invenietur, qua per ſummam ſenectutem non dico Rempub. adminiſtrare, ſed ne inter vivos quidem numerari poſſit. Fuit namque ex eorum numero captivorum, quos cum Jechonia rege Juda Nabuchodonoſor tranſtulit (4). Quare vel ſecundum illos, qui non a deſolatione, ſed a tranſmigratione 70. annos computare volunt, expleta captivitate, hoc eſt, primo Cyri anno, jam Mardochæus erat propemodum octogenarius, niſi etedamus illum bimum aut trimum in Chaldæam eſſe tranſlatum. Sed fac annieulum fuiſſe. Minimum ergo unum & ſeptuaginta annos natus erat, quando laxata per Cyrum captivitas eſt. Cyrus autem, ut nobiliſſimus quiſque tradit hiſtoricus (5), aut triginta, aut triginta ferme annos imperavit. Cambyſes, & Magi imperarunt novem. In principio itaque regni Darii Hyſtaſpis Mardochæo anni ætatis centum decem aceeſſerant. Ponamus igitur id, quod videtur cum ratione pugnare minus, Darium fuiſſe eum, ſub quo res Mardochæi geſtas ſcriptura complectitur (6). Nam illas

(1) *Idem confirmant verba illa*: Cum jejunaretis & plangeretis per hos 70. ann. *&c.*

(2) *Tranſmigrationem hic dico, cum Joakim ſponte dedit ſe, translatuſque eſt in Babylonem an. 8. regni Nabuchodonoſor. Quomodo Ezech. 1. uſurpatum eſt, ac recte quidem, ut Hieron. in Hiere. 24. c. annotavit. Nam tranſmigrationis vocem ſcio a Joſepho aliiſque aliter aliquandoque uſurpari.*

(3) *In prooemio ſuper Agg. l. 1. c. 4. & 5.* (4) *Eſther. 2. 6. & 11. 4.*

(5) *Clem. Alex. Euſeb. Hieronym. Africanus 30. annos Cyro tribuunt. Herod. 29. Solus Metaſthenes Annian. 24. aſſignant: ſed a Babylone tamen expugnata. Itaque ipſe idem cum ceteris ſentit.*

(6) *Confer principium l. Eſth. cum initio c. tertii 3. l. Eſdræ. Hujus opinionis Joann. Carion. fuit. Joſeph l. 11. anti. c. 6. virum Eſther Longimanum credidit, Euſeb. in Chronicis, Memnonem. Joſephum videtur ſequi Auguſt. l. 18. de civ. c. 36. Joſephus 6. annos ſolum illis aſſignat l. 11. antiq. Jud. cap. 2. Herodot. l. 3. annos 7. & menſes 5. cui potius habenda fides, quoniam eo tempore fuit. Cambyſes parum propitius judæis fuit, Aſſuerus multum.*

las ſub Artaxerxe Longimano, aut etiam ſub Memnone contigiſſe, ut qui multis annis Dario fuerint poſteriores, longe incredibilius eſt; nullo vero modo probabile ad Cambyſen filium Cyri hæc ipſa traducere, qui octo ſolum annos tenuit imperium. At poſt duodecimum Aſſueri annum quædam Mardochæi geſta hiſtoria ſacra commemorat. Non ergo Aſſuerus ille Cambyſes fuit, præſertim cum hujus acta actis illius nullo pacto cohæreant. Manet ergo, Mardochæum eo etiam tempore, quo ad centeſimum vigeſimum ſecundum annum vitam perduxerat (1), non imbecillum, ingraveſcentem, ſenioveſcentem, ſenioque confectum, ſed ſolidum, robuſtum, ac valentem in rebus magnis præclariſque gerendis fuiſſe verſatum. Quod in illis ſeculis vix credi poteſt: utpote cum multo ante nondum hominum ætate adeo inclinata, illud Propheta dixerit, *Si autem in potentatibus 80. anni, & amplius eorum labor, & dolor*. Quas ob res ignita anni, quos ad primum Cyri Auguſtinus, Hieronymus, Euſebius, Theodoretus, Clemenſque Alexandrin. colligunt, hiſtoriæ libri Eſther magis convenire, & quadrare videntur, quam numerus 70. qui aliorum opinione colligitur. Niſi Philonis Aniani fabulis delectamur, qui Mardochæum ait decem & octo annis ætatem Iſaaci ſuperaſſe. Verum enimvero Joſephus (2) a decimo nono anno Nabuchodonoſoris, quo anno templum deturbatum everſumque fuiſſe ſacræ literæ produnt, ad finem regni Balthaſar, cum Babylon a Dario, & Cyro capta eſt, non ſolum 70. annos, ſed multo etiam plures enumerat. Scribit enim Abilamarodachum (3), Nabuchodonoſoris filium annis 18. imperaſſe, Negliſarem (4) deinceps annis 40. Laboſordachum poſt menſibus novem; Balthaſarem denique annis 17. Itaque præter annos, quibus a templo vaſtato Nabuchodonoſor vixit, qui fuere non pauci, ſeptuaginta ſex alii, ſi Joſephus vera dicit, ad primum Cyri interceſſerunt (5). Beroſus autem in 3. libro Chaldæorum non niſi 48. annos a deſolatione ad Cyrum ſupputat. Nabuchodonoſorem namque ait 43. annos imperium tenuiſſe. Hujus filium Evilmerodachum annos duos. Negliſar, quem maritem ſororis Evilmerodachi fuiſſe tradit, annos 4. Laboſordachum Negliſaris filium menſes novem. Nabonidum ex eadem genre annos 17. cujus poſtremo anno Babylon a Cyro capta eſt. Quæ eadem ferme computatio ex Phœnicum hiſtoriis habetur, quas Joſephus 1. cont. Appio. lib. retulit. At Metaſthenes a vaſtatione Hieruſalem ad primum annum Cyri ſeptuaginta annos computavit in hunc modum. Nabuchodonoſor, qui templum civitatemque vaſtavit, imperium tenuit 46. annis. Evilmerodach filius ejus 30. Reg. Aſar hujus filius 3. Lab Aſar Dach hujus frater 6. Balta Aſar, horum etiam frater 5. Si enim acceperis 26. annos, quibus poſt everſum templum (6) Nabuchodonoſor vixit, & illis addideris 44. quibus Nabuchodonoſoris filius unus ac tres nepotes imperarunt, conficies dictum numerum 70. In ratione igitur temporum quæſtio hæc valde implicita eſt, atque ita implicita, ut ne a viris quidem hiſtoriæ peritis explicari poſſe videatur.

Nam Judæi, quippe qui Chronographiæ penitus ſint ignari, nihil hoc loco, & quæſtione valent, niſi mera ſomnia fingere. In quibus etiam Lyranus eſt, qui ſuo arbitratu 70. annos ab 8. Joakim patris Jechoniæ ad quartum Cyri numeravit (7), tantum ut ſententiam ſuam diceret, nullius gravis auctoris teſtimonio ſubnixam, nulla annalium ratione probatam, nullis argumentis perſuaſam, a ſacris etiam literis alienam. Sed hoc in re ambigua ferri poteſt. Illud quis ferat? quod nonnulli apud Euſebium a 13. anno Joſiæ ad primum annum Cyri ſeptuaginta illos annos, de quibus eſt controverſia, computandos eſſe aſtruxerunt. Quid? quod in hac etiam quæſtione illud varium atque irretitum eſt, quod vel maxime erat explicatu neceſſarium, ut hujus quæſtionis difficultas exponeretur: Nempe an Balthaſar filius Nabuchodonoſoris fuerit, an nepos, an pronepos. Nam ſi verum eſt, quod Euſebius ait, Balthaſar filium fuiſſe Nabuchodonoſoris, fratrem Evilmerodachi, nihil abſurdum videtur dicere, cum negat a demolitione templi ad primum Cyri annum plures, quam 30. annos interceſſiſſe. Sin autem idem Nabuchodonoſoris non filius, non nepos, ſed pronepos fuit, tum vero inter everſionem civitatis, & primum annum Cyri non niſi triginta annos interfluiſſe, nullo modo eſt credibile. At fuiſſe pronepotem, Hieronymus auctoribus Beroſo ac Joſepho in 5. Danielis caput affirmat; & refertur de verb. ſignificat. c. *Nam & rex*. Quamquam Joſephus libro decimo an. c. 13. Balthaſar nepotem Nabuchodonoſoris fuiſſe ſcripſit. Quod & Metaſthenes Anianus aſſeruit. Quæ omnia idcirco a me tam prolixe ſunt poſita, ut lector intelligat primum, hujus argumenti quæſtio quantis fit difficultatibus illigata; deinde ne in re perdifficili ac perobſcura, quam explanare nemo adhuc potuit, ſententiam a me expectet perſpicuam, certam, conſtantem, ſed probabilem, veriſimilem, minime abſurdam.

Principio igitur illud pono, quod, niſi ego fallor, ſatis abunde probatum eſt, ſeptuaginta annorum initium a deſolatione ſumendum eſſe, non a tranſmigratione, hoc eſt, non ab 8. anno

(1) *Centeſimum vigeſimum ſecundum colligas, ſi a deſolatione 70. annos enumeres, ut vere ſunt enumerandi.*
(2) *Lib. 10. antiq. c. 13* (3) *Evilmerodach. legit. Hier. Dani. 5.* (4) *Nigliſſar legit Hieron. Dan. 5.*
(5) *A tranſmigratione Joakim ad primum annum Evilmerodachi filii Nabuchodonoſoris 37. annos interfluiſſe ſcribitur 4. Reg lib. c. 25.* (6) *Beda ponit mortem Nabuchod. a 31. anno poſt everſionem Hieroſolymorum.*
(7) *Joſeph. l. 10 ant. c. 7. ſcribit, Joakim 8. anno regni ſui fuiſſe a rege Babylo captum. Sed contra Dan. 1. dicitur, quod anno tertio regni Joakim venit Nabuchod. Quod autem eodem anno ſit captus, Euſebius in chronicis docuit.*

regni Nabuchodonoris, cum Joakim cognomento Jechonias ultro se dedidit, 4. Reg. 24. sed ab undevigesimo ejusdem Nabuchodonosoris, quando Nabuzardam templum, domos, murosque civitatis evertit, 4. Reg. 25. Id quoniam, ut dixi, ex 2. Paralip. cap. 36. primo Esdr. primo, & Hierem. 25. ostensum est, supervacaneum existimo, si eadem iterum resumantur. At Cajetanus in 2. Paral. 36. caput contra dicit, a Jechoniæ transmigratione 70. annos computari oportere, quod Hieremias cap. 29. iis, qui cum Jechonia translati sunt, ait: *Cum cœperint impleri in Babylone 70. anni, visitabo vos, & suscitabo*, &c. Verum satis expeditum est, ea, quæ cap. 29. dicuntur, ad sensum capitis 25. esse referenda. Non enim inquit, *Cum cœperint in vobis impleri 70. anni*, sed, *cum cœperint impleri 70. anni*, illi scilicet, quos prædixerat. Perspicuum est autem, 70. annos capitis 25. desolationis intelligendos esse; tum quoniam omni populo Judææ loquitur, ut patet ex initio capitis; tum quoniam per transmigrationem Jechoniæ non est facta universa terra illa in solitudinem & stuporem. Tum quoniam statim subditur, *Et servient omnes gentes istæ regi Babylonis 70. annis*. Si autem soli illi, qui cum Jechonia commigrarunt, 70. annis servierunt, quomodo omnibus dicitur, *Et servient omnes gentes istæ*, &c. Nempe etiam vicinæ Hierusalem, &c. Quid quod etiam si solitudinis fuissent 70. anni, desolationis tamen non fuerunt, si a transmigratione Jechoniæ computamus? Aliud quippe est solitudo, aliud desolatio. Non ergo 70. anni a transmigratione Jechoniæ numerandi sunt. Quamobrem qui vel a decimotertio anno Josiæ, vel etiam ab octavo Joakim, aut a tertio quoque hujus computare 70. annos incipiunt, eos equidem ab hac disputatione multo magis removendos existimo.

Primum itaque fundamentum præclare jactum est. Deinde non mihi sane verosimile fit, a desolatione ad primum Cyri annum nonnisi annos triginta interfluxisse, quos Eusebius, & qui Eusebio consentiunt, Theodoretus, Hieronymus, & Augustinus numerent necesse est, si ad secundum annum Darii Hystaspis (1), septuagesimi anni absolutionem trahant. Constat siquidem, Nabuchodonosorem patrem Evilmerodachi ad quadragesimum quintum annum imperium perduxisse. Quos illi vere Metasthenes Anianus tribuit. A transmigratione enim Jechoniæ ad primum annum Evilmerodachi, triginta septem anni effluxerunt, 4. Reg. 29. & Hierem. 25. Jam ergo Nabuchodonosor hos triginta septem annos imperavit. His si addas octo annos, quos ante regnarat, 4. Regum 24. annos quinque & quadraginta conficies. Nec huic sententiæ repugnat Hieronymus, qui in Daniel. 5. cap. Nabuchodonosorem ait annis tribus & quadraginta regnasse. Quam sententiam ex Josepho accepit, primo contra Appionem libro, Josephus vero a Berosso in tertio libro Chaldaicorum. Computat namque annos integros, non integros excludit. Qui mos est auctoribus profanis, sacrisque familiaris. Sic Hieremiæ 23. scribitur, primum Nabuchodonosoris annum, eundem regis Joakim fuisse quartum, cum tamen anno tertio Joakim regis Juda, Nabuchodonosor rex Babylonis in Hierusalem venerit, & obsederit eam, Daniel. primo. Eodem autem tertio anno Joakim, Judæam captam a rege Babylonis, Eusebius etiam in Chronicis auctor est. Annus ergo tertius Joakim primus erat Nabuchodonosoris, sed non integer: annus vero Joakim quartus, idem Nabuchodonosoris primus integer fuit. Nos porro annos Nabuchodonosoris 45. licet non omnes integri fuerint, numeramus. Sicque de annis non integris in tota hac disputatione loquimur. Unde error Eusebii coarguitur, qui non nisi 38. annos imperii Nabuchodonosori assignavit. Ponit enim illius mortem anno a desolatione decimonono, cum in vigesimosexto ponenda esset, si verum est, ut verum est certe, Nabuchodonosorem post desolationem 26. annos imperium tenuisse. Nam a decimonono anno, in quo templum vastatum est, ad 45. ad quem Nabuchodonosor vitam, regnumque perduxit, anni sex & viginti computantur. Item si a 37. annis, quos a transmigratione Joakim Nabuchodonosor vixit, undecim ademeris, quibus regnavit Sedecias, 26. annos pariter supputabis. Atque hinc etiam error alter Eusebii refellitur, qui Evilmerodacho, cæterisque Nabuchodonosoris posteris quatuor dontaxat annos imperii reliquit, aut plurimum sex, neque eos integros tamen. Certe si a desolatione ad primum annum Cyri triginta anni numerentur, cum viginti sex ex illis Nabuchodonosori accesserint, quatuor solum, aut quinque restant, quos Evilmerodacho, Neglisari, Labosordacho, Balthasari impartiamur. Hos enim Nabuchodonosori ordine successisse, non Josephus modo affirmat, verum & Hieronymus Berosum prodidisse consentit. Quæ res omnino mihi magnam admirationem movet. Quid enim caussæ Hieronymo fuerit, equidem non intelligo, ut Beroso Josephoque consentiens Balthasar Nabuchodonosoris pronepotem fuisse crediderit, & cum Eusebio tamen a fine regni Nabuchodonosoris ad primum Cyri annum adeo paucos annos computarit. Eusebius enim excusari forte potest, qui Balthasar fratrem Evilmerodachi fuisse, filium vero Nabuchodonosoris existimavit. Sed cur Eusebium excusem, cum Matthæus dicat, Jechoniam post transmigrationem Babylonis genuisse Salathiel, Salathiel autem Zorobabel? Hic autem in primo anno Cyri jam grandior erat, cum esset dux, & princeps Judæorum. At ne intelligi quidem potest, Jechoniam in tam paucis annis ab Eusebio computatis nepotem adeo adultum habuisse. Non ergo a desolatione ad remigrationem

trigin-

(1) *Alii Hidaspim vocant.*

triginta ſolum anni interceſſerunt. His duabus concluſionibus illam adjicio, a deſolatione ad primum Cyri annum ſeptuaginta annos interceſſiſſe. Quam ego concluſionem negare non queo, cum 25. cap. Hieremiæ, & 36. 2. Paralipom. diligenter expendo. Si quis autem his ſcripturæ teſtimoniis apte ac probabiliter reſpondebit, cum eo equidem non magnopere contenderim. Mihi profecto, ut dixi, nulla via explicandorum eorum teſtimoniorum apparet, niſi plane conſentiendo, quod ad primum annum Cyri ſeptuaginta deſolationis anni interfluxerunt. Intelligo autem quoſdam rei hujus ſummam ita diſtinguere, ut captivitatis ſeptuaginta annos a tranſmigratione ad primum annum Cyri computent: at in ſecundo Darii anno ſeptuaginta deſolationis abſolvant. Quod ſi verum eſſet, diſcrepantium opinionum probabilis ſane concordia eſſet inventa (1). Sed nihil falſius invenio, cum ad veritatem cœpi revocare rationem. Tranſmigratio enim fuit in anno Nabuchodonoſoris octavo, ut 4. Regum libro, cap. 24. ſcribitur, deſolatio vero in ejuſdem Regis anno undevigeſimo facta eſt, 4. Reg. 25. Vaſtatio ergo poſt undecim annos tranſmigrationi ſucceſſit. A primo autem anno Cyri ad Darii ſecundum ſine controverſia plures quam triginta interfluxerunt. Nullo ergo modo fieri poteſt, ut a tranſmigratione Jechoniæ ad primum annum Cyri ſeptuaginta anni, a deſolatione item ad annum Darii ſecundum ſeptuaginta alii numerentur. Quocirca variis diſſentientium auctorum ſententiis omiſſis, ad argumenta cum tertia hac concluſione pugnantia reſpondeamus.

Objicitur primum, quod Angelus apud Zachariam, cum de ſecundo Darii anno loqueretur, *Iſte*, ait, *jam ſeptugeſimus annus eſt*. Cui nos argumento ante omnia reſpondemus, locum illum ab Interprete Chaldæo Sancteque Pagnino multo aliter, atque ad ſcripturæ ſenſum fortaſſe aptius fuiſſe converſum. Horum porro verſio ſic habet: *Uſquequo Domine non miſereberis Hieruſalem, & urbium Juda, quibus iratus es iſtis ſeptuaginta annis?* Nimirum enim apud Hebræos interrogatio non in illius orationis medio rumpitur, ſed ad finem continenti ſermone produci poteſt. Qua ex re fit, ut in editione noſtra, tametſi oratio diviſa eſt, duæ tamen interrogationes in una angeli querimonia intelligantur; quarum prior illa ſit, *Uſquequo Domine non miſereberis Hieruſalem, & urbium Juda, quibus iratus es?* Poſterior illa, *Iſte ſeptugeſimus annus eſt?* Quaſi angelus in hunc modum conquereretur: Itane Domine promiſſionis tuæ oblitus es? Num iſte eſt ſeptugeſimus annus, quem ſcilicet & tu nobis tanta benignitate promiſeras, & nos a te tam ardenti deſiderio expectabamus? Ecquid nobis confert laxata captivitas, facultas conceſſa & templum extruendi, & civitatem, ſi illud everſum, hæc vaſtata perſeveret? Nec vero inſolitum eſt, ut quædam paſſim ſine nota interrogandi proferantur, quæ rectius aliter enunciarentur. Habes exemplum, ut cætera omittam, in epiſtola ad Romanos capite octavo, cujus nos particulam ſic pronunciare ſolemus: *Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus, qui juſtificat. Quis eſt, qui condemnet? Chriſtus Jeſus, qui mortuus eſt, qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* At Auguſtinus (2), rectiſſime indicat, ſic legi ac proferri oportere: *Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus, qui juſtificat?* ut tacite reſpondeatur, non. Et item: *Quis eſt, qui condemnet? Chriſtus Jeſus, qui mortuus eſt, qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis?* quaſi dicat, abſit. Quo in loco vides percunctationibus duabus duas interrogationes adjunctas cum multum habere venuſtatis, tum acrimoniæ plurimum. Quod ego idem in præſenti de angeli querela ſentio. Major quippe vis in illa inerit, ſi duabus interrogationibus continebitur. Sed fac, nihil hic percunctatione quæſitum. Anne idcirco nihil eſt, quod non dolore expreſſum videatur? Primo equidem, nec abſurde puto, illa quaſi dolentis, ac dejecti animi verba eſſe, quæ nihil minus conqueſtione depreſſa, quam ſublata interrogatione ſignificent. Id quo melius intelligatur, exemplis etiam ſcripturæ illuſtrandum eſt, quæ aperte mihi rem totam videntur exponere. Hieremias (3) primum duas quoque querelæ ejuſdem partes facit, quarum una interrogationem habet, altera non habet: *Quare*, inquit, *via impiorum proſperatur, bene eſt omnibus, qui prævaricantur, & inique agunt? Plantaſti eos, & radicem miſerunt, proficiunt, & faciunt fructum.* Simillimum ex Habacuc exemplum proferam (4): *Quare*, ait, *non reſpicis eos ſuper iniqua agentes, & taces devorante impio juſtiorem ſe? Et facies homines quaſi piſces maris, & quaſi reptile non habens principem.* Num Prophetæ hi aliud conqueſtione, atque interrogatione denotarunt? Num quicquam aſſeruere, dum queruntur? Non certe plus, quam dum interrogant. Ad eundem ergo modum angelum in Zacharia duas ſuæ querimoniæ particulas feciſſe intelligo, quarum prior per interrogationem expreſſa ſit, poſterior per conqueſtionem. Non itaque aſſerit, illum annum, in quo loquitur, ſeptugeſimum a deſolatione eſſe: ſed iſtum tam promiſſum, tam deſideratum jamdiu præterii ſe conqueritur: Nihil enim, ut modo diximus, conquerendo exprimit, niſi quod interrogando expreſſiſſet. Iram Dei ſcilicet nitta tempus præfinitum trahi, illa interrogatione queſtus eſt: *Uſquequo non miſereberis?* Miſericordiam item plus nimio differri queſtus eſt, illam conqueſtionem adjiciens: *Iſte ſeptugeſimus annus eſt*. Quod non vultu aſſerentis, ſed flentis, voce videlicet querebunda, proferendum eſt. Verum de Zachariæ teſtimonio ſatis. Opponitur

(1) *V. Theodoret. in 2. c. Zach.* (2) *Lib. 3. de doct. Chriſt. c. 3.* (3) *Hier. 12. 1.* (4) *Habac. 1. 13.*

deinde, quod anni septuaginta non captivitatis, sed eversionis numerandi sunt; id quod nos libentissime concedimus. Sed septuaginta eversionis annos non in primo Cyri, sed in Darii secundo expletos esse, id vero constantissime pernegamus, non nostra opinione nos, sed scripturæ testimonio freti (1). At, inquis, templum usque ad Darii secundum annum dejectum, everſumque permansit. Si nihil templi factum intelligis, falsum est: cum in primis Cyri annis altare fuerit extructum, templique fundamenta jacta, ut primo Esdr. lib. cap. 3. & 5. scribitur. Sin templum ais non fuisse Cyro regnante perfectum; ita est sane: Sed ne usque ad Darii sextum quidem annum perfectum est, quemadmodum primo Esdr. lib. cap. 6. legimus. Quin Josephus (2) memoriæ prodidit, templum usque ad annum nonum Darii non fuisse omni ex parte expletum. Cui opinioni Judæi consentientes, quadraginta sex annis ajunt templum ædificatum (3). Atque idem Josephus libro eodem, cap. 5. tradit, templum ne anno quidem Xerxis 25. esse suis numeris omnibus absolutum. Quocirca si demoliti templi tandiu perdurasse intelligitur, quandiu informatum illud, atque imperfectum mansit, nimirum septuaginta anni non jam ad secundum, sed ad sextum, vel nonum Darii, vel etiam 25. Xerxis numerabuntur. Quid, quod septuaginta anni vastitatis non modo templi, sed urbis etiam intelligendi sunt? *Ego*, inquit, (4), *intellexi numerum annorum, de quo factus est sermo ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem septuaginta anni*. Si igitur ad eum modum annos vastitatis accipimus, cum Hierusalem in vigesimo etiam Artaxerxis anno adhuc deserta persisterit, muri dissipati, portæ consumptæ, ut 2. Esdræ cap. 2. habes, dicemus utique septuaginta illos annos ad Neemiæ quoque tempora protrahendos, cum civitas ab eo est per Artaxerxis imperium instaurata. Nos ergo, tametsi in secundo (5), vel saltem tertio Cyri anno templi fabricam inchoatam esse credimus, septuaginta tamen eversionis annos tunc expletos arbitramur, non quando templum aut inceptum, aut consummatum est, sed quando Judæis ei laxata captivitas, dataque adeo facultas, ut in patrium solum remigrarent, altare extruerent, fabricarent templum, civitatem reficerent, ruinas implerent. Quem omnino sensum, ut diximus, a sacris videmur literis accepisse (6), quæ verbum Hieremiæ primo Cyri anno implerum esse tradiderunt.

At Mardochæi ætas, imo potius res præclare gesta cum nostra opinione dissentiunt. Nam si tanta fuit, quantam ex nobis adversarii colligunt, non modo summa, sed decrepita etiam ac caduca fuit, nec rebus ita magnis gerendis idonea. Cujus argumenti responsio illa, quæ a viris doctissimis accepta est, non est omnino contemnenda. Ecquid enim absurdi est, si illis adhuc sæculis homo unus aut alterætate, temperamento, corporis, animique vigore longe reliquis suis temporis sensibus antecellueris, cum etiamnum quidam sint, quorum in summa senectute nec ingenium, nec memoria, nec cæteræ animi vires non modo labefactatæ, sed ne extenuatæ quidem videantur? Atque hac responsione illud quoque argumentum diluitur, quod ex Aggæi 2. trahi potest. *Quis in vobis*, inquit, *est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima?* &c. in secundo igitur anno Darii quidam supererant, annos nati 116. & eo amplius. Si enim 70. annis desolationis, 30. Cyri, Cambysis, & Magorum 9. (7) Darii duos & quinque, vel etiam septem addas, quibus ante vallitatem vixerant, si templum videre, & gloriæ ejus post tot annos recordari potuissent, certe summam illam 116. annorum conficies. Atque hæc responsio quidem minus absurda judicabitur, si 30. Cyri anni non a capta Babylone, sed ab Astyage victo numerentur. Tunc enim primum Persarum ac Medorum regnum accepit. Denique hoc quoque respondendum censeo: Quod Mardochæus fuisse legitur de eo numero captivorum, quos transtulit Nabuchodonosor cum Jechonia rege Juda, non sic accipi oportet, quasi is ipse tunc fuerit inter captivos numeratus, sed quasi ex illis exstiterit, exque eis duxerit originem. Hoc vero in Mardochæi laude scriptura posuit, quod non ex iis fuerit parentibus qui Prophetis contradixerunt, sed ex eis, qui Hieremiæ obtemperarunt. Quæ hujus loci interpretatio ex primo Esdræ libro, cap. secundo colligitur, ubi numerantur illi, qui abscenderunt de captivitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, & in Judæam reversi sunt; cum ex ipsis quidam non in Babyloniam venerint, sed patres eorum. Compertum siquidem ex Matthæo est, Zorobabelem in Babylone genitum fuisse. Sed & 3. Esdr. lib. cap. 5. ita legit: *Sunt autem hi qui ascenderunt ex Judæa*, &c. Nullam ergo vim scripturæ afferimus, si interpretamur Mardochæum de Hierusalem translatum esse, quod pater ejus translatus sit. Quod si quis adhuc hanc intelligentiam violentam esse contendat, hic quoque respondere possumus. Assuerus ille, de quo in libro Esther perpetua mentio fit, Astyages fortasse fuit pater Darii Medi (8). Hunc enim Daniel cap. 9. Assuerum vocat. Vel certe Cyaxares hujus pater: quem primum Asiæ populos in provincias distinxisse, Herodotus tradit. Fuisse etiam ait, cum ingenti tenebatur ira, peracerbum. Quæ omnia in Assuerum apprime conveniunt, qui in libro Esther eisdem coloribus pictus est.

Nec refert, hi, an alii Medorum reges ante Cy-

(1) *Dan. 1. 3. Par. 36. & 1. Esdr. 1.* (2) *Lib. 11. ant. c. 4.* (3) *Jos. 2. 2c.* (4) *Dan. 9 2.* (5) *In 2. anno Cyri templi fundamenta posita, Jos. 1. cont. Appi. l. tradit. Cui ego libenter assentior.* (6) *2. Par. 36. 1. Esdr. 1.* (7) *Hieronymum Magorum perpetuo exulsse, & 8. solum Cambysi assignat.* (8) *Hier. communem sententiam sequitur, Assuerumque illum Artaxerx. a Græcis appellatum, ait. At nec Astyages, nec Cyaxares Artaxerx. vocarei, &c.*

Cyrum Aſiæ imperitarint. Scimus enim Cteſiam Cnidium apud Diodorum in tertio, alios atque Herodotus ſcripſit, poſuiſſe. Sed Herodotum Euſebius ſequitur. Accedit, quod nuſquam Aſſuerus iſte rex Babylonis dicitur, ſed Perſarum atque Medorum. Ante Cyrum autem, & Darium avunculum una erat monarchia Medorum atque Perſarum: Babyloni rex proprius imperabat, ut in primo libro Herodotus ſcribit. Accedit etiam, quod huic expoſitioni omnia conſonant, nec ex ea quicquam abſurdi emergit. Nam quod Mardochæus primum in Babylonem translatus ſit, deinde in Suſis appareat, nulla repugnantia eſt. Conſtat enim fieri potuiſſe, ut Babylonii quoſdam ex captivis Perſis Mediſque vendiderint: ut cauſas alias omittam, quæ ejus rei multæ eſſe potuerunt. Danielem ſane in Babylonem principio translatum, compertum eſt; at in Suſis poſtea extitiſſe, capite ejuſdem Prophetæ octavo legimus (1). Quanto illud urgentius adverſarios premit, quod ſi tempore aut Darii Hyſtaſpis, aut Artaxerxis Longimani illa contigiſſent, quæ ipſius Eſther narrat hiſtoria, nullo modo Eſdras Neemiaſque ſilentio præteriiſſent? Nam hæc ad Artaxerxis Memnonis tempora referre, ſi. Mardochæus cum Jechonia commigravit, ſomnio quam ſimillimum eſt. Nec me fugit, Suſa regiam aliquando Medorum ac Perſarum civitatem, in qua Aſſuerus convivium illud inſtruxit, a Dario Hyſtaſpis filio conditam, Plinium lib. 6. cap. 27. ſcribere. Quæ res ſi vera eſt, illa de Aſſyage, aut Cyaxare ſententia vera eſſe non poteſt. Sed Plinii nos auctoritas urgere nequit. Quia multo probabilius Strabo in libro 15. ſcribit, Suſa Thitoni patris Memnonis ædificium eſſe. Atque Herod. l. 5. urbem Memnonis vocari ſolitam, ait, non Artaxerxis Memnonis, ſed illius præſtantiſſimi juvenis, qui Priamo e Syria auxiliaturus venit, qui etiam in Suſis regiam ædificavit, Memnoniam ab illo cognominatam, ut Diodorus ſcripſit lib. 3. Suſa vero ante Cyrum fuiſſe condita, Daniel certiſſimus auctor eſt, *Anno*, inquit, *tertio regni Balthaſar, cum eſſem in Suſis*, &c. Quam urbem Metropolim eſſe regionis Elamitarum, Hieronymus vere quidem interpretatur, ſed in ea Danielem turrim extruiſſe falſo exiſtimat. Joſephus ſiquidem in decim. lib. poſtremo cap. Danielem, ait, apud Ecbatana Mediæ turrim eam ædificaſſe, apud Suſa vero primariam Perſidis urbem illa vidiſſe, quæ Danielis 8. narrantur. Quanquam Suſa proprie nec Perſidis, nec Mediæ civitas eſt, ſed Sulianes Perſis Mediſque vicinæ (2). Quæ quoniam non duabus his provinciis modo, verum etiam Babyloni confinis erat, inque harum trium regionum medio collocata, ideo reges Perſarum atque Medorum in ea ſedem imperii locaverunt. Quod Cyrum feciſſe Strabo affirmat, nos alios etiam priores feciſſe credimus. Jam ſi Suſa principium regni Aſſueri fuit, ut prim. lib. Eſther cap. dicitur, non fuit autem aut Darii Hyſtaſpis, aut Longimani, aut alterius Artaxerxis cognomento Memnonis Suſa regni principium, ſed vel Thitoni, vel alius regis, qui primus Suſa nobilitavit, atque inde exordium imperii ſumpſit; certe non eſt abſurdum Aſſuerum virum Eſther Aſtyagem Cyaxaremve hujus patrem intelligere. Uterque enim Medis etiam ac Perſis imperavit, quem admodum ſcribit in 1. libro Herodotus. Reſtat ut illud tandem exponamus, qui fieri potuerit ut 70. annos, quos prædixit Hieremias, Joſephus in primo Cyri anno expletos dicat: cum multo plures ipſe idem in Nabuchodonoſoris poſterioruмque hujus imperio computarit. Sed in numeris Joſephi libri menda habent innumera. Quæ ego menda viro diligentiſſimo atque graviſſimo aſſignare nec volo, nec debeo. Librariorum ego vitio acciditſe credendum eſt, ut in Negliſaris regno, pro 20. ſubjecta fuerint 40. in Balthaſaris autem, pro 7. poſita fuerint 17. Hos enim duos numeros ſi correxeris, 70. anni conſtabunt, quos Joſephus a deſolatione ad 1. Cyri annum ſcripſit, effluxiſſe. Sic tamen 70. annorum ſumma conſtabit, ſi poſt deſolationem ſolos 25. Nabuchodonoſori tribuas; quod 26. incepius fuit, non abſolutus: ſi exeludas item poſtremum Balthaſaris, quod in illius initio Babylon in Cyri ditionem venit. Ac ſi 5. annos Balthaſari dedit, ſed ex ſcribentium vitio ſubſtituti ſunt ſeptendecim, tunc 70. anni conſtantur; nec opus erit eos, qui integri non fuerunt, excludere. Verum in his minutulis explicandis ego quoque mihi ipſe difficileo. Sed harum rerum enucleatio ſemel ſatisfaciendum fuit. Et Gordianus iſte nodus, quamvis multo labore verbiſque etiam multis, erat tamen explicate diſtinctèque ſolvendus.

RESPON. AD 10. Decimum argumentum facile eſt quidem, ſed ad ſcripturæ cognitionem explicatu neceſſarium. Non enim Hieronymus ſolum, ſed Aggæus etiam ſcribit, in ſecundo Darii anno templi eſſe fundamenta jacta. Atque illud, quod ex commentariis in Danielem objecimus, nihil habet omnino quæſtionis: cum Hieronymus ipſe in Iſa. 44. caput ſua verba fuerit interpretatus. *Cyro vivente*, ait, *templi jacta ſunt fundamenta*. Cæterum ſub Dario anno illius ſecundo templum ædificari cœptum eſt. Hoc itaque facillimum, id difficilius, quod Hieronymus, imo Aggæus ipſe dicit in hæc verba: *Ponite corda veſtra ex die iſta & in futurum, a quarta & vicesima noni menſis: a die, qua fundamenta jacta ſunt templi Domini*, &c. Et Hieronymus (3): *A die viceſima quarta noni menſis, in qua templi fundamenta ſunt jacta*, &c. Loquitur autem ſine dubio Propheta de nono menſe anni ſecundi ſub Dario. Huic argumento varie quidem a mul-

Q 3

(1) *Narrant Hebræi, ut in 10. Zach. c. Hieron. refert, captivum populum Judæorum non ſolum in Medos & Perſas, ſed in Bosphorum quoque & Septentrionalem plagam a Chaldæis eſſe translatum.*
(2) *Poſt. lib. 6. c. 2. §. 4.* (3) *In Aggæ. 2. cap.*

multis responsum est. Lyranus sentit, fundamenta hoc sane loco appellari partem ædificii inferiorem, quæ cæteras sustentet ac ferat, etiamsi ima non sit, sed fundamentis imis superposita. Beda credit (1), atque id receptius est, templi interioris fundamenta vivente Cyro fuisse posita: atrii vero exterioris porticum, & gazophylacii in secundo anno Darii. Illud quoque dici potest, sub Cyro fundamenta inchoata informataque fuisse (2), sub Dario perfecta & consummata. Adde, a Cyro ad Darium 40. annis interfluentibus fundamenta & temporum injuria, & inimicorum opera fuisse propemodum eversa & labefactata: sed sub Dario reconcinnata refectaque fuisse. Unde & Josephus Ruffino interprete scripsit (3), quod sub Dario fundamentis restitutis superædificabatur. Atque, ut quemadmodum sentio loquar, non mihi Agg. us videtur afstruere, quod in secundo Darii anno templi fundamenta jacta sint; sed hunc sensum Propheta habet: Attendite non solum ex die illa, quæ videlicet est vicesima & quarta noni mensis, sed a die, qua fundamenta jacta sunt templi, & invenietis in tempo. pio meo inchoato nullos uberiores fructus prædia vestra tulisse. Nimirum enim negligentibus Dei religionem & cultum nihil adhuc prospere evenit. At ex die illa benedicam, &c. Et hic sensus paulo ante fuerat explicatus his verbis: *Et nunc ponite corda vestra a die hac*: & supra *antequam ponneretur lapis super lapidem in templo Domini*, &c. Quasi ex eo tempore, quo primum jubente Cyro e Babylone venerint, eorum frugibus maledixerit, nec quicquam eis feliciter terra produxerit, quod in Dei opere & templi structura cessaverint. Sed de argumento decimo hæc satis.

Respon. ad 11. In undecimo non est facile expedire, quinam ille Artaxerxes fuerit, qui cum Cyro, & Dario jusserit templum ædificari. Rabbi Samuel eundem esse credidit Darium & Artaxerxem. Hoc enim non proprium nomen, sed regum Persarum omnium fuisse cognomen: ut Cæsar Romanorum, Pharao Ægyptiorum. Non itaque tribus jubentibus templum ædificatum, sed duobus Cyro, & Dario Artaxerxe. Cui opinioni vehementer conjunctio repugnat, quæ nomen Darii cum Artaxerxe non solum in Latino, sed in Græco & Hebraico exemplari conjungit. Ineptæ sane loquendi formulæ sunt, Julius & Cæsar, Marcus & Tullius, Cheneres & Pharao. Huic quoque sententiæ illud refragatur, quod pari ratione Artaxerxis cognomen Cyro fuerat addendum, qui rex utique nobilissimus Persarum fuit. Atque idem Rabbi per Artaxerxem, de quo cap. 4. sermo fit, vere, ut ego sentio, non Cambysen, sed Cyrum intellexit (4). Cur igitur scriptura cognomen utrique regi commune alteri adjiceret, ab altero auferret? Hanc denique opinionem illud minus probabilem facit, quod si Artaxerxes cognomen omnium regum Persarum esset, id esset absurdum, quod 1. Esdr. 7. scribitur: *In regno autem Artaxerxis regis Persarum Esdras*, &c. Nullus enim peculiariter intelligeretur, non plus certe, quam si solum regem Persarum sine Artaxerxis voce posuisset. Sed de hac sententia satis. Pergamus ad reliquas. Josephus porro apud Lyranum, hunc Xerxem filium Darii interpretatur. Undecimo quippe antiq. Jud. l. c. 5. scribit, Xerxem filium Darii pietatis paternæ peninde ut regni hæredem fuisse: nihilque ex patris institutis circa divinum cultum immutasse, sed Judæos summa fuisse benevolentia prosecutum. Addit etiam hujus tempore Esdram quidem argento, auro, & vasis pretiosis, quæ ex universa provincia Babylonis attulerat, templum ornasse, ac Dei cumulasse cultum: Neemiam vero eodem rege concedente non modo civitatem & muros instaurasse, sed & id suppleisse, quod ad fabricam templi deerat. Verum hæc sententia duos scrupulos habet. Prior est, quod huic regi 38. annos imperii tribuit. Qua in re cum omnium Chronographorum ratione pugnat, qui Xerxi filio Darii non nisi viginti regni annos impertiuntur. Posterior scrupulus est hujusmodi: primi Esdr. 6. cap. dicitur, quod Judæi ædificaverunt, construxerunt, & compleverunt domum Dei, Cyro & Dario & Artaxerxe jubentibus, sed compleverunt tamen in anno 6. Darii. Necesse est igitur, ut Artaxerxes ille, quicunque tandem fuerit, ante annum Darii 6. fuerit. Alioqui quomodo usque ad 6. annum Darii construxerunt Judæi, & compleverunt templum, vivente Cyro & Dario & Artaxerxe? Non itaque in nomine Artaxerxis Xerxes filius Darii intelligitur. Quæ eadem causa eos etiam urgeret, qui hoc loco Artaxerxem Longimanum filium Xerxis accipiunt, cujus diebus, ut Eusebius est auctor, & Esdras, & Neemias ea quæ templo, civitati, murisque deerant, expleverunt. Ac ne illud quidem verum est, quod nonnulli ajunt, Darium Medum hoc loco accipi oportere: nam Darium Hystaspis nomine Artaxerxis accipiunt (5). Primum enim nusquam aut in literis sacris, aut in auctore aliquo historiæ probato legitur, quod Darius Medus templi fabricam aut juverit, aut jusserit. Solus quippe Daniel hujus Darii mentionem fecit, nec tale quippiam illi assignavit. Deinde cum Darius hic avunculus Cyri esset, ut plerisque visum est, multoque ætate major, ut visum est omnibus, nequaquam scriptura sacra contra aliarum omnium morem, Cyrum prius, quam Darium nominaret: *Jubente*, inquit, *Cyro & Dario & Artaxerxe* (6). Quæ eadem ratio vetat, ut Darius hic Medus per Artaxerxis vocem intel-

liga-

(1) *Referitur in gloss. ordinaria.* (2) *Esdr. 6. 3.* (3) *Lib. 11 c. 4.*
(4) *Notum*, inquit, *fit vobis, quod Judæi non absederunt a re ad me &c. 1. Esdr. 4. Cyro ergo scribebant illi, a quo Judæi in Judæam dimissi fuerant. Josephus, ac veteri hunc Cambysem interpretantur.* (5) *Glos. interlin. Dan. 9. ait, Darium primum captum Israel solvisse, sed non probat.* (6) *Metaphben. Annal. hum. ordinem invertit.*

ſgator. Quamquam ſeptuaginta Interpretes Danielis ſeptimo pro Dario Artaxerxem interpretati ſunt, quemadmodum Hieronymus noſter admonuit. Præterea nulla hiſtoria neque humana, neque divina Darium Hyſtaſpis Artaxerxem appellavit. Nulla ergo cauſa eſt, cur hoc loco Darium Hyſtaſpis Artaxerxis nomine intelligamus; præſertim cum in toto libro per nomen Darii non alius unquam, niſi Hyſtaſpis filius intelligatur. Quid autem ſcriptura nobis per nominis ambiguitatem illuderet, ſi in eadem etiam orationis clauſula Darii nomen in varios ſignificatus diſtraheret? *Ædificaverunt*, ait, *jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe, & compleverunt domum Dei iſtam, uſque ad diem tertium menſis Adar, qui eſt annus ſextus Darii regis.*

Mihi duæ viæ hujus quæſtionis explicandæ apparent. Una eſt, ut tueamur id, quod nunc impugnatum eſt, Artaxerxem Longimanum hic accipi oportere, qui primus hujus nominis in hiſtoriis prophanis invenitur. Quæ eadem ſententia Bedæ fuit. Loquitur autem ſcriptura per anticipationem, id, quod ſæpe alias ſacri auctores fecitarunt. Non enim omnes illi tres intelligendi ſunt templum & ædificaſſe, & compleſſe, uſque ad ſextum Darii annum. Sed tres illi opus complevere quidem, quos Judæis conſtat in opere faciundo explendoque faviſſe; at ædificatum eſt, atque aliqua ex parte completum uſque ad ſextum Darii annum, Cyro, & Dario jubentibus. Tametſi eo anno templum non eſt omni ex parte abſolutum; quoniam, ut Joſephus ait, Eſdras ac Neemias ſub Artaxerxe poſtea templi fabricam, ornatum, & cultum expleverunt. Hoc vero ſolum a Joſephi opinione noſtra diſcrepat, quod ea, quæ Eſdras, & Neemias geſſiſſe in ſcriptura referuntur, ille Xerxe Darii imperante, nos Longimano jubente geſta eſſe contendimus. Illud autem ſine controverſia verum eſt, Cyrum, & Darium, & Artaxerxem, eum, cui Neemias, atque Eſdras placuere, templum ædificaſſe, abſolviſſe, & ornaſſe.

Altera quoque ſcrupuli hujus eximendi ratio eſt, ſi dicamus, duas illas particulas, *& Artaxerxe*, ab Hebræo quopiam adjectas eſſe in margine primum, deinde textui, ut fieri ſolet, infertas: nec aliunde, quam ex eodem libro exemplum hujus erroris petere neceſſe eſt. In capite enim quarto ſic Latina editio habet (1). *In regno autem Aſſueri, ipſe eſt Artaxerxes*, &c. ubi tres illæ voces, *Ipſe eſt Artaxerxes*, non ſunt ſcripturæ partes, ſed ab expoſitore neſcio quo in margine fortaſſe poſitæ, ſcribentium errore textui noſtræ interjectæ ſunt, cum nec in Hebræis exemplaribus, nec in Græcis ſeptuaginta Interpretum haberetur: quemadmodum etiam ante nos Lyranus admonuit. Idem quoque error accidit in Latinis codicibus, 2. Reg. cap. 8. ubi verba illa, *De quo fecit Salomon omnia vaſa ærea in templo, & mare æneum, & columnas, & altaria*, nec Hebræa exemplaria habent, nec Græca Septuaginta, &c. Quod autem vitium in Latinam editionem irrepſit, idem potuit accidere, ut in Hebræa quoque irrepſerit exemplaria. Qua de re & lib. 2. multa opportune diximus, & jam jam in ſequentis argumenti explicatione quædam haud importune diſſeremus. Illud nunc dico, me non levi conjectura ductum de hujus loci errore ita exiſtimaſſe. Joſephus ſiquidem undecimo Judaic. antiq. lib. cap. 4. hunc ipſum Eſdræ locum referens, ſic ait; *Magnis omnium ſtudiis profiebat templi ædificatio, juxta mandata Cyri, & Darii, prophetantibus interim Aggæo, & Zacharia: abſolutumque eſt intra ſeptennium.* Et l. 15. cap. poſtremo, non alium templi auctorem facit Herodes, præter Cyrum, & Darium. Non ergo alius tertius in Hebræis exemplaribus veris habebatur. Verum hæc hactenus. Cætera diluemus.

Respon. ad 12. Argumentatio duodecima uſque eo difficilis, & obſcura eſt, ut aut nullo modo, aut multo difficillime diluí poſſit. Nimirum enim in hiſtoria cum ſacra, tum prophana ita ſæpe librariorum vitio numeri depravati ſunt, ut qui eos ad veram rationem revocare voluerit, is non dico in ſcrupuloſis locis, atduiſque verſetur, ſed in labyrinthum inexplicabilium quæſtionum intret neceſſe ſit, unde exire non queat, nec ſi Theſei quidem filum habeat. Hujuſmodi autem errores in hiſtoriis humanis prodere ſupervacaneum erit: nam obvii ſunt paſſim plurimi. In ſacris paucos quoſdam commemorabo, qui ſatis ſint tamen, ut intelligant omnes, quam lubricum & facile librariis ſit, vel in divina ſcriptura numerum pro numero ſubſtituere. Agedum ergo primum hujus rei exemplum proferamus, ex libri ſecundi Paral. cap. 15. ubi ita legimus: *Bellum vero non fuit uſque ad triceſimum quintum annum regni Aſa.* Et e veſtigio in initio capitis ſextidecimi: *Anno autem triceſimo ſexto regni ejus aſcendit Baaſa*, &c. Quo utroque loco pro triceſimo, legere oportet, Viceſimum. Nam Baaſa anno tertio regis Aſa regnare cœpit, ſolumque regnavit annos quatuor & viginti, ut 3. lib. Reg. cap. 15. traditur: Non ergo ad triceſimum ſextum annum regis Aſa regnum vitamque perduxit. Id quod perſpicuum quoque fit ex 3. Reg. lib. cap. 16. *Anno*, inquit, *viceſimo ſexto Aſa regis Juda regnavit Hela filius Baaſa ſuper Iſrael*, &c. Et poſterius; *Anno viceſimo ſeptimo regis Aſa regnavit Zamri, qui ſcilicet occiderat Hela.* Quem errorem Joannes Lucidus in ſecundo temporum libro animadvertit (2).

Ne vero imperitus quiſquam hujus loci vitium in Latinæ editionis odium torqueat, æque ſciat Græca Hebræaque exemplaria eſſe corrupta. Id quod 2. Patal. c. 36. etiam contigit. Ubi in hæc verba exemplaria omnia, quæ mihi videre licuit, confetiunt: *Octo annorum erat Joakim, cum regnare cœpiſſet, & tribus menſibus, ac decem diebus regnavit in Hieruſalem, feciſque malum*

(1) 1. *Eſdr.* 4. 6. (2) *Cap.* 9.

lum in conſpectu Domini. Quo loco, pro *decem & octo*, librarius aut indoctus aut negligens *octo* ſubjecit. Sic enim 3. Reg. 24. vere legis: *Decem & octo annorum erat Joakim cum regnare cœpiſſet*, &c. Alioqui quomodo fecit malum in conſpectu Domini? Quomodo egreſſus eſt ad regem Babylonis, & cum eſſet natura bonus, nec civitas periclitaretur, ultro ſe dedidit? 4. Reg. 24. Joſephus 10. antiq. cap. 9. Atque hunc etiam errorem Cajetanus prior deprehendit. Nolo enim quicquam aliorum aut indulſiſſe aut ingenio detrahere. Verum ego etiam ipſe interdum conjecturæ ducor ad ſuſpicandum, auctores ſacros quibuſdam in locis alios numeros poſuiſſe, quam nunc inveniantur. Verbi cauſa ponamus aliquid, ubi conjecturæ hujus argumentum apparet. Primo Reg. lib. cap. 13. ſcribitur, quod filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpiſſet. Quod ſi filius anni unius intelligitur, quaſi puer unius anni inocens, qui neſciret inter dextram ſiniſtramque diſcernere, quonam pacto illud accipiemus (1), *Filius viginti & unius anni erat Sedecias cum regnare cœpiſſet*? Quid ſi hic etiam numerus ille viginti ex ſcribentium eſſet errore prætermiſſus? An non tibi videtur, ſi ita hi per inuriam negligentiamque feciſſent, falſis interpretantium expoſitionibus locum eſſe daturos? Rurſum, quale quæſo illud eſt (2), *Filius trigintà annorum erat David, cum regnare cœpiſſet, & quadraginta annis regnavit*, ſi filium unius anni innocentem interpretamur? In ſimili ergo dicendi forma ſimilis ſit interpretatio. Sed ſimilis eſſe non poteſt, ſi unius anni filius Saul eſſe dicatur. Quamobrem verſimile eſt, auctorem lib. Regum filium eum viginti & unius anni ſcripſiſſe; ſed ſcriptorum vitio majorem numerum in Hebræis exemplaribus omiſſum. Quam deinceps errorem in Græca Latinaque exemplaria aut alii quilibet, aut etiam interpretes transfuderunt. Quod idem 2. Paral. c. 25. 16. & 36. accidit, ſicuti paulo ante demonſtravimus. Et quoniam non eſt animus ſingula loca diſcutere, unum ſolummodo ex Rabani opinione adjiciam, ut jam demum ea, quæ ſunt hujus argumenti propria, expediantur. Hieremiæ 52. vulgata lectio ſic habet: *Iſte eſt populus, quem tranſtulit Nabuchodonoſor; in anno ſeptimo Judæos tria millia & viginti tres. In anno octavodecimo Nabuchodonoſor tranſtulit de Hieruſalem animas octingentas triginta duas. In anno* 23. *Nabuchodonoſoris, tranſtulit Nabuzardan magiſter militiæ animas Judæorum ſeptingentas quadraginta quinque. Omnes ergo animæ quatuor millia ſexcentæ*. Quæ ex lectione ſubdifficiles & perobſcuræ quæſtiones emergunt, quarum nonnullas Lyranus movit, ſed quam belle reſpondarit, aliorum eſto judicium. Rabanus in Hieremiam ter Judæos a Nabuchodonoſore captos ſcribit, harumque trium captivitatum numerum hic a propheta cenſeri. Prima fuit, cum Nabuchodonoſor Joakimum filium Joſiæ vinctum catenis duxit in Babylonem, 2. Paral. 36. (3). Nec enim eſt veroſimile, non etiam alios plurimos cum Joakimo in Babylonem tranſtuliſſe. Nam & Daniel capite primo verbis non valde obſcuris ſignificat, anno tertio Joakimi quoſdam e Judæa in Babylonem eſſe translatos. At Cajetanus negat (4), Joakimum in in Chaldæam advenniſſe. Sane quidem: verum infirma ratione negat. *Interfectus eſt*, inquit, *Joakimus in Judæa, & ſepulturo aſini juxta Hieremiæ prædictionem* (5), *ſepultus eſt, ac projectus extra portas Hieruſalem*. Quid tum? Quaſi vero fieri nullo modo poſſet, ut ductus primum in Babylonem, deinde in Hieroſolyma remitteretur, ubi, cum fidem regi Babylonio datam violaſſet, ingloria morte periret. Non itaque eamus inficias, Joakimum cum aliis multis in Babylonem eſſe traductum. Id enim non Rabanus ſolum, ſed divinæ etiam ſcripturæ tradunt (6).

Secundam captivitatem Rabanus ponit in transmigratione Jechoniæ, quæ 4. lib. Reg. 24. habetur expreſſe. Tertia quoque in eodem lib. c. 25. expreſſa eſt, cum Nabuzardan templum etiam, urbemque vaſtavit. Trium ergo harum captivitatum, ut Rabanus autumat, Hieremias hic lingillatim ſcribit numerum. Quæ ſi vera ſententia eſt, tres numeri mutandi ſunt, ut pro ſeptimo anno in prima captivitate ſcribatur, primo. Illa enim anno primo Nabuchodonoſoris contigit, qui idem Joakimi tertius fuit: quemadmodum paulo ante dicebamus. In ſecunda vero captivitate, pro Octavodecimo ſcribendum eſt, Octavo. Conſtat enim, Jechoniam in Babylonem octavo Nabuchodonoſoris anno commigraſſe, 4. Reg. 24. Pro viceſimo autem tertio in captivitate poſtrema legi oportet, Undeviceſimo. Nam, ut 4. Reg. 25. ſcriptum eſt, Hieremiæ item 52. Sedecias in anno 19. Nabuchodonoſoris ductus eſt in Chaldæam. Nec huic ſententiæ repugnat, quod lib. Reg. 4. cap. 24. decem Judæorum millia cum Jechonia dicuntur eſſe translata. Quoniam Hieremias non vulgus promiſcuum, aut milites quoslibet annumerat, ſed principes Judæ, & eos, qui erant in dignitate aliqua conſtituti, ut Joſephus decimo Judaic. antiq. lib. cap. 8. animadvertit. Vel etiam eos hic ſupputat Hieremias, qui in libris Regum non fuerant numerati. Primæ liquidem ac poſtremæ captivitatis numerum auctor libri Regum omnino prætermittit. In ſecunda autem poſuerat majorem quidem, hoc eſt, decem millia: prætermiſerat minorem, quem hic ſupplet Hieremias, id eſt, animarum octingentas triginta duas. Quod Joſephus intelligens in decimo antiq. Judaic. lib. cap. 9. utrumque numerum conjecturæ plectitur, aſſeritque eos, qui cum Jechonia ducti ſunt, fuiſſe decem millia numero, & amplius

(1) *Jer.* 52. 1. (2) 2. *Reg.* 5. 4.
(3) *Joſeph.* 1. *con. App. Alt. lib. ex Beroſo refert, Nabuchodonoſorem primo anno regni ſui quoſdam Judæorum captivos in Babylonem adduxiſſe.* (4) *In* 36. *c.* 2. *Paral.* (5) *Cap.* 22. 19. (6) 2. *Par.* 36. 6.

plius octingentos triginta duos. Quanquam primam captivitatem ad eum annum refert (1), quo rex Babylonius Joakimum interemit, inſepulturnque extra mœnia juſſit projici. Tum enim ſcribit, tria millia Judæorum Babylonem in captivitatem eſſe ducta. Qui annus procul dubio ſeptimus Nabuchodonoſoris fuit. In octavo namque Jechonias pro patre eſt conſtitutus, 4. Reg. 24. quod ſi accipimus, numerus primæ captivitatis in Hieremia ſine ulla correctione rectiſſime conſtat. Intelligo autem locum Hieremiæ totum poſſe a mendi nota vindicari, ſi dicamus ſecundam captivitatem anno 18. Nabuchodonoſoris fuiſſe, annis ſcilicet integris numeratis: ſicut & prima anno ſeptimo eſt in hunc ſenſum adſcribenda. Alioquin, ſi de annis non expletis ſermo ſit, prima in anno 8. ſecunda in 19. Nabuchodonoſoris fuit. At tertia fuit anno 23. cum quinto poſt excidium Hieroſolymitanum anno, qui fuit regni Nabuchodonoſoris 23. invaſit Cœlen Syriam, Ammonitas, Moabitaſque ſubegit, Ægyptios perdomuit, ac repertos ibi Judæos captivos Babylonem abduxit, ut Joſephus auctor eſt 10. antiq. Judaic. lib. cap. 11. Sed quoniam Hieremias eos numerare videtur, non qui de Ægypto, ſed qui de Judæa translati ſunt: quia rurſum eas videtur captivitates recenſere, quæ e ſacris hiſtoriis colliguntur: quia demum eam, quæ ſub Nabuzardaue fuit omnium celeberrima, templique, atque urbis incendio vel maxime nobilitata, tertio loco videtur ſcribere, ut eo redeat, unde eſt paulo ante digreſſus, ut numerum annorum in ſecunda, & tertia captivitate ad formam 4. lib. Reg. reſtituendum contenderet, ei ego non magnopere repugnarim. Nam ſi in prima captivitate Joſephum, quam Rabanum ſequi malis, non equidem improbabo. Ego autem, ut ingenue loquar, nunquam mihi minus, quam in hac digreſſione placui, quanquam magis adeo id argumenti difficillimi explicandi cupiditate, quam ulla alia culpa mea contigit: qui dum monere volo, numerorum quæſtiones lubricas eſſe, atque difficiles, quod error in numeris facilis, ac lubricus ſit, mei pene ſum oblitus: fecique id repentino quaſi motu percitus, quod ne meditatus quidem opere ad hoc inſtituto factorus eram, ut de iis rebus, quæ maximi ſunt negotii, inter refellendum argumenta diſputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportune, quod duodecimi argumenti difficultas omnis in eo numero annorum ſita eſt, qui 3. Reg. lib. cap. 6. præſcribitur, ab egreſſione filiorum Iſrael de Ægypto ad templum a Salomone inchoatum. Eſt autem in omnibus exemplaribus Græcis, Latinis, & Hebræis idem omnino numerus annorum quadringentorum octoginta. Quem numerum ex ſcriptionum errore a vero eſſe immutatum, hiſce argumentis ſuaderi poteſt. Primum, quod Joſephus lib. antiq. Judaic. 8. cap. 3. ſcribit, Salomonem templi fabricam exorſum eſſe annis quingentis nonaginta duobus (2), poſtquam Iſraelitæ ex Ægypto exceſſerunt: mille vero viginti annis poſtquam Abraham in Chananæam regionem e Meſopotamia migravit. Nam ſi quadringentis triginta, qui juxta Exodum a migratione Abraham ad exitum Iſraelitarum de Ægypto interfluxerunt, quingentos nonaginta addideris, ab exitu ad templi ædificium cœptum, ſumma illa Joſephi relinquetur annorum mille viginti, atque adeo & uterque ſibi numerus, & inter ſe viciſſim ambo conſtabunt. Deinde Joſephus idem lib. 11. antiq. Judaic. c. 4. *Ante Saulem & Davidem*, inquit, *rempub. Judices adminiſtraverunt. Qui reſpub. ſtatus plus, quam quingentis annis duravit poſt Moyſis & Joſue imperium*. Non ergo ab exitu Iſrael de Ægypto ad initium templi 480. ſolum anni interceſſerunt.

Præterea Moyſes quadraginta annis imperavit. Erat enim annorum octoginta cum eduxit Iſrael, Exod. 7. & centeſimo viceſimo ætatis anno mortuus eſt. Deut. ultimo.

Adde annos octo interregni, quibus Iſraelitæ ſervierunt poſt mortem Joſue regi Meſopotamiæ, Judic. 3. Joſephus 6. lib. antiquitat. cap. 5. ſcribit hos fuiſſe duodeviginti. Quorum octo ſervitutis fuiſſe lib. 5. cap. 7. tradidetat.

Othoniel judicavit populum quadraginta annis. Judic. 3.

Adde duodeviginti annos interregni, quibus ſervierunt regi Moab. Judic. 3.

Aod judicavit populum octoginta annis. Judic. 3.

Adde viginti annos interregni, quibus ſervierunt regi Chanaan. Judic. 4.

Barac, & Debora judicarunt populum quadraginta annis. Judic. 5.

Adde interregnum ſeptem annorum ſub Madian. Judic. 6.

Gedeon judicavit populum quadraginta annis. Judic. 8.

Abimelech tribus annis. Judic. 9.

Thola viginti tribus annis. Judic. 10.

Jair viginti duobus annis. Judic. 10.

Interregnum decem & octo annorum ſub Philiſthæis, & Ammonitis. Judic. 10.

Jephte ſex annis judicavit. Judic. 12.

Abeſan ſeptem annis. Judic. 12.

Ahialon decem annis. Judic. 12.

Abdon octo annis. Judic. 12.

Interregnum quadraginta annorum ſub Philiſthæis. Judic. 13.

Samſon viginti annis. Judic. 16.

Heli quadraginta annis. 1. Reg. 4.

Saul regnavit quadraginta. Act. 13. Nam Joſephus lib. 6. antiq. Judaic. cap. poſtremo ait, illum

(1) 1c. *lib. cap. 8.* (2) *Sic Genebrius ac vere ille quidem tranſtulit. Numerus enim 302. qui habetur in verſione Ruffini, ex ſcribentium errore eſt poſitus, uti Joſephus ipſe ſecum pugnet lib. 11. cap. 4. Unde patet Sabellici error, Ennead. 1. lib. 9. ubi vulgatum vitium ſecutus affirmat annum templi inchoati fuiſſe ab eo, quo filii Iſrael de Ægypto ſunt egreſſi, quingentiſimum ſecundum.*

lem regnasse vivente Samuele annis duodeviginti, post Samuelis mortem annis viginti.

David regnavit annis quadraginta. 2. Reg. 5. & 1. Paralip. 3.

Salomon quarto anno regni sui templi fabricam cœpit. 3. Reg. 6.

Qui in summam redacti faciunt numerum quingentorum septuaginta quatuor annorum. Quibus si adjicias annos Josue, Samgar, & Samuelis, Interregnum quoque, quod inter Samson, & Heli fuisse scriptura dicit, major utique summa, quam illa Josephi, conficietur. Plures igitur quam 480. anni ab excessu Israel de Ægypto, ad templi fabricam interceserunt. Mendum itaque in hoc scripturæ loco inest, suntque proinde ad veram rationem codices Hebraici, Græci, & Latini corrigendi. Ad hæc, si Græca omnia exemplaria fidem aliquam faciunt, ut in ejusmodi rebus ambiguis, & numerorum ratione controversa æquum est, Paulus (1) certe post terram Chanaan filiis Israel sorte distributam, tempus Judicum usque ad Samuel, quadringentis quinquaginta annis, non multo secus definivit. Sic enim Græca habent, Καὶ μετὰ ταῦτα ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. Καὶ μετὰ ταῦτα ᾐτήσαντο βασιλέα καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν θεὸν αὐτῶν Κύριον Σαοὺλ υἱὸν Κὶς ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν τὴ Πρώτην.

Quæ Erasmus ita convertit: *Et deletis gentibus septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et post hæc annis circiter quadringentis quinquaginta, dedit Judices usque ad Samuel prophetam.* In eundem sensum Pagninus vertit, cæterique juniores omnes interpretes. Nec enim Græca illa aliter reddi possunt. Quod si quadringentis quinquaginta annis, quos Paulus Judicibus a distributione terræ ad Samuelem impertitur, addamus Moysis quadraginta, Saul item quadraginta, David quoque alios quadraginta, & quartum denique Salomonis: eandem profecto summam conficiemus cum ea, quæ paulo ante e certis scripturæ testimoniis confecta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum, ut novum testamentum veteri omnino consentiat. Sed ait Cajetanus, Græca omnia exemplaria, & Latina esse vitiata: & Græce τριακοσίοις, non τετρακοσίοις, Latine Tercentis, non Quadringentis, esse legendum. Qui sic? Evincitur, inquit, quoniam alias non constabit numerus annorum, quem 3. lib. Reg. cap. 6. definit: scilicet, quasi non in hoc controversia sit, an ille numerus, an hic scribentium errore sit inductus. Numero sane 3. lib. Regum reliquæ omnes scripturæ dissentiunt. Numero Actorum Apostolicorum scripturæ consonant omnes. Non ergo hic, sed ille numerus vitio librariorum est corruptus.

Confirmat autem hanc sententiam illud tandem, quod qui contrariam tueri volunt, numerumque illum quadringentorum octoginta annorum retinere, ii tantum absurditatum in supputatione sua faciunt, ut vix audiri sine aurium molestia possint. Nicolaus porro (2) & Abulensis (3), qui in scripturæ explanatione habentur insignes, ut summa illis 480. annorum justa constituatur, primum ajunt, annos Josue minime computandos, sed in Othonielis quadraginta includendos. Eodemque modo de Samuele judicant, cujus annos similiter intra quadraginta Saulis includunt. Mox addunt, annos, quibus Judæi servierunt regi Mesopotamiæ, aliisque postea sequenti tempore regibus, eis annis includi, quibus terra quievisse dicitur, vel etiam Judex hic, aut ille Israelitis præfuisse. Unum solum annorum duodeviginti interregnum in computationem adscisci, ut cum tribus annis Salomonis summam 480. annorum suo belle arbitrato conficiant. Sed, ut dixi, hæc computandi ratio multum omnino absurditatis habet. Ut enim omittam alia, ne in re nota, & perspicua multus & insolens sim, illud ante omnia expediri velim: ecquo pacto interregnorum anni in eos redigi valeant, & contrahi, quibus sub judicibus terra a præliis dicitur quievisse? Sane in interregnis aut perpetuum Judæis bellum contra inimicos fuit, aut servitus sine judice misera, res affligtæ, turbata omnia, nulla quies.

Præterea, ecquid de quadraginta annorum interregno isti dicturi sunt, quod inter Abdonem, & Samsonem scriptura commemorat? An 40. illos annos in Samsonis viginti includi sunt? An potius in Abdonis octo? Præterea, cur unicum interregnum annorum decem & octo accipiunt, rejiciunt cætera? Quod si eam ob causam reddere ne unam quidem ideneam possunt, sane aut interregnum hoc cum cæteris abjiciant, & summa erit minor: aut eam hoc, ut par est, admittant reliqua, & summa erit major. Ad hæc liber Judicum explicate docet, terram duce Juda, qui successit Josue, minime quievisse, sed multis bellis fuisse agitatam, quibus Chananæi ac Pherezæi victi, oppressique fuerunt. Nam Ductum Josue præliis frequentibus turbulentum extitisse, Josue liber ipse manifestat. Cum vero rex Mesopotamiæ, Josue, Judaque defunctis, filios Israel pugna vicerit, octoque annis servire coegerit, tunc tempora pacata, quietamque terram describere, prorsus est a sensu communi alienum. Quod si annos Josue, ac Judæ illos quoque, quibus rex Mesopotamiæ Israelitas expugnavit, & oppressit, in id temporis trahas, quo terra quievisse dicitur, nonne turbidos, & inquietos annos eum tranquillis, quietisque confundes? Nonne etiam scripturæ sacræ in aperta narratione vim afferes manifestam? Illa nimirum non obscure refert (4), post Chananæos, Pherezæosque devictos, post filios Israel per Othonielem a servitute liberatos, terram quadraginta annis quievisse. Quid Paulus? An non post Samuelem quadraginta annos Saulis regno impertitur,

(1) *Actor.* 13. 20. (2) *Nicol.* 3. *Reg.* 6. (3) *Abulens. ibid. q.* 4. & 3. *lib. Jud. q.* 22.
(4) *Judic.* 3. 11.

titur, (1)? Qua ergo ratione Samuelis annos in annis Saulis includemus? quos triginta octo fuisse Josephus prodit, fuisse quadraginta prodit Paulus.

Nulla ergo ratione, ut videtur, numerus ille quadringentesimus octogesimus defendi potest. Ab eo siquidem tempore, quo filii Israel terram promissionis incolere, habereque cœperunt, ad primum Jephthe annum trecentos interfluxisse, certis est Jephthe ipse locupletissimus (2). Trecentis si addas quadraginta, quibus populus moram in deserto fecit, ac viginti annos Samuelis, qui ex primo lib. Regum (3) a quibusdam colliguntur, illos demum, quos a Jephthe ad 4. annum Salomonis ante numeravimus: eadem omnino summa constituetur, quæ bis supra constituta est, quingentorum septuaginta quatuor annorum: ut quoquo te vertas, & sive ex temporibus interregnorum ac judicum singulorum, sive ex Pauli calculo, atque ratione, sive ex Jephthe testimonio & inculpatæ defensionis judicio, verum, certumque annorum numerum ab exceſſu Israel de Ægypto ad templi fabricam efficere pertentes, semper eumdem illum invenias quingentesimum septuagesimum quartum. Porro autem qui numeri cujusque summam exigue nimis, & exiliter ad calculos revocare cupiunt, hi numerum eum verissimum ac rectissimum censent, quem plurimis confectis rationibus undique constantem, cohærentem, consentaneum sibi, cæterisque reperiunt, qui fere in unum collati eandem prorsus summam efficiunt. His argumentis numerus ille 3. lib. Regum infirmati potest: qui tamen non modo omnibus exemplaribus, sed universis auctoribus Latinis, Græcis, Hebræis consentientibus confirmatur. Verumenimvero in numeri hujus summa tuenda & conservanda vix reperias præsidium aliquod omni ex parte munitum. Eusebius etenim, qui sine controversia in ratione temporum diligentissimus est, hanc summam 480. annorum defendit quidem, sed ita defendit tamen, ut defensionis ratio neglecta esse videatur. Principio namque 10. annos Abialon e quadringentesimo octogesimo numero exemit, quoniam septuaginta interpretes ait illum Judicem omisisse; quare coactus fuit viginti septem annos Josue administrationi dare, ut quadringentesimus octogesimus expleretur. Quod si 10. annos Abialon in 480. numero includeret, cum Josue viginti septem attribuerit, 499. annorum summa conficeretur. Incidit autem in codices mendosiores. Nam Complutenses eum judicem in Lxx. versione habent. Codex quoque fuit illi similiter depravatus in tempore, quo juxta Lxx. Heli populum judicavit. Scribit enim is Lxx. interpretatione viginti annos inveniri. Atqui in Hispanienſi τεσσαρακοντα, id est, quadraginta reperiuntur. Quem Eusebii errorem fæpe fum admiratus. Si enim Lxx. interpretationem sequi libuit, cur quemadmodum decem annos Abialon, ita & Heli viginti non ademit? Quod si visum est Heli annos 40. retinere, cur decem Abialon a numero exemit? Illud etiam incommodi Eusebio accidit, quod cum interregna omnia posteriorum Judicum temporibus includeret, videretque ex illis quædam accidentia inepti ſſime sequentibus copulari, eam rem traditionibus Hebræorum attribuit, ne ipse rei perabsurdæ primus esse auctor videretur. Circa annos vero Samuelis ac Saulis eodem in luto cum cæteris hæret. Ambobus enim non plures, quam quadraginta annos affignat. At totidem Paulus soli Sauli impertitur. Josephus autem Samueli soli duodecim, regnante Saule duodeviginti: Sauli post Samuelis mortem vig nti. Quo in loco Beda magna me admiratione afficit: Primum quod sermonem permittit Paulo cum vulgarem, tum etiam falsum: Deinde quod ante Samuelem trecentos nonaginta sex annos Judices præfuisse eorum librum indicare asserit, cum in Judicum libro non nisi trecenti triginta novem reperiantur. Quare ad explendam summam illam necesse est Moysis 40. annos apponas, Josue vero 17. At Josue septemdecim non ex historiæ aut divinæ, aut humanæ veritate, sed ex eorum opinione solum habentur, qui ad summam illam 480. annorum numeros quosliber revocare pergunt: idque ut faciant, non dubitant historias omnes contravenire. Quid, quod Josephum Beda ait Samueli annos viginti, Sauli totidem alios impertiri? cum quinquaginta ambobus sine dubio impertiatur, quemadmodum e locis ante citatis manifestissime constat. Cæterum porro via longe diversissima ingressus est. Nam quadraginta annos quidem soli Sauli distribuit: sed ut summa illa 480. annorum constet, Josue annos decem, septem vero Samueli dispertit. Quod præter historiæ fidem suo solum arbitrio facit. Quid igitur? semper ego alienarum opinionum relator tantum? Nunquam ne reponam? Sane & de meo aliquid exolvere lectori debeo, si quid tamen probati nummi exolvi possit.

Primum autem non existimo, aut fide, aut religionis quæstionem esse, Num 480. iste annorum numerus, qui in codicibus pervulgaris reperitur, librariorum vitio scriptus sit, an potius idem ab auctore sacro in suo exemplari positus? Ostendimus enim, errorem in numeris promptissimum esse atque facillimum. Ostendimus numeros quosdam in libris sacris scribentium errore vitiatos. Ostendimus denique multas esse causas, cur hic, de quo agimus, 480. annorum numerus corrupte esse inductus videatur. Atque Josephus & Sabellicus, Hebræus unus, Latinus alter, cum locum illum ex l. 3. Reg. c. 6. referrent, non 480. annos, sed multo plures posuerunt. Incredibile autem videtur esse, Josephum,

(1) *Act.* 13. 21. (2) *Judic.* 11. 26.
(3) 1. *Reg.* 7. *Joseph. lib. ant.* 6. c 13. *tradit, quod Samuel primum solus præsuit populo annis duodecim. Deinde Saule regnante annis* 18.

phum, ſi omnia Hebræa exemplaria 480. numerum habuiſſent, ab illo certo ac præſcripto numero diſceſſorum. Nec Hugo Cardinalis, cum ſententiam Joſephi retuliſſet, eam reprobandam cenſuit. Non igitur ſi quiſpiam dicat, ab egreſſione filiorum Iſrael de Ægypto ad templum inceptum quingentos annos, & eo amplius interfluxiſſe, protinus refellendus eſt, quaſi ea res ad fidem religionemve pertineat. Illud deinde ſentio, interregnorum annos vere inter annos Judicum effluxiſſe: itaque non eſſe, quod Hebræi falſo tradunt, in temporibus vel priorum vel poſteriorum Judicum computandos. Quocirca Joſephus, quoniam non ea ſolum tempora, quibus Judices præfuere, computare voluit, ſed illa etiam, quæ in interregnis ſine Judice fluxerunt, vere ſummam quingentorum nonaginta confecit annorum. At auctor libri regum, interregnorum annis omiſſis, eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum Judices adminiſtrarent, interceſſiſſe. Anni ergo plures ab eo, quo Iſrael exceſſit de Ægypto, ad templi initia fluxere. Sed ducum, judicum, & regum non fluxere, niſi quadringenti octoginta. Advertendum quoque, ex iis, qui populo a Moyſe ad Salomonem præfuerunt, quatuor eſſe, quorum tempora nuſquam ſcriptura vetus denotarit, nempe Joſue, Samgar, Samuel, Saul: nam reliquorum omnium certus annorum numerus in ipſis eſt teſtamenti veteris libris deſignatus. E quibus ſumma colligitur annorum 419. His ſi Salomonis adjungas tres, 4. enim anno templum fabricare cœpit (1), reliqui erunt anni 58. quos Joſue, Samgaro, Samueli, Saulique diſpertias.

Ac Samgar quidem, quoniam nondum vertente anno munere ſimul ac vita defunctus eſt, merito ab hujus numeri ſumma eximitur. Cum vero Sauli Paulus (2) impertierit quadraginta (3), dubium non erit, quin decem & octo ſint inter Joſue, & Samuelem diſtribuendi. At decem ne ex his Joſue, reliquos autem Samueli aſſignare oporteat, an contra panciores Joſue, Samueli plures, de hac re dubitari poteſt. Cajetano illud placuit, mihi etiam idem viſum eſt. Quoniam Joſepho, aliiſque probatis hiſtoricis longior Ductus Joſue fuit, quam Samueli Judicatus. Nec noſtræ huic opinioni contrarium eſt, Arcam ſub Samuelis tempora in Cariathiarim viginti annis permanſiſſe (4). Non enim his viginti annis, quod quidam falſo exiſtimarunt (5), Samuel plebis Iſraeliticæ judex erat, ſed propheta. Quin Scriptura ipſa ſatis, niſi ego fallor, aperte ſignificat, poſt viceſimum illum annum cepiſſe a Samuele populum judicari. In Joſue autem tempore computando ita magna auctorum varietas, & diſcrepantia eſt, ut nulla ex parte hiſtoriæ labefactetur auctoritas; ſi ubi variæ ſunt hiſtoricorum, diſcrepanteſque ſententiæ, ibi nulla eorum premi nos, urgerique patiamur. Joſephus (6), Genebio interprete, Joſue viginti quinque annos annumerat. Euſebius viginti ſeptem. Beda, Joannes Lucidus, aliique nonnulli ſeptemdecim impertiunt. Cajetanus decem. Quamobrem cum nos decem & octo Joſue, Samuelique diſperticndos dicimus, nihil ſane abſurdi dicimus. Quanquam ratio ſubeſt, ut ſine ſcripturæ, veritatiſque diſcrimine octo, aut novem alios annos his duobus judicibus adjungamus. Quid tia? Nonne hiſce vel octo, vel novem adjunctis, anni plures, quam 480. efficientur? Efficientur utique. Falſum ergo erit, inquies, anno 480. ex eo, quo Iſrael de Ægypto exiit, templum ædificari cœptum. Minime gentium. Quin utrumque verum eſſe nihil obſtat: ſcriptura enim minutos numeros præterire aliquando ſolet. (7) Cujus rei exemplum paulo ante poſnimus ex 4. Reg. lib. cap. 24. ubi decem mille Judæi dicuntur eſſe translati, quibus tamen Joſephus octingentos triginta duos adjecit, imo & Hieremias, quemadmodum eſt nobis ſupra explicatum. Atqui ſcriptura Jonæ poſt quadraginta dies ait Ninive ſubvertendam, & tamen ſeptuaginta interpretes 43. græcis literis prodiderunt, qui revera ab initio prædicationis Jonæ computantur: hos vero tres ſacer auctor omiſit, qui a toto triduo illa ſemper verba intonabat, *Adhuc quadraginta dies*, &c. Quamvis ab initio, ſi Ninive ſubverteretur, 43. erant interfluxuri. Quod autem 43. dies ſeptuaginta interpretes ſcripſerint, auctor eſt Juſtinus in dialogo cum Triphone. Quia vero Auguſtinus non 43. ſed 3. ſolum legit, difficulter ſe ex hac quæſtione extricavit, lib. 18. de civit. cap. 44. Quæ eadem cauſa erroris Hieronymo fuit. Si enim in Septuaginta non triduum, ſed 43. dies ipſe legiſſet, omnis admirandi occaſio ceſſaſſet. Sic ergo licet plures fuerint, quam 480. anni, quia tamen non ad 490. acceſſerunt, recte ſuo more ſcriptura dixit, annos 480. interfluxiſſe. Id ſi probabile eſt, ut eſt certe, jam viginti ſeptem annos Joſue, & Samueli poterimus impertiri, Samueli decem, ſeptemdecim Joſue, quos huic Beda, aliique viri graves impertiuntur. Sed valeant iſtæ numerorum tetricæ, ſalebroſæque quæſtiones, in quibus poteram ignorantiam meam ſimpliciter confiteri, & omne curioſorum hominum deſiderium contemnere. At levioris culpæ arbitratus ſum, in explicanda difficillima argumentatione tam multa fuſe, quam omnino nihil dicere.

Respon. ad 13. Tertiumdecimum argumentum parva difficultate nos implicat. Nec enim hiſtorias omnes tueri eſt animus, quæ paſſim in eccleſia lectitantur. Video tantum vulgi non ſolum in laicis, ſed in eccleſiaſticis etiam eſſe, ut eas quoque fabulas oppido quam libenter accipiant, quas jamdiu eccleſia exploſit. In his certe pontificum non diligentia modo, verum etiam prudentia deſideratur. Quidam namque dum reduviam curant, capiti incommodant. Videli-

(1) *Joſeph l. 2. antiq. ca 8.* (2) *Act. 13. 21.* (3) *Totidem Aug l. 18. de civ. Dei, ca. 26. Nam quod Eupolem Hebræa ſcriptor hiſtor. 21. tantum ponit, ad id tempus referendum eſt, quo mortuo Samuele rex avit.* (4) *2. Reg. 7. 2.* (5) *Abul. mſs.* (6) *l. 5. ann. c 2.* (7) *Vid. Aug. 16. de civit. lib. c. 25.*

delicet hiſtorias graves pro apocryphis reddunt quidem, ſed divinum eccleſiæ officium uſque eo præter ſolitum immutant, ut vix ulla antiquæ religionis forma in quotidianis precibus relicta eſſe videatur. Qua ex re quam multa & magna mala eccleſiæ Dei accidant, non eſt hujus loci, & temporis dicere. Sed eſto; quædam in publicis eccleſiæ precibus habeantur ambigua, quædam etiam falſa. Num idcirco hiſtoriis eccleſiæ omnibus fidem abrogare perges, quod nonnullæ earum ſint vulgo jactatæ, & creditæ, in quibus, præſertim quoties de miraculis incidit ſermo, ficta reperias fortaſſe plura, quæ jure ac merito reprobantur? Mihi profecto illud Gelaſii (1) conſilium placet, ut cum hujus generis hiſtorias catholici legerint, beati Pauli ſententia præcedat: *Omnia probate; quod bonum eſt, tenete.* Atqui irridere epiſcopos, de Theologis ſchola ludere, in monachorum imperitiam inſultare, quaſi fabulas hujuſmodi ventris gratia rudi vulgo inſerant & intrudant, hæc non puto equidem hominis ingenui eſſe, qui ad bonitatem fuerit a natura compoſitus, nedum ejus, quem Chriſtus ſimplicem ſicut columbam ad legem Evangelii formaverit. Quod ſi ex quibuſdam fictis, falſiſque narrationibus hiſtorias gentium æſtimemus, nulla omnino erit, quam non ſimiliter illudamus. Id ſi hominum imprudentium, atque adeo ſtultorum eſt, maneat, divorum geſta, quæ in eccleſia legi ſolent, deſpici nullo modo oportere: quanquam nonnulla ex his incerta ſunt, apocrypha, levia, falſa. Nam & pleraque credibilia, ac vera ſunt, quædam etiam certa. De tertiodecimo autem argumento hactenus.

Respon. ad 14. In quartodecimi argumenti reſponſionem multa ſunt breviſſime animadvertenda. Primum in maximo illi errore verſantur, qui rerum geſtarum memorias tamquam eccleſiæ oracula accipiunt, ſi eas in epiſtolis, & decretis ſuis pontifices aliquando uſurparint. Non eſt idem, mihi crede, hiſtoriæ approbatio & uſurpatio. Utitur quidem interdum pontifex, ſi quicquam ſuadere cupit, receptis opinionibus, ſententiis, rebuſque vulgatis: at non continuo quæcunque in hunc uſum attulerit, ea ſedis Apoſtolicæ judicio probat. Aliud quippe eſt ſuadentis munus, aliud definientis. Qui pronunciat, res veras ille adfert: qui ſuadet, nonnunquam etiam veroſimiles. Audiebam de præceptore meo puer, nullum omnino argumentum eſſe negligendum, in quo aliqua ſignificatio veritatis appareat: Amplectendum autem eſſe ita unumquodque maxime, ut quodque ad faciendam fidem erit aptiſſimum. Ad cujus præcepti formam non modo dialectici & oratores, ſed veteres etiam Theologi ſuas diſputationes effinxerunt. Nam in cauſam ſuam quiſque & quibuslibet argumentis quandoque axuſi ſunt, & vulgi etiam credulitate. Itaque imprudentium hominum erit, hiſtorias qualvis obiter etiam, & ad præſentem cauſam a pontifice adductas, non aliter amplecti, atque eas, quæ ſint eccleſiæ certo judicio comprobatæ.

Quod deinde ad Conſtantini donationem attinet, de eo non libet in præſentia diſputare. Diſputent alii, quibus cordi forte eſt Romanæ eccleſiæ majeſtatem, amplitudinemque minuere. Laurentium Vallam ſcimus integro libro adverſus receptam communi opinione ſententiam declamaſſe. Juriſperiti, quæ vulgo circumfertur ejus donationis formula, eam commentitiam eſſe ſatis indicant, cum Palææ inſcriptione denotant (1). Euſebius, Ruffinus, Theodoretus, Socrates, Sozomenus, Eutropius, Victor, cæterique probæ fidei auctores, qui omnia Conſtantini geſta ſcripſere diligentiſſime, nam eodo nullam donationis ejus mentionem faciunt, ſed tradunt etiam orbem Romanum ſic inter tres illius filios diſtributum, ut Italia uni eorum tota contigerit. Aramianus Marcellinus lib. 15. Conſtantium urbis dominationem habuiſſe, & Leontium præfectum ibi conſtituiſſe, auctor eſt. Nonnullos deinceps Imperatores Italiæ, atque adeo Romæ imperaſſe, omnes hiſtorici memoriæ prodiderunt. Hæc & alia ejuſmodi quis ignorat? Verum quid refert, a Conſtantino facta ea donatio ſit, an a principibus poſterioribus? Fictam & commentitiam fabulam dicunt a Nicolao, Clementeque prolatam. Quaſi vero pontifex aut factam eam donationem ſuo decreto definiat, aut urbem eo ſolum titulo defendat. Negant donatam a Conſtantino urbem eſſe: quamquam neqceunt probare id quidem. Sed quæro, quod donatam negant, ea ſi non donata eſſet, quidnam facerent? An urbem Cæſari concederent? Urgent ruſtice ſane. Negant enim donatam eſſe, & in eo perſtant. Nos vero tamquam tormenta quædam adhibemus, ut ſi reſponderint, quod donata a Conſtantino non eſt, idcirco ad jus nunc Cæſaris pertinere, ſtultos ſe eſſe fateantur. Potuit enim donare alius. Potuit quoque Romanus Pontifex urbem juſto alio nomine poſſidere. Certe longi temporis præſcriptione potuit. Sin negaverint jus omne Cæſari in urbem, omnia, quæ de Conſtantini donatione diſputant, vana eſſe concedant. Sed jam, ne nos vani itidem ſimus, relinquamus perſequamur. Lepra Conſtantinum laboraſſe, apud idoneos auctores nuſquam legi, ſed ejus nominis aliam, cognomento Copronymum. Unde fortaſſe ambiguitate vocis error inductus. Niſi rumor iſte de lepra inde ortus videri poſſit, quod Byzantio ad aquas calidas valetudinis gratia eum egreſſum ferunt. D. Th. 3. p. q. 69. in 4. arg. hiſtoriam vulgatam, ſumit, atque, ut videtur, probat. Cajetanus non item. Habet hic auctores ſuos Platinam in vitam Marci, Ludovicum Vives lib. de cor. diſc. 2. Alciatum lib. parerg. 7. cap. 19. qui aperte negant. Habet ſcriptores omnes veteres ejus ætatis, qui tacuerunt, non omiſſuri, ſi ſciviſſent, ſciturique omnino rem, ſi fuiſſet. Nam quod nomine Conſtantini circumfertur, edictum, tametſi Nicæ-

no

(1) *d. 93. c. Sanctæ Rom.* (2) *Diſt. 96. ca. Conſtant.*

no Concilio adjunctum eſt, non tamen habet Concilii auctoritatem. Hæc illi. Ego hæc nec pro certis affirmare auſim, nec pro falſis refellere. Silveſtri acta, in quibus ea res geſta commemoratur, Geleſius non reprobat (1). Refertur eadem in ſynodo Romana ſub Silveſtro cano. 1. in ſeptima rurſus ſynodo, actione 2. Eandem denique Nicephorus lib. 7. cap. 33. ut veram hiſtoriam refert. Quocirca Pontifices duos, Clementem, ac Nicolaum, aut Divum etiam Thomam in eo quod ea hiſtoria uſi ſunt, nec ridere jure poſſumus, nec arguere. Quamvis, ut dixi, lepræ Conſtantinianæ teſtis gravis & probatus ex veteribus nemo eſt. Itaque, ſi negemus, nec Pontificum, nec hiſtoricorum auctoritatem labefacimus.

De baptiſmo hiſtorici quoque ipſi nobiliſſimi varie loquuntur (2). Hieronymus in chronicis, Euſebius libro 3. de vita Conſtantini, Socrates lib. 1. hiſtor. ſuæ cap. 39. Theodoretus lib. 1 tem 1. cap. 31. Sozomenus lib. 2. cap. 34. Caſſiodorus, qui hiſtoriam ab his tribus eccleſiaſticam compilavit, Pomponius Lætus, aliique ſcriptores hujus ordinis, Conſtantinum tradunt non Romæ a Silveſtro, ſed Nicomediæ ab Euſebio Epiſcopo, & quidem Ariano, ſacrum baptiſma ſuſcepiſſe. Contra Damaſus in libro Pontificali tradit, illum Romæ a Silveſtro ſacris luſtricis ablutum eſſe. Cui omnino conſentiunt Marianus Scotus, Sabellicus, Platina in vita Marci, Nicephorus lib. 7. cap. 35. & lib. 8. cap. 54. ne divum Thomam, Nicolaum, Clementem, duas denique ſynodos in hujus rei teſtimonium repetamus. Atque Nicephorus in hac re aſſeveranda, & contraria opinione refellenda, oratione ſane quam acri uſus eſt. Ita enim ſuam de baptiſmo Conſtantini ſententiam Eccleſiæ conſenſioni tribuit, ut adverſam Arianorum commentis aſſignet. *Quæ in Oriente*, inquit, *olim Arianæ ſectæ fuere, Conſtantinum Nicomediæ, ab Euſebio ejus urbis Epiſcopo, jam moriturum baptiſmum ſuſcepiſſe, prodiderunt, propterea eum ſacrum haveerum diſtuliſſe dicentes, quod id in Jordane perficere voluerit. Id vero ex eo facile refellitur, quod Eccleſia a Silveſtro eum Romæ baptizatum eſſe certo prædicat. Quapropter teſtatum omnibus eſſe volo, ut hoc ſic etiam tuto & opinentur, & credant. Arianii enim male ſentientes animo, & conſilio diabolico hoc confinxerunt, non Romæ baptizatum eum eſſe aſſerentes, aut fortaſſe eadem cum illis ſenſiſſe aſtruentes, perinde atque ob ipſius propterea baptiſmi gratiam ſuſceperit. Quod abſurditatis, & mendacii plenum eſt. Quod ſi nondum ſacri lavacri particeps fuit, conſequitur, eum neque in Nicæna ſynodo cum Patribus congreſſum eſſe, neque cum eis myſteria participaſſe, ſicuti hiſtoria tradit.* Hæc ille. Et paulo ante: *Quod autem Romæ a Silveſtro ſacratus ſit, ſatis oſtendit baptiſterium, quod ad hoc uſque tempus ejus rei gratia in teſtimonium certiſſimum Romæ aſſervatur.* Quæ duæ profecto rationes efficiunt, ut non temere iis accedam, qui Conſtantinum Romæ ſacro tinctum lavacro ferunt. Quod ſi baptiſterium tam inſigni ſtructum apparatu, ſi rerum veterum publica commemoratio, non ſolum habitantium animis, ſed lapidibus etiam inſculpta, nullum nobis argumentum eſt, jam jamque non dico quæ vetuſtatis in urbe monimenta ſunt, ſed quæ ſunt in orbe majorum traditione recepta, ire ea omnia inficias poterimus, quamvis indicia extent rerum, locorum, temporum manifeſta. Ac niſi prius baptiſmi fuiſſet fonte ſublatus, qui credi poteſt, Conſtantino Epiſcopos aut culparum, & querimoniarum libellos obtuliſſe, aut, ut ſynodo, & diſputationibus intereſſet, permiſiſſe? Baptizatus ergo ante ſynodum Nicænam fuerat Conſtantinus. Ubi hæreticorum induſtriam, ac diligentiam in propaganda ſecta mirari ſatis non queo. Omnia quippe illi ſus deque miſcent, ut viri pietate inſignes, præſertim ſi Reges, aut Imperatores ſunt, ipſorum partes foviſſe videantur. Tanta vero arte id efficiunt, ut doctos etiam viros, nedum imperitos fallant. Euſebius porro Pamphili, vel quia Euſebio Nicomedienſi, cæteriſque amicis credulum ſe præbuit, vel quia ſectam, cujus apertiſſimus propugnator erat, hac laude, & gloria voluit ornare, ejus fabulæ primus auctor Chriſtianis fuit. Huic enim ſcribenti Hieronymus, ac reliqui auctores crediderunt. Sed de Euſebii fide plura poſtea. Nam Conſtantiam Conſtantino fratri Arianum presbyterum inſinuaſſe, a quo vir religioſiſſimus ſeductus ſit, hoc ut credam, quantum Conſtantiæ levitas & inconſtantia movet, tantum Conſtantini pietas, & gravitas remorantur. Ac ſi presbyter ille Arianus pium alias Imperatorem quidem, ſed poteſtate, divitiis, honoribus, triumphis, meritis, ſecundis denique rebus omnibus inſolentiorem factum decepit, ut Arium revocaret, Athanaſium repelleret: (viris etenim bonis in rebus ejuſmodi facile imponitur) non tamen adeo in errore proceſſiſſe credendus eſt, ut Ariano ritu alterum baptiſmum Nicomediæ ſuſciperet. Quanquam ſunt qui exiſtiment, per ſororem falſum in fide Conſtantinum produnt, eos falſos nominis ſimilitudine id patri attribuiſſe, quod filii ſcelere patratum eſt. Verum ſive hoc modo, ſive alio res habeat, illud tenendum eſt, nervos, atque artus eſſe ſapientiæ non temere credere, iis præſertim hiſtoricis, qui quoniam fidem divinam violarunt, fidei humanæ auctoritatem amiſerunt. Sed de his capite ſequenti accuratius diſſeremus. (Ad reliqua argumenta reſpondetur cap. ultimo)

CA-

(1) 35. d. c. ſancta Rom. (2) Haym. in epit. eccl. hiſt. l. 3. c. 6.

CAPUT VI.

Qui sint probatæ fidei auctores, qui contra non sint.

Quatuordecim argumenta superiore capite sigillatim refutata sunt. Nunc quintumdecimum, 16. & 17. refelli oportet: quoniam hæc tria unum atque idem exquirunt, quod supra fumus quidem in quadripartita divisione polliciti (1), sed cogitationibus multis variisque distenti, tertiam ejus divisionis membrum voluntaria quadam oblivione contrivimus. Quis enim auctor historiæ probatus sit, tertio loco me scripsi dicturum, nec exolvi quod promiseram; quin operis instituti pene immemor factus sum. Eam quippe rem nitimur fere omnes aut ex memoria deponere, aut diu, multumque protrahere, quam non libentes & voluntarii, sed invite & repugnanter aggredimur. Atqui licet non constituto tempore & loco, reddam tamen in præsenti, & cum fœnore fortasse reddam id quod me debere non inficior. Antea vero, quam de historicis utrisque & Ecclesiasticis & profanis sententiam meam dico, illud est operæ pretium quærere, sintne regulæ aliquæ, & quidam historiæ quasi indices, quibus historici cujusque fides ac veritas exploretur. Nam Joannes Annius tres regulas ponit, easque Metasthenis testimonio confirmat, ad quas omnes Chronicorum libros expendere, & examinare haud secus, atque ad Lydium lapidem debeamus.

Prima, inquit, regula est ista. Suscipiendi sunt absque repugnantia omnes qui publica & probata fide scripserunt. Secunda. Gesta & annales quatuor Monarchiarum non possunt negari & rejici ab aliquo, quia solum publica fide notabantur; & in bibliothecis aut archiviis servabantur. Unde & in Esdra legimus, quod controversiæ de reparando templo diffiniebantur ex annalibus Persarum servatis in bibliothecis. Tertia regula. Qui solo auditu, vel per opiniones scribunt, hi tanquam privati recipiendi non sunt, nisi ubi a publica fide non dissentiunt. Ex quibus colligit, quod nemo in Chronicis suscipiendus est, nisi annalibus quatuor monarchiarum concordet. Et in monarchia quidem Assyriorum, quia publica fide scripsit Berosus Chaldæus, consequens est, ut in temporibus ejusdem monarchiæ ipsi detur palma: & hunc secutis item ex Persis Metasthenis, ex Græcis Xenophonti in æquivocis, & Archilocho, & Eusebio. Rejiciuntur a temporibus hujus monarchiæ ex Græcis Herodotus, Hellanicus, Acusilaus: ex Latinis Justinus, Gellius, & Orosius, qui contra publicam & probatam fidem scripserunt.

In secunda vero monarchia Persarum & Medorum auctor publicæ fidei fuit Metasthenes Persa, & Ctesias Gnidius, ut in tertio libro Diodorus notavit. Rejiciuntur Josephus ex Hebræis: & Clemens, Tatianus, Africanus, & Eusebius ex Græcis. Quia privatas opiniones secuti, contra publicam fidem notant reges & tempora, quæ in bibliothecis, & annalibus non fuerunt: & contra omnem publicam fidem scribunt, Cyrum ante dedisse licentiam Hebræis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ejus patruus potireturi. Proinde idem Eusebius, quoniam in tertia monarchia Græcorum, & in quarta Romanorum publicam annalium fidem sequitur, in utraque recipitur. Recipitur & Philo Hebræus, qui solus habuit Chronographiam omnium quatuor monarchiarum, & ideo solus ipse in temporibus ex Hebræorum scriptoribus recipitur. Qui non per opiniones, ut Josephus, sed etiam 70. seniorum testimonio usus certissima scribit. Hæc Annius in 11. & 14. libro, hoc est, in Metasthenem Philonemque suos censet: fidenter sane, ut solent illi, nihil tam verens, quam ne dubitare aliqua de re videretur. Sed videndum nobis, an in censura hac quantum securitatis est, tantum sit etiam veritatis. Nec vero libenter nos scriptorum, præsertim familiæ nostræ vitia detegimus. Sed in publica studiorum causa nullo modo prævaricandum erat. Cum viderem itaque viros quosdam eruditos in his Annii præceptis, & exemplis hallucinari, necessarium existimavi & regulas vanas esse ostendere, & falsa item regularum exempla (2). Principio igitur affirmare videtur Annius, in quatuor tantum monarchiis scribas certos haberi solitos, quos respub. in id constituerit, ut gesta temporaque notarent. Horum annales in locis tutis asservari; quemadmodum in bene instituta civitate videmus, quæ instrumenta scripturarum publica a tabellionibus obsignata custodiæ tutæ committit. Verum illud non in quatuor solum monarchiis, sed in Phœnicum, Ægyptiorumque republica fieri solere, Josephus auctor est, primo contra Appionem Alexandrinum libro. Nec omnes quatuor illæ monarchiæ hujusmodi rerum gestarum scribas & annales publicos habuere, quibus rerum, temporumque lites, si quæ essent exortæ, finirentur. Græcos siquidem hisce & scriptoribus & annalibus cariisse, multo probabilius est. Sane ante olympiades Eusebius scribit, Græcam de temporibus historiam falsam credit: quod ut cuique historico visum est, diversas Græci sententias protulerunt. At post olympiades non afferit ejus generis annales a destinatis reipublicæ ministris adscriptos extitisse: sed id asserit, ex eo veram de temporibus Græcorum historiam credi,

(1) *cap.* 3. (2) *Nisi forte Annius sentit, gesta, & annos quatuor monarchiarum, non a privatis scriptoribus solere scribi, sed ab iis tantum, quibus resp. id muneris commisisse. Qui omnino sensus & falsus, & abhorrens est. Ctesiæ siquidem, in omni monarchia privatos quosdam historicos etiam fuisse. Nam ut de Græca, Romanaque taceamus, in quibus ea res versi in dubium non potest, Diodorus in 3. Ctesiam, aliosque de rebus Babylonicis disceptantes induxit, nec hos Ctesiæ, nec Ctesiam p. 1. reprehendit: Quid vero indicio est, nullum eorum publica auctoritate scripsisse,*

di,

di, quo olympiades in usu esse cœperunt. Ac Marcus Varro, apud Censorinum lib. de natali die cap. 17. non aliud tradit, quam quod Eusebius accipit, ante olympiades tempus μυθικὸν, hoc est, fabulosum extitisse, quia in eo multæ fabulæ referuntur. Cum olympiadibus vero cœpisse ἱστορικὸν, quod res eo gestæ veris historiis contineantur. Itaque post olympiades Græci res vere gestas scribere orsi sunt, habitaque est deinceps apud eos quædam historiæ ratio, temporum convenientia, & historicorum nonnulla consensio. Atqui Græcorum rempublicam certos historiæ administros ex eo tempore constituisse dicere Annius poterit, probare non poterit. Quin e contrario Josephus bonus in primis auctor scribit (1), Græcos nihil firmiter fecientes tradidisse, sed *quod unusquisque*, ait, *opinatus est, hoc studuit explanare. Unde etiam libri se invicem arguunt, & in multis Hellanicus ab Acusilao discrepat: Hesiodum corrigit Acusilaus; Ephorus Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem: Ephorum vero Timæus: Timæum, qui post illud fuere: Herodotum vero cunctli. Sed neque de Siculis rebus, qui eas conscripserunt, neque rursum de Atticis hi qui Atticas, neque de Argolicis qui Argolicas memoriæ prodidere, consentiunt. Nam & Thucydides in multis etiam tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam sui temporis historiam scripserit. Causa vero hujus dissonantiæ ea præcipua est, quod non fuerit studium apud Græcos publicas de iis, quæ semper aguntur, proferre conscriptiones. Non enim duntaxat apud Græcos alios publica conscriptio est neglecta, sed neque apud ipsos Athenienses disciplinæ cultores aliquid hujusmodi reperitur.* Hactenus Josephus. Qua ex re liquet, falso Annium Josephi testimonium usurpasse, ut probaret publicos Græcorum annales in templorum bibliothecis custodiri. Nihil enim tale Josephus argumentatus est, quale illi tribuit Annius. Sed hoc argumentatur, quod a Cadmo literas Græci se accepisse gloriantur, id persuadere illos non posse, cum nulla inscriptio vel in templi parietibus, vel in vasis, statuis, cæteriſque donis templo dicatis, ex eo tempore relicta sit. At in his tamen post literas inventas, aut deorum, quibus ea dona offerebantur, aut offerentium nomina semper inscribi sunt solita. Plutarchus quoque auctor & ipse gravissimus affirmat (2), nullos sua ætate publicos Græcorum annales extare, præter nuncupatos canones temporales, quorum auctoritas parum apud eum valet, quod multarum rerum inventa in ipsis repugnantia tol. Il nequiverit, quamvis in ea re plurimi multum operæ, studiique posuerint. Vanum igitur & commentitium est, in Græcorum regno, & monarchia post olympiades ejusmodi historicos publica auctoritate diffinitos, destinatosque fuisse.

Illud autem vanius, in hac monarchia solos Philonem, atque Eusebium accipere, qui publicos, probatosque annales fuerint secuti. Etenim Eusebius, si eam auctoritatem suis Chronicis posset adjungere, nullo modo reticuisset se hujusmodi annalibus inhærere. Philo vero Judæus nec quatuor monarchiarum annales habuit, quod illi falso, sineque ratione ac testimonio tribuit Annius, nec si habuisset, quicquam nobis attulisset commodi: Nulla enim Philo aut rerum gestarum, aut temporum monumenta reliquit. Nam libellus, qui de temporibus inscribitur, cum fabularum plenus sit, nullius gravis auctoris est, nedum Philonis. Auctor certe ejus libri non solum mendacia consectatur, sed adeo etiam historiæ rudis est, ut solos Hebræos, nec præterea quenquam de profanis scriptoribus legisse videatur. Sed hoc nec ita multo post satis abunde ostendemus. Nunc de Romanorum quoque annalibus pauca dicantur. Quibus fuisse publicos annales olim, Cicero in 2. de Orat. lib. est auctor. *Ab initio*, inquit, *rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pontificem Maximum res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maximus, efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi, ii qui etiam nunc annales maximi nominantur.* Primo item de legibus libro inducit Atticum sic loquentem: *Nam post annales pontificum maximorum quibus nihil potest esse nudius* (3), *si aut ad Fabium, aut ad Catonem, aut ad Pisonem venias: tamen quid tam exile, quam isti omnes?* Annales igitur isti pontificum maximorum a tempore P. Mutii intermissi sunt, illisque in historia Cato, Fabius Pictor, Piso, aliique successere, graves omnino auctores quidem, sed sine publica auctoritate tamen. Nec vero audiendi sunt, qui ejusmodi Pontif. Max. annales post Publium quoque Mutium continuatos asserunt, quod hoc loco apud Ciceronem Atticus eos se vidisse significet: videre autem nullo modo potuerit, nisi essent continuati, cum Livius priorum temporum pontificios annales incensa a Gallis urbe interisse dicat. Non enim interisse dicit omnes, sed plerosque. Qua ex re non fit, ut si in Livii manus annales isti pontificii non venerunt, queniam rari ex incendio relicti sunt, ne in manus quidem Attici perveniſſe existimemus, qui his quærendis majorem forte diligentiam, & curam adhibuit, quam Livius. Quamquam codices ejusmodi non semper hominum diligentiæ obveniunt, sed fortunæ. Annalium igitur Pontif. Max. post Publium Mutium facta intermissio est. Etenim, si ea pontificum diligentia perseveraſſet, aut annales isti publici in bibliothecis, templisque deorum extarent, nec jam multis locis animi penderet Livius, & annalium incertitudinem caussaretur, nec adeo sæpe in notandis consulibus, consulumque etiam annis erraret. Nam erraſſe, Henricus Glareanus per-

(1) 1. *cont. Appi. Alex. lib.* (2) *In vitam Solonis.*
(3) *Alii* jucundius *legunt, sed perperam, & ad sensum Ciceronis parum apte.*

perquam diligenter oſtendit: dubitaſſe de perſonis frequentiſſime Fabius Quintilianus ait.

Ac decadis primæ libro ſexto Livius ipſe, quæ à condita urbe Roma ad captam eandem a Gallis urbem, id eſt, ad olympiadem 97. quinque libris expoſuerat, ea obſcura, & parum conſtantia queritur, tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuerint, tum quod etiam, ſi quæ in commentariis Pontificum, aliiſque publicis, privatiſque erant monumentis, incenſa urbe pleræque interierint. Et rurſum in octavo libro poſteaquam hiſtoricorum Romanorum varias, diſcrepanteſque ſententias poſuit, *Nec facile eſt*, inquit, *aut rem rei, aut auctorem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falſiſque imaginum titulis, dum familia ad ſe quæque famam rerum geſtarum, honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certe & ſingulorum geſta, & publica monumenta rerum confuſa: nec quiſquam æqualis temporibus illis ſcriptor extat, quo ſatis certo auctore ſtetur.* In libris quoque nono & decimo, ut loca alia prætermittam, ſatis ille aperte docet, quam nullos habnerit certos, probatoſque annales, quos in ſcribendo ſequeretur. Dionyſius etiam Halicarnaſſeus ſe ejuſmodi annales publicos minime conſecutum haud obſcure ſignificat. Cum enim hiſtoriæ ſuæ fidem conciliare cuperet, & veteres ſcriptorum Romanorum hiſtorias ſe conſuluiſſe teſtaretur, eorum vel maximæ, qui graviſſimi, & nobiliſſimi fuerint habiti: horum tamen annalium publicorum nullam omnino mentionem fecit, facturus ſine dubio, ſi adeo magnam, ac certam auctoritatem ſuo poſſet operi adjicere. Quid multa? Julius Cæſar, auctore Tranquillo (1), inito conſulatu primus omnium inſtituit, ut tam ſenatus, quam populi diurna acta conficerentur, & publicarentur. Quo Satyricum illud attinet, *Cupient & in acta referri:* Plinianum item illud, *Milone cauſam dicente lateribus cœlis pluiſſe, in ejus anni acta relatum eſt.* Veterem ergo Pontifi. Maxim. morem, qui jam diu fuerat interruptus, Julius Cæſar primus omnium renovavit. Nec me præterit, Romanis quondam libros quoque linteos fuiſſe, qui nihil fere præter conſulum, & magiſtratuum nomina continebant. Sed neque hos Livius vidit, quoniam incenſa urbe forte hi etiam perierunt: neque ita horum auctoritate permotus eſt, ut non eos interdum ab aliis citatos neglexerit. Quin Marcum Licinium cum libris linteis ſuis aliquando coarguit. Imo vero & Tuberonem, & Licinium refert in diſcrepanti opinione utrumque libros linteos protuliſſe: ut intelligas, libris illis linteis quam tenuem, & exilem fidem haberet Livius. Quibus ex rebus facile Annius refellitur, qui circa finem commentariorum in Philonem ſuum aſtruit, Titum Livium publicos annales Romanæ Monarchiæ ſecutum eſſe, hujuſque Philonem veſtigiis inſtitiſſe. Ubi multum omnino de gradu Philonem ſuum dejicit; qui ſi publicos omnium Monarchiarum annales habuit, ut paulo ante Annius dixerat, imprudenter ſane, ac leviter Livium ſecutus eſt, quem conſtat, primum nullos publicos annales habuiſſe, deinde in pleriſque dubitaſſe, denique erraſſe in multis, & ita erraſſe, ut errorum quorundam ab aliis evincatur, quorundam ipſe etiam ſe arguat (2).

Nec patiar, ut quiſquam mihi Flavium Vopiſcum Syracuſium opponat, qui in vitam Probi fatetur, ſe uſum libris ex bibliotheca Ulpia, regiſtris etiam ſcribarum porticus Porphyreticæ, actis demum ſenatus, ac populi. In vitam vero Aureliani ſcribit, Aurelianum in libris linteis, qui in Ulpia bibliotheca erant, ut quotidiana ſua acta ſcriberentur præcepiſſe. Multo vero minus illud feram, ut mihi Diodorus opponatur, qui in primo libro aſſerit, ex veteribus annalibus geſta ſe ac duces Romanorum cognoviſſe. Flavius quippe nihil niſi libros linteos reſtitutos, diligentiamque Pontif. Max. non antiquam illam, ſed a Julio Cæſare primum inſtauratam affert: Diodorus autem non affirmat ſe publicos Romanorum annales nactum eſſe, ſed veteres. At hi in privatis monumentis eſſe potuerunt. Nihil igitur afferunt, qui in Græcorum, Romanorumque Monarchiis publicos fuiſſe annales ajunt, ad quos cæteras oporteat hiſtorias revocare, ut ſi iis conſentiant, approbentur, reprobentur, ſi diſſentiant. Oſtenſum eſt enim, nullos neque e Græcis, neque e Romanis publicos annales extare: atque adeo nullos auctores eſſe, qui ſecundum ejuſmodi annales Græcorum, Romanorumque ſcripſerint aut res geſtas, aut tempora. Niſi forte in uno, aut altero loco auctor quiſpiam affirmet, ſe eam rem, quam ſcribit, ex libris linteis, aut elephantinis, actiſque publicis excepiſſe. Atqui ex una parte de tota hiſtoria judicare ſtultiſſimum erit. Præterquam quod ſi quis ſuam hiſtoriam dicat publicis hujus, aut illius Monarchiæ annalibus conſentire; non continuo publicam ejus Monarchiæ auctoritatem habet. Alioqui facile, ac promptum cuique erit, ad omnem etiam fabulam legentium conciliare uno mendacio dicendo fidem. Id quod Philo Iudæricus apud multos obtinuit, qui in hiſtoriis ſuis omnia tempora quadraſſe ad veros quatuor Monarchiarum annales, pleriſque ſine omni & ratione, & teſtimonio perſuaſit. Hiſtoricum dixi; nam verus ille Philo graviſſimus philoſophus, idemque theologus eruditiſſimus, ut ab impudentia, & mendacio, ita quoque ab hiſtoria ſcribenda alienus fuit. Euſebius enim, Hieronymus, ac Suidas, qui Philonis opera diligentiſſime enumerarunt, nullum opus habent, in quo Philo res geſtas regni cujuſquam temporaque notarit. Ita doctis omnino viris liber ille de temporibus inſcriptione plane mentiente vi-

(1) *In vitam Julii Cæſ.* (2) *Vid. Dec. 3. Lib. 9.*

detur esse suppositus. Quæ res manifestis quoque argumentis evincitur. Primum illud est, quod libelli ejus auctor scribit, stirpem Salomonis in Ochozia defecisse, & Joas, qui illi in regno successit, non de Salomonis, sed de Nathanis fuisse progenie. Quod quam falsum sit, e sacris literis facile patescit. Quarti enim libri Regum cap. 11. ita legitur: *Athalia vero mater Ochoziæ videns mortuum filium suum, interfecit omne semen regium. Tollens autem Josaba filia regis Joram soror Ochoziæ Joas filium Ochoziæ, furata est eum de medio filiorum regis, qui interficiebantur, & abscondit eum a facie Athaliæ, ut non interficeretur.* Et capite duodecimo: *Tulit Joas rex Juda omnia, quæ consecraverant Josaphat, Joram, & Ochozias patres ejus*, &c. Et capite 13. *Anno vicesimotertio Joas filii Ochoziæ regis Judæ*, &c. Item 2. Paralipomenon cap. 22. *Nec erat ultra spes aliqua, ut de stirpe quis regnaret Ochoziæ*, &c. Est denique in hanc rem præclarum illud testimonium, contra quod nullus est ad tergiversandum locus, e primi libri Paralipomenon capite tertio, ubi in posteritate Salomonis, verbis nihil obscuris, recensetur Joas filius Ochoziæ. Id quod Matthæus explicate confirmat, inquiens, *Josaphat genuit Joram, Joram autem genuit Oziam, Ozias autem genuit Joathan, Joathan autem genuit Achaz, Achaz autem genuit Ezechiam.* Generatione ergo & natura Ezechias filius erat Josaphat, ac proinde Salomonis, ut Matthæus ait, & non Davidis edicto in filium deputabatur, ut asserit Philo.

Equis igitur eos ferat, qui contra apertissima scripturæ sacræ testimonia, stirpem Salomonis in Ochozia defecisse asseverant? Sed ne hic quidem ψεύδαδελφος ille Philo finem mentiendi facit. Tradit quippe & id rursum, quos scriptura filios Josaphat, fratresque Joram appellavit, eos non vere filios Josaphat, germanosque Joram, sed Nathanis posteros fuisse. Quod ut mireris, imo execreris etiam, verba subscribenda sunt, quæ secundi Paralip. libri cap. 21. leguntur. *Dormivit*, inquit, *Josaphat cum patribus suis, & sepultus est cum eis in civitate David, regnavitque Joram filius ejus pro eo, qui habuit fratres filios Josaphat Azariam, & Jahiel, & Zachariam, & Azariam, & Michael, & Saphatiam. Omnes hi filii Josaphat regis Juda. Deditque eis pater suus multa munera argenti & auri, & pensitationes cum civitatibus munitissimis in Juda. Regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus. Surrexit autem Joram super regnum patris sui: cumque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio.* Quo in loco quæ potest esse tergiversatio, quæ tanta interpretandi licentia, quæ tam magna comminiscendi libido, imo vero quæ tam insignis impudentia, ut eos filios Josaphat, verosque germanos Joram fuisse negemus, quos, non hic modo scriptura vocat, sed reddit etiam causam, cur germanos fratres intelligi necesse sit? *Joram*, ait, *fratres habuit filios Josaphat*, ne aliunde fratres existimares: idque etiam ne dubitare posses, iterum atque iterum repetit: *Omnes hi filii Josaphat regis Juda. Deditque eis pater suus munera multa, regnum autem tradidit Joram, eo quod esset primogenitus.* Quid autem illa commemorem, quæ sine omni sacro & profano testimonio, sineque ulla rationis conjectura Philo iste falsus comminiscitur? Ortam litem inter filios David ex Bethsabee, Davidis edictum de posteris in regnum quodam ordine successuris, a rege Joas omnes sequentes binomios trinomiosque etiam fuisse, a desolatione ad carceres Joachim 20. annos interfluxisse, Mardochæum decem & octo annis ætatem Isaac superasse, Machabæos simul cum pontificatu etiam ducatum a domo David subripuisse, unde inimicitias exortas, multaque alia ejusmodi quæ partim commentitia sunt, partim sacris etiam literis adversa. Quid? quod vel in humana historia Philo iste adeo sæpe delirat, ut facile dicenti ipsi credas, se in ultimo anno ætatis suæ decrepitæ libellum illum scripsisse. Scribit siquidem; anno Cyri secundo Aggæum & Zachariam prophetasse; item ob mortem Darii Hystaspis opus esse impeditum, nec adiri potuisse Cyrum, qui bello Tamyrico erat implicitus, item Cyro Assuerum Priscum Artaxerxem successisse, qui & plus, quam 12. annos imperarit, & Holofernem in Judæam miserit, item hunc duos filios habuisse, qui de imperio contenderint, sed cum alter eorum, hoc est, Darius Longimanus, victoriam fuisset consecutus, in ejus primo anno Jesum hortantibus iisdem prophetis templi ædificium aggressum. Quæ omnia falsa esse, & historicis probatis omnibus vehementer repugnantia, quis non videt? Itaque miror quid in mentem Annio venerit, ut eum librum, qui de temporibus inscribitur, in quo multa falsa, pleraque absurde, nonnulla contra scripturam etiam dicuntur, Philoni attribuerit viro doctissimo & prudentissimo. Quis enim credat, Philonem Xerxem illum Persarum regum omnium apud Græcos celeberrimum ignorasse? Darium Hystaspis eum Dario Medo Cyri avunculo confudisse? Assuetum illum, qui opus templi impedivit, patrem Longimani existimasse? Nempe in eos errores solus ipse posset incurrere, qui utriusque literaturæ & sacræ, & profanæ rudis omnino, & imperitus esset. Non ergo Philo Judæus, cujus ingenium, eruditionem, facundiam celebravit antiquitas, auctor illius libelli fuit, sed homo quispiam sine ulla bona arte, sine eloquentia, sine ingenio, sine literis. Nullo certe loco Philo iste falsus platonizat, sed ubique non modo indocte, & indiserte, verum inculte etiam, atque inornate loquitur.

Sed ut eo, unde digressa est, recurrat oratio, cum Monarchiæ Græcæ, atque Romanæ nulli nunc publici annales extent, nullique omnino auctores, quorum historiæ ad illiusmodi annales conveniant, & quadrent, nimirum in his duabus monarchiis regulæ Annii nulli penitus usui futuræ sunt. Sed & in prioribus duabus monarchiis

Digitized by Google

chiis mihi sane videntur otiosæ, ad omnemque usum prorsus ineptæ. Nam tametsi Medos, ac Persas publicos annales asservatos habuisse sacræ litteræ prodiderunt, (1) Babyloniis etiam publicæ auctoritatis historias fuisse, non Josephus modo testatus est, sed auctores alii nobilissimi; ejusmodi tamen annalibus nos hodie caremus, omnique etiam historico, quem hosce annales secutum esse certum, atque exploratum sit. Berosum fateor, quoniam valde probabile est, auctoritate publica Chaldæorum historiam edidisse. Metasthenem vero publicum Persarum historicum tuisse cur fatear, non video, quem res Indicas scripsisse & in Plinio (2), & in Josepho (3) legi, res Persicas non legi. Sed quoniam non in hac contentionis summa impendet, demus illud Annio gratis: sicut & id quoque, Ctesiam Gnidium in Persarum & rebus gestis (4), & emporibus accipiendum esse. Videlicet apud Diodorum in tertio Ctesias ipse testimonium perhibet, Græcis severos, certosque annales Persarum, ac Medorum attulisse. Hoc igitur quoniam Ctesias de se dicit, credamus illi. Nam Lucianus Ctesiam Gnidium ait de rebus Indicis scripsisse ea, quæ nec ipse viderit, nec de alio narrante audierit: itaque fabulas esse. At donemus hæc interim, nec enim de omnibus certandum est: illud agamus, quos libros Berosi, & Metasthenis nomine inscriptos Annius protulit, eos nec Berosi esse, nec Metasthenis.

Berosum porro Annianum non verum esse, sed fictum, Raphael Volaterranus libro Anthropologiæ decimoquarto animadvertit. Cui Ludovicus Vives (5), plurefque alii viri doctissimi assentiunt. Quæ mihi res argumentis idoneis videtur confici posse. Primum, quod Berosus ille Annianus scribit (6), Noe præter tres primores filios, Sem, Cham, & Japhet, plures alios post diluvium genuisse: quod sacris literis videtur esse contrarium. *Tres isti*, inquit (7), *filii sunt Noe, & ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram.* Non ergo alii filii Noe fuerunt, qui colonias orbis terrarum præcipuas, Noe jubente, constituerint (8). Refert deinde (9), cum Noe ebrius jaceret, Cam illius virilia comprehendisse, ac tacite submurmurando carmine magico patri illudentem, sterilem eum perinde, ac castratum effecisse. Scribit præterea (10), Noe in Italiam venisse, naturalium que, & divinorum libros conscriptos Italis reliquisse: eundem quoque Noe Janum illum extitisse, qui primus in Italia imperavit. Item Nemrod magis studuisse paci, religionique deorum, quam opulentiæ, ideoque translatum a diis subito non comparuisse. Quæ commentitia esse omnia facile ostenderem, nisi quod plus etiam nimio hujus volumini magnitudo crevit. Item ait, hunc ipsum Nemrod Assyrium, Medum, & Magogum in Asiam misisse, qui regna condiderint Assyrium, Medum, & Magogum. At hi cum essent filii Japhet, vel patre, vel avo præcipiente, credibilius est colonias deduxisse: vel certe, ut Geneseos capite undecimo dicitur, Is ipse Deus qui divisit linguas eorum in Babel, inde dispersit eos super faciem cunctarum regionum. Præterea narrat (11), Semiramidem Babylonem urbem maximam ex oppido feciss, & magis illam ædificasse, quam amplisse. At verius e contrario Berosus apud Josephum, in primo contra Appionem Alexandrinum libro, scriptores Græcos reprehendit, qui falso tradiderint, a Semiramide Babylonem ædificatam, & mira opera ab illa circa hanc fuisse eo structa. Ad hæc Berosus Annianus prodit (12), Cenchrem Ægypti regem Hebræorum magia in mari periisse. Quod utique nullo esset modo a Josepho prætermissum, qui cum Hebrææ gentis antiquitatem adverssm Græcos conaretur ostendere (13), nullum aut prius aut antiquius experimentum testimonium potuit Berosi proferre, quam ex tertio libro Chaldæorum, ubi Nabuchodonosorem scripsit templum Judæorum, civitatemque vastasse. Berosus insuper Annianus nullam nec aperte, nec obscure Abrahami mentionem facit. At Berosus ille verus, ut Josephus auctor est (14), Abrahami implicite meminit his verbis: *Post diluvium autem decima ætate, apud Chaldæos erat quidam justitiæ cultor, vir magnus & sydcraliis scientiæ peritus.* Præterea Berosus Sennacherib regis Assyriorum gesta commemoravit, quem admodum Josephus (15), Hieronymusque (16) testantur. At in Berosi Annianu nulla Sennacherib commemoratio est. Præterea fictus ille Berosus in Asciatade decimo octavo Asyriorum rege finem historiæ suæ facit, post quem tamen viginti alii reges usque ad Sardanapalum Babyloniis imperarunt. Sed hos tamen Berosus non omisit, quin eos etiam annumeravit, qui Nabuchodonosoris Nabulassaris filio usque ad Cyrum in imperio Babylonico successere, ut Josephus contra Appio. libro primo, Divusque Hieronymus in Dani. 5. cap. affirmant. Atque Metasthenes Annianus, cum triginta octo Assyriorum reges a Saturno ad Sardanapalum numerasset, tempusque

(1) *Esth.* 2. 6. & 10. 1. *Esdr.* 4. 5. & 6. cap. (2) *Plin. in* 6. c. 17. & *in* 7. c. 2.
(3) *Joseph. lib.* 10. *ant. Jud. cap.* 12. & 2. *con. Appio. lib.*
(4) *Ctesias Gnid. apud Diod. nullius Persarum regis mentionem facit, Regum Medorum tantum seriem ponit, & ea ea Mandanem quandam, quem historiæ omnes ignorant, sure ut videtur quidem, quoniam nomen fœminæ potius est, quam viri.* (5) *In* 1. *lib. de veris narra. statim a pr. De trad. dis. lib.* 5. & *in prox. in lib.* 18. *de civ. Dei. Faber Stap. in* 2. 1. *Polit. Arist. l.* 2. (6) *Lib.* 3.
(7) *Gen.* 9. 19. (8) *Omnia, quæ de antiquitate sapientiæ nostræ, quæ eadem Judæorum fuit, Joseph. Euse. August. disputant, vana sunt, si hæc vera sunt.* (9) *In* 4. (10) *In* 5.
(11) *In* 5. (12) *In* 5. (13) 1. *contra Appi. lib.* (14) *Lib.* 1. *ant. Jud. c.* 15.
(15) *Lib.* 10. *ant. Jud. cap.* 2. (16) *In Isa. c.* 37.

etiam regni cujusque eorum subjecisse; in his omnibus se Berosum sequi, atque adeo ejus se verba exscribere testatus est.

Nec vero dici potest, libellum istum de antiquitatibus fragmentum esse Berosi, non integrum opus, quoniam vel Annius ipse nobis tanquam integrum opuscolum venditavit. Manethon quoque Annianus aperte dicit, se inde historiam exordiri, ubi finem historiæ suæ Berosus fecit. Ita in supplemento Manethon decem & octo regibus Berosi quatuordecim alios adjecit, quos si a Berosо acceppisset, nullo pacto inficiaretur. Fictus est ergo Berosus iste Annianus, non mancus. Quid quod apud auctores veteres Berosus non Ægyptiorum, non Lybicorum, non Celtiberorum, non Italorum, non Germanorum, sed Chaldæorum scripsit historiam? Annianus vero iste æque horum omnium regnorum historicum se præbet. Nullum certe probatum auctorem invenies, qui Berosum, nisi in rebus Chaldaicis testem excitet veritatis. Atqui, si auctor gravissimus res alias scripsisset, sine dubio in eis ab aliquo vel Hebræo, vel Græco, vel Latino auctore aliquando citaretur. Sed nescio an Berosum istum fatius fuisset nulla argumentatione conficere. Res quippe ita priscas memoriæ prodit, ut licet fallas intelligere per tui animi conjecturam possis, arguere tamen per illarum vetustatem nimiam non possis. In rebus enim ejusmodi quo quisque improbior est, eo majorem habet fingendi licentiam, adeo ut de libris quidem totis, & auctoribus, quemadmodum ait Fabius, mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non possunt: de rebus autem ipsis vel tutissime mentiatur, quia nulli testes proferuntur. Qua in re cum Episcopus quidam nostras deprehensus esset sæpe peccasse; (eos enim auctores citarat interdum, quos nulla unquam habuit ætas, eas res olim gestas scripserat, quas nulli homines ediderunt) respondit, referre nihil, in historia sic an aliter omnino sentias, quod omnia essent ambigua, nisi quæ sacris literis continerentur. Indigna quidem Episcopo, eoque Theologo sententia. Nam ruticus homo & vanus si hæc dicat, non est mirum. Sed ut eo revertamur unde discessimus, facilius dico esse, Berosum istum Annianum contemnere, quam refellere. Nam viris doctis ipsa libelli lectio satis magna persuasio est, indoctis persuadere nihil attinet. Suo Berosо fruantur licet. Quem solum de temporibus inscriptionum quarundam, per annos quadringentos octoginta ante Ninum, & Phoroneum supputasse, Annius ait Plinium testigisse; cum Plinius tamen nihil aliud tradat, quam Berosum usque adeo Astrologia enituisse, ut Athenienses ei ob divinas prædictiones publico in gymnasio statuam inaurata lingua statuerint. Fruantur itaque, ut dixi, Berosо suo, sed Plinii auctoritate non fruantur: imo ne probabili testimonio ullo quidem, aut ratione aliqua consentanea. Illa enim ridicula est, Hieronymum Berosi hujus verbis quandoque uti; quasi vero commento locus esse posset, nisi Berosus iste fictus veri Berosi quædam verba compilasset.

Sed jam Annii Metasthenem, quam fieri poterit brevissime, explodamus. Non autem persequar errata minuta, quæ in parvo volumine plura sunt. Tantum quæ sunt majora videamus. Scribit igitur monarchiæ Persicæ reges, & tempora in hunc modum: *Baltassare interfecto, regnaverunt simul Cyrus, & Darius annis duobus, inde solus Cyrus duobus & viginti. Filius Darii Prisci Artaxerxes Assuerus annis viginti: ultione interea sumpta de factione Tamyrica, quæ per dolum patruum tradiderat Tamyre, hujus duo filii Cyrus Artabanus, & Darius Longimanus septem menſibus pro imperio dimicaverunt, & septimo menſe Longimano victoria cessit, regnavitque annis septem & triginta. Ejus filius Darius Nothus annis decem & novem, magnus Artaxerxes Darius Memnon annis quinquaginta quinque, Artaxerxes Ochus sex & viginti, noſtra ætate Arses annis quatuor, Darius ultimus sex.* Hos quoque reges, & tempora eodem ordine, eisdemque pene verbis Philo Annii notavit; ut eundem fuisse utriusque fabulæ artificem suspiceris, vel potius intelligas. Hoc solum addit Philo, videlicet ex Hebræorum officina, Assuerum istum Nabuchodonosorem esse, cujus res gestas Judith scribit historia. Illud autem in primis rogo, ecquis iste est Priscus Artaxerxes Assuerus, qui patrem habuit Darium, patruum Cyrum, qui Cyro in imperio successit, qui viginti annos regnavit, qui & Nabuchodonosor fuit, cujus exercitum, Principemque militiæ Holofernem mulier una deturbaverit, qui denique duos filios sortitus est, Cyrum Artabanum, & Darium Longimanum? Sane Cambysen respondent esse. Id namque Metasthenes paulo ante scripserat, Cyrum, & Darium sex annos prius, quam Babylonem caperent, bellum Tamyræ reginæ illaturos, regnum Persicum Cambysi filio resignasse. Id etiam historicorum omnium consensione proditum est, Cambysen statim a Cyro Persarum imperium tenuisse. Assuerus ergo iste idem, qui & Cambyses fuit. At vero quæ in prisco Assuero sive adjuncta, sive antecedentia, consequentiaque ponuntur, adeo sunt a Cambyse aliena, ut etiam contraria esse videantur.

Primum enim Darius Cambysis pater non fuit, sed Cyrus. Id quod non Herodotus modo, Josephus, Hieronymus, sed universi Scriptores Græci, Latinique testantur. Cujus omnino rei illud quoque argumentum est, quod Cyri parenti Cambyses nomen erat, ut historici uno ore dixerunt omnes. Darius autem nullum majorem habuit, qui Cambyses vocaretur. Consentaneum est ergo, Cambysen filium Cyri fuisse, non Darii. Præterea, si Cambyses Darii filius fuit, certe Dario mortuo in regnum patris successisset: at Dario mortuo Cyrus solus Persis, ac Medis viginti duobus annis imperavit, ut etiam Me-

Metaſthenes, & Philo conſeſſi ſunt. Non ergo Darii filius Cambyſes fuit, ſed Cyri, cui in imperio ſucceſſit. Præterea, cum Monarchia a Medis in Perſas per Cyrum fuerit translata, eequo pacto veriſimile ſit, filium Darii Medi in Monarchiam ſucceſſiſſe, filium Cyri Perſæ non ſucceſſiſſe? Sed quid ego demens eam rem conor argumentis demonſtrare, quæ cum ex hiſtoriæ fide pendeat, hiſtoricis omnibus conſentientibus memoriæ prodita ſit? Nihil profecto neceſſe eſt, contra eum ratione pugnare, quem omnium & eccleſiaſticorum, & profanorum auctoritas vincit. Simile eſt, quod deinde ſubjicit, Cyrum patruum fuiſſe hujus Aſſueri. Fuerunt igitur Cyrus Perſa, ac Darius Medus germani fratres, quod cum ratione etiam pugnat. Atque auctores univerſi alios parentes Dario Medo, alios Cyro Perſæ fuiſſe ſcribunt. Quod rurſum tertio loco addit, Aſſuerum illum viginti annos imperaſſe, illud hiſtoriis item omnibus adverſum eſt. Apparet autem in hoc eſſe confictum, ut hiſtoria libri Judith ſub illo ſcripta videatur: id quod Euſebius in chronicis magis refert quam ſequitur. Traditio quippe Hebræorum eſt, quæ nec idoneo teſtimonio, nec probabili ratione conſtitit. Joſephus ſane repugnat, qui libro Judaic. antiqu. undecimo, capite ſecundo, Cambyſen air ſeptimo anno regni ſui mortem oppetiiſſe. Sed & Euſebius Cambyſi octo ſolum annos imperii tribuit, Herodotus vero ſeptem annos & menſes quinque. At Nabuchodonoſor, qui in libro Judith commemoratur, plures etiam, quam 13. annos imperavit, ut cap. 2. habes. Non ergo Cambyſes Nabuchodonoſor ille fuit. Præterea omnes hiſtoriæ produnt & Cambyſen, & Cyrum, cui ille in regno ſucceſſit, reges Medorum, Perſarumque fuiſſe. At Nabuchodonoſor libri Judith nuſquam aut Medorum, aut Perſarum rex, ſed ubique & Aſſyriorum fuiſſe, & regnaſſe in Ninive civitate magna dicitur.

Ad hæc ſi Cambyſes Mediæ rex erat, ut vere erat, quomodo Nabuchodonoſor is fuit, qui Arphaxad regem Medorum obtinuit? Nempe quamvis fingere noſtro arbitratu libeat id, quod Philo Annius facit, Arphaxad factionis Tamyriæ fautorem Aſſyrios, Medos, ac Perſas ad defectionem compuliſſe, ar non proinde tamen regem eum Medorum ſcriptura appellaret. Pari etiam ratione Perſarum, Aſſyriorumque rex Arphaxad ille vocaretur. Quid? Quod Nabuchodonoſor tum etiam rex Aſſyriorum fuiſſe dicitur, cum Arphaxad regem Medorum ſuperavit. Quale ergo Philonis commentum eſt, Arphaxad cum Perſis ac Medis Aſſyrios quoque ad defectionem compuliſſe? Præterea, Arphaxad ille, contra quem Nabuchodonoſor depugnavit, civitatem Mediæ florentiſſimam condidit, cui nomen Ecbatanis, ut Judith 1. capit. legitur. At civitas hæc multis ante Cambyſen annis erat ædificata, a Diocle videlicet, quinto Medorum rege, quemadmodum Euſebius teſtatur in chronicis, itemque in primo libro Herodotus. Nec excidit mihi ſcripſiſſe in tertio Diodorum, Ecbatana ante Semiramidem condita, in quibus regiam quoque illa ædificarit: Plinio vero in 6. c. 14. Seleuci ædificium eſſe. Verum, quoniam non conſulto, ſed caſu in hujus rei mentionem incidi, ſatisfaciam utrique quaſi præteriens quam breviſſime. Diodorus primum ſæpe ac multum in hiſtoria nugatur. Eandem certe habuit, ut cæteri Græci, mentiendi libidinem. Quid enim levius in mentiendo, quam Græciæ regio vana, & ad omnem impulſum mobilis? Niſi forte Diodorum defendit titulus libri ejus, qui nunc unus extat, de antiquorum fabulosis geſtis inſcriptus, qui quoniam inſcriptioni ſuæ ipſe reſpondet, neminem fallit. Quod enim promiſerat, idem exolvit. Nam quod Plinius in proœmio totius operis aſſerit, Diodorum apud Græcos primum deſiiſſe nugari, id facile ex orationis Plinianæ contextus intelligitur non ad hiſtoriarum falſitatem, ſed ad inſcriptionum vanitatem pertinere. Græci enim auctores inanes ventoſaſque inſcriptiones libris ſuis paſſim præponebant. At Diodorus, ut Plinius ibi refert, librum ſuum nullo levi vanoque indice invidioſum fecit, ut priores, ſed bibliothecæ hiſtoriam inſcripſit. Non ergo Diodori nos urgebit auctoritas, ſi quæ de Semiramidis magnificentia, & in Ecbatanis extructa regia Græcis fabulis decantata ſunt, ea ipſe vel retulerit, vel etiam ſuerit ſecutus. Plinius vero iis, qui urbes præclaras condiderunt, nobilitandis ſæpe fallitur.

Sed ad rem. Cum Arphaxad eum, qui Ecbatana ædificavit, ante Cambyſem fuiſſe certum exploratumque ſit, fieri non poteſt, ut Cambyſes Nabuchodonoſor ille intelligatur, qui ab Arphaxad Ecbatanarum conditore victoriam reportavit. Præterea, Ninive tempore regni Perſarum a Babyloniis vaſtata fuerat, ut Nahum vaticinatio indicat. Nec Perſis monarchiam occupantibus regem proprium hæc civitas habuit. At Nabuchodonoſor, cujus in libro Judith mentio eſt, regnabat in Ninive civitate magna, non igitur quæ Judith hiſtoria refert, ea ſub Cambyſe, ſed, ut vere Carion ſentit, ante Perſarum imperium geſta ſunt. Nec, ut ab hac ſententia diſcedam, Achioris me verba movent, quæ cap. 5. referuntur. Quoniam ante inſignem illam captivitatem Babylonicam afflixit aliquoties Dominus omne ſemen Iſrael, & tradidit eos in manus diripientium nunc Ægyptiorum, nunc Syrorum, nunc Aſſyriorum, nunc Moabitarum, & Ammonitarum, donec tandem projecit eos a facie ſua. Quia vero in varias regiones captivi adducti ſunt, ſed brevi tempore reduxit eos Dominus in terram ſuam, idcirco in libris Regum ejuſmodi minus celebres captivitates ſilentio premuntur. Nam & Judic. cap. 18. cujuſdam captivitatis mentio fit, quam Cajetanus vere, ut ego ſentio, dicit in libris Regum prætermiſſam. *Non enim*, ait, *omnia ſcripta ſunt*. Non itaque Achior de captivitate illa inſigni

Babylonica loquitur, ſed de alia quapiam. Judith porro ætate templum Hieroſolymitanum non erat everſum, nec civitas ipſa vaſtata. *Iterum*, ait, *poſſident Hieruſalem, ubi ſunt ſancta Sanctorum*. At regnante Cambyſe & everſum templum erat, & nondum civitas inſtaurata. Manet igitur, ea, quæ ipſius Judith narrat hiſtoria, non eſſe ad Cambyſen referenda. Merito igitur Aſſuerum iſtum priſcum Artaxerxem negant ullum fuiſſe quidam: quoniam re vera, qualem Metaſthenes Philoque deſcribunt, nullus fuit. Qui etiam ſi fuiſſet, ſi a Cyro ſtatim imperavit, Longimani profecto parens non fuiſſet. Ecquis enim dubitet, poſt Cyri & Cambyſis regnum Darium Hyſtaſpis Perſarum dominationem adeptum, cui Xerxes filius in imperio ſucceſſerit? Nimirum id Herodotus, Juſtinus, Oroſius, cæterique ſcriptores profani tradiderunt, atque univerſi etiam veteres eccleſiaſtici Joſephus, Clemens, Aphricanus, Hippolytus, Euſebius, Hieronymus. Hieronymus certe eam rem non tamquam dubiam & incertam, ſed tanquam perſpicuam atque conſtantem prodidit in Danielis caput ſeptimum, in quiens: *Tres ordines, qui erant in ore beſtiæ, quidam tres reges poſt Cyrum fuiſſe Perſarum autumant, & quæ illis ſunt nomina, reticent. Nos vero cum poſt Cyrum, qui regnavit annis triginta, ſciamus, apud Perſas regnaſſe Cambyſen filium ejus, & fratres Magos, & deinceps Darium, cujus ſecundo anno cœptum eſt ædificari templum in Hieruſalem: quintum, Xerxem filium Darii: ſextum, Artabanum? ſeptimum, Artaxerxem Longimanum: octavum, Xerxem: nonum, Sogdianum: decimum, Darium Nothum: undecimum, Artaxerxem Memnonem: duodecimum, Artaxerxem Ochum: tertiumdecimum, Arſen Ochi filium: quartumdecimum, Darium Arſanis filium, qui ab Alexandro ſuperatus eſt: quomodo tres reges Perſarum fuiſſe dicemus?* Hactenus Hieronymus.

Sane ſi in Regum Perſarum ſerie aut fratres Magos, aut Artabanum, aut ſecundum Xerxem ſive Thucydides, ſeu quiſquam alius hiſtoricus præterierit, nihil mirum eſſe debet: quoniam illi vel breviſſimo tempore imperarunt, vel certe eo quoque brevi tempore de imperio cum aliis contenderunt. At Darium Hyſtaſpis, & Xerxem filium ejus, qui potentiſſimus rex atque ditiſſimus adverſum Græciam innumerabilem duxit exercitum, & ea geſſit, quæ Græcorum & Latinorum gentilium ac fidelium hiſtoriæ narrant; hos inquam duos tam excellentes ac præclaros reges ſilentio tranſire, extrema ignorantia, ne dicam impudentia eſt. Etenim hos in Perſis regnaſſe ſi quis neget, negare etiam poterit, Conſtantinum Theodoſiumque Romæ imperaſſe. Non enim plures graviores hiſtorici hoc, quam illud affirmant. Atque Herodotus & Thucydides de his videlicet ſui ſeculi regibus ita loquuntur, ut non res auditas, ſed viſas narrare videantur. Nec ſi hiſtoriæ ſuæ Herodotus fabulas miſcet, idcirco fides illi abroganda eſt in rebus ſui temporis publicis & manifeſtis, in quibus nullus erat fictioni locus. Alioqui Plutarchus qui minimos quoſque errores Herodoti perſecutus reprehenſione eſt, hunc, quoniam erat maximus, potiſſimum inſectaretur. Credamus itaque potius Herodoto, Thucydidi, Juſtino, Oroſio, Aphricano, Euſebio, Hieronymo, Joſepho, cæteriſque auctoribus probatiſſimis, quam Metaſtheni huic, non veteri & erudito, ſed recenti, rudi, ſine ſenſu, ſine ſapore, ignoranti, atque adeo impudenti: nempe qui polliceatur ſcripturum ſe regum Perſarum tempora, ut in annalibus publicis liquide & vere digeſta ſunt, Reges quoque, & nomina, quam apud eos ſplendidiſſime regnatum eſt: & tamen eos Reges omittat, qui in Perſis magnificentiſſime atque ampliſſime regnaverunt.

Nec me fugit, Joannem Carionem operoſe etiam contendiſſe, ut inter Euſebium, Hieronymum, ac reliquos auctores graves, & Metaſthenem Perſam iſtum nulla eſſe repugnantia videretur. Ita in ſumma diſcordia ac diſſenſione pacem conciliare nititur, & quæ diſcrepant plurimum, ea facere ut conſentiant vel maxime. Primum ergo ait Carion, Aſſuerum illum priſcum, Darium Hyſtaſpis intelligi oportere. Qua una ex re totum diſce Carionem. Quid enim ſtultius dici potuit, quam Darium Hyſtaſpis patrem habere Darium Medum, patruum Cyrum, filium Longimanum? His enim attributis priſcum illum Aſſuerum Metaſthenes cumulavit. Quid autem a Dario Hyſtaſpis alienius, quam publico edicto vetare, ne templum Hieroſolymis inſtauraretur, quod Aſſuero illi priſco Philo Anuianus aſſignat? Nam cauſæ a Carione redditæ, cur a Metaſthene Xerxes fuerit omiſſus, uſque adeo ridiculæ & ineptæ ſunt, ut non ſint a me in præſentia refereudæ. Atque eas omnes ſigillatim Joan. Vergara canonicus Toletanus, vir Græcæ ac Latinæ linguæ peritiſſimus in libello 8. quæſt. Hiſpane edito accuratius refutavit. Cujus nos opera & diligentia multum hoc loco adjuti ſumus. Malumus enim, quod nos Plinius admonuit (1), mutuum omnino reddere, quam in furto deprehendi. Illud enim Baſilii præceptum ſemper nobis probatum eſt, ſi quid ex alio diſcitur, minime celandum; more pravæ mulieris, quæ partus nothos clam ſupponit: quamobrem ſermonis & doctrinæ patrem ingenue manifeſtandum. Quibus rebus demonſtratis, omni luce clarius apparet, id quod hujus orationis inſtitutum erat, Annii regulas in hiſtoriæ judicio utiles eſſe non poſſe: Quando ne ex his quidem poſterioribus Chaldæorum, ac Perſarum monarchiis annales ulli publici relicti ſunt, nec auctoris cujuſpiam monumenta, qui hiſtoriam ſuam ad veram, certamque eorum annalium formulam compoſuerit. Quocirca Joſephum, Euſebium, Hieronymum, cæteroſque probæ fidei

auctо-

(1) *in proœm.*

auctores, in Perſarum aut rebus geſtis, aut temporibus explodere, quod Metaſtheni huic, & iis, qui prætexuntur, Sulianis annalibus non cohæreant, magnum inſcitiæ, imo vero etiam temeritatis argumentum eſt. Quo loco Joannes Driedonis vehementer erravit, homo quod ad Theologiæ diligentiam pertinet, plane doctus; quod ad hiſtoriæ humanæ cognitionem, valde rudis. Qui cum in hæc Annii volumina incidiſſet, & Beroſi Caldæi, Metaſthenis Perſæ, Cteſiæ Guidii, Philonis Judæi, Diodori Siculi, Bibliothecæ Sabianæ, Septuagenta ſenioruin excitatio inani verborum ſonitu illius compleviſſet aures; ad Euſebii, Joſephi, Hieronymi vocem oppido quam gravem obſurduit. Quanto prudentius eccleſia, quæ, cum Adam, Enoch, & Noe quidam libelli producerentur, eos noluit recipere. Quoniam, ut Auguſtinus ait, *quo in auctoritate non eſſent, nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda eſſe ſuſpecta, ne proferrentur falſa pro veris. Nam & proferuntur quædam, quæ ipſorum eſſe dicuntur, ab eis, qui pro ſuo ſenſu paſſim, quod volunt, credunt.* Hactenus in decimo octavo de Civitate libro cap. 38. Auguſtinus. Viro igitur prudenti, ut libet quiſque ſub antiquitatis nomine profertur maxime, ita maxime debet illi eſſe ſuſpectus. Quam nos prudentiam ſecuti, Beroſi hos, Metaſthenisque libellos, vel nimia vetuſtate ſuſpectos haberemus, etiam ſi nihil illi continerent, quod viris graviſſimis contraveniret. Quibus rebus efficitur, ut prima Annii cauſa, quamobrem in Perſarum monarchia Joſephum, Euſebiumque rejici oporteat, futilis & vana ſit. Nam altera falſiſſima eſt. Non enim aut Euſebius, aut quiſquam alius probatus auctor ſcribit, Cyrum ante dediſſe licentiam Hebræis in Babylone captivis, & mortuum, quam Babylonia Darius ille Medus potiretur. Euſebius porro Darii Medi in chronicis nuſquam meminit, nec ſub eo nomine, nec ſub nomine Ciaxaris, quo eum appellat Xenophon. Non ergo Euſebius ſcripſit, Cyrum ante interfectum eſſe, quam Darius Medus Babyloniam cepiſſet, cum Darium omnino Medum in chronicis prætermiſerit. Herodotus autem nihil ejuſmodi ſcripſit, quale illi Annius impingit. Darium Hyſtaſpis filium Euſebius, Herodotuſque commemorant: ille, ut ſolet, breviter tegni tempora notans, hic latius ejus geſta deſcribens. In quibus illud refert, Darium Hyſtaſpis Babylonem, quæ a Perſarum imperio defecerat, iterum & obſidione cinxiſſe & expugnaſſe. Atque hinc turpis Annii error extitit. Cum enim audiſſet, Herodotum ſcribere, poſt Cyri mortem Babylonem a Dario captam, exiſtimavit eum de Dario Medo intellexiſſe; cum Darium Hyſtaſpis ſine dubio Herodotus expreſſerit (1). Nam a Cyro ſemel expugnatam Babylonem primo libro dixerat. Deinde in tertio ea iterum capta Darium Hyſtaſpis potitum affirmat, muros ejus circumcidiſſe, & portas omnes amolitum eſſe, quorum neutrum Cyrus fecerat prius eidem a ſe captæ. Abeat ergo nunc Annius, & dicat, Herodotum, & Euſebium ſomniaſſe. Annius ipſe te vera potius ſomniat, qui e duobus hominibus Dario Medo, & Dario Perſa unum facit (2), exque duabus Babylonis expugnationibus item unam. Id quod proprie dormientium, & ſomniantium eſt.

Sed ais: Daniel cap. 11. poſt Darium Medum quatuor ſolum Perſarum reges uſque ad Alexandrum futuros vaticinatus eſt (3). Non ergo quatuordecim fuere, quemadmodum nos Euſebium, Hieronymumque ſecuti fuiſſe diximus. Hujus argumenti ratio Tertullianum in eo libro, quem contra Judæos ſcripſit, videtur impuliſſe, ut inter Darium Medum, & Alexandrum quatuor duntaxat Perſarum reges intermedios poneret, Artaxetxem, Ochum, qui & Cyrus, Argum denique, ac Darium ultimum, qui & Melas nominatus eſt. In quem errorem Nicolaus Lyranus, licet a Hieronymo admonitus, videns prudenſque incurrit, Hebræorum ſomnia ſequens, qui hiſtoriæ humanæ penitus ſunt ignari. Quoniam nulla externi regni monumenta in lingua ſua habent: nec alios aut Perſarum, aut Græcorum reges agnoſcunt, niſi quos ſcriptura commemorat. Quod qui parum perſpiciunt, hi Judæos in earum etiam ſcripturarum explicatione ſequuntur, quarum intelligentia, ſi Gentilium ignorentur hiſtoriæ, aut vix, aut certe nullo modo haberi poteſt. Ita Hebræi rationes ſæpe hiſtoriarum vertunt, & id, quod probare non poſſunt, fingere conantur. Quotum error eripiendus eſt, omniſque opinio ad eam ſpeciem traducenda, ut ſcriptura ſacra interpretanda, in iis præſertim locis, quæ res externas gentium attingunt, gentium monumenta ſequamur. Rectius igitur verinſque Hieronymus quartum illum regem, quem Propheta commemorat, Xerxem Darii Hyſtaſpis filium fuiſſe intelligit: talem enim hunc Ethnicorum hiſtoriæ narrant, qualem Propheta deſcribit. Quod autem Daniel, quatuor Perſarum regibus enumeratis, novem, qui fuere poſt Xerxem, prætermiſerit, hoc non ſolum contra nos, ſed contra Metaſthenem Annii, Philonemque etiam facit. Non autem curæ fuit, ut Hieronymus ait, Spiritu prophetali hiſtoriæ ordinem ſequi, ſed præclara quæque perſtringere. Ac ſi quis prophetarum tranſitiones diligenter animadvertet, inveniet multa intermedia frequentiſſime pertranſiri: quæ li ex vatum ſilentio nunquam fuiſſe judicabit, in magno eum errore neceſſe eſt, & multarum rerum ignoratione verſari. Hoc vero loco peculiaris cauſa fuit, cur in rege Perſarum Xerxe ſpiritus prophetæ ſubſiſteret. In eo ſiquidem Perſarum monarchia maxime ad-

(1) *In fin. l. 3.* (2) *In Philon. ſuum.* (3) *Dan. 9. & 11. ubi hos 4. reges ait fuiſſe Cyrum, Cambyſen, Aſſuerum maritum Eſther, & Darium filium Aſſueri, quem Alexander, ut inquit, debellavit, Darius autem iſte poſtremus, juxta horum ſententiam, Longimanus intelligitur, ſub quo ejunt templum ædificatum.*

versum Græcos eminuit, adeo ut ab innumerabili exercitus multitudine Græcia vel brevi momento vastanda atque exinanienda videretur. Itaque repente Danieli Alexander Græcus obtensus est, qui non solum Græcos posset a Persis eripere, sed de Persis etiam triumphare. Sed de regulis Annii, earumque regularum exemplis, ac de tota demum Annii censura satis, ut arbitror, diligenter disputatum est. Quid igitur? (Nam hoc dicet fortasse aliquis) nulla via ratioque erit, qua veraces historicos a fallacibus dilinguere atque internoscere valeamus? Erit nempe, & multiplex etiam erit.

Prima lex ex hominum probitate integritateque sumetur. Quæ omnino res locum habet, cum quæ narrant historici, ea vel ipsi se vidisse testantur, vel ab his, qui viderunt, accepisse. Qualia sunt pleraque in epistolis Ambrosii, Cypriani, Hieronymi, Augustini, in libris quoque hujus de civitate Dei, in dialogis Gregorii, breviter in omnibus fere Doctorum ecclesiæ probatissimorum scriptis: in quibus mendacium suspicari, quod ad memoriam sempiternam transferre illi scribendo voluerint, piaculum est. Magnis quippe præclarisque virtutibus viri sanctissimi atque optimi id consequi meruerunt, ut in rebus ejusmodi, quas vel spectasse se, vel ab aliis fide dignis, qui spectarint, se audisse testati sunt, fides omnino illis habeatur. Qua in re Erasmus Roterodamus, aliique juniores quidam sæpe ac licenter errarunt. Quid enim liberius, licentius, immoderatius dici potuit, quam Hieronymum asserentem, Matthæi evangelium Hebraicum describen-di sibi copiam fuisse, in eo virum gravissimum sanctissimumque mentiri? Jure itaque piis hominibus nimia hæc quorundam juniorum liberioreque licentia displicuit, jure etiam in crimen vocata est. Hæc autem prima lex in profanis quoque auctoribus locum habet. Quædam enim Julius Cæsar, quædam Svetonius, quædam Cornelius Tacitus, quædam Plutarchus, quædam Plinius narrant, quæ auctores ipsi partim oculis aspexerunt, partim acceperunt ab his, qui ea præsentes aspexerant. In hisce vero auctoribus tametsi pietatem, absolutaque virtutis officia spectare non licet, licet tamen probitatem quandam bonitatemque naturæ. Quidam enim eorum aut veritatis amore inducti, aut ingenui pudoris verecundia usque adeo a mendacio abhorruerunt, ut jam pudendum fortasse sit, historicos gentium quosdam veraciores fuisse, quam nostros. Dolenter hoc dico potius, quam contumeliose, multo a Laertio severius vitas Philosophorum scriptas, quam a Christianis vitas Sanctorum; longeque incorruptius & integrius Svetonium res Cæsarum exposuisse, quam exposuerint Catholici, non res dico Imperatorum, sed Martyrum, Virginum, & Confessorum. Illi enim in probis aut Philosophis, aut Principibus nec vitia, nec suspiciones vitiorum tacent, in improbis vero etiam colores virtutum produnt. Nostri autem plerique vel affectibus inserviunt, vel de industria quoque ita multa confingunt, ut eorum me nimirum non solum pudeat, sed etiam tædeat. Hos enim intelligo ecclesiæ Christi cum nihil utilitatis attulisse, tum incommodationis plurimum. Nominibus parco, quoniam hujus loci judicium morum etiam est, & non eruditionis tantum, in qua liberior potest esse censura. Nam quæ morum est, hæc debet præsecto esse & in vivos cautior, & in mortuos reverentior. Certum est autem, qui fidem & fallaciter historiam ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque synceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad quæstum, aut ad errorem, quorum alterum fœdum est, alterum perniciosum. Justissima est Ludovici (1) querela de historiis quibusdam in ecclesia conflictis. Prudenter ille sane ac graviter eos arguit, qui pietatis loco duxerint mendacia pro religione fingere. Id quod & maxime periculosum est, & minime necessarium. Mendaci quippe homini ne verum quidem credere solemus. Quamobrem qui falsis atque mendacibus scriptis mentes mortalium concitare ad Divorum cultum voluere, hi nihil mihi aliud videntur egisse, quam ut veris propter falsa adimatur fides, & quæ severe ab auctoribus plane veracibus edita sunt, ea etiam revocentur in dubium.

In Herodoti lucubratione rebus fictis & adumbratis quidem loci plurimum fuit. Verum inscriptione ipsa ille præmonuit, non esse in eo libro historiæ rationem ad vivum resecandam. Musas videlicet inscripsit, quibus fabulæ interdum concessæ sunt, ut audientium animos jucundius & suavius allectent, quod severitate narrationis non perinde assequerentur. Xenophon, qui, ut Fabius ait (2), magis inter Philosophos, quam inter historicos reddendus est, optimi & absolutissimi Principis formam in Cyro perfectam conatur effingere. Itaque non est ab eo expectandum, qualisnam Cyrus re vera fuerit, Rex licet excellens & eximius, sed qualis futurus sit in Republica Imperator, si ad normam exemplaris exactissimi comporatur (3). At in historia Christiana, quæ tota, ut diximus, non voluptate, sed veritate perpenditur, quorsum attinet historiæ nomen commentis fabulisque prætendere? Quasi vero sancti Dei homines nostris mendaciis egeant, qui tam multa vera pro Christo gesserunt, ut falsa quantumvis licet eruditæ simulationis artificio composita, ut noxia non sint, quoniam inutilia sunt tamen, tanquam ignavi milites oneri sint magis, quam auxilio. Horum porro nostrorum res vere gestæ, ficuti ego existimo, non solum amplæ magnificæque fuerunt, verum multo etiam majores quam fama feruntur. Neque eorum qui fecere, virtus tanta habenda est, quantum eam

(1) *De eruden. disciplin. lib.* 5. (2) *Lib.* 10. *c.* 1.
(3) *Cicer. ad Quint. fratrem*: Cyrus ille, *inquit*, a Xenophonte, non ad historiæ fidem scriptus, sed ad effigiem justi imperii.

eam verbis extollere potuerunt noſtri: ſed tanta potius, ut & præclara ingenia rebus ipſis, & ingeniis præclaris verba quoque defuerint. Sed dum quidam affectui ſuo nimium indulgent, & ea ſcribunt, quæ animus ſcribentis dictat, non veritas, tales Divos quandoque nobis exhibent, quales Divi ipſi, etſi poſſent, eſſe tamen noluiſſent. Ecquis enim credat, Divum Franciſcum pediculos ſemel excuſſos in ſe ipſum ſolitum eſſe immittere? Quod ad ſanctitatem viri ſcriptor pertinere putavit, equidem non puto, qui paupertatem ſciam viro ſanctiſſimo placuiſſe ſemper, ſordes nunquam. Illud item quam ridiculum? Diabolum Dominico Patri noſtro ſemel obſtrepentem, a Divo eſſe coactum, ut lucernam haberet in manibus, quoad illa abſumpta non moleſtiam ſolum, ſed incredibilem dolorem etiam afferret. Non poſſunt hujuſmodi exempla numero comprehendi, ſed in his paucis pleraque alia intelligentur, quæ Divorum clariſſimorum hiſtorias obſcurarunt. Non autem decebat, veras ſanctorum res geſtas falſis & commentitiis fabulis contaminari. Quæ cauſa Gelaſio fuit, ut hujus generis hiſtorias multas in concilio ſeptuaginta Epiſcoporum reprobaret. Ejus Pontificis verba ſunt legi cognoſcique digniſſima: Idcirco adſcribenda ſunt. *Geſta*, inquit, *Sanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confeſſionum triumphis irradiant, quis ita eſſe Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus eſſe perpeſſos, nec ſuis viribus, ſed Dei gratia & adjutorio univerſa toleraſſe? Sed ideo ſecundum auctoritatem antiquam, vel conſuetudinem ſingulari cautela in ſancta Romana eccleſia non leguntur, quia eorum, qui ſcripſere nomina penitus ignorantur: & ab infidelibus aut dicta ſuperflue, aut minus apte, quam rei ordo fuerit, ſcripta eſſe putantur: ſicut cujuſdam Quirici & Julitæ matris ejus, ſicut Georgii, aliorumque paſſiones hujuſmodi, quæ ab hæreticis probantur, conſcriptæ: propter quod (ut dictum eſt) ne vel levius ſubſannandi oriretur occaſio, in ſancta Romana eccleſia non leguntur. Nos tamen cum prædicta eccleſia omnes martyres, & eorum glorioſos agones, qui Deo magis, quam hominibus noti ſunt, cum omni devotione veneramur. Item vitas patrum Antonii, Pauli, Hilarionis, & omnium eremitarum, quas tamen vir beatiſſimus ſcripſit Hieronymus, cum omni honore ſuſcipimus. Item actus beati Silveſtri Apoſtolicæ ſedis præſulis, licet ejus, qui ſcripſit, nomen ignoremus, a multis tamen in urbe Roma catholicis legi cognovimus, & pro antiquo uſu multæ hoc imitantur eccleſiæ. Item ſcripta de inventione ſanctæ Crucis dominicæ, & alia ſcripta de inventione capitis beati Joannis Baptiſtæ, novella quidem revelationes ſunt, & nonnulli eas Catholici legunt, ſed cum hoc ad Catholicorum manus pervenerit, beati Pauli apoſtoli ſententia præcedat: Omnia probate, quod bonum eſt tenete.* Hactenus Gelaſius.

Quod ſi prophetias, quæ numinis afflatu edi ſolent, Paulus docet non ſpernendas quidem, ſed explorandas tamen: ecquis nos excuſare jam audebit, ſi hiſtorias humano ſenſu editas explorem? Gelaſius ſane auctor eſt cum Concilio graviſſimus, quod de prophetia ab Apoſtolo dictum eſt, hoc apte etiam in hiſtoriam quadrare. Jubet ergo imprimis Pontifex, ut eas hiſtorias nullo modo amplectamur, quæ ſine certo auctoris nomine proferuntur. Olent enim aut quæſtuoſorum hominum impoſturam, aut, quod Gelaſius ipſe ait, hæreticorum fœtum. Quæ eadem omnino cauſa ſubeſt, ut hiſtoriæ illæ valde etiam ſuſpicioſæ ſint, quæ tametſi auctoris cujuſpiam nomen præ ſe ferunt, ſed quis ille qualiſve ſit, obſcurum & incertum eſt: cujuſmodi ante hos paucos dies quædam fabulæ prodiere, quarum & auctores, & loca adeo longo intervallo diſtant, ut an mentiantur illi, non poſſit inveniri; an hæc ſint, addubitari etiam poſſit. Sed bene habet, quod totum narrationis corpus commentitium apparet, ut quod Hiſpanorum ſermone teritur, id quoque in hac re facile probes, *De luengas vias, luengas mentiras*. Sed ad Gelaſium redeamus. Qui illius deinde erroris nos admonuit, in quo olim non vulgus ſolum, ſed Gratianus etiam verſatus eſt, ut librorum deceptus indicibus crederet, omnia, quæ Hieronymi & Auguſtini nominibus inſcripta erant, Hieronymi Auguſtinique vere etiam eſſe. Sic librum, qui de vitis patrum inſcriptus eſt, Hieronymi nomine vulgus circumferebat, quum paucissimas tamen patrum vitas ille ſcripſerit, quæ & hoc loco fere a Pontifice referuntur. Gelaſii itaque teſtimonio eorum impudentiam retundemus, qui harum rerum auctorem Hieronymum pervulgarunt, quas nemo niſi rudis atque elinguis ederet. Hujus generis fabula etiam illa eſt inſulſa æque ac barbara de Nativitate ſanctæ Mariæ, ad Chromatium, & Heliodorum epiſcopos. Hujus generis ſunt alia multa, quæ & diligentiſſime & rectiſſime Eraſmus refutavit. Illud etiam in his Gelaſii verbis equidem animadverto, novellas revelationes (ſic enim vocat) nos admirari & ſuſpicere minime oportere. Jam enim paſſim non pro eccleſiæ neceſſitate, ſed pro hominum affectu expromuntur, adeo ut in Conceptionis cauſa utrinque, ſi ſuperis placet, revelationes vel contrariæ proferantur. Quæ res impiis quidem non levem ſubſannandi occaſionem præbet, piis vero lacrymandi. Contemnantur profecto neceſſe eſt Dei & dona & miracula, ſi noſtris aut opinionibus, aut affectibus inſervierint. Eccleſiæ igitur Chriſti hi vehementer incommodant, qui res Divorum præclare geſtas non ſe putant egregie expoſituros, niſi eas fictis & revelationibus & miraculis adornarint. Qua in re nec ſanctæ Virgini, nec Chriſto domino hominum impudentia pepercit, quin quod in aliis Divis factitavit, idem quoque in Chriſti & Matris hiſtoria ſcribenda faceret, & pro humani ingenii levitate, multa vana & ridicula comminiſceretur. Cum ſuperioribus annis Tridentino concilio intereſ-

tereſſem, e quibuſdam audivi, Aloyſium Lippomanum epiſcopum Veronenſem huic malo mederi, hiſtoria de vitis ſanctorum conſtanti ac gravi ratione edita. Sed hanc mihi adhuc videre non licuit, nec aliam quamvis, quæ mihi quidem probari poſſit de his, quæ venerunt in manus. Spiſſum ſane erit opus & operoſum, ſed vehementer omnibus Chriſtianis utile, ſi quis præſtiterit dignum modo Divis, Eccleſia, Chriſto. Id quod haud dubie præſtabit nemo, niſi vir probus, integer, incorruptus: ut ne quid falſi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ fit in ſcribendo, ne qua ſimultatis. Quæ cum ad probitatis integritatiſque officia pertinere notum ſit, miror ab uno Svetonio ſervata eſſe omnia, a pleriſque noſtris omnia eſſe deſerta. Qui autem res humanas a Divis, quorum hiſtorias ſcribendas ſumunt, alienas fore cenſent, hi Divos ipſos ne homines quidem fuiſſe, videntur credere. Quanto ſapientius Evangeliſtæ faciunt, qui vel in ipſis apoſtolis, quos cramus vitæ totius exemplum habituri, nec affectus naturæ imbecilliores, nec cauſas etiam graviores diſſimulant. Divina hæc ſapientia quidem Evangeliſtarum fuit, ſed bonitas quoque integritaſque naturæ, ut nihil illis in ſcribenda hiſtoria deeſſet, quod in hiſtoriæ lege vel Ethici requiſiſſent.

Scriptoris autem probitas & integritas (nam hoc quæret aliquis) in his, qui olim fuerunt, licet aliquando in ſcriptis ipſis eluceat, ſed fama & gravi atque frequenti præteritorum hominum teſtimonio cognoſcetur. Sunt enim, ut dixi, in profanis auctoribus non pauci, quorum ingenuitas & verecundia ſic hominum ſermone celebrata eſt, ut nemo illos unquam mendaces, & in fingendo impudentes exiſtimaverit. Quales ſunt Cæſar, Val. Max. Terentius Varro, Livius, Cornelius Tacitus, Seneca, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Flavius Vopiſcus, Paulus Diaconus, Lucius Florus, Polybius, Dionyſius Halicar. Julius Capitolinus, Cornelius Nepos; Strabo, aliique plures, Latini præſertim auctores. Nam Græcorum fides majori ex parte fracta ac debilitata eſt. Religioſus eſt Thucydides, & ut Joſephus ait, inter omnes Græcos hiſtoricos in primis ſcrupuloſus. Appianus Alexandrinus, Græcus liber auctor, ſed quoniam poſterna & civilia Romana bella memoriæ mandavit, in alienis rebus mendax non fuit, futurus in ſuis, ſi Græcorum morem & ingenium ſequeretur. Quorum jactantia & vanitas impudentius eſt aucta, poſtquam certare cum Latinis de imperio, de rebus geſtis, de doctrinæ veritate inceperunt. Latinus ſiquidem fulgor & gloria Græciæ claritatem obſcuravit, & adeo Græcorum perſtrinxit oculos, ut vel Plutarchus, ſcriptor alioqui verax, in rebus Græcorum illuſtrandis & cæcuire & fingere interdum etiam videatur. Quod tum in opere de vitis illuſtrium Græcorum, & Romanorum, tum in parallelis Ludovicus Vives animadvertit. At vero in noſtris, hoc eſt, eccleſiaſticis facilior eſt ratio virtutis & bonæ fidei cognoſcendæ. Optimos enim quoſque apud nos non ſolum humanus ſermo atque exiſtimatio colit, verum etiam eccleſiæ decretum in concilio cæleſtium collocat. Hos itaque mendacii impudentiæque arguere, quem admodum ſupra diximus, impietatis etiam, non modo temeritatis argumentum eſt. Cum his ego ſanctis juſtiſque viris Egeſippum, Paulum Oroſium, alioſque nonnullos eccleſiæ hiſtoricos annumerandos cenſeo, qui a me brevitatis cauſa prætercuntur. Non enim hic bibliothecas excutimus, ſed genera deguſtamus: ne quis negligentiæ nos inſimulet, ſi ullos aut laudando, aut vituperando tranſimus. Sed ais: Criſpus Salluſtius in perditis omnino moribus veridicus hiſtoriæ ſcriptor eſt habitus. Sane quidem. At cum Salluſtium objicis, hominem objicis, in quo ſi non honeſtatis pudor, at infamiæ ejus timor fuit, quam Romani cum primis declinarunt, ne mendaces, quem admodum Græci, in hiſtoriis haberentur. Deinde non mihi Salluſtius videtur vitiis cauiſſe & gratiæ & ſimultatis. Certe cum de Cicerone ſcribit, multa ſilentio præterit, quæ libentiſſime in aliorum gratiam retuliſſet. Sed hæc duo vitia cum hiſtoricorum fere omnium communia ſunt, tum quorundam, quaſi propria. In quibus Paulus Jovius eſt in quamlibet partem nimius odio & amore, gratia & ſimultate. Et quoniam pecuniam amabat, in hiſtoria quoque ſcribenda pecuniæ ſervus fuit. Poſtremo aliud eſt dicere, viros bonos veraces eſſe omnes, aliud improbos omnes eſſe mendaces. Illud nos diximus, hoc non diximus. Quanquam neſcio quo modo ſit, ut nuſquam ſecurus animus niſi in viri boni teſtimonio conquieſcat. Ac officio veritas adeo conjuncta eſt, ut in homine vitioſo eſſe illa fortaſſe poſſit, ſed eſſe tamen credi vix poſſit. Quæ cauſa Chaldæis Ægyptiiſque fuit quamobrem non alios hiſtoriæ auctores approbarent, niſi qui ſacerdotio fungerentur, quod ſanctos religioſoſque viros mentituros eſſe nullo modo exiſtimarent. *Homo* inquunt (1), *ex Judæis quidam ſacerdos venit: non decipiet nos.* Verum de prima ad Hiſtoriam dijudicandam regula hæc dicta ſint.

Lex vero ſecunda in hiſtoriæ judicio ſanciatur, ut eos hiſtoricos reliquis anteferamus, qui ingenii feveritati quandam prudentiam adjunxerunt & ad eligendum & ad judicandum. Quæ lex in iis rebus locum habet, quas res neque ſcriptores ipſi ſunt intuiti, nec a viris fide digais, qui viderint, audierunt. Quo in genere eſt operæ pretium levitatem eorum recordari, qui mulierularum more quod nimis miſeri volunt, hoc facile credunt. Nam & ætas noſtra ſacerdotem vidit, cui perſuaſiſſimum eſſet, nihil omnino eſſe falſum, quod ſemel typis fuiſſet excuſum. Non enim, ut ajebat, tantum faci-

(1) 2. *Mac.* 7. 14.

facinus Reipub. administros commissuros, ut non solum divulgari mendacia sinerent, sed suo etiam communirent privilegio, quo illa tutius mentes mortalium pervagarentur. Quo sane argumento permotus animum induxit credere, ab Amadiso, & Clariano res eas vere gestas, quæ in illorum libris commentitiis referuntur. At vero quantum illa adversum Reipublicæ administros ratio valeat, non est hujus loci, temporisque differere. Certe hoc ego pro me ipso & animi sensu, ab dolore pronuncio, magna Ecclesiæ calamitate, atque pernicie id solum in libris vulgandis præcaveri, ne erroribus fidei adversis asperси sint; ne sint moribus exitiales, non item. Nec de fabulis istis potissimum excrucior, quas modo dixi, quamvis ineruditis, & nihil omnino conferentibus, non dico ad bene, beateque vivendum, sed ne ad recte quidem de rebus humanis sentiendum. Quid enim conferant meræ ac vanæ nugæ ab hominibus otiosis fictæ, a corruptis ingeniis versatæ? Sed acerbissimus est dolor, & vix omnino consolabilis, quod dum quidam (utinam tam prudenter, quam ferventer) incommodum hoc rejicere, ac devitare cupiunt, non pro fabulis veras, & graves historias edunt, id quod esset plebi utilissimum; sed libros mysteriorum ecclesiæ plenos, a quibus arcendi profani erant: id quod est, mea quidem sententia, pestilentissimum, eo vero magis, quo vulgus eos libellos securius legit, quia probatos non videt modo a civili magistratu, verum etiam ab iis, qui doctrinæ censores sunt in Christi Republica definiti. Sed hæc alias, nunc quod instat, agamus.

Miseranda sane hominis ignorantia potius quam ludenda, qui usque adeo aut bonus, aut stultus erat, ut omni narrationi statim crederet, si modo esset literis prodita. Verum invenias alios non pari inscitia quidem, sed imprudentia pene pari, qui veritatem rerum non inde petunt, ubi ea residere sit solita, sed ex iis, in quibus raro est eam invenire, nempe ex dissipatis, pervagatisque rumoribus. Quæ res plerumque iis accidit, qui sunt inconstanti, levique natura. Nam homines graves, atque severi non solent inanem vulgi sermonem aucupari. Quanquam negare non possumus, viros aliquando gravissimos, in divorum præsertim prodigiis descendis, sparsos rumores & excepisse, & scriptis etiam ad posteros retulisse. Qua in re, ut mihi quidem videtur, aut nimium illi sibi, aut fidelium certe vulgo indulserunt: quod vulgus sentiebant non tantum ea facile miracula credere, sed impense etiam flagitare. Itaque signa nonnulla, & prodigia sancti quoque memoriæ prodiderant, non quo ea libenter credidissent, sed ne deesse fidelium votis viderentur. Id vero eo magis sibi licere existimarunt, quod intellexerunt, auctoribus nobilissimis placuisse, veram historiæ legem esse, ea scribere, quæ vulgo vera haberentur. Nec ego hic libri illius auctorem excuso, qui speculum exemplorum inscribitur; nec historiæ etiam ejus, quæ Legenda aurea nominatur. In illo enim miraculorum monstra sæpius, quam vera miracula legas: hanc homo scripsit ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum severi, & prudentis. Veteres excuso & sanctos & eruditos viros: quorum & libros & nomina volentem adscribere pudor me ac religio vetaret, nisi contra vererer, ne mea hæc taciturnitas plerisque causa esset, ut aut damnarent, quæ non intelligerent, aut errore vario circum sanctorum omnium historias vagarentur. Atque Theologum etiam admoneri operæ pretium est, ne id statim illi persuasum sit, omnia, quæ magni auctores scripserint, undique esse perfecta. Nam & labuntur aliquando, ut ille ait, & oneri cedunt: & indulgent ingeniorum suorum voluptati, vulgoque, ut dixi, interdum etiam indulgent: nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur, adeo, ut Ciceroni Demosthenes dormitare, Horatio vero Homerus quandoque ipse videatur. Summi enim sunt, homines tamen. Quæ ego eadem de Beda atque Gregorio jure fortasse ac vere dicere possum. Quorum ille in historia Anglorum, hic in dialogis quædam miracula scribunt vulgo jactata & credita, quæ hujus præsertim sæculi Aristarchi incerta esse censebunt. Equidem historias illas probarem magis, si earum auctores, juxta præfinitam normam, severitati judicii curam in eligendo majorem adjunxissent. Sed quoniam modeste, & circumspecto judicio de tantis viris pronunciandum est, ne in his quidem duobus rejicienda sunt plurima. Pauca enim in eis possis arguere, quamvis historiam ecclesiasticam revocare ad severiora judicia contendas. Ac si necesse est in alteram peccare partem, omnia eorum probari legentibus, quam multa reprobari malo. De Vincentio Bellovacen. (1) & Divo Antonino liberius judico, quorum uterque non tam dedit operam, ut res veras certasque describeret, quam ne nihilo omnino præteriret, quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam unamquamque existimandam, momentoque suo ponderandam non aurificum statera, sed ne populari quidem trutina usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime sellacos viri, quia tamen nec auctores eos, a quibus suos exscripsere libros, diligenter examinarunt, nec res justis libratas ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Historicus autem, qui Theologiæ decreto probandus erit, nec omnes schedas lectione etiam indignas excutiet, nec a-

nili-

(1) *Non te fallat, quod Gelasius Vincentii laboriosum opus commendavit. Mendosi enim sunt plerique codices. Nam correcti, & emendati Juvenci habent, non Vincentii. Alioqui Gelas. qui multis sæculis Vincentio prior fuit, propheta in eo cap. fuisset, non judex.*

nillbus fabulis accommodabit operam, ne prius lecta auditaque describet, quam ea prudenti accuratoque judicio expendat ac seligat. Sed in secundæ regulæ explicationem diximus satis.

Tertia regula sit. Si cui historico auctoritatem ecclesia tribuit, hic dubio procul dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus. Contra vero, cui ecclesia derogavit fidem, ei quoque nos fidem jure ac merito derogabimus. Gelasius porro historiam de vitis Antonii, Pauli, Hilarionis, ac cæterorum eremitarum, quas tamen Hieronymus scripsit, cum omni honore suscepit. Acta rursum beati Silvestri, licet non pari veneratione, sed suscepit tamen. Collaudavit Orosium: Eusebii chronica, hoc est, de temporibus, quantum animi conjectura colligo, non rejecit.

Rejecit itinerarii Clementis libros octo, acta Andreæ, Philippi, Petri, Thomæ nominibus falso edita, librum de infantia Salvatoris, alterum item de ejusdem nativitate, librum Pastoris, acta Theclæ & Pauli, quæ Epiphanius usurpat interdum, revelationem Pauli, librum, qui Mariæ transitus inscribitur, libellos de pœnitentia Adæ, Origenis, Cypriani, epistolam Jesu ad Abgarum, passiones Georgii ac Quirici & Julitæ, & historiam demum Eusebii Pamphili (1). In qua refellenda Gelasius magna, ut mihi quidem videtur, prudentia est usus. Nam quod Rhenanus dixit, verba hæc postrema Gelasii non esse, sed esse potius ab asino quopiam adjecta, hoc insolenter, rustice, impetiteque dixit. Principio quippe pontifex ad hunc modum censuerat: *Chronicon Eusebii Cæsariensis, atque ejusdem historiæ ecclesiasticæ libros, quamvis in primo narrationis suæ libro tepuerit, & in laudibus atque excusatione Origenis schismatici unum conscripserit librum, propter rerum tamen singularem notitiam usquequaque non dicimus renuendos.* Postea vero hic censet: *Historia Eusebii Pamphili apocrypha.* Quæ duæ sententiæ cum contrariæ non sint, tum sunt etiam verissimæ, & nimis quam graviter ac severe latæ. Cur autem Gelasius historiam Eusebii apocryphiam pronunciarit, eausæ sunt sane plures atque vehementes. Primum in primo libro refert Eusebius epistolam Jesu ad Abgarum scriptam, quam Gelasius eadem distinctione explodit. Fuit etiam altera causa Gelasio, quam ob rem historiam Eusebii apocryphiam definierit, quod multa ibi Clementis Alexandrini testimonio confirmentur, cujus opuscula eadem distinctione apocrypha judicata sunt. Præterea & librum sextum Eusebius texuit in laudem & excusationem Origenis. Cum autem & discipuli Origenis magnas in ecclesia tragœdias excitassent, & Origenes ipse tamquam schismaticus, deque fidei catholicæ via sæpe deflectens, fuisset ecclesiæ judicio condemnatus, jure illius historia refellitur, qui Origenem non solum immodice prædicat, sed ad cælum, perinde ut si pater esset ecclesiæ, extollitur.

Præterea, in synodi septimæ actione quinta, cum Iconomachi pro se Eusebium testem excitassent, & lecta etiam esset ejusdem epistola, ubi Ario consentiebat, Tharasius rogavit, *Recipimus hoc?* Sacra vero synodus dixit: *Nequaquam. Hic reliquis est nobis majore odio persequendus.* Et legati Adriani Papæ dixerunt: *Ipsa lectio indicat, quod Arianorum sententiam sapiat. Habet enim ante lectus Eusebii liber & alias blasphemias, quas synodus audire respuit.* Sanctissimus patriarcha dixit: *Libros illius rejiciamus.* Sancta synodus dixit: *Rejicimus & anathematizamus.* Et actione rursum sexta Epiphanius respondens testimonio Eusebii, *Eusebius*, inquit, *ab illis in testem advocatur, qui tamen ab omni catholica ecclesia Arianæ hæreseos defensor esse cognoscitur, quemadmodum in commentariis suis & omnibus a se editis libris manifestum fit.* Et posterius: *Quis fidelium*, ait, *in ecclesia dubitat, Eusebium Pamphili in reprobum sensum traditum Arii placitis consensisse? Nam in cunctis historicis suis libellis Filium creaturam vocat, subministrum, secundo loco adorandum.* Id postquam ex multis libris Eusebii probavit, tandem asserit, Eusebium duplicis animi fuisse, inconstanterque synodo subscripsisse. Nusquam enim aut librorum suorum errores depulit, aut apologiam pro se fecit: cum tamen Arius non obscure testaretur, se sententiæ suæ Eusebium habere studiosum ac fautorem (2). Et Hieronym. ad Pammachium & Oceanum, *Ecclesiasticam*, inquit, *pulchre Eusebius historiam texit, sed impietatis Arii apertissimus propugnator est.* Et ad Ctesiphontem, *Eusebium Cæsariensem*, ait, *Arianum fuisse, nemo est qui nesciat.* In primo certe ecclesiasticæ historiæ suæ libro (3), filium dicit paternæ voluntatis executorem, qui post patrem omnium sit causa & origo. Item, cum illum psalmi versiculum attulisset (4), *ipse dixit, & facta sunt, ipse mandavit, & creata sunt*: subjecit: *Quibus verbis prophetæ patrem inducit factorum, tanquam universalem principem regali suo nutu præcipientem: Sermonem vero Dei illi secundo loco addit, non alium ab eo, qui inter nos prædicatur, paternis jussionibus obsecundantem.* Et capite secundo primum affirmat, patri filium in omnium opificio administrasse: deinde patris ministrum in omnibus bonis fuisse, ait. Merito ergo Gelasius pontifex historiæ Eusebii Cæsariensis auctoritatem ademit. Quid? An non etiam absurdum est, ut qui infidelis Ecclesiæ fuerit, ei fidem Ecclesia in rebus ecclesiasticis habeat? Experimur sane,

(1) *Hieron. ad Letam de instit. fil.* Caveat, *inquit*, omnia apocrypha. Et si quando ea non ad dogmatum veritatem, sed ad signorum reverentiam legere voluerit, sciat non eorum esse, quorum titulis prænotantur.
(2) *Vide epist. Arii ad Euseb. Nicomediens. Epist. hujus initium est*, Schedulæ. (3) *Cap.* 2. *Musculo interprete.*
(4) *Psalm.* 32. 9.

ne, hæreticos ſectæ ſuæ non dogma ſolum ac præcepta, ſed res etiam geſtas accommodare: imo vero torquere atque adeo fingere, ut ſectam undique & comprobaſſe, & ornaſſe videantur. Hinc enim, quemadmodum ſupra diximus, Conſtantinum finxit Euſebius ab Euſebio Nicomedienſi baptizatum, quo Arianorum factioni majorem & fidem & auctoritatem adjungerer. Hinc etiam, cum in ſynodi Nicænæ mentionem incidit, dogma fidei, quo damnatus eſt Arius, aſtute diſſimulavit, in Paſchatis quæſtionem repente digreſſus. Sed ne Arii quidem unquam in hiſtoria ſua meminit, callide hominis memoriam præterieus, quem ſynodi auctoritate obrutus laudare non eſt auſus, amicitiæ lege conſtrictus noluit vituperare. Quæ eædem omnino cauſæ ſubſunt, ut hiſtoriam Carionis omnes Chriſtifideles explodant. Quoſdam enim ſummos Pontifices, viros quidem optimos, illius lacerat & eruentat oratio: quoſdam vero Imperatores Germanos eommendat & illuſtrat, qui Eccleſiæ Romanæ perduelles inimicique fuere. Itaque ex unguibus leonem agnoſces, hoc eſt, ex laude & vituperatione Lutheranum. Quanquam Carionem Lutheri erroribus adhæſiſſe, non eſt opus conjecturis ſuadere. Multis quippe in locis aperte ille ſe prodit. Quocirca mirum eſt, cur ejus hiſtoria non ſit cum cæteris hæreticorum libris ab eccleſiæ judicibus exploſa, cum plerique tamen eam ſecuri legant, nulla prorſus nota atque animadverſione præmoniti (1).

Sed ad Euſebium revertamur. In cujus hiſtoria eccleſiaſtica ſatis Gelaſius oſtendit, cætera ſibi ac eoucilio placuiſſe, dum quædam diſplicuiſſe eommouuit. Itaque ſi fabulam Abgari, laudeſque Origenis ab Euſebio demeres, digna ejus hiſtoria eſſet, cui fides omnino haberetur: præſertim ſi in eccleſiæ contra Arium pugna, non ab Ario, ſed ab eccleſia ſtetiſſet. Ac de eccleſiaſticæ hiſtoriæ libris hactenus. Nam in chronicis admiranda fuit hominis diligentia, magnus omnino labor, varia & peue incredibilis lectio, ac grave prorſus in lectionis varietate judicium. Nec ſcio, an quiſquam alius inter eccleſiæ ſive Latinos, ſeu Græcos auctores, quamvis ſumma vi, ope, atque opera eniteretur, præſtantiora nobis poſſet temporum monimeuta relinquere. Tametſi deſcribentium incuria adeo multis locis vitiata ſunt, ut dici ſine animi dolore non queat. Sed ne illa quidem, quæ ibi Euſebius refert, veta ſunt omnia; quin reperias aliqua, quæ jure ae vere reprehendas. Cujuſmodi illud eſt, quod eundem ſcribit fuiſſe Sennacherib, qui temporibus Ezechiæ Hieroſolymam obſedit, & Salmanaſſar, qui Samariam eeperat. Id quod divinis literis eſſe contrarium, Hieron. in Iſaiæ 36. caput edocuit. Atque Tobiæ cap. 1. Salmanaſſar dicitur fuiſſe pater Seunacherib. At nihil eſt, ut ille ait, omni ex parte beatum. In opere, ut ita dicam, immenſo raro peccaſſe feliciſſimum fuit. Verum de Euſebio hæc ſatis.

Sozomenus ſequitur, de cujus nos fide & auctoritate dicere Divus Gregorius cogit, qui hiſtoriam illius duabus præcipue cauſis improbavit. Una eſt, quod ſæpe in ea mentitus ſit. Altera, quod Theodorum immodice extulerit, quem conſtat & hæreticum fuiſſe, & in quinta ſynodo ab eccleſia damnarum. Equidem Sozomeni mendacia non excuſo; græcus namque fuit, & natio hæc, ut diximus, eſt, fuitque ſemper ad mentiendum promptula. Atqui in novem eccleſiaſticæ hiſtoriæ libris, quos ante hos paucos dies Muſculo interprete accepimus, nihil tale Sozomenus ſcribit, quale ſecundo loco illi Gregorius objicit (2). Tantum ait, Theodorum diſcipulum Libanii fuiſſe, ad quem prolapſum Chryſoſtomus epiſtolam dederit, qui etiam poſtea epiſcopus Mopſueſtiæ fuerit conſtitutus. Andreas certe in concilio Florentino, ubi pro eccleſia Latina reſpondet, hujus hiſtorici teſtimonium non ſolum uſurpat, ſed etiam probat. Cum enim Imperator Palæologus interrogaſſet, num congruum eſſet, ut ſynodus hiſtoriæ auctoritate niteretur, Andreas IIII reſpondit, ad res geſtas cognoſcendas ſynodum hiſtoria uti debere. Tum Imperator, *Hiſtoriam illam*, ait, *in noſtra religione debemus ſuſcipere, quam majores noſtri probaverunt, aliam vero minime*. Cui Andreas, *De Romanorum*, inquit, *aut Græcorum, aut regum bello hiſtoria nequaquam in ſynodo uti debemus: ſed cum hiſtoria hæc ſcilicet Hermii Sozomeni, eccleſiaſtica ſit, in qua omnium ſynodorum acta & patrum ſanctorum defenſiones explicantur, cur ei credendum non eſt?* Hactenus in eonsilio Florentino ſeſſione 7. Non videtur itaque hoc concilium fidem Sozomeno abrogaſſe, ſed habuiſſe. Sed huic argumento reſponſum facile atque expeditum eſt.

Illi vero alteri non video quemadmodum reſponderi poſſit, niſi dicamus, aut Gregorium alios libros Sozomeni legiſſe, qui in manus noſtras non veuerunt, aut memoria lapſum, pro Theodoreto Sozomenum ſcripſiſſe. Nam Theodoreti verba illa ſunt, quæ Gregorius retulit. Libro quippe hiſtoriæ ſuæ quinto, c. 27. Theodorum iſtum doctorem præclarum fuiſſe ſcribit. Et cap. 40. *Moritur*, inquit, *Theodorus epiſcopus Mopſueſtias, cum omnium eccleſiarum doctor, tum hæreticæ cohortis profligator*. Theodoretus ergo erat eo nomine damnandus; qui & revera ob hanc cauſam damnatus eſt in quinta ſyuodo generali, actione 5. cau. 13. & 14. At Theodorus can. 12. Meruit etiam Theodoretus ea ex cauſa damnari, quod impie adverſum Cyrillum, & primam Epheſinam ſynodum ſcripſit, duodecimque Cyrilli capita reprehendit, quæ rectam fidem continebant. Nec vero de Theodoreto deſperare quiſpiam debet. Nam, ut Beſſarion

(1) *Poſt ſcripta hæc, Carionis hiſtoriam Paulus IV. condemnavit.* (2) *Lib. 8. c. 2.*

rion in oratione, quam pro unione apud patres Florentiæ habuit, affirmat, suum posse a cognovit errorem; & in concilio Chalcedonensi palinodiam recantavit. Verum ut hæc cumque habeant, illiusmodi errantium patrocinia historiæ elevant & auctoritatem & fidem. Quo mihi nomine, ut cætera omittam, Socratis scholastici minus historia placet. Erenim & Origenis ipse quoque patronus est, & Nestorium excusat, & Cyrillum mordet, & Alexandrum vellicat, & in rejectione presbyteri pœnitentiarii homousianorum innocentiam infamat (1). De tertia vero regula in historiæ judicio servanda hactenus. Ac peripatea sunt hæc quidem, & in vulgari prudentia sita. Nam in quibus animi quædam major vis, acriorque in judicando prudentia est, ii sine hisce regulis, evacuendo illam ingenii aciem vera deligent, rencientque contraria. Mihi sane aliquando & verum ipsum in scribentis sinceritate, candoreque relucet, & mendacium contra auctoris quidam angor, & calliditas patefaciunt. Sincera, mihi crede, veritas est, & si animum repurgatum invenerit, ipsa per se recte influit (2). Falsitas circuitiones quærit, & anfractus, seque verborum ambitu solicite circumdat, ac protegit. Atque etiam cum in historiæ ratione quid quemque deceat, considero, facile intelligo, historicos non solum falso, sed imprudenter res quasdam memoriæ prodidisse. Quis enim vel mediocriter prudens ab Apostoli Thomæ, Joannisque Evangelistæ persona illa non videat abhorrere, quæ in rebus eorum gestis referuntur? ut aut ille injuriæ vindictam expetierit; aut hic rupta veste, sumque ipsius caput tundens equum acceperit: ex ecclesia, quantum potuerit, properaverit, & senex adolescentem juveniliter fuerit insecutus (3). Non itaque prudentibus, & ingeniosis judicandi præcepta diligenter elaborata dedimus, sed ut dicitur, cralla, pinguique minerva rudioribus. Nec vero adeo stultus ego sum, ut existimem in has formulas omnia historiæ judicia concluta, & comprehensa. Sed si quæ fuerunt præscribendæ formulæ, hæ videntur potissimum consentaneæ, convenientesque fuisse.

CAPUT POSTREMUM

In quo 15. 16. 17. & 18. *argumenta capite tertio proposita refelluntur.*

QUamquam ex iis, quæ capite superiore diximos, argumentorem eorum refutatio apparet, quæ 15. loco 16. 17. & 18. sita sunt: sed ordine tamen refutanda sunt singula, ut scholæ etiam minutis Theologis morigeremur.

RESPON. AD 15. Et in 15. argumento quidem Philonis primum auctoritas quæritur. Quæ sane magna fuit, sed breviarium illud temporum Philonis non fuit, nec libellus alter de antiquitatibus, quem constat ejusdem esse farinæ.

Josephi vero in historia fidem non Romani modo principes, sed viri quoque ecclesiæ celebrarunt. Egesippus bonus in primis auctor, vir probatæ fidei, ac gravis omnino historicus, Josephum egregie laudat (4): quod ad historiæ auctoritatem pertinet quidem, nam quod ad religionem, consortem eum facit perfidiæ Judæorum. Hieronymus (5) non dubitat locum illi inter ecclesiæ scriptores dare, atque adeo ejus de rebus gestis monimenta inter ecclesiasticas historias recensere. Eusebius Cæsariensis (6), Sozomenus (7), Nicephorus (8), ut alios omittam, miris modis Josephi historiam commendant. Quin & Josephus ipse historiam suam gravibus probabilisque rationibus commendavit (9). Quæ non minorem faciunt fidem, quam si eadem ab Hieronymo, aut alio quopiam auctore posita fuissent.

At serpentis pœnam nimium crasse interpretatur, vim ligni scientiæ boni, & mali falsam, fictitiamque commemorat: Herodiadem scribit non Philippi, sed Herodis (10) uxorem fuisse, qui Herodis quoque Tetrarchæ frater erat: templum in secundo anno regni Darii dicit esse perfectum: seniorum lamentationes, cum templi veteris amplitudinem recordarentur, non ad novum fundatum, sed ad jam consummatum referent: aliaque demum ait partim scripturæ sacræ, partim veris aliis ac probatis historiis adversa (11). Plane ait: non inficior. Sed errores fuere ignorantis, non mendacia fallentis. Neque æquum est paucis e maculis labem toti narrationis corpori aspergere. Egregius itaque historicus Josephus fuit, quemadmodum Egesippus affirmat, & rerum indagini, fobrietatique sermonum attentus. Quod vero in temporibus notandis eum quidam reprehendunt, id jure, an injuria faciant, non facile dixerim. Equidem ejusmodi errata indoctis, negligentibusque librariis prompte, ac libenter affigno.

Julii porro Africani quinque de temporibus volumina in manus nostras non venerunt. Quare de ejus historiæ fide ipsi per nos judicare non possumus. Sed extat Gelasii præjudicium, quod in argumento objectum est, idque sequi Theologos oportet de rebus ejusmodi judicaturos. O. pu-

(1) *Lib. 4. c. 12. & 13. & lib. 7. c. 45. Lib. 7. c. 31. & 32. Lib. eod. c. 13. 14. 15. & 34. lib. 1. cap. 5. & 6. lib. 57. c. 19.* (2) *Eurip. in Phœnissis*, Veritatis fuevit esse oratio simplex, vafris non egens ambagibus: siquidem ipsa per se congruit. At sermo iniquus, quia per se sit morbidus, medicamina exquisita depoſcit sibi.
(3) *Euseb. l. 3. c. 23.* (4) *In præf. l. 5. de excid. Hierosol.*
(5) *De viris illustr.* (6) *Eus. l. 3. eccl. hist. c. 9.* (7) *Sozom. lib. 1. c. 1.*
(8) *Niceph. lib. 2. c. 18.* (9) *Lib. 16. ant. c. 7. & in fin. l. cont. App. Alex. L. 1. ant. c. 3. Lib. 16. ant. c. 9.*
(10) *Cæt. ait, fuisse binominem, eumdem Philippum, & Herodem appellatum. Sed ne Josephum quidem ipsum vidisse.*
(11) *Lib. 1. cont. App. lib. 11. ant. c. 3. 1. Eſdr. 3. 3. 4. & 6. c. contraria referuntur.*

puſcula, inquit, *Tertulliani*, *ſive Africani apocrypha*. Quo in loco an Julium Africanum voluerit Gelaſius improbare, non ſatis expeditum eſt. Primum enim de Julio Africano nullus veterum malam opinionem habuit. Euſebius vero, & Hieronymus ubique ejus de rebus geſtis teſtimonia colunt. Nec Julius hic eſt in fidei doctrina reprehenſus. Nam quod hiſtoriam Suſannæ fictam eſſe credidit, in eo virorum doctiſſimorum errorem ſecutus eſt. Atqui ob peccatum unum, cujus vel probabilis excuſatio eſt, omnia Julii opuſcula a Gelaſio damnari, non fit mihi profecto veroſimile. Eadem quippe culpa, ſi culpa fuit, Julio fuit cum Doctoribus Eccleſiæ communis. Vix enim reperias quenquam, qui non in aliquo errarit. Deinde, quorſum Gelaſius, quaſi mihil intereſſet, utrum hic, an ille damnaretur, in eam formam cenſet? *Opuſcula Tertulliani*, *ſive Africani apocrypha*. Atque ſi duo auctores illi eſſent nominibus, reque etiam ipſa differentes, more ſuo Gelaſius utriuſque ſigillatim opera condemnaſſet. Cum autem Tertullianum, ſive Africanum una comprehenſione notat, non eſt exiſtimandus auctores diverſos, ſed eumdem intellexiſſe. Mihi ſane hujuſmodi conjecturæ ſuſpicionem afferunt, locum eſſe corruptum, ut alia in hoc capite pleraque; & particulam, *Sive*, ſcriptorum vitio additam. Legendum itaque eſſe, *Opuſcula Tertulliani Africani apocrypha*. Niſi forte Africani cognomen quidam Tertulliano impertiebant: quocirca in eum modum ſententiam Gelaſius tulerit, ut ſive nomine proprio, ſeu cognomine a quolibet vocaretur, intelligeremus eſſe damnatum.

Reliqui ſunt Euſebius, & Sozomenus, quorum auctoritas quintadecima tandem argumentatione urgebatur. Verum de his auctoribus quid ſenſerim, quid cenſuerim, capite ſuperiore habes.

Respon. ad 16. In quintodecimo argumento nullus ſcrupulus objectus eſt, qui non fuerit excuſſus. In ſextodecimo autem Innocentii decretum primum objicitur. Sed ille, ſi eccleſiæ monimenta probat, non ſtatim gentilium hiſtorias improbat. Sunt hæ, fateor, uſui eccleſiaſtici fori, litiumque vulgarium parum aptæ; quamvis & in hunc uſum poſſint eſſe aliquando utiles: ſed quibus in locis, & quæſtionibus, quoniam a præſenti inſtituto alienum eſt, non eſt operæ pretium dicere. In ſacrarum vero literarum expoſitione, quod in capite hujus libri ſecundo fuſe diximus, hiſtoriæ profanæ multum omnino valent. Quamobrem ſi quæſtio circa divinas literas incidat, & concilia, & cæteri eccleſiaſtici judices ejuſmodi hiſtorias negligere nec debent, nec vero poſſunt. Nec his ſolum ſcripturæ uſibus gentium hiſtoriæ accommodantur. Quin ſunt alias Theologis neceſſariæ, quemadmodum & nobis ante explicatum eſt, & ſequentibus quoque libris explicabitur. Andreas porro in ſynodo Florentina nihil aliud docet, niſi Græcorum, et Romanorum bella cognoſcere nequaquam ad ſynodum pertinere. Poterat dicere, Trojanorum, aut etiam Florentinorum. Nam Græcorum, ac Romanorum bella quædam cognita utiliſſima ſunt propheterum vaticinationibus explicandis. Sed hæc facillima ſunt: cætera perſequamur. Quæ & ipſa poſſea, quæ retro diſſerimus, nihil difficultatis habent.

Respon. ad 17. et 18. Sane in reſponſionem decimi ſeptimi argumenti ne verbum quidem unum adjiciendum cenſeo, quippe quod, niſi ego fallor, in cap. 6. accurate eſt ac diligenter expeditum. Duodevigeſimum ergo idemque poſtremum, quam breviſſime potero, expediam, quo jam ſit tandem hujus loci finis.

Duo igitur argumentorum genera Theologus uſurpat. Unum eſt certum, alterum probabile. Detrufque proximo libro eſt latius differendum. Nunc in pauca reſtringam. Non eſt neceſſe, Theologus certa ſemper principia ſumat. Ex incertis, probabilia ſint modo, argumentationes aliquando conficit, non ad vincendum quidem, ſed ad perſuadendum idonea. Stultus vero Theologus ille erit, qui in omni ſuo ſyllogiſmo res neceſſarias velit rebus quoque neceſſariis addicere. Sunt enim nonnulla adeo implicata, & abſcura, ut prudentiæ theologicæ ſit non ea demonſtrare velle, ſed ſuadere, non parentius illuſtrare, ſed utcunque expedire.

In hujuſmodi itaque argumentorum genere ſi quis humana fide probabiliter uſus fuerit, falli nimirum aliquando poterit, reprehendi ſine injuria non poterit. Atque etiam, quemadmodum ſupra diximus, quædam ita certo humana fides tradit, ut ea in dubium vertere ſtultitiæ ſit argumentum vel certiſſimum. Hæc ſi in uſum ſuum Theologus vindicarit, nihil fallax, nihil imbecillum, ineptumque conficiet, ſed rem veram, firmam, rationique tum humanæ, tum etiam divinæ conſentaneam. Verum ab his hiſtoriæ partibus, quæ ſunt expoſitæ, quemadmodum ducatur argumentum, ſatis expoſitum videtur. Omnia igitur argumenta theologica manare a fontibus decem, dictum eſt in primo libro. In decem autem ſequentibus libris, cujuſmodi argumenta e ſingulis locis erui poſſint, oſtenſum eſt. Quæ dicta ſunt fortaſſe longius, quam inſtituta cauſa poſtulabat: ſed brevius certe, quam res tantas poſſe a me dici exiſtimaram. In hiſtoriæ humanæ auctoritate explicanda, fateor, magna mihi longitudo orationis fuit. Sed nullus e locis Theologiæ erat, ubi aut latior occurreret differendi materia, aut me oporteret magis cura, diligentia, induſtria elaborare. Quod etſi minus præſtiti, quam rei magnitudo deſideraret, non tamen fruſtra elaboravi. Admonere enim reliquos potui, ut accuratius ſcribant, & res vel meliores addant, vel ſupervacuas detrahant, vel diſperſe, & diffuſe dictas anguſtius, & contractius aſtringant: breviter, ſi quid norunt rectius iſtis, candidi impertiant.

Finis Libri Undecimi.

DE
LOCORUM USU
IN
SCHOLASTICA DISPUTATIONE,
LIBER DUODECIMUS.

In Librum Duodecimum Proœmium.

Ratrem Franciſcum Victoriam, Lector optime, eum quem ſummum theologiæ præceptorem Hiſpania Dei ſingulari munere accepit, ſolitum dicere audivi, poſtquam ab illius ſchola diſceſſi, ſe ingenio meo quidem egregie delectari, ſed id vereri, ne hujus excellentia quadam elatus, & exultans immoderate jactarer, & grandior effectus, non late modo, & libere ingrederer, ſed temere etiam, ac licenter præceptoris veſtigia conculcarem. Audierat enim, me opinionem ipſius unam, & item alteram non probaſſe. Vellem autem de nobis ea vere dicerentur, quæ ille pro animia ſua in filium indulgentia dicebat. Sed ſi minus imitatione tantam ingenii præſtantiam conſequi poſſumus, voluntate certe proxime accedimus, magiſtrumque conamur exprimere. Nimirum ſi doctrinam meam approbet quiſpiam, quæ utinam eruditorum opinione digna eſſet, ſi in rerum judicio prudentiam, quæ utinam eſſet digna noſtro cognomine, ſi orationis cultum, quem elegantiorem adhibere ſoleo, quam conſueverunt ſcholaſtici in libris ſuis: in hoc ſumus docti, prudentes, & facundi, quo virum hunc rerum carum omnium ducem optimum ſequimur, atque ejus præceptis, monitiſque paremus. Quod vero ad animi moderationem attinet, quam vir in me modeſtiſſimus deſiderabat, in eo dedi operam, ut timorem illius ego fallerem. Effecerim, an non, alii incorruptius judicabunt. Sane ſi qua in me temeritatis culpa eſt, vix eam excuſatione alicujus rei tegere, & adumbrare poſſum, qui ſciam, parum ingenium valere quamlibet excellens, & eximium poſſe, niſi prudentis intelligentiæ freno, & definita animi moderatione gubernetur. Quanquam illos probare non ſoleo, qui velut ſacramento rogati, vel etiam ſuperſtitione conſtricti, ut Fabii verbis utar, neſas ducunt a ſuſcepta ſemel perſuaſione diſcere. Theologo nihil eſt neceſſe in cujuſquam jurare leges. Majus enim eſt opus atque præſtantius, ad quod ipſe tendit, quam ut magiſtri debeat veſtigiis ſemper inſiſtere, ſi quidem eſt futurus Theologiæ laude perfectus. Memini de præceptore meo ipſo audire, cum nobis ſecundam ſecundæ partem cœpiſſet exponere, tanti Divi Thomæ ſententiam eſſe faciendam, ut ſi potior alia ratio non ſuccurreret, ſanctiſſimi, & doctiſſimi viri ſatis nobis eſſet auctoritas. Sed admonebat rurſum, non oportere ſancti Doctoris verba ſine delectu, & examine accipere; imo vero ſi quid aut durius, aut improbabilius dixerit, imitaturos nos ejuſdem in ſimili re modeſtiam, & induſtriam, qui nec auctoribus antiquitatis ſuffragio comprobatis fidem abrogat, nec in ſententiam eorum, ratione in contrariam vocante, tranſit. Quod ego præceptum diligentiſſime tenui. Non enim ullam, non Divi Thomæ dico, ſed ne Magiſtri mei opinationem quidem revocavi ad arbitrium meum: nec cordi tamen fuit jurare in verba magiſtri. Nam & vir erat ille natura ipſa moderatus: at cum Divo etiam Thoma aliquando diſſenſit, majoremque, meo judicio, laudem diſſentiendo, quam conſentiendo aſſequebatur: tanta erat in diſſentiendo reverentia. Sed hæc hactenus. Multa enim ſæpe laudandi præceptoris noſtri gratia dicemus. Nunc ad reliquas partes propoſiti operis revertamur.

De locorum uſu tres libros pollicitus ſum: Unum in ſcholaſtica pugna, alterum in ſcripturæ ſacræ expoſitione, poſtremum ſpeciatim adverſum fidei Chriſtianæ ſingulos inimicos, Hæreticos, Paganos, Judæos, Saracenos. His enim rebus 12. 13. & 14. librum impartivi. Atque, ut ad præceptorem redeam, locorum uſum in ſcholæ concertatione, præſertim ſi tractare ille voluiſſet, graviſſime, & copioſiſſime potuiſſet ſcribere. Sed quoniam nulla ejus ingenii monumenta mandata literis, nullum opus eruditionis, nullum doctrinæ munus extat, nos ad hujus rei ſcribendæ operam omne ſtudium, curamque convertimus. Cum enim tota Theologia frugifera, & fructuoſa, nec ulla pars ejus inculta, ac deſerta ſit, nullus feracior in ea locus eſt, nec uberior, quam de locorum uſu & argumentis, quæ a locis Theologiæ ducuntur. Quare quantum conniti animo poſſum, quantum labore contendere, ſi ſcribendi hæc labor eſt potius, quam voluptas, tantum faciam, ut efficiam, ne cum omnia a præceptore mihi harum rerum principia ſuppeditata ſint, ipſe mihi, præceptori item meo videar deſuiſſe. Hujus enim clariſſimi viri eruditionem memoriæ prodimus, atque ei, eſſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen

tamen ſtudio meritam gratiam, debitamque referimus. Quanquam poſtulo ab iis, qui hæc in manus ſument, ut majus quiddam de magiſtro meo, quam quantum a me exprimi poteſt, ſuſpicentur.

CAPUT I.

Quid Theologia ſit, quæ ei objecta res, quis finis.

PRopoſitum eſt nobis hoc libro de locorum Theologicorum uſu in ſcholæ diſputatione dicere. Id quo recte, atque ex ordine fiat, optimum fuerit initio definire, quidnam Theologia ſit: quæ illius quaſi ſubjecta materies? quis ſcopus, in quem Theologo ſtudia dirigenda ſint omnia. At Theologia quidem, ſi Græcam vocem in Latinam vertimus, ratio eſt, ſermoque de Deo: Omnis autem, quæ ratione & via de aliqua re ſuſcipitur inſtitutio, eſſentiam & potentias, quas vocant, ac cætera omnia veſtigat, quæ illi rei ſunt peculiariter ac proprie tributa. In Theologia ergo facultas quædam intelligitur, quæ Dei naturam, vim, & proprietates inquirit. Nec vero Theologo ſatis eſt, quæ Deo in ſe abſolute conveniunt, ea facultatis ſuæ viribus, juribuſque tribuere, niſi etiam illa vendicet, quæ Deo quaſi accidunt in ordine ad creaturas. Dei enim notionem omni ex parte rimatur. Bipartita igitur eſt Theologiæ tractatio: una de Deo ſecundum ſe, altera de eodem, quia rerum eſt principium ac finis. Nec Theologus tamen ſumma & infima, divina & humana miſcet, ſed adeo articulate, clare, & artificioſe hæc componit illis, his illa jungit, ut non modo nullam ſibi viciſſim obſcuritatem afferant, verum etiam utraque utriſque adhibeant lumen. Quid? quod ſicut ſolem intueri nequimus adverſum, ejuſque radiis acies noſtra, ſenſuſque vincitur: ſic ad divinæ lucis obtutum mentis noſtræ oculi hallucinantur, & caligant. Quamobrem neceſſe eſt, ut Deum ſua natura inviſibilem in effectis ceu in umbra, in ſpeculo, in imagine, in ſignis, in veſtigiiſque cernamus. *Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus, & divinitas* (1). Cum vero inter omnia, quæ oculorum ſenſu percipimus, rationalis creatura ſimillima Deo ſit: ad imaginem quippe Dei factus eſt homo: nihil profecto invenias, in quo divina bonitas, poteſtas, & ſapientia magis eluceant. Quare Theologiæ diſciplina, quamvis de Deo ipſa præcipue ſit, plurimum tamen circa homines, humanaque verſatur; & cum ex homine, tum ex iis, quæ Deus homini fecit, atque affecit, Divinæ naturæ cognitionem quærit. Quod ſi potentiam, benignitatem, & providentiam Dei indagare, & proferre propoſitum? theologiæ munus eſt, de fine, quem Deus non alium, quam ſeipſum hominibus comparavit, deque mediis ad hunc finem neceſſariis, virtutibus, legibus, gratia, incarnatione, ſacramentis, longiſſima licet Theologi diſputatio, non eſt ab inſtituto Theologiæ aliena; non ſolum ob eam cauſam, quam Divus ſane Thomas gravem reddidit, ne Theologia, quæ effectrix etiam eſt, non modo ſpeculatrix, manca, & imminuta hac parte omiſſa linqueretur: ſed multo magis quod ex res Dei ipſius probitatem, æquitatem, virtutem, integritatem, beneficentiam, liberalitatem, miſericordiam, patientiam, longanimitatem inſigniter & præclare patefaciunt & illuſtrant. Cujus rei ignoratio cauſa quibuſdam erroris illius fuit, ut exiſtimarent, diſciplinam hanc non eſſe contemplandi gratia inventam, ſed agendi. At enim quibus argumentis utantur, videamus.

Primum contemplationis tractatus, inquiunt, longe minor eſt, quam actionis. Illi enim D. Thomas primam ſummæ ſuæ partem dedit, huic ſecundam, & tertiam, quæ voluminis magnitudine illam ſingulæ etiam exuperant. De fine rurſum, ac mediis diſputare, ad eam facultatem ſine dubio pertinet, quæ aliquid molitur & agit. Nimirum non ad mentem ea, ſed ad effectum referuntur. Cum ergo de fide, & mediis humanæ vitæ plurimam Theologus diſputationem inſtituat, fieri videtur, ut Theologiæ vis non in cernendo potiſſimum, ſed in agendo ſita ſit. Theologiæ inſuper & divinarum ſcripturarum idem eſt finis. Nec enim finem alium diſciplinæ ejuſdem principia ac concluſiones habent. At divinarum omnium ſcripturarum finis dilectio eſt, ut Auguſtinus (2), Gregoriuſque (3) teſtantur. Non ergo Theologia præcipue ad contemplandum tendit, ſed ad amandum.

Præterea, quæ doctrina cujuſpiam eſt ſpeculatrix venatrixque naturæ, oculos maxime ad cernendum poſtulat, non ad agendum vires. Nec ſtultitiæ eos arguit, qui in actione torpent, ſed qui ſunt in ſpeculatione tardi. At ſcriptura omnis (4) a diſcipulis opera exigit, eoſque ceſſatione torpentes tanquam vanos & otioſos reprehendit. Non igitur ſpeculandi cauſa hæc doctrina potiſſime traditur, ſed agendi. Ad hæc, fides in charitatem refertur, non e contrario in fidem charitas: ut ex Matth. cap. 22. & ex Apoſtolo 1. Corinth. 13. colligitur. Notitia ergo principiorum Theologiæ, quam notitiam fidei vocabulo accipimus, diligendi cauſa primum omnium fidelibus data eſt. Cauſa quippe τελικὴ, quam finalem poſſumus interpretari, eadem & prima & principalis eſt. Quod ſi notio principiorum doctrinæ hujus actuoſa eſt, fides ſcilicet, quæ per dilectionem operatur, conficitur ſane, doctrinam quoque ipſam ad mores primo, vitæque actionem attinere. Item ſi fides ſpeculatio quæ

(1) *Rom.* 1. 20. (2) *Lib.* 2. *de doct. Chriſt. cap.* 35. & 36. (3) *Hom.* 10. *in Ezech.*
(4) *Matth.* 7 21. *Jacob.* 1. 3. *Sap.* 12. & *aliis infinitis propemodum locis.*

dam eſt, non moralis diſciplina, unde illud (1), *Fides ſine operibus mortua eſt?* unde illud rurſum (2), *Ad dandam ſcientiam ſalutis plebi ejus in remiſſionem peccatorum eorum?* Nam ſcientia ſalutis corporalis in praxim maxime ſpectat; in contemplationem non item. Quid illa (3)? *Dedit illi ſcientiam ſanctorum. Scientia Sanctorum prudentia* (4). *Omnis ſcriptura divinitus inſpirata utilis eſt* (5), &c. *ut perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus, Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, & ut credentes vitam habeatis in nomine ipſius* (6). *Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt* (7): aliaque hujus generis ſexcenta, quæ in divina paſſim ſcriptura reperiuntur. Ex quibus omnino videtur effici, Theologiam non eſſe ſpeculatricem, ſed effectricem: atque adeo finem ejus præcipuum non eſſe contemplationem, ſed actionem. Id quod opinati ſunt ſcholaſtici quidam Theologi in primis clari & nobiles, qui in ea re Magiſtrum (8) ſorte ſequuntur, hanc diſciplinam ex uſu & fruitione partientem. Nec intelligunt doctiſſimi viri (ſic enim mihi modeſtiſſimum eſt vocare illos) alium eſſe finem doctrinæ, alium doctoris: vel, ut verbis differentibus rem fere eandem exprimamus, alium eſſe finem doctrinæ primarium, alium poſtremum; ut ſi verbi cauſa dicimus, vini duos eſſe fines, unum ad bibendum, alterum ad medendum. Charitas ergo docentis Dei, atque ea re doctrinæ quidem hujus finis eſt: at non primus, ſed ſecundus. Nam & *cognitio contemplatioque naturæ*, ut ait eleganter Cicero, *manca quodammodo atque inchoata eſt, ſi nulla actio rerum conſequatur. Vani ſunt*. Sapiens inquit (9), *omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei*, &c. & alius item (10). *Quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis*, &c. Quapropter ſi ex fine ſecundo naturam diſciplinæ conſideres, jam tibi phyſica inter actuoſas numerabitur. Quid? quod finis noſter primus, ut Divus Thomas veriſſime ſentit, viſio Dei eſt clara & manifeſta? Quia vero finem illum adipiſcimur mente & voluntate, & cognitione & amore; fit, non ut cognitio ex ſe amotem, ſed ut utraque res ad viſionem referatur. Quod ſi cognitio viæ ex ſe non niſi ad patriæ cognitionem referenda eſt, quamvis illa non ſit per ſe idonea, niſi ei effectus dilectioque jungatur; viſio vero Dei, cujus fides ſeminarium eſt, contemplatio potiſſimum eſt, non effectio; ſequitur Theologiam maxime ſpeculativam eſſe, non practicam. Liceat enim, quando de ſcholæ diſputatione habetur oratio, ſcholæ verba uſurpare. Adde, quod Theologia Dei naturam, potentiam, & proprietatem inquirit. Eſt ergo Deus hujus ſcientiæ proprium objectum, atque adeo ſpeculationis cauſa comparatur. Atque Auguſt. aperte docet (11), ſcientiam, de qua Apoſtol. 1. Corinth. 12. loquitur, intellectualem notionem eſſe & contemplationem rerum æternarum. Sine dubio autem ſacra doctrina ſapientia eſt, eaque re ſpeculativam eſſe conſtat. Quod, ut cætera taceamus, vel Theologiæ nomen præ ſe fert. Quemadmodum enim non ſolum afferere, ſed etiam addubitare ſtultiſſimum eſt, num Phyſiologia Aſtrologiaque ſpeculatrices ſint, an effectrices, quod nomina ipſa inſigniter egregieque declarant, contemplationem rerum ingeri, non mores & actionem; tametſi Medici, Nautæ, ac cæteri, qui rebus publicis addicti & deſtinati ſunt, otioſam naturæ aſtrorum notionem aſpernantur & fugiunt; quæ actuoſa eſt, eam & amplectuntur & colunt; ſic ambigere, Theologia ſpeculatrix ne ſit, an effectrix, a communi etiam mediocrique intelligentia & ſenſu remotum eſt: utpote cum nihil aliud illa ſit, quam ratio ſermoque de Deo. Quamquam viri prudentes vacuitatem illam & otioſam eſſe nolunt, ſed ad humanæ vitæ & uſum, & finem accommodari. Præterea, Theologia omnem de Deo cognitionem tradit, ſive ea per naturæ lumen, ſeu divino ſolum munere & illuſtratione habeatur. Cum igitur ſpeculetur quicquid de Deo cognoſcere humana ingenia poſſunt; nimirum aut ſpeculativa eſt, aut ſcientia de Deo nulla eſſe ſpeculativa poteſt. Quod licet nonnulli huic argumento dederint, adeo tamen abſurdum eſt, ut refelli non debeat. Quid? quod Theologia noſtra divinæ ſapientiæ quædam impreſſio eſt, quæ eadem & ſpeculandi vim habet & agendi. Nihil igitur obſtat, cur non idem lumen vultus Dei, quod ſignatum eſt ſuper nos, utraque oſtendat, & quæ contemplari oportet, & quæ agere. Sicut anima rationalis, quod formarum omnium præſtantiſſima ſit, vires quidem excellenter habet & ſentiendi & vigendi, ſed in ea tamen vis intelligendi prima eademque præcipua eſt. Nec vires illa exercet reliquas, niſi ut proprio tandem intelligentiæ munere perfungatur.

In hunc itaque modum Divus Thomas ſcienter ac perite dixit, Theologiam muneribus utriuſque fungi, & ſpeculandi & agendi, quamvis magis ſpeculetur, quam agat. Non enim agit, niſi quia agendo ad perfectam Dei cognitionem tendit. Quibus rebus breviter explicatis, illa tria perſpicue ſatis, & plane intelliguntur, quæ a principio hujus capitis exponenda ſuſcepi, nempe quænam ſit Theologiæ propria notio ac definitio: quæ rurſum illi ſubjecta materies, circa quam ipſa verſetur: quis tandem illius finis tum primus, tum ſecundus. Theologia ſcientia eſt, quæ docet, quidnam natura divina ſit, & quæ naturæ ejus vires ac proprietas. Deus ipſe eſt doctrinæ hujus objectum ſubjectumque pro-

(1) *Jacob.* 2. 17. (2) *Luc.* 1. 77. (3) *Sapien.* 10. 10. (4) *Proverb.* 9. 10.
(5) 2. *Tim.* 3. 16. (6) *Joan.* 20. 31. (7) 1 *Joan.* 2. 4. (8) 1. *diſt.* 1.
(9) *Sap.* 13. 1. (10) *ad Rom.* 1. 21. (11) 12. *de Trinit.* c. 14. & 15.

propoſitum, & quaſi verſanda materia: his enim modis res, quam facultas quælibet mente tractandam cognoſcendamque proponit, a Philoſophis appellatur. Finis primarius quidem naturæ divinæ notio, & contemplatio per Dei potentias, virtutes & proprietates explicata: poſtremus autem earum rerum actio, quæ ad mores ſunt, ad bene beateque vivendum neceſſariæ. Et quidem quem uſum loci Theologici habeant, vitæ moribus & actionibus accommodatum, non inſtitui in præſentia dicere: quamvis magnus ille omnino ſit, & qui nobis differendi præſtaret valde utilem copioſamque materiam. Is tantum uſus, ut ſupra dixi, nunc mihi expediendus eſt, quem Theologus capere e locis poteſt, ſi in ſcholæ diſputationibus illos verſet, & tractet, cum ſcilicet, quantum poteſt, tantum cognoſcere curat de Deo rebuſque divinis. Non autem mihi excidit, ſcripſiſſe me in libro quinto, cum de Eccleſiæ auctoritate in morum judicio dicerem, duplicem eſſe de rebus Theologicis quæſtionem: unam, quæ ad contemplationem attineret, alteram, quæ in moribus atque uſu vitæ ſita eſſet. Quod a quibuſdam ſic accipi poteſt, tanquam hoc, quod nunc habeo inſtitutum, priori diverſum ſit. Id vero a me procul aberit. Namque aliud eſt locorum uſum Eccleſiaſten in concione docere, ubi de moribus aut hortando, aut dehortando agitur, aliud Theologum in uſu locorum inſtituere, cum in morum quæſtionem incidit, ſive illa ſit earum rerum, quas ſcire ad ſalutem eſt neceſſarium, ſive earum etiam, quæ fuerint opportunæ. Atque concionatoribus, quemadmodum loca Theologica uſurpare debeant, præſcribere, id ego hoc tempore prætereundum cenſui.

At quoniam quæſtiones fidei & morum a Theologo eadem via & ratione tractantur, quum in diſputationem Theologiæ veniunt, id ambigendum non eſt, quæ ſuperiorum quæſtionum præcepta fuerint, eadem ad ſequentes pertinere. Hæc enim eſt una res prorſus, ut non differat multum inter fidei decreta & judicia morum; eaque eſt ex eiſdem locis eademque propemodum forma tractanda. Nec vero velim, ut rurſum me quiſpiam in tam frigida, tamque jejuna calumnia remoretur, quod Theologiam ſimpliciter, & abſque ullo temperamento ſcientiam nuncuparim, quaſi neſcirem, Ariſtotelem in ſcientia evidentem, & claram concluſionis notitiam exigere, cujuſmodi quum in principiis Theologia non habeat, ne in concluſionibus quidem habere poteſt. Pugnat enim, rationis concluſionem dilucidam, apertam & manifeſtam effici, ſi res, e quibus illa colligitur, obſcuræ, opertæ, atque involutæ ſunt. Porro autem ſi non ut Ariſtoteles, ut ſacri auctores, ſic nos certa loquimur, qui doctrinam hanc ſcientiam abſolute vocarunt. *Scire*, Auguſtinus inquit (1), *quemadmodum fides & piis opitulatur, & contra impios defendatur, proprio appellare vocabulo ſcientiam videtur Apoſtolus. Illud autem ſine dubio munus Theologiæ proprium & officium eſt.* Et Hieronymus, ut alios omittam, ſcripturæ ſacræ doctrinam, quam Theologi profitemur, ſcientiam ſapientiamque paſſim appellat. Quin ſacræ literæ, ubi res certa eſt, ibi nullo modo ſciendi vocabulum reformidant. Nota ſunt, (2) *Scio quod redemptor meus vivit*, &c. Item, (3) *Scio, quod certiſſime regnaturus ſis*, &c. Item, (4) *Dedit illi ſcientiam Sanctorum*. Item (5), *Scientiam Dei invenies, quia Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia & ſcientia*. Et Apoſtolus, (6) *Alii quidem per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ*. Præterea evidentiam Ariſtoteles in diſciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere poſſit, nec mutari. Firmam enim immutabilemque notionem ſcientiæ vocabulum poſtulat. Cum igitur quæ res in fidem ac Theologiam incidunt, qua ratione in eas incidunt, ſtabiles immobileſque ſint, nec in eis Theologus errare, labi, aut decipi queat, fit, ut ſine perſpicuitate etiam Theologia ſcientiæ proprie ſibi appellationem vendicet. Quæ eadem cauſa ſubeſt, ut diſciplina hæc circa res etiam contingentes, hoc eſt ſua natura minime neceſſarias, ſine ſui nominis impendio & jactura verſetur. Neceſſitatem quippe in doctrina ſdcirco Ariſtoteles requiſivit, quod ſine ea nec rerum, nec cognitionis ſtabilitas & immutabilitas appareret. At cauſæ vel fortuito antegreſſæ, harumque effecta ſuapte natura parum firma & conſtantia, ut ſub Theologiam & fidem cadunt, non mobilia, & quæ modo huc atque illuc transferantur, ſed certa immutataque perinde ac perennia manent. Quamobrem utraque Deus proprie ſcire dicitur, & quæ neceſſario eveniunt, & quæ nobis in caſu & fortuna ſunt poſita. Rite ergo theologiam ſcientiam dicimus, in qua certitudo immobilis, firma conſtantia, &, ut ita dicam, infallibilitas cognitionis eſt. Quid quod Muſica & Aſtronomia a pleriſque ſcientiæ nuncupantur, & tamen vix unus aut alter cælorum ſyderumque errantium converſiones, a quibus diſciplinæ illæ nunc pendent, proprio vel inſtrumento vel experimento exploravit? Quin Aſtrologi fere juniores veterum experimenta, tamquam certa earum rerum præjudicia ſequuntur, quas ipſi tractandas, judicandaſque ſuſcipiunt. Theologia igitur jure quoque ſcientia vocitabitur, præſertim cum hujus doctrinæ principiis accidat, ut obſcure nobis ſint cognita. Nimirum enim, ſi nobis perſpicua ac dilucida forent, nihilo ſecius ſuum hæc diſciplina & nomen & rationem tueretur. Ac revera, ſi modo Ariſtoteles viveret, non aliud nomen inveniret, quo Theologiam aptius & congruentius appellaret. Nam fidem dicere,

(1) 14. *de Trinit. cap.* 1. (2) *Job.* 19. 25. (3) 1. *Reg.* 24. 21.
(4) *Sap.* 10. 10. (5) *Proverb.* 2. 5. (6) 1. *Cor.* 12. 8.

quæ non auctoritati proxime, ſed rationi & ſyllogiſmo innitatur, abſurdum eſt. Alioqui ſi prior propoſitio certa ex fide ſit, poſtetiot autem ratione naturæ probabilis, concluſionis fides erit, non opinio. Quod plane falſum eſt.

Theologiam ergo, quando aliud melius non occurrit, ſcientiæ vocabulo nuncupemus. Firma enim & ſtabilis earum rerum perceptio & comprehenſio eſt, quæ certis conſtantibuſque principiis manifeſta connexione nectuntur. Nec enim illud vere dici poteſt, theologiæ conſequentias probabiles & obſcutas eſſe, non evidentes & firmas. Cujus rei argumentum ponunt minime acutum, ſed in primis habes, quod ſi ſerta eſſet, claraque connexio, concluſiones non jam ad theologiam, ſed ad fidem attinerent. Verum hæc ratio ridicula eſt: jure itaque a pleriſque reprehenditur. Eſt enim facile & apertum fidei theologiæque diſcrimen: quod fides proxime, & ut ſic dicam, immediate auctoritate nititur; Theologia vero proxime & immediate ratione. Habent enim ſe, quemadmodum ſupra dixi, fides & theologia non aliter, quam habitus principiorum, & ſcientia concluſionum. Et ſicut naturæ lumen abſque ratiocinationis medio principiorum naturalium notitiam efficit: ita lumen fidei, nullo adhibito rationis argumento, earum rerum perſuaſionem facit, quibus fideles aſſentimur, divina ſolum auctoritate nixi. Non igitur conſecutionis evidentia & firmitas Theologiam tollit, ſed facit: non auſert, ſed infert. Quamquam ſunt in hac, ſicut & in aliis diſciplinis, opinationes quædam rebus ſcitis exploratiſque permixtæ. Ac quemadmodum doctrina phyſica, naturæ licet ipſa congruens & conſentanea, non omnes concluſiones explorate conficit, ſed quaſdam probabili argumentatione ſuadet: ſic plurima Theologus pronunciat quidem conſtanter, certo, fideuter, in quibuſdam tamen præclare agi ſecum putat, ſi veriſimile quod ſit, invenerit. Nec arbitratur ſeſe ſcire quod neſciat: aut perinde ut ſi omnia certa eſſent Theologiæ dogmata, nihil formidat, nihil ambigat: ſed illud cavet & providet, ne univerſis temere aſſentieus, & valde cuncta aſſeverans, earum etiam rerum auctoritatem, quæ ſunt certiores & illuſtriotes, amittat. Sed ad tem. Cum incerta connexio eſt, vel altera propoſitio eſt incerta, quæ cum fidei principio ſumitur, concluſionis opinio erit, Theologia proprie non erit. At ſive ambo ſyllogiſmi principia fidei ſint, ſeu alterum ex fide certum, alterum ex natura evidens, concluſio ad Theologiam pertinebit: modo conſecutio aut clara luce naturæ ſit, aut fidei illuſtratione cognita. Haud enim ſecus, quod etſi dixi, ſæpe ac ſæpius dicturus ſum, haud ſecus, inquam, ejuſmodi concluſionis ſcientia refertur ad fidem, quam ad habitum principiorum naturales diſciplinæ. Quæ quoniam ita ſunt in promptu, ut res argumentatione non egeat, his omiſſis pergamus ad reliqua.

CAPUT II.

Quæ ſint Theologiæ principia.

ENim vero cum diſciplina omnis quoſdam habeat fontes, quos ſcientiæ principia dicimus, quoſdam deinde rivulos, quos quaſi ſcientiæ fines, concluſiones appellamus: neceſſe eſt Theologo uſum locorum paraturo diſcere ante omnia, quænam facultatis ſuæ cauſæ & principia ſint, quæ effecta cauſis illis principiiſque connexa. Principia vero Theologiæ primum cognoſcenda ſunt: nam his cognitis, multo facilius extrema intelligemus. Sed quoniam decem locorum generibus propoſitis adjunximus cauſas cujuſque generis, eaſque res ante conſtituimus, quibus cujuſque vis & natura continetur: non deerit fortaſſe, qui tractationem hanc ſuperfluam eſſe contendat, imo ea etiam omnia, quæ dicere de locorum uſu inſtituimus. Argumentabitur enim theologiæ non alios eſſe fontes ac locos ipſos, quos digito etiam indicavimus: tamque aperte & clare ſingulorum vires & naturam explicuimus, ut facile ex quoque loco poſſimus, niſi ſimus valde tardi, argumenta colligere. Quid? (nam & hoc dicet aliquis) nonne & ante noſtram hanc artem, ſi modo hæc ars eſt, Theologi & argumenta invenerunt, & alia ex aliis nectentes rem theologicam via & ratione tractarunt? Num Divus Thomas perfectus abſolutuſque Theologus, ſi hanc theologiæ partem neceſſariam judicaſſet, eam penitus intactam omiſiſſet? A quo non veriſimile eſt, cum cæteræ partes Theologiæ bene deſcriptæ ſint, extremum actum tanquam ab inerti poeta eſſe neglectum. Quid igitur laborare opus eſt, aut in quo evigilare curas & cogitationes noſtras: ſiquidem nihil locorum uſu explicando parere tale poſſumus, nihil conſequi, quod ſit Theologis magnopere utile & neceſſarium? Sed non poterunt hujuſmodi argutiæ mentem meam e ſua ſede & ſtatu dimovere. Ego enim ſic mihi perſuaſi, ſic ſentio, has noſtras de locis præceptiones plurimas res continere: quoquo ſe Theologus verterit, præſto eſſe, nulla diſputatione excludi. Nam ſive argumentum quæritur ad Theologiæ probanda dogmata firmiſſimum, ſive ratio ad ſacras litteras explicandas aptiſſima quæritur, aut hæc ars eſt, aut nulla omnino, per quam ea aſſequamur. Nullam vero dicere maximarum rerum artem eſſe, cum minimarum ſine arte nulla ſit, hominum eſt parum conſiderate loquentium, atque in maximis rebus errantium. Sed hæc, quibus ad locorum cognitionem & uſum cohortamur, accuratius eſſent forſitan diſputanda. Quod aliis quidem libris fecimus.

Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur D. Thomas diligentiſſimus abſoluriſſimuſque Theologus hunc de locis tractatum dereliquerit, ſi tam eſt, quam nos dicimus, theo-

theologo neceſſarius. Et quidem Div. Thomas in 1. part. quæſt. 1. artic. 8. ad ſecundum, reſtrictè breviterque, ut ſolet, theologiæ locos indicavit, non omnes, ſed pleroſque. Quin etiam, ut homo minime ingratus illi me dedam, cui tantopere debeo, & hujus officii ſervitutem aſtringam teſtimonio ſempiterno; Divus Thomas mihi & auctor & magiſter fuit hujus operis componendi. Sed ille locorum fere naturam explicuit preſſe & anguſte, ac ſuo demum modo. Non enim dilatat argumentum, ſed quaſt. punctis, quod proponit, efficit. Rationem autem tractandi locos ipſos nec Divus Thomas, neque alius quiſquam, quod equidem ſciam, conatus eſt explicare. Quod idem Ariſtoteles in locis dialecticis fecerat, qui locos ipſos varie ac ſuſe quidem complexus eſt, ſed non oſtendit, quomodo inveniendum ſit ex ipſis, neque uſum eorum demonſtravit, qui in hac re eſſet maximus & potiſſimus: ſed uſum neſcio quem ad probabilium & communium argumentorum inventionem literis prodidit, quem ignorare eruditi poſſunt, nec magnam eruditionis jacturam facere. Quanquam 1. Topic. lib. ambitioſe forte magis, quam vere, quæ in Topicis a ſe traduntur, ea quatuor uſus habere ipſe Ariſtoteles jactat. Quid igitur? ſi Divus Thomas locorum uſum ſilentio præterivit, perfecturus niſi aliquis caſus aut occupatio conſilium ejus præveniſſet; aut ſi non res has conſulto & judicio perſequi inſtituit; certe vel non omnia poſſumus omnes, vel divinæ procurationis ſuit, ut priores aliquid poſteritoribus reliquerint, in quo elaborare quoque ipſi, & exercere utiliter non ſolum memoriam, ſed etiam ingenium poſſent. Hanc igitur partem relictam explebimus nullius adminiculis, ſed, ut dicitur, Marte noſtro. Nec enim quicquam de locis Theologis poſt Divum Thomam explicatum eſt, quod mihi probaretur de iis, quæ in manus noſtras venerunt.

Quemadmodum igitur in re militari ſolet, ubi dux non ſatis eſſe putat militibus arma dare, ſed docet, quomodo ſit ipſis utendum, manus illorum aptat, componit gradus, quando fugere adverſarium debeant, præcipit, quando inſequi, quando fidere viribus, quando arte uti, quando ferire hoſtem, quando ejus ictus eludere: ducit denique in aciem, præſcribit ordinem, locum aſſignat, de quo injuſſu ſuo non liceat eis diſcedere: ſic mihi videor facturus, ſi diſcipulos meos & informare & inſtituere ad efficiem abſolutæ cujuſdam eruditionis volo. Nec verbis modo præfinire hæc habeo, ſed artepris etiam telis in ludicrum certamen deſcendere ad exemplum poſterorum. Quæ tametſi non ad vulgus, ſed ad ſpeciem valere videntur, non inutilia erunt tamen. Quidquid enim in his rebus ad aſpectum venuſtum eſt, idem utiliter fit ad veram pugnam, ſi quando illa cum adverſariis committatur. Quod ſi quis ſine arte id quod artis eſt, effecit, permittat, obſecro, mihi, meque ſimilibus, ut artem & præcepta adhibeamus. Sunt prata, quibus nativus & indigenitalis humor interius infuſus eſt. Sunt, quæ niſi extrinſecus humore allapſo irrigari non poſſunt. At differuerunt Theologi nonnulli ante me valde feliciter. Primum, idem erant expeditius certuſque facturi, ſi hoc genus exercitationum noſtrarum deguſtaſſent. Quamlibet ager fœcundus ſit, fœcundiorem eum tamen faciet agricola, ſi diligenter & ſtudioſe colat. Sic igitur etſi ingeniis magnis præditi quidam, copiam in Theologia differendi ſine arte conſecuti ſunt; ars tamen, ut Tullius ait, eſt dux certior, quam natura. Aliud enim eſt argumenta congerere, aut potius ſpargere ac diſſipare, aliud eadem via & artificio premere. Nam qui ſciet, ubi quidque poſitum ſit, quaque eo veniat, is etiam ſi quid obrutum erit, poterit eruere, ſemperque eſſe in diſputando ſuus. Non itaque ſi nulli fuerunt, qui locos artificioſe digeſtos generatim compoſuerint, nulli qui partem hanc Theologiæ diſſolutam divulſamque conglutinarint, & ratione conſtrinxerint: ſtatim noſtrum hoc opuſculum ſupervacaneum erit, imo vero eo magis neceſſarium doctis & ingenioſis fortaſſe, tardis & rudioribus ſine dubio.

Deinde non mihi videntur ſcholaſtici Theologi (fatendum eſt enim quod ſentio) admodum compoſite & ordinate diſputationes Theologiæ diſtinxiſſe. Divum Thomam ſemper excipio, apud quem mirabilis eſt contextus rerum, ſummus quæſtionum & articulorum ordo, & compoſitio diſciplinæ incredibilis. Adeo reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus. Nam de argumentorum copia quid attinet dicere? cum de infinitis prope. Quæſtionibus tu utramque partem diſſerendi tanta illi facilitas & abundantia fuerit, ut non contra omnia ſemper, ſicut Archeſilas, diſputarit; & tamen, ut in omnibus rebus quicquid ex utraque parte dici poſſet, expreſſerit. Cæteri ſcholæ auctores perturbatione rationis atque ordinis multum omnino peccaverunt: Magiſtrum videlicet ſecuti, in cujus quatuor ſententiarum libris multa quidem lectio ſanctorum apparet, & pro tempore illo haud mediocris ſane eruditio. Sed præter diſtinctionum vocabula, in quas libri illi diviſi ſunt, nihil diſtinctum ſere videas, rectèque & ordine diſtributum. Teſtimoniorum congeriem dicas potius, quam diſpoſitionem & rationem diſciplinæ. De Trinitate prima eſt illi diſputatio. Ita prius relata, quam abſoluta perſequitur. Nam de juſtitia & miſericordia Dei in 4. ſentent. quaſi prætereins diſputavit. De virtutibus in tertio. De vitiis quibuſdam item in quarto. Innumera ſunt ejuſmodi confuſe ab illo perturbateque tractata. Quam ob rem ſcholaſticis, qui hujus veſtigiis inhæſerunt, confuſa etiam fere ac perturbata ſunt omnia. Nec magiſtrum ego volo fraudare ſuo veteri nomine, magnum utique, ut ætate illa, virum, & quem jure coluerint poſteri. Nec ſcho-

laſticorum laudi, quam multorum ſeculorum firmavit opinio, detrahere quicquam volo. Sed ingenue ac libere dico, quid in illis deſideretur, quidque illi præſtarent homines ingenio doctrinaque præſtantes, niſi diſſerendi artem neglexiſſent. Nam quod ſpectat ad argumenti invenieudi rationem, fontes quoſdam videntur etiam ignoraſſe: adeo nulla ex quibuſdam eorum fontium argumenta proferunt. Quotus enim quiſque ex traditionibus Chriſti & Apoſtolorum argumentatur? Atque ex conciliis raro, ex ſacris literis non adeo frequenter, ex hiſtoria vix ſemel. At mea quidem ſententia nemo potetit omni laude eſſe cumulatus Theologus, niſi & erit horum locorum omnium ſcientiam conſecutus, & ex eis promptum, expeditumque pararit ad argumentandum uſum. Nam de locorum natura & vi quidem ſatis fateor ſupra a me dictum.

Sed in eiſdem nunc non fruſtra verſabimur, cum docebimus, quiſnam eorum locorum uſus ſit, & quemadmodum ex eis argumenta ducenda. Id quod non omnibus ita facile eſt, ut nec præceptis, nec exemplis noſtris indigeant. Sed hæc hactenus. Jam ad inſtituta pergamus. Ac ne plura, quæ ſunt pene innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi, quæ ſint Theologiæ principia. Theologiæ naturalis & ſupernaturalis (hinc enim ordiendum eſt) facilis eſt & expedita diſtinctio. Theologiam naturalem voco Metaphyſicam, ea parte, qua Dei naturam per naturæ rationes inquirit: quæ eſt nobis, id eſt, Chriſtianis cum philoſophis gentium communis. Supernaturalem autem eam dico, quæ ejuſdem Dei & naturam & proprietates per principia ea inveſtigat, quæ ſunt hominibus divinitus revelata. Revelationem porro Theologorum more hic accipio, quæ hominis & captum ſuperat & ingenium. Nam Paulus (1), ea etiam, quæ naturali ratione & lumine cognoſcuntur, Dei revelationi & manifeſtationi tribuit. Atque hæc ſupernaturalis Theologia propria eſt fidelium & Chriſtianorum, tanto diſciplinis cæteris melior, quanto divina auctoritas, in qua illa ſuſtentatur, humana omni ratione potior & antiquior eſt. Recte igitur divus Thomas (2) docet, quod *argumentari ex auctoritate eſt maxime proprium hujus doctrinæ, eo quod principia hujus doctrinæ per revelationem habentur: & ſic oportet quod credatur auctoritati eorum, quibus revelatio facta eſt. Nec hoc derogat dignitati hujus doctrinæ. Nam licet locus ab auctoritate, quæ fundatur ſuper rationem humanam, ſit infirmiſſimus: locus tamen ab auctoritate, quæ fundatur ſuper revelationem divinam, eſt efficaciſſimus.* Tantum ille. Ergo quoniam omnis oratio nobis de Theologia ea, quæ eſt ſupra naturam, inſtituitur, ideo hujus ſolum principia, quæ qualia ſint, exponendum eſt.

1. ARG. Hoc vero ut ſcholæ congruenter fiat, nodos illos & proferendos, & ſolvendos puto, qui rem totam iſtam illigant & impediunt. Primus eſt, quod Divus Thomas paucis verbis multa peccare videtur. Unum, quod ſecum ipſe pugnat. Modo enim ait articulos fidei eſſe theologiæ principia: nunc autem illa omnia, quæ in ſacris literis continentur: imo aliquando univerſa etiam, quæ ſunt divinitus revelata (3); in quibus traditiones profecto Apoſtolorum ſunt, quanquam in libris canonicis non inveniuntur ſcriptæ. Poteſt ne magis ſecum ipſe pugnare? Alterum peccatum, quod cum Paulus (4) inter ea, quæ credere oportet, duo illa numeret, Deum eſſe, & eſſe remuneratorem inquirentium ſe: Divus Thomas contra docet (5), illa fidei articulis minime comprehendi, ſed a fide potius ſupponi. Non ſunt igitur D. Thomæ hæc theologiæ principia: ſiquidem non ſunt propoſitiones revelatæ, quas fide credimus, ſed naturæ lumine ab hominibus cognoſcuntur: ob idque fidem ipſam antecedunt, cujus decreta ea demum ſunt, quæ in propriis Theologiæ principiis habere debemus. Nec Apoſtolo ſolum, ſed rationi quoque illi Divus Thomas videtur adverſus, quæ dilucide probat, Deum eſſe, proprium idemque primum cenſeri Theologiæ principium. Eſt enim Deus, ut ſupra dixi, res huic diſciplinæ proprie ſubjecta. Omnis autem diſciplina ponit in primis, & rem ſibi ſubjectam eſſe, & quid etiam res illa ſit. Deum itaque eſſe, proprium eſt Theologiæ principium, quia ſpeculatrix eſt. Nam quia & effectrix, illud habet principium primum, Deum eſſe remunueratorem inquirentium ſe. Tertium Divi Thomæ peccatum commune cum pleriſque Theologis, quod cum plurima ſint a Deo revelata, non ſolum iis, qui canonicos libros ſcripſerunt, ſed aliis etiam ſanctis Dei hominibus, Martino, Nicolao, Benedicto, Dominico, Franciſco: Fidem & Theologiam aſſerit non quibuslibet Dei revelationibus niti: ſed iis duntaxat, quas ſcripturæ ſacræ auctores habuere. Conſtat autem, & divinam revelationem generaliter eſſe fidei Theologiæque rationem formalem, & fidem quibuſque Dei dictis aſſentiri: eſt namque virtus, quæ Deo dicenti credit. Atque hic nodus primus in verbis quidem Divi Thomæ eſt. Nam ſecundus non modo Divum Thomam, ſed cæteros fere omnes aſtringit.

2. ARG. Nulla enim omnino diſciplina ſua principia ratiociuatione probat, ſed ponit: idcirco enim poſitiones ſeu petitiones nuncupantur. At Theologia ea, quæ fides tenet, ratiocinatione concludit: non ergo eadem ſunt hujus diſciplinæ principia, quæ & fidei decreta. Quod vero Theologia fidei dogmata argumentando comprobet, multifariam ſuaderi poteſt. Primum, quia Deum eſſe unum, immortalem,

(1) *Rom.* 1. (2) 1. *p. q.* 1. *a.* 3. *ad* 2. (3) 1. *p. q.* 1. *a.* 7. & 8. 1. *p. q.* 1. *art.* 8. *ad* 2. 2. 2. *q.* 1. *a.* 5. *ad* 2. 1. *p. q.* 1. *a.* 5. *ad* 2. & *a.* 8. *ad* 2. (4) *Hebr.* 11. 6. (5) 1. *p. q.* 2. *a.* 2. & 2. 2. *q.* 2. *ar.* 5. *ad* 3.

talem, & rerum humanarum procuratorem, & cætera ejuſmodi per fidem a Chriſtianis accepta claris Philoſophiæ argumentis demonſtramus. Tum rurſus, quia Deum eſſe creatorem, fidei articulus eſt: id autem ratio quoque naturalis oſtendit. Adde, quod Apoſtolus Petrus (1) jubet nos eſſe paratos ad reddendam rationem de ea, quæ in nobis eſt, ſpe, atque ideo de ea, quæ in nobis eſt, fide. Adde etiam, quod huic ſcientiæ attribuitur illud, quo fides ſaluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: id quod ex Div. Auguſtino (2) accepimus omnium Theologorum ore teritur. Si ergo rerum naturalium cognitio, ut Auguſt. ait, fidem & gignit & nutrit & roborat: nimirum ea, quæ fidei ſunt, ratione naturali Theologia patefacit. Non ergo fides Theologo principia tradit, niſi ſua ipſe principia probet: quod ab omni prorſus diſciplina alienum eſſe, adeo explorate perceptum eſt & conſtatum, ut non ſit a me in præſentia confirmandum.

3. Arg. Tertius nodus ex verbis quoque D. Thom. (3) nectitur. Docet namque, ad fidem aliquid pertinere dupliciter: Uno modo directe, ſicut ea, quæ nobis ſunt principaliter a Deo tradita; alio modo indirecte, ut ea, quibus negatis conſequitur aliquid fidei manifeſte contrarium, ut ſi quis neget Samuelem eſſe filium Helcanæ: ex quo ſequitur divinam ſcripturam eſſe falſam. Hactenus non verbis quidem eiſdem, ſed ſenſu eodem ille ait. Et rurſum alio loco affirmat (4), omnia quæ ſunt in ſacris literis tradita, præter ea, quibus homo beatus efficitur, per accidens ad fidem ſpectare: ut Abraham duos filios habuiſſe, & David fuiſſe filium Iſai. Quod ſi ejuſmodi, licet in libris ſacris expreſſe etiam conſcripta ſint, indirecte tamen & per accidens ad fidem attineut, non ſunt profecto theologiæ principia. Nec enim cujuſquam diſciplinæ fundamenta fabricam illius diſciplinæ ex accidenti & indirecte conſtituunt. Poteram & aliis argumentis hanc quæſtionem implicare: ſed verebar, ne & hæc quoque lectori delicato multa nimium viderentur. Atque hæc, pauca licet, urgent tamen, & nihil remittunt, ut omnia ea explanemus, quæ theologiæ initiis exponendis neceſſaria ſunt. Expediemus itaque primum, quænam ſit hujus doctrinæ ratio formalis: deinde quæ ejus nativa germanaque principia: atque in his, quæ capitalia ſint, quæ vero legitima quidem, ſed ſecundaria tamen: poſtremo quæ ſint extranea & aliena, hoc eſt, adſcita & accerſita ab exteris diſciplinis.

Formalis ratio theologiæ, quoniam illud in primis ſuſcepi explicandum, non eſt una & ſimplex, ſed duplex & bipartita. Eſt namque ratio formalis rei objectæ, quia res eſt; quomodo Deitas theologiæ ratio dicitur. Eſt item ratio rei, ut mentem ad aſſentiendum movet, quemadmodum veritas prima revelans theologiæ habetur ratio. Sic rationes videndi intelligimus & colorem & lucem: colorem quidem priore modo, lucem autem poſteriore. Atque illam quidem vocant rationem *quæ*, hanc rationem *ſub quæ*. Puto nobis concedi oportere, ut ſcholæ verbis utamur, ſi quando minus occurrent Latina. Quin Latina etiam interdum relinquenda ſunt, ne in ſcholaſtica diſputatione non tam explicaſſe res, quam verba affectaſſe videamur. Quia vero de ratione formali rei huic doctrinæ ſubjectæ, quia res eſt, nulla eſſe poteſt inter viros doctos controverſia; de ratione formali ex parte habitus & potentiæ cognoſcentis hujuſmodi concluſiones ſtatuo.

Conc. Prima eſt. Ratio formalis fidei non eſt ratio Theologiæ formalis. Nam ſi Theologiæ principia lumine prophetiæ cognoſcerentur, aut lumine etiam gloriæ beatorum, concluſiones nihilo ſecius ad Theologiam pertinerent. Erat enim Chriſtus Dominus longe omnium, quicumque fuerunt, theologiæ divinæque naturæ cognitione princeps, qui tamen ſine fide concluſionibus theologiæ aſſentiebatur. Exigit quippe fides in ratione ſua formali obſcurum quiddam & inviſum, cum ſit ſubſtantia rerum ſperandarum, & argumentum non apparentium. Theologia vero evidens quoque & clara eſſe poteſt. Nam eſt ratio ſermoque de Deo. Atque inter prophetiam & fidem, ſi Divo Thomæ credimus, nonnihil intereſt: nec lumina ſunt eadem, quibus vates ad vaticinandum, & fideles ad credendum illuſtrantur. At ſi vates illuſtratione ſua illa theologiæ principia cognoſcat, & ea, quæ conſequuntur ac repugnant, ratiocinando colligat, theologus profecto erit, tametſi theologiæ ejuſmodi ratio formalis non fidei lumen ſit, ſed prophetiæ.

Secunda Concluſio eſt. Eſſe revelatum a Deo, lumenve divinitus infuſum, eſt ratio theologiæ formalis, ſive illud lumen fidei ſit, ſeu prophetiæ, ſeu gloriæ. Theologia namque ſupernaturalis, de qua nunc loquimur, lumen aliquod natura ipſa ſuperius generaliter ad principia cognoſcenda requirit: ſed quale id in ſpecie futurum ſit, nec nomen theologiæ, nec notio propria definit. Verum quia theologi non de beatorum, ſed de viatorum theologia diſputant, nec quærunt quid diſciplinæ ipſi, ſed quid naturæ noſtræ conſentaneum ſit, idcirco fere aſſerunt, theologiæ principia per fidem a theologo intelligi. Lumen quippe prophetiæ, vel quoniam rarum eſt, generali præceptioni nihil obſtare creditur; vel quoniam eſt, ut lumen fidei, obſcurum, in lumine fidei communiter & confuſe intelligitur. A qua nos conſuetudine minime abhorrentes, Theologiæ noſtræ principia per fidem accipi oportere ſæpe dedimus.

3. Conc. Unde illa tertia concluſio naſcitur, Theologiæ noſtræ formalem rationem eandemque fidei eſſe, tametſi aliter ad aſſentiendum principiis movet, aliter ad aſſentiendum concluſioni. Illis,

(1) 1. *Pet.* 3. 15. (2) 14. *de Tri. cap.* 1. (3) 1. *p. quæſt.* 32. *art.* 4. (4) 2. 2. 5. 2. *a.* 3.

inquam, ſine medio ſyllogiſmo, & ratione, huic ratione & ſyllogiſmo intermedio. Quo diſcrimine, ut diximus, Theologia & fides non verbis & cogitatione, ſed univerſa re & toto genere fecernuntur, quamvis utriuſque ratio eadem formalis ſit. Sane D. Thomas multis in locis fidei nomen, ut videtur, exiſtimat manare latiſſime, idque verſari in omnibus, quæ a Deo ſunt dicta & revelata, ſive auctoribus ſacris atque canonicis, ſive aliis quibuſcunque divino quodam ſpiritu afflatis. Quod ſi verum eſt, ratio fidei formalis longe etiam lateque patebit, ut non ſolum contineat revelationes Prophetis & Apoſtolis factas, ſed eas etiam, quæ cæteris quoque Sanctis eccleſiæ Dei factæ ſunt: immo illas etiam, quas viri interdum improbi divinitus habuerunt, ut Balaam & Caiphas, quorum prædictiones ad fidem attinere, ne dubitari quidem poteſt. Eadem ergo cauſa ſubeſt, ut cætera etiam, quæ quibuslibet aliis revelata a Deo ſunt, ad fidei rationem referantur. At enim 1. par. quæſt. 1. art. 8. ad ſecundum, ut inter argumentandum objecimus, verbis nihil obſcuris docet, fidem noſtram non niti revelationibus aliis præter eas, quas Apoſtoli & Prophetæ, auctores videlicet canonicorum librorum, ediderunt. Id quod Paulus confirmat, quo loco ait, *fideles eſſe ſuperædificatos ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu*. Nulla igitur alia niſi Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorumque doctrina fidem eccleſiæ fundat, nulla alia Theologiæ principia continet. Eadem enim ſunt diſciplinarum principia ac fundamenta. Adde, quod fides eſt virtus Theologica cum religione Eccleſiæ erga Deum conjuncta & ſociata. Non ergo quæcumque a Deo revelata ad fidei virtutem pertinent, ſed ea tantum, quæ ad Eccleſiæ etiam religionem pertinebunt. Quia vero nihil Eccleſiæ refert, ea credere, an non, quæ Brigidæ, Catharinæque Senenſi viſa ſunt; nullo certe modo ad fidem illa referuntur. Adde etiam, quod fides, de qua hic ſermo fit, non eſt privata virtus, ſed communis. Ea enim re catholica dicitur, hoc eſt, univerſalis. Quocirca privatæ revelationes, cujuſmodicunque & quorumcunque illæ ſint, ad fidem catholicam non ſpectant, nec ad fundamenta & principia eccleſiaſticæ doctrinæ, quæ vera germanaque Theologia eſt. Cujus rei illud item non leve argumentum eſt, quod quæ non per eccleſiam & ejus publicos adminiſtros fidelibus proponuntur, illa non credit catholica fides. Videlicet æquum erat, ut quæ ad Reſpub. generaliter attinerent, hæc non privati quivis homines ad eam retuliſſent, ſed ejus communes omnino adminiſtri. *Fundamenta ejus*, inquit (1), *in montibus ſanctis*. Id quod explicaturus ſtatim adjunxit, *Dominus narrabit in ſcripturis populorum & principum horum, qui fuerunt in ea*. Scripturæ ergo privatæ non ſunt fidei eccleſiaſticæ fundamenta, ſed ſcripturæ populorum, quas nobis principes eccleſiæ tradiderunt. Quamobrem in principiis Theologiæ noſtræ non ea ſunt habenda, quæ private & ſingulariter quibuſdam hominibus ſignificata a Deo ſunt, ſed quæ communiter & publice eccleſiæ ſuæ locutus eſt Deus. Id ſi conſentaneum eſt, ut videtur certe, neceſſario fit conſequens, ut ratio fidei Theologicæque formalis non ſit tam diffuſa & ampla, quam nonnullis apparet, ſed multo attrictior atque contractior: ut intelligatur eſſe veritas prima Eccleſiæ revelans ea, quæ ad religionem attinent. Id, quod ſine dubio fidei conſtantia, certitudo & firmitas requirebant. Nullo enim loco firma ſtabiliſque ac fixa conſiſteret, ſi privatas revelationes ſequeretur.

Nec mihi quiſquam angelorum in via fidem & religionem objiciat, quibus neſcimus an Deus, quæ credere illos oportebat, per ſe hæc, an per aliquem publicum adminiſtrum angelum ſuperiorem propoſuerit. Illud dico, in angelis quoque communem fuiſſe fidem, communem revelationem, quæ non privatæ uſurpationis eſſet, ſed publicæ religionis. Nam quod objiciebatur de Balaam & Caiphæ prophetiis, hoc facile rejicitur. Non enim illorum verba ad fidem ſpectant, quia dixerunt illi, ſed quia auctores ſacri ſcripſerunt. Ac formalis Theologiæ ratio quænam illa ſit, breviter quidem, ſed non indiligenter expoſui.

Sequitur ut explicem, quæ ſint hujus diſciplinæ propria legitimaque principia. Qua in re video, nihil nos laborare oportere. Facile enim e rebus poſitis intelligitur, omnia, quæ ſunt per ſacros auctores eccleſiæ divinitus revelata, in propriis theologiæ principiis habenda. Non ea ſolum dico, quæ auctores ſacri ſcripturis ſuis prodiderunt, ſed quæ verbo etiam poſteris commendarunt. Id quod explanatum eſt in tertio hujus operis libro diligentiſſime. Auctores autem ſacros appello, non eos modo, qui libros canonicos ſcripſerunt, verum etiam Chriſtum Dominum, qui & vitæ & doctrinæ Catholicæ primus eſt auctor; Apoſtolos, qui miniſtri fuere ſermonis. Nec ſi conciliorum & Apoſtolicæ ſedis auctoritas fidem certam facit Catholici dogmatis, aut Sanctorum etiam omnium conſenſus & conſpiratio una, idcirco aut principia theologiæ cumulamus, aut ejus formalem rationem extendimus. Quoniam, ut ſæpe alias diximus, nec Concilia, nec ſedis Apoſtolicæ pontifex, nec ſancti ſcripturarum interpretes novas fidelibus revelationes edunt, ſed quas ab Apoſtolis accepit eccleſia, aut poſteris integras & illibatas tradunt, aut illas exprimunt & interpretantur, aut certe conſequentia & connexa colligunt, adverſa & repugnantia manifeſtant.

Principiorum itaque theologiæ numerus e libris ſacris atque Apoſtolorum traditionibus integerrime conſtituitur. Quamobrem duobus primis locis contenta ſunt omnia quæ in initiis theologiæ veris & germanis numeranda ſunt. Sed his initiis tanquam ſeminibus ab eccleſia datis, quæ Chri-

(1) *Pſalm.* 86. 1.

Chriſtus Apoſtolis, Apoſtoli eccleſiæ dederunt, paſtores & doctores ac theologi in univerſum omnes ea tigant & excolunt, & quæ plantæ, traduces, propagines ex eis oriuntur, proferunt & oſtendunt. Illa fundamenta ſunt theologicæ eccleſiaſticæque doctrinæ, quæ Chriſtus per Apoſtolos poſuit, cæteri ſive concilii patres, ſive Pontifices ſummi, ſeu eccleſiæ doctores, ſancti omnino ſuperædificant. Nam fundamenta alia nemo poteſt ponere præter ea, quæ poſita ſunt, Apoſtolorum & Prophetarum, *ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu* (1). Enim vero diſciplinarum principia non eodem gradu locata ſunt omnia. Quædam enim ſimpliciter prima ſunt, quæ vi ſua generali cætera continent; ut in metaphyſicis illud, *Impoſſibile eſt ſimul affirmare & negare*; qualia in Theologia ſunt illa (2), Deus eſt, &, eſt remunerator inquirentium ſe: in quibus tanquam in primis credibilibus omnes fidei articuli implicite continentur, quemadmodum Div. Thomas eiſdem quoque verbis affirmat (3). Alia ſunt principia præcipua quidem & immediata, ſed contractiora tamen, quam illa communia, quæ erant cæterorum omnium quaſi fontes. Hujus generis in phyſicis ea ſunt, Res naturales materia formaque conſtare; naturam eſſe principium motus & quietis: In theologia vero articuli fidei capitales, qui, ut D. idem Thomas ait, primo & per ſe credendi fidelibus proponuntur. Nimirum enim de Deo, qui eſt res theologiæ ſubjecta, ea articuli enunciant, quæ vel ex perpetua æternitate in Deo inſunt, vel humanæ ſalutis ergo diſpoſita in tempore ac diſpenſata ſunt. Eundem quippe Deum, qui trinus & unus eſt, qui creavit mundum, qui & impios facit juſtos, & felices pios; eundem, inquam, credimus & hominem factum, & natum, & mortuum, & ſepultum, & ſuſcitatum, & elevatum in cælos. Jure igitur hæc prima ſunt & propria theologiæ pronunciata, quæ a nobis de ſubjecto diſciplinæ noſtræ, vel maxime ſupponuntur. Initiis enim his principalibus non conceſſis, theologus progredi ne digitum quidem poteſt. Ac ſunt priora illa ſimilia iis, quas Philoſophus appellat dignitates. *Accedentem* namque *ad Deum oportet credere, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit*: Quicumque igitur diſciplinam aliquam ſupernaturalem diſcere parat, eum neceſſe eſt duas illas generales præcognitiones animo ante cepiſſe. Quæ dignitatum nota propria atque inſignis eſt. At hæc poſteriora principia ſuppoſitiones theologiæ non injuria vocabuntur. Eas enim theologus diſcipulo ſuadere quodam modo aut explicare certe valet. Sed præter hæc duo principiorum genera, ſunt alia non propter ſe potiſſime petita, ſed, ut D. Thomas ſentit, eorum quæ ſunt potiſſima, explicandorum gratia. Cujuſmodi ſunt, inquit, præter articulos fidei omnia, quæ in ſacris literis aſſumuntur, vel Dei naturam & majeſtate explicanda, vel exponenda ipſius in homines benevolentia, rerumque omnium procuratione, quæ illis eſſent utiles & neceſſariæ. Hæc vero tametſi non fidei ſunt, nec Theologiæ præcipua capita, ſed his ex accidenti conjuncta, & quaſi principia ſecundaria; accipit tamen ea theologus, non aliter ac Philoſophus principia per ſe nota, ſine medio & ratione, perinde ut articulos fidei acceperat. Hæc enim quaſi naturalis atque inſita in animis fidelium notio ineſt, ut quicquid ab Apoſtolis ſcriptum traditumque eſt, verum eſſe ſentiant. Ac Theologiæ legitima germanaque principia hæc ſunt. Nam quæ vel a Metaphyſicis, vel a Phyſicis, vel a Mathematicis, vel a reliquis demum naturæ diſciplinis adſciſcit, perſpicua per ſe evidentiaque principia, non ex ſua ſumit vi atque natura, ſed foris inventa in proprium uſum mutuatur, aut certe jure quodam ſuo vendicat. Forſitan quiſpiam dixerit: Nonne igitur multæ variæque erunt rationes theologiæ formales? Siquidem multarum diſciplinarum varia item principia ſunt. Minime vero. Non enim ex adjunctis & extrinſecus attributis doctrinarum formalis ratio petitur, ſed ex propriis nativiſque principiis. Atqui in Theologia horum omnium una & eadem ratio formalis eſt, nempe lumen fidei ſupernaturale. Quæ igitur ſint theologiæ principia, tum germana, tum aliena, atque ex illis quæ prima, quæ ſecunda, ex primis vero quæ generalia, quæ quaſi in ſpeciem contracta, ſatis, ut reor, dilucide aperteque docuimus. Quibus ex rebus intelligitur, e decem locis duos primos proprios & legitima theologiæ principia continere, tres poſtremos externa & aliena: nam quinque intermedii aut interpretationem principiorum propriorum continent, aut eas, quæ ex his ortæ & profectæ ſunt, concluſiones. Hæ cujuſmodi in theologia ſint, ſtatim explico, ſi prius argumenta refello, quibus ſupra uſus ſum, quum de principiis ejuſdem theologiæ quærerem. Ad quas ipſas argumentationes ex ſuperioribus dictis ſatis multa reſponſa ſunt, quibus perſpici poſſit, adverſum D. Thomam, quem vel maxime impugnant, eas nihil habere virium. Tanta vis eſt veri, ut ſpeciem falſitatis obſcuret, ſi modo id patefactum & illuſtratum eſt. Sed ſingulis tamen reſpondere volumus, ut rudiorum ingenio motigeremur.

CAPUT IV.

Capitis ſuperioris argumenta refellit.

Resp. ad 1. PRimum ergo argumentum tria D. Thomæ falſa peccata objicit, quorum unum jam omnino depulſum eſt. Ecquid enim illa pugnant, articulos fidei primaria eſſe theologiæ noſtræ principia, ſactas autem literas continere etiam ſecundaria? Quia vero non omnia continent, ſed pleraque, illud etiam his valde conſentit & congruit, divinam vetitatem ſine ſcripto quoque ratio-

(1) 1. *Cor.* 3. 11. *Epheſ.* 2. 20. (2) *Hebr.* 11. 6. (3) 2. 2. q. 1. a. 7.

rationem esse fidei formalem. Sunt enim quædam verbo tenus ecclesiæ tradita, quæ in theologiæ veris germanisque principiis habentur. Prima itaque calumnia adhibita nihil premit. Quæ secundo loco adhibetur, ea pressius urget. Sed si, cum animum attenderis, videas de Deo nos duobus modis loqui posse, tunc hæc etiam calumnia contundetur. Intelligendum ergo, sermonem de Deo dupliciter haberi: aut quia principium est finisque naturæ, aut quia supra naturam est & principium, & finis. Sane quandiu præstantem, æternamque mentem intelligimus solutam a corpore & liberam, segregatam ab omni concretione mortali, quæ omnia sentiat & moveat, quæ cælum ac terras tueatur ac regat, ad quam res universæ quoquo modo polluut, contendant & enitantur ut veniant; tandiu Deum naturaliter intelligimus, tandiu de eo naturaliter loquimur. At si consideremus Deum ipsum potiore quodam lumine nobis ostensum, quo apparet in una deitate trinus, in effectis supra naturam admirabilis, omnium ejusmodi effectorum supernaturalium & prima causa efficiens & postremus finis, atque adeo creaturæ rationalis una & summa felicitas; tunc ratio Dei multo alia, sermo longe diversus est. Cum igitur Paulus inter ea, quæ credere necesse est, duo illa ponit, Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, Deum intelligit, non ut naturæ oculis cernitur, sed ut illustratione superiore apparet supernaturalium rerum primum principium, ultimusque etiam finis. Quo sensu Divus Thomas secunda secundæ, quæstione prima, articulo septimo ait, omnes articulos in primis illis credibilibus contineri, scilicet, ut credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominum salutem. Cum autem aliis locis affirmat, duo illa in fidei articulis non esse, sed a fide potius supponi, de Deo juxta naturæ lucem loquitur. Quemadmodum enim gratia supponit naturam, ita cognitio gratuita cognitionem naturalem, ut idem Divus Thomas refert. Frustra vero eum fidei doctrina velis imbuere, qui non habeat duas illas naturæ anticipationes, Deum esse, & habere hominum providentiam. *Nulla* porro *gens tam fera est*, ut ait Cicero (1), *quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat. Qui autem Deum non prænoverit procuratorem esse rerum humanarum, atque adeo hominum rectorem, & judicem, is longissime abest a nostra disciplina. Quod si judex hominum, & rector Deus est, si etiam alio modo intelligi non potest, nisi summa sapientia, justitia, & potestate præditus, fit, ut & præmia virtutibus parata habeat, & supplicia vitiis. Nec enim ulla omnino Respublica, quod Solon verissime dixit, nisi duabus rebus contineri potest, præmio, & pœna. Qua causa Platonem movit, ut quoniam videbat optimos sæpe viros pro rebus præclare gestis nullo in hac vita præmio virtutis, nullo insigni honoris, nullo monimento laudis decoratos, asseretet animos immortales effici præmium & fructum aliquando accepturos: absurdum quippe esse, ut verus, justus, & honestus labor honoribus, præmiis, splendore careat, si quæ est in cælo pietas, si quod numen, quod talia curet: non itaque aut campos Elysios, aut Sisypli saxum, Ixionis rotam, Tantali sitim poematis solum esse, sed historiæ. Nam ut ficta sint a poetis isthæc omnia, veri tamen significandi gratia ficta sunt, ut utilissima illa, verissimaque sententia in animis hominum inscriberetur. Recte factis præmia, peccatis supplicia deberi.* Quo magis Cajetanum miror, qui in epistolam ad Hebræos multum omnino & a sensu Apostoli, & a vera naturæ institutione defecit. Atque eum in errore secuti sunt quidam, non satis diligenter nec Pauli consilium, nec vim rationis attendentes. Sed ut perspiciat Lector, unde omnis iste natus sit error, totam rem aperiam, eaque ipsa verba subscribam, quæ ab inventore & quasi architecto hujus opinionis dicta sunt. *Qui non credit Deum esse*, ait, *nunquam accedet ad eum.*

At si objeceris hoc non congruere iis, qui evidenter cognoscunt demonstrativa scientia Deum esse, tales enim cum videant Deum esse, impossibile est, quod credant Deum esse, cum fides sit argumentum rerum non apparentium: solutio est, quod doctrina hæc in communi datur, & propterea dicitur in communi, quod oportet credere, quia est. Longe autem melius esset, si non crederet, sed sciret, quia est. Sed hoc rarum, aut rarissimum est. Alterum vero, quod Deus inquirentibus se remunerator sit, scilicet in futura vita, oportet fide teneri: quoniam nulla scientia speculativa hoc attingere potest, & sine hujus rei fide nullus accedit ad Deum. Hactenus ille. Quo in loco universa ratione mea cum illius tota confligendum puto. Primum ergo, si placet, quæ de illo principio, Deus est, sunt a Cajetano dicta, videamus. Atque illud videns prudensque prætereo, longe melius esse scire, quam credere. Id quod verum esset, si de humana fide loqueretur. At fides, quæ Deo dicenti innititur, multo certior, & potior est, quam ea scientia, quæ ingeniorum nostrorum ratione constat. Sed hæc ostendere non est præsentis loci & temporis. Illud proprie hujus disputationis est, si Pauli sententiam in communi, & de iis, quæ frequenter eveniunt, intelligamus, tunc totam vos Pauli argumentationem eludere. Conabatur siquidem Apostolus eo capite monstrare veteres omnes, quotquot a Deo probati sunt, testimonio fidei probatos esse. Cum vero in enumeratione Enoch quoque inter cæteros induxisset, non aliter ostendit illum fide esse probatum, nisi quia ante translationem testimonium habuerat placuisse Deo. Qua propositione e sacris literis posita, e vestigio assumptionem adjunxit: *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum*, &c. Hoc vero argumentum, quo assumptionem illam

(1) *De nat. D. lib. 2.*

illam probat Apoſtolus, vanum & imbecillum eſt, ſi demus non oportere ſemper credere accedentem ad Deum, qui eſt, ſed aliquando, raro tamen, ſatis eſſe ſcire. Refellemus enim argumentantem Apoſtolum ea reſponſione, quod fieri poteſt, idque melius eſſe, ut quis ſciat eſſe Deum: quo caſu non oportebit credere Deum eſſe. Itaque fiet, ut non ſit impoſſibile ſine fide placere Deo: Enoch autem unum ex eis eſſe, qui non credebant, ſed ſciebant eſſe Deum. Quemadmodum ergo cum Apoſtolus ait, *Sine fide impoſſibile eſſe placere Deo*, non in communi & ut plurimum loqui intelligendus eſt, ſed ſemper ac de ſingulis hominibus viatoribus; ſic quum cauſam ejus reddit, inquiens, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt*, eodem modo intelligitur nullum omnino excipere, ſed de omnibus, atque de omni tempore loqui, ſi ipſius argumentatio quoquam habitura eſt ad faciendam fidem virium.

Jam vero quod ad ſequens principium attinet, Cajetanus in hoc defendendus eſt, quod dixerit, per nullam ſpeculatricem ſcientiam cognoſci evidenter poſſe, Deum eſſe remuneratorem inquirentium ſe, ſi de remuneratione ſupernaturali intelligit. In nulla vero ſcientia oſtendi præmium aliquod juſtos, ſapienteſque viros manere poſt mortem, hoc Cajetanus generaliter videtur aſſerere: hoc cogor ego improbare. Chryſoſtomus porro hom. 4. de provid. tradit, qui animi immortalitatem in dubium vocant, eos addubitare, num in meridie ſit dies. *Si enim*, inquit, *negant animos eſſe immortales, negant ſupplicia improborum poſt hanc vitam, negant præmia juſtorum. Providentiam itaque Deo negant, atque adeo divinitatem, quæ ſine providentia intelligi non poteſt. Nam ſi ii, qui Deum rite colunt, injuriis affecti migrant, impii contra injuſta felicitate potiti; non ergo juſtitia in Deo eſt, ſi ſuos non poteſt honoribus, præmiiſque donare. Quod ſi Deo aut potentiam, aut juſtitiam, aut oculos ad cernendum tollit, Dei vocabulum inane fit. Omni namque ratione concluditur, ut ſi nullo præmio afficit eos, qui inquirunt illum, ne Deus quidem ullo modo ſit, niſi Deum aut cæcum, aut imbecillum, aut iniquum habeamus: cæcum, qui ſuos non videat: imbecillum, qui dare præmia non poſſit: iniquum, qui nolit.* Qui igitur negat alterum, is utrumque tollat neceſſe eſt: & ſi non habet remuneratorem inquirentium ſe, ne Deum quidem habeat oportet. Illud quoque vix intelligo, quid ſibi Cajetanus velit, cum ait, nullam ſcientiam ſpeculativam hoc attingere, an Deus ſit remunerator inquirentium ſe: unde colligit oportere, ut de fide teneamus. Quid enim ſi nulla ſpeculatrix ſcientia illud aſſequitur? Nonne ſatis erit, ſi aliqua effectrix aſſequatur? Mihi quidem illud perſuaſum eſt, quemadmodum Deum, hoc eſt primam cauſam efficientem eſſe, ſpeculatrix naturæ diſciplina declarat; ita & effectricem quoque naturæ ejuſdem diſciplinam, Deum eſſe omnium poſtremum finem, oſtendere: neque hoc ſolum, ſed illud etiam, naturæ leges aliquem habere & auctorem, & judicem; niſi forte ſola hæc lex deſerta ſit, quæ nullum legislatorem habeat, aut ſi quis jura hæc mundo præſcripſit, nulla juris hujus ſervandi cura tangatur. Quod ſi tam ignarus eſt, ut neſciat præmia, & honores virtutem alere, jacereque eam ſemper, ſi præmiis, & honoribus deſtituta ſit, indignus profecto eſt, ad quem auctorem, judicem ſanctiſſimas naturæ leges referamus. Quocirca ſi de Deo, divinaque remuneratione ſermonem facimus, quatenus naturæ lumen oſtendit, utrumque in hoc lumine agnoſcimus, & Deum eſſe, & eſſe remuneratorem inquirentium ſe. Quia vero ut Deo placere poſſimus, non ſat eſt ipſum cognoſcere principium eſſe, auctoremque naturæ, ſed oportet in Deum ferri, quia finis eſt ſupernaturalis, atque adeo ſupra naturæ vires eminens & excellens, rectiſſime in univerſum dixit Apoſtolus, accedentem ad Deum, finem utique ſupernaturalem, oportere credere, quia eſt, &c. Nam quod naturalis ratio docet, id ſcire ad ſupernaturalem hunc acceſſum non eſt ſatis. Habemus quippe acceſſum ad Deum per fidem. Quod autem Paulus de acceſſu ad finem ſupernaturalem, de remuneratione quoque ſupra naturam loqueretur, illa manifeſte demonſtrant. *Expectabat fundamenta habentem civitatem, cujus artifex, & conditor Deus;* & poſterius: *Nunc autem meliorem* patriam *appetunt, ideſt, cæleſtem: ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem.* Et rurſum: *Aſpiciebat in remunerationem: inviſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit.* Et denique. *Non ſuſcipientes redemptionem, ut meliorem invenirent reſurrectionem.* Atque hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur. Sed crimen illud, quod D. Thomæ ſecundo loco inferebatur, ſatis, ut mea fert opinio, dilutum eſt. De tertio vero peccato nihil eſt neceſſe illum purgare, quum jam explicate docuerimus, fidem Theologicam, de qua in præſenti differimus, non quibuslibet Dei dictis aſſentiri, ſed iis, quæ duntaxat & ad fidelium communem religionem ſpectent, & communes Eccleſiæ adminiſtri denuncient. Ac primum nodum ſolvimus quidem, ſecundus vero expedietur hoc modo.

Respon. ad 2. Quæ ſunt fidei, ea ſunt in duplici differentia. Quædam enim ſimpliciter, & apud omnes fidei ſunt, ut quæ rationem ſuperant naturalem. Alia fidei dicuntur eſſe non per ſe quidem, ſed quaſi per accidens divinitus revelata, propter eos, qui eorum demonſtrationem, & evidentiam non habent, ut Deum eſſe, & eſſe unum, eundemque æternum, ſapientem, juſtum. Quas res omnes licet in naturæ lumine videamus, populo tamen rudi Deus providentiſſime revelavit, quemadmodum

D. Tho-

D. Thomas 2. 2. qu. 1. art. 5. & qu. 2. art. 4. explicuit. De Deo rurſum dupliciter loqui poſſumus, qua diviſione primo argumento diluendo ntebamur: vel quia principium, finiſque naturæ, vel quia principium & finis eſt ſupra naturam. Priore modo Deum eſſe, eſſe unum, immortalem, ſapientem, & hujus generis reliqua, naturale lumen oſtendit: poſteriore autem illa eadem ſola fides tenet. Unde & D. Thom. 2. 2. q. 1. ar. 8. cum in primo argumento oppoſuiſſet, Deum eſſe unum, non oportere in articulis fidei computari, quod ſciri per demonſtrationem poſſet; reſpondet, *quod multa per fidem tenemus de Deo, quæ naturali ratione Philoſophi inveſtigare non potuerunt, puta circa providentiam ejus, & omnipotentiam, & quod ipſe ſolus ſit colendus. Quæ omnia continentur ſub articulo unitatis Dei*. Hactenus ille. Loquitur autem de providentia, & omnipotentia rerum etiam ſupernaturalium. Et qu. 2. art. 2. ad 3. *Credere Deum*, inquit, *non convenit infidelibus ſub ea ratione, qua ponitur actus fidei*, &c. Quæ calumniam fortaſſe non effugient, niſi ad hujus diſtinctionis normam revocentur. Quibus rebus expoſitis, D. Thomas aperte docet (1), ea, quæ proprie, & per ſe fidei ſunt, nulla poſſe naturali argumentatione patefieri. Quin prima parte, quæſtione 32. articulo primo, illos arguit quaſi fidei inimicos, religionique noſtræ etiam noxios, qui ea, quæ fidei ſunt, naturæ rationibus conantur oſtendere. Quod ſi quæ argumenta fidei decretis comprobandis ſancti Doctores affeiunt, congruentia illa eſſe, non evidentia: probabilia, non neceſſaria: ſuadere, non cogere: adducere, non evincere. Lumen enim naturale id patefacit, & illuſtrat, quod naturæ congruens, ac conſentaneum eſt. Cum ergo fides, ut ſæpe diximus, rerum earum proprie ſit, quæ hominum naturam, & ingenium exſuperant, fit, ut res ejuſmodi nullo monſtrari naturæ lumine, nulla confici naturæ ratione queant. Quod ſi fides ſubſtantia eſt rerum ſperandarum, ut ad Hebræos Apoſtolus ait, ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes, ut idem tradit ad Romanos: conſequitur neceſſario, ut quæ credit fides, quoniam & ſpes eadem ſperat, hæc nec oculi cernant, nec aures audiant, nec in cor hominis aſcendant, atque adeo ne rationibus quidem demonſtrentur humanis. Niſi forte aut res divinas humanæ fulciunt, ac ſuſtinent, aut certe Paulus fallit, & fallitur, qui fidem argumentum eſſe non apparentium aſtruit, noſtramque ſapientiam in myſterio abſconditam nullum hujus ſeculi principem cognoviſſe. Noſtræ ergo diſciplinæ principia philoſophi oſtendere probabiliter poſſunt, demonſtrare neceſſarie non poſſunt. Quocirca metuere non debet quiſquam, ut fidei meritum ſit amiſſurus, ſi rationes quoque ad fidei veritatem & explicandam, & ornandam adhibuerit. Non enim, conetur licet quantum poteſt, rationes adhibebit ejuſmodi, quæ præbeant experimentum ſenſuum, ſed tales tamen, quibus & ii qui non credunt, ad fidem adducantur ſuavius, & ii, qui credunt, in fide contineantur libentius. Fides ſane cum natura non pugnat, ſed conſentit; nec diſſident humana, & divina ratio, ſed cohærent. Utraque vera eſt, nec verum vero adverſatur: utraque eſt a Deo, nec Deus ſibi contrarius eſt. Pervertunt itaque homines fundamenta naturæ, cum illam a fide ſejungunt. Quin fide dirigenda naturæ ratio eſt, & quidem ſic, ut hæc duo verba inter ſe, non res diſcrepare videantur. Et cum divinis humana ſimilia, & agnata ſint, qui hominis officium Deo exhibet, & gratiæ naturam ſervire facit, is probe Theologi munere perfungitur. Quam omnino rem & D. Thomas ſæpe probat, & nos cum aliis multis lib. 8. 9. & 10. & 11. tum in quartodecimo libro copioſe diſſeremus.

Nunc autem argumenta illa refutanda ſunt, quibus id effici videbatur, ut Theologia fidei decreta comprobaret. Ac primæ quidem argumentationi reſpoſum eſt ſatis. At ſecunda ſic refellitur. Non eſt articulus fidei mundum a Deo extitiſſe, ſed Deum in principio temporis cælum, terramque creaſſe, id vero articulus fidei eſt, qui demonſtrari nulla ratione poteſt: quemadmodum D. Thomas 1. p. q. 46. art. 2. diſſerit. Nam quod tertio loco Petri teſtimonium objicitur, nihil aliud efficit, quam religionem, diſciplinamque Chriſtianam non eſſe omni ex parte ſimilem Pythagoricæ, cujus alumni nulla rationis antecepta informatione, nullaque omnino reddita cauſa, auctoritatem præceptoris arcte, mordicuſque tenebant. Indoctorum eſt iſta conſuetudo, eaque Saracenorum, Paganorum, Hæreticorum, ut cæca, & temeraria fectæ ſuæ dogmata ſine judicio amplectantur, & quæ diſquiſitione egent maxime, hæc ſine ulla diſquiſitione recipiant. Non erudiuntur iſti, crede mihi, ſed aſtringuntur; nec via, & ratione docentur, ſed quaſi veneficiis, & cantionibus in inſaniam agitantur. Enimvero quæ in Evangelio docemur omnia, quamvis acerrime ad ſupernaturalia capeſſenda moveant animos, tamen leniori naturæ ratione Chriſtus ipſe prætexuit, ne diſcipulos rationis expertes habere videretur. Sapientia quippe Dei, quanquam attingit a fine uſque ad finem fortiter, ſed diſponit tamen omnia ſuaviter, hominesque humano more inſtituit, & erudit, hoc eſt, rationales rationibus. Nec vero aliter diſcipulos ſuos Deus vult eſſe compoſitos ad doctrinam cæterorum, quam ipſi ab eo ſunt edocti. (2) *Dedit illis linguam eruditam, ut ſciant ſuſtentare eum, qui lapſus eſt verbo*: *aperuit* quoque illis *aurem, ut audirent quaſi magiſtrum*. Quemadmodum igitur Chriſti diſcipuli ipſum quaſi magiſtrum erudientem audimus, non quaſi veneficum incantan-

(1) 1. *p. qu.* 2. *a.* 8. & 2. 2. *qu.* 1. *a.* 5. *in corp.* & *ad* 2. & *a.* 10. *ad* 2. & *con. Gen. c.* 6. 1. *p. q.* 32. *a.* 1 *ad* 1. & 2. 2. *q.* 1. *a.* 5. *ad.* 1. & *q.* 2. *ar.* 10. *ad* 2. (2) *Eſai.* 50. 4.

tantem; ita & linguam habemus, non quæ huc, atque illuc feratur volubilitate verborum, ſed doctam, & eruditam, quæ diſciplinæ ſuæ ſciat cauſas, & rationem reddere.

Lucianum Antiochenum ſcribit Euſebius (1), rogatum a præſide, cur, cum vir rationalis, & prudens eſſet, ſequeretur ſectam, cujus non poſſet reddere rationem, in hæc verba reſpondiſſe: *Nos Chriſtiani non, ſicut vos putatis, humanæ alicujus perſuaſionis errore conſtringimur, nec indiſcuſſa, ut alii, parentum traditione decipimur. Auctor nobis de Deo Deus eſt: nec enim poſſet ſublimis illa majeſtas ſenſibus humanæ mentis illabi, niſi vel ſpiritus ſui virtute delata, vel verbi, ac ſapientiæ ſuæ interpretationibus indicata. Fateor, erravimus nos etiam aliquando, & ſimulacra, quæ ipſi finximus, deos cæli, ac terræ putabamus auctores. Sed arguebat eos fragilis ſubſtantiæ ſuæ a nobis præſtita conſecratio, in quibus tantum venerationis inerat, quantum decoris mens contuliſſet artificum. Verum omnipotens Deus ille, quem non noſtris manibus fictum, ſed cujus nos decebat eſſe figmentum, errores miſeratus humanos, ſapientiam ſuam miſit in hunc mundum carne veſtitam, quæ nos doceret, Deum, qui cælum feciſſet, & terram, non in manufactis, ſed in inviſibilibus requirendum. Vitæ & nobis leges, ac diſciplinæ præcepta conſtituit, ſervare parſimoniam, paupertate gaudere, menſuetudinem colere, ſtudere, pati, puritatem cordis amplecti, patientiam cuſtodire. Sed & omnia hæc, quæ nunc adverſum nos geritis, ventura nobis eſſe prædixit. Inde enim qui erat immortalis, ipſi morti ſe præbuit, quo nobis patientiæ præberet exemplum. Sed nec nos ſua morte decepit, quibus poſt tertiam diem reſurrexit, ut mortem vinceret reſurgendo. Quæ autem dico, non ſunt in obſcuro geſta loco, nec teſtibus indigent: pars pene mundi jam major huic veritati adſtipulatur. Aut ſi quid in his ſuſpectum videtur, conteſtatur de iis etiam agreſtis manus ignara figmenti: ſi minus adhuc creditur, adhibebo vobis etiam loci ipſius, in quo res geſta eſt, teſtimonium. Adſtipulatur his ipſe in Hieroſolymis locus, & Golgotheæ rupes ſub patibuli onere diſrupta: antrum quoque illud, quod avulſis inferni januis corpus denuo reddidit animatum. Quod ſi terrena vobis minus digna videntur, accipite etiam de cælo adſtipulatorem fidelem. Solem ipſum horum vobis produco teſtem, qui cum hæc fieri per impios videret in terris, lumen ſuum meridie abſcondit in cælo. Requirite in annalibus veſtris, invenietis, temporibus Pilati Chriſto patiente, fugato ſole interruptum tenebris diem. Quod ſi terræ, ſi cælo, ſi ſanguini martyrum fidem non accommodatis, quomodo meis verbis allegationibuſque credetis?* Et cum pœne jam his verbis auditoribus ſuadere cœpiſſet, arripi jubetur in carcerem, ibique abſque tumultu populi necari. Hujuſmodi ergo rationes jubet Petrus a doctoribus fidelium reddi, quæ videlicet cum fidem antecedunt, infideles non trahant, ſed inducant: quum ſequuntur, non vim fidelibus afferant, ſed adjiciant robur. In hanc enim ſententiam Auguſtinus dicit, rerum naturalium notionem fidem gignere, nutrire, roborare. Nam defendit etiam, quoniam rebus naturalibus perceptis explorate & cognitis ſtatim intelligitur, primum fidem cum natura nullo modo pugnare, ſed mirifice conſentire: deinde argumenta captioſa & vana eſſe omnia, quæ fidei veritatem impugnant.

RESPON. AD 3. Sed in ſecundo nodo expediendo multum omnino moræ interpoſuimus. Bene autem habet, quod tertius idemque poſtremus nulla diſſolutione eget. Quid enim addamus, quod legere operæ pretium ſit, poſt divi Thomæ ſententiam adeo perſpicue, diligenter, atque enodate in ſuperioribus explicatam? De principiis ergo Theologiæ hactenus.

CAPUT V.

Quæ ſint quæſtiones, ſeu concluſiones Theologiæ.

THeologiæ cauſis expoſitis, conſequens eſt, ut effecta exponamus, quæ quum in dubium vocantur, quæſtiones ſunt: quum ratiocinatione coguntur, concluſiones. Quæſtio igitur Theologica, quoniam circa eam omnis Theologi verſatur labor, quid ſit, & quæ illius partes, in primis explicabimus. Nam quo modo tractanda ſit, deinceps exponemus. Ne vero quempiam fallat hujus nominis ambiguitas, intelligendum eſt, quæſtionem Theologicam aliquando appellari pronunciatum omne, quod a theologo quovis forte etiam, & temere fuerit addubitatum. At ſi adeo late theologiæ materiam, quæſtionemque tendamus, quæſtio theologica non jam ex natura hujus facultatis, ſed ex hominum ſtultorum arbitrio æſtimabitur. Ita fiet, ut in theologiæ quæſtionibus illas ponamus: *Num, ſi forma aquæ per divinam poteſtatem a materia ſeparetur, in materia vel forma ſeorſum baptiſmus conficiatur? Num aſinus baptiſmum poſſit bibere?* cæteraſque his ſimiles, quas ſtudio brevitatis omitto, ne faſtidium ſtomacho lectoris faciam. Mihi profecto non eſt cordi, ſtultas & ſine diſciplina quæſtiones, quas vitare Apoſtolus præcipit (2), in theologiæ finibus comprehendere. Fines porro extremaque diſciplinarum, concluſiones voco. Eadem vero res eſt, ut a principio capitis leviter attigimus, quæſtio & concluſio. Sed quum per interrogationem elata in controverſia ponitur, quæſtio eſt: quum argumentatione colligitur, concluſio. Quod ſi eandem rem argumentis ſuis Theologus addicit & conficit, quæ in quæſtionem fuerat adducta, futiliſſimæ ſcilicet illæ quæſtiones theologicæ vocari nec debent, nec vero poſſunt, ut quæ

ex

(1) *Lib. 9. Eccl. hiſt. c. 6.* (2) *2. Tim. 2. 23.*

ex principiis Theologiæ finiti nequeant & solvi, atque adeo ne concluſiones quidem eſſe doctrinæ ejus, ſed indoctorum hominum commentitiæ chimeræ. Quam ergo intelligimus theologicam quæſtionem? Opinor eam, quæ plane ad rem faciat, hoc eſt, ad Theologiam ſpectat. Non autem ſpectant vanæ, ineptæ, nexiæ, ſed ſolidæ, aptæ, commodæ. *Ego*, inquit, (1) *ſum Deus tuus docens te utilia*. Theologia ergo, quæ Dei nimirum doctrina eſt, nullo modo inutilia colligit. Quin ſuper fidei fundamentum, quod ab Apoſtolis eſt poſitum, aurum, argentum, lapides pretioſos ſuperædificat (2). Nam qui ligna, fœnum & ſtipulam, ii non hoc ex theologia, ſed ex errore faciunt. Manent igitur, eam eſſe proprie theologicam concluſionem, quæ ex theologiæ principiis, ut effecta e cauſis ſuis, oritur. Unde illud conſectarium eſt, nullam theologicæ quæſtionem exiſtimandam, quæ non poſſit ad ejuſmodi initia referri, exque iis apte, & congruenter argumentando definiri. Quanquam ſunt quæſtiones quaſi appendices, quas, quoniam gratia explicandi illas, quæ vere, & proprie theologicæ ſunt, appoſite & graviter adjunguntur, jure quodam vel ſimilitudinis, vel propinquitatis, vel etiam ordinis Theologicas itidem haud abſurde appellaveris. Verum hoc loco, & tempore de quæſtione theologica ſecundum naturam, & ordinem diſciplinæ loquimur.

Contingit enim aliquando non in theologia modo, ſed in cæteris fere humanis etiam diſciplinis, ut quæ ſuapte natura principia ſunt, ideoque a diſcipulo ſupponenda, ſi res via, ordineque procederet, ea, ut hominum ingenia ſunt, & revocentur in dubium, & argumentationibus comprobentur. Ita fiat perturbatus, ac præpoſterus rerum ordo, ut cauſæ poſteriores ſint, priorumque effecta ſumantur. Quæ res effecit, ut D. Thomas, cæterique Theologi in quæſtionibus theologicis eam etiam ponant, *Sitne Deus*, & alias omnino ſimiles, in quibus dubium non eſt, prima, certaque principia in dubium verti, ac perinde ut ſi eſſent diſciplinæ hujus connexiones, ex aliis quaſi principiis necti. Atque hæc cauſa Ariſtoteli quoque fuit, ut in ſcientias omnes quatuor genera quæſtionum inſerret, nempe an res ſit, quid ſit, qualis ſit, propter quam cauſam ſit. Quæ duæ poſteriores quæſtiones terminari recte, atque ex ordine naturæ poſſunt, priores duæ non poſſunt: niſi forte quum duæ ejuſdem rei finitiones ſunt, quarum una per materialem cauſam, altera per finalem definitæ rei naturam explicant. Tunc enim definitio poſterior per priorem demonſtratur, ratione quodammodo & via naturæ ſervata. At enim rei finitio, quæ ſecundam illam quæſtionem ſolvit propemodum ex effectis notelcit: quæ licet natura poſteriora ſint, nobis, hoc eſt in noſtra cogitatione priora ſunt tamen. Illud item cum in aliis, tum magis in theologiæ doctrina uſu venit, ut principia ipſa vel diſpoſita inter ſe & ordinata ſint, quemadmodum cauſæ ipſæ in quatuor genera diſtributæ ordinem prioris & poſterioris habent; vel certe connexa, & colligata ſint, ita ut ex utriſque conceſſis, ad alterutra dubia liceat pervenire. Quapropter ſi adverſarius admittit principia quædam, quamvis cætera neget, ex conceſſis poterimus non conceſſa colligere, præſertim ſi mutuo nexu conjuncta, & copulata ſunt. Hinc enim theologi veteres vetus inſtrumentum probant ex novo, contraque novum ex veteri: Eccleſiæ auctoritatem e libris ſacris aſſerunt, librorum ruſum ſacrorum ex Eccleſia. Ita ne unum quidem principium in theologia eſt, quod in quæſtionem theologi non vertetint, ut ſi a quopiam fuerit negatum, qui alia forte principia conced., parati ſimus ex his, quæ dederit, hominem evincere, & quaſi arrepto mucrone confodere. Quæ res explanata eſt in ſecundo libro (3) diligenter, & in poſtremo diligentius explanabitur. Nec ob eas ſolum cauſas principiorum ſuorum theologi quæſtionem faciunt, ſed eo etiam magis, ut illa explicent & exponant. Nam, quod apud Rhetores olim pueri didicimus, omni differenti propoſita eſt quæſtio, non ei modo, qui diſputatione res ambiguas jactat, ſed & hiſtorici, & poetis, qui quæſtiones ſibi propoſitas non tam argumentatione ſolvunt, quam expoſitione. Expoſitio autem fide in auditorem ſæpe invenit, argumentatio facit. Ubi familiæ noſtræ quoſdam ſæpe riſi, qui in eo laborant vehementer, ut Divi Thomæ rationes, quas identidem ad explicandam fidem congruentes ille adfert, perinde ac ſi eſſent demonſtrationes certæ, atque perſpicuæ, defendant. Nam & adverſarios ipſos ridere ſoleo, qui in eo, in quo Divus Thomas egregium ſe fidei adminiſtrum præbuit, illum impugnent quaſi hoſtem. Nec intelligunt viri magis ad certandum, quam ad docendum promptí, quæſtiones fidei graviſſime, ſanctiſſimeque proponi, non quia fidem dubitanti auctori facere nitimur, ſed quia credenti ea, quæ minus percipit, & intelligit, exponere conamur. Quid igitur quæſtio theologica ſit, ſi eam ex diſciplinæ ordine, naturaque finiamus: quid rurſum illa ſit ſi ex ingenio noſtro exiſtimetur, quæ quæſtiones in theologia primariæ, quæ appendices, quæ argumentatione potiſſimum, quæ contra potiſſimum expoſitione ſolvantur, dictum eſt ſatis.

Nunc quæſtio partienda eſt, ut ea, quæ in re diſperſa, atque infinita videntur eſſe, ratione, & diſtributione ſub uno aſpectu ponantur. Quæſtionum ergo theologicarum, quacunque de re ſint, duo ſunt genera: alterum cognitionis, alterum actionis. Cognitionis ſunt hæ, quarum finis eſt ſcientia: ſi quæratur, *Pater & Filius ſitne unum principium Spiritus ſancti, an duo? Divinæ Perſonæ an proprietatibus relativis, an abſolutis diſtinguantur?* Actionis autem hujuſmodi exem-

(1) *Eſa.* 48. 17. (2) 1. *Cor.* 3. 12.
(3) *In fi. c.* 4. *& c.* 8. *in conſut. poſtrenor. trium argument.*

exempla ſunt: *Sitne pœnitentiam ad ſalutem neceſſaria tanquam medium, an etiam ut præceptum? Num ſacramenta novæ legis gratiam & virtutes conferant?* Cognitionis quæſtiones, ſi generaliter loquamur, quadripartitæ ſunt, cum ant, ſit ne vel Deus, vel angelus, vel anima rationalis, aut quid ſit, aut qualis ſit, aut cur ſit talis, quæritur. Quarum prima, & ſecunda, ut diximus, ex ingenii noſtri conditione, ſecunda & tertia ex natura rerum, & diſciplinæ ipſius explicantur.

Actionis porro duo ſunt genera, unum ad ſalutem neceſſarium, alterum earum rerum, quæ utiles eſſe videantur. Prioris generis hæ ſunt quæſtiones: *Si*, exempli cauſa, *honor Chriſti periclitetur, aut ſalus etiam ſpiritualis proximi, vir Chriſtianus mortem ne pro his rebus ſubire debeat, an non? De baptiſmo ſuſcipiendo præceptum ne Evangelii ſit?* Poſterioris autem generis, ut cum quæritur, *Diluat ne aqua luſtralis, quam benedictam ſcholaſtici appellant, peccata venialia, planeque pœnas peccatorum tollat vi ſua, &, quod ajunt, ex opere operato, an potius ex operantis merito? Num Euchariſtiæ Sacramentum ex attrito faciat contritum?* Itemque, *an recedente fictione, quemadmodum baptiſmus, & pœnitentia, ſuum effectum ſortiatur?* Plena eſt D. Thomæ ſumma talium quæſtionum. Non enim theologus ſemper de neceſſariis differit, ſed quandoque etiam de iis, ſine quibus ſalus, religioque conſtat. Et quoniam omnia perſequimur, dicendum eſt etiam, quæſtionem theologicam, ſive ad contemplationem, ſive ad mores attineat, aliam naturalem eſſe, aliam vero ſupernaturalem. Supernaturalem, opinor, quæſtionem vocare licet, quæ ex ſupernaturalibus ſolum principiis definitur: naturalem autem quæſtionem eam eſſe dico, cujus, cur ita ſit, ratio naturæ conſtans reddi poteſt. Eſt & quæſtio media, quæ partim ex ſupernaturali principio, partim ex principio naturali pendet. Primi generis exemplum eſt, *An omnes mortui ſimus*. Quam quæſtionem Paulus hac argumentatione definit: *Si pro omnibus Chriſtus mortuus eſt, omnes mortui ſunt*: at pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. Item, *An omnes reſurgemus?* Quam ſic Apoſtolus terminat: *Chriſtus reſurrexit*: ergo & nos reſurgemus. Secundi vero generis hæc ſunt exempla: *Num Deus ſit ubique? Num immutabilis? Num animus hominis immortalis ſit? Num dividi & ſecari in partes poſſit?* Quarum omnino probationes, quamvis e ſacris literis petere liceat, quæ ratione ad fidem utique pertinent, ſunt tamen in lumine naturæ claræ, & evidentes: eaque re non ſunt per ſe fidei quæſtiones, ſed, ut diximus, quaſi per accidens. Tertii generis, Ut, *ſit ne Chriſtus riſivus? Habeatne duas voluntates, & intellectus duos, duaſque item utriuſque potentiæ operationes?* Quæ ex utriuſque principiis pateſcunt. Prima ex his: *Chriſtus eſt homo, & omnis homo eſt riſivus*. Reliquæ vero ex his: *Chriſtus duas naturas perfectas habet, divinam & humanam*: omnis autem natura perfecta propriam ſibi & operationem, & potentiam vendicat.

Eſt denique alia diviſio Theologicæ quæſtionis, ad quodcunque genus illa pertineat. Sunt enim fidei quæſtiones quædam, hoc eſt, quæ cum ad fidem ſpectent, pro earum veritate theologo eſt in capitis etiam diſcrimen veniendum. Aliæ vero ſunt, quæ in utramque partem & ignorari & negari ſine fidei jactura poſſunt. Quam partitionem Auguſtinus cum alias ſæpe, tum in libro ſecundo de peccato originali contra Pelagium, & Cæleſtium capite vigeſimotertio commemorat. Atque penitus partitio hæc non eſt ſolum memoriæ commendanda, ſed in oculis ſemper habenda, ſi abſoluti theologi eſſe volumus. Utriuſque generis exempla ſunt. Prioris hoc pacto: *An Chriſti anima ſimulatque Verbo conjuncta fuit, Deum clare vidérit?* Item, *An in locis inferis ignis purgatorius ſit, ubi fidelium animæ pœnas peccatorum luant?* Poſterioris Auguſtinus quidem varia, atque innumerabilia eſſe dicit, & quæ certo aliquo genere complecti, ac definire difficile ſit: ſed quæ ponit, ea ſunt: Cum quæritur, *qualis, vel ubi ſit Paradiſus, ubi conſtituit Deus hominem, quem formavit ex pulvere*: quum tamen eſſe illum paradiſum fides Chriſtiana non dubitet. Vel cum quæritur, *ubi ſit nunc Helias, vel Enoch*, an ibi, an alicubi alibi: quos tamen non dubitamus, in quibus nati ſunt, corporibus vivere. Vel cum quæritur, *Utrum in corpore, an extra corpus in tertium cœlum ſit raptus Apoſtolus*: quamquam ſit iſta impudens inquiſitio id ſcire volentium, quod ſe ille, cui hoc præſtitum eſt, ſalva utique fide neſcire teſtatur. Vel, *quot ſint cœli in quorum tertium ſe raptam eſſe commemorat*. Vel, *Utrum elementa mundi hujus conſpicabilis quatuor, an plura ſint. Quid faciat Solem, Lunamve deficere his defectibus, quos prædicere Aſtrologi certa temporum dinumeratione conſueverunt. Cur antiqui homines tamdiu vixerint, quam ſancta ſcriptura teſtatur: & utrum proportione longioris ætatis filios ſera pubertate gignere cœperint. Ubi potuerit Matthuſalem vivere, qui in arca non fuit, qui, ſicut in pleriſque codicibus & Græcis, & Latinis numerantur annis, reperitur ſupervixiſſe diluvio: vel utrum paucioribus, qui rariſſimi inveniuntur, potius credendum ſit, in quibus ita eſt numerus conſcriptus annorum, ut ante diluvium defunctus fuiſſe monſtretur*. Hactenus exempla Auguſtini poſui. In hoc genere Divus Thomas 2. cont. gent. cap. 70. quæſtionem illam eſſe cenſet, *An cœlum animatum ſit, quam inter cæteros errores Origenis Hieronymus enumerat in epiſtola ad Avitum*: ſed Divo Thomæ conſentire videtur Auguſtinus in euchiridio capite 57. Verum ne diutius lectorem remorer, de omni iſto genere quæſtionum quid ſentiam, & quæ præcepta danda exiſtimem, perbreviter exponam.

Nulla Theologiæ quæſtionis præcepta firma, ſtabi-

ſtabiliaque tradi poſſunt, niſi ab iis, qui in ſchola ſeſe multum, ac diu exercuerunt. Itaque propria eſt ea præceptio ſcholaſticorum: quoniam eorum, qui ſcholam negligendam eſſe exiſtimant, nulla idonea, exquiſita, excellens de Theologiæ quæſtione diſputatio eſt: tantum abeſt, ut harum rerum præceptores ſint, quas nullo uſu habent cognitas. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermiſſionem ſcholaſticæ Theologiæ, ne dicam interitum, deplorarem, niſi vererer, ne cum de aliis Academiis quererer, Hiſpaniam meam immodice extollerem, in qua valde his temporibus ſcholæ Theologia viget. Sed apud nos etiam videmus, quibus extinctis Theologis quam in paucis ſpes, quanto in paucioribus facultas, quam in multis ſit audacia. Nihil vero de me; de præceptore dicam libentius, qui Academias Hiſpanas adeo inſigniter ingenio ſuo, & doctrina illuſtravit; adeoque noſtris hominibus & ſpectabiles, & amabiles reddidit, ut in eas certatim non confluxerint modo, ſed irruperint. Quod ſi ille Gallis, Germanis, atque Italis ſcripſiſſet, quæ erat hominis in diſputando perſpicuitas, elegantia & ſuaviras: non ita nunc apud eas gentes ſcholæ ſtudia jacerent. Nam ex eo credo quibuſdam uſuvenire, ut abhorreant a ſchola: quod inciderint in inculta quædam, & horrida de malis quæſtionibus deterius velligata, deterrime etiam inventa & concluſa. Sed age, his omiſſis, id, quod inſtituimus, perſequamur. Nec tamen neceſſe eſt, ut res faciles ſeparatim inſtruamus Theologiæ præceptis: ſita ſunt enim ante oculos. Nec rurſum de iis leges ferre operæ pretium eſt, quæ multum a ratione diſcrepant: ea enim facile apparent, nec magnopere admonitionem & præcepta deſiderant. Quæ autem difficilia videntur eſſe, neque a multis intelligi poſſunt, de iis eſt diligentius præcipiendum.

Primum ergo officium Theologi diſſerentis exiſtimo, ut quæſtionem, quam verſaturus eſt, ſæpe diſpiciat, & identidem interroget ſe, cujus generis illa ſit. Aliter namque quæſtiones illæ finiendæ ſunt, quæ natura, & diſciplinæ ordine in Theologiam veniunt, aliter quas humani ingenii vel imbecillitas, vel certe malitia movet. Nec eodem modo diſſerendum eſt de iis, quæ quærimus ut exponamus, ac de aliis, quæ quæruntur ut demonſtremus: longeque diverſa inſtituitur diſputatio de naturali ac ſupernaturali quæſtione, aliique loci Theologici ſunt huic, atque illi accommodandi. Nam cognitionis, actioniſque quæſtione, ut alias diximus, eodem fere modo, exque eiſdem locis tractandæ, & ſolvendæ ſunt.

Sed cum uniuſcujuſque genus quæſtionis diligenter inveſtigandum eſt, tum illud maxime, an præter fidem illa ſit, an potius ad fidem, religionemque pertineat. Cum his porro, qui in fidei quæſtione errant, velis equiſque, ut dicitur, decernendum eſt; cum aliis vero, qui de his controverſantur, in quibus ſalva fide decipi, errare, labi homines poſſunt, pugnare quidem, quod alias monui, theologi & poſſunt, & quandoque etiam debent, ſed cruenta pugna illis omnino interdicta eſt. Quam ridiculum eſt enim nervos omnes corporis, & animi intendere in ea quæſtione ſolvenda, cujus inſcientia nihil periculi habet, error nihil habet criminis? Sed in toto hoc poſteriori quæſtionum genere quam magna Theologo ſit adhibenda moderatio, in octavo, & nono libris non indiligenter expoſui. Hic dico quantum propoſito ac formularum brevitati ſatis eſt: reliqua illinc petentur. Non enim mihi libet eadem hoc tempore & loco reſumere. Illud hujus loci & temporis eſt theologum admonere, ut non ſtultas modo quæſtiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devitet, quæ ſunt interdum quoque noxiæ, verum etiam inutiles quaſcunque, & vanas, quæ theologo nequeunt in uſum aut cognitionis, aut actionis accerſiri.

In his Hieronymus (1) illas quæſtiones cenſet: *Quot annos vixerit Mathuſalem? Quoto ætatis ſuæ anno Salomon ſortitus ſit conjugium?* Ne forſitan Roboam undecimo ætatis illius anno natus eſſe credatur. In epiſtola quoque ad Vitalem, cum poſteriori harum dupliciter reſpondiſſet, ad extremum ait, Apoſtolum de iſtiuſmodi interdicere quæſtionibus. Et poſt pauca, *Relege*, inquit, *omnes, & veteres, & novi Teſtamenti libros, & tantam annorum reperies diſſonantiam, & numerum inter Judam, & Iſrael, id eſt, inter regnum utrumque confuſum, ut hujuſcemodi hærere quæſtionibus non tam ſtudioſi hominis, quam otioſi eſſe videatur.* At bene habet, quod non dixit, *attingere*, ſed *hærere*. Nam ſi id genus quæſtiones breviter exponere otioſum, & inutile eſt; non ego ſolum, qui in ſuperiore libro multos ejuſmodi explicui, ſed Auguſtinus, ac Hieronymus quoque ipſe arguentur. Non eſt igitur immorandum in hujuſmodi quæſtionibus minime neceſſariis, licet ad veritatem hiſtoriæ ſacræ quodammodo ſpectare videantur: ſed cum in omni diſputatione, tum magis in ea, quæ ad fidem, & ſalutem nihil attinet, exercenda eſt facilitas quædam, ne ſi hiſce rebus diſſerendis diu ac multum hæreamus, in moroſitatem inutilem, & odioſam incidamus. At Divus Auguſtinus (2) ſupervacaneum eſſe exiſtimavit quærere, ubi, & quomodo ſit in cælo corpus Dominicum. Sed de fide, & ſymbolo, licet coram ſynodi patribus, ad novitios tamen doctrina inſtituebat. Alioqui Cajetanus, quem unum noſtræ familiæ non ingenio ſolum, & eruditione præſtantiſſimum audeo dicere, ſed in hujus generis quæſtionibus excitandis modeſtiſſimum, non eſt veritus, quum ſacras literas interpretaretur, eam rem quærere, pauciſque etiam explicare. At idem Auguſtinus (3) eas quæſtiones nullo modo patitur, quas ex ægritudine animi dicit exiſtere. *Ecquid faciebat Deus, antequam faceret cælum, & terram? Ecquid ei venit in mentem, ut aliquid faceret quum*

an-

(1) *In cap. ep. ad Tit. c. 3.* (2) *De fide, & ſymb. c. 6.* (3) *6. Lib. 11. conf. c. 30.*

antea nunquam aliquid fecerit? Sed pœnitentiam agens, confitensque peccata, vix ægre fert quæstiones necessarias, nedum minus utiles, curiosas, importunas. Non itaque eadem disputandi regula Theologo præscribenda est, cum in gymnasio certat, & cum in cubili, aut etiam in templo luget.

Sed regula hæc erit & rationi, & sanctorum auctoritati maxime consentanea, ut omnis Theologus de re supernaturali disputaturus, (nam hæc illi propria disputatio est) nomen theologiæ secum ipse reputet; tuitum suum, hoc est, theologi, frequenter legat; quærat a se non semel, sed sæpius, quorsum cœperit disputare, sciatque, nullam illi quæstionem arcessendam, nisi quæ ad veram, quæ supra naturam est, Christi, Apostolorum, & Prophetarum philosophiam referatur. Hujus enim præcepti quidam immemores innumeris quæstionibus, præsertim dialecticis, physicis, & metaphysicis explicandis importunissimi, longissimique fuerunt. Nemo autem est longus, qui materiæ immoratur, si aliquid accersit, atque attrahit, quod suo videlicet instituto congruens, consentiensque sit. Nec tamen quæstiones illas, quamvis non adeo necessarias, exterminandas puto. Est enim animorum ingeniorumque exercitatio quædam non modo acuminis plena, sed etiam ad theologiam scholæ valde utilis. Nam quod Augustinus ait (1), nihil ad se pertinere, utrum cælum sicut sphæra undique concludat terram in media mundi mole libratam, an eam ex una parte desuper velut discus operiat? Item, an stet cælum? an potius moveatur? hoc vel in Manichæorum invidiam & odium dicit, qui similes multas quæstiones se a magistro didicisse jactabant: vel illos certe reprehendit, qui iis excitandis & solvendis quæstionibus multum ptolixa & rebus salubribus impendenda temporum spatia occuparunt: illius enim verbis libenter utimur. Cæterum quasi præteriens id genus quæstiones ipse solvit: quibus tamen, ut ait, ineundis atque tractandis neque episcopo temporis satis erat, neque illis, quos ad salutem & sanctæ ecclesiæ necessariam utilitatem cupiebat informari. Nec dissimile huic est, quod Augustin. idem (2) curiosissimas Dioscori quæstiones reprehendit, & scribit tamen, se non idcirco ea dicere, quia istiusmodi discuntur, sed quia vano fine discuntur. Ita respondit quibusdam earum breviter, aliis vel prolixe. Ego vero si ab amico essem de rebus ejusmodi interrogatus, aut dissimulanter prætexirem, aut aperte etiam responsa negarem. Nec enim dignas eas quæstiones censerem, quibus vel tantillum temporis impertirer. Sed August. erat vel in amicos liberalior, vel in Dioscorum indulgentior. Quorsum hæc? Ut intelligant ii, qui scholæ perpetuam invidiam constant, controversias circa Aristotelem exortas non esse disquisitione theologi indignas, si, quæ in Cicerone ambigua erant, ea non est dedignatus explicare Augustinus (3). Quid? quod is ipse nescientem quid sit nihil, quid informis materia, quid formatum examine, quid corpus, quid species in corpore, quid locus, quid tempus, quid in loco, quid in tempore, quid motus secundum locum, quid motus non secundum locum, quid stabilis motus, quid sit ævum, & quid sit nec in loco esse, nec ubiquam, & quid sit præter tempus, & semper esse, quid sit & nusquam esse, & nusquam non esse, & nunquam esse, & nunquam non esse: hæc, inquam, nescientem, nec de Deo nec de anima sua quicquam recte aut quærere aut disputare posse asseverat. Non sunt igitur quæstiones istæ physicæ & metaphysicæ a schola nostra expellendæ, nec illæ quidem, quæ Erasino cæterisque similibus curiosæ sophisticæque etiam visæ sunt. Sed hoc alio loco pluribus. Nunc ad fidei quæstionem redeo, quæ nisi Theologo in primis constituta sit, nihil ratione docere potest neque via.

In hac igitur re vehementer elaborandum est, si in theologia, quis sit gradus veritatis ac falsitatis, exquirimus. Id nimirum ut theologiæ maximæ proprium est, ita est omnium difficillimum. Quare illud præstare valet nemo, nisi perfectus consummatusque theologus. Dixerit quispiam. Quid? nonne sunt notæ aliquæ, quibus quæstiones fidei sejungi ab eis, quæ Fidei non sunt, & internosci possunt? Sane vero; sed nec cuivis contigit adire Corinthum, nec sunt ista omnium communia contritaque præcepta. Ac pertinet quidem ad omnem Fidei quæstionem constituendam semper in promptu habere ejusmodi notas, & quæstionum Fidei quasi indices: verum ea magna omnino res est, egetque doctrina & exercitatione non parva. Illas itaque, si poterimus, proferemus: nec ita multo post, sed pauca ante dicenda sunt. Fidei porro quæstio bifariam intelligitur. Una, quæ immediate ad fidem attinet ut vere attinent omnia, quæ Deus ecclesiæ fuæ aut verbo edidit, aut scripto; altera, quæ mediate Fidei est, cujusmodi sunt omnes conclusiones, quas ordine disciplinæ ex illis prioribus colligere, & diffinire possumus. Quæ quoniam non in seipsis, sed in aliis tanquam principiis revelatæ a Deo sunt, mediate Fidei dicuntur esse, & qui eas negat, is fidem negare hoc modo dicitur. Atque equidem illud etiam animadvertro, eas non abs re forsitan quæstiones Fidei vocari, quæ vehementer ad ecclesiæ doctrinam pertinent, fideique sunt propter affinitatem appendices; non quod aut ex iis pendeat fides, aut iis subtilatis funditus illa tollatur, sed quod affecta ægraque sit, si harum rerum veritas labefiat, quæ illi hærent & adjunguntur. Oportet nempe in ecclesia sanam doctrinam esse & verbum sanum, ut Apostolus ait (4). Quemadmodum autem morbi quidam lethales sunt, alii vero non interficiunt quidem hominem, sed afficiunt

(1) *De genesi ad literam lib. 2. cap. 9. & 10.* (2) *Epist. 56.* (3) *Lib. 2. de ordine c. 16.*
(4) *1. ad Tim. 1. 10. & 6. 3. & 2. ad Tim. 1. 13. & 4. 3. & ad Tit. 1. 9. & 2. 1.*

tamen valetudinem: ſic errores quidam non fidem extinguunt, ſed obſcurant; non evertunt, ſed infirmant: morbumque afferunt, non exitium. Sicut ergo quod ſaluti eſt noxiem, vitæ id quoque noxium eſt: ita quodcunque ſanæ doctrinæ adverſatur, hoc Fidei eſt etiam quodammodo adverſum. Ex quo intelligitur, quæſtiones illas, quæ ad doctrinæ eccleſiaſticæ ſanitatem ſpectant, ad fidem ſuo quodam modo ſpectare. Sed nos hujus generis controverſias non in fide proprie, ſed præter fidem eſſe dicimus: nec qui in his errant, eos in fide, ſed præter fidem errare exiſtimamus. Atque ita rebus his primo ſimpliciter collocatis, reliqua deinceps ſubtilius perſequemur.

CAPUT VI.

Quibus notis quæſtiones Fidei dijudicari poſſint.

QUibus autem rationibus hanc dijudicandi facultatem aſſequi poſſimus, ne in conſtitutione cauſarum Fidei erremus, accurate nunc & diligenter exponendum eſt. Et Cardinalis quidem Turrecremata lib. 4. ſerm. eccleſ. p. 2. c. 9. ſeptem gradus ordine ponit propoſitionum catholicarum, quæ eædem, cum in diſputandi controverſiam diſceptationemque vocantur, quæſtiones Fidei dicuntur.

Primus earum eſt, quæ in libris ſacris habentur expreſſæ. Secundus earum, quæ ex hiſce per certam & neceſſariam conſecutionem ſunt. Tertius earum, quas verbo tenus Chriſtus Apoſtolis, Apoſtoli eccleſiæ tradiderunt. Quartus earum, quæ in conciliis univerſalibus definitæ ſunt. Quintus earum, quæ a fede Apoſtolica ſunt fidelibus ad credendum propoſitæ. Sextus illarum, quæ de fide & refutatione hæreſum ſanéti doctores una mente, unaque voce docuerunt. Septimus illarum eſt, quæ ex tertio, quarto, quinto, & ſexto generibus conſecutione firma & neceſſaria derivantur. Ex quibus capite ſequenti diſtinguit etiam ſeptem genera hæreticarum propoſitionum, quæ ſeptem illis generibus propoſitionum fidei repugnant. At vero more juriſperitorum illa ſunt tradita, quæ fortaſſe minutius in tenuiſſimas particulas concidunt. Nobis tamen, qui docendi compendiariam viam & rationem profitemur, ad breviorem numerum & abſolutam quandam diſciplinæ formulam redigenda ſunt omnia. Cum igitur veritas Fidei, ut paulo ante diximus, bipartita ſit, & hæc ad fidem mediate, illa immediate pertineat; neceſſe eſt, duos gradus propoſitionum Fidei generales ſtatim a principio collocare. Prior earum erit, quæ Theologiæ legitima principia ſunt, cujuſmodi conſtat illa, ſive primaria ſive ſecundaria, hoc eſt, ea omnia, quæ Deus in ſe ipſis eccleſiæ revelavit. Poſterior vero gradus harum erit, quæ ex prioribus illis neceſſario colliguntur. Hoc enim genus concluſionum, ut cum rebus Fidei colligatum, ad fidem etiam ſpectat. Ratio enim connexi, quum conceſſeris ſuperius, cogit inferius concedere: & quum inferius negaris, ſuperius item negare cogit. Rorſum in ſuperiori illo gradu duos intelligimus, unum earum propoſitionum Fidei, quas in libris canonicis ſacri auctores ſcriptas reliquere: alterum earum, quas verbo traditas eccleſia, ut crederet, a Chriſto & Apoſtolis accepit. In poſteriore itidem gradu duo genera intelliguntur. Unum concluſionum ejuſmodi, quæ e principiis ſolum Fidei naſcuntur. Alterum earum, quas non fides ſola conficit ſine externarum diſciplinarum adjutorio, ſed accitis aut uno principio aut pluribus naturæ ratione cognitis. Atque hæ quidem tametſi non eodem loco & gradu, omnes tamen ſimpliciter & ſine additamento quæſtiones Fidei vocari poſſunt, nempe cum ex utriſque Fidei veritas pendeat, cum utriſque conjuncta & copulata ſit. Nam quæſtiones illæ quaſi Fidei appendices, quod nuper, & quid dico nuper? imo vero plane paulo ante dicebam, Fidei quodammodo ſunt, non ſimpliciter. Nec enim ſic Fidei adhæreſcunt, ut ſeparari ab illa non queant. Ægrotat ſane, ut ita dicam, in earum errore fides, non perit.

Sed quoniam ſcripturæ ſacræ nativa & germana ſenſa obſcura interdum & implicata ſunt, nec ſemper exploratum eſt & cognitum quænam illa ſint, quæ ſine ſcripto Apoſtoli memoriæ prodiderunt, ſæpe etiam impeditum eſt, & quaſi tenebris circumfuſum, an concluſio controverſa neceſſario e rebus Fidei ducatur, id nos modo expedire atque explanare cupimus, quibus notis & ſignis cognoſci ac diſtingui poſſit veritas Fidei, tum illa, quæ in ſacris ſcripta libris eſt: tum quæ eſt verbo ab Apoſtolis tradita, tum demum ea, quæ ex harum vel altera, vel utraque conficitur. Eo vero ſtudioſius hoc negotium ſuſcipimus, quod non modo ſcholæ Theologis utiliſſimum fore intelligimus, ſed illis etiam maxime neceſſarium, quibus Apoſtolica ſedes Fidei cognitionem & cenſuram impoſuit. Non enim parum in ſe habet fructus certa conſtansque ars in Theologia diſſerendi: nec ſine arte eorum errores æquabiliter notari poſſunt, qui a fide Chriſti antiqua Eccleſiæ inſtitutione deſciſcunt. Contrariorum enim, quod a Philoſophis vere dicitur, eadem eſt diſciplina. Quare ſi veritates Fidei catholicæ conſtituimus, errores adverſos pariter deſignamus. Age ergo conferamus pedem, ut ajunt, & ad rem propius accedamus.

De rebus perſpicuis, ut dixi, nihil præcipi oportet. Itaque ſi ſcripturæ divinæ locus, ut inde ordiamur, planum & apertum habet ſenſum, vel ex contextu, vel ex alio ejuſdem ſcripturæ loco, vel ex verborum ipſorum clara luce, nullum noſtrum præceptum eſt. Ipſe enim apertus ſcripturæ ſenſus certum præſefert catholicæ veritatis indicium. Quo fit, ut Lutheranorum pleraſque hæreſes theologus vel mediocriter ſcripturæ divinę ſenſis imbutus perfacile denotet.

Nul-

Nullum quippe negotium eſt eos errores inurere, qui ſcripturæ manifeſto repugnant. Ut illi, Eccleſiam univerſalem in fide errare poſſe. Item, Humanas omnes actiones criminoſas eſſe. Item, Triſtitiam de peccatis non eſſe neceſſariam, ſed inutilem. Multi denique alii, quos commemorare longum eſt. At enim de ſcriptura ſacra dicta hæc intelligi volumus, quam eſſe canonicam conſtanter ſit ab eccleſia diffinitum. Nam, quemadmodum in ſecundo libro docuimus (1), libellum Baruch non adeo explorate & firmiter in ſacrorum numero eccleſia repoſuit, ut aut illum eſſe ſacrum fidei catholicæ veritas expedita ſit, aut non eſſe ſacrum, hæreſis expedita ſit. Libellus ergo ille, ſive quilibet alius, qui in quæſtionem citra crimen hæreſeos vocari poſſit, quantumvis clara & aperta inferat ſenſa, non ſtarim efficiet certas atque conſtantes catholicæ fidei veritates. Sed tranſeamus ad alia, & in rerum difficiliorum judicio e ſuperioribus libris ſumma quæque carpamus. Ex eo enim tempore hæc res elaborata eſt, ex quo locorum Theologicorum firmitudinem conſtituimus.

Sit igitur prima præceptio. Cum ſcripturæ divinę ſenſus fuerit obſcurus, tunc eccleſiæ intelligentia eadem eſt germana ſcripturę intelligentia, ex qua habebitur (creper licet hæreticus) & catholicę veritatis inſigne certum, & ad probandas Theologię concluſiones certi ejus, quod exquirimus, argumenti delectus. Si enim eccleſia certiſſimum jus habet diſcernendi verba Dei a verbis hominum, ut in ſecundo libro nobis conſtitutum eſt; habebit quoque idem jus, ut in verbis ipſis ſenſum Dei ab hominum ſenſu diſcernat. Niſi credimus, perinde ſcripturam eccleſiæ, ut Ptolemæo Ægyptiiſque conceſſam: vel certe, nunc eſt conceſſa Judæis, quos ſcriniarios eccleſiæ Chriſti Auguſtinus (2) non inelegaater appellavit. Scimus autem, utrumque depoſitum eccleſiæ commiſſum, ut utrumque etiam perpetua fide conſervet, reddatque ſimul, quas accepit, & ſcripturam & ſcripturæ intelligentiam. *Spiritus meus*, inquit (3), *qui eſt in te, & verba mea, quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore ſeminis tui amodo, & uſque in ſempiternum.* Ambas igitur res Chriſti eccleſia cuſtodit, cuſtodietque ſemper, & verbum & ſpiritum verbi. Item Chriſtus (4) ſpiritum veritatis promiſit eccleſiæ, qui cum illa maneret æternus, eique omnia ſuggereret, quæ illi a Chriſto ſunt dicta. Item, cum verum Dei Evangelium, quemadmodum Hieronymus (5) elegantiſſime dixit, non in ſcripturis ſit, ſed in ſenſu; non in ſuperficie, ſed in medulla; non in verborum foliis, ſed in radice rationis: ſi eccleſia ſcripturam haberet, non autem legitimum ſcripturæ ſenſum, non haberet profecto verum Dei Evangelium, atque adeo ne fidem Chriſti quidem, quæ ſine vero Dei Evangelio non eſt. Nec enim ad verba fides, ſed ad ſenſa refertur. Alioqui & hæretici ſcripturas ſine ſenſu loquuntur, & diabolus ſcripturas etiam profert: ſed in intelligentia falſa falſum Evangelium habent; certe non divinum, ſed humanum, imo, quod pejus eſt, diabolicum. Cum vero inter catholicos & hæreticos non de ſcriptura, ſed de ſenſu plurima controverſia ſit, ſi eccleſię interpretatio non eſt certa intelligendi norma, ecquis erit illiuſmodi controverſię judex? Senſum enim ſuum pro ſua virili quiſque defendet (6). Quod ſi in exploranda ſcripturę intelligentia nullus eſt eccleſię certus judex, audeo dicere Rempublicam fuiſſe nullam ſtultius conſtitutam: nullum enim diſſidiorum futurum finem, conſenſionem fidelium nullam, nullam fidei unitatem. Qua ſublata, non charitas modo & pax, ſed fides etiam ipſa penitus tollitur, atque ipſum omnino eccleſię nomen. Quod autem Apoſtolis Chriſtus (7) *aperuit ſenſum, ut intelligerent ſcripturas*, non id propter illos tantum, ſed multo etiam magis propter eccleſiam fecit. Ex quo intelligimus, Chriſtum Eccleſię ſuę librum ſignatum perpetuo aperuiſſe. Scripturæ inſuper intelligentiam Apoſtoli eccleſiis tradiderunt. Nam ſi non ſenſum, ſed verba duntaxat tradidiſſent, non utique prædicaſſent Evangelium omni creaturę, nec docuiſſent omnes gentes ſervare quęcunque illis fuiſſent a Chriſto commendata. Qualis enim Evangelii prędicatio, qualiſve doctrina abſque intelligentia eſſet? Nempe qualis aut puerorum aut pſittacorum eſt, qui ſine mente dant accipiuntque ſonum. At Apoſtolicę traditionis certior teſtis nemo eſt, quam eccleſia. Nam quid acceperit, ecquis clarius evidentiuſque teſtabitur, quam ipſa, quę accepit? Scripturę igitur ſenſus ab Apoſtolis eccleſię traditus penes eccleſiam eſt.

Prętera eccleſia columna eſt & firmamentum veritatis: at veritas vere & proprie in intellectu ſcripturę eſt, in ſcriptura autem improprie tanquam in ſigno; quemadmodum urina ſigurate ſana dicitur, cum animal id ſit, quod eſt proprie ſanum. Si ergo eccleſia firmamentum eſt veritatis, firmam certe habet ac certam rerum cognitionem veritatum, quę in ſacris literis continetur. Sed quid opus eſt plura? Jam enim quartus ſuperior liber comprobavit veram fidelemque omnem de eccleſię auctoritate ſententiam. Oſtenſum eſt autem multis & teſtimoniis & rationibus, eccleſiam in fide errare non poſſe. Atqui nihil magis ad fidem arrinet, quam divinorum dictorum vera cognitio & ſenſus. In eccleſia igitur explorata ſcripturę intelligentia reſidet, ex qua nimirum intelligen-

(1) *Librum Baruch e ſacris eximere erroneum eſſe dixi: hæreticum, neque tunc auſus ſum, neque modo audeo dicere.* (2) *cont. Fauſt.* (3) *Eſaiæ* 59. 21. (4) *Joan.* 14. 16. & 15. 26. & 16. 7. (5) *In epiſt. ad Gal.* c. 1. (6) *Vid. l.* 3. *c.* 2. & *c.* 3. *fundam.* 4. (7) *Luc.* 24. 45.

tia & compertum habere possumus fidei catholicæ signum, & eodem quoque signo errores contrarios denotare. Sane primæ hujus præceptionis clarissimum exemplum est in paradiso terrestri, in fictione Adæ de limo terræ, in Evæ formatione de costa Adæ, denique in tentatione serpentis (1). Quæ omnia Origenistæ allegoricis figuratisque interpretationibus perverterunt. Sed cum ecclesia semper ea non figurate dicta, sed proprie ad historiam acceperit, jure illos synodus sexta actione undecima explosit.

Secunda præceptio. In ecclesiæ nomine non modo Fidelium omnium concio intelligitur, verum etiam ecclesiæ pastores & doctores, præsertim in concilio congregati. Hæc ostensa nobis est libro 4. cap. 4. conclus. 4. & libro 5. cap. 4. conclus. 3. Præceptionis vero hujus exempla multa sunt, sed nos pauca ponemus. Illa Domini lege (2), *Hoc facite in meam commemorationem*, omnes semper ecclesiæ sacerdotes intellexere id præscribi, ut hoc idem ipsi facerent, quod & Jesus Christus tum faciebat, hoc est, ut Eucharisticæ sacrificium offerrent. Nam post illa verba in persona Christi prolata, *Unde & memores*, inquiunt, *nos servi tui, &c. offerimus majestati tuæ de tuis donis ac datis hostiam sanctam*, &c. Wicleffitæ igitur, qui dixerunt, non esse fundatum in evangelio, quod Christus missam ordinaverit, Lutherani item, ac multo etiam magis qui negant in ecclesia Eucharistiæ sacrificium esse, jure a nobis hæretici habentur. Sed de hac re in loco eodem libro posterius. Rursum concilium Lateranense (3), Patrem & Filium vere & proprie rem unam eandemque esse intellexit ex illo, *Ego & Pater unum sumus*. Ita in hoc Abbas Joachimus damnatus est, qui hunc locum non ad rei ejusdem & naturæ unitatem, sed ad consensionem voluntatis unius retulisset. Pari enim errore illum alterum locum interpretabatur (4): *Charitatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum sumus*. Præterea Spiritum Sanctum a Filio procedere, concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco accepit (5), *De meo accipiet*: ex illo etiam (6), *Quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis*, &c. Animam rationalem tandem forma esse subsistentem quidem, sed essentialiter, vere, ac per se humanum corpus informare, concilium Viennense, ut equidem sentio, ex eo loco habuit, (7), *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, & factus est homo in animam vivantem*. In eo enim quod Deus animam homini inspirasse dicitur, illam patres foris venisse interpretati sunt, quemadmodum flatus extrinsecus venit. Non itaque spiritum hominis educi de materia, nec ab ipsa pendere, sed per se omnino subsistere. In eo autem, quod per eundem spiritum factus est homo in animam vivantem, cognovere utique, illam corpus vere vivum efficere, atque adeo formam substantialem esse humani corporis. Item hoc traxerunt ex illo, (8) *Nusquam enim Angelos, sed semen Abrahæ apprehendit*. Si namque animus hominis non esset corporis vera forma, parique omnino humanæ naturæ, sed corpori, ut nauta navi, juxta Platonis Origenisque sententiam, assisteret; sine dubio substantia esset, quod ad naturæ conditionem attineret, separata, quam nos angelum nuncupamus. Quare Deus animam rationalem assumens, angelicam naturam assumpsisset.

Hæc igitur & alia ejusmodi tametsi in scriptura obscurius continentur, ecclesia tamen jure suo explicat, fidelibusque ad credendum exponit. Quod dum facit, ipsius decretum non solum non esse falsum, sed etiam stabile, fixum, ratumque esse debet, perinde ac si in libris sacris patentius haberetur. Pastores ergo ecclesiastici, quos in Ecclesiæ voce communiter intelligimus, cum scripturæ certam constantemque intelligentiam præscribunt, & absolutam veritatis catholicæ exhibent formulam, & notas quoque certissimas, quibus hæreses contrariæ dijudicentur.

Tertia præceptio. Si fedes Apostolica aliquem scripturæ sensum præfinierit, ille idem catholica veritas censenda est. Quam sane præceptionem, nisi opinio nos fallit, diligentissime insexto superiore libro demonstravimus. Multis quippe ibi ac necessariis argumentis addiximus, sedem Apostolicam in fidei judicio labi non posse. Scripturarum vero interpretatio, quum indisceptationem illæ veniunt, fidei judicium est: non ergo in scripturarum intelligentia sedes Apostolica errat, si eas ex præscripto interpretatur. Nam si non constanti judicio fixoque decreto, sed ex opinione sua quasi præteriens exposuerit id, quod alias sæpe dictum est, nihil constituet omnino, quod certum exploratumque sit. Quare si tunc erret, scripturam vel parum apte interpretando, vel in sensum etiam alienum detorquendo, nihil huic præceptioni obstat. Quæ non omnia illa sensa præstituit, quæ Pontifices e scriptura sacra ad res, de quibus agebant, suadendas accersierunt: sed illæ docet firme esse tenenda, quæ fidelibus a sede Apostolica præstituuntur. Quibus autem signis sedis Apostolicæ, conciliorumque firma judicia internoscantur, in quinto libro explicatum est (9). Ac certe ejusmodi judicia, quæ in scriptura interpretanda versantur, ad sedem Apostolicam peculiariter attinere, adeo clare hodie est in Clement. unic. de summa Trinitate & fide catholica diffinitum, ut minime sit hæsitandum, quin Pontificis sententia eadem, & Viennensis concilii sit. Quid? quod claves habet Petrus, ut librum clausum aperiat? Quid? quod quæcunque solverit in terris, erunt soluta & in cælis (10)? Quid? quod ab initio constitutum est, ut ex ore ejus

(1) *Vid. l. 7. c. 3. concl. 5.* (2) *Luc. 22. 19.* (3) *Id. Synod. Ephesina.* (4) *Joan. 17. 22.* (5) *Joan. 16. 15.* (6) *Joan. 15. 26.* (7) *Gen. 2. 7.* (8) *Hebr. 2. 19.* (9) *c. 5. 5. 4.* (10) *Matth. 16. 19.*

ejus gentes verbum Evangelii & audirent & crederent? Quid? quod adversum hanc petram ne portæ quidem inferi prævalere queant? Quid? quod pro eo oravit Christus, ne deficeret fides ipsius, quo fratrum vacillantem & nutantem fidem confirmaret? At quid ego stultius contra proverbium vetus acta ago? & argutis miuutisque interrogatiunculis quasi aculeis lectorem pungo, atque ea ut modo primumque nascentia edo, quæ in sexto libro altissimis defixa radicibus usque adeo confirmata sunt, ut nulla unquam vi labefactari possint? Hujus autem præceptionis exemplum habes in Extravaganti Benedicti XI., cujus initium, *Benedictus Deus in donis suis*: ubi pronunciat Pontifex, hæreticos eos fore, qui negaverint, animas justorum, simulatque e corpore excesserint, divinam essentiam clare videre, si nihil tamen habuerint, quod pœnis purgatorii ante expiandum sit. Hoc vero sine dubio accepit ex illo (1). *Id, quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. Ne quis autem falso errore ductus existimaret, hanc operationem æternæ gloriæ aut ad præsens mortalis vitæ tempus, aut ad futurum universale judicium esse referendam, subjungit statim Paulus (2), *Scimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis*. Ac ne quis rursum aliter æternam illam gloriam interpretarerur homini contingere, quam per claram divinæ essentiæ visionem, mox rem eandem apertius exponens, subdit: *Scientes, quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, & non per speciem: audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præsentes esse ad Dominum*. Quem locum D. Thom. quarto adversum gentes libro (3), pressius urget. Ubi quamvis & alia scripturæ testimonia referat, sed ad meum sensum, imo ad sincerum, subtileque judicium nullum aliud est hoc testimonio præstantius, ut & illa fidei veritas comprobari, & contraria hæresis refutari queat. Præclare itaque mihi sentire videor, si summum Pontificem autumo, ex his ipsis Pauli verbis illud fidei dogma elicuisse. Ea igitur verba in falsum alium sensum peregrinumque deflectere hæreticorum erit.

Quarta præceptio. Consentiens eadem sanctorum omnium conspiransque scripturarum intelligentia ipsissima est fidei catholicæ veritas. Quæ præceptio in septimo libro, cap. 3. concl. 5. adeo fuse lateque & explicata exemplis, & rationibus ac testimoniis confirmata est, ut ineptus ego sim, si quicquam in præsenti adjiciam.

Quinta præceptio. Si ex Apostolorum traditione communis ecclesiæ usus unamquamlibet scripturæ interpretationem præ se tulerit, ea ut Fidei veritas tenenda est. Ut ecclesiæ mos perpetuus expressit, in illis verbis, *Quæcunque solveris super terram, erunt soluta & in cœlis*, Petro Petrique successoribus datam esse facultatem & solvendi vota, & relaxandi juramenta. Qui hanc ecclesiæ facultatem inficiatus fuerit, is vere ac jure hæreticus judicabitur. Atque hanc quoque præceptionem nec probare argumentis, nec exemplis illustrare debeo, propterea quod in 3. lib. illam utriusque rebus patefeci.

Sexta præceptio. Quodcunque dogma Fidei vel ecclesia habuerit, vel concilium auctoritate Pontificis roboratum, vel etiam summus ipse Pontifex fidelibus præscripserit, vel certe sancti omnes concordissime constantissimeque tenuerint, ita nobis illud pro catholica veritate habendum est, ut contrariam sententiam hæreticam sentiamus, quamvis nec aperte, nec obscure in scriptura sacra contineatur. Docui nimirum in tertio libro copiosius, dogmata Fidei non e sola scriptura petenda, sed ex Apostolica traditione. Quæ vero Christi & Apostolorum traditiones sint, non alia via & ratione melius investigari posse, quam ecclesia ipsa duce atque magistra, superius non semel explanatum est. Ecclesiæ porro auctoritatem non modo in omnium fidelium cœtu consistere, verum etiam conciliorum decretis, sedis Apostolicæ judicio, sanctorum doctorum consensione, superioribus quoque libris expositum est satis, ut arbitror, diligenter. Christi quippe Apostolorumque doctrinam partim scripto, partim verbo in ecclesiam descendisse, cum alias sæpe, tum fusius in tertio libro monstravi. Ostendi etiam sæpissime, nihil per se ad ecclesiæ fidem attinere, nisi quod Christo & Apostolis revelantibus accepit. Cum autem neque ecclesia, neque concilium, neque sedes Apostolica, neque sancti omnes simul possint in Fidei judicio falli, quemadmodum suis quæque locis patefacta sunt; certe quodcunque nobis Fidei dogma tradiderint, si in sacris literis non habetur, Christo Apostolisque tradentibus in ecclesiam venit. Eodem itaque gradu habendum, ac si patenter illud scriptura traderet. Omitto jam plura exempla hæresum notissimarum, quibus præceptionis hujus nota insula est. Nam in tertio libro exempla sunt pene innumerabilia.

Septima præceptio. Si vel ecclesia, vel concilium, vel sedes Apostolica, vel etiam sancti una mente eademque voce aliquam Theologiæ conclusionem & confecerint, & fidelibus etiam præscripserint; hæc veritas catholica ita censebitur, ut si esset per se a Christo revelata; & illi qui adversetur, æque erit hæreticus, ac si sacris literis traditionibusque Apostolorum restragaretur. Conclusionem sane Theologiæ hic appello eam proprie, quæ ex principiis hujus facultatis certa & firma consecutione ducitur. Hujus rei exempla sunt in promptu vel plurima. Sexta synodus generalis duas esse in Christo voluntates, duasque item operationes collegit, tum ex illo (4), *Non sicut ego volo, sed*

(1) 2. *Cor.* 4. 17. (2) 2. *Cor.* 5. 1. (3) *Cap.* 91. (4) *Matth.* 26. 39.

ſed ſicut tu vis; tum ex eo, quod Chriſtus Deus eſt, & homo profectus. Concilium Lugdunenſe ſub Gregorio Decimo ratione quoque Theologiæ conſtanti demonſtravit, Spiritum ſanctum ex Patre & Filio, non tanquam ex duobus principiis, ſed tamquam ex uno, non duabus ſpirationibus, ſed una procedere. Pater ſiquidem & Filius juxta fidem ſunt unus Deus, una potentia, una ſapientia: breviter, in omnibus unum, in quibus non obviat relationis oppoſitio: nec enim aliter divinæ naturæ unitas in duabus perſonis ſervari poteſt. Cum itaque in ſpirando nulla ſit a Patre Filii diſtinctio, ſequitur, Patrem, & Filium non eſſe duo principia Spiritus ſancti, ſed unum; quemadmodum non ſunt duo principia creaturæ, ſed unum. Qua ex re intelligitur utrumque erraſſe vehementer, Eraſmum nempe & Ambroſium Catharinum: illum, quia hanc concluſionem nihil ad fidem pertinere credidit; hunc, quia eam, cum ſit Theologiæ proprie concluſio, inter principia prima, hoc eſt, Fidei articulos numeravit. Item concilium Lateranenſe ſub Innocentio Tertio ratiocinatione Theologica adverſum Joachimum effecit, divinam eſſentiam nec genitam eſſe, nec generare. Rem videlicet genitam & generantem realiter diſtingui oportere: quare ſi eſſentia divina generaret eſſentiam, ipſam a ſe non ſola cogitatione, ſed re etiam eſſe diſtinctam. Item patres ad unum omnes ex eo principio, *Hoc eſt corpus meum*, ratiocinati ſunt, converſionem panis in corpus Chriſti fieri, ſine qua nec verborum illorum veritatem poterant comprehendere, nec cætera, quæ fides catholica de vera inclusione corporis Chriſti ſub ſpecie panis confitetur. Ita concilium Lateranenſe patrum veterum conſenſione conſtituit, panem in corpus, vinumque in ſanguinem tranſubſtantiari: ſic enim concilium loquitur. Hac re conſtituta, illa fuerunt conſectaria, quæ concilium Conſtantienſe decrevit, panem poſt conſecrationem non manere, atque adeo manere ſine ſubjecto accidentia. In mutatione quippe & converſione quacunque terminus, a quo mutatio & converſio initium ſumit, non manet. Quare ſi per conſecrationis verba panis tranſit in corpus, non utique perſtat ille, ſed perſtant accidentia ejus. Item ſynodus Complutenſis, Sixto Quarto in Extravag. ſua corroborante, certo Theologiæ argumento, confecit ex illo Joannis teſtimonio (1), *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt*, non ſolum ſacramenti pœnitentiæ inſtitutionem haberi, ſed confeſſionis etiam præceptum. Id, quod nos in relectione de pœnitentia evidentiſſime deduximus. Inde ergo exempli hujus probatio petetur. Nam & reliqua delibamus, extremiſque, ut dicitur, digitis attingimus, quæ late longeque diffuſius in lectionibus olim quotidianis perſecuti ſumus.

Octava præceptio. Si ſcholaſtici Theologi aliquam itidem concluſionem firmam & ſtabilem uno ore omnes ſtatuerint, atque ut certum Theologiæ decretum fidelibus amplectendum conſtanter, & perpetuo docuerint, illam ut catholicam veritatem fideles ſane amplectentur. Conſtituimus autem, ut reor, hanc præceptionem in 8. lib. firmiter & neceſſario, nec ad opinionem meam ſolum, ſed plane ad veritatem. Ac fieri poteſt, ut aliorum judicio errem: ſed meo ita prorſus exiſtimo. Chriſti igitur animam, ſtatim ut eſt in corpore incluſa, Deum aperte vidiſſe, ſcholaſtici ad unum omnes fidentiſſime docent. Eam rem unde ſibi perſuaſerint, non omnibus paſſim expeditum eſt. Sed ita eſſe minime ambigitur, niſi quod Eraſmus in quæſtionem vocat. At quibus rationibus & teſtimoniis ea concluſio confecta ſit, poſterius explicabitur.

Illud modo ponimus, univerſos ſcholæ Theologos in Theologiæ certis conſtantibuſque decretis præfiniendis errare non poſſe, ſicut ne in fide quidem: quod eorum error, error fuiſſet eccleſiæ, utpote quum ad cernendum hujus generis res non alios eccleſia, quam Theologorum oculos habeat, qui ſi fallerentur, totum eccleſiæ corpus in ſuo facerent errore verſari. At enim, ut dixi, poſt ea, quæ 8. lib. diſputata ſunt, non eſt operæ pretium in hac re conſtituenda elaborare. Sed ne quis ſit admiratus, cur, cum inter omnes fere Theologos conſtet, a meque ipſo ſæpe affirmatum ſit, ejuſmodi concluſiones, quæ ex fide per explicatam conſecutionem derivantur, Theologiæ proprie eſſe, non Fidei; nunc ita confundam, quaſi Theologia & fides eadem virtus ſint. Si enim error concluſionis Theologicæ error Fidei eſt, ut eſt revera: ſi eam negare ſit hæreſis, ſequitur, fidem atque Theologiam ad eandem pertinere virtutem, quandoquidem errores utrique facultati contrarii ad idem pertinent vitium. Sunt enim utrique hæreſes. Sed non erit difficile ei, qui ſuperiora releget, hanc obterere contundereque calumniam. Diximus enim, fidem, licet non immediate, ſed verſari tamen circa eas concluſiones, quæ per evidentem & neceſſariam conſequentiam ex articulis fidei colliguntur. Quare neceſſe eſt, ut infidelitas mediate quoque circa concluſiones Theologiæ contrarias verſetur. Cum autem ex hujuſmodi adverſis erroribus non ægrotatio modo Fidei, ſed etiam corruptio ſequatur, fit, ut eorum & Fidei ſit indirecta quidem & conſequens, ſed vera & naturalis repugnantia. Quamobrem eccleſia, tametſi intelligit ejuſmodi concluſiones non e fide ſolum, ſed e principiis quoque naturæ pendere: quia tamen non putat, hominem rationalem ea, quæ rationi perſpicua ſunt &, manifeſta, negare: eum, qui illas inficiatus ſit, hæreticum judicat. Sumit enim, maximaque ex cauſa ſumit, illum non in naturæ ratione, quæ erat evidens, ſed in fide claudicare. At vero ſi quis vel conſequentiam rerum alias perſpicuam ignoraret, vel principium etiam naturale, quod cum arti-

(1) *Joan.* 20. 21.

articulo Fidei ad colligendam Theologiæ concluſionem ſumitur, certe non eſſet hæreticus; ut ſi homo indoctus, verbi cauſa, exiſtimaret hanc enunciationem eſſe falſam, *Omnis homo eſt riſibus*: unde quamvis crederet, Chriſtum eſſe hominem, non ideo arbitraretur, eum poſſe ridere, hic profectò non eſſet proprie infidelis, ſed ſtultus, qui non per ſe ſupernaturali lumini, ſed naturali repugnaret. Verum quoniam ejuſmodi ſtultitia, quamvis per accidens & indirectè, Fidei tamen ex conſequenti corrumpit depravatque judicium, jure apud eccleſiam non in ſtultitia habetur, ſed in crimine. Atque hæ mihi videntur præceptiones ſanumæ atque optimæ, in quibus tamquam inſignitæ notæ & catholicarum veritatum & hæreſum contrariarum appareant. Si quis vero certiores melioreſque protulerit, ei ego magnam habebo gratiam. Quanquam erunt fortaſſe qui reprehendent communiter illi quidem omnia, quæ præter opinionem ſuam in his libris meis animadvertent: ſeparatim autem in ſingulis ſi perſpicient quædam, in quibus vel a communi ego opinione, vel a clementiæ & lenitatis ſpecie diſcedo. Nam & præceptionum tertiæ & poſtremæ acerba cuipiam forte ſeveraque judicia videbuntur. Sed is primum rationes illas expendat velim, quibus in 6. & 8. lib. uſi ſumus ad duas has præceptiones corroborandas: modeſtiam quoque ac temperamentum, quo hujus noſtri judicii acerbitatem indulgentem etiam, niſi nos ſententia fallit, emolliviimus. Deinde ſi tam indulgens in hujus ſeculi temerariam inſolentiam eſſe vult, ut aſperior ei diſciplinæ correctio diſpliceat; obſecro videat, ne dum judicum eccleſiaſticorum animos a ſeveritate & vehementia ad remiſſionem indulgentiamque traducit, non modo forum eccleſiæ relaxet, ſed uſque ad atrium licentiæ impudentis atque adeo intolerandæ explicet. Crudele eſt, fateor, illud, *Vexat cenſura columbas*: ſed illud etiam diſſolutum *Dat veniam corvis*: utrum vero hoc tempore & ætate pernicioſius, non facile dixerim. Sed quoniam eorum errores, qui de eccleſiæ doctrina parum rectè ſentirent, non eodem gradu eſſe omnes, multis in locis perquam breviter perſtrinxi atque attigi: ſed de his quoque errorum gradibus pauca dicantur. Accipimus enim e concilio præſertim Conſtantienſi, alias propoſitiones hæreticas eſſe, alias erroneas, alias ſapientes hæreſim, alias temerarias, alias ſcandalofas, alias piarum aurium offenſivas.

CAPUT VI.

De variis errorum gradibus, primumque de hæreſi, & hæretica propoſitione.

PRius vero, quam iſtiuſmodi propoſitionum genera notaſque definio, illud explicandum eſt, an omnia illa ad hæreſim requirantur, quæ ſunt ad hæreticum conſtituendum neceſſaria. Sunt enim auctores nobiles, qui exiſtiment, omnem propoſitionem hæreſim eſſe, quæ Fidei veritati repugnet, quamvis ab ignorante ſine ulla pertinacia defendatur. Hæreticus autem, niſi ſit pertinax, nullo modo intelligitur. Hujus autem opinionis ſuæ multas cauſas reddere conantur. Primam, quod niſi ita eſſet, aliqua propoſitio ab uno affirmata eſſet hæreſis, ab alio non eſſet: ut ſi homo doctus ſciens contrariam in ſacris libris contineri, aſſereret, Moyſen non Judæum fuiſſe, ſed Ægyptium; tunc illam propoſitionem hæreticam eſſe, hæſitari non poteſt. At ſi eadem inſcite ab aliquo homine ruſtico & idiota affirmaretur, hæretica non eſſet. Ita fieret, ut propoſitio ab aſſerente penderet: quod, ut inquiunt, quam ſit erroneum, vel mediocriter docto eſt manifeſtum. Si enim propoſitio falſa eſt, a quocunque dicatur, ſemper erit falſa: ergo ſi eſt propoſitio hæretica, a quocumque illa aſſeratur, ſemper erit hæretica. Alteram cauſam reddunt, quod veritas catholica non pendet ab aſſerente, ut veritas catholica ſit. Nam ſive Judæus, ſive Paganus, ſive Chriſtianus Deum eſſe unum & trinum affirmet, illa certe aſſertio catholica eſt: ergo neque contraria falſitas ex eo, a quo aſſeritur, hæreſis ſibi aut nomen, aut rationem vindicat: ſed abſolute & per ſe eſt hæretica, quoniam abſolute, & per ſe cum catholica veritate pugnat. Cæteras cauſas vel ego non intelligo, vel certe indignas judico, ut a nobis referantur. Illa vehementior apparet, quæ ab illis omittitur, quod Theologi rogati, an propoſitio aliqua hæretica ſit, an non, ſimpliciter reſpondent, aut eſſe, aut non eſſe, nulla ejus, qui aſſeruit, habita ratione. Nova autem res eſſet & inaudita, ſi Theologi propoſitiones eas, quarum notæ quæruntur, deſignare nollent, niſi illis ante aſſerentium ingenium, conditio, doctrina, & culpa innoteſcerent. Hinc colligunt, omnem propoſitionem, quæ modo eſt hæretica, ſemper hæreticam fuiſſe: nec eccleſiam definitione ſua ex non hæretica hæreticam facere, ſed id quod re ipſa erat, ignoratum tamen & occultum, declarare. Hanc ſententiam Occam. tenuit, 1. par. dialogor. lib. 2. c. 11. & Cardinalis Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 3. & Adri. 4. Senten. q. 1. de conſeſſ. & Alphonſus Caſtro Zamorenſis lib. 1. de juſta hæretic. punit. cap. 1.

At Auctores alii haud deteriores, mea quidem ſententia, (nam meliores multi credunt) ab his longe diſſentiunt: in quibus eſt Cajetanus 2. 2. qu. 1. a. 1. Divuſque etiam Thomas prioris ad Corinth. cap. 11. lect. 4. Afferunt autem ad hujus ſententiæ confirmationem argumenta plurima. Primum eſt, quod Concilium Conſtant. diſtinguit propoſitiones hæreticas, erroneas, ſapientes hæreſim: quas res difficulter omnino ſecernemus, ſi omnis error in materia fidei eſt hæreſis, prius etiam quam definiatur ab eccleſia. Deinde 24. qu. 1. cap. *Quod autem*; & cap. *Achatius*, & 24. q. 3. cap. *Notandum*, dicuntur.

aliquæ hæreſes eſſe novæ, aliquæ veteres: non ergo abſolute ſine ullo reſpectu aſſerentis hæreſis dici poteſt (1). Præterea, ad hæretici rationem, qua hæreticus eſt, pertinacia requiritur: ergo de ratione hæreſis eſt pertinacia. Quemadmodum ſi cœnatum non niſi veſperi intelligimus, nec cœna quidem niſi veſpertina intelligetur. Ac certe ſicut a candore candidum, ita ab hæreſi nominatur hæreticus: quare qui hæreſim aſſerit, hæreticus ille eſt, ut qui habet candorem, eſt candidus. Quid enim abſurdius dici poteſt, quam veram fornicationem eſſe in eo, qui non eſt fornicarius? verum & proprium homicidium in eo, qui non eſt homicida? Abſurdum igitur etiam eſt, in eo vere, & proprie hæreſim eſſe, qui non ſit hæreticus. Ad hæc, hæreſis eſt vitium non ſolum intellectus, ſed etiam voluntatis, nempe crimen eſt, quod niſi voluntate conſentiente intelligi non poteſt: ubi ergo nullum eſt crimen, nullave cordis adverſum fidem repugnantia, ibi ne ulla quidem hæreſis eſt. Adde, quod actus fidei catholicæ non eſt, niſi aſſentiamus propoſitioni catholicæ ab eccleſia definitæ: quamdiu enim res eſt ambigua, neque eccleſia alteram controverſiæ partem præfinivit, neutrius opinionis aſſenſus fidei catholicæ judicium eſt. Qua ex re intelligitur, non eſſe hæreſim, niſi quis veritati catholicæ, quam eccleſia certo præſcripſit, refragetur. Adde etiam, quod veritatem catholicam appellare, quam nec eccleſia credendam propoſuit, nec fideles per fidem infuſam credunt, ſed unuſquiſque probabili opinione tenet, videtur a nomine quoque ipſo veritatis catholicæ alienum. Atque opinionem, quæ inficias iret, divinas perſonas relationibus diſtingui, antequam eſſet ab eccleſia definitum, nemo hæreſim vocare auderet; nec veritatem catholicam, quæ adverſam ſententiam tueretur.

Mihi vero ſemper conſilium fuit nominum controverſias aut declinare omnino, aut paucis exponere. Itaque ſi de hæreſi proprie loquimur, non dubito quin recentior, crebriorque ſententia eadem verior ſit: nempe non aliud exigi ad conſtituendum hæreticum, quam id, quo hæreſis conſtituitur: hæreſis quippe flagitium in aliquo homine eſt, illumque denominat, in quo eſſe conſtiterit. Cuicumque igitur hæreſis nota vere, & jure inuri poteſt, is vere, jureque erit hæreticus: id, quod ex argumentis nunc poſitis quædam manifeſte probant. Sed quemadmodum utina improprie ſana dicitur, quod ſignum eſt ſanitatis, etiam ſi fallax aliquando ſit; ſic propoſitio in voce, vel in ſcripto vocatur hæretica, quod ſignum hæreſis eſſe ſoleat, quamvis interdum ab hæreſi is, qui dixerit, excuſetur, quia ignorans fuit. In quo ſenſu illorum opinio vera eſt, qui arbitrantur aliquam propoſitionem hæreticam eſſe, tum etiam cum is qui aſſerit, hæreticus non eſt. Vel loquuntur etiam de hæreſi ex genere, & objecto: ut ſi quiſpiam concubitum illum primum Jacob cum Lia (2), fornicarium appellaret, non quod re vera fornicatio fuerit, ſed quod ex genere & natura talis ſit, quamvis ignorantia interveniat. Verum ſcholæ Theologi, qui vocum ſignificatus preſſius tenent, nec concubitum Jacobi cum Lia fornicationem eſſe dicunt, nec acceptionem rei alienæ, furtum, nec cædem hominis, homicidium, niſi quum & res aliena male per injuriam attractatur, & homo inique contra jus occiditur. Maneat ergo, perpetuumque ſit, ſi veram, & propriam nominis rationem ſequimur, hæreſim non eſſe, cui pertinacia non eſt adjuncta, & omnino cætera, ſine quibus crimen hæreſeos vere, & proprie non conſtat. Nec ſi ad fidem illa ex ſe pertinent, quæ a Deo ſunt eccleſiæ revelata, quamquam in eorum forte nos ignoratione verſamur, contrarios ſtatim errores hæreſes judicamus. Non enim ſi quiſpiam color albo contrarius eſt, protinus eſt ater: nec ſi aliquid liberalitati adverſatur, mox avaritiæ nomen habet. Sic igitur fieri poteſt, quod paulo poſt demonſtraturi ſumus, ut etiam in Chriſtiano error aliquis ſit Fidei quodammodo adverſus: nec hæreſis tamen ſit, vitium inter ea, quæ Fidei repugnant, vel maximum. Quemadmodum autem (nam hoc exemplum etiam atque etiam premendum eſt) colori albo gilvus, glaucus, & pallidus contrarii ſunt, imperfecte tamen: ita quidam etiam ſunt Chriſtianorum errores, qui, cum inchoati ſint, & informes, hæreſeos ſpeciem non attingunt, licet ad eam ipſam quam proxime accedant. Quia vero hæreſis cum fide non ſolum pugnat, ſed ſumme, maximeque etiam pugnat, ſequitur, errorem tunc proprie hæreſim eſſe, quum non Fidei materialiter, ſed formaliter adverſatur. Libet enim hoc loco ſcholæ verbis abuti. Sed experiar, & dicam, ſi potero, melius. Si quis fidelis in his, quæ Fidei ſunt, vitioſe per inſcitiam erret, & flagitioſe etiam catholicam unamquamvis veritatem ignoret; ad dialecticorum legem quidem Fidei contradicit, ad morumque etiam normam culpæ mortalis reus eſt: ſed niſi vivus, ut dicitur, videuſque pereat, hoc eſt, niſi prudens volenſque ſe a catholico dogmate ſeparet, nec facit ſectam, neque hæreſim admittit. Nondum enim ſimpliciter, & abſolute cum Fidei forma pugnat, ſi de pugna morali ſermo ſit. Nam de pugna dialectica nulla nobis quæſtio nunc eſt. Sunt tamen ejuſmodi errores informationes, & inchoationes quædam hæreticæ pravitatis, ad cujus ſpeciem indirecte, ut imperfecta ad perfecta, rediguntur; quemadmodum hominis embryo homo quidam informis eſt, & inchoatus, at non ſimpliciter homo, ſed ſecundum quid. Non ergo ſi quiſpiam error Fidei contrarius per ignorantiam, vel negligentiam vituperabilem Fidei obrepit, illico hæreſis nominabitur, quæ eſt ſumma quædam infidelitatis ſpecies, errorque Fidei catholicæ adverſus, non utcunque, ſed perfecte, abſolute,

(1) *Hieron. eodem modo loquitur in 3. cap. epiſt. ad Tit.* (2) *Gen. 35. 23.*

lute, formaliter. Perfecta vero hæc, absoluta, & formalis repugnantia; quum sit etiam moralis, non modo dialectica, ex objecto, & genere seorsum non accipitur, nisi subjecti quoque, & voluntatis humanæ ratio habeatur. Ecquis enim nesciat, morales actus ex dispari hominum statu, conditione, affectu, notitiæque varietate diversa, varias item nominationes, speciesque sortiti? Error igitur ille, Christus non est verus Deus, tametsi in quocunque cujusque conditionis homine Fidei repugnat, in Judæo tamen infidelitas Judaica est, in Pagano paganica, in Christiano hæretica. Nisi adeo loquendi imperiti simus, ut hujusmodi erroris culpam in Pagano hæresim appellemus. Apud nos ergo, qui multas, & discrepantes infidelitatis species ex vario hominum cultu, ac professione distinguimus, nihil obstat, cur non illiusmodi & rerum, & vocum genera ab asserentibus pendeant. Quibus rebus expositis, facile, ut opinor, intelligitur, mala hæresim ratione finiri, quod sit error catholicæ veritati contrarius: quippe cum ista finitio una in omnes errores valeat, Judæorum, Sarracenorum, Paganorum, Hæreticorum. Sed hoc quidem sane luculenter, ut ab hominibus definiendi peritis, a Theologis scholæ dictum est, Hæresim esse ejus, qui fidem professus fuerit, pertinacem errorem, illi veritati manifeste contrarium, quæ catholica certo sit.

CAPUT VIII.

Contra hæresis finitionem argumenta quædam.

AT enim ut hæc definitio illustrior appareat, quibusdam argumentis exploranda est.

1. ARG. Primum Christiana doctrina, & institutum est hæresis, ut auctor est Philo in libello de vita theoretica supplicum apud Eusebium libro histor. eccleſiast. secundo, cap. 17. At non est error, sed ipsa potius catholica veritas, &c.

2. ARG. Deinde Apostata a fide, & religione Christiana catholicæ veritati aperte repugnat, quam semel professus est, non tamen est hæreticus.

3. ARG. Præterea, Ex verbis inordinate prolatis, ut Hieronymus ait, incurritur hæresis: sine errore ergo, & pertinacia hoc crimen inveniur.

4. ARG. Præterea, Dubius in fide infidelis est, de hæreticis cap. 1. si ergo antea erat Christianus, ex hujusmodi dubitatione efficietur hæreticus. Nihil enim est in genere, quin in aliqua ejus generis specie constitutum sit. Quod si hæsitatio illa est hæresis, qui autem hæsitat, suspensus, & incertus animi pendet, nulliqne rei omnino assentitur; fit, ut hæresis sine errore aliquando sit. Nam error veritati repugnans assensionem habet. Ad hæc Divus Thomas 1. par. quæst. 32. art. 4. docet, quod opinari falsum circa ea, quæ sunt nobis principaliter ex fide tradita, hoc ipso inducit hæresim, maxime si pertinacia adjungatur: sine pertinacia igitur hæresis esse potest. Id quod ecclesiæ usus confirmat, quæ ex una actione adorandi idola, circumcidendive puerum, hominem quasi hæreticum judicat, non judicatura, si ad hæresim pertinacia, nimiaque illa in errore perduratio exigeretur.

5. ARG. Adde, quod incredulitas, & duritia cordis sine pertinacia esse non potest: discipuli ergo undecim, quorum incredulitatem, & duritiam cordis Dominus increpavit, habuerunt in errore pertinaciam. At error circa resurrectionis articulum, quam Dominus ipse manifeste prædixerat, Fidei catholicæ aperte erat contrarius: quare si finitio illa vera, & perfecta est, discipuli in hæreseos crimen incurrere. Id si perab. surdum est, dicamus potius, in ea definitione & superesse quicquam, & etiam abesse.

Hæc vero argumenta paucis quam fieri poterit expediemus. Non enim hoc loco nos de hæresi institutionem suscipimus, quæ nisi longissima oratione nullo modo absolveretur: sed quasi prætereuntes breviter, & circumscripte explicare volumus, quidnam proprie hæresis sit, unde, quis sit hæreticus error, eluceat, & quæ hæretica propositio: quam in voce, vel scripto erroris hæretici signum esse, nemo qui vir doctus sit, ignorare potest.

RESPON. AD 1. Primum igitur, hæresis Græce ab electione dicitur, ut auctor est Hieronym. in 5. c. ep. ad Galatas, & in c. 3. epist. ad Titum, Isidorus lib. 8. etymol. cap. 3. Div. Thomas secunda secundæ quæst. 11. art. 1. & in 3. c. epist. ad Titum (1). Græcam vero hanc vocem Latinus novi testamenti interpres interdum servat, quandoque in sectam vertit, ut ad Galatas quinto, ubi editio nostra, *In carnis operibus sectas habet*, Græca habet, *Hæreses*. Et Act. 28. Judæi cum Paulo inquiunt, *Nam de secta hac notum est nobis, quod ubique ei contradicitur*, Hæresis Græce Lucas dixit. Secta igitur, & hæresis eadem res sunt: sed ut secta a sectando, sic hæresis ab eligendo dicitur, ἀπὸ τῦ αἱρέομαι, quod est, eligo. Deinde & illud animadvertendum, nomen hæreseos apud Græcos veteres, & Latinos auctores generale esse, & unamquamlibet sectam designare, ut Platonicam, Stoicam, Peripateticam. At Christiani scriptores contracto vocabulo hæresim nuncupant sectam, & divisionem, qua quis a communi se Ecclesiæ fide sejungit, privatamque opinionem eligens, e catholica institutione discedit. Præterea & illud, licet sit in promptu, & multorum sermone teratur, commemotandum est tamen, doctrinam evangelicam proprie neque hæresim, neque sectam appellandam. Tum quia eam non sequimur ex electione nostra (nec enim commentum, aut inventum nostrum est) sed habemus ex traditione divina: ut non nobis sic, an aliter opinandi optio detur, sed Deum, quacunque trahit, retrahitque, sequamur. Tum etiam, quo-

(1) 24. q. 3. cap. *hæresis* 1. Cor. 11. 19.

quoniam Evangelii doctrina ſemper catholica, & univerſalis fuit, ad omnes æque pertinuit, omneſque eam omni tempore tenuerunt, qui de Deo, & veritate recte ſentirent. Cum ergo hæreſis, & ſecta privatam quandam diſciplinam ſonent, quam ſibi unuſquiſque pro ſuo arbitrio & eligit, & ſequitur; nimirum catholica diſciplina hominibus ad unum omnibus a Deo tradita, nec ſecta, nec hæreſis vocanda eſt, quamlibet Philoſophorum placita hæreſes vocitentur. Auctores ſunt Hieronymus in 3. cap. epiſt. ad Titum, Iſidorus 8. lib. etymolog. cap. 3. Theophylactus in 2. cap. epiſt. ad Coloſſenſes, Tertullianus in libro de præſcriptionibus hæreticorum. Quod igitur Philo noſtram religionem hæreſim dicit, neque in malam partem tamen, more illius ætatis facit. Sic enim fere ab hominibus appellabatur.

RESPON. AD 3. At vero utrum Apoſtaſia hæreſis ſit, magna doctiſſimorum diſſenſione certatur. Sylveſter in verbo Hæreſis 1. quæſtione ſecunda affirmat, apoſtatam hæreticum proprie non eſſe. Sed in verbo *Apoſtata*, §. 1. & 2. ſecum ipſe, ut videtur, pugnat. Cajetanus 2. 2. quæſt. 11. art. 1. docet, quod apoſtatæ vere hæretici ſunt, quia licet non credant in Chriſtum, ut ait, actu elicito, profitentur tamen eum chatactere Chriſtiano. In hæreſim itaque incidunt, cum deſciſcant a fide catholica, quam profeſſione tenebant. At in Summa in verbo *Apoſtata*, videtur contra ſentire, inquiens; *Apoſtaſia pejor eſt hæreſi, utpote excedens ipſam, totaliter tollendo fidem*. Cardinalis Turrecremata in lib. 4. par. 2. c. 13. aperte confirmat, apoſtatam hæreticum non eſſe. Quæ eadem ſententia eſt D. Thomæ 2. 2. quæſt. 11. art. 1. & quæſt. 2. art. 1. ad 3. ubi expreſſe dicit, apoſtaſiam non importare determinatam ſpeciem infidelitatis, ſed recipere ſpeciem a termino, ad quem eſt motus recedentis a fide. Accerte uſu, & more loquendi ſanctorum, hæreticus ille duntaxat eſt, qui poſt profeſſionem Chriſtianæ fidei ſub nomine Chriſtiano doctrinæ Chriſti reſiſtit, ut Auguſtinus inquit 18. de Civitate Dei cap. 51. & 16. lib. 20. tradit, quod Cham medius Noe filius nec in primitiis Iſraelitarum, nec in plenitudine gentium tanquam ſe ab utroque diſcernens, & inter utrumque remanens, typus hæreticorum fuit. Atque Origenes in tertium caput epiſtolæ ad Titum, *Hæreticus*, inquit, *ille eſt, qui Chriſto ſe credere profitetur, ſed aliud de veritate Chriſtianæ fidei credit, quam habeat traditio definitionis Eccleſiaſticæ*. Et ne ſingulorum verba referendo prolixi, & moleſti ſimus, Ambroſius in 3. cap. Epiſtolæ ad Titum, Gregorius in quinto moralium cap. 11. Beda in Lucæ cap. 17. idem cum Divo Thoma, & Auguſtino ſentiunt: nec quiſquam veterum in longiſſimis adverſum Julianum diſputationibus eum hæreticum, ſed apoſtatam nominavit. Sed ne ratio quidem Divi Thomæ peſſima eſt: is enim, qui totam Chriſti doctrinam rejicit, nihil videtur eligere, ſed penitus a fide diſcedere. Item; Apoſtaſia motum quemdam importat diſcedentis a fide: motus autem non habet ſpeciem a termino a quo, ſed a termino ad quem. Cum ergo apoſtata ad Judæorum ſuperſtitionem, & errorem accedit, Judaicæ infidelitatis reus eſt: cum vero ad paganiſmum, paganicæ infidelitatis culpam contrahit. Quo fieret, ut apoſtaſia, ſi hæreſis eſt, duabus ſpeciebus ejuſdem proximi generis collocaretur. Rectius ergo Divus Thomas philoſophatur, cum ait, apoſtaſiam nullam determinatam ſpeciem infidelitatis præ ſe ferre, ſed ad eam redigi, & reduci, ad quam apoſtata acceſſit. Nam ex eo quod receſſit a Chriſtiana fide, apoſtaſia ſpeciem non habet, ſed circumſtantiam quandam aggravantem, juxta illud: *Melius erat eis non cognoſcere viam juſtitiæ, quam poſt agnitionem retrorſum converti*. Quo magis eos miror, qui in contrariam ſententiam verba D. Thomæ, rationeſque deflectunt. Sed eorum argumenta videamus.

Unum eſt, quod hæreticus homo per multiplicationem hæreſum hæreticus eſſe deſineret. Nam in aliam & aliam hæreſim quotidie laberetur, quouſque totam prorſus deſereret catholicam fidem; jam ex hæretico per augmentum hæreſum, priore nomine amiſſo, apoſtata fieret. Alterum argumentum eſt, quod pœnæ in jure adverſum hæreticos decretæ apoſtatas etiam comprehendunt, id quod non eſſet, ſi illi non eſſent hæretici: quum nulla lex canonica ſit, quæ in hujuſmodi apoſtatas animadvertat, niſi in hæreticis contineantur. Poſtremum argumentum gravius eſt multo, quam cætera, quod Bonifacius Octavus (1) apoſtatas hæreticos eſſe definierit in hæc verba: *Contra Chriſtianos, qui ad ritum tranſierint Judæorum, erit tanquam contra hæreticos eos procedendum*.

Sed primum argumentum non eſt difficile eludere; Quamlibet enim hæreſes cumulentur, ſi Chriſtum homo ille generalitet profitetur, & ſub Chriſtiano vocabulo ejus fidem impugnat, hæreticus ſemper erit, apoſtata non erit. At ubi primum & Chriſti nomen, & totam omnino religionem deſerere inſtituerit, apoſtata fit, & nomen hæreſeos amittit, non per hæreſim ſuperioribus adjectam, ſed per apoſtaſiam novam, quæ hæreſis non eſt, ſed majus aliquid hæreſi. Quis autem dubitat, minora per majora aboleri, & nominibus commutatis priora in poſteriora tranſire? Diſpoſitiones mutantur in habitus, & nomen diſpoſitionis ceſſat. Scientia viatoris in ſcientiam comprehenſoris vertitur, & ſcientia illa prior, fideſque & fidei nomen eluitur. Incontinens, incontinentiis ſæpius iteratis, pravus efficitur, nomen illud vetus evaneſcit, aut certe in gravius aliud permutatur. Quapropter nihil eſt admirandum, ſi aſſerimus, hæretienm pet apoſtaſiam, quæ novum crimen eſt ab hæreſi ſeparatum, multoque gravius crimen, quam hæreſis, antiquum nomen amittere, novum com-

(1) *De hær. in 6.*

comparare: præſertim quum hæreticus apud veteres ſanctos non ille apertus hoſtis ſit, ſed falſus propheta, qui venit in veſtimentis ovium (1): leproſus item, qui dum rectis prava permiſcet, colorem ſanum maculis aſpergit: Pharaonis magus, qui veritatis imaginem præ ſe ferens, veritati reſiſtit (2): fons denique & nubes ſine aqua (3), arbor autumnalis, ſydus errans, quæ omnia aquæ, fructus, lucis ſpeciem obtendunt. Cum ergo hæretici nomen generalem quandam Chriſti profeſſionem connotet, non eſt abſurdum, ſi, cum connotatio abeſt, abſit quoque hæretici vocabulum. Quemadmodum ſi quis cœnam ad ſequentem diem variis poculis quam maxime poſſit, varioque item ſermone produxit, cœna jam illi mutato tempore in jentaculum, aut prandium etiam convertetur, nec proprie nomenclaturam priorem retinebit.

Secundum veto argumentum ita refellitur. Non eſt dubium, quin apoſtatæ in pœnas hæreticorum incurrant. Id quod ab ineunte Eccleſia perpetuo ſervatum eſt, quemadmodum ex Cypriani opuſculis vel maxime liquet. Falluntur autem in ea re plurimi, quod omnes Eccleſiæ leges a juris voluminibus petendas eſſe exiſtimant, in quæ vel Raymundus, vel Gratianus, vel quilibet alius decreta ſane quam plura congeſſit. Hinc enim Cajetanus noſter præceptum jejunii quadrageſimalis, quoniam in decretis pontificiis, quæ paſſim circumferuntur, non apparet, vix potuit conſtituere; eodemque labore pene confectus eſt, dum legem quæreret, qua clerici monaſticam religionem profeſſi, ad divinas præſcriptas preces exolvendum aſtringerentur. Multæ ſunt, mihi crede, Eccleſiæ leges, quas non ſcriptura, ſed uſus inſerit. Nec conciliorum, atque pontificum ſcripta omnia juris contritum volumen complectitur. Apoſtatarum ergo pœnas ante Bonifacium Octavum mos Eccleſiæ præſcripſerat. Sed quoniam quiſpiam dubitavit, illius dubitationem Pontifex in capite reſolvit, definiens, non aliter adverſum apoſtatas, quam contra hæreticos procedendum. Verum e Pontificis verbis, & definitione non habetur, apoſtatas hæreticos eſſe. Nam illa particula, *Tanquam*, ſimilitudinem rei aliquando, non ſemper veritatem affert. Cujus rei exempla non eſt opus in præſentia referre, quia in ſacris, & profanis literis obvia ſunt plurima. At de hoc argumento, cum nominis etiam controverſiam habeat, nimis multa dicta ſunt.

Respon. ad 3. Illud porro teſtimonium, quod Hieronymi nomine ſcholæ Theologi, juriſque periti etiam terunt, Hieronymi non eſt, ſed a Magiſtro ſententiarum acceptum Divus Thomas, cæterique deinceps, ut ſolet, uſurparunt. At ſi illa Hieronymiana ad Damaſum epiſtola de trium hypoſtaſeon vocabulo accuratius relegatur, Divus Hieronymus in ea potius ſententia eſt, ut exiſtimet, e ſenſu, non e verbis hæreſim æſtimandam. Ecquid enim aliud ſibi vult, cum ita loquitur? *Ab Arianorum præſule & Campenſibus trium hypoſtaſeon novellum a me homine Romano nomen exigitur. Interrogamus, quid tres hypoſtaſes poſſe arbitrentur intelligi. Tres perſonas ſubſiſtentes, ajunt. Reſpondemus nos ita credere. Non ſufficit ſenſus, ipſum nomen efflagitant: quia neſcio quid veneni in ſyllabis latet. Et quia vocabula non edicimus, hæretici judicamur.* Et multa alia poſterius ejuſmodi, e quibus intelligas, Hieronymum nihil ſibi in recta, & ſana intelligentia a crimine hæreſeos timuiſſe, ſed novam vocem, ubi venenum ſub melle latere ſuſpicabatur, reformidaſſe. Alioqui illud Hilarii Hieronymus legerat: *de intelligentia hæreſis, non de ſcriptura orta eſt, & ſenſus, non ſermo, fit crimen.* Itaque ex verbis inordinate prolatis in hæreſis ſuſpicionem incutrere fortaſſe poſſumus, in hæreſim, ſi error in fide abſit, non poſſumus. Quum enim fides in intellectu ſit, neceſſe eſt infidelitatem, cujus ſpecies eſt hæreſis, in intellectu quoque eſſe. Item veritati nihil contrarium eſt, niſi error: quum ergo hæreſis fidei veritati adverſetur, ſine dubio eſt error. Sed quoniam interdum legislatores, & judices juris fictione, & præſumptione in foro exteriori crimina perſequuntur; dicta, factaque externa, quæ hæreſim teſtari ſolent, & hæreſes vocant, & pro hæreſibus puniunt. Quemadmodum & in eos, qui foris deſerunt fidem, opereve externo cultum idolo exhibent, quamvis ex metu id faciant, perinde animadvertunt, ac ſi interius a fide, & religione deſciviſſent. Sed quod ad voces attinet, nihil moror. Nam ſicut externa teſtatio & profeſſio fidei interdum fides nuncupatur, ita etiam externa teſtatio hæreſis eamdem quoque nomenclaturam habet. Rerum quippe ſigna, & imagines rerum ſæpe nominibus appellantur. Quomodo proverbium illud vetus, atque laudatum, cui ego vix unquam ſum aſſenſus, verum eſt in ſermone vulgari, Ex verbis inordinate prolatis incurritur hæreſis. At ſermone proprio, ut diximus, hæreſis apud Chriſtianos error eſt ejus, qui fidem Chriſti generaliter ſe habere profitetur, nec tamen veram habet. Sed enim de rebus ipſis eos, qui fidei & religionis judicium exercent, admonendos putavi, ut non eodem modo dictorum, ac factorum judicia faciant. In factis ſane, quæ ipſa per ſe tetra, ac flagitioſa ſunt, nihil eſt periculi, ſi ritu Judaico circumcidentem, aut idolo, dæmonive ſacra facientem pœnis hæreticorum mulctent. Tametſi non ſum neſcius, viris & Theologiæ, & juris petitiſſimis placuiſſe id, quod mihi ipſi non diſplicet, ut quoniam illiuſmodi homines non ſunt aut hæretici, aut apoſtatæ, niſi juris fictione, & præſumptione probabili; judices fidei in ea ipſa quidem externa flagitia ſtudioſe nimis, ac diligenter inqui-

(1) *Matth.* 7. 15. (2) *Exod.* 7. (3) 2. *Pet.* 2. 17.

inquirant, num re vera ex interiori infidelitate proficiſcantur, & prodeant. Quod ſi conſtiterit, non errore intellectus, ſed cupiditate, metu, aut alia quavis animi perturbatione id genus ſcelera patrata, perfectaque fuiſſe; tunc illa non tanquam hæreſes, ſed leviore animadverſione puniendа. Verum, quum verba quantumcunque inordinate prolata, ſæpe a crimine hæreſeos, nonnunquam etiam a crimine omnino vacent; in eorum ſenſu, & mente inveſtiganda adhibeat judex licet diligentiam vel maximam: ſed ſi in verbis perverſis, & inquinatis recta ſententia dicentis appareat, ſanaque & munda fides, admonendus eſt homo, corripiendus, terrendus quoque: clementer tamen, moderateque mulctandus. Interdum vero diſſimulanter eſt vel tota pœna mortalium inſcitiæ, & imbecillirati condonanda: cum liberior loquendi licentia hominum leviſſimorum, quamvis errorem non habeat, vehementer coercenda ſit; ut quæ afferat audientibus aliquando perniciem. At hæc ut a præſenti inſtituto aliena, quaſi primoribus labris guſtata dedimus. Quæ ſequuntur, ea noſtra ſunt, atque ad hoc tempus, & locum proprie pertinent. Quamobrem, ut breviter quidem illa, ſed enodate explicentur, ingenii quantum potero, laboris plus pene quam potero, adhibebo.

RESPON. AD 4. Controveſantur ergo juris periti, atque Theologi, an dubius in fide hæreticus ſit: itemque ſimiliter (eadem enim quæſtio eſt) dubitare de una qualibet catholica veritate an ſit etiam hæreſis. Nam eſſe, ratio illa poſita primum videtur oſtendere. Deinde & Auguſtini teſtimonium illud (1), *Errare eſt, verum putare quod falſum eſt, falſumque quod verum eſt, vel certum habere pro incerto, incertum vero pro certo, ſive falſum ſive verum ſit.* At qui de una quavis fidei veritate dubitat, is habet certa pro incertis: errat ergo contra fidem: fides enim, ut Bernardus ait, ambiguum non habet: quod ſi habet, fides non eſt. Hæſitatio igitur iſtiuſmodi error eſt cum fide pugnans. Quare ſi pertinaciam habeat adjunctam, procul dubio eſt hæreſis. Præterea, concilium Viennenſe doctrinam omnem aut tenere aſſerentem, aut vertentem in dubium, quod ſubſtantia animæ rationalis non ſit humani corporis forma, tanquam erroneam ac veritati fidei catholicæ inimicam reprobat. Non igitur ille ſolum errat in fide, eique contrarius eſt, qui aſſerit propoſitionem hæreticam, ſed etiam qui veritatem catholicam vertit in dubium. Quorſum inſuper illud caput, *Dubius in fide infidelis eſt*, in titulo de hæret. cæteris omnino capitibus præponeretur, niſi ut intelligeremus, id genus homines & hæreticos habendos eſſe, & tanquam hæreticos puniendos? Præterea is qui dubitat, fidem amittit, alioquin non eſſet infidelis: at fides in baptiſmo ſuſcepta niſi per hæreſim non amittitur. Adde, quod de ratione fidei eſt conſtans & certa firmitudo: vacillatio autem & dubitatio pertinax fidei corrumpit firmitudinem: eſt ergo fidei ſaltem indirecte contraria, atque adeo eſt hæreſis. Ea enim re error adverſus theologicæ concluſioni hæreſis eſt, quia fidei eſt indirecte corruptor. His argumentis utuntur illi, qui dubium in fide, ſi eſt in dubitando pertinax, hæreticum cenſent (2). Nam ſi ex infirmitate, non ex pertinacia vacillat & claudicat, omnium una ſententia eſt, hunc hæreticum non eſſe: *Modicæ*, inquit (3), *fidei, quare dubitaſti?* Dubitatio igitur hominis infirmi non funditus tollit fidem, quam in imbecillo modicam ait Dominus eſſe, non nullam.

Alii vero auctores etiam ipſi eruditiſſimi contra ſentiunt, dubitationem in fide fidei quidem opponi privative, non contrarie: hæreſim autem fidei eſſe contrariam poſitive: ſic enim ſcholaſtici loquuntur: itaque dubitationem non proprie eſſe hæreſim; etiamſi homo prudens videnſque dubitaverit. Quam opinionem multis & ipſi argumentis perſuadere conantur. Primum eſt Divi Thomæ teſtimonium prioris ad Corint. 11. lect. 4. ubi docet, de ratione hæreſis eſſe, ut quis privatæ diſciplinæ pertinaciter inhæreat. Nam electio, ut ait, fitnam importat inhæſionem: unde colligit, hæreticum non eſſe, niſi qui ſpernit diſciplinam fidei divinitus traditam, & pertinaciter proprium errorem ſectatur. Quæ eadem ſententia Hieronymi eſt in cap. 5. epiſt. ad Gal. & in cap. 3. epiſt. ad Tit. inquientis (4); *Hæreſis ab electione dicitur, quod ſcilicet eam hæreticus ſibi eligat diſciplinam, quam putat eſſe meliorem.* Atque Auguſt. lib. de utilit. creden. ad Honorat. cap. primo: *Hæreticus*, inquit (5), *eſt, qui falſas opiniones vel gignit, vel ſequitur.* At qui dubitat, hic neque habet firmam inhæſionem, nec alterutram quæſtionis partem eligit, nec opinionem falſam aut gignit, aut ſequitur: non eſt igitur hæreticus. Rurſum, hæreſis contrarie opponitur fidei, & non per negationem aut privationem: at dubitatio, cum non habeat aſſenſum, nec diſſenſum, non adverſatur fidei contrarie; nam fides aſſenſum præ ſe fert. Dubitatio igitur non eſt hæreſis. Præterea, hæreſis error eſt Catholicæ veritati contrarius: error autem aſſenſus eſt, vel diſſenſus falſus: cum ergo hæſitatio nec aſſenſus, nec diſſenſus ſit, ne hæreſis quidem eſt. Ad hæc, dubitatio medium quoddam eſt inter duas extremas controverſantium partes, fides vero & hæreſis duo ſunt extrema ſumme maximeque pugnantia: dubitatio igitur, quæ inter dogma hæreticum & veritatem Catholicam intermedia eſt, non eſt hæreſis, ſed illius particeps atque vicina. En cauſæ, quibus auctores ſane nobiles moveri ſolent, ut illo modo opinentur.

Nec argumenta eos adverſariorum urgent, quominus in ſua ſententia perſtent. Etenim cum pri-

(1) *In Enchir. c. 17. & 19.* (2) *Adrianus quodlib. 2. Gabr. 3. d. 23. q. 2. Archiep. Flor. 3. p. tit. 23. c. fin. Joa. Andr. & Panor. ſuper 1. cap. de hæret. Auguſt. de Ancho. in l. de poteſt. eccleſ. Vide Turrecr. l. 4. p. 2. cap. 22.* (3) *Matth. 14. 31.* (4) *24. q. 3. cap. hæreſis.* (5) *24. q. 3. cap. hæreticus.*

primum illis objicitur, dubium in fide infidelem eſſe, hoc ita repellunt. Infidelitas, inquiunt, trſ. pliciter accipi poteſt, uno modo ſecundum puram & ſimplicem negationem, ut dicatur quis infidelis ex hoc loco, quod non habet fidem: & hoc modo, ut dicit ſanctus Thom. 2. 2. q. 10. art. 1. in his, qui nihil audiverunt de fide, non habet rationem culpæ, ſed magis pœnæ. Secundo capitur infidelitas ſecundum contrarietatem ad fidem, qua ſcilicet aliquis repugnat auditæ fidei vel etiam contemnit ipſam, & in hoc proprie, ut eodem loco D. Thomas affirmat, ratio infidelitatis perficitur. Tertius modus infidelitatis eſt medius inter duos modos prædictos, & eſt fluctuatio quædam inter duas partes, nec uni nec alteri adhærendo: quomodo Stephanus Papa loquitur in illo cap. 1. de hæreticis. Tres vero infidelitatis ſpecies ejus eſſe intelliguntur, quæ proprie fidei contraria eſt, hoc eſt, non primo, aut tertio modo, ſed ſecundo.

Errare autem eos, qui certa pro incertis habent, ita demum eſſe interpretantur, ſi aut affirment incerta eſſe illa, quæ certa ſunt, aut negent etiam eſſe certa. Error enim eſt propoſitio falſa, verbo ſive affirmato ſive negato. Qui vero nihil vel affirmat vel negat, hunc proprie non errare: niſi forte is etiam errare dicitur, qui ſcopum non attingit, quum ſagittam quidem non jecerit, collineaturus tamen ſi jeciſſet. In quem ſenſum peccatores in univerſum errant, non ii modo, qui operantur malum, verum etiam illi, qui non faciunt bonum. Sed hoc improprium eſt. Alioqui, ut ad propoſitum revertamur, ſi propterea quod fidem certam eſſe oportet, quiſquis incertus eſt, errorem habet: qui opinabitur Chriſtum eſſe Deum, hic quoque proprie & errabit, & erit hæreticus, nempe cum non habet firmitudinem eam, quam veritas fidei requirit. Sicut enim dubitatio fidem pellit, ita etiam opinatio. Formido namque opinationi conjuncta, perinde certo fidei aſſenſui repugnat, ut illa dubitantis ambiguitas. At, eſtne quiſquam tanto ductus errore, ut veram opinionem eſſe errorem exiſtimet, quia cum certo aſſenſu, quem fides exigit, ſimul eſſe non poteſt? Qui igitur habebit certa pro incertis, nihil aut aſſerendo aut inficiando, ſed quia pendens animi nec veritatem catholicam, nec dogma contrarium eligit, is fictione juris hæreticus forte erit, vocis certe proprietate non erit; cum non ſit contrarie & poſitive infidelis, quanquam eſt infidelis negative, aut etiam privative, eo quod fides ſine ullo errore & abjecta omni formidine & cunctatione vera eſſe intelligitur: ſi autem formidinem aut cunctationem habet, fides non eſt.

Quod vero ex concilio Viennenſi teſtimonium excitatur, non modo non eſt contra hos, ſed maxime horum cauſam opinionemque confirmat. Cum enim doctrinam omnem ſive aſſerentem ſive vertentem in dubium, quod ſubſtantia animæ rationalis humani corporis non ſit forma, tanquam erroneam, ac fidei catholicæ inimicam ſynodus reprobaſſet, ne quiſpiam putaret, dubium, atque aſſertionem eodem gradu, & loco habendam eſſe, ſubjungit: *Definiens, quod quiſquis deinceps aſſerere, defendere, ſeu tenere pertinaciter præſumpſerit, quod anima rationalis non ſit forma corporis humani, tanquam hæreticus ſit cenſendus.* In quibus verbis perſpicuum eſt, eos, qui eam rem in dubium verterent, non eſſe a concilio tanquam hæreticos condemnatos, ſed eos tantummodo, qui ejus rei contrarium pertinaciter aſſererent. Nec enim ſine cauſa exiſtimandum concilium eſt eos, qui in dubium verterent, præteriſſe. Doctrina igitur ea, quæ in dubium vocat catholicas veritates, inimica eſt fidei Chriſtianæ, non conſummate & abſolute, ſed imperfecte & inchoate: nam & ſuo quodam modo colores medii albo inimici & contrarii ſunt, & non ſolum color ater extremus. Qua ex re ſatis intelligitur, hæſitationem meram ſine aſſenſu, atque diſſenſu neque errorem proprie eſſe, neque fidei omni ex parte inimicam.

Jam, quod caput illud, *Dubius in fide infidelis eſt*, ante cætera ponitur in eo titulo, qui de hæreticis inſcriptus eſt, non probat, dubium in fide hæreticum vere eſſe, ſed juris fictione eſſe. Id quod ſecundum ejus tituli cap. oſtendit: *Qui alios*, inquit Leo, *cum poteſſ, ab errore non revocat, ſeipſum errare demonſtrat.* At qui hæreticis favent, & in eorum errore connivent affectu illiciente, non errante intellectu, hi juris quidem ſuſpicione hæretici ſunt, vere autem & proprie non ſunt. *Error*, Innocentius ait (1), *cui non reſiſtitur, approbatur, & veritas, quum minime defenſatur, opprimitur.* Quid ita? *nec enim caret ſcrupulo ſocietatis occultæ qui manifeſto facinori deſinit obviare.* Et Gregorius, *Conſentire*, inquit (2), *videtur erranti, qui ad refecanda, quæ corrigi debent, non occurrit.* Nec Stephanus Papa, cujus decretum illud eſſe dicitur, aliter ſe ipſe interpretatur. Nempe docere volobat, quibuſnam teſtibus fides habenda ſit, & inter cæteros eos a teſtimoniorum fide rejicit, qui aut fidem veritatis ignorant, aut dubii animirum in fide ſunt. Hos enim Pontifex jure & infideles eſſe ſumit, & in teſtimoniis ferendis mendaces. Quocirca primum illud caput non eo forſitan ſpectat, ut ex illius ſententia homines hæretici judicentur, ſed eo potius, ut fidei judices intelligant, quoſnam ſint in cauſa fidei teſtes legitimos habituri. Abſurdum enim eſſet, ut infideles de fide adverſus Chriſtianos teſtificentur, ſive infideles veritatis ignorantione, aut dubitatione ſint, ſeu multoque etiam magis errore contrario.

At eum, qui non infirmitate, ſed pertinacia dubitat, fidei habitum amittere mihi vehementer probabile eſt. Nam actum fidei omnis vel pertinax, vel imbecilla dubitatio tollit, qui quidem ambiguum non habet, & ſi habet, actus fidei

(1) 83. *diſt. ex Error.* (2) *Extr. diſt. 1. Conſentire.*

fidei non est. Fidem vero in baptismo susceptam non nisi per hæresim perdi, hujus opinionis auctores facile negant. Colorem namque album non modo ater expellit, sed gilvus etiam & glaucus, ac cæteris omnino intermedii. Fides item non solum infidelitate excluditur, sed clara etiam visione. Quum enim venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Nihil igitur obstat quin & per hæresim perfecte contrariam, & per dubitationem, & opinationem, quæ ex parte fidei adversæ sunt, fides ipsa tollatur.

Enimvero quod postremo loco argumentum additur, facillimum est. Error quippe theologiæ contrarius cum & assensum falsum habeat, & in falsitate contumaciam: indirecte licet, undique tamen fidei adversus est, tum ex intellectu, tum ex voluntate. Dubitatio autem pertinax ex voluntate, quidem fidei perfecte adversatur, ex intellectu non item, ut qui, quamdiu dubitat, errorem assensionemque non habeat. Qua ex parte rationem contrarii claudicare, qui aut admittatur, aut ambigit, is se, qui sit vir doctus, nescire fateatur. Cum ergo hæresis non ex parte, sed undique fidei contraria sit, efficitur, dubitationem hæresim proprie non esse, quantumvis dubitatio sit pertinax.

Quid ergo? fatin' hoc est, ut de fidei veritate pertinaciter dubitantes non esse hæretici videantur? Mihi quidem non videtur: quanquam alteram earum opinionum metaphysicus probo, alteram philosophus moralis non reprobo. At normam liquidem Metaphysicæ, legesque contrariorum a dialecticis physicisque præscriptas dubitatio neque speciem habet, neque formam. Nihil enim affert, nihil ponit, quod aut res sit, aut formæ rationem habeat. Conflat autem, quæ proprie contraria sunt, ea duas formas esse maxime repugnantes. Quo modo satis evincitur, dubitationem nec esse hæresim, nec fidei esse contrariam. At si philosophiæ moralis sequimur leges, quæ in id spectat, quod frequentissimum est, tum vero hominem pertinaciter de veritate catholica dubitantem, eodemmodo nullum omnino errorem habere fidei: vere contrarium, prorsus incredibile est. Quod enim quispiam vel de conclusione aliqua, vel de uno etiam quolibet Theologiæ principio ambigat, nihil est admirandum. Quod autem non conclusiones modo in ecclesia certas, verum etiam omnia catholicæ doctrinæ prima principia in dubium vertat, nulli assentiatur, nulli repugnet, nequaquam verisimile fit: nisi velimus hominem quempiam fingere, hærentem ad omnia, & nutantem, cui universarum rerum infinita quæstio sit, & nullo loco constans, & fixa veritas. Veram porro hominem ejusmodi reperiri, qui ancipiti semper gradu pendeat, num, si Christum generaliter profiteatur, Christi etiam doctrinam in generali probat? hac ergo eum scripturas sacras admittere, aut certe ecclesiæ auctoritatem. Cum ergo is dubitaverit de uno quolibet dogmate, quod in scripturis invenitur, vel ab ecclesia definitum est, si illi ostendas aut ecclesiæ definitionem, aut scripturæ apertum dogma, necesse est illum aut dubium abjicere, aut credere, ecclesiæ, scripturæque testimonia incerta esse. Nam si certa illi sunt, omnem hæsitationem pellent. Merito igitur ecclesiastici judices & Theologorum, & Juris peritorum auctoritate confirmati, eos omnes hæreseos nomine condemnant, qui de dogmate catholico pertinaciter dubitarint. Sed nunc quid pertinacia sit, ea quæ vel maxime hæreticum perficit, quam brevissime explanandum est.

RESPON. AD 5. Quod autem hæresis esse sine pertinacia nequeat (nam id primum quæritur) non est difficile ostendere, tum communi omnium & Theologorum, & Juris peritorum consensione, tum gravissimis veterum testimoniis, in quibus illa præclara sunt, quæ ex Augustino (1) referuntur 24. quæst. 3. cap. *Dixit Apostolus*; & cap. *Qui in ecclesia*. Idem colligitur ex cap. *Damnamus*, de summa Trinitate: non enim tanquam hæreticus condemnatur, nisi qui doctrinam fidei contrariam defendere præsumpserit: præsumptio autem (sic enim vulgus arrogantiam appellat) radix est pertinaciæ. Ex cap. unic. de summa Trinitate in 6. illi censentur hæretici, *qui præsumpserint, aut temerario ausu asseverint*, &c. Et in Clement. de summa Trinitate apertius: *Quisquis asserere pertinaciter præsumpserit*, &c. Divus quoque Thomas tantum abest, ut ab hac sententia alienus sit, ut non modo arbitretur (2), hæresim sine pertinacia reperiri non posse, sed etiam contendat, eam in hæresis ratione includi. Quam rem suadet in primis ex nominis origine: nam, ut explicatum est, hæresis Græce abselectione dicitur. Non est ergo hæreticus, nisi qui videns & prudens doctrinam eligit fidei contrariam: id quod sine pertinacia non fit. Utitur deinde illo Apostoli testimonio (3): *Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini Nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ*, &c. Qui ergo ecclesiæ doctrinæ resilit, atque ideo est pertinax, is dantaxat hæreticus habendus est. Præterea hæresis, ut supra quoque diximus, fidei catholicæ maxime, ac summe repugnat: non est autem perfecta fides, nisi intellectus assensio vera voluntatis recta consensione firmetur. Igitur nec hæresis absoluta, & consummata est, nisi falsum intellectus errorem prava voluntatis electio confirmet, ut quemadmodum in fide constantia veritatis exigitur, ita in hæresi contraria insit pertinacia falsitatis. Sed bene habet, quod in hac re asserenda nullum adversarium habemus. Quapropter etiam si rationes nec probabiles essent,

(1) *In ep. 172. ad Glori. & Elenf. & de civ. Dei l. 18. c. 51. & cont. Manic.*.
(2) 2. 2. q. 2. a. 6. 2. & q. 11. a. 3. & 1. *Cor.* 11. *lect.* 4.
(3) 1. *Tim.* 6. 3.

sent, nec satis idoneæ ad faciendam fidem: communi tamen omnium sensu ea finitionis particula comprobaretur. Non enim arbitrantur hominem quempiam hæreticum esse, quin idem in errore sit pertinax.

At quid pertinacia sit, a multis quidem addubitandum est, a paucis vero expeditum. Sive autem dicatur pertinax, quasi nimium tenax, seu plus etiam, quam decet animo pertendens: (hæc enim minutula nimisque depicta libentius omitto) perspicuum est tamen, eum nunc vocari pertinacem, qui valde, nimisque etiam in errore permanet, falsamque sententiam mordicus tenet, arcteque defendit. Ita a quibusdam definitur hoc modo: *Pertinax est, qui id tenere & tuendit, quod debet dimittere.* Cui finitioni illa vel finitima, vel certe eadem: *Pertinax est, qui in errore persistit, quem deserere tenetur.* Facillime dicuntur hæc, quis dubitat? Sed si ea pertinacia explicata est, quæ errori adjuncta facit hæreticum, plures sane in hæreticis habebantur, qui hæretici non sunt. Primum enim error si contra fidem sit, illum fugere, ac declinare debeo, sive fidei contrarium sit videam, sive etiam ignorem. Errant quippe illi vehementer, qui ignorationem existimant obligandi vim a præceptis auferre. Non id, mihi crede, ignoratio efficit, ut obligatione solvamur, sed ne res alias verita nobis impingatur ad culpam. Omnis igitur homo, etiam si in ignoratione versetur, errores fidei contrarios simpliciter, & absolute evitare debet, si eos noudum habet, & si habet, destituere. Itaque si in eis perstat vel ignorans, id nimirum tenet, quod dimittere tenebatur. Verum isthæc missa faciamus, quę tenuius differunt, quam ut quivis ea possit agnoscere, & ea perfequamur, quæ facile vel imperiti comprehendent. Enimvero, cum homo imperitus vel ab episcopo suo est admonitus, vel a fidei judicibus, vel a theologis insignis cujuspiam Academiæ, vel ab amicis etiam eruditis, & piis; si adhuc errorem non deserit, in eo nimirum perstat, quod debet dimittere. Est ergo vere pertinax, si in verbi ejus definitione neque abest quicquam, nec redundat. Nihil igitur deerit, quod ad hæresim constituendam est necessarium. Habet enim homo ille errorem fidei contrarium, in quo etiam est pertinax. At minime ambigitur, ejusmodi hominem, tametsi omnino peccat, hæreticum tamen non esse, si non existimat, sententiam suam ecclesię esse contrariam, sed aut Episcopum, aut Inquisitores (sic vulgo appellantur) aut Theologos academię falli. Quocirca nondum videtur ex iis, quę dicta sunt, pertinacia illa innotescere, qua hæresi constituitur. Sed ne hanc rem quidem ea pertinaciæ insignia patefaciunt, quæ ut ederent, plurimi sine causa sudarunt. Nam rei hujus quosdam (1) notas septem, alios (2) duodecim, alios (3) etiam viginti edidisse pervulgatum est. Et tum signa ex illis quædam dubia sint, potest accidere, ut aliquando signum dubie datum pro certo a fidei judicibus sic acceptum: ita fiet, ut pertinax is, & hæreticus judicetur, qui hæreticus vere non est. Sed quoniam aliter jurisperiti, aliter theologi hæc & similia tractant: jurisperiti, quatenus tenere manu res possunt: theologi, quatenus ratione, & intelligentia: exponamus primum ad theologorum leges, quænam ea pertinacia sit, quæ hæresim perficit: deinde, si fieri potest, juris quoque prudentibus pertinaciæ hujus signa, notasque tradamus, non illas tam multas, tam varias, tam ambiguas, sed perpaucas, fixas, atque constantes.

RESPOND. AD 1. CONFIRM. §. ARGUM. Ratio igitur hoc theologiæ postulat, ut pertinacia, quæ hæresim facit, non sit temporis diuturnitate æstimanda: Ut scilicet ille sit pertinax, qui diu in errore persistit. Certe si constaret, quod una solum hora quispiam, Deum non esse trinum, ex animo defendisset, is hæreticus ab ecclesia judicaretur, quæ ex uno actu, quantumvis brevi vel adoraudi idola, vel puerum circumcidendi, solet homines, tamquam si essent hæretici, judicare: nequaquam judicatura, si crimen hæreseos diuturnum longumque illud tempus exigeret. Rursum si quis soiens prudensque totam fidem abnegarit, quamvis brevissimam moram interposuerit, apostata vere & jure ab ecclesia censebitur, ergo & ille hæreticus judicabitur, qui manifesto fidei articulo repugnaverit, etiamsi repugnantia illa diutina & longinqua non fuerit. Præterea, ut Fidei actus omnibus suis numeris expletus sit, temporis longinquitas nulla est necessaria: ergo nec hæreseos adversa actio diuturnitatem sibi erroris vendicat & requirit. Illud rursum ratio theologiæ docet, hæreticum eum esse, qui volens uuicuilibet dogmati assentitur, tum etiam, cum intelligit ecclesiæ Fidei esse contrarium: Ut si quis pollea, quam illi constat, rem, quam credit, vel sacris literis vel ecclesiæ aperte definitioni refragari, sui adhuc juris sententiæque sit: hæc scilicet vera hæresis est, atque in sua specie perfecta. Id quod egregio argumento Cajetanus demonstravit (4). Fides enim assensu intellectus perficitur, ex consensione voluntatis in eo, qui rem, quam credit, cognoscit esse catholicam veritatem: ergo & infidelitas dissensu intellectus perficitur ex consensione voluntatis, in eo, qui rem, cui assentit, cognoscit esse contra ecclesiæ communem fidem. Contrariorum enim contrarias oportet esse notiones. Confirmat autem hoc vel maxime præclarum illud Augustini testimonium inquientis (5): *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem ipsum esse catholicam fidem, ipsum nondum hæreticum dico, nisi manifesta sibi doctrina catholicæ Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit.* Præterea qui sic tenet errorem

(1) *Glos. in extrav. cum inter no unultos* (2) *Jo. Gerf. 1. p. Alphab.* 14. (3) *Turrec. l. 4. p. 2. c. 16.*
(4) 2. 2. q. 11. a. 2. (5) *l. 4. cont. Don. c. 6.*

rem Fidei contrarium, ut non ſit paratus ab eccleſia corrigi, ſine dubio eſt hæreticus, ut Auguſt. idem in epiſt. ad Glorium & Eleuſium affirmat (1). Sed qui videt ſuam opinionem adverſam eſſe catholicæ Fidei, & adhuc in ea permanet, hic non eſt paratus ab eccleſia corrigi, cujus videlicet auctoritatem rejicit, & contemnit: verum igitur crimen hæreſeos admittit. Qua ex re intelligitur, pertinaciam eam, quæ hæreticum facit, ſemper, ſolumque in eo inveniri, qui dogma aliquod tenere pergit, cui cognoſcit catholicam ſententiam adverſari. Id vero nominis ipſa quoque notio declarat. Pertinax quippe is dicitur, qui plus nimio in propria ſententia hæret. At qui opinionem ſuam intelligit communi eccleſiæ ſenſui & Fidei repugnare, atque in ea perſtat nimis, profecto ille in privata ſententia perſeverat: vere igitur eſt pertinax: imo hæc ſola conſummata pertinacia eſt, quæ abſolute cum Fidei conſtantia repugnat, atque adeo ſola ea ſimpliciter hæreſim conficit. Nam quemadmodum, ut paulo ante dictum eſt, fides ea electione perficitur, ubi is, qui vult veritati aſſentiri, intelligit illam eſſe catholicam veritatem; ſic & hæreſis contraria omnino electione conſummabitur ejus, qui adverſante catholica fide, propriam ſententiam videns volenſque complectitur. Ecquis enim eo pertinacior eſſe poteſt, quem de ſuſcepta cauſa propoſitaque ſententia nulla eccleſiæ vis, nulla catholicorum depellit auctoritas? Præclare itaque Hieronymus interpretatur, hæreticum idcirco ſubverſum eſſe, & proprio judicio condemnatum, quia ſuo arbitrio ab eccleſiæ inſtitutione diſceſſit, quæ diſceſſio propriæ conſcientiæ videtur eſſe damnatio.

Quibus rebus poſitis, illa conſectaria ſunt. Primum; ſi dogma aliquod nondum eſt certum & expeditum ad catholicam fidem attinere, quamvis plerique viri docti exiſtiment, a Deo eſſe revelatum; peccat ille quidem graviter, qui cum eo dogmate pugnat, eſſque item pertinax, qui plurimorum & doctiſſimorum auctoritatem contemnit, eamque obſtinatione quadam ſententiæ repudiat: ſed non eſt hæreticus, quoniam pertinacia illa tametſi impudens & vitioſa eſt, non tamen in eccleſiam tendit, ſed in viros illos eruditos ac pios, quos ille atroganter deſpicit, ac pro nihilo putat.

Illud deinde conſectarium eſt: Si certum exploratumque ſit, dogma unumquodlibet Fidei veritatem eſſe, qui ignoraverit ejuſmodi dogma ad fidem ſpectare catholicam, & quamvis admonitus ab epiſcopo, ab hiſque rurſum, quibus Fidei cognitio conceſſa eſt, a viris demum doctis & piis, placitum ſuum præfracte nimis obſtinateque defenderit: hic temerarius, contumax, præceps, inſolens, ſapiens hæreſim, & quibuſque hujus generis nominibus notari poterit: nec tamen etiamnum notam hæreſeos habebit, quia (dicendum eſt enim ſæpius) pertinacia ejus nondum cum Fidei veritate & eccleſiæ auctoritate pugnat, ſed cum eorum ſententia, qui & fallere & falli poſſunt. Recte igitur D. Thomas (2) aſſeruit, eum qui paratus eſt corrigi ſecundum eccleſiæ determinationem, hæreticum non eſſe: quia non ex malitia errat, ſed ex ignorantia. Quod de craſſa etiam ignorantia dictum accipio: nam quæ affectata eſt, hæc non tollit, quin peccatum ſit ejuſmodi, cujuſmodi eſſet, ſi a ſciente & videnter committeretur. Nempe affectatus error ex electione eſt, nec paratus eſt ille corrigi, qui de induſtria communionem eccleſiæ doctrinamque declinat. At qui ex ignorantia non affectata errat, hic quodammodo invitus eſt & repugnans, non libens & voluntarius. Quocirca nec errorem eligit, nec gravate feret, quum ab eccleſia corrigetur, errorem ſuum ipſe corrigere.

Verum noſtris hiſce documentis illud in primis objicitur, quod error iſte ignorantiæ vitioſæ mortale peccatum eſt, præſertim poſt admonitionem epiſcopi docti, prudentum judicum, Theologorum ſapientium. Peccatum autem mortale hoc non niſi ſub infidelitatis genere continetur. Tres vero ſolum eſſe infidelitatis ſpecies, D. Thomas definivit. Cum ergo crimen ejuſmodi nec Paganiſmus, nec Judaiſmus ſit, erit profecto hæreſis. Adde, quod ſi quis ex ignorantia vitioſa & ſupina hominem occideret, vere & proprie homicida eſſet, in eaſque pœnas incurreret, quæ fuerint homicidis a jure præſcriptæ. Eadem vero cauſa ſubeſt in eis: qui manus violenter clericis attulerint, atque in cæteris omnino ſacrilegis. Qui igitur ex ignorantia craſſa poſt ſuſceptum Chriſti baptiſmum, errorem habuerit Fidei contrarium, is vere erit hæreticus. Actus enim, qui ex hujuſmodi ignorantia proficiſcitur, ſimpliciter & abſolute & volentis eſt & conſentientis: poterit ergo excuſari quidem, ne tam gravis culpa ſit, non autem ut hæreſeos culpa non ſit, & ejus omnino generis, cujus eſſet, ſi a non ignaro proficiſceretur. Adde etiam Divi Thomæ (3) teſtimonium in hæc verba: *Ab errore circa articulos fidei non poſſunt aliqui propter ſimplicitatem excuſari, quin ſint hæretici, præſertim quantum ad ea, quæ eccleſia ſolennizat, & quæ communiter verſantur in ore fidelium. Sed circa alia, quæ indirecte pertinent ad Fidei diſciplinam, ut quod Iſaac fuit filius Abrahæ, non judicatur aliquis hæreticus, niſi ab errore non recedat, etiam viſo quid ex eo ſequatur.* Hactenus ille. Quæ verba adeo aperte cum hac noſtra doctrina pugnare videntur, ut non ſit neceſſe argumentari. Sed & Chryſoſtomus (4) videtur quoque nobis adverſari, qui illum Pauli locum (5), *Cum modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt veritati* &c. de eis accipit, qui non adverſandi affectu, ſed ſtudio diſcendæ veritatis veritati reſiſtunt. At Paulus de

(1) 24. q. 2. c. *Dixit Apoſtolus* (2) *Ad Tit.* 3. *lect.* 2. (3) 1. *Cor.* 11. *lect.* 4.
(4) *Hom.* 6. *in epiſt. ad Titum.* (5) 2. *Tim.* 2. 25.

de hæreticis loquebatur, quos alio loco (1) semel atque iterum commonefaciendos esse corripiendosque præcepit, sed post unam & alteram correptionem devitandos.

RESPONDETUR OBJECTIS ARG. Quibus argumentis breviter ita respondeo. Diximus supra, dupliciter aliquod peccatum in genere & specie collocari: uno modo formaliter & directe, altero modo materialiter & reductive. Dent mihi latini veniam, precor, si verba minus latina usurparim. Sic a dialecticis accepimus, materiam in prædicamen to substantiæ poni, punctum in genere quantitatis, embrionem in ejus specie animantis, cujus gratia a natura paratur: poni, inquam, non per se & proprie quidem, sed per accidens, & quasi improprie. In moribus itidem quædam peccata sunt in sua specie perfecta, quæ videntes & scientes de industria committunt, & ea proprie per se, & formaliter in sua quoque specie reponuntur. Alia vero imperfecta sunt, quæ præter intentionem ignorantes admittunt, & ejusmodi ad speciem & genus per accidens reducuntur. Error igitur ille catholicæ veritati contrarius, quando in vitio ignorantia est, ad speciem hæresis referetur: nec tamen hæresis perfecta erit, nec perfecta infidelitas, quæ ut ante etiam dictum est, in tres species a Divo Thoma distinguitur. Prima itaque objectio minimo negotio pellitur.

Illa altera difficilior est, ubi quæritur, cur qui hominem ignorans perimit, vere homicida est, atque adeo pœnas homicidii contrahit, & ejus ignorantia est in vitio: is autem, qui contra fidem errat post fidem in baptismo susceptam, nec crimen hæreseos vere patrat, nec in pœnas hæreticorum incidit. Quæ sane quæstio ita solvitur. Non est hæreticus nec Theologorum, nec Juris peritorum usu, qui in hæresim illam imperfectam incurrit: nec hæresis illa imperfecta in frequenti vulgatoque sermone simpliciter & absolute hæresis est: sed ille tantummodo hæreticus dicitur, qui formaliter & ex electione, quasi dedita opera, cum communi fide pugnat. Quare nisi a perfecta & consummata hæresi nullum hæreticum nominabimus, si frequentem eundemque proprium hujus usum vocabuli volumus conservare. Eam rem quoniam tum ex nominis origine & notione, tum ex veterum testimoniis, tum ex communi omnium sensu paulo ante ostendebamus, nihil est necesse acta agere. Hinc illud est (2), *Excommunicamus omnem hæresim extollentem se adversus catholicam fidem*. Non errorem ait, extollentem se adversus episcopum, non adversum Inquisitores, non adversum Theologos aut Parisienses, aut Salmanticenses, aut Complutenses, aut Bononienses, sed adversus catholicam fidem. Hinc etiam illud (3). *Non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ*. Non dixit, Sanis sermonibus episcopi sui, non eorum, qui de fide inquirunt, non Theologorum etiam multorum, sed *Domini nostri*, &c. Quod si vel in divinis libris, vel in ecclesiæ doctrina non acquiescit, hæreticus est: quamvis non sit nec ab amicis, nec a Theologis, nec a fidei judicibus admonitus. Contra vero, si horum omnium repudiatis & monitis & præceptis, sermones tamen Dei & ecclesiæ non industria repudiat, sed ignorantia, hæreticus non est. Nec vero eadem causæ subsunt, ut cætera vitia, cum ex ignorantia crassa supinaque prodiderint, & nomen & speciem amittant. Non enim homicida is solum dicitur, qui hominem data opera occidit, sed qui injuste occidit, quamvis animi perturbatione, aut etiam imprudentia id fecerit. Atque item similiter in reliquis.

Jam D. Thomas vel prudenter Fidei judices admonet, idque illis præcipit, quod non suspicari modo, sed fumere etiam atque existimare debent: vel non putat ea, quæ in omnium catholicorum ore versantur, ab ullo omnino fideli ignorari posse, nisi qui errorem affectaverit: vel de hæresi imperfecta intelligit, quæ nec pertinaciam requirit, nec absolute & simpliciter hæreticum facit, sed quodammodo. Atque hoc responsum idem illa etiam verba recipiunt, quæ ex 1. par. scripsimus.

At Chrysostomus a nobis stat, non contra nos. Qui enim non studio certandi, sed discendæ veritatis doctrinæ resistit, cum doceri paratus sit, eum nec Chrysostomus, nec alius quispiam hæreticum proprie vocaverit. Et illos tamen, de quibus Paulus Timotheo sermonem faciebat, grave peccatum peccavisse, verti in quæstionem non potest. Invenitur ergo, Chrysostomo auctore, error fidei contrarius, qui tametsi in vitio est, non tamen est hæresis: quia non est malitiosi error, sed ignorantis. Quod si Chrysostomi interpretationem sequimur, non erat Paulo de hæreticis sermo, qui, quoniam obstinate pugnaces sunt, non sunt admonendi, sed vitandi. Quem sensum judices fidei videntur sequi, cum in universum jubent, hæreticos vel omissa fraterna correctione denunciari. Quod utique præceptum vulgo datum prudentia plenissimum est: quanquam non omnium hæreticorum aures, ut quidam falso putant, ita clausæ sunt veritati, ut ab amico præsertim docto & sapienti verum audire non queant. Hanc spem, fateor, de amicis hæreticis non sunt passim indocti habituri: paucorum erit ista fiducia, eaque prudentissimorum, sapientissimorum, conjunctissimorum, qui & prudenter intelligant, quorum non sit desperanda salus, & sapienter amicæque possint suos ad fidem Ecclesiæ revocare (4). De quibus non valde obstirmatis Paulum quoque ad Timothi. loqui, haud absurde intelligimus. Nolo autem, ut quispiam quamvis doctus & amicus, hac periculosissima ætate, ubi hæretici obstirmatissimi sunt vel plerique, vel omnes, fraterna correptione abutatur, nisi firmiter & certo existima-

(1) *Tit.* 3. 10. (2) *De hæret. ca. Excommunicam.* (3) 1. *Tim.* 6. 3. (4) *S. Tho.* 2. 2. q. 33. *ar.* 7.

moverit, hæreticum esse ex animo convertendum. Non enim propter conjecturas aut verosimiles, aut etiam probabiles, rem tanti momenti debet periculo exponere: præsertim cum experimento exploratum fuerit, quantum nostratibus incommodi attulerit in crimine hæresis intenta correptio. Meminisse debet vir doctus & prudens, Paulum mulieri consulere, ut maneat cum viro infideli: quod videlicet inter gentes, quibus tunc scribebat, spes erat, ut uxor virum suum ad fidem alliceret. At ubi ecclesia comperit, inter Judæos præsertim uxores potius corrumpi a viris, prudentissime sanxit, ne uxor ad fidem conversa cum viro infideli maneret. Qua lege non Pauli consilium evertit, sed firmavit. Sic Fidei judices, quando multis magnisque experimentis acceptis legem tulerint de denunciando hæretico, quamvis occulto, fraternæ correptionis legem a Christo præscriptam non violant, sed stabiliunt. Nisi naturæ juribus legislator repugnavit, cum sapientissime edixit: *Si tibi voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor, quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, & serviamus diis alienis, quos ignoras tu, & patres tui; non parcat ei oculus tuus, ut misereris & occultes eum, sed statim interficies*, &c. Deuter. 13. Hæc igitur lex in crimine hæresis populo servanda est diligenter, ne, dum per falsam misericordiam homini indulgent, in rem Christi publicam crudelis sit.

AD 2. CONFIRM. 5. ARG. Nec operæ pretium erit hoc loco disputare, an Apostoli hæretici fuerint: quod qui fatetur, qua hunc objurgatione, aut quo potius convicio a tanto errore coner avertere? Potest enim, Deus immortalis, absurdius dici quicquam, quam ministros primos Evangelii ad unum omnes, non a fide modo alienos, verum etiam hæreticos fuisse? Quanto & verius & modestius illi sentiunt, qui arbitrantur, Apostolos Christi non ex malitia, nec de industria, sed ex animi perturbatione & ignorantia peccasse? Aperte illis Dominus mortem & resurrectionem suam prædicebat, & tamen ipsi, ut Lucas ait (1), non intelligebant, quæ dicebantur: & credemus nos, post tot adeoque magnas turbas excitatas, discipulos non perturbatione animi, sed malitia dubitasse? Nam incredulitas & duritia cordis cujusmodi illa fuerit, Evangelista nobis exposuit, inquiens, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Illi porro, qui viderant, digni omnino erant, quibus fides haberetur, sed falli poterant tamen. His ergo non credentes Apostoli quidam & multis & incorruptis testibus, duri erant, incredulique etiam erant; at non Deo, sed hominibus. Pertinaces itaque erant adversus homines, non adversus Deum & Christum ejus. Quocirca Christi discipulos hæreseos insimulare, stultitiæ est manifestæ, si ea, quæ diximus in hæresis finitione constituenda, recte & dicta & confirmata sunt. Confirmatum est autem multa esse, quæ concurrant, ut quispiam hæreticus constituatur. Primum errorem habeat oportet. Deinde ut is error catholicæ veritati contrarius sit. Tertio loco certum esse necesse est, atque expeditum, errorem illum veritati catholicæ repugnare. Quarto errori pertinaciam adjungi, non quamvis, sed quæ cum certa Ecclesiæ regula pugnet. Quinto, ut is error sit post susceptam Fidei professionem in illo, qui Christo se credere profiteatur.

Hactenus Theologis nostris attenuate præsse finivimus, quidnam hæresis sit, unde illis statim perspicuum fiat, quænam sit hæretica propositio. Nam in mente eadem prorsus res sunt, in voce autem vel scripto hæretica propositio dicitur, quæ hæresim interiorem enunciat, illiusque est omnino signum. Quia vero solus Deus novit & corda, & cogitata filiorum hominum, nemo mortalium profecto potest alterius habere clare cognitam hæresim, & satis firme conceptam animo atque comprehensam. Quamobrem cum vox scriptumque ipsum, ac cætera demum omnia externa signa fallacia aliquando sint, non est facile certas & constantes formulas Fidei judicibus exprimere, ut recte atque ex ordine valeant de hæresibus judicare. Nam Theologi quum compertum habuerint, propositionem aliquam Fidei catholicæ esse manifeste contrariam, subscribent forte illico, hæreticam illam esse; quoniam interdum de rebus ipsis nude positis ex genere naturaque loquuntur, & eas, quas circumstantias appellant, quandoque aut negligunt, aut certe in judicum fide ac diligentia deponunt. Itaque suo se munere probe functos arbitrantur, si unum illud exploraverint, an error, cujus ab eis nota quæritur, Fidei aperte adversetur. Cum autem ad hæresim perficiendam eam, quæ legibus proscripta & damnata est, quædam alia sint, ut diximus, necessaria; non videtur esse bene consultum multorum infirmitati & innocentiæ, nisi fidei censores iterum atque iterum admoneantur, ut diligentissime errantium judicium, ingenium & animum studeant indagare, illudque potissimum, an eam pertinaciam habeant, quæ supra studiose nobis & sedulo definita est: quod in hac re vel maxime Ecclesiastici judicii cardo versatur. Nec satis est ad sententiam de hæresi rite justeque ferendam, hæresim ipsam suspicione attigisse, sed comprehensione quadam opus est, ut sine errore de erroribus judicetur. Nisi enim illos judex quasi manu teneat, præceps fere erit temerariumque judicium. Quod si in causa sanguinis id civiles leges præscripsere, ut probationes essent luce meridiana clariores: ecquid fieri oportet ab Ecclesiæ judicibus in eis causis decernendis, in quibus non solum res, honor, fama, vita hominis unius periclitatur, sed totius etiam generis ac familiæ præclara & sempiterna existimatio? Age ergo normas præstituamus, quibus Ecclesiæ judices tuto in hæresi dijudicanda uti possint.

CA-

(1) Luc. 18. 34.

CAPUT IX.

Regulæ tres, ad quas Fidei externa judicia dirigenda ſunt.

PRima formula in promptu eſt, ipſius contra ſe errantis teſtimonium, quo in omni foro exploratum eſt admiſſi criminis argumentum, præſertim ſi crimen ſuum reus ſua ſponte & voluntate teſtificetur. Tametſi ea etiam confeſſio, quam a reo judex quæſtiones ac tormentis exprimit, ſecundum leges tum civiles, tum canonicas idonea eſt ad faciendam in externo judicio fidem. Sed de toto hoc & confeſſionis & quæſtionis genere commodius non a juriſperitis ſolum, verum a quibuſdam etiam optimis viris familiariter colloquentibus, quam ab ullis Theologis ulla in ſchola, diſputatur. Nec vero quempiam velim in eum ſenſum formulæ hujus verba interpretari, ut reus, qui hæreſis ſortaſſe vim, & naturam neſcit, hæreſim ipſe ſit ſuo judicio æſtimaturus, illumque ſecuturi in ſententia judices. Sed ita accipi oportet, ut reus cum factorum atque dictorum ſuorum, tum propriæ conſcientiæ atque animi teſtis contra ſe ſit; judices ex factis, dictis, mente, ingenioque illius hæreſim deprehendant, cujus notionem ante oculos poſitam habere in omni Fidei religioniſque judicio debent. In hominem præceptor olim meus incidit, qui vehementer ſe ipſe affirmaret hæreticum eſſe. Quid ita? rogat. Cur te hæreticum eſſe arbitraris? Reſpondit ſe tenere contra Catholicam fidem. Hic ille urget: An tu credis catholicam fidem falſam eſſe? Minime gentium, inquit iſte: adeo, etiam me hæreticum exiſtimo, hoc eſt errantem, & a veritate alienum, quia contra fidem catholicam ſentio. Jam præceptor riſum continere non valens, abi ſtulte, ait; eo enim minus hæreticus es, quo magis te hæreticum opinaris. Salva quippe res eſt, ſi tunc errare te ſentis, quum Fidei catholicæ repugnas. Sic hominis ſtultitia eſt non tam Theologiæ rationibus, quam prudentiæ manibus comprehenſa. Mihi etiam ipſi aliquando contigit, ut a Judicibus Fidei errores neſcio quos denotandos acciperem, certe hominis ejus errores, ut poſtea comperi, qui judicum nec juſſu, nec accerſitu ad tribunal venerat, ſed ſacerdotis cujuſdam ſuaſu, & conſilio, quem pœnitentiæ adminiſtrum habebat. Sponte igitur, ſuoque judicio hæreſes adverſum ſe plurimas (ſic cenſebat) excipiente notario, prodidit. Ad me ergo itum eſt, ut errorum notas ederem. Quos ut multos, varioſque conſpexi, cœpi mecum ipſe attentius cogitare, quiſnam eorum auctor haberi poſſet. Quicunque porro is eſſet, partim ex Arii, partim ex Macedonii, partim ex Vvicleffi, partim ex Lutheri fontibus, quaſi quoſdam deduxiſſe rivulos videbatur. Crederes eum aſſidue in omnium hæreticorum lectione verſatum. Quod ſi nulla eſſet rerum conſequentia, & connexio, errorumve compoſitio, & coagmentatio aliqua, mihi quoque injecta eſſet iſta ſuſpicio. Sed cum cernerem, in tanta errorum copia non complexionem eſſe, non vinculum, inſaniæ hominis potius, quam hæreſeos venit in mentem. Nolui itaque de erroribus judicare, niſi prius auctoris ingenium, & judicium exploraſſem. Ergo judices rogo num copia ſit videndi hominis. Ajunt eſſe: Nam datus erat in cuſtodiam, & conjectus in carcerem. Solvitur vinculis, coram producitur, intueor oculis, animo cerno, video illum parum ſana mente eſſe. Periculum ex rebus præſentibus feci, quas longum eſſet commemorare: probavi ita ſe habere rem, ut ante ego cogitaram. Vix tamen a judicum animis opinionem infixam potui divellere. Sed vici tandem, & perſuaſi, atque, ut erant viri boni, dedetunt manus, amentemque ſponte confeſſum, ſuoque judicio convictum, in parentum domum cerebro vacuum quidem, ſed omni etiam pœna vacuum dimiſerunt. Ac de his nihil eſt neceſſe, ut Theologi præcipiant: ſunt tamen ea cognoſcenda: pertinent enim ad eum uſum, quem juris prudentes ſunt e locis theologicis habituri, de qua re hoc libro diſſerimus. Reliqua deinceps perſequamur: nam formula hæc tantum attingenda fuit.

Alteram D. Thomas protulit in prima parte (1), & in priorem ad Corinthios epiſtolam (2). Ea eſt hujuſmodi: Si error fidei contrarius circa ea ſit, quæ nullo modo eſt probabile ab errantibus ignorari, qui ad fidem catholicam certo pertineant, tunc judices tuto de hæreſi pronunciabunt. Ut ſi, exempli cauſa, homo quivis etiam de media plebe, aut neget Chriſtum cruci ſuffixum, vere mortuum, vere a mortuis excitatum: aut aiat, ſuperſluum eſſe & vanum orare pro mortuis, nullo præmio juſtos a Deo affici, nullo ſupplicio improbos, & cætera ſimilia. Item ſi vir in ſchola Theologiæ diu multumque verſatus contendat, Spiritum ſanctum a Filio non procedere, aut Patrem & Filium Spiritus ejuſdem duo eſſe principia; aut non eſſe tres pœnitentiæ partes; aut Chriſtianis nullo modo eſſe licitum cum hoſtibus belligerare; aut epiſcopum non eſſe ſuperiorem ſimplici ſacerdote, aut quicquam ejuſmodi, quod incredibile eſt neſcire Theologos ad Eccleſiæ communem fidem attinere, præſertim ſi in ſchola, ut dixi, perdiu ſe ſe, ac valde exercuerunt. Qua in re non dubito, quandoque a judicibus per remiſſionem nimiam, aut magnam certe ignorationem erratum. Nolo enim ſuſpicari, Fidei leges per gratiam eſſe aut populi ſuroti, aut potentium voluntati conceſſas. Fuerunt ante hos paucos dies Theologi quidam habiti doctiſſimi, in iis erroribus deprehenſi: quos & Lutheranorum eſſe proprios, & Eccleſiæ communi Fidei adverſos, nemo addubitare poterat, qui vel mediocriter rebus Theologicis eſſet inſtru-

(1) q. 32. ar. 4. (2) c. 11. lect. 4.

ſtructus. Coacti ſunt hæreſes abjurare, quaſi ſuſpecti de hæreſibus, non convicti. Cum tamen ſi hæc non dico ad rhytmicorum, aut muſicorum acerrimam normam, ſed ad perpendiculum communis juris, & vulgarem rationis formulam dirigerentur, nullum facilius erat, proclivinſque judicium. Turpe fuit autem ea dubitare peritos, quæ ne ruſtici quidem dubitant, nempe nullo pacto veſtimile fieri, ut homines in earum rerum, quas diu multumque tractarunt, ignoratione verſentur. Ecquis autem credat, viros theologiciſſimos (ſic cenſebat vulgus) earum rerum inſcios & rudes, quæ Theologis univerſis notæ, & pervulgatæ ſunt? Erat in animo, quæ horum Theologorum fuerint errata, ſubſcribere: ut in hac quaſi imagine & hujus præſcriptionis regula illuſtrior appareret, & admonerentur quoque futuri judices, ut alieno periculo ſaperent, neque animi relaxationem & mollitiem, clementiam, & miſericordiam eſſe arbitrarentur. In illis nimirum & reis & judicibus, ne quod perniciofum exemplum eſſet proditum, pertimeſcebam. Quod enim exemplo fit, juri fieri putant. Sed quoniam jam rei ipſi deceſſerunt, omnique odio carent & invidia, non puravi ejuſmodi errores traducendos: quos ſi conteſtatos & conſignatos ederem ad ſempiternam memoriam turpitudinis, non ſolum in mortuos reos, ſed vivos etiam judices viderer maledicta conferre. Quamquam ſorte ibi timeo, ubi non erat timor. Sed utcunque res habeant, juriſperitos admonui, ne in animum inducant credere, nullos eſſe pertinaces, niſi qui judicum monitiones præceptaque deſpexerint. Ante hominum hortatus iſtos, crede mihi, vera hæreticorum pertinacia reperitur, eorum ſcilicet, qui minime ignorant, opiniones ſuas contra fidem Eccleſiæ venire. Ipſa vero omnium fidelium vox, idemque communis ſenſus, non pro una monitione dico, ſed pro mille ſufficit. Quapropter Eccleſiæ unam vocem qui ſpernit, hic multo pertinacior eſt, quam ſi ſexcentas aut Theologorum, aut judicum contempſiſſet. Ac de ſecunda quidem regula hactenus. Tertiam hanc habebimus.

Si de cujuſpiam erranris pertinacia dubitant judices, duæ res illis ſunt accuratius tranſigendæ: quarum una Theologorum propria eſt, altera cum Theologis juriſperitorum etiam communis. Priorem ergo a Theologo juriſperitus mutuabitur, poſteriorem autem ſuo ſibi jure vindicabit. Primum igitur a ſapientiſſimis Theologis illud explicatum, diffinitumque habeant judices, an error, qui in judicium venit, cum fide catholica aperte pugnet. Nam una ex hac parte dupliciter hæreſeos judicium excludetur: vel quia incertum eſt, dogma illi errori contrarium catholicæ Fidei veritatem eſſe; vel quia repugnantia erroris ejuſmodi, & catholicæ veritatis obſcura eſt, & in opinione poſita. Ut ſi, verbi grat a, olim negaret quis, epiſtolam ad Hebræos eſſe Pauli, habeat autem pro certo illam eſſe canonicam, & de auctore epiſtolæ quæſtionem moveat, non de auctoritate; ſunt Theologi qui ſentiant, hæreſim illam eſſe. Ego vero, niſi Eccleſiæ definitio obſtaret, non puto, qui exiſtimem Chriſti fidem in nullo extremo verſari diſcrimine, ſi libri canonici auctorem neſciamus, modo ſciamus librum eſſe canonicum. Quocirca ſive Paulum, ſive Lucam, ſeu Barnabam illius epiſtolæ auctorem quiſpiam dixerit, ſi ſolida ei eſt fixaque & conſtans epiſtolæ auctoritas, non continuo Chriſti fidem evertet. Cum igitur tempore D. Hieronymi nondum fuerit explorare cognitum, an Fidei certa veritas ſit, Paulum illam ad Hebr. epiſtolam ſcripſiſſe, ſi error adverſus ad tribunal Fidei tunc referretur, criminis fortaſſe quidem judicium fuiſſet, ſed hæreſeos judicium non fuiſſet. Item, Dei auxilio peculiari nos egere, ut ſicut oportet, credere, ſperare, diligereque poſſimus, Fidei dogma eſt longe certiſſimum. Qui inficiabuntur, nullos eſſe habitus ſpei & charitatis infuſos, illi dogmati huic, ut quidam ſentiunt, repugnabunt: ſed quia ea pugna, tametſi valde probabiliter apparet, non tamen eſt manifeſta ratione comprehenſa, eorum hominum error notandus eſt, temeritas & impudentia notanda: hæreſis ne ſuſpicanda quidem ante ſacri Concilii Tridentini decreta. Qui locus, nullo etiam commemorante, fidei cenſores admonet, ut id mutui, quod a Theologis ſunt neceſſario accepturi, non a quibuſvis accipiant, ſed ab eruditis, expertis, exercitis. Qui ſcilicet cum exploratum habeant, quinam ex Theologiæ locis certi ac firmi ſint, qui contra probabiles & non neceſſarii, tum argumentorum Theologicorum frequenti atque expedito uſu facile quoſcunque errores deprehendant, qui Fidei catholicæ dilucide refragentur. Altera erat res, ut judices diligentem navent operam, quo illis errantis pertinacia pateſcat. Quæ ſi in dubium fortaſſe vertitur, & neque ex ante aut dictis aut factis, neque ex errantium ſtatu, & conditione & ingenio colligitur, non alia eam ratione melius deprehendent, quam ſi erranti certum ſignum catholicæ ejus veritatis oſtendant, cui error iſtius contradicit. Ut ſi proferatur apertius aliquis ſcripturæ locus, aut definito legitimi concilii generalis, aut decretum conſtans Apoſtolicæ ſedis, aut una quælibet alia certa nota earum, quibus & catholicæ veritates, & contrariæ omnino hæreſes dijudicantur. Quod ſi hiſce ſignis notiſque prolatis ille ceſſerit, argumentum erit ignorantiæ probabiliſſimum: ſin repugnaverit, argumentum erit pertinaciæ certiſſimum: præſertim ſi nec ingenii nec doctrinæ expers ſit. Nam ſi adeo rudis & imperitus eſt, ut harum rerum intelligentiam nullo modo habere poſſit, equidem nullam certam regulam præſcriptionemque conſtantem exprimerem, ut hominis ejuſcemodi pertinacia innoteſceret (t). Certe ſi qua eſt erafſa pin-

(t) *Si forte interpretanda eſt ſententia. Bart. l. Tutor ff. de ſuſpect. tut. & Felinus in rubr. de hæret. & Cor. in Clem. 1. de ſum. Trin. q. ſentiunt, epiſcopi & inquiſitorum admonitionem eſſe legitimam; ut qui eam contemnit, hic pertinax cenſeatur.*

pinguique minerva deſcribenda formula, ea erit ſententia Eccleſiæ communis, fideliumque conſenſus & conſpiratio eadem: quibus ſi iſte adverſetur, tum etiam cum videt contra ſe venire omnes, pertinax atque adeo hæreticus exiſtimabitur. Nec neceſſe erit tamen orbem omnium peragrare terrarum, & ſingulorum fidelium rogare ſententiam. Nam quæ ſit fidelium ſingulorum, neque arte aliqua, nec diligentia & inquiſitione perpenditur, ſed quodam quaſi prudentiæ ſenſu judicatur. Quemadmodum enim ſi quiſpiam neget omnem ignem calefacere, non eſt opus, ut conſuetudo in naturam habeatur, propoſitionem illam generalem inductione & demonſtratione ſingulorum ignium, ſed ſignificatione potius & ratione declarare; cum quibuſdam demonſtratis, eadem ſit de cæteris ratio: ſic in fidem eccleſiæ ille erit pertinax, qui ſuæ provinciæ aut civitatis fidelibus univerſis in Fidei ſententia repugnaverit.

Sed hæc relinquamus, idque largiamur inertiæ noſtræ; inepti enim ſumus, ut hebetes ac rudes ad regulam & lineam exigamus. Hæc vero omnia, quæ in hac poſtrema conſtituenda regula diximus, ſi ad vulgaris prudentiæ rationem dirigas, recta fortaſſe erunt: ſin perpendere ad exactioris diſciplinæ præcepta velis, reperientur quædam fortaſſe non recta. Quid enim in tam inæquabili & rerum & ingeniorum varietate præſcribere nos poſſumus, quod æquabile inter omnes & unum omnibus eſſe queat? præſertim cum id genus cauſæ propemodum conjecturales ſint, in quibus judices indiciis quibuſdam atque veſtigiis in ipſa penetrare hominum corda pertentant, quæ ſi cognoſcerent, non egerent perpendiculis, non normis, non regulis. Quid igitur hæreſis ſit, quæ hæretica propoſitio, qua demum via ac ratione utrique & theologo & juriſperito internoſcenda, mihi jam ſatis ſuperque dixiſſe videor.

CAPUT X.

De propoſitione erronea, ſapiente hæreſim, piarum aurium offenſiva, & temeraria, & ſcandaloſa.

DEinceps, ut erat propoſitum, de propoſitione erronea videamus. Cujus notio ac definitio non eadem omnibus, ſed ſua cuique eſt: ut hic etiam verum id eſſe comprobes, *Quot homines, tot ſententiæ*. Illud autem in primis definitum & conſtitutum ſit, propoſitionem erroneam ab hæretica non cogitatione modo, ſed re etiam ſeparari. Non enim, ut quidam exiſtimant, concilium Conſtantiense, unde varia iſta errorum genera accepimus, propoſitionem erroneam uſurpat in ſignificatione generali, ut erroris hæretici & cæterorum genus commune ſit, quæ videtur eſſe ejus nominis propria ſignificatio. Equis enim credat, quicquam aliud eſſe propoſitionem erroneam, quam errorem? Sed concilium, ut dixi, ab hac uſurpatione longe abeſt: id quod ſtatim planum faciam, ſi verba patrum adſcribam. *Compertum eſt*, inquiunt, *ex præfatis articulis plures eſſe notorie hæreticos, alios non catholicos, ſed erroneos, alios ſcandaloſos, quoſdam piarum aurium offenſivos, nonnullos temerarios*. Quæ forma ſermonis eſſet & falſa & abſurda, ſi propoſitio erronea pro quocunque errore communiter ſumeretur. Jam enim recte quoque dici poſſet, poſt multas argumentationes enumeratas, in his quaſdam eſſe ſyllogiſmos, quaſdam inductiones, quaſdam argumentationes: quod quam ſit ineptum, nemo eſt, qui non intelligat. Sine dubio igitur erronea propoſitio ab hæretica ſecernitur, non tanquam genus ab ſpecie, quod eſſet diſcrimen rationis; ſed tanquam una erroris ſpecies ab altera: quæ vera rerum, non modo vocabulorum, diſtinctio eſt.

Illud deinde conſtituere debemus, quod prius forſan dictum oportuit, ſed doctrina ſera non eſt reprehendenda, præſertim ſi in opportunum tempus reſervata ſit: Conſtituendum ergo, catholicas veritates non ſingulari modo, ſed bipartito reperiri. Quædam enim ſunt catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut his ſublatis, fides quoque ipſa tollatur. Quas nos uſu frequenti, non ſolum catholicas, ſed Fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates ſunt etiam ipſæ catholicæ & univerſales, nempe quas univerſa eccleſia tenet, quibus licet everſis fides quatitur, ſed non evertitur tamen. Atque in hujuſmodi veritatum contrariis erroribus ſupra dixi (1) fidem obſcurari, non extingui, infirmari, non perire. Has ego nonquam Fidei veritates cenſui vocandas, quamvis doctrinæ Chriſtianæ veritates ſint: Speciales orationes applicatas uni perſonæ per prælatos vel religioſos plus prodeſſe eidem, quam generales; Fratres non teneri labore manuum victum quærere, ſed licere eis eſſe mendicos: & complures alias ſimiles propoſitiones, quas omnes catholici veras eſſe ſine dubio exiſtimant, ideoque veritates catholicæ vocari poſſunt, atque etiam debent. Quæ igitur propoſitiones hujus poſterioris generis veritatibus contradicent, eas equidem erroneas appello: quæ quoniam doctrinæ catholicæ adverſantur, errores ſunt hæreſi proximi, hæreſes non ſunt. Nec noſtro more nos ita loquimur, ſed eſt etiam hoc in more poſitum ſermoneque majorum, ut nomen generis ſpeciei illi abſolute tribuant, quæ eſt in eo genere imperfectiſſima. Sic Ariſtoteles in prædicamentis diſpoſitionem ſejunxit ab habitu: cum tamen diſpoſitio alias habitus ipſius genus ſit. Virtus quippe, quam habitum eſſe nemo eſt qui neſciat, diſpoſitio eſt perfecti ad optimum. Ac ne plura exempla, quæ ſunt prope innumera, referamus, illud eſt paſſim vulgi etiam ore contritum, quo animalis vocem, cum omnium animantium communis ſit, interdum pro his ſolum accipiunt, in quibus nihil aliud, quam vis animantis

(1) *Pag. 289. b.*

apparet. A qua consuetudine ne Paulus quidem abhorruit, quum animálem hominem dixit, quasi brutum expertemque rationis. Patres item concilii Constantiensis hoc sensu videntur esse locuti, si accurate eorum voces expendamus. Ex quibus facile intelligimus, erroneas propositiones contra catholicas fuisse divisas, & inferiore quodam gradu, quam hæreticas, fuisse locatas. Error itaque, qui & minus quidem quam aperta hæresis, & catholicæ doctrinæ tamen contrarius est, propositio erronea vocatur. Theologi denique modestiores, quum in disputationibus suis quicquam sanæ doctrinæ adversum hæreticum appellare non audent, temperato vocabulo erroneum esse confirmant. Quum vero in hunc sensum & vulgari consuetudine alliciar, & compellar majore Philosophiæ ratione, facile me patior in eum adduci, libenterque in eo cupio retineri.

Est & propositionis erroneæ alius item gradus. Quum enim veritas aliqua, sapientum quidem opinione vehementi, fidei veritas est, sed non est plane ab ecclesia definita, nec certo, argumento demonstrata; tunc veritati illi adversari non est hæreticum, sed erroneum. Videlicet hæresis quemadmodum supra diximus, a voluntate quoque errantium pendet, nedum ab intellectu. Error autem, sicut & falsitas, e rebus ipsis significatis perpenditur, nulla assentis habita ratione. Ita licet veritas illa ad fidem suapte natura pertineat, quia tamen nec hoc certum nec expeditum est, hæretica pertinacia abest, error gravis & periculosus non abest. Similiter & propositio erronea tertio quodam gradu vocari potest, quæ certæ veritati catholicæ fidei adversatur, non manifeste quidem, sed sapientum omnium longe probabili ac ferme necessaria sententia. Ejus quippe erratio gravis est, qui hoc defendit contumaciter, quod viri omnes docti sentiunt periculum grande catholicæ fidei conflare. Quicunque ergo vel doctrinam fidei appendicem liquido evertit, vel fidem ipsam in discrimen adducit, vehementer ille sane in Chrifliana disciplina errat, atque adeo ejus dicta jure appellantur erronea. Verum de erronea propositione plus quam satis dictum est.

Propositio vero sapiens hæresim a quibusdam definitur ea, quæ in significatione, quam verba prima facie ostendunt, sensum habet hæreticum, quamvis pie intellecta sensum aliquem habeat verum: ut sunt, inquiunt, istæ propositiones, *Pater est major Filio*, *Christus est creatura*, *Tres sunt dii*. Quæ definitio nec vocabuli potestatem exprimit, nec rei diffinitæ vim naturamque declarat, nec mutuo nexu cum illa est copulata. Quis enim dubitet, illam propositionem, *Ridiculum est*, *Eucharistiæ sacramentum solemni ritu per vias publicas circumferre*, Lutheranorum hæresim sapere, qua negant in Eucharistia corpus Christi verum contineri? Et tamen in nullo pio sensu vera est. Hujusmodi propositiones multas in Erasmo, Joanne Carione, aliisque quibusdam hujus fecoli scriptoribus passim leges, quæ nec apertas hæreses præse ferant, nec sanum aliquem habeant sensum: sed quia hæreseos saporem quendam & odorem referunt, merito eas quidem dicimus hæresim sapere; qui vero illas proferunt, hos hæreticorum & saporem habere & proferre odorem. Nec exempla illa placent, quibus hi suam definitionem illustrant. Veriora equidem exempla desidero, & magis ad rem, de qua agitur, accommodata: quamvis in hoc genere nihil ab iis requirendum est, qui omnes istos propositionum gradus permixtos esse ac confusos opinantur. Sed primum exemplum a Joannis Evangelio Christique doctrina sumptum est. Quod vero Christi doctrina & Evangelium hæresim sapiat, scribere ego non auderem. Illud secundum exemplum congruens atque aptum est, si eis assentimur qui existimant, illam orationem, *Christus est creatura*, simpliciter veram esse, sed eam Theologos refutasse, quod fœtorem quendam ab Ario contraxerit. In quam sententiam D. Thomas multa dixit (1). Ac Sophronius in sexta Synodo (2) plane fatetur, Christum creatum & increatum, idemque in 3. lib. Joannes Damascenus. Sed & Hieronymus. (3) creaturæ nomen in Christo non horret. Ego vero semper habui persuasum, enunciationem illam & simpliciter falsam esse, & catholicæ fidei absolute contrariam. Est enim in creaturæ voce negatio intus inclusa, quæ Christi suppósito absolute divinitatem tollit. Nam qui dicit rem aliquam factam ex nihilo, is negat eam de substantia generantis extitisse: hoc enim discrimine id quod vere & proprie factum est, ab eo, quod vere & proprie est genitum, separatur. Quemadmodum igitur illud, *Christus cœpit esse*, fidei adversum est, quoniam inde perspicua argumentatione sequitur, filium Dei esse cœpisse, atque adeo aliquando non fuisse; sic & illud, *Christus factus est ex nihilo*, fidei quoque adversatur, quod implicite filius Dei de natura ejus, a quo extitit, esse negatur. Sive igitur incipere; sive factum esse, seu esse creaturam, de filio Dei vere enunciari non possunt, quoniam inficiationem abditam & latentem continent, quæ a Filio Dei, pro quo nomen Christi accipitur, vel perpetuum esse, vel esse a patre depellat. Itaque, ut mea fert opinio, propositiones illæ, ac cæteræ ejusmodi non tanquam sapientes hæresim, sed tanquam hæreticæ a Nicænis patribus sunt damnatæ. At propositionem hæreticam & sapientem hæresim eandem esse, mihi quidem non fit verosimile. Stultus nempe haberetur is, qui quam rem vinum esse consiaret, hanc vinum sapere, nisi per jocum & ridiculum, diceret. Jam Patrem & Filium & Spiritum sanctum tres Deos esse, cum fide aperte pugnat. Nam sensus ille, qui plus dicitur, impios

(1) 1. *p. q.* 14. *a.* 8. (2) *Act.* 12. (3) *Isa.* 45. *cap.*

pius est. Pari certe ratione illa propositio, *Deitas est crucifixa*, hæresim sapere diceretur; quam tamen, ut hæreticam manifestæ, quinta synodus condemnavit. Illa item, *Essentia generat essentiam*, in gradu sapientium haræsim locaretur, quam in hæreticarum numero poni oportere, Concilium Lateranense definit. Quid illa? *Essentia divina non est persona patris. In tribus personis tres sunt Deitates*, aliæque plures hujusceemodi, quas in sensu novitio, & nuper a se excogitato, quidam veras esse dixerunt. Sane nihil tam absurdum dici aut excogitari poterit, quod in sensum aliquem fictum si detorqueas, verum non sit ac rationi tum humanæ, tum divinæ consentaneum. Sed consentaneum non est, sensa ejusmodi commentitia, ab usuque sanctorum & ecclesiæ aliena, pia nuncupare, & homines futiles talium sensorum excogitatione defendere. Ego certe, ut quod sentio loquar, harum propositionum auctores nihil minus, quam hæreticorum saporem habuisse arbitror. Sed si in eis aliquem meo gustu percipio, insitiæ sapor ille est, non hæreseos. Quum vero loquendi vim, & consuetudinem verborum teneo, propositiones ipsas, de quibus loquimur, non sapientes hæresim dico, sed Fidei manifeste contrarias. Sermones porro istos per metaphoram figuratos, considerata intelligentia magis percipere possumus, quam circumscripta definitione explicare. Quamobrem, quid hæresim sapiat, quid non sapiat, non tam finitione, & argumentatione speculatricis disciplinæ, quam sensu quodam, gustuque prudentiæ judicatur. Videas hominem in Lutheranorum dogmatis expugnandis, & internoscenda mente exercitatum, qui, ut canes venatici, in libro quem legendum suscipit, hæreses odore quodam suspicionis quam sagacissime perveltiget, ejusque libri auctorem corruptum esse, acutissime sentiat. Leget eum librum fortasse alius stipes sine sensu, qui nihil omnino indagare, nihil olfacere, nihil ne suspicione quidem possit attingere. Quales sunt hodie non pauci qui Baptistam Cremensem, Henricum Harph. Joannem Taulerum, aliosque hujus farinæ auctores quotidie habentes in manibus, quotidie in ore, eorum errata tamen, mentem, animum non odore ullo, non vestigiis, non sapore capiunt. Videlicet abstulit Dominus a Juda, & Hierusalem judicem, & propheram, & ariolum, & senem, sapientem de architectis, & prudentem, non solum eloquii mystici, sed hæresis occultæ dijudicandæ. Quidni muti sint canes, & latrare non valeant, quibus ad inveligandum nulla jam est fagacitas narium? Et cum tot signis lupi declarent, qui sint ac velint, quid quærant ac desiderent, canes tamen fere stupor oppressit, pastores vero cæcutiunt, & obsurdescunt nescio quo modo, ut nec ea, quæ a viris fagacibus monentur, audiant, neque ea, quæ a lupis geruntur, videant: nisi forte omnes & pastores, & canes stupidi timore obmutuerunt. Atqui unde libet stupiditas accidat, ad ecclesiæ perniciem idem est. Secum enim jam poterunt viri improbi non modo ad aurem admovere sermonem, qui ut cancer serpat, sed patentius venenum spargere, atque evomere virus pestilentissimum erroris sui: quod si mens non læva fuisset, etiam occultum, atque in venis inclusum a sano humore secerni, & internosci tam poterat, adhibita diligentia, & cura, gravique, & acri judicio, quam potest color albus a nigro, aut dulcis sapor ab amaro distingui. Sed non est hujus loci, ecclesiæ calamitatem deplorare. Nunc enim id solum agitur, propositionum sapores magis sentiendi, & gustandi viribus discernendos, quam speculandi. Causa quippe hos, non natura distinguit. Itaque non præceptis, & regulis, sed prudentia, & sagacitate dijudicantur. Expediam brevi rem hanc, & planam exemplo uno faciam. Leges illam propositionem, *Pater major me est*, in Evangelio. Habes illius doctrinæ auctorem cognitum, & perspectum: antecedentia, & consequentia in Evangelio verba diligenter attendis, ejus doctrinæ principia reliqua memoria tenes. Jam experiere, nisi habes humore aliquo malo affectum gustum, propositionem illam, *Pater major me est*, non hæresim tibi sapere, sed modestiam. Legebat eandem in Arianorum libris Athanasius, auctores intus, & in cute noverat; Arianæ disciplinæ causas & effecta, principia & connexa perspexerat; & quę in Evangelio Christi dulcis erat super mel & favum, eadem propositio in Arii libros transfusa sapiebat hæresim, eratque ejus gustui vel amarissima. Atque ut idem vinum ex vase uno sapit picem, ex altero non sapit, & res eadem illud olet, unde sit, e cœno male, ex arcula muliebri bene; sic una & eadem oratio ex uno corde, & ore odorem spirat jucundissimum, ex altero teterrimum; ex uno saporem suavem servat, ex altero insuavem. Quemadmodum etiam videmus, aquam e radicibus & canalibus, per quas transit, aliud atque aliud & olere, & sapere. Non itaque e rerum ipsarum, orationumque natura sapor, odorve omnis existimandus est, sed tum res, tum orationes ipsæ a venis aliquando, & viis, per quas permeant, saporem, & odorem accipiunt. Saporem igitur propositionum, ut dixi, non tam scientia, quam prudentia dijudicat. Quocirca quæ propositio hæresim sapiat, quæ contra non sapiat, non Theologi quivis, sed prudentes solum, atque experientes poterunt judicare.

Idem vero de propositione male sonante, seu piarum aurium offensiva dixerim. Est enim, ut linguæ, nariumque, ita & aurium judicium suum, absurdos, & abhorrentes sonos respuentium. Quemadmodum autem non solum res falsæ, atque perabsurdæ, sed graves quoque, ac veræ sententiæ inconditis verbis elatæ offendunt aures, acres præsertim, & acutas; sic Theologorum aures teretes, & religiosæ non a sententiis modo falsis, & hæreticis, sed ab iis etiam abhorrent, quas intelligenti judicio percipiunt male, atque absurde sonare: quamvis

nullam in eis falsitatem hæreseos deprehendant. Dupliciter ergo de propositione male sonante loqui possumus; uno modo generaliter, quo omnis propositio Fidei contraria fidelium aures offendit, eoque magis, quo apertius illam vident Fidei catholicæ esse contrariam. Alio modo specialiter, quo gradum quendam propositionum constituimus ab illo hæreticarum supremo distantem. Qua ratione eas proprie male sonantes propositiones, & plarum aurium offensivas dicimus, in quibus nullus error Fidei adversus manifeste notari potest, sed absonum nescio quid, atque absurdum, quod indignum esse piis, & religiosis auribus videatur. Enimvero in hisce absonis, & absurdis propositionibus discernendis, nollem equidem imperito, atque imprudenti vulgo aures dedere, quarum est judicium pinguissimum. Sane quanquam nonnullis in rebus, quæ fidelium omnium scilicet communes sunt, judicium rectum adeo doctis, atque indoctis est & promiscue, & communiter a fide datum, ut quæ propositiones vulgi opinione male sonantes habentur, intelligentium quoque judicio male sonantes fere sint: at promiscuum vulgus auditum plerumque hebetiorem habet, interdum etiam teneriorem, quam opus est; & multa sæpe tum auribus accipit, tum animo refert, quæ irrite, atque intelligentes aures aspernantur: quædam contra refutat quasi absona, quæ Theologos peritos, & sapientes non modo non lacessunt, sed ne movent quidem: Theologos, inquam, peritos, & sapientes. Nam in quibusdam aurium sensus fastidiosissimus est, in quibusdam etiam superbissimus. Quia igitur vel Theologi quidam nonnulla refpuunt, quæ aures clementes, & modestas minime offendunt: necessarium est, si res has recte, & sapienter dijudicare volumus, aurium habere sensum politum, tersum, subtilem, prudentem. Quod si propositionum absonarum, consonarumque judicium Ecclesia in vulgi auribus collocasset, illam certe propositionem: *Beata Virgo peccatum originis a primo parente contraxit*, male sonare, & pias aures offendere judicaremus. Illa enim audita, vulgus sine dubio perstringitur, percutitur, torquetur. At piarum aurium offensio crimen est. Id autem in crimen ponere, quod Ecclesia ab omni alienum crimine censuit, temerariæ insolentiæ est. Evangelii item verba quædam, si turba nobis lex est, male sonantia fuissent, & piarum etiam aurium offensiva. Turbas quippe aliquando Dominus vocibus ambiguis, obscurisque turbavit. Quin insigniter, atque aspere discipulorum quandoque teneras auriculas perculit: Nam Pharisæorum aures mordaci solebat radere verbo. Pharisæi, audito Christi verbo, scandalizabantur: plerisque discipulis durus erat illius sermo: turbis habere dæmonium videbatur. Nec est ambiguum hoc tempore esse Pharisæos quosdam, esse stolidam turbam, & multitudinem falsis opinionibus obtusam, certos demum esse discipulos, quibus est sermo veritatis durissimus. Hi, si abusus reprehendas, qui in imaginibus & colendis, & ornandis in facellis, templis, monasteriis, sepulchrorum monumentis, sempiternisque memoriis condendis sunt plurimi: si affirmes, in hujusce modi interdum, vel potius nimium sæpe plus vanitatem valere, quam religionem, diabolum, quam Christum; hi, inquam, fortasse dicent, te Lutheranis opinionibus occupatum, intolerabiles sonos fundere. Non est igitur habenda ratio vulgi promiscui, imbecilli, perturbati, imprudentis, sed prudentis, sinceri, pii, incorrupti. Nec Theologia modo requirenda est, sed pietas, & prudentia, sine qua nullæ aures possunt consentaneos sonos, abhorrentesque discernere.

Itaque, ut semel finiamus, cum non sit cujusvis male sonantem propositionem a bene sonante distinguere, prudentissimi Theologi, quod jam iterum, ac sæpe dixi, consulendi a judicibus ecclesiæ sunt, nisi volunt in harum rerum judiciis vehementer errare. Et quamvis nullam nos quidem comprehensionem habeamus, definitionem nullam, qua judices valeant singulas in specie male sonantes propositiones judicare: illud tamen speciatim admonere possumus, hujusce modi propositionum duos esse gradus. Unum earum, quas ante diximus hæresim sapere. Videlicet, quæ fidelium gustatui male sapiunt, eædem male sonant auditui. Verum quia gustatus sensus pinguior, & crassior est, auditus subtilior, & acutior; alter gradus male sonantium propositionum est, quæ licet hæresim non sapiant, sonum tamen quendam absurdum, & peregrinum referunt, qui a doctrina sana, syncero, & solido ecclesiæ sermone discrepare videatur. Qua ratione pias illæ aures feriunt & aspere, & graviter, tametsi cur ita feriant, causa sæpe occultissima est. Hujus generis illa exempla videntur appositissima, quæ Concilium Constantiense notavit: *Graduationes, & magisteria universitatum esse vana gentilitate introducta, & tantum prodesse ecclesiæ, quantum diabolum: Silvestrum, & Constantinum errasse ecclesiam dotando: Ecclesiam Romanam esse synagogam Satanæ: Electionem Papæ a Cardinalibus per diabolum fuisse introductam.* Item, *Papam non debere dici sanctissimum propter officium: alioqui diabolus diceretur sanctus, quia est officialis Dei.* Item, *Plures Romæ nunc salvari ex conjugatis, quam ex clericis.* Item, *Monachatum non esse pietatem.* Item, *Romani Episcopi monarchiam post Divi Hieronymi tempus exortam esse.* Item, *Phocam institusse, Romanam ecclesiam omnium esse ecclesiarum caput:* & alia innumera, quæ, ne longum faciam, prætermitto. Quod si quis adeo tenui palato est, ut has etiam propositiones hæreseos saporem referre judicet, cum eo equidem non magnopere contenderim, præsertim si de harum una, & item altera sermo sit. Quanquam mihi, fateor, palatum torpet quandoque, ac jacet, auris subtilior, & ere-

& erectior eſt. Ita mihi videor facilius poſſe propoſitiones auditu, quam guſtatu percipere. Sed, ut dixi, neuter ſenſus regulis inſtituitur, ſi defuerit prudentia, & ſpiritus quidam dijudicandi: ſi vero hæc affuerint, ſine præceptis noſtris Theologi judicium poterit eſſe vel rectiſſimum. Ac de propoſitione male ſonante hactenus.

Propoſitio vero temeraria duobus itidem modis uſurpari ſolet, & communiter, & proprie. Communiter, ut omnis propoſitio a fide averſa, temeraria quoque appelletur, etiam ſi hæreſis manifeſta ſit. Ecquid enim inconſideratiſſima, ac dementiſſima temeritate plenius, quam Chriſti eccleſiam contradicere? Proprie autem ea vox uſurpatur, quum aſſeveratio ut temeraria notari poteſt: ut hæretica, vel erronea, vel ſapiens hæreſim non poteſt. In quem ſenſum poſt iſtos propoſitionum gradus poſtremum locum propoſitio temeraria tenet. Temeritas porro non uno, & ſimplici modo intelligitur. Temere enim ea quandoque fieri dicimus, quæ non conſilio, ſed fortuito geruntur: quo modo ea temeraria ſunt, quæ turbulente, & inconſulte effutita ſunt. In hoc vero ſignificatu temeritas, quæ nullo delectu, aut diſcrimine ducitur ad judicandum, ſapientiæ contraria eſt, in qua non caſus, & fortuna, ſed ratio, & conſilium valet. Qui ergo nulla aut ratione, aut auctoritate impulſus res ipſas affirmat, ſed temere ſcribit, & dictitat, vel quod in hnecam venit, jure is tanquam ſtultus, & temerarius reprehenditur. Nam quamvis vera aliquando dicat, ſed ut vera dicat, tamen non id concilium, & ratio, ſed ſors, & caſus efficit. Qualia ſunt nonnulla, quæ viri quidam pii in vita, rebuſque geſtis Chriſti Domini magis comminiſcuntur, quam contemplantur; quæ etiam ſcribunt non tam vere & prudenter, quam devote ac ferventer. Quorum eſt interdum cæca, ac temeraria quidem & in aſſentiendo credulitas, & in aſſerendo facilitas; ſed temeritas hæc tamen non eſt ejuſmodi, ut a Fidei judicibus coerceri debeat, qui graviorum errorum cenſuram aſſumere ſuo jure poſſunt, levioris hujus vel imprudentiæ, vel ſtultitiæ non poſſunt. Fidei quippe cognitio illis mandata eſt, non prudentiæ, ejus præſertim, quæ viros pios ſæpe deſtituit. Videmus autem illiuſmodi ſen meditationes, ſeu contemplationes, licet inconſiderate, atque imprudenter, ſine ratione, & gravi teſtimonio editas, cum pietate fere, atque adeo cum ſanctitate eſſe conjunctas. Non decet igitur, ut ſimplicitas columbina ſeveriſſimi tribunalis judicio vexetur, quantumvis illa ſit inconſulta, & imprudens. Dicitur rurſum & id temere aſſeri, quod inſolenter, nimiumque audacter aſſeritur. Quo modo omnibus in rebus aſſeverandi temeritas, pronunciandique audacia turpis eſt quidem, ſed in his, quæ ad eccleſiæ doctrinam attinent, eſt periculoſa vel maxime. Habet enim contemptionem ſuperbam eccleſiaſticæ regulæ: quam contemptionem niſi Fidei judices coerceant, & comprimant, dici non poteſt, quantum diſcriminis omnis eccleſiæ doctrina ſit habitura. Quæ igitur non inconſulta oratione modo, ſed, ut verbis utar gravioribus, confidenti audacia, inſolentia proterva, exultatione impudenti, jactatione ſuperba, non contra fidem dico, ſed contra eccleſiaſticæ modeſtiæ regulam aſſeruntur, ea Theologi in præſenti temeraria cenſent, atque inter errorum gradus conſtituunt, & locant, qui, quoniam hæreſum appendices ſunt, a Fidei judicibus ſunt animadvertendi: Ut, Beatam Virginem non eſſe in cælos cum corpore aſſumptam: quod licet Fidei minime adverſum ſit, ſed quia communi eccleſiæ conſenſioni repugnat, petulanti temeritate diceretur. Item, In baptiſmo non infundi parvulis informantem gratiam, & virtutes; cum Concilium Viennenſe contrariam opinionem duxerit eligendam. Item, Angelum non eſſe ſimul cum mundo corporeo creatum, aut ipſum etiam non eſſe incorporeum: cujus utriuſque rei contrarium Concilium Lateranenſe ſub Innocentio Tertio nos docuit. Item, Diem judicii ad certum quendam diem, menſem, annumve futurum, ut, verbi cauſa, ab hinc quinto, vel ſexto, quod a Concilio Lateranenſi ſub Leone Decimo diligenter præcautum, atque proviſum eſt. Nec enim parva eſt temeritas ejus rei præſagitionem uſurpare, quam incluſam diviuitus Pater in ſua poſuit poteſtate, & neque Apoſtolis, neque Angelis revelavit. Item, Joannes Evangeliſta fuit in utero ſanctificatus: atque in ſumma omnes illæ propoſitiones, in quibus a Fidei, & ſcripturarum lege univerſali quiſpiam ſine idoneo teſtimonio, aut probabili ratione eximitur. Nam hujus generis exceptiones temerariæ Fidei leges tametſi non tollant, præcidunt tamen. Eſt demum & ea temeraria propoſitio, quæ in doctrina Fidei cum celebris uniuerſitatis communi decreto, ac definitione pugnat. Quanquam enim circumferuntur articuli Pariſienſes, qui non ſunt articuli Fidei omnes, quoniam ne hanc quidem vel longiſſime tangunt: ſed ejus Academiæ tamen de fide, & religione fixa, conſtantiaque decreta ſemper Chriſti Eccleſia ſuſpexit: qui vero contempſerunt, inaniaque, & levia, ac pro nihilo exiſtimarunt, omnes ad unum periclitati ſunt, & ii, qui manifeſte ab eccleſia diſceſſere, & ii, qui eccleſiæ ſuete ſuſpecti: poſtremo ii, qui in occulto adhuc latent, ſed ſuo ſe tempore, ut cæteri, prodent.

Propoſitionem autem ſcandaloſam quidam cum piarum aurium offenſiva confundunt, ut verbis diſtinguantur, re eædem prorſus ſint. Atque hujus generis exempla illa ponunt: *Tyrannum poteſt quilibet illius ſubditus occidere: Jejunare impertinens eſt Chriſtianæ perfectioni: Nullum eſt præceptum de baptiſmo ſuſcipiendo.* At iis ita perturbati ſunt, & confuſi errorum gradus, nullus ut ſit primus, nullus ut ſecundus, nullus ut tertius, aut quartus. Propoſitio igitur

ſcan-

ſcandaloſa duobus ſimiliter modis appellari ſolet. Prius uſurpatione communi, qua omnis oratio, quæ occaſionem ruinæ præſtet, quam vis hæretica aperte ſit, ſcandaloſa dicitur. Quo ſenſu Concilium Conſtantienſe decimamquintam illam propoſitionem, *Quilibet tyrannus poteſt licite a quocunque ſubdito occidi*, &c. tanquam hæreticam, & ſcandaloſam condemnavit. Quales ſunt item reliquæ duæ, quæ ab his in exemplum ſunt poſitæ. At vero poſterius ſcandaloſa illa proprie oratio vocatur, in qua ſcandalum notari poteſt, hæreſis non poteſt. Qualis illa fuit enumeratio incommodorum auricularis confeſſionis, in qua incommodorum enumeratione tanto cum Germaniæ ſcandalo Eraſmus verſatus eſt. Tales illæ ſunt ſive commentitiæ fabulæ, ſeu narrationes etiam veræ, quibus monachorum occulta vitia vel fuguntur, vel detegunturr. Id quod ſine dubio ſine imbecillium offendiculo fieri non poteſt. Non enim hic ſcandalum more vulgi uſurpamus, pro eo quod aures offendit, quodve fidelis populus horret: ſed pro eo, quod infirmis cauſam ruinæ præſtat, & quod ante fidelium pedes poſitum, eos facit in illud incurrere, irruere, offendere. Sic Eccleſiæ Romanæ abuſus plebi rudi objicere, atque in vulgus edere, ſcandalum eſt. Sic propoſitiones illæ ſcandaloſæ ſunt: *Prælatus malus vere eſt fur & latro: Per cenſuras eccleſiaſticas clerus populum ſuppeditat, & avaritiam multiplicat: Sacerdotes criminoſe viventes ſacerdotii polluunt poteſtatem: Clerici epiſtolis decretalibus ſtudentes ſtulti ſunt: Dantes eleemoſynam fratribus mendicantibus ſunt excommunicati: Confirmatio juvenum, clericorum ordinatio, locorum conſecratio reſervantur epiſcopis propter cupiditatem lucri temporalis, & honoris: Univerſitates, & collegia vanitate hominum ſunt inducta: Leguminibus, & piſcibus venter inflatur, & turget, atque adeo ad concubitum, ac venereas voluptates aptiſſimus redditur.* Quarum nonnullæ hæreſim ſapiunt, non inficior: ſed quamvis in verum ſenſum deflectantur, non ſolum error, ſed ipſa etiam iſthæc veritas, qualiſcunque illa ſit, quæ forte in his dictis inveniri poteſt, ſcandalum affert idiotis, & infirmis. Non enim ſolum falſa ſcandalum faciunt, ſed aliquando etiam vera. Ac de propoſitione ſcandaloſa ſatis fere diximus. Propoſitionem autem ſchiſmaticam, ſeditioſam, maledicam, & contumelioſam quorſum attinet definire? Quis eſt enim, cui non perſpicua ſint illa, quæ pluribus verbis a quibuſdam explicantur? Res itaque faciles, & cuique per ſe ſatis expoſitas confuſio præſtereo. Quoniam liber hic noſter non pollicetur, quæ paſſim vulgata, & contrita ſunt, ſed ea conatur exponere, quæ & ſunt obſcura, nec ſtatim omnibus occurrentia, & obvia. Sed ne Amalthæam quidem edimus, & bibliothecam rebus univerſis inſtructam. Brevitati quippe ſtudemus, atque utinam non hoc decipiat nos brevitatis ſtudium. Decepit enim multos: quoſdam, qui cum ſe breves eſſe putarent, fuere longiſſimi; alios, qui cum ſe breves eſſe laborarent, fuere obſcuriſſimi. Sed hæc hactenus, jam pergamus ad reliqua.

CAPUT X.

Quemadmodum argumenta Theologiæ invenienda, atque e locis ducenda ſint.

De notis & catholicæ veritatis, & erroris contrarii diximus, erroreſque ipſos quam breviſſime fieri potuit, internovimus. Sequitur, ut utriuſque generis nota quæratur, & formula, viam, rationemque docere. Quæ eadem erit ars argumenti inveniendi, ex locisque Theologiæ ducendi. Quanquam Theologici argumenti inveſtigandi quidem, atque eruendi communiora præcepta ſunt. Illud enim perſpicuum eſt, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex eiſdem ſuppeditari locis. Quocirca nihil minus hæreticus e locis Theologiæ argumenta ducet, quam Theologus. Sed illius incerta, infirma, & ſpecie veri fallacia erunt: hujus, ut qui non umbram, ſed veritatem ipſam aſſecutus eſt, erunt certa, firma, & conſtantia. Nec argumentationes tamen omnes Theologus e locis certas exprimit, ſed interdum, imo ſæpe etiam, probabiles. Nec id ſolum, quia loci quidam incerta fere argumenta præbent, ſed quia locus firmus argumentum quandoque præbet non firmum. Nolim enim, quiſpiam hoc ducatur errore, ut ſi locus firmus eſt, omnia argumenta inde docta eſſe firma arbitretur; aut ſi e contrario infirmus eſt locus, omnia ex eo accepta infirma eſſe. E ſacris quippe literis interdum argumenta probabilia ducuntur: Ut ſi e ſenſu myſtico petita ſint, aut ſenſus etiam literalis non ſit explorate diffinitus. Atque e diverſo hiſtoriæ humanæ auctoritas, imbecilla ipſa cum ſit, certa aliquando argumenta ſuppeditat. Quapropter ubi artem & præcepta adhibuerimus, quibus argumenta e locis Theologicis eruantur, adhuc judicium deeſt, ut explorentur. Quod ſi nulla judicii ratio, nullum diſcrimen acceſſerit, copia quidem argumentandi facilis & prompta erit, ſed nullo in pretio tamen, niſi apud eos, qui res numero æſtimare ſolent, non ponderc. Perfectus autem abſolutuſque Theologus non modo varia e locis argumenta congeret, ſed diſſentientia & conſentientia, certaque & incerta ſecernet. Quemadmodum enim dialectici conſummati facultas duabus rebus expletur, inventione ac judicio; ſic Theologum inſtructum eſſe oportet cum ad inveniendum, tum ad judicandum, ſi ars illi in Theologia differendi explera futura eſt, per quam, dico, & ſua dogmata firmare poſſit, & errores contrarios refellere. Theologi porro judicium tunc mihi videor inſtruxiſſe, cum locorum Theologicorum vim & naturam expreſſi: Nempe e decem partibus, in quas loci theologici amplitudinem poteſtatemque diviſi, quænam earum partium firma argumenta continerent, quæ vero infirma,

firma, patefeci; Cumque etiam veritatum catholicarum notæ eædem sint, & certissima signa, ut quæstiones Fidei dissernantur, & argumenta quoque certissima, ut conclusiones theologiæ probentur: non aliud mihi negotii dandum credidi in dijudicandis argumentis, quæ dogmata nostra probarent, quam datum paulo ante fuit in iis notis edendis, quæ nostras veritates insignirent. Pars ergo illa judicandi nec post ea, quæ diximus, admonitione ac præceptis indiget, nec proprie ad locorum tractatum attinet, quem liber hic nostra fua inscriptione pollicetur. Quod cum perspicuum sit, sequitur, ut differamus (id quod præsentis est negotii) quibus rebus possimus eum, quem a locis theologiæ volumus, adipisci usum argumentandi. Ubi illud primum occurrit, quod disciplinarum ordo rerumque contextus ipse ac connexio monet, ut quisquis e theologiæ locis invenire cupiet, is communes præceptiones teneat, quas de inveniendis argumentis dialectici tradiderunt. Hæc etenim, si est simpliciter breviterque dicendum, quibus præceptis eruuntur a locis dialecticis, eisdem ferme a theologicis: tametsi est alius quoque quidam aditus ad Theologicos, ut ex iis peculiari via & ratione argumenta deriventur, firma præsertim, quæ usui Theologi sunt necessaria vel maxime.

1. Præceptum Argumenti Inveniendi. Omnium autem ejusmodi præceptorum illud est caput, ut theologus habeat omnes theologiæ notos & tractatos locos. Notos, inquam, & tractatos locos. Nec enim memoria tenuisse sat est, sed paratos & expeditos habere oportet. Primum ergo discatur numerus naturaque locorum, qui sint, quot sint, quæ vis cujusque ac proprietas. Quæ res sive a nobis accipiantur, seu ab alio, qui ad hæc scribenda paratior post me atque instructior venerit, non multum refert. Certe quæ hisce rebus perdiscendis necessaria sunt, ea mediocriter, ut mihi videtur quidem, libris superioribus edocui. Locorum itaque numerum, vires, & proprietates sive hinc, sive aliunde ad manum habere, id est in eorum cognitione primum.

Proximum est locos ipsos lustrasse ac comprehendisse universos. Nam qui sacras litteras aut non legerit, aut etiam lectas minime intellexerit, is quo pacto e primo loco argumentabitur? Qui traditiones Christi, & Apostolorum nusquam omnino observarit, quo hic modo e secundo loco argumenta ducet? Qui nec in Ecclesiæ, nec in Conciliorum, nec in Pontificum doctrina fuerit assiduus, quem huic argumentandi usum loci ejusmodi suppeditabunt? Quas vero argumentationes e sanctis auctoribus ille colliget, qui sanctorum libros ne attigerit quidem? Quam autem differendi facultatem e scholæ theologis habere poterit, qui nullo se tempore in scholæ conflictationibus exercuerit? An e Physica, Metaphysica, Astronomia, Geometria is homo ratiocinabitur, qui humanam rationem his nunquam disciplinis excoluerit? Philosophi demum & historici ecquid ei emolumenti afferent, qui non fuerit in illorum lectione versatus? Hæc igitur omnia, cum argumentum quærimus, complecti animo, cogitatione, intelligentiaque debemus, nec locos modo habere cognitos, sed ipsos etiam diligentissime colusse.

Sed ais: Estne quisquam tanto inflatus errore, ut sibi se illa scire omnia persuaserit? Ego, si Theologus isthæc non fuerit confectus, nihil sane vitupero: id reprehendo, si non secutus, nomen sibi Theologi usurpaverit. Illud autem argumentandi genus, quod ex omnibus locis apte ducitur, perfectum & absolutum est, atque omnes numeros habet, nec præter consummatum Theologum cadere in quenquam potest. Cum vero aliquid persuasum est, in quo vel mediocria argumenta compareant, id cumulate videtur esse perfectum, propterea quod vulgus Theologorum, quid absit a perfecto non fere intelligit; quatenus autem intelligit, nihil putat prætermissum. Quod etiam, ut Cicero ait, in poematibus & picturis usu venit, in aliisque compluribus, ut delectentur imperiti laudentque ea, quæ laudanda non sint, ob eam, ut credit, causam, quod insit in his aliquid probi, quod capiat ignaros. Sic nonnullos invenias, quos, quoniam iidem, quid in unaquaque re vitii sit, nequeunt judicare, mirifice delectent juniorum opuscula quædam, in quibus nihil reconditum & exactum est, nulla ex propriis argumenta ducta: communia omnia, vulgaria, imperfecta, ac fere ex genere probabilium. Ita jejuna & arida illorum tota est disputatio, quæ vix unius fontis, ejusque vulgaris ac triti, aqua communi & perexigua rigatur. Quanto Divus Thomas copiosior & nervosior est, qui non solum aut rationi aut auctoritati confidit, sed omni modo argumentator, & accurate ex omni loco differit, testimoniisque simul ac rationibus conquisitis disputat. At obscura quædam in Divi Thomæ lucubrationibus sunt, illorum vero lucubrationes sunt lucidæ. Sane quidem. Non tamen ab illo ita dicuntur de industria: nec in ingenio inest, sed in rebus ipsis obscuritas. Et propria, quam communia, obscuriora sunt. Vinum quoque aqua mixtum clarius est quidem, sed dilutius est tamen. Merum ad bibendum difficilius, plus omnino habet virium. Ac de primo inventionis præcepto hactenus. Reliqua persequamur.

2. Præceptum. Argumentationes porro Theologorum suis locis reddere, adeo videtur esse facile, ut non sit fortasse præcipiendum. Nemo enim tam rudis est, quin sciat eo statim unumquodque argumentum Theologiæ referre, unde petitum est, aut ad sacras literas, aut ad concilia, &c. Quanquam non est inutile argumenta, quæ in doctoribus probatis inveneris, ad locum suum quodque redigere. Hinc enim & thesaurum tibi comparabis ex aliorum inventis, & cum intellexeris cujus loci usus illis defuerit, ipse per te ea, quæ omissa sunt, dili-

gen-

genter inquires: ut in controverſia catholicorum cum Pelagianis, poſt ſacrarum literarum, conciliorum, ſedis Apoſtolicæ, ſanctorumque teſtimonia, quibus Auguſtinus ſatis abunde cauſam obtinuit, rationes Theologiæ Thomas addidit, quæ & teſtimoniis pondus, & cauſæ lucem adhiberent. Agnoſcere igitur apud veteres Theologos argumentationum locos plurimum prodeſt, tum in intelligendis eorum virtutibus, tum in diſcernenda varia eorum argumentandi ratione, tum quod copia quædam paratur hac diligentia & uſu, ut non ſolum quæ illi invenerint, ea habeamus in promptu, ſed ut quoties e locis Theologiæ quæremus, ſimilibus in rebus ſimiles nobis argumentationes occurrant. Atque in omni arte utrumque ſcire operæ pretium eſt, & quid, & quo pacto ſit faciendum. Ambas vero has res imitatione peritorum ſic aſſequimur, ut difficile ſit judicare, plusne præceptis aſſequamur, an exemplis. Theologos ſane, quod ad inventionem attinet, magis veterum exempla juvabunt, quam præcepta, non dico noſtra, ſed ne cujuſcunque quidem alterius artificis. Prudentia nempe argumentandi, nedum ſcientia Theologi veteres polluerunt, qui nec indoctiores, quam recentes iſti, & certe prudentiores melioreſque fuerunt viri. Nam de ſcripturæ ſacræ peritia, in qua argumenti Theologici theſaurus præcipue incluſus eſt, certare cum veteribus nulli poſſunt. Verum non in ſcripturæ ſolum intelligentia quærenda, ſed eum multis aliis in rebus negligentes juniores ſunt, tum maxime in argumentis Theologiæ propriis eruendis. Nec recentiores ego Theologos contemno, quorum ſatis arguta multa, ſed ut modo primumque naſcentia, depicta nimis atque minuta, ſi ad vetera conferantur. Quæ plus neſcio quo pacto videntur habere auctoritatis, plus nervorum, plus virium, non ſolum ad effectus permovendos, ſed ad Fidei quoque evincendos adverſarios. In hac igitur præceptione, quam vis facili, elaborandum eſt, ſi non copiam modo, ſed gradus etiam argumentorum exquirimus.

3. PRÆCEPTUM. Multo vero magis Theologo elaborandum, ut cognitis ac tractatis locis, quæſtionem quam verſare copit, in locos Theologiæ conjiciat. Cum autem illam per omnes deduxerit, conſiderare accuratius debet, quid e ſingulis in utramque partem dici argumentando poſſit. Tum ei colligenda ſunt omnia, & quæ conſentire cauſæ propoſitæ, & quæ diſſentire videantur, & judicio adhibito perviendum, utramne quæſtionis partem ducta argumenta probent. Vix enim, quemadmodum ſupra dixi, Theologus poteſt ab inventione judicium ſeparare, ſi veritatem quærere & amplecti eſt illi inſtitutum. Nec in omni loco tamen aut pro re, aut contra rem argumenta ſemper idonea reperiemus. Non enim ſi aut venator, aut piſcator loca apta venationi ac piſcationi cognoverit, quamvis diligentiam adhibeant vel maximam, protinus aut piſcabitur hic, aut ille venabitur. Nulla quippe ars adeo eſſe certa poteſt, quæ non interdum operis ſui fructu careat. Ut igitur in diſputatione noſtra loci concurrant omnes, optabile eſt: ſin minus, plures majoreſque ponderis plus habebunt. Si vero nulli, non eſt minuenda artis opinio, nec de gradu dejiciendus animus: ſed etiam atque etiam argumenta quærenda. Quamvis enim demerſa ſint, emergent tamen hæc aliquando, ſi pelagus vel immenſum & noſtra diligentia excitetur, & divina gratia, quæ pulſantibus aperit, & quærentibus nunquam deeſt. Illud autem de probabilium quæſtionum genere dictum accipi velim. Nam fidei dogmata ab his locis, qui auctoritate conſiſtunt, manant omnia. Quare nullum apud nos certum decretum eſt, quod non idem e locis oriatur. Non itaque verendum, ne in fidei quæſtione locorum nos argumenta deſtituant. Sed utcunque aderunt res (nec enim omnes eodem ingenio & ſolercia, nec ſimiliter inquirimus) argumenta rerum hujuſmodi ſemper quidem in locis incluſa erunt: eo autem eruentur vel pauciora, vel plura, quo inquirentis erit eruditio, ingenium, ac diligentia major. Atque hæc quidem hactenus. Patefacta enim res ipſa eſt, ut non ſit difficile, in exquirendo argumento quid cuique faciendum ſit, videre. Et multa etiam ſine inquiſitione ſe ipſa offerunt, præſertim hominibus eruditis, atque in harum rerum uſu diu multumque verſatis. Quamquam quæ cogitata, meditata, & præparata in diſputationem inferuntur, ea jure illis anteponimus, quæ repentina animi cogitatione prodeunt. Quæ quoniam celerrima eſt, atque ad breviſſimum tempus, afferre argumenta poteſt, ponderare non poteſt. Itaque ut ſine ullo errore & inveſtigare argumenta, & invenire poſſimus, formula quædam conſtituenda eſt, quam ſi ſequemur in diſputatione theologica, nunquam a recto tramite recedemus. Erit autem hæc formula theologorum rationi diſciplinæque maxime conſentanea. Ubi theologo differendi materia fuerit oblata, quæſtionem accurate habet expendere, ſtatuereque in primis cujus generis illa ſit ex omni illa, quam ſupra explicuimus, quæſtionum varietate. Niſi enim Theologus naturam quæſtionis comprehenderit, nec facile intelliget, qualia ſint ei inveſtiganda argumenta, nec ex quibus etiam petenda locis. Quanquam enim omnes inter ſe colligati atque implicati ſunt, tamen ex ſingulis certa argumentorum genera naſcuntur: nec univerſi, ut a principio ſtatim hujus operis dixi, æque omni quæſtioni accommodantur. Cum vero genus quæſtionis conſtituerit illud vel maxime, quod eſt omnium difficillimum, an fidei ſit, an non ſit: per omnes locos ducat eam, illos præſertim, qui erunt quæſtioni magis apti & congruentes. Nam ſi quæſtio eſt ſupernaturalis, in eos locos eſt conjicienda potiſſime, qui Dei auctoritate nituntur. Sin autem eſt naturalis, per eos præcipue locos deducetur, qui natu-

naturæ ratione conſtant. Quod ſi mixta quæſtio eſt, & partim a natura, partim a revelatione pendet, per omnes ducatur oportet: cunctis enim juxta poſſunt argumenta præbere. Tametſi nullius omnino generis quæſtio eſt, quæ non per omnes locos utiliter deducatur. Naturæ quippe res ſæpe ſcriptura tradit: & res quoque ſupernaturales, vel ſuadet ratio, vel exponit. Ac divina auctoritas humanam fulcit, contraque humana divinæ ſervit. Nec vero veritas, quæ ſimplex eſſe debet, ex diſſimilibus rebus miſceri & temperari poteſt. Sed divina & humana ratio (quod ſæpiſſime dixi) diſſimiles non ſunt, nec alio hæc, alio ducit illa; quin eodem ſpectant ambæ, & in eumdem finem referuntur.

Itaque accepimus, majores noſtros ſolitos execrari eos, qui primum hæc natura cohærentia opinione diſtraxiſſent. Quibus quidem ita ſunt ſcholæ Theologi aſſenſi, ut nili has duas res in diſputatione ſua conjunxiſſent, non ſe putarent Theologos vere eſſe. Conjecta itaque per omnes locos quæſtione, & collectis hinc inde argumentis, ſive quæ diſcrepare, ſeu quæ congruere videantur, in utramque partem diſputet: ſed tamen ad extremum finiat, quid verum ſit, quid contra falſum. Doceat vero primum, quid fides Chriſti de ea quæſtione teneat, quibuſque idoneis ac certis teſtimoniis id, quod tenet, evincat: deinde, quid aut præſcribat, aut certe ſuadeat ratio. Nam ſi quæſtio naturalis eſt, ratio præſcribit: ſin eſt ſupra naturam, ratio ſuadet: Qua in re, ut modeſtiſſime dicam, ſcholam apud noſtros mediocriter ego juvi. Quæ ante nos non erat adeo fidei argumentis inſtructa: a ratione ductis res theologica propemodum agebatur. Ordinem ego Divi Thomæ immutavi. Etenim in Summa adverſum gentes ille quidem primo rationes, mox teſtimonia ponit. Ego vero in lectionibus meis ſemper a principio docui, quid præfiniret de unaqualibet quæſtione fides, tum quid oſtenderet ratio. Sed immutationis hujus prompta eſt atque expedita cauſa. Divus porro Thomas adverſum Gentes theologiæ negotium conficere ratione debuit: quia ſcripturæ teſtimonia apud eas vel ſecundo, vel nullo etiam loco ſunt. At apud nos, qui Chriſtianos diſcipulos inſtituimus, primas partes auctoritas habet, ſecundas ratio. Quin & hunc differendi ordinem, tanquam naturæ noſtræ conſentaneum magis, Auguſtinus probat (1): quamvis Manichæis ſeſe attemperans, id agat interdum, quod in diſputando faterur eſſe vitioſum. *Natura*, inquit, *ordo ita ſe habet, ut, cum aliquid diſcimus, rationem præcedat auctoritas. Sed quoniam cum iis nobis res eſt, qui omnia contra ordinem & ſentiunt & loquuntur, nihilque aliud maxime dictitant, niſi rationem prius eſſe reddendam; morem illis geram, & quod faetor in diſputando vitioſum eſſe, ſuſcipiam* (2). Quo exemplo Divus Thomas ad eundem modum ſe gentibus accommodavit: nam in ſumma theologiæ auctoritas fere rationi præparat hominem, ratio deinceps ad intellectum cognitionemque perducit. In ipſa vero & auctoritate & ratione ſunt gradus argumentorum, & quid cuique præſtet, intelligi facile poteſt: ut prima ſint, quæ e ſcriptura ducuntur; ſecunda, quæ e traditionibus Chriſti & Apoſtolorum; tertia, quæ ex eccleſiæ decretis; deinceps gradatim reliqua conſequantur. Eſt autem inter theologos controverſum, utra ſit prior, ſcripturæ auctoritas, an eccleſiæ. Verum hæc, ſicut & cætera, quæ non ad inventionem, ſed ad diſpoſitionem attinent, non putavi eſſe perſequenda. Atque hæc res, ſi quando in contentionem venerit, quemadmodum dijudicanda ſit, ſatis eſt, niſi male memini, ſupra diſputatum. Illud perſpicuum eſt, eamdem omnino eſſe Spiritus ſancti in ſcriptura & eccleſia auctoritatem, ſi res ipſas inſpicias. Quare in ſe quidem neutra aut prior aut major, neutra aut poſterior, aut minor eſt. Quid eſt ergo, quod in hoc loco nonnunquam dubitationem afferre ſoleat, conſiderandumque videatur? Credo, ſi quanto dubitatio accidit, quale ſit hominis ejus ingenium, eruditio, inſtitutum, qui cum diſputationem inſtitueris, ſpectare decet. Ut enim ſunt, qui ſcripturas eccleſiæ uſui anteponunt, ſic reperias multos, quibus eccleſiæ mos & ſenſus majores eſſe videantur. Quia vero eccleſia prior & antiquior eſt, dubitari non poteſt, ipſius auctoritatem quodammodo eſſe majorem: nam quod ſit & notior & crebrior, exploratum eſt. At in omnibus, ut dixi, ejus cum quo diſſetis, habenda eſt ratio. Sic enim Petrus Judæis ait (3), *Habemus firmiorem propheticum ſermonem:* cum Petri tamen ſermo nullo nobis gradu inferior ſit. Sed de hoc (magna enim res eſt) alio loco pluribus. Nunc ad propoſitum.

Illa igitur & talia circumſpicienda ſunt in omni quæſtione, & conſuetudo exercitatioque capienda, ut boni ratiocinatores argumentorum eſſe poſſimus, & addendo detrahendoque videre, quæ omnium ſumma fiat, ex quo, quantum cuique quæſtioni debeatur, intelligas. Sed ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quicquam magna laude dignum ſine uſu & exercitatione conſequi poſſunt; ſic argumenti theologici inveniendi præcepta traduntur, illa quidem ut ſervemus ipſi, ſed rei magnitudo uſum exercitationemque deſiderat. Quia igitur parum verba prodeſſe noſtra poterunt, niſi ad rem conferantur, uſuſque præcepta confirmet, neceſſe fuerit theſes exercitationis gratia dicere, id quod fere eſt a Peripateticis inſtitutum. Archelaum primum ſcribit Diogenes in utramque partem diſputaſſe: fides ſit penes illum. Cicero enim hujuſmodi exercitationem tradit ab Ariſtotele inventam. Cujus con-

(1) *De morib. Eccleſ. cathol. c.* 2.
(2) *Auguſt. de vera relig. c.* 24. (3) 2. *Pet.* 1. 19.

consuetudo de omnibus in contrarias partes differendi, jure ab scholæ theologis probata est: eo quod quid in unaquaque re verum sit, quid contra falsum, aliter nequeat inveniri. Quanquam enim cognitio veritatis, ut Augustinus ad Dioscorum ait (1), omnia falsa, si modo proferantur, etiam quæ prius inaudita erant, & dijudicare & subvertere idonea est: quia tamen hæc ipsa veritas elucere in disputatione nequit, nisi ex utraque parte causarum sit facta contentio, nec potest fides ulla de re fieri, nisi prius adversariorum persuasiones evellantur; maxime naturale est, ut antequam probemus nostra, amoliamur adversa, & opiniones contrarias refutemus. Vix autem reperietur aliquid tam omnibus ingeniis consentaneum & quadrans, ut neminem habeat repugnantem. *Omnis namque*, ut Hilarii verbis utar, *humani eloquii sermo contradictioni obnoxius fuit semper, non solum quia in alio capite & mente alia propemodum sententia est, sed quia dissentientibus voluntatum motibus, dissentiens quoque sit sensus animorum.* Unde existimat, Philosophorum placita dici, quod unusquisque illud ferme amplectitur, non quod ratio præscribit, sed quod placet animo: non quod dictat illa, sed quod dictat affectus. Necesse est ergo Theologis, varie in contrarias partes disserendo, quasi in simulacro pugnæ exercere se ipsos: id quod D. Thomas in quæstionibus disputatis diligentissime fecit. Cum vero in omnium artium usu optimorem imitatio artificum valeat plurimum, exempla in Theologia differendi ab his peti æquum est, qui in hac arte excelluerunt: quorum Augustinus & Thomas sunt facile principes: Augustinus citra aleam: Thomas judicio peritorum. Neque enim in ancipiti solum disputatione, in qua de universo genere utrinque disserere copiose licet, sed in omni omnino quæstione adeo hinc inde uber ac dives est, ut mirandum sit, in rebus tam multis & variis, iisque sæpe neque pervulgatis, neque tritis, egregia in utramque partem argumenta prompta illi parataque fuisse. In multos articulos, fateor, concidit omnia, & articulo fere cuique præscripsit, velut lege quadam, argumentationum numerum. Aridum quoque illi fuit disputandi genus, & quæstionum tractatus una perpetuo specie compositus. In ea denique fuit auctorum secta, quæ adeo nullum florem orationis sequitur, ut apparentibus sine carne nervis, deforme videatur disputationis corpus, certe ab omni eloquentiæ ornatu alienum. Ita a doctissimo & gravissimo viro curiosi quidem homines & delicatuli longioris operis satietate, fastidio similitudinis, incultæque dictionis horrore abalienantur.

Dixit in concilio Tridentino vir eloquens sane ac facundus, sed parum Theologus tamen, qui id suadere vellet audientibus, adversum hæreticos, præsertim Lutheranos, non esse magnum usum scholasticæ concertationis, oratorio potius more cum illis disserendum: nostrum enim spinosum esse ac permolestum. Quæ si vera essent, exempla in Theologia disputandi non ab his, quos ante dixi, meliora peterentur. Equidem etsi non sum nescius, quam sit, non scholæ dico in disputando mos, sed tota omnino scholæ Theologia hæreticis invisa, sed eo magis existimo, scholasticam differendi formam ad hæreses refellendas efficaciorem, quo magis hæreticis invisa est. Quod si Lutherani academiæ subtilitate minime capiuntur, ne oratione quidem ad rhetorum leges artificiose composita capi poterunt, quoniam grandiores sunt & callidiores effecti, quam ut orationis artificio apprehendantur. Cum autem nec argutum Theologum pertimescant, nec rhetorem quamvis eloquentem: non sunt, mihi crede, aut Theologi acumine, aut rhetoris flumine, hoc est, non verbis sunt, & disputatione, sed viribus & flagellis feriendi. Veram si eo loco res sit, ut adversum Lutherana dogmata certare cogar, eligant alii (nihil enim impedio) suave orationis genus, quo mollius & familiarius homines istiusmodi ad ecclesiæ benevolentiam alliciant: dummodo mihi relinquant scholæ ossa nervosque, ac presssam differendi soliditatem. Quæ Augustinus porro contra adversarios ecclesiæ disserut, tametsi & inventa sunt acutius, & dicta subtilius, quam ut quivis ea possit agnoscere; ad refellendos tamen hæreticos tanto majorem habent efficacitatem, quanto tenuius ad vivum refecata sunt. Atque etiam, quum oratorum more quasi torrens fertur oratio, quamvis multa cujusque modi rapiat, nihil tamen fere teneas, nihil apprehendas. Cum autem ad scholæ normam certa via & ratione premitur, contineri amplectique facilius potest. Itaque præclarum a Divo Thoma accepimus morem disputandi, si eum teneremus. Nemo vero a viro gravissimo orationis delicias quærat, pigmenta muliebria, fucum puerilem, sed veras graveque sententias, argumenta solida & propria, sermonem rei, de qua differitur, accommodatum. Quæ omnia D. Thomas adeo egregie præstitit, ut si vitia in eo pauca sint, quæ ab istis invidiose commemorantur, plurimis tamen maximisque virtutibus illa compensat. Quanquam, ut erat & modestus & prudens, minutissimorum articulorum numerum, legemque disputationis æquabilem tum rudioribus, tum magis suo illi seculo dedit. Equidem non Divum Thomam modo, sed scholæ auctores quosdam alios existimo, si humaniores literas coluissent, & quæ in schola didicerant, eloqui voluissent, ornatissime splendidissimeque potuisse facere; & viros eloquentiæ studiosos, si ab scholæ instituto non abhorruissent, sed Theologiam hanc didicissent, & tractare voluissent, gravissime, & copiosissime dicere potuisse. Sed aut utrique suo studio delectari alteros contempserunt, aut

(1) *Epist.* 56.

aut nihil omni ex parte beatum, ut ſempet aliquid deſideremus. Verum ſi alterum ſit optandum, malim quidem indiſertam ſcientiam, quam inſcitiam loquacem. Nam exempla illa diſputationis Theologicæ ſuis omnibus numeris abſoluta is ſolum ſuppeditare poteſt, qui eloquentiam ſapientiæ conjunxerit. Age tamen, qualiacunque noſtra ſunt, & ea ipſi afferamus, quæ etſi non meliora erunt, quam vetera, erunt tempori fortaſſis aptiora.

CAPUT XII.

Exemplum primum, ubi principium Theologiæ in quæſtionem vertitur.

Controverſia de Euchariſtiæ Sacrificio.

DE Euchariſtiæ ſacrificio prima mihi cum Wicleffiſtis, & Lutheranis controverſia eſt. Facioque contra inſtitutum meum, cum de re apertiſſima diſputationem inſtituo. Nam ſi quid adeo certum & exploratum eſt, ut de eo inter viros doctos conſtanter perpetuoque convenerit, argumentari non ſoleo, ne rem minime dubiam argumentando dubiam faciam. Nec vero in hoc dabo operam, ut rem plane in Eccleſia definitam meis ego argumentis probem: ſed in id potius incumbam, ut unum e Theologiæ principiis non tam ratiocinatione, quam expoſitione confirmem. Ita fiet, ut veritate illuſtrata, omnium tenebras depellam errorum.

Quanquam argumenta pro eccleſiæ ſacrificio certiſſima ſunt. Quibus autem Lutherani contra pugnant, ut ipſis quidem videtur, ſunt maxima; ut ego vero ſentio, frivola, & commentitia ſunt omnia, vix digna lucubratione, & ingenio anicularum: talia certe, propter quæ non modo a communi fidelium ſenſu cuique eſſet, ſed nec ab amici unius privata opinione diſcedendum. (*) At diſcipuli cæci magiſtri furentis rapiuntur errore, ſibique Euchariſtiam non eſſe ſacrificium argumentando perſuadent.

1. ARG. Calvinus porro illo Apoſtoli teſtimonio in primis nititur (1): *Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hic autem eo quod maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes per ipſum ad Deum, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat, ut nobis eſſet pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus, & excelſior cœlis factus, qui non habet neceſſitatem quotidie, quemadmodum ſacerdotes, prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit ſemel ſe offerendo. Lex enim homines conſtituit ſacerdotes infirmitatem habentes: ſermo autem juriſjurandi, qui poſt legem eſt, filium in æternum perfectum.* Quo loco Paulus ſacerdotium veteris Teſtamenti a novi ſacerdotio diſtinguit, quod in illo plures erant ſacerdotes, in hoc unicus eſt ſacerdos. Hujus vero rei cauſam explicat, quod illi mortales erant, quare indigebant ſucceſſoribus, qui in demortuorum locum ſubrogarentur: At Chriſto, qui immortalis eſt, nullos oportet ſuccedentes vicarios ſubſtituere: quales ii ſunt, qui nunc quotidie ſacrificant, & plures ipſi atque mortales ad umbras legis deflectunt, in qua plures iidemque mortales facti ſunt ſacerdotes. Noſtri quoque ſacerdotes infirmi & ipſi ſunt, habentque neceſſitatem quotidie, quemadmodum veteres, prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi. Novi ergo iſti, cum ſint veteribus ſimillimi, legales ſacerdotes ſunt, non Evangelici. Confirmat autem, ut ait, hoc illud vel maxime, quod ſacerdos a Deo vocatus eſſe debet, quemadmodum Aaron, ut Apoſtolus idem affirmat (2): at nullam vocationem proferre nos poſſumus, quæ noſtro ſacerdotio patrocinetur. Evaneſcit igitur ſacrificium, quod ſine ſacerdote eſſe non poteſt.

2. ARG. Exiſtimat rurſum Calvinus idem, Paulum cum Eccleſiæ fide pugnare, cum in eadem epiſtola inquit (3), *Nec ut ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno. Alioquin oportebat frequenter eum pati ab origine mundi. Nunc autem ſemel in conſummationem ſeculorum ad deſtitutionem peccati per hoſtiam ſuam apparuit.* Quo ex loco iterum colligit, noſtros ſacerdotes eſſe legales, qui non modo per ſingulos annos, verum etiam per ſingulos dies intrant in ſancta, offerentes alienum ſanguinem, qui ſemel juxta Apoſtolum oblatus eſt. Cum vero diſerte Paulus aſſerat, hoſtiam, quæ oblatione ſacrificator, immolari, & occidi neceſſe eſſe, profecto ſi ſingulis miſſis Chriſtus in ſacrificium offertur, ſingulis quoque miſſis interficitur. Aut ergo Pauli argumentum vanum eſt, cum ait, *Alioquin oportebat, eum frequenter pati ab origine mundi*: aut ſi Chriſtus in ſacrificium exhibetur, vere patitur. At corpus vivum, & impaſſibile in aliam nos offerimus: oblatio igitur fortaſſe eſſe poterit, ſacrificium nullo modo. Hoc vero illud argumentum eſt, quod Calvinus, atque Oecolampadius mire jactant; & nondum collata manu, tamquam feroces victores inſultant.

3. ARG. Illum præterea locum Lutherani preſſius urgent (4), *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos, eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indefinenter, numquam poteſt accedentes perfectos facere, alioquin ceſſaſſent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conſcientiam peccati cultores ſemel mundati.* Et poſt multa alia, quæ referre longum eſt, ita legimus: *Omnis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens*

(*) *Luth. cum ſæpe alias, tum in lib. de abro miſſ. priv. & de captiv. Bab. Oecolamp. in libel. qui a quibuſdam inſcribitur, de Cœn. Dom. c. 9. Bucer. l. 2. de ver. & falſ. Cœn. Dom. Admin. Calv. Inſt. c. 14. Proteſtantes in apolog. Auguſt.* (1) *Hebr.* 7. 23. (2) *Hebr.* 5. 4. (3) *Hebr.* 9. 25. (4) *Hebr.* 10. 1.

ferens hostias : hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Oblationes igitur veteris testamenti imbecillas ac debiles ostendit Paulus, quod sæpius iterabantur. Qui ergo in nova lege eadem sacrificia iterant, ii sua repetitione testes sunt, oblationes sua priores infirmas, exiguasque fuisse, atque adeo Christi oblationem fuisse imperfectam, qui quotidie multas adjiciunt. Medicamenti enim illa virtus est, quod Chrysostomus ait (1) ut semel imponatur, & non frequenter. Et Theophylactus, *Pharmaca*, inquit, (2) *fortiora semel etiam imposita curant : quæ autem sæpius iterantur, & imponuntur, hoc ipso ostenduntur minus fortia. Sed & pharmacum, quod sæpe admovetur idem, significat eandem ægritudinem interturbare laborantem*. Quocirca si eadem etiam hostia novis sacerdotum oblationibus, quasi idem medicamentum sæpius apponitur, prima Christi oblatio nec perfecte curavit ægrotos, nec consummavit in æternum sanctificatos, utpote eum homines novis quotidie, ac repetitis sacrificiis curentur, sanctificentur, consummentur. Adde, quod paulo post Apostolus asserit : *Ubi peccatorum remissio est, jam non esse oblationem pro peccato*. Post Christi igitur hostiam unicam, qua omnia sunt in cruce expiata delicta, post remissas etiam per Christi sacramenta iniquitates, nulla reliqua est oblatio pro peccato. Non est itaque in ecclesia hujusmodi sacrificium. Id quod Apostolus e vestigio testatur inquiens : *Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia*. Qui autem nullam dicit, is non baptisma solum, sed nullam dicit hostiam superesse. Nos autem dicimus, quod aliqua supersit : contra Apostolum ergo dicimus. Neque his occurri potest, inquiunt, prætexendo in nova lege non varia esse aut multa sacrificia, ut olim in lege, sed unum & idem sæpe repeti : quomodo Chrysostomus & Theophylactus occurrunt. Quoniam Apostolus a novo testamento non solum multarum diversarumque rerum sacrificia rejicit, sed ejusdem etiam hostiæ repetitam oblationem damnat in hæc verba (3), *Neque ut sæpe offerat semetipsum*, &c. At Christus in altari seipsum nunc etiam offert, ut posterius ex catholicorum sententia ostenditur. Iteratam quoque oblationem in veteri testamento ideo factam esse dicit (4), quia prior erat imperfecta. Sive autem plures res, sive eadem sæpius offeratur, Pauli argumentum manet invictum, si prima oblatio perfecta esset, nulla posteriore indigere ; ita posteriores sacerdotes ab offerendo cessaturos. Quo fieri argumentantur, ut illud alterum catholicorum effugium vanum etiam sit : Nempe, Apostolum loqui de oblatione cruenta, qua Christus semel in cruce defunctus est ; nostras autem esse incruentas. Sive enim cruentum, seu incruentum sacrificium sit, si sæpius resumitur, prior oblatio non perfecte sanctificavit, nec exhausit delicta præterita, pro quibus alia hostia profertur. Nulla itaque, ut putans, prima effugere possumus, sed fateamur necesse est, totam ad Hebræos epistolam novorum sacrificia sacerdotum explodere : præsertim cap. 10. ubi si Paulus de cruenta solum hostia sermonem faceret, facile eloderetur, vel quum ait, *Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato* : vel etiam magis quum dicit : *Voluntarie peccantibus nobis, nulla relinquitur pro peccatis hostia*. Nihil enim interest, cruenta sit, an incruenta, si oblatio est & hostia pro peccato.

4. ARG. Ad hæc, Matthæus (5), Lucas (6) & Paulus (7) aperte narrant, Dominum in ultima cœna non obtulisse quidem corpus & sanguinem Deo, sed Eucharistiam discipulis accipiendam distribuisse. Optima igitur missa illa erit, quæ erit primæ quam simillima : prima autem cœna fuit, non sacrificium. Etenim si sanguinem pro peccatis tunc Christus obtulisset, jam ante crucem essent remissa peccata, nisi frustra Christi sanguis in cœna oblatus est, qui peccatorum remissionem non obtinuit, quam vel nunc obtinet Patri a sacerdotibus exhibitus.

5. ARG. Ea insuper loca nobis Lutherus objicit, quibus locis calix sanguinis Christi testamentum dicitur (8) : Testamentum vero non est opus hæredis, sed testatoris. At sacrificium opus est nostrum. Sacramentum igitur sanguinis non est sacrificium. Hanc vero ratiocinationem, bone Deus, quanto verborum ornatu, quasi simiam purpura, vestit ! Quæ est, inquit, tanta temeritas, ut testamentum, hoc est promissionem hæreditatis, nos opus esse nostrum dicamus, quod testatori in satisfactionem exhibemus ; & ubi de acceptis gratos nos esse oportet, ibi accedamus superbi daturi accipienda : ut testator jam non suorum largitor bonorum, sed nostrorum sit acceptor. Neque enim fieri potest, ait, ut idem ab eodem simul & recipiatur, & detur, & offeratur, & acceptetur. Quam vero insanus erit pauper & indigens, si bonum opus dicat se conferre diviti, de cujus manu accipit beneficium ?

6. ARG. Afferunt etiam in hanc rem sanctorum veterum testimonia. Primum illud Chrysostomi (9) : *Hoc nostrum sacrificium exemplar est illius, quod Christus in cruce fecit. Non autem aliud sacrificium, sed id ipsum semper facimus, magis autem recordationem ipsius operamur*. Et Theophylactus : *Imo potius*, ait (10), *memoriam illius oblationis facimus, qua se Christus obtulit*. Ex qua correctione Oecolampadius colligit, Chrysostomo & Theophylacto missam nostram non esse proprie sacrificium corporis, & sanguinis Christi, sed exemplar. Alioqui non correxissent, quod vere ac proprie dictum est. Addunt illud Augustini (11). *Holocausti sui imaginem in*

(1) *Ho. 17. in ep. ad Hebr.* (2) *In 10. c. ep. ad Hebr.* (3) *Hebr. 9. 25.* (4) *Hebr. 10.*
(5) *Matt. 26. 26.* (6) *Luc. 22, 19.* (7) *1. Cor. 11. 24.* (8) *Luc. 22. 20. 1. Cor. 11. 25.*
(9) *Hom. 15. in ep. ad Hebr.* (10) *In 10. c. ep. ad Heb.* (11) *Lib. 83. qq.*

in eccleſia celebrandam dedit. Et alio rurſum loco, *Chriſtianos*, inquit (1), *peracti ſacrificii memoriam celebrare*. Et in epiſtola quadam ad Bonifacium docet (2), in Euchariſtiæ immolatione nomen rerum ipſi figuræ exemplarique tribui ſolere. Baſilius demum apud Euthymium (3), hæc noſtra exemplaria dixit eſſe veri ſacrificii: Non ergo ſunt verum ſacrificium, ſed ſacrificii figura.

7. ARG. Nec teſtimoniis ſolum premere nos, ſed etiam ratione volunt. Nam ſi ſacrificio peccata redimerentur, quod catholici aſtruimus, redemptio noſtra a nobis quoque ipſis per noſtras oblationes exiſteret. Ita non ſolum Chriſtus redemptor eſſet, ſed homines etiam ſui eſſent redemptores. Id quod ſtultitiæ eſt manifeſtæ.

8. ARG. Addunt, fieri non poſſe, ut operatio noſtra alteri peccati remiſſionem conferat ex vi ipſius operis, quod noſtri quidam dicunt ex opere operato. Solius enim Chriſti opera & actiones ex ſe peccata remittunt. At ſacrificium & miſſa operatio noſtra eſt: nefarium eſt igitur affirmare, quod ratione ſui & Deum propitium reddat, & deleat quoque peccata. Atque in hoc uno Lutherani hujus controverſiæ ſtatum conſtituendum cenſent. Aſſerunt enim, ſe habere hanc rationem adeo firmam, certam, expeditam, ut adverſus omnes portas inferi conſiſtere queat. Hanc autem rationem videtur confirmare Irenæus in hæc verba (4): *Non ſacrificia ſanctificant hominem; ſed conſcientia ejus qui offert, ſanctificat ſacrificium, pura exiſtens, & præſtat acceptare Deum quaſi ab amico. Peccator, inquit, qui occidit mihi vitulum, quaſi qui occidat canem. Quoniam igitur cum ſimplicitate eccleſia offert, juſte munus ejus purum ſacrificium apud Deum deputatum eſt: Quemadmodum & Paulus Philippenſibus ait: Repletus ſum acceptis ab Epaphrodito, quæ miſiſtis in odorem ſuavitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo. Dixerat autem, ſacrificium hoc illud eſſe, quod ex Malachiæ primo capite Theologi conamur inferre.* Nulla igitur apud nos hoſtia manet, quæ ex ſe aliorum peccata deleat, ſed ſi quid habet, id habet ex offerente. Quo argumento nos Bucerus impugnat.

9. ARG. Præterea remiſſio peccatorum, hominis ſanctificatio & juſtificatio eſt: hæc autem per fidem cuique propriam obvenit, ut ad Romanos ſcribit Apoſtolus (5): nulla ergo ſacerdotis oblatio ex opere operato aliorum peccata remittit. Nam ne Chriſti operationes quidem, niſi per propriam fidem applicantur hominibus, juxta illud: *Quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem*. Item, *Si vi ſua oblatio ſacerdotis aliorum diluit culpas, gratiam ergo hoc ſacrificium confert*. Ablutio enim culparum ſine gratia aquæ ſalientis in vitam æternam eſſe non poteſt. Neque elabi poſſumus dicentes, remitti per ſacrificium peccata venialia, non etiam mortalia. Quoniam ſi ſanguis Chriſti in ſacrificium offertur, omnia profecto remittit, qui in omnium remiſſionem effuſus eſt. Niſi fruſtra ac ſine cauſa catholici petimus, ut hoc ſacrificium omnia crimina noſtra detergat: & rurſum, *ut ſit ablutio ſcelerum, & omnium remiſſio peccatorum*.

10. ARG. Præterea, cum catholici fateamur, in hoc ſacrificio ſanguinem Chriſti contineri, fieret, ut unico ſacrificio omnes peccatorum pœnæ abolerentur. Res quippe oblata infiniti valoris eſt. Vanum itaque eſſet pro iiſdem plures miſſas celebrare. Qui vero dicunt, infinitæ hoſtiæ fructum a ſacerdote offerente limitari, hi reſelluntur a Lutheranis multiplici variaque ratione. Primum, quod ſacramentorum fructus non definitur a miniſtris: ergo ne ſacrificii quidem. Deinde, quia quamvis ſacerdos offerens in peccato mortali ſit, ſacrificium tamen illi prodeſt, pro quo offertur. Non ergo hujus ſacrificii virtus a ſacerdote offerente terminum ullam accipit. Item, quia infinitæ rei pretium non minuitur, ſive a paupere detur, ſive a divite. Centum ſcilicet aurei centum valent, a quocunque tandem offerantur. Imo quo res oblata major eſt, & hic, qui offert, eſt pauperior, eo oblatio major habetur in pretio. Ad hæc, ſi ſemel offero ſanguinem meum Deo, ſanguis meus ſuſus eſt idoneus ad omnia peccata delenda, nec pretium imminuitur ab offerente. Martyres namque univerſi, inæquabilis licet meriti, æque tamen conſequebantur omnium veniam peccatorum. Si igitur vere offert ſacerdos ſanguinem Chriſti, nullis eum finibus circumſcribet, quin ſatis ſit etiam ſemel oblatus ad omnia redimenda peccata. Sacrificium denique altaris a Chriſto ſummo ſacerdote nunc etiam Patri pro nobis offertur: ab illo igitur infinitum valorem habet, quem videlicet eadem ex cauſa Infinitum habuit in cruce. Neque enim illud negare poſſumus, cum Chriſtus ſempiternum habeat ſacerdotium, unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes per ipſum ad Deum, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis. Atque Lateranenſe Concilium ſub Innocentio Tertio (6), *Una*, inquit, *eſt fidelium univerſalis eccleſia, in qua idem ipſe eſt & ſacerdos & ſacrificium*. Loquitur autem ſine dubio de eo, quod offerimus in altari. In concilio rurſum Tridentino definitum eſt, noſtras omnes ſatisfactiones Chriſtum offerre Patri: multo ergo magis illam victimam offeret, quam, ut Deum placemus, nos in altari probemus ad ſacrificium. Quam rem non Ambroſius (7) modo inſigniter præter Latinos cæteros, ſed Græci in canone ſuo manifeſte te-

(1) *L. con. Fau. c.* 18. (2) *Epiſt.* 33. (3) *In Matth. cap.* 64.
(4) *Lib.* 4. *c.* 14. (5) *Rom.* 3. 22.
(6) *Cap. Firmiter, de ſumma Trin. & fid. cath.*
(7) *lib.* 1. *Offic. c.* 48.

ſtantur. Sane quemadmodum ſacerdos non nomine ſuo conſecrat, & conficit Euchariſtiæ ſacramentum, ita non in nomine ſuo, ſed Chriſti offert Euchariſtiæ ſacrificium. Quod ſi Chriſti ſanguis hoſtia nunc eſt ad culparum redemptionem, hujus vero ſanguinis pretium nullo fine concluditur, præſertim ſi a Chriſto ipſo offeratur, manet omnino, unica oblatione omnes culpatum pœnas reſolvi.

11. ARG. Contendit poſtremo Calvinus, Euchariſtiæ Sacramentum cum Sacrificii voce pugnare. Euchariſtia, inquit, donum eſt cum gratiarum actione percipiendum: Sacrificium vero eſt pretium, quod Deus in ſatisfactionem accipit. Quantum ergo intereſt inter dare & accipere, tantum a Sacramento Sacrificium diſtat. Hac enim argumentatione fit, ut reliqua Sacramenta Sacrificia eſſe non queant. Euchariſtia quoque poſt peccata gratis remiſſa, poſt reconciliationem adeptam, vitæ nobis promittit, & gratiarum augmentum. At ſacrificium cantilenam aliam canit, nempe Deum quaſi adhuc iratum, tanquam pretio quodam exhibito placari, nec eſſe expiata ſcelera, quæ ſacrificium expiare dicitur. Prætereo alia argumenta ridicula: indigna enim ſunt, quibus nos ſerio reſpondeamus. Sed & illa ſuperiora, ut ante jam dixi, tametſi in faciem apparent probabilia, diligenter tamen inſpecta, vana eſſe deprehendentur. Id tantiſper dum explico, & fidem meam de eccleſiæ ſacrificio breviter expono, quæſo lector attende.

Si qua diſputatio eſt, ubi id, de quo diſputetur, neceſſe ſit definire, hanc ego vel maxime eſſe credideſim, quæ nobis hodie inſtituitur: Cum non modo Wicleffiſtas & Lutheranos, ſed quoſdam etiam catholicos videamus, ſacrificii vi & natura ignorata, in ſummo errore & maximarum rerum ignoratione verſari (1). Explicaturus igitur, quidnam ſacrificium ſit, quidque ſua definitione contineat, illud in primis accipio, ſacrificium proprium eſſe religionis opus, id eſt, ejus virtutis, quæ cultum Deo & cæremoniam affert. Eſt enim ſacrificium quaſi ſacrum factum, ut Gregorius ait (2). Sacra vero Dei facere, haud dubie ad Dei cultum & reverentiam pertinet. Sacrificare igitur propria eſt religionis actio, quæ videlicet ſolius Dei honori dedicata eſt, quemadmodum Auguſtinus con. adver. leg. & proph. l. 1. c. 18. Et de civit. Dei, lib. 10. c. 4. Actor. quoque 14. cap. Lucas ſcribit.

Illud deinde ſumo, ſacrificium ſpeciem eſſe operis ſacri & religioſi: atque adeo opus ſacrum quaſi genus eſſe ſacrificii. Etenim qui vocem hanc ad ſacras omnes cæremonias & religionis actus extendunt, qua ratione id faciant, ipſi viderint: certe cum perpetuo & eccleſiæ & ſcripturæ uſu pugnant. Septem enim Sacramenta agnoſcit eccleſia, ſeptem ſacrificia non agnoſcit. Non itaque quodcumque opus ſacrum, quicumque religionis ritus eſt ſacrificium. Unde & Concilium Florentinum non obſcure a ſacris cæteris ſacrificia diſtinguit. Atque in lege veteri alias fuiſſe leges de ſacrificiis conſtat, alias de reliquis ſacris ritibus. Quæ cauſa neceſſaria eſt, ne nos ſacrificia cum ſacris aliis confundamus. Adde, quod in ſacrificio hoſtiam eſſe oportet, quæ Deo immoletur: hoſtiam vero in omni religioſa cæremonia velle fingere, ridiculum eſt. Adde etiam quod ſacrificium Latinus interpres ſemper appellat, quam Græci θυσίαν. Græcis autem θυσία non eſt quodlibet unum ſacrum opus, ſed ſpecialis religionis cæremonia, in qua res Deo ſacra vel per ſanguinem, vel per ignem, vel alio quovis modo conficitur. Quanquam Theophylactus auctor eſt, θυσίας proprie magis eſſe, quæ per ignem ſacrificantur, quam ea, quæ per ſanguinem. Sed & Porphyrius (3), *ab exhalatione*, inquit, *ignis, quam Græci* θυμίασιν *dicunt*, Θυσία *quoque, quam ſacrificium Latine appellamus, apud Græcos antiquitus dicta eſt. Nunc vero non recte capimus, thyſiam illum cultum appellantes, qui ſanguine celebratur.* Hactenus Porphyrius. Sed, ut prima vocis origo illa ſit, non negant auctores hi, vulgarem ejus vocis uſurpationem univerſa ea continere, quæ vel per ignem, vel ſanguinem immolantur. Atque hæc Latini interpretes ſacrificia vocari perhibent. Sit itaque exploratum, ſacrificium ſpeciem quandam eſſe cultus ſacri.

Quod ſi ex uſu recte loquentium divinæque ſcripturæ conſuetudine propria hujus nominis ſignificatio accipienda ſit, inveniemus ſane, ſacrificium tum ſolum eſſe, quum res aliqua ſacra offertur Deo. Ubi namque oblatio non eſt, ibi ne ſacrificium quidem eſſe poteſt. Qui enim aut baptiſmi, aut confirmationis, aut ordinis, aut matrimonii, aut unctionis extremæ ſacramentum conficit, is quamvis ſine dubio rem ſacram & divinam faciat, ſacrificium tamen facere non niſi abſurdiſſime diceretur. Quoniam ne ipſa quidem Euchariſtia, quandiu ſervatur in pyxide, ſacrificii nomen habet. Tunc vere primum hoſtia nuncupatur, cum offertur. Oblatio igitur eſt de ratione ſacrificii. Id quod Paulus ſæpe docet, ut ad Hebr. 5. *Omnis*, ait, *pontifex conſtituitur, ut offerat ſacrificia pro peccatis*. Et capite ſeptimo, *Pro ſuis delictis hoſtiam offerre*. Et capite nono, *Munera, & hoſtiæ offerun-tur*, &c. Et capite decimo, *Eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indefinenter*, &c. Nec hic laborare opus eſt, ubi nihil eſt ambigui. Illud addo, quod difficulter admittunt quidam, ſi vis & natura hujus vocabuli perpendatur, non omnem oblationem ſacram ſacrificium eſſe, ſed quiddam aliud præter oblationem ſacrificii vocem vendicare, quemadmodum Divus Thomas (4) argutiſſime, ut omnia, dixit. Et Theophylactus, *Dominus*, inquit, (5), *& victimæ exacta ratione*

qui-

(1) *Vide Tho. Wald. l. de Sacra. alt. c.* 31. *&* 32. (2) 1. *quæſt.* 1. *v. multi.* (3) *In l. de abſtinen. ab uſu eor. Euſeb. de præpar. Evang. lib.* 1. *cap.* 6. (4) 2. 2. *q.* 85. *a.* 3. *ad* 3. (5) *In c.* 8. *epiſt. ad Hebr.*

quidem eſt diſcrimen; θυσίαι enim, hoc eſt, ſacrificia ſunt per ſanguinem, & carnem oblationes, vel certe omnia, quæ per ignem ſacrificantur: Dona autem ſunt, ut fructus, & quæcunque alia exanguia, & igni carentia. Quod utique diſcrimen Paulus in Epiſtola ad Hebræos diligenter obſervat: *Omnis*, ait (1), *pontifex conſtituitur, ut offerat dona, & ſacrificia.* Et iterum (2). *Omnis pontifex ad offerendum munera, & hoſtias conſtituitur.* Atque Chryſoſtomus (3) explicans illud, *Sacrificium, & oblationem noluiſti*, oblationis, & ſacrificii hanc differentiam eſſe accurate notavit. Non itaque omnis oblatio ſacrificium eſt. Quam omnino rem illud vel maxime argumentum probat, quod cum animalis vivi juxta legis præſcriptum fiebat oblatio, nuſquam hæc aut hoſtia, aut ſacrificium vocabatur. Niſi velis, tum a Judæis filios immolari in ſacrificium, cum poſt purificationis cæremonias Domino ſiſtebantur. Quod quoniam abſurdum eſt, conſentiamus, non omnes res Deo oblatas, hoſtias eſſe, aut ſacrificia. Porro autem ſi circa rem, quæ offerebatur, quippiam ſacri ſacerdos faciebat, ut ſi animalis fundebat ſanguinem, ſi thus ardere faciebat, ſi conterebat frumentum, ſi oleo ſimilam conſperſam frigebat in ſartagine: tum demum vere ſacrificium faciebat. Earum quippe rerum omnium ſacrificia eſſe, Leviticí ſecundo & ſexto, Num. quinto, & ſecundo Paralipomenon vigeſimo octavo capite legimus. Scite ergo, ac præclare D. Thomas admonuit, in eo ſitam eſſe rationem ſacrificii, ſi circa rem Deo oblatam quicquam fieret, quo res ipſa ſacra quodammodo conficeretur. Nam ſi integram, & illæſam ſacerdos offerret, donum dici, & munus, non item ſacrificium. Id, quod in Græca voce θυσία explicatius animadvertitur, ut paulo ante dicebamus.

Quibus rebus expoſitis, facile intelligitur, Lutheranos in Apologia Auguſtana perperam ſacrificium definiſſe, quod ſit cæremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus. Veluti munera, primitiæ, decimæ. Hanc vero finitionem cum exemplis ſuis, ut alia argumenta prætereamus, ſatis refellit Apoſtolus, tum dona a ſacrificiis diſtinguens, tum magis argumentans, quod ſi Chriſtus ſæpe ſe in ſacrificium offerret, ſæpe etiam pateretur.

Sed ut occultæ, atque involutæ rei notitia aperiatur his, quæ dicta ſunt, illud primum objicitur, quod Prophæta (4) ſacrificium laudis ſæpe commemorat, quod Paulus (5) interpretatur *fructum labiorum confitentium nomini Dei*. Sacrificii igitur definitio non eſt tam auguſte concluſa.

Illud deinde videtur eſſe contrarium, quod Apoſtolus ad Romanos ſcribit (6): *Obſecro vos, ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam vivam*. Non ergo in ſacrificio hoſtiam eſſe oportet, quæ mactetur, ſed ſatis eſt, ſi corpus noſtrum vivum ad ſacrificium præbeamus.

Tertio loco id opponitur, quod in omnium ore eſt (7), *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus*. Illa demum (8), *Repletus ſum his, quæ miſiſtis in odorem ſuavitatis, hoſtiam acceptam*. Et rurſum (9), *Beneficentiæ, & communionis nolite oblivíſci, talibus enim hoſtiis promeretur Deus*. Quibus videlicet argumentis moti quidam putaverunt, ſacrificii nomen terminis eſſe latioribus circumſcribendum; a nobis enim ſtrictiſſime coarctatum. Ego vero tantum abſum ab iſta ſententia, ut non modo non arbitrer, veram ſacrificii finitionem, quæ eſt a nobis ante poſita, his argumentis obſcurari, ſed fieri etiam illuſtriorem exiſtimem. Duobus quippe modis verba in ſacris litteris uſurpantur, uno per proprietatem, altero per figuram. Atque id quidem, licet facillimum, eſt tamen animadverſione digniſſimum. Multos tamen & ex alienis, & ex noſtris hujus rei ignoratio fefellit. Dico igitur, nomen ſacrificii dupliciter in ſcriptura ſacra accipi, & proprie, & translate. Nos porro, quum res definimus, neceſſaria Philoſophiæ ducti ratione, non quid vox per metaphoram, aut alium tropum translata ſignificet, ſed quid proptie contineat, exponimus. Sacrificii itaque natura propria plane nobis definita eſt: at in omnibus teſtimoniis, quæ contra poſuimus, nominis translatio quædam & abuſus eſt. Id quod in ſingulis facile intelligimus, ſi ea ad veram & propriam ſacrificii naturam referamus.

In primo ſiquidem teſtimonio fructus labiorum laudantium Deum hoſtia dicitur, cum lingua labiaque mortificata Dei laudibus conſecrantur. Quemadmodum enim vitulus mactatus in hoſtiam, nullas alias edebat voces, quam in Dei laudem & gloriam; ſic lingua conviciis, detractioni, ac turpiloquio mortua, & ſoli Deo laudando ſacra, quaſi ſacrificium quoddam offertur; juxta illud, quod ſcriptum eſt (10): *Reddemus vitulos labiorum noſtrorum*. Quanquam in pſalmis dici poteſt, ſacrificii hoſtiæque voces ſine tropo uſurpatas. Erat enim in lege præſcriptum inter cætera gratiarum actionis ſacrificium, in quo veræ hoſtiæ mactabantur. Sed Paulus, ut ſolet, per allegoriam hoſtias illas carnales ad labiorum laudantium Deum ſpirituale ſacrificium traduxit.

In ſecundo vero teſtimonio expeditior & planior eſt metaphoræ ratio. Tunc enim offerimus corpus noſtrum hoſtiam Deo, quum mortificamus membra noſtra, quæ ſunt ſuper terram, carnemque noſtram peccato quidem mortuam, viventem autem juſtitiæ Domino offerimus. Quemadmodum Hieronymus (11): *Illa*, inquit, *virginitas hoſtia Chriſti eſt, cujus nec mentem cogitatio, neque carnem libido maculavit*. Atque fortaſſis quum Apoſtolus vivam hoſtiam dixit, quaſi pugnantibus inter ſe vocibus de more luſit. Similia ſunt illa, *Quæ in deliciis eſt vidua, vivens mortua eſt* (12); mare dulce, terra ceſtis,

(1) *Hebr.* 5. 1. (2) *Hebr.* 8. 3. (3) *Hom.* 18. *in ep. ad Heb.* (4) *Pſ.* 49. 106. 115. (5) *Heb.* 13. 15. (6) *Rom.* 12. 1. (7) *Pſal.* 50. 19. (8) *Phil.* 4. 18. (9) *Hebr.* 13. 16. (10) *Oſea* 14. (11) *Lib. adverſ. Jovin.* 1. (12) 1. *Tim.* 5. 6.

leſtis, ſpiritualis caro, ſpiritus carneus. Non itaque ex eo, quod Apoſtolus vivam hoſtiam dixit, ſtatim colligere oportet, animal non eſſe mactandum, quum in hoſtiam præbetur. Quin potius, ſi Pauli ingenium tenemus, contrario modo argumentabimur.

Jam in tertio quoque teſtimonio aperta translatio eſt. Cor namque inſtar frumenti contritum, & divini amoris igne quaſi ſuccenſum, ſimilitudine quadam ſacrificium vocatur. Adde, quod familiare auctoribus ſacris eſt, imaginum vocabula rebus per imagines ſignificatis attribuere: ut nomen Davidis Chriſto, Ezechielis 34. Nomen etiam Petræ eidem, 1. ad Corinth. 10. Tale illud eſt: *Ego ſum vitis vera*. Quia igitur per ſacrificia illa legis externa res quædam ſpirituales potiores præſignabantur, has omnino res ſacrificia, holocauſta, hoſtias ſacræ literæ appellant. Ut mactationes brutorum animantium figuræ erant mortificationis carnalium & irrationalium affectuum, qui regnant in corpore; ideoque carnis mortificatio hoſtia dicitur, non proprie quidem, ſed figurata dictione (1). Et hunc in modum cætera, quæ non ſunt modo longo ſermone explicanda. Tres ergo priores ſcrupulos plane exculſimus: quartum vero illum facilius eximemus, ſi ſemel ſtabilitum fuerit, his in locis Apoſtolum non proprie loqui, ſed figurate. Id quod liquido demonſtrari poteſt. Primum, quia ſacrificium ad religionem proxime pertinet: at eleemoſyna & beneficentia ad miſericordiam vel liberalitatem (2). Deinde ex illo Oſeæ teſtimonio (3), *Miſericordiam volo, & non ſacrificium*. Quo loco ſacrificium non obſcure a miſericordiæ operibus ſeparatur. Certe ſi ſacrificii vox dona pauperibus collata proprie contineret, nullo modo Propheta diceret (4): *Sacrificium & oblationem noluiſti*. Quid igitur ſibi Apoſtolus vult, quum ea munera hoſtias vocat, quæ pauperibus tribuuntur? Nempe illa eſſe Deo acceptiſſima. Videlicet hoſtias credebat populus maxime placere Deo, ſpirareque illi odorem jucundiſſimum. Geneſ. 8. Exod. 29. Levit. 1. & 3. Num. 28. Uſque eo autem perſuaſio hæc in animis vel fidelium inſederat, ut præ ſacrificiis opera interdum pietatis charitatiſque contemnerent. Hujus rei Apoſtoli minime ignari, & plebem rudem ad veram & germanam pietatem revocare cupientes, miſericordiæ ac charitatis officia hoſtias appellabant, non falſo id quidem, ſed verbis paululum quidem quadam dicendi figura immutatis. Sic Paulus (5) hoſtiam acceptam dixit in odorem ſuavitatis. Sic Jacobus (6): *Religionem mundam & immaculatam eſſe, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eorum*. Quam rem plane & ſine verborum immutatione legis ille peritus ſignificavit, inquiens (7), *Diligere proximum, tamquam ſe ipſum, majus eſt omnibus holocautomatibus & ſacrificiis*. Quid ergo proprie ſacrificium ſit, qua etiam ratione per tropum transferatur, ſatis dictum eſt. Nec hæc tamen nimis multa videri debent, cum hujus vocis vi, ac poteſtate ignorata, multorum diſputationes vagari & errare cernamus. Erant autem hæc copioſius explicanda, ne immodicæ brevitatis ſtudio raperentur verborum pondera diſſerentis celeritate. Sed de his hactenus. Sequitur, ut ſacrificium in ſpecies ſuas quam breviſſime partiamur.

Lutherani in apolog. Auguſt. duas proximas ſacrificii ſpecies eſſe ajunt; nec eſſe plures. Unum enim eſſe ſacrificium propitiatorium, nempe ad placandum Deum, & impetrandam veniam peccatorum, alterum εὐχαριστικὸν, id eſt, gratiarum actionis. Has duas ſpecies ſacrificii magnopere oportere aſſerunt in hac controverſia nos in conſpectu poſitas habere, & ſingulari diligentia cavere, ne confundantur. Id quod ipſe etiam atque etiam moneo: ſed illud quoque animadverto, hac diviſione multas ſacrificiorum ſpecies vitioſe fuiſſe prætermiſſas. Non enim ſolum vel pro peccato, vel etiam ad gratiam referendam ſacrificium fieri ſolebat, ſed & vice ſupplicationis, ut a Deo vitæ commoditas ac proſperitas haberetur. Quod ſi Latine liceret, poſſemus impetratorium vocare. Quale fuit ſacrificium Jacob Geneſis 28. qualeque etiam mulier illa prætulit, quæ in Proverbiis dixit (8): *Victimas pro ſalute devovi*. Sane in Leviticо (9), poſt ſacrificium pro peccato hoſtiæ pacificæ in duas ſpecies diſtribuuntur, ut aliæ ſint gratiarum actionis Deo exorato, aliæ voto vel ſponte ſuſceptæ Deo exorando. Ac præter hæc ſacrificii genera aliud fortaſſe fuit in hoc paratum, ut fœdus cum Deo fuſo ſanguine ſanciretur. Cujuſmodi Exod. 24. & 4. Reg. 23. mentio fit. Ut omittam ſacrificium pro conſecratione pontificis, quod legislator a reliquis ſacrificiis diſtinxit (10). Nam holocauſtum, quod humanæ ſervitutis tributum proprium erat, & ad teſtationem divinæ majeſtatis ac dominationis Deo ſacrum, dubium non eſt, ad duas illas ſacrificii ſpecies minime pertinere. Plura itaque, quam duo hoſtiarum genera fuere in veteri Teſtamento: at in novo utrum unum ſaltem ſit quæritur. Cui quæſtioni ſtatim ego reſpondeo, ſi duo illa prius explicuero, quæ in hac controverſia explicatu quidem facillima ſunt, ſed ſunt tamen neceſſaria vel maxime. Illud primum eſt, nomen ſacrificii interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipſa ſacrificandi ſolere accipi. Pro re, ut ad Hebr. 5. *Omnis pontifex conſtituitur, ut offerat dona & ſacrificia pro peccatis*. Pro actione, ut in illo apud Tullium loco, *præbere hoſtias ad ſacrificium*. Quo modo Divus Tho-

(1) *Ad eundem modum Aug. 10. de civ. l. c. 6. loquitur cum affirmat, verum ſacrificium eſſe omne opus quod agitur, ut ſancta ſocietate inhæremus Deo. Nam ca. 5. dixerat, ſacrificium viſibile eſſe inviſibilis ſacrificii ſacramentum, ideſt ſacrum ſignum.*
(2) *D. Thom. 2. 2. q. 85. a. 2.* (3) *Cap. 6. v. 6.* (4) *Pſalm. 39. 7.* (5) *Philip. 4. 18.*
(6) *Jacob. 1. 27.* (7) *Marc. 12. 33.* (8) *Prov. 7. 14.* (9) *Levit. 7. 11.* (10) *Exod. 7. 35.*

Thomas hanc vocem uſurpavit (1), nec uſurpavit abſurde, cum artificium, lanificium, & ſimilia ad eundem modum a doctiſſimis uſurpentur. Alterum eſt, catholicos ſicut Euchariſtiæ ſacramentum, ita Euchariſtiæ ſacrificium duobus modis aſſerere. Eſt enim ſacramentum tantum, hoc eſt, ſpecies illæ vini & panis externæ, quæ corpus Chriſti ac ſanguinem continent. Et item res & Sacramentum, nempe Corpus Chriſti & Sanguis, quæ res interius ſub ſpeciebus continentur. Similiter etiam in oblatione & Miſſa noſtra eſt Sacrificium externum ſpecierum panis & vini: quod Auguſtinus in Pſal. 37. Sacrificium panis & vini nuncupavit. Eſt & rurſus ſacrificium interius corporis & ſanguinis Chriſti, quod Deo Patri ſub ſpeciebus illis potiſſimum offerimus. Interius dico, non quod ipſum per ſpecies non ſuo quodam modo videatur, ſed quod intra ſpecies incluſum, occultum in ſe & inviſum ſit.

1. Conct. His poſitis ſit prima concluſio. In lege nova vere nunc eſt & proprie ſacrificium. Quæ omnino res primum ex Malachia aperte conficitur. *Non eſt*, ait (2), *mihi voluntas in vobis, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. A ſolis enim ortu uſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* At interpretantur hunc locum Lutherani de ſacrificio ſpirituali omnibus fidelibus communi. Id quod nullo pacto defendi poteſt. Primum, quia noſtra opera omnia ſunt tanquam pannus menſtruatæ, Eſa. 64. Non igitur poſſunt dici abſolute oblatio munda, Luthero præſertim, qui noſtras juſtitias peccata eſſe contendit. Deinde quia offerre opus noſtrum tanquam mundam oblationem & ſacrificium, iſti dicunt eſſe Phariſaicum. At Propheta non loquitur de Phariſaico ſacrificio.

Præterea, quia ſacrificia ſpiritualia non ſunt propria legis Evangelicæ, ſed communia in omni lege fuere. Propheta autem diſerte loquitur de ſacrificio quodam legis novæ proprio ac ſingulari. Poſtremo, quia idem Propheta c. 3. loquens rurſum de ipſo eodem novæ legis ſacrificio, *Sedebit*, ait, *conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi*. Non dicit filios Iſrael, ſed Levi: *Et erunt Domino offerentes ſacrificia in juſtitia*. Peculiare ergo ſacerdotium erat inſtituendum, & peculiares ſanctificandi miniſtri ad peculiare ſacrificium legis Evangelicæ. Nam quod Proteſtantes illud primi capitis referunt ad ſacrificium ſpirituale commune omnium fidelium, hoc vero tertii capitis ad prædicationem Evangelii, de qua Paulus ad Rom. 15. *Sanctificans Evangelium*, &c. ſua hac varietate teſtantur, ſe a veritatis unitate diſcedere. Cumque hæc ſint per figuratam dictionem ſacrificia: qui ad tropos confugiunt hoc loco, ii & omnem ſcripturarum vim labefactant, & ſibi etiam repugnant. Fatentur enim & ipſi, non eſſe in ſacrarum literarum intelligentia ad tropos confugiendum, niſi ex proprietate vocabulorum magna abſurditas ſequeretur. Nec vero eum his Auguſtinus facit, qui libro contra literas Petiliani ſecundo (3), hunc Malachiæ locum de laudis ſacrificio interpretatur, de quo ſcriptum eſt (4), *Immola Deo ſacrificium laudis*. Sic enim & ſeptuaginta verterunt, *Ab ortu ſolis uſque ad occaſum glorificatum eſt nomen meum in nationibus*: id quod Apoſtolus explicat inquiens (5), *Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus*. Sed ne Hieronymus quidem ab his diſſidet, quum Malachiæ teſtimonium his verbis exponit (6). *Ergo proprie nunc ad ſacerdotes Judæorum ſermo fit, qui offerunt cæcum & claudum & languidum ad immolandum, ut ſciant carnalibus victimis ſpirituales victimas ſucceſſuras; & nequaquam taurorum hircorumque ſanguinem, ſed thymiama, hoc eſt, ſanctorum orationes Domino offerendas: & non in una orbis provincia Judæa, ſed in omni loco offerri oblationem nequaquam immundam, ut a populo Iſrael, ſed mundam, ut in cæremoniis Chriſtianorum*. Non ſunt, inquam, pro adverſariis auctores hi, nec ſtant a mendacio contra verum. Regula ſiquidem ſcripturarum eſt, ut idem Hieronymus eodem ipſo loco teſtatur: Ubi manifeſtiſſima prophetia de futuris textitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ ſcripta ſunt. Cum ergo in univerſo orbe, atque adeo apud omnes gentes una & eadem offeratur hoſtia munda, ſacramentalis, & externa quidem ſpecierum panis & vini, ab omni carnis & cruoris fœditate aliena, interior vero incruenta etiam, quamvis corporis ſanguiniſque ipſa ſit: quid attinet vaticinationem, quam in puriſſimo Chriſti ſacrificio proprie impletam cernimus, allegoricis & ſpiritualibus interpretationibus invertere? Non itaque, ſi Auguſtinus atque Hieronymus in eccleſia gentium laudis ſacrificium, ſanctorum orationes, & cæteras demum ſpirituales hoſtias agnoſcunt, quæ allegorice & figurate hoſtiæ ſunt, idcirco verum & proprium Euchariſtiæ Sacrificium excludunt. Quinimo is miſſa & ſacrificio, quod celebrat ac frequentat eccleſia, omne precum, orationum, laudumque genus, de quo Paulus 1. ad Timot. 2. loquitur, contineri exiſtimavit. Sane quidem Euchariſtiæ oblatio magna cum excellentia præſtantiaque oblationum reliquarum, ſacrificium eſt gratiarum actionis & laudis, in quo nomen Dei glorioſiſſime & magnificentiſſime ſummo ſplendore illuſtratur: Euchariſtia item verum illud thymiama ſuaviſſimi odoris eſt, quo omnes ſanctorum preces & orationes referuntur, unde jucundum & ipſe odorem mutuantur. Quæ cauſa Irenæo fuit (7), ut ex Malachiæ prophetia utramque hoſtiam in Chriſti

(1) 2. 2. q. 85. a. 3. *in corp. & ad* 3. (2) *Malach.* 1. 10. (3) *Cap.* 86. (4) *Pſalm.* 49. 14. (5) *Hebr.* 13. 15. (6) *Idem ſere in Zach.* 8. c. (7) *Lib.* 4. *cont. hær. c.* 32. & 34.

eccleſiam futuram intelligeret, & eam quæ proprie hoſtia eſt gratiarum actionis & laudis, quam ob id ipſum euchariſtiam appellamus: & quæ figurate per allegoriam hoſtia nuncupatur. Verum ne propheticis obſcuriſque teſtimoniis Lutherani ſe impugnari cauſentur, alterum ex evangelio clariſſimum proferamus.

Extat ergo apud Lucam (1) ſcriptum apertiſſimum teſtimonium ad hujus rei approbationem. *Accepto*, inquit, *pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem*, hoc eſt, accepit, *& gratias egit dicens: Hic eſt calix novum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Ubi illud primum animadverto, jure Coroelium epiſcopum Bitontinum in concilio apud Trid. a Patribus & Theologis univerſis exploſum, qui dixerit, Chriſtum in cœna non ſuum corpus & ſanguinem obtuliſſe. Ritu quippe Judaico gratias Deo agere, calicem in manibus accipiendo & levando, vere eſt hoſtiam gratiarum actionis offerre. Quum itaque dixit Dominus, *Hoc facite*, plane juſſit Apoſtolis, ut quod ipſum facere cernebant, id quoque illi facerent, Euchariſtiæ, hoc eſt, gratiarum actionis hoſtiam exhibendo. Quemadmodum Cyprianus ad Cæcilium enucleavit in hæc verba (2): *Scriptura dicit, ut quotieſcunque calicem in commemorationem Domini & paſſionis ejus offerimus, id quod conſtat Dominum feciſſe, faciamus.* Et paulo poſt: *A Domino admoniti & inſtructi ſumus, ut calicem Dominicum cum vino mixtum ſecundum quod Dominus obtulit, offeramus.* Atque Irenæus, *Calicem*, inquit (3) *ſimiliter ſuum ſanguinem confeſſus eſt, & novi teſtamenti novam docuit oblationem. Quam Eccleſia ab Apoſtolis accipiens, in univerſo mundo offert Deo ei, qui alimenta nobis præſtat, primitias ſuorum munerum in novo teſtamento.* Et cap. poſtea 34. *Offerimus*, ait, *ei Euchariſtiam non quaſi indigenti, ſed gratias agentes donationi ejus*, &c. Ubi omiſſis auctoritatibus non dubitem ipſa re, & ratione exquirere vetitatem. Quemadmodum enim in rebus aliis contingit, ut eas ſancte ac religioſe offeramus Deo, ab illo primum acceptas: ita, ac multo etiam magis, cum in Euchariſtia corpus Chriſti ac ſanguinem cæleſtis benedictionis largitate acceperimus, impii profecto erimus & ingrati, niſi ſummam gratiam referamus, eadem dona, quæ a Deo accepimus, ipſi reddendo, juxta illud, quod ſcriptum eſt (4). *Tua ſunt, Domine omnia, & quæ de manu tua ſuſcepimus, reddimus tibi.* Et iterum (5): *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam.* In quem locum paraphraſis Chaldaica ſic habet: *Calicem redemptionis accipiam mundo venturo.* Nam & hunc Pſalmum ad myſteria & fidem Evangelii pertinere, auctor eſt Paulus (6). Salutare autem Chriſtus eſt, ut Simeon in Evangelio (7) cecinit. Sed bene, Accipiam, quia niſi accepero, retribuere non valeo. Et cum generaliter nihil ex nobis Deo dare poſſimus, ſed quod ab illo accepimus, id tamquam jam noſtrum iterum illi reddere, cujus dono acceperamus; peculiariter tamen hæc dona, hæc munera, hæc ſancta ſacrificia cæleſtia erant: de cælo ergo accipienda erant, & nomen Domini invocandum, ut tali nomine conſecrata, nobis fierent corpus & ſanguis Domini noſtri Jeſu Chriſti.

Quod ſi nos pie, grate, atque ſapienter ſanguinem Deo proprium fundimus, ut beneficiorum non memoriam modo, ſed obſervantiam teneamus, cur ſanguinem Chriſti a Deo nobis proprie (8) tributum non illi refundamus, qui nobis cum filio ſanguinem dedit? Heſiodus eadem menſura jubet reddere, qua acceperis; aut etiam cumulatiore, ſi poſſis. Nos, qui Chriſti ſanguinem & corpus accepimus, ſi menſura cumulatiore non poſſumus, non reddamus eadem? Quid Chriſtus, an non per amicitiæ vim, quaſi unus nobiſcum effectus, dona nobis a Patre collata pro ſuis exiſtimabat? Sane quidem. Niſi ergo ſtultus fuit & ingratus, accipiens panem & calicem non ſolum noſtro nomine gratias egit, ſed Patri pro ſuo ſummo beneficio meritam ac debitam gratiam cumulatiſſime rerulit; certe parem Patri perſolvit, & commemorandam, dum fidelium genus erit, perſolvendamque putavit, *Hoc*, ait, *facite in meam commemorationem.* Te appello, Luthere, atque adeo vos appello omnes Lutherani: Nonne intelligitis, quam apertum vobis ſit cum Chriſti Evangelio certamen? Vos porro Euchariſtiam percipientes, non item offerentes, Domini quidem cœnam agitis, ſacrificium vero crucis non agitis. Quod veſter quidam confitetur evictus. *In noſtra*, ait, (9) *Eucheriſtia mors Chriſti tantum verbis, non etiam ſymbolis prædicatur.* Non igitur Chriſtiana eſt euchariſtia veſtra. Chriſtus enim non juſſit, ut dicamus hæc in memoriam ejus, ſed ut faciamus. *Hoc facite*, ait, *in meam commemorationem.* Hoc eſt itaque in myſteriis hoſtia Chriſti dicenda ſolum, ſed etiam facienda. Symbolis ergo, & non verbis tantummodo ſacrificii Chriſti memoria in altari repræſentanda erit. Alioqui ſi manducatio eſt, non oblatio, exemplar, & imago cœnæ erit, exemplar, & imago ſacrificii non erit. Quanto melius tota pet orbem Eccleſia intellexit, quæ, quum ſacerdos confectis in nomine Chriſti myſteriis, alt, *Hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriam facietis*, ipſius voce ſacerdotis illa reſpondet, *Unde & memores, Domine, nos tui ſervi, ſed & plebs tua ſancta*, &c. *offerimus præclara majeſtati tuæ de tuis donis, ac datis hoſtiam puram*, &c. Nullo ergo modo negari poteſt, quin eccleſia offerens

cor-

(1) *Luc.* 22. 19. (2) *De conſe. d.* 2. *c. Scriptura* (3) *Li.* 4. *c.* 32. (4) 1. *Paral.* 29. 14. (5) *Pſal.* 115. 12. (6) 2. *ad Cor.* 4. 13. (7) *Luc.* 2. 30. (8) *Proprie dico, quia ſingulis attributus eſt: quo ſenſu & ſol, cum omnium communis ſit, tamen ſuus etiam eſt proprius.* (9) *Bucer. l.* 1. *de vera, & falſa Dom. cœna admin. c.* 9.

corpus Chriſti & ſanguinem in Euchariſtia, & Chriſti exemplo id faciat, & evidenti ratione ducta, & præcepto denique ipſius Domini impulſa.

Sed his tamen objicitur, quod cum Apoſtolus illud Domini præceptum retuliſſet, *Hoc facite*, &c. e veſtigio ſubjecit: *Quotieſcunque enim manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis*, &c. Ipſa ergo manducatio, & potatio ſymbolum eſt Dominicæ paſſionis. Non itaque neceſſarium eſt offerre ſacrificium, ut hoſtiam Chriſti etiam ſymbolis commemoremus. Huic argumento primum ita reſpondeo. Non ſi quiſpiam dicat, quotieſcunque concœnaverimus, confabulabimus; mox intelligimus concœnationem, & confabulationem eandem eſſe. Sic ſi Apoſtolus dixit: *Quotieſcunque manducabitis*, &c. non neceſſe eſt interpretari, cœnationem Dominicæ mortis annunciationem eſſe. Voluit ergo Dominus, ut quæ menſa eſt, ea ſit nobis & altare, hoc eſt, ut non modo cœnaremus, verum etiam ſacrificaremus. Quare idem inſtituit, ut eſſet ſimul & ſacramentum, & ſacrificium, quorum alterum Dominicæ cœnæ, alterum Dominicæ mortis eſſet ſymbolum. Pauli ergo ſententia hæc eſt: Ne putetis vos ſatisfacturos legi, ſi manducetis, & bibatis; quia in re cœnæ Chriſti commemorationem facietis: oportet enim vos mortem etiam commemorare, id quod magis ſacrificando, quam manducando fit. Deinde non inficior equidem, quin manducando corpus, ſanguinemque potando, in diviſione ſanguinis ex corpore, id quod in cruce geſtum eſt, aperte deſignetur. *Cum frangitur hoſtia*, Auguſtinus ait, *cum ſanguis Chriſti in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici Corporis in cruce immolatio deſignatur?* Sed re vera, ut diximus, in ſeparatione ſanguinis a corpore mors ſignificari poteſt, non autem proprie ſignificatur hoſtia, niſi corpus, quod moritur, offeratur. Quanquam conſumptio ſpecierum oblatarum ad perfectionem ſacrificii pertinet. Ita populus cum ſacerdote hoſtiam olim conſumens, vere explebat ſacrificium, atque adeo hoſtia crucis perfectum ſignum dabat.

Illud præterea animadvertendum cenſeo, quamvis Chriſtus in cœna nullum omnino ſacrificium obtuliſſet, eo tamen quod dixit, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*, &c. mox vero ſubjungit, *Hoc facite in meam commemorationem*, ſatis oſtendiſſe, nos myſtice corpus tradituros, ſanguinemque effuſuros: quod reipſa aperte, & ſine myſterio ipſe erat poſtea facturus. Hoc ſcilicet quod ego faciam, vos facite; ſed ego faciam ſacrificio cruento, vos facite in meam commemorationem incruento. At Dominus, ut in Græcis omnibus exemplaribus videre licet, ſemper eſt uſus verbo præſentis temporis. Non enim ait, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis dabitur*, ſed, *quod pro vobis datur*. Nec ſi verbum verbo reddas, dixit: *Hic eſt ſanguis, qui pro vobis effunditur*, ſed, *qui pro vobis effunditur* (1). Et apud Paulum (2), τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον. Id eſt, *Hoc meum corpus, quod pro vobis frangitur*: quemadmodum & Ambroſius in hunc Pauli locum, & Beda enarrans evangelium Lucæ legunt. Nec dubitandum catholicis eſt, (quam rem poſterius explanabimus) in altaris ſacrificio ſanguinem Chriſti fundi non aliter ad effectum, quam ſi nunc funderetur in cruce; corpus Chriſti item frangi ad efficientiam, perinde ut ſi nunc nobis in cruce frangeretur. Præterquam quod in ſacrificio externo myſtice, & tanquam in exemplari, atque imagine, & ſanguis Chriſti funditur, & frangitur corpus. Unde Auguſtinus: *Quum frangitur hoſtia*, inquit, (3), *quid aliud, quam Dominici corporis in cruce immolatio deſignatur?* Ac ne ſacramentum quidem ſolum, ſed verum etiam corpus Chriſti ſacerdotum manibus frangi, Romanum concilium ſub Nicolao definivit (4). Vides ne, quemadmodum nobis omnia conſentiunt, qui & Chriſtum in cœna corpus ſuum, & ſanguinem myſtice tradidiſſe, & ad eandem nos formam inſtituiſſe, non rebus ſolum, & rationibus, ſed verbis quoque ipſis efficimus? Nihil enim prohibet, quum Lutheranos redarguimus, exemplaribus Græcis præſertim conſentientibus adhæreſcere.

Sed quia ſacramentarii cauſantur ſe his fere argumentis non premi, ut quæ majori ex parte ſumant, corpus Chriſti verum, & ſanguinem in Euchariſtia eſſe, id quod iſti pernegant; age rationibus conquiſitis hos quoque urgeamus. Tametſi quædam ex his, quæ ante poſuimus, Sacramentarios etiam preſſius aſtringunt, quam ut fugere aliquando poſſint. Atque ut omittam, quod rem perſpicuam, atque e ſacris literis manifeſte exploratam, & comprehenſam inficiantur: nolo enim hodie hac de re cum Sacramentariis certare: de ſacrificio dico, etiamſi in ſpeciebus panis & vini nec corpus Chriſti, nec ſanguis eſſent, ut vere ſunt, adhuc tamen ſacrificium in altari Chriſtianorum exiſtere, multis, & gravibus argumentis poſſe doceri. Eſt hoc primum & ex definitione ſacrificii, & ex perpetua conſuetudine Eccleſiæ graviſſimum, & firmiſſimum argumentum, quod ſacerdotes noſtri panem, & vinum offerunt Deo, faciuntque ſacri aliquid circa res oblatas, panem ſcilicet frangentes, hujuſque portionem tingentes vino: adde, ſi placet, rem utramque etiam conſumentes: vere ergo, & proprie ſacrificant. Si enim oblatio ſimilæ, ac farinæ conſperſæ oleo in figuram mortis Chriſti futuræ ſacrificium erat, nihil eſt ambiguum, quin panem oblatum frangere, a vino tingere in figuram mortis præteritæ, ſacrificium ſit. Quid autem in hoc opere Lutherani reprehendent? An quod panis & vini munera a Deo accepta referimus? Arguant Abel, ac cæteros in lege naturæ Patres; arguant Moyſem cum ſcripta lege ſua; arguant oblationes, quas in Eccleſia primi-

(1) *Luc.* 22. 20. (2) 1. *Cor.* 11. 24. (3) *De conſe. d.* 2. *c. Quum frangitur.*
(4) *De conſec. d.* 2. *c. Ego Berengarius.*

mitiva pie offerri ſolere, libenter illi concedunt. Quin naturam ipſam potius arguant, quæ nos ad gratiam referendam informavit: quam Deo tamen referre aliter non valemus, niſi dona, quæ accepimus, ipſi reddendo. Sed panem frangi, ac tingi reprehendent. At hiſce cæremoniis crucis immolationem deſignamus. Mirum eſt autem, ſi hoc nobis vitio vertant, quod Chriſti paſſionem non verbis modo, ſed rebus etiam commemoremus: præſertim cum Dominus dixerit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Sane ſi illud peccatum eſt; qui baptizant, ii quoque peccant, quoniam ſymbolis mortem Chriſti figurant. Si ergo hujus verbi definitio recte nobis declarata, & circumſcripta eſt, ſine dubio ſacerdos in altari vere ſacrificat, quamvis nihil aliud ſpectes, quam ſpecies ipſas vini & panis externas. Atque etiam, ſi ſacrificii partes ipſas expendas, hoc eſt, offerri, frangi, tingi, adde etiam conſumi; cum his rebus myſtice peragendis nihil inſit vitii, quemadmodum oſtenſum eſt; ſit, ut non ſolum vere ac proprie, ſed pie etiam, atque religioſe ſacerdotes noſtri ſacrificent. Eam quippe rem Auguſtinus conſiderans, ſpeciem panis hoſtiam appellat (1): quod utique nomen uſque adeo in omnium fidelium & auribus, & linguis inhæſit, ut vanus & ſtultus ſit, qui illud inde evellere tentarit. Sacramentarii igitur quamvis negarent, eſſe in Eccleſia corporis, & ſanguinis Chriſti ſacrificium; at ſacrificium panis, & vini nullo modo erant negatori (2), ne propriam ſacrificii notionem ignorare viderentur.

Præterea, Melchiſedech ſacerdos erat Dei altiſſimi, ſacrificium ergo offerebat Deo: omnis enim ſacerdos conſtituitur, ut ſacrificium offerat: at non legitur aliud, quam panem, & vinum obtuliſſe. Cum igitur nos ad eundem modum, & ordinem panis, & vini ſpecies offeramus, proprie, vereque ſacrificium exhibemus. Quæ cauſa Eccleſiæ fuit, ut illud D. Thomæ in die feſto, atque ſolemni Euchariſtiæ celebraret, *Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, panem, & vinum obtulit*. Verum argumentum hoc Lutherani duobus modis eludunt. Primum negant, Melchiſedech Deo panem & vinum obtuliſſe: ſcilicet, Abrahamo obtulit, non Deo, ut Geneſ. 14. cap. legitur. Id, quod Epiphanius libro ſecundo contra hæreſes, hæreſi 55. agnovit. Deinde negant, ſacrificium Chriſti in eo fuiſſe ſecundum ordinem Melchiſedech, quod panem & vinum obtulerit: ſed in eo fuiſſe affirmant, quod Chriſtus non ſecundum legem mandati carnalis, oleo iſto corporeo ſacerdos effectus eſt, ſed quemadmodum Melchiſedech, oleo ſpiritus unctus ſit a Deo præ participibus ſuis. Sic enim Apoſtolus ad Hebræos interpretatur (3). Sed ſcrupulus prior ſic eximitur. Non inficior equidem, Melchiſedech panem, & vinum Abrahamo ad reficiendum exercitum contuliſſe, ſed cum Scriptura ſtatim adjecerit: *Erat enim ſacerdos Dei altiſſimi*, niſi cauſa inepta eſt, intelligere oportet, eaſdem res obtuliſſe ſolitum Deo, quas tunc proferebat Abrahamo, ſed huic in cibum, illi in ſacrificium. Quemadmodum Cyprianus ad Cæcilium, Ambroſius lib. 5. de ſacrament. cap. 1. Hieronymus in vigeſimumſextum Matthæi caput, Auguſtinus in Pſalmum 33. concione prima, Caſſiodorus in Pſalm. 109. Damaſcenus libro quarto, capite decimoquarto, Chryſoſtomus homil. de prodit. Judæ, aucl. ores ſunt. (4). Scrupulum vero poſteriorem hoc modo eximemus. Non, ſi in una re ſacerdotium Chriſti ſimile eſt Melchiſedechi ſacerdotio, omnis alia ſimilitudo excluditur. Quin ſi figura perfecta eſt, apte quadrare ad multa poteſt. Nihil igitur obſtat, cur non in ſacerdotii & conſtitutione, & oblatione Melchiſedechi Chriſtus appareat ſimillimus. Lex inſuper, & religio nulla eſt ſine ſacerdotii munere, atque functione. Hæc enim tria ita ſunt, ſemperque fuere conjuncta, ut ſi unum tollas, reliqua neceſſe ſit eſſe ſublata. *Translato*, inquit (5), *ſacerdotio, neceſſe eſt, ut & legis translatio fiat*. Si ergo Chriſtiani legem, ac religionem habemus, habemus profecto & ſacerdotium. At ſacerdos omnis in hoc paratur, ut ſacrificium offerat. Chriſtiani ergo etiamnum ſacrificium tenemus, ſine quo nec ſacerdotium, nec religionem, nec legem tueri poſſumus. At nos omnes eſſe ſacerdotes affirmant, hoſtiaſque ſpirituales offerre. Sed cum hæc non proprie ſint hoſtiæ, ſed translate, ſacerdotium quoque non proprium, ſed translatum, & improprium erit: translato vero ſacerdotio, religionis item translatio fiet. Ita nimirum, qui nobis ſacrificium eripiunt, ſimul hi & veram Chriſti religionem conantur eripere, & falſam ejus inducere, qui juge ab Eccleſia auferet ſacrificium. Nam & Danielis teſtimonio (6) conſtringi ſortius potuerunt, quam ut elabantur. Rogandi ſunt videlicet adverſarii, quodnam ſit illud juge ſacrificium, quod Antichriſtus ab Eccleſia ablaturus eſt per dies 1290. Et cum in Eccleſia non ſit aliud ſacrificium juge præter id, quod in altari offerimus, jure arguimus, Lutheranos eſſe miniſtros Antichriſti.

Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? Etiamne in tam perſpicuis rebus argumentatio quærenda, aut conjectura capienda eſt? An dubitari poteſt, ubi nullum peculiare ſacrificium, privatim res ſacra nulla; ſacerdos proprie nullus eſt, ibi ne religionem quidem eſſe poſſe? Tradit Plato (7) ſacerdotes magna claritate oportere abundare, propter eorum, quæ tractant, magnitudinem. Quapropter apud Ægyptios non licere regem abſque ſacerdotio imperare. In plurimis quoque Græcorum civitatibus præcipua ſacra a magiſtratibus ſummis inſtitui, atque apud Athenienſes creato regi ſacra maxima eſſe attributa.

(1) *De conſ. d. 2. c. Cum frangitur hoſtia.* (2) *Sacrificium panis, & vini Aug. verba in Pſal. 37.*
(3) *Ad Heb. 7.* (4) *De conſe. d. 2. c. In collectu, & c. Accipite.* (5) *Ad Heb. 7. 12.*
(6) *Dan. 12. 11.* (7) *Lib. 16. qui eſt de Regno.*

buta. Tradit rursum (1), oportere, ut unus semper ex magistratibus deorum alicui pro civitate sacrificet. Aristoteles deinde auctor est (2), in heroicis temporibus reges divinæ rei cultum exercere solitos, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotium requirerent. Docet alio loco idem (3), in optima Repnblica sacerdotes honoratissimos constituendos. *Neque enim*, ait, *agricola, neque artifex, neque vitium exercitiorum quisque sacerdos est deputandus: bonos namque diis est a civibus impendendus*. Cicero (4), & Valerius scribunt, tantum studium antiquis observandæ religionis fuisse, ut senatus tunc, qnum florebat imperium, decreverit, ut de principum filiis pauci quidam electi Hetruriæ populis ad disciplinam sacrorum percipiendam traderentur: ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem, & quæstum. Tantus honos apud veteres natnra duce religioni est habitus, ut nulli, nisi principes, & optimates, cæremoniarum erga Deum haberent facultatem. Et volunt Lutherani adeo Christum despuisse, ut Rempn blicam instituerit, in qua sacrificia omnia vulgaria passim, & contrita essent, sacerdotes, deliri etiam senes, garrulæ anus, adolescentes leves, sartores, lanii, & coqui, quos, honos prætandus sit, si vel cursim velis recensere. Scilicet, sacerdotium nostrum Luthetani Turcarum more informare cupiunt, apud quos a communi populo non multum sacerdotes differunt. Quanto religiosius antiqui olim Germani statuerunt, ut verberandi, animadvertendique in hominem, nisi sacerdotum auctoritate, nullis esset concessa facultas, quod judicia non humana, sed divina viderentur. Sed quid ego communes naturæ rationes profero? Ad nostras, hoc est, Theologicas redeamus. Apostolus (5) fideles cupiens ab idolorum cultu deterrere, eo maxime argumento usus est, quod si idolis immolarent, participes essent altaris & mensæ impiæ, atque irreligiosæ: nam sine discrimine eandem vocat & mensam, & altare: Qui autem ad altare Christi accedunt, participes sunt hujus etiam altaris: fieri autem non posse, ut utrinsque simul participes simus, nisi Deo & idolis pariter serviamus. Altare igitur habet ecclesia: habet igitur sacrificium. Etenim sicut mensa dicitur, in qua editur cibus, sic altare, in quo offertur sacrificium. Negent ergo altaria fidelibus Lutherani, solum concedant mensas, qnia cibum nobis esse ajunt, sacrificium non item. Nec altaris modo, sed & missæ nomenclaturam adimant, quæ cassum quiddam, & inanis vocis sono decoratum erit, si nobis in altari oblatio non est. Missæ porro vocem ex Hebræa lingua mutuo acceptam cum doctissimi e nostris, tum plerique e Lutheri familia testantur. (*) Est autem Hebræis Micæa oblatio.

Sane vero tum altaria, tum oblationem corporis, & sanguinis Christi, quam missam, & sacrificium appellamus, ex Apostolorum traditione nos habere, exploratissimum erit, si regulas eas huc referamus, quæ investigandis Apostolorum traditionibus libro hujus operis tertio sunt a nobis constitutæ. Certe Irenæus (6) verbis nihil obscuris affirmat, ex traditione Apostolorum esse, qnod corpus, & sanguinem Domini offeramus. Andreas quoque Apostolus, referente Philacteto ex literis sacerdotum Achajæ Egæx proconsuli, *Immaculatum*, ait (7), *agnum quotidie in altari sacrificio*. Jacobum etiam missæ celebrationem addidisse, testes sunt Patres Trullanæ synodi can. 32. Concilium insuper Carthag. 3. ait (8), Dominum tradidisse, ut in sacramento corporis & sanguinis ejus nihil amplius, quam panis & vinum offerantur. Sed, ut dixi, nihil est opus oratione longiore, ubi promptum est formulas illas quærendæ traditionis ad præsentem disputationem accommodare.

Jam ecclesiæ auctoritas pro hac conclusione notior & crebrior est, quam ut indicanda sit. Nihil enim frequentius tum in canone, tum alias sæpe intonat, quam hostiam Deo se corporis & sanguinis Christi puram & immaculatam offerre.

Concilia vero ab hac sententia sunt plurima (9). Toletanum primum, c. 5. Toletanum undecimum, cap. 14. Toletanum duodecimum, c. 5. Bracharense tertium, cap. 1. Antiochorense, cap. 8. Carthaginense tertium, Ephesinum, Nicænum, cap. 14. Lateranense sub Innocentio III. Adde etiam Trullanum, quod nomine sextæ synodi a Gratiano refertur. Adde etiam Florentinum in decreto unionis Armenorum. Sed & in Concilio Constantiensi ille error condemnatus est. Non esse fundatum in evangelio, qnod Christus Missam ordinaverit.

Quid sedis Apostolicæ Antistites? Nempe eandem Apostolorum & Ecclesiæ fidem profitentur. Anacletus de consec. dist. 2. cap. *Episcopus*. Clemen. de consec. d. 2. cap. *Hic ergo*. Alex. I. de consec. d. 2. cap. *Nihil*. Euseb. de consec. d. 1. cap. *Consulto*. Julius de consec. d. 2. c. *Cum omne crimen*. Felix de consec. dist. 1. cap. *Sicut non alii*. Soterus in epistola ad episcopos Italiæ. Syricius ad Cumerium Tarraconensem episcopum, cap. 1. Innocentius I. ad Exuperium Tolos. episcopum, c. 1. Leo ad Dioscorum epist. 79. de cons. dist. 1. cap. *Necesse est*.

---

(1) *Dial. 8. de legib.* (2) *lib. polit. 3. c. 10.* (3) *lib. 7. polit. c. 9.* (4) *lib. de divi.* (5) 1. *Cor. 10. 21.* (*) *Deut. 16. ubi nos habemus, Spontaneam oblationem, Hebræi habent, Micæam. Quæ etiam significata Conc. Carth. IV. c. 84. hoc nomen usurpavit, in hæc verba: Episcopus nullum prohibeat ingredi ecclesiam, & audire verbum Dei, sive gentilem, sive hæreticum, sive Judæum, usque ad missam catechumenorum, de cons. d. 1. c. Episcopus.* (6) *Lib. 4. c. 32. 33. & 63.* (7) *De consec. d. 1. c. Jacobus.* (8) *Cap. 24.*
(9) *De consec. d. 1. in sacramento, de consecr. d. 2. Necessarie 93. d. pervenit de sum. Trin. firmiter, de consec. d. 2. Didicimus. Concil. sium Martini Papæ de consec. d. 2. Non oportet. Ep. 3. qua est de officio sacerdotis.*

eſt. Hi omnes antiqui eccleſiæ pontifices: nam poſteriores quid attinet commemorare?

Auctores vero veteres, quos eccleſia & conſecravit, & publice dedicavit, ſi referre velim, negotium lectori faceſſetur. Itaque non omnes referam, ſed nobiliſſimos. Docent in primis hoc ex Græcis Dionyſius, cap. 3. lib. de eccleſ. hier. Ignatius in epiſt. ad Smyrnen. Athanaſius in lib. quæſtionum ad Antiochum, quæſt. 34. Gregorius Nazianzenus in carminib. ad epiſcopos, Euſebius Emiſſenus de conſec. diſt. 2. c. *Quia corpus*. Chryſoſtomus hom. 17. in epiſt. ad Hebræos, qui falſo nomine Ambroſii citatur a Gratiano, de conſec. diſt. 2. cap. *In Chriſto*. Chryſoſt. quoque idem lib. 6. de ſacerdot. paulo poſt principium. Cui Theophylactus conſentit in c. 10. epiſtol. ad Hebr. Et Damaſcenus lib. 4. cap. 14. E Latinis vero habes Irenæum lib. 4. cap. 32. & 33. & 34. & 63. Cyprianum lib. 2. epiſt. 3. quæ ſcribitur ad Cæcilium, de conſec. d. 2. c. 1. & 2. Atque idem repetit in ſermone de cœna Domini. Ambroſ. lib. 1. officiorum, c. 48. Hieronymum ad Hedibiam, qu. 2. & ad Tim. 1. Paſchaſium in lib. de paſcha, de conſecrat. d. 2. cap. *Iteratur*. Auguſt. lib. 10. de civ. cap. 20. & lib. 17. c. 20. & lib. 20. cont. Fauſt. cap. 18. Quem locum & Calvinus, & Bucerus impudenter pro ſe referunt. Gregorium lib. 4. dialogorum, *c.* 58. & in quadam homilia paſchali, de conſec. diſt. 2. cap. *Quid ſit*. Fulgentium denique lib. 2. ad Monimum.

At omnibus his teſtimoniis Calvinus reſpondet, Euchariſtiam ideo a patribus ſacrificium vocari, quia eſt exemplar & imago ſacrificii. Nec enim aut novum aut inſolitum eſt, rerum vocabula rerum imaginibus attribuere. Ad Galat. 3. *Ante quorum oculos Jeſus Chriſtus proſcriptus eſt, & in vobis crucifixus*. Ad Rom. 6. *Conſepulti in baptiſmum*. Apocal. 10. *Agnus, qui occiſus eſt ab origine mundi*. Sic autem Chryſoſtomum, Theophylactum, & Auguſtinum, fidem ſuam de ſacrificio explicuiſſe. Hæc Calvinus (1). Nam Bucerus (2) dicit quidem, alios patrum in hac ſacrificii appellatione id ſpectaſſe maxime: *ſed alii tamen, in uſu*, inquit, *hujus vocis præcipue ſpectarunt oblationes, quas ſuarum rerum fideles offerebant, & Domino conſecrabant*. Id quod Lutherus etiam animadverterat in libro illo peſtilentiſſimo de captivitate Babylonica. Sed ſcitum illud eſt, qui verecundiæ fines ſemel tranſierit, eum bene & naviter oportere eſſe impudentem. Primum enim iſti colligunt, ſi ſancti auctores aſſerunt, Euchariſtiam eſſe exemplar ſacrificii in cruce facti, ſtatim haberi, non eſſe verum ſacrificium. Quod ſi ad eum modum colligere licet, ne vetera quidem ſacrificia proprie & vere ſacrificia fuiſſent, quoniam omnia figura & imago erant unicæ illius hoſtiæ, quam Chriſtus moriens immolavit. Utrumque igitur ſignum unius & ejuſdem hoſtiæ cenſendum eſt, noſtrum quidem præteritæ, illud autem legis veteris futuræ; ſed utrumque tamen vere ſacrificium. Niſi quis adeo inſaniat, ut putet, magis pertinere ad rationem ſacrificii, quod ſignificet rem faciendam, quam quod commemoret rem factam. Ego ſane ita judico, Euchariſtiam noſtram exemplar ſacrificii Chriſti eſſe non poſſe, niſi eſſet quoque ipſa ſacrificium. Quæ res paulo ante eſt a me diligenter explicata. Quemadmodum enim cœna noſtra commemoratio non eſſet dominicæ cœnæ, imagoque illius & exemplar, niſi vere manducaremus: ſic nec Euchariſtia noſtra hoſtiæ Chriſti exemplar & imago eſſet, niſi vere ſacrificaremus. Deinde illud ab his quæro, an ſancti dicant, offerre nos in hoc myſterio corpus Chriſti & ſanguinem. Bucerus negat, ſed rem tamen apertam negat. Nam, ut cæteros omittam, manifeſte id tradunt Cyprianus ad Cæcilium, Ambroſius l. officior. 1. Aug. 17. de civ. Dei, & cont. Fauſtum lib. 20. Damaſcen. lib. 4. Irenæus item l. 4. ac demum Alexander Papa ad omnes orthodoxos: nolo enim eſſe longus in reliquis excitandis. Quod ſi ſanguinem Chriſti in hoc myſterio offerimus, vere illud eſt quidem ſacrificium, & exemplar eſt tamen; quoniam hoſtiæ cruentæ imago incruenta eſt, ſed ita incruenta, ut pro eo ſit, ac ſi nunc cruor ipſe effunderetur.

Atque argumenta hæc uſque adeo pleroſque Lutheranos cogunt, ut in ſacrificio offerendo ex parte jam cum eccleſia conſentiant. Non enim penitus ſacrificium negant: ſed in eo perſtant, qui hoſtiam pro peccatis admittunt, eos injuriam imponere Chriſti perfectiſſimo ſacrificio, quo uno cuncta ſunt remiſſa peccata. Itaque gratiarum actionis ſacrificium in Eccleſia eſſe quidem, quod euchariſticum iſti vocant, ſed pro peccato nullum eſſe, quod propitiatorium appellant.

2. Conc. At nobis ſecunda in hac controverſia concluſio certiſſima & ipſa eſt, Euchariſtiam non modo juxta nomen ſuum ſacrificium eſſe, quo Deo gratiam referamus, ſed id etiam eſſe, quod nobis Deum placatum propitiumque reddat. Eandem itaque hoſtiam pro gratiarum actione & pro peccato eſſe. Hæc primum oſtenditur ex illo loco apud Lucam (3), *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*. Et de calice ſimiliter: *Qui pro vobis effunditur* (4). Eſt ergo ſacrificium pro peccatis. Id quod forma conſecrationis præ ſe fert, quæ habet, *Effundi ſanguinem in remiſſionem peccatorum*. Nam quod Lutherani quidam ajunt, verba, quibus hoc myſterium ſacerdos conficit, materialiter accipi, non ſignificative, non eſt hujus loci temporiſque refellere. Illud ſane exploratum eſt, ſi verba formæ materialiter acciperentur, nec ſacerdotem in Chriſti nomine corpus, ſanguinemve conficere, imo ne conficere quidem ullo modo. Quin etiam,

(1) *Inſtit. c.* 18. (2) *Lib.* 2. *c.* 7. (3) *Luc.* 22. 19.
(4) *Ambroſ. de conſ. diſt.* 2. *c. Si quotieſcunque.*

iam, ſi ſacerdos verba illa ſignificative non profert, ex vi verborum neque corpus Chriſti in ſacramento habemus, neque ſanguinem. Ex quo Sacramentariorum ſtultitia exiſtit.

Deinde, *Omnis Sacerdos*, ut ad Hebræos tradit Apoſtolus (1), *conſtituitur, ut offerat dona, & ſacrificia pro peccatis*: aut ergo nullus nobis ſacerdos eſt, aut ſacrificium propitiatorium habemus. Nec vero Paulus de ſolo legali ſacerdote loquebatur, niſi inepte argumentatus fuiſſet, Chriſtum pro peccatis quoque obtuliſſe, quoniam ſacerdos erat.

Præterea, pœnam aliquam manere, remiſſa jam culpa, non ſolum eccleſia definiente, ſed ſcriptura etiam tradente credimus. Cum ergo corpus Chriſti, & ſanguinem Dei dono tanquam res noſtras habeamus, utique poterimus offerre Deo ad redemptionem animarum noſtrarum: quemadmodum & pœnas proprias, & ſanguinem quoque noſtrum offerimus.

Hanc vero eſſe Apoſtolicam traditionem, & Epiphanius lib. 3. contra hæreſes, & Chryſoſt. ad populum Antioch. aperte docent, & facile per regulas ſupra a me poſitas oſtendi poteſt, quas permoleſtum erit poſt tam longam diſputationem ad hujus nos loci uſum in præſentia convertere. Quanquam una eccleſia ſatis eſt ad hujus rei certam fidem in animis inſeredam. Illa quidem cum alias frequentiſſime, tum in canone maxime profitetur, plebem ſanctam fidelium hanc hoſtiam Deo pro redemptione animarum ſuarum offerre.

Romanos vero pontifices ſupervacaneum erit recenſere. Itaque duos ſolum antiquiſſimos & ſanctiſſimos referemus, Alexandrum in epiſt. ad omnes orthodoxos inquientem, crimina atque peccata his ſacrificiis deleri: Cui aſſentitur Julius de conſecrat. diſt. 2. cap. *Cum omne crimen*. Quibus Div. etiam Gregorium addo, de conſecr. diſt. 2. cap. *Quid ſit*.

Nam in Conciliis habemus Cabilonenſe de conſecr. diſt. 1. cap. *Viſum eſt*. Florentinum quoque habemus, ac Tridentinum: adde etiam, ſi videtur, & Trullanum.

Jam ſancti veteres eam rem conſtantiſſime tradunt. Chryſoſt. homil. 17. ad Hebræos, & Theophylactus in c. 8. ejuſdem epiſtolæ palam dicunt, in myſteriis & ſacrificio eſſe remiſſionem peccatorum. Euſebius Emiſſenus hanc redemptionis oblationem vocat. Damaſcenus affirmat, eſſe omnis ſordis expiationem. Idem aſtruxit & Athanaſius lib. quæſt. ad Antiochum. Epiphanius item inducit hæreſim Aerii in hæc verba: *Orat vivus, aut diſpenſationem facit*, id eſt, miſſam: *quid profuerit mortuo?* Cui reſpondet Epiphanius, quod omnino proſunt preces ejuſmodi deſunctis, etiam ſi totam culpam non abſcindunt. Quem locum incredibile dictu eſt, quam prave Bucerus torquere nititur. Sed bene habet, quod habemus alios, quos hæretici, rumpantur licet, torquere non poſſunt. Chryſoſtomus homil. 69. ad populum Antiochenum: *Non temere*, inquit, *ab Apoſtolis hæc ſancita fuerunt, ut in tremendis myſteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim, inde multum eis poſſe contingere lucrum. Cum enim totus conſtiterit populus ſacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur ſacrificium, quomodo non exorabimus pro his deprecantes?* Vide etiam eundem lib. 6. de dignitate ſacerdotali. Gregorius lib. 4. dialog. c. 55. *Si culpæ*, ait, *poſt mortem inſolubiles non ſunt, ſicut non eſſe docuerat, multum ſolet animas, etiam poſt mortem, ſacra oblatio hoſtiæ ſalutaris adjuvare*. Theophylactus in cap. Luc. 12. in illud: *Eum timete*, &c. *Non ſemper*, ait, *qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam. Sed ſunt in poteſtate Dei, ut etiam diminui poſſint. Hoc autem dico propter oblationes quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam iis, qui in gravibus peccatis mortui ſunt*. Vide etiam Ambroſium epiſtol. 8. lib. 2. ad Fauſt. & Cyprianum lib. 1. epiſt. 9. Nam in ſermone de cœna Domini aperte dicit, hoc ſacrificium eſſe iniquitatum expiationem. Vide etiam Paſchaſium de conſecrat. diſt. 2. cap. *Iteratur*; & Auguſtinus de cura pro mort. geren. cap. 1. & lib. con. 9. cap. 11. & 28. & de hæreſ. cap. 53. & in enchirid. cap. 110. Poſſemus his Theologorum ſequentium manum adjungere, in hæreticorum cæde jam ſæpe victricem. Sed victoribus occurrent acto jam de inimicis eccleſiæ triumpho. Itaque ad prælium ſero venient quidem, ſed ad palmam opportune. Quanquam hoc loco neceſſe fuit eos advocare, non ut noſtra confirmarent argumentis, ac rationibus, ſed ut ſcholæ more preſſe, atque argute contraria refutarent. In refutandis quippe hæreticorum argumentis tantum ſcholæ Theologia valet, ut facile poſſit ea, quæ iſtis videntur eſſe gravia, oſtendere vel leviſſima.

RESPON. AD 1. ARG. Primum ſane argumentum, quod Calvinus tantopere jactat, facillime diluitur. Quis eſt enim, cui non perſpicua ſint illa, quæ verbis iſte multis exornat, & amplificat? Unicum ſacerdotem noſtrum prædiciſſe id, quod omnes illi veteres minime prædixerunt, nempe remiſſionem peccatorum in ſanguine proprio. Rurſum immortalem eſſe, & perpetuum, qui ſemper coram Deo pro nobis aſſiſtat, nec ſuorum modo vulnerum cicatrices, ſed etiam ſanguinem, quem effudit in cruce, omnes eccleſiæ & oblationes, & orationes, ſe demum, eccleſiamque ſuam Patri in ſublimi altari repræſentet. Item una ſola oblatione conſeciſſe, quod ne plurimis quidem veteres illi ſacrificiis valuerunt. Hæc videlicet contrita ſunt, & vel minutis Theologis pervulgata. Illud nos addimus, quod Calvinus ignorat, diſcrimen eſſe inter ſacerdotes veteres, & noſtros, quod in illis nemo fuit, cujus cæteri vicarii eſſent: neque enim poſteriores prioris alicujus gerebant vices, ſed quiſque ſuam offerebat hoſtiam, & ſuo, non alte-

(1) *Hebr.* 5. 1.

alterius ſacerdotis nomine offerebat. Ita ex hac parte plures omnino erant ſacerdotes. Non enim in uno veluti capite conveniebant, cujus loco adminiſtrarent. At noſtri cum in nomine Chriſti, & in perſona ejus accedant ad altare, quodammodo omnium unum eſt ſacerdotium, ſicut epiſcopi, ac vicarii unum judicium eſt. Aliunde etiam veteres illi plures erant ſacerdotes, quia plures hoſtias, eaſdemque differentes exhibebant; at ſacerdos a ſacro faciendo dictus, ubi eandem hoſtiam offert, idemque omnino ſacrum conficit, aliquo modo idem eſt, licet plures eſſe videantur. Ac revera ſacerdos, qui Deum ſanguine placaret & reconciliaret mundo, unus eſt Chriſtus. Nos quippe hoc ſenſu non dicimur ſacerdotes, ſed quia diſpenſatores ſumus myſteriorum ejus, applicantes populo ſanguinem, quem ille effudit in cruce, & ſimul cum illo offerentes. Inde enim noſtra oblatio vim habet, non ex nobis. Non igitur nos plures ſacerdotes ſumus ad eum modum, quo veteres plures fuiſſe tradit Apoſtolus. Quod vero Calvinus ait, noſtros ſacerdotes eſſe infirmos ac peccatores, ut olim in lege, magno diſcrimine agnoſcimus. Etenim illi cum adderent hoſtias, quæ ex ſe placere Deo non poterant. Nec placita ſunt, inquit, quæ tibi ſecundum legem offeruntur: cum ſanguinem, inquam, hircorum, & taurorum offerrent (1), ſi peccatores erant, per ſactificia ſua nihil conſequebantur: Reſpexit quippe Deus ad Abel, & ad munera ejus, neque offerens a muneribus, ſed munera ab offerente placuerunt, ut recte Gregorius admonuit. Legis ergo infirmitas erat, quod nec hoſtiam habebat, quæ ex ſe Deo eſſet accepta, nec ſacerdotes impolluros, qui Deo gratioſi, gratam quoque hoſtiam efficerent. Sacerdotes vero noſtri, tametſi infirmi ſunt, nihil tamen eccleſiæ ſacrificio incommodant, utpote quod vim ſuam non ab illis habet, ſed a Chriſto ſummo ſacerdote, in quo Patri bene complacuit, qui ſimul eſt & ſacerdos, & ſacrificium, quemadmodum Innocentius Tertius in concilio dixit (2). Hoſtiæ igitur Evangelicæ excellens præſtantia eſt, quod & ipſa per ſe Deo eſt quam gratiſſima, & unum habet perpetuo ſacerdotem ſanctum, atque impollutum; cujus oblatio vim tribuit ſacrificio, omnibuſque fidelibus memoriam ſeculorum omnium prodeſt. Quocirca ſicut in Chriſti ſacramento impius adminiſter nihil eccleſiæ nocet: ita ne in Chriſti quidem ſacrificio ſacerdos improbus divinæ utilitatis fructu eccleſiam privat, quamvis ipſe ſibi non emolumentum comparet, ſed exitium. Verum de primo argumento hactenus.

Hujus autem confirmatio argumenti non eſt nunc oratione longa infirmanda, ne novam hic controverſiam de novi ſacramenti ſacerdotio conſtituamus. Illud breviter dicimus, eos ſacerdotes a Deo eſſe vocatos, qui ab Apoſtolis & eorum ſucceſſoribus rite & ordine vocati ſunt. Nec veco ſacerdotii noſtri ratio popularis eſt, multorumve ſuffragiis declaranda: non de terra confiſta, ſed de cælo ducta, & delapſa eſt. *Reſuſcita*, inquit (3), *gratiam Dei, quæ eſt in te per propoſitionem manuum mearum*. Et alio loco (4): *Noli negligere gratiam, quæ data eſt tibi cum impoſitione manuum presbyterii*. Et in epiſt. ad Titum (5): *Reliqui te Cretæ, ut conſtituas per civitates presbyteros, ſicut & ego diſpoſui tibi*. Paulus denique & Barnabas (6) conſtituerunt per ſingulas eccleſias presbyteros in oratione & jejuniis, ut mos eſt, & nunc in eccleſia fieri ſolet. Quemadmodum igitur qui Apoſtolos audiebat, is Chriſtum audiebat; ita etiam quos Apoſtoli vocabant, hos vocabat Chriſtus, & quos a ſacerdotio repellebant, eos Chriſtus ipſe repellebat. Nam quod hæc nunc ab illis defenſionis ratio viaque tentatur, in his ſcripturæ locis de ſenioribus agi, qui Rempublicam gererent, non de ſacerdotibus, qui rem divinam facerent: ſatis oſtendunt, quam parum in ſacerdotii dignitate & auctoritate ponant, qui illud exiſtiment aut a ſenectutis veneranda canitie, aut ab eccleſiæ adminiſtratione ſejunctum. Ariſtoteles porro non credidit (7), alios fore ad ſacerdotium idoneos, niſi vel qui reges eſſent, aut principes civitatis, vel certe quos poſt Rempublicam diu ſuo conſilio gubernatam, aut res in bello præclare geſtas, defeſſos jam atque defatigatos omni cura humana & labore vacuos eſſe oporteret, ut non niſi in ætate & auctoritate ſenatoria ſacerdotium reſideret. Quam naturæ inſtitutionem Apoſtoli ſecuti, cum ſentirent, ſacerdotibus eccleſiæ gubernationem fuiſſe a Chriſto commiſſam, eos exiſtimarunt eſſe in ſacerdotum ordinem cooptandos, qui vere presbyteri eſſent, hoc eſt, ſeniores. Ita factum eſt, ut presbyteri nomen in eum, qui ſacra facit, remaneret. Sed nos eo loco locati ſumus, ut non longe proſpicere oporteat futuros ſacerdotii caſus, cum eos in præſentia videamus. Deflexit enim jam de ſpatio curriculoque, multumque deflexit conſuetudo majorum, & eos nobis epiſcopi initiatos ſacerdotio tradunt, qui non modo presbyteri non ſunt, ſed ſunt etiam valde juvenes. Ita ſacerdotii auctoritas ſceleratiſſimis eccleſiæ hoſtibus ludibrio eſt. Verum de epiſcoporum abuſu minime contendimus: in eo certamus, ſacerdotis creandi rationem nos ab Apoſtolis, Apoſtolos a Chriſto accepiſſe. Quod ne dubitare poſſimus, certiſſimo eſt argumento, quod Chriſtus in cœna dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Si enim hoc, quod præcepit facere, ſacrum erat, imo ſit, ut ante probatum eſt, ſacrificium erat; Apoſtolos ſane tunc ſacerdotes inſtituit: niſi juſſit facere, nec dedit tamen poteſtatem faciendi. Conficere autem Chriſti corpus & ſanguinem, ut ſacra noſtra Deo faciamus, quoniam ſupra naturam eſt, ſine divina facultate fieri non poteſt. Quia vero ſacrificium

(1) *ad Heb.* 9. 12. (2) *De ſumma Trin. c. fideliter.* (3) 2. *Tim.* 1. 6. (4) 1. *Tim.* 4. 14.
(5) *Cap.* 1. *v.* 5. (6) *Actor.* 14. 22. (7) *Pol.* 7. *c.* 9.

Digitized by Google

ficiam hoc Dominus facere juſſit donec veniat, neceſſe eſt, ut copiam, quam Chriſtus fecit Apoſtolis ſacrificii jugis & perpetui faciendi, illi in poſteros ſempiternis ſeculorum ætatibus transfuderint. Sic enim, ut Œcumenius ait, ſacerdotium Chriſti æternum eſt ſecundum ordinem Melchiſedech. Sed primi argumenti confirmationi refellendæ, plauſculum etiam quam concedebat ratio, largiti ſumus.

RESPON. AD 2. ARG. In ſecundo vero argumento ſimul multa objiciuntur adverſum ea, quæ ex Eccleſiæ ſententia diximus, ſed nos exprimemus omnia perſpicue, ut res dicta prope manu tentari poſſit. Primum autem illud ſacerdotibus noſtris opponitur, quod offerunt alienum ſanguinem; id quod ſine dubio falſum eſt, quippe cum Chriſti ſanguis, dono Dei licet, noſter ſit tamen; noſter, inquam, veluti univerſalis cauſa noſtra eſt. Sol autem tuus ad generandum eſt; at non ita tuus, ut ſine peculiari tua generet actione.

Illud deinde Calvinus objicit, Chriſti ſanguinem ſemel juxta Apoſtolum oblatum eſſe. Quam rem non abſurde intelligunt plurimi de oblatione cruenta, quæ palam ante oculos omnium poſita fuit. Sic enim ſe idem Apoſtolus expoſuit, quum ſubjecit: *Semel in conſummationem ſeculorum per hoſtiam ſuam apparuit.* De illa ergo victima ſermo fit, quæ in monte Calvariæ palam in ore atque oculis Judææ provinciæ mactata eſt. Ex quo intelligitur, contra oblationem altaris, ubi ſanguis Chriſti in myſterio fuſus, non corporis, ſed mentis oculis cernitur, ne verbum quidem ullum Apoſtolum dicere. Æque videlicet Pauli verba torquere adverſarii poſſunt in eam oblationem, quam Chriſtus in cælis incruentam facit, ſemper Patri pro noſtris peccatis apparens. Sed ne me in hanc quaſi fugam conferam, maxime animadvertendum cenſeo, oblationem non ſimpliciter & uno modo eſſe. Una enim eſt univerſalis, altera eſt particularis, quæ generalem illam quaſi ad efficiendum applicat. Et quoniam Lutherani omnes oblationes ad unum exemplum, & regulam quærunt; nos hujus diviſionis exemplum ex ſimilitudine rerum naturalium capiemus, ut horum ignoratio illuſtrior appareat. Illuminatio dupliciter a Philoſophis accipitur, & ea, quæ univerſalis eſt, & ea, quæ eſt particularis. Videlicet, ſimul atque Deus produxit ſolem, poteſt dici ſemel mundum illuminaſſe, nempe tanquam in cauſa univerſali. Sed ſunt tamen plures quotidie illuminationes propriæ, quæ non ſolum cum generali illa non pugnans, ſed ita ſubſerviunt, ut ſine illis univerſalis illa aut propemodum otioſa ſit, aut certe penitus otioſa. Sic & illud interpretamur, *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: ſcilicet, illuſtratione quadam generali, quæ in hoc quidem genere una & eadem ſufficiens & idonea eſt, atque adeo ſempiterna; ſed ſi illuſtrationes peculiares deſint, quibus ſingulorum hominum mentes privatim illuminentur, univerſalis illa ſufficientiam habet, efficaciam non habet. Nec enim generales cauſæ quicquam efficiunt, niſi privatis & propriis cauſarum ſecundarum actionibus vis illa efficiendi communis ad ſingulos effectus adjungatur. Similiter ergo oblatio Chriſti una generalis fuit redemptionis ac ſanctificationis humanæ non ſolum idonea cauſa, ſed ſuis etiam omnibus numeris abſoluta: cui, in genere ſuo dico, nihil addi, nihil detrahi poſſit. At ſunt plures oblationes particulares, quibus univerſalis illa efficientia ad effecta quædam ſingularia contrahitur. Nemo igitur nos legales ſacerdotes exiſtimet, quod ſingulis altarium ſacrificiis ſæpe ac privatim offerimus, ſed potius ita ſecum reputet: ſacerdotes ſunt illi ſecundi ſub uno primo pontifice Chriſto, adminiſtri & diſpenſatores myſteriorum ejus.

Ac de prima quidem hujus argumentationis parte, itemque de ſecunda diſputatum eſt: reliqua eſt tertia eademque poſtrema, in qua Calvinus ac Bucerus ſe inſolentius jactant, quaſi argumentum invenerint, quod refellere nequeamus. Qua una in re, fateor, ſuperiores ſunt. Illi namque quomodo opinionem commentitiam confirmarent, invenerunt: ego tam leve argumentum qua ratione infirmem ac diluam, reperire non poſſum. Sed age, horum inſolentiam reperiamus, jamque doceamus ſerio, quam ridicule exultent homines non ſolum doctrinæ Apoſtolicæ ignari, ſed omnis omnino philoſophiæ. Primum autem, quamvis denuo velimus ſacrificii complicatam notionem evolvere, non facile tamen reperiemus, an ea cædam occiſionemque contineat, cum animal ſacrificandum eſt. Contra enim dicet fortaſſe quis, prophetas Baal quoddam etiam ſacrificii genus præbuiſſe, qui lanceolis & cultris ſe inciderint, donec perfunderentur ſanguine (1). At demus illud, & concedamus argumentantibus, quod ad perfectam animalis immolationem nos quoque attinere credimus: confici, dico, ipſum, & occidi oportere, ſi vere ſacrificatur. At corpus vivum & ſpirans nos offerimus: idem enim in euchariſtia eſt atque in cælo. Sed etſi Chriſti corpus in euchariſtia vivum eſt, ac ſanguis in corpore, non tamen a nobis aut corpus offertur quia vivum eſt, aut ſanguis quia eſt in corpore. Sed illud quia mactatum, hic quia effuſus in cruce. Quod ſi Chriſtus in cruce ſe offerens non ſe e conſpectu noſtro abſtuliſſet, ſed perpetuo penderet in cruce, ante omnium fidelium oculos omni & loco & tempore poſitus; nihil neceſſe erat, ut exemplum facti relinqueret, & in ſimulacrum ex animali exemplo veritas transferretur. Sicut enim ii, qui tunc fuerunt juxta crucem, eandem cum Chriſto hoſtiam Patri obtulerunt, ſi modo vere erant pii, & rem quæ gerebatur, intelligebant; ſic ſi eadem externa crucis hoſtia in conſpectu noſtro æterna permaneret, nullo exemplari & ima-

(1) 3. *Reg.* 18. 28.

imagine hoſtiæ illius indigeremus. Quia vero licet oblatio illa & mactatio externa tranſierit, ſic tamen coram Deo conſtat acceptabilis, & perpetua virtute conſiſtit, ut non minus hodie in conſpectu Patris illa ſit efficax, quam eo die, quo de ſaucio latere ſanguis exivit; ideo vere nunc offerimus eandem crucis hoſtiam cum Chriſto, perinde atque illi, qui erant juxta crucem: quamvis illi nullo poſito ſub oculis ſimulacro, quia nullo tunc opus erat, cum res ipſa viva in præſentia eſſet, atque ante oculos propoſita: nobis autem per imaginem Chriſtus hoſtiam illam excitavit, & quaſi in quodam exemplari ſtatuit ante oculos. Sed imago hæc & exemplar nihil revera obſtat, cur non eundem illum ſanguinem modo offeramus, quem Chriſtus fudit in cruce, non aliter ac ſi nunc coram effunderetur. Quæ eſt ſententia Chryſoſtomi, falſo tamen Ambroſio attributa, de conſecr. diſt. 2. c. *In Chriſto* (1). Adde, quod quale fuerit ſacrificium, talis eſt requirenda mors, ut ſi illud cruentum eſt, hæc ſit etiam cruenta: ſin illud incruentum erit, mors quoque erit myſtica & incruenta, id eſt, effectus mortis, ceu nunc præſens adeſſet. Satis eſt enim ut vere & proprie ſit ſacrificium, quod mors ita nunc ad peccati remiſſionem applicetur, ac ſi nunc Chriſtus ipſe moreretur. Id quod ſcriptorum veterum teſtimoniis confirmatur. Gregorius, *In ſe ipſo*, inquit, *immortaliter vivens, iterum in hoc myſterio moritur*. At Auguſtinus: *Semel immolatus eſt in ſemetipſo Chriſtus, & tamen quotidie immolatur in ſacramento*. Paſchaſius: *Quotidie Chriſtus myſtice pro nobis immolatur, & Paſſio Chriſti in myſterio traditur*, &c. Et Cyril. in concilio Epheſino, Athanaſius ad Antiochum, Theophylact. in decimum caput epiſtolæ ad Hebræos, Damaſcenus in quarto libro, Gregorius demum Nazianzenus, ut cæteros prætermittam (2), hanc incruentam exanguemque immolationem vocant, unicam illam quidem, qualis non fuit alia ſimilis, per quam ad effectum ſcilicet ſic nobis Chriſtus immolatur, ut illis, qui præſentes erant, quando ſe in cruce offerebat. Sed quia ſine effuſione cruoris, quæ in præſentia cernatur oculis, applicatione vero cruoris jam effuſi fit oblatio, recte a Patribus incruentum ſacrificium nuncupatur. Atque ad ea, quæ ſunt a Lutheranis in ſecundo argumento dicta, diximus ſatis.

Respon. an 3. In tertio quoque argumento refutando poſt hæc nihil eſt neceſſe laborare. Docuimus enim, Chriſti oblationem in cruce non aliter ſe habere ad redimenda peccata, quam aut lucem ad illuſtrandum, aut medicinam ad curandum. Lucem dico, quæ omne lumen ederet: medicinam, quæ omnes ſanaret morbos. Ecquis aut dubitet, cauſas perfectas & principales ſine adjuvantibus & proximis nihil officere? Medicamentum quippe quamlibet præſens & ſalutare ſit, niſi ægro corpori adjungitur, neque opem indigenti fert, nec ſalutem. Quod ſi agnus, qui tollit peccatum mundi, ſine adjutrice & ſocia cauſa ipſe per ſe expiavit noſtra delicta; baptiſma tollatur, pœnitentia abſit, ſacerdotia ſileant, miniſteria faceſſant, atque adeo omne ſalutis noſtræ & ſacramentum removeatur, & inſtrumentum. Præceptum illud vanum ſit: (3) *Baptizate in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: gratia illa vana: (4) *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis*: inanis ſermo ille (5): *Pœnitentiam agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in remiſſionem peccatorum*: ſit denique ille falſus (6): *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis*. Quin etiam, ſi ita libet, quia oravit pro nobis Chriſtus, non oremus; quia jejunavit, non jejunemus; quia lacrymatus eſt, non ploremus. Colliguntne enim arguti iſti dialectici: quia obtulit ſemel Chriſtus, nos non offeramus. Sicut ergo compatimur, ut paſſionis ejus participes ſimus; ita etiam offerimus, ut oblationis ipſius partem capiamus. Nobis ſane religio actuoſa eſt, Lutheranis otioſa: qui nos feriatos volunt ceſſatione torpere, & quaſi pueros delicatos nihil agere. Ita ex animis hominum extrahunt radicitus religionem, cum ſacrificia, ſacerdotes, cæteroſque religionis adminiſtros tollunt. Non ergo nos repetitis oblationibus Chriſti ſacrificium teſtamur fuiſſe imbecillum, ſed cauſam principalem perfectamque fuiſſe, quæ quantumvis licet ſufficiens in ſe & conſummata ſit, ſine applicatione tamen cauſarum adjuvantium nihil efficit. Illud vero, *Una oblatione conſummavit in æternum ſanctificatos*, ſimile eſt, ut ſi dicerem, Deum una illuſtratione mundum in æternum illuſtraſſe. Id quod revera fecit, quum ſolem quaſi ſempiternum lumen accendit. Alioqui quid alio loco Apoſtolus jubet (7), *Ut emundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei*? Certe Chriſti ſanguis emundavit nos ab omni delicto; & tamen Paulus ait, *Mundemus nos*. Certe una oblatione Chriſtus conſummavit ſanctificatos; & tamen Paulus monet, ut ipſi perficiamus *ſanctificationem in timore Dei*. Chriſtus igitur mundat ac perficit, & nos quoque perficimus ac mundamus: ſed ille agit nobiſcum ut cauſa principalis, nos ſub illo agimus ut cauſæ adjuvantes: *Dei namque adjutores ſumus* (8).

Sed addunt illud: *Ubi peccatorum remiſſio eſt, jam non eſt oblatio pro peccato*. Reſpondemus. Si remiſſio ſolum eſt ut in cauſa univerſali, jam non eſt oblatio generalis quidem pro peccato; eſt tamen oblatio ſpecialis, quæ vim illius ad efficiendum applicat. Quemadmodum ſi illuſtratio eſt mundi univerſalis, nulla alia generali eſt o-

(1) *Vide etiam Euſeb. Emiſſen. de conſe. d. 2. Quia corpus.* (2) *De conſec. d. 2. c. Quid ſit, & c. Semel & c. Iteratur.* (3) *Matth. ult. 19.* (4) *Joan. 20. 23.* (5) *Act. 2. 38.* (6) *Tit. 3. 5.* (7) *2. ad Cor. 7. 1.* (8) *1. Cor. 3. 9.*

eſt opus: non enim alio ſole indigemus, alia luna, aliis ſtellis. Sed neceſſe eſt tamen, illuſtrationes quotidie ſingulas aeris interveuire, ſi terra eſt diebus ſingulis illuſtranda. Addunt etiam: *Poſt remiſſas per Chriſti ſacramenta iniquitates, quorſum oblationes facimus pro peccato?* Reſpondeo: remiſſio iniquitatis duplex eſt, una perfecta, altera imperfecta. Perfecta, quum non ſolum culpa, ſed tota etiam pœna remittitur, de qua illa intelliguntur (1): *Projeciſti poſt tergum tuum omnia peccata mea* (2). *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Projiciet in profundum maris peccata noſtra*, Mich. 7. & cætera ſimilia. Atque hæc per baptiſmum contingit omnibus baptizatis. Imperfectam vero illam dicimus, in qua vel culpa remittitur, ſed non tota pœna, vel remittitur pœna, remiſſa jam culpa: de qua illud accipimus (3): *Propter remiſſionem præcedentium delictorum*. Et rurſum (4): *In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento*. Antiquis porro patribus culpas ante Chriſti mortem fuiſſe remiſſas, ambiguum non eſt: juxta fidem quippe defuncti ſunt teſtimonio fidei probati. Non eſſe autem perfecte remiſſas, confirmat Paulus, cum ait, Chriſtum mortuum eſſe in remiſſionem præcedentium delictorum. Quæ ſi plene Moyſi, Aaron, Davidi, cæteriſque ſub lege & natura ſanctis condonata fuiſſent, nec illis eſſet janua regni cæleſtis occluſa, nec loci inferi in cuſtodiam deputati. Ecquis enim dicat, omnino reſoluta crimina, quorum pœnæ luuntur in carcere? Davidi rurſum homicidii & adulterii ſcelera relaxata, quo tempore ad Nathan prophetæ vocem peccatum confeſſus eſt, & Nathan ipſe idem (5), & auctor libri Eccleſiaſtici (6) teſtes ſunt. At ſi plenam remiſſionem percepiſſet, quorſum illa? *Dele iniquitatem meam: Amplius lava me ab iniquitate mea: Averte faciem tuam a peccatis meis*, &c. Certe hanc ampliorem & pleniorem indulgentiam non prius a Domino impetravit, quam multis ſuppliciis in eo Dominus acerrime vindicaſſet. Itaque ſi per Chriſti ſacramenta plena cuiquam peccatorum remiſſio contigit, nos pro illiuſmodi peccatis hoſtiam minime offerimus: ut ſi quis proxime receus baptiſma ſuſceperit: at ſi peccator non eſt perfectam remiſſionem conſecutus, quod in ſacramento pœnitentiæ fere accidit, pro hujus delictis ſacrificium exhibemus, ut cui Deus ſubiratus etiamnum eſt, ei fiat aliquando propitius.

Quid igitur ſibi Apoſtolus vult, quum minis horribilibus audientium animos perterrefacit in hæc verba: *Voluntarie peccantibus nobis, jam non relinquitur pro peccatis hoſtia?* Nempe qui dicit, voluntarie peccantibus poſt acceptam notitiam veritatis nullam hoſtiam eſſe reliquam, is ſine dubio ſignificat, ignorantibus aliquam hoſtiam ſupereſſe, iis præſertim, qui ante acceptam notitiam veritatis peccaverunt, quemadmodum Chryſoſtomus ac Theophylactus argumentantur. Rem ergo Apoſtolus verbis grandioribus exaggerat, atque, ut ſolet, terrorem exuperatione injicit. Oſtendit itaque, non quid clemens & miſericors judex interdum ſua lenitate concedat, ſed qua pœna is dignus ſit, qui ſingulari baptiſmi beneficio ſuſcepto, Filium Dei conculcat, & ſanguinem teſtamenti pollutum ducit, & ſpiritui gratiæ contumeliam facit. Indignus nimirum eſt, qui fuerit hujuſmodi, cui Chriſtus iterum crucifigatur. Toties autem nobis crucifigitur, toties immolatur, quoties ejus crux nobis & mors ad peccati remiſſionem applicantur. Si de juſtitia ergo agitur, nulla relinquitur pro peccatis hoſtia iis, qui ex malitia peccant. Sin vero de miſericordia Dei agitur, quæ omnem etiam ſenſum exuperat, non ſolum infirmis, & ignorantibus aliqua ſupereſt hoſtia, ſed iis etiam, raro tamen, qui voluntarie peccaverint poſt acceptam notitiam veritatis. Enimvero quod hæc Apoſtoli oratio alta & exaggerata ſit, illud primum argumento eſt, quod ſtatim ſubditur: *Terribilis autem quædam expectatio judicii*, &c. Atque e viſtigio: *Irritam quis faciens legem Moyſi*, &c. & poſt pauca: *Rememoramini priſtinos dies*, &c. & tandem: *Nolite amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem*. Illud deinde hoc confirmat maxime, quod in 6. cap. cum dixiſſet, *Impoſſibile eſt, eos*, &c. ne exiſtimaretur nulla eſſe rerum expectatio meliorum, quaſi a deſperatione ad ſpem revocare cupiens, *Confidimus*, ait, *de vobis, dilectiſſimi, meliora & viciniora ſaluti, tametſi ita loquimur*. Ex quo temperamento Hieronymus li. adverſ. Jovin. 2. colligit (7), Apoſtolum Hebræos per exaggerationem territaſſe.

Eſt & aliud reſponſum dignum, niſi me fallunt omnia, quod maguopere animadvertatur. Videlicet, hoſtia pro peccato duobus modis intelligi poteſt. Uno modo pro pœna, altero etiam pro culpa. Quod enim peccati vox pro pœna peccati uſurpetur, illa demonſtrant (8): *Non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*. Et rurſum (9): *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum: cui autem minus dimittitur, minus diligit*. Quo loco multorum peccatorum pœnas multa Dominus peccata vocat. Nam culpas ante fuiſſe remiſſas, qui ſuperiores lachrymas conſideraverit, is vocare in dubium non poterit. Et quæ dilexerat, & ingemuerat, ea certe culparum veniam fuerat conſecuta. Sed cui in præſenti dicitur, *Remittuntur tibi peccata, Vade in pace*, ei pleniſſima indulgentia conceditur, omniumque pœnarum perſolutio. In pœnis vero locum habet, ut majori dilectioni major remiſſio reſpondeat, minorique etiam minor: nam culpæ vel ſimul remittuntur

omnes

(1) *Eſai.* 38. 17. (2) *Pſal.* 31. 1. (3) *Rom.* 3. 25. (4) *Hebr.* 9. 15. (5) 2. *Reg.* 12. 13. (6) *Eccl.* 47. 13. (7) *De pœnit. d.* 2. *c. Si enim* (8) *Rom.* 7. 20. (9) *Luc.* 7. 47.

omnes, vel nullæ. Machabæorum ſententia vulgo etiam ſermone teritur, *Sanctam & ſalubrem cogitationem eſſe pro defunctis exorare, ut a peccatis ſolvantur.* Ubi pœnas purgatorias pro culpis debitas peccata ſine dubio appellavit. Simile eſt illud (1): *Peccata tua eleemoſynis redime.* Pœnas autem Daniel pecunia redimendas exiſtimabat: nam culpas aut pœnitentia diluit, aut certe ſine argento gratia reſolvit. Atqui ſive figurate nomen cauſæ ad effectum transferatur, ſive remiſſio pœnæ ad integram remiſſionem culpæ pertineat, non valde intereſt quidem: tametſi D. Thomas, atque Innocentius (2) hujuſmodi locutiones improprias eſſe teſtantur, quibus peccata deleri, detergi, ablui, remitti dicuntur, quia ſolvuntur pœnæ (3). Jam ergo cum Apoſtolus ait, nullam hoſtiam ſupereſſe pro peccato, pro culpa proprie intelligendus eſt. Cui ſententiæ non eſt illa contraria, relinqui pœnitentiæ ſacramentum, quod judicium eſt, non ſacrificium: relinqui etiam hoſtiam pro pœna, quæ improprie dicitur hoſtia pro peccato. Sed quæris, quid cauſæ pleriſque antiquorum fuerit, ut baptiſmum hoſtiam appellaverint, ideoque dixerint non ſupereſſe hoſtiam pro peccato, quia baptiſmus repeti non poteſt. Sane quia in baptiſmo Chriſto commorimur, & per hoc ſacramentum applicatur nobis hoſtia crucis, ad plenam peccati remiſſionem; hinc illi baptiſma translatitie hoſtiam nuncuparunt, ac poſt baptiſma ſemel acceptum nullam hoſtiam eſſe reliquam interpretati ſunt: quia baptiſma ſecundum non eſt. At in pœnitentiæ ſacramento non applicatur mors Chriſti per modum hoſtiæ, ſed per modum judicii: Itaque quamvis pœnitentia poſt baptiſma ſuperſit, non proinde tamen hoſtia ſupereſt pro peccato. Sed de tertio argumento nimium multa.

Respond. ad 4. Quartum vero non confutatione eget, ſed reprehenſione. Ecqua enim vel inſcitia vel imprudentia eſt, ea adverſum nos teſtimonia excitare, quæ a nobis faciunt maxime? Conſtat ſane, euchariſtici ſacrificii partes quatuor eſſe, unam conſecrationem corporis & ſanguinis, alteram oblationem, tertiam fractionem, poſtremam conſumptionem (4). His quippe quatuor partibus noſtrum ſacrificium redintegrari, confici, abſolvi, qui negaverit, nihil illum de tatione perfecti ſacrificii didiciſſe, nihil quæſiſſe, nihil ſcire convincam. Conſecrationem porro atque oblationem cum gratiarum actione conjunctam ex Evangelio colligi oſtendimus paulo ante, fractio autem apertiſſime traditur. In eo diſcrimen eſt, quod Lutherani in fractione nihil myſticum eſſe arbitrantur, ſed ſolam panis diſtributionem, nempe, ut ſua cuique portio contingat: at eccleſia ſanctа quum hoſtiam frangit (5), Dominici Corporis in cruce fractionem ſignificando, Chriſti hoſtiam commemorat, quemadmodum Chriſtus ipſe & verbo, & exemplo commemorandam tradidit. Quod vero ad plenam hujus ſacrificii rationem conſumptio ſpecierum attineat, Concilium Toletanum duodecimum teſtatur (6), inquiens: *Quale erit ſacrificium, cui nec ipſe ſacrificans particeps eſſe dignoſcitur?* Auguſtinus inſuper in libro ſententiarum Proſperi conſentit, dum ſanguis de latere in ora fidelium funditur, Dominici corporis immolationem, ſanguinisque effuſionem deſignari. Spectat ergo ad perfectam ſignificationem ſacrificii conſumptio ſpecierum. Quæ cauſa catholicis perpetua fuit, ut dum ſacerdos ſpecies ſumit, non edere illum dicant, edat licet, ſed conſumere. Ut intelligamus, in miſſa potius haberi rationem conſumptionis, quam manducationis, magiſque ſacrificium ſpectari, quam cœnam. Quod Lutherani ſentientes, negaverunt, Chriſtum corpus ſuum, ſanguinemque ſumpſiſſe, ne conſumpſiſſe, & ſacrificaſſe probaretur. Verum ratio primum convivii hoc exigit, ut cibi communionem, & conſecrationem habeat: alioqui qui ad cœnam invitat, is non convictor eſſet, ſed conditor, inſtructorque convivii. Atque accubationem epularem amicorum, tametſi melius noſtri convivium, bene tamen Græci tum comporationem, tum concœnationem vocant: ut qui vocat ad cœnam, nec concœnator ipſe & compotator eſt, non ſolum non urbanum convivium ineat, ſed ne convivium quidem. Deinde, ut Chryſoſtomus argumentatur, ne diſcipuli horrerent carnem, & ſanguinem, neceſſe erat, ut Chriſtus prior ipſe deguſtaret. Chriſtus certe, quod ſe videbant facere, id ut facerent, juſſit Apoſtulis. Intellexit autem ſemper eccleſia ſacerdotibus injunctum eſſe, ut ſumerent: ſumpſit ergo & Chriſtus, niſi ſacerdos omnibus ſuis numeris abſolutus, non abſolutum, ſed inchoatum ſacrificium fecerit.

Nec me fugit, D. Thomam (7) aliquando, ut videtur quidem, docuiſſe, ſacrificium ante fractionem hoſtiæ eſſe peractum, ſumptionemque ſpectare proprie ad ſacramentum, oblationem vero ad ſacrificium: Et rurſum (8) aiſetere, fractionem hoſtiæ non ita eſſe neceſſariam, ut ſi omittatur, ſacrificium ma neat imperfectum; quod videlicet hujus rei ſignificatio non ad corpus Chriſti verum, ſed ad myſticum referatur; non ergo fractio in partibus ſacrificii numeranda eſt. Quod autem ſacrificium ante fractionem peragatur, id magno argumento ſit, ſacerdotem ſtatim a conſecratione illa verba dicere, *Offerimus præclaræ majeſtati tuæ de tuis donis, ac datis hoſtiam puram*, &c. Jam ergo nondum fracta hoſtia, & oblario eſt, & ſacrificium. Verum qui Divum Thomam nobis objicit, id ille agit, ut

& ſe-

(1) *Dan.* 4. 24. (2) 4. *d.* 12. *q.* 2. *a.* 2. *q.* 2. (3) *Sermo eſt de mortalibus, qua ſimpliciter, & quaſi per antonomaſiam peccata dicuntur. Nam venialia hoc penitus ſacrificio delentur. De conſ. diſt.* 2. *c. Iteratur, & c. Utrum.* (4) *Probabiliſſimum eſt, ſpecierum quoque miſtionem ad ſacrificii integritatem attinere. Nam ab Apoſt. Eccl. uſitatum ambiguum non eſt.* (5) *De conſ. d.* 2. *c. Quum frangitur.* (6) *De conſ. d.* 2. *c. Relatum.*
(7) 3. *p. q.* 83. *a.* 4. (8) *a.* 6. *ad* 6.

& ſecum ipſe Thomas, & cum vera ſacrificii ratione pugnet. Ejus enim in ſecunda ſecundæ (t) verba non obſcura ſunt, ſacrificium proprie dici, cum circa res oblatas aliquid fit. Quam rem illo etiam exemplo confirmant, ut quum panis frangitur, & comeditur. Unde colligit, primitias oblationes eſſe, non autem ſacrificium: quia nihil ſacrum circa eas fiebat. Hoſtiam igitur aliquando ante fractionem non ſolum D. Thomas, ſed etiam eccleſia vocat eo more, quo rem inſtantem, & proximam quaſi præſentem nominamus. Sic Cicero, *præbere*, ait, *hoſtias ad ſacrificium*. Ubi animal ſacrificandum hoſtiam appellat. Quin & in Levitico, & in aliis quoque pleriſque locis holocauſtum, hoſtia, ac ſacrificium ab eo, quod proxime futurum eſt, nomen accipiunt. Sed & panem ipſum ante conſecrationem hoſtiam vulgo appellamus, a qua appellatione ne D. quidem Thomas abhorret. Sacerdos porro ante conſecrationem dicit ſe offerre *ſancta ſacrificia, illibata*, &c. Quis autem Theologus tam inſigniter ſtultus fuit, ut peractum ſacrificium ante hoſtiam conſecratam exiſtimaverit? Atque ut de occulto, & interiore ſanguinis, & corporis ſacrificio nihil dicam, externum certe, & myſticum ſola oblatione non conſtat. Cum itaque circa ſpecies ante fractionem nihil ſit a ſacrificio factum, ne ſacrificium quidem peractum eſt. Item cum ſymbolis rerum, Chriſto inſtituente, debeamus mortem ipſius agere, ſi verum, & perfectum noſtrum ſacrificium eſt, ejuſque victimæ abſolutum exemplar, quam Chriſtus in cruce præbuit; nullum autem ſit rerum ſymbolum ante quam ſpecies frangantur, miſceantur, conſumantur; certiſſimum accipere argumentum poſſumus, ante fractionem nondum eſſe expletum ſacrificium. Manet igitur, non conſecrationem modo, & oblationem, verum & fractionem quoque ac conſumptionem ad integritatem externi ſacrificii pertinere. Quæ res non pertenui nobis argumento, indicioque patefacta eſt, ſed gravi, conſtantique ratione: præterquam quod ab Apoſtolis has nos ſacrificii partes accepiſſe, promptiſſimum eſt oſtendere: nam Chriſtum tradidiſſe, ſatis ſupra eſt a me demonſtratum. Ut Lutherani argumenta probabiliora deinceps excogitent: ſiquidem quartum hoc, quod modo diluimus, improbabile eſt: improbabile eſſe dico, Lucæ, Paulique teſtimoniis uti, ut eccleſiæ ſacrificium explodatur.

Nam ratio ea, quæ adjungitur, captioſa eſt, & veri ſimilitudine fallere imperitos poteſt. Primum autem, qui Lutheranis reſponderet, Chriſtum in cœna ſacrificium, non pro peccato quidem, ſed gratiarum tamen actionis obtuliſſe, hic non ab illis facile eluderetur. Ejus enim rei probabilem rationem redderet, quod cum ſacrificii cruenti dies inſtaret jam plane, aut certe jam appropinquaret hora, non oportebat hoſtiam in cœna pro peccato myſticam exhibere, cum impenderet generalis hoſtia illa, in qua Patri complacuit omnia peccata reſolvi. Quanquam & ſanguinem circumciſionis pro nobis Chriſtus obtulit, & jejunavit, flevitque pro nobis; nec tamen remiſſio ea peccati ſecuta eſt, quæ a cruce tandem expectanda erat. Quemadmodum enim martyrii plena efficacitas non in qualibet ſanguinis effuſione eſt, ſed in ea demum, in qua martyrium conſummatur, quamvis ſanguinem ſuum Deo ſtatim a principio martyr obtulerit; ſic paſſionis Chriſti perpetuæ vis illa abſoluta & perfecta non in initio, aut medio, ſed in fine fuit. Deinde myſticæ oblationis effectus non is eſt, quem falſo exiſtimant Lutherani nos credere, nempe, ut omnes culpas, pœnaſque reſolvat. Qua de re paulo poſt dicturi ſumus. Alia enim efficientia hoſtiæ illius eſt, quam Chriſtus palam mactavit in cruce: alia illius eſt, quam ſub ſpeciebus definitis myſtice præbuit in cœna. Illa generalis eſt, ſicut diximus, nec per ſacrificium modo, ſed per omnia ſigillatim ſacramenta ad effecta longe diverſa applicatur: Hæc peculiaris efficientia eſt, & ſub ſpeciebus certis ad peculiaria quædam effecta concluditur. Obtulit ergo Chriſtus in cœna tum pro culpa veniali, tum pro pœna, quæ pro culpa etiam mortali deberetur. Quin in peccato ſolvendo ſacrificii peculiaris effectus eſt. Hunc vero habuit in cœna ſanguis oblatus: nam in cruce vim remiſſionis habuit generalem. Sed quoniam, ut modo dixi, hanc rem ſumus in confutatione ſequentium argumentorum fuſius explicaturi, pergamus ordine refellere argumenta, quæ reſtant.

Respon. ad 5. Quinto vero argumento refutando Roſſenſis epiſcopus, calicem, ait, novum Teſtamentum idco dici, quia novi teſtamenti confirmatio eſt. Quem vocis uſum ut probare teſtimoniis non queo, ita non audeo explodere. Illud affirmo, nomen hoc pro re, quæ ex teſtamento obvenit, interdum accipi: ut in epiſtola ad Hebræos capite ſeptimo: *Melioris teſtamenti ſponſor factus eſt Jeſus*. Sic enim promiſſionis vocabulum pro re, quæ promittitur, ſcripturæ auctores uſurpant; ad Hebræos ſexto, *Imitatores eorum, qui fide, & patientia hæreditabunt promiſſiones*: ad Hebræos nono, *Repromiſſionem accipiat æternæ hæreditatis*: & Actorum primo, *Expectarent promiſſionem patris*. Si ergo promiſſio pro re promiſſa accipitur, & teſtamentum Luthero ipſi quoque promiſſio eſt: nihil mirum, ſi pro re ipſa, quæ teſtamento eſt relicta, uſurpetur. Ac prima res, eademque potiſſima, quam nobis in teſtamento ſuo legavit Chriſtus, fuit ſanguis. Quid igitur obſtat, cur rem, quam beneficio teſtatoris habuerim, non ego in funus ejus exequiaſque rependam? Quid, inquam, obſtat, cur quod de manu morientis accipimus, non id nos viventi illi reddamus? Niſi illud fruſtra, atque importune repetimus: *Tua ſunt, Domine, omnia: & quæ de tua manu ſuſcepimus, reddimus tibi*. Quod autem calix improprie dicatur teſtamentum, manifeſtum eſt.

(t) q. 85. art. 3. ad 3.

Sive enim ut Innocentio placet (1), teſtamentum promiſſio eſt: ſive, ut Ulpianus vere ſentit, ſententia eſt voluntatis juſta de eo, quod poſt mortem fieri voluerimus; omnino liquer, calicem nec promiſſionem proptie, nec ſententiam eſſe, ſed rem, quæ teſtatoris promiſſione, voluntàtiſque ſententia relinquitur. Hanc vero nos hoſtiam præbere ad ſacrificium quis prohibet? Sed de quinto argumento hactenus.

RESPON. AD 6. Jam argumento ſexto quid attinet reſpondere, niſi eadem velim, quæ ſupra dixi, verba repetere? Colligunt enim, acuti ſcilicet Dialectici, ſi Euchariſtia exemplar, & imago eſt, non eſſe illam vere, ac proprie ſacrificium. Quæ ſane collectio perridicula eſt. Quid enim ſtultius dici poteſt, quam legis veteris hoſtias ſacrificia non fuiſſe, quod verorum exemplaria fuerint? Innocentius porro Tertius (2) quoſdam merito irridet, qui putarint in ſacramento non eſſe corporis Chriſti, & ſanguinis veritatem: ex eo, quod ſcriptura interdum commemorat, id, quod in altari ſuſcipitur, myſterium, imaginem, figuram, & exemplum eſſe. Quorum errorem Pontifex docte, graviterque refellit: ſi enim, quia figura eſt, ſacramentum altaris veritas eſſe negatur: ergo nec mors, nec reſurrectio Chriſti veritas eſt credenda: ſiquidem eas ſimilitudinem, & imaginem eſſe, Apoſtolus tradit: ac Petrus quoque ſcribit, Chriſtum exemplum nobis in ſua paſſione reliquiſſe. Nihil igitur obſtat, cur non in externo ſacrificio forma ſit, ſpecies, imago, & exemplar ſacrificii crucis, in ſanguine vero, & corpore, quæ ſunt res intus incluſæ, ejuſdem ſacrificii exiſtat veritas. Sed quoniam in cruce, quod alias diximus, palam, & ſine myſterio hoſtia cruenta fuit, in altari occulte, & myſtice abſcondita; ne eodem modo, quo Chriſtus, ſacrificare putaremur, recte eum ſuo Chryſoſtomo Theophylactus admonuit, nos non immolare Chriſtum, quemadmodum ſe ipſe in cruce immolavit, ſed potius illam crucis hoſtiam commemorare. Verum quia commemoratio noſtra otioſa, & umbratilis non eſt, ſed efficit, quod ſignificat: quanquam non Chriſtum occidimus, qui reſurgens ex mortuis jam non moritur, Chriſti tamen mortem applicamus, ceu nunc facta ſit. Applicamus autem non fide ſola, aut ſolis verbis, ſed etiam ſymbolis. Poſt illa namque verba, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*, non ait Dominus: *Hoc credite*: non, *Hoc dicite*: ſed, *Hoc facite in meam commemorationem*. Quæ cauſa, niſi me fallit animus, Apoſtolo fuit, ut veteris legis ſymbola, quoniam vacua erant, umbras appellaret, non ipſas imagines rerum. Nam Evangelium ipſas rerum imagines quaſi vivas continet, non ad ſignificationem modo, ſed ad efficientiam. Ut baptiſmus imago eſt ſpiritualis ablutionis, quæ per Chriſti ſanguinem facta in cruce eſt, ſed habet tamen res ita conjunctas, ac ſi Chriſtus ipſe nunc pro baptizato ſanguinem funderet. Quocirca & aliquando idem auſus eſt dicere, in ſingulis baptizatis Chriſtum crucifigi: non illa ſolum loquendi forma, qua Joannes Evangeliſta ſcripſit, agnum occiſum eſſe ab origine mundi; ſed ita potius, ut effectum idem prorſus ſit, ac ſi Chriſtus vere nunc pro his, qui baptiſma ſuſcipiunt, crucifigeretur.

Nec vero exiſtimo, quum Paulus legem dixit umbram habere futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, de ſignificatu diſceprasſe, quod plerique interpretati ſunt, ut umbra ſignum obſcurum, & imperfectum, imago rei expreſſum, perfectumque ſignum intelligatur. Quæ ut vera eſſe non inficior, ita a præcipuo Apoſtoli inſtituto eſſe aliena judico. Id quod ex verbis ejuſdem Apoſtoli manifeſte conficitur. Ait enim: *Umbram habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indefinenter, numquam poteſt accedentes perfectos facere*, &c. Quia igitur hoſtiæ illæ vim efficiendi non habebant, ideo legem umbram habere dixit futurorum in lege gratiæ bonorum. Umbra quippe ignis non id efficit, quod ignis, nec umbra hominis idem præſtat, atque homo: neque enim in agendo quicquam aut imbecillius umbra, aut inanius eſt. Sacramenta vero, & ſacrificium noſtrum imagines rerum ſunt, non pictæ, vel umbratiles, inaneſque ad efficiendum, & imbecillæ; ſed eum ad vivum rerum ipſarum expreſſæ, tum, ſi ita loqui liceat, ad efficacitatem res ipſæ vivæ, quarum imagines ſunt: tanta Chriſti, & Evangelii potentia eſt, ut eandem vim penitus ſymbolis, imaginibuſque tribuerit, quam res ipſæ haberent, ſi quum earum commemoratio fit, vere parrarentur. Sed in ſexti argumenti reprehenſione multum temporis inſumpſi. Nihil enim reſponſione opus erat: ſed ut loca eadem diligenter iſti pertractarent, & bona fide relegerent. Ibi enim plane reperirent, auctores ſanctos & verum in eccleſia corporis, & ſanguinis Chriſti ſacrificium, & veriſſimum quoque exemplar affirmare: alterum in externa forma, & figura, alterum in re, quæ incluſa, atque abdita in myſterio latet occulto. Quanquam Euthymius ante conſecrationem exemplar interpretatur: poſt conſecrationem autem ſacrificii veritatem. In quem etiam modum Baſilium exponit Damaſcenus quarto libro, capite decimoquarto.

RESPON. AD 7. In ſeptimo argumento exiſtimant homines parum in Theologia exerciti, actus noſtros noſtræ redemptionis, ſanctificationis, ablutionis nullo modo cauſas eſſe. Quæ ſi vera eſſent, illa omnia eſſent falſa (3). *Omnis, qui habet hanc ſpem, ſanctificat ſe*. Item (4), *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei*. Item (5), *Peccata tua eleemoſynis redime*. Item

(1) *Cap. Cum Martha, de celeb. Miſſ.* (2) *Cap. Cum Martha, de celeb. Miſſ.*
(3) 1. *Jo.* 3. 3. (4) 2. *Cor.* 7. 1. (5) *Dan.* 4. 24.

tem (1), *Per misericordiam, & fidem purgantur peccata*. Item (2), *Misericordia, & veritate redimitur iniquitas*: & cætera id genus, quæ in sacris literis passim occurrunt. Neque ex his, quemadmodum illi falso judicant, quicquam de Christi in nos gratia, merito, vi, & redemptione detrahitur, quin gratiæ Dei & Christi multo magis attribuitur. Exemplum ponam ex natura, ut gratiæ vis manifestius eluceat. Res universas ad suum quemque finem vi quadam ingenita referri, philosophis omnibus exploratum est. Sic igni, ut ad locum naturæ suæ congruentem ascenderet, levitatem indidit procreator ille mundi Deus: ut vero calefaceret, quæ erat actio ignis naturæ conveniens, imperfit calorem. Id quod in reliquis promptum est cernere, quæ sic a principio, & forma interiore moventur, ut non solum non repugnent, sed agi sponte videantur. Animalia porro non modo hanc inclinationem, & formam a natura habent, verum ipsa etiam se movent actionibus quibusdam suis, & ad quærendum sibi consentiens bonum, & ad propulsanda adversantia mala. Quæ res præcipue in hominibus illustrior apparet, qui quoniam non aguntur, ut servi, sed libere potius agunt, ut domini, ratione eligunt media, & se ipsi cient, ut per talia media fines propositos consequantur. Nec idcirco tamen aut primæ causæ virtus minor est, aut potestas infirmior: imo hoc uberior, & major, quod *attingit a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter* (3). Ecqua enim vis ea fortior esse potuit, quæ adeo suaves, & congruentes impetus in rerum natura posuit, ut eas nulla vi quidem illata moveat, sed vehementissime moveat tamen? Quæ Dei virtus eximia, insignisque suavitas multo latius in gratuitis effectis, quam in naturalibus se effundit. Non enim solum vitales operationes, quæ supra naturam sunt, in se edit mortalis homo per gratiæ formam, & virtutes, sed ad vitam ipsam capiendam sua se actione parat, & vivendi sibi causa est. Quemadmodum enim, si materia dispositiones, quibus ad suscipiendam formam ignis præparatur, ipsa in se faceret, eadem sibi causa esset effectrix, ut a forma illa informaretur: sic quoniam præparationes vivificantis gratiæ homo in se efficit, ipse in sui generatione Dei adjutor existit. Qua in re, ut dixi, suavior, & effusior gratia, quam natura est. Vitam namque a natura datam curare, ac tueri ipse valeas, salutem quærere, morbos pellere adversos, tum externis quibusdam medicamentis adhibitis, tum animæ viribus interius excitatis. At vitæ causa tibi esse non poteris, sed aliunde eam accipis, nulla interveniente operatione tua, dispositione tua nulla. Dispositio quippe omnis, qua ad animam corpus aptatur, a patre generante editur, a filio genito nullo modo. In nativitate vero spiritali is ipse, qui nascitur, non solum principium est, ut post ægritudinem sanus sit: verum etiam, ut postquam fuerit mortuus, & vitam habeat, & abundantius habeat. Præclare itaque dictum illud est, atque ad philosophiæ rationem apte: *Justus ex fide sua vivet*. Ex quo Hieronymus colligit, hominem sibi esse vivificationis suæ causam. Nempe actus fidei, spei, charitatis, pœnitentiæ, quibus Deus utitur ad animum vivificandum, homo ipse in se facit, gratuito quamvis, & supernaturali auxilio permotus. Ne certes, quasi actus nostri gratiæ, remissionisque culparum causæ efficientes sint; cum nihil aliud, quam disponant animum, ut gratiam Dei, justitiamque recipiat. Quemadmodum calor præparatio est, quæ ligni materiam efficiat, ut & formam ignis capiat, & naturam. Sed licut homo alteri homini non est causa animæ rationalis, sed causa tamen est, ut per rationalem animam vivat: sic homo licet causa gratiæ non sit, causa tamen sibi est, ut per gratiam vivat. Cujus sententiæ illa jam confectaria sunt (4): *Animas vestras castificantes*. Item (5): *Ablue a malitia cor tuum*. Item (6): *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & ad omne opus bonum paratum*. Ac vasa hæc quidem Deus ipse fecit in honorem, & præparavit in gloriam. Sed si non a voluntate nostra purgatio animæ nostræ fieret, ut Damascenus (7) argumentatur, non utique dixisset Paulus: *Si quis emundaverit se*, &c.

Verum hæc subtilius fortasse differuntur, quam ut ea Lutherani omnis omnino philosophiæ ignari possint agnoscere. Illud breviter intelligant nos, in salutis nostræ opere, sanctificatione, purgatione, curatione Dei adjutores esse: *In die*, inquit (8), *salutis adjuvi te*: ac rursum (9): *Gratia Dei mecum*. Nam de peccatorum redemptione quæstio est multo facilior. Ea nempe voce aliquando persolutionem pœnarum seripturæ significat, quæ post culpam remissam manent. Has autem non modo Christus per sacramenta sua, sed nos etiam jejuniis nostris, eleemosynisque resolvimus. Pretia itaque Deo constituta, quum pro pœnis debitis enumeramus ac pendimus, tunc peccata nostra redimimus. Nec vero pretium hoc æquale natura nostra, sed Dei gratia facit, qui tum pro culpis graviores pœnas, tum pro pœnis graviorem posset compensationem exigere. Sed hæc pretia ille pepigit, lege clementiæ & misericordiæ quidem, sed æquitate justitiaque permixtæ. Quod si ad peccatorum redemptionem pretia hæc, nostra licet, momenti alicujus sunt tamen, quoniam ita sua is lege constituit, qui arbitrio propriæ voluntatis rerum omnium justus æstimator est; quanto verius & justius nostras ipsi iniquitates redimemus, Christi corpus & sanguinem in altari offerendo? Christi, inquam, qui nobis est factus sanctificatio, justitia, & redemptio. Ac tametsi redemptor noster unus est ille, sed quia nobis tamen nostrisque actionibus utitur ad effectum redemptionis explendum, eum quoque in

(1) *Prov.* 15. 27. (2) *Prov.* 16. 6. (3) *Sap.* 8. 1. (4) 1. *Pet.* 1. 22. (5) *Hierem.* 4. 14. (6) 2. *Tim.* 2. 21. (7) *lib.* 4. c. 10. *vide Chrys. homil.* 42. *ad popul. Antioch.* (8) 2. *Cor.* 6. 2. (9) 1. *Cor.* 15. 10.

hac parte nos juvamus. Nec gloria redemptoris minuitur inde, ſed augetur, qui non naturæ divinæ modo, verum divinæ operationis ſocios nos etiam fecerit & conſortes. Sed in hoc argumento refutando multum omnino operæ laboriſque conſumpſimus; præſertim cum proxime quædam horum ſimus adhuc latius explicaturi.

RESPON. AD 8. In Octavo enim argumento ridiculi citharœdi chorda ſemper oberrant eadem, cum cauſas Deo adjutrices in redemptionis humanæ opere negant. Quæ ſtultitia cujuſmodi ſit, exemplo naturæ demonſtrare poſſumus. Fuerunt quidam uſque adeo naturalis ſapientiæ imperiti, ut opinarentur, cauſas ſecundas (ſic enim appellant Phyſici) nihil omnino ex ſe agere, ſed rerum omnium effectorem Deum ad præſentiam cauſarum, quæ ſecundæ proximæque dicuntur, per ſeipſum omnes effectus edere. Quæ deliratio incredibilis ſtultiſſimorum hominum e ſchola Philoſophiæ non modo ſibilis, ſed etiam convicio exploſa eſt. Verum quod iſti in natura, idem in his, quæ ſupra naturam ſunt, Lutherani peccant, quum ſoli Deo redemptionem tribuentes, cauſas adjutrices accipiunt, quaſi blaſphemia ſit, quod in natura ſapientiſſimi quique dixere, id nos in gratia dicere: nempe cauſas eſſe adjuvantes & proximas, quibus prima & principalis utatur, ut res ſupernaturales efficiat. Quo loco vis & poteſtas illius eo præclarius extat, atque eminet, quo magis ſe homini confert, cum illoque communicat, non modo ut ſit, ſed ut cauſa etiam ſit, quæ, vi licet accepta divinitus, vere efficiat tamen, & Deum quoque ipſum in rebus faciendis adjuvet. Nam & Apoſtolus non dubitavit ſcribere (1), Dei nos adjutores eſſe, diſpenſatoreſque, & miniſtros myſteriorum ejus. Item, ſe plantaſſe, & ut ſapientem architectum fundamentum poſuiſſe, ac filios per Evangelium in Chriſto genuiſſe. Ut illa præteream (2), *Baptizantes eos in nomine Patris*, &c. (3) *Quæcunque ſolveritis ſuper terram*, &c. (4) *Quorum remiſeritis peccata*, &c. Ex quibus Conſtantienſis ſynodus aperte confecit, ſacerdotem vere abſolvere, vere conficere. Quæ ſi certiſſima ſunt, ut ſunt ſane, nihil neceſſe eſt, quod Albertus Pighius facit, ſacrificium operationem noſtram eſſe negare. Multo enim doctius D. Thomas aſſeruit: quem locum breviter perſtrinxi paulo ante, ſacrificium oblationem eſſe, & ejus actum virtutis, quæ Dei cultu pio continetur. Noſtra igitur eſt operatio, non inficior equidem. Sed duplices ſunt operationes noſtræ. Quædam, quas noſtro nomine reddimus, & quæ noſtra gratia, meritiſque nituntur, ut eleemoſyna & jejunium. Alteræ vero ſunt, quæ non a nobis efficacitatem habent, ſed prorſus a Chriſto, ut baptiſmus, & abſolutio ſacerdotis in pœnitentiæ ſacramento. Quia enim ſacerdos non in ſuo, ſed in nomine Chriſti baptizat & abſolvit, iſtiuſmodi actiones, in quibus purum nudumque miniſterium eſt, non a miniſtro vim accipiunt, ſed a Chriſto, cujus revera magis dicuntur eſſe, quam noſtræ. Nam ille eſt, qui baptizat, ille eſt, qui abſolvit. Quocirca ſive juſtus adminiſter ſit, ſive injuſtus, ad effectum ſacramenti nihil omnino interest. Sicut refert etiam nihil, qui ignem accendit, & ad exuſtionem admovet, frigidus, an calidus ille ſit. Tantum quippe caloris impertiet, non quantum habet ipſe, ſed quantum habet ignis admotus. Priores igitur operationes noſtræ non conferunt aliis peccati remiſſionem ex opere operato, id eſt, ex vi rei factæ; ſed quemcunque effectum fortiuntur, ex merito eum noſtro fortiuntur. At poſterioris generis operationes ex ſe poſſunt peccata remittere, quia, ut diximus, Chriſti ſunt potius, quam noſtræ. Ita ſi ſemel nos Chriſti ſacramenta conficimus, eaque aliis admovemus, ex vi rerum effectarum, & aliorum culpas pœnaſque reſolvimus, & gratiam Chriſti impartimur, non noſtram.

Sacrificium porro altaris, quod primo argumento refutando explicui, in poſteriore operationum genere includitur. Non enim ſuo nomine ſacerdos hoſtiam præbet, ſed Chriſti; nec ſuum meritum & gratiam Deo repræſentat, ſed Chriſti; nec ſuum offert ſanguinem, ſed Chriſti. Quemadmodum autem, ſi ignem faceret, & ad comburendum adjungeret, ignis effectionem induceret; ſic cum ſanguinem Chriſti in altari conficiat, eumdemque ſua oblatione applicet, ſanguinis Chriſti efficientiam affert. Quo fit, ut nec ſacrificii hujus effectus aut a bono adminiſtro major ſit, aut a malo minor, nec ſacerdotis iniquitas effectum hujus impediat ſacrificii, quemadmodum Innocentius lib. 3. de ſacro altar. myſterio, c. 5. teſtatur. Non eſt autem dogma hoc nuper inventum: nam auctorum etiam veterum libris pervulgatum eſt. Id Gregorius tradit t. q. 1. cap. *Multi*. Auguſtinus de conſecr. diſt. ſecunda c. *Utrum*. Hieron. adverſ. Lucif. Chryſoſtomus homilia 2. in ſecundam ad Timoth. epiſtolam, cujus verba libuit ſubſcribere. *Sacra*, inquit, *oblatio, ſive Petrus, ſive Paulus, ſive cujuſvis meriti ſacerdos offerat, eadem eſt, quam dedit Chriſtus ipſe diſcipulis, quamque ſacerdotes modo conficiunt. Nihil habet iſta, quam illa, minus. Cur id? Quia non hanc ſanctificant homines, ſed Chriſtus, qui ante ſacrificaverat. Qui autem hanc illa minus habere putat, ignorat Chriſtum eſſe, qui nunc etiam adeſt atque operatur.* Hactenus ille. Quam rem exemplo philoſophiæ apertius exponemus. Docent ſane Philoſophi, cauſas adminiſtras non eodem modo eſſe omnes. Quædam enim non agunt, niſi qualitatem ſimilem a principali cauſa receperint: ut aer non illuminat oculos, niſi ſol lumen cum eo communicaverit: aqua non calefacit, niſi prius ab igne calorem habuerit. In quo genere eo effectus vel major, vel minor eſt, quo forma & virtus agendi magis vel minus

(1) 1. *Cor.* 3. 9. (2) *Matth. ult.* 19. (3) *Matth.* 18. 18. (4) *Joa.* 20. 23. *Vide Ambr. l.* 1. *de pan. c.* 2. *Novatus enim ajebat, ſe Domino deferre honorem, cum ſoli remittendorum criminum poteſtatem tribuebat.*

nus fuerit adjuvanti cauſæ communicata. Qua etiam forma & virtute ſi caruerit, nihil penitus aget, ut aer ſine lumine, ſine calore aqua, &c. Aliæ ſunt cauſæ adjutrices, quæ vim principalium cauſarum applicant, ut is, qui admovet ignem ad ſtipulam, vel lignum. In quo genere actionis non facit diverſos effectus diverſa applicantium qualitas, modo ignis idem applicetur. Miniſtri autem & ſacramenti, & ſacrificii Chriſtiani, ſunt cauſæ ſecundi generis. Non enim per ſanctitatem participatam reliquos ipſi ſanctificant, nec mundant alios, quia prius a Chriſto ipſi mundati ſunt. Sed qualeſcunque ſint, ſi Chriſti aut ſacramentum exhibent, aut præbent ſacrificium, eundem Chriſti ſanguinem, & merita adjungunt.

Irenæus vero primum non de ſolo altaris ſacrificio loquitur, ſed de cæteris quoque oblationibus quæ figurate ſacrificia dicuntur. Id quod facile apparet, quoniam Pauli teſtimonium ad Philippenſes excitat, ubi de eleemoſynis ſermo fit. Illud etiam refert, *Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera ejus*; & item illud: *Si offers munus tuum ad altare*, &c. Deinde Irenæus ſermonem aperte facit de ſacrificio in ordine ad offerentem. At ne hoſtia quidem altaris eum, qui offert, purificat, ſi ipſe nequam & impurus eſt: Quin magis ex oblatione ſacrilega inquinatur. Unde & ait (1), quod ſi quis timorem Dei non habeat, nequaquam per id quod recte foris oblatum eſt ſacrificium, ad ſe ducit Deum, intus habens peccatum. Nec oblatio talis, inquit, proderit ei aliquid. Præterea, ſacrificium altaris non ſolius adminiſtri eſt, ſed eccleſiæ totius. Ita licet ſacerdoti malo offerenti non proſit, ſed noceat: at ei, pro quo offertur, utile eſt non ſacerdotis merito, ſed eccleſiæ. Quam rem expoſuit Irenæus eo etiam capite in hæc verba: *Quia igitur cum ſimplicitate eccleſia offert, juſte munus ejus purum ſacrificium deputatum eſt*. Cum vero in eccleſia Dei caput etiam includatur, quod eſt Chriſtus, conſequens fit, non oportere, ut ſanctitas ſacerdotis adminiſtrantis ſanctificet ſacrificium, quod & per ſe ſanctum eſt, & ab impolluto ſacerdote oblatum. Idem quippe eſt & ſacerdos, & ſacrificium Chriſtus Jeſus. Cum ergo argumentum illud, quod iſtis firmiſſimum & graviſſimum videbatur reſponſis omni luce clarioribus ego refellerim, qualia obſecro erunt argumenta reliqua? in quibus ad probandum vis nulla eſt, ad contradicendum eſt profecto imbecilla.

Respon. ad 9. Videlicet argumentum nonum minimo negotio refutabitur. In remiſſione enim peccati duo intelliguntur, & condonatio culpæ, & reſolutio pœnæ. Atque illa quidem vel per propriam fidem & charitatem contingit hominibus, vel per fidei ſacramentum: hæc vero per fidem etiam & charitatem alienam. Eccleſiæ nempe ſocietas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit: quam rem probare, alterius loci ac temporis eſt. Multo vero magis hanc pœnæ relaxationem vir juſtus a Chriſti paſſione participat: Chriſti autem paſſio per ſacrificium altaris non ſolum commemoratur, ſed communicatur etiam. Sacerdotis igitur oblatio ei, pro quo fit, bis conducit ad relaxandam pœnam, & quia ſacerdotis ipſius opus meritorium eſt, quod ille ad ſolvendam pœnam proximo ſuo benigne ac liberaliter impartitur; & quia eccleſiæ atque adeo Chriſti ſacrificium eſt: quem effectum ſacrificio ex opere operato attribuimus: nam priorem illum habet ex opere operantis. Quare ſi ſacerdos probus eſt, & ſuam operam & ſatisfactionem vult fratri indigenti dare, dupliciter, ut modo dicebam, illius commodis & utilitati ſervit: ſin eſt improbus, una eſt utilitas ſacrificii, quæ ab eccleſia & Chriſto offerente proficiſcitur, quam omnino miniſter ſacrilegus non intercipit. Sicut ne eleemoſynæ quidem fructum domino adimit ſervus, qui eam diſtribuit, deteſtabilis.

In hujus autem confirmatione argumenti vis ſacrificii in peccato remittendo quæritur, culpaſne remittat, an pœnas; an utraſque potius, & culpas & pœnas. De qua re tres video ſententias ferri, quarum nullam probo. Unam, ut oblatio ſacra culpas etiam mortales remittere poſſit, atque adeo gratiam conferre: Alteram, quæ in remiſſione peccati nullam vim ſacrificio tribuit, niſi ad impetrandam: quemodo eleemoſyna ab omni peccato, & a morte liberat, quia orationis loco apud Deum eſt, per quam ea bona impetramus. Id quod Eccleſiaſticus exponit, inquiens: *Conclude eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo*. Nec ideo tamen ſacrificium propitiatorium eſſe negant. Quoniam & is, qui veniam alteri impetrat, illum propitium reddidiſſe dicitur, quem ſuis precibus placavit. Per hanc igitur viam & rationem hoc ſacrificium non pœnas ſolum ajunt, ſed culpas etiam omnes veniales mortaleſque remittere. Tertia ſententia eſt, quæ ſacrificium ex opere operato in pœnas valere dicat, in culpas nullo modo. Satisfactionem itaque in altaris hoſtia eſſe & exolutionem pœnæ, non expiationem & remiſſionem culpæ. Ad hunc enim effectum ſacramenta parata eſſe, ad illum vero eſſe inſtitutum ſacrificium.

Sane qui primam illam opinionem induerunt, hi eiſdem argumentis utuntur, quæ nos attigimus, quod Alexander, & Julius tradunt, crimina omnia hoc ſacrificio deleri: Athanaſius, Cyprianus, & Damaſcenus affirmant omnes ſordes expiari: Chryſoſtomus & Theophylactus non obſcure docent, eſſe remiſſionem peccatorum. Quod ſi ex verbis illis, *Quorum remiſeritis peccata*, &c. colligunt Theologi, miniſtros poſſe & culpas omnes remittere, & gratiam ex opere operato conferre: cur nos aliter eadem verba de ſacrificio interpretemur? Præſertim cum peccata proprie vocentur culpæ: reatus vero pœnæ non niſi per tropum, quo effectus

(1) *Lib.* 4. *c.* 34.

significatur nomine cauſæ. Atqui confugere ad tropos Theologo non licet, quando nihil abſurdi eſt in proprio ſermone.

Rurſum ſancti Patres docuere, ſacrificium hoc crimina abluere, ſordeſque detergere. Qui autem abluit, & detergit ſordes, is maculam tollit: non ergo ſolas pœnas hæc hoſtia reſolvit, ſed culpas quoque, in quibus maculam intelligimus. Remiſſa enim culpa, manet pœna, non macula. Adde, quod ſanguis Chriſti myſtice hic funditur in remiſſionem peccatorum, quemadmodum nos ipſa forma confecrationis inſtituit: at ſanguis Chriſti pro culpis etiam effuſus eſt, non pro pœnis tantum. Utraſque ergo hoc ſacrificium ſolvit. Poſtremo, cum idem Chriſtus Patri offeratur in altari, qui ſe Patri offert in cælo, ſicut oblatio, quam ſancta ſanctorum ingreſſus Patri exhibet, mortales etiam culpas remittit; ita & ea, quæ in altari fit, culpas remittet, & pœnas.

Nec ſecunda opinatio prædidiis ſuis deſtituta eſt. Quoniam poſt oblatum ſacrificium pro peccato, ut fideles intelligerent vim orationis in hoſtia ad illud delendum eſſe, eccleſia his verbis deprecatur: *Sit hoc ſacrificium interceſſio ſalutaris ad veniam, ſit ablutio ſcelerum, ſit fortitudo fragilium, ſit contra mundi pericula firmamentum, ſit remiſſio omnium peccatorum.* Atque D. Thomas in 4. diſtinctione duodecima, quæſtione ſecunda, articulo ſecundo, quæſt. ſecunda, cum in primo argumento objeciſſet illud, *Sit ablutio ſcelerum*, &c. reſpondit, hujuſmodi locutiones eſſe improprias. Dicitur enim hoc ſacramentum ſcelera abluere, quia ipſa impedit, contra ipſa robur miniſtrando. Et ad quartum, *Euchariſtia*, ait, *in quantum eſt ſacrificium, habet effectum in illis, pro quibus offertur, in quibus non præexigit vitam ſpiritualem in actu: & ideo ſi eos diſpoſitos invenêrit, eis gratiam obtinet virtute veri ſacrificii, a quo omnis gratia in nos influxit: & per conſequens peccata mortalia in eis delet, non ſicut cauſa proxima, ſed in quantum gratiam contritionis eis impetrat.* Hactenus Divus Thomas.

Tertia demum opinio (ſi opiniones tamen iſtas habeo dicere, quas video cum communi Catholicorum ſenſu pugnare) quoniam in hoſtiæ hujus efficacia peccata mortalia neſcit a venialibus ſeorſum, ne utraque concedat per ſacrificium remitti, ad pœnas utrorumque neceſſario confugiendum putat, quæ eſt his potiſſima ratio ita ſentiendi.

Harum trium ſententiarum, ut dixi, nulli prorſus aſſentior. Nec enim illa prima vera eſt, niſi omnes Theologi fallantur, qui uno ore, nimoque diſſentiunt. Nam ſi culpæ mortales per ſacrificium ſolverentur, pœnitentiæ ſacramentum non eſſet ad ſalutem neceſſarium. Ubi enim facerdos eas ſemel oblato ſacrificio deleſſet, non eſſet opus eaſdem iterum culpas alio remedio extinguere. Neque Deus, qui non abundat in ſuperfluis, duo externa ſigna proxime ad eundem effectum inſtitueret. Conſtat autem, pœnitentiæ ſacramentum ad remittendas culpas fuiſſe inſtitutum. Quod ſi ſacrificium altaris ex ſe quoque peccata aboleret, duobus externis ſignis indiſcriminatim ad culpæ remiſſionem abuteremur. Hanc cum adeo facile ſacrificium exhiberet, pœnitentiæ diſciplina penitus eluderetur, quoniam ſacrificium offerre, remedium eſt cuique vel promptiſſimum. Quid? quod culpas mortales ſine confeſſione facerdotes remitterent, oblatis videlicet ſacrificiis. Id ſi fieri a ſacerdote poteſt, fruſtra confeſſionis præceptum eccleſia urgeret. Siquidem ſacerdotes & ſine cognitione cauſæ, & ſine confeſſione peccantium culpas univerſas per ſacrificium ſolverent. Ita poſt baptiſma ſuſceptum aliqua ſupereſſet hoſtia pro peccatis. Id quod retro diximus antiquis omnibus expoſitoribus repugnare: novos enim fortaſſe iſti contemnent.

Ex quo Ambroſii Catharini deliratio patet, peccata ante baptiſmum admiſſa per crucis ſacrificium remitti, poſt baptiſmum vero omnia per ſacrificium altaris. Hoſtiam quippe crucis generalem cauſam eſſe remiſſionis peccatorum, ſive ante baptiſmum, ſive poſtea commiſſa ſint; tum ad Romanos, & Hebræos tradit Apoſtolus, tum etiam nos manifeſtiſſime probaremus, niſi ſtultum eſſet commeata improbabilia refellere. Illa potius refellenda ſunt, quæ iſti contra aſſerebant. Alexander, Julius, Athanaſius, &c. ſacrificium ajunt delere crimina, peccataque remittere. Hoc tribus modis refutamus. Primum diximus, nec ita multo ante, cum pœnæ pro culpis debitæ delentur, ſolvuntur, remittuntur, nunc crimina deleri, ſolvi, remitti. Quo ſenſu eccleſia per indulgentias concedit peccatorum omnium plenilſimam veniam, id eſt, poenarum omnium, quas peocando contraximus. Nec refert multum, an impropric & figurate illa ſint dicta, an ſine figura & proprie, quia ſcilicet non eſt plene remiſſa culpa, quamdiu peccator reus eſt ſolvendæ pœnæ.

Deinde cum ad perfectionem ſacrificii pertineat ſumptio, quemadmodum ſuperius oſtendimus (niſi enim conſumeretur, non exiſtimabant veteres conſummatum & perfectum eſſe ſacrificium) nihil mirum eſt, ſi corpus & ſanguis Chriſti, quoniam gratiam conferunt, dum ſumuntur, culpas omnes ex conſequenti remittant: nempe is effectus gratiæ proprius & conjunctus eſt. Atque hoc eccleſia videtur ſignificare, cum ait: *Sumpta ſacramenta, quæſumus Domine, omnia crimina noſtra detergant.* Quibus verbis intelligi voluit, ſacrificium, ſi culpam ſpectes, non quia offertur, delere crimen, ſed quia ſumitur. Eadem enim hac ratione & ſacramentum eſt, & perfectio ſacrificii. Poſtremo D. Thomas in quartum Sententiarum, ut modo citatum eſt, reſpondit, ſermones illos ad eam formam eſſe redigendos, qua hæc, quæ oratione impetrantur, dicitur oratio facere. In quem ſenſum dictum eſt: *Vitam præſta puram, Solve vincla reis*, &c.

&c. Quo Moyſes etiam ſpectaſſe videtur, cum præſcriptis ſingulis hoſtiis pro peccato ſubjungit: (1) *Et orabit pro eo ſacerdos, & dimittetur.*

At vero ridiculum eſt, ſi verba illa, *Quorum remiſeritis peccata, &c.* ſimpliciter ad culpas pœnaſque referimus, omnia ſimilia, utcunque, ubicunque, & a quocunque dicantur, ad eundem quoque modum interpretari. Aliud eſt, mihi crede, judices conſtituere, qui de peccatis ſententiam ferant; qui retinendi ac ſolvendi habeant poteſtatem; qui pro culparum vel levitate vel gravitate ſeveriorem, mitioremve pœnam injungant: aliud poſt gratiam initam & ſacramentum reconciliationis acceptum, altari Domini participem fieri. Quod ſi poſt remiſſam culpam nulla prorſus maneret pœna, nec poſt mortales condonatas, veniales admitterentur, nihil eſſet opus, poſt inſtitutum pœnitentiæ ſacramentum hoſtiam propitiationis habere. At hac etiam in re præcipue nobis indulſit Chriſtus, qui non ſolum pœnitentiam dedit ad reparandam reſarciendamque amiſſam gratiam, ſed ſacramentum Euchariſtiæ, idemque altaris ſacrificium reliquit, quo gratiam ſartam tectam haberemus. Hoc enim ſacrificio non modo pro conciliata amicitia par pari refetimus, verum etiam ſubiratum judicem, & pœnam temporalem pro admiſſa ac remiſſa culpa minuitantem propitium reddimus: hoc ſacrificio detergimus pedes, & quod Apoſtolis aqua in pelvim miſſa contulit, id ac multo etiam magis pœnitentibus tribuit ſanguis miſſus in calicem: hoc denique oblato ſacrificio diſponimur, abluimur, præparamur, ut ad menſam dominicam puriter, uedum amice, valeamus accedere, epuliſque accumbere divum. Ordo igitur rerum, ſacramentorumque natura poſcit, ne remiſſionem peccatorum eodem modo in pœnitentiæ ſacramento, & in altaris hoſtia interpretemur. Nec ad tropos hic fugimus. Explicatum eſt namque, reſolutionem pœnæ ad remiſſionem integram peccati attinere, nec eſſe plene remiſſam culpam, pro qua manet ſolvenda pœna. Ac ſi ſanctorum dicta hoc ſane loco ad tropum deflecteremus, nec ſine neceſſaria cauſa, nec ſine pervulgata ejus vocis uſurpatione id faceremus.

At ablutio criminum ſine aqua gratiæ non eſt, nec, niſi maculam habeat, quicquam aut tergitur, aut abluitur. Ego, Lector, nolo ablutionis & maculæ metaphoras ad vivum reſecare, quemadmodum ii, qui iſta ſubtilius inquirunt, fortaſſe vere, ſed ad communem utilitatem parum. Nam ſi ſcripturæ ac veterum teſtimonia ſemper ad illam normam velimus exigere, inveniemus, ea quandoque a veritate diſcrepare. Id quod uno ſolum exemplo manifeſtum faciam, quoniam vel mihi ipſi jam hujus diſputationis longitudo moleſta eſt. Davidi ad peccati confeſſionem culpam eſſe remiſſam, nemo vocare in dubium poteſt, niſi qui ea, quæ paulo ante ſcripſimus, aut non legerit, aut nunquam ſecum reputaverit. *Dixi*, ait, *confitebor adverſum me juſtitiam meam Domino*, &c. Sed quod remiſſa culpa nondum ſuiſſet plenam mundítiem conſecutus, is ipſe teſtatur, inquiens: *Amplius lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me*. Item, *Aſperges me*, &c. Qui *amplius*, dicit, hic lotum ſe eſſe procul dubio ſentit, ſed non plene atque perfecte. Macula igitur aliqua relicta erat, ſordes aliquæ permanebant, quæ non fuerant penitus priore ablutione deterſæ. In hunc ergo modum dixere veteres, ſacrificium abluere crimen, ſordeſque purgare, quamvis ſcirent, per pœnitentiam ante & remiſſam culpam, & gratiam juſtificationis acceptam. Pœnæ itaque reſolutionem, quoniam purgatio & medicamentum animi eſt pœna omnis, ablutionem deterſionemque appellarunt veteres, vel certe ſenſerunt, per gratiam imperfectam non plene ſanari, abluí, mundari cor humanum, quoniam habitus vitiorum inhærentes, & inclinationes quaſdam ad bonum commutabile ex peccato trahimus: quæ omnino res cum non ſtatim per quamlibet contritionem evaneſcant, tum exploratum eſt, quaſi ſordes animi & morbos eſſe. Benigne igitur fecit Dominus in voluntate ſua Sion, cum poſt ſacrificium cordis humiliati atque contriti, quo deletur culpa, alterum acceptat ſacrificium juſtitiæ, quo reſolvitur pœna. Utroque purgantur ſordes, utroque abluimur, & mundamur, ſed non eodem modo tamen. Multæ enim variæque purificationes a rebus diverſis exiſtunt, quas ſi ſimiles omnes eſſe velis, ſtultum te eſſe fateare. Nam peccati maculam omnino totam, ita ut ne veſtigium maneat quidem, per quamvis gratiæ ablutionem penitus elui, nec ratio admittit, nec auctoritas.

Sed ſanguis Chriſti offertur, & myſtice funditur in remiſſionem omnium peccatorum. Mihi profecto ſæpiſſime de ea re cogitanti maxime illud conſiderandum videri ſolet, quod in ſuperioris cujuſdam argumenti refutatione breviter admonui, ſanguinem Chriſti in omnibus quidem ſacramentis operari, ſed in ſingulis ſuum cuique proprium effectum edere, juxta cujuſque peculiarem & ſignificationem & naturam. Quemadmodum cauſa univerſalis prima non totam vim in ſingulis adjuvantibus cauſis effundit, ſed ad illarum omnino vires vel perfectas vel imperfectas ſe attemperat, & varios quaſi partus procreat perfectione & imperfectione differentes; ſic Chriſti ſanguis per ſe quidem & in baptiſmo & in pœnitentia remiſſionem peccatorum facit, ſed non ſimiliter tamen. Nam in baptiſmo, quoniam regeneratio eſt, totam perfecte culpam pœnamque reſolvit: in pœnitentia vero, quoniam eſt judicium, & ſatisfactionem habet adjunctam, culpam reſolvit, pœnam non plene, donec ſatisfactio fuerit expleta. Atque in reliquis ſacramentis omnibus remiſſio quidem peccatorum eſt, ſed quodam modo & quaſi per accidens. Quia nimirum non ſunt per ſe aut confirmatio, aut eu-

(1) *Levit.* 4. 35. & 5. 10.

charistia, aut ordo, aut matrimonium ad remittendum peccatum institutæ: sed proprias tamen operationes habere nequeunt sine gratia, quæ si peccata in anima reperiat, ea depellit, ut contraria. Sacrificium altaris invenio, eum ad veritatem cœpi revocare rationem, quia per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum.

Verum cum species habeat panis & vini, idemque & altare hic & mensa sit, ratio ipsa rerum & ordo naturæ postulat, ut hujus altaris effectus in illis existat, qui mensæ hujus participes esse possunt, nempe accepto sacramento reconciliationis, antequam ad amicorum convivium accedere absurdum est. In his autem culpa mortalis remissa est. Quare sanguis Christi in speciebus panis & vini per se quidem remissionem pœnæ & culparum venialium tribuit: interdum tamen, quamvis per accidens, tribuit etiam mortalium, non quia offertur, sed quia sumitur. Tunc enim, ut sæpe dixi, consummatur sacrificium. Quod quum forte invenit hominem in peccato mortali, ignorato tamen, gratiam confert, illumque justificat, si D. Thomæ auctori credimus.

Quamobrem tametsi Christi sanguis offertur, & mystice funditur in remissionem peccatorum (ut jam argumento respondeamus) ex significatione tamen specierum panis & vini, tanquam ex causa instrumentali & adjutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, id est, qui nullius culpæ mortalis sibi sunt conscii, quam non prius per pœnitentiam eluerint. De effectu sacrificii ex opere operato sermo fit: nam quasi orationis loco ad impetrandam gratiam scio pro mortali posse etiam offerri. Nec tamen effectum semper habere necesse est, & quasi lege edita pœnitentiam peccatori, atque adeo veniam impetrare, tametsi oratio est hæc Deo gratiosa vel maxime. Sed objicis: Exauditus est Filius semper pro sua reverentia; & hoc sacrificium semper offert Patri Filius: sempiternum ergo effectum habet. Nec enim oratio filii frustra & vane fundi potest. Cui argumento respondeo. Quas Christus per se ipse fundit preces, eas omni & tempore & loco exaudit Pater: at quas ille offert per homines, non semper exaudit. Sicut causa prima, quos effectus per se sine adjutrice alia voluit edere, in his nihil frustra egit aliquando. At cum per secundas causas operatur, frustra quandoque agere dicitur, hoc est, quandoque finis evanescit non a præcipua causa, sed omnino ab adjutrice. Ad eundem quoque modum, si Christus in cœlo hoc sacrificium offert, ut vere offert, non ad omnem effectum sanguinis instituit offerre, sed ad effectum sub certis speciebus & figuris definitum. Prima igitur sententia sic nobis refutata sit.

Qui vero solam vim impetrandi in altaris hostia ponunt, hi in pœnis peccatorum primum erant; quas sacrificio sanguinis Christi tanquam pretio exhibito redimi, quoniam res nota erat, perstrinximus breviter paulo ante. Si enim eleemosynis peccatorum pœnæ redimuntur, cur negemus, Christi sanguine oblato in altari redimi? Ecquis autem ferat, sacrificiis veteris legis pœnas resolvi, sacrificio novæ legis non resolvi? An vilior est Deo sanguis Christi, quam sanguis hirci? Sed quemadmodum in sacramentis non modo quia actio nostra meritoria est, satisfactionem habet adjunctam pœna culpæ debita; verum etiam ex eo, quod per talia signa proprie nobis sanguis Christi applicatur, vi ipsius sanguinis, & major gratia confertur, & major pars pœnæ remittitur: sic in sacrificio altaris non solum quia oblatio nostra meritum habet, sed quia per ejusmodi externum signum passionis Christi commemoratio atque adeo applicatio fit, ex opere operato, id est, virtute sanguinis ipsius cumulatior pœnæ remissio & offerenti contingit, & iis etiam, pro quibus offertur. De vivis intelligo: nam in defunctis non subest causa eadem. Ad hos quippe sicut merita Christi per indulgentias non nisi ad modum suffragii perveniunt; ita forsan nec sacrificii vis, nisi orationis & suffragii locum habet. At vivis per viam redemptionis & pretii prodest, quod lege justitiæ acceptandum est, perinde ut si quanta pecunia debetur, tanta etiam exsolvatur.

Errant deinde isti in culpis venialibus, quas hoc omnino sacrificio deleri, testes sunt & scholæ Theologi, & veteres etiam sancti (1). Nec enim minore ecclesiæ consensione venialia per sacrificium altaris, quam per aquam benedictam, per orationem dominicam, aut similia hujusmodi religionis opera remittuntur. Estque argumentum in promptum certissimum, quod ex vi formæ, qua consecratur sanguis, specierumque panis & vini retro collegimus, peccata amicorum, qui videlicet ad mensam dominicam haud indigne accedunt, per hoc sacrificium resolvi. Illa autem levia sunt & venialia, quæ in amicis etiam inveniri queunt. Ut aperte Christi erga nos providentiam & benignitatem intelligas, qui gravioribus morbis graviorem pœnitentiæ curationem adhibuit, leviores autem faciliori sacrificii medicamento curavit. Sed hæc hactenus. Isti, atque etiam qui tertiam sententiam secuti sunt, videant, quomodo tueri causam suam possint, cum non solum pœnas, sed veniales etiam culpas per altaris hostiam remitti, ratio & veritas ipsa convincat. Ac de argumenti noni confirmatione, vereor ne nimium multa dixerimus.

Respon. ad 10. Decimum vero argumentum quæstionem perobscuram habet de valore sacrificii, ubi quibusdam Theologis, quos video doctissimos habitos in schola, placuisse intelligo mirabilia quædam: sed nihil est tam improbabile, quin argumentando probabile quandoque appareat: his præsertim, qui de facie rerum judicant, & argutiis suis fumos Theologiæ persequuntur. Horum de valore missæ sententias refellere longum & molestum erit. Meam itaque breviter exponam,

(1) *De consec. d. 2. c. Iteratur, & c. Ulterius.*

ponam, quantum videlicet ſatis erit, ut argumento huic reſpondeatur. Primum ergo vocari in dubium non debet, quin valor miſſæ ratione quadantenus infinitus ſit, hoc eſt, ad ſufficientiam, non ad efficientiam. Nam ſicut Dei virtus & potentia ſufficiens eſt quidem, ut infinitum effectum edat, quoniam infinita ipſa eſt; ſed ſemper tamen edit finitum, quia infinitum capere res creata non poteſt: ſic Chriſti ſanguis ubicunque reperiatur, ſive in cruce, ſive in altari, infiniti pretii eſt, quia idoneus, ut pro infinitis, ſi eſſent, hominibus ſatisfaceret: ſed quoniam ſunt finiti ſemper, effectus ſemper finitus eſt, quamvis pretium ſanguinis nullo fine circumſcriptus ſit. Ac de hoſtia crucis quidem nulla hodie nobis controverſia eſt: hoſtiam vero altaris infiniti valoris eſſe, duobus argumentis explorare perceptum eſt, & cognitum. Unum illud eſt, quod refutare modo nitimur. In ea enim parte, qua docet ſacrificium infinitum eſſe, quia ſanguinem Deo infiniti pretii exhibet, difficile factu eſt, efficacitatem illius argumentationis non probare.

Alterum argumentum eſt, quod ſi valor miſſæ finitus eſſet, minus ſatisfaceret pro pœna debita decem homines, qui offerrent ſacrificium, quam ſi duo tantummodo offerrent. Si enim rem quamcunque finitam decem hominibus partiaris, non tanta portio obveniet ſingulis, quanta duobus contingeret, ſi inter duos ſolum divideretur. Ita ſi decem audirent miſſam, valor diſtributus in plures, minor in quocunque illorum exiſteret, quam ſi duo tantum ſacrificio intereſſent. Item, quo plures miniſtri vel in altari, vel in choro ſacrificio ſolenni inſervirent, eo minorem hoſtiæ partem acciperent. Quare qui poſt me vel auditor, vel adjutor ad miſſam accederet, is fructus mihi, & ſatisfactionis partem adimeret. Quæ profecto omnia abſurda ſunt. Quibus rebus efficitur, ut ſi duo fideles ſacerdoti ſtipem, & eleemoſynam conferant, qui pro illis hoſtiam præbeat, non ſit prior minorem ex Chriſti ſanguine utilitatem percepturus, quam ſi poſterior nullus omnino extitiſſet. Quemadmodum ſi juxta crucem quis una cum Chriſto Patri offerret ſanguinem illum, nihil conſequeretur minus, ſi ſolus, quam ſi infiniti tunc ſimul adeſſent, qui idem cum Filio ſacrificium exhiberent. Eadem quippe hoſtia in cruce atque in altari eſt: tametſi ibi patens, hic in myſterio abſcondita. Nec ſacerdos tamen laboris ſui mercem quamlibet accipere a multis pro miſſa una poteſt, ſed quæ ſatis erit, ut de altari ad ſobrietatem comedat. Non enim ſanguinis Chriſti fructum, meritumque vendit, ſed operas ſuas, miniſteriumque locat. Quocirca nihil omnino plus a pluribus vendicare poteſt, ac ſi minor eſſet utilitas in pluribus, quam in uno. Omnis autem opinio in hoc conſentiat neceſſe eſt, ſacerdotem, ſive pro paucis, ſive pro multis celebret, cibum vitæ neceſſarium expetere ſuo jure poſſe. Quem ſi unus non dederit, nulli facit injuriam, ſi expetierit a pluribus. Quin injurius es tu, ſi cogas ſacerdotem, ut ſolum pro te ille hoſtiam præbeat, niſi tu illi præbeas cibum. Qui quantus, qualiſque ſit homini neceſſarius, prudentia magis, quam theologia dijudicat. Uno in tempore, & loco non ſatis erit argenteus nummus, alio forſitan plus nimio erit.

Sane quod de utilitate ſacrificii diximus, recte Cajetanus admonuit, hoc ad eos tantum, qui offerunt, referendum eſſe. Nam qui non offerunt, ii non æqualem partem accipiunt, ſi pro pluribus, ac ſi pro uno duntaxat offerretur. Ut ſi ſacerdos ſua ſponte a nemine amicorum invitatus, pro illis abſentibus ſacrificet, dico, non tantum valere multis, quantum valeret uni, ſi pro uno illorum ſingulariter ſacrificaretur. Ad ſatisfactionem loquor: ad impetrationem namque nulla vis minor in ſacrificio eſt, quod pro multis offertur, quam in eo, quod pro uno ſolo. Quæ omnino res cunctis orationibus communis eſt, quibus nihil detrimenti ad impetrandum eſt, quod pro pluribus effunduntur. At adjutores, auditoreſque miſſarum, ii etiam, qui ſacerdoti alimenta miniſtrant, vel quoquo modo ſacrificio inſerviant, re vera offerunt ſacrificium, ideoque pro ſua devotione quiſque partem capit hoſtiæ illius. Certe quo cauſa adjutrix ſacrificii principali cauſæ conjunctior eſt, eo magis pro pœna ſatisfacit: ut ſacerdos plus quam diaconus, diaconus plus quam ſubdiaconus, ſubdiaconus plus quam acolythus, acolythus plus quam auditor: horum autem utrunque excellit is, qui ſacerdoti ſtipendium vitæ neceſſarium dederit. Atque hi etiam, quo devotius, ac religioſius ſuo quiſque munere fungentur, eo magis ſatisfacient. Tanta vero devotio, & religio in offerendo ſacrificium eſſe poterit, ut una oblatione tota pœna debita reſolvatur. Nec enim ſi ſacrificium infiniti valoris eſt, idcirco tota ſemper pœna redimitur. Quoniam infinitum eſt in genere cauſæ univerſalis, quam infinitam licet cauſæ adjuvantes ad finitos effectus determinare ſolent, tanto vel majores, vel minores, quanto vis adjuvantium cauſarum vel major, vel minor eſt. Id quod in prima rerum naturalium cauſa cernimus, quæ tametſi infinitæ virtutis ipſa eſt, per cauſas ſecundas finitos effectus edit tantos, & tales, quantos, & quales cauſarum adjutricum vis, & natura poſcit. Nec ſacerdos ſacrificio imponit limites ex merito, & ſanctitate, ſed ex intentione, & applicatione ſua, quo huic, aut illi, pro quo offert, ſacrificii virtutem applicat. Sane quemadmodum parvulis baptizatis per miniſtri intentionem Chriſti ſanguis applicatur, certuſque gradus gratiæ confertur, non quem adminiſtri ſanctitas præfinivit, ſed quem præſcribere voluit Chriſtus (nam quotus gradus ille ſit, mortalibus ignotum eſt): ſic his, pro quibus ſacrificium offertur, ſi ſimul iidem non offerunt, certus gradus pœnæ remittitur, quem nos ignoramus, Chriſtus ſua voluntate præſtituit. Sed

ut adulti eo majorem a baptiſmo gratiam percipiunt, quo religioſius & devotius percipiunt baptiſmum: ita a ſacrificio majorem utilitatem capiet is, qui ſacrificium ſanctius & ferventius offeret. Parvulis porro ablutio peculiaris miniſtri vim crucis ad certum gradum gratiæ definit, quem æqualem in omnibus illis eſſe credimus, quod æqualis in omnibus diſpoſitio eſt: adultis vero, quoniam non eſt eadem diſpoſitio, ſed alia cuique atque alia, non idem gratiæ gradus, ſed alius alii conferetur. Quo modo vim ſacrificii univerſalem & infinitam ſacerdotis ſingularis oblatio determinat, vel ad certam & æqualem remiſſionem pœnæ in his, qui eodem modo ſe habent ad ſacrificium, vel etiam ad inæqualem in iis, qui cum cauſæ adjuvantes ſint ſacrificii, aliter atque aliter afficiuntur, hoc eſt, bene, melius, optime.

Quod ſi Chriſti ſanguis non proprie noſter eſſet, quam ſuus cujuſque proprius eſt, ſine dubio Chriſti ſanguine oblato, tota pœna, quamvis infinita, ſolveretur. At, ſicuti diximus, noſter eſt Chriſti ſanguis eo modo, quo lux ſolis noſtra eſt, nempe ut cauſa univerſalis, cujus vis major, minorve recipitur pro eo ut ſubjectum magis, minuſve diſponitur, proque eo ut cauſæ adjuvantes majus, minuſve opis ferunt ad effectum. Atque poſt hæc in refutando argumento decimo otioſum erit verba plura prodigere.

Resp. ad 11. Undecimum quoque argumentum ridendum magis erat, quam refutandum. Sed ridicula miſſa: præſertim cum in tanta hominum cæcitate, & miſeria nihil eſt, quod rideamus. Prior ergo ejus argumenti particula facillime eluditur. Nulla enim repugnantia eſt, quin conveniat maxime, ut qua re Deo gratiam referimus benefico, eam rem offeramus irato. Eiſdem quippe muneribus, bove, ove, agno, veteres patres & gratiam Deo referebant, & illum placare curabant. Quem in modum nos corpus & ſanguinem Chriſti, divino nobis dono conceſſa munera, Deo & propitiatorie reddimus, & euchariſtice. Nam quod putant, ſacrificiorum ſpecies confundi, ſi idem euchariſticum, & propitiatorium ſit, in eo mirifice iſti falluntur. Non enim confunditur triplex animæ vis vegetandi, ſentiendi, intelligendi, ſi in una rationali anima tres excellenter exiſtant. Ex quo intelligitur, ſi veteris legis multa, eademque varia ſacrificia in unum novæ legis omnia tranſierint, ubi contineantur & emineant, non hanc eſſe ſpecierum permixtionem confuſam, ſed Chriſtiani ſacrificii excellentiam perfectam. Deinde in moribus hoc videmus, ut diverſa virtutum ac vitiorum genera in unam actionem coeant, ſi huic diverſi fines accedant. Idem ſcilicet actus eſt futurum & ſacrilegium, idem miſericordia & religio. Nihil igitur vetat, quin eadem hoſtia ad diverſos relata fines, & propitiatoria ſit, & euchariſtica. Deum ſane nos in remiſſione etiam peccati & miſericordem & juſtum agnoſcimus, ut & gratis remittat peccata, & pretio remittat tamen. *Juſtificati*, ait (1), *gratis per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu*. Et rurſum (2): *Empti eſtis pretio magno*. Donavit autem Chriſtus nobis pretium hoc, gratiſque donavit, ut debita noſtra ſolvamus. Quamobrem tum filio, tum patri ingentes gratias agimus: imo, ut aliquando diximus, par pari referimus. Quia vero pretium iſtud acceptum licet, ſed noſtrum eſt tamen; vere hoc exhibito peccata noſtra redimimus, Deumque ſuis beneficiis placamus. Quam rem Irenæus (3) in hæc verba proſequitur: *Qui nullius eſt indigens Deus, in ſe aſſumit bonas operationes noſtras ad hoc ut præſtet nobis retributionem bonorum ſuorum, ſicut Dominus ait: Venite benedicti, &c. Ita & verbum dedit populo faciendarum oblationum, quamvis non indigeret eis: Ita & nos offerre vult munus ad altare*. Hactenus Irenæus. Et Cæleſtinus hujus nominis primus (4) eleganter exclamat: *O miſericordiam Dei, qui noſtra vis eſſe merita, quæ tua ſunt dona: & pro his, quæ liberaliter largitus es, æterna præmia es daturus*. Quæ cauſa Chriſto Domino fuit, ut initio ſtatim cœnæ gratias egerit, accipiens panem & vinum, ut diſtribueret diſcipulis. Accipiebat ergo ipſe, qui dabat, & ideo gratias agebat. Quo modo nos & gratias agimus Deo pro accepto munere, & damus acceptum pro redemptione animarum noſtrarum (5). Quæ omnia fere in argumento 2. pro prima concluſione, & in argum. 3. pro 2. concluſione, & in reſponſione ad 5. argum. explicata ſunt. Nam & poſterior hujus undecimi argumenti particula in reſponſione ad 3. ſatis confutata eſt. Cur autem Euchariſtia ſacrificium ſit, cætera ſacramenta non ſint, non eſt illa cauſa, quam iſti reddunt; ſed quia in Euchariſtia corpus & ſanguis Chriſti vere manent, in cæteris ſacramentis non manent. Unde cum tam pretioſa munera in Euchariſtia habeamus, offerre ea Deo & poſſumus jure, & debemus. Sine oblatione autem ſacrificium non eſt. In Euchariſtiæ quoque oblatione myſtice Chriſtus & incruente immolatur, ideoque ibi hoſtia eſt, in aliis ſacramentis non eſt. Proprie dico: nam per tranſlationem baptiſmus quandoque hoſtia dicitur. Abeant ergo cæci & indocti Lutherani, quos in uno hoc exemplo patefecimus diſciplinarum omnium ignaros eſſe, Theologiæ, philoſophiæ, Dialecticæ, Grammaticæ. Nec enim rem tantummodo, ſed ſacrificii etiam nomen ignorant.

CAPUT XIII.

Exemplum ſecundum, ubi Theologia concluſio in quæſtionem vertitur.

Quæſtio de viſione Animæ Chriſti.

QUanquam in ſingulis præcedentibus libris Lutheranorum nos malitia coegit, de uno aliquo

(1) *Rom.* 3. 24. (2) 1. *Cor.* 6. 20. (3) *l.* 4. *cap.* 34. (4) *In* 3. *ep. ad omnes Galliarum Epiſcopos.* (5) *Idem habet Aug. lib. de eccleſ. dog. cap.* 31.

aliquo Theologiæ principio differere, atque ad quæſtionum, quæ præter naturæ ac diſciplinæ ordinem in controverſiam veniunt, multa exempla ponere; ſed capite ſuperiore tam in eo pugnæ genere ſtylum diligentius exercuimus, & quaſi adſpectaculum liberiore diſputatione luſimus. Tametſi non iudicrum hoc, ſed verum certamen fuit, quod ſpectante orbe in Tridentino Concilio certavimus. Ubi Patribus magnum lumen accendimus, tenebras adverſariorum diſpulimus; Theologi viſi ſumus, audacius vero fecimus, quam ſcholæ auctores cæteri. Illi enim jejune ſolent, nullis ornamentis oratoriis adhibitis, hæreticorum ſenſa, rationeſque referre: nos autem illa ipſa hæretlcorum argumenta ita amplificavimus, auximus, ornavimus, ut & quæ arma inimici habent, acuiſſe videamur, & quæ non habent, ſuppeditaſſe. Sed, quod alias ſæpe dixi, veritas mendacium ſuperat, miris licet modis inſtructum & ornatum. Verum ne plus juſto volumen excreſcat, non ad eum morem reliqua copioſe exempla perſequemur: ſed anguſte, & contracte diſputabimus, atque utriuſque partis argumenta non omnia, ſed præcipua breviter perſtringemus.

Agedum ergo illa ſit nobis fecunda quæſtio, an Chriſti anima ſtatim ab initio creationis ſuæ Deum clare viderit? Sunt enim in utramque partem argumenta adeo probabilia, ut neutra firme ſtabilita videatur. Bucerus porro negat, Chriſti animam fuiſſe a principio perfectam. Eraſmus in dubium vocat. Theologi vix oſtendunt. Qui vero inficiantur, ii hujuſmodi argumentis uti poſſunt.

1. ARG. Primum; in Chriſto fuit fides: ſicut ſcriptum eſt (1): *Erit fides cinctorium renum ejus.* Non ergo mens ejus videbat Deum, quoniam *fides argumentum eſt non apparentium* (2).

2. ARG. Deinde, Chriſtus ſpem habuit, quemadmodum ipſe Patri loquens ait (3): *Spes mea ab uberibus matris meæ. Quod autem videt quis, quid ſperat* (4)?

3. ARG. Præterea, timuit, ut videre eſt apud Marcum (5): *timor autem futuri & incerti mali eſt*, Ariſtot. 2. Rhetoric. libro. Non igitur videbat clare Deum, in quo nihil ut futurum, incertumve cognoſcitur.

4. ARG. Præterea, crevit gratia non ſolum apud homines, ſed etiam apud Deum (6). Non itaque erat beatus, nec videbat Deum, quia beati creſcere in gratia non queunt.

5. ARG. In notitia inſuper & viſione beata nulla rerum cognitarum ſucceſſio eſt. At Deus Chriſti animæ quædam demonſtrabat, alia celabat poſtea demonſtraturus, juxta illud (7). *Pater omnia demonſtrat filio, quæ ipſe facit, & maiora his demonſtrabit ei opera.* Et rurſum (8), *De die illa nemo ſcit, nec filius.*

6. ARG. Præſtantius item & jucundius eſt gloriam & honorem conſequi per opera digna, quam ſine ullo omnino merito. Chriſtus ergo animæ ſuæ feliciratem tamquam virtutis præmium accepit. Quare non eſt in primo inſtanti viſionem Dei conſecutus. Meritum enim præmium antecedit, laborque mercedem. Nec fieri poteſt ut ſimul quis & mereatur beatitudinem, & beatus ſit, niſi ſimul fruanima & in via, & in viæ termino.

Confirmant autem argumentum hoc ſacrarum literarum teſtimonia plurima. Ut illud (9): *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & ſaturabitur.* (10) *Satiabimur autem, cum apparuerit gloria Dei.* Item. (11), *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Item, cum dixiſſet (12): *Caro mea requieſcet in ſpe*: &, *Non derelinques animam meam in inferno*: ſubjicit Chriſtus ipſe: *Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Non igitur ante mortem adimpleverat eum Deus lætitia vultus ſui: qua de re ne ad faciem quidem videbat Deum. Item (13). *Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere dignitatem, & ſapientiam*: non ergo ante mortem acceperat, ſed meritus eſt eas accipere moriendo. Item (14). *Ecce ſalvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.* En merces, en opus: gloriam ergo animæ commeruit. Nam gloria corporis, tametſi merces fuit operis ſui Chriſto; non tamen fuit ſimul cum eo. Item (15). *Decebat eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummari.* Quid autem per conſummationem intelligat Paulus, quamquam nomen ipſum præ ſe fert, in eadem epiſtola exponit, inquiens (16). *Ut non ſine nobis conſummarentur.* Finem ergo ſuum Chriſtus per paſſionem adeptus eſt.

7. ARG. Poſtremo, non poteſt eſſe cum ſummo gaudio ſumma triſtitia conjuncta: at qui videt Deum, is maxime gaudet: Chriſtus vero maxime triſtatus eſt, juxta illud: *Triſtis eſt anima mea*, &c. Et iterum: *Repleta eſt malis anima mea.* Non ergo Deum videbat: niſi velis duo ſimul contraria in eodem ſubjecto exiſtiſſe, eandemque animam pariter & repletam malis, & repletam lætitia cum vultu Dei. Hæc videlicet ſunt argumenta potiſſima, quæ e locis Theologiæ contra veram Theologiæ concluſionem deprompuntur. Nam ſi quæ ſunt alia, vel facilia ſunt, & cuique in promptu parata, vel ad ea, quæ poſuimus, omnia referuntur. Sed nihil movere nos debet, ut ab ſcholæ decreto recedamus.

Omnes autem Theologi definunt (17), Chriſtum ab inſtanti conceptionis Dei eſſentiam vidiſſe. Quæ concluſio licet ſola Theologorum auctoritate probaretur, ſatis firma habenda eſſet; quemadmodum lib. 8. conſtituimus: ſed his quoque argumentis demonſtratur.

Pri-

(1) *Iſa.* 11. 5. (2) *Heb.* 11. 1. (3) *Pſal.* 21. 10. (4) *Rom.* 8. 24. (5) *Marc.* 14. 34. (6) *Luc.* 2. 40. (7) *Joan.* 5. 20. (8) *Marc.* 13. 32. (9) *Iſa.* 53. 11. (10) *Pſal.* 16. 15. (11) *Pſal.* 44. 8. (12) *Pſal.* 15. 9. (13) *Apoc.* 5. 12. (14) *Iſa.* 62. 11. (15) *Heb.* 2. 10. (16) *Heb.* 11. 40. (17) *D. Th.* 3. *p.* 9. *ar.* 2. & 40. 34. *ar.* 4.

Primum ex illo (1): *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre*. Quo loco D. Thomas advertit, gloriam animæ Christi ex personali unione verbi & animæ esse derivatam. Id enim Evangelista non obscure significat, cum voce eadem repetita ait: *Gloriam quasi unigeniti a Patre*. Illam sane animam talem existimemus necesse est, qualem decebat eam esse, quæ esset Deo conjuncta vel maxime; nimirum undecunque perfectam, omnibusque omnino numeris absolutam. Quod qui non sentiat, hic de unione personali Dei & hominis stultissime sentiat. Jam si anima Christi unita verbo non fuisset glorificata, fuisset profecto imperfecta. Magna quippe humanæ menti perfectio deest, si felicitas deest. Ac videre Deum per speculum in ænigmate, imperfecti hominis esse, testis est Paulus in hæc verba (2): *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus: quando autem factus sum vir, evacuavi, quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte*, &c. Quia igitur ab utero Christus non sapiebat ut parvulus, sed vir omnino perfectus erat, ab utero quoque Deum facie ad faciem videbat. Id quod Hieremias prædixit inquiens (3): *Novum creavit Dominus super terram: fœmina circumdabit virum*. Adde, quod cui communicatur esse, ei etiam communicatur propria rei operatio, quæ consequitur esse: Ut cui datur esse ignitum, eidem quoque datur ut calefaciat; & cui daretur esse solis, is sine dubio illuminaret. At propria Dei actio est videre seipsum: hac enim visione beatus est: ergo cum anima Christi haberet esse divinum, habebat item suo modo divinæ naturæ propriam actionem, atque adeo videbat Deum. Adde etiam, quod major erat unio animæ Christi cum verbo, quam unio beatorum: sed ex hac exiliit claritas in intellectu beati, ut Deum videat: ergo multo magis ex illa talis claritas orietur. Id Div. Thomas hac ratione confirmat. *Quanto receptivum propinquius est causæ influenti, tanto abundantius & plenius recipit influentiam ejus*. Sed mens Christi propinquior erat causæ luminis gloriæ, quam omnes angeli beati: plenius ergo, atque perfectius cognoscebat Deum.

Argumentatur præterea D. Thomas, gloriam in anima fieri ex eo, quod divinitas sit præsens intellectui, sicut lumen in aere ex præsentia solis. Quia enim *gloria Dei ingrediebatur per viam orientalem*; *terra splendebat a majestate ejus* (4), Cum ergo lux ipsa non solum ingressa fuerit in animam Christi, sed ei fuerit in idem esse personale conjuncta: claritas glorioſa inde secuta est, ut splendor sequitur solem. Præterea, Deus attingitur a natura intellectuali per cognitionem, & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: ergo ejus propriæ actiones, notitia & amor, non longe, sed proxime Deum attingebant. Mens vero cum est viatrix, peregrinatur a Domino, a longeque repromissiones aspicit; cum autem videt per speciem, præsens est & propinqua, ut ad Corinthios & Hebræos tradit (5) Apostolus. Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terram, certe non erat Deo per cognitionem proxima, sed angeli erant Deo proximiores.

Nec me fugit, posse a calumniantibus objici, aliud esse quod res sit præsens animæ secundum esse reale, aliud quod sit præsens secundum esse intelligibile. Anima enim nostra intellectui nostro conjunctissima est, si esse reale consideres. Sed quia conjuncta non est secundum esse intelligibile, videre eam in se, quamdiu mortali corpore circundamur, non valemus.

At hæc objectio haberet fortasse locum, si filius Dei animæ rationali perinde ut lapidi aut stipiti fuisset unitus, nec in unione illa esse intellectuale primo spectatum exquisitumque fuisset. Verum patres Ecclesiæ veteres mentem potissime assumptam credidere, per mentem animam, per animam vel ipsam carnem. Augustinus in libro de agone Christiano, *Invisibilis*, ait, *& incommutabilis veritas per spiritum animam, & per animam corpus accepit*. Et in epist. ad Volusianum: *Ipsa magnitudo*, inquit, *divinæ virtutis animam sibi rationalem, & per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum coptavit*. Ac Damascenus in 3. lib. *unitum esse*, ait, *carni per medium intellectum verbum Dei*. Quam rem Divus Thomas 3. p. quæst. 6. divine, ut omnia, explicavit. Atque hæc causa, ni fallor, Evangelistæ fuit, cur non diceret, aut filium, aut vitam, aut lucem, sed verbum carnem factum esse. Verbum enim prolem mentis aperte significat, & naturam intellectualem præ se fert. Quorsum autem Joannes diceret, primum intelligibile, hoc est, verbum extremo illi, id est, carni se junxisse, nisi ut moneret, Sapientiam Dei attigisse quidem a fine usque ad finem fortiter, sed disposuisse tamen omnia suaviter, & carnem sibi propter animam univisse? Etenim quod per se intelligibile erat, id cui se prius, quam intellectui mentique conjungeret? Nempe ex fine assumptionis liquido apparet, quid Dei verbum in ea conjunctione expetierit. De qua re quoniam non ita multo post latius dicturus sum, nunc illud satis est, finem hominis Dei notitia constare. Qui ergo factus est homo, ut homo, ut hominem ad finem suum, ideſt, claram Dei cognitionem duceret, is mentem sibi præcipue conjunxit, qua finis præcognoscitur, quæritur, possidetur.

Hoc vero illa etiam argumentatio confirmat (6). Filius Dei in hoc natus est, & ad hoc venit in mun-

(1) *Joan.* 1. 14. (2) 1. *Cor.* 13. 10. (3) *Hier.* 31. 22. (4) *Exech.* 43. 2.
(5) 2. *Cor.* 5. 6. *Heb.* 11. (6) *Jo.* 18. 37.

in mundum, ut teſtimonium perhiberet veritati. *Ecce*, ait (1), *teſtem populis dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus*. Ut autem teſtis perfectus ſit, illa res in eo prima quæritur, ut hoc probe cognoſcat, & teneat, de quo teſtimonium eſt laturus. Si dux itidem, & præceptor conſummatus quiſpiam habendus eſt, ſcire illum oportet & finem, quo ducat, & veritatem omnino, quam doceat. At Chriſtus teſtis veritatis erat, a Patre dux, & præceptor conſtitutus: quocirca neceſſe erat, ut a Dei verbo mens potiſſimum, & ratio hominis in ipſa unione perficerentur. Nec laborare diu opus eſt, ut invenias, quando Apoſtoli gloriam quaſi onigeniti a Patre viderint, cum Petrus id ſignificantiſſimis verbis pateſaciat (2). *Non indoctas fabulas ſecuti*, ait, *notam facimus Domini noſtri Jeſu Chriſti virtutem, & præſentiam, ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim a Deo Patre honorem, & gloriam, voce delapſa ad eum hujuſcemodi a magnifica gloria: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: ipſum audite: & hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum eſſemus in monte ſancto cum ipſo. Virtutem*, & *potentiam* vocat, qua Verbum caro factum eſt: *præſentiam* vero, qua habitavit in nobis: at virtutem, & præſentiam ſimul, quia filius hominis erat in cælo, hoc eſt, ejus anima videbat Deum, & videbat tamen in mortali corpore ſuper terram (3). Ita enim prænunciaverat David in pauciſſima verba: *Beatum faciet eum in terra*. Nam quod beatus aliquis quaſi traoſiens fuerit in terra, in ſcripturis ſæpe legimus. Sed quod habitaverit in nobis quaſi colonus, & quaſi viator declinans ad manendum, hæc præſentia potentiæ miraculum eſt. Sane viderunt gloriam animæ in corpore tanquam in ſpeculo, ideo apte dixit, *ſpeculantes*, gloriam autem quaſi unigeniti in *voce delapſa a magnifica gloria*. *Hic eſt*, &c. Teſtis oculatus eſt: *Ipſum audite*: doctor veritatis eaploratæ, ac viſæ eſt: *Ipſum audite*: dux eſt, qui & viam ſciat, & terminum ſciat: *Ipſum audite*, atque adeo videte, & contrectate: nam habitat in vobis, quamvis gloria ea ſit apud me, quam in præſentia cernitis. Sed de primo Joannis teſtimonio nimium multa. Secundum principale teſtimonium pro ea concluſione comprobanda illud eſt (4), *Verbum habitavit in nobis plenum gratiæ & veritatis*. Unde Divus Thomas bifariam colligit. Sive enim plenitudinem gratiæ in Chriſti anima ponas, ſive plenitudinem veritatis: utrinque conficitur, eam Dei eſſentiam vidiſſe. Gratia quippe viæ in ordine ad gratiam patriæ imperfecta eſt, tantumque deficit a plenitudine, quantum a perfectione deficit. Quare ſi imperfecta gratia in Chriſto fuit, non fuit nimirum gratia plenus. Objicit autem, Beatam Virginem, dum vitam etiam mortalem degeret, plenam gratiæ fuiſſe, nec vidiſſe tamen Deum. Verum hunc ſcrupulum eximit tertia parte, quæſtione ſeptima, articulo decimo. Non enim fuit Chriſtus gratia plenus ex parte, ſed omni modo, ut articulo primo, & nono ejuſdem quæſtionis oſtenderat. Nempe *in ipſo complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificans*, &c. (5). Et iterum (6); *In ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Nulla ergo ei gratiæ perfectio, aut plenitudo defuit. Ita habuit gratiam conſummatam, cum qua gloria animæ conjuncta, & colligata eſt.

Quod autem anima illa habuerit ſcientiæ, ac veritatis plenitudinem, probat tertia parte, quæſtione nona, articulo primo, & ſecundo, quæſtione item decima, articulo quarto. Videlicet non in Chriſto omnem plenitudinem inhabitaſſe, quia plenitudo ei ſcientiæ defuiſſet. Nam, cum venit quod plenum, & perfectum eſt, evacuatur quod ex parte eſt. Non igitur cognoſcebat exparte anima Chriſti Deum, ſed plene, atque perfecte. Quocirca non erat in ea fides, ſed viſio.

Atqui hujus argumenti vim, & nervos omnes Cajetanus frangit, cum probabili ratione contendit, legi oportere, *Plenus gratiæ, & veritatis*, *Joannes teſtimonium perhibet de his*. Frangeret ſane, ſi probabilis ſententia eſſet. Verum vulgata editione repreheuſa, græcis, latiniſque exemplaribus rejectis, interpretibus fugillatis, ſanctis expolitoribus exploſis, quid probabile fore putamus? Eccleſia certe melius intelleait vetba illa, *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre*, per pateuthelim fuiſſe interjecta: cum ait, *Verbum caro factum eſt*, *& habitavit in nobis*, cujus glotiam vidimus quaſi unigeniti a Patre, plenum gratiæ, & veritatis.

Tertium pro illa concluſione teſtimonium mox in eodem Evangelio ſequitur: *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, quia gratia, & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*. Quæ ſententia ſuperiori connexa, niſi cæci ſumus, apertiſſime oſtendit, verba ea, *Plenum gratiæ & veritatis*, ad Chriſtum eſſe refereuda. Sed hac re miſsa, id, quod inſtat, agamus. Accepit igitur Chriſtum gratiam, & veritatem, ut ex eo gratia in omnes, & vetitas emanarent. Habuit itaque maximam, & perfectiſſimam gratiam, ac veritatem. Quia enim ſol lucem habuit, ut inde omnia lomen acciperent, habuit nimirum maximam, & perfectiſſimam lucem. Quare ſicut perfectiſſima lux omnes lucis effectus edere poteſt, perfectiſſimaque juſtitia omnes effectus juſtitiæ; ſic Chriſti gratia, & veritas omnes habebant gratiæ, & veritatis effectus. Unde Dionyſius ait (6), ſolem, quia univerſalis cauſa generationis eſt, ad ea omnia ſua virtote ſe eateudere, quæ ſub generationem caduut. At effectus præcipuus gratiæ, & veritatis conſummatæ eſt videre Deum.

Præterea, ſalus humanæ naturæ finis fuit humanitatis aſumptæ. Per haue euim, tauquam per inſtru-

(1) *Iſa.* 55. 4. (2) 2. *Pet.* 1. 16. (3) *Memento ſcriptum eſſe: Non videbit me homo, & vivet. Ad Chriſtum eſſe referendum oſtendit Jo. c. Evang.* 10. *Vid. Cajet. in Pſ.* 8. *Hier.* 4.
(4) *Jo.* 1. 14. (5) *Col.* 1. 19. (6) *Col.* 2. 9. (6) 4. *cap. de div. nom.*

ſtrumentum, operatus eſt Deus ſalutem in medio terræ. Unde & Chriſtum Apoſtolus ſcribit (1) *multos filios in gloriam adduxiſſe auctorem ſalutis eorum*. Et alio loco, *Miſit Deus filium ſuum*, inquit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*. Inſtrumenti vero diſpoſitio, & qualitas præcipue quidem penſatur ex fine. Salus autem animæ intellectu ſano conſtat, & voluntate ſana. At voluntas per gratiam ſanatur, intellectus per veritatem. Perfectam igitur oportuit habuiſſe & gratiam, & veritatem eum, per quem cæteris omnibus ſalus futura erat, omniſque omnino & gratia, & veritas. Quia principium in unoquoque genere oportet eſſe perfectum, ſicut ſolem videmus in genere lucidorum, ignem in genere calidorum. A principio ergo Chriſti voluntas perfecte amabat Deum ex gratia perfecte, & perfecte cognoſcebat ex perfecta veritate. Jam felicitas animæ in perfectis Dei & amore, & cognitione ſita eſt. Felix itaque erat ab initio Chriſti anima, ideoque videbat Deum.

Præterea, illud quod eſt in potentia, reducitur in actum per id, quod eſt in actu: oportet enim eſſe lucidum, per quod illuſtrantur alia. Cum ergo per Chriſtum gratiam, veritatem, gloriam cæteri eſſent habituri, ipſe profecto ſimul atque cæteros illum ad finem movere cœpit, & gratiam habuit, & veritatem, & gloriam. Eam vero motionem ab initio nimirum inchoavit. Ea demum, quæ a primis cauſis moventur in finem, quadam ſolent temporis ſucceſſione perfici; at cauſæ ipſæ moventes a principio ſtatim ſuam, largiente, providenteque natura, perfectionem habent. Ut ignis cum ſubitantia calorem accepit, aqua paulatim fit calida. Cœleſtia quoque corpora mox omnino ſuas virtutes accepere, quibus in tempore res terreſtres, inferioreſque perficerent. Deus ergo, qui per Chriſti humanitatem & gratiam, & gloriam erat omnibus communicaturus, eas licet res cæteris in tempore largiretur, at Chriſti animæ ab initio ſtatim contulit. Nam cur non corpori gloriam ab initio daret, cauſæ ſunt in promptu expeditæ.

Quartum pro illa concluſione teſtimonium e veſtigio ſubditur: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit*. Ubi in homine piſcatore videre licet & rerum contextum admirabilem, & compoſitionem diſciplinæ incredibilem. Quod ut perſpicias lector, quæſo, diligenter attende. Nullum porro fidei negotium rite tranſigitur, ſi omnes teſtes auriti ſint, oculatus nullus. Quin, ut Auguſtinus ait, auritis credimus, quia audierunt a fide dignis, qui oculis ſuis rem ſe vidiſſe teſtificarentur. Cum ergo Moyſes, & Joannes Baptiſta primus, & poſtremus e lege antiqua, atque adeo Prophetæ omnes, e nova item lege Apoſtoli Chriſti teſtes fuerint ex auditu univerſi, oportuit, unum eſſe pro omnibus, qui ex viſu teſtimonium daret. Teſtis autem ejuſmodi, qui non pro mille dico eſſet, ſed pro mille millibus eſſe non poterat, nili & juſtus eſſet, ne ſcilicet vellet fallere, & ſapiens etiam, ne ipſe utique falleretur. Quocirca neceſſe fuit plenum fuiſſe gratia, & veritate, ne quicquam in optimo, & abſolutiſſimo teſte deſideraremus. Etenim quia gratia plenus juſtiſſimus erat, quia plenus veritate, veraciſſimus.

Quia igitur plenitudo teſtificationis, & abſoluta omnino perfectio ex viſu eſt, ideoque ex auditu teſtis plenus veritate non eſt, cum ſcriptura de Joanne dixiſſet: *Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lucе*: de Chriſto vero, *Erat lux vera*, &c. & de Moyſe, *Lex per Moyſem data eſt*: illa etiam illico nexuit: *De plenitudine ejus omnes*, Moyſes, Joannes, Prophetæ, Apoſtoli, prorſuſque teſtes in univerſum omnes *accepimus*. Quia & lux erat, & plenus gratia, & veritate erat, & gratia, & veritas per eum facta erat, & denique teſtis ex viſu erat. *Deum* quippe *nemo vidit unquam*, nec Moyſes, nec Joannes, nec Prophetæ, nec Apoſtoli, nec Evangeliſtæ: *unigenitus, qui eſt in ſinu Patris*, qui vidit arcana, *ipſe enarravit*. Ne vero hoc ad divinitatem Filii, non etiam ad humanitatem referatur, tum ratio prohibet, tum auctoritas. Ratio illa eſt, quod Chriſtus teſtis veritatis erat a Patre deſtinatus, non ſolum quia Deus, ſed quia homo. Quare ex utraque natura opus erat teſtimonium eſſe perfectum. Auctoritas ejuſdem Chriſti eſt, quia hanc rem poſtea manifeſtius expoſuit, inquiens: *Amen, amen dico tibi, quia quod ſcimus, loquimur, & quod vidimus, teſtamur*, &c. Et protinus: *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis, qui eſt in cælo*. Quo loco vere Cajetanus, & diligenter advertit, verbum, *Aſcendit*, non præſentis, ſed præteriti temporis eſſe: quæ res ex Græco exemplari patet. Quod enim Joannes apte dixerat, *Deum nemo vidit unquam*, id nunc aliis verbis Chriſtus ait, *Nemo aſcendit in cælum*. Tunc enim homo ſecundum animam in cælo eſſe dicitur, quum videt Deum. Quo ſenſu Latroni dictum eſt: *Hodie mecum eris in paradiſo*. Et angeli in cuſtodiam hominum definiti, quia ſemper vident faciem Patris, qui in cælis eſt (2), ſemper quoque in cælis eſſe dicuntur, quamvis in terra ſæpe ſint. Ante Chriſtum ergo ſicut nemo viderat Deum, ita nemo in cælum aſcenderat. Ut autem quaſi manu tangeres, ſermonem de Chriſto ſecundum naturam humanam fieri, appoſite ſubjunctum eſt: *Filius hominis, qui eſt in cælo*. In quam ſententiam Patri ipſe poſtea locutus eſt (3). *Volo, Pater, ut ubi ſum ego, & illi ſint mecum, ut videant claritatem meam, quam dediſti mihi*. Nec Baptiſta hanc Chriſti in teſtificando perfectionem tacuit, imo in hac quoque re ſuum a Chriſti teſtimonio excelli profeſſus eſt, inquiens (4): *Quod vidit, & audivit, hoc teſtatur*.

Nec vero inſcius ſum, veteres Theologos hæc fere

(1) *Hebr.* 2. 10. (2) *Matth.* 18. 10. (3) *Joan.* 17. 24. (4) *Joan.* 3. 32. *Affirmat Hier. Chriſtum juxta ſuſceptæ corporis diſpenſationem a Patre audire quid loquatur: ergo juxta humanam naturam & vidit, & audivit, &c. in Iſa. c. 50.*

fere loca ad Chriſti divinitatem tetuliſſe, ſecundum quam Chriſtus & videbat Deum, & ubique erat. Sed ea ætate bellum erat illis cum Arianis, & Eunomianis acerrimum, ob idque omnibus teſtimoniis, quibus poterant, Chriſti Deitatem aſſerebant, præſertim cum res erat in promptu, & facillima, quemadmodum ferme in præſcriptis locis. Nam illud, *Nemo aſcendit in cælum, niſi filius hominis, qui eſt in cælo*, quo pacto vere, ac proprie in divinitatem quadrare poſſit, non ſatis intelligo. Non enim filius hominis, quia Deus erat, tunc in cælum aſcenderat, ſed quia homo. Quomodo autem in cælum aſcendiſſet, niſi ſecundum animam, vix explicari queat. Cogor itaque cum Cajetano hunc Evangelii locum ad aſtruendam animæ Chriſti gloriam urgere.

Quintum teſtimonium, quo Divus Thomas nititur, extat ejuſdem Evangelii capite octavo. *Et ſi ego teſtimonium perhibeo de me ipſo, verum eſt teſtimonium meum, quia ſcio unde veni, & quo vado.* Et poſterius. *Si dixero, quia neſcio Deum, ero ſimilis vobis, mendax. Sed ſcio eum, & ſermonem ejus ſervo.* Quod enim ſermo ſit de ſcientia, ut a fide diſtinguitur, illa verba videntur oſtendere: *Ero ſimilis vobis, mendax.* Judæi quippe fidem habebant eo tempore, quamvis cum Chriſto certarent. Quod autem ſecundum humanitatem loqueretur, illud probat, *Scio eum, & ſermonem ejus ſervo.*

Hoc vero Divi Thomæ argumentum video refutari poſſe. Quoniam eſt quædam ſcientia ſanctorum, quæ cum charitate conjuncta eſt, quamvis evidentiam non habeat. *In hoc ſcimus*, ait (1), *quoniam cognovimus eum, ſi mandata ejus obſervamus. Qui dicit ſe noſſe Deum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt.* De hac ſcientia ſi quis contendat Chriſtum Joannis octavo cap. ſermonem facere, vix refelli poterit. Quin dicet fortaſſe quiſpiam, hæc Divi Thomæ argumenta probare id quidem quod deceat; non id tamen, quod oporteat. Ita congruentia illa eſſe, cogentia non item. Sed nos primum non id agimus, omnia Divi Thomæ argumenta, ea etiam, quæ ad certam Theologiæ concluſionem probandam afferuntur, certa eſſe & neceſſaria. Nimirum enim in veteribus quoque Theologis, in ſummis Eccleſiæ pontificibus, in conciliis tandem quædam argumenta invenias, quæ ſuadeant quidem, non cogant; at certis aliis exploratiſque permixta, non modo totum diſputationis corpus exornent, verum etiam confirmant. Probabilia igitur argumenta neceſſariis adjuncta, tantum abeſt ut reprehendenda ſint, ut ſint etiam commendanda. Quanquam iſtis equidem argumentis utor, dum adſunt; cum abſunt, non requiro. Illud hujus generis videtur eſſe (2). *In ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei abſconditi.* Illos autem in Chriſto non fuiſſe omnes, ſi ſcientia ei beatorum defuiſſet. Simile eſt hoc, Chriſtum fuiſſe caput non ſolum hominum, ſed etiam angelorum. Epheſ. Coloſ. 2. Incongruens vero eſſe, ut membra capiti ſcientia & claritate antecellerent. In hoc denique probabilium genere forſitan & illud eſt (3): *Quod ſi miniſtratio mortis fuit in gloria, ita ut non poſſent intendere filii Iſrael in faciem Moyſi propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur*, &c. Et poſterius: *Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam eſt: multo magis quod manet, in gloria eſt*, &c. uſque ad illud, *Nos autem revelata facie* &c. Non ergo decebat, ut primus novi teſtamenti adminiſter ſpiritus atque animæ gloria caretet, ex qua non ſolum facies, ſed totum corpus glorificaretur ex integro. Matth. 17. Vide Orig. hom. 12. in Exod. Hæc igitur dicta in primis ſint.

Deinde (quæ res certe eſt animadverſione digniſſima) non mihi illi probari poſſunt, qui ea in Theologia argumenta confundunt, quæ id, quod decet, oſtendunt: quaſi non interdum idem etiam oporteat, quaſive indecora omnia paria ſint, & non ſit quædam, a quibus & ratio, & Theologia omnis abhorreat.

Sane argumenta, quæ confirmant eſſe quicquam in religione noſtra congruens & decens, ea omnino bipartita ſunt. Quædam enim ſunt ejuſmodi, ut etiam ſi non extitiſſet ea res, quæ probanda ſumitur, nihil tamen inconſentaneum emergeret: Ut cum Theologi oſtendunt, decuiſſe, ut Deus ad repatandum humanum genus carnem ſumeret; utque ex divinis perſonis filius, is eſſet, decuiſſe, cæteraque id genus plurima: Quæ decentia fuiſſe vel maxime Theologus probat quidem; ſed quando alia Deus remedia peccato noſtro paraſſet, quæ innumera ſine dubio potuit, nullum rationis incommodum, nihil Deo indecorum haberetur. Talia vero argumenta nil profecto in Theologia demonſtrant, ſed ſolum explicant, id quod fide credimus, congruentiſſimum Deo, nobiſque fuiſſe. Altera argumenta ſunt, quæ ita monſtrant quicquam conſentaneum eſſe, ut niſi res ſic habeat, aliquid ſemper emergat, quod nullo modo aut divinæ naturæ, aut rationi humanæ conſentiens videatur. Ut Divam Virginem intactam extitiſſe poſt partum, ſcriptura ſacra in ſenſu literali nuſquam forſan edocuit. Id tradit aperte, in conceptu & partu Virginem extitiſſe. Sed quoniam indecens Virgini erat, ut integritatem tam ſingulari & miraculo, & myſterio conſervatam ipſa poſtea volens, ut dicitur, & prudens labefaceret, & quæ præter naturæ ordinem incorrupta permanſerat, eadem ſe exponeret corruptori; adeo fidelium animis inhæſit perpetuæ hujus virginitatis firma ſententia, ut etiam ſi nulla fuiſſet apoſtolica traditio, ea tamen ratio eſſet idonea ad faciendam fidem iis, qui non ad contentionem informati, ſed ad diſciplinam ſunt vel mediocriter inſtituti. Nec aliter ego puto, in præſenti quæſtione philoſophandum. Cum enim oſtendimus non decere, ut verbum Dei animam intellectualem imperfectam,

(1) 1. Joan. 2. 3. (2) Coloſſ. 2. 3. (3) 2. Cor. 3. 7.

ſectam, ſcientiaque, ac ſapientia vacuam aſſumeret, cauſam nos obtinuiſſe arbitramur. Quia res contraria ſcilicet adeo indigna verbi ſapientia & providentia eſt, ut ne verolimilis fiat quidem, ſi de unione perſonali Verbi, & animæ rectè ſentimus. Conſentiamus igitur, cæteris Eccleſiæ ſanctis gratiam per partes diſtributam, nempe *ſecundum menſuram donationis Chriſti* (1), at Chriſto ipſi non fuiſſe datum ſpiritum ad menſuram. Tantam enim gratiam dari congruebat, quantam anima capere illa poſſet: tantam, quantam in rebus eſſe ipſa gratiæ natura patereiur. Quod vero de ſpiritu gratiæ dicimus, id ut de ſpiritu ſapientiæ, ſcientiæ, intellectuſque dicatur, ſubeſt omnino cauſa eadem. *Tanto enim melior omnibus eſt angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit* (2). Itaque unctus eſt a Deo oleo exultationis præ participibus ſuis. Non ergo ſolum habuit parem cum angelis felicitatem, ſed multo etiam majorem. Quocirca ut fruebatur, ita quoque videbat Deum. Quod qui negant, ii non ab ſchola modo, verum a Theologiæ veteris inſtitutione deſciſcunt.

Ambroſius (3), *Deus in carne perfectionem naturæ aſſumpſit humanæ, ſuſcepit ſenſum hominis*, &c. Perfectam ergo animam aſſumpſit Verbum, non imperfectam. Et lib. 7. epiſt. 47. ad Irenæum: *Accepit plenitudinem naturæ & perfectionis humanæ: ſicut Deo nihil deerat, ita nec hominis conſummationi, ut eſſet perfectus in utraque forma. Unde & David dicit, Speciosus forma*, &c.

Auguſtinus in lib. de Trin. *Mox ut Verbum venit in uterum, factum eſt perfectus homo.* Et ſuper Exod. *Non habuit omnino Chriſtus juxta animæ meritum, quo poſſet proficere.* Et illum vers. Pſal. 64. *Beatus, quem elegiſti, & aſſumpſiſti*, de unita humanitate interpretatur.

Remigius in illud, *Et ecce aperti ſunt ei cœli: Sed numquid tunc primo, aperti ſunt ei cœli, etiam ſecundum humanam naturam? Fides enim Eccleſiæ tenet, quod non minus apertì ſunt ei cœli ante, quam poſt.*

Græcus, quem refert ſæpiſſime Div. Thomas in catena, quamvis hoc loco vitioſa ſit lectio, & tribuatur Gregorio Nazianzeno, *Dicitur*, ait, *ſecundum humanitatem proficere, non quod ipſa ſuſcipiat augmentum, quæ ab initio fueris perfecta, ſed ex eo, quod paulatim manifeſtabatur.*

Damaſcenus (4), *Qui proficere dicunt Chriſtum gratia, non venerantur unionem, quæ eſt ſecundum hypoſtaſim.*

Theophylactus: *Divina erant, quæ dicebantur & agebantur a puero, non quaſi duodecim annorum, ſed quaſi perfecti viri. Evangeliſta vero interpretatur, quod ſit proficere illum ſapientia. Subdit enim, & ſtatura. Profectum enim ætatis, ſapientiæ dicit profectum.*

Hieronymus in Eſa. 7. ca. (5) *Licet multa poſt ſecula de eo Evangeliſta teſtetur, Puer autem proficiebat*, &c. *& hoc dicatur, ut veritas humani corporis approbetur; tamen adhuc pannis involutus habebit boni malique judicium, ut per hæc verba noſcamus, infantiam humani corporis divinæ non præjudicaſſe ſapientiæ.* Et in Hier. 31. c. (6): *Juxta incrementa quidem ætatis proficere videbitur ſapientia, ſed perfectus vir in utero fœmineo continebitur.*

Leo (7): *Deitas aſſumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat.* Loquebatur autem de incarnatione. Et alio item loco Cyrillum citat in hæc verba. *Aſſumpſit verbum humanitatis naturam in ſua ratione perfectam.* Et Cyrillus ipſe in Joan. lib. 1. cap. 17. *Vidimus*, inquit, *gloriam Chriſti adeo ſublimiorem creaturarum gloria, ut mentis quiſque compos nulli alii, quam unigenito Dei filio illam convenire fateretur. Plenus enim erat veritate, & gratia. Non enim menſura ſibi datur, ut cæteris, ſed ut imperfecto perfecta ineſt. Sed ſi plena eſt, inquies, gloria ejus gratiæ & veritatis, quomodo ſapientia & gratia profeciſſe apud Lucam ſcribitur? aut quid accedere poteſt ad plenum? Illorum potius de Jeſu opinio, quam illius perfecta creſcebat gratia, ut magis in dies cognoſcentes, magis illum procedere, ac gratia creſcere arbitrarentur.* Vide etiam cap. 20. in illud, *De plenitudine ejus omnes accepimus.*

Multa ſunt ejuſmodi veterum teſtimonia, quæ nos gratia brevitatis omittimus, cum hæc etiam, quæ recitavimus, ſine ulla aut expoſitione aut argumentatione præſtrinxerimus. Nunc argumenta contrariæ partis breviter quoque referemus. Non enim hoc loco volumus, niſi per quaſdam ſummas & ſigna data tudiores admonere, ut in ſimilibus quæſtionibus, quæ non ſunt Theologorum uſu contritæ, ſe diligentius exerceant. Invenient quippe ſemper, ſi quæſierint. Atque in præſenti etiam quæſtione non dubito eum longe pluta inventurum, cui & ubetior lectio, & major eruditio ſuerit.

Resp. ad 1. Primum autem argumentum nihil difficile eſt, ſi intelligamus, juſtitiam ibi & fidem pro juſtis & fidelibus uſurpari, cujus rei non modo Hieronymus auctor eſt (8), ſed LXX. etiam Interpretes. Vide Div. Thom. 3. p. q. 7. art. 3.

Resp. ad 2. Ad ſecundum facilior adhuc reſponſio eſt. Dicitur enim Deus ſpes Chriſti, quia in Deo erat fiducia ejus, non in homine. Item quia multa etiam a Deo ſperabat, quamvis non ſperaret gloriam animæ, quam jam habebat. D. Thom. 3. p. q. 7. a. 4.

Respon. ad 3. Ad tertium vide S. Thomam 3. par. *quæſt.* 15. a. 7.

Respon. ad 4. Ad quartum vide S. Thomam 3. p. quæſt. 7. artic. 12. Ubi etiam reſpondet illi

(1) *Epheſ.* 4. 7. *Joan.* 1. 17. (2) *Hebr.* 1. 4. (3) *De incarnat. Dom. Sac.* c. 7.
(4) *Lib.* 3. (5) *In illud*; Ut ſciat reprobare malum, &c.
(6) *In illud*, Novum creavit Dominus, &c.
(7) *Epiſt. ad Leonem Augu.* 65. (8) *In comment. ſup. Eſai.*

illi Evangelii teſtimonio. Ac nos etiam paulo ante veteres referebamus non paucos, qui nullo modo admitterent, aut gratiam, aut ſapientiam Chriſti potuiſſe in ſeipſam aliquando proficere; adeo plenus ab initio & gratia & ſapientia fuit. Sed qui in hominum exiſtimatione creſcit, tametſi idem ipſe omnino perſeveret, enm dicit Scriptura creſcere (1). *Proficiebat David valens & creſcens*. Item (2), *Crevit Joſaphat, & magnificatus eſt uſque in ſublime*. Item (3), *Illum oportet creſcere, me autem minui*. Quia vero ſæpe quod hominibus altum eſt, abominatio eſt ante Deum, ne exiſtimares oſtentationem eſſe præſtigioſam & phariſaicam, Talis, inquit, erat Deo intus, qualem ſe homini exhibebat foris, nec hominibus probabatur ſolum, ſed etiam Deo. Voluit enim Evangeliſta illud forſitan commemorare, quod de Samuele ſcriptum eſt (4): *Puer autem Samuel proficiebat, atque creſcebat & placebat tam Deo, quam hominibus*. At D. Thomas docet (5), Chriſtum creviſſe in effectibus & operibus gratiæ & ſapientiæ: quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod autem in effectu creſcit, hoc creſcere quandoque dicitur. Ut ibi (6), *Verbum Dei creſcebat*, & rurſum, *Fortiter creſcebat Verbum Dei*.

Resp. ad 5. In quinto argumento duo teſtimonia referuntur, quibus Ariani Filii ſapientiam, atque adeo divinitatem impugnare ſunt ſoliti. Quæ cauſa quibuſdam Patribus fuit, ut ea de Filio juxta humanam naturam interpretando, ſatis ſe putarint adverſariis reſpondiſſe. Ac re vera in ea pugna, quam cum Ario gerebamus, ſat illud erat, ut in hac parte ictus ejus conatuſque omnes eluderentur. Sed nobis opus eſt univerſos errores evincere, & Chriſti etiam animam ab omni ignoratione vendicare, quæ de ejus dignitate quicquam detrahere videatur. Ambroſius porro libro quinto de fide cap. 8. non auder aſſerere, tametſi cum Ario diſputabat, Chriſtum ſecundum humanitatem aut in ſapientia profeciſſe, aut quicquam penitus ignoraſſe, ſi hæc vocabula proprie capiamus. Contrariam vero ſententiam nonnullos ait tenuiſſe; ſed *qui fuerint*, inquit, *intimidiores, quam ego ſum*. Divus ſane Thomas non dubitat vel ejuſdem Ambroſii auctoritate confirmare, Chriſtum non ſecundum ſcientiam aut beatam aut infuſam, ſed ſecundum aliam acquiſitam ſeu experimentalem quippiam aliquando ignoraſſe, quod poſtea didicerit. Didicit enim ex iis, quæ paſsus eſt. Itaque ſi de ſcientia hac experimentali ſermo ſit, Pater demonſtrabat Filio ea, quæ faciebat per illum mirabilia; majora tempore futuro demonſtraturus, quoniam & majora facturus. Secundum hanc ſcientiam item diem judicii neſcivit, antequam eſset: nam tunc experietur, cum judicium fiet. Probabiliter dicta ſint hæc, non negamus; verum nihil neceſse eſt in has nos anguſtias conjicere, quippe enm ſit alia horum locorum intelligentia ſanior. Ac de priore quidem teſtimonio ſic ſentio. Reprehenſus fuerat a Judæis Chriſtus, & quod ſabbatum ſolveret, & quod ſe æqualem faceret Deo. Reſpondet ergo ſimul utrique calumniæ in hæc verba: *Non poteſt filius a ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem*. Ubi primum ſic potentiæ æqualitatem agnoſcit, ut nihil ſibi arrogare videatur. Agnoſcit enim Patris etiam auctoritatem, cui accepta refert quæcunque facit. *Non poteſt*, ait, *Filius a ſe facere quicquam*. Deinde ita arguentes redarguit: Cur me, o Judæi, reprehenditis? Eadem certe ratione & Patrem meum reprehenditis. Quoniam non ex meo capite, ut dicitur, quæ facio, ea ego confingo; nec affectu & libidine opera edo, ſed a Patre accepi id, quod facio. *Non poteſt*, &c. Non autem ſomnio accipio, aut opinione aliqua commentitia, ſed viſu certiſſimo atque clariſſimo cerno & comprehendo operantem Patrem, & quæcunque ille facit, hæc ipſa eadem ego non clauſis oculis, ſed videns ſimiliter facio. Si ergo me carpitis, quaſi opera illicita faciam in ſabbato; facio autem eadem, quæ Pater meus, eodemque modo facio; coarguite, ſi ita lubet, Deum ipſum, quem ego operum omnium meorum auctorem & principium habeo. Ut autem probet ſe videre Patrem facientem opera, ſubdit: *Pater enim diligit Filium*: ideoque nihil illum celat, ſed in conſpectu ejus, ipſoque adeo cernente omnia facit. Nec ſolum quæ antehac fecit, ea coram Filio fecit, ſed & majora, quæ facturus eſt, in conſpectu Filii, Filioque proinde ſpectante, ſimulque faciente faciet. Quibus verbis non negat Filium intelligere res prius omnino, quam fiant, ſed humano more loquitur, & ſe noſtris ſermonibus accommodat. Tunc enim res oſtendere dicimur, cum ita præſentes ſunt, ut non ad intellectum, ſed quaſi digito ad ſenſum demonſtremus. Quæ eſt nobis rei certitudo maxima. Nec obſtat, quod verbo futuri utitur, *Demonſtrabit*, in his, quæ æterno Deo præſentia ſunt. Sic enim ſolet ſcriptura nobis, noſtroque tempori res æternas attemperare. Pater ſiquidem Verbum & genuit, & gignit, & ſemper gignet. Quanquam qui ſubjungit, *Ut eos miremini*, is de demonſtratione quadam futura videtur loqui, quæ cæteris etiam patent. Quare ex hoc loco nihil contra gloriam animæ Chriſti haberi poteſt.

Poſterius quoque teſtimonium nihil contra nos facit. Primum, quia Hieronymus (7), Ambroſiuſque (8) negant, illa verba, *Neque filius*, niſi in paucis quibuſdam Græcis exemplaribus haberi. Quin Ambroſius contendit, ea ab hæreticis eſſe interpoſita. Eadem quippe lectio Matthæi, & Marci erat. Matthæi vero Evangelium Ariani corruperant, eiſdem quoque verbis adjectis, quæ modo nec Latina nec Græca exemplaria habent. Deinde etiam ſi ita fuiſset ab Evangeliſtis ſcriptum, in eo ſenſu Filius neſcire dicitur, quia ſcire ſe diſſimulat, nec vult aliis revelare. Pater ſiqui-

(1) 1. *Paral.* 11. 9. (2) 2. *Paral.* 17. 12. (3) *Joan.* 3. 30. (4) 1. *Reg.* 2. 26. (5) 1. *p.* A. 15 *a.* 7. (6) *Act.* 6. 7. & 19. 20. (7) *In Matt.* 13. (8) *Ambr. l.* 5. *de fid. c.* 8.

siquidem scit, quia Filio manifestat: Filius nescit, quia occultat, nec alios scire facit. Quod autem verbum, *Scire*, in hunc modum aliquando accipiatur, & usu vulgi contrito liquet, & Ambrosius probat ex illo (1): *Descendam & videbo, utrum clamorem opere compleverint: an non est ita, ut sciam.* Simile est illud (2): *Deus de cælo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens*, &c. Et ubi nos habemus, *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, an diligatis eum*, editio LXX. habebat, *Ut sciat, an diligatis eum.* Sed de hac re vide Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, ac Patres cæteros. In his enim, quæ pervulgata sunt, longus ego esse nec debeo, nec volo.

Respon. ad 6. Ad sextum respondet egregie D. Thom. 3. p. q. 19. art. 3. vide illum. Primum vero testimonium, quo illa ratio confirmata est, verba proxime antecedentia explicant. *Si posuerit*, alt, *pro peccato animam suam, videbit semen longævum*, &c. & statim: *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & saturabitur.* Secundum testimonium D. Thomas sic interpretatur, ut dicat Christum meruisse manifestationem unctionis quidem, juxta illud, *Propter quod Deus exaltavit illum*, &c. sed unctionem ipsam non meruisse: In scriptura autem tunc rem aliquam fieri aliquando dici, cum ingotescit. *Data est mihi omnis potestas*, &c. quia ergo Christus dilexit justitiam, &c. ideo exaltavit eum Deus in regem dæmonum, hominum, & angelorum; ungere enim est regem constituere.

Respondet item, idque melius, hunc sensum esse, ut virga directionis esset virga regni tui, ut diligeres justitiam, &c. propterea, id est, ut hæc egregie faceres, unxit te Deus oleo, &c. Illud est simile: *Homo ridet, flet, discurrit, propterea intellectum habet, & animam rationalem.* Non enim necesse est, ea quæ antecedunt, causam esse eorum, quæ sequuntur. Ut ibi: *Propterea & sapientia Dei dixit*, &c. Luc. 11. Nec si diceretur expresse; *Unxit te Deus oleo lætitiæ, quoniam dilexisti justitiam*, &c. quicquam contra nos faceret. Nam more scripturæ fit, ut interdum effectus loco causæ ponatur: Ut ibi (3): *Ego clamavi, quoniam exaudisti me Deus.*

Tertio demum respondere possumus, actiones Christi non fuisse meritorias causas unctionis, sed quasi materiales, & dispositivas. Docet enim D. Thomas tertia parte, quæstione trigesimaquarta, articulo tertio, sanctificatum fuisse Christum per proprium actum. Quemadmodum ergo vere dicimus, materiam ligni fuisse calore dispositam, propterea fuisse ignitam: Hominem fuisse contritum, propterea ei gratiam justificationis esse donatam: sic dicere Propheta potuit, Christum optimos actus in primo instanti habuisse, propterea fuisse oleo Spiritus sancti perunctum. Nec opus est, ut vox illa, *Propterea*, causam efficientem, aut meritoriam denotet, sed satis erit, si sit causa, quæ disponat subjectum, quasi materialis.

De tertio vero testimonio sic habeto. Divus Thomas existimat, in eo Psalmo de resurrectionis æterna vita agi non solum in Christo, sed in membris. Nam illa omnium capitis, & membrorum resurrectio, vitaque plena deliciis fructus passionis Christi fuit. Qui, ut Paulus ait, *conresuscitavit nos, & consedere fecit in cælestibus*, tunc scilicet, cum ipse excitatus, sedit a dextris Dei. Si ergo Christus in hoc loco non in persona sua modo, sed in membrorum persona loquitur, nihil est difficile intellectu. Quod si Saulo dicebat (4): *Cur me persequeris?* quia membra ipsius Paulus infestabatur; dicere quoque potuit Patri (5): *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* Quoniam gloria nostra gloria Christi est, non minus, quam ignominia, laborque noster Christi omnino est. Mox etiam non video equidem, cur non proprie de Christo ipso accipiamus, quod post resurrectionem adimpletus lætitia fuerit cum vultu Dei. Ante enim & corpus vacuum erat ea voluptate, quæ a visione Dei in corpus emanat, & anima non undique plena erat lætitia: quin appetitus sensitivus totus tristitiæ, angorique parebat. Post passionem ergo implevit eum lætitia Deus cum vultu suo. Quoniam etsi prius Dei vultum clare, plenoque videbat, non tamen affectus, appetitusque omnis plene, perfecteque gaudebat. Qua de re in refutatione posterioris argumenti nonnihil adjecimus, quod sit animadversione dignissimum.

Quartum insuper testimonium facilem intelligentiam habet: nam & scriptum a poeta est, Priami faciem dignam fuisse imperio. In quinto autem mercedem Christi Isaias vocat fidelium populum. *Postula a me*, inquit, *& dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Unde e vestigio subdit: *Et vocabunt eos populus sanctus, redempti a Domino.* Justinus vero martyr in dialogo cum Tryphone aliter legit, & interpretatur hunc locum. *Ea tibi*, inquit, *servator adest, qui mercedem suam reddit, opusque suum ante se. Vere enim Christus id quod meruit, hoc est, mercedem operis sui, nobis reddidit.* At Hieronymus plane interpretatur, hoc ideo dici, quia Salvator ipse judex sit omnium, ut reddat unicuique secundum opera sua, justis præmia, peccatoribus æterna supplicia.

De sexto testimonio denique nil aliud in præsentia dico, nisi gloriam Christi ante passionem nondum fuisse consummatam: sed quidquid ei propter nos, & propter nostram salutem ad absolutam hominis glorificationem defuit, hoc non dubium est per passionem suam Christum meruisse.

Sane

(1) *Gen.* 18 21. (2) *Psalm* 52 3. *Qui dissimulat, is exhibet se ad modum nescientis. Sic Marcus* 12. *Cum vidisset, inquit*, a longe ficum habentem folia, *venit*, si quid forte inveniret in ea. *Sicut ergo ille qui præstat se rem fingentis, & aliquid prudenter simulat, dicitur fingere*: fingit enim se longius ire: *sic qui gerit speciem, & formam nescientis, dissimulatque aliquid se scire, cum nesciat Scriptura dicit.* (3) *Psalm.* 16. 6.

(4) *Actor.* 9. 3. (5) *Psalm.* 15. 11.

Sane vero non eodem modo omnia ædificia conſummantur: quibuſdam enim vel parietes deſunt, aliis non deeſt niſi tectum. Nos itaque conſummamur accepta non ſolum gloria corporis, verum etiam animæ, quoniam utriuſque partis gloria deerat, at Chriſto non niſi alterius duntaxat: quare per illius adjunctionem conſummatus eſt.

RESPON. AD 7. Ad poſtremum argumentum D. Thomas reſpondet de paſſionibus animæ articulo decimo ad nonum, contraria non poſſe eſſe in eodem per ſe quidem, ſed bene per accidens: Ut cum quis in navi deambulans fertur in contrarium ejus, ad quod navis movetur. *Ita*, inquit, *in ſuperiori ratione animæ Chriſti erat gaudium per ſe, quia per actum proprium: dolor autem per accidens, quia per corporis paſſionem*. Deinde reſpondet, quod gaudium illud, & dolor non erant contraria, quia non erant de eodem. Verum reſponſum illud prius refelli poteſt. Quoniam locales motus ſi in eodem contrarii aliquando ſunt, nihil mirum eſt, quippe cum tota fere eorum ſubſtantia, & ratio externus quidam reſpectus ſit. Ita Pater & Filius relationes contrarias præ ſe ferunt, & in ordine ad diverſos terminos eſſe in eodem vere poſſunt. At in formis, & qualitatibus abſolutis id fieri nequit, ut five per ſe, five per accidens duo contraria in eodem ſubjecto ſint. Pugnat enim cum natura rerum, ut aqua ſimul calida & frigida ſit, præſertim in ſummo: nec ſi quis contendat alterum eſſe per ſe, alterum per antiperiſtaſin. Gaudium vero & triſtitia qualitates ſunt abſolutæ. Sed & poſterius reſponſum quiſpiam coarguet, quoniam Chriſtus videns rationes in Dei eſſentia divinas, de ſua morte lætabatur, quam certabat Dei & rationi & voluntati conformem. Triſtabatur autem de eadem, quia erat malum naturæ contrarium. Quare objectum materiale gaudii atque triſtitiæ idem erat. Ut gaudium porro triſtitiæ contrarium ſit, ſat eſt utrumque in materiali objecto convenire. Nam formalis gaudii triſtitiæque ratio diſcrepat ſemper, ſive de eadem re, ſive de alia atque alia triſtemur & gaudeamus. Non ergo negare poſſumus, ſi in Chriſti voluptate gaudium ſummum ſummaque triſtitia de morte ſua fuit, quin duo ſimul in eodem fuerint contraria. Atque hæ animi affectiones ſe viciſſim expellunt, tametſi non res eadem objecta eſt. Nimirum enim, cum pellere triſtitiam volumus, aliis non modo rationibus, ſed rebus etiam gaudere curamus. Quod argumentum eſt, eas affectiones eſſe contrarias.

Cæterum difficultas hæc tribus modis videtur expediri. Primum enim dicet fortaſſe quiſpiam, in appetitu intellectuali Chriſti, quæ voluntas proprie vocatur, nullam penitus triſtitiam extitiſſe. Quoniam illa animæ portio Deo fruebatur pleniſſime. Quemadmodum autem a ſuperiore potentia non derivabatur gaudium ad inferiores, ut ſalutis noſtræ myſterium in Chriſti paſſione tranſigeretur; ſic ab inferiore potentia non perveniebat ad ſuperiorem dolor (1). Non ſoit itaque in Chriſti voluntate triſtitia, ſed in appetitu ſenſitivo fuit, qui proprie triſtitiæ ſubjectum eſt. Quam ſententiam viſus eſt Dominus ſignificare, cum ait (2), *Triſtis eſt anima mea*. Appetitus enim animalis, quia animalis eſt, non eſt intellectualis, ſed ſenſitivus. Cui etiam ſententiæ favet D. Thomas 3. p. qu. 15. art. 4. & 6. & qu. 46. art. 7. & 8. Nam Scoti argumenta abunde refutat Cajetanus (3). Quod ſi verum eſt, jam contraria non ſunt in eodem ſubjecto proximo; ſed gaudium in voluntate, triſtitia in appetitu ſenſitivo. Ideoque proprie ne contraria quidem ſunt. D. Thomas 3. p. q. 18. art. 6. in corp. & q. 46. art. 8. ad 1.

Huic vero reſponſioni illud objicitur, quod Dominus habuit in voluntate actum, quo mortem vere noluit: at triſtitia eſt de his, quæ nobis nolentibus accidunt, ut Auguſtinus ait. Prior propoſitio, quoniam eam Cajetanus negat, probatur. Primo ex Div. Thoma 3. p. qu. 18. art. 6. ubi dicit, quod voluntas naturalis & voluntas ſenſualitatis aliud voluit in Chriſto, quam divina voluntas. Et art. 5. refert Auguſtinum contra Maximinum in hæc verba: *In hoc, quod Chriſtus ait, Non quod volo, ſed quod tu, aliud ſe oſtendit voluiſſe, quam Pater: quod niſi humano corde non poſſet*. Ac revera ex illo Evangelii teſtimonio non ſolum ſancti veteres, ſed ſynodus ſexta ſub Agathone collegit, & duas voluntates in Chriſto, & duas voluntatum operationes. Sane qui ait, *Non ſicut ego volo*, is actum voluntatis aperte ſignificat. Verum Cajetanus elaboretur dicens, appetitum ſenſitivum vocari interdum voluntatem. De qua Ambroſium hunc Evangelii locum explicare, Divus ipſe Thomas interpretatur 3. p. q. 18. art. 2. Quin D. Thomas quæſtionis decimæ octavæ tertiæ partis articuli quinti argumentum tertium non poterat refellere, ſi admiſiſſet, Chriſti voluntatem aliquid velle, quod non habuerit. *Beatus enim eſt*, ut Auguſtinus docet, *qui habet quæcunque vult*. In reliquis certe beatis probabiliſſime Cajetanus ejuſmodi nolitiones negat, quoniam in illo ſtatu otioſæ ſunt. Cum ergo Chriſtus ſecundum intellectum & voluntatem perfecte fuerit beatus, non videtur ejuſmodi nolitiones habuiſſe.

Poſſumus deinde poſtremum hoc argumentum eludere, etiam ſi dicimus id, quod revera probabile eſt, in voluntate Chriſti intellectuali, quæ proprie voluntas eſt, non triſtitiam modo, ſed ſummam maximamque fuiſſe. Quia enim in hoſtia pro peccato cordis contritio voluntatiſque triſtitia potiſſime deſideratur: (4) *ſacrificium* quippe *Deo ſpiritus contribulatus*, &c. & triſtitia ſpiritualis hæc contraria eſt peccato medicina, quod ſedem ſuam præcipue in voluntate habet: conſentaneum profecto erat, ut Filius Dei hoſtiam ſe pro peccato exhibiturus, non ſo-

(1) 3. p. q. 46. a. 8. (2) *Matth.* 26. 38. (3) *In ar.* 7. q. 45. (4) *Pſal.* 50. 19.

solum corporis & animæ sensitivæ dolores, sed angores quoque spiritus, & voluntatis tristitiam sustineret, quo pro culpis nostris omnibus hostia illa Deo acceptissima omnibus omnino modis contereretur. Sic *vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit* (1). Sic non modo *vulneratus est propter iniquitates nostras*, sed *attritus est propter scelera nostra*. Sic *disciplina pacis nostræ super eum, & livore atque dolore ejus sanati sumus*. Sic *Dominus eum voluit infirmitate conterere*, qui posuit *pro peccato animam suam*.

Augustinus insuper 14. de civ. lib. (2) asserit, Christum eos naturæ nostræ defectus suscepisse, qui perfectioni gratiæ non repugnant quidem, sed de amore boni, & sanctæ charitate veniunt. At commendat magis charitatem suam Christus, si tristitiam quoque eam Deo pro culpis nostris in sacrificium præbuit, quam nos Deo pro illis debemus maxime. Plane item Ambrosius ad Gratianum Imperatorem dixit: *Sicut susceperat voluntatem meam, suscepit tristitiam meam*. Nam voluntas propriæ appetitus intellectualis est. Et velle propriæ actus voluntatis est: ait autem, *Non sicut ego volo*.

Voluntatis etiam dolor hominis propriæ tristitia est: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic animantis magis dolor est, quam hominis. Docuit autem, ut per dolorem propriæ humanum humana peccata solverentur. Ita cum dixit (3), *Repleta est malis anima mea*, omnem animæ appetitum repletum dolore intellexit, sive sensualem, sive rationalem. Quoniam & pronomen, *Mea*, rationalem magis, quam sensualem præ se fert. Ea si vera sunt, ut videntur esse, nihil obstat, cur non per potentiam supernaturalem & gaudium summum, & summa tristitia in eodem subjecto fuerint: Tum quia nec propriæ contraria erant, cum oppositio debeat fieri circa idem, ut Divus Thomas sæpe sumit: Tum quia quod præter naturæ ordinem a Deo fit, id in naturæ leges referre velle stultum est. Miraculum fuit, quod idem homo esset & viator, & comprehensor: miraculum, quod a gloria animæ nihil derivaretur ad corpus: miraculum, quod a superioris gaudio potentiæ nihil solatii in inferiores redundaret: miraculum, quod inferioribus perturbatis, nec superiores turbarentur, nec a sua perpetua operatione cessarent, nec remitterent opus, nec quietem & delectationem vel ex minima parte resolverent. Inter hæc miracula propter mysterium nostræ redemptionis explendum, quamquam voluntas Deo viso fuebatur, suscepit tamen sponte tristitiam quantam maximam capere potuit: potuit autem capere tantam, quanta maxima esse in rerum natura poterat: Ut dolor pro peccatis non minor esset, quam charitas, & scientiæ ipse quoque superemineret.

Sed & olim juvenis, ut hinc jam nos demum extricemus, coram celebri Theologorum concione diximus, quod sicut per totam vitam Dominus gloriam animæ quasi premebat, ne in corpus efflueret; sic saltem in cruce retinuit gaudium, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret. Gaudium, fateor, ex Deo viso in voluntate necessario nasci, non secus atque ex sole lumen, calorem ex igne. Sed retraxit aliquando sol radios suos, & ne calefaceret, comprehensus est etiam ignis: quare nihil mirum videri cuipiam debet, si in hominum redemptione per hominis unius dolores explenda voluptas omnis reprimeretur, quam alias ex visione Dei proficisci naturæ ratio demonstrat. Nec obstat, quod beatitudinem Benedictus hujus nominis duodecimus definivit in visione & fruitione consistere. Christus autem beatus fuit in via. Quoniam illud Pontifex tradit de beatitudine consummata. Christus autem licet habuerit essentiam beatitudinis, non tamen accidentia, quæ inde per se etiam confequuntur: decuit enim eum per passionem consummari. Quanquam & fruitio sine gaudio intelligi potest: fruitur enim arboris fuæ fructibus tunc etiam homo, cum per morbum voluptatem nullam capit ex eis. Ita Christus non solum videbat, sed etiam fruebatur, quamvis derelictus a Deo, omnique penitus solatio destitutus non gaudebat. Quamobrem, ut cæteri martyres, gaudium sibi futurum ante oculos posuit, ut crucem sustineret confusione contempta, ad Hebræos 12. cap. Ubi miris omnino modis & charitatem suam in nos commendavit & exemplum. Certe sive primo, sive secundo, seu tertio modo quæstionem solvas, miraculum facis: sed est hoc postremum eo plausibilius, quo majores in nobis igniculos excitat tum pœnitentiæ, tum amoris, tum gratitudinis. Sed sit jam hujus quæstionis finis. Perspicuum est enim, in re sterili & jejuna non parvam & exiguam copiam e locis Theologiæ suppeditaram. Reliat tertium quæstionis genus pertractandum ejus, quæ a fide & natura pendet: de qua re capite sequenti differemus.

CAPUT XIV.

In quo ea quæstio vocatur in dubium, quæ cum naturalis sit, tum etiam ad fidem pertinet. Disputatio de Animi immortalitate.

QUoniam de eo genere argumentorum dictum est, quæ & ad fidei principia explicanda spectant, & ad conclusiones Theologiæ confirmandas: deineeps de iis, quæ ad rerum etiam naturalium probationem attinent, disputandum est. Sunt autem naturales quæstiones in duplici differentia. Quædam enim solis naturæ argumentis probari possunt, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur. Et in naturæ ratione quidem nullum inter hæc duo genera discrimen est. Utriusque enim quæstionis argumenta ex eisdem omnino locis petenda sunt,

(1) *Isa.* 53 4. (2) *Cap.* 9. (3) *Psal.* 87. 4.

sunt, hoc est, ex humanis disciplinis. Quæ argumenta omnia tribus ultimis locis continentur. In hoc differunt, quod quæstiones posteriores, quoniam fidei sunt, latius patent, atque ex omni loco comprobari possunt. In hoc genere illa est, quam hoc capite versare cupio.

An animus hominis immortalis sit, quemadmodum Pythagoræ, Socrati, Platoni, Theophrasto, Themistio, Senecæ, Ciceroni, melioribusque Philosophis visum est: an potius mortalis, quod Lucretio, Galeno, Plinio, Alexandro video placuisse. Nec me yero reprehensores vituperare debent, quod rem aggrediar, quæ diligentissime est a pluribus disceptata. In quibus Div. Thomam esse constat, cujus tanta est in utranque partem argumentorum copia, ut nihil addi posse videatur. Sed quoniam fidei argumenta nulla fere protulit, naturæ vero rationes Henricus atque Scotus probabiliter suadere ajunt, non necessario demonstrare; nihil, ut mihi videtur quidem, temere facturus sum, si de ea ipsa quæstione disputo, quam tam multa & præclara ingenia versarunt. Non enim rem actam agam; sed, nisi me fallit animus, plane utilem, ne dicam necessariam: præsertim cum Cajetanus etiam noster sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen (1). Qua in re cum Henrico, & Scoto ex parte consentit: quos idem miris olim modis exploserat: Ex parte, inquam, quoniam non alios quidem, sed se scire inficiatus est.

Ut ergo hæc controversia, quam fieri potest, accuratissime constituatur, principio argumentabimur, hanc quæstionem nullo modo ad fidem attinere, deinde non posse naturæ ratione demonstrari.

1. ARG. Docet porro Augustinus (2), idque non semel, sed sæpius, non esse fidei quæstionem, an animæ rationales ex tradice sint, an potius ex nihilo in singulis creentur singulæ. At si anima hominis ex traduce vi seminis propagaretur, sine dubio esset ut generabilis, ita etiam corruptibilis.

2. ARG. Dein Sadducæi existimabant animum hominis esse mortalem: nec tamen habebantur hæretici: quin ut religiosos eos colebat fidelis populus.

3. ARG. Præterea, quatuor sunt scripturæ testimonia, quibus vel maxime animorum immortalitas doceri potest. Unum illud est (3), *Donec revertatur pulvis in terram, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Alterum (4). *Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum.* Tertium, (5). *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Quartum, quo Dominus in evangelio utitur (6): *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob. Non est Deus mortuorum, sed viventium.* Etenim quod Augustinus (7) affirmat, ex lege Moysis esse cæteris evidentius, id ne probabile quidem mihi videri solet, ut animas ab interitu vendicemus. Ex quatuor autem illis, quæ passim a Theologis referuntur, primum eludi potest, quod Augustinus docet (8), infirmum esse adversum eos, qui credunt animas per propaginem generari. Infirmum ergo etiam est contra eos, qui dixerint, eas cum corpori bus interire. Ac sicut scriptum est, ait, *Donec spiritus redeat ad eum, qui dedit illum*: sic etiam legimus, *Spiritus vadens, & non rediens*. Secundum item refellet fortasse quispiam dicens, non ibi de anima sermonem esse, sed de hominem, quem Deus per gratiam fecit a principio immortalem. Unde statim subjicitur, *Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum*. Tertium autem de morte spirituali animæ, hoc est, de æterna, interpretari licet, de qua illud habes: *Dentes leonis dentes ejus interficientes animas hominum*. Quæ res suadetur quia protinus additur, *Eum timete, qui postquam occiderit, habet potestatem mittendi in gehennam*. Quare D. Thomas nec in prima parte, nec in summa contra gentes, nec in quæstione de anima hoc testimonium voluit usurpare. Nam quartum de resurrectione agit, non de immortalitate. Sicenim Dominus ait: *De resurrectione autem mortuorum non legistis*, &c. Nihil vero prohibet, ut anima cum corpore simul intereat, & postea cum corpore simul exurgeat. Non ergo fidei decretum est, animas esse immortales.

Quod vero naturali argumentatione animæ immortalitas nequeat ostendi, illa prima conjectura est, quod cum Ambrosius, & Augustinus (9), ut id probarent, omnes nervos intenderint, nihil ompino confecere. Non autem præcellimus Ambrosium, & Augustinum.

5. ARG. Ad hæc, cum Scotus, Jandunus, Cajetanus (10) Divi Thomæ rationes expenderint, viri scilicet magno ingenio, magnaque Philosophiæ eruditione præditi; at pronunciarunt tandem, rem non esse demonstratam, sed creditam. Non est autem verosimile, rationes eas, si evidentes essent, ac lucidæ, nullum evidentiæ lumen acribus, acutisque oculis allaturas.

6. ARG. Præterea, Aristoteles non idem semper in hac re, sed tum hoc, tum illud scripsit: non est ergo probabile, eum in tanta varietate, & inconstantia certam, exploratamque animæ immortalitatem habuisse. Nam quod pro animæ rationalis incorruptione aliquando senserit, ut cætera loca omittam, quæ & D. Thomas 2. adversus gent. cap. 79. & Ferrariensis in commentariis afferunt, is locus planus, & expeditus est, qui secundo libro de gener. anim. capite tertio habetur; ubi aperte docet Aristoteles, mentem hominis non in seminis virtute esse, ut reliquas animas, sed extrinsecus advenire. Quod si non educitur de

(1) *In c. 9. ep. ad Roman. contra Scripserat, & in 3. par. & in 3. lib. de Anima.*
(2) *De baptis. parv. lib. 3. c. 10. & 3. Retra. c. 1. & 10. sup. Gen. c. 1. 3. & 4.* (3) *Eccle. 12. 7.*
(4) *Sap. 2. 23.* (5) *Matth. 10. 28.* (6) *Matt. 22. 32.* (7) *qu. 33. in Num.*
(8) *Lib. 10. sup. Gen. c. 9.* (9) *De bo. mor. c. 6. 2. Solil. & l. de immor. ani.*
(10) *Scot. 4. d. 43. q. 2. Jand. 3. de ani. q. 5. & 29. Caje. in epist. ad Ro. c. 9.*

potentia materiæ, nec a generante homine vi feminis editur: certe subsistens est, nec a materia dependet. Quod vero de hac sententia interdum etiam desciverit, Cajetanus multifariam suadet: & mihi his argumentis fit verosimile. Primo, quod non potest effugere, si sua principia Aristoteles retinet (1), animarum infinitatem, nisi incidar in errorem Averrois, vel in Pythagoræ deliramentum. Secundo, quia libro primo de cælo asserit, quicquid incorruptibile sit, id perpetuum etiam fuisse. Tertio, quia in ethic. lib. 1. Solonem reprehendit, qui asseuerit, post mortem veram supereſſe hominis beatitudinem. Unde & deplorat brevem hominis felicitatem, & opes, ac divitias tanquam felicitatis adjumenta requirit. Nec de hominis animo post mortem verbum nullum in illo reperies. Non est autem credibile, cum, si existimaret animam esse immortalem, nec de modo, quo intelligeret separata, nec de ejus felicitate quicquam vel breviter perstricturum. Quarto, ex proœmio libri de anima, ubi illud fundamentum jecit, si intelligere est phantasia, aut non sine phantasia, non contingit animam separari: in tertio autem libro posuit antecedens, quod intelligere non est sine phantasia: unde & consequens, &c. Quinto, quia non Gregorius Nissenus modo, quem Div. Thomas refert, verum etiam Justinus martyr in libro admonitorio gentium, & Theodoretus libro quinto de curat. gr. affect. consentiunt, Aristotelem animorum immortalitatem negavisse. Quis autem credat, tantos, talesque viros falsum testimonium dixisse? Nisi etiam Alexander Aphrodisæus insignis præter cæteros Peripateticus falso etiam magistro suo hanc sententiam imposuit.

7. Arg. Præterea, animorum immortalitas cum Dei erga homines providentia adeo conjuncta, & colligata est, ut qui illam negarit, is hanc quoque inficiaturus sit: qui vero hanc concesserit, eum necesse sit illam admittere, quemadmodum supra diximus. At Dei erga res humanas providentia non potest esse per rationem humanas manifesta, sed solum ex divinis oraculis explorate percipitur. Id quod Propheta testatur, inquiens (2). *Existimabam, ut cognoscerem hoc: labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in novissimis eorum.* Et iterum (3): *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum.*

8. Arg. Præterea, ad indagandam animi immortalitatem illa rectissima via est, quam Aristoteles est ingressus, nempe animi operatio propria. Sicut enim res se habet ad operationem, ita se habet ad esse. Experimento autem quotidiano ille probavit, animam nostram nihil sine phantasmate intelligere. Pendere itaque a corpore, non solum ut species intelligibilium accipiat, sed ut eis etiam utatur, resque ipsas intelligat. Respondent, pendere animi propriam actionem a corpore, non tanquam a subjecto, sed tanquam ab objecto. Verum hæc responsio refellitur, quia si, quantum rationis lumen & sensuum indagatio docet, nulla nostra intellectio sine corpore est, nihil refert hoc, an illo modo sit; cum utrinque probabilissime colligatur, animam, si extra corpus esset, in modum glirium torpentem omni opere vacaturam. Experimur siquidem, species intelligibiles & in fieri & in operari a phantasmate dependere. Hinc enim Aristoteles vacillavit, nec quicquam effecit, si effecit tamen, nisi animas cum corporibus interire: ne vanæ scilicet & otiosæ extra corpora remanerent.

9. Arg. Confirmat autem hoc vel maxime, quod si animus per se subsisteret, atque adeo immortalis esset, non indigeret corpore, quemadmodum aliæ formæ, propter esse, sed solum propter operationem. Necesse quippe est, eum species intelligibiles a corporibus per corporis sensus emendicare. Alioqui intellectus per se in natura subsistens, ideoque a corporis gravitate & materiæ imperfectione libet nullo se modo corpori colligaret, si ex se haberet species ingenitas, quibus sine corporis adjumento intelligeret. Videmus autem, species a corpore acceptas a corpore etiam in operando pendere. Ideo enim necesse est, intelligentem phantasmata speculari. Non ergo per illas anima a corpore separata intelliget. Alias vero species non habet superinditas. Quare sejuncta a corpore, somno otioque torpebit, quod est absurdum.

10. Arg. Sexta insuper synodus act. 11. tradit, animam hominis non esse immortalem per naturam, sed per gratiam illam a morte coercentem. Et rursum, *Non*, inquit, *naturam propriæ immortalem habent animæ, sed gratia id sortitæ sunt.* Nulla ergo ratio naturalis animæ immortalitatem monstrare potest, utpote cum sit suapte natura mortalis.

11. Arg. Adde unum & viginti argumenta, quibus S. Thom. probabiliter egit (4), ut anima corruptibilis videretur. Quæ si ego hic repetam, molestus ero. Nam his alia adjicere non video qui possem, nisi Janduno, altisque hujus farinæ auctoribus velim esse simillimus, qui ut argumenta asserant, quibus animi mortalitas probari posse videatur, ea ponunt, quibus suadeant eum non esse formam actumque corporis essentialiter. Quæ argumenta quidem Cajetanus in 3. lio. de anima retulit, fecisset que fortasse multo prudentius, si contempsisset.

12. Arg. Adde etiam, quod Scotus (5) argumentis, quæ probant animam esse immortalem, argute respondet. Si ergo rationes inventæ a prioribus non demonstrant, alias vero excogitare novas non opis est nostræ; fateamur, animam immortaliter vivere, nullo certo naturæ argumento patescere. Hæc efferre brevissime potui, quibus illi uterentur, qui animorum immortalitatem infirmare pergerent. Quanti tamen & fides catholica firmissime docet, & certa naturæ ratio. Id

quod

1) *In lib. 3. de anima* (2) *Psal. 72. 16.* (3) *Psalm. 93. 11.* (4) *de anim. arg. 4.* (5) *4. d. 43. q. 2.*

quod concluſiones rationeſque ſequentes pateſaciant.

Prima concluſio. Animum hominis eſſe mortalem, fidei catholicæ manifeſte repugnat. Gene. 37. *Deſcendam ad filium meum lugens in infernum.* Job 21. *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.* Sapien. item cap. 2. 3. 4. & 5. apertiſſime traditur, animas cum corporibus non interire. Eccleſ. 12. *Et ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* 2. Machab. 12. *Sancta ergo & ſalubris*, &c. (1) Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere: ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.* Joan. 12. *Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam.* Philip. 1. *Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Coarctor autem e duobus, deſiderium habens diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.* Primæ ad Cor. 15. pro abſurdiſſimo Apoſtolus colligit, *Ergo & qui dormierunt in Chriſto, perierunt. Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.* Et poſterius referens illam inſipientium vocem, *Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur*, illico ſubdit: *Nolite ſeduci. Corrumpunt*, &c. 2. Cor. 5. *Dum ſumus in corpore, peregrinamur a Domino: audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis, peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Deum.* Et paulo ante: *Scimus; quod ſi terreſtris domus noſtra*, &c. Sed de ſcripturæ teſtimoniis, quæ D. Thomas dixit eſſe infinita, ſatis multa recitavimus. Quamquam vereor, ne quis nos jure ac merito reprehendat, qui in re non dubia uſi fuerimus teſtibus non neceſſariis. Præſertim cum ii, qui animæ immortalitatem inficiantur, nec Chriſto, nec Evangelio credant, Eccleſiæ vero, ſanctorumque fidem pro nihilo putent. Ita ſupervacaneum videtur eſſe, ex iis locis, quæ auctoritatem fidei continent, argumenta depromere. Nec concluſio hæc proprie Theologica eſt, ut ſit argumentationibus Theologiæ confirmanda. Quin Theologia, quæ ratione effectrix eſt, & agendi mugeri incumbit, illa duo habet primaria fundamenta, Deum eſſe hominis & principium & finem, atque adeo procuratorem, effeque item animorum perpetuam vitam, in qua remunerator Deus ſit inquirentium ſe (2): Quæ niſi fidelis penitus habeat infixa, & in animo quaſi inſculpta, non dico media, & finem conſequi felicitatis ſuæ, ſed ne ad Deum quidem accedere poteſt, ut ab eo media finemque requirat. Cum igitur prima cujuſque diſciplinæ principia tanquam notiſſimæ anticipationes ſupponantur, nihil opus erat vel ea teſtimonia referre, quæ ex ſacris literis commemoravimus. Niſi quod ſunt quidam adeo curioſi, qui etiam optarint, Paulum de animorum incorruptione manifeſtius loqui. Quod perinde eſt, ac ſi quis Philoſophus adeo eſſet inſigniter ſtultus, ut in philoſophorum libris, præſertimque Ariſtotelis caperet principium illud ſæpe, & clare reſumi, *Quodlibet eſt, vel non eſt.* Verum de hac prima propoſitione, quoniam eſt ante oculos poſita, diximus ſatis.

2. Concl. Secunda propoſitio. Animus naturaliter eſt immortalis, & non ex dono gratuito. Fuere porro quidam Arabes, qui dicerent, animum natura eſſe mortalem, ſed in noviſſimo cum corpore immortaliter ſuſcitandum. Simili autem errore ductus poſſet quiſpiam dicere, animum cum corpore ſtatim quidem interiturum, ſi naturæ ſuæ relinqueretur, ſed vi divinæ potentiæ fieri, ut vel ad præmia, vel ad pœnas conſervetur æternus.

Hoc qui aſſereret, is ſcripturas facile in ſenſum ſuum detorqueret. Non enim affirmant illæ, animum eſſe natura ſua immortalem, ſed ſolum eum ajunt manere poſt mortem. Sicut corpus poſt reſurrectionem fides aſtruit perpetuam vitam habiturum, non tamen id in natura corporis, ſed in divina potentia erit. Quam ſententiam ſextæ Synodi verba retro citata ſonare videntur. Atque Auguſtinus 10. ſuper Gen. ad lit. c. 23. in illam magis opinionem inclinat, quæ docet, animas a parentibus generari. Quæ ſi vera ſententia eſt, non eſt animus ſua natura immortalis. Id quod ſolebam equidem, non tanquam hæreticum, ſed tanquam erroneum condemnare: ſemper quippe malui citra lineam conſiſtere, quam tranſire, ſtultæque ignorantiæ potius argui, quam inſolentiæ temerariæ. At ſi rem diligentius animadvertas, non dubites, huic errori hæreſeos notam inurendam, quando ad ſedem Apoſtolicam referatur.

Primum, quia manifeſtum eſt, quoſdam Philoſophos naturæ ratione duce, animorum immortalitatem & veſtigaſſe, & inveniſſe (3). Non eſt ergo ſupernaturalis animorum perpetua vita, aut dono eis gratuito conceſſa (4). *Quis enim hominum ſcire poterit conſilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus, niſi ille dederit ſapientiam, & miſerit Spiritum ſanctum ſuum de altiſſimis?*

Deinde in Concilio Lateranenſi ſub Leone Decimo ſeſſione octava definitur, hæreticum eſſe dicere, quod ex principiis Philoſophiæ ſequitur, animam eſſe mortalem. Et tamen ſi naturaliter eſſet anima corruptibilis, hujus corruptionis eſſet cauſa aliqua naturalis. *Item cum nonnulli*, inquit, *auſi ſint dicere de natura animæ rationalis, quod mortalis ſit, & alii qui tenere philoſophantes ſecundum philoſophiam ſaltem verum eſſe aſſeverent, damnamus omnes*

(1) *Juſt. in colloq. cum Tryphone illud affert, quod pythoniſſa ſpiritum Samuelis evocavit. In qq. vero gentium q. 75. citat illud*, Infernus ſubtus te conturbatus eſt in occurſum adventus tui. *Quod de Nabuchodonoſor dictum eſſe, ambiguum non eſt. Et q. 78. illud*, Hodie mecum eris in paradiſo.

(2) *Hebr.* 11. 6. (3) *Aug.* 13. *de Trin. cap.* 9. (4) *Sap.* 9. 13.

asserentes, animam rationalem mortalem esse: cum illa non solum per se, & essentialiter humani corporis forma sit, verum etiam immortalis. Hactenus concilium.

Præterea, non Theologi modo, verum fideles etiam universi animarum immortalitatem ita a majoribus accepimus, ut non per miraculum eas incorruptibiles, sed per naturam esse credamus. Hic autem Ecclesiæ consensus certissimo nobis argumento esse debet catholici dogmatis. Quod autem idem in hac re Theologi ac fideles sentiant omnes, vel ex eo liquet, quod asserentem quemcunque, animos esse mortales, statim exhorrent. Eadem quippe fide inscriptum in mente habent, angelos & hominum animas natura sua, ut intellectuales, ita quoque immortales esse. Adde, quod post Augustini seculum nemo fidelium in dubium vertit, quin animæ rationales creentur ex nihilo, & singulæ singulis corporibus infundantur, ut Concilii Lateranensis verbo utar. Quod si non generantur vi naturæ animæ rationales, nec de potentia materiæ educuntur, sed foris veniunt, nimirum ex se subsistunt: quare non cum corpore interemnt. Illud vero testimonium, *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*, ne Augustinus quidem ipse expedit. Si enim foris venit spiritus hominis, consequens fit, ut nulla vi agentis naturalis propagetur. Quocirca si ingenitus natura est, natura quoque est incorruptus. Nec enim naturales causæ corrumpunt aliquid, nisi quod eædem possunt gignere. Nam quod interpretatur Augustinus, Deum primo homini spiritum dedisse, cum inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ; in illo vero, qui cæterorum hominum caput erat, cæteris dedisse spiritum, hoc (pace tanti viri dictum sit) nulla ex parte argumenti vires infringit. Cum enim Moyses in principio Geneseos rerum naturalium propriam vim & naturam exprimat, quod in primo homine significatum est, id de reliquis etiam intelligitur. Scriptura porro, ut ostenderet, viventia reliqua viribus naturæ edi posse, ait, *Germinet terra herbam virentem*: &c. Et rursum, *Producant aquæ reptile animæ viventis*, &c. Et iterum, *Producat terra jumenta & reptilia*, &c. (1) Nemini quippe ambiguum esse potest, prima cetorum, jumentorum, serpentium, leonum individua a Deo sine media causa adjuvante condita creataque fuisse. Ob id namque adjectum est: *Creavitque Deus cete grandia, & omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas.* Item, *Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas*, &c. At significare scriptura voluit, sic tunc a Deo hujusmodi animantia esse edita, ut in vi tamen elementorum & corporum, quæ ex elementis conflarentur, illorum generationem sitam esse censeremus. Sed enim cum ad hominem ventum est, ne hujus similis conditio crederetur, de corpore ait, *Fecit Deus hominem ex limo terræ*: de animo autem: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Quod differentis conditionis varium discrimen a Moyse adeo accurate observatum manifeste indicat, cæterorum viventium animas in potentia materiæ esse, hominis spiritum, quo factus est in animam viventem, non esse, sed a Deo creari & infundi, qui solus ejus & spirator, & creator est. Præterquam quod qui dicit: *Redeat ad Deum, qui dedit illum*, is non obscure docet, spiritum non perire, sed manere. Explicat enim id, quod paulo ante dixerat, *Ibit homo in domum æternitatis suæ.* Alioqui quomodo ad Deum vadit, si dissolvitur, tanquam mollis aer, & sicut umbra ac fumus evanescit? Quemadmodum autem corporis naturam exprimit, cum ait, *Revertatur pulvis in terram suam, unde erat*; sic naturam spiritus manifestat inquiens, *Et spiritus redeat ad Deum*, &c. Jam quod Augustinus asseri, *spiritus vadens, & non rediens*, a nobis est. Non enim scriptura dicit, *spiritus veniens, & non rediens*, sed *spiritus vadens*, scilicet a corpore, & *non rediens*, &c.

Præterea, stulti illi, quorum error Sap. cap. 2. inducitur, animum existimabant naturaliter esse mortalem. Non enim de miraculo loquebantur, sed de natura. At Sapiens non modo cum illis aperte pugnat, verum etiam ut insipientes, & insensatos reprehendit. Animos ergo sensit natura esse immortales.

3. Conc. Tertia propositio. Erroneum est, ne dicam hæreticum, astruere, animæ immortalitatem naturali ratione demonstrari non posse. Si enim naturam habet incorruptibilem, hujus rei vel a priori, vel a posteriori ratio aliqua demonstrativa erit. Nulla siquidem propositio ex natura rei, & connexione terminorum per se ac necessaria est, quin vel ex effectu, vel ex proprietate, vel ex definitione, vel ex causa subjecti ostendi necessario queat. Sed ais: Quadratura circuli demonstrabilis est quidem, sed demonstratio adhuc inventa non apparet. Sic ergo Scotus, Jandunusque sentient, animæ quidem immortalitatem ostendi posse, at non esse ostensam tamen.

4. Conc. Quarta propositio. Periculosum, ac temerarium est, ne quid amplius addam, affirmare, quod nullum argumentum hactenus inventum vere demonstrat animæ immortalitatem. Quia argumentum, quod sumitur ex operatione propria, vel etiam ex potentia, quæ substantiam rei necessarie, naturaliterque consequitur, vere ostendit, qualisne sit ejus rei natura, atque substantia. Theologi vero tum ex propria operatione, tum ex propria potentia, intellectione scilicet & intellectu, animi incorruptionem argumentantur. Syllogismi igitur illi veræ sunt demonstrationes. Dicet fortasse quispiam: Non nego demonstrationes esse: sed nobis demonstrationes esse nego, quibus argumenta illa certa, & clara non sunt, quamvis idonea ex se sint, ut certitudinem,

(1) *Cajet. turpiter hic lapsus est, non intelligens scripturæ sensum.*

dinem, atque evidentiam pariant. O insolentem temeritatem, cæteros ex tuo ingenio metiri, exque tuis aliorum oculos æstimare: asserere, mel quidem ex natura sua dulce esse, sed dulce tamen fuisse memini, quia tibi non fuerit; nullum videre id posse, quod tu non videas: omnibus obscurum esse, quod tibi non pateat. Ait D. Thomas, ex præmissis manifestè ostendi posse, animam humanam non corrumpi cum corpore: concludit vero in hæc verba (1): *Patet igitur, quod intellectus humanus est incorruptibilis: ergo & anima humana, quæ est intellectiva substantia.* Item, (2) *Necesse est dicere, animam intellectualem esse incorpoream, subsistentem, incorruptibilem.* Scotus contra, *Non sunt*, inquit (3), *rationes patentes, & necessariæ.* Affirmat Chrysostomus, qui Philosophi de animi immortalitate dubitent, eos addubitare, an in meridie sit dies: & credemus nos, viros & sanctissimos & modestissimos evidentiam, quam non habebant, fuisse ementitos? Atque Augustinus asseverat, Philosophos quosdam naturali ratione animæ immortalitatem invenisse: *quanquam pauci*, ait (4), *idque ægre invenerunt.* Præterea Deus non deficit in necessariis ad vitam juxta naturæ rationem bene, & constanter instituendam. At vix homo potest vitam rectè, & justè instituere, nisi & Deum esse sentiat, & animos esse immortales: vix, inquam, aut certe nullo modo. Qui enim vel sine Deo fuere, vel animum putarunt cum corpore interire, eos fere perditissimis moribus fuisse memoriæ proditum est. Quam omnino rem Sapiens (5) sapienter expressit. Nam simul atque impii illam opinionem induerunt, animos mori, consequenter de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. *Post hæc*, inquiunt, *erimus tanquam si non fuerimus. Venite ergo, & fruamur bonis, quæ sunt*, &c. Et Augustinus Confessionum lib. 6. capite postremo, *Nisi credidissem*, ait, *restare post mortem animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit, Epicurus palmam in animo meo accepisset. De atheis autem cum Propheta illud posuisset*: Non est Deus; *statim subjunxit: Corrupti, & abominabiles facti sunt*: &c. Sic Justinus in dialogo cum Tryphone, *Eorum*, inquit, *sententia, qui Deum me, atque te curare negant, quo spectet, non est difficile cognoscere. Impunitas enim, & licentia faciendi, & dicendi, quæ volint omnia, eos consequitur, qui nec supplicia metuant, nec beneficium ullum a Deo spectent.* Divinæ itaque procurationis foit, ut in morum, & vitæ necessaria regula duces naturæ, ac magistros non conjecturis, & opinionibus imbueret, quæ huc, atque illuc facile traherentur, sed certa, constantique ratione. Sic enim scriptum est (6): *Qui docet hominem scientiam.* Et iterum (7): *Qui docet nos, super jumenta terræ, & super volucres cæli erudit nos.* Quod si animantibus cæteris dati a natura sunt quidam instinctus, & quasi anticipatæ cogitationes, non vagæ, & instabiles, sed fixæ, firmæque, ut ad bonum naturæ congruens rectà ferantur, retrahantur a noxa, cur in eorum salutem mentibus, quos naturæ auctor ad aliorum institutionem comparavit, inditas esse certas, & constantes prænotiones inficiemur, sine quibus ad veritatem bonitatis non satis instructi informatique fuissent; Nec enim melior est belluarum conditio, quam nostra. Nihil vero piget, eadem sæpe verba resumere (8).

Hinc barbaræ etiam nationes pœnas improbos luere cum sapientibus consenserunt, atque adeo animos esse immortales. Deus enim semper ea, quæ cuique naturæ necessaria sunt, providentissime curat. Quis autem communes animi corruptiones incertas esse asseveret? Sed ais tandem: Quænam istæ rationes sunt necessariæ & evidentes, quæ Scoto & Cajetano probabiles & obscuræ visæ sunt? Dicam, si illud prius commemoravero, quod ab Aristotele prudentissime dictum est (9), stultum esse, æqualem in omnibus certitudinem & evidentiam exigere. In naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in Mathematicis: in moralibus minor est etiam, quam in naturalibus. At in dispari certitudine tam stultus nemo est, quin scientiæ illis nomen impertiat. Syllogismi ergo illi & faciunt fcire, & vere demonstrationes sunt, quibus & de natura, & de moribus philosophamur: quamvis in eis rationibus non adeo magna aut necessitas, aut evidentia insit. Prima igitur ratio demonstrativa auctore Chrysostomo (10) est hæc: Qui animum esse mortalem ait, is neget necesse est, Deum humanarum rerum esse & procuratorem & judicem. Si enim justi migrant affecti injuriis, improbi rerum omnium abundantia potiti, nec post mortem aut merces, aut supplicium est, nulla certe est in cælo pietas, quæ talia curet: nulla justitia, quæ vel malos puniat, vel tribuat præmia bonis. Et cætera, quæ capite hujus libri quarto latius persecutus sum.

Respondet Scotus, argumentum hoc infirmius multo esse, quam reliqua. Non enim, ait, ratione naturæ notum est, esse unum rectorem hominum secundum leges justitiæ retribuentem & punientem. Quæ responsio bifariam confirmari potest. Prius, quia Sapiens, cum hoc eodem

(1) 7. *cont. gen. c.* 79. (2) 1. *p. q.* 75. *ar.* 2. & 6. (3) *homil.* 4. *de provid.*
(4) 13. *de Trin. c.* 9. *Mirum est Scotum hunc Aug. locum citavisse, ut opinionem suam confirmaret. Resurrectionem, Augusti. ait, non ratione, sed auctoritate teneri; at de immortalitate animæ contra dicit. Nam & l. de civ. Dei 1. c. 12. scribit, Platonem, qua mente immortalitatem animæ vidit, ne quis sibi mortem conscisceret, prohibendum judicasse.*
(5) *Sap.* 2. 2. (6) *Psal.* 93. 10. (7) *Job.* 35. 11. (8) *Vid. l.* 10. *cap.* 4. (9) 1. *Ethic.*
(10) *Hom.* 4. *de provid. vel fato.*

eodem argumento uſus eſſet, hujus rei ignorationem inſcitiam eſſe dixit ſacramentorum Dei. Quod ſi inter myſteria Dei cenſet & Dei providentiam, & animorum immortalitatem, non eſt cur nos inter perſpicua cenſeamus. Verba autem illius ſic habent (1): *Et neſcierunt Sacramenta Dei, neque mercedem ſperaverunt juſtitiæ, nec judicaverunt honorem animarum ſanctarum.* Poſterius, quia Juſtinus martyr & philoſophus in libro de Ariſtotelis reprehenſione docet, gentes non ſcientia, quæ ad demonſtrandum valet, de Deo creataque natura diſpoſitiones confeciſſe, ſed probabili ratione ſuam explicaſſe ſententiam. Et poſtea: *Hæc*, inquit, *etiam declarant, verum eſſe, quod a nobis de gentium philoſophis dictum eſt, eos non ſcientia demonſtrandi de naturis diſſeruiſſe, ſed conjectura veriſimilique ratione ſuam explicaviſſe ſententiam.* Adde his, quod Divus Thomas hoc argumentum ubique gentium prætermiſit, non prætermiſſurus, ſi certum & neceſſarium eſſet.

Verum enimvero nulla me hujus generis argumenta movere poſſunt, ut ab ea ſententia diſcedam, quam Chryſoſtomo video placuiſſe. Habuit quippe pro re perſpicua & conſtanti non alium negaturum, Deum eſſe hominum & gubernatorem & judicem, niſi eum, qui dixiſſet in corde ſuo: *Non eſt Deus.* Sed quia hæc res ſupra, ut dixi, manifeſto argumento nobis demonſtrata eſt (2), & accuratius eſt poſtea demonſtranda: ſatis nunc confectum eſſe arbitramur, ſi rationem illam, quæ animæ immortalitatem doceat, eo tandem ducere probaverimus, ut non poſſit Dei erga homines providentia juſtitiaque conſtare, niſi animæ incorruptio conſtat. Nam quod Scotus aliter eludi hanc ratiocinationem putat, perridiculum eſt. *Ut admittamus*, ait, *Deum pro meritis & præmia bonis, & malis ſupplicia retribuere: non exigua tamen improborum vindicta eſt culpæ turpitudo ipſa, cruciatus animi, conſcientiæque flagellum. Abunde vero magna merces & præmium, fructus ipſe virtutis, quo mirifice delectantur probi.* In quam ſententiam illud Auguſtini citat omnium ſermone contritum: *Voluiſti, Domine, & ita eſt, ut omnis inordinatus animus ſibi ipſi ſit pœna.* Poterat & illud ex Apoſtolo afferre (3): *Mercedem, quam oportuit, erroris ſui in ſemetipſis recipientes.* Quæ cum dicit, parum attente conſiderat, in quos laqueos incurrat. Primum enim nodum illum explicet neceſſe eſt (4): *Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.*

Deinde, Propheta non exiſtimavit quæſtionem hanc expediri poſſe, niſi ad fines bonorum & malorum referretur, hoc eſt, ad noviſſima, quæ probos improboſque manerent: ex præſentibus autem aut bonis aut malis illam non modo non ſolvi, ſed etiam implicari. *Mei*, inquit (5), *moti ſunt pedes, quia zelavi ſuper iniquos, pacem peccatorum videns*, &c. *Exiſtimabam, ut cognoſcerem hoc: labor eſt ante me, donec intelligam in noviſſimis eorum. Quomodo facti ſunt in deſolationem*, &c. Nec aliter aut Hieremias (6), aut Abacuc (7) huic quæſtioni reſpondendum putaverunt. Quorum ego ſenſum libentius exponerem, niſi ad alia feſtinaret oratio.

Præterea, valde reſtrictum Deum facimus, qui ſuis id ſolum in mercedis loco numeret, quod animo æquo, imo vero etiam gaudenti ac libenti ſerviernnt. O præmium ſingulare, quod eripit ſpem futuri cujuſque boni, quæ ſola, ut ait Cicero, hominem in miſeriis conſolatur! Quis enim dubitet, mortalium animos in arduis adverſiſque rebus ſpe futurorum erigi & ſublevari: frangi autem & concidere, ſi cum omnium rerum deſperatione confligant? Talem mihi rempublicam finge, ubi peſſimi cives metum omnem pœnæ & futuræ vindicationis abjiciant, optimi vere de ſpe futuræ gratiæ ac beneficii depellantur; & cum nec probis lex adhibuerit calcaria, nec improbis frænos, civitas non dico bene morata, ſed ne eſſe quidem poterit. Ita qui eam ſine præmio pœnaque conſtituit, hunc tu ipſe ſtultiſſimum judicabis. Quale ergo eſt ejus reipublicæ Deo procurationem adminiſtrationemque tribuere, quam nemo vir ſapiens ſibi aſſignari pateratur? Demonſtratum eſt igitur, animas eſſe immortales, tam evidenti & neceſſaria ratione, quæ retelli non valeat, niſi Deum facias aut improvidum eſſe, & negligentem rerum hominis, aut eam ſtulte urbem conſtituiſſe, in qua nullus ſupplicii timor ſit, præmii expectatio nulla.

At Sapiens ait, animorum incorruptionem ad Dei ſacramenta pertinere. Primum id ego negare vere poſſum. Nec enim rem hanc ille in myſteria retulit, ſed quod via impiorum proſperetur, quod ubique relinquant lætitiæ ſigna, quod opprimant pauperem juſtum, nec viduæ parcant, &c. & in his omnibus Deus non taceat modo, verum etiam probos duriter & acerbe, improbos contra blande & molliter tractare videatur. Hæc ſcilicet Dei ſacramenta ſunt, quæ humana ratio comprehendit aut vix, aut nullo certe modo. Deinde ſunt naturales res quædam in oculis omnium clare poſitæ: aliæ latent in occulto tenebris denſiſſimis circumfuſæ. Quæ naturæ myſteria rectiſſime dixeris. In his, fateor, animi immortalitas eſt, quæ a paucis quidem, idque difficulter, ſed inveſtigari tamen atque inveniri poteſt. Juſtini autem verba magna ex parte vera ſunt: at univerſas demonſtrationes Philoſophis eripere, tum abſurdum eſt, tum Paulo etiam contrarium, quem admodum refutando 7. argumento patefiet. Nam D. Thomas ejuſmodi argumentationibus uti non ſolet, quamvis ſint liquidæ & exploratæ. Cavet enim, ne argumentando de genere in genus tranſ-

(1) *Cap.* 2. 22. (2) *Cap.* 4. *ad.* 7. (3) *Rom.* 1. 27. (4) 1. *Cor.* 15. 19. (5) *Pſalm.* 72. 2.
(6) *Hier.* 12. 1. (7) *Abac. capp.* 1. 2. & 3.

tranſeat, quod Ariſtoteles in demonſtrandi arte docuit eſſe vitioſum. Conſtat vero, in hac ratiocinatione a Dei providentia, & juſtitia ad animi incorruptionem tranſiliri, quæ in eodem genere non exiſtunt. Verum de prima demonſtratione ſatis.

Secunda eſt hujuſmodi, ut a protervis refelli qneat, a viris recte inſtitutis non queat. Eam vero in probatione qnartæ propoſitionis poſtremam fecimus. Confirmat illam Cicero hunc in modum (1): *Sicut ſotis probatur Deum eſſe, quia nulla natio tam fera eſt, quin Deum habendum ſciat; ita apud omnes gentes communi conſenſu firmatum eſt, animos defunctorum interitu eſſe liberos. Quam omnino cum funeris cæremoniis teſtatam eſſe voluerunt. Nec enim eas corporibus importirent, niſi animos ſacros eſſe ac divinos in animum induxiſſent. Hinc vero*, ut Cicero affirmat, *& mercedem funeris ſepulturæque conſtitui, & nefas eſſe putarunt, & brutis animantibus hujuſmodi honores negoverunt.* Quas duas rationes Sapiens, ut mihi videre videor, perſtrinxit: Unam, cum ait (2): *Nec mercedem ſperaverunt juſtitiæ*: Alteram, cum ſubdit: *Nec judicaverunt honorem animorum ſanctarum.* Sane qui judicat, unum eſſe interitum hominum & jumentorum, is cum animum ſuum ſumma ignominia & dedecore afficiat, non hominum ritu ac religione, ſed ſepultura aſini ſepeliendus erat; ut dignum haberet ſua opinione & ſententia funus. Sed de ſecunda ratione hactenus. Tertiam ſignificat magis ſcriptura, quam explicat, cum e veſtigio ſubjicit: *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum.* Hominem quippe ad imaginem Dei eſſe factum, eo quod natura intellectualis eſt, verti in dubium non poteſt. Ex ea ergo parte homini incorruptio convenit, qua intellectum habet. Animum igitur, unde homo intelligit, & ſimilis Deo eſt, inexterminabilem eſſe oportet. Quæ ratio, quoniam ex hominis natura & forma propria ducitur; atque adeo non ex alienis & extraneis, ſed ex propriis aptiſque principiis, diligentius nobis & illuſtranda, & exponenda eſt. Id quod D. Thomas divine fecit: intelligebat enim, hanc eſſe certam expeditamque viam, qua ad animi immortalitatem veniretur.

Primum igitur fundamentum hujus demonſtrationis eſt, formam omnem intellectualem eſſe ſubſiſtentem, hoc eſt, eſſe ejus non a materia pendere. Hanc propoſitionem oſtendit Div. Thomas 2. cont. Gent. c. 51. Quia intellectus non eget corpore ſuſtinente; cum intellectio nec recipiatur in corpore, nec per corpus fiat. At dicis: Non eget corpore quidem tanquam ſubjecto, ſed eget tanquam objecto. Verum hoc duobus modis manifeſte refellitur. Primum enim animal non eſſet per ſe ſubſiſtens, quia indiget ad propriam operationem externis objectis. Deinde id, quod per accidens alicui convenit, non variat judicium de natura rei: ut lapis, qui in loco ſuperiore detinetur, &c. Cum ergo anima intellectiva ex natura propriæ operationis non ſuſtentetur a corpore, conſequens eſt, quod per ſe non pendet ab illo. Quia actus non poteſt per ſe a corpore pendere, niſi tanquam a materia & ſubjecto, in quo recipitur. Vide D. Thom. in QQ. de anima q. 14. & 2. cont. Gen. c. 55. & 79. Certe ſi intellectio in corpore ſuſciperetur, nec omnes res ſine diſcrimine intellectus perciperet, nec univerſale cognoſceret, ſed ſolum ſingulare. Quod ſi hujuſmodi argumenta tibi evidentia non ſunt, memento, nec cæteros et tuo ingenio æſtimandos eſſe, neque hic evidentiam mathematicam requirendam. Sed jam tempus eſt, ut objectiones oppoſitas refellamus.

Respon. ad 1. Prima ergo ſic repellitur: Fidei quæſtionem duobus modis interpretari poſſumus & ex natura ſua, & quoad nos. Ex natura ſua illa fidei quæſtio eſt, quæ eſt a Deo eccleſiæ revelata, quamvis a pleriſque ignoretur. Ut Spiritum a Patre Filioque procedere, ipſe Spiritus Apoſtolis revelavit. Item, animas ſanctorum, ſtatim ut a corpore exierint, videre Deum. De quibus licuit olim varie ſentire, & ſine fidei diſcrimine aut affirmare, aut negare, cum neutra res ſcilicet erat plane ab eccleſia definita. Ita quoad nos non ſemper fidei quæſtiones illæ ſunt habitæ; ſed ſalva fide, viri quidam docti contrariam veritati ſententiam tenuerunt. Quomodo aſſeruit Auguſtinus, non eſſe fidei quæſtionem, num anima rationalis ex traduce ſit (3). Nunc autem cum poſt ea tempora Theologorum, fideliumque omnium conſenſu firmatum ſit, animum non per generationem, ſed per creationem exiſtere, ſine dubio ad fidem illa quæſtio pertinet. Nec tamen ſi hoc fuit aliquando in controverſia poſitum, eadem de animæ immortalitate cauſa ſubeſt, quæ nunquam eſt a catholicis in dubium vocata. Sed de primo argumento ſatis.

Respon. ad 2. At ſecundo nihil eſt difficile reſpondere: cum videamus, non ſolum ſub infideli principe, quales Romani tunc erant, ſed ſub Imperatore Catholico multos in Germania nunc publice manifeſtas hæreſes profiteri. Tantum refert principes habere & fideles, & qui hæreticorum inſolentiſſimam temeritatem coercere tum velint, tum etiam poſſint. Præterquamquod ubi factiones ſunt, ibi favore partium in repu-

(1) *Lib. de Senect. & 1. Tuſcul. 9.* (2) *Sap. 3. 22.* (3) *Hieronymi perpetua conſtanſque ſententia fuit, animas in ſingulis corporibus creari ſingulas: quum poſt cota Eccl. ſecuta eſt, de eccl. dcft. c. 14. animas enim non creavi, ſed ex parentum ſemine eſſe, Lucifer. error fuit, ut Auguſt. refert de hæreſ. c. 81. At certe cum Zach. c. 12. ait. Dixit Dominus extendens cælum, & fundans terram, fingens ſpiritum hominis; in eo nihil aliud ſignificat, niſi ea opera a Deo ipſoque cauſa fabrefia & ſubſiſtentiæ parvari: quemadmodum Hieronymus idem admonait. Vide Eſa. 42. & 45. cap.*

republica tolerantur: quid dico tolerantur? quæruntur, foventur, ſtringuntur homines deterrimi ac ſceleratiſſimi. Hoc in ſtatu res Judæorum publica cum eſſet, non eſt ſane mirandum, ſi Sadducæos ferret carnalis populus, homines videlicet factioſos, qui carni uſque adeo inſervirent, ut omnem ſpiritum eſſe negarent. Quemadmodum autem Gentes tales eſſe volebant Deos, quales ipſi etiam eſſent, nempe adulteros, bellatores, raptores; ſic plebs vitiis corrupta eos vult habere religionis præſides, qui non religati ſint, ſed liberi, non ſpiritus ſervi, ſed mancipia carnis. Verum in argumento facillimo refutando plura, quam neceſſe erat, verba conſumpſimus.

RESPON. AD 3. Tertium vero breviſſime reſellemus. Nam primum illud teſtimonium certiſſime probare animorum immortalitatem, oſtenſum eſt a nobis paulo ante. Secundum etiam quantum momenti habeat, nunc nunc explicabamus. At tertium nulla reſponſione eludi poteſt. Si enim homines animam non poſſunt occidere, corpus autem occidere poſſunt, certum eſt, animas non cum corporibus interire. Item, ſi animas Deus mittit in gehennam: non ergo cum corpore moriuntur. Quartum denique Cajetanus affirmat, probare quidem ſimpliciter animæ immortalitatem, unde Sadducæos de reſurrectione vinceret, qui ideo negabant mortuos reſurgere, quia credebant cum corpore animam mori. Per ſynecdochen autem ſcriptura nomina Abraham, Iſaac, & Jacob pro animis eorum uſurpat. Quo loco Ambroſius Catharinus eum, ut ſæpe alias, ſine cauſa reprehendit. Coarguit enim Theophylactum, imo vero Hieronymum, qui Cajetano illius auctor ſententiæ fuit. At D. Thomæ expoſitio præclarior eſt. Non repugno. Nec D. Thomas ſolum illum locum ſine figura intellexit, ſed Chryſoſtomus, Theophylactus etiam, atque Ambroſius. At dicis: Quomodo Abraham illo tempore vivus erat? Reſpondet Chryſoſtomus (1) quomodo Adam poſteaquam de ligno vetito comedit, ſententia tamen prolata mortuus erat; ſic Abraham pollicitatione reſurrectionis certiſſima vivus erat. Alioqui quid ſibi Eccleſia vult, cum ait: *Regem, cui omnia vivunt, & cui non pereunt corpora noſtra?* Ac de tertio argumento hactenus.

RESPON. AD 4. Quartum autem jam ante expeditum eſt. DIXIMUS enim in 7. hujus operis lib. ſanctos veteres non tam humanas diſciplinas, quam divinas literas coluiſſe. Quæ cauſa fuit, ut in rebus naturæ perobſcuris ratione vulgari contenti eſſent, nec meliores requirerent. Concluſionum itaque naturalium a Philoſophis petenda demonſtratio eſt, præſertimque a D. Thoma perfecto, mea ſententia, Philoſopho, cujus admirabilem naturam & ingenium cum gratia perfeciſſet, tum ubique alias, tum in libro contra gentes maxime quidquid expeti ab hominis ingenio poterat, id unus videtur ad miraculum præſtitiſſe.

RESPON. AD 5. Sed Scoto, Jandouo, Cajetano rationes probabiles viſæ ſunt, non item neceſſariæ. Scotus porro & Jandunus (nam de Cajetano dicam poſtea) videntur demonſtrationes Mathematicas quæſiiſſe. Si enim ſapere ad ſobrietatem vellent, & rei naturam, de qua diſſeritur, attente perpenderent, ſane intelligerent, rationes, quæ animæ incorruptionem probant, non ſuadere, ſed vincere, ſi non protervum & repugnantem, at certe docilem hominem, & ad diſciplinæ leges bene informatum. (*Deſunt ad reliq. argum. Reſponſiones*).

---

(1) *Hom. 71. in Matth. de fide reſurr.*

Finis Libri duodecimi de Locis Theologicis.

AD LECTOREM.

EN damus tibi, candide Lector, Rev. quondam P. F. Melchioris Cani Ordinis Prædicatorum de Locis Theologicis duodecim libros, perfectos quidem, limatos, atque omnibus (ut ajunt) numeris abſolutos. Te tamen admonitum velim, duos huic operi deeſſe libros, quos Author morte præventus reliquit infectos. Nec tamen hoc te moveat, & ab ejus lectione remoretur: illi enim etſi huic operi non acceſſerint, tamen quod ad perfectionem ejus attinet, parum, aut nihil facere, quilibet etiam mediocriter eruditus facile judicare poterit. Quapropter auctoris labore fruere. Quod ſi feceris, quantum utilitatis inde ſis reportaturus, tu ipſe poſtea libenter fateberis. Vale.

MEL-

MELCHIORIS CANI
EPISCOPI CANARIENSIS

Ex Ordine Prædicatorum

RELECTIONES DUÆ,

Una de Sacramentis in genere, altera de Sacramento Pœnitentiæ.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

OSTERIORES curæ, & proverbio, & experientia teſte, meliores eſſe conſueverunt. Cum igitur in tradendis diſciplinis laudabilis obtineat conſuetudo, ut præter quotidianam lectionem aliquid accuratius elaboratum Magiſtri relegant, quo velut adipe ſelecto, diſcipulorum animi vegetati, avidius ad ſuam quiſque profeſſionem alliciantur, factum eſt, ut ſapientiſſimus Magiſter noſter CANUS importunis amicorum precibus victus, poſteriorum cogitationum ſuarum primitias nobis ederet. Eæ ſunt duæ Relectiones Theologicæ tali viro profecto dignæ; altera de Sacramentis in genere, altera de Pœnitentia. In quibus neſcias, candide Lector, utrum magis in viro iſto mirere acumen ingenii vere Theologici, non de rebus nihili (ut fere fit) diſputantis; an dicendi facundiam cum facilitate, & perſpicuitate conjunctam. Nam in cæteris, cum ſemper ſui ſimilis ſit, neſcio quo hic pacto ſeipſum ſuperare videtur, adeo ingenioſe omnia diſcutit, dilucide ob oculos ponit, proprie, & eleganter diſſerit. Porro ſi ad eum modum res Theologica, nativo ſuo fulgore nitida tractaretur, ſpes eſſet, fore, ut omnes illius candidati brevi ſcopum attingerent. Cæterum quid facias multis, qui Theologi vocabulum digne ſibi uſurpare videntur, ſi more andabatarum gladium in tenebris ventilent; ſi artis Theologicæ, quam petere inſtituerant, obliti, Iberis interim næniis implicati pro nihilo digladientur? An qui ejuſmodi ſunt, non ſimiles dices procis Penelopes, qui pediſſequarum lenociniis in ipſo ſtatim veſtibulo remorati, ad arcem dominæ, quo iter intenderant, non perveniunt? Veritas nempe una eſt, quæ ſola vult amari, & nullo modo patitur pellicem. Sed & majeſtatem, & gravitatem ſibi vendicat non vulgarem: illotis ad eam pedibus ſi quis tentet irruere, is velut alter Ixion, nubem pro Junone tenebit, temeritatis ſuæ pœnas verſatili ſemper rota daturus. An non Apoſtolus noſter hos tibi videtur propriis depinxiſſe coloribus ſemper diſcentes, & nunquam ad veritatis ſcientiam pervenientes? Tu vero, vir Theologe, ſi cupis ad Theologicæ veritatis deſideratos amplexus compendio pervenire, neglectis ancillis, quæ ſervium cum filiis ſuis, lege, & relege, quæ tibi tradit puræ, & liberæ veritatis amator Magiſter noſter CANUS: Et ſi munuſculum hoc, quod tibi addicit, non magnitudine, ſed pretio æſtimandum placere cognoverit (placebit autem haud dubie) plura deinceps (nam totus tibi dicatus eſt) ſperare poteris.

RE-

RELECTIO
DE SACRAMENTIS
IN GENERE,

Habita in Academia Salmanticenſi.

Thema Relectionis ex Lucæ Cap. 10.

Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.

Prima Concluſio.

Sacramenta omni tempore fuiſſe ad ſalutem hominibus neceſſaria, quemadmodum & fidem in unum Salvatorem Dominum Jeſum Chriſtum, quam eandem, diverſis licet Sacramentis, & olim veteres, & nunc etiam nos exterius profitemur.

Secunda Concluſio.

Sacramenta vero nulla aut naturalis, aut ſcriptæ legis ſanare hominem potuiſſe, cum ſola, quæ in nova Lege ſunt a Chriſto inſtituta, vere, proprieque gratiam, & ſalutem efficiant.

PROŒMIUM.

NOllem equidem, viri graviſſimi, novas a me res aliquas de rebus antiquiſſimis diſputaturo hodierna die expectaretis. Nam & ubique gentium fugienda Theologo doctrinæ novitas, quæ cum ſemper periculoſa eſt, tum fere ut vetuſtari, ita quoque veritati contraria; & quam nunc diſputationem de Sacramentis inſtituimus, majori ex parte veterum traditione conſtitit; & in hoc celeberrimo toro terrarum orbe Gymnaſio illud magnopere conandum eſt, ne novitiis opinionibus aut Theologiæ dignitas, aut majorum noſtrorum auctoritas minuatur. Quocirca ſi in earum rerum aſſerrione, quas hodie ſum explicaturus, quorumdam forte juniorum placita reſellero, idque ſuppreſſis etiam, tacitiſque nominibus; quæſo, ne arrogantiæ tribuatis: quin potius exiſtimate, ſedulo me in id incumbere, ut ne ſcholaſtica dogmata nova eſſe videantur, ſed antiqua, & noſtræ Religionis auctorum ingenio, atque eruditione commendata. Quod ſi intellexerimus, primam hanc Relectionem laudari a vobis laudatis viris, aut certe conſilium noſtrum, conatumque probari, majora & graviora deinceps, Chriſto juvante, proferemus.

Locum igitur hodierna diſputatione repetendum Magiſter ex decimo Evangelii Lucæ capite deſumpſit, principium aptiſſimum quarto ſuo Sententiarum libro inde daturus; unde & nos ad veſtram hanc Academiam accedentes noſtrarum quoque lectionum principium dedimus. Locus autem hujuſcemodi verbis continetur: *Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum.*

Ac Samaritani parabola quidem juxta germanum litteræ ſenſum in id eſt a Domino compoſita, ut proximus, quem perinde atque nos ipſos diligere jubemur, non cognationis, aut ſanguinis propinquitate, ſed humanitatis, & benevolentiæ conjunctione definiretur. Homini quippe ſauciato, qui deſcendens ab Hieruſalem in latrones inciderat, non aut Levita, aut Sacerdos civilitatis, generiſque ratione conjunctus tulit opem, ſed Samaritanus alienus a Judæorum commercio quidem, ſed non ab humanitate tamen alienus. Verum tam accurate confecta, enarrataque ſimilitudo univerſis ſanctis expoſitoribus viſa eſt myſticum alium ſenſum inferre, juxta quem deſcendens homo in civitatem Jericho, humanum genus intelligitur, cui vulnerato, ſpoliato, jacenti, ſemineci poſt peccatum, Chriſtus Jeſus, revera Samaritanus, hoc eſt, cuſtos unicus ipſe noſter, naturæ etiam communione propinquus effectus, medicinas adhibuerit ſpiritales, quibus peccatorum omnium vulneribus mederetur. Has nos medicinas Sacramenta vocamus, deque his diſputationem in genere ſuſcepimus, quinque præcipue partibus continendam.

Primum enim definiemus Sacramenti nomen, ut intelligant omnes, quid ſit id, de quo diſſeritur. Mox oſtendemus, ſine fide unius Mediatoris Jeſu Chriſti, quam Sacramenta deſignant, neminem fuiſſe ſalutem conſecutum. Deinde monſtrabimus, Sacramenta fuiſſe ſemper poſt peccatum homini ad ſalutem neceſſaria. Quarto loco explicabimus, quænam Sacramenta hanc ſalutem effecerint. Poſtremo colligemus id, quod explicatu difficillimum eſt, quo proprie diſcrimine Sacramenta nova a veteribus ſeparentur.

PARS

PARS PRIMA.

De Definitione Sacramenti.

DEFINIT. SACRAM. PRincipio itaque, ut viam reliquis quæstionibus faciamus, Sacramentum a plerisque definitur esse sacræ rei signum. Cui quidem finitioni multipliciter objicitur; sic enim objectionibus expositis, facilior erit rei definitæ intelligentia.

ARG. IN CONTR. Primo, conjugium in statu innocentiæ erat signum rei sacræ, id est, conjunctionis inter Christum, & Ecclesiam, quemadmodum Apostolus docet (1): & tamen non erat Sacramentum, ut nunc quidem de Sacramentis loquimur, cum in illo statu nec morbus esset, nec proinde medicina.

Deinde, sacrificium Abel non fuit sacramentum, non plus certe quam oblatio Cain; fuit tamen signum rei sacræ, ejus videlicet sacrificii, quod & Christus in ara crucis obtulit, & nos offerimus in altari, ut in universum de veteribus hostiis Augustinus tradit (2): igitur definitio mala.

Præterea, serpens æneus a Moyse in deserto suspensus, Manna item eodem loco Judæis exhibitum, signa fuere rerum sacrarum, ut Joannis Evangelium docet (3); at certe non fuere sacramenta.

Præterea, Agnus Paschalis, auctore Paulo (4), rei sacræ signum erat: nec magis videtur fuisse sacramentum, quam aliæ figuræ, quæ in veteri Lege præcesserunt.

Ad hæc, verba Christi apud Lucam (5): *Remittuntur tibi peccata tua*, Sacramenta minime fuerunt, cum tamen fuerint signum rei sacræ, id est remissionis peccatorum, quam etiam effecere. Et confirmatur: Illa verba, *Ego te baptizo*, &c. sunt sacræ rei signum, ablutionis scilicet interioris, cujus eriam sunt causa: sed Sacramenta non sunt: nisi ita desipiamus, ut sacramentorum formas sacramenta nuncupemus.

Præterea, aqua lustralis, quam vulgus benedictam appellat, signum est rei sacræ, signum quoque sanctificativum: at certum est tamen, non esse Sacramentum. Definitio igitur est inepta. Major enim propositio satis probatur Alexandri Papæ testimonio (6) in decretis suis, ubi asserit, aquam sale conspersam, & divinis precibus consecratam populum sanctificare, inquinatos mundare, insidias diaboli avertere, sanitatem corporis, & animæ præstare.

Corpus denique Christi in Eucharistia contentum non est signum: signum enim, Augustino finiente (7), est quod præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit. Corpus autem Christi, licet invisibiliter sub specie panis contineatur, sine dubio Sacramentum est: non ergo Sacramentum apte finitur, quod sit sacræ rei signum.

RESPON. AD ARG. TRIB. FUNDAM. POSITIS. His, atque aliis argumentis definitionem hanc, a Magistro sententiarum approbatam, juniores quidam facile rejiciunt: quibus nos tamen facilius respondebimus, si tria prius principia ponamus. Quæ si cuiquam non bene provisa, & diligenter explorata videantur, huic illud respondere poslumus, non id nos quærere, ut omnibus probentur, quæ asserimus (nam id fieri non potest), sed ut eis, qui juxta rei naturam, de qua differitur, argumenta requirunt.

Primum itaque fundamentum est, Sacramenta esse quasdam sacras cæremonias, ad Dei cultum videlicet pertinentes. Nam ante omnia id Sacramenti nomen præ se fert: quod a sacro derivatum, Varro de lingua Latina auctor est. Sacrorum autem administratio ad religionem, qua Deum colimus, pertiner. Quare & Sacramentum opus est religionis.

Rursum, in Sacramentis profitemur, nos salutem a Deo Salvatore quærere: id vero ad pietatem, qua Deo cultum exhibemus, spectare manifestum est.

Peccata insuper, quæ in Sacramentorum vel administratione, vel susceptione fiunt, virtuti religionis adversantur. Sunt enim vel superstitiones, vel sacrilegia. Ergo recta ipsa Sacramentorum sive susceptio, seu administratio actus est religionis. Augustinus demum definit (8), non quodlibet signum esse Sacramentum, sed quod sit sacrum signum.

Secundum fundamentum est, non quodcunque Sacramentum esse, sed quod habeat occultam, & reconditam significationem. Nam vulgari sermone tunc sive verbis, seu rebus inesse dicimus Sacramentum, cum eli significatio quædam abscondita. Mox etiam Gregorius 1. qu. 1. cap. *Multi*, ob id ait Sacramenta dici, quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius operatur salutem. Unde a secretis sacris Sacramenta asserit appellata.

Præterea, interpres Novi Testamenti, ubi apud Græcos habetur *μυστήριον*, fere tradurit Sacramentum (9). At mysterium absconditum, & occultam habet intimationem, ut eodem cap. Gregorius affirmat. Non igitur est Sacramentum, nisi sit occulta, & condita significatio. Hinc illa vulgata doctrina, Sacramentum rebus sensibilibus constare, quarum figura sit cæteris occultius adumbrentur res insensibiles: Sola namque verborum expressa significatio Sacramentum non efficeret. Sacramenta quippe sine verbis fuere quædam in Lege tum naturali, tum scripta; sine rebus autem nulla fuere Sacramenta. Rerum itaque significat onem ratio Sacramenti requirit. Atque eo fortasse Samaritanus hic noster oleum,

(1) *Ephes.* 5. 32. (2) 10. *de Civit. Dei c.* 20. (3) *Joan.* 3. 14. & 6. 31. (4) 1. *Cor.* 5. 7.
(5) *Luc.* 7. 48. (6) *De cons. d.* 3 *c. Æcua.* (7) 2. *de doctr Chr. c.* 1. *De cons. d.* 2. *cap. signum.*
(8) *Lib de Civ. Dei* 20. *c.* 5. & *refert. de cons. d.* 1 *c. sacrificium.* (9) *Ephes* 1. 9. *Col.* 1. 26. 1. *Tim.* 3. 16.

oleum, & vinum, res materiales, ac visibiles exhibuisse legitur, verba exhibuisse non legitur.

Hinc etiam illud est, quod Augustinus tradidit (1), oportere res, quibus Sacramenta constant, imaginem, & similitudinem gerere earum rerum, quarum signa, & Sacramenta esse dicuntur. Verbi gratia Baptismus lavat; ideo completur in aqua: Eucharistia reficit; ob idque panis, & vini speciem accipit: Unctio fovet; idcireo ministratur in oleo: In Pœnitentia demum sub aperta forma judicii, ubi & testis, & reus, & judex, & accusator inducitur, judicium illud interius licet agnoscere, quo ab invisibili judice reus vel absolvitur, vel ligatur. Ita in cæteris Sacramentis inveniemus, mysticam Sacramentorum significationem quadam imaginis, & figuræ proportione consistere.

Tertium fundamentum est: Sacramenta esse signa sanctificationis practica, quæ scilicet ipso usu adhibentur ad sanctificandum. Nam cum sit duplex signum sanctitatis, alterum speculativum, ut nomen sanctum, vel sanctificans; alterum practicum, quod non solum significat sanctificationem, verum & exhibet, ut Baptismus exterior; Sacramentum non signum speculativum, sed practicum est.

Id vero ex eodem cap. *Multi*, cum primis habetur, ubi Gregorius ait, Sacramenta dici, quod sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius salutem operetur.

Item, nisi ita esset, plura in nova Lege essent, quam septem Sacramenta, quandoquidem sacrarum rerum signa speculativa plura sunt.

Præterea, in sensu, quo Scholastici disputant de sacramentis, spirituales, & sacras medicinas intelligere cogimur, quæ nisi signa practica, & sanctificativa sint, intelligi nulla ratione possunt.

Est igitur sacramentum (ut hæc tria simul principia complectamur) sacrum & occultum signum ad sanctificandum institutum. In quem sensum illa definitio est optima: *Sacramentum est sacræ rei signum*.

Respon. ad Arg. in contr. Quare ad primum argumentum facillime respondetur, matrimonium nec in statu innocentiæ, nec alio unquam ante Evangelium tempore fuisse sanctificativum; unde nec fuit Sacramentum, nisi latissime quodlibet mysterium sacramentum vocare velis; quod, ut modo diximus, interpres novi ac veteris Testamenti sæpius facit. Quo significatu nunc de sacramentis minime disputamus, sed cum Concilio Florentino a sacris aliis sacramenta distinguimus, ut peculiariter ad sanctificandum homines instituta.

Responderi quoque potest, matrimonium nec in statu innocentiæ, nec in lege naturæ aut scripturæ fuisse sacrum & religiosum: quippe cum non esset opus divini cultus, sed magis civilis humanique contractus, in naturæ solum vel propagationem, vel remedium institutus. At in nova simul & sanctificativum & sacrum est, ut cætera religionis Christianæ sacramenta.

Nec in præsentia vertere in quæstionem volumus, an matrimonium, quod vel per procuratores, vel etiam ab ipsis conjugibus sine Ecclesiæ ministro, sineque aliqua religionis cæremonia profane contrahitur, sacramentum sit, tametsi vocari in dubium jure fortasse potest. Nam ejusmodi contractus, quod jam instituavimus, pure civilis est, nec aliqua ex parte opus religionis sacrum: quare non est sacramentum. Deinde quia, cum sine sacerdote, vel per procuratores, vel per literas, vel aliter quocunque modo fideles contrahunt, non se existimant esse sacrilegos, si non sint in gratia, quo tempore contrahunt: At si sacramentum conficeretur, procul dubio sacrilegi essent. Præterea quia recipere sacramentum unus pro alio non potest: ergo quod per alios contrahitur, non est sacramentum. Præterea, ut concilium Florentinum definit, omnia sacramenta tribus constant, materia, forma, ministro: quorum si aliquod desit, non perficitur sacramentum: At cum matrimonium sine sacerdote, aut ministro Ecclesiastico contrahitur, unum revera deest: non igitur conficitur sacramentum. Sed de hujusmodi quæstione alio loco fusius & copiosius disseremus.

Ad secundum respondeo, sacrificium fuisse duplex in lege tam naturali, quam scripta: Alterum ad protestandum, Deum rerum esse auctorem ac Dominum: & hujusmodi non erat Sacramentum, tametsi illius sacrificii signum erat, quo religio nostra Deum unice colit. Alterum vero in id factum est, ut Deus mortalium culpis infensus placaretur: quod erat utique sacramentum. Videtur autem sacrificium Abel prioris generis fuisse, quoniam munus solum fuisse perhibetur; sicut & oblatio Cain. Quare non fuere sacramenta, quæ a generalibus sacrificiis concilium Florentinum discernit.

Ad tertium, Serpens æneus & manna signa sacra non fuerunt, licet rerum sacrarum fuerint significativa: Nec enim aut erectio serpentis, aut mannæ usus in id fuit, ut Deo religionis cultus exhiberetur. Utriusque præterea rei usus erat in effectum aliquem corporalem. Serpens namque non fuit erectus ad sanctificandum animum, sed ad sanandum corpus: Nec manna præstitum Judæis est ad sanctitatem ipsorum, sed ad saticatem carnis. Non igitur fuere signa practica sanctificationis, ac proinde nec sacramenta. Quanquam intelligentes hujusmodi rerum futurarum mystica signa, per fidem rerum, quas credebant, justificabantur. Omnes enim eandem escam spiritalem manducaverunt, & eundem potum spiritalem biberunt, *Bibebant autem de spirituali consequente eos petra, petra autem erat*, &c. ut Apostolus in priore ad Corinthios epistola (2) testatur.

Ad quartum, quibusdam agnus Paschalis non videtur fuisse Legis veteris sacramentum, quod in illius esu nullus usus sanctificationis appareret.

At

(1) *Epist 3. ad Bonif. Episc.* (2) *Cap. 10. v. 4.*

At divus Thomas(1) multo aliter intellexit. Quemadmodum in Lege nova alia sunt sacramenta directe parata & instituta ad mundandum ac sanctificandum homines, ut Baptismus, & Pœnitentia; alia vero supponunt jam esse mundos, dantur que in usum sanctificatorum: sic in veteri Lege agnus Paschalis sacramentum mundorum fuit, nempe quem nisi sanctis & mundis edere non licebat: atque idcirco non fuit opus, ut immundos sanctificaret, sed sat fuit adhiberi ad consummationem legalis sanctitatis, quam quidem habere nemini contingebat, nisi agnus Paschalis ederetur. Quod si cui ratio hæc subtilior videatur, quam ut communi sensui possit accommodari, credat, agnum Paschalem non in memoriam solum Ægyptianæ redemptionis immolari, sed etiam pro peccatis Israelitici populi: Sicut Eucharistiæ sacramentum & signum commemorativum est præteritæ redemptionis, & pro peccatis fidelium immolatur. At sacrificium pro culpis oblatum, quod retro jam diximus, sacramentum erat.

Ad quintum: Patet, verba Christi non pertinuisse ad ritum aliquem religionis, sed tantum explicasse divinam potestatem. Nam eadem loquendi forma Dominus dixit: *Surge & ambula: fides tua te salvum fecit*: & alia ejusmodi, quæ passim reperies apud Evangelistas. Imo vero non existimaverim, verba illa fuisse quasi instrumentum, quo Dominus ad sanctificationem uteretur: quod tamen esset necessarium, ut ibi esset sacramentum. Rursum & manifestam etiam habent significationem, nec gestum ibi fuit quicquam, quod sub rerum corporalium imagine occultum mysterium insinuaret: quapropter nullum fuit eo loco sacramentum.

Atque inde confirmatio addita facile solvetur; Si enim novæ Legis sacramento sola verborum expressa significatio esset, non esset propria ratio sacramenti. Tametsi dicere quoque possumus: signum partiale sanctificationis esse quidem partem sacramenti, non autem esse sacramentum, hoc est, signum integrum sanctitatis, quod videlicet in nova Lege materia, formaque constat, rebus & verbis. Quo fit, ut cum artificiosum compositum esse sacramentum videatur, non pro forma verborum accipiendum sit, sed pro materia potius rerum sensibilium: quemadmodum vasis aut statuæ vocabulum non pro forma artis accipimus, sed pro materia habente formam.

Ad sextum: Aliorum solutionibus prætermissis, quæ, nisi me opinio fallit, non sunt idoneæ: Respondeo cum D. Thoma (2), aquam benedictam non esse signum sanctificativum, etiamsi non pœnas culparum modo, sed, id quod mihi probabilius est, culpas quoque veniales remittat. Nam quemadmodum illæ cæremoniæ sacræ, quæ præparant quidem ad Baptismi sanctificationem, at non sacrant tamen suscipientem, ut Exorcismus, sacramenta dici non possunt; possunt autem vocari sacramentalia, quasi sacramentorum ipsorum sanctificantium præparationes: sic aqua benedicta, & cætera ejusmodi, quæ peccata solum venialia delent, quoniam sanctitatem præstare nequeunt, sacramentalia sunt, non sacramenta.

Sed objicis. Ergo Confirmatio non est sacramentum, ut quæ Baptismo adjuncta, ipsius effectum perficit. Nego consequentiam, quia effectus proprius Confirmationis sine collatione gratiæ, per quam est vera sanctificatio, præstari non potest; & idem omnino est in reliquis Ecclesiæ sacramentis. Remissio autem venialium, qui est effectus aquæ benedictæ, sine collatione gratiæ & sanctitatis confertur. Effectus præterea aquæ benedictæ in sacramento Pœnitentiæ est: Undesacramentale, quod additur, annexum sacramento Pœnitentiæ est, quod videlicet integrum suum effectum non habuit. At effectus Confirmationis proprius in sacramento Baptismi non est, sive in alio quidem sacramento. Quare non est sacramentale, quasi alicui sacramento secundario conjunctum, sed est per se verum perfectumque sacramentum. Qua vel maxime ratione eorum error fit manifestus, qui sacramento Unctionis extremæ remissionem venialium, tanquam effectum proprium, assignaverunt, quod si esset, certe Unctio non esset sacramentum, sed sacramentale quiddam.

Quod autem Alexander asserit, aquam consecratam populum sanctificare, purgare, sanare, forsan intelligendum est non solum de aqua ista vulgari, qua in remissionem venialium aspergimur, sed de aqua etiam ad Baptismum populi paranda, quæ prius etiam sale consepergitur, & divinis precibus consecratur. Confert enim summus Pontifex elementa, quæ Christiana religio in suum usum vendicare solet cum iis, quorum fuit olim usus in veteri testamento: docetque, majorem nostris inesse vim sanctificandi, purgandi, sanandi, quam veteribus. Quod si cui hæc nostra intelligentia displicet, quæ tamen, linum ut lino, ita facile antecedentibus consequentia nectit; is tale habeat responsum, aquam sacram & benedictam sanctificare & purgare secundum quid, eo quod peccatorum pœnas solvit, culpas item veniales: nunquam vero simpliciter & absolute sanctificat, quod ratio sacramenti requirit. At si hinc colligas, Legis veteris nulla fuisse sacramenta, quæ videlicet neminem sanctificabant; huic nos argumento suo postea loco respondebimus.

Ad postremum vero nunc dicitur, aliud esse sacramentum tantum, aliud esse simul & rem sacramenti, & sacramentum, ut c. *Cum Marthæ* de celebratione missarum Innocentius tradit. Hic igitur nos definimus sacramentum tantum, quod oportet esse sensibile. At quod simul est res & sacramentum, satis habet, si sit signum intelligibile; ut character signum est spirituale, quo fumus interius consignati: & corpus Christi signum est intellectuale corporis mystici, hoc est, ecclesiasticæ unitatis: qua significatione & corpus Christi, & character appellantur

(1) 3. p. q. 37. ar. 5. & 1. Cor. 5. lect. 2. (2) 3. p. q. 65. a. 5. ad. 6.

sacramenta. D. tamen Augustinus dicit (1), esse figuratum sermonem, cum corpus Christi vocat sacramentum. Nam rerum similitudines nonnunquam rerum ipsarum, quarum sunt signa, vocabula accipiunt: ut in Apocalypsi (2) *Agnus, qui occisus est ab origine mundi*, id est, Agnus signatus ab origine mundi; ut & Augustinus, sive quis alius fuerit ejus operis auctor, homil. 10. in Apocal. legit: & ad Rom. 6. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*, & ad Corinth. 10. *Petra autem erat Christus*. Eodem, inquit, modo sacramentum corporis Christi, corpus Christi est; & sacramentum sanguinis, sanguis est. Ac de prima parte satis nobis fuerit disputatum.

PARS SECUNDA.

De necessitate Fidei Christi ad salutem.

2. QUÆST. PRINCIP. SEquitur pars altera, ubi differendum est an fides Christi Salvatoris nostri fuerit in omni Lege ad salutem necessaria.

ARGUM. PRO PARTE NEGAT. Et pro parte quidem negativa illud est præcipuum argumentum, quod in Lege naturæ satis erat credere Deum esse, & esse remuneratorem inquirentium se, ut Apostolus ad Hebræos (3) videtur astruere. Fides igitur unius Mediatoris, qui scilicet Deum placaret, salvaret homines, non erat necessaria.

Præterea, non in lege naturæ modo, verum etiam scripturæ, satis ad salutem erat servare mandata, juxta id, quod Dominus ait: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. At decem mandata legis, de quibus sermo erat, naturali ratione continebantur. Non ergo ad salutem erat fides unius mediatoris necessaria.

Pro parte vero affirmativa illud Apostoli testimonium est (4). *Unus Deus, unus mediator Dei, & hominum homo Christus Jesus*.

RESOL. QUÆST. Volumus hic nos, quasi Trojanum bellum gemino ab ovo, hujus argumenti materiam exordiri, indeque disputationem inchoare, an videlicet homines in statu innocentiæ, vel etiam Angelos viatores contingere potuerit sine Christi fide salutem habere. Non alienum est hoc a præsenti disputatione, & ab instituto hujus diei prorsus remotum. Non enim hoc sane loco in fidei quæstionem incurreremus, nisi sacramentorum ratio postularet. Etenim cum sint sacramenta omnia quædam fidei in Christum protestationes; non aliter commode potuimus sacramentorum necessitatem definire, nisi prius statuissemus, quousque Christi fides sit, fueritque mortalibus necessaria. Nam sacramenta mortalium sunt medicinæ.

Itaque, ut ad hujus quæstionis caput recurrat oratio, dupliciter potest intelligi fides Christi, & implicita, & explicita. Nempe Christiani explicite in Christum Deum & hominem credimus. At qui credidit olim, Deum humanæ salutis procuratorem per aliqua media mortales in vitam æternam reparaturum, is Christi fidem habuit implicitam.

1. CONCL. Prima igitur conclusio sit. Non fuit fides Christi explicita semper ad salutem in omni lege hominibus necessaria.

Hanc & Magister 3. distinct. 25. & communis tenet Theologorum consensus. Eandem habet Divus Augustinus contra Faustum, lib. 19. cap. 14. Imo & Apostolus eandem, nisi ego cæcutio, videtur confirmare, cum ait (5). *Conclusit scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus*. Prius autem quam veniret fides (scilicet Evangelica) sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Satis ergo erat fides implicita Jesu Christi ad illius veteris populi salutem, populi, inquam, in eam fidem concluli, quæ tempore gratiæ erat manifestius explicanda. Multo igitur minus fides Christi explicita in Lege naturæ ad salutem requirebatur.

2. CONCLUSIO: Fides Christi Redemptoris saltem implicita fuit semper post lapsum hominibus necessaria. Hanc citra fidei periculum negare non licet, quam utique auctores imprimis gravissimi confirmant, quorum testimonia infirmare nulla ratione possumus. Hieronymus in 2. cap. Epist. ad Galat. super ea verba: *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: Admonere*, inquit, *debemus, sanctos, qui antiquitus fuerunt, ex fide Christi justificatos. Siquidem Abraham vidit diem Christi, & lætatus est. Et Moyses majores divitias existimavit thesauro Ægyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Et Esaias vidit gloriam Christi, ut Joannes Evangelista commemoret, & Judas de omnibus generaliter*. Item in capit. 4. ejusdem Epistolæ: *Hæres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est, usque ad præfinitum tempus a Patre, totum humanum genus*, inquit, *usque ad adventum Christi significat. Quomodo enim omnes in protoplasto Adam necdum nati moriuntur; ita & omnes, & hi, qui in adventu Christi nati sunt, in secundo Adam vivificantur. Iste intellectus Ecclesiæ Catholicæ convenit, quæ & veteris & novi testamenti unam asserit providentiam, nec distinguit in tempore, quos conditione sociavit. Omnes ædificati sumus super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, continente nos angulari lapide Jesu Christo; omnes unus panis sumus, & duo consensimus super terram. Et quomodo nos super Prophetas fundati sumus, ita & Patriarchæ in Apostolorum fundamine consiterunt*. Hactenus Hieronymus.

Præclara certe, & tali viro digna interpretatio: Quemadmodum enim parvulus hæresidem est & adultus; sic populus ille antiquus, & hic

(1) *Epist. 23. ad Bonifac.* (2) *Apoc.* 13. 8. (3) *Hebr.* 11. 6. (4) 1. *Tim.* 2. 5. (5) *Galat.* 3. 22.

hic novus eadem fide, & religione contentus eadem quoque Eccleſia eſt. Ac ſicut in parvulo implicite continetur, quod poſtea explicatur in adulto; ita fides illa antiquorum parvula fuit, & ſi ſua continebat implicite, quod deinde creſcens habuit explicite.

Divus item Auguſtinus hanc ſententiam frequentiſſime repetit, lib. primo contra duas epiſtolas Pelagianorum, cap. 21. & ſuper Ioan. tract. 45. & epiſt. 157. quæ ſcribitur ad Optatum, ut multa alia loca prætermittam. *Ita ſit fides ſalva*, inquit, *qua credimus nullum hominem ſive majoris, ſive parvulæ quamlibet & recentis ætatis liberari a contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod primæ nativitate contraxit, niſi per unum mediatorem Dei, & hominum Chriſtum Jeſum, cujus hominis ejuſdemque Dei ſaluberrima fide etiam illi juſti ſalvi facti ſunt, qui, priuſquam veniret in carne, in carne crediderunt eſſe venturum. Eadem namque fides eſt & noſtra & illorum; quoniam hoc crediderunt illi futurum, quod nos credimus factum; & Sacramenta quidem potuerunt eſſe pro temporum diverſitate diverſa, ſed ad unitatem tamen ejuſdem fidei concordiſſime recurrentia. Proinde cum omnes juſti, ſive ante incarnationem, ſive poſt incarnationem Chriſti, nec vixerint, nec vivant, niſi ex fide incarnationis Chriſti, profecto quod ſcriptum eſt non eſſe aliud nomen ſub cælo, in quo nos oporteat ſalvos fieri, ex illo tempore valet ad ſalvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum eſt.* Hactenus Auguſtinus.

Gregorius quoque Hom. 16. in Ezechielem in hujus rei figuram etiam aſſetit turbas, quæ præcedebant, & ſequebantur, utraſque pariter acclamaſſe filio David: *Hoſanna in excelſis.* Poſſem equidem teſtimonia proferre in hujus rei confirmationem ſanctorum aliorum; ſed ne multa, proferre ſatius eſt ſacrarum teſtimonia literarum; in quibus illud primum eſt, quod habetur ad Corinthios (1): *Habentes eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt: Credidi, propter quod locutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur.*

Secundum vero habetur alibi (2). *Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube, & in mari, & omnes eandem eſcam ſpiritalem manducaverunt, omnes eundem potum biberunt. Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra: Petra autem erat Chriſtus.*

Tertium ad Roman. (3). *Sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem; ſic & per unius juſtitiam in omnes homines in juſtificationem.*

Poſtremum idemque graviſſimum ad Roman. (4), quo cætera & explicantur & confirmantur: *Omnes peccaverunt, & egent gloria Dei, juſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Jeſu, quem propoſuit Deus propitiationem per fidem ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum, qui eſt ex fide Jeſu Chriſti. Unus eſt enim Deus, qui juſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem.*

Et cauſa eſt in promptu. Non enim poſſent peccatores abjecto peccato Deo reconciliari, niſi crederent ſe peccatorum veniam gratia divina poſſe conſequi; nec ſciret homo juſtitiam & ſalutem quærere, niſi, unde petenda eſſet, agnoſceret. Semper ergo neceſſarium fuit credere Deum eſſe hominum juſtificatorem, ac ſalvatorem, quo videlicet providente ſalutis remedia erant humano generi comparanda. Hac vero fide implicite credebatur in Chriſtum, per quem Deus erat juſtificaturus, ſervaturuſque univerſas nationes.

3. CONCL. ARGUM. CONT. HANC CONCL. Fides Chriſti explicita, poſt Evangelii divulgationem, eſt ad ſalutem cujuſque hominis neceſſaria; in cujus confirmationem teſtimonia ſanctorum retro citata non tam idonea ſunt, quam ego deſidero. Indiſcriminatim enim aſſerunt neminem, nec pusillum, nec magnum, aut in nova, aut in antiqua lege ſine Chriſti fide potuiſſe ſalvari. Cum igitur veteres ſine fide explicita Chriſti ſalutem ſuerint aſſecuti; ex ſanctorum teſtimoniis, ut videtur, confirmare non poſſumus fidem explicitam eſſe nunc temporis neceſſariam. Atque hoc argumentum nonnullos omnino commovit, ut tertiam concluſionem inficiarentur. Illud etiam, quod præceptum de fide Chriſti poteſt invincibiliter ignorari, ex Joan. 15. *Si non veniſſem, & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent.* Ergo & poteſt quis ſalvari ſine explicita fide Chriſti, faciendo aliter quæcumque lex naturæ præſcribit. Et confirmatur, quia poteſt quis in nemoribus, vel in ſylvis educari, quo nullus prædicator accedat; nec tamen fidem Chriſti habere poteſt ſine prædicante (5). Ergo per fidem implicitam Chriſti, ſicut in lege naturæ, ſalvabitur. Confirmatur deinde, quia ſtatim a Chriſti paſſione, illi, ad quos Evangelium non pervenerat, ſervabantur, vel in lege Moyſi, vel in lege naturæ; Ergo & nunc ii, ad quos nondum pervenit Evangelii prædicatio, verbi gratia, Indi. Nam eodem penitus modo, ſicut illis non fuerat Chriſtus annunciatus, ita & apud hos non eſt divulgatum Evangelium.

His tamen non obſtantibus, tertia illa concluſio uſque adeo certa eſt, ut eam negare non periculoſum modo, verum etiam erroneum ſit; hæreticum dicerem, niſi modeſtius eſſet, Eccleſiæ definitioni hujus vocabuli notam derelinquere. Id ego ſtatim oſtendam, ſi prius tamen diſcrimen inter fidem veteris & novi Teſtamenti, ut videlicet illa fuerit implicita, hæc autem explicita, certis documentis declaravero.

(1.) 2. Cor. 4. 13. (2.) 1. Cor. 10. 1. (3.) Rom. 5. 18. (4.) Rom. 3. 23. (5.) Rom. 10. 14.

Primum igitur D. Aug. lib. 19. contra Fauſt. c. 14. *Antiqui juſti*, ait, *Sacramentis ſuis intelligebant venturam prænuntiari reveletionem filei, ex qua, licet adhuc operta & abſcondita, etiam ipſi vivebant.* Et infra: *Tunc ergo occulta erat fides. Nam eadem credebant, eademque ſperabant omnes juſti & ſancti etiam temporum illorum. Nunc autem revelata eſt fides, in quam concluſus erat populus, quando ſub lege cuſtodi batur.* Ecce Auguſtinus teſtimonio Pauli ad Galat. 3. id probat, quod aſſumpſimus diſcrimen eſſe veteris & novæ fidei.

Præterea: idem Apoſtolus, (1) ut ante jam vidimus, comparans fidem illius veteris populi fidei populi novi, illam parvuli vocat, hanc grandioris jam viri. Et ne longum faciam, capit. 1. epiſt. ad Coloſ. circa finem, capit. 3. epiſtolæ ad Epheſios circa medium, toto denique cap. 3. epiſtolæ poſterioris ad Cor. hoc diſcrimen inſinuat.

Illud itaque jam quod inſtat, agamus, probemuſque, fidem Chriſti explicitam poſt Evangelium promulgatum eſſe ad ſalutem neceſſariam. Id vero primum oſtenditur ex Marco (2): *Prædicate*, ait, *Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.* Ubi Bernardus ad Hug. epiſt. 77. diligenter advertit, non eſſe dictum, *Qui non baptizatus fuerit, condemnabitur*: ſed, *Qui non crediderit*, &c. Ut major quædam neceſſitas fidei in Evangelium, quam Baptiſmi præſcriberetur. Fit enim, ut ſine Baptiſmo quis ſalvetur, cum ſcilicet Baptiſmi ſuſcipiendi non eſt facultas; at credendi Evangelio tanta neceſſitas eſt, ut omni eventu, qui non crediderit, condemnetur.

Item: (3) *Sicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Qui credit in eum, non judicatur: qui autem non credit, jam judicatus eſt, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.* Et infra: *Qui credit in filium, habet vitam æternam; qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam.* Et tamen ſi non eſt medium ad ſalutem neceſſarium, cum poſſit invincibiliter ignorari, ut nunc ex doctrina communi ſupponimus, poteſt quis eſſe incredulus filio, hoc eſt credere filium non eſſe Deum, & in hoc errore ſalvari. Et alibi (4): *Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me.* Si autem quis ſervatur, audivit a Patre & didicit: ergo venit ad Chriſtum. Et alibi (5): *Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, ſalvabitur*, &c. Et c. 14. *Vado parare vobis locum, & quo ego vado ſcitis, & viam ſcitis; dicit et Thomas: Domine, neſcimus quo vadis, & quomodo poſſumus viam ſcire? Dicit ei Jeſus: Ego ſum via & veritas & vita: nemo venit ad Patrem, niſi per me.* Et capit. 17. *Hæc eſt vita æterna, ut cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Jeſum Chriſtum.* Utrumque igitur medium eſt nunc ad ſalutem neceſſarium, & cognoſcere Deum, & cognoſcere quem miſit Deus Jeſum Chriſtum, ut ſcite Divus Chryſoſtomus interpretatur.

Præterea, referente Luca, Angelus Cornelio viro juſto ac timenti Deum ait (6). *Mitte, & accerſe Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere.* Quæ verba tractans Auguſtinus de prædeſt. ſanctor. cap. 7. *Non ſine fide Cornelius orabat.* Nam quomodo invocabat, in quem non crediderat? Sed ſi poſſet ſine Fide Chriſti eſſe ſalvus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apoſtolus Petrus, qui videlicet illi diceret, quæ oporteret audire. *Ille*, inquit, *dicet tibi, quid te oporteat facere.* Et cultos carceris quoque apud eundem Lucam (7): *Quid*, ait, *oportet me facere, ut ſalvus fiam? At illi* Paulus & Silas *dixerunt: Crede in Dominum Jeſum.*

Præterea Apoſt. ad Romanos eandem ſententiam docet in hæc verba (8): *Si confitearis in ore tuo dominum Jeſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris. Corde enim creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim Scriptura: Quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit. Quomodo ergo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient ſine prædicante?* Et infra: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit ſonus eorum* &c. Vides, quemadmodum invocationem Domini, quæ fuit ſemper in omni lege neceſſaria, ad invocationem nominis Chriſti deflexit Apoſtolus: Qua videlicet nunc opus eſt, cum jam in omnem terram exivit Apoſtolica prædicatio.

Quod ſi cui teſtimonia hæc videntur infirma, huic nos illud objiciemus, quod Philoſophus quidam magni nominis ſapienter ſcripſit (9), ineptum eſſe, exactam ubique demonſtrationem efflagitare. Nam ſi ſacrarum litterarum teſtimonia in hanc rem eſſent manifeſta, qui negaſſet, eum nos non temeritatis & erroris, ſed hæreſis nota inureremus.

Habemus præterea ſymbolum Athanaſii, cui nemo ſane Catholicus refragabitur: *Neceſſarium eſt*, ait, *ad æternam ſalutem, ut Incarnationem Domini noſtri Jeſu Chriſti fideliter credat.* Et tandem: *Hæc eſt fides Catholica, quam niſi quis fideliter crediderit, ſalvus eſſe non poterit.*

Præterea, c. *firmiter*, de ſumma Trin. & fide cath. *Una eſt fidelium univerſalis Eccleſia, extra quam nullus omnino ſalvatur.* Sed ille, qui vivit aut in lege Moyſi, aut in lege naturæ, ignorans fidem Chriſti, non eſt pars unius Eccleſiæ

(1) *Galat.* 4. 3. (2) *Marci* 16. 15. (3) *Joan.* 3. 14. (4) *Joan.* 6. 45. (5) *Joan.* 10. 9.
(6) *Act.* 10. 5. (7) *Act.* 16. 30. (8) *Rom.* 10. 9. (9) *Ariſt. 1. Ethic.*

eleſiæ Catholicæ: ergo non ſalvatur. In concilio quoque Floren. ſub Eug. IV. idem explicatius habes: *Sacroſancta Romana Eccleſia firmiter credit, nullos extra Catholicam Eccleſiam exeuntes, nec paganos, nec Judæos, nec hæreticos, nec ſchiſmaticos æternæ vitæ fieri poſſe participes, ſed in ignem æternum ituros, niſi ante finem vitæ eidem fuerint aggregati; tantumque valere Eccleſiaſtici corporis unitatem, ut nemo, quantaſcunque eleemoſynas fecerit, poſſit ſalvari, niſi in Catholicæ Eccleſiæ gremio, & unitate permanſerit.* Item fere habes extra. de hæret. cap. 3. & extrav. *unam ſanctam*, de majoritate, & obe. Huc etiam pertinet Hieronymi teſtimonium, 24. q. 1. cap. *quoniam vetus*, & Cypriani, cap. *loquitur*, & cap. *alienus*; & Auguſtini, cap. *firmiſſime*, 15. qu. 1. & multa alia, quæ refert Cardinalis Turrecrem. libro primo Eccleſiaſticæ ſummæ, cap. 21. Errant igitur, qui nova jam divulgata lege, ſalutem æternam cuiquam ſine explicita fide permittunt. Atque hic error quam longe ſerpat, non vident. Concedant enim pariter neceſſe eſt ſine Baptiſmo in re, vel in voto ſuſcepto introitum in regnum cælorum, concilio Trid. ſeſſ. 6. repugnante in decr. de juſtificatione impii cap. 4. Imo repugnante Evangelio, cum ait: *Niſi quis renatus fuerit*, &c. Quod ſi adultis ea media nunc ſatis ſunt, quæ erant ante legem Chriſti; non equidem video, qua conſequentia parvulis remedia legis naturæ & ſcriptæ fuerint revocata. Aut fateantur igitur parvulos, cum non adeſt facultas Baptiſmi, ſalvari, quod Eccleſia Chriſti non admittit: Aut quod nos facimus, negent adultis ſine Evangelii fide ſalutem.

Dicant etiam mihi, quibus contraria ſententia placet, an Judæi, ad quos Evangelium pervenit, ſervantes legem Moyſi ſalventur, an non: ſi non, habetur id quod volumus: ſi etiam, quid ergo præſcripta Concilii Florentini definitio præſtat? quid & illa rurſus, in quam Catholici convenimus, legalia poſt Evangelii divulgationem ſine interitu ſervari non poſſe, & omnes ejuſmodi obſervatores a Chriſto alienos, & æternæ vitæ minimæ fieri poſſe participes, niſi aliquando ab his erroribus reſipiſcant?

Resp. arg. contr. 3. Conc. allat. Ad primum vero argumentum, quo tertia hæc concluſio vertebatur in dubium, nego equidem conſequentiam. Aliud enim eſt, quod excuſetur quis a peccato non credendi in Chriſtum; aliud quod ſine fide Chriſti vitæ æternæ beneficium conſequatur, ut Divus Thom. 2. 2. quæſt. 10. diſerte nos docuit. Condemnabuntur igitur illi, non quia non crediderunt in Chriſtum, cum non ſit illis Evangelium annuntiatum, ſed propter alia contra legem naturæ peccata. Quod ſi fingas, ejuſmodi legem naturæ ſervare, reſpondet Divus Thom. 3. diſtin. 25. quæſt. 2. art. 1. quæſt. 1. & art. 2. quæſt. 2. quod ſi quis faciat quod in ſe eſt, huic Deus providebit, vel per hominem, vel per Angelum, ſi opus fuerit: & ſi quæras, unde hæc tam extraordinaria providentia, certe, præterquam quod ratione conſtat (nec enim Deus deficit in neceſſariis) ſacris etiam literis traditur. In Actis cap. 8. Angelus rapuit Philippum ad Eunuchum virum religioſum. Et cap. 10. Angelus apparuit Cornelio viro timenti Deum, facienti eleemoſynas, & oranti. Et Joan. cap. 1. cum dixiſſet: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: Dedit*, inquit, *eis poteſtatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus.* Et cap. 12. cum dixiſſet Dominus: *Ego ſi exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipſum*; reſpondiſſetque ei turba: *Quomodo dicis, oportere exaltari filium hominis? quis eſt iſte filius hominis?* dixit eis Jeſus: *Ambulate, dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis ſitis: Ego lux in mundum veni, ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.* Sicut in lege naturæ facienti quod in ſe erat, & ſervanti naturæ legem Deus præſto erat ad revelandum ſupernaturalia, ſine quorum fide ſalvari non poterat: Sic in nova lege præſtanti quod in ſe eſt, lux Evangelii refulgebit; quam qui non habet, manet in tenebris. An videlicet juſtitiæ Sol Chriſtus Dominus non illuxit? Et hinc patet reſponſio ad priorem confirmationem.

Nam ad poſteriorem reſpondetur aliam eſſe rationem poſt Evangelii plenam divulgationem, atque antea erat. Siquidem dum adhuc Evangelium vulgaretur, licitum erat Paulo Timotheum circumcidere (1) purificareque ſeſe juxta legis antiquæ præſcriptum cum cæteris Judæis: quæ tamen eadem nunc facere, ſuperſtitio procul dubio eſſet. Item adhuc Evangelii prædicatione currente, pueri eorum, ad quos Evangelium non pervenerat, ſalvabantur in legis naturæ Sacramentis, at nunc temporis nihil tale Catholici recipimus. Abſtinere a ſanguine, & ſuffocato, ac principio Evangelicæ prædicationis non licuit modo, verum etiam neceſſarium fuit, ut Act. 15. dicitur. At nunc qui ea ſervaret, Judaicæ ſuperſtitionis merito condemnaretur. Sic ergo & ſine fide explicita a principio ſtatim Apoſtolicæ prædicationis homines ſervari poterant, nunc ſervari non poſſunt. Quod in Actis (2) jam cœpit explicari, dum peculiaris illa, & nova ſalutis procuratio per inſolita media deſcribitur. Nec tamen ego is ſum, qui definire valeam, quando primum incœpit illud tempus, quo Evangelii pleharia prædicatio abſoluta eſt, cum videlicet remediis antiquis penitus abolitis, ſola Evangelicæ legis remedia pro utriſque & adultis, & parvulis remanſerunt. Sed id tamen ſtatuere ſine dubitatione poſſum, neminem, cui fides Chriſti explicita deſit, poſſe nunc temporis ſalutem adipiſci.

(1) *Act.* 16. 3. (2) *Act. cap.* 8. 10. & 16.

At enim cum dupliciter intelligatur ſalus; altera æterna, ad quam juſti poſt hanc vitam veniet; altera, qua in præſenti ſanantur homines a peccato vel originali, vel actuali; facile nobis tribuent viri docti, ſine fide Chriſti nulli unquam mortalium æternam conceſſam eſſe ſalutem. Illud tamen etiamnum a doctis hominibus in dubium revocatur, an ſine Chriſti fide poſſit homo a culpa ſanari.

Utrum ſine fide Chriſti poſſit homo a culpa ſanari.

ARG. PRO PARTE AFFIRM. Afferunt autem ad novi dogmatis confirmationem, Divi Thomæ primum auctoritatem 1. 2. q. 89. art. 6. ubi tenet, eſſe non poſſe veniale peccatum cum ſolo originali. Quod idem Innocentius ſuperius ſupponit cap. *Majores*, extra de bapt. §. *ſed adhuc quæritur*: Et Concilium Florentinum in decreto de unione Græcorum, inquiens: *Illorum animas, qui in actuali peccato mortali, vel ſolo originali decedunt, mox in infernum deſcendere.*

Hujus vero concluſionis cauſam D. Thomas eam reddit, quod *cum uſum rationis habere puer cœperit, primum, quod illi cogitandum occurrit, eſt deliberare de ſe ipſo. Et ſi quidem ſe ordinaverit ad debitum finem, per gratiam conſequetur remiſſionem originalis peccati. Si vero non ordinet ſeipſum ad debitum finem, ſecundum quod in illa ætate eſt capax diſcretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in ſe eſt.* Hactenus ille.

Ex his Divi Thomæ verbis ratiocinantes, Fieri poteſt, inquiunt, ut primo tempore uſus rationis puer non modo Chriſtum, ſed ne Deum quidem agnoſcat, utpote apud barbaros ſine ulla religione, notitiave divini nominis educatus. Is ergo, ut faciat quod in ſe eſt, ſatis erit, ſi ſe convertat in honeſtum finem naturæ ratione comprehenſum. Sed tunc illic mortaliter non peccat, cum bene faciat pro ætate & inſtitutione, quam habet; nec eſt in ſolo originali, ut D. Thoma auctore nos habemus. Ergo conſequetur gratiam ſine cognitione Dei, ac proinde ſine fide Chriſti.

Præterea, quoniam hæc urgere anguſtius volumus, ut D. Thomas 2. 2. q. 10. art. 1. docet, Infidelitas nullum peccatum eſt in iis, qui de rebus fidei nihil penitus audierunt. Cognoſcat itaque puer prima deliberatione aliquid eſſe honeſtum, aliquid contra turpe, ſtatuatque ſeſe honeſtam vivendi rationem ſectaturum, inhoneſtam repudiaturum, quemadmodum de Hercule in ſomnio ferunt fabulæ: Jam quæro, num ille peccet? Minime vero gentium. Non enim peccatum infidelitatis, ut ex illa q. 10. patet, nec peccatum omiſſionis, cum convertat ſe in honeſtum finem, quantum ei per ſcientiam & ætatem licet. Eſt igitur in gratia, ſi D. Thomam auctorem ſequimur.

Præterea, ut urgentius inſtantiuſque premamus, fides ex auditu eſt; auditus autem non eſt ſine prædicante, quod Apoſtolus ad Rom. 10. tradit. Non ergo poteſt puer ſtatim a principio uſus rationis fidem habere ſine prædicatore. At non eſt præſto, ut ſupponimus, prædicator, qui in ipſo videlicet temporis articulo credenda proponat: ergo juxta Divi Thomæ ſententiam, puer ille citra fidei actum juſtificabitur. Faciamus inſuper, ut primus actus pueri utentis ratione ſit, velle accipere Baptiſmum; quia ſcilicet vidit pueros alios a Sacerdote baptizari, cujus rei exemplum habes to. Hiſt. Eccleſ. libro, capite 14. referturque a Gratian. t. qu. t. cap. *Spiritus Sanctus*, de pueris baptizatis ab Athanaſio puero. Tunc ergo cum baptizatus non ponat obicem, recipit gratiam; recipit autem ſine fide. Nihil ergo vetat, ut homo citra fidem juſtificetur.

Præterea in quocunque temporis puncto atque momento poteſt homo juſtificari; ſed non in quocunque poteſt cognoſcere Deum ſecundum ordinariam, & moralem poteſtatem: igitur ſine Dei, & Chriſti fide poſſumus a peccato ſanari, ac remiſſionem peccatorum conſequi.

Adde hue, quod, ut Apoſtolus dicit: (1) *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt; qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* Sed factores legis juſtificabuntur, ut eodem cap. Apoſtolus ait. Ergo ſola cognitione naturali poteſt homini obvenire juſtificatio. Unde & Divus Thomas in Commentariis ſuper hunc ipſum locum: *Naturaliter*, inquit, *id eſt, per legem naturalem oſtendentem eis, quid ſit agendum, & tamen non excluditur gratia ad movendum affectum.* Hactenus D. Thomas. Non ergo exigitur gratia ad movendum intellectum, ut homo juſtificetur; ſed per ſolam naturæ rationem poteſt juſtificari.

Præterea non eſt neceſſaria alia cognitio, ut quis accedere poſſit ad Deum, niſi qua intelligitur Deus eſſe, & eſſe remunerator inquirentium ſe; at utraque habetur ex lumine naturali. Ergo ſi quis habens demonſtrationem divinæ erga hominem providentiæ, atque juſtitiæ, ad Deum acceſſerit, ſine fide gratiam poterit conſequi. Non enim credit, ſed ſcit Deum eſſe, &c.

I. CONC. In hujus rei explicationem ſit prima concluſio. Erroneum eſt, atque adeo forſitan hæreticum aſſerere, quemquam adultum ſine actu fidei per ſolam naturæ cognitionem juſtificari; nam & ſacri Doctores unanimi conſenſu reclamant, & atcanæ litteræ contra pugnant.

Ambroſius in primis in illud 1. ad Timoth. 2. *Qui vult omnes homines ſalvos fieri*: Conditio, inquit, *latet, ſi accedant ad eum: Fides eſt enim, quæ dat ſalutem, quam niſi mens tota ſuſceperit voluntate, non ſolum nil proderit, ſed & obe-*

(1) *Ad Rom.* 2. 14.

& oberit. Fidei enim gratia hanc habet poteſtatem, ut devotis ſibi divinam infundat medelam, indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat. Et primo libro offic. cap. 29. fidem, ait, eſſe juditiæ fundamentum. Et ad Demetriadem Epiſt. decimi libri 84. quod ſcientia naturali ingenio & induſtria comparata non ſuffocat ad animi ſalutem, oſtendit ex illo: *Ubi ſapiens, ubi ſcriba? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus ſeculi?* & ex illo ad Rom. 2. *Quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, ſed evanuerunt*, &c.

Quod autem ſcientia, quæ ad ſalutem animi ſatis eſt, a Dei gratia & munere proveniat, oſtendit idem ex Proverbiis: *Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia, & ſcientia; tunc intelliges juſtitiam, & judicium, æquitatem, & omnem ſemitam bonam.* Et ad Corinth. (1): *Nemo poteſt dicere, Dominus Jeſus, niſi in Spiritu Sancto; diviſiones vero gratiarum ſunt*, &c. Et (2) *Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt*; & Hierem. 9. *Non glorietur ſapiens*, &c. & Pſal. 88. *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, quoniam gloriæ* &c. Et ne quis poſſit refragari, legat librum primum de vocatione gentium, ubi hæc ſententia manifeſtiſſime comprobatur. *Fides*, inquit capite penult. *quæ bonæ voluntatis, & juſtæ actionis eſt genitrix, quo ipſa fonte naſcatur, Apoſt. Paulus exponit*, &c. *Probat autem multis ex locis, fidem eſſe donum Dei*, &c. & capit. ult. *Abunde*, ait, *demonſtratum eſt fidem, qua juſtificatur impius, niſi ex Dei munere non haberi, & ad hoc donari, ut principium poſſit eſſe meritorum.* Subdit deinde illud ex Pſalm. 42. *Emitte lucem tuam & veritatem tuam, ipſa me deduxerunt*, &c. Et Proverbior. 8. *Mecum eſt conſilium, & æquitas, mea eſt prudentia, mea eſt fortitudo.* Hierem. 10. *Scio, Domine, quia non eſt hominis via ejus, nec viri eſt, ut dirigat greſſus ſuos.* Dirigere autem greſſus, ad intellectum deliberantem pertinet, vel, ut verbis Ambroſii utar, ad rectam ſapientiam. Et Hierem. 24. *Dabo eis cor, ut ſciant me.* Et Joan. 6. *Erunt omnes docibiles Dei: Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*, &c. Libro denique 2. de vocat. Gen. capite 1. *Dubitandum*, inquit, *non eſt, ad ipſam cognitionem veritatis, & perceptionem ſalutis neminem, niſi ope divinæ gratiæ, pervenire.* Et cap. 2. *Cum nemo niſi gratia Dei juſtificatus fuerit per Spiritum Fidei, quis ambigat eos, qui de quibuſcumque nationibus quibuslibet temporibus Deo placere potuerunt, ſpiritu gratiæ Dei fuiſſe diſceretos?* &c.

Chryſoſt. Homil. de fide, & lege naturæ: *Ante opera primum*, ait, *fides inducenda eſt. Eum enim, qui operatur juſtitiam ſine fide, non poſſum probare vivum fuiſſe. Nullus ſine fide vitam habuit*, &c. Et Homil. 32. in Joan. *Ubique fide nobis opus eſt bonorum matre, ſalutis medicina, ſine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere quiſquam poteſt.* Id ipſum in commentariis quidem ſuper epiſtolam ad Roman. ſæpe tradit, ſed Homil. 2. vel maxime. Divus Auguſtinus diſertiſſime eandem ſententiam profitetur libro 83. Quæſtionum qu. 67. libro de corrept. & gratia, cap. 2. & 7. de gratia, & liber. arbit. cap. 7. de ſpiritu & lit. cap. 29. 30. 31. lib. 1. retract. cap. 23. & ſuper Joan. tract. 25. & 26. in illud: *Niſi manducaveritis*, &c. & ſuper Pſal. 13. 31. & 67. ne Epiſtolæ ad Optatum verba etiam atque etiam reſumamus.

Hieronymus ad Epheſ. in illud (3): *Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris: Habitatio*, inquit, *iſta per exordium Fidei fabricatur.* Et ad Galat. in illud (4): *Itaque lex pædagogus noſter fuit in Chriſto*, &c. *omnes enim Filii Dei eſtis per fidem: Deo nos generat*, ait, *non lex abolita, ſed mater fides.* Præter teſtimonia vero ea, quæ retulit Ambroſius ex ſacris literis multa.

Primum, concluſio hæc demonſtratur ex tota Epiſtola ad Romanos, cujus præcipuum argumentum, atque adeo ſcopus, & finis eſt oſtendere, nec naturæ, nec ſcripturæ legem juſtitiam Dei præſtitiſſe, ſed ſolam fidem. Unde & primo capite adducitur illud Habacuc 2. *Juſtus ex fide vivit: quod ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ* (5). At ſi quis ſine fide juſtificaretur, jam juſtus aliquis non ex fide viveret, ſed ex naturali ratione, quod cum Apoſtolo, Prophetaque pugnat. Et cap. 3. Juſtitia autem Dei per fidem Jeſu Chriſti, in omnes, & ſuper omnes qui credunt in eum; non enim eſt diſtinctio, ut retro citavimus. Et cap. 4. *Quid enim dicit ſcriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam.* Ac protinus ſubdens illud: *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*; docet Apoſtolus, beatitudinem hanc, ſive in circumciſione, ſive in præputio per fidem hominibus obvenire. Inde vero cap. 5. colligit: *Juſtificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum*: & cap. 8. *Quos prædeſtinavit, hos vocavit; & quos vocavit, hos etiam juſtificavit; quos juſtificavit, hos & glorificavit.* Primus ergo prædeſtinationis effectus vocatio eſt, quæ videlicet juſtificationem antecedit, ut glorificationem juſtificatio. At vocatio ad aures refertur, quibus fides percipitur. Certe Paulus, ut in ſumma dicam, nullos in epiſtolis ſuis Dei filios niſi per fidem agoſcit, nullos, niſi ex fide, ſemen Abrahæ, & ſecundum promiſſionem hæredes admittit; non aliam quam juſtitiam fidei concedit; ſiquidem juſtitia apud Deum ſit, non apud homines. Nam per naturalem, aut ſcriptam legem apud homines juſtificari homines poſſunt, apud Deum, ſi Paulo credimus, non poſſunt.

Deinde hæc concluſio probatur ex eodem Apoſtolo ad Heb. 11. ubi fides definitur eſſe ſubſtan-

(1) 1. *Cor.* 12. 3. (2) 2. *Cor.* 3. 5. (3) *Eph.* 3. 17. (4) *Gal.* 3. 24. (5) *Heb.* 10. v. 38.

tia est, id est, fundamentum rerum sperandarum. Quod ii naturalis cognitio ad justificationem satis est, jam profecto aliud fundamentum ponitur præter id, quod positum est. Et præterea cum Apostolus eo capite docere vellet, omnes justos antiquos per fidem operatos esse justitiam, *Fide*, inquit, *Enoch translatus est: Testimonium enim habuit placuisse Deo; sine fide autem impossibile est placere Deo. Accedentem enim ad Deum oportet credere.* Quo ex loco certissimum sumitur argumentum. Nam Enoch in sacra scriptura fidem habuisse non legitur, sed solum placuisse Deo. Monstravit igitur Apostolus, Enoch etiam fidem habuisse, quia placuit Deo, cui sine fide placere est impossibile. Quod vero sermo de actu fidei sit, manifestum est, cum e vestigio causam Apostolus reddat: *Accedentes enim ad Deum oportet credere.*

Quamobrem parum apta eorum expositio est, qui tradunt, Apostolum hic loqui regulariter, & in communi, quasi plerumque ita contingat. Verba namque aliena nobis sæpe permittimus, ne in scholastica disputatione eloquentiæ laudem affectare videamur; puerile quippe est res theologicas ornate dicere velle. Eorum itaque interpretatio parum concinna est, si argumentum Pauli cohæret. Etenim si vel raro id accidere potest, ut quis sine fide placeat Deo (cum interim per solam naturæ scientiam possit) dicetur Enoch ex illis esse, qui naturali ingenio ducti justificati sunt: ita vel Apostoli ratiocinatio nullius est momenti; vel assertio, quæ fingit aliquem sine fide placere Deo, est erronea.

Præterea Sapientiæ *9. Da mihi*, inquit, *sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis. Quoniam homo infirmus sum, & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii, & legum. Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur. Mitte illam de cælis sanctis tuis, ut mecum sit, & me. enim laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te omni tempore; & deducet me in operibus meis sobrie, & erunt accepta opera mea. Quis enim hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, & deprimit sensum multa cogitantem terrena inhabitatio. Et difficile æstimamus, quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt quis investigabit, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis? Nam per sapientiam sanati sunt, quicumque placuerunt tibi, Domine, a principio.* Exine igitur, qui non adeo clarum, irrefragabileque veritatis testimonium audeat veritati refragari? Ecce Sapiens, quod nos asseruimus, manifestissime docet, non fat esse mortalium cogitata, humanaque consilia ad animi salutem, nisi Spiritus Sancti dono cælestis homini scientia conferatur, scientia videlicet illa salutis plebis Dei data in remissionem peccatorum ipsius.

Quid? si illud adjiciam; quod a concilio Milevitano capite quarto refertur in hæc verba: *Quicunque dixerit, gratiam Dei, in qua justificamur, ob hoc nos juvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis datur, ut sciamus quid appetere, quid fugere debeamus: non autem per illam nobis præstari, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit;* cum sit utrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere, ut faciamus. Non ergo juxta conclusionis definitionem gratia Dei solum requiritur ad movendum affectum, sed ad movendum etiam intellectum. Quod ex Psalm. 83. Concilium probat. *Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam? Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Beatus homo, quem tu erudieris, Domine, & de lege tua docueris eum: Ut mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fovea.*

Concilium vero Carthaginense in Epistola ad Innocentium refert in hujus rei confirmationem illud ex 2. ad Corinth. 3. *Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum, non quod sufficientes sumus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.*

Item Cælestinus Papa in Epistola ad omnes Galliarum Episcopos cap. 9. ubi de fide contra Pelagianos decernit: *Ita Deus in cordibus hominum, atque in ipso libero*, inquit, *operatur arbitrio, ut sancta cogitatio, pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo sit.* At hanc enim professionem Papa Zosimus nos instituit, inquiens: *Quod tempus intervenit, quo Dei non egeamus auxilio? In omnibus igitur actibus, cassis, cogitationibus, motibus adjutor, & protector orandus est. Superbum est enim, ut quicquam sibi humana natura præsumat.* Et cap. 12. *Ecclesiasticis ex divina sumptis auctoritate documentis, omnium bonorum affectuum, & omnium studiorum, quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum fatemur auctorem, & non dubitamus, ab ipsius gratia omnia hominis merita præveniri. Quo utique auxilio non aufertur liberum arbitrium, sed liberatur, ut de tenebroso lucidum, de pravo rectum, de languido sanum, de imprudente sit providum.*

Igitur catholicum non est, ut cap. 13. ejusdem epistolæ concluditur, quod præfixis sententiis apparuerit esse contrarium; & ratio, nisi me conjectura decipit, palmaria est. Nam vel homo cum primum ad usum rationis pervenit, de fine naturali deliberat, vel de supernaturali: si de naturali, certe, si est verum proportionatum intellectui, ita est quoque bonum voluntati proportionatum. Quare voluntas naturæ bonum appetere potest naturaliter, quemadmodum intellectus naturale verum potest naturaliter intelligere. Dum igitur puer ille recte de fine naturæ deliberans, eamdem ducem sequens velit quod

nata-

natura præscribit, non peccat, sed facit quod in se est. Quare juxta adversariorum opinionem justificabitur, primamque gratiam ex puris naturalibus consequetur: quod sine dubio erroneum est. Sin vero deliberatio de fine supernaturali sit, cognitio erit supernaturalis, quam nos fidem appellamus.

Præterea, si cognitio naturalis posset esse primum justificationis exordium, jam ex nobis esset primum nostræ justificationis initium, quod Pelagiani docuerunt. Quod si hæc antiqua præsidia non haberemus adversum nostram commentitiam sententiam, Synodus tamen Trident. abunde nobis & auxilium, & præsidium ferret sess. 6. c. 5. 6. 7. & 8. decr. de justificatione impii. Nam capite septimo expresse definit, sine fide nulli unquam justificationem contigisse; & capite octavo addit hæc verba: *Cum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, ea verba in eo sensu sunt intelligenda, quam perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit, expressitque, scilicet, ut per fidem justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum ejus consortium pervenire.* Hactenus Synodus Trident. Cum Christiana igitur fide pugnat, qui salutem, vitamque animi cuiquam sine fide tribuit. Omnibus enim Apostolus intonat (1): *Gratia estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis, Dei namque donum.*

2. CONCL. Ad peccati sive originalis, sive mortalis remissionem fides in Christum explicita, vel implicita est necessaria: Non est autem hæc secunda tam certa, & explorata quam prima, sed eam negare, non video, qua ratione possit esse tutum: certe ne quid amplius dicam, periculosum, & temerarium est.

Primum enim Augustinus ita definit, cum aliis locis plurimis, tum maxime epistola illa 157. ad Optatum, cujus verba quoniam retro posuimus, non sunt hoc nobis loco resumenda. Divus etiam Thomas ad Hebr. 11. lect. 2. *Post peccatum primi parentis nemo potuit*, inquit, *salvari a reatu culpæ originalis, nisi per fidem mediatoris explicitam, vel implicitam.* Divus quoque Chrysostomus homilia illa de fide, & lege naturæ idem tenet.

Id etiam testimonis sacrarum litterarum corroborari potest. Ad Colossenses 1. *Dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ: in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum: qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ.* Et infra: *Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt. At sanguis Christi non communicatur hominibus, nisi per fidem, vel sacramenta fidei.* Ergo, &c.

Præterea, ad Galatas tertio, *Omnes filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.* Et cap. 2. *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi.* Item ad Rom. 5. *Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.* Et cap. 4. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est*, &c. Et cap. 3. manifestius, *Justitia Dei per fidem*, inquit, *Jesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præcedentium delictorum.* Et ratio est in promptu: *Sicut enim est mediator Dei & hominum Deus & homo Christus Jesus ad glorificationem; ita quoque mediator est ad justificationem.* Quare sicut per fidem in Christum glorificamur, ita per eandem oportet justificari.

Utrum post Evangel. promulg. sit necessaria fides Christi explicita ad justificat.

ARG. PRO PARTE AFFIRM. Verum exinde magna quæstio nobis oritur, an Evangelio promulgato fides explicita Christi sit ad justificationem hominis necessaria. Nam si testimonia, quæ nunc retulimus, exponi de fide explicita, vel implicita possunt, æqua ratione cum afferuntur eadem, aliaque similia, ut probetur Christi fides post Evangelii divulgationem ad æternam salutem necessaria, de fide explicita, vel implicita poterunt explicari. Quo fiet, ut argumenta, quæ retro fecimus ad eam conclusionem corroborandam, per hanc expositionem eludantur. Augetur vero quæstionis hujus difficultas ex eo, quod habetur Joannis 8. *Si non credideritis, quia ego sum, in peccato vestro moriemini.* Nemo igitur a peccato justificabitur, nisi credat Christum esse Deum.

Item ut filii Israel a serpentum morsibus sanarentur, oportebat eos in statuam serpentinam aspicere. Ergo ut a peccatorum vulnere quis sanetur, opus est credere in Jesum Christum; ut habetur Joan. 3.

Præterea 1. Joan. 5. *Qui habet Filium Dei, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.* Habere autem Filium est credere in Filium, ut in eo cap. dicitur: Nemo itaque sine fide Christi in Evangelio vivificatur.

Præterea, Bonifac. VIII. in extrav. *Unam sanctam*; *Unam*, inquit, *sanctam ecclesiam Catholicam & Apostolicam firmiter credimus, extra quam nec salus est, nec remissio peccatorum: in*

(1) *Ephes.* 2. 8.

qua

quæ unus est Dominus, una fides, unum baptisma. Non ergo sine fide explicita Christi homini extra Ecclesiam constituto, scilicet Judæo, vel Pagano peccata remitti possunt.

Adde huc illud 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus*, id est, Christi fides, per quam Jesus habitat in cordibus, ut Glossa ibidem exposuit. Et Greg. 1. q. 1. *cum Paulus dicat fundamentum aliud &c. consequenter probatur, quod ubi Christus non est fundamentum, nullius boni operis potest esse superædificatio*.

Adde rursum & Chrysostomum homil. de fide, & lege naturæ, hisce verbis differentem: *Sicut hominibus opus est primum, ut præcedat vita, deinde sequatur alimentum: ita necessarium, ut præcedat vitam nostram spes in Christum, quæ postea pascendæ bonis operibus. Et vis plane videre, quod opera sine fide non vivificant? Testimonium bonum habuit Cornelius de eleemosyna & precibus, sed Christum ignorabat, Deum quidem credens: sed quia bona quidem erant opera, sed mortua, eo quod fidem scilicet Christi non habebant, mittitur Angelus &c.*

In concilio tandem hoc Trident. sessione. 6. decreti de justificatione impii cap. 4. videtur esse definitum in hæc verba: *Translatio a statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei, post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest*. Quod etiam cap. 6. declaratur apertius. In primo etiam decreto 5. sess. ejusdem Concilii ita dicitur: *Ut fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, &c.* Fides autem nostra Catholica, sine controversia Christi fides explicita est. Et inferius: *Si quis originale peccatum vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi; aut negat ipsum Christi Jesu meritum per baptismi Sacramentum tam adultis, quam parvulis applicari, anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicunque baptizati estis, Christum induistis*. Hactenus Synodus.

Quod si post adeo firma tellimonia ratio quicquam confirmare valet, illa certe non est omnino pessima, quod sicut parvulis post Evangelii promulgationem profectitio Fidei in Christum implicita nil est ad salutem, & remissionem peccati originalis, sed fidei Christianæ explicita professio requiritur, qualem Baptismus continet: sic ad remissionem peccati in adultis, jam Evangelio promulgato, non sat erit Christi fides implicita. Explicatiora sunt siquidem remedia salutis in Evangelica lege, quam erant in lege aut naturæ, aut etiam scripturæ.

His tamen non obstantibus (salva semper Ecclesiæ Romanæ auctoritate, cujus censuræ nostra omnia scripta, & dicta volumus esse subjecta) sit tertia conclusio.

3. Conc. Ad remissionem peccati vel originalis, vel actualis ante baptismum non requiritur etiam nunc fides Evangelii explicita. Cornelius namque justificatus erat, antequam Christi fidem acciperet. Id autem quoniam a quibusdam proterve negatur, ostenditur imprimis Divi Thomæ testimonio 2. 2. quæst. 10. art. 4. ad 3. Deinde sacra scriptura testatur, eum ante Fidem Christi fuisse virum religiosum, ac timentem Deum: quæ verba de inimicis Dei nullo modo dicerentur. Petrus quoque ait (1): *In veritate comperio quod non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi*. Appellatus vero Cornelius ante fuerat vir justus, ac timens Deum. Ergo acceptus erat, gratusque Deo, priusquam in Christum explicite crederet. Atque idem fere argumentum est de Eunucho, & Lydia purpuraria, ut in iisdem Actis Apostolorum legitur. Idem ergo nunc etiam evenire poterit, ut per solam fidem in Deum homo justificetur, & quærat mox a Deo salutem, quæ est per Christum Jesum.

Præterea, fidem explicitam Christi Deus in nova lege non communicat sine prædicante, ut patet ex Epist. ad Roman. (2) Sed in quolibet momento homo, qui credit in Deum, potest justificari: non autem in quolibet potest habere prædicatorem, qui de fide Christi instruat eum: ergo &c.

Præterea, Divus Thomas id tenet 3. par. qu. 69. art. 4. ad 2. in hæc verba: *Remissionem peccatorum aliquis consequitur ante Baptismum, secundum quod habet Baptismum in voto vel explicite, vel implicite. Ita ante Baptismum Cornelius, & alii similes consequuntur gratiam & virtutes per fidem Christi, & desiderium Baptismi explicite, vel implicite, &c.* Ac re vera inter Auctores nullum equidem legi, qui huic conclusioni refragaretur, nedum illam tanquam aut hæreticam, aut erroneam, aut scandalosam exploderet. Ego vero & opto rodargui me, & ea quæ disputo, differere malo, quam judicare. Cumque nec studio certandi, nec ostentandi ingenii gratia, sed causa veri reperiendi disputationem hanc, aliasque suscipiam, si quis melius sentiat, huic ego libenter & aures, & animum accommodavero.

Ad argumenta igitur, quæ in hanc tertiam conclusionem facta sunt, ordine suo respondemus.

Respon. Arg. cont. 3. Concl. allatis. Ad primum, non esse eandem rationem, etiam Evangelio promulgato, de remissione peccatorum, & æterna, finalique salute. Non enim omnia, quæ ad hanc consequendam exiguntur, ad illam alteram sunt necessaria. Eo quod illa, ut modo dicebamus, in temporis puncto cuique adest facienti quod in se est, hæc vero secundum divinæ pro-

cura-

(1) *Act.* 10. 34. (2) *Rom.* 10. 14.

curationis ordinem per media quædam temporaria, & succeſſiva adminiſtratur. Quocirca nil mirum eſt, ſi eadem etiam teſtimonia ad juſtificationem hujus vitæ momentaneam relata, de fide in Chriſtum implicita intelligantur, relata vero ad futuræ æternæ vitæ ſalutem, intelligantur de fide explicita.

Ad ſecundum, poſteaquam Evangelium Chriſti fuerit annuntiatum, ut illis erat, quibus Dominus loquebatur, fatemur prorſus, ſine Evangelii fide nec peccata quidem poſſe remitti: ſecus tamen, priuſquam homini Chriſtus Dominus fuerit prædicatus.

Ad tertium, perfecta ſanatio vulnerum, quæ a ſerpente accepimus, tunc erit, cum *alligaverit Dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ ejus ſanaverit*, ut Eſai. 30. dicitur, hoc eſt in reſurrectione. Hujus autem reſurrectionis gloriam & ſalutem nemo ſine Chriſti fide explicita conſequitur.

Quod autem de hac conſummata, perfectaque ſalute Dominus loqueretur, patet ex Joan. 3. *Sic. ut Moyſes, &c. ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam*. Et eadem penitus intelligentia quartam argumentum facile diluitur. *Vitam æternam*, inquit, *dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus eſt, &c.*

Ad quintum, prius dico, quod extra ſanctam Eccleſiam tradit Bonifacius non eſſe remiſſionem peccatorum, quia nullum eſt ſacramentum aut naturalis, aut ſcriptæ legis ſive pro parvulis, ſive pro adultis, in quo peccata remittantur. Conſtat ſiquidem, Hæreticos, Judæos, atque Paganos, qui in forma Eccleſiæ baptizant parvulos ſuos, peccatum originale remittere, ſalutemque conferre: ſed quoniam hoc per ſacramentum Eccleſiæ fit, licet illi ſint extra Eccleſiam, non proinde extra Eccleſiam ſalus eſt, remiſſove peccatorum.

Poſterius reſpondetur, quod Bonifacius loquitur de remiſſione peccatorum, quæ per eccleſiæ ſacerdotes auctoritate clavium exhibetur. Nulla eſt enim extra Eccleſiam juriſdictio, nulla facultas remittendi peccata, ſed nbi primum quis ab Eccleſia egreditur, hanc poteſtatem amittit. D. Auguſtinus in Enchirid. cap. 65. Ubi etiam aliam expoſitionem inſinuat, ut videlicet extra Eccleſiam non ſit remiſſio peccatorum perfecta, per quam vitam æternam conſequamur. Sed priores reſponſiones præſtabiliores ſunt.

Ad ſextum, qui implicite credit in Chriſtum, Chriſtum habet fundamentum, quale habuerunt Cornelius, & Eunnchus. Habitabat enim Jeſus per fidem in cordibus eorum, priuſquam in Chriſtum explicite crederent.

Septimum argumentum ſententiam noſtram non modo non reſellit, verum etiam confirmat. Nam Chryſoſtomus de vita æterna expreſſe loquitur, ideoque mortua Cornelii opera vocat, quia ſine fide Chriſti explicita æternam vitam præſtare non poterant: alioqui viva opera erant, quæ, ut idem ait, placebant Deo.

Ad octavum, vel ex eo liquet, Concilium de æterna vita, translationeque in filios Dei perfecta ſermonem facere, quod adducit in propriæ ſententiæ confirmationem illud ex Evangelio: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei*. Et hinc patet, quid ad alia ejuſdem Concilii teſtimonia reſpondendum ſit.

Ad rationem ultimo loco adjectam reſpondeo, adultorum ac parvulorum non per omnia currere ſimilitudinem. Quæ in eo quidem par eſt, quod ſicut parvuli ſine ſacramento Baptiſmi non ſalvantur; ita nec adulti ſine Baptiſmi ſaltem deſiderio. At juſtificatio, ſive remiſſio peccatorum non æque obvenit parvulis atque adultis, ut ſæpe jam diximus.

RESOL. AD ARG. ALLATA CONT. 1. & 2. CONC. Nunc vero ea ſunt argumenta refutanda, quæ contra primam & ſecundam concluſionem conſormavimus, ſcilicet ut oſtenderemus, ſine fide Chriſti, imo ſine fide Dei poſſe hominem juſtificari.

Et quidem cum D. Thomæ primum auctoritas nobis opponitur, id nos ſtatuimus, D. Thomæ commentum hoc novum aſſignari nec debere, nec poſſe: ſententiam quippe contrariam multis locis aperti ſſime docuit, ut 1. 2. q. 113. art. 4. 2. 2. q. 10. art. 4. ad 3. ad Rom. 10. lect. 3. ad Hebr. 10. lect. 4. & c. 11. lect. 1. Quo poſtremo loco Cajetanus nobiſcum ſentit, & in commentariis ſuper Epiſt. ad Rom. cap. 3. ne quis eum exiſtimet in hac re aut a D. Thoma, aut a veritate potius Catholica diſſidere.

Igitur illa opinio D. Thomæ, quam 1. 2. qu. 89. tenet, probabilis quidem eſt. Adultum enim cum ſolo poſſe originali decedere, communi fidelium ſenſui videtur adverſum. Limbum namque puerorum admittimus, non adultorum. Sed non eſt tamen uſque adeo certa, ut non ſit in proclivi eam infirmare, cum adverſum certam, firmamque veritatem adducitur.

Deinde argumentum, quo D. Thomas utitur illa opinione ſuadenda, conſentaneum & congruum eſt, non demonſtrativum: congruentia vero argumenta, ſi ad vivum reſecentur, ſæpe reperiuntur infirma. Quare nec Divus Thomas accipit illud antecedens tanquam firmum, ſcilicet, facienti quod in ſe eſt pro naturæ viribus, Deum in eodem illico momento conferre gratiam gratuam facientem, per quam homo juſtificatur. Poſſet enim cum Durando veriſimiliter dici, 4. d. 4. quæſt. 7. non oportere, ſtatim ut puer rationis naturalis dictamen ſequitur, per gratiam Dei juſtificari; ſed ſat eſſe ſi proxime, vel etiam poſt aliquam moram temporis ſecundum divinæ providentiæ moderationem juſtificetur: quo quidem intervallo egregie poterit de rebus ſupernaturalibus erudiri, eaſque tenere per fidem.

Ad hæc, quod paulo ante dicebamus, nec reſumere modo piget. Sicut ad juſtificationem voluntas boni naturalis non ſufficit, ob id namque auxilio ſpeciali indiget; ita quoque cognitio veri

natu-

naturalis non eſt idonea. Nempe inter actus voluntatis, & intellectus proportio eſt. Quoniam enim voluntas non fertur in incognitum, ut eliciat actum naturalem, cognitio naturalis antecedit: ut autem actionem habeat ſupernaturalem, requiritur ante notitia ſupernaturalis, quod D. Thomas 3. contra gen. cap. 152. diſertiſſime tradit. Non igitur Div. Thomas ſecum ipſe pugnans gratiam ſolum requirit ad movendum affectum in juſtificationem impii; verum etiam ad movendum intellectum. Quare in hunc ſenſum, facienti quod in ſe eſt, per naturæ duntaxat vires, Deus non denegat gratiam, quia præſto adeſt gratuitum Dei auxilium moventis hominem & ad cognoſcendum, & ad amandum finem ſupernaturalem.

His ita conſtitutis, ad primum argumentum dupliciter reſponderi poteſt. Prius, quod Deus puero deliberanti etiam circa vitam honeſtam accurret non ſolum movendo affectum, verum illuſtrando quoque intellectum. Nam quemadmodum naturalis ratio in illo principio, Deus eſt remunerator inquirentium ſe, eam certitudinem non præſtat, quæ videlicet opus eſt ad ſtatuendum, continendumque in officio hominis animum; cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ: ita profecto, ut puer recte, firmiterque deliberet de honeſta vita ducenda, pueriles illæ naturæ cogitationes non ſufficiunt. Sed confirmatur, & illuſtratur puer majori quodam lumine ab eo, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque id eſt, quod Paulus ait: *Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis*, &c. ut D. Auguſtinus de gratia, & libero arbitrio cap. 7. docet. Id demum eſt, quod Propheta dixit: *Qui docet hominem ſcientiam, Dominus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt.*

Unde etſi D. Thomas intelligatur de ordinatione ad debitum finem naturalem, ut de veritate quæſt. 14. ar. 11. ad 1. ſentire videtur; intelligendus tamen eſt non de ordinatione, quæ per naturam fit, ſed quæ fit per gratiam, ut loc. cit. r. v. dicitur. *Si ordinaverit ſe*, inquit, *ad debitum finem per gratiam. Etenim licet fidei lumen per ſe loquendo detur propter ſupernaturalia, quæ non videntur: tamen etiam eſt neceſſarium propter quædam naturali lumine cognoſcibilia, ut ea ſcilicet firmitate teneantur, quæ ad rectam vitam confirmandam exigitur. Ob id quippe ſcriptum eſt: Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua.* Juxta hanc vero priorem ſolutionem puer ille juſtificaretur ſine fide explicita Dei, non tamen ſine fide.

At nos multo ſanius credimus, ad juſtificationem fidem Dei explicitam eſſe neceſſariam. D. Thomas prima ſecundæ qnæſt. 113. ar. 4. Auguſtinus in illud Pſ. *Dixit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus*, Concilium Tridentinum ſeſſione ſexta, in decreto de juſtificatione impii, cap. 6. adducit in hoc Apoſtolum ad Hebræos (1). *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo.* Cujus rei cauſam reddens, *Accedentem enim ad Deum*, inquit, *oportet credere, quoniam eſt, & quod remunerator eſt inquirentium ſe.* In ſecunda item concluſione nos oſtendimus, fidem ſaltem implicitam Chriſti ad juſtificationem eſſe neceſſariam: quæ intelligi non poteſt, niſi credatur Deus per gratiam ſuam hominum juſtificator.

Item, peccatum mortale ſine contritione nulli remittitur: contritio autem, hoc eſt, dolor de peccatis propter Deum, ſine Dei cognitione nulla eſt: remiſſio igitur mortalis ſaltem peccati Dei notitiam prærequirit.

Commodior eſt itaque ſolutio poſterior, qua dicimus, ejuſmodi puero deliberanti fidei lumen protinus affulgere. Sicut autem lumine naturæ nil prius oſtenditur, quam primum naturæ principium, ſcilicet, quodlibet eſt, vel non eſt; ita Fidei lumen ſtatim omnino demonſtrat Deum eſſe, quod primum Fidei principium eſt. Nec talis illuminatio miraculoſa eſt, imo regularis eſt divinæ providentiæ, cum ſcilicet movet homines ad finem ſupernaturalem. D. Thomas 3. diſt. 25. qu. 2. articulo primo ad primum, & ſecundum, *Sapientia per nationes univerſas in animum ſe transfert, & amicos Dei ac Prophetas conſtituit. Attingit enim a fine uſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaviter.*

Quod ſi objicias, cognitionem Dei non advenire hominibus, niſi magno, & longo tempore, atque diſcurſu: reſpondeo, verum eſſe, ſi de notitia Dei naturali ſermo ſit. Nam ad ſupernaturalem tempus non exigitur: certe non illud adeo longum, quod argumentum fingit. Nam, ut ex Durandi ſententia retro diximus, puer ille, qui natura duce ſe convertit ad debitum naturæ finem, conſequetur quidem peccati remiſſionem, non in eodem e veſtigio puncto, ſed brevi tamen juxta divinæ providentiæ diſpoſitionem. Et ſi arguas: Ergo interea poterit peccare venialiter, quod Divus Thomas rejicit; reſpondeo, nihil quidem repugnare, ſi ad normam Dialecticorum diſſeramus. At ſi, quod Theologos decet, divinæ & legis, & providentiæ in homines rationem habemus, ſicut divinæ curæ eſt providere, ne interim excedat, ut non detur contra communem legem homo adultus in limbo, ſic ad procurationem Dei ſpectat, ne peccatum veniale peccet ante mortale. Quemadmodum Adam non poterat ante peccare venialiter, quam peccaſſet mortaliter, idque Deo ſpecialiter procurante, ne contra communem legem in ſtatu innocentiæ cum culpis admittamus & pœnas.

Ad tertium argumentum, quoniam ſecundum ex iis, quæ jam diximus, facile ſolvitur, reſpondeo, Paulum Apoſtolum de Fide explicita in Chriſtum habere ſermonem. Hanc enim ſtatuit Deus per homines adminiſtros hominibus impartiri. Unde & ſubdit Apoſtolus: *Nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram*, &c.

(1) *Hebr.* 11. 6.

&c. Ex his itaque colligit: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi*. Cæterum fides, quæ in lege naturæ erat cuicunque ætati ad justitiam necessaria, homine extrinsecus docente non egebat, sed interius vel invisibiliter, vel visibiliter per angelos admoniti trabatur.

Ad quartum, Adrianus de Baptismo quæstione prima, articulo tertio tenet, ejusmodi puerum non recipere gratiam, nec satis esse non ponere obicem, sed requiri convenientem dispositionem Fidei in adultis. Unde Act. 8. cum Eunuchus Philippo dixisset: *Quid prohibet me baptizari?* Philippus ait: *Si credis ex toto corde*, &c. Juxta quam sententiam datur accessus neuter ad Baptismi Sacramentum. Puer enim ille nec recipit gratiam, nec peccat mortaliter, dum sic baptizatur. Sed cum hujusmodi eventus non sint frequentes, imo adeo disputationis gratia fingantur, satius fuerit ad Dei providentiam referre, quæ non deficit in necessariis, quale est illuminare hominem, quem sit per Christi sacramentum justificaturus.

Ad quintum, negatur propositio minor, si de cognitione Dei gratuita, & supernaturali sermo est; nam de naturali nos concedimus, ac libenter quidem.

Ad sextum, Divus Augustinus de spiritu, & litera cap. 26. & 27. exponit: *Naturaliter quæ legis sunt, factunt*, &c. ideo per naturam, gratia tamen perfectam. Quia enim peccatum contra naturam est, gratia, quæ naturam perficit, secundum naturam esse dicitur. Loquebatur autem Apostolus de gentibus conversis ad Christum, quæ sine lege scripta, qualem Judæi habebant, legis præcepta servabant. Et hanc responsionem sequitur D. Thomas 1. 2. q. 109. art. 4. ad 1.

Respondere quoque possumus, præcepta legis naturaliter cognosci a gentibus, & singula naturaliter etiam fieri, licet omnia sine auxilio Dei speciali impleri non valeant. Ob quam causam D. Thomas dixit, opus esse gratia ad movendum affectum; nec enim voluntas perficere naturalia omnia præcepta potest, quæ naturæ lumine intellectus ante cognoverit. Quæ quidem expositio cum apud nostros maxime sit aperta, miror ego, viros doctos hoc testimonio moveri potuisse ad novam, commentitiamque sententiam inferendam, Divo etiam Thoma referente.

Ad postremum argumentum, Cajetanus in Commentariis super illum locum Apostoli, *Accedentem enim ad Deum*, &c. respondet, quod doctrina Pauli in communi datur, ac proinde in communi dicitur oportere credere, quia est Deus. *Longe autem melius esset*, inquit, *si non crederet, sed sciret Deum esse*. Addit rursum, quod Deum esse remuneratorem inquirentium se, oportet fide teneri, quoniam nulla speculativa scientia hoc attingere potest. Quod utique si verum est, argumentum illud facile diluitur. Non enim utraque cognitio habetur ex lumine naturali, quod altera parte antecedentis assumitur.

At qui Divum Chrysostomum homilia quarta de providentia, vel fato legere voluerit, sane intelliget, Philosophos, qui supplicia peccatorum negant, præmiaque justorum post hanc vitam, in media luce penitus aberrare. Nam si justi, qui Deum rite colunt, migrant affecti injuriis ex hoc mundo, pessimi contra immerita felicitate potiti, omni certe ratione concluditur, Deum nec justum esse, nec curam habere rerum humanarum. Quod si Deo providentiam tollis, atque justitiam, Θεὸν vocabulum inane fit, qui circa cæli cardines ambulet, nec nostra consideret. Qui igitur negat alterum, utrumque tollat necesse est. Nam si non est remunerator inquirentium se, ne Deus quidem est. Unde & barbaræ omnes gentes pœnas improborum, præmiaque Justorum admiserunt. Crediderim igitur, opus esse, ut fides concurrat ad assensionem utriusque principii, quo tam firmiter, ac constanter teneantur, quam necessum est, ut hominis vita in honesto, & officio confirmetur. Nam alterius modi cognitionem ad Rom. 1. ostendit Apostolus, idoneam minime fuisse ad bene, beateque vivendum.

Adde huc, Deum dupliciter cognosci posse, ut finis naturæ est, causaque rerum naturalium, & ut finis est hominis supernaturalis, cujus etiam gratuito beneficio homo supernaturalem illum finem consequatur. Ad placendum vero Deo non sat est, cognoscere ipsum esse principium, auctoremque naturæ; sed oportet in Deum ferri, quatenus finis est naturæ vires excedens. Sic autem Deum esse, & esse remuneratorem sola fide creditur. Quo, circa simpliciter, atque in universum cum Apostolo fateamur, accedentem ad Deum, finem utique supernaturalem, oportere credere, quia est. Nam scire quod naturalis ratio docet, ad hunc supernaturalem accessum non sufficit. Quippe habemus accessum ad Deum per fidem. Qua de re vide D. Thomam 2. 2. q. 1. art. 8. ad 1. & q. 2. art. 4.

Respon. object. a princ. qu. allatis. Hinc vero jam primum argumentum solvitur eorum, quæ a principio statim hujus controversiæ proponebamus. Primus enim falsum est, non alterius rei fidem necessariam esse tunc temporis ad salutem. Oportebat namque etiam credere, Deum esse justificatorem, cujus videlicet gratia peccata hominibus remitterentur. Oportebat item credere, mortales a cœlesti regno peregrinos, & alienos effectos, patriam illam, quam sperabant, non aliter adepturos, quam per aliquod divinæ providentiæ remedium præparatum.

Posterius quoque, ut nihil aliud credere opus esset, sed ibi tamen fides Christi implicite contineretur, ut sæpe jam diximus: per quem Deus justificavit omnes mortales, quos prædestinavit in regnum. Hic est enim Samaritanus ille, qui homini vulnerato curationem attulit, jacentem erexit, superque suum ipse jumentum imposuit, ut juxta Esaiæ vaticinium portaret in corpore suo nos, & iniquitates nostras. Hic est ille, qui

qui in ſtabulum, id eſt, fidelium conſortium nos induxit: qui etiam curam ſtabulario dedit, hoc eſt miniſtro fidei, ſacramentorumque ſuorum. Hic denique ſumptus ſuppeditavit, ut per omnia ſalutem noſtram illi ferremus acceptam, qui ſalvator eſt omnium hominum, maxime fidelium.

In ſecundo vero argumento, quod additur, non eſt mihi conſilium differere, an præcepta decalogi naturali ratione contineantur. Sed tenendo quod D. Thomas ſæpe tradit, & Cajetanus diſerte in comment. ſuper Matth. explicat, legis decem mandata moralia, & naturalia eſſe, reſpondetur prius, quod quemadmodum decem generibus, quæ prædicamenta Philoſophi vocant, res omnes continentur non formaliter ſemper, ſed reductive: punctum enim principium quantitatis, materia principium ſubſtantiæ ad prædicamenta ea reducuntur, quorum principium ſunt: ſic ad decalogi mandata referuntur univerſa, quæ a Deo præcipiuntur, ea vel maxime, quæ principia ſunt cæterorum. Ita præceptum de honoratione parentum obſervantiam principum, ac majorum continet: ita in præcepto mœchiæ omnem fornicationem, abuſumque naturæ per luxuriam intemperantis comprehendimus; ita denique fidei præceptum ad illud de cultu unius Dei referendum eſt. Nec enim ſine recta fide Deus recte colitur. Qui ergo voluerit ad vitam ingredi, mandata ſervet, non ea ſolum, quæ explicite in Decalogo præſcribuntur, ſed etiam quæ continentur implicite: quale eſt de fide in Deum hominis conditorem, juſtificatorem, glorificatorem, &c.

Poſſerius dicere quoque poſſumus, ſervantem præcepta naturalia vitam habiturum. Qui enim fecerit ea, vivet in eis: at non ex eis, ſed ex fide juxta ſententiam Apoſtoli ad Galatas tertio. Nam quod jam retro docuimus, ſervanti naturæ præcepta Deus non denegat gratiam, per quam ea etiam ſervet, quæ naturæ lumen excedunt. Exceſſimus autem modum forteſſe nos hac ſecunda relectionis parte differenda; ſed eo tamen venia digni, quod abſque hujus rei copioſa traditione reliquæ partes aut vix, aut certe nullo modo intelligerentur.

PARS TERTIA.

De neceſſitate Sacramentorum ad ſalutem.

3. QUÆST. PRINCIP. IN quibus tertia, ac difficilis illa quidem quæſtio erat, *An poſt primum Adæ peccatum Sacramenta fuerint in omni lege ad ſalutem neceſſaria.*

ARG. PRO PAR. NEG. Pars enim negativa ſuadetur imprimis. Divi Gregorii teſtimonio 4. lib. Moral. cap. 2. referturque a Gratiano de conſecr. diſt. 4. cap. *Quod autem apud nos valet aqua Baptiſmi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis ſola fides, vel pro majoribus virtus ſacrificii, vel pro his, qui de Abrahæ ſtirpe prodierunt myſterium circumciſionis.* Ubi Gregorius ſolam fidem in lege naturæ docet fuiſſe ſatis ad ſalutem parvulorum. At ſola fides non eſt Sacramentum, cum non ſit ſenſibile ſignum: non ergo fuerunt omni tempore neceſſaria ſacramenta.

Præterea, juxta communem Doctorum ſententiam, lege naturæ durante, parvuli ſalvabantur in fide parentum: at fides parentum non erat Sacramentum.

Præterea, de Sacramentis nihil ratione naturali ſtatuere valemus, ſed id ſolum, quod divina revelatione traditum eſt. At ante Abraham utroque aliquo viſibili Sacramento juſti, vel eorum ſalvarentur infantes, Scriptura non exprimit. Sacramenta igitur tunc temporis fuiſſe, non niſi temere definiemus.

Poſtremo, Sacramentum nullum eſt, niſi quod a Deo fuerit inſtitutum: ſed in lege naturæ nullum ſignum inſtituit Deus ad remiſſionem peccati vel originalis, vel actualis: non ergo fuit ullum in lege naturæ Sacramentum.

Partem vero affirmativam D. Auguſtinus videtur aſtruere 19. lib. contra Fauſtum c. 11. in hæc verba: *In nullum nomen religionis ſeu verum, ſeu falſum coadunari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum, ſeu Sacramentorum viſibilium conſortio colligantur.*

RESOL. QUÆST. In hac ego controverſia non exiſtimo nobis adeo eſſe laborandum. Minimo enim negotio probare poſſumus, Sacramenta fuiſſe poſt Adæ lapſum omni tempore ad ſalutem neceſſaria. *Corde* (liquidem *creditur ad juſtitiam: ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Omnis enim quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit* (1). Ubi ſub inſigni oris profeſſione quæcunque profeſſio etiam operis intelligitur: cum non ore ſolum invocemus Dominum ſalvatorem, verum etiam opere. Quemadmodum igitur credere oportet Deum juſtificatorem, atque ab eo interius Juſtitiam ſalutarem quærere; ita exterius hanc fidem profiteri. Quod fit ſane per Sacramenta, quæ, ut ante ſcripſimus, cæremoniæ ſunt ſacræ, quibus Deo exterius nos ſubjicimus, ut in nobis ſalutem interius operetur.

Præterea, cum animo corporeque conſtemus, non ſat eſt Deum interiore fide colere, niſi corporeo etiam cultu interiorem proteſtemur. Etenim debet utrumque tributum humana natura Deo pendere, unde utramque partem ſuæ conſtitutionis accepit: & cum ambarum partium ſpiritus, & carnis peccatum commune ſit, conſentaneum erat, ut eſſet remedium quoque commune, totuſque homo interius ſeſe ſubjiceret Salvatori.

Addit huc Chryſoſtomus, anteque eum Dionyſius, eam eſſe hominis conditionem atque naturam, ut ad ſpiritualia capeſſenda non niſi corporeis rebus poſſit aptari. Salutem igitur, quam Deus in humano ſpiritu ſecretius operatur, receſſe fuit rerum ſenſibilium imaginibus deſignari: quo beneficium curationis ad ſuum homo modum non ſolum perciperet, verum etiam intelligeret, gratiam debitam ſuo beneficiori relaturus.

Præ-

(1) *Rom. 10. 10.*

Præterea, gentium omnium conſenſu firmatum eſt, non aliter quam oblatis Deo ſacrificiis divinam iram mitigari. Atque haud ſecus etiam Barbari facinora expiari arbitrabantur. At ſacrificium in id paratum, ut Deus placaretur, vere erat Sacramentum. Sacramenta igitur ſemper fuere apud omnes neceſſaria.

Lex & religio tandem nulla eſt ſine ſacerdotii munere atque functione. Hæc enim tria ita ſunt fuereque conjuncta, ut nequeant a ſe aliquando ſeparari: cum ablato uno, reliqua ſimul auferri neceſſum ſit, ut Apoſt. ad Heb. ſcribit. At ſacerdos ſine Sacramentis, quæ adminiſtret, eſſe nullo modo poteſt. *Omnis enim pontifex pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, ut ſacrificia offerat pro peccatis*: quemadmodum ad eoſdem idem Apoſtolus ait: Ergo ſicut lex, religio, ſacerdotium fuerunt omni tempore neceſſaria: ita quoque Sacramenta: quod erat nobis in tertia parte hujus diſputationis breviter abſolvendum.

SATISFIT ARG. ALLATIS PRO PARTE NEGAT. Sed prius tamen quam exordiamur quartam, ea debemus argumenta diluere, quæ in contrarium objiciebamus. Ad primum, quamvis D. Thomas utrumlibet probabile exiſtimaverit; nunquam ego tamen eam potui opinionem induere, ut crederem, ſola interiore fide parentum infantium filiorum peccata mundari. Videmus enim, ſacramenta minos eſſe adultis, quam parvulis neceſſaria, cum ſine Sacramentis actu ſuſceptis ſolo Sacramentorum voto adulti ſalventur, parvuli non ſalventur. Quare ſi parvulis non eſſent in lege naturæ neceſſaria Sacramenta, non video equidem, cur eſſent adultis neceſſaria: cum tamen eſſe, retro nobis fuerit demonſtratum. Id quod Divus etiam Gregorius apertiſſime in præſcripto teſtimonio fatetur.

Item cum in lege veteri pro fœminis legis naturalis remedia duraverint, conſequens fieret apud Judæos puellas ſine Sacramento ſalvari, pueros non ſalvari, niſi ſuſceptо Sacramento: quod non video qua ratione cohæreat.

Præterea, cum peccatum originale carnis propagatione contractum eſſet, non erat conſentaneum, niſi ut corporali quoque remedio ac medicina ſanaretur.

Præterea, cum parvuli in lege gratiæ, & Scripturæ ſine Sacramentorum ope ſalutem minime conſequantur, non eſt cur eos in lege naturæ ſine Sacramentorum auxilio ſalvemus.

Igitur ad argumentum reſpondeo, Gregorium non ibi diſtinguere fidem interiorem ab exteriore profeſſione Fidei: nec enim id aſſeruit, adultis non remitti peccata ſine exteriore Fide, parvulis vero remitti: ſed diſtinguit potius fidem a ſacrificio, aſſerens, ſacrificium pro adultorum peccatis fuiſſe neceſſarium, ut videlicet actualis culpa peculiari Sacramento aboleretur: ſed propter generale peccatum erat etiam generale remedium, nempe Fidei quæcunque profeſſio. Quam fidem interim appellari, Auguſtinus auctor eſt. *Sacramentum*, inquit, *fides eſt. Ac pro hoc, cum reſpondetur parvulum credere, qui Fidei nondum habet affectum, reſpondetur fidem habere propter Fidei ſacramentum*. Hactenus Auguſtinus.

Eadem loquendi forma eſt de ſpon. cap. *Cum apud*, & cap. *Tuæ fraternitati*, & 27. q. 2. c. *Sufficiat ad matrimonium ſolus conſenſus, ſcilicet quibuslibet ſignis expreſſus*. Diſtinguitur ergo ibi conſenſus non interior contra exteriorem, ſed generaliter expreſſus contra expreſſum per verba.

Ad ſecundum eodem modo reſpondetur, fidem, hoc eſt, profeſſionem & ſacramentum Fidei ſalvare filios in lege naturæ. Nunc autem cum certa & definita ſint ſacramenta, nec arbitratu parentum per fidem pueri juſtificentur, non admittimus, in fide parentum Chriſtianorum pueros ſervari, ſed in ſacramento baptiſmi a Deo peculiariter inſtituto. Quamvis alia etiam ſit hujus ratio diſcriminis, quemadmodum in fine hujus diſputationis explicabimus.

In tertio vero argumento gravis error eorum eſt, qui de ſacramentis nil diſcerni poſſe credunt, niſi quod ſacris literis traditur. Multa enim verbo tenus & in nova, & in antiqua lege tradita ſunt; quæ ſcripto non ſuere mandata, ut uberius alia forſitan Relectione, ſi vita ſuppetet, declarabitur.

Quod ſi in lege Moſaica & Evangelica, quæ literis exaratæ fuerunt, non eſt opus ad expreſſam omnia ſcripturam expendere, multo minus oportebit, cum de ſacramentis legis naturæ diſputator, ubi traditiones divinæ ſcriptæ non ſunt, dogmata noſtra in ſacris haberi literis expreſſa: ſed ſatis erit, ſi clariſſimorum virorum teſtimoniis confirmentur, aut certe magnis alioqui perſuadeantur argumentis.

Ac re vera nulla ratio patitur, ut divina providentia ullo unquam tempore defuerit hominibus in neceſſariis ad ſalutem. Non poſſent autem filiis parvulis remedia parentes applicare, niſi per Dei revelationem cognoviſſent, & parvulos originali peccato teneri, & aliquod remedium ad eos ſervandos idoneum eſſe: quod licet ſcriptum non ſit, non eſt tamen minus exploratum, quam ſi fuiſſet ſcriptum. Et cum ſcriptura exprimat, ante Abraham fuiſſe religionem ac ſacerdotium, ex conſequenti tradit fuiſſe ſacramenta, ſine quibus nec religio, nec ſacerdotium eſt. Cumque etiam in lege naturæ ſacrificia pro peccatis fierent, ut Job. 1. c. dicitur, profecto negari non poteſt, quin in lege naturæ fuerint aliqua ſacramenta.

Ad poſtremum poterat facile dici, non pertinere ad generalem rationem ſacramenti, ut ſit ſignum inſtitutum a Deo. Nec qui id affirmant, idoneo probant argumento. At dico, etiam antiqua omnia ſacramenta ex Dei inſtitutione fuiſſe ſignacula, atque figuras futuræ redemptionis per Chriſtum. Neque enim humano ingenio, ſed divino placito tam appoſite omnia in figura

gura contingebant illis; neque homo uſquam vitulos, & arietes cruenta manu in Dei cultum, & obſequium jugularet, nec Deum tentaret hircorum placare ſanguine, niſi Deo revelante cognoviſſet, ejuſmodi animantium irrationalium ſacrificia myſterium aliquod ſacrum portendere, cujus ratio remittendis peccatis haberetur. Fateor tamen, non fuiſſe ſacramentum ſub definitis rebus verbiſque præſcriptis in lege naturæ a Deo traditum. Sed rerum ſacramentalium definitio, ac determinatio certa in veteri lege incœpta, in Evangelica perfecta, & conſummata eſt: niſi forte quis ſentiat, oblationem Melchiſedech in pane, & vino ex divina & revelatione & inſtitutione fuiſſe: qua peculiariter ex cauſa ſacerdos Dei altiſſimi fuerit inter reliquos appellatus. Cui equidem opinationi non admodum refragarer, ſi Anacletus Papa non fuiſſet adverſus in epiſtola de ordinatione Epiſcoporum. Ubi, *Initium*, inquit, *ſacerdotii Aaron fuit, licet Melchiſedech prior obtulerit ſacrificium, & poſt hunc Abraham, Iſaac, & Jacob: ſed ii ſpontanea voluntate, non ſacerdotali auctoritate iſta fecerunt: cæterum Aaron primus jubente Domino victimas obtulit.* Hactenus Anacletus. Huic igitur finem tertiæ Relectionis parti dederimus, jam pergamus ad reliquas.

PARS QUARTA.

De Sacramentis cauſantibus gratiam.

4. QUÆST. PRINCIP. QUarto itaque loco vertebatur in quæſtionem, an ſacramenta vetera fuerint cauſa gratiæ atque ſalutis; an potius ea ſola, quæ in nova lege ſunt a Chriſto Salvatore inſtituta.

ARG. PRO PARTE NEGAT. Et quidem ſuadetur in primis, nulla ſacramenta poſſe ſalutem ſpiritalem efficere. Quia res corporea non poteſt eſſe cauſa efficiens charitatis & gratiæ, eum ſint qualitates ſupernaturales a ſolo Deo infuſæ atque creatæ: & conſequenter quia nullum corpus poteſt in animum hominis agere, niſi prius agat in ejuſdem hominis corpus. Sed ſacramenta non oportet quicquam in humanum corpus operentur, ut patet de abſolutione ſacramentali ſurdo collata: talis igitur abſolutio nil producit in anima.

Confirmatur rurſum, quoniam aliqua ſacramenta eorum etiam quæ vel maxime cauſa gratiæ dicerentur, non immediate contingunt hominem, quem juſtificant; ergo vel immediate producunt gratiam, ubi non ſunt, ſcilicet in anima, vel aliquam qualitatem efficiunt aere medio: quorum utrumque videtur eſſe abſurdiſſimum.

Præterea, ſi aliqua ſacramenta gratiam efficerent, miniſtri quoque talium ſactamentorum gratiæ cauſa eſſent, ac vere peccata remitterent. Quod tamen Hieronymus in quartum caput Eſaiæ refellit. Ubi adducens illud Matth. 3. *Ego baptizo vos aqua*, &c. *Ex quo*, inquit, *diſcimus, quod homo tantum aquam tribuat, Deus autem Spiritum ſanctum, quo & ſordes abluuntur, & ſanguinis peccata purgantur.* Et ſuper Matth. capit. 16. comparans ſacerdotes novæ legis ſacerdotibus veteris, ſubjicit: *Quomodo ibi leproſum ſacerdos mundum, vel immundum facit; ſic & hic alligat, vel ſolvit Epiſcopus, aut Preſbyter.* At ſacerdos vetus non erat cauſa leproſum efficienter emundans: ergo neque ſacerdos legis novæ vere peccata remittit.

Item, Auguſtinus 15. de Trinitate, cap. 26. *Nullus diſcipulorum Chriſti dat Spiritum ſanctum: orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manus imponebant.* Et lib. 83. QQ. quæſt. 53. aſſerit, quædam Deum facere per ſe ipſum ſine media cauſa, ut illuminare animas. At ſi miniſter eſſet cauſa gratiæ, per eum Dominus animas illuminaret. Et Ambroſius lib. 4. epiſtolarum, epiſt. 33. ad Demetriadem, &c. *Aliud eſt*, inquit, *quod viſibiliter agitur, aliud quod inviſibiliter celebratur. Nec idem eſt in ſacramento forma, quod virtus. Nam forma cum humani miniſterii adhibetur obſequio, virtus autem per divini operis præſtatur effectum. Ad cujus utique potentiam referendum eſt, quod dum homo exterior abluitur, mutatur interior.* Eandem ſententiam apertioribus etiam verbis expreſſit Cyprianus in ſerm. de baptiſmo Chriſti, & manifeſtat. Trinit.

ARG. PRO PARTE AFFIRMAT. At vero contra ſuadetur, omnia cujuſque legis ſacramenta cauſas fuiſſe gratiæ ac ſalutis. Primum, quia omnia ſacramenta ſunt ſigna ſanctificationis practica & effectiva, quemadmodum a principio conſtituimus &c.

Præterea, Job. 1. *Sanctificabat Job filios ſuos, offerens holocauſta pro ſingulis.* Et Lev. 16. dicitur, ſacerdotem aſperſione ſanguinis expiare prævarications, & peccata filiorum Iſrael.

Præterea Auguſtinus ſuper Pſal. 77. adducens illud 1. Cor. 10. *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo*, ſic ait: *Et cum eſſent communia omnia ſacramenta, non communis erat omnibus gratia, quæ ſacramentorum virtus eſt. Sic & nunc omnibus baptizatis commune lavacrum regenerationis, ſed ipſa gratia non communis eſt omnibus.* Et gloſſa ordin. in illud ejuſdem capitis decimi: *Omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari*, id eſt, per viſa illa ſigna purgati, vel ſignum baptiſmi acceperunt, quod credentibus idem valuit. In nube baptizati ſunt, quia per eam mundati ab ignorantia Dei, & præparati ad accipiendam legem.

Præterea Gregorius 4. lib. moral. cap. 2. referturque de conſec. diſt. 4. cap. *Quod apud nos valet aqua baptiſmi*, &c. ut ſupra.

Tum etiam ſic argumentor: Parvulis ſine merito cujuſquam operantis conferebatur gratia, Sacramento ſuſcepto: ergo, &c. Conſequentia videtur eſſe nota, quoniam id vocamus cauſam,

ſam, qua applicata ſequitur effectus. Cum ergo puer vel circumciſus in lege Moyſi, vel ſuſcipiens aliquod ſacramentum in lege naturæ eo ipſo a peccatis juſtificaretur, conſequens fit, ejuſmodi ſacramenta cauſas fuiſſe juſtificationis, & gratiæ. Ac de circumciſione quidem apertum eſt teſtimonium Bedæ ſuper Lucæ ſecundum caput. *Idem ſalutiferæ curationis auxilium circumciſio in lege contra originalis peccati vulnus agebat, quod baptiſmus agere revelatæ gratiæ tempore conſuevit.*

Auguſtinus etiam citari ſolet in hoc, libro 2. de nuptiis, & concupiſcentia, cap. 11. & habetur de conſecr. diſt. 4. cap. *Ex quo inſtituta eſt circumciſio in populo Dei, ad purgationem valebat magnis, & parvulis, originalis, veteriſque peccati, ſicut baptiſmus ex illo valere cœpit, ad invocationem hominis, ex quo inſtitutus eſt.* Et 4. libro contra Donatiſtas, cap. 24. *Cur*, inquit, *Abraham præceptum eſt, ut omnem deinceps infantem maſculum octavo die circumcideret, qui non poterat corde credere, ut ei deputaretur ad juſtitiam; niſi quia & ipſum per ſe ſacramentum multum valebat?*

Denique in cap. *Majores*, extrav. de Baptiſmo, diſtinguens Innocentius a circumciſione baptiſma, quod aperit januam regni cælorum, quam circumciſio non aperiebat, aſſerit, quod licut per baptiſmum, ita per circumciſionem originale peccatum remittebatur. At præpoſitio *per* cauſam ſignificat, qua mediante res efficitur: ut ibi: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.*

In contrarium eſt Auguſtin. ſuper Pſalm. 73. ubi ait, Sacramenta novæ legis dare ſalutem, veteris autem promittere Salvatorem. Sed & Samaritanus noſter oleo vinoque, ac denariis duobus ſuperadditis ſanavit vulneratum, quem nec Sacerdos Aaron, nec Levita Moyſes, ſive per ſacramenta, ſive per legem ſanare potuerunt.

Resolut. qu. In hac explicanda quæſtione, quæ inter omnes difficillima eſt, omnes ego nervos intendere debeo, ut magna tum veritate, tum brevitate in abſolutas quaſdam concluſiones totius rei ſumma redigatur. Quapropter vos oro, ut differenti mihi diligenter animos advertatis.

1. Conc. Prima igitur concluſio eſt, quam a Catholicis non arbitror aut debere, aut poſſe negari. Sacramenta novæ legis ſunt cauſa gratiæ, & vere ſalutem animæ conferunt.

Cyprianus hanc habet in ſermone de baptiſmo Chriſti, & manifeſtatione Trinitatis, inquiens: *Veniebat Chriſtus ad baptiſmum non egens lavacro, in quo peccatum non erat, ſed ut ſacramento perennis daretur auctoritas, & tanti virtutem operis nulla perſonarum acceptio commendaret. Quoniam remiſſio peccatorum, ſive per baptiſmum, ſive per alia ſacramenta donetur, proprie ſpiritus ſancti eſt, & ipſi ſoli hujus efficientiæ privilegium manet. Verborum ſolemnitas, & ſacri invocatio nominis viſibile celebrant ſacramentum: rem vero ipſam ſpiritus ſanctus format, & efficit, & conſecrationibus viſibilibus inviſibiliter manum totius bonitatis auctor apponit, & plenitudinem gratiæ unctionis divinæ pinguedo ſanctificationibus officialibus infundit, & rem ſacramenti conſumit & perficit.*

Item in ſerm. de unctione chriſmatis: *Hodie*, inquit, *in Eccleſia ad populum acquiſitionis ſanctificandum ſacrum chriſma conficitur, in quo mixtum oleo balſamum regiæ, & ſacerdotalis gloriæ exprimit unitatem.* Et infra, *Non hæc medendis corporibus eſt unctio inſtituta, quis ſanctificatis elementis jam non propria natura præbet effectum, ſed virtus divina potentius operatur; ſed adeſt veritas ſigno, & ſpiritus ſacramento, ut & ipſis rerum efficientiis gratiæ dignitas pateat, & interiori homini, quanta & his detur auctoritas deiformi converſatione, & cæleſtibus ſunoteſcat.* Et infra: *Ex hujus unctionis beneficio, & ſapientia nobis & intellectus divinitus datur, conſilium cælitus illabitur, ſcientia, & pietas, & timor inſpirationibus ſupernis infunditur. Hoc oleo uncti eum ſpiritualibus unguitiis colluctamur, nec fœtoribus ſpuriis imbui poſſumus, qui balſami ſpiritalis odore fragramus.*

Gregorius quoque Nazianzenus orat. 3. in ſanctum lavacrum: *Generatio ex baptiſmate paſſionum eſt ſolutiva, omnes ſordes abſcindens, atque ad ſupernam vitam perducens.* Et infra dicit, quod in baptiſmate tanquam in unda peccata pariter ſepeliantur. Et poſtea: *Ipſa baptiſmatis*, inquit, *gratia, ac vis uniuſcujuſque peccati continet purgationem, & omnimodam fœditatum, & inquinationum rejectionem, quæ a pravitate ingreſſæ ſunt. Proinde cum duplices ſimus, ex anima dico, & corpore; ita duplex eſt purgatio, per aquam, inquam, & ſpiritum: & hæc quidem viſibiliter ac corporaliter ſuſcipitur, at illa incorporaliter & inviſibiliter concomitatur.*

Chryſoſtomus præterea homil. 25. in Joann. *Ex quo autem*, inquit, *Jordanis alveum ingreſſus eſt Chriſtus, non amplius reptilia animarum viventium, ſed animas rationales & ſpirituales aqua producit.* Et homilia 35. in eundem: *Futurum erat baptiſma plenum maximæ poteſtatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo vivum effecturum.* Et infra: *In nobis non ſimplex aqua operatur, ſed cum ſpiritus gratia accedit, omnia abluit peccata.* Et infra: *Per aquam piſcinæ*, ait, *morbos corporis ſanari, ut facilius homines crederent, per aquam animæ morbos curari poſſe.* Et homilia de reſurrectione, circa finem, cum multis exemplis reſurrectionem per vim ſupernaturalem futuram eſſe demonſtraſſet, ſubdit: *Verum nec tu gratiæ ſpiritus factus es expers. Etiamnum multa ſunt donationis illius ſymbola, atque bis, quæ enumerata, multo majora, & magis admiranda. Non enim æquale eſt corpus mortuum, & animam a peccatis occiſam ab interitu liberare, quod per baptiſmum fit; & ſtatim corpus etiam, & ſanguis myſticus*

ſticus non fuit abſque ſpiritus gratia, nec ſacerdotes habuiſſemus, nec has ordinationes ſine tali viſitatione fieri poſſibile, &c.

Cyrillus libro ſecundo in Joannem cap. 24. *Spiritum, qui ex Deo procedit, per baptiſmum acquirimus, quo in priſtinam pulchritudinem reformati, & ad novam vitam renati a Deo in filios adoptamur*. Et in fine: *Quemadmodum enim viribus ignis intenſius aqua calefacta non aliter quam ignis urit; ſic ſpiritus ſancti operatione ad divinam aquæ reformantur virtutem, qua baptizati corpus abſtergunt*.

Ambroſius item in libro primo de Sacramentis, capite quinto, de baptiſmo loquens (de conſecr. diſt. quarta, capit. *Per aquam*). *Non aqua omnis ſanat*, inquit, *ſed aqua ſanat, quæ habet gratiam Chriſti*. Et libro quarto, capite ſecundo, de Euchariſtiæ ſacramento: *Depoſuiſti peccatorum ſenectutem*, ſumpſiſti gratiæ juventutem, hoc præſtiterunt tibi ſacramenta cæleſtia. Et libro ſexto, capite primo: *In ſimilitudinem quidem accipis ſacramentum, ſed veræ naturæ gratiam, virtutemque conſequeris*. Et infra: *Tu quia accipis panem divinæ ejus ſubſtantiæ, in illo participaris alimento*. Et in libro de iis qui myſteriis initiantur, capite 9. *His igitur ſacramentis paſcit Eccleſiam ſuam Chriſtus, quibus animæ firmatur ſubſtantia*.

Auguſtinus inſuper 19. libro contra Fauſtum cap. 15. de viſibili ſacramentorum adminiſtratione loquens: *Hæc omnia*, inquit, *fiunt & tranſeunt, ſanant, & tranſeunt: virtus tamen, qua per iſta operatur, jugiter manet, & donum ſpirituale, quod per iſta inſinuatur, æternum eſt*. Et tractatu 80. in Joannem: *Unde iſta tanta virtus aquæ, ut corpus tangat, & cor abluat?* 2. q. 1. cap. *Detrahe*.

Beda etiam ait, quod Dominus tactu ſuæ mundiſſimæ carnis vim regenerativam contulit aquis. Quam eandem ſententiam Gratianus Chryſoſtomo tribuit de conſecr. diſt. quarta, cap. *Nunquam*. Eandem habes apud Auguſtinum ſermone primo de Epiphania.

Sed in Concilio Florentino, ſub Eugenio IV. in decreto ſuper unione Armenorum manifeſte definitur in hæc verba: *Novæ legis ſeptem ſunt Sacramenta, quæ & continent gratiam, & eam digne ſuſcipientibus conferunt*.

Hanc eandem ſententiam Concilium Tridentinum modo probavit ſeſſione ſeptima de Sacramentis in communi, canone ſexto, cujus verba ejuſmodi ſunt: *Si quis dixerit Sacramenta novæ legis non continere gratiam, quam ſignificant, aut gratiam ipſam non ponentibus obicem non conferre, quaſi ſigna tantum externa ſint accepta per fidem gratiæ, vel juſtitiæ, anathema ſit*.

Ex ſacris literis Auguſtinus adducit illud Joannis ſecundo: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto*, &c. *Non ait, ex parentum fide, aut offerentium, vel miniſtrantium, ſed ex aqua, & Spiritu Sancto. Aqua igitur regenerat hominem in Chriſto ex uno Adam generatum*. Hactenus Auguſtinus.

Secundum teſtimonium citat idem ex Epiſtola ad Epheſios cap. 5. *Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. Quidquid ergo* (infert ſanctiſſimus Auguſtinus) *ab hominibus quarumcumque culparum contrahitur, propter ipſum lavacrum dimittitur*.

Tertium refert idem Auguſtinus ex prima Epiſtola Petri cap. 3. *Salvos vos facit Baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum*.

Quartum quo triumphat Ambroſius, habetur in Joannis cap. 6. *Caro mea vere eſt cibus: & ſanguis meus vere eſt potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut miſit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem: & qui manducat me, & ipſe vivet propter me. Ego ſum panis vivus*. Unde Concilium Epheſinum colligit, quod in Sacramento accipimus non communem carnem, ſed vere vivificatricem, qua & ſanctificamur, participes ſancti corporis, & pretioſi ſanguinis effecti.

Quintum de eodem Euchariſtiæ ſacramento habes in priori ad Corinthios cap. decimo: *Unus panis, unum corpus multi ſumus. Omnes quidem de uno pane participamus*. Ubi particula *quidem*, loco Græcæ particulæ γάρ, cauſam ſine dubio reddit ſententiæ antecedentis. Quare participatio Sacramenti Euchariſtiæ Eccleſiaſticæ unitatis cauſa eſt, atque adeo charitatis, & gratiæ, ſine qua unitas Eccleſiæ non conſtat.

Sextum teſtimonium de pœnitentiæ Sacramento Domini eſt apud Joannem cap. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis*. Quod ſi remiſſio peccatorum per gratiam eſt, & Sacerdotes poſſunt peccata remittere, gratiam quoque ſubminiſtrare queunt adminiſtratis Sacramentis.

Hæc adde Martini Quinti definitionem in Concilio Conſtant. ſeſſ. 45. pronunciantis, quod Sacerdos vere abſolvit. Miniſtri ergo Sacramentorum novæ legis vere conferunt gratiam, ſine qua nullus peccator eſſe poteſt abſolutus.

Et confirmatur, quia vel qui baptizat, abluit proprie, ac vere maculas animæ, vel non abluit. Si abluit, conficitur quod molimur: ſin autem non abluit, forma igitur Baptiſmi falſa eſt, quæ ſignificatur non ablutio corporis modo, verum etiam animæ, ut facile ex Concilio Milevitano capite ſecundo colligitur. Inde enim Patres argumentantur, parvulos originale peccatum, atque animi maculam habere, quoniam alias forma Baptiſmi falſa efficeretur; cum parvuli baptizentur, ſcilicet in ablutionem ſpiritualem, ac proinde in remiſſionem peccatorum.

Sacramenta igitur novæ legis gratiam, & juſtitiam animæ conferre, his profecto argumentis adeo irrefragabiliter oſtenditur, ut negare id vel hæreſis, vel proximum hæreſi ſit. Quamobrem in concluſionem hanc primam Scholaſtici auctores univerſi conveniunt.

VARIÆ OPINIO. CIRCA HANC QU. Sed enim quem

quem in modum Sacramenta novæ legis ſint cauſa gratiæ, id tantum abeſt, ut explicent, ut etiam opinionum varietate confundant. Res quippe nulla eſt, de qua tantopere non ſolum indocti, ſed etiam docti diſſentiant. Nam quidam aſſerunt, Sacramenta eſſe cauſas diſpoſitivas gratiæ ex eo, quod producunt characterem, vel ornatum neſcio quem, videlicet qualitates interius diſponentes. Nam ſacramenta gratiam ipſam efficere, judicant impoſſibile.

Alii affirmant, ſacramenta eſſe quidem cauſas diſpoſitionis, ſed extrinſecus appoſitas, ut anulum, aut ſigillum regium, quibus oſtenſis atque exhibitis, id nobis præſtatur, quod ex regis beneficio quærimus.

Opinantur alii ſacramenta non eſſe cauſas per ſe gratiæ, ſed per accidens, ſine quibus videlicet effectus non ſequitur: quæ tamen nihil vere agant atque producant.

Sunt contra, qui exiſtimant, ſacramenta, virtute ſupernaturali recepta, ipſam etiam qualitatem, quæ gratia eſt, attingere, inſtrumentalique actione facere.

Ac demum alii, qui propius accedunt ad veram rei hujus intelligentiam, ſacramenta cenſent cauſas eſſe gratiæ veluti motivas divinæ voluntatis. Sunt enim ratio, propter quam Deus gratiam confert: ut quia puer baptizatus eſt, Deus illum ſalvat: quia eſt confirmatus, datur ei ſpirituale robur. Quorum opiniones cum tam variæ ſint, tamque inter ſe diſſidentes, alterum profecto fieri poteſt, ut earum nulla; alterum certe non poteſt, ut plus una vera ſit. Quod ſi pace veſtra dicere mihi licet (licebit autem quod modeſtiſſimum eſt) aut fallor ego, aut nulla earum opinationum vera eſt. Qua quidem cauſa, ac controverſia non aliis judicibus opus eſt, quam auditoribus viris clariſſimis, atque doctiſſimis, quorum graviſſimo judicio ſi noſtra hæc ſententia fuerit explosa, nihil erit poſthac, quod nos illi adhæreſcamus: ſin fuerit approbata, non vereor, quin ſit doctis omnibus placitura.

2. Concl. Sit igitur ſecunda in hac diſputatione concluſio. Sacramentum novæ legis non ideo gratiæ cauſa definitur, quod diſponat intrinſecus ad gratiam, producens characterem, vel ornatum, gratiæ videlicet ipſius diſpoſitionem.

Primum, quia ornatus ille in ſacramentis non imprimentibus characterem fictitius eſt, & qua facilitate ponitur, eadem quoque rejicitur. Deinde quia ſicut gratia eſt qualitas ſpiritualis ſupernaturalis, ita character & ornatus ille ſupernaturalis qualitas eſt, omnemque naturæ vim excedit.

Præterea, producens diſpoſitiones ad animam rationalem non eſt cauſa animæ rationalis (1). *Nec enim ego ſpiritum & animam donavi vobis, ſed mundi creator.* Et tamen conſtitutum nobis eſt certis Sanctorum, Conciliorum, & Scripturæ ſacræ teſtimoniis, novæ legis ſacramenta gratiam continere, conferre, efficere, &c.

Præterea, character nec eſt ultima diſpoſitio ad gratiam introductiva, nec conſervativa; immo & ſine gratia imprimitur, & ſine gratia in ſubjecto perſeverat: gratia itidem ipſa a charactere non pendet. Quare etiamſi ſacramenta characterem efficiant, non proinde ſunt gratiæ cauſa diſpoſitiva. Character etiam in intellectu eſt, Gratia vero in eſſentia animæ, juxta D. Thomæ opinionem, cujus hi ſe diſcipulos profitentur. Non eſt igitur character propria gratiæ diſpoſitio.

3. Concl. Sacramentum non propterea gratiæ cauſa dicitur, quod extrinſecus diſponat ad efficiendam gratiam. Probatur primo, quoniam alias ſolum eſſet ſignum certum, non cauſa: quemadmodum anulus mihi datus, in ſignum regiæ voluntatis: quod alterius opinionis ſectatores concedunt vel inviti. Explicant enim, Sacramentum novæ legis gratiæ cauſam exiſtere, id eſt, ſignum certum & infallibile. At oſtendimus retro, ſacramenta novæ legis eſſe non ſolum ſigna, ſed cauſas.

Deinde, quia nihil plus Sacramentis Chriſti hæc opinatio tribuit, quam ſacramentis maleficorum, qui adhibent ipſi quædam verba, ſed dæmon operatur adhibitis ſignis.

Præterea, quoniam juxta hanc quidem expoſitionem dicta ſanctorum, aut Conciliorum, aut ſacræ etiam Scripturæ non ſalvantur, ut facile videre licet, ſi loca ipſa conferamus.

Poſtremo, quoniam ad eundem ſenſum circumciſio gratiam conferret, ejuſque eſſet cauſa, non aliter ac novæ legis ſacramenta. Quod quamprimum oſtendemus eſſe falſiſſimum.

4. Concl. Sacramentum novæ legis non eſt cauſa ſine qua non, ſive per accidens. Tum quia ſine ſacramento gratia ſæpe producitur: tum quia non lavaret aqua maculam animæ; ſicut nec albedo infrigidat, cum nix infrigidat, eo quod albam illius effectus per accidens cauſa eſt. Neque id Concilia definirent, ſacramenta eſſe cauſas per accidens, quod præter artem & definitionem eſt. Tum quia vere non eſſent niſi ſigna; omnia enim ſigna certa effectus cujuſque talia ſunt, ſine quibus effectus non ſequitur. Tum quia ſacramentum circumciſionis ad eandem normam gratiæ cauſa fuiſſet. Tum denique quoniam teſtimonia in confirmationem primæ concluſionis citata ſane interpretari non queunt, ſi ſacramenta ſolum eſſe cauſas per accidens aſſeramus.

5. Concl. Sacramentum novæ legis non attingit vi ſua inſtrumentali & ſupernaturali qualitatem, quæ eſt gratia, vel fidem, aut charitatem, aut alios habitus infuſos, ut ſerra attingit figuram rei artificioſæ actione reali. Volo dicere, quod non eſt imaginandus hic modus agendi, qui intervenit in cauſis naturalibus, quo pacto ſcilicet aqua infrigidat per frigus inexiſtens, lavat per humorem innatum, acuta etiam dolabra per aciem dividit lignum.

(1) 2. *Mach.* 7. 22.

Probatur primum, quia ridiculum est, Concilium velle definire, aut etiam sanctos id asserere, quod sacramenta attingant sua actione illam qualitatem. Si enim Circumcisio, & reliqua sacramenta vetera non efficiebant quidem gratiam, sed Deus dabat eandem in illis, illis tamen non concurrentibus; non admodum refert, quod hæc nova realis actio sit addita novis sacramentis. Et cum ad salutem nostram nihil omnino spectet, quod sacramenta contactu reali suæ virtutis qualitates supernaturales efficiant, certe supervacaneum est, istam vim agendi in Sacramentis admittere: eoque magis quod gratiam esse qualitatem, non est in Ecclesia certum. Quare nec fides, nec Concilium docet, eo modo sacramenta gratiam efficere.

Deinde, quia eodem modo creatura posset concurrere ad productionem animæ rationalis, scilicet agendo propria actione in corpus, & vi supernaturali in animam: quod tamen non concedit ur ab iis, qui eam opinionem defendunt.

Tertio, quia vel producitur nova qualitas in sacramento ad attingendum hunc effectum, vel non: primum est ridiculum, secundum est absurdum, sine nova virtute addita sacramenta id efficere, quod ante non poterant.

Ea etiam argumenta, quæ inter dubitandum a principio fecimus, probant hujus quintæ conclusionis veritatem.

6. Concl. Sacramenta novæ legis non solum sunt causa vel ratio motiva salutis, & gratiæ: quo pacto dicimus, matrem diligere filium, quia genuit eum, me tibi benefacere quia studiosus, vel porcher es: Quem etiam in modum causalis illa est (1): *Quia vidisti me, Thoma, credidisti:* & illa rursum (2): *Quia fecisti hanc rem, faciam te crescere.*

Imprimis enim pari ratione concederetur, hominem esse causam animæ rationalis. Hæc enim nostra caro est animata anima rationali, quia habebat tales dispositiones ab homine generante productas.

Item, fides in lege antiqua erat in hunc modum causa justificationis. Quia enim *credidit Abraham Deo, reputatum est ei ad justitiam*: & quia ex fide parentum parvulus offerebatur Deo, justificabatur. Justus namque ex fide vivit etiam nunc, & tamen fides non est causa gratiæ, & sacramenta novæ legis esse gratiæ causa definiuntur.

Præterea, causa motiva non est instrumentum, quo mediante effectus producitur. Baptismus autem est instrumentum, quo Deus lavat animam. Et confirmatur: Nam aqua lavans corpus non est causa motiva, sed vere efficiens instrumentalis: at aqua Baptismi cor abluit.

Item, sacramentum Eucharistiæ cibus est animæ: ergo non solum est causa motiva. Effet enim ridiculum, si definiremus, cibum corporalem esse causam augmenti, quod hæc causalis vera sit: ego augeor, quia comedi: quin potius cum particula causalis importet causam, jam de rebus ipsis oportet inquirere, cujus generis sit illa causa, quam important, finalis, efficiens, an formalis, an materialis: Nam ad hæc quatuor causarum genera reducuntur omnes. Cum igitur Sacramenta non sint gratiæ causa finalis, aut materialis, aut formalis, colligimus, esse causas efficientes. Quo vero modo efficiant, id est quod quærimus, id profecto hæc opinio non explicat. Quam equidem eodem consilio ut cæteras refelli, non ut veritatem tollerem (quid enim theologo minus conveniens est?) sed ut alios nihil de hac re explicare convincerem.

Quom. Sacram. sint causa grat.

Cum igitur certo credendum sit, sacramenta nova causas esse gratiæ atque salutis; aliquem sanum sensum & modum oportet affiguare, quo causæ sint, dignum scilicet definitione Concilii, dignum sanctorum omnium auctoritate, dignum tandem fide nostra, & sacrarum testimoniis literarum.

Pro ejus itaque rei explicatione, quæ adeo magnum & vobis, & mihi negotium fecit, intelligatis primum, causas esse in duplici differentia, alteras naturales, alteras morales. Morales autem appellamus causas liberas, quæ scilicet libere movent: ut qui consulit, qui imperat, ejus rei causa est, quæ per ejus aut imperium, aut consilium efficitur. Juxta quam distinctionem cum actio peccati dupliciter consideretur, & in ordine effectuum naturalium, & in ordine effectuum moralium, Deus quidem causa naturalis dicitur actionis, quæ peccatum est: concurrit liquidem ad brachii motionem, qua hominem interficio, quemadmodum & cælum, motorque angelus simul etiam concurrit. At concursus hic naturalis est: non tamen illius actionis Deus est causa moralis: neque enim aut consulit, aut præcipit, quin potius prohibet.

Inter has autem causas discrimen est. Nam naturales suos effectus attingunt per vim a natura inditam, ut ignis calefacit per calorem. Morales vero non attingunt actione physica effectus suos, nec influunt, aut producunt qualitates aliquas. Neque enim oportet, ut qui consulit homicidium, actione aliqua physica & naturali quicquam efficiat, quemadmodum natura efficere consuevit.

Eadem quoque forma distinguendum est de movente, & virtute motoris. Nam movere dupliciter contingit, & moraliter, & naturaliter: ut qui homicidium consulit (ne ab exemplo proposito discedamus) moraliter quidem & libere movet: at amens, qui apprehensam manum cujusquam per vim applicat ad vulnera, movet naturaliter.

Virtus item duplex, altera qua movens moraliter movet, altera qua naturale agens movet naturaliter: ut in priori exemplo, virtus motiva est auctoritas consulentis, vel ratio qua persuasit; at in posteriori virtus sunt ipsæ vires corporales.

Ad eundem quoque modum de effectibus super-

(1) *Joan.* 20. 29. (2) *Gen.* 22. 16.

pernaturalibus philoſophandum eſt, de gratia, de charitate, de fide, de vita æterna: qui a duplici cauſa proficiſci poſſunt, vel ab ea quæ habet modum agendi ſimilem naturali, influendo attingendoque vi & efficacia activæ potentiæ effectus ejuſmodi: quo ſenſu ſine controverſia Deus eſt cauſa virtutum infuſarum: vel a cauſa morali, qualis oratio fuit, & meritum Chriſti, cum oravit pro Petro, ne deficeret fides ejus.

Utrumque autem cauſæ genus diſtribuitur in principalem, & inſtrumentalem: ut qui daret pecuniam captivis redimendis, cauſa eſſet principalis redemptionis, moralis tamen: pecuniæ vero, vel etiam miniſter deſtinatus ad redimendum, cauſæ ſunt redemptionis inſtrumentales.

Deinde magnopere conſiderandum, omnia quæ de Sacramentis novæ legis aſſeruntur, eadem & de ſanguine Chriſti in ſacris literis affirmari. 1. Joan. 1. *Sanguis Jeſu Chriſti emundat nos ab omni peccato*. Apoc. 1. *Lavit nos a peccatis noſtris in ſanguine ſuo*, & c. 12. *Vicerunt eum propter ſanguinem agni*: & ad Rom. 3. *Quem propoſuit Deus propitiationem in ſanguine ipſius*. Eodem ergo ſenſu Sacramenta dici poterunt lavare, mundare, cauſæ eſſe noſtræ victoriæ ac remiſſionis peccatorum, quo ſanguis Chriſti lavat, mundat, peccataque remittit.

Poſtremo & illud advertendum, Chriſtum quidem Jeſum ſua nobis & merita & juſtitiam contuliſſe. Nam factus eſt nobis juſtitia, ſanctificatio, & redemptio, ut Apoſtolus in priore ad Cor. c. 1. docuit. Sed juſtitiam ſuam tamen, & ſanguinis effuſi pretium potiſſimum nobis communicat per Sacramenta. Virtus enim & valor ſanguinis Chriſti Sacramentis ſuſceptis applicatur: quæ ſi Chriſtus voluiſſet, ſine medio aliquo Sacramento & communicari poſſent & applicari.

His documentis acceptis, quæ negare non niſi impudentiſſimus poterit, fides ſana atque Catholica docet duo. Alterum eſt, Deum per Chriſti humanitatem redemiſſe genus humanum, remiſiſſe peccata, contuliſſe gratiam & gloriam. Item humanitatem Chriſti inſtrumentum fuiſſe, quo Deus operatus eſt mirabilia hæc in medio terræ (1). *Gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*: &, *Vidimus eum plenum gratia*: &, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus*: &, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi*: &, *Hic eſt, qui baptizat in Spiritu ſancto*. Quo teſtimonio ad id probandum utitur Auguſtinus libro contra Petilianum 3. c. 45. Et ad Epheſ. 5. dicitur, Chriſtum ſanctificaſſe Eccleſiam ſuam, atque mundaſſe. Alterum (quod fides quoque ſana docet) Sacramenta novæ legis inſtrumenta eſſe Chriſti ad hanc redemptionem, gratiam, gloriamque complendam. Quemadmodum ergo eſſet erroneum aſſerere, ſanguinem Chriſti, vel paſſionem, vel humanitatem non eſſe veras cauſas noſtræ juſtificationis, & gratiæ (inde enim ſequeretur, Chriſtum hominem non fuiſſe cauſam, per quam hominum redemptio facta eſt: quod eſt hæreticum) ita quoque error eſt manifeſtus negare, Sacramenta eſſe cauſas efficientes inſtrumentales noſtræ ſalutis, gratiæ, & juſtitiæ, loquendo de cauſa morali. Id enim perinde eſt, ac ſi quis neget, ſuſcipientes Sacramenta Chriſti conſequi remiſſionem peccatorum ex virtute ſanguinis ejuſdem Chriſti, cujus pretium eis Sacramentis ſuſcipiendis communicatur: quod ſine grandi errore negari non queat. Quemadmodum, ſi ego eſſem apud Turcas captivus, & eum qui daret pecunias redemptionis, videlicet pretium, & manum qua pecunias porrigeret, & pecunias etiam ipſas, quæ ſunt inſtrumenta ad redimendum, redemptionis cauſas eſſe, non naturales quidem, ſed morales, nemo ſanæ mentis ibit inficias.

Atque hæc omnia ne videamur e ſenſu noſtro colligere, facile vos invenietis apud D. Thomam 3. part. qnæſt. 48. art. 6. & quæſt. 49. art. 2. & quæſt. 56. art. 1. & quæſt. 62. art. 5.

Quibus expoſitis, facile (ut opinor) intelligi poteſt, quam longe a veritate abſint, vel qui dicunt, Sacramenta qualitates infuſas efficere: nam per nominis ambiguitatem elapſi, a morali cauſa ad naturalem, vel quaſi naturalem declinavere: Vel qui dicunt, Sacramenta eſſe cauſas per accidens, vel diſpoſitivas, vel ſigna etiam certa: qui ſi ad eandem normam, ſanguinem Chriſti eſſe cauſam noſtræ juſtificationis exponerent, riſu digni eſſent Catoniano.

Nos vero, Theologica gravitate, & dignitate ſervata, cum Concilio Florentino pronunciamus, noſtra Sacramenta & continere gratiam, & eam ſuſcipientibus digne conferre. Continere (inquam) non ut cauſa naturalis continet ſuum effectum, ſed ut cauſa moralis. Crumena ſiquidem continere dicitur captivi redemptionem, quoniam pecuniam continet: & Sacramenta, quæ continent ſanguinem Chriſti, continere dicuntur gratiam, & remiſſionem peccatorum: & ſicut crumena pecuniam adminiſtrans redemptionem confert; ita Sacramentum confert gratiam, pretium ſanguinis applicans: & hæc eſt illa Sacramentorum virtus, quæ adeo multorum ingenia torſit. Virtus enim redemptionis in marſupio eſt, in quo pretium redemptionis ſervatur; & virtus Sacramentorum ſanguis Chriſti eſt, qui in Sacramentis adhibetur.

7. Concl. Hinc denique poſtrema hujus diſputationis concluſio manifeſtiſſime conficitur, Sacramenta vetera nullas prorſus cauſas fuiſſe gratiæ, atque ſalutis. Quæ quidem primum definita eſt in Concilio Florentino per hæc verba: *Novæ legis ſeptem ſunt Sacramenta, quæ multum differunt a Sacramentis antiquæ legis. Illa enim non cauſabant gratiam, ſed eam ſolum per paſſionem Chriſti dandam eſſe figurabant*.

Tum etiam Apoſt. ad Galat. 4. Sacramenta veteris legis infirma vocat, & egena elementa. Si autem continerent pretium ſanguinis Chriſti, gratiam-

(1) *Joan.* 1. 17.

tiamque præstarent hominibus, egena utique, & infirma minime dicerentur.

Nec potest ab hoc Pauli testimonio excipi Circumcisio, de qua præcipua erat cum Galatis controversia, cujusque causa tota illius Epist. disputatio texitur.

Præterea, in Epist. ad Rom. Apostolus aperte docet, Circumcisionem acceptam, non in justitiæ causam, sed in signum. *Et accepit Abraham*, inquit Apostolus, *signaculum circumcisionis, signum justitiæ fidei*. Unde & Ambrof. Epist. ad Constantium 77. quæ est libri noni postrema, id ipsum ex eo probat quod Gen. 17. legitur: *Circumcidetur in vobis omne masculinum; ut sit in signum fœderis inter me, & vos*: in signum, ait, non in causam.

Præterea, sacerdotium totum veteris legis, aut ministri ejusdem legis non fuerunt causa remissionis peccatorum, ut Apostolus ad Hebr. 9. monstrat. Ad sacerdotium autem veteris legis spectabat omnia Sacramenta etiam circumcisionis administrare. Sacramenta ergo veteris legis non erant causa gratiæ, ac remissionis peccatorum.

Præterea, ut Augustinus Epistola 19. ad Hieronymum ait: *Si lex non justificabat, quanto magis illa, quæ significationis gratia præcepta sunt, circumcisio, & cætera quæ, revelatione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, justificare neminem poterant?* Adde huc Hieronymum in commentariis super Epistolam ad Galat. in illud capitis 5. *Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. Circumcisio*, inquit, *idcirco utilis fuit iis qui in lege vixerunt, non quia circumcisi erant, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, quæ in opera vertentes, a salute extranei non fuerunt. Circumcisio vero tunc, ut cætera quoque legis, valuit, quando & benedictiones carnales legem servantibus spondebantur*. Hæc Hieronymus.

Præterea ut D. Thomas 3. parte, quæst. 62. art. 6. irrefragabiliter argumentatur: Si Sacramenta veteris legis erant causa gratiæ, aut id erant ratione sui, secluso merito Christi: & hoc non: nisi Christus gratis mortuus esset, quod Apostolus ad Galat. 2. collegit: Vel erant causa virtute passionis Christi futuræ: quod affirmari non potest. Nam causa efficiens, sive instrumentalis seu principalis, semper præcedit effectum. Quare humanitas Christi, ejusque sanguis, prius quam in rerum natura essent, causæ finales esse poterant, causæ efficientes esse non poterant. Quamobrem Sacramenta veteris legis salutem, & gratiam in virtute passionis Christi efficere non valebant. (*Respon. ad arg. in princ. posita habetur in fin. 5. partis.*)

PARS QUINTA.

De discrimine inter nova, & vetera Sacramenta.

1. DISCRIMEN. ID ergo (ut ad postremam relectionis partem nostra decurrat oratio) primum est, idemque præcipuum discrimen inter nova, & vetera Sacramenta, quod Concilium Florentinum aperte luculeque definit in hæc verba: *Novæ legis septem Sacramenta multum a Sacramentis differunt antiquæ legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam per passionem Christi dandam esse figurabant: hæc vero nostra & continent gratiam, & eam digne suscipientibus conferunt*. Et Concilium Trid. sessione 7. de Sacramentis in communi, can. 2. *Si quis dixerit, novæ legis Sacramenta a Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia cæremoniæ sunt aliæ, & alii ritus externi, anathema sit*. Quod autem sit inter utraque Sacramenta discrimen, declarat Trid. Concilium, can. 6. 7. & 8.

2. DISCRIMEN. Alterum est, quod nova conferunt gratiam aliquam adultis sine merito operantium; sed veteribus suscepti is citra operantium meritum, nulla adultis gratia conferebatur.

Prior pars patet ex Concil. Trident. sess. 7. can. 8. *Si quis dixerit, novæ legis Sacramenta ex opere operato non conferre gratiam, anathema sit*. Usus etiam Sacramentorum veteris legis erat gratiæ meritorius, si a charitate proficiscerentur. Si ergo Sacramenta novæ legis non conferrent gratiam, nisi ratione usus meritorii, certe non plus essent causa gratiæ, quam legis antiquæ Sacramenta.

Item, si solus usus Sacramentorum novæ legis esset gratiæ meritorius, tunc per Sacramenta non plus applicaretur nobis sanguis Christi, quam per reliqua opera charitatis; quod est erroneum: nec in concilio Florentino definirentur Sacramenta novæ legis gratiam conferre, sicut alia opera charitatis. Esset enim ridicula definitio, nec in hoc differret a Sacramentis veteribus: Esset enim definitio falsa.

Posteriorem vero partem vel ex eo tenere convincimur, quod si Circumcisio, vel alia Sacramenta veteris legis conferrent aliquam gratiam citra meritum suscipientium, illa vere causa gratiæ & justificationis existerent, quod paulo ante argumentis certissimis refellebamus. Ratio autem hujus differentiæ est, quia meritum Christi nobis communicatur per sacramenta nova. Unde, præter id quod nos mereamur suscipiendis sacramentis, aliqua nobis gratia datur ex merito Christi. At cum passio Domini causa esset finalis sacramentorum veteris legis, non operabatur quicquam nisi per actionem intendentis illam; finis enim non habet alium effectum præter effectum agentis, qui movetur ad finem. Inde ergo fi adultus circumcidebatur, non majorem gratiam accipiebat ex circumcisione, quam per actum Fidei in Christum merebatur. Ad Rom. 3. *Unus Deus justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*.

3. DISCRIMEN. Tertium discrimen est, quod sacramenta novæ legis conferunt gratiam attritis: sacramenta vero legis antiquæ, si a non contritis accipiebantur, nihil efficiebant. Prior pars suadetur, tum quia conferre, id insinuat, dare

dare ſcilicet quod non habebas: Oſtenſum eſt enim nobis gratiam conferri per novæ legis ſacramente: Tum etiam, quia alias ſacramenta nova non eſſent gratiæ cauſæ, ſed augmenti ejuſdem gratiæ.

Præterea Joan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua*. Præſtat ergo baptiſmus vitem ſpiritualem etiam illi, qui entee non habebat. Et ad Epheſ. 5. *Mundans eam lavacro aquæ*; & ad Tit. 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos*. Item Leo Pepa ep. 56. decernit, parvulis per Baptiſmum remitti originale, adultis & originale & actuele. Et Joan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis*. Ergo per ſacramentum ebſolutionis poteſt remitti mortale peccetum, etiam quod alias non erat remiſſum. Nam ſi effectus baptiſmi & ebſolutionis non eſt remittere eulpam mortalem, ſed pœnam; ergo non conferunt hæc ſacramenta gratiam. Siquidem effectus proprius eorum, hoc eſt, remiſſio pœnæ, ſine gratia conferri poteſt. Et retio hujus eſt, quam ſæpe reſumpſimus, quod meritum Chriſti epplicetur nobis per ſecrementa nova. Quare ſine noſtro proprio merito, per meritum Chriſti applicatum juſtificabimur.

Hinc vero poſterior pars confirmatur. Quia enim in ſecrementis veteris legis non erat aliud meritum niſi Fidei: ex fide quippe erat tota juſtitie: idcirco ſicut non debatur plus gratiæ, quam fides mereretur, ita nec gratia conferebatur niſi habenti diſpoſitionem, quæ alioqui ipſa per ſe eſſet idonee ad remiſſionem peccatorum: quam diſpoſitionem, contritionem appellamus.

4. Discrimen. Quertum diſcrimen, quod per ſacramentum baptiſmi remittitur tote pœna, & per alia ſacrementa novæ legis aliqua ſaltem pars pœnæ ſine merito proprio, ratione ipſius Sacramenti: ſed per ſacramenta veteris legis pœna peccatis debita non remittebatur, niſi pro quentitate Fidei, & meriti accipientis illa ſacramente. Hujus vero differentiæ eadem quoque ratio eſt. Applicetur enim nobis ſatisfactio Chriſti per baptiſmum ad pœnæ remiſſionem: ſed per circumciſionem non epplicabatur, niſi propria circumciſi ſatisfectio, & meritum. Et hinc etiam ſumitur argumentum pro tertio diſcrimine. Nam quemadmodum ex eo quod applicatur nobis ſatisfactio Chriſti per baptiſmum, remittitur pœna citra noſtrum opus; ita ex eo quod epplicatur nobis meritum Chriſti, remittitur culpa non ponentibus obicem.

5. Discrimen. Sacrementum novæ legis, a quocunque etiam infideli conficiatur & adminiſtretur, juſtificat; Sacramentum vero antiquum, ſive naturæ, ſive ſcripturæ, non juſtificabat parvulos, niſi a fideli adminiſtraretur. Verbi gratia Filii Iſmael non juſtificebantur, quemvis parentes circumciderent eos ed imitationem Abraham. Et ideo parvuli dicebantur ſalvari in fide parentum. Nili enim externus ſacramentum eſſet proteſtatio Fidei interioris in Selvatorem, non remittebatur peccatum parvulo. Cujus rei ergumentum eſt, quia vetera ſacramenta remittebant parvulis originale ex pacto miſericordiæ divinæ, non ex juſtitia. Pactum autem & conventio erat, ut ſacramentis proteſtantibus fidem Salvatoris homines ſalvarentur (1): *Signum enim accepit Abraham circumciſionis, ſignaculum juſtitiæ Fidei*. (2) *Circumcidetur in vobis omne maſculinum, ut ſit in ſignum fœderis inter me, & vos*. At ſacramenta novæ legis conferunt gratiem ex juſtitia, & merito Chriſti. Unde etiamſi Pagannus ſit, qui baptizet, dummodo applicet meritum Chriſti, conficiens verum ſacramentum, ſive credat, ſive non eredet, juſtificat ſuſcipientem. Et propteree vocat Apoſtolus ſacramenta vetera, infirma & egena elemente, quia ratione ſui nihil efficiebant, ſed ſolum ratione fidei vel propriæ, vel elienæ, a qua proficiſcebantur. Nec id vacet in præſentia diſcutere, an parentes miniſtrantes ſacramenta parvulis oporteret eſſe in gratie, ut pueri juſtificarentur: An ſatis eſſet proteſtetio Fidei quamlibet mortuæ. Utraque enim pers ſuos habet aſſertores. Sed illa tamen ut pia magis, ite quoque probabilior eſt, quæ tenet, in fide parentum ſelvari parvulos, ſive illa fides vive eſſet, ſeu eſſet mortua.

6. Discrimen, quod ſacramentorum novæ legis Chriſtus Dominus fuit auctor proximus & immediatus: et ſacramenta vetere per Angelos & Moyſen mediatores e Deo ſunt condita. Atque illud quidem in concil. Trident. ſeſſ. 7. de ſacramentis in communi can. 1. definitur his verbis; *Si quis dixerit, ſacramenta novæ legis non fuiſſe omnia a Jeſu Chriſto Domino noſtro inſtituta, anathema ſit*. Et videtur ſuaderi ex eo, quod apud Joan. 1. *Lex per Moyſen data eſt: gratia & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*. Sacramenta igitur antiquæ legis, umbræ ſcilicet, & figuræ gratiæ, & veritatis per Chriſtum efficiendæ, a Moyſe ſunt inſtituta: at ſacramenta gratiæ & veritatis ab eo ſant condite, per quem gratia & veritas facta eſt.

Item 1. Corinth. 1. *Numquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? Aut in nomine Pauli baptizatis eſtis?* Ubi beatus Apoſtolus ex eo colligit, non alterius, quam Chriſti nomine, & auctoritate baptiſmum conferri poſſe, quod ſola mors Chriſti, quæ per ſacramentum epplicatur, idonea eſſe potuit ad remiſſionem peccatorum. Atque ex conſequenti ſolius Chriſti erat baptiſmum condere, cui vim ſui ſanguinis epplicaret. Sic enim explicatur hic locus a Cypriano in ſermone, quem paulo ante citavimus: *Proprie omnipotentia Dei ſibi retinet hunc effectum, ſcilicet remiſſionis peccatorum. Nec enim Paulus pro nobis crucifixus eſt, aut nos gloriamur in Paulo, ſed in cruce Domini, cujus virtus omnia peragit ſacramenta, ſine quo ſigno nulla conſecratio meretur effectum.*

(1) *Rom.* 4. 11. (2) *Gen.* 17. 10.

Idem quoque Augustinus tractat. 5. in Joannem. *Potuit autem Dominus noster Jesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret baptismum suum tanquam vice sua, & transferret a se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo servo suo, & tantam vim daret baptismo translato in servum, quantam vim habuerat baptismus datus a Domino. Hoc noluit, ideo ut in illo spes esset baptizatorum, a quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo, servum ponere spem in servo. Ideoque clamabat Apostolus, cum viderent homines volentes ponere spem in se ipso: Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati estis?*

Item 1. ad Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Dei, & dispensatores mysteriorum ejus*: non conditores, inquit, sed dispensatores.

Præterea, D. Ambrosius lib. 4. de Sacrament. capit. 4. *Auctor sacramentorum*, ait, *quis est, nisi Dominus Jesus? De cælo ista sacramenta venerunt.*

Cyprianus etiam sermone de ablutione pedum, quantum aquidem intelligo, idem tradit, summum ipsum sacerdotem Christum suorum sacramentorum fuisse institutorem, & auctorem.

Præterea, quia alias posset Ecclesia sacramenta, quæ instituisset, abolere, aliaque rursum inducere: atque ex consequenti Christianam religionem, quæ sacramentis maxime constat, invertere atque innovare.

Præterea, hæreticus est, qui de sacramentis novæ legis aliter sentit, quam Romana tenet Ecclesia, ut cap. *Ad abolendum*, extra. de hæreticis dicitur. Sed nisi essent ex revelatione tradita a Christo, non esset hæresis ea negare; cum fides circa ea sola versetur, quæ ex Christi traditione ab Apostolis accepta ad nos usque perveneruntur. At re vera quod universa tenet tenuitque semper Ecclesia, nec conciliis institutum est, non nisi ad eas traditiones pertinere potest, quas ex divina revelatione verbo tenus ab Apostolis accepimus. Ita ait August. 4. lib. de baptismo, cap. 24. Maxime cum sacramenta novæ legis gratiam conferant, quam, sicut & gloriam conferre, solius Domini est, & Christi sui, qui pretium sui sanguinis, quibus maluit signis, applicuit. Sed sacramenta vetera, quoniam signa vacua erant, per homines medios institui commode potuere.

7. DISCRIMEN. Ultimum discrimen est, quod sacramenta nostra aperiunt januam regni cælorum, quam aperire vetera nequiverunt. Quod eleganter tradit Innocentius cap. *Majoris*, extra. de baptismo. Nam ut Apostolus docet ad Hebr. 9. nondum erat propalata sanctorum via, quousque sacerdos Christus ingressus est viam novam, & *introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.*

Quia igitur agnus occisus dignus est habitus, qui aperiret librum, & solveret septem signacula ejus, quoniam redemit nos Deo in sanguine suo, fecitque nos Deo nostro regnum & sacerdotes: sanguis autem communicatur nobis per sacramenta nova, non item per vetera: conficitur utique, sacramenta hæc nostra (quod illa minime faciebant) regnum nobis aperire cælorum.

RESP. ARGU. PRO NEG. POSITIS IN PRINCIP. PAR. 4. Argumenta vero, quibus priori loco suadere nitebamur, ejusmodi effecta, quæ sacramentis novæ legis tribuuntur, a nulla re corporea proficisci, ostendimus retro esse vanissima. Interest enim nihil ad præsentem disputationem, an sacramenta illam qualitatem efficiant. Quod si interesset id a Theologo disputari, facillime solvitur. Nam solus Deus producit illam qualitatem, si de productione loquamur ad modum agentis naturalis. Sed si de eadem qualitate, quatenus gratos reddit Deo, fermonem facimus (sic enim ad mores, & morales causas comparatur) habet præter Deum causas instrumentales, humanitatem Christi, sanguinem, sacramenta, sacramentorumque ministros. Nam quod Sancti negant, sacerdotes dare Spiritum sanctum, habet intelligi per auctoritatem, non per ministerium; de confecr. dist. 4. cap. *Aliud est*, & c. *Commodo*. Illud vero Hieronymi contra illos sacerdotes dicitur, qui pro suo arbitratu potestatem solvendi, ligandique (*a*) sibi arrogabant: cum tamen clavis scientiæ clavem potentiæ debeat antecedere. Ambrosius vero asserit, nullam causam mediam efficacem justificationis attingere, quoniam gratia a solo Deo producti potest, qui solus dat gratiam, & gloriam.

SATISFAC. OBJ. PRO PAR. AFFI. POSITIS IN PRINC. PART. 4. Ad primum autem eorum, quæ objiciebantur, ut omnia sacramenta sanctificationis, & gratiæ esse causa probarentur, respondeo, non opus esse, Sacramentum quodcunque sic esse præticum signum, ut vere efficiat sanctitatem: sed sat est, ut practica a nobis nuncupentur, quod Deus in illorum signorum applicatione, usuque sanctificet: id enim commune est omnibus sacramentis. Vel distinguenda est duplex sanctitas, altera legalis, altera spiritualis: Utriusque enim Apostolus ab Hebræos nono meminit. Omnia igitur sacramenta efficiunt aliquam sanctitatem, & mundatiam, vel legalem ut vetera, vel spiritualem ut nova. Vide 1. 2. q. 103. art. 2.

Et eadem facilitate reliqua dilues, præter Augustini testimonium ex libro secundo de nupt. & concup. quod sine dubio pro nobis facit, si fide, qua oportet, referatur. Legit enim Erasmus, nec aliter commode potest, in hunc modum: *Ex quo institutus est Circumcisio in populo Dei, quæ erat tunc signaculum justitiæ fidei, ad significationem purgationis, valebat magnis, & parvulis originalis, veterisque peccati.* Quod si Beda, aut quisquam etiam alius dixerit, Circumcisionem eandem peccati curationem præstitisse, quam baptismus; id sane interpretandum est, sensusque potius sequendus, quam verba, quæ nos plura, quam erat in voto, fecimus; sed non plura fortassis, quam opus erat, ad argumenti varii, atque perplexi expositionem. Quo quidem

(a) *Matth. 16. 19.*

dem explicando non nſque adeo ſumus arroganteſ, ut ne vereamur ex his, quæ tam multa diximus, quædam ut falſa reprehendi forſitan jure poſſe: alia, vera licet, pro rei tamen tpſius, veſtraque omnium dignitate tractari potuiſſe tum accuratius, tum elegantius. At concedendum nonnihil occupationibus, erratiſque noſtris interim conniveudum, ut veſtra humanitate ſtudia noſtra ſublevata recreentur. Quæ videlicet omnia veſtris obſequiis addiximus, diſcipulorum noſtrorum commoditatibus adjudicavimus, Servatoris Jeſu Chriſti gloriæ, atque honori conſecravimus in ſecula ſempiterna. Dixi. Deo gratias.

RELECTIO
DE PŒNITENTIÆ SACRAMENTO.

THEMA RELECTIONIS.

Niſi Pœnitentiam habueritis, omnes peribitis.

PROŒMIUM.

LOCUM hodierna mihi Diſputatione tractandum, Viri Graviſſimi, qui de ſumma facie (quod ajunt) ſpectaverit, apertiorem fortaſſe exiſtimabit, quam ut noſtram in explicando diligentiam deſideret, aut laborem. Qui vero introſpicere curioſius velit, comperiet ſane, multas in profundo veritates delitescere, pluſque habere in receſſu, quam in fronte promittit. *Niſi Pœnitentiam* (inquit apud Lucam Dominus) *habueritis, omnes peribitis.* Qui quidem locus quæſtionem licet ſimplicem contiuere videatur, multiplicem tamen differendi materiam ſubminiſtrat. Nam cum duplex in pœnitentiæ nomine ſignificatio ſit, & virtutis, & ſacramenti, mox animadvertitur, Diſputationem meam in duas eſſe partes dividendam, quarum altera verſetur circa pœnitentiæ virrotem, altera circa pœnitentiæ ſacramentum. Hæc enim rractandi forma, atque partitio a Magiſtro Sententiarum diſt. 14. primum recepta, uniuerſis deinde Theologis uſurpata eſt. Cumque de utroque partitionis membro infinitas propemodum quæſtiones auctores Scholaſtici perſequantur; at ego ſex mihi præcipuas ex intimis hujus loci viſceribus eruendas putavi, quibus omnino expoſitis, nihil eſſe video, quod amplius ad thematis intelligentiam deſideretur.

Ac principio ſtatim controverſia illa veniet in medium, quæ fundamentum eſt cæterarum: An pœnitentia ſit dolor de peccatis, qua ratione contra Deum fuere commiſſa. E veſtigio ſequetur altera: Sitne pœnitentia virtus. Succedet ſuo ordine tertia: An ſine pœnitentiæ virtute ſalus peccantibus eſſe poſſit. Quarto loco id quæremus: An ſit de pœnitentiæ virtute peculiare præceptum. Quinto in dubium vocabitur. Num etiam pœnitentiæ ſacramentum ſit ad ſalutem neceſſarium. Poſtremo: An hoc idem ſacramentum Evangelico jure præceptum ſit. Has controverſias tantiſper dum definire contendo, vos Viros Ornatiſſimos, noſtræ conſultationis & auditores, & judices, quæſo, diligenter attendite.

PARS PRIMA.

De Definitione Pœnitentiæ.

1. QUEST. PRINCIP. PRinceps igitur Quæſtio ea erat: An Pœnitentia ſit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commiſſa.

Ubi inveſtigare compellimur, quidnam pœnitentia ſit, quidque ſua definitione, & natura contineat: id quod in hac materia difficillimum eſt, egetque diſquiſitione non parva. Et quamvis controverſiæ omnes ſine diſcrimine apud Scholaſticos ſoleant in utramque partem diſceptari, ego tamen hanc primam (quoad per adverſarios licebit) ſine argumentis ultro citroque jactatis exponere cupio: quod (niſi me mea fallit opinio) res alioqui explicatu difficilis, hoc ſervato tenore, facilius explanabitur.

Vocis Pœnitentia, *quæ origo, & notio.*

Pœnitentiam ergo definituris, ut a facillimis ordiamur, tenenda primum eſt ipſius vocis origo. Nam ſine hujuſmodi notione rem, de qua diſſerimus, probe tenere non poſſumus. Pœnitentiam itaque a pœna derivari, nemo eſt qui poſſit ambigere. Pœna autem vindicta quædam eſt præteritæ culpæ. Unde & priſci auctores verbum, *Pœnio*, pro eo, quod, *punio*, uſurpavere. Sed & cum rerum male geſtarum, quaſi vindicante natura, ipſi intra nos de nobis ſupplicium ſumimus, tum pœnitere proprie dicimur. Pœnitentiæ autem vocabulum tametſi latius pateat, uſu tamen doctiſſimorum in bonam partem deflecti ſolet, ut non niſi quæ juſte pro culpis aſſumitur, Pœnitentia nuncupetur.

Juſtæ autem vindictæ duo ſunt genera; alterum publi-

publicum, in quo alius eſt reus, alius judex, accuſator, & teſtis: alterum privatum, in quo & reus, & vindicationis adminiſtet idem eſt. In illo aliena culpa vindicatur; in hoc propria. Illa vindicta involuntaria patienti eſt; hæc contra voluntaria. Pœnitentiæ igitur nomen non quamlibet culpæ vindictam, ſed illam voluntariam deſignat, qua reus ipſe ſponte pœnas eligit, ut in proprias culpas animadvertat (t). D. Auguſt. (ſive quis alius ejus operis fuit auctor) in lib. de vera, & falſa Pœnit. cap. 19. *Pœnitere*, inquit, *eſt pœnam tenere, ut ſemper puniat in ſe ulciſcendo, quod commiſit peccando.* Et cap. 8. *Pœnitentia eſt quædam dolentis vindicta, voluntarie punientis in ſe quod commiſiſſe ſe dolet.* Quo & D. Ambroſius videtur alluſiſſe, ſuper Pſal. 37. concione 1. dicens: *Plena eſt definitio pœnitentiæ, commemoratio delictorum, ut unuſquiſque peccata ſua velut quodam quotidiani ſermonis flagello caſtiget, & commiſſa ſibi flagitia condemnet.* Literæ quoque ſacræ paſſim admonent Pœnitentiam agere: ad quam profecto non exhortatentur, niſi ſpontanea eſſet; nec pœnitentiam ab alio inflictam agendam eſſe monerent, ſed potius patiendam. Quod noſtro in themate etiam intelligitur, ſi verba diligentius expendantur: *Niſi pœnitentiam habueritis.* Id autem habere dicimur, quod in noſtra poteſtate eſt, ut D. Thomas annotavit 1. p. quæſt. 38. art. 1.

At vero, cum nemo in malum aſpiciens operetur, ut Dionyſ. 4. cap. de div. nom. ſcite tradit; qui volens prudenſque pœnam eligit, eum alicujus boni gratia, tanquam finem ſibi præſtituat, hoc facere neceſſum eſt.

Finis pœnitentis triplex.

Finis autem primus juſtæ vindictæ is habetur, ut qui læſus per culpam eſt, ei per pœnam ſatisfiat. Eatenus quippe judex nocentem plectit, quatenus opus eſſe cenſet, ut injuriæ & privatæ, & publicæ faciat ſatis. Sic igitur & pœnitens ob eam cauſam vindicat culpam, quam admiſit, ut Deo, quem offendit, debitam ſatisfactionem impendat.

Sed enim per offenſam culpæ non ſolum juſtitia legislatoris, ſed & amicitia violatur: quapropter alter finis pœnitentis eſt placare Deum, quem offenderit, eumque ſic conciliare. Inde enim vindictam, compenſationemque delicti oportuit in pœnitente ultroneam eſſe, quoniam oportebat amicam eſſe. Nam neque apud homines redintegratur amor per coactam ſatisfactionem offendentis.

Cum autem amicus pœnis amici non delectetur, & alioqui etiam Ariſtotele auctore, pœnæ medicamenta ſint, quæ, velut per contrarium dolorem, morbum pellunt e voluptate progenitum; tertius pœnitentiæ finis eſt ſalus animi. Dolet namque pœnitens, lacrymatur, & gemit, ut per hujuſmodi quaſi antidotum morbo ſpirituali medeatur, ut D. Thomas tertia parte, qu. 90. art. 3. docuit: & D. Auguſtinus tract. in Pſal. 57. Sed & D. Hieronymus in caput ſeptimum Eccleſiaſt. inquiens: *Novit hirundo pullos de ſucco oculare chelidoniæ, & dictamnum capræ appetunt vulneratæ; cur nos ignoremus medicinam Pœnitentiæ propoſitam eſſe peccantibus?* Eandem quoque ſententiam eiſdem fere verbis Tertullianus dixit in libro de pœnitentia. Et Chryſoſtomus homilia ſeptima ad populum Antiochenum, *Judices*, inquit, *cum latrones ceperint, ac ſacrilegos, non quomodo ipſos meliores reddant conſiderant, ſed quomodo ab ipſis peccatorum pœnas exigant: Deus autem contra, quum aliquem ceperit peccatorem, non conſiderat quomodo ſupplicium ſumat, ſed quomodo ipſum corrigat. Itaque & judex pariter, & medicus, &c.* D. Paulus denique 2. ad Cor. 7. *Triſtitia*, ait, *quæ ſecundum Deum eſt, pœnitentiam in ſalutem operatur.* Quamobrem pœnitentiæ judicium ut amicum, ita quoque ſalutare eſt, & pluſquam vindicativum, cujus ſcilicet finis non tam vindicta, quam vindictæ ſalutaris eſt.

Igitur (ut quæ tam multis diximus, in brevem ſummam redigamus) pœnitentia dolor de peccatis eſt; alias & in beatis eſſet, nec eſſet juxta nomen ſuum pœna: & dolor eſt ſponte pro peccatis aſſumptus, ut ſit vindicta culparum voluntaria, nec vindicta ſolum ſatisfactoria, ſed etiam amica & ſalutaris. Ac poterant hæc apud omnes inconvulſa ratione conſiſtere, niſi ab iis, qui linguarum eruditione, proprioque ſenſu jactantur (vana licet ũducia) quaterentur.

Object. ex Lutero, & Erasmo. Objicit tamen nobis Lutherus apud Roffenſ. art. 5. imo & Eraſmus in annotationibus ſuper tertium Matth. caput, quod apud Græcos *μετάνοια* non pœna aut dolor eſt, ſed reſipiſcentia, & *μετανοῶ* reſipiſcere. At ubi interpres novi teſtamenti uſurpat Pœnitentiæ vocabulum, Græco in fonte *μετάνοια* eſt: ubi *pœnitentiam agite*, Græca lectio habet, *μετανοεῖτε*: non ergo in uſu Scripturæ ſacræ pœnitentia dolor aut pœna eſt, ſed mutatio conſilii & mentis, & pœnitere, ſapere poſt erratum, inſtituereque animum ad videndum recte. Scilicet hoc irrefragabili argumento in illam hæreſim incidere Germani, ut crederent, veram pœnitentiam nihil aliud eſſe, quam novam vitam. Juxta quod D. Ambroſius apud Magiſtrum 14. diſt. ait, veram pœnitentiam eſſe ceſſare a peccato.

Responsio. Hinc vero nos paucis extricare poſſemus, ſi veteris interpretis, & Chriſtianorum omnium Latine loquentium auctoritate contenti, Latini nominis notionem & originem ſequeremur, quæ ſatis (ut arbitror) ante nobis explicata eſt. Quin etiam, ſi rerum ordo fuerit diligenter inſpectus, reſipiſcentia atque triſtitia uſque adeo ſibi viciſſim hærent, ut ſi alteram tollas, utramque neceſſe ſit eſſe ſublatam. Etenim ſi ſapis, protinus incipit diſpliicere, quod placuit. Imo, ſi erratum unum ſemel intelligis, tu ipſe incipis tibi illico diſplicere.

Cum

(t) *Pœnitentia quid? Dec. pœnit. d. 3. c. Pœnitentia eſt.*

Cum vero quicquam diſplicet quod placebat, id quemadmodum, quo tempore placuit, delectabat, ita neceſſe eſt contriſtare, dum diſplicet. Ac ne hunc quidem reſipiſcentiæ, triſtitiæque nexum arcanæ literæ tacuerunt. Gen. 6. *Videns Deus quod multa malitia hominum eſſet in terra, pœnituit eum, quod hominem feciſſet, & tactus dolore cordis intrinſecus.* En poſt pœnitentiam dolor cordis apponitur. Et Hierem. 31. *Poſtquam convertiſti me, egi Pœnitentiam, & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum.* In quæ verba D. Hieronymus, *Dolentis*, inquit, *& plangentis, & ſuper errore priſtino plorantis indicium eſt, ut femur manu percutiat, & ſtultum ſe ante fuiſſe fateatur.* Dolor itaque comes individuus eſt reſipiſcentiæ.

Quid de voce μετανοίας ſentiendum.

Quod ſi Latinæ vocis nullam rationem haberemus, ſi rerum item conſequentiam, & ordinem negligeremus, etiamnum Luthero, Eraſmoque oſtenderemus, Græcam *μετανοίας* vocem pœnam quoque, ac vindictam deſignare. Cujus rei teſtimonia ſi quis a nobis requireret, nihil eſſet profecto, quod tam facile expedire poſſemus, niſi ad alia properaret oratio. Certe Paulum 2. ad Corinth. 7. pro pœnitentia *μετάνοιαν* uſurpaſſe, vel protervus inficiari non poterit. Habent enim Græca in hunc modum: *ἡ γὰρ κατὰ θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται*, hoc eſt, *quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem non pœnitendam operatur.* Quo loco ſi reſipiſcentiam vertas, ſententiam in Apoſtolo falſam efficies: non enim triſtitia reſipiſcentiam operatur, ſed e diverſo reſipiſcentia triſtitiam: at triſtitia, quæ ſecundum Deum eſt, pœnitentiam, hoc eſt, voluntariam pœnam, vindictamque culparum. Noſter item Auſonius loquentem pœnitentiam inducens, inquit (1):

Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas,
Nempe ut pœniteat, ſic Metanœa vocor.

Non igitur, ſive Latine *Pœnitentia*, ſive Græce *metanœa*, novam ſolummodo vitam, ſed & veteris odium, vindictamque ſignificat.

Sed ais: ſi verbum verbo reddas, *μετάνοια* mutatio cogitationis, & mentis eſt, ſive tranſmentatio, ſi in hunc modum loqui Latina conſuetudo permitteret: fateor equidem. At mentis mutatio eſſe non poteſt, niſi mens divertat a malo, contraque accedat ad bonum. Quod quia non fit greſſibus corporis, ſed affectibus animi, veterem vitam animus averſetur oportet, cum elegit novam; ſic enim animi mutationem recta Philoſophia interpretatur, quam ſi haberent Lutherani, nihil ab illis præterea exigeremus, ſi modo haberent eam, non quam ſibi fingunt ipſi, ſed quam & vere & graphice deſcribit D. Ambroſius, 2. lib. de pœnitentia cap. 10. inquiens: *Facilius inveni, qui innocentiam ſervaverint, quam qui congrue egerint pœnitentiam. An quiſquam illam pœnitentiam putat, ubi acquirendæ ambitio dignitatis, ubi vini effuſio, ubi copulæ conjugalis uſus? Renuntiandum ſæculo eſt, ſomno ipſi minus indulgendum, quam natura poſtulat, interpellandus eſt gemitibus, interrumpendus eſt ſuſpiriis, ſequeſtrandus orationibus; vivendum ita, ut vitali huic moriamur uſui. Seipſum ſibi homo abneget, & totus mutetur: ſicut quemdam adoleſcentem fabulæ ferunt poſt amores meretricios peregre profectum, & amore abolito regreſſum (2), veteri poſtea occurriſſe dilectæ, quæ ubi non interpellatam mirata, putaverit non recognitam, rurſus occurrens dixerit, ego ſum, reſponderit ille, ſed ego non ſum ego.* Hanc mihi cogitationem, atque animi transformationem ſi præſtiteris, jam ego de nomine nihil moror: illa revera pœnitentia eſt, de qua nos in præſentia diſputamus.

Utrum ad rationem pœniten. præter deteſtationem vitæ veteris neceſſario requiratur propoſitio vitæ novæ.

Sed illud tamen Catholici quidam, contrario penitus ſenſu, atque ratione, in dubium vocant, an ad veram pœnitentiam, præter dolorem de peccato præterito, propoſitum exigatur deinceps futura vitandi, ita ut quemadmodum pœnitentem vitam veterem deteſtari, ſic & novam animo concipere, ac proponere neceſſum ſit.

SENTENTIA MODERN. Et quidem juniores nonnulli (3) exiſtimant hoc propoſitum non eſſe in pœnitentia neceſſarium. Tum quoniam ut vox ipſa præ ſe fert, pœnitentia culpas præteritas reſpicit, non proſpicit futuras: quod & D. Thomas animadvertit, 4. diſtinctione decima ſeptima, quæſtione prima, articulo ſecundo, quæſtione quarta, ubi aſſerit, pœnitentiæ proprium objectum eſſe peccatum commiſſum: quare, ait, ſecundum ſuam ſpeciem reſpicit tantum peccatum præteritum: tum etiam quoniam ventura mala cavere, prudentiæ actus eſt, non pœnitentiæ. Non igitur animus futura vitandi ad veram pœnitentiam neceſſarius eſt.

SENTENTIA VETER. ET COMMUN. Nos vero recentem hanc Theologiam pauliſper faceſſat rogemus, & Diſputationis noſtræ perturbatricem exoremus, ut fileat, veterumque auctorum ſententiam amplectentes, intelligamus, mutationem mentis, quam nomen Græcum deſignare certum eſt, in pœnitentia quoque Latina voce comprehendi. Niſi enim mutetur totus (ut paulo ante refetebamus ex D. Ambroſio) vere pœnitens eſſe non poteſt: at hæc pœnitentiæ mutatio in eo ſita eſt, ſi non vitam modo priorem reſpuat, ſed & novam animo complectatur, ſeſeque

(1) *In Epigr. in occaſionem ſtatuam.* (2) *De pœnit. d. 1. c.* Sunt qui. (3) *Maj. in 4. d. 14. q. 1. & Almai. ib.*

ſeque informet, atque animet ad recte, juſteque vivendum. Sit ergo (ut a more Scholaſtico non diſcedamus) prima Concluſio.

I. CONCL. In pœnitente ſemper hæc duo conjuncta ſunt, deteſtatio vitæ veteris, & propoſitum vitæ novæ. Hanc Magiſter Sententiarum diſtinct. 14. & 15. tenet, & Albertus 14. diſtinct. art. 11. Durandus diſtinct. 18. quæſt. 2. art. 2. & Alexand. 4. par. quæſt. 69. membr. 9. & Adrian. quodlib. 5. art. 3. Cajetan. in Addition. 3. par. quæſt. 1. art. 1. & D. Thomas 3. part. quæſt. 85. art. 3. & 86. art. 2. & 3. cont. gent. c. 158. & 4. cont. gent. c. 72. Quæ quidem probatur ex Apoſtolo ad Epheſios quarto: *Deponite* (inquit) *vos veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris: renovamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite novum hominem*, &c. Ergo non ſatis eſt veterem exuere, niſi novus homo induatur, quod certe voluntate fit, non manibus corporis.

Hoc præterea inſinuatur Gen. ſexto: *Pœnituit eum quod hominem feciſſet*, præcavens in futurum, *& tactus dolore cordis intrinſecus*, &c. Ambo igitur illa in eo, quem vere pœnitet, reperiuntur.

Ezechiel. item 18. *Si autem* (inquit) *impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, & cuſtodierit omnia præcepta mea, omnium iniquitatum ejus non recordabor*. Cuſtodire autem omnia præcepta, ad animi propoſitum ſine dubio referendum eſt, quoniam non omnia ſimul præcepta cuſtodienda occurrunt, cum homo pœnitentiam agit. Utrumque pœnitens ſimul præſtat, & quod dolet de omnibus peccatis ſuis, & quod omnia præcepta cuſtodire proponit. Et infra eodem cap. *Convertimini* (ait) *& agite pœnitentiam: Projicite a vobis omnes prævaricationes veſtras, & facite vobis cor novum, & ſpiritum novum*, &c. Quod eſt novam vitam & animo concipere, & velle.

Præterea (ut recte Divus Auguſtinus libro de vera, & falſa pœnitentia, cap. 17. ratiocinatur) non ſolum petitur a peccatore, ut gemat, ſed etiam ut convertatur. *Convertimini*, inquit Propheta Ezechiel, *& agite pœnitentiam*, &c. & Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde veſtro, in jejunio, & fletu*, &c. Converſio autem ad bonum eſt: non ergo ſatis eſt malam vitam antecedentem averſari, niſi ad bonum pœnitens animo convertatur.

Id inſuper annotavit Divus Ambroſius in illud ſecundæ ad Corinthios ſeptimo: *Ecce enim hoc ipſum, ſecundum Deum contriſtari vos, quantam operatur in vobis ſollicitudinem, & deſiderium; Deſiderat enim* (inquit) *reformari, qui per peccatum ſcit ſe factum eſſe deformem*.

David quoque in Pſal. 50. poſtquam veniam petivit, inquiens: *Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco*, &c. *Cor mundum* (ait) *crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis*.

Præterea, primum, quod ab eo, qui fecit injuriam, poſtulamus, eſt hujuſmodi propoſitum. Cum ergo finis proprius pœnitentiæ ſit emendare Deo injuriam, certe vere pœnitens omnia exhibet, per quæ injuria compenſatur. Inter hæc autem (ut diximus) illud unum eſt, ut homo habeat animum alias deinceps injurias non faciendi.

Ad hæc, quemadmodum parentes, cum liberos puniunt, emendationem, propoſitumque melioris vitæ in futurum ab illis per pœnas exorquent; ita & hoc a nobis vel maxime Deus exigit in hac vindicta voluntaria, ut velimus in melius corrigere, quæ peccavimus.

Præterea, in omni motu non eſt receſſus a termino aliquo ſine acceſſu ad oppoſitum: Ergo nec averſio a peccato erit ſine converſione ad juſtitiam. Quare ſicut pœnitens deteſtatur vitam injuſtam antecedentem, ita voluntate complectitur futuram juſtam conſequentem.

Præterea, vera pœnitentia non eſt ſine actu charitatis, ut mox definiemus; ſed per actum charitatis volumus Deo in omnibus placere, & in nullis diſplicere: igitur animus in futurum bene vivendi vere pœnitenti, qui ad Deum convertitur, deeſſe non poteſt. Quod & nunc in Concilio Tridentino ſeſſione ſexta, capite quinto, & ſexto definitur, & in Concilio Florentino fuerat ante declaratum, videlicet ad contritionem (quæ pœnitentiæ primus actus eſt) pertinere, ut doleat de peccato commiſſo cum propoſito non peccandi de cætero. Nec poteſt dici Concilium loqui de propoſito implicito. Pari enim ratione ſtatueret ad contritionem cordis ſpectare propoſitum jejunandi tempore quadrageſimæ: præterquam quod vana eſſet talis terminatio, & explicatio contritionis, ſi de implicito propoſito intelligerentur. Et ſimili quoque ratione interpretaremur, ad contritionem cordis pertinere, implicite dolere de peccato commiſſo.

SECUNDA CONCL. Hujuſmodi propoſitum eſt de ratione pœnitentiæ. Hanc tenet D. Thomas expreſſe, & eam perſuadere nititur tertia parte, quæſt. 90. art. 4. & 4. contra gentes cap. 27. quia actus morales ex fine recipiunt ſpeciem. At finis pœnitentiæ, & doloris de peccato eſt nova vita: ergo illum finem intendere eſt de ratione pœnitentiæ. Quemadmodum enim expulſio diſpoſitionis contrariæ ſuapte natura paratur ad convenientem formam inducendam, & propulſatio humoris corrupti ab arte, naturaque inſtituitur, ut nova ſanitatis forma proveniat: ita & peccata antecedentia deſtruere, atque averſari, ad vitam novam inſtituendam ordinatur.

Præterea ad pœnitentiam id potiſſimum pertinet, ut Deo veteris vitæ compenſatio fiat. Id autem vel maxime a nobis Deus exigit pro compenſando delicto veteri, ut ei deinceps placere velimus, juſte, rectequ vivendo. Id igitur eſt de ratione pœnitentiæ.

Hoc item probat Magiſter Sententiarum, diſt. 14. ex definitione pœnitentiæ, quam nobis DD. Ambroſius, & Gregorius (1) tradidere in hanc for-

(1) *Ho.* 34. *cujus initium*; *In æſtivum tempus*.

formam: *Pœnitentia eſt, præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere.* De Pœnitentia, diſt. 3. cap. *Pœnitentia*, & cap. *Pœnitentiam*.

Nec ego aliud intelligo Florentinum Concilium indicare voluiſſe, cum aſtruit, ad contritionem cordis pertinere, ut doleat de peccato commiſſo, cum propoſito non peccandi de cætero.

RESP. AD ARG. MODERN. Ad argumentum vero in contrarium reſpondet Divus Thomas diſt. 14. quæſt. 1. art. 1. quæſt. 6. ad 4. quod quamvis ad pœnitentiam juxta primam nominis originem, non pertineat reſpectus ad futurum; at quatenus habet pro fine præcipuo, emendare Deo culpam commiſſam, & illi pro ea ſatisfacere, hujuſmodi propoſitum eſt de ratione pœnitentiæ, nec ſine illo Deus aut placatur, aut conciliatur, cum id (quod ſæpe jam diximus) a nobis maxime requirat.

Utrum dolor, ſeu deteſtatio peccati ſit de ratione pœnitentiæ, quatenus peccatum eſt contra Deum.

Hæc de priore definitionis particula ſatis ſunt dicta. Nunc circa poſteriorem ea quæſtio eſt a nobis pertractanda; an dolor, deteſtatioque peccati, quia eſt contra Deum, ſit de ratione pœnitentiæ. Cui breviter quæſtioni eodem omnes ore reſpondent id de ratione pœnitentiæ eſſe. Divus Thomas 3. parte, quæſt. 86. art. 3.

Quippe ſi quem peccata contriſtant, vel quod turpia ſunt, vel quod infamiæ notam inuſſerunt, aut aliud damnum dedere peccanti; hujus dolor idoneus non eſt nec delicto adverſus Deum commiſſo penſando, nec infenſo Deo placando, & conciliando. Nam ne homo quidem juſtus placaretur, cum is, qui læſit, nullam ipſius haberet in dolore rationem, nec redintegraretur amicitia, dum qui eam violavit, jacturam propriam ſentit, non amici offenſionem, 2. ad Corinth. 7. *Gaudeo, non quia contriſtati eſtis; ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum: quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt*, &c. *Triſtatur*, inquit D. Ambroſius, *ſecundum Deum, quia dolet, quod fecit, quod odit Deus.* Idem docet D. Chryſoſtomus homilia 15. in hanc ſecundam epiſtolam, ſed expreſſius homilia quarta in eandem.

Item niſi hac ratione, & fine peccator pœnitentiam ageret, ad Deum minime per ſuam pœnitentiam converteretur, cum tamen Chriſtiani pœnitentem, & converſum ad Deum, eundem prorſus intelligimus. Quoniam & arcanæ literæ pœnitentiam ſine peccatoris ad Deum converſione penitus ignorant. Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde veſtro*, &c. Ezech. 18. *Convertimini, & agite pœnitentiam.* Eſai. 55. *Derelinquat impius viam ſuam, & revertatur ad Dominum.* Et Pſal. 118. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam.* Ubique igitur ratio, finiſque pœnitentiæ Deus ipſe deſcribitur.

Utrum de ratione pœnit. ſit deteſt. peccati, quatenus eſt contra Deum ſuper omnia dilectum.

Sed exiſtit hoc loco quæſtio non parva, an illa ratio formalis, & motiva pœnitentiæ ſine dilectione poſſit haberi. Quod in hanc formam alii quærunt, an pœnitentiæ finitione oporteat contineri, quod ſit dolor de peccatis, quia ſunt contra Deum ſuper omnia dilectum.

OBJECT. Et ſuadetur non oportere, quia dilectio eſt actus ſufficiens ad remiſſionem peccatorum: quare ſi ſempet cum pœnitentia interveniret, aut neutra eſſet idonea, aut altera ſuperflueret.

Deinde: ſi actus charitatis neceſſario in peccatoris converſione inveniretur, tunc charitas diceretur ſecunda tabula poſt naufragium potius, quam pœnitentia: quod tamen inauditum eſt.

Præterea, puer fugit ignem, tanquam malum, etiamſi oppoſitum bonum actu non velit: ergo & homo poteſt fugere peccata, quamvis Deum actu non amet.

Quarto, quia ſi dilectio eſſet pœnitentiæ conjuncta, dilectio pœnitentiam antecederet, quoniam attingit finem, rationemque formalem pœnitentiæ: at conſequens eſt falſum, ut videtur. Primo, quia contritio præcedit gratiam habitualem, cum ſit ejus diſpoſitio: ergo & charitatem, quia gratia prior eſt charitate, ad quam ſe habet gratia, ut anima ad potentias ſuas. Nam dat gratia eſſe, & vivere, charitas operationem. Secundo, quia ſi dilectio contritionem præcederet, jam prima pœnitentis contritio eſſet meritoria, cum a charitate proficiſceretur, referreturque ab eadem charitate in Deum ſuper omnia dilectum. At contritio prima meritoria eſſe non poteſt, quia vel meretur gratiam, vel gloriam. Non gratiam, quia prima gratia ſub merito non cadit; gratiam vero ſimul fieti, & augeri impoſſibile eſt. Quare prima contritio nec primam gratiam, nec augumentum ejus promeretur; ſed ne gloriam quidem; quia vel meretur gloriam, quæ reſpondet primæ gratiæ, puta ut quatuor, ſi gratia prima erat ut quatuor, vel meretur augmentum illius gloriæ. Si primum, jam gloria, quæ reſpondet primæ gratiæ, non daretur gratis, contra Apoſtolum ad Roman. 6. inquientem: *Gratia Dei vita æterna*; & contra rationem, quæ dictat, gratiam nihil aliud eſſe, quam acceptationem ad gloriam. Unde ſi quis accepit gratiam primam ſine meritis; ergo & acceptatus eſt ad gloriam correſpondentem ſine meritis. Augmentum vero gloriæ ſi prima contritio meretur, pariter quoque & augmentum gratiæ, quod jam reprobatum eſt. Denique conſequentiæ falſitas oſtenditur ex D. Thom. 4. d. 14. q. 1. art. 2. q. 1. cujus verba ſunt: *Quandoque aliquis fugit malum propter deſiderium boni, quandoque autem a diverſo: & hic motus eſt frequentior in reverſione peccatoris ad Deum per pœnitentiam: unde pœnitentia eſt prior Charitate; & cum motus amoris pœnitentiam præcedit, non eſt amor Charitatis, quia Charitas amiſſa non recuperatur, niſi per actum Pœnitentiæ virtutis.* Hactenus ille.

In contrarium eſt, quod omnis dolor in amore fundatur, eo enim quod aliquid amamus, de ejus amiſſione dolemus.

1. Conc. Hinc ſit prima propoſitio: Primus actus Pœnitentiæ nunquam eſt ſine actu Charitatis. Magiſt. diſt. 15. 4. item Gratianus de Pœnit. d. 3. c. ult. & cap. *Fugerat*. & diſt. 2. cap. *Charitas eſt*. Et D. Thomas 1. 2. q. 113. art. 4. ad 1. & ar. 5. & de veritate, qu. 28. ar. 4. Durandus d. 17. 4. q. 1. & 4. Capreol. diſt. 14. quæſt. 2. & Gabriel, eadem diſt. & quæſt. contra Palud. diſt. 14. quæſt. 3.

Primum probatur hæc Concluſio teſtimonio D. Auguſtini 14. de civit. Dei, cap. ult., ubi aſſerit, neminem pertinere ad Civitatem Dei, niſi per amorem Dei, uſque ad contemptum ſui: Sed omnem vere pœnitentem ad Dei civitatem pertinere, nemini dubium eſt: Ergo &c. Et lib. de ver. & falſa pœnit. cap. 9. pro abſurdo habet, quod ſine amore Dei quiſquam conſequatur indulgentiam, ſine quo nullus invenit gratiam. Et cap. 17. idem ait, & lib. contra Creſcon. 2. cap. 12. cum dixiſſet, Et eleemoſynis, & verbo veritatis, & contritione remitti peccata, ſubdit: *Mundantur etiam ipſa, quæ ſupereminet omnibus, charitate, quæ una ſi adſit, omnia illa recte fiunt; ſi autem deſit, illa omnia fruſtra fiunt*. Præterea 1. Joan. 3. *Qui non diligit, manet in morte*.

Præterea, converſio ad Deum requiritur ad habendam gratiam Dei, Zach. 1. Ezech. 18. & 33. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*. Sed converſio ad Deum non fit, niſi per actum charitatis. Nam ſi aliter converſio fiat, vana eſt ad juſtificationem: cum in Chriſto Jeſu ſola fides valeat, quæ per dilectionem operatur, ad Gal. 5. Hoc autem notavit D. Auguſtinus de vera & falſa pœnitentia, cap. 17. dum ſcribit, non converti, qui habet attritionem, & timet Deum judicem, niſi & juſtum diligat.

Præterea, ſalus animæ in converſione ad Deum conſiſtit. Hier. 3. *Convertimini filii revertentes, & ſanabo averſiones veſtras*. Eſa. 6. *Et convertatur, & ſanem eum*, & 45. *Convertimini ad me, & ſalvi eritis*. At pœnitentia eſt medicina ſalutis. Ergo, &c.

Item, omne agens agit propter finem: anima ergo, cum movet ſe, ad finem ſe movet. At velle efficaciter finem, pertinet ad Charitatem: Namque ſi per ſpem ſolam finem appeteremus, nec ſpes illa mortua ad juſtificationem ſufficeret, nec de peccato doleremus, qua ratione offenſa Dei eſt, ſed qua malum noſtrum eſt.

Id tandem modo in Concil. Trident. ſeſſ. 6. cap. 6. & 7. definitum eſt.

Ac revera quidem: Id enim Dominus Luc. 7. inſinuaſſe videtur, inquiens: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Quæ ſignificant dolorem & lacrymas nullas eſſe, niſi cum charitate eſſent.

2. Conc. Secunda propoſitio: Prior natura eſt actus Charitatis, quam actus pœnitentiæ: Imo radix, unde pœnitentia habet remittere peccata, dilectio eſt, juxta Domini ſententiam Luc. 7. *Quoniam dilexit multum*; ait D. Thomas 3. p. q. 85. art. 2.

Probatur item hæc concluſio: Quia pœnitens deteſtatur peccatum, ut offenſam Dei: Ergo prius natura amat Deum. Nam niſi quem amore proſequimur, ejus mala exhorreſcere non ſolemus.

Primus quoque voluntatis actus circa proprium objectum eſt, ſcilicet circa bonum. Deinde ſequitur odium oppoſiti mali. Prior ergo actus eſt, quo Deo volumus bonum, quam actus, quo ejus malum abhorremus.

Præterea, velle mihi conciliare Deum, eſt prius, quam velle emendare injuriam commiſſam, cum illud ſit finis hujus. At illud ad charitatem pertinet, hoc ad pœnitentiam, ut dictum eſt. Ergo, &c.

Prærerea, ut D. Thomas argumentatur loco citato ad ſecundum, in actibus animæ primus motus eſt circa finem. Unde prior eſt natura intentio finis, quam electio mediorum: At dolere de peccatis, & illa deſtruere, medium eſt ad placandum & conciliandum Deum, & ad rectam electionem pertinet. Ergo &c.

Sed & Hier. 31. hujus rei teſtimonium habemus: *Poſtquam convertiſti me*, inquit, *egi pœnitentiam*. Prior eſt igitur converſio ad Deum, quam pœnitentia deteſtatioque peccati.

Id poſtremo Concilium Trident. ſeſſ. 6. cap. 6. definivit his verbis: *Peccatores ad juſtificationem ſe diſponunt, incipientes diligere Deum, tanquam omnis juſtitiæ fontem; ac propterea moventur adverſus peccata per odium aliquod & deteſtationem, hoc eſt, per pœnitentiam*.

Tertia propoſitio: De ratione veræ pœnitentiæ eſt, quod diſpliceat peccatum, quia eſt contra Deum ſuper omnia dilectum. D. Thomas expreſſe 3. p. q. 86. a. 3. patetque ex prioribus concluſionibus.

Ad primum autem eorum, quæ in contrariam partem adduximus, reſpondet D. Thomas 3. p. qu. 84. ar. 5. ad 2. & qu. 86. ar. 6. ad 2. & de ver. qu. 28. art. 5. in corp. & in ſolutione primi, negando conſequentiam. Aliud enim requiritur ad juſtificationem abſolute, aliud ad juſtificationem ejus, qui mortaliter peccavit, in quo requiritur & averſio a malo, & converſio in bonum, ut injuria, quam fecit, compenſetur per æquam ſatisfactionem.

Ad ſecundum reſpondetur, quod pœnitentia dicitur ſecunda tabula poſt naufragium, & non charitas: Primo, quia charitas neceſſaria eſt in omni juſtificatione, communiſque & integra navi ſolventibus, & naufragis. Pœnitentia autem proprium eſt remedium naufragorum.

Item etiam in pœnitentia charitas intelligitur; non autem e diverſo in charitate pœnitentia. Quamquam & his duobus argumentis brevius reſponderetur, multos actus hominis in juſtificatione ſimul conjungi, quibus tamen ſingulis juſtificationem ipſam ſacræ literæ tribuunt. Fides enim purificat corda noſtra, Act. 15. Spe quoque ſalvi facti ſumus, ad Rom. 8. Univerſa etiam delicta operit charitas, Prov. 10. Et ſcriptum quoque eſt, ſine timore neminem poſſe juſti-

juſtificari, Eccl. 1. Et, cum peccator ingemuerit, ac pœnitentiam egerit, peccata ipſius oblivioni tradentur, Ezech. 18. & 33. Erraret autem vehementer, qui vel remiſſionem peccati unicuilibet ex illis actibus denegaret, vel unum ex iis quemlibet ſuperfluere arbitraretur.

Ad tertium, nihil vetat, cum quis ſemel habuit actum amoris, odio habere malum ſine amore præſenti, ex vi tamen præcedentis: ut poſt primum aſſenſum concluſionis, quem ſine aſſenſu antecedenti principiorum habere nequivimus, nihil prohibet eidem concluſioni iterum atque iterum aſſentiri ſine principiorum aſſenſu. Sic & primam pœnitentiam ſine dilectione habere impoſſibile fuit. Secundam vero, vel tertiam habere poterimus ex efficacia ſolum prioris dilectionis. Ita quoque puer vi & potentia amoris naturalis, quem dubio procul aliquando primum habuit, poſtea malum fugit naturæ contrarium, etiamſi amor ille actu non perduret. Quin etiam non oportet duas ſemper operationes differentes habere amoris & pœnitentiæ, ſed poteſt unus & idem actus a charitate & pœnitentia proficiſci: ut interim media & finem unico actu complectimur, & principiis & concluſioni unico actu aſſentimur.

Ad quartum, conceſſo conſequenti quod infertur, ad primam confutationem, nego conſequentiam. Non enim valet, A eſt prius B, & B prius C; ergo A eſt prius C: præſertim cum in diverſo genere cauſarum ille ordo conſideratur. Quemadmodum & hæc collectio inutilis eſt: A eſt cauſa B, & B eſt cauſa C: ergo A eſt cauſa C. Quod ut exemplo manifeſtum efficiam, ponamus illud, quod Philoſophi negare non poſſunt, primas qualitates & ſecundas, utraſque eſſe diſpoſitiones ad eandem formam ſubſtantialem, ut calor & color, humiditas & mollities ad animum rationalem; ubi certum eſt, ſecundas qualitates priores eſſe anima in genere cauſæ diſponentis & materialis, animam rurſum priorem eſſe primis qualitatibus in genere cauſæ formalis. Prior eſt enim forma, quæ dat eſſe ſimpliciter, quam forma, quæ dat eſſe tale. Ex quo tamen ſi quis colligeret, ſecundas qualitates eſſe priores primis, certe a philoſopho non toleraretur; ſed ne a Dialectico quidem, cum in nullo genere cauſæ primas qualitates ſecundæ præcedant.

Item, Contritio prior eſt habituali gratia in genere diſpoſitionis, gratia etiam prior eſt habitu pœnitentiæ infuſæ in genere cauſæ formalis. Sed contritio nullo pacto prior eſt habitu pœnitentiæ. Quoniam actus ille ab habitu producitur in genere cauſæ efficientis. Effecta autem cauſarum efficientium ſuis cauſis efficientibus priora eſſe non poſſunt, niſi forte in genere cauſæ finalis, de quo cauſarum genere in præſentia non diſſeritur.

Circa id vero, quod in eodem argumento additur, gratiam ſe habere ad charitatem, & pœnitentiam, ut animam ad potentias ſuas, non in omnibus ſimilitudo eſt. Quoniam potentiæ animæ, intellectus & voluntas, nulla ratione præcedunt animam; habitus vero charitatis & pœnitentiæ, quoniam in genere cauſæ efficientis producunt actus, qui ſunt diſpoſitiones ad gratiam, ex conſequenti ipſam gratiam antecedunt. Charitas igitur, & pœnitentia habent ſe ad gratiam, ut calor ad formam ignis. Idem enim calor ſi conſideretur ut diſponens materiam ad recipiendam formam, prior forma eſt; ſi autem ut potentia calefactiva, eadem forma poſterior eſt.

Ad ſecundam vero confutationem, in qua difficultas eſt maxima, ſunt qui negant primam contritionem meritoriam eſſe (1): quam ego ſententiam olim juvenis tenere ſolebam. Nec enim poteram eam perſuaſionem induere, ut gratia habitualis, qua juſtificamur, prima contritione prior eſſet, quod tamen erat neceſſarium, ut illa contritio eſſet meritoria, quippe cum gratia, & amicitia Dei totius meriti radix, & origo ſit. Atque id etiam D. Thomas mihi ſentire videbatur, 1. p. qu. 62. art. 2. ad 3. in hæc verba: *Triplex eſt converſio in Deum, una quidem per dilectionem perfectam, quæ eſt creaturæ jam Deo fruentis. Et ad hanc converſionem requiritur gratia conſummata. Alia converſio eſt, quæ eſt meritum beatitudinis: & ad hanc requiritur habitualis gratia, quæ eſt merendi principium. Tertia converſio eſt, per quam aliquis præparat ſe ad gratiam habendam: & ad hanc non exigitur aliqua habitualis gratia, ſed operatio Dei ad ſe animam convertentis, ſecundum illud: Converte nos Domine, & convertemur.* Et tertia parte, quæſtione 89. articulo primo ad ſecundum, *Actus*, inquit, *primus pœnitentiæ ſe habet ut ultima diſpoſitio ad gratiam conſequendam, ſcilicet contritio. Alii vero ſequentes actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia, & virtutibus.* Sed quoniam D. Thomas (quem auctorem libentiſſime ſequor) 1. 2. quæſt. 112. art. 2. ad 1. contrariam ſententiam tenet, concedo, contritionem primam eſſe meritoriam gloriæ. Primo, quia eſt operatio amici Dei ordinata in finem ſupernaturalem; imo, ut oſtenſum eſt, in finem charitatis ab ipſa charitate ordinata: ergo eſt meritoria.

Præterea, ultima diſpoſitio ad formam, in genere cauſæ formalis, poſterior ipſa forma eſt. Igitur ſecundum ordinem cauſæ formalis, contritio a gratia procedit; erit ergo meritoria.

Præterea, fingamus hominem poſt primam illam contritionem e vita diſcedere: tum quæro, an iſti dabitur aliqua gloria. Quod quia negari non poteſt, quæro rurſum, an illam gloriam talis homo meruerit. Si meruit, habetur intentum: ſi non meruit, ergo adulto ſeculis ſacramentis datur gloria abſque merito proprio, reclamante Paulo 1. ad Corinth. 3. *Unuſquiſque propriam mercedem accipiet, ſecundum ſuum laborem.* Et Matthæi 20. nemo diurnum accepit denarium, niſi qui in vinea laboravit.

Præ-

(1) *Gabr. d. 14. q. 1. ar. 2.*

Præterea, primus actus charitatis est meritorius, cum sine dubio sit opus amici Dei maxime placens Deo. Joan. 14. *Qui diligit me, ego manifestabo ei meipsum*. Sed actus primus pœnitentiæ sequitur primum actum charitatis, a quo proficiscitur: ergo est meritorius. Quod D. Augustinus affirmat de vera, & falsa pœnitentia c. 17. ubi de iis, qui in fine pœnitentiam agunt, sic loquitur: *Cum fructifera pœnitentia opus sit non hominis, sed Dei; inspirare eam potest, quoniam vult sua misericordia, & ex misericordia remunerare quos damnare potest ex justitia*. Et cap. ult. ait, Pœnitentiam non solum indulgentiam promittere, sed certa præmia. Gratianus etiam id habet de Pœnitent. dist. 1. cap. *Convertimini*.

Igitur ad argumentum, sive confirmationem secundæ illius impugnationis, concedo libenter, primam gratiam gratis dari, nego tamen exinde primam gloriam dari sine merito. Eadem enim contritio ut quatuor, & dispositio est ad gratiam ut quatuor, & meritoria gloriæ ut quatuor; qua ratione ordine naturæ gratiam sequitur. Et ad impugnationem, quia gratia est acceptatio ad vitam æternam, &c. Id scilicet ego nego, si sermo formalis sit: sed est forma, per quam aliquis est amicus Deo, per quam homini grato, & accepto, admissoque in divinæ naturæ consortium facultas datur ad æterna bona, per operationem virtutum promerenda. Nec oportet, formaliter loquendo, ut quis sit amicus Deo, quod Deus per talem amicitiam, secluſa quacunque operatione, velit illi vitam æternam; sed satis est, quod velit illum admittere ad participationem bonorum supernaturalium, quæ simpliciter faciunt homines bonos, qualis est charitas, & cæteræ virtutes infusæ, per quas admissus homo ad Dei amicitiam, & gratiam, æternam gloriam propriis actibus demeretur. De adultis loquimur: nam parvulis gratia datur per operationem alienam, similiter & gloria.

Cujus rei exemplum habes in anima, quæ quoniam actus primus est, dat esse, & vivere. Hanc consequuntur potentiæ naturales, hoc est, intellectus, & voluntas, per quas operatur ad consecutionem finis. Sic & gratia, vita quædam animæ est, quæ illi & vivere, & esse divinum præstat, quam charitas & reliquæ virtutes consequuntur, quarum operationibus finem suum homo consequetur. Nec deerit præter naturale, morale quoque exemplum in hujus rei expositione. Cum enim homo quis gratus incipit esse Principi, non est opus, ut per talem gratiam acceptus sit ad ultima præmia, atque præcipua, quæ videlicet princeps fideliter servientibus præparavit: sed per talem primam gratiam intelligitur admitti in domum, consortiumque ejusdem Principis, darique facultas intelligitur ad præmia quæcunque fidelium amicorum promerenda. Cum autem Apostolus ait, Gratia Dei vitam æternam donari, certe sentit, quod D. Augustinus disertissime docet, 3. Hypognost. & de gratia, & libero arbitrio cap. 4., 5, 7. per auxilium Dei gratuitum eam homines consequi: cum tamen simul dicatur corona justitiæ, quia nobis cooperantibus gratia Dei respondet, tanquam præmium, mercesque operis nostri. Atque de prima controversia satis superque fuerit disputatum. Ubi constitutum nobis est, pœnitentiam esse voluntariam pœnam pro peccatis assumptam, propter Deum ex charitate dilectum.

PARS SECUNDA.

De Pœnitentia ut virtute.

2. QUÆST. PRINCIP. IN secunda vero vertebatur in quæstionem: An pœnitentia sit virtus.

Rationes dubitandi pro parte negativa.

Cujus quidem Quæstionis pars negativa ex eo suadetur in primis, quod nulla virtus vitium in eodem subjecto necessario supponit: at oportet hominem fuisse vitiosum, priusquam in homine pœnitentia sit; non igitur est pœnitentia virtus. Nam & absurdum est virtutes te habere non posse, nisi ante peccaveris, & Christo Domino aliquam denegare, in quo omnium virtutum plenitudo est.

Deinde Philosophi nullam de pœnitentia fecere mentionem: non Aristoteles, non Cicero, non Seneca, non denique Macrobius, qui tamen copiosissime de virtutibus disseruere: non ergo est pœnitentia virtus.

Præterea, cujusque virtutis primus actus est electio boni, secundus vero fuga mali. Est enim virtus habitus electivus, in mediocritate consistens. At pœnitere detestationem, fugamque peccati notat: non ergo potest esse præcipuus cujusque virtutis actus, cum tamen primus actus pœnitentiæ sit. Quare non est pœnitentia virtus.

In contrarium est, quod compensare injurias adversus homines factas, virtus est: ergo & divinas offensas vindicare virtus sine dubio est.

1. CONC. Ad hujus controversiæ pleniorem explicationem sit prima propositio: Pœnitentia est virtus. Quæ quidem conclusio indubitata apud Catholicos semper fuit: Nisi quod nostra hac tempestate quidam apud Hispanos hæretici irridere cœperunt eos, qui de peccatis commissis tristarentur. Cujus erroris auctor creditur esse Lutherus, qui novam solummodo vitam a pœnitentibus exigit, pœnas non exigit.

At hic error (ne aures vestras Sanctorum testimoniis obtundam) ex sacris literis revincetur. Barnch 2. *Anima, quæ tristis est super magnitudine mali, & incedit curva & infirma, & oculi deficientes, & anima esuriens dat tibi gloriam & justitiam Domino*. 2. ad Corinth. 7. *Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Quæ enim secundum Deum, &c.* Et Psalm. 6. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo*. Ecce

Pro-

Propheta ſanctus & rex labotat, gemit, lacrymatur: Ubi? in lecto: Quantum? rigat: Quamdiu? per ſingulas noctes: Ob unam ſcilicet noctem, quam in iniquitate traduxerat, vitæ totius laborem, gemitum, lacrymaſque deſignat. Et poſt tam clarum & illuſtre Davidis exemplum, ſunt qui in luce meridiana cæcutiant? Quorum ſtultitiam facile ſane erit redarguere vel naturali ratiocinatione, quæ oſtendit dolorem de peccatis moderatum, ob debitum finem, eſſe laudabilem. Nam quem errati piget, quique caſtigat ſeipſum, idque maxime cavet, ne rurſus in eoſdem laqueos inducatur, is laude digniſſimus eſt.

Præterea, ſi cujus rei proſecutio turpis eſt fuga bona erit ſuapte natura: pœnitentia ergo, cum fuga peccati ſit, honeſtiſſima eſt.

Præterea, aliorum punire peccata jure naturæ ſtudioſum eſt: quemque igitur ſua vendicare ſacinora, æquum & juſtum eſt.

Tandem, hominem, in quem injuſte peccarit, placare virtus eſt: Deo ergo, quem offenderis, ſatisfacere virtus eſt. Sed quid nos audaces de bono Divini præcepti diſputamus? Nam (Tertulliani verbis libenter utimur (1) *bonum eſt pœnitere, an non? quid revolvis? Deus præcepit, Deus hortatur, Deus invitat: Pœnitentiam*, inquit, *agite*: Pœnitentia igitur actus virtutis eſt.

Secunda Conclusio: Pœnitentia eſt virtus ſpecialis. Contrarium hujus tenuerunt quidam ante D. Thomam, ut ipſe D. Thomas auctor eſt diſtinct. 14. q. 1. a. 1. q. 3. Hos Scotus ſecutus videtur, diſt. 14. q. 2. & Major etiam q. 2. Sed hac Concluſione explicanda primum intelligamus, dolere de peccatis, eo quod contra rationem rectam facta ſunt, non pertinere ad aliquam ſpecialem virtutem. Cum enim omnis virtus ſit conformis rectæ rationi, eadem ſufficit & ut placeat, quicquid rationi conſentaneum eſt, & ut diſpliceat quod a recta ratione diſcordat. Unde temperantia ſatis eſt, ut deteſtemur actus intemperantiæ, juſtitia, ut injuſtitiam abominemur.

Illud etiam compertum habemus, triſtitiam de peccato, quarenus offenſa Dei eſt, non requirere ſpecialem virtutem, præter Charitatem, D. Thom. 3. p. q. 85. a. 2. ad 1. & a. 3. Et ratio eſt in promptu. Nam per eandem amicitiam bonum amicis volumus, & mala amicorum avertimus.

Præterea & id accipiamus, quod exploratum quoque eſt, dolere de peccato, ut languenti animo medeamur, non indigere alia virtute præter Charitatem. Nam ſicut ex amore naturali medicinam oppono morbis corporis; ita ex Charitate, qua meipſum diligo propter Deum, medicinam adfero ægritudinibus animi. Atque ab eadem omnino Charitate eſt triſtari de culpa, ut mihi conciliem Deum. Etenim quæcunque humana actio, ob id patrata, ut comparem amicitiam hominis, nullam exigit ſpecialem virtutem humanam, ſed ex quodam deſiderio amicitiæ conſequendæ proficiſcitur, quod inchoatio quædam eſt, & veluti amicitiæ ſemen. Triſtari ergo de peccato, ut in gratiam Dei redeamus inchoatio quædam eſt Divinæ amicitiæ, nec ad aliam virtutem pertinere poteſt. Imo adeo virtutis nomen non meretur, cum in genere amicitiæ actus ille imperfectiſſimus ſit, virtus autem ſit diſpoſitio perfecti ad optimum, ut ex Ariſtot. 7. Phyſ. lib. colligitur.

Triſtari ergo de culpa eo fine, ut compenſetur offenſa, quæ adverſum Deum commiſſa eſt, id nos aſſerimus exigere propriam ſpecialemque virtutem. Nam, ut dare Petro pecunias, ſi in ſe quidem abſolute conſideretur, nullam habet laudem, ſed ſi do, ut relevem miſeriam ejus, actus eſt miſericordiæ; ſi, ut bene illi faciam, ſcilicet quia bonum ipſius eſt, ad benevolentiam & amicitiam pertinet; ſin vero, tanquam donum gratuitum, pecunias confero, nempe ut ſuo loco & tempore, quibus decet, diſtribuantur, ad virtutem liberalitatis ſpectat: ita triſtitiam aſſumere, ut injuriæ Deo factæ compenſatio fiat, a virtute ſpeciali oriatur neceſſe eſt, cum finis ille tam ſpecialis ſit, ut pertinere ad duas virtutes nequeat, nedum ad plures. Diverſa quippe formalia motiva voluntatis, diverſæ ſunt formales rationes objecti, atque conſequenter diverſos habitus & virtutes efficiunt.

Præterea, ſi quem hæreſis ſuæ pœniteat, ut emendetur offenſa Deo facta, actus virtutis ſine dubio eſt: nec tamen poteſt elici a fide, quæ eſt in intellectu, ſed ne ab aliis quidem virtutibus generaliter. Dabitur ergo aliqua ſpecialis virtus, unde ille actus exiſtat, quam nos Pœnitentiam appellamus.

Poſtremo, velle compenſare injuriam factam proximo, requirit ſpecialem virtutem: ergo & velle compenſare ac vindicare injuriam factam Deo.

Dubium. Sed ex his oritur dubium, ſi Pœnitentia virtus ſpecialis eſt, an incidat in virtutem aliquam particularem earum, quas philoſophi poſuerunt. Videtur enim eſſe eadem cum juſtitia.

Opinio Durand. Quod Durandus diſt. 14. q. 2. aſſerit, quia per eandem virtutem reddimus unicuique debitum, & illi ſatisfacimus, ſi intulimus injuriam. Sed per juſtitiam unicuique reddimus debita: ergo &c. Et confirmatur, quia injuriam factam ad jus æqualitatemque reducere, actus juſtitiæ eſt.

Præterea, vindicatio ſpecies Juſtitiæ eſt: ergo & pœnitentia. Quod & Div. Thomas affirmat, 3. p. q. 85. a. 3. ad 4. & art. 4.

Falluntur tamen, qui hoc ſentiunt: Primo, quia inter Deum & homines non eſt juſtum ſimpliciter, ſed ſecundum quid, ut D. Thomas a. 3. jam citato ex Ariſt. 8. Ethic. manifeſtat: ergo cum pœnitentia ſit virtus inter hominem & Deum, non reddit juſtum, niſi ſecundum quid. Non eſt igitur virtus juſtitiæ, quæ videlicet æquale reddit. Deinde Religio debitum Deo reddit, & tamen non eſt juſtitia. Non ergo quæcunque virtus debitum Deo reddit, virtus juſtitiæ eſt.

(1) *In lib. de Pœnitent.*

OPINIO CAJET. Quibus argumentis Cajetanus commotus tenuit, pœnitentiam esse virtutem Religionis. Quia ejusdem præterea virtutis est reddere debitum Deo benefactori, & offenso: sed per Religionem reddimus debitum Deo benefactori. Major probatur, quia ratio debiti non variatur ex eo, quod sit pro beneficiis, vel offensis, ut debitum ex accepto mutuo, vel ex furto ejusdem rationis est. Cum ergo sola Religio reddat debitum Deo ratione accepti beneficii, sola debitum Deo reddit ratione factæ offensæ.

Item Baruch. 2. *Anima, quæ tristis est super magnitudine mali, dat tibi gloriam, & justitiam Domino:* Primum *gloriam:* deinde *justitiam*. Et confirmatur hoc ex Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies*. Primus ergo actus pœnitentiæ, hoc est contritio, est sacrificium oposque Religionis.

Sed hæc quoque opinio primum D. Thomæ adversatur, 4. dist. 14. quæst. 1. art. 1. quæst. 5. & dist. 15. q. 4. art. 7. qu. 1. ad 2.

Præterea & falsa est, quia Religio non reddit Deo quodcunque debitum, sed honorem: At pœnitentia per se quidem intendit compensare injuriam Dei; assumit tamen ad hunc finem ea, per quæ compensatur injuria, quæcunque illa sint. Unde primum assumit tristitiam de vita veteri; deinde propositum vitæ novæ; mox exteriorem pœnam & satisfactionem; denique in his omnibus subjectionem & humilitatem erga Deum. His enim homines humanas injurias solemus compensare. Cum igitur finis pœnitentiæ proximus atque præcipuus non sit, honorem Deo reddere; certe Religio esse non potest, cujus proximus finis est, reddere Deo cultum.

Præterea, non est ejusdem virtutis reddere debitum honorem Principi, & ipsius offensam compensare. Illud enim ad Observantiam pertinet, hoc ad Justitiam: ergo non est ejusdem virtutis Deum colere, & ejus offensis satisfacere.

SENTENT. AUCT. DE PROPOSITIS DUB. Dicendum ergo pœnitentiam esse specialem a cæteris virtutibus distinctam, quas philosophi cognoverunt, cujus proprius actus est, compensare offensam Dei. Quæ quidem virtus justitia quædam est, qualis inter homines ad Deum esse potest. Ezech. 18. *Si autem impius egerit pœnitentiam, & fecerit judicium & justitiam*. Psal. 118. *Feci judicium & justitiam*. Ad Rom. 6. *Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati, ita nunc exhibete servire justitiæ*.

RESPON. AD ARG. DURAND. Ad primum vero argumentum, quo suadebatur esse Justitia, jam videtur esse responsum. Nam Justitia, quæ proprie & simpliciter Justitia vocatur a Philosophis, non nisi inter eos est, inter quos æquale reddi potest.

Quare in definitione Justitiæ, sicut jus pro æquali justoque sumitur, ita particula, unicuique, pro iis solis distribuit, inter quos justum & æquale est: & per hoc patet ad confirmationem, quæ de injuria facta homini procedit. Nam pro injuria facta Deo æquale reddere, impossibile est.

RESPON. AD ARG. CAJET. Ad secundum, vindicatio non ponitur proprie species Justitiæ a D. Thoma, sed pars quædam adjuncta, & virtus illi propinqua. Has Divus Thomas partes potestativas appellat virtutum, ut Religionem partem Justitiæ, Modestiam Temperantiæ. Cum vero asserit, pœnitentiam esse speciem Justitiæ, latius usurpat speciei vocabulum pro inferiori, quod se habet per modum speciei. Dixerat enim art. 3. justum dividi in justum simpliciter & justum secundum quid. Quæ non est divisio generis in species.

Ad primum autem eorum, quæ faciebamus pro Cajetani sententia, respondetur, quod Religio non debitum Deo pro beneficiis accepris, si formaliter & per se loquimur, sed gratitudo est, quæ refert Deo debitam gratiam pro acceptis beneficiis. Reddit autem Religio debitum cultum in signum dominii universalis, ratione cujus Latriam, cultumque debemus peculiarissimæ servitutis. Ad quam virtutem nullo modo pertinere potest debitum compensare, quod oritur ex delicto commisso.

Fateor tamen, quod si quæ virtus esset inter Deum & homines commutativa, quæ redderemus debitum ratione cujusquam commutationis, ad eandem quoque spectaret compensare injuriam factam Deo; quemadmodum inter homines accidit.

Sed objicis: Si primus actus virtutis hujus est satisfacere pro delicto commisso, ad satisfactionem vero injuriæ factæ per accidens dolor intervenit, ergo potissimus hujus virtutis actus non est pœnitere: quocirca pœnitentia ex accidenti vocabitur.

Ad hoc dubium facile est respondere, si teneamus, pœnitentiam esse actum publicæ justitiæ, cujus scilicet Deus judex est, pœnitens minister: sed si teneamus, esse privatam justitiam atque vindictam, ut antea diximus, difficile est. Nam cum hæc vindicatio & inflictio pœnæ accidentaria sit satisfactioni voluntariæ, quam proximo facimus, profecto & accidentaria videtur esse compensationi, quam facimus Deo.

Hoc autem movere nos nulla ratione debet. Est enim insigne discrimen inter homines offensos, & Deum, quod offensus homo ab offendente id primum exigit, non ut se torqueat per pœnas, sed ut reddat honorem ablatum per injuriam, tametsi & illud quoque in partem compensationis accipiat, si is qui offendit, de offensa præterita contristetur. At vero Deus e contrario primum id exigit, ut cum volumus peccatum admissum compensare, tristemur, suamusque pœnas delicti commissi; id vero secundario requirit, ut honorem, & reverentiam, quæ peccando detraximus, penitendo rependamus. Cur ita? Nempe non suam, sed nostram quærit utilitatem, quæ videlicet in pœnis voluntariæ pro peccatis assumptis maxi-

maxima est. Nam, ut D. Chrysostom. Homil. 5. 6. & 7. ad populum Antioch. elegantissime tradit, nulla medicina appositior, nullum remedium præsentius adversus peccata est, quam tristitia dolorque pro peccatis: & quemadmodum vermis lignum, tinea vestem, e quibus prodiere, consumunt; ita pœna matrem, e qua nata est, hoc est culpam, interimit. Merito igitur ea virtus, per quam offensas Dei compensamus, pœnitentia nuncupatur, quæ videlicet pœnas voluntarias intligit, quibus utique Deus vel maxime placatur, quoniam iis vel maxime homo sanatur.

Respon. ad ra. dubitandi initio quæst. princip. propositas.

Ad primum argumentum eorum, quæ a principio opponebamus, ad suadendum pœnitentiam non esse virtutem, respondeo facillime (nisi ego ecutio) unicuique statui & conditioni suas virtutes esse tribuendas, rectoribus justitiam, pauperibus patientiam, peccatoribus pœnitentiam. Certe virtus medicæ artis morbum supponit in subjecto, cui debet applicari. Quod si per hanc artem quisque sibi solum mederetur, idque optime posset, laus hujus artis non exinde minueretur.

Eadem quoque ratione sunt quædam virtutes ad tuendam bonam valetudinem animi, & virtus quoque est ad reparandam, si quando fuerit amissa: unde nego antecedens. Nam licet absolute virtus hominis non exigit prius hominem vitiosum, sed ex suppositione; tamen si incidat in peccatum, nihil vetat, ut sit virtus ad medendum illi. Nam & hominis natura integra non exigebat vindicationem; at si mali sint & prævaricatores, virtus necessaria est: non enim vindicamus nisi malefacta. Itaque sicut vindicatio sceleris alieni supponit vitium in alio, sic vindicatio sceleris propri supponit vitium proprium. Atque ob id hæc virtus in Christo non fuit, sicut nec fides, aut spes, quoniam imperfectionem in subjecto notant, cui adhærent.

Pœnitentiam commendarunt etiam prophani, Seneca, Periander, Aristoteles &c.

Ad secundum dicitur, nonnullos ex philosophis pœnitentiam commendasse: Senecam in Tragediis:

Quem pœnitet peccasse, pene est innocens.

Periandrum Corinthium: *Cum peccaveris, subeat te Pœnitentia.* Aristotelem 7. Ethi. ubi asserit, intemperantem ab incontinente hoc distare, quod intemperans non pœnitet, ideoque est incurabilis: at incontinens pœnitet, ob idque morbus ejus medicabilis est. Sed & Ovidius (1) de superis ita canit:

Sæpe levant pœnas, ereptaque lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.

At vero non posuerunt specialem virtutem pœnitentiæ, vel quia non consideraverunt virtutem, nisi in ordine ad bonum humanum: pœnitentia autem non est virtus specialis, nisi in ordine ad divinam providentiam: quæ est responsio D. Thomæ dist. 14. quæst. 1. ar. 1. quæst. 3. ad quartum; vel quod finis hujus virtutis superat omnem hominis rationem. Quod enim Deus concilietur, ejusque offensa compenserur per pœnas voluntarie assumptas, ratio naturalis non assequitur. Certe Tullius (2) id fieri posse non putavit, cujus 3. Acad. lib. verba hæc sunt: *Quod si liceret, ut iis, qui in itinere derrasserit, sic vitam deviam secutis corrigere errorem pœnitendo, facilior esset emendatio temeritatis.* Quod si liceret, inquit: at licet plane: apud quos? Nempe apud fideles, qui lumine fidei solum intelligunt clementiam Dei patris pœnitendo posse placari, indulgentiam peccatorum pœnitendo posse comparari, compensationem injuriæ Deo factæ pœnitendo posse aboleri: ea ratio naturalis non tenet, tenet fides.

Ad tertium respondet Palud. in 4. dist. 14. quæst. 2. quod omnis virtus, & cujusque virtutis primus actus sit de bono formaliter & finaliter, etiam si forte sit de malo materialiter: sic & justitia vindicativa seu punitiva primo circa peccata versatur, & tamen vera virtus est, imo & attributum Divinum. Amplius, Pœnitentia essentialiter non modo detestationem peccati, sed & novæ vitæ propositum continet. Potest igitur vel hoc quoque nomine ejus actus boni electivus rectissime dici.

3. Conc. Unde postremam hujus controversiæ Conclusionem constituimus: Pœnitentia est virtus infusa. Pro cujus conclusionis confirmatione, quædam mihi sunt jacienda fundamenta.

1. Fundament. Primum, dupliciter aliquam virtutem esse infusam; aut ex genere, & natura sua, quia videlicet per actus nostros acquiri & generari non potest: Unde necesse est, a Deo nobis supernaturaliter infundatur, quales a Theologis asseruntur virtutes Theologicæ, Fides, Spes, Charitas. Aut virtus dicitur infusa per accidens, quia licet per actus nostros naturales acquiri possit, miraculose tamen alicui infunditur, ut Scientia rerum naturalium Adæ collata, & usus linguarum collatus Apostolis. Hic igitur de virtute infusa loquimur juxta priorem modum.

2. Fund. Secundum fundamentum ex 1. 2. q. 51. art. 4. non est alia causa necessaria ponendi habitus infusos a Deo, nisi ut homo bene se habeat ad producendos actus supernaturales. Probatur manifeste, quoniam ad actus naturales, quos potentia cum auxilio Dei generali producere potest, non est opus habitu infuso supernaturali, (cum per actus nostros possit habitus acquiri) quo bene potentia se habeat ad similes actus. Quare tunc vel virtus acquisita superflueret, vel (ut dicamus verius) superflueret ipsa virtus infusa, quæ nihil aliud præstaret, quam quod præstaret acquisita.

Et præterea, talis virtus infusa non esset pri-

(1) 2. de Ponto. (2) Refert hunc Ciceronis locum Lactant. l. 6. c. 24. Liber autem hic tertius Ciceronis, quod sciam, bodie non extat.

mi generis, de qua nos loquimur, ſed eſſet potius per accidens infuſa.

3. Fund. Tertium fundamentum, actus pœnitentiæ, qui ſufficit ad juſtificationem (quem Theologi contritionem appellant) non poteſt eſſe in homine ſine actu fidei ſupernaturalis: quod primum oſtenditur ex Divo Auguſtino, in lib. de vera & falſa Pœnitent. cap. 2. ubi inquit: *Si fides fundamentum eſt Pœnitentiæ, conſtat, Pœnitentiam, quæ ex fide non procedit, inutilem eſſe.*

Nemo item poteſt bene agere pœnitentiam, niſi qui ſperaverit indulgentiam de pœnitentia, diſt. 1. cap. *nemo poteſt*. ex D. Ambr. Sperare autem indulgentiam non poteſt ſine actu fidei: ergo.

Eſt quoque teſtimonium Hieremiæ præclarum, cap. 31. *Poſtquam convertiſti me, egi pœnitentiam; & poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum.* Nota, *poſtquam oſtendiſti mihi.*

Idem aperte oſtenditur ex eo, quod ad juſtificationem impii requiritur fides, ut anno ſuperiori copioſiſſime demonſtravimus multis teſtimoniis irrefragabilibus, e quibus illud eſt præſtantiſſimum: *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo*, ad Hebr. 11. Et Sapien. 9. *Per ſapientiam* (quam ſcilicet donum Dei de cælo delapſum ante dixerat) *ſanati ſunt, quicunque placuerunt tibi, Domine, a principio.* Ex hoc vos colligite, omnes conſiderationes circa peccatum, quas ex naturalibus habere poſſumus, eſſe penitus inſufficientes ad Pœnitentiam, qua homo juſtificatur. Contra Scotum diſt. 14. qnæſt. ſecunda.

Quartum fundamentum. Actus Pœnitentiæ, qnæ eſt ſufficiens ad remiſſionem peccatorum, non producitur a voluntate cum ſolo concurſu Dei generali, ſed eget auxilio ſupernaturali Dei, quo ipſe moveat voluntatem noſtram ad veram Pœnitentiam. Id quod & certa ratio docet, & confirmat auctoritas, ut ait Bernar. ſerm. 1. in feſtum Petr. Divus quoque Auguſt. de fide ad Petrum, cap. 21. *Firmiſſime*, inquit, *tene, neminem hic poſſe Pœnitentiam agere, niſi quem Deus illuminaverit, & gratuita ſua miſeratione converterit.* Et l. 5. contra Julianum Pelagianum, cap. 3. & multis aliis locis id probat ex Apoſtolo ad Rom. 2. ubi ait: *Bonitas Dei ad Pœnitentiam te adduxit.* Et ex illo 2. ad Timoth. 2. *Ne forte Deus det illis Pœnitentiam, & reſipiſcant a Diaboli laqueis.*

Præterea, hoc fuit determinatum contra Pelagium, ut patet in Epiſt. Aurelii Carthag. Epiſcopi, de erroribus & condemnatione Pelagii (1). *Decimo, inquiunt Catholici, poſtulandus* (ſcilicet Pelagius) *ut fateatur, ſecundum gratiam & miſericordiam Dei veniam pœnitentibus dari, non ſecundum meritum eorum, quandoquidem ipſam Pœnitentiam donum Dei dixit Apoſtolus, ubi ait de quibuſdam: Ne forte det illis Deus Pœnitentiam.*

Idem definit Leo Papa Epiſtola 69. ad Theodorum Epiſcopum. *Ipſam pœnitentiam Dei credimus inſpiratione conceptam, dicente Apoſtolo: Ne forte det illis Deus Pœnitentiam*, &c.

Eſt quoque definitum a Cœleſtino Papa, in Epiſt. ad omnes Galliarum Epiſcopos, cap. 4. *Neminem de ruina peccati per liberum arbitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia Dei miſerentis erexit.* Et cap. 8. ac 9. *Præparatur voluntas a Domino, & ut aliquid agat, paternis inſpirationibus ſuorum ipſe tangit corda fidelium. Qui enim ſpiritu Dei aguntur, ii ſunt filii Dei.* Quod & a Concil. Trid. ſeſſ. 6. & cap. 5. 7. 9. definitum eſt, & can. 3. *Si quis dixerit, ſine præveniente Spiritus ſancti inſpiratione, atque ejus adjutorio hominem pœnitere poſſe, ſicut oportet ut ei juſtificationis gratia conferatur, anathema ſit.*

Cujus rei manifeſtum teſtimonium habes apud Hierem. cap. 31. *Converte me Domine, & convertar, quia tu, Domine, Deus meus. Poſtquam enim convertiſti me, egi pœnitentiam.* In qnæ verba D. Hieronymus: *Vide*, inquit, *quantum ſit auxilium Dei, & quam fragilis humana conditio, ut hoc ipſum, quod pœnitentiam agimus, niſi nos Dominus ante converterit, & niſi Dei nitamur auxilio, nequaquam implere valeamus.*

Ratione quoque id probat D. Thomas 4. contra gent. cap. 72. quia mens debite ad Deum converti non poteſt ſine auxilio ſpeciali. Quod licet Gabr. neget 3. diſt. 27. q. unica, art. 3. & 4. diſt. 14. q. 1. & 2. ſed apud fideles certum eſſe debet. Hierem. 31. Pſal. 79. *Domine Deus virtutum, converte nos.* Vide D. Auguſtinum in illud Pſal. 84. *Deus, tu converſus vivificabis nos*; & lib. 2. de peccat. meritis, & remiſſione cap. 18. Male igitur & periculoſe Cajetanus q. 1. de contritione dicit, quod poteſt quis diligere Deum ſuper omnia, etiam ut eſt beatitudo Sanctorum, ſine Charitate infuſa, & hoc ſine etiam poſſe eſſe dolorem acquiſitum de peccato, quatenus eſt offenſa Dei.

Quibus jactis fundamentis, tertia concluſio firma perſiſtit: Actum Pœnitentiæ neceſſarium eſſe habitum virtutis infuſum. Quoniam hac ſola ratione ponimus virtutes Theologicas infuſas, quod actus earum excedunt naturæ facultatem. Sed actus Pœnitentiæ eſt homini ſupernaturalis: ergo ad eum neceſſarius eſt habitus virtutis infuſus.

Confirmatur: Pœnitentia diſponit animam hominis, ut bene ſe habeat in ordine ad finem ſupernaturalem: ergo eſt habitus ſupernaturalis. Conſequentia patet, quia habitus eſt diſpoſitio animi in ordine ad operationem: Ergo ſi operatio eſt naturalis, habitus erit ſupernaturalis.

Confirmatur 1. quia Deus ſuaviter diſponit omnia: ergo cum actum perfectam virtutis naturalis

(1) *Et eſt 72. in ordine Epi. Leon. Pap. in edit. Pariſien.*

ralis non producat ſine habitu naturali, neque actum etiam ſupernaturalem perfectæ virtutis producet ſine habitu ſupernaturali.

Et præterea, cum agens naturale non ſe extendat ultra finem naturæ, non poterit producere habitum pœnitentiæ, quæ videlicet perficit hominem in ordine ad finem excedentem naturæ facultatem. Eſt ergo pœnitentia habitus infuſus a Deo, per quam pœnas eligimus ad Divinas injurias in nobis ipſis vindicandas. Atque hactenus de ſecunda controverſia dictum ſit.

PARS TERTIA.

De neceſſitate Pœnitentiæ ut Virtutis.

3. QUÆST. PRINCIP. TErtio loco id quærebatur: An pœnitentiæ virtus ſit ad ſalutem & juſtificationem neceſſaria?

Nam pars negativa vera eſſe videtur ex Origene Homil. 2. in Levit. ubi ſeptem media enumerat idonea ad conſequendam remiſſionem peccatorum.

RATIONES PRO PARTE NEGAT. Primum eſt baptiſmus: ad Titum 3. *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis.* Secundum eſt Charitas, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* 1. Petr. 4. *Charitas operit multitudinem peccatorum.* Tertium eſt Martyrium, Joan. 15. *Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis.* Et Matth. 10. *Omnis, qui confitetur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo*; &, *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam.* Quartum eſt Eleemoſyna, juxta illud Lucæ 11. *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* Et Tobiæ 4. *Eleemoſyna ab omni peccato & a morte liberat.* Quintum eſt remittere injuriam. Matth. 6. *Si dimiſeritis hominibus peccata eorum, & Pater veſter cæleſtis dimittet vobis delicta veſtra.* Sextum eſt convertere peccatorem ab errore vitæ ſuæ. Jacobi 5. *Qui converti fecerit peccatorem ab errore vitæ ſuæ, operit multitudinem peccatorum.* Septimum tandem eſt pœnitentia, cum lavat peccator in lacrymis ſtratum ſuum. Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, omnium iniquitatum ejus non recordabor.* Eadem fere Auguſtinus lib. 2. contra Creſconium Grammaticum, cap. 12. Eadem quoque D. Chryſoſtomus in Epiſtolam 2. ad Corinth. Homil. 4. Cum ergo pœnitentiam diſtinguant Origenes & D. Auguſtinus a cæteris remediis, quæ ad remiſſionem peccatorum ſingula ſunt idonea, fit conſequens, ad remiſſionem peccatorum pœnitentiam non requiri. Et confirmatur ex eodem Divo Chryſoſtomo Homil. 5. ad Antiochenos, ubi docet, & triſtitiam & mortem de peccato utramque natam eſſe, utramque peccatum deſtruere, ut in pœnitentibus, & martyribus. Et Homil. 22. ad eoſdem, cum dixiſſet, compunctione atque eleemoſynis regnum cælorum emi, ſubdit: *Non habes pecunias? non compunctionem? Ecce clamat Propheta dicens: Quis eſt homo qui vult vitam? Prohibe linguam tuam a malo, labia tua ne loquantur dolum, & in ſalutem tibi ſufficiet.*

Secundo principaliter pro eadem parte argumentor: Si cui non occurrant memoriæ peccata, occurrat autem Divina bonitas, poterit ex ejuſmodi conſideratione in actum dilectionis exire, quem ſi habeat, procul dubio juſtificabitur. Per ſolam igitur dilectionem, cum peccata in mentem non veniunt, poteſt homo juſtificari: quocirca non eſt pœnitentia ad juſtificationem neceſſaria.

Confirmat autem hoc vel maxime, quod peccata commiſſa nonnunquam e memoria penitus excidunt, ita ut revocari non poſſint, idque vel per morbum, vel etiam per anguſtiam temporis, quemadmodum ſi oſcitantem Chriſtianum de improviſo tyrannus opprimat, nec ſpatium ſit ad cogitanda & deflenda peccata. Quare non oportet in omni eventu pœnitere, ſed in hujuſmodi poterit homo ſine pœnitentia ſervari.

Ultimo contingit aliquem eſſe multis criminibus perplexum atque involutum. Si ergo pœnitentia eſſet ad remiſſionem peccatorum neceſſaria, opus eſſet, ſingulorum peccatorum pœnitere, cum par ſit ratio de ſingulis: quo fieret, ut non poſſet hujuſmodi in momento juſtificari.

Pro parte vero affirmativa thema noſtrum apertiſſime facit: *Niſi pœnitentiam habueritis.* Neceſſaria eſt igitur pœnitentia, ne pereamus.

Dupl. pœnitent. interior, & exterior.

Huic quæſtioni priuſquam ego reſpondeam, illud ſuppono: Cum duplex pœna ſit, altera interior, hoc eſt, dolor animi; altera exterior, hoc eſt, afflictio corporis, duplicem ex conſequenti pœnitentiam eſſe: Alteram interiorem, de qua 2. ad Tim. 2. *Ne quando det illis Deus pœnitentiam*, & Actor. 2. *Pœnitentiam agite & baptizetur unuſquiſque veſtrum.* Alteram vero exteriorem, de qua 2. ad Corinth. 7. *Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur.* Et Math. 12. *Olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent.*

1. CONC. Nunc ſit prima concluſio: Pœnitentia interior, eſt neceſſarium remedium ad remiſſionem mortalium peccatorum. Actor. 3. *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata veſtra.* Ezech. 18. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, vita vivet, & non morietur.* Nullum enim aliud proponitur pœnitentibus medium, unde & cap. *Firmiter*, de ſumm. Trinit. definitur, quod ſi quis poſt baptiſmum prolapſus fuerit in peccatum, per veram ſemper poteſt pœnitentiam reparari.

Item Apoc. 2. *Memor eſto, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, veniam tibi cito, & movebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris.*

Præterea, ad Ephes. 4. & ad Coloss. 3. *Vos non ita didicistis Christum, sed sicut est veritas in Jesu, exuite vos veterem hominem, & induite novum.* At induitur novus per amorem boni: exuitur ergo vetus per odium vitæ prioris.

Præterea, Eccles. 21. *Fili peccasti? non adjicies iterum, sed de priſtinis deprecare, ut tibi dimittantur.* Quæ verba tractans D. Augustinus lib. 1. de nupt. & concupi. cap. 26. inquit: *Si a peccando desistere hoc esset non habere peccatum, sufficeret, ut hoc nos scriptura moneret: Fili, peccasti, non adjicias iterum: non autem sufficit, sed addidit: Et de priſtinis deprecare, ut tibi dimittantur.* D. Thomas de ver. 1. quæst. 28. art. 9. & 1. 2. qu. 113. a. 3.

Præterea, qui novam vitam, cessationemque a peccato solummodo ad justificationem remissionemque præsiuint, hi Dominicam precationem de medio tollunt, qua dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*, &c. Imo memoriam peccatorum antecedentium conantur abolere, qua nihil peccatori salubrius est. Psal. 56. *Quoniam iniquitatem meam*, &c. Vide Chrysostomum hom. 9. in epist. ad Hebræos.

Præterea, Luc. 5. *Non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. Non enim veni vocare justos, sed peccatores, ad pœnitentiam.* Et cap. 15. *Gaudium erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis, qui non indigent pœnitentia.* Quod & in Conc. hoc Trident. sess. 6. cap. 14. modo definitum est. Nam sanctorum testimonia hoc loco congerere, fuerit in re non dubia testibus uti non necessariis. Si quis tamen ea nosse cupit, multa colligit Gratianus, de pœnitentia, dist. 1. & Rossensis articulo quinto.

Neque post tam firma sacrarum literarum argumenta, rationibus hanc conclusionem confirmare necessarium est. Nam rationes ferme, quæ a Theologo in fidei Catholicæ confirmatione referuntur, ex conjectura pendent, nullam vim afferunt in docendo. Nos vero, cum adversus hæreticos disputamus, argumenta quærimus, quæ non persuadeant modo, sed cogant: & tamen in hac parte si quis Theologus afferat rationem, non asperner: si non habeat, non admodum flagitem. Nos certe congruentissimam insinuavimus, quod pœnæ medicinæ sunt adversus peccata appositissimæ: eoque præsertim, quod tristitia atque dolor humilitatem inducunt, superbiam excludunt, quæ morborum humani generis prima causa est. Contritam manum vel brachium levare non possumus; sic *mœror in corde viri humiliabit illum*: Prov. 12. Vide Chrysostom. Basil. 3. in Matth. & homil. 11. ad popul. Antioch.

Præterea, nihil est, quod ita animum humanum contineat & frænet, quam pœna. Ut igitur homines peccata vitarent diligentius, in quæ semel decidissent, pœna ac timore cohiberi debuerunt. Atque ut Div. Augustinus ait, & habetur de pœnitent. distinct. 1. cap. *Nullus*, ita impartitur Deus misericordiæ largitatem, ut non relinquatur justitiæ disciplina: siquidem naturalis ratio postulat, ut legum prævaricatores justa vindicta puniantur.

2. Conc. Exterior pœnitentia est quoque ad salutem necessaria. Hanc mox equidem demonstrabo, si prius unum illud admoneam, actus exteriores ad salutem necessarios esse in hunc sensum, ut si facultas adsit, habeantur in re, si non adsit, habeantur in voto. Verbi causa, baptismus dicitur esse ad salutem necessarius, quoniam si haberi possit, sine illo nemo salvatur; si haberi non possit, sine voto illius salus constare non valet. In hunc igitur sensum nos asserimus, pœnitentiam exteriorem esse ad salutem necessariam, quoniam nemo unquam, qui eam agere potuit, sine ea salutem consecutus est; nec qui agere non potuit, sine illius voto & desiderio.

Primum ergo argumentum pro hac conclusione est testimonium Concil. Trident. sess. 6. cap. 14. *Docendum est*, inquiunt Patres, *Christi ini hominis pœnitentiam (quam secundam post naufragium tabulam sancti Patres apte nuncupaverunt) multo aliam esse a baptismali; eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, aut cor contritum & humiliatum, verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem, saltem in voto, itemque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia. De qua pœnitentia scriptum est: Memor esto, unde excideris, age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum 2. Cor. 7. Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus Luc. 3. cap. Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ.* Hactenus Concilium.

Atque hæc fere sacrarum literarum testimonia magna ex parte conclusionis hujus veritatem ostendunt.

Expon. loc. 2. Cor. 7.

Nam & illud Apostoli 2. ad Corint. 7. *Tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam*, &c. de exteriore intelligendum esse superius admonuimus. Tristitia enim interior, quæ secundum Deum est, pœnitentiam (videlicet exteriorem) in salutem stabilem operatur. Vera enim pœnitentia interior intelligi non potest, quam non exterior consequitur. Baruch 2. *Anima, quæ tristis est, & incedit curva, & infirma*, &c. David Psalm. 5. *Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* Et Luc. 7. *Mulier illa peccatrix lacrymis rigavit pedes Domini.*

Expon. loc. Matth. 3.

Illud quoque Matth. 3. *Facite fructum dignum pœnitentiæ: jam enim securis ad radicem arboris posita est: omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mit-*

mittetur: de exteriori ſatisfactione accipiendum eſſe, communis ſenſus catholicorum manifeſtat, qui hunc locum maxime referunt adverſ. Lutherum ad aſſerendam ſatisfactionem exteriorem pœnitentiæ. Tum & D. Chryſoſtomus docet ſuper cap. 3. Matth. homil. 10. his verbis: *Maxime indigemus compunctione pœnitentiæ, multarumque lacrymarum. Pœnitentiam vero dico, non ſolum ut a malis prioribus deſiſtamus, verum etiam ut bonorum operum fructibus impleamur: Facite* (*inquit Chriſtus*) *fructus dignos pœnitentiæ. Quo autem modo fructificare poterimus? ſi utique peccatis adverſa faciamus. Aliena rapuiſti? incipe donare jam propria: longo es tempore fornicatus? a legitimo quoque uſu ſuſpendere conjugii: injuriam feciſti? refee benedictionis verba conviciis: neque enim vulnerato ſufficit ad ſalutem, tantummodo ſpicula de corpore evellere, ſed etiam remedia adhibere vulneribus. Delitiis ante & temulentia diffluebas? jejunio, & aquæ potu utrumque compenſa.* Hactenus Divus Chryſoſtomus.

Denique ſic illum locum eſſe interpretandum, Evangelicus ſtylus ipſe declarat, ubi fructus arboris opera exteriora, quæ a bona voluntate tanquam radice procedunt, aſſeruntur. Matth. 7. *A fructibus eorum cognoſcetis eos.*

Præterea & Apoſtolus ad Rom. 6. hanc concluſionem docet, inquiens: *Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ: ſicut exhibuiſtis membra veſtra ſervire iniquitati, ita nunc exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ.*

Nec id ſolum procedit in lege Evangelica, ſed in lege omni, ſive naturæ, ſive ſcripturæ: hoc enim peculiare habuit lex nova, ut Divus Thomas auctor eſt (1), quod determinat in particulari ea, quæ in lege naturæ erant indeterminata. *De jure* (inquit) *naturali eſt, ut aliquis pœniteat de malis, quæ fecit, quantum ad hoc, quod doleat ſe feciſſe, & doloris remedium quærat per aliquem modum, & aliqua etiam ſigna doloris oſtendat, ſicut Ninivitæ fecerunt; ſed ea pœnitentia determinationem accepit ex inſtitutione divina legis.* Sicut ergo in nova lege neceſſaria eſt ad ſalutem utraque pœnitentia, & interior & exterior, ita etiam in lege naturæ atque ſcripturæ neceſſaria erat.

Præterea Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde veſtro, in jejunio, & fletu, & planctu.* Quo teſtimonio ad hoc corroborandum utitur D. Ambroſius ad virginem lapſam, c. 8. *Pœnitudo* (inquit) *neceſſaria eſt, ſicut vulneratis ſunt neceſſaria medicamina. Sed quanta putas, & qualis neceſſaria pœnitentia? Secundum conſcientiæ molem exhibenda eſt pœnitentiæ magnitudo; non enim verbis agenda eſt, ſed & actu. Hæc autem ſic agitur, ſi tibi ante oculos ponas, non aliud eſſe remedium poſt baptiſmum conſtitutum eſſe, quam pœnitentiæ ſolatium. Ergo in primis proprii facti tu ipſa judex eſto crudelior, & quaſi mortuum te exiſtimans, quomodo poſſis reviviſcere, cogita: deinde mens, ac membra ſingula digna caſtigatione punienda: denique totum corpus crucietur. Dicit enim Deus: Convertimini ex toto corde veſtro, in jejunio, & fletu, & planctu, &c.* Et infra: *Qui futuras pœnas in hoc parvo vitæ ſpatio compenſaverit, ſe ipſum ab æterno judicio liberat; grandi plagæ alta & prolixa opus eſt medicina, grande ſcelus grandem habet neceſſariam ſatisfactionem.*

Idem etiam elegantiſſime docet Div. Chryſoſt. in epiſt. ad Hebr. hom. 9. (2) ubi nec veretur dicere, medicamentum fortius, quod maxime operetur in pœnitentia, exteriorem ſatisfactionem eſſe: quemadmodum in medicamentis compoſitis una herba eſt dominantiſſima. Et hom. 5. de pœnitent. dicit, eam eſſe mortuam ſine eleemoſyna.

Idem quoque docet Divus Cyprianus ſerm. 5. de lapſis, circa finem: *Orare oportet impenſius & rogare, diem luctu tranſigere, vigiliis noctes ducere, &c.*

Præterea (ut in Relectione anni ſuperioris monſtratum eſt) cum ambarum partium, & ſpiritus & carnis peccatum commune ſit, neceſſarium erat, ut eſſet remedium quoque commune, totuſque homo interior & exterior pœnas lueret peccatorum.

Præterea, cum ex miſericordia Dei pœna æterna pœnitenti in temporalem commutetur (æterna autem futura erat non ſolum animæ, ſed etiam corporis) conſequens fit, ut peccator pœnæ temporali non ſolum animæ, verum etiam corporis relinquatur obnoxius. Sic enim Deus imparitur miſericordiæ largitatem, ut non relinquatur juſtitiæ diſciplina. De pœnitent. diſtinct. 1. cap. *Nullus*, ex D. Auguſt.

Ad rat. dubitandi pro part. negat. & prim. reſpond. de Bapt.

Ad primum argumentum jam ante ex Div. Thoma reſponſum eſt, omnia illa remedia poſt peccatum mortale nulla eſſe, ſi pœnitentia deſit, quemadmodum & Div. Auguſtinus lib. 2. contra Creſconium dixit, Sine charitate, quæcunque alia remedia (quæ multa enumerarat) non prodeſſe: verbi gratia, fidei remiſſio peccatorum tribuitur: item & eleemoſynæ: At Apoſtolus inquit: *Si charitatem non habuero*, &c. Sed quoniam hæc generalis reſponſio non videtur idonea, ſpeciatim reſpondetur ad ſingula. Et quidem primo de baptiſmo.

Utrum adult. baptiſ. ſine pœnitent. remittat peccat. Peior opinio.

Nam utrum baptiſmus ſine pœnitentia peccata remittat, Scholaſtici auctores in duas factiones extremas atque adverſiſſimas diſtrahuntur. Nam quidam contendunt omnes nervos, ut ſuadeant, baptiſmum, niſi contrito adminiſtretur, prodeſſe nihil. Cui opinioni adhærent Gabriel diſt. 14. qu. 2. & Adrianus qu. 1. de pœnitent. &

(1) 3. pa. 1. qu. 84. a. 7. ad 1. (2) De pœnit. di. 1. c. Medicamentum.

quodlib. 5. art. 3. Quibus & Div. Thomas favere videtur 3. p. q. 86. art. 2. & 3. & quæ. 69. art. 6. ad 3. Ubi asserit, quod ad effectum baptismi percipiendum, licet non requiratur pœnitentia exterior, requiritur tamen interioris pœnitentiæ virtus: virtus autem pœnitentiæ contritio est, cum fine actu charitatis non reperiatur: ergo &c.

Item super epistolam ad Roman. lection. 4. dicit, quod contritio cordis requiritur ante baptismum; alioquin ficte ad baptismum acceditur.

Atque habent, qui sic opinantur, ea pro se argumenta maxime, quæ nos retro fecimus, ut ostenderemus justificationem peccatoris sine actu charitatis esse non posse: quæ hic repetere, ne longum sit, supervacaneum existimavi.

Habent & illud ex Divo Augustino (si Divo Augustino tamen hoc opusculum tribuendum est) Is ergo (seu quisquis alius ejus libri fuerit auctor) ad fratres in Eremo serm. 11. *O compunctio*, inquit, *sine qua infructuosa est omnis confessio, omnis fatisfactio inanis, sine qua adultis non valet baptismus*. Sed expresse tamen lib. 7. cont. Donatist. cap. penultim. & habetur de consec. distinct. 4. cap. *Solet*, Baptismum asserit non prodesse iis, qui non habent charitatem; probatque ex illo Apostoli, 1. Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam*; &c. Præterea Act. 3. *Pœnitemini, & convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Ergo conversio requiritur, quæ non est sine charitate, ut ante ostensum est. Loquebatur autem, antequam baptizarentur.

POSTER. OPINIO. Hæc & multa alia dicuntur ab iis Theologis, qui priorem opinionem de baptismo tuentur. Sed exoriuntur ex alia parte adversarii, qui astruere videntur, non requiri contritionem, aut attritionem, sed satis esse pœnitentiam virtualem, hoc est velle suscipere baptismum institutum ad remittenda peccata, & ad sine complacentia in peccatum. Quem in modum loquitur Divus Ambrosius lib. 3. de sacramentis, cap. ult. Quod etiamsi non confiteatur peccatum, qui venit ad baptismum, tamen hoc ipso implet confessionem omnium peccatorum, quo baptizari petit, ut justificetur: & ita sacramentum baptismi, juxta communem expositionem, vocatur pœnitentiæ. ad Hebr. 6. *Impossibile est renovari ad pœnitentiam*. Et Luc. ult. *Oportebat prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes*. Ubi quæ Matthæus de baptismo dixit, Lucas refert de pœnitentia. Idem videtur nonnullis Scotus sentire, dist. 14. q. 4. & Cajet. 3. p. q. 86. art. 2. & probatur ex Div. Ambrosio in illud epistolæ ad Rom. 11. (*Sine pœnitentia sunt dona Dei*:) *Gratia Dei in baptismate non quærit gemitum aut planctum, sed solam ex corde professionem*. Et quia quæ graviter peccantur, nonnisi fletu & gemitu ad veniam pertinent, ideo ne illos jam non posse accipere veniam putarent, quia dolere illos non videbant, ostendit inter primordia fidei non requiri.

OPINIO MEDIA. 1. CONC. At vero Divus Thomas, & communis Theologorum sententia inter has extremas media est, in cujus expositionem sit prima conclusio, de qua ego non debito; Ante baptismum requiritur in eo, qui peccavit mortaliter, aliqua pœnitentia interior, scilicet displicentia formalis, detestatioque peccati. D. Thomas 3. p. q. 86. a. 2. ad 1. Glos. ord. in illud Matth. 3. *Pœnitentiam agite*, &c. D. Augustinus de ver. & fal. pœnitent. c. 8. de fid. ad Petr. cap. 30. expresse, & lib. de fid. & oper. c. 6. & 84. lib. 50. Homiliar. hom. 27. Cujus verba habentur de consecrat. dist. 4. c. *omnis*. *Nemo potest novam vitam inchoare, nisi eum veteris panituerit*. Probat autem Divus Augustinus id duobus testimoniis sacrarum literarum. Primum est ad Coloss. 3. *Exuite vos veterem hominem, & induite novum, qui secundum Deum creatus est*. In baptismo enim proprie novus homo induitur: ergo prius debet exui vetus homo, quam novus induatur. Sed novum induit homo per hoc, quod eligit novam vitam; ergo & veterem exuit per hoc, quod detestatur antiquam.

Secundum testimonium habetur Act. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum*. Et Dominus etiam non baptizatis loquebatur, inquiens: *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis*.

Divus Chrysostomus homilia 10. in Matth. hoc colligit ex eo, quod Baptismus Joannis fuit præparatorius Baptismi Christi, & vocatur Baptismus pœnitentiæ Luc. 3. Matth. 3. ergo in remissionem peccatorum erat Baptismus Joannis, non quod peccata remitteret, sed quod per pœnitentiam, quam prædicabat, disponebat ad Baptismum Christi.

Hoc etiam definitum est nunc in Concil. Tridentin. sess. 6. cap. 6. quod videlicet ante Baptismum oportet esse pœnitentiam, id est, odium & detestationem peccatorum, ex eo, quod Actor. 2. dicitur: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum*.

Nec hanc Conclusionem aut Scotus, aut Cajetanus negarunt (quantum ego sentio) nusquam enim asserunt, omni displicentia, etiam imperfecte sumpta, Baptismum recte a peccatore suscipi.

Nec Divus Ambrosius etiam unquam somniavit (ut patet legenti caput illud ultimum de Sacramentis) peccata in Baptismo remitti sine quocunque dolore interiori.

2. CONC. Secunda propositio: Non requiritur actus perfectus pœnitentiæ virtutis, ut peccator sit dispositus ad suscipiendum effectum Baptismi, sed satis erit imperfectus dolor, quem Theologi attritionem appellant. D. Thomas 4. dist. 6. q. 1. a. 3. q. 1. ad 3. super cap. 11. Joannis, lect. 9.

Hæc vero propositio non aliter a me probatur, quam in Relectione anni superioris probatum est, omnia quidem novæ legis sacramenta gratiam vitamque conferre, sed potissimum Baptismum, quod nisi vitam peccatoribus conferat, non

video, cur ſacramentum regenerationis appelletur. Ac ſi contritio ſemper præcederet tanquam diſpoſitio, nunquam Baptiſmus culpam mortalem remitteret, ſed ſolum pœnam. Quare gratiam in eo conferri adultis non oporteret, quæ videlicet ad remiſſionem pœnæ non requiritur.

Quodnam diſcrimen ſit inter attritionem, & contritionem.

Exoritur tamen hoc loco quæſtio valde difficilis, & ad hanc propoſitionem explicandam neceſſaria, qua quæritur diſcrimen inter attritionem, & contritionem, unde liqueat, quidnam attritio ſit, quæque ſit illa, per quam virtute Sacramenti fiat homo ex attrito contritus. Nam D. Thomas 4. diſt. 17. qu. 2. ar. 1. qu. 2. ad 3. ſolum aſſerit attritionem eſſe diſplicentiam imperfectam, contritionem vero eſſe diſplicentiam perfectam. At hinc revera non habetur, quid attritio ſit, quæve ſit illa imperfectio, qua a contritione diſtinguitur. Variis ergo aliorum hac de re opinionibus prætermiſſis, ſupponendum in primis eſt, diſplicentiam ideo perfectam dici, quia nihil illi deeſt eorum, quæ ad finem diſplicentiæ conſequendum ſunt neceſſaria. Eſt autem finis diſplicentiæ, ſeu doloris de peccato multiplex, ut a principio hujus Diſputationis conſtituimus.

Perfecta diſplicentia peccati quæ.

Primus, vindicare injuriam factam Deo: Alter ejuſdem Dei amorem conciliare: Tertius, peccatum, ut malum, & inimicum animæ, deſtruere atque abolere. Erit igitur ea perfecta pœnitentia, & diſplicentia de peccato, quæ habebit hos tres fines, & effectus. Qui quidem omnes mutuo hærent, nec quiſquam illorum ſine reliquis invenitur. Qui enim dolor injuriam Dei emendat, idem & conciliat nobis Deum, & peccatum commiſſum delet.

Imperfecta diſplicentiæ tria genera.

Quibus jactis fundamentis, patet manifeſte, diſplicentiam imperfectam eam eſſe, quæ nec ſufficiens eſt ad emendandam Dei injuriam, nec ad gratiam ipſius ſarciendam, nec ad peccatum deſtruendum. Unde colligitur, hanc imperfectam diſplicentiam multipliciter homini contingere: multis enim modis contingit a perfecto declinari.

Primum itaque genus imperfectæ diſplicentiæ eſt, cum quis dolet de peccato propter humana, naturaliaque motiva, ut quia turpe eſt, & contra rationem, vel quia induxit infamiam, vel etiam quia contrarium Deo eſt, quatenus finis eſt, & principium naturæ. Hoc autem diſplicentiæ genus, quod videlicet ſola ratione naturali nititur, an Theologi appellaverint attritionem, me profecto latet. Sed quum ſit quidam imperfectus dolor, qui interim frangere, & atterere animum poteſt, licet non perfecte, nos attritionem eam nuncupemus. Vide D. Auguſtinum, de vera, & falſa pœnitentia, cap. 2. & 9.

Secundum genus imperfectæ diſplicentiæ eſt, quæ oritur a timore pœnarum, pœnas vero intelligo ſpirituales, vel æternas, quæ lumine fidei cognoſcuntur: & hanc Doctores Scholaſtici omnes attritionem vocant, atque de ea D. Auguſtinus de vera & falſa pœnitentia, cap. 18. loquitur, tractans illa verba Ezech. *Quacunque hora peccator ingemuerit, & converſus fuerit, vita vivet. Converſum ait, non tantum verſum, vita vivere. Vertitur a peccato, qui jam vult dimittere peccatum: Convertitur, qui jam totus omnino vertitur: qui jam non ſolum pœnas timet, ſed ad bonum Domini contendere feſtinat.* Dixerat autem, pœnitentiam, quæ impetrat vitam, non a ſolo timore, ſed a charitate proficiſci.

Hanc etiam attritionem tanquam inſufficientem rejicit D. Ambroſius lib. 1. de pœnitent. cap. 9.

Tertium imperfectæ diſplicentiæ genus invenitur, cum quis dolet quidem de peccato, qua ratione offenſa Dei eſt, ſed ex velleitate, non ex volitione abſoluta, & efficaci: habet enim deſiderium imperfectum placendi Deo, dimittendi peccatum &c. ſicut & dilectio Dei imperfecta poteſt appellari volitio, qua Deo vellem bonum & gloriam, ipſique placere in omnibus: deſiderio tamen imperfecto: ſic & nolle Dei offenſam, eſt imperfecta diſplicentia: nam perfecta, efficax, & abſoluta eſt, quæ ex dilectione Dei efficaci, & abſoluta naſcitur. Hunc vero imperfectum dolorem Cajetanus q. 1. de contritione (ac jure ille quidem) attritionem vocat.

Quadruplex diſcrimen inter contrit. & attrit.

Si hæc nobis fuerint diligenter inſpecta, facile conjiciemus diſcrimen inter attritionem, & contritionem.

Primum ab effectu, quia contritio peccati remiſſionem facit, attritio non facit.

Alterum a principio, quod contritio ab amore infuſæ charitatis procedit, attritio vero non, ſed vel a timore pœnarum, vel ab amore proprio & naturali, vel a dilectione imperfecta conditionata & ineffi caci, qui non ſunt actus charitatis, cum poſſint eſſe in peccatore.

Inde rurſum diſcrimen tertium ſequitur, quod contritio elicitur ab habitu pœnitentiæ infuſo, attritio vero ab habitu eodem non elicitur.

Poſtremum diſcrimen eſt, quod ad contritionem requiritur auxilium Dei ſpeciale, cum ſit actus ſupernaturalis. Attritio vero ſolis naturæ viribus haberi poteſt, niſi attritio ſecundi generis, quæ tam ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, auxilio ſpeciali opus habet: timor ſiquidem ſervilis (ut modo pro comperto ſupponimus) donum Dei eſt. Et quemadmodum ad credendas pœnas ſupernaturales neceſſarium eſt auxilium Dei, quo moveatur intellectus; ſic ad timendum ejuſmodi pœnas neceſſarium eſt, ut excitetur affectus, & conſequenter ad dolendum de peccato propter hunc finem ſupernaturalem. Credimus enim, nullam pœnitentiam efficaciter

citet attingere effectum supernaturalem cum solo auxilio Dei generali. Ad alias vero attritiones ex parte voluntatis nullum auxilium speciale requiritur. Nam illa primi generis, cum naturale objectum habeat, solis naturæ viribus nititur. Illa autem postremi generis, suppositâ fide beatitudinis supernaturalis, haberi potest sine auxilio Dei speciali, sicut & desiderium inefficax & imperfectum Beatitudinis.

Sed enim hæc nobis dicta fuerint de contritione & attritione secundum vocabulorum & usum & significationem. Nam quod D. Thomas de veritate, q. 28. ad 8. dixit, omnem dolorem de peccato in habente gratiam esse contritionem, improprium est. Nec abusus vocabuli trahendus est in hanc nostram Disputationem, ubi de contritione & attritione proprie loquimur.

Si proprie & formaliter loquamur de contrit. & attrit. nulla attritio sit contritio.

Quo significatu manifestum est, nullam attritionem contritionem aliquando fieri posse, contra Scotum in 4. d. 14. q. 2. & Cajetanum, q. de contritione, asserentes, contritionem acquisitam informem, quæ ab aliis Theologis appellatur attritio, contritionem fieri posse formatam. Exilimat vero Cajetanus, hanc esse opinionem D. Thomæ 3. p. q. 89. art. 1. a. 2. ubi asserit, quod primus pœnitentis actus habet se ut ultima dispositio ad gratiam consequendam, scilicet contritio: alii vero sequentes actus pœnitentiæ procedunt jam ex gratia & virtutibus.

At revera hæc opinio primum D. Thomæ repugnat in 4. d. 17. q. 2. a. 3. ubi & manifeste asserit, contritionem esse effectum elicitum ab habitu pœnitentiæ infusæ. Est autem certum, quod actus elicitus ab habitu infuso distinguitur omnino a quocunque alio, qui ex puris naturalibus haberi potest, ut actus elicitus a Charitate infusa a quocunque alio amore, qui citra charitatem elicitur. Et ratio est in promptu, quia actus, qui habetur ex puris naturalibus, non attingit nisi objectum naturale: talis est enim, quale objectum, ut ante docuimus. Cum ergo omnis attritio acquisita naturalis sit, naturale quoque objectum habet, sicut & dilectio acquisita. Quare impossibile est talem attritionem fieri contritionem: sicut nec dilectio quidem acquisita dilectio Charitatis infusæ fieri potest, cujus videlicet objectum supernaturale sit oportet.

Quod si actus nostri acquisiti supernaturalia objecta efficaciter attingerent, certe habitus virtutum infusarum (quod retro docebamus) essent supervacanei.

Præterea, actus contritionis (ut manifestis argumentis superius ostendebamus) auxilio eget speciali. Actus autem attritionis, de quo Scotus, & Cajetanus loquuntur, sunt ex puris naturalibus, ut etiam ipsi fatentur: ergo impossibile est esse idem, quia principia sunt prorsus diversa: nec fieri potest, ut actus, qui solo auxilio Dei generali a potentia producitur, idem numero a potentia cum auxilio speciali producatur. Et quod de hoc genere attritionis dictum est, patet etiam, ac multo quidem magis in reliquis. Hoc vero idem nobiscum tenet Paludanus, dist. 17. q. 1. & Gabr. dist. 16. q. 1.

Utrum ad contrit. requiratur totus animi conatus, quem tunc pœnitens præstare potest.

Sed quært tamen a plerisque solet, an ad pœnitentiæ actum, quem contritionem appellamus, totus animi conatus necessarius sit, ita videlicet, ut actus habeat omnem intentionem, quam eo tempore voluntas potest illi præstare, &c.

Opinio Adriani affirmativa.

Et quidem Adrianus quæst. 1. de pœnitentia, artic. 2. & quodlib. 5. art. 3. exilimat ad contritionem exigi, ut homo omnem conatum adhibeat. Probatque in primis ex Deuteronom. 4. ubi: *Si quæsieris* (Moyses ait) *Dominum Deum tuum, invenies illum, si tamen toto corde quæ sieris, & tota tribulatione animæ tuæ.*

Secundo id suadet ex eo, quod Esai. ultimo Dominus ait: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Nota, *contritum spiritu*: Dolor enim remissus spiritum non conterit. Nota rursum, *trementem*: Tremor enim est magnus & manifestus timor, ut dicit glossa super illud ad Philip. 2. *Cum timore & tremore*, &c.

Tertio argumentatur ex illo Joelis 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra*. At dolor remissus nec ex toto corde est, nec fletum & planctum efficit, nec scindit corda, &c.

Quarto Sanctorum testimoniis id confirmat. D. Augustinus lib. de vera & falsa pœnit. cap. 17. *Convertitur*, inquit, *qui jam totus & omnino vertitur*. Et serm. 11. ad fratres in Eremo, *Gravia peccata*, ait, *gravissimis lamentis indigent*. Item Divus Ambrosius libro 2. de pœnitentia, cap. 10. *Facilius inveni qui innocentiam servaverint*, &c. quæ ante sunt a nobis recitata. Et ad virginem lapsam, c. 8. posteaquam interrogaverat, quanta esset & qualis pœnitentia necessaria, & describi serat exteriorem ingentem, subjicit: *Cor vero sit liquescens, sicut cera, & totum corpus maceretur. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseverans, audebit sperare, etsi non gloriam, certe pœnæ evacuationem. Insiste ergo misera, fortiter inhære tanquam naufragus tabulæ: nam grandi plagæ alta & prolixa opus est medicina*. Quod ostendit divus Ambrosius & testimonio Joelis jam citato, & quia omnes, qui in sacris literis veniam pœnitendo referuntur consequuti, hujusmodi cordis compunctionem habuere, non levem & remissam, non parvam, sed maximam, ut Ninivitæ & David, qui explicans pœnitentiam suam, ait (1): *Laboravi*

(1) *Psalm. 6. 7.*

ravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum, &c. Atque iterum, *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea: afflictus & humiliatus sum nimis, rugiebam a gemitu cordis mei.*

Cyprianus demum serm. 5. de lapsis, *Quam magna*, inquit, *deliquimus, tam granditer deflearnus: alto vulneri diligens & longa medicina non desit, pœnientia crimine minor non sit. Putasne Dominum cito posse placari, cujus templum sacrilega contagione violasti? Orare oportet impensius, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adhærere cineri, in cilicio volutari & fordibus*, &c. Et paulo post: *Si precem toto corde quis faciat, si veris pœnitentiæ lamentationibus & lacrymis ingemiscat, si ad veniam delicti sui Dominum justis & continuis operibus inflectat, misereri talium potest.*

Et etiam ratio pro hac sententia, quod non habemus nos, Deum conferre gratiam, nisi facienti totum quod in se est: sed qui non convertitur toto conatu, non facit totum, quod in se est. Contritus igitur, cui scilicet infallibiliter Deus gratiam confert, tota vi animi convertitur.

Altera quoque ratio est, quod non est contritio, nisi ex amore Charitatis proficiscatur: sed amor Charitatis non habetur, nisi toto nixu Deus diligatur. Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex tota fortitudine tua*; quod Marcus dixit, *ex tota virtute tua*; & Lucas, *ex omnibus viribus tuis*. Quibus & testimoniis, & rationibus adductus, non dubitat omni asseveratione confirmare, contritionem nullam esse, nisi ex toto conatu voluntatis doleatur.

Duo extrema in hac qu. cavenda.

Atqui duo hic extrema fugienda: alterum eorum, qui facile quibuslibet pœnitentibus veniam, & securitatem pollicentur, adversum quos Isidorus secundo libro de summo bono, cap. 13. illud Hieremiæ sexto inducit: *Curabant contritionem filiæ populi mei cum ignominia dicentes, pax, pax: & non erat pax.*

ARG. CONT. OPIN. ADRIANI. Alterum extremum hoc est, quod tenet Adrianus. Contra cujus opinionem Chrysostomus in libello de reparatione lapsi, (& refertur de Pœnitentia, distinctione tertia, cap. *Talis*) inquit: *Mihi crede, talis est erga homines pietas Dei: nunquam spernit pœnitentiam, si ei sincere, & simpliciter offeratur: etiam si non potuerit quis explere in præsenti satisfaciendi ordinem, quantulamcunque tamen, & quamlibet brevi tempore gestam pœnitentiam suscipit etiam ipsam, nec patitur quamvis exiguæ conversionis perire mercedem.*

Deinde, actus charitatis, etiamsi non habeat totam intensionem, quam potest, nec ex toto conatu procedat, sufficit ad remissionem peccatorum, ergo & contritio. Antecedens patet; quia ad talem actum, cum sit supernaturalis, requiritur habitus charitatis infusæ, cum qua nullum mortale peccatum est. Nisi huic argumento respondere velis, habitum charitatis nunquam in actum exire, nisi voluntas omnem vim ad operandum intendat: quod absurdissimum est.

Præterea, præceptum de actu fidei, & de actu spei homo implet, etiamsi non agat ex toto conatu: ergo & præceptum de charitate, & contritione: Non ergo contritio totum animi conatum exigit.

Referri etiam solent in hoc sacrarum literarum testimonia, ut illud Joannis 14. *Qui diligit me, diligetur a Patre meo*. Et Jacobi quarto, *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis*. Quod si dicas, esse limitanda ejusmodi testimonia, ut sub intelligatur ex toto conatu; eadem ratione limitabimus & quæ loquuntur de Fide, Spe, atque Justitia. Quod quoniam probabile non est, ne illud quidem probare debemus, unde hoc proficiscitur.

REFELLIT. ALIA SCOT. OPINIO. Quibus eisdem argumentis Scoti opinio refellenda est, qui in quarto, distinctione decimaquarta, quæstione secunda tenet, ad contritionem requiri certum intensionis gradum: qui quidem error falso nititur fundamento. Credit enim Scotus, attritionem acquisitam ex puris naturalibus dispositionem esse ad gratiam. Et quoniam vidit non quamlibet naturæ displicentiam, puta remissam, idoneam esse ad justificationem, coactus fuit asserere, contritionem exigere certam intensionem magnam soli Deo cognitam. Verum imaginatio hæc (sive Scoti fuerit, sive non fuerit: nam si quis eum voluerit hoc errore liberare, cum hoc ego non magnopere pugnabo) imaginatio hæc, inquam, non modo falsa est, sed etiam periculosa, & erronea, ne quod verbum atrocius dicam. Ultima namque ad gratiam dispositio (ut nobis demonstratum est) auxilio Dei indiget speciali. Quo auxilio posito, sive Deus moveat ad magnum dolorem, sive ad parvum intensive, talis dolor contritio erit: sicut ad amorem charitatis, sive Deus auxilio gratuito intense moveat voluntatem, sive remisse, sive ut duo, sive ut decem, actus charitatis erit. Justus siquidem habens charitatem infusam ut decem, potest actum amoris habere ut quatuor. Et cum de tali gradu requisito nulla possit esse probabilitas, an scilicet habeamus illum, necne, certe de contritione nullum præceptum esset. Quod ne ipse quidem Scotus admittit. Quod autem nullum ejusmodi esset præceptum, patet: esset enim stultum præceptum, quod semper invincibiliter ignoratur, quin imo teneretur homo ex toto conatu pœnitentiam agere, ne exponeret se periculo talem gradum omittendi.

REFUT. ALIA SCOT. OPINIO, SEU ERROR. Ex eodem quoque fonte ejusdem Scoti alter error ema-

(1) *Psalm.* 37. 89.

emanavit, Certum tempus neceſſarium eſſe, ut actus noſter contritio ſit. Cui ſententiæ adverſatur manifeſte D. Chryſoſtomus in oratione de B. Philogonio, & in libello de reparatione lapſi, cujus ante verba retulimus. Adverſatur etiam Leo Papa in Epiſtola 69. ad Theodorum, inquiens: *Si periculum urgeat, cuique petenti ſtatim eſt abſolutio danda, quia miſericordiæ Dei non poſſumus tempora definire, nec menſuras ponere, apud quem nullas patitur venia moras converſio, dicente Spiritu Dei per Prophetam: Cum converſus ingemueris, tunc ſalvus eris.* Eſt autem hic Propheta Ezechiel cap. 18. inquiens: *Cum averteris ſe impius ab impietate ſua, animam ſuam vivificabit.* Et cap. 33. *juſtitia juſti non liberabit eum, in quacumque die peccaverit; & impietas impii non nocebit ei, in quacunque die converſus fuerit.* Nam utroque loco, *in quacunque die*, pro quacunque hora, vel momento accipiendum eſt. Si enim juſtus, qui avertit ſe a juſtitia ſua vel in hora, vel etiam in momento, juſtitias antiquas amittit: impius ergo, in quacunque hora, vel momento fuerit converſus, juſtitiam conſequetur, ut qui in momento potuit perdere gratiam, poſſit & comparare.

Præterea, fac, ut illud tempus neceſſarium exempli cauſa, ſit media hora, & in prima illius temporis particula faciat homo quicquid ſibi poſſibile eſt: tunc ſequitur primum, Deum facienti quod in ſe eſt gratiam denegare, facientem quoque hominem quicquid & poteſt, & debet, condemnari. Nihil enim præterea debet homo, quam pro tempore poteſt. Sequitur deinde, in illa etiam temporis particula hominem alias liberum, eſſe extra ſalutis acquirendæ ſtatum. Quæ omnia chriſtiana pietas exhorret.

Præterea, ſequitur inde aliquem hominem Deum ſumme diligere, & de commiſſis propter Deum dolere, & tamen a Deo condemnari, contra illud: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo.* Quin etiam ſequeretur, martyrem, qui pro Chriſto mortem oppeteret, condemnari, ut ſi martyrium in prima parte illius temporis neceſſarii pateretur. Quod ſi dicas ſuppleri defectum continuationis per martyrium, certe cum voluntas pro facto cedat, voluntas quoque efficax martyrii erit ſufficiens ad gratiam diſpoſitio. Quæ quoniam in momento haberi poteſt, fateamur neceſſe eſt, contritionem quoque poſſe haberi in momento.

Nihil ſcilicet novi dicimus, ſed ea tantum, quæ communi Scholæ conſenſu, ſermoneque feruntur: ſed ne hæc quidem quamlibet obvia, & omnium diſputatione trita, erant nobis prætereunda. Conſtituendum enim erat, quid, & quale ſit id, de quo differimus, non quod ignorare id vos arbitraremur, ſed ut ampliore ratione & via noſtra procederet Diſputatio.

Resp. ad arg. Adriani. Igitur ad primum Adriani argumentum protinus reſpondeo, ſi illud prius expoſuero, amorem Dei ſuper omnia dupliciter poſſe dici maximum: Uno modo intenſive, graduali quadam intenſione, quo pacto juniores de intenſione loquuntur: in quem modum non oportet amorem Dei eſſe maximum. Aliter intelligitur eſſe maximus appretiative. Concedenda ſunt enim nobis in Scholaſtica concertatione hujuſmodi vocabula, quod alias ſæpe deprecati ſumus, ac jure obtinere debemus, quoniam Theologicas res ornate dicere velle, puerile eſt. Certe Theologo, ſi afferat eloquentiam, non eſt aſpernanda; ſi non habeat, non admodum flagitanda: tantum complectatur verbis quod vult, & dicat plane quod intelligit. Ut ergo eo redeamus, unde digreſſi ſumus, & propoſitam diſtinctionem apertiori exemplo demonſtremus: Fœmina interim vehementius & intenſius catellum amat, quam aurum, & tamen ſi alterutrum oporteret amittere, aurum catello præponeret; ita quoniam pluris facit aurum, quam catellum, plus diligit aurum, non intenſive quidem, ſed appretiative. Quo modo etiam contritio dolor eſt maximus, quia ſi daretur optio, mallem amiſiſſe pecunias, mallem me mortuum fuiſſe, quam peccaſſe.

Ad primum itaque argumentum reſpondetur, quod toto corde Dominum quærit, qui non partem Deo dat, & pariem negat, ut illi faciunt, qui vel amant aliquam unam creaturam prohibitam, vel reſervant ſibi unum aliquod peccatum, quod non diſplicet. Quemadmodum, verbi cauſa, ille totam domum hoſpiti exhibere dicitur, qui neminem admittit intra domum ſine hoſpitis voluntate: ſed qui cum illo etiam inimicum exciperet, non totam domum exhiberet: ſimiliter in tota tribulatione animæ Deum quærit, cui omnia peccata diſplicent. Nam qui ex parte quidem triſtaretur de peccatis, ex parte vero unum quodlibet ſibi reſervaret, in quod delectaretur, is Deum in tota tribulatione animæ non exquireret. Non eſt ergo ibi ſermo (ut Scholaſtice loquamur) de totalitate gradualis intenſionis, ſed de totalitate integritatis, & perfectionis.

Atque hinc reliquis ſacrarum literarum teſtimoniis facile reſpondetur: primo etiam Divi Auguſtini teſtimonio. Alteri vero, quod ex eodem Auguſtino profertur (ut omittamus, illud opuſculum non eſſe ab Auguſtino conditum) reſpondemus, ad ſatisfactionem integram pro gravioribus peccatis exhibendam graviſſimis lamentis opus eſſe, ſine quibus ejuſmodi peccatorum plena remiſſio non eſt. Cæterum ad ſimplicem remiſſionem culpæ prolixa illa, & gravis pœnitentia tum interior, tum exterior non requiritur. Et per hoc patet quid D. D. Ambroſio, & Cypriano reſpondendum ſit.

Ad primam vero rationem reſpondetur, facienti quod in ſe eſt ex puris naturalibus, non oportere Deum gratiam conferre nec tunc, nec poſtea, niſi totum faciat quod poteſt: ſed facienti, quod in ſe eſt, poſt auxilium Dei moventis, Deus gratiam Juſtificationis dat, etiamſi ex toto conatu non faciat. *Ecce* (inquit Apocal.

Apocal. 3.) *ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis aperuerit mihi januam*, &c. Chriſtus ergo ingredietur ad animam, ſive ex toto conatu, ſive ex medietate conatus janua aperiatur.

Ad ſecundam rationem prius dicitur, quod illis verbis non præcipitur intenſio ſumma gradualis in actu, ſed ſolum, ut omnes vires intendantur, quantum neceſſe ad diligendum Deum ſuper omnia appretiative: ita ut in præparatione animi, videlicet cum opus fuerit, totum cor, mentem, animam, vires, conatum Deo præſtemus. Poſterius reſpondetur, quod illinſmodi verbis ſolum oſtenditur, nullam eſſe diligendo Deo menſuram præſcribendam. Quia enim dicturus erat, *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*, docet ante, nullum exemplum, nullumque modum in amore Dei eſſe quærendum, qui utique dignus eſt, ut ſine modo, atque exemplo diligatur. Eccleſiaſt. 43. *Benedicentes Dominum exaltate illum quantum poteſtis: major eſt enim omni laude.*

Verum illud dubium protinus exiſtit, an Sacramentum Baptiſmi culque attrito adminiſtratum conferat gratiam, an potius unum aliquod ſit attritionis genus, quod ſolum diſponat ad gratiam Sacramenti.

Sed huic ego quæſtioni commodius poſtea reſpondebo, cum de Sacramento Abſolutionis diſputavero: Eadem enim ibidem quæſtio eſt; & quod ad mores Chriſtianorum attinet, hic forſitan curioſe, illic vero neceſſario tranſigetur.

Redeundo ad rationes pro par. neg. poſitas in princ. q. reſp. etiam ſpeciatim de Charit.

Jam vero ad argumenta prioris opinionis, quæ nitebantur oſtendere, Baptiſmum niſi contrito adminiſtretur, prodeſſe nihil, dupliciter reſpondetur. Prius, quod ſi loquamur de actu charitatis, ſemper requiritur ad juſtificationem, ſecluſis iameu Sacramentis, ſicut & contritio. Sacramentum autem in non ponente obicem eundem effectum habet, quem haberet charitas, & contritio ſine Sacramento. Unde ſicut parvulus per ſolam habitualem charitatem, & gratiam juſtificatur eo quod non ponit obicem Sacramento ad remiſſionem peccati originalis; ita & adultus, qui non ponit obicem ad remiſſionem peccati mortalis, cum eſt attritus, per infuſionem charitatis habitualis juſtificatur. Pollerius reſponderi quoque poteſt, omnia illa teſtimonia de charitate habituali eſſe intelligenda. Alias qui dormiret, quoniam non diligit, maneret in morte. Sed prior ſolutio præſtabilior eſt. Argumenta vero opinionis alterius, poſt ea, quæ differimus, faciliora ſunt, quam ut ſolvere debeamus.

Utrum charitas ſine pœnit. poſſit juſtificare.

De charitate vero, an ſine pœnitentia valeat mortales culpas remittere, nonnulla controverſia eſt. Gabriel enim ait 4. diſtinct. 14. quæſt. 1. ſed D. Thomas negat tertia parte, quæſtione 94. *Credit autem ille, ſolo actu charitatis ſine pœnitentia peccata donari, cum memoriæ non occurrunt: ut ſi peccator, quo ſcilicet tempore Deum diligere tenetur, Dei conſiderans bonitatem, elicit actum dilectionis Dei ſuper omnia, conſequitur*, inquit, *remiſſionem peccatorum, licet nullum habeat pœnitentiæ actum, quia nullam habet cognitionem de peccato, quam occupatus, ut ait, circa Dei dilectionem habere non poteſt; non enim poſſumus plura ſimul cogitare.* Hæc ille. Omnia vero ſcripturæ teſtimonia, quæ probant pœnitentiam eſſe neceſſariam, exponit de pœnitentia formali, aut virtuali, ut patet in tertia ejuſdem quæſtionis concluſione. Atque etiam Scotus in illa ipſa diſtinctione, & quæſtione, paucioribus verbis, eadem fere peccare videtur.

Duplex neceſſit. medii, & præcepti.

Sed hi primum in eo falluntur, quod non vident, intereſſe plurimum inter ea, quæ ſolum neceſſaria ſunt, ut præcepta, & quæ neceſſaria ſunt etiam ut media, ſine quibus ſalus haberi non poteſt. Ajunt namque, excuſari hominem a pœnitentia, & memoria peccatorum, cum habet de peccato commiſſo vel ignorantiam invincibilem, vel etiam diſtractionem neceſſariam a peccatis cogitandis, quaſi pœnitentia ſolum eſſet neceſſaria, quia præcepta eſt, non item quia medium ad ſalutem neceſſarium. Atque in hujuſmodi mediis licet admittatur excuſatio, ne homo peccet, quando ex ignorantia deſunt; non tamen admittitur, ut ſine illis homo ſalvetur: exempli gratia: Fides Chriſti eſt ad ſalutem neceſſaria: quod ſi cui Evangelium non annuncietur, excuſabitur quidem a præcepto credendi, id eſt, non peccabit ex eo, quod non credit in Chriſtum; ſed vitam æternam minime conſequetur, ad quam conſequendam Chriſti fidem habere neceſſe eſt. Atque idem de baptiſmo dicere licet, ſine quo nemo ſalvus efficitur, ſive occupatus circa res alias, ſive oblitus baptiſmi fingatur. Intelligimus ergo, ad divinam providentiam pertinere, ut cum voluit vel fidem, vel baptiſmum medium ad ſalutem præſtituere, facienti quod in ſe eſt, nunquam deneget tale medium. Sic igitur, cum Pœnitentia ſit ad ſalutem medium neceſſarium (quod abunde ſacrarum etiam literarum teſtimoniis oſtenſum eſt) divinæ procurationis eſſe convincitur, ut facienti quod poteſt, ea ſuggerat, quæ fuerint huic remedio adhibendo neceſſaria.

Errant deinde vehementer, quod teſtimonia illa ſcripturæ ſacræ de pœnitentia formali, vel virtuali interpretantur: idque ut opinionem ſuam pugnaciſſime defendant. At ſi ſemel hanc nobis licentiam interpretandi permittimus, facile quoque cætera media ad ſalutem præfinita per eandem expoſitionem eludemus. Fides quippe Chriſti explicabitur ad ſalutem neceſſaria formaliter, vel virtualiter. Votum etiam baptiſmi dicetur neceſſarium formale, vel virtuale.

Præterea, cum ſancti omnes de pœnitentia for-

formali, & explicita prædicta testimonia interpretentur, temere & inconsiderate in contrariam intelligentiam perverturtur.

Præterea, talem interpretationem admittentes, in nullo eventu probare poterunt, formalem pœnitentiam esse necessariam. Dicemus enim illis, etiam cum peccata memoriæ occurrunt, non oportere formaliter explicitèque dolere. Neque id refelli aliquo testimonio potest, quoniam charitas est pœnitentia virtualis, quæ sufficere dicetur, quoniam locis præscriptis formalis pœnitentia non præscribitur. Ita, si huic expositioni dabitur locus, satis erit ad salutem nova vita, fine detestatione veteris, quæ est hæresis Lutherana.

Quædam insuper testimonia de pœnitentia virtuali exponere, imprudentiæ manifestissimæ fuerit, ut illud Joel. 2. *Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & fletu, & planctu, & scindite corda vestra.* Illud item Actor. 2. *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in remissionem peccatorum.* Quod quidem testimonium si de pœnitentia virtuali volumus exponere, in eum errorem incidimus, quem paulo ante reprobavimus, hoc est, baptismum sine pœnitentia formali peccata remittere. Verum hæc missa facio: (quæ tamen decernere controversiam possunt) illud quæro, si cui peccatori divina bonitas occurrat, eo etiam tempore, quo nec diligere Deum, nec pœnitentiam agere tenetur, non occurrant autem peccata, videlicet occupatissimo in divinæ bonitatis contemplatione: quæro tum (inquam) an isti habenti actum dilectionis peccata sine pœnitentia condonentur? Nam si condonantur, ergo etiam quando non tenebatur ille aut Deum diligere, aut in Dei contemplatione versari, remissionem peccatorum consequetur sine pœnitentia. Quod vel isti quoque concedere verentur. Sin autem non condonantur, nec ille peccator potest in actum dilectionis sine pœnitentiæ actu prodire: ergo pœnitentia formalis (quod modo contendimus) est ad remissionem peccatorum necessaria. Atque (ut sæpe jam diximus) ad divinam procurationem spectat, ut nullus peccator in actum dilectionis prodeat, cum primum ad Deum convertitur, quin simul quemadmodum bonum per amorem amplectitur, ita etiam odio malum prosequatur: (1) *Pœnitemini*, inquit D. Petrus, *& convertimini, ut deleantur peccata vestra.*

Accedit illa quoque causa, quod cum sacramentum pœnitentiæ bapt zatis tam sit necessarium ad salutem, quam baptismus non baptizatis, (quod suo pollea loco demonstrabitur) certe sicut sine baptismo in re vel in voto nemo adultus salutem consequi potest: ita sine pœnitentiæ sacramento in re vel in voto salvatur nemo. Votum autem sacramenti pœnitentiæ nullus habet sine peccatorum & memoria, & displicentia: verius est igitur nimirum illud, quod nos asserimus, sine pœnitentiæ actu per solam charitatem neminem posse salvari.

Resp. etiam speciatim de martyrio.

Sed de martyrio quæstio difficilior est.

Utrum martyr. peccata sine pœnit. remittat.

Opinio Junior.

Nam id sine pœnitentia peccata etiam mortalia remittere, Juniores fere tradunt, Scotus 4. distinctione 14. quæst. secunda, Gabriel eadem distin. & qu. Imo & D. Thomas videtur in hanc sententiam ire, 3. part. quæst. 87. art. 1. Nam secundum argumentum erat hujusmodi: *Pœnitentia non est sine actuali displicentia peccatorum: sed peccata venialia possunt dimitti sine displicentia eorum, sicut patet in eo, qui dormiens occideretur propter Christum: ergo peccata venialia possunt remitti sine pœnitentia.* Cui argumento Divus Thomas respondet, *quod passio pro Christo suscepta obtinet vim baptismi, & ideo purgat ab omni culpa, & veniali, & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem.* Hactenus D. Thomas.

At, etiamsi homo non doleat, aut culpas in memoria habeat, (modo tamen velit placere Deo in omnibus, & vitam pro illo fundere) non habet voluntatem peccato actualiter inhærentem; ergo (juxta D. Thomæ placitum) passio pro Christo suscepta, sine pœnitentia, mortalia peccata remittit.

Sentent. Auctor. Verum sententia contraria mihi ex animo exuri non potest. Nam persuasa est & auctoritate majorum, & gravi constantique ratione, ac fieri potest, ut errem, sed ita prorsus existimo. Primum enim passio pro Christo suscepta, si a charitate non existit, nihil valet ad culpæ mortalis remissionem, ut Div. Thomas auctor est, 2. 2. quæst. 124. articul. 2. ad 2. & 3. part. quæst. 66. artic. 12. ad 2. Item & Divus Augustinus contra Crescon. lib. 2. capit. 12. Immo adeo Divus Paulus 1. Corinth. 13. inquiens: *Si corpus meum tradidero, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Charitas autem in eo, qui peccavit mortaliter, non remittit peccatum sine pœnitentia (ut idem Div. Thomas scribit 3. parte quæstion. 94. art. 5. ad 2.) ergo nec martyrium. Et confirmatur: Quia voluntas efficax martyrii, & martyrium actu susceptum, quantum ad essentialia (ut hic supponimus) nihil differunt. Si ergo martyrium sine pœnitentia peccatum mortale remittit, ac proinde gloriam meretur æternam, & voluntas quoque efficax martyrii idem sine pœnitentia dubio procul efficeret.

Præterea, passio pro Christo suscepta in eo, qui fuit aut schismaticus, vel hæreticus, non remittit peccatum hæresis, vel schismatis, nisi prius homo Ecclesiæ Catholicæ fuerit aggregatus: ergo nec remittit ejusmodi peccata, nisi homo pœniteat. Nam verbis scholæ usitatis quandoque utimur, nec ullum aut verborum fucum, aut eloquentiæ ornatum adhibere volumus, sed tantum con-

(1) *Act.* 3. 19.

firmatione

firmandæ veritati curam operamque navare. Antecedens igitur noſtræ hujus argumentationis, præterquam quod habetur ex Div. Cypriano lib. epiſtolarum, Epiſt. 2. ad Antonianum, atque ex Divo Auguſtino tum ſæpe alias, tum libro 1. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 11. & lib. 3. cap. 16. & lib. 4. cap. 17. definitur etiam in Concilio Florent. ſub Eugenio IV. Conſequentia vero probatur: Quia ſicut fides, & Eccleſiæ Catholicæ unitas ſunt media ad ſalutem neceſſaria, ita & pœnitentia.

Abſque baptiſmo ſuſcepto in re aut in voto non datur ſalus.

Præterea, ſi quis ante baptiſmum mortem pro Deo oppetat; non conſequetur ſalutem ſine voto baptiſmi, ſi re ipſa baptizari non poteſt: ergo nec poſt baptiſmum, ſi peccavit mortaliter, conſequetur ſalutem ſine pœnitentiæ ſacramento, aut in re, aut in voto ſuſcepto. Antecedens, quod aſſumpſimus, Thomas Waldenſis, libro de ſacramentis, capitul. 97. & 105. Divi præſertim Auguſtini teſtimonio confirmat, lib. 4. de baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 21. & 22. Non enim mors pro Deo ſuſcepta, jam Evangelio promulgato, ſine fide Chriſti & Eccleſiæ ſalutem præſtare poteſt. At conſequentia vel ex eo liquet, quod ſicut baptiſmi ſacramentum eſt ad ſalutem neceſſarium his, qui ante peccaverunt, ita & pœnitentia his, qui peccaverunt poſt baptiſmum.

Adde illud quoque, quod ſi martyri peccata in mentem veniant, etiam in ipſo martyrii agone conſtituto, non ſalvabitur, ſi non doleat: ergo martyrio etiam inſtante, pœnitentia neceſſaria eſt. Antecedens patet, quia ſi Confeſſor occurrat, citra ſacramentum ſalus illi non veniet, eo quod divinum præceptum de Confeſſione eſt. Cum igitur de contritione etiam interiori divinum præceptum ſit (quod jam jam manifeſtum erit) ſit conſequens, ut ſi homo martyrio expoſitus de peccatis memoriæ occurrentibus pœnitentiam non agit, divini præcepti violator exiſtat.

Ridiculum vero eſt, quod fingunt iſti, martyrium homini oblatum memoriam peccatorum abolere: cum e diverſo pœnæ inopinato etiam incidentes ſoleant culparum memoriam vel dormientem excitare. In cujus rei exemplum adducit Chryſoſtomus homil. 4. de divite & Lazaro, fratres Joſeph, quibus cum peccati jam pene obliterati veniſſet in mentem, *Merito*, inquiunt (1), *hæc patimur, quia peccavimus in fratrem noſtrum*. Tres item pueri in camino ignis ardentis (2), *In veritate & in judicio*, ajunt, *induxiſti hæc omnia propter peccata noſtra, peccavimus enim*, &c. Et Prophetа (3), *In die*, inquit, *tribulationis Deum exquiſivi manibus meis*. Et paulo poſt: *Et meditatus ſum nocte cum corde meo, & exercitabar, & ſcopebam ſpiritum meum*, &c. Martyrium itaque occurrens non memoriam peccatorum aut tollit, aut impedit, ſed potius excitat. Quare nihil cauſæ video, cur pœnitentia ad ſalutem neceſſaria martyri deſit: quin in ipſo ſanguine culpas maxime abluet, quas ante commiſit. Equidem ita ſentio, & (ut reor ipſe) ſentiet unuſquiſque veſtrum, ſi rem non ex auctoritate adverſariorum, ſed ex ratione penſetis. Nec enim minorem vim habet baptiſmus in remittendis culpis, quam martyrium, quod veluti baptiſmi vicarium eſt, ut Divus Auguſtinus tradidit lib. 4. de baptiſmo contra Donatiſt. cap. 22. & ſequentibus, referturque de conſecr. diſt. 4. capit. *Baptiſmi vicem*. Sed baptiſmus, alias efficaciſſimum contra omnia peccata remedium, ſine pœnitentia tamen aliqua prævia peccatorum mortalium non efficit remiſſionem: ergo nec martyrium, niſi novis oraculis juniores a mediis ad ſalutem neceſſariis martyres adultos velint excipere: quod qua ratione faciant, haud ſatis intelligo.

Nec D. Thomas unquam aſſeruit, dormienti in peccato mortali per paſſionem pro Chriſto illatam remitti peccatum ſine aliquo præcedenti dolore: non enim ſine charitate paſſio valet, ut locis citatis Divus Thomas aſtruxit. Et cum eo loco martyrium baptiſmo comparaverit, idem profecto aſſeruit, baptiſmum omnia peccata remittere, tam mortalia, quam venialia, dummodo voluntatem peccato non invenerit inhærentem. Nec proinde licet colligere, baptiſmum vel dormienti, vel vigilanti ſine pœnitentia mortalia abolere peccata. Quare nec de martyrio id ex mente Divi Thomæ colligi poteſt, niſi ſuo ipſius teſtimonio virum alioqui doctiſſimum velis urgere, ut concedat, dormienti in peccato mortali, qui nec contritionem, nec attritionem habuit unquam, per mortem pro Chriſto violenter illatam æternam conferri ſalutem. Quod tam abſurdum eſt, quam quod abſurdiſſimum.

Pœnarum igitur remiſſio ſolet dici remiſſio peccatorum, ut patet in indulgentiis, quæ paſſim hoc nomine concedunturr. Credit itaque Divus Thomas (4), per baptiſmum & martyrium omnem pœnam ſive peccati venialis, ſive mortalis aboleri, ſuppoſita tamen remiſſione mortalis culpæ, quæ adulto ſine diſpoſitione voluntatis prævia contingere non poteſt. Culpæ etiam veniales per baptiſmum adulto dormienti remittuntur. Non enim adultus dormiens baptiſmum ſuſcipit, niſi prius vigilans voluerit baptizari. Cum autem baptiſmus ſit pœnitentia virtualis omnium peccatorum, eo ipſo quod quis baptiſmum voluit, pœnitentiam habuit omnium virtualem, quam ad venialium remiſſionem ſatis eſſe, D. Thomas illo loco manifeſtiſſime docuit. Et confirmatur: Quia ſi quis vigilans cum attritione peccatorum mortalium, nullam habens memoriam venialium, accederet ad baptiſmum, conſequeretur plenariam remiſſionem omnium pec-

(1) *Gen.* 42. 21. (2) *Dan.* 3. 28. (3) *Pſal.* 76. 3.
(4) *Par.* 3. *q.* 87. *art.* 1. *ad* 2.

peccatorum: ergo & dormiens, ſi habuit contritionem mortalium, venialium remiſſionem conſequetur. Confirmatur rurſum, quia ſi baptiſmus non remitteret venialia, quibus mens inhæret habitualiter, profectò vix ullus reperiretur, qui per baptiſmum conſequeretur innocentiam, ac totius pœnæ remiſſionem. Nec me fugit, Cajetanum aliter judicaſſe. Sed ita res humanæ habent, nos non probamus alicna, alii reprobabunt noſtra. Intelligo ergo, Divum Thomam, ut illi ſecundo argumento reſponderet, id ſenſiſſe, quod tam baptiſmus, quam paſſio pro Chriſto ſuſcepta, ſine aliqua pœnitentia formali, remittunt omnia venialia, quantum ad culpam, & quantum ad pœnam, niſi voluntas actualiter committat veniale peccatum, quod in baptiſmo facile eſt, in martyrio non item. Nam fere, dum quis patitur pro Chriſto, avertit animum ab omni peccato, etiam veniali. Sed ſive baptizatus, ſive pro Chriſto moriens actualem obicem opponeret ſive baptiſmo, ſeu martyrio, jam effectus remiſſionis illius culpæ impediretur. Ita enim dormiens nihil actu objiciat virtuti vel baptiſmi, vel martyrii, omnium venialium veniam ſine formali diſpliceutia conſequetur. Quamobrem illa exceptio, niſi actualiter voluntatem peccato invenerit inhærentem, non eſt referenda ad remiſſionem mortalium, ſed ad remiſſionem venialium. Aſſevetat enim Divus Thomas, pœnitentiam explicitam eſſe neceſſariam ad mortalium remiſſionem: quare non ſtatim aſſeruiſſet, dormienti in peccato mortali ſine aliquo actu & diſpoſitione prævia, aut per baptiſmum, aut per mortem extrinſecus illatam mortalia peccata condonari.

RESP. ETIAM SPECIALITER DE ELEEMOSY. De eleemoſyna vero facilior quæſtio eſt: nam dupliciter intelligi poſſunt ea teſtimonia, quæ illi tribuunt tamiſſionem peccatorum. Prius ut ad pœnas pro peccatis debitas omnia referantur, juxta illud Daniel. 4. *Peccata tua eleemoſynis redime*. Redimuntur enim pœnæ pro peccatis debitæ non alio pretio magis, quam eleemoſynis. Poſterius etiam in hunc ſenſum intelligi poſſunt, ut pollicitatio divinæ miſericordiæ ſignificetur iis, qui ſuerint miſericordes, ut etiamſi in peccatis ſint, per eleemoſynas tamen id conſequantur, ut ex Dei gratia & beneficio converſio cordis illis aliquando præſtetur. Sic enim ſcriptum eſt (1). *Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagoſque induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris: tunc erumpet quaſi mane lumen tuum, & ſanitas tua citius orietur: orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies*. Et iterum: (2) *Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur*. Ex quibus liquido patet, quid ad reliqua dicendum ſit: nolo enim eſſe longus in ſingulis explicandis. Sed & ſecundum argumentum principale cum ſua confirmatione ex his, quæ diximus, facile ſolvitur.

Utrum ſpecialis pœnit. pro ſingulis mortal. ſit neceſſaria.

RESP. AD 3. AR. Ultimum vero, quoniam peculiarem habet difficultatem, peculiariter quoque diluendum eſt. Quærit enim, an ſpecialis pœnitentia de ſingulis mortalibus ſit ad ſalutem neceſſaria, an potius ſatis ſit pœnitentia de omnibus confuſa & generalis. Et quamvis ſciam, multa a multis de hac quæſtione fuiſſe diſputata, id ego tamen ex D. Thomæ ſententia ſemper & intellexi, & credidi, in omni lege, ſive Naturæ, ſive Scripturæ, ſive Gratiæ, non ſat fuiſſe ad peccatorum mortalium remiſſionem, in genere confuſeque dolere, ſed ſpecialem diſtinctamque de ſingulis pœnitentiam requiri. Cujus rei explicandæ gratia, dupliciter de contritione loqui poſſumus. Uno modo ſecundum ſe, quatenus eſt actus virtutis, alio modo in ordine ad Confeſſionem, quatenus eſt pars Sacramenti.

Deinde notandum, dupliciter poſſe intelligi, contritionem ſpecialem de ſingulis eſſe neceſſariam: Primum neceſſitate præcepti, deinde neceſſitate finis.

Præterea, contritionem de ſingulis mortalibus eſſe neceſſariam, duobus modis accipi poteſt: Prius ſic, ut ad ſingula peccata mortalia requirantur ſingulæ contritiones, vel ſecundum numerum, vel ſecundum ſpeciem. Poſterius ſic, ut una contritio ſit diſtincta de ſingulis, quemadmodum ſi ſingulis peccatis in memoriam revocatis, de illis uno eodemque dolore doleam.

1. CONC. Nunc ſit prima concluſio: Non requiruntur ſingulæ contritiones ad ſingula mortalia ſecundum numerum, imo ne ſecundum ſpeciem quidem, ut videlicet quot ſunt peccata vel numero, vel ſpecie, tot exigantur dolores. Uno enim actu & confiteri & conteri de multis ſpeciebus peccatorum poſſumus: ergo neabſolute, nec in ordine ad confeſſionem in illum ſenſum requiritur ſpecialis diſtinctaque contritio.

SECUNDA CONCLUSIO: In ordine ad Confeſſionem requiritur contritio de ſingulis diſtincta, non ſolum ſecundum ſpeciem, ſed etiam ſecundum numerum. Quia contritio includit ſimul propoſitum confitendi ſingula mortalia, non ſecundum ſpeciem modo, verum etiam ſecundum numerum. Ac præterea, cum homo confiteatur, deteſtatur ea peccata, quæ confitetur, niſi ſit ficta confeſſio. Quare actus interior pœnitentiæ, a quo exterior confeſſio proficiſcitur, ſingula mortalia, quæ ſub confeſſionem cadunt, reſpicit. Ideo enim confitetur ea, ut deſtruat illa, & pro iis Deo ſatisfaciat. Quapropter ut confeſſio de ſingulis mortalibus eſt ad ſalutem neceſſaria, etiam neceſſitate finis, ita & contritio de ſingulis in nova lege eſt neceſſaria.

TERTIA CONCLUSIO: Contritio de ſingulis mortalibus ſpecialis & diſtincta neceſſaria eſt ad ſalutem, non ſolum neceſſitate præcepti, verum etiam neceſſitate finis. Fuitque ſemper in omni lege

(1) *Eſai.* 58. 7. (2) *Matth.* 5. 7.

ege, neceſſaria, etiam ſine ordine ad Confeſſionem. Itaque non ſufficit contritio generalis, qua doleo me fuiſſe peccatorem, ſed requiritur ſpecialis, quæ diſtincte feratur in ſingula, ut ſcilicet peccatis præteritis in memoriam revocatis, voluntas unica contritione univerſa illa deteſtetur, velitque pro univerſis Deo ſatisfacere. Hæc quippe ſat erit, hancque nos pœnitentiam ſpecialem ac diſtinctam appellamus. Nam ſi unico verbo Sacerdoti ſignificare poſſem diverſa peccata mea, illa eſſet ſpecialis diſtinctaque confeſſio. Quocirca cum pœnitentia Confeſſioque interior peccatorum hominis ad Deum ſit, unicus ille actus, qui fertur in peccata diſtincta, & ſpecialiter cognita, ſpecialis pœnitentia & vocatur, & eſt. Aſſerimus autem, hanc non aliter requiri, ac rationem dati & accepti a diſpenſatore. Quam quidem confuſam, & generalem nemo arbitraretur idoneam, diſtinctam, & ſpecialem omnes exiſtimarent neceſſariam.

Sic vero explicata Divi Thomæ ſententia, haud ſane intelligo, cur viris doctis probari non debeat: eo vel maxime, quod pœnitentiam hanc ſpecialem, atque diſtinctam ſic intelligi volumus ad ſalutem neceſſariam, ut reliqua media, quæ niſi in tempore adhiberi non queunt: nempe hoc pacto, ut ſi diſtincte de omnibus ſpecialiter doleatur: ſin autem vel per angustiam temporis, vel per aliam cauſam id fieri non poſſit, habeatur quidem animus, votumque, ſi facultas adeſſet, ſpecialiter, & diſtribute de ſingulis pœnitendi.

Hanc Concluſionem D. Thomas habet 1. 2. quæſt. 123. art. 5. ad 3. inquiens: *In tempore præcedenti juſtificationem oportet, quod homo ſingula peccata, quæ commiſit, deteſtetur, quorum memoriam habet. Et ex tali conſideratione præcedenti ſubſequitur in anima quidam motus deteſtantis univerſaliter omnia peccata commiſſa, inter quæ etiam includuntur peccata oblivioni tradita: quia homo in ſtatu illo eſt ſic diſpoſitus, ut etiam de his, quæ non meminerit, contereretur, ſi memoriæ adeſſent.* Ecce quemadmodum intelligit Divus Thomas, ſpecialem contritionem eſſe neceſſariam & ad ſalutem, & ad remiſſionem peccatorum. Et de veritate quæſt. 28. art. 5. ad 4. *Ad juſtificationem*, inquit, *non requiritur, quod in ipſo juſtificationis momento aliquis de peccatis ſingulis cogitet. Recogitatio autem ſingulorum peccatorum debet vel præcedere, vel ſaltem ſequi juſtificationem.* Et 3. p. qu. 87. art. 1. *Ad remiſſionem peccati mortalis*, ait, *requiritur, ut homo actualiter peccatum mortale commiſſum deteſtetur, ut ſcilicet, quantum in ipſo eſt, diligentiam adhibeat ad rememorandum ſingula peccata mortalia, ut ſingula deteſtetur.* Idem in 4. diſt. 17. qu. 3. ar. 2. ad ſecundum.

Eandem ſententiam tenet Durandus diſt. 17. q. 2. ad primum, Adrianus q. 3. de Baptiſmo circa finem. Et Richard. diſt. 16. art. 4. q. 2. Certe neceſſariam eſſe ſaltem neceſſitate præcepti hujuſmodi contritionem, Paludanus aſſerit, diſtinct. 17. quæſt. 1. art. 2. Concluſione 5. & Alexander Alenſis, 4. part. quæſt. 69. membro 8. art. 2.

Idem quoque mihi videtur ſentire D. Auguſtinus de vera & falſa pœnit. cap. 9. 14. & 17. cujus verba referuntur de pœnitentia, diſt. 3. cap. *Sunt plures*, & diſt. 5. cap. 1. *Verſum*, inquit, *puto, qui dolet de crimine; converſum, qui dolet de omni ea, quam expoſuimus, varietate.* Expoſuerat autem eam varietatem cap. 14. ſecundum circumſtantias ſpecialiter & conſiderandas, & deplorandas.

Et Divus Chryſoſtomus in ſine primi libri de contritione cordis: *Hoc eſt, quod expoſcitur a nobis, ut ſemper recordemur mala noſtra, & ad animum revocemus, & conſcientiam geſtorum noſtrorum habeamus ante oculos, ut pro iis ſupplicemus Deo*, Sed apertius in 2. libro etiam circa finem: *Oportebat nos ſemper non ſolum ſcire exomologeſim & confiteri, quia in nobis multa delicta ſunt, verum & unumquodque peccatum & majus, & minus, quaſi in libro, ita in corde noſtro habere deſcriptum, idque frequentius recognoſcere, atque ante oculos ponere, & tanquam hæc nuper admiſſa lugere*, &c. Nec te moveat, quod Confeſſionis D. Chryſoſtomus meminit; loquitur enim de confeſſione, quæ fit Deo, non de ea, quæ fit Sacerdotibus, ut poſterius oſtendemus. Et adhuc manifeſtius homilia quarta de Lazaro circa finem: *Singulis horis, & diebus renovemus apud nos hoc judicium, ſententiam adverſus nos ipſos feramus, omnique modo conemur confiteri Deo. Nam ſi noſmetipſos judicaremus, ut Paulus ait* (1), *non utique judicaremur a Domino. Ut igitur nec puniamur, nec pœnas demus, in ſuam quiſque conſcientiam ingrediatur, vitamque explicet, cunctiſque commiſſis diligenter excuſſis, condemnet animam, quæ hæc patravit, puniatque cogitationem; affligat, cruciet que ſuam ipſius mentem; ſupplicium a ſeipſo exigat pro peccatis.* Hactenus Divus Chryſoſtomus. Et D. Gregorius libro 4. Moralium, capite 17. & libro 8. capite 16. in illud: *Confabulabor cum amaritudine animæ meæ*, enumerando ſcilicet ſingula mala, quæ feci. Ita enim D. Gregorius interpretatur; cujus verba non gravarer equidem recitare, niſi alio feſtinaret oratio.

Præterea, in hujus rei confirmationem nec facrarum quidem literarum deeſſe nobis poterunt teſtimonia, ut illud (2): *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Non autem eſſet opus anteacti temporis vitam expendere in amaritudine animæ, ſi pœnitentia generalis, & confuſa ſufficeret.

Illud quoque (3): *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, & fecerit judicium*, hoc eſt, examen, & inquiſitionem; de qua Apoſtolus (4): *Probet ſeipſum homo.*

Et illud David (5): *Cogitavi dies antiquos*,

(1) 1. *Cor.* 11. 31. (2) *Eſa.* 38. 15. (3) *Ezech.* 18. 21. (4) 1. *Cor.* 11. 28. (5) *Pſalm.* 76. 6.

& meditatus ſum nocte cum corde meo, & exercitabar, & ſcopebam ſpiritum meum. Legit autem D. Auguſtinus, *Scrutabar ſpiritum meum*, & ait: *Seipſum interrogabat, ſeipſum examinabat, in ſe judex erat*.

Præterea, ſi generalis pœnitentia ſatis eſſet, quorſum illa tam anxia cura petendi (1), *Ab occultis meis munda me*, Domine, *& ab alienis parce ſervo tuo*? Nimirum luce clarius Propheta ſignificat, delicta ſua ſe ſolitum ſcrutari, & pro occultis, quæ vel adhibita diligentia intelligere non potuit, deprecari, cum ait; *Delicta quis intelligit? ab occultis meis*, &c.

Præterea, ſi cui, dum convertitur, tria mortalia, quæ fecit, diſtincte in mentem veniat, hoc eſt, adulterium, ſacrilegium, homicidium, quæro, an ſatis ſuerit, rejecta illorum ſpeciali memoria, vere de omnibus, quæ fecit, confuſe dolere? Nam ſi ſatis non eſt, id nos aſſerimus, ſin ſatis eſt, ſemperque in omni lege fuit, certe examen illud tam exquiſitum in peccatis mortalibus & commemorandis, & deplorandis, quod in omni retro tempore parentes noſtri fecerunt, docetur non fuiſſe neceſſarium.

Præterea, pœnitentia exterior propter interiorem eſt: at exterior tam in lege nova, quam in veteri diſtincta, & ſpecialis fuerit oportuit. Nam in veteri lege pro variis peccatis varia fuerunt ſacrificia definita. In nova quoque pœnitentiæ Sacramentum ſpecialem, diſtinctamque de ſingulis exigit confeſſionem. Ac revera lex Evangelica, quantum animi mei conjectura colligere poſſum, non aſtringit nos, ut ſpecialius de peccatis doleremus, quam in lege naturæ homines tenebantur: ſed id conceſſit, ut quam pœnitentiam olim in delicti compenſationem, atque vindictam coram Deo agere oportebat, eandem ageremus apud Sacerdotem, qui locum Dei teneret in terris.

Nec ego video, cur Chriſtus in Evangelio præceperit de ſingulis exteriorem pœnitentiam, niſi quia requirebatur interior de ſingulis, ut exterius ſignum viſibile interiori rei ſignatæ inviſibili reſponderet. Non igitur (quod quidam arbitrantur) contritio ſpecialis propter confeſſionem exigitur, ſed e diverſo confeſſio ſpecialis propter contritionem, utraque autem propter judicii naturam. Omnis quippe judex, cui judicandi eſt auctoritas demandata, reorum delicta inquirere, atque examinare debet ſpeciatim, ut juxta culparum menſuram ſit & pœnarum moderatio. Sic in Evangelica lege judicium de peccatis Sacerdotibus delegatum eſt, qui ut fideliter ſuum munus exequantur, non habent eſſe contenti, peccata ſi ſolum in genere cognoſcant, ſed habent interrogare etiam ſpecialia delicta, ac delictorum adjacentes circumſtantias. At in lege naturæ hoc judicium erat ipſi peccatori commiſſum, ut ipſe idem & eſſet teſtis, & accuſator, & judex. Unde ait Scriptura (2) *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis, & fecerit judicium*. Et iterum: (3) *Feci judicium, & juſtitiam, non tradas me calumniantibus me*. Quam ob rem peccator in propria cauſa judex effectus, niſi expendat delicta propria, niſi diligenter ſeipſum interroget, & examinet, ut ex qualitate, & quantitate culparum imponat ſibi pœnitentiæ modum, certe infidelis judicii, imo iniqui pœnas daturus eſt apud æquiſſimum judicem. Hæc naturæ ratio eſt, quis negat? Huic ſacræ literæ conſentiunt, hanc Sancti Doctores inſinuant, hujus vim Divus Thomas intuitus tertiam illam Concluſionem aſſervit. Qua etiam aſſerenda nos multa diximus non penitus abſona, aut contemnenda. Sed ſi quid melius quiſquam afferre poterit, nobis volentibus, & gratulantibus facturus eſt. De tertia igitur controverſia ſatis.

PARS QUARTA.

De Præcepto Pœnitentiæ ut Virtutis.

4. PRINC. QUÆST. QUarta jam ſequitur: An de Pœnitentiæ virtute ſit peculiare præceptum. Sunt enim Theologi, & fuerunt, quorum opinione de actu pœnitentiæ ſpeciali præceptum nullum eſt.

RATION. DUBITAN. PRO PAR. NEGAT. Hanc vero ſententiam in primis ſuadent teſtimonio Divi Thomæ aſſerentis (4), quod permanere in peccato uſque ad mortem non eſt ſpeciale peccatum, ſed quædam peccati circumſtantia. Et tamen ſi eſſet de pœnitentia ſpeciale præceptum, omiſſio illius ſpecialis culpa ſine dubio eſſet.

Præterea, ſi de pœnitentia mandatum ſpeciale eſſet, id ea eſſet ratione maxime, quod pœnitentia eſt medium neceſſarium ad ſalutem. Hoc vero argumentum infirmum eſt, quoniam gratia Dei eſt ad ſalutem homini neceſſaria, de qua tamen habenda nullum eſt peculiare præceptum. Et confirmatur: nam hujuſmodi præceptum non alio teſtimonio magis aſſereretur, quam eo Lucæ, cap. 13. *Niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimiliter peribitis*. At exinde nihil tale colligi recte poteſt. Pari ſiquidem loquendi forma ſane dicitur: Niſi gratiam habueritis, omnes peribitis. Unde tamen non fit, ut ex præcepto peculiari gratiam habere teneamur. Cumque pœnitentia ſupponat peccatum antecedens, niſi quis pœnitentiam egerit, peribit, non ex impœnitentiæ culpa, ſed ex antecedenti peccato, quod ſine pœnitentia deleri non poterat.

PRO PAR. AFFIRM. Pro parte vero contraria illud eſt, quod eodem tenore in Evangelio proponitur lex Baptiſmi, & Pœnitentiæ. Nam quemadmodum ſcriptum eſt: *Niſi quis renatus fuerit ex aquâ, non poteſt intrare in regnum Dei*; ita quoque ſcriptum eſt: *Niſi pœnitentiam habueritis, omnes peribitis*. Colligunt autem Catholici, legem illam Baptiſmi formale continere præ-

(1) *Pſal.* 18. 13. (2) *Ezec.* 18. 21.
(3) *Pſal.* 118. 121. (4) 2. 2. *quæ.* 14. *art.* 1.

præceptum. Quare & pœnitentiæ lex præceptum ſpeciale continet.

In hac controverſia Præceptor meus olim F. Franciſcus Victoria, vir noſtra ætate literis, ingenio, religioneque clariſſimus, partem tenuit negativam. Addidit vero in hujus rei confirmationem præter ea, quæ fecimus, alia quædam argumenta, quæ quoniam homo ingenioſus, & doctus eſſe videbat infirma, aſſeruit tandem, in hanc opinionem ſe venire ea potiſſimum cauſa, atque ratione, quod nulla in contrarium eſſet, cui non poſſet facile ſatisfieri, ut colligere inde in prompta liceat hominis eruditiſſimi modeſtiam pariter & ingenium (1). Nihil enim pugnaciter, pertinacique contentione defendere ſolebat, ſed ſuam interim propriam, privatamque ſententiam libere tueri, eandem poſtea ſimili libertate retractaturus, ſi melior forſitan opinionis adverſæ ratio ſuccurriſſet. Hac vero ingenii ſui mira, & beata facilitate Scholæ noſtræ, hoc eſt Divi Thomæ prudentiſſimus habebatur interpres, & quidem æquus libero judicio, nulla ejuſmodi attrictus neceſſitate, ut vellet nollet, certa ſibi eſſet tuenda ſententia.

Hujus nos clariſſimi viri veſtigiis inhærentes, in nullius verba juravimus, nec apud nos tantum opinio præjudicata poteſt, ut etiam ſine ratione valeat auctoritas. Sed noſtrum judicium adhibentes, alienum non niſi cauſa cogita ſequimur. Nam Ciceronis (2), quotieſcumque incidunt, non ſententiis modo, ſed & verbis libenter utimur, futumque libenter agnoſcimus. Igitur (ut eo, unde hac digreſſi ſumus, revertamur) argumenta quidem tametſi doctiſſimi hominis, & copioſi, & nihil prætereuntis eorum, quæ pro ea cauſa dici poſſet, nunquam tamen ita me moverunt, ut eis reſpondere poſſe diffiderem. Auctoritas autem tanta plane me moveret, niſi ego opponerem non minorem D. Thomæ, cujus rationes etiam quodammodo mihi videntur firmiores.

Primum itaque non ambigo, Divum Thomam cum cæteris omnibus Scholaſticis auctoribus in hac ſententia eſſe, quæ partem hujus controverſiæ affirmativam ampleƈtitur. Imo illud eſt princeps argumentum, quo hæc opinio refellitur, quod novitia ſit, & in re, quæ ad mores pertineat, ſine idonea ratione, communi Theologorum ſenſu refragetur. Divus itaque Thomas pro comperto ſumit, de pœnitentia divinæ legis eſſe præceptum; nec id ſemel dicit, ſed ſæpius 4. diſt. 17. quæſt. 2. art. 2. quæſt. 3. ad 3. & quæſt. 3. articulo 1. quæſt. 4. & 3. par. quæ. 84. articulo 7. ad 1. & 2. quæſt. 85. articulo 2. in argumento in contrarium: & 2. 2. quæſt. 62. articulo ultimo. Imo adeo, quæ Divus Thomas articulo illo ſecundo, quæſt. 14. dixit, non modo hæc refellunt, verum etiam confirmant. Nam ſi propoſitum non pœnitendi ſpeciale peccatum eſt, ut ibidem dicitur, qui fieri poteſt, ut de pœnitentia non ſit ſpeciale præceptum? Nempe ſi comedere præceptum non eſſet, propoſitum non comedendi ſpecialis culpa non eſſet: Si jejunandi præceptum peculiare non eſſet, ne peculiaris quidem culpa eſſet propoſitum non jejunandi. Et hunc in modum cætera, quæ ſingulatim perſequi longum eſt.

Deinde, pœnitere eſt actus ſpecialis virtutis ad ſalutem neceſſarius; ergo eſt in præcepto. Conſequentia patet ex D. Thoma 2. 2. quæſt. 3. art. 2. & 3. par. quæſt. 68. art. 1. ubi aſſerit, ea, quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, cadere ſub præceptis divinæ legis. Et revera id oſtendit (niſi me animus fallit) ratio manifeſta. Non enim aliter melius poſſumus judicare, an præceptum ſit legis de quarumcunque virtutum actibus, niſi ex eo, quod ad finem legis ſunt neceſſarii. Porro, ſi finis primus legis, idemque præcipuus ſine actu cujuſquam virtutis conſtare non poteſt, convincimur ſane fateri, de hujuſmodi actu præceptum legislatoris eſſe: niſi inſipientem, atque improvidum in legibus neceſſariis volumus defuiſſe. Atque hæc certa regula, ac forma eſt de præceptis legis ſive Naturæ, ſive Scripturæ, ſive Gratiæ, ſive Humanæ, ſeu Divinæ philoſophandi.

Præterea, de compenſanda injuria facta proximo ſpeciale præceptum eſt; ergo & de compenſanda injuria facta Deo: ſic enim D. Thomas 3. par. quæſt. 84. art. 5. ad 2. argum.

Huc accedit, quod ſi cujus amicitiam violavimus, teneamur ſpeciali præcepto dare operam, ut farciamus: quemadmodum Matthæi quinto ſcriptum eſt: ergo Dei amicitiam per peccatum mortale violatam ſpeciali præcepto farcire tenemur, ac proinde pœnitentiam agere.

Illud prætereo (quod mihi maximo argumento poterat eſſe ad hujus rei confirmationem) quod ægroto corpori quiſque tenetur medicinam neceſſariam adhibere, idque ex ſpeciali præcepto, quod habet diligere corpus; ex quo efficitur, cum non minus debeat amare animum, ut medicinam neceſſariam ægro animo adhibere teneatur. Videlicet quemadmodum intigante naturæ lege (ut Tertullianus ait (3), & illum æmulatus D. Hieronymus (4)) hirundo pullos ſuos de ſucco oculat chelidoniæ, & dictamnum cervi appetunt vulnerati, & cætera animantia bruta medicinas ſibi divinitus attributas inſtigantur ut quærant; ita proculdubio incitat divina lex homines rationales, ut pœnitentiam remedium unicum, & neceſſarium ad ſalutem animæ profequantur.

Præterea, præcepto charitatis obligamur media neceſſaria ad ſalutem fratris apponere (inde enim eſt fraternæ correptionis obligatio): ergo & media neceſſaria ad ſalutem noſtram. Et confirmatur: Tenemur proximum a morte tum corporis, tum animæ liberare. *Mortem enim languentibus probatur inſligere, qui hanc, cum poteſt, non excludit*: 83. diſtinƈtione, cap. 1. Igitur & noſmetipſos a corporali, & ſpirituali morte tenemur eripere. Nec hic (quod ad mores attinet)

(1) Simil. fere ſcribit init. l. 12. de loc. theolog. (2) *L. 2. de natu. Deor.*
(3) *In lib. de pœnitent.* (4) *In Eccl. c. 7.*

magnopere contendere debemus, an violetur præceptum charitatis, an præceptum pœnitentiæ: illud modo concedamus, specialem, novamque culpam esse, non pœnitere: tametsi, quemadmodum cum quis non comedit cibum necessarium ad salutem, immediate quidem contra virtutem temperantiæ peccat, ex consequenti etiam contra charitatem; ita qui non pœnitet, eum videt ad salutem esse necessariam, directe quidem præceptum pœnitentiæ violat, consequenter autem violat charitatem.

Præterea, De pœnitentia exteriori præceptum est: ergo & de interiori. Consequentia patet, quia si satisfactionem exteriorem Deus exigit, interiorem, ac multo etiam magis requiret, quæ videlicet præcipua est in compensatione delicti. Antecedens vero certissimum est, si ea, quæ superiore controversia diximus, teneantur, esse, inquam, exteriorem pœnitentiam necessariam ad salutem. Actus quippe omnis virtutis exterior ad salutem necessarius citra controversiam in præcepto est.

Sed quid opus est multis? Si homini peccatori occurrat præceptum de diligendo Deo, simulque peccatum memoriæ occurrat, illud quæro tandem, an teneatur conteri, an non: si non, ergo exiens in actum dilectionis sine pœnitentia justificabitur, quod sanæ mentis nullus admittit: si etiam, jam habetur quod volumus, de pœnitentia esse speciale præceptum. Quod Tertullianus lib. de pœnitentia diserte docet, inquiens: *Cum judex Deus justitiæ carissimæ sibi exigendæ tuendæque præsideat, & in eam omnem summam disciplinæ sanciat, dubitandum est, sicut in universis actibus nostris, ita in pœnitentiæ quoque causa justitiam Deo præstandam esse?* Et paulo inferius: *Audaciam*, inquit, *existimo, de bono Divini præcepti disputare. Nec enim quia bonum est, ideo auscultare debemus, sed quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obsequii prior est majestas divinæ potestatis, prior est auctoritas imperantis, quam utilitas servientis. Bonum est pœnitere, an non? quid revolvis? Deus præcipit. Quod igitur Deus tantopere commendat, quod etiam humano more sub dejeratione testatur, summa utique gravitate & aggredi, & custodire debemus.* Hactenus Tertullianus.

Et certe cum lex affirmative præcipiat, *Pœnitentiam agite*, rursumque sub mortis interminatione subjungat: *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis*, intelligi non potest, quibus aliis verbis legislator hujusmodi præceptum, si vellet, posset inducere. Omnis siquidem virtutis operatio, quæ verbo imperandi a lege præscribitur, aut in consilio est, aut in præcepto. De opere vero, quod solum in consilio esset, dici nulla ratione posset. Nisi hoc feceritis, peribitis. De Pœnitentiæ igitur actu præceptum est. Quod eo magis mihi persuadeo, quod Joannes Baptista statim a principio populo proponit (1): *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum.* Eandem quoque legem, eisdemque verbis Christus primitus invulgavit (2), Apostolisque invulgandam justit. Nullo autem pacto verisimile fit, consilia legis statim in initio a populis exigi. Quin imo illud verosimilius est, a turba præcepta, & ea quidem maxime necessaria cum primis requiri. Unde & Marc. 1. *Pœnitemini*, inquit, *& credite Evangelio*: ut utrumque tamquam necessarium præceptum proponat, pœnitere, & Evangelio credere.

Nec illud leve testimonium est, quod habetur Apocal. 2. *Age pœnitentiam: sin autem, veniam tibi, & movebo candelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egerit.*

Huc illud adde Proverb. 1. *Quia vocavi, & renuistis, ego quoque in interitu vestro ridebo.* Vocanti ergo ad pœnitentiam renuere, speciale peccatum est, cui specialis pœna respondet, risus & subsannatio Divinæ potestatis. Huic & aliud simile est Hier. 7. *Quia vocavi, & non respondistis, faciam domui huic*, &c. & Esaiæ 65. *Omnes in cæde corruetis, pro eo quod vocavi, & non respondistis.* Certe si ad pœnitentiam vocanti respondere consilium esset, non præceptum, nusquam Dominus pro hujus omissione tam gravem pœnam minaretur. Item Hier. 8. Deus conqueritur, quod peccatores pœnitentiam non agunt. Res est igitur debita, ac proinde præcepta, siquidem Deus expostulat, si non reddamus.

RESP. AD ARG. PRO PAR. NEGAT. Ad argumentum vero primum, quod ex D. Thomæ auctoritate sumitur, facile respondetur: Impœnitentiam ibi accipi pro quocunque peccato, de quo pœnitentia non fit. In qua significatione generale peccatum est, cum fornicatio durans usque ad mortem, homicidii quoque reatus, & quodlibet aliud simile malum, de quo homo pœnitentiam non agit, Impœnitentia sit, etiamsi nulla culpa specialis intervenerit: verbi gratia, si fornicator, aut avarus subito interiret, correptus aliquo fulmine, quo eventu a præcepto pœnitentiæ excusari potuit; nec enim habuit spatium cogitandi, ut de peccatis pœniteret: tunc juxta sententiam D. Augustini, & D. Thomæ ejusmodi homo habuit finalem impœnitentiam, peccatum scilicet, quod non remittitur nec in hoc sæculo, nec in futuro, generale quidem, non speciale peccatum.

Medium ad salut. necessar. duplicis generis.

Ad secundum, fateor eam esse causam, unde vel maxime liqueat pœnitentiæ peculiare præceptum. Sed ut objectionem repellamus, advertendum est, medium ad salutem necessarium esse in duplici differentia. Alterum quod non est actus virtutis, sed vel potentia, vel habitus, quos Deus in nobis sine nobis operatur, vel etiam gratia, & auxilium Dei, quod non nostrum, sed Divinum opus est: & de hujusmodi mediis legis præ-

(1) *Matth.* 3. 2. (2) *Matth.* 4. 17.

præcepta non ſunt. Alterum medium actus virtutis eſt, atque in noſtra poſitum poteſtate, ut credere in Chriſtum, confiteri Fidem, ſuſcipere Baptiſmum, diligere Deum; & de hujuſmodi præcepta legislatoris ſunt. Quæ quoniam non de fine, ſed de mediis feruntur ad finem legis neceſſariis, recte colligimus in omni lege, ſive naturali, ſive ſcripta, tum humana, tum Divina, ea media virtutis, quæ nullo modo ſunt ad finem legis neceſſaria, in conſilio eſſe; quæ vero omnino neceſſaria, ea eſſe in præcepto. Unde patet, quid ad tertium argumentum reſpondendum ſit.

Utrum præcep. ſit pœnitere ſtatim de peccato mortali.

RATION. PRO PARTE AFFIRM. Sed illud tamen utget vehementer, quod eiſdem argumentis, quibus oſtendimus eſſe præceptum, oſtendi æque poteſt, homines obligari ad confeſtim pœnitentiam agendam, ut peccatum mortale commiſerint. Primum enim D. Thom. 2. 2. quæſt. 62. art. ult. utrumque pariter affirmat, & teneri homines ex præcepto peccatum deſerere, & ſtatim id quidem: Ut qui rem alienam furto ſuſcepit, reſtituere protinus ſine mora aliqua debet. In quarto etiam diſtinctione decimaſeptima, quæſtione, & articulis retro citatis expreſſe tradit, hominem obligari ad pœnitendum, cum peccata memoriæ occurrerint; quod eſt dicere, præceptum pœnitendi nullas moras in peccatore permittere, qui peccati memoriam, & conſcientiam habet.

Et ratio id videtur ſuadere. Nam cum peccatum memoriæ occurrit, ſi homo non deteſtatur, ex conſequenti conſentit.

Deinde, homo tenetur illico medicinam corporalem corpori neceſſariam adhibere. Ergo & quam primum debet animæ neceſſariam medicinam apponere.

Præterea, proximi offenſi injuriam teneor, ubi primum commode poſſum, compenſare; ergo & Dei. Antecedens notiſſimum eſt. Non enim celerius qui damnum in pecunia dedit, tenetur ſatisfacere, quam qui dedit in fama, vel honore. Sed qui in pecunia dedit, reſtituere, penſareque damnum e veſtigio debet; ergo & qui aliter quoquo modo proximum læſit. Et confirmatur: Nam ſi frater meus habet aliquid adverſum me, teneor illi extemplo reconciliari, ut patet Matth. 5. Igitur & teneor reconciliare me Deo ſtatim, quam ejus amicitiam per injuriam violavi.

Præterea, ſimul atque commode poſſumus fratrem noſtrum a morte animi liberare, id facere ſine dubio tenemur: ergo & noſmetipſos a peccato mortali illico tenemur eripere. Idque magis, quod peccatum, quod mox per pœnitentiam non deletur, ſuo pondere ad aliud trahit, ut Gregorius docuit homil. 11. in Ezech. 3. At qui periculo ſe expouit, peribit in eo, ut in Eccleſiaſtico legitur. Confirmat autem hoc vel maxime Leo Papa epiſt. 69. ad Theodorum Epiſcopum, inquiens. *Oportet unumquenque Chriſtianum conſcientiæ ſuæ habere judicium, ne converti ad Dominum de die in diem differat, nec ſatisfactionis ſibi tempus in finem vitæ ſuæ conſtituat, quem periculoſe ignorantia humana concludit, ut ad paucarum horarum ſe reſervet incertum.* Periculoſum igitur eſt pœnitentiam in aliud tempus reſervare. Nam & hoc Eccl. c. 5. prohibet, inquiens: *Non tardes converti ad Dominum, nec differas de die in diem: ſubito enim veniet ira ejus.* Peccatum igitur eſt, de die in diem pœnitentiam protrahere, nempe cui divinam iram Eccleſiaſticus interminatur. Item, ſi in aliud tempus pœnitentiam differre liceret, ergo & velle differre licitum eſt: Quod enim facere, idem & velle quoque licet. At qui exiſtens in peccato mortali, interiorem pœnitentiam in aliud tempus reſervare vult, eo ipſo interpretative & implicite vult eſſe in peccato mortali, in quo, quandiu non pœnitet, perdurare neceſſum eſt. Non licet igitur converſionem pœnitentiamque differre.

Præterea, negativo præcepto aſtringimur, ne ſimus Dei inimici: nam eſſe Deo inimicum, uſque adeo intrinſece malum eſt, ut nullo eventu id velle ſine gravi culpa valeamus: ergo quandiu homo eſt in peccato mortali, cum ſit Dei inimicus, tamdiu præcepto negativo adverſatur, quamlibet parum in ſtatu peccati mortalis perſeveret. Aut igitur hoc monſtrum probandum eſt, videlicet, hominem obligari ad pœnitentiam ſtatim agendam, aut primum illud tollendum, hoc eſt, hominem ad pœnitentiam agendam obligari. Illuc enim ſerpit hoc præceptum, ſi ſemel admittitur.

Denique ſuadetur, quod ſaltem ſingulis diebus feſtis teneatur peccator pœnitentiam habere, quia finis legis eſt, ut requieſcamus in Deo: ad hanc enim requiem corporalis feſtorum quies ordinatur: At *in legem facit, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem.* L. non dubium. C. de legibus, & regula, Certum eſt, de reg. jur. in 6. Et confirmatur. Levit. 16. *Sabbatum requietionis eſt: affligetis animas veſtras, ab omnibus peccatis veſtris mundabimini.* Et c. 23. *Affligetis animas veſtras, omne opus ſervile non facietis in die hac: omnis anima, quæ afflicta non fuerit in die hac, peribit de populo ſuo:* & cauſa ſubditur: *Ut propitietur vobis Deus.*

RESOL. QUÆST. In hujus argumenti explicatione adeo multæ ſunt doctorum ſententiæ, ut eas enumerare, nedum expendere, moleſtiſſimum fuerit: & cum tam variæ ſint, tamque inter ſe diſſidentes, veniam mihi dabitis, Viri humaniſſimi, ſi aliorum opinionibus prætermiſſis, meam ego (utinam tam vere, quam breviter) explicuero.

1. CONCL. Primum ergo (ut mea fert, & communis opinio) non protinus tenetur homo pœnitentiam agere. Atque hæc quidem aſſertio non alia ratione potiore oſtendi poteſt, quam quod fidelium omnium conſenſus facile admittit, non eſſe peccatum mortale novum, ſi quis non ſtatim atque in peccatum incidit, pœnitentiam agat; nec aut pœnitentes in confeſſione hujus criminis ſe accuſant, aut ſacerdotes id curant, quando pœnitentes examinant; cum tamen nullus peccator fere ſit,

qui hujus præcepti reus non haberetur. Imo qui diem unum in peccato mortali duraret, non modo multa, ſed innumera peccata mortalia hoc præcepto tranſgrediendo committeret.

Præterea, cum præceptum de pœnitentia affirmativum ſit, in quo virtutis actus poſitivus præcipitur, non videtur obligare, niſi pro tempore neceſſitatis, quemadmodum & reliqua præcepta affirmativa.

Item, cum cætera media ad ſalutem neceſſaria, ſcilicet fidem, baptiſmum, confeſſionem illico præſtare minime teneamur, non eſt cur unicam pœnitentiam mox debeamus exhibere.

Præterea, cum vera pœnitentia (ut ante jam diximus) a dilectione Dei proficiſcatur, ſi homo ſimulatque peccavit, veram pœnitentiam habere teneretur, quæ videlicet neceſſaria eſt, ut Deo concilietur, ſietet conſequens, ut homo poſt peccatum ſtatim ad diligendum Deum obligaretur.

Præterea, cum nulla ratio idonea ſit, nullave auctoritas, qua præceptum adeo durum aſſeratur, certe qua facilitate induceretur ab aliquo, eadem quoque ab aliis rejiceretur.

2. Concl. Non tenetur homo pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrerint, ſive ſpeculative, ſive practice occurrerint. Etenim nullum aliud nos præceptum obligat ex eo quod in mentem veniat, nec peccat mortaliter, qui non diligit Deum, quantumcunque divina bonitas proponatur omni dilectione digniſſima, niſi neceſſitatis articulus intercedat. Idem de præcepto fidei, & ſpei videre licet.

Quare nec ſi peccata ſeſe offerant peccatori digna quæ homo deteſtetur, protinus obligatur in actum contritionis exire: poterit etenim libere nullum habere actum, ſi nullus inſtet neceſſitatis articulus.

Et confirmatur, quia obligatio reliquorum præceptorum ex neceſſitate rei ſumitur, non ex memoria, aut intelligentia noſtra: quippe, non quia nos intelligimus, aut memoria tenemus, obligant, ſed quia obligant, debemus nos dare operam, ut memoria teneamus.

Illud etiam quam inconſiderate dicitur, memoriam practicam obligare, ſpeculativam non obligare! quaſi memoria conſcientia ſit, cujus judicio homo teneatur obnoxius. Premam enim anguſtius & urgebo, quodnam ſit illud judicium practicum, vel quæ memoria, quæ poſt ſimplicem peccati commemorationem novam præcepti obligationem inducit. Cumque nihil conſtanter, rectève dici poſſit, nimirum non eſt cur amplius in opinione contraria refellenda moremur; nulla enim ratione nititur, ſed ſolo aſſerentium arbitratu.

3. Concl. Atque eiſdem omnino argumentis perſuaderi poteſt tertia propoſitio, hoc eſt, In diebus feſtis non obligari homines ad agendam pœnitentiam, aut divino præcepto, aut humano. Præceptum enim de colendo Deo, quo feſtis diebus aſtringimur, opera religionis præſcribit. At pœnitentia (quod ante docuimus) religionis opus non eſt, ſed vindicationis.

Item, jus humanum nullum eſt, aut Evangelicum, quo hoc præceptum aſſeratur. Proferant, & tacebimus. Lex autem antiqua ceſſavit: lege vero naturæ nihil ejuſmodi præcipi, notius eſt, quam ut probandum ſit. Et profecto errores alienos reprehendere, non perinde difficile eſt. Facilius namque (ut Cicero tradit) in mentem cujuſque venire ſolet, quid falſum, quam quid verum ſit. Sed veram & conſentaneam opinionem ingerere, eamque idoneis argumentis confirmare, hoc opus, hic labor eſt.

4. Concl. Sit igitur quarta propoſitio: Præceptum de pœnitentia obligat in articulo neceſſitatis, ut reliqua omnia præcepta affirmativa. Ac primus quidem neceſſitatis articulus facile ab omnibus admittitur, periculum mortis. Cum enim præceptum pro aliquo tempore obliget, ſi in periculo mortis præteritur, nullum jam reſtat tempus, quo poſſit impleri. Sed notandum eſt, quod cum baptiſmus, & ſacramentum abſolutionis attrito conferant gratiam, inſtituteque fuerint directe hæc duo ſacramenta in remiſſionem omnium peccatorum, qui ſuſcipit alterum ex his ſive contritus, ſive attritus, vere implet præceptum de pœnitentia, quoniam Deus nihil amplius exigit in compenſationem injuriæ & delicti commiſſi, quam vel contritionem ſine ſacramento, vel attritionem cum ſacramento per ſe inſtituto in remiſſionem peccatorum. Atque hinc colliges, præceptum divinum de pœnitentia, per ſe loquendo, obligare ſolum in duobus: Prius, cum obligat divinum præceptum de baptiſmo vel confeſſione: & tunc ſatis eſt pœnitentia interior imperfecta, ſi exterius ſacramentum reipſa ſuſcipiatur. Poſterius, cum deeſt miniſter utriuſque ſacramenti: Ubi ſicut homo tenetur habere votum ſuſcipiendi vel baptiſmum, vel abſolutionem, ſi facultas adeſſet; ita etiam tenetur habere perfectam pœnitentiam, & contritionem, ut quæ neceſſaria tunc ſit ad remiſſionem peccatorum.

At vero articulus alius, qui addi ſolet: Cum videlicet quis adminiſtrare volnerit aliquod ſacramentum, vel quemcunque alium actum exercere, qui requirat hominem exiſtentem in gratia; accidentariam obligationem habet, nec a præcepto pœnitentiæ oritur, ſed a præcepto alio de digna ſacramentorum vel ſuſceptione, vel adminiſtratione. Unde peccatur quidem peccato ſacrilegii, ſi ab impœnitente ſacramentum aut miniſtretur, aut ſuſcipiatur, non autem peccato omiſſionis adverſus pœnitentiæ præceptum. Unum excipio Euchariſtiæ Sacramentum, quod qui in mortali ſumit, duplex peccatum peccat: Alterum ſacrilegii in Euchariſtiam, alterum omiſſionis in præceptum peculiare divinum de præmittenda pœnitentia Euchariſtiæ ſacramento, de quo in fine hujus Relectionis differemus.

Ad primum itaque argumentum reſpondetur, illam

illam D. Thomæ similitudinem inter præceptum restituendi, & præceptum deferendi peccatum, non per omnia quadrare. Qua in re Cajetanus videtur fuisse deceptus: primum enim rei alienæ restitutio revera fundatur in præcepto negativo, quo vetamur rem alienam invito domino retinere: neque enim minus rei alienæ detrectator est, qui eam apud se inventam invito domino detrectat, ac detinet, quam si furto suscepisset. Quo fit, ut ad obligationem restituendi injusta acceptio impertinens sit: sive enim acceperim injuste per furtum, sive juste per commodatum, simulatque invito domino rem alienam usurpo, furti reus habeor, atque ex consequenti violator præcepti negativi.

Rursum etiam, quotiescunque adest commoditas rem alienam domino suo restituendi, toties denuo pecco non restituendo: etiamsi nullum actum positivum habeam, quo rem alienam injuste velim apud me tenere. Satis enim est ad peccatum novum usurpatio ipsa libera exterior rei alienæ, eo tempore, quo oportebat eam domino reddere.

At præceptum pœnitentiæ, per quam homo peccatum fugit, & deserit, sicut & charitas, quæ radix, & fundamentum pœnitentiæ est, revera (quicquid Cajetanus intelligat) præceptum est affirmativum, nec includit negativum, nisi quemadmodum omnia affirmativa disuntur includere de actu contrario; ut præceptum charitatis secum habet annexum præceptum odii negativum; præceptum temperantiæ negationem intemperantiæ; spes quoque desperationem, fides infidelitatem negat & prohibet: Sic præceptum pœnitentiæ ex consequenti vetat, ne quis impœnitens sit impœnitentia positive contraria. Quo fit, ut non pœnitere proprie contra præceptum affirmativum sit, non contra negativum. Quocirca tunc solum peccatum erit, cum præcepto affirmativo fuerit adversum; adversatur autem, cum quis eo tempore pœnitentiam non agit, quo ex præcepto agere tenebatur, hoc est, in articulo necessitatis, quemadmodum superius explicatum est circa conclusionem quartam hujus quæstionis.

Sed est tamen similitudo utriusque præcepti & restituendi, & pœnitendi proportionalis duplex: Prius, quod quemadmodum non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; ita quoque non dimittitur, nisi agatur pœnitentia. Posterius etiam hæc duo præcepta in hoc assimilantur, quod sicut non restituere rem alienam injuste detentam habet malum statum peccatoris annexum, ita & non pœnitere de peccato commisso. Quo fit, ut sive hic, sive ille, hoc est vel qui non restituit, vel qui non pœnitet, in actum positivum exeat, alter quo vult non restituere, alter quo vult non pœnitere, semper peccet novo peccato. Et quidem frequenter loquendo (ut Theologos decet) in promptu patet id, quod diximus. Avarus enim prave affectus aliena re detinenda, cum in mentem illi venit aliena res, si in actum voluntatis positivum prodeat, quo videlicet vult non reddere, ex consequenti, ut experimento constat, statum illum probat, & eligit, in quo est; & qui non pœnitet, simili ratione, si peccata quæ fecit, illi occurrant, habeatque actum voluntatis positivum, plerumque nihil aliud, quam consentit, & probat statum peccati, quod ante commisit.

Quod si volumus etiam rem hanc magis premere, sine dubio peccator, cui peccata memoriæ occurrunt, nec pœnitet, si quem actum eligiat pro tempore, quo non tenetur pœnitentiam agere, semper peccat peccatum novum. Illud siquidem objectum volitionis, qua volo non pœnitere, etiam dum non teneor, nulla ratione honestari potest, cum actus oppositus, hoc est pœnitentia, & contritio omni tempore usque adeo bona, & honesta sit, ut contrarius actus, quo pœnitere nolo, nullo unquam tempore honesti rationem habeat. Non asserо tamen, esse peccatum mortale, velle non pœnitere tempore, quo non teneor, peccatum (inquam) mortale ex genere suo: est tamen veniale, quia non habet objectum honestum: actus vero indifferentes schola nostra penitus rejicit. Hunc igitur in sensum D. Thomas intelligendus est, ut scilicet homo statim teneatur, imo semper, pœnitere de peccato commisso, non positive, dolendo, sed negative, non complacendo: quo etiam sensu ipse idem loquitur 3. p. q. 84. ar. 8. ubi secutus Divum Augustinum lib. de pœnit. c. 13. & habetur de pœnit. dist. 3. cap. *pœnitentia est*: & Hugonem de S. Victor. dicentem: quod Deus absolvens hominem a vinculo culpæ, & pœnæ æternæ, ligat tamen vinculo perpetuæ detestationis peccati, asserit, pœnitentiam etiam post remissum peccatum debere durare usque ad finem vitæ. Quod egregie annotavit Cajetanus in Comment. supra eundem D. Thomæ articulum (1). Nam quod post impetratam veniam per primam contritionem, homo iterum atque iterum dolere teneatur, nulla ratione nititur, nisi cum homo dubitat, an vere fuerit contritus. Tum enim locum habet, quod Isidorus tradit lib. 2. de sum. bono: *Propitiatio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est*.

Quem etiam in modum possemus explicare, quod in 4. sent. dist. 17. dixit, Hominem præcepto pœnitentiæ obligari, cum peccata memoriæ occurrunt: Tenetur enim non sibi ipsi placere in peccato commisso, quod occurrit. Quare nisi actum suspendat (quod tamen rarum, & difficile est) si non pœniteat, semper peccabit. Scio Cajetanum huic ipsi loco ex 4. Sententiarum deprompto aliter occurrere. Legat qui volet: nec enim ejus intelligentia omnino pessima est.

Pro secundi vero argumenti solutione notandum est, discrimen esse inter bona corporis, scilicet salutem, & vitam corporalem, & bona

(1) *Sup. tit. art.* 8. *q.* 84. 3. *p.*

animæ, hoc eſt, ſalutem, & vitam ſpiritualem: quod illorum non magis ſumus domini, quam vitæ, & ſalutis proximorum noſtrorum. Nam vitæ, & mortis ſolus Deus ſibi dominium reſervavit; poſteriorum vero bonorum unuſquiſque dominus eſt, habetque eandem liberam poteſtatem, quam pecuniæ, & reliquæ rei familiaris. Hoc autem diſcrimen primum ratione conſtat. Sumus enim domini eorum bonorum, quæ noſtra diligentia, labore, atque induſtria comparavimus. Cum ergo bona ſpiritualia, hoc eſt, virtutes, quibus ſalus, & vita animæ continetur, noſtra libertate, & induſtria interveniente nobis obveniat, noſtro ea nobis jure vindicamus: nam & hoc titulo opifex quiſque ſui operis dominus eſt: vita autem corporis naturæ donum eſt, non ingenio noſtro, aut induſtria partum. Quocirca nihil mirum, ſi naturæ author hujus rei dominium ſibi aſſumpſit.

Quod etiam bonorum ſpiritualium domini ſimus, teſtimonium illud Eccli. cap. 15. confirmat: *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui; poſuit ante illum vitam, & mortem, &c.*

Signo quoque manifeſto hoc diſcrimen innoteſcit. Nam ſi mortem mihi conſciſco, non aliter contra præceptum illud (1), *Non occides*, pecco, quam ſi proximum interficerem. Item, ſi ex gula cibum aliquem ſumo vitæ corporali noxium, duplex peccatum pecco, alterum contra temperantiæ legem, alterum contra illud, quo teneor vitam corporalem ſervare & meam, & alienam, non tanquam dominus, ſed tanquam diſpenſator, & cuſtos. At vero ſi mortis ſpiritualis mihi cauſa ſum, jactura mihi imputatur. Quin ſi per fornicationem gratiam, virtutem, ſalutem, vitamque animi perdam, unicum fornicationis peccatum agnoſcitur. Quo uno argumento ſatis liquet, bonorum ſpiritualium nos eſſe vere dominos, non diſpenſatores, quando horum diſſipatio nobis non imputatur ad ſpecialem culpam.

Ex hoc etiam diſcrimine ratio patet, cur volenti ſe occidere corporaliter quiſque privatus vim poſſit inferre, cogereque vel invitum, ne ſe occidat: quam tamen vim volenti ſe ſpiritualiter interficere non licet inferre, niſi is qui infert, ſuperior authoritate, & poteſtate ſit. Cujus differentiæ (ut reor ego) non alia cauſa eſt, niſi quod vitæ ſuæ corporalis nemo eſt dominus, Unde ſicut volenti alium occidere vim inferre quilibet poteſt, ut impediat; ita & ſeipſum interimere volenti. At cum vitæ ſpiritualis unuſquiſque ſit dominus, injuriam illi feceris, ſi vim attuleris, non aliter ac ſi domino pecuniarum pecunias ſuas, etiam prodige conſumenti, manus ad impediendum injicias violentas.

Hiſce igitur explicatis, facile patet, conſequentiam illam non valere: non enim, ſi ſtatim vitæ corporali, ſive proximi, ſive meæ teneor ſuccurrere, ſtatim quoque teneor vitæ ſpirituali mederi, præſertim meæ, cujus ſum dominus. Certe ſi ſalutis corporalis liberum dominium haberemus, qui quartanam febrim, quum protinus ſanare poſſet, ad duos uſque annos differret, mortaliter non peccaret. Nunc autem ſi quis vel in ſe, vel in alio gravem aliquem morbum, quem pellere illico poſſet, ad longum tempus protraheret, neſcirem equidem excuſare a peccato mortali.

Ad tertium negatur item conſequentia: nec enim ego antecedens (quod nonnulli faciunt) negare poſſum. Scio quidem, latitudinem quandam eſſe in ea temporis celeritate, quam homini ad compenſandam injuriam proximo illatam præſtituimus. Sed qui proximum læſit, in honore, vel fama, ſi habens opportuniſſimam opportunitatem injuriam compenſandi negligit, & ad finem vitæ reſervat, non exiſtimo tam temerarium & inconſultum Theologum eſſe futurum, ut illum per quinque etiam annos ceſſantem & torpentem excuſet. Certe Chriſtus non excuſaret: an Theologi debeant, ipſi viderint. Conſequentiam igitur ego nego, quia compenſationem injuriæ factæ proximo, non ſolum propter noſtras utilitates, verum ac multo etiam magis, propter utilitatem ejus, qui injuria facta eſt, legislator exigit. At compenſatio injuriæ, quæ Deo per peccatum fit, non propter Dei commoditates, ſed propter noſtras exigitur, quippe cum compenſationis noſtræ Deus non indigeat, nos egeamus. Quo fit, ut bona ſua Deus in hac parte pro noſtris habeat. Unde ad eamdem legem poſtulat, quæ illi debemus, & quæ debemus nobis ipſis; nec arctiore vinculo ſatisfactionem etflagitat injuriæ ſuæ, quæ remedium ſalutis noſtræ. Tum ergo tenebimus Dei compenſare injuriam, cum bona noſtra ſpiritualia diligere tenemur, inque neceſſitatis articulo procurare.

Ad quartum (quoniam præcedentis argumenti confirmatio ex dictis facile ſolvitur) non deſunt, qui antecedens inficientur, eo quod apud Div. Auguſtinum, lib. 1. de Civit. Dei, cap. 9. correctionem fraternam in aliud tempus commodius reſervare licet. At hi (bona venia me audietis) divi Auguſtini intelligentiam non aſſequuntur; nuſquam enim Divus Auguſtinus credidit, ubi ſe offert magna commoditas corripiendi fratrem, hoc eſt, cum id fieri poteſt nulla mea jactura, multa fratris commoditate, licitum eſſe pro meo arbitratu correctionem fraternam in alium annum remittere, ubi expectetur vel æqua commoditas, vel etiam major. Sed id ſentit prudentiſſimus author: Cum correctio ſine jactura mea fieri non poteſt, differri nonnunquam poſſe in tempus, ubi commodius ſine jactura mea fiat. Cum igitur interior pœnitentia ubique gentium, & omni tempore fieri commodiſſime poſſit, ſi non licet liberationem proximi differre, ſi fieri commodiſſime poteſt, ergo nec noſtram. Sed nego tamen conſequentiam

(1) *Exod.* 20. 13.

tiam, quia bonorum ſpiritualium proximi mei cuſtos ſum, non dominus: idcirco illum mox eripere teneor, & vivificare, ſi poſſum; meipſum non mox teneor, etiamſi poſſim. Commoditas præterea ad corripiendum fratrem non ſemper, & ubique parata eſt: idcirco quando ſeſe offert, lex præcipit, ut arripiatur. Commoditas autem eripiendi nos omni tempore, & loco eſt in promptu. Quare noluit nos ſuaviſſimus legislator ſemper obligare, quotieſcunque opportunitas adeſſet, ne nos innumeris peccatis involveret. Ac revera (utcunque opinemur) negare non poſſumus, inter bona proximi, & noſtra longum eſſe intervallum. Nam bovem proximi, aut ovem jacentem levare teneor, & ſervare, ſi poſſum, bovem meum, aut ovem non item, niſi res eſſet ad vitam meam conſervandam neceſſaria: tunc enim ſicut nec vitæ, ita nec illius rei, ſine qua vita non degitur, liberam habeo facultatem. Sic ergo & bona ſpiritualia proximi mei, etiam extra mortis æternæ periculum, curare teneor, mea non periude, niſi cum articulus neceſſitatis propriæ ſpiritualis occurrit, hoc eſt, periculum mortis æternæ.

Ad teſtimonium vero Divi Gregorii, quod ibi ſubjungitur, fateor equidem, quod ſi quis periculum proximum, & certum in ſe videret incidendi in novum peccatum mortale, niſi antiquum aboleret, teneretur tunc temporis pœnitentiam agere. Quemadmodum enim qui ex aſſidua conſuetudine jurandi intelligit, ſe in eo periculo conſtitutum, ut facile exeat in perjurium, obligatur conſuetudinem illam retractare, per quam in periculo dejerandi conſtituitur; ſic qui ex aſſuetudine peccandi cognoſcit, ſe ad aliud atque aliud peccatum trahi, nec tentationibus quotidianis ſine ingenti periculo poſſe reſiſtere, videtur procul dubio teneri ad illum ſtatum deſerendum. Et hinc patet, quid ad Leonis Papæ verba dicendum ſit. Id vero quod ex Eccleſiaſtico additur, conſilium ſaluberrimum eſt, non præceptum. Conſilii autem ratio redditur: *Ne forte ſubito præoccupati hora mortis, quæramus ſpatium pœnitendi, & invenire non poſſimus.*

Jam quinti argumenti concedo primum conſequens, ſi nihil aliud ibi ſignificetur, quam non eſſe peccatum, pœnitentiam differre; ſic enim interdum ſolemus appellare licitum, quod peccatum non eſt. Sed cum rurſum colligis, ergo velle differre licitum eſt, nego conſequentiam. Nam talis volitio non habet bonum objectum, ut ante diximus; non enim ii ſumus, qui admittamus aliquem actum eſſe licitum, qui meritorius eſſe nequeat, imo ne bonus quidem moraliter, quod nonnulli libera fronte concedunt. Ergo cum tandem objicis: Quod licet facere, licet velle, bene dicis, ſi quæ dicis, attendis. At pœnitentiam differre non eſt facere, ſed non facere: non autem ſtatim licet velle non facere, quæ non facere licitum eſt, id eſt, quæ ſi non feceris, non peccas: Verbi gratia, non levare feſtucam, illicitum non eſt: at velle non levare, ſi nullum finem honeſtum apponas, otioſum, ac proinde illicitum eſt. Item, non facere bonum interdum licet, videlicet cum non teneor: at velle non facere (quod retro etiam diximus) nulla ratione honeſtari poteſt.

Ad ſextum argumentum: Licet præceptum negativum generale ſit, ne fiamus inimici Dei per actum, quo inimicitia contrahitur; at ne ſimus inimici Dei ſecundum reatum, nullo negativo præcepto ſumus aſtricti. Sicut enim de amicitia habituali Dei nullum præceptum affirmativum eſt, ſic de inimicitia, quæ ſecundum reatum eſt, quaſi habitualis, nullum eſt negativum: omnes ſiquidem leges præcipiunt, vel prohibent actus, non habitus. Et cum objicitur: Velle eſſe Dei inimicum ſecundum reatum, etiam eſt intrinſece malum, fateor id quidem, quia ut volitio mala ſit, ſatis eſt objectum eſſe malum, ſive ſecundum actum, ſive ſecundum reatum; nam qui poſitive vult habitum habere vitii, vel etiam eſſe reatu malus, conſentit in rem, quæ rectæ rationi adverſatur, imo adeo implicite conſentit in culpam, ſine qua nec habitum vitii habere, nec reatu malus eſſe poteſt: non tamen proinde ſequitur, quod ſit præceptum de non perſeverando in peccato, ſed ſolum ne velimus malum, quod cum recta ratione pugnat. Atque (ut uno verbo dicamus) velle Dei inimicitiam, directe charitati adverſatur; At non velle amicitiam, eo ſcilicet tempore, quo non teneor velle, charitati non repugnat. Quare negatur conſequentia.

Ad ultimum: Quamvis ſciam ego, Scotum & Gabr. in 3. diſt. 37. Angelum in verbo *Feria*, Nider. in ſuo Præcept. Florentin. parte 2. tit. 9. aſſeruiſſe, in diebus feſtis, maxime Dominicis, teneri homines ad diligendum Deum ſuper omnia, ac proinde ſi in peccato ſint, ad habendam contritionem: ſed quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem Doctores illi venerint: libere poſſum, quod non ſatis explorate perceptum ſit & cognitum, ſine ulla dubitatione negare. Nam ſicut eſſe plures mundos naturalis ratio negat, quoniam plures eſſe, ratio nulla naturalis probat; ſic peccati mortalis obligationem rationabiliſſime ubique negabimus, quoties idoneis argumentis non aſſeritur. Nam illud imbecillum eſt, quod ſubjungitur, cum ex Divi Thomæ, & graviorum authorum ſententia ad finem legislatoris minime teneamur, ſed ad media, quæ lex finis gratia conſequendi præſcribit. Non enim, ſi finis præcepti charitas eſt, tenemur protinus omnia præcepta legis implere ex charitate; nec ſi lex jubet Quadrageſimæ jejunium, ut mens elevetur in Deum, aſtringimur proinde ex hujus præcepti vigore, mentem in Deum elevare. Quod vero dicitur tenenda eſſe mentem legis, non verba, ſit ita ſane: ſenſum enim legis amplectimur, non ſonum verborum. Credimus namque legem in eo ſenſu accipiendam, quem per verba legislator efficere voluit.

Jam

Jam illud, quod ex Levitico affertur, nullius eſt momenti: Primum, quoniam lex vetus abolita eſt, nec nos obligat niſi ea parte, qua legis naturæ præcepta continebat. Deinde, quoniam lex de certo quodam die loquebatur, quod feſtum propitiationis erat, ubi ſacerdos ſemel in anno peculiariter pro peccatis populi orationem ſundebat ad Deum, atque hoſtias offerebat; ut quod nunc Eccleſia facit ſemel in anno obligans ad pœnitentiæ ſacramentum, tunc in vetere illo populo præſignaretur. Non erat autem lex, quæ ſingulis feſtis & Sabbatis hanc animi afflictionem præſcriberet.

Ac mihi videor ſatis de pœnitentiæ virtute diſſeruiſſe: proximum eſt, ut de pœnitentiæ ſacramento diſſeramus, videamuſque jam ea, quæ ſequuntur. Primum, an Pœnitentiæ Sacramentum ſit ad ſalutem neceſſarium: deinde, an de Pœnitentiæ Sacramento præceptum ſit. Hæc enim ex mea partitione reſtant duo, de quibus accuratius diſſerendum puto, quoniam utraque Diſputatio & ad agnitionem Sacrarum literarum pulcherrima eſt, & ad componendas multas Scholaſticas concertationes neceſſaria.

PARS QUINTA.

De neceſſitate Sacramenti Pœnitentiæ.

Ration. dubitandi pro negativ. parte.

5. QUÆST. PRINCIP. QUod igitur Pœnitentiæ Sacramentum non ſit fidelibus ad ſalutem neceſſarium, primum ſuadetur ex eo, quod poſt Baptiſmum, qui in peccatum inciderit, non poteſt per pœnitentiam reparari, ut Apoſtolus ad Heb. 6. videtur affirmare, cum ait: *Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, & participes facti ſunt Spiritus Sancti, & prolapſi ſunt, rurſum renovari ad pœnitentiam.* Et cap. 10. *Voluntarie peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt adverſarios.*

Præterea, a præciſo Sacerdote non poſſumus etiam in mortis articulo hoc Sacramentum ſumere, ut D. Thomas auctor eſt (1). Liceret autem, ſi eſſet ad ſalutem neceſſarium, cum ob id ab Hæretico & Schiſmatico Sacramentum Baptiſmi licite ſuſcipiamus.

Præterea, Deus non deficit in ſupernaturalibus neceſſariis, ſicut nec natura in neceſſariis deficit (2): ſi ergo Sacramentum hoc ex divina inſtitutione eſſet medium ad ſalutem neceſſarium, certe proviſiſſet Deus de miniſtro in articulo mortis. Quare jure divino quilibet Sacerdos quemlibet tunc temporis poſſet abſolvere, ſicut & baptizare tunc quilibet quemlibet poteſt. Quocirca talem Eccleſia poteſtatem Sacerdotibus ſimplicibus adimere non valeret, quod abſurdum eſt.

Præterea, ſi ſine hoc ſacramento non conſtaret ſalus, ergo ſummo Pontifici via ſalutis non pateret, cum nullum habeat in terra ſuperiorem & judicem. At miniſter hujus ſacramenti judex & ſuperior eſt, pœnitens inferior ac judicatus: non igitur eſt hoc ſacramentum de neceſſitate ſalutis.

Præterea, ſi hoc ſacramentum neceſſarium eſſet, id maxime ex verbis thematis: *Niſi pœnitentiam habueritis*, &c. Sed inde non probatur: pari enim ratione oſtendetur, ſacramentum Euchariſtiæ eſſe ad ſalutem neceſſarium, cum in eodem modum dicat Dominus (3): *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, &c.*

Præterea, Div. Chryſoſtomus Homilia ſecunda in Pſal. 50. *Peccata tua*, inquit, *dicite, ut deleas illa: ſi confunderis alicui dicere, quia peccaſti, dicito ea quotidie in anima tua: non dico, ut confitearis conſervo tuo, dicito Deo, qui curat ea:* Et in Oratione de beato Philogonio (4): *Ego teſtificor*, ait, *ut ſi quiſque noſtrum recedens a priſtinis malis ex animo vereque promittit Deo, ſe poſtea nunquam ad illa rediturum, nihil aliud Deus requirat ad ſatisfactionem ulteriorem.* Idem in ſermone de Pœnitentia & Confeſſione, & Homil. 20. in Geneſim, & ſuper Epiſtolam ad Hebræos Homil. 31. referturque a Gratiano de Pœnitentia, diſt. 1. cap. *Quis aliquando*: & a Magiſtro in 4. diſt. 17. Igitur Sacramentum Confeſſionis & Abſolutionis Sacerdotalis non eſt ad ſalutem neceſſarium.

Et confirmatur, quia Nectarius Epiſcopus Conſtantinopolitanus, Chryſoſtomi anteceſſor, abrogavit Confeſſionem quæ Sacerdotibus fit, ut lib. 9. Hiſtoriæ tripartitæ cap. 35. Sozomenus refert: Non autem vir ſanctus abrogaret, ſi Sacramentum Confeſſionis eſſet ad ſalutem neceſſarium. Et confirmatur rurſum, quia apud Græcos poſt illa tempora confeſſio, quæ ſacerdoti fit, rejecta eſt atque abolita: non erat ergo medium neceſſarium ad ſalutem, alias exinde nullus Græcorum ſalutem ſuiſſet conſecutus: quippe (ut ante docuimus) in mediis ad ſalutem neceſſariis nemini ignorantia patrocinatur, ut ſine illis æternam ſalutem poſſit adipiſci: quæ eſt ratio gloſſæ de Pœnitentia, diſt. 5. ſtatim a principio, ubi tenet, Confeſſionem eſſe inſtitutam ex Eccleſiæ traditione potius, quam ex novi teſtamenti auctoritate. Idem tenet Panorm. ſuper caput, *Omnis utriuſque ſexus*, de Pœnitentiis & Remiſſionibus. D. quoque Bonaventura diſt. 17. 4. Sententiarum, q. 3. art. 3. aſſerit, Confeſſionem non eſſe inſtitutam a Chriſto, ſed ab Apoſtolis: Non ergo ita gravis eſt error, negare, Confeſſionem Sacramentalem apud Sacerdotes eſſe ex Divino jure ad ſalutem neceſſariam.

In contrarium eſt D. Thomas 3. p. q. 84. art. 5. ubi ex verbis Thematis colligit, Pœnitentiæ ſacramentum eſſe ad ſalutem neceſſarium. Quemadmodum enim de Baptiſmo inſtituendo Dominus

(1) 4. d. 19. a. 2. q. 3. Et 3. p. q. 82. art. 7. ad 2. (2) 3. de anim. tex. 45. (3) Joan. 6. 54.
(4) Habetur hæc orat. in tom. 3. edit. Pariſ.

minus loquitur, cum ait (1): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*, &c. ita de Pœnitentiæ Sacramento, quod erat instituturus, videtur loqui, cum dicit (2): *Nisi pœnitentiam habueritis*, &c.

RESOLUTIO QUÆSTION. In hujus controversiæ explicatione ponenda mihi sunt fundamenta quædam ad futuram fabricam constituendam necessaria.

1. FUNDAMENT. Primum est, pœnitentiam exteriorem, in qua Sacerdos pœnitentem a peccatis absolvit, esse sacramentum. Hoc fundamentum primi Novatiani evertere voluerunt; negarunt enim Sacerdotes per Absolutionem peccata remittere, atque ex consequenti negarunt pœnitentiæ Sacramentum, quod utique nullum est, si remissio peccatorum in eo non est. Adversus quos disputat D. Ambrosius lib. 1. de Pœnitentia, cap. 2. & 6. & 7. Hos Vicleffitæ postea secuti sunt (auctor est Thom. Vvaldensis lib. de Sacramentis, cap. 135.) negaverunt enim etiam ipsi, Sacerdotes vere absolvere pœnitentes. Quæ tamen est aperta hæresis. Primum, ex cap. *Ad abolendam*, Extra. de Hæretic. ubi Innocentius III. inquit: *Universos qui de Sacramento Corporis & Sanguinis Domini nostri, vel Baptismate, seu de peccatorum Confessione, vel reliquis Ecclesiasticis Sacramentis aliter sentire, aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia prædicat & observat, vinculo perpetui anathematis innodamus.*

Deinde, ex Concilio Florentino sub Eugenio IV. in decreto super unione Armenorum, ubi Pœnitentia numeratur inter reliqua novæ legis Sacramenta. Item ex Concilio Trident. sess. 7. can. 1. de Sacramentis in genere.

Præterea, ex c. *Firmiter*, ubi definitur, quod Jesus Christus claves Ecclesiæ commisit Apostolis, eorumque successoribus. Clavis autem a Catholico intelligitur potestas aperiendi regnum cælorum, ac proinde absolvendi a peccatis, per quæ regnum cælorum peccatoribus clauditur. Nec hujusmodi intelligentiam aliunde, quam a Christo Domino accepimus, qui Matth. 16. cum claves Petro pollicitus esset, explicans e vestigio, quidnam ipsi polliceretur, *Quodcunque*, inquit, *solveris super terram, erit solutum & in cælis.*

Communis quoque Ecclesiæ consensus id confirmat, quæ est *columna & firmamentum veritatis*, ut dicitur 1. ad Timoth. 3. Credunt enim omnes fideles, cum peccata sua Sacerdotibus confitentur, & ab eis percipiunt Absolutionis formam, remissionem quoque peccatorum simul percipere. Merito igitur Concilio Constantiensi præsidens Martinus V. in Bulla condemnationis Joannis Vicleffi definit, quod Sacerdos potest peccatorem confessum a peccatis absolvere, & quod Sacerdos, etiam malus, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, vere conficit, vere absolvit, &c.

Supputant etiam sacrarum literarum testimonia ad hujus rei confirmationem, ut illud, quod D. Ambrosius adducit Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Item illud 2. ad Corinth. 2. *Si quid donastis, & ego: nam & quod ego donavi, propter vos in persona Christi.* Et cum Sacerdotes in Baptismo absolvant a peccatis, eo quod Baptismi ministerium illis commissum est, pari ratione & in Pœnitentia. *Quid enim interest* (ait Divus Ambrosius) *utrum per Pœnitentiam, an per lavacrum hoc jus sibi datum vindicent Sacerdotes? Nempe unum in utroque ministerium est.* Nam ut illis dictum est Matth. ultimo: *Baptizate omnes gentes*, &c. ita Joannis 20. Dominus ait: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Si ergo acceperunt Sacerdotes potestatem remittendi peccata, & eam exercent absolvendo confitentes peccata sua, sine dubio signa illa sensibilia sunt Sacramentum.

SECUNDUM FUNDAMENTUM: Hæresis est, negare Sacramentum Pœnitentiæ esse judicium quoddam ex Christi institutione, hoc est, Sacerdotes remittentes peccata esse veros judices a Christo Domino constitutos. Decipiuntur enim nonnulli existimantes, Confessores esse judices arbitros, habentes videlicet potestatem ex electione judicandorum. Qui profecto errant in media luce. Nam potestas remittendi peccata Sacerdoti a peccatoribus conferri non potuit, sed a solo Christo, cujus sunt judices delegati.

Præterea, Claves non conferunt Sacerdotibus ipsi peccatores, sed ipse Dominus Jesus Christus contulit eas Apostolis, eorumque successoribus, ut in cap. *Firmiter*, de summa Trinitate, definitur. Potestas ergo solvendi, atque ligandi peccatores a Christo Domino Sacerdotibus collata est.

Præterea, manifestissime hæc res ostenditur ex illis verbis jam citatis: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*, &c. Sunt ergo judices a Christo constituti, a quo acceperunt potestatem peccatores judicandi. Quod si princeps, qui haberet a Cæsare potestatem delegandi, diceret cuipiam: *Sicut me misit pater, & ego mitto te, quorum remiseris delicta*, &c. non dubitaremus, ejusmodi hominem esse a principe filio Cæsaris judicem delegatum. Cum igitur Filius Dei, homo Christus Jesus, cui omne judicium datum est, omnisque potestas in cælo, & in terra, dixerit Apostolis, *Sicut misit me Pater*, &c. ambigi nulla ratione potest, eos esse judices peccatorum a Christo Domino constitutos.

Præterea, Ecclesiæ consuetudo apertissime indicat Pœnitentiæ Sacramentum exerceri judicialiter: est enim ibi reus, & accusator, est sententia, est pœna injuncta: Sed hæc potestas, quam exercent

(1) *Luc.* 13. 5. (2) *Joan.* 13. 3.

cent Sacerdotes in Sacramento, eſt a Chriſto, ut probatum eſt: ergo ab eodem inſtituti ſunt judices.

Ad hæc, in Concilio Florentino definitur, quod miniſter hujus Sacramenti eſt Sacerdos habens auctoritatem abſolvendi vel ordinariam, vel ex commiſſione ſuperioris: Ergo ſi juriſdictionis poteſtas in miniſtros hujus Sacramenti requiritur, jam palam fit, Sacramentum hoc eſſe judiciale ex inſtitutione Chriſti. Nam ſicut paſtores ovium Chriſti non ſunt Paſtores ab ovibus, ſed a Chriſto: Joan. 21. *Paſce oves meas*: Ad Epheſ. 4. *Ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, alios Paſtores*, &c. Ita non ſunt judices ovium ab ovibus, ſed a Chriſto: nam quibus commiſit ut oves paſcerent, eommiſit ſimul ut de ovibus judicarent.

3. FUND. Non poſſunt judices conſtituti a Chriſto judicare de peccatis, niſi ea cognoſcant. Hoc lumine naturali manifeſtum eſt: niſi enim innoteſcant delicta judicanti, ignorare neceſſe eſt, utrum ſolvere debeat, an ligare, remittere, an retinere. Quare ſive abſolvat, ſive retineat, utraque ſententia erit imprudens.

Item, quia vel judex delegatus aliquam pœnam injungit pro delicto, vel nullam: ſi nullam, iniquus eſt miniſter juſtitiæ: ſi aliquam, imprudentiſſimus eſt quamlibet injugendo ſine cognitione delicti. Nam & æquali pœna inæqualia crimina vindicabit, & æqualia inæquali. Cum igitur Chriſtus non inſtituerit judicium abſurdum, & imprudentia plenum, certe inſtituendo judices pariter inſtituit, ut delictorum haberent cognitionem, ne turpiter in judiciis aberrarent.

4. FUND. Omnium peccatorum tam publicorum, quam occultorum, tam exteriorum, quam interiorum Sacerdotes conſtituti ſunt judices. Patet ex univerſali ſermone: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis*, &c. Joan. 20. Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum*. Et, *Quodcumque ſolveris*, &c. Alioqui tota Eccleſia ſeduceretur, quæ putat ſe accipere etiam remiſſionem delictorum occultorum, quæ Sacerdotibus confitetur: ſeduceretur, inquam, ſi non accepiſſent poteſtatem remittendi cum publicis etiam occulta peccata.

Præterea, ſi Chriſtus de ſolis exterioribus loqueretur, ergo per Abſolutionem Sacerdos remitteret ſolum exteriora peccata, & non interiora: quare dimidiatam veniam præſtaret; ait enim: *Quorum remiſeritis, remiſſa ſunt; & quorum retinueritis, retenta ſunt*.

5. FUND. Pœnitentiæ Sacramentum tres partes habete, Contritionem cordis, Confeſſionem oris, Satisfactionem operis. Quæ videlicet quaſi materia ſunt hujus Sacramenti. Nam verba Abſolutionis Sacerdotalis forma ſunt, qua hoc Sacramentum perficitur.

ARG. CONTR. SCOT. ET DURA. Nec me clam eſt, Scotum in 4. diſt. 14. quæſt. 4. & diſtinct. 16. q. 1. id negare quod nos tanquam fundamentum jacimus: credit enim, ſolam Abſolutionem Sacerdotis eſſe integrum Pœnitentiæ Sacramentum, *quia ſola* (inquit) *ea ſignificat gratiam, ſolaque proinde gratiam præſtat*. Durandus etiam in 4. diſt. 16. quæſt. 1. in eadem erroris navi verſatus, quatuor de cauſis dixit Contritionem, & Satisfactionem non eſſe hujus Sacramenti partes. Primam poſuit, quod forma, ideſt Abſolutio, non applicatur niſi Confeſſioni: ergo ſola Confeſſio eſt materia, cui ſcilicet ſoli forma tota adjungitur: nam & rei artificialis materia ea eſt integra, cui forma integra artis admovetur. Alteram, quod contritio non eſt ſignum ſenſibile, res autem ſenſibiles Sacramentorum materiæ ſunt. Tertiam, quod attritione ſola verum, atque integrum conficitur Sacramentum: quod ſi Contritio eſſet hujus Sacramenti pars, non poſſet alia loco illius ſubrogari. Quartam cauſam eſſe, eamque vel maximam, quod Satisfactio ſit poſterior tempore, quam Abſolutio Sacramenti: nec enim eſt totum ſucceſſivum, ſed permanens, quod ſuas omnes partes ſimul habere neceſſe eſt, cuique jam exiſtenti ſi poſterius tempore quicquam contingat, non eſt pars, ſed accidens rei. Et confirmatur, quia tanta poteſt eſſe contritio, ut tota pœna remittatur: erit ergo tunc ſatisfactio ſuperflua. Quare non eſt pars: nunquam enim pars ſuo toti ſupervacanea eſt.

At vero omnia hæc commentitia ſunt, nec poſſunt fundamentum, quod jecimus, infirmare: habetur enim ex Concilio Florentino, cujus auctoritatem Theologi ſane tenere debemus. In Concilio ſiquidem Florentino definitur, Omne ſacramentum materia, formaque conſtare. Et poſtea: *Quartum*, inquit, *ſacramentum eſt pœnitentia, cujus quaſi materia ſunt actus pœnitentis, qui in tres diſtinguuntur partes, cordis contritionem, oris confeſſionem, operis ſatisfactionem: forma autem ſunt verba abſolutionis*. Hactenus Concil. Florent. Et Concil. Trident. ſeſſ. 6. c. 14. *Docendum eſt*, inquit, *Chriſtiani hominis pœnitentiam (quam ſecundam tabulam poſt naufragium ſancti Patres apte nuncupaverunt) non ſolum continere ceſſationem a peccatis, & eorum deteſtationem, verum etiam eorundem ſacramentalem confeſſionem, itemque ſatisfactionem*. Hæc Synodus Tridentina. Ratio quoque in promptu eſt. Quia cum pœnitentiæ ſacramentum quoddam judicium ſit, ejus integritas ex his omnibus conſtat, ſine quibus integrum judicium non eſt. Sicut & proceſſus judicialis multis actionibus continetur, videlicet accuſatione, teſtimoniis, confeſſione ipſius rei, ſententia judicis, &c. Omnia hæc enim ad integrum judicium requiſita ſunt.

Contritio itaque pars hujus ſacramenti eſt, quatenus eſt ratio exterioris confeſſionis, ut videlicet confeſſio non ficta ſit, ſed verus pœnitentiæ actus. En indicere mulctam, atque eam executioni tradere, ad integritatem judicii pertinet. Siquidem non eſt perfectum judicium, quo abſolvitur reus a culpa, niſi pœna per ſententiam indicta executioni tradatur. Quapropter ſatisfactionem

nem a ſacerdote injunctam ſacramenti judicialis partem eſſe, negare nullo modo debemus.

Ad arg. Scoti respond. Ad argumentum vero Scoti, non eſt difficile ioficiari, ſolum abſolutionem gratiam conferre. Nam ſicut in judicio fori exteriora, ſi quis per legitima teſtimonia & ſuam confeſſionem abſolvatur, omnia hæc ſunt vere cauſa illius abſolutionis, licet judicis ſententiam, ut præcipuam cauſam, ſpectemus: ita quoque in foro conſcientiæ interiori princeps quidem cauſa abſolutionis ſacerdotis ſententia eſt, ſed ratio tamen & cauſa concurrens, ut rite pœnitens abſolvatur, teſtimonium etiam illud fuit, quod adverſum ſe pœnitens dixit, ſive accuſationem vocare malis, qua ſe accuſavit. Unde patet error gloſſæ de pœnitentia, diſtinct. 1. cap. 1. dicentis, nec cordis contritione, nec oris confeſſione peccata dimitti, ſed tantum gratia Dei. Nam in omnibus aliis ſacramentis non ſolum forma, ſed etiam materia eſt cauſa inſtrumentalis, qua Deus utitur ad remittendum peccatum: aqua enim baptiſmi, nedum forma verborum, corpus tangit, & cor abluit, ut Divus Auguſtinus aſſeruit. Quod item in cæteris ſacramentis inducere poſſumus. Cum ergo tam contritio, quam confeſſio partes ſint hujus ſacramenti, conſequens ſit, ut gratiæ cauſa etiam exiſtant.

Resp. ad arg. Durandi. Ad primum vero argumentum Durandi reſpondetur: Non omnes partes integrales ejuſdem rationis eſſe. Etenim (ut modo dicebamus) in judicio prophano aliter eſt pars confeſſio rei, aliter teſtimonium teſtium, & aliter mulcta a judice inflicta pro culpa commiſſa. Et licet per ſententiam quis abſolvatur a morte, & abſolutio delicto applicetur, quod morte non erat dignum; ſi tamen indicatur a judice pecuniaria mulcta, illius executio ſpectat ad judicii integritatem, licet abſolutio adjungatur. Et ideo D. Thomas tertia parte, quæſt. 90. art. 2. docuit, has tres partes materiam appellari ſacramenti, quia partes, ex quibus integratur totum, habent ſe ut materia. Et Concilium Florentinum non dixit, hujus ſacramenti materiam eſſe actus pœnitentis, ſed quaſi materiam.

Ad ſecundum reſpondet D. Thomas, (eſt enim primum argumentum illius ſecundi articuli) quod contritio virtualiter pertinet ad exteriorem pœnitentiam, in quantum implicat propoſitum confitendi, & ſatisfaciendi. Contritio ſiquidem (ut recte Cajetanus admonuit (1)) non quomodocunque eſt pars hujus ſacramenti, ſed quatenus refertur ad claves Eccleſiæ; habet enim pars, in eo quod pars, ordinem ad totum, & ad reliquas partes. Sic ergo contritio accepta includit voluntatem compenſandi delictum ad arbitrium ſacerdotis, qua conſideratione initium eſt, & ratio exterioris pœnitentiæ. Conſtat autem, interiores actus hoc modo ad exterius judicium pertinere: aliter enim judicatur offendens ex odio, aliter offendens ex ira. Compenſatio item pœnitentiæ, niſi ſponte fiat a reo, non eſt reconciliativa. Quare velle compenſare delictum, quod in contritione clauditur, eſt prima hujus judicii pars, quod eſt non ſolum vindicativum, ſed conciliativum. Non igitur oportet, quamlibet partem hujus ſacramenti eſſe ſenſibilem, ſed ſatis eſt, ſi ſit ratio, quare aliæ partes ſenſibiles ad hoc ſacramentum, & judicium pertineant. Idque eo magis, quod hoc forum interius eſt, quo nihil vetat actus etiam interiores referri.

Ad tertium primo dicitur, quod nomine contritionis in præſentia complectimur attritionem: ſignificamus enim dolorem de peccato cum propoſito cavendi in futurum. Nec id nos ſomniamus, ſed ipſum Concilium Florentinum ita nomen contritionis explicuit. Deinde reſpondetur, quod contritio ponitur pars ſacramenti, quia eſt certa, & indubitata materia. Quod autem attritio ſufficiat, quamvis verum ſit, non eſt tamen adeo certum, & indubitatum: & ideo Concilium Florentinum, communiſque ſententia tenens certum, relinquens incertum, ponit contritionem partem eſſe hujus ſacramenti.

Ad quartum nego conſequentiam: capilli enim, & ungues partes hominis ſunt, nec tamen ſimul cum homine naſcuntur. Accuſatio quoque, teſtimonium, ſententia judicis, ſolutio pœnæ, cum non fiat ſimul, ſunt tamen de integritate judicii. Breviter, in omnibus, quorum partes quendam ſucceſſionis ordinem habent, non oportet integrantes ſimul eſſe. Ad confirmationem vero facile dicitur, quod cum ſacramenta per homines adminiſtrentur, quibus illa grandis contritio conſtare nequit, an idonea ſit ad integram pœnæ remiſſionem; ſemper opus eſt ſatisfactionem injungi, ſine qua ſacramentum quidem eſſe poteſt, ſed ſine qua tamen mancum, & imperfectum eſt. Quemadmodum & quodcunque aliud judicium, in quo probatus reus ſine mulcta abſolvetur. Nam & homo ſine digito poterit eſſe, ſed erit tamen incommode ſine digito. Nec nos aſſerimus, quamlibet ſatisfactionem eſſe partem hujus ſacramenti. Satisfactio quippe, quæ ex arbitrio pœnitentis proficiſcitur, nec eſt pars judicii ſacramentalis, nec habet ordinem ad Eccleſiæ claves. Unde Concilium Florentinum: *Tertia*, inquit, *pars eſt ſatisfactio pro peccatis ſecundum arbitrium ſacerdotis.*

Quintum igitur fundamentum (ut cætera omnia, quæ poſuimus) cum firmum ſit, nihil aliud ſupereſt, niſi ut quæſtioni propoſitæ reſpondeamus.

1. Concl. Prima igitur concluſio ſit: Non eſt neceſſarium ad ſalutem ſacramentum pœnitentiæ in re ſuſceptum: hoc eſt, poteſt aliquis ſalvari, etiamſi reipſa non ſuſcipiat hoc ſacramentum, ubi non eſt facultas ſuſcipiendi. Ac loquor etiam de eo, qui peccavit mortaliter poſt baptiſmum, Id definit in primis Leo Papa in epiſtola ad Theodorum Epiſcopum, numero ſexageſimonono. Si autem aliquis, ait, quocunque intercep-

tus

(1) *In 4. 30. 3. 8.*

ptus obſtaculo, a munere indulgentiæ præſentis exciderit, & priuſquam ad conſtituta remedia pervenerit, temporalem vitam humana conditione finierit, non neceſſe eſt nobis eorum, qui ſic obierint, merita diſcutere: cum Dominus Deus, quod ſacerdotale miniſterium implere non potuit, ſuæ juſtitiæ reſervaverit. Loquitur de pœnitentiæ ſacramento.

Item, baptiſmus non eſt neceſſarius in re ſuſceptus, ſed ſatis eſt in voto, ſi haberi aliter nequit; ergo nec pœnitentia. Antecedens probatur ex Divo Auguſtino, lib. 4. de baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 22. ex Divo Ambroſio de obitu Valentiniani ad Theodoſium, ex Divo Bernardo epiſtola 77. ad Ugonem, ubi id eruditiſſime commonſtrat, ex Innocentio de baptiſmo, cap. *Debitum*, & de presbyt. non baptizato, cap. 2. Sed & de Pœnitentia, diſt. 1. cap. *Pœnitet.*, & diſtin. 6. cap. *Qui vult*; refertur teſtimonium D. Auguſtini ex libro de vera, & falſa pœnitentia cap. 10. & 12. Et 26. quæſt. 6. *Si aliquis*, refertur in idem teſtimonium Concilii Epaunenſ. Nonnulla vero capita ejuſdem cauſæ, & quæſtionis, quæ in contrarium objici ſolent, faciliora ſunt, quam quibus a nobis ſit reſpondendum. Illud vero, quod Dominus ait: *Quorum retinueritis, retenta ſunt*, Joann. 20. eandem intelligentiam habet, quam & illud: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. ſcilicet quum adeſt facultas: nam cum deeſt, ſufficit votum ſuſcipiendi hujuſmodi ſacramenta, quæcunque dicuntur adultis ad ſalutem neceſſaria.

SECUNDA CONCLUSIO: Sacramentum pœnitentiæ eſt remedium ad ſalutem neceſſarium peccatoribus baptizatis, in hunc ſenſum, ut ſit neceſſarium in re, ſi facultas adeſt, ſit neceſſarium in voto, ſi facultas deſit. Hanc concluſionem probat D. Thomas 3. p. qu. 65. art. 4. & qu. 84. art. 5. Quia peccator non ſalvatur, niſi applicetur ei paſſio Chriſti vel in re, vel in voto. Non eſt enim aliud nomen ſub cælo, in quo nos oporteat ſalvos fieri. Act. 4. Paſſio autem Chriſti applicatur in ſacramentis: In baptiſmo quidem his, qui ante baptiſmum peccaverunt; in pœnitentia vero his, qui peccaverunt poſt baptiſmum.

Deinde probat, quia ægroti niſi per aliquod remedium ſalutis, ſanari non poſſunt, Matth. 9. *Non eſt opus valentibus medico, ſed male habentibus*. At Pœnitentiæ ſacramentum eſt medicina ſalutis, ut ante nobis demonſtratum eſt.

Tertio probat D. Hieronymi teſtimonio in Commentariis ſuper 3. cap. Iſajæ, & in Epiſtola ad Demetriadem de virginitate ſervanda, dicentis, ſecundam tabulam poſt naufragium eſſe pœnitentiam; nam primam tabulam baptiſmum vocat. Patet facile legenti. Idem aſſerit D. Ambroſius ad virginem lapſam cap. 8. & Tertullianus in libro de pœnitentia. Confirmatque Trident. Conc. ſeſſ. 6. cap. 14. inquiens, Pœnitentiam ſecundam tabulam poſt naufragium ſanctos Patres apte nuncupaviſſe. Ne quis autem hanc eſſe D. Thom. mentem poſſit ambigere, legat lib. 4. adv. Geut. cap. 72.

Eandem quoque concluſionem tenuit Thomas Vvaldenſis lib. de ſacramentalibus, tit. 8. cap. 68. citatque Origenem in eandem, qui homilia decima ſuper Numeros, *Laicus, ſi peccet*, inquit, *ipſe ſuum non poteſt auferre peccatum, ſed indiget ſacerdote, ut peccatorum remiſſionem poſſit accipere*. Et capite ſexageſimo nono docet ille idem Thomas Vvaldenſis, Joannem Vvicleff oppoſitum hujus concluſionis tenuiſſe: quem ſecuti Lutherani negant, ad ſalutem eſſe hoc ſacramentum neceſſarium. Quamobrem firmiora (ſi poſſumus) argumenta debemus afferre, ut hæreſis contraria manifeſtius revincatur.

Hæc itaque concluſio primum certa eſt per definitionem Leonis Papæ in epiſtola ad Theodorum Epiſcopum 69., & refertur de pœnitentia diſtin. 1. cap. *Multiplex*. *Multiplex*, inquit, *miſericordia Dei ita lapſibus ſubvenit humanis, ut non ſolum per baptiſmi gratiam, ſed etiam per pœnitentiæ medicinam ſpes vitæ reparetur æternæ, ut qui regenerationis donum violaſſent, proprio ſe judicio condemnantes, ad remiſſionem criminum pervenirent; ſic divinæ bonitatis præſidiis ordinatis, ut indulgentia Dei niſi ſupplicatione ſacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei, & hominum hanc præpoſitis Eccleſiæ tradidit poteſtatem, ut & pœnitentibus ſatisfactionem pœnitentiæ darent, & ſalubri ſatisfactione purgatos ad communionem ſacramentorum per januam reconciliationis admitterent*. Et concludit tandem in hæc verba: *Neceſſarium eſt, ut peccatorum reatus ante ultimum diem ſacerdotali ſupplicatione ſolvatur*.

Præterea, Matth. 16. *Tibi*, inquit Dominus, *debo claves regni cælorum, & quodcunque ſolveris*, &c. Ergo, cum per peccatum mortale a baptiſmo commiſſum cælum peccatori obſeratur, neceſſe eſt, ut per claves Petri, & ſucceſſorum aperiatur: quod non aliter profecto fit, quam per ſacramentum abſolutionis, nec enim ſoluta erunt in cælo, quæ non ſolverit Petrus in terra.

Præterea, Joannis vigeſimo. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt*: ergo quæ non abſolvunt ſacerdotes, retenta erunt. Quapropter neceſſe eſt, ſi retineri non volumus, ut a ſacerdotibus abſolvamur.

TERTIA CONCLUSIO: Non ſatis eſt ad æternam ſalutem conſequendam peccatoribus baptizatis votum implicitum hujus ſacramenti, ſed explicitum & formale requiritur. Quoniam ad eundem modum pœnitentiæ ſacramentum eſt neceſſarium peccatoribus baptizatis, eo quod per utrumque virtus paſſionis, & ſanguinis Chriſti in peccatorum remiſſionem applicatur, ſine qua quidem applicatione ne unum quidem mortale peccatum remitti poteſt. Ac ſine voto explicito baptiſmi nullus ſalvatur. Marci ultimo: *Prædicate Evangelium omni creaturæ; qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Unde primum colligitur, baptiſmum in voto ſatis eſſe, cum re ipſa ſuſcipi non poteſt. Idcirco enim

enim non dixit: qui non fuerit baptizatus, condemnabitur, sed, *Qui non crediderit*. Colligitur deinde, fidem hujus sacramenti, hoc est baptismi, esse ad salutem necessariam, id est quod per baptismum in nomine Christi præstatur remissio peccatorum omnibus gentibus. Id enim est Evangelium, quod qui non crediderit, condemnabitur, ut Marci ult. declaratur. Nec hanc hujus loci nos intelligentiam comminiscimur, sed etiam nobis sancti Patres tradidere. Vvalensd. in lib. de sacramentis, cap. 130. Hugo de sancto Victore, lib. 2. de sacramentis, parte 6. cap. 7. D. Bernardus epistola 77. ad Hugonem, D. Augustinus lib. 1. de baptism. contra Donatist. cap. 8. & lib. 4. cap. 21. & 2. libro contra Cresc. cap. 13. Si igitur citra baptismi votum explicitum nullus omnino salvari potest, cum non adest facultas baptismum re ipsa suscipiendi, nec sine voto quidem pœnitentiæ explicito salvabitur, qui peccatum mortale post baptismum perpetravit. Noluit enim Deus sine Christo, & Ecclesia sua cuiquam patere salutem ac remissionem peccatorum. Cum igitur peccatores possunt Christo & Ecclesiæ suæ uniri & reconciliari, exterius etiam, susceptis sacramentis, id Deus requisivit. At cum non adest facultas exterioris unionis & conciliationis, voluntas pro facto cedit, suppleturque per interiorem exterior unio. Confirmat etiam hanc conclusionem id, quod usu venire videmus, ut quantumcumque mors subito occurrat, pœnitentiæ remedia fideles efflagitent, nec sane sentiant de salute ejus, qui moriens nec re, nec voto hoc sacramentum acceperit.

Eorum quæ ad salutem sunt necessar. dupl. est genus.

Ex his colligere licet, quæ sunt ad salutem necessaria, ea esse in duplici differentia. Nam quædam sunt necessaria solum, quia præcepta, ut eruere innocentem a morte, vota reddere, juramenta servare, quorum necessitas videtur esse præscripta ibi (1): *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Alia vero sunt ad salutem necessaria, ut media, & inde in præcepto, quia media necessaria: ut credere in Christum, suscipere Baptismum, pœnitentiam agere. Inter hæc autem haud mediocre discrimen est: Nam quæ sunt tantum, quia præcepta, ad salutem necessaria, non est opus, in voto habeantur explicito ad salutem consequendam, sed satis est implicite & in genere propositum habituale tenere implendi Divina mandata. At quæ sunt ad finem salutis media necessaria, si in re haberi nequeunt, oportet teneantur in voto, ut sacramentum Baptismi, & Pœnitentiæ, quod paulo ante docebamus.

Utrum etiam ad remiss. peccat. requir. votum huj. sacrm. explicit.

Opinio quorumdam.

Sed est tamen quæstio non parva, an exigatur votum explicitum hujus sacramenti ad remissionem peccatorum, quæ post Baptismum admissa sunt. Nam ad æternam salutem consequendam, jam diximus, hujusmodi votum explicitum esse necessarium. Et quidem de hac re inter viros doctos magna dissensio est. Sunt enim qui credant, votum explicitum hujus sacramenti non esse opus ad remissionem peccatorum: ut si quis commisit adulterium post Baptismum, per solam contritionem (ajunt) quæ est actus virtutis, consequi poterit veniam sine proposito explicito suscipiendi hoc sacramentum. Id tenet Adrianus quæst. 1. de confessione ad secundum principale. Est antem argumentum hujus, quod Baptismus non est necessarius in re, vel in voto explicito ad justificationem, ut 3. parte quæst. 68. art. 4. ad secundum D. Thomas asseruit. Cornelius siquidem & Eunuchus ante fidem explicitam Evangelii, justificationem quidem consequi potuerunt, licet æternam salutem non potuerint adipisci.

Item, quilibet se potest convertere ad Deum in momento, & tamen notitiam Baptismi habere in quolibet momento non potest: *quomodo enim audiet sine prædicante? aut quomodo credet, nisi audierit?* Igitur nec sacramenti pœnitentiæ votum explicitum ad peccatorum remissionem necessarium est. Nec ab hac sententia abhorret D. Thom. 3. p. q. 86. art. 2.

Opinio aliorum contra. Si quis tamen contrariam sententiam tenere voluerit, habebit pro se, quantum conjectura colligere licet, Magistrum sentent. 4. q. 17. cap. 2. & Div. Thomam eadem dist. quæst. 3. artic. 5. q. 1. & apertius art. 1. quæst. 1. & q. 18. d. 1. art. 3. q. 1. & lib. 4. contra gentes, cap. 72. & tertia parte, q. 84. art. 6.

Sunt quoque argumenta non levia ad hanc opinionem confirmandam: Primum ex Concilio Complutensi sub Alphonso Carrillo Archiepiscopo Toletano, quod probatum est a Sixto IV. in Bulla, qua condemnavit Petrum Oxoniensem, cujus prima Conclusio ibi damnata est, in hanc formam: *Peccata mortalia, quantum ad culpam & pœnam alterius seculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves*. At si per pœnitentiam, quæ est actus virtutis, peccata remittuntur sine explicito voto hujus sacramenti, revera delentur peccata sine ordine ad claves. Rursum in Concilio Trident. sess. 6. cap. 14. definitur, quod pœna æterna cum culpa vel sacramento, vel Sacramenti voto remittitur. Item Joannis ult. *Quorum tenueritis, retenta sunt*. Ergo quando quis nec re, nec voto accepit hoc sacramentum, cum sacerdotes ejusmodi peccata retineant, retenta sunt.

Præterea, nulli hæretico, vel schismatico remittitur culpa, nisi formaliter & explicite proponat Ecclesiæ uniri, atque ab ea veniam peccati implorare: ergo sola contritio, quæ est actus virtutis, non satis est ad remissionem peccatorum sine ordine ad claves Ecclesiæ. Antecedens

(1) *Matth. 19. 17.*

dens asserit D. Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 12.

Sacramentum igitur pœnitentiæ esse ad salutem necessarium, in hunc modum sit definitum.

Utrum confessio sit ad salutem necessar.

Sed enim cum hoc sacramentum quatuor habeat partes, neque omnes sint æque necessariæ ad hujus sacramenti constitutionem, merito poterit in quæstionem revocari, an singulæ hujus sacramenti partes sint ad salutem necessariæ. Et quoniam de Absolutione & Contritione post ea, quæ diximus, aut parva, aut nulla controversia est, de Confessione primum quæritur: An sit ad salutem æternam necessaria.

ERROR WICLEF. Nam Wicleffus impudentissime docuit, eam esse superfluam & inutilem, ut Thomas Waldensis refert lib. de sacramentis, cap. 135. & in Concilio Constantiensi, sessione 8. inter illius errores septimus ponitur in hanc formam: *Si homo debite fuerit contritus, omnis Confessio exterior est ei superflua, & inutilis.*

ERROR ALIOR. HÆRETIC. Massiliani etiam negaverunt necessitatem confessionis, ut auctor est Damascenus libro de hæresibus. Deinde Jacobitæ, referente Guidone Carmelita in lib. etiam hæresum. Hos sequuntur nostro tempore Lutherani, atque adeo Erasmus, in libro de ratione veræ Theologiæ circa finem; & in colloquio, cui index, *Pietas puerilis*: in summa omnes, qui tenuerunt Confessionem novitiam esse, & institutionis Ecclesiæ. In quibus fuit Beatus Rhenanus (1) in asserenda Confessione parum profecto beatus & pius; Adversum quos Conclusionem statuimus.

CONCL. Confessionem exteriorem, quæ Sacerdoti fit, esse ad salutem necessariam ex Christi institutione, Confessionem (inquam) omnium mortalium, tam publicorum, quam occultorum. Probatur efficaciter. Quia peccata occulta non remittuntur nisi remittentibus Sacerdotibus, ut patet ex testimonio Joannis citato: *Quorum retinueritis*, id est non remiseritis, *retenta sunt*. Ex eo enim, quod dixit, *Quorum remiseritis*, *remissa erunt*, satis ostenditur, verbum e regione additum, scilicet, *Retinueritis*, perinde esse, ac si dixisset Christus, *Non remiseritis*: Sed remittere sacerdotes non possunt, nisi cognoscant, ut ostensum est. Cognoscere autem nequeunt, nisi peccatores confiteantur: ergo Confessio etiam occultarum culparum ex divina institutione est ad salutem necessaria. Qui enim instituit finem necessarium, media etiam instituit, quæ essent ad eundem finem necessaria, nisi legislatorem velimus in necessariis defuisse. Nam eandem rationem eisdem quoque verbis resumere non piget.

Præterea, in Concilio Constantiensi Martinus Quintus in Bulla condemnationis Articulorum Wicleffi, Joannis Hus, & Hieronymi Pragensis, condemnans errores Wicleffi ac reliquorum discipulorum, ait: Interrogandum esse, qui de istorum hæresi fuerit suspectus, utrum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia Sacerdotis idonei, soli Sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur. Ubi licet non explicetur, an ex institutione Divina, an ex humana sit illa necessitas, sine dubio tamen est intelligenda ex divino jure. Id enim Wicleff negabat.

Præterea, hoc manifeste determinatum est in Concilio illo Complutensi, & in illa Extravag. Sixti Quarti contra Petrum Oxoniensem: Nam post illam primam damnatam conclusionem, quam ante retulimus, hoc est, peccata mortalia deleri per solam cordis contritionem sine ordine ad claves, damnatur secunda in hanc formam; *Confessio de peccatis in specie fuit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure Divino.* Deinde damnatur tertia in hæc verba: *Prævæ cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.*

Præterea, in Concilio Florentino definitum est, idque nos adeo firmiter constituimus, materiam hujus Sacramenti præcipuam esse Confessionem: Si igitur Sacramentum pœnitentiæ est ad salutem necessarium, certe non forma solum, & Absolutio Sacerdotis, sed & materia, hoc est, Confessio peccatorum ad salutem necessaria est: nec enim sacramentum sola forma subsistit.

Cujus etiam rei definitio habetur in Concilio Tridentino, sessione 6. cap. 14. ubi cum Concilium docuisset, hoc sacramentum esse secundam tabulam post naufragium, per quam fieret lapsi hominis post Baptismum reparatio, subdit: *Docendum est, Christiani hominis pœnitentiam multo aliam esse a Baptismali, eaque contineri non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem, verum etiam eorundem sacramentalem Confessionem, saltem in voto, & suo tempore faciendam, & Sacerdotalem Absolutionem.*

COROLL. PRÆCED. CONCL. Quibus ita constitutis, manifestissime colligitur, hanc secretam confessionem de peccatis secretis (quam quidem alii auricularem vocant, alii clancularem) institutionis Divinæ esse, non humanæ, hoc est, Christum instituisse, peccata secreto esse confitenda. Nam publicorum publice fieri confessio potest. Nec id Cajetanus inficiatur: nam licet in commentariis super caput Joan. 20. adversari videatur, at ipse tamen mentem suam explicuit, respondens ad censuras Parisienses sedecim articulorum.

Probatur hoc corollarium in primis, quia confessio de peccatis occultis est necessaria, ut ex fundamentis jactis constare facile potest. Constituit enim sacerdotes Dominus judices, non solum publicorum, verum etiam occultorum. Sed rationis naturalis est, ut occulta peccata occulta correctione purgentur: ergo cum Christus instituerit hoc judicium fieri secundum rectam ratio-

(1) *In annotat. super lib. Tertul. de panit.*

rationem, constituit ex consequenti, occulta peccata occulte esse judicanda.

Præterea, si modus confitendi ad aurem de peccatis occultis ex Ecclesiæ institutione esset, in arbitrio Ecclesiæ etiam esset oppositum constituere, quemadmodum potest de immersione, vel aspersione, vel infusione in Baptismo legem pro suo arbitratu & ferre, & tollere. At non est in facultate Ecclesiæ præscribere, ut cordis occulta peccata peccatores publice confiteantur.

Præterea, Leo Papa in Epistola ad universos Episcopos Campaniæ, numero 57. (1) & refertur de pœnitentia, distinct. 1. cap. *Quamvis plenitudo. Illam*, inquit, *contra Apostolicam regulam præsumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri, de pœnitentia videlicet, quæ a fidelibus postulatur, ut scripta professio publice recitetur; cum reatus conscientiarum sufficiat solis Sacerdotibus indicare Confessione secreta.* Et infra: *Removeatur ergo improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentiæ remediis arceantur.* Hactenus Leo. Id ergo, quod adversatur remedio a Christo instituto ad remissionem peccatorum, nimirum contra Divinam institutionem est, cum contra Apostolicam regulam id fieri summus Pontifex asserat.

Ex Apostolorum certe traditione secreta peccata in aurem sunt confitenda, quod vel ex eo liquet, quod in Ecclesia non habetur memoria, unde inceperit secreta confessio. Nam & Origenes ejus meminit Homilia prima & secunda in Psalm. 37., & Homilia decima super Numeros. Div. Basilius item in libello de institutione Monachorum cap. 21. & 97. Dionysius etiam in Epistola ad Demophilum 8. & Sozomenus lib. 9. Histor. tripart. cap. 35. *Quoniam*, inquit, *qui confiteri refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt; propterea visum est antiquis Pontificibus, ut, velut in theatro, sub testimonio Ecclesiastici populi delicta pandantur, & ad hanc causam presbyterum bonæ conversationis, servantemque secretum, ac sapientem virum statuerint, ad quem accedentes ii, qui deliquerunt, delicta propria fateantur.* Nota, *servantem secretum*: nam si non essent occulte confitenda peccata, non oporteret servare secretum.

Postremo, Sigillum Confessionis non est ex humana institutione, sed ex Divina: ergo ex Divina est, quod aliqua peccata, scilicet occulta, judicentur occulte. Et confirmatur: Quia Magister Oxoniensis in Concilio illo Complut. damnatus est, quod asseveret, Confessionem non debere esse secretam, & a Sixto Quarto in illa Extravag. cujus initium: *Ad perpetuam rei memoriam*, &c. definitur contra eundem, necessario exigi, ut Confessio secreta sit. Quam ob rem ex revelatione, & institutione Dei est, quod confessio sit secreta, alioqui non esset hæresis, ab Evangelica veritate penitus aliena, assertio contraria: cum tamen aliena esse ibidem decernatur.

Dubium ex dictis de confess. publicor. peccat.

Sed oritur circa ea, quæ diximus, dubium: Si enim peccata oportet confiteri, ut innotescant sacerdoti: ergo peccata publica, quæ alias sunt illi manifesta, non erit necessarium confiteri: quippe ob hanc causam, si circumstantia manifesta est, non est opus eam explicare confessori; ut si quis sit, Sacerdos, vel maritatus, idque confessori liqueat, non est necesse, ut cum confitetur fornicationem, exponat se esse vel sacerdotem, vel maritatum.

Respon. ad dub. At erroneum est credere, sine confessione publicorum etiam peccatorum cuiquam patere salutem: Primum, quia delictum judicandum in aliquo foro, debet esse notum in illo foro: sed etiamsi peccata sint publica, non sunt confessori nota in foro sacramenti: ergo opus est, ut peccator illa sacerdoti confiteatur. Et hoc est, quod Div. Thomas dist. 17. q. 3. art. 2. qu. 1. ad 1. docet, inquiens: *Quamvis Sacerdos aliquando sciat peccatum ut homo, non tamen scit ut Christi Vicarius; sicut etiam judex aliquando scit peccatum ut homo, quod nescit ut judex.*

Præterea, Confessio est materia præcipua hujus sacramenti: ergo etiam ad absolutionem publicorum peccatorum est necessaria: nam sacramentum sine præcipua materia esse non potest.

Denique, si peccator publicum peccatum non confitetur, non potest innotescere judici, an pœniteat, necne, an proponat emendationem, an non: Quare non valet discernere, an solvere debeat, an ligare. Necessarium est igitur, ut non modo secreta peccata, verum etiam publica peccator se sacerdoti subjiciens confiteatur.

Utrum satisf. ad Sacerd. arbitrium sit ad salutem necessar.

Jam vero posterior illa quæstio relinquitur: An satisfactio ad Sacerdotis arbitrium sit ad salutem necessaria.

Opinio D. Th. Sunt enim authores, qui negant, in quibus D. Thomas 4. dist. 17. q. 3. a. 1. q. 1. ad 1. argum. videtur esse. *Dicendum*, inquit, *quod post remissam culpam adhuc est peccator debitor pœnæ temporalis: sed gratiæ tamen infusio sufficit ad culpæ remissionem: ad gratiæ vero infusionem consequendam ordinata sunt sacramenta, ante quorum susceptionem vel actu, vel proposito peccator gratiam non consequitur. Sed tamen ex hoc, quod operatur confessio ad pœnæ remissionem, non habet, quod sit de necessitate salutis, quia pœna ipsa est temporalis, ad quam post culpæ remissionem remanet homo ligatus. Unde sine hoc, quod in præsenti vita expiaretur, esset via salutis; sed habet, quod sit de necessitate salutis, ex hoc, quod ad*

(1) *In to. Concil. est hæc epist. 78. in edit. vero Colon. operum Leon. 80.*

remiſſionem culpæ ordinatur. Hactenus D. Thomas.

OPINIO AUCTOR. At vel fallor ego, vel contrarium probabilius eſt. Nam, ſicut ante docuimus, exterior pœnitentia eſt ad ſalutem neceſſaria: ergo quemadmodum contritio in lege naturæ, & ſcripturæ habebat annexum propoſitum confitendi, & ſatisfaciendi Deo, juxta illud: *Dixi, Confitebor injuſtitiam meam Domino*, &c. ita & in lege nova habet annexum propoſitum confitendi ſacerdoti, & ſatisfaciendi ad arbitrium ejus: hoc eſt enim ſubjicere ſe clavibus, & judicio eccleſiaſtico, quod eſt ad ſalutem ſine dubio neceſſarium.

Præterea, Concilium Tridentinum ſeſſ. 6. c. 14. poſteaquam definivit, ſacramentum pœnitentiæ ad lapſi reparationem, velut ſecundam poſt naufragium tabulam, neceſſarium eſſe, decernit protinus, *hoc ſacramento contineri non modo ceſſationem peccatorum, & eorumdem ſacramentalem confeſſionem, & ſacerdotalem abſolutionem, verum etiam ſatisfactionem per jejunia, eleemoſynas, orationes, & alia pia ſpiritualis vitæ exercitia, non quidem pro pœna æterna, ſed pro pœna temporali*: & de hac, inquit, *pœnitentia ſcriptum eſt: Memor eſto, unde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur. Et rurſus: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ*. Quæ omnia loca de pœnitentia exteriori eſſe intelligenda, per quam ſcilicet exterior pro peccatis fit, ſuperius certis argumentis commonſtravimus.

Præterea, Leo Papa Epiſtola 69. ad Theod. Epiſc. *Mediator*, inquit, *Dei, & hominum hanc præpoſitis Eccleſiæ tradidit poteſtatem, ut & pœnitentibus ſatisfactionem pœnitentiæ darent, & ſalubri ſatisfactione purgatos ad communionem ſacramentorum per januam reconciliationis admitterent*. Igitur, niſi proponant pœnitentes, ſe Eccleſiæ poteſtati ſubjicere, ut juxta ejus arbitrium peccata compenſent, ſervari non poſſunt. Jam enim docuerat Summus Pontifex, hanc Sacerdotalem authoritatem, & judicium eſſe ad ſalutem neceſſaria.

Denique, cum de Satisfactione ad arbitrium Sacerdotis præceptum ſit, (ut nos proxime definiemus) certe Satisfactio eſt ad ſalutem neceſſaria: nam ſi non eſſet, non eſſet in præcepto. Ac revera fruſtra fuiſſent Sacerdotes judices conſtituti, ſi eorum ſcientiæ patere non eſſet neceſſarium. Inanis enim eſt auctoritas judicandi, quæ impune rejici poteſt, idque eo magis, quod judicium hoc non eſt ad dirimendas lites, ſed ad vindicanda ſcelera. Et quod judicibus neceſſarium eſt, ſcilicet pœnam indicere reis, ne ſint judices iniqui, id nos exequi neceſſario debemus, ne falſi pœnitentes, & inobedientes tum videamur, tum etiam ſimus. Nec argumentum, quod in contrarium inſinuamus, operæ pretium eſt nunc diluere, partim quod facile eſt, partim quod poſtea diluere debemus. Quapropter ea jam argumenta confutanda ſunt, quæ a principio hujus controverſiæ ſecimus.

RESP. AD RAT. DUBIT. POSITAS IN PRIN. QU. PRINCIP. Ac primum quidem argumentum a pleriſque Sanctorum facile diluitur; nam utrumque Apoſtoli Pauli locum (1) interpretamur, non de pœnitentia, quæ poſt Baptiſmum fit, ſed de pœnitentia, quæ fit in Baptiſmo: Qui videlicet ſemel duntaxat percipi poteſt. Nam pœnitentiam Baptiſmum appellari, habes apud Lucam capitulo ultimo: *Oportebat*, inquit, *prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes*. Ubi quæ Matthæus de Baptiſmo dixit, Lucas nomine pœnitentiæ, ac remiſſionis peccatorum tradidit. Hanc expoſitionem Chryſoſtomus, & Theophylactus ſequuntur in eadem loca. Item Div. Ambroſius, libro ſecundo de pœnitentia, cap. 2. & Divus Auguſtinus libro de vera, & falſa pœnitentia, cap. 3. Colligunt autem ex multis conjecturis, hanc eſſe eorum teſtimoniorum intelligentiam. Quas ego conjecturas referrem, niſi ad metam hujus Diſputationis feſtinaret oratio.

Poteſt tamen uterque locus intelligi etiam de pœnitentiæ Sacramento, ut videlicet intelligamus, impoſſibile eſſe per pœnitentiæ Sacramentum rurſum renovari, id eſt, priorem novitatem, quam per Baptiſmum accepimus, iterum accipere. Unde Gregorius Nazianz. orat. 3. in ſanctum lavacrum, *Non ſupereſt*, inquit, *regeneratio ſecunda, nec reformatio, ſed in priſtinum ſtatum reſtitutio, etiamſi perquam vehementer illam lachrymis, & multis quæramus ſuſpiriis, ex quibus vix quidem cicatricum obductio venit*.

Nec te moveat, quod Apoſtolus ait, eſſe impoſſibile: nam per exceſſum loquitur, atque hyperbolice ingentem rei difficultatem impoſſibile vocat, non ut deſperent audientes, ſed ut terreantur. Idcirco enim ſubdit Apoſtolus: *Confidimus tamen de vobis, dilectiſſimi, meliora, & viciniora ſaluti, tametſi ita loquimur*; quaſi dicat Apoſtolus: Loquutus ſum ita, ut vos a peccatis retraherem, & deſperationis metu facerem cautiores: Cæterum confido de vobis; & reliqua, quæ ſequuntur. Quæ quidem hujus loci interpretatio mea non eſt, ſed D. Hieronymi, libro adverſus Jovinianum ſecundo, referturque a Gratiano de pœnitentia, diſt. 2. c. *Si enim* Nec modus hic loquendi a ſacris literis alienus eſt. Nam Matth. 19. quod ante Dominus dixerat, difficile eſſe divitem intrare in regnum cælorum, e veſtigio dixit, eſſet impoſſibile, quemadmodum expoſuit D. Hieronymus ſuper caput Eſaiæ ſexageſimum. Sed & Ariſtoteles primo libro de cælo, cap. 11. inter reliquas ſignificationes hujus vocabuli, impoſſibilis, eam annumeravit, ut quod non facile, neque cito, nec bene fieri poteſt, impoſſibile dicatur. Et ad eandem formam, per hyperbolem, cap. 10. ejuſdem epiſtolæ Apoſtolus locutus eſt, ut oſtenderet,

(1) *Heb. 6. & 10.*

deret, qua animadverſione peccata noſtra digna ſint, poſt acceptam notitiam veritatis, ſi ad juſtitiæ rigorem examinentur. Sed aliud tamen eſt, quod juſtitia poſtulat, aliud quod clementia, & miſericordia ſuggerit.

Ad ſecundum argumentum certe poſſemus reſpondere, negando majorem: ſentiunt enim plures viri docti, licitum eſſe ab hæretico recipere pœnitentiam in articulo mortis, ut Petrus Paludanus 4. diſt. 25. quæſt. 1. Sylveſter in verbo *Confeſſor*, 1. §. & Joan. Major diſt. 17. & Gloſſa extra. de Sponſalib. cap. *Non eſt vobis*. Quia licet recipere Baptiſmum ab ejuſmodi præciſis, eum extrema neceſſitas cogit, ut Divus Auguſtinus tradit, cap. *Si quem forte*, 24. diſt. 1. Ergo & pœnitentiæ ſacramentum licet ab exciſo ſuſcipere. Huic vero loco ſolent alii occurrere negando conſequentiam. Quia miniſter Baptiſmi eſt inſtitutus quilibet de jure Divino, quamobrem Eccleſia id tollere non poteſt. At pœnitentiæ miniſter non eſt quilibet Sacerdos Divino jure, ſed cui Eccleſia demandaverit. Quocirca ſicut poteſt committere cui voluerit, ita & poteſt auferre. Sed hæc reſponſio non facit ſatis argumento. Primum, quia probabiliſſimum eſt, quemlibet Sacerdotem in mortis articulo habere auctoritatem abſolvendi jure Divino. Idque aſſeruit Paludanus diſt. 20. quæſt. 1. art. 2. Durandus diſtinct. 19. quæſt. 2. Capreolus eadem diſtinct. art. 3. ad 4. Id quoque Divus Thomas ſentire videtur, diſtinct. 19. quæſt. 1. art. 3. quæſt. 1. & diſt. 20. art. 1. quæſt. 2. Atque eſt præterea rationi conſentaneum, quia Deus non deficit in neceſſariis: nullus enim providus gubernator in neceſſariis deficit: ergo quemadmodum providit, ut in articulo mortis quicunque poſſet licite baptizare, non obſtante quacunque Eccleſiaſtica cenſura, & prohibitione: ita etiam cavit, ut in eodem articulo quilibet Sacerdos licite abſolveret: cum utrumque ſit ſacramentum neceſſitatis, utrumque jure Divino præceptum. Eſt inſuper alia ratio, qua id confirmari poſſit: Quod authore Divo Auguſtino quarto libro de Baptiſmo contra Donatiſtas, cepite vigeſimoquarto, quod univerſa tenet Eccleſia, ſemperque retentum eſt, nec a Pontificibus, aut Conciliis tempore aliquo poſt Apoſtolos definitum, traditione Chriſti, & Apoſtolorum rectiſſime creditur conſtitutum. At quod quilibet Sacerdos in mortis articulo quemlibet poſſit abſolvere, ſemper in Eccleſia obſervatum eſt, nec nova eliqua hominum conſtitutione ſancitum: a Chriſto igitur, & Apoſtolis eſt inſtitutum.

Præterea, Eccleſia non poſſet hoc reſcindere, & abrogare, ferendo ſcilicet contrariam legem: ergo eſt de jure Divino. Antecedens ſuadetur: Quia ſecluſa quacunque Eccleſiæ lege, talis abrogatio eſſet contra rectam rationem, ſi (ut verum eſt) pœnitentiæ eſt ſacramentum ad ſalutem neceſſarium. Sic igitur rationi maxime conſentaneum eſt, quemcunque Sacerdotem in articulo mortis pœnitentiæ miniſtrum Divino jure eſſe conſtitutum. Quo etiam fit, per Eccleſiæ cenſuram talem euthoritatem abrogari non poſſe.

Quod ſi Chriſtus Dominus non conſuluiſſet in mortis articulo periclitantibus, miniſtrum abſolutionis neceſſarium exhibendo, Eccleſia tamen, cujus prudentiæ dicitur eſſe commiſsum, cum pia mater ſit, non eſt credenda filiis ſuis in articulo mortis deeſſe voluiſſe, idque eo magis, quod exemplo Chriſti ſponſi ſui facere & potuit, & debuit, quem conſtat in Sacramento Baptiſmi (quod neceſsarium eſse ad ſalutem voluit) nulli in articulo mortis defuiſſe.

Præterea, Neceſſitas non habet legem, ut habes in cap. *Quod non eſt*, de regulis juris: non ergo exiſtimanda eſt Eccleſia, legem, qua præciſum amovet a ſacramentorum miniſterio, ad extremum neceſſitatis articulum extendere voluiſſe.

Præterea, odia reſtringi, favores convenit ampliari, ut etiam juris regula tradit. Quod autem quilibet Sacerdos in articulo mortis quemlibet poſſit abſolvere, gratia eſt, & favor populi Chriſtiani. Quocirca ampliare potius, quam ſtringere debemus. Quod autem præciſi Sacramentorum miniſterio privantur, in odium eſt: reſtringendum itaque eſse videtur: nam pœnæ legum interpretatione molliendæ ſunt, non exaſperandæ, de Pœnitentia diſt. 1. cap. *Pœnæ*. Probabile igitur eſt, a præciſo Sacerdote fideles poſse Sacramentum abſolutionis in mortis articulo recipere, videlicet, ſi abſque periculo fidei recipi poteſt.

Ac profecto non ambigo, quin a Catholico excommunicato etiam nominatim, in mortis articulo, pœnitentiæ poſſimus ſuſcipere ſacramentum, ſi alius deſit: Quippe non video cauſam, quare fideles in articulo mortis, præſente Sacerdote Catholico, priventur Sacramento ex Divine inſtitutione ad ſalutem neceſsario. Quod utique eſset minus tolerabile, quam in mortis articulo caſus reſervare, præſertim cum homines fere non contritionem, ſed attritionem habeant: quapropter durum eſset hominibus, majori ex parte imbecillibus, in tali periculo velle deeſse. Quod ſi hæc exceptio Miniſtri Catholici etiam per excommunicationem præciſi jure optimo defenditur, non eſt abſurdum & alios præciſos excipere, tentum in mortis articulo: quoniam extrema neceſſitas, ſive corporalis, ſeu ſpiritualis ſit, ab omni Eccleſiæ lege videtur excepta.

DILUTIO OBJE. CUJUSDAM. Id vero, quod objici in contrarium ſolet ex 24. quæſt. 1. cap. *Audivimus*, per hæc facile diluitur. Cui ſimile eſt, quod D. Ambroſius ait, de pœnitentia, diſ. 1. cap. *Verbum*, & cap. *Poteſt fieri*: Ob idque ſimili ratione ſolvitur. Illud autem, quod opponitur ex capite ultimo ejuſdem cauſæ, & quæſtionis, adverſus hanc ſententiam nihil penitus facit. Primum, quod ibi ſermo eſt de Eu-

charistiæ Sacramento, quod non est Sacramentum necessitatis. Deinde, quia id fecit Hermogildus, ne Arriano Episcopo faveret, quem rex ob eum finem destinaverat. In quo eventu ne Sacramentum quidem Baptismi ab hæretico recipiendum esset. Nam quod in extrav. *Unam sanctam*, de majoritate, & obedientia, Bonifacius docet, extra Ecclesiam non esse remissionem peccatorum, ex dictis modo explicari facile potest; & quemadmodum intelligendum esset, in superioris anni Relectione docuimus.

At si quis communem opinionem sequi velit, cujus etiam D. Thomas fuisse videtur, 4. dist. 16. art. 2. quæst. 2. ad 3. & dist. 19. quæst. 3. art. 3. quæst. 1. ad 2. & 3. p. quæst. 82. art. 7. ad 2. respondere aliter potest, negando minorem. Nec est simile de Baptismo, & Pœnitentia, quoniam Baptismus multo magis est necessarius, quam Pœnitentiæ sacramentum, eo quod non solum opus est, quatenus remedium peccati, sed quatenus professio est Christianæ fidei, & in Christum incorporatio.

Unde ad tertium argumentum, juxta duas has differentes opiniones, dupliciter item responderi potest. Nam difficile est de doctissimorum virorum judicare sententiis, & in medio seniorum juvenes sedere arbitros. Itaque ex his duabus utra sit opinio deligenda, prudentiorum ego, & doctiorum arbitrio dereliquo.

Unde jurisdic. sacerd. habeat, qui sum. Pontif. absolvit a pecc.

Ad quartum, ubi difficultas est, a quonam habeat jurisdictionem, qui summum Pontificem absolvit, communis opinio respondet, quod summus Pontifex eligendo Confessorem, confert ei potestatem, quam tamen ipse exercere non potest, ut Diaconus electus Episcopus potest demandare absolutionem a peccatis, cum ipse tamen peccatores absolvere non queat. Quæ est solutio Cardinalis Turrecremata libro primo summæ Ecclesiasticæ, cap. 98. & D. Bonaventuræ 4. distinct. 19. & D. Thomæ distinct. 16. quæst. 1. art. 3. quæst. 3. At Paludanus eadem distinct. quæst. 2. & Capreolus eadem distinct. quæst. unica, art. 3. melius sentire videntur, jurisdictionem, qua sacerdos electus a Pontifice eum absolvit, a Christo esse, & non ab ipso Pontifice, quia Deus non deficit in necessariis: quare summo Pontifici de ministro sacramenti ad salutem necessarii providit. Item summus Pontifex post peccatum mortale factus est subditus in foro interiore: nam obligatur confiteri sacerdoti, sicut & quilibet alius, qui mortaliter peccavit, judicio hujus fori sacramentalis obnoxius sit: ergo sine commissione ipsius est in Ecclesia judex, cui scilicet confiteri teneatur.

Præterea, licet Episcopus diaconus committere alteri absolutionem possit: sed non tamen nisi eorum, quorum est pastor, committere potest, hoc est suorum subditorum. At summus Pontifex non est pastor sui ipsius, nec judex, quamobrem sui ipsius absolutionem committere alteri non potest. Nec me fugiunt, quæ Cardinalis Cajetanus, vir alioqui doctissimus, scripsit quæstione unica de ministro hujus sacramenti, quæ mihi non placent omnia, sed (humanorum ingeniorum ea vel sors, vel conditio est) aliis non placebunt nostra. Equidem, quandiu ratio melior non succurrit, non auderem asserere, Confessorem summi Pontificis nullam habere jurisdictionis potestatem super ipsum nec a Christo, nec ab Ecclesia, nec ab ipso summo Pontifice, quod Cajetanus videtur admittere. An admittendum sit, viderint alii; nam ego principium absolutionis sacramentalis existimo non solam esse potestatem ordinis, verum etiam jurisdictionis. Quippe cum minister hujus sacramenti (juxta Concilium Florentinum) sit sacerdos habens auctoritatem vel ordinariam, vel ex commissione superioris, cumque etiam sacramentum hoc judiciale sit, minimum ejus, nisi judicem intelligere non valeo: judicem autem sine jurisdictione ne cogitatione quidem informare possum, eo vel maxime, quod minister hujus sacramenti solvit, & ligat, ac proinde jurisdictionis potestatem habet. Igitur, sicut summus Pontifex propter crimen hæresis subditus fit ecclesiæ in foro exteriore, idque ex divina institutione; sic per quodlibet mortale peccatum ecclesiæ subjicitur in foro interiori, Christo instituente, & obligante Pontificem summum, ut coram sacerdote compareat, tametsi hanc illi dederit facultatem, ut eligat, quem maluerit. Quam traditionem, sicut & cæteras Christi, licet scriptas non habeamus, ab Apostolis accepimus.

Itaque sacerdos simplex, cum initiatur, non modo ordinis potestatem, sed jurisdictionis etiam accipit, non simpliciter, & quantum ad omnes, sed primum quantum ad venialia peccata. D. Thom. dist. 18. art. 3. qu. 1. ad 3. & est communis opinio: Deinde quantum ad mortalia, quibus est jam peccator a proprio sacerdote solutus, quoniam illud judicium est penitus arbitrarium, cum nulli teneat me subdere: neque apparet unde proprius sacerdos habeat solus potestatem in illa peccata, cum non sit materia subjecta proprio sacerdoti: Præterea, quantum ad omnia in articulo mortis: Denique ad summum Pontificem absolvendum.

Atque horum omnium radix eadem est. Etenim (ut Capreolus, & Durandus dist. 19. 4. diligenter annotaverunt) in universum Apostolis dictum est: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata*, &c. Restrictio autem facta est speciali commissione Divo Petro: cui, quoniam claves tanquam primo clavigero collatæ sunt, id consequenter est demandatum, ut ejus auctoritate quicunque alius aperit, aperiat, &c. Nam illa commissio de aliis a D. Petro, facta est. Ideoque D. Petrus, & ejus successores non subjacent illi restrictioni, quin possint absolvi a quolibet sacerdote.

Ad

Ad quintum vero argumentum nonnulli reſpondent, illud verbum Domini non de corporali, ſeu ſacramentali manducatione corporis Domini, ſed de ſpirituali eſſe intelligendum. Qui autem per fidem Chriſtum habet in ſe manentem, is ſpiritualiter manducat corpus, & bibit ſanguinem, quia Chriſti membrum efficitur, ac proinde particeps ipſius & carnis, & ſanguinis. Id autem neceſſarium eſt ad ſalutem non ſolum adultis, verum etiam parvulis. Atque hujus ſententiæ videtur eſſe D. Thomas 3. p. q. 65. a. 4. ad 2. & q. 80. a. 9. ad 3. & D. Hieronymus in 1. c. epiſt. ad Epheſ. De confecr. d. 2. c. *Dupliciter*. Imo Origenes homil. 7. in Levit. & Auguſtinus l. 3. de doctrina Chriſt. c. 16. manifeſte docent, hunc locum figurate eſſe accipiendum, ut per metaphoram qui credit in Chriſtum, eique incorporatur, Chriſtum dicatur manducare. Eandemque expoſitionem nbique locorum D. Auguſtinus probat, ut tra. in Joann. 26. & 27. Et l. 1. contra duas epiſtolas Pelag. c. 22. & l. 2. c. 4. de confecr. d. 4. c. *In Eccleſia*, & c. *conſequenti*, ubi & refert, Innocentium hujus ſententiæ fuiſſe; ac revera fuit, ut patet in epiſtola ejuſdem Innocentii ad Concilium Carthaginenſe. Et ratio quoque illis ſuffragatur, quia ſi de ſacramentali manducatione Dominus loqueretur, falſum eſſet illud: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo*. Conſtat enim, multos carnem Chriſti, atque ejus ſanguinem in ſacramento accipere, & non eoſdem in Chriſto manere. Item, etiam cum ſermo univerſalis ſit, ſi de ſacramentali manducatione intelligeretur, jam parvulis eſſet Euchariſtia neceſſaria, ut vitam haberent in ſemetipſis, quod eſt erroneum. At laicis præterea ſumptio hujus ſacramenti ſub utraque ſpecie eſſet ad vitam neceſſaria, quæ eſt hæreſis Lutherana.

At vero, licet Dominus ibi de ſpirituali manducatione ſermonem faciat, non tamen excluditur ſacramentalis, ut patet ex D. Auguſtino in Joan. tract. 26. atque ex D. Thoma 3. p. q. 80. a. 11. Unde & ejuſdem partis q. 65. a. 4. ad 2. ait, illud verbum Domini intelligendum eſſe de ſpirituali manducatione, & non de ſola ſacramentali. Non dixit: Et non de ſacramentali. Quod autem de ſumptione etiam ſacramentali verba fiant, mihi facile perſuadeo. Primum, quia de futuro loquitur Dominus dicens: *Panis, quem ego dabo, caro mea eſt*; nondum enim inſtituerat Euchariſtiæ ſacramentum. Deinde, quia diſcernit manducationem & potationem, inquiens: *Niſi manducaveritis carnem, & biberitis*, &c. ubi integrum ſacramentum carnis & ſanguinis, quod in cibum & potum datnrus erat, aperte diſtinxit. Accedit ad hoc, quod Joannes Evangeliſta, ſi eo capite de Euchariſtiæ ſacramento non feciſſet mentionem, omnino nullam altiſſimi Sacramenti rationem habuiſſet, cum in reliquis ſui Evangelii partibus ne verbum quidem ullum de Euchariſtia fecerit. Adde, quod plerique Sancti de Euchariſtiæ Sacramento illum locum interpretantur, ut D. Chryſoſtomus in Joannem, homil. 45. & lib. 3. de dignitate Sacerdotali, c. 4. & Divus Auguſtinus lib. 1. de baptiſmo parvul. c. 20. Ambroſius l. 4. de ſacram. D. Bernardus in ſermone de reſurrectione, cujus initium, *Vicit Leo*. Cyrillus quoque atque Theophylactus in commentariis ſuper Joan. atque alii, quos refert Gratianus de conſecratione, diſt. 2. Certe Eccleſia, cum adverſus hæreticos de Euchariſtiæ ſacramento diſputat, ex eo capite vel maxime teſtimonia ſumit. Io concilio præterea Conſtantienſi, ſeſſ. 13. enm hæreticorum argumento obiter reſponderetur, qui ex hoc teſtimonio ſumebant, Laicis ſub utraque ſpecie hoc ſacramentum eſſe conferendum, non confugerunt Patres ad ſpiritualem manducationem, ſed crediderunt id quod Dominus dicit, *Niſi manducaveritis*, &c. etiam a Laicis ſub ſpecie panis ſervari: *cum firmiſſime* (inquiunt) *credendum ſit, ſub utraque ſpecie integrum Chriſti corpus & ſanguinem contineri*. Et (ne longum faciam) concilium Epheſinum in epiſtola ad Neſtorium, hunc ipſum locum, de quo diſſerimus, de ſumptione Sacramenti corporis & ſanguinis Domini interpretatur. Atque, id nos late perſecuti ſumus, ut vim argumenti conſeraremus, ſcilicet, quod difficilius eſt, quam ut per illam priorem intelligentiam eludi poſſit.

Igitur, ut ex locis citatis apud D. Thomam colligere licet, teſtimonium illud, licet diſſimiliter, utramque tamen expoſitionem complectitur, & ſpiritualis, & ſacramentalis mandncationis. Non enim qui corporaliter dentibus terit Euchariſtiæ ſacramentum, habet vitam æternam, niſi & ſpirituaiiter manducet, hoc eſt, credat in Chriſtum viva fide, & Eccleſiaſtici corporis, cujus Chriſtus caput eſt, membrum fiat. Ergo ſpiritualis manducatio per fidem, medium eſt neceſſarium ad ſalutem & adultis, & parvulis. Suſcipitur quoque hoc medium, cum baptiſmus ſuſcipitur, ut Divus Auguſtinus exponit, lib. 1. de baptiſmo parvnlorum, cap. 20. & locis quoque paulo ante citatis, ac D. Thomas 3. p. q. 73. a. 3. Sacramentalis autem manducatio non hoc modo eſt de neceſſitate ſalutis, ſicut baptiſmus, videlicet quia baptiſmus eſt neceſſarius non ſolum neceſſitate præcepti, verum etiam ut medium, ſine quo ſalus non conſtat. At ſacramentalis Euchariſtiæ manducatio ſolum eſt neceſſaria, ut præceptum, ac proinde ſolis adultis, quibus duntaxat præceptum imponitur. Quod antem hæc ſit mens Divi Thomæ, colligere poſſumus ex 3. par. qu. 75. art. 11. Quid autem in canſa ſit, quamobrem ſimilibus verbis non ſimilis neceſſitas præſcribatur, non facile dicitur, niſi ad eccleſiæ ſenſum noſtras intelligentias referamus, quæ ſacramentalem Euchariſtiæ ſumptionem nunquam intellexit eſſe medinm ad ſalutem neceſſarium, pœnitentiam eſſe intellexit. Vel utrumque quidem ſacramentum neceſſarium eſt in re, vel in voto, ſed aliter tamen utrumlibet: nam votum Euchariſtiæ

in baptiſmo contineatur, votum autem pœnitentiæ in nullo alio ſacramento. Quo fit, ut votum Euchariſtiæ ſatis ſit implicitum. Atque id forſitan eſt ad Divi Thomæ ſenſum accommodatius.

Ad ſextum argumentum reſpondetur, quod Nectarius anteceſſor Divi Chryſoſtomi confeſſionem ſecretam de medio ſuſtulerat, ut illo capite Sozomenus tradit. Quamobrem Chryſoſtomus Nectario ſuccedens, de confeſſione hac auriculari populo verba facere noluit: quia enim nondum ſcandalum ſedatum erat, quod in Eccleſia Conſtantinopolitana per occaſionem ſecretæ confeſſionis ſuerat exortum, non eſt auſus eam reſtituere, quam ſcilicet vir probatæ fidei apud Conſtantinopolitanos abjecerat. Nec apud Græcos confeſſio, quæ ſacerdotibus in aurem fit, tam eſt recepta, quam apud Latinos: Unde Sozomenus loco illo citato, apud Occidentales eccleſias ritum confeſſionis aſſerit maxime & traditum, & retentum. Sed de pœnitentia, diſt. 1. c. finali Theodorus dicit, Græcos exiſtimare, ſoli Deo eſſe confitenda peccata. Quemadmodum itaque baptiſmus non ſtatim a paſſione Chriſti cœpit eſſe medium omnibus neceſſarium ad ſalutem, ſed poſt ſufficientem Evangelii, & Baptiſmi evulgationem; ita & confeſſionis ſacramentum ex eo tempore cœpit omnibus hominibus eſſe neceſſarium, etiam de peccatis ſecretis, quo ſufficienter promulgatum eſt. Quo fit, ut Græci ante plenam invulgationem ſine peccatorum confeſſione occultorum ſalvari potuerint. Juriſconſultis vero, ac nonnullis etiam Theologis ſane parcendum eſt, quod in quæſtione perobſcura, & quæ eo tempore nondum erat ſatis explicata, ac definita, ignoranter erraverint.

PARS SEXTA.

De Præcepto Sacramenti Pœnitentiæ.

QUÆST. 6. PRINCIP. SEd quoniam plus nimio longa facta eſt diſputatio, jam ad partem Relectionis poſtremam pergamus, in qua illud quærebatur: An de pœnitentiæ ſacramento divinum præceptum ſit. Et quoniam primam hujus ſacramenti partem, hoc eſt, contritionem cordis, quemadmodum in præcepto divino eſſet, oſtendimus; reliquæ ſunt duæ, de quibus nobis inſtituenda eſt diſputatio, confeſſio videlicet oris, & ſatisfactio operis: nam alterius præceptum hæretici negant, alterius enim Catholici.

Utr. de confeſſ. peccat. ſit divin. præcep.

Ad illud igitur explicandum prius aggrediamur: An confeſſio, quæ ſacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure ſit præcepta.

ARG. PRO NEGATIV. PARTE. Suadetur enim non eſſe: Primum, quia tale præceptum divini juris nullo ſacrarum litterarum loco reperitur. Quod ſi ita eſt, ut certe videtur eſſe, non eſt cur divini juris præceptum eſſe fingamus.

Deinde, ſi confeſſio divinæ inſtitutionis eſſet, ejus quoque integritas ab Evangelico jure proficiſceretur. Unde fieret, ut & pœnitens omnium peccatorum & ſpecies, & numeros diceret, & Confeſſor ſolicite utrumque interrogare deberet, quod eſſet revera moleſtiſſimum. Ac præterea non liceret Eccleſiæ ulla ex cauſa confeſſionem partiri. At partitur, ut cum ſunt caſus reſervati, abſolvit Romanus Pontifex ab illis, pro aliis vero non reſervatis remittuntur pœnitentes ad proprios ſacerdotes. Non igitur divinæ inſtitutionis eſt, omnia ſimul peccata ſacerdoti confiteri.

Præterea, ſi hoc præceptum Evangelicum fuiſſet, tunc non obſtante damno vel propxio, vel alieno, confiteri teneremur, ſicut & baptizari. Et aſſerunt Doctores, jacturam aut meam, aut alterius idoneam eſſe cauſſam, cur ego non debeam confiteri: non eſt ergo divini juris obligatio.

Præterea, ſi Chriſtus Dominus confeſſionem juſſit, certe eam juſſit, quæ medium eſt neceſſarium ad ſalutem, ſcilicet formatam. Quamobrem qui præſtaret confeſſionem informem, eam iterum facere teneretur, quod eſſet profecto duriſſimum.

Præterea, ſi præceptum de confeſſione divinum eſſet, mutus hac etiam lege conſtringeretur. Id vero tam eſt abſurdum, quam eſſet abſurda confeſſio, quæ a muto proficiſceretur. Item & abſens per epiſtolam confiteri deberet abſenti ſacerdoti, atque adeo peccator ignotæ linguæ præſenti per interpretem.

Ad hæc, eadem ratione Dei præceptum eſſet, ſolis propriis ſacerdotibus confiteri, cum ſoli ſint a Deo judices conſtituti; unde & in cap. *Firmiter*, de ſumma Trinitate, claves ſolis Apoſtolis, & eorum ſucceſſoribus dicuntur eſſe collatæ.

Poſtremo, ſi mandatum hoc ex Evangelio poſſet haberi, id vel maxime ex illo Joannis 20. c. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt.* At inde non habetur: pari enim ratione oporteret venialia confiteri, cum de illis etiam ibidem ſermo ſit, alias confeſſio venialium ad hoc ſacramentum non pertineret: & ſi de utriſque loquitur Chriſtus, cum ait, *Quorum remiſeritis peccata*, ad utraque etiam pertinet, quod dicit, *Quorum retinueritis*; &c. Compertum igitur videtur eſſe, aut utrorumque, aut neutrorum confeſſionem in præcepto divino eſſe.

In contrarium eſt, quod Sacramentum pœnitentiæ ad ſalutem neceſſarium eſt, ut ante docuimus (1). Quod utique ſacramentum citra confeſſionem conſtare non poteſt, quæ videlicet eſt præcipua hujus Sacramenti materia. Cum itaque peccata mortalia confiteri opus ſit ad ſalutem, efficitur manifeſte, de Confeſſione Divinum eſſe præceptum.

RESOL. QUÆST. In hac controverſia poſt ea, quæ in ſuperiore definita ſunt, vix quicquam ſuper-

(1) *In 3. part. tract.*

superest, quod adjicere debeamus. Quippe certum & perfuasum nobis esse debet, omnem exteriorem virtutis actum ad salutem ex Divina institutione necessarium, ex eadem quoque institutione in præcepto esse. Faciamus enim, hominem peccatorem contritionem habere peccati sui: tunc quæritur, an hic teneatur confiteri ex Divino jure, necne. Si tenetur, id fides Catholica docet, id nos in præsentia conficere volumus: Si non tenetur, sine peccato mortali poterit Confessionem omittere. Quare per solam contritionem salvabitur: ac proinde Confessionis sacramentum non est ad salutem necessarium.

Assertiones 4. Petri Oxon. damnatæ.

Præterea (ut reliqua argumenta prætereamus, quæ modo repetere mpleſum negotium esset) definitio illa Concilii Complutensis sub Reverendissimo Archiepiscopo Toletano Alfonso Carillo, manifesto convincit, non solum Confessionem divina lege jussam esse, verum etiam id negare, hæreticum esse.

Prima igitur Conclusio Petri Oxoniensis, ibidem damnata, sic habet: *Peccata mortalia, quantum ad culpam & pœnam alterius sæculi, delentur per solam cordis contritionem sine ordine ad claves.*

Secunda Conclusio: *Quod confessio de peccatis in specie fuerit ex aliquo statuto universalis Ecclesiæ, non de jure Divino.*

Tertia conclusio: *Quod prave cogitationes confiteri non debent, sed sola displicentia delentur sine ordine ad claves.*

Quarta conclusio: *Quod confessio non debet esse secreta.* Has omnes & singulas hæreticas esse, Synodus definivit. Est autem congregata auctoritate Sixti Quarti, & confirmata postea ab eodem Sixto in Extravaganti, cujus retro mentionem fecimus: Ubi denuo condemnantur, tanquam Hæreticæ, illæ propositiones. Quo fit, ut qui asserunt hunc errorem esse temerarium, aut hæresim sapere, hanc Sixti definitionem minime viderint, quam non piguit semel atque iterum sumere, ut frequentius oboculos posita perenni memoria teneatur.

Respon. 1. argument. Ad primum argumentum: Jam ostendimus locum in Evangelio Joannis, unde Confessionis præceptum ducitur. Nam quod Cajetanus in Commentariis super hunc locum asserit, institutionem sacramenti pœnitentiæ inde haberi, non præceptum, certissime fallitur. Habetur enim necessitas comparendi coram judicibus a Christo constitutis, atque ex consequenti præceptum Confessionis, sine qua peccata nostra a sacerdotibus juste ac prudenter discerni, judicarique non possunt.

Jam quod hæretici tradunt, Innocentium tertium fuisse Confessionis auricularis auctorem, imprudenter errant. Leo siquidem Papa multis annis ante Innocentium præcepit, Confessionem non publice fieri, sed occulte. Quin etiam asseruit, contra Apostolicam regulam publicam confessionem postulari, ut patet Epistola 57. ad Episcopos Campaniæ, & 69. ad Theodorum Episcopum. Hujus etiam judicii sacramentalis apud sacerdotes meminit Innocentius Primus in Epistola ad Decentium cap. 7. Sed & Clemens in 1. Epistola ad Jacobum fratrem Domini, Petrum Apostolum tradidisse refert, cogitationes etiam malas oportere Christianos mox ad Christum illidere, & sacerdotibus Domini manifestare. Ejus etiam est mentio apud Div. Hieronymum in illud Ecclesiast. 10. *Si mordeat serpens in silentio*, &c. Nam quod super Psalm. 84. referri solet, forsitan rejiceretur, quod commentaria illa, an Divi Hieronymi sint, incertum est, quemadmodum liber 2. de Visitatione infirmorum, & libellus ad Comitem, & liber de vera & falsa pœnitent. Divi Augustini esse negantur. Sed est tamen in Augustino locus, quem evertere ne Erasmus quidem possit, in libro 3. de Baptis. contra Donat. cap. 17. & 18. ubi nititur judicium hoc sacerdotale eodem hoc ipso Joannis asserere testimonio. Vide etiam Tract. 2. in Psal. 101. super illud: *Ut audiret gemitus compeditorum*. Cyprianus quoque Serm. 5. de lapsis, etiam eos, qui corde tantum lapsi sunt, docet, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter debere confiteri. Pœnitentiæ hujus insuper, quæ apud sacerdotes fit, mentionem fecit Tertullianus in l. de pœnitentia. Div. Ambrosius autem l. 1. de pœnitentia cap. 2. hanc sententiam eodem, quo & nos Joannis testimonio confirmat. Nam alia, quæ solent afferri, ut est illud Jacobi 5. *Confitemini alterutrum*, &c. & illud Lucæ 17. *Ite, ostendite vos sacerdotibus*, &c. non adeo firma videntur adversus Hæreticos testimonia. Tametsi dici etiam facile poterat, quod licet ex Sacra scriptura hujusmodi præceptum non haberetur, habetur tamen ex traditione Christi, & Apostolorum, quemadmodum & alia pleraque nostræ fidei documenta. Quod si rara apud antiquos secretæ Confessionis mentio est, frequens vero publicæ, ut in Concilio Nicæno cap. 9. & aliis item plurimis, id sane nihil nostræ huic definitioni adversatur. Ostensum est siquidem non solum ex traditione majorum, verum etiam ex Evangelico testimonio confessionem peccatorum sacerdoti fieri debere, quod quidem est de necessitate sacramenti. Secretam vero aut publicam Confessionem fieri, prudentiæ est naturali relictum, quæ dictat, ut occulta peccata occulte, publica publice judicentur.

Respon. ad 2. Ad secundum argumentum non possumus breviter respondere, quoniam rei gravitas & utilitas multa nos dicere compellunt, quæ præteriri nulla ratione debent.

Confess. deb. esse integra.

Primum igitur, Confessionem integram esse debere, apud Theologos exploratissimum est,

ut patet in 4. distin. 16. & 17. ubi ea de re a scholasticis Theologis disseritur. Habetur autem manifeste hujus assertionis definitio in Concilio Florentino, ubi posteaquam decretum est, Confessionem esse hujus sacramenti materiam, ad Confessionem id pertinere definitur, ut quis omnia peccata sua, quorum memoriam habet, integre confiteatur. Et Concilium Lateranense in cap. *Omnis utriusque sexus*, de pœnitentiis & remissionibus, *Omnia*, inquit, *peccata sua proprio Sacerdoti confiteatur*. Quod etiam usu totius Ecclesiæ declarari facile potest: nam qui tacet aliquod peccatum mortale, eum communi consensu fideles damnant.

Divus quoque Thomas 4. dist. 17. qu. 3. art. 4. quæst. 2. rationibus hoc suadere conatur: Prima, quod Confessio mutila non est Confessio, sed Confessionis simulatio: non enim vere vult sanari ab illis morbis, quos explicat medico, qui alios tacet, cum medicina sit eadem omnibus sanandis instituta: quæ ratio sumitur ex D. Augustin. de vera & falsa pœnitent. c. 15. *Quidam*, ait, *uni celant, quæ alii manifestanda conservant. Quod est ad hypocrisim tendere, & semper carere venia, ad quam totam se per frusta putant pervenire.*

Secunda, quod confessio fit sacerdoti vice Dei cum spe veniæ consequendæ: sed impium est, a Deo dimidiatam sperare veniam, de vera & falsa pœnitentia, cap. 9. ergo & a Confessore impium est dimidiatam peccatorum remissionem expectare. Quæ eadem est ratio D. Augustini in illo cap. 15.

Tertia, quod sacramentum hoc ordinatur ad medicinam omnium peccatorum mortalium, quibus sacerdos curationem adhibiturus est. Quod nisi cognoscat medicus ægri totam habitudinem, non potest prudenter medicinam apponere. Nam quæ uni morbo competit, alteri affert quandoque perniciem. Quæ ratio sumitur ex cap. *Omnis utriusque sexus:* Ubi Innocentius ait: *Sacerdos more periti medici diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati, ex quibus prudenter intelligat, quale debeat ei præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere, diversis experimentis utendo ad salvandum ægrotum.*

Durandus tamen d. 17. qu. 15. hanc quidem rationem calumniatur, sed eam tuetur Paludanus q. 5. ejusdem distinctionis, ac multo etiam magis Adrianus, quæst. 4. de Confessione. Nos vero fatemur, Conclusionem Mathematica demonstratione plane exploratam haberi non posse: sed fide posita, afferuntur argumenta, quæ probant, consentaneum esse, ita fieri oportere. Ac revera, cum hujus sacramenti finis non tam vindicare sit, quam sanare (*non enim venit filius hominis in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*, Joan. 3.) notitia necessaria judici ad hoc salutare judicium, ex tali fine salutis depromenda est. Tantum itaque criminum pœnitens Confessori debet manifestare, quantum opus erit ad salubre pœnitentis judicium, atque vindictam. Et quemadmodum leges considerant, quod plerumque necesse est, raros autem eventus negligere solent; sic & rationes legis in ea spectant, quæ plurimum accidere solent, quæ vero raro incidunt, nec legem, nec rationem legis infirmant. Compertum sit igitur, Confessionem peccatorum integram esse oportere.

Utrum integr. Confess. sit de jure divino.

Sed an id sit de jure divino, in dubium vertitur. Cui tamen (ne longas moras trahamus) breviter respondetur, Confessionis integritatem ex Divina institutione fuisse. Qui enim Confessionem instituit, non mancam & mutilam, sed integram instituit. Dei quippe perfecta sunt opera.

Deinde, materia sacramenti ex Divina institutione fuit: At Confessio integra est materia hujus sacramenti, ut in Concilio Florentino definitur. Imo adeo perspicuum est, cum formæ absolutionis Confessio mutila & dimidiata repugnet. Non enim absolvit ligatum multis funibus, qui unum præscindit, aliis non præcisis.

Denique Joannis 20. sacerdotes judices constituuntur a Domino ad remittenda peccata loco Dei: Si ergo sacerdos partem peccatorum remitteret, partem non remitteret, (quod paulo ante ratiocinabamur) & Deus quoque partim absolveret, partim non absolveret, quod impium est. Cumque omnium peccatorum mortalium sint judices, si quibusdam cognitis, aliis neglectis, reus absolveretur, proculdubio judicium non solum imprudens esset, verum etiam iniquum.

Porro si omnia hæc argumenta defuissent, usus Ecclesiæ usque ab Apostolis receptus id satis ostendit: semper enim intellexit Ecclesia, Confessionem, quam a Christo accepit, integram esse debere.

Utrum satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis memoriam habet, an necessum sit præterea diligentiam adhibere, ut revocentur quæ memoria exciderunt.

Verumtamen adhuc dubium est: An satis sit confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habet, an oporteat etiam adhibere diligentiam, ut peccata in memoriam, revocentur. Nam videtur illud prius satis esse, quoniam in Concilio Florentino dicitur, ad confessionem pertinere, ut omnia peccata, quorum homo memoriam habet, integre confiteatur. In contrarium est communis sententia Theologorum, atque adeo communis usus totius populi Christiani.

Pro hujus rei explicatione, cum primis advertendum est, unum idemque præceptum esse de Confessione, de ejus integritate, de examine conscien-

scientiæ, ac peccatorum inquisitione. Nam ob id tenetur homo integre confiteri, quia tenetur confiteri, & idcirco examinare conscientiam, & peccata, quæ fecit, inquirere, quia debet integritatem in confessione servare.

Illud deinde commemorandum est, (quod alias sæpe diximus) hujus judicii sacramentalis finem non tam punitionem, & vindicationem justitiæ esse, quam vindicationem salutarem. Ex quo fit, ut, licet in judicio pure vindicativo exacta culparum cognitio requiratur, ut videlicet tanta sit pœna, quantam quis per culpas meritus est; at in judicio hoc sacramentali non exigitur exacta cognitio peccatorum, sed qualis, & quanta necessaria est ad curationem, & salutem pœnitentis: hæc enim hujus judicii finis est. Quæ quidem doctrina habetur ex cap. *Omnis*, de pœnitentiis, & remissionibus, ibi: *More periti medici sacerdos diligenter inquirat peccatoris circumstantias & peccati*, &c. Idem traditur ab eodem Innocentio, in capitulo, *Deus*, eodem titulo: *Cum pœnitentia*, inquit, *non tam secundum quantitatem excessus, quam pœnitentis contritionem per discretum sacerdotis arbitrium sit moderanda, pensata qualitate personarum, & consideratis circumstantiis omnibus, prout saluti eorum viderit expedire*.

1. Conc. His animadversis, prima conclusio sit: Non tenetur quis omnem operam quam potest dare, ut omnia peccata quæ fecerit, in memoria conservet, videlicet, ut postea tempore confessionis nullum intermittatur. Hanc conclusionem vel eo solo argumento amplecti deberemus, ne Christi jugum insuave, imo adeo importabile hominibus redderetur; ne Germani merito possint objicere (quod quidam illorum impudenter faciunt) Doctores Scholasticos, homines nimirum argutos, confessionem hodie talem reddidisse, ut juxta illorum heterosin impossibile sit confiteri.

Præterea, Pauci admodum eorum qui semel in anno confitentur, memoria tenent universa peccata mortalia, omnes circumstantias, omnesque cogitationes; & tamen si peccator, simul atque peccat, scriberet peccatum, oblivioni certe frequentissime mederetur. Non igitur quamcunque potest curam impendere homo tenetur, ut omnia peccata memoria teneat, nisi velimus ad hanc scribendi scrupulosam diligentiam homines obligare.

Item, Quidnam is faciet, qui literas nescit? Num locis & signis peccata denotabit, ut eo pacto memoriæ imbecillitati succurrat? Minime gentium. Age vero, quid cum rusticis agemus, si hæc sententia vera non est? Nempe nihil aliud, quam eos obligare, ut non semel modo, verum etiam centies in anno confiteantur, si quidquid valent, præstare tenentur, ne ullius peccati obliviscantur. Et, cum ex duobus jactis fundamentis hæc Conclusio maxime constet, non est cur nos in ea probanda amplius immoremur.

Secunda Conclusio: Tempore, quo quis tenetur confiteri, aliquam diligentiam adhibere debet peccatis omnibus, quæ commisit, inquirendis. Tenetur enim integram confessionem facere, quod nulla adhibita diligentia est moraliter impossibile. Idem patet ex fine Confessionis, sive quatenus judicium voluntarium est, sive in quantum est judicium medicinale.

Tertia propositio: Qui adhibet humanam vel mediocrem diligentiam, (qualem videlicet præstare solent viri mediocriter timentes Deum, quisque juxta conditionem gradus & ordinis sui) vere implet legem de confessione integre facienda. Verbi gratia, si ego adhibui aliquam diligentiam, & per parvam ulteriorem probabiliter existimo aliqua mortalia fore in memoriam revocanda, teneor ulterius inquirere. Quod si puto nullum aliud peccatum venturum in mentem, nisi forsitan ingenti quadam discussione, & magni temporis inquisitione, non oportet esse solicitum: satis nempe est illa mediocris, & humana diligentia.

Quarta propositio: Si quis adhibuit diligentiam & curam in examinanda conscientia, quam credit esse sufficientem, etiamsi fallatur, excusari talis negligentia a peccato mortali & potest, & debet: Non in omnibus id quidem, sed in hominibus piis, qui timent Deum, atque habent mediocrem curam animæ suæ. Cæterum impios, quos videlicet nulla animæ suæ cura tangit, ego nulla ratione a peccato mortali excusarem, etiam si existiment, se diligentiam idoneam adhibuisse, cum videlicet omittunt, vel ignorantes, aliqua peccata, ex insufficienti discussione. Nam cum hujusmodi hominibus minima diligentia esse videatur maxima, cumque sint soliti adhibere mediocrem, timere sibi necessario debent. Quod si non timent, nullam excusationem habent peccati. Contra, viri conscientiæ sobriæ & timoratæ, cum adhibere diligentiam & curam soleant, si quando ex ignorantia & inconsideratione prætermittant, jure optimo a mortali culpa saltem excusantur.

Object. cont. 4. conc. Quod si objicias, eam diligentiam mediocrem non sufficere, ex eo quod D. Augustinus ait, de vera & falsa Pœnitentia, cap. 15. *Ponat se omnium pœnitens in judicio Sacerdotis, nihil sibi reservans sui, paratus facere pro reparanda animæ vita, quæcunque faceret pro vitanda corporis morte*.

Item Doctores asserunt, eam diligentiam facturos pœnitentes, quam facerent in inquirenda pretiosa margarita.

Respons. Probatissimum id est, quis negat? At quoniam infirmis etiam oportet consulere, non præscribimus quid faciant optimi, sed quid ad salutem necessario facere debeant vel imbecilles.

Corol.

COROLL. 1. PRÆC. CONCL. Ex his manifeste colligitur, numerum peccatorum mortalium ad Confessionis integritatem pertinere. Nam qui commisit decem, & solum exprimit novem, celat unum. Quare non confitetur omnia peccata, quæ in memoria habet.

COROLL. 2. Fit deinde, non oportere eos, qui sæpe peccant, ad Mathematicos numeros peccatorum multitudinem exacte redigere. Difficilis sane propositio, sed vera, quia vix possibile est iis, qui semel in anno confitentur, certum peccatorum numerum recensere. Sat igitur erit, mediocri diligentia adhibita, paulo plus vel minus numerum explicare: Verbi causa, est qui consuetudinem habet fornicandi, si maximam solicitudinem haberet, forsan certum posset exprimere: sed non tenetur, inquam: quin satis fuerit ita dicere: *Habeo consuetudinem semel, vel bis in hebdomada fornicandi*, vel *peccavi hujusmodi peccatis fere quinquaginta aut circiter centum*, &c. Hæc enim notitia sufficit Confessori, ut finem Confessionis præstet, sive consilium, sive remedium, seu vindictam salutarem, quemadmodum exemplo Medici facile declarari potest.

COROLL. 3. Colligo tandem, interim non opus esse hanc mediocrem diligentiam ad numerum peccatorum exprimendum, etiam pingui crassaque Minerva. Sit posstibulum (exempli causa) decem annos in lupanari, hanc, inquam, non est opus sollicitam reddere, ut explicet, an centum millia peccatorum commiserit, plus minusve: sed sat erit ita dicere: *Ego decem annos in hoc vitio fui, quoslibet homines admisi, qualibet hora parata fui*, &c. Probatur, quia ex eo tantam accipit Confessor notitiam, quanta opus est ad quemcunque finem Confessionis consequendum: Imo quantam potest pœnitens ei dare, etiamsi exprimat sexcenties millies peccavisse. Non ergo debet Confessor vexare pœnitentes, punctim interrogando de numero per anxiam & puerilem superstitionem faciens eos vel mentiri, vel certe falsum dicere.

COROLL. 4. Huic & aliud corollarium adjunctum est, videlicet, non necesse esse, ut pœnitens omnes actus explicet, mortales etiam, singulatim, cum in uno actu intelliguntur, ut si volo inimicum occidere, quæro arma, equum, &c. Item qui furatur, scalas suspendit, aperit seras, &c. Quia licet omnes illi actus sint peccata, omnes tamen ordinantur ad perficiendum actum unum, quem confiteor: licet enim in genere entis sint multa entia, sed in moralibus pro uno actu computentur. Hæc tamen ratio calumniam habet; quia actus interior, & exterior, in genere moris, una culpa censetur; & tamen non satis erit, actum interiorem confiteri, nisi simul aperias actum exteriorem. Nam ille actus exterior est peccatum mortale, & omne mortale confiteri necesse est. Ratio igitur vera hujus Conclusionis corollariæ fuerit: quod Sacerdos in actu præcipuo explicato per meam Confessionem sufficienter intelligit actiones comitantes. Quemadmodum qui confitetur exteriorem actum, stultus erit, si velit interiorem explicare. At cum in interiore non intelligatur exterior, explicetur oportet. Unde fit, ut si ad perfectionem peccati principalis actus alios adjunctus intervenire non soleat, explicandus sit: ut si per internuncium sollicitavi puellam, vel si ad occidendum, socium accersivi.

Utrum ad integritatem Confess. requiratur manifestatio circumstantiarum.

Sed jam quæstio valde difficilis urget, an teneamur peccatorum circumstantias confiteri, ut integra Confessio sit. Qua explicanda primum intelligatis, circumstantias esse in duplici differentia: alias minuentes, alias vero aggravantes. Aggravantes rursum bifariam partiri necesse est: quædam enim mutant speciem, ut furtum in loco sacro; aliæ non mutant, ut furtum centum aureorum, quod eadem specie continetur ac furtum aureorum decem.

1. CONC. Tunc sit prima propositio: Circumstantia, quæ ita minuit, ut ex mortali faciat veniale, omnino debet explicari, ut communicare in Divinis cum excommunicato, veniale sit, si ex inconsideratione procedat. Quod si confiteor, me cum excommunicato in Divinis communicasse, Sacerdos seducitur in re gravi ad judicium pertinente. Nam intelligit, me peccasse mortaliter.

SECUNDA PROPOSITIO: Si circumstantiæ minuunt peccati malitiam, intra latitudinem mortalis culpæ tamen, non est necessarium illas confiteri, nisi forsitan rarus eventus contingeret, ubi tanta esset ex circumstantia adjacente culpæ diminutio, ut dupla, vel tripla a Sacerdote intelligeretur. Tunc enim judex in re gravi decipitur. In universum tamen, si quis animo pure & simpliciter confitendi, & non ut quærat excusationes in peccatis, ejusmodi circumstantias explicet, consilium faluberrimum est, & nos reprobare non possumus. Nec in hoc sensu reprobarunt aut Petrus Palud. dist. 16. qu. 3. aut Sylvester in verbo Confessio 1. §. 9.

TERTIA PROPOSITIO: Circumstantiæ mutantes speciem, & ex nova specie novam peccato moralem malitiam adjicientes sunt omnino explicandæ, ut fluprum cum virgine Deo sacra, incestus cum consanguinea, quia vere ibi continentur plura peccata contra plura præcepta, & contra plures virtutes. Item, quia alias major pars malitiæ Sacerdoti celaretur. Quamobrem merito præcipitur Sacerdoti, in cap. *Omnis*, de Pœnitentiis, ut diligenter inquirat & peccatoris circumstantias, & peccati, &c. Quod etiam præfinitum est in Decreto quodam Wormatiensis Concilii, quod refertur a Rhenano circa finem Tertulliani: Oportere, scilicet, Sacerdotes rei veritatem ad liquidum interrogando discutere, & studiose perscrutari diversos pœnitentis errores. Idem eleganter præscriptum est in 6. Synodo generali apud Trullum congregata, canone ultimo. Est quoque diligenter animadversum ab Augustino

gustino in libro de vera & falsa Pœnitentia, cap. ultimo, & habetur de Pœnitentia dist. 6. cap. 1.

4. OBJECT. Sed argumentantur quidam contra hoc, quia etiam si Confessor non inquirat ejusmodi circumstantias omnes, fiunt omnia quæ sufficiunt ut pœnitens gratiam consequatur: ergo ejusmodi Confessoris scrutinium non est necessarium.

Deinde, pœnitens non tenetur majorem dili. gentiam adhibere in inquirendis peccatorum circumstantiis, quam adhibuit: ergo nec Confessor.

Præterea, quia confessio ex multis hujusmodi interrogationibus fiet molesta nimis tum pœnitentibus, tum, ac multo etiam magis, Confessoribus.

Demum, plurimæ peccatorum species, atque earum differentiæ ignorantur, non ab indoctis modo, verum etiam a doctis.

NOTANDA DUO. His argumentis priusquam ego respondeam, dico, necessarium esse Confessori interrogare pœnitentem, quando probabile est, quod pœnitens ex negligentia prætermittit aliquam ejusmodi circumstantiam, quam diximus explicandam esse: tum quia alias peccaret absolvendo ponentem obicem Absolutioni: tum quia judex non servaret debitam fidem officio suo: tum quia medicus & negligens, & malus haberetur, si ab ægroto morbi circumstantiam & qualitatem non exquireret.

Secundo dico, quod si Confessori probabile est, pœnitentem diligentiam idoneam adhibuisse in inquirendis & peccatis, & peccatorum circumstantiis, adhuc tenetur interrogare atque disquirere, cum probabiliter credit, aliquam peccati circumstantiam necessariam se per hujusmodi inquisitionem inventurum. Verbi gratia, sit rusticus, qui pro ruditate sua mediocriter init diligens in peccatorum circumstantiis commemorandis, si Confessor probabili conjectura tenet, alicujus circumstantiæ pœnitentem oblivisci, tenetur sine dubio interrogare.

Primo, quia medicus etiamsi cognosceret, ex oblivione inculpabili ægrotum tacere aliquas circumstantias morbi pestilentes, revera teneretur inquirere.

Secundo, quia judex infideliter ageret, si sciens, testes oblivisci alicujus criminis, de qua jus habet interrogandi, omitteret tamen ac dissimularet.

Tertio, quia Confessor institutus est loco Dei ad compensandas injurias contra Deum factas, & taxandas pœnas pro offensis debitas: ergo hac etiam ex parte infidelis sequester ac mediator esset, quemadmodum is, cujus fidelitati ego committerem, ut rationem dati & accepti ab Œconomo meo acciperet, &c.

Quarto, de illa peccati omissa circumstantia non posset Confessor præbere nec consilium, nec remedium, ut pœnitens in futurum caveret illam &c. Unde in cap. *Omnis*, de Pœnitentiis, Innocentius ait: *Diligenter inquirat peccatoris circumstantias, & peccati, quibus prudenter intelligat, quale debeat præbere consilium, & cujusmodi remedium adhibere.*

RESP. OBJECT. Ad primum igitur respondetur, quod hoc Sacramentum non solum ordinatur ad reconciliationem pœnitentis cum Deo & Ecclesia, sed etiam ad compensandas injurias Deo factas, imposita pœna juxta quantitatem culparum. Alioquin superflua esset tertia Pœnitentiæ pars, scilicet Satisfactio. Ordinatur etiam hoc Sacramentum ad medendum vulneribus universis, & remedinm adhibendum ægroto, debitumque consilium præstandum, ne eadem vulnera iterum accipiantur.

Ad secundum negatur consequentia: alia est enim diligentia adhibenda a teste & reo in judicio, alia a judice, cui ex proprio munere competit inquisitio.

Ad tertium: Nolo ego confessores importunos esse, & intolerabile negotium facessere pœnitentibus. Quemadmodum nec eos quidem probo, qui imprudenter interrogando pœnitentibus scandalum injiciunt, atque eos peccare docent. Qua in re confidenter etiam reprobo summas illas confessionum interrogationibus plenas, quæ idiomate vulgari non solum eduntur, ut in publicum prodeant, sed passim etiam mulierculis, & idiotis conferuntur, ut inde discant non confitendi, sed (ut ego sentio) peccandi rationem, & normam. Sed id nos modo asserimus, cum moraliter constat Confessori, aliqua vel peccata, vel peccatorum circumstantias ex oblivione præteriri, oportere vel commonefacere, vel interrogare, ut res in judicio palam fiat. Quod si mediocrem probabilitatem Sacerdos habet, qua sibi persuadet, pœnitentem omnia peccata, & eorum circumstantias confiteri, non oportet confessorem esse solicitum, & scrupulosum, sed sane intelligere, quod Sylvest. in verb. Confessor 3. §. 13. 14. & 15. tradidit (1).

DUBIUM ADRIANI. Hinc vero facile patet, quid in ea quæstione tenendum sit, quæ Adrianum post quintam quæstionem de confessione, dubio septimo male habuit: An cum pœnitens ignorat, aliquam circumstantiam non esse peccatum, & propterea non confitetur, oporteat confessorem interrogare, & commonere.

RESOLUTIO. Et quidem, cum ignorantia est vincibilis, nulla controversia est, sed pœnitentem etiam invincibiliter ignorantem confessor admonere tenetur illius peccati, aut circumstantiæ, quæ ex ignorantia præteritur, sive præceptum divinum sit, sive humanum, quia moraliter loquendo, ut Theologos decet, confessor tacens, & absolvens pœnitentem errantem circa materiam peccati mortalis, suo opere probat, confirmatque pœnitentis errorem. Mox etiam quia confessor Doctor est, ad quem accedit pœnitens, tanquam ad Vicarium Dei, ut instruatur: unde infideliter ageret contra magisterium sibi commissum, nisi doceret errantem.

Li-

(1) *Ubi tractas de scientia requisita, ut Confessor munere suo rite fungatur.*

Liquet enim, pœnitentes accedere ad confeſſores, non ſolum ut abſolvantur, ſed ut inſtruantur. Nam etſi confeſſor, quatenus confeſſor eſt, non ſit niſi aut judex, aut medicus; at quia proprius Sacerdos, & Paſtor, & Doctor eſt, (ad Epheſ. 4.) fit inde, ut omnes leges, tam divinas, quam humanas, quæ ſpectant ad pœnitentem, eum docere teneatur; unde in Concil. Wormat. jam citato interrogationes etiam proponuntur, quæ ad pœnitentis eruditionem neceſſariam pertinent. Quia vero proprii ſacerdotes vicarios conſtituunt ſui muneris, & officii delegatos, ſentiant qui vices ſuſcipiunt propriorum ſacerdotum, id ſibi negotii dari, ut non modo pœnitentes & audiant, & abſolvant, verum etiam erroribus amotis inſtituant.

LIMITAT. DATÆ RESPONS. Atque id ego intelligi volo, cum exiſtimo me pœnitenti profuturum. *Nam fruſtra niti, & nihil aliud, quam laborando odium quærere* (ut Salluſtius ait) *extremæ dementiæ eſt*: & Divus Auguſtinus de pœnit. diſtinct. 7. cap. *Si quis*, *Ideo*, inquit, *do tibi pœnitentiam, quia neſcio; nam ſi ſcirem nihil tibi prodeſſe, non tibi darem, non te admonerem*. Ratio quoque perſpicua eſt, quia nulla lex obligat ad actus inutiles, & otioſos. Item, ſicut correctio ad bonum illius, qui corripitur; ita confeſſio ad bonum pœnitentis ordinatur. Sed quando ſcio, nihil mea admonitione profuturum, non teneor fratrem corripere aut delinquentem, aut ignorantem: ergo &c. Nam ex fine ratio mediorum eſt. Hinc facile diſcernetur, quid in multis eventis confeſſor habeat facere, ſi prudens eſſe velit, ut ſi mulier nupſit Petro occulte non conſummato matrimonio, deinde contraxit cum Joanne publice, & conſummavit, cum quo manet bona fide. Item, ſi mulier contraxit cum fratre ſuo, aut affine, quem invincibiliter ignorat eſſe fratrem, &c. Nam in his omnibus, ſi credo meum conſilium profuturum, teneor admonere, ſin vero minus, teneor non admonere, ſive id ſit in detrimentum proximi, ſive non ſit, ſive contra jus divinum, ſive humanum.

Teſtim. ab Adr. in contr. allata, quom. accipienda.

Teſtimonia vero, quæ Adrianus in contrarium refert ex Divo Ambroſio, ſermone 82. 83. & 84. ex Divo Paulo Apoſtolo, Actor. 20. ex Gregorio 43. diſtinct. capit. *Epheſiis*, ex Innocentio 83. diſtinct. cap. *Error*, de doctore publico intelligenda ſunt. Cujus doctrina licet aliis ſit odor mortis in mortem, debet tamen populo tradi, ut aliis ſit odor vitæ. *Nam* (ut idem Div. Ambroſius ait, ſerm. 83.) *prædicatio ſacerdotis in plebe ſalvandis correctio eſt, conteſtatio judicandis*. Doctrina ergo, quæ ad bonum publicum ordinatur, propter malum privatum non eſt intermittenda. At doctrina, quæ bonum privatum pro fide habet, ceſſante fine, id eſt, privato bono, ceſſare debet.

Id vero intelligendum eſt, ſi nec ſtatim, nec poſtea fructus admonitionis ſperatur. Deinde, cum veriſimiliter credo, hanc ignorantiam eſſe duraturam. Nam ſi aliunde conſtaret, ſubmovendam eſſe ab alio videlicet confeſſore, qui imprudentius medebitur illi malo, certe conſultius ignorantem admonebo, præterquam ſi remedium eſt intolerabile: ut ſi exemplis propoſitis addas ſuſceptos filios ex exiſtimato matrimonio, diutinam cohabitationem, ſcandalum publicum, &c. Quo eventu nullus tam imprudens erit, qui non periculum præſens horreat, nullus tam temerarius, qui ſibi fidat.

Ad quartum argumentum reſpondetur ex Cajetano qu. 3. de confeſſione, quod cum circumſtantiæ ſpecifice differentes nullam differentiam in judicio ſacerdotali faciunt, non oportet explicentur: ut divinare per aſtra, vel per terram, ſpecie forſitan diſtinguuntur. Item, accedere ad beſtiam unius, vel alterius generis, &c. At circumſtantiæ ſecundum ſpeciem differentes, quæ in judicio ſalutari diverſum remedium exigunt ac medicinam, hæ mediocriter doctis notæ ſunt: eas nos aſſerimus eſſe explicandas.

Quid de circumſtantiis aggravantib. nec tamen mutantib. ſpeciem?

OPINIO QUORUNDAM. Sed enim graviſſimum dubium eſt, an circumſtantiæ aggravantes intra eandem ſpeciem ſint neceſſario confitendæ. Suadent enim nonnulli, ejuſmodi circumſtantias explicari non oportere, quia alias cogeremur intenſionem, & continuationem actus explicare, quas quidem circumſtantias nec confiteri populus ſolet, nec prudens confeſſor exigere. Et confirmatur. Quia circumſtantia non mutans ſpeciem unquam aggravat in infinitum: ergo non eſt neceſſario declaranda. Antecedens probatur, quia intendit pœnam, non extendit. Extenſio enim eſt infinita ſive circumſtantia, & per nullam circumſtantiam creſcit. Intenſio vero finita eſt, & per nullam circumſtantiam fit infinita.

Quibus argumentis D. Thom. 4. diſt. 16. quæſt. 3. ar. 2. qu. 5. expreſſe tenet, ſolas circumſtantias, quæ ſpeciem mutant, eſſe confitendas. Item D. Bonaventura in ead. diſt. & Palud. q. 3. ac Durandus qu. 4. ejuſdem diſtinctionis, & Sylveſt. in verb. *Confeſſor*, 1. §. 9. Quamvis in fine ea quæ dixerat, interturbare videatur. Adrianus tandem qu. 4. de confeſſione id ſequitur, licet poſtea contrariam opinionem probabiliorem, & ſecuriorem videatur aſſerere.

OPINIO VERIOR. At contra viri quoque graves, & nobiles ſentiunt. Alexander 4. par. quæſt. 77. membro 3. art. 5. Gabr. d. 17. quæſt. 1. & Major d. 17. quæſt. 4. Qui etiam Altiſiodorenſem in hanc ſententiam referunt, ut omnes circumſtantiæ ſint explicandæ, quæ etiam in eadem ſpecie mortaliter aggravant. Atque hæc opinio ſuadetur

detur ante omnia ex D. Augustino lib. de vera, & falsa pœnitentia, cap. 14. & habetur de pœnitentia, d. 5. cap. *Consideret. Qualitatem*, inquit, *criminis considerat in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate personæ, & quali tentatione fecerit.* Et inferius ait: *Omnis ista varietas considenda est, & defienda.* Et cap. 17. *Verum quidem puto, qui dolet de crimine: conversum, qui dolet de omni ejus, quam expofuimus, varietate.* Et cap. ult. *Diligens inquisitor, cognito crimine, varietates ejus non dubitat investigare, & locum, & tempus, & cætera, quæ supra diximus in exponendo eorum qualitates.*

Deinde, circumstantia, quæ non variat speciem, majorem malitiam nonnumquam addit, quam quæ variat: ergo si hæc confitenda est, etiam illa. Nam malitiæ quantitas facit ad mores, species facit ad metaphyficam. Metaphyficum itaque commentum videtur esse, compellere pœnitentem, ut rerum species differentes sacerdoti manifestet, propter malitiam additam: non item cogere, ut explicet circumstantiam non differentem, cum gravior ex ea iniquitas adjungatur.

Præterea, si decem horis quis odisset proximum, sic tamen, ut in fine cujusque horæ odium interrumperet, illa peccata essent necessario confitenda: ergo etsi nulla facta est interruptio: cum odium illud æque grave sit, ac decem interrupta peccata.

Præterea, qui vult fornicari bis eadem volitione, id explicare tenetur: ergo etiamsi quis unico actu velit occidere Petrum, & Paulum: ac proinde etsi voluit furari ducentos aureos.

Præterea, si adderetur species nova, & non malitia mortalis, non teneremur explicare. Tota igitur causa necessaria explicationis non est species differens, sed adjecta malitia; ergo ubi additur malitia dupla, sive fit ejusdem speciei, sive alterius, oportebit exprimere.

Equidem in re vehementer ambigua non mihi satisfacerem, si solas circumstantias, quæ mutant speciem, explicarem. Nec cuiquam consulerem, ut in eum modum confiteretur. Omnes quippe incestus (ut in 2. 2. Cajetanus probabiliter astruit) sunt ejusdem speciei; & tamen si quis cum matre coisset, ne sibi quidem faceret satis, solum exprimendo, se incestum commisisse. Item & peccata contra naturam non videntur specie discriminari, si solas circumstantias, quæ mutant speciem, explicarem. Nec cuiquam consulerem, ut in eum modum confiteretur. Omnes quippe incestus (ut in 2. 2. Cajetanus probabiliter astruit) sunt ejusdem speciei; & tamen si quis cum matre coisset, ne sibi quidem faceret satis, solum exprimendo, se incestum commisisse. Item & peccata contra naturam non videntur specie discriminari, quod Cajetanus etiam confirmat. At non satis esset confiteri, effudi semen contra naturam, circumstantias vero illius peccati celare, aut etiam negare. Istæ specierum differentiæ (mihi credite) ad subtiliores disputationes potius referantur, quam ad Christianas confessiones. Itaque omnes eas & solas circumstantias oportebit exprimere, quæ addunt malitiam mortalem; dum tamen illa nova malitia circumstantiæ notabilis sit, nec intelligatur a Confessore in expressione culpæ principalis.

Respondetur ad argum. prioris opin.

Et per hoc ad primum argumentum facile respondeti potest. Intensio enim actus vel non addit notabilem malitiam, vel fere intelligitur a confessore juxta delicti quantitatem. Et eodem modo de continuatione respondeo. Nam si continuatio parva fuit, non est opus eam explicare; si vero diu multumque duravit, opus erit. Similiter dicendum est & de interruptionibus. Nam si interruptio facta est per actum contrarium, necesse erit confiteri, quoties ejusmodi culpam renovavit. At si interruptio fuit naturalis, qualis plerumque fit, non oportebit exprimere, sed satis erit in hunc modum confiteri: *Tota die amavi fœminam*, &c. sufficiens namque notitia confessori datur & ad medendum, & ad judicandum.

Sed si major pars ipsius culpæ judici celaretur, (quod juxta contrariam opinionem fieret) tacendo videlicet circumstantias intra eandem speciem aggravantes, primum quidem sententia indicens pœnam esset vehementer absurda, nec esset juxta nomen satisfactio: deinde etiamsi pœna non esset satisfactoria, sed medicinalis; majori tamen morbo ejusdem quoque speciei major est adhibenda medicina.

Ad confirmationem, quæ Palud. movere potuit, tam facilis responsio est, ut post ea, quæ diximus, non sit opus quicquam superaddere. Nam D. Thomas (ut mea fert opinio) sententiam retractasset, si tertiæ parti extremam manum imposuisset. Atque olim juvenis opiniones fæpe commnnes sui fæculi fectabatur.

Circumstant. loci in Confess. explicandæ.

Multa hic de peccatorum circumstantiis ad confessionem pertinentibus Theologi solent adjicere, quæ nos silentio volumus præterire, ne justum atque integrum volumen unius diei disputatione conficiamus. Sed illud tamen paucis admonendum est, circumstantiam loci esse necessario confitendam: Primo, quando quis furatur a loco sacro: Secundo, cum in loco sacro semen effundit, etiam cum uxore propria: Tertio, cum sangnis humanus ibidem etiam funditur: & in genere, quando actus peccati commissus directe adversatur sanctitati loci, id est ei, ad quod locus est sanctificatus, ut ad immunitatem confugientium, & rerum, quæ ibi sunt vel depositæ, vel collocatæ, &c. At qui existens in ecclesia vult aut furari, aut seminare, aut occidere extra Ecclesiam, non tenetur explicare, se in templo id voluisse. Nec enim talis volitio est facrilegium; imo nec aspectum, aut etiam sermonem turpem in templo factum exprimere oportet. Tametsi Sylvester in verbo *confessio*, 1. §. 10. repugnare videatur.

Circumstant. temporis.

De circumstantia vero temporis sacri, ut cum quis in die festo fornicatur, non est necesse plebem solicitari, quoniam [hujus] circumstantiæ malitia non est mortalis: Nec D. Augustinus lib.

lib. de vera & falsa pœnitentia, cap. 14. solas necessarias circumstantias docet esse & defendas, & confitendas, ut patet de circumstantia peccati in die jejunii commissi, & cum de hac quæstione Sylvester in Rosa aurea, quæst. 63. & Cajetanus in opusculo vigintiseptem quæstionum, quæst. 10. copiose, docteque differuerint, non est nobis animus de ea re in præsentiarum plura verba facere. Nec vero sumus tam aut ineruditi, aut antiquitatis expertes, ut ignoremus, quæ Origenes homil. 18. super Numer. & D. Ambrosius in 13. Luc. cap. & D. Hieronymus in Esa. cap. 56. & 58. & D. Augustinus epist. 119. ad Januarium de obseruatione Sabbathi, juxta spiritualem intelligentiam tradidere. Quæ videlicet nostræ huic sententiæ non sunt adversa, si sensum Sanctorum, non verba sectemur.

De recidivo etiam minime necessarium est pœnitentes macerare. Nec Div. Thomas (ut quidam illi imponit) somniavit oppositum, sed solum, cum ingratitudo recidentis in peccatum specialis culpa est. Nam cum est generalis ingratitudo, etiamsi non explicetur, intelligitur a confessore. Quanquam optimum consilium est, recidivum & peccandi consuetudinem explicare sacerdoti, non ob verecundiam solum, cujus fructus in confessione maximus est, verum etiam ob remedium: aliter enim simplici febri, aliter hecticæ medemur. An vero teneamur explicare circumstantiam, qua explicata intelligit confessor complicem criminis, paulo post opportunius definiemus.

De partitione confess. variæ sentent.

Cæterum ex definitis secundum illud argumentum satis superque confutatum est, nisi ea parte, qua de partitione confessionis per casus reservatos ambigitur. In qua scilicet quæstione tot sunt sententiæ, quot capita. Vide Durand. in 4. dist. 17. qu. 15. & Palud. qu. 5. & Gabriel. qu. 1. & Adrian. de Confess. qu. 4. & Cajet. in Sum. verbo *Confessio*, conditione 10. Post quorum tractationem, quoniam adhuc sub judice lis est, operæ pretium fuerit quædam fundamenta supponere.

1. Fund. Primum, superiores prælatos licite posse aliqua peccata reservare, a se solum absolvenda. Hoc ponit contra Wicleff. Thomas Waldensis in libro de sacramentis, cap. 149. probatque testimonio Innocentii asserentis, quædam peccata esse, quorum absolutio est Petro reservata.

Item, 33. quæst. 2. cap. *Latorem*, refertus Ratholdus Argentorat. Ecclesiæ Episcopus quendam parricidam ad Nicolaum Papam misisse, ut ab illo absolveretur. Nec mihi, quæso, objicias alia nomina haberi apud Gratianum, quoniam innumera sunt in eo libro menda, nec omnia Gratiani culpa, sed typographorum.

Habes præterea Origenem, hom. 10. super Numer. ubi docet, laicum peccantem indigere quandoque non solum Sacerdote, sed & Pontifice.

Cyprianus quoque lib. 3. epist. 16. & 17. tradit, non esse lapsos reconciliandos, nisi ab Episcopo, præterquam cum mortis periculum urget. Vide etiam Gratianum de pœnitentia, dist. 1. cap. *in actione*, & 26. qu. 6. per totum, sed maxime cap. ult.

Præterea, Benedictus XI. in extrav. cujus initium est, *Inter cunctas*, enumerat quatuor crimina Episcopis reservata. Et denique extrav. Sixti IV. *Etsi Dominici*: ubi excommunicantur, qui absolvunt a casibus reservatis Romano Pontifici.

2. Fund. Secundum fundamentum: Non solum censuræ ipsæ reservantur a superioribus Prælatis, sed etiam culpæ, & earum absolutio. Hoc videtur esse contra Durandum, loc. cit. & probatur ex cap. de pœnit. in 6. ubi dicitur, quod si Episcopus concesserit subdito, ut sibi possit idoneum eligere Confessorem, electus in casibus, qui eidem Episcopo specialiter reservantur, nullam habet penitus potestatem: quod si nullam habet, nec in pœnas, nec in culpas habet.

Et confirmatur hoc: Quoniam aliquorum criminum absolutio reservatur Episcopis, quæ non habent Excommunicationem adjunctam, ut homicidium voluntarium, & alia, pro quibus est imponenda pœnitentia publica. Nec valet dicere, homicidium habere irregularitatem annexam: Tum quia irregularitas impedit non Pœnitentiæ, sed Ordinis sacramentum; tum quia Episcopus a culpa homicidii voluntarii absolvere potest, irregularitatem tollere non potest. Non ergo reservantur culpæ propter annexas censuras, sed absolute propter ipsas culpas.

Præterea, idem ostenditur in Extrav. *Inter cunctas*; ubi Benedictus, ait, Fratres privilegiatos non debere recipere confessiones criminum, pro quibus solemnis est pœnitentia indicenda, quod inconveniens fit, ut a peccato absolvat, qui pœnitentiam debitam imponere non potest.

Id postremo manifestatur ex usu Ecclesiastico: Nam prælati religiosi reservant sibi aliqua peccata nulli censuræ subjecta, ut votorum transgressionem. Nec usui ratio deest. Nam in omni judicio, & foro superior potest sibi reservare aliquas causas, præsertim gravissimas, idque Principes in Republica facere solent: ergo & Summus Pontifex, cum habeat supremam jurisdictionem non solum in exteriori foro quantum ad pœnas, verum etiam in interiori quantum ad culpas.

3. Fund. Tertium fundamentum: Non potest quis absolvi a Judice inferiori de crimine reservato sine facultate superioris. Quod si tentet inferior ab ejusmodi absolvere, nihil facit: quia non habet jurisdictionem circa illa peccata excepta superiore, qui non commisit absolutionem ejusmodi peccatorum.

1. Conc. His jactis fundamentis, sit prima Conclusio: Si judex superior & inferior sint præsentes, non potest inferior absolvere a non reservatis, nisi prius petatur facultas absolvendi a reservatis.

Proba-

Probatur, quia integritas Confessionis est de jure Divino : ergo , cum ille pœnitens habeat copiam Confessoris, cui potest integre confiteri, non potest inferior dividere absolutionem. Antecedens probatur, quia vel superior potest integram absolutionem præstare cum præsto sit, vel inferior , habita facultate superioris . Probatur etiam hæc propositio ex usu probatissimo religiosorum , qui nunquam absolvunt a non reservatis , nisi prius petita facultate , ut etiam absolvant a reservatis. Et idem est , si Parochus & Episcopus sint præsentes , & cum patet facilis aditus ad superiorem.

Sed quid , si superior nolit dare facultatem , sed velit ipse audire Confessionem ? Respondeo, quod inferior non debet absolvere ab aliquibus peccatis , sed remittere ad superiorem , & pœnitens tenetur id pati : quia quando potest integram Confessionem facere Confessori idoneo , violat jus Divinum de integritate confessionis , accipiendo Absolutionem ab eo, qui dimidiatam Absolutionem præbet.

Secunda Conclusio : Si superior audiat Confessionem , priusquam inferior , tenetur totam Confessionem audire, & non solum peccatorum reservatorum , si velit Sacramentalem absolutionem impendere. Hæc est Adriani & Durandi contra Cajetanum : & suadetur, quia integritas confessionis est de jure Divino : ergo Episcopus, vel Prælatus alius superior illicite dividit Confessionem & Absolutionem, cum possit facile integritatem servare. Et confirmatur , quia materia Sacramenti est confessio integra : ergo illa dimidiata Confessio non est materia sacramenti , potest enim commode (ut diximus) peccator omnia superiori confiteri .

Deinde si Romani Pœnitentiarii partiri Absolutionem possunt , Parochus , nedum Episcopus, etiam posset suos Parochianos ab uno peccato solum absolvere , pro cæteris vero dare facultatem eligendi Confessorem . Abbas quoque , vel Prior absolvere Monachum ab una culpa reservata, & pro reliquis pœnitentem ad alios confessores mittere , & sic pro suo arbitratu confessionem atque absolutionem tum etiam partiri, cum commodissime fieri integra potest .

Præterea, cum sacerdos ille superior solvat vice Dei, & possit omnia solvere ; si dimidiatam præstaret veniam , quædam solvendo , alia non solvendo , cum omnia tamen posset, certe significaret, Deum etiam , cujus minister est , dimidiatam præstare veniam ; & pœnitens quoque ad talem superiorem accedens dimidiam a Deo veniam speraret, quod impium est .

Sed arguit tamen Cajetanus ex Romanæ Ecclesiæ usu . Nam pœnitentiarii Summi Pontificis non audiunt, nisi a reservatis, &c. & tamen illa absolutio est sacramentalis : alias eluderentur pœnitentes , nec pœnitentiarii tenerentur confessionis servare sigillum . Ad hoc, cum Durando & Adriano , nego equidem , talem absolutionem esse sacramentalem . Sed pœnitens accedens ad Romanos confessores , a censuris excommunicationis absolvitur . Nullum enim crimen est Pontifici Summo reservatum , quod non habeat excommunicationem annexam . Unde ex consequenti fit ei copia , ut inferiori omnia peccata sua fateatur , quo eo ipso reservatio tollitur , & facultas inferiori datur , ut possit ab omnibus absolvere. Quod si pœnitentiarii intendant Absolutionem sacramentalem impartiri, errant , inquit Hadrianus. Nec is Ecclesiæ Romanæ usus erit, sed impietas facerdotum , qui existimant , quæstum esse pietatem .

Cum vero objicitur , quod pœnitentes deluderentur, nego id certe , quia judex superior , cum ab eo casus reservatus petitur , tenetur sigillum Confessionis servare : Verbi gratia : Si Confessor accedat ad Abbatem , vel Priorem , petiturus facultatem absolvendi, debet servare secretum eodem vinculo , ac si sacramentaliter ipse absolveret.

Et si rursum objicias , neminem obligari ad aperiendum peccatum suum secretum extra confessionem Sacramentalem : ergo male faceret summus Pontifex , si pœnitentes cogeret , ut extra confessionem sacramentalem peccata Romanis pœnitentiariis aperirent . Ad hoc primo respondeti potest, ex capit. *Ea noscitur* , de sententia excommunicationis, & cap. *Eos qui* , lib. 6. eodem tit. quod si quis in articulo mortis absolvatur ab excommunicatione summo Pontifici reservata , tenetur , si evadat , sistere se Romano Pontifici , atque consequenter aperire peccatum , pro quo in excommunicationem inciderat. Et tamen certum est, jam esse ab illo peccato absolutum .

Secundo etiam respondetur , illam confessionem quodammodo esse sacramentalem : quemadmodum cum peto facultatem a superiore, ut absolvi possim a culpis reservatis , censetur esse confessio sacramentalis, quoniam id totum ordinatur ad sacramentalem absolutionem . Ideoque tenetur superior servare sigillum .

Tertia Concl. contra Durandum & Adrianum : Si non pateat aditus ad superiorem, videlicet quia Episcopus est absens , & instat necessitas celebrandi , vel si quis religiosus iter agat sine facultate recipiendi absolutionem a casibus reservatis, tunc inferior potest absolvere a non reservatis , & pro reliquis peccator expectare absolutionem superioris . In quo eventu D. Thomas loquitur in 3. dist. 17. quæst. 3. art. 4. quæst. 2. ad 4. Hæc conclusio probatur, quia & confessio integra est , & absolutio , cum ille Sacerdos absolvat ab omnibus , a quibus potest, & quantum ad reservata , pœnitens non habeat copiam confessoris . Quemadmodum si pœnitens tacet aliquod peccatum ex causa rationabilis tacendum, quamvis Sacerdos id cognoscat, debet absolvere , & est tum confessio, tum absolutio integra , hoc est , de omnibus , quæ ad illud judicium spectabant .

Hanc propositionem intelligo, nisi excommunica-

nicatio peccato ſit adjuncta, ut ſunt omnia, quæ reſervantur ſummo Pontifici in Bulla Cœnæ Domini. Tunc enim male faceret inferior abſolvendo a non reſervatis, cum pœnitens ſit excommunicatus, & prius habeat tolli vinculum excommunicationis, quam abſolutio ſacramentalis impendi.

An quando non eſt adit. ad Superi. teneatur pœnit. etiam reſervata infer. confiteri.

At vero circa hanc tertiam Concluſionem grave dubium exoritur: an pœnitens teneatur omnia peccata, etiam reſervata, inferiori judici confiteri, quando non adeſt facilis aditus ad ſuperiorem.

RAT. PRO PAR. NEG. Et ſuadetur pars negativa: quia in tali eventu non requiritur unitas abſolutionis, cum inferior a non reſervatis, ſuperior poſtea a reſervatis abſolvat: ergo nec requiritur unitas confeſſionis. Ideo enim confeſſio debet eſſe integra, ut abſolutio ſit integra. Quocirca ſi diviſionem Sacramenti forma recipit, materiam quoque recipere neceſſe eſt.

Deinde ſi Sacerdos nullam haberet poteſtatem abſolvendi, nullam etiam culpam teneretur pœnitens confiteri: ergo quando non poteſt inferior judex, ſive ſacerdos a reſervatis abſolvere, ea pœnitens ejuſmodi inferiori judici confiteri non debet. Confirmat autem hoc vel maxime, quod ſuperius oſtendebamus neceſſitatem confeſſionis, quia neceſſarium erat, peccata a Sacerdote remitti: ergo ſi peccatum aliquod Sacerdos nullo modo remittere poteſt, non tenetur pœnitens illud Sacerdoti confiteri. Oſtenſum eſt autem, judicem inferiorem reſervatam culpam remittere non poſſe. Itaque non tenemur culpam ejuſmodi illi Sacerdoti confiteri; niſi (quod abſurdum eſt) Eccleſia cogat, ut idem peccatum bis confiteamur, ſemel inferiori, a quo non abſolvimur, iterum ſuperiori, ut ab illo abſolvamur.

PRO PAR. AFFIRM. Pro parte vero affirmativa primum eſt Innocentius in cap. *Omnis utriuſque ſexus*, de pœnitentiis, inquiens: *Omnis ſua peccata ſemel in anno Sacerdoti ſuo confiteatur*, non dixit, *Sacerdotibus*.

Deinde, Divinum præceptum eſt, ut homo omnia peccata ſuo Sacerdoti confiteatur, ut deinceps oſtendemus; ergo prælati, reſervando culpas, hanc obligationem tollere non queunt.

SENTENT. D. TH. & FERE THEOLOGOR. In hac quæſtione Divus Thomas loco citato aſſerit, omnia peccata eſſe inferiori referanda. Quem ſequuntur fere Doctores Theologi. Imo Durandus ait, aſſertionem oppoſitam, quippe quæ contra communem doctrinam ſit, periculoſam eſſe, quoniam juxta eam dividitur licite tam confeſſio, quam abſolutio. Quod videtur erroneum, inquit.

SENTENT. GERSON. CONTRAR. At Gerſoni non videtur erroneum: nam (ut proxime nobis confirmandum eſt) nihil vetat ex cauſa rationabili confeſſionem partiri, id eſt, quædam peccata tacere, alteri confitenda, quæ eſt diviſio confeſſionis mathematica, cum pœnitens integram moraliter faciat, explicans omnia, quæ videlicet explicare tenetur. Nondum autem oſtendit Durandus, obligari peccatorem ad ea peccata confitendum, quæ Sacerdos remittere non poteſt. Et ſicut Prælati reſervando culpas licite faciunt, ut quandoque abſolutio dividatur: ita non eſt penitus abſurdum, ſi proinde fiat, ut pœnitentes dividant confeſſionem, cujus & neceſſitas, & integritas ex abſolutione, tanquam ex fine, ſumitur.

Nec mihi facit ſatis, quod nonnulli aſſeverant, confeſſionem integram eſſe injunctam peccatoribus, abſolutionem integram ſacerdotibus non item. Nam (ut ſæpe reſumpſimus) confeſſio integra materia ſacramentalis eſt, quoniam confeſſio mutila cum forma ſacramentali pugnat. Non igitur minus injuncta eſt abſolutionis integritas ſacerdotibus, quam confeſſionis integritas pœnitentibus. Alioqui liceret ſine ſacrilegio confeſſori a quibuſdam pœnitentem abſolvere, & quorundam peccatorum abſolutionem in alium diem reſervare.

RESOL. QUÆST. Sed quoniam Theologis non licet ſine gravi cauſa nova placita cudere, communem ſententiam nos ſequamur, ea potiſſimum ratione, quod lex non in id ſpectat, quod raro paucis evenire poteſt, ſed quod plerumque hominibus uſuvenit. Eſt autem neceſſarium tere populo, ut omnia crimina ſacerdoti proprio confiteatur, vel reſervata: Tum quia fere populus ignorat, quæ peccata ſint reſervata, quæ contra non ſint: qua de re a ſacerdote proprio inſtituatur oportet: Tum etiam quia medicus ad eos morbos curandos, quorum ad ſe pertinet medicatio, ut plurimum neceſſe eſt, reli. quos graves morbos intelligat, ut & conſilium aptum, & remedium opportunum impendat ægroto. Quod ſi quis objiciat, poſſe doctum eſſe peccatorem, atque inſtructum, peccataque uſque adeo ſejuncta, atque diverſa, ut vel conſilium, vel medicina uni applicata, alteri nec obſint, nec proſint; jam nos huic objectioni reſpondimus, ejuſmodi privatos eventus legibus non obſiſtere quominus in univerſum obligent, quæ videlicet id conſiderant, quod majori ex parte populo neceſſarium eſt.

ARGU. ADRI. CONT. 3. CONCL. Verum adhuc Adrianus inſtat adverſos hanc tertiam Concluſionem: *Quia forma ſacramentalis, cum ex vi ſacramenti conferat gratiam, vel nulla mortalia, vel omnia peccata remittit*, &c.

Et confirmat hoc: Quia ſicut ſacramenta, quæ pluribus formis conficiuntur, unica forma confici nequeunt; ita ſacramentum, quod una forma conficitur, pluribus confici non valet.

Confirmat deinde: Quia Abſolutio jure Divino debet eſſe integra. Superiores ergo prælati eam partiri non poſſunt, ut videlicet inferiores abſolvant a non reſervatis, ſuperiores a reſervatis,

RESP.

Resp. Ad primum: Idem argumentum fieret, cum ex causa rationabili tacetur aliquod peccatum, idem etiam de peccatis oblitis, cui tamen nos e vestigio respondebimus.

Ad secundum: Nos minime asserimus unicum esse sacramentum, si quis absolutus a non reservatis, postea confiteatur superiori reservata. Quemadmodum si peccata oblita memoriæ occurrant post priorem absolutionem, illorum confessio, & absolutio est verissimum sacramentum, habetque integram materiam, & formam ac illud prius, in quo homo confessus est omnia peccata, quorum recordabatur. Atque idem omnino sentio, si quis ex justa causa peccatum aliquod in priori confessione celaverit, reciperet quidem verum sacramentum, & gratiam: eumque rursum illud, quod tacuit, alteri postmodum confitetur, verum quoque sacramentum susciperet, novumque proinde & gratiæ, & virtutis augmentum. Quod si unum esset, idemque sacramentum, & collatio gratiæ ad posteriorem reservaretur absolutionem, (quod nonnulli perperam imaginantur) tunc certe si pœnitens esset attritus, per primam absolutionem non justificaretur: nec illud signum exterius adhibitum esset sanctificativum, quandoquidem non ponenti obicem gratiam minime largiretur.

Ad tertium: Nihil vetat, ut absolutio, quæ jure Divino per se quidem integra esse debet, per accidens tamen mutiletur, ut propter oblivionem alicujus peccati, vel propter periculum quod urget, si exprimatur. Quare si ex reservatione quorumdam peccatorum, quæ legitime in Ecclesia fit, & simul ex absentia Prælati superioris per accidens eveniat, ut confessor præsens solvere omnia nequeat, non exinde integritas absolutionis tollitur, jure Divino instituta. Quæ tunc scilicet tolleretur, cum confessor habens auctoritatem absolvendi ab omnibus, partim remitteret, partim retineret.

Id vero (quod sæpe in hujus argumenti explicationem diximus) inferiorem a reservatis absolvere non posse, intellectum cupimus, donec superior ab eis non absolverit. Quod si jam solvit, ratio reservationis cessavit. Quæ cum quodammodo pœnalis sit, & odiosa, restringi non debet, sed ampliari. Imo asserit Adrianus, & bene, quod si præmissa sufficienti discussione, confessus est quis habenti facultatem absolvendi a culpis reservatis, & oblitus est forte unam ex illis, asserit (inquam) quod non tenetur adire superiorem. Cum autem memoriæ occurrerit, poterit confiteri cuicumque, qui semel habuit facultatem. Adrianus dicit, *cuicumque simplici Sacerdoti*: quod equidem nulla ratione probarim, quoniam (ut supponimus) Absolutio requirit jurisdictionem in absolvendo. Simplex autem Sacerdos jurisdictionem nunquam habuit, &c. Quemadmodum, si ego oblitus sum confiteri aliquod peccatum mortale proprio meo Sacerdoti, non possum deinde, cum in mentem venerit, confiteri cuilibet Sacerdoti, sed solum habenti facultatem, ac jurisdictionem.

Resp. ad 3. argum. positum initio quæst. princip. Utrum ob jacturam nostram, vel alienam a præcept. Confess. & ejus integritate liberemur.

In tertio principali argumento, inter Doctores Scholasticos magna dissensio est, an, cum jactura sequitur vel propria, vel aliena, a præcepto Confessionis, & ipsius integritate liberemur. Et, ne in opinionibus aut recensendis, aut confutandis longa texatur oratio, sit prima propositio.

1. Conc. Si ex confessione alicujus peccati sequitur scandalum, vel meum, vel Confessoris, ego possum tacere tale peccatum reliqua confitendo. Et ratio est, quia quantum ad illud, non habeo copiam Confessoris, cui videlicet recte atque honeste confiteri possim ejusmodi peccatum.

Item (juxta D. Bernardum, lib. de præcepto, & præcepti dispensatione) quod pro charitate institutum est, contra charitatem non debet militare. Confessio autem instituta est in remedium pœnitentis. Quocirca, si scandalum ipsi ex Confessione alicujus peccati accidit, poterit idem licite reticere. De vitando autem scandalo Confessoris juris naturalis præceptum est. Præceptum ergo divinæ legis positivum illius obligationem non abolet: Lex enim gratiæ legem naturæ non destruxit, sed perfecit. Loquimur autem de scandalo Confessoris infirmi: nam si ex malitia paratus sit ad ruinam, utilius scandalum nasci permittitur, quam Dei præcepta relinqui. Exempla vero hujus conclusionis non adhibemus, quoniam cuique erunt in promptu.

2. Conc. Secunda propositio, quæ communis etiam Theologorum est: Si ex confessione mea sequatur aut mors, aut infamia vel mea, vel aliena, excusor ab obligatione confitendi tale peccatum. Et ratio est, quia divina præcepta positiva non obligant cum jactura vitæ, aut publicæ famæ, verbi gratia, si Confessor crederetur revelaturus confessionem, &c.

Item, præceptum de vitanda morte, vel infamia proximi est naturale: ergo per præceptum positivum advenientis de confessionis integritate non abrogatur. Quod si excusor a confessione peccati, ex qua sequitur mors, vel infamia publica proximi, excusabor etiam, si inde sequatur sive mors, seu infamia mea publica.

Object. triplex contra 2. Conc. Sed objicies tamen, quia illa argumenta probant quidem esse cessandum a Confessione, non autem Confessionem esse dividendam. Nam dividere confessionem sacrilegium est: tum quia impium foerit, a Deo dimidiam expectare veniam: tum quia talis divisa confessio formæ sacramentali repugnat.

Et augetur difficultas, si capiamus pœnitentem attritum, qui habeat duo peccata mortalia, quorum alterum nos asserimus posse reticeri ex causa probabili: tunc Confessor absolvit ab uno peccato, ab altero non absolvit: ergo & Deus absolutionem ipsam partitur, quod absurdum est.

Pro quorum argumentorum ſolutione commemorandum eſt, confeſſionis integritatem non oportere Mathematicam eſſe, ſed moralem: unde non neceſſe eſt omnia peccata contineat, ſed quæ in memoria ſint, adhibita humana diligentia. Inde etiam fit, ut ſi pœniteus cœperit peccata dicere, & ex morbo, vel alia cauſa linguæ uſum amiſerit, confeſſionem quidem faciat integram, non omnium abſolute peccatorum, ſed eorum tamen, quæ & debet, & poteſt confiteri. Ex qua etiam radice colligimus, non eſſe neceſſarium, hominem confiteri omnia peccata, quæ memoria tenet, ſed illa quæ confeſſori rationabiliter exprimentur. Lex enim Chriſti de moribus ad moralem integritatem obligat, id eſt, rationi conſentaneam. Nam quod a ratione diſſonat, non præcipit. Peccatum itaque, quod rationabiliter tacetur, irrationabiliter explicatur, non eſt materia confeſſionis a Chriſto inſtitutæ. Dimidiare igitur confeſſionem a Chriſto Domino præceptam, hoc eſt, aliquod mortale peccatum tacere, quod Chriſtus inſtituit eſſe in illa confeſſione aperiendum, id ſacrilegium eſt, &c. Nec ſacerdos dimidiatam abſolutionem præbet: nam abſolutio limitatur etiam ad confeſſionem inſtitutam a Chriſto, ſicut forma per materiam limitatur. Ab omnibus ergo abſolvit ſacerdos, quæ ad ſuum judicium ſpectant ex Chriſti inſtitutione. Illud vero peccatum, quod cauſa urgente tacetur, non pertinet tunc ad illius ſacerdotis juriſdictionem, reliqua vero pertinent: unde pœnitens alias confiteri tenetur: ſicut qui non poteſt jejunare uno die Quadrageſimæ, a reliquorum jejunio non abſolvitur.

RESP. AD TRIPL. OBJEC. Ad id vero, quod tandem objiciebatur, reſpondeo, Sacerdotem quidem immediate, & directe remittere, quæ audivit in confeſſione peccata, ſed ex conſequenti, & indirecte remittere omnia etiam, quæ non audivit. Quia enim effectus ſacramentorum gratia eſt, quæ omnia peccata tollit, inde fit, ut omnia ſacramenta ſuos effectus immediatos producendo, conſequenter omnes mortales culpas remittant. At per hunc modum peccata oblita per abſolutionem remittuntur, non directe, ex vique abſolutionis, ſed ſecundario & conſequenter.

An teneamur explic. circumſtantiam, ex qua Confeſſ. intellig. complicem crim.

Sed enim, quoniam leve detrimentum eſſe videtur, quod confeſſor ſciat peccatum proximi mei, hinc gravis auctorum concertatio eſt, an teneamur explicare circumſtantiam, qua explicata confeſſor intelligit complicem criminis, ut exempli cauſa, ſi confiteor me commiſiſſe inceſtum cum ſorore, nec habeo plures, &c. Quo quidem loco nec eſt quæſtio, cum ego habeo copiam confeſſoris, cui poſſum confiteri ſine revelatione alieni peccati: tunc enim iniquum erit illi confiteri, qui ex mea confeſſione crimen alienum intelligit. Sed eſt quæſtio, cum confeſſor non adeſt, niſi parochus, qui & me & ſororem cognoſcit, ut in pagis & oppidulis frequenter ſolet accidere. Igitur communis ſententia tenet, non eſſe deſiſtendum ab illius peccati confeſſione propter parvulum illud proximi nocumentum. Quemadmodum ex parva jactura famæ meæ, quam facio ex eo, quod confeſſor meum peccatum intelligit, confitendi obligatio non ceſſat. Hanc ſententiam D. Thomas amplectitur 4. d. 16. q. 3. art. 2. qu. 5. ad quintum, Durand. eadem diſt. quæſt. 4. D. Bonavent. diſt. 21. in ſecun. part. diſtinctionis art. 1. Petr. Palud. d. 17. q. 2. art. 1. & Gabr. q. 1. concluſione quinta. Et Adrian. qu. 1. de confeſſ. ad quartum argumentum, Sylv. verbo *Confeſſor*, 1. §. 24. Cauſa vero horum eſt, quod potius debet pœnitens providere conſcientiæ ſuæ, quam alienæ famæ. Item, quod præceptum de integritate confeſſionis divinum eſt, nec debet omitti, ut bona opinio alterius apud confeſſorem ſervetur.

CAJETAN. SENTENT. At Cajetanus in Summa, in verbo *Confeſſio*, conditione 3. ubi multa adhibuit remedia, quibus peccatum alienum in confeſſione celaretur, tandem ſubjicit: *Quod ſi nullum remedium eſt, & differri non poteſt Confeſſio, quia oportet aut celebrare, aut Euchariſtiam ſumere, debet illam circumſtantiam tacere pœnitens, quia Confeſſio non debet eſſe cum aliena jactura. Damnum ſiquidem propriæ famæ confeſſionis, & abſolutionis utilitate penſatur. Damnum vero famæ alienæ non penſatur aliqua commoditate ipſius, qui patitur incommodum: & ideo non videntur noſtra commoda proximorum noſtrorum incommodis comparanda.*

Præterea, Si ego non poſſum confiteri, niſi per interpretem quemdam, confiteri non teneor: ergo ſi cum jactura aliqua famæ præceptum confeſſionis non obligat, nec cum jactura quidem alienæ famæ obligabit.

Præterea, Si ego cognoſcerem, Confeſſorem revelaturum eſſe ſocium criminis cuiquam alteri, non deberem explicare: ergo nec ipſi debeo ſocii crimen aperire. Quia etiam apud ipſum Confeſſorem bona opinio proximi mei vel infirmatur, vel prorſus interit, eo vel maxime, quod illius Pœnitentiam non videt, meam videt. Nec naturæ lex ſolum obligat, ne grave damnum proximo demus, verum etiam ne mediocre demus.

3. CONC. Ut igitur hoc diſſidium componamus, ſit tertia propoſitio: Si habita ratione confeſſoris & complicis, vir prudens judicaverit eſſe jacturam, licet non gravem, mediocrem tamen: tunc ejuſmodi peccatum, aut circumſtantia taceri poteſt. Atque hanc mihi videntur probare argumenta, quæ fecimus pro Cajetano.

QUARTA PROPOSITIO: Si habita ratione utriuſque & Confeſſoris & complicis, vel nulla jactura ſit, vel minima, ex eo quod Sacerdos intelligat ſocium criminis, videtur eſſe neceſſarium, circumſtantiam explicare.

ULTIM. PROPOSITIO: In articulo mortis, non obſtante illa famæ jactura, quæ plerumque apud Confeſſorem fit, tenetur pœnitens circumſtantiam

tiam explicare, quia & ipſe ſocius criminis debet ſubire tale diſpendium pro ſalute pœnitentis. Secus ubi jactura eſſet gravis & magna, ut ſi mors, vel infamia publica ſequeretur.

RESP. 4. ARG. In quarto argumento principali multa varie a Doctoribus Scholaſticis diſſeruntur, in 4. d. 18. Sed ego, quanta maxima brevitate potero, ea in hac diſputatione tractabo, quæ & neceſſaria ſunt, & digna, quæ a vobis magnopere animadvertantur.

Quæſt. princip. De Confeſſione informi.

Dupliciter itaque Confeſſio informis eſt: aut ex parte confitentis, aut ex parte abſolventis. Ex parte quidem pœnitentis, quia non erat in gratia, quando eam fecit, ſive quia carebat contritione, ſive quia ejus Confeſſio non erat integra, vel ex verecundia, vel ex negligentia, &c. Ex parte vero abſolventis, quia vel non impendit Abſolutionem, quæ eſt forma hujus Sacramenti, vel ſi impendit, non erat Sacerdos habens jurisdictionem ad abſolvendum: ergo ſi Confeſſioni deeſt charitas, quæ eſt forma virtutum, vel Abſolutio vera, quæ eſt forma Sacramentalis Confeſſionis, talis Confeſſio appellatur informis.

1. FUND. Et (ut certa ab incertis ſeparemus) primum, in quo conveniunt viri docti, eſt, Confeſſionem informem ex defectu Abſolutionis eſſe a pœnitente repetendam. Nam (ut retro docuimus ex Joannis teſtimonio) neceſſe eſt, ut peccata a Sacerdotibus remittantur. Igitur qui non percepit Abſolutionem a peccatis, quamlibet millies ea fuerit confeſſus, eo uſque tenetur peccata fateri, quouſque veram Abſolutionem accipiat.

2. FUND. Aliud quoque in hac materia certum eſt, aliquam confeſſionem ex parte pœnitentis eſſe repetendam. Nam qui dedita opera non facinnt integram confeſſionem mortalium, ſed ex verecundia unum aliquod mortale tacent, ii ſine dubio, juxta omnium Doctorum communem ſententiam, tenentur iterum confiteri, quia confeſſio non integra ſacramenti pœnitentiæ materia non eſt, cum ex propria ratione formæ ſacramenti repugnet. Unde in Concilio Florentino definitur, ad confeſſionem, quæ eſt hujus ſacramenti materia, pertinere, ut omnia peccata mortalia, quorum homo memoriam habet, ſuo ſacerdoti integre confiteatur.

3. FUND. Tertium, me quidem judice, certum eſt, non omnes confeſſiones informes eſſe reſumendas. Nam (ut D. Thomas argumentatur, diſt. 17. art. 4. qu. 1.) ſi opus eſſet omnem talem confeſſionem repetere, nullus tranquillitatis locus relinqueretur. Cum enim viri pii de propitiato peccato non debeant eſſe ſine metu, Eccli. 5. omnis confeſſio, de qua verentur, an fuerit informis, an legitima, eſſet illis identidem repetenda. Quod omnino alienum eſt a prudentiſſimorum hominum conſuetudine.

Præterea, cum ſacramentum extremæ unctionis, atque matrimonii, & item in univerſum reliqua ex informitate non ſic invalidentur, ut iterum ſumenda ſint, cur unum hoc ex ſola informitate quaſſabitur? eo vel maxime, quod etiam ſine contritione neceſſariam & materiam & formam hujus ſacramenti conſtare poſſe, certis argumentis aſtruximus. Non igitur ex informitate, ſed aliunde ſumendum eſt, quando ſit confeſſio repetenda.

4. FUND. Illud denique compertum, & exploratum eſt, confeſſionem ſacramentalem, hoc eſt, ex qua cum abſolutione verum pœnitentiæ ſacramentum conſtitit, eam non eſſe rurſum faciendam. Sed ſi ſit aliqua confeſſio, ex qua non eſt conſtitutum verum pœnitentiæ ſacramentum, ea videlicet reſumenda eſt.

Prior hujus fundamenti pars vel ex eo conſtat, quod ſi ſemel accepimus veram aliquarum culparum abſolutionem, veram (inquam) & validam, non oportet peccata, a quibus ſumus vere abſoluti, iterum confiteri. Quippe (ut Benedictus XI. in extravag. *Inter cunctas*, eleganter docet) abſurdum eſt, ut liberatus debitor adhuc ad ſolvendum maneat obligatus.

Atque inde poſterior pars ejuſdem fundamenti conſtabilitur. Si enim mea confeſſio fuit talis, ut ex ea cum abſolutione ſacramentum pœnitentiæ non ſit confectum, illa nimirum peccata, quæ confeſſus ſum, non ſunt per ſacerdotem remiſſa. Quapropter debeo iterum confiteri, ut clavium auctoritate ſolvantur.

COROL. 4. Ex quo quidem quarto fundamento manifeſte colligitur, confeſſionem, quæ ſine culpa pœnitentis non eſt integra, iterum facere non oportere, ut ſi propter ſcandalum aut proprium, aut ipſius confeſſoris evitandum aliquod peccatum tacerem, vel ſi diligentiam adhibui ſufficientem, & tamen adhuc alienjus peccari ſum oblitus. Nam in moralibus ex fine voluntario res denominatur. Qui igitur volnit omnia ſua peccata confiteri, & idoneam adhibere diligentiam, ejus confeſſio, ſi moraliter loquamur, eſt integra. Quod & ex Concilio Florentino, & ex aliis multis capitibus, & cauſis ante nos liquido probavimus.

Colligitur deinde, quod ſi peccator negligentiam affectatam, aut omnino craſſam in facienda integra confeſſione habuit, ita ut ex ejuſmodi negligentia peccatum aliquod mortale prætermiſerit, talis debet confeſſionem repetere, ac ſi data opera mutilaretur: verbi gratia, qui ſine aliquo examine conſcientiæ ſuæ poſt tranſactum annum accedit ad confeſſionem: ſemper enim in peccatorum oblivionem neceſſe eſt incidere. Quare non aliter vult confeſſionem mutilare, atque qui venenum homini porrigit, vult occidere, & qui ignem ſubjicit, vult comburere. Qui igitur ad eum modum imparatus accedit, revera vult confeſſionem mutilam facere, quia voluns prudenſque ita ſe gerit, ac ſi facere ex profeſſo mutilam velit.

Colligitur tertio, quod ſi peccator nullum dolorem habet, nec contritionem, nec attritionem,

nem, talis confeſſio eſt repetenda. Non enim eſt confeſſio, quæ ſit materia ſacramenti pœnitentiæ, cum a nulla pœnitentia proficiſcatur. Imo vero, cum nec confeſſio quidem ſit, ſed pura confeſſionis ſimulatio, ut Capreolus diſt. 17. q. 2. & Durandus eadem diſt. q. 13. & Cajetanus q. 5. additionum, & in ſumma ſua, & fere auctores ſcholaſtici tradiderunt.

Colligitur poſtremo (id quod etiam paulo ante inſinuavimus) quod ſi quis habeat attritionem, ex qua virtute ſacramenti attritus fiat contritus, gratiam ſcilicet conſequendo, ejus confeſſio non eſt reſumenda: ſuſcipit enim verum pœnitentiæ ſacramentum, gratiamque, ac remiſſionem peccatorum per abſolutionem ſacramentalem. Hæc omnia (niſi ego cæcus ſum) in controverſiam vertere non debemus.

QUÆST. DE CONFESSIONE MUTILA, &c. Sed illud primum in hac materia, tanquam incertum, in dubium vocari merito poteſt: An confeſſio ex negligentia mutila & manca, non quidem penitus craſſa & ſupina, ſed culpabili tamen, ſit a pœnitente iterum facienda: ut ſi quis peccata præterita quærat, & diligentiam nonnullam adhibeat, quam eſſe idoneam arbitratur, cum tamen non ſit.

SOLUTIO QUÆST. Huic vero quæſtioni reſponderetur ex ſententia Cajetani, talem confeſſionem non eſſe repetendam, ſed ſi poſtea in memoriam peccatum illud negligenter omiſſum venerit, ſat erit illud confiteri, & negligentiam in conſcientia examinanda, ac proinde ſacrilegium illud, quod in ſuſcipiendo pœnitentiæ ſacramento commiſſum eſt.

Hæc vero ſententia non poteſt (fateor) perſpicue, ac dilucide demonſtrari. Sed in rebus, quæ ad mores pertinent, non ſunt (mihi credite) ſcientiæ moralis dogmata ad vivum reſecanda. Suadetur itaque primum, quia moraliter loquendo talis confeſſio eſt integra, cum intendat pœnitens omnia confiteri, quorum memoriam habet.

Item, quia alias nimium anxios redderemus ſcrupuloſos; imo piorum etiam animos turbaremus perpetua iteraudæ confeſſionis ſolicitudine. Verentur enim plurimum non ſcrupuloſi modo, verum etiam mediocriter liberi, atque cordati, ſeſe in examine conſcientiæ negligentes extitiſſe.

OBJECT. Sed objiciet fortaſſe quiſquam, quod talis Confeſſio ex parte pœnitentis non eſt integra: peccat enim non adhibendo diligentiam debitam, atque ex conſequenti pœnitens Confeſſionem volens mutilam facit.

RESP. Ad hoc primum dico, omiſſionem illam diligentiæ debitæ aliquando eſſe ſolum venialem, ſcilicet ex inconſideratione culpabili quidem proficiſcentem, ſed non mortali tamen. Quoniam pœnitens is eſt, qui alias diligentiam debitam adhibere ſolet. Atque in hoc eventu non ſacramentum modo, ſed etiam fructus ſacramenti recipitur. Nec hoc loco (ut reor ipſe) Theologus quiſquam nobis erit adverſus, niſi plane velit & Confeſſionis jugum importabile facere, & ſine idonea ratione mortalis culpæ reatum inducere, niſi Confeſſio venialiter tantum culpabilis reſumatur.

Dico ſecundo, quod etiamſi negligentia mortalis ſit (non ſit modo adeo ſupina & craſſa, ut perinde habeatur, atque ex induſtria res fieret) quia Confeſſio tamen ex intentione formali pœnitentis eſt integra, non eſt cogendus ejuſmodi Confeſſionem iterare. Nam quando ſalva pietate id facere poſſumus, Confeſſionis jugum molle faciendum eſt, ut ab omnibus laqueis liberemur.

Ac forſitan qui in concertatione ſcholaſtica nobis conantur obſiſtere, ſi ad rem ipſam conferantur, non aliter facient, quam nos in præſentia conſulimus: verbi cauſa, ſi quis ex ignorantia vincibili exiſtimet, perjurium pro conſervanda vita hominis eſſe licitum, unde non confitetur illud peccatum, quia non putat ſe peccaſſe. Idem, ſi quis mercator aliquem contractum licere credebat, vel muliercula aliquam ſuperſtitionem cenſebat eſſe religionem ex culpabili quadam ignorantia; non arbitror equidem tam criticos ac ſeveros judices eſſe futuros, ut omnes horum anteactas Confeſſiones jubeant iterari. Intrepide igitur cum Cajetano tenere poſſumus, ejuſmodi Confeſſiones repeti non debere.

Utrum ejus confeſſio, qui attritionem habuit tam imperfect. ut virtute ſacrament. non fiat contrit. iteranda ſit.

Alterum quoque verti in quæſtionem poteſt, An, cum quis attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute ſacramenti non fiat ex attrito contritus, quin potius ſacrilegus ſit in eo, quod irreverenter ſuſcipit pœnitentiæ ſacramentum, an hujus (inquam) Confeſſio ſit iteranda. Et quidem D. Thomas loco ante citato manifeſte docet, quod ſicut fictus ſine debita diſpoſitione & dolore poteſt verum ſacramentum baptiſmi ſuſcipere; ita etiam & Confeſſionem ſacramentalem facere, ac veram abſolutionem percipere.

SENTENT. MAJOR. & ADRIAN. Contrariam ſententiam tenet Major diſtinct. 14. quæſt. 9. & Adrianus quæſt. 4. de Confeſſione ad tertium argumentum, & dubio 5. eorum, quæ de Confeſſione proponit.

Eſt autem primum argumentum contra Divum Thom. quod ſi eſſet verum ſacramentum, peccator ille fictus eſſet vere a ſacerdote abſolutus. Conſequens eſt falſum: ergo & antecedens. Major probatur, quia ſi quis verum ſacramentum baptiſmi, vel confirmationis accepit, vere manet baptizatus, & confirmatus. Conſequentis vero falſitas oſtenditur, quia tunc vere etiam eſſet abſolutus a Deo; quia quæcumque ſolvunt Sacerdotes in terra, ſolvuntur in cælo; & tamen non eſt abſolutus in cælo, cum maneat eiſdem peccatis obligatus, & novam inſuper addiderit ſacrilegii culpam.

Et confirmatur: Quia illi non ſunt a Deo remiſſa peccata, ergo non eſt abſolutus a Sacerdote. Patet conſequentia ex illo: *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis*, &c.

Confirmatur deinde: Quia ſacramenta gratiæ ſacramenta veritatis ſunt, non ſunt falſitatis: forma autem illa, qua confeſſor utitur, cum fictum

ctum absolvit, falsa est, scilicet: *Ego te absolvo a peccatis tuis*. Nec valet dicere, formæ sensum esse: Ego te absolvo, quantum in me est; quia licet ex parte sua confessor vere conetur absolvere; non tamen ideo vere absolvit, cum pœnitens impedimentum objiciat absolutioni. Quamlibet enim quis januam, nitatur aperire, non tamen vere aperit, si qui intus est, obicem ponat.

Præterea, vel ille, qui non contritus confitetur, & accipit absolutionem, habet aliquam displicentiam de peccato, vel nullam: si nullam, ergo non est vera Confessio, sed simulata enunciatio peccati; sin habet aliquam, illa erit attritio. Quare adveniente absolutione, confertur gratia, juxta D. Thomam, qui tenet sacramentum pœnitentiæ attrito conferre gratiam, sicut & sacramentum baptismi.

Præterea, vel ille talis cognoscit se habere dolorem sufficientem, vel credit potius ex ignorantia, se satis dolere, cum tamen non doleat satis. Si primum, est illi absolutio deneganda, si illam fictionem confitetur; sin vero non confitetur, Confessio de composito non est integra, ac proinde irrita est, ac nullius prorsus momenti censenda. Si secundum, jam virtute sacramenti conferetur gratia, cum ille non ponat obstaculum.

Sent. D. Tho. et Auct. Hæc tamen argumenta movere non debent, ut D. Thomæ sententiam relinquamus, quæ multo quidem probabilior est. Primum, quoniam nullus certo cognoscit se sufficientem dolorem habere, cum confitetur. Quocirca semper oporteret homines esse sollicitos de eadem Confessione iterum, atque iterum repetenda: probabiliter enim timemus nostras confessiones non fuisse formatas.

Præterea, (ut etiam paulo ante argumentabamur) cætera sacramenta recipiuntur a fictis: ergo & hoc sacramentum a ficto recipi poterit. Negabis forte consequentiam, quia contritio est pars hujus sacramenti (ut in Concilio Florentino definitur) non est autem pars aliorum. Atque hæc est causa, cur alia sacramenta non contritis etiam conferuntur; hoc vero sacramentum non nisi a contrito recipitur. Contra, quia contritio non est pars essentialis hujus sacramenti, sed integralis. Non autem quælibet integralis pars ad esse totius necessaria est, ut patet de satisfactione, sine qua verum sacramentum consistit. Deinde quia licet contritio esset prima hujus sacramenti pars, non est tamen ordo necessarius, ut oporteat esse priorem confessionem. Nam si post confessionem hominis attriti jam completam sequatur contritio tempore, quo quis absolvitur, sine dubio suscipitur verum sacramentum; & tamen confessio tota fuit informis. Rursum etiam nos ante constituimus, attritionem esse idoneam hujus sacramenti materiam. Quod si non esset, nec claves Ecclesiæ culpam remitterent, nec pœnitentiæ sacramentum gratiam conferret. Denique si dolor interior asignatur pars sacramenti; ideo est, ut confessio vocalis ad judicium sacerdotale necessaria sit confessio, & non simulatio, aut figura confessionis; sed sola attritio satis est, ut homo vere confiteatur, & accuset se coram sacerdote, quemadmodum D. Thomas ad 3. argum. illius articuli docet: ergo, &c. Non enim hujusmodi appellamus fictam fictione contraria sacramento, sed fictione contraria effectui sacramenti: adhibet quippe materiam necessariam sacramento, dispositionem vero necessariam effectui sacramenti non adhibet.

Quod si ita est, ut certe videtur esse, confessionem informem esse veram materiam sacramentalis absolutionis, impertinens fuerit per illam dari gratiam, vel non dari ponenti obicem. Nam si extrema unctio veram materiam & formam habet, verumque ministerium, si suscipiens impedimentum opponit effectui sacramenti, non inde sacramentum irritum est. Idem in matrimonio videre licet, atque in reliquis sacramentis.

Et cum in superiori dubitatione docuerimus, confessionem ex culpabili negligentia mutilam, si tamen formaliter, ex intentione fuisset integra, non esse repetendam, tenere compellimur, fuisse verum sacramentum, quamvis a ficto suscipiertur sine præsenti fructu sacramenti.

Resp. ad arg. Majoris et Adriani. Ad primum argumentum, concedo, pœnitentem illum esse vera sacramentali absolutione absolutum; & cum objicitur, illum fore absolutum a Deo, concedo item. Sed cum rursum instatur, illum manere iisdem peccatis obligatum, distinguo. Nam ex parte Sacerdotis, & Dei absolventis absolutus quidem manet, sed ex parte pœnitentis ponentis obstaculum, absolutio Sacerdotis præsentem non habet effectum. Quemadmodum qui in peccato mortali suscepit baptismum, vere baptizatus est a ministro, sed baptismi non recepit effectum propter obicem, quem opposuit.

Et per hoc ad priorem confirmationem respondetur, quod remissio peccatorum dupliciter intelligitur: Altera, quæ habet annexam justificationem, atque effectum remissionis peccatorum: & sic qui peccata remittit, semper gratiam confert, per quam remissio peccatorum efficitur. Altera peccatorum remissio judicialis est, qua nihil aliud continetur, quam sententia, cujus virtute quis solvitur a peccatis in tali judicio peccatorum remissivo. In quem sensum sacerdos non semper peccata remittit.

Ad posteriorem confirmationem respondetur, quod idem argumentum fieri posset de sacramento Baptismi, cum recipitur a ficto. Nam verbum *Baptizo* in forma Baptismi non solum ablutionem corporis, sed ablutionem quoque mentis significat. Sacerdos ergo non abluit interius sacrilegum, qui ficte baptizatur: nihilominus verum sacramentum Baptismi confert, quia veram materiam, veramque formam subministrat, ex quibus, nisi ponatur obex, ablutio interior consequatur. Idem in confirmatione videre est. Qui enim in peccato mortali confirmatur, cordis

firmitatem, quæ significatur in forma, non recipit, &c. Sic ergo Sacerdos absolvens fictum, verum absolutionis sacramentum impendit, & quantum in se est, veram formam apponit, cujus effectus tunc quidem impeditur per indispositionem recipientis. Nec sensus formæ sacramentalis est: *Ego te absolvo*, id est, do Absolutionem, quæ nunc effectum suum habeat remissionis peccatorum; sed sensus est: Ego judicialem Absolutionem impendo, quæ vi sua potens sit te absolvere, si tu velis fructum ejus obtinere? Quemadmodum si Absolutionis sententiam proferret judex, qua liberareris a carcere, in quo postea tu voluntate tua manere vis, etsi ego extrinsecus clavi januæ feram aperirem, & tu volens intus obicem opponeres, ego vere januam aperui.

Ad secundum principale respondetur, illum, de quo loquimur in Conclusione, displicentiam aliquam habere de peccatis, hoc est, attritionem. At non quælibet attritio est sufficiens, ut accedens ad sacramentum pœnitentiæ gratiam consequatur. Potest enim dolor esse tam imperfectus, qui satis sit ad confessionem faciendam; non item, ut ex vi illius dispositionis homo etiam per sacramentum justificetur. Nam primo, cum quis habet attritionem conditionatam, id est, quæ oritur ex velleitate, qua homo vellet placere Deo, & ipsi reconciliari, tunc non fit ex attritio contritus sacramento suscepto: recipit tamen verum sacramentum, si tristatur, quia eatet dolore inefficaci, & accusat se etiam hujus indispositionis. Hæc est autem communis attritio meretricum, usurariorum, & concubinariorum, &c. quos omnes si iterare confessiones cogeremus, immensi esset operis, & laboris. Nec tamen quisquam erit adeo remissus in rigore disciplinæ Christianæ, qui ejusmodi homines excusset a sacrilegio. Altera quoque attritio est, ex qua cum sacramento pœnitens non justificatur: verbi gratia, quæ ex timore infamiæ proficiscitur, vel cujusque mali temporalis, ut qui detestatur peccatum, & proponit confiteri, ne ejiciatur ab Ecclesia, vel ne mulctetur pecunia, &c. Sive enim discutiat conscientiam suam, & imperfectionem doloris, sive ex negligentia omittat examen necessarium, homo sic attritus non fit etiam virtute sacramenti contritus, id est, non accipit gratiam. Sic enim hoc loco intelligi volumus ex attrito fieri contritum, idest, gratiam, & justificationem consequi virtute sacramenti: perinde ac si vere fuisset contritus.

Quando ex attrito fiat homo contritus virtute sacramenti.

Et si quæras, quando ex atrito fiat contritus virtute sacramenti: Respondeo, id primum evenire, quocunque attritionis genere homo sit attritus, si existimat se se præstitisse, quod necessarium erat, ignoratque invincibiliter, se non habere sufficientem dispositionem, quia is non ponit obicem, sed bona fide accedit ad sacramentum: sacramentum autem in non ponente obicem suum semper habet effectum. Quo fit, ut omnia sacramenta ex hujusmodi attrito contritum faciant. Quod D. Thomas lucide tradit tertia parte, quæstione 79. articulo tertio, & in Comment. super Jo. c. 11. in illud: *Solvite eum*.

Deinde etiam attritio efficax ex timore penarum supernaturalium idonea dispositio est ad sacramentorum Baptismi, & pœnitentiæ gratiam percipiendam, ut cum quis detestatur omnia peccata mortalia, & propterea confitetur, ne per peccatum excludatur a gloria, vel ne in internum ignem conjiciatur. Qui etiam si cognoscat, se non habere contritionem, sed solam attritionem, licite accedit ad Baptismi, & Pœnitentiæ sacramenta suscipienda. Quod (nisi me fallit conjectura) sentit Div. Thomas tertia parte, quæstione 79. articulo tertio ad secundum, & quæstione 80. articulo quarto ad secundum, & 4. Sentent. dist. 25. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad 3. Ratio vero D. Thomæ non est contemnenda: Quia sacramentum Baptismi, & Pœnitentiæ per se ordinantur ad præstandam vitam mortuis. Quare licite sumi possunt ab his, qui habent conscientiam peccati mortalis, modo habeant attritionem, qua tollitur obex, & complacentia in peccatum committum.

Est quoque altera ejusdem ratio, quia cum hæc duo sacramenta sint medicinæ directe paratæ contra morbos animæ, absurdum est, ut nullus, qui se ægrum esse cognoscit, possit jure hæc sumere sacramenta. Quemadmodum res esset penitus absurda, quod medicinas corporales a natura potissimum institutas ad sanandos corporis morbos non posset sumere nisi sanus, aut qui se jam esse sanum existimaret. Unde & Innocentius, 1. quæst. 1. cap. *Ventum est*, *Ubi vulnus*, inquit, *infixum est*, *medicina est adhibenda*, *qua possit recipere sanitatem*, *atque ubi pœnitentiæ remedium necessarium est*, *ordinationis honorem locum habere non posse decernimus*: & cætera, quæ inferius adjiciuntur.

Tertio etiam attritio, quæ procedit ab amore naturali Dei super omnia, forsitan dispositio est idonea, ut virtute sacramenti Baptismi, & Pœnitentiæ gratia conferatur: quia talis etiam attritio tollere videtur complacentiam in peccato, & obicem sacramenti: & per hoc patet tertium argumentum. *Quæst. de peccat. qui intell. dolorem se habere adeo imperfut non sufficiat cum virt. facr. ad grat. suscip.*

Sed quæstio parva se offert circa ea, quæ dicta sunt. Nam si peccator intelligit imperfectionem doloris, qui videlicet non est sufficiens, ut virtute sacramenti gratia conferatur, sed committit sacrilegium, sacramento irreverenter suscipiendo, tunc aut confitetur talem indispositionem, & fictionem, aut non: si confitetur, sacerdos non absolvet, ne sit sacrilegus impendendo Absolutionem, sicut peccator ipse petendo sacrilegus est. Confessio igitur erit irrita, & Absolutio per novam confessionem denuo quærenda. Sin vero non confitetur illam indispositionem, confessio non erit integra, itaque erit repetenda.

Ad hoc respondetur, quod sine dubio sacrile-

gus

gus erit Sacerdos, si certo cognoscens pœnitentem esse indispositum, illum absolvit. Cujus rei exemplum habes de Pœnitentia, *c. Quod quidam*. Nec te moveat quod ibi Alexander præcipit, talem confessionem recipere, eorum videlicet, qui, quamvis confiteri velint, se tamen asserunt abstinere non posse. Recipienda enim est talis confessio, quæ ad Ecclesiæ præceptum pertinet, quod vere implet, qui in illum modum confitetur, ut alio loco forsan ulterius ostendetur. Sed non est tamen recipienda, ut Absolutionem sacerdos impartiatur, cum ibidem Alexander asserat, hujusmodi pœnitentiam non esse veram: ficte autem pœnitentem absolvere, sacrilegium est.

Nec te rursum moveat, quod talis confessio videtur esse sacrilega, cum sit sacramentalis, & ficte facta in peccato mortali. Quoniam tunc confessio ficta sacrilegium est, cum a pœnitente fit animo recipiendi Absolutionem. At cum qui confitetur, ut præcepto Ecclesiæ pareat, & consilium salutare a Sacerdote recipiat, ut si forte vel inter confitendum, vel confessione facta, animus permutetur, absolutionem a sacerdote recipiat, ejusmodi confessio licita est: licet quodammodo pars sacramenti sit, non actu, sed potentia, quod satis est, ut sacerdos ad sigillum secreti teneatur.

Illud vero, quod ibidem dicitur, ejusmodi hominibus pœnitentiam esse indicendam, non de satisfactione sacramentaliter injungenda intelligendum est, sed de pœnitentia, quæ sit in peccatoris remedium, &c. Non est igitur ille talis absolvendus: sed si absolvatur tamen vel ex ignorantia, vel ex affectu, & passione sacerdotis, Absolutio valida erit, si tamen illam fictionem peccator confitebatur, quam habuit antequam susciperet Absolutionem, videlicet negligentiam, & indispositionem præcedentem, animumque recipiendi sacramentum, &c. Nam fictio illa exterior (hoc est sacrilegium, quod peccator commisit recipiendo exterius Absolutionem) post confitenda est, ut D. Thomas illo articulo tradit: nam ante explicari non poterat.

An Sacram. Pœnit. recedente fictione, suum effectum sortiatur.

Sequitur alia quæstio perdifficilis, An sacramentum pœnitentiæ, recedente fictione, suum effectum sortiatur. Et quidem Adrianus de Confessione, dubio quinto, & Gabriel 4. dist. 17. quæst. 1. art. 3. dubio 2. atque alii nonnulli negativam sententiam tenent.

RATI. PRO PARTE NEGAT. Primo, quia si quis in peccato mortali Eucharistiam recipit, non recipit effectum, recedente fictione: eum juxta Apostolum prioris ad Corinth. 11. qui indigne manducat Corpus Domini, non ad utilitatem, sed ad judicium manducet. Igitur ne pœnitentiæ quidem sacramentum suum, recedente fictione, habet effectum.

Deinde, causa, quæ non est, nihil agit: effectus enim supponit existentiam causæ. Sed, recedente fictione, jam transit Absolutio, nec quicquam illius manet: ergo, &c. Nec potest dici, quod licet non maneat Absolutio, manet tamen ornatus quidam, veluti gratiæ futuræ semen. Quoniam superiori Relectione multis eisdemque firmis argumentis hunc ornatum e medio sustulimus.

OPINIO CONTR. D. THOM. & AUCTOR. Sed enim opinio D. Thomæ (1) articulo illo jam sæpe citato, contraria est, atque ea quidem multo magis rationi consentanea, si id teneamus, quod jam ostendimus, sacramentum receptum a ficto esse verissimum sacramentum. Probatur sic; Ille talis non tenetur rursum confiteri peccata, quæ semel confessus est: Ergo recedente fictione consequitur effectum sacramenti. Antecedens patet, quia si sententia in aliquo foro semel fuit valida, non est opus eam iterum ferri, nec qui semel absolutus est sacramentaliter, tenetur Confessionem repetere. Jam vero consequentia probatur: Quia illi homini est apertum regnum cælorum, quod erat clausum per ejusmodi peccata: ergo virtute clavium est illi apertum. Nam sacerdotibus claves regni cælorum datæ sunt, nec aliter peccatoribus, nisi per claves, regnum clausum aperiri potest. Confirmatur ex illo Joan. 20. *Quorum retinueritis peccata, retenta sunt:* Ergo si illa peccata non sunt remissa virtute Absolutionis, semper erunt retenta: Quare oportebit eadem iterum confiteri. Nec alia ratio D. Augustinum movit, ut assereret, Baptismum, recedente fictione, effectum suum consequi, nisi hæc (2). Nam si postea peccator ficte baptizatus conteratur, & asseras gratiam illi conferri ex contritione, non ex vi ipsius Baptismi ante suscepti, tunc ejusmodi homo non esset renatus ex aqua & Spiritu Sancto. Quare (juxta Domini sententiam) non intraret in regnum cælorum. Cum igitur pœnitentiæ sacramentum sit necessarium ad salutem peccatoribus baptizatis, si cui ex vi solius contritionis peccata remitterentur, illi tali sine remissione sacramentali peccata coadonarentur, cum tamen scriptum sit: *Quorum retinueritis, retenta sunt.*

RESP. AD ARG. Ad primum argumentum, multi negant antecedens, in universum existimantes sacramenta omnia, recedente fictione, suum effectum habere. Cujus sententiæ est Cajetanus in Additionibus tertiæ partis, quæst. 5. de Confessione, fuadetque id peculiariter de extrema Unctione. Nam si quis ungatur in peccato mortali, non iterabitur extrema unctio in eodem morbo, ut Ecclesia statuit: ergo si ille conteratur post unctionem, recipiet fructum illius, alias Ecclesia non negaret illi unctionem repetitam, &c.

Et D. Thomas hujus videtur esse sententiæ, cum ait: *Et sic etiam est in aliis sacramentis*. Unde juxta hanc opinionem respondetur, quod idem potuit dicere Paulus de eo, qui ficte ba-

(1) 3. p. q. 70. art. 5.
(2) *Videtur esse locus hic* l. 1. *de Bapt. contra Donatist. c.* 12.

ptizatur, ſed judicium, & condemnationem accepiſſe ex ſacrilego baptiſmo. Nec tamen inde licet inferre, Baptiſmum illum, etiam recedente fictione, nullius fore utilitatis.

Ego tamen non invenio cauſam, quæ me cogat, ut id quod tribuimus Baptiſmo, & Pœnitentiæ, cæteris quoque ſacramentis tribuamus. Sunt enim hæc duo Sacramenta neceſſaria ad ſalutem, quorum proprius effectus eſt, aperire januam regni cælorum peccatoribus occluſam. Unde ſi quis ſemel acceperit vere hæc duo ſacramenta, conſequens ſit, ut virtute horum ſacramentorum regnum cælorum conſequatur. Alias (ut arguebamus) ſine his ſacramentis & vi illorum eſſet apertio januæ regni cæleſtis, quod ſacris literis adverſatur.

Hoc autem argumentum pro reliquis ſacramentis non militat. Ignotamus enim, an fructum Euchariſtiæ perceptæ ſi quis per ſacrilegium impedierit, poſtea, recedente tali ſacrilegio, conſequatur. Nec habemus rationem conſentaneam, qua id confirmare poſſimus. Equidem facilius id admitterem in ſacramento Confirmationis, & Ordinis: non quod imprimant characterem, vel non imprimant (non enim me hæc ratio movet) ſed quod cum repeti non poſſint, & fructus illorum ſacramentorum confirmatis, & ordinatis ſit perneceſſarius, veriſimile eſt, Divinam miſericordiam fructum horum ſacramentorum, fictione abſcedente, conferre, ne perpetuo ejuſmodi fructu priventur. Et hoc ſatis eſt ad ſervandam literam D. Thomæ inquientis: *Et ſic etiam eſt in aliis ſacramentis.* Non enim dixit, *in omnibus*, licet referri poſſit ad hoc, quod alia ſacramenta recipiuntur a fictis.

Ad ſecundum argumentum, facile dicitur, cauſam quidem naturalem, quæque agit ad modum naturæ, oportere ſimul eſſe cum effectu, vel aliquid reliquere loco ſui, quod ſimul cum re effecta ſit; At morales cauſas non eſt opus cum effectis eſſe, ſed ſatis eſt fuiſſe; miles enim ſtrenuus per rem præclare & fortiter in bello geſtam cauſa eſt futuri honoris, atque coronæ apud Cæſarem; nec tamen aliquid relinquit, etiam opere tranſacto, quod ſit veluti ſemen futuræ mercedis: ſic etiam cum ſacramentum pœnitentiæ cauſa moralis ſit remiſſionis peccatorum, per applicationem ſanguinis Chriſti, & meriti ipſius, non eſt neceſſe ut comitetur effectum, ſed ſatis eſt ut præceſſerit, maneatque vis ejus in divina acceptione, quæ non acceptavit opus meum ſacrilegum, & fictum, ſed opus Chriſti, & meritum mihi per ſacramentum applicatum.

RESP. ADHUC EXPLICATIUS 4. ARG. PRINCIP. INIT. HUJUS 6. PART. ALLATO. His ita conſtitutis, nihil ſupereſt, quam ut quarto argumento principali explicatius reſpondeamus. Nam Adrianus, poſt quintam quæſtionem de Confeſſione, dubio 4. in univerſum tenet, nullum hominem per actum culpabilem præcepto ſive Dei, ſive Eccleſiæ ſatisfacere, quia præceptum eſt de actu ſaltem moraliter bono: ergo per peccatum præceptum impleri non poteſt.

Item, de regulis juris, capite octavo. Qui ex timore facit præceptum, aliter quam debet, facit, & ideo jam non facit. Unde Gloſſa colligit, quod non dicitur factum, quod legitime non fit.

Præterea, Deus non præcipit confeſſionem ſacrilegam, ſed idoneam ad Abſolutionem percipiendam. Ergo qui ficte confitetur, Dei præcepto non facit ſatis. Et cum Eccleſia non præcipiat immediate Confeſſionem, ſed præceptum a Deo limitet ad certum tempus, certe qui confeſſionem jure divino debitam non facit, Eccleſiæ mandatum de confitendo ſemel in anno non implet. Unde in cap. *Omnis utriuſque ſexus, omnia ſua peccata* (Innocentius inquit) *fideliter confiteatur proprio ſacerdoti, & injunctam ſibi pœnitentiam propriis viribus ſtudeat adimplere, ſuſcipiens reverenter in Paſcha Euchariſtiæ ſacramentum.*

Inde colligit Adrianus, ſumentem Euchariſtiam in peccato mortali non ſatisfacere præcepto nec Dei, nec Eccleſiæ. Item & illud, largientem pauperi eleemoſynam in extrema neceſſitate ob vanam gloriam, præceptum de eleemoſyna non implere.

Sed quoniam alterius loci eſt accuratius id expendere, nos cum communi opinione in præſentia teneamus non eſſe tranſgreſſorem præcepti, qui actui bono ex genere ſuo, quem lex præcipiebat, apponit aliquam malam circumſtantiam. Et per hoc patet ad primum argumentum Adriani; Lex enim eſt de actu moraliter bono ſecundum ſe.

Ad ſecundum: Quædam præcepta ſunt, quæ ſine charitate non implentur, ut de contritione, de actu charitatis: hujuſmodi autem per timorem ſatisfieri non poteſt. At præcepta de actibus exterioribus, cum ex timore ſervili fiant, inutiliter quidem fiunt, & propterea cenſentur non fieri, ſed non inde per novam culpam violantur.

Ad tertium, jam patet, confeſſionem fictam aliquam eſſe idoneam ad percipiendam veram Abſolutionem, per quam ſcilicet præceptum impletur tum Dei, tum Eccleſiæ, cum pœnitens Sacramentaliter abſolvitur. Imo crediderim ego, quod cum peccator ſe ſiſtit Sacerdoti, juxta præſcriptum illius capituli, *Quod quidam*, de Pœnitentiis, etiamſi non recipiat Abſolutionem, implet præceptum Eccleſiæ ex quadam ejuſdem Eccleſiæ pia & clementi diſpenſatione. Nec aliud intelligo, cum Pontifex ait, talem confeſſionem eſſe recipiendam. Quare cenſuræ, ſi quæ fulminentur adverſus eos, qui eo anno non ſunt confeſſi, hujuſmodi peccatores impœnitentes non tangunt. Per nullam tamen Confeſſionem impletur Divinum præceptum, niſi Abſolutio Sacramentalis ſuperaddatur, ſine qua Sacramentum Pœnitentiæ non eſt.

RESPOND. AD 5. ARG. PRINCIP. In quinto principali argumento id primum quæritur, an mutus confiteri Divino præcepto teneatur. Ubi ego non dubito, mutum ad Confeſſionem obligati, ſive per nutus, ſi habeat copiam ſacerdotis,

tis, qui mutus intelligat, ſive per ſcriptum, ſi ſcribere didicerit. D. Thomas diſt. 17. quæſt. 3. art. 4. quæſt. 3. ad ſecundum, Scotus eadem diſt. in ſolutione argumentorum, Gabriel & Major eadem diſt. quæſt. 1. imo tandem Cajetanus in Summa. Probatur vero ex illo Joan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum tenueritis, retenta ſunt.* Si ergo mutus peccata aliqua exprimere poteſt ſacerdotibus, illa non remittentur, niſi ſacerdotes remittant. Nec etiam video cauſam, cur a præcepto illius cap. *Omnis utriuſque ſexus* excipiatur. Nam ſi mutibus Confeſſio fieri poſſit, & forum ſecretiſſimum erit, & decentiſſimum, ſi ſervetur forma, quam Cajetan. tradit in Summ. Sin autem ſcribere mutus ſciat, commodiſſime fiet per ſcriptum confeſſio: nam ſcriptum manu tenere poteſt, & lancinare. Nam dicere, ſcripturam ſuapte natura publicam eſſe, ac proinde non convenire pœnitentiæ, metaphyſicum commentum videtur eſſe: ſic enim poſſes aſſerere, & mutus ſuapte natura publicos eſſe, atque adeo verba. Aut ergo aſſeramus, mutos confiteri non poſſe; aut ſi poſſunt, eos teneri fateamur.

QUÆST. DE MUTO, &c. Sed oritur dubium, an ſi mutus non poſſit quidem explicare ſpecies peccatorum, & circumſtantias, ſed nutibus duntaxat oſtendere, ſe offendiſſe Deum, an, inquam, poſſit abſolvi: & eadem quæſtio eſt, ſi ægrotus loquelam amiſerit adveniente Sacerdote.

ARG. PRO PART. AFFIRM. Et ſuadetur pars affirmativa, quia ſi quis confiteretur generaliter venialia, ſcilicet faciendo confeſſionem generalem, poſſet abſolvi ſacramentaliter, cum non teneatur ſpecies, & circumſtantias venialium explicare: ergo ſi quis non poſſit ſpecies mortalium exprimere, ſatis erit generaliter confiteri.

Deinde Joannis 20. data eſt poteſtas Apoſtolis remittendi peccata quorumcunque: ergo ſi mutus neſciat exprimere peccatorum ſpecies, Eccleſia habebit poteſtatem remittendi illi peccata. Nec enim credendum eſt, ejuſmodi hominibus legislatorem in neceſſariis defuiſſe.

Præterea, cum non poſſum commode explicare ſpeciem peccati, ut ſi ſequatur inde periculum, tunc ſatis eſt confiteri peccati genus: ergo ſatis erit generaliter confiteri ad confeſſionem ſacramentalem. Si enim genus peccati ſubalternum ad ſacramentum ſufficit, non eſt cur generaliſſimum non ſufficiat.

Præterea, Arauſicanum Concilium, cap. 12. *Subito*, inquit, *obmuteſcens & baptizari, & pœnitentiam accipere poteſt, ſi voluntatis præteritæ teſtimonium aliorum verbis habet, vel præſentis in ſuo nutu.* Et III. Concilium Carthagin. c. 34. *Si ægrotantes*, ait, *pro ſe reſpondere nequeunt, cum voluntatis eorum teſtimonium fuit dixerint, baptizentur, & manus etiam pœnitentibus imponatur.* Referuntque de conſecr. diſt. 4. cap. *Ægrotantes*. Item apertius Concil. Carthagin. IV. c. 77. & habetur 26. qu. 6. cap. *Is qui*, hunc in modum ſcribit: *Is, qui in infirmitate pœnitentiam petit, ſi caſu dum ad eum Sacerdos venit, oppreſſus infirmitate obmutuerit, dent teſtimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & ſi continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impoſitionem, & infundatur ori ejus Euchariſtia.* Idem habes in Epiſtol. 69. Leonis Papæ ad Theod. in hæc verba: *His, qui in periculi urgentis inſtantia præſidium pœnitentiæ, & mox reconciliationis implorant, nec actio illis pœnitentiæ, nec communionis gratia denegetur, ſi eam, etiam amiſſo vocis officio, per judicium integri ſenſus quærere comprobetur: quod ſi aliqua ægritudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poſcebant, ſub præſentia ſacerdotes ſignificare non valeant, teſtimonia eis fidelium circumſtantium prodeſſe debebunt, ut ſimul & pœnitentiæ, & reconciliationis beneficium conſequantur.*

SENTENT. ABULENS. & AUCT. In hac quæſt. Abulenſis ſuper 16. cap. Matth. qu. 79. tenet, quod ſi quis in articulo neceſſitatis voce confiteri non poteſt, quamvis ſigna contritionis oſtendat, abſolvi non debet. Eſt enim, inquit, contra formam abſolutionis, in qua dicitur: *Abſolvo te de peccatis confeſſis, & oblitis;* ille autem nulla peccata confitetur. Quæ quidem ratio nihil me movet; tum quia illa forma non mihi magnopere probatur (ne atrocius verbum dicam); poſſem enim uti alia, cum Concilium Florentinum aliam, hac neglecta, præſcripſerit, hoc eſt: *Ego te abſolvo.* Deinde, quoniam ille, de quo differimus, nutibus confiteatur, licet ore non poſſit. Sed dicet forſan: non confitetur peccatorum ſpecies: fateor id quidem, at id nunc in controverſia eſt: An confeſſio generalis ſufficiat, cum ſpecialis fieri non poteſt: ubi magnopere vellem audire potius, quam docere. Nam D. Thomas nihil expliciter tradidit, unde hanc quæſtionem definire poſſimus. Diſtinctione ſiquidem 21. quarti Sententiarum, q. 2. art. 1. ad 1. dicit, quod quandoque confeſſio generalis eſt ſacramentalis, & quandoque non. Sacramentalis quidem eſt, quando quis in ſecreto Sacerdoti confitetur quædam, quæ meminit, & alia venialia in generali.

Et ad ſecundum: erat quippe argumentum hujuſmodi: Poſt confeſſionem generalem ita remanent occulta peccata pœnitentis confeſſori, ſicut & prius: quia in his quæ generaliter dicuntur, non eſt aliquis, qui non peccet, & Huic igitur argumento reſpondet, quod *procedit de confeſſione ſacramentali, quæ judicium ſacerdotale expectat, & ideo requiritur aliqualis peccatorum manifeſtatio.* Hactenus D. Thomas. At art. 2. aſſerit, Confeſſionem generalem ſacramentalem operari ad remiſſionem pœnæ debitæ propter peccatum oblitum, idque ex vi clavium. Atque idem ſequitur Petrus Palud. diſt. 21. quæſt. 2. ar. 2. ubi etiam docet, materiam abſolutionis eſſe peccata confeſſa vel in ſpeciali, vel in generali: alias fruſtra adderemus in confeſſione, de his, & de aliis, quorum non ſum memor. &c. Quod ſi peccata oblita generaliter oſtenſa Sacerdoti vera ſunt materia abſolutionis, non eſt cur definia-

mus,

mus, generalem confeſſionem, cum ſpecialis fieri nequit, ſacramenti hujus idoneam materiam non eſſe. Quamobrem, ut antea dixi, quæſtio multo obſcurior eſt, quam ut a me valeat illuſtrari.

At inhærendo Eccleſiaſtico uſui, quo hujuſmodi peccatores in genere pœnitentes abſolvi ſacramentaliter non ſolent, teneamus interim (id, quod tutius eſt) confeſſionem, in qua nullum peccatum explicatur, non eſſe ſacramentalem. Nam, præter Eccleſiæ conſuetudinem, quæ in hujuſmodi rebus magnum momentum habere debet, rationes illæ duæ, quas D. Thomas inſinuavit, non ſunt omnino leves: Altera, quod hoc ſacramentum eſt judiciale: judicis autem ſententia apta eſſe non poteſt, niſi judex crimen aliquod in ſpecie cognoſcat. Altera, quod non plus innoteſcit mihi conſcientia illius peccatoris per talem confeſſionem, quam ante illam, cum vir etiam ſanctiſſimus poſſet ita generaliter confiteri.

RESPON. AD ARG. PRO PART. AFFIRM. ALLATA. Ad primum, nego antecedens. Nam licet non teneatur explicare ſpecies venialium, ſicut nec venialia confiteri, ſi tamen vult abſolutionem ſacramentalem recipere ſpecialis confeſſionis, opus eſt, ut juxta qualitatem, & quantitatem delicti ſententia ipſa feratur.

Ad ſecundum eodem modo reſpondetur, quod Apoſtoli acceperunt poteſtatem, tanquam judices: judicium vero ineptum eſt, niſi delicta a judice cognoſcantur. Nec opus eſt, Legislatorem privatis, & accidentariis evcutis providiſſe, ut in baptiſmo parvulorum manifeſtum eſt: Sunt enim parvuli, qui baptizari interdum non poſſunt.

Ad tertium reſpondeo, quod cum explicatur genus peccati ſubalternum, ut luxuria, aut inceſtus, jam cognoſcitur & ſubſtantia, & aliqua delicti qualitas judicandi, &c.

Ad quartum dupliciter reſponderi poteſt. Prius, quod illi publice pœnitentes olim habebantur excommunicati: unde manuum impoſitio, ſeu reconciliatio, quæ jubebatur impendi, non erat ſacramentalis, ſed quaſi quædam abſolutio ab excommunicatione. Tali enim ſigno ſolebat olim Eccleſia in communionem admittere, quos communione privarat: & ideo ejuſmodi manuum impoſitio non ſolum Presbytero, ſed Diacono etiam permittebatur: quemadmodum videre licet apud Cyprian. 3. Epiſt. libro. Epiſt. 17. Poſterius reſpondetur, quod, cum omnibus illis locis ſermo ſit de publice pœnitentibus, intelligere debemus, quod illorum peccata jam per confeſſionem publicam ſacramentalem in die Cinerum innotuerant Sacerdoti. Sed quoniam abſolutio ad diem Cœnæ Dominicæ juxta antiquum morem proferebatur, id etiam a majoribus cautum eſt, ut ſi interim periculum mortis urgeret, impenderetur abſolutio, ſive nutibus eam peterent iſtiuſmodi pœnitentes, ſive conſtaret petiiſſe. Eſt autem imprudentia non mediocris, ea, quæ more majorum in pœnitentia publica præſcripta ſunt, ad hanc noſtram ſecretam penitus accommodare.

Quod ſi quis ejuſmodi ægrotis generaliter confitentibus ſacramentalem abſolutionem impendere voluerit, non equidem valde repugno, ſed me authore, non faciet. Expectabit autem in re nova vir prudens, & modeſtus, aut Epiſcoporum, aut Summi Pontificis authoritatem, quam ego hoc ſane loco deſidero. Tametſi D. Auguſtinus ejuſmodi hominibus abſolutionem forte præſtaret. Cujus in lib. 1. de adulterinis conjugiis, cap. ultimo, hæc ſunt verba: *Ego non ſolum alios catechumenos, verum etiam ipſos, qui viventium conjugiis copulati retinent adulterina conſortia, cum ſalvos corpore in his permanentes non admittamus ad baptiſmum, tamen ſi deſperati, & intra ſe pœnitentes jacuerint, nec pro ſe reſpondere potuerint, baptizandos puto, ut etiam hoc peccatum cum cæteris lavacro regenerationis abluatur. Quis enim novit, utrum fortaſſis adulterinæ carnis illecebra uſque ad baptiſmum ſtatuerant detineri? Si autem ab illa deſperatione recreati potuerint vivere, aut facient quod ſtatuerant, aut edocti obtemperabunt, aut de contemptoribus fiet, quod fieri etiam de baptizatis talibus debet. Quæ autem baptiſmatis, hæc reconciliationis eſt cauſa, ſi forte pœnitentem finiendæ vitæ periculum præoccupaverit. Nec ipſos enim ex hac vita ſine arrha ſuæ pacis exire velle debet mater Eccleſia.* Hæc Auguſtinus.

An confeſſio ſacram. per nuncium &c. fieri poſſit.

Alterum, quod in eodem quinto argumento quæſtionem habet, eſt, An confeſſio ſacramentalis, vel per nuncium, vel per epiſtolam, abſenti confeſſori fieri poſſit.

ARG. PRO PART. AFFIRM. Nam poſſe fieri, ſuadetur ex c. *Qualis*, 30. q. 5. ubi Leo Papa tradit, pœnitentiam per ſcripturam eſſe recipiendam. Deinde ſuadetur ex Cypriano, lib. 3. epiſt. 17. ubi dicitur, quod lapſi per literas petierunt a Cypriano reconciliationem, & pacem.

Tertio item ex eo, quod matrimonium, quia materia ejus actibus noſtris conſtat, per epiſtolam, vel paranymphum fieri poteſt: ergo & pœnitentia.

In contrarium eſt quod D. Auguſtinus lib. de vera, & de falſa pœnit. cap. 10. tradit, & habetur de pœnit. d. 1. cap. *Quem pœnitet*, in hæc verba: *Præcepit Dominus mundatis, ut oſtenderent ſe Sacerdotibus, docens, corporali præſentia confitenda peccata, non per nuncium, non per ſcriptum manifeſtanda.*

In hoc dubio Petrus Palud. 4. diſt. 17. qu. 2. videtur tenere, confeſſionem, & abſolutionem factam literis per abſentes, eſſe ſacramentalem: Idem tenet expreſſius Adrianus, qu. 1. de confeſſione, ad tertium. Eſtque argumentum præcipuum, quia abſolutio ſententia quædam eſt in foro judiciali: de ratione autem ſententiæ non eſt, quod vocalis ſit, aut præſente reo feratur.

CONTR. OPINIO. Mihi autem hæc opinio probari nunquam potuit, quamvis argumenta, quibus confutari ſolet, non ſint magnopere vehementia. Certe quæ Cajetanus in Summa ſua nobis tradit, nullius videntur eſſe momenti: præter illud

unum,

unum, quod revera grave eſt, videlicet confeſſionem, & abſolutionem actiones ſacramentales eſſe, ac proinde perſonales, ideoque per internuncios, aut literas adminiſtrari non poſſe.

Argumentor itaque primum in hunc modum: Abſolutio, & quælibet forma ſacramentalis confert gratiam; ergo non operatur in abſentem: alioqui ſi abſens dormiret tempore abſolutionis ab ignorante ſacerdote juſtificaretur.

Præterea, abſens non confiteturinternuncio, nec internuncius ſacerdoti: ergo nulla eſt ibi confeſſio ſacramentalis.

Item, ſacerdos abſens ignorat, an pœnitens poſt literas mutaverit voluntatem recipiendi abſolutionem: ignorat etiam, an pœnitens tempore, quo abſolutio impenditur, ſit diſpoſitus: rurſum quoque, an commiſerit aliquod peccatum mortale poſt litteras miſſas. Quocirca ſemper ſe exponit manifeſto periculo ſacrilegii.

Eſt denique illud graviſſimum argumentum, quod non inſolitum modo, verum etiam inauditum eſt in Eccleſia, judicium ſacramentale inter abſentes exerceri, aut abſolutionem peccatorum a confeſſore abſente per literas, vel internuncium dari.

RESP. RATIONI ALLATIS PRO CONTR. OPIN. Ad primum argumentum reſpondet primum gloſſa, quod permittitur mulieri ſimplici, & verecundæ, dum tamen præſens ſit, peccata ſcripta Confeſſori offerre. Erat enim olim uſus, ut de peccatis publicis a pœnitente libellus offerretur, in quo ejuſmodi peccata continerentur ſcripta, ut patet ex epiſtola Leonis 57. ad Epiſcopos Campaniæ, atque adeo ex Epiſtola Cypriani jam citata. Reſpondet quoque Gabriel, ibidem eſſe ſermonem de confeſſione adulteræ in foro exterioti; recipiebatur enim ſcripto, ut conſtaret Eccleſiæ, eam eſſe legitime a viro ſuo repudiatam.

Ad ſecundum argumentum facile dicitur, noſtram ſententiam potius ex Cypriano confirmari; ait enim: *Qui libellos a martyribus acceperunt, ſi infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præſentiam noſtram, quin apud presbyterum quemcunque præſentem exomologeſim delicti ſui facere poſſint, ut manu eis in pœnitentiam impoſita, ad Dominum veniant cum pace, quam dari, literis ad nos factis, deſideraverunt.*

Ad tertium reſpondetur, quod ſententia ſacerdotis eſt judicialis, nec alterum ab altero poteſt ſeparari. Matrimonium autem, & contractus eſt naturalis, & ſacramentalis, ſed aliquando alterum ſine altero eſt. Matrimonium enim, quod per procuratores contrahitur, non eſt ſacramentum, ut Cajetanus erudite confirmavit.

Ad poſtremum, de ratione ſententiæ, fateor, non eſſe judicis, reique præſentiam; ſed eſt tamen de ratione ſententiæ ſacramentalis, quæ gratiam confert. Niſi enim ſacramentum præſenti ſubjecto applicetur, ut per inductionem pater, juſtificare non poteſt. Quærerem namque libenter ab hujuſmodi auctoribus, an Epiſcopus poſſit abſenti ſacramentum Ordinis conferre; & cum negaverint, propter uſum Eccleſiæ perpetuo repugnantem, eodem ergo argumento probabo ſacramentum abſolutionis conferri abſenti non poſſe.

Dub. An pœnit. præſenti ſacerd. confit. poſſit ſcripto.

At exiſtit hinc parvum illud dubium: An pœnitens coram ſacerdote per ſcripturam confiteri poſſit, ut mutus, vel puella verecunda. Ad hoc reſpondet Divus Thomas Quodlibeto 1. art. 10. quod cum de eſſentia confeſſionis ſacramentalis non ſit vocalis confeſſio, iis qui verbo confiteri nequeunt, ſatis eſt ſcripta confeſſio. Atque hæc quidem propoſitio communis eſt omnium Doctorum, quos equidem legerim. Sed addit D. Thomas huic alteram, quæ non perinde certa eſt, nempe, ex inſtitutione Eccleſiæ teneri hominem, qui poteſt, voce confiteri, quoniam in omnibus ſacramentis accipit id Eccleſia, cujus eſt communior uſus: verborum autem uſum & communem eſſe, & ad confeſſionem accommodatum, negari non poteſt. Et quamvis hoc præceptum non inveniatur expreſſum, ſatis eſt tamen conſuetudo, quæ videlicet habenda pro lege eſt. Nullus enim Sacerdos confeſſionem admittit, niſi pœnitens peccata voce proferat. Ac certe nullus videtur eſſe, qui ore tacet, cum ore accuſare ſe poſſit. Tutiſſima, rectiſſimaque via hæc eſt, quis negat? Sed, ſi quando contingat, (quod tamen rarum erit) ut puella verecundiæ plena voces edere non queat, cum hac ſacerdotis prudentia diſpenſabit. Item etiam, ſi ægrotus per gutturis angorem confiteri quidem voce poſſit, ſed vix tamen & ægre poſſit, non erit ejuſmodi compellendus, ſi ſcribere facile peccata valet, ut vocalem confeſſionem exhibeat.

Utrum confeſſ. fieri per interpr. poſſit.

In eodem quinto principali argumento id poſtremum quæritur: An cum pœnitens ignorat idioma ſacerdotis, atque e diverſo pœnitentis idioma ſacerdos, oporteat confeſſionem fieri per interpretem. Et quidem communis ſententia tenet, hujuſmodi pœnitentem non obligari ad eam confeſſionem, quia nemo tenetur revelare ſecreta peccata, niſi ſacerdotibus: hic autem revelaret etiam interpreti, qui non eſt ſacerdos. Aſſumpta vero priore loco propoſitio patet ex Leone, epiſt. 57. ubi ait: *Reatus conſcientiarum ſufficere ſolis ſacerdotibus indicare confeſſione ſecreta.* Et D. Auguſtinus de vera, & falſa pœnitentia cap. 11. *Si peccatum*, inquit, *occultum eſt, ſufficiat referre in notitiam ſacerdotis.* Sed & Innocentius in cap. *Omnis utriuſque ſexus*, Tit. de pœnitentiis, prudenter limitavit præceptum, inquiens: *Omnia ſua ſolus peccata confiteatur proprio ſacerdoti; videlicet inſinuans, quod ſi ſolus confiteri nequit, confiteri non tenetur.*

Hanc ego communem Doctorum ſententiam, quod ad præceptum Eccleſiæ de quotanni confeſſione pertinet, libentiſſime recipio. Sed in articulo mortis non auderem omittere confeſſionem, ſi haberem interpretem. Jactura enim illa parva eſt, ut prætermittam ſacramentum,

quod

quod eſt neceſſarium ad ſalutem: quemadmodum retro dicebamus, in articulo mortis hominem obligari ad explicandum peccatum, etiam cum aliquo famæ alienæ detrimento. Et in hoc eventu intelligitur D. Thomas 4. diſt. 17. quæſt. 3. art. 4. quæſt. 3. ad ſecundum, cum utitur illis verbis, *Exigitur, Debemus:* quæ quidem verba obligationem præ ſe ferunt. In reliquis vero eventibus, etiam quum jure divino confeſſio eſt in præcepto, credere ſine periculo poſſumus, neminem obligari ad confeſsionem peccatorum per interpretem. Quæ autem ſint hæc eventa, ſive tempora, in quibus præceptum divinum, etiam præter mortis articulum, ad confeſsionem obligat, paulo poſt expediemus.

Quis ſit proprius Sacerd. de quo Innoc. &c.

RESP. AD 6. AR. PRINCIP. INIT. HUJUS 6. PAR. POSITUM. Ad ſextum principale argumentum priuſquam reſpondeamus, neceſſe eſt explicare, quiſnam proprius ſacerdos appelletur. Nam Petrus Palud. 4. diſt. 17. qu. 3. & Sylveſter in verbo *Confeſſor*, primo docent, nomen proprii ſacerdotis dupliciter accipi; uno modo, pro quocunque habente poteſtatem abſolvendi, ſive ordinariam, ſive delegatam: & ſic capitur (ajunt) in cap. *Omnis utriuſque ſexus*, ab Innocentio ibi: *Omnia ſua peccata ſemel confiteatur in anno proprio ſacerdoti*: alias non impleret illud præceptum, qui confiteretur Fratribus mendicantibus: non enim ſunt proprii ſacerdotes, niſi in hac ſignificatione. Alio modo (inquiunt) capitur ſacerdos proprius pro ſacerdote habente juriſdictionem ordinariam abſolvendi, qualis eſt vel Parochus, vel Epiſcopus, vel ſummus Pontifex. Quem in modum accipitur in eodem capite *Omnis*, cum ſubjungitur: *Si quis autem alieno ſacerdoti voluerit juſta de cauſa ſua confiteri peccata, licentiam prius poſtulet, & obtineat a proprio ſacerdote.*

Sed revera ſine cauſa admittitur æquivocatio in eadem oratione apud Innocentium. Nam illud ſuum præceptum ipſe idem explicuit, exceptionem addens: *niſi de licentia proprii ſacerdotis.* Et quod in illo capite, *Proprius ſacerdos*, Parochus intelligatur, manifeſte liquet ex quadam extravaganti Martin. V. quam refert Adrianus, q. 5. de confeſſione. Sic etiam accipit nomen proprii ſacerdotis D. Thomas, diſt. 17. quæſt. 3. art. 3. q. 3.

Itaque ſacerdos proprius vel intelligendus eſt parochialis ſacerdos, ut Martinus V. intellexit, & ut revera Innocentius accepiſſe videtur, juxta plenam illius decretalis intelligentiam; vel intelligendus eſt ſacerdos habens ordinariam poteſtatem & juriſdictionem. Et in priori quidem ſignificatione, ſacerdos proprius vocatur, & ut diſtinguitur contra alienum, & ut diſtinguitur contra communem. Contra alienum quidem, ut quilibet parochianus intelligat, ſuo proprio parocho, non alterius parochiæ ſacerdoti debere confiteri. Contra communem autem, quia ſupponebat Innocentius, Epiſcopum, & ſummum Pontificem, qui ſacerdotes communes dici poſſunt, non habere conſuetudinem audiendi confeſsiones. Quare ſpectans in communem uſum (quod leges facere ſolent) præcepit, ut parochiani ſuis parochis confiterentur. Nec objectio illa movere nos debet, quod ſi in illo capite proprius ſacerdos ſic acciperetur, qui confeſsionem faceret vel Epiſcopo, vel ſummo Pontifici, præceptum illius capitis non impleret. Nam cum parochus juriſdictionem habeat ab Epiſcopo, Epiſcopus a ſummo Pontifice, pro comperto relinquitur, ut pœnitens, qui privatis ſuis ſacerdotibus confiteri ſolet, ſi ad Epiſcopum, vel ſummum Pontificem recurrat, eiſque confiteatur, multo etiam magis præcepto confeſsionis ſatisfaciat.

At ſi quis contendere velit, & Epiſcopum, & ſummum Pontificem appellari proprios ſacerdotes, dicat, ideo proprios appellari, quia propriam habent juriſdictionem abſolvendi, quam ſcilicet ſibi propriæ vendicant ex officio ordinario paſcendi oves.

In hunc igitur poſteriorem ſenſum dubium eſt: an ex divino jure ſit neceſſarium confiteri proprio ſacerdoti.

Sent. Armacani, quæ eſt etiam Vvicleffi, & Lutheri.

Nam Armacanus lib. 11. de quæſtionibus Armenorum, cap. 4. ex ſolo jure humano id exiſtimat neceſſarium: cum quilibet ſacerdos in ordinatione ſua acceperit poteſtatem remittendi peccata quorumcunque. Idem quoque videtur inſinuare D. Thomas d. 17. qu. 3. ar. 3. qu. 4. ad quintum; ſi literæ tantum ſuperficies ſpectetur. Durandus etiam 4. d. 19. q. 2. hanc Armacani opinionem aſſerit eſſe probabilem; hoc eſt, ſecluſa Eccleſiæ lege, quemlibet ſacerdotem quemcunque peccatorem abſolvere poſſe. Hanc tenuit Uvicleff. hanc demum nunc temporis Lutherani.

Improbatur.

At hæc ſententia defendi nulla ratione poteſt: quin exploratum haberi debet, præceptum de confitendo proprio ſacerdoti, divinum eſſe. Primum, ex concilio Florentino: ubi miniſter hujus ſacramenti definitur ſacerdos habens auctoritatem abſolvendi, vel ordinariam, vel ex commiſſione ſuperioris: Quaptopter ſine hujuſmodi commiſſione ſacerdos alienus non eſt hujus ſacramenti miniſter: atque proinde jure divino tenemur proprio ſacerdoti confiteri. Nam confeſſio, quæ fit alteri ex facultate proprii ſacerdotis, proprio ſacerdoti fieri cenſetur.

Præterea, capite. *Si Epiſcopus*, de pœnitentiis & remiſſionibus lib. 6. Bonifacius tradidit, nulla conſuetudine introduci poſſe, ut aliquis, præter ſui ſuperioris licentiam, Confeſſorem ſibi eligere valeat, qui eum poſſit ſolvere, vel ligare. Et tamen ſi eſſet ſolum de jure poſitivo, aliqua conſuetudo poſſet prævalere: ut patet in decimis ſolvendis, in comedendis ovis tempore Quadrageſimæ, & aliis ejuſmodi Eccleſiaſticis legibus, quæ per conſuetudinem contrariam abrogari poſſunt.

Præterea, hoc videtur etiam definiri in illo

cap.

cap. *Omnis*, de pœnitent. ubi Innocentius, *Licentiam*, inquit, *prius poſtulet, & obtineat a proprio Sacerdote: quum aliter illum alienus non poſſit abſolvere, vel ligare.*

Ratioque id manifeſte docet. Nam poteſtas juriſdictionis non habetur niſi ab his, qui ſubditos habent. At non quilibet ſacerdos ex jure divino ſubditos habet, ſed ſolum paſtores Eccleſiæ, quibus oves Chriſti commiſſæ ſunt: ergo ſolus ille, cui ex officio eſt annexa cura animarum ex divina inſtitutione judex eſt: atque ex conſequenti ad eum ſolum judicialis ſacramenti adminiſtratio pertinet. Erroneum igitur eſt hac tempeſtate aſſerere, ſacerdotem ſimplicem juriſdictionem habere, poteſtatemque ſolvendi. Unde & Martinus V. in Concilio Conſtantienſi circa finem, inter reliquas interrogationes ponit hanc: *Utrum credat, auctoritatem juriſdictionis Papæ, & Epiſcopi eſſe majorem in ſolvendo, ligandoque auctoritate ſimplicis ſacerdotis, etiam habentis curam animarum.* Vide Cajetanum in additionibus tertiæ partis, quæſt. unica, de miniſtro ſacram. pœnit. Turrecr. lib. 1. cap. 96. & 97. & 98. Nam in hanc ſententiam conveniunt omnes Scholaſtici Auctores, ſatque adeo D. Thomas diſt. 19. quæſt. 1. art. 3. quæſt. 1. & diſt. 17. quæſt. 3. art. 3. quæſt. 4.

Resp. arg. armac. Ad argumentum vero illud potiſſimum, quod opponitur ex ordinatione Sacerdotum, quibus dicitur, *Accipite Spiritum Sanctum*, &c. quoniam eiſdem verbis Dominus Apoſtolis dedit poteſtatem juriſdictionis, Joan. 20. cum ibi fecerit eos judices, & inſtituerit ſacramentum confeſſionis, cujus eos quoque miniſtros effecit; reſpondetur, quod eiſdem quidem verbis Eccleſia nunc poſſet tradere poteſtatem juriſdictionis omnibus initiatis: at revera non tradit, ſed ſolum poteſtatem ordinis neceſſariam ad abſolutionem ſacramentalem. Nam ille actus ſacramentalis duplicem poteſtatem exigit, alteram ordinis, alteram juriſdictionis: neutraque ſine altera ſatis eſt. Nam Epiſcopus Diaconus ſubditos quidem habet, ſed ſi tentet abſolvere, nihil facit. Simplex quoque Sacerdos Ordinis poteſtatem habet; ſed quia caret juriſdictione, nihil facit abſolvendo. Accipit itaque Sacerdos quiſque, cum initiatur, per illa verba, *Quorum remiſeritis*, &c. poteſtatem ordinis, quæ neceſſaria eſt ad remittenda peccata: tametſi (ut retro diximus) juriſdictionem quoque accipiat ad remittenda venialia, &c.

Quod ſi quæras, unde conſtare poſſit, Eccleſiam ordinatis ſolam poteſtatem ordinis conferre velle, certe Eccleſiæ uſu conſtat, intentioneque prælatorum ordinantium. Non enim intendunt Epiſcopi tradere juriſdictionis poteſtatem. Nam & Epiſcopus titularis cum ordinat, eiſdem verbis id facit: cum tamen nullos habeat ſubditos, &c.

At vero circa ea, quæ dicta ſunt, oriuntur aliqua dubia indigna prorſus, quæ a nobis prætereantur.

Dub. An quando non eſt tutum confit. proprio Sacerd. licet pœnitenti cui voluerit, confiteri, &c.

Primum eſt: An quando non eſt tutum confiteri peccata proprio ſacerdoti, quia timetur ſcilicet vel ſcandalum, vel revelatio confeſſionis, poſſit homo confiteri cui voluerit ſacerdoti, ſi proprius negat facultatem alteri confitendi.

Opinio quorundam. Ad hoc, Doctores graves aſſerunt, quod ſi nec Sacerdos proprius, nec Epiſcopus volunt dare facultatem, tunc poteſt peccator confiteri cui maluerit. Id tenet Hoſtienſis in cap. *Omnis utriuſque ſexus*. Id videtur ſentire Magiſter, diſtin. 21. cap. *poſtremo*, & Gratianus de pœnitentia, diſtinct. 6. circa finem. Id Sylveſter in verbo *Confeſſor* 1. §. 6. & Richardus diſt. 17. art. 3. quæſt. 7. & Paludanus eadem diſt. quæſt. 3. art. 3. & Adrianus quæſt. 5. de Confeſſ. dub. 3. Id vero probant ex cap. ult. de pœnit. diſt. 6. ubi Urbanus Papa, *Placuit*, inquit, *ut deinceps nulli Sacerdotum liceat quemlibet commiſſum alteri Sacerdoti ad pœnitentiam ſuſcipere, niſi pro ignorantia illius, cui pœnitens prius confeſſus eſt*. Eſt igitur argumentum: pro ignorantia proprii ſacerdotis licet adire ad alium ſacerdotem, etiam ſine proprii conſenſu: ut hic textus manifeſte dicit, & Gloſſa item eodem loco: ergo multo magis pro malitia, &c.

Deinde confirmant hoc auctoritate D. Auguſtini, lib. de vera & falſa pœnitentia, c. 10. & refertur de pœnitentia, diſt. 6. c. 1. ubi D. Auguſtinus, *Et qui vult*, inquit, *confiteri peccata ſua, quærat Sacerdotem, qui ſciat ligare & ſolvere, ne ambo in foveam cadant, quam ſtultus evitare noluit*.

Præterea, Sacerdos proprius in tali eventu tenetur dare facultatem: ergo ſi neget, ſatis fuerit petiiſſe: argumento cap. *Licet*, Extra, de regularibus. Nam (ut ibidem dicitur) Prælatus indiſcrete negans facultatem juſte petitam, privilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate.

Præterea, legislator non deficit in neceſſariis. Sed quando ſacerdos proprius eſt ineptus ad audiendam Confeſſionem, vel ex ignorantia, vel ex malitia, Confeſſionis neceſſitas inſtat, ſicut & communionis: ergo in tali eventu jam legislator de Confeſſione providit, ut etiam in articulo mortis quilibet ſacerdos poſſet abſolvere.

Opinio contr. His tamen argumentis præceptor meus bonæ memoriæ commoveri non potuit, quin crederet, hanc opinionem eſſe & minus tutam, & irrationabilem. Idem tenuit Cajetanus in Summa, in verbo *Abſolutio ex parte abſolventis*. Atque D. Thomas idem ſentire videtur, diſt. 17. qu. 3. art. 3. qu. 4. ad tertium, ubi dicit, quod electio diſcreti ſacerdotis non eſt nobis commiſſa, ut noſtro arbitrio facienda, ſed de licentia ſuperioris, ſi forte proprius ſacerdos eſſet minus idoneus ad apponendum peccato ſalutare remedium. Et ad quintum argumentum expreſſe docet, quod in quibus eventis probabiliter timet Pœnitens periculum ſibi, vel ſacerdoti ex Confeſſione, debet recurrere ad ſuperiorem, vel ab eodem petere licentiam alteri confitendi: *quod ſi licentiam*, ait, *habere non poſſit, idem eſt judicium ac de illo, qui non habet copiam ſacerdotis*. Nec diſtinct. 21. in expoſitione litteræ huiſ-

ſententiæ adverſatur. Nam prius ex ſententia propria aſſeruerat, quod cum pœnitens habet ſacerdotem ignorantem, ex facilitate ipſius ſacerdotis, vel ſuperioris, debet alium petere prudentiorem. Cum autem poſterius ſubdit per conjunctionem adverſativam: quinque tamen caſus ponuntur, quibus licet confiteri alii, quam proprio Sacerdoti, ſine ejus licentia, &c. refert quidem aliorum opinionem, quam tamen ipſe non probavit.

Et certe eam nos probare debemus: Primum ex c. *Omnis utriuſque ſexus*, ubi dicitur, quod ſi quis alieno ſacerdoti voluerit juſta de cauſa ſua confiteri peccata, licentiam prius poſtulet, & obtineat a proprio ſacerdote, cum aliter illum non poſſit ſolvere, vel ligare.

Ad hoc reſpondet Adrianus, quòd eum Innocentius dicit, *Licentiam poſtulet, & obtineat a proprio ſacerdote*, ſubintelligendum eſt, vel a jure. In caſu autem, de quo loquimur, pœnitens habet a jure facultatem obtentam, ſcilicet ex illo cap. ultimo de pœnitentia, diſt. 6. At hæc ſolutio non eſt idonea, tum quia jus illius capituli antiquius erat Concilio Lateranenſi, cum Urbanus II. ſub quo illud decretum eſt, multis annis præceſſerit Innocentium III. qui illius capitis, *Omnis utriuſque ſexus*, fuit auctor: Tum quia, cum ſupponat Innocentius juſtam cauſam in petendo, & addat, *licentiam petat, & obtineat*, conſequenter inſinuat, licentiam petiam & negatam in cauſa juſta non fat eſſe, ut alius poſſit abſolvere, quamvis juſte petita male negatur: Tum quia hæc facultas, per quam fit exceptio a Decreto Concilii generalis, nuſquam habetur in jure, ut ex argumentorum ſolutione patebit: Tum demum, quia per hanc exceptionem aperitur janua multis incommodis, eiſdemque abſurdiſſimis. Nam & unuſquiſque facile ſibi perſuaderet, ſuum Parochum eſſe ignorantem, indeque eligeret facultate juris Confeſſorem: & idem quoque in caſibus reſervatis fieri eadem ratione poſſet, ut videlicet, quando nollet Prælatus vel ex ignorantia, vel malitia juſte petitam concedere facultatem, hanc ſibi ex conceſſione juris pœnitens aſſumeret. Quibus profectò qui non movetur, hunc nihil horum reputaviſſe certo ſcio.

Præterea, mortuo proprio ſacerdote, non poteſt ille, de quo loquimur, cui maluerit confiteri: ergo nec vivente, & facultatem negante.

Præterea, ſi proprius ſacerdos nominatim excommunicaretur, vel eſſet percuſſor clerici manifeſtus, non liceret Parochianis cuilibet confiteri, ſed ſolum illi, quem Epiſcopus, vel Papa providerit.

Fac denique (id, quod uſuvenire poteſt) ut proprius ſacerdos ex malitia, vel animi perturbatione nolit Confeſſionem cujuſquam audire: tunc quæro an Parochianus poſſit alieno ſacerdoti pro ſuo arbitratu confiteri. Ac poſſe quidem, nullus, niſi indoctus, & temerarius, admittet. Quod ſi non poteſt, certe nec poterit, propter ignorantiam vel ſcandalum proprii ſacerdotis, alieno ſine ſuperioris facultate confiteri.

RESP. ARG. Ad primum argumentum reſpondeo, quod Urbanus loquitur de Pœnitentia publica injuncta a ſacerdote, cui pœnitens prius confeſſus eſt, ut ipſe etiam textus expreſſit. Docet autem Summus Pontifex, pœnitentiam publicam injunctam a Parocho, in propria Eccleſia eſſe faciendam, non in aliena Parochia. Ac præterea docet, alienum ſacerdotem pœnitentiam injunctam a priore Confeſſore non debere aut commutare, aut relaxare, niſi prior ſacerdos adeo fuerit imprudens & ignarus, ut pœnitentiam indiſcretam indixerit: tum enim ſi imprudentia fuerit manifeſta, ſacerdos ſecundus poterit pœnitentiam ſuo conſilio moderari. Imo in Eccleſia olim, ubi erant plures ſacerdotes, qui non æque poterant populi Confeſſiones audire, ſi quis pœnitens uni illorum ſacerdotum ſe commiſiſſet, crediderim equidem jure optimo cautum eſſe, ut poſteaquam illi peccata ſua fuerat confeſſus, atque illius conſilio pœnitentiam ſalutarem acceperat, ab alio ſacerdote non ſuſciperetur ad pœnitentiam, niſi forſitan prior fuiſſet ineptus, & imprudens. Erat autem ea lex juſta primum, ne identidem mutatis animorum medicis, ſalus ipſa ſpiritualis pœnitentium præpediretur: deinde, ne pœnitens feveritatem juſtam prioris judicis, cui ſe commiſerat, veritus, apud judicem alium remiſſionem quæreret: quod noſtra hac tempeſtate quidam facientes, dum præ pudore ſacerdotes graves & probos, quibus ſe permiſerant, fugiunt, novoſque quærunt, vel incognitos, experimento ſuo diſcere poſſunt, quam parum in ſalute ſpirituali provehantur. Reliqua omnia faciliora ſunt, quam quæ nos morari debeant, qui ad alia graviora properamus.

Utrum habens facult. a proprio Sacerdote poſſit eligere quemlibet, etiam non approb.

ARGUM. PRO PART. AFFIRM. Aliud quoque dubium eſt, idque graviſſimum: An habens facultatem a proprio Sacerdote eligendi Confeſſorem, poſſit eligere quemlibet Sacerdotem, etiam alias non probatum nec expoſitum. Ad hoc Gabriel, d. 17. q. 2. art. 3. tenet partem affirmativam. Idem tenet Sylveſter in verbo, *Confeſſor* 1. §. 5. Idem quoque Adrianus poſt quintam quæſtionem de confeſſione, dub. 1. Referuntque in hoc Hoſtienſem de pœnitentiis, cap. *Omnis*, & Panormit. Clement. 1. de Privilegiis. Breviter, hæc eſt communis opinio juniorum, quam ſuadent in primis ex cap. finali de pœnitentiis, ubi dicitur: *Permittimus Epiſcopis, & aliis ſuperioribus, nec non minoribus prælatis exemptis, ut etiam præter ſui ſuperioris licentiam, providum & diſcretum ſibi poſſint eligere confeſſorem*. At ex vi hujus privilegii non oportet eum, qui alias eſt probatus Confeſſor, eligere: ergo nec qui a Summo Pontifice, vel Epiſcopo facultatem habet eligendi Confeſſorem, tenetur eligere alias probatum & examinatum.

Præterea, ſimplex ſacerdos ab ordinatione ſua habet poteſtatem abſolvendi, ſed quia deeſt illi materia, circa quam poſſit illam exercere, idcirco

circo non absolvit. At pœnitens, qui habet facultatem a proprio sacerdote, præstat se subditum Confessori, quem elegit. Talis igitur Absolutio, cum habeat materiam, erit valida.

Tertio, Summus Pontifex, per hoc solum quod voluntarie subjicit se simplici sacerdoti, eo ipso dat materiam convenientem Absolutioni sacramentali: ergo & quilibet Christianus, qui habet facultatem a proprio sacerdote, ubi primum se voluntarie subdit sacerdoti simplici, &c.

Quarto, Quia alias diploma Pontificium nihil daret, nam eligere Confessores jam expositos, videlicet Fratres præsentatos Episcopis, & ab ipsis probatos, sine diplomate fideles poterant: ergo per tale privilegium conceditur eis facultas eligendi alias non probatos.

Sentent. contr. Contrariam sententiam tenet glossa super illud caput, *Omnis utriusque sexus*: & super Clementinam primam de privilegiis. Et certe hæc opinio glossæ non est contemnenda. Nam, ut in cap. 2. de pœnitentiis, in sexto dicitur, in generali concessione illa non veniunt, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus: sed inter Sacerdotes simplices non examinatos sunt multi ignorantissimi & perditissimi, quibus, si exprimerentur in specie, non sit verisimile, superiorem talem facultatem concessurum: ergo, &c.

Et confirmatur: nam si Summus Pontifex institueret judices in foro interiori omnes sacerdotes simplices sine aliquo examine & probatione, peccaret mortaliter: quod non est existimandum de Summo Pontifice in generali & publica concessione: & tamen revera, si daret facultatem eligendi quemlibet sacerdotem, eo ipso facit universos Sacerdotes, etiam stultissimos, judices in foro interiori: quod nisi prælatis pestilentissimis tribuere indignissimum est.

Confirmatur ultimo, quia summus Pontifex in diplomate semper notat, se concedere facultatem eligendi Confessotem idoneum: idoneus autem in jure appellatur, qui habet publicam juris sufficientiam. Verbi gratia, Religiosus præsentatus Episcopo juxta normam Clementinæ, *Dudum*, de sepulturis: Item Clericus examinatus & probatus ab Episcopo, licet alias non habeat jurisdictionem, per probationem tamen factus est idoneus, &c.

Sentent. Auct. Propter hæc argumenta, quæ videlicet mihi magnam faciunt fidem, ego tenui semper, teneoque, quod si sacerdos alias est probatus ab Episcopo, vel ejus vicario, juxta morem, quem Episcopi servant bene instituti, tum per facultatem eligendi Confessorem, sive a Parocho, sive ab Episcopo, sive a Pontifice Summo concessam, potest eligi, etiamsi nullos subditos haberet, nullamve penitus jurisdictionem. At si quis sit reprobatus ab Episcopo, vel a Visitatore rejectus, tanquam stultus & ineptus, ejusmodi non potest eligi per clausulam eligendi Confessorem. Atque idem omnino de illo sentio, qui non est examinatus, & probatus a Prælato juxta formam præscriptam vel lege, vel consuetudine. Quia sententia contraria, ut minimum, januam facit potissimam ad perniciem populi Christiani, dum indiscriminatim eliguntur ab ignorante plebe Sacerdotes ignorantissimi. Atque utinam qui illam opinionem invexerunt, prudentiore consilio incommoda & sacrilegia, quæ exinde consecuta sunt, considerassent.

Præterea, ridiculus esset, imo nefarius Summus Pontifex, si examen & probationem idonei Confessoris relinqueret arbitrio cujuslibet populari, non minus quam si examen judicis Ecclesiastici in foro exteriori aut sutoribus, aut sartoribus committeret. At per illam opinionem, quam refellere conamur, quilibet idiota, & vulgaris homuncio pro suo arbitratu potest, ut eligere Confessorem, ita quoque expendere ac probare. Atqui quanto satius est, ratione Christiana duce, credere, duo esse præcepta necessaria, alterum, ne quis alieno Sacerdoti confiteatur, alterum ne quis sacerdos non examinatus Confessiones audiat! Nempe, si hæc præcepta duo (ut necessum est) admittimus, per facultatem eligendi Confessorem solvitur pœnitens ab obligatione confitendi proprio Sacerdoti: quod primo præcepto jubebatur. At non solvitur Sacerdos a præcepto, quo videlicet astringitur, ne Confessiones audiat non examinatus. Quare semper peccabit mortaliter contra illud secundum præceptum, si audiet Confessiones non probatus. Non est autem verosimile, ejusmodi sacerdotibus jurisdictionem esse collatam, qui quoniam jure optimo audire Confessiones inhibentur, si audiant, mortalis peccati rei efficiuntur.

Præterea, si summus Pontifex omnes tales constituit judices, non posset Episcopus condere legem, ut illi non audiant Confessiones, nisi prius examinati. Atque adeo ne posset quidem stulto sacerdoti Confessoris officium prohibere: esset enim perinde ac si prætor juberet, ne delegatus a Principe judicaret. Et item Prælati religionum qua auctoritate possent punire religiosos non expositos & examinatos, cum per hæc diplomata eliguntur in Confessores? Nam si Generalis Ordinis, aut Provincialis faceret me judicem alterius religiosi, non intelligo, quo pacto inferior possit prohibere. Quemadmodum si daret mihi Provincialis facultatem cœnandi, aut constitueret me Vicarium monasterii, ignoro prorsus, qua auctoritate Prior illud impediret. Et tamen fatentur omnes, ejusmodi leges ab Episcopis vel Prælatis Monasteriorum ferri optime posse, quippe ut necessarias ad rectam & populi Christiani, & Monachorum institutionem.

Denique (ut semel finiam) rogo eos, qui oppositam opinionem defendere volunt, an Sacerdos depositus auctoritate publica, ac degradatus possit eligi per generalem concessionem eligendi quemlibet Sacerdotem. Quod si neges (ne Theologus insanus habeare) jam quæro rursum, quis possit eligi, cum detur in diplomate facultas

tas eligendi quemlibet Sacerdotem? Dices forsan: excipitur depositus & degradatus, quemadmodum & excommunicatus nominatim, & percussor clerici manifestus: quoniam ejusmodi Sacerdotes legibus Ecclesiæ peculiaribus a Sacramentorum administratione rejecti sunt. Bene volo: hoc enim tuo te gladio jugulare possum; nam & Sacerdotes non probati, seu reprobati ab Episcopis, atque eorum Visitatoribus, legibus certis arcentur a Sacramenti hujus administratione.

Resp. ad Arg. pro 1. Sent. Ad argumentum itaque primum, concedo antecedens. Supponitur enim, Episcopos & Prælatos electuros esse Confessores peritos: nam ad illos jure pertinet examen & probatio Confessorum. Nego tamen consequentiam, quoniam ad populares non spectat sua electione idoneos facere Confessores & judices, sed ex jam probatis unumquemlibet eligere. Imo ex illo c. potest fieri argumentum pro nostra sententia: *Providum*, inquit, *& discretum sibi possint eligere Confessorem*. Quod si Episcopi ex illo privilegio improvidum & indiscretum deligere nequeunt, cur concedamus hominibus vulgi, ut, si elegerint ineptissimum, & improvidissimum Sacerdotem, quod absurdissimum est, id ex privilegio Summi Pontificis consequatur?

Ad secundum jam respondimus, Sacerdotem non habere potestatem jurisdictionis ab ordinatione sua. Nec ad hanc potestatem satis est, quod peccator se præbeat materiam, & subditum Sacerdoti; hoc enim verum esset, si auctoritas absolvendi esset judicis arbitrio, qui scilicet per voluntariam subjectionem reorum judicandi acciperet potestatem. At retro nos ostendimus, Sacerdotes auctoritatem judicandi non a populo, sed a Deo accepisse, nec hanc ex jure Divino quoslibet Sacerdotes habere, sed solos Pastores, vel eos qui a Pastoribus fuerint delegati.

Ad tertium, nego antecedens: sed sicut ante diximus, Sacerdos electus a Papa, a Christo Domino immediate accipit jurisdictionem.

Ad quartum, nego consequentiam. Nam non omnis examinatus & probatus judex meus erat constitutus. Sunt enim in civitate & alii Parochi præter meum, & alii quoque probati ab Episcopo, qui per probationem facti sunt idonei, ut eligi possint in judices. Datur ergo facultas eligendi ex examinatis quemcunque ego voluero: id enim rationabiliter concedi poterat: sed eo amplius non nisi irrationabiliter. Quod autem additur, etiam de ordine Mendicantium, mirum est, si nos torqueat, velimusque in apicibus diplomatum esse mysteria; pari enim argumento crederemus irregularitatem esse mentalem. Magis nos tetret consuetudo recepta, quæ cum tot auctorum gravissimorum sententia confirmetur, probabili ignorantia excusari potest. Sed an hæc consuendo jus absolvendi conferat, incertum est. Sola namque ea jus hoc præstat, quam Prælati vident, & taceni: ut Episcopi videntes, Sacerdotes simplices mutuo se absolvere, interpretative & implicite concedunt hujusmodi jurisdictionem. Sed quod Summus Pontifex hanc consuetudinem sciat, quæ videlicet apud Hispanos maxime invaluit, me profecto fugit. Quamobrem in Sacramento adeo necessario non existimo tutum, huic nos periculo committere, ut eligamus Sacerdotem, cui forsitan Summus Pontifex auctoritatem absolvendi minime concesserit.

Jam si hinc colligere velis, ne viros quidem peritissimos eligi posse, si non fuerint ab Episcopo probati, etiamsi Theologiæ sint professores; Huic ego respondeo, ejusmodi viros in Theologia Magistros auctoritate publica haberi probatos: non enim solent ab Episcopis examinari. Si quis vero sit quamlibet doctus, nec auctoritate publica gradus Theologici comprobatus, nec ab Episcopo saltem implicite permissus Confessiones audire, hunc non probatum, nec examinatum eligere equidem non auderem. Satago enim per certa media certam facere & vocationem meam, & salutem meam. Atque in sexti principalis argumenti explicatione hæc satis dicta sint.

Resp. ad 7. princ. arg. init. hujus 6. part. positum; Utrum teneamur confiteri venial.

Septimum vero id quærit, an venialia peccata teneamur confiteri. At certissimum est minime teneri: Primum ex communi omnium Theologorum consensu: deinde ex communi Ecclesiæ consuetudine, qua post confessionem mortalium nullus Christianus solicitus est de confitendis venialibus. Item ex Divi Augustini testimonio in Enchiridio c. 71. Et refertur de Pœnitentia, dist. 3. c. *De quotidianis*: habeturque idem in l. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 13.

Præterea, qua ratione jure Divino tenemur aliqua venialia confiteri, pariter & omnia: quod non modo gravissimum esset, verum etiam impossibile. Et cum dolor de venialibus non sit necessarius, ne confessio quidem venialium necessaria est.

Ad argumentum igitur respondit Adrianus, quæstione quarta, de Confessione, art. 1. ad quartam confirmationem, quod testimonium illud Joannis solum procedit de peccatis mortalibus. Et quantum ego quidem sentio, de his directe & primario Dominus loquitur, quæ videlicet sicut Sacerdotes absolvendo remittunt, ita non absolvendo retinent. Non est enim verisimile, æquivoce accipi peccati nomen in illo eodem contextu, ut videlicet in ordine ad verbum, *Remiseritis*, capiatur pro mortalibus, & venialibus, in ordine vero ad verbum, *Retinueritis*, pro solis mortalibus. Et cum potestas remittendi, & retinendi huic concessa sit, potestas clavium ad aperiendum & claudendum regnum cælorum non comprehendit directe venialia, per quæ regnum cælorum non claditur.

Confess. venial. Sacramental. est.

Sed cum objicitur, peccata venialia non esse materiam hujus Sacramenti, quia Christus hic non loquitur de venialibus, ubi tamen instituit hujus Sacramenti materiam: ita fieri, ut confessio venialium non esset Sacramentalis, contra

Ma-

Magiſtrum, atque omnes Doctores Scholaſticos, imo contra Eccleſiæ ſenſum: credunt enim fideles, accipere Abſolutionem Sacramentalem, cum venialia Sacerdotibus confitentur: nec Sacerdotes uſurparent ſibi poteſtatem judicandi de venialibus, niſi eam a Chriſto Domino accepiſſent. Ad hanc, inquam, objectionem reſpondetur, quod qui concedit majus, is ex conſequenti concedit quoque minus. Nam ſi Princeps committit mihi remiſſionem graviſſimorum ſcelerum, ſine dubio intelligitur conceſſiſſe remiſſionem leviorum. Nec eſt eadem ratio de poteſtate retinendi, quoniam ſi majora peccata retineri dicuntur, non exinde cenſentur retineri minora, quæ videlicet multis aliis modis remitti poſſunt.

An ex præcep. Eccleſ. teneam. venialia confit.

Sed oritur tamen dubium, an ſaltem ex præcepto Eccleſiæ teneantur homines venialia confiteri. Nam in c. *Omnis utriuſque ſexus*, de Pœnitent. *Confiteatur* (inquit Innocentius) *omnia peccata ſua ſemel in anno. Omnia*, inquit: & eum conſtitutio illa obliget omnes, nullo excepto, ſequeretur Eccleſiam in hac lege ſupponere, omnes fideles ſingulis annis peccare mortaliter, ſi ſola mortalia præcepit confitenda. Et confirmatur; ex eo enim, quod dicit Decretalis, *Omnis utriuſque ſexus*, &c. univerſi obligantur ad præceptum communionis in Paſchate, ſive mortaliter peccaverint, ſive non: ergo & ad præceptum Confeſſionis. Unde in Clementina 1. de ſtatu Monachorum, confeſſio venialium Monachis præcipitur ſemel in menſe. Omnibus igitur fidelibus ſemel in anno præcipitur, ut & D. Thomas videtur inſinuare, diſt. 17. quæſt. 3. art. 1. quæſt. 3.

At vero huic quæſtioni reſpondet egregie Cajetanus 3. parte, q. 65. artic. 2. ad quartum. Et in additionibus tertiæ partis, qu. 2. de confeſſione, ſtatutum Eccleſiæ non obligare eos, qui ſolum habent venialia peccata. Primo, quia lex de confeſſione ſemel in anno facienda limitatio eſt Divini præcepti, quantum ad tempus, ſed præceptum Divinum non comprehendebat habentes venialia peccata, &c.

Secundo, quia, ut Divus Thomas argumentatur, articulo illo proxime citato, ad tertium argumentum: decretalis illa dicit, *omnia peccata*: quod de venialibus intelligi non valet; nemo enim omnia venialia poteſt confiteri. De mortalibus itaque ſolum intelligitur, ſicut & illud Concilii Florentini definientis, ad integritatem confeſſionis pertinere, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, confiteatur.

Tertio, ex eo quod dicit, *proprio Sacerdoti*: peccata autem venialia non exigunt proprium Sacerdotem.

Poſtremo, quia Eccleſia Confeſſionem voluntariam occultorum præcipere non poteſt: eſſet enim graviſſimum onus, ſine cauſa neceſſaria, cum aliis multis modis veniale peccatum remitti poſſit.

Atque hæc eſt communis Theologorum doctrina. Nam argumenta contraria facile ſolvuntur, præter illud ultimum: cui reſpondetur, eam Clementinam obligare quidem Monachos ad menſtruam confeſſionem venialium, non tamen ſub mortali, ut patet ex pœna ſubjuncta, quæ non adeo gravis eſt.

Ac de confeſſionis præcepto quidem quoniam fuſe varieque diſſeruimus, dictum poterat videri ſatis, niſi illa Quæſtio conſequenter occurreret, de tempore, quo jure Divino confiteri tenemur. Quam ego quæſtionem ſi nunc omitterem, in juſtas multorum reprehenſiones incurrerem.

Quæſt. de tempor. quo jure Divino tenemur confiteri.

Et quidem nonnulli exiſtimant, ſatis eſſe (quod ad Divinum jus attinet) ſemel in vita peccata confiteri, quia non eſt (inquiunt,) major ratio, quare obligemur magis in uno tempore, quam in alio: ex lege quippe Dei, nec poſt horam, nec poſt diem, nec poſt menſem, nec poſt annum, confeſſionis vinculo aſtringimur.

SENTENT. QUORUNDAM. Nam quod Innocen. IV. ſuper c. *Omnis utriuſque ſexus*, & Archidiaconus ſuper caput, *Ille vex*, de Pœnitentia d. 3. tenuerunt, obligari ſcilicet homines ad ſtatim confitendum, uno Theologorum conſenſu explodi eſt. Et a D. Thom. d. 17. q. 3. a. 1. q. 4. duobus irrefragabilibus argumentis refellitur: quorum alterum ſumitur ex Sacramento Baptiſmi multo magis neceſſario, quem tamen illico ſuſcipere non tenemur: alterum ex natura præcepti affirmativi, quod non protinus obligat. Jus itaque divinum nullum certum tempus confitendi præſcribit.

REFELLITUR. Hæc diſſeruntur ab his, qui confeſſionem ſemel in vita faciendam definire volunt. At falluntur tamen: nam ſemel in vita de omnibus peccatis confiteri, eſt impoſſibile: magna enim ex parte oblivione delerentur. Quamobrem lex de integritate confeſſionis plurimum fraudaretur, ad quam pertinet, omnia peccata mortalia confiteri.

RESOLUT. QUÆST. Quocirca dicendum eſt, Chriſtum Dominum non teliſſe leges aliquas communes, quas Eccleſia poſtea ad tempus, aut etiam ad locum peculiariter determinaret. Præcepit enim Chriſtus Dominus, in Eccleſia ſua Epiſcopo eſſe, ſed non reliquit pro ſingulis dioeceſibus definitos. De Dei cultu, feſtiſque ſervandis divinum præceptum eſt, ſed certum tempus Evangelium non præſcripſit. Ejuſmodi itaque præcepta commode ſervari non poſſent, niſi Eccleſia quædam vel loca, vel tempora præfiniret. Nam (ut poſterius hoc exemplum perſequamur) ridiculus eſſet, qui præceptum de Dei cultu ſeſe abitraretur impleſſe, ſemel in vita ab opere ſe vili quieſcendo. Sic ergo præcepta de ſumenda Euchariſtia & confeſſione reliquit Chriſtus, nec revera

poteſt determinari ex ſolo divino jure, pro quo tempore hæc præcepte nos obligent. Sive dicamus ſemel in vita, ſeu potius in mortis articulo, nihil dicimus prorſus, ſed tunc obligamur, quando Eccleſia definierit. At hoc eſt (inquies) de jure poſitivo, ſemel videlicet in anno confiteri: fateor, ſed citra hoc jus humanum, quo ed certum tempus confeſſio limitatur, divina de confeſſione lex incommode ſervaretur.

Quando teneamur jure Divino ad confit.

Sed ſunt tamen eliqui caſus, in quibus jus ipſum divinum obligat ad confitendum. Primus eſt in periculo mortis. Secundus, cum quis voluerit Euchariſtiem ſumere, ſi reus eſt peccati mortalis; tunc enim hebet præcedere confeſſio juxte Chriſti inſtitutionem. Tertius eſt ratione periculi carendi confeſſore, quem nunc habeo, non habiturus tempore neceſſario. Nam quartus de confeſſione quotannis, non ſollus divini præcepti eſt, ſed divini limitati ac definiti per humanum: & ite utriuſque juris violetio unicum peccatum eſt, quoniam ambo illa præcepta unicum eſtum injungunt, & alterum eſt alterius determinatio.

Quintum vero, quem Durandus adjecit, 4. diſtin. 17. quæſt. 10. & Palud. eadem diſtinctione, quem Adrianus quoque refert, q. 3. de confeſſione, ſcilicet quando aliquis ex errore conſcientiæ ſe teneri putat ed ſtatim confitendum, nos exiſtimamus ſupervacaneum. Non enim obligat præceptum de confeſſione in tali eventu, ſed ipſe habens erroneam conſcientiam ſeſe ligat, quamdiu non deponit talem errorem. Quemadmodum ergo in cæteris præceptis affirmetivis, cum quærimus, quo tempore obligent, vanum forſitan eſſet, duo tempore præſcribere, alterum ex neceſſitete, alterum ex errore conſcientiæ: ita quoque, cum eventa & caſus enumeramus, quibus præceptum de confeſſione ligat, is, qui recenſetur ex errore conſcientiæ, ſupervacuus videtur eſſe: imo revera falſus, ſi naturam & obligationem hujus præcepti, de quo diſſerimus, conſideremus. Quatuor igitur illi nobis explicandi ſunt, idque quam maxima brevitate.

NOTANDUM CIRCA 1. CASUM. Circa primum caſum diligenter advertendum eſt, non idem eſſe hoc ſane loco periculum mortis, & articulum mortis. Eſt nemque periculum mortis in his dumtaxat, unde mors frequenter ſolet accidere. Etenim in haſtarum ludo, in agitatione taurorum, in navigatione placidi maris, quamvis interim mors ſequatur, non eſt temen periculum mortis: ſed in bello, in mari vehementer turbato, in partu fœminæ, de cujus morte probabiliter propter cauſas naturales timetetur, periculum mortis agnoſcimus. Quod certe viri prudentis arbitrio magis, quem diſputatione Theologica definiendum eſt, ut quis morbus periculoſus ſit & lethalis, prudentis medici finiat arbitrium. At articulus mortis, ſi nominis vim & proprium uſum ſpectes, non idem eſt. Cum enim conceduntur per diplomata caſus reſerveti in mortis articulo, non intelliguntur concedi in quocunque periculo, ſed cum regulariter certa mors eſt, aut e morbo, vel vulnere, aut eb exteriori vi, ut cum quis mortis pœna damnatur.

Idem intelligo, cum Doctores eſſerunt, in mortis articulo quemlibet ſacerdotem poſſe abſolvere ab omnibus peccatis etiam quemcumque peccatorem. Non enim quemcunque aut navigaturum, aut congreſſurum cum inimicis quilibet ſacerdos poteſt abſolvere, etiam ubi periculum eſt. Quod ſi hæc ſententia ſcrupuloſa eſſe videatur, parati ſumus eam retractare, cum adverſarius (ſi quis erit) idonees cauſas contrariæ opinionis reddiderit.

SENTENT. CAJET. CIRCA 2. CAS. In ſecundo vero caſu Cajetanum habemus repugnantem, 3. p. q. 80. art. 4. & in ſumma, in verb. *Communio* 1. Coriuth. 11. in illa verba: *Probet autem ſeipſum homo*, &c. Imo cum hujus erroris eſſet ab Academia Pariſienſi notatus, reſpondit, non ex ſuo capite id aſſerere, ſed ex Pauli teſtimonio etque ſententia. Nec hujus opinionis primus auctor Cajetanus fuit, ſed eam prius Richardus tenuit, in 4. diſt. 17. art. 3. q. 6. Petrus quoque Palud. ead. diſt. q. 2. ſentire videtur, non eſſe mortale peccatum ſine confeſſione ed Euchariſtiam accedere, ſi homo elias contritus eſt. Idem etiam ſequitur Adrienus, quæſt. 3. de Confeſſione, & Abbas in cap. *De homine*, de celebr. Miſſ. Suadetur autem hæc opinio primum ex eo Apoſtoli teſtimonio prioris ad Coriuth. 11. *Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat*. In quæ verba Div. Chryſoſt. homil. 18. *Non jubet*, inquit, *ut alter alteri probetur, ſed ipſe ſibi; non publicum faciens judicium, & ſine teſte argumentum*. Eadem fere Theophylactus in eundem locum, *Neminem*, inquit, *tibi ipſi judicem propoſuerim: ipſe te proba, & ſic de pane illo ede*, &c.

Præterea, ſi divinum præceptum eſſet, id ex ſacris literis colligeretur: non enim nobis licet divina præcepta pro noſtro arbitratu fingere. Cum ergo nuſquam hujuſmodi lex reperiatur, certe qua facilitete invehitur, eadem quoque rejicitur.

Præterea, ſunt eventa quædam, in quibus licet ſine prævia confeſſione Euchariſtiam ſumere: Primum in villulis, ubi non eſt copia confeſſoris. Deinde, ubi homo ſe infamaret, ſi non perficeret rem divinem: ut ſi ſacerdos poſt ſacrificium inceptum recordaretur alicujus mortalis peccati, &c. eſſet enim infamia tum vocare Confeſſorem. Tertio etiam, propter reverentiam ſacramenti, ut ſi poſt conſecrationem ſolus eſſet cum alio ſacerdote, & poſt conſecrationem calicis aliquod mortale veniret in mentem: ne ſacrificium rumpatur, poterit ſacerdos ſine confeſſione Euchariſtiam ſumere, ut communis Theologorum opinio credit. Hæc autem non licerent, ſi jure divino confiteri ante Euchariſtiam teneremur.

Præ-

Præterea, præcepta affirmativa obligant in caſu neceſſitatis, juxta commune Theologorum proverbium. At quando ſanus ſumit Euchariſtiæ ſacramentum, videlicet ex conſilio, & devotione, non eſt caſus neceſſitatis: ergo in tali eventu præceptum de confeſſione non obligat.

Ad hæc, ſi homo teneatur ante Euchariſtiam confiteri, id ob eam rationem maxime, quod purus & gratus Deo debet ad hoc ſacramentum accedere. At exinde pari argumento ratiocinaremur, adminiſtraturum aliquod ſacramentum debere prius confiteri, ſi quod peccatum mortale commiſerit. Nam ſacramentorum adminiſtratores mundos, Deoque acceptos eſſe oportet, niſi velint eſſe ſacrilegi.

Præterea, ad alia ſacramenta ſuſcipienda, ut Confirmationem, Ordinem, Matrimonium, nullo divino præcepto prius confiteri tenemur: ergo nec ad ſumendum Euchariſtiæ ſacramentum, par enim cauſa aut in omnibus, aut in nullis ſacramentis obligabit.

Denique in capit. *Omnis utriuſque ſexus*, de pœnitentiis, Innocentius jubet, ut omnis Chriſtianus ſemel quidem in anno confiteatur omnia peccata ſua, Euchariſtiam autem ſumat in paſchate. Quod ſi hæc duo ſacramenta connexa eſſent, eſſetque neceſſarium ante Euchariſtiam confeſſionem facere, non dixiſſet Concilium, ſemel in anno confiteatur; ſed, ante paſcha confiteatur, ut id temporis percipiat Euchariſtiæ ſacramentum. Hæc dicuntur ab his, qui nobiſcum in hoc ſecundo caſu pugnare volunt.

REFELL. COMM. CAJET. DOCTR. Quem tamen plerique Theologi omni vi & ratione aſtruere conati ſunt: idque adeo effecerunt, ut noſtra hac tempeſtate Cajetani placitum unanimi conſenſu doctorum & piorum fuerit exploſum. Ac revera non exiſtimo, hujuſmodi Cajetani ſententiam inter opiniones probabiles eſſe reponendam, ſed qua tamen nota inuri a Theologis jure poſſit, alii doctiores judicabunt. Nam Cajetano tantum ſchola debet, homini alioqui de repub. Chriſtiana maxime merito, ut quoad fieri per pietatem licet, parcere ei jure optimo, ſummiſque rationibus debeamus.

COMMUNIS SENTENT. Noſtra igitur eademque communis Theologorum ſententia primum oſtenditur ex eo, quod D. Auguſtinus principium ſumit 4. libro de baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 24. in hæc verba: *Si quiſquam in hac re auctoritatem divinam quærat, quod univerſa tenet Eccleſia, nec conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, non niſi Apoſtolica auctoritate traditum rectiſſime creditur.* Ex hoc itaque principio fit argumentum. Nam viri pii ab ineunte Eccleſia confeſſionem Euchariſtiæ præmittendam cenſuerunt: nec id ab aliquo aut concilio, aut pontifice præceptum eſt. Apoſtolica igitur auctoritate traditum retinemus, ut & alia nonnulla, quæ non niſi verbo tenus Apoſtoli a Chriſto receperunt, nobiſque tanquam vivæ vocis oracula tradidere ſervanda. Quod vero conſuetudinem hanc confitendi ante Euchariſtiam, quam modo Eccleſia ſervat, a Patribus acceperit, atque adeo Apoſtolis, quæ ſequuntur teſtimonia manifeſtant.

Euſebius inprimis, 6. hiſt. Eccleſ. cap. 25. De *Philippo*, inquit, *imperatore traditum nobis eſt, quod cum in die Paſchæ communicare myſteriis voluiſſet, ab Epiſcopo loci non prius eſt permiſſus, niſi confiteretur peccata ſua, & inter pœnitentes ſtaret, nec ullo modo copiam ſibi myſteriorum faturam, niſi prius per pœnitentiam culpas diluiſſet. Ferunt igitur, libenter eum, quod a ſacerdote imperatum ſtuerat, ſuſcepiſſe, divinum ſibi ineſſa metum*, &c. Nec huic loco poteſt occurri, eâ eo, quod Euſebius de publica confeſſione ſermonem facit. Nam quæ ratio eſt de Confeſſione publica in ordine ad peccata publica, eadem prorſus eſt de confeſſione ſecreta in ordine ad peccata ſecreta. Quod enim vel publice, vel occulte confeſſio fit, qualitas ſacramenti eſt, non ſubſtantia. Et ſicut ante diximus, Chriſtus quidem confeſſionis legem tulit, eam vero vel ſecretam, vel publicam fieri, rationi, ac prudentiæ naturali deſeliquit.

Sozomenus deinde, lib. 9. hiſtoriæ tripartitæ, cap. 35. hanc conſuetudinem ab antiquiſſimis temporibus Romanos Pontifices conſervaſſe, teſtis eſt. Idemque teſtatur Nectarium Epiſcopum, quibuſdam ſuadentibus, ut ſingulos ad communicandum judicio conſcientiæ ſuæ relinqueret, illam antiquitatis conſuetudinem ſuſtuliſſe.

Auctor item libri de Eccleſ. dogm. c. 53. *Quem mortalia*, inquit, *crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor, prius ſacerdotis judicio reconciliatum communioni ſociari, ſi vult non ad judicium, & condemnationem ſui Euchariſtiam percipere.*

Circumfertur præterea inter D. Auguſtini opera libellus quidam ad Comitem de ſalutaribus documentis, quem quidem librum Eraſmus, licet D. Auguſtini neget eſſe, non negat tamen eſſe hominis pii. In hujus itaque capite 33. hæc verba ſunt: *Quando corpus Chriſti accipere debemus, antea ad confeſſionem debemus decurrere, ſi peccata obnoxia in nobis ſenſerimus, ne cum Juda proditore diabolum intra nos celantes, pereamus.*

D. Auguſtinus inſuper in epiſt. 110. ad Januarium non reprobat, quod ex ore diſputantis dicitur: *Si tanta eſt plaga peccati, auctoritate Antiſtitis debet quiſque ab altari removeri, ad agendam pœnitentiam, & eadem auctoritate reconciliari: hoc eſt enim indigne accipere, ſi eo tempore accipiat, quo debet agere pœnitentiam, non ut arbitrio ſuo cum libet, vel auferat ſe communioni, vel reddat.*

Cyprianus vero multis locis hujus rei teſtis eſt. Nam in Epiſt. 54. tertii libri, quæ ſcribitur Presbyteris, & Diaconis: *Cum in minoribus*, inquit, *peccatis agant peccatores pœnitentiam juſto tempore, & ſecundum diſciplinæ ordinem ad exomologeſim veniant, & per manus impoſitionem Epiſcopi, & cleri, jus communicationis ac-*

sipiant, nunc crudo tempore nondum restituta Ecclesiæ ipsius pace, ad communicationem admittuntur: & nondum pœnitentia facta, nondum exomologesi finita, nondum manu eis ab Episcopo, aut clero imposita, Eucharistia illis datur: cum scriptum sit: Qui ederit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Sed nunc illi rei non sunt, qui minus scripturæ legem noverunt: erunt autem rei, qui præsunt, & hæc fratribus non suggerunt, ut faciant omnia cum Dei timore, & cum data ab eo, & præscripta observatione. Hactenus Cyprianus. Et paulo post de his, qui hanc traditionem non servant, *Contempta*, ait, *Domini lege, & observatione, quam iidem Martyres, & Confessores tenendam mandant, ante reditum nostrum communicant cum lapsis, & Eucharistiam tradunt.*

Eadem fere refert epist. 18. ejusdem libri. In sermone autem quinto de lapsis, *contra Evangelii vigorem*, inquit, *contra Domini, ac Dei legem, temeritate quorundam laxatur incautis communicatio, irrita & falsa, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura.* Et inferius: *Ante expiata delicta, ante exomologesim factam ceimiuis, ante purgatam confidentiam manu sacerdotis, pacem putant esse, quam quidam verbis fallacibus venditant.* Et infra, de peccatis, & confessione secreta (ne quis existimet solum de publicis esse sermonem) ita differit: *Qui quamvis nullo sacrificii, aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitaverunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei doluerint, & simpliciter confitentur, exomologesim conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse, Deus non irridetur:* & multa alia, quæ gratia brevitatis omittimus.

Præterea Leo Papa in epist. 69. ad Theodorum Episcopum Forojulien sem, referturque de pœnitentia, dist. 1. cap. *Multiplex: Mediator*, inquit, *Dei & hominum hanc Præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, ut confitentibus pœnitentiæ satisfactionem darent, & eadem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitterent.* Hugo etiam de sancto Victore in lib. de Ecclesiast. potestate ligandi, atque solvendi (quem refert Gabriel, lect. 7. super canon.) *Audaciter*, inquit, *dico, si ante sacerdotis absolutionem ad communionem Corporis Christi quis accesserit, pro certo sibi judicium manducat, & bibit, etiam si vehementer doleat, & ingemiscat.*

Præterea, præceptum de jejunio Quadragesimali (juxta Cajetani sententiam) non est scriptum: & tamen non licet in dubium vertere, an jejunii Ecclesiastici violatio peccatum mortale sit, eo quod Christiani etiam sine scripta lege ita jejunant, ut reos gravis, mortalisque peccati se existiment, si jejunium solvant. At viri sancti, ac timentes Deum, cum homo habet in promptu idoneum sacerdotem, ejusmodi condemnant, si accedat ad Eucharistiam sine prævia confessione.

Nec quisquam inter fideles, vir bonus, & sapiens ausus est unquam post mortale peccatum ad Eucharistiam sine prævia confessione venire. In mente igitur cujusque fidelis scriptum est, & in animo quasi insculptum de confessione ante Eucharistiam facienda præceptum.

Præterea suadetur id ex eo, quod habetur Matth. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* Inde itaque sic argumentor: Christiani non habemus nisi unicum munus, quod offeramus ad altare: ergo prius debemus fratri reconciliari si quem offendimus, quam hoc munus de altari, aut manu sacerdotis accipiamus. Multo igitur magis, qui Ecclesiam ostendit per peccatum mortale, Ecclesiæ debet reconciliari per confessionem, quam reconciliationis sacramentum ob id antiqui appellavere.

Præterea, ad ministros Ecclesiæ pertinet, ad hoc convivium dignos admittere, indignosque repellere, juxta parabolam Matth. cap. 22. de eo, qui inventus est in convivio non habens vestem nuptialem. At dignos admittere, indignos repellere, nisi per confessionem, non queunt. Et profecto, si confiteret Ecclesiæ, quemquam peccasse mortaliter, non exciperet ad hanc amicorum mensam Dei inimicum, nisi prius per sacramentum confessionis Deo sibique conciliaretur.

RESP. ARG. PRO CAJET. SENTENT. Ad primum igitur argumentum respondetur, testimonium Apostoli nec confessionem præscribere, nec excludere. Tantum enim jubet, ut homo expendat vitam suam, examinetque conscientiam, ut si justum se inveneris, securus accedat, sin vero injustum, videat quid facto opus sit, ut digne Corpus Dominicum accipiat. Verbi causa, si inimicitias habuit, probet seipsum, non ut sua probatione contentus, suoque interiori dolore sacramentum Eucharistiæ sumat; sed ut examinatus, atque probatus inimici gratiam quærat, cui injuriam fecit, & veniam petens inimicitiam priorem aboleat, non interius modo, sed etiam exterius, in hunc modum, si publice fuerit homo aut concubinarius, aut usurarius, sumpturus Eucharistiæ sacramentum probet seipsum: non in eum sensum, ut post contritionem secretam de pane illo edat, & de calice bibat; sed juxta criminis qualitatem, post examen, & probationem, publicas peccati occasiones abjiciat, pecunias, quas injuste rapuerat, reddat, scandalo populi satisfaciat, &c. In hunc etiam modum post quodcunque peccatum probet seipsum homo. Et si veniale fuisse riperirit, nihil opus est, ut de confessione solicitetur: sed si dolorem interiorem habeat, de pane illo edat, & de calice bibat. Sin vero mortale fuerit quod commisit, ad Sancta Sanctorum non nisi per januam reconciliationis introeat. Pro nobis itaque facit testimonium Pauli, non contra nos, si recte intelligatur. Nam, ut Chrysostomus admotavit, hæc

sui

sui temporis intelligentia fuit; in quo Nectarius Episcopus peccatores suo judicio reliquerat, & confessionem sacramentalem abjecerat, ut retro nobis ostensum est. Theophylactus autem nihil aliud fuit, quam breviator, similique D. Chrysostomi.

Ad secundum, jam ex dictis facile patet. Non enim omnia præcepta live Christi, sive Ecclesiæ habentur scripta, sed quædam ex traditione, moreque servantur. Certe consuetudinem hanc graviter in Ecclesia, diuque servatam vinculo peccati mortalis astringere qui negaverit, pari confidentia negare poterit, consuetudinem jejunandi certis diebus olim ab Ecclesia servatam peccati mortalis obligationem inducere. Quamobrem præceptum esse peccatori, ut ante Eucharistiam confiteatur, inficiari non possumus. An vero jus hoc ab Ecclesia, an a Christo Domino extiterit, id verti in quæstionem potest. Nos Divinum præceptum esse arbitramur, quod per manus a Christo ad Apostolos, ab Apostolis ad nos venit.

Ad tertium non est difficile respondere, si quæ superius diximus, teneamus. Simili enim argumento probaretur, confessionis integritatem non esse jure Divino præscriptam: quoniam licet vel propter incommodum, vel propter scandalum evitandum, peccatum aliquod mortale in confessione retinere. Leges itaque Christi Servatoris nostri suaviter disponunt omnia, salva semper & naturæ æquitate, & prudentiæ ratione. Nam & arbitrio boni, prudentisque viri decernendum est, quanta locorum intercapedo necessaria sit, ut confessor absens esse credatur, censeatque pœnitens non habere copiam confessoris. Porro si confessor intra civitatem sit, quamlibet longo intervallo distet, debet pœnitens ad ipsum accedere. Si tamen pœnitens sit in oppidulo, quod a civitate tribus millibus distet, tunc ego non censerem, hujusmodi pœnitentem copiam confessoris habere.

Ad quartum respondetur, præcepta dupliciter obligare, per se, & per accidens: ut pœnitentia per se quidem obligat in periculo mortis; per accidens autem, cum quis vult sacramentum aliquod vel suscipere, vel administrare. Quod igitur de pœnitentiæ lege, idem de confessionis præcepto dicere, consentaneum est, ut per se in articulo necessitatis confiteri teneamur; per accidens autem, ut digne suscipiamus Eucharistiæ Sacramentum: cui digne suscipiendo peculiarem dispositionem, & pœnitentiam lex Divina præscripsit.

Ad quintum, non propter animi puritatem solum, & Dei gratiam necessariam, sed propter Christi peculiare præceptum confiteri ante Eucharistiam debemus. Administraturi autem sacramenta, nulla aut Christi, aut Ecclesiæ lege confiteri tenentur, sed solum animi munditiem habere, quæ sola interiori pœnitentia comparatur.

Ad sextum, non esset penitus absurdum, si diceremus, ad reliqua etiam sacramenta sumenda confessionem præviam esse peccatori necessariam: ut sicut baptismus janua omnium sacramentorum est; sic secunda post naufragium tabula recidenti post baptismum in mortale peccatum, sit aliorum quoque janua sacramentorum. Id autem Leo Papa in Epistola jam citata docere videtur, inquiens: *Ad communionem sacramentorum per januam reconciliationis admitteret*. Non ait, *ad communionem Eucharistiæ Sacramenti*, sed *ad communionem sacramentorum*.

Præterea, de consec. dist. 5. cap. *Ut jejuni*, Concilium Aurelianense jubet, ut qui ad Confirmationem veniunt, moneantur Confessionem facere prius, ut mundi donum Spiritus sancti valeant accipere.

Præterea, si Ecclesiæ constaret quemquam fuisse publicum peccatorem, non ei administraret ordinis, sive confirmationis, aut matrimonii sacramentum, nisi prius sacerdotis auctoritate Christo Domino, atque ipsi eidem Ecclesiæ fuisset reconciliatus. Indignum enim est, ut qui Ecclesiam offendit, munus Ecclesiæ & ministerium sine prævia conciliatione recipiat. Unde Divus Thomas in 4. dist. 24. quæst. 1. art. 3. quæst. 1. ad tertium, *Aliqua*, inquit, *medicinæ sunt, quæ exigunt robur naturæ, alias cum periculo mortis assumuntur; & aliæ sunt, quæ debilibus dari possunt: ita etiam in spiritualibus quædam Sacramenta sunt ordinata ad remedium peccati, & talia peccatoribus sunt exhibenda, sicut Baptismus, & pœnitentia; illa vero, quæ perfectionem gratiæ conferunt, requirunt hominem per gratiam confortatum: & talia* (ait) *non sunt peccatoribus exhibenda*. Quo loco certum est, peccatores a D. Thoma vocari, qui mortaliter ante peccaverunt, etiamsi dolorem habeant de peccato, animumque in futurum recte, ac juste vivendi. Nam si peccatores appellaret, quibus interior pœnitentia non est, profecto nulla sacramenta essent peccatoribus ministranda. Videtur ergo Div. Thomas sentire, Ecclesiam his, qui ante peccaverunt, si habeant tamen interiorem de peccato dolorem, sacramenta Baptismi & pœnitentiæ administrare debere: at reliqua sacramenta non nisi per sacramentum aliquod eorum justificatis, quæ directe ad justificationem ordinantur: ut Baptismus, & pœnitentia. Atque id etiam definisse videtur Innocentius primus in Epistola ad Ruffum & Eusebium cap. 4. his verbis: *Ab dicitur legitimi sacerdotis benedictio auferre omne vitium; ergo si ita est, applicentur ad ordines sacrilegi, adulteri, atque omnium criminum rei. Quia in ordinatione omnia vitia putantur auferri, nullus sit pœnitentiæ locus, quia id potest præstare ordinatio, quod longa satisfactio præstare consuevit*.

Sed quoniam hujusmodi argumenta retundi possunt, & præceptum ejusmodi non ratiocinatione, sed traditione majorum constare debet, dicamus sane, non esse eandem causam, quoniam alterum nobis traditum est, alterum non item.

Ad ultimum Divus Thomas in 4. distinct. 17. quæst. 3. art. 1. quæst. 4. ob eam rationem tenere videtur, quod obligatio, qua Ecclesia obligat ad Confessionem semel in anno faciendam,

ſumitur ex eo, quod liget ſemel in anno ad Euchariſtiæ ſumptionem. Ait enim: *Ad Euchariſtiam nullus poſt peccatum mortale, niſi confeſſus debet accedere, copia ſacerdotis oblata: & inde venit obligatio, qua Eccleſia omnes obligat ad ſemel in anno confitendum, quia inſtituit, ut ſemel in anno, ſcilicet in Paſcha, omnes ſacram communionem accipiant: & ideo ante tempus illud confiteri tenentur.* Hactenus ille, & juxta hanc ſententiam connexa ſunt etiam in Eccleſiæ præcepto hæc duo ſacramenta.

Id autem etiam ſuadetur ex Concilio Agathenſi, quod refertur diſt. 50. in cap. *Et ex pœnitentiali Romano*: ubi dicitur, quod hebdomada priore ante initium Quadrageſimæ, tum primum confitentibus peccata ſacerdotes pœnitentiam dent. Citat quoque Beatus Rhenanus in fine annotationum ſuper Tertullianum, decretum alterius ſynodi, quo præſcribitur, ut feria 4. ante Quadrageſimam peccatores confiteantur. Ac revera publice pœnitentes in die Cinerum ex more antiquo peccata ſua confitebantur. Imo adeo nunc etiam qui in Quadrageſima non confitentur, exiſtimant ſe illius præcepti prævaricatores. Prælati quoque excommunicant illos, qui in Quadrageſima non fuerint confeſſi. Præceptum igitur de Confeſſione jure etiam Eccleſiaſtico Euchariſtiæ præcepto adjunctum eſt. Nam & Sixtus IV. in quadam Extravag. de tregua & pace, cujus initium, *Vices illius*, jubet, ut Mendicantes deſiſtant prædicare, parochianos non obligatos, ſaltem in Paſchate, proprio confiteri ſacerdoti.

Verum enim vero, cum in illo cap. *Omnis utriuſque ſexus*, Innocentius dedita opera limitaſſe videatur præceptum communionis ad Paſchale tempus, non item præceptum confeſſionis: dixit enim: *Confiteatur ſemel in anno, ſuſcipiens ad minus in Paſcha Euchariſtiæ ſacramentum*: non video ego, cur ex eo præcepto fideles aſtringamus ad confitendum in Quadrageſima.

Præterea, ſi quis peccaverit mortaliter diu ante Quadrageſimam, & ſtatim confiteatur peccatum ſuum proprio Sacerdoti, quæro, an ille impleat præceptum illius capitis, nec ne: ſi implet, vincimus: ſi non implet: ergo etiamſi non peccaſſet mortaliter uſque ad Paſcha poſt priorem confeſſionem, teneretur iterum eadem peccata confiteri, a quibus ſemel abſolutus eſt.

Præterea, ſi homo habeat legitimum impedimentum ad communionem accipiendam, ut frequentem vomitum, vel quia detinetur in carcere, vel quia non habet ætatem idoneam ad Euchariſtiam percipiendam, rogo, an præcepto de ſemel in anno confitendo ſatisfaciat, cum ante Quadrageſimam confiteatur: quod negare quoniam impudentia eſt, teneamus, præceptum communionis ad certum anni tempus conſtringere, præceptum vero confeſſionis non item.

Verum eſt itaque, ante Euchariſtiam oportere confiteri, quotieſcunque illam homo percipiat, ſed non ex illo præcepto Concilii Lateran. ſed ex Divina lege, ut prius nobis oſtenſum eſt. Nec intentio præcipientis obligat, ſed forma præcepti, unde quamvis ſummus Pontifex præciperet Confeſſionem, eo fine, ut Euchariſtiæ præmitteretur, non tamen ſuo ad id præcepto obligavit. Jam enim erat jus Divinum, quo hujuſmodi confeſſio ſemper erat præmittenda, ſive in Paſchate, ſeu quocunque alio tempore Euchariſtia ſumeretur.

DUBIUM CIRCA 3. CASUM. Circa tertium caſum dubium oritur. Eadem enim ratione homo ſanus in principio diei, ſi timeret febrim ſuperventuram, teneretur Divinum totius diei officium prævenire. Imo etiam teneretur prævenire jejunium præceptum ab Eccleſia, ſi probabiliter crederet, ſe præſcripto die non habiturum jejunandi facultatem. Item, ſi in Paſchate crederem, me habiturum legitimum impedimentum Euchariſtiam ſuſcipiendi, deberem quoque prius ſumere, cum adeſſet opportunitas.

RES. AD PROPOS. DUB. Ad hoc reſpondetur, non eſſe ſimile. Nam quædam præcepta ſunt hominiad certum & determinatum tempus implenda, ut de jejunio Quadrageſimæ, aut vigiliæ alicujus feſti: & ejuſmodi non eſt neceſſe prævenire, etiamſi exiſtimemus impedimentum legitimum nos habituros tempore, quo eſſent implenda. Alia vero præcepta ſunt ſine determinatione temporis, quæ videlicet nos obligant, ut aliquando impleantur, ſaltem ſemel in vita, ut ſunt media ad ſalutem neceſſaria, atque præcepta quæ de hujuſcemodi feruntur, antevertere neceſſum eſt, ut de Baptiſmo. Imo qui nunquam in vita Euchariſtiam ſuſcepit, credens futurum periculum mortis, nec habiturum ſe Euchariſtiæ copiam, prævenire debet, cum habet copiam. Nam tenetur ſaltem ſemel in vita illud præceptum implere. Hinc navigaturus periculoſo tempore, ſi non habet in navi Confeſſorem, tenetur periculum prævenire.

Hinc Chriſtianus, qui tenetur ſemel in anno confiteri ex Eccleſiaſtica lege, ſi credat ſe non habiturum copiam Confeſſoris in duobus poſtremis menſibus anni, obligatur ad confeſſionem faciendam intra decem menſes priores illius anni: v. gr., ſi habeat quis prolixa maria transfretare, etiamſi alias nullum navigationis periculum eſſet.

RESPON. OBJECT. Sed quid illi primo argumento reſpondebimus? nam reliqua faciliora ſunt. Nempe, diſtinguendum eſt impedimentum legitimum poſtea futurum. Nam ſi voluntarium eſt, teneor profecto Divinum officium ante ſolvere, cum reliqui temporis impedimentum quamlibet legitimum & neceſſarium ego libere præſtem. Quod ſi impedimentum a natura aut violentia extiterit, uti ab ingruente morbo; tunc ego non aſtringerem, niſi ad id officii perſolvendum, quod pro tempore præſenti atque præterito debetur. Facultas autem, quæ datur ab Eccleſia, aut antevertendi, aut poſtponendi Divinum officium intra diem tamen naturalem, privilegium favoris eſt, non vinculum neceſſitatis: h. e. prævenire poſſumus, non tenemur.

Du-

DUBIUM DURAN. CIRCA 4. CAS. In quarto caſu Durandus, in 4. d. 17. q. 14. in dubium vocat, an ſtatutum illud Eccleſiæ de Confeſſione ſemel in anno facienda ſit præceptum, an potius exhortatio ad Confeſſionem. Suadet autem non eſſe præceptum, quod nullum ſit ibi verbum, unde vis præcepti colligi poſſit: habet enim textus in hunc modum: *Omnis utriuſque ſexus, poſtquam ad annos diſcretionis pervenerit, omnia ſua ſolus peccata ſaltem ſemel in anno confiteatur proprio ſacerdoti, & injunctam ſibi Pœnitentiam propriis viribus ſtudeat adimplere, ſuſcipiens reverenter ad minus in Paſcha Euchariſtiæ Sacramentum.* Quod ſi dicas, verbum, *Confiteatur*, vim habere præcepti, idque colligas ex pœna ſubjuncta, *Alioqui & vivens ab Eccleſiæ ingreſſu arceatur, & moriens Chriſtiana careat ſepultura*: contra Durandus argumentatur, quia illa clauſula & pœna non refertur ad tranſgreſſionem legis de confeſſione, ſed ad tranſgreſſionem præcepti de Euchariſtia. Non enim Eccleſia legem fert, cujus tranſgreſſionem pœna legis punire non poteſt: fruſtra ſiquidem lex ejuſmodi pœnalis a legislatore feretur. At Eccleſia non poteſt punire violatorem legis de Confeſſione, quia non poteſt Eccleſiæ conſtare, quiſnam ſit illius legis tranſgreſſor: primo propter peccata occulta: ſecundo, quia non poteſt cognoſcere, an omnia mortalia confiteatur: quod tamen lex præcipit: tertio, quia ſolus ſoli Sacerdoti confiteri debet, juxta illam legem, & Sacerdos tenetur ſervare ſecretum, etiamſi nullum peccatum peccator confiteatur. Quamobrem incaſſum pœna illa tranſgreſſori legis de confitendo præfiniretur.

CONTRARIA DURAN. SEV. ET COMMU. At vero communis omnium & Theologorum, & Juriſperitorum ſententia certis argumentis aſtruit, legem illam Confeſſionis ad mortale peccatum obligare: non enim fideles exiſtimant, cum in Quadrageſima confitentur, ex conſilio ſe confiteri, & non ex præcepto. Quod ſi quis negligeret toto anno confiteri, male dubio procul apud fideles audiret, & mortaliter peccare crederetur. Et confirmatur, quia Prælati in eos qui non fuerint eo anno confeſſi, excommunicationis ſententia animadvertere ſolent: ſupponunt igitur peccaſſe mortaliter.

Præterea, ut ante docebamus, Divinum de confeſſione præceptum per humanam legem ad certum tempus limitatur. Nam citra hujuſmodi limitationem Divinum illud præceptum commode ſalvari non poſſet. Non eſt ergo exhortatio & conſilium, ſed præceptum: quippe ſi conſilium eſſet, vix unus, aut alter in Quadrageſima confiteretur, nec implendo conſilio tanta ſolicitudine, timore, ac diligentia plebs univerſa concurreret.

RESP. AD RATION. DURAN. Ita licet Eccleſia non poſſit Confeſſionem interiorum peccatorum præcipere, nec pro tranſgreſſione pœnam inferre; præceptum a Deo tamen poteſt ad certum tempus limitare, tranſgreſſoreſque legis limitatæ excommunicatione plectere. Illa vero pœna decretalis hujus, de qua differuimus, locum habet, cum tranſgreſſio præcepti manifeſta eſt, v. gr., ſi non habet ſchedulam Confeſſoris.

Utrum pueri ante 14. annum confiteri teneantur.

Illud tamen vere verti in quæſtionem poteſt, an ante quartum decimum annum pueri confiteri ex hac lege Concilii teneantur. Dicit enim Concilium, *Cum ad annos diſcretionis pervenerint*, &c. Sed anni diſcretionis dicuntur, cum homo tertium decimum, vel quartum decimum attigerit: igitur uſque ad id ætatis non tenentur homines confiteri. Quod autem anni diſcretionis in eum modum ſint intelligendi, probatur, quia non obligamus parvulos ad ſumendam Euchariſtiam ante illam ætatem. At ſimul utrumque præſcribitur, & quod omnis homo, cum ad annos diſcretionis pervenerit, confiteatur, & quod ſuſcipiat Euchariſtiæ Sacramentum.

Huic quæſtioni reſpondetur, uſum rationis non ſimul circa omnia parvulis contingere. Nam ſunt pueri, qui peccata gravia diſcernere a levibus poſſunt, diſtinguere inter cibum ſacrum a profano non poſſunt. Puer ergo, ubi primum habet uſum rationis ad peccandum mortaliter, hujus legis obligatione conſtringitur, teneturque jam ſemel in anno confiteri: ſed Euchariſtiam percipere non tenetur, niſi talem ac tantum uſum habeat rationis, quo congruenter ſacrum Chriſti Corpus ſumere, & Divinitatem poſſit reverenter latentem: propterea que dixit Innocentius, *Reverenter ſuſcipiens*, &c.

Utr. Eccl. poſſit in præc. de confeſſ. diſpenſ.

Illud quoque Scholaſtici auctores vocare in quæſtionem ſolent, an Eccleſia poſſit in Divino de confeſſione præcepto cum aliquo diſpenſare. Nam in eo, quod humanum eſt, de quotanni peccatorum confeſſione diſpenſari per Eccleſiam poſſe, minime controvertitur.

PRO PAR. AFFIR. ARGU. At illud controverſiam habere merito poteſt: Nam reddere vota, juramenta ſervare, juris eſt & Divini & naturalis: habet autem Eccleſia facultatem & diſpenſandi in votis, & relaxandi juramenta: ergo, licet confeſſio jure Divino præſcripta ſit, Eccleſia tamen poterit diſpenſare.

Et confirmatur ex eo, quod Matthæi 16. D. Petro dicitur: *Quodcunque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis*, &c. ergo ſi quem Petrus abſolverit ab obligatione confeſſionis, ille erit coram Deo revera ſolutus.

RESOL. QUÆST. RESPON. OBJECT. Huic ego quæſtioni, quoniam alio loco opportunius differetur, ſolum dabo, quod ad præſentem locum ſatis eſt, negando primi argumenti conſequentiam. Nec enim eſt ſimilis ratio de præcepto confeſſionis & Baptiſmi, ac de præcepto reddendi vota, & ſervandi juramenta: quia baptizari, aut confiteri, ſalutis impedimentum afferre nemini poteſt, cum in his Sacramentis tota hominis ſa-

lus confiſtat, ſunt quippe ad ſalutem neceſſaria. Quapropter non expediebat, ut reliqueretur Eccleſiæ facultas in hujuſmodi præceptis diſpenſandi. At vota & juramenta præſtare, nonnunquam vergit in ſalutis diſpendium, eo quod homines ſunt ad jurandum atque vovendum faciles, non habita ratione futuræ incommoditatis. Quamobrem neceſſarium erat, ut Eccleſia Chriſti poteſtatem haberet in voto & juramento diſpenſandi, quæ ſcilicet vincula ſubinde majoribus bonis poterant eſſe impedimento.

Et per hoc ad teſtimonium ex Matthæo reſpondetur. Nam quia poteſtas ibi promiſſa, poteſtas clavium eſt ad aperiendum regnum dignis, claudendum vero indignis; & per Sacramenta Baptiſmi & Confeſſionis regnum cælorum ſuſcipientibus aperitur, non eſt Petro collata poteſtas, ut diſpenſaret in his Sacramentis, ne fuam videlicet deſtrueret poteſtatem, ea Sacramenta tollendo, quibus adminiſtrandis regnum cælorum habebat fidelibus aperire: ſed enim vota & juramenta ſervare, poterat eſſe fidelibus regni cælorum impedimentum. Quocirca ſicut poteſtas clavium limitatur ex ordine ad finem, ſcilicet apertionem regni cæleſtis (quapropter non poteſt Eccleſia Sacramenta tollere), ita etiam ex eodem fine amplificatur ad omnia ea tollenda, quæ apertionem regni cælorum impediunt, qualia interim ſunt vota & juramenta. Et certe illius teſtimonii intelligentiam Eccleſiæ uſu magis, quam ratiocinatione colligere poſſumus. Quotus enim quiſque per rationem humanam conſequetur, qualis quantaque poteſtas per illa generalia verba, *Quæcunque ligaveris, quæcunque ſolveris*, fuerit Petro promiſſa? *Accepit quidem poteſtatem ad ædificationem, & non ad deſtructionem*, ut 2. ad Corinth. 10. Apoſtolus tradit: unde in his, quæ ſunt de neceſſitate, diſpenſavit nunquam, nempe non poterat, quod in deſtructionem eſſet: In votis autem & juramentis diſpenſavit, ac poterat quidem, quod erat in ædificationem.

Unde D. Thomas, diſt. 17. quæſt. 3. art. 1. quæſt. 5. in neceſſitate hujus Sacramenti fundavit, quod in eo diſpenſari non poſſit. Quamvis in ſolutione ad primum expreſſe doceat, Summum Pontificem in jure Divino poſitivo diſpenſare non poſſe. Ita diſcipuli Divi Thomæ, ut hanc ſententiam tueantur, ajunt, Prælatos Eccleſiæ, cum diſpenſant in voto, non diſpenſare in præcepto juris Naturalis, vel Divini, ſed in eo, quod humani juris eſt. Nam vinculum voti mei, lex mea privata eſt: ita humanum eſt, non Divinum. Habent autem D. Thomam a ſe, 2. 2. q. 88. art. 10. ad ſecundum.

Sed in hac tamen philoſophandi ratione duæ difficultates exiſtunt: Prima, quod ea, quæ ſunt de jure poſitivo, poteſt Summus Pontifex, etiam ſine cauſa, tollere & abrogare: ut quamvis male faciat, factum tamen validum ſit. At in voto abſque rationabili cauſa diſpenſare nequit; & ſi diſpenſet, irritum eſt. quod facit. Servare igitur votum, non humani ſolum juris eſt, ſed Divini.

Altera autem difficultas eſt, quod ſi vinculum voti & juramenti humanæ facultatis eſſet, ante Divinam legem novam & veterem, per humanam poteſtatem diſſolvi poſſet: quod ſi non poterat, certe pluſquam humanum erat hoc vinculum. Naturale ſiquidem eſt, ut omnis obligatio per quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdem diſſolvatur. Si igitur votorum & juramentorum obligatio per juris humani arbitrium ſolum extiterit, per idem etiam arbitrium diſſolveretur. Quo fieret, ut qui aut voti, aut juramenti vinculum induxiſſet, idem haberet ejuſdem ſolvendi facultatem. Quemadmodum Princeps, qui legem dicit publicam, eam ſolvere poteſt, & abrogare. Faciamus itaque hic tractatui de Confeſſionis præcepto finem, cujus prolixitatem poſtrema de Satisfactione diſputatio compenſabit: Erit enim quam breviſſima.

De Satisfa. Utrum de ea præcep. divin. ſit.

Opinio Scoti. De tertia igitur pœnitentiæ parte, hoc eſt, de Satisfactione, inter fideles etiam ambigitur, an Divinum præceptum ſit. Nam Scotus, diſt. 18. & 19. circa finem aſſerit, nullum pœnitentem obligari ad acceptandam Pœnitentiam quam Sacerdos injungit.

Aſſerit rurſum, quod ſi Satisfactionem injunctam acceptat, tenetur implere ſub pœna peccati mortalis. Idem ſequitur Gabriel, d. 16. 4. q. 2. Quoniam ad fatisfactionem pro pœna duo remedia ſunt: alterum in hac vita, alterum in purgatorio. Poteſt ergo pœnitens ſuo favori cedere, quo ex miſericordia Dei ſatisfactio præſens acceptatur pro futura pœna; atque proinde eligere poterit fatisfactionem futuri ſæculi.

Refellit. At hæc opinio nulla ratione nititur. Si enim Sacerdos obligare ad mortale non poteſt, mea acceptatio non inducit peccati mortalis obligationem: quippe non aliter pœnitens implere vult pœnitentiam injunctam, quam Sacerdos obligare poteſt. Non itaque cohærent ambæ illæ aſſertiones. Quamobrem acutius multo Cajetanus in q. 2. de Satisf. ad 2. argumentum conſequentiam & connexionem intuitus, exiſtimavit, quod pœnitens nec acceptare tenetur pœnitentiam injunctam ſub pœna peccati mortalis, nec acceptam implere.

At vero D. Thomas longe diverſam opinionem ſecutus eſt in 4. diſt. 18. q. 1. art. 3. q. 3. diſt. 20. art. 2. qu. 2. ad 2. ſed & diſt. 16. in expoſitione textus aperte dicit, Joannem quidem fuiſſe denunciatorem præcepti de Satisfactione, Chriſtum autem inſtitutorem Sacramenti, & partium ejus. Et 3. p. q. 84. art. 8. dicit, quod pœnitentia exterior, qua juxta arbitrium Sacerdotis peccator ſatisfacit, oportet, duret uſque ad determinatum tempus ſecundum menſuram peccati.

Opin. D. Thom. et Auctor. Durandus etiam D. Thomæ ſubſcripſit, diſt. 17. q. 3. ad 2. & Sylveſt. in verbo *Confeſſio* 1. §. 26. At-

que

que hanc nos ſententiam tenere debemus, ſi re-ctam Theologiæ rationem ſequi volumus.

Primum, quia ſacrilegium eſt, Sacramentum aliquod mancum, & imperfectum relinquere. At ſi ſatisfactio prætermittitur, tertia pœnitentiæ pars, mancum, & imperfectum conficitur ſacramentum. Sacrilegium igitur fuerit, ſatisfactionem a ſacerdote injunctam vel non accipere, vel non explere.

Deinde, in foro contentioſo judex habet poteſtatem pœnam pro delictis imponendi, quam etiam reus ſubire tenetur: ergo & judex Eccleſiaſticus in foro conſcientiæ hanc habebit poteſtatem. Non enim poteſtas Apoſtolis in foro interiore a Chriſto Domino collata imbecillior eſt, quam in foro exteriori.

Præterea, poteſtas, quæ non habet vim coercendi, ridicula eſt, & in nullos futura uſus, ut inter aſſerendum præceptum de confeſſione docuimus. Si ergo judices a Chriſto inſtituti non haberent vim, auctoritatemque ligandi ad pœnam rationabilem, & juſtam pro qualitate, & quantitate delicti, profecto eorum juriſdictio, & poteſtas de culpis judicandi merito rideretur.

Præterea, clavis poteſtas eſt non ſolum ſolvendi, ſed & ligandi, ut patet ex definitione clavis, quam & Joannes XXII. in extravag. *Quia quorundam*, de verborum ſignific. & communis probat Theologorum conſenſus: imo adeo Dominus Matth. 16. Nam cum dixiſſet, *Tibi dabo claves regni cœlorum*, explicaturus, quid nomine clavium intelligeret, e veſtigio ſubdit: *Et quodcunque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis, & quodcunque ligaveris, erit ligatum*. Quod ſi æquum habent Sacerdotes abſolvendi & ligandi poteſtatem, certe ſicut abſolvunt vice Dei, cum formam Sacramenti proferunt; ita ligant vice Dei, cum mulctam pro culpis indicunt. Pœnam autem Divina ſententia in ſacramento taxatam ſubire nolle, ſine dubio grave peccatum eſt.

Et confirmatur: Nam ſi princeps conſtitueret aliquem delegatum ad judicandum in Republ. de criminibus, nimirum intelligeremus, illius Reip. cives ſententiis judicis inſtituti obligari ad parendum. Cum ergo Chriſtus ſic inſtituerit vicarios ſuos, ut Joannis 20. dicitur, non eſt dubitandum, quin eorum ſententiæ, & in abſolvendo, & in ligando, eandem habeant vim, ac ſi a Chriſto latæ fuiſſent. Quamobrem ejuſmodi ſententiis obtemperare fuerit omnino neceſſarium.

Præterea (quod retro docuimus) exterior ſatisfactio in præcepto eſt, cum ſit ad ſalutem neceſſaria: ergo qui ad aliam vitam remittit ſatisfactionem, reus peccati mortalis efficitur.

Nec aliud intelligendum eſt (quod alias ſæpe commemoravimus) in lege nova factum eſſe, niſi ut quam pœnitentiam tenebatur peccator in delicti compenſationem Deo præſtare, eam præſtet ſacerdoti Dei vices habenti: quo fieri, ut ſi in naturæ lege, vel ſcripta homines exteriorem ſatisfactionem exhibere pro peccatis tenebantur, teneantur etiam lege Evangelica eandem exhibere ad Sacerdotum arbitrium, quibus Deus hujuſmodi judicium delegavit.

Age vero, quem dolorem de peccatis, quem animum emendandi vitam ille habet, qui pœnitentiam juſtam & æquam injunctam a judice Dei locum habente nec vult acceptare, nec implere? Qua rurſum humilitate accedit judicandus, qui judicis ſententiam juſtitia, æquitateque plenam negligere non veretur? Cumque etiam vel judicis arbitri, quem tua voluntate delegeris, juſtæ ſententiæ nolle parere iniquum ſit, ac judici quoque arbitro injurium; quidni ſit iniquum pariter, & injurium, judici non arbitro, ſed divina auctoritate ſubſtituto nolle obedire, cum juſtam ſententiam profert?

Præterea, etiam ut ſacramentum hoc medicinale eſſet, non item judiciale, vel etiam tunc abſurdum eſſet, libere pronunciare, non obligari pœnitentem ad parendum Sacerdoti in remediis curationis: quod perinde eſſet, atque diceretur, non oportere, ægrotum medico obtemperare falubriter præcipienti. At ſatisfactio Sacramentalis ſicut eſt in compenſationem injuriæ factæ Deo, ita etiam in medicinam ſpiritualis ægritudinis. Quocirca intolerabilis opinio eſt, quæ peccatorem ab obligatione ſatisfactionis ſacramentalis abſolvit.

Nos autem admirari ſatis non poſſumus, quid cauſæ fuerit hominibus doctis, ut non rem modo, verum etiam nomen ſatisfactionis excluderint. Satisfactio enim nomen juſtitiæ eſt, atque hoc loco ſane juſtitiæ ejus, qua Deo pro culpis pœnas debitas ſolvimus. Quod ſi jure juſta atque debita Chriſti, & vicariorum ejus judicia non amplectimur, impuneque licet eorum ſententias rejicere: profecto (ut diximus) ſatisfactionis & res, & nomen aboletur; aboleturque proinde omnis obligatio, quæ ad ſtandum parendumque judiciis humana ratione conſtituitur.

Illud vero, quod nobis objiciunt contrariæ opinionis aſſertores, indignum eſt, ut a nobis refellatur, & tempus poſtulat, ut finem jam dicendi faciamus: nam elatus ſtudio res multas & magnas explicandi, longior quidem fui, non inficior; ſed erat tamen difficile, argumentum tantum, tamque præclarum inchoatum relinquere. Quod ſi pro dignitate veſtra mihi tractatum non eſt, veniam, obſecro, detis, viri humaniſſimi: ſin autem aliqua ex parte dignitati veſtræ fecimus ſatis, id omnes Deo Opt. Max. acceptum referamus. In cujus gloriam, pœnitentiam, ſive virtutem, ſeu Sacramentum, & ad ſalutis finem, & ex præcepto quoque Dei peculiari neceſſariam eſſe, hactenus dictum ſit.

F I N I S.

INDEX

INDEX
RERUM MEMORABILIUM,
Quæ in his Cani Operibus continentur;

In quo numerus paginas, a *primam columnam*, b *vero secundam notat.*

A

Absolutio.

Absolutio sacramentalis sententia quædam est in foro judiciali. 450. b. actus sacramentalis absolvendi duplicem potestatem exigit. 461. b.

Abraham

Non est mentitus pueris cum dixit: Expectate hic, eco & puer eum adoraverimus, revertemur ad vos. 9. a. fuisse mentitum quadam ratione, al qui admittunt. *ibid.* b.

Actio & passio in uno eodemque opere considerari possunt. 11. a.

Actus.

Qui peccatum est, fi in rerum moralium ordine considerentur, ad causas naturaliter agentes inepte revocatur. 14. b actus humani in justificatione impii nihil aliud faciunt, quam disponere animam ut gratiam Dei recipiat. 339. a. inter actus voluntatis & intellectus proportio est. 380. a. primus actus pœnitentiæ nunquam est sine actu charitatis. 398. a. actus charitatis prior natura est actu pœnitentiæ, imo illa hujus radix est. 398. a. & 399. a. & b. actus interrupti in confessione quando exprimendi. 445. b.

Adam primus jacet, ubi secundus sepultus est. 239. b.

Affectio animi optima facit, ut homo doctrinam Dei ad finem necessariam discernat ab errore contrario. 22. b.

Agnus Paschalis an fuerit legis veteris Sacramentum. 368. b. & seq.

Alexander Tertius

Cum jubet in testamentis duos vel tres testes solum a judicibus exigi, cap. *Non esset*, de testam. quomodo intelligendus, 164. b. voluit judices etiam laicos in Ecclesiæ patrimonio secundum statuta canonum de testamentis judicare. 165. a. non impedit, quin principes seculares possint plures quam duos vel tres testes in civium suorum testamentis exigere. *ibid.*

Aloysius Lippomanus gravem historiam edidit de vitis Sanctorum. 266. a.

Altare dicitur, in quo offertur sacrificium, sicut mensa, in qua editur cibus. 329. a.

Ambrosius

Cum ait, Petrum amisisse fidem, nomen fidei pro Confessione fidei accipit. 169. b. non audet asserere, Christum secundum humanitatem aut in sapientia profecisse, aut quicquam ignorasse. 352. a.

Anima.

Asserere, eius immortalitatem ratione naturali probari non posse, erroneum est. 360. b. immortalem esse ostenditur. *ibid.* & seq. animam Christi ab instanti concepitionis Dei essentiam vidisse, Theologi definiunt. 347. b. animus hominis naturaliter est immortalis. 361. a. animam hominis non esse in potentia materiæ, cæterorum autem viventium animas esse, Moyses manifeste indicat. 360. a.

Anni.

Annorum numerus ab egressione filiorum Israel de Ægypto, ad templum a Salomone inchoatum. 249. b. & seq. annorum numerus omnium qui præfuerunt a Moyse ad Salomonem, in veteris testamenti libris singulatim designatus est, excepsis Josue, Samgar, Samuel, & Saul. 252. a.

Antonius, & Vincentius Bellucensis non tam vera scribere curant, quam, ne nihil prætereant, quod alibi scriptum reperitur. 267. b.

Apocalypsis librum a canonicis excipere hæreticum est. 29. a.

Apostasia

Non est hæresis. 298. a. & b. apostatæ in pœnas hæreticorum incurrunt. 299. a.

Apostoli

Quædam literis, quædam viva voce prodiderunt. 77. b. tempore Dominicæ Passionis Christi fidem non amiserunt. 103. a. ex animi perturbatione & ignorantia dubitaverunt, 306. a. cum baptizarunt in nomine Christi, non omiserunt nomen Patris, & Spiritus Sancti, 166. a. quæ ad Apostolos pertinent quatenus ad Ecclesiæ sacerdotes, hæc ad solos futuros sacerdotes referenda sunt, 167. a. Apostolos confirmatos fuisse in gratia, recte colligitur ex illis verbis: *Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis*. 371. a. Apostolorum nemo in locibus Ecclesiæ fecundis poterat errare, illorum vero successores possunt errare. 64. a.

Aqua benedicta non sanctificat. 369. b.

Arabes quidem diserunt, animum natura esse mortalem, sed in noviſſimo die eum corpore immortaliter suscitandum. 359. b.

Arca veteris testamenti typus Ecclesiæ. 209. b.

Argumentum.

Argumenta omnia vel a ratione, vel ab auctoritate ducuntur, 3. b. argumenta eorum qui suadere conantur, scripturam sacram non egere approbatione Ecclesiæ, 16. b. & seq. argumenta contra auctoritatem Scholasticorum. 200. b. argumentis, quæ posita sunt contra Machabæorum libros, fit satis. 35. a.

Aristoteles

Cum ait summum hominis bonum in contemplatione suprematum rerum consistere, errat, 221. a. evidentiam in disciplinis flagitat, ut rerum cognitio nec fallere possit, nec mutari. 275. b.

Ars est dux certior quam natura, 277. b.

Attritio

Sufficit ad suscipiendum effectum baptismi, 408. b. attritio & contritio quid differant, 409. a. & b. quando ex attrito quis fiat contritus, 410. a. & 454. b.

Attritio quælibet non sufficit, ut fiat quis ex attrito contritus. 454. a.

Auctoritas in Theologia primum locum tenet, ratio postremum. 3. b. & 4. b.

Auctor

Libri Regum eos tantum redegit in numerum, quos intellexit, dum judices a minoritarent, interceſſisse, 239. a. auctores facri quomodo se habeant circa vulgi opiniones falsas, 238. b. auctores sacræ scripturæ aliquando loquuntur, ut vulgus solet loqui, 52. a. auctores sacros in libris canonicis non semper Divino Spiritu fuisse locutos aliqui probant, 59. b. auctores Sacri quicquid in libris Canonicis habetur, Spiritu Sancto dictante scripserunt, 61. b. eorum scripta in duplici sunt differentia, 63. a. alii auctores facri præter Apostolos, & illos, qui ab Apostolis probati sunt, non expectandi, 20. a. & seq. & 334. b. auctores facri sæpe vocabulis imaginum utuntur pro rebus per imagines significatis. 324. a.

Augustinus

Cum ait, Concilia priora a posterioribus emendari, loquitur

tur de legum emendatione, non fidei, 148. a. ait, nihil fieri nisi voluntate & permissione Dei. 14. a.
Auxilium speciale Dei necessarium est ad credendum. 23. b.

B

Balaam, & Caiphæ verba, non quia ipsi dixerunt, ad fidem spectant, sed quia auctores sacri scripserunt, 280. b.

Baptismus

In nomine Christi collatus, an jam ratus sit, 165. b. sine baptismi Sacramento in re suscepto datur salus, 430. a. baptismi, trina immersio per contrariam consuetudinem abolita, 81. a. baptismi sacramentum num ante Christi passionem institutum. 193. a. non est necessarium credere baptismum fuisse collatum ab Apostolis per illa verba: *Ego te baptizo in nomine Christi*. 165. b. qui ante baptismum peccavit mortaliter, in eo requiritur aliqua pœnitentia interior. 407. b. & 408. a.

Baruch

A canone scripturarum sacrarum eximere erroneum est, 27. b. ejus prophetia, tanquam pars Hieremiæ veteribus visa. 33. a.

Berosus.

Berosos duos auctor ponit, unum Annianumsic mendacem, alterum verum, 257. b. & seq. unum alteri in multis opponit. *ibid.*

Bucerus

Asserit, tunc credendum esse Ecclesiæ, cum pronunciat secundum scripturas recte intellectas, 100. a. errat, cum ait, in synodum Ecclesiæ non cogendos nisi filios Dei, 122. a. negat Christi animam fuisse a principio perfectam. 347. a.

C

Cajetanus

Ait, Deum non esse auctorem peccati, ut sic, sed quatenus est pœna peccantis, 12. b. fallitur, quod putat prophetiam Danielis referri non potuisse ad idolum Antiochi. 35. b. arguitur de falsa intelligentia illius loci: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est*, &c. 382. b. & seq. ejus error in expositione sacrarum litterarum. 178. a.
Calvinus ait, Eucharistiam ideo a Patribus sacrificium vocari, quia est exemplar & imago sacrificii. 330. a.

Canones

Apostolorum non sunt computandi inter libros Canonicos, 232. b. Canones Trullani non habent Ecclesiasticam potestatem, 143. a. & seq. canonum sacrorum interpretibus creditur adesse Christus, 202. a. canonici juris notitiam esse Theologo necessariam probatur. 201. a. & seq.
Carion, & historia ipsius Lutherum sapiunt. 269. a.

Causa

Causarum duo genera, naturale, & morale, 14. a. & seq. causæ adjutrices omnes non se habent eodem modo. 341. a. causas morales non est necesse simul esse cum effectis. 456. a. & b.
Censores fidei admonentur. 307. a. & b.
Censuræ non solum, sed earum etiam culpæ & remissio a superioribus reservantur. 446. b.
Cham typus fuit hæreticorum. 298. a.
Chaldæi & Ægyptii non aliis historicos approbabant, præter sacerdotes, quod ipsos nunquam mentituros crederent. 266. b.

Charitas

Remittit peccata, 405. a. an sine pœnitentia remittat peccata mortalia. 404. b.

Christus

Intelligitur per Samaritanum. 366. b. non accepit testimonium ab homine propter se, sed propter alios, 21. b. & seq. nullum unquam verbum, nisi ea S. Spiritu locutus est, 62. b. in cælo offert sacrificium altaris, 344. a. est salvator Ecclesiæ, non tamen omnes, qui in Ecclesia sunt, salvos facit, 209. b. & seq. Christus & Spiritus veritatis cum Ecclesia usque in finem sæculi permanebunt. 222. b. quæ Petro dixit, ut præsecto Ecclesiæ, hæc ad successores ejus pertinent, 167. a. Christus obtulit sacrificium Eucharisticum, *ibid.* idem præcepit Apostolis ut faceremt, *ibid.* quæ Christus mandavit Apostolis, ut futuris Ecclesiæ pastoribus, Episcopis & Pastoribus mandata sunt, *ib.* & similitudo Christi, & Melchisedech, 328. b. Christus omni gratia perfecte plenus fuit, 349. a. ex Christo gratia & veritas in omnes emanarunt, *ibid.* & solus Christus fuit testis oculatus in negotio fidei, 350. b. ut Deus & homo fuit a Patre destinatus testis veritatis, *ibid.* quo modo proficiebat sapientia & gratia apud Deum & homines, 352. a. & b. Christus pallus est anno ætatis fuæ tricesimo tertio inchoato per tres menses & decem dies, 236. b. quod passus sit anno ætatis tricesimo quarto, defendi non potest, 237. b. primo anno post baptismum non est publice concionatus, *ibid.* ejus passio nobis applicatur in sacramentis. 334. b. Christi præceptum & consilium quomodo differant a præcepto & consilio Beati Pauli, 63. a. ejus corpus videtur, tangitur, frangitur, &c. cum speciebus sacramentales videntur, tanguntur, &c. 148. b. ejus corpus frangitur manibus Sacerdotum, non solum Sacramentum. 337. b. Christus in sacrificio altaris immolatur quotidie pro nobis, 334. a. Christi gratia & veritas omnes habuerunt gratiæ & veritatis effectus, 349. b. gloria ante passionem non fuit consummata, & quicquid ei defuit ad absolutam hominis glorificationem, hoc per passionem meruit, 254. b. Christum nullam tristitiam habuisse in voluntate, sed in solo appetitu sensitivo potest dici, 355. b. quod habuerit in voluntate intellectuali maximam tristitiam, probabile est, *ibid.* quod Christus in cruce non habuerit gaudium, quod ex Deo viso in voluntate nascitur, probabiliter sustentari potest. 356. b.
Circumcisio in veteri testamento quomodo baptismo comparanda in novo. 385. a. & 392. b

Circumstantia.

Circumstantiæ peccatorum duplices, 442. b. quæ ad confessionem integram necessariæ, *ibid. & seq.* & 444. b. & *seq.* circumstantia loci quando in confessione dicenda, 445. b. temporis non necessario dicenda. *ibid. & seq.*

Claves

Ecclesiæ sunt potestas absolvendi & retinendi peccata. 429. a

Clemens Romanus

Non omnes libros Canonicos collegit, quos Apostoli verbo tenus Ecclesiæ tradiderunt. 34. b.

Cognitio.

Cognitio naturæ imperfecta est, si nulla rerum actio sequatur, 274. a. cognitio gratuita supponit cognitionem naturalem, quemadmodum gratia naturam. 281. a.
Conclusio Theologica, quam Ecclesia, Concilium, vel etiam Sancti confecerunt, & fidelibus præscripserunt, hæc veritas Catholica censenda est. 293. b.

Concilium

Universale definire debet, quis liber sit canonicus, 21. a. triplex Conciliorum genus, 122. b. Concilium generale est, quod omnium Christianorum Episcoporum consvocatione & congregatione celebratur, *ibid. & seq.* Provinciale, quando a Metropolitano omnes unius provinciæ, aut regni Episcopi evocantur, 123. a. Episcopale, quod 20 Episcopis singulis in sua diœcesi haberi solet, *ibid.* Concilium generale, quod non est congregatum aut confirmatum auctoritate summi Pontificis, errare in fide potest, *ibid.* & 138. b. confirmatum autem a Pontifice certam fidem facit Catholicorum dogmatum, 129. b. & 295. b. Concilium provinciale a summo Pontifice non confirmatum potest in fide errare, 125. a. confirmatum nequit, *ibid.* b. aliquando, licet desit ipsi auctoritas Pontificis, probabile argumentum facit ad suadendum dogmata fidei, 326. a. Concilium Episcopale, si confirmetur a Pontifice in decretis fidei, certum argumentum veritatis exhibet, *ibid.*

ibid. b. poteſt quidem per ſe facere probabilem fidem hæreſeos, non tamen certam, *ibid.* Concilium coactum pro legatos Pontifices aſſerunt aliqui errare poſſe, alii negant, 119. a. Concilium totum cum Legatis errare poſſe, nullo modo admittendum, 120. b. nunquam in Concilio generali omittitur quæſtio neceſſaria ad decidendas controverſias fidei, 133. a neque unquam concilium ſemel confirmatum emendatur per poſterius: emendantur quidem quæ Pontificis confirmatione carent, 148. a. concilii & ſynodi nomen ſignificat Paſtores & Epiſcopos in unum locum congregatos ad definiendas Eccleſiæ cauſas, 120. a. Concilii Patres in cauſa fidei non conſiliarii tantum ſunt, ſed etiam judices, 130. a. & b. Concilia non coguntur fruſtra, licet ſummus Pontifex ſit firmus judex in cauſa fidei. 148. a. Concilia & epiſtolæ Pontificum certas notas habent, quibus internoſcimus, quando defioiant. 194. b. & ſeq. Conciliorum auctoritas argumentis impugnatur, 118. a. Conciliorum definitiones non pertinent ad ſacram Scripturam. 131. b. & ſeq. Conciliorum in fide decreta quibus notis internoſci queant. 135. a. b. & ſeq. Conciliorum robur ab eo eſt, pro quo rogavit Chriſtus, ne deficeret fides ejus. 143. a. in Concilio Tridentino quidam Epiſcopus a patribus exploſus eſt, quod aſſereret Chriſtum in cœna ſuum corpus & ſanguinem non obtuliſſe. 326. a.

Confeſſio

Omnium peccatorum mortalium, quæ Sacerdoti fit, eſt ad ſalutem neceſſaria, 432. a. confeſſio peccatorum ſecreta divinæ, non humanæ inſtitutionis eſt, 432. b. confeſſio integra eſſe debet, 440. a. quæ ſit integra confeſſio, *ibid.* b. & 442. a. & ſeq. an ſufficiat confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habuit, 440. b. confeſſio non eſt dividenda, 446. b. & ſeq. ſi ex confeſſione alicujus peccati ſequitur ſcandalum, tale peccatum poteſt taceri, 439. b. inſtituta eſt confeſſio in remedium puniendi, 450. b. confeſſionis integritas non mathematice, ſed moraliter intelligenda, 450. a. confeſſio dupliciter informis, 451. a. confeſſio quando repetenda, *ibid.* & ſeq. an confeſſio, quæ Sacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure ſit præcepta, 438. a. examinanda eſt conſcientia ante confeſſionem. 441. b. confeſſio eſt præcipua materia ſacramenti pœnitentiæ. 432. b.

Confeſſio ejus, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute ſacramenti non fiat contritus, an ſit iteranda. 451. b. confeſſio ficta quando ſit ſacrilegium, 455. a. per Confeſſionem fictam, & informem ſatisfit præcepto Eccleſiæ, 457. a. an confeſſio generalis ſufficiat ad abſolutionem ſacramentalem, quando ſpecialis fieri non poteſt, 457. b. & ſeq. confeſſio, in qua nullum peccatum explicatur, non eſt ſacramentalis, 458. a. an confeſſio ſacramentalis per nuncium, aut per literas abſenti confeſſori fieri poſſit, 458. b. & ſeq. confeſſio an fieri debeat per interpretem, cum alter alterius idioma non intelligit, 460. a. ſine conſenſu ſacerdotis proprii alteri non licet confiteri, *ibid.* a & b. & 462. a. quando non eſt tutum confiteri proprio ſacerdoti, quia timetur ſcandalum, vel revelatio confeſſionis, ſi propriut ſacerdos neget facultatem alteri confitendi, poteſt homo confiteri ſacerdoti cui voluerit, 461. b. confeſſio annua non eſt ſolius præcepti divini, ſed limitati per humanum, 466. a. obligatio ſemel confitendi ſingulis annis exiſtit ex obligatione ſingulis annis ſemel communicandi, 470. a. quando quis aſtringatur ad præceptum Confeſſionis. 471. b. & ſeq.

Confeſſarius

Pontificis a quo juriſdictionem habeat ipſum abſolvendi, 436. a. confeſſarius neceſſario interrogare debet pœnitentem, quando probabile eſt, pœnitentem aliquam circumſtantiam neglexiſſe, 443. a. intelligens pœnitentem eſſe indiſpoſitum, ſacrilegium committit ipſum abſolvendo. 445. c.

Confirmatio

Eſt ſacramentum. 369. b.

Conſtantinus.

Ejus donatio incerta, 259. b. Conſtantini lepra, *ibid.* baptiſmus. 254. a.

Contrarietas quæ eſt meli & boni, eadem eſt veri, & falſi. 8. a.

Contritio

Prima eſt meritoria primæ gloriæ, licet non primæ gratiæ, 399. b. ad contritionem requiritur totus animi conatus, quem tunc pœnitens præſtare poteſt, 410. b. ad contritionem non requiritur certus intenſionis gradus, 411. a. & b. contritio & attritio quid differant, 409 a. & ſeq. contritio non requirit certum tempus, 411. a. contritio ſpecialis pro ſingulis mortalibus peccatis non eſt neceſſarie, 416. b. in ordine ad confeſſionem requiritur contritio de ſingulis diſtincta, *ibid.* contritio quomodo ſit pars pœnitentiæ, 419. a. non eſt pars eſſentialis hujus Sacramenti, ſed integralis. 453. a. & b.

Creaturæ vox generationem habet intus inclinſam, quæ Chriſti ſuppoſito abſolute divinitatem tollit. 310. b.

Culpa

Interdum eſt elterius pœna, 11. b. condonatur hominibus per propriam fidem & charitatem, pœna vero non ſolum per propriam, ſed pee alienam. 341. a.

D

DEcalogi præcepta omnia continent, quæ Deus præcipit. 382. a. Decreta Pontificum duplicia. 164. b.

Deus

Dupliciter cognoſci poteſt. 381. b. Deo improprie & figurate tribuuntur excæcare, indurare, decipere, hominum corda in odium convertere, &c. 13. a. Deus mentiri non poteſt, nec per ſe, nec per aliom, 7. b. Deum poſſa mentiri ex ordinaria potentia, aſſerere hæreticum eſt, 8. a. Deus præcepit filiis Iſrael, ne redderent Ægyptiis vaſa, quæ ab ipſis commodato acceperant, 11 a. Deus omnis boni auctor eſt, 11. b. Deus non decipit deceptionem faciendo, ſed permittendo, 11. a Deus eorum pœnarum proprie cauſa eſt, quæ ſolum pœnæ ſunt, non culpæ, 12. b. Deus poteſt dici auctor non malæ actionis, ſed bonæ paſſionis, 12. b. Deus eſt cauſa naturalis omnium motionum, 14. b. Deus proprie ſcit, quæ neceſſario eveniunt, & quæ in caſu & fortona ſunt poſita, 275. b. Deus bifariam conſiderari poteſt, 281. a. & 284. a. Deus ut hominum judex, habet parata virtutibus præmia, vitiis ſupplicia, 282. a. quomodo naturæ lumine agnoſcimus Deum eſſe, agnoſcimus etiam remuneratorem eſſe inquirentiom ſe, 283. b. Deus in remiſſione peccati & miſericors, & juſtus eſt. 346. a. & b.

Dilectio Dei ſuper omnia dupliciter poteſt dici maxima, 412. a. & b.

Diſciplina

Quælibet habet duas partes, 15. b. diſciplina omnis humana ad Deum tanquam ad principium ſapientiæ referenda eſt, 210. b. in diſciplinis humanis duo vitia maxime vitanda, 109. a. quid in humanis diſciplinis viri docti reprehendant. 211. a. & b.

Diſcrimen duplex inter ſacros auctores & ſummum Pontificem, Patreſque concilii reperitur. 211. a. & b.

Diſplicentia

Pecceti perfecta quæ, 409. a & b. quæ imperfecta. *ibid.*

Diſtributio accommoda eſt ibi, *Spiritualis homo judicat omnia*, ſicut & ibi: *Ille docebit vos omnem veritatem*, & ibi etiam: *Unctio docet vos de omnibus.* 27. a.

Doctrina

Moralis non minus exigitur ad paſtum ovium Chriſti ſalutarem, quam fidei diſciplina, 137. a. doctrina fidei ſingulis hominibus neceſſaria, 21. a. doctrina Evangelica proprie nec hæreſis, nec ſecta appellatur, 297. b. doctrina veritatis aliquando poteſt intermitti. 444. a. & b.

Doctor.

Doctoris Chriſtiani præcipuum inſtitutum eſt, exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere, 3. b. Doctores Eccleſiæ univerſi nequeunt in falſam fidei doctrinam convenire, 103. b. juniores quid in ſacrarum literarum expoſitione facere poſſint, aut debeant, 186. b. Doctores Hebræorum diligenter contenderunt textum Hebraicum corrumpere. 46. b.

Dogma quodcumque fidei, quod vel Eccleſia habuerit, vel concilium, vel ſummus Pontifex fidelibus præſcripſerit, nobis pro Catholica veritate habendum eſt, ſive ſcriptum ſit, ſive non ſit. 293. b.

Dolor

Dolor.

Voluntatis eſt proprie hominis triſtitia: qui autem in ſolo appetitu ſenſitivo reperitur, magis eſt animantis dolor, quam hominis, 336. e. dolor comes individuus reſipiſcentiæ, 395. a. dolor peccati quia eſt contra Deum, eſt de eſſentia pœnitentiæ, 397. a. dolor omnis in amore fundetur. *ibid.* b.
Driedo graviter erravit, qui relicto Hieron. & aliis probæ fidei, aurem Beroſo accommodavit in Perſarum regum geſtis. 263. a.
Dubius in fide an infidelis ſit. 300. a.
Dubitatio ſine conſenſu atque diſſenſu nec error proprie eſt, nec fidei ex omni parte inimica. 303. b.

E

Eccleſia

Fidelium nunc viventium ſcribere librum canonicum non poteſt, ſed definire, quinam liber ſit canonicus, poteſt, 10. b. Eccleſia præſens ſuo jure poteſt docere eos, qui fidem ſuſceperunt, quæcunque ſunt fidei, 21. a. quæ præcepta Eccleſia ſolvere poſſit, quæ non, 64. a. Eccleſia antiquior eſt quam ſcriptura, 74. b. Eccleſia non poteſt eximere fideles a vinculo Traditionum, quas a Chriſto Apoſtoli acceperunt, nec illas contraria conſuetudine abolere, 81. c. Eccleſiæ græcum nomen, Latine Convocatio ſeu concio dicitur, 92. a. eſt locus quo multitudo confluit, & ipſa multitudo, *ibid.* Eccleſia dupliciter intelligi poteſt, *ibid.* b. ex quibus vere & proprie Eccleſia conſtat, 97. b. & 110. c in credendo non poteſt errare, 98. a. nec ejus fides poteſt deficere, *ibid.* & Eccleſia eſt immaculata in his, qui a crimine mortali mundi ſunt, quamvis culpæ venialis nonnihil contrahant omnes, 112. a. non debet, nec poteſt appellari ſynagoga Sathanæ, 114. a. Eccleſia una manet mortuo ſummo Pontifice, mente tamen & imminuta, *ibid.* b. Eccleſia Catholica, id eſt univerſalis nominatur, propter communem fidem & univerſalem doctrinam, in toto orbe diffuſam, 116. c. Eccleſia in doctrina eorum morum, qui ad ſalutem ſunt neceſſarii, non poteſt errare, 137. a. in moribus, qui ad privatos homines, aut Eccleſias referuntur, errare per ignorantiam poteſt, 139. a. in canonizationibus Sanctorum non errat, *ib.* b. Eccleſia Chriſti cuſtodit ſcripturam, & ejus intelligentiam, 191. a. non haberet verum fidem & Evangelium, ſi non haberet legitimum ſacræ ſcripturæ ſenſum, *ib.* Eccleſiæ auctoritas certa regula eſt ad definiendum quis liber ſit canonicus, 28. b. ejus auctoritas non eſt ratio per ſe movens ad credendum, ſed cauſa ſine qua non crederemus, 24. b. Eccleſiæ partes ſunt omnes illi, qui poſt baptiſmum Chriſti characterem habent, niſi propter hæreſim publice Eccleſiæ judicio fuerint damnati, 93. b. Eccleſiæ promiſit Chriſtus Spiritum veritatis, 98. b. Eccleſiæ, quam Apoſtoli fundarunt, ſpiritus ſancti chariſmata ſunt data, 104. b. decreta Eccleſiæ, quæ certis principiis non innituntur, certa & firma eſſe non poſſunt, 139. b. Eccleſiæ Romanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 239. a. & *ſeq.* Eccleſiæ publicum privilegium fuit, quod Petrus ejus confirmandis ſolidam fidem proponeret, nec in fidei judicio deficeret, 171. a Eccleſiæ Romanæ conſuetudines aliæ ſunt communes toti Eccleſiæ, aliæ vero ipſi peculiares: illas Eccleſiæ omnes tenentur amplecti, has non, *ibid.* b. Eccleſiæ intelligentia eſt germanus ſacræ ſcripturæ intellectus, 291. a. Eccleſiæ ſocietas fratrum fidelium pœnes communet per amicitiam facit, 341. c. Eccleſiam manifeſtam eſſe & cognitam fidelibus neceſſe eſt, 107. b. & *ſeq.* extra Eccleſiam nemo ſalvatur. 372. b.
Eccleſiæ præceptum de faciendæ confeſſione ſemel in anno non obligat illos qui tantum peccaverunt venialiter, 465. c. hoc præceptum, an præceptum ſit, an vero exhortatio, 470. a. an Eccleſia cum aliquo diſpenſare poſſit in præcepto divino de confeſſione. 470. b. & *ſeq.*
Eccleſiaſtici ſcriptores ſi mentiantur, impudentes & impii ſunt, quia ratio virtutis & bonæ fidei cognoſcendæ facilior eſt illis. 266. b.

Editio

Vetus & vulgata ſacræ ſcripturæ fidelibus eſt retinenda in omnibus, quæ ad fidem & mores ſpectant, 45. c. aliqui conantur probare, Latinam editionem per Græca & Hebræa exemplaria corrigendam eſſe. 47. b.
Eleemoſyna remittit peccata; 403. a. & 416. a.
Enoch fidem habuit, 376. a.
Enunciationes loco interrogationum in judiciis uſurpantur. 14. b.
Epiphanius in rerum & temporum retinone nullos graves auctores ſequi ſolet, atque adeo in hit interdum fallitur. 236.

Epiſcopus,

Antiochenus, & Petrus ſemper Antiochiæ ſediſſet, ut cœpit, legitime illi in Pontificatu ſucceſſiſſet, 168. a. Epiſcopum Romanum eſſe, qui Petro in eadem auctoritate & poteſtate ſuccedit, probatur. 155. b. & *ſeq.* in fidei controverſiis definiendis errare non poſſe probatur, 160. b. & *ſeq.* Petri ſucceſſorem eſſe, conſtat gravitimis hiſtoriis, 167. b. & 168. a. Epiſcopi annulares ſine cauſa eliquando in concilio ſunt admiſſi, 121. b. Epiſcopi ſucceſſores Apoſtol. in poteſtate ordinaria, quem ſinguli in ſuis Eccleſiis habuerunt, non tamen in poteſtate generali & extraordinaria. 171. a.

Epiſtola.

Epiſtolam Petri ad Hebræos inter Canonicas non reponere, eſt hæreticum, 28. a. & 38. b. epiſtolam item Jacobi, 28. b. & 42. c. ſecundam Petri, duas poſteriores Joannis, & illam aliam Judæ in canonicis non annumerare, hæreſim ſapit. 28. b. 41. b. & 42. a.

Eraſmus Roterodamus.

Quas tenebras ſuper univerſam terram factas ſcribit Evangeliſte, ipſe ſuper Judæam tantum, ignorans humanas hiſtorias, fuſas intelligit, 226. b. licenter nimis Hieronymum mendacii arguit. 264. a.

Error

Duplex, perſonalis, & judicialis, 163. b. errare quid. 300. a.
Eſſentia divina nec genita eſt, nec generat. 294. a.

Evangelium

Petri non fuiſſet receptum, niſi auctoritate Petri, & eccleſiæ fuiſſet roboratum, 19. a. & 21. b. Evangelium non in ſcripturis & ſuperficie, ſed in ſenſu & medulla conſiſtit. 291. a.

Euchariſtia.

Sacrificii Chriſti exemplar non eſſet, niſi eſſet quoque ipſe ſacrificium, 330. b. non modo ſacrificium eſt, quo Deo gratiam referimus, ſed nos etiam Deo placat, *ib.* eſt ſacrificium laudis & gratiarum actionis, 325. b. Euchariſtiæ ſacrificium quatuor partes habet, conſecrationem, oblationem, fractionem, conſumptionem, 336. a. inter omnia Sacramenta ſolum eſt ſacrificium, & quare, 346. b. corpus & ſanguis Chriſti in Euchariſtia offertur, 333. b. Euchariſtiæ ſacramentum ſumens ſine pœnitentia peccat mortaliter, 422 b. Euchariſtiæ ſpiritualis & ſacramentalis manducatio, qua ratione neceſſaria. 437. b.
Euchariſtiam eliquando ſumere licet ſine confeſſione, 466. b. ante Euchariſtiam confeſſio præmittenda, *ibid.* & *ſeq.* & 470. a.

Euſebius.

Et veteres non ſatis explicant, quantum fuerit tempus prædicationis Chriſti, 239. a. & b. Euſebii Cæſarienſis chronicon & hiſtoria Eccleſiaſtica a Gelaſio Papa, & multis aliis notantur. 168. a.
Exemplaria Latina ſacræ ſcripturæ in hit, quæ ad fidem & mores pertinent, non ſunt per Hebraica, vel Græca corrigenda. 43. a.
Explicatur caput primum de hæreticis: *Dubius in fide infidelis eſt.* 301. b.
Expoſitores quæ apponunt in margine, ea librariorum vitio nonnumquam inſeruntur. 39. b.

F

Falſum abſurde in typum veritatis aſſumitur. 10. a.

Feſtum.

Feſtus dies pro Paſchate ſolet in Evangelio accipi, 237. a. & b. feſtum, de quo meminit Joannes cap. 5. non fuit Pentecoſtes, licet Chryſoſtomus, & Cyrillus affirment, 238. b. feſtorum corporalis quies quo pertinet. 431. b.

Fides

Romani Pontificii interior non eſt Eccleſiæ neceſſaria, 171. a. Fides immediate auctoritate nititur, 276. a. Fides & Theologia non aliter ſe habent, quam habitus principiorum, & ſcientia concluſionum, *ibid.* fides innititur revelationibus, quas Apoſtoli & Prophetæ ediderunt, 280. a. fides non ſequitur privatas revelationes, ſed eas, quæ ad communem religionem attinent, *ibid.* a. & b. cum natura non pugnat, 284. b. non ad verba, ſed ad ſenſa refertur, 291. b. naturalem rationem dirigit, 284. b. fides quædam ſunt, quæ omnes fideles expliciteſ credunt, quædam, quæ ſoli majores credere tenentur expliciteſ, 286. b. fides ratio formalis non eſt Eccleſiæ auctoritas, 24. a. fides reſolutio ultima ſit in cauſam interiorem efficientem, hoc eſt in Deum moventem ad credendum. *ibid.* b. fides ratio formalis, quæ eſt divina veritas revelans, non ſufficit ad movendum, niſi adſit Deus interius movens, *ibid.* ejus ratio formalis non eſt ratio Theologiæ formalis, 279. b. fidei dogmata, five Chriſtus per ſe Apoſtolis revelaverit, five Spiritus ſanctus poſt ejus aſcenſionem, mutari non poſſunt, 81. b. non ſtatim ſi quicquam jure Canonico continetur, fidei dogma credendum eſt, 135. b. fidei doctrina non ſolum illud eſt, quod Apoſtolis expreſſe habetur revelatum, verum illud etiam, quod ex aliera propoſitione revelata, & altera certa luminæ naturali conficitur, 168. a. in duplici differentia ſunt ea, quæ ſunt fidei, 283. b. fidei habitum per dubitationem pertinaeem amitti probabile eſt, 302. b. fides Chriſti implicita & explicita, 370. a. explicita non fuit ſemper ad ſalutem neceſſaria, *ibid.* b. poſt divulgationem vero Evangelii cuilibet eſt neceſſaria, 371. b. implicita poſt lapſum ſemper fuit neceſſaria ad ſalutem, 370. b. differentia inter fidem veteris & novæ legis, 372. b. & ſeq. fidei ad ſalutem major eſt neceſſitas, quam baptiſmi, 373. a. fine fide hominem juſtificari poſſe, ſententia erronea eſt, 374. b. fides eſt fundamentum juſtitiæ, 375. b. & ſeq. non niſi a Dei gratia provenit, 376. a. & b. eſt ad reconciliationem peccatorum neceſſaria, 377. b. in lege naturæ ſola fides ſatis fuit ad ſalutem parvulorum, 382. a. Quod ſanæ doctrinæ adverſatur, Fidei quodammodo adverſum eſt. 290. a.

Figurata dictione multa, quæ parti conveniunt, ſolent in totum transferri. 209. a.

Filius

Dei dicitur neſcire diem judicii, quia feire ſe diſſimulat, per vult aliis revelare, 353. b. filii Dei non ſemper per Spiritum Intelligunt, ſed ii quoque interdum, qui bona paterna prodegerunt. 310. a.

Finis eſt duplex, alius doctrinæ, alius doctoris. 276. a.

Fractio & conſumptio ſpecierum, ad integritatem externi ſacrificii pertinent. 336. a. & b.

Fratres

In Scriptura, non modo germani, ſed propinqui dicuntur, 332. a. Fratres vocat Scriptura eos, qui ſunt conſobrini. 334. a.

Fundamentum domus ſecundum metaphoram idem eſt, quod ſervata analogia corporis caput. 152. b.

G

Geloſius.

GElaſius multos libellos rejecit. 268. a.

Gelaſii Papæ cenſura de hiſtoriis Sanctorum. 264. b.

Gens nulla eſt tam fera, quæ non ſciat Deum habendum. 282. a.

Gentes tales volebant Deos eſſe, quales ipſæ eſſent. 364. a.

Gratia ſuavior & effuſior eſt, quam natura. 339. a.

Graci.

Græca hiſtoria falſa reputatur ante Olympiades, poſt verior, 255. b. Græci multis locis, ut Scripturam ad ſuum ſenſum traherent, novum teſtamentum violarunt. 46. a.

Gregorius

Primus, & tertius loquuntur de muliere, quæ ante matrimonium erat impotens ad ſolvendum debitum, 166 a. decimus ratione Theologica demonſtravit, Spiritum Sanctum ex Patre, & Filio, tanquam ex uno principio procedere, 294. a. Gregorius Magnus in Dialogis, & Beda in Hiſtoria Anglorum, quædam miracula fcribunt minus certa. 267. b.

H

HAbitus fidei in ordine ad Theologiam habet ſe ut habitus intellectus in ordine ad diſciplinas humanas. 24. b. Hebræi hiſtoriæ humanæ penitus funt ignari, quia nulla externi regni monumenta habent. 263. b.

Heli

Eundem fuiſſe, qui & Joachim pater Virginis Mariæ, quibuſdam probabile viſum eſt, 232. b. Heli, Eliachim, Joakin idem ſere ſignificant. *ibid.*

Hæreſis.

Hæreſeos nota non eſt inurenda illis, qui tenent, Eccleſiam in aliqua lege & more poſſe errare, 138. a. & b. Hæreſis ſine pertinacia non conſtat, 296. a. Hæreſis eſt error pertinax illius, qui profeſſus fuit fidem, 297. a. Hæreſis & fecta idem ſunt, *ibid.* b. Hæreſis unde dicta, *ibid.* generale nomen eſt, ſed contracto vocabulo dicitur ſecta ſeu divilio, qua quis a communi Eccleſiæ fide ſe ſejungit, *ibid.* non incurritur ex verbis inordinatæ prolatis, ſi error in fide abſit, 299. b. hæreſim conſtare poſſe, ſine pertinacia, aliqui Doctores aſſerunt. 295. b.

Hæreticus

Eſt, qui volens unicuilibet dogmati aſſentitur, eum intelligat eſſe fidei contrarium, 302. b. non eſt, qui paratus eſt corrigi ab Eccleſia, 304. b. nemo nominandus hæreticus, niſi a perfecta & conſummata hæreſi, 305. a. quæ neceſſaria ſint, ut quis conſtituatur hæreticus, 306. b. hæretica propoſitio eſt, quæ hæreſim interiorem enunciat, illiuſque eſt omnino ſignum, *ibid.* hæretici non ſunt partes Eccleſiæ, 93. b. hæretici Spiritum veritatis concedunt Eccleſiæ Sanctorum, 104. a. hæreticis omnibus commune eſt Eccleſiam aut Eccleſiæ nomen ſpernere, aut aſ ſe transferre, 88. a. ex verbis inæſtimatis prolatis hæreſim incurri quomodo ſit verum. 299. b. & ſeq.

Herodes

Romam vocatus, ut accuſationi filiorum reſponderet, diſtulit necem innocentium. 236. a. Herodias non fuit filia Arethæ regis. 234. b.

Hieronymus

Non eſt regula Eccleſiæ in libris Canonicis deerneandis, 33. b. riſit Adami ſepulturam in loco Calvariæ. 239. b.

Hierofolem

Ab Aram centuro ſeptuaginta duabus parafangis Perſicis, & Hiſpanis, ab Ur Chaldæorum duecntis duodecim diſtat. 236. b.

Hiſtoria

Licet ad narrandum, non ad probandum ſit ſcripta, aliquid tamen ſine dubio probat, 132. a. non ſolum Eccleſiaſtica, ſed etiam ethnica, Theologo contra adverſarios fidei utiliſſima, 226. b. & hiſtoria Socratis Scholaſtici Cyzico non placet, 270. a. hiſtoriæ humanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 227. b. hiſtoria veritatis certum ſignum eſt, ſi de iiſdem rebus eadem omnes ſcribant, 231. b. hiſtoriæ uſurpatio & approbatio non idem, 232. a. hiſtoriam Sozomeni improbavit Divus Gregorius, 269. b. ſeribentes hiſtorias ſanctorum, res humanas ab ipſis alienas fore non cenſeant, ſed ſicut Evangeliſtæ, nec affectus naturæ imbecilliores, nec cauſas naturæ graviores diſſimulent. 266. a.

Hiſtorici.

Certus eſſe non poteſt, ad faciendam certam Theologiæ fidem, præter auctores ſacros, 231. a. hiſtorico debemus fidem, cui auctoritatem tribuit Eccleſia: cui autem Eccleſia derogat fidem, & non ſimiliter, 268. a. hiſtorici graves ac fide digni probabile argumentum Theologo ſuppeditant, 231. b. hiſtorici omnes in eandem rem concurrentes certum argumentum faciunt, ut Theologiæ dogmata firma etiam ratione conſtituantur, *ibid.* quomodo debeant concordare, ut certa ſit illorum doctrina, 233. b. hiſtorici gentium veraciores fuerunt, quam multi ex noſtris, 264. a. hiſtorici illi præferendi ſunt, qui ſeveritati ingenii quandam prudentiam adjungunt, & ad eligendum, & ad judicandum. 266. b

Homo

Homo

Non ſolum vitales operationes per gratiæ formam, & virtutes in ſe edit, ſed vivendi ſibi cauſa eſt, 339. a. in ſui generatione Dei adjutor exiſtit, *ibid.* in ſe facit actus fidei, ſpei, charitatis, quibus Deus utitur ad animum vivificandum gratuito, *ibid.* b. homo licet cauſa gratiæ non ſit, cauſa tamen ſibi eſt, ut per gratiam vivat, *ibid.* homo tunc ſecundum animam dicitur eſſe in cælo, quando videt Deum, 339. b. hominem peccare in eo, quod Deo præcipiente agit, cum recta ratione pugnat, 14. a. homines boni, eſſi pauci ſunt, plus valent, ut plahs bona ſit, quam multi mali, ut nominetur mala, 214. a. homines hominibus creduli neceſſe eſt, niſi ſecundum more degenda ſit, 231. a. homo non tenetur ſtatim a commiſſo peccato facere pœnitentiam, 421. b. & ſeq. non tenetur pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrunt, 422. a. nec divino nec humano jure obligatur homo diebus feſtis ad pœnitentiam, *ibid.* a. & b. homo dominus eſt bonorum corporalium & ſpiritualium, non autem vitæ corporalis, 424. a. homo non poteſt producere pœnitentiæ actum ſufficientem ad juſtificationem, ſine ſupernaturali auxilio Dei. 403. b. & ſeq.

I

Jacob

IN illis verbis: *Ego ſum primogenitus tuus Eſau*, &c. ſecundum aliquos mentitus eſt, ſed matre conſulente, non Deo revelante, 9. b. cum præripuit fratri benedictionem, fidem gentium prænotavit, 30. a. eſt vere primogenitus ſecundum carnem & ſecundum jus. *ibid.*

Jacobus frater Domini vocatus, non fuit filius Joſeph, niſi illum duas ſimul uxores habuiſſe nulla ratione contendas. 234. a.

Jejunium quadrageſimæ Apoſtolicum inſtitutum eſt. 80. b. & ſeq.

Jeſu epiſtola ad Abgarum regem fabula eſt. 368. a.

Imperandi verbum an ſemper præceptum, an conſilium ſecum ferat. 10. b.

Impoſſibile quandoque dicitur, quod valde difficile eſt. 434. b.

Incitamenta aliqua exteriora & humana, neceſſaria ſunt juxta communem legem, ut in Evangelii fidem inducamur. 23. a.

Infidelitas.

Infidelitatis ſpecies quot ſint. 304. b. infidelitas non eſt peccatum iis, qui nihil de fide audierunt. 374. a.

Infirmus, qui caſu obmutuit, ſi ſignis det teſtimonium ſe confiteri voluiſſe, abſolvitur. 457. a. & b.

Injuriarum remiſſio remittit peccata. 405. a.

Innocentium Tertium fuiſſe confeſſionis auricularis auctorem, falſum eſt. 439. a. & b.

Interpretatio quæ apponitur retentis vocibus Hebraicis, an ad ſacram ſcripturam pertineat. 39. b. & ſeq.

Interpres

Machabæorum veniam petit non falſitatis, ſed elocutionis. 36. a. interpres verbis Hebraicis retentis, jure ſuo poteſt interpretationem apponere, quod facere poterat verbis Hebraicis non retentis, 30. b. non eſt adtrictus eadem omnino res, quæ in Hebræo habentur, ſemper in Græcum, Latinumque convertere, ſi ſenſus idem manet, 32. a. interpres elitionis vulgatæ habuit ſpiritum quemdam prophetico vicinum & proximum. 34. b.

Inſtrumentum a ſanis obſignatum, teſtamentum dicitur. 41. a.

Joannes Evangeliſta quare non dixit, aut filium, aut vitam, aut lucum, ſed *Verbum caro factum eſt*. 329. a.

Joannes Vergara Canonicus Toletanus Græce & Latine linguæ peritiſſimus. 262. b.

Jonas nolebat Ninive ſubverſionem prænunciare, eo quod divinam putabat miſericordiam Ninivitis pœnitentibus eſſe flectendam. 20. b.

Joſeph

Non eſſe mentitum in illis verbis, per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis vos, &c. afferit D. Auguſt. accepit enim verbum, *ofhi*, pro verbo, *bakemini*, 14. b. Joſeph duos patres habuit, Heli legalem, Jacob naturalem, 232. b. Joſeph aliam præter Mariam uxorem habuiſſe conjectura eſt, quia aliqui in Evangelio fratres Domini vocantur, 233. b. cum Mariam conjugem accepit, octoginta fuiſſe annorum, Epiphanius non ſemel aſtruit, 234. a. Joſeph & Cleophas erant fratres ſecundum Eccleſiaſtum. *ibid.* Joſephus egregius hiſtoricus a multis laudatur. 270. b. Judaico ritu gratias Deo agere, calicem in manus accipiendo & levando, vere eſt hoſtiam pro gratiarum actione offerre. 326. a.

Judex.

Judicem vivum oportet in Eccleſia eſſe, qui fidei controverſias poſſit decidere, 20. a. judices Eccleſiaſtici merito eos omnes hæreſcos nomine condemnant, qui de dogmate Catholico dubitant, 32. b. tunc de hæreſi tuto poſſunt pronunciare, quando error eſt circa ea, quæ nullo modo poſſibile eſt ab errantibus ignorari, 307. b. dubitantes de errantis pertinacia, duas res tranſigere debent. 308. a.

Judicium

De ſcripturis per ſcripturas ipſas idoneum eſſe non poteſt. 17. b. de ſcripturis canonicis ad privatos Reipub. cives non pertinet. 18. a.

Julii Africani de temporibus quinque volumina. 270. b.

Juris canonici cognitio theologo neceſſaria. 199. a.

Juriſconſultus.

Juriſconſultorum auctoritate non eget Theologus in his quæ ad fidem pertinent, 201. a. parum etiam confert illorum auctoritas Theologo in his, quæ ad mores pertinent, de quibus lex Evangelica, vel ratio philoſophiæ præſcribit, *ibid.* b. Juriſconſultorum omnium concors ſententia fidem facit Theologo, cum de moribus Eccleſiæ, & religionis inſtitutis, per leges tantum pontificum deceruitur, &c. *ibid.* b. & ſeq.

Jus divinum

Nullum certum tempus præſcribit conſtendi, 465. b. quatuor caſus, in quibus jus divinum obligat ad confitendum, *ibid.* a. & b. de jure divino eſt, confiteri proprio ſacerdoti, qui videlicet habeat ordinariam juriſdictionem. 460. a.

L

LAtinus fulgor, & gloria Græciæ claritatem obſcuravit. 266. a.

Legatum vetus, teſtamentum erat, ſignatum a vivo, ſed apertum moriente Chriſto. 41. a.

Lex.

Leges Eccleſiæ non omnes petendæ ſunt a jurre voluminibus, in quo multi falluntur. 309. a. leges Eccleſiæ mutæ ſunt, quas non ſcriptura, ſed uſus inferuit. *ibid.* lex de hæretico denunciando, quamvis occulto, fraternæ correctionis legem non violat. 306. a.

Liber.

Libri ſacri appellantur, quos Spiritu Sancto dictante, ſacri auctores excuerunt, 5. a. librum eſſe hujus aut illius ſcriptoris, non admodum intereſt Catholicæ fidei, dummodo Spiritus Sanctus auctor credatur, 37. b. liber qui ſub antiquitatis nomine profertur, debet viro prudenti ſuſpectus eſſe, 263. a. libellos Adam, Enoch, & Noe noluit recipere Eccleſia, *ibid.* Libri lintei apud Romanos latere quondam, 277. a. libri profani rederguantur, & qui contra illos edantur, myſteriorum Eccleſiæ pleni. 267. a.

Linguarum peritia

Utilidima eſt ad infideles alienæ linguæ ad fidem inſtituendos, 55. a. utilis ad dictiones explicandas, quæ magnam emphaſim habent, *ibid.* linguarum alia utilitas, ad accipiendos plures ſenſus catholicos ex eadem ſcriptura, *ibid.* b. & ſeq. quarta utilitas, ad cognoſcenda idiomata, phraſes, & proverbia linguæ alienæ, 56. a. & b. quinta, ad menda ea corrigenda, quæ ex incuria typographorum, aut eorum, qui ſcripſere, imperitia obrepſerunt, 57. a. ſexta commoditas ad intelligenda quædam loca, quæ ab interprete apertius reddi poterant, & ſine linguarum cognitione nequeunt explicari, 58. a. ſeptima ad evitandum errorem ex Latini ſermonis ampliibologia, *ibid.* de-

mum utilit eſt ad quardam vocabula, vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanſerunt. *ibid.* & b.

Literæ ſacræ.

Literis ſacris explicandis eodem ſpiritu opus eſt, quo ipſæ ſunt ſcriptæ, 54. b. literæ ſacræ non continent omnia, quæ ad doctrinam Chriſtianam pertinent, 75. b. 383. b. literarum ſacrarum conſuetudo eſt, eundem omnino populum nunc propter juſtos felicem dicere, nunc propter improbos miſerum & infelicem. 214. a.

de Loengar vias, luengas mentivas. 265. b.

Loci circumſtantia quando in confeſſione explicanda. 445. b.

Lutherani

Aliquando aſſeruerunt, ſacram Scripturam per ſe cuique habenti Spiritus ſancti, & fidei lumen eſſe manifeſtam, 26. b. putant nullum dogma poſſe traditione probari. 71. a. nullam in Eccleſia legem aſſe volunt, per quam Scripturæ ſenſa finiantur, præter rationem propriam, 72. b. docet, ſacras literas unum ſolum habere ſenſum, illumque in promptu cuique ſine magiſtro docente patere, 73. a. Lutheranorum ſententia refellitur multis rationibus, *ibid.* b. Lutherani ſanctorum auctoritatem multis argumentis expugnare contendunt, 272. a. & ſeqq. nituntur probare Euchariſtiam non eſſe ſacrificium, 319. a. & ſeqq. perperam definierunt ſacrificium, quod ſit ceremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus, 323. a. Lutherani duas proximas ſacrificii ſpecies eſſe aſſerunt, & non plures 324. b. ſacerdotium noſtrum Turcarum more informare cupiunt, 329. a. Lutherani Euchariſtiam percipientes, non item offerentes, Domini cœnam agunt, ſacrificium crucis non agunt, 326. b. miniſtri antichriſti jure dicuntur, 328 b. non omnino negant ſacrificium, ſed negant in eo, quod dicitur offerri pro peccatis, 330. b. negant pœnitentiam eſſe ad ſalutem neceſſariam, 430. b. item confeſſionem. 432. a.

Lutherus

Aſſerit Philoſophiam eſſe Theologo inutilem & noxiam, omneſque diſciplinas ſpeculativas errores eſſe, 205. a. Luthero data eſt clavis putei abyſſi, ut errores ibi demerſos erueret. 209. a.

Lumen naturæ.

Lumine naturæ errantes non minus a Deo falleremur, quam ſi per fidei lumen erraremus, 210. b. Luminis naturalis inveſtigationem & argumenta rebellare, non modo ſtultum eſt, ſed impium. *ibid.*

Lux divina per ſe quidem ad videndum editur, ſed per occaſionem in eo excitatem efficit, qui prava affectos habet oculos. 53. b.

M

MAhumetus omnem diſputationis aditum ſuis, edita lege, præcluſit. 73. a.

Magi.

Qui Chriſtum adoraverunt, fuerintne reges, an non parum intereſt, 234. b. & ſeq. Chriſtum decimatertio die, ex qua natus eſt, adoraverunt. 235. a.

Marcus Evangeliſta, in illo, quod ſcripſit, hora tertia Dominum crucifixum, quo pacto vendicandus ſit a falſitate. 66. a.

Maria Virgo Magorum oblationem in quo conſumpſit. 235. b. utrum B. Virgo a peccato originali fuerit libera, in utramque partem poteſt credi. 277. a.

Martyrium

Remittit peccata, 454. b. ſine charitate non valet. *ib.*

Maſſiliani negarunt neceſſitatem confeſſionis. 432. a.

Matrimonium.

Matrimonii materiam & formam, & an matrimonium conferat gratiam, inconſtanter & varia affirmant Theologi, 394. b. matrimonium ſine miniſtro Eccleſiæ contractum, an ſit ſacramentum, 395. a. & b. quod inter abſentes per literas & procuratores contrahitur, non eſt ſacramentum, *ibid.* b. & ſeq. & 968. b. ſine miniſtro contractum, non eſſe ſacramentum, varie probatur, 396. a. & b. matrimonii miniſtri vir & fœmina contrahentes non ſunt, *ibid.* matrimonium in ſtatu innocentiæ non fuit ſacramentum. 968. a.

Medium ad ſalutem neceſſarium, duplex. 420. b. & ſeq. Melchiſedech panem & vinum obtuliſſe Deo in ſacrificium, quomodo colligatur ex 14. cap. Geneſ. 328. a.

Mendacium

Emanaret a fonte veritatis, ſi quiſquam Deo auctore falleretur, 9. a. mendacium dicere & facere malum cum natura ſtabili, immobilique pugnat. *ibid.*

Mentiri eſt aſſerere falſum animo fallendi. 7. b.

De *μετενσωμα* voce quid ſentiendum. 395. a.

Metaphora & figura a rebus vicinis & ſimilibus ducitur. 20. a.

Methaſtenem Annii hiſtoricum repellit auctor. 260. a.

Micæa Hebraice eſt oblatio. 329. b.

Miniſtri & ſacramenti, & ſacrificii altaris ſunt cauſæ, ad modum quo qui applicat ignem ad ſtipulam cauſa eſt, &c. 341. a.

Miſſa

Valor infinitus eſt, quoad ſufficientiam, non autem quoad efficientiam, 345. a. miſſam habemus ex traditione Apoſtolorum 329. b. eſſe ſacrificium, probatur auctoritate Eccleſiæ, conciliorum, pontificum, & Sanctorum. *ibid.* & ſeq.

Moyſes

Præceptum accepit a Deo, ut legem populo ſcriberet; legis autem occulta myſteria miniſtro ſuo Joſue revelaret, 76. a. Moyſes fuit ſacerdos. 320. b.

Monachi tenentur confiteri peccata venialia. 465. a.

Mortis periculum, & articulus diſtinguuntur. 466. a.

Mutus

Tenetur confiteri eo modo quo poteſt, ſive per nutus, ſive per ſcriptum, 457. a. & b. mutus non valens exprimere circumſtantias peccatorum, ſed ſignis tantum oſtendens ſe offendiſſe Deum, abſolvi poteſt 457. a.

N

Neſtarius

Epiſcopus Conſtantinopolitanus ſucceſſor Gregorii Nazianzeni, & anteceſſor Chryſoſtomi. 426. b. quomodo confeſſionem apud Sozomenum de medio ſuſtulerit. 438. a.

Nemrot translatus a Diis dixit Beroſus. 259. b.

Nicænum concilium tempore Conſtantini a Sylveſtro pontifice coactum, hiſtorici pii, graviſſimique teſtantur. 291. b

Noe

Præter tres priores filios, plures genuiſſe poſt diluvium, aſſerit Beroſus Annianus contra ſacras literas, 259. a. cum jaceret ebrius, carmine magico a Cham filio ſterilis effectus eſt, ſecundum Beroſum. *ibid.*

Nomen.

Nomina quædam ſunt, quæ ſi in eadem lingua aliis verbis explicentur, nihil abſurdum orietur, quod in nominibus Benoni & Melchiſedech avenire potuit, 40. a. nomen generis ſpeciei illi abſoluta tribuere, quæ eſt in eo genere imperfectiſſima, in more majorum poſitum eſt. 309. b.

Novatiani negarunt per abſolutionem remitti peccata, 427. a.

Numerus

Locorum Theologicorum denarius aſt, 4. a. & b. numeri depravati reperiuntur in hiſtoria ſacra & profana, 247. b. numerus peccatorum mortalium ad confeſſionem integram neceſſarius. 442. a.

Nuptiæ in Cana Galilææ non fuiſſe factas, anno integro poſt baptiſmum elapſo, non ſine cauſa aliqui putant, 256 b. & ſeq.

O

Oblatio

Corporis, & Sanguinis Chriſti, quam miſſam, & ſacrificium appellamus, ex Apoſtolorum traditione habetur, 329. b. oblatio duplex, univerſalis, & particularis. 333. a.

Offerre.

Offerentes ſacrificium non minorem partem accipiunt, ſi pro pluribus, ac ſi pro uno duntaxat offerretur. 345. a. non offerentes non accipiunt æqualem partem ſi pro pluribus, ac ſi pro uno tantum offerretur, *ibid.* b. offerentes ſunt adjutores, auditoreſque miſſarum, hi etiam qui ſacerdoti alimenta miniſtrant, vel quoquo modo ſacrificio inſerviunt, *ibid.* offerentium quiſque pro ſua devotione partem capit ſacrificii altaris. *ibid.*

Ope-

Operationes humanæ ſunt, quæ in proprie gratie, & meritis nituntur, aliæ vero ſunt, quæ non a nobis efficacitatem habent, ſed prorſus a Chriſto. 339. a.
Operoſum & arduum eſt ſimul in Theologiæ controverſiis & elegans dicendi, & argutum diſputandi genus obſervare. 5.
Opus idem, ſi quatenus pœna eſt, ad Deum; quatenus eſt culpa, ad auctorem diabolum referamus, nihil abſurdi eſt. 21. b.
Ordines a ſummo Pontifice approbari, vel rafelli, non pertinet ad eas, in quibus ipſi errare non poteſt. 140. a.
Oriens in ſacris litteris accipitur pro terris, quæ orientales ad illam ſint, in qua ſunt qui loquuntur. 836. a.

Oſiander.

Contendit, quod de duobus patribus Joſeph, naturali & legali refertur, commentum eſſe, 232. a. Oſiandro familiare eſt Sanctorum communem ſcotentiam pro nihile habere. 233. a.
Ovis nomen plerumque pro juſtis, & bonis accipitur, nonnunquam etiam pro malis, & improbis. 210. b.
Ovile Chriſti aliquando pro ſolis probis, juſtiſque accipitur. *ibid.*

P

Pactum.

PActum veritatis cum Eccleſia initum, ad paſtores, & doctores ipſius referendum. 141. a. & b.
Parabolæ aliud in medulle, aliud in ſuperficie pollicentur. 56. b.

Paſſio.

Non poteſt eſſe honeſta ſicut nec actio, quando unum peccatum eſt pœna alterius, 32. b. paſſio Chriſti applicatur nobis in ſacramentis. 430. a.
Paſtores Eccleſiæ non propter majorem ſapientiam firmi in fide, & doctrina ſunt, ſed propter peculiarem Chriſti procurationem. 145. b.

Pater.

Quas Chriſtus per ſe fudit preces, omni tempore, & loco exaudit, quas vero homines, non ſemper audit, 344. a. Patres veteres in locutionibus, quæ actum Dei ſonare videntur circa duritiem, cæcitatem, errores, & peccata, ſolam permiſſionem agnoſcunt. 13. a.
Patriarchæ duodecim ſepulti ſunt in Sichem, non autem in Hebron. 69. b.
Paulus ſemen Abrahæ vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem. 20. a.

Peccatum.

Collocatur in genere, & ſpecie, uno modo formaliter, & directe, altero modo materialiter, & reductive, 305. c. peccati nomine actus liber & moralis intelligitur, 14. b. peccati vox pro pœna peccati ſæpe uſurpatur, 342. b. a peccatis reſervatis nemo poteſt abſolvi a judice inferiori, niſi cum facultate ſuperioris, 446. b. quando liceat circumſtantiam peccati, per quam confeſſor poſſit peccati complicem intelligere, confiteri, quando reticere, 450. c. & b. peccatorum remiſſio duplici ter intelligenda. 453. b. peccata venialia non tenemur confiteri, 458. a. peccatum eſt, pœnam divina ſententia in ſacramento illatam nolle ſubire, 473. a. recidivum, & peccati conſuetudinem ſacerdoti explicare conſulitur. 446. c.
Petri Oxonienſis aſſertiones damnatæ. 439. a.
Pœna duplex, animi & corporis, 405. b.

Pœnitens.

Pœnitentis finis triplex, 394. a. in pœnitentes ſemper conjuncta ſunt deteſtatio vitæ veteris, & propoſitum novæ, 896. c. pœnitens diligentiam adhibere debet ad rememoranda ſingula peccata mortalia, 441. b. pœnitentes cautè interrogandi, & cautè ſcribendæ ſummæ, 443. b. pœnitens quando admonendus de peccato, quod ignorat, 444. a. an pœnitens tenetur omnia peccata, etiam recenſita, judici inferiori confiteri, quando non eſt facilis aditus ad ſuperiorem, 448. a. an pœnitens præſenti ſacerdoti per ſcripturam confiteri poſſit, ut mutus. 459. b.

Pœnitentia.

Pœnitentiæ ſacramenti inſtitutio, præceptumque confeſſionis colligit ſynodus Complutenſis ex illo, *Quorum remiſeritis peccata*, 194. a. pœnitentiæ virtus & ſacramentum eſt, 393. a. an pœnitentiæ ſit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commiſſa, 393. b. & 397. a. ejus vocabuli origo, 393. b. pœnitentiæ quid, *ibid.* an ad veram pœnitentiam præter dolorem de peccato præterito, exigatur propoſitum deinceps futura vitandi, 395. b. pœnitentia non eſt ſine actu charitatis, 398. a. de eſſentia pœnitentiæ eſt, quod diſpliceat peccatum, quia eſt contra Deum ſuper omnia dilectum, 398. b. pœnitentia eſt virtus, 400. b. eſt virtus ſpecialis a cæteris, quas Philoſophi cognoverunt, diſtincta, 401. a. & b. pœnitentiæ proprius actus eſt, compenſare offenſam Dei, *ibid.* b. pœnitentia eſt virtus infuſa, 403. b. pœnitentiæ actus ſufficiens ad juſtificationem non poteſt produci ab homine abſque ſupernaturali auxilio Dei, 404. a. pœnitentia interior neceſſaria eſt ad remiſſionem peccatorum mortalium, 405. b. exterior neceſſaria eſt ad ſalutem, *ibid.* b. pœnitentiæ lex præceptum ſpeciale continet, 419. a. & b. pœnitentiam differre periculoſum, 421. b. pœnitentia religionis opus non eſt, ſed vindicationis, 402. a. & 422. b. pœnitentiæ præceptum obligat in articulo neceſſitatis, *ibid.* pœnitentiæ præceptum affirmativum eſt; & fundatur in præcepto charitatis affirmativo, 423. a. pœnitentia exterior, in qua ſacerdos pœnitentem abſolvit, eſt ſacramentum, 427. c. pœnitentiæ ſacramentum conſtat contritione, confeſſione, & ſatisfactione, tanquam materia, contra Scotum, & Durandum, 428. a. & b. pœnitentiæ forma ſunt verba abſolutionis, 428. a. pœnitentiæ ſacramentum in re ſuſceptum non eſt neceſſarium ad ſalutem. 429. b. & *ſeq.* eſt neceſſarium ad ſalutem peccatoribus baptizatis in re ſuſceptum, ſi facultas adſit, ſin minus, in voto, 430. a. pœnitentia ſine ſatisfactione ſacrilegium eſt. 473. a.
Pertinax ille eſt, qui nimis in errore permanet, falſamque ſcotentiam mordicus defendit. 303. a.

Petrus Apoſtolus.

Ut caput Eccleſiæ, ita fundamentum eſt, 152. b. cum Eccleſiam docebat, & oves in fide firmabat, errare non potuit, 153. c. Petrus ſi poſſet oves Chriſti falſis erroribus paſcere, non eſſet a Chriſto Eccleſiæ proviſum, *ibid.* b. Dominicis oraculis commonitus, e civitate Antiochena Romam emigravit, cathedramque inde tranſtulit. 169. a. Petri privilegium fuit, ut ejus ne perſonalis quidem fides deficeret, *ibid.* b. & *ſeq.* Petro, & ſucceſſoribus ejus primo certam doctrinam afferre debemus, deinde Eccleſiæ Romanæ, 163. b. Petro data eſt poteſtas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. 153. a. Petro ſunt communiſi, quicunque habent ſacramentum fidei. 110. b. Petro defuncto, divino jure ſuccedit alius in eadem auctoritate, & poteſtate, 153. b. Petrus ſignificantiſſimis verbis patefacit, quando Apoſtoli gloriam quaſi unigeniti a Petre viderint, 340. a. Petrum Apoſtolum inſtituit Chriſtus paſtorem Eccleſiæ univerſalis, 751. b. in Petro aliud eſt, quod ſpectat ad privatam hominis excellentiam, aliud quod pertinet ad Eccleſiæ utilitatem, 171. c. Petrum Romæ collocaſſe ſedem, & martyrium paſſum eſſe, graves hiſtoriæ tradunt. 231. b.

Philo.

Philones duo fuerunt, unus Philoſophus & Theologus, alter hiſtoricus mendax, 257. b. Philonis auctoritas magna fuit, ſed breviarium ſemporum, & libellus alter de antiquitatibus, Philonis non fuerunt. 270. b.
Philoſophi veteres pœnitentiam commenderunt. 403. c.

Philoſophia.

Non eſt meretrix vaga, & garrula, ſed Thamar, quæ ceſa prolis ſedit in trivio, 813. b. vera eſt rerum humanarum ac divinarum, terreſtrium atque cœleſtium ſcientia, *ibid.* a. circa fidei veritatem quomodo ſe habeat. 210. c.

Plato.

Voluptatem appellat eſcam malorum. 213. b. aſſerit, animos eſſe immortales, 682. a. docet ſacerdotes magna oportere claritate abundare propter eorum quæ tractant magnitudinem. 328. b.

Pontifex

Summus tantam in Eccleſia habet auctoritatem, quanta ad continendos Chriſtianæ Reip. cives in fide, religione, & officio eſt neceſſaria, 135. a. ſummus Pontifex poteſt

esse hæreticus, 170. b. non est hæres propriorum privilegiorum Petri, sed eorum, quæ spectant ad Ecclesiæ commune bonum, 171. a. potest dispensare in his, quæ Apostoli tanquam Ecclesiæ pastores constituerunt, 81. a. nunquam contra Patres Concilii bene sentientes dicit, 131. b. Pontifex, & Concilium in fidei definitionibus decent adhibere sufficientem diligentiam, 132. a. Pontifex, & Concilii Patres præstant semper quod in se est, eum de fide pronunciant, 133. b. Pontifex, & Concilium, qua via procedant in judiciis fidei, 135. b. Pontifex a fidelibus judicari potest in solo casu hæresis, 170 b. non tenetur in Conciliis amplecti majoris partis sententiam, 131. a. ad ipsum pertinet definire, quisnam libec sit canonicus, 21. a. Pontifices respondent sæpe ad quæstiones privatas suam opinionem exponendo, non autem terendo sententiam, 165. b. cum edunt libros de re quacunque, non tanquam judices de fide pronunciant, 166. b. aliqui Pontifices inciderunt in hæresim, 170. a. & b. Pontifex quando subjicitur Ecclesiæ in foro exteriori, quando in interiori? 426. b. Pontifici Romano, tamquam successori Divi Petri, omnimodæ sunt claves Ecclesiasticæ potestatis, *ibid.* summo Pontifici nullum crimen reservatur, quod non habeat annexam excommunicationem, 447. b. Pontifex ea, quæ sunt de jure positivo, sine causa tollere potest. 472. a.

Populus Judæorum Machabæis ducatum tradidit, non tanquam proprium, & hæreditarium, sed ad legem depositi conservandum. 37. a.

Potentia divina

Absoluta definiri solet circa eas res, quæ non implicant contradictionem, 7. b. ordinata definitur circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. *ibid.*

Præceptum

Vulgo datum de hæretico denunciando, prudentia plenum est, 305. b. in sacris literis pro lege, & ordinatione quandoque accipitur, 14. a. præceptum Domini, seu consilium Paulus vocat, quod Christus ore proprio præcepit in Evangelio, vel consuluit, 63. a. præcepta, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo Apostoli acceperunt gentibus evulganda, quædam ipsi Apostoli populo tradiderunt: illa non potest Ecclesia solvere, ista potest, 64. a. & 81. a. præcepta, & instituta Apostolorum, quædam temporaria fuere, quædam perpetua, 80. b. tria præcepta ponuntur, ad argumenta Theologiæ invenienda, 315. a. præcepto divino id fieri dicitur, quod ordine justitiæ divinæ fit, 14. a. præcepti transgressor non est, qui actui bono ex genere suo, quem lex præcipit, apponit malam aliquam circumstantiam, 456. b. non omnia præcepta Christi, & Ecclesiæ sunt scripta, 469. a. præcepta dupliciter obligant. *ibid.* b.

Prælati superiores licite possunt sibi aliqua peccata reservare. 446. a.

Presbyteri dicuntur sacerdotes, id est, seniores, quoniam etiam apud gentiles, non nisi in regibus vel senioribus sacerdotium residebat. 332. b.

Princeps.

Principes & præfecti Ecclesiastici, ecclesia appellantur, & sunt, 97. b. & 298. a. principes & optimates soli ergo Deum habebant olim cæremoniarum facultatem. 329. a.

Principium.

Principia disciplinarum bipartita sunt, 15. b. quædam simpliciter sunt prima, alia sunt præcipua quidem & immediata, sed contractiora, 281. a. principia hæc, *Deus est*, & *est remunerator inquirentium se*, tanquam prima credibilia omnes fidei articulos simpliciter in se continent. *ibid.*

Professores doctrinæ Christianæ duabus quasi personis induti sunt. 205. b.

Prolixitas utilitate pensatur. 3. a.

Prophetæ intelligebant, quænam prophetiæ essent comminatoriæ, quapropter minime fallebantur. 10. b.

Propositio.

Propositionum, quæ ad fidem attinent, duo gradus generales collocantur, 290. a. propositio erronea ab hæretica, non modo cogitatione, sed re etiam separatur, 309. a. propositio erronea est error, qui minus quiddam, quam aperta hæresis, Catholicæ doctrinæ contrarius est, 310. a. sapiens hæresim, quæ sit, *ibid.* male sonans, quæ, 311. b. propositionum sapores magis discernuntur viribus sentiendi & gustandi, quam speculandi. 312. b.

Propositum vitæ novæ est de ratione & essentia pœnitentiæ. 396. a.

Proverbia Salomonis vix explicari possunt, nisi habita ratione Hebraicæ consuetudinis & sermonis. 56. b.

Proximus non cognatione tantum, sed humanitate definitur. 366. b.

Q

Quæstio

Theologica est duplex, altera, cujus cognitio est ad salutem necessaria, altera, cujus ignoratio sine salutis jactura esse potest, 237. a. quæstio & conclusio eadem res est, 285. b. quæstio Theologica, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, alia est naturalis, alia supernaturalis, alia media, 287. a. Quæstiones quatuor, quas Aristoteles infert de unaquaque re, quo pacto terminari queant, 286. a. quæstiones cognitionis quadripartitæ, 287. a. quæstiones Theologicæ sunt quædam, pro quarum veritate Theologo est in capitis discrimen veniendum: sunt & aliæ, quæ ignorari & negari sine fidei jactura possunt, *ibid.* b. quæstiones naturales in duplici sunt differentia, quædam solis naturæ argumentis probantur, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur, 336. b. quæstionum actionis duo sunt genera. 287. a.

R

Ratio.

Rationes naturales & humanas Theologo non solum utiles, sed necessarias esse ostenditur, 205. b. rationes naturales non suot arma Saulis, quæ pugilem magis gravant quam juvant, sed potius gladius Goliath, 209. a. rationes naturæ, quæ in usum Theologiæ veniunt, firmæ nonnunquam, & infirmæ sunt, 210. b. rationes Philosophiæ qui rejicit, Dei veritati, qua illæ subsistunt, refragatur, *ibid.* rationibus naturalibus exteri ad fidem adducuntur, fratres confirmantur, dociles invitantur, repugnantes repelluotur. 208. a.

Regula

tres, ad quas fidei judicia externa dirigenda sunt, 307. a. regulæ tres Annii, quasi judices, quibus historici cujuscunque fides ac veritas exploretur, 255. a. has regulas vanas esse Canus probat, *ibid.* b. harum regularum, & Annii censura, *ibid.* & *seq.* regulæ & leges multiplices sunt, quæ veraces historicos a fallacibus distinguunt, 264. a. prima ex homioum probitate sumitur, *ibid.* secunda præfert historicos, qui severitati ingenii quandam prudentiam adjunaerunt, ad eligendum & ad judicandum. 206. b. tertia, cui historico auctoritatem Ecclesia tribuit, hic dignus est, cui nos etiam auctoritatem adjungamus. 268. a.

Religioni apud veteres quantus honor habitus. 328. b. & *seq.*

Remissio iniquitatis duplex, una perfecta, altera imperfecta. 391. a.

Res a Deo creatæ improprie dicuntur esse fallaces. 8. a.

Respublica non potest contineri, nisi præmio bonorum, & pœna malorum. 281. a.

S.

Sacerdos

Laboris sui mercedem accipere a multis pro una missa non potest, 345. a. sive pro paucis, sive pro pluribus celebret, cibum vitæ necessarium exigere suo jure potest, *ibid.* a. & b. sacerdotes illi a Deo vocati sunt, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite vocati sunt. 332. a. sacerdotes habent a Christo potestatem absolvendi peccata, 428. a. non possunt judicare de peccatis, nisi ea cognoscant, *ibid.* judices constituti sunt omnium peccatorum, tam publicorum, quam occultorum, *ibid.* sacerdos quilibet in articulo mortis absolvere potest, 435. a. quilibet dum ordinatur, qualem accipiat potestatem jurisdictionis, 436. b. & 461. a. Sacerdos proprius quis, 460. a. & b. sine consensu sacerdotis proprii, alteri non licet confiteri, 460. b & 462. a. & b. sacerdos simplex ex se non habet jurisdictionem absolvendi, 461. a. sacerdos non habet potestatem jurisdictionis ab ordinatione, *ibid.* sacerdotes habent potestatem absolvendi, & ligandi. 473. a.

Sacramenta

Medicina sunt, qua homo defcendens in Jericho curatur, 366. b. sacramentum definitur, 367. a. sacramenta sunt cæremoniæ ad Dei cultum pertinentes, *ibid.* b. sacramentorum materiæ earum rerum similitudinem gerunt, quarum signa sunt, *ibid.* sacramentum est signum sanctitatis præditum, *ibid.* sacramenta constant materia, forma, & ministro, 368. b. post Adæ lapsum omni tempore fuerunt ad salutem necessaria, 382. b. sacramenta fuerunt in lege veteri, 383. a. novæ legis sunt causa gratiæ, & salutem animæ adferunt, 385. a. sacramenta novæ legis sunt septem, 389. b. sacramenta veteris legis nullæ prorsus causæ fuerunt gratiæ, aut salutis, *ibid.* novæ & antiquæ legis quomodo differant, 390. a. & b. sacramentorum novæ legis auctor Christus. 391. b.
Sacrificare quid. 322. a.

Sacrificium

Est proprium opus religionis, 322. a. in sacrificio oportet hostiam esse, quæ immoletur, 323. a. sacrificium esse non potest, ubi non est oblatio, *ibid.* sacrificium quidam aliud præter oblationem sibi vendicat, *ibid.* sactificium & donum differunt, *ibid.* sacrificii nomen dupliciter in sacra scriptura accipitur, *ibid.* b. sacrificium si fuerit cruentum, mors erit cruenta, si vero incruentum, mors quoque erit mystica, & incruenta, id est effectus mortis, ceu nunc præsens adesset, 334. a. sacrificiorum plura quam duo genera fuerunt in veteri testamento, 334. b. sacrificii nomen interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solet accipi, *ib.* sacrificium Eucharistiæ duobus modis a Catholicis asseritur, 337. a. sacrificium vere & proprie est in lege nova, *ib.* sacrificii altaris effectus nec a bono ministro sit major, nec a malo sit minor, 340. b. sacrificium altaris per modum redemptionis, & pretii profuit vivis, defunctis vero per modum orationis & suffragii, 344. b. sacrificium quo pacto dicatur delere crimina, & remittere peccata, 344. a. sacrificium altaris per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum, 344. a. sacrificium an contineat occisionem animalis, quod offertur, & quomodo in Eucharistiæ hostia mors interveniat, 333. b. sacrificium in lege duplex, 306. b.
Sacrilegium est pœnitentia sine fatisfactione. 472. b.

Salomon

In peccatis Christi typus non fuit, sed in pace, 10. a. studium humanæ sapientiæ vanæ occupationem pessimam, non quia mala, sed quia molesta sit, 213. a. Salomonis sententias sparsas alii collegerunt. 18. a.
Salmanassar & Sennacherib eundem fuisse dixit Eusebius, manifeste contra sacram scripturam. 269. a.

Salus

Duplex, æterna, & qua nunc sanamur a peccato, 374. a. ad salutem aliquid necessarium est duplciter, 416. a.

Sancti.

Sancti sunt & Doctores Ecclesiæ, si afferuerint aliquem librum esse Canonicum, habendum est perinde ac si tota Ecclesia asseruisset, 21. a. de Sanctorum auctoritate triplex disputari potest, 173. b. sanctorum testimonia referri possunt vel ad philosophiæ dogmata, vel ad assertiones fidei comprobandas, *ibid. & seq.* sanctorum auctoritas cum adfertur ad facultates, quæ naturali lumine continentur, tantum pollet, quantum ratio naturæ contentanea perfuaserat, 172. b. sancti auctores, etiam probatissimi, non eodem gradu & loco sunt omnes, 176. a. & b. Sanctorum plurium auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo præstare non valet, *ib.* b. omnium communis intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas, 177. b. Sanctos Doctores in eundem scripturæ sensum convenientes qui contempserit, non homines contemnit, sed Deum, 181. b. sanctis Doctoribus sacrarum literarum intelligentia per spiritum data est, 183. a. sanctis omnibus in scripturæ sacræ interpretatione qui Spiritum veritatis negat, hic eundem spiritum Ecclesiæ tollit, *ibid.* b. Sancti simul in fidei dogmate errare non possunt, 184. b. sanctorum Patrum doctrina, & Ecclesiæ traditio ita sunt conjuncta, ut dissolvari non possint, 185. a. & b. sanctorum Patrum antiqua consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula est certo sequenda. 186. a.

Sanguis Christi

In singulis sacramentis peculiarem effectum operatur, iuxta cujusque peculiarem significationem, & naturam, 343. b. in speciebus panis, & vini remissionem pœnæ, & culparum venialium tribuit, 344. a. ex significatione speciorum panis, & vini, tanquam ex causa instrumentali, & adjutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, *ibid.* sanguis Christi noster est, eo modo quo lux Solis noitra est, nempe ut causa universalis. 333. a. & b.

Satisfactio

Qua ratione pars pœnitentiæ, 419. b. ad sacerdotis arbitrium post sacramentum pœnitentiæ est ad salutem necessaria, 433. b. quare, 443. b. de satisfactione post ab. solutionem an sit præceptum divinum, 472. b. satisfactio sacramentalis necessaria est ad sacramentum pœnitentiæ perficiendum. *ibid.*
Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare. 214. b.

Scriptura.

Scripturæ sacræ firmitas corruet, si per administros falli a Deo possumus, 8. a. scriptura minutos numeros præterire aliquando solet, 252. b. scripturæ sacræ vis & energia in aliquibus locis non satis per negationem explicatur, 13. a. scriptura est index mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam eloqui valet, 18. a. scripturæ usus est, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ac si omnes essent boni, 106. b. 107. a. & 114. a. scripturæ sacræ expositio legitima per majorum traditionem accipienda est, 178. a. scriptura in pluribus locis hebraicum verbum cum interpretatione sua ponit, 40. a scripturæ præcepta temporaria quædam, quædam vero æterna sunt. 63. b. & 64. a.
Sedes Apostolica, & insidens ei in fide, judicio, atque decreto pro eodem reputantur. 163. a. & b.

Signum

Est, quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit, 367. a. signum sanctitatis speculativum, & practicum. 368. a.

Synagoga

Post tempora Moysis habuit semper unum summum Pontificem, e cujus judicio privati omnes cives, ac judices etiam minores penderent. 153. b.
Sozomenum forte pro Theodoreto damnat Gregorius: nam quæ illi objicit, in Theodoreto reperiuntur. 269. b.
Spiritum Sanctum a Filio procedere, Concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco, *De meo accipiet*; & ex illo *Quem ego mittam vobis*, &c. accepit. 292. a.
Speculum exemplorum, & aurea legenda taxantur. 267. b.
Stellam apparuisse Magis ante Christi nativitatem, Chrysostomo, & Augustino placet. 236. b.

T

Tempus.

TEmporis circumstantia non est necessario dicenda in confessione, 425. b. & *seq.* jus divinum nullum certum tempus confitendi præscribit. 465. b.
Tertulliani opuscula apocrypha per Gelasium. 271. a.

Testamentum

Minus solemne an sit validum secundum sententiam Alexandri Tertii, 164. a. testamentum apud Latinos interdum pactum, & promissionem significat. 41. a.

Theologia.

Ratio est, fermoque de Deo, 273. a. theologia scientiae appellationem propriè sibi vendicat, 275. b. & rea res etiam contingentes verfatur fine nominis sui factura, *ibid.* theologia duplex, naturalis, & supernaturalis, 278. a. theologia nullo modo inutilia colligit, quin super Dei fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos superaedificat, 286. a. theologica conclusio, seu quaestio ea propriè est, quae ex theologiae principiis, ut effectis e causis suis, oritur, *ibid.* theologiae tractatio bipartita est, 286. b. Theologiae finis primarius est divinae naturae contemplatio, postremus autem earum rerum actio, quae ad bene beateque vivendum sunt necessariae, 275. a. Theologiae consequentiae firmae & evidentes sunt, 276. a. Theologiae ratio formalis duplex, 279. b. Theologiae ratio formalis est, esse revelatum a Deo, lumenve divinitus infusum, *ibid.* Theologiae principia per fidem intellige afferunt fere theologi qui de viatorum theologia disputant, *ibid.* ea theologiae principia sunt habenda, quae per sacros auctores Ecclesiae sunt divinitus revelata, 280. b. vera & germana Theologiae principia sunt, quae libris sacris, & Apostolorum traditionibus continentur, *ibid.* ejus primaria principia sunt articuli fidei, cetera omnia quae in sacris litteris, vel in traditionibus assumuntur, sunt secundaria, 283. a. theologiae effecta cum in dubium vocantur, quaestiones sunt, cum ratione cognitur, conclusiones, 285. b. theologiae principia, vel disposita inter se, & ordinata sunt, vel connexa & colligata, 286. b. theologiae scholasticae quod proprium munus, 288. b. theologiae verae tres fines, scientia Dei, caelestium rerum cognitio, humanarum prudentia & salus, 290. a. theologiam scholasticam explodunt, & exsibilant haeretici juniores, 287. a. theologiam non esse speculatricem, sed effectricem, conantur aliqui perfundere. 373. b.

Theologus.

Materiam a priscis auctoribus, formam a junioribus mutuari debet, *In Poemate.* Praeter communem artem differendi, quam dialectici tradunt, aliam habeat necesse est, *ibid.* theologus scholasticus est, qui de rebus Divinis prudenter e litteris & Divinis institutionibus ratiocinatur, 288. a. theologi omnia theologiae principia in quaestionem verterunt, 286. b. differentiae Theologi primum officium, 288. a. theologi universi in theologiae certis decretis definiendis errare non possunt, 294. a. & b. theologi quidam indigne nominantur, 288. a. theologorum scholasticorum testimonium, si alii viri docti contra pugnant, non plus valet, quam ratio eorum, vel auctoritas comprobat, 290. b. theologorum omnium communi sententiae refragari, temerarium est, 292. a. theologis, qui Pontificum canones ignorant, multa desunt ad usus theologiae necessaria. 299. a.

Traditio.

Ad haereticos confutandos majorem vim, quam scriptura habet, 77. a. traditionum Apostolicarum alteras Apostoli a Christo Domino acceperunt, alteras vero Apostoli ipsi Spiritu sancto suggerente ad Ecclesiae utilitatem ediderunt, 80. b. traditiones Apostolicae impugnantur ab haereticis, 71. a. ad traditiones Christi & Apostolorum investigandas viae quatuor sternuntur, 79. a. traditionum Apostolicarum certitudo multis rationibus confirmatur, 81. b. traditiones sunt divina verba, non aliter ac illa, quae sacris libris scripta sunt, 85. b. traditiones non sunt divinarum scripturarum additamenta, sed complementa, & earum quasi commentarii. *ibid.*

Transmigratio.

Septuaginta anni transmigrationis quomodo computandi sint, an in primum annum Cyri, an vero in secundum Darii, fusissime disputatur, 339. b. & *seqq.* transmigrationis septuaginta annorum initium a defolatione fumendum est, non a transmigratione. 343. a.

Turris David, id est, sacrae scripturae auctoritas arietibus quatuor concuti solet. 5. b. & 6. a.

V

Vasa argentea ac aurea, & suppellex Aegyptiorum quid significent. 289. b.

Veritas.

Putissima non est, cui quoquomodo est falsitas permixta, 9. a. veritas quaedam est, quae non habet pietatem, 213. b. veritas scripturae semper fuit connexa cum reverentia fidei, 46. a. veritas Scripturae vere & proprie, in intellectu est, Scriptura autem improprie tanquam in signo, 291. b. veritates quaedam catholicae ita ad fidem pertinent, ut his fubilatis fides quoque ipsa tollatur, 309. b. veritates quaedam Catholicae sunt, quibus exeris, fides quatitur, sed non everititur. *ibid.*

Vincentius Belluacensis, & D. Antoninus non tam vera, quam multa scripserunt. 267. b.

Vindicta.

Vindicta justa duplex, 393. b. & *seq.* vindictae finis triplex. 394. a.

Vir.

Viri Apostolici & spirituales omnia discernunt, quae ad salutem sunt necessaria, 27. a. viri prudentes noluit cognitionem de Deo vacantem & otiosam esse. 274. b.

Virtus.

Virtus est habitus electivus in mediocritate consistens, 400. b. virtus infusa duplex. 403. b.

Vitam corporalem quilibet tenatur conservare. 424. a.

Wicleff. docuit confessionem esse superfluam & inutilem. 432. a.

Unctio.

Unctio interior sapientibus Ecclesiae magistris sufficit ad ea quae fidei adversantur refutanda, at ignorantibus opus est externa doctrina, 32. a. Unctionis sacri Chrismatis virtus, 385. b. in voce ambigua non licet unum quodlibet significatum accipere. 195. a.

Volente aliquo ea fieri dicuntur, quae non invito fiunt. 34. a.

Votum sacramenti poenitentiae implicitum peccatoribus baptizatis non sufficit ad salutem, sed explicitum & formale. 431. b.

Vulgata dictione rerum vocabula pro rerum imaginibus usurpantur. 239. a.

Vulgus.

Vulgi falsae opiniones in duplici sunt differentia, 239. a. vulgi sermones non solent homines severi aucupari, quamvis gravissimi viri in scribendo id fecerint. 267. a.

Indicis Rerum Finis.

INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ,
Quæ in his Operibus explicantur.

Geneſis.

Cap. 2. INſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem. 292. a.
16. Illa concepiſſe ſe videns, deſpexit dominam ſuam, &c. 281. b.
18. Deſcendam, & videbo, utrum clamorem operis compleverint. 354. a.
19. Ne reſpicias poſt tergum. 56. a.
25. Expectata hic, ego & puer poſtquam adoraverimus, revertemur ad vos. 9. a. & b.
26. Iſaac diſcedens, ut veniret ad torrentem Gerare, habitaretque ibi, rurſum fodit alios puteos, quos foderant ſervi patris ſui Abraham, &c. 50. a.
29. Ego ſum primogenitus tuus Eſau, &c. 10. a.
41. Par ſalutem Pharaonis exploratores eſtis. 15. b.
46. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingreſſæ ſunt in Ægyptum, fuere ſeptuaginta. 68. a. & b.

Exodi.

2. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egreſſi ſunt de femore Jacob, ſeptuaginta. 68. a. & b.
12. Fecerunt filii Iſrael, ſicut præceperat Moyſes, & petierunt ab Ægyptiis vaſa argentea, & aurea. 11. a.
31. Vocavi ex nomine Beſeleel, & implevi eum ſapientia. 210. b.

Leviticî.

4. Orabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei. 343. a.
16. Sabbatum requietionis eſt, affligetis animas veſtras, ab omnibus peccatis veſtris mundabimini. 421. b. 446. a.

Numer.

22. Si vocare te venerint homines iſti, ſurge & vade cum eis. 10. b.
23. Non eſt Deus ut homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur. 9. a.
36. Omnes enim viri ducent uxores de tribu, & cognatione ſua. 51. a.

Deuteron.

17. Si difficile & ambiguum apud te judicium eſſe proſpexeris, venies ad ſacerdotes Levitici generis, &c. 154. a.
37. Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, &c. ex decreto judicis morietur. 130. a.
18. Qui verba Prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, noluerit audire, ego ultor exiſtam, &c. quod ſi in nomine Domini propheta illa prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt loquutus. 37. a.

1. *Regum.*

13. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpiſſet. 58. b. & 248. a.

2. *Regum.*

16. Dominus præcepit ei, ut malediceret David. 14. a.

3. *Regum.*

6. Factum eſt ergo quadringenteſimo octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra Ægypti, &c. 250. a.
8. Non eſt homo, qui non peccet. 95. a.
22. Ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. 30. b.

4. *Regum.*

11. Athalia vero mater Ochoziæ videns mortuum filium ſuum, occidit omne ſemen regium. 258. a.

Primi Paralip.

15. Proficiebat David vadens & creſcens. 353. a.

Secundi Paralip.

15. Bellum vero non fuit uſque ad triceſimum quintum anni regni Aſa. 247. b.
17. Crevit Joſaphat, & magnificatus eſt uſque in ſublime. 354. a.

Job.

12. Qui immutat eor principum, & decipit eos, & errare eos facit quaſi ebrius. 11. b.
85. Qui docet nos ſuper jumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos. 219. b.

Pſalm.

11. Salvum me fac, quoniam defecit ſanctus. 106. b.
15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, &c. 354. b.
2. Spes mea ab uberibus matris meæ. 347. a.
31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. 335. a.
40. Beatum faciet eum in terra. 349. a.
44. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus. 354. a.
47. Circumdate Sion, & complectimini eam, &c. quoniam hic eſt Deus Deus noſter, ipſe reget nos in ſecula. 98. a.
49. Immola Deo ſacrificium laudis. 325. b.
50. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. 353. a.
52. Deus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens, &c. 354. a.
73. Iratus eſt furor tuus ſuper oves paſcuæ tuæ. 310. b.
88. Diſpoſui teſtamentum electis meis, juravi David ſervo meo, uſque in æternum præparabo ſemen tuum. 98. a.
93. Qui docet hominem ſcientiam. 219. b.
138. Erravi ſicut ovis, quæ periit. 210. b.
144. Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. 8. b.

Proverbiorum.

2. Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia. 375. a.
5. Ne intenderis fallaciæ mulieris, favus enim diſtillans labia meretricis, &c. 223. b.
7. Mulier garrula & vaga quietis impatiens, &c. *ibid.*

Eccleſiaſtes.

1. Vanitas vanitatum, &, & omnia vanitas, &c. 212. a.
7. Non eſt homo juſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 95. a.
12. Donec revertatur pulvis in terram unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. 360. b.
12. Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi. 182. a.
12. Deum time, & mandata ejus ſerva, hoc eſt enim omnis homo. 213. a.
21. Fili, peccaſti, non adjicias iterum, ſed de priſtinis deprecare, ut tibi dimittantur. 406. a.

Canticorum.

2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. 110. a.
5. Tenui eum, nec dimittam. 98. a.

Sapientiæ.

3. Nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, &c. quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. 362. a.
9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. 212. b.
13. Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, &c. 210. b.

Ecclesiastici.

8. Non te prætereat narratio seniorum. 187. a.
15. Non dicas, ille me impedivit. 11. b.
37. A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona est via tua. 56. a. & b.

Esaiæ.

11. Erit fides cinctorium renum ejus. 347. a.
22. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, &c. 142. a.
38. Morieris, & non vives. 10. b.
38. Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. 335. a.
50. Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo; aperuit illis quoque aurem. 284. b. *& seq.*
53. Pro eo, quod laboravit anima ejus, & videbit, & saturabitur. 354. a.
54. In misericordia sempiterna miserius sum tui, dixit redemptor tuus Dominus, &c. *usque*, Et fœdus pacis meæ non movebitur. 141. b.
59. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent, &c. 99. a. & 291. a.
62. Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. 354. b.
66. Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu? 410. b.

Jeremiæ.

Dabo vobis pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. 121. a.
Convertimini filii, revertentes, & sanabo aversiones vestras. 110. a.
20. Seduxisti me Domine, & seductus sum. 14. a.
25. Servient gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis, cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babyloois. 140. a.
30. Postquam enim convertisti me, egi pœnitentiam. 404. b.
31. Novum creavit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. 348. a.
32. Feriam eis pactum sempiternum, & non definam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. 141. b.
32. Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor, &c. 248. a.

Ezechielis.

3. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. 106. b.
16. Emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, &c. 122. b.
28. Facite vobis cor novum & spiritum novum. 396. a.
34. Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, ipse erit eis in pastorem. 138. a.
37. Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. 141. b.

Danielis.

4. Peccata tua eleemosynis redime. 416. a.
9. In dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. 108. b.

Oseæ.

2. Sponsabo te mihi in sempiternum, &c. sponsabo te mihi in fide. 98. a.
14. Reddemus vitulos labiorum nostrorum. 323. b.

Amos.

6. Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capitis populorum. 115. b.

Jonæ.

3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. 152. b.

Abacuc.

2. Justus ex fide sua vivit. 339. b.

Aggæi.

2. Interroga sacerdotes legem. 121. a.

Malachiæ.

1. Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra: a solis enim ortu, &c. & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 325. a.
2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus. 121. a.

2. Machabæorum.

7. Homo sacerdos de semina Aaron venit, non decipiet nos. 266. b.

Matthæi.

2. Ecce Magi ab oriente venerunt. 235. b.
2. Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, mittens occidit omnes pueros, &c. 236. a.
3. Ego baptizo vos aqua. 384. a.
3. Facite fructum dignum pœnitentiæ. 394. b.
5. Vos estis lux mundi. 95. b.
5. Si offerens munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris &c. 468. b. *& seq.*
6. Dimitte nobis debita nostra. 95. a.
10. Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. 62. b.
10. Quæ in aure auditis, prædicate super tecta. 87. a.
10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. 364. a.
12. Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui. 233. b.
15. Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? 124. b.
16. Cavete a fermento Pharisæorum. *ibid.*
16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, &c. 151. a.
16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 98. b. 141. a. *& seq.* & 155. b.
16. Tibi dabo claves regni cælorum. 137. b.
16. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcumque solveris super terram, &c. 167. b. 427. b.
18. Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, &c. 167. b.
18. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo. 119. a. & 143. a.
22. Simile factum est regnum cælorum homini regi, &c. 96. a.
22. Ego sum Deus Abrahem, Isaac, & Jacob: non est Deus mortuorum, sed viventium. 364. a.
23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, &c. 124. b. & 141. a.
23. Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum. 192. a.
25. Simile est regnum cælorum decem virginibus, &c. 96. a.
25. Omni habenti dabitur, & abundabit: ei autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. 56. a.
26. Tristis est anima mea. 353. b.
28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. 98. a. & 141. b.

Marci.

1. Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta. 65. a.
13. De die autem illa nemo scit, neque Filius. 353. b. *& seq.*

13. Quod

13. Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. 267. a.
15. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. 65. b.
16. Prædicate Evangelium omni creaturæ. 515. a.
16. Qui vero non crediderit, condemnabitur. 430. b. & *seq.*

Lucæ.

1. Regnabit in domo Jacob in æternum. 98. a.
2. Jesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines. 352. a. & b.
3. Qui fuit Sale, qui fuit Cainam, qui fuit Arphaxad. 67. b.
7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 335. a. & 367. a.
10. Neminem per viam salutaveritis. 56. a.
10. Qui vos audit, me audit. 124. b.
10. Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum, &c. 366. b.
13. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes peribitis. 393. a.
21. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 8. b.
22. Accepto pane gratias egit, &c. hoc est corpus meum, &c. 396. a.
22. Hoc facite in meam commemorationem. 167. a.
22. Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. 131. a. & 133. b.
24. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. 169. b.
24. Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. 54. a. & 291. a.

Joannis.

1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. 96. a.
1. Verbum caro factum est, &c. 349. a.
1. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. 348. a.
1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum. 391. b.
1. Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit. 350. a.
2. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. 237. a.
3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. 386. a.
3. Illum oportet crescere, me autem minui. 353. a.
3. Quod vidit & audivit, hoc testatur. 350. b.
5. Pater omnia demonstrat Filio, quæ ipse facit &c. 353. b.
5. Ego non ab homine testimonium accipio. 21. b.
6. Nisi manducaveritis carnem, &c. 437. b.
7. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit. 22. b.
10. Oves meæ vocem meam audiunt. 23. a.
13. Cum esset Pontifex anni illius, prophetavit. 141. a.
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat, &c. 98. b.
14. Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia. 134. b.
15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. *ibid.*
16. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. 99. a.
18. Sanctifica eos in veritate, &c. *ibid.*
18. Volo Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, &c. 350. b.
18. Ego in occulto locutus sum nihil. 87. a.
19. Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper. 11. a.
20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum, &c. 167. b. & 171. a.
20. Quorum retinueritis, retenta sunt. 430. a.
21. Pasce oves meas. 137. a. & 152. a.
21. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scimus, quia verum est testimonium ejus. 49. a.

Actorum.

3. Cassis denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu. 566. a.
6. Verbum Dei crescebat. 353. a.
7. Joseph accersivit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque. 68. b.
7. Positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham] pretio argenti a filiis Emor filii Sichem. 69. b.
10. Mitte & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere. 372. b.
15. Convenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc. 161. a.
15. Viri fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere. 553. b.
14. Visum est Spiritui sancto, & nobis. 125. a. & 130. b.
20. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. 225. a.

Roman.

1. Tradidit illos Deus in reprobum sensum. 21. b. & *seq.*
2. Factores legis justificabuntur. 374. b.
2. Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio &c. 522. a.
3. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. 346. b.
3. Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. 371. b.
3. Per unius justitiam in omnes homines in justificationem. 371. a.
6. Ore autem confessio fit ad salutem. 382. b.
10. Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. 561. b.
12. Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. 323. a.
12. Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. 581. a.
24. Infirmum in fide assumite. 93. a.

1. Corinth.

1. Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, vocatis sanctis, 92. b.
1. Obsecro vos, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. 124. b.
1. Perdam sapientiam sapientum. 214. a.
1. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem. 241. a.
3. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 93. a.
4. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. 97. a.
4. Habentes eundem spiritum fidei. 371. a.
6. An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? 96. a.
7. Præcipio non ego, sed Dominus: cæteris ego dico, non Dominus. 60. a. & 63. a.
10. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. 384. b.
10. Omnes quidem de uno pane participamus. 386. b.
11. Si quis videtur contentiosus esse, nos tamen talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. 81. b.
12. In uno spiritu omnes nos, in unum corpus baptizati sumus. 96. b.
12. Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarii. 206. a.
13. Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. 348. a.
14. Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent, &c. 181. a.
14. Non est dissensionis Deus, sed pacis. *ibid.*
15. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, &c. 176. b.
15. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 53. a.

2. Corinth.

1. Fidelis autem Deus, quia sermo noster [qui fuit apud vos, non est in illo, est, & non, sed est in illo, est. 116. a.
4. Id, quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 393. a.
5. Scimus enim, quod si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem, &c. *ibid.*
7. Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam, &c. 406. b.
10. Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra: Petra autem erat Christus. 371. a.

11. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego. 60. b. & 63. b.

Ad Galatas.

2. Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi. 377. b.
3. Omnes enim filii Dei estis per fidem. *ibid.*
4. Heres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est usque ad præfinitum tempus a patre. 370. b.
5. Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. 390. a.

Ad Ephesios.

2. Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum. 96. a.
4. Unum corpus & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, &c. 114. b.
4. Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. 99. b.
4. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, &c. 95. a. & 181. b.
5. Eratis aliquando tenebræ, &c. 96. a.
5. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. 386. b.

Philippen.

4. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ missistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. 321. a.

Colossen.

1. In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificam, &c. 349. b.
2. In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. *ibid.*

2. *Thessalon.*

2. Ideo mittet illis Deus operationem erroris. 12. a.

1. *Timoth.*

2. Unus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. 370. a.
6. O Timothee, depositum custodi, &c. 84. b.
6. O Timothee, devita prophanas vocum novitates. 39. a.

2. *Timoth.*

1. Resuscita gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 332. b.
2. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum, &c. 94. a.
2. Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, &c. 339. b.
3. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, &c. 83. a.

Ad Hebræos.

1. Decebat enim, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. 354. b.
2. Nusquam enim angelos apprehendit. 292. b.
5. Omnis pontifex pro hominibus constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. 95. a. & 292. b.
6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt & prolapsi, rursum renovari ad pœnitentiam. 426. a.
9. In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento. 335. a.
10. Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos. 334. a.
10. Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia. 335. a. & 426. a.
11. Credere oportet accedentem ad Deum, quia est. 288. b.
13. Per ipsum offeramus hostiam laudis, &c. id est fructum labiorum confitentium nomini ejus. 333. a.
13. Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci, &c. 323. b.

Jacobi.

1. Deus neminem tentat. 17. b.
2. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. 324. a.
2. In multis enim offendimus omnes. 95. a.

1. *Petri.*

1. Animas vestras castificantes. 339. b.
2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei. 96. a.

2. *Petri.*

1. Non doctas fabulas sequuti natam fecimus Domini nostri virtutem & præsentiam, &c. 349. a.
1. Habemus firmiorem propheticum sermoem, cui bene facitis attendentes, &c. 54. a.

1. *Joannis.*

1. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. 112. b.
1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. 95. a.
2. In hoc scimus quoniam cognovimus Deum, si mandata ejus observamus. 112. b.
2. Non accessi habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, &c. 22. a.
3. Omnis qui peccat, non cognovit Deum, & omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit. 113. a.
3. Qui facit justitiam, justus est, qui peccatum, ex diabolo, &c. *ibid.*

Apocalypsis.

6. Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem & sapientiam. 347. b.

FINIS.

ARA 2970

ibid. b. poteſt quidem per ſe facere probabilem fidem hæreſeos, non tamen certam, *ibid.* Concilium coactum per legatos Pontificis aſſerunt aliqui errare poſſe, alii negant, 127. a. Concilium totum cum Legatis errare poſſe, nullo modo admittendum, 320. b. nunquam in Concilio generali omittitur quæſtio neceſſaria ad decidendas controverſias fidei, 133. a neque unquam concilium ſemel confirmatum emendatur per poſterius: emendantur quidem quæ Pontificis confirmatione carent, 148. a. concilii & ſynodi nomen ſignificat Paſtores & Epiſcopos in unum locum congregatos ad definiendas Eccleſiæ cauſas, 320. a. Concilii Patres in cauſa fidei non conſiliarii tantum ſunt, ſed etiam judices, 130. a. & b. Concilia non coguntur fruſtra, licet ſummus Pontifex ſit firmus judex in cauſa fidei. 148. a. Concilia & epiſtolæ Pontificum certas notas habent, quibus internoſcimus, quando definiant. 194. b. & ſeq. Conciliorum auctoritas argumentis impugnatur, 118. a. Conciliorum definitiones non pertinent ad ſacram Scripturam. 131. b. & ſeq. Conciliorum in fide decreta quibus notis internoſci queant. 135. a. b. & ſeq. Conciliorum robur ab eo eſt, pro quo rogavit Chriſtus, ne deficeret fides ejus. 143. a. in Concilio Tridentino quidam Epiſcopus a patribus explosus eſt, quod aſſereret Chriſtum in cœna ſuum corpus & ſanguinem non obtuliſſe, 326. a.

Confeſſio

Omnium peccatorum mortalium, quæ Sacerdoti fit, eſt ad ſalutem neceſſaria, 432. a. confeſſio peccatorum ſecreta divinæ, non humanæ inſtitutionis eſt, 432. b. confeſſio integra eſſe debet, 440. a. quæ ſit integra confeſſio, *ibid.* b. & 442. a. & ſeq. an ſufficiat confiteri omnia peccata, quorum quis ante memoriam habuit, 440. b. confeſſio non eſt dividenda, 446. b. & ſeq. ſi ex confeſſione alicujus peccati ſequitur ſcandalum, tale peccatum poteſt taceri, 439. b. inſtituta eſt confeſſio in remedium pœnitentis, 450. b. confeſſionis integritas non mathematice, ſed moraliter intelligenda, 450. a. confeſſio duplicitèr informis, 451. a. confeſſio quando repetenda, *ibid.* & ſeq. an confeſſio, quæ Sacerdotibus in aurem fit, Evangelico jure ſit præcepta, 438. a. examinanda eſt conſcientia ante confeſſionem. 441. b. confeſſio eſt præcipua materia ſacramenti pœnitentiæ. 432. b.

Confeſſio ejus, qui attritionem habuit tam imperfectam, ut virtute ſacramenti non fiat contritus, an ſit iteranda. 452. b. confeſſio ficta quando ſit ſacrilegium, 455. a. per Confeſſionem fictam, & informem ſatisfit præcepto Eccleſiæ, 457. a. an confeſſio generalis ſufficiat ad abſolutionem ſacramentalem, quando ſpecialis fieri non poteſt, 457. b. & ſeq. confeſſio, in qua nullum peccatum explicatur, non eſt ſacramentalis, 458. a. an confeſſio ſacramentalis per nuncium, aut per literas abſenti confeſſori fieri poſſit, 458. b. & ſeq. confeſſio an fieri debeat per interpretem, cum alter alterius idioma non intelligit, 460. a. ſine conſenſu ſacerdotis proprii alteri non licet confiteri, *ibid.* a & b. & 461. a. quando non eſt tutum confiteri proprio ſacerdoti, quia timetur ſcandalum, vel revelatio confeſſionis, ſi proprius ſacerdos negat facultatem alteri confitendi, poteſt homo confiteri ſacerdoti cui voluerit, 461. b. confeſſio annua non eſt ſolius præcepti divini, ſed limitati per humanum, 466. a. obligatio ſemel confitendi ſingulis annis exiſtit ex obligatione ſingulis annis ſemel communicandi, 470. a. quando quis aſtringatur ad præceptum Confeſſionis. 472. b. & ſeq.

Confeſſarius

Pontificis a quo juriſdictionem habeat ipſum abſolvendi, 436. a. confeſſarius neceſſario interrogare debet pœnitentem, quando probabile eſt, pœnitentem aliquam circumſtantiam neglexiſſe, 443. a. intelligens pœnitentem eſſe indiſpoſitum, ſacrilegium committit ipſum abſolvendo. 445. a.

Confirmatio

Eſt ſacramentum. 369. b.

Conſtantinus.

Ejus donatio incerta, 253. b. Conſtantini lepra, *ibid.* baptiſmus. 254. a.

Contrarietas quæ eſt meli & boni, eadem eſt veri, & falſi. 8. a.

Contritio

Prima eſt meritoria primæ gloriæ, licet non primæ gratiæ, 395. b. ad contritionem requiritur totus animi conatus, quem tunc pœnitens præſtare poteſt, 410. b. ad contritionem non requiritur certus intenſionis gradus, 411. a. & b. contritio & attritio quid differant, 409 a. & ſeq. contritio non requirit certum tempus, 412. a. contritio ſpecialis pro ſingulis mortalibus peccatis non eſt neceſſaria, 416. b. in ordine ad confeſſionem requiritur contritio de ſingulis diſtincta, *ibid.* contritio quomodo ſit pars pœnitentiæ, 419. a. non eſt pars eſſentialis hujus Sacramenti, ſed integralis. 453. a. & b.

Creaturæ vox generationem habet intus incluſam, quæ Chriſti ſuppoſito abſolute divinitatem tollit. 310. b.

Culpa

Interdum eſt alterius pœna, 11. b. condonatur hominibus per propriam fidem & charitatem, pœna vero non ſolum per propriam, ſed per alienam. 342. a.

D

Decalogi præcepta omnia continent, quæ Deus præcipit. 382. a. Decreta Pontificum duplicia. 164. b.

Deus

Dupliciter cognoſci poteſt. 381. b. Deo improprie & figurate tribuuntur excæcare, indurare, decipere, hominum corda in odium convertere, &c. 13. a. Deus mentiri non poteſt, nec per ſe, nec per aliom, 7. b. Deum poſſe mentiri ex ordinaria potentia, aſſerere hæreticum eſt, 8. a. Deus præcepit filiis Iſrael, ne redderent Ægyptiis vaſa, quæ ab ipſis commodato acceperant, 11 a. Deus omnis boni auctor eſt, 11. b. Deus non decipit deceptionem facienda, ſed permittendo, 11. a Deus earum pœnarum proprie cauſa eſt, quæ ſolum pœnæ ſunt, non culpæ, 12. b. Deus poteſt dici auctor non malæ actionis, ſed bonæ paſſionis, 12. b. Deus eſt cauſa naturalis omnium motionum, 14. b. Deus proprie ſcit, quæ neceſſario eveniunt, & quæ in caſu & fortuna ſunt poſita, 275. b. Deus bifariam conſiderari poteſt, 281. a. & 284. a. Deus ut hominum judex, habet parata virtutibus præmia, vitiis ſupplicia, 282. a. quomodo naturæ lumine agnoſcimus Deum eſſe, agnoſcimus etiam remuneratorem eſſe inquirentium ſe, 283. b. Deus in remiſſione peccati & miſericors, & juſtus eſt. 346. a. & b.

Dilectio Dei ſuper omnia dupliciter poteſt dici maxima, 412. a. & b.

Diſciplina

Quælibet habet duas partes, 15. b. diſciplina omnis humana ad Deum tanquam ad principium ſapientiæ referenda eſt, 210. b. in diſciplinis humanis duo vitia maxime vitanda, 209. a. quid in humanis diſciplinis viri docti reprehendant. 211. a. & b.

Diſcrimen duplex inter ſacros auctores & ſummum Pontificem, Patreſque concilii reperitur. 211. a. & b.

Diſpliceniia

Peccati perfecta quæ, 409. a & b. quæ imperfecta. *ibid.*

Diſtributio accommoda eſt ibi, *Spiritualis homo judicat omnia*, ſicut & ibi: *Ille docebit vos omnem veritatem*, & ibi etiam: *Unctio docet vos de omnibus.* 27. a.

Doctrina

Moralis non minus exigitur ad paſtum ovium Chriſti ſalutarem, quam fidei diſciplina, 137. a. doctrina fidei ſingulis hominibus neceſſaria, 21. a. doctrina Evangelica proprie nec hæreſis, nec ſecta appellatur, 297. b. doctrina veritatis aliquando poteſt intermitti. 444. a. & b.

Doctor.

Doctoris Chriſtiani præcipuum inſtitutum eſt, exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere, 3. b. Doctores Eccleſiæ univerſi nequeunt in falſam fidei doctrinem convenire, 103. b. juniores quid in ſecretarum literarum expoſitione facere poſſint, aut debeant, 186. b. Doctores Hebræorum diligenter contenderunt textum Hebraicum corrumpere. 46. b.

Dogma quodcumque fidei, quod vel Eccleſia habuerit, vel concilium, vel ſummus Pontifex fidelibus præſcripſerit, nobis pro Catholica veritate habendum eſt, ſive ſcriptum ſit, ſive non ſit. 293. b.

Dolor

Dolor.

Voluntatis est proprie hominis tristitia: qui autem in solo appetitu sensitivo reperitur, magis est animantis dolor, quam hominis, 336. a. dolor comes individuus resipiscentiæ, 395. a. dolor peccati quia est contra Deum, est de essentia pœnitentiæ, 397. a. dolor omnis in amore fundatur. *ibid.* b.
Driedo graviter erravit, qui relicto Hieron. & aliis probæ fidei, aurem Beroso accommodavit in Persarum regum gestis. 263. a.
Dubius in fide an infidelis sit. 300. a.
Dubitatio sine assensu atque dissensu nec error proprie est, nec fidei ex omni parte inimica. 301. b.

E

Ecclesia

Fidelium nunc viventium scribere librum canonicum non potest, sed definire, quisnam liber sit canonicus, potest, 20. b. Ecclesia præsens suo jure potest docere eos, qui fidem susceperunt, quæcunque sunt fidei, 21. a. quæ præcepta Ecclesia solvere possit, quæ non, 64. a. Ecclesia antiquior est quam scriptura, 74. b. Ecclesia non potest eximere fideles a vinculo Traditionum, quas a Christo Apostoli acceperunt, nec illas contraria consuetudine abolere, 81. a. Ecclesiæ græcum nomen, Latine Convocatio seu concio dicitur, 92. a. est locus quo multitudo confluit, & ipsa multitudo, *ibid.* Ecclesia dupliciter intelligi potest, *ibid.* b. ex quibus vere & proprie Ecclesia conflctur, 97. b. & 110. a in credendo non potest errare, 98. a. nec ejus fides potest deficere, *ibid.* & Ecclesia est immaculata in his, qui a crimine mortali mundi sunt, quamvis culpæ venialis nonnihil contrahant omnes, 112. a. non debet, nec potest appellari synagoga Sathanæ, 114. a. Ecclesia una manet mortuo summo Pontifice, manca tamen & imminuta, *ibid.* b. Ecclesia Catholica, id est universalis nominatur, propter communem fidem & universalem doctrinam, in toto orbe diffusam, 116. a. Ecclesia in doctrina eorum morum, qui ad salutem sunt necessarii, non potest errare, 137. a. in moribus, qui ad privatos homines, aut Ecclesias referuntur, errare per ignorantiam potest, 139. a. in canonizationibus Sanctorum non errat, *ib.* b. Ecclesia Christi custodit scripturam, & ejus intelligentiam, 291. a. non haberet veram fidem & Evangelium, si non haberet legitimum sacræ scripturæ sensum, *ib.* Ecclesiæ auctoritas certa regula est ad definiendum quis liber sit canonicus, 38. b. ejus auctoritas non est ratio per se movens ad credendum, sed causa sine qua non crederemus, 24. b. Ecclesiæ partes sunt omnes illi, qui post baptismum Christi characterem habent, nisi propter hæresim publice Ecclesiæ judicio fuerint damnati, 93. b. Ecclesiæ promisit Christus Spiritum veritatis, 98. b. Ecclesiæ, quam Apostoli fundarunt, spiritus sancti charismata sunt data, 104. b. decreta Ecclesiæ, quæ certis principiis non innituntur, certa & firma esse non possunt, 139. b. Ecclesiæ Romanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 149. a. & *seq.* Ecclesiæ publicum privilegium fuit, quod Petrus aliis confirmandis solidam fidem proponeret, nec in fidei judicio deficeret, 171. a. Ecclesiæ Romanæ consuetudines aliæ sunt communes toti Ecclesiæ, aliæ vero ipsi peculiares: illas Ecclesiæ omnes tenentur amplecti, has non, *ibid.* b. Ecclesiæ intelligentia est germanus sacræ scripturæ intellectus, 291. a. Ecclesiæ societas fratrum fidelium pœnas communes per amicitiam facit, 341. a. Ecclesiam manifestam esse & cognitam fidelibus necesse est, 107. b. & *seq.* extra Ecclesiam nemo salvatur. 372. b.
Ecclesiæ præceptum de facienda confessione semel in anno non obligat illos qui tantum peccaverunt venialiter, 465. a. hoc præceptum, an præceptum sit, an vero exhortatio, 470. a. an Ecclesia cum aliquo dispensare possit in præcepto divino de confessione. 470. b. & *seq.*
Ecclesiastici scriptores si mentiantur, impudentes & impii sunt, quia ratio virtutis & bonæ fidei cognoscendæ facilior est illis. 265. b.

Editio

Vetus & vulgata sacræ scripturæ fidelibus est retinenda in omnibus, quæ ad fidem & mores spectant, 45. a. aliqui conantur probare, Latinam editionem per Græca & Hebræa exemplaria corrigendam esse. 47. b.
Eleemosyna remittit peccata. 403. a. & 416. a.
Enoch fidem habuit. 376. a.
Enunciationes loco interrogationum in judiciis usurpantur. 14. b.
Epiphanius in rerum & temporum ratione nullos graves auctores sequi solet, atque adeo in his interdum fallitur. 236.

Episcopus.

Antiochenus, si Petrus semper Antiochiæ sedisset, ut cœpit, legitime illi in Pontificatu successisset, 168. a. Episcopum Romanum esse, qui Petro in eadem auctoritate & potestate succedit, probatur. 155. b. & *seq.* in fidei controversiis definiendis errare non posse probatur, 160. b. & *seq.* Petri successorem esse, constat gravissimis historiis, 167. b. & 168. a. Episcopi annulares sine causa aliquando in concilio sunt admissi, 121. b. Episcopi successores Apostol. in potestate ordinaria, quam singuli in suis Ecclesiis habuerunt, non tamen in potestate generali & extraordinaria. 171. a.

Epistola.

Epistolam Pauli ad Hebræos inter Canonicas non reponere, est hæreticum, 28. a. & 38. b. epistolam item Jacobi, 28. b. & 42. a. secundam Petri, duas posteriores Joannis, & illam aliam Judæ in canonicis non annumerare, hæresim sapit. 28. b. 41. b. & 42. a.

Erasmus Roterodamus.

Quas tenebras super universam terram factas scribit Evangelista, ipse super Judæam tantum, ignorans humanas historias, fusas intelligit, 226. b. licenter nimis Hieronymum mendacii arguit. 264. a.

Error

Duplex, personalis, & judicialis, 163. b. errare quid. 300. a.
Essentia divina nec genita est, nec generat. 294. a.

Evangelium

Pauli non fuisset receptum, nisi auctoritate Petri, & ecclesiæ fuisset roboratum, 19. a. & 21. b. Evangelium non in scripturis & superficie, sed in sensu & medulla consistit. 291. a.

Eucharistia.

Sacrificii Christi exemplar non esset, nisi esset quoque ipsa sacrificium, 330. b. non modo sacrificium est, quo Deo gratiam referimus, sed nos etiam Deo placat, *ib.* est sacrificium laudis & gratiarum actionis, 325. b. Eucharistiæ sacrificium quatuor partes habet, consecrationem, oblationem, fractionem, consumptionem, 336. a. inter omnia Sacramenta solum est sacrificium, & quare, 346. b. corpus & sanguis Christi in Eucharistia offertur, 333. b. Eucharistiæ sacramentum sumens sine pœnitentia peccat mortaliter, 421 b. Eucharistiæ spiritualis & sacramentalis manducatio, qua ratione necessaria. 437. b.
Eucharistiam aliquando sumere licet sine confessione, 466. b. ante Eucharistiam confessio præmittenda, *ibid.* & *seq.* & 470. a.

Eusebius.

Et veteres non satis explicant, quantum fuerit tempus prædicationis Christi, 238. a. & b. Eusebii Cæsariensis chronicon & historia Ecclesiastica a Gelasio Papa, & multis aliis notantur. 268. a.
Exemplaria Latina sacræ scripturæ in his, quæ ad fidem & mores pertinent, non sunt per Hebraica, vel Græca corrigenda. 45. a.
Explicatur caput primum de hæreticis: *Dubius in fide infidelis est.* 301. b.
Expositores quæ apponunt in margine, ea librariorum vitio nonnumquam inseruntur. 39. b.

F

Falsum absurde in typum veritatis assumitur. 10. a.

Festum.

Festus dies pro Paschate solet in Evangelio accipi, 237. a. & b. festum, de quo meminit Joannes cap. 5. non fuit Pentecostes, licet Chrysostomus, & Cyrillus affirment, 238. b. festorum corporalis quies quo pertineat. 431. b.

Fi-

Fides

Romani Pontificis interior non eſt Eccleſiæ neceſſaria, 171. a. Fides immediate auctoritate nititur, 276. a. Fides & Theologiæ non aliter ſe habent, quam habitus principiorum, & ſcientia concluſionum, *ibid.* fides innititur revelationibus, quas Apoſtoli & Prophetæ ediderunt, 280. a. fides non ſequitur privatas revelationes, ſed eas, quæ ad communem religionem attinent, *ibid.* a. & b. cum natura non pugnat, 284. b. non ad verba, ſed ad ſenſa refertur, 291. b. naturalem rationem dirigit, 284. b. fidei quædam ſunt, quæ omnes fideles explicite credunt, quædam, quæ ſoli majores credere teneatur explicite, 186. b. fidei ratio formalis non eſt Eccleſiæ auctoritas, 24. a. fidei reſolutio ultima fit in cauſam interiorem efficientem, hoc eſt in Deum moventem ad credendum. *ibid.* b. fidei ratio formalis, quæ eſt divina veritas revelans, non ſufficit ad movendum, niſi adſit Deus interius movens, *ibid.* ejus ratio formalis non eſt ratio Theologiæ formalis, 279. b. fidei dogmata, ſive Chriſtus per ſe Apoſtolis revelaverit, ſive Spiritus ſanctus poſt ejus aſcenſionem, mutari non poſſunt, 81. b. non ſtatim ſi quicquam juris Canonico continetur, fidei dogma credendum eſt, 135. b. fidei doctrina non ſolum illud eſt, quod Apoſtolis expreſſe habetur revelatum, verum illud etiam, quod ex altera propoſitione revelata, & altera certa lumine naturali conficitur, 568. a. in duplici differentia ſunt ea, quæ ſunt fidei, 283. b. fidei habitum per dubitationem pertinacem amitti probabile eſt, 302. b. fides Chriſti implicita & explicita, 370. a. explicita non fuit ſemper ad ſalutem neceſſaria, *ibid.* b. poſt divulgationem vero Evangelii cuilibet eſt neceſſaria, 371. b. implicita poſt lapſum ſemper fuit neceſſaria ad ſalutem, 370. b. differentia inter fidem veteris & novæ legis, 372. b. & ſeq. fidei ad ſalutem major eſt neceſſitas, quam baptiſmi, 373. a. ſine fide hominem juſtificari poſſe, ſententia erronea eſt, 374. b. fides eſt fundamentum juſtitiæ, 375. b. & ſeq. non niſi a Dei gratia provenit, 376. a. & b. eſt ad remiſſionem peccatorum neceſſaria, 377. b. in lege naturæ ſola fides ſatis fuit ad ſalutem parvulorum, 382. a. Quod ſanæ doctrinæ adverſatur, Fidei quodammodo adverſum eſt. 290. a.

Figurata dictione multa, quæ parti conveniunt, ſolent in totum transferri. 209. a.

Filius

Dei dicitur neſcire diem judicii, quia ſcire ſe diſſimulat, nec vult aliis revelare, 353. b. filii Dei non ſemper probi intelliguntur, ſed ii quoque interdum, qui bona paterna profegerunt. 110. a.

Finis eſt duplex, alius doctrinæ, alius doctoris. 276. a.

Fractio & conſumptio ſpecierum, ad integritatem externi ſacrificii pertinent. 336. a. & b.

Fratres

In Scriptura, non modo germani, ſed propinqui dicuntur, 233. a. Fratres vocat Scriptura eos, qui ſunt conſobrini. 234. a.

Fundamentum domus ſecundum metaphoram idem eſt, quod ſervata analogia corporis caput. 252. b.

G

Gelaſius.

GElaſius multos libellos rejecit. 268. a. Gelaſii Papæ cenſura de hiſtoriis Sanctorum. 245. b.

Gens nulla eſt tam fera, quæ non ſciat Deum habendum. 282. a.

Gentes tales volebant Deos eſſe, quales ipſæ eſſent. 364. a.

Gratia ſuavior & effuſior eſt, quam natura. 339. a.

Græci.

Græca hiſtoria falſa reputatur ante Olympiades, poſt verior, 255. b. Græci multis locis, ut Scripturam ad ſuum ſenſum traherent, navum teſtamentum violarunt. 46. a.

Gregorius

Primus, & tertius loquuntur de muliere, quæ ante matrimonium erat impotens ad ſolvendum debitum, 566 a. decimus ratione Theologica demonſtrevit, Spiritum Sanctum ex Patre, & Filio, tanquam ex uno principio procedere, 294. a. Gregorius Magnus in Dialogis, & Beda in Hiſtoria Anglorum, quædam miracula ſcribunt minus certa. 267. b.

H

HAbitus fidei in ordine ad Theologiam habet ſe ut habitus intellectus in ordine ad diſciplinas humanas. 24. b.

Hebræi hiſtoriæ humanæ penitus ſunt ignari, quia nulla externi regni monumenta habent. 263. b.

Heli

Eundem fuiſſe, qui & Joachim pater Virginis Mariæ, quibaſdam probabile viſum eſt, 232. b. Heli, Eliachim, Joakin idem fere ſignificant. *ibid.*

Hæreſis.

Hæreſeos nota non eſt inurenda illis, qui tenent, Eccleſiam in aliqua lege & more poſſe errare, 538. a. & b. Hæreſis ſine pertinacia non conſtat, 296. a. Hæreſis eſt error pertinax illius, qui profeſſus fuit fidem, 297. a. Hæreſis & ſecta idem ſunt, *ibid.* b. Hæreſis unde dicta, *ibid.* generale nomen eſt, ſed contracto vocabulo dicitur ſecta ſeu divifio, qua quis a communi Eccleſiæ fide ſe ſejungis, *ibid.* non incurritur ex verbis inordinate prolatis, ſi error in fide abſit, 299. b. hæreſim conſtare poſſe ſine pertinacia, aliqui Doctores aſſerunt. 295. b.

Hæreticus

Eſt, qui volens unicuilibet dogmati aſſentitur, cum intelligat eſſe fidei contrarium, 303. b. non eſt, qui paratus eſt corrigi ab Eccleſia, 304. b. nemo nominandus hæreticus, niſi a perfecta & conſummata hæreſi, 305. a. quæ neceſſaria ſint, ut quis conſtituatur hæreticus, 306. b. hæretica propoſitio eſt, quæ hæreſim interiorem enunciat, illiuſque eſt omnino ſignum, *ibid.* hæretici non ſunt partes Eccleſiæ, 93. b. hæretici Spiritum veritatis concedunt Eccleſiæ Sanctorum, 104. a. hæreticis omnibus commune eſt Eccleſiam aut Eccleſiæ nomen ſpernere, aut ad ſe transferre, 88. a. ex verbis inordinate prolatis hæreſim incurri quomodo ſit verum. 299. b. & ſeq.

Herodes

Romam vocatus, ut accuſationi filiorum reſponderet, diſtulit necem innocentium. 236. a. Herodias non fuit filia Arethæ regis. 234. b.

Hieronymus

Non eſt regula Eccleſiæ in libris Canonicis decernendis, 33. b. iſſe Adami ſepulturam in loco Calvariæ. 239. b.

Hieroſolyma

Ab Aram centum ſeptuaginta duabus paraſangis Perſicis, & Hiſpanis, ab Ur Chaldæorum ducentis duodecim diſtat. 236. b.

Hiſtoria

Licet ad narrandum, non ad probandum ſit ſcripta, aliquid tamen ſine dubio probat, 232. a. non ſolum Eccleſiaſtica, ſed etiam ethnica, Theologo contra adverſarios fidei utiliſſima, 226. b. & hiſtoria Socratis ſcholaſtici Cæci non placet, 270. a. hiſtoriæ humanæ auctoritas multis argumentis impugnatur, 227. b. hiſtoria veritatis certum ſignum eſt, ſi de iiſdem rebus eadem omnes ſcribant, 231. b. hiſtoriæ uſurpatio & approbatio non idem, 253. a. hiſtoriam Sozomeni improbavit Divus Gregorius, 269. b. ſcribentes hiſtorias ſanctorum, res humanas ab ipſis alienas fore non cenſeant, ſed ſicut Evangeliſtæ, nec affectus naturæ imbeciliiores, nec cauſas naturæ graviores diſſimulent. 266. a.

Hiſtoricus.

Certus eſſe non poteſt, ad faciendam certam Theologiæ fidem, præter auctores ſacros, 231. a hiſtorico debemus fidem, cui auctoritatem tribuit Eccleſia: eni autem Eccleſia denegat fidem, & nos ſimiliter, 268. a. hiſtorici graves ac fide digni probabile argumentum Theologo ſuppeditant, 231. b. hiſtorici omnes in eandem rem concurrentes certum argumentum faciunt, ut Theologiæ dogmata firma atiam ratione conſtituantur, *ibid.* quomodo debeant concordare, ut certa ſit illorum doctrina, 233. b. hiſtorici gentium veraciores fuerunt, quam multi ex noſtris, 264. a. hiſtorici illi præferendi ſunt, qui ſeveritati ingenii quandem prudentiam adjungunt, & ad eligendum, & ad judicandum. 264. b

Homo

Homo

Non ſolum vitales operationes per gratiæ formam, & virtutes in ſe edit, ſed vivendi ſibi cauſa eſt, 339. a. in ſui generatione Dei editor exiſtit. *ibid.* in ſe facit actus fidei, ſpei, charitatis, quibus Deus utitur ad animum vivificandum gratuito, *ibid.* b homo licet cauſa gratiæ non ſit, cauſa tamen ſibi eſt, ut per gratiam vivat, *ibid.* homo tunc ſecundum animam dicitur eſſe in cœlo, quando videt Deum, 350. b. hominem peccare in eo, quod Deo præcipiente agit, cum recta ratione pugnat, 14. a. homines boni, etſi pauci ſunt, plus valent, ut plebs bona ſit, quam multi mali, ut nominetur mala, 114. a. homines hominibus credant neceſſe eſt, niſi vita pecudum more degenda ſit, 231. a. homo non tenetur ſtatim a commiſſo peccato facere pœnitentiam, 421. b. & ſeq. non tenetur pœnitentiam agere, quoties peccata memoriæ occurrunt, 422. a. nec divino nec humano jure obligatur homo diebus feſtis ad pœnitentiam, *ibid.* a. & b. homo dominus eſt bonorum corporalium & ſpiritualium, non autem vitæ corporalis, 424. a. homo non poteſt producere pœnitentiæ actum ſufficientem ad juſtificationem, ſine ſupernaturali auxilio Dei. 403. b. & ſeq.

I

Jacob

IN illit verbis: *Ego ſum primogenitus tuus Eſau*, &c. ſecundum aliquos mentitus eſt, ſed matre conſulente, non Deo revelante, 9. b. cum præripuit fratri benedictionem, fidem gentium prænotavit, 10. a. eſt vere primogenitus ſecundum carnem & ſecundum jus. *ibid.*

Jacobus frater Domini vocatus, non fuit filius Joſeph, niſi illum duas ſimul uxores habuiſſe nulla ratione contendas. 234. a.

Jejunium quadrageſimæ Apoſtolicum inſtitutum eſt. 80. b. & ſeq.

Jeſu epiſtola ad Abgarum regem fabula eſt. 368. a.

Imperandi verbum an ſemper præceptum, an conſilium ſecum ferat. 10. b.

Impoſſibile quandoque dicitur, quod valde difficile eſt. 434. b.

Incitamenta aliqua exteriora & humana, neceſſaria ſunt juxta communem legem, ut in Evangelii fidem inducamur. 83. a.

Infidelitas.

Infidelitatis ſpecies quot ſint. 304. b. infidelitas non eſt peccatum iis, qui nihil de fide audierunt. 374. a.

Infirmus, qui caſu obmutuit, ſi ſignis det teſtimonium ſe confiteri voluiſſe, abſolvitur. 457. a. & b.

Injuriarum remiſſio remittit peccata. 405. a.

Innocentium Tertium fuiſſe confeſſionis auriculeris auctorem, falſum eſt. 439. a. & b.

Interpretatio quæ apponitur retentis vocibus Hebraicis, an ad ſacram ſcripturam pertineat. 39. b. & ſeq.

Interpres

Machabæorum veniam petit non falſitatis, ſed elocutionis. 36. a. interpres verbis Hebraicis retentis, jure ſuo poteſt interpretationem apponere, quod facere poterat verbis Hebraicis non retentis, 39. b. non eſt aſtrictus eaſdem omnino res, quæ in Hebræo habentur, ſemper in Græcum, Latinumque convertere, ſi ſenſus idem manet, 52. a. interpres editionis vulgatæ habuit ſpiritum quemdam prophetico vicinum & proximum. 54. b.

Inſtrumentum a ſanis obſignatum, teſtamentum dicitur. 41. a.

Joannes Evangeliſta quare non dixit, aut filium, aut vitam, aut lucem, ſed *Verbum caro factum eſt*. 349. a.

Joannes Vergara Canonicus Toletanus Græcæ & Latinæ linguæ peritiſſimus. 262. b.

Jonas nolabat Ninive ſubverſionem prænunciare, eo quod divinam putabat miſericordiam Ninivitis pœnitentibus eſſe flectendam. 10. b.

Joſeph

Non eſſe mentitum in illis verbis, per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis vos, &c. aſſerit D. Auguſt. accepit enim verbum, *eſtis*, pro verbo, *habemini*, 14. b. Joſeph duos patres habuit, Heli legalem, Jacob naturalem, 235. b. Joſeph aliam præter Mariam uxorem habuiſſe conjectura eſt, quia aliqui in Evangelio fratres Domini vocantur, 233. b. eum Mariam conjugem accepit, octoginta fuiſſe annorum, Epiphanius non ſemel aſſtruit, 234. a. Joſeph & Cleophas erant fratres ſecundum Egeſippum. *ibid.*

Joſephus egregius hiſtoricus a multis laudatur. 270. b.

Judaico ritu gratias Deo agere, calicem in manus accipiendo & levando, vere aſt hoſtiam pro gratiarum actione offerre. 326. a.

Judex.

Judicem vivum oportet in Eccleſia eſſe, qui fidei controverſias poſſit decidere, 20. a. judices Eccleſiaſtici merito eos omnes hæreſeos nomine condemnant, qui de dogmate Catholico dubitant, 306. b. tunc de hæreſi tuto poſſunt pronunciare, quando error eſt circa ea, quæ nullo modo poſſibile eſt ab errantibus ignorari, 307. b. dubitantes de errantis pertinacia, duas res tranſigere debent. 308. a.

Judicium

De ſcripturis per ſcripturas ipſas idoneum eſſe non poteſt. 17. b. de ſcripturis canonicis ad privatos Reipub. nives non pertinet. 18. a.

Julii Africani de temporibus quinque volumina. 270. b.

Jurit canonici cognitio theologo neceſſaria. 199. a.

Juriſconſultus.

Juriſconſultorum auctoritate non eget Theologus in his quæ ad fidem pertinent, cot. a. parum etiam confert illiorum auctoritas Theologo in his, quæ ad mores pertinent, de quibus lex Evangelica, vel ratio philoſophiæ præſcribit, *ibid.* b. Juriſconſultorum omnium concors ſententia fidem facit Theologo, eum de moribus Eccleſiæ, & religionis inſtitutis, per leges tantum pontificum deſcernitur, &c. *ibid.* b. & ſeq.

Jus divinum

Nullum certum tempus præſcribit confitendi, 465. b. quatuor caſus, in quibus jus divinum obligat ad confitendum, *ibid.* a. & b. de jure divino eſt, confiteri proprio ſacerdoti, qui videlicet habeat ordinariam juriſdictionem. 460. a.

L.

LAtinus fulgor, & gloria Græciæ claritatem obſcuravit. 266. a.

Legatum vetus, teſtamentum erat, ſignatum a vivo, ſed apertum moriente Chriſto. 41. a.

Lex.

Leges Eccleſiæ non omnes petendæ ſunt a juris voluminibus, in quo multi fallontur. 299. a. leges Eccleſiæ mutatæ ſunt, quas non ſcriptura, ſed uſus inſeruit. *ibid.* lex de hæretico denunciando, quamvis occulto, fraternæ correctionis legem non violat. 306. a.

Liber.

Libri ſacri appellantur, quos Spiritu Sancto dictante, ſacri auctores exceperunt, 5. a. librum eſſe hujus aut illius ſcriptoris, non admodum intereſt Catholicæ Fidei, dummodo Spiritus Sanctus auctor credatur, 37. b. liber qui ſub antiquitatis nomine profertur, debet viro prudenti ſuſpectus eſſe, 263. a. libellos Adam, Enoch, & Noe noluit recipere Eccleſia, *ibid.* Libri lintei apud Romanos fuere quondam, 257. a. libri profani redarguuntur, & qui contra illos eduntur, myſteriorum Eccleſiæ pleni. 267. a.

Linguarum peritia

Utiliſſima eſt ad infideles alienæ linguæ ad fidem inſtituendos, 55. a. utilis ad dictiones explicandas, quæ magnam emphaſim habent, *ibid.* linguarum alia utilitas, ad accipiendos plures ſenſus catholicos ex eadem ſcriptura, *ibid.* b. & ſeq. quarta utilitas, ad cognoſcenda idiomata, phraſes, & proverbia linguæ alienæ, 56. a. & b. quinta, ad menda ea corrigenda, quæ ex incuria typographorum, aut eorum, qui ſcripſere, imperitia obrepſerunt, 57. a. ſexta commoditas ad intelligenda quædam loca, quæ ab interprete apertius reddi poterant, & ſine linguarum cognitione nequeunt explicari, 58. a. ſeptima ad evitandum errorem ex Latini ſermonis amphibologie, *ibid.* de-

mum utilis eſt ad quædam vocabula, vel Hebraica, vel Græca percipienda, quæ in editione Latina remanſerunt. *ibid.* & b.

Litteræ ſacræ.

Literis ſacris explicandis eodem ſpiritu opus eſt, quo ipſæ ſunt ſcriptæ, 34. b. literæ ſacræ non continent omnia, quæ ad doctrinam Chriſtianam pertinent, 75. b. 383. b. literarum ſacrarum conſuetudo eſt, eumdem omnino populum nunc propter juſtos feliciter diſcere, nunc propter improbos miſerum & infelicem. 214. a.

de Luenget vias, luengas mentiras. 265. b.

Loci circumſtantia quando in confeſſione explicanda. 445. b.

Lutherani

Aliquando aſſeruerunt, ſacram Scripturam per ſe cuique habenti Spiritus ſancti, & fidei lumen eſſe manifeſtam, 26. b. putant nullum dogma poſſe traditione probari. 71. a. nullam in Eccleſia legem eſſe volunt, per quam Scripturæ ſenſa finiantur, præter rationem propriam, 72. b. docet, ſacras literas unum ſolum habere ſenſum, illumque in promptu cuique ſine magiſtro docenta patere, 73. a. Lutheranorum ſententia refellitur multis rationibus, *ibid.* b. Lutherani ſanctorum auctoritatem multis argumentis expugnare contendunt, 172. a. & ſeqq. nituntur probare Euchariſtiam non eſſe ſacrificium, 319. a. & ſeqq. perperam definiernnt ſacrificium, quod ſit ceremonia, vel opus a nobis Deo redditum, ut eum honore afficiamus, 323. a. Lutherani duas proximas ſacrificii ſpecies eſſe aſſerunt, & non plures, 324. b. ſacerdotium noſtrum Turcarum more informare cupiunt, 329. a. Lutherani Euchariſtiam percipientes, non item offerentes, Domini cœnam eunt, ſacrificium crucis non agunt, 330. b. miniſtri antichriſti jure dicuntur, 338 b. non omnino negant ſacrificium, ſed negant in eo, quod dicitur offerri pro peccatis, 330. b. negant pœnitentiam eſſe ad ſalutem neceſſariam, 430. b. item confeſſionem. 432. a.

Lutherus

Aſſeruit Philoſophiam eſſe Theologo inutilem & noxiam, omneſque diſciplinas ſpeculativas errores eſſe, 205. a. Lutherо data eſt clavis putei abyſſi, ut errores ibi demerſos erueret. 209. a.

Lumen naturæ.

Lumine naturæ errantes non minus a Deo fallemur, quam ſi per fidei lumen erraremus, 210. b. Luminis naturalis inveſtigationem & argumenta refellere, non modo ſtultum eſt, ſed impium. *ibid.*

Lux divina per ſe quidem ad videndum editur, ſed per occaſionem in eo excitatum efficit, qui prave affectos habet oculos. 13. b.

M

Mahumetus omnem diſputationis aditum ſuis, edita lege, præcluſit. 73. a.

Magi.

Qui Chriſtum adoraverunt, forſitnne reges, an non parum intereſt. 234. b. & ſeq. Chriſtum decimatertio die, ex qua natus eſt, adoraverunt. 235. a.

Marcus Evangeliſta, in illo, quod ſcripſit, hora tertia Dominum crucifixum, quo pacto vendicandus ſit a falſitate. 66. a.

Maria Virgo Magorum oblationem in quo conſumpſit. 235. b. utrum B. Virgo a peccato originali fuerit libera, in utramque partem poteſt credi. 277. a.

Martyrium

Remittit peccata, 414. b. ſine charitate non valet. *ib.* Maſſilitani negarunt neceſſitatem confeſſionis. 432. a.

Matrimonium.

Matrimonii materiam & formam, & an matrimonium conferat gratiam, inconſtanter & varie affirmant Theologi, 294. b. matrimonium ſine miniſtro Eccleſiæ contractum, an ſit ſacramentum, 295. a. & b. quod inter abſentes per literas & procuratores contrahitur, non eſt ſacramentum, *ibid.* b. & ſeq. & 368. b. ſine miniſtro contractum, non eſſe ſacramentum, varie probatur, 296. a. & b. matrimonii miniſtri vir & fœmina contrahentes non ſunt, *ibid.* matrimonium in ſtatu innocentiæ non fuit ſacramentum. 968. a.

Medium ad ſalutem neceſſarium, duplex. 420. b. & ſeq. Melchiſedech panem & vinum obtuliſſe Deo in ſacrificium, quomodo colligatur ex 14. cap. Geneſ. .. 328. a.

Mendacium

Emanaret a fonte veritatis, ſi quiſpiam Deo auctore fallertur, 9. a. mendacium dicere & facere malum cum natura ſtabili, immobilique pugnat. *ibid.*

Mentiri eſt aſſerere falſum animo fallendi. 7. b.

De mentecte voce quid ſentiendum. 395. a.

Metaphora & figura a rebus vicinis & ſimilibus ducitur. 10. a.

Methaſthenem Annii hiſtoricum repellit auctor. 260. a.

Micæa Habrais eſt oblatio. 329. b.

Miniſtri & ſacramenti, & ſacrificii altaris ſunt cauſæ, ad modum quo qui applicat ignem ad ſtipulam cauſa eſt, &c. 346. a.

Miſſa

Valor infinitus eſt, quoad ſufficientiam, non autem quoad efficientiam, 345. a. miſſam habemus ex traditione Apoſtolorum 329. b. eſſe ſacrificium, probatur auctoritate Eccleſiæ, conciliorum, pontificum, & Sanctorum. *ibid.* & ſeq.

Moyſes

Præceptum accepit a Deo, ut legem populo ſcriberet; legis autem occulta myſteria miniſtro ſuo Joſuæ revelaret, 76. a. Moyſes fuit ſacerdos. 320. b.

Monachi tenentur confiteri peccata venialia. 465. a.

Mortis periculum, & articulus diſtinguuntur. 466. a.

Motus

Tenetur confiteri eo modo quo poteſt, five per nutus, five per ſcriptum, 477. a. & b. nutus non valens exprimere circumſtantias peccatorum, ſed ſignis tantum oſtendens ſe offendiſſe Deum, abſolvi poteſt 457. a.

N

Nazarius

Epiſcopus Conſtantinopolitanus ſucceſſor Gregorii Nazianzeni, & anteceſſor Chryſoſtomi, 426. b. quomodo confeſſionem apud Sozomenum de medio ſuſtulerit. 438. a.

Nemrot translatus a Dis dixit Beroſus. 259. b.

Nicænum concilium tempore Conſtantini a Sylveſtro pontifice coactum, hiſtorici pii, graviſſimique teſtantur. 231. b

Noe

Præter tres priores filios, plures genuiſſe poſt diluvium, aſſerit Beroſus Anniauus contra ſacras literas. 259. a. cum jacaret ebrius, carmine magico a Cham filio ſterilis effectus eſt, ſecundum Beroſum. *ibid.*

Nomen.

Nomina quædam ſunt, quæ ſi in eadem lingua aliis verbis explicentur, nihil abſurdum oriatur, quod in nominibus Benoni & Melchiſedech evenire potuit, 40. a. ſnomen generis ſpeciei illi abſolute tribuere, quæ eſt in eo genere imperfectiſſima, in more majorum poſitum eſt, 309. b. Novatiani negarunt per abſolutionem remitti peccata, 427. a.

Numerus

Locorum Theologicorum denarius eſt, 4. a. & b. numeri depravati reperiuntur in hiſtoria ſacra & profana, 247. b. numerus peccatorum mortalium ad confeſſionem integram neceſſarius. 442. a.

Nuptias in Cana Galilææ non fuiſſe factas, anno integro poſt baptiſmum elapſo, non ſine cauſa aliqui putant, 856 b. & ſeq.

O

Oblatio

Corporis, & Sanguinis Chriſti, quam miſſam, & ſacrificium appellamus, ex Apoſtolorum traditione habetur, 329. b. oblatio duplex, univerſalis, & particularis. 333. a.

Offero.

Offerentes ſacrificium non minorem partem accipiunt, ſi pro pluribus, ac ſi pro uno duntaxat offerretur. 345. a. non offerentes non accipiunt æqualem partem ſi pro pluribus, ac ſi pro uno tantum offerretur, *ibid.* b. offerentes ſunt adjutores, auditoreſque miſarum, hi etiam qui ſacerdoti alimenta miniſtrant, vel quoquo modo ſacrificio inſerviunt, *ibid.* offerentium quiſque pro ſua devotione partem capit ſacrificii altaris. *ibid.*

Ope-

Operationes humanæ sunt, quæ in propria gratia, & meritis nituntur, aliæ vero sunt, quæ non a nobis efficaciam habent, sed prorsus a Christo. 339. a.
Operosum & arduum est simul in Theologiæ controversiis & elegans dicendi, & argutum disputandi genus observare. 5.
Opus idem, si quatenus pœna est, ad Deum: quatenus est culpa, ad auctorem diabolum referamus, nihil absurdi est. 81. b.
Ordines a summo Pontifice approbari, vel refelli, non pertinet ad ea, in quibus ipse errare non potest. 140. a.
Oriens in sacris litteris accipitur pro terris, quæ orientales ad illam sunt, in qua sunt qui loquuntur. 836. a.

Ofiander.

Contendit, quod de duobus patribus Joseph, naturali & legali refertur, commentum esse, 232. a. Ofiandro familiare est Sanctorum communem sententiam pro nihilo habere. 233. a.
Ovis nomen plerumque pro justis, & bonis accipitur, nonnunquam etiam pro malis, & improbis. 110. b.
Ovile Christi aliquando pro solis probis, justisque accipitur. *ibid.*

P

Pactum.

PActum veritatis cum Ecclesia initum, ad pastores, & doctores ipsius referendum. 141. a. & b.
Parabolæ aliud in medulla, aliud in superficie pollicentur. 56. b.

Pascha.

Non potest esse honesta ficut nec actio, quando unum peccatum est pœna alterius, 22. b. Pascha Christi applicatur nobis in sacramentis. 430. a.
Pastores Ecclesiæ non propter majorem sapientiam firmi in fide, & doctrina sunt, sed propter peculiarem Christi procurationem. 141. b.

Pater.

Quas Christus per se fudit preces, omni tempore, & loco exaudit, quas vero homines, non semper exaudit, 344. a. Patres veteres in locutionibus, quæ actum Dei sonare videntur circa duritiem, excitatem, errores, & peccata, solam permissionem agnoscunt. 13. a.
Patriarchæ duodecim sepulti funt in Sichem, non autem in Hebron. 69. b.
Paulus semen Abrahæ vocat populum gentium, eundemque fratrem appellat minorem. 30. a.

Peccatum.

Colloeatur in genere, & specie, unde modo formaliter, & directe, altero modo materialiter, & reductive, 305. a. peccati nomine actus liber & moralis intelligitur, 14. b. peccati vox pro pœna peccati sæpe usurpatur, 342. b. a peccatis retinendis nemo potest absolvi a judice inferiori, nisi cum facultate superioris, 446. b. quando liceat circumstantiam peccati, per quam confessor possit peccati complicem intelligere, confiteri, quando reticere, 450. a. & b. peccatorum remissio dupliciter intelligenda. 453. b. peccata venialia non tenemur confiteri, 338. a. peccatum est, ponam divina sententia in sacramento illatam nolle subire, 473. a. recidivum, & peccati confuetudinem facerdoti explicare confultur. 446. a.
Petri Oxoniensis assertiones damnatæ. 839. a.
Pœna duplex, animi & corporis. 405. b.

Panitens.

Pœnitentis finis triplex, 393. a. in pœnitentes semper conjungitur facti detestatio vitæ veteris, & propositum novæ, 396. a. pœnitens diligentiam adhibere debet ad rememorandas singula peccata mortalia, 441. b. pœnitentes cautè interrogandi, & cautè scribendæ summæ, 443. b. pœnitens quando latonensibus de peccato, quod ignorat, 444. a. an pœnitens teneatur omnia peccata, etiam revelata, judici inferiori confiteri, quando non eft facilis aditus ad superiorem, 448. a. an pœnitens præsenti sacerdoti per scripturam confiteri possit, ut mutus. 459. b.

Pœnitentia.

Pœnitentiæ sacramenti institutio, præceptumque confessionis colligit synodus Complutenses ex illo, *Quorum remiſeriis peccata*, 291. a. pœnitentia virtus & sacramentum eſt, 593. a. an pœnitentia ſit dolor de peccatis, quia contra Deum fuere commiſſa, 393. b. & 397. a. ejus vocabuli origo, 393. b. pœnitentia quid, *ibid.* an ad veram pœnitentiam præter dolorem de peccato præterito exigatur propoſitum deinceps futura vitandi, 395. b. pœnitentia non eſt ſine actu charitatis, 398. a. de eſſentia pœnitentiæ eſt, quod diſpliceat peccatum, quia eſt contra Deum ſuper omnia dilectum, 398. b. pœnitentia eſt virtus, 400. b. eſt virtus ſpecialis a cæteris, quas Philoſophi cognoverunt, diſtincta, 401. a. & b. pœnitentiæ proprius actus eſt, compenſare offenſam Dei, *ibid.* b. pœnitentia eſt virtus infuſa, 403. b. pœnitentiæ actus ſufficiens ad juſtificationem non poteſt produci ab homine abſque ſupernaturali auxilio Dei, 404. a. pœnitentia interior neceſſaria eſt ad remiſſionem peccatorum mortalium, 405. b. exterior neceſſaria eſt ad ſalutem, *ibid.* b. pœnitentiæ lex præceptum ſpeciale continet, 419. a. & b. pœnitentiam differre periculoſum, 421. b. pœnitentia religionis opus non eſt, ſed vindicationis, 402. a. & 422. b. pœnitentiæ præceptum obligat in articulo neceſſitatis, *ibid.* pœnitentiæ præceptum affirmativum eſt: & fundatur in præcepto charitatis affirmativo, 433. a. pœnitentia exterior, in qua ſacerdos pœnitentem abſolvit, eſt ſacramentum, 437. a. pœnitentiæ ſacramentum conſtat contritione, confeſſione, & ſatisfactione, tanquam materia, contra Scotum, & Durandum, 438. a. & b. pœnitentiæ forma ſunt verba abſolutionis, 438. a. pœnitentiæ ſacramentum in re ſuſceptum non eſt neceſſarium ad ſalutem, 439. b. & *ſeq.* eſt neceſſarium ad ſalutem peccatoribus baptizatis in re ſuſceptum, ſi facultas adſit, ſin minus, in voto, 430. a. pœnitentia ſine ſatisfactione ſacrilegium eſt. 473. a.
Pertinax ille eſt, qui nimis in errore permanet, falſamque ſententiam mordicus defendit. 303. a.

Petrus Apoſtolus.

Ut caput Eccleſiæ, ita fundamentum eſt, 152. b. cum Eccleſiam docebat, & oves in fide firmabat, errare non potuit, 153. a. Petrus ſi poſſet oves Chriſti falſis erroribus paſcere, non eſſet a Chriſto Eccleſiæ proviſum, *ibid.* b. Dominicis oraculis commonitus, e civitate Antiochena Romam emigravit, cathedramque inde tranſtulit. 169. b. Petri privilegium fuit, ut ejus oe perſonalis quidem fides deficeret, *ibid.* b. & *ſeq.* Petro, & ſucceſſoribus ejus primo certam doctrinam afferre debemus, deinde Eccleſiæ Romanæ, 163. b. Petro data eſt poteſtas non minus ad tollendam ignorantiam, quam ad tollenda peccata. 153. a. Petro ſunt commiſſi, quicunque habent ſacramentum fidei. 110. b. Petro defuncto, divino jure ſuccedit alius in eadem auctoritate, & poteſtate, 153. b. Petrus ſignificantiſſimis verbis patefacit, quando Apoſtoli gloriam quaſi tinxerint a Patre viderint, 340. a. Petrum Apoſtolum inſtituit Chriſtus paſtorem Eccleſiæ univerſalis, 751. b. in Petro aliud eſt, quod ſpectat ad privatam hominis excellentiam, aliud quod pertinet ad Eccleſiæ utilitatem, 171. a. Petrum Romæ collocaſſe ſedem, & martyrium paſſum eſſe, graves hiſtoriæ tradunt. 231. b.

Philo.

Philones duo fuerunt, unus Philoſophus & Theologus, alter hiſtoricus mendax, 257. b. Philonis auctoritas magna fuit, ſed brevrarium temporum, & libellus alter de antiquitatibus, Philonis non fuerunt. 270. b.
Philoſophi veteres pœnitentiam commendarunt. 403. a.

Philoſophia.

Non eſt mercatrix vaga, & garrula, ſed Thamar, quæ causa prolis fedit in trivio, 313. b. vera eſt rerum humanarum ac divinarum, terreſtrium atque cæleſtium ſcientia, *ibid.* a. circa fidei veritatem quomodo ſe habeat. 270. a.

Plato.

Voluptatem appellat eſcam malorum. 213. b. aſſerit, animos eſſe immortales, 282. a. docet ſacerdotes magna oportere claritate abundare propter eorum quæ tractant magnitudinem. 328. b.

Pontifex

Summus tantam in Eccleſia habet auctoritatem, quanta ad continendos Chriſtianæ Reip. cives in fide, religione, & officio eſt neceſſaria, 155. a. ſummus Pontifex poteſt

esse hæreticus, 170. b. non est hæres proprioram privilegiorum Petri, sed eorum, quæ spectant ad Ecclesiæ commune bonum, 171. a. potest dispensare in his, quæ Apostoli tanquam Ecclesiæ pastores constituerunt, 81. a. numquam contra Patres Concilii bene sentientes dixit, 131. b. Pontifex, & Concilium in fidei definitionibus decent adhibere sufficientem diligentiam, 132. a Pontifex, & Concilii Patres præstant semper quod in se est, cum de fide pronunciant, 133. b. Pontifex, & Concilium, qua via procedant in judiciis fidei, 135. b. Pontifex à fidelibus judicari potest in solo casu hæresis, 170 b. non tenetur in Conciliis amplecti majoris partis sententiam, 131. a. ad ipsum pertinet definire, quinam liber canonicus, 21. a. Pontifices respondent sæpe ad quæstiones privatas suam opinionem exponendo, non autem ferendo sententiam, 165. b. cum edunt libros de re qualibet, non tanquam judices de fide pronunciant, 166. b. aliqui Pontifices inciderunt in hæresim, 170. a. & b. Pontifex quando subjicitur Ecclesiæ in foro exteriori, quando in interiori? 426. b. Pontifici Romano, tamquam successori Divi Petri, communiter sunt claves Ecclesiasticæ potestatis, *ibid.* summo Pontifici nullum crimen relaxatur, quod non habeat animum excommunicationem, 447. b. Pontifex ea, quæ sunt de jure positivo, sine causa tollere potest. 472. a.

Populus Judaorum Machabæis ducatum tradidit, non tanquam proprium, & hæreditarium, sed ad legem depositi conservandum. 37. a.

Potentia divina

Absoluta definiri solet circa eas res, quæ non implicant contradictionem, 7. b. ordinata definitur circa ea, quæ esse possunt salva lege, statutisque divinis. *ibid.*

Præceptum

Vulgo datum de hæretico denunciando, prudentia plenum est, 305. b. in sacris literis pro lege, & ordinatione quandoque accipitur, 14. a. præceptum Domini, seu consilium Paulus vocat, quod Christus ore proprio præcepit in Evangelio, vel consuluit, 63. a. præcepta, quæ in sacris literis scripta sunt, quædam a Christo Apostoli acceperunt gentibus evulganda, quædam ipsi Apostoli populo tradiderunt: illa non possit Ecclesia solvere, ista potest, 64. a. & 81. a. præcepta, & instituta Apostolorum, quædam temporaria fuere, quædam perpetua, 80. b. tria præcepta ponuntur, ad argumenta Theologiæ inveniendæ, 315. a. præceptio divino ad hoc dicitur, quod ordine justitiæ divinæ fit, 14. a. præcepti transgressor non est, qui actui bono ex genere suo, quem ex præcipit, apponit malam aliquam circumstantiam, 436. b. non omnia præcepta Christi, & Ecclesiæ sunt scripta, 469. a. præceptis duplici cter obligant. *ibid.* b.

Prælati superiores licite possunt sibi aliqua peccata reservare. 446. a.

Presbyteri dicuntur sacerdotes, id est, seniores, quoniam etiam apud gentiles, non nisi in regibus vel senioribus sacerdotium residebat. 332. b.

Princeps.

Principes & præfecti Ecclesiastici, ecclesia appellantur, & sunt, 97. b. & 392. a. principes & optimates sunt erga Deum habebant olim cæremoniarum facultatem. 329. a.

Principium.

Principia disciplinarum bipartita sunt, 25. b. quædam simpliciter sunt prima, alia sunt præcipua quidem & immediata, sed contracta, 282. a. principia hæc, *Deus est*, & *est remunerator inquirentium se*, tanquam prima credibilia omnes fidei articulos simpliciter in se continent. *ibid.* Professores doctrinæ Christianæ duabus quasi personis induti sunt. 505. b.

Prolixitas utilitate pensatur. 5. a.

Prophetæ intelligebant, quænam prophetiæ essent comminatoriæ, quæpropter minime fallebantur. 10. b.

Propositio.

Propositionum, quæ ad fidem attinent, duo gradus generales collocantur, 290. a. propositio erronea ab hæretica, non modo cogitatione, sed re etiam separatur, 309. a. propositio erronea est error, qui minus quiddam, quam aperta hæresis, Catholicæ doctrinæ contrarius est, 310. a. sapiens hæresim, quæ sit, *ibid.* male sonans, quæ, 311. b. propositionum sapores magis discernuntur viribus sentiendi & gustandi, quam speculandi. 312. b.

Propositum vitæ novæ est de ratione & essentia pœnitentiæ. 306. a.

Proverbia Salomonis vix explicari possunt, nisi habita tatione Hebraicæ consuetudinis & sermonis. 56. b.

Proximus non cognatione tantum, sed humanitate definitur. 366. b.

Q

Quæstio

Theologica est duplex, altera, cujus cognitio est ad salutem necessaria, altera, cujus ignoratio sine salutis jactura esse potest, 437. a. quæstio & conclusio eadem res est, 285. b. quæstio Theologica, sive ad contemplationem, sive ad mores attineat, alia est naturalis, alia supernaturalis, alia media, 287. a. Quæstiones quatuor, quas Aristoteles infert de unaquaque re, quo pacto terminari queant, 286. a. quæstiones cognitionis quadripartitæ, 287. a. quæstiones Theologicæ sunt quædam, pro quarum veritate Theologo est in capitis discrimen veniendum: sunt & aliæ, quæ ignorari & negari sine fidei jactura possunt, *ibid.* b. quæstiones naturales in duplici sunt differentia, quædam solis naturæ argumentis probantur, aliæ fidei etiam auctoritate confirmantur, 336. b. quæstionum actionis duo sunt genera. 287. a.

R

Ratio.

Rationes naturales & humanes Theologo non solum utiles, sed necessarias esse ostenditur, 205. b. rationes naturales non sunt arma Saulis, quæ pugilem magis gravant quam juvant, sed potius gladius Goliath, 209. a. rationes naturæ, quæ in usum Theologiæ veniunt, firmæ nonnunquam, & infirmæ sunt, 210. b. rationes Philosophiæ qui rejicit, Dei veritati, qua illas subsistunt, refragatur, *ibid.* rationibus naturalibus exteri ad fidem adducentur, fratres confirmantur, dociles invitantur, repugnantes repelluntur. 208. a.

Regula

tres, ad quas fidei judicia externa dirigenda sunt, 307. a. regulæ tres Annii, quæ indices, quibus historici perquisitæ fides ac veritas explorentur, 55. a. has regulas vanas esse Canus probat, *ibid.* b. harum regularum, & Annii censura, *ibid.* & *seq.* regulæ & leges multiplices sunt, quæ veraces historicos a fallacibus distinguunt, 264. a. prima ex hominum probitate sumitur, *ibid.* secunda præfert historicos, qui severitati ingenii quandam prudentiam adjunxerunt, ad eligendum & ad judicandum. 206. b. tertia, cui historico auctoritatem Ecclesia tribuit, hic dignus est, cui non etiam auctoritatem adjungamus. 268. a. Religioni apud veteres quantus honor habitus. 328. b. & *seq.* Remissio iniquitatis duplex, una perfecta, altera imperfecta. 391. a.

Res à Deo creatæ impropriè dicuntur esse fallaces. 8. a. Respublica non potest contineri, nisi præmio honorum, & pœna malorum. 282. a.

S.

Sacerdos

Laboris sui mercedem accipere à multis pro una missa non potest, 345. a. sive pro paucis, sive pro pluribus celebret, cibum vitæ necessarium exigere suo jure potest, *ibid.* a. & b. sacerdotes illi a Deo vocati sunt, qui ab Apostolis & eorum successoribus rite vocati sunt. 332. a. sacerdotes habent a Christo potestatem absolvendi peccata, 428. a. non possunt judicare de peccatis, nisi ea cognoscant, *ibid.* judices constituti sunt omnium peccatorum, tam publico rum, quam occultorum, *ibid.* sacerdos quilibet in articulo mortis absolvere potest, 435. a. quilibet dum ordinatur, qualem accipiat potestatem jurisdictionis, 436. b. & 461. a. Sacerdos proprius quis, 460. a. & b. sine consensu sacerdotis proprii, alteri non licet confiteri, 460. b & 462. a. & b. sacerdos simplex ex se non habet jurisdictionem absolvendi, 461. a. sacerdos non habet potestatem jurisdictionis ab ordinatione, *ibid.* sacerdotes habent potestatem absolvendi, & ligandi. 473. a.

Sacramenta

Medicina sunt, qua homo defendens in Jericho curatur, 366. b. sacramentum definitur, 367. a. sacramenta sunt cæremoniæ ad Dei cultum pertinentes, *ibid.* b. sacramentorum materiæ earum rerum similitudinem gerunt, quarum signa sunt, *ibid.* sacramentum est signum sanctitatis practicum, *ibid.* sacramenta constant materia, forma, & ministro, 368. b. post Adæ lapsum omni tempore fuerunt ad salutem necessaria, 382. b. sacramenta fuerunt in lege veteri, 383. a. novæ legis sunt causa gratiæ, & salutem animæ adferunt, 385. a. sacramenta novæ legis sunt septem, 389. b. sacramenta veteris legis nullis prorsus causis fuisse gratiæ, aut *Eucharistiæ*, *ibid.* novæ & antiquæ legis quomodo differant, 390. a. & b. Sacramentorum novæ legis auctor Christus. 391. b.

Sacrificare quid. 321. a.

Sacrificium

Est proprium opus religionis, 322. a. in sacrificio oportet hostiam esse, quæ immoletur, 323. a. sacrificium esse non potest, ubi non est oblatio, *ibid.* sacrificium quidam aliud præter oblationem sibi vendicat, *ibid.* sacrificium & donum differunt, *ibid.* sacrificii nomen duplicitur in sacra scriptura accipitur, *ibid.* b. sacrificium si fuerit eruentum, mors erit cruenta, si vero incruentum, mors quoque erit mystica, & incruenta, id est effectus mortis, ceu nunc præsens adesset, 334. a. sacrificiorum plura quam duo genera fuerunt in veteri testamento, 324. b. sacrificii nomen interdum pro re, quæ Domino offertur, interdum vero pro actione ipsa sacrificandi solet accipi, *ib.* sacrificium Eucharistiæ duobus modis a Catholicis asseritur, 325. a. sacrificium vere & proprie est in lege nova, *ib.* sacrificii altaris effectus nec a bono ministro sit major, nec a malo sit minor, 340. b. sacrificium altaris per modum redemptionis, & pretii prodest vivis, defunctis vero per modum actionis & suffragii, 344. b. sacrificium quo pacto dicatur delere crimina, & remittere peccata, 342. a. sacrificium altaris per se propitiatorium est, ex se quoque ad remissionem peccati institutum, 344. a. sacrificium ac continuet occisionem animalis, quod offertur, & quomodo in Eucharistiæ hostia mors interveniat, 333. b. sacrificium in lege duplex. 368. b.

Sacrilegium est pœnitentia fine satisfactione. 472. b.

Salomon

In peccatis Christi typus non fuit, sed in pace, 70. a. studium humanæ sapientiæ vocat occupationem pessimam, non quia mala, sed quia molesta sit, 213. a. Salomonis sententias sparsas alii collegerunt. 58. a.

Salmanasar & Sennacherib eundem fuisse dixit Eusebius, manifeste contra sacram scripturam. 269. a.

Salus

Duplex, æterna, & qua nunc famamur a peccato, 374. a. ad salutem aliquid necessarium est duplicitèr, 416. a.

Sancti.

Sancti omnes & Doctores Ecclesiæ, si afferuerint aliquem librum esse Canonicum, hoc eundum est perinde ac si tota Ecclesia afferuisset, 21. a. de Sanctorum auctoritate tripartiam disputari potest, 173. b. sanctorum testimonia referri possunt vel ad philosophiæ dogmata, vel ad assertiones fidei comprobandas, *ibid.* & *seq.* sanctorum auctoritas cum adfertur ad facultates, quæ naturali lumine continentur, tantum pollet, quantum ratio naturæ contentanea perfuaserat, 173. b. sancti auctores, etiam probatissimi, non eodem gradu & loco sunt omnes, 176. a. & b. Sanctorum plurium auctoritas, reliquis licet paucioribus reclamantibus, firma argumenta Theologo præstare non valet, *ib.* b. omnium communis intelligentia certissimum argumentum Theologo præstat ad Theologicas assertiones corroborandas, 177. b. Sanctos Doctores in eundem scripturæ sensum convenientes qui contemnit, non homines contemnit, sed Deum, 181. b. sanctis Doctoribus sacrarum literarum intelligentia per spiritum data est, 183. a. sanctis omnibus in scripturæ sacræ interpretatione qui Spiritum veritatis negat, hic eundem spiritum Ecclesiæ tollit, *ibid.* b. Sancti simul in fidei dogmate errare non possunt, 184. b. sanctorum Patrum doctrina, & Ecclesiæ traditio ita sunt conjuncta, ut dissociari non possint, 185. a. & b. sanctorum Patrum antiqua consensio non in omnibus divinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula est certo sequenda. 286. a.

Sanguis Christi

In singulis sacramentis peculiarem effectum operatur, juxta cujusque peculiarem significationem, & naturam, 343. b. in speciebus panis, & vini remissionem pœnæ, & culparum venialium tribuit, 344. a. ex significatione specierum panis, & vini, tanquam ex causa instrumentali, & adjutrice definitur, ut eam remissionem efficiat, cujus participes sunt ii, qui non indigne ad altare Domini accedunt, *ibid.* sanguis Christi nullet est, eo modo quo lux Solis nostra est, nempe ut causa universalis. 333. a. & b.

Satisfactio

Qua ratione pars pœnitentiæ, 429. b. ad sacerdotis arbitrium post sacramentum pœnitentiæ est ad salutem necessaria, 433. b. quare, 443. b. de satisfactione post absolutionem an sit præceptum divinum, 472. b. satisfactio sacramentalis necessaria est ad sacramentum pœnitentiæ perficiendum. *ibid.*

Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare. 214. b.

Scriptura.

Scripturæ sacræ firmitas corruet, si per administros falli a Deo possumus, 8. a. scriptura minutos numeros præterire aliquando solet, 152. b. scripturæ sacræ vis & energia in aliquibus locis non satis per negationem explicatur, 13. a. scriptura est judex mortuus, qui nec litigantium utrinque rationes audire, nec sententiam eloqui valet, 18. a. scripturæ usus est, perinde populum reprehendere, ac si omnes mali essent, atque ita consolari, ac si omnes essent boni, 106. b. 107. a. & 114. a. scripturæ sacræ expositio legitima per majorum traditionem accipienda est, 178. a. scriptura in pluribus locis hebraicum verbum eum interpretatione sua ponit, 49. a scripturæ præcepta temporaria quædam, quædam vero æterna sunt. 63. b. & 62. a.

Scles Apostolica, & insidens ei in fide, judicio, atque decreto pro eodem reputantur. 163. a. & b.

Signum

Est, quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliud a se cognoscere facit, 367. a. signum sanctitatis speculativum, & practicum. 368. a.

Synagoga

Post tempora Moysis habuit semper unum summum Pontificem, e cujus judicio privati omnes cives, ac Judices etiam minores penderent. 152. b.

Sozomenum forte pro Theodoreto damnat Gregorius; nam quæ illi objicit, in Theodoreto reperiuntur. 260. b.

Spiritum Sanctum a Filio procedere, Concilium Ephesinum ex illo scripturæ loco, *De meo accipiet*; & ex illo *Quem ego mittam vobis*, &c. accepit. 292. a.

Speculum exemplorum, & aurea legenda taxantur, 267. b.

Stellam apparuisse Magis ante Christi nativitatem, Chrysostomo, & Augustino placet. 236. b.

T

Tempus.

TEmporis circumstantia non est necessario dicenda in confessione, 435. b. & *seq.* jus divinum nullum certum tempus confitendi præscribit. 465. b.

Tertulliani opuscula apocrypha per Gelasium. 27 1. a.

Testamentum

Minus solemne an sit validum secundum sententiam Alexandri Tertii, 164. a. testamentum apud Latinos interdum pactum, & promissionem significat. 41. a.

INDEX
LOCORUM S. SCRIPTURÆ,
Quæ in his Operibus explicantur.

Geneſis.

Cap. INſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem. 291. a.
2. 16. Illa conceſſiſſe ſe videns; deſperavit damnam ſuam, &c. 281. b.
18. Deſcendam, & videbo, utrum clamorem opere compleverint. 354. a.
19. Ne reſpicias poſt tergum. 56. a.
22. Expectate hic, ego & puer poſtquam adoraverimus, revertemur ad vos. 9. a. & b.
26. Iſaac diſcedens, ut veniret ad torrentem Gerare, habitaretque ibi, rurſum fodit alios puteos; quos foderant ſervi patris ſui Abraham, &c. 50. a.
29. Ego ſum primogenitus tuus Eſau, &c. 20. a.
41. Per ſalutem Pharaonis exploratores eſtis. 25. b.
46. Omnes animæ domus Jacob, quæ ingreſſæ ſunt in Ægyptum, fuere ſeptuaginta. 68. a. & b.

Exodi.

2. Erant igitur omnes animæ eorum, qui egreſſi ſunt de femore Jacob, ſeptuaginta. 68. a. & b.
22. Fecerunt filii Iſrael, ſicut præceperat Moyſes, & petierunt ab Ægyptiis vaſa argentea, & aurea. 11. a.
31. Vocavi ex nomine Beſeleel, & implevi eum ſapientia. 210. b.

Levitici.

4. Orabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei. 343. a.
16. Sabbatum requietionis eſt, affligetis animas veſtras, ab omnibus peccatis veſtris mundabimini. 421. b. 446. a.

Numer.

22. Si vocare te venerint homines iſti, ſurge & vade cum eis. 10. b.
23. Non eſt Deus ut homo, ut mentiatur; nec ut filius hominis, ut mutetur. 9. a.
36. Omnes enim viri ducent uxores de tribu, & cognatione ſua. 51. a.

Deuteron.

17. Si difficile & ambiguum apud te judicium eſſe proſpexeris, venies ad ſacerdotes Levitici generis, &c. 154. a.
27. Qui autem ſuperbierit, nolens obedire ſacerdotis imperio, &c. ex decreto judicis morietur. 230. a.
18. Qui verba Prophetæ, quæ loquetur in nomine meo, noluerit audire, ego ultor exiſtam, &c. quod ſi in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt loquutus. 17. a.

1. *Regum.*

13. Filius unius anni erat Saul, cum regnare cœpiſſet. 58. b. & 248. a.

2. *Regum.*

16. Dominus præcepit ei, ut malediceret David. 14. a.

3. *Regum.*

6. Factum eſt ergo quadringenteſimo octogeſimo anno egreſſionis filiorum Iſrael de terra Ægypti, &c. 250. a.
8. Non eſt homo, qui non peccet. 95. a.
22. Ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. 30. b.

4. *Regum.*

11. Athalia vero mater Ochoziæ videns mortuum filium ſuum, occidit omne ſemen regium. 258. a.

Primi Paralip.

15. Proficiebat David vadens & creſcens. 353. a.

Secundi Paralip.

15. Bellum vero non fuit uſque ad triceſimum quintum anni 93. regni Aſa. 247. b.
17. Crevit Joſaphat, & magnificatus eſt uſque in ſublime. 354. a.

Job.

12. Qui immutat cor principum, & decipit eos, & errare eos facit quaſi ebrius. 11. b.
35. Qui docet nos ſuper jumenta terræ, & ſuper volucres cæli erudit nos. 219. b.

Pſalm.

11. Salvum me fac, quoniam defecit ſanctus. 106. b.
15. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo, &c. 354. b.
21. Spes mea ab uberibus matris meæ. 347. a.
31. Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. 335. c.
40. Beatum faciet eum in terra. 349. a.
44. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea unxit te Deus. 354. a.
47. Circumdate Sion, & complectimini eam, &c. quoniam hic eſt Deus Deus noſter, ipſe reget nos in ſecula. 98. a.
49. Immola Deo ſacrificium laudis. 329. b.
50. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. 323. a.
52. Deus de cœlo proſpexit ſuper filios hominum, ut videat ſi eſt intelligens, &c. 354. a.
73. Iratus eſt furor tuus ſuper oves paſcuæ tuæ. 110. b.
88. Diſpoſui teſtamentum electis meis, juravi David ſervo meo, uſque in æternum præparabo ſemen tuum. 98. a.
93. Qui docet hominem ſcientiam. 219. b.
118. Erravi ſicut ovis, quæ periit. 110. b.
144. Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. 8. b.

Proverbiorum.

2. Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia. 375. a.
5. Ne intenderis fallaciæ mulieris, favus enim diſtillans labia meretricis, &c. 213. b.
7. Mulier garrula & vaga quietis impatiens, &c. *ibid.*

Eccleſiaſtes.

1. Vanitas vanitatum, &, & omnia vanitas, &c. 212. a.
7. Non eſt homo juſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. 95. a.
12. Donec revertatur pulvis in terram unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. 360. b.
12. Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi. 182. a.
12. Deum time, & mandata ejus ſerva, hoc eſt enim omnis homo. 213. a.
21. Fili, peccaſti, non adjicias iterum, ſed de priſtinis deprecare, ut tibi dimittantur. 406. a.

Canticorum.

2. Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. 110. a.
3. Tenui eum, nec dimittam. 98. a.

Sapientiæ.

2. Nesciarunt sacramenta Dei, neque mercedem speraverunt justitiæ, &c. quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. 362. a.
9. Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. 212. b.
13. Vani enim sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei, &c. 210. b.

Ecclesiastici.

8. Non te prætereat narratio seniorum. 187. a.
15. Non dicas, ille me implanavit. 11. b.
37. A consiliario serva animam tuam, ne forte mittat fudem in terra, & dicat tibi, bona est via tua. 56. a. & b.

Esaiæ.

11. Erit fides cinctorium renum ejus. 347. a.
22. Expellam te de statione tua, & de ministerio tuo deponam te, &c. 132. a.
38. Morieris, & non vives. 10. b.
38. Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea. 335. a.
50. Dedit illis linguam eruditam, ut sciant sustentare eum, qui lapsus est verbo; aperuit illis quoque aurem. 284. b. & *seq.*
53. Pro eo, quod laboravit anima ejus, & videbit, & saturabitur. 354. a.
54. In misericordia tempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Dominus, &c. *usque*, Et fœdus pacis meæ non movebitur. 141. b.
59. Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent, &c. 99. a. & 292. a.
62. Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. 354. b.
66. Ad quem aspiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu? 410. b.

Jeremiæ.

Dabo vobis pastores, qui pascant vos scientia & doctrina. 121. a.
Convertimini filii, revertentes, & sanabo aversiones vestras. 110. a.
20. Seduxisti me Domine, & seductus sum. 44. a.
25. Servient gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis, cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis. 240. a.
30. Postquam enim convertisti me, egi pœnitentiam. 404. b.
31. Novum creavit Dominus super terram, fœmina circumdabit virum. 348. a.
32. Feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. 141. b.
32. Iste est populus, quem transtulit Nabuchodonosor, &c. 248. a.

Ezechielis.

3. Domus Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. 106. b.
16. Emundavi sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo, &c. 171. b.
28. Facite vobis cor novum & spiritum novum. 396. a.
34. Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, ipse erit eis in pastorem. 182. a.
37. Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis. 141. b.

Danielis.

4. Peccata tua eleemosynis redime. 416. a.
9. In dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. 108. b.

Oseæ.

2. Sponsabo te mihi in sempiternum, &c. sponsabo te mihi in fide. 98. a.
14. Reddemus vitulos labiorum nostrorum. 323. b.

Amos.

6. Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum. 115. b.

Jonæ.

3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur. 152. b.

Abacuc.

2. Justus ex fide sua vivit. 339. b.

Aggæi.

2. Interroga sacerdotes legem. 121. a.

Malachiæ.

2. Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra: a solis enim ortu, &c. & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. 325. a.
2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus. 121. a.

1. Machabæorum.

7. Homo sacerdos de semine Aaron venit, non decipiet nos. 266. b.

Matthæi.

2. Ecce Magi ab oriente venerunt. 235. b.
2. Tunc Herodes videns, quoniam illusus esset a Magis, mittens occidit omnes pueros, &c. 236. a.
3. Ego baptizo vos aqua. 382. a.
3. Facite fructum dignum pœnitentiæ. 394. b.
5. Vos estis lux mundi. 95. b.
5. Si offerens munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris &c. 468. b. & *seq.*
6. Dimitte nobis debita nostra. 97. a.
10. Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. 62. b.
10. Quæ in aure auditis, prædicate super tecta. 87. a.
10. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. 368. a.
12. Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te alloqui. 233. b.
15. Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? 124. b.
16. Cavete a fermento Pharisæorum. *ibid.*
16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, &c. 132. a.
16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam. 98. b. 141. a. & *seq.* & 155. b.
16. Tibi dabo claves regni cælorum. 137. b.
16. Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, &c. 167. b. 427. b.
18. Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te & ipsum solum, &c. 167. b.
18. Si duo ex vobis consenserint super terram, de omnire, quamcunque petierint, fiet illis a Patre meo. 119. a. & 143. a.
22. Simile factum est regnum cælorum homini regi, &c. 96. a.
22. Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Jacob: non est Deus mortuorum, sed viventium. 364. a.
23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, &c. 124. b. & 141. a.
23. Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta justorum. 192. a.
25. Simile est regnum cælorum decem virginibus, &c. 96. a.
25. Omni habenti dabitur, & abundabit: et autem, qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. 56. a.
26. Tristis est anima mea. 353. b.
28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi. 98. a. & 141. b.

Marci.

1. Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta. 65. a.
13. De die autem illa nemo scit, neque Filius. 353. b. & *seq.*

13. Quod vobis dico, omnibus dico: vigilate. 167. a.
25. Erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum. 65. b.
26. Prædicate Evangelium omni creaturæ. 116. a.
26. Qui vero non crediderit, condemnabitur. 430. b. & *seq.*

Lucæ.

1. Regnabit in domo Jacob in æternum. 98. a.
2. Jesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines. 352. a. & b.
3. Qui fuit Sale, qui fuit Cainam, qui fuit Arphaxad. 67. b.
7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. 335. a. & 367. a.
10. Neminem per viam salutaveritis. 74. a.
10. Qui vos audit, me audit. 331. b.
10. Samaritanus appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum & vinum, &c. 366. b.
13. Nisi pœnitentiam habueritis, omnes peribitis. 393. a.
21. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. 8. b.
22. Accepto pane gratias egit, &c. hoc est corpus meum, &c. 316. a.
22. Hoc facite in meam commemorationem. 167. a.
22. Ego rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua. 231. a. & 235. b.
24. Petrus autem surgens cucurrit ad monumentum. 169. b.
24. Aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. 54. a. & 291. a.

Joannis.

1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. 96. a.
1. Verbum caro factum est, &c. 349. a.
1. Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre. 348. a.
1. Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Jesum Christum. 391. b.
1. Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarravit. 350. a.
2. Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ. 237. a.
3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. 386. a.
3. Illum oportet crescere, me autem minui. 353. a.
3. Quod vidit & audivit, hoc testatur. 350. b.
3. Pater omnia demonstrat Filio, quæ ipse facit &c. 353. b.
5. Ego non ab homine testimonium accipio. 21. b.
6. Nisi manducaveritis carnem, &c. 437. b.
7. Si quis voluerit voluntatem ejus facere, cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit. 22. b.
10. Oves meæ vocem meam audiunt. 23. a.
13. Cum esset Pontifex anni illius, prophetavit. 141. a.
14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat, &c. 98. b.
14. Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia. 334. b.
15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis. *ibid.*
16. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. 99. a.
18. Sanctifica eos in veritate, &c. *ibid.*
18. Volo Pater, ut ubi sum ego, & illi sint mecum, &c. 350. b.
18. Ego in occulto loquitus sum nihil. 87. a.
19. Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset desuper. 11. a.
20. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum, &c. 167. b. & 171. a.
20. Quorum retinueritis, retenta sunt. 430. a.
21. Pasce oves meas. 137. a. & 152. a.
21. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scimus, quia verum est testimonium ejus. 89. a.

Actorum.

3. Cæsis denunciaverunt, ne omnino loquerentur in nomine Jesu. 166. a.
6. Verbum Dei crescebat. 353. a.
7. Joseph accersivit Jacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuginta quinque. 68. b.
7. Positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emor filii Sichem. 69. b.
10. Mitte & accerse Simonem: ille dicet tibi, quid te oporteat facere. 371. b.
15. Convenerunt Apostoli & seniores videre de verbo hoc. 121. a.
15. Viri fratres vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere.
14. Visum est Spiritui sancto, & nobis. 125. a. & 130. b.
20. Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei. 221. a.

Romanos.

1. Tradidit illos Deus in reprobum sensum. 21. b. & *seq.*
2. Factores legis justificabuntur. 374. b.
2. Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio &c. 122. a.
3. Justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. 346. b.
3. Unus est enim Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. 371. b.
3. Per unius justitiam in omnes homines in justificationem. 371. a.
6. Ore autem confessio fit ad salutem. 382. b.
10. Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum. 121. b.
12. Obsecro vos, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem. 333. a.
12. Non plus sapere, quam oportet sapere, &c. 181. a.
24. Infirmum in fide assumite. 93. a.

2. Corinth.

1. Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, vocatis sanctis, &c. 92. b.
2. Obsecro vos, ut id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. 224. b.
3. Perdam sapientiam sapientum. 214. a.
4. Videtere vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem. 241. a.
3. Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. 93. a.
4. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. 97. a.
4. Habentes eundem spiritum fidei. 371. a.
6. An nescitis, quia corpora vestra membra sunt Christi? 96. a.
7. Præcipio non ego, sed Dominus: cæteris ego dico, non Dominus. 60. a. & 63. a.
10. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. 384. b.
10. Omnes quidem de uno pane participamus. 386. b.
11. Si quis videtur contentiosus esse, nos tamen talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. 81. b.
12. In uno spiritu omnes nos, in unum corpus baptizati sumus. 96. b.
12. Non potest caput dicere pedibus, non estis mihi necessarii. 206. a.
12. Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. 348. a.
14. Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri dijudicent, &c. 181. a.
14. Non est dissensionis Deus, sed pacis. *ibid.*
15. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, &c. 176. b.
15. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. 53. a.

2. Corinth.

1. Fidelis autem Deus, quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in illo, est, & non, sed est in illo, est. 116. a.
4. Id, quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 393. a.
5. Scimus enim, quod si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, ædificationem, &c. *ibid.*
7. Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam, &c. 406. b.
10. Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra: Petra autem erat Christus. 371. a.

11. In

11. In quo quis audet (in insipietia dico) audeo & ego. 60. b. & 63. b.

Ad Galatas.

2. Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Jesu Christi. 377. b.
3. Omnes enim filii Dei estis per fidem. *ibid.*
4. Heres iste parvulus, qui nihil differt a servo, sed sub tutoribus est usque ad præfinitum tempus a patre. 370. b.
5. Nec circumcisio aliquid valet, nec præputium, sed fides. 390. a.

Ad Ephesios.

2. Eratis illo in tempore alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum. 96. a.
4. Unum corpus & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ, &c. 114. b.
4. Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. 99. b.
4. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, &c. 95. a. & 181. b.
5. Eratis aliquando tenebræ, &c. 96. a.
5. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo. 386. b.

Philippen.

4. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quæ missistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. 321. a.

Colossen.

1. In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, pacificam, &c. 349. b.
2. In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. *ibid.*

2. *Thessalon.*

2. Ideo mittet illis Deus operationem erroris. 12. a.

1. *Timoth.*

2. Unus Deus, unus mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus. 370. a.
6. O Timothee, depositum custodi, &c. 86. b.
6. O Timothee, devita prophanas vocum novitates. 59. a.

2. *Timoth.*

1. Resuscita gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 313. b.
2. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum, &c. 94. a.
2. Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem, &c. 339. b.
3. Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est, &c. 83. a.

Ad Hebræos.

1. Decebat enim, propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari. 354. b.
2. Nusquam enim angelos apprehendit. 392. b.
5. Omnis pontifex pro hominibus constituitur, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. 95. a. & 392. b.
6. Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt & prolapsi, rursum renovari ad pœnitentiam. 426. a.
9. In redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento. 335. a.
10. Una oblatione consummavit in æternum sanctificatos. 334. a.
10. Voluntaria peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam nulla relinquitur pro peccatis hostia. 335. a. & 426. a.
11. Gradera oportat accedentem ad Deum, quia est. 282. b.
13. Per ipsum offeramus hostiam laudis, &c. id est fructum labiorum confitentium nomini ejus. 333. a.
13. Beneficentiæ & communionis nolite oblivisci, &c. 333. b.

Jacobi.

1. Deus neminem tentat. 17. b.
2. Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. 324. a.
2. In multis enim offendimus omnes. 93. a.

1. *Petri.*

1. Animas vestras castificantes. 339. b.
2. Qui aliquando non populus Dei, nunc autem populus Dei. 96. a.

2. *Petri.*

1. Non doctas fabulas sequuti notam fecimus Domini nostri virtutem & præsentiam, &c. 349. a.
1. Habemus firmiorem propheticum sermonem; cui bene facitis attendentes, &c. 54. a.

1. *Joannis.*

1. Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. 112. b.
1. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. 93. a.
2. In hoc scimus quoniam cognovimus Deum, si mandata ejus observamus. 112. b.
2. Non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, &c. 22. a.
3. Omnis qui peccat, non cognovit Deum, & omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit. 113. a.
3. Qui facit justitiam, justus est, qui peccatum, ex diabolo, &c. *ibid.*

Apocalypsis.

6. Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere divinitatem & sapientiam. 347. b.

F I N I S.

ARA 2970